

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

INSTYTUT HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

POMNIKI DZIEJOWE POLSKI

SERIA II – TOM XVI

KRONIKA HALICKO-WOŁYŃSKA (KRONIKA ROMANOWICZÓW)

Wydali, wstępem i przypisami opatrzyli
DARIUSZ DĄBROWSKI, ADRIAN JUSUPOVIĆ
przy współpracy
IRINY JURIEWEJ, ALEKSANDRA MAJOROWA I TATIANY WIŁKUŁ

MONUMENTA POLONIAE HISTORICA

NOVA SERIES – TOMUS XVI

CHRONICA GALICIANO-VOLINIANA (CHRONICA ROMANOVICIANA)

Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt
DARIUS DĄBROWSKI ET HADRIANUS JUSUPOVIĆ
adiuvantibus
IRINA JURIEWA, ALEXANDRO MAJOROW ET TATIANA WIŁKUŁ

KRAKÓW–WARSZAWA 2017

ПОЛЬСКАЯ АКАДЕМИЯ ЗНАНИЙ

**ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
ИМ. ТАДЕУША МАНТЕЙФЕЛЯ**

**ПАМЯТНИКИ
ИСТОРИИ ПОЛЬШИ**

НОВАЯ СЕРИЯ – ТОМ XVI

**ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКАЯ ХРОНИКА
(ХРОНИКА РОМАНОВИЧЕЙ)**

Издание, предисловие и комментарии

ДАРИУШ ДОМБРОВСКИЙ И АДРИАН ЮСУПОВИЧ

при участии

ИРИНЫ ЮРЬЕВОЙ, АЛЕКСАНДРА МАЙОРОВА И ТАТЬЯНЫ ВИЛКУЛ

КРАКОВ–ВАРШАВА 2017

<http://rcin.org.pl>

ACADEMIA SCIENTIARUM ET LITTERARUM POLONA

**INSTITUTUM HISTORIAE ACADEMIAE SCIENTIARUM POLONAE
NOMINI THADDAEI MANTEUFFEL DICATUM**

**MONUMENTA
POLONIAE HISTORICA**

NOVA SERIES – TOMUS XVI

**CHRONICA GALICIANO-VOLINIANA
(CHRONICA ROMANOVICIANA)**

Ediderunt, praefatione notisque instruxerunt

DARIUS DĄBROWSKI ET HADRIANUS JUSUPOVIĆ

adiuvantibus

IRINA JURIEWA, ALEXANDRO MAJOROW ET TATIANA WILKUŁ

CRACOVIAE–VARSOVIAE 2017

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

**INSTYTUT HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK**

**POMNIKI
DZIEJOWE POLSKI**

SERIA II – TOM XVI

**KRONIKA HALICKO-WOŁYŃSKA
(KRONIKA ROMANOWICZÓW)**

Wydali, wstępem i przypisami opatrzyli

DARIUSZ DĄBROWSKI, ADRIAN JUSUPOVIĆ

przy współpracy

IRINY JURIEWEJ, ALEKSANDRA MAJOROWA I TATIANY WIĘKUŁ

KRAKÓW-WARSZAWA 2017

Recenzja
dr Zofia Brzozowska
prof. dr hab. Henryk Lulewicz

Indeksy
Konstantin J. Jeruzalimski
Adrian Jusupović

Korekta
Katarzyna A. Chmielewska

Skład i łamanie
Dariusz Górski

Wydanie zrealizowane w ramach grantu NCN
„Edycja krytyczna *Kroniki halicko-wołyńskiej* z komentarzami oraz tłumaczeniem”
Projekt badawczy o numerze 2012/07/B/HS3/01044

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2017
© Copyright by Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk,
Warszawa 2017

ISBN 978-83-7676-251-7

Druk i oprawa
P.U.H. TECHNET Sp. z o.o., Kraków

Dystrybucja
Polska Akademia Umiejętności
ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków
e-mail: wydawnictwo@pau.krakow.pl
www.pau.krakow.pl

WSTĘP

I. SŁOWO WSTĘPNE

Z nieopisaną przyjemnością oddajemy w ręce Czytelników edycję krytyczną *Kroniki halicko-wołyńskiej (Kroniki Romanowiczów)*, która jest realizacją postulatów polskich środowisk naukowych, wysuwanych już od XIX w. A. Bielowski w opublikowanym w połowie XIX w. projekcie wydania pomników dziejopisarstwa dotyczących się dziejów Polski napisał, że w jednym z planowanych tomów serii (aczkolwiek nie w pierwszym) powinien znaleźć się m.in.: „text oryginalny [*Kroniki wołyńskiej*] z polskim obok przekładem i z objaśnieniami”¹. Ideę tę ponowił Bielowski z konkretnym wskazaniem na *Latopis kijowski* i *Kronikę halicko-wołyńską* w „Przedmowie” do pierwszego tomu *Monumenta Poloniae Historica*². W późniejszym czasie wspomniany postulat powracał. Podniósł go np. K. Liske podczas I Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie w 1880 r., podkreślając, że wydanie latopisów, ze szczególnym wskazaniem na „wołyński”, czyli *Kronikę halicko-wołyńską*, jest jak najbardziej wskazane ze względu na wagę tego zabytku dla dziejów krajowych, ale nie może być to prosty przedruk z istniejących do tamtego czasu edycji rosyjskich, lecz nowe, krytyczne opracowanie. Liske przy okazji zastanawiał się nad potrzebą opublikowania zarówno tekstu oryginalnego, jak i polskiego tłumaczenia kroniki. Przychylił się przy tym do koncepcji wydania źródła wraz z przekładem, bowiem – jak zaznaczył – materiały znajdujące się tam: „stałyby się przystępnymi dla kół o wiele szerszych, dla tych naszych pracowników, którzy albo wcale albo tylko z trudnością władają językiem ruskim”. Kończąc zaś swoje wnioski, powiedział: „Jest to wzgląd bardzo ważny, mogący przechylić zdaniem naszym stanowczo szalę na tę stronę [tj. na rzecz wydania oryginału wraz z polskim tłumaczeniem]”³. Wystąpienie Liskego spotkało się

---

¹ A. Bielowski, *Program wydania Pomników Historycznych Polski*, „Dziennik Literacki”, 1852, nr 14 (3 IV), s. 106.

² MPH, t. I, Lwów 1864 [reprint: Warszawa 1960], s. XVI.

³ *Pamiętnik pierwszego zjazdu historycznego polskiego imienia Jana Długosza [...]*, Kraków 1881 (= *Scriptores rerum polonicarum*, t. VI), s. 30–31.

z pozytywnym oddźwiękiem wśród zgromadzonych badaczy. I. Szaraniewicz przedstawił listę źródeł ruskich i rusko-litewskich, które powinny wejść do *Monumentów*. Wśród nich była naturalnie i nasza kronika⁴. Koncepcję poparli także E. Świeżawski, S. Smolka i Z. Radziwiński⁵, zaś w podsumowaniu dyskusji Liske chyba na wyrost stwierdził, że odrzuca przedstawioną jakoby przez Szaraniewicza propozycję wydania odrębnych ruskich *Monumentów* i przychyła się do sugerowanego przez Smolkę rozwiązania – stworzenia posiadającego własną nazwę „ruskiego” modułu (analogicznie do „śląskiego”) w ramach serii MPH⁶. Postulat wydania naszego zabytku pośród innych latopisów ruskich przedstawił też L. Finkel podczas III Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie w 1900 r. Napisał w tej kwestii, co następuje: „źródła ruskie, zwłaszcza kronika wołyńska, tak bogata a tak źle wydana, powinna by stanowczo wejść do Monumentów, podobnie jak inne latopisy ruskie”⁷. Podkreślano także konieczność wydania „tak ważnych dla naszych dziejów średniowiecznych latopisów ruskich” w ramach niezrealizowanej kontynuacji MPH w międzywojniu⁸.

Nasza inicjatywa jest zatem realizacją niewypełnionego, a obecnego w nauce polskiej od ponad 160 lat postulatu. Co więcej, idziemy tutaj, przynajmniej jeśli chodzi o tłumaczenie zabytku (ale w jakimś stopniu również jego edycję krytyczną), śladem zasłużonych poprzedników. Jak bowiem wiadomo, dysponujemy polskimi, komentowanymi przekładami *Powieści dorocznej* i *Latopisu kijowskiego*, a więc źródeł, z którymi związana jest ściśle *Kronika halicko-wołyńska*, a także wydaniem oryginału językowego pierwszego z wymienionych pomników piśmiennictwa⁹. Nasza praca jest zatem pod tym

⁴ Ibidem, s. 33–38.

⁵ Ibidem, s. 39–41.

⁶ Ibidem, s. 41.

⁷ L. Finkel, *Przegląd Dziejów Polski. Okres piastowski*, [w:] *Pamiętnik III Zjazdu historyków polskich w Krakowie*, t. I: *Referaty*, Kraków 1900, s. 2.

⁸ W. Semkowicz, *Potrzeby naukowe w zakresie wydawnictw źródłowych do dziejów Polski*, I: *Okres piastowski*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, t. II, 1919, s. 175 (nie wymienił przy tym Semkowicz żadnych konkretnych zabytków). Zob. też ciekawe uzupełnienie tej informacji, choć znów bez odwoływania się do konkretnych dzieł, w koncepcie listu Stanisława Zakrzewskiego do Jana Fijałka z 18 V 1922 r. (K. Śreniowska, *Stanisław Zakrzewski. Przyczynki do charakterystyki prądów ideologicznych w historiografii polskiej 1893–1936*, Łódź 1956 [= Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Wydział II, sectio II, nr 20], s. 130).

⁹ *Latopis Nestora. Stary tekst mnicha Ławrentego z XIV wieku*, oddz. I, oprac. A. L. von Schlözer, przekł. J. Kotkowski, Kijów 1860 (wydanie oryginału z wykorzystaniem alfabetu łacińskiego i równoległe tłumaczenie); *Latopis Nestora*, wyd. A. Bielowski, J. Wagilewicz, [w:] MPH, t. I, s. 521–862 (równoległa publikacja tekstu oryginalnego i tłumaczenia); *Powieść minionych lat*, przekł. i oprac. F. Sielicki, Wrocław 1968 (wyd. 2 popraw.: Wrocław–Warszawa–Kraków 1999); *Kroniki staroruskie*, wybór, wstęp i przyp. F. Sielicki, przekł. E. Goranin, F. Sielicki, H. Suszko, Warszawa 1987 (obszerne fragmenty *Powieści minionych lat*, urywki *Latopisu kijowskiego* i *Kroniki halicko-wołyńskiej*); *Latopis kijowski 1159–1198*, przekł. i oprac. E. Goranin,

względem dopełnieniem dzieła podjętego jeszcze przez badaczy dziewiętnastowiecznych, a kontynuowanego przez środowisko wrocławskie etapami na przestrzeni ostatniego półwiecza.

Podkreślamy przy tym, że – jak to wielokrotnie wcześniej sygnalizowali różni badacze – mamy do czynienia ze źródłem niezwykle istotnym nie tylko dla dziejów Rusi w XIII w., lecz również dla krajów z nią sąsiadujących. Nas będzie oczywiście interesowało najbardziej to, że pomnik nasz zawiera bardzo dużo, nierzadko jedynych w swoim rodzaju wiadomości na temat historii Polski we wspomnianym stuleciu (zob. rozdz. IX). Już to usprawiedliwia włączenie do serii *Pomników Dziejowych Polski* zabytku historiografii ruskiej, podobnie jak fakt, że Polska ze względu na koleje losu należy do państw-spadkobierców Rusi. Przecież powstanie jednej z części *Kroniki halicko-wołyńskiej* wiąże się z otoczeniem Daniela Romanowicza, którego główną, wzniesioną z jego polecenia siedzibą był Chełm.

Możemy, z drugiej strony, odwołać się do precedensów i analogii w postaci publikowania licznych obcych, lecz istotnych dla historii ojczystej źródeł. Praktyka taka ukonstytuowała się już w pierwszym tomie MPH i ma swą kontynuację również w serii nowego wydawnictwa (*vide* relacja Ibrahima ibn Jakuba, żywoty św. Ottona bamberskiego oraz *Kronika ziemi pruskiej* Piotra z Dusburga¹⁰). Jest to zjawisko występujące i akceptowane również w innych historiografiach, żeby wspomnieć o wzorcu w postaci *Monumenta Germaniae Historica*.

Oczywiście, zdajemy sobie doskonale sprawę z istnienia licznych edycji zabytku. Naszym zdaniem, mimo zalet reprezentowanych przez niektóre z nich, nowe wydanie *Kroniki halicko-wołyńskiej* jest wprost niezbędne. Decydują o tym przede wszystkim dwa powody. Po pierwsze, wszystkie

---

Wrocław 1988 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 840, *Slavica Wratislaviensia*, XL); *Latopis kijowski 1118–1158*, przekł. i koment. E. Goranin, Wrocław 1995 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1679, *Slavica Wratislaviensia*, LXXXVI). Warto jeszcze w tym miejscu wspomnieć o wydaniu przez H. Suszko, reprezentanta środowiska wrocławskiego, *Latopisu hustyńskiego* – spokrewnionego z *Kroniką halicko-wołyńską* (idem, *Latopis hustyński. Opracowanie, przekład, komentarze*, Wrocław 2003 [= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2547, *Slavica Wratislaviensia*, CXXIV]). Szerzej na temat polskich tłumaczeń średniowiecznego piśmiennictwa ruskiego w tomie zawierającym nasz przekład *Kroniki halicko-wołyńskiej* (*Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów)*, tłum. i oprac. D. Dąbrowski, A. Jusupović, Kraków 2017). W tym miejscu warto jedynie zaznaczyć, że polski dorobek w zakresie translatorstwa wspomnianego piśmiennictwa jest znaczny i obejmuje jego różnorodne gatunki.

¹⁰ *Relacja Ibrāhīma ibn Ja'kūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bekrīego*, wyd., wstęp, koment. i przekł. T. Kowalski, [w:] MPH sn, t. I, Kraków 1946; *Św. Ottona biskupa bamberskiego żywot z Prüfening*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] ibidem, t. VII, cz. 1, Warszawa 1966; Ebo, *Żywot św. Ottona biskupa bamberskiego*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] ibidem, t. VII, cz. 2, Warszawa 1969; Herbord, *Dialog o życiu św. Ottona biskupa bamberskiego*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] ibidem, t. VII, cz. 3, Warszawa 1974; Petrus de Dusburgk, *Chronica terrae Prussiae*, wyd. J. Wenta, S. Wyszomirski, [w:] ibidem, t. XIII, Kraków 2007.

dotychczasowe wydania nie odpowiadają w stopniu mniejszym lub większym współczesnym normom przyjmowanym przy krytycznych edycjach zabytków średniowiecznego piśmiennictwa. Wystarczy np. stwierdzić, że jak dotąd nie mamy wydania, które uwzględniałoby wszystkie znane warianty *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Po drugie, dotychczas zdecydowanie przeważały i są rozpowszechnione w nauce edycje, których podstawą jest tekst źródła zawarty w kodeksie ipatiewskim/hipackim¹¹. Jak tymczasem przenikliwie zauważył już M. Hruszewski: „podstawą wszelkich studiów nad latopisem [*Kroniką halicko-wołyńską*] powinien być nie chronologizowany kodeks ipatiewski, lecz inne (jak chlebnikowski i pogodinski), które choć późniejsze o stulecia, bliżej stoją do archetypu, bo nie mają ani chronologii, ani tych stylistycznych zmian, jakie porobił chronologizator, wstawiając lata (wyrzucił on przy tym takie łączniki, jak: «въ та же лѣта», «въ то же время», «въ то же лѣто», «зимѣ же бывши», «времени минувши» i in. – nieraz bardzo cenne dla ustanowienia porządku wydarzeń)”¹². Zgadząmy się z poglądami ukraińskiego historyka, który swe wnioski uzupełnił o wartę zauważenia stwierdzenie odnoszące się do praktyki pracy z wydaniem opierającym się na kodeksie hipackim/ipatiewskim. Napisał on mianowicie, że chronologiczny porządek obecny w tych edycjach i związane z nim zmiany pierwotnego tekstu dezorientują czytelników¹³.

Wniosek nasuwa się oczywisty: jeśli podstawą wszelkich badań nad źródłem powinien być kodeks inny niż ipatiewski, trzeba udostępnić Czytelnikom inny wariant jego tekstu. Najlepiej zaś, jeśli będzie to – jak, odwołując się zresztą do poglądów literatury, pokażemy dalej – najstarszy i najsprawniejszy z pozostałych – wariant chlebnikowski.

Co prawda, stosunkowo niedawno został on dwukrotnie wydany przez M. Kotljar¹⁴, jednak – z kilku powodów – do tej niepozbawionej pewnych zalet edycji należy podchodzić bardzo krytycznie¹⁵. Przede wszystkim ukraiński historyk, uginając się chyba pod presją tradycji, popełnił kardynalny błąd, wprowadzając do tekstu źródła daty zaczerpnięte z kodeksu hipackiego. Oznaczone one zostały wprawdzie jako wtręt za pomocą nawiasów kwadratowych, jednak – po pierwsze – okazało się to zabiegiem mało czytelnym, a po drugie zdecydowano się na graficzny podział tekstu w oparciu o ipatiewską

¹¹ Pełen spis tych wydań wraz z komentarzami na temat ich wartości podajemy w rozdz. V.

¹² М. Грушевський, *Хронологія подій Галицько-Волинської літописі*, [w:] idem, *Твори у 50-ти томах*, t. VII, Львів 2005, s. 328–329.

¹³ Ibidem, przyp. 2 na s. 329.

¹⁴ *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар*, red. М. Ф. Котляр, Київ 2002; *Галицько-Волинская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, wyd. Н. Ф. Котляр, В. Ю. Франчук, А. Г. Плахонин, red. Н. Ф. Котляр, Санкт-Петербург 2005.

¹⁵ А. Јусуповић, [rec.] *Galicko-Volynskaja Letopis'.* *Tekst, komentarij, issledovanie*, red. Nikolaj F. Kotljars, „Atelejja”, Sankt-Peterburg 2005, „Studia Źródłoznawcze”, t. XLVII, 2009, s. 296–297.

siatkę chronologiczną, co tylko pogłębiło chaos i zatarło specyfikę wariantu chlebnikowskiego. Nie jest to zresztą jedyna poważna usterka tego wydawnictwa, co jednak dokładnie omówione zostanie niżej (zob. rozdz. III).

Upprzedzamy też ewentualny zarzut, że skoro istnieje fototypiczna edycja kodeksu chlebnikowskiego¹⁶, tekst zabytku jest stosunkowo łatwo dostępny. To niezwykle cenne wydawnictwo ma jednak bardzo poważne, ograniczające jego znaczenie – zarówno z perspektywy badaczy, jak i szerszych kręgów odbiorców – wady, które szczegółowo przedstawione zostaną niżej (rozdz. V).

Naszym zdaniem, już z powodów przedstawionych wyżej edycja krytyczna *Kroniki halicko-wołyńskiej* na podstawie wariantu zawartego w kodeksie chlebnikowskim okazała się niezbędna i potrzebna.

Nie powinna budzić wątpliwości decyzja co do wydania tylko jednej, ostatniej z trzech głównych części kolekcji historycznej zawartej w kodeksach ipatiewskim/hipackim, chlebnikowskim i innych pokrewnych. Nie chodzi tylko o obszerność całego zabytku (kolekcji historycznej), lecz również o zakorzeniony w literaturze i niebudzący zastrzeżeń pogląd, że mamy do czynienia z pomnikiem piśmiennictwa odrębnym w stosunku do pozostałych dwóch (*Powieść minionych lat* i *Latopis kijowski*) towarzyszących mu w tym zbiorze. To przekonanie wyraziło się także w odrębnych publikacjach *Kroniki halicko-wołyńskiej* zarówno w oryginale językowym, jak i w tłumaczeniach na różne języki (zob. rozdz. X). Idziemy więc drogą wytyczoną przez wielu poprzedników. Co więcej, w polskich przekładach ukazały się odrębnie *Powieść doroczna* oraz – w dwóch tomach – *Latopis kijowski*. Analogię wobec wydawania poszczególnych zabytków wchodzących w skład kolekcji historycznych znajdujemy zresztą w edycjach innych zabytków średniowiecznego dziejopisarstwa. Wspomnijmy choćby przykładowo o poszczególnych, autonomicznych częściach zawartych w polskiej Wielkiej Kronice.

* * *

Na potrzeby realizacji projektu został powołany międzynarodowy zespół złożony z badaczy z Polski, Ukrainy oraz Rosji. Kierownikiem projektu został dr hab. prof. nadzw. Dariusz Dąbrowski, pracujący w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, gdzie kieruje Pracownią Badań nad Dziejami Rusi. Specjalizuje się w genealogii Rurykowiczów i historii Rusi halicko-wołyńskiej. Głównym wykonawcą i równocześnie pomysłodawcą przedsięwzięcia oraz osobą dbającą o sprawy administracyjne, a także organizacyjne grantu był dr Adrian Jusupović – adiunkt w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej

¹⁶ *The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles: The Ostroz'kyj (Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) Codices*, oprac. O. Pritsak, Cambridge, MA 1990 (= *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. VIII).

Akademii Nauk, specjalizujący się w dziejach pogranicza polsko-ruskiego, latopisarstwie, historii politycznej oraz prozopografii średniowiecznej Rusi (X–XIV w.). Ponadto do zespołu włączeni zostali Konstantin J. Jeruzalimskij (historyk z Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego – РГГУ w Moskwie, specjalista w zakresie historii kultury Rusi Moskiewskiej oraz dziejopisarstwa XVI i XVII w.), Irina Juriewa (filolog, pracownik Instytutu Języka Rosyjskiego im. W. W. Winogradowa Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie), Aleksander W. Majorow (historyk z Uniwersytetu Państwowego w Petersburgu, specjalista badań nad dziejami Rusi halicko-wołyńskiej), oraz Tatjana Wiłkuł (historyk-źródłoznawca z Instytutu Archeografii Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie, specjalistka w zakresie chronografów i tekstologii).

Prace zespołu przygotowującej niniejszą edycję składały się z kilku etapów. Na początku 2014 r. A. Jusupović oraz D. Dąbrowski uzyskali skany i fotografie 5 interesujących nas rękopisów, w których – poza *Powieścią doroczną* i *Latopisem kijowskim* – zachowała się *Kronika Romanowiczów*: chlebnikowskiego, pogodinskiego i jermołajewskiego (zeskanowanych w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Petersburgu) oraz ipatiewskiego i Bundura/Jarockiego (sfotografowanych przez A. Jusupowicia w Bibliotece Akademii Nauk w Petersburgu). Wówczas obaj badacze dokonali krytyki zewnętrznej kodeksów. W czerwcu 2014 r. D. Dąbrowski zapoznał się z jedyną obejmującą *Kronikę Romanowiczów* dziewiętnastowieczną kopią naszego zabytku (konkretnie, rękopisu ipatiewskiego), przechowywaną w Rosyjskim Państwowym Archiwum Akt Dawnych (РГАДА) w Moskwie. Baza rękopiśmienna projektu uzupełniona została w listopadzie 2015 r., kiedy to D. Dąbrowski przeprowadził w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie autopsję tzw. rękopisu krakowskiego, zawierającego się w *Tekach Naruszewicza*.

Po dokonanych odczycie rękopisu chlebnikowskiego (i uzupełnieniu podstawy o warianty z czterech pozostałych manuskryptów) przez A. Jusupowicia i zweryfikowaniu ich przez D. Dąbrowskiego oraz I. Juriewą pod kątem filologicznym, redaktorzy tomu ponownie w 2016 r. udali się do Petersburga, przede wszystkim żeby sprawdzić odczyt glos oraz trudno czytelnych miejsc ze skanów. W tym też roku D. Dąbrowski z pomocą A. Jusupowicia zaczął przygotowywać komentarze do edycji. Równoległe do prac nad krytycznym wydaniem trwało tłumaczenie tego zabytku piśmiennictwa staroruskiego, czego głównym wykonawcą był D. Dąbrowski, z wkładem w korektę i tłumaczenie końcówki A. Jusupowicia.

Ponadto przez cały okres trwania projektu (2013–2017) były przeprowadzane kwerendy w bibliotekach i archiwach polskich, austriackich, czeskich, rosyjskich, ukraińskich, niemieckich, białoruskich i węgierskich.

Musimy z żalem zaznaczyć, że bezskuteczne okazały się – ze względów pragmatycznych relatywnie wąskie – poszukiwania innych rękopisów zawierających zabytek.

Ograniczone środki finansowe i czas spowodowały, że okazało się niemożliwe przeprowadzenie rozległych studiów archiwalnych mogących dać rozszerzenie wiedzy o kopistach rękopisów i glosatorach, a więc i nad recepcją poszczególnych manuskryptów zabytku. Nie oznacza to oczywiście, że badania takie – w miarę możliwości – nie były prowadzone. W ich ramach zapoznano się m.in. z tzw. *Rękopisem Lwa Kiszki*¹⁷, *Latopiścem* Leontija Bobolinskiego¹⁸ oraz zbiorem historycznym, którego autorstwo N. P. Kowals'kyj i Ju. A. Mycyk przypisują Janowi Binwilskiemu¹⁹.

Przeprowadzone badania nad recepcją zabytku, choć miały właściwie charakter rekonesansu, i tak pozwoliły na wyciągnięcie pewnych nowych wniosków i zweryfikowanie konkretnych ustaleń obecnych w literaturze.

Pozostali członkowie zespołu odpowiednio mieli za zadanie: I. Juriewa poprawienie i sprawdzenie odczytów tekstów poszczególnych rękopisów; T. Wilkuł wychwycenie cytatów biblijnych oraz z literatury przekładowej wykorzystanych w *Kronice*; A. Majorow zbadanie dziejów wybranych rękopisów; K. Jeruzalimskij przygotowanie indeksów. Na szczególne podkreślenie zasługuje przy tym zaangażowanie I. Juriewej w opracowanie gramatycznej i ortograficznej strony edycji krytycznej.

* * *

Kierujemy się głębokim, udowodnionym licznymi obserwacjami przekonaniem, że historia średniowieczna naszego wschodniego sąsiada²⁰, mimo jej nader bliskich związków z dziejami Polski, jest u nas zaskakująco słabo znana. Odnosi się to zarówno do specjalistów-mediewistów, jak i miłośników przeszłości. Oczywiście, z powodzeniem działają w kraju historycy, archeolodzy, filolodzy i historycy sztuki specjalizujący się w badaniu różnych aspektów dziejów Rusi w wiekach średnich²¹, jednak jest ich zdecydowanie za mało, jak na potrzeby. Co więcej, można zauważyć na przestrzeni ostatnich lat redukcję aktywności na polu mediewistyki placówek powołanych niegdyś w celu prowadzenia badań „wschodnich”.

Wart zauważenia i uwypuklenia jest też smutny fakt pogarszającego się stanu znajomości języków wschodniosłowiańskich i niemal powszechnej

¹⁷ ЦДІАУЛ, фонд 201, оп. 4, № 421: Рукопис митрополита Льва Кишки.

¹⁸ Biblioteka PAN, sygn. 281.

¹⁹ БАН, 4,7.25; Н. П. Ковальский, Ю. А. Мыцык, *Українские летописи*, „Вопросы истории”, 1985, nr 10, s. 86.

²⁰ Myślmy o średniowiecznej Rusi, mając oczywiście na uwadze fakt, że na jej terytorium powstały trzy wschodniosłowiańskie państwa sukcesyjne – Białoruś, Rosja i Ukraina.

²¹ Nie ma powodu, by w tym miejscu Ich wymieniać. Zainteresowani wiedzą, o kogo chodzi. Sensowne za to wydaje się przygotowanie odrębnego opracowania na temat współczesnych polskich badań nad dziejami średniowiecznej Rusi.

nieznajomości cyrylicy²². Można wprost mówić o swoistym odwróceniu się plecami polskiego środowiska mediewistów od spraw ruskich, gdy tymczasem trzeba podkreślić, iż Polska jest przecież jednym z krajów-sпадkobierców państwa Rurykowiczów i już choćby z tego względu po prostu wypadałoby poświęcić uwagę badaniu jego dziejów. Co więcej, dwustronne kontakty między księstwami polskimi i ruskimi były na tyle ścisłe, że trudno wyobrazić sobie poznanie niektórych, wcale nie tak nielicznych wątków z dziejów ojczystych, bez znajomości ruskich źródeł i ruskiego kontekstu historycznego. Zdawał sobie zresztą z tego świetnie sprawę już Jan Długosz, który w liście dedykacyjnym dla Zbigniewa Oleśnickiego dołączonym do swojej znakomitej *Historii Polski* napisał znamienne słowa: „Skoro więc z dziejami Polski łączą się często obce, nie wydawało mi się zbędne dotknąć tychże w toku pisania; nie z zuchwalstwa, znam bowiem moje siły, ale aby je nasi poznali. Dlatego mając już siwą głowę zabrałem się do nauki ruskiego pisma, aby kolejność naszych dziejów uczynić pełniejszą”²³.

Licząc więc na to, że nasza praca będzie choćby drobnym krokiem na drodze do zmiany obecnej sytuacji na lepsze, zachęcamy, by przy podejściu do tematyki wschodniej nie uwzględniać zaszłości politycznych i ideowych. Przecież Historia nie powinna się kierować uprzedzeniami historycznymi. Historia powinna służyć lepszemu poznaniu tego, co było, choćby nie zawsze jawiło się jako pozytywne. Jak zresztą pokazuje oddawane w ręce Czytelników źródło, w średniowieczu relacje polsko-ruskie, mimo pojawiania się pewnych (co absolutnie normalne w procesie dziejowym) konfliktów, były całkiem dobre.

Czujemy się także zobowiązani, by wyjaśnić Czytelnikom, że prowadząc równoległe prace nad wydaniem edycji krytycznej i polskiego przekładu zabytku, równocześnie przygotowywaliśmy wstęp i komentarze filologiczne oraz rzeczowe do obu planowanych tomów. Niech więc nie budzi zdziwienia wysoki stopień podobieństwa między umieszczonymi w nich wstępami i komentarzami rzeczowymi. W żadnym wypadku nie należy tego traktować jako autoplagiatu. Po prostu mamy do czynienia z opisem tego samego zabytku piśmiennictwa. Dla odmiany, specyfika edycji oryginału językowego i tłumaczenia spowodowały, że komentarze filologiczne mają niemal całkowicie różny charakter. Na tym przykładzie widać najlepiej, że nasza decyzja była całkowicie przemyślana i ma sens.

Zaznaczamy, że Czytelnik spotka jednak różnice, szczególnie jeśli chodzi o zawartość wstępów. Wynika to z odmiennego charakteru edycji krytycznej

---

²² Wyjściem naprzeciw potrzebom koleżanek i kolegów niepotrafiących przebić się przez barierę alfabetu cyrylicy jest z naszej strony wydanie przekładu *Kroniki Romanowiczów*. Mamy przy tym nadzieję, że nie zastąpi ono lektury edycji krytycznej.

²³ J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. I–II, Warszawa 1962, s. 77.

i tłumaczenia, a także z niewątpliwie cokolwiek innego kręgu odbiorców tych wydawnictw. Można więc powiedzieć, że wskazane będzie paralelne korzystanie z obu tomów, gdyż uzupełniają się one nawzajem.

* * *

W tym miejscu chcielibyśmy wyrazić wdzięczność profesorowi Wojciechowi Krieseisenowi, Dyrektorowi Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, za kredyt zaufania, jakim obdarzył wykonawców projektu oraz za zapewnione im wsparcie. Podziękowania należą się również pracownikom: działu rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu (w szczególności starszemu pracownikowi naukowemu Andriejowi Miedwiediewowi oraz kierownikowi działu Aleksiejowi Aleksiejewowi), działu rękopisów Biblioteki Akademii Nauk w Petersburgu, Biblioteki Narodowej w Kijowie oraz Centralnego Państwowego Archiwum Ukrainy we Lwowie.

Wyrazy wdzięczności składamy także Osobom, które zechciały udostępnić nam materiały, jakich nie udało się nam zdobyć podczas kwerend, a także udzielić nam pewnych specjalistycznych konsultacji. Są to wymienieni *pleno titulo* w porządku alfabetycznym: Arturas Dubonis z Wilna, Timofiej Gimion z Moskwy, Andrej Kuz'min z Moskwy, Monika Kamińska z Krakowa, Dariusz Karczewski z Torunia/Bydgoszczy, Aleksiej Martyniuk z Mińska, Oksana Ostapczuk z Moskwy, Adam Szweda z Torunia, Jan Tęgowski z Torunia/Białegostoku, Leontij Wojtowycz ze Lwowa, Myrosław Wołoszczuk z Iwano-Frankowska.

Chcielibyśmy szczególnie podkreślić rolę, jaką odegrała doktor Zofia Brzozowska, która wykonała znacznie większą pracę niż przynależna recenzentowi. Jej niezwykle cenne uwagi filologiczne pomogły ulepszyć prezentowane wydanie i tłumaczenie. Nie mniejsze podziękowania składamy również pozostałym recenzentom (zarówno edycji krytycznej, jak i tłumaczenia), profesorom Henrykowi Lulewiczowi oraz Andrzejowi Janeczkowi, których wypowiedzi pozwoliły udoskonalić naszą pracę.

Szczególne podziękowania chcielibyśmy złożyć naszym Mistrzom, a mianowicie profesorom Januszowi Bieniakowi, Andrzejowi Poppe oraz Sławomirowi Gawlasowi, bez których inspiracji i wpływów warsztatowych praca ta by nie powstała.

Na zakończenie chcielibyśmy wreszcie gorąco podziękować naszym żonom (Agnieszce Dąbrowskiej, Monice Jusupović) oraz dzieciom (Martynie Dąbrowskiej, Konradowi i Aleksandrowi Jusupowiciom). Ich życzliwość i cierpliwość, a także różnorodna pomoc znacznie ułatwiły nam pracę.

II. ZACHOWANE KODEKSY ŻRÓDŁA²⁴**1. Хлебниковский список (Осрозький [Хлебниковський] список²⁵;
Rękopis chlebnikowski-ostrogski)**

Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.230.

Kon. l. 50. – pocz. l. 60. XVI w. i ok. 1637 r. Kodeks papierowy. Wym. 27,5 x 18,5 cm. K. 386 + 9 nlb.

Szczegółowe informacje na temat układu kart zainteresowani znajdą w komentarzach A. A. Szachmatowa i B. M. Klossa²⁶, tutaj jedynie w miarę potrzeby uzupełnianych. Karty przemieszane i część uzupełniona w oparciu o niezachowany, inny rękopis naszej kolekcji historycznej ok. 1637 r.

Zrąb tekstu spisany jedną ręką półustawem w jednej kolumnie. K. 332–333v innym charakterem pisma, już skoropisem, jednak stylizowanym na półustaw.

Na podstawie autopsji narzuca się refleksja, że olbrzymie bogactwo różnorodnych zapisów na marginesach kodeksu wymaga osobnego opracowania. W tym miejscu pozwalamy sobie jedynie na przedstawienie pewnych wybranych uwag na ten temat.

Notujemy co najmniej 5 rąk komentatorów kręgu „łacińskiego”, wpisujących noty w języku polskim lub łacinie w XVII i XVIII w., oraz co najmniej 4 ręce operujące cyrylicą, przy czym najstarsze zapisy można jeszcze odnieść do XVI, najpóźniejsze zaś do 2. poł. XVIII w.

Zwróćmy uwagę, że M. B. Kloss przypisał notki na marginesach pomieszczone na k. 116v, 117, 210 i 211 metropolicie Piotrowi Mohyle (1596–1647)²⁷. Naszym zdaniem, pogląd ten jest błędny. Przede wszystkim widać, że zapiski te sporządzone są różnym charakterem pisma i atramentem. Z 6 marginaliów umieszczonych na szczególnie istotnej dla naszych rozważań k. 211 np. wyraźnie widać, że 3 cyrylicie różnią się od 3 łacińskich. Co do nich wszystkich, konieczne są jeszcze dwa spostrzeżenia. Po pierwsze, żadne z nich nie jest możliwe do przypisania Mohyle. Zgodne z jego autografem – sprawdzonym przez nas w innym, znanym Klossowi rękopisie²⁸ – są za to glosy z k. 116v

²⁴ Jako pierwszy wymieniamy rękopis chlebnikowski, będący podstawą wydania. Za nim w kolejności alfabetycznej rękopisy z BAN, RNB, Biblioteki Ks. Czartoryskich i RGADA. Przy sporządzaniu opisu rękopisów odwołujemy się do praktyki wydawniczej ПСРЛ, МРН ns oraz do uwag zawartych w opracowaniu *Инструкция для составления каталогов древних славянских рукописей*, „Slavia”, R. XXXII, 1963, z. 2, s. 240–249.

²⁵ Taką nomenklaturę stosował O. Pritsak (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*).

²⁶ *Ипатьевская летопись*, s. G–H, VIII–IX; A. A. Шахматов, *История русского летописания*, t. II: *Обозрение летописей и летописных сводов XI–XVI вв.*, Санкт-Петербург 2011, s. 111–123.

²⁷ *Ипатьевская летопись*, s. H i przyp. 9.

²⁸ Chodzi o rękopis РНБ, Греч. 597, k. 4, gdzie znajdujemy sygnaturę: „Петро Могила Архієписк[о]пъ Митрополит[ъ] | Кієвскіи р[у]кою Власною”.

i 117. Wątpliwości zaś budzi zapis z k. 210. Po drugie, rosyjski badacz błędnie rozwiązał trzeci z polskich napisów z k. 211. Jego zdaniem brzmi on: „Patriarcha ma moc zazn(a)cze Metro(lita)”²⁹. W rzeczywistości mamy do czynienia z frazą: „Patriarcha [„a” ma przycięty ogonek] ma moc Zrzucić Metro(litę)”. Warto jeszcze wspomnieć, że za zapis ręką Mochyły można uznać głosę z k. 339v.

Jesteśmy też skłonni drugą z tej karty głosę łacińską: „NB Sylueste [najwyraźniej ucięte „r”] | Kossov” ostrożnie uznać za świadectwo komentowania rękopisu przez tego dostojnika cerkiewnego i pisarza. Pogląd ten potwierdza zapis znajdujący się nad tekstem k. 86v: „NB Syl: Kossov legit Slavia in excelsis wielkie rzeczy! albo dziwy Księgę gluzować”³⁰. Ręką tą, określoną przez nas jako 2, wpisano też komentarze m.in. na k. 44v, 46v, 50v, 71v, 89, 129. Nawet, jeśli nie są to osobiste zapisy Kossowa, powstały bezapelacyjnie w jego kręgu, a więc w Kijowie pomiędzy 1632 a 1657 r.

Tenże glosator wpisał niezwykle ciekawą uwagę na lewym marginesie k. 50v. Brzmi ona następująco: „Tego słowa zaży|waią Polacy nie | rozumiejąc co znaczy | w Pieśni, mówiąc | [przycięte] A ty Adamie Boży | [przycięte: „k”]mieci[u], ty siedzisz | [ucięte: „u”?] Boga w wieciu [sic!]”. Mamy tu więc oczywiste odwołanie do Bogurodzicy, łącznie z filologiczną uwagą, chyba jednak napisaną przez Rusina świetnie orientującego się w kulturze i tradycji polskiej (właśnie Kossowa?). Spostrzeżenie to potwierdza zresztą glosa z k. 71v, gdzie znajdujemy ślad jego obznajomienia z polskimi dziełami historycznymi: „Stryk: lib. 5. 223 [ostatnie dwie cyfry trudne do odczytu]”.

Na k. 58v pojawia się nowa, trzecia ręka polska (również odwołująca się do Macieja Strykowskiego), zaś na 72v czwarta, znów z komentarzem z tego autora („Stricouius o tym | lib: 5. folio | 181 cap: 3”). Wreszcie na k. 97 znajdujemy ostatnią, piątą polską rękę, której zapisy można datować na XVII w.

Głosy wpisane – według przyjętej przez nas nomenklatury – ręką pierwszą, znajdujące się na k.: 24; 25; 29; 30; 30v–31; 38v; 48; 55; 64v; 70v; 79v; 80; 82v; 83v; 86v; 100v; 101; 121; 122; 139; 140v; 150v; 179; 186v; 190; 202; 226v; 237; 238v; 239; 240; 243v; 258v; 261; 262; 263v; 274v; 284v; 286; 301; 308; 311; 312; 314v–315; 316; 317; 318; 319; 320; 347v; 355, powstały zapewne ok. 1728 r.³¹

²⁹ *Ипатьевская летопись*, s. H. Por. odczyt A. A. Szachmatowa: „Patriarcha ma moc zazn...cze Metro(lita)” (ibidem, s. X, przyp. 3).

³⁰ Czasownik: „glozować” (tu mamy bez wątplenia do czynienia z obocznością) oznacza: „komentować, objaśniać, tłumaczyć trudne miejsce lub wyraz w tekście” (*Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. VII: *F–Gończy*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 358).

³¹ Kolor tuszu wskazuje, że zapewne tego samego glosatora, co np. z k. 379v. Po lewej stronie tej karty widnieje zapis „6799 лѣт[ь] ѿз” – czyli od 6799 minęło 437 lat. Zsumowanie obu cyfr daje datę 7236 *anno mundi*, czyli 1728 *anno domini*. Glosator zatem poprawiał tekst ok. 1728 r.

Zamknijmy te rozważania stwierdzeniem, że wyraźnie widać intensywną eksploatację księgi, czego zbadanie wymaga dalszych, pogłębionych studiów.

Większość kart z filigranem dzika datowanym zgodnie z wydaniem E. Laucevičiusa na kon. l. 50., pocz. 60. XVI w.³² Na kartach dopisanych (k.: 130, 131, 182, 224–225, 332–333) jest filigran byka, który pozwala dotować okres powstania papieru na między 1635 a 1644 r.³³ Dodane puste karty (z ciągłą paginacją dolną 53–56, 91–94, 99–100, 273–278, 337–338) oraz wyklejka wraz z k. 1 posiadają znaki wodne z l. 50. XVIII w.³⁴

Okładka uszkodzona. Na jej grzbiecie, na pasie skóry barwionej na czerwono, zapisane: „Несторова Россиїская Лѣтопись”. Na pasie skóry barwionej na zielono poniżej (na grzbiecie): „Коломенского Купца Петра Хлѣбникова”. Grzbiet z tłoczonymi złoconiami. Mocno zatarty wzór kwiatowy oraz wytarta skóra grzbietu z ubytkami. Znacznie wytarta skóra okładki podklejona wielobarwnym późniejszym papierem identycznym do *recte* pierwszej nienumerowanej karty. Blok rękopisu mocno zniszczony, pooddzielane poszczególne karty, np. numerowana 1 – całkowicie. Pierwsze składki trzymają się na ostatnich nitkach. Blok pęknięty pomiędzy k. 170v a 171. K. 171, 172 i 173 osobno, natomiast 174–181 trzymają się na jednej nitce. Tylna strona wytarta, z ubytkami. Wyłożona takim samym kolorowym papierem jak przednia. Ponadto w kodeksie znajdują się puste karty (nienumerowane): 2 pomiędzy k. 27v i 28, 2 pomiędzy k. 44v i 45; 1 pomiędzy k. 46v i 47; 3 pomiędzy k. 132v i 133; 1 pomiędzy k. 161v i 162. Kodeks zapisany jedną ręką półustawem (na k. 2 elementy zapisane więzią). Kodeks nosi ślady działalności introligatorskiej, był oprawiony nie wcześniej niż w 1637 r. i ponownie po 1756 r., kiedy to przycięto karty³⁵.

Rękopis posiada swą umieszczoną w zapisanym cynobrowym atramentem więzią nagłówku nazwę „Лѣтописец[ъ] Рускыи”³⁶, która wydaje się oryginalna, gdyż potwierdzają ją analogiczne zapisy z rękopisu ipatiewskiego i krakowskiego (zob. niżej). Następnie, na k. 2 kolejny tytuł: „[...] Пвѣсти врѣменных[ъ] лѣт[ъ] Нестера чер[ъ]нориз[ъ]ца”.

Na marginesie k. 384v znajdujemy z kolei rosyjską, osiemnastowieczną glosę: „Конецъ Кроники Несторовои”. Tak więc, przynajmniej wówczas, określano całość kodeksu.

Na grzbiecie okładki, w którą księgę oprawiono, gdy jej właścicielem był znany bibliofil, kołomieński kupiec, fabrykant i generał-lejtnant audytor

³² E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967, nr 3655 (1558 r.) i 3661 (1560 r.).

³³ И. Каманін, О. Вітвицка, *Водяні знаки на папері Українських документів XVI і XVII вв. (1566–1651)*, Київ 1923, nr 1191.

³⁴ *Ипатьевская летопись*, s. G.

³⁵ *Ibidem*, s. G–H.

³⁶ РНБ, F.IV.230, k. 2.

Piotr Kirilowicz Chlebnikow (1734–1777)³⁷, umieszczono tytuł: „Несторова Росси́йская Лѣтопись | Коломенского Купца Петра Хлѣбникова”.

Pierwsza przyjęta w nauce nazwa kodeksu pochodzi właśnie od P. K. Chlebnikowa, druga zaś od rodu książąt Ostrogskich, na polecenie których być może manuskrypt został sporządzony³⁸.

Kodeks zawiera *Spis książąt kijowskich* panujących do najazdu Batu (k. 1), wstawiony w l. 50. XVIII w.³⁹, *Powieść minionych lat* wraz z *Latopisem kijowskim* (k. 2–303), *Kronikę halicko-wołyńską* (k. 303–384v) oraz fragmenty biblijnej *Księgi Estery* (k. 384v–386v).

W historiografii obecne jest przypuszczenie, że odpis chlebnikowski powstał w kręgu ks. Konstantyna Ostrogskiego w czasach odnowienia zainteresowań prawosławną przeszłością, na podstawie protografu znajdującego się w monasterze Zaśnięcia Bogurodzicy w Leszczu pod Pińskiem. Być może do Kijowa zawiózł go w 1616 r. Zachariasz Kopysteński, do tego czasu ihumen tego klasztoru⁴⁰. Pogląd ten, choć prezentujący się wiarygodnie, jest – niestety – nieweryfikowalny.

Na losy kodeksu w XVII w. światło rzucają zapisy znajdujące się na odwrocie jego ostatniej karty: 1) „Во д[е]нѣ гѣ м[еся]ца | янь”;²) „Написаса бысть сиа книга повелениемъ | божимъ до манасты[ра]”;³) „ест[ь] тепер[ь] его ми[лости] п[а]на | Витол[ь]та Мароці Логофета зем[ли] мол[ь]давской |”;⁴) Витол[ь]ть локофет[ь] земли мол[ь]дав[ь]ско[й] сию книгѣ ѡкрал[ь] был[ь] | ѡ вт[ь]ца наместника ѡ Стецкого на ме[сте] Кросникъ” (k. 386v). Według ustaleń O. Pritsaka, wspomniany Witold Maroci był logotetą (wysokim urzędnikiem kancelarii) hospodara mołdawskiego Konstantyna Mohuły, wzmiankowanym w dokumentach w l. 1610–1628⁴¹. Tak więc manuskrypt sporządzony dla niemożliwego do pewnego zidentyfikowania monasteru⁴² z niezachowanego protografu, w pewnym momencie trafił w ręce nieznanego skądinąd ojca Stec’kiego, namiestnika „Кросникъ”⁴³. Jemu ukradł go

³⁷ Biogram P. K. Chlebnikowa w: *Русский биографический словарь*, t. XXI, Санкт-Петербург 1901, s. 343–344.

³⁸ *The Old Rus’ Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XXXIII, LVIII–LIX.

³⁹ *Ипатьевская летопись*, s. G, VIII.

⁴⁰ *The Old Rus’ Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XXXIV, LIX.

⁴¹ О. Прицак, *Ипатьевський літопис та його роль у реставрації Української історичної пам’яті*, „Свобода”, 1972, nr 230 (z 14 XII), s. 2.

⁴² Niestety, przypuszczenie Pritsaka, jakoby chodziło o monaster w Leszczu, nie jest możliwe do zweryfikowania, choć przedstawia się całkiem wiarygodnie.

⁴³ Miejsowości ani nazwiska właściciela nie udało się nam zidentyfikować. Niewykluczone, że rację co do rozwiązania tego problemu miał O. Pritsak. Ukraiński badacz emigracyjny stwierdził mianowicie, że może chodzić o Iwana Stec’kiego, wspomnianego jako jeden ze współautorów i deklamatorów wierszy napisanych z okazji pogrzebu hetmana Piotra Konaszewicza-Sahajdacznego, który miał miejsce w marcu 1622 r. Jeśli chodzi o miejscowość, jego zdaniem było to Krasne w woj. braclawskim, kupione w 1596 r. przez Ostrogskich, którzy zbudowali tam

pomiędzy 1610 a 1620 r. logoteta Witold Maroci. Jednak już w pocz. 1621 r. księga musiała pozostawać w dyspozycji osób związanych z ks. Stefanem Czetwertyńskim, skoro z niej w Żywotowie w tym roku spisano rękopis zwany obecnie pogodinskim-czetwertyńskim (zob. jego opis niżej). Marginalia omówione wyżej wskazują na to, że manuskrypt znajdował się już w l. 20. XVII w. w Kijowie (być może w Ławrze Peczerskiej) i był lekturą przynajmniej dwóch wybitnych prawosławnych duchownych i intelektualistów, Piotra Mohyły i Sylwestra Kossowa.

Opierając się na tej samej podstawie, możemy uznać, że jeszcze w kon. l. 20. XVIII w. rękopis najpewniej pozostawał na terenie Rzeczypospolitej lub w Kijowie, a w każdym razie u kogoś związanego z polską kulturą barokową. Zapewne w pocz. l. 50. tego stulecia był już w rękach rosyjskich⁴⁴, co poświadczają liczne, zapisane po rosyjsku i opatrzone datami 1753–1756 marginalia (np. na k. 48 obliczenie daty: „1753 – 922 = 761” [nie przedstawiamy właściwej graficznej jego formy], a od k. 5v często wpisywana data: „1756”). Trudno nam w tej chwili stwierdzić, czy autorem tych zapisów był już P. K. Chlebnikow. W każdym razie, po 1756 r. kodeks został na jego polecenie oprawiony i wówczas właśnie pościnano niektóre wymienione wyżej rosyjskojęzyczne glosy (wcześniejsze oczywiście także)⁴⁵. Po śmierci Chlebnikowa (1777 r.), przeszedł w ręce jego zięcia, Dymitra Markowicza Połtorackiego (1761–1818)⁴⁶. Dzięki jego życzliwości, zabytek trafił do N. M. Karamzina, co historyk uznał za wyjątkowego znaczenia odkrycie. Uzyskał też możliwość pracy z nim, jednak cały czas kodeks traktowany był jako własność Połtorackiego, co potwierdza uwaga z 1819 r. znajdująca się w rękopisie БАИ, 17.11.9 (k. 119). Następnie, na prośbę kanclerza Rumiancewa, Karamzin przekazał mu w marcu 1818 r. rękopis w związku z planowanym przygotowaniem do druku *Latopisu ipatiewskiego* z odmiankami z chlebnikowskiego i jermołajewskiego⁴⁷. Niedługo później manuskrypt trafił do rąk W. G. Anastasewicza,

---

zamek (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XXXIV–XXXV, LX). Pamiętajmy jednak o odmiennych poglądach B. M. Klossa, twierzącego, że chodzi nie o osobę noszącą nazwisko Stecki, lecz o namiestnika uesteckiego, a więc miejscowości Uście (później Hubarów), nadanej w 1599 r. Konstantemu Mohyle (*Ипатьевская летопись*, s. G; co do historii miejscowości zob. SGKP, t. XII, s. 831). Jak się wydaje, bardziej przekonujące są jednak ustalenia Pritsaka.

⁴⁴ Zdaniem O. Pritsaka, z Kijowa zabrał go osobiście P. K. Chlebnikow, będący oficerem u ostatniego hetmana Ukrainy, Kirila Rozumowskiego (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XXXV, LX).

⁴⁵ *Ипатьевская летопись*, s. G.

⁴⁶ Biogram D. M. Połtorackiego znajdują zainteresowani w: *Русский биографический словарь*, t. XIV, Санкт-Петербург 1910, s. 420–421.

⁴⁷ НИА СПбИИ РАН, фонд 238, оп. 2, к. 341, л. 29. Cyt. za napisanym w ramach projektu tekstem: A. B. Майоров, *Ипатьевская летопись: история открытия, изучения и публикации* [mpis].

u którego pozostawał być może aż do 1828 r.⁴⁸ W czasie przygotowywania tekstu drugiego tomu PSRL (V 1837 – V 1838 r.) musiał zaś znajdować się w dyspozycji zajmującego się tym A. A. Krajewskiego⁴⁹. W jakich okolicznościach został przekazany do zbiorów Imperatorskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu, nie udało nam się ustalić.

2. Ипатьевский список (Rękopis ipatiewski/hipacki)

Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 16.4.4⁵⁰.

Pocz. l. 20. XV w. Kodeks papierowy. Wym. 28 x 19 cm. K. 307.

Wydawca w 1843 r. sygnalizował, że na końcu kodeksu zachowały się ślady kart wyciętych u podstawy, z pojedynczymi zachowanymi literami⁵¹. W 1871 r. pozostałości te były jeszcze widoczne. Miało to być 6 wyciętych kart, a na jednej z nich dało się zauważyć połówki liter rozpoczynających wersy oraz literę: „С” zapisaną cynobrowym atramentem⁵². A. A. Szachmatow tych wyciętych kart już nie znalazł⁵³.

Tekst manuskryptu zapisany półustawem, łącznie 6 rękoma. Zrąb tekstu (k. 3–307v) w dwóch kolumnach. Na k. 307v zapisana niepełna jedna kolumna. Miejsce na drugą puste⁵⁴. K. 2–2v ze spisem książąt kijowskich w jednej kolumnie, odrębnym charakterem pisma.

W tekście przepuszczenia, z pozostawionym wolnym miejscem na dopisanie uzupełnienia⁵⁵.

Karty, na których zapisany latopis, z przybrudzeniami oraz różnego rodzaju uszczerbkami częściowo uzupełnionymi (dziury, naddarcia, ubytki). *Kronika halicko-wołyńska* na k. 245–307v. Rękopis nosi ślady działalności późniejszych użytkowników na k.: 4v; 6–6v; 8v–9v; 12–12v; 12v; 13v; 14; 15–15v; 16v; 18; 21r–v; 22; 24v; 25v; 27; 28–30; 31–32; 33–34; 35v–36v; 38; 39; 40; 43v–44; 46; 47; 49v; 50v; 51; 53–54; 55v; 56–57; 59; 60; 61v; 66v; 69; 72; 74v–75; 76; 77; 78; 80; 84v; 85; 90v; 92–93; 95v; 96v; 98; 100; 107; 109v; 110; 113; 114v; 115; 116v; 121v; 127v; 128; 132v; 134v; 135; 140; 147; 141; 151; 153v; 157; 158v; 160v; 161; 164; 166v; 168v; 169v; 172; 173; 174v; 175; 178; 183; 184v; 186v; 187v; 188; 189; 192v; 200; 202; 205v; 206–206v; 208; 209; 211;

⁴⁸ Zob. rozdz. III.

⁴⁹ А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

⁵⁰ Opis kodeksu podajemy na podstawie autopsji oraz *Ипатьевская летопись*, s. G–H, VIII–IX; А. А. Шахматов, *История русского летописания*, t. II, s. 75–110. W odpowiednich miejscach dodajemy informacje z innych opracowań.

⁵¹ *Ипатьевская летопись*, s. V.

⁵² *Летопись по Ипатскому списку*, s. III–IV.

⁵³ *Ипатьевская летопись*, s. VI, przyp. 3.

⁵⁴ Ręka: 1) k. 3–40v; 2) k. 41–73, 178–212; 3) k. 74–103, 285–307v; 4) 104–177; 5) 213–284v. Por. ibidem.

⁵⁵ Ich lista ibidem, s. VII.

212; 213; 214v; 216; 219v; 220; 221; 222; 223; 227v; 230; 235; 241; 242; 246; 247v; 251–251v; 267v; 282; 283; 292v.

Występujące na kartach łatopisu filigrany pozwalają datować go na kon. 1. dekady lub pocz. 2. dekady XV w.⁵⁶

Kodeks obłożony w deski, obciągnięty skórą z tłoczonymi wzorami. Na przedniej okładce bordiura z romboidalnym wzorem (wewnątrz części rąbów prawdopodobnie przedstawienie gryfa; w pozostałych wzór roślinny). Centralna część okładki podzielona na dwie kolumny z dekoracją romboidalną jak w bordiurze z romboidalnym wzorem. Uzupełniony przez wytłoczone zdwojone okręgi (jeden w drugim), umieszczone na narożnikach rombów. Poszczególne partie bordiury oddzielone paskami z dekoracją roślinną. Skóra ściemniała, spękana, ze stosunkowo niewielkimi ubytkami. Największy w prawym dolnym narożniku. Okładka posiada okucia metalowe (mosiądz), w centralnej części wypukła kolista plakietka obwiedziona łukowatymi ząbkami z wgłębieniami w środku. Od centralnej partii plakietki oddziela je podwójne wgłębienie. Podobne wgłębienie w górnej centralnej partii plakietki. Na narożnikach okładki cztery liściowate wypukłe guzy z wgłębieniami dzielącymi je wzdłuż na cztery części. Guzy po lewej stronie częściowo wytarte. W centralnej części prawego rantu okładki pozostałość po klamrze (zamknięciu, z identycznego jak inne elementy okucia materiału; na cokoliu o wys. ok. 0,5 cm). Wnętrze przedniej okładki wyklejone paskami skóry (szer. 3–3,5 cm) analogicznej do pokrywającej zewnętrzną część. Górny pasek skóry utracony. Pasek od wewnętrznej węższy (ok. 0,5 cm). Środkowa część okładki – odsłonięta deska. Deska na środku ze śladami spękania, przebarwieniami i częściowo nieczytelnymi wyrazami. Tylne okładki zawiera tłoczone wzory analogiczne do występujących na przedniej okładce, jednak inaczej zakomponowane. Całość kompozycji ujęta podwójnym, tłoczonym, wąskim paskiem. Identyczny pasek dzieli kompozycję na cztery stojące prostokąty, a także każdy z nich paskami przeprowadzonymi po przekątnej. Tworzy się w ten sposób wzór trójkątów przechodzących w romby. W centralnej partii metalowa plakietka identyczna jak na przedniej okładce. Analogicznie rzecz się przedstawia z guzami w narożnikach – guz w prawym dolnym narożniku utracony. W środkowej części lewego rantu główka gwoźdźcia będącego elementem zapięcia. Gwoździec ten przytrzymuje resztki skózanego paska. W lewym dolnym i górnym rogu ślady po 4 zaginionych elementach zapięcia (po 3 otwory ułożone w spłaszczony trójkąt). Skóra ściemniała, spękana, ze stosunkowo drobnymi ubytkami. Wewnętrzna deska

⁵⁶ W znakach wodnych rękopisu występują: leopard (w pięciu wariantach; odpowiednio z lat 1404–1415 oraz 1409–1414; k. 2–33, 104–111, 213–236); delfin (w dwóch wariantach; z lat 1415 oraz 1417–1418; k. 34–40, 41–90, 112–167, 253–307); smok (w dwóch wariantach; z ok. 1428 r.; k. 65–73, 98–103, 168–197, 206–212, 237–244); półksiężyc pod sześcioramienną gwiazdą (z ok. 1419 oraz 1421–1427 r.; k. 90–97); lilia (z lat 1405–1419; k. 198–205), geś (z ok. 1418 r., k. 245–252). Zob. *ibidem*, s. F.

tylnej okładki – skórzane paski analogiczne do przedniej, bez utraty górnego paska. Na środku deska odsłonięta. W prawym zewnętrznym pasku pozostałości po zerwanych elementach zapięcia. Wycięcia w skórze i 3 otwory ułożone w spłaszczony trójkąt. Odpowiadające otworom w części zewnętrznej. Ślady zapięcia w górnym pasku – przycięta skóra, 1 otwór. Pośrodku deska spękana, przebarwiona, z zapisanymi cyframi. Grzbiet jednolity skórzany, z licznymi przetarciami, a stosunkowo nielicznymi pęknięciami, zasadniczo bez ubytków. Skóra grzbietu o barwie jaśniejszej niż okładki, zapewne z powodu działania słońca. Blok w dobrym stanie.

Rękopis posiada swoją oryginalną nazwę: „Лѣт[o]писецъ Рускии”, zapisaną w XV w. w nagłówku poprzedzającym *Powieść minionych lat*. Już z XVII w. pochodzą kolejne nazwy: „Книга Ипатцкого монастыра летописецъ о княжени”; „Лѣтописецъ Киевской”; „Лѣтописецъ Ипатцкого монастыра”.

Pierwszy zachowany ślad wykorzystania rękopisu A. A. Szachmatow odnosi do 1450 r.⁵⁷

W XVII w. manuskrypt znajdował się w klasztorze św. Hipacego (св. Ипатия) w Kostromie. Jego przynależność do dwóch konkretnych mnichów lub mnicha potwierdzają zapiski znajdujące się na k. 1: „Книга Ипатцкого монастыра слуги Тихана” oraz „Книга Ипатцкова старца Тарасиа”. Właśnie od miejsca przechowywania manuskryptu w XVII–XVIII w. (monaster hipacki/ipatiewski) wzięła się jego nazwa przyjęta w nauce.

Według ustaleń A. W. Majorowa, rękopis został wprowadzony do obiegu naukowego dzięki staraniom sekretarza carycy Katarzyny II Grigorija Wasilewicza Kozickiego (1724–1775) i dyrektora Akademii Nauk Władimira Grigoriewicza Orłowa (1743–1831), którzy podczas podróży władczyni Wołgą w 1767 r. zajmowali się na jej polecenie w znajdujących się po drodze miejscowościach poszukiwaniem rękopisów. Dnia 15 V 1767 r. orszak cesarzowej odwiedził monaster św. Hipacego w Kostromie. Kozicki i Orłow podczas przeprowadzonych wówczas rozmów z miejscowym biskupem Damaskinosem uzyskali obietnicę, że przekaże on w ich ręce wszelkie znalezione zabytki piśmiennictwa. Wiadomo, że jeszcze latem tego roku, za pośrednictwem bp. jarosławskiego Atanazjusza, pewne rękopisy zostały przesłane do Moskwy. W kancelaryjnej kopii rezolucji komisji Akademii z 20 VIII 1767 r. znajdujemy następujące informacje: „Его сиятельство граф Володимер Григорьевич Орлов предоставил присланные к нему из Москвы при писме от г-на коллежского советника Козицкого три древния летописца: два списанныя, один вчетверну, другой в поллиста, а 3 в переплете – Киевской летописец древняго письма, и приказал Его Сиятельство оный летописец отдать переписать переводчику Поленову, и потом в сходстве оног сличать с переводчиком Башиловым. Каким же образом тот летописец списывать, то для того отдать им, Поленову

⁵⁷ Ibidem, s. VI.

и Башилову, упомянутое письмо в оригинале при копии с сей резолюции, как же оный списан будет, то взнестъ в комиссию оба. Прочие два отдать в библиотеку”⁵⁸. Jak najbardziej słuszny jest pogląd Majorowa, że trzeci z wymienionych manuskryptów („Киевской летописец”) jest naszym zabytkiem.

Pierwsza wzmianka o jego pozostawaniu w bibliotece Akademii Nauk znajduje się we francuskojęzycznym katalogu jej zbiorów⁵⁹. Powtórzono ją 3 lata później w rosyjskim tłumaczeniu tego tekstu, gdzie figuruje jako: „(Codex Hepaticus) летопись *Ипатская* третьего-надесять века”⁶⁰. Zdaniem Majorowa, relatywnie późne wpisanie manuskryptu do katalogu wiązać należy z jego pozostawaniem do 1771 r. w rękach Semiona Sergiejewicza Baszylowa (1741–1770) i Aleksieja Jakowlewicza Polenowa (1733–1816), którzy mieli za zadanie go przepisać⁶¹.

Późniejsze losy księgi są znane. W pewnej mierze były analogiczne do historii rękopisu chlebnikowskiego (zob. wyżej).

3. Список Я. В. Яроцкого (Список Марка Бундура / Я. В. Яроцького, Рękopis Bundura/Jarockiego)

Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр. 21.3.14⁶².

Ukończony 17 V 1651 r.⁶³ Kodeks papierowy. Wym. 31 x 20 cm. K. 245.

Na k. 1–193v *Powieść minionych lat z Latopisem kijowskim*. Część dotycząca *Kroniki halicko-wołyńskiej* (k. 195–231v) oddzielona 1 pustą kartą i zapisana skoropisem. Glosa napisane tą samą ręką co tekst główny. Najprawdopodobniej latopisy jarocki, hipacki oraz chlebnikowski powstały na podstawie tego samego protografu. A. A. Szachmatow pod koniec życia planował wydać rękopis Bundura/Jarockiego, uważając go za spis najlepiej odzwierciedlający pierwotny układ latopisu południoworuskiego⁶⁴. Rękopis

⁵⁸ СПбФ АРАН, фонд 3, опис 1, ед. хр. 307, л. 147–147 об.

⁵⁹ J. V. Vacmeister, *Essai sur la bibliothèque et le cabinet de curiosités et d'histoire naturelle de l'Académie des sciences de Saint-Petersbourg*, SPb. 1776, s. 113.

⁶⁰ И. Г. Бакмейстер, *Опыт о Библиотеке и Кабинете редкостей и истории натуральной Санкт-Петербургской императорской академии наук*, przekł. z franc. В. Костыгов, СПб. 1779, s. 81.

⁶¹ Okoliczności odkrycia rękopisu, łącznie z wszelkimi odniesieniami bibliograficznymi, przedstawiamy za: А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

⁶² Co do opisu kodeksu zob.: „Описание Рукописного отдела Библиотеки АН СССР”, t. III, 1959, z. 1, s. 304–306; *Ипатьевская летопись*, s. J–K; to tego dodane uwagi z autopsji.

⁶³ Zapiska na wyklejce przedniej okładki rękopisu brzmi: „Сию книгѣ списа Марко Бундуръ законникъ и послѣдшникъ монастыра с[в]ятаго Николы пѣстынника и повеленіемъ в Богу Превелебного отца Исаіа Трохимовича игѣмена на тот[ъ] часъ Никольского в рокѣ Ахѣна [1651] м[ѣ]саца маа скончася дня 17”. Nazwisko kopisty brzmi więc „Bundur”, a nie „Bundura”, jak przyjęło się w literaturze.

⁶⁴ М. Kotljar (*Галицько-Волинський літопис XIII ст.*, Київ 1993, s. 4) uważa, że rękopisy chlebnikowski i Marka Bundura są bliższe średniowiecznemu archetypowi, przynajmniej w tej części, która dotyczy *Kroniki halicko-wołyńskiej*.

Bundura/Jarockiego oraz jermołajewski, prawdopodobnie przepisane z tego samego protografu⁶⁵, zawierają przedłużenie *Kroniki halicko-wołyńskiej* obejmujące lata 1300–1324 (k. 231v–232). Następnie, na k. 232–232v „Повѣсть в святом[ъ] Петрѣ Митрополите Киевском[ъ]” i dalej, od k. 233 do końca „Повѣсть в Побоищи Мамаевѣмъ”.

Kodeks oprawiony w deskę obciągniętą skórą, na którą naciągnięto jeszcze jedną skórę. Kodeks nosi ślady naprawy. Część oryginalnej skóry została zdjęta i zastąpiona przez introligatora ciemną skórą. Na okładce zapisano, że rękopis był restaurowany 11 VI 1937 r. Wówczas wykonano również grzbiet i na nowo zszyto karty. Stara skóra posiada bardzo wytarty ślad tłoczeń. Bordiura obiegająca leżący prostokąt z rombem w centrum. W rombie dekoracja roślinna. Skóra tylnej okładki (prawdopodobnie oryginalna) nosi ślady tłoczonych zdobień. Nalepiona na fragmenty rekonstruowane, zarówno na przedniej, jak i tylnej okładce ślady po niezachowanych klamrach-zapięciach. Wcięcia w deskach i skórze. Dwa zaczepienia gwoździków, po jednym w każdej okładce. *Kronika halicko-wołyńska* zapisana na k. 175–242v. Nagłówek źródła zapisany więzią, zasadnicza zaś jego część skoropisem.

Wypromowana przez badaczy rosyjskich nazwa kodeksu pochodzi od nazwiska właściciela, który sprzedał go do Biblioteki Akademii Nauk w Petersburgu. Słuszniejsze wydaje się używanie nazwy alternatywnej (Rękopis Marka Bundura), gdyż wiąże się ona z zarejestrowanym na jej kartach nazwiskiem autora kopii.

Manuskrypt spisany został przez Marka Bundura⁶⁶, mnicha klasztoru św. Mikołaja, na polecenie przewielebnego o. Izajasza Trochimowicza (Trofimowicza), ihumena mikołajewskiego, w 1651 r.⁶⁷ Nie są znane jego dalsze losy, aż do początku XX w. Dnia 24 I 1910 r. trafił on mianowicie do Biblioteki Akademii Nauk. Odsprzedał go dyrektor prywatnej szkoły w Krzemieńcu, Jakow Wasylewicz Jarocki, za sumę 200 rubli.

---

⁶⁵ A. A. Szachmatow (*История русского летописания*, t. II, s. 111) uważa, że rękopis jermołajewski bardziej przypomina chlebnikowski, ale najprawdopodobniej powstał jeszcze z innego spisu. Zbieżność treściowa glos manuskryptów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego pozwala na wysunięcie przypuszczenia, że obydwa zwody korzystały z tego samego protografu. Argumentacja w dalszej części tekstu (dogłębna analiza tego problemu zostanie przedstawiona w przygotowywanej przez A. Jusupowicia książce „*Kronika halicko-wołyńska*” w *коллекции исторической*).

⁶⁶ Zob. przyp. 64 powyżej.

⁶⁷ Na wyklejce przedniej okładki kodeksu znajdują się zapisy dziękczynne dla Marka Bundura, w których wspomina się datę jego śmierci – 1654 r. Izajasz Trochimowicz-Kozłowski był wzmiankowany jako ihumen monasteru św. Mikołaja w Kijowie od 1633 r. Zm. 15 III 1651 r. (П. Строевъ, *Списки іерарховъ и настоятелей монастырей російскія церкви*, С.-Петербургъ 1877, s. 21), co określa termin rozpoczęcia prac nad kopiowaniem źródła.

4. Погодинский список (Четвертинський [Погодинський] список⁶⁸; *Rękopis pogodinski-czetyrtyński*)

Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр Пог. 1401.

1621 r. Kodeks papierowy. Wym. 30 x 22 cm. K. 323 + 2 nlb. (po 1 na pocz. i kon.).

Utraconych 25 kart początkowych rękopisu, czyli całe 3 składowki po 8 kart każda i 1 k. składowki 5, a także k. 80 (79) i 288⁶⁹. Według ustaleń A. A. Szachmatowa, przyjętych na podstawie analizy pierwotnej numeracji składek, kodeks utracił łącznie 35 kart. Brak również jego końca, który – jak zauważył rosyjski badacz – powinien odpowiadać 5 ostatnim kartom rękopisu chlebnikowskiego (2 zawierającym tekst kroniki i 3 z fragmentem z biblijnej *Księgi Estery*)⁷⁰. Przypuszczenie to potwierdza częściowo zapis z kodeksu krakowskiego: „koniec Ruskiej historyi część zaś Starego testamentu nastempuie historij”⁷¹.

Równocześnie jest to świadectwo, że fragment końcówki przepadł pomiędzy przepisaniem manuskryptu na polecenie A. Naruszewicza, czyli najpóźniej po 1791 r., a oprawieniem go na zamówienie Pogodina (przed 1852 r.). Co do strat początku tekstu, w kon. XVIII w. zaczynał się on od słów: „I z Bratnimi czady władiejati [sic!] i wsiako bohostudnoie dieianie [...]”⁷², które znajdujemy w rękopisie chlebnikowskim. Tak więc, gdy manuskrypt przepisywał kopista Naruszewicza, podstawa nie zawierała tylko jednej składowki, jednak tekst musiał być mało czytelny, skoro osoba przepisująca popełniła tak rażące błędy w odczycie.

K. 1–68v noszą ślady zalania atramentem. Na pierwszych pięćdziesięciu wyraźne, na następnych coraz bardziej śladowe. Najbardziej ucierpiałły pierwsze karty. Najwyraźniej kodeks zalano od przodu. Zalanie zachodzi na najwyżej 2 górne wersy tekstu. K. 1 niemal całkowicie oddzielona od bloku. Grupa pierwszych składek w różnym stopniu naderwana, szczególnie w dolnej partii kodeksu. Oprócz wspomnianego zalania, karty zawierają liczne zabrudzenia, ślady zalania, naddarcia, drobne ubytki papieru na brzegach, gdzieśkolwiek niewielkie dziury. Uszkodzenia nie wpływają jednak w sposób zauważalny na czytelność tekstu. Według A. A. Szachmatowa, podczas oprawy dokonanej na polecenie Pogodina karty zostały przycięte⁷³.

Znaki wodne: 1) wieprz (kilka wariantów) w typie datowanym na 1618 r.; tarcza herbowa utożsamiana ze znakiem występującym na księdze drukowanej w Ławrze Kiewopeczerskiej w l. 1621–1623⁷⁴.

⁶⁸ Taką nomenklaturę stosował O. Pritsak (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*).

⁶⁹ Na pierwszej nienumerowanej karcie w górnym prawym rogu potwierdzający ten fakt zapis: „Въ 3-м м. вырва... | листь . же . 80 и 288ий”.

⁷⁰ *Ипатьевская летопись*, s. XI.

⁷¹ BCzart, sygn. 122, k. 863.

⁷² *Ibidem*, k. 1.

⁷³ *Ипатьевская летопись*, s. XI.

⁷⁴ Podajemy za ustaleniami B. M. Klossa (*ibidem*, s. H).

Rękopis był wielokrotnie komentowany⁷⁵. Udało nam się odróżnić 6 osób, które pozostawiły po sobie zapisy: 1) ręka 1 (od k. 1) – staranna i dobrze czytelna, skoropis raczej XVII w.; 2) ręka 2 (od k. 19) – kursywa raczej XVIII w. Zapisy polskie i łacińskie, nierzadko z odwołaniami do literatury, np. k. 19 („Baronius, s. 958”), k. 22 („Lege 233, z przykazu tego Carta 56”). Jak się wydaje, ta sama osoba dokonała wpisów w rękopisie chlebnikowskim, np. na k. 44v, 46v, 211; 3) ręka 3 (od k. 25) – rosyjska, raczej XVIII w., nieliczne wpisy; 4) ręka 4 (od k. 159v) – polska kursywa, zapewne XVIII w., niektóre zapisy łacińskie; 5) ręka 5 (od k. 159v) – rosyjska, być może kon. XVIII albo pocz. XIX w.; 6) ręka 6 (od k. 164v) – polska, XVIII w.

Na k. 198 narysowana ręka taka sama, jak w rękopisie chlebnikowskim na k. 384.

Wewnętrzna strona okładki z wielobarwnego, wzorzystego kartonu, od wewnątrz podklejonego szarawym papierem. Według A. A. Szachmatowa wykonana na polecenie M. P. Pogodina⁷⁶. Grzbiet skórzany naklejony na karton. Zachowały się jedynie jego drobne fragmenty, w tym, w górnej części, naklejony pas szeroki na 2,5 cm, wykonany z safianu barwionego na czerwono, z podwójną, obwodzącą go złożoną linią. Wewnątrz pasa resztki złożonego, drukowanego napisu: „[...] РАНИЛИЩА [...] ОДИНА”, co należy czytać: „Изъ Древлехранилища Погодина”. Za zgodą cara Mikołaja I, w taki sposób, aby uhonorować twórcę zbioru, zostały oznaczone książki zakupione przez Imperatorską Bibliotekę Publiczną od Pogodina⁷⁷.

Pierwsza z używanych w nauce nazw kodeksu pochodzi od ostatniego jego prywatnego właściciela, akademika i profesora Uniwersytetu Moskiewskiego, znanego historyka Michaiła Petrowicza Pogodina (1800–1875). Druga została użyta dla upamiętnienia ks. Stefana Czetwertyńskiego, który według wszelkiego prawdopodobieństwa nakazał jego sporządzenie⁷⁸.

Jako kolekcja historyczna nie posiadał on swojej odrębnej nazwy. Miała ją za to część historyczna zbioru. W oryginale nazywała się ona: „Letopisec Ruskaja Kronika knjażenija Rossyjskoho”⁷⁹. Podejrzewamy przy tym, że był to tytuł nadany w XVII w.

W manuskrypcie zawarte są: a) prawie całość tekstu *Powieści minionych lat* (bez utraconego początku), od słów: „миръ съ грекъ”; b) *Latopis kijowski* (łącznie do k. 255v); *Kronika halicko-wołyńska* (k. 255v–323v). Dzięki

⁷⁵ Liczba komentarzy jest tak duża, że mogą one stanowić podstawę odrębnej monografii.

⁷⁶ *Ипатьевская летопись*, s. XI.

⁷⁷ *Императорская Публичная Библиотека за сто лѣтъ 1814–1914*, red. Д. Ф. Кобеко, С.-Петербургъ 1914, s. 238.

⁷⁸ Według zgodnej opinii świadczy o tym niezachowana w kodeksie pogodinskim-czetwertyńskim, lecz znajdująca się w spisanim z niego kodeksie krakowskim notka sporządzona przez kopistę (zob. opis kodeksu krakowskiego).

⁷⁹ BCzart, sygn. 122, k. 864.

informacji zawartej w rękopisie krakowskim dowiadujemy się, że na końcu kodeksu znajdował się jeszcze fragment Starego Testamentu (najpewniej chodzi o urywek z *Księgi Estery*, analogicznie jak w rękopisie chlebnikowskim).

Manuskrypt przepisany został z kodeksu chlebnikowskiego, o czym świadczą te same lekcje, co w zwodzie z l. 50./60. XVI w., zawierające identyczny rozkład pajerków⁸⁰. Według słów zachowanych w rękopisie krakowskim, księgę anonimowy kopista, działający na polecenie ks. Stefana Czetwertyńskiego, skończył przepisywać 23 III 1621 r. w Żywotowie. Z tego samego źródła dowiadujemy się, że do 1758 r. należał do zmarłego wówczas bazylianina, ks. Oscimowicza⁸¹, zaś w 1778 r. oddany został – nie wiadomo, przez kogo – w ręce ks. Aleksandra Czetwertyńskiego⁸². Nie jest też jasne, jak i kiedy trafił do zbiorów M. P. Pogodina. W 1852 r. w ramach tej kolekcji, obok innych 2019 rękopisów (w tym 23 kodeksów latopisów), manuskrypt został zakupiony do Imperatorskiej Biblioteki Publicznej⁸³.

5. Ермолаевский список (Rękopis jermolajewski)

Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.231⁸⁴.

1711 r. (?). Kodeks papierowy. Wym. 30,5 x 19,5 cm. K. 312 + 2 nlb. (1 na pocz. i 1 na kon. kodeksu).

Stan zachowania kart ogólnie bardzo dobry. Na jego ocenę nie wpływają zabrudzenia, zagniecenia, rozdarcia i drobne ubytki, które absolutnie nie wpływają na czytelność tekstu. Jest on zapisany brunatnym czy czarnym atramentem.

Rękopis przepisany jedną ręką, archaizowanym, zapewne naśladowującym protograf półustawem.

Część manuskryptu, k. 97–220v i pierwsza za nią nienumerowana, z wyraźnymi przebitkami atramentu z poprzednich stron. Ten fakt wpływa na zmniejszenie czytelności wymienionej partii źródła i świadczy, że przepisywano ją pośpiesznie, nie dbając o zachowanie czasu na wyschnięcie inkaustu.

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej*, wyraźnie wyodrębniony od poprzedzającego go *Latopisu kijowskiego* za pomocą dwóch niezapisanych kart nieposiadających dolnej numeracji, na k. 221–291v. Następnie zapiski będące kontynuacją źródła: „Тогож[ъ] Рокѣ Корола [...] ЛАХОМ[Ъ] КѢЛѢВЫ ПОПЛЕНИША”

⁸⁰ A. A. Szachmatow, *История русского летописания*, t. II, s. 111.

⁸¹ Nie udało się nam zidentyfikować tej osoby.

⁸² BCzart, sygn. 122, k. 1.

⁸³ *Отчетъ Императорской Публичной Библиотеки за 1852 годъ*, Санктпетербургъ 1853, s. 22, 32–33, 37. Został uznany w pobieżnym opisie kolekcji za rękopis XV w. i nazwany: „Лѣтопись Киевская и Волинская”. Za kolekcję właścicielowi zapłacono olbrzymią sumę 150 tys. rubli (*Императорская Публичная Библиотека*, s. 237).

⁸⁴ J. Knysz (idem, *Фрагменти невідомого списка Іпатієвського літопису*, [w:] *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*, Львів 2001, s. 99) uważał, że w archetypie kodeksu jermolajewskiego był bardziej sprawny (pełniejszy) tekst. Jak sam jednak zaznacza, nie korzystał z rękopisu Bundura/Jarockiego.

(k. 291v–292v), wraz z zamykającymi je notkami o metropolicie Piotrze i zdobyciu Kijowa przez Batu (k. 292v). Wreszcie obszerna *Повѣсть в побоищу Мамаевымъ* (k. 293–312).

Według ustaleń M. B. Klossa, występujące w rękopisie znaki wodne można datować na l. 1702–1720 oraz 1712. Papier na k. nlb. z 1781 r.⁸⁵

Przyjęta w literaturze kodeksu nazwa pochodzi od nazwiska paleografa, artysty, archeologa-amatora i rzeczywistego radcy stanu Aleksandra Iwanowicza Jermołajewa (1779–1828), od którego został on kupiony do zbiorów Imperatorskiej Biblioteki Publicznej w 1814 r.

J. Knysz na podstawie dołączonych do zasadniczej części manuskryptu tekstów (*Opowiadanie o pobojowisku Mamajewym* i *Opowiadanie o metropolicie Piotrze*), uważa, że inicjatorem przepisania protografu jermołajewskiego (oraz oczywiście Bundura/Jarockiego⁸⁶) był znany działacz religijny i kulturalny Jow Knaginickij (ok. 1550 – 29 XII 1621)⁸⁷. Jego działalność ściśle powiązana była z monasterem ugornickim⁸⁸. Jest to całkiem prawdopodobne, biorąc pod uwagę dalsze rozważania, z których wynika, że pierwopis kodeksów z 1651 i 1711 r. powstał niedługo po manuskrypcie chlebnikowskim. Być może ów starszy rękopis wspomniany w liście dołączonym do rękopisu Bundura/Jarockiego był jego protografem.

Sam kodeks jermołajewski według wiarygodnych ustaleń B. M. Klossa został spisany w Ławrze Peczerskiej w Kijowie na polecenie gubernatora kijowskiego Dymitra Michajłowicza Golicyna (1665–1737) i następnie znajdował się w bibliotece w jego podmoskiewskiej rezydencji w Archangielskoje⁸⁹. Jak świadczą zapisy w manuskrypcie (k. 312v), księga 30 VI 1769 r. została sprzedana przez moskiewskiego kupca trzeciej gildii, Matwieja Gawriłowa, Iwanowi Kuzminowi. Jak dostała się w ręce A. I. Jermołajewa, skąd przeszła do Imperatorskiej Biblioteki Publicznej w 1814 r., nie udało się nam ustalić.

6. Rękopis krakowski (Краковський список)

Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 122.

Pomiędzy 1781–1792 r. Kodeks papierowy. Wym. 36 x 24 cm. K. 432 + 2 nlb. (po 1 na pocz. i na kon.); paginacja ciągła od 1 do 864 (ale numerowane tylko *recto*).

⁸⁵ *Ипатьевская летопись*, s. K.

⁸⁶ J. Knysz (*Фрагменти невідомого списку*, s. 99) zaznaczył, że nie korzystał z rękopisu Bundura/Jarockiego.

⁸⁷ Zob. M. В. Кашуба, *Іван Княгиницький*, [w:] *Енциклопедія історії України*, Київ 2007, t. IV, s. 365 (tu literatura).

⁸⁸ Я. Книш, *Фрагменти невідомого списку*, s. 100–101. *Latopis hipacki* redakcji jermołajewskiej Jow mógł przepisać w Ostrogu, gdzie przez jakiś czas był wykładowcą Ostrogskiej Akademii. Wówczas przepisał *Psalterz* dla ks. Aleksandra Ostrogskiego.

⁸⁹ *Ипатьевская летопись*, s. K.

Rękopis zapisany jedną ręką, późnoosiemnastowieczną kursywą polską (od s. 837 zmiana atramentu). Pismo czytelne. Litery duże.

Oddzielone od bloku arkusze ze s. 89–92, 121–124, 206–209.

Zasadniczo kodeks zawiera jeden tekst, kopię rękopisu pogodinskiego-czetyrtyńskiego. Wspomnieć należy, że k. 655–656 ciągłej numeracji zajmuje jednostronnie zapisana, niewielka kartka ze spisem odzieży. *Powieść minionych lat*, z utraconym początkiem, zaczynająca się od słów: „I z Bratnimi czady władiejati [sic!] i wsiako bohostudnoie dieianie [...]” – na k. 1–282, *Latopis kijowski* – k. 282–696, *Kronika halicko-wołyńska* – k. 696–863. Wiadomość o sporządzeniu w 1621 r. kopii latopiśca oraz o przyjeździe do Żywotowa do ks. Stefana Czetyrtyńskiego patriarchy jerozolimskiego Teofana (k. 864).

Rękopis sporządzony został na polecenie bp. koadiutora smoleńskiego Adama Naruszewicza w ramach gromadzenia zbioru dokumentów historycznych, z podstawy, którą można wiarygodnie identyfikować z rękopisem pogodinskim-czetyrtyńskim. Daty krańcowe jego spisania wyznaczają najprawdopodobniej l. 1781–1792, kiedy to działała kancelaria zajmująca się przepisywaniem źródeł, które weszły w skład tzw. *Tek Naruszewicza*⁹⁰. Brak przy tym danych mogących zidentyfikować kopistę i określić dokładną datę jego pracy⁹¹. Nie jest też jasne, gdzie i u którego z Czetyrtyńskich przechowywano pierwowzór. W każdym razie rękopis dzielił od tej pory losy *Tek Naruszewicza* jako ich część składowa.

Wiadomo tymczasem, że po śmierci A. Naruszewicza (8 VII 1796 r.) materiały po nim trafiły do archiwum króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Ten zaś w następnym roku ofiarował je Tadeuszowi Czackiemu. Odebrał on materiały, na które składało się 131 tek, osobiście od Jana Albertrandiego 30 XII 1797 r. w Warszawie. Trafiły one do biblioteki w Porycku, gdzie rozsegregowano je na 230 tek⁹². W 1818 r., po śmierci Czackiego, zbiory poryckie, w tym *Teki Naruszewicza*, zakupili za 12 tys. czerwonych złotych Czartoryscy (Adam Jerzy). W następnym roku przewieziono je do Puław,

⁹⁰ S. Grzybowski, *Teki Naruszewicza*. „Acta regum et populi Poloni”, Wrocław 1960, s. 13. Autor popełnił drobną nieścisłość, ustalając datę końcową działania kancelarii na 1791 r., gdyż z korespondencji Naruszewicza wynika, że pobrał on środki w celu finansowania jej jeszcze 1 VI 1792 r. (*Korespondencja Adama Naruszewicza 1762–1796 z papierów po Ludwiku Bernackim*, uzup., oprac. i wyd. J. Platt, red. T. Mikulski, Wrocław 1959, s. 556). Dane te stoją w sprzeczności z ustaleniami B. M. Klossa, który na podstawie dat życia Naruszewicza i znaków wodnych na papierze, na którym sporządzono odpis, uznał, że dokonano tego w latach 1795–1796 (*Ипатьевская летопись*, s. I).

⁹¹ A. Naruszewicz w liście do króla z 12 I 1781 r. wychwala umiejętności w odczytywaniu skoropisu ruskiego posiadane przez jednego ze swych kopistów, Mateusza Nielubowicza Tukalskiego (*Korespondencja Adama Naruszewicza*, s. 177–178). Ten jednak szybko odszedł ze służby.

⁹² K. Buczek, *Przyczynki do dziejów Biblioteki Poryckiej*, „Przegląd Biblioteczny”, R. X, 1936, nr 4, s. 206–208.

gdzie zostały uporządkowane przez Łukasza Gołębiowskiego⁹³. Być może to jego ręką sporządzony jest nagłówek z nazwą przepisane go manuskryptu.

Po powstaniu listopadowym, zbiory puławskie, w tym *Teki*, zostały wywiezione i ukryte w Sieniawie. W 1841 r. posiadający wówczas ten majątek Leon Sapieha ujawnił fakt przechowywania zbiorów. W 1848 r., w obliczu niepokoju politycznych zapadła decyzja o przewiezieniu ich do Drezna, a następnie do Paryża, gdzie początkowo były zmagazynowane w mieszkaniu Karola Sienkiewicza. Przeniesiono je wreszcie do Hotelu Lambert, siedziby Czartoryskich, w 1858–1859 r. Ok. 1865 r. *Teki* oprawiono w zakładzie poligraficznym A. Binanta na Rue de Cléry w Paryżu. Wreszcie, w pocz. l. 70. XIX w., Czartoryscy podjęli decyzję o przeniesieniu zbiorów na ziemie polskie. Najpierw, w 1872 r., trafiły one do Kórnika, do Jana Działyńskiego, skąd w 1876 r. przewieziono je do Krakowa do otwieranej wówczas Biblioteki Ks. Czartoryskich⁹⁴.

7. Список РГАДА, ф. 181, № 10 (Rękopis RGADA 1814–1816 r.)

Российский государственный архив древних актов в Москве, фонд 181, дело 10.

Pomiędzy 1814 a 1816 r.⁹⁵ Kodeks papierowy. Format *in folio*⁹⁶. K. 347 (numeryacja cyframi arabskimi) + II (na pocz. i kon.; numeracja cyframi rzymskimi).

Rękopis spisany przez jedną osobę, Piotra Bolszakowa, co potwierdzają zapisy z k. 346.

Zasadnicza część manuskryptu na dobrze zachowanym papierze o odcieniu błękitnym, dodane 2 karty białe.

Karty błękitne opatrzone znakiem wodnym: „1814”⁹⁷. Tekst bardzo czytelny, zapisany czarnym atramentem.

Rękopis zawiera skrupulatnie, w całości przepisany *Latopis ipatiewski*, w tym *Kronikę halicko-wołyńską* na k. 268v–346. Na k. I, oprócz tekstów odwzorowanych z protografu, zapis: „Сія лѣтопись, Волынскую называемая, | подарена въ Библиотеку Архива 1816 года | А. Малиновский”. W dolnej części k. 346 dwa napisy tą samą ręką: „Съ оригинала сѣго Лѣтописца переписываль | Коллежской Регистраторъ Петръ Большаковъ” oraz: „Оной Списокъ свѣряль съ оригиналомъ, Коллежскій | Советникъ и Кавалеръ Иванъ Ждановскій”.

⁹³ Ibidem, s. 206; S. Grzybowski, *Teki Naruszewicza*, s. 23.

⁹⁴ K. Buczek, *Z przeszłości Biblioteki XX Czartoryskich (w sześćdziesiątą rocznicę przeniesienia jej zbiorów do Krakowa)*, „Przegląd Biblioteczny”, R. X, 1936, nr 4, s. 181–196; idem, *Przyczynki do dziejów*, s. 209. Adres i nazwisko introligatora znajdujemy na nalepce umieszczonej w lewym górnym rogu wewnętrznej strony okładki naszego kodeksu.

⁹⁵ O terminie powstania rękopisu świadczą, z jednej strony, czas wyprodukowania papieru, z drugiej zaś – data jego podarowania Archiwum (zob. niżej).

⁹⁶ Nie mierzyliśmy dokładnie rozmiarów kart.

⁹⁷ *Ипатъевская летопись*, s. F.

Zastanawiamy się, czy wpływu na powstanie rękopisu nie miał kanclerz N. P. Rumiancew, z którym blisko współpracował będący znanym archeografem, Aleksiej Fiodorowicz Malinowskij (1762–1840)⁹⁸.

III. DOTYCHCZASOWE WYDANIA

Tradycja wydawania drukiem latopisów sięga 2. poł. XVIII w. Dzieła tego podjęło się środowisko związane z petersburską Akademią Nauk, aktywnie wspierane przez cesarzową Katarzynę II, żywo zainteresowaną historią średniowiecznej Rusi⁹⁹.

W 1813 r., dzięki dużej darowiźnie kanclerza Cesarstwa Rosyjskiego, hr. Nikołaja Petrowicza Rumjancewa (1754–1826)¹⁰⁰, możliwe było podjęcie decyzji o przygotowaniu do druku korpusu latopisów. Pomysł ten ziścił się zresztą dopiero wiele lat później.

Zachowały się świadectwa bardzo ciekawego, zapoczątkowanego już w 1818 r. planu wydania *Latopisu ipatiewskiego* z uwzględnieniem odmianek z kodeksów chlebnikowskiego i jermołajewskiego. Podstawowym z nich jest rękopis przechowywany w bibliotece Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu (sygn. БАН, 17.11.9). Poniżej dajemy opis jego zawartości¹⁰¹.

Rękopis o 186 kartach papierowych formatu *in folio*, w tym 2 (pierwsza i ostatnia) koloru kremowego, pozostałe 184 o barwie błękitnej, dwóch, niewiele różniących się od siebie rozmiarów (k. 1–90; 91–184). Zawiera znaczną część tekstu kodeksu ipatiewskiego, począwszy od otwierającego go spisu książąt kijowskich (do najazdu Batu), skończywszy na opisie odwetowej wyprawy książąt Michała i Wsiewołoda Juriewiczów na Połowców z 6681 r. Tekst podstawowy został opatrzony wariantami zaczerpniętymi z rękopisów chlebnikowskiego i jermołajewskiego.

Autorem opisywanego rękopisu był bibliograf, wydawca i tłumacz Wasyl Grigoriewicz Anastasewicz (1775–1845)¹⁰². Jego inicjały: „B. A.”, zapisane

⁹⁸ Na temat współpracy Rumiancewa z Malinowskim w sprawach naukowych zob. choćby V. C. Иконников, *Опытъ русской исторюграфіи*, t. I.1, Кіевъ 1891, s. 156 i n.

⁹⁹ W 1767 r. niemal równocześnie wydrukowane zostały *Latopis radziwillowski* i pierwsza część *Latopisu nikonowskiego*. Co do pełnej listy latopisów wydanych przed 1843 r. zob. Д. С. Лихачев, współpr. А. А. Алексеев, А. Г. Бобров, *Текстология*, s. 720, 745–748).

¹⁰⁰ N. P. Rumjancew w 1813 r. podarował Akademii Nauk 25 tys. rubli właśnie na wydanie latopisów (*Исторический очерк и обзор фондов Рукописного отдела Библиотеки Академии Наук*, cz. II: *XIX–XX веки*, Москва–Ленинград 1958, s. 24).

¹⁰¹ Zdecydowaliśmy się opisać ten rękopis tutaj, gdyż nie zawiera on *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Bardzo lakoniczna wzmianka na jego temat znalazła się we wstępie B. M. Klossa do opublikowanych w 1998 i 2001 r. reedycji ПСРЛ, t. II, СПб. 1908. Rosyjski badacz nie opisał jednak zawartości księgi. Zestawił ją z kodeksami obejmującymi *Kronikę Romanowiczów*, skąd może powstać wrażenie, że mieści ona i ten zabytek.

¹⁰² Była to postać nietuzinkowa. Urodzony w Kijowie poeta, bibliofil, bibliograf, tłumacz, a także cenzor i sekretarz ks. Adama Jerzego Czartoryskiego (zob. np. *Русские нусамелу*

na k. 3, a pod nimi ołówkiem w późniejszym czasie dodano nazwisko: „Анастасевич”. Na k. 1 znajdujemy tekst: „Текста 14.”, „свода 5.”, łącznie więc: „19. листовъ”. Pod nim zaś datę: „7. Янв[аря] 1819 г.” Najwyraźniej mamy do czynienia z określeniem terminu zakończenia pierwszego etapu prac. Na k. 2 podany tytuł pracy, na k. 3 określona jej podstawa źródłowa (zob. wyżej), wraz z wymienieniem zleceniodawcy (N. P. Rumiancew) i instytucji sprawującej opiekę naukową (Imperatorska Akademia Nauk). Na k. 4r spis książek kijowskich, opatrzone przypisami filologicznymi zapisanymi cyframi arabskimi. Tekst odmianek pod podkreśleniem odgraniczającym go od komentowanej podstawy, przy czym wariant chlebnikowski oznaczony wielką literą „X”, zaś jermołajewski – wielką literą „E”. Jeszcze niżej, pod kolejnym podkreśleniem, znajdują się dopełnienia do przypisów. Zapewne autor szybko zorientował się, że zastosowany system nie jest czytelny i zdecydował się na jego zmianę.

Na k. 5–184v mieści się zasadnicza część opracowywanego przez Anastasewicza tekstu opatrzone przypisami cyfrowymi wyniesionymi ponad linię liter. Tym razem treść przypisów nie została jednak zapisana u dołu poszczególnych stron. Są one przesunięte na koniec manuskryptu. Zajmują k. 119–184v, przy czym na k. 119 znajdujemy nagłówek: „Розличія въ трехъ спискахъ означенныхъ здѣсь | начальными буквами | И. Ипатъевскій (И. Академіи наукъ) | Х. Хлѣбниковъ. (Г. Полторацкаго¹⁰³) | Е. Ермолаевъ. (Г. Ермолаева)”.

Anastasewicz zastosował ciągłą numerację przypisów w ramach poszczególnych arkuszy, które – co ciekawe – nie odpowiadają podziałowi podstawy ipatiewskiej, ani też kartom sporządzanego rękopisu. Ostatnia z nich nosi numer „57”. Dodajmy w tym miejscu, że autor nie zakończył komentowania podstawy. Brak treści przypisów 256–365 z arkusza 57, umieszczonych na k. 118–118v.

Pod koniec „przypisowej” części rękopisu coraz więcej zapisek na marginesach i fraz nadpisanych w tekście. Marginalia oznaczane były za pomocą gwiazdek umieszczanych w odpowiednich miejscach właściwego tekstu.

1800–1917. *Биографический словарь*, t. I: А–Г, Москва 1989, s. 62–63). Warto wspomnieć w tym miejscu o ciekawej charakterystyce Anastasewicza autorstwa Iwana Łobjki (*Мои воспоминания*, [w:] *Вильна 1823–1824: Перекрестки памяти*, zebrał А. И. Федута, wstęp i komentarze П. М. Лавринец, А. И. Рейтблат, А. И. Федута, Минск 2008, s. 120–121).

¹⁰³ Zapisanie w tym miejscu tego nazwiska budzi pewne zdziwienie, bowiem w powszechnej opinii uznaje się, że rękopis ten należał do N. Karamzina, zmarłego dopiero w 1826 r. Sprawę wyjaśnia jednak wykorzystany przez А. W. Majorowa (zob. przyp. 105 na s. XXXII) list kanclerza Rumiancewa do ministra spraw wewnętrznych Kozodawlewa, gdzie pojawiają się słowa: „Чтобы при издании сего летописца, сличены были с рукописью, находящеюся в Академической библиотеке, две таковыя же, из коих одна принадлежит Дмитрию Марковичу Полторацкому и находится теперь у Николая Михайловича Карамзина, а другая принадлежит Господину Статскому Советнику Ермолаеву” (СПбФ АРАН. Ф. 2. Оп. 1. Ед. хр. 2. Л. 33–33 об.).

Rękopis spisany bardzo starannym piśmem. Właściwy tekst czarnym atramentem, cyfry przypisów zaś – do k. 150v ochrowym, zaś od k. 151 czarnym.

Mający zbadać dzieje rękopisów zawierających *Kronikę halicko-wołyńską* A. W. Majorow w imponująco szczegółowym studium¹⁰⁴ ustalił okoliczności sporządzenia opisanego wyżej manuskryptu. Warto je – naszym zdaniem – przynajmniej w skrócie przedstawić, gdyż mamy do czynienia bez wątpienia z pierwszą, choć nieudaną próbą wydania naszego zabytku. Na dodatek – jak zobaczymy niżej – sprawa ma także ciekawy wątek polski.

Majorow ustalił, że kanclerz Rumiancew pod wpływem rad akademika F. I. Kruga (1764–1844), konsultującego się z kolei z N. M. Karamzinem, postanowił w początkach 1818 r. objąć patronatem pomysł wydania *Latopisu ipatiewskiego* (nazywanego w jego kręgu *wołyńskim*). Wykonanie tego zadania powierzył Anastasewiczowi, którego zaprotegował mu już w poprzednim roku ówczesny abp pskowski Eugeniusz (Bołchowitnikow). Oznajmił o tym planie ministrowi spraw wewnętrznych O. P. Kozodawlewowi piśmem z 17 II 1818 r.¹⁰⁵ Dzięki staraniom Rumiancewa prawdopodobnie już w 2. poł. III 1818 r. wszystkie 3 rękopisy mające stanowić podstawę wydania zostały dostarczone Anastasewiczowi. Ten tymczasem 21 IV przedstawił projekt pod nazwą *Опыт свода Воłyньского летописца по трем спискам – Ипатьевскому, Хлебникову и Ермолаеву*¹⁰⁶. Po konsultacjach z Krugiem, przystąpił do sporządzania opisanego wyżej rękopisu. Początkowo prace przebiegały bardzo sprawnie, latem 1819 r. Anastasewicz miał już przygotowane 2/3 źródła, za co otrzymał wynagrodzenie w wysokości 1000 rubli. Następnie jednak gwałtownie zahamowały. Wpłynęły na to, z jednej strony, rozliczne inne obowiązki, jakie spoczywały na autorze, z drugiej zaś, podstawowe rozbieżności pomiędzy nim a grupą petersburskich uczonych co do metody wydania źródła. Przede wszystkim chodziło o niechęć do krytycznego i – jak twierdzono – zbyt dosłownego podejścia Anastasewicza do rękopisów, co wynikało z trzymania się przez jego adwersarzy poglądów Schlözera zakładającego możliwość restytucji wydawanego źródła przez odrzucenie późniejszych naleciałości i naprawienie błędów, a więc preferującego wydania rekonstruowane, a nie wiernie trzymające się podstawy źródłowej.

W rezultacie, mimo monitów Rumiancewa i Eugeniusza, od 1822 r. będącego metropolitą kijowskim, Anastasewicz wciąż nie kończył powierzonego sobie

¹⁰⁴ Dalej odwoływać się będziemy zasadniczo do tekstu napisanego na nasze zlecenie przez A. W. Majorowa. Nosi on tytuł *Ипатьевская летопись: история открытия, изучения и публикации*. W miarę potrzeb będziemy przy tym cytować źródła i literaturę wykorzystane przez petersburskiego badacza.

¹⁰⁵ СПбФ АРАН. Ф. 2. Оп. 1. Ед. хр. 2. Л. 43 об. Цyt za: А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

¹⁰⁶ НИОР РГБ. Ф. 255. К. 12. Ед. хр. 4. Цyt. za: А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

zadania, choć w 1825 r. zapewniał, że zostało mu do przygotowania 30 arkuszy tekstu, a w następnym roku P. I. Köppen w czasopiśmie „Библиографические листы” (nr 34 z 1825, wydany 21 I 1826 r.) zapowiadał rychłe ukazanie się *Latopisu wołyńskiego*. Nic takiego jednak nie nastąpiło. Wreszcie, w listopadzie 1828 r., zniecierpliwiony akademik Krug zmusił Anastasewicza do oddania kodeksu ipatiewskiego, cały czas – jak widać – pozostającego w jego rękach. W 1837 r. Krug otrzymał zaś sam rękopis przygotowywanego tekstu (wciąż tylko 2/3 planowanej całości), który przekazał członkom Komisji Archeograficznej przystępującym do prac nad wydaniem zawierającego *Latopis ipatiewski* drugiego tomu PSRL. Warto przy tym zaznaczyć, że manuskrypt Anastasewicza spotkał się z bardzo ostrą oceną ze strony głównego redaktora serii, Ja. I. Berednikowa, który wypowiedział się o nim w sposób skrajnie lekceważący¹⁰⁷. Ostatecznie, po różnych perypetiach, Anastasewicz odzyskał swój rękopis. Po jego śmierci, dostał się on do kolekcji F. A. Tołstoja, zaś w 1854 r. został przekazany przez kolejnego właściciela, petersburskiego kupca S. P. Aleksejewa, do biblioteki petersburskiej Akademii Nauk, gdzie – jak wiemy – przechowywany jest obecnie. Wątek ten wypada zakończyć stwierdzeniem, że archiwum pozostałe po Anastasewiczu zostało rozprzedane jako makulatura w 1863 r. Wtedy przypadły, o ile istniały, materiały związane z przygotowaniem przez niego do druku kodeksu ipatiewskiego, w tym niezachowanej części znanego nam manuskryptu¹⁰⁸.

I tu właśnie pora, aby zaprezentować przypomniany i dogłębniej niż dotychczas opracowany przez Majorowa wątek polski związany z edycją Anastasewicza. Otóż zachowało się pismo Iwana Łobojko (1786–1861)¹⁰⁹ do kanclerza Rumiancewa z 12 V 1824 r., w którym nadawca, pełniący wówczas obowiązki profesora literatury i języka rosyjskiego na Uniwersytecie Wileńskim, oznajmił, że grupa jego miejscowych kolegów-uczonych, a mianowicie profesorowie: J. Lelewel, I. Daniłowicz, ks. M. Bobrowski, oraz adiunkt I. Onacewicz, gotowa jest wydać *Latopis wołyński* na podstawie rękopisu, jaki ma do dyspozycji Anastasewicz, posiadający – jak wiemy – również swoje kontakty ze

¹⁰⁷ Ja. I. Berednikow był zwolennikiem publikacji „oczyszczonego” (kontaminowanego) na podstawie zestawiania różnych wariantów tekstu, a nie literalnego oddawania jego formy. Trzymał się więc pryncypiów opracowanych przez Schlözera. Na temat jego metodologii zob. B. Г. Вовина-Лебедева, *Школы исследования русских летописей XIX–XX вв.*, Санкт-Петербург 2011, s. 127–129. Dlatego z pewnością skrytykował pracę Anastasewicza.

¹⁰⁸ A. B. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

¹⁰⁹ Niedawno ukazało się obszernie opracowanie budzącej spore kontrowersje działalności Iwana Łobojki (R. Griškaitė, M. Prussak, M. Duškin, *Iwan Łobojko w historii i historiografii*, „Pamiętnik Literacki”, t. CIV, 2013, z. 2, s. 149–187). Autorzy odwołują się m.in. do wydawnictwa *Вильна 1823–1824* [...], w którym opublikowane zostały wspomnienia Łobojki, a także szkic na jego temat autorstwa A. Rejtblata (*Иван Лобойко: случай примирителя*, [w:] ibidem, s. 71–80).

środowiskiem wileńskim. W ich imieniu Łobojko prosił o dostarczenie dobrej kopii źródła na rok na swoją i Lelewela odpowiedzialność. Oznajmiał, że zespół zobowiązuje się przygotować je do druku w krótkim czasie z taką samą dokładnością, jaką wykazali się Baszyłow i Strojew¹¹⁰. W liście określone zostały zasady edycji. Warianty miały być podawane tylko tam, gdzie w tekście podstawy znajdowały się opuszczenia lub była ona skażona. Zaczerpnięte one miały być z redakcji, które uda się zespołowi znaleźć. Badacze wileńscy zobowiązywali się przygotować „uczony wstęp”, w którym miały zostać umieszczone wszelakie komentarze do źródła, a także próbki pisma. Zastanawiali się nad ewentualnym dodaniem zaczerpniętych z J. Dobrowskógo (1753–1829) uwag na temat pisowni, języka i dawnych gramatycznych form języka słowiańskiego, zachowanych w różnych rękopisach, a także na temat wpływu języków „serbskiego, małorosyjskiego, polskiego i wielkorosyjskiego na słowiański język naszych latopisów”. Oprócz dodania alfabetycznego indeksu nazw, osobowego i miejscowego, przewidywali opatrzenie tomu objaśnieniami wszystkich niezrozumiałych lub słabo znanych zwrotów. Uprzedzali przy tym, że są w stanie wydać książkę własnym sposobem (tzn. z pewnością też własnym sumptem), ale wówczas – ze względu na oczekiwania polskich odbiorców – trzeba będzie to zrobić z użyciem czcionki łacińskiej. Zwracali się więc z prośbą o pomoc, jeśli zapadnie decyzja o druku czcionkami cyrylicy¹¹¹. Ta interesująca inicjatywa spaliła jednak na panewce ze względu na rozpetanie się sprawy filomatów, co spowodowało zwolnienie z posad w Wilnie członków zespołu. Rozzaliło to Łobojkę, który w liście do K. F. Kałajdowicza z 21 IX 1824 r. napisał: „Мы хотели было все вместе издать Нестора летопись по Вольтинскому списку с учеными объяснениями, все сии и другие предположения ныне рушились. Надобно ожидать лучших и покойнейших времен. Можно ли теперь мечтать о бессмертии и авторской славе, когда жизнь наша грозит столь печальными превратностями”¹¹². Niedługo później Łobojko powiadomił o fiasku przedsięwzięcia Rumiancewa¹¹³.

Jak się okazało, minęło nieco ponad dwadzieścia lat, a również niespełniony postulat wydania *Kroniki halicko-wołyńskiej* wysunął A. Bielowski, za nim zaś poszli kolejni polscy badacze¹¹⁴.

¹¹⁰ Chodzi bez wątpienia o edycję *Софійский временникъ, или русская летопись с 862 по 1534 годъ*, cz. 1–2, Moskwa 1820–1821.

¹¹¹ Н. Д. Чечулин, *Изъ переписки канцлера графа Н. П. Румянцева* [...], С.-Петербургъ 1893, s. 52–53. Nie udało nam się odnaleźć żadnych informacji polskich na temat tej inicjatywy. Sprawa bez wątpienia wymaga dalszych studiów, mogących jak najbardziej zakończyć się sukcesem.

¹¹² ОР РНБ. Ф. 328. Ед. хр. 393. Л. 2 об. Сут. за: А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

¹¹³ РГАДА. Ф. 17. Оп. 1. Ед. хр. 61. Л. 105. Сут. за: А. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

¹¹⁴ Zob. rozdz. I.

Jeśli już jesteśmy przy takich niezrealizowanych próbach, warto wspomnieć, że zapewne przed I wojną światową nosił się z zamiarem opracowania i ogłoszenia drukiem *Kroniki halicko-wołyńskiej*, bodaj jako pierwszy – według redakcji chlebnikowskiej, także M. Hruszewsk'kyj. Sytuacja polityczna i brak środków uniemożliwiły jednak ukraińskiemu badaczowi wypełnienie tego zadania¹¹⁵.

Trzeba zaznaczyć, że jak dotąd mamy do czynienia z kilkoma formami wydawania *Kroniki halicko-wołyńskiej*, które warto wyodrębnić i przedstawić w poniższym schemacie:

1. edycja źródła łącznie z poprzedzającymi je częściami, tj. *Powieścią doroczną* i *Latopisem kijowskim* w postaci fototypicznej;
2. edycja krytyczna źródła wraz z poprzedzającymi je częściami;
3. publikacja wyłącznie *Kroniki halicko-wołyńskiej*:
  - a. edycja o charakterze krytycznym,
  - b. edycja zabytku o charakterze popularnonaukowym z towarzyszącym tekstowi oryginalnemu tłumaczeniem;
4. odrębne edycje elektroniczne o charakterze naukowym.

Poniżej prezentujemy spis dotychczasowych wydań *Kroniki halicko-wołyńskiej*, według przedstawionego porządku, z krótką ich charakterystyką.

1. *The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles: The Ostroz'kyj (Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) Codices, Cambridge, MA 1990 (= Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts, t. VIII), 89 + 761 ss.*

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej* – s. 307–391 (rękopis chlebnikowski-ostrogski), 656–723 (rękopis pogodinski-czetwertyński).

Wydanie bardzo cenne, zawierające fotograficzne wyobrażenia kodeksów chlebnikowskiego, pogodinskiego oraz fragmentów krakowskiego. Posiada ono jednak istotne mankamenty.

Zapewne ze względów finansowych na jednej stronie edycji umieszczono po dwie strony rękopisów. Daje to nieodparte, acz fałszywe wrażenie, że były one oryginalnie spisywane w dwóch kolumnach. Co gorsza, zabieg ten źle wpłynął na czytelność publikowanych manuskryptów. Przede wszystkim jednak rzuca się w oczy momentami bardzo kiepska jakość używanego mikrofilmu. Odnosi się to spostrzeżenie szczególnie do kodeksu pogodinskiego. Publikacja jest więc partiami słabo czytelna. Miejscami niemal całkowicie nieczytelny jest tekst zasadniczy źródła, tym bardziej nie ma możliwości rozszyfrowania dużej części marginaliów.

Tom opatrzony jest dwujęzycznymi uwagami od redakcji (XI–XII, XII–XIV), dwujęzycznym (angielskim i ukraińskim) wstępem autorstwa O. Pritsaka

¹¹⁵ М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. III, Київ 1993, s. 132–133.

(s. XV–XXXVII, XXXIX–LXII), także dwujęzycznym dodatkiem z opisami rękopisów chlebnikowskiego, pogodńskiego i krakowskiego autorstwa A. A. Szachmatowa (s. LXIII–LXX, LXXI–LXXVII) oraz bibliografią (s. LXXIX–LXXXIX).

We wstępie zawarte są uwagi na temat dziejopisarstwa na Rusi do początku XIV w., składu kodeksów i ich dziejów. Niektóre z nich wydają się przypuszczeniami podanymi w zdecydowanie zbyt autorytatywny sposób (np. co do okoliczności i czasu zakończenia spisywania *Kroniki halicko-wołyńskiej*, a także miejsca przechowywania zabytku w XIV–XVI w.).

Minusem wydania jest brak jakichkolwiek komentarzy filologicznych i historycznych.

Mimo wymienionych wad, edycja jest cenną pomocą dla badaczy dziejów Rusi i jej piśmiennictwa.

2. *Ипатьевская летопись*, [w:] ПСРЛ, т. II, Санктпетербург 1843, 9 + 381 ss.

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej* – s. 155–227.

Pierwsze wydanie drukiem źródła na podstawie kodeksu ipatiewskiego, jednak nie całego, a mianowicie bez *Powieści dorocznej*. W jego skład weszły, oprócz naszego zabytku, także *Latopis kijowski* (od 6619 r.), przedłużenie *Kroniki halicko-wołyńskiej* na podstawie rękopisu jermołajewskiego, z wiadomościami z lat 1299, 6808, 6812, 6813 (s. 226–227)¹¹⁶, *Latopis hustyński*, opatrzone odrębnym wstępem (s. 229–373), a także *Pochwała aniołów* z Jana Złotoustego, Epifaniasza Cypryjskiego i Hipolita wraz z ustępem z dzieła *Epifanii adversus haereses* (s. 375–377). Ostatni z wymienionych modułów, w przeciwieństwie do poprzedzających go tekstów drukowanych całostronicowo, w dwóch kolumnach, z których lewa zawiera teksty greckie i łacińskie, prawa zaś staroruski.

Podstawa opatrzona odmiankami z rękopisów chlebnikowskiego i jermołajewskiego.

W zwięzłym wstępie opis rękopisów ipatiewskiego, chlebnikowskiego i jermołajewskiego, krótka charakterystyka treści zabytku oraz lakonicznie podane zasady edycji. Pomiedzy wstępem i tekstem źródła dwie tablice z próbkami pisma. Wydanie uzupełniają errata (s. 379) i spis treści (s. 381). Za przygotowanie tomu odpowiedzialny był A. A. Krajewskij, pracujący pod kierownictwem głównego redaktora PSRL, Ja. I. Berednikowa¹¹⁷.

¹¹⁶ Podajemy za wydaniem, nie dokonując konwersji dat systemu bizantyńsko-ruskiego.

¹¹⁷ Pracę nad przygotowaniem tomu zleciła Krajewskiemu Komisja Archeograficzna 24 V 1837 r. Podczas jej zebrania 24 V 1838 r. informował on o przepisaniu i przygotowaniu 70 arkuszy tekstu. Zaznaczył przy tym, że kierował się następującymi zasadami edytorskimi: rozwiązał słowa opatrzone tyłkami; słowiańskie cyfry zamieniał na arabskie; zdwojone litery, np. „oy”, zastępował pojedynczymi, tzn. „y”; w miejscach, gdzie przyimki łączone były z przymiotnika-

Już niedługo po wydaniu pojawiły się krytyczne głosy na temat jakości edycji. W liście do P. A. Szirinskigo-Szichmatowa z 4 XII 1847 r. znany źródłoznawca P. M. Strojew pisał, że we wszystkich trzech pierwszych tomach PSRL znalazł niemal 100 błędów, przy czym najwięcej w *Latopisie hustyńskim*, zaś kilka lat później – oceniając zbiorczo sześć wydanych woluminów, wspominał o niemal 500 koniecznych do wniesienia poprawkach¹¹⁸.

Edycja przestarzała, choć niepozbawiona wartości.

Лѣтопись по Ипатскому списку, Санктпетербургъ 1871, 703 ss.

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej* – s. 479–616.

Publikacja zawiera niemal całość kodeksu ipatiewskiego, a więc *Powieść minionych lat*, *Latopis kijowski* oraz *Kronikę halicko-wołyńską*. Brak tylko spisu książąt kijowskich. Tekst zabytku drukowany całostronicowo. Jak zaznaczył jego wydawca, S. N. Palauzow, został usprawniony poprzez poprawę oczywistych błędów występujących w rękopisie.

Podstawa ipatiewska opatrzona odmiankami z kodeksów chlebnikowskiego i pogodinskiego oraz nielicznymi komentarzami rzeczowymi oznaczonymi gwiazdkami i umieszczonymi pod przypisami tekstowymi.

We wstępie (s. I–IX) opis rękopisów ipatiewskiego, chlebnikowskiego i pogodinskiego, a także lakoniczne zasady wydawnicze. Tom uzupełniają, posiadające odrębną numerację stron, indeksy osobowy, geograficzny i rzeczowy, sporządzone przez A. N. Truworowa.

Edycja przestarzała, choć niepozbawiona wartości.

Omawiane wydanie zostało wznowione w 2001 r., z niewielkim i zupełnie nieistotnym z badawczego punktu widzenia dodatkiem w postaci specyficznej dedykacji („Stołecznemu miastu Kijowowi od riazanina”) i dwustronicowego tekstu „Do Czytelnika”, autorstwa A. I. Cenkowa¹¹⁹.

Ипатьевская летопись, [w:] ПСРЛ, т. II, С.-Петербургъ 1908, 16 + 469 + 87 + 4 ss.

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej* – kol. 715–938; warianty z rękopisu jermołajewskiego – s. 59–87.

Wydanie całości kodeksu, obejmujące *Spis książąt kijowskich* (do czasów najazdu Batu), *Powieść minionych lat*, *Latopis kijowski* i wreszcie *Kronikę halicko-wołyńską*, uznawane za kanoniczne i – jak dotąd – najczęściej

---

mi, rozdzielał je, kończąc literą „ъ”; literę „ь” stosował zgodnie z zasadami uwspółcześnionej pisowni; poprawki i uzupełnienia często występujące w podstawie rękopiśmiennej, wpisywane innymi rękoma i atramentem, zaznaczał na marginesach, włączając do właściwego tekstu tylko wtedy, gdy usprawniały jego rozumienie (М. Ф. Харганович, *К истории издания первых томов „Полного собрания русских летописей” (30–60-е гг. XIX в.)*, „Вспомогательные исторические дисциплины”, t. XXIV, 1993, s. 156–159).

¹¹⁸ Ibidem, s. 157–159.

¹¹⁹ *Ипатьевская летопись, [w:] Русские летописи*, t. XI, Рязань 2001, 672 ss.

wykorzystywane przez badaczy. Ma przy tym silny, niekoniecznie zawsze pozytywny wpływ na rezultaty ich studiów¹²⁰. Za podstawę edytorską A. A. Szachmatow przyjął rękopis ipatiewski, który został opatrzony komentarzami filologicznymi oraz odmiankami z kodeksów chlebnikowskiego i pogodinskiego umieszczonymi na poszczególnych stronach pod właściwym tekstem. W formie aneksu znajdującego się na końcu tomu opublikowano odmianki z kodeksu jermołajewskiego (z odrębną numeracją stron, od 1 do 87)¹²¹. Tekst źródła, drukowany za manuskrytem w dwóch kolumnach, został przygotowany bardzo starannie, choć nie bez drobnych usterek (literówki, niewielkie opuszczenia, przestawienia szyku wyrazów itp.). Największą z nich jest – naszym zdaniem – wprowadzenie w sposób niezbyt czytelny brakujących w podstawie ipatiewskiej fragmentów tekstu na podstawie rękopisu chlebnikowskiego.

Wydawca pominął przy sporządzaniu wariantów jeden z ważnych rękopisów, a mianowicie Bundura/Jarockiego. Edycja opatrzona jest krótkim, lecz treściwym i cały czas bardzo cennym wstępem, zawierającym głównie uwagi źródłoznawcze i kodykologiczne, w tym opisy rękopisów ipatiewskiego, chlebnikowskiego, pogodinskiego, krakowskiego i jermołajewskiego (s. III–XVI). Jej poważną usterką jest brak indeksów. Szachmatow nie zdecydował się na umieszczenie w tomie komentarzy rzeczowych. Fakt ten również należy potraktować jako minus edycji.

Omawiane wydanie było trzykrotnie wznawiane w postaci fototypicznej. Pierwszy raz w 1962, drugi w 1998, wreszcie trzeci w 2001 r. Ostatnie dwa z wymienionych reprintów, opublikowane z inicjatywy stojącego na czele wydawnictwa Языки Русской Культуры (przemianowanego w międzyczasie na Языки Славянской Культуры) A. Koszelewa, są niemal identyczne¹²². Posiadają dodatkowy – pożyteczny, uzupełniający ustalenia poprzedniego wydawcy, choć niepozbawiony usterek merytorycznych – wstęp autorstwa B. M. Klossa. Zawiera on głównie uwagi źródłoznawcze i kodykologiczne, w tym opis rękopisów: ipatiewskiego, РГАДА, ф. 181, № 10, БАН, 17.11.9, chlebnikowskiego, pogodinskiego, krakowskiego, Bundura i jermołajewskiego (s. E–N), a także wykaz najważniejszych pozycji z literatury (s. N). Edycję uzupełnia budzący pewne zastrzeżenia co do kompletności indeks imienn-

¹²⁰ Chodzi o wątpliwości (wyartykułowane już przez nas z odniesieniami do poglądów literatury) co do samego przyjęcia za podstawę edycji rękopisu ipatiewskiego, najstarszego co prawda, jednak w swej części halicko-wołyńskiej posiadającego, jak doskonale wiemy, włączony na etapie przepisywania rękopisu w XV w. układ rocznikarski.

¹²¹ *Pro forma* wspominamy o spisie pomyłek w druku umieszczonym na 4 ostatnich stronach tomu.

¹²² Różnią je drobne szczegóły techniczne, a mianowicie umieszczenie na s. 602–604 przedruku *Poprawek do wydania Latopisu lawrentiewskiego* (ПСРЛ, t. I, Москва 1997). W reedycji z 2001 r. nie ma tego komponentu. Jego miejsce zajmuje spis tomów PSRL oraz innych książek, które ukazały do tego czasu w wydawnictwie Языки Славянской Культуры.

-geograficzny (z odrębną numeracją stron, s. I–L), sporządzony jako oddzielne opracowanie i wydany pierwotnie w 1975 r.¹²³

Wydanie to może z powodzeniem służyć badaczom dziejów Rusi średnio-wiecznej. Należy jednak szczególnie ostrożnie podchodzić do znajdującej się w nim datacji *Kroniki halicko-wołyńskiej*.

3.a. *Волинско-Галицкая Лѣтопись составленная съ концемъ XIII вѣка. 1205–1292, wyd. i koment. А. С. Петрушевичъ, Львовъ 1871, 148 ss.*

Pierwsze odrębne wydanie *Kroniki Romanowiczów*. Tekst źródła opublikowany został wyłącznie w oparciu o edycję ПСРЛ, t. II, СПб 1843 (s. 155–227), a więc na podstawie rękopisu ipatiewskiego, bez podania wariantów tekstowych z innych kodeksów, choć wydawca zapowiedział to we wstępie (s. 4), a w samym tekście znajdujemy dokładnie 1000 oznaczonych cyframi arabskimi odniesień¹²⁴.

We wstępie (s. 3–20) znajdują się głównie uwagi na temat czasu powstania i treści zabytku. Niejedna z nich jest celna, choć w całości komentarz (oraz edycję) Petruszewicza należy uznać za zdecydowanie przestarzały.

Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар, wyd. М. Ф. Котляр, Київ 2002, 397 ss.

Pierwsze wydanie zabytku na podstawie rękopisu chlebnikowskiego, opatrzone nielicznymi przypisami tekstowymi, zawierającymi wyłącznie wybrane odmianki z rękopisu ipatiewskiego. Możemy z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że wydawca nie korzystał z rękopisu źródła, lecz oparł się na fototypicznej edycji harwardzkiej. Świadczy o tym kilka argumentów, jak choćby: pominięcie glos słabo czytelnych lub całkowicie nieczytelnych we wspomnianym amerykańskim wydawnictwie oraz brak wpisu wydawcy w wykazie osób korzystających z rękopisu (wymieniona jest tam za to, należąca do zespołu współpracowników M. Kotljar, W. Franczuk).

Poważnym mankamentem omawianej edycji jest wprowadzenie daleko idących ingerencji w tekst zabytku, dokonanych na podstawie redakcji ipatiewskiej. Przede wszystkim niefortunnie uzupełniono tekst podstawy występującym w rękopisie ipatiewskim układem rocznikarskim (daty zostały umieszczone w nawiasach kwadratowych). Pod kątem jego uwypuklenia zorganizowano zresztą tekst. Zastrzeżenia budzić mogą bardzo specyficznie zorganizowane komentarze (s. 159–359), na dodatek obarczone dość licznymi błędami rzeczowymi i – w ogólnym rozrachunku – ubogie. Obszerny wstęp (s. 5–74) oprócz przedślowia, zawiera rozdziały: „Ruś halicko-wołyńska

¹²³ *Именной и географический указатели к Ипатьевской летописи*, zest. Л. Л. Муравьева, Л. Ф. Кузьмина, ред. Б. И. Буганов, Москва 1975 [reprint: ПСРЛ, t. II, Москва 2001, s. I–L].

¹²⁴ Niewykluczone, że dysponowaliśmy uszkodzonym egzemplarzem, pozbawionym końcówki, gdzie być może znajdowały się owe przypisy tekstowe.

w 2. poł. XII–XIII w.”, „Kompozycja, źródła, gatunkowa i ideowa charakterystyka Latopisu halicko-wołyńskiego”, „Chlebnikowski zwód Latopisu halicko-wołyńskiego jako pamiątka staroukraińskiego języka XVI w.” (autorstwa W. Franczuk). Za kontrowersyjne wypada uznać zawarte we wstępie uwagi na temat konstrukcji i czasu powstania poszczególnych części zabytku (bardzo mocno wypowiedział się w tej sprawie np. A. N. Użankow¹²⁵). Tom uzupełniają: bibliografia (s. 360–369), indeksy osobowy i geograficzny (s. 370–394), mapa „Ruś halicko-wołyńska XII–XIII w.” (s. 395) oraz spis treści (s. 397).

W 2005 r. niemal dokładnie powtórzono edycję kijowską z 2002 r., ze wstępem i nieco rozszerzonymi komentarzami, wydanymi w języku rosyjskim¹²⁶.

Nie rekomenduje się – mimo posiadania pewnych zalet – korzystania z tej edycji.

3.b. *Галицко-Волынская летопись*, [w:] *Памятники Литературы Древней Руси XIII век*, t. III, przyg. tekstu i koment. О. П. Лихачевой, Москва 1981, s. 17–21 (fragment wstępu D. S. Lichaczowa dotyczący *Kroniki halicko-wołyńskiej*), 236–425 (teksty), 564–602 (komentarze).

Publikacja o charakterze popularnonaukowym. Jej podstawę stanowi wydanie źródła w ramach PSRL, t. II, w reedycji z 1962 r., choć podane z uproszczoną pisownią i pozbawione odmianek tekstowych.

Komentarze zorganizowano jako uporządkowane zgodnie ze stronami wydania odnośniki do niektórych fragmentów źródła. W samym tekście (staroruskim) oznaczone są one gwiazdkami. Bardzo poważne zastrzeżenia budzi ich jakość.

Notujemy reedycję wydawnictwa, opublikowaną w ramach serii *Библиотека литературы Древней Руси*. Była ona publikowana dwukrotnie, w 1997 i 2005 r.¹²⁷ Niczym co do zasad wydawniczych i komentarzy nie różni się od pierwowzoru z 1981 r.

Nie rekomenduje się korzystania z tej edycji.

4. W tym miejscu chcieliśmy zwrócić uwagę na dwie elektroniczne edycje *Kroniki halicko-wołyńskiej*.

Na pierwszym miejscu wypada wymienić opierający się na edycji PSRL, t. II, С.-Петербургъ 1908, tekst samej *Kroniki halicko-wołyńskiej* zamieszczony na stronie *Рукописные Памятники Древней Руси*¹²⁸. Mamy tutaj do czy-

¹²⁵ А. Н. Ужанков, *Проблемы историографии и текстологии древнерусских памятников XI–XIII вв.*, Москва 2009, s. 299–307.

¹²⁶ *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, zest. Н. Ф. Котляр, В. Ю. Франчук, А. Глахонин, ред. Н. Ф. Котляр, СПб. 2005, 422 ss.

¹²⁷ *Галицко-Волынская летопись*, [w:] БЛДР, t. V, przekł. na współczes. j. ros. i koment. О. П. Лихачевой, Санкт-Петербург 1997/2005, s. 184–357 (paralelny tekst staroruski według *Latopisu ipatiiewskiego* i rosyjski przekład), s. 482–515 (komentarze).

¹²⁸ http://www.lrc-lib.ru/rus_letopisi/gvl/index.php.

nienia z interaktywną strukturą umożliwiającą określanie form gramatycznych poszczególnych wyrazów zawartych w tekście.

Można również polecić Czytelnikom edycję całego tomu PSRL, t. II, С.-Петербургъ 1908, umieszczoną na stronie elektronicznej biblioteki **ImWerden**¹²⁹. Jest to publikacja wygodna w użyciu, pozwalająca na łatwe przeklepanie cytatów ze źródła.

IV. MIEJSCE ZAJMOWANE PRZEZ ZABYTEK W RAMACH KONKRETNEJ KOLEKCJI HISTORYCZNEJ ORAZ PROBLEM JEGO NAZWY

1. Miejsce zajmowane przez *Kronikę halicko-wołyńską* w ramach konkretnej kolekcji historycznej

Przedstawiamy w tym miejscu zagadnienie kluczowe dla zrozumienia idei wydania *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Otóż – jak doskonale wiadomo specjalistom – zabytek ten nie występuje samoistnie, jako zachowany w odrębnym rękopisie twór historiograficzny, lecz zawsze pomieszczony jest w ramach pewnej konkretnej kolekcji dziejopisarskiej, którą można nazwać równie dobrze zbiorem¹³⁰. Wszystkie zachowane rękopisy tej kolekcji składają się z trzech głównych części oraz krótkiego wstępu. Niektóre posiadają jeszcze moduły dodatkowe, o których w opisie kodeksów powyżej.

Pierwszą z wymienionych głównych części interesującego nas zbioru zawsze stanowi *Powieść minionych lat / Powieść doroczna*, obszerny tekst latopisarski znany również pod innymi nazwami¹³¹. Obejmuje on wykład dziejów do 6618 r.¹³² Drugą jest tzw. *Latopis kijowski*, którego narracja sięga do 6706 r. w redakcji chlebnikowskiej, zaś do 6708 r. w ipatiewskiej. Za nim następuje *Kronika Romanowiczów*, kończąca zasadniczą część kolekcji. Wstępem, występującym tylko w latopisach południoworuskich, jest lista władców kijowskich do Daniela Romanowicza włącznie.

Wszystkie te części – co nie budzi jakichkolwiek wątpliwości badaczy – stanowią odrębne utwory dziejopisarskie, choć naturalnie na różne sposoby ze sobą związane.

¹²⁹ <http://imwerden.de/publ-1765.html>.

¹³⁰ W literaturze problemu ów zbiór nazywany jest latopisami południoworuskimi.

¹³¹ W Polsce zabytek ten wydany został jako *Latopis Nestora* (edycja J. Kotkowskiego z 1860 r. i A. Bielowskiego w MPH, t. I) lub *Powieść minionych lat* (edycja F. Sielickiego z 1968/1999 r.).

¹³² Zob.: *Повѣсть временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку*, Санктпетербургъ 1871, s. 192; *Повѣсть временныхъ лѣтъ по Лаврентіевскому списку*, Санктпетербургъ 1872, s. 190.

2. Problem nazwy kolekcji historiograficznej

W zachowanych egzemplarzach kolekcji, której część stanowi *Kronika Romanowiczów*, znajdujemy określenia możliwe do uznania za nazwę własną. Tak więc w rękopisie ipatiewskim spotykamy siedemnastowieczne zapisy: „Книга Ипатцкого монастыря летописецъ о княжении”; „Лѣтописецъ Киевской [...]”; „Лѣтописецъ Ипатцкого монастыря”, a także w jego oryginalnym piętnastowiecznym nagłówku poprzedzający bezpośrednio *Powieść minionych lat* termin: „Лѣт[о]писецъ Руский”¹³³. W rękopisie chlebnikowskim spotykamy w tym samym miejscu (jako nagłówek *Powieści minionych lat*) zapis: „Лѣтописецъ[ь] Рускыи”¹³⁴. Zauważmy jeszcze, że najpewniej w rękopisie pogodinskim-czetwertyńskim, co potwierdza jego osiemnastowieczny odpis, znajdowała się w dużej części analogiczna nazwa: „Letopisec Ruskaja Kronika knjaženija Rossijskoho”¹³⁵. W pewnym stopniu trawestacją wymienionych jest określenie, które znajdujemy na grzbiecie okładki kodeksu chlebnikowskiego. Brzmi ono następująco: „Нестерова Россиіская лѣтопись”¹³⁶.

Jak się wydaje, nazwa kolekcji funkcjonująca już w XV w. brzmiała więc: „Latopisec ruski”. Skoro znajduje ona potwierdzenie w niezależnym manuskrypcie chlebnikowskim, można domyślać się jej wcześniejszego rodowodu. Niewykluczone, że jest to nawet oryginalny nagłówek protografu. Ponadto w dokumencie z 1415 r., dotyczącym oddzielenia się metropolii kijowskiej od moskiewskiej i wyświęceniu na metropolitę kijowskiego Grzegorza Camblaka, odwołano się do „latopisu ruskiego”, w którym zapisano precedens powołania przez sobór biskupów, za czasów Izjasława kijowskiego, metropolity Kijowa i całej Rusi: „[...] И сами но теперно слышимъ то и видимъ, што церковь скудѣть, а царь и патриархъ строителя добраго къ намъ церкви не дасть: по правиломъ, намъ годиться митрополита зборомъ поставити, какъ и перво сего такожь было; при великомъ князи Изяславѣ Киевскомъ събрався епископи зборомъ, и поставиша митрополита Киеву и всеи Руси, а то нашли есмо, написано стоитъ въ лѣтописцѣхъ Русскыхъ [pogrubienie DD i AJ], въ Киевскомъ и въ Володимерскомъ, и въ иныхъ.”¹³⁷

¹³³ *Ипатьевская летопись*, s. VI, kol. 2. Skolacjonowane z rękopisem oraz z wydaniem *Повѣсть временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку*.

¹³⁴ РНБ, F.IV.230, k. 2. W edycji harwardzkiej słowa te słabo widoczne, ale dające się odczytać (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. 4).

¹³⁵ BCzart, sygn. 122, k. 864. Podejrzewamy przy tym, że druga część tej nazwy: „Kronika knjaženija Rossijskoho” jest już późniejszego pochodzenia. Dodajmy jeszcze dla porządku, że nie ma opisywanego nagłówka poprzedzającego *Powieści dorocznej* w rękopisie Bundura/Jarockiego (zob. БАН, 21.3.14, k. 1).

¹³⁶ Łatwo przy tym wyjaśnić mechanizm tego przekształcenia. Chodzi, po pierwsze, o wystąpienie w tytule pierwszej z części kolekcji imienia Nestor, określonego jako należącego do jej autora, po drugie, utożsamienie pojęć: „русский” i „российский”.

¹³⁷ *Окружная грамота Литовскаго великаго князя Александра-Витовта, об отделе-нии Киевской митрополии от Московскои, и о поставлении въ санъ Киевскаго митропо-*

Tymczasem w nauce, od momentu, gdy zaczęto się zajmować badaniem kodeksu w sposób – nazwijmy to – profesjonalny, paradoksalnie przyjęło się raczej nazywać go w inny sposób. Tak więc, na co wskazał A. W. Majorow, w kręgu A. L. Schlözera zaczęto używać wywodzącego się od najstarszego egzemplarza kodeksu uogólniającego terminu: „Ипатьевская летопись”¹³⁸. Tymczasem niemal równolegle, dzięki wpływowi N. M. Karamzina pojawiła się też nazwa: „Волынская летопись”¹³⁹. W ten sposób określone zostały np. obie wczesne dziewiętnastowieczne kopie zabytku¹⁴⁰. Aby pokazać skalę swoistego zamieszania terminologicznego, wystarczy zaznaczyć, że na współczesnej karteczce dołączonej do rękopisu chlebnikowskiego znajdujemy zapis: „Ипатьевская летопись. | Хлебниковский список”, a więc: „Latopis ipatiewski, redakcja chlebnikowska”¹⁴¹.

Podsumujmy tę część rozważań. Naszym zdaniem kolekcję historyczną, w skład której wchodzi *Kronika halicko-wolyńska*, powinniśmy bezwzględnie nazywać *Latopisiec ruski*, bo jest to nazwa najstarsza ze znanych, być może nawet zaczerpnięta z protografu¹⁴², co potwierdza wyżej przytoczony dokument z 1415 r.

3. Problem nazwy zabytku

Wprowadzenie

Jak się okazuje, problem nazwy zabytku nie doczekał się dotąd wielostronnego i kompleksowego rozpatrzenia, choć oczywiście studiowany był przez wielu badaczy pod różnymi kątami¹⁴³. Co warte podkreślenia, odrębne rozważania na ten temat nie występują w zasadzie w żadnym z dotychczasowych wydań źródła, zarówno krytycznych, jak i tłumaczeniach¹⁴⁴. Tymczasem, aby należycie naświetlić to zagadnienie, wymagane jest prześledzenie następujących podstawowych kwestii: – czy istnieje oryginalna, zachowana w rękopisach nazwa? – jak i dlaczego nazywano zabytek w literaturze? – czy można w sposób wiarygodny i przekonujący określić jego przynależność gatunkową,

лита Григория Цамблака, [w:] *Акты относящиеся къ исторіи Западной Россіи, Собранные и изданные Археографическою Коммиссією*, t. I, Санктпетербургъ 1846, s. 36, nr 25.

¹³⁸ A. В. Майоров, *Ипатьевская летопись* [mpis].

¹³⁹ Zob. przyp. 155 na s. XLV.

¹⁴⁰ Zob. w opisie kodeksów informacje na temat rękopisów: БАН, 17.11.9: Список 1819 г.; РГАДА, фонд 181, дело 10.

¹⁴¹ РНБ, F.IV.230.

¹⁴² Jak dotąd stosował ją w nauce L. Machnowec’ (zob. jego *Літопис руський за Іпатським списком*), a przyjął także ostatnio W. Aristow (*Свод, сборник или хроника? (О характере древнерусских летописных памятников)*), „*Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*”, 2013, nr 1, s. 113–114).

¹⁴³ Literatura zagadnienia przedstawiona zostanie – z konieczności w wyborze – niżej.

¹⁴⁴ Co do edycji, pewne, jednak skromne uwagi dotyczące kwestii nazwy zabytku przedstawił jedynie M. Kotljar (*Галицько-Волинський літопис* [2002], s. 29–33; *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 30–35).

co rzutuje na przyjęcie konkretnego wariantu odnoszącego się do niej członu nazwy (latopis, kronika, chronograf, gesta czy jeszcze coś innego, np. powieść lub historia)? – czy w ogóle słuszne jest używanie zdecydowanie dominującego w dotychczasowej tradycji derywatu terytorialnego („halicko-wołyński/halicko-wołyńska”) występującego w powszechnie stosowanej obecnie nazwie zabytku? Dla polskich Czytelników będzie też – jak sądzimy – ważne uwypuklenie zagadnień związanych z polską tradycją w tej materii.

Pamiętajmy przy tym, że mamy do czynienia z kwestiami w dużej mierze umownymi i anachronicznymi, na co zresztą jak najśluszniej zwracał niedawno uwagę np. W. Aristow, podkreślający choćby brak świadomości dawnoruskich pisarzy na temat istnienia systemu gatunków literackich¹⁴⁵.

Problem nazwy własnej

Jak wiemy z powyższych rozważań, po pierwsze, nie dysponujemy autografem źródła, po drugie, *Kronika halicko-wołyńska* nie występuje jako odrębny zabytek, lecz jest częścią kolekcji historycznej. W żadnym z zachowanych jej rękopisów – co należy podkreślić – nie posiada incipitu ani explicitu, nie ma też osobno wypisanej nazwy obejmującej całość zabytku. Nie ma również takiej podanej wprost w jego tekście, choć zwracano uwagę, że w pewnym miejscu, jeden z autorów nazwał się sam chronografem¹⁴⁶. W rzeczywistości, jak zauważył już A. Popow, mamy do czynienia z parafrazą zapisu znajdującego się w *Latopiściu helleńskim*, a konkretnie w jego części spisanej na podstawie kroniki Jana Malalasa¹⁴⁷. Podtrzymał ten pogląd niedawno O. Tołoczko¹⁴⁸. Tak więc termin „chronograf” należy przede wszystkim odnieść do osoby, a nie tekstu, po drugie jest to przejaw erudycji dziejopisa i przyjęcia przez niego pewnej, opartej na bezpośrednim odniesieniu do konkretnego źródła, konwencji literackiej. W najmniejszym stopniu nie da się zaś mówić o możliwości rekonstrukcji na podstawie tego ustępu/określenia terminu używanego przez jednego z autorów na oznaczenie swojej pracy. Potwierdza zresztą ten pogląd użycie jeszcze raz pojęcia: „chronograf” w specyficznym miejscu naszego zabytku. Odpowiedni jego fragment brzmi: „такоже преоудрыи . хронографъ списа”¹⁴⁹.

W jednym miejscu tekstu, w części, której powstanie wiąże się z otoczeniem Mściśława (II), nazwa gatunkowa zabytku jednak się pojawiła. Bezpośrednio po

¹⁴⁵ В. Ю. Аристов, *Свод, сборник или хроника?*, s. 114, przyp. 31.

¹⁴⁶ Odpowiedni ustęp brzmi następująco: „хронографоу . же . ноужа есть писати все . и вса бывшаа . овогда ж писати въ предня . овогда же вступати в заднаа . чтыи мудрыи разумѣт” (zob. s. 330 naszej edycji. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 820).

¹⁴⁷ А. Попов, *Обзор хронографовъ русской редкци*, t. I, Москва 1866, s. 67–70, szczeg. s. 69, przyp. 1.

¹⁴⁸ А. П. Толочко, *Происхождение хронологии Ипатьевского списка Галицко-Волынской летописи*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XIII, 2005, nr 1, s. 84.

¹⁴⁹ Zob. s. 375 naszej edycji. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 836.

gramocie wspomnianego księcia dla Brześcia, autor nader wymownie stwierdził mianowicie: „а вписал есмь в лѣтописецъ коромолоу ихъ”¹⁵⁰. Tak więc ewidentnie ukazuje się nam nazwa źródła w rozumieniu autorskim. Jest nią „latopisiec” (*лѣтописецъ*). Zaskakująco dobrze koresponduje ona z naszymi uwagami co do tego, jak mógł być zatytułowany protograf kolekcji historycznej, w skład której wchodzi *Kronika halicko-wołyńska*. Powątpiewamy równocześnie, czy możemy mówić o nazwie zastosowanej tylko dla określenia „halicko-wołyńskiej” kontynuacji poprzednich części zbioru. Raczej wypada chyba zgodzić się z poglądem W. Aristowa, że wołyński kronikarz w sposób świadomy nawiązywał do nazwy zbioru, traktując swe dzieło jako jego naturalne przedłużenie¹⁵¹.

Podsumowując, nasz zabytek nie jest opatrzony ani oryginalną, ani pochodzącą od poszczególnych kopistów nazwą własną, choć w jego tekście znajdujemy przynajmniej dwa określenia genologiczne (chronograf, latopisiec). W związku z tym pozostaje nam odwołanie się do funkcjonującej tradycji lub zaproponowanie, o ile dotychczas obecne w niej nazwy okażą się niesłuszne, nowego rozwiązania.

Uwagi na temat nazwy zabytku w tradycji historiograficznej

Prześledźmy teraz, jak przedstawiała się sprawa nazewnictwa zabytku w tradycji naukowej¹⁵². Skoncentrujemy się przy tym najpierw na kwestiach określenia identyfikującego, sprawy genologiczne omawiając w dalszej kolejności.

Zacznijmy od – najstarszej w tym względzie – praktyki wschodnioeuropejskiej¹⁵³. N. M. Karamzin, który w 1809 r. wprowadził do obiegu naukowego kodeks chlebnikowski, nazywał nasze źródło (*Latopisem*) *wołyńskim*, przy czym miał on na myśli zarówno nazwę ogólną odkrytego przez siebie dla nauki kodeksu, jak i jego trzeciej z głównych części¹⁵⁴. Terminologia ta znalazła kontynuatorów nie tylko w Rosji¹⁵⁵ nawet wiele lat później. Stosował ją np. w wykładach ogłoszonych w 1891 r. W. O. Kljuczewskij¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Zob. s. 618 naszej edycji. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 931.

¹⁵¹ В. Ю. Аристов, *Свод, сборник или хроника?*, s. 114.

¹⁵² Ze względu na brak miejsca, nie jest to systematyczny i pełen przegląd literatury tematu.

¹⁵³ Idziemy tutaj, jeśli chodzi o prześledzenie zmian nazewnictwa zabytku śladem W. Aristowa, który przedstawił to zagadnienie stosunkowo niedawno (*Коли і як виник „ГалицькоВолинський літопис”?*, „Ruthenica”, t. XI, 2012, s. 172–175).

¹⁵⁴ *Николай Михайлович Карамзин, по его сочинениям, письмам и отзывам современников. Материалы для биографии, с примечаниями и объяснениями М. Погодина, cz. 2*, Москва 1866, s. 35, 48–51.

¹⁵⁵ Zob. np. В. О. Перевощиков, *О русских лѣтописяхъ и лѣтописателяхъ по 1240 годъ. Материалы для Историі Россійской Словесности*, СПб, 1836, s. 10, 14–15; A. Bielowski, *Program wydania Pomników Historycznych Polski*, s. 106 („Kronika wołyńska”); МРН, t. I, s. XVI („Latopisiec Wołyński”); I. Szaraniewicz, *Die Hypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte*, Lemberg 1872, s. 1 i in. („Wołyń’sche Chronik”).

¹⁵⁶ В. О. Ключевский, *Сочинения в девяти томах*, t. VII: *Специальные курсы*, Москва 1989, s. 12–13, 30, 79.

We wstępie do drugiego tomu PSRL opublikowanego w 1843 r. spotykamy już nieco inny sposób określenia zabytku, a mianowicie (*Latopis wołyński albo halicki* (*Летопись Волинская или Галицкая*)¹⁵⁷. Dało to początek tradycji używania wobec zabytku podwójnej nazwy. Stosował ją, choć nie do końca konsekwentnie, K. Bestużew-Rjumin, który nawet częściej posługiwał się terminem zaproponowanym przez Karamzina¹⁵⁸.

Jak się zdaje, ostatecznie utrwaliła się podwójna nazwa dzieła, z derywatami występującymi w określonym szyku, dzięki M. (N.) Kostomarowowi, który w opracowaniu poświęconym omówieniu źródeł historii rosyjskiej podał ją w formie najpopularniejszej do dziś, a mianowicie (*Latopis halicko-wołyński*)¹⁵⁹. Zrobiła ona zawrotną karierę nie tylko w historiografii wschodnioeuropejskiej, lecz również wśród autorów z szeroko pojętego Zachodu. Zastosowali ją np. w 1871 r., odwołując się do ustaleń Kostomarowa, wydawcy drugiej edycji naszej kolekcji dziejopisarskiej z Komisji Archeograficznej¹⁶⁰, a następnie w swoim jej wydaniu, w postaci nieco zmodyfikowanej („Галицко-волинский сводъ”), A. A. Szachmatow¹⁶¹. Potem zaś dziesiątki badaczy, których nie ma potrzeby i sensu w tym miejscu wymieniać¹⁶².

W każdym razie derywat „halicko-wołyński”, jak się wydaje, jako dominujący, funkcjonuje do dziś (myślimy o badaczach publikujących w XXI w.), często na zasadzie trzymania się przez autorów przyjętej tradycji, a nie wyrozumowanej koncepcji opartej na analizie poszczególnych komponentów nazwy¹⁶³.

¹⁵⁷ *Ипатьевская летопись*, s. VIII.

¹⁵⁸ K. H. Bestużew-Rjumin, *О составѣ русскихъ летописей до конца XIV вѣка*, Санктпетербургъ 1868, s. 151. Równocześnie, nawet częściej, autor ten posługiwał się nazwą *Latopis wołyński* (ibidem, s. 70, przyp. 2; s. 72, 153, 157).

¹⁵⁹ Н. И. Костомаров, *Лекціи по русской исторіи*, cz. 1: *Источники русской исторіи*, Санктпетербургъ 1861, s. 47–51. Naszą uwagę zwrócił na ten fakt J. Knysz, za co składamy mu w tym miejscu podziękowania. Ostatnio na temat rozpowszechnienia się tej nazwy wypowiedział się W. Aristow. Kijowski badacz zresztą ma do niej sceptyczny stosunek (*Коли і як виник „ГалицькоВолинський літопис”?*, s. 174–175).

¹⁶⁰ *Летопись по Ипатскому списку*, s. I.

¹⁶¹ *Ипатьевская летопись*, s. IV–V.

¹⁶² Kto wie, czy nie byłoby celowe sporządzenie bibliografii prac dotyczących naszego zabytku.

¹⁶³ Z nowszych, opublikowanych już w XXI w. pozycji poświęconych omówieniu zabytków literatury dawnoruskiej spotykamy określenie *halicko-wołyński*, np. w: *Письменные памятники истории Древней Руси*, s. 27; *История древнерусской литературы: Аналитическое пособие*, Москва 2008, s. 71–82; A. B. Каравашкин, *Литературный быт Древней Руси*, Москва 2011, s. 273; *Історія Української Літератури в дванадцяти томах*, t. I: *Давня література (X – перша половина XVI ст.)*, red. Ю. Пелешенко, М. Сулима, Київ 2013, s. 573–587. Obecny jest ten termin również w nowszej literaturze polskiej. Zob. np.: M. Bartnicki, *The Halych-Volhynian Chronicle as a Source for the History of Central Eastern Europe in the 13th Century*, „*Quaestiones Mediae Aevi Novae*”, t. XIII, 2008, s. 349–368; U. Wójcicka, *Literatura staroruska z elementami historii i kultury dawnej Rusi*, Bydgoszcz 2010, s. 179–181.

4. Przynależność gatunkowa zabytku

Kwestia przynależności gatunkowej naszego zabytku budziła zainteresowanie badaczy, jednak bardzo często nie uświadamiano sobie znaczenia problemu. Dowodem na ten stan rzeczy niech będzie niekonsekwentne, często wprost zamienne stosowanie wobec niego (i w ogóle) terminów „kronika” i „latopis”¹⁶⁴.

Z perspektywy rozważań nad genologiczną częścią nazwy tego pomnika historycznego pisarstwa średniowiecznej Rusi ważne są dwa opublikowane niedawno artykuły J. Komendowej¹⁶⁵. Czeska autorka wymieniła różne pojawiające się w literaturze propozycje co do jego klasyfikacji: „zbiór opowiadań/opowieści” (koncepcja M. Kotljar¹⁶⁶), „chronograf” (T. Wiłkuł¹⁶⁷), „dzieje” czy „czyny” (koncepcja O. W. Tworogowa i T. W. Gimona¹⁶⁸), „świecki żywot” (koncepcja D. I. Czyżewskiego¹⁶⁹), „kronika” (przykładowi zwolennicy D. Dąbrowski, A. Jusupović, M. Klatý¹⁷⁰), „gesta” (D. I. Czyżewskij/

---

¹⁶⁴ O nieprzykładaniu nadzwyczajnej wagi do precyzyjnego nazywania zabytku świadczy najlepiej drukowana w pamiętnikach I zjazdu historyków polskich wypowiedź I. Szaraniewicza. Uczony ten w stosunkowo krótkim jej tekście użył wobec zabytku określeń: „Kronika wołyńsko-halicka” i „Kronika halicko-wołyńska”, co więcej, przedstawiając kategorie dziejopisarstwa ruskiego, stwierdził: „starsze kroniki czyli tak zwane latopisy ruskie” (*Pamiętnik pierwszego zjazdu*, s. 34–35, 37). Zwróćmy w tym miejscu uwagę na wymowny fakt, że płynna i niekonkretna jest terminologia przekładowa co do omawianego problemu. Tak więc, w harwardzkim wydaniu rękopisów chlebnikowskiego-ostrogskiego i pogodńskiego-czetwertyńskiego, w ukraińskiej wersji wstępu używany jest termin: „літопис”, zaś w angielskiej: „Chronicle” (*The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XV–LXII).

¹⁶⁵ Ї. Комендова, *Жанр Галицько-Волинської летописи в типологічній перспективі*, [w:] eadem et al., *Письменність Галицько-Волинського князства: історико-філологічне дослідження*, Olomouc 2016, s. 79–88; eadem, *Хроніка, життя, gesta? К вопросу жанровых особенностей „Галицько-Волинської летописи”*, „Die Welt der Slawen. Internationale Halbjahresschrift für Slavistik”, R. 61, 2016, z. 1, s. 38–47.

¹⁶⁶ Już w pracy z 1993 r. M. Kotljar napisał, że nasze źródło: „Przedstawia sobą coś na wzór wielkiej opowieści/wielkiego opowiadania czy zbioru opowiadań/opowieści” (*Галицько-Волинський літопис XIII ст.*, Київ 1993, s. 6). Potem ten pogląd podtrzymywał. Zob.: *Галицько-Волинська летопись* [2005], s. 30–60; Н. Ф. Котляр, *Галицько-Волинський свод: летопись или собрание повестей?*, СР, t. VI, 2006, s. 119–137; idem, *О возможной природе нетрадиционной структуры и формы Галицько-Волинської летописи*, ДР, 2006, nr 2 (24), s. 36–54.

¹⁶⁷ Т. Вилюк, *Иудейский и Софийский хронографы в истории древнерусской хронографии*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XVII, 2009, nr 2, s. 83.

¹⁶⁸ О. В. Творогов, *Девгениево деяние*, [w:] СКИКДР, t. I: *XI – первая половина XIV в.*, Ленинград 1987, s. 115–116; Т. В. Гимон, *Историописание раннесреднековой Англии и Древней Руси. Сравнительное исследование*, Москва 2012, s. 242.

¹⁶⁹ D. Tschizewskij, *Zum Still der Galizisch-Volhynischen Chronik*, „Südost-Forschungen”, t. XII, 1953, s. 104–107; М. Фонт, „Житие” Данила Романовича, КД, t. II, 2008, s. 98–108.

¹⁷⁰ Obaj wymienieni na początku tej listy autorzy wyrażali ten pogląd w różnych pracach (patrz choćby nieznaną czeskiej autorce tekst: D. Dąbrowski, *Historiografia ruska*, [w:] *Vademecum historiae medievisty*, red. J. Nikodem, D. A. Sikorski, Warszawa 2012, s. 155–156).

Tschiżewskij, M. Font¹⁷¹). Dodajmy do stworzonej przez autorkę listy jeszcze pogląd D. Obolenskigo, że częścią *Kroniki halicko-wołyńskiej* („Galician and Volhynian Chronicle”) była „książęca biografia” („Princely biography”) Daniela Romanowicza¹⁷².

Stwierdziła poza tym J. Komendowa celnie, że w poszukiwaniach gatunku, który mógłby najlepiej określić, w jej terminologii: *Latopis halicko-wołyński*, napotykamy na podstawową przeszkodę, a mianowicie brak autografu zabytku. Ostatecznie nie uniemożliwia to jednak podejmowania prób jego zdefiniowania typologicznego, choć są one obarczone ryzykiem błędu także z perspektywy metodologicznej. W konkluzji napisała, że: „*Latopis halicko-wołyński* można scharakteryzować jako tekst pod względem genologicznym hybrydowy, w którym znajdujemy cechy charakterystyczne dla różnych gatunków, ale ani jeden z nich nie występuje w pełnej i czystej postaci swojej «istoty»”¹⁷³. Oczywiście, można w wysokim stopniu zgodzić się z tym wywodem. Ustalanie na siłę przynależności gatunkowej źródła nie jest ani potrzebne, ani sensowne, tym bardziej, że mamy do czynienia z tworem złożonym i zróżnicowanym. Zwracamy jednak uwagę, że i tak trzeba opowiedzieć się za konkretnym rozwiązaniem co do jak najbardziej adekwatnej nazwy zabytku.

Bez wątpienia, jeśli chodzi o kwestię gatunku, nie będzie to jednak preferowany przez Komendową i zdecydowanie dominujący w terminologii wschodnioeuropejskiej, ale też zakorzeniony w innych historiografiach „*latopis*”. Przesądzą o tym dwa podstawowe fakty. Po pierwsze, ten typ dziejopisarstwa ruskiego jest – z czego czeska autorka doskonale zresztą zdaje sobie sprawę – bardzo definicyjnie odległy od modelu reprezentowanego przez wszystkie, za wyjątkiem *ipatiewskiego*, rękopisy *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Sama Komendowa przytoczyła zresztą celną definicję „*latopisu*” podaną niedawno przez T. W. Gimona. Odwołajmy się w tym miejscu do niej. Otóż według rosyjskiego badacza: „Wszystko powiedziane [wyżej] przekonuje nas o możliwości utożsamienia ze sobą zachodnioeuropejskich wczesnośredniowiecznych roczników i dawnoruskich *latopisów*. I dla jednych, i dla drugich charakterystyczne są: 1) roczna struktura podziału wiadomości¹⁷⁴,

---

Poza tym zob. M. Klatý, *Uhri, Uhorsko a Spiš v haličkej kronikárskej tradícii: Kultúrno-antropologická analýza „Haličsko-volynského letopisu”*, [w:] *Terra Scopusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča–Wrocław 2003, s. 251–268.

¹⁷¹ D. Tschiżewskij, *Zum Still der Galizisch-Volhynischen Chronik*, s. 108; M. Font, *Geschichtsschreibung des 13. Jahrhunderts an der Grenze zweier Kulturen. Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*, Stuttgart 2005, s. 32–34.

¹⁷² D. Obolensky, *The Byzantine Inheritance of Eastern Europe*, London 1982, s. 81–82.

¹⁷³ Ё. Комендова, *Жанр Галицко-Волынской летописи*, s. 85–88. Autorka zacytowała przy tym określenie С. С. Аверинцева w stosunku do gatunków jako takich (*Риторика и истоки европейской литературной традиции*, Москва 1996, s. 197–198).

¹⁷⁴ Autor oryginalnie użył terminu: „погодная структура”, którego nie da się przetłumaczyć dosłownie. Musimy więc użyć omówienia.

2) «dyskretność»¹⁷⁵ tekstu wewnątrz artykułu rocznego, 3) «otwartość» na przeróbki i dopełnienia (i stąd – ciągle przeplatanie się, z jednej strony, prowadzenia rocznych zapisów, z drugiej zaś – polegającej na zestawianiu, kompilacyjnej pracy), 4) niewyrażanie indywidualnego autorstwa¹⁷⁶.

Zwróćmy tymczasem uwagę, że w naszym źródle: 1) brak rocznej siatki podziału tekstu; 2) tekst poszczególnych modułów wyraźnie posiada rdzeń. Są to zresztą często zamknięte całości. Co więcej, wielokrotnie narracja nawraca do pewnych wątków na zasadzie uświadamiania odbiorcom, że autor z konieczności musiał opowiedzieć w danym miejscu o pewnych wydarzeniach, co wynikało z uwarunkowań przyczynowo-skutkowych, a teraz musi powrócić do faktów zaistniałych wcześniej. W ten sposób wytwarzała się skomplikowana struktura chronologicznych i przyczynowo-skutkowych zależności. Konstrukcja taka całkowicie zresztą przy okazji zaprzecza rocznikarskiemu, jednoznacznie linearnemu sposobowi organizacji narracji; 3) tekst – co prawda – ulegał przeróbkom, ale były one wyrazem nakładania się kolejnych redakcji, a nie definicyjnej łatwości zestawiania ze sobą zupełnie niezależnych informacji charakterystycznej dla latopisów czy roczników; 4) w naszym źródle nie ma co prawda ani jednej informacji dokładnie identyfikującej autorów, lecz za to znajdujemy bardzo dużo zwrotów ujawniających ich zamiary. Trudno więc mówić o pełnej anonimowości twórców.

Naszym zdaniem jeszcze jeden ważki, choć właściwie pośredni argument przekonuje o możliwości odrzucenia w nazwie zabytku terminu „latopis”. Chodzi mianowicie o fakt, że pracujący w XV w. kopista podstawy manuskryptu ipatiewskiego zdecydował się na przerobienie przepisywanego tekstu w duchu przybliżenia go pod względem formy do tworu mającego podział roczny. W ten sposób ukazał, że formuła nie posiadająca siatki rocznej była dla niego obca i niemożliwa do zaakceptowania.

---

¹⁷⁵ T. W. Gimon odwołał się – używając terminu „dyskretność (дискретность)” – do poglądów T. A. Krugłowej, która termin ten definiowała jako cechę rocznych artykułów polegającą na braku w nich jedyne rdzenia opowiadania i otwartość na dopełnienia innymi wiadomościami (A. Г. Голиков, Т. А. Круглова, *Источниковедение отечественной истории*, Moskwa 2000, s. 14).

¹⁷⁶ Т. В. Гимон, *Историописание раннесреднековой Англии и Древней Руси*, s. 91 oraz szerzej – s. 85–92. Co do ważnych uwag na temat cech charakterystycznych latopisów zob. też pr.: А. А. Гиппиус, *У истоков древнерусской исторической традиции*, „Славянский Альманах”, 2002, s. 25–43; Т. В. Гимон, А. А. Гиппиус, *Русское летописание в свете типологических параллелей (к постановке проблемы)*, [w:] *Жанры и формы в письменной культуре средневековья*, Moskwa 2005, s. 174–200; Г. М. Прохоров, *Древнерусское летописание. Взгляд в неповторимое*, Moskwa 2014, s. 11–21. Warto też zauważyć, że cały czas zachował swą aktualność artykuł А. Poppego dotyczący latopisarstwa (*Latopisarstwo staroruskie*, [w:] SSS, t. III: *L–O*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 22–27). Zob. również, jeśli chodzi o polskie rozumienie pojęcia: D. Dąbrowski, *Historiografia ruska*, s. 151–155.

Co więc możemy zaproponować w zamian? Otóż w trakcie studiów nad przybliżeniem przynależności gatunkowej naszego zabytku, uznaliśmy, że najbardziej odpowiada on obecnej w literaturze definicji kroniki dworskiej. Odwołujemy się przy tym do ustaleń E. Van Houts¹⁷⁷. Mamy zatem do czynienia z przekazem, który koncentruje się na jednej rodzinie (Romanowiczów – potomkach Romana Mściśławowicza), związanej z Rusią halicko-wołyńską¹⁷⁸. Poza tym *Kronika halicko-wołyńska* nie jest pisana w formie gestów, lecz annalistycznej lub tracącej chronologiczny porządek opowieści o narratywnej strukturze¹⁷⁹. I faktycznie mamy do czynienia z pomnikiem, który jest pozbawiony rocznikarskiego układu i składa się z różnego rodzaju opowiadań. Kronikarz, chcąc zachować względny porządek w kolejności wydarzeń, stosuje stylistyczne wskazówki, które dla współczesnego badacza są podstawą w dokonaniu prawidłowej datacji¹⁸⁰. Posługuje się frazami mającymi określić czas¹⁸¹, jak np.: „времени же минувшю” (gdy minął czas), „малу же времени минувшю” (gdy upłynęło niewiele czasu), „в то же время” (w tym czasie), „зиме же” (zimą), „весне же бывши” (z nastaniem wiosny), „лету же наставшю” (z nadejściem lata), „траве же бывши” (kiedy wyrosła trawa), „рекамъ наводнившимся” (gdy wezbrały rzeki). Ponadto wykorzystuje frazy retrospektywne, dla opisanego wydarzeń wcześniejszych, niezwiązanych z bieżącą narracją: „в та же лето или преже или потомъ” (tego roku albo wcześniej, albo później). Stosuje również sformułowania, mające za zadanie poinformować czytelnika o kontynuacji wcześniej porzuconego, na rzecz retrospektywnej narracji, wątku, jak np.: „мы же на преднее возвратимся” (my tymczasem powróćmy do wcześniej [opisywanych wydarzeń]).

Kolejnym wyznacznikiem kroniki dynastycznej zastosowanym przez E. Van Houts jest fakt, że narracja zaczyna się od opisanego przodka¹⁸² i obejmuje co najmniej 3–6 lub nawet więcej generacji jego potomków. W przypadku *Kroniki halicko-wołyńskiej* narracja zaczyna się od pochwały Romana Mściśławowicza. Zresztą pamięć o Romanie jako protoplaście dynastii zachowana jest w całym zabytku. Samo zaś źródło opisuje dzieje, począwszy od protoplasty, 5 generacji rodu (1. Roman Mściśławowicz; 2. Fiodora, Helena (?), Daniel i Wasylko Romanowicze; 3. Herakliusz, Lew, Roman, Mściśław (I), Szwarno, Mściśław (II) Daniłowicze oraz Olga i Włodzimierz Wasylkowicz; 4. Jerzy Lwowicz, Daniel

¹⁷⁷ E. M. C. Van Houts, *Local and regional chronicles*, Turnhout 1995 (= *Typologie des sources du Moyen Âge occidental*, z. 74), s. 33–42.

¹⁷⁸ Ibidem, s. 34.

¹⁷⁹ Ibidem, s. 34–35.

¹⁸⁰ М. Грушевський, *До справи хронологічної звязи в Галицько-Волинській літописи*, ЗНТШ, t. LI, 1903, s. 2.

¹⁸¹ Л. В. Черепнин, *Летописецъ Данила Галицкого*, „Исторические Записки АН СРРР”, t. XII, 1941, s. 230–231; М. Д. Приселков, *Летописание Западной Украины*, [w:] *История русского летописания XI–XV вв.*, СПб 1996, s. 292–293.

¹⁸² E. M. C. Van Houts, *Local and regional chronicles*, s. 35.

Mściławowicz; 5. Michał Juriewicz). Również pozostałe detale składające się na kronikę dynastyczną są zachowane. A mianowicie: poznajemy imiona osób służących dynastii¹⁸³, dzieje ościennych państw (w tym wypadku z terenów obecnej Litwy, Polski, Węgier, Słowacji, Ukrainy, Rosji i Białorusi). Ponadto rodzina przedstawiona jest jako fundatorzy i założyciele monasterów, kościołów oraz obrońcy wiary¹⁸⁴. Kronikarz zaś w czasie pisania miał dostęp do informacji z okresu w przybliżeniu 60 lat, czyli uzyskiwał je zarówno od naocznych świadków¹⁸⁵, jak i z archiwum książęcego¹⁸⁶. Determinuje ten fakt kolejny istotny warunek uznania naszego źródła za kronikę dynastyczną, a mianowicie, powstawanie go na bieżąco nierzadko za życia bohaterów opowiadania¹⁸⁷.

Tak więc, wydaje nam się całkowicie uprawnione, by używać wobec naszego zabytku genologicznego pojęcia „kronika” (w domyśle – dworska).

Tu zresztą konieczna jest refleksja ukazująca pewną względność tego założenia. Otóż musimy pamiętać, że całkiem podobne do tego gatunku cechy prezentowały również twory historycznego piśmiennictwa bizantyńskiego, takie jak choćby tzw. *Kronika* Michała Psellosa¹⁸⁸. Według O. Jurewicza Bizantyńczycy rozróżniali dzieła historiograficzne skoncentrowane na opisie zamierzonych dziejów, które zwali „kronikami”, oraz „historie”, opisujące wypadki współczesne autorowi lub mu najbliższe¹⁸⁹. Jak widać, odwołując się do tej tradycji, moglibyśmy nasze źródło nazwać „historią”. Jednak w tym rzecz, że i w Bizancjum nie istniała sztywna terminologia dziejopisarska, a np. główne dzieło Jerzego Akropolity w jednym z manuskryptów, prawdopodobnie powstałym za życia autora, nosi nazwę: „chronike synopsis”, choć w innych – to fakt – zwane jest „historią”¹⁹⁰.

Ostatecznie jednak, omówiwszy wszelkie swoje wątpliwości, pozostajemy przy wygodnym i mającym ugruntowane podstawy terminie „kronika”.

Równocześnie decydujemy się, by zastosować powszechnie używany przez badaczy derywat „halicko-wołyńska”, choć wcale nie opierając się na z gruntu fałszywych powodach, które często podawane są w literaturze (pierwsza część „halicka”, bo dotyczy głównie wydarzeń halickich lub tam powstała, druga „wołyńska”, gdyż koncentruje się na opisie faktów zachodzących na Wołyniu lub została spisana w tej ruskiej dzielnicy). Używać określenia „halicko-wołyńska”

¹⁸³ Por. A. Jusupović, *Elity*.

¹⁸⁴ E. M. C. Van Houts, *Local and regional chronicles*, s. 36.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 37, 41.

¹⁸⁶ Na temat czerpania informacji przez kronikarza zob. s. LXVI.

¹⁸⁷ Zob. s. XCII.

¹⁸⁸ Michał Psellos, *Kronika czyli historia jednego stulecia Bizancjum (976–1077)*, przekł., wstęp i koment. O. Jurewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. XIV–XX.

¹⁸⁹ Ibidem, s. XV.

¹⁹⁰ Георгий Акролит, *История*, przekł., wstęp, koment. i aneksy П. И. Жаворонков, С.-Петербург 2013, s. 35.

można wyłącznie dlatego, że nasz zabytek, będący – jak zaznaczyliśmy wyżej – pod względem genologicznym kroniką dworską, związany jest z państwem Romanowiczów, a więc Rusią halicko-wołyńską¹⁹¹, o której losach z perspektywy poszczególnych przedstawicieli dynastii opowiada. Co więcej, odnosimy się z pietyzmem do długotrwałej tradycji terminologicznej. Wiadomo mianowicie, że wprowadzanie nowych pojęć i związane z tym odrzucanie starych ich odpowiedników może wywołać chaos¹⁹². Na wątek ten zwrócili uwagę J. Wyrozumski i K. Baczkowski, gdy dyskutowana była z ich udziałem kwestia nazwy, pod jaką zabytek ma być wydany w serii MPH.

I tu dochodzimy do momentu, w którym pora wyjaśnić naszą, oryginalną i nową propozycję nazwania tego pomnika dziejopisarstwa *Kroniką Romanowiczów*. Otóż przyczyna tej decyzji jest łatwa do wyłożenia i analogiczna do poprzedniej. Mamy mianowicie do czynienia ze źródłem, które – jak wielokrotnie widać z jego tekstu i co zostało nieraz podniesione w niniejszych komentarzach do niego – koncentruje się na przedstawieniu dziejów dynastii Romanowiczów. Co więcej, powstawało ono w otoczeniu jej poszczególnych przedstawicieli. Tak więc o sprawie przesądzą miejsce, czas, treść, krąg protektorów i motywacja spisania źródła.

Równocześnie jednak, aby nie wprowadzać zamieszania, utrzymujemy dawną nazwę, mając świadomość wszystkich jej mankamentów.

Ostatecznie więc przyjmujemy jako obowiązującą nazwę podwójną: *Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów)*.

Na koniec, warto jeszcze zaznaczyć, że uprawnione jest używanie określenia *Latopis halicko-wołyński* wyłącznie wobec ipatiewskiej redakcji *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Wiele wskazuje bowiem na to, że tekst ten został przez redaktora przysposobiony w duchu jego upodobnienia do dziejopisarskiej formuły latopisu.

V. KRONIKA HALICKO-WOŁYŃSKA (KRONIKA ROMANOWICZÓW). STEMMA CODICUM

W przedłożonej edycji krytycznej wykorzystaliśmy rękopisy do połowy XVIII w., późniejsze kodeksy uznając za wtórne i nie wnoszące nic do historii Rusi halicko-wołyńskiej w XIII w.

¹⁹¹ Oczywiście, nazwa ta jest również tworem historiograficznym, niewystępującym w naszym źródle.

¹⁹² Zwracamy uwagę Czytelników na znakomity przykład co do tej zasady w postaci pomyłek związanych z funkcjonowaniem dwóch nazw pewnego zabytku ruskiego dziejopisarstwa średniowiecznego. Chodzi o *Latopis radziwillowski* zwany inaczej *königsberskim (królewieckim)*. Zdarzało nam się spotkać prace historyków, w których pojawiało się przekonanie, że są to dwa odrębne źródła.

Jak zostało wyżej podkreślone, zwód pogodinski stanowi mechanicznie przepisany latopis chlebnikowski (skopiowany został w nim nawet układ pajerków). Brak w nim również tych kart rękopisu chlebnikowskiego (X, k. 332/679–333v/682), które zostały do niego dodane w l. 1635–1644 (II, k. 280v)¹⁹³, czyli po powstaniu kodeksu pogodinskiego. Posiada oczywiście kilka mniejszych opuszczeń, jak np. na k. 268r (X, k. 317/649)¹⁹⁴, 274r (X, k. 324/663)¹⁹⁵, i kilka większych, jak np. na k. 677v/678r (X, k. 327v/670–328v/672)¹⁹⁶, oraz ubytek kart końcowych (II, k. 323v; być może spowodowany ich zniszczeniem w czasie nadpalenia kodeksu)¹⁹⁷, które potwierdzają fakt przepisania go z rękopisu chlebnikowskiego (ponieważ kodeks pogodinski nie posiada oryginalnych i istotnych uzupełnień w stosunku do chlebnikowskiego)¹⁹⁸. Ponadto w oparciu o kodeks pogodinski i jego braki (jak choćby dopisanych kart) możemy pokusić się o określenie stanu latopsiu chlebnikowskiego w 1621 r.¹⁹⁹

Znacznie bardziej skomplikowana sytuacja przedstawia się z najmłodszymi rękopisami, których warianty zostały uwzględnione w niniejszym wydaniu, czyli Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskim. O ile drugi z wymienionych kodeksów funkcjonuje w dyskusji naukowej, a jego warianty zostały opracowane, o tyle pierwszy, mimo że starszy od drugiego, nie doczekał się pogłębionych analiz. Fakt, że oba rękopisy posiadają identyczne glosa, na pierwszy rzut oka sugeruje, że kopista jermołajewskiego w sposób mechaniczny przepisał rękopis Bundura/Jarockiego wraz z marginaliami. Dopiero szczegółowe kodykologiczne analizy prowadzą do wniosku, że obaj kopiści mieli ten sam protograf. Wskazują na to chociażby opuszczenia, które występują tylko w siedemnastowiecznym kodeksie, jak np. na kartach: 175v: „...пред[ъ] са, изыде...” i „...дѣрю

¹⁹³ Na dopisanych kartach jest filigran głowy byka. Należy podkreślić, że papier z filigranem głowy byka produkowany był w latach 1635–1644 (por. И. Каманін, О. Вітвицка, *Водяні знаки на папері. Українських документів XVI і XVII вв. (1566–1651)*, Київ 1923, nr 1191). Nie oznacza to jednak, że właśnie wówczas rękopis chlebnikowski uzupełniono o brakujące karty. Mogło to nastąpić znacznie później.

¹⁹⁴ Opuszczono fragment: „...обратиса брату на помощь. | Ономоу ж[е] сим[ъ] оутек[ъ]шю...”.

¹⁹⁵ Opuszczono fragment: „...лакоже Омиръ пишет[ъ], «до вбличен[ъ]а слад[ъ]ка ес[тъ], вбличена ж[е], сла ес[тъ], кто в неи ходит[ъ], конецъ соль пріимет[ъ]. О слѣе | сла сло ес[тъ]!...»”.

¹⁹⁶ Opuszczono fragment: „...сътвориша изыти [...] оуноукоу | его оубиша”.

¹⁹⁷ Opuszczenie obejmuje od połowy X, k. 381v/778 od słów: „же съписал[ъ] баше. А до Чернѣгова пославъ...”.

¹⁹⁸ Funkcjonują w nim pojedyncze wyrazy, których brak w chlebnikowskim, mają one jednak charakter dopełniający (wyjaśniający narrację) i nie zmieniają ogólnej oceny, jak np. na k. 257v: Бенедикта (X, k. 305v/626), 263v: волею (X, k. 312v/640), 269: д[ъ]нь (X, k. 318/651), 275: и чернегов[ъ]ци (X, k. 324v/664).

¹⁹⁹ Liczba glos (od XVI po XIX w.) świadczy o tym, że był w ciągłym użyciu. Widać w nim interwencje introligatorskie, jak i podmienienie kart uznawanych w literaturze za uszkodzone.

вонъ из града...²⁰⁰, 177: „...и да дъщерь свою...²⁰¹, 177v: „...Иъгвар[ъ] ж[е] посла с[ы]на своего из Лоуцка, и и|з Дорогобоужа съ многыми вои, и...²⁰², 178v: „...не могшю²⁰³, 182г: „...Даниль Романович[ъ], Михайль Всеволодич[ъ], Всеволод[ъ] | Мьстиславич[ъ] кїевскїи и инїи мнвси кнаси...²⁰⁴, 183: „исходащю противоу им[ъ] | съ кр[ъ]сты, они же избиша...²⁰⁵, 185: „...Оному ж[е] сим[ъ] оутек[ъ]шю, а инїи разбѣгошас[а]. Мы ж[е]...²⁰⁶, 189: „...сжщю ти...²⁰⁷, i wiele innych. Zestawienie powyższych fragmentów z przekazami, funkcjonującymi w rękopisie Bundura/Jarockiego, a brakującymi w jermołajewskim, tylko potwierdzają kopiowanie z tego samego protografu. Należą do nich przykładowo następujące ustępy na kartach latopisu jermołajewskiego: 221v: „...Вълдимерю...²⁰⁸, 225: „...кнажаста...²⁰⁹, 226: „...главоу...²¹⁰, 226v: „...стар[ъ]шїй...²¹¹, 229: „...добраа воа...²¹², 236: „...Третїй | д[ъ]нь бывшю емоу на ночь в Галич[ъ], а...²¹³, 245: „...сестра | къ Данилоу...²¹⁴, i wiele innych. Ponadto w obydwu rękopisach znajdujemy takie same opuszczenia, jak np.: Я, к. 175, Е, к. 221: „...И пришедшю же Рюрикоу в Галич[ъ]...²¹⁵; Я, к. 176v, Е, к. 222v: „...гражаном[ъ]...²¹⁶; Я, к. 177, Е, к. 223v: „...Брадатыи...²¹⁷; Я, к. 177v, Е, к. 224: „...мѣсте [...] рѣкы...²¹⁸; Я, к. 177v, Е, к. 224: „...и галицкїи...²¹⁹; Я, к. 178, Е, к. 224v: „...оугры...²²⁰; Я, к. 179v, Е, к. 226: „...Обѣщася Даниль | емоу и Олеѣандръ ити в Галич[ъ]. Данил[ъ] ж[е] затвориса | в Галичи...²²¹; Я, к. 181v, Е, к. 228: „...Абрамовичем[ъ] и Творїаном[ъ] | Вѣтиховичем[ъ]...²²²; Я, к. 182v, Е, к. 229v: „...Татаром[ъ] же бѣгающим[ъ],

²⁰⁰ Por. X, k. 304v/624.

²⁰¹ Por. X, k. 306/627.

²⁰² Por. X, k. 306v/628.

²⁰³ Por. X, k. 308/631.

²⁰⁴ Por. X, k. 312v/640. W E, k. 228v, brakuje: „...Михайль Всеволодич[ъ]...”.

²⁰⁵ Por. X, k. 314/643.

²⁰⁶ Por. X, k. 317/649.

²⁰⁷ Por. X, k. 322/659.

²⁰⁸ Por. X, k. 304/623.

²⁰⁹ Por. X, k. 308v/632.

²¹⁰ Por. X, k. 310/635.

²¹¹ Por. X, k. 310v/636.

²¹² Por. X, k. 313/641.

²¹³ Por. X, k. 319v/654.

²¹⁴ Por. X, k. 328v/672.

²¹⁵ Por. X, k. 304/623.

²¹⁶ Por. X, k. 305v/626.

²¹⁷ Por. X, k. 306v/628.

²¹⁸ Por. X, k. 307/629.

²¹⁹ Por. X, k. 307/629.

²²⁰ Por. X, k. 307v/630.

²²¹ Por. X, k. 310/635.

²²² Por. X, k. 312/639.

Данилови...²²³, i wiele innych. Świadczyć mogą one o stanie protografu, z którego korzystali kopiści obydwu rękopisów. Występujące w omawianych kodeksach wyrazy, których brakuje zarówno w zwodzie chlebnikowskim, jak i ipatiewskim, najczęściej dopełniają i konkretyzują narrację. Należą do nich np. słowa: Я, к. 175, Е, к. 221: „...со мъжи своими...²²⁴”; Я, к. 176: „...Ростиславичу...”; Е, к. 221: „...Ростиславичъ...²²⁵”; Я, к. 176, Е, к. 222v: „...ѡтца ихъ...²²⁶”; Я, к. 177v, Е, к. 224: „...рѣки...²²⁷”; Я, к. 180, Е, к. 226v: „...из града...²²⁸”; Я, к. 180v: „...Даниилом[ъ] князем[ъ]...”; Е, к. 226v: „...княземъ Данииломъ...²²⁹”, i wiele innych.

Bardzo istotna dla naszych rozważań jest analiza innego miejsca w kodeksach chlebnikowskim²³⁰, Bundura/Jarockiego i jermołajewskim:

chlebnikowski (k. 315/645)	Bundura/Jarockiego (k. 183v)	jermołajewski (k. 231)
Мѣстиславоу ж[е] правоу сѣщю о сем[ъ] и не свѣдоущю ничтоже о них[ъ], они ж[е] ем[ъ]ше вѣры, ѡтидоша въ землю перемышльскоую в горы <u>Кавокаскыя</u> , рек[ъ]ше въ Оу[гор]ѣ[в]скыя, на рекоу <u>Днѣпръ</u> , послаша послы своа, рекоуше, яко «Жирославъ повѣдал[ъ] нам[ъ] ес[т]ь».	Мѣстиславъ ж[е] правъ сѣщъ ѡ нем[ъ] и не свѣдѣщъ ничтоже ѡ них[ъ], ѡны ж[е] емше вѣры, ѡтидоша в землю перемыслскѣю в горы Кавкакискѣа рекше во ѡгор[ъ]скиа на рѣку <u>Днѣстръ</u> , послаша послы своа, рекше, яко Жирослав[ъ] повѣдает[ъ] „Предати нас[ъ] имаши Котану”.	Мѣстиславъ же правъ сѣщъ ѡ немъ и не свѣдѣщъ ничтоже ѡ них[ъ], ѡны ж[е] емше вѣры, ѡтидоша в землю перемыслскѣю в горы Кавкакийдѣа рекше оугорскѣа на рѣкѣ <u>Днѣстръ</u> , послаша послы своа, рекше, яко Жирославъ повѣдает[ъ] „Предати нас[ъ] имаши Котану”.
Mściślaw zaś praw jest w tym i nie wie o niczym [takim]. Oni zaś [bojarzy] dawszy wiarę [Żyroślawowi] odeszli do ziemi przemyskiej w góry Kaukaskimi zwane, w Węgierskie, nad rzekę Dniepr . Posłali posłów swoich, [którzy] rzekli, co Żyroślaw powiadał nam był.	Mściślaw zaś praw jest w tym i nie wie o niczym [takim]. Oni zaś [bojarzy] dawszy wiarę [Żyroślawowi] odeszli do ziemi przemyskiej w góry Kaukaskimi zwane, w Węgierskie, nad rzekę Dniestr . Posłali posłów swoich, [którzy] rzekli, że Żyroślaw powiedział nam „sprzedać nas miał [Mściślaw] Kotjanowi”.	

Powyższy przekaz jest wyjątkowo niejasny w rękopisach chlebnikowskim i ipatiewskim. W celu stworzenia tłumaczenia, konieczna jest zmiana strony narracji. Otrzymujemy wówczas: „co Żyroślaw powiadał nam był”. Bardziej

²²³ Por. X, k. 314/643.

²²⁴ Por. X, k. 303v/622.

²²⁵ Por. X, k. 303v/622.

²²⁶ Por. X, k. 305/625.

²²⁷ Por. X, k. 307/629.

²²⁸ Por. X, k. 310/635.

²²⁹ Por. X, k. 311/637.

²³⁰ Identyczna co w chlebnikowskim jest lekcja w hipackim.

logiczny zapis znajdujemy w kodeksie Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskim, w którym czytamy o wiarygodnym wyjaśnieniu, dlaczego bojarzy haliccy zbuntowali się przeciwko Mściśławowi Mściławowiczowi. Dowiadujemy się mianowicie, że usłyszeli oni od Żyrośława, że: „*sprzedać nas miał [Mściśław] Kotjanowi*”. Jest oczywiście możliwe, że jest to wynik dopełnienia samego kopisty protografu kodeksu Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego, ale naszym zdaniem mało prawdopodobne. Pośrednio świadczy o tym dalsza analiza omawianego fragmentu. W manuskryptach chlebnikowskim i ipatiewskim ewidentnie błędnie wskazana została rzeka, nad którą rozegrały się wydarzenia, jako: „Днѣпръ” (Dniepr). Należy zaznaczyć, że nie przepływa ona przez ziemię przemyską i przez Karpaty. A może jednak chodziło o Dniestr? Właśnie ten drugi wariant jest w rękopisach Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskim. Może to świadczyć: 1) oba kodeksy, z 1651 i 1711 r., nie zostały przepisane z rękopisów chlebnikowskiego²³¹ oraz ipatiewskiego; 2) protograf młodszych kodeksów mógł korzystać z tego samego pierwowpisu, co kopiści redakcji chlebnikowskiej i ipatiewskiej; 3) protograf Bundura/Jarockiego i jermołajewski korzystał z niego znacznie później niż kopista chlebnikowskiego (o czym jeszcze niżej)²³².

W ramach rekapitulacji podkreślmy, że mamy do czynienia w przypadku rękopisów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego, ze śladem trzeciego, niezachowanego latopisu południoworuskiego (protografem młodszych kodeksów), który prawdopodobnie korzystał (bezpośrednio lub pośrednio) z tego samego pierwowpisu co chlebnikowski i ipatiewski. Powyższa konkluzja wymusza na badaczach zdefiniowanie na nowo rangi i przydatności rękopisu Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego w badaniach nad latopisarstwem i dziejami

²³¹ B. M. Kloss (idem, *Предисловие*, s. K–L), przeprowadzając w przedmowie analizę utraconych kart, dochodzi do wniosku, że rękopisy Bundura/Jarockiego oraz jermołajewski uzyskano z późniejszej kopii chlebnikowskiego, z ok. 1635 r. Porównując opuszczenia chlebnikowskiego z pozostałymi rękopisami południoworuskimi powstałymi do połowy XVIII w., stwierdza, że mają podobne opuszczenia. Problem polega jednak na tym, że nie jesteśmy w stanie określić, jakie ubytki miał protograf chlebnikowskiego, a co za tym idzie, który z nich (chlebnikowski, czy jego protograf) stał się podstawą do przepisania pierwowpisu kodeksów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego. Znamienny w tym wypadku jest fakt, który naszym zdaniem burzy hipotezę Klossa, że oba kodeksy, zarówno ten z XVII, jak i ten z XVIII w., w przeciwieństwie do pogodinskiego, miały zaznaczone opuszczenia, co oznacza, że kopiści byli świadomi utraconego lub nieczytelnego tekstu. W tym miejscu zaznaczmy, że W. A. Kuczkin wykazał istnienie nietożsamego rękopisom chlebnikowskiemu i pogodinskiemu wariantu naszego źródła znajdującego się w rękach archimandryty peczerskiego w l. 1647–1655, Józefa Tryzny (*Фрагменты Ипатьевской летописи в Киево-Печерском патерике Иосифа Тризны*, ТОДРЛ, t. XXIV, 1969, s. 196–198). Natomiast jeszcze inny zaginiony manuskrypt, nietożsamy z wymienionym wyżej, ani z którymkolwiek z zachowanych, nieposiadający datacji w części *Kroniki Romanowiczów*, miał służyć jako jedno ze źródeł ihumenowi kijowskiego monasteru św. Michała Złotokopułowego, Feodosijowi Sofonowiczowi (zm. 1677 r.). Tę wiarygodną hipotezę przedstawił Ju. Mucyk (Ф. Софонович, *Хроніка з літописців стародавніх*, Київ 1992, s. 14, 21–23).

²³² Być może J. Knysz ma rację, że inicjatorem powstania protografu był Jow Knjaginickij. Wówczas datą *post quem* powstania byłyby l. 60. XVI w., *ante quem* zaś – 1621 r.

trzynastowiecznej Rusi halicko-wołyńskiej i jej sąsiadów. Należy podkreślić, że oba młodsze kodeksy mają często warianty zbliżone do redakcji ipatiewskiej.

Fakt kopiowania przez oba młodsze kodeksy z tego samego protografu nie odpowiada nam w pełni na pytanie o system pracy kopistów. Pewną konsternację wzbudza analiza omawianych powyżej (przy okazji manuskryptu pogodńskiego) kart dodanych w rękopisie chlebnikowskim²³³. Brak ich również w redakcji Bundura/Jarockiego. Różnica jednak pomiędzy tym zwodem a pogodńskim jest zasadnicza. Wydaje się, że Marek Bundur był świadomy opuszczenia, co zapewne wydedukował z kopiowanego tekstu (który był albo mocno uszkodzony, co uniemożliwiło odczyt, albo również zaznaczono w nim brakujący fragment) i oznaczył go. Oddzielił wersem od pozostałego tekstu zdanie, które jest zlepkiem zaczętego ostatniego zdania na k. 331v/678 rękopisu chlebnikowskiego z pierwszymi wyrazami z k. 334/683 tego zabytku piśmiennictwa staoruskiego. Brzmi ono następująco: „Даниил[ъ] же на на болшу [w tym miejscu znajdują się karty dodane w latopisie chlebnikowskim] бѣ им[ъ]”²³⁴. W zwodzie pogodńskim zdanie powyższe zostało wtłoczone w narrację, dopiero późniejsza ręka czerwonym kolorem oznaczyła miejsce brakujących wyrazów. Jeszcze inaczej wygląda sytuacja w przypadku kodeksu jermołajewskiego. W nim karty dodane funkcjonują i to w znacznie lepszych wariantach niż w chlebnikowskim (kopista uzupełniający karty w chlebnikowskim zrobił to wyjątkowo niechlujnie), np.:

chlebnikowski:	ipatiewski:	jermołajewski:
X, 332/679: „...да ниже...”	И, к. 267: „...Даниль...”	Е, к. 247v: „...Данійл[ъ]...”
X, 332/679: „...своа...”	И, к. 267: brak wyrazu	Е, к. 247v: „...своа...”
X, 332v/680: „...внѣ радиль...”	И, к. 267v: „...вт[ъ]радий...”	Е, к. 248: „...вт[ъ]радий...”
X, 333/681: „...дворѣ княжій...”	И, к. 268: „...дворьскыи же...”	Е, к. 248v: „...дворецкїи кн[а]жїй...”
X, 333v/682: brak wyrazu	И, к. 268v: „...Лековнии...”	Е, к. 249: „...Лековный...”
X, 333v/682: „...ины-мъ же по нихъ ставшимъ вт[ъ]сѣкшим[ъ]са в лѣсѣ, дал[ъ] бо бѣ им[ъ] (334r/683) бѣ имъ Михаилъ вѣсть, бѣда...”	И, к. 268v: „внѣм же ставшимъ вѣкшимса в лѣсѣ, дал[ъ] бо бѣ им[ъ] бѣ имъ Михаилъ вѣсть. Боуда...”	Е, к. 249: brak wyrazów

Świadczy to o dwóch rzeczach: 1) w protografie Bundura/Jarockiego i jermołajewskim zapewne był oznaczony ubytek kart; 2) kopista osiemnastowiecznego zwodu dotarł do innego rękopisu południoworuskiego (zbliżonego

²³³ X, k. 332/679–333v/682.

²³⁴ Я, к. 196v.

do redakcji ipatiewskiej), z którego dokonał uzupełnień brakujących stron. Ponadto pierwszy wniosek prowadzi do następującego pytania. Jeżeli, zarówno w protografie obu młodszych kodeksów oraz chlebnikowskim brakowało kart (w przypadku chlebnikowskiego tłumaczy się to renowacją kodeksu, co nie jest takie oczywiste), to czy przypadkiem protograf ipatiewskiego, chlebnikowskiego oraz pierwopisu (zakładając, że bezpośrednio nie kopiowali z protografu ipatiewskiego i chlebnikowskiego) Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego już w 2. poł. XVI w. nie był na tyle uszkodzony, że brakowało w nim całych ustępów tekstu? Tłumaczyłoby to, dlaczego Marek Bundur oznaczył brakujący fragment oraz dlaczego kopista jermołajewskiego dotarł do innej redakcji celem uzupełnienia opuszczenia. Brak zaś tych kart w momencie kopiowania chlebnikowskiego kodeksu przez przepisywacza pogodinskiego może świadczyć o tym, że również i manuskrypt chlebnikowski przepisany został bez tych kart.

Tak postawione tezy i pytania każą zadać kolejne. Czy przypadkiem protografem dla pierwopisu rękopisu Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego nie był właśnie latopis chlebnikowski? Na to pytanie należy jednak odpowiedzieć negatywnie. Po pierwsze, wszystko wskazuje na to, że protograf obu młodszych kodeksów miał oznaczone miejsce opuszczonych kart, brak z kolei takiego oznaczenia w zwodzie chlebnikowskim (co znakomicie pokazuje przykład manuskryptu pogodinskiego). Poza tym koronnym dowodem na brak powiązania redakcji z 2. poł. XVII i z XVIII w. ze zwodem południoworuskim z XVI w. jest końcówka *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Przekaz od słów: „...зреніа слад[ъ]каго лице...”²³⁵ do „...ранени, а свои всѣ цѣли...”²³⁶ nie funkcjonuje w redakcji Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskiej²³⁷. Fragment ten jest znakomicie czytelny w zwodzie chlebnikowskim, co tym bardziej wyklucza korzystanie z niego przez protograf kodeksów 1651 i 1711 r. Poza tym urwanie tekstu następuje mniej więcej w 1/3 karty chlebnikowskiego²³⁸. Zastanawiające jest jednak co innego. Porównanie końcówki zwodu ipatiewskiego oraz chlebnikowskiego prowadzi do niezwykle interesujących wniosków. W tym miejscu należy podkreślić, że z wykorzystaniem zwodu chlebnikowskiego, A. Szachmatow w swoim wydaniu *Latopisu ipatiewskiego* z 1908 r. dokonał rekonstrukcji końcówki *Kroniki halicko-wołyńskiej*²³⁹. Kodeks chlebnikowski w stosunku do ipatiewskiego zawiera znacznie obszerniejsze zakończenie, którego informacje zostały ułożone w sposób niechronologiczny. Poniżej tabelaryczne zestawienie fragmentów obydwu zwodów z uwzględnieniem wydania A. Szachmatowa *Latopisu ipatiewskiego* z 1908 r.

²³⁵ X, k. 380v/776.

²³⁶ X, k. 384/783.

²³⁷ Zob.: Я, k. 231; E, k. 291.

²³⁸ Por. X, k. 380v/776.

²³⁹ Zob. Aneks 1.

11	384/783–384v/784: Поидоша къ Тын[ъ]цю, и быша [...] Анны, и слоуж[ъ]боу в неи сътвори.	3 0 7 – 3 0 7 v : и въсходящю с[ъ]лн[ъ]цю и поиде к Тынцю, и бишаса [...] Акима и Анны, и слоужбоу в неи створи.	935, w. 20–938, w. 3
12	384v/784: Того ж[е] лѣта в Черторыйскоу в городѣ заложи стлѣпъ камень.	Того ж[е] лѣт[а] в Черторыйскы в го родѣ заложи столпъ камен[ъ].	

Z zestawienia zakończenia *Kroniki halicko-wołyńskiej* wynika, że w rękopisie ipatiewskim brakuje fragmentów 6, 7 i 9. W literaturze przedmiotu od ponad 200 lat panuje przekonanie, że kopista zwodu chlebnikowskiego kopiował protograf, który miał pomyłoną kolejność kart. Analizując jednak układ końcówek w rękopisie ipatiewskim, jak i system pracy jego dziejopisa, który stworzył m.in. układ rocznikarski dla *Kroniki halicko-wołyńskiej*²⁴⁰, można dojść do wniosku, że ułożył wydarzenia w kolejności chronologicznej. Oznaczałoby to, że w pierwopisie ta kolejność była zaburzona, co by znaczyło, iż kopista chlebnikowskiego dokonał mechanicznego przepisania (bez ingerencji w kolejność zdarzeń) protografu (podobnie kopista protografu Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego) i równocześnie pod względem układu (rzadziej lekcji)²⁴¹ lepiej go oddaje²⁴².

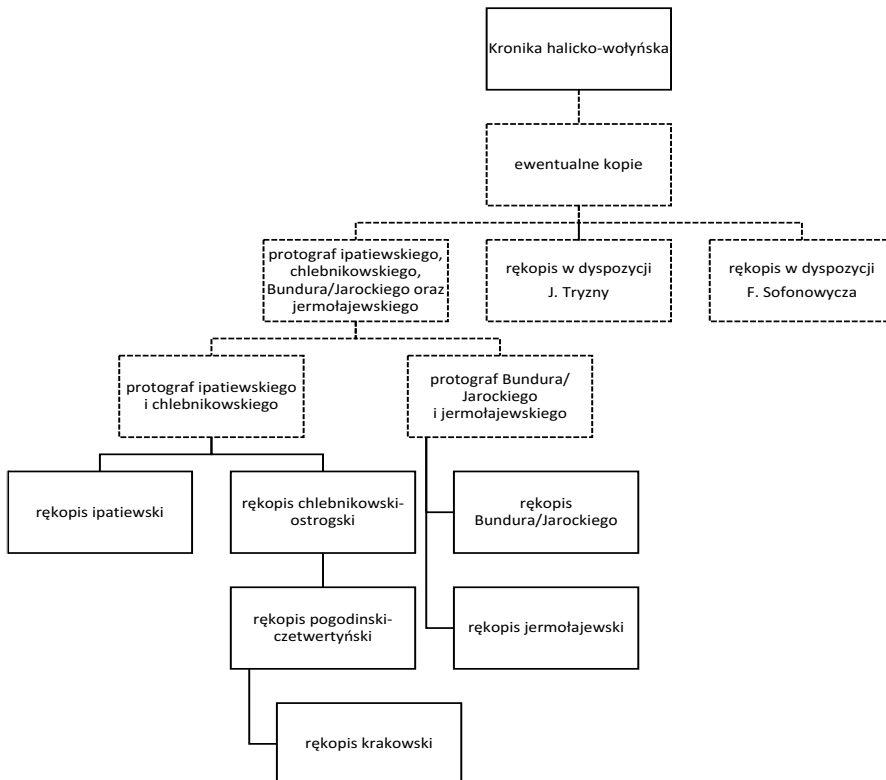
²⁴⁰ Ostatnio A. П. Толочко, *Происхождение хронологии*, s. 94–108 za O. В. Романова, *О хронологии Галицко-Волынской летописи XIII века по Ипатьевскому списку*, [w:] *Прошлое Новгород и Новгородской земли. Материалы научной конференции*, Новгород 1997, s. 66–70, ustalił, że do powstania *Latopisu hipackiego* wykorzystany był *Latopis sofijski I*, dlatego też okres powstania siatki chronologicznej przesunął z pocz. XIV na 1. poł. XV w.

²⁴¹ Przykładem może być pierwsze zdanie ustępu jedenastego. Brzmi ono w kodeksie chlebnikowskim niezrozumiale: „Поидоша | къ Тын[ъ]цю, и быша не годашю с[ъ]лн[ъ]цю, поиде... крѣп[ъ]ко, | одва города не взаша. Мноси горожане wt[ъ] них[ъ] избиты биша, а дреуши ранени, а свои вѣ цѣлѣ”. Tłumacząc dosłownie, otrzymamy: „Poszedł | do Tuńca, i było nie wzeszło słońce, poszedł krzepko, | ledwo grodu nie wzięli. Liczni grodzianie przez nich zabici byli, a inni ranieni, a swoi wszyscy cali”. W *Latopisie ipatiewskim*, którego lekcja jest prawdopodobnie właściwa, czytamy: „и въсходящю с[ъ]лн[ъ]цю, и поиде к Тынцю, и бишаса | оу него крѣпко, wdва города | не взаша, мнозии горожани | wt[ъ] нихъ избити быша, а дреу|зии ранени, а свои вси цѣлѣ” („Gdy wzeszło słońce, poszedł do Tuńca, i bili się u niego krzepko, | ledwo grodu nie wzięli. Liczni grodzianie przez nich zabici byli, a inni ranieni, a swoi wszyscy cali”). Zapewne kopista latopisu chlebnikowskiego pomylił się w czasie przepisywania i najpierw zamienił kolejność, zapisując: „поидоша | къ Тын[ъ]цю” (zamiast „и въсходящю с[ъ]лн[ъ]цю”). Później zamiast „бишаса” zapisał „быша”, a następnie powrócił do właściwej kolejności, czyli po wyrazach „не годашю с[ъ]лн[ъ]цю” (tak jak w *Latopisie ipatiewskim* po „и въсходящю с[ъ]лн[ъ]цю”) pojawia się wyraz „поиде”. Następnie kopista chlebnikowskiego wznawia narrację od wyrazów: „крѣп[ъ]ко”, tworząc kompletnie niezrozumiałą frazę. Taki błąd można wytłumaczyć jedynie chwilowym rozkojarzeniem piszącego.

²⁴² Potwierdzeniem tego jest analogiczny układ w zwodach Bundura/Jarockiego i jermołajewskim. Przypominamy, że tekst końcówki w obu kodeksach urywa się dokładnie po piątym fragmencie (zgodnie z powyższą tabelą), wznowienie zaś następuje po drugim zdaniu jedenastego fragmentu. Być może pierwopis siedemnasto- i osiemnastowiecznego kodeksu, który według naszego domysłu powstał po kopii chlebnikowskiej, ominął kilka kart protografu (których zapewne już wówczas nie było lub były uszkodzone).

Takie potraktowanie sprawy pozwala bez większych problemów odpowiedzieć na pytania, dlaczego w redakcji ipatiewskiej są takie duże opuszczenia w końcówce oraz dlaczego *Kronika halicko-wołyńska* urywa się na 1291 r. Odpowiedź na pierwsze pytanie nasuwa się sama. W czasie prac nad prawidłowym ułożeniem wydarzeń zapisanych w protografie kopista kodeksu ipatiewskiego nie zauważył przepuszczenia trzech dużych fragmentów tekstu (6, 7 i 9). Przy tak obszernym dziele i kosztach materiału piśmienniczego (w XV w. był on znaczący), który mógłby posłużyć za brudnopis, taka omyłka wydaje się naturalna. Odpowiedź na drugie pytanie podsuwa analiza końcówki chlebnikowskiego rękopisu. Prawdopodobnie do autografu *Kroniki halicko-wołyńskiej* został dołączony brudnopis z luźnymi notatkami (właśnie z końcówką kroniki), które miały być przeredagowane w taki sam sposób jak poprzedzający je tekst. Proces ten nigdy nie nastąpił, ale adnotacje kronikarza zostały przepisane i zachowały się w zwodach południoworuskich.

Reasumując przedstawione rozważania, *stemma codicum Kroniki halicko-wołyńskiej* powinna wyglądać następująco:

VI. AUTORSTWO

1. Autorstwo *Kroniki halicko-wołyńskiej* w historiografii²⁴³

W XIX w. powstały pierwsze hipotezy mające na celu rozwiązanie zagadki autorstwa *Kroniki halicko-wołyńskiej*. N. Kostomarow doszedł do wniosku, że omawiane źródło składa się z dwóch części zredagowanych przez dwie różne osoby. Pierwsza część obejmuje okres od 6709 r. (zgodnie z układem rocznikarskim *Latopisu hipackiego*), czyli od śmierci Romana Mściśławowicza pod Zawichostem do opowieści o wyprawie Burundaja na Litwinów w 6768 r. Druga zaś – od owej kampanii temnika mongolskiego do końca kroniki, tzn. do 6799 r. (według datacji rękopisu hipackiego). O ile pierwsza miała powstać na dworze Daniela Romanowicza, o tyle druga – w otoczeniu Włodzimierza Wasylkowicza. Autor opisywanej tezy argumentuje, że liczba informacji dotyczących Daniela Romanowicza po wyprawie Burundaja gwałtownie maleje, a pochwała starszego syna Romana Mściśławowicza jest krótsza, co nie miałyby miejsca, gdyby pisał ją autor pierwszej redakcji, także nie pojawiłyby się na pierwszym planie brat Daniela – Wasylko Romanowicz²⁴⁴.

Hipoteza ta została rozwinięta przez N. Daszkiewicza. Jego zdaniem redaktor „znał: [Jana] Malalasa w starobułgarskim przekładzie, Euzebiusza z Cezarei i innych chronografów oraz Homera, którego naśladował”²⁴⁵. Uważał, że *Kronikę halicko-wołyńską* pisały osoby świeckie, a być może fragmentami także duchowne. Wniosek ten wysnuł na podstawie analizy opisów bitewnych, których nie byłaby w stanie tak realistycznie opisać osoba duchowna²⁴⁶. Odrzucił on tym samym hipotezę o duchownych autorach postawioną przez I. Łaszniukowa²⁴⁷. I. Szaraniewicz uważał, że *Kronika halicko-wołyńska* powstała we Włodzimierzu Wołyńskim, na dworze księcia Włodzimierza Wasylkowicza i kontynuowana była za jego bratanka księcia Mściśława Daniłowicza. Świadczyć o tym mają wykorzystane w narracji dokumenty z archiwum książęcego. Ponadto podzielił on ten zabytek piśmiennictwa staroruskiego na następujące moduły, datowane według ery dionizyjskiej: 1) od 1205 do 1214 r.; 2) od 1214 do 1235 r. (do śmierci Andrzeja II); 3) od 1235 r. do śmierci Daniela Romanowicza w 1266 r.; 4) od 1266 do 1292 r.²⁴⁸

²⁴³ Nie jest naszym zadaniem przedstawianie pełnego bibliograficznego przeglądu zagadnienia. Koncentrujemy się na poglądach kluczowych dla rozwoju badań nad autorstwem zabytku.

²⁴⁴ Н. И. Костомаров, *Лекции по русской истории*, cz. 1, s. 50–51.

²⁴⁵ Н. П. Дашкевич, *Княжение Данила Галицкого. По русскимъ и иностраннымъ известіямъ*, Кіевъ 1873, s. 104.

²⁴⁶ Ibidem, s. 3–4.

²⁴⁷ И. Лашнюков, *Очерки русской историографии и истории. Кіевская летопись, Суздальскій Сводъ, Галицко-волинская летопись*, „Университетские известия”, 1872, nr 5, s. 12–13.

²⁴⁸ Por. I. Szaraniewicz, *O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwłaszcza o Latopisie „wielikoho kniaźstwa litowskoho i žomojtskoho”*, Kraków 1882, s. 5–6, 39.

Ważne dla rozważań o autorstwie źródła okazały się ustalenia M. Hruszewskiego. Badacz ten uznał istnienie jego dwóch części. Pierwszą „halicką”, pisać miał współpracownik pieczętnika Cyryla, a impulsem do rozpoczęcia pracy dziejopisarskiej było zwycięstwo Romanowiczów pod Jarosławiem w 1245 r. Tak więc, w tej doprowadzonej do poł. l. 50. XIII w. redakcji ostatnich 10 lat było spisywanych na bieżąco, zaś poprzednich 40 jako retrospekcja. Druga, wołyńska część, zdaniem Hruszewskiego, składała się z trzech redakcji. Pierwszą było obejmujące lata 1255–1263 „Opowiadanie o Kuremsie i Burundaju”, powstałe w Chełmie, drugą – kontynuacja chełmska z l. 1263–1269, wreszcie trzecią, powstałe pod piórem pisarza Włodzimierza Wasylkowicza, Fiodora, opowiadanie o tym księciu, obejmujące l. 1269–1290²⁴⁹.

Również L. Czerepnin przedstawił tezę, że w tekście źródła można wyodrębnić dwa utwory: *Latopis Daniela Halickiego* (opisuje l. 1201/6709–1257/8/6765/6 i jest zabytkiem jednolitym) oraz *Latopis wołyński* Wasylka (brata Daniela) i jego syna Włodzimierza²⁵⁰. Radziecki historyk uważał, że *Latopis Daniela „Halickiego”* jest tekstem napisanym prozą, który powstał na dworze Daniela Romanowicza²⁵¹ i składa się z trzech redakcji: 1) 1211 r., opisującej dziecięce lata Daniela i Wasylka Romanowiczów, której autorem miał być wspomniany w *Kronice halicko-wołyńskiej* Timofiej²⁵²; 2) 1238–1245, którą miał napisać tysięcznik Demian²⁵³; 3) 1256–1257, powstałą przy katedrze biskupstwa chełmskiego²⁵⁴.

²⁴⁹ М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. III, s. 142, 165–179, 201.

²⁵⁰ Л. В. Черепнин, *Летописецъ Данила Галицького*, s. 228. Literaturę zob. w: A. Poppe, *Latopis Ipatjewski*, [w:] SSS, t. III, s. 20–21.

²⁵¹ Л. В. Черепнин, *Летописецъ Данила Галицького*, s. 230.

²⁵² Na temat Timofieja zob. s. 23.

²⁵³ Demian na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* wzmiankowany jest dziewięć razy. Po raz pierwszy jako wojewoda belski w 1211 r., ostatni zaś w 1233 r. (por. biogram Demiana w: A. Jusupović, *Elity*, s. 118–125). Był wiernym i zaufanym sługą Romanowiczów. Wykorzystywany był do misji zagranicznych, jak choćby zawarcie pokoju z Leszkiem Białym w 1222 r. (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 18): „По победѣ же Мьстиславли и по Литовьскомъ воеваньи на Ляхы створи миръ Лестько с Даниломъ и Василкомъ, Держиславомъ Абрамовичем и Творьяном Вотиховичемъ, а Романовича створиста миръ Демьяномъ тысяцькымъ” („Po zwycięstwie Mścislawa [Mścislawowicza] i po wyprawach wojennych Litwinów na Lachów, zawarł pokój Leszek [Biały] z Danielem i Wasylkiem [Romanowiczami] dzięki Dzierżyślawowi Abrahamowicowi i Florianowi [Tworzyjanowi] Wojciechowicowi, a Romanowicze zawarli pokój dzięki Demianowi tysięcznikowi”; X, k. 312/639), czy też służył radą synom Romana Mścislawowicza odnośnie polityki wewnętrznej. Jego aktywne uczestnictwo w polityce Daniela i Wasylka skłoniło, jak wyżej zasygnalizowaliśmy, badaczy do wysunięcia jego kandydatury jako jednego z autorów *Kroniki halicko-wołyńskiej*. W. T. Paszuto, analizując *Kronikę halicko-wołyńską*, wysunął hipotezę, że pierwsze próby opisanie dziejów Romanowiczów podjął Demian, który ze względu na wiek porzucił obowiązki wojewody i zajął się pracą kronikarską (idem, *Очерку*, s. 73–74, 80–81, 87). Redakcji jego wysiłków miał dokonać Cyryl, późniejszy metropolita Cyryl II, ok. 1246 r. w Chełmie (ibidem, s. 91–92). Dalej poszedł L. W. Czerepnin – analizując *Kronikę halicko-wołyńską* pod

W wyniku analizy występowania w *Kronice halicko-wołyńskiej* terminu *pieczętnik*, tłumaczonego jako kanclerz, została wysunięta przez W. T. Paszuto hipoteza istnienia kancelarii książęcej na dworze Daniela Romanowicza. Oparta jest ona również na śladach wykorzystania w poszczególnych przekazach dokumentów z archiwum książęcego²⁵⁵. Prawdopodobnie kronikarz włączył do tekstu *Kroniki halicko-wołyńskiej* zwód kijowski z kon. XII w. i kontynuowany do 1238 r. – tzw. *Kijowski latopis wielkoksiążęcy*²⁵⁶. Autor tej tezy uważa, że pierwsze próby opisanie dziejów Romanowiczów podjął Demian, który ze względu na wiek porzucił obowiązki wojewody i zajął się pracą kronikarską²⁵⁷. Za pierwszego redaktora zaś uważa Cyryla²⁵⁸, późniejszego metropolite Cyryla II, który najprawdopodobniej zredagował tekst ok. 1246 r. w Chełmie²⁵⁹. Po jego wyjeździe do Nicei pracę tę miał kontynuować bp Iwan²⁶⁰, który

---

kątem szczegółowości opisów bitewnych, uznał, że autor jej drugiej redakcji, obejmującej lata 1238–1245, był osobą świecką obeznaną z rzemiosłem wojennym. Doszukując się go wśród urzędników Daniela Romanowicza, zwrócił szczególną uwagę na tysięcznika Demiana, który w czasie swej służby poznał zarówno elity halickie, jak i włodzimierskie (*Летопиसेцъ Даниила Галицкогo*, s. 249–253). Ten oddany urzędnik Daniela Romanowicza *expressis verbis* nie przyznał się do napisania *Kroniki halicko-wołyńskiej*, w związku z czym hipotezę o jego kronikarskim epizodzie należy uznać za prawdopodobną, niestety nieweryfikowalną, możliwość badawczą.

²⁵⁴ Л. В. Черепнин, *Летопиसेцъ Даниила Галицкогo*, s. 249–253.

²⁵⁵ В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 73–74, 80–81, 87.

²⁵⁶ *Ibidem*, s. 86, 89.

²⁵⁷ *Ibidem*, s. 78.

²⁵⁸ Najczęściej pojawiającym się kandydatem na kronikarza Daniela Romanowicza jest Cyryl, późniejszy metropolita Cyryl II. Badacze argumentują, że jako pieczętnik miał dostęp do archiwum książęcego, zaś jego cerkiewne wykształcenie predestynuje go do bycia autorem *Kroniki halicko-wołyńskiej* (zob. G. Stökl, *Kanzler und Metropolit*, [w:] *Der russische Staat im Mittelalter und früher Neuzeit. Ausgewählte Aufsätze aus Anlass seines 65. Geburtstages*, Wiesbaden 1981, s. 150–175 [*Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa*, t. XIII]; por. A. Jusupović, *Elity*, s. 313–316). I faktycznie, towarzyszył Danielowi Romanowiczowi nie tylko w czasie najazdu mongolskiego, ale również po nim. To za jego pośrednictwem doszło do mariażu pomiędzy Lwem Daniłowiczem a córką Beli IV (o Cyrylu powstała obszerna literatura; ostatnio: A. Jusupović, *Pieczętnik a tysięcznik. Kariera Cyryla pieczętnika, późniejszego metropolity w XIII-wiecznej Rusi*, „Przegląd Wschodni”, t. XIV, z. 3 (55), s. 1–12 [w druku]). Zwróćmy w tym miejscu jeszcze uwagę na rozpowszechniający się, dobrze umotywowany pogląd, że Cyryl nie był autorem *Życia Aleksandra Newskiego*, według niektórych autorów (zob. choćby D. S. Lichaczow) wykazującego wyraźne podobieństwa stylistyczne do „halickiej” części *Kroniki Romanowiczów* (zob.: M. Isoaho, *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia. Warrior and Saint*, Leiden–Boston 2006, s. 103–108; D. Ostrowski, *The Galician-Volynian Chronicle, the Life of Alexander Navskii and the Thirteenth-Century Military Tale*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XV, 2007, nr 2, s. 307–324; idem, *An Ideal Prince for the Times: Alexander Nevskii in Rus' Literature*, *ibidem*, t. XVI, 2008, nr 2, s. 261–262).

²⁵⁹ В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 91–92.

²⁶⁰ A. Hens'ors'kyj uważał, że jest on tożsamy ze wzmiankowanym w *Kronice halicko-wołyńskiej* Iwanem Michałkowiczem, który był autorem redakcji 1234 r. *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Swoją argumentację opiera na wydarzeniach 1230 lub 1231 r. (zob. М. Грушевський,

w l. 60. XIII w. zredagował kronikę, uzupełniając tekst Cyryla o serię informacji zebranych z opowieści o wydarzeniach wołyńskich, austriackich, czeskich, jaćwieskich i mongolskich. Miał także wykorzystać i włączyć opis

Хронологія подій, s. 23). Wówczas Iwan Michałkowicz jako dowódca jazdy został wysłany przez księcia Halicza, aby pochwyć klan Molibogowiczów (por. biogram Molibogowiczów, Sudysława i Filipa, w: A. Jusupović, *Elity*, s. 139–142, 222–225, 243–262) i Wołdrysa, którzy uczestniczyli w spisku na życie Daniela Romanowicza. Zostało ujętych 29 spiskowców (X, k. 321/657). A. Hens'ors'kyj argumentuje, że tylko kronikarz mógł znać dokładną liczbę uwięzionych Molibogowiczów. Ponadto na podstawie szczegółów opisanej w *Latopisie hipackim* pod rokiem 6721/1219 (ibidem, kol. 733; zob. М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 15–16; por. B. Włodarski, *Polska i Ruś 1194–1340*, Warszawa 1966, s. 68–73) bitwy pod Gródkiem, w której uczestniczyli Michał Glebowicz zw. Skuła, Wasyl Mołza, Mirosław [halicki] oraz Dymitr, uważa, że potyczka ta była wyjątkowo ważna dla rodziny Michała Glebowicza, zabitego w czasie walk. Dowiadujemy się z przekazu, że ów wojewoda miał na sobie trzy złote łańcuchy oraz że jego odrąbaną głowę przyniesiono Kolomanowi. Na podstawie tej hipotezy A. Hens'ors'kyj uznał, że Iwan Michałkowicz był synem Michała Glebowicza, gdyż autor *Kroniki halicko-wołyńskiej* podał takie *nomina propria* jak „Skuła”, czy „Mołza”. Można przypuszczać, że autor znał kontekst motywujący ich powstanie. Idąc dalej tym tropem, należy uznać, że kronikarz wywodził się z rodziny bojarskiej. W dalszej części tej piętrowej hipotezy jest udowodniane, że nie ma znaczenia, iż Michał Skuła był na służbie u Mścislawa Mścislawowicza Udałego, czyli należy go łączyć z ziemią halicką, zaś Iwana Michałkowicza z Wołyniem, ponieważ obaj mogli pochodzić z Wołynia. Na koniec A. Hens'ors'kyj uważa, że Iwana należy łączyć z biskupem Iwanem (Janem) wspomnianym pod rokiem 6731 (*Ипатьевская летопись*, kol. 740; por. X, k. 312v/640). To przypuszczenie argumentuje faktem, że nie pierwszy raz biskupem zostaje ktoś ze sług książęcych. Poza tym Iwana najprawdopodobniej należy powiązać z kancelarią książęcą i służbą cywilną (A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський Літопис. Процес складання, редакції і редактори*, s. 92–95). Hipoteza wydaje się być błędna. Jej autor argumentuje, że Michał Glebowicz zaczynał karierę na dworze Romana Mścislawowicza. Bez odpowiedzi pozostaje zasadnicze pytanie: skoro był bojarem wołyńskim, dlaczego nie pozostał na Wołyniu, względnie na dworze małoletnich Romanowiczów, jak Więcesław Tłusty lub piastun Mirosław (por. biogramy: Michała Glebowicza, Więcesława Tłustego oraz piastuna Mirosława w: A. Jusupović, *Elity*, s. 203–204, 210–217, 267–270), po śmierci syna Mścislawa Izjasławowicza, lecz wybrał służbę u księcia halickiego Mścislawa Mścislawowicza Udałego? Być może po prostu miał dobra w ziemi halickiej i z tym terenem należy go łączyć. Ponadto należy zaznaczyć fakt, że *Kronika halicko-wołyńska* składa się ze spisanych relacji świadków. Być może ktoś powiązany z rodziną Skuły opisał przebieg bitwy pod Gródkiem oraz wyczyny Iwana Michałkowicza kronikarzowi. W przypadku tego ostatniego sam zainteresowany mógł zrelacjonować pochwylenie Molibogowiczów. Trudno przyjąć również koncepcję o łączeniu Iwana Michałkowicza z biskupem Iwanem. Jak sam kronikarz zaznacza: „Бжию же волею избранъ бысть и поставленъ бысть Иванъ пискоупъ, княземъ Даниломъ от клироса великое церкви святой Богородици Володимерської” (Bożą | wolą wybrany był i ustanowiony był Iwan biskup | przez księcia Daniela, z kleru Wielkiej cerkwi świętej Bogurodzicy | włodzimierskiej – X, k. 312v/640). Należałoby zatem przypuszczać, że Iwan szybko odszedł ze służby Daniela Romanowicza i został duchownym. Jednak wbrew temu, co sądzi A. Hens'ors'kyj, Iwan nie był „urzędnikiem służby cywilnej”, który nie miał nic wspólnego z wojną, lecz dowódcą jazdy, wykonującym porządkowe, a zatem i wojskowe, czynności. Prawdopodobnie Iwana Michałkowicza należy utożsamiać z Iwanem (wspomnianym pod rokiem 6735 w *Latopisie hipackim*), który został wysłany przeciwko Jarosławowi Ingwarowiczowi celem zajęcia Łucka (*Ипатьевская*

Chełma²⁶¹, autorstwa Cyryla²⁶². Po śmierci Daniela Romanowicza kronika powstawała we Włodzimierzu. Kolejna jej redakcja miała mieć miejsce na dworze Włodzimierza Wasylkowicza ok. 1290 r. i składać się z nadwornego książecego latopisu, napisanego przez osobę duchowną bliską biskupowi włodzimierskiemu Eusegeniuszowi²⁶³ oraz z litewskiego latopisu powstałego w Nowogródku²⁶⁴ i opowieści antymongolskich, a także opisów wypraw na Polskę i Litwę, dokumentów z książecego archiwum i duchownej literatury²⁶⁵.

A. Hens'ors'kyj, chcąc ustalić poszczególne redakcje kroniki i jej autorów, posługiwał się metodą retrospekcyjną. Zaczął od ustalenia ostatniej redakcji, zastanawiając się, w którym momencie logiczny wykład został zachwiany i jakie wstawki pochodzą od ostatniego redaktora. Zakładał, że ostatni redaktor uzupełniał tekst poprzedników, chcąc dokonać ujednoczenia stylistycznego. Starał się również wskazać autorów poszczególnych części poprzez częstotliwość używania przez nich słów i fraz. Metoda ta miała pomóc w określeniu kolejnych redakcji oraz poprawek naniesionych u poprzedników²⁶⁶. Ostatecznie autor prezentowanej tezy dopatrył się pięciu redakcji: 1) 1234 r., napisanej ok. 1255 r. w Chełmie przez bp. Iwana utożsamianego z Iwanem Michałkowiczem²⁶⁷;

летопись, kol. 750–751; por. X, k. 316v/648). Biskup Iwan, poza wspomnianymi fragmentami, występuje również pod rokiem 1259 w *Latopisie hipackim* (ibidem, kol. 845). Wówczas jako eparcha chełmski wyświęcił ponownie cerkiew św. Jana Złotoustego, która została zniszczona w pożarze. Kolejna wzmianka dotyczy wydarzeń, jakie miały miejsce w 1259 r. (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 41). W tym czasie Burundaj przybył do ziemi włodzimierskiej i rozkazał stawić się księżtom ruskim. Na wezwanie temnika stawili się Wasylko i Lew. Daniel zaś w zastępstwie wysłał biskupa Iwana (X, k. 352/719). Do spotkania doszło w Szumsku. Mongoł zażądał od książąt ruskich, by zniszczyli obwarowania miejskie. Młodszy syn Romana Mścislawowicza po tych wydarzeniach odesłał Iwana do brata, by ten zrelacjonował przebieg spotkania (ibidem, k. 352/719–352v/720). Z analizy tych wzmianek wynika, że Iwan był doradcą Daniela Romanowicza, wykorzystywanym również w charakterze posła. Bardzo dobrze znał otoczenie księcia, z którym zapewne nieraz dyskutował o jego dziejach. Z kolei jako biskup chełmski miał dostęp do archiwum książecego. Powyższe obserwacje w pełni uprawdopodobniają fakt, że Iwan mógł kierować pracami kronikarskimi.

²⁶¹ X, k. 350/715–351/717.

²⁶² B. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 92–93, 97–99, 101.

²⁶³ Co do informacji na temat tego hierarchy zob. przyp. 1394 na s. 554.

²⁶⁴ B. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 113, 120–121, 129. Analizując *Kronikę halicko-wołyńską*, W. Paszuto zauważył, że w źródle tym jest wiele nawiązań do ówczesnej trzynastowiecznej Litwy i opis dziejów książąt tego terenu. Na tej podstawie wnioskował, że informacje te pochodzą z nieznanego litewskiego zводу powstałego zapewne w monasterze, być może w Nowogródku.

²⁶⁵ Ibidem, s. 129–130. Omówienie też W. Paszuty i zestawienie ich z tezami A. Hens'ors'kiego, zob. M. Font, *Geschichtsschreibung des 13. Jahrhunderts an der Grenze Zweier Kulturen. Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*, Stuttgart 2005, s. 32–34.

²⁶⁶ А. І. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Процес складання. Редакції і редактори*, s. 4.

²⁶⁷ Ibidem, s. 16, 23, 66–67, 90–99.

2) 1266 r., napisanej ok. 1269 r. w Chełmie przez Dionizego Pawłowicza²⁶⁸;
 3) 1285/1286 r., napisanej ok. 1286 r. w Przemyślu przez bp. Memnona²⁶⁹ lub kogoś z jego otoczenia²⁷⁰; 4) 1289 r., której redaktor dokonał poprawek od 1261 r. i kontynuował redakcję do 1286 r.; stworzyła ją ok. 1289 r. w Lubomlu (ziemia chełmska) bliska osoba z otoczenia Włodzimierza Wasylkowicza,

²⁶⁸ Dionizy Pawłowicz – pojawia się na kartach *Latopisu hipackiego* jeden raz, pod rokiem 6765 (jesień–zima 1254/1255; zob. M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 39). Daniel Romanowicz „крема|ниц[ь]кой Коуремсинъ Данил[ь] въздвиже раг[ь] противу | татаром[ь]. Згадавъ съ братум[ь] и съ” („Po wyprawie krzemielnieckiej Kuremsy, Daniel podjął wyprawę przeciw Tatarom”; X, k. 348/711). Dionizy Pawłowicz jako wojewoda został wysłany przez króla, aby zająć Międzyboże, które zostało opanowane przez Mongołów. Kronikarz informuje, że urzędnik Romanowicza wypełnił zadanie. Prawdopodobnie uczestniczył on w dalszych walkach. Z przekazu wynika, że pełnił on służbę na dworze Daniela Romanowicza. A. Hens’ors’kyj uważał, że Dionizy wypełniał funkcje raczej administracyjne niż wojenne. Argumentuje to tym, że w przekazie go dotyczącym nie została opisana żadna bitwa stoczona pod Międzybożem, w przeciwieństwie do kolejnego fragmentu: „Потвм[ь] же воевахт[ь] людїе | Данилови и Васил[ь]кови Болоховь, Львови – Побож[ь]е” („Potem zaś wojowali ludzie | Danielowi i Wasylkowi Bołochów, Lwowi Poboże”; X, k. 348/711; por. A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Процес складання. Редакції і редактори*, s. 80–81). Powierzeniu administracyjnego zadania Dionizemu przeczy przekaz, z którego jasno wynika, że został on wysłany na czele wojska przez Daniela i Wasylka Romanowicza na Międzyborze, co zwalniało kronikarza z opisanego *expressis verbis* wojennych dziejów i czynów bohatera biogramu. Należy pamiętać, że omawiane źródło nie miało na celu przybliżenia postaci elit ziemi włodzi-mierskiej, lecz dziejów dynastii Romanowiczów (wszystkie pozostałe postacie odgrywają role drugoplanowe). Poza tym kronikarz napisał wyraźnie, że potem ludzie Daniela i Wasylka wojowali. Można wnioskować, że pod owymi ludźmi Romanowiczów kryją się wojewodowie, wśród których znajdował się Dionizy Pawłowicz (por. X, k. 348/711). A. Hens’ors’kyj sugerował, że Dionizy być może był synem wojewody Pawła. Doprowadził on pod kon. 1228 lub na pocz. 1229 r. do wycofania się chana połowieckiego Kotjana ze zorganizowanej przez ks. Włodzimierza Rurykowicza wyprawy na Daniela Romanowicza (por. biogram Pawła, w: A. Jusupović, *Elity*, s. 231–232). Najprawdopodobniej był ojcem, wspomnianego w *Kronice halicko-wołyńskiej* pod rokiem 6797, Pawła Dionizewicza, który mógł otrzymać imię po dziadku (*Галицько-Волинський літопис Процес складання. Редакції і редактори*, s. 80). Dalej A. Hens’ors’kyj rozwija hipotezę, że imię Dionizy, które było nadawane przede wszystkim osobom duchownym, pozwala na wywodzenie rodu Pawłowiczów ze środowiska duchownego. Przypuszczenie to ma podbudować tezę o piśmienności i wykształceniu rodziny oraz powiązać ją z kancelarią książęcą. Realistyczne i niezwykle szczegółowe opisy bitewne tej redakcji oraz fachowe opisy kościołów świadczą o tym, że mamy do czynienia z jednej strony z osobą towarzyszącą księciu w bojach, z drugiej zaś mającą kontakty ze środowiskiem duchownym. Ponadto, autor *Kroniki halicko-wołyńskiej* znał także obce słowa z krajów ościennych, co zapewne wynikało z długotrwałej służby na dworze książęcym i wykonywania misji dyplomatycznych. Praca nad zwodem miała być prowadzona w Chełmie. Dionizy miał zaczynać karierę pod okiem pieczętnika Cyryla, brać udział w walkach przeciwko bołochowskim książętom (ibidem, s. 10–16, 71–72, 75, 78, 80, 83). Powyższą hipotezę z racji wielu założeń i braku informacji trudno jednoznacznie odrzucić lub przyjąć.

²⁶⁹ Biskup przemyski wzmiankowany tylko w *Kronice halicko-wołyńskiej*.

²⁷⁰ A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Процес складання. Редакції і редактори*, s. 7–10, 51, 54.

prawdopodobnie z lubomlskiej cerkwi²⁷¹; 5) 1292 r., która obejmuje relacje od 1289 r. do 1292 r., i napisana była na początku XIV w.²⁷², prawdopodobnie w Pińsku, przez jednego z mieszkańców tego miasta, przebywającego zapewne pewien czas na dworze Mściława Daniłowicza²⁷³.

Niemal w tym samym czasie, co zrab prac A. Hens'ors'kiego, ukazał się bardzo ciekawy artykuł I. P. Jerjomina dotyczący samego *Latopisu wołyńskiego*. Radziecki badacz stwierdził, że był to jednolity utwór obejmujący narracją lata 1259–1290, powstały na dworze Włodzimierza Wasylkowicza, a napisany przez „gorącego stronnika” księcia. Jerjomin bardzo przytomnie zauważył, że istniejące w literaturze poglądy co do ukonkretnienia autorstwa tego zabytku nie mają wystarczającej podstawy. Poza tym mocno zakwestionował pogląd W. T. Paszuty na temat istnienia rzekomego „Latopisu litewskiego (nowogróddeckiego)”, mającego być jakoby jednym ze źródeł *Latopisu wołyńskiego*²⁷⁴.

Oryginalna metoda analizy, wzorowana na metodzie A. Hens'ors'kiego, zaproponowana przez A. N. Użankowa, polega na śledzeniu w *Kronice halicko-wołyńskiej* przekazów nazwanych przez niego „proroczymi informacjami”, w których kronikarz wspomina o wypadkach mających się wydarzyć. Zauważył, że w momencie, kiedy owe „prorocze informacje” zanikają, możemy wyodrębnić poszczególne redakcje tekstu. Założył także, że kronikarze korzystali z niezachowanego *Kijowskiego latopisu wielkoksiążęcego* doprowadzonego do 1238 r. A. N. Użankow uważał, że pierwsza redakcja *Kroniki halicko-wołyńskiej* powstała na przełomie 1246/1247 r.²⁷⁵ Powyższą tezę uzasadnił zanikiem „proroczych wstawek” pod koniec 1247 r. W tym samym czasie na Rusi powszechnie uznano siłę polityczną Daniela Romanowicza. Za autora kroniki uznał Cyryla (późniejszego metropolitę kijowskiego Cyryla II)²⁷⁶. Druga

²⁷¹ Ibidem, s. 5, 31–33, 52.

²⁷² Ibidem, s. 25–26. A. Hens'ors'kiy zaznacza, że kronikarz zastosował w czasie opisów dotyczących Lwa Daniłowicza czas zaprzieszły, którego używano przy opisie zmarłych władców. Uważa, że redakcja z 1292 r. mogła powstać po śmierci Lwa (1301 r.) – w 1302 lub najpóźniej w 1303 r.

²⁷³ Ibidem, s. 30–31. Por. M. Font, *Geschichtsschreibung*, s. 33.

²⁷⁴ И. П. Ерёмин, *Волинская летопись 1289–1290 гг. как памятник литературы*, [w:] idem, *Литература Древней Руси (этюды и характеристики)*, Москва–Ленинград 1966, s. 164–184.

²⁷⁵ А. Н. Ужанков, *Проблемы историографии и текстологии древнерусских памятников XI–XIII веков*, Москва 2009, s. 317–318. We wcześniejszych publikacjach A. N. Użankow określił okres, w którym miała powstać pierwsza redakcja znacznie szerzej: kon. I. 40. – pocz. I. 50. XIII w.; idem, *Летописец Данила Галицкого. Редакции, время создания*, „Герменевтика Древнерусской Литературы X–XVI в.”, t. I, 1989, s. 265–273; idem, *Летописец Данила Галицкого. Проблема авторства*, „Герменевтика Древнерусской литературы X–XIII в.”, t. III, cz. 1, 1992, s. 149–180.

²⁷⁶ Idem, *Проблемы историографии и текстологии*, s. 326–329, 335–337. A. N. Użankow tajemnicę autorstwa pierwszej redakcji widział w przekazie o wyprawie Daniela do chana Moguczego, celem otrzymania jarłyka na księstwo. Analizując tę podróż, dochodzi do wniosku,

redakcja miała powstać prawdopodobnie po śmierci Daniela Romanowicza w 1264, jednak nie wcześniej niż w 1262 r. Napisana miała być przez bp. Iwana w Chełmie²⁷⁷.

Dworski charakter kroniki jest na tyle sugestywny, że – jak widać z powyższego – historycy XIX w. ograniczali się przede wszystkim do określenia, czy kronikarz Daniela Romanowicza był osobą świecką czy też duchowną. Badacze XX w., analizując tekst omawianego zabytku piśmiennictwa staroruskiego, wytypowali jako autorów poszczególnych jego części następujące konkretne osoby: późniejszy metropolita Cyryl (W. T. Paszuto, A. N. Użankow); Demian (L. W. Czerepnin, W. T. Paszuto); Dionizy Pawłowicz (A. Hens'ors'kyj); Fiodor, pisarz Włodzimierza Wasylkowicza (M. Hruszewsk'kyj); bp chełmski Iwan (W. T. Paszuto, A. N. Użankow); bp chełmski Iwan Michałkowicz (A. Hens'ors'kyj); Timofiej (L. W. Czerepnin).

Mimo istnienia pewnych przesłanek identyfikujących, należy podkreślić, że żadna z wymienionych kandydatur nie jest możliwa do weryfikacji.

2. Halickie latopisarstwo a *Kijowski latopis wielkoksiążęcy*

Chronologicznie najwcześniejszym redaktorem typowanym przez badaczy miałyby być Timofiej. Pojawiał się on na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* w związku z wydarzeniami, jakie miały miejsce w 1226 r.²⁷⁸: „Потом[ь] же лестивому Жирославу | рек[ь]шю боарум[ь] галицкым[ь], тако «идет[ь] Мьстиславъ в поле | и хошет[ь] вас[ь] предати тестеви своему

że latopisarz był tam wraz z Danielem. Za kluczowe uznał słowa o tym, że Daniel otrzymał jarłyk oraz „ci, którzy z nim byli”. Idąc dalej tym tropem, zadaje pytanie: „Kto mógł pretendować do ziemi halicko-wołyńskiej na równi z księciem Danielem Romanowiczem?” Wasylko według relacji kroniki nie jeździł do Ordy. Ostatecznie uznał, że Cyryl, analogicznie jak w 1283 r. Maksym, otrzymał jarłyk na objęcie urzędu metropolity. Ponadto zauważa, że w jarłyku z sierpnia 1267 r. od Mengu-Temura jest informacja, że Cyryl otrzymał jarłyki od wcześniejszych chanów. Równocześnie twierdzi, że przemilczenie imienia metropolity w *Kronice halicko-wołyńskiej* było celowe, gdyż nie wypadało dawać niewygodnej relacji z bytności głowy Kościoła ruskiego w ordzie po jarłyk. Uważał także Cyryla za autora *Opowieści o życiu Aleksandra Newskiego*. Ten zabytek piśmiennictwa ruskiego zbliżony jest manierą pisarską do *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Pogląd ten jest jednak ostatnio wiarygodnie podważany (zob. przyp. 258 na s. LXIV).

²⁷⁷ Idem, *Летописецъ Данила Галицкого. Редакции*, s. 265–273; idem, *Летописецъ Данила Галицкого. Проблема авторства*, s. 149–180; idem, *Проблемы историографии и текстологии*, s. 318, 324, 337, 360–364, 371. Autor uważa, że z *Latopisu Daniela Halickiego* można wydzielić dwie redakcje: pierwszą, opisującą wydarzenia 1205 – pocz. 1247 r. (według datacji *Latopisu hipackiego* – 6709–6759) i drugą, obejmującą wydarzenia od 2. poł. 1247 do 1260 r. (według datacji *Latopisu hipackiego* – 6759–6768). Końcówka, od 1261 do 1264 r., nie zachowała się, ale istniała w oryginale. Została napisana zaraz po śmierci Daniela Romanowicza. Informacja o śmierci Daniela Romanowicza znajduje się pod 1264 r. w *Latopisie woskresieńskim* i według autora, analogiczne ramy chronologiczne miała struktura *Latopisu Daniela Halickiego*.

²⁷⁸ М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 343, 381.

Котаню на изби[тїе]. Мъстиславоу ж[е] правоу сѣщю о сем[ъ] и не свѣдоущю | ничтоже о них[ъ], они ж[е] ем[ъ]ше вѣры, втидоша въ землю | перемышльскоую в горы Кавокаскыя, рек[ъ]ше въ Оу|гор[ъ]скыя, на рекоу Днѣпръ, послаша послы своа, рекоу|ще, яко «Жирославъ повѣдал[ъ] нам[ъ] ес[ть]». Мъстиславоу же по|славшю вт[ъ]ца своего Тимофеа, тако: «Въсже оклеветал[ъ] | ма ес[ть] к вам[ъ] Жирославъ». Тимофею же клен[ъ]шюса имь | о сем[ъ], яко не сведоущѣ Мъстиславоу ничтоже в семь. | И приведе боаре вси к нему.»²⁷⁹ Jak wynika z powyższego tekstu, Timofiej był spowiednikiem Mściława Mściławowicza. Bliskie relacje z księciem halickim powodowały, że był osobą dobrze zorientowaną w aktualnych wydarzeniach politycznych. Czy mógł być również nadwornym kronikarzem tego księcia, a po jego śmierci również Daniela Romanowicza? Nie można tego wykluczyć, jednak hipotezy tej w żaden sposób nie można potwierdzić. Timofiej tylko raz pojawił się w kronice, przez co nie sposób zweryfikować, czy żył jeszcze w czasach, kiedy Daniel Romanowicz objął rządy w Haliczu. Chcielibyśmy jednak zwrócić uwagę na inną kwestię. *Kronika halicko-wołyńska* do śmierci Mściława Mściławowicza robi wrażenie utworu przemodelowanego z innego latopisu. Informacje dotyczące Romanowiczów wydają się wplecione w ciąg wydarzeń związanych z Haliczem. Opowieści zaś takie, jak ucieczka wdowy po Romanie Mściławowiczu z dziećmi pod kon. 1206 lub na pocz. 1207 r.²⁸⁰, czy też opowieść o Aleksandrze ciwunie „szumawińskim”²⁸¹, którego w 1211 lub na początku 1212 r.²⁸² Daniel Romanowicz chciał ugodzić mieczem, by ten puścił uzdę konia, gdyż młody książę nie chciał pozwolić na wygnanie z Halicza swej matki²⁸³, najprawdopodobniej pochodzą od naocznych świadków. O tych anegdotach było zapewne głośno na dworze Romanowiczów. Wraz z objęciem rządów przez Mściława Mściławowicza w Haliczu (czyli od ok. 1217 r.) do jego śmierci w 1228 r., kronikarz starał się zepchnąć księcia halickiego i jego otoczenie na drugi plan poprzez włączanie

²⁷⁹ „Potem zaś kłamlivy Žyroslaw | rzekł bojarom halickim, że idzie Mściław w pole [Połowieckie] | i chce was oddać teściowi swojemu Kotjanowi na zabicie. Mściław zaś praw jest w tym i nie wie | o niczym [takim]. Oni zaś [bojarzy] dawszy wiarę [Žyroslawowi] odeszli do ziemi | przemyskiej w góry Kaukaskimi zwane, w Węglierskie, nad rzekę *Dniestr*. Posłali posłów swoich, [którzy] rzekli, co Žyroslaw powiadał im. Mściław po|słał ojca swojego [duchownego] Timofieja [ze słowami]: «Obmówił mnie był przed wami Žyroslaw». Timofiej przysiągł im | na to, że nie wiedział Mściław nic o tym | i przywiódł bojarów wszystkich do niego.”; X, k. 315/645.

²⁸⁰ Пор.: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 333, 379; Н. Ф. Котляр, *Двор галицких Романовичей (XIII в.)*, ДР, 2008, nr 1 (31), s. 64. X, k. 304v/624.

²⁸¹ Д. Зубрицкий, *Исторія древняго Галицко-Русскаго княжества*, cz. 3, Львовъ 1855, s. 50.

²⁸² Пор. М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 336, 380. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012, s. 74–75.

²⁸³ X, k. 307v/630.

opisu odzyskania przez Romanowiczów ojcowizny, przez moralizatorskie wtręty oraz włączając do tekstu opowieści naocznych świadków sukcesów synów Romana Mściśławowicza. Nie do końca mu się to jednak udało, gdyż widać, że pierwotna narracja skupiona była na osobie teścia Daniela. Najlepiej obrazują to wydarzenia 1223 r., czyli bitwy nad Kałką. Starcie to znane jest również z innych latopisów, warto na nie jednak spojrzeć z perspektywy elit pojawiających się na kartach źródeł.

Poza relacją latopisów południoworuskich, m.in. z *Latopisu nowogrodzkiego pierwszego starszej i młodszej redakcji* oraz *Latopisu woskresenskiego* dowiadujemy się, że w bitwie nad Kałką jako wojewoda Mściśława Mściśławowicza Udałego brał udział Jarun. Poza swoim oddziałem zostali mu przydzieleni także Połowcy²⁸⁴. Najprawdopodobniej postać ta jest tożsama z Jarunem wzmiankowanym na kartach *Latopisu nowogrodzkiego pierwszego starszej i młodszej redakcji* pod rokiem 6724 (1216). Wówczas 1 III, we wtorek, gdy książę Mściśław Mściśławowicz Udały wyprawił się na Jarosława Wsiewołodowicza²⁸⁵, który przed wzmiankowaną datą został wyparty z Nowogrodu, część bojarów nowogrodzkich 3 III, w czwartek, zbuntowała się i przeszła na stronę Jarosława. W działaniach wojennych księcia nowogrodzkiego wspierał Konstanty Wsiewołodowicz, który był skonfliktowany z braćmi Jerzym, Jarosławem, Światosławem i Włodzimierzem²⁸⁶. W konflikcie znaczącą rolę odegrał wojewoda księcia Mściśława Mściśławowicza, Jarun, który zamknął się w mieście Rzew²⁸⁷ ze stu ludźmi i – jak czytamy, odparł liczącą 10 tys. oddział Światosława Wsiewołodowicza, wspierający działania brata²⁸⁸.

Kolejna wzmianka o Jarunie pojawia się w *Latopisie hipackim* pod rokiem 6721 (faktycznie 1219 r.²⁸⁹). W opisie wyprawy królewicza Kolomana i księcia Leszka Białego na Halicz, czytamy, że „Лест[ь]кови ж[е] тво|ращю, яко Мьстиславлим[ь] съвѣтом[ь] Данил[ь] пріал[ь] ес[ть] | Берестіи. Лестко ж[е] посла къ королеви: «Не хочю | части в Галичи, но дай его сатию моему». Ко|рол[ь] же посла вои мнѣго и Лест[ь]ко, и пріидоша | к Перемышлю. Аронови же тогда тысащю дрѣ|жащю в Перемышли,

²⁸⁴ НПЛ, s. 63, 266; *Патерик Києваго-Печерського монастыря*, Санкт-Петербург 1911, s. 266; *Летопись по Воскресенскому списку*, [w:] ПСРЛ, t. VII, Москва 2001, s. 131.

²⁸⁵ Por. D. Dąbrowski, *Włodzimierz Dymitr Rurykowicz i jego stosunki z Danielem Romanowiczem. Kartka z dziejów politycznych Rusi w 1 poł. XIII w.*, [w:] *Фортеця. Збірник заповідника „Тустань”*. На пошану Михайла Рожка, Львів 2009, s. 76–77.

²⁸⁶ Por. Д. Г. Хрусталеv, *Русь: от нашествия до „ига” 30–40 гг. XIII в.*, Санкт-Петербург 2004, s. 16.

²⁸⁷ Obecny Rzew, w górnym biegu Wołgi.

²⁸⁸ *Новгородская первая летопись старшего и младшего извода*, s. 255. Por. М. Ф. Котляр, *Княжий двір Галича*, [w:] *Княжий двір Південної Русі X–XIII ст.*, Київ 2008, s. 202–203.

²⁸⁹ М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 15–16. Por. В. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 68–73.

избѣже пред[ъ] ними.²⁹⁰ Z przekazu wynika, że Jarun przeniósł się z księstwa nowogrodzkiego do księstwa halickiego wraz z księciem Mściśławem Mściśławowiczem. *Kronika halicko-wołyńska* nie informuje nas o zdobyciu Przemyśla przez księcia halickiego. Prawdopodobnie tuż po opanowaniu Halicza, być może jeszcze w 1217 r., książę Mściśław Udały podporządkował sobie Przemyśl i osadził w nim swojego zaufanego człowieka, który przybył wraz z nim z Nowogrodu²⁹¹. Przemyśl był miejscem o dużym znaczeniu strategicznym i książę halicki nie mógł pozwolić sobie na osadzenie w nim ludzi niepewnych lub przypadkowych.

Z ziemią halicko-wołyńską (raczej jednak halicką) należy również powiązać Siemiona Ołujewicza i Wasylka Gawryłowicza, o których czytamy w *Kronice halicko-wołyńskiej* (ten sam przekaz jest m.in. w *Latopisie woskresieńskim*²⁹²), że „Семевн[ъ] Олюевич[ъ] и Васил[ъ]ко Гаври[лович] [ъ], потькоша в полкы татар[ъ]скіа. Васил[ъ]кови ж[е] збоден[ъ]нѣ | быс[тъ]...²⁹³. Obaj wzmiankowani są również w *Latopisie hipackim* pod rokiem 6721 (faktycznie wiosna 1218 r.²⁹⁴). Wówczas miała miejsce wyprawa odwetowa Leszka Białego za opanowanie rok wcześniej przez księcia Daniela Romanowicza miejscowości: Brześć, Uhrusk, Wereszczyn, Stołpie i Kumów. Przeciwno agresorom zostały wysłane oddziały pod dowództwem trzech wojewodów: Gawryła Dusziłowicza, Siemiona Ołujewicza, Wasylka Garwiłowicza.

W źródłach czytamy o jeszcze jednym bojarze – Iwanie Dymitrowiczu: „Утгоудоу ж[е] идоша ѿ д[ъ]нїи до рѣкы Кал[ъ]кы, срѣтоша сторо|жеве татар[ъ]скіи. Сторожем[ъ] же бив[ъ]шимса с ними, и оу|біень быс[тъ] Иванъ Дмитріевич[ъ] и инаа два с ним[ъ].²⁹⁵ Trudno jednoznacznie stwierdzić, u kogo na służbie był Iwan Dymitrowicz. Należy jednak zaznaczyć, że wszyscy bojarzy wymienieni przez latopisarzy, jak np. Jarun, Siemion Ołujewicz, Jerzy Domamericz, Dzierżykraj Wołodysławicz czy też Wasylko Gawryłowicz, związani byli albo z ziemią wołyńską albo halicką. Prawdopodobnie i Iwana Dymitrowicza należy łączyć z którymś z tych ośrodków (zapewne halickim)²⁹⁶.

²⁹⁰ „Lestko przypuszczając, że za Mściśławową radą Daniel zajął był | Brześć, Lestko posłał do króla: «Nie chcę | części w Haliczu, lecz daj go zięciowi mojemu». K|ról zaś posłał wojów wielu i Lestko [też]. I przyszli | ku Przemyślowi. Jarun, wówczas dzi|erzący tysiąc w Przemyślu, uciekł przed nimi.”; X, k. 309v/634.

²⁹¹ Por. B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 71–73.

²⁹² *Летопись по Воскресенскому списку*, s. 131.

²⁹³ „Siemion Ołujewicz i Wasylko Gawryłowicz, rzucili się na pułki tatarskie. Wasylko zrucony | był [z konia]...”; X, k. 313v/642.

²⁹⁴ Por. biogram Gawryła Dusziłowicza w: A. Jusupović, *Elity*, s. 143–145.

²⁹⁵ „Stam|tąd szli 8 dni do rzeki Kalki. Spotkali straż|e tatarskie. Straże biły się z nimi i za|bity był Iwan Dymitriewicz i inni dwaj z nim”; X, k. 313v/642; por. *Московский летописный свод конца XV века*, [w:] ПСРЛ, t. XXV, Москва 2004, s. 120.

²⁹⁶ Nie można wykluczyć również, że Daniel Romanowicz wszedł w posiadanie *Kijowskiego latopisu wielkoksiążęcego* w momencie zajęcia Kijowa w l. 40. XIII w. Hipoteza ta jednak nie

Warto zaznaczyć, że w innych latopisach opisujących walkę z Mongołami w 1223 r. znajduje się obszerniejsza relacja bitwy nad Kałką niż w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Wszyscy jednak wymienieni przez te latopisy bojarzy powiązani są z ziemią halicko-wołyńską. Nawet działania Mściśława Mściśławowicza zostały bardziej szczegółowo opisane. Prowadzi to do wniosku, że: 1) relacja *Kroniki halicko-wołyńskiej* została przynajmniej wstępnie zredagowana i usunięto z niej wszelkie kompromitujące wzmianki dotyczące Mściśława Mściśławowicza; 2) pierwotna relacja z bitwy nad Kałką powstała w otoczeniu księcia halickiego i w niezmienionej formie posłużyła do skompilowania jej w innych latopisach; 3) redaktor *Kroniki halicko-wołyńskiej* posłużył się już istniejącym zwodem, nazwijmy go roboczo *Latopisem Mściśława Mściśławowicza* czy – zgodnie z terminologią W. T. Paszuty – *Kijowskim latopisem wielkoksiążęcym*, by opisać dzieje Daniela Romanowicza. Powyższe prowadzi do następującej konstatacji. Mściśław Mściśławowicz do Halicza przybył z latopisem, w którym zawarty był m.in. tzw. *Latopis kijowski*, o czym świadczą nawiązania *Kroniki halicko-wołyńskiej* do tego źródła.

I tak przykładowo mamy następujące odniesienia *Kroniki halicko-wołyńskiej* do *Latopisu kijowskiego*: 1) „Вл[а]д[ы]ко Г[оспод]и Б[ож]е мой, призри на немощь мою и виждь смиреніе мое, одръжащаа ма н[ы]нѣ, на Та бѡ оуповаа, трѣплю и в всѣх[ъ] сих[ъ] бл[а]годароу Та, Г[оспод]и”²⁹⁷; 2) „притѣкающаа к Тебѣ». И кончавь м[о]л[и]твѡу, въздѣвь рѣци на н[е]бо и предасть д[о]ушню свою въ рѣци Б[о]жїи. И приложиса къ шт[ъ]ц[е]мь своим[ъ] и дѣдѡм[ъ] своим[ъ], шт[ъ]давь об[ъ]щїи дльгъ, егож[е] нѣс[тъ] оубежати всакомоу рож[е]нѡму”²⁹⁸; 3) „Свитающю ж[е] пат[ъ]коу, и тако престависа бл[а]говѣр[ъ]нныи и хр[и]столюбивыи великыи княз[ъ]”²⁹⁹.

Poza odwołaniami do *Latopisu kijowskiego* są i ewidentne nawiązania do *Powieści dorocznej*. Najbardziej znanym przykładem, szeroko dyskutowanym w kontekście tzw. Grodów Czerwieńskich, jest: „И внидо|ста съ славою въ землю свою, иный бѡ князь не | вѣходилъ бѣ въ землю лад[ъ]скоую тол[ъ] глоубоко, проче | Волвдимера Великого, иже бѣ землю кр[ъ]стиль”³⁰⁰. Bardzo ciekawy przykład pamięci historycznej. Z jednej strony mamy tutaj nawiązanie do przyjęcia chrześcijaństwa przez Włodzimierza w 988 r., z drugiej zaś – do zdobycia na Lachach przez owego księcia tzw. Grodów Czerwieńskich³⁰¹. W literaturze zauważono już, że autor *Kroniki* używał

tłumaczy, dlaczego narracja koncentruje się na Mściśławie Mściśławowiczu. Ta kwestia wymaga odrębnych studiów.

²⁹⁷ X, k. 376v/768. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 350, w. 20; 588, w. 26; 705, w. 5–8.

²⁹⁸ X, k. 377/769. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 705, w. 18 – 706, w. 9.

²⁹⁹ X, k. 377/769. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 289, 469, 580.

³⁰⁰ X, k. 319/653.

³⁰¹ Por. A. Юсупович, „Перемышль, Червень и иные грады” и их территориальная принадлежность в конце X – начале XI в., CP, t. XII, 2016, s. 27–62.

archaicznego języka (zob. rozdz. X), tłumacząc to jego tendencją do odrodzenia tradycji wczesnoruskiego latopisarstwa³⁰².

Obserwacja, dotycząca *Kijowskiego latopisu wielkoksiążęcego*, poczyniona ponad 70 lat temu, wyjaśnia kolejną zagadkę, a mianowicie dziury chronologicznej między *Latopisem kijowskim* (doprowadzonym do 1198) a *Kroniką halicko-wołyńską* (rozpoczynającą się od 1205 r.)³⁰³. Jeżeli autor *Kroniki* korzystał z latopisu przywiezionego przez Mściława Mściławowicza³⁰⁴, można domyśleć się, że pozytywnie opisana w niej była postać Ruryka Rościsławowicza, negatywnie zaś Romana Mściławowicza, który w ostatecznym rozrachunku usunął teścia ze stolca kijowskiego i postrzygł go. Zapewne nie przepisano z *Kijowskiego latopisu wielkoksiążęcego* okresu 1198–1205, lecz zastąpiono go pochwałą Romana. Powyższa obserwacja determinuje kolejną hipotezę, a mianowicie, że zachowane do naszych czasów zabytki południoworuskiego dziejopisarstwa stanowią w całości (wraz z listą książąt kijowskich, *Powieścią doroczną*, *Latopisem kijowskim* i *Kroniką halicko-wołyńską*) wytwór skryptorium domu Romanowiczów.

* * *

Reasumując niniejszą część wstępu, należy stwierdzić, że wskazanie z imienia kopistów i autorów *Kroniki halicko-wołyńskiej* na obecnym etapie badań jest niemożliwe. Poszukiwanie ich wśród wzmiankowanych w omawianym źródle przedstawicieli otoczenia Romanowiczów ma naszym zdaniem charakter spekulatywny, ponieważ opiera się na zawodnym założeniu, że kronikarz zapisał swoje imię na jej kartach. O ile można spróbować określić i zrekonstruować pochodzenie oraz poglądy kronikarzy, o tyle dopasowywanie ich do konkretnych osób występujących w *Kronice halicko-wołyńskiej* jest ograniczone. Aktualnie możemy z dużą dozą pewności stwierdzić, że było co najmniej pięciu autorów, związanych odpowiednio z dworem Mściława Mściławowicza, Daniela Romanowicza (tu – być może – nawet dwóch), Wasylka Romanowicza, Włodzimierza Wasylkowicza oraz Mściława (II) Daniłowicza. Niewykluczone jednak, że to na dworze Jerzego Lwowicza lub jego ojca powstała brudnopisowa część *Kroniki*, czyli zakończenie³⁰⁵. Pewne

³⁰² В. Ю. Франчук, *Летописание Мстиславова племени как лингвистический источник*, ДР, 2009, nr 1(35), s. 65.

³⁰³ G. Prochorow uważał, że autor *Kroniki halicko-wołyńskiej* korzystał z latopisu włodzimierskiego oraz innego zwodu, zapewne kijowskiego (idem, *Древнерусское летописание*, s. 67).

³⁰⁴ Mniej prawdopodobna wydaje się hipoteza, że Latopis przywiózł Roman Mściławowicz. Powodem jest fakt, że narracja młodszych lat Daniela i Wasylka opisane zostały z pewnej perspektywy czasu i wyrażenia zawarte w źródle wskazują, że pierwotnie bohaterem źródła był Mściław, a nie starszy Romanowicz.

³⁰⁵ Por. rozdz. V.

potwierdzenie postawionych hipotez przyniosłyby, być może, pogłębione studia nad miejscem skopiowania rękopisu hipackiego i chlebnikowskiego. O ile pierwszy kodeks nie daje nam żadnych wskazówek odnośnie do jego dziejów, o tyle na odwrocie drugiego znajduje się kilka tajemniczych zapisów. Jednym z nich jest zanotowana na ostatniej karcie zводу, w XVI lub 1. poł. XVII w., fraza następującej treści: „Написана бысть сия книга повелениемъ | божимъ до манасти[pa]”³⁰⁶. Niestety urywa się ona bez podania szczegółów³⁰⁷. O. Pritsak przypuszcza, że chodzi o monaster leszczyński, silnie związany z Ławrą Peczerską³⁰⁸. Przypuszczenie to należy jednak zweryfikować. Aktualnie filigrany³⁰⁹ wskazują, że miejscem powstania mogła być Ławra Peczerska. Problem polega na tym, że miejsce wyprodukowania papieru jest wskazówką zawodną w ustaleniu monasteru, który go wykorzystał celem przepisania zводу południoworuskiego.

Z problemem autorstwa *Kroniki Romanowiczów* koresponduje sprawa jego wewnętrznych podziałów. Warto ją w podsumowaniu rozdziału przypomnieć. Otóż – naszym zdaniem – schemat ten przedstawia się następująco. Wielorakie czynniki wskazują na istnienie dwóch podstawowych części zabytku: 1) *Kroniki dworskiej Daniela Romanowicza*, obejmującej okres od początku narracji (tj. od apologii Romana Mścislawowicza do urwanego w połowie zdania opowiadania o pierwszym najeździe Burundaja), czyli według chronologii redakcji ipatiewskiej, od 6709 do 6768 r. Argumenty lingwistyczne pozwalają przy tym wysunąć przypuszczenie o istnieniu swoistego przedłużenia tej części aż po 6773 r. (zob. rozdz. X)³¹⁰. W *Kronice dworskiej Daniela* da się wyróżnić dwie redakcje. Jedną, powstałą ok. 1246–1247 r., drugą zaś, obejmującą pozostałe lata, cokolwiek umownie mówiąc, po 1258 r. (z możliwą kontynuacją do 2. poł. 1264 r.); 2) *Kronikę wołyńską*, rozpoczynającą narrację po drugim najeździe Burundaja, a kończącą ją wydarzeniami przypadającymi już na panowanie we Włodzimierzu Mścislawa (II) Daniłowicza, czyli według niepewnej i nieprecyzyjnej chronologii hipackiej, od 6769 do 6800 r. Część tę można dzielić na dwie lub trzy redakcje. Możliwe, że pierwszą z nich był tekst spisany w otoczeniu Wasylka Romanowicza w przybliżeniu do kon. l. 60. XIII w. Drugą, zdecydowanie pewniejszą niż poprzednia, jest narracja powstała przy dworze Włodzimierza Wasylkowicza, dociągnięta do początku

³⁰⁶ X, k. 384v.

³⁰⁷ W miejscu, gdzie powinna się znajdować nazwa monasteru, inną ręką zapisano: „ест[ь] тепер[ь] его ми[л]ости п[а]на |Витол[ь]та Мароци Логофета зем[л]и мол[ь]давской”. Poniżej zapis jeszcze inną ręką: „Витол[ь]т локофет[ь] земли мол[ь]дав[ь]ско[й] сию книг[у] 8крал[ь] был[ь] | 8 шт[ь]ца наместника 8 Стецкого на ме[сте] Кросникъ.” Por. X, k. 384v.

³⁰⁸ O. Pritsak, *Introduction*, w: *The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*, s. XXXIII.

³⁰⁹ Zob. rozdz. II.

³¹⁰ Nie jest wszakże wykluczone, że kontynuowano początkowo dzieło w dawnej stylistyce. Oczywiście to tylko przypuszczenie.

1289 r. Ostatnią zaś kontynuacja, charakteryzująca się już zupełnie innym podejściem do Lwa Daniłowicza niż dwie części poprzednie i pokazująca wydarzenia z perspektywy otoczenia Mscisława (II).

VII. PROBLEM CHRONOLOGII

W KRONICE HALICKO-WOŁYŃSKIEJ (KRONICE ROMANOWICZÓW)

Nieraz w niniejszym wstępie były podnoszone problemy datacji poszczególnych wydarzeń opisanych w *Kronice Romanowiczów*. Pragniemy zwrócić uwagę czytelnika, że mamy do czynienia *de facto* z dwoma grupami rękopisów południoworuskich: 1) typu hipackiego, który posiada układ rocznikarski; 2) typu chlebnikowskiego (do którego można zaliczyć pogodinski, Bundura/Jarockiego i jermołajewski), nieposiadającego układu rocznikarskiego. Ten ostatni typ można jeszcze wewnętrznie podzielić na chlebnikowski (z pogodinskim) oraz Bundura/Jarockiego (z jermołajewskim).

Na początku zajmijmy się pierwszym typem. Jak zostało zauważone w literaturze, układ rocznikarski kodeksu hipackiego został stworzony przez kopistę zapewne w 1. poł. XV w.³¹¹, pierwotnie w protografie część latopisu południoworuskiego, którą się zajmujemy, a więc *Kronika halicko-wołyńska*, nie posiadała siatki chronologicznej. Osoba przepisująca protograf zapewne nie zrobiła tego w sposób mechaniczny. Postanowiła uzupełnić jego narrację o zwroty typowe dla poprzedzających *Kronikę halicko-wołyńską – Latopisu kijowskiego* oraz *Powieści dorocznej*. I tak np. na ich wzór stworzono nagłówek w kodeksie hipackim, o następującej treści: „В лѣт[о] ꙗ̅ꙋ̅ ѿ̅ начало княжения великаго княза Романа како держев[ъ] бывша всеи роуской земли, княза галичкого”³¹². Ponadto w rękopisie hipackim widać interwencje kopisty polegające na zacieraniu błędnie wpisanych dat lub wyrazów. Znakomitym przykładem jest k. 285v latopisu ipatiewskiego, gdzie kopista kroniki pomylił się i próbował usunąć (i dzisiaj czytelną) datę ꙗ̅ꙋ̅ ѿ̅ oā. Drugą zaś sytuację możemy zaobserwować na k. 255, na której zatarte zostały wyrazy, rozpoczynające się za datą ꙗ̅ꙋ̅ ѿ̅ лѣ̅. Ponadto w ramach układu rocznikarskiego zostało sztucznie stworzonych osiem dat, z czego sześć zawiera zapiskę: „Не быс[тъ] ничто же”, dwie: „И быс[тъ] ж[е] тиш[ина]”, oraz dwie bez żadnych dopisek. Poniżej prezentujemy ujęty w tabeli układ rocznikarski rękopisu hipackiego. Uczulamy jednak, że daty, z reguły, nijak się mają do realnej chronologii wydarzeń.

³¹¹ Omówienie literatury zob.: СКиКДР, t. I, s. 235–241. Por.: O. Pritsak, *Introduction*, s. 18–19, 42–44. Zob. np. przyp. 240 powyżej.

³¹² И, k. 245.

Przeliczenia dat występujących w rękopisie hipackim			
<i>anno mundi</i>	A Nativitatem: w zależności od przyjętego stylu (ultramarcowy, marcowy)	<i>anno mundi</i>	A Nativitatem: w zależności od przyjętego stylu (ultramarcowy, marcowy)
6709	1200–1201 lub 1201–1202	6732	1223–1224 lub 1224–1225
6710	1201–1202 lub 1202–1203	6733	1224–1225 lub 1225–1226
6711	1202–1203 lub 1203–1204	6734	1225–1226 lub 1226–1227
6712	1203–1204 lub 1204–1205	6735	1226–1227 lub 1227–1228
6713	1204–1205 lub 1205–1206	6736	1227–1228 lub 1228–1229
6714	1205–1206 lub 1206–1207	6737	1228–1229 lub 1229–1230
6715	1206–1207 lub 1207–1208	6738	1229–1230 lub 1230–1231
6716	1207–1208 lub 1208–1209	6739	1230–1231 lub 1231–1232
6717	1208–1209 lub 1209–1210	6740	1231–1232 lub 1232–1233
6718	1209–1210 lub 1210–1211	6741	1232–1233 lub 1233–1234
6719	1210–1211 lub 1211–1212	6742	1233–1234 lub 1234–1235
6720	1211–1212 lub 1212–1213	6743	1234–1235 lub 1235–1236
6721	1212–1213 lub 1213–1214	6744	1235–1236 lub 1236–1237
6722	1213–1214 lub 1214–1215 ³¹³	6745	1236–1237 lub 1237–1238
6723	1214–1215 lub 1215–1216	6746	1237–1238 lub 1238–1239
6724	1215–1216 lub 1216–1217 ³¹⁴	6747	1238–1239 lub 1239–1240 ³¹⁵
6725	1216–1217 lub 1217–1218	6748	1239–1240 lub 1240–1241
6726	1217–1218 lub 1218–1219	6749	1240–1241 lub 1241–1242
6727	1218–1219 lub 1219–1220	6750	1241–1242 lub 1242–1243 ³¹⁶
6728	1219–1220 lub 1220–1221 ³¹⁷	6751	1242–1243 lub 1243–1244
6729	1220–1221 lub 1221–1222	6752	1243–1244 lub 1244–1245 ³¹⁸
6730	1221–1222 lub 1222–1223 ³¹⁹	6753	1244–1245 lub 1245–1246
6731	1222–1223 lub 1223–1224	6754	1245–1246 lub 1246–1247

³¹³ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „И быс[ть] тиш[ина]” – И, k. 250v.

³¹⁴ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 250v.

³¹⁵ Data sztucznie stworzona przez kopistę. Brak jakiegokolwiek dopiski za datą – И, k. 264v.

³¹⁶ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 267v.

³¹⁷ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 251v.

³¹⁸ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 267v.

³¹⁹ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 251v.

6755	1246–1247 lub 1247–1248	6779	1270–1271 lub 1271–1272
6756	1247–1248 lub 1248–1249	6780	1271–1272 lub 1272–1273
6757	1248–1249 lub 1249–1250	6781	1272–1273 lub 1273–1274
6758	1249–1250 lub 1250–1251	6782	1273–1274 lub 1274–1275
6759	1250–1251 lub 1251–1252	6783	1274–1275 lub 1275–1276 ³²⁰
6760	1251–1252 lub 1252–1253	6784	1275–1276 lub 1276–1277
6761	1252–1253 lub 1253–1254	6785	1276–1277 lub 1277–1278
6762	1253–1254 lub 1254–1255	6786	1277–1278 lub 1278–1279
6763	1254–1255 lub 1255–1256	6787	1278–1279 lub 1279–1280
6764	1255–1256 lub 1256–1257	6788	1279–1280 lub 1280–1281
6765	1256–1257 lub 1257–1258	6789	1280–1281 lub 1281–1282
6766	1257–1258 lub 1258–1259	6790	1281–1282 lub 1282–1283
6767	1258–1259 lub 1259–1260	6791	1282–1283 lub 1283–1284
6768	1259–1260 lub 1260–1261	6792	1283–1284 lub 1284–1285
6769	1260–1261 lub 1261–1262	6793	1284–1285 lub 1285–1286
6770	1261–1262 lub 1262–1263	6794	1285–1286 lub 1286–1287
6771	1262–1263 lub 1263–1264	6795	1286–1287 lub 1287–1288
6772	1263–1264 lub 1264–1265	6796	1287–1288 lub 1288–1289
6773	1264–1265 lub 1265–1266	6797	1288–1289 lub 1289–1290 ³²¹
6774	1265–1266 lub 1266–1267	6797	1288–1289 lub 1289–1290
6775	1266–1267 lub 1267–1268 ³²²	6798	1289–1290 lub 1290–1291
6776	1267–1268 lub 1268–1269	6799	1290–1291 lub 1291–1292
6777	1268–1269 lub 1269–1270 ³²³	6800	1291–1292 lub 1292–1293
6778	1269–1270 lub 1270–1271		

Przejdźmy do omówienia typu chlebnikowskiego. Badacze już wiele lat temu zauważyli, że to właśnie rękopis chlebnikowski, a nie hipacki, jest najbardziej zbliżony do protografu³²⁴. Należy podkreślić, że informacje o podejściu kronikarza do stosowanej dateracji oraz o planowanej metodzie pracy zostały podane w samym źródle. Czytamy w nim:

³²⁰ Data sztucznie stworzona przez kopistę. Brak jakiegokolwiek dopiski za datą – И, k. 290v.

³²¹ Dwa razy powtórzona data.

³²² Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „И быс[ть] тиш[ина]” – И, k. 287v.

³²³ Data sztucznie stworzona przez kopistę wraz z dopiskiem: „Не быс[ть] ничто же” – И, k. 289.

³²⁴ Рог.: М. Д. Приселков, *Летописание Западной Украины и Белоруссии*, s. 291; А. Толочко, *Как выглядел оригинал галицко-волинской летописи*, „*Rossica Antiqua. Исследования и материалы*”, t. I, 2006, s. 175–183 (tu omówienie literatury).

В та ж[е] лѣта, времени миноув[ѣ]шю, гронографоу же ноужа ес[ѣ] писати все и вса быв[ѣ]шаа, овогда ж[е] | писати въ преднаа, овогда ж[е] вѣстѣпати въ заднаа, | чтый мждрый разумѣт[ѣ]. Числу ж[е] лѣтом[ѣ] zde не писахѣм[ѣ] | в заднаа впишем[ѣ], по антиохійским[ѣ] съборѣм[ѣ], алѣмпіадам[ѣ], грец[ѣ]кыми ж[е] числьницами, рим[ѣ]скы же высикостом[ѣ], | ѡкож[е] Евѣсевѣи, и Памфилово, и инѣи гронографи списаша, вт[ѣ] Адама до Хр[и]стоса. Вса ж[е] лѣта спишем[ѣ], рочет[ѣ]ше, в зад[ѣ]наа³²⁵

W też lata, [gdy] minął czas, chronografowi zaś konieczność jest pisać o wszystkim i wszystkim, co było. Niekiedy | pisać naprzód, niekiedy wstępować w poprzednie. | Czytając, mądry zrozumie. Dat rocznych tutaj nie pisaliśmy, | później wpiszemy, według antiocheńskiego sposobu, [według] Olimpiad – greckiego systemu liczenia, [według] rzymskich lat przestępnych, | jak Euzebiusz Pamfiliusz i inni chronografowie spisali, od Adama do Chrystusa, wszystkie lata spisujemy, przeliczywszy później.

Zacytowana wzmianka jest wtętem, o czym może świadczyć porządkujące określenie, „в та же лета времени минувшу”. Przekaz ów stanowi równocześnie zapowiedź wprowadzenia dat do narracji, od Adama do Chrystusa, tak jak to robili inni latopisarze. A. Tołoczko³²⁶ stwierdził, że redaktor *Kroniki* zamierzał uzupełnić daty w analogiczny sposób, jak w *Powieści minionych lat*, w której pod rokiem 6360 (852) czytamy:

Темже отселе почнемь и числа, яко отъ Адама до потопа леть 2242, а отъ потопа до Оврама леть 1000 и 82, а отъ Аврама до исхоженя Моисеева леть 430, отъ исхоженя Моисеева до Давида леть 600 и 1, а отъ Давида и отъ начала царства Соломона до плененья Иерусалимля леть 448, а отъ плененья до Олександра леть 318, а отъ Олександра до рожества Христова леть 333, а отъ Христова рожества до Коньстянтина леть 318, отъ Коньстянтина же до Михаила сего леть 542, а отъ перваго лета Михайлова до перваго лета Олгова, Русскаго князя, леть 29, а отъ перваго лета Олгова, понелиже седе в Киеве, до перваго лета Святъславля леть 33, а отъ перваго лета Святославля до перваго лета Ярополча леть 28, а Ярополкъ княжи леть 8, а Володимеръ княжи леть 37, а Ярославъ княжи леть 40. Темже отъ смерти Святославля до смерти Ярослави леть 85, а отъ смерти Ярослави до смерти Святополчи леть 60³²⁷

Dlatego też stąd zaczniemy i liczby położymy. Otóż od Adama i do potopu lat 2242, a od potopu do Abrahama lat 1000 i 82, a od Abrahama do wychodźstwa Mojżeszowego lat 430, a od wychodźstwa Mojżeszowego do Dawida lat 600 i 1, a od Dawida i od początku państwa Salomonowego do zajęcia Jerozolimy lat 448, a od zajęcia do Aleksandra [Macedońskiego] lat 318, a od Aleksandra do narodzenia Chrystusa lat 333, a od narodzenia Chrystusa do Konstantyna lat 318, a od Konstantyna zaś do tegoż Michała lat 542. A od pierwszego roku panowania Michała do pierwszego roku Olega, kniazia ruskiego, lat 29, a od pierwszego roku Olega, gdy osiadł w Kijowie, do pierwszego roku Igora lat 31, a od pierwszego roku Igora, do pierwszego roku Światosława lat 33, a od pierwszego roku Światosława do pierwszego roku Jaropełka lat 28; a Jaropełk władał lat 40. Przeto od śmierci Światosława do śmierci Jarosława lat 85; a od śmierci Jarosława do śmierci Światopełka lat 60.

Hipoteza ukraińskiego badacza jest jednak błędna, ponieważ zapowiedź kronikarza jak najbardziej została spełniona. Kijowski badacz skupił się tylko

³²⁵ X, k. 341v/698.

³²⁶ A. P. Tołoczko, *Происхождение хронологии*, s. 81–82.

³²⁷ *Лаврентьевская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. I, Москва 2001, kol. 17–18.

i wyłącznie na *Kronice halicko-wołyńskiej*, pomijając pozostałe karty rękopisów południoworuskich. Tymczasem we wszystkich (za wyjątkiem pogodinskiego, którego początkowe karty przepadły, oraz Bundura/Jarockiego) omawianych kodeksach właściwy tekst *Powieści dorocznej* poprzedza lista imion książąt kijowskich do czasu najazdu Batu-chana. Owa wyliczanka kończy się następującą frazą:

... А по Арославѣ Володимеръ Рюриковичъ, Даніло посади егв в себе мѣсто въ Києвѣ. По Володимери же под[ъ] Даніловымъ посаднікѣмъ, под Дѣмитромъ вша тата- ровѣ Києвѣ ³²⁸	...A po Jarosławie Włodzimierz Rurykowicz, którego Daniel posadził zamiast siebie w Kijowie. Po Włodzimierzu zaś za Danielowego posadnika, za Dymitra wzięto Kijów .
---	--

Powyższy cytat, napisany zapewne przez redaktora *Kroniki*, determinuje trzy hipotezy: 1) *Kronika halicko-wołyńska* od początku funkcjonowała w kolekcji historycznej (wraz z *Listą imion książąt kijowskich*, *Powieścią doroczną* i *Latopisem kijowskim*); 2) fragment poprzedzający *Powieść doroczną* w latopisach południoworuskich, a niefunkcjonujący w pozostałych (np. w ławrientiewskim), powstał prawdopodobnie w XIII w. (ewentualnie na pocz. XIV w.³²⁹), kiedy oryginał latopisu południoworuskiego przybrał ostateczny kształt; 3) wyżej cytowany wtręt dotyczący uzupełnienia dat na różne style jest pozostałością autora *Kroniki*, który nie dokończył swojego dzieła, jednak poprzez dodanie spisu władców rządzących w Kijowie do „Daniela Romanowicza” oraz *Powieści dorocznej*, w której daty zostały policzone od Adama, jego zamierzenie zrealizował ostatni redaktor *Kroniki Romanowiczów*, a mówiąc szerzej, latopisu południoworuskiego (składającego się z *Listy imion książąt kijowskich*, *Powieści dorocznej*, *Latopisu kijowskiego* oraz *Kroniki halicko-wołyńskiej*).

Powróćmy jednak do rozważań nad chronologią. Jeszcze w XIX w. uważano, że w autografie *Kroniki halicko-wołyńskiej* funkcjonował układ rocznikarski³³⁰. Dopiero M. Hruszewskij zauważył, że pierwotnie ten zabytek piśmiennictwa ruskiego nie posiadał siatki chronologicznej³³¹. Brak jej widać w konstrukcji samego źródła. Składa się ona z różnego rodzaju opowiadań. Kronikarz, chcąc zachować ciągłość opowiadania i starając się zaznaczyć (przynajmniej w niektórych miejscach) kolejność wydarzeń, posługuje się różnymi frazami mającymi określić czas³³², które także ułatwiają datację, jak np.: „времени же

³²⁸ X, k. 2v.

³²⁹ Obserwacja ta równocześnie potwierdza fakt funkcjonowania *Kroniki Romanowiczów* w kolekcji historycznej, już w autografie, tzw. latopisów południoworuskich.

³³⁰ К. Бестужев-Рюмин, *О составе*, s. 153.

³³¹ Opisanie rozważań na temat układu rocznikarskiego *Kroniki* zob. М. Ф. Котляр, *Галицько-Волинський літопис*, s. 8.

³³² Jak zauważył М. Грушевський, *До справи*, s. 2, kronikarz w ten sposób łączy opisane wydarzenia z „chronologicznymi czy też stylistycznymi wskazówkami”.

минувшю” (po pewnym czasie), „малу же времени минувшю” (nie upłynie wiele czasu), „в то же время” (w tym czasie), „зиме же” (zimą), „весне же бывши” (z nastaniem wiosny), „лету же наставшу” (z nadejściem lata), „траве же бывши” (kiedy wyrosła trawa), „мы же на преднее возвратимся” (my tymczasem powrócimy do wcześniej [opisywanych wydarzeń]), „в та же лето или преже или потомъ” (tego roku albo wcześniej, albo później), „рекамъ наводнившимся” (wezbrały rzeki)³³³.

Poza owymi temporalnymi wstawkami w rękopisach typu chlebnikowskiego spotykamy trzy daty:

- 1) $\overline{\text{пс}}$ ³³⁴ (86). Data jest niepełna i należy ją rozwinąć jako $[\overline{\text{ѣс}} \overline{\text{ѣр}}] \overline{\text{пс}}$ czyli 6786. Układ kolejnych wiadomości wskazuje, że chodzi o rok marcowy, co odpowiada 1278/1279 r. Data ta występuje również w rękopisie ipatiewskim w tym miejscu, co może świadczyć, że funkcjonowała już w protografie;
- 2) $[\overline{\text{ѣс}}] \overline{\text{ѣр}} \overline{\text{чз}}$ ³³⁵ (6797). Według stylu ultramarcowego 1288, zaś według marcowego 1289 r. Prawidłowy może być pierwszy z wymienionych wariantów, dający 10 XII 1288 r. Tak zresztą wcześniej już M. Hruszewskij³³⁶. Jednak – jak przenikliwie zauważył A. Tołoczko – w rzeczywistości mamy do czynienia nie z systemem ultramarcowym lub pomyłką kopisty co do datacji, lecz z bizantyńskim, w sensie – wrześniowym 6797 r. (1 IX 1288 – 31 VIII 1289 r.), którego przyjęcie jako podstawy chronologicznej mogło się wiązać z podjęciem starań o kanonizację Włodzimierza Wasylkowicza³³⁷;
- 3) $\overline{\text{ѣс}} \overline{\text{ѣр}} \overline{\text{чз}}$ (6797)³³⁸. Chodzić może o marcowy rok 6797 (1289–1290 r.), w którym Wielkanoc wypadła dokładnie na 10 IV³³⁹. Jest to zatem jedna z nielicznych dokładnych dat zanotowanych w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Takie rozwiązanie przedstawił zresztą wcześniej już M. Hruszewskij³⁴⁰. Według A. Tołoczki mamy jednak do czynienia z wrześniowym rokiem 6797, zaczynającym się 1 IX 1288 r. Ukraiński badacz uznał, że zastosowanie charakterystycznego bizantyńskiego sposobu liczenia lat wiązało się z chęcią podjęcia starań o wyniesienie zmarłego Włodzimierza na ołtarze³⁴¹.

³³³ Na podstawie tego określenia można założyć, że mamy do czynienia z końcem zimy lub początkiem wiosny.

³³⁴ X, k. 362v/740.

³³⁵ X, k. 377/769. Liczba oznaczająca tysiąc została dodana przez glosatora.

³³⁶ М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 376, 387.

³³⁷ А. П. Толочко, *Происхождение хронологии*, s. 88–90.

³³⁸ X, k. 379v/774.

³³⁹ Zob. *Chronologia polska*, s. 386–387.

³⁴⁰ М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 376, 387.

³⁴¹ А. П. Толочко, *Происхождение хронологии*, s. 88–90.

Należy zaznaczyć, że fakt, iż w ipatiewkim rękopisie występuje dwa razy rok $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{\tau}\bar{z}$ (6797) w tym samym miejscu, co w chlebnikowskim, wskazuje, że datacja ta była zastosowana już w protografie.

Jak już zostało wyżej wspomniane, z typu chlebnikowskiego można wyodrębnić podtyp Bundura/Jarockiego (z jermołajewskim). W rękopisach tych liczba zastosowanych dat jest większa niż w chlebnikowskim:

- 1) $\bar{x}\bar{S}\ \bar{\Psi}\ \bar{K}\bar{E}$ ³⁴² (6725). Data ta odpowiada w zależności od przyjętego systemu rozpoczynania roku (ultramarcowy, marcowy) l. 1216–1217 lub 1217–1218;
- 2) $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{m}\bar{a}$ ³⁴³ (6741). Data ta odpowiada w zależności od przyjętego systemu rozpoczynania roku (ultramarcowy, marcowy) l. 1232–1233 lub 1233–1234. Data ta powiązana jest z najazdem mongolskim. Wiadomo, że miał on miejsce w 1237 r. Być może kopiści kodeksów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego błędnie rozczytali datę ze wspólnego protografu i zamiast wpisać $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{m}\bar{e}$ (ew. $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{m}\bar{s}$) odnotowali $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{m}\bar{a}$, lub też błąd znajdował się w pierwopisie, co jest bardziej prawdopodobne;
- 3) $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{m}\bar{i}$ (6748)³⁴⁴. Data ta odpowiada w zależności od przyjętego systemu rozpoczynania roku (ultramarcowy, marcowy) l. 1239–1240 lub 1240–1241. Jednak jedynie system marcowy odpowiada realiom zdobycia Kijowa, co miało miejsce w 1241 r.;
- 4) $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{\tau}\ \bar{s}$ (6796)³⁴⁵. Data ta odpowiada w zależności od przyjętego systemu rozpoczynania roku (ultramarcowy, marcowy) l. 1287–1288 lub 1288–1289. Podana data w rękopisie chlebnikowskim i hipackim to $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{\tau}\bar{z}$, czyli 6797. Prawdopodobnie kopiści Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego poprawnie przepisali datę ze swojego protografu. Pozostaje zatem pytanie, czy kopista pierwopisu obydwu kodeksów poprawnie przepisał rok, czy też może sam poprawił błędnie jego zdaniem zapisaną datę;
- 5) $\bar{x}\bar{s}\ \bar{\psi}\ \bar{\tau}\ \bar{z}$ (6797)³⁴⁶. Data ta odpowiada w zależności od przyjętego systemu rozpoczynania roku (ultramarcowy, marcowy) l. 1288–1289 lub 1289–1290. Rok ten występuje i w pozostałych rękopisach.

Literatura związana z datowaniem narracji w *Kronice halicko-wołyńskiej*, mimo prawie 150 lat pracy nad tym zabytkiem, ciągle jest skromna. Pierwsze pogłębione badania na ten temat wydał I. Szaraniewicz³⁴⁷. Mimo upływu lat,

³⁴² Я, k. 181v; E, k. 228.

³⁴³ Я, k. 193; E, k. 242v.

³⁴⁴ Я, k. 194v; E, k. 244v.

³⁴⁵ Я, k. 228v; E, k. 288.

³⁴⁶ Я, k. 230v; E, k. 290v.

³⁴⁷ И. Шараневичъ, *Исторія Галицко-Володимирскоу Русу. Отъ найдавейшихъ временъ до року 1453*, Львовъ 1863, s. 63–125; idem, *Die Hypatios-Chronik*, s. 6–8, 39–91; idem, *O latopisach i kronikach ruskich*, s. 6–91.

drobnych korekt i uzupełnień datacyjnych poczynionych przez badaczy³⁴⁸, dotychczas podstawową pracą dotyczącą rekonstrukcji dat nadal jest *Хронологія подій галицько-волинської літописи* M. Hruszewsk'kiego³⁴⁹. Mamy nadzieję, że niniejsza praca w znaczący sposób pomoże badaczom w prawidłowym datowaniu wydarzeń opisanych w *Kronice Romanowiczów*. W przypisach rzeczowych edytowanego zabytku piśmiennictwa staroruskiego redaktorzy tomu, na podstawie istniejącej literatury oraz własnych analiz, wydatowali poszczególne fragmenty źródeł.

VIII. WYKORZYSTYWANE W *KRONICE HALICKO-WOŁYŃSKIEJ* (*KRONICE ROMANOWICZÓW*) ŹRÓDŁA

Uwagi wstępne

Wydawany przez nas zabytek piśmiennictwa jest wspaniałym świadectwem rozwoju kultury w państwie Romanowiczów w XIII w. Jak doskonale wiemy, nie zachował się jego autograf, co jest symbolem losów dziedzictwa kulturowego Rusi halicko-wołyńskiej tej epoki³⁵⁰. Uległo ono na przestrzeni wieków niemal całkowitej zagładzie, choć zachowane do naszych czasów jego szczątki i tak budzą podziw.

Poczesne miejsce pośród nich zajmuje właśnie *Kronika Romanowiczów*. Jej analiza pozwala na przynajmniej częściową rekonstrukcję życia umysłowego Rusi halicko-wołyńskiej w XIII w., będąc przejawem erudycji trzynastowiecznych

³⁴⁸ Nie ma sensu wymieniać nader licznych prac, w których podnoszone były wątki chronologii *Kroniki halicko-wołyńskiej*. W gruncie rzeczy, jest to odrębny temat, wymagający dokładnego omówienia. W tym miejscu zwróćmy jedynie uwagę na to, że już dziewiętnastowieczni badacze rozpatrywali problemy datacji wydarzeń opisywanych przez nasze źródło, a prowadzoną na wysokim poziomie profesjonalną dyskusję na ten temat notujemy już w pocz. XX w. Jej ciekawy, warty odnotowania przykład stanowi polemika B. Barwińskiego z M. Hruszewsk'im w sprawie czasu odbycia się zjazdu preszburkiego (zob. Б. Барвінський, *Прешбурський зїзд в справі спадщини по Бабенбергах. Причинок до історії великого австрійського безкоролівя*, ЗНТШ, t. LII, 1903, s. 1–27; М. Грушевський, *До справи*, s. 1–5). Ostatnio wiele uwagi chronologii *Kroniki halicko-wołyńskiej* poświęcili w swych pracach współautorzy niniejszego opracowania. Zob. D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Warszawa 2002; idem, *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012; A. Jusupović, *Elity*.

³⁴⁹ М. Грушевський, *Хронологія подій галицько-волинської літописи*, ЗНТШ, t. XLI, 1901, s. 1–72 (wyd. 2: idem, *Твори у 50 томах*, t. VII, Львів 2005, s. 327–387).

³⁵⁰ Na ten temat zob. np.: Я. Запаско, *Скрипторії волинського князя Володимира Васильовича*, ЗНТШ, t. CCXXV, 1993, s. 185–193; idem, *Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга*, Львів 1995; В. Александрович, *Мистецтво Галицько-Волинської держави*, Львів 1999; *Історія української культури*, t. II, Київ 2001, s. 5–349; В. Фрис, *Історія кириличної рукописної книги в Україні X–XVIII ст.*, Львів 2003.

dziejopisów ruskich i nader bogatym rezerwuarem zaczerpnięć, odwołań i cytatów z bardzo różnorodnych źródeł.

Zdecydowaliśmy się wydzielić spośród nich następujące kategorie:

- 1) zapożyczenia z Biblii i literatury liturgicznej;
- 2) tzw. literatura przekładowa;
- 3) pomniki piśmiennictwa ruskiego XI–XIII w.;
- 4) dokumenty z kancelarii poszczególnych Romanowiczów;
- 5) utwory poetyckie, najprawdopodobniej przekazywane ustnie i topika zaczerpnięta z folkloru;
- 6) informacje od świadków wydarzeń, w tym naocznych, przekazywane najpewniej ustnie;
- 7) autopsja dziejopisów.

Nim jednak przejdziemy do omówienia poszczególnych kategorii źródeł, zwróćmy uwagę na pewne ciekawe zjawisko, świadczące o skomplikowaniu materii i dużych kompetencjach intelektualnych środowiska, w którym *Kronika halicko-wołyńska* powstawała.

Chodzi o wielowarstwowość zaczerpnięć. Znakomitym jej przykładem jest panegiryk Włodzimierza Wasylkowicza³⁵¹. Tekst ten doczekał się gruntownej i wielostronnej analizy. Będzie więc świetną ilustracją omawianych zjawisk. Na literackie odniesienia w nim zawarte zwrócił uwagę już M. Hruszewskij, zaznaczając, że mamy do czynienia z parafrazami zawartych w *Latopisie kijowskim* płaczu wdowy po Romanie Rościsławowiczu, płaczu nowogrodzian po Mściśławie Rościsławowiczu, charakterystyk tych książąt i wreszcie odwołania do Włodzimierza Światosławowicza z wykorzystaniem słów Ilariona ze *Słowa o prawie i lasce*³⁵². A. N. Nasonow przedstawił z kolei zależność pomiędzy panegirykiem Włodzimierza a pełną redakcją *Słowa o prawie i lasce* zachowaną wyłącznie w rękopisie synodalnym przechowywanym w Muzeum Historycznym w Moskwie³⁵³.

Ważne uwagi co do cytatów zawartych w pochwalie Włodzimierza przedstawił L. Machnowec³. Ukraiński badacz w dokonanej przez siebie tłumaczeniu *Latopisu ipatiiewskiego* zaznaczył zaczerpnięte z poszczególnych źródeł fragmenty. Stwierdził przy tym, że mamy do czynienia z obszernymi odniesieniami do *Słowa o prawie i lasce* oraz materiałów *Latopisu kijowskiego* dotyczących śmierci Igora Olegowicza, Andrzeja Bogolubskiego oraz Romana, Dawida i Mściśława Rościsławowiczów. Nie omieszkał także ukazać kolejnej warstwy zapożyczeń, a mianowicie cytatów biblijnych obecnych w dziele Ilariona, identyfikując odniesienia do *Ewangelii Mateusza* i Łukasza, *Mądrości Syracha*, Listu. św. Jakuba Apostoła oraz *Psalmów Dawidowych*³⁵⁴.

³⁵¹ Zob. s. 587–616 naszej edycji.

³⁵² М. Грушевський, *Історія української літератури*, t. III, s. 182, przyp. 1–3.

³⁵³ А. Н. Насонов, *История русского летописания*, s. 235–243.

³⁵⁴ *Літопис руський*, s. 443–447; *Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 147–154.

Złożoność struktury panegiryku zmarłego w 1288 r. księcia włodzimierskiego zauważona została również przez innych badaczy, np. I. P. Jerjomina czy M. Kotłjara³⁵⁵. Nadmienmy przy okazji, że tekst ten, a ściślej mówiąc jego fragment – testament zmarłego księcia, zanalizowany został niedawno również pod innym względem, a mianowicie jako formuła przekazywania księstwa następcy przy równoczesnym zadbaniu o losy najbliższej rodziny³⁵⁶.

Jednak najdokładniejszy rozbiór analizowanego fragmentu *Kroniki halicko-wołyńskiej* przeprowadził w odrębnym artykule A. Tołoczko. Kijowski historyk wyodrębnił i zestawił z pierwowzorami zapożyczenia w nim zawarte, ukazując przy tym, jak się na siebie nakładały i nawzajem przenikały³⁵⁷.

Nie jest to jednak odosobniony przykład świadomego, świadczącego o kunszcie literackim oraz erudycji konstruowania części narracji z zaczerpniętych z literatury elementów. Analogiczną jak wyżej sytuację widzimy choćby w opowiadaniu o zdobyciu przez Mongołów Kijowa³⁵⁸.

1. Zapożyczenia z Biblii i literatury liturgicznej

Studiami nad zapożyczeniami biblijnymi zajmowała się T. Wiłkuł. Swoje ustalenia w tej materii opublikowała już w innym miejscu³⁵⁹. Odwołujemy się więc dla wygody do jej artykułu, równocześnie odsyłając Czytelników do odpowiednich miejsc edycji źródła, zaznaczając tylko, że kijowska badaczka zwróciła uwagę na korzystanie przez autorów *Kroniki Romanowiczów* zarówno z tekstów zaczerpniętych bezpośrednio ze Starego i Nowego Testamentu, jak i z paremiarzy³⁶⁰. Cytatów tych są zresztą dziesiątki.

Zwróćmy jeszcze uwagę na pojawiające się w literaturze przypuszczenia co do możliwego przejmowania przez autora apologii Romana Mściślawowicza metaforyki *Hymnu Duszy* (*Pieśni o perle*) z apokryficznych *Dziejów apostoła Tomasza*³⁶¹.

³⁵⁵ И. П. Ерёмин, *Литература Древней Руси (этюды и характеристики)*, Москва–Ленинград 1966, s. 114–123; *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 359–360.

³⁵⁶ М. Л. Лавреченко, *Завещание Владимира Васильковича: следование семейной традиции Рюриковичей или новаторская идея бездетного князя?*, CR, Ser. I, t. III, 2013, s. 93–101.

³⁵⁷ А. П. Толочко, *Похвала или житие? (Между текстологией и идеологией княжеских панегириков)*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. VII, 1999, s. 26–38.

³⁵⁸ Idem, *Взятие Киева монголами: источники летописного описания*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XXII, 2014, s. 101–118.

³⁵⁹ Т. Вилкул, *Біблія у Галицько-Волинському літописі*, КД, t. IX, 2015, s. 227–240.

³⁶⁰ Паремейникъ (paremiarz) to księga liturgiczna, zawierająca wybór paremii (dydaktyczno-umoralniających zdań lub sentencji albo wybranych tekstów głównie ze Starego Testamentu), czytanych podczas ściśle określonych nabożeństw (A. Znosko, *Słownik cerkiewnoślowiańsko-polski*, Białystok 1996, s. 225).

³⁶¹ Н. Федорак, *Поетика Галицько-Волинського літопису*, Львів 2005, s. 116–122.

Mielibyśmy w tej sytuacji do czynienia ze świadectwem znajomości literatury niekanonicznej, którą równie dobrze można by potraktować jako przykład twórczości przekładowej.

2. Zapożyczenia z tzw. literatury przekładowej

W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę na dużą liczbę zawartych w naszym źródle zapożyczeń z tzw. literatury przekładowej, czyli tłumaczonych najpierw na języki południowosłowiańskie, a później na ruski dzieł autorów starożytnych i bizantyńskich³⁶². Problem ten posiada sporą literaturę, do której odniesienia pojawiają się w odpowiednich miejscach wstępu i komentarzy.

W każdym razie należy uświadomić Czytelnikowi, że w *Kronice Romanowiczów* znalazły się liczne parafrazy i odwołania do bardzo różnych pod względem przynależności gatunkowej utworów. Samoistny i niezwykle ciekawy problem stanowi charakter części z tych zapożyczeń. Tak więc w literaturze znajdujemy całą dużą grupę cytatów przypisywanych konkretnym dziełom. Często są to pojedyncze słowa lub zbitki dwóch, trzech, czterech wyrazów. Uznano np. za zaczerpnięcia z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza frazeologizmy: „томитель”, „древле прегордый”, „показа mouжъство свое”³⁶³. A. Orłow zwrócił uwagę na bardzo dużą liczbę przykładów różnorodnych frazeologicznych i leksykalnych odniesień naszego źródła do *Kroniki* Malalasa. Za takie uważa się następujące zwroty: „бояры и снузники”, „обличить победы” (i pokrewne), „подобно игре” itd.³⁶⁴

Tymczasem nasuwa się ważne pytanie. Czy nie mamy do czynienia ze związkami frazeologicznymi, które funkcjonowały albo niezależnie (bowiem dobrze opisywały dane aspekty rzeczywistości), albo – owszem – miały swoją genezę w literaturze przekładowej, lecz zakorzeniły się na tyle mocno w kulturze, że uważane były za *loci communes* i autorzy naszego źródła wpisali je do niego wyłącznie dlatego, że byli osobami wykształconymi, operującymi pewnymi konwencjami językowymi czy pojęciowymi?

Oczywiście, istnieją też przejątki ewidentne, wyraźnie odbijające konstrukcje występujące w pierwowzorach. I tu pojawia się pytanie, co stanowi bezpośrednie źródło zapożyczeń? W literaturze dyskutowana jest mianowicie kwestia, czy były one bezpośrednie (z funkcjonujących odrębnie poszczególnych dzieł), czy też pośrednie, brane z tworzonych w Bizancjum, krajach południowosłowiańskich i na Rusi kompilacji/zbiorów. Problem ten jest

³⁶² Wyłączamy – jak widać – z tej kategorii Biblię i literaturę liturgiczną, które przecież same w sobie też są przejawami twórczości przekładowej.

³⁶³ Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 99–100; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 130–132; „История Иудейской войны”, t. I, s. 8–9.

³⁶⁴ Najpełniejsza lista w: А. С. Орлов, *К вопросу*, s. 112–114. Niektóre z nich przytacza А. Пауткин (*Южнорусские летописцы*, s. 130–132).

otwarty, albowiem nie zachowały się rękopisy z epoki. Musimy opierać się na późniejszych kopiach, nierzadko młodszych niż przynajmniej najstarszy rękopis *Kroniki halicko-wołyńskiej*. W każdym razie wiadomo, że w tym pomniku dziejopisarstwa pojawiły się sentencje, których podstawy odnajdujemy w *Wojnie żydowskiej* Józefa Flawiusza, *Aleksandreidzie*, dziełach Hamartolosa i Jana Malalasa, *Latopiściu helleńskim* czy w skupiającym teksty przekładowe tzw. *Chronografie judejskiej (Chronografie 1262 r.)*³⁶⁵, powstałym przecież najprawdopodobniej w państwie Romanowiczów³⁶⁶. Zwróćmy też uwagę na możliwość czerpania twórców naszego źródła z jakiegoś zbioru sentencji, przysłów, powiedzeń i cytatów w rodzaju *Izbornika Światosława czy Pszczoły*, czego przykładem może być odwołanie się do słów jakoby przynależnych Homerowi³⁶⁷.

Zbyt jednoznaczna i niemająca podbudowy wydaje się z kolei koncepcja A. Pautkina, że pracujący w Chełmie autor *Zwodu Daniela* odwoływał się do chronografu zawierającego kompilację różnych dzieł przekładowych, zaś kronikarz działający we Włodzimierzu używał oddzielnego tłumaczenia *Wojny żydowskiej*³⁶⁸.

Zauważmy jeszcze możliwość wywierania na nasze źródło pewnych wpływów przez tzw. *Czyny Digenisowe*³⁶⁹.

3. Zapozyczenia z autorów ruskich

Niecelowe jest przedstawianie katalogu odniesień autorów *Kroniki Romanowiczów* do poszczególnych dzieł ruskich poprzedników, bowiem pewne uwagi na ten temat pojawiły się już wyżej. W każdym razie, odsyłając dociekliwych Czytelników do konkretnych miejsc tekstu źródła, przypomnimy tutaj pewne podstawowe fakty.

Wachlarz zaczerpnięć z ruskich poprzedników obecnych w *Kronice halicko-wołyńskiej* okazuje się całkiem szeroki.

Nie ulega mianowicie wątpliwości, o czym wspomnieliśmy wyżej, że autor ostatniej części naszego źródła dobrze znał powstałe w XI w. *Słowo o prawie i łasce* metropolity Iariona.

Widoczne są też – choć nie tak wyraźnie, jak w wypadku poprzednim – odniesienia do *Pouczenia* Włodzimierza Monomacha, o czym pisał m.in. P. Tołoczko³⁷⁰. Można uznać również za wiarygodne przypuszczenia co do

³⁶⁵ Co do konkretnych zob. odpowiednie miejsca tekstu zabytku.

³⁶⁶ Co do kwestii czasu i powstania tego *Chronografu* zob. np. A. C. Орлов, *К вопросу*, s. 93–97. Por. O. В. Творогов, *Древнерусские Хронографы*, Ленинград 1975, s. 8–20.

³⁶⁷ Zob. przyp. 496 na s. 181 naszej edycji.

³⁶⁸ A. A. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 134.

³⁶⁹ O. В. Творогов, *Девгениево деяние*, s. 115–116.

³⁷⁰ П. Толочко, *Гадания по псалтыри*, „Ruthenica”, t. V, 2006, s. 257–259.

pewnych zależności *Kroniki Romanowiczów* od powstającego w ich państwie chronografu³⁷¹.

To samo można zresztą powiedzieć o *Powieści minionych lat i Latopisie kijowskim*. Listę przykładowych zaczerpnięć naszego źródła z wymienionych utworów przedstawiła T. Wilkuł. Co do niektórych z nich można mieć pewne zastrzeżenia, jednak w ogólnym rozrachunku kijowska autorka wykazała istnienie takich zależności, przy czym zauważyła, że o ile w pierwszej części zabytku częściej odwoływano się do *Chronografu*, o tyle w drugiej, wołyńskiej, więcej było przejęć latopisarskich³⁷². W ogóle – jak się wydaje – rację ma W. Aristow wspominając o tym, że *Kronika halicko-wołyńska* była naturalną kontynuacją poprzednich dwóch części kolekcji historycznej, a więc *Powieści minionych lat i Latopisu kijowskiego*³⁷³.

Akceptujemy też pogląd W. T. Paszuty o aktywnym korzystaniu przez autora Danielowej części naszego źródła z latopisu, którego powstanie wiązać można z kręgiem kijowskiej gałęzi Rościszlawowiczów. Może niekoniecznie był to – jak uważał moskiewski badacz – *Latopis kijowski 1238 r.*, wykorzystany dla ukazania dziejów Rusi do najazdu Batu³⁷⁴. Raczej, jeśli już, mamy do czynienia z recepcją treści zawartych w źródle (latopisie), które funkcjonowało w otoczeniu zmarłego w 1228 r. teścia Daniela, Mścislawa Mściszlawowicza zw. Udałym³⁷⁵. Dość wyraźnie widać bowiem występowanie w odpowiedniej partii naszego źródła wydarzeń dotyczących działalności tego księcia, co więcej, opisywanych z jego perspektywy, w tym wielu szczegółowych informacji o jego otoczeniu.

³⁷¹ A. С. Орлов, *О галицко-волинском летописании*, ТОДРЛ, t. V, 1947, s. 26–29; A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. (Процес складання, редакції і редактури)*, Київ 1958, s. 12–16; Т. Вилкул, *О некоторых источниках литовских известий Галицко-Волинской летописи*, [w:] *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, Vilnius 2007, s. 17–19.

³⁷² Т. Вилкул, *О некоторых источниках*, s. 19–27. Niejakie nasze zastrzeżenie budzi uznawanie przez Wilkuł za pewne mikrocytatów, które przecież mogły być świadectwem posługiwania się po prostu zbieżnymi frazeologizmami opisującymi analogiczne działania.

³⁷³ В. Ю. Аристов, *Свод, сборник или хроника?*, s. 116–121.

³⁷⁴ В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 21–67.

³⁷⁵ Zaskakująco współgra z tym przypuszczeniem zauważony przez N. I. Miljutenko, ale znany także dobrze wcześniejszym badaczom fakt, że łańcuch południoworuskich informacji zachowanych w grupie latopisów, określonych przez autorkę jako: ławrentiewsko-troicko-radziwiłłowska, dochodzi właśnie do śmierci Mścislawa Mściszlawowicza (eadem, *Южнорусская летопись в общерусском летописании начала XV в.*, [w:] *Летописи и хроники. Новые исследования 2008*, Москва–С.-Петербург 2008, s. 23–45). Wcześniej zależność tę objaśniał A. A. Szachmatow istnieniem niezachowanego *Polichroni początku XIV w.*, który miałby znaleźć odbicie w *Latopisie Perejasławia Suzdalskiego*, kończącym się na 1216 r. (idem, *История русского летописания*, t. II, s. 21–23, 25–29, 78–85, 129–132). Jak widać, jest to piętrowa hipoteza. Według M. D. Prisołkowa, pochodziły one z kolei z *Latopisu Perejasławia Suzdalskiego*, jak już wiemy, kończącego się na 1216 r. (*История русского летописания XI–XV вв.*, Ленинград 1940, s. 95–104). Tymczasem w naszym źródle odbija się faktycznie taki układ chronologiczny i charakter informacji.

Nieprzypadkowo też w *Kronice halicko-wołyńskiej* znalazł się nekrolog Mściława³⁷⁶, powtórzony zresztą na podstawie innego źródła przez Długosza³⁷⁷.

W tym miejscu należy wspomnieć o dwóch obszernych tekstach, powstałych odrębnie i włączonych do naszego źródła. Chodzi o *Opowiadanie o bitwie nad Kalką* i *Opowiadanie o najeździe Batu*. Mimo istnienia sporej literatury im poświęconej, nie udało się badaczom z sukcesem zamknąć dyskusji choćby – co będzie nas najbardziej interesowało – o miejscu powstania zabytków³⁷⁸. Nie zgadzamy się przy tym z cieszącym się uznaniem w literaturze przypuszczeniem J. Fennella, że jedna z trzech znanych redakcji pierwszego z wymienionych zabytków, która została włączona do *Kroniki halicko-wołyńskiej*, ma południoworuskie, być może czernihowskie pochodzenie i jest niezależna od wariantów zachowanych w *Latopisie lawrentiewskim* i *Latopisie nowogrodzkim pierwszym* (z tą częścią koncepcji się zgadzamy)³⁷⁹. Naszym zdaniem, zrąb relacji, później niewątpliwie przerobionej w otoczeniu Daniela Romanowicza, jest pisany wyraźnie z perspektywy halickiej. Należy go więc hipotetycznie wiązać z „Latopisem Mściława Mściławowicza”, ówczesnego władcy Halicza.

Z kolei *Opowiadanie o najeździe Batu*, ewidentnie wyglądające na wtwór do narracji naszego źródła, jest znów jedną z trzech najstarszych zachowanych w latopisarstwie wersji tej dramatycznej historii. Bez wątplenia napisane zostało z południoworuskiej perspektywy. Właściwie nic dokładniejszego nie da się powiedzieć na ten temat³⁸⁰, może ewentualnie poza tym, że według wysokiego prawdopodobieństwa, zostało włączone już do *Kroniki Romanowiczów* w trakcie redagowania jego pierwszej, Danielowej części.

Nie przekonuje nas za to opinia W. T. Paszuty, że istniał wykorzystany w części naszego źródła powstałej na dworze Włodzimierza Wasylkowicza „Latopis litewski”, spisany jakoby w Nowogrodzku³⁸¹. Owszem, w tej części *Kroniki halicko-wołyńskiej* znalazło się miejsce dla wielu informacji litewskich, na czele ze zdublowaną opowieścią o Wojsielku, jednak wystąpienie ich wszystkich da się wytłumaczyć inaczej³⁸². Pamiętajmy choćby o zachowaniu się odrębnego *Opowiadania o Wojsielku*, obecnego zresztą w późnych latopisach

³⁷⁶ Zob. s. 125–126 naszej edycji. Por. *Ипатьевская летопись*, kol. 752.

³⁷⁷ *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae*, ks. V–VI, Varsaviae 1973, s. 229–230.

³⁷⁸ Д. М. Буланин, *Повесть о битве на Калке*, [w:] СКНКДР, т. I, s. 346–348; tam obszerne odniesienia bibliograficzne.

³⁷⁹ J. L. I. Fennell, *The Tatar Invasion of 1223: Source Problems*, „Forschungen zur osteuropäischen Geschichte”, t. XXVII, 1980, s. 18–19, 23–26, 30–31.

³⁸⁰ Idem, *The Tale of Baty's Invasion of North-East Rus' and its Reflexion in the Chronicles of the Thirteenth–Fifteenth Centuries*, „Russia Mediaevalis”, t. III, 1977, s. 67–68, 78; Г. М. Прохоров, *Повесть о нашествии Батые*, [w:] СКНКДР, т. I, s. 363–365.

³⁸¹ В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 113–121. Pogląd ten przyjął np. N. N. Ulaszczik (idem, *Введение в изучение белорусско-литовского летописания*, Москва 1985, s. 103).

³⁸² Identyczną opinię przedstawił wcześniej A. S. Kibin' (idem, *Литовский князь и индийский царевич, в поисках сходства (История о Войшелке)*, „Петербургские славянские и балканские исследования”, 2011, nr 2 [10], s. 16).

litewsko-ruskich³⁸³. Taki samodzielny tekst, być może stworzony w otoczeniu Włodzimierza Wasylkowicza po 1282 r., został też włączony do powstającej wówczas redakcji naszej *Kroniki*³⁸⁴.

4. Dokumenty z kancelarii poszczególnych Romanowiczów

Odrębny artykuł zagadnieniu poświęcił A. Hens'ors'kyj³⁸⁵, a zdecydowanie najszerzej omówił je O. Kupeczyns'kyj, który – jak się wydaje – przesadził jednak z traktowaniem niektórych ewidentnie ustnych wypowiedzi posłów jako świadectw istnienia spisanych posłań. Ostatecznie wymienił on 62 gramoty, które jakoby odnotowane zostały w tekście *Kroniki halicko-wołyńskiej*³⁸⁶.

Nie zgadzając się z takim podejściem, co wyraziliśmy w edycji w odpowiednich przypisach, stwierdzamy, że zjawisko posługiwanie się przez autorów źródła dokumentami jest potwierdzone w sposób niezaprzeczalny. Spotykamy przy tym w nim – z jednej strony – wpisywanie aktów *in extenso*, z drugiej zaś, odwoływanie się do dokumentów, z którymi kronikarz zaznajomił się, lecz z różnych powodów (jak choćby ich obszerność) zdecydował się ich nie cytować³⁸⁷. Tych pierwszych notujemy zaledwie trzy³⁸⁸.

5. Utwory poetyckie najprawdopodobniej przekazywane ustnie i topika zaczerpnięta z folkloru

Jest to niezwykle ciekawy problem, zwracający uwagę badaczy już dawno. Pisali o tym choćby M. Hruszewsz'kyj³⁸⁹, A. Hens'ors'kyj³⁹⁰ czy M. Kotljars'kyj³⁹¹,

³⁸³ Na temat *Powieści o Wojsielku* zob. ostatnio A. С. Кибинь, *Литовский князь и индийский царевич*, s. 11–28 (tam rzetelny przegląd literatury).

³⁸⁴ Ibidem, s. 16–24. Zgadza się z poglądami przedstawionymi przez rosyjskiego badacza co do czasu i okoliczności powstania tego utworu.

³⁸⁵ A. I. Генсьорський, *3 коментарі до Галицько-Волинського літопису (Волинські і галицькі грамоти XIII ст.)*, [w:] *Історичні джерела та їх використання*, t. IV, Київ 1969, s. 171–184.

³⁸⁶ O. Купчинський, *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження, тексти*, Львів 2004, s. 205–356.

³⁸⁷ Zob. s. 333, 552–553, 558–563, 616–618 naszej edycji.

³⁸⁸ Są to: 1) przekazanie przez Włodzimierza Wasylkowicza Mścislawowi (II) Daniłowiczowi władzy nad księstwem, Raj, 9–15 II 1288 r. (zob. s. 558–559 naszej edycji; por. *Ипатьевская летопись*, kol. 903); 2) nadanie Włodzimierza Wasylkowicza dla swej żony Olgi, Raj, 9–15 II 1288 r. (zob. s. 559–562 naszej edycji; por. *Ипатьевская летопись*, kol. 903–904); 3) nałożenie przez Mścislawa (II) Daniłowicza na brześcian obciążeń, Brześć?, kon. V 1289 r. (zob. s. 616–618 naszej edycji; por. *Ипатьевская летопись*, kol. 932).

³⁸⁹ M. Грушевський, *Історія української літератури*, t. III, s. 135, 147–152.

³⁹⁰ A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, Київ 1961, s. 175–178, 208–216, 258–262, 279.

³⁹¹ H. Ф. Котляр, *Фольклорні перекази і свідчення очевидців у Галицько-Волинському літописі*, [w:] *Храм і люди. Збірка статей до 90-річчя з дня народження Сергія Олександровича Висоцького*, Київ 2013, s. 120–131.

przy czym pierwszy z wymienionych podkreślał też poetycki charakter niektórych fragmentów *Kroniki Romanowiczów*³⁹².

Rzeczywiście, w naszym źródle da się zauważyć wykorzystanie całej palety tego typu odniesień, poczynawszy od parafrazy połowieckiego eposu w apologii Romana Mściśławowicza do różnego rodzaju zaczerpniętych z folkloru powieści. Listę tych odniesień znajdują Czytelnicy w komentarzach do tekstu *Kroniki*.

6. Informacje od świadków wydarzeń, w tym naocznych, przekazywane najpewniej ustnie

Informacje te są zróżnicowane pod względem charakteru. Mamy więc wyraźne świadectwa wysłuchiwanie opowiadań naocznych świadków o wydarzeniach mających miejsce dość dawno. Za takie, co wyrażamy w odpowiednim miejscu edycji, uznajemy np. zarejestrowane przez kronikarza przypuszczalnie na podstawie słów samego Daniela Romanowicza „plotki” z dworu węgierskiego, z okresu, gdy książę tam przebywał (o chęci wydania przez Andrzeja II za Daniela córki, o śmierci króla Niemiec Filipa Szwabskiego i związku z nią przedstawiciela rodu Andechs-Meranien, o wydaniu z inicjatywy królowej Gertrudy córki Elżbiety za landgrafowicza turyngijskiego Ludwika itp.³⁹³). Z drugiej strony, znajdujemy w źródle wiadomości dostarczone „na świeżo”, zarówno przez naocznych świadków, jak i z drugiej ręki. Za przykład pierwszych traktujemy choćby – najpewniej przekazane przez samego posła – opowiadanie o jego spotkaniu i rozmowie z Konradem II Siemowitowiczem³⁹⁴, zaś tych drugich – wzmiankę o wielkiej powodzi nad Morzem Północnym z 1287 r. Prawdopodobnie przynieśli ją kupcy mający kontakty z tamtą częścią Europy³⁹⁵.

W każdym razie liczba wiadomości zapisanych przez świadków jest bardzo duża.

7. Autopsja dziejopisów

Niemalą jest zwrotów potwierdzających uczestnictwo poszczególnych autorów naszego źródła w konkretnych wydarzeniach. Było to ważne źródło pozyskiwania informacji w nim zarejestrowanych. Dla przykładu zwróćmy uwagę na ustęp, w którym kronikarz działający w otoczeniu Daniela Romanowicza stwierdził, że nie wpisał tekstu pewnego dokumentu Beli IV, gdyż był on zbyt obszerny³⁹⁶. Jest to – jak nam się wydaje – świadectwo tego, że widział on akt

³⁹² М. Грушевський, *Історія української літератури*, т. III, s. 134–135, 145–146.

³⁹³ Zob. s. 27–28 naszej edycji.

³⁹⁴ Zob. s. 509–510 naszej edycji.

³⁹⁵ Zob. s. 539–540 naszej edycji.

³⁹⁶ Zob. s. 333 naszej edycji.

umowy węgiersko-ruskiej na własne oczy. Równocześnie, ujawnia się dzięki temu zapisowi przynależność środowiskowa autora – musiał on być związany z kancelarią książęcą³⁹⁷.

Autopsję sugeruje szczegółowość opisu ostatnich dni Włodzimierza Wasylkowicza. Potwierdzenie uczestnictwa w życiu dworu i zapisywanie wiadomości o wydarzeniach, których było się naocznym świadkiem, znajdujemy także w ustępie dotyczącym wpisania przez autora do „latopiśca” dokumentu Mścislawa (II), nakładającego na brześcian obciążenia jako karę za bunt³⁹⁸.

IX. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA TREŚCI ZABYTKU

1. Uwagi wprowadzające

Naszym zdaniem szczegółowe scharakteryzowanie treści *Kroniki halicko-wołyńskiej* jest zadaniem wymagającym odrębnej monografii. W tym miejscu, wychodząc przede wszystkim naprzeciw oczekiwaniom Czytelnika polskiego, przedstawiamy w sposób nieco dokładniejszy wiadomości źródła dotyczące spraw polskich, kreślając dla nich tło w postaci uwag na temat horyzontów geograficznych jego autorów. Co do kwestii ruskich ograniczamy się z konieczności do kilku stwierdzeń ogólnikowych.

Narracja *Kroniki halicko-wołyńskiej* koncentruje się wokół dziejów dynastii Romanowiczów, szczególnie zaś Daniela Romanowicza, Wasylka Romanowicza i Włodzimierza Wasylkowicza. Poprzez pryzmat działalności tych książąt (a także w mniejszym stopniu innych) ukazane są dzieje rządzonych przez nich dziedzin. Autorzy poszczególnych części źródła często jednak wychodzili – co absolutnie naturalne – poza te ramy³⁹⁹. Wiadomości należące do wymienionej kategorii podane są w sposób nader specyficzny, wyraźnie określone pewnymi konkretnymi założeniami ideowo-narracyjnymi. Nie należy oczekiwać np., choć źródło jest ściśle związane z dynastią, że znajdzie się w nim pełen katalog informacji na temat dat narodzin, ślubów czy zgonów poszczególnych Romanowiczów. Najwyraźniej nie mieściła się taka konieczność w zastosowanym przez dziejopisów, a nie do końca możliwym do odtworzenia przez nas kluczu doboru danych godnych zarejestrowania.

W każdym razie, oprócz wiadomości o szeroko pojmowanym charakterze politycznym, *Kronika halicko-wołyńska* jest przebogatym rezerwuarem do badań nad ruską kulturą. Już sam zakres odwołań i zaczerpnięć literackich obecnych

³⁹⁷ Zob. przyp. 888 na s. 533 naszej edycji.

³⁹⁸ Zob. s. 615–619 naszej edycji.

³⁹⁹ Przecież każda informacja dotycząca np. relacji Romanowiczów z obcymi dworami z konieczności wymagała podania różnych wiadomości o „obcych”. Nieodzowne narracyjnie było choćby nazwanie partnerów dyplomatycznych czy wrogów Romanowiczów itp.

w tym pomniku dziejopisarstwa pokazuje świetnie stan umysłowości środowiska, w którym powstał. Innym przykładem ukazującym wagę źródła jako skarbcza informacji o kulturze i sztuce jest obszerne i przebogate w szczególności opowiadanie o budowie i zniszczeniu Chełma, gdzie spotykamy dane – niezrządkiem bardzo szczegółowe – o czterech cerkwiach i ich wyposażeniu, czy o pewnym oddzielnie stojącym pomniku. W tym tekście pojawia się też – co jest absolutną rzadkością dla ówczesnych narratywów – imię jednego z artystów pracujących przy budowie chełmskiego zespołu. Analogiczne znaczenie możemy zresztą przyznać treściom zawartym w apologii Włodzimierza Wasylkowicza.

A ileż w *Kronice Romanowiczów* znajdujemy, pomieszczonych najczęściej mimochodem w stosunku do głównego nurtu narracji, wiadomości o strukturze społecznej i organizacji państwa Romanowiczów, o jego infrastrukturze, ludności, jej zwyczajach, mentalności i wierzeniach? Dane te idą w setki, jeśli nie w tysiące, będąc podstawą do szeregu różnorodnych studiów. Jeszcze raz podkreślamy, wracając do interesującego nas tematu, że problematyka ta domaga się odrębnego opracowania.

Charakterystykę „obcych” informacji naszego pomnika zaczniemy od nakreślenia jego horyzontów geograficznych. Wydają się one całkiem szerokie. Zwróćmy uwagę, że jeśli chodzi o kierunek wschodni⁴⁰⁰, pojawiają się wiadomości dotyczące Mongołów. Nie ma ich dużo i związane są niemal wyłącznie z wzajemnymi relacjami, jednak notujemy przecież napomknięcie o Tangutach i śmierci Czyngis-chana.

Relatywnie niedużo jest wzmianek na temat położonych na wschód i północny wschód od władztwa Romanowiczów innych księstw ruskich. Gdyby nie *Powieść o najeździe Batu* byłoby ich w ogóle bardzo mało. Zwróćmy uwagę, że na kartach naszego źródła – za jednym wyjątkiem – nie pojawia się Nowogród Wielki, a Połock nie jest wzmiankowany zupełnie.

Jeśli chodzi o umownie rozumianą północ, znajdujemy sporo różnorodnych informacji na temat ludów bałtyjskich, głównie z uwzględnieniem Litwinów i Jaćwiągów, co naturalnie wiąże się z częstotliwością wzajemnych relacji. W każdym razie szczególnie bogaty jest onomastikon bałtyjski prezentowany w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Ale przecież spotykamy również w pewnym sensie nieoczekiwane informacje o litewskich pogańskich bóstwach i tamtejszych zwyczajach religijnych. Drogi pojawienia się przynajmniej niektórych z nich nie są oczywiste, ale nie można wykluczyć, że przekazywały je lub potwierdzały litewskie żony Romanowiczów (Daniela Romanowicza i Szwarna Daniłowicza) czy też osoby z ich otoczenia.

Jeśli chodzi o kierunek północny, nie można nie wspomnieć o pewnej liczbie wiadomości poświęconych „nadbałtyckim” państwu niemieckim,

---

⁴⁰⁰ Pojęciem kierunek geograficzny posługujemy się cokolwiek umownie. Tak więc Nowogród Wielki zaliczamy do Wschodu, zaś za Północ uważamy np. ludy bałtyjskie.

często ściśle powiązanych z kwestiami litewskimi czy bałtyjskimi. Co ciekawe, w pewnym miejscu, w części odnoszącej się do 2. poł. I. 80. XIII w., nasze źródło wspomina o „toruńskich Niemcach”, co wskazuje na potwierdzone w innych źródłach znaczenie tego miasta dla relacji Romanowiczów ze strefą nadbałtycką. Jedyna w swoim rodzaju jest także wzmianka o wielkiej powodzi nad Morzem Północnym z końca 1287 r., ukazująca istnienie kontaktów (znów zapewne handlowych) Rusi halicko-wołyńskiej z tamtym rejonem Europy.

Może budzić zdziwienie znikoma liczba wiadomości o krajach znajdujących się na „południu”. Notujemy pojedyncze tego typu wzmianki. Dotyczą one głównie obu opowiadań o Wojśielku i jego niespełnionej chęci dotarcia na Athos. Prawda, mowa też raz o łodziach płynących m.in. z ładunkiem wina w górę Dniestru z Oleszja, a więc z północnego pobrzeża Morza Czarnego oraz o podróży późniejszego metropolity Cyryla na chirotonię „do Greków”.

Co do „zachodu” wreszcie, zdecydowanie dominują wiadomości węgierskie i polskie, przy pewnej przewadze pierwszych z wymienionych nawet do pocz. I. 50. XIII w. i przeważeniu na korzyść tych drugich w okresie późniejszym. Niewątpliwie dzięki bliskim relacjom Romanowiczów z Arpadami na karty naszego źródła trafiły bogate w momentami zaskakujące szczegóły bloki wiadomości dotyczących spraw austriackich, czeskich, a nawet polityki wewnętrznej Cesarstwa. Koncentrowały się one przy tym głównie wokół epizodów z rywalizacji o następstwo po Babenbergach, choć we wczesnej partii znajdujemy również – powstałe ewidentnie na kanwie węgierskich plotek dworskich – wiadomości o królu Filipie Szwabskim czy św. Ludwiku turyngskim.

Zaznaczmy jeszcze, że pod względem tematycznym dominuje, jeśli chodzi o zainteresowania kronikarzy, szeroko rozumiana polityka, znów traktowana bardzo personalistycznie, przez pryzmat działań poszczególnych władców, choć trafiają się z różnych okazji informacje innego typu. Zorientujmy się teraz, jak na tym tle przedstawia się wiedza oddawanego do rąk Czytelników zabytku ruskiego piśmiennictwa o Polsce.

2. *Kronika Romanowiczów* jako źródło do dziejów Polski

Nie trzeba nikogo przekonywać, że o skali zainteresowań naszego źródła sprawami polskimi i jego niezwykłym znaczeniu dla ich oświetlenia najlepiej może świadczyć ono samo. Należy się jednak Czytelnikom w tym miejscu kilka uwag podsumowujących. Rzeczywiście, liczba wiadomości *Kroniki halicko-wołyńskiej* o dziejach księstw polskich w XIII w. jest zupełnie wyjątkowa w porównaniu z innymi pomnikami ówczesnego obcego dziejopisarstwa. Można wprost zaryzykować stwierdzenie, że nasze źródło wypełnia dotkliwą lukę w przekazach polskich, szczególnie nieistniejących mazowieckich.

Bez wątpienia widać różnicę, jeśli chodzi o skalę zainteresowań zabytku różnymi władztwami Piastów. Najwięcej zainteresowania z oczywistych wzglę-

dów budziły te, które utrzymywały żywe kontakty z państwem Romanowiczów, czyli Małopolska i Mazowsze. Mówiąc jeszcze precyzyjniej, przede wszystkim władztwa Leszka Białego i jego syna, Bolesława Wstydlwego, Konrada Mazowieckiego oraz jego synów Bolesława i Siemowita, a także wnuków, Konrada II i Bolesława II Siemowitowiców, wreszcie – Leszka Czarnego. Widać więc wyraźną terytorializację odniesień ruskiego źródła, choć okazjonalnie podawało ono różne wiadomości o Wielkopolsce i Śląsku. Praktycznie nie występują zaś na jego kartach Pomorze Gdańskie i Kujawy.

Co budziło zainteresowanie ruskich kronikarzy? Przede wszystkim wzajemne relacje – to oczywiste – a więc dzieje sojuszy i wojen, wspólnych działań i działań prowadzonych przeciw sobie. Były one często ujmowane w sposób spersonalizowany, przez pryzmat aktywności konkretnych osób, głównie książąt, ale i możnych. Zdarzało się, że na karty naszego źródła – w specyficznych sytuacjach – trafiali też reprezentanci innych warstw społecznych, choć tworzyli oni z reguły wzmiankowane anonimowo tło. Tak oto, przy okazji opisu zdobycia przez Burundaję Sandomierza ukazany został w aureoli bohaterstwa czyn pewnego prostego, słabo uzbrojonego Lacha, który zabił jednego z najeźdźców na wałach grodu. Wspomniano o pośle lublinian do Konrada III, Jartaku, oraz o pośle Bolesława Wstydlwego do Wasylka Romanowicza, proboszczu lubelskim Grzegorzem. Są to w ogóle jedyne zachowane informacje na temat tych osób.

Przede wszystkim jednak wzmiankowani byli – co łatwe do wytłumaczenia – Piastowie i możni. Tak więc, spośród książąt polskich w *Kronice halicko-wołyńskiej* pojawiają się: 1) princeps Polski Leszek Biały wraz z żoną (jednak bez podania danych personalnych na jej temat). Wzmiankowania tego Piasta są liczne, a nasze źródło wie na jego temat po prostu dużo, podając m.in. unikalne informacje o jego narzeczeństwie lub pierwszym małżeństwie oraz o okolicznościach śmierci; 2) Konrad Mazowiecki, tym razem przy całkowitym milczeniu na temat ruskiej przeciw żonki⁴⁰¹, za to z jego nader pochlebnym nekrologiem; 3) Bolesław Wstydlwy krakowsko-sandomierski wraz z żoną, której imię i filiację odnotowano (Kinga, córka Beli IV). Źródło nasze zarejestrowało przy tym nieznaną przekazom polskim informację o ciężkiej chorobie księcia, a także fakt zgonu tego Piasta i opowiedziało o jego pochówku; 4) Bolesław I Konradowicz mazowiecki wraz z małżonką, ruską księżniczką, którą dokładnie zidentyfikowano, podkreślając, że to Daniel miał wpływ na zaistnienie tego związku, a także, że po zanotowanej w źródle śmierci Bolesława, wydał krewniaczkę po raz kolejny za męża; 5) Siemowit I Konradowicz mazowiecki. *Kronika halicko-wołyńska*, co ciekawe, nie wspomniała o jego ruskiej żonie Perejasławie⁴⁰², za to dokładnie opisała tragiczne

⁴⁰¹ Trudno stwierdzić, czy na tę absencję wpływ miało pochodzenie Agafii Konradowej. Była przecież córką Światosława Igorowicza, powieszona na oczach małoletniego Daniela.

⁴⁰² Jak doskonale wiadomo, Perejasława przez większość literatury uważana była za córkę Daniela (zob. przyp. 175 na s. 57–58 naszej edycji). Naszym zdaniem, wraz z brakiem określeń

okoliczności śmierci władcy; 6) Leszek Czarny, w okresie krakowskich rządów. Nasze źródło nie wzmiankowało jego żony, natomiast wspomniało o zgonie księcia; 7) Konrad II Siemowitowic mazowiecki, wraz z żoną, wzmiankowaną bez imienia, i córką – analogicznie; 8) Bolesław II Siemowitowic mazowiecki, również bez wiadomości na temat małżonki.

Oto grupa Piastów budzących żywe zainteresowanie *Kroniki Romanowiczów*. Oprócz nich byli w niej wymieniani okazjonalnie: z reprezentantów śląskiej linii dynastii Henryk Pobożny (bez miana za to określony za pomocą patronimiku), Henryk Probus i Władysław Kazimierzowic bytomski, zaś z gałęzi wielkopolskiej Władysław Laskonogi i Władysław Odonic.

W *Kronice Romanowiczów* na przestrzeni całego czasu objętego jej narracją zostały także zarejestrowane informacje o całkiem sporej grupie możliwych polskich, przede wszystkim służących Leszkowi Białemu, Konradowi Mazowieckiemu i Bolesławowi Wstydliwemu. Łącznie naliczyliśmy ich dwunastu lub trzynastu. Wymieniamy ich tutaj, odsyłając zainteresowanych do konkretnych miejsc wzmiankowań: Wiaczesław/Więcesław Łysy, Sulisław Bernatowic, Pakosław Lasocic, Dzierżysław Abrahamowic, Tworjan (Florian) Wojciechowic, Mściwój, Warsz (nie jest wykluczone przy tym, że nasze źródło zna dwóch polskich możliwych noszących to miano), Sąd, Sięgniew, Sułko, Nieustęp i Matwei (wojewoda sieradzki Leszka Czarnego).

Mamy wreszcie – co już sygnalizowaliśmy – różnego rodzaju wzmianki zbiorcze o Lachach, a to o kaliszanych, pertraktujących z wysłannikami Konrada Mazowieckiego czy o sandomierzanach przygotowujących się na najgorsze po kapitulacji grodu przed Mongołami, a to o wojach polskich współdziałających lub walczących przeciw Rusinom, o osadnikach laskich ciągnących do Chełma, wreszcie o mieszkańcach laskiej ukraiны pozytywnie nastawionych do swych ruskich sąsiadów.

Poza informacjami o ludziach, znajdujemy tam całkiem sporo wiadomości na temat grodów, rzek czy nawet konkretnych wsi polskich. Wzmiankowane są nawet poszczególne obiekty architektoniczne (kościół farny w Sandomierzu, kościół na Łysej Górze, kościół franciszkanów w Krakowie, wieża „u mnichów” w Lublinie, najpewniej murowane umocnienia Wawelu) oraz pewne zwyczaje laskie (np. zakaz uprowadzania czeladzi).

Wszystko to daje niezwykle bogaty i różnorodny obraz, znacznie przewyższający skalą to, co współczesne źródła polskie wiedzą o Rusi. Co więcej – podkreślamy z mocą – często są to informacje jedyne w swoim rodzaju, nie mające analogii w naszych przekazach krajowych. Już sam ten fakt pozwala stwierdzić, że mamy do czynienia z zabytkiem niezwykle ważnym dla lepszego poznania dziejów Polski w XIII w.

na wynikające z istnienia jej związku z Siemowitem więzy powinowactwa księcia mazowieckiego ze starszym Romanowiczem, jest to jeden z kolejnych, ważnych argumentów podważających powszechny pogląd o filiacji Perejasławy.

Szczegółowość i dogłębnosc przedstawianych danych jest przy tym nierzadko wprost niesamowita. Niech za przykład tego zjawiska posłuży, zapewne zarejestrowane na podstawie relacji naocznego świadka, opowiadanie o spotkaniu posła Włodzimierza Wasylkowicza z wojującym ze swym bratem Bolesławem, Konradem II Siemowitowicem, gdzie mowa o tym, że ruski wysłannik, wiedzący o istnieniu w otoczeniu mazowieckiego księcia osób mogących donieść o usłyszanych wieściach Bolesławowi, uściśnął znacząco dłoń rozmówcy, równocześnie głośno przedstawiając fałszywą wiadomość. Konrad zrozumiał intencję Rusina, wyszedł rozmówić się z nim na osobności i usłyszał, aby przygotowywał swoich ludzi oraz łodzie do przeprawy, bowiem posiłki nadszły.

W takich miejscach – mówiąc cokolwiek poetycko – możemy dotknąć konkretnej minionej chwili, stajemy się niemal bezpośrednimi świadkami wydarzeń. Niewiele narratywów daje taką możliwość. Spośród polskich średniowiecznych, pewne analogie znajdujemy właściwie jedynie u Jana z Czarnkowa. Oto jeden z wyjątkowych walorów *Kroniki halicko-wołyńskiej*, i to nie tylko jako źródła do dziejów Polski.

X. OPIS GRAMATYCZNY ORAZ SPECYFIKA LEKSYKALNA I SKŁADNIOWA ZABYTKU⁴⁰³

Warto zacząć ten rozdział od stwierdzenia, że badania nad językiem naszego źródła nie są nadzwyczaj obfite. Oprócz prac wymienionych niżej przez Autorkę rozdziału warto wspomnieć jeszcze o co najmniej kilku innych⁴⁰⁴.

Tekst *Kroniki halicko-wołyńskiej* dzieli się umownie pod względem języka ma dwie części: „halicką” i „wołyńską”⁴⁰⁵. We wszystkich pracach naukowych,

⁴⁰³ Tekst napisany przez I. Juriewą i przetłumaczony przez A. Jusupowicia. Za sprawdzenie wykorzystanej terminologii pragniemy podziękować Z. Brzozowskiej.

⁴⁰⁴ A. I. Генсьорський, *Спостереження над вживанням повноголосних і неповноголосних форм у Галицько-Волинському літописі*, „Проблеми слов'янського мовознавства”, t. IV, 1955, s. 81–98; idem, *Значення форм минулого часу у Галицько-Волинському літописі*, Київ 1957; idem, *Про деякі особливості стилю в Галицькому літописі*, [w:] *Дослідження і матеріали з української мови*, t. I, Львів 1959, s. 37–48; D. Tschizewskij, *Zum Still der Galizisch-Volhynischen Chronik*, s. 79–109; D. S. Worth, *Phraseology in the Galician-Volhynian Chronicle. A Study in Distributional Stylistics*, „The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.”, t. VIII, 1960, nr 1–2 (25–26), s. 55–69; idem, *Linguistic and Historiography. A Problem of Dating in the Galician-Volhynian Chronicle*, [w:] idem, *On the Structure and History of Russian. Selected Essays*, przedm. H. Birnbaum, München 1977, s. 221–235; D. S. Hristova, *Major textual boundary of linguistic usage in the Galician-Volhynian Chronicle*, „Russian History”, t. XXXIII, 2006, nr 2–3–4, s. 313–331.

⁴⁰⁵ Terminy „halicka” i „wołyńska” mają znaczenie umowne, stosowane tradycyjnie w literaturze językoznawczej i nie odnoszą się do realnych miejsc powstania źródła (zob. w tej sprawie rozdz. IV). Dlatego zawsze podajemy je w cudzysłowie.

w mniejszym lub większym stopniu poświęconych analizie lingwistycznej naszego źródła⁴⁰⁶, granica pomiędzy obiema częściami wyznaczona została na 1260/1261 r. dla rękopisu hipackiego. W chlebnikowskim zaś „wołyńska” część zaczyna się od słów: „Посем[ь] же миноув[ь]шима двѣма лѣтома”⁴⁰⁷.

Z punktu widzenia tekstologii sytuacja jest bardziej skomplikowana. Jak zauważył A. S. Orłow, w pierwszej części kroniki zamieszczono wiele cytatów z kompilacyjnego chronografu, zawierającego *Kronikę* Jana Malalasa⁴⁰⁸, *Pismo Święte*⁴⁰⁹, *Aleksandreidę*⁴¹⁰, *Kronikę* Jerzego Mnicha (Hamartolosa)⁴¹¹, *Wojnę żydowską* Józefa Flawiusza⁴¹². Ostatnim fragmentem źródła, zawierającym niewykorzystywany wcześniej cytat z *Chronografu*, jest opis pojawienia się komety: „В та ж[е] лѣта ѡвиса свѣзда на вѣстоцѣ хвостатаа образум[ь] страшным[ь], испоущаючи wt[ь] себе лоуча великы. Си же свѣзда нарицашеса «власатаа»”⁴¹³. Wzmianka ta nawiązuje do informacji z ks. XVII Jana Malalasa. Po tym więcej cytatów z chronografu nie spotykamy⁴¹⁴. Analizując dane zawarte w pracy A. S. Orłowa, można przypuszczać, że opowiadanie „halickiej” części kończy się informacją o komecie. Jednak ponieważ granica językowa, wspomniana wyżej, jasno pokazuje radykalną zmianę językowej strategii kronikarza⁴¹⁵, uwzględniając dane tekstologiczne, można mówić o aktywnym redagowaniu zakończenia „halickiej” części przez redaktora „wołyńskiej”⁴¹⁶.

Z tego powodu, w opisie gramatycznym będą wykorzystane następujące granice: „halicka” część (do k. 352/719, w. 7 według rękopisu chlebnikowskiego⁴¹⁷) oraz „wołyńska” część (od k. 352/719, w. 7 do 384v/784, w. 14

⁴⁰⁶ A. I. Генсѡрскій, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, Київ 1961; Д. Ворт, *К проблеме датировки Галицко-Волынской летописи*, [w:] *Очерки по русской филологии*, Москва 2006; М. Н. Шевелева, *Вторичные имперфективы с суффиксом -ыва/-ива- в летописях XII–XVI вв.*, „Русский язык в научном освещении”, 2010, nr 2 (20), s. 199–241; И. С. Юрьева, *Некоторые особенности синтаксиса, морфологии и лексики так называемой Галицко-Волынской летописи*, „Лингвистическое источниковедение и история русского языка”, 2012–2013 [2013], s. 135–151.

⁴⁰⁷ X, k. 352/719.

⁴⁰⁸ A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 103–111.

⁴⁰⁹ Ibidem, s. 110–111.

⁴¹⁰ Ibidem, s. 115–117.

⁴¹¹ Ibidem, s. 117, 120–123.

⁴¹² Ibidem, s. 117–119.

⁴¹³ X, k. 357/729–357v/730. W rękopisie ipatiewskim wydarzenie to zostało zapisane pod 6773 r.

⁴¹⁴ A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 109–110.

⁴¹⁵ Д. Ворт, *К проблеме*, s. 267; М. Н. Шевелева, *Вторичные имперфективы*, s. 215–216, И. С. Юрьева, *Некоторые особенности синтаксиса*, s. 149.

⁴¹⁶ Czyli od wspomnianego wyżej fragmentu X, k. 352/719 do pojawienia się komety, czyli X, k. 357/729–357v/730.

⁴¹⁷ Lata 1201–1260 według redakcji hipackiej.

według rękopisu chlebnikowskiego⁴¹⁸). Po zakończeniu „wołyńskiej” części w kodeksie chlebnikowskim wpisano kilka fragmentów z *Księgi Estery*, które w żaden sposób nie mają związku z charakterystyką języka *Kroniki* i dlatego nie uwzględniono ich w badaniach.

„Halicką” część źródła, jak zaznaczono w literaturze przedmiotu, pod względem leksyki i frazeologii charakteryzują wysokie standardy literackie („cerkiewnosłowiańskie”)⁴¹⁹. W narrację „wołyńskiej” części dosyć swobodnie wpleciono elementy języka potocznego⁴²⁰. Przeciwnastawne tendencje obu kronikarzy są bardzo wyraźne i na poziomie gramatyki. Porównajmy zatem obie części z punktu widzenia ich specyfiki gramatycznej.

1. System czasów przeszłych

W systemie czasowników między obiema częściami *Kroniki* można dostrzec istotne różnice. W szczególności znamieny jest system czasu przeszłego. Przedstawiamy dane w postaci poniższej tabeli.

Tabela 1. System czasów przeszłych⁴²¹

			„halicka” część <i>Kroniki</i>	„wołyńska” część <i>Kroniki</i>
aoryst ⁴²²	wszystkich form ⁴²³		2015 (83%)	1091 (67%)
<i>perfectum</i>	wszystkich form		63 (3%)	149 (9%)
	z łącznikiem ⁴²⁴	1 os.	3	36
		2 os.	10	21
		3 os.	23	0
	bez łącznika	1 os.	3 (50%)	9 (20%)

⁴¹⁸ Lata 1261–1292 według redakcji hipackiej.

⁴¹⁹ W tekście rosyjskim: „книжные”, czyli w pewnym uproszczeniu typowe cerkiewnosłowiańskie elementy w piśmiennictwie. Mówiąc prościej, jest to świadomy wybór piśmiennictwa cerkiewnosłowiańskiego, a nie staroruskiego. W niniejszym tłumaczeniu konsekwentnie słowa „книжность”, „книжный” tłumaczę poprzez literackość z dopełniającym terminem w nawiasie (cerkiewnosłowiańskość).

⁴²⁰ Por.: A. I. Генсборский, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 46–50; 111; 112; 154; 240–241; 262.

⁴²¹ Tutaj i dalej dokładne dane statystyczne przytoczone zostały za starszym i pod względem językowym lepszym kodeksem hipackim.

⁴²² Obliczając aorysty, wyłączono formy od czasownika „начати (почати)”. Występują one oddzielnie – i jako część składowa form złożonych.

⁴²³ W nawiasach w wierszu „wszystkie formy” podano procent od całościowej liczby czasu przeszłego prostego każdej z części źródła.

⁴²⁴ Dla *perfectum*, *imperfectum* i *plusquamperfectum* dopełniając wyróżniono procent odpowiednich form bez łącznika, nieściągniętych form i „ruskiego” *plusquamperfectum* odpowiednio w nawiasie.

		2 os.	0	7 (25%)
		3 os.	24 (51%)	76 (100%)
<i>plusquamperfectum</i>	wszystkich form		76 (3,5%)	53 (3%)
	(„ruski” <i>plusquamperfectum</i>)		0	3 (6%)
<i>imperfectum</i>	wszystkich form		247 (10%)	236 (14%)
	nieskontrahowane		20 (8%)	3 (0,4%)
<i>начату</i> + bezokolicznik	wszystkich konstrukcji		13 (0,5%)	108 (7%)

Aoryst

Aoryst, podstawowa forma latopisarskiej/kronikarskiej narracji, w obydwu częściach *Kroniki* pozostaje najczęściej stosowanym czasem przeszłym. Dane „halickiej” części (83%) odpowiadają większości najstarszych latopisów staroruskich: zazwyczaj na formy aorystu w narracji latopisarskiego tekstu przypada więcej niż 80%. I tak np. w *Powieści dorocznej*⁴²⁵ według rękopisu hipackiego zastosowano 4320 form aorystu (80%), w *Latopisie nowogrodzkim pierwszym starszej redakcji według odpisu synodalnego*⁴²⁶ – 3325 (91%), w *Latopisie suzdalskim* według rękopisu ławrientiewskiego⁴²⁷ – 3807 (84%). Z tego zestawienia wyłamuje się *Latopis kijowski*, w którym jest 74% aorystów w zestawieniu ze wszystkimi formami czasów przeszłych (w sumie 5933). Charakterystyczne, że narracja *Latopisu kijowskiego* spośród wszystkich tekstów wcześniejszych od *Kroniki halicko-wołyńskiej* jest najbliższa językowi potocznemu⁴²⁸.

Co więcej, procent użycia aorystów w „wołyńskiej” części źródła (67%) jest najniższy ze wszystkich wczesnych latopisów ruskich. Jest niższy nawet niż w *Latopisie kijowskim*.

W konsekwencji, choć aoryst pozostaje najczęściej stosowaną formą czasu przeszłego w „wołyńskiej” części *Kroniki*, wykorzystany jest w istocie rzadziej w porównaniu z innymi latopisarskimi zabytkami i ustępuje część swoich tradycyjnych kontekstów na rzecz żywego języka.

Interesująca jest również analiza specyfiki wykorzystania aorystu liczby podwójnej. W „halickiej” części kroniki aoryst liczby podwójnej spotykamy 124 razy – to jest 6,2% wszystkich aorystów. W „wołyńskiej” części kroniki formy aorystu liczby podwójnej występują 21 razy – 1,9%.

Zastosowanie aorystu liczby podwójnej w „halickiej” części jest bezprecedensowe w porównaniu z innymi wczesnymi latopisami ruskimi. Nawet w bardzo archaicznej pod względem języka *Powieści dorocznej* omawiane

⁴²⁵ Cyt za wydaniem: *Ипатьевская летопись* [1998].

⁴²⁶ НПЛ.

⁴²⁷ СЛ.

⁴²⁸ А. А. Зализняк, „Слово о полку Игореве” взгляд лингвиста, wyd. 3 uzur., Москва 2008, s. 54–55, 66.

formy zostały użyte 158 razy, co stanowi 3,7% (158 z 4320). W *Latopisie kijowskim* jest ich 3,8% (227 z 5933), w НПЛІ i w stosunkowo najpóźniejszym СЛ odpowiednio 1,08% (36 z 3325) oraz 1,65% (63 z 3807). Ponieważ aoryst był formą w czasie powstania źródła martwą, zachowanie liczby podwójnej aorystu w „halickiej” części kroniki jest w pewnym stopniu unikalne. Oczywiście, ciągle wymienianymi osobami w „halickiej” części źródła są „bracia Daniel i Wasylko”, i faktycznie na nich przypada więcej niż połowa zastosowań rozważanej formy (79 wypadków), dlatego teoretycznie tak wysoki procent może wynikać ze specyfiki kontekstu – jednakże, w odniesieniu do tej pary w tejże *Kronice* jest wykorzystywana i liczba pojedyncza, i mnoga, np.: (1) „Данил[ъ] же и Васил[ъ]ко *погна* на нѣ”⁴²⁹; (2) „Даниль же и Василько *погнаша* на нѣ”⁴³⁰. Powiązanie liczby z kontekstem narracji nie jest zatem, jak widać, wystarczającym wyjaśnieniem.

Perfectum

Porównując „halicką” i „wołyńską” część *Kroniki* pod względem wykorzystania *perfectum*, znów spotykamy przeciwstawne tendencje (wykorzystanie *perfectum* wynosi odpowiednio 3% i 9% wszystkich form czasu przeszłego). W archaicznej *Powieści dorocznej* i literackim („cerkiewnosłowiańskim”) СЛІ procent wykorzystania *perfectum* jest jednakowy – 5% całościowej liczby form czasu przeszłego (odpowiednio 275 i 222). Prawdopodobnie można rozpatrywać tę zależność jako „średnią”, a w skrajnej interpretacji – jako odchylenia w stronę sztucznej literackości („cerkiewnosłowiańskości”) lub większej otwartości tekstu na zjawiska w żywym języku.

W „halickiej” części kroniki forma *perfectum* wykorzystywana jest bardzo rzadko. Tak mały procent jest jeszcze tylko w НПЛІ (3% – 109 zastosowań). Jeśli wziąć pod uwagę niezaokrąglone wyniki, wówczas i w НПЛІ w ujęciu procentowym odrobinę częściej wykorzystywane jest *perfectum* – 2,9% przy 2,6% w „halickiej” części *Kroniki*. W НПЛІ narracja zbudowana jest praktycznie z samych aorystów. W większości jest to zwykle odnotowanie wydarzeń, co dla pozostałych wczesnych latopisów jest nietypowe – z tego powodu statystyka wykorzystania *perfectum* w НПЛІ, jak widać, nie należy do wzorcowych. Biorąc pod uwagę te dane, jak i czas powstania tego zabytku piśmiennictwa ruskiego, należałoby się spodziewać większej częstotliwości w zastosowaniu *perfectum* w „halickiej” części kroniki, jednak jest ona ekstremalnie niska, co pozwala sądzić, że autor „halicki” usilnie starał się unikać form staroruskich, aby uczynić tekst bardziej elitarnym.

W „wołyńskiej” części *Kroniki*, na odwrót, *perfectum* jest szeroko stosowane. Tak jak w przypadku aorystów, procent zastosowania *perfectum* w „wołyńskiej”

⁴²⁹ X, k. 334/683.

⁴³⁰ II, k. 208v, pod 6757 r.

części źródła (9%) bliski jest do *Latopisu kijowskiego* (10% form czasu przeszłego z 779 zastosowań). Świadczy to o tym, że wołyński autor bardzo swobodnie wykorzystywał w swoim tekście język potoczny.

Formy *perfectum* z łącznikiem i bez łącznika w „halickiej” i „wołyńskiej” części zabytku również wyglądają inaczej. Szczególnie ważne jest to dla form trzeciej osoby: w żywym języku staroruskim w trzeciej osobie łącznika nie było⁴³¹.

Rozmieszczenie form trzeciej osoby z łącznikiem i bez łącznika w „halickiej” części kroniki (51%) jest najbliższe *Powieści dorocznej* (38%), z zastrzeżeniem, że w pozostałych latopisach, w większości wcześniejszych niż „halicki”, wykorzystuje się już praktycznie wyłącznie formy bez łącznika: w HPII, *Latopisie kijowskim* i CJ I jest ich odpowiednio 67 (92%), 386 (90%) i 144 (88%) – tzn., że „halicka” część była świadomie archaizowana. W takim wypadku, „halicka” część *Kroniki* znowu wydaje się tekstem bardziej elitarnym w porównaniu ze spodziewanym średnim rezultatem.

Część „wołyńska” źródła pod względem wykorzystania form *perfectum* bez łącznika jest podobna do innych wczesnych latopisów ruskich, z wyjątkiem *Powieści dorocznej*, ale jeśli w HPII, *Latopisie kijowskim* i CJ I szereg form, takich jak *пришьль есть*, jeszcze się spotyka, to w „wołyńskiej” części w ogóle nie funkcjonują formy trzeciej osoby z łącznikiem, co odzwierciedla normę staroruską.

Plusquamperfectum

Względna liczba form *plusquamperfectum* w „halickiej” i „wołyńskiej” części *Kroniki* jest w przybliżeniu podobna (3–3,5%), ale z tym, że w „halickiej” na 76 form ani razu nie odnotowano „ruskiego” *plusquamperfectum*. W „wołyńskiej” zaś żywe „ruskie” *plusquamperfectum* jest spotykane, przy czym jest to niewielka liczba (w sumie 3 zastosowania), która stanowi ok. 6% wszystkich zastosowanych form *plusquamperfectum*.

I znów dwie części *Kroniki halicko-wołyńskiej* leżą na przeciwległych biegunach. „Halicka” część zbliża się do *Powieści dorocznej*, w której na 64 zastosowania nie ma ani jednego „ruskiego” *plusquamperfectum*. Wołyńska część podobna jest pod kątem zastosowania *plusquamperfectum* do pozostałych wczesnych latopisów, przy czym najbardziej do nieliterackiego („niecerkiewnosłowiańskiego”) *Latopisu kijowskiego*: w HPII „ruskie” *plusquamperfectum* pojawia się 2 razy na 58 zastosowań (4%), w CJ I takich form jest 4 na 131 (3%), w *Latopisie kijowskim* – 18 na 281 (7%).

⁴³¹ Zob. Г. А. Хабургаев, Судьба вспомогательного глагола древних славянских аналитических форм в русском языке, „Вестник МГУ”, Сер. 9: Филология, 1978, nr 4, s. 42–53.

Imperfectum

Pośród form *imperfectum* najciekawsze wydają się formy nieskontrahowane. W ani jednym wczesnym latopisie – poza *Kroniką halicko-wołyńską* – nieskontrahowane *imperfectum* nie występuje. Przy tym z 247 form *imperfectum* w „halickiej” części jest 24 (9,7%) zapisanych w sposób nieskontrahowany⁴³²: *спѣашеть* (И, k. 248v) – *спѣаше* (X, k. 308/631), *имѣахоу/имѣахоу* (*имѣахоу*, И, k. 245v – *имѣахж*, X, k. 304v/624; *имѣахѣ*, И, k. 267 – *имѣахѣ*, X, k. 332/679; *имѣахоу*, И, k. 274v – *имѣахж*, X, k. 341/697) i 20 form czasownika *быти* (tylko w rękopisie hipackim, w chlebnikowskim występuje *баше*): *бѣаше* (И, k. 254v, 261, 265, 266, 267), *бѣашеть* (И, k. 258; w chlebnikowskim *баше на нѣ*), *бѣашеть* (И, k. 262; w chlebnikowskim *баше*), *бѣаста* (И, k. 246; w chlebnikowskim *баста*), *бѣаста* (И, k. 262; w chlebnikowskim *баста*), *бѣахоу* (И, k. 251v – 2 razy, 257, 260v, 265, 271v, 277v; w chlebnikowskim *бѣахж*; И, k. 252, 258, 279 i chlebnikowski *бѣаху*), *бѣахоуть* (И, k. 252; w chlebnikowskim *бѣ*) – to oznacza, że w „halickiej” części kroniki znowu mamy do czynienia ze staraniami nawiązania do tradycji archaicznej („wysokiego latopisarstwa”).

Znamienne, że w „wołyńskiej” części 3 razy spotykamy nieskontrahowane *imperfectum*, ale już z leksykalnym ograniczeniem – tylko utworzony od bezokolicznika *быти*: *бѣаше* (И, k. 304; w chlebnikowskim *баше*), *бѣашеть* (И, k. 288v; w chlebnikowskim brak), *бѣахоу* (И, k. 287; w chlebnikowskim *бѣахж*). Według wszelkiego prawdopodobieństwa, przyczyną wykorzystania w „wołyńskiej” części *Kroniki* form nieskontrahowanych, jak w przypadku powtórzenia cytatów z chronografu, wspomnianych wyżej, jest to, że kronikarz „wołyński” wzorował się na poprzedzającej jego pracę „halickiej” części.

Konstrukcje bezokolicznikowe z czasownikiem *начати* (*почати*)

„Halicka” i „wołyńska” część *Kroniki* wyraźnie różnią się stopniem występowania w nich bezokolicznikowych konstrukcji z czasownikiem *начати* (*почати*). Takie konstrukcje mają znaczenie: (od danego momentu w czasie) sytuacja (określona bezokolicznikiem) zacznie/zaczęła istnieć, por. (z czasem terazniejszym): (3) „А иже изломить копье, либо щить, либо порть, а *начнетъ хотѣти* [захочет – ІЈ] его деръжати оу себе, то приати скота оу него...”⁴³³.

Konstrukcja z *начьноу* charakterystyczna jest dla wschodniosłowiańskich zabytków piśmiennictwa, w źródłach południowosłowiańskiej proveniencji jest jej bardzo mało⁴³⁴. Wśród właściwych zabytków wschodniosłowiańskich,

⁴³² Większość z nich znajduje się w rękopisie hipackim.

⁴³³ *Русская Правда Краткой редакци* (по Академическому списку сер. XV в.) и *Пространной редакци* (по Троицкому списку второй половины XIV в.), [w:] *Пособие для изучения Русской правды*, red. М. Н. Тихомиров, Москва 1953, s. 17.

⁴³⁴ O rzadkości zwrotów w czasie terazniejszym zob.: А. Вайан, *Руководство по старославянскому языку*, wyd. 3, Москва 2004, s. 377; Н. Birnbaum, *Untersuchungen zu den*

właśnie w latopisarskich tekstach występuje największa liczba zwrotów *начьноу* z bezokolicznikiem⁴³⁵. Zdecydowana większość takich konstrukcji znajduje się we wczesnych latopisach – z czasem przeszłym. Tak np.: w НПЛІ nie ma ani jednego zwrotu w czasie teraźniejszym na 108 zastosowań z czasem przeszłym, w *Powieści dorocznej* zwrotów w czasie teraźniejszym i w czasie przeszłym jest odpowiednio 20 i 171, w *Latopisie kijowskim* 6 i 233, w СЛІ 2 i 70. Co zaś się tyczy samej formy czasu przeszłego, to jest to zwykle aoryst. Z *imperfectum* i *perfectum* występują pojedyncze przykłady (we wszystkich wymienionych wyżej latopisach z *imperfectum* odnotowano 2 użycia w *Powieści dorocznej*, z *perfectum* – po 1 przykładzie w *Powieści dorocznej*, НПЛІ, *Latopisie kijowskim* i СЛІ).

Z latopisarskich danych można wnioskować, że konstrukcja „(aoryst) *начати* + bezokolicznik” została włączona do systemu czasów przeszłych – możliwe, że w miejscu niewystępującego w języku potocznym *imperfectum*.

Przytoczmy przykłady z *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Z punktu widzenia semantyki ‘początek zaistnienia sytuacji’ rozpatrywane konstrukcje w obu zabytkach niczym się nie różnią, por.: (4) „Видѣвъ бо Лестько се, *поча имѣти* [стал иметь – ІІ] любовь великоу къ кънасю Данилоу и брату его Васил[ь]коу.” („halicka” część; X, k. 308v/632); (5) „Въ преж[е]реч[е]ннѣм[ь] же лѣте Мин[ь]довгова оубитїа быс[ть] же весел[ь]е оу Романа кнаса оу дръбен[ь]ского: *нача вм[ь]давати* [стал выдавать – ІІ] милоую свою дъщерь именем[ь] Олгоу за Волвдимера кнаса, с[ь]на Васил[ь]кова, вноука великого кн[а]са Романа галицког[о]” („wołyńska” część; X, k. 356v/728).

„*Начати* (*почати*) + bezokolicznik” z czasem przeszłym poświadczony jest w „halickiej” części kroniki 13 razy, w „wołyńskiej” zaś, o około półtora raza mniejszej, jest 108 takich zestawień. Jeśli porównać wskaźniki ilościowe, „halicka” część bardzo odbiega od innych staroruskich latopisów, i tak w: *Powieści dorocznej* *начати* / *почати* w formach czasu przeszłego z bezokolicznikiem spotykamy 171 razy, w *Latopisie kijowskim* – 233, w СЛІ – 70, w НПЛІ – 48. W zestawieniu ze wszystkimi formami czasów przeszłych liczba konstrukcji z *начьноу* / *почьноу*- średnio w latopisach wynosi od 1,5 do 3%: w *Powieści dorocznej* 3,2%, w *Latopisie kijowskim* – 3%, w СЛІ – 1,5%, w НПЛІ – 1,3%. W porównaniu z tymi danymi procent bezokoliczników w zestawieniu z *начати* / *почати* w „halickiej” części *Kroniki* jest nadzwyczajnie mały (w sumie 0,5%), a w „wołyńskiej” części – bardzo duży (6,6%).

Zukunftschreibungen mit dem Infinitiv im Altkirchenslawischen, Stockholm 1958, s. 194. O małej liczbie konstrukcji z czasem przeszłym zob.: А. А. Пичхадзе, *Переводческая деятельность в домонгольской Руси. Лингвистический аспект*, Москва 2001 (= *Рукописные памятники Древней Руси*), s. 346.

⁴³⁵ И. С. Юрьева, *Инфинитивные конструкции с глаголом начати (почати). Очерки древнерусского и старорусского синтаксиса* [w druku].

Jak zostało powiedziane wyżej, rozpatrywana bezokolicznikowa konstrukcja z czasami przeszłymi w zabytkach południowosłowiańskich, gdzie *imperfectum* i aoryst są formami żywymi, praktycznie nie jest spotykana. W łapisach staroruskich w różnym stopniu widać przenikanie żywych form analitycznego czasu przeszłego z *начати* (*почати*). W tym kontekście, „halicka” część pod względem tego rodzaju analitycznych konstrukcji z czasem przeszłym poświadcza raczej odrzucenie żywego języka i orientację na zabytki cerkiewnosłowiańskie. W „wołyńskiej” zaś części, na odwrót, powszechnie zastosowano żywe staroruskie zwroty z języka mówionego, przy czym znacznie więcej, niż w nieliterackim („niecerkiewnosłowiańskim”), i także południoworuskim, *Latopisie kijowskim*.

2. Czas teraźniejszy *имѣти/ѣти* + bezokolicznik

Osobnym problemem jest również inna analityczna konstrukcja: „czas teraźniejszy *имѣти* / *ѣти* + bezokolicznik”. *Имѣти* i *ѣти* – pierwotnie pokrewne czasowniki – miały w staroruskich tekstach odmienną semantykę, a bezokolicznikowe konstrukcje z tymi czasownikami funkcjonowały na różne sposoby: południowosłowiańskie zwroty z *имамь* występowały w kontekstach opowiedzenia nadchodzącej przyszłości lub przysięgi i były całkowicie literackie („cerkiewnosłowiańskie”); żywa staroruska konstrukcja *имой* w znaczeniu czasu przyszłego nie miała takich dodatkowych znaczeń i kontekstowych ograniczeń⁴³⁶.

Najwidoczniej, w pewnym okresie oba paradygmaty: *имамь*, *имаши...* i *имой*, *имеши...* – skorelowane były z bezokolicznikową podstawą *имѣти*⁴³⁷ – i z punktu widzenia funkcjonowania bezokolicznikowych konstrukcji z *имамь*- i *имой*- między „halicką” i „wołyńską” częścią *Kroniki* można zauważyć wyraźny podział: w „halickiej” części pojawia się tylko *имамь*, w „wołyńskiej” zaś wyłącznie *имы*⁴³⁸.

Konstrukcja z *имамь*

Co zaś się tyczy konstrukcji z *имамь*, to we wszystkich czterech kontekstach „halickiej” części źródła mają znaczenie konieczności⁴³⁹, konteksty

⁴³⁶ Por. eadem, *Инфинитивные сочетания с глаголами ИМАМЬ и ИМОУ в древнерусских текстах*, „Русский язык в научном освещении”, 2011, nr 2 (22), s. 68–88.

⁴³⁷ Por. ibidem, s. 80.

⁴³⁸ W rękopisie chlebnikowskim w znacznie większym stopniu widać efekty drugiego południowosłowiańskiego wpływu w porównaniu z hipackim. Jest jedna zamiana *иметь* na *имать* (*иметь чинити* w II, k. 299–299v odpowiada *имать чинити* w X, k. 372/759, w. 6–9). Tak jak wyżej, dokładne dane statystyczne podane są za kodeksem hipackim, dokładne cytaty za chlebnikowskim.

⁴³⁹ O znaczeniu zob.: A. A. Потехня, *Из записок по русской грамматике*, Moskwa 1958, s. 356; Э. К. Мустафина, *Способы выражения значения будущего времени в тексте*

– przepowiednie lub klątwy, nasycone są cytataми z literatury, np.: (6) (przepowiednia) „Изыде ж[е] Бѣла риѣъ, рекомый корол[ь] оугор[ь]скый, въ силѣ таж[ь]цѣ; рек[ь]шю емоу, тако: «Не *имам[ь]* *остатиса* град[ь] Галич[ь] [городу Галичу не выстоять – II], нѣс[ть] кто избавлаа и вт рѣжоу моею».” (X, k. 372/759, w. 10–12); (7) (klątwa) „Присла бо Михаилъ послы къ Данилоу и Васил[ь]коу и реч[е]: «Мнѣгократ[ы] съгрѣшиховѣ и мнѣгократы пакости творах[ь] ти, что ти обѣщах[ь], того не сътворих[ь]; аще коли хотѣх[ь] любовь имѣти с тобою, невѣрній галичане не в[ь]дадахт[ь] ми. Н[ы]нѣ же клатвою кленоу ти са, тако николиж[е] враждоу с тобою *имам[ь]* *имѣт[ь]* [никогда (ни за что) не стану враждовать с тобою – II]»” (X, k. 328v/672, w. 8–13).

Literackich („cerkiewnosłowiańskich”) zwrotów z *имамь* jest bardzo niewiele w latopisarskich tekstach. Spośród wczesnych latopisów, konstrukcję „*имамь* + bezokolicznik” można spotkać w *Latopisie kijowskim*, СЛ i НПЛ (w pierwszych dwóch po 1 razie) i jest ona stosowana w taki sam sposób, jak w „halickiej” części *Kroniki*: konteksty z tymi bezokolicznikowymi zestawieniami zawierają w większości inne literackie („cerkiewnosłowiańskie”) zwroty-truizmy; typy kontekstów, tak jak i w „halickiej” części, są wyraźnie określone: klątwa lub przepowiednia. W НПЛ, tak młodszej, jak i starszej redakcji, konstrukcję z *имамь* spotykamy tylko we wtrętach, głównie z *Пowieści dorocznej*. Poza tym w regionie nowogrodzkim są niespotykane.

Autor „halickiej” części, podobnie jak we wszystkich przedstawionych wyżej przypadkach, nawiązuje do elitarnych cerkiewnosłowiańskich wzorców.

Zwroty „*имой* + bezokolicznik”

Zwroty „*имой* + bezokolicznik” wśród wszystkich wczesnych latopisów spotykamy tylko w „wołyńskiej” części *Kroniki*. Konteksty z *имой* są mniej literackie („cerkiewnosłowiańskie”) w porównaniu z zapisami zawierającymi konstrukcje z *имамь*; opisują codzienne sytuacje, nie mają żadnych specjalnych ograniczeń kontekstowych. Świadczy to o wykorzystaniu w narracji latopisu form typowych dla żywego języka⁴⁴⁰, np.: (8) „И посла з Васил[ь]кѣм[ь] три татарины, именем[ь] Коуичиа, Ашика, Болюа, и Хомоу толмача, розоумѣюци роус[ь]кыи ѣзыкѣ, што *имет[ь]* *молвити* [скажет, будет говорить – II] Васил[ь]ко, пріехавъ пѣд[ь] город[ь]” (X, 353/721, w. 3–6);

„*Повести временных лет*”, Душанбе 1984, s. 9; Э. К. Мустафина, Г. А. Хабургаев, *Проблема древнерусских форм сложного будущего с глаголами *имамь*, *хоуи* и *моу* (на материале ПВЛ по спискам XIV–XVI вв.)*, „Вестник МГУ”, Ser. 9: Филология, 1985, nr 2, s. 20–32; И. С. Юрьева, *Инфинитивные сочетания с глаголами ИМАМЬ и ИМОУ*.

⁴⁴⁰ O obecności w żywym staroruskim języku zwrotów z *имой* por.: П. С. Кузнецов, *Историческая грамматика русского языка. Морфология*, Москва 2004, s. 255; В. П. Гудков, *Параллель из истории форм будущего времени в сербскохорватском и русском языках*, [w:] *Исследование частных вопросов истории славянских языков*, Москва 2007, s. 21.

(9) „Мы тебе ни привели, ни слали по тебе, но голова нам[ъ] Краковъ, тамож[е] воеводы наша и боаре велициї. Аже *имешь княжѣт[и]* [будешь/станешь княжить – І] въ Краковѣ, то мы готовы твои” (X, k. 374/763, w. 10–13).

Konstrukcji z *имоу* w latopisarskich tekstach być może świadomie unikano i zamieniano je na „analogiczne” z *имамь*⁴⁴¹. Tylko w „wołyńskiej” części *Kroniki*, z jej nietypowo silną orientacją na żywy język, dopuszczano przenikanie tych zwrotów do tekstu.

Znowu części „halicka” i „wołyńska” położone są na przeciwległych biegunach: w „halickiej” występują literackie („cerkiewnosłowiańskie”) zwroty, „wołyńska” zaś preferuje żywe, a możliwe, że w ogóle niedopuszczalne wcześniej w języku latopisów konstrukcje z języka mówionego.

3. Imiesłowy

W obu częściach *Kroniki halicko-wołyńskiej* pojawianie się i funkcjonowanie imiesłowów i konstrukcji imiesłowowych ponownie znacząco się różni. Przeanalizujemy dane porównawcze „halickiej” i „wołyńskiej” części w zestawieniu z innymi wczesnymi latopisami.

Tabela 2. Charakterystyka stosowania imiesłowów⁴⁴²

		„halicka” część	„wołyńska” część	<i>Powieść doroczna</i>	НПЛ	<i>Latopis kijowski</i>	СЛ
imiesłowy czynne czasu teraźniejszego	-оуч-/ -юч- -ащ-/ -ащ-	4 (1%)	23 (20%)	29 (5%)	47 (37%)	234 (36%)	28 (7%)
	-оущ-/ -ющ- -ащ-/ -ащ-	365	93	538	80	410	394
<i>dativus absolutus</i>		720 z 1601 (45%)	103 z 625 (16%)	376 z 2335 (16%)	47 z 750 (6%)	287 z 3133 (9%)	294 z 2050 (14%)

⁴⁴¹ Tendencją tą można również wyjaśnić zamianę *иметь* na *имать* w rękopisie chlebni-kowskim.

⁴⁴² W nawiasach w pierwszym i trzecim wierszu wskazujemy odpowiednio procent imiesłowów czynnych czasu teraźniejszego ze staroruskimi sufiksami od ogólnej liczby imiesłowów czynnych czasu teraźniejszego i procent zwrotów *dativus absolutus* („дательный самостоятельный”) od całościowej liczby imiesłowów.

Imiesłowy czynne czasu teraźniejszego ze staroruskimi sufiksami *-ач-* (*-АЧ-*) i *-оуч-* (*-ЮЧ-*)

Imiesłowy czynne czasu teraźniejszego ze staroruskimi sufiksami *-ач-* (*-АЧ-*) i *-оуч-* (*-ЮЧ-*) w „halickiej” części *Kroniki* spotykamy tylko 4 razy (1% wszystkich występujących imiesłowów czynnych czasu teraźniejszego). Jest to bardzo mało. Tak małej liczby nie spotykamy nigdzie indziej, nawet w *Powieści dorocznej*, w której jest 29 takich form (5%) mających sufiks z „ч”.

Ciekawe, że w „wołyńskiej” części źródła, przy całej jej orientacji na normę staroruską, jest nieoczekiwanie mało imiesłowów ze staroruskimi sufiksami (20%), z tym, że np. w *Latopisie kijowskim*, który pod względem wielu ilościowych wskaźników porównywalny jest z „wołyńską” częścią, jest ich 36%.

Imiesłowowe zwroty *dativus absolutus*

Co się zaś tyczy imiesłowowych zwrotów *dativus absolutus* („дательный самостоятельный”, dalej DA), to w „halickiej” części jest bardzo duża częstotliwość takich konstrukcji. Jest ich w ujęciu procentowym prawie 3 razy więcej od maksymalnej liczby (16% w *Powieści dorocznej*) i prawie 8 razy więcej od minimalnej liczby (6% w НПЛ) DA w innych wczesnych latopisach. Jak pisze M. Szeweliowa, DA to „podstawowa strategia narracyjna latopisarza”⁴⁴³.

Imiesłowów, wchodzących w skład DA, w „halickiej” części *Kroniki* jest 720, tj. 45% wszystkich form imiesłowowych. DA w „halickiej” części *Kroniki* często następują po sobie w toku narracji, np.: (10) „Татаром[ъ] же бѣгающим[ъ], Данилови же избиваючи их[ъ] своим[ъ] полком[ъ] и Ол[ъ]гови коур[ъ]скомоу крѣпко бившимсѧ, инѣм[ъ] полком[ъ] сразив[ъ]шим[ъ]сѧ с ними, грѣх[ъ] ради наших[ъ] Роускым[ъ] полком[ъ] побѣжден[ъ]ным[ъ] быв[ъ]шим. Данил[ъ] видѣв[ъ], ѧко крѣпчайши бран[ъ] ратных[ъ] належит[ъ], стрѣльцем[ъ] их[ъ] стрѣляющим[ъ] крѣп[ъ]ци, обрати кон[ъ] свой на бѣгъ, оустремленіа ради против[ъ]ных. Бѣжаицю же[е] емоу, въжада воды...” (X, k. 314/643, w. 2–8); (11) „Мьстиславоу же[е] шед[ъ]шию на рат[ъ], прійде на Лысоую Гороу. Данилови же[е] пріѣхав[ъ]шию в лахы и възвед[ъ]шию кнаса Лест[ъ]ка, пойде противоу емоу. Мьстиславоу же[е] помоч[ъ] послав[ъ]шию Олекандрови, стрѣтив[ъ]ши же[е] имь рат[ъ], възгнаша въ град Белзъ и замало и горwd[a] не взяша. Наутріа пойдоша противоу им[ъ]. Мьстиславоу же[е] не стерпѣв[ъ]шию, възвратиса в Галич[ъ]. Данилоу же[е] княсю въевав[ъ]шию с лахы в землю галиц[ъ]коюу и около Любачева, и плениша землю белз[ъ]скоуюу и червен[ъ]скоуюу даже и до вставших[ъ].” (X, k. 314v/644, w. 1–10); (12) „Кондратови же[е] став[ъ]шию, где н[ы]нѣ град[ъ] Холмъ стоит[ъ], пославшию емоу къ Черв[ъ]ноу воевати, Васил[ъ]ковичем[ъ] же крѣпив[ъ]шимсѧ и бившим[ъ]сѧ с ними, поимаша лд[ъ]ские бодре, приведоша а перед[ъ] Данила

⁴⁴³ M. N. Шевелева, *Вторичные имперфективы*, s. 215.

в Городок[ъ]. Михайлови ж[e] столицю на Пвдгоръи, хотящю снати с Кондратѡм[ъ] и вждающю половець съ Изаславом” (X, k. 325v/666, w. 16–22); (13) „И взд пвд[ъ] ним[ъ] Михаилъ, а Ростислава, с[ы]на своего, остави в Галичи, и вт[ъ]дша вт[ъ] Данила Перемышль, бывшю ж[e] межи ими швогда мироу, овогда рати, и шед[ъ]шю же Ростиславоу в поле, Б[ог]оу же посѣшив[ъ]шю, прїиде вѣсть Данилоу, бждоущю емоу в Холмѣ, яко Ростислав[ъ] съшел[ъ] ес[тъ] на Литвоу съ вѣми боары и сноузники. Семоу ж[e] прилоучив[ъ]шюся, изыде Даниль съ вои ис Холма, и бывшю емоу третїи д[ъ]нь оу Галичи, любаж же и гражане. Пвд[ъ]ехавшю ж[e] емоу пвд[ъ] горвд[ъ]...” (X, k. 326/667, w. 23–38 – 326v/668, w. 1–4), itp.

Co się zaś tyczy zwrotów DA w „wołyńskiej” części – jest ich tam nadspodziewanie dużo (16%), co przybliży ją do *Powieści dorocznej* i stosunkowo literackiego („cerkiewnosłowiańskiego”) СЛ.

Być może autor „wołyńskiej” części *Kroniki* pod względem wykorzystania imiesłowów i konstrukcji imiesłowowych, jak i w wypadku nieskontrahowanego *imperfectum*, rozpatrzonego wyżej, do pewnego stopnia podąża w wyznaczonym przez „halicką” część kierunku, co wpływa na małą liczbę imiesłowów czynnych czasu teraźniejszego z ruskimi sufiksami, jak i na nieoczekiwane częste zastosowanie wyszukanych konstrukcji *dativus absolutus*, chociaż oczywiście i tak tekst wołyńskiej części okazuje się o wiele bliższy nawet najbardziej nieliterackim („niecerkiewnosłowiańskim”) wczesnym latopisom niż sąsiadującej z nią „halickiej” części.

Analiza systemu czasownikowego „halickiej” i „wołyńskiej” części źródła pokazuje, że „halicka” część w znacznym stopniu nawiązuje do wysokich literackich („cerkiewnosłowiańskich”) standardów. Elitarność tekstu „halickiej” części *Kroniki* prowadzi do unikania przez autora „halickiego” staroruskich form i konstrukcji na rzecz cerkiewnosłowiańskich. Natomiast „wołyńska” część była otwarta na przenikanie do *Kroniki* przejawów żywego języka staroruskiego w średnim, a nawet większym stopniu, niż inne wczesne latopisy.

4. Indywidualne cechy morfologiczne *Kroniki halicko-wołyńskiej*

Pomimo systemowych morfologicznych różnic dwóch zabytków, wchodzących w skład *Kroniki halicko-wołyńskiej*, w obu można wskazać i jaskrawe cechy „osobnicze”.

W „halickiej” części *kroniki* znajdują się 2 konteksty z dodaniem formy aorystu *бѣ* od czasownika pomocniczego *быти* do prostych form czasu przeszłego – *perfectum* i aorystu: (14) „Сждислав[ъ] же бранаше емоу, бѣ бо имѣаше лествъ вь с[ъ]рд[ъ]ци своем[ъ]” (X, k. 316/647, w. 10–11); (15) „В та ж[e] лѣта присла коро(л)[ъ] оугор[ъ]скый къ Данилоу, проса его на помощь, бѣ бо имѣ рат[ъ], на бой с нѣм[ъ]ци” (X, k. 339v/694, w. 3–5).

Podobne konstrukcje są powszechne głównie w stosunkowo późnych zabytkach, najczęściej spotykane są w tekstach północno-zachodnich. Jednak sporadycznie czasownik *быти* obok form prostych czasów przeszłych pojawia się i we wcześniejszych tekstach, jak i w naszym przypadku; por. np.: (16) „вънезапоу бѣ вѣтръ великъ вѣста” (*Cuda Mikolaja*, odpis T, kon. XII w.⁴⁴⁴); (17) „и бѣста руцѣ держаста на рамѣ” (СЛ, pod 1263 r., k. 169).

W pracy M. Szeweliowej⁴⁴⁵ rozpatrywane są podobne konstrukcje w źródłach z XIV–XVI w. Według niej, podobne zastosowania powstały pod wpływem żywych konstrukcji dialektalnych (czyli należy postawić znak równości między konstrukcjami typu *есть стоит* (*был стоял*) i *бѣ стоаше*) – pozostałości takich konstrukcji po dzień dzisiejszy istnieją w dialektach północnoruskich⁴⁴⁶. M. Szeweliowa stoi na stanowisku, że czasownik w takich konstrukcjach służy potwierdzeniu wiarygodności opisywanego faktu⁴⁴⁷ – „(oto co) było (w rzeczywistości)”. Najprawdopodobniej w przypadku tekstów z XIV–XVI w., rozpatrywanych we wspomnianej pracy M. Szeweliowej, faktycznie tak jest, ale dla funkcjonującego we wczesnych latopisach zwrotu z *бѣ* i *баше* może istnieć i inne wyjaśnienie.

We wczesnych zabytkach literackich („cerkiewnosłowiańskich”) spotykamy konstrukcje „czas przeszły *быти* + imiesłów czasu teraźniejszego”, na kształt *бѣ дѣа* lub *баше хода*. Jak wykazano w literaturze przedmiotu, jest to hebraizm⁴⁴⁸, typowy przede wszystkim dla tłumaczeń biblijnych, spotykany w oryginalnych tekstach w charakterze wyszukanego zwrotu. Stosowanie peryfrastycznych konstrukcji tego rodzaju jest oznaką bardzo wysokiego stopnia erudycji⁴⁴⁹.

Niewykluczone, że dwa przytoczone wyżej konteksty z „halickiej” części *Kroniki* to rezultat nieudanej próby użycia elitarniej, literackiej („cerkiewnosłowiańskiej”) formy *бѣ умѣа*⁴⁵⁰. Takie ujęcie potwierdza orientacja

⁴⁴⁴ И. И. Макеева, „Сказание чудес Николая Мирликийского”, „Лингвистическое источниковедение и история русского литературного языка”, 2002–2003, s. 250.

⁴⁴⁵ М. Н. Шевелева, *Аномальные церковнославянские формы с глаголом быти и их диалектные соответствия (К вопросу о соотношении церковнославянской нормы и диалектной системы)*, [w:] *Исследования по славянскому историческому языкознанию (Памяти профессора Г. А. Хабургаева)*, Москва 1993, s. 135–155.

⁴⁴⁶ С. К. Пожарицкая, *О семантике некоторых форм прошедшего времени глагола в севернорусском наречии*, „Revue des Études Slaves”, t. LXIII, 1991, z. 4, s. 787–799.

⁴⁴⁷ М. Н. Шевелева, *Аномальные церковнославянские формы*, s. 144.

⁴⁴⁸ П. В. Петрухин, *И баху ловаще звѣрь: использование конструкции в Повести временных лет*, ДР, 2008, nr 3 (33), s. 52.

⁴⁴⁹ В. М. Живов, *Об употреблении одной книжной конструкции в памятниках восточнославянской письменности (глагол быти с причастием настоящего времени)*, [w:] *Schnittpunkt Slavistik: Ost und West im wissenschaftlichen Dialog. Festgabe für Helmut Keipert zum 70. Geburtstag*, cz. 3, red. I. Podtergera, Bonn 2012, s. 235.

⁴⁵⁰ Idea, że podobne sytuacje to rezultat pomyłki lub kontaminacji, była udowadniana przez P. Pietruchina na seminarium z historii języka rosyjskiego i kultury w Instytucie Języka Rosyjskiego im. W. W. Winogradowa Rosyjskiej Akademii Nauk 28 I 2014.

„halickiego” kronikarza-erudyty na wzorcowe teksty, widoczna w systemowej analizie gramatyki czasownika w zabytku, rezultaty której są przedstawione w poprzednich punktach.

5. Morfologia rzeczowników

Morfologia rzeczowników w *Kronice halicko-wołyńskiej* w znacznym stopniu zależy od kopisty i dlatego nie może być rozpatrywana w kontekście charakterystyki właściwości języka latopisu/kroniki XIII w. Tak np. w rękopisie hipackim obok twardych tematów rodzaju żeńskiego, deklinacji z *a, spotykamy nowogrodzko-pińską formę dopełniacza⁴⁵¹ z -ѣ: (18) „до рѣкъ Доунаа” („halicka” część; pod 1240 r. – И, k. 265v); (19) „до Стѣи горѣ” („wołyńska” część; pod 1262 r. – И, k. 266) – przy czym w rękopisie chlebnikowskim i pogodinskim w adekwatnych kontekstach wszędzie dodano końcówkę -ѣ⁴⁵².

Niektóre cechy morfologii rzeczowników, przynależące najwidoczniej do protografu źródła, ilustrują ogólną orientację skrybów na ten lub inny typ tekstu.

W „halickiej” części *Kroniki* występuje np. interesujące zjawisko: słowo *вои* w niektórych wypadkach zachowuje się jak zbiorowy rzeczownik liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego. Np.: (20) „Данил[ѣ] бѣ и вои его бѣ истроудилася, поплѣнила бѣ бѣ вси чернѣгов[ѣ]скіе страны” (X, k. 324v/664, w. 19–21); (21) „Лвови ж[e] рек[ѣ]шю, тако вои твоє голвдна сжт[ѣ] и кони их[ѣ]” (X, k. 351v/718, w. 22–23; И, k. 282 v. pod 1260 r. : „...вои твоѣ. голодна есть. и кони ихъ”); (22) „Юрьгѣи же Домамирич[ѣ] молваше: «Ратници сжт[ѣ] и добраа воа»” (X, k. 313/641, w. 21–22; И, k. 252v: „Юрьги же Домамиричь. молвашеть ратници соуть. и добраа вои”).

Możliwe, że takie samo użycie formy *вои* odzwierciedlone jest w *Latopisie suzdalskim* według odpisu ławrientiewskiego: (23) „...побѣгоша Половци. Улговичь. и погнаша по ниѣ Володимерича дружина лучшата. и биша и женучи много. и воротишася вѣплатъ на полчище. и не вбрѣтоша княжеѣ вои. и впадоша Улговичемъ в руцѣ. и тако изымаша и” (СЛ, k. 101, pod 1136 r.). W kopiach radziwiłłowskiej i akademickiej СЛ w miejscu wyróżnionego tekstu znajduje się odpowiednio: *князьи своихъ* i *князеи своихъ*. Mowa w przytoczonym fragmencie o bitwie między Olegowiczami i Włodzimierzowiczami: lepsza drużyna Włodzimierzowiczów rzuciła się w pogoń za Połowcami, walczącymi po stronie Olegowiczów, a kiedy wróciła, nie odnalazła Włodzimierzowiczów i dlatego wpadła w ręce Olegowiczów. W odpisie ławrientiewskim tekst brzmi nieco inaczej: „...не нашла (остальных) княжеских воинов”.

⁴⁵¹ Por. A. A. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, wyd. 2, Москва 2004, s. 97, 146.

⁴⁵² Zob. również uwagi o różnostaroruskich cechach rękopisów z XIV–XVI w. u A. A. Зализняк, „Слово о полку Игореве”, s. 123.

Takie zastosowanie *вои / воа* może być wynikiem zniszczenia systemu, w którym słowa typu *братиа, дружина* były zgodne z pojedynczą liczbą rodzaju żeńskiego, ale wymagały liczby mnogiej czasowników. Formy typu *братиа* stały się nową liczbą mnogą⁴⁵³. Np. w ławrientiewskim (СЛ): (24) „...кнѣзь нашъ и братьѣ наши погыбли” (w radziwiłłowskiej i akademickiej redakcji czytamy: „(братъ наша погыбла) в чюжемъ кнѣзи” (СЛ, k. 130v, pod 1177 r.); ten przykład na rozwój liczby mnogiej paradygmatu rzeczowników zbiorowych przytacza Jordanidi⁴⁵⁴. Być może w momencie powstawania zwołu ławrientiewskiego (a tym bardziej hipackiego) kodeksu słowo „*братиа*” było w żywym języku kopisty już formą liczby mnogiej od *братъ*. Odpowiednio, opisane użycie słowa *вои* mogło być spowodowane hiperpoprawnością wobec zasady, którą można oddać w następującym brzmieniu: „Słowo, oznaczające pewien zbiór, stosowane jest jako słowo liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego”, ponieważ *вои*, jak i *братьѣ*, oznacza grupę osób. W rękopisie chlebnikowskim w jednym z przykładów (nr 22) nawet zaszło upodobnienie i w tekście pojawia się słowo *воа* jako pełna analogia słowa *братиа*.

Można przypuszczać, że tego rodzaju hiperpoprawność, tak jak przytoczone wyżej konstrukcje *бѣ имѣ*, wykorzystywana jest jako wyszukany zabieg literacki („cerkiewnosłowiański”), jako próba podniesienia elitarności tekstu.

6. Leksyka

Całościowe spojrzenie na leksykę „halickiej” i „wołyńskiej” części *Kroniki* znajduje się w pracy A. Hens’ors’kiego⁴⁵⁵. Tutaj ograniczymy się jedynie do kilku przykładów.

Jedną z jaskrawych, godnych odnotowania cech „halickiej” i „wołyńskiej” części *Kroniki* jest wybór pełnogłosowego lub niepełnogłosowego wariantu zapisu pierwotnych prasłowiańskich form ze spółgłoskami płynnymi. Jeśli wykluczmy imiona typu *Володимиръ* (ponieważ w latopisach nie ma ich niepełnogłosowych wariantów), nazwy geograficzne i słowa spotykane tylko w rodzaju TRAT/TLAT (*владыка*) lub tylko w rodzaju TOROT/TOLOT (*король*), w sumie w „halickiej” części *Kroniki* są 452 formy niepełnogłosowe, z podstawowym *pa/la* – 52, w „wołyńskiej” części zaś odpowiednio – 46 i 24, przy czym przypominamy, że „halicka” część jest półtora raza większa od „wołyńskiej”. Zależność pełnogłosowych form jest odwrotna: w „halickiej”

⁴⁵³ Рог.: А. И. Соболевский, *Лекции по истории русского языка*, wyd. 4, Москва 1907, s. 221; С. П. Обнорский, *Именное склонение в современном русском языке*, т. II, Ленинград 1931, s. 61–62.

⁴⁵⁴ С. И. Иорданиди, В. Б. Крысько, *Древнерусские инновации во множественном числе именного склонения*, „Вопросы языкознания”, 1995, nr 4, s. 65.

⁴⁵⁵ А. І. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*.

części jest ich 219, z podstawowym *po/lo* – 13, w „wołyńskiej” zaś odpowiednio: 445 i 43⁴⁵⁶.

Poniżej podajemy dane statystyczne dotyczące poszczególnych rdzeni, spotykanych we wczesnych latopisach w dwóch wariantach.

Tabela 3. Pełnogłosowe i niepełnogłosowe warianty rdzeni

	„halicka” część	„wołyń- ska” część	<i>Powieść dorczna</i>	НПЛ	<i>Latopis kijowski</i>	СЛ
<i>Волост-/власт</i>	4/5 (44%) ⁴⁵⁷	1/0 (100%)	13/25 (34%)	38/8 (83%)	174/6 (97%)	44/20 (69%)
<i>Ворог-/враг-</i>	3/11 (21%)	6/1 (86%)	3/24 (11%)	2/0 (100%)	29/11 (73%)	12/19 (39%)
<i>Ворот-/врат-</i>	31/27 (53%)	21/13 (62%)	17/12 (68%)	32/15 (68%)	119/97 (55%)	66/91 (42%)
<i>Голов-/глав-</i>	6/6 (50%)	6/2 (75%)	13/26 (33%)	27/4 (87%)	27/7 (79%)	13/8 (62%)
<i>Голод-/гляд-</i>	1/4 (20%)	3/0 (100%)	5/13 (28%)	3/7 (33%)	3/1 (75%)	3/2 (60%)
<i>Город-/град-</i>	73/188 (28%)	197/3 (99%)	181/121 (60%)	173/81 (68%)	457/70 (87%)	278/139 (67%)
<i>Заборол-/забрал-</i>	2/22 (8%)	9/0 (100%)	1/1 (50%)	2/0 (100%)	2/0 (100%)	0/0
<i>Золот-/злат-</i>	3/14 (18%)	14/6 (70%)	19/28 (40%)	0/7 (0%)	36/38 (49%)	24/15 (62%)
<i>Коромол-/крамол</i>	1/4 (20%)	6/0 (100%)	0/1 (0%)	1/3 (25%)	0/0	0/3 (0%)
<i>Молод-/млад-</i>	2/17 (10%)	5/1 (83%)	3/7 (30%)	2/2 (50%)	8/6 (57%)	6/10 (38%)
<i>Сторож-/страж-</i>	10/1 (91%)	2/0 (100%)	10/2 (83%)	14/2 (88%)	26/1 (96%)	20/1 (95%)
<i>Съдорев-/съдрав-</i>	0/2 (0%)	11/0 (100%)	1/2 (33%)	7/12 (37%)	17/2 (89%)	3/2 (60%)
<i>Хоробр-/храбр-</i>	2/8 (20%)	4/0 (100%)	3/6 (33%)	0/1 (0%)	3/3 (50%)	1/4 (20%)

Dane „halickiej” części źródła są bliskie *Powieści dorczej*, a dane „wołyńskiej” – pozostałym latopisom, co jest zgodne z przywołanymi wyżej rezultatami morfologicznej analizy tekstów. Niektóre właściwości użycia pełnogłosowych/niepełnogłosowych wariantów rdzeni *город-/град-*, *золот-/злат-*, *молод-/млад-*, *хоробр-/храбр-* odróżniają części „halicką” i „wołyńską” od wielu innych wczesnych latopisów. Co się tyczy „wołyńskiej” części, to niespotykanie wysoki procent pełnogłosowych zapisów można wyjaśnić

⁴⁵⁶ W pracy A. Hens’ors’kiego (ibidem) dane statystyczne nieco odbiegają od przywołanych tutaj: prawdopodobnie mamy do czynienia z przyjęciem różnych kryteriów w obu pracach.

⁴⁵⁷ Tutaj i dalej w tabeli, w nawiasach podany jest procent wariantów pełnogłosowych.

wyrażoną i na innych poziomach języka orientacją „wołyńskiego” autora na żywy język staroruski. W „halickiej” części zaś prawdopodobnie mamy do czynienia ze sztuczną „literackością” („cerkiewnosłowiańskością”) rdzeni. Za tezę o celowych zabiegach mających zwiększyć elitarność tekstu przemawia także słowo *странник* w znaczeniu „zwolennik”, stworzone ewidentnie sztucznie⁴⁵⁸. (25) „*Столицим[ъ] же мжжем[ъ] на заборолѣх[ъ] и рекоуцим[ъ] им[ъ]: «Тако молвита великому князю Кондрату: «Съи град[ъ] не твой ли е[сть]? Мы ж[е] мжжи изнемог[ъ]шеи въ градѣ сем[ъ], ци иного стран[ъ]ници есмы? Но людѣ твои есмы, а ваша братїа есмы. Чемоу о нас[ъ] не з[ъ]жалитаси?»»* (X, k. 318v/652, w. 22–27). A. Hens’ors’kyj udawadnia, że słowo to oznacza „wychodzącę z innych krain”⁴⁵⁹. Bardziej wiarygodnym znaczeniem słowa *стран[ъ]ници* wydaje się jednak „zwolennicy”. Tym bardziej, że wyrażenie „странники другого (князя)” przy prawidłowym użyciu „сторонники другого (князя)” byłoby bardzo nietypowe.

W „wołyńskiej” części *Kroniki* według rękopisu hipackiego 2 razy spotykamy słowo *любь* („любовь”), nieodnotowane ani u Srezniewskiego⁴⁶⁰, ani w *Słowniku języka staroruskiego*⁴⁶¹, ani w *Słowniku języka ruskiego*⁴⁶²: (26) „*пѣтя же не ти. ѿ возраста своего. любь* (w X *любовь*) *же имѣаше ко всимъ*” („wołyńska” część; И, k. 304, pod 6797 r.); (27) „*...и вси игоуменѣ любью* (w X *съ любовію*) *прииматѣ*” („wołyńska” część; И, k. 304, pod 6797 r.). Dopatrywać się tutaj błędu lub omyłki nie można ze względu na występowanie tej formy w paradygmacie *любую*.

Любь jest słowem prasłowiańskim. *Etymologiczny słownik języków słowiańskich* odnotowuje jego istnienie w językach serbsko-chorwackim, słoweńskim, białoruskim i w dialektach ruskich⁴⁶³. Zgodnie ze *Słownikiem narodowych dialektów rosyjskich*, słowo *любь* („любовь”) jest spotykane w części współczesnych dialektów rosyjskich, tak południowych, jak i północnych⁴⁶⁴. Pochodne od słowa *любь* spotykamy także w *Latopisie kijowskim* według rękopisu hipackiego: (28) „*с любною рѣчью*” (И, k. 183v, pod 6669 r.). W samym kodeksie *любною* później przerobiono na *любовную*.

Być może to słowo, jako dialektalne, było celowo unikane przez kronikarzy (lub zostało wyeliminowane przez późniejszych redaktorów, jak pokazuje poprawka w *Latopisie kijowskim*) i było zamieniane na regularne warianty

⁴⁵⁸ И. С. Юрьева, *Некоторые особенности синтаксиса*, s. 143.

⁴⁵⁹ А. І. Генсьорский, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 22.

⁴⁶⁰ И. И. Срезневский, *Материалы для Словаря Древнерусского языка*, t. I–III, Санкт-Петербург 1901–1903.

⁴⁶¹ СДЯ, t. I, t. IV.

⁴⁶² СРЯ, t. I, t. XXII.

⁴⁶³ *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, t. XV, Москва 1988, s. 186.

⁴⁶⁴ *Словарь русских народных говоров*, t. XVII, Ленинград 1981, s. 241.

z podstawą *любовь-*. Warto zauważyć, że w „wołyńskiej” części, chociaż tylko w jednej redakcji, to słowo 2 razy zachowało się w niepoprawionym wariancie.

7. Składnia „halickiej” i „wołyńskiej” części kroniki

Z pewnością zasługuje na uwagę składnia „halickiej” i „wołyńskiej” części *Kroniki*. W obu tekstach różnie oddane są konstrukcje „partykuła + tryb oznajmujący” w znaczeniu konieczności.

Tabela 4. „*Да* + tryb oznajmujący” i „*ать/оть/ато* + tryb oznajmujący”

	„halicka” część	„wołyńska” część	<i>Powieść doroczna</i>	NPL	<i>Latopis kijowski</i>	СЛ
Konstrukcja z <i>да</i>	45	5	186	7	37	38
Konstrukcja z <i>ать/оть/ато</i>	0	6 (55%)	6 (3%)	3 (30%)	49 (57%)	10 (20%)

Jak widać z danych statystycznych, w „halickiej” części *Kroniki* używano tylko cerkiewnosłowiańskiej partykuły *да*, przy czym nawet w „społecznych” kontekstach, np.: (29) „*Потымъ же посла Косматина, рекома Положишила, да поберетъ на нихъ данъ*” (X, k. 347/ 709, w. 23–25). W „wołyńskiej” części źródła na 11 konstrukcji w 5 (45%) wykorzystana została partykuła *да*, przy czym ma ona ograniczone występowanie – „*да* + tryb rozkazujący” poświadczony jest tylko w oczywistych literackich („cerkiewnosłowiańskich”) kontekstach: pochwalnych słowach lub modlitwach, jak np.: (30) „*Въстани, нѣси бо оумръль, нѣс[ть] бо ти оумрети лѣно, вѣровав[ъ]шию въ Х[рист]а, всемоу миру Живодав[ъ]ца, вт[ъ]траси сон[ъ], възведї очи, да видиши, какоа ти чти Г[оспод]ъ тамо спвдодобивь, и на земли не безпамят[ъ]но оставил[ъ] братом[ъ] твоим[ъ] Мьстиславом[ъ]*” (X, k. 379/773, w. 5–9). W pozostałych 6 przypadkach (55%) wykorzystano *ать*, przykładowo: (31) „*Волвдимер[ъ] же не велѣ емоу к собѣ прїити, но реч[е] княгини своей: «Иди ж[е] повѣсти с ним[ъ] да вт[ъ]рди, ать поедет[ъ] проч[ъ], а оу мене емоу нѣшто дѣати»*” (X, k. 374/763, w. 1–3).

„Halicka” część źródła pod względem przytoczonych zwrotów, jak i wielu zaprezentowanych wyżej kwestii, wyraża „ekstremalny” stopień literackości („cerkiewnosłowiańskości”). Nawet w *Powieści dorocznej* jest 6 konstrukcji z *ать* (3%) na 186 przykładów z *да*. W „wołyńskiej” części zaś rozmieszczenie literackich („cerkiewnosłowiańskich”) i „żywych” konstrukcji jest bliższe *Latopisowi kijowskiemu*.

Jak i w innych rozpatrzonych wcześniej kwestiach różnicujących dwie części *Kroniki halicko-wołyńskiej*, na tle wszystkich wczesnych latopisarских tekstów części „halicka” i „wołyńska” są i pod tym względem najbardziej niepodobne do siebie.

„Mianownik przyłączony” („именительный присоединения”)

Przywołajmy również niektóre przykłady żywych staroruskich konstrukcji składniowych, występujących w „wołyńskiej” części *Kroniki*. Spotykamy w niej zwroty podobne do „mianownika przyłączonego” („именительным присоединения”)⁴⁶⁵ w języku staroruskim. W nowogrodzkich gramotach brzozowych „mianownik przyłączony” stosowany jest „zazwyczaj w połączeniu z *da*, przyłączającym do już nazwanych obiektów (lub obiektu) jeszcze jeden, traktowany jako coś dodatkowego, nie zaś jako podstawowy, np. „*Онтане послале Овдокиму два клеца да шука*”⁴⁶⁶. Jak pisze A. Zaliznjak, składnia: „ma tutaj pewien stopień autonomii w stosunku do czasowników [...], przybliżając je znaczeniowo do poszczególnych zdań («*а еще – шука*», czym tłumaczy się pojawienie się mianownika w miejsce biernika). Podobny syntaktyczny efekt spotykamy również w listach dłużników, które zwykle stanowią łańcuch predykatywnych syntagm typu «*у X-а столько-то*» [...]. Tutaj także może wystąpić mianownik: «*X – столько-то*”⁴⁶⁷. W *Kronice halicko-wołyńskiej* występują dwa konteksty, w których występuje analogia „mianownika przyłączonego”. Nie przyłącza się tu poszczególnych słów, lecz predykaty. W obu wypadkach w roli wprowadzanego spójnika występuje spójnik *a*: (32) „*Се же оуслышав[ъ]ше князи пин[ъ]стїи Феодоръ, и Демид[ъ], і Юріи, и прїехаша к Васил[ъ]кови с питїем[ъ], и начаша веселитис[а], видаще ворогы своа избиты, а своа дружина вса цѣла – токмо один[ъ] оубит[ъ] быс[ть] вт[ъ] полка Васил[ъ]кова, Преиборъ*” (X, k. 354v/724, w. 23–27); (33) „*И быс[ть] радвс[ть] велика королеви о здравїи брата своего и с[ы]нв[ъ]ца – а ворози избитїи*” (X, k. 355/725, w. 17–18).

Dokładnie takie konstrukcje spotykamy w СЛ według rękopisu lawrentiewskiego: (34) „...*оуслышав же Всеволодъ полонену жену и з дѣтми. и до болрѣ. и имънѣ. взато. печалень бы(ѣ) велми. а бра(т) сѧ передаль*” (СЛ, k. 136v, pod 1186 r.) – „*Gdy Wsiewołod usłyszał [...] bardzo się zmartwił. A [także usłyszał on o tym, że] brat przeszedł na stronę przeciwnika [i z tego powodu również się zmartwił]*”.

Wiadomo, że we wczesnych językach indoeuropejskich czasowniki deklaratywne przyjęto stosować w konstrukcji *accusativus cum infinitivo*, ale w językach słowiańskich ta konstrukcja znana jest tylko jako literackie („cerkiewnosłowiańskie”) zapożyczenie. Poza tym wydaje się, że i w języku staroruskim czasowniki deklaratywne były wykorzystywane w konstrukcji, w której czasownik, tak jak w konstrukcji „biernik + bezokolicznik”, miał dwie wartości: jedna była realizowana biernikiem rzeczownika, druga dodatkowym

⁴⁶⁵ A. A. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, s. 157.

⁴⁶⁶ Ibidem, s. 169 (XIV/XV). We współczesnym języku rosyjskim także spotyka się podobne zastosowania, np. „*Значит, я покупаю хлеб, да? и пастила, если она будет*”. Por. O. A. Лаптева, *Русский разговорный синтаксис*, Москва 1976, s. 160.

⁴⁶⁷ A. A. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, s. 157.

uzupełniającym zdaniem (por. współczesny język potoczny: „*Видел Колю, что он вернулся*”). W takim wypadku przytoczony kontekst z *Latopisu suzdalskiego* świadczy o tym, że to zjawisko nie jest indywidualną cechą wołyńskiej części kroniki, ale było rozpowszechnione w języku staroruskim. W takim wypadku, można założyć, że w języku staroruskim czasowniki postrzegania miały dwuwartościową strukturę stosowania, analogicznie jak we wczesnych językach indoeuropejskich, ale wyrażoną w innej konstrukcji.

Mowa bezpośrednia

W „wołyńskiej” części *Kroniki* przy cytowaniu mowy bezpośredniej często spotykamy przypadki wstawienia formy trybu rozkazującego drugiej osoby liczby pojedynczej od czasownika „*речи (реци)*” do cytowanego tekstu, jako wypowiedzi nie bezpośrednio do adresata, lecz do posła. W sumie takich sytuacji jest 19, np.: (35) „*Мьстислав[ъ] же реч[е]: «Г[о]с[поди]не, – р[ъ]ци, – брате, не дай ми Б[ог]ъ того, аже бы мнѣ вт[ъ]нати что по твоём[ъ] животѣ оу твоей княгини и оу сего дѣтища»*” (X, k. 372/759, w. 15–17); (36) „*И взем[ъ] соломы в рѣкоу вт постела своеа, реч[е]: «Хота бых[ъ] ти, – р[ъ]ци, – брате мой, тот[ъ] вѣхот[ъ] соломы дал[ъ], и того не давай по моём[ъ] животѣ никоμούж[е]»*” (X, k. 374v/764, w. 24–27).

Wśród pozostałych wczesnych latopisów tylko w *Powieści dorocznej* znajduje się jeden przykład takiego odnotowania mowy bezpośredniej: (37) „*ѡвѣщавши же влга реч къ послом. аще ты рци також постоиши оу мене. в почайнѣ ѡкож азъ в суду то тогда ти вдамъ*” (ПВЛ, pod 955 r., k. 25). Być może takiego dosadnego wskazywania na wszystkich uczestników sytuacji komunikacyjnej zwyczajowo unikano w języku latopisów, a ich aktywne przenikanie do tekstu dopuszcza tylko autor „wołyńskiej” części źródła.

Językowe cechy „halickiej” i „wołyńskiej” części *Kroniki* jednoznacznie wskazują na to, że mamy przed sobą dwa bardzo różne zabytki. Z lingwistycznego punktu widzenia, w żaden sposób nie można więc rozpatrywać *Kroniki halicko-wołyńskiej* jako jednego źródła. Każde z tych dwóch źródeł z osobna okazuje się być bliskie jakimś innym staroruskim latopisom. Jak wiadomo, „halicka” część przejawia podobieństwo do archaicznej *Powieści dorocznej* z jej wielorakimi literackimi („cerkiewnoślowiańskimi”) formami i konstrukcjami, a „wołyńska” – do nasyconego wieloma przejawami żywego języka *Latopisu kijowskiego*. Co zaś się tyczy „halickiej” i „wołyńskiej” części, to – pomijając fakt, że autor drugiej z wymienionych z całą pewnością starał się w jakimś stopniu naśladować „halickiego” erudyty – w większości wypadków zabytki te różnią się pod względem języka od siebie nawzajem bardziej niż od dowolnego innego staroruskiego tekstu latopisarskiego, obejmującego okres do XIV w.

XI. ZASADY WYDAWNICZE

Badacz decydujący się na publikację źródła może albo wybrać wydanie fototypiczne, albo przygotować edycję krytyczną. Pierwsza metoda jest bezdyskusyjnie lepsza dla specjalistów (historyków, filologów itp.), jednak pozostaje materiałem surowym i nieobrobionym. Paradoksalnie może się okazać niedokładna. Z taką sytuacją spotykamy się, gdy fotografia zniekształca oryginał i nie pozwala na prawidłowe odczytanie i – co za tym idzie – zanalizowanie tekstu. Wówczas odbiór takiego przekazu słabnie. Jak już wiele razy sygnalizowaliśmy, dwa z wymienionych rękopisów *Kroniki halicko-wołyńskiej* doczekały się edycji fototypicznej, która ukazała się w USA w 1990 r. (w ramach serii *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. VIII). Chodzi o zwody chlebnikowski-ostrogski i pogodinski-czetwertyński. Niestety zostały one wydane z mikrofilmu. Efekt jest taki, że w wydaniu tym nie widać glos zapisanych jaśniejszym kolorem oraz wszelkie zabrudzenia kart rękopisu (z zastrzeżeniem, że w rękopisie tekst jest w pełni czytelny) oddane są w postaci ciemnej plamy, czyniąc odczyt wyrazów niemożliwym⁴⁶⁸. Zaletą zaś edycji krytycznej jest fakt, że staje się dostępna dla wszystkich i jest sporym ułatwieniem również dla specjalistów. Właśnie na tę ostatnią formę rozpowszechnienia *Kroniki halicko-wołyńskiej* się zdecydowaliśmy. Mamy świadomość, że stanęło przed nami trudne zadanie – wydać z wykorzystaniem współczesnej techniki i procedur tekst średniowieczny, tak by jego specyfika została w miarę możliwości zachowana, ale również, aby samo wydanie było zrozumiałe dla badaczy, którzy po nie sięgną. W związku z czym musieliśmy przyjąć i konsekwentnie stosować określone zasady wydawnicze.

W wydaniu zastosowaliśmy nieco zmodyfikowaną instrukcję wydawniczą A. Wolffa⁴⁶⁹ oraz zalecenia D. S. Lichaczowa⁴⁷⁰ i O. W. Tworogowa⁴⁷¹. Braliśmy też pod uwagę praktykę edytorską wydawców nowych tomów serii *Полное Собрание Русских Летописей, Monumenta Poloniae Historica* oraz

⁴⁶⁸ Rozwiązaniem idealnym, lecz kosztownym, wydaje się wszechstronnie komentowane wydanie krytyczne, opatrzone jednak wysokiej jakości reprodukcjami publikowanego zabytku, umożliwiającymi zainteresowanym konfrontację oryginalnego tekstu z jego autorską interpretacją, jaką jest zawsze – mimo najbardziej nawet rygorystycznego przestrzegania zasad wydawniczych – edycja krytyczna. Mamy nadzieję, że postępujący rozwój techniki upowszechni ten sposób podejścia do publikowania źródeł.

⁴⁶⁹ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. I, 1957, s. 155–181. Mamy świadomość, że A. Wolff stworzył swoją instrukcję przede wszystkim dla źródeł łacińskich, jednak po wprowadzeniu drobnych modyfikacji jego instrukcja może być skutecznie stosowana również dla wydań cyrylicznych.

⁴⁷⁰ Д. С. Лихачев, współopr. А. А. Алексеев, А. Г. Бобров, *Текстология на материале русской литературы X–XVII вв.*, Санкт-Петербург 2001, s. 470–559.

⁴⁷¹ О. В. Творогов, *Археография и текстология древнерусской литературы*, Москва–С.-Петербург 2009, s. 78–92.

Monumenta Germaniae Historica. Uwzględniać również musieliśmy doświadczenia własne wpływające ze specyfiki przygotowywanych rękopisów.

W edycji wykorzystana została czcionka Litopys New Roman⁴⁷². Litery niewystępujące w tej czcionce, czyli: „Ѡ” (charakterystyczna dla wszystkich rękopisów) i „Ѣ” (z rękopisów ipatiewskiego, chlebnikowskiego i pogodinskiego), oddaliśmy odpowiednio przez „и” i „з” (charakterystyczne dla rękopisów Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego). Pozostałe litery zostały zachowane dla poszczególnych rękopisów, jak pokazuje poniższe zestawienie.

Litera współczesna	Stosowanie w rękopisie:				
	ipatiewskim	chlebnikowskim	pogodinskim	Bundura/Jarockiego	jermołajewskim
И	И	и, ѣ	и, ѣ	и, ѣ	и, ѣ
Я	А, Ѧ	А, Ѧ	А, Ѧ	Ѧ	А, Ѧ
у, ю	оу, ѣ, ю, у	оу, ѣ, ѣ, ю, у	оу, ѣ, ѣ, ю, у	у, ѣ, ю	оу, ѣ, ю, у
З	З	с, з	З	З	З
Кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс	Ѡ, кс
Ѣ, е, и	Ѣ, е,	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и	Ѣ, е, и

Jak już wcześniej zaznaczono, podstawę wydania stanowi rękopis chlebnikowski-ostrogski, uzupełniony o warianty z czterech latopisów południoworuskich powstałych do połowy XVIII w.: ipatiewskiego, pogodinskiego, Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskiego. Za wariant uznaliśmy każdą różnicę, nawet zapisanie wyrazu innymi literami, charakterystycznymi dla czasu powstania danego kodeksu. Dzięki temu czasochłonnemu zabiegowi, badacze będą mogli porównywać i śledzić różnice językowe i uwspółcześnienia występujące w latopisarstwie południowej Rusi od 1. poł. XV do 3. dekady XVIII w.

Zrezygnowaliśmy z dodania wariantów z dwóch pozostałych rękopisów: tzw. rękopisu krakowskiego, gdyż jest to przepisana pod koniec XVIII w. łacińskimi literami kopia kodeksu pogodinskiego, oraz ze sporządzonej w 1816 r. kopii rękopisu ipatiewskiego, przechowywanej w RGADA w Moskwie. Oba wymienione rękopisy nie mają bowiem znaczenia dla ustalania lekcji zabytku, stanowiąc – według wskazania Wolffa – kopie dalszorzędne, które nie muszą być uwzględniane jako odmiany tekstowe.

Interpunkcja zgodnie z instrukcją Wolffa została zmodernizowana do współczesnego języka rosyjskiego (podobnie ortografia). Mamy świadomość, że o ile w przypadku rękopisów: ipatiewskiego, chlebnikowskiego i pogodinskiego, ta metoda nie budzi zastrzeżeń, o tyle przy wariantach z rękopisów

⁴⁷² Jest to czcionka stabilna, którą można konfigurować tekst zapisany zarówno łąką, jak i cyrylicą.

Bundura/Jarockiego i jermołajewskim już tak. Obydwa kodeksy były pod wpływem ówczesnej, tzn. siedemnasto- i osiemnastowiecznej ortografii polskiej i ukraińskiej. Konsekwentnie jednak w edycji krytycznej stosuje się do wszystkich wykorzystanych kodeksów zmodernizowaną interpunkcję i ortografię. Zwracamy również w tym miejscu uwagę na problem prawidłowego odczytania „и”, które w tekstach do XVII w. (czyli do momentu, gdy wyrazy zaczynają być dzielone) ma trzy znaczenia: zaimka osobowego w liczbie pojedynczej, przecinka lub spójnika.

Wszystkie skróty zostały rozwinięte (np.: Бгъ-Б[о]гъ, Бѣа-Б[огороди]ца, снѣ-с[ы]нѣ itp.), zaś po wyniesionych literach wstawione w nawiasach kwadratowych odpowiednie jery, np.: пут[ь], един[ь], вес[ь] itd. Po wyniesionych literach „ж” i „ч” wstawiono „е”, np.: никомоуж[е], реч[е]. Po wyniesionym „т” stosowano konsekwentnie „ь”, chyba że wyraz był w infinitiwie – wówczas „и”. Wszystkie pajerki zostały wstawione w nawiasach kwadratowych. W tekście zaś oznaczono inwersję występującą w wariantach innych kodeksów. Każdy tekst dzieli się na słowa i frazy, które należy w odpowiedni sposób oddać. Dlatego też w edycji zastosowane są przypisy literowe do poszczególnych wyrazów⁴⁷³. Osobny odnośnik, dla większej czytelności, zastosowany został dla fraz (celem zaznaczenia utraty tekstu w innych kodeksach, lub inwersji). Poprzez przypis typu ^a-^a oznaczono zaś wyrazy i frazy, które występują w dopełniających podstawę rękopisach. Ponadto, na marginesie odnotowano glosa, zachowując wysokość wersu, na którym występuje. W przypadku glosy na dole lub na górze strony zastosowano przypis literowy umieszczony za oznaczeniem kolejnej karty/kolumny, np.: „...семой: || (379r/773)^a ко...”. Ponadto w tekście zachowano podkreślenia glosatora bez oznaczania tego przypisami literowymi, co w naszym odczuciu utrudniałoby jeszcze odbiór tekstu.

Miejsca nieczytelne w podstawie wydania oznaczyliśmy pięcioma kropkami. Dotyczy to sytuacji, kiedy atrament zupełnie wyblakł lub tekst został uszkodzony, nie uważamy zatem za konieczne umieszczanie dodatkowych wyjaśnień w przypisach.

Czytelnik spotka w tekście dwa rodzaje przypisów: 1) filologiczne – oznaczone literami łańskimi, oraz 2) rzeczowe – oznaczone cyframi arabskimi.

Ze względu na dążenie do uzyskania przejrzystości komentarzy, cytaty biblijne, a także z tzw. literatury przekładowej, potraktowaliśmy jak przypisy rzeczowe, a więc oznaczyliśmy cyframi arabskimi, choć zdajemy sobie sprawę, że istnieje dobra praktyka ich wyodrębniania i oznaczania za pomocą liter greckich.

Dariusz Dąbrowski
Adrian Jusupović
(przy udziale *Iriny Juriewej*)

⁴⁷³ Ze względu na umieszczenie w edycji Aneksu 1, wariantowanie И zakończyliśmy na s. 616. Wówczas zaczynają się właściwe rozbieżności w układzie tekstu między X i И.

РЕЗЮМЕ

Галицко-волынская хроника, иначе, *Хроника Романовичей*, является одним из наиболее значительных памятников средневековой историографии Древней Руси.

Как видно, для обозначения памятника мы используем двойное название. Первое из них является традиционным, второе же было введено нами. Оба они призваны с династической перспективы очертить круг, в котором возник этот источник. Дело в том, что он неразрывно связан с династией Романовичей, правившей в так называемой Галицко-Волинской Руси, и повествует главным образом о судьбах государства, возглавляемого потомками Романа Мстиславича (ум. 1205 г.).

Данный памятник письменности с точки зрения структуры, несомненно, является сложным произведением. Однако в конечном итоге его следует рассматривать как единственный пример придворной хроники в средневековой традиции летописания в Древней Руси. Именно поэтому в названии используется термин «хроника», а не – как это часто случалось до сих пор – «летопись».

До настоящего времени сохранилось 7 бумажных рукописей, содержащих *Галицко-Волинскую хронику*. Наиболее древним является созданный в начале 20-х гг. XV в. Ипатьевский свод (Ипатьевский список. Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 16.4.4). Далее в порядке времени возникновения:

1) созданный в общих чертах в конце 50-х / начале 60-х гг. XVI в. и дополненный в 1637 г. Хлебниковский / Острожский список (Хлебниковский список (Острозький (Хлебниковський) список). Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.230.);

2) Погодинский / Четвертинский список, работа над которым была закончена 23 III 1621 г. в Животове по заказу кн. Стефана Четвертинского (*Погодинский список (Четвертинський (Погодинський) список*). Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр Пог. 1401);

3) список Бундура/Яроцкого, который был завершён монахом киевского монастыря св. Николы Пустынника в Киеве, Марком Бундуrom 17 V 1651 г.

(Список Я. В. Яроцкого (Список Марка Бундура/Я. В. Яроцького, *Rekopis Bundera/Jarockiego*). Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр. 21.3.14);

4) Ермолаевский список, изготовленный, вероятнее всего в 1711 г. в Киеве по заказу местного губернатора, Дмитрия Михайловича Голицына (*Ермолаевской список*. Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.231);

5) Краковский список, списанный с Погодинского / Четвертинского по заказу Адама Нарушевича между 1782 и 1792 г. (*Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie*, sygn. 122);

6) список РГАДА 1814 – 1816 г., списанный из Ипатьевской рукописи Петром Большаковым между 1814 и 1816 гг. (Список РГАДА, ф. 181, № 10. Российский *государственный архив древних актов в Москве*, фонд 181, дело 10).

Галицко-Волынская хроника представляет собой третью базовую часть исторического свода, содержащего, кроме нее, также *Повесть временных лет* и *Киевскую летопись*. В ряде рукописей содержатся также: помещенный в начале список киевских князей до нашествия хана Батыя (Ипатьевская, Хлебниковская / Острожская), историческое повествование со сведениями с рубежа XIII–XIV вв. (Бундура / Яроцкого, Ермолаевская), *Повесть о святом митрополите киевском Петре* (Бундура / Яроцкого, Ермолаевская); *Повесть о Мамаевом побоище* (Бундура / Яроцкого, Ермолаевская); фрагменты *Книги Эсфири* (Хлебниковская / Острожская). Согласно сведениям, содержащимся в Краковском списке, в Погодинской / Четвертинской рукописи в конце XVIII в. также содержались фрагменты из *Книги Эсфири*.

Языковые, содержательные и структурные признаки указывают на существование двух основных частей в составе памятника: 1) *Придворной хроники Даниила Романовича*, охватывающей период с начала повествования (то есть от апологии Романа Мстиславича до обрывающегося на половине фразы повествования о первом набеге Бурундая), то есть, согласно хронологии Ипатьевского списка, с 6709 до 6768 г. Лингвистические аргументы позволяют при этом выдвинуть гипотезу относительно существования своеобразного продолжения этой части вплоть до 6773 г. В *Придворной хронике Даниила* можно выделить две редакции: первую, созданную ок. 1246–1247 г., и вторую, охватывающую остальные годы, условно говоря, после 1258 г. (с вероятным продолжением до второй половины 1264 г.); 2) *Волынской хроники*, повествование которой начинается после первого набег Бурундая, а завершается событиями, приходящимися на правление Мстислава (II) Даниловича во Владимире (Волынском), т.е. согласно ненадежной и неточной ипатьевской хронологии, с 6769 до 6800 г. В этой части можно выделить две или три редакции. Возможно,

первой из них был текст, созданный в окружении Василько Романовича примерно до конца 60-х гг. XIII в. Вторую, безусловно, более надежную, чем предыдущая, составило повествование, созданное при дворе Владимира Васильковича и доведенное до начала 1289 г. Последней же является продолжение, демонстрирующее совершенно иной подход ко Льву Даниловичу, чем в двух предыдущих частях, и освещающее события с перспективы окружения Мстислава (II).

При этом следует подчеркнуть, что более ранние части источника (*Хроника Даниила*) редактировались более поздними авторами. Вероятнее всего, это было сделано хронистом, работавшим в окружении Владимира Васильковича. Именно в таком виде, с кратким продолжением, дописанным в годы правления Мстислава (II), памятник дошел до нашего времени. В качестве даты *post quem* возникновения источника, таким образом, можно принять начало 90-х гг. XIII в. Не нашли своего подтверждения точки зрения, согласно которым он продолжался до начала XIV в.

Не представляется возможным указать имена переписчиков и авторов *Галицко-Волынской хроники*. Предложения по их идентификации, встречающиеся в литературе, носят сугубо спекулятивный характер. В настоящий момент можно с большой долей вероятности утверждать, что существовали по крайней мере пять авторов источника, связанных соответственно с двором Мстислава Мстиславича, Даниила Романовича (в данном случае – возможно – авторов было двое), Василько Романовича, Владимира Васильковича, а также Мстислава (II) Даниловича. Впрочем, не исключено, что при дворе Юрия Львовича или его отца была создана черновая часть Хроники, т.е. ее окончание. Несомненно, что все переписчики были связаны с княжеской канцелярией и в любом случае имели доступ к переписываемым и сохранявшимся в ней документам.

Галицко-Волынская хроника является бесценным источником, изобилующим не отмеченными нигде больше сведениями по истории Галицко-Волынской Руси в XIII в., ее отношений с различными государствами, в том числе с Польшей, Венгрией, Литвой, Чехией.

Данный источник являет собой также прекрасный пример духовной культуры средневековой Руси, связанный с византийско-славянской традицией и античной переводной литературой, содержащий многочисленные аллюзии из Священного Писания, произведений предшествующих древнерусских авторов (*Слова о законе и благодати Иллариона*, *Поучения Владимира Мономаха*, *Повести временных лет*, *Киевской летописи*, «*Летописи Мстислава Мстиславича*»), отсылки к местным источникам права, а также к поэзии и фольклору, в том числе к фрагментам из половецкого эпоса.

Настоящее издание опирается на Хлебниковский / Острожский список. Хотя он и не является самым древним, но сохранил (в отличие от

Ипатьевской редакции) оригинальную структуру, то есть его повествование не было искажено за счет введения летописного разделения на годовые статьи, что было сделано ипатьевским переписчиком.

Текст подготовлен на основе Хлебниковского / Острожского списка, который последовательно сопоставляется нами с другими редакциями памятника, известными нам по личным наблюдениям.

SUMMARY

The Galician-Volhynian Chronicle, also called *The Dynasty Chronicle of the Romanovichi*, is one of the most important monuments of mediaeval Rus' historiography.

As evidenced, these two names serve to refer to the aforementioned monument. The first name is a traditional one; the second one has been introduced by us, since the chronicle touches upon the history of the descendants of Roman Mstislavovich (d. 1205), and hence the Principality of Galicia and Volhynia is connected to this dynasty.

The typology of the above-mentioned monument is somewhat complicated, owing to its complex structure created undeniably by a broadly educated person. This monument should definitely be regarded as the only example of the court chronicle in the mediaeval Rus' historiographic tradition. Therefore, we decided to use the aforementioned term, not the widely-used 'letopis "annals"'.

Seven paper manuscripts comprising *The Galician-Volhynian Chronicle* have been preserved until today. The oldest is the Hupatian/Ipatievskyi Codex written at the beginning of the 1420s (*Ипатьевский список*. Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр 16.4.4). Subsequent ones are as follows:

1) the Khlebnikov/Ostrogski manuscript – created at the end of the 1550s/ the beginning of the 1560s and most probably supplemented in c. 1637 (*Хлебниковский список / Острожский (Хлебниковский) список*). Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.230);

2) the Pogodinski/Czetwertynski manuscript, which was completed on 23rd March 1621 in Żywotów (Новоживотів) upon the recommendation of Stefan Czetwertuński (*Погодинский список / Четвертинський (Погодинський) список*). Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр Пог. 1401);

3) the Bundur/Jarocki manuscript, which was completed by a monk of the Kiev monastery of St Nicholas the Hermit in Kiev, Marko Bundur, on 17th May 1651 (*Список Я.В. Яроцкого (Список Марка Бундура/*

Я. В. Яроцького, Rękopis Bundura/Jarockiego). Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге, шифр. 21.3.14);

4) the Jermolajev manuscript, created most probably in 1711 in Kiev upon the recommendation of the local governor Dmitry Mikhaylovich Golitsyn (*Ермолаевской список*. Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, шифр F.IV.231);

5) the Cracow manuscript, written from the Pogodinski/Czetwertynski manuscript upon the recommendation of Adam Naruszewicz between 1781 and 1792 (Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie, call no. 122);

6) The RGADA manuscript 1814–1816, written from the Hupatian manuscript by Petr Bolshakov between 1814 and 1816 (*Список РГАДА*, ф. 181, № 10. Российский государственный архив древних актов в Москве, фонд 181, дело 10).

The aforementioned manuscripts are classified as south-Rus' codex, which forms a historical collection, whose substance is built by three fundamental works: *The Tale of the Bygone Years*, *The Kievan Chronicle* and *The Galician-Volhynian Chronicle*. In some manuscripts a list of Kiev dukes until the invasion of Batu Khan (Ipatiev, Khlebnikov/Ostrogski and Jermolajev manuscripts) was included, as well as a historical continuation with the information from the turn of the 13th and 14th centuries (Bundur/Jarocki and Jermolajev manuscripts), *The Tale of St Metropolitan Bishop Peter* (Bundur/Jarocki and Jermolajev manuscripts), *The Tale of the Mamai Battlefield* (Bundur/Jarocki and Jermolajev manuscripts), fragments of *The Book of Esther* (Khlebnikov/Ostrogski manuscript). Following the information included in the Cracow Codex, passages from *The Book of Esther* were also present at the end of the 18th century in the Pogodinski/Czetwertynski manuscript.

Linguistic, content and structural aspects indicate the existence of two fundamental parts of the monument: 1) *The Court Chronicle of Daniel Romanovich*, encompassing the period from the beginning of the narrative (i.e. from the apologia of Roman Mstislavovich to the unfinished tale about the first invasion of Burundai), that is following the chronology of the Ipatiev manuscript from 1709 to 1768. Linguistic arguments enable us to propose a hypothesis on the extension of the discussed period until 1773. Two editions can be distinguished in *The Court Chronicle of Daniel*. The first one was created in c. 1246–1247, the second one encompasses the remaining years, that is after 1258 (with a possible continuation until the second half of 1264); 2) *The Volhynian Chronicle* beginning the narrative after the first invasion of Burundai and finishing with the reign of Vladimir Mstislav (II) Danilovich, that is following the uncertain and imprecise Hupatian chronology, from 1769 to 1800. The above-mentioned part can be divided into two or three editions. It is possible that the first one was written in the milieu of Vasilko Romanovich until approximately the end of the 1260s. The second one, definitely more certain than the previous one, is

the narrative created at the court of Vladimir Vasilkovich until the beginning of 1289. The last one, constituting their continuation, is characterised by an entirely different approach to Lev Danilovich than the previous two and shows the events from the perspective of the milieu of Mstislav (II).

It is also worth emphasizing that earlier parts of the source (*The Chronicle of Daniel*) were edited by later authors, most probably by a chronicler working in the milieu of Vladimir Vasilkovich. Such a form of the monument, with a short continuation created during the reign of Mstislav (II) Danilovich, has been preserved until today. Hence, the beginning of the 1290s can be admitted as a *terminus post quem* of the above-mentioned source. There is no evidence that it was continued until the beginning of the 14th century.

It is also impossible to determine the names of the copyists and authors of *The Galician-Volhynian Chronicle*. The identification proposals existing in literature take on an exclusively speculative character. We can state with great certainty that there were at least five authors of the source connected to the courts of Mstislav Mstislavovich, Daniel Romanovich (here – perhaps – even two), Vasilko Romanovich, Vladimir Vasilkovich and Mstislav (II) Danilovich respectively. However, it cannot be excluded that it was at the court of Yuri of Galicia or his father that the draft copy of *The Chronicle*, that is the ending, was created. Undeniably, these were the people linked to the duke's chancellery, in any case those who had access to the documents written and kept in it.

The Dynasty Chronicle of the Romanovichi is a priceless work, abound in information non-existent in other sources on the history of the Principality of Galicia-Volhynia in the 13th century and their relations with different states, including Poland, Hungary, Lithuania or Bohemia.

The title monument is also a remarkable example of spiritual culture of mediaeval Rus', which includes numerous references to the Holy Bible, reflecting the Byzantine-Slavic and ancient origin of the literary translation; works by earlier Rus' authors (*The Sermon on Law and Grace* by Hilarion, *Instruction* by Vladimir Monomakh, *The Tale of the Bygone Years*, *The Kievan Chronicle*, *The Chronicle of Mstislav Mstislavovich*); local normative sources; or even poetry and folklore, including the fragments of the Cumans epic.

The text of the edition was prepared on the basis of the Khlebnikov/Ostrogski manuscript, supplemented by variants from other south-Rus' chronicles created until mid-18th century. Despite the fact that this 16th-century codex is not the oldest, its copyist, in contradistinction to the 15th-century Hypatian/Ipatevskiy Codex, retained its original structure, or more specifically, its narrative did not contain the chronological framework (typical of the Rus' chronicle writing).

KRONIKA HALICKO-WOŁYŃSKA
(KRONIKA ROMANOWICZÓW)

CHRONICA GALICIANO-VOLINIANA
(CHRONICA ROMANOVICIANA)

ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКАЯ ХРОНИКА
(ХРОНИКА РОМАНОВИЧЕЙ)

(303r/621) ^{a-a} По¹ ^bсм[Ъ]рти же великого кнаса^b Романа², ^cпаматнаго | и самодръж[Ъ]ца^c ^dвса Ркуси^{d3}, ^eодолѣвша^e ^fвсѣм[Ъ]^f поган[Ъ]ским[Ъ]^g |

- ^a И, k. 245r. В лѣт[о] $\bar{x}\bar{s}\bar{\psi}\bar{\theta}$ начало княжения великаго княза Романа како держев[Ъ] бывша всеи роускои земли, княза галичкого. Jest to, jak się wydaje, ewidentny dodatek kopisty ipatiewskiego, wprowadzający do *Kroniki halicko-wołyńskiej* opracowaną przez niego chronologię i równocześnie będący łącznikiem z poprzednią częścią kodeksu, w której początki panowania poszczególnych książąt były oznaczane analogicznie (zob. np. Ипатьевская летопись, kol. 471, 478, 490, 545, 566, 578, 622). Pozostałe rękopisy takiego nagłówka nie mają (РНБ, sygn. собр. М. П. Погодина, № 1401, k. 255v; РНБ, sygn. F.IV.231, k. 221; БАН, sygn. 21.3.14, k. 175; Biblioteka Ks. Czartoryskich w Krakowie, sygn. 122, s. 696)
- ^b И, k. 245r: см[Ъ]рти же великаго княза; П, k. 255v: см[Ъ]рти же великого кнаса; Я, k. 175r: см[Ъ]рти великаго кн[а]за; Е, k. 221r: смерти великого кн[а]за
- ^{c-c} И, k. 245r: приснопаматнаго самодержца; Я, k. 175r: памятнаго [sic!] и самдержца; Е, k. 221r: при[с]нопаматнаго самодержца
- ^{d-d} Я, k. 175r: всеа Руси; Е, k. 221r: всеа Р҃си
- ^e И, k. 245r; Я, k. 175r: удолѣвша
- ^f И, k. 245r: всимь; Я, k. 175r: всим[Ъ]
- ^g Я, k. 175r; Е, k. 221r: поганым[Ъ]

¹ W tym miejscu zaczyna się, liczący sobie w kodeksie chlebnikowskim niespełna 25 wersów („По смѣрти [...] погубити иноплеменицы [По śmierci [...] wygubić innoplemieńców]”), tekst apologii Romana Mściślawowicza. Jest to fragment bardzo specyficzny, przesycony odniesieniami do literatury przekładowej (*Kroniki Malalasa*, opowiadania o Aleksandrze Macedońskim zawartego w *Latopišču helleńskim* albo też *Kroniki amartolosa* i jednego z wariantów *Aleksandreidy*, zob. A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 104), w tym topiki biblijnej, mający elementy pochwały Włodzimierza Wsiewołodowicza Monomacha, zawierający też w sobie – jak twierdzą niektórzy badacze – wątki folklorystyczne eposu, połowieckiego. W wypadku apologii Włodzimierza Monomacha, można zastanawiać się czy nie mamy do czynienia z – mglistym co prawda, acz nie jedynym – śladem odwoływania się w naszym źródle do jego *Pouczenia*, a na pewno z wyrazem specjalnego poszanowania, jakim cieszył się ten przodek Romanowiczów (zob. D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków 2016, s. 199–200). Natomiast, co się tyczy wątków połowieckich, ich obecność w tekście powstającym w otoczeniu Daniela Romanowicza nie powinna dziwić. Przecież pierwszą żoną władcy była wnuczka sławnego chana Połowców, Kotjana. Już z tego źródła mogły przedostawać się wątki stepowych opowieści. Oprócz tego widzimy Połowców w służbie Daniela do pocz. l. 50. XIII w., a także notujemy różnorodne kontakty polityczne (w tym matrymonialne) dworu Romanowiczów z różnymi połowieckimi ordami.

² Roman poległ 19 VI 1205 r. Jest to chronologiczny początek wydarzeń opisywanych w *Kronice*. Na temat księcia zob.: Д. Домбровский, *Генеалогия Мстиславичей: Первые поколения (до начала XIV в.)*, С.-Петербург 2015, s. 259–273, tam literatura tematu.

³ Występujące w tym zdaniu określenia Romana „wielki książę” i „samodzierzca całej Rusi” są najwyraźniej nie tylko zwrotem retorycznym, mimo ewidentnej przesady charakteryzującej drugie z nich. W ostatnich latach życia władca ten wraz z Wsiewołodem Wielkie Gniazdo (1154–1212) kontrolował sytuację polityczną na Rusi, równocześnie należąc do grona „starszych”, czyli najpotężniejszych książąt ruskich, panujących samodzielnie (Halicz) lub dominujących (Wołyń) w wielkich jednostkach podziału politycznego państwa Rurykowiczów. Co do używania na Rusi tytułu „wielki książę” zob. A. Poppe, *O tytule wielkoksiążęcym na Rusi*, PH, t. LXXV, 1984, z. 3, s. 423–439 (o Romanie – s. 433).

языком[ъ]^a, оума^b мѣдростію^c ходаще^d по заповѣдемь^e | Б[о]жїимь^f. Оустремил[ъ]^g бо ^hса баше^h на поганьяⁱ, ѿко левь^j || (303v/622) срѣдит[ъ]^k же бѣ^l, ѿко и рысь, и гоубаше^m, ѿко и коркодилъ, и прохожа-шеⁿ | землю ^oих[ъ], ѿко^o и орель^p, храбор^q ^rже бѣ^r, ѿко и | тоурь^s. Ревнова ж[е]^t ^uдѣдоу своему Мономахоу⁴, погоу|бывшему^u поганья^v измаилтаны^{w5}, рекомы^x полов[ъ]ци^{y6}, | изгнав[ъ]шю^z Отрока^{aa7} въ

^a Я, к. 175г: ѿзыком[ъ]

^b Я, к. 175г: ѿма

^c И, к. 245г: моудростію; Я, к. 175г: мудростію; Е, к. 221г: мѣдростію

^d И, к. 245г; Е, к. 221г: ходаща; Я, к. 175г: ходаша

^e Е, к. 221г: заповѣдех[ъ]

^f И, к. 245г: Б[о]жїимь; Я, к. 175г: Б[о]жим[ъ]; Е, к. 221г: Б[о]жїихъ

^g Я, к. 175г: ѿстремил[ъ]

^{h-h} Я, к. 175г: са баша

ⁱ И, к. 245г; Я, к. 175г: поганья; Е, к. 221г: поганья

^j И, к. 245г: и левъ

^k И, к. 245г: срѣдитъ; Я, к. 175г; Е, к. 221г: сердит[ъ]

^l И, к. 245г: быс[тъ]

^m Я, к. 175г: глѣбаше глѣх[ъ] [sic]; Е, к. 221г: глѣбаше ихъ

ⁿ И, к. 245г: и прехожаше; Я, к. 175г: прохож[ъ]даше; Е, к. 221г: прехожаще

^{o-o} И, к. 245г: ихъ ѿко; Е, к. 221г: ихъ ѿкв

^p И, к. 245г: врель; Я, к. 175г: врел[ъ]

^q И, к. 245г: храборъ; П, к. 255v: храбор[ъ]; Я, к. 175г; Е, к. 221г: храбрь

^{r-r} И, к. 245г: бо бѣ; Я, к. 175г; Е, к. 221г: brak wyrazów

^s И, к. 245г: и тоурь; П, к. 255v: и тоурь; Я, к. 175г: тур[ъ]; Е, к. 221г: тѣрь

^t И, к. 245г: ревноваше бо

^{u-u} П, к. 255v: дѣдоу своему Мономаху погубив[ъ]шемъ; Я, к. 175г: дѣдѣ своему Моно-маху погубившему; Е, к. 221г: дѣдѣ своемѣ Мономахѣ погубившемѣ

^v И, к. 245г; Я, к. 175г: поганья; Е, к. 221г: поганья

^w И, к. 245г: измалтаны; Я, к. 175г: измаилтаны

^x И, к. 245г; Я, к. 175г: рекомы; Е, к. 221г: рекомы

^y И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: половци

^z И, к. 245г: изгнавшю; Я, к. 175г; Е, к. 221г: и гнавшѣ

^{aa} И, к. 245г; Я, к. 175г: Отрока

⁴ Ks. kijowski Włodzimierz Wasyl Wsiewołodowicz Monomach (1053 – 19 V 1125 r.), w rzeczywistości czcigodny prapradziad Romana (A.C. Орлов, *Владимир Мономах*; Москва–Ленинград 1946; Д. В. Донской, *Рюриковичи. Исторический словарь*, Москва 2008, s. 157–165). W źródle, jak to się zresztą nierzadko w praktyce ruskiej zdarzało, użyto określenia: „dziad” nie do końca precyzyjnie, a raczej w znaczeniu symbolicznym: „przodek”.

⁵ Potomkowie Izmaela (Ismaela), syna Abrahama i Agar (Hagar, niewolnicy Sary, żony Abrahama), uznawanego za przodka Arabów, a więc niewierni z chrześcijańskiej, ruskiej perspektywy (zob. Hagariane).

⁶ Na temat Połowców zob. choćby przyp. nast.

⁷ Otrok (Atryk), chan połowiecki, syn Szarukana. Według gruzińskich źródeł w 1118 r. cesarz Dawid IV Budowniczy zawarł sojusz z Połowcami. W jego rezultacie pojawili się oni w Gruzji, a porozumienie wzmocniono matrymonialnie. Otrok został teściem lub zięciem cesarza

обезы^{a8} за Желѣзныа^b врата⁹, | Сърчанови^{c10} ж[е] вставшю^d е-оу Доноу^e,
рыбою ѡживши.^f | Тогда и Волѡдимерь^g Мономахъ^h пилъⁱ золотымъ^j
шеломомъ^k Донь^l, | прїемъ^m шиⁿ н-землю ихъⁿ всю, изагнавшю^o

Сърчанъ[ъ]
ѡ Дону

^a И, к. 245г; Я, к. 175г: во шбезы; Е, к. 221г: в шбозы

^b И, к. 245г: желѣзнаа; Я, к. 175г: желѣзныа; Е, к. 221г: железныа

^c И, к. 245г: Сърчанови; Я, к. 175г: Сърчанови; Е, к. 221г: Сорчанови

^d Я, к. 175г; Е, к. 221г: вставшѡ

^{e-e} Я, к. 175г: ѡ Дону; Е, к. 221г: оу Дону

^f И, к. 245г: ѡжившю; П, к. 255v: ѡживъ[ъ]ши; Я, к. 175г: ѡживша; Е, к. 221г: ѡжившѡ

^g И, к. 245г: Володимерь; П, к. 255v: Волѡдимерь тогда; Я, к. 175г: Володимер; Е, к. 221г: Володимерь

^h И, к. 245г; Е, к. 221г: и Мономахъ

ⁱ И, к. 245г: пиль; Е, к. 221г: пиль

^j И, к. 245г: золотомъ[ъ]; Е, к. 221г: золотымъ

^k И, к. 245г: шоломомъ; Я, к. 175г: шелѡмомъ[ъ]; Е, к. 221г: шлемомъ

^l И, к. 245г; Е, к. 221г: Дону

^m И, к. 245г: и прїемшю; Я, к. 175г: прїемше и; Е, к. 221г: прїемше

ⁿ⁻ⁿ И, к. 245г: ихъ; Е, к. 221г: и землю ихъ

^o Я, к. 175г: изагнавшиа; Е, к. 221г: изагнавшѡа

(w dyskusje nad tym problemem nie wchodzimy). Oczywiście, migracja Połowców na Kaukaz była wynikiem serii klęsk ponoszonych przez nich w starciach z wyprawami książąt ruskich, organizowanymi głównie przez Włodzimierza Monomacha w l. 1103, 1109, 1111 i 1116, przy czym od 1109 r. Rusini pustoszyli obszary nad Donem (Д. А. Расовский, *Половцы. Черные Клобуки: Печенеги, Торки и Берендеи на Руси и в Венгрии (работы разных лет)*, wyd. Р. Р. Суянов, Р. П. Храпачевский, Москва 2012, s. 212–217; В. Т. Пашуто, *Внешняя политика Древней Руси*, Москва 1968, s. 204–205; С. Плетнева, *Половцы*, Москва 1990, s. 95–97; eadem, *Атрак*, [w:] ДРСМЭ, s. 45; А. Н. Карсанов, *Об одном известии Ипатьевской летописи*, [w:] *Аланы: история и культура*, t. III, Владикавказ 1995, s. 394–401).

⁸ Pojawiały się w literaturze różne poglądy na temat użytego w źródle terminu: „Обезы” / „Обезы”. Uznawano np., że chodzić mogło o Abazyńców (Л. И. Лавров, „Обезы” *русских летописей*, СЭ 1946, nr 4, s. 161–170) lub przodków współczesnych Abchazów (np. А. Л. Папаскир, *Обезы в древнерусской литературе и проблемы истории Абхазии*, Сухум 2005, s. 350–365 i przyр. 1448–1523 na s. 483–486). Dominuje jednak opinia o tożsamości Obecz z Gruzją (Г. Б. Сулая, *Обезы по русским источникам*, СЭ 1975, nr 2, s. 99–105; С. Плетнева, *Половцы*, s. 96). Zwrócono przy tym uwagę, że władcy Gruzji nosili w swej tytulaturze w owym czasie na pierwszym miejscu właśnie tytuł „abchaski”, który można utożsamiać z „obezkim” ruskich źródeł (K. Salia, *History of the Georgian nation*, Paris 1983, s. 247; *Armenia, Azerbaijan, and Georgia. Country studies*, wyd. G. E. Curtis, Washington 1995, s. XLIII; А. Н. Карсанов, *Об одном известии*, s. 391–393).

⁹ Niektórzy badacze, idąc za wzmianką Tatiszczewa, uznawali, że Żelazne Wrota to Derbent, inni zaś, że tzw. Wąwóz Dariański (wąwóz Tereku), leżący na drodze prowadzącej w stronę Tbilisi (współczesna Gruzińska Droga Wojenna). Według А. Карсанова chodzić jednak może wyłącznie o Przełęcz Mamisońską, położoną między dolinami rzek Ardon i Rioni, na co wskazują przekazy średniowiecznych źródeł gruzińskich. Byłaby to marszruta odpowiadająca współczesnej Osetyjskiej Drodze Wojennej, szlakowi mającemu duże znaczenie gospodarcze i strategiczne już w średniowieczu (А. Н. Карсанов, *Об одном известии*, s. 397).

¹⁰ Chan, najwyraźniej stojący na czele Połowców, którzy zostali na dawnych koczowiskach. Niektórzy badacze uznają go za syna Szarukana, a więc brata Otroka (С. Плетнева, *Половцы*, s. 95; eadem, *Сырчан*, [w:] ДРСМЭ, s. 801; А. Н. Карсанов, *Об одном известии*, s. 401).

Пѣсни
половецкия

окаан[ъ]ныа^a ага|раны^{b11 c-c}. По см[ъ]рти же Вьлодимери^d остав[ъ]шю^e оу
Сырча|на^f единомуу^g гвд[ъ]цоу^h же Ореви¹¹², и посла и^j-въ обезы^j-река^k:
| «„Вьлвдимеръ^l оумерлъ е[сть]; а вьротиса^m, брате, поидиⁿ въ^o землю |
свою”. Молви^p же емоу^q моа^r слввеса^s, пой же емоу^t пѣсни | половец[ъс]-
кiа^u, v-аже ти не вьсхощеть^v, даи емоу^w поухати^x | селiа^y z-именемъ ем-
шань^{-z13}». Ономоу^{aa} же не восхотѣвшю^{ab} обра|титиса^{ac} ни послушати^{ad}, и дасть

^a И, к. 245г: ѡканьныа; Я, к. 175г: ѡкаанныа; Е, к. 221г: ѡкаанныа

^b Я, к. 175г: агараны

^{c-c} Я, к. 175г; Е, к. 221г: со мѹжи своими

^d И, к. 245г: Володимерѣ; Е, к. 221г: Володимера; П, к. 255v: Вьлвдимери; Я, к. 175г: Володимера

^e И, к. 245г: ѡставшю; Я, к. 175г: ѡставшю; Е, к. 221г: ѡставшѹ

^f Я, к. 175г: Ѹ Сврчана; Е, к. 221г: Сорча

^g П, к. 255v; Е, к. 221г: единомѹ; Я, к. 175г: единому

^h И, к. 245г: гоудьцо; П, к. 256г: гвдцоу; Я, к. 175г: городцо; Е, к. 221г: гѹдцо

ⁱ И, к. 245г: СѸреви; Я, к. 175г: СѸревы; Е, к. 221г: Оревы

^{j-j} И, к. 245г: во ѡбезы; Я, к. 175г; Е, к. 221г: во ѡбежю

^k Е, к. 221г: рекль

^l И, к. 245г: Володимеръ; Я, к. 175г; Е, к. 221г: Володимер

^m И, к. 245г; Я, к. 175г: вьротиса; П, к. 256г: вьрѡтиса; Е, к. 221г: вьротиса

ⁿ Я, к. 175г; Е, к. 221г: brak wyrazu

^o Я, к. 175г: во

^p И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: Молви

^q Я, к. 175г: ему; Е, к. 221г: емѹ

^r И, к. 245г; Я, к. 175г: моа

^s И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: словеса

^t Я, к. 175г: ему; Е, к. 221г: емѹ

^u И, к. 245г: половецкiа; Я, к. 175г: половецкiа

^{v-v} И, к. 245г: ѡже ти не вьсхощеть; Я, к. 175г: аже ты не вьсхощеть; Е, к. 221г: ажь ты не вьсхощеть

^w Я, к. 175г: ему; Е, к. 221г: емѹ

^x Я, к. 175г: поухати; Е, к. 221г: поѹхати

^y И, к. 245г: зельа; Я, к. 175г: зелиа

^{z-z} И, к. 245г: именемъ емшань; Я, к. 175г; Е, к. 221г: емшань именем

^{aa} И, к. 245г: ѡномоу; Я, к. 175г: ѡному; Е, к. 221г: ѡномѹ; П, к. 256г: ономж

^{ab} Я, к. 175г: вьсхотѣвшю; Е, к. 221г: вьсхотѣшѹ

^{ac} И, к. 245г; Е, к. 221г: ѡбратитиса; Я, к. 175г: ѡбратитиса

^{ad} Я, к. 175г; Е, к. 221г: и послѹшати

¹¹ Potomkowie Agar (Hagar), sformułowanie synonimiczne w stosunku do Izmaelitów, używane w praktyce ruskiej na określenie niewiernych, w tym stepowców.

¹² W źródle dla nazwania jego profesji użyto pojęcia: „гоудьць” (СДЯ, т. II, s. 404: „ten, kto gra na strunowym instrumencie; muzykant”). Or (w oryginale: „Ор[ъ]”, w występującym w tekście celowniku: „Ореви”), składają nieznanymi. Imię przez niego noszone jest typowe dla tradycji turkmeńskiej, gdzie występuje w postaci: „Оре” (А. Н. Карсанов, *Об одном известии*, s. 392). Co do tej osoby zob. także: Л. А. Дмитриев, *Орь*, ТОДРЛ, т. XL, 1985, s. 143–144.

¹³ Piolet. „Емшань” – słowo tureckiego pochodzenia (А. Zajaczkowski, *Związki językowe połowiecko-słowiańskie*, Wrocław 1949, s. 24–25; *Древнетюркский словарь*, Ленинград 1969,

емоу^a селіе^b. Оно|моу^c же обоухав[ъ]шю^d и въсплакав[ъ]шю^e, реч[е]: „Да лouchше^f естъ^g на | своєї земли^h костьюⁱ лечи^j неж[е]ли^k на чюжей^l славноу^m | бытиⁿ”. И прїидеⁿ въ^o свою землю¹⁴; wt[ъ] него^p рwdив[ъ]шюса^q | Кончакоу^{r15}, иже снесе^s Соулоу^{t16}, пѣшь хода^u, котел[ъ] носав^v | на плечоу^w. Романоу^x же кнасю^y рев[ъ]новавшю^z за то, и | тцашеса^{aa} погоубити^{ab} иноплемен[ъ]ники^{ac}.

^a Я, к. 175г; Е, к. 221г: емѸ

^b И, к. 245г: зелье

^c И, к. 245г; Е, к. 221г: шномоу; Я, к. 175г: шному

^d И, к. 245г: ѡбоухавшю; Я, к. 175г: ѡбоухавшу; Е, к. 221г: ѡбоухавшѸ

^e И, к. 245г: восплакавшю; Я, к. 175г; Е, к. 221г: восплакавшѸ

^f И, к. 245г: лouchе; П, к. 256г: лouchшее; Я, к. 175г; Е, к. 221г: лѸчиши

^g П, к. 256г: brak wугazu

^h И, к. 245г: землѣ

ⁱ Я, к. 175г: костью

^j Е, к. 221г: легчи

^k И, к. 245г: и не ли; Я, к. 175г; Е, к. 221г: нижли

^l И, к. 245г: чюже; Я, к. 175г: чужой; Е, к. 221г: чѸжой

^m Е, к. 221г: слаvnѸ; Я, к. 175г: слаvну

ⁿ И, к. 245г: прїиде; Я, к. 175г: прїиде

^o И, к. 245г; Я, к. 175г.; Е, к. 221г: во

^p Я, к. 175г; Е, к. 221г: нею

^q И, к. 245г: родившюса; Я, к. 175г: родившюса; Е, к. 221г: родившѸса

^r Я, к. 175г: КончанкѸ; Е, к. 221г: КончакѸ

^s Е, к. 221г: Изнесе; Я, к. 175г

^t П, к. 256г: СѸлѸ; Я, к. 175г: сѸ

^u Я, к. 175г: хода

^v Я, к. 175г: носав

^w И, к. 245г: плечевоу; Я, к. 175г: плече; Е, к. 221г: плечи

^x Я, к. 175г; Е, к. 221г: РоманѸ

^y Я, к. 175г: кнасю; Е, к. 221г: кн[а]сю

^z Я, к. 175г: ревновавшю; Е, к. 221г: ревновавшѸ

^{aa} Я, к. 175г: тцашеса

^{ab} И, к. 245г: погоубити; Я, к. 175г: погубити; Е, к. 221г: погѸбити

^{ac} Я, к. 175г; Е, к. 221г: иноплеменники

s. 235, 248 [*jarčan, javčan* – kołāca roślina]; E. H. Шипова, *Словарь тюркизмов в русском языке*, Алма-Ата 1976, s. 130, 132).

¹⁴ Ordy połowieckie zaczęły przejawiać wzmożoną aktywność po śmierci Włodzimierza Monomacha (po 1125 r.). Wtedy też z częścią swych ludzi wrócił z Gruzji na dawne koczowiska Otrok (Д. А. Расовский, *Половцы. Черные Клобуки*, s. 217; С. Плетнева, *Половцы*, s. 97). Zdaniem А. Karsanova, inną ważną przyczyną opuszczenia Gruzji przez chana była śmierć jego zięcia i protektora, Dawida IV, która nastąpiła 24 I 1125 r. (А. Н. Карсанов, *Об одном известии*, s. 400–401).

¹⁵ Chan połowiecki, którego aktywność notują latopisy od pocz. l. 70. XII w. Zmarł zapewne w samym pocz. XIII w. (С. Плетнева, *Половцы*, s. 156–168; eadem, *Кончак*, [w:] ДРСМЭ, s. 413).

¹⁶ Lewy dopływ Dniepru. Przypływa przez ob. obł. sumską i połtawską (Ukraina). Użyty zwrot sugeruje, że Konczak pustoszył obszary położone nad Sułą.

Великоу^a | матежю^{b17} въстав[ъ]шю^c въ^d земли^e роуской^f, вста|вившима^g же са^h двѣмаⁱ с[ы]ншма^j его, един[ъ]^k д̄ лѣта^l, | а друуги^m двѣ лѣт[ѣ]ⁿ¹⁸.
 о-о Сѣбравшю^p же Рюрикоу^{q19} полов[ъ]ци^r | и^s роуси^t мнѣго^u, прїиде^v на Галич[ъ]²⁰, оставив^w мни|шескїи^x чинѣ, бѣ^{y-бw} прїалѣ^y боазни^z ради

война
на Галич[ъ]

^a Я, к. 175г; Е, к. 221г: великѣ

^b Я, к. 175г: матежѣ; Е, к. 221г: матежѣ

^c И, к. 245г: воставшю; Я, к. 175г; Е, к. 221г: воставшѣ

^d И, к. 245г; Е, к. 221г: в; Я, к. 175г: во

^e И, к. 245г: землѣ

^f Я, к. 175г; Е, к. 221г: рѣской

^g П, к. 256г: оставившима

^h Я, к. 175г: са

ⁱ И, к. 245г: двѣма; Я, к. 175г; Е, к. 221г: двома

^j И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: с[ы]ншма

^k И, к. 245г; Я, к. 175г: единѣ; Е, к. 221г: единомѣ

^l И, к. 245г: лѣт[ѣ]

^m И, к. 245г: друуги; Я, к. 175г: дрѣгому; Е, к. 221г: дрѣгомѣ

ⁿ И, к. 245г: двоу лѣтъ; Я, к. 175г; Е, к. 221г: двѣ лѣтѣ

^{o-o} И, к. 245г: Въ лѣто ѿс̄ ѿ і

^p И, к. 245г: Собравшю; Я, к. 175г: собравшуса Е, к. 221г: собравшѣса

^q И, к. 245г: Роурикоу; Я, к. 175г: Рюрику Ростиславичу Е, к. 221г: Рюрикѣ Ростиславичѣ

^r Я, к. 175г: с половци; Е, к. 221г: с половцы

^s Я, к. 175г; Е, к. 221г: из

^t Я, к. 175г: руси; Е, к. 221г: рѣси

^u И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: много

^v И, к. 245г; Я, к. 175г: приде

^w И, к. 245г; Я, к. 175г; Е, к. 221г: вставивѣ

^x И, к. 245г: мнискии; Я, к. 175г: мнишески

^{y-y} И, к. 245г: бо приалѣ; Я, к. 175г: приал; Е, к. 221г: бо прїалѣ

^z И, к. 245г; Я, к. 175г: боазни; Е, к. 221г: болѣзни

¹⁷ Można odnieść wrażenie, że ustęp: „Великоу матежю [...]” nawiązuje bezpośrednio do frazy poprzedzającej opowieść o losach Otroka, ściślej mówiąc, bezpośrednio do słów: „[...] рекомыа полов[ъ]ци” lub „[...] о каан[ъ]ныа ага|раны”. Jest to więc, być może, świadectwo rozbicia niegdyś jednolitego tekstu przez „połowiecki” wtęret. A może była to założona od razu klamra stylistyczna, mieszcząca się w duchu stosowanej w naszym źródle narracji symultanicznej?

¹⁸ Chodzi oczywiście o Daniela (ok. 11 XII 1200 lub 11 XII 1201 r.) i Wasylka (ok. 1203 r.), synów Romana (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 82–95; idem, *Rodowód Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław 2002).

¹⁹ Ruryk Wasyl Rościsławowicz (ur. 1137 – pocz. 1140 r., zm. po pocz. 1210 – przed VI 1212 r. lub I III 1215 – 28 II 1216 r.), reprezentant smoleńskiej gałęzi Rurykowiczów, były teść Romana Mścisławowicza, wielokrotny władca Kijowa (Д. Домбровский, *Генеалогія Мстиславичей*, s. 433–443).

²⁰ Bardzo rozległy i ważny pod względem politycznym i gospodarczym w 2. poł. XII – 1. poł. XIII w. ośrodek położony w widłach Dniestru i Łukwy z centrum (siedziba księcia Rościsławowiczów i sobór katedralny Bogurodzicy) w ob. w. Кринос (pol. Kryłos), rej. halicki obw. iwanofrankowskiego. Od pocz. l. 40. XII w. stolica zjednoczonego przez Władymirka Wołodariewicza ks. halickiego. Siedziba eparchii. Upadek znaczenia po decyzji Daniela Romanowicza o przeniesieniu głównej rezydencji do Chełma, podjętej w pocz. l. 40. XIII w.

Романовы²¹, | и ^a-пришедшу емоу^a на Галич[ь]^b, и срѣтоша его^c боаре^d || (304r/623) галич[ьс]кіи^e и вѣлѣдимер[ь]стіи^f ^gоу Микоулина^{g22}, на рѣцѣ | Серетѣ²³, и бив[ь]шимса^h имьⁱ вес[ь] д[ь]нь о^k-рекоу^k Серетѣ, | и мноси^l ^mазвени быша^m, и не стерпѣв[ь]шеⁿ, възвратишася^o в Галич[ь]р. ^r-И пришедшу же^q Рюрикоу в Галич[ь]р, и не оуспѣв[ь]шно^s ничто же²⁴ за то, бѣ по см[ь]рти Романовѣ снимался корол[ь]²⁵ съ^t ѿтровою^u

приход[ь]
в Галич

^{a-a} Я, к. 175r: пришедшу ему; Е, к. 221r: пришедшѣ емѣ

^b Е, к. 221r: Галичѣ

^c И, к. 245r: и

^d Я, к. 175r: боаре

^e И, к. 245r: галичкыи; Я, к. 175r: галички; Е, к. 221r: галицкѣи

^f И, к. 245r: володимерьстии; Я, к. 175r: володимерский; Е, к. 221r: володимерскѣи

^{g-g} Я, к. 175r; Е, к. 221v: и Микѣлини

^h И, к. 245r: бившимаса; Я, к. 175r: бывшимса; Е, к. 221v: бившимса

ⁱ И, к. 245r: има Я, к. 175r; Е, к. 221v: brak wygazu

^j И, к. 245r: всь; Я, к. 175r; Е, к. 221v: вес

^{k-k} И, к. 245r: w рѣкоу; Я, к. 175r: рѣку; Е, к. 221v: рѣк

^l И, к. 245r; Я, к. 175r; Е, к. 221v: мнози

^{m-m} Я, к. 175r: азвени бывша; Е, к. 221v: азвенны бывша

ⁿ И, к. 245v: стерпѣвше; Я, к. 175r; Е, к. 221v: стерпѣвша

^o И, к. 245v: възвратишася; Я, к. 175r: возворотишася; Е, к. 221v: возворотишася

^p И, к. 245v: Галичѣ; Я, к. 175r: во своа си во Галич; Е, к. 221v: во своа си в Галичѣ

^q П, к. 256r: brak wygazów

^{r-r} Я, к. 175r; Е, к. 221v: brak wygazów

^s И, к. 245v: оуспѣвши; Я, к. 175r: ѣспѣвше ж[е]; Е, к. 221v: ѣспѣвше же

^t И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: со

^u Я, к. 175v; Е, к. 221v: ѿтровою

(М. Грушевський, *Історія України-Руси*, т. II, Київ 1992, s. 465–470; Я. Пастернак, *Старий Галич*, Краків–Львів 1944; idem, *Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами*, Торонто 1961, s. 617–627; М. И. Тихомиров, *Древнерусские города*, Москва 1956, s. 329–334; A. Wędzki, W. Molè, *Halicz*, [w:] SSS, t. II, cz. 1, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Splawiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 184–185; Н. Ф. Котляр, *Галич*, [w:] ДРСМЭ, s. 173; Б. Томенчук, *Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали археологічних досліджень 1976–2006 рр.*, Івано-Франківськ 2006, s. 494–610). Do pierwszej wyprawy Ruryka na Halicz doszło latem 1205 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 40).

²¹ Roman nakazał postrzyc Ruryka i jego żonę zimą 1203/1204 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 27). Szeroko o kontekście kulturowo-politycznym tego wydarzenia A. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Насильственный постриг княжеской семьи в Киеве: от интерпретации обстоятельств к реконструкции причин*, СР, т. X, 2012, s. 135–169.

²² Pol. Mikulińce. Ob. w. Микулинці, w rej. trembowelskim obw. tarnopolskiego (L. Droba, *Stosunki Leszka Białego z Rusią i Węgrami*, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego AU”, t. XIII, 1881, s. 379, przyp. 2; B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka*, przyp. 2 na s. 31 [269]; ЕСЛГН, s. 88).

²³ Lewy dopływ Dniestru.

²⁴ Wyprawa ta rozegrała się niedługo po śmierci Romana Mściławowicza, a więc latem (w sierpniu) 1205 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 33–40).

²⁵ Król Węgier Andrzej II, syn Beli III i Agnieszki de Châtillon, ur. 1177 r., w l. 1204–1205

своею²⁶ а-в Саноцѣ^{а27} и приалѣ^b | бѡ^c бѣ Данила како^d милога^e с[ы]на сво-
его²⁸. Уставил^f бо | бѣ^{g-г} оу него^{g-h} засадоуⁱ: Мокыя^j Великого слѣпоокого^{k29},

^{a-a} И, к. 245v: во Саноцѣ; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Саноцѣ

^b П, к. 256r: приалѣ; Я, к. 175v: приал; Е, к. 221v: приалѣ

^c И, к. 245v; П, к. 256r; Я, к. 175v; Е, к. 221v: бо

^d И, к. 245v: како

^e И, к. 245v: милога; Я, к. 175v; Е, к. 221v: МИЛОГО

^f И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: уставиль

^{g-g} Я, к. 175v; Е, к. 221v: в него

^{h-h} И, к. 245v: wyraz nieczytelny, celowo starty, zaczynający się na з

ⁱ Я, к. 175v; Е, к. 221v: засадѣ

^j И, к. 245v: МОКЪА; Я, к. 175v: Мокиа; Е, к. 221v: Мокїа

^k И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: слѣпоокого

regent bratanka, Władysława III, na tronie od 1205 do 1235 r. (M. Wertner, *Az Árpádok család története*, Nagy-Becskeken 1892, s. 412–416; G. Kristó, *András II*, [w:] KMTL, s. 43).

²⁶ Nigdzie na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* nie pojawia się imię wdowy po Romanie, będącej drugą żoną księcia. Tymczasem jest to postać wybitna, która odegrała kluczową rolę w walkach o spuściznę po mężu. Niewykluczone, że miała też znaczny wpływ na rozwój kultury Rusi halicko-wołyńskiej za rządów synów. Nie jest pewne jej pochodzenie. W tej materii funkcjonują trzy główne poglądy: a) bizantyńskie: być może z cesarskiego rodu Angelosów, możnowładczego Kamaterosów lub in.; b) z jakiejś dynastii katolickiej; c) z kręgów bojarstwa zachodnioruskiego. Nie jest też znane noszone przez nią imię, co do którego mamy cztery główne koncepcje (Anna, Maria, Eufrozyna, N.). Użyte określenie związku łączącego wdowę po Romanie z węgierskim monarchą („jätrew”) wiarygodnie wyjaśnił już B. Włodarski (*Polska i Ruś*, s. 32, przyp. 2). Była ona „bratową” monarchy. Wynikało to z posiadania przez Andrzeja II i Romana wspólnego przodka, Mściława Fiodora Włodzimierzowicza, który był dla nich obu pradziadem. Babką Andrzeja II była bowiem Eufrozyna Mściławówna, ż. Gezy II. O księżnej ostatnio A. V. Maiorov, *Eufrozyna Halicka córka imperatora bizantyńskiego na Rusi Halicko-Wołyńskiej (ok. 1176–1180 – po 1253)*, Kraków 2016.

²⁷ Sanok. Ruski gród; ob. m. pow. w woj. podkarpackim (Polska).

²⁸ Już dawno zwrócono uwagę na to, że istniał sojusz między Andrzejem II i Romanem (zob. np.: I. Szaraniewicz, *Die Hypatios-Chronik*, s. 42; M. Грушевський, *Історія*, t. III, Київ 1993, s. 10–11; B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925, s. 30 [268]). Najpewniej w sprawie realizacji jego postanowień (militarne wsparcie w potrzebie) spotkała się księżna Romanowa z królem Węgier w Sanoku latem 1205 r. Ostatnio na ten temat D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 34–37.

²⁹ Dowódcę wyprawy można utożsamić z Mogiem/Moghem/Mochem/Mattem, który w dokumentach z 1205 r. występuje jako komes z Bodrog, zaś rok później z tytułem palatyna. Tak już B. Włodarski, choć uznając go za palatyna w czasie wyprawy na Halicz (*Polityka ruska Leszka*, przyp. 3 na s. 31 [269]). Taką identyfikację przyjęli też M. Font (*Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh.*, „*Studia Slavica Hungarica*”, t. XXXVIII, 1995, 1–2, s. 34; eadem, *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*, Szeged 2005, s. 194: tam odwołania do wcześniejszej literatury węgierskiej) i M. Wołoszczuk (*Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу*, „*Вісник національного університету «Львівська політехніка»*” 2006, nr 571: *Держава та армія*, s. 100). Na temat bogatej kariery urzędniczej Moga, dokumentowanej w źródłach w l. 1185–1210, zob. A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, Budapest 2011, s. 338.

| и Корочюна^{a30}, и Волпта^{b31}, и с[ы]на его Витомира^{c32}, и Бла|гыню^{d33}, и^e иные^f оугры^g мнѡгы^h. И за то не смѣша | галичанеⁱ ничтоже сътворити^j, бѣ бо инѣх[ъ]^k мнѡго^l у|горь^m. Тогда же два княсаⁿ половец[ьс]каа^o, Сѣтоевича^{p34} Котань^{q35} и Сѣмогоурь^{r36}, пот[ъ]коста^s на пѣш[ъ]цѣ^t, | и оубіена^u быста кона^v пѡд[ъ]^w нима^x, у-у за мало и з^z их[ъ]^{aa} не

^a Я, к. 175v; Е, к. 221v: Корочѣна

^b И, к. 245v: Вѣлпта; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Волпта

^c Е, к. 221v: Вѣтомира; Я, к. 175v: Вѣторима

^d И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Благиню

^e Я, к. 175v: brak wyrazu

^f И, к. 245v: иныи; Я, к. 175v; Е, к. 221v: иные

^g Е, к. 221v: оугре; Я, к. 175v: ѡгре

^h И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: многи

ⁱ И, к. 245v: галичанѣ

^j И, к. 245v: створити; Я, к. 175v; Е, к. 221v: сотворити

^k И, к. 245v; Е, к. 221v: инѣхъ

^l И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: много

^m Я, к. 175v: ѡгор; Е, к. 221v: оугоръ

ⁿ И, к. 245v; Е, к. 221v: княза; Я, к. 175v: князя

^o И, к. 245v: половецкаа; Я, к. 175v: половецкое; Е, к. 221v: половецскѣа

^p И, к. 245v: Соутоевича; Я, к. 175v: Сутоевича; Е, к. 221v: Сѣтоевича

^q Я, к. 175v: Кутан; Е, к. 221v: Кѣтан

^r И, к. 245v: Сомогоурь; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Сомогѡрь

^s И, к. 245v: поткоста; Я, к. 175v; Е, к. 221v: поткоша

^t И, к. 245v, П, к. 256v: пѣшыцѣ; Е, к. 221v: пѣецѣ

^u И, к. 245v: оубѣна; Я, к. 175v: ѡбиена

^v Я, к. 175v: кона

^w И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: под[ъ]

^x И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: ними

^{у-у} И, к. 245v; Е, к. 221v: и

^z И, к. 245v: brak wyrazu

^{aa} И, к. 245v; Е, к. 221v: ихъ

³⁰ Skądinąd nieznaną rycerz węgierski. W spisie urzędników Królestwa Węgier A. Zsoldosa nieodnotowany.

³¹ Jak wyżej.

³² Jak wyżej.

³³ Jak wyżej.

³⁴ Jedyne znane nam źródłowe poświadczenie istnienia chana Połowców noszącego imię Sutoj/Sutuj/Satuj (?), ojca Kotjana i Somogura. Postać skądinąd nieznaną.

³⁵ Możemy w tym miejscu powtórzyć za D. Dąbrowskim, że ów Kotjan Sutejewicz według wysokiego prawdopodobieństwa nie był tożsamy ze swym imiennikiem, którego zięciem został Mściśław Mściśławowicz Udały (zob. przyp. 171 poniżej; tam też literatura w sprawie otczestwa chana). Użycie wobec niego przez *Kronikę halicko-wołyńską* w 1205 r. terminu kniaź, a nie chan sugeruje raczej młody wiek. Tymczasem Mściśław wszedł w związek małżeński z Kotjanówną zapewne nie wcześniej niż ok. poł. I. 90. XII w. (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 512). Trudno przypuszczać, by w owym czasie ojciec panny młodej był osobą młodocianą i mało znaczną, a było to ok. 10 lat przed opisywanymi wydarzeniami (idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 40, przyp. 68).

³⁶ Zapewne młodszy brat Kotjana Sutejewicza, wzmiankowany jedynie w tym miejscu *Kroniki Romanowiczów*.

в Галичи
панует[ъ]
Володимер

аша^a. | Рюрик[ъ]^b же вьротиса^c къ Кіевоу^d. Малоу^e ж[е] времени ми|ноув[ъ]-
ши^f, ^g-и приведоша^g Кормиличича^{h37}, иже бѣ загал[ъ]ⁱ | великій кнѣзь^k
Романъ^l, невѣры ради, словаж^m | бо Игоревича³⁸. Послоушав[ъ]шеⁿ же ихъ
о^o-галичкїи боаре^o, | и послаша по нихъ, и посадиша^p в Галичи^q Волдимера^{r39},

^a Я, к. 175v; Е, к. 221v: аша

^b И, к. 245v: Рюрикъ

^c И, к. 245v: воротиса; Я, к. 175v: возворотиса; Е, к. 221v: возвотиса

^d И, к. 245v: Кыевоу (brak „къ”); Я, к. 175v: ко Києвѣ; Е, к. 221v: ко Кіевѣ

^e Я, к. 175v: малу; Е, к. 221v: малѣ

^f И, к. 245v: миноувшю; Я, к. 175v; Е, к. 221v: минѣвшѣ

^{g-g} Я, к. 175v; Е, к. 221v: brak wyrazów

^h И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Кормиличича

ⁱ И, к. 245v; Е, к. 221v: загалъ

^j Е, к. 221v: великій

^k И, к. 245v; П, к. 256v; Е, к. 221v: кнѣзь

^l Я, к. 175v; Е, к. 221v: brak wyrazu

^m И, к. 245v: словахоу; Я, к. 175v: словахѣ; Е, к. 221v: совахѣ

ⁿ И, к. 245v: послоушав; Я, к. 175v: послаша; Е, к. 221v: послѣшавше

^{o-o} И, к. 245v: галичкїи боаре; П, к. 256v: галич[ъ]кїй боаре; Я, к. 175v: галицкий половце
боаре; Е, к. 221v: боаре галичкїй

^p Я, к. 175v: посадыша

^q И, к. 245v: Галичѣ

^r И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Володимера; П, к. 256v: Волдимера

³⁷ Bojarski ród halicki, którego głównym znanym źródłem reprezentantem był Wołodysław (zob. przyp. 104 poniżej). Jego nazwa według wszelkiego prawdopodobieństwa wywodzi się od funkcji kormilca piastowanej przez któregoś z najpewniej nieodległych przodków Kormilicziczów. W literaturze dominuje pogląd, że chodzi konkretnie o ojca Wołodysława, będącego kormilcem ks. halickiego Włodzimierza Jarosławowicza (M. Волошук, „Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції, Івано-Франківськ 2014, s. 149). Wygnani przez Romana Mścislawowicza, powrócili po jego śmierci (obok Władysława co najmniej jeszcze jeden reprezentant rodu; A. Jusupović, *Elity*, s. 276–277). O rodzinie Kormilicziczów zob. jeszcze w: A. В. Майоров, *Галицко-Волинская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община*, СП-6 2001, s. 408–436; О. Мазур, *Володислав Кормильчич: шлях до княжого столу*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, t. VI, 2002, s. 118–129; О. Прицак, *Колі і ким написано „Слово о полку Игоревім”*, Київ 2008, s. 139–162; М. Волошук, „Вокняжење” галицьке Володислава Кормильчича (1210–1214 рр., з перервами). Міфи і реальність, [w:] *Historické štúdie. K životnému jubileu*, Bratislava 2009, s. 99–110.

³⁸ Synowie ks. nowogrodzko-siewierskiego Igora Światosławowicza (zm. 1202 r.) i Eufrozyny, córki ks. halickiego Jarosława Władymirkowicza (zm. 1 X 1187 r.). Po matce dysponowali więc prawami dziedzicznymi do Halicza (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du Xe au XIIIe siècle*, Roma 1927 [= „Orientalia Christiana”, t. IX–1, nr 35], tabl. IV; M. Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*, Cambridge 2007, s. 254).

³⁹ Włodzimierz Piotr Igoriewicz (1171 – po IX 1211 r.). Najstarszy z żyjących wówczas Igoriewiczów, ks. putywelski i okresowo halicki, ożeniony pomiędzy 1185 a 1187 r. z córką chana Połowców Konczaka (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV; О. М. Рапов, *Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII в.*, Москва 1977, s. 119; С. В. Гуркин, *К вопросу о русско-половецких матримониальных связях*, „Донская архология” 1999, nr 3–4, s. 49–50; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 173–175).

a Ро|мана⁴⁰ въ^a Звенигородѣ^{b41}. Кнагини^c же Романова^d | възем[ъ]ши^e дѣти^f
своа^g, ^{h-h} бежа въ Волдимеръⁱ⁴². И еще ж[е] | хоташю^j Вълвдимерю^k
искоренити плема^{l m-m} Рома|ново, поспѣваюшим[ъ]ⁿ же безбожным[ъ]
галичанѣм[ъ]^o. По|сла же Вълвдимеръ^p съ^q совѣтом^r галиц[ъ]ских[ъ]^s
боарь^t, | ^{u-u}нареч[е] а^{-u} попѣм[ъ]^{v43} к волдимерцем[ъ]^w, ^{x-x}река им[ъ]^{-x}:

^a И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: во

^b И, к. 245v: Звенигородѣ; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Звиногородѣ [sic]

^c Я, к. 175v: княгини

^d И, к. 245v; Я, к. 175v: Романоваа; Е, к. 221v: Романоваа

^e И, к. 245v; Е, к. 221v: вземше; Я, к. 175v: воземше

^f И, к. 245v: дѣтѣ

^g И, к. 245v: свои; Я, к. 175v: своа

^{h,h} И, к. 245v: и

ⁱ И, к. 245v; Е, к. 221v: бѣжа в Володимеръ; Я, к. 175v: бежа в Володимер

^j Я, к. 175v: хоташѣ; Е, к. 221v: хоташѣ

^k И, к. 245v: Володимероу; Я, к. 175v: Володимерю; Е, к. 221v: brak wyrazu

^l Я, к. 175v: плема

^{m,m} И, к. 245v: wygezany wuzaz

ⁿ И, к. 245v: поспѣвающимъ

^o И, к. 245v: безбожнымъ галичаномъ; П, к. 256v: безбожным галичанѣм; Я, к. 175v;
Е, к. 221v: безбожным галичаном

^p И, к. 245v; Я, к. 175v: Володимеръ; Е, к. 221v: Володимеръ

^q И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: со

^r И, к. 245v: свѣтомъ; Я, к. 175v: совѣта; Е, к. 221v: свѣта

^s И, к. 245v: галичких[ъ]; Я, к. 175v; Е, к. 221v: галичкихъ

^t Я, к. 175v: боар

^{u-u} И, к. 245v: нарѣче; Я, к. 175v: речеа ѡ; Е, к. 221v: рече а

^v И, к. 245v: попомъ; Е, к. 221v: потом[ъ]

^w И, к. 245v: волдимерцемъ; П, к. 256v: волдимер[ъ]цем; Я, к. 175v; Е, к. 221v: Воло-
димерю

^{x-x} И, к. 245v: реки имъ; Е, к. 221v: река имъ

⁴⁰ Roman Igoriewicz (przed 1184 – IX 1211 r.). Kolejny syn Igora Światosławowicza i Eufrozyny Jarosławówny. Okresowo ks. zwienigrodzki i halicki (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 120; Л. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, s. 407).

⁴¹ Ob. Звенигород, w. w rej. pustomyckim obw. lwowskiego, Ukraina; pol. Dźwinogród (SGKP, t. II, s. 310–311; М. Грушевський, *Звенигород Галицький (історично-археологічна розвідка)*, [w:] idem, *Твори у 50 томах*, t. VI, Львів 2004, s. 389–416; Я. Пастернак, *Археологія України*, s. 644–647; ЕСЛІГН, s. 61–62; А. В. Куза, *Малые города Древней Руси*, Москва 1989, s. 86).

⁴² Ob. Володимир-Волинський, m. rej. w obw. wołyńskim, Ukraina. Główny gród Wołynia czasów książęcych. Ojcowizna Romanowiczów. Siedziba eparchii (М. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 375–379; М. И. Тихомиров, *Древнерусские города*, s. 315–322; А. Wędzki, *Włodzimierz Wołyński*, [w:] SSS, t. VI, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 537–538; С. Терський, *Княже місто Володимир*, Львів 2010). Opanowanie ks. halickiego przez Igoriewiczów i ucieczka z niego wdowy po Romanie musiały nastąpić najpóźniej w czerwcu 1206 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 42–45).

⁴³ Postać skądinąd nieznana. Świadectwo wykorzystywania przez książąt ruskich duchownych w celach dyplomatycznych.

«Не имат[ъ]^a встатиса^b град[ъ]^c вашъ^d, аще ми не выдасте Романовичов[ъ]^e, | аще прїимете^f брата моего С[ва]тослава⁴⁴ княжити^g || (304v/624) въ Волвдимери^h. Вълвдимерцем[ъ]ⁱ же хотащим[ъ]^j оубити^k посла^l. | Мьстиб[ог]ъ^m, и Мончюкъⁿ, и Ничифоръ^{o45}, и рѣша: | «Не пвдобаєт[ъ]^p нам[ъ]^q оубити^r посла». Имѣахъ^s бо лестъ^t въ^u | с[ъ]рд[ъ]ци^v своем^w, ꙗко пре- дати хотахъ^x у-свой град[ъ]^{y46}. С[ъ]п[а]сен[ъ]^z же ими^{aa} быс[тъ] попь. Наутрїи^{ab}

^a И, к. 245v: иматъ; Я, к. 175v: имам; Е, к. 221v: иматъ

^b Я, к. 175v: встатиса

^c И, к. 245v: градъ

^d Я, к. 175v: ваших; Е, к. 221v: вашъ

^e И, к. 245v: Романовичю

^f И, к. 245v: еще не примет; Я, к. 175v: примет

^g Я, к. 175v: княжити

^h И, к. 245v; Е, к. 221v: в Володимерѣ; Я, к. 175v: Володимере; П, к. 256v: Володимери

ⁱ И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: володимерцем[ъ]

^j И, к. 245v; Е, к. 221v: хотащимъ; Я, к. 175v: хотащим

^k Я, к. 175v: ѡбити

^l И, к. 245v: попа

^m И, к. 245v: Мьстьб[ог]ъ; Я, к. 175v: Мстибог[ъ]; Е, к. 221v: Мстибогъ

ⁿ Я, к. 175v: Мочюкъ[ъ]; Е, к. 221v: Мочѣхъ

^o И, к. 245v: Микифоръ

^p И, к. 245v; Е, к. 221v: подобаєтъ; Я, к. 175v: подобаєт[ъ]

^q И, к. 245v: намъ

^r Я, к. 175v; Е, к. 221v: ѡбити

^s И, к. 245v: имѣахоу; Я, к. 175v: имѣахѡ; Е, к. 221v: имѣахѡ

^t Я, к. 175v: лест[ъ]

^u И, к. 245v; Е, к. 221v: во; Я, к. 175v: в

^v И, к. 245v: с[ъ]рд[ъ]циѣ

^w И, к. 245v: своемъ

^x И, к. 245v: хотахоу; Я, к. 175v: хотахѡ; Е, к. 221v: хотахѡ

^{y-y} И, к. 245v: г[о]с[по]доу свою и градъ

^z Я, к. 175v; Е, к. 221v: Сп[а]сєнь

^{aa} Я, к. 175v: имен[ъ] [sic]; Е, к. 221v: миръ

^{ab} И, к. 245v: наутрѣа; Я, к. 175v: наутрїа; Е, к. 221v: наѡтрїа

⁴⁴ Światosław Adrian Igoriewicz, ur. w 1176/1177 r., ożeniony w 1188 r. z Jarosławą, córka Ruryka Rościsławowicza (zob. przyp. 19 na s. 6). W późniejszym czasie – o czym nie informuje nasze źródło – teść Konrada I Mazowieckiego, który poślubił jego córkę Agafię (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 120; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań–Wrocław 2001, s. 33–38; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 407; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 468–470). W zdaniu „Не иматъ встатиса градъ вашъ” nawiązanie do Biblii, zob. 2 Krl 9, 27; Iz 2, 9; 27, 9, 62, 12; Za 10, 10.

⁴⁵ Wszystkie te trzy osoby występują tylko w tym ustępie *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Najpewniej byli to włodziemscy bojarzy, którzy nie okazali lojalności wdowie po Romanie i jej dzieciom. Zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 204–205, 225–227.

⁴⁶ Można powiedzieć, że bronili oni porządku prawnego i dobrych obyczajów. Zabijanie posłów na Rusi zasadniczo nie było bowiem przyjęte, bowiem byli oni faktotum i w pewnym sensie personifikacją wysyłającego (Д. С. Лихачев, *Русский посольский обычай XI–XIII вв.*,

же оувѣдав[ъ]ши^a кнагини^b, | съвѣт[ъ]^c сътвори^d с^e Мирославом[ъ]^{f47} съ^g совѣт[ъ] дад[ъ]кѡм[ъ]^h, и на ноч[ъ] бѣ|жаша в лахыⁱ. Данила^j ж[е], възем[ъ]^k дад[ъ]-ко^l о-пред[ъ] са^m, изыде^{n-o} | из града, в-Васил[ъ]ка ж[е] Юрїи^p попь^{q48} с кормилицею^{r49} възем[ъ]^s | изыде^t у-дѣрою вонь из града^{u-v50}. Не вѣдах^w бо, камо | бѣжашо^x, бѣ бо Романъ^y оубїенъ^z на лахох[ъ]^{aa}, а Лест[ъ]|ко^{ab} мира не

^a И, к. 245v: оувѣдавши; Я, к. 175v: увидѣвши; Е, к. 221v: оувидѣвши

^b Я, к. 175v: кнагини

^c И, к. 245v: свѣтъ; Я, к. 175v: совѣт[ъ]; Е, к. 221v: совѣтъ

^d И, к. 245v: створи; Я, к. 175v; Е, к. 221v: сотвори

^e И, к. 245v; Я, к. 175v; Е, к. 221v: со

^f И, к. 245v; Е, к. 221v: Мирославомъ; Я, к. 175v: Мирославом[ъ]

^g И, к. 245v; и с; Я, к. 175v; П, к. 256r; Е, к. 221v: со

^h И, к. 245v: дадькомъ; П, к. 256r; Е, к. 221v: дад[ъ]ком[ъ]; Я, к. 175v: дад[ъ]ком[ъ]

ⁱ Я, к. 175v: лахи; Е, к. 221v: лахи

^j Я, к. 175v: Данийла; Е, к. 221v: Данїйла

^k И, к. 245v; возма; Я, к. 175v: возем[ъ]; Е, к. 221v: воземъ

^l И, к. 245v: дадька; Я, к. 175v: дад[ъ]ко

^m И, к. 245v: передъ са; Е, к. 222r: перед[ъ] са

ⁿ И, к. 245v; изииде; Е, к. 222r: изыйде

^{o-o} Я, к. 175v: brak wyrazów

^p И, к. 245v: Юрїи

^q И, к. 245v: попь

^r И, к. 245v: кормилицею; Е, к. 222r: кормилицъ

^s И, к. 245v; Е, к. 222r: возма

^t И, к. 245v: изыиде; Е, к. 222r: изыйде

^{u-u} И, к. 245v: дырею градною; Е, к. 222r: дирею градною

^{v-v} Я, к. 175v: brak wyrazów

^w И, к. 245v: вѣдахоу; Я, к. 175v: вѣдахъ; Е, к. 222r: вѣдахъ

^x И, к. 245v: бѣжаше; Я, к. 175v: бѣжасчю

^y И, к. 245v; Е, к. 222r: Романъ

^z И, к. 245v: оубїенъ; Я, к. 175v: ѡбиен; Е, к. 222r: оубїенъ быс[тъ]

^{aa} И, к. 245v: лахохъ; Я, к. 175v: лахох[ъ]

^{ab} Я, к. 175v: Лестко

ИЗ, т. XVIII, 1946, s. 45). W tym świetle należy inaczej oceniać motywację ich postępków. Została ona oczywiście przedstawiona przez pryzmat oczekiwań Romanowiczów, czyli w skrajnie negatywnym świetle dla owych bojarów.

⁴⁷ Bojar wołyński. Por.: A. Jusupović, *Elity*, s. 210; idem, *Miroslaw-piastun i Miroslaw halicki w przekazach „Kroniki halicko-wołyńskiej”*, [w:] *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошару Леонтія Войтовича*, Львів 2011 (= *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, т. XX), s. 769–779.

⁴⁸ Postać skądinąd nieznana, zapewne pop z dworu księżnej Romanowej i jej zaufana osoba (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 225, 294, 318).

⁴⁹ Postać wzmiankowana tylko w tym miejscu naszego źródła. Trudno powiedzieć w sposób wiarygodny, czy była mamką-dojnicą Wasylka, czy jego opiekunką-piastunką (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 227–228, szczeg. przyp. 724).

⁵⁰ Księżna z dziećmi musiała opuścić Włodzimierz zimą 1206/1207 r., przed 28 II 1207 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 47).

сътворил[ъ]^a. Б[ог]у^b же бывшю^c поспѣш[ъ]никоу^d, | Лест[ъ]ко^{e51} не поману^f вражды, но с великою ч[ъ]стїю^g прїа^h | атровьⁱ⁵² свою и дѣтате^j. Съжаливь^k си реч[е] «ако | діаволь^l ес[тъ]^m вьврѣгльⁿ враждоу^o сїю^p межю^q нами». Бѣ | бо Вьлѣдиславь^{r53} льста^s межи ими^t и ^uазорь имѣа^u | любви его. ^vВ та ж[е] лѣта^v Данила^w посла Лестько^x вь^y | оугры^{z54} и с ним^{aa} посла^{ab}

^a И, к. 245v: створиль; Я, к. 175v: творил[ъ]; Е, к. 222г: сотвориль

^b И, к. 245v: Б[ог]оу; Я, к. 175v; Е, к. 222г: Б[о]гѣ

^c Я, к. 175v: бывшу; Е, к. 222г: бывшѣ

^d И, к. 245v: поспѣшнику; Я, к. 175v: поспѣшнику; Е, к. 222г: поспѣшникѣ

^e И, к. 245v; Я, к. 175v: Лест[ъ]ко

^f Я, к. 175v: поману; Е, к. 222г: поманѣ

^g И, к. 245v: ч[ъ]стїю; Я, к. 175v: ч[ъ]стїю

^h И, к. 245v; Я, к. 175v: приа

ⁱ И, к. 245v: атровь; П, к. 256г: кровь; Я, к. 175v: кров[ъ]; Е, к. 222г: кровь

^j И, к. 245v: дѣтатѣ; Я, к. 175v: дѣтета; Е, к. 222г: дѣтета

^k И, к. 245v: сожаливь; Я, к. 175v; Е, к. 222г: сожалив[ъ]

^l И, к. 245v: дьяволь; Я, к. 175v: дьявол[ъ]

^m Я, к. 175v; Е, к. 222г: brak wугazu

ⁿ И, к. 245v: ввергль; Я, к. 175v: совергль; Е, к. 222г: съвергль

^o Я, к. 175v; Е, к. 222г: враждѣ

^p И, к. 245v; Я, к. 175v: сїю

^q И, к. 246г; Я, к. 175v; Е, к. 222г: межи; П, к. 256г: межю с

^r И, к. 246г: Володиславь; Я, к. 175v; Е, к. 222г: Володислав[ъ]

^s И, к. 246г: леста; Я, к. 175v: леста

^t И, к. 246г: има

^{u-u} Я, к. 175v: зазор имѣа

^{v-v} И, к. 246г: Вѣ лѣт[о] ѡ̄с̄ ѡ̄ а̄; Я, к. 175v; Е, к. 222г: В то ж[е] лѣто

^w И, к. 246г: Данило; Я, к. 175v: Данийла; Е, к. 222г: Данийла

^x И, к. 246г: Лестько; Я, к. 175v: Лест[ъ]ко

^y И, к. 246г; Я, к. 175v; Е, к. 222г: во

^z Я, к. 175v; Е, к. 222г: ѡ̄гры

^{aa} И, к. 246г; Е, к. 222г: нимѣ

^{ab} И, к. 246г: послалѣ

⁵¹ Leszek Biały (ur. 1184/1185, zm. 24 XI 1227 r.), syn Kazimierza Sprawiedliwego i Heleny, princeps Polski (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 22–29). Istnieje, nie licząc różnych opracowań analitycznych i biogramów, niemająca wartości naukowej biografia tego księcia: M. Chrzanowski, *Leszek Biały książę krakowski i sandomierski princeps Poloniae (ok. 1184 – 23/24 listopada 1227)*, Kraków 2013.

⁵² Przypominamy (zob. przyp. 26 na s. 8), że co do zasady księżna mogła być nazwana jętrwią Leszka jako wdowa po jego bracie. Roman był podobnie jak władca Krakowa wnukiem Bolesława Krzywoustego.

⁵³ Wiarygodnie wykazał, że chodzi o ks. wielkopolskiego i krakowskiego Władysława Laskonogiego (ur. 1161–1166, zm. 1231) B. Włodarski (*Polska i Ruś*, s. 27). Co do genealogii i działalności politycznej Władysława zob.: O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 2005, s. 356–361; K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, SŻ, t. III, 1958, s. 202; M. Przybył, *Władysław Laskonogi, książę wielkopolski 1202–1231*, Poznań 1998.

⁵⁴ Skoro księżna Romanowa uciekła z dziećmi z Włodzimierza zimą 1206/1207, przed 28 II 1207 r., to znaczy, że Leszek nie mógł wysłać Daniela na Węgry wcześniej niż w samym początku 1207 r.

посолъ^a свои Вячеслава^b лысого⁵⁵, | рекый^c королеви^d: «Азъ^e не помануох[ъ]^f | звады^g Романовы, | тобѣ^h другъⁱ бѣ, клаласа^j бѣста^k, тако встав[ъ]шю^l | в[ъ]^m животѣ племени его любовь имѣти⁵⁶, н[ы]нѣ же и|згнаніеⁿ быс[тъ] на них[ъ]^o. Н[ы]нѣ идеж[е]^p возьмше^q, предаевѣ имь | вт[ъ]чество^r их[ъ]. Корол[ъ] же си словеса пріемь^s, съжалиси^t | ^uо бывшим[ъ]^u, встави ж[е] Данила^v оу^w себе, а ^x-Лест[ъ]ко княгиню^x и Васил[ъ]ка^y в^z себе. Володимер[ъ]^{aa} же мнѣгы^{ab} дары | посла къ^{ac} королеви и Лест[ъ]кови^{ad}. Посем[ъ] же долгоу^{ae} |

посол[ъ]ство
въ ѻгры

^a Я, к. 176г: посол[ъ]; Е, к. 222г: посіоль

^b Я, к. 176г: Вячеслава

^c И, к. 246г: реky; Я, к. 176г; Е, к. 222г: река

^d Я, к. 176г: королевѣ

^e И, к. 246г: азъ; Я, к. 176г: аз[ъ]

^f И, к. 246г: помануохъ; Я, к. 176г: поманѣх; Е, к. 222г: поманѣх

^g И, к. 246г: свады; Е, к. 222г: вражды

^h И, к. 246г: бо

ⁱ Я, к. 176г: дрѣг[ъ]; Е, к. 222г: дрѣгъ

^{j-j} Я, к. 176г: клаласа

^k Я, к. 176г; Е, к. 222г: быста

^l И, к. 246г: вставшо; Я, к. 176г; Е, к. 222г: вставшѣ

^m И, к. 246г; Я, к. 176г: в

ⁿ И, к. 246г: изгнание; Я, к. 176г: изгнанные [sic]

^o Е, к. 222г: ных

^p И, к. 246г: же идемь и; Я, к. 176г; Е, к. 222г: же идеже

^q И, к. 246г: возьмша

^r Я, к. 176г; Е, к. 222г: вт[ъ]чество

^s И, к. 246г: приимъ; Я, к. 176г: приим[ъ]; Е, к. 222г: пріемь

^t И, к. 246г: сжали; Я, к. 176г; Е, к. 222г: сожали

^{u-u} И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: о бывшемь

^v Я, к. 176г: Данийла; Е, к. 222г: Данїла

^w Я, к. 176г: ѻ

^{x-x} Я, к. 176г: Лестко княгиню

^y И, к. 246г; Я, к. 176г: Василка

^z И, к. 246г; Е, к. 222г: оу; Я, к. 176г: ѻ

^{aa} П, к. 257г: Волдимер[ъ]

^{ab} И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: многи

^{ac} И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: ко

^{ad} Я, к. 176г: Лестковѣ; Е, к. 222г: Лесткови

^{ae} Я, к. 176г; Е, к. 222г: долгѣ

⁵⁵ Według wysokiego prawdopodobieństwa chodzi o osobę wzmiankowaną w źródłach polskich jedynie raz z tytułem kasztelana krakowskiego pod 1217 r. (KDM, t. II, wyd. F. Piekoskiński, Kraków 1886, nr 384; *Urzednicy malopolscy XII-XV wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 59, nr 111; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 94 na s. 51). Zwróćmy uwagę, że nasze źródło podaje nieznaną skądinąd informację (przydomek tego dostojnika). Jest to kolejne świadectwo bliskości relacji i bardzo dobrej orientacji ruskiego kronikarza w sprawach polskich.

⁵⁶ Zob. przyp. 28 na s. 8.

времени минов[ъ]ши^a, матеж[ъ]^b быс[тъ] межи братама | Волдимером[ъ]^c и Романом[ъ]^d. Роман[ъ]^e же еха въ^f оугры^g, || (305г/625)^j и поем[ъ]^h оугры^{i-j}, и бивса^k л^lсь братом[ъ]^l, и побѣдивъ за Галич[ъ]⁵⁷, а Волдимеръ^m бежаⁿ во^o Путивль^{p58}. ^q**В** тѣ ж[е] врѣма^q възведе^r | Алеѣандръ^{s59} Лест[ъ]ка^t

^a И, к. 246г: миновушю; Я, к. 176г: минѣвши; Е, к. 222г: минѣвшѣ

^b И, к. 246г; Е, к. 222г: матежѣ; Я, к. 176г: матеж[ъ]

^c И, к. 246г; Е, к. 222г: Володимеромъ; Я, к. 176г: Володимером[ъ]

^d И, к. 246г: Романомъ; Я, к. 176г; Е, к. 222г: Романомъ Ростиславичом[ъ]

^e Е, к. 222г: Роман[ъ]

^f И, к. 246г; Я, к. 176г: во

^g Я, к. 176г; Е, к. 222г: ѡгры

^h Е, к. 222г: поемѣ

ⁱ Я, к. 176г: ѡгры

^{j-j} И, к. 246г: brak wyrazów

^k И, к. 246г: биса; Я, к. 176г: бывса

^{l-l} И, к. 246г: с братомъ; П, к. 257г: съ братом[ъ]; Я, к. 176г; Е, к. 222г: со братомъ

^m И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: Володимеръ

ⁿ И, к. 246г: бѣжа

^o И, к. 246г: во

^p Е, к. 222г: Пѣтивль; П, к. 257г: Потивль

^{q-q} И, к. 246г: Въ лѣт[о] ѡ ѡс ѡ вѣ; Я, к. 176г: В то же врем[ѣ]; Е, к. 222г: В то же время

^r И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: возведе

^s И, к. 246г: Ѡлександръ; Я, к. 176г: Александер[ъ]; Е, к. 222г: Алеѣандръ

^t И, к. 246г; П, к. 257г: Лестька

⁵⁷ Do wygnania Włodzimierza przez Romana doszło w 1208 r., co można wywnioskować z analizy wzmianek latopisów północnoruskich, odnotowujących ten fakt pod 6716 r. w pobliżu wydarzeń możliwych do precyzyjnego wydatowania (*Московский летописный свод конца XV века*, s. 107; *Летопись по Воскресенскому списку*, [w:] ПСРЛ, t. VII, Москва 2001, s. 116). Co ciekawe, *Latopis hustynski* informuje o przejęciu władzy w Haliczu przez Romana pod 6717 r., jednak źródło dokładnie z rocznym opóźnieniem opowiada też o wydarzeniach zachodzących na północy Rusi, które pozwalają datować wygnanie Włodzimierza (*Густынская летопись*, s. 111; *The Hustynja Chronicle*, s. 278). Problem ten omówił D. Dąbrowski, *Dwa ruskie małżeństwa Leszka Białego. Karta z dziejów Rusi halicko-wołyńskiej i stosunków polsko-ruskich w początkach XIII wieku*, „Roczniki Historyczne”, R. LXXII, 2006, s. 75–76).

⁵⁸ Путивль, m. rej. w obw. sumskim na pn.-wsch. Ukrainy, na tzw. Siewierszczyźnie. Do konfliktu między Igoriewiczami doszło najprawdopodobniej nie później niż zimą 1208/1209 r. Datować te wydarzenia pozwala analiza informacji zawartych w latopisach północnoruskich (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 58–61).

⁵⁹ Ks. bełski (okresowo włodzimierski i in.) Aleksander (ur. l. 80. XII w. – zm. po wiośnie 1234, przed 1240 r.), s. Wsiewołoda Mściśławowicza i N., a więc bratanek Romana Mściśławowicza, najbliższy kuzyn Daniela i Wasylka Romanowiczów. Pierwszy wśród Rurykowiczów nosiciel imienia Aleksander. Jako członek zachodniowołyńskiej gałęzi Mściśławowiczów i osoba dorosła posiadał realne prawa dziedziczne do Włodzimierza Wołyńskiego, które przez prawie 30 lat próbował wyegzekwować (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 191; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 320–327). Istnieje odrębny artykuł o relacjach Aleksandra z Danielem (Я. Погоральський, *Олександр Белзький і Данило Галицький: брати та суперники*, [w:] *Король Данило і його місце в українській історії. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 листопада 2001 р.)*, Львів 2003, s. 217–224).

и Кондрата^{a60}. И придоша^b | лахове^c на Волвдимеръ^d, и вт[ъ]вориша им[ъ]^e врата^f волвди|мер[ъ]ци^g, рекоуще^h: «се ес[тъ]ⁱ с[ы]ншвещь Романови». Лахове^k ж[е]^l | поплениша^m горвд[ъ]ⁿ весь^o. Влеѣандроу^p молащюса^q | Лесткови^r в останць^s града^t и в ц[ъ]ркви^u С[ва]то^v | Б[огороди]ци⁶¹. Твердым[ъ]^w же бывшим[ъ]^x дверем[ъ]^y, не могоша исъѣч[и]^z, | донелиже^{aa} Лест[ъ]ко пригна^{ab} и Кондрат[ъ]^{ac} и възбиста^{ad} | лахы^{ae} свои^{af}, и тако

Приступь
к Володим[е]р[у]

^a И, к. 246г: Коньдрата; Я, к. 176г: Кундрата; Е, к. 222г: Кѣндрата

^b И, к. 246г; Я, к. 176г: приидоша

^c И, к. 246г: лаховѣ; Я, к. 176г: лахове

^d И, к. 246г; Я, к. 176г: Володимер[ъ]; Е, к. 222г: Володимерь

^e И, к. 246г; Е, к. 222г: имъ

^f И, к. 246г: врата

^g И, к. 246г володимерци; П, к. 257г: волвдимер[ъ]ци; Я, к. 176г: володимерци; Е, к. 222г: володимерць

^h Я, к. 176г; Е, к. 222г: рекѣще

ⁱ И, к. 246г: brak wугazu; Я, к. 176г: сице ест[ъ]

^j И, к. 246г: с[ы]н[о]в[ъ]ць Я, к. 176г: с[ы]новец[ъ] его; Е, к. 222г: с[ы]новець

^k И, к. 246г: лаховѣ; Я, к. 176г: лахове

^l И, к. 246г: brak wугazu

^m И, к. 246г; Е, к. 222г: поплѣниша

ⁿ И, к. 246г: городъ; Я, к. 176г; Е, к. 222г: город[ъ]

^o Я, к. 176г: ввес[ъ]; Е, к. 222г: вѣвес[ъ] [sic]

^p И, к. 246г: Сѣлександроу; Я, к. 176г; Е, к. 222г: Алеѣандрѣ

^q Я, к. 176г: м[о]лащѣса; Е, к. 222г: м[о]лащѣса

^r И, к. 246г: Летькови; П, к. 257г: Лест[ъ]кови; Я, к. 176г: Лест[ъ]ковѣ; Е, к. 222г: Лест[ъ]кови

^s И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: встанць

^t Я, к. 176г; Е, к. 222г: города

^u Я, к. 176г: цркви

^v И, к. 246г: С[ва]тѣи

^w И, к. 246г: твердымъ

^x И, к. 246г: бывшимъ

^y И, к. 246г: дверемъ

^z И, к. 246г: исѣчи; Я, к. 176г: их[ъ] всѣх[ъ]; Е, к. 222г: ихъ сосѣчи

^{aa} И, к. 246г: донележе; Я, к. 176г; Е, к. 222г: донелѣже

^{ab} И, к. 246г: приѣха; Я, к. 176г; Е, к. 222г: прогна

^{ac} И, к. 246г: Коньдрагъ

^{ad} И, к. 246г; Е, к. 222г: възбиста; Я, к. 176г: възлюбиста

^{ae} Я, к. 176г: лахи; Е, к. 222г: лахи

^{af} И, к. 246г: своа

⁶⁰ Konrad I Mazowiecki (ur. 1187 lub 1188, zm. 31 VIII 1247 r.), syn Kazimierza Sprawiedliwego i Heleny znojemskiej, młodszy brat Leszka Białego. Protoplasta mazowieckiej i kujawskiej linii Piastów (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 29–38). Istnieje, nie licząc różnych opracowań analitycznych i biogramów, biografia tego księcia: H. Samsonowicz, *Konrad Mazowiecki (1187/1188 – 31 VIII 1247)*, Kraków 2008.

⁶¹ Sobór katedralny we Włodzimierzu pw. Bogurodzicy (obecne, niepotwierdzone w *Latopisie kijowskim i Kronice Romanowiczów* wezwanie – Wniebowzięcia Matki Boskiej), fundowany

с[ъ]п[а]сена быс[тъ] ц[ъ]ркви^a и встанокъ^b людий^c. | И жалахъс[а]^d
волвдимер[ъ]ци^e, емше им[ъ]^f вѣры и присазѣ^g их[ъ]^h, | аще не был[ъ] бы
срwd[ъ]никъⁱ их[ъ]^j с ними Олѣзандръ^{k62}, то не пере[шли]^l быша ни Боуга^m.
С[ВА]тославаⁿ же яша и ведоша его | в лахы^o. Олѣзандръ^p же^q сѣде въ
Волвдимери^r. s-s Поа^t | оу^u него Лест[ъ]ко^v дъщеръ^w и поустих^x и⁶³; иде же

^a Я, к. 176г: церкви; Е, к. 222г: ц[ъ]рковъ

^b Я, к. 176г: встанок[ъ]; П, к. 257г: останокъ

^c Е, к. 222г: лодїи

^d И, к. 246г: жалахоуса; Я, к. 176г: жалахъса; Е, к. 222г: жаловахъса

^e И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222г: володимерци; П, к. 257г: волвдимер[ъ]ци

^f И, к. 246г; Е, к. 222г: имъ

^g Я, к. 176г: присазе

^h И, к. 246г; Е, к. 222г: ихъ

ⁱ И, к. 246г; Е, к. 222г: сродникъ; Я, к. 176г: сродник[ъ]

^j И, к. 246г; Е, к. 222г: ихъ

^k И, к. 246г; Олѣксандръ; Я, к. 176г; Е, к. 222г: Алѣзандръ

^l Я, к. 176г: перешлы

^m Я, к. 176г: Буга; Е, к. 222г: Бѣга

ⁿ Я, к. 176г: С[ва]тослава

^o Я, к. 176г: лахи; Е, к. 222г: лахи

^p И, к. 246г: Олѣксандръ; Я, к. 176г: Александер[ъ]; Е, к. 222г: Алѣзандръ

^q Я, к. 176г; Е, к. 222г: brak wygazu

^r И, к. 246г: в Володимерѣ; Я, к. 176г: в Володимери; Е, к. 222г: в Володимерѣ

^{s-s} И, к. 246г: Тогдаже аша Володимера пиньскаго бѣ бо Инъгваръ с лахы и Мьстиславъ.
Потом же сѣде Инъгваръ в Володимерѣ

^t Я, к. 176г: поа; Е, к. 222г: пона [sic]

^u Я, к. 176г: ъ

^v И, к. 246г: Лестъко

^w И, к. 246г; Е, к. 222г: дщеръ; Я, к. 176г: дщер[ъ]

^x Я, к. 176г: пусти; Е, к. 222г: пѣсти

przez Mściława Izjasławowicza (przed 1170 r.). Istnieje do dziś w postaci mocno przebudowanej w stosunku do oryginalnej (С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 86–89). Przekaz: „молашюса Лесткови в останцѣ града и в ц[ъ]ркви С[ва]тoгo Б[огороди]ци” nawiązuje do Biblii. Zob.: Iz 11, 11; Jr 23, 3; Za 14, 2.

⁶² Leszek i Konrad byli wujami Aleksandra jako wnukowie Bolesława Krzywoustego. Wspomniany książę ruski był bowiem prawnukiem tegoż Piasta, po swej babce, Agnieszce, ż. Mściława Izjasławowicza.

⁶³ Analizowany fragment (w wariacie ipatiewskim) dał D. Dąbrowskiemu podstawę do stwierdzenia, że Leszek Biały najpierw ożenił się/zaręczył z N., c. Ingwara Jarosławowicza, a następnie, po niedługim czasie, opuścił ją. Związek ten trwał od końca 1207/początku 1208, najpóźniej do jesieni 1209 r. Ingwarówna nie byłaby więc tożsąmą z Grzymisławą, która według tego badacza prawdopodobnie była c. Jarosława Włodzimierzowicza (byłego ks. Nowogrodu Wielkiego), spowinowaconego przez żony z Wsiewołodem Wielkie Gniazdo i równocześnie będącego bliskim krewniakiem (stryjem stryjecznym) Mściława Mściławowicza Udałego (D. Dąbrowski, *Dwa ruskie małżeństwa*, s. 67–93; idem, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 334–337, 588–595, 616–621, 687–689). Pogląd ten ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników.

къ^a Шрел[ъ]скоу^{b64}. Приехаша^c берестане^d ко Лестькови^e и просиша | Романовое^f и дѣтате^g, баста^h бо млада сѣщаⁱ. | И вдасть им[ъ]^j, да владѣтъ[ъ]^k ими^l. Шни^m ж[е] с великоюⁿ радостію^o | стрѣтоша^p и, како великого^q Романа^{r-r}, жива видаше^{s65} и^s. | †И^t потом[ъ] же Алеѣандръ^u живаше^{v w} въ Белзѣ^{-w66}, а Инъгварь^{x67} | у-въ Володимери^y. Боаром[ъ]^z же не любацим[ъ]^{aa} Инъгвара^{ab},

^a И, к. 246г; Я, к. 176г; Е, к. 222v: ко

^b Я, к. 176г; Е, к. 222v: СШрел[ъ]скѣ

^c И, к. 246г: приѣха

^d И, к. 246г; Е, к. 222v: берестѣане; Я, к. 176г: берестане

^e Я, к. 176г; Е, к. 222v: Лестковѣ

^f И, к. 246г: Романовой

^g Я, к. 176г: дѣтате; Е, к. 222v: дитате

^h И, к. 246г: бѣста; Я, к. 176г; Е, к. 222v: бѣста

ⁱ И, к. 246г: соуши; Я, к. 176г; Е, к. 222v: сѣши

^j И, к. 246г; Е, к. 222v: имѣ

^k И, к. 246г: владѣтъ

^l Я, к. 176г; Е, к. 222v: има

^m Е, к. 222v: шны

ⁿ И, к. 246г: вѣликою

^o И, к. 246г: радостію; Я, к. 176г: радостію

^p И, к. 246г: срѣтоша

^q И, к. 246г; Я, к. 176г: великаго

^{r-r} Я, к. 176г; Е, к. 222v: шца ихъ

^s И, к. 246г: видаши; Я, к. 176г: видаше; Е, к. 222v: сѣща видаше

^{t-t} И, к. 246г: brak wuzazu

^u И, к. 246г: СШлександръ; Я, к. 176г: Александер[ъ]; Е, к. 222v: Алеѣандръ

^v Я, к. 176г: живаше

^{w-w} И, к. 246г: въ Бѣлзѣ; Я, к. 176г: во Белзѣ; Е, к. 222v: в[ъ] Белзѣ

^x И, к. 246г: Инъгварь; Е, к. 222v: Ёнъгварь; Я, к. 176г: Ёнгвар[ъ]

^{y-y} И, к. 246г: в Володимерѣ; Я, к. 176г: во Володимери; Е, к. 222v: в[ъ] Володимерѣ

^z Я, к. 176г: Боаром[ъ]

^{aa} И, к. 246г: любацимъ; Я, к. 176г: любацим[ъ]

^{ab} Я, к. 176г; Е, к. 222v: Ёнгвара

⁶⁴ Miejscowość na zachodnim Wołyniu, na pograniczu z Małopolską, ob. nieznaną (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 148; ЕСЛІГН, s. 96).

⁶⁵ Przyjmujemy cokolwiek umownie, że Leszek osadził w Brześciu księżną wdowę i Wasylka ok. 1208 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 63–66).

⁶⁶ Właściwy staroruski gród mieścił się w uroczysku Замочек na przedmieściach ob. Bełza (Белз, rej. sokalski, obl. lwowska, Ukraina): ЕСЛІГН, s. 26–27; А. В. Куза, *Малые города Древней Руси*, s. 89; W. Petehurycz, *Bełz i Busk: próba rekonstrukcji struktury socjotopograficznej w X–XIV wieku*, КНKM, R. XLIII, 1995, nr 1, s. 67–73.

⁶⁷ Ingwar (ur. l. poł. l. 60. XII w., zm. po wiośnie 1214, przed V 1223 r.), drugi pod względem starszeństwa s. Jarosława Izjasławowicza. Przez długi czas senior wschodniego Wołynia, okresowo (trzykrotnie) ks. kijowski (О. М. Рапов, *Княжеские владения*, s. 177; Л. Войтович, *Княжа доба на Русі*, s. 490; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 420–421; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 281–285).

| **В**леѣандръ^a же съвѣтомъ[ъ]^b Лестковымъ[ъ]^c прїа^d Волвдимерь^e. | **К**нагини^f же Романова^g посла Мирослава ко Лест[ъ]кови^h, г[лаго]лющаⁱ: «**а**ко сїи^j всю землю^k нашо и **в**т[ъ]чину^k дрѣ|жатъ[ъ]^l, а с[ы]нъ мой въ^m **о**динѣмъ[ъ]ⁿ Берестыи^{o68}». **В**леѣандръ^p | прїа^q Оугровескъ^{r69}, Верещинъ[ъ]^{s70}, Столпѣ^{t71}, Комовъ^{u72} и да | **В**асил[ъ]кови^v Белзь⁷³. **В** та ж[е] лѣта^w

^a И, к. 246г: СѦлександръ; Я, к. 176г: Александер[ъ]; Е, к. 222v: Алеѣандр[ъ]

^b И, к. 246г: свѣтомъ; Я, к. 176г; Е, к. 222v: совѣтомъ[ъ]

^c И, к. 246г: Лестъковымъ[ъ]

^d И, к. 246г; Я, к. 176г: приа

^e И, к. 246г: Володимеръ; Я, к. 176г: Володимер[ъ]; Е, к. 222v: Володимеръ

^f Я, к. 176г: кнагини

^g И, к. 246v: Романова

^h И, к. 246v: Лестъкови

ⁱ И, к. 246v; Я, к. 176г; Е, к. 222v: г[лаго]лющи

^j И, к. 246v: сии; Е, к. 222v; Я, к. 176г: сей

^{k-k} Я, к. 176г; Е, к. 222v: вт[ъ]чинѣ нашѣ

^l И, к. 246v: держить; Я, к. 176г; Е, к. 222v: держить

^m И, к. 246v; Я, к. 176г; Е, к. 222v: во

ⁿ И, к. 246v: вдинонь; Я, к. 176г: вдиномъ[ъ]; Е, к. 222v: вдномъ

^o Я, к. 176г: Берестии; Е, к. 222v: Берестїи

^p И, к. 246v: СѦлександръ; Я, к. 176г: Александер[ъ]; Е, к. 222v: Алеѣандръ

^q И, к. 246v: приа; Я, к. 176г: приа

^r И, к. 246v; Е, к. 222v Оугровескъ; Я, к. 176г: ѣгровескъ

^s И, к. 246v: Верещинъ

^t И, к. 246v: Столпѣ; Я, к. 176v: Столпе; Е, к. 222v: Столпїе

^u Я, к. 176v: Комов[ъ]; Е, к. 222v: Комонъ [sic]

^v Я, к. 176v: Василковѣ

^{w-w} И, к. 246v: Въ лѣто ѣс̄. ѡ̄ гї; Я, к. 176v; Е, к. 222v: В то же лѣто

⁶⁸ Об. Брѣст, m. obw. w zach. Białorusi; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, Минск 1974, s. 153–160; idem, *Открытие Берестыя*, Минск 2007; Н. Ф. Котляр, *Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси в IX–XIII вв.*, Киев 1985, s. 50; А. В. Куза, *Малые города Древней Руси*, s. 92–93; Л. В. Алексеев, *Западные земли домонгольской Руси. Очерки истории, археологии, культуры: в двух книгах*, ks. 1, Москва 2006, s. 176–180.

⁶⁹ Okresowo stolica odrębnej eparchii (zob. przyp. 290 poniżej), a być może także rezydencja Daniela. Badania archeologiczne wykazały, że gród z czasów Romanowiczów mieścił się ok. 2 km od ob. w. Новоугрузьке (rej. lubomelski obw. wołyńskiego), na wsch. brzegu Bugu (M. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 384; J. Mazuryk, S. Panyszko, O. Ostapiuk, *Badania archeologiczne latopisowego Uhrowieska*, „Archeologia Polski Środkowoschodniej”, t. III, 1998, s. 182; J. Mazuryk, O. Ostapiuk, *Archeologiczne badania latopisowego Uhrowieska na Wołyniu*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne”, t. I, 2003, s. 54–60).

⁷⁰ W. w gm. Urszulini, pow. włodawski, woj. lubelskie. Jest to pierwsze źródłowe wzmiankowanie tej miejscowości.

⁷¹ W. w gm. Chełm, woj. lubelskie. Istnieje obszernie i wielostronne omówienie dziejów miejscowości i zespołu wieżowego w niej się znajdującego: *Zespół wieżowy w Stolpiu. Badania 2003–2005*, red. A. Buko, Warszawa 2009.

⁷² W. w gm. Leśniowice, pow. chełmski, woj. lubelskie.

⁷³ Wasylko mógł otrzymać Belz ok. 1210 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 334, 379).

Олеѣандроу^a сѣдащю^b || (305v/626) с-въ Волдимери^c, ^d-а братоу его Всеволодоу^{-d74} е-в Черв[ъ]нѣ^{-e75}, ли|тва же и ѿтваѣѣ^f воевах^g, и повоеваша^h ж[е] Тоурискъⁱ⁷⁶ | и около^j Комова^k оли^l и до^m Червѣнаⁿ, и бишаса^o оу^p воротъ^q | червен[ъ]ских[ъ]^r, и застава^{s-} въ Оуханах[ъ]⁷⁷ бѣ^s. Тогда же оубиша^t |

^a И, к. 246v: СДлександроу; П, к. 257v: Олеѣандрѣ; Я, к. 176v: Александрѣ; Е, к. 222v: Алеѣандрѣ

^b Я, к. 176v: сѣдащѣ; Е, к. 222v: сѣдащѣ

^{c-c} И, к. 246v: в Володимерѣ; Я, к. 176v: во Володимери; Е, к. 222v: в[ъ] Володимерѣ

^{d-d} Я, к. 176v; Е, к. 222v: а братѣ Всеволодѣ

^{e-e} Я, к. 176v: в Чернѣговѣ; Е, к. 222v: в[ъ] Черниговѣ

^f И, к. 246v: ѿтваѣѣ; Я, к. 176v: ѿтвази; Е, к. 222v: ѿтвази

^g И, к. 246v: воевахоу; Я, к. 176v; Е, к. 222v: воевахѣ

^h И, к. 246v: повоева

ⁱ И, к. 246v: Тоурискъ; Я, к. 176v; Е, к. 222v: Тѣрискъ

^j И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: около

^k Я, к. 176v; Е, к. 222v: Калова

^l И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: оли

^m Я, к. 176v: сѣ до; Е, к. 222v: сѣ до

ⁿ И, к. 246v: Червена; Я, к. 176v; Е, к. 222v: Червна

^o Я, к. 176v: бишаса

^p Я, к. 176v: ѣ

^q И, к. 246v; Е, к. 222v: воротъ; Я, к. 176v: ворот[ъ]

^r И, к. 246v: Червенских[ъ]; Я, к. 176v: Чернѣговских[ъ]; Е, к. 222v: Червенских[ъ]

^{s-s} И, к. 246v: бѣ Оуханахъ; Я, к. 176v: во ѣханах[ъ] бѣ; Е, к. 222v: во ѣханахъ бѣ

^t Я, к. 176v: ѣбиша

⁷⁴ Wsiewołod Wsiewołodowicz (ur. l. 80./90. XII w. – jesień 1195 r., zm. po wiosnie 1214, a przed wiosną 1221 r.). Jeden z niewielu Rurykowiczów epoki noszących takie samo imię co ojciec. Młodszy brat Aleksandra, s. Wsiewołoda Mścislawowicza i N., a więc brat stryjeczny Daniela i Wasylka Romanowiczów. Nie odgrywał znaczącej roli politycznej, pozostając w cieniu brata. Panował w Czerwieniu i okresowo w Bełzie (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 191; А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Выбор имени князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропонимики*, Москва 2006, s. 318–319; D. Dąbrowski, *Генеалогия Мстиславичей*, s. 338–341).

⁷⁵ W oryginale: „в[ъ] Черв[ъ]нѣ”; ob. w. Czeremno (Polska) w woj. lubelskim, pow. tomaszowskim, gm. Tyszowce, położona nad rzeką Huczwą. Jeden z wołyńskich grodów, funkcjonujący od X do XIII w. Wzmiankowany po raz pierwszy w *Powieści dorocznej* pod 981 r. (ПСРЛ, t. I, kol. 81), po raz ostatni zaś w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Aktualnie zespół pod kier. dr. hab. M. Wołoszyna przygotowuje do druku dwa tomy kompleksowego opracowania tzw. *Grodów Czerwieńskich (Grody Czerwieńskie – złote jabłko polskiej archeologii*, t. I–II, Warszawa 2017 [w druku]), w tym: A. Jusupović, „Червень и ины грады” czy też „гроды Червеньскыя”? *Дзіёе зямі чэрвеньскай в зрѣдлах пісаных (IX–XIII в.)*. Zob.: А. В. Куза, *Малые города Древней Руси*, s. 89–91; А. Юсупович, „Перемышль, Червень и иные грады” и их территориальная принадлежность в конце X – начале XI в., „Средневековая Русь”, t. XII, 2016, s. 27–62.

⁷⁶ Турійськ, m. rej. w obl. wołyńskiej (Ukraina); pol. Turzysk (SGKP, t. XII, s. 669–670; ЕСЛПН, s. 160).

⁷⁷ W. gminna w pow. hrubieszowskim (woj. lubelskie).

в Володим[ери]
бѣда

Матѣа, Любова^{b78} сата^c, и Доброгоста^{d79}, выхаша | оу^e сторожа^f. Бѣда бо бѣ^g въ земли^g вѣлѣдимер[ь]стїй^h | шт[ь] воеванїа литов[ь]скагоⁱ и ѿтваз[ь]-скаго^{k80}. Мы ж[е] на преднее възвратимса^l слоучивших[ь]са^m в Галичиⁿ. Андрѣи^o | же и корол[ь] оувидѣвь^p безаконїе^q галиц[ь]ско^r и матеж[ь]^s, | и посла Бенедикта⁸¹ съ^t вои^u, и ѿша^v Романа в бани | мынощиса^{w82}, и посла

^a И, к. 246v; Е, к. 222v: Матѣа; Я, к. 176v: Матѣа

^b Е, к. 222v: Лобова

^c И, к. 246v; Е, к. 222v: зата; Я, к. 176v: зата

^d Я, к. 176v: Доброгоста; Е, к. 222v: Добра госта [sic]

^e Я, к. 176v: ѻ

^f Я, к. 176v; Е, к. 222v: сторожѣ

^{g-g} И, к. 246v: в землѣ; Я, к. 176v: во земли; Е, к. 222v: оу земли

^h И, к. 246v: володимерьстїи; Я, к. 176v; Е, к. 222v: Володимерстѣ

ⁱ И, к. 246v: воеванья; Я, к. 176v: воеванїа; Е, к. 222v: воеванїа

^j И, к. 246v: литовьского; Я, к. 176v; Е, к. 222v: литовского

^k И, к. 246v: ѿтважьскаго; Я, к. 176v: ѿтвазкого; Е, к. 222v: ѿтвазкого

^l И, к. 246v: возвратимса; Я, к. 176v: возвратимса; Е, к. 222v: возвратѣмса [sic]

^m Я, к. 176v: слѣчивших[ь]са; Е, к. 222v: слѣчивших[ь]са

ⁿ И, к. 246v: в Галичѣ

^o Я, к. 176v; Е, к. 222v: Андрѣи

^p И, к. 246v: оувѣдивѣ; Я, к. 176v: ѻвидѣ; Е, к. 222v: оувидѣ

^q И, к. 246v: безаконїе; Я, к. 176v: безаконїе; Е, к. 222v: безаконїе

^r И, к. 246v: галичкое; Я, к. 176v: галицкое; Е, к. 222v: галицкое

^s И, к. 246v: матежѣ; Я, к. 176v: матеж[ь]

^t И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: со

^u И, к. 246v: воици; Я, к. 176v; Е, к. 222v: вой

^v И, к. 246v: ѿ

^w И, к. 246v; Е, к. 222v: мынощаса; Я, к. 176v: мынощаса

⁷⁸ Obie postaci (Matiej i jego teść Lub = Ljub) wzmiankowane są tylko w tym ustępie źródła. W momencie śmierci najwyraźniej służyli braciom Wsiewołodowiczom (wg A. Jusupowicia, konkretnie Wsiewołodowi Wsiewołodowiczowi). Poza tym nic więcej o nich nie wiemy (zob. idem, *Elity*, s. 127–128, 202).

⁷⁹ Wszystkie uwagi podane w poprzednim przypisie odnoszą się również do Dobrogosta. Zwracamy jeszcze uwagę na zachodniosłowiański rodowód imienia tej postaci.

⁸⁰ Najazd Bałtów na Wołyń można datować nieprecyzyjnie na ok. 1210 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 334, 379).

⁸¹ Benedykt, syn Korláta, w l. 1202–1206 i 1208–1209 wojewoda siedmiogrodzki (M. Font, *Árpád-házi királyok*, s. 198, 224; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 37, 288). Niedawno ukazał się artykuł poświęcony identyfikacji Benedykta występującego w *Kronice halicko-wołyńskiej* i określonego tam mianem Antychrysta. Jego autorka, A. Herucová, zwróciła uwagę na skomplikowanie problemu identyfikacji węgierskiego wojewody okupującego Halic ze wzmiankowanymi w dokumentach na różnych stanowiskach dostojnikami noszącymi to imię. Zagadką jest już kwestia ich liczby i ewentualnej tożsamości (*Palatine Then Antichrist. Benedict in the Chronicle of Galicia-Volhynia*, CR, S. I, t. V, s. 123–130). Sygnalizujemy jedynie to interesujące zagadnienie, gdyż nie miejsce tu na jego rozstrzygnięcie.

⁸² Jedyny w *Kronice Romanowiczów* wypadek odnotowania księżęcej ablucji i to konkretnie w łaźni (w oryginale użyto terminu: „бани → баня”). Uwięzienie Romana nastąpiło naszym zdaniem pod kon. 1209 r. lub może już na początku roku następnego (D. Dąbrowski, *Dwa ruskie*

их[ъ]^a въ^b оугры^c. Бѣ бо Тимоѳѣй | в Галичи^d премѣдрый^e книжникъ^f,
 ѡт[ъ]чество имѣа^g | въ^h градѣ Кіевѣⁱ⁸³, прит[ъ]чею^j реч[е] слово^{k-o} сем[ъ]^{ka}
 томители^l | Венедикте^m, тако въ послѣд[ъ]нааⁿ времена трети^o имени |
 нарѣчетса^p антихристь^{q84}. Бѣгаше бо Тимоѳей | ѡт[ъ] лица^r его, бѣ бо
 томител[ъ] боаром[ъ]^s и гражаном[ъ]^t, и | блоуд[ъ]^u твора^v, и оскврѣнахъ^w

^a И, к. 246v: и; Е, к. 222v: ихъ

^b И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: во

^c Я, к. 176v; Е, к. 222v: ѡгры

^d И, к. 246v: Галичѣ

^e И, к. 246v: преоудръ; Я, к. 176v: премудрый; Е, к. 222v: премѣдрый

^f И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: книжникъ

^g И, к. 246v: имѣа; Я, к. 176v; Е, к. 222v: имѣ

^h И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: во

ⁱ И, к. 246v: Кыевѣ; Я, к. 176v; Е, к. 222v: Киевѣ

^j И, к. 246v: прит[ъ]чею

^{k-k} X: Wykreślono „ми”; И, к. 246v: ѡ семь; П, к. 257v: ѡт семли; Я, к. 176v: о сем ли;
 Е, к. 222v: ѡ сем[ъ] ли

^l Я, к. 176v; Е, к. 222v: томите [sic]

^m И, к. 246v: Бѣнедиктѣ

ⁿ И, к. 246v: послѣднѣа; Я, к. 176v: послѣднѣа; Е, к. 222v: послѣднѣа

^o И, к. 246v: трѣм[и]

^p Я, к. 176v: наречетса

^q И, к. 246v: антихристь; Я, к. 176v; Е, к. 222v: антихристь

^r И, к. 246v: лица

^s И, к. 246v; Е, к. 222v: боаромъ; Я, к. 176v: боаром[ъ]

^t И, к. 246v: гражаномъ; Я, к. 176v; Е, к. 222v: brak wyrazu

^u И, к. 246v: блоудъ; Я, к. 176v: блуд[ъ]; Е, к. 222v: блѣд[ъ]

^v Я, к. 176v: твора

^w И, к. 246v: оскврѣнахоу; Я, к. 176v: оскврѣнахъ; Е, к. 222v: оскврѣна

matzeństwa, s. 76. Por.: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 335, 379; М. Font, *Árpád-házi királyok*, s. 224; М. М. Волощук, *Угорські військові кампанії у Галичину*, s. 68–69).

⁸³ Niewiele wiadomo o tej postaci. Być może tożsama jest z ojcem duchownym Mściława Mściławowicza, Timofiejem, wzmiankowanym w 2. poł. I. 20. XIII w. (zob. przyp. 337 poniżej). Według B. Rybakowa, Timofeja można utożsamić nie tylko w taki sposób, lecz również przypisać mu autorstwo niektórych fragmentów *Latopisu kijowskiego* Ruryka Rościławowicza oraz *Słowa o pulku Igora* oraz nowogrodzkiego i halickiego książęcych latopisów Mściława Mściławowicza Udałego (B. A. Рыбаков, *Русские летописи и автор „Слова о полку Игореве”*, Москва 1972, s. 161–172). Pogląd ten wydaje się jednak słabo umotywowany. Zob. też opinię A. Ju. Karpowa twierdzącego, że tożsamość obu tych postaci nie jest bezsporna (*Русская Церков X–XIII вв. Биографический словарь*, Москва 2016, s. 402). Na temat terminu: „книжник[ъ]”, oznaczającego dobrze wykształconego, uczonego człowieka, znawcę, komentatora praw, kaznodzieję, twórcę ksiąg, zob. СДЯ, t. IV, s. 357–358.

⁸⁴ Przekaz: „прит[ъ]чею реч[е] слово о сем[ъ]а томители Венедикте, тако въ послѣд[ъ]наа времена трети имени нарѣчетса антихристь” nawiązuje do Biblii. Zob. Ap 13, 18. Jest to przykład erudycji autora tych słów. Wykorzystał on być może – dla stworzenia wymownej i skrajnie negatywnej charakterystyki Benedykta – *Komentarz do Apokalipsy* Andrzeja z Cezarei (563–637), znany na Rusi w postaci skondensowanej dowodnie już ok. poł. XIII w. Chodzi

жены же и чръници^a | и попад[ъ]и^b – въ^c правдоу^d бѣ антихрись^e за скве|рнаа^f дѣла его. ^{g-g} Поаша^h ж[е] галичане Мъстиславаⁱ⁸⁵, | ^{j-j} и приїде^k к Галичю^l, и не оуспѣв[ъ]шю^m емоуⁿ | ничтож[е], Щепанович[ъ] Иліа^{o86} възвед[ъ]^p их[ъ]^q на^r Галичиноу моги|лоу^{s87}, осклабивса^t рече емоу^u:

^a И, к. 246v; Я, к. 176v: черници; Е, к. 222v: черницѣ

^b И, к. 246v: попадаи; Я, к. 176v; Е, к. 222v: попадін

^c И, к. 246v: в; Я, к. 176v; Е, к. 222v: во

^d И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 222v: правдѣ

^e И, к. 246v: антихреть; Я, к. 176v; Е, к. 222v: антихрист[ъ]

^f И, к. 246v; Я, к. 176v: сквернаа; Е, к. 222v: сквернаа

^{g-g} И, к. 246v: Въ лѣт[о] с. ѿ. ді

^h И, к. 246v: приведоша же; Я, к. 176v: поаша

ⁱ X: nad słowem Mściślaw dopisano: „Нѣмаго”. Я, к. 176v; Е, к. 222v: Мстислава

^{j-j} X: przekreślono wyraz: Бенедикта; И, к. 246v: на Бенедикта; П, к. 257v; Я, к. 176v; Е, к. 223r: Бенедикта

^k И, к. 246v; Я, к. 176v: приїде

^l Е, к. 223r: Галичѣ

^m И, к. 246v: оуспѣвшю; Я, к. 176v: ѡспѣвшу; Е, к. 223r: ѡспѣвшѣ

ⁿ Я, к. 176v: ему; Е, к. 223r: емѣ

^o И, к. 246v: Илиа; Я, к. 176v: Иліа

^p И, к. 246v: возведъ; Я, к. 176v; Е, к. 223r: возвед[ъ]

^q И, к. 246v: и

^r Е, к. 223r: brak wyrazu

^s Я, к. 176v: могилу; Е, к. 223r: могилѣ

^t И, к. 246v; Е, к. 223r: осклабивса; Я, к. 176v: осклабивса

^u Я, к. 176v; Е, к. 223r: емѣ

o pokazanie, że istnieją trzy imiona (Benedykt, Lampetis i Tytan), których wartość liczbową wynosi przy użyciu alfabetu greckiego 666, co jest numerem Bestii. Istnieje niepozabawiony wiarygodności pogląd, że zaczerpnięcie miało charakter pośredni i dokonane zostało ze zbioru mądrości i pouczeń (A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. (Процес складання, редакції і редактори)*, s. 14, przur. 2; *Літопис руський*, przur. 5 na s. 371; A. Толочко, *Галицькіе „приточкики”*, „Ruthenica”, t. VII, 2008, s. 204–207). Niedawno inne wytłumaczenie genezy sformułowania o trzech imionach Antychrysta przedstawiła A. Herucová. Jej zdaniem jest to odwołanie się do drugiego rozdziału drugiego listu św. Pawła do Tessaloniczan, gdzie pojawia się zwrot określający trzema cechami Antychrysta (*Palatine Then Antichrist*, s. 130–132. Zob. polską wersję tego sformułowania – 2 Tes 2, 3–4: „człowiek grzechu, syn zatracenia, który się sprzeciwia i wynosi ponad wszystko, co nazywane jest Bogiem”).

⁸⁵ Mściślaw Niemy (ur. 1170 [po 19 VIII?] – 1173, zm. po 31 V 1223 – przed pocz. 1227 r.), s. Jarosława Izjaśławowicza i N., być może księżniczki halickiej. Jeden z niewielu ówczesnych Rurykowiczów odnotowanych z niebudzącym wątpliwości przydomkiem. Przez długi czas (także w opisywanym momencie) władca Peresopnicy, później ks. łucki, a więc senior całego wschodniego Wołynia (O. M. Рапов, *Княжескіе владения*, s. 178; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 285–289). Nieudana wyprawa Mściśława odbyła się zapewne w początkach 1210 r. (idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 59, 68).

⁸⁶ Można, najwyraźniej jeden z przywódców Haliczan na przełomie 1. i 2. dziesięciolecia XIII w. Stracony we wrześniu 1211 r. na polecenie Igorowiczów (A. Jusupowić, *Elity*, s. 163–164).

⁸⁷ W j. ukraińskim Галичина могила, kurhan położony w uroczysku Качків niedaleko na pd.-zach. od grodu kryłoskiego w dawnym Haliczu. W wyniku badań archeologicznych z pocz.

«Кнаже^a, оуже^b еси на галичинѣ^c d могилѣ посѣдѣл[ъ]^d, то^e тако и в Галичи^f кнажил[ъ]^g | еси», – смѣах^h бо саⁱ емоу^j. Воротиса^k в Пересоп[ъ]ницю^{l88}. Имⁿ посем[ъ]ⁿ о^o Галичинѣ^p могилѣ и^q началѣ^q | Галича^r, wt[ъ]коудоу^s са^t почал[ъ]^{u89}. Роман[ъ]^v же^w оутече изъ оугорь^w, | и послаша галичане^x его^y къ^z братоу^{aa} его Володимероу^{ab}, || (306г/627) гл[аголю]ще^{ac}:

стр. 628
Мстислав[ъ]
в Галичѣ
панует[ъ]

^a Я, к. 176v: кнаже

^b Я, к. 176v: ѡже

^c И, к. 246v: Галицини; Е, к. 223г: Галичанѣ

^{d-d} И, к. 246v: могылѣ посѣдѣлѣ; П, к. 257v: посѣдѣл[ъ] могилѣ; Е, к. 223г: могилѣ посидѣлѣ

^e И, к. 246v: brak wyrazu

^f И, к. 246v; Е, к. 223г: Галичѣ

^g Я, к. 176v: кнажил[ъ]

^h И, к. 246v: смѣахоу; Я, к. 176v: и смѣахѣ; Е, к. 223г: и смѣахѣ

ⁱ Я, к. 176v: са

^j Я, к. 176v: емоу; Е, к. 223г: емѣ

^k Я, к. 176v: воротиса

^l И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: Пересопницю

^m Я, к. 176v; Е, к. 223г: brak wyrazu

ⁿ⁻ⁿ И, к. 246v: посемь скажемь; Е, к. 223г: посем[ъ] же скажем[ъ]

^o Я, к. 176v; Е, к. 223г: w

^p И, к. 246v: Галицинѣ; Е, к. 223г: галичанѣ

^{q-q} И, к. 246v: w начатыи; Я, к. 176v; Е, к. 223г: wt[ъ] начала

^r И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: brak wyrazu

^s Я, к. 176v; Е, к. 223г: wt[ъ]кѣдѣ

^t Я, к. 176v: са

^u Я, к. 176v: почал

^v Е, к. 223г: Романѣ

^{w-w} Я, к. 176v: ѡтече из[ъ] ѡгор[ъ]

^x И, к. 246v: галичанѣ

^y И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: brak wyrazu

^z И, к. 246v; Я, к. 176v: ко

^{aa} И, к. 246v; Е, к. 223г: братѣ; Я, к. 176v: брату

^{ab} И, к. 246v: Володимероу; Я, к. 176v; Е, к. 223г: Володимеру

^{ac} Я, к. 176v; Е, к. 223г: гл[аго]лющѣ

l. 90. XX w. odkryto pozostałości pochówku wojownika w spalonej łodzi (ЕСЛГН, s. 41; О. Гуцуляк, П. Дрогомирецький, Б. Томенчук, *До проблеми Галичиної могили (Scando-Slavica у Верхньому Подністрів'ї)*, „Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис”, 2005, nr 11, s. 14–26).

⁸⁸ Пересопниця, pol. Peresopnica, w. w rej. i obw. rówieńskim, Ukraina, położona nad Stubią, dopływem Horynia. Młodszy tron wschodniowołyńskich Jarosławowiczów (SGKP, t. VIII, s. 6–7; М. И. Тихомиров, *Древнерусские города*, s. 328; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 65–66; ЕСЛГН, s. 98).

⁸⁹ Obietnica nie została jednak spełniona, co w jakiejś mierze da się uznać za argument za tym, że mamy do czynienia z dziełem nieukończonym, przynajmniej w stosunku do zamierzeń autora.

«Съгрѣшихомъ[ъ]^a к^b вамъ[ъ]^c; ^dизбави насъ[ъ]^d томителя^e | сего Бенедикта^f.
 Уни^f же поидоша ратъ[ъ]ю^g, а Бенедиктъ^h | бѣжа въⁱ оугрыⁱ⁹⁰. Съде^k же
 Володимеръ^l в^m Галичиⁿ, а Романъ[ъ] | въ^o Звинигородѣ^p, а С[ва]тославъ^q
 в^r Перемышли^{s91}, а с[ы]нови^t | своему^u в^v да Теревовль⁹² Изаславоу^{v93},

^a И, к. 246v: сгрѣшихомъ; Я, к. 176v; Е, к. 223г: согрѣшихом[ъ]

^b Я, к. 176v: к[ъ]

^c И, к. 246v; Е, к. 223г: вамъ

^{d-d} И, к. 246v: избави ны

^e Я, к. 176v: ут томытеля; Е, к. 223г: ут томителя

^f Я, к. 176v; Е, к. 223г: уни

^g И, к. 246v: ратью

^h И, к. 246v; Е, к. 223г: Бенедиктъ; Я, к. 176v: Бенедыкъ

ⁱ И, к. 246v; Е, к. 223г; Я, к. 176v: во

^j Я, к. 176v: ѡгры

^k И, к. 246v: седе

^l И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: Володимеръ

^m Я, к. 176v: во; Е, к. 223г: в[ъ]

ⁿ И, к. 246v; Е, к. 223г: Галичѣ

^o И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: во

^p И, к. 246v: Звинигородѣ; Я, к. 176v; Е, к. 223г: Звинигородѣ

^q И, к. 246v; Е, к. 223г: С[ва]тославъ; Я, к. 176v: С[ва]тослав[ъ]

^r Е, к. 223г: в[ъ]

^s Я, к. 176v; Е, к. 223г: Переяслави

^t И, к. 246v: с[ы]ноу; Я, к. 176v: сыновѣ

^u Я, к. 176v: своему; Е, к. 223г: своему

^{v-v} Я, к. 176v: да Теревовль Изаславѣ; Е, к. 223г: Изаславѣ да Теревовль

⁹⁰ Wygnano Węgrów z Halicza zapewne w 1210 r. Przegląd poglądów na ten temat podaje D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 143 na s. 68.

⁹¹ Ob. m. pow. w woj. podkarpackim, Polska. Jeden z najważniejszych grodów pd.-zach. Rusi. Stolica odrębnego księstwa już w czasach Rościsławowiczów (w kon. XI w.), a także eparchii. Tradycja ta zachowała się za rządów Romanowiczów (zob. przyp. 345, 560, 1448 poniżej).

⁹² Ob. Теревовля, m. rej. w obw. tarnopolskim, Ukraina (Я. Пастернак, *Археология України*, s. 650–651; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 77; idem, *Теребовль*, [w:] ДРСМЭ, s. 806–807; А. В. Куза, *Малые города Древней Руси*, s. 86–87; М. Ягодинська, *Літописна Теревовля: етапи заселення*, „Волино-Подільські археологічні студії”, z. III: *Пам’яті Ю. М. Малесєва [1941–2006]*, 2012, s. 76–85).

⁹³ Nie miejsce tu by przedstawiać dyskusję co do wzmiankowań i kolei losu Izjasława. Z poglądami na te tematy można zapoznać się w: D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 693–695 (tam przegląd literatury). Istnieje też – o ile wiemy – jeden artykuł poświęcony próbie identyfikacji źródłowych wzmianek dotyczących księcia (M. Котляр, *Загадковий Ізяслав з Галицько-Волинського літопису*, УДЖ 1991, nr 10 [367], s. 95–102). Naszym zdaniem, Izjasław, s. Włodzimierza Igorowicza i N., c. chana Połowców Konczaka, wzmiankowany jest w *Kronice Romanowiczów* wielokrotnie, pierwszy raz w tym miejscu, a ostatni przy okazji wydarzeń rozgrywających się w grudniu 1254 r. (zob. przyp. 948 poniżej). Był już wówczas człowiekiem starszym, mógł liczyć sobie 64–70 lat, jednak nie na tyle starym, aby wykluczyć możliwość osobistego uczestnictwa w akcjach militarnych. Zgadza się z celną uwagą P. Golubowskiego, że Izjasław był jednym z Rurykowiczów, którzy dużą część życia spędzili w stepie,

а Всеволода⁹⁴, с[ы]на своег[о], | посла въ^a оугры^b къ^c королеви съ^d дары. Данилови^e сщю^f | въ^g оугрех[ъ]^h, корол[ъ] же Андрейⁱ, и боаре^j оугор[ъ]-стий^k, и ^lвса | земля хоташе^l дати дщерь^m свою за кнасаⁿ Да|нила^o, обѣма^p дѣт[ъ]скама^q бывшим[а]^r, зане с[ы]на оу^s нег[о] не бѣ⁹⁵. | ^tВ та ж[е] лѣта^t оубіень^u быс[тъ] ц[ъса]рѣ великій^v Филипъ рим[ъ]скій^w. | Съвѣтом[ъ]^x

цесар[ъ]
Филипъ
от[ъ] брата
убить

^a И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: во

^b Я, к. 176v: ѳгры

^c И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: ко

^d И, к. 246v: с; Я, к. 176v; Е, к. 223г: со

^e Я, к. 176v: Данийлови; Е, к. 223г: Данійлови

^f И, к. 246v: соушо; Я, к. 176v; Е, к. 223г: сщц

^g И, к. 246v; Я, к. 176v; Е, к. 223г: во

^h Я, к. 176v: ѳгрехъ

ⁱ И, к. 246v; Е, к. 223г: Андрѣи; Я, к. 177г: Андрѣ

^j И, к. 246v: боарѣ; Я, к. 177г: боаре

^k И, к. 246v: оугорьстѣи; Я, к. 177г: ѳгорстий

^{l-l} Я, к. 177г: вса земля хоташе

^m Я, к. 177г: дщерь[ъ]; Е, к. 223г: дщерь

ⁿ И, к. 247г; Е, к. 223г: кназа; Я, к. 177г: князя

^o Я, к. 177г: Данийла; Е, к. 223г: Даніла

^p И, к. 247г: обѣима; Я, к. 177г; Е, к. 223г: обѣма

^q И, к. 247г: дѣтскома

^r И, к. 247г: бывшима

^s Я, к. 177г: ѳ

^{t-t} И, к. 247г: В лѣто ѳс ѳ ēi; Я, к. 177г: За та ж[е] лѣта; Е, к. 223г: За та жѣ лѣта

^u И, к. 247г: оубьень; Я, к. 177г: ѳбыен[ъ]; Е, к. 223г: оубіень

^v И, к. 247г: великьи; Я, к. 177г: великии

^w И, к. 247г: римскьи; Я, к. 177г: рымскьи; Е, к. 223г: римскій

^x И, к. 247г; Е, к. 223г: совѣтомъ; Я, к. 177г: совѣтом[ъ]

mając świetne relacje z Połowcami (*Печеньги, Торки и Половцы до нашествія Татаръ. Исторія южно-русскихъ степей IX–XIII вв.*, Київ 1884, s. 173–174). Ostatecznie, po matce książę był wnukiem sławnego chana.

⁹⁴ Wsiewołod Włodzimierzowicz, jeden z wielu Rurykowiczów nieuprzywilejowanych latopisarsko. Wzmiankowany tylko w tym miejscu. Uznawany powszechnie w literaturze za młodszego brata Izjasława, co wcale nie jest oczywiste. Izjasław – owszem – dostał Trembowłę, ale Wsiewołod, choć nader mało wiemy o genealogii i kwestiach dzielenia się władzą Igoriewiczów, mógł zostać przez ojca wyznaczony na tron putywelski, a na Węgry wysłano go jako osobę lepiej reprezentującą interesy ojca, bo starszą (zob.: N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV; Д. В. Донской, *Справочник по генеалогии Рюриковичей*, cz. 1: (*середина IX – начало XIV в.*), Ренн 1991, s. 133).

⁹⁵ Narzeczoną Daniela została według wszelkiego prawdopodobieństwa najstarsza córka i w ogóle pierwsze dziecko Andrzeja II i Gertrudy, ur. w 1203–1204 r., Anna Maria, w późniejszym czasie (od 1219 r.) ż. cara Bułgarii Iwana Asena II. Źródło nieprecyzyjnie przy tym podało, że węgierska para królewska nie miała wówczas synów. W rzeczywistości, Bela (późniejszy Bela IV) przyszedł na świat w 1206 r., a w czasach pobytu Daniela na Węgrzech narodzili się jeszcze Andrzejowi II dwaj kolejni synowie, Koloman (1208 r.) i Andrzej (1210 r.). Zob.: D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 52–54; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 109–111.

братакоролева^{a96} молашеса^b сестрѣ, да | бы емоу^c нашла^d помочника^e. Она^f ж[е] никакo^g не^h могоушиⁱ | помочи^j брату^k своему^l о^oи^m да дъщерьⁿ свою^o за^p Лонокра|бовича за Лоудовика^{p97}, бѣ бо мжж[ь]^q силенъ и помощник[ъ] | брату^r

^a И, к. 247г: королевое

^b Я, к. 177г: молашеса

^c Я, к. 177г: ему; Е, к. 223г: емѣ

^d Я, к. 177г; Е, к. 223г: нашол[ъ]

^e И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223г: помощника

^f И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223г: она

^g Я, к. 177г; Е, к. 223г: нѣкако

^h Я, к. 177г; Е, к. 223г: brak wyrazu

ⁱ П, к. 258г: могоуше; Я, к. 177г: мочучи; Е, к. 223г: мочѣчи

^j Е, к. 223г: помочи

^k И, к. 247г: братоу; Е, к. 223г: братѣ

^l Я, к. 177г: своему; Е, к. 223г: своемѣ

^m И, к. 247г: си

ⁿ И, к. 247г; Е, к. 223г: дщерь

^{o-o} Я, к. 177г: brak wyrazów

^{p-p} И, к. 247г: Лонокрабовича за Лоудовика; Я, к. 177г: Лонокрабовича за Лѣдовика; Е, к. 223г: за Лонокрабовича за Людовѣка

^q И, к. 247г: мочужь; Я, к. 177г: муж[ь]; Е, к. 223г: мѣжъ

^r Я, к. 177г; Е, к. 223г: братѣ

⁹⁶ Filip Szwabski, ur. 1177 r., s. ces. Fryderyka I Barbarossy i Beatrycze Burgundzkiej, faktycznie nie był cesarzem, lecz od 1198 r. kr. Niemiec. Został zamordowany 21 VI 1208 r. przez pfalzgraфа bawarskiego Ottona Wittelsbacha w Bambergu, stolicy biskupiej Ekberta von Andechs-Meranien, brata kr. Węgier Gertrudy. Odium winy za zabójstwo władcy spadło niesłusznie na Merańczyków (B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1997, s. 171; A. Schütz, *Das Geschlecht der Andechs-Meranier im europäischen Hochmittelalter*, [w:] *Herzöge und Heilige. Das Geschlecht der Andechs-Meranier im europäischen Hochmittelalter*, red. J. Kirmeier, E. Brockhoff, Regensburg 1993, s. 72–73, 76–77; B. U. Hucker, *Der Königsmord von 1208 – Privatrache oder Staatsstreich?*, [w:] *Die Andechs-Meranier in Franken. Europäischer Fürstentum im Mittelalter. Ausstellung in Bamberg vom 19.6. bis 30.9.1998*, Mainz 1998, s. 111–127; idem, *Philipp von Schwaben*, [w:] *Neue deutsche Biographie*, t. XX, Berlin 2001, s. 371 (<http://daten.digitalle-sammlungen.de/0001/bsb00016338/images/index.htm?file=193.174.98.30&id=00016338&seite=1> [dostęp: 29.03.2012]); K. van Eickels, *Otto IV. (1198–1218) und Philipp (1198–1208)*, [w:] *Die deutschen Herrscher des Mittelalters. Historische Portraits von Heinrich I. bis Maximilian*, wyd. B. Schneidmüller, S. Weinfurter, München 2003, s. 287).

⁹⁷ Druga pod względem wieku c. Andrzeja II i jego pierwszej żony, Gertrudy Andechs-Meranien, ur. w 1207 r. (F. W. Bautz, *Elisabeth*, [w:] *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon*, t. I, 1990, kol. 1498–1500; O. Reber, *Elisabeth von Thüringen: Landgräfin und Heilige: eine Biographie*, Regensburg 2006). Autor i jego informator popełnili tutaj błąd. Elżbieta została bowiem pierwotnie (w 1211 r.) narzeczoną nie Ludwika, lecz jego starszego, zmarłego w 1216 r. brata Hermana (W. Heinemeyer, *Ludwig IV. (der Heilige)*, [w:] *Neue deutsche Biographie*, t. XV, Berlin 1987, s. 422–423 (<http://daten.digitalle-sammlungen.de/0001/bsb00016333/images/index.html?seite=438> [dostęp: 02.06.2012]); O. Reber, *Elisabeth von Thüringen*, s. 58, 61).

еА⁹⁸, юже н[Ы]нѣ с[ВА]тоу^b нарѣчют[Ъ]^c, именем[Ъ]^d Альжбѣта^{e99}, | пред[Ъ]не^f
 бо има^g ей Кинека¹⁰⁰. Мнѣго^h бо послужитиⁱ Б[ого]ви | по мѣжи^k своем[Ъ]^k,
 и с[ВА]тоу^l нарѣчют[Ъ]^{m101}. Но мы на пред[Ъ]не | възвратимсаⁿ, ꙗкож[е] преже
 о^oпочалѣ быхом[Ъ]^{o102}. р-р Сѣвѣт[Ъ]^q | же сътвориша^r Игоревичи^s на боаре^t

совѣтъ
Игоричевъ

^a И, к. 247г: ее; Я, к. 177г: еѧ

^b Я, к. 177г: с[вѧ]ту; Е, к. 223г: свѧтѸ

^c И, к. 247г: нарѣчають; Я, к. 177г: наречут[Ъ]; Е, к. 223г: наричѸтъ

^d И, к. 247г: имененемъ [sic!]; Я, к. 177г; Е, к. 223г: brak wyrazu

^e И, к. 247г: Альжѣбитъ; Я, к. 177г; Е, к. 223г: Албета

^f И, к. 247г: преднеѧ

^g Я, к. 177г: имаѧ

^h И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223г: много

ⁱ И, к. 247г: послужити; Я, к. 177г; Е, к. 223г: послѣжити

^j И, к. 247г: моужити; Я, к. 177г; Е, к. 223г: мѣжити

^k И, к. 247г: своемѧ

^l Я, к. 177г: с[вѧ]тѸ; Е, к. 223г: с[вѧ]тѸ

^m И, к. 247г: нарѣчають; Я, к. 177г: наречут[Ъ]; Е, к. 223г: наречѸтъ

ⁿ И, к. 247г: възвратимса; Я, к. 177г: възвратимса; Е, к. 223г: възвратѣм[Ъ]са

^{o-o} И, к. 247г: почали быхомѧ

^{р-р} И, к. 247г: В лѣто ꙗко ѡ ѡ

^q И, к. 247г: сѣвѣтъ; Я, к. 177г; Е, к. 223г: совѣт[Ъ]

^r И, к. 247г: створиша; Я, к. 177г; Е, к. 223г: сотвориша

^s П, к. 258г: Игоревичи [sic]

^t Я, к. 177г: боаре

⁹⁸ Przekaz „ѡ бо мѣж[Ъ] силенъ и помощник[Ъ] | брату еѧ” nawiązuje do Biblii. Zob.: 1 Sm 2, 9; 9, 1; Jr 48, 14; Na 2, 3.

⁹⁹ Wzmianka musiała powstać po 27 V 1235 r., kiedy to Elżbieta została kanonizowana. Jest to zresztą świadectwo złożoności i warstwowości procesu redagowania *Zwodu Daniela*. Na temat kanonizacji Elżbiety zob.: F. W. Bautz, *Elisabeth*, kol. 1498; K. Jasiński, *Kult świętej Elżbiety w dynastii piastowskiej*, [w:] *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów. Materiały z sympozjum, Toruń, 14–15 grudnia 1995*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997, s. 200; O. Reber, *Elisabeth von Thüringen*, s. 168.

¹⁰⁰ Jest to jedyna w ogóle źródłowa wzmianka jakoby Elżbieta nosiła „domowe” imię Kinga. Wiarygodności tego przekazu nie można wykluczać – przecież znamy noszącą takie miano królowę węgierską (c. Beli IV, siostrzenicę Elżbiety), choć też nie da się go w żaden sposób zweryfikować.

¹⁰¹ Widać wyraźnie, jak nakłada się tutaj na siebie kilka warstw chronologicznych. Wspomniana została bowiem pośrednio śmierć Ludwika, która nastąpiła 11 IX 1227 r., a następnie ponownie napomknięto, że Elżbietę uznawano już za świętą. Co do mechanizmu i czasu powstania ustępu zaczynającego się wiadomością o zabójstwie Filipa, a kończącą pochwałą Elżbiety, metod jego skonstruowania, czasu powstania i możliwych źródeł informacji Д. Домбровский, *Галицко-Волынская летопись о смерти короля Германии Филиппа Швабского и судьбах св. Елизаветы Венгерской. Политические горизонты властью элиты Галицко-Волынской Руси в первой половине XIII в., способы получения информации и механизмы ее обработки летописцами*, СР, т. XII, 2016, s. 103–117.

¹⁰² Jeden z licznych przykładów wtrętu określającego plany autora co do narracji.

галиц[ь]кыи^a: | избѣют[ь]^b их[ь]^c по прилучаю^d – избѣени^e быша^f, и оубѣень^g ж[е] | быс[тъ] Юрьи^h и Витанович[ь]ⁱ¹⁰³ Илья^j, ^{k-k} а инїи^l разбѣгошас[а]^m. | ⁿ⁻ⁿВолодиславъ ж[е] кормиличич[ь]⁻ⁿ¹⁰⁴ бѣжа въ^o оугры^p, и Сждислав[ь]^{q105} | и Филипъ¹⁰⁶ наидоша Данила^r въ^s оугор[ь]ской^t земли^u, | дѣт[ь]ска^v сѣща^w, и просиша ^{x-x}оу корола^{-x} оугор[ь]скаго^y: «Дай | нам[ь]^z вт[ь]чича

^a И, к. 247г: галичкыи; П, к. 258г; Е, к. 223г: галицкїи; Я, к. 177г: галицкий

^b И, к. 247г: да избѣють и; Я, к. 177г: избивают[ь]; Е, к. 223г: избиваючи ихъ

^c И, к. 247г: и; Я, к. 177г; Е, к. 223г: ихъ

^d Я, к. 177г; Е, к. 223г: по прилѣчаю

^e И, к. 247г: избѣени; Я, к. 177г: избени; Е, к. 223г: избены

^f Я, к. 177г: бывша; Е, к. 223г: бывше

^g И, к. 247г: оубѣень; П, к. 258г: оубѣень; Я, к. 177г: ѡбїе[н]ь

^h Я, к. 177г; Е, к. 223г: Юрь

ⁱ И, к. 247г: витановичъ

^j И, к. 247г: Илиа; Я, к. 177г: Іліа; Е, к. 223г: Іліа

^{k-k} И, к. 247г: Щепановичъ инїи величїи боаре оубѣено же быс[тъ] ихъ числомъ ф̄

^l И, к. 247г: инїи; Я, к. 177г; Е, к. 223г: иный

^m Я, к. 177г: разбѣгошася

ⁿ⁻ⁿ И, к. 247г: Володиславъ же кормиличичъ; П, к. 258г: Володиславъ же кърмиличич[ь]; Я, к. 177г; Е, к. 223г: Володиславъ же кормилч[ь]

^o И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223г: во

^p Я, к. 177г; Е, к. 223г: ѡгры

^q И, к. 247г: Соудиславъ; Я, к. 177г; Е, к. 223г: Сѣдиславъ

^r Я, к. 177г: Данийла; Е, к. 223г: Данїїла

^s И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223г: во

^t Я, к. 177г: ѡгорской; Е, к. 223г: ѡгор[ь]ской

^u И, к. 247г; Е, к. 223г: землѣ

^v И, к. 247г: дѣтска

^w И, к. 247г: соуща; Я, к. 177г; Е, к. 223г: сѣща

^{x-x} Я, к. 177г: ѡ корола

^y И, к. 247г: оугорского; Я, к. 177г: ѡгор[ь]скаго; Е, к. 223г: ѡгорскаг[о]

^z И, к. 247г; Е, к. 223г: намъ

¹⁰³ Znacznym w 1211 r. (skoro wymieniony przy powyższej okazji) bojar halicki. Wzmiankowany tylko tutaj (A. Jusupović, *Elity*, s. 185–186).

¹⁰⁴ O tym potężnym bojarze wzmiankowanym w *Kronice halicko-wołyńskiej* często pomiędzy 1206 a 1214 r., a następnie do ok. 1231–1232 r. żyjącym w Królestwie Węgier, zob. np.: M. Wołoszczuk, „*Русь в Угорському королівстві*”, s. 145–174; A. Jusupović, *Elity*, s. 49–51, 276–287. W obu pozycjach obszerna literatura tematu.

¹⁰⁵ Jeden z najpotężniejszych bojarów halickich swoich czasów. Wyjątkowo też często wzmiankowany w naszym źródle (17 razy), od 1211 do zimy 1233/1234 r. Pod koniec kariery politycznej najważniejszy stronnik węgierski. Teść węgierskiego możnego Filii (A. Jusupović, *Elity*, s. 243–262). Obszerny szkic poświęcił Sudysławowi M. Wołoszczuk („*Русь в Угорському королівстві*”, s. 284–359).

¹⁰⁶ Można z dużą dozą prawdopodobieństwa przypuszczać, że wzmiankowany był w naszym źródle 3 razy, od 1211 do 1231 r. Zdecydowany przeciwnik panowania Romanowiczów w Haliczu, przynajmniej w pocz. I. 30. XIII w. Posiadacz Wiszni (A. Jusupović, *Elity*, s. 139–141).

к Галичю^a Данила^b, ать^c с ним[ъ]^d прїимем[ъ]^e шт[ъ] Игоревичевъ^f». Корол[ъ] же с^g великою любовію^h і-посла воа въⁱ¹⁰⁷ | силѣ таж[ъ]цѣ^j и великого дворьского^{k108} Пота^{l109}, поручивъ^m || (306v/628) емоуⁿ воевд[ъ]ство^o над[ъ] ^pвсѣми вои^p. Имена^q ж[е] быв[ъ]шимъ^s | воеводам[ъ]^{t110} с ним[ъ]^u :

имена
воеводам[ъ]

^a Я, к. 177г: Галичѣ

^b Я, к. 177г: Данийла; Е, к. 223г: Данїїла

^c И, к. 247г: ать; П, к. 258v; Я, к. 177г; Е, к. 223г: ато

^d И, к. 247г: нимъ

^e И, к. 247г; Я, к. 177г: приимемъ; Е, к. 223г: прїимем[ъ]

^f И, к. 247г: Игоричевъ; Я, к. 177г: Игоревичевъ; Е, к. 223г: Їгоревичевъ

^g Я, к. 177г: со; Е, к. 223v: с[ъ]

^h И, к. 247г: любовью; Я, к. 177г: любовию

ⁱ⁻ⁱ И, к. 247г: воевъ в; Я, к. 177г: воа во

^j Я, к. 177г: тацѣ

^k П, к. 258v: дворьсаго

^l Я, к. 177г; Е, к. 223v: [По]га

^m И, к. 247г: поручивъ; Я, к. 177г; Е, к. 223v: порѣчив[ъ]

ⁿ Я, к. 177г: ему; Е, к. 223v: емѣ

^o И, к. 247г; П, к. 258v: воевдѣство; Я, к. 177г; Е, к. 223v: воевод[ъ]ство

^{p-p} И, к. 247г: всими воими

^q Я, к. 177г: име

^r Е, к. 223v: brak wугazu

^s И, к. 247г: бывши; Я, к. 177г: бывшими; Е, к. 223v: бывшим[ъ]

^t И, к. 247г: воеводамъ; Я, к. 177г: воеводами

^u Е, к. 223v: нимъ

¹⁰⁷ Do wyprawy doszło latem 1211 r. (zob. przyp. 138 poniżej).

¹⁰⁸ W *Kronice halicko-wołyńskiej* pojawia się nazwa tego tytułu pierwszy raz. Widzimy, że wystąpił z nim węgierski możny, dowodzący ekspedycją. W rzeczywistości sprawował on wówczas urząd palatyna (zob. przyp. nast.). Widać więc, jaką treścią ruski kronikarz napelniał użyte przez siebie określenie „дворьский”. Co do jego znaczenia w praktyce ruskiej zob. np.: И. В. Самодуров, *Институт дворских в средневековой Руси XII – начала XVI вв. Автореферат*, Москва 2003; М. Ф. Котляр, В. М. Ричка, *Княжий двір Південної Русі X–XIII ст.*, Київ 2008, s. 263–271; A. Jusupović, *Elity*, s. 38–43.

¹⁰⁹ Pat, z rodu Győr, s. Stefana. Notowany jako urzędnik w l. 1199–1215. W l. 1209–1212 palatyn Królestwa (A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 17, 343 – tam odnośniki).

¹¹⁰ W *Kronice halicko-wołyńskiej* pojawia się nazwa tego tytułu pierwszy raz. W tym konkretnym wypadku na oznaczenie zbiorcze węgierskich dowódców. W *Zwodzie Daniela*, poza jednym wyjątkiem, z określeniem tym występują obcy dostojnicy, z reguły w danym momencie wypełniający funkcje militarne (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 302–303, szczeg. przyp. 1055). Na temat urzędu wojewody na Rusi zob. np.: М. Грушевський, *Історія*, т. III, s. 235; А. А. Горский, *Древнерусская дружина (К истории генезиса классового общества и государства на Руси)*, Москва 1989, s. 60; М. Ф. Котляр, В. М. Ричка, *Княжий двір*, s. 292–299; М. Котляр, *Княжа служба в Київській Русі*, Київ 2009, s. 195–198; П. П. Толочко, *Власть в Древней Руси XI–XIII вв.*, С.-Петербург 2011, s. 79–106; A. Jusupović, *Elity*, s. 47–49. We wszystkich wymienionych pozycjach dyskusja nad funkcjami urzędu, odniesienia źródłowe oraz literatura.

пръвый^a Петръ Тоурович[ъ]^{b111}, второй^c Бен[ъ]ко^{d112}, | третїи^e Мика Брада-
тый^{f113}, четвертый Лотохарот[ъ]^{g114}, | патый^h Мокїаньⁱ¹¹⁵, шестый^j Табрець^{k116},
седмый^l Маро|цѣл[ъ]^{m117} – и инїиⁿ мнози^o, их[ъ]же не мощ[ъ]но^p ес[ть]^q

^a И, к. 247г: первыи; Я, к. 177г: первый; Е, к. 223v: $\bar{a}$

^b Я, к. 177г; Е, к. 223v: Тѣрович[ъ]

^c И, к. 247г: вторыи; Е, к. 223v: $\bar{b}$

^d И, к. 247г: Банко; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Бенко

^e И, к. 247г: трети; Я, к. 177г: третый; Е, к. 223v: $\bar{c}$

^f Я, к. 177г; Е, к. 223v: brak wygazu

^g И, к. 247г: Лотохаротъ; Я, к. 177г: Лѣтѣхаров[ъ]; Е, к. 223v: Лотохаров[ъ]

^h И, к. 247г: патыи; Я, к. 177г: пат[ый]; Е, к. 223v: ПАТЫЙ

ⁱ И, к. 247г: Мокъань; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Могилав[ъ]

^j И, к. 247г: шестыи; Я, к. 177г; Е, к. 223v: $\bar{s}$

^k И, к. 247г: Тибрець; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Таброць

^l И, к. 247г: седмы [sic]; Я, к. 177г; Е, к. 223v: $\bar{z}$

^m И, к. 247г: Мароцель; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Мароцел[ъ]

ⁿ И, к. 247г: инии; Я, к. 177г: иный; Е, к. 223v: ины

^o И, к. 247г: мнозии; Я, к. 177г: мнозы; Е, к. 223v: мнози

^p Я, к. 177г; Е, к. 223v: можно

^q И, к. 247г; Е, к. 223v: brak wygazu; Я, к. 177г: естество

¹¹¹ Wzmiankowany na różnych urządach w l. 1193–1213. W okresie wyprawy ban cza-
nadzki, niedługo wcześniej (1207–1210) *comes palatinus curiae reginae* (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 343).

¹¹² Identyfikowany przez M. Font z banem Bankiem, wzmiankowanym na różnych urządach od 1199 do 1222 r. W trakcie wyprawy był on palatynem dworu królowej (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 286–287). Nie jest wszak wykluczone, że chodzić może o jednego z urzędników Królestwa Węgier noszących imię Benedykt, które wystąpiłoby w postaci zdrobnionej. W grę wchodzić może przede wszystkim Benedykt, w 1209 r. odnotowany jako *iudex curiae*, zaś w 1214 r. ban Ungh (A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 288).

¹¹³ Zapewne chodzi o bana Bihar w l. 1212–1216, 1219–1221, 1226. Pełnił on także inne funkcje. Nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy był tożsamy z Miką z rodu Ják, wzmiankowanym na różnych urządach w l. 1198–1201, w tym w l. 1200–1201 jako ban biharski. Zob.: M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 286–287.

¹¹⁴ Przez M. Font identyfikowany z eponimem gałęzi Lothard rodu Gut-Keled. Być może w 1213 r. ban komitatu Szabolcs (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 323).

¹¹⁵ Przez M. Font identyfikowany z Makajanem, reprezentantem gałęzi Debrey rodu Aba (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34). W spisie urzędników węgierskich Zsoldosa nie odnotowany.

¹¹⁶ Przez M. Font identyfikowany z Tiborcem, dostojnikiem wzmiankowanym na różnych urządach w l. 1198–1222. W 1211 r. był banem nitrzańskim (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 355).

¹¹⁷ Zapewne chodzi o Marcela z rodu Tétény. Wzmiankowany na różnych urządach w l. 1206–1214. W 1211 r. był sędzią nadwornym i banem Kev (M. Font, *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien*, s. 34; A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 326).

писати^{a118}. И съво|коупившес[А]^b вси^c, пръвое^d прїдоша^e на град[ъ] Пере-
мышль, | и пришед[ъ]шю^f Волѡдиславоу^{g119} къ^h градуⁱ, и реч[е] им[ъ]:
«Братїе,^k по|что смоущаетеса^l? Не сеи^m ли избиша ѡт[ъ]ци ваши и | братїюⁿ
вашю^o, а инїи^p имѣнїа^q ваша^r разграбїша^s и | дъщери^t ваша даша за рабы ваша,
а ѡт[ъ]чествїи^u ва|шими^v владѣша инїи^w пришел[ъ]ци^x? То за тѣх[ъ]^y ли хоче|те
д[у]шно^z свою положить?»). Они^{aa} же^{ab} о бывших[ъ] съжа|лишас[А]^{-ab}, предаша
град[ъ]^{ac} и княза^{ad} их[ъ] С[ВА]тослава ѡша. | ѡт[ъ]тоудаж[е]^{ae} поїдоша^{af} къ^{ag}

^a И, к. 247г: сказати и ни писати

^b И, к. 247г: совокоупившеса; Я, к. 177г: совокъпившесѧ; Е, к. 223v: совокъпившеса

^c Я, к. 177г: всѣ

^d И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223v: первое

^e И, к. 247г: придоша; Я, к. 177г: приїдоша

^f И, к. 247г: пришедши же; Я, к. 177г; Е, к. 223v: пришедшѣ

^g И, к. 247г: Володиславоу; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Володиславѣ

^h И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223v: ко

ⁱ Я, к. 177г; Е, к. 223v: градѣ

^j Е, к. 223v: имѣ

^k Я, к. 177г: братїе

^l И, к. 247г: смѣшлаетеса; Я, к. 177г: смѣщаетеса; Е, к. 223v: смѣщаетеса

^m И, к. 247г; Я, к. 177г: сїи; Е, к. 223v: сїи

ⁿ И, к. 247г: братїю; Я, к. 177г: братїю

^o Я, к. 177г; Е, к. 223v: вашѣ

^p И, к. 247г: инѣи; Е, к. 223v; Я, к. 177г: инїи

^q И, к. 247г: имѣнїе; Я, к. 177г: имѣнїа; Е, к. 223v: имѣнїа

^r И, к. 247г: ваше

^s Я, к. 177г: разграбїша

^t И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223v: дщери

^u И, к. 247г: ѡчествїи; Я, к. 177г: ѡчествїи

^v Е, к. 223v: вашими

^w И, к. 247г: инїи; Я, к. 177г; Е, к. 223v: инїи

^x Я, к. 177г: пришел[ъ]ци

^y И, к. 247г; Е, к. 223v: тѣхѣ

^z Я, к. 177г: дѣшу

^{aa} И, к. 247г: ѡни; Я, к. 177г; Е, к. 223v: ѡни

^{ab-ab} И, к. 247г: сжалившисѧ ѡ бывшихъ; Я, к. 177г: ѡ бывшем[ъ] сожалишасѧ; Е, к. 223v:
ѡ бывшем[ъ] сожалишасѧ

^{ac} И, к. 247г: градѣ и

^{ad} И, к. 247г: княза; Я, к. 177г: князя; Е, к. 223v: кн[А]зи

^{ae} И, к. 247г: ѡт[ъ]тоуду; Я, к. 177г; Е, к. 223v: ѡт[ъ]тѣдѣж[е]

^{af} И, к. 247г: проїдоша

^{ag} И, к. 247г; Я, к. 177г; Е, к. 223v: ко

¹¹⁸ Specyficzny wtręt odautorski. Kwestią otwartą jest to, czy kronikarz dysponował listą uczestników węgierskiej wyprawy (co sugerowałoby istnienie jakiejś pisemnej podstawy), czy też użył zwrotu retorycznego podkreślającego po prostu ich liczebność. T. Wiłkuł zwróciła uwagę na nawiązanie biblijne od słów „посла вольв силѣ тѣх[ъ]цѣ” do „не мощ[ъ]но ес[т]ь писати”. Zob. Jr 39, 3.

¹¹⁹ Chodzi o bojara halickiego Wołodysława Kormiliczicza.

звѣнигородцы
крѣпкѣя

Звенигородоу^a. Звенигорвд[ъ]цем[ъ]^b | же крѣп[ъ]ко^c борующим[ъ]са^d им[ъ] с ними и не поущающих[ъ]^e къ^f граду^g, | ни къ^h острожным[ъ]ⁱ вратом[ъ]^j120, онѣм[ъ]^k же стоащим[ъ]^l около^m | града. Васил[ъ]коуⁿ ж[е] княжашцо^o в^p Белзѣ^q, прїидоша^r ж[е] | от^s него великїи^t Вячеславъ^u Толстый^v121 и Мирославъ^w, | Демьян[ъ]^x, и Воротиславъ¹²², и инїи^y боаре^z мноси^{aa}, | ab-ab воиwt[ъ] Белза, а wt[ъ] Лест[ъ]ка из^{ac} лаховъ^{ad} Сѣдиславъ^{ae} Бернатоувич[ъ]¹²³

^a И, к. 247г: Звенигородоу; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Звенигородѣ

^b И, к. 247г: Звенигородцемъ; Я, к. 177г; Е, к. 223v: Звенигородцем[ъ]

^c И, к. 247г: лютѣ

^d И, к. 247г: борующимса; Я, к. 177г: борующим[ъ]са; Е, к. 223v: борѣщим[ъ]са

^e И, к. 247v: поущающимъ; Я, к. 177г: пушающих[ъ]; Е, к. 223v: пѣщающих[ъ]

^f И, к. 247v; Я, к. 177г; Е, к. 223v: ко

^g И, к. 247v: граду; Я, к. 177г; Е, к. 223v: градѣ

^h И, к. 247v: ни ко; Я, к. 177г; Е, к. 223v: и ко

ⁱ И, к. 247v; Я, к. 177г; Е, к. 223v: встрожнымъ

^j И, к. 247v; Е, к. 223v: вратомъ

^k И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: онѣм[ъ]

^l И, к. 247v: стоащимъ; Я, к. 177v: стоащим[ъ]; Е, к. 223v: стоащымъ

^m И, к. 247v: вкр[ъ]сть; Я, к. 177v; Е, к. 223v: вколо

ⁿ Я, к. 177v: Васил[ъ]кѣ; Е, к. 223v: Василкѣ

^o Я, к. 177v: княжашѣ; Е, к. 223v: кн[а]жашѣ

^p И, к. 247v: во; Е, к. 223v: в[ъ]

^q И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: Белзѣ

^r И, к. 247v: приидоша; Я, к. 177v: придоша

^s И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: wt[ъ]

^t И, к. 247v: великии; Я, к. 177v: великий

^u И, к. 247v; Е, к. 223v: Вячеславъ; Я, к. 177v: Вячеслав[ъ]

^v П, к. 258v: Толстїи; Я, к. 177v; Е, к. 223v: толстый

^w И, к. 247v; Е, к. 223v: Мирославъ; Я, к. 177v: Мирослав[ъ]

^x И, к. 247v: Демьянъ; Я, к. 177v: Демиан[ъ]; Е, к. 223v: Демианъ

^y И, к. 247v: инїи; Я, к. 177v; Е, к. 223v: иный

^z И, к. 247v; Я, к. 177v: боаре

^{aa} И, к. 247v: мнозѣ; Я, к. 177v; Е, к. 223v: мнози

^{ab-ab} Я, к. 177v: их[ъ]; Е, к. 223v: ихъ wt[ъ]

^{ac} Я, к. 177v; Е, к. 223v: wt[ъ]

^{ad} И, к. 247v: лаховъ; Я, к. 177v: лахов[ъ]; Е, к. 223v: лаховъ

^{ae} И, к. 247v: Соудиславъ; Я, к. 177v: Сѣдислав[ъ]; Е, к. 223v: Сѣдиславъ

¹²⁰ Chodzi o bramę w umocnieniach podgrodzia (K. C. Носов, *Терминология обороны-тельного зодчества на Руси в XI–XVII веках*, Москва 2010, s. 14–17, 60–61).

¹²¹ Zaufany bojar jeszcze Romana Mścislawowicza. To on w imieniu swego księcia zmusił do postrzyżyn Ruryka Rościslawowicza (НПД, s. 240). Później, jako jeden z najważniejszych współpracowników, w służbie u Daniela i Wasylka. Ostatni raz wzmiankowany przy okazji wydarzeń rozgrywających się w 1228 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 267–270; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 307–308).

¹²² Znaczny bojar Romanowiczów, wywodzący się jeszcze z otoczenia ich ojca. Wzmiankowany tylko raz (A. Jusupović, *Elity*, s. 288–289).

¹²³ Najwyraźniej nieznanе polskie imię sprowadzone zostało do postaci ruskiej kojarzonej przez kronikarza z jednym z potężniejszych bojarów halickich. W rzeczywistości Sulisław

съ^a многыми^b поланы^c, и ѡт[ъ] Пересоп[ъ]ници^d | прїиде^e Мьстиславъ^f
Нѣмыи съ^g многыми^h воиⁱ, | Олеѡандръ^j съ^k братѡм[ъ]^l ѡт[ъ] Волѡдимера^m
съⁿ многыми^o | вои, ^{p-p} ѡ-Игвар[ъ] ж[е] посла с[ы]на своего¹²⁴ из^q Лоуцка^{r125},
и^s и|з Дорогобоужа^{t126} съ^u многыми^v вои, и^w ^{z-}ис^x Шюм[ъ]ска^{y-z127},

^a И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: со

^b И, k. 247v; E, k. 223v: многими; Я, k. 177v: многими

^c И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: поланы

^d И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: Пересопници

^e И, k. 247v: приде; Я, k. 177v: прийде

^f И, k. 247v: Мьстиславъ; Я, k. 177v; E, k. 223v: Мстислав[ъ]

^g И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: со

^h И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: многими

ⁱ И, k. 247v: воими

^j И, k. 247v: Олександръ; П, k. 258v: Олександръ; Я, k. 177v: Александер[ъ]; E, k. 223v: Александръ

^k И, k. 247v: с; Я, k. 177v: со

^l И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: братомъ; П, k. 258v: братом[ъ]

^m И, k. 247v: Володимера; Я, k. 177v; E, k. 223v: Володимера

ⁿ И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: со

^o И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: многими

^{p-p} E, k. 223v: из Шюмска

^q E, k. 223v: з

^r E, k. 223v: Лоуцка

^s И, k. 247v; Я, k. 177v; E, k. 223v: brak wyrazu

^t E, k. 223v: Дорогобужа

^u И, k. 247v; E, k. 223v: со

^v И, k. 247v; E, k. 223v: многими

^{w-w} Я, k. 177v: brak wyrazów

^x Я, k. 177v: из

^y И, k. 247v: Шюмска; Я, k. 177v: Шюмска

^{z-z} E, k. 223v: brak wyrazów

Bernatowicz (s. Biernata), kasztelan sandomierski w l. 1210–1217 (*Urządnicy małopolscy*, s. 172). Tylko *Kronika halicko-wołyńska* zna patronimik tego małopolskiego urzędnika.

¹²⁴ Zdaniem D. Dąbrowskiego – N., najstarszy syn Ingwara Jarosławowicza i N., nietożsamy z Izjasławem, Jarosławem i Włodzimierzem. W literaturze często identyfikowany z Izjasławem Ingwarowiczem (*Genealogia Mścislawowiczów*, s. 330–333).

¹²⁵ W rękopisie: „Лоуцк[ъ]”. Ob. Луцьк, stolica obw. wołyńskiego, Ukraina. Gród położony nad Styrem. Za podsumowanie badań nad nim można uznać monografię: С. Терський, *Лучеськ X–XV ст.*, Львів 2006. Od 1170 r. Łuck był stołecznym ośrodkiem (najstarszym tronem) wschodnio-wołyńskiej włości Jarosława Izjasławowicza i jego potomków. W kon. 1227 r. – o czym opowiada wyłącznie nasze źródło – zajęty przez Romanowiczów i od tej pory jego losy wiązały się z dziejami ich państwa (M. Куша, *Луцьке князіння в 1170–1300*, „Старий Луцьк”, t. VII, 2011, s. 18–59).

¹²⁶ Ob. Дорогобуж, w. w rej. hoszczańskim obw. rówieńskiego, Ukraina; grodzisko położone na lewym brzegu Horunia (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 46–47; ЕСЛГН, s. 52; А. В. Куза, *Малые города*, s. 91–92; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 4 na s. 15); pol. Drohożub lub Dorohobuz (zob. np. SGKР, t. II, s. 150). Istnieje poświęcona grodowi monografia (Б. А. Прищеп, *Дорогобуж на Горині у X–XIII ст.*, Рівне 2011).

¹²⁷ Ob. Шумськ, w. obw. tarnopolskim, Ukraina, nad rzeką Wilią (ЕСЛГН, s. 175; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 5 na s. 15). Zauważmy jeszcze, że doskonale widać zakres panowania Ingwara w tym momencie. Siedział on właśnie w głównym grodzie

и пріє|хаша^a же^b полов[ъ]ци^c Романови^d на помощь^e, Изаславъ^f | с ними^g,
 Волдимеръ^h оугрѡм[ъ]ⁱ же не^j побѣвшим[ъ]^k воем[ъ]^l, и гнаш[а] их[ъ]^m ||
 (307г/629) съⁿ становъ^o своих[ъ]. Мика же оубоде^p Тобаша^q128 и главоу^r |
 емоу^s стал[ъ]^t. Полов[ъ]ци^u же оузрѣвшѣ^v а, крѣць [sic]^w налагоша^x | на
 на^y. Шним[ъ]^z же едоушим[ъ]^{aa} пред[ъ]^{ab} ними къ^{ac} Лютой рѣць¹²⁹, иж[е]^{ad} |
 быша не пріехали^{ae} лахове^{af} и роус[ъ]^{ag}, и съшед[ъ]ше^{ah}, одва^{ai} пре|провадѣша

половцы
 налагош[а]

- ^a И, к. 247v: приѣхаша; Я, к. 177v: приехаша
^b Я, к. 177v; Е, к. 223v: brak wygazu
^c Е, к. 223v: половцы
^d Я, к. 177v; Е, к. 223v: Романовѣ
^e Я, к. 177v; Е, к. 223v: помощь
^f И, к. 247v; Е, к. 223v: Изаславъ; Я, к. 177v: Изаслав[ъ]
^g Я, к. 177v: ним[ъ]; Е, к. 223v: нимъ
^h И, к. 247v: Володимеричъ; Я, к. 177v: Волдимеръ; Е, к. 223v: Володимеръ
ⁱ И, к. 247v: оугром; П, к. 258v; Е, к. 223v: оугром[ъ]; Я, к. 177v: ѡгром[ъ]
^j Е, к. 223v; Я, к. 177v: brak wygazu
^k И, к. 247v побѣдившимъ; Я, к. 177v; Е, к. 223v: побѣгшим[ъ]
^l И, к. 247v: воемъ; Е, к. 223v: воемъ
^m И, к. 247v: brak wygazu
ⁿ И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: со
^o И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: становъ
^p И, к. 247v: оубодень и; Я, к. 177v: ѡбодѣ
^q И, к. 247v: Тѣбаша
^r Я, к. 177v; Е, к. 223v: главѣ
^s Е, к. 223v: емѣ
^t Я, к. 177v: стал
^u Е, к. 223v: Половцы
^v И, к. 247v: оузрѣвшимъ; Я, к. 177v: ѡзрѣвшѣ
^w И, к. 247v: крѣщи
^x И, к. 247v: налагоша; Я, к. 177v; Е, к. 223v: легоша
^y Я, к. 177v; Е, к. 223v: ны
^z И, к. 247v: шнем[ъ]; Я, к. 177v; Е, к. 223v: шним[ъ]
^{aa} И, к. 247v: ѣдоушимъ; Я, к. 177v; Е, к. 223v: едѣчим[ъ]
^{ab} И, к. 247v: напред; Я, к. 177v; Е, к. 223v: перед[ъ]
^{ac} И, к. 247v: къ; Я, к. 177v: ко
^{ad} И, к. 247v: ѡже; Я, к. 177v; Е, к. 223v: ижѣ
^{ae} И, к. 247v: приѣхалѣ; Я, к. 177v: приехали; Е, к. 223v: пріехали
^{af} И, к. 247v: лаховѣ; Я, к. 177v: лахове
^{ag} Я, к. 177v; Е, к. 223v: рѣсь
^{ah} И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: сошедше
^{ai} И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 223v: ѡдва

ojcowizny, Łucku oraz w Dorohobużu i Szumsku. Świadczy to, naszym zdaniem, o skupieniu w rękach seniora Jarosławowiczów większości spuścizny po ojcu. Równocześnie dowiadujemy się bowiem, że młodszy od Ingwara Mściśław Niemy miał tylko Peresopnicę.

¹²⁸ Skądinąd nieznaną, zapewne znaczny Połowiec.

¹²⁹ Zapewne ob. rzeczka Biłka, dopływ Pełtwi, położona na pn. od Zwienigrodu (ЕСЛГН, s. 86–87). Por. zupełnie nieprawdopodobną opinię L. Machnowca uznającego, że chodzi o lewy dopływ rzeki Už, przepływającej m.in. przez Užhorod (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyr. 6 na s. 15).

рѣкоу^a Лютоую^b. Половцем[ъ]^c же^d стрѣляющим[ъ]^e | и роуси^f противоу^g им[ъ]. Тоу же Марцель^h хороугвеⁱ своейⁱ ѡт[ъ]|бѣже, и роус[ъ]^k вз^l ю, и поругъ^m велик[ъ] быс[тъ] Марцеловиⁿ, | и възвратишас[а]^o в^p колымагы^q своа^r, рек[ъ]ше въ^s станы^{t130}. | ѡт[ъ]тоудж^u ж[е] Роман[ъ] изыйде^v из града, помощи ища в роус[ъс]|кых[ъ]^w кнасах[ъ]^x, и бывшю^y емоу^z в^{aa} Шоум[ъ]скоу^{ab} на мож[ъ]цѣ^{ac}, ѡт[ъ]^{ad} быс[тъ] | Зерньком[ъ]^{ae131} и Чюхомою¹³², и приведен[ъ]

^a Я, к. 177v: рѣку; Е, к. 223v: рѣкѸ

^b Я, к. 177v: Лютоую; Е, к. 223v: ЛютѸю

^c И, к. 247v: половцемъ

^d И, к. 247v: brak wугазу

^e Я, к. 177v: стрѣляющим[ъ]; Е, к. 223v: стрѣляющим[ъ]

^f Я, к. 177v: руси; Е, к. 223v: рѸси

^g Я, к. 177v; Е, к. 223v: противѸ

^h И, к. 247v: Марцель; Я, к. 177v: Марцел[ъ]

ⁱ Я, к. 177v; Е, к. 223v: корогви

^j И, к. 247v: своее

^k Я, к. 177v: рус[ъ]; Е, к. 223v: рѸс[ъ]

^l И, к. 247v: взатъ; Я, к. 177v: взѧ

^m Я, к. 177v: поругъ; Е, к. 224г: порѸгъ

ⁿ Я, к. 177v: Марцеловы

^o И, к. 247v: възвратишаса; Я, к. 177v: възворотишаса; Е, к. 224г: възворотишаса

^p И, к. 247v: во

^q Я, к. 177v; Е, к. 224г: колымаги

^r И, к. 247v: свои; Я, к. 177v: своѧ

^s И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: во

^t Я, к. 177v: стани

^u И, к. 247v: ѡт[ъ]тоудѣ; П, к. 259г: огтоудж; Я, к. 177v: ѡт[ъ]тудѸ; Е, к. 224г: ѡт[ъ]-тѸдѸ

^v И, к. 247v: изииде

^w И, к. 247v: роускихъ; Я, к. 177v: русских[ъ]; Е, к. 224г: рѸских[ъ]

^x И, к. 247v; Е, к. 224г: кназехъ; Я, к. 177v: кн[ѧ]зех[ъ]

^y Я, к. 177v: бывшу; Е, к. 224г: бывшѸ

^z Я, к. 177v: ему; Е, к. 224г: емѸ

^{aa} И, к. 247v: brak wугазу

^{ab} И, к. 247v: Шоумьскы; Я, к. 177v: Шум[ъ]скѸ; Е, к. 224г: ШѸмскѸ

^{ac} И, к. 247v: мосцѣ

^{ad} И, к. 247v; Е, к. 224г: ѡтъ

^{ae} И, к. 247v: Зернькомъ; Я, к. 177v; Е, к. 224г: Зерныкомъ

¹³⁰ Ciekawy przykład zastosowania dwóch form nazewniczych jednej rzeczy. Zob. też objaśnienie P. Tołoczki (*Товары – станы – колымаги*, „Ruthenica”, t. VIII, 2009, s. 216–217).

¹³¹ Osoba wzmiankowana jedynie w tym miejscu. Według A. Jusupowicia bojar Ingwara Jarosławowicza, dzierżyciel Szumska (*Elity*, s. 292–293). Jest to jednak niemożliwe do zverfikowania, choć niewykluczone przypuszczenie.

¹³² Zob. Н. М. Тупиков, *Словарь древнерусских личных собственных имен*, Москва 2005, s. 489; М. Wójtowicz, *Словарь древнерусских личных именований XI–XIV веков*, Poznań 2012, s. 149). Wzmiankowany jedynie w tym miejscu, według niemożliwego do

Пох[о]д[ъ]
в Галичъ

быс[тъ] въ^a стан[ъ] къ^b кнасю | Данилови^b, и къ^c всѣм[ъ]^d кнасем[ъ]^e, ико^f
воеводам[ъ]^g оугор[ъ]ским[ъ]^h. | И послаша къⁱ гражданам[ъ]^j, рекоуще^k:
«Передайтеся! | Кназ[ъ]^m вашⁿ ать быс[тъ]». Онѣм[ъ]^o же не имоущим[ъ]^p
въры, донелѣже извѣсто быс[тъ] имъ, и предашас[а]^q звинигорвд[ъ]ци^r. |
Вт[ъ]тоудж^s ж[е] поидоша^t в Галич[ъ]^t, и Волвдимерь^u бѣжа из Галича |
и с[ы]нъ его Изаславъ^v, и гнаша и до Нѣзды^{133 w-w}. Изаслав[ъ]^x же | биса на
мѣсте^y Нѣзды^z рѣкы^{aa}, и вт[ъ]аша^{ab} ас-кона вт[ъ] него^{ac} | сжмныа^{ad}. Потом[ъ]-
же възвратишас[а]^{ae} в Галич[ъ]^{af}. Тогда^{ag-ag} прѣеха^{ah} | кнагини^{ai} великаа^{aj}

^a И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: во

^{b-b} И, к. 247v: Данилови кнасю; Я, к. 177v: кн[а]зю Данийлови; Е, к. 224г: Данійл' кн[а]зю

^c И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: ко

^d И, к. 247v: всимъ; Е, к. 224г: всѣмъ

^e И, к. 247v: кназемъ; Я, к. 177v: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 224г: кн[а]земъ

^f И, к. 247v: к; Я, к. 177v; Е, к. 224г: brak wygazu

^g И, к. 247v: воеводамъ

^h И, к. 247v; Е, к. 224г: оугорскимъ; Я, к. 177v: ѳгорским[ъ]

ⁱ И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: ко

^j Е, к. 224г: гражданам[ъ]

^k Я, к. 177v; Е, к. 224г: рекѹще

^l Я, к. 177v: передайтеся; Е, к. 224г: передайтася

^m И, к. 247v; Е, к. 224г: кназь; Я, к. 177v: кназ[ъ]

ⁿ Я, к. 177v: ваш[ъ]; Е, к. 224г: вашъ

^o И, к. 247v: онѣмо; Е, к. 224г: онимъ

^p Я, к. 177v: имущим[ъ]; Е, к. 224г: имѹщим[ъ]

^q Я, к. 177v: предашася

^r И, к. 247v: звинигородьци; Я, к. 177v; Е, к. 224г: звинигород[ъ]ци

^s И, к. 247v: вт[ъ]тоуду; Я, к. 177v: вт[ъ]тудѹ; Е, к. 224г: вт[ъ]тѹдѹ

^{t-t} И, к. 247v: к Галичю

^u И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: Володимеръ

^v И, к. 247v; Е, к. 224г: Изаславъ; Я, к. 177v: Їзаслав[ъ]

^{w-w} Я, к. 177v; Е, к. 224г.: рѣки

^x Я, к. 224г: Їзаслав[ъ]; Я, к. 177v: Їзаславъ

^y Я, к. 177v; Е, к. 224г: brak wygazu

^z Я, к. 177v; Е, к. 224г.: Нѣздѣ

^{aa} Я, к. 177v; Е, к. 224г: brak wygazu

^{ab} И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: вт[ъ]аша

^{ac-ac} И, к. 247v: вт[ъ] него коня; Я, к. 177v: коня ѹ него; Е, к. 224г: коня оу него

^{ad} И, к. 247v: соумныа; Я, к. 177v: сумныа; Е, к. 224г: сѹмныа

^{ae} И, к. 247v: возвратишася; Я, к. 177v: возворотитшася; Е, к. 224г: возворотитшаса

^{af} Я, к. 177v; Е, к. 224г: Галичъ

^{ag-ag} И, к. 247v; Я, к. 177v; Е, к. 224г: же

^{ah} И, к. 247v: приѣха; Я, к. 177v; Е, к. 224г: приеха

^{ai} Я, к. 177v: кнагини

^{aj} И, к. 247v; Е, к. 224г: великаа; Я, к. 177v: великаа

zweryfikowania zdania A. Jusupovicia bojar Ingwara Jarosławowicza, związany z Szumskiem, podwładny Ziernka (idem, *Elity*, s. 115–116, 293).

¹³³ Gniezna, lewy dopływ Seretu (SGKP, t. II, s. 629).

Романова^a видѣт^b с[ы]на своего пр[и]снаг[о]^c | Данїила^d. Тогда же боаре^e волвдимер[ъ]стїи^f и галиц[ъ]кїи^g | Вацеславъ^h володимер[ъ]скїиⁱ, и ^jВолвдиславъ галицкїи^j, и | вси боаре^k волвдимер[ъ]скїи^l и галицкїи^m, и воеводы | оугор[ъ]скїиⁿ ^{o-o} посадиша кнаса^p Данила^q на столѣ wt[ъ]ца | своего великого^r кнаса^s Романа въ^t ц[ъ]ркви^u с[ва]тыя^v | Б[о]городица Пр[и]снод[ѣ]вы^w Марїа^{x134}. Корол[ъ] же Андрѣй не забы любви^y своєю^z прѣвыа^{aa}, юже^{ab} имѣаше^{ac} къ^{ad} братоу^{ae} си || (307v/630) великому^{af} кнасю^{ag}

^a И, к. 247v: Романоваа

^b И, к. 247v: видить; Я, к. 177v; Е, к. 224г: видѣти

^c И, к. 247v: присного

^d И, к. 247v; Я, к. 177v: Данийла

^e И, к. 247v; Я, к. 177v: боаре

^f И, к. 247v: володимѣрстїи; Я, к. 177v: володимерстїи; Е, к. 224г: володимерстїи

^g И, к. 247v: галичкїи; Я, к. 177v: галицкий; Е, к. 224г: галицкїи

^h И, к. 247v; Е, к. 224г: Вацеславъ; Я, к. 177v: Вацеслав[ъ]

ⁱ И, к. 247v: володимѣрскїи; Я, к. 177v: володимерскїи; Е, к. 224г: володимерскїи

^{j-j} И, к. 247v: brak wугазów; Я, к. 177v: Володислав[ъ] галицкий; Е, к. 224г: Володиславъ галицкїи

^k Я, к. 177v: боаре

^l И, к. 248г: володимѣрстїи; Я, к. 177v: володимерстїи; Е, к. 224г: володимерстїи

^{m-m} И, к. 248г: галичкїи; Я, к. 177v; Е, к. 224г: brak wугазу

ⁿ И, к. 248г: оугорскїи; Я, к. 177v: ѳгорскїе

^{o-o} И, к. 248г: и

^p И, к. 248г; Е, к. 224г: кназа; Я, к. 177v: кнѣзѣ

^q Я, к. 177v: Данийла; Е, к. 224г: Даниїла

^r И, к. 248г; Я, к. 177v: великаго

^s И, к. 248г; Е, к. 224г: кназа; Я, к. 177v: кнѣзѣ

^t И, к. 248г; Я, к. 177v: во

^u Я, к. 177v: церкви

^v И, к. 248г: с[ва]тѣа; Я, к. 177v: с[ва]тыя

^w И, к. 248г: При[сно]д[ѣ]в[и]ца

^x И, к. 248г: М[а]рїа; Я, к. 178г: Марїа; Е, к. 224г: Марїа

^y Я, к. 178г; Е, к. 224г: любви

^z И, к. 248г; Я, к. 178г: своєю

^{aa} И, к. 248г; Я, к. 178г: прѣвыа; Е, к. 224г: прѣвыа

^{ab} И, к. 248г: иже

^{ac} И, к. 248г; Е, к. 224г: имѣаше; Я, к. 178г: имѣаше

^{ad} И, к. 248г; Я, к. 178г: ко

^{ae} Я, к. 178г: брату; Е, к. 224г: братѣ

^{af} Я, к. 178г; Е, к. 224г: великомѣ

^{ag} И, к. 248г; Е, к. 224г: кназю; Я, к. 178г: кнѣзю

¹³⁴ Znajdujący się w Kryłosie obiekt ob. zachowany na poziomie rozległych fundamentów. Znany pw. Wniebowzięcia Bogurodzicy. Powstała w l. 40./50. XII w. cerkiew eparchialna, miejsce koronacji i nekropola ks. halickich, w której pochowano m.in. Jarosława Władymirkowicza (Я. Пастернак, *Археологія України*, s. 621–624; П. А. Раппопорт, *Древнерусская архитектура*, С.-Петербург 1993, s. 65; D. Chudzik, *Chrześcijańska architektura sakralna Rusi halickiej i wołyńskiej (do końca panowania Daniela Romanowicza)*, Rzeszów 2014, s. 43–54. Zob. też zbiór: *Успенський собор Галича. Минуле та сучасність. Матеріали науково-практичної конференції. Галич, 14 жовтня*, Галич 2005).

галичане
молять

Роману^a, но посла воа^b своа^c и | посади с[ы]на своего^d в Галичи^{e135}. Иѣтым[ъ]
же бывшим[ъ] князем[ъ]^f | Роману^g, Ростиславоу^{h136}, С[ва]тославоуⁱ¹³⁷.
Оугрwm[ъ]^j же хота|щим[ъ]^k их[ъ]^l вести къ^m королевиⁿ галичане^o р-р
молащимса^q имь, | да быша их[ъ] повѣсили мьсти^r ради. Оубѣжени^s же
быв[ъ]ше^t | оугре^u великими дар[ъ]ми^v, предани^w быша^x на повѣше|ніе^y

^a И, к. 248г: Романови; Я, к. 178г: Роману; Е, к. 224г: РоманѸ

^b Я, к. 178г: воа

^c И, к. 248г; Я, к. 178г: своа

^d Я, к. 178г: своа; Е, к. 224г: своа

^e Я, к. 178г: ГаличѸ; Е, к. 224г: Галичю

^f И, к. 248г: княземь; Я, к. 178г: князем[ъ]; Е, к. 224г: княземѸ

^g Я, к. 178г; Е, к. 224г: РоманѸ

^h И, к. 248г: С[ва]тославоу; Я, к. 178г: РостиславичѸ; Е, к. 224г: Ростиславичю

ⁱ И, к. 248г: Ростиславу; Я, к. 178г: СвятославѸ; Е, к. 224г: СвятославѸ

^j И, к. 248г: оугромь; Я, к. 178г: Ѹгрем[ъ]; Е, к. 224г: оугремѸ

^k И, к. 248г: хотащемь; Я, к. 178г: хотащим[ъ]

^l И, к. 248г: е [sic]; Е, к. 224г: имь [sic]

^m И, к. 248г; Я, к. 178г: ко

ⁿ Я, к. 178г: королевѸ

^o И, к. 248г: галичаномь

^{p-p} П, к. 259г: же

^q И, к. 248г: молащимса; Я, к. 178г: малащеса; Е, к. 224г: малащеса

^r Я, к. 178г; Е, к. 224г: м[ъ]сти

^s Я, к. 178г: убѣжены; Е, к. 224г: оубѣжены

^t И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224г: бывше

^u Я, к. 178г: Ѹгре

^v Е, к. 224г: дарми

^w Я, к. 178г: преданы; Е, к. 224г: предарованы

^x Я, к. 178г; Е, к. 224г: бывша

^y И, к. 248г: повѣшение; Я, к. 178г: вѣшение; Е, к. 224г: вѣшеніе

¹³⁵ Oczywiście chodzi o Daniela, a nie któregośkolwiek z rodzonych synów Andrzeja II. Mamy tu więc do czynienia z bardzo ładnym przykładem umownego – przenośnego użycia jednego z terminów określających pokrewieństwo i powinowactwo; brat – w znaczeniu: „kuzyn” (trzeciego, czyli szóstego stopnia); syn – w znaczeniu: „młody krewniak niższego stopnia, pozostający pod opieką”.

¹³⁶ Należy zauważyć, że pierwotny zapis w И brzmiał: „Ростиславичю”. Być może tak było w protografie (taki zapis znajdziemy w latopisie Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskim) lub ponieważ w rękopisie ipatiewskim imię Rościsław znajduje się na końcu, kopista automatycznie chciał obdarzyć Romana i Światosława patronimikiem. Prawdopodobnie szybko się zorientował, że przekształcił imię w patronimik i wyrezał „и”, „ч” oraz jotowanie przy „о” (same „о” posłużyło do stworzenia kolejnego słowa: „оугромь”). Na miejscu „и” postawił „у”, zamieniając tym samym „Ростиславичю” na „Ростиславу”. Należy równocześnie podkreślić, że kopista ipatiewski zapisywał imię „Rościsława”, jako „Ростиславоу”, nie zaś jako „Ростиславу”.

¹³⁷ O ile nie budzi w literaturze jakichkolwiek wątpliwości tożsamość Romana i Światosława (zob. przyp. 40, 44 na s. 11–12), o tyle inaczej sprawa przedstawia się z niewymienionym wcześniej i wzmiankowanym tylko w tym miejscu Rościsławem. Nie miejsce tu by rozstrzygać ów skomplikowany i budzący potężne kontrowersje problem (przegląd literatury w D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 159 na s. 72). Zauważmy tylko, że ruscy dziejopisowic kierowali się pewnymi, możliwymi do częściowego odszyfrowania strategiami zapisu kolejności

м[ѣ]с[а]ца^a сен[табра]^{b138}. Данилоу^c ж[е] княжашю^d в Галичи, тако | младоу^e сжщю^f, тако и м[а]т[е]ре^g своеа^h не позна. Миноу|вшоуⁱ ж[е] времени, галичане^j ж[е] выгнаша^k Даниловоу^l м[а]т[е]рь^m | изⁿ Галича. Данил[ъ]^o же не хотѣ^p остати^q г[а]м[а]т[е]ре своеа^r | и плакашеса^s по ней, млад[ъ]-сый. И приехал[ъ]^t Алеѣандръ^u, | тивон[ъ]^v щюмавин[ъ]ский^{w139},

^a Я, к. 178г: м[ѣ]с[а]ца

^b Я, к. 178г: сентебрия; Е, к. 224г: сентебрїа

^c Я, к. 178г: Данийлу; Е, к. 224г: ДанїйлѸ

^d Я, к. 178г: княжасчу; Е, к. 224г: княжашѸ

^e Я, к. 178г: младу; Е, к. 224г: младѸ

^f И, к. 248г: соущоу; Я, к. 178г: сушѸ; Е, к. 224г: сѸщѸ

^g И, к. 248г: м[а]тери

^h И, к. 248г: своеси; Я, к. 178г: своеа

ⁱ И, к. 248г: миновувшоу; Я, к. 178г: мынувшѸ; Е, к. 224г: минѸвшѸ

^j И, к. 248г: галичанѣ

^k Е, к. 224г: выгнавшє

^l Я, к. 178г: ДанийловѸ; Е, к. 224г: ДанїйловѸ

^m И, к. 248г: м[а]терь

ⁿ И, к. 248г; Е, к. 224г: изъ

^o Я, к. 178г: Данийл[ъ]; Е, к. 224г: Данїйль

^p Я, к. 178г: хота; Е, к. 224г: хота

^q И, к. 248г: вставити; Я, к. 178г: встати; Е, к. 224г: встатиса

^r И, к. 248г: м[а]тери своеси; Я, к. 178г: своеа матере

^s Я, к. 178г: плакашеса

^t И, к. 248г: приехавъ; Я, к. 178г; Е, к. 224г: приеха

^u И, к. 248г: СѸлександръ; Я, к. 178г: Александер[ъ]; Е, к. 224г: Алеѣандръ

^v И, к. 248г: тивоунъ

^w И, к. 248г: щюмавиньский; Я, к. 178г: щѸмавичский; Е, к. 224г: щѸмавичскїй

książąt będących bohaterami danych wydarzeń (chodzi więc o wspólne wzmiankowania). Jako że Roman i Światosław byli rodzonymi braćmi, Rościsław winien nim być też, co więcej można domniemywać, że o ile tak było, powinien być pośredni wiekiem (co do tych zasad zob.: idem, *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 56–57; idem, *Genealogia Мстиславичей*, s. 52–54). Raczej więc nie mógł to być przedstawiciel innej gałęzi Rurykowiczów lub młodszego pokolenia Igoriewiczów, bo byłby w takiej sytuacji wymieniony na ostatnim miejscu. Czy jednak nagle, pierwszy i ostatni raz, pojawia się kolejny syn Igora, dotąd niezaangażowany w sprawy halickie, czy mamy do czynienia z jakąś dziwną pomyłką kronikarza – trudno odpowiedzieć.

¹³⁸ Ten niesłychany w dziejach Rusi wypadek miał miejsce według naszego źródła we wrześniu. Datę roczną – 1211 r. – można ustalić na podstawie informacji latopisów północnoruskich (zob. np.: *Московский летописный свод конца XV века*, s. 108; *Ермолинская летопись*, s. 63; *Тверская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. XV, Москва 2000, kol. 310). Mimo jednoznacznych przekazów źródeł, istnieją różne poglądy co do terminu rocznego wydarzenia, jak i liczby powieszonych książąt (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 72–73).

¹³⁹ Wzmiankowany tylko w tym miejscu. Zapewne reprezentant bojarstwa halickiego. Pełnił funkcję ciwuna, a więc zarządcy książęcego (co do znaczenia tego terminu wraz z uzupełniającą się literaturą tematu zob. np.: A. Jusupović, *Elity*, s. 55; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 294–295). Zarządzał konkretnie włością „szumawiską”. Nie jest ona lokalizowana, pojawił się za to pogląd, że mamy do czynienia ze zniekształceniem wyjściowej nazwy: „Szumsk” (*Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 16), co jest jednak niemożliwe,

а-и а^{-а} за повод[ъ]. Онъ^b же измѡк[ъ]^c | меч[ъ] и^d та^e его, и пота^f кон[ъ]^g
^{h-h}пѡд[ъ] ним[ъ]^h. Мати ж[е] взем[ъ]шиⁱ мечъ | из рѡкоу^j, оумолив[ъ]ши^k
 его^l, остави^m в Галичи а са|ма иде вⁿ Белзь^o. Остави^p оу^q невѣр[ъ]ных[ъ]
 галичан[ъ] Вѣлѡди|славим[ъ]^r съвѣтом[ъ]^s, хоташе^t бо княжѣти^u сама.
 Оу|вѣдав[ъ]^v же корол[ъ] ѡ изгнаніи^w еа^x, съжалиси^y. ^{z-z}Зимѣ же | бывши^z,
 похоль в Галичѣ пріиде^{aa} корол[ъ] в Галич[ъ] и приведе ѡтровъ^{ab} свою | великоюу^{ac} княгиню^{ad}
 Романовоу^{ae}, и боаре^{af} Волдимерьскіи^{ag}, и Ингварь^{ah} пріиде^{ai} из Лоуц[ъ]ска^{aj},

^{a-a} Я, к. 178г; Е, к. 224v: а и

^b И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѡнъ

^c Я, к. 178г; Е, к. 224v: извлекъ

^d И, к. 248г: brak wyrazu

^e Я, к. 178г: та

^f Я, к. 178г: пота

^g П, к. 259v: кѡн[ъ]

^{h-h} И, к. 248г: подъ нимъ; Я, к. 178г; Е, к. 224v: под нимъ

ⁱ И, к. 248г: вземшъши; Я, к. 178г: вземше

^j И, к. 248г: роукоу; Я, к. 178г; Е, к. 224v: рѡкъ

^k И, к. 248г: оумоливше; Я, к. 178г: ѡмоливши

^l И, к. 248г: ѡго

^m И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѡстави

ⁿ Е, к. 224v: въ

^o И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Белзь

^p И, к. 248г: ѡставивши; Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѡстави

^q Я, к. 178г: у

^r И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Володиславлимъ

^s И, к. 248г: свѣтомъ; Я, к. 178г; Е, к. 224v: совѣтомъ

^t И, к. 248г: хоташа; Я, к. 178г: хоташци; Е, к. 224v: и хоташци

^u И, к. 248г; П, к. 259v: княжити; Я, к. 178г: княжѣти

^v Я, к. 178г: ѡвѣдав[ъ]

^w И, к. 248г: изгнанъи

^x И, к. 248г; П, к. 259v; Е, к. 224v: еа

^y Я, к. 178г; Е, к. 224v: сожали

^{z-z} И, к. 248г: Въ лѣто ꙗꙋ ꙗꙋ

^{aa} И, к. 248г: приде; Я, к. 178г: пріиде

^{ab} И, к. 248г: ѡтровъ

^{ac} Я, к. 178г; Е, к. 224v: великъю

^{ad} Я, к. 178г: княгиню

^{ae} И, к. 248г: Романовоую; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Романовъ

^{af} И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: боаре

^{ag} И, к. 248г: володимерьскыи; Я, к. 178г: володимер[ъ]стыи; Е, к. 224v: володимерстїи

^{ah} И, к. 248г: Ингварь; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Ёнквар[ъ]; Е, к. 224v: Ёнквар[ъ]

^{ai} И, к. 248г: приде; Я, к. 178г: пріиде

^{aj} И, к. 248г: Лоучска; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Лѡцка

bo gród ten należał wówczas do księstwa Ingwara Jarosławowicza. Może więc chodzi o zdeformowaną nieco nazwę miejscowości Szumina, położonej ok. 10 km od Starego Sambora, w rejonie obfitującym w sól (SGKP, t. XII, s. 74). Nie można wreszcie wykluczyć, że mamy do czynienia z jednym z zachowanych grodzisk ks. halickiego, które nie zostały wspomniane w źródłach pisanych, a ich nazwa przepadła.

^aи инии князи^a. | Съвѣтъ[ъ]^b сътвори^c съ^d ѡтровою^e своею и съ^f боары^g въ|лѡдимер[ъ]скими^h иⁱ реч[е] имъ^j: «Вълѡдиславъ^k княжит[ъ]са^l, | а ѡтровою^m мою выгна[ъ]». Итоуⁿ ^{o-o} бывшю^p Володиславоу^q, | и Сѡдиславоу^r, и Филипоу^s, и мѡченоу^t быв[ъ]шю^u, мног[о] | имѣни^v давъ^w, Сѡдиславъ^x же въ^y злато премѣниса^z, рек[ъ]||ше мног^{aa} злата давъ^{ab}, избависа^{ac}. Володислава око|вав[ъ]ше^{ad}, ведоша его^{ae} въ^{af} оугры^{ag}. ^{ak}Вълодиславоу^{ah} ж[е] веденоу быс[тъ]^{ai} || (308г/631) въ^{aj} оугры^{ak}. Иволодоу^{al140}

^{a-a} И, к. 248г: инии князи; Я, к. 178г: и иные князи; Е, к. 224v: и иные князѣ

^b И, к. 248г: свѣтъ; Я, к. 178г: : совѣтъ[ъ]; Е, к. 224v: совѣтъ

^c И, к. 248г: створи; Я, к. 178г; Е, к. 224v: сотвориша

^d И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: со

^e Е, к. 224v: ѡтровою; Я, к. 178г: ѡтровою

^f И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: со

^g И, к. 248г: боары; Я, к. 178г: боари

^h И, к. 248г: володимерскими; Я, к. 178г: володимер[ъ]скими; Е, к. 224v: володимерскими

ⁱ И, к. 248г: brak wygazu

^j И, к. 248г: brak wygazu

^k И, к. 248г: Володиславъ; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Володислав[ъ]

^l Я, к. 178г: княжѣта; Е, к. 224v: княжита

^m И, к. 248г: ѡтрово; Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѡтровъ

ⁿ Я, к. 178г: ѡту; Е, к. 224v: ѡтѣ

^o И, к. 248г: же

^p Я, к. 178г; Е, к. 224v: бывшѣ

^q П, к. 259v: Волѡдиславоу; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Володиславѣ

^r И, к. 248г: Соудиславоу; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Сѡдиславѣ

^s Я, к. 178г: Филип; Е, к. 224v: Филипѣ

^t И, к. 248г: моученоу; Я, к. 178г: мученѣ; Е, к. 224v: мѡченѣ

^u И, к. 248г: бывшю; Я, к. 178г: бывшу; Е, к. 224v: бывшѣ

^v И, к. 248г: имѣния

^w И, к. 248г; Е, к. 224v: давъ; Я, к. 178г: дав[ъ]

^x И, к. 248г: Соудислав; Я, к. 178г; Е, к. 224v: Сѡдислав

^y И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: во

^z И, к. 248г: премениса; Я, к. 178г: премѣниса

^{aa} И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: много

^{ab} И, к. 248г; Е, к. 224v: давъ; Я, к. 178г: дав[ъ]

^{ac} Я, к. 178г: избависа

^{ad} И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѡковавше

^{ae} И, к. 248г: и; Я, к. 178г; Е, к. 224v: brak wygazu

^{af} И, к. 248г; Я, к. 178г; Е, к. 224v: во

^{ag} Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѣгры

^{ah} И, к. 248г: Володиславоу

^{ai} И, к. 248г: бывшю

^{aj} И, к. 248г: во

^{ak-ak} Я, к. 178г; Е, к. 224v: brak wyrazów

^{al} X: przekreślono „оу” i nadpisana litera „ъ”. И, к. 248г: Иволодоу; Я, к. 178г: Ичволодѣ; Е, к. 224v: Исволодѣ

¹⁴⁰ Bojar halicki, brat Jaropełka, wspomniany w naszym źródle dwukrotnie (A. Jusupović, *Elity*, s. 179–180).

и Ярополкоу^{a141}, брату^b его, бежаша^c | в Пересоп[ъ]ницоу^d къ^e Мьстиславоу^f,
възвед[ъ]шим[ъ]^g Мьсти[с]лава^h, и прїидеⁱ | Мьстиславъ с ними^j къ^k Боз[ъс]-
коу^{l142}. Глѣбъ^m ж[е] | Пот[ъ]кович[ъ]ⁿ¹⁴³ избѣже из^o Боз[ъс]коу^p, и Ста-
ниславич[ъ] Иван[ъ]ко^{q144} | и брат[ъ] его Збыславъ^{r145} прибѣгоша в Галич[ъ]^s,
повѣдающе^t рат[ъ]^u | и остоупленіе^v галичан[ъ]. Книгини^w ж[е] Рома-
нова^x-съ с[ы]нѡм[ъ]^x | своим[ъ] Данилѡм[ъ]^y и съ^z Вачеславом[ъ]^{aa}

^a X: Przekreślono „ou” i nadpisana litera „ъ”. И, к. 248r: Ярополкоу; Я, к. 178r; Е, к. 224v: Ярополкѣ

^b И, к. 248r: братоу; Я, к. 178r; Е, к. 224v: брата

^c И, к. 248r: бѣжавшю

^d И, к. 248r: Пересопъницоу; Я, к. 178r; Е, к. 224v: Пересепницоу

^e И, к. 248r; Я, к. 178r; Е, к. 224v: ко

^f Я, к. 178r: Мстиславу; Е, к. 224v: Мстиславѣ

^g И, к. 248r: возведшемъ; Я, к. 178r; Е, к. 224v: возв[ъ]едшим[ъ]

^h Я, к. 178r; Е, к. 224v: Мстислава

ⁱ И, к. 248r: приде; Я, к. 178r: прїиде

^j И, к. 248r: Мьстиславъ с ними; Я, к. 178r; Е, к. 224v: с ними Мстиславѣ

^k И, к. 248r; Я, к. 178r: ко

^l И, к. 248r: Бозъкоу; П, к. 259v: Боуз[ъ]кѣ; Я, к. 178r; Е, к. 224v: Бѣзкъ

^m И, к. 248v; П, к. 259v; Е, к. 224v: Глѣбъ; Я, к. 178r: Глѣб[ъ]

ⁿ Я, к. 178r; Е, к. 224v: Потковичъ

^o И, к. 248v; Е, к. 224v: изъ

^p Я, к. 178r; Е, к. 224v: Бѣзка

^q И, к. 248v; Е, к. 224v: Иванко; Я, к. 178r: Їванко

^r И, к. 248v: Збыславъ; Я, к. 178r: Збислав[ъ]; Е, к. 224v: Збиславъ

^s Е, к. 224v: Галичъ

^t Я, к. 178r; Е, к. 224v: повѣдаша

^u И, к. 248v; Е, к. 224v: рать

^v И, к. 248v: остоупление; П, к. 259v: остѣпленіе; Я, к. 178r: вступление; Е, к. 224v: встѣпленіе

^w Я, к. 178r: Книгини

^{x-x} И, к. 248v: с[ы]нѡм[ъ]; Я, к. 178r; Е, к. 224v: со сыном[ъ]

^y И, к. 248v: Даниломъ; Я, к. 178r: Данийлом[ъ]; Е, к. 224v: Даниїлом[ъ]

^z И, к. 248v: с; Я, к. 178r; Е, к. 224v: со

^{aa} И, к. 248v: Вачеславомъ; Я, к. 178r: Вачеславом[ъ]

¹⁴¹ Bojar halicki, brat Jawołoda, wzmiankowany w naszym źródle dwukrotnie (ibidem, s. 175–176).

¹⁴² Ob. Буськ, м. rej. w obw. lwowskim, Ukraina (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 36–37; ЕСЛГН, s. 21; *Галицько-Волинський літопис* [1994], прзур. 1 [do 1209 r.] na s. 17).

¹⁴³ Bojar Romanowiczów, wzmiankowany tylko jeden raz. Zapewne z ramienia swego księcia dowodził załogą Buska (A. Jusupović, *Elity*, s. 147–148).

¹⁴⁴ Osoba w służbie Daniela Romanowicza, zapewne podległy Glebowi Potkowiczowi. Prawdopodobnie starszy brat Zbysława. Wzmiankowany tylko w tym miejscu (ibidem, s. 168). Patronimik Iwanka oraz imię jego brata sugerują polskie pochodzenie. Jest to jednak wyłącznie nieweryfikowalne przypuszczenie.

¹⁴⁵ Wzmiankowany najpierw jako prawdopodobnie młodszy brat Iwanka, podwładny Gleba Potkowicza w Busku, co świadczy o pozostawaniu w służbie Daniela Romanowicza. Zapewne

Толстым[Ъ]^a бѣжа^b въ^c оугры^d, | а Васил[Ъ]ко^e с Мирославом[Ъ]^f еха^g въ^h Белзь. Времени ж[е]ⁱ минуов[Ъ]шю^j, корол[Ъ] спѣаше^k рат[Ъ]^l великоу^m. **н**В то ж[е]ⁿ лѣт[о]ⁿ прїиде^o Лест[Ъ]ко^p | к Белзоу^q, оубѣжен[Ъ]^r Олеѣандром[Ъ]^s. Олеѣандръ^t же не прїа|ше^u, хота^v сла^w Романовичема^x. И прїа^y Белзь и даст[Ъ]^z | Олеѣандроу^{aa}, и боаре^{ab} ^{ac}вси изневѣришас[А]^{ac}, но идоша вси | съ^{ad} ^{ae}кнасем[Ъ]^{ae} Васил[Ъ]ком[Ъ]^{af} ^{ag}в^{ag} Каменецъ^{ah}¹⁴⁶. Корол[Ъ] же поустѣ^{ai} Володи|слава, и събра^{aj}

Лестко
в Белзь

- ^a И, к. 248v: Тольстымъ; Е, к. 224v: Толстымъ
^b И, к. 248v: бѣжавша; Я, к. 178г; Е, к. 224v: бѣже
^c И, к. 248v; Я, к. 178г; Е, к. 224v: во
^d Я, к. 178г; Е, к. 224v: ѣгры
^e И, к. 248v; Е, к. 224v: Василко
^f И, к. 248v: Мирославомъ
^g И, к. 248v: ехаша
^h И, к. 248v: во; Я, к. 178г: в
ⁱ Я, к. 178г: жѣ
^j Я, к. 178г: минувшу; Е, к. 224v: минѣвшѣ
^k И, к. 248v: спѣашеть; Я, к. 178v: спѣаше; Е, к. 224v: спѣаше
^l И, к. 248v; Е, к. 224v: рать
^m Я, к. 178v; Е, к. 224v: великѣ
ⁿ⁻ⁿ И, к. 248v: В лѣто ѣс ѣи
^o И, к. 248v: приде; Я, к. 178v: прїиде
^p И, к. 248v: Лестъко
^q Я, к. 178v; Е, к. 224v: Белзѣ
^r Я, к. 178v: ѣбѣжен[Ъ]
^s И, к. 248v: Александромъ; Я, к. 178v: Александром[Ъ]; Е, к. 224v: Алеѣандром[Ъ]
^t И, к. 248v: СДлександръ; Я, к. 178v: Александер[Ъ]; Е, к. 224v: Алеѣандер[Ъ]
^u И, к. 248v: приаше; Я, к. 178v: приаше; Е, к. 224v: прїаше
^v Я, к. 178v: хота
^w И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: зла
^x И, к. 248v: Романовичемъ
^y И, к. 248v: прїа; Я, к. 178v: прїа; Е, к. 224v: прїать
^z И, к. 248v: да
^{aa} И, к. 248v: СДлександрови; Я, к. 178v: Александрѣ; Е, к. 224v: Алеѣандрѣ
^{ab} И, к. 248v: а боаре; Я, к. 178v: и боаре
^{ac-ac} И, к. 248v: не изневѣришаса; Я, к. 178v: вси изневѣришасѣ
^{ad} И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: со
^{ae} И, к. 248v: кназемъ; Я, к. 178v: кназем[Ъ]; Е, к. 224v: кн[А]земъ
^{af} И, к. 248v: Василкомъ
^{ag} Е, к. 224v: в[Ъ]
^{ah} Я, к. 178v: Каменец[Ъ]; Е, к. 224v: Каменецъ
^{ai} Я, к. 178v: пусти; Е, к. 224v: пѣсти
^{aj} И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: собра

tożsamy z odnotowanym w 1235 r. Zbysławem, który wystąpił wówczas przeciw rządowi Daniela w Haliczu (ibidem, s. 290–291). Noszone przez tego bojara imię i otczestwo sugerują polskie pochodzenie, choć jest to wyłącznie niemożliwe do zweryfikowania przypuszczenie.

¹⁴⁶ Zaznaczmy najpierw, że chodzi raczej o Kamieniec nad Słuczą (M. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 380; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 1 [do 1210 r.] na s. 17;

патриархъ
и нѣмцы ѹбиты

много вои, и иде на Галич[ь]^a. Ставшѣ^b ж[е] въ^c | манастири^d Лелесовѣ^{e147},
невѣрній^f же боаре^g хотѣша его^h оубити, и оубиша^h ж[е]ⁱ женоу^{j148} его,
а шюрин[ь]^k его одва^l | оутече^m, патриархъⁿ авлейскій^{o149} и мноси^p нѣм[ь]ци^q

^a Я, к. 178v; Е, к. 224v: Галичъ

^b Я, к. 178v; Е, к. 224v: Ста

^c И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: во

^d И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: манастирьѣ

^e Е, к. 224v; Я, к. 178v: Лесовѣ

^f И, к. 248v: невѣрнии; Я, к. 178v; Е, к. 224v: невѣрный

^g Я, к. 178v: боаре

^{h-h} Я, к. 178v: ѹбити и ѹбиша

ⁱ Я, к. 178v; Е, к. 224v: brak wyrazu

^j Я, к. 178v; Е, к. 224v: женѹ

^k Я, к. 178v; Е, к. 224v: шѹринъ

^l И, к. 248v; Я, к. 178v: ѡдва; Е, к. 224v: едва

^m Я, к. 178v: ѹтече

ⁿ И, к. 248v: патрѣархъ; Я, к. 178v: патриарх [sic]; Е, к. 224v: патриархъ

^o И, к. 248v: авлѣскыи; Я, к. 178v: авлѣский; Е, к. 224v: авклиликѣскій

^p И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 224v: мнози

^q И, к. 248v; Е, к. 224v: нѣмци; Я, к. 178v: нѣмцы

В. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, Біла Церква 2013, s. 50; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 77), choć pojawiają się i poglądy inne (zob. np.: О. М. Рапов, *Княжеские владения*, s. 190; Kamieniec Podolski; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 148–149; nie jest jasne, o jaki wołyński Kamieniec chodzi). O samym grodzie zob.: С. Терський, *Східний кордон Волинського князівства у XII–XIII ст. (за даними археологічних досліджень)*, „Вісник Національного університету «Львівська політехніка»», 2012, nr 724: Держава та армія, s. 22: gród o niepewnej lokalizacji, przy czym przeważa pogląd, że chodzi o grodzisko zachowane na prawym brzegu Słuczy obok w. Кам’янка, w rej. romanowskim obw. żytomierskiego; idem, „*Батиева дорога*” у XII–XIV ст.: історико-географічний коментар, „Слов’янський вісник: зб. наук. праць”, т. XI, 2011, s. 127: najprawdopodobniej grodzisko położone nad rzeką Huska niedaleko m. rej. Szepietówka. Por. niesłuszną naszym zdaniem opinię ЕСЛГН (s. 66), gdzie uznaje się, że większość informacji *Kroniki halicko-wołyńskiej* dotyczy Kamieńca Podolskiego. Opiswane wydarzenia rozegrały się niedługo przed węgierską wyprawą na Halic i zaszłym wówczas zabójstwem królowej Gertrudy, czyli zapewne latem 1213 r.

¹⁴⁷ Leles (węg. Lelesz), w. w pow. Trebišov kraju koszyckiego, Słowacja, historyczny rejon (komitat) Zemplin (Zemplén) Królestwa Węgier. Miejscowość znana ze znajdującego się tam klasztoru premonstratensów.

¹⁴⁸ Gertrudę Andechs-Meranien i część jej niemieckiego otoczenia zabiła grupa dostojników węgierskich na czele z banem Bankiem (zob. przyp. 150 poniżej) podczas polowania na wzgórzach Pilis pomiędzy Budą a Ostrzyhomiem 29 IX 1213 r. (M. Wertner, *Az Árpádok családi története*, s. 419–421; Z. Kosztolnyik, *Hungary*, s. 46. Zob. też przyp. nast.).

¹⁴⁹ Bertold von Andechs-Meranien, o którego chodzi, został patriarchą Akwilei 10 II 1218 r. (A. Schütz, *Das Geschlecht der Andechs-Meranier*, s. 84). Podanie przez nasze źródło świadczy, po pierwsze, że wzmianka została zredagowana w późniejszym czasie, po drugie, potwierdza po raz kolejny bardzo dobrą orientację w sprawach związanych na różne sposoby z Królestwem Węgier.

| избиты^a быша, ^{b-b} а друоуѣи^c разбѣгошас[а]^{d150}. ^eМатежю ж[е]^e | быв[ъ]-
шю^f, королеви ^gне могшю^g войны^h оучинити^{i-j} за | безаконіе^k их[ъ]^{l151}.
^mВолодиславоу ж[е] ехав[ъ]шю^m наперед[ъ]ⁿ съ^o всѣми га|личаны. Мъсти-
славъ^p оубо^q, оувѣдавъ^r королевоу^s рат[ъ] | великоу^t, избѣже^u из Галича,
Волддислав[ъ]^v же еха^w в^x Га|лич[ъ]^y и в[ъ]кнажиса^z, ^{aa-aa} сѣде на столѣ.
Данил[ъ]^{ab} же ѡт[ъ]иде | ^{ac}ѡт[ъ] корола^{ac} съ^{ad} м[а]т[е]рю^{ae} своею в^{af} лахы^{ag},

^a Я, к. 178v: избыти; Е, к. 224v: избити

^{b-b} И, к. 248v: и потомъ королеви ѡбратившюсѣ мнозѣ избити быша

^c И, к. 248v: друоугиѣ; Я, к. 178v: дрѹзий; Е, к. 224v: дрѹзій

^d Я, к. 178v: разбѣгошасѣ. Ту ж[е]

^{e-e} Я, к. 178v: матежю; Е, к. 224v: матежѹ же

^f Я, к. 178v; Е, к. 224v: бывшѹ

^{g-g} Я, к. 178v: brak wyrazu; Е, к. 224v: не могшѹ

^h И, к. 248v: вѣины; Е, к. 224v: brak wyrazu

ⁱ Я, к. 178v: ѹчинити

^{i-j} Е, к. 225г: иначе

^k И, к. 248v; Я, к. 178v: безаконіе

^l Я, к. 178v: brak wyrazu

^{m-m} И, к. 248v: Володиславоу же ѣхавшю; Я, к. 178v; Е, к. 225г: ехавшѹ Володиславѹ

ⁿ И, к. 248v: передѣ

^o И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: со

^p И, к. 248v: Мъстиславъ; Я, к. 178v: Мстислав[ъ]; Е, к. 225г: Мстиславъ

^q Я, к. 178v: убо; Е, к. 225г: brak wyrazu

^r И, к. 248v; Е, к. 225г: оувѣдавъ; Я, к. 178v: увѣдавъ

^s Я, к. 178v; Е, к. 225г: королевѹ

^t И, к. 248v: великоюу; Я, к. 178v; Е, к. 225г: великѹ

^u И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: избѣжа

^v И, к. 248v: Володислав; Я, к. 178v: Володислав[ъ]; Е, к. 225г: Володиславъ

^w И, к. 248v: воѣха

^x Е, к. 225г: вѣ

^y Е, к. 225г: Галичѣ

^z Я, к. 178v: вокнажисѣ; И, к. 248v: вокнажисѣ

^{aa-aa} И, к. 248v: и

^{ab} Я, к. 178v: Данийл[ъ]; Е, к. 225г: Данійль

^{ac-ac} И, к. 248v: brak wyrazów; Я, к. 178v: ѡт[ъ] корола

^{ad} И, к. 248v: с; Я, к. 178v: со

^{ae} Е, к. 225г: матерією

^{af} Я, к. 178v; Е, к. 225г: на

^{ag} И, к. 248v: лахи; Я, к. 178v: лахи; Е, к. 225г: лахи

¹⁵⁰ Na temat okoliczności i kontekstu politycznego wystąpienia przeciw królowej i jej niemieckiemu otoczeniu zob.: A. Huber, *Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden*, „Archiv für österreichische Geschichte”, t. LXV, 1884, s. 163–175 (ustęp: „Die Ermordung der Königin Gertrud von Ungarn im Jahre 1213”); B. Włodarski, *Polityka ruska Leszka*, przyp. 4 na s. 49 [287]; Z. Kosztołnyik, *Hungary*, s. 45–49).

¹⁵¹ Przekaz: „за безаконіе их[ъ]” nawiązuje do Biblii. Zob. Ps 73 (72), 19.

^awt[ъ]просивса wt[ъ] | корола^{-a}, Лест[ъ]ко же прїа^b Данила^c съ великою ч[ъ]стію^d и | wt[ъ]тждоу^e ж[е] иде в^f Каменець^g съ^h матерьюⁱ своею^j, брат[ъ] же | его Васил[ъ]ко^k и боаре^l вси стрѣтоша^m иⁿ с^o великою радостію^p. || (308v/632) ^{q-c}В та ж[е] лѣта^q княжаше^r ^{s-s}Всеволод[ъ] в[ъ] Киевѣ^s | С[ВА]ТОСЛАВИЧЬ^{t152}, | ^{u-u}имѣа^v ^{w-}великоюю любовь^w къ^x дѣтем[ъ]^y Романовое¹⁵³.

^{a-a} Я, к. 178v: wt[ъ]просивса wt[ъ] корола

^b И, к. 248v; Я, к. 178v: приа; Е, к. 225г: прина

^c Я, к. 178v: Данийла; Е, к. 225г: Данїйла

^d И, к. 248v: ч[ъ]стію; Я, к. 178v: ч[ъ]стію

^e И, к. 248v: wt[ъ]тоуда; П, к. 260г: wtто[ъ]удж; Я, к. 178v: wt[ъ]тудж; Е, к. 225г: wt[ъ]тѣдѣжъ

^f И, к. 248v; Я, к. 178v: в

^g Е, к. 225г: Каменець

^h И, к. 248v: с; Я, к. 178v: со

ⁱ Я, к. 178v: м[а]терию; Е, к. 225г: матерію

^j И, к. 248v: си

^k И, к. 248v; Е, к. 225г: Василко

^l Я, к. 178v: боаре

^m И, к. 248v: срѣтоша

ⁿ Я, к. 178v; Е, к. 225г: ю

^o Я, к. 178v: со; Е, к. 225г: с[ъ]

^p И, к. 248v: радостію; Я, к. 178v: радостію [sic]; Е, к. 225г: ч[ъ]стію и радостію

^{q-c} И, к. 248v: Въ лѣто ж[е] ѿ бѣ

^r Я, к. 178v: княжаше

^{s-s} И, к. 248v: Всеволодъ в Киевѣ; Я, к. 178v: Всеволод[ъ] в Киевѣ; Е, к. 225г: в[ъ] Киевѣ Всеволод[ъ]

^t Я, к. 178v: Св[а]тославич[ъ]; Е, к. 225г: Св[а]тославичъ

^{u-u} Я, к. 178v: По Романовом[ъ] забытїю wt[ъ] лахов[ъ]; Е, к. 225г: По Романовомъ забытїю wt[ъ] лаховъ

^v И, к. 248v; Е, к. 225г: имѣа; Я, к. 178v: имѣа

^{w-w} И, к. 248v: великою любовь; Я, к. 178v: любов[ъ] великѣю; Е, к. 225г: любовь великѣю

^x И, к. 248v: к; Я, к. 178v; Е, к. 225г: ко

^y И, к. 248v: детемъ; Е, к. 225г: дѣтем[ъ]

¹⁵² Wsiewołod Światosławowicz Czermny (Rudy), ur. zapewne nie później niż ok. poł. l. 60. XII w., zm. 1212 r., s. Światosława Olegowicza i Marii Wasylkówny z połockiej linii Rurykowiczów. Ojciec Michała Wsiewołodowicza. Rywal smoleńskich Rościsławowiczów do panowania w Kijowie i trzykrotny tamtejszy książę, w l. 1206, 1207 i 1210–1212 (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV; O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 117; *Літопис руський*, s. 522; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 404; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 204–205).

¹⁵³ Podejrzewamy, że jest to urwany fragment dłuższego zdania/frazy, na dodatek anachronicznie umieszczony w stosunku do ustępu poprzedniego, dotyczącego wydarzeń rozgrywających się w końcu 1213 i początkach następnego roku, a także do następnego, opowiadającego również o wydarzeniach z 1214 r. Wiadomo tymczasem dobrze, że ostatnie kijowskie panowanie Wsiewołoda, rozpoczęte w 1210 r., zakończyło się definitywnie (śmiercią księcia) latem 1212 r. Przyпускаjemy, że mamy do czynienia z jednym z wielu wypadków narracji symultanicznej, stykającej się w konkretnym miejscu i konkretnym faktem z opowiadaniem poprzedzającymi i następującymi. Naszym zdaniem, punktem zetknięcia obu wątków była w tym wypadku finalizacja porozumienia matrymonialnego pomiędzy wdową po Romanie

Потом[ъ] | же Мьстиславъ^a Пересопниц[ъс]кїй^b, посадивъ^c Лестька^d, | поиде в^e Галич[ъ]^f. Лестько^g ж[е] поа^h Данилаⁱ с[и] Камен[ъ]ца^k, а Олѣзандра^l из^m Волдимераⁿ, а Всеволода из^o Белза, кого|ждо их[ъ] съ^p своими вои, бѣ^q бо вои Даниловы^r бол[ъ]шїи^s | и крѣплшїи^t. Баше^u боаре^v велицїи^w wt[ъ]ца его вси | оу^x него. Видѣвъ^y бо Лестько^z се, поча^{aa}-имѣти лю|бовь^{-aa} великоу^{ab} къ^{ac} кьнасю^{ad} Данилоу^{ae} и брату^{af} его Васил[ъ]коу^{ag}. | Затворившо^{ah} же са^{ai} Гїрополкоу^{aj}

^a И, к. 248v: Мьстиславъ; Я, к. 178v: Мстислав[ъ]; Е, к. 225г: Мстиславъ

^b И, к. 248v: Пересопницкїи; Я, к. 178v: Пересопницкий

^c И, к. 248v: посадивъ

^d Я, к. 178v; Е, к. 225г: Лест[ъ]ка

^e Е, к. 225г: в[ъ]

^f И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Галичъ

^g И, к. 248v; Я, к. 178v: Лестко; Е, к. 225г: Лест[ъ]ко

^h Я, к. 178v: поа

ⁱ Я, к. 178v: Данийла; Е, к. 225г: Данїйла

^j И, к. 248v: ис; Е, к. 225г: с[ъ]

^k И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Каменца

^l И, к. 248v: СѠлександра; Я, к. 178v; Е, к. 225г: СѠлезандра

^m Я, к. 178v: з; Е, к. 225г: зъ

ⁿ И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Володимера

^o Я, к. 178v: з; Е, к. 225г: з[ъ]

^p И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: со

^q Я, к. 178v; Е, к. 225г: бѣша

^r И, к. 248v: Даниловъ; Я, к. 178v: Данийловы; Е, к. 225г: Данїйловы

^s И, к. 248v: болши; Я, к. 178v: болший

^t И, к. 248v: крѣплѣшии; Я, к. 178v: крѣплшїи; Е, к. 225г: крѣплшїи

^u И, к. 248v: бѣхоу; Я, к. 178v: бѣше

^v Я, к. 178v: боаре

^w И, к. 248v: велиции; Я, к. 178v: велицїи; Е, к. 225г: велицїи

^x Я, к. 178v: у

^y И, к. 248v: видивъ; Я, к. 178v; Е, к. 225г: видѣ

^z Я, к. 178v; Е, к. 225г: Лест[ъ]ко

^{aa-aa} И, к. 248v: имѣти любовь; Я, к. 178v; Е, к. 225г: любовь[ъ] имѣти

^{ab} Я, к. 178v; Е, к. 225г: великѣ

^{ac} И, к. 248v; Я, к. 178v; Е, к. 225г: ко

^{ad} И, к. 248v: кназю; Я, к. 178v; Е, к. 225г: brak wyrazu

^{ae} Я, к. 178v: Данийлу; Е, к. 225г: Данїйлѣ

^{af} И, к. 249г: братоу; Е, к. 225г: братѣ

^{ag} И, к. 249г: Василкоу; Я, к. 178v: Васил[ъ]кѣ; Е, к. 225г: Василкѣ

^{ah} Я, к. 178v: затворивше; Е, к. 225г: затворившѣ

^{ai} Я, к. 178v: ся

^{aj} И, к. 249г: Арополкоу; Я, к. 178v: Гїрополку; Е, к. 225г: Гїрополкѣ

a następcą Wsiewołoda, Michałem, z czym doskonale korespondują dane dotyczące zamążpójścia (1228 r.), a więc i narodzin Marii Michajłówny, najstarszej naszym zdaniem córki tego księcia i Romanówny. Fakt małżeństwa księżniczki mógł wypaść na którymś etapie sporządzania/przepisywania źródła, co w jakimś stopniu potwierdza charakter analizowanej frazy. Naturalnie jest to wyłączenie przypuszczenie, choć o dużym stopniu wiarygodności.

и Иволодоу^a в Галичи, | а Волддиславъ^b выиде^c съ^d оугры^e и чехи^f своими, и | събравса^g галичаны^h, и приидеⁱ на рекоу^j Бобрькоу^{k154}. | И оувѣдав^l Лестько^m ⁿ⁻ⁿ, посла на него^o лахы^p, а wt[ъ] Да|нила^q же Мирослава и Деміана^r, а wt[ъ] Мьстислава^s | Глѣбъ Зьеремѣвичем[ъ]^{t155} и ^uПрокопьевич[а] Юрья^{u156}. Бывши ж[е] | съчи^v велицѣ, одолѣша^w ^xлахове и роус[ъ]^x. Данилоу^y же | тогда дѣт[ъ]скоу^z сжщю^{aa}, ꙗкож[е]

^a И, к. 249г: Аволодоу; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Иволодѣ

^b И, к. 249г: Волидиславъ; Я, к. 178v: Володыслав[ъ]; Е, к. 225г: Володиславъ

^c И, к. 249г: выеде

^d П, к. 260г: въ; Я, к. 178v; Е, к. 225г: со

^e Я, к. 178v: ѡгры

^f И, к. 249г: чехы

^g И, к. 249г: собравьса; Я, к. 178v: собравса; Е, к. 225г: собравса

^h И, к. 249г: с галичаны

ⁱ И, к. 249г: приде; Я, к. 178v: прииде

^j И, к. 249г: рѣкоу; Я, к. 178v: рѣку; Е, к. 225г: рѣкѣ

^k Я, к. 178v: Бобрькѣ; Е, к. 225г: Бобркѣ

^l И, к. 249г; Е, к. 225г: оувѣдавъ; Я, к. 178v: ѡвѣдав[ъ]

^m И, к. 249г; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Лест[ъ]ко

ⁿ⁻ⁿ И, к. 249г: и

^o Е, к. 225г: на

^p Я, к. 178v: лахи; Е, к. 225г: лахи

^q Я, к. 178v: Данийла; Е, к. 225г: Данійла

^r И, к. 249г: Дьмьана; Я, к. 178v: Демиана; Е, к. 225г: Деміана

^s Я, к. 178v; Е, к. 225г: Мстислава

^t И, к. 249г: Зеремѣвичъ; Я, к. 178v; Е, к. 225г: Зеремевич[ъ]

^{u-u} И, к. 249г: Прокопича Юрья; Я, к. 178v: Прокоп[ъ] Юря; Е, к. 225г: Прокопъ Зѣрпѣвичъ Юра [sic]

^v Я, к. 178v: същи

^w И, к. 249г: и долѣша; Я, к. 178v; Е, к. 225г: ѡдолѣша

^{x-x} И, к. 249г: лаховѣ и роусь; Я, к. 178v: лахове и русь; Е, к. 225г: рѣсь и лахове

^y Я, к. 178v: Данийлу; Е, к. 225г: Данійлѣ

^z И, к. 249г: дѣтскоу; Я, к. 178v: дѣт[ъ]ску; Е, к. 225г: дѣт[ъ]скѣ

^{aa} И, к. 249г: суцю; Я, к. 178v; Е, к. 225г: сѣщѣ

¹⁵⁴ Pol. Boberka; w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* uznawana za dopływ Dniestru (SGKP, t. I, s. 256), w j. ukraińskim nosi tę samą nazwę, jednak uznawana jest za lewy dopływ Ługu (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 1 na s. 18).

¹⁵⁵ Postać wyjątkowa pod tym względem, że potwierdzona jest jej służba kilku władcom. Najpierw (kon. 1213/1214 r.), co dokumentuje komentowany ustęp, pełnił funkcję wojewody Mściława Jarosławowicza Niemego. W l. 1219–1228 w służbie Mściława Mściławowicza Udalego, potem stronnik panowania w Haliczu (1228?–1233/4) królewicza Andrzeja. Wreszcie w l. 1234–1235 w służbie Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 151–157). Co do mechanizmów przechodzenia bojarów na służbę do różnych książąt zob. najpełniej П. С. Стефанович, *Князь и бояре: клятва верности и право отъезда*, [w:] А. А. Горский, В. А. Кучкин, П. В. Лукин, П. С. Стефанович, *Древняя Русь. Очерки политического и социального строя*, Москва 2008, s. 148–269 (o samym „prawie odjazdu” s. 209–218).

¹⁵⁶ Wzmiankowany tylko w tym miejscu wojewoda ks. peresopnickiego Mściława Jarosławowicza Niemego (A. Jusupović, *Elity*, s. 184–185).

можаше^a на кони^b ездит[и]^c, | а Волвдиславъ^d бежа^e, и мнѡси^f г-избиты быша^g вт[ъ] вои | его. Потом[ъ] же Лестко^h не можеⁱ пріати^j Галича, но шед[ъ]^k | во-
ева около^l м-Теребовла и^m околоⁿ Моклекова^{o157}, и | Збаража^{p158}, и Быковен[ъ]^{q159} в-
зат[ъ]^r быс[тъ]^s лахы^t и роус[ъ]^uю^u, и взав^v | плѣн[ъ]^w великъ^x, и вьротиса^y в лахы^z.
Потом[ъ]^{aa} же Дани|ло^{ab} и Васил[ъ]^{ac} Лестьковою^{ad} помощью^{ae} пріаста^{af} |

Sbaras

^a И, к. 249г: можаше

^b И, к. 249г; Е, к. 225г: конѣ

^c И, к. 249г: ѣздити

^d И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225г: Володиславъ

^e И, к. 249г: бѣжа

^f И, к. 249г: мнозии; Я, к. 179г: мнозы; Е, к. 225г: мнози

^{g-g} И, к. 249г: избити; П, к. 260v: избыти быша; Я, к. 179г: быша избыти; Е, к. 225г: быша избиты

^h И, к. 249г: Лестько; Я, к. 179г; Е, к. 225г: Лест[ъ]кѣ

ⁱ И, к. 249г: можаше; Я, к. 179г: можно; Е, к. 225г: мощно

^j И, к. 249г: приати; П, к. 260v: пріити; Я, к. 179г: приати

^k И, к. 249г: шедъ

^l И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225г: около

^{m-m} Я, к. 179г: Теребовла

ⁿ И, к. 249г: около; Я, к. 179г; Е, к. 225г: около

^o Я, к. 179г; Е, к. 225г: Клекова

^p И, к. 249г: Збыража; Я, к. 179г; Е, к. 225г: Збаражи

^q Я, к. 179г; Е, к. 225г: и бысть Ковень

^r И, к. 249г; Е, к. 225г: взать; Я, к. 179г: взат[ъ]

^s Я, к. 179г; Е, к. 225г: brak wyrazu

^t И, к. 249г; Е, к. 225г: лахи; Я, к. 179г: лахи

^u И, к. 249г: роусью; Я, к. 179г: рус[ъ]ю; Е, к. 225г: рѣс[ъ]ю

^v Я, к. 179г: взав

^w И, к. 249г; Я, к. 179г: плѣнъ

^x И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225г: великъ

^y И, к. 249г; Е, к. 225г: воротиса; Я, к. 179г: воротиса

^z Я, к. 179г: лахи; Е, к. 225г: лахи

^{aa} И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225г: потом[ъ]

^{ab} Я, к. 179г: Данийло; Е, к. 225г: Данійло

^{ac} И, к. 249г; Е, к. 225г: Василю

^{ad} Я, к. 179г; Е, к. 225г: Лестьковою

^{ae} Я, к. 179г: помощию; Е, к. 225г: помощію

^{af} И, к. 249г: приаста; Я, к. 179г: приаста; Е, к. 225г: пріаста

¹⁵⁷ Niezidentyfikowana miejscowość położona między Trembowłą a Zbarażem (ЕСЛІГН, s. 89). Niekiedy identyfikowana ze współczesną w. Біла (gdzie kiedyś istniał folwark Moklaki), rej. czortkowski obw. tarnopolskiego, Ukraina (Галицько-Волинський літопис [1994], przyp. 2 na s. 18), lub nawet z Mikulinem (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 149–150).

¹⁵⁸ Chodzi najpewniej o Stary Zbaraż lub o sam Zbaraż, rej. zbaraski obw. tarnopolskiego, Ukraina (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 149; ЕСЛІГН, s. 151; Галицько-Волинський літопис [1994], przyp. 3 na s. 18).

¹⁵⁹ Lokalizacja tej miejscowości nie jest oczywista. Znane są jej cztery warianty (zob. np.: Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 149; ЕСЛІГН, s. 26; Галицько-Волинський літопис [1994], przyp. 4 na s. 18).

Тихомль¹⁶⁰ и Перемил[ь]^{a161} ѡт[ь] Алеџандра^b, и княжа[ста]^c съ^d м[а]т[е]-
рью^e своею в нем[ь]^f, а на Волѡдимерь^g зра[ща]^h: «Се ли, овоⁱ ли –
Вълѡдимерь^j бжде[ь]^k наю. Б[о]жю^l же | помощю^m». На Вълѡдимерьⁿ
призираюша. Потом[ь] же || (309г/633)^o корол[ь] поиде на Лестька^p. Дани-
лови^q же оу^r Лест[ь]ка^s сѣщю^t. | Лест[ь]ко^u ж[е] посла^v посла своего^v
Лестича^w и Пакослава | воеводу^{x162}, рекий^y: «Не ес[ть] лѣпо боарину^z

^a Е, к. 225г: Перемышль

^b И, к. 249г: Сѡлександра; Я, к. 179г: Александра

^c Я, к. 179г: княжаста; Е, к. 225г: brak wyrazu

^d И, к. 249г; Я, к. 179г: с

^e И, к. 249г: м[а]т[е]рью; Я, к. 179г: материю; Е, к. 225г: матерію

^f И, к. 249г: немь; Я, к. 179г; Е, к. 225г: немъ

^g И, к. 249г: Володимерь; Я, к. 179г: Володимер[ь]; Е, к. 225г: Володимерь

^h Я, к. 179г: зрѣста; Е, к. 225г: зрѣста

ⁱ И, к. 249г; Я, к. 179г: ѡво

^j И, к. 249г: Володимерь; Я, к. 179г: Володимер[ь]; Е, к. 225г: Володимерь

^k И, к. 249г: боудеть; Я, к. 179г: будет[ь]; Е, к. 225г: бѣдет[ь]

^l И, к. 249г; Я, к. 179г: Божию; Е, к. 225г: Божію

^m И, к. 249г: помощю; Я, к. 179г: помощію

ⁿ И, к. 249г: Володимерь; Я, к. 179г: Володимер[ь]; Е, к. 225г: Володимерь

^o Na dole strony znajduje się zapis: Сынове Данила к[орола] Ираклеи, Лев[ь], Роман[ь], Мстислав[ь], Шеварно

^p Я, к. 179г; Е, к. 225г: Лест[ь]ка

^q Я, к. 179г: Данийлови; Е, к. 225г: Данійлови

^r Я, к. 179г: ѡ

^s И, к. 249г: Лестка

^t И, к. 249г: соущю; Я, к. 179г: сѣщю; Е, к. 225г: сѣщѣ

^u Я, к. 179г; Е, к. 225г: Лестко

^{v-v} Я, к. 179г: сына своего; Е, к. 225г: своего посла

^w И, к. 249г: Лѣстьича

^x Я, к. 179г; Е, к. 225г: воеводѣ

^y Я, к. 179г: рекий; Е, к. 225г: рекій

^z Я, к. 179г: боаринѣ; Е, к. 225г: боаринѣ

¹⁶⁰ Ob. Тихомель, w. w rej. biłohirskim obw. chmielnickiego, Ukraina, na prawym brzegu Horynia (Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 71–72; ЕСЛГН, s. 158); pol. Tychoml lub Tycho-
mel (SGKP, t. XII, s. 690–691).

¹⁶¹ Prawdopodobnie ob. Перемиль, w. w rej. horochowskim obw. wołyńskiego, Ukraina, położona nad Styrem (SGKP, t. VII, s. 958; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 52–53; ЕСЛГН, s. 97: jest tam przedstawiona alternatywna lokalizacja grodu we w. Boremel [Боремель], leżącej również nad Styrem, w rej. demidowskim obw. rówieńskiego).

¹⁶² W X: „Лестича и Пакослава воеводу”; praticamente identycznie (chodzi przede wszystkim o wystąpienie litery „и” pomiędzy słowami „Лестича” i „Пакослава”), nie licząc ortografii, w II. Można więc ten ustęp traktować dwojako, albo w znaczeniu, że Leszek posłał na Węgry jakiegoś reprezentanta rodu Leszczyców i wojewodę Pakosława z nim, lub – co naszym zdaniem zdecydowanie bardziej prawdopodobne – mamy do czynienia z jedną osobą, wojewodą Pakosławem Lasocicem, gdyż w tym wypadku po prostu „и” spełnia funkcję zaimka osobowego, co dosłownie należy tłumaczyć „Lasocica tego Pakosława”. W taki sposób

кнажити^a в Га|личѣ^b, но поими дъщерь^{c163} мою за с[ы]на своего Коломана¹⁶⁴ | и посади его^d в Галичи^e». Оулюби^f ж[е] корол[ъ] Андрѣи^g совѣт[ъ]^h Пако|славльⁱ, и снаса^j съ^k Лестком[ъ]^l въ^m Зпишиⁿ¹⁶⁵, и поа^o дъщер[ъ]^p | его^q †за с[ы]на своего^r, и послал[ъ]^s, †и а^t Вълддислава^u бракъ

^a Я, к. 179г: кнажѣти

^b Я, к. 179г: Галичѣ

^c И, к. 249г: дщерь; Я, к. 179г: дшер[ъ]

^d И, к. 249г: и

^e Я, к. 179г: Галичу; Е, к. 225v: Галичѣ

^f Я, к. 179г: ѡлюби

^g И, к. 249г: нет; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Андрѣи

^h И, к. 249г: свѣто съ

ⁱ Я, к. 179г: Пако|слав[а]

^j И, к. 249г: снаса; Я, к. 179г; Е, к. 225v: снаста

^k Я, к. 179г: со

^l И, к. 249г: Лестькомъ; Е, к. 225v: Лесткомъ

^m И, к. 249г; Я, к. 179г: во

ⁿ И, к. 249г: Зпиши; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Спиши

^o Я, к. 179г: поа

^p Я, к. 179г: дшер[ъ]

^q Я, к. 179г; Е, к. 225v: своею

^{r-r} И, к. 249г: за сына си; Я, к. 179г: brak wyrazów; Е, к. 225v: за сына (brak swojego)

^s И, к. 249г: пославъ

^{t-t} Е, к. 225v: brak wyrazów; Я, к. 179г: а (brak и)

^u И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Володислава

rozwiązywał tę kwestię choćby B. Włodarski (*Polska i Ruś*, s. 57). Chodzi w takim razie o wojewodę Pakosława Starszego, syna Lasoty, z rodu Awdańców, w momencie, kiedy rozgrywały się opisane wydarzenia, piastującego urząd wojewody krakowskiego (J. Bieniak, *Pakosław Stary (Starszy) h. Awdaniec*, [w:] PSB, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 38–42; *Urzednicy malopolscy*, s. 353). Czynnny jeszcze w l. 40. XIII w., dostojnik ten musiał być dobrze znany na dworze Romanowiczów.

¹⁶³ Chodzi o Salomeę, ur. ok. 1211/1212 r., zm. w 1268 r. w zakonie klarysek w Skale i tam pochowaną (B. Włodarski, *Salomea królowa halicka (Kartka z dziejów wprowadzenia zakonu klarysek do Polski)*, „Nasza Przyszłość”, t. V, 1957, s. 1 [61] – 21 [81]; K. Jasiński, *Rodowód Piastów malopolskich i kujawskich*, s. 39–43).

¹⁶⁴ Drugi pod względem starszeństwa syn Andrzeja II i Gertrudy Andechs-Meranien, ur. w 1208 r., zm. w 1241 r. w wyniku ran poniesionych w bitwie nad Sajó. Od 1215 r. z nadania Innocentego III król halicki z tytułem „rex Ruthenorum [król Rusinów]”, zaś od 1226 r. ks. Sławonii, tzn. Dalmacji i Chorwacji (M. Wertner, *Az Árpádok családi története*, s. 448–450; T. Almási, *Kálmán*, [w:] KMTL, s. 316). Zob. też: N. Procházková, *Postavenie haličského kráľa a slavonského kniežaťa Kolomana z rodu Árpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia*, „Medea. Studia mediaevalia et antiqua”, t. II, 1998, s. 64–75; eadem, *Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241*, [w:] *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča–Wrocław 2003, s. 243–249.

¹⁶⁵ Nie ulega wątpliwości, na co też panuje zgoda wśród badaczy, że chodzi o Spisz. Konkretna lokalizacja miejsca odbycia się zjazdu ze względu na charakter wzmianki naszego źródła i brak innych przekazów nie jest jednak możliwa, choć oczywiście pomysły co do tego się pojawiają. Zob. np.: *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 7 na s. 189 (Spiska

в Галичи^a | и заточи^b. И в^c том[ъ]^d заточенїи^e оумре^{f166}. Нашед[ъ]^g сло^h
племен[и] | своемуⁱ и дѣтем[ъ]^j своим[ъ]^{k167} княженїа^l дѣла^m, всѣⁿ бо
кна|си^o не призраж^p дѣтей^q его того^r ради. ^sКорол[ъ] посади^s с[ы]на |

^a E, k. 225v: Галичъ

^b И, k. 249r; E, k. 225v: заточи и

^c E, k. 225v: въ

^d И, k. 249r: томъ; Я, k. 179r; E, k. 225v: том[ъ]

^e И, k. 249r: заточеньи; Я, k. 179r: заточении

^f Я, k. 179r: умре

^g И, k. 249r: нашедъ

^h И, k. 249r; Я, k. 179r; E, k. 225v: зло

ⁱ Я, k. 179r: своему; E, k. 225v: своемъ

^j И, k. 249r: дѣтемъ

^k И, k. 249r; E, k. 225v: своимъ

^l И, k. 249r: княжениа; Я, k. 179r: княжениа; E, k. 225v: княженїа

^m Я, k. 179r: дѣла; E, k. 225v: ради

ⁿ И, k. 249r; Я, k. 179r; E, k. 225v: вси

^o И, k. 249r; E, k. 225v: князи; Я, k. 179r: князи

^p И, k. 249r: призрахоу; Я, k. 179r: призрахъ; E, k. 225v: прїаша

^q И, k. 249r: дѣтии

^r П, k. 260v: brak wyrazu

^{s-s} Я, k. 179r; E, k. 225v: посади король

Nowa Wieś); M. Klatý, *Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii: Kultúrno-antropologická analýza „Haličsko-voľynského letopisu“*, [w:] *Terra Scopusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča–Wrocław 2003, s. 251–252 (Spiski hrad); *Historia Scopusii*, t. I, red. M. Homza, S. A. Sroka, Bratislava–Kraków 2009, s. 146 (wieża na Zamku Spiskim); *Terra Scopusiensis. Terra Christiana. Spišský Hrad, Spišská Kapitula dve centrá v dejinách Spiša*, Levoča 2009, s. 58 (Spiski hrad).

¹⁶⁶ Jak już zaznaczyliśmy, Wołodysław zmarł po długoletnim pobycie na Węgrzech w 1231/1232 r. (zob. przyp. 104 na s. 30).

¹⁶⁷ Nawiązanie do Biblii: „Нашед[ъ] сло племен[и] своему и дѣтем[ъ] своим[ъ]”. Zob.: Sdz 21, 24; Iz 14, 21; 57, 4; Dn 1, 3. Jest to oczywiste potwierdzenie posiadania przez Wołodysława dzieci. Co więcej, można wnioskować, że pozostały one po wywiezieniu ojca na Węgry na Rusi, a ich los nie był najszcześniejszy. O. Mazur oraz A. Petryk uważają, że jednym z dzieci Kormiliczicza był Dzierżykraj Wołodysławowicz (Zob.: O. Mazur, *Володислав Кормильчич: шлях до княжого столу*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, 6, 2002, s. 124; A. M. Петрик, *До історії боярства та боярських родів Перемишльської землі*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, 6, 2002, s. 111). Należy zgodzić się z opinią M. Wołoszczuka, że nie sposób wiarygodnie określić, czy Dzierżykraj był synem Wołodysława Kormiliczicza (M. Wołoszczuk, „Русь” в угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції, Івано-Франківськ 2014, s. 165). Należy uzupełnić rozważania M. Wołoszczuka. Hipoteza O. Mazura i A. Petryka oparta jest na założeniu, że termin „выгоньцы” należy rozumieć jako „wygnańcy”. Dotyczyłby grupy bojarów halickich, którzy wraz z Wołodysławem Kormilicziczem (oraz jego rodziną) zostali wygnani i osiedlili się na Węgrzech. W naszej ocenie jest to pogląd błędny, ponieważ „wygonców” należy łączyć z brodnikami (z Halicza bądź okolic), zaś Dzierżykraj Wołodysławowicza z wojewodą halickim. Por.: A. Юсупович, *Галицькіе „выгнаньцы” или „выгонци”?*, „Rossica Antiqua”, 2 (6), 2012, s. 114–133; A. Jusupovič, *Elity*, s. 138–139.

своего в Галичи^a, а Лестькови^b да Перемышль, а Па|кославоу^c Любачевь^{d168}, Пакославъ^e бо бѣ пріател[ъ]^f Рома|новой^g и дѣтем[ъ]^h еаⁱ¹⁶⁹. Свѣтом[ъ]^j | же Пакославим[ъ]^k, Лест[ъ]ко^l | посла къ^m Алеѡандровиⁿ, река^o: «Дай Волдимеръ^p Романо|вичема»^{q-c}. | Ономоу^r ж[е] не дав[ъ]шю^s, Лестко^t ж[е] посади^u Романо|вича в[ъ]^v Волдимери^w. ^xПосем[ъ] же времени минуув[ъ]-ши^x, | корол[ъ] вт[ъ]^y | Перемышль вт[ъ] | Лестька^z и^{aa} Любачев^{ab}. Лест[ъ]ко ж[е] | съжалиси^{ac} о^{ad} срамотѣ своей и посла къ^{ae} Новоугороду^{af170} |

Перемышль
от[ъ]я

^a Е, к. 225v: Галичѣ

^b Я, к. 179г: Лестковѣ; Е, к. 225v: Лест[ъ]кови

^c Я, к. 179г; Е, к. 225v: Пакославѣ

^d И, к. 249г; Е, к. 225v: Любачевъ; Я, к. 179г: Любачев[ъ]

^e И, к. 249г: Пакославъ; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Пакослав[ъ]

^f И, к. 249г: приатель; Я, к. 179г: приатель; Е, к. 225v: пріател[ъ]

^g И, к. 249г: и Романови

^h И, к. 249г: дѣтемъ; Е, к. 225v: дѣтемъ

ⁱ Я, к. 179г: еа

^j И, к. 249г: свѣтом; Я, к. 179г; Е, к. 225v: совѣтом[ъ]

^k И, к. 249г: Пакославимъ

^l Я, к. 179г: Лестко

^m И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225v: ко

ⁿ И, к. 249г: Александрови; Я, к. 179г: Александровѣ; Е, к. 225v: Алеѡандровѣ

^o И, к. 249г: рекыи

^p И, к. 249г: Володимеръ; Я, к. 179г: Володимер[ъ]; Е, к. 225v: Володимеръ

^{q-c} И, к. 249г: Данилови и Василькови. Не даси ли идоу на та и с Романовичема

^r И, к. 249г: вномоу; Я, к. 179г: вному; Е, к. 225v: ономѣ

^s И, к. 249г: давшю; Я, к. 179г: давшу; Е, к. 225v: давшѣ

^t И, к. 249г: Лестько

^u И, к. 249г; П, к. 260v; Я, к. 179г; Е, к. 225v: посади

^v И, к. 249г; Я, к. 179г: в

^w И, к. 249г; Я, к. 179г: Володимери; Е, к. 225v: Володимерѣ

^{x-x} И, к. 249г: Въ лѣто ꙗко ѿ ѿ к; Я, к. 179г: Посем же времени минувши; Е, к. 225v: Посемъ же времени минѣвши

^y Я, к. 179г: вт[ъ]я; Е, к. 225v: вт[ъ]на

^z Я, к. 179г; Е, к. 225v: Лест[ъ]ка

^{aa} И, к. 249г: brak wугazu

^{ab} И, к. 249г; П, к. 261г; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Любачевъ

^{ac} И, к. 249г: сжалиси; Я, к. 179г: сожалисе; Е, к. 225v: сожалиси

^{ad} И, к. 249г; Я, к. 179г; Е, к. 225v: w

^{ae} Е, к. 225v: къ

^{af} Я, к. 179г: к Новѣгородѣ; Е, к. 225v: Новѣгородѣ

¹⁶⁸ Lubaczów, m. pow. w woj. Podkarpackim, Polska.

¹⁶⁹ Niezwykle ciekawa informacja o działaniu w otoczeniu Leszka stronnictwa sprzyjającego wdowie po Romanie i istnieniu najwyraźniej bliskich relacji pomiędzy możliwymi małopolskimi a dworem Romanowiczów.

¹⁷⁰ Chodzi oczywiście o Nowogród Wielki (Великий Новгород), Rosja, jeden z najważniejszych ośrodków handlowych, kulturowych i politycznych średniowiecznej Rusi.

по Мъстислава^{a171}, рекый^b: «Брат[ъ]^c ми еси¹⁷². Поиди сади^d в Галичи^e». | Мъстислав[ъ]^f же поиде на Галич[ъ]^g совѣтом[ъ]^h Лестковымⁱ. | Галичане^j ж[е] вси и Сѣдислав^k послашас[а]^l по Данила^m. Данилⁿ ж[е] не оутаже^o оуехати^p, а Бенедиктъ^{q r-t} бежа^s въ^t оу|гры^u съ^v Сѣдиславом[ъ]^w, а Мъстислав^x сѣде^y в Галичи^{z173}. | **ab-V** та ж[е] лѣта времени миноув[ъ]ши^{aa-ab} поа^{ac} оу^{ad}

^a Я, к. 179г; Е, к. 225v: Мстислава

^b И, к. 249г: и реки; Я, к. 179г: рекий; Е, к. 225v: рекій

^c И, к. 249г: братъ; Е, к. 225v: братъ

^d Я, к. 179г: сади

^e И, к. 249v: Галичѣ; Я, к. 179г: Галичу; Е, к. 225v: ГаличѠ

^f И, к. 249v; П, к. 261г: Мъстислав; Я, к. 179г: Мстислав[ъ]; Е, к. 225v: Мстислав

^g Е, к. 225v: въ Галичъ

^h И, к. 249v: со сѣвѣтомъ; П, к. 261г: сѣвѣтом[ъ]

ⁱ И, к. 249v: Лестковымъ

^j И, к. 249v: Галичани

^k И, к. 249v: Соудиславъ; Я, к. 179г: Судислав[ъ]; Е, к. 225v: Сѣдиславъ

^l Я, к. 179г: послашася

^m Я, к. 179г: Данийла; Е, к. 225v: Данійла

ⁿ И, к. 249v: Данил; Я, к. 179г: Данийл[ъ]; Е, к. 225v: Данійль

^o Я, к. 179г: ѡтаже; Е, к. 225v: ѡтаже

^p И, к. 249v: ѡхати; Я, к. 179г; Е, к. 225v: ѡехати

^q И, к. 249v; Я, к. 179г; Е, к. 225v: Бенедиктъ

^{r-t} И, к. 249v: Лысы; Е, к. 225v: Люкій

^s И, к. 249v: бѣжа

^t И, к. 249v; Я, к. 179г; Е, к. 225v: во

^u Я, к. 179г; Е, к. 225v: ѡгры

^v И, к. 249v; Я, к. 179г; Е, к. 225v: со

^w И, к. 249v: Соуд[и]славомъ; Я, к. 179г: Судиславом[ъ]; Е, к. 225v: Сѣдиславомъ

^x И, к. 249v: Мъстиславъ; Я, к. 179г: Мстислав[ъ]; Е, к. 225v: Мстиславъ

^y И, к. 249v: седе

^z Я, к. 179г: Кіевѣ; Е, к. 225v: КіевѠ

^{aa} Я, к. 179г: минувши; Е, к. 225v: минѡвши

^{ab-ab} И, к. 249v: Въ лѣто ꙗꙗ ꙗꙗ ка

^{ac} Я, к. 179г: поа; Е, к. 225v: поа

^{ad} Я, к. 179г: ѡ

¹⁷¹ Mściśław Mściśławowicz o przydomku Udały/Udatny (ur. 1176–1180, zm. 1 IV – 24 VII 1228 r.). Drugi z synów Mściśława Rościszlawowicza i jego jedynej żony, N., c. Gleba Rościszlawowicza. Ożeniony z N., córką chana Połowców Kotjana. Reprezentant smoleńskiej gałęzi Mściślawowiczów. Jeden z wyróżniających się zdolnościami, szczególnie militarnymi i aktywnością polityczną Rurykowicz swojej epoki. Władał m.in. w Nowogrodzie Wielkim, Haliczu i Torzesku (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 182; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 506–512). Istnieje oprócz licznych artykułów, które cytujemy w odpowiednich miejscach, jego bardzo słabej jakości biografia (A. B. Эммауский, *Мстислав Удалой. Из истории Древнерусского государства накануне монголо-татарского завоевания*, Киров 1998).

¹⁷² Leszek mógł nazwać Mściśława bratem z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, analogicznie jak to było z określeniem wdowy po Romanie Mściślawowiczu jątrwią tego Piasta i równocześnie Andrzeja II, mogło chodzić o związek powinowactwa. Gdyby mianowicie założył, że żoną Leszka była Grzymisława Jarosławówna, okazuje się, że równocześnie była

него^a Данил[ъ]^b | дъщерь^c именем[ъ]^d Анноу^{e174}, и рвдишас[а]^f г-оу него-^g
с[ы]ннве^h и дъщериⁱ¹⁷⁵. | Пръвенець^j к-бо бѣ оу него-^k Ираклѣи¹⁷⁶, по нем[ъ]

Irakley,
Syn Danyla,
Lew,
Roman,
Swarno

^a Я, k. 179r; E, k. 225v: Мстислава

^b Я, k. 179r: Данил[ъ]; E, k. 225v: Данійль

^c И, k. 249v; E, k. 225v: дщерь; Я, k. 179r: дшер[ъ]

^d И, k. 249v: именемь

^e Я, k. 179r; E, k. 225v: АннѸ

^f И, k. 249v: родишас[а]; Я, k. 179r: родишаса; E, k. 225v: родишаса

^{g-g} И, k. 249v: wt[ъ] неа; Я, k. 179r: Ѹ него. W rękopisie chlebnikowskim: „оу него”, w ipatiewskim „от неа”. Zdaniem A. Gippiusa możliwe jest, że w oryginale znajdował się zapis: „от нею” („urodziły się z nich obojga”), który z powodów graficznych (zamiana polegała na zinterpretowaniu specyficznego pisanego „ю” jako „го”) został na różne sposoby przekształcony w poszczególnych kopiach źródła (Д. Домбровский, Галицко-Вольнская летопись как источник генеалогических исследований, s. 14)

^h И, k. 249v: с[ы]н[о]ви; Я, k. 179r; E, k. 225v: сынове

ⁱ И, k. 249v; Я, k. 179r; E, k. 225v: дщери

^j И, k. 249v: первѣнѣць; Я, k. 179r: первенец же; E, k. 225v: первенець же

^{k-k} Я, k. 179r: бо бѣ Ѹ него; E, k. 225v: оу него бѣ

^l E, k. 225v: Іраклій; Я, k. 179r: Іраклѣи

ona siostrą stryjeczno-stryjeczną Mścislawa Udałego (po Mścislawie Fiodorze Włodzimierzowiczu Monomachowiczu). Po drugie, określenie „brat” mogło być zwrotem grzecznościowym oddającym przynależność obu książąt do rodziny władców.

¹⁷³ Najpełniej kontekst polityczny przystąpienia Mścislawa Mścislawowicza do rywalizacji o tron halicki omówił D. Dąbrowski. Były władca Nowogrodu oranovał Halicz między końcem majem a lipcem 1217 r. (*Вступление Мстислава Мстиславича в борьбу за Галич*, СР, t. X: *К 1150-летию зарождения российской государственности российской истории*, 2012, s. 170–196).

¹⁷⁴ Anna, c. Mścislawa Mścislawowicza Udałego i N., c. chana Połowców Kotjana. Nie wykluczone, że w momencie zaślubin z Danielem nie osiągnęła tzw. wieku sprawnego. Liczyła więc sobie mniej niż 12–13 lat. Za hipotezą tą świadczą dwa argumenty: odnotowany dla tego okresu u Rościslawowiczów (w tym samego Mścislawa) zwyczaj swatania niepełnoletnich dzieci; odsunięte czasowo od terminu zaślubin przychodzenie na świat dzieci tej pary (gdy wiadomo, że starszy Romanowicz miał wówczas ok. 16 lat). Do zawarcia związku Daniela i Anny doszło najpewniej jesienią (może późną, ale przed 14 XI?) 1217 r. Księżna zmarła zapewne ok. 1245 r. (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 67–74; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 314 i przyp. 1308; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 112–116, 132–133). Wbrew dotychczasowym poglądom D. Dąbrowskiego, nie możemy ze stuprocentową pewnością wykluczyć zaistnienia tego związku w pierwszych miesiącach 1218 r. Ostatecznie nasze źródło wyraża swoją niepewność co do dokładnego terminu małżeństwa używając zwrotu: „W też lata”. W każdym razie, jak zobaczymy niżej, Daniel jest odnotowany jako zięć Mścislawa już przed wiosną 1218 r. (zob. przyp. 182 poniżej oraz D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 113–114).

¹⁷⁵ W przekazie: „рвдишас[а] оу него с[ы]ннве и дъщери” można dopatrywać się nawiązania do Biblii. Zob.: Rdz 11, 13; 11, 17; 11, 19; 11, 21; 11, 25; Ez 23, 4. Oprócz synów, źródło wyraźnie zaznacza, że w związku Daniela i Anny przyszły na świat również córki. Zapewne, gdy powstawał cytowany ustęp, jeszcze nie były zamężne, co było jednym z czynników, dla których nie pojawiły się o nich dokładniejsze informacje. Drugim był dziejopisarski obyczaj polegający na przykładaniu mniejszej wagi do informowania o księżniczkach i księżnych niż o ich męskich odpowiednikach. Znane są dwie pewne Daniłówny, o których zresztą

же Левъ^{a177}, по нем[ъ]^b | Роман[ъ]¹⁷⁸, Мьстиславъ^{c179}, Шеварно^{d180}, инїи^e бо младѣ^f wt[ъ]идоша^g || (309v/634)^{h-h} свѣта сего¹⁸¹. Времени ж[e] миновушюⁱ,

^a И, к. 249v; Е, к. 225v: Левъ; Я, к. 179г: Лев[ъ]

^b И, к. 249v: немъ; Е, к. 225v: немъ

^c И, к. 249v: Мистиславъ; Я, к. 179г: Мстислав[ъ]; Е, к. 225v: Мстиславъ

^d Е, к. 225v: Шварно

^e И, к. 249v: і инїи; Я, к. 179г; Е, к. 225v: и иный

^f Я, к. 179v; Е, к. 225v: млады

^g Я, к. 179v: идоша

^{h-h} Я, к. 179v: з; Е, к. 225v: зъ

ⁱ Я, к. 179v: минѹвши; Е, к. 225v: минѹвшѸ

Kronika halicko-wołyńska nie podaje żadnych informacji. Są to: Anastazja (?), wydana zimą 1250/1251 (przed I III 1251 r.) za Andrzeja, s. Jarosława Wsiewołodowicza; Zofia (?), wydana ok. 1252 r. najprawdopodobniej za Henryka V von Schwarzburg-Blankenburg. Uznawana przez większość literatury za c. Daniela i Anny Perejasława, ż. ks. mazowieckiego Siemowita I Konradowica, według wszelkiego prawdopodobieństwa Daniłówną jednak nie była (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 147–153, 155–166; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 363–372, 656–669; idem, *Галицко-Волынская летопись как источник генеалогических исследований*, s. 22).

¹⁷⁶ Herakliusz, jak podkreśliło źródło, pierworodny Daniela i Anny. Wzmiankowany tylko w tym miejscu. Ur. zapewne w 1. poł. I. 20. XIII w., zm. przed 1240 r. Nosił on jako pierwszy i jedyny nietypowe dla dynastii Rurykowiczów imię związane z tradycją bizantyńską. Być może otrzymał je na cześć ces. Herakliusza (ok. 574–641), który odzyskał z rąk Persów relikwie Krzyża Świętego (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 99–101; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 350–351; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 78, 221; А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Выбор имени князей*, s. 567–568).

¹⁷⁷ Lew (ur. 1225–1229, zm. poł. 1299 – poł. 1300 r.). Jako pierwszy w dynastii Rurykowiczów nosił imię Lew, otrzymane zapewne jako wyraz wpływów bizantyńskich. Wybitny władca Rusi halicko-wołyńskiej. Zięć kr. Węgier Beli IV (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 101–114; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 352–357; А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Выбор имени князей*, s. 573). Istnieje rzetelna biografia tego księcia (Л. Войтович, *Князь Лев Данилович*, Львів 2012; rozszerzona wersja tej pracy: idem, *Лев Данилович, князь галицько волынський (бл. 1225 – бл. 1301)*, Львів 2012).

¹⁷⁸ Roman (ok. 1230/1232, zm. 1258/1259), okresowo ks. Austrii i tzw. Rusi Czarnej. Imię otrzymał zapewne na cześć dziadka ojczystego. Trzykrotnie żonaty, najpierw z c. chana Połowców Tegaka, następnie z Gertrudą Babenberg, wreszcie z N. Glebówną (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 101–114; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 357–362).

¹⁷⁹ Zdaniem D. Dąbrowskiego, różnie przyjmowanym w literaturze, istniało dwóch synów Daniela Romanowicza noszących imię Mścisław. Wymieniony w powyższym ustępie, symbolicznie określany jako „Mścisław (I)”, ur. w I. 30. XIII w., przed 1238 r., zm. przed 1247/1250 r.; jego młodszy brat imiennik był zaś dzieckiem z małżeństwa z N. Dowsprunkówną, ur. ok. 1247/1250 r., występującym w źródłach od 1271 r. (idem, *Czy istniało dwóch synów Daniela Romanowicza o imieniu Mścisław? Przyczynek do genealogii Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. NS” 1999, t. IV [XV], s. 177–187; idem, *Rodowód Romanowiczów*, s. 153–154, 174–180; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 366–367; idem, *Genealogia Мстиславичей*, s. 384–388).

¹⁸⁰ Najmłodszy z Daniłowiczów ze związku z Anną, ur. ok. 1236–1240, zm. ok. 1269 r. Zięć kr. Litwy Mendoga. Okresowo w. ks. litewski. Do dziś nierozwiązany problem stanowi imię księcia (idem, *Rodowód Romanowiczów*, s. 166–174; idem, *Genealogia Мстиславичей*, s. 395–397; tam obszerny przegląd literatury na temat imienia księcia).

еха Данил[ъ]^a къ^b Мь|стиславоу^c в^d Галич[ъ]^e, рекїѣ^f на Лестка^g, тако «wt[ъ]-чиноу^h мою | дрѣжит[ъ]ⁱ». Ономоу^j вѣщав[ъ]шю^k: «С[ы]ноу^{l182}, за прѣвоюю^m любв[ъ]ⁿ | не могу^o на н[ъ] вѣстати^p, а налѣзе^q собѣ другы^r». Да|нилоу^s ж[е] възвратив[ъ]шюса^t къ^u домови^v, и еха^w съ^x бра|тѣм[ъ]^y, и приа^z Берестїѣ^{aa}, поход[ъ] в Галичъ

^a Я, к. 179v: Данийл[ъ]; Е, к. 225v: Данїйлъ

^b И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 225v: ко

^c Я, к. 179v; Е, к. 225v: Мстиславѣ

^d Е, к. 225v: въ

^e Я, к. 179v; Е, к. 225v: Галичъ

^f И, к. 249v: рекы; Я, к. 179v: рекий

^g И, к. 249v: Лестька; Я, к. 179v; Е, к. 225v: Лест[ъ]ка

^h Я, к. 179v; Е, к. 225v: wt[ъ]чинѣ

ⁱ И, к. 249v: держить; Е, к. 225v: держит[ъ]

^j И, к. 249v: вномоу же; П, к. 261г; Я, к. 179v: вному; Е, к. 225v: ономѣ

^k И, к. 249v: вѣщавшю; Я, к. 179v; Е, к. 225v: wt[ъ]вѣщавшѣ

^l Я, к. 179v; Е, к. 225v: сынѣ

^m И, к. 249v: первою; Я, к. 179v: первую; Е, к. 225v: первѣю

ⁿ И, к. 249v; П, к. 261г; Я, к. 179v; Е, к. 225v: любовь

^o Я, к. 179v; Е, к. 225v: могѣ

^p И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 225v: востати; П, к. 261г: оустати

^q И, к. 249v: налѣзи

^r И, к. 249v: други; Я, к. 179v: дрѣги; Е, к. 226г: дрѣгїи

^s Я, к. 179v: Данийлу; Е, к. 226г: Данїйлѣ

^t И, к. 249v: възвратившоуса; Я, к. 179v: възворотившѣса; Е, к. 226г: възворотившѣса

^u И, к. 249v: къ; Я, к. 179v: къ; Е, к. 226г: къ

^v Я, к. 179v: домовѣ; Е, к. 226г: домовѣ

^w И, к. 249v: ѣха

^x И, к. 249v: съ; Я, к. 179v; Е, к. 226г: со

^y И, к. 249v: братомѣ; П, к. 261г; Я, к. 179v; Е, к. 226г: братом[ъ]

^z И, к. 249v; Я, к. 179v: приа

^{aa} И, к. 249v: Берестїи; Я, к. 179v; Е, к. 226г: Берестїѣ

¹⁸¹ Niezwykła co do treści wzmianka genealogiczna. Jak starał się wyjaśnić niedawno D. Dąbrowski, powstała ona w l. 40. XIII w. jako rodzaj zapiski kommemoracyjnej, dla uczczenia niedawno zmarłej Anny Mściśławówny, księżnej, która urodziła swemu mężowi wiele dzieci, zapewniając przyszłość rodu (Д. Домбровский, *Галицко-Волынская летопись как источник генеалогических исследований*, s. 21–22).

¹⁸² Określenie to można zinterpretować jako świadectwo istnienia już w tym momencie małżeństwa Daniela i Anny Mściśławówny, choć termin „syn” w praktyce ruskiej stosowany był w różnych znaczeniach, nie tylko jako odpowiednik „zięcia” (zob. И. И. Срезневский, *Материалы*, t. III, kol. 872–874. Konkretnie o używaniu nawzajem terminów „ojciec” i „syn” przez teściów i zięciów, z odwołaniem się też do przykładów z *Kroniki halicko-wołyńskiej* M. Л. Лавреченко, *Родство и власть в языке Галицко-Волынской летописи*, [w:] J. Komendová i in., *Письменность Галицко-Волынского княжества*, s. 38–39). Niemniej zwrócenie się starszego Romanowicza do nowego księcia halickiego pokazuje, że musiały już zostać związane pomiędzy nimi bliższe relacje. Przypuszczenie to potwierdza późniejsza reakcja Leszka Białego na wyprawę Romanowiczów, a konkretnie oskarżenie Mściśława o wspieranie rekuperacyjnej akcji Daniela i Wasylka.

[л]ахове
воюют[ъ]
по Бѣгѣ

и Оугровескъ^a, и Верещинъ, | и ^bСтолпѣ, и Комовъ^b, и всю оукраиноу^{c183}. Лест[ъ]ко^d ж[е] | великъ гнѣвъ^e имѣа^f на Данила^g. Веснѣ^h ж[е] | быв[ъ]ши, еха[в[ъ]ше] лахове^k воеват[ъ]^l и воеваша по Боугоу^{m184}. ⁿ⁻ⁿ Посла | по них[ъ] Данил[ъ]^o Гаврила^p Доушиловича^{q185} и Семена Олоу[евича]^{r186}, Васил[ъ]ка^s Гавриловича^{t187}. ^{u-u}И бишас[а] до Сѣхое До[рогве]-^{u188}, и колодники^v изы-

^a И, к. 249v: Оугровескъ; Я, к. 179v; Е, к. 226г: ѡгровескъ

^{b-b} И, к. 249v: Столпѣ, Комовъ; Я, к. 179v: Столпе и Комов[ъ]; Е, к. 226г: Столпе и Комовъ

^c Я, к. 179v: ѡкраинѣ; Е, к. 226г: оукраинѣ

^d И, к. 249v: Лестъко

^e И, к. 249v; Е, к. 226г: гнѣвъ; Я, к. 179v: гнѣв[ъ]

^f И, к. 249v; Е, к. 226г: имѣа; Я, к. 179v: имѣа

^g Я, к. 179v: Данийла; Е, к. 226г: Данійла

^h И, к. 249v: вѣснѣ

ⁱ Я, к. 179v: жѣ

^j И, к. 249v: ѣхаша; Я, к. 179v; Е, к. 226г: ехаша

^k И, к. 249v: лаховѣ; Я, к. 179v: лахове; Е, к. 226г: лахи

^l И, к. 249v: воевать; Е, к. 226г: воевать

^m Я, к. 179v; Е, к. 226г: Бѣгѣ

ⁿ⁻ⁿ И, к. 249v: и

^o Я, к. 179v: Данийл[ъ]; Е, к. 226г: Данійль

^p Я, к. 179v: Гаврийла; Е, к. 226г: Гавріла

^q Я, к. 179v: Бушиловича; Е, к. 226г: Бѣшиловича

^r И, к. 249v: Сѣлоуевича; Я, к. 179v: Сѣлѣевича; Е, к. 226г: Олѣевича

^s И, к. 249v; Е, к. 226г: Василка

^t Я, к. 179v: Гаврийловича; Е, к. 226г: Гаврійловича

^{u-u} И, к. 249v: биша и до Соухое Дорогве; Я, к. 179v: бишаса до Суходорогве; Е, к. 226г: бишаса до Сѣходорогве

^v И, к. 249v; П, к. 261r; Я, к. 179v; Е, к. 226г: колодники

¹⁸³ Występuje tutaj termin „ukraina” w swoim – można powiedzieć – podstawowym znaczeniu, analogicznym do pol. „skraj” (ЕСЛГН, s. 165–167). Opisywane wydarzenia musiały rozegrać się zimą 1217/1218 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 96: tam odniesienia do poglądów z literatury).

¹⁸⁴ Według wysokiego prawdopodobieństwa chodzi o wiosnę 1218 r., kiedy jeszcze nie wrócił z wyprawy krzyżowej Andrzej II, więc Leszek Biały, wyprawiając się przeciw Romanowiczom, był zdany na własne siły (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 97–98; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 113–114).

¹⁸⁵ Wzmiankowany dwa razy bojar Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 143–145).

¹⁸⁶ Bojar Daniela Romanowicza. Wzmiankowany raz w *Kronice halicko-wołyńskiej* i, następnie, jako uczestnik bitwy nad Kałką w 1223 r., w latopisach północnoruskich (ibidem, s. 235–236).

¹⁸⁷ Jeden z częściej wzmiankowanych bojarów Daniela Romanowicza. Wspominany w naszym źródle czterokrotnie, od 1217/1218 do 1245 r., kiedy to miał w bitwie pod Jarosławiem opiekować się młodocianym Lwem Daniłowiczem (ibidem, s. 264–267).

¹⁸⁸ Identyfikacja tego toponimu budzi kontrowersje. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 3 na s. 20: „prawy dopływ górnego Wieprza, na niej – możliwe – stoi obecnie wieś Sucha Wola. Współczesnej nazwy rzeczki nie udało się znaleźć”. Bez wątplenia jest to nieporozumienie ze strony L. Machnowca. ЕСЛГН, s. 150–151: uroczysko albo sioło – bez współczesnej lokalizacji. Według wielu badaczy, w tym B. Rożka i M. Mozdyra, może chodzić o w. Zimne (Зимне), gdzie do dziś zachował się kamienny krzyż (B. Рожко, *Українське*

маша^a, и воротишас[а]^b c-с ве|ликою ч[ь]стїю въ Володимерь^c. Тогда же Клим[ь]^d оубень^e быс[тъ] | Хрестинич[ь]^{f189}, един[ь] ѿт[ь] всѣх[ь]^g его вой^h, егож[е] кр[ь]стьⁱ¹⁹⁰ и дон[ы]нѣ | стоить^j на^k СЖхои Дорогве^k. Лахы^l же многы^m изби[ша]ⁿ и гнаша по них[ь]^o до^p рѣкы Вепра^p. Лест[ь]кови^q ж[е] | лахи поражени | тво[ра]щю^r, ꙗко^s Мьстиславим[ь]^t свѣтом[ь]^u Данил[ь]^v прїал[ь]^w ес[тъ] | Берестїи^x. Лестко^y ж[е] посла къ^z королеви: «Не хочю^{aa} | части^{ab} ас-в Галичи^{ас},

^a Я, к. 179v; Е, к. 226г: изимаша

^b И, к. 249v: возвратишася; П, к. 261г: вѣротишас[а]; Я, к. 179v: воротишася

^{c-c} И, к. 249v: в Володимерь с великою славою; Я, к. 179v: с великою честию в Володимер[ь]; Е, к. 226г: съ великою честїю въ Володимер[ь]

^d И, к. 249v; Е, к. 226г: Климы

^e И, к. 249v: оубень; П, к. 261г: оубиень; Я, к. 179v: ѡбыен[ь]; Е, к. 226г: оубиень

^f И, к. 249v: Хрѣстиничь; Я, к. 179v; Е, к. 226г: Хрестиничь

^g И, к. 249v: всихъ

^h И, к. 249v: воинъ

ⁱ И, к. 249v; Е, к. 226г: крестъ; Я, к. 179v: крест[ь]

^j Я, к. 179v; Е, к. 226г: стоить[ь]

^{k-k} И, к. 249v: Соухои Дорогви; Я, к. 179v: Суходорогве; Е, к. 226г: Сѣходорогве

^l Я, к. 179v: лахи; Е, к. 226г: лѣхи

^m И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: многи

ⁿ Я, к. 179v; Е, к. 226г: избиены

^o И, к. 249v; Е, к. 226г: нихъ

^{p-p} Я, к. 179v; Е, к. 226г: рѣки Вепра

^q И, к. 249v: Лѣстькови

^r И, к. 249v: творащи; Я, к. 179v: творащѣ; Е, к. 226г: творащѣ

^s И, к. 249v: brak wyrazu; Я, к. 179v: ꙗ

^t И, к. 249v: Мьстиславимь; Я, к. 179v: Мстиславим[ь]; Е, к. 226г: Мстиславимъ

^u И, к. 249v: свѣтомь; Я, к. 179v: совѣтом[ь]; Е, к. 226г: совѣтомъ

^v Я, к. 179v: Данийл[ь]; Е, к. 226г: Данїйлъ

^w И, к. 249v: приалъ; Я, к. 179v: приал[ь]

^x И, к. 249v; Е, к. 226г: Берестии; Я, к. 179v: Берестый

^y И, к. 249v: Лестко; Я, к. 179v; Е, к. 226г: Лест[ь]ко

^z И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: ко

^{aa} Я, к. 179v; Е, к. 226г: хочѣ

^{ab} И, к. 249v; П, к. 261г; Я, к. 179v; Е, к. 226г: части

^{ас-ас} Е, к. 226г: въ Галичѣ

православне церковне мистецтво Волині (IX–XX ст.), Луцьк 2006, s. 83–83; М. Моздир, *Хрест у селі Зимне біля Володимира (до питання атрибуції)*, [w:] *Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України (матеріали Міжнародної ювілейної конференції, Івано-Франківськ–Галич 1998, s. 148)*. Według S. Ters'kiego, w miejscu gdzie stoi krzyż znajdują się jedynie pochówki z XV–XVI w., co przeczyłoby identyfikacji obiektu z „krzyżem Klima Chrystynicza”, a więc i samej Suchej Dorogwi z Zimnem (С. Терський, *Княже місто Володимир*, Львів 2010, s. 107, 109). Dokonując przeglądu opinii, optujemy za wersją o nie-*możności lokalizacji toponimu*.

¹⁸⁹ Osoba wzmiankowana jedynie w tym miejscu. Bojar Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 192–193).

¹⁹⁰ O tej tradycji i zachowanych krzyżach (na Wołyniu) słabo udokumentowana praca B. Рожко, *Українське православне церковне мистецтво*, s. 81–86, 162–168.

но дай его^a сатию^b моему^c». Ко|рол[ь] же посла вои мно҃го^d и Лест[ь]ко^e, и прїидоша^f | к^g Перемышлю¹⁹¹. Аронови^{h192} же тогда тысящюⁱ дрѣ|жащю^j в^k Перемышли, избѣже пред[ь]^l ними^m. Мьсти|славⁿ бо бѣ съ^o всѣми^p кнаси^q роус[ьс]кими^r и чер[ь]нѣгов[ь]|скими^{s193}. И посла Дмитра¹⁹⁴,

^a Я, к. 179v; Е, к. 226г: brak wyrazu

^b И, к. 249v: зати; Я, к. 179v: к затию; Е, к. 226г: къ затию

^c Я, к. 179v: моему; Е, к. 226г: моемѣ

^d И, к. 249v: многи; П, к. 261г; Я, к. 179v; Е, к. 226г: много

^e И, к. 249v: Лестко

^f И, к. 249v: придоша; Я, к. 179v: придоша

^g Е, к. 226г: къ

^h И, к. 249v: Пронови; Я, к. 179v; Е, к. 226г: Романови

ⁱ Я, к. 179v: токъщю [sic]; Е, к. 226г: тысящѣ

^j И, к. 249v: держащю; Я, к. 179v: держашѣ; Е, к. 226г: держашѣ

^k Е, к. 226г: въ

^l И, к. 249v: передь; Е, к. 226г: перед[ь]

^m Я, к. 179v: ним[ь]; Е, к. 226г: нимѣ

ⁿ И, к. 249v: Мьстиславъ; Я, к. 179v; Е, к. 226г: Мстислав[ь]

^o И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: со

^p И, к. 249v; Я, к. 179v: всими

^q И, к. 249v: кназьми; Я, к. 179v: кнази; Е, к. 226г: кнази

^r Я, к. 179v: рускими; Е, к. 226г: рѣскими

^s И, к. 249v: черниговьскими; Я, к. 179v; Е, к. 226г: чернѣговскими

¹⁹¹ Rokowania pomiędzy Leszkiem i Andrzejem II mogły się zacząć dopiero po powrocie króla Węgier z krucjaty, a więc nie wcześniej niż w drugiej połowie 1218 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 98, szczeg. przyp. 231). Opisywana wyprawa na ks. halickie była konsekwencją zawartego porozumienia. Teoretycznie mogła więc ruszyć już późnym latem/jesienią tego roku. Badacze jednak zgodnie datują ją na jesień 1219 r. (ibidem, s. 101 i przyp. 241, gdzie przegląd literatury). Przychylamy się do tej opinii, uznając, że Andrzej II mógł chcieć odczekać z organizacją nowego militarnego przedsięwzięcia po powrocie z wyczerpującej siły monarchii krucjaty.

¹⁹² Ciekawy przykład bojara wędrującego za księciem. Swoją odnotowaną w źródłach karierę zaczął u boku Mściława Mściławowicza w czasach jego panowania w Nowogrodzie Wielkim. Razem z tym Rurykowiczem przeniósł się do ks. halickiego, gdzie widzimy go (właśnie w analizowanej wzmiance) na stanowisku tysięcznika przemyskiego. Uczestniczył w bitwie nad Kałką, co potwierdzają latopisy z północy (A. Jusupović, *Elity*, s. 176–178).

¹⁹³ Ciekawa informacja o zjeździe książęcym, nieodnotowanym w innych źródłach. Można rozumieć, że spotkali się wówczas siedzący na Kijowszczyźnie Rościławowicze z czernihowskimi Olegowiczami.

¹⁹⁴ Wzmiankowany czterokrotnie (od 1219 do 1240 r.), a więc relatywnie często, jak na bojarów. Najpierw w służbie Mściława Mściławowicza Udałego, następnie Daniela Romanowicza, od którego otrzymał tytuł kijowski (A. Jusupović, *Elity*, s. 135–138; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 297, 304, 309, 344). Zarówno pierwsze miejsce, na którym został wymieniony, jak i późniejsza informacja świadczą o tym, że Dymitr dowodził ekspedycją. Pozostaje otwartym pytaniem, czy bojar ten mógł być tożsamy z Dymitrem, wzmiankowanym przez Dobrynę Jadrejkowicę jako uczestnik poselstwa Romana Mściławowicza do Konstantynopola w 1200 r. (*Книга Паломник. Сказание мест святых во Цареграде Антония Архiepископа Новгородского в 1200 году*, red. X. M. Лопарев, „Православный палестинский

Мирослава¹⁹⁵ и^a Михал[ь]ка | Глѣбовича¹⁹⁶ противоу^b им[ь] к^c Городкоу^{d197}.
Городокъ^e бо бѣ | wt[ь]ложилъса^f, бахж^g в^h нем[ь]ⁱ людїе^j Сждиславлї^{k198}
и Дмитрови^l | бїющиса^m пwd[ь]ⁿ городwm[ь]^o, прїдоша^p на н[ь] оугре^q
и лаховѣ^r, || (310г/635) и побѣжен[ь]^s Дмитрь. Тогда же^t Васил[ь] діакъ^u,

^a И, к. 249v: brak wyrazu

^b Я, к. 179v; Е, к. 226г: противѸ

^c Е, к. 226г: къ

^d Я, к. 179v: Городку; Е, к. 226г: ГородкѸ

^e И, к. 249v; Е, к. 226г: Городокъ; Я, к. 179v: Городок[ь]

^f И, к. 249v: wt[ь]ложилъса; Я, к. 179v: wt[ь]ложилса; Е, к. 226г: wt[ь]ложилса

^g И, к. 249v: бахоутъ; Я, к. 179v: бахѸ; Е, к. 226г: бахѸ

^h Е, к. 226г: вѣ

ⁱ И, к. 249v: немь; Е, к. 226г: немѣ

^j И, к. 249v: людье; П, к. 261v; Я, к. 179v: людие

^k И, к. 249v: Соудиславлї; П, к. 261v: С[ва]гославлї; Я, к. 179v; Е, к. 226г: СѸдиславлї

^l Е, к. 226г: Дмитровы

^m И, к. 249v: бьющиса; Я, к. 179v: бїющиса; Е, к. 226г: бїющеса

ⁿ И, к. 249v: подь; Я, к. 179v; Е, к. 226г: под[ь]

^o И, к. 249v; П, к. 261v; Я, к. 179v: городом[ь]; Е, к. 226г: городомѣ

^p И, к. 249v: придоша; Я, к. 179v: прїидоша

^q Я, к. 179v; Е, к. 226г: ѻгре

^r Я, к. 179v: лахове

^s И, к. 249v: побѣже

^t Е, к. 226г: brak wyrazu

^u И, к. 249v: дѣакъ; Я, к. 179v: дѣакъ [sic]; Е, к. 226г: дѣакъ [sic]

сборник”, t. XVII, 1899, z. 3 [51], s. 15, 78). Teoretycznie takie rozwiązanie jest możliwe, zarówno jeśli chodzi o chronologię życia Dymitra (uczestnik poselstwa z 1200 r. wymieniony na czwartym, przedostatnim miejscu, a więc dopiero zaczynający karierę; w 1219 r. wojewoda, ważny dowódca; w 1240 r. tysięcznik kijowski), jak i możliwość przechodzenia na służbę od księcia do księcia. Chociaż, z drugiej strony, imię noszone przez bojara nie jest nadzwyczaj rzadkie, a więc może zachodzić po prostu zbieżność mian.

¹⁹⁵ Słuszna wydaje się opinia A. Jusupowicia, że mamy do czynienia z bojarem halickim, nie tożsamym z Mirosławem „wołyńskim”, dedkiem Daniela. Noszący to imię bojara, uczestniczący w wyprawie na Gródek, wzmiankowany był co najmniej czterokrotnie. Najpierw pozostawał na służbie Mściśława Mściśławowicza, potem zaś Daniela (*Elity*, s. 217–221). Nie jest jasne, czy jego dotyczy informacja *Kroniki halicko-wołyńskiej* mówiąca o posłaniu przez Daniela m.in. Mirosława na pomoc Włodzimierzowi Rurykowiczowi walczącemu z Michałem Wsiewołodowiczem. W wyniku klęski w bitwie pod Torczeskiem w maju 1235 r. Mirosław dostał się do niewoli połowieckiej (zob. przyp. 524 poniżej). Według A. Jusupowicia cały czas mowa o Mirosławie „halickim” (A. Jusupović, *Elity*, s. 220–221). Zdaniem D. Dąbrowskiego relacja dotyczy jednak Mirosława „wołyńskiego” (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 311–312).

¹⁹⁶ Według opinii A. Jusupowicia, z którą w pełni można się zgodzić, Michałko Glebowicz jest tożsamy z Michałem poległym podczas tej kampanii nad Szezerkiem, a noszącym przydomkę Skuła (*Elity*, s. 203–204).

¹⁹⁷ Ob. Городок, m. rej. w obw. lwowskim, Ukraina (SGKP, t. II, s. 819–825; ЕСЛГН, s. 44).

¹⁹⁸ Mamy tutaj kolejne potwierdzenie niechęci Sudysława wobec panowania Mściśława w Haliczu.

Васил[ъ] Молза
д[ъ]ак[ъ]оубиень
и Михалко
з лѣк[ѣ]

Коломан[ъ]
з лахи
под[ъ] Галичь

рекомы[й] Молза¹⁹⁹, | застрѣлень^a быс[тъ] пвд[ъ]^b городом[ъ]^c. Михал[ъ]-
ка же Съкоулоу^d оубиша^e, | съгонив[ъ]ше^f на Щир[ъ]ци^{g200}, а^h главоуⁱ его^j
съсѣк[ъ]ше^k, трое^l чепа^m | ⁿ-золотые снашаⁿ²⁰¹ и принесоша главоу^o его къ^p
Коломанови^q. Мьстиславоу^r ж[е] стоащю^s на Зоубрьи^{t202}, Дмитръ | прибѣже
къ^u нему^v. Мьстиславоу^w ж[е] не мог[ъ]шоу^x битис[а]^y | съз оугры^{aa}, просаше^{ab}

^a И, к. 249v; Е, к. 226г: застрѣлень; Я, к. 179v: застрѣлен[ъ]

^b И, к. 249v: подъ; Е, к. 226г: под[ъ]

^c И, к. 249v: городомъ; П, к. 261v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: городом[ъ]

^d И, к. 249v: Скоулоу; Я, к. 179v: Скѣлѣ; Е, к. 226г: Чокѣлѣ

^e Е, к. 226г; Я, к. 179v: ѣбиша

^f И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: согонивше

^g И, к. 249v: Щирѣцѣ; Я, к. 179v: Щир[ъ]ци; Е, к. 226г: Щирци

^h Я, к. 179v; Е, к. 226г: и

ⁱ И, к. 249v; Я, к. 179v; Е, к. 226г: главѣ

^j Е, к. 226г: ew [sic]

^k И, к. 249v: сосѣкоша; Я, к. 179v: wt[ъ]сѣкше; Е, к. 226г: weѣкше [sic]

^l И, к. 249v: трои

^m Я, к. 179v; Е, к. 226г: чепы

ⁿ⁻ⁿ И, к. 249v: снаше золоты; Я, к. 179v: золотые снаша; Е, к. 226г: злототые [sic] снаша

^o Я, к. 179v: главѣ; Е, к. 226г: brak wugazu

^p И, к. 249v; Я, к. 179v: ко

^q Я, к. 179v; Е, к. 226г: Коломановѣ

^r Я, к. 179v; Е, к. 226г: Мстиславѣ

^s И, к. 249v: стоащю; Я, к. 179v: стоащѣ; Е, к. 226г: стоащѣ

^t И, к. 249v: Зоубрьи; Я, к. 179v: Зубрьи; Е, к. 226г: Зѣбрьи

^u Е, к. 226г: къ

^v Я, к. 179v: нему; Е, к. 226г: немѣ

^w Я, к. 179v; Е, к. 226г: Мстиславѣ

^x И, к. 250г могшоу; Я, к. 179v; Е, к. 226г: могшѣ

^y И, к. 250г: битьса; Я, к. 179v: битиса

^z Я, к. 179v; Е, к. 226г: со

^{aa} Я, к. 179v; Е, к. 226г: ѣгры

^{ab} Я, к. 179v: проса; Е, к. 226г: проса

¹⁹⁹ Osoba znana tylko z tego opowiadania *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Podejrzewamy, że mógł być to niższej rangi duchowny pełniący funkcję (zapewne pisarza) w kancelarii Mściława. Co do znaczenia terminu: „diak” zob. СДЯ, т. II, s. 471–473: (diakon, równoważny terminowi diak) cerkiewny sługa pierwszego, niższego stopnia święceń; pomocnik duchownego podczas odprawiania liturgii i w utrzymywaniu ustanowionego w cerkwi porządku; (diak) osoba urzędowa w dawnej Rusi (ale podane wzmiankowania dopiero od XIV w.). Zob. też A. Znosko, *Słownik*, s. 90 (wyłącznie diakon). Czyżbyśmy więc mieli do czynienia z pierwszą wzmianką o diaku – urzędniku ksiądzem?

²⁰⁰ Potok Szczerek (ukr. Щирець, Щерек), lewy dopływ Dniestru (SGKP, t. XI, s. 851; ЕСЛГН, s. 176; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 9 na s. 21).

²⁰¹ Świadcstwo noszenia przez wojów ruskich w boju bogatych ozdób.

²⁰² Rzeczka Zubrza (Zubrze, Zuberski Potok, ukr. Зубра, Зубря), lewy dopływ Dniestru (SGKP, t. XIV, s. 673; ЕСЛГН, s. 63; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 10 na s. 21).

САТА^a своего Данила^{b203} и Олеѣандра^c, | да быста затворилася^d в^e Галичи^f.
 j-g-Обѣщася Даниль | емоу^g и Олеѣандрѣ^h ити в Галич[ъ]. Данил[ъ] ж[е]
 затвориса | в Галичи^{i-j}, а k-Олеѣандру^k не смѣв[ъ]шю^l. Тогда же великаа^m
 | кнагиниⁿ Романова^o въспрѣа^p мнишескѣй^q чинѣ²⁰⁴. | Потѣм[ъ]^r же прѣиде^s
 рат[ъ]ю^t пѣд[ъ]^u город[ъ]^v Коломан[ъ]^w и лахове^x; мно^yгоу^y бою^z бывшю^{aa}
 на^{ab} Кроваком[ъ]^{ac} [sic] Бродоу^{ad205}, и паде на на^{ae} снѣг[ъ], | не могоша

^a И, к. 250г; Е, к. 226г: ЗАТА; Я, к. 179v: зѣта

^b Я, к. 179v: Данийла; Е, к. 226г: Данїйла

^c И, к. 250г: СѢлександра; Я, к. 179v: Александра; Е, к. 226г: Алеѣандра

^d И, к. 250г: затвориласта; Я, к. 179v: затворилиса; Е, к. 226г: затворилиса

^e Е, к. 226г: въ

^f И, к. 250г: Галичѣ; Е, к. 226г: Галичѣ

^{g-g} И, к. 250г: ѡбѣщася емоу Даниль

^h И, к. 250г: Лександрѣ [sic]

ⁱ И, к. 250г: Галичѣ

^{j-j} Я, к. 179v; Е, к. 226г: brak wyrazów

^{k-k} И, к. 250г: а СѢлександру; П, к. 261v: СѢлеѣандру; Я, к. 179v: и Александрѣ;
 Е, к. 226г: и Алеѣандрѣ

^l Я, к. 179v; Е, к. 226г: смѣвшѣ

^m И, к. 250г; Е, к. 226г: великаа; Я, к. 179v: великаа

ⁿ Я, к. 179v: кнагини

^o И, к. 250г: Романоваа

^p И, к. 250г: восприимши; Я, к. 179v: вопросиса; Е, к. 226г: вопросиса

^q И, к. 250г: мнискии; Я, к. 179v: во мнишескѣй; Е, к. 226г: во мнишескѣй

^r И, к. 250г: потом; П, к. 261v; Я, к. 180г; Е, к. 226г: потом[ъ]

^s И, к. 250г: прѣиде; Я, к. 180г: прѣидоша; Е, к. 226г: прѣидоша

^t И, к. 250г: ратѣ

^u И, к. 250г: подѣ; Я, к. 180г; Е, к. 226г: под[ъ]

^v И, к. 250г: городѣ; П, к. 261v: горѡд[ъ]

^w И, к. 250г: Каломанѣ

^x И, к. 250г: лаховѣ; Я, к. 180г: лахове

^y И, к. 250г: и многоу; Я, к. 180г: и многѣ; Е, к. 226г

^z X: w tekście powinien być zapis «вою»; П, к. 261v: боюу [sic]

^{aa} Я, к. 180г: бывшу; Е, к. 226г: бывшѣ

^{ab} Я, к. 180г; Е, к. 226г: над[ъ]

^{ac} И, к. 250г: Кровавомѣ

^{ad} Я, к. 180г; Е, к. 226г: Бродѣ

^{ae} Я, к. 180г: на

²⁰³ W tym miejscu znajdujemy pierwsze podane wprost potwierdzenie istnienia małżeństwa Daniela z Anną Mściławówną (zob. przyp. 174 na s. 57).

²⁰⁴ Wstąpienie wdowy po Romanie do klasztoru można datować wyłącznie w oparciu o chronologię równoległe rozgrywających się wydarzeń politycznych. Te zaś rozegrały się – jak wiemy – jesienią 1219 r. Najwyraźniej księżna uznała, że synowie dorosli już do samodzielnego sprawowania władzy. Daniel – jak wiemy – liczył sobie wtedy ok. 18 lat i od pewnego czasu pozostawał w związku małżeńskim, zaś Wasylko był o dwa lata młodszy.

²⁰⁵ Według niektórych badaczy bród przez Dniestr niedaleko Halicza (ЕСЛГН, s. 73). W opinii innych, bród przez Łukwę (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 11 na s. 21).

стоати^a, идоша за Рогожиноу^{b206}, идоша^c | на М[ъ]стислава^d и прогнаша^e изъ землѣ^e. Мьсти|славоу^f же повѣдав[ъ]шю^g Данилови^h: «Изыдиⁱ изъ града». | Данил[ъ]^k же изыде^{l m-m n} и зъ Дѣмитром[ъ] тысац[ъ]кым[ъ]ⁿ, и съ^o Глѣб[ом]ъ^p | Зѣремѣвичем[ъ]^q, и с^r Мирославом[ъ]^s, изыдоша^t изъ града | и быша противоу^u Толмачю^{v207}, оугони^w и невѣр[ъ]ный | Витович[ъ]^x Вълдиславъ^{y208}. Наворотившеса^z на н[ъ], и прогнаша их[ъ], | и кона^{aa} ѡт[ъ] него ѡт[ъ]аша^{ab}. Данил[ъ]^{ac} бо бѣ млад[ъ]^{ad} и видѣ Глѣба Зѣремѣвича^{ae} и Семена^{af}

Данил[ъ]
ѡстѣпил[ъ]
зъ Галича
Витович[ъ]
Владислав[ъ]
невѣрныи

^a И, к. 250г; Я, к. 180г: стоати

^b Я, к. 180г: Рогожину; Е, к. 226v: РогожинѸ

^c Я, к. 180г; Е, к. 226v: и идоша

^d Я, к. 180г; Е, к. 226v: Мстислава

^{e-e} И, к. 250г: и-земли

^f Я, к. 180г; Е, к. 226v: МстиславѸ

^g И, к. 250г: повѣдавшю; Я, к. 180г: повѣдавшу; Е, к. 226v: повѣдавшѸ

^h И, к. 250г: Даниливи; Я, к. 180г: Данийловѣ; Е, к. 226v: Данійловѣ

ⁱ И, к. 250г: изииди; Я, к. 180г; Е, к. 226v: изыйти

^j Е, к. 226v: изъ

^k Я, к. 180г: Данийл[ъ]; Е, к. 226v: Данійл[ъ]

^l И, к. 250г: изииде; Я, к. 180г; Е, к. 226v: изыйде

^{m-m} Я, к. 180г: изъ града; Е, к. 226v: изъ града

ⁿ⁻ⁿ И, к. 250г: съ Дѣмитромъ тысацкым[ъ]; Я, к. 180г: зъ Дѣмитром[ъ] тысацким; Е, к. 226v: и зъ тысацким зъ Дѣмитром[ъ]

^o И, к. 250г: с; Я, к. 180г: со

^p И, к. 250г; Е, к. 226v: Глѣб[ом]ъ

^q И, к. 250г: Зѣремѣвичемъ; Я, к. 180г: Зѣремѣвичем[ъ]; Е, к. 226v: Зѣремѣвичем[ъ]

^r И, к. 250г: со; Е, к. 226v: зъ

^s И, к. 250г: Мирославомъ

^t И, к. 250г: изиидоша; Я, к. 180г; Е, к. 226v: изыйдоша

^u Я, к. 180г; Е, к. 226v: противо

^v И, к. 250г: Толмачю; Я, к. 180г; Е, к. 226v: ТолмачѸ

^w Я, к. 180г: ѡгоны

^x Е, к. 226v: ВитовичѸ

^y И, к. 250г; Е, к. 226v: Володиславъ; Я, к. 180г: Володислав[ъ]

^z Я, к. 180г: наворотившеса

^{aa} Я, к. 180г: конѸ

^{ab} И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: ѡт[ъ]аша

^{ac} Я, к. 180г: Данийл[ъ]; Е, к. 226v: Данійль

^{ad-ad} И, к. 250г: бо младѣ бѣ

^{ae} И, к. 250г: Зѣремѣвича; Я, к. 180г: Зѣремѣвича; Е, к. 226v: Зѣремѣвича

^{af} И, к. 250г: Семьюна

²⁰⁶ Być może chodzi o ob. w. Pożizne, rej. żydaczowski obw. lwowskiego, Ukraina (SGKP, t. IX, s. 677; *Галицько-Волинський літопис* [1994], прзур. 12 на s. 21). Istnieją pewne wątpliwości co do przedstawionej identyfikacji (ЕСЛГН, s. 115).

²⁰⁷ Tłumacz, ob. Тлумач, m. rej. w obw. iwano-frankowskim, Ukraina (SGKP, t. XII, s. 348–350; ЕСЛГН, s. 161; *Галицько-Волинський літопис* [1994], прзур. 13 на s. 2).

²⁰⁸ Bojar halicki, wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej* (A. Jusupović, *Elity*, s. 288).

Код[ь]ниньского^{a209}, мѣжески^b | ездаща^c, и прїеха^d к нима, е-оукрѣ-
плаа их[ь]^e, и инїи^f же | ^gоустремилиса бахѣ на бѣгъ^g. Того ж[е] д[ь]ни
бишас[а]^h вес[ь]ⁱ | д[ь]нь ^j-ол[ь]ни и^j до ноши. Тое ж[е]^k ноши^l
оуверноушас[а]^m Данильⁿ | и Глѣбъ Зѣремѣвич[ь]^o, аста^p Ан[ь]ца^{q210} – ^rмлад
сыи^r, показа | мѣж[ь]ство^s свое, и всю ношь^t бистас[а]^u, ^vнаоутрїи же^v оуго-
ни^w || (310v/636) Глѣбъ Василевич[ь]^{x211}, оуверноув[ь]^y же са^z ^{aa}-Данил[ь] на нь^{aa}

^a И, к. 250г: Кодьниньского; Я, к. 180г: Код[ь]нин[ь]скаго; Е, к. 226v: Конинского

^b И, к. 250г: моужескы; Я, к. 180г; Е, к. 226v: мѣжески

^c И, к. 250г: ѣздаща; Я, к. 180г: ездаща

^d И, к. 250г: приѣха; Я, к. 180г: приеха

^{e-e} И, к. 250г: оукрѣплаа и; Я, к. 180г: ѣкрѣплаа их[ь]; Е, к. 226v: оукрѣплаа ихъ

^f Я, к. 180г; Е, к. 226v: иный

^{g-g} И, к. 250г: оустремилиса на бѣгъ; Я, к. 180г: бахѣ устремилиса на бѣгъ; Е, к. 226v:
бахѣ устремилиса на бѣгъ

^h Я, к. 180г: бишася

ⁱ И, к. 250г: всь

^{j-j} И, к. 250г: ѡлнѣ

^k Е, к. 226v: жѣ

^l Я, к. 180г: ночи

^m Я, к. 180г: вернѣса; Е, к. 226v: вернѣса

ⁿ Я, к. 180г: Данил[ь]; Е, к. 226v: Даниль

^o И, к. 250г: Зѣремѣвичь; Я, к. 180г: Зѣремѣвичь; Е, к. 226v: Зѣремѣвичь

^p И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: аста

^q И, к. 250г: Ѳннца; Я, к. 180г: Ѳнца; Е, к. 226v: Ѳнца

^{r-r} И, к. 250г: младъ сы

^s И, к. 250г: моужество; Я, к. 180г; Е, к. 226v: мѣжество

^t Я, к. 180г; Е, к. 226v: ношь

^u Я, к. 180г: бистася

^{v-v} И, к. 250г: наоутрѣа же; Я, к. 180г: ѣтрий же день; Е, к. 226v: оутрїй же день

^w И, к. 250г: оугони и; Я, к. 180г: ѣгони

^x Я, к. 180г: Василивичь; Е, к. 226v: Василивичь

^y И, к. 250г: оуверноувше; П, к. 262г: оуверноувь; Я, к. 180г: ѣвернув; Е, к. 226v:
оувернѣв

^z Я, к. 180г: са

^{aa-aa} Я, к. 180г: Данил[ь]; Е, к. 226v: на ны Даниль

²⁰⁹ Bojar wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Trudno jednoznacznie określić, w czyjej służbie pozostawał (Daniela czy Mścislawa), bo przecież uciekali z Halicza ludzie obu tych książąt. O ile przyjąć tezę, że jego przydomek pochodzi od toponimu Kodeń, był to raczej Wołynianin (w taki sposób A. Jusupović, *Elity*, s. 236–237). Wcale jednak taka identyfikacja nie jest pewna.

²¹⁰ Według L. Machnowca identyczny z Janem, bojarem-województą Aleksandra Wsiewołodowicza (*Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 22, przyp. 14), tymczasem w opinii A. Jusupowicia (*Elity*, s. 173–175) postać odrębna od wspomnianego Jana. Byłby to wtedy bojar halicki. Przychylamy się do poglądu polskiego badacza, choćby ze względu na popularność imienia tej osoby.

²¹¹ Bojar halicki, w 1219 r. stronnik rządów węgierskich. Wzmiankowany tylko raz w tym miejscu źródła (A. Jusupović, *Elity*, s. 150–151).

и гна и | dalej^a поприща²¹². Ономоу^b же оутек[ъ]шю^c пред[ъ] ним[ъ]^d борзо|сти ради кон[ъ]ское^e. Данилови^f ж[е] възвратив[ъ]шюса^g и еди|номоу^h едоушюⁱ межи ими^j. Онѣм[ъ]^k же не смѣющим[ъ]^l наехат[и]^m | на нь, донелѣж[е]ⁿ вѣха^o къ^p немоу^q Глѣбъ Сѣдилович[ъ]^{r213}, и Гаври|ло Иворович[ъ]^{s214}, и Перенѣж[ъ]ко^{t215}. Ут[ъ]тѣдоу^u проидоша^v

^a И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: дале

^b Я, к. 180г: шному; Е, к. 226v: ономѣ

^c И, к. 250г: оутекши; Я, к. 180г: ѣтекшѣ; Е, к. 226v: оутекшѣ

^d И, к. 250г; Е, к. 226v: нимѣ

^e И, к. 250г: коньское; Я, к. 180г; Е, к. 226v: конское

^f Я, к. 180г: Данийлови; Е, к. 226v: Данійлѣ

^g И, к. 250г: возвратившюса; Я, к. 180г: возворотившѣса; Е, к. 226v: возворотившѣса

^h Я, к. 180г; Е, к. 226v: единомѣ

ⁱ Я, к. 180г; Е, к. 226v: едѣшѣ

^j Е, к. 226v: ними

^k И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: онѣм[ъ]

^l И, к. 250г; Е, к. 226v: смѣющимѣ

^m И, к. 250г: наѣхати; Е, к. 226v: наехать

ⁿ И, к. 250г: донележе

^o И, к. 250г: вѣеха; Я, к. 180г: веха [sic]

^p И, к. 250г: къ; Я, к. 180г: ко

^q Я, к. 180г: нему; Е, к. 226v: немѣ

^r И, к. 250г: Соудиловичѣ; Я, к. 180г: Сѣдиловичѣ; Е, к. 226v: Сѣдиловичѣ

^s Я, к. 180г: Воронич[ъ]; Е, к. 226v: Вороничѣ

^t И, к. 250г: Перенѣжко

^u И, к. 250г: ут[ъ]тоуду; Я, к. 180г: ут[ъ]тѣдуѣ; Е, к. 226v: ут[ъ]тѣдуѣ

^v Я, к. 180г: придоша; Е, к. 226v: прійдоша

²¹² Po raz pierwszy w *Kronice halicko-wołyńskiej* pojawia się ta ruska miara długości wspomniana jeszcze później trzy razy (zob. s. 269, 378, 402). Uznaje się w literaturze, że odpowiadała ona jako termin wiorście i w zależności od przyjmowanej podstawy przeliczeniowej liczyła sobie 1064–1080 m (Г. А. Леонтиева, П. А. Шорин, В. Б. Кобрин, *Ключи к тайнам Клио*, s. 192; В. В. Шевцов, *Историческая метрология России*, s. 86), 1140, 1189,5, 1400 m (Н. А. Шостын, *Очерки*, s. 23–24), a nawet 1480 m (Г. Я. Романова, *Наименование мер*, s. 25). Podkreślamy przy tym, że niewątpliwie jednostek tych używano z przybliżeniem, co więcej – jak widać – różniły się sposoby ich rozumienia i obliczania. Tak więc możemy mówić tutaj o określeniu w dużej mierze umownym. Wątek ten mocno podkreśliła Galina Romanowa, zaznaczając przy tym, że nie zawsze poprziszcze odpowiadało wiorście (ibidem, s. 16–17, 19–32). W ostatniej swojej pracy podkreśla, że termin „poprziszcze” był wykorzystywany przez osoby duchowne, zaś „wiorsta” – przez świeckie (Г.Я. Романова, *Объяснительный словарь старинных русских мер*, Москва 2017, s. 203–204).

²¹³ Według opinii A. Jusupovicia bojar włodziński, wzmiankowany jeszcze raz (z samym imieniem) w 1226 lub 1227 r. (*Elity*, s. 148–150). Należy podkreślić, że jest to wyłącznie przypuszczenie warszawskiego badacza.

²¹⁴ Osoba wzmiankowana tylko raz, w tym miejscu naszego źródła. Według A. Jusupovicia najprawdopodobniej bojar w służbie Daniela Romanowicza (ibidem, s. 145–146). Nie jest to oczywiste, gdyż równie dobrze mógł on służyć Mściśławowi Mściśławowiczowi.

²¹⁵ Osoba wzmiankowana tylko raz, w tym miejscu naszego źródła. Według A. Jusupovicia najprawdopodobniej bojar w służbie Daniela Romanowicza (ibidem, s. 232–233). Nie jest to oczywiste, gdyż równie dobrze mógł on służyć Mściśławowi Mściśławowiczowi.

в Ноутръ^{a216} | и идоша в поле. Бывшю^b ж[е] гладоу^c великоу^d, поидоша | возы^e къ Плавоу^{e217}, на канѡн[ъ]^f с[ва]того^g Дѣмитреа^{h218}, възем[ъ]шеⁱ | возы, накормишас[а]^j изьобил[ъ]но^k и похвалиша Б[ог]а и с[ва]т[а]го | Дмитрея^{l219}, ꙗко накорми их[ъ]^m. Вт[ъ]тѣдоуⁿ же прїидоша^o ниже^p | Коучелемина^{q220}, Кѣчелемин[ъ]

^a И, к. 250г: Оноуть; Я, к. 180г: Нутр[ъ]; Е, к. 226v: Нѣтрѣ

^b И, к. 250г: бывъшю; Я, к. 180г: бывшу; Е, к. 226v: бывшѣ

^c Я, к. 180г: гладѣ

^d Я, к. 180г: великѣ

^{e-e} Я, к. 180г; Е, к. 226v: ко Плавѣ

^f И, к. 250г: каноун[ъ]; Я, к. 180г; Е, к. 226v: канонѣ

^g Я, к. 180г: С[ва]т[а]го

^h И, к. 250г: Дмитрѣа; Я, к. 180г: Димитриа; Е, к. 226v: Димитрїа

ⁱ И, к. 250г: въземше; Я, к. 180г: возем[ъ]ше

^j И, к. 250г; Е, к. 226v: накормишаса; Я, к. 180г: накормышаса

^k И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: изобилно

^l И, к. 250г: Дмитрѣа; Я, к. 180г: Димитриа; Е, к. 226v: Димитрїа

^m И, к. 250г: а

ⁿ И, к. 250г: вт[ъ]тоудоу; Я, к. 180г: и от[ъ]тудѣ; Е, к. 226v: вт[ъ]тѣдѣ

^o И, к. 250г: придоша; Я, к. 180г: приидоша

^p Я, к. 180г; Е, к. 226v: ниже

^q Я, к. 180г; Е, к. 226v: Кѣчелемина

²¹⁶ Ob. w. Онут, rej. zastawnicki obw. czerniowieckiego, Ukraina (SGKP, t. VII, s. 537; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 108; ЕСЛГН, s. 95; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 16 na s. 22).

²¹⁷ Toponim o niejasnym znaczeniu. Zob.: *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 16 na s. 22: w. Зелена Липа, w rej. chocimskim obw. czerniowieckiego; ЕСЛГН, s. 102: wieś lub rzeczka, niemożliwe do zidentyfikowania, znajdujące się być może w pobliżu Onutu; *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 205–206: niewykluczone, że mógł to być jakiś bród przez Dniestr. Jeśli uznać zaś Плав за osiedle, najbardziej wiarygodna będzie jego lokalizacja tożsama z grodziskiem znajdującym się nad Dniestrem 3 km niżej od w. Peredynowcy (Перединовцы), rej. chocimski obw. czerniowieckiego (M. Kotljar odwołał się tutaj do pracy: Б. О. Тимошук, *Давньоруська Буковина*, Київ 1982, s. 86–93, 182). Jak widać z relacji, Плав był celem podróży wozów przechwyconych przez Daniela i towarzyszących mu ludzi. Niekoniecznie więc musiał leżeć na szlaku ich ucieczki, co tylko zaciemnia problem lokalizacji tego toponimu.

²¹⁸ Co prawda w *Chronologii polskiej* znajdujemy informację, że w kalendarzu ruskim obchodzone dwa dni poświęcone śś. Dymitrom (23 VI: Dymitra diakona; 26 X: męczennika Dymitra Tessalonickiego; zob. *Chronologia polska*, s. 268), jednak w rzeczywistości tylko jeden (O. В. Лосева, *Русские месяцесловы XI–XIV веков*, Москва 2001, s. 185–186, 368 [23 VI: Dymitrian, nie Dymitr]). Jako że wcześniej mowa o opadach śniegu, nie ma większych wątpliwości co do rozgrywania się opisywanych wydarzeń w październiku (1219 r.). Tak już choćby M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 339, 380; *Літопис руський*, s. 376.

²¹⁹ Wyraźny, niejedyny przecieź, przykład związku modlitw do danego świętego z bliskością jego dnia.

²²⁰ Lokalizacja tego toponimu nie jest jednoznaczna. Z pewnością leżał nad Dniestrem, na szlaku ucieczki Daniela i towarzyszących mu ludzi. Wg ЕСЛГН, s. 75: miejsce niezlokalizowane, utożsamiane z Kuczurmykiem leżącym niedaleko Śniatynia lub Kuczą w rej. nowo-

мыслаше^a, коуды^b перейти^c рѣкоу^d Днѣ|стрѣ. Б[о]жією^e же м[и]л[о]стію^f прїдоша^g лодиа^h изъⁱ Олешїа^j221, | и прїехаша^k в них[ъ] на^l Днѣстрѣ, и насытишас[а]^m рыбѣ | и вина²²². Ут[ъ]тѣдоуⁿ ж[е] прїеха^o Данил[ъ]^p къ^q Мьстиславоу^r. Мь|стислав[ъ]^s же великоу^t похвалоу^u сътвори^v Данилови^w | и дары емоу^x дастъ великы^y и кон[ъ] свой борзый сивый, | и реч[е] емоу^z: «Пойди,

дары ут[ъ]
М[ъ]стислава
Данилови
и кон[ъ] борзый

- ^a Я, к. 180г: мыслаше
^b И, к. 250г: коудѣ; Я, к. 180г: куды; Е, к. 226v: кѣды
^c И, к. 250г: преити; Я, к. 180г: перейты
^d Я, к. 180г: рѣку; Е, к. 226v: рѣкѣ
^e И, к. 250г: Б[о]жією; Я, к. 180г: Божиєю
^f И, к. 250г: милостию; Я, к. 180г: М[а]т[е]рїєю [sic]
^g И, к. 250г: придоша; Я, к. 180г: придоша
^h И, к. 250г: лодыа; П, к. 262г: лодиа; Я, к. 180г: лодиа; Е, к. 226v: лодїа
ⁱ И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 226v: из
^j И, к. 250г: Олешїа; Я, к. 180г: Олешїа; Е, к. 226v: Олешїа
^k И, к. 250г: приѣхаша; Я, к. 180г: преахаша; Е, к. 226v: переахаша
^l Я, к. 180г; Е, к. 226v: за
^m Я, к. 180г: насытишася
ⁿ И, к. 250г: ут[ъ]тѣдоу [sic]; П, к. 262г: ут[ъ]тѣдоу; Я, к. 180г: ут[ъ]тѣдоу; Е, к. 227г: ут[ъ]тѣдоу
^o И, к. 250г: приѣха; Я, к. 180г: приеха
^p Я, к. 180г: Данил[ъ]; Е, к. 227г: Данїл
^q И, к. 250г; Я, к. 180г; Е, к. 227г: ко
^r Я, к. 180г: Мстиславу; Е, к. 227г: Мстиславѣ
^s Я, к. 180г: Мстислав[ъ]; Е, к. 227г: Мстиславѣ
^t И, к. 250г: великою; Я, к. 180г; Е, к. 227г: великѣ
^u Я, к. 180г; Е, к. 227г: похвалѣ
^v И, к. 250г: створи; Я, к. 180г; Е, к. 226v: сотвори
^w Я, к. 180г: Даниловѣ; Е, к. 226v: Данїловѣ
^x Я, к. 180г; Е, к. 226v: ему
^y И, к. 250г: великыи; Я, к. 180г; Е, к. 226v: велики
^z Я, к. 180г: ему; Е, к. 226v: ему

uszyckim obw. chmielnickiego. Zdaje się, że obecnie przeważa pogląd o tożsamości miejscowości z grodziskiem Galica znajdującym się niedaleko w. Nieporotów (Непоротове), rej. sokiriański obw. czerniowieckiego, Ukraina: Б. О. Тимошук, *Давньоруська Буковина*, Київ 1982, s. 84–85; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 18 na s. 22; *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 206. Jest to lokalizacja dobrze korespondująca z prawdopodobnym szlakiem ucieczki Daniela możliwym do zaobserwowania na mapie. Przeciż cały czas odbywała się ona na prawym brzegu Dniestru. Bieg rzeki i chęć dotarcia Daniela do Mścislawa zapewne przebywającego w Torczesku potwierdzają przedstawione lokalizacje.

²²¹ Miejscowość utożsamiana ze znajdującym się na lewym brzegu Dniepru m. rej. Oleszki (Олешки), do 2016 r. Czurupinsk, obw. chersoński, lub z grodziskiem o pow. ok. 4 ha na wyspie Wielkiej Potiominowskiej 12 km poniżej Chersonia (ЕСЛГН, s. 95; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 19 na s. 22; *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 206).

²²² Ciekawa informacja o imporcie i zapotrzebowaniu na wino oraz ryby. Wiadomości o spożyciu wina przez Romanowiczów i ludzi żyjących w ich państwie spotkamy jeszcze kilkakrotnie.

кнаже, въ^a Волвдимеръ^b, а азъ^c пойдоу^d | в полов[ь]ци^e, мьстивѣ^f сьрома^g своего». Данилови^h ж[е] прїе|хав[ь]шноⁱ въ^j Волвдимеръ^k. ^{m-m}В то ж[е] время^{l-m} Б[о]жїим[ь]ⁿ повеленїем[ь]^o | прислаша кнаси^p литов[ь]скїе^q къ^r великой кнагини^s | Романовой^t, и къ^u Даниловой^v, и къ^w Васил[ь]кови^x, мирь^y | даючи^z. Бахж^{aa} ж[е] именалитов[ь]ских[ь]^{ab} кназей^{ac} се: стар[ь]шїй^{ad223} Живиньбоуд[ь]^{ae224},

послы wt[ь]
литвы
до к[нагини]
Романовой
и их[ь] имена

- ^a И, к. 250v; Я, к. 180г: в
^b И, к. 250v: Володимерь; Я, к. 180г: Володимер[ь]; Е, к. 226v: Володимерь
^c И, к. 250v: азъ; Я, к. 180г: аз
^d Я, к. 180г; Е, к. 226v: пойдѣ
^e И, к. 250v; Я, к. 180г: половици
^f Я, к. 180г; Е, к. 226v: мстивѣ
^g И, к. 250v; Я, к. 180г; Е, к. 226v: сорома
^h Я, к. 180г: Данийлу; Е, к. 226v: Данїйлѣ
ⁱ И, к. 250v: приехавшю; Я, к. 180г: ехавши; Е, к. 226v: ехавшѣ
^j И, к. 250v; Я, к. 180г: в
^k И, к. 250v: Володимерь; Е, к. 226v: Володимерь; Я, к. 180г: Володимер[ь]
^l Я, к. 180г: время
^{m-m} X, к. 250v: Въ лѣто ꙗꙋꙋ ꙗꙋꙋ кв Б[ыст]ѣ тишина. Въ лѣто ꙗꙋꙋ ꙗꙋꙋ
ⁿ И, к. 250v: Б[о]жїимь; Я, к. 180г: Божим[ь]; Е, к. 226v: Божїимь
^o И, к. 250v: повелениемь; Я, к. 180г: повелением[ь]; Е, к. 226v: повеленїемь
^p И, к. 250v: кнази; Я, к. 180г: князи; Е, к. 226v: князѣ
^q И, к. 250v: литовьскїи; Я, к. 180г: литовские; Е, к. 226v: литовскїи
^r И, к. 250v: къ; Я, к. 180г; Е, к. 226v: ко
^s Я, к. 180г: кнагинѣ; Е, к. 226v: кнагинѣ
^t И, к. 250v: Романовѣ
^u И, к. 250v: и; Я, к. 180г; Е, к. 226v: и ко
^v И, к. 250v: Данилови; Я, к. 180г: Данийловѣ; Е, к. 226v: Данїйлѣ
^w И, к. 250v: и; Я, к. 180г: и ко
^x И, к. 250v: Василкови; Я, к. 180г: Васил[ь]ковѣ; Е, к. 226v: Василковѣ
^y И, к. 250v; Е, к. 226v: мирь; Я, к. 180г: мир[ь]
^z И, к. 250v: да[р]юще; Я, к. 180г; Е, к. 226v: даючи
^{aa} И, к. 250v: бахоу; Я, к. 180г: баху; Е, к. 226v: бахѣ
^{ab} И, к. 250v: литовьскихь; Я, к. 180v: литовских[ь]; Е, к. 226v: литовским[ь]
^{ac} И, к. 250v: кназеи; Я, к. 180v: князей; Е, к. 226v: кназемь
^{ad} И, к. 250v: старѣшеи; Я, к. 180v: старшїи; Е, к. 226v: brak wyrazu
^{ae} И, к. 250v: Живиньбоудь; Я, к. 180v: Живин[ь]бѣд[ь]; Е, к. 226v: Живибѣднь

²²³ Mimo istnienia pewnych wątpliwości, uznaje się ostatecznie w literaturze, że źródło wymieniło jako starszych książąt pięć osób (Żywinbuda, Dowiata, Dowsprunka, Mendoga i Wilikajła), a nie tylko samego Żywinbuda (J. Latkowski, *Mendog król litewski*, Kraków 1892, s. 314; S. Zajączkowski, *Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*, Lwów 1925, s. 46 [172]; H. Łowmiański, *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. II, Wilno 1932, przyp. 2 na s. 188; H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*, Warszawa 1933, s. 50–52; В. Т. Пашуто, *Образование литовского государства*, Москва 1959, s. 339; E. Gudavičius, *Mindaugas*, Vilnius 1998, s. 118).

²²⁴ Zaliczony do grupy „starszych” kunigasów. Jego wymienienie na pierwszym miejscu jest wymowne. Zapewne był najważniejszy spośród wszystkich przybyłych. Zdaniem S. Zajączkowskiego reprezentant innego rodu niż Dowsprunk i Mendog oraz Dowiat i Wilikajło (*Studia*

Довѣать^{a225}, Довѣспроуйкъ^{b226}, брат[ъ] его | Мидогъ^{c227}, брат[ъ] Довѣаловъ^d
 Виликаиль^{e228}, а жемойт[ъ]скый^f | князь^g Ердивиль^{h229}, Выкынтъⁱ²³⁰,
 а Роускович[и]^j: Кинти|боуд[ъ]^{k231}, Вѣнибоут[ъ]^{l232}, Боуовит[ъ]^{m233}, Виже-
 ивъⁿ²³⁴ и сын[ъ]^o его Вишли^{p235}, | Китеній^{q236}, Пликосова^{r237}; а се Боулевеч[и]:

^a И, к. 250v: Давѣать; Я, к. 180v: Довѣат[ъ]; Е, к. 226v: Довѣат[ъ]

^b И, к. 250v: Довѣспроункъ; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Довѣспрѣикъ

^c Я, к. 179r; Е, к. 226v: Миндовгъ

^d И, к. 250v: Довѣаловъ; Я, к. 180v: Довѣатов[ъ]; Е, к. 226v: Довѣатовъ

^e И, к. 250v: Виликаиль; Я, к. 180v: Виликоил[ъ]; Е, к. 226v: Вилквилъ

^f И, к. 250v: жемойтскый; Я, к. 180v: жимоитские; Е, к. 226v: жимоитскіе

^g И, к. 250v: княз[и]; Я, к. 180v: князи; Е, к. 226v; : князи

^h И, к. 250v: Ердивиль; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Ердивиль

ⁱ И, к. 250v: Выкынтъ; Я, к. 180v: Викинтъ; Е, к. 226v: Викиктъ

^j И, к. 250v: Роушьковичевъ; Я, к. 180v: Рѣскович[ъ]; Е, к. 226v: Рѣсковичъ

^k И, к. 250v: Кинтибоутъ; Я, к. 180v: Кинтибѣд[ъ]; Е, к. 226v: Кинтибѣдъ

^l И, к. 250v: Вѣнибоут[ъ]; Я, к. 180v: Вѣнибут[ъ]; Е, к. 226v: Вѣнибѣд[ъ]

^m И, к. 250v: Боуовитъ; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Бѣтовит[ъ]

ⁿ И, к. 250v: Вижеѣикъ; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Вижеив[ъ]

^o И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: сынъ

^p И, к. 250v: Вишлии; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Вышли

^q И, к. 250v; Я, к. 180v: Китеній; Е, к. 226v: Китій

^r И, к. 250v: Боулевичи; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Бѣлевичи

nad dziejami Żmudzi, s. 47 [173]). Według H. Paszkiewicza, następca N. (Ryngołta?), ojca Dowsprunka i Mendoga, w jakiś sposób spokrewniony z pozostałymi „starszymi” (*Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 52). Poza przytoczoną wzmianką nie występuje.

²²⁵ Jeden ze starszych kunigasów i starszy brat Wilikajła. Osoba skądinąd nieznana.

²²⁶ Imiennie wspomniany tylko w tym miejscu naszego źródła i potem jeszcze raz w nim, pośrednio (zob. przyp. 833 poniżej). Zapewne starszy brat Mendoga, ożeniony według wysokiego prawdopodobieństwa z siostrą Wikinta (zob. przyp. 858 poniżej), ojciec Tewtywiła, Edywiła i N., c. wydanej za Daniela Romanowicza (zob. przyp. 833, 834, 836 poniżej).

²²⁷ Zapewne młodszy brat Dowsprunka, s. N. (wg późnej tradycji Ryngołta?). Zjednoczytel Litwy, pierwszy jej ochrzczony w rycie zachodnim (1251 r.) i koronowany władca (1253 r.). *Kronika Romanowiczów* jest jednym z podstawowych źródeł na temat jego losów, w tym śmierci jesienią 1263 r. Bohater kilku biografii i mnóstwa drobniejszych prac. Na szczególną uwagę spośród pierwszej z wymienionych kategorii zasługują monografie J. Latkowskiego (*Mendog*) oraz E. Gudavičiūsa (*Mindaugas*).

²²⁸ Zapewne młodszy brat Dowiata. Nigdzie poza tym miejscem naszego źródła nie wzmiankowany.

²²⁹ Kunigas żmudzki, nigdzie indziej nie wzmiankowany.

²³⁰ Kunigas żmudzki, z jego siostrą, co potwierdza *Kronika halicko-wołyńska*, ożenił się Dowsprunk (przyp. 858 poniżej). Uczestnik wojny domowej na Litwie z l. 1248–1254. Występował wówczas przeciw Mendogowi. Nie przekonuje nas opinia E. Bonnella i S. Zajączkowskiego, że to on, a nie odnotowany w naszym źródle Wisimot, zginął pod Twiremetem (Twerami) w 1251 r. (E. Bonnell, *Russisch-Liwländische Chronographie von der Mitte des neunten Jahrhunderts bis zum Jahre 1410*, cz. II: *Commentari*, St Petersburg 1862, s. 83; S. Zajączkowski, *Studia nad dziejami Żmudzi*, s. 62 [188]). Zob. w tej kwestii D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 828 na s. 315.

²³¹ Postać skądinąd nieznana.

Вишимоуть^{a238}, || (311r/637) егоже оуби^b Миндогот[ъ]^c, и женоу^d его поаль^{e239}, и брат[ъ]ю^f его | побиль^{g240} Едивила^{h241}, Съпроудѣикаⁱ²⁴²; а се кнаси^j изъ | Лотвы^{j243}.

K[нази]
латов[ъ]скии

^a Я, k. 180v: Вишикѣт[ъ]; E, k. 226v: Вишикѣтъ

^b Я, k. 180v: ѣби

^c И, k. 250v: Миндоготъ; Я, k. 180v; E, k. 226v: Миндовгъ

^d Я, k. 180v; E, k. 226v: женѣ

^e Я, k. 180v: поал[ъ]

^f И, k. 250v: братью; Я, k. 180v: братию; E, k. 226v: братію

^g И, k. 250v; E, k. 226v: побиль; Я, k. 180v: побил[ъ]

^h П, k. 262v: Едивала

ⁱ И, k. 250v: Спроудѣика; Я, k. 180v; E, k. 226v: Сопрѣдѣка

^{j-j} И, k. 250v: из Даволтвы; Я, k. 180v: литовскимъ князем[ъ] имена; E, k. 226v: литовскимъ княземъ имена

²³² Postać skądinąd nieznana.

²³³ Postać skądinąd nieznana.

²³⁴ Postać skądinąd nieznana.

²³⁵ Wyjątkowy skądinąd przykład rejestracji dwóch pokoleń litewskiego rodu w tym czasie. Postać skądinąd nieznana.

²³⁶ Postać skądinąd nieznana.

²³⁷ Postać skądinąd nieznana.

²³⁸ Naszym zdaniem nie jest to osoba identyczna z Wisimotem, poległym pod Twiremtem (Twerami) w 1251 r. (zob. przyp. 864 poniżej), choć tak twierdzi np. E. Gudavičius (*Mindaugas*, s. 234). Trudno powiedzieć, kiedy kunigas ten został zabity przez Mendoga. Gdyby stało się to w 1251 r., powstawałaby duża sprzeczność pomiędzy informacją o pojęciu przez Mendoga wdowy po zabitym przeciwniku a naszą wiedzą na temat życia rodzinnego litewskiego króla. Wiadomo, że zarówno w czasie koronacji, jak i jeszcze w pocz. l. 60. XIII w. żoną Mendoga była Marta, matka Repekija i Ruklija. Nie ma więc tu miejsca na inną małżonkę, szczególnie w chrześcijańskim okresie życia monarchy. J. Latkowski zaproponował, by uznać wdowę po Wiszymucie za żonę Mendoga, z którą miał on Wojsielka (*Mendog*, s. 73 [372]) i prawdopodobnie – dodajmy – N., c. wydaną w 1254 r. za Szwarna Daniłowicza. To by oznaczało, że kunigas padł z ręki zwycięskiego przeciwnika nie później niż w 2. poł. l. 30. XIII w.

²³⁹ Zob. przyp. poprzed.

²⁴⁰ Nie ma możliwości określenia czasu rozprawienia się Mendoga z Bulewiczami. Zapewne wszyscy oni polegli w przybliżeniu w tym samym czasie, a więc jak zaznaczyliśmy wyżej, nie później niż w 2. poł. l. 30. XIII w. (zob. przyp. 238). W każdym razie, za wyjątkiem analizowanej wzmianki, reprezentanci tego rodu nie pojawiają się na kartach źródeł.

²⁴¹ Postać skądinąd nieznana. Nie jest oczywiste uczestnictwo tego kunigasa w zjeździe. Równie dobrze mógł on zostać wspomniany wyłącznie z tego powodu, że został zabity przez Mendoga.

²⁴² Postać skądinąd nieznana. Nie jest oczywiste uczestnictwo tego kunigasa w zjeździe. Równie dobrze mógł on zostać wspomniany wyłącznie z tego powodu, że został zabity przez Mendoga.

²⁴³ W rękopisie ewidentnie omyłkowo: „изъ Лотвы”. Bez wątpliwości chodzi tu o kunigasów z Dziawoły/Dziewałowta (Deltuva). Taką formę: „Давол[ъ]твы” ma niewątpliwie poprawniejszy w tym wypadku rękopis ipatiewski (*Ипатьевская летопись*, kol. 736). Pomyłka X jest zapewne świadectwem zastąpienia przez kopistę nieznaną sobie nazwy przez popularniejszą. Co do lokalizacji Dziewałowta zob.: H. Łowmiański, *Studia nad początkami*, t. II, s. 123–125; E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 144–145.

ЛИТВА ВОЮЕТ[Ъ]
ЛАХОВ[Ъ]

Юдькы^{a244}, Поукыикъ^{b245}, Бикши^{c246}, Ликѣикъ^{d247}. Си^e ж[е] | вси миръ даша кнасю^f Данилови^g и Васил[ъ]коу^h, и бѣ | землаⁱ покоина²⁴⁸, лахом[ъ]^k же не престающим[ъ] пакоста|щим[ъ]^l, и привед[е] на на^m лит[в]оу^{n o-o}, и воеваша лахи^p, и много | оубиства^q сътворишас[а]^r в них[ъ]²⁴⁹. ^tВ то ж[е] время^{s-t}

- ^a И, к. 250v: Юдьки; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Юдкы
^b И, к. 250v: Поукѣикъ; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Пѣкыикъ
^c Я, к. 180v; Е, к. 226v: Бѣкшы
^d И, к. 250v: Ликийкъ; Я, к. 180v: Ликийкъ[ъ]; Е, к. 226v: Ликѣикъ
^e Я, к. 180v: сий; Е, к. 226v: сѣй
^f И, к. 250v: кн[а]зю; Я, к. 180v: князю
^g Я, к. 180v: Данийлѣ; Е, к. 226v: Данийль
^h И, к. 250v: Василкоу; Я, к. 180v: Васил[ъ]кѣ Романовичемъ; Е, к. 226v: Василкѣ Романовичемъ
ⁱ Я, к. 180v: земля
^j Е, к. 226v: покойна
^k Я, к. 180v: лахом[ъ]
^l Я, к. 180v: пакостащи; Е, к. 226v: пакостащи
^m Я, к. 180v: на
ⁿ Я, к. 180v; Е, к. 226v литвѣ
^{o-o} Я, к. 180v: Данийл[ъ]; Е, к. 226v Данийль
^p И, к. 250v: лахы; Я, к. 180v: лахов[ъ]; Е, к. 226v: лахов[ъ]
^q И, к. 250v: оубиства; Я, к. 180v: ѣбийство; Е, к. 226v: оубиство
^r И, к. 250v: створиша; П, к. 262v: сътвориша; Я, к. 180v; Е, к. 226v: сотвориша
^s Я, к. 180v: время и
^{t-t} И, к. 250v: Въ лѣто ꙗꙋ ѿ кѣ. Не бысть ничтоже. Въ лѣто ꙗꙋ ѿ кѣ

²⁴⁴ Postać skądinąd nieznaną.

²⁴⁵ Postać skądinąd nieznaną.

²⁴⁶ Postać skądinąd nieznaną.

²⁴⁷ Postać skądinąd nieznaną.

²⁴⁸ Analiza powyższego ustępu skłania do wyciągnięcia kilku ważnych wniosków: istniała wyraźna hierarchia spośród ówczesnych kunigasów litewskich; ziemie „litewskie” podzielone były na liczne włości; ich władcy byli w stanie wspólnie działać na zewnątrz. Zwraca też uwagę zastosowanie trzech kryteriów wyliczania kunigasów: hierarchicznego (starsi i inni), terytorialnego (kunigasi z Litwy, Żmudzi i Deltawy), rodowego (Ruszkowicze, Bulewicze). Przybycie litewskich kunigasów miało miejsce w przybliżeniu „w tym czasie” co wydarzenia halickie datowane na jesień (październik) 1219 r. Realnie nieco po nich, bo przecież Daniel już zdołał wrócić – jak widać z relacji – do siebie. Poza tym Litwini byli stroną „dającą pokój”, a więc przeważającą w danym momencie w relacjach dwustronnych. Co do podstawowej literatury dotyczącej zjazdu zob. przyp. 223 na s. 71. Ostatnio na temat tego wydarzenia V. Jankauskas, *Русско-литовский договор 1219 года и внутриполитические отношения Литвы в первой четверти XIII века*, CR, seria I, t. V, s. 115–121.

²⁴⁹ Wydarzenia te pozwalają datować przekazy źródeł polskich i czeskich, które pod 1220 r. opowiadają o spustoszeniu ziem polskich przez Prusów i Rusinów (*Rocznik Krasieński do 1351 r.*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 132; *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. II, wyd. J. Emler, Praha 1874, s. 283; *Johannes Neplachonis Abbatis Opatovicensis Chronicon*, [w:] ibidem, t. III, wyd. J. Emler, Praha 1882, s. 472). Trudno przypuścić, aby mimo innego określenia najezdźców mowa była o dwóch różnych akcjach zbrojnych.

выиде | Фила^{a250 b-b} прегордый, надѣаса^c обіати^d землю, потре|бити море, съ^e многими^f оугры^{g251}, рек[ъ]шю^h емоуⁱ: «Един[ъ] | камен[ъ] много грън[ъ]-цевъ^j избивает[ъ]^{k252}», – а друго^k слово^l емоу | рек[ъ]ше^l прегордо: «Острый^m мечюⁿ, борзый коню, мно|гаа^o роуси^{p253}». Б[ог]оу^q же того не

Фила горды и рѣч[ъ] его пышна[а]

^a Я, к. 180v: Фила

^{b-b} И, к. 250v: древле

^c Я, к. 180v: надѣаса

^d И, к. 250v; Е, к. 226v: обати; Я, к. 180v: обати

^e И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: со

^f И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: многими

^g Я, к. 180v: ѳгры

^h И, к. 250v: рекшоу; Я, к. 180v; Е, к. 226v: рекшѳ

ⁱ Я, к. 180v; Е, к. 226v: емѳ

^j И, к. 250v: горньцевъ; Я, к. 180v; Е, к. 226v: горнцовъ

^k И, к. 250v: другое; Я, к. 180v: дрѳго; Е, к. 226v: дрѳгое

^{l-l} И, к. 250v: емоу рекшоу; Я, к. 180v: рекшѳ ему; Е, к. 226v: рекшѳ емѳ

^m И, к. 250v; П, к. 262v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: шстрый

ⁿ Я, к. 180v: мечъ

^o И, к. 250v; Е, к. 226v: многаа; Я, к. 180v: многаа

^p Я, к. 180v: руси; Е, к. 226v: рѳси

^q Я, к. 180v; Е, к. 226v: Богѳ

²⁵⁰ Najczęściej wzmiankowany (w l. 1219–1245) przez nasze źródło możny węgierski, przy czym zawsze negatywnie, co jest zjawiskiem wyjątkowym dla *Kroniki halicko-wołyńskiej* i świadczy – jak się wydaje – o dużej osobistej niechęci Romanowiczów i ich otoczenia wobec niego. Reprezentant rodu Szeretvai. W l. 1231–1232 wzmiankowany w węgierskich źródłach jako stolnik (seneszał) królewski, a następnie w 1234 r. na stanowisku bana szoprońskiego (A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 54, 198, 303. Zob. też M. M. Волощук, „Фила древле прегордый” / *Fila Supruniensis. Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття*, [w:] *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича*, Львів 2011 [= *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, t. XX], s. 189–196).

²⁵¹ Akcję Filii można datować najwcześniej na 1220 r. Jest przecież umiejscowiona zaraz po wydarzeniach, które niewątpliwie rozegrały się w tym roku. Wtedy też zerwał sojusz z Romanowiczami Aleksander Wsiewołodowicz i wreszcie, najpewniej jakiś czas przed 24 I 1221 r., ponownie pojawił się w ks. halickim Mściśław Udały (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 104–105). Tak też, choć bez szczegółowej analizy, M. Hruszewski (Xronologia podiū, s. 340, 380).

²⁵² Według A. Pautkina, mamy tutaj do czynienia z wykorzystaniem aforyzmu późnoantycznego poety Flawiusza Awiana. Co jeszcze ciekawsze, analogiczne *proverbium*, być może czerpiąc je właśnie z Awiana, zapisał wcześniej w swojej kronice Mistrz Wincenty zw. Kadłubkiem w brzmieniu: „Vincit conflictu lapis, cadet olla sub ictu [...] (Garnek, który zderzy się z kamieniem, z pierwszym pęknięciem uderzeniem [...])” (*Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, wyd. M. Plezia, [w:] MPH sn, t. XI, Kraków 1994, s. 158; Mistrz Wincenty (zw. Kadłubek), *Kronika polska*, przeł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 218). Zdaniem Pautkina aforyzm ten być może został realnie użyty przez Filię jako przynależny do zasobu kulturowego rycerza katolika, z drugiej strony nie jest wykluczone, że ruski dziejopis przejął go bezpośrednio od Mistrza Wincentego (*Афористические максимы в Галицко-Волынской летописи и польско-латинская литературная традиция*, [w:] *Древняя Русь и Запад. Научная конференция. Книга резюме*, Москва 1996, s. 84–85).

трѣпащю^a, во ино время^b | оубиенъ^c быс[тъ] Данїилом[ъ]^d Романовичем[ъ]^e
древле прегордыѣ²⁵⁴ | Фила^{f255}. Олѣѣандроу^g ж[е] ѡт[ъ]стѣпив[ъ]шю^h ѡт[ъ]
Данилаⁱ и ѡт[ъ] | В[а]сил[ъ]ка^j къ^k Лест[ъ]кови^l, ^{m-m} не бѣ боⁿ има помощи
ни ѡт[ъ] коле же^o, развѣе ѡт[ъ] Б[ог]а, доп[ъ]деже прїйде^p Мьстиславъ^q |
с Полов[ъ]ци^r. Изыде^s ж[е] Фила^t ^{u-u} съ многими^v оутры^v и лахы^w | из

^a И, к. 250v: терпащю; Я, к. 180v; Е, к. 226v: терпащѣ

^b Я, к. 180v: время

^c И, к. 250v: оубиень; Я, к. 180v: ѡбиен[ъ]

^d И, к. 250v: Даниломъ; П, к. 262v: Данїйлѡм[ъ]; Я, к. 180v: Данийлом[ъ] князем;
Е, к. 226v: княземъ Данїиломъ

^e И, к. 250v: Романовичемъ; Е, к. 226v: Роиановичемъ

^f Я, к. 180v: Фила

^g И, к. 250v: Сѡлѣксандроу; Я, к. 180v: Александрѣ; Е, к. 226v: Алѣѣандрѣ

^h И, к. 250v: ѡт[ъ]стоупившю; Я, к. 180v: ѡт[ъ]стѣпившю; Е, к. 226v: ѡт[ъ]стѣпившѣ

ⁱ Я, к. 180v: Данийла; Е, к. 226v: Данїїла

^j И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Василка

^k И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: ко

^l Я, к. 180v; Е, к. 226v: Лестковѣ

^{m-m} Я, к. 180v: Данийлѣ и Василкѣ; Е, к. 226v: Данїїлѣ и Василкѣ

ⁿ Я, к. 180v; Е, к. 226v: brak wygazu

^o И, к. 250v: кого; Я, к. 180v: кола; Е, к. 226v: кола

^p И, к. 250v: приде; Я, к. 180v: прїйде

^q И, к. 250v: Мьстиславъ; Я, к. 180v: Мстислав[ъ]; Е, к. 226v: Мстиславъ

^r И, к. 250v; Я, к. 180v: половци; Е, к. 226v: половци

^s И, к. 250v; Е, к. 226v: изыде

^t И, к. 250v: Фила; Я, к. 180v; Е, к. 226v: Фила

^{u-u} И, к. 250v; Я, к. 180v; Е, к. 226v: со многими

^v Я, к. 180v: ѣтры

^w Я, к. 180v: лахи; Е, к. 226v: лахи

²⁵³ Można odnieść wrażenie, jakby cały, obejmujący słowa: „mając nadzieję [...] liczna Rusi”, fragment jest trawestacją opowiadania Mistra Wincentego o zwycięstwie Kazimierza Sprawiedliwego nad Rusinami i Połowcami prowadzonymi przez Wsiewołoda Mścislawowicza, bądź co bądź stryja Daniela. Przecież pojawiają się tam oprócz odniesień do starcia garnka z kamieniem, również motywy morza bezskutecznie próbującego zalać skałę oraz konnego ataku na licznych Rusinów (*Magistri Vincentii dicti Kadłubek Chronica Polonorum*, s. 156–158; Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, s. 216–219). A może jest to przykład rozpowszechnionej w środowiskach dworskich Małopolski, Węgier i przede wszystkim na dworze Romanowiczów topiki rycerskiej, mającej przynajmniej częściowo źródło w poezji łacińskiej?

²⁵⁴ Zwrot: „древле прегордыи [wcześniej przehardy]” jest traktowany w literaturze jako przykład stosowania przez naszego autora zapożyczeń zaczerpniętych z literatury przekładowej. W tym wypadku pierwszym z uznawanych za pewne cytatów z ruskiej translacji *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza („*История Иудейской войны*”, t. I, s. 8, 368 [w. 464в, 13]; Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 99; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 130).

²⁵⁵ Odwołanie się autora do wydarzenia (bitwa pod Jarosławiem), które miało miejsce 17 VIII 1245 r. (zob. przyp. 761 poniżej). Bardzo wyraźne, a przecież nie jedyne, świadectwo powstania tego fragmentu, a w każdym razie jego zredagowania, nie wcześniej niż w 2. poł. I. 40. XIII w.

Галича, поем[ъ]^a боаре^b галиц[ъ]кый^c, и Сждислава^d ц[ъ]та^{e256}, | и Лазора^{f257},
и ины^g, а инїи^h разбѣгошас[а]ⁱ, загордѣл[ъ]^j бо са^k | бѣ. ^m-В то ж[е]
время^{l-m} прїйдеⁿ Лест[ъ]ко на Данила^o р-к[ъ] Щекаревоу^{p258}, | ^q-борона ити
емоу^q на помощь^r Мьстиславоу^s, тестеви | своемоу^{t259}. Кондратоу^u
ж[е] прїехав[ъ]шно^v мирити^w Лест[ъ]ка | и Данила^x, познавшю^y ж[е]
емоу^z лестъ Лест[ъ]ковоу^{aa}, и не | велѣ княсю^{ab} Данил[ъ]лови^{ac} [sic] ехати къ

Лест[ъ]ко на
Данила

^a И, к. 250v: поима; Е, к. 227v: поемъ

^b Я, к. 180v: боаре

^c И, к. 250v: галичкыа; Я, к. 180v: галицкие; Е, к. 227v: галицкїи

^d И, к. 250v: Соудислава; Я, к. 180v: Судислава; Е, к. 227v: СѸдислава

^e Я, к. 180v; Е, к. 227v: цта

^f И, к. 250v: Лозора; Я, к. 180v: Лзоря [sic]

^g И, к. 250v: і ины; Я, к. 180v; Е, к. 227v: и ины

^h И, к. 250v: ини; Я, к. 180v; Е, к. 227v: ины

ⁱ Я, к. 180v: разбѣгошася

^j И, к. 250v: загордѣ; Я, к. 180v: загорѣл; Е, к. 227v: загордѣль

^k Я, к. 180v: са

^l Я, к. 180v: врем[ѧ]

^{m-m} И, к. 250v: Въ лѣто ꙗꙋ ꙗꙋ кꙋ тишина быс[тъ]. Въ лѣто ꙗꙋ ꙗꙋ кꙋ

ⁿ И, к. 250v: приде; Я, к. 180v: прїйде

^o Я, к. 180v: Данийла; Е, к. 227v: Данїйла

^{p-p} Я, к. 180v: к ЩекаревѸ; Е, к. 227v: къ ЩекаревѸ

^{q-q} Я, к. 180v: борона ему ити; Е, к. 227v: борона емѸ ити

^r Я, к. 180v; Е, к. 227v: помочь

^s Я, к. 180v; Е, к. 227v: МстиславѸ

^t Я, к. 180v: своемоу; Е, к. 227v: своемѸ

^u И, к. 250v: Кондратови; Я, к. 180v: Кондрату; Е, к. 227v: КондратѸ

^v И, к. 250v: прїѣхавшоу; Я, к. 180v: приехав[ъ]шу; Е, к. 227v: прїехавшѸ

^w И, к. 250v: миритъ

^x И, к. 262v: Данило; Я, к. 180v: Данийла; Е, к. 227v: Данїйла

^y Я, к. 180v: познавшю; Е, к. 227v: познавшѸ

^z Я, к. 180v: ему; Е, к. 227v: емѸ

^{aa} Я, к. 180v: ЛестковѸ; Е, к. 227v: Лест[ъ]ковѸ

^{ab} И, к. 251r: кн[а]зю; Я, к. 180v: князю; Е, к. 227v: князю

^{ac} И, к. 251r: Данилоу; Я, к. 180v: Данийлови; Е, к. 227v: ДанїйлѸ

²⁵⁶ Jest to pierwsze chronologicznie potwierdzenie małżeństwa Filii z N., c. Sudysława (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 262). Pozwala ono też wnioskować o wieku wspomnianego bojara halickiego. Zwróćmy poza tym uwagę na jakże rzadkie podanie informacji (choć zdawkowej i rzucanej mimochodem) o reprezentantce halickich elit.

²⁵⁷ A. Jusupović utożsamia tę osobę z Łazarzem Domażyrczem, wzmiankowanym pod 1241 r. (zob. *ibidem*, s. 243), co jest prawdopodobne, lecz niemożliwe do potwierdzenia. Słuszny jest pogląd warszawskiego badacza, że mamy do czynienia z bojarem halickim, stronnikiem węgierskim (*ibidem*, s. 198–199).

²⁵⁸ Szczekarzew nad rzeką Wieprz, ob. Krasnystaw. Był to jeden z najdalej wysuniętych na zachód grodów w systemie obronnym ziemi włodzimierskiej. Zob.: SGKP, t. IV, 1983, s. 641–644; *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 208.

²⁵⁹ Wydarzenia te musiały rozegrać się już raczej podczas kolejnej wyprawy Mściława na Halicz, czyli w 1221 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 341, 380).

Лест[ь]коу^a. Фила^b ж[е] | ст[р]оашеса^c на бран[ь]²⁶⁰, мнаше^d же^e бо, ѿко
 никтож[е] может[ь] | стати проти^f емоу^g на бран[ь], остави^h ж[е] Каломанаⁱ
 в[ъ] Галичи^k и създа^l град[ь]^{m261} на ц[ь]рквинⁿ Пр[е]ч[и]стоа^o ^qВл[а]д[ы]-
 ч[и]ца н[а]шеа^{p-q} Б[огороди]ца^r, || (311v/638) ѿже не стерпѣв[ь]шо^s
 оскверненіа^t храма^u своего, вѣдас[ть]^v и | ^wв рѣци Мьстиславоу^w.
 Бѣ бо тоу^x с^y Коломанѡм[ь]^z Ивань^{aa262} | Лекин[ь]²⁶³, и Дмитрь²⁶⁴,

Коломан[ь]
 в Галичи
 королевич
 венгерский
 пишет .....
 въ второг[о] на
 лѣто
 рѣг [заріс]

^a Я, к. 180v; Е, к. 227v: Лесткови

^b Я, к. 180v: Фила

^c X: w wygazie stoashesa między „r” i „o” dostawiono poniżej „p”; И, к. 251r: строашеса; Я, к. 180v: стоаше; Е, к. 227v: стоаше

^d Я, к. 180v: мнаше

^e И, к. 251r; Я, к. 180v; Е, к. 227v: brak wyrazu

^f И, к. 251r; П, к. 262v: противоу; Я, к. 180v; Е, к. 227v: противѣ

^g Я, к. 180v: ему; Е, к. 227v: емѣ

^h И, к. 251r; Я, к. 180v; Е, к. 227v: встави

ⁱ Я, к. 180v; Е, к. 227v: Коломана

^j Е, к. 227v: вѣ

^k Е, к. 227v: Галичѣ

^l И, к. 251r; Я, к. 180v; Е, к. 227v: созда

^m И, к. 251r: градъ

ⁿ Я, к. 180v: церкви

^o И, к. 251r: Пречистое; Я, к. 180v: Пречистоа; Е, к. 227v: Свѣтъ

^p И, к. 251r: нашеа

^{q-q} Я, к. 180v; Е, к. 227v: brak wyrazów

^r И, к. 251r: Влад[ы]чца [sic]; Е, к. 227v: Б[огороди]цы

^s И, к. 251r: стѣрпѣвшю; Я, к. 180v: стерпѣваю; Е, к. 227v: стерпѣше

^t И, к. 251r: wskwerzenia; Я, к. 180v: wskwerzenia; Е, к. 227v: wskwereniа

^u Я, к. 180v: зрама [sic]

^v И, к. 251r: и вдастью; Я, к. 180v: вдаст[ь]

^{w-w} И, к. 251r: Мьстиславоу в рѣци; Я, к. 181r; Е, к. 227v: рѣци Мстиславѣ

^x Я, к. 181r: ту; Е, к. 227v: тѣ

^y Е, к. 227v: сѣ

^z И, к. 251r; Е, к. 227v: Коломаномъ; Я, к. 181r: Коломаном[ь]

^{aa} И, к. 251r; Е, к. 227v: Ивань; Я, к. 181r: Иван[ь]

²⁶⁰ Przekaz: „Фила ж[е] | ст[р]оашеса на бран[ь]” nawiązuje do Biblii. Zob.: 1 Sm 13, 6; Ps 147, 16; Jr 40, 10.

²⁶¹ W rękopisie użyto pojęcia: „град[ь]”. Jest to termin wieloznaczny, którego jednym z podstawowych znaczeń są: „umocnienia” i w takim znaczeniu należy go tutaj odczytywać (zob. np. К. С. Носов, *Терминология оборонительного зодчества*, s. 6–10).

²⁶² Rycerz węgierski, być może tożsamy z Ivanką, wzmiankowanym jako ban Pozsegi (Požega w Chorwacji) w 1232 r. Czy jest to postać identyczna z noszącym to samo miano wicebanem sławońskim i banem Zagrzebia, wzmiankowanym w 1242 r. oraz dworskim sędzią bratysławskim odnotowanym w 1248 r., nie wypowiadamy się (zob. A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 182, 229, 312–313).

²⁶³ Niemożliwy do zidentyfikowania w oparciu o dostępne nam dane rycerz węgierski.

²⁶⁴ Zapewne chodzi tu o Dymitra z rodu Aba, pedagoga Kolomana, sprawującego liczne funkcje administracyjne i dworskie, w późniejszym czasie męża Anastazji Aleksandrówny (zob. D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 397 oraz s. 300 niniejszego wydania).

и Бот[ъ]^{a265}. Половецкым[ъ]^b же пріехав[ъ]шим[ъ]^c | видѣти^d рати, и оугрѡм[ъ]^e же и лахом[ъ]^f гонащим[ъ]^g а^g, оуверноув[ъ]са^h половчин[ъ], застрѣли Оуза²⁶⁶ въ^j око^k, и спад[ъ]шю^l | емоу^m съⁿ фара^o, и взаша^p тѣло его, и плакашеса^q по | нем[ъ]^r. Наутріа^s же, на канон[ъ]^t с[ва]тыа^u Б[огороди]ца^{v267}, прійде^w Мьсти[слав]ъ^x рано на гордаго^y Филю и на оугры^z аа-съ лахы^{aa}, | и быс[тъ] бран[ъ] таж[ъ]ка^{ab} межи ими^{ac}. И одолѣ^{ad} Мьстиславъ^{ae}. | Бѣгающим[ъ]^{af} же оугром[ъ]^{af} и лахом[ъ]^{ag},

фила гордыи
з лахами ѡт
М[ъ]стислава
поражени

- ^a И, к. 251г: и бо; Е, к. 227v: Ботъ
^b И, к. 251г: Половецмь; Я, к. 181г: Половецким[ъ]; Е, к. 227v: Половецкимъ
^c И, к. 251г: приехавшимъ; Я, к. 181г: приехавшим[ъ]; Е, к. 227v: пріехавши
^d И, к. 251г: видити
^e И, к. 251г; Е, к. 227v: оугромъ; Я, к. 181г: ѡгром[ъ]
^f И, к. 251г; Е, к. 227v: лахомъ; Я, к. 181г: лахом[ъ]
^{g-g} И, к. 251г; Е, к. 227v: гонащимъ а; Я, к. 181г: гонащимъ а
^h И, к. 251г: оуверноувса; Я, к. 181г: ѡвернулса; Е, к. 227v: оувернѣлса
ⁱ Я, к. 181г: ѡгра; Е, к. 227v: Оугра
^j И, к. 251г: во; Я, к. 181г: в
^k И, к. 251г; Я, к. 181г: ѡко
^l Я, к. 181г; Е, к. 227v: спад[ъ]шѡ
^m Я, к. 181г: емоу; Е, к. 227v: емѡ
ⁿ И, к. 251г: с; Я, к. 181г; Е, к. 227v: со
^o Я, к. 181г: Фара
^p И, к. 251г: взаша; П, к. 263г; Е, к. 227v: възаша; Я, к. 181г: възаша
^q И, к. 251г; Е, к. 227v: плакашаса; Я, к. 181г: плакашаста
^r И, к. 251г; Е, к. 227v: немъ
^s И, к. 251г: наоутрѣа; Я, к. 181г: наѡтриа; Е, к. 227v: наоутрѣа
^t И, к. 251г: каноунъ; П, к. 263г: канѡн[ъ]
^u И, к. 251г: сватои; Я, к. 181г: с[ва]тыа; Е, к. 227v: с[ва]тыа
^v И, к. 251г: Б[огороди]ци
^w И, к. 251г: приде; Я, к. 181г: прійде
^x И, к. 251г: Мьстиславъ; Я, к. 181г; Е, к. 227v: Мстислав[ъ]
^y Я, к. 181г: гордого
^z Я, к. 181г: ѡгры
^{aa-aa} И, к. 251г: с лахы; Я, к. 181г: и на лахи; Е, к. 227v: и на лахи
^{ab} Я, к. 181г: тажка
^{ac} Я, к. 181г; Е, к. 227v: ними
^{ad} И, к. 251г; Я, к. 181г; Е, к. 227v: ѡдолѣ
^{ae} И, к. 251г: Мьстиславъ; Я, к. 181г; Е, к. 227v: Мстислав[ъ]
^{af} И, к. 251г; Е, к. 227v: оугромъ; П, к. 263г: оугрѡм[ъ]; Я, к. 181г: ѡгром[ъ]
^{ag} И, к. 251г; Е, к. 227v: лахомъ; Я, к. 181г: лахом[ъ]

²⁶⁵ Być może chodzi o węgierskiego rycerza, którego s. Mikos w 1255 r. odnotowany był na urządzie bana Somlyó (A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 191, 291).

²⁶⁶ Nie udało się zidentyfikować tego rycerza węgierskiego.

²⁶⁷ Najpewniej chodzi o wigilię Zwiastowania Bogurodzicy, czyli o 24 III 1221 r. W ten sposób określali datę wydarzenia m.in. B. Włodarski, L. Machniewicz i M. Bartnicki. Natomiast M. Hruszewskij błędnie uważał, że rozegrało się ono w przeddzień święta Wniebowzięcia NMP, a więc 14 VIII 1221 r. (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 254 na s. 106: tam odniesienia bibliograficzne).

Фила пойман[ъ] избѣно^a быс[тъ] их[ъ] множ[ъ]ство^b; | ѿтъ^c быс[тъ] величавыи^{d-d} Фила^e пароб[ъ]ком[ъ]^f Добрыненым[ъ]^{g268}, | егоже^h-в[ъ] выл[ъ]жи^h Жирославⁱ оукрал[ъ]^j бѣ, и обличеноу^k | емоу^l быв[ъ]шю^m, про него же погубиⁿ ѿтчиноу^o свою. И | побѣдив[ъ]шю^p же Мьстиславоу^q, поиде к^r Галичу^s. Бившим[ъ]^t | же са^u им[ъ] о^v врата градна^w,^x-и възбѣгоша же на комары²⁶⁹ ц[ъ]рквныа, инїи же оужи възвлачишас[а]^x, а фарѣ | их[ъ] поимаша, бѣ бо град[ъ] сътворень^y на ц[ъ]ркви^z. Онѣм[ъ]^{aa} | же стрѣлающим[ъ]^{ab} и каменїем[ъ]^{ac}

^a И, к. 251г: избѣно; Я, к. 181г: избіенно; Е, к. 227v: избѣенно

^b И, к. 251г: множество; П, к. 263г: мнѡж[ъ]ство; Я, к. 181г; Е, к. 227v: множество

^c И, к. 251г: и ѿтъ; Я, к. 181г: ѿт[ъ]

^{d-d} Я, к. 181г: и прегордый; Е, к. 227v: прегордый

^e Я, к. 181г: Фила

^f И, к. 251г: паробкомъ; Я, к. 181г; Е, к. 227v: паробком[ъ]

^g И, к. 251г: Добрыниномъ; Я, к. 181г: Добрининым[ъ]; Е, к. 227v: Добрыниным[ъ]

^{h-h} И, к. 251г; Е, к. 227v: лживыи; Я, к. 181г: в Выл[ъ]жи

ⁱ И, к. 251г; Е, к. 227v: Жирославъ; Я, к. 181г: Жирослав[ъ]

^j Я, к. 181г: ѡкрал[ъ]

^k И, к. 251г: ѡбличеноу; Я, к. 181г: ѡбличену; Е, к. 227v: ѡбличенѡ

^l Я, к. 181г: ему; Е, к. 227v: емѡ

^m И, к. 251г: бывшю; Я, к. 181г: бывшу; Е, к. 227v: бывшѡ

ⁿ Я, к. 181г: погуби; Е, к. 227v: погѡби

^o Я, к. 181г; Е, к. 227v: ѡтчинѡ

^p И, к. 251г: побѣдившоу; Я, к. 181г; Е, к. 227v: побѣдившѡ

^q И, к. 251г; Е, к. 227v: Мстиславѡ Кїевскомѡ; Я, к. 181г: Мстиславѡ кїевскому

^r Е, к. 227v: къ

^s Я, к. 181г: Галичу

^t И, к. 251г; Е, к. 227v: бившимъ; Я, к. 181г: бившу

^u Я, к. 181г: са

^v И, к. 251г; Я, к. 181г; Е, к. 227v: ѡ

^w И, к. 251г; Я, к. 181г: граднаа; Е, к. 227v: градна

^{x-x} И, к. 251г: възбѣгоша же на комары ц[ъ]рквныа; и инїи же оужи възвлачишася; Я, к. 181г: възбѣгоша же на комары церковныа; инїи же ѡжи възволочишася; Е, к. 227v: възбѣгоша же на камары церковныа; инїи же ѡже възвратишася

^y И, к. 251г: створень; Я, к. 181г; Е, к. 227v: сотворень

^z И, к. 251г; Е, к. 227v: ц[ъ]рквѣ; Я, к. 181г: церкви

^{aa} И, к. 251г; Я, к. 181г: ѡнѣм[ъ]; Е, к. 227v: ѡнымѡ

^{ab} И, к. 251г: стрѣлающимъ; Я, к. 181г: стрѣлающимсѡ; Е, к. 227v: стрѣлающимсѡ

^{ac} И, к. 251г: каменеи; Я, к. 181г: каменїем[ъ]; Е, к. 227v: каменїемѡ

²⁶⁸ Wymienione są tutaj dwie osoby, bezpośrednio N., parobek bojara Dobryni i pośrednio tenże możny. Dobrynia był bojarem na służbie u Mścislawa Mścislawowicza (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 134–135).

²⁶⁹ Ужыты в орыгинале термин „комары” А. Poppe objaśniał jako: „arkada, portyk, sklepienie, krypta o murowanym sklepieniu” (*Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w.*, oprac. A. Poppe, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, s. 30). Nie jest to do końca precyzyjne. W naszym wypadku można byłoby stwierdzić teoretycznie, że uciekający schronili się „na sklepieniach” cerkwi Bogurodzicy. Znaczyliby to w gruncie rzeczy, że weszli na dachy świątyni. Lepiej jednak chyba pisać o pomieszczeniach znajdujących się w górnej

мещюшим[ъ]^a на гража|ны^b, изнемогах^c жажею^d водною, не бѣ бо воды^e
| ^fв[ъ] них[ъ]^f. И прїехавшоу^g ж[е] Мьстиславоу^h, и вдашас[а]ⁱ емоу^j, |
изведени^k быша въ^l ц[ъ]ркве^{m270}. Даниловиⁿ бо^o прїехав[ъ]ш^p | въ^q малѣ
дружинѣ^r с^s Деманѡм[ъ]^t тысац[ъ]кым[ъ]^u, не | бѣ бо прїехал[ъ]^v въ^w
время^x то, потѡм[ъ]^y же прїеха^z Даниль^{aa} | къ^{ab} Мьстиславоу^{ac}, быс[тъ] радѡс[тъ]^{ad}

Сѡдислав[ъ]
приведен[ъ]
къ М[ъ]стиславу

- ^a И, к. 251г: мещюшимъ; Е, к. 227v: мечѣшым[ъ]; Я, к. 181г: мечущим[ъ]
^b И, к. 251г; Е, к. 227v; Я, к. 181г: гражаны
^c И, к. 251г: изнемогахоу; Я, к. 181г; Е, к. 227v: изнемогахѡ
^d Я, к. 181г: жаждею; Е, к. 227v: жаждоу
^e Я, к. 181г: води
^{f-f} И, к. 251г: в них[ъ]; Я, к. 181г: в них[ъ]; Е, к. 227v: оу нихъ
^g И, к. 251г: приѣхавшо; Е, к. 227v: прїехавшѡ; Я, к. 181г: приехавшу
^h П, к. 263г: Мьстиславѡ; Я, к. 181г; Е, к. 227v: Мстиславѡ
ⁱ Я, к. 181г: вдашася
^j Я, к. 181г: емоу; Е, к. 228г: емѡ
^k И, к. 251г: и сведени; Е, к. 228г: изведены
^l И, к. 251г: со; Я, к. 181г: ис; Е, к. 228г: изъ
^m И, к. 251г: ц[ъ]ркви; Я, к. 181г: церкве; Е, к. 228г: церкви
ⁿ Я, к. 181г: Даниййловѡ; Е, к. 228г: Данийловѡ
^o И, к. 251г: же
^p И, к. 251г: приѣхавшо; П, к. 263г: прїехавшо; Я, к. 181г: приехавшѡ; Е, к. 228г:
прїехавшѡ
^q И, к. 251г; Я, к. 181г: в
^r Я, к. 181г; Е, к. 228г: дрѡжинѣ
^s И, к. 251г: с; Я, к. 181г; Е, к. 228г: со
^t И, к. 251г: Демѡномъ; Я, к. 181г: Демѡном[ъ]; Е, к. 228г: Деманом[ъ]
^u И, к. 251г: тысачкымъ; Я, к. 181г: тысацком[ъ]; Е, к. 228г: тысацкимъ
^v И, к. 251г: приѣхалъ; Я, к. 181г: приехал[ъ]
^w И, к. 251г; Я, к. 181г; Е, к. 228г: во
^x Я, к. 181г: время
^y И, к. 251г: потом; Я, к. 181г: потом[ъ]; Е, к. 228г: потомъ
^z И, к. 251г: приѣха; Я, к. 181г: приехал[ъ]; Е, к. 228г: прїехал[ъ]
^{aa} И, к. 251г; Е, к. 228г: Данийль; Я, к. 181г: Данийл[ъ]
^{ab} И, к. 251г; Я, к. 181г; Е, к. 228г: ко
^{ac} Я, к. 181г; Е, к. 228г: Мстиславѡ
^{ad} И, к. 251г; П, к. 263г; Я, к. 181г; Е, к. 228г: радость

kondygnacji cerkwi, czyli emporach posadowionych na arkadach i sklepieniach dolnej kondygnacji i otaczających główną przestrzeń. Halicki sobór Bogurodzicy nie zachował się, jednak owe empory były zjawiskiem architektonicznym typowym dla większych ruskich świątyń.

²⁷⁰ Dokładniejszą relację o tym konflikcie znajdujemy w kronice Jana Długosza. Polski dziejopis podał m.in. imiona ruskich książąt wspierających Mściława Mściławowicza. Byli to Włodzimierz Dymitr Rurykowicz, Rościław Dawidowicz i Rościław Mściławowicz (*Ioannis Długossii Annales*, ks. VI, s. 206–209; pod błędną datą – 1209 r.). Długosz nie korzystał jednak według wszelkiego prawdopodobieństwa z relacji *Kroniki Romanowiczów*, lecz ze znacznie obszerniejszego i pisanego z perspektywy Mściława opowiadania tzw. *Latopisu kijowskiego Rościławowiczów* (zob. np.: В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 28, 38–39; Н. И. Щавелева, *Древняя Русь в „Польской истории“ Яна Длугоша (книги I–VI)*, tekst, przedm., koment., red. i uzup.

велика, с[ъ]п[а]съ^a бо их[ъ]^b Б[ог]ъ^c ѿт | иноплемен[ъ]ника^d. Все бо оугре^e и лахове^f оубіени^g | быша, а иніи^h ѿтиⁱ быша, а иніи^j бѣгающе по земли^k | истопоша, друси^l же смерды^{m271} избіениⁿ быша, || (312г/639) и никомоу^o рѣѿт них[ъ] оутек[ъ]ши^p, тако^q бѣ^r м[и]лость ѿт Б[ог]а^s роус[ъ]кои^t | земли^u. Потѿм[ъ]^v же приведоша Сѣдислава^w къ^x Мьстиславоу^y. | Ономоу^z ж[е] не помыслив[ъ]шно^{aa} о нѣм[ъ]^{ab} сла^{ac}, но м[и]лость емоу^{ad} | показав[ъ]шно^{ae}. Он[ъ]^{af}

^a Я, к. 181г; Е, к. 228г: спасль

^b И, к. 251г: brak wyrazu; Е, к. 228г: ихъ

^c И, к. 251г: Б[о]гоу

^d И, к. 251г: иноплеменьникъ; Я, к. 181г: иноплеменника; Е, к. 228г: иноплеменникъ

^e Я, к. 181г: ѿгре

^f И, к. 251г; Я, к. 181г; Е, к. 228г: лахове

^g И, к. 251г: оубьени; Я, к. 181г: на головѣ избьены; Е, к. 228г: на головѣ избьенны

^h И, к. 251г: инии; Я, к. 181г: иные; Е, к. 228г: иныи

ⁱ И, к. 251г: ѿти; Я, к. 181г; Е, к. 228г: ѿты

^j И, к. 251г: инии; Я, к. 181г; Е, к. 228г: иные

^k И, к. 251г: землѣ

^l И, к. 251г: друзии; Я, к. 181г: друзии; Е, к. 228г: дрѣзии

^m И, к. 251г: смерды; Я, к. 181г; Е, к. 228г: ѿт[ъ] смердов[ъ]

ⁿ И, к. 251г: избьени; Я, к. 181г: избьены; Е, к. 228г: избьенны

^o Я, к. 181г; Е, к. 228г: никомѣ

^{p-p} И, к. 251г: же оутекши ѿт[ъ] них[ъ] (ѿт[ъ] них[ъ] dodane, na marginesie z prawej strony, najprawdopodobniej przez innego kopistę rękopisu ipatiewskiego); Я, к. 181г: ѿт них[ъ] ѿтекшѣ; Е, к. 228г: ѿт нихъ оутекшѣ

^q Я, к. 181г; Е, к. 228г: така

^r И, к. 251г; П, к. 263г; Я, к. 181г; Е, к. 228г: бо

^s Е, к. 228г: brak wyrazu

^t Я, к. 181г: руской; Е, к. 228г: рѣской

^u И, к. 251г: землѣ; Я, к. 181г; Е, к. 228г: земли быст[ъ]

^v И, к. 251г; Я, к. 181г: потом[ъ]; Е, к. 228г: потомъ

^w И, к. 251г: Соудислава; Я, к. 181г; Е, к. 228г: Сѣдислава

^x И, к. 251г; Я, к. 181г: ко

^y Я, к. 181г; Е, к. 228г: Мстиславѣ

^z И, к. 251г; П, к. 263г: ѿномоу; Я, к. 181г: ѿному; Е, к. 228г: ономѣ

^{aa} И, к. 251г: помыслившю; Я, к. 181г: помыслившѣ; Е, к. 228г: помыслившѣ

^{ab} И, к. 251г: ѿ немъ; Я, к. 181г: ѿ нем[ъ]; Е, к. 228г: о немъ

^{ac} И, к. 251г; Е, к. 228г; Я, к. 181г: зла

^{ad} Я, к. 181г: ему; Е, к. 228г: емѣ

^{ae} И, к. 251г: показавшю; Я, к. 181г; Е, к. 228г: показавшѣ

^{af} И, к. 251г: он

A. В. Назаренко, Москва 2004, przyp. 349 na s. 447–448). Również niektóre zachowane ruskie latopisy podają informacje o tym starciu (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 251 na s. 105).

²⁷¹ Smerdowie, kategoria wolnych ludzi (w tym konkretnym kontekście prostych wojów). Jak zauważa T. Belikowa, słowo „smerd” w stosunku do wolnego Rusina zawsze traktowane było jako obraza (T. В. Беликова, *Княжеская власть и боярство Юго-Западной Руси в XI начала XIII вв.* [mpс Ленинградский ордена Ленина и ордена Трудового Красного

же, обоима^a нозѣ^bего, обѣщася^c | работѣ^d быти емоу^e. Мьстиславоу^f ж[е] вѣровав[ъ]шю^g сло|весем[ъ]^h его, и ч[ъ]стїюⁱ великою почтивѣ^j его, и Звиниго|род[ъ]^k дасть емоу^{l272}. ^mВ тѣ ж[е] врѣма^m ѿтстѣпил[ъ]ⁿ бѣ Алеѣандрѣ^o, | и сѣтвори^p мирѣ^q сѣ^r Лест[ъ]ком[ъ]^s, и сѣ^t Коломаном[ъ]^u, и сѣ^v Филею | грѣдым[ъ]^w, Романовичема^x не престааша^y хота^z сла^{aa}. | Побѣждени[и]^{ab} Мьстислави^{ac}, и по литов[ъ]ском[ъ]^{ad} воеванїи^{ae} | на лахы^{af} сѣтвори^{ag} а-мирѣ

^a И, к. 251r: вбоуимаа; Я, к. 181r: вбоймаа; Е, к. 228r: вбоймаа

^b И, к. 251r; Я, к. 181r; Е, к. 228r: нозѣ

^c Я, к. 181r: вбѣщася

^d Е, к. 228r: работень

^e Я, к. 181r: ему; Е, к. 228r: емѣ

^f Я, к. 181r: Мстиславу; Е, к. 228r: Мстиславѣ

^g И, к. 251r/251v: вѣровавшю; Я, к. 181r: вѣровавшу; Е, к. 228r: вѣровавшѣ

^h И, к. 251v: словесемь

ⁱ И, к. 251v: ч[ъ]стїю; Я, к. 181r: честию

^j И, к. 251v; Я, к. 181r; Е, к. 228r: почтивѣ

^k И, к. 251v: Звенигород; П, к. 263v: Звинигорѣд[ъ]; Е, к. 228r: Звиногород[ъ]

^l Я, к. 181r: ему; Е, к. 228r: емѣ

^m И, к. 251v: Въ лѣт[о] ѣсѣ ѿ кїи не быс[тъ] ничтоже. Въ лѣт[о] ѣсѣ ѿ кѣ; Е, к. 228r: В то же время; Я, к. 181r: В то же время

ⁿ И, к. 251v: ѿт[ъ]стоупилъ; Я, к. 181r: ѿт[ъ]ступил[ъ]; Е, к. 228r: ѿт[ъ]стѣпил[ъ]

^o И, к. 251v: Александрѣ; Я, к. 181r: Александер[ъ]; Е, к. 228r: Алеѣандрѣ

^p И, к. 251v: створи; Я, к. 181r; Е, к. 228r: сотвори

^q Я, к. 181r: мир[ъ]

^r И, к. 251v: с; Я, к. 181r; Е, к. 228r: со

^s И, к. 251v: Лестѣкомѣ; Е, к. 228r: Лест[ъ]комѣ

^t И, к. 251v: со

^u И, к. 251v: Коломаномѣ; П, к. 263v: Коломанѣм[ъ]

^v И, к. 251v: с; Е, к. 228r; Я, к. 181r: со

^w И, к. 251v: гордымѣ; Я, к. 181r; Е, к. 228r: гордым[ъ]

^x Я, к. 181r; Е, к. 228r: Романовича

^y И, к. 251v: престааше; Я, к. 181r: престоаша; Е, к. 228r: престоаша

^z Я, к. 181r: хота

^{aa} И, к. 251v; Я, к. 181r; Е, к. 228r: сла

^{ab} X: ta sama ręka, która robiła głosa na tej karcie dodała „po”. И, к. 251v: по побѣдѣ же; Я, к. 181r: по побѣждений; Е, к. 228r: по побѣжденїи

^{ac} Я, к. 181r; Е, к. 228r: Мстислави

^{ad} И, к. 251v: литовѣскомѣ; Я, к. 181r; Е, к. 228r: литовском[ъ]

^{ae} И, к. 251v: воеванїи; Я, к. 181r: воеванїи

^{af} Я, к. 181r: лахи; Е, к. 228r: лахи

^{ag} И, к. 251v: створи; Я, к. 181r: сотвори; Е, к. 228r

Знамени государственный университет имени А. А. Жданова, УДК 947.027], Ленинград 1990, s. 111). Forma ta miała zapewne wzmożnić negatywny stosunek czytelnika do osoby obdarzonej tym określeniem.

²⁷² Znakomity przykład na pozyskiwanie przez bojarów z rąk książąt nadań ziemskich/grodów lub urzędów (być może Sudysław został tysięcznikiem Zwenigorodu).

Держислав[ъ] и Творіан[ъ] | Лест[ъ]ко^a съ^b Данїилом[ъ]^c, и Васил[ъ]ком[ъ]^d, и Дръжиславом[ъ]^e h-Абрамовичем[ъ]²⁷³ и Творіаном[ъ]^f | Вѣтиховичем[ъ]^{g-h274}, а Романовичиⁱ створиста^j миръ съ^k | Деманом[ъ]^l тисац[ъ]кым[ъ]^{m275}. Утстѣпиⁿ Лест[ъ]ко ут[ъ] Александра^o. | В сѣботу^p ж[е] на ноч[ъ] поплєнено^q быс[тъ] около^r Белза^s и около^t Черв[ъ]-на^u Данилом[ъ]^v и Васил[ъ]ком[ъ]^w, и ^x-вса земля^x поплєнена^y | быс[тъ]: боарин[ъ]^z боарина^{aa} плєнив[ъ]шю^{ab276}, смердъ^{ac} смерда, | град[ъ]^{ad} града²⁷⁷, такоже

^{a-a} Я, к. 181v: Лест[ъ]ко мир[ъ]; Е, к. 228г: Лест[ъ]ко миръ

^b И, к. 251v: с; Я, к. 181v; Е, к. 228г: со

^c И, к. 251v: Даниломъ; Я, к. 181v: Данийлом[ъ]; Е, к. 228г: Данїилом[ъ]

^d И, к. 251v; Е, к. 228г: Василкомъ; П, к. 263v; Я, к. 181v: Василком[ъ]

^e И, к. 251v: Держиславомъ; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Держиславом[ъ]

^f И, к. 251v: Творѣаном[ъ]

^g И, к. 251v: Вотиховичемъ

^{h-h} Я, к. 181v; Е, к. 228г: brak wyrazów

ⁱ И, к. 251v: Романовича; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Романовичем[ъ]

^j И, к. 251v: створиста; Я, к. 181v; Е, к. 228г: сотвориста

^k И, к. 251v: brak wyrazu; Я, к. 181v; Е, к. 228г: со

^l И, к. 251v: Демѣаномъ; Я, к. 181v: Деманом[ъ]

^m И, к. 251v: тисацкымъ; Я, к. 181v: тисацким[ъ]; Е, к. 228г: тисацким[ъ]

ⁿ И, к. 251v: ут[ъ]стоупи; Я, к. 181v: ут[ъ]ступи; Е, к. 228г: ут[ъ]стѣпи

^o И, к. 251v: Сѣлександра; Я, к. 181v: Александра

^p И, к. 251v: С[оу]б[о]тоу; Я, к. 181v: Сѣботу; Е, к. 228г: Сѣботѣ

^q И, к. 251v: поплєно [sic]; Я, к. 181v; Е, к. 228г: поплѣнено

^r И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: около

^s И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Белза

^t И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: около

^u И, к. 251v: Червена; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Червна

^v И, к. 251v: Даниломъ; Я, к. 181v: Данийлом[ъ]; Е, к. 228г: Данїилом[ъ]

^w И, к. 251v: Василкомъ; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Василком[ъ]

^{x-x} Я, к. 181v: вса земля

^y Я, к. 181v; Е, к. 228г: поплѣнена

^z Я, к. 181v: боарин[ъ]

^{aa} Я, к. 181v: боарина

^{ab} Я, к. 181v: плєнившю; Е, к. 228г: плєнившѣ

^{ac} Я, к. 181v; Е, к. 228г: смерд[ъ]

^{ad} И, к. 251v: градъ

²⁷³ Dzierżysław Abrahamowicz, czyli Dzierżysław syn Abrahama, notowany jako kasztelan wiślicki w l. 1222–1223. Zob. *Urządnicy małopolscy*, s. 242–243.

²⁷⁴ Florian Wojciechowicz z rodu Awdańców. Kasztelan sieciechowski (1229), skarbnik krakowski (1234–1237), wojski krakowski (1242) i wojewoda sandomierski (1243–1244). Zob. *Urządnicy małopolscy*, s. 114, 131, 220, 240.

²⁷⁵ Zaczynał karierę na dworze Romana Mściśławowicza. Po jego śmierci pozostał wierny jego synom. Prawdopodobnie związany z ziemią włodzimierską (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 118–125).

²⁷⁶ Przekaz: „боарин[ъ] боарина плєнив[ъ]шю” nawiązuje do Biblii. Zob.: Iz 19, 2; Jr 15, 9.

²⁷⁷ Występujący w tym miejscu oryginału termin „городъ”, choć rzadko, występuje w znaczeniu społeczności zamieszkującej gród (СДЯ, т. II, s. 378–379).

не оставитиса^a ни единой | ^bвеси не плѣненѣи^b. Еже прит[ъ]чею^c гл[агол]ют[ъ]^d книги^e: «не | оставльшюса^f камени^g на камени²⁷⁸». Сію^h же нарѣчют[ъ]ⁱ | белжане^j «слоу^k ношь^l», сіа^m бо ношьⁿ слоу^o р-игроу им[ъ] зыгра^{p279}, | повоеваніе^q бо бахѣ^r преже^s свѣта. Мьстиславоу^t ж[е] | рек[ъ]шоу^u: «Пожалоуи^v брата^w Олеѣдра^x», и Данил[ъ]^y воротис[а]^z | въ^{aa} Волѣдимерь^{ab}, втиде вт[ъ] Белза^{ac280}. ad-В лѣта ж[е]-ad Данила^{ae}

Розгра-
бно

^a И, к. 251v; Е, к. 228г: встатиса; Я, к. 181v: вставитиса

^{b-b} И, к. 251v: вси плѣнени; Я, к. 181v: веси не плѣненои; Е, к. 228г: веси не плѣненно

^c Я, к. 181v: притьчею

^d И, к. 251v; Е, к. 228г: гл[агол]ютъ

^e И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: книги

^f И, к. 251v: вставльшюса[а]; Я, к. 181v: вставльшѣса; Е, к. 228г: вставшѣса

^g И, к. 251v: камень; Е, к. 228г: каменю

^h И, к. 251v; Я, к. 181v: сію

ⁱ И, к. 251v: наричють; Е, к. 228г: нарѣчѣтъ

^j И, к. 251v: белжанѣ; Е, к. 228г: brak wyrazu

^k И, к. 251v: злоу; Я, к. 181v; Е, к. 228г: злѣ

^l Я, к. 181v; Е, к. 228г: ночь

^m И, к. 251v; Я, к. 181v: сиа; Е, к. 228г: сіа

ⁿ Я, к. 181v; Е, к. 228г: ночь

^o И, к. 251v: злоу; П, к. 263v: слѣ; Я, к. 181v: злѣ; Е, к. 228г: brak wyrazu

^{p-p} И, к. 251v: игроу имь сыгра; Я, к. 181v: игра загра им[ъ]; Е, к. 228г: игрѣ имь собра

^q И, к. 251v: повоеваньи; Я, к. 181v; Е, к. 228г: повоеваны

^r И, к. 251v: бѣахоу; Я, к. 181v: бѣахѣ; Е, к. 228г: бѣахѣ

^s Е, к. 228г: преже

^t Я, к. 181v; Е, к. 228г: Мстиславѣ

^u И, к. 251v: рекшоу; Я, к. 181v; Е, к. 228г: рекшѣ

^v Я, к. 181v; Е, к. 228г: пожалѣи

^w Я, к. 181v; Е, к. 228г: брате

^x И, к. 251v: СѦлександра; Я, к. 181v: Александра; Е, к. 228г: Алеѣандра

^y Я, к. 181v: Данийл[ъ]; Е, к. 228г: Данійль

^z П, к. 263v: вѣротис[а]; Я, к. 181v: в воро[тиса]

^{aa} И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: в

^{ab} И, к. 251v: Володимерь; Я, к. 181v: Володимер[ъ]; Е, к. 228г: Володимерь

^{ac} И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228г: Белза

^{ad-ad} И, к. 251v: Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿ ли не быс[тъ] ничтоже. Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿ лѣ; Я, к. 181v; Е, к. 228г: В лѣта ꙗꙋ кѣ

^{ae} И, к. 251v: Данило; Я, к. 181v: Данийла; Е, к. 228г: Данійла

²⁷⁸ Przekaz: „не | оставльшюса камени на камени” nawiązuje do Biblii. Zob.: Mk 13, 2 (Апракос, с. 154–155, л. 109 а. 21–22); Mt 24, 1–2 (Апракос, с. 103, л. 63г). Пор.: А. С. Орлов, *К вопросу*, с. 111; *Литонис руський*, с. 379.

²⁷⁹ Aforyzm o złej grze zagranej przez noc uznawany jest za trawestację ustępu z ks. II *Kroniki* Malalasa, nie wiadomo jednak, czy dokonaną bezpośrednio z tego źródła, czy też za pośrednictwem tzw. *Chronografu judejskiego* lub może innej kompilacji (А. С. Орлов, *К вопросу*, с. 99). Patrz też podobny (bo dotyczący nie nocy, lecz rzeki Skyrт) frazeologizm w X, k. 320v (zob. s. 152 niniejszego wydania).

²⁸⁰ Wydarzenia te datowane były różnie. Np. М. Hruszewsk'kyj, L. Machnowec' i О. Pohorals'kyj uznali, że miały miejsce w 1222 lub 1223 г. (М. Грушевський, *Хронологія подій*,

и Васил[ь]ка^a Романович[ю]^b бѣхж^c вѣлѣдимер[ь]скїи^d бискоупи^{e281}, | бѣ бо Асафъ^{f282}, бл[а]жен[ь]нии^g пр[е]п[о]д[о]бнии св[а]т[ите]ль св[а]то^h горы²⁸³,

Еп[и]с[коп]и
Володимер[ь]стїи
за Васил[ь]ка,
и за Данила

^a И, к. 251v: Василка

^b И, к. 251v: Романовичю; Я, к. 181v; Е, к. 228v: Романовичов[ь]

^c И, к. 251v: бѣахоу; Я, к. 181v: бѣаху; Е, к. 228v: бѣах

^d И, к. 251v: володимѣрьскїи; Я, к. 181v: володимерстїи; Е, к. 228v: володимерстїи

^e И, к. 251v: пискоупѣ; Я, к. 181v; Е, к. 228v: бискупїи

^f Я, к. 181v: Асаф[ь]

^g Е, к. 228v: бл[а]женнии

^h Е, к. 228v: св[а]т[о]и

s. 342, 380; *Літопис руський*, s. 379; Я. Погоральський, *Олександр Белзький і Данило Галицький*, s. 221). Tymczasem M. Dimnik datował je na 1223 r. (M. Dimnik, *Mstislav Mstislavich „the Bold” († 1228): a unique Prince of Kievan Rus’*, „Mediaeval Studies”, t. LXX, 2008, s. 96: kanadyjski historyk przy okazji stwierdził, że interwencja Mściława w obronie Aleksandra była przejawem typowych działań władców Halicza dbających, by księżęta włodziimersko-wołyńscy zbytnio się nie wzmocnili). Niedawno D. Dąbrowski doszedł do wniosku, że wyprawa bełska odbyła się w 1221 r., choć nie można też wykluczyć roku następnego. Nawiasem mówiąc, taką sugestię przedstawił wcześniej B. Włodarski (idem, *Polska i Ruś*, s. 83; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 111). Przychylamy się do tej opinii, gdyż potwierdza ją układ chronologiczny informacji.

²⁸¹ Użyty termin: „бискоупи”, „пискоупѣ” należy traktować jako prawdopodobne zapożyczenie z j. polskiego (A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 101).

²⁸² Imię Asaf (ciekawy przykład funkcjonowania na Rusi w XIII w. imienia zaczerpniętego ze Starego Testamentu; por.: 1 Krn 6, 33–47; Ezd 3, 10) nie jest tożsame z Józefem popularnym na Rusi. Być może ze zniekształconym imieniem, jako: „Iosephi”, wymieniony w powstałym w końcu XVII w. spisie władcyków Włodzimierza (A. Гіль, I Скочиляс, *Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси*, Львів 2013, s. 15–16). Był wzmiankowany jako bp włodziimerski jeszcze w 1229 r., gdy ubiegał się o objęcie stanowiska arcybiskupa nowogrodzkiego (НПІ, s. 68, 274–275). Według grupy badaczy tożsame z imiennikiem wspomnianym w naszym źródle jako bp uhruski (A. Поппє, *Митрополиты и князья*, s. 464–465, przyp. 12; A. Jusupović, „Богу же изволивши Данилє созда градъ Холмъ”. *Geneza Chelma i jego biskupstwa*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 12, 2014, z. 6, s. 11–26). Istnieje jednak pogląd, że mamy do czynienia z dwoma różnymi hierarchami (Я. Н. Шапов, *Государство и церковь Древней Руси*, s. 53–54; A. В. Назаренко, Б. Н. Флоря, А. А. Турилов, *Владими́ро-Во́лыньская епархія*, s. 726–732; D. Dąbrowski, *Stan i charakter informacji Kroniki halicko-wołyńskiej o duchowieństwie ruskim czasów Daniela Romanowicza*, [w:] *Король Данило Романович: культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія*, red. М. Бевз, Ю. Лукомської, Львів 2016, s. 72; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, przyp. 1136 na s. 322). Na niemożność rozstrzygnięcia tego zagadnienia wskazał ostatnio A. Ju. Karpow (*Русская Церковь X–XIII вв.*, s. 188–189).

²⁸³ Monastyr Świętej Góry w Zimnie pod Włodzimierzem, powstał na cześć Athosu (Świętej Góry). Wzmiankowany po raz pierwszy w XI w. (zob.: *Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской Империи (с библиографическим указателем)*, zest. В. В. Зверинский, ks. I–III, Санкт-Петербург 2015, nr 1610; В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 158; С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 202, 205, 229; В. Рожко, *Лечерні монастирі Волині і Полісся. Історико-краєзнавчий нарис*, Луцьк 2008, s. 43–56).

| и потом[ъ]^a бѣ Василю^{b284} ѿт С[ва]тѡе горы, и потом[ъ]^c бѣ Никифор[ъ]
 || (312v/640) прор[о]кѡм[ъ]^d Станило^{e285}, бѣ бо^f слоуга^g Васил[ъ]ковъ^{h286}
 преждеⁱ. | И потѡм[ъ]^j Коузма^{k287}, кроткыи^l м-смирен[ъ]ныи пр[е]п[о]д[о]-
 бныи^m, бискоуп[ъ]ⁿ | вълдимер[ъ]скіи^o. Б[ог]оу^p же изволив[ъ]шю^q, Даниль^r
 създа^s град[ъ]^t u-u | именем[ъ] Холмъ. Създаніе^v же его^w иногда

Холм[ъ] град
 создан[ъ] ѿт[ъ]
 Данила

^a И, к. 251v; Е, к. 228v: потомъ

^b И, к. 251v: Василѣи; Я, к. 181v: Василии

^c И, к. 251v; Е, к. 228v: потомъ

^d И, к. 251v: прирокомъ; П, к. 263v; Я, к. 181v: пророком[ъ]

^e Я, к. 181v; Е, к. 228v: ставило

^f Я, к. 181v; Е, к. 228v: бѣло

^g Я, к. 181v; Е, к. 228v: слѣга

^h И, к. 251v; Е, к. 228v: Василковъ; Я, к. 181v: Васил[ъ]ков[ъ]

ⁱ И, к. 251v: преже

^j И, к. 251v; Е, к. 228v: потомъ; Я, к. 181v: потом[ъ]

^k Я, к. 181v; Е, к. 228v: Кѡзма

^l Я, к. 181v: кроткий; Е, к. 228v: кроткѣи

^{m-m} И, к. 251v: пр[е]п[о]д[о]бныи смиренныи; Я, к. 181v: смьрен[ъ]ный и пр[е]п[о]д[о]б-
 ныи; Е, к. 228v: смиренный и пр[е]п[о]д[о]бный

ⁿ И, к. 251v: пискоупъ; Я, к. 181v; Е, к. 228v: епископъ

^o И, к. 251v: володимерьскыи; Я, к. 181v: володимер[ъ]скій; Е, к. 228v: володимерскѣи

^p Я, к. 181v: Богу; Е, к. 228v: БоѢ

^q И, к. 251v: изволившю; Я, к. 181v; Е, к. 228v: изволившѣ

^r Я, к. 181v: Данийл[ъ]; Е, к. 228v: Даниль

^s И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228v: созда

^t Я, к. 181v; Е, к. 228v: храм[ъ]

^{u-u} П, к. 263v: волею

^v И, к. 251v; Я, к. 181v: создание; Е, к. 228v: созданіе

^w Е, к. 228v: егѡ

²⁸⁴ Wymieniony jako „Basilius” w powstałym w końcu XVII w. spisie władcyków Włodzimierza po osobie określonej jako: „Iosephi”, a przed Niceforem (A. Гиль, I Скочиляс, *Володимирьско-Берестейська епархія*, s. 15–16). Zajmował stanowisko pomiędzy najwcześniejszej 1229, kiedy jeszcze jest odnotowany Asaf, a dłuższy czas przed 1269 r., bowiem miał jeszcze dwóch następców działających za życia Wasylka Romanowicza. Zob. też A. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 75–76.

²⁸⁵ Wymieniony jako „Niciphorus” w powstałym w końcu XVII w. spisie władcyków Włodzimierza po osobie określonej jako: „Basilius”, a przed Kuźmą (A. Гиль, I Скочиляс, *Володимирьско-Берестейська епархія*, s. 15–16).

²⁸⁶ Nader ciekawy przykład zależności duchownego wobec księcia, i kariery, jaką zapewne dzięki temu zrobił.

²⁸⁷ Wymieniony jako „Cosmas” w powstałym w końcu XVII w. spisie władcyków Włodzimierza po osobie określonej jako: „Niciphorus”, a przed Eusegeniuszem (A. Гиль, I Скочиляс, *Володимирьско-Берестейська епархія*, s. 15–16), który – jak wiemy – był notowany w końcu panowania Włodzimierza Wasylkowicza (zob. przyp. 1394 poniżej). Zapewne był ostatnim biskupem za życia Wasylka Romanowicza. Czy przeżył księcia, co byłoby możliwe jedynie, jeśliby założyć, że mamy do czynienia ze wstawką z czasów Włodzimierza Wasylkowicza, trudno powiedzieć. Nie podejrzewamy jednak. Użyte wobec niego epitety zdają się wprost sugerować, że jego zgon nastąpił wcześniej. Oczywiście jest to również wyłącznie przypuszczenie. Por. A. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 241.

скажем[ь]²⁸⁸. Б[о]жією^a | волею избранень^b быс[ть] и поставлен[ь] быс[ть]^c
 Иван[ь]^{d289} бискоупь^e | кназем[ь]^f Данилѡм[ь]^g ѡт клироса великое ц[ь]ркви^h
 С[ва]тыяⁱ Б[огороди]ци^j | Волдимер[ь]ское^k. Бѣ бо преже^l того бискоупь
 Асафь²⁹⁰ | въ^m Оугров[ь]скоуⁿ²⁹¹, иже стѣпи^o на стол[ь] митрополии^p и | за то

^a И, к. 251v: Б[о]жиєю же; Я, к. 181v: Божиєю

^b И, к. 251v; Я, к. 181v; Е, к. 228v: избрань

^c Я, к. 181v; Е, к. 228v: brak wyrazu

^d Я, к. 181v: Иван[ь]; Е, к. 228v: Иванъ

^e И, к. 251v: пискоупь; Я, к. 181v: бискупь; Е, к. 228v: бискупь

^f И, к. 251v; Е, к. 228v: кназем[ь]; Я, к. 181v: князем[ь]

^g И, к. 251v: Даниломь; Я, к. 181v: Данийлом[ь]; Е, к. 228v: Данійлом[ь]

^h Я, к. 181v: церкве; Е, к. 228v: ц[ь]ркве

ⁱ И, к. 251v: С[ва]тѡи; П, к. 263v: с[ва]тыя; Я, к. 181v: С[ва]тыя; Е, к. 228v: Пр[е]-
с[ва]тыя

^j П, к. 263v; Я, к. 181v; Е, к. 228v: Бо[городи]ца

^k И, к. 251v: Володимерьской; П, к. 263v: Вълдимер[ь]ское; Я, к. 181v: Володимер[ь]-
ское; Е, к. 228v: Володимерскоѡ [sic]

^l Е, к. 228v: прежде

^m И, к. 251v: в; Я, к. 181v; Е, к. 228v: во

ⁿ И, к. 251v: оугровьскыи; Я, к. 181v; Е, к. 228v: ѡгровскѡ

^o И, к. 251v: скочи; Я, к. 181v; Е, к. 228v: стѣпи

^p И, к. 251v: митрофолить; Я, к. 181v; Е, к. 228v: митрополій

²⁸⁸ Zapowiedź ta została zrealizowana (zob. s. 395–404).

²⁸⁹ Jak powiada źródło, duchowny wywodzący się z kleru włodziemskiego. Notowany kilkakrotnie w późniejszych partiach źródła, aż po koniec 1259 r. Jeden z niewielu duchownych, których można uznać za współpracowników króla Daniela (D. Dąbrowski, *Stan i charakter informacji*, s. 71, 75; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 323. Według W. Paszuty jeden z autorów *Kroniki halicko-wołyńskiej* (zob. wstęp, s. LXIV). Ostatnio o tym hierarsze A. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 177–179).

²⁹⁰ Według X Asaf uhruski po mianowaniu na metropolię kijowską i jej utracie przeszedł na biskupstwo chełmskie. Tymczasem opowiadanie II sugeruje, że Asaf samowolnie przyjął tytuł metropolity, a gdy go utracił, przeniesiono siedzibę biskupstwa z Uhruska do Chełma. Przede wszystkim podkreślamy, że nie jest jasna kwestia tożsamości Asafa włodziemskiego z Asafem uhruskim. Naszym zdaniem, co nawiązuje zresztą do opinii innych badaczy, były to dwie różne osoby (zob. przyp. 282 na s. 86). Sama w sobie jest to przesłanka sugerująca prawidłowość rozwiązania zawartego w X. Po drugie i najważniejsze, w rękopisie chlebnikowskim mowa o objęciu przez Asafa po nieudanej próbie zajęcia metropolii eparchii chełmskiej. Taka narracja całkowicie wyklucza możliwość przyjęcia poglądu, że hierarcha działał bez wiedzy Daniela. Co więcej, na korzyść wariantu chlebnikowskiego działa też logika. Czy mianowicie książę – fundator eparchii, miał ją translokować tylko dlatego, że tamtejszy biskup postąpił samowolnie? Poza tym, gdyby Asaf utrzymał stanowisko metropolity, byłoby to z korzyścią dla Daniela, bo miałby on w Kijowie na czele hierarchii reprezentanta swojego kleru. Nasza hipotetyczna rekonstrukcja wydarzeń przedstawia się więc następująco. Być może po opanowaniu przez Daniela Kijowa, co nastąpiło w grudniu 1239/styczniu 1240 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 214–215), książę zdecydował się osadzić na tronie metropolity swego nominata. Nie jest wykluczone, że próba taka została podjęta nieco później, po powrocie Romanowicza z Polski, po wiosnie 1241 r., gdy rościł on sobie ewidentnie pretensje do decydowania o losach stołecznego grodu całej Rusi. Było to oczywiście możliwe jedynie

сврѣжень^a быс[тъ] съ^b стола своего и приведен[ъ]^c быс[тъ] ^dна | бископ[ъ]ю^d
в^e Холмь. ^fВ то же[е] лѣто^f прїиде^g неслыханаа^h рат[ъ] | безбожнїиⁱ моавитане^j292,
рекомыи татарове^k293, прїй|доша^l на землю половец[ъ]кою^m294, половец[ъ]ⁿ
же став[ъ]шим[ъ]^o | ^aЮргїи^p Кончакович[ъ]²⁹⁵ бѣ бол[ъ]ше всѣх[ъ]^q половец[ъ]

В лѣт[о] сѣлѣ:
1224

Татаре новаа
рат[ъ] на
половцѣв[ъ]

^a И, к. 251v: свѣржень; Я, к. 181v; Е, к. 228v: свержень

^b И, к. 251v: brak wyгазу

^c И, к. 251v: переведена

^{d-d} И, к. 251v: пискоупья; Я, к. 181v: на бискупїю; Е, к. 228v: на бискѣпїю

^e И, к. 251v: во; Е, к. 228v: въ

^{f-f} И, к. 251v: Вѣ лѣт[о] ꙗꙋ ꙗꙋ лѣ; Я, к. 181v; Е, к. 228v: в та же лѣта

^g И, к. 251v: приде; Я, к. 181v; прїиде

^h И, к. 251v; Я, к. 181v: неслыханаа; П, к. 264r: неслыханаа; Е, к. 228v: неслыханнаа

ⁱ И, к. 251v: безбожнїи; Я, к. 181v; Е, к. 228v: безбожнїи

^j Я, к. 181v: моавитане

^k И, к. 252r: татарѣе

^l И, к. 252r: придоша; Я, к. 181v: прїидоша

^m Я, к. 181v; Е, к. 228v: половецкѣю

ⁿ И, к. 252r: половецѣмь

^o И, к. 252r; Я, к. 181v: ставшимъ

^p И, к. 252r: Юргїи

^q И, к. 252r: болише всѣхъ

w warunkach sediswakancji. Tymczasem o losach wzmiankowanego tylko w 1236 r. metropolity Józefa w czasach nawały mongolskiej nic nie wiadomo (zob. na jego temat A. Попп, *Митрополиты и князья*, s. 467–468). Jakieś czynniki spowodowały, że Asaf nie zdołał się jednak utrzymać w Kijowie (brak zgody Nicei?, brak zgody Mongołów?). Wrócił więc do państwa Romanowiczów na swoje dotychczasowe stanowisko, przy czym dokonana najpewniej bezpośrednio po najeździe mongolskim transllokacja stolicy eparchii ze zniszczonego i mało obronnego Uhruska do umocnionego Chełma, wybranego na nową stolicę, spowodowała, że mógł zostać nazwany pierwszym biskupem chełmskim.

²⁹¹ Z pozycji, w których omawiana jest kwestia powstania biskupstwa chełmskiego i jego pierwszego pasterza, warto przykładowo wymienić: E. E. Голубинский, *История русской церкви*, t. I, cz. 1, Москва 1901, s. 339–340; Я. Н. Щапов, *Государство и церковь Древней Руси*, s. 52–54; S. Senyk, *A History of Church in Ukraine*, t. I, s. 143; A. Попп, *Митрополиты и князья*, s. 467–468; A. Poppe, *The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kievan Rus' to 1300*, [w:] idem, *Christian Russia in the Making [= Variorum collected studies series, nr 867]*, Aldershot–Burlington 2007, s. 360–361; A. Jusupović, *«Богу же изволившю»*, s. 11–26.

²⁹² Biblijny synonim ludu pogańskiego. Nazwa „Moabici” pochodzi od Moaba, kazirodczego syna Lota i jego starszej córki.

²⁹³ Nazwa ludu stepowego wywodzącego się z terenów pn.-zach. Mongolii i rejonu Bajkału. Wchodzili w skład wieloetnicznego mongolskiego imperium Czyngis-chana. W trzynastowiecznej Rusi oraz Europie Mongołów nazywano Tatarami.

²⁹⁴ Jak widać, mowa tutaj o mongolskiej kampanii przeciw Połowcom. Jak tymczasem wiadomo, najeźdźcy jesienią i wczesną zimą 1222 r. rozbili Alanów i Połowców, a w styczniu 1223 r. zdobyli Sudak na Krymie (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 115: tam odniesienia do źródeł i literatury).

²⁹⁵ S. pogromcy Igora Światosławowicza (1185 r.), chana Połowców Konczaka. Ok. 1205 r. jego – być może małoletnią – c. poślubił Jarosław, s. Wsiewołoda Wielkie Gniazdo. Nie jest

половцѣ
поражены вт[ъ]
Татаров[ъ]
помочи вт[ъ]
Рꙋси просат[ъ]

В лѣт[о] 6727
рож[ъ]ства 1219

не може стати^{a*} | противоу^b лицю их[ъ]. ^cБѣгающе емоу^c, ^d-и мнози избіе|ни быша^d, до рѣкы^e Днѣпра. Татарове^f же възврати|шас[а]^g, идоша въ^h вежиⁱ²⁹⁶ своаⁱ. Прибѣгшим[ъ] же половцем[ъ] | многим[ъ]^k в роускою^l землю, гл[агол]ющим[ъ] же им[ъ] роускым[ъ]^m князем[ъ]ⁿ: «Аще не поможете^o нам[ъ], мы н[ы]нѣ иссѣчени^p быхом[ъ], а вы | наутріе^q иссѣчени^r бѣдете^s». Бывшю^t ж[е] свѣтоу^u всѣх[ъ]^v кня|сей^w въ^x градѣ Кіевѣ^y, сътвориша^z свѣтъ[ъ]^{aa}

^{a-a} X: brakujący wers dopisany na dole karty (w tekście miejsce oznaczone czerwoną gwiazdką);

Я, k. 181v; E, k. 228v: brak wersu

^b Я, k. 181v; E, k. 228v: противѣ

^{c-c} И, k. 252r: бѣгаючи же емоу; Я, k. 181v; E, k. 228v: бѣгающим[ъ] им[ъ]

^{d-d} И, k. 252r: мнози избіени быша; Я, k. 181v; E, k. 228v: избіены быша мнози

^e Я, k. 181v; E, k. 228v: рѣки

^f И, k. 252r: Татаром

^g И, k. 252r: возвратившася; Я, k. 181v: возвратишася во своа си; E, k. 228v: возвратишася во своа си

^h И, k. 252r: в; Я, k. 181v; E, k. 228v: во

ⁱ И, k. 252r; Я, k. 181v; E, k. 228v: вежа

^j И, k. 252r; П, k. 264r; E, k. 228v: своа; Я, k. 181v: своа

^k И, k. 252r: brak wyrazu; Я, k. 181v; E, k. 228v: многимъ

^l Я, k. 181v: рускѣю; E, k. 228v: рꙋскѣю

^m И, k. 252r: роускимъ; Я, k. 181v: руским[ъ]; E, k. 228v: рꙋским[ъ]

ⁿ И, k. 252r; E, k. 228v: князем[ъ]; Я, k. 181v: кн[а]зем[ъ]

^o И, k. 252r: поможета

^p И, k. 252r: исѣчени; Я, k. 181v; E, k. 228v: изсѣчены

^q И, k. 252r: наутрѣ; Я, k. 181v: наутрие; E, k. 228v: наутрие

^r И, k. 252r: исѣчени; Я, k. 181v; E, k. 228v: изсѣчены

^s И, k. 252r: боудете; Я, k. 181v: будете; E, k. 228v: бѣдете

^t И, k. 252r: бывшю; Я, k. 181v; E, k. 228v: бывшѣ

^u И, k. 252r: свѣтоу; Я, k. 182r: совѣту; E, k. 228v: совѣтѣ

^v И, k. 252r: всих[ъ]

^w И, k. 252r: князѣи; Я, k. 182r: кн[а]зей руских[ъ]; E, k. 228v: кн[а]зей рꙋских[ъ]

^x И, k. 252r; Я, k. 182r; E, k. 228v: во

^y И, k. 252r: Кіевѣ; Я, k. 182r; E, k. 228v: Кіевѣ

^z И, k. 252r: створиша; Я, k. 182r; E, k. 228v: сотвориша

^{aa} И, k. 252r: свѣтъ; Я, k. 182r; E, k. 228v: совѣтъ

wykluczone, że w momencie, gdy rozegrała się bitwa nad Kałką, już nie żył, pokonany przez Mongołów. Co do losów Jerzego są też inne opinie (A. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Русские имена половецких князей*, s. 103–114, 122–125. Por. С. А. Плетнева, *Юрий Кончакович*, [w:] ДРСМЭ, s. 908).

²⁹⁶ W rękopisie: „вежи своа”. Jest to w tym wypadku – z jednej strony – określenie często mobilnych domów czy wprost krytych wozów koczowników (teleg itp.) lub od koczowników zapożyczonych, z drugiej, metonimia ich koczowisk (por.: И. И. Срезневский, *Материалы*, t. I, kol. 482; А. П. Новосельцев, *Термин „вежа” в древнерусских источниках*, „ДГ за 1987”, Москва 1989, s. 13–18; СДЯ, t. I, s. 377). W tłumaczeniu (*Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów)*, tłum. i oprac. D. Dąborowski, A Jusupowicz, Kraków 2017) w analogicznych miejscach pozostawiamy termin: „wieża” jako wieloznaczny, podając jednak zawsze odwołanie do tego przypisu lub potrzebne objaśnienie.

сице: «Лоуче^a б-бы | нам[ъ]^b ес[тъ] пріати^c на^d чюжеи^e земли^f, нежели на сво-
еи». Тогда бо | бѣ^g Мьстиславъ^h Романовичъⁱ²⁹⁷ в[ъ]^j Києвѣ^k, а Мьстиславъ^l |
Козел[ъ]скыи^{m298} въⁿ Чернѣговѣ^{o299}, а Мьстиславъ^p Мьстиславич[ъ]^q в^r Галичи^s,
тїи^t бо бѣх^u старїишины^v в^w роуской^x | земли. Гюргїа^y же кнаса^z

K[нази] старшіи
рѣскїи и их[ъ]
рада их[ъ]
на татарв[ъ]

^a И, к. 252г: лоуче ны; Я, к. 182г: лучше; Е, к. 228v: лѣчше

^{b-b} И, к. 252г: бы есть; Я, к. 182г: бо нам[ъ]; Е, к. 228v: бо намъ

^c И, к. 252г: приати ѿ; Я, к. 182г: приати ѿ; Е, к. 228v: приатї ѿ

^d Е, к. 228v: въ

^e Я, к. 182г: чужои; Е, к. 228v: чѣжои

^f И, к. 252г: землѣ

^g И, к. 252г: бѣахуть

^h Я, к. 182г; Е, к. 228v: Мстиславъ

ⁱ И, к. 252г: Романовичъ

^j И, к. 252г; Я, к. 182г: в

^k И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 228v: Києвѣ

^l И, к. 252г: Мьстиславъ; Я, к. 182г; Е, к. 228v: Мстиславъ

^m И, к. 252г: в Козельскѣ; Я, к. 182г: Козел[ъ]скїи; Е, к. 228v: Козелскїи

ⁿ И, к. 252г: и в; Я, к. 182г: в

^o И, к. 252г; Е, к. 228v: Черниговѣ

^p И, к. 252г: Мьстиславъ; Я, к. 182г; Е, к. 228v: Мстиславъ

^q Я, к. 182г; Е, к. 228v: brak wyrazu

^r Е, к. 228v: въ

^s И, к. 252г: Галичѣ

^t И, к. 252г: то; Я, к. 182г: тий; Е, к. 228v: тый

^u И, к. 252г: бѣахоу; Я, к. 182г: бѣахѣ; Е, к. 228v: бѣахѣ

^v И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 228v: старѣишины

^w Е, к. 228v: въ

^x Я, к. 182г: руской; Е, к. 228v: рѣской

^y И, к. 252г: Юрьѿ; Я, к. 182г: Гюргїа; Е, к. 228v: Гюргїа

^z И, к. 252г; Е, к. 228v: кназа; Я, к. 182г: кн[ѿ]за

²⁹⁷ Mściślaw Borys Romanowicz (ur. 1156–1162 r., zm. 31 V / pocz. VI 1223 r. w bitwie nad Kałką). Reprezentant smoleńskiej linii Mściślawowiczów, s. Romana Rościślawowicza i N., c. Światosława Olegowicza. Ks. kijowski od 1212 r. (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 179: z poważnymi błędami rzeczowymi; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 449–453; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 492–494).

²⁹⁸ Mściślaw Światosławowicz (ur. l. 60. XII w.?, zm. 31 V / pocz. VI 1223 r. w bitwie nad Kałką), s. Światosława Wsiewłodowicza i Marii Wasylkówny z połockiej linii Rurykowiczów. Pomiedzy 1215 a 1220 r. został seniorem Olegowiczów czernihowskich (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 118; M. Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*, s. 290–297; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 499–500).

²⁹⁹ Czernihów, gród położony na wysokim, prawym brzegu Desny. Jeden z najważniejszych centrów średniowiecznej Rusi. Stolica podlegającej podziałom dziedziny Olegowiczów. Ob. Чернігів, m. obw., Ukraina (ЕСЛГН, s. 173; В. П. Коваленко, *Чернигов*, [w:] ДРСМЭ, s. 876–877 i n.). Zob. też co do Czernihowszczyzny w interesującym nas czasie np.: M. Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146–1246* (historia polityczna); А. К. Зайцев, *Черниговское княжество X–XIII вв. Избранные труды*, Москва 2009 (tam m.in. obszerna bibliografia oraz notki na temat grodów i toponimów).

^aвеликого сѣждал[ъ]ского^{-a300} | не бы^b в том[ъ] сѣвѣтѣ^c. Се же пакы^d и младїи^e кнаси^f: | ^mДаниль^g Романович[ъ]^h, ⁱМихаиль Всеволодич[ъ]⁻ⁱ³⁰¹, Всеволод[ъ] | Мьстиславич[ъ]³⁰² кїевскїи^j и инїи^k ^lмнвси кнаси^{-l-m303}. || (313г/641) Тогда же ⁿвеликїи кнас[ъ]⁻ⁿ половец[ъ]кїи^o кр[ъ]-стиса^p Басты^{q304}. | Васил[ъ]ка^r же не бѣ, бѣ бв^s в[ъ]^t Волвдимери^u млад[ъ].

Бастыи к[назь]
половец[ъ]кїи
крестил[ъ]са

- ^{a-a} И, к. 252г: великого соуждальского; Я, к. 182г: суждал[ъ]ского; Е, к. 228v: сѣждалского
^b Я, к. 182г; Е, к. 228v: бѣ
^c И, к. 252г: сѣвѣтѣ; Я, к. 182г: совѣту; Е, к. 228v: совѣтѣ
^d И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 228v: паки
^e И, к. 252г: млади; Я, к. 182г: младий; Е, к. 228v: младый
^f И, к. 252г: кнази; Я, к. 182г: кнази; Е, к. 228v: кн[а]зѣ
^g Е, к. 228v: Данило
^h Е, к. 228v: Романовичъ
ⁱ⁻ⁱ П, к. 264г: Михаилъ Всеволодичъ; Е, к. 228v: brak wyrazów
^j И, к. 252г: кыевскїи
^k И, к. 252г: инии; Е, к. 228v: иные
^{l-l} И, к. 252г: мнозии кнази; Е, к. 228v: кназѣ мнози
^{m-m} Я, к. 182г: brak wyrazów
ⁿ⁻ⁿ И, к. 252г: великїи кн[а]зѣ; Я, к. 182г: вел[икый] к[на]зѣ; Е, к. 228v: великїи кн[а]-зазѣ [sic]
^o И, к. 252г: половецкїи; Я, к. 182г: половецкїи; Е, к. 229г: половецкїи
^p И, к. 252г; Е, к. 229г: кр[ъ]стиса; Я, к. 182г: крестиса
^q И, к. 252г: Басты; Я, к. 182г: Басты; Е, к. 229г: Бастїи
^r И, к. 252г; Е, к. 229г: Василка
^s И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: бо
^t И, к. 252г; Я, к. 182г: в
^u И, к. 252г; Е, к. 229г: Володимерѣ; Я, к. 182г: Володимери

³⁰⁰ Jerzy (1188–1238), s. Wsiewołoda Juriewicza Wielkie Gniazdo i Marii, c. wojewody Szwarna, przez niektórych badaczy uznawanego za Czecha, przez innych zaś za Jasa. Od 1218 r. był w. ks. Rusi Zaleskiej (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. X; O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 169–170; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 642–647). Istnieje dobre opracowanie monograficzne dotyczące tego księcia (A. A. Кузнецов, *Владимирский князь Георгий Всеволодович в истории Руси первой трети XIII века*, Нижний Новгород 2006).

³⁰¹ Michał (ur. 1180–1186, zm. męczeńską śmiercią 20 IX 1246 r.), św. ruskiej cerkwi, s. Wsiewołoda Światosławowicza Czermnego i N., c. Kazimierza Sprawiedliwego. Z tego względu siostrzeniec Leszka Białego i Konrada Mazowieckiego, a także bliski krewniak Daniela i Wasylka (w stopniu trzecim, czyli szóstym), równocześnie ich szwagier jako mąż Heleny (?), c. Romana Mścislawowicza. Ks. czernihowski, notoryczny pretendent do tronów kijowskiego i halickiego. Istnieje dobra biografia tego Rurykowicza (M. Dimnik, *Mikhail, Prince of Chernigov and Grand Prince of Kiev 1224–1246*, Toronto 1981 [= *Pontifical Institute of Mediaeval Studies. Studies and Texts*, 52]).

³⁰² Wsiewołod Mścislawowicz (ur. l. 90. XII w. [niedługo po 27 XI 1192 r.], zm. po 18 X 1239 / zima 1239/1240 r.), s. Mścislawa Borysa Romanowicza i N. Panował z woli ojca i innych krewniaków m.in. w Nowogrodzie Wielkim i Smoleńsku (O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 192; D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 520–526).

³⁰³ Jeden z kilku wypadków zbiorczego i anonimowego wymienienia przez nasze źródło grupy książąt.

³⁰⁴ Chan połowiecki. Skądinąd nieznan.

Уттоудоу^a ж[е] | прійдоша^b м[ѣ]с[а]ца апрѣл[а]³⁰⁵. И прійдоша^c к рѣцѣ^d-къ Днѣпроу^d, | къ^e островоу^f вараж[ѣ]скомоу^g³⁰⁶. И пріѣха^h тоуⁱ j-к ним[ѣ] j вса^k земля^l | половец[ѣ]каа^m, и чернѣговцем[ѣ]ⁿ пріѣхавшим[ѣ]^o, и кіаном[ѣ]^p, и смол[ѣ]-наном[ѣ]^q, и инѣм[ѣ] r страна[ѣ]. Вса^s нам[ѣ] посоухж^t ж[е] Днѣпрѣ пере|шед[ѣ]-шим[ѣ]^u³⁰⁷, також[е] покрытѣ^v w-быти водѣ^w ут множ[ѣ]ства^x людей^y. | Галича-не^z и велон[ѣ]ци^{aa} коиждо^{ab} съ^{ac} своими кнаси^{ad}, а коу|ране^{ae}³⁰⁸, и тробубчане^{af}³⁰⁹,

Остров[ѣ]
вараж[ѣ]скіи
на Днѣпрѣ
где са воиска
стагают[ѣ]
против[у]
Татаров[ѣ]

^a И, к. 252г; Я, к. 182г: уттудѣ; Е, к. 229г: уттѣдѣ

^b И, к. 252г: придоша; Я, к. 182г: придоша

^c И, к. 252г: придо[ша]; Я, к. 182г: придоша

^{d-d} И, к. 252г: Днѣпроу; Я, к. 182г: ко Днѣпрѣ; Е, к. 229г: къ Днѣпрѣ

^e И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: ко

^f И, к. 252г: островоу; Я, к. 182г; Е, к. 229г: островѣ

^g Я, к. 182г: варажскому; Е, к. 229г: варажскомѣ

^h И, к. 252г: приѣха; Я, к. 182г: приѣха

ⁱ Я, к. 182г: ту; Е, к. 229г: тѣ

^{j-j} Е, к. 229г: с ними

^k Я, к. 182г: вса

^l Я, к. 182г: земля

^m И, к. 252г; Я, к. 182г: половецкаа; Е, к. 229г: половецкаа

ⁿ И, к. 252г: чернѣговцемѣ

^o И, к. 252г: приѣхавшимѣ; Я, к. 182г: приѣхавшим[ѣ]

^p И, к. 252г; Е, к. 229г: кіаномѣ; Я, к. 182г: кіаном[ѣ]

^q Я, к. 182г: смолнаном[ѣ]

^r И, к. 252г: инѣмѣ

^s Я, к. 182г: вса

^t И, к. 252г: посоухоу; П, к. 264г: посжхоу; Я, к. 182г; Е, к. 229г: посѣхѣ

^u И, к. 252г: перешедшимѣ

^v И, к. 252г: покрыти; Я, к. 182г: покрытѣ

^{w-w} И, к. 252г: водѣ быти

^x И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: множества

^y И, к. 252г; Я, к. 182г: людей; Е, к. 229г: людѣи

^z И, к. 252г: а галичане; Я, к. 182г; Е, к. 229г: Галичане же

^{aa} И, к. 252г: веленци [sic]; Я, к. 182г: волын[ѣ]ци; Е, к. 229г: волынци

^{ab} И, к. 252г: киждо; П, к. 264г: кѣждо; Я, к. 182г; Е, к. 229г: кождо

^{ac} И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: со

^{ad} И, к. 252г: кназьми; Я, к. 182г: кн[ѣ]зи; Е, к. 229г: кн[ѣ]зѣ пріѣдоша

^{ae} Я, к. 182г: куране; Е, к. 229г: кѣране

^{af} И, к. 252г: тробубчане; П, к. 264г; Е, к. 229г: трѣбчане; Я, к. 182г: трубчане

³⁰⁵ Chodzi o kwiecień 1223 r.

³⁰⁶ Wyspa na Dnieprze niedaleko miejscowości Zaruba, ob. zatopiona (zob.: ЕСЛГН, s. 29; *Галицько-Волинський літопис*, [1994], przyp. 4 na s. 26).

³⁰⁷ Ustęп wskazuje na uczestnictwo autora opowiadania w wyprawie, por. В. К. Романов, *Статья 1224 г. о битве на Калке Ипатьевской летописи*, „Летописи и хроники. 1980 г.”, 1984, s. 79–103.

³⁰⁸ Chodzi o mieszkańców ks. kurskiego. Dlatego też, określając ich i kolejne dwie grupy, należy używać wielkich liter.

³⁰⁹ Mieszkańcy ks. trubeckiego.

и потивльци^{a310} къиждо^b съ^c свои^d ми кнаси^d прїйдоша^e кон[ъ]ми, а выгон[ъ]-
ци^f галиц[ъ]кїа^{g311} | прїйдоша^h по Днѣпроуⁱ³¹² и въидоша^j в^k море. Бѣ бо
лѡ|деи^l тысяща^{m313}, и въидошаⁿ во рѣку^p Днѣпръ, и възведоша^q пороги^r,

^a И, к. 252г: поутивлицы; Я, к. 182г: путивлци; Е, к. 229г: пѣтивлцѣ

^b И, к. 252г: киждо; Я, к. 182г; Е, к. 229г: кождо

^c И, к. 252г; Я, к. 182г: со

^d И, к. 252г: кназьми; Я, к. 182г: кн[а]зи; Е, к. 229г: кн[а]зѣ

^e И, к. 252г: придоша; Я, к. 182г: прїйдоша

^f И, к. 252г: выгонци; Я, к. 182г: выкон[ъ]цы [sic]; Е, к. 229г: вылонци [sic]

^g И, к. 252г: галичкыа; Я, к. 182г: галицкїа

^h И, к. 252г: придоша; Я, к. 182г: прїйдоша

ⁱ П, к. 264г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: Днѣпрѡ

^j И, к. 252г: воидоша; Я, к. 182г; Е, к. 229г: воидоша

^k И, к. 252г: въ

^l X: przekreślono „ю” i ponad nim nadpisano „w”; И, к. 252г: лоеи; П, к. 264v: людей; Я, к. 182г: лудий; Е, к. 229г: лодїи

^m Я, к. 182г: тисаща

ⁿ И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: воидоша

^o И, к. 252г: во; Е, к. 229г: въ

^p И, к. 252г: brak wyrazu; Я, к. 182г: рѣку; Е, к. 229г: рѣкѡ

^q И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: возведоша

^r Я, к. 182г; Е, к. 229г: пороги

³¹⁰ Mieszkańcy ks. putywelskiego.

³¹¹ Termin „выгонци Галичкыа” budzi spore kontrowersje. Część historyków uważa, że wygonców należy wiązać z ziemią halicką i Dniestrem, a konkretnie z Poniziem (zob.: В. Мавродин, *Начало мореходства на Руси*, Ленинград 1949, s. 185–186; Г. Б. Федоров, *Итоги и задачи изучения древнеславянской культуры Юго-Запада СССР*, „КСИА”, 105, 1965, s. 29–30). W. Paszuto łączy „wygonców halickich” ze wzmiankowanymi przez Jerzego Akropolitę w swoim dziele „ruskimi uciekinierami”, służącymi carowi bułgarskiemu Iwanowi Asenowi II (1218–1241; zob. В. Т. Пашуто, *Очерки*, s. 44, 169). М. Kotłjar uważa, że słowo „wygnancy” pochodzi od czasownika *выгнати, изгнати* („wygnać”, „przegnać”). W wygoncach/wygnancach dopatruje się on bojarów wypędzonych przez Romana Mściśławowicza, którzy znaleźli schronienie na Węgrzech (zob. *Галицко-Волынская Летопись* [2005], s. 211–212). Ostatnio „выгонци Галичкыа” analizował А. Jusupović i doszedł do wniosku, że termin „выгон” związany jest z ujściem, z brodem. Wygoncy byłiby zatem ludźmi mieszkającymi niedaleko ujścia. Określenie w ten sposób społeczności nie byłoby czymś nadzwyczajnym w piśmiennictwie staroruskim. Od razu nasuwa się przykład burtasów, brodników. Ludność tak określana kojarzona jest z kulturą sałtowo-majacką. Ich nazwa pochodzi od brodu, czyli jak w przypadku „wygonu”, miejsca, w którym rzeka nie jest głęboka (zob. А. Юсупович, *Галицкие „выгнанцы” или „выгонци”?*, „Rossica Antiqua”, 2 [6], 2012, s. 114–133). Ostatnio niewiele wnoszący do dyskusji tekst na ten temat opublikował P. Tołoczko („*Выгонци Галичкыа*”, „Ruthenica”, t. XIII, 2016, s. 166–168: byli to uchodźcy z ks. halickiego osiedlający się między dolnymi biegami Dniestru i Dunaju).

³¹² W różnych rękopisach popełniona została pomyłka. Musieli oni bowiem płynąć najpierw Dniestrem, a nie Dnieprem, by dopłynąć do morza, jak powiada zaraz źródło. Na fakt ten zwrócono już uwagę dawno (co do literatury zob. А. Юсупович, *Галицкие „выгнанцы”*, s. 116–117).

³¹³ Podobnie w pozostałych rękopisach południoworuskich. Z niejasnych powodów w tłumaczeniach zamiast „ludzi” pojawia się słowo: „łodzi” („лодеи”), zob.: *The Galician-Volynian*

и сташа оу^a рѣкы^b Хор[ъ]тиць^{c314} на бродѣ^d | оу Протол[ъ]чи^{e315}. Бѣ бо с^f ними Хортица рѣка
 Домамѣл[ъ]рѣч[ъ]^g Юрьги^{h316} и Дрѣ|жикрайⁱ Волудиславич[ъ]^{j317}. к-Пришед[ъ]- Держикрай
 ши же вѣсти^k въ^l ста|ны^m, тако пришли сѣт[ъ]ⁿ видѣт[и]^o оладіи^p роус[ъ]кых[ъ]^q, Володиславич[ъ]
 слышавъ^r ж[е] Данил[ъ]^s | Романович[ъ], ^tи гнавъ, сѣд[е]^t на кон[ъ] видѣти
 ч-невиданое рати^u. | И сѣщій^v с ним[ъ]^w кон[ъ]ници^x, и иніи^y мнѡси^z кнаси^{aa} рат[ъ] невиданаа

^a Я, к. 182г: 8

^b Я, к. 182г: рѣки; Е, к. 229г: рѣкѣ

^c Я, к. 182г; Е, к. 229г: Хуртиць

^d И, к. 252г: бродоу; Я, к. 182г; Е, к. 229г: бродѣ

^e И, к. 252г: Протолчи; Я, к. 182г; Е, к. 229г: Протолць

^f Е, к. 229г: з

^g И, к. 252г: Домамѣричь; Я, к. 182г; Е, к. 229г: Домамил[ъ]рѣч[ъ]

^h И, к. 252г: Юрьги; Я, к. 182г: Юрий; Е, к. 229г: Юрій

ⁱ И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: Держикрай

^j Я, к. 182г: Володиславѣ же

^{k-k} И, к. 252г: пришедши же вѣсти; Я, к. 182г: вѣсти пришед[ъ]ше; Е, к. 229г: врѣчит[ъ]
 ижъ пришед[ъ]ше [sic]

^l И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: во

^m П, к. 264v: стани

ⁿ И, к. 252г: соутъ; Я, к. 182г; Е, к. 229г: сѣт[ъ]

^o И, к. 252г: видѣтъ

^p И, к. 252г: оладіи; Я, к. 182г: оладий; Е, к. 229г: о҃ладіи

^q И, к. 252г: роускихъ; Я, к. 182г: русских[ъ]; Е, к. 229г: рѣских[ъ]

^r И, к. 252г: слышавъ

^s Я, к. 182г: Данийл[ъ]; Е, к. 229г: Данійль

^{t-t} И, к. 252г: гна всѣдъ

^{u-u} И, к. 252г: невиданноа рати; Я, к. 182г: невиданное раты

^v И, к. 252г: соушии; Я, к. 182г: сѣщій; Е, к. 229г: сѣщій

^w И, к. 252г: ними; Е, к. 229г: нимѣ

^x Я, к. 182г: конныши; Е, к. 229г: конници

^y И, к. 252г: инии; Я, к. 182г; Е, к. 229г: иные

^z И, к. 252г; Я, к. 182г; Е, к. 229г: мнози

^{aa} И, к. 252г: кнази; Я, к. 182г: кн[а]зи; Е, к. 229г: кн[а]зѣ

Chronicle, s. 29; *Літопис руський*, s. 379; БЛДР, t. V, s. 205; *Haličsko-volyňský letopis*, s. 52. Tymczasem, nawet uwzględniając średniowieczną skłonność do podawania liczb w zaokrągleniu, logiczniejsze jest i prawdopodobniejsze, że na pomoc koalicji książąt pociągnęło ok. 1000 wygonców, a nie ok. 1000 zapewnionych nimi łodzi.

³¹⁴ Prawy dopływ Dniepru. Ujście znajduje się niedaleko pn.-zach. części Chortycy (wyspy na Dnieprze: ЕСЛГН, s. 171–172).

³¹⁵ Zbiornik wodny na Dnieprze na pn. od porohów, niedaleko ujścia Chortycy (ЕСЛГН, s. 111–112) lub uroczysko na prawym brzegu Dniepru zlokalizowane j.w. (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 7 na s. 27).

³¹⁶ Wzmiankowany jedynie w opowiadaniu o bitwie nad Kałką. Wojewoda Mściśława Mściśławowicza Udałego, wraz z Dzierżykrajem Wołodysławiczem dowódca wygonców haličkih (A. Jusupović, *Elity*, s. 186–192).

³¹⁷ Wzmiankowany tylko w opowiadaniu o bitwie nad Kałką wojewoda Mściśława Mściśławowicza Udałego, który wraz z Jerzym Domamieryczem prowadził wygonców haličkih (A. Jusupović, *Elity*, s. 138–139).

Мова
о татарех[ъ]

с ним[ъ] гнаша | видѣти^a невиданое^b рати. Онѣм[ъ]^c же ѡтшед[ъ]шим[ъ], Юрьгїи^d ж[е] | имь^e сказываше^f, тако стрѣл[ъ]щи^g сѣт[ъ]^h, инїиⁱ же молвахѣ^j, | тако прости^k людіе сѣт^l, поушеи^m половецьⁿ. Юрьгїи^o же | Домамирич[ъ]^p молваше^q: «Ратници сѣт[ъ]^r и с^s-добраа воа^s». | Прїехав[ъ]ше^t ж[е] сказаша Мьстиславоу^u, Юрьгїи^v же все | сказа, и рекшим[ъ] молодым[ъ]^w кназем[ъ]^x: «Мьстиславе^y и | другїи^z Мьстиславе^{aa}, не стоита, поидем[ъ]^{ab} противоу^{ac} | имь^{ad}». Переидоша же вси кнази^{ae}, Мьстиславъ^{af} и другїи^{ag} | Мьстиславъ^{ah318} чернѣгов[ъ]скїи^{ai} рѣкоу^{aj} Днѣпръ, и инїи^{ak} || (313v/642) кнази^{al}

^a И, к. 252г: видити

^b И, к. 252v: невидѣное

^c И, к. 252v: онѣм; Я, к. 182г; Е, к. 229г: онѣм[ъ]

^d И, к. 252ви: Юрьги; Я, к. 182г: Юр[ъ]гий; Е, к. 229г: Юрїи

^e И, к. 252v; Я, к. 182г; Е, к. 229г: имь; Я, к. 182г: им[ъ]

^f Я, к. 182г; Е, к. 229г: сказываше

^g И, к. 252v; Я, к. 182г: стрѣлци; Е, к. 229г: стрѣлцы

^h И, к. 252v: соуть; Я, к. 182г; Е, к. 229г: сѣть

ⁱ И, к. 252v: инїи; Я, к. 182г: инныи; Е, к. 229г: иные

^j И, к. 252v: молвахоуть; П, к. 264v: молвахъ; Я, к. 182г: молвахѣ

^k И, к. 252v: прости; Я, к. 182г: прости; Е, к. 229г: простиы

^{l-l} И, к. 252v: люде соут[ъ]; Я, к. 182г: люди сут[ъ]; Е, к. 229г: люде сѣть и добраа воа

^m Я, к. 182г: пушеи; Е, к. 229г: пѣшеи

ⁿ Я, к. 182г; Е, к. 229г: половецкихъ

^o И, к. 252ви: Юрьги; Я, к. 182г: Юр[ъ]ги; Е, к. 229г: Юрїи

^p Я, к. 182г; Е, к. 229г: Дамамиль [sic]

^q И, к. 252v: молвашеть; Я, к. 182г: рече; Е, к. 229г: молваше

^r И, к. 252v: соуть; Я, к. 182г; Е, к. 229г: сѣть

^{s-s} И, к. 252v: добраа вои; Я, к. 182г: добраа воа; Е, к. 229г: brak wyrazów

^t И, к. 252v: приѣхавше; Я, к. 182г: приѣхаша; Е, к. 229г: прїѣхаша

^u Я, к. 182г: Мстиславу; Е, к. 229г: Мстиславѣ

^v И, к. 252v: Юрьги; Я, к. 182г: Юргїи; Е, к. 229г: Юрїи

^w Я, к. 182г: молодым[ъ]

^x И, к. 252v; Е, к. 229г: кназемь; Я, к. 182г: кн[а]зем[ъ]

^y Я, к. 182г; Е, к. 229г: Мстиславе

^z И, к. 252v: другїи; Я, к. 182г: дрѣгїи; Е, к. 229г: дрѣгїи

^{aa} Я, к. 182г; Е, к. 229г: Мстиславе

^{ab} И, к. 252v: поидемь; Е, к. 229г: пойдѣмь

^{ac} Я, к. 182г: противу; Е, к. 229г: противѣ

^{ad} И, к. 252v; Е, к. 229г: имь; Я, к. 182г: им[ъ]

^{ae} И, к. 252v; Е, к. 229г: кнази; Я, к. 182г: кн[а]зи

^{af} И, к. 252v: Мьстиславъ; Я, к. 182г: Мстислав[ъ]; Е, к. 229г: Мьстиславъ

^{ag} И, к. 252v: другїи; Я, к. 182г: дрѣгїи; Е, к. 229г: дрѣгїи

^{ah} И, к. 252v: Мьстиславъ; Я, к. 182г: Мстислав[ъ]; Е, к. 229г: Мьстиславъ

^{ai} И, к. 252v: черниговскїи; Я, к. 182г: чернѣговскїи; Е, к. 229г: чернѣговскїи

^{aj} Я, к. 182г: рѣку; Е, к. 229г: рѣкѣ

^{ak} И, к. 252v: инїи; Я, к. 182г; Е, к. 229г: инный

^{al} И, к. 252v; Е, к. 229г: кнази; Я, к. 182г: кн[а]зи

³¹⁸ Chodzi tu oczywiście o Mścislawów kijowskiego i czernihowskiego.

прїдоша^a, и поидоша в поле половец[ь]ко^b, и пе|рейдоша^{c-c} Днѣпръ въ^d ден[ь]^e в[ь]^f вто[р]ни[к]^g, и оустрѣтоша^h татарове | полкыⁱ роус[ь]кыя^j, стрѣл[ь]ци^k же роус[ь]кїа^l побѣдиша и и гнаша | в^m поле далече, сѣкоущеⁿ, и взаша^o скоты^p их[ь], а^q сѣ г стады^s | оутекоша^t, тако всѣм[ь]^u воем[ь]^v наполнитиса^v скота. Вттоу|доу^w ж[е] идоша ѿ^x д[ь]ни^y до рѣкы^z Кал[ь]кы^{aa}, срътоша сторо|жеве^{ab} татар[ь]скїи^{ac}. Сторожем[ь]^{ad} же бив[ь]шимса^{ae} с ними, и оу|бїенъ^{af} быс[ь] Иванъ Дмитрїевич[ь]^{ag}³¹⁹ и инаа^{ah} два с ним[ь]. Татаром[ь]^{ai} | же вт[ь]ехавшим[ь] на проч[ь]нѣ^{aj} рѣцѣ Кал[ь]кѣ^{ak}, оустрѣтоша^{al} тата|рове

Рѣка Кал[ь]ка

^a И, к. 252v: предоша; Я, к. 182г: придоша; Е, к. 229г: прїдоша

^b И, к. 252v: половецкое; Е, к. 229г: половецко

^{c-c} И, к. 252v: же

^d И, к. 252v: во

^e Я, к. 182г; Е, к. 229г: brak wygazu

^f И, к. 252v: во; Я, к. 182г; Е, к. 229г: brak wygazu

^g И, к. 252v: вторникъ

^h Я, к. 182г: устрѣтоша; Е, к. 229г: оустрѣтоша

ⁱ Я, к. 182г; Е, к. 229г: полки

^j И, к. 252v: роускыя; Я, к. 182г: руския; Е, к. 229г: рѣскїа

^k И, к. 252v; Я, к. 182v: стрѣлци; Е, к. 229г: стрѣлцы

^l И, к. 252v: роускыя; Я, к. 182v: руския; Е, к. 229г: рѣскїй

^m Е, к. 229v: въ

ⁿ И, к. 252v: секоуще; Я, к. 182v: суще; Е, к. 229v: сѣще

^o Я, к. 182v: взаша

^p Я, к. 182v; Е, к. 229v: скота

^q П, к. 264v: и

^r И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: со

^s И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: стады

^t Я, к. 182v: ѣтекоша

^u И, к. 252v: всимъ

^v Я, к. 182v: наполнитиса

^w Я, к. 182v: вттуѣ; Е, к. 229v: вттуѣѣ

^x Я, к. 182v: вемъ; Е, к. 229v: осемъ

^y И, к. 252v; Я, к. 182v: дний; Е, к. 229v: днїй

^z Я, к. 182v; Е, к. 229v: рѣки

^{aa} И, к. 252v; Я, к. 182v: Калкы; Е, к. 229v: Калки

^{ab} И, к. 252v: и сторожеве; Я, к. 182v; Е, к. 229v: сторожове

^{ac} И, к. 252v: татарьскїи; Я, к. 182v: татарский; Е, к. 229v: татарскїй

^{ad} Я, к. 182v; Е, к. 229v: сторожом[ь]

^{ae} И, к. 252v; Е, к. 229v: бившимьса; Я, к. 182v: бывшим[ь]са

^{af} И, к. 252v: оубьенъ; Я, к. 182v: ѣбїен[ь]

^{ag} И, к. 252v: Дмитрѣевичъ; Я, к. 182v: Дмитриевич[ь]

^{ah} И, к. 252v; Я, к. 182v: инаа; Е, к. 229v: инаа

^{ai} И, к. 252v; Е, к. 229v: Татаром

^{aj} Я, к. 182v: напроцѣ; Е, к. 229v: напроч[ь]

^{ak} Я, к. 182v; Е, к. 229v: Калѣ

^{al} Я, к. 182v: устрѣтоша

³¹⁹ Prawdopodobnie bojarzyn halicki lub włodziemiński (A. Jusupović, *Elity*, s. 164–165).

половец[ъ]кыа^a полкы^b и роус[ъс]кїа^c, Мьстислав[ъ]^d ж[е] М[ъ]сти|сла-
вич[ъ]^e повелъ вперед[ъ] перити рѣкоу^f Кал[ъ]коу^g Данилови^h | с пол[ъ]-
киⁱ и инѣм[ъ]^j полкѣм[ъ]^k с ним[ъ]^l, а сам[ъ] по нем[ъ]^m перейде, еха
же сам[ъ] | въⁿ сторожѣ^o, видѣвшю^p же емоу^q полкы^r татар[ъ]скыа^s, |
прїехавъ^t реч[е]: «Въоружитеса»^u». Мьстиславоу^v ж[е] и другомъ^w |
Мьстиславоу^x сѣдащима^y въ^z стану^{aa}, не вѣдоущима^{ab}, | Мьстислав[ъ]^{ac} же
не повѣда има зависти^{ad} ради, бѣ бо кото|ра^{ae-ac} межи ими велика^{ae}.
Сразившимса^{af} полком[ъ] на мѣсто, | Данил[ъ]^{ag} же выеха наперед[ъ],
и Семѣн[ъ]^{ah} Олюевич[ъ]^{ai} и Васил[ъ]ко^{aj} Гаври|лович[ъ], потькоша^{ak}

^a И, к. 252v: половецкыа; Я, к. 182v: половецкиа; Е, к. 229v: половецкїй

^b Я, к. 182v; Е, к. 229v: полки

^c И, к. 252v: роускыа; П, к. 264v: роус[ъс]кыа; Я, к. 182v: и рускиа; Е, к. 229v: и рѣскїа

^d Я, к. 182v: Мстислав; Е, к. 229v: Мстиславъ

^e Я, к. 182v; Е, к. 229v: Мстиславич[ъ]

^f Я, к. 182v: рѣку; Е, к. 229v: рѣкѣ

^g И, к. 252v: Калкоу; Я, к. 182v; Е, к. 229v: Калкѣ

^h Я, к. 182v: Данийлови; Е, к. 229v: Даниїлови

ⁱ И, к. 252v: полкы; Е, к. 229v: полки

^j И, к. 252v: инѣмь; Е, к. 229v: и инымь

^k И, к. 252v; П, к. 264v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: полкомъ

^l И, к. 252v; Е, к. 229v: нимъ

^m Е, к. 229v: немъ

ⁿ И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: во

^o Я, к. 182v: сторожих[ъ]; Е, к. 229v: сторожахъ

^p И, к. 252v: видившоу; Я, к. 182v: видѣвшу; Е, к. 229v: видѣвшѣ

^q Я, к. 182v: ему; Е, к. 229v: емѣ

^r И, к. 252v: полкы; Я, к. 182v; Е, к. 229v: полки

^s И, к. 252v: татарьскыа; П, к. 265r: татар[ъ]скїа; Я, к. 182v: татар[ъ]скиа; Е, к. 229v: татарскїа

^t И, к. 252v: приѣхавъ; Я, к. 182v: приехавъ

^u И, к. 252v: воужитеса; Я, к. 182v: воурѣжитиса [sic]; Е, к. 229v: воурѣжитеса

^v Я, к. 182v: Мстиславу; Е, к. 229v: Мстиславѣ

^w И, к. 252v; П, к. 265r: другомому; Я, к. 182v: дрѣгому; Е, к. 229v: дрѣгомѣ

^x Я, к. 182v: Мстиславу; Е, к. 229v: Мстиславѣ

^y И, к. 252v: сѣдащема; Я, к. 182v: сѣдащи; Е, к. 229v: сѣдащим[ъ]

^z И, к. 252v: во; Я, к. 182v; Е, к. 229v: в

^{aa} Я, к. 182v; Е, к. 229v: станѣ

^{ab} И, к. 252v: вѣдоущема; Я, к. 182v; Е, к. 229v: вѣдѣщима

^{ac} Я, к. 182v: Мстислав; Е, к. 229v: Мстиславъ

^{ad} Я, к. 182v; Е, к. 229v: завѣсти

^{ae-ac} И, к. 252v: велика межи има

^{af} И, к. 252v; Е, к. 229v: сразившимса; Я, к. 182v: сразившимса

^{ag} Я, к. 182v: Данил[ъ]; Е, к. 229v: Даниїл[ъ]

^{ah} И, к. 252v: Семѣнъ; Я, к. 182v: Семишнь; Е, к. 229v: Семїшнь

^{ai} И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: Олюевичъ

^{aj} И, к. 252v; Е, к. 229v: Василко

^{ak} И, к. 252v: поткоша; Я, к. 182v; Е, к. 229v: потекоша

в^a полкы^b татар[ь]скіа^c. Васил[ь]кови^d ж[е]^e збоден[ь]нѣ^f | быс[ть]^g, а самому^h Данилоуⁱ в[ь]боден[ь]ноу^j быв[ь]шо^k в^l перси, | млад[ь]ства^m ради и боуестиⁿ, Васил[ь]ко и Данило ранени
и не чюша^o рань^p быв[ь]шіе^q на | телесѣ^r его^s, бѣ бо възрастом[ь]^t | иѣ лѣт[ь]³²⁰, бѣ бо силенъ. | Данилови^u ж[е]^e крѣп[ь]ко^v борюшю^w и избивающа^x татары, | М[ь]стислав[ь]
видѣв[ь]^y то Мьстиславъ^z Нѣмыи^{aa}, мнѣвѣ^{ab}, тако^{ac} Даниль^{ad} | збоденъ^{ae} быс[ть], М[ь]стислав[ь]
потече^{af} и сам[ь]^{ag} в на^{ah}, бѣ бо мѣж[ь]^{ai} и тои^{aj} крѣпк[ь]^{ak}, | понеже оужика^{al} Нѣмыи

^a Е, к. 229v: вѣ

^b Я, к. 182v; Е, к. 229v: полки

^c И, к. 252v: татарскыа; Я, к. 182v: татар[ь]ския; Е, к. 229v: татарскіа

^d И, к. 252v: Василкови; Я, к. 182v: Васил[ь]кович[ь]; Е, к. 229v: Василкович[ь]

^e Я, к. 182v; Е, к. 229v: brak wyrazu

^f И, к. 252v: сбодену; П, к. 265r: збоден[ь]ноу; Я, к. 182v; Е, к. 229v: збоденъ

^g И, к. 252v: бывшо; Я, к. 182v: скубич[ь] [sic]; Е, к. 229v: скѣбич[ь] [sic]

^h Я, к. 182v: самому; Е, к. 229v: самомѣ

ⁱ Я, к. 182v: Данийлу; Е, к. 229v: Данійлѣ

^j И, к. 252v: бодену; Я, к. 182v: вбоденѣ; Е, к. 229v: вѣбоденѣ

^k И, к. 252v: бывшо; Я, к. 182v: бывшу; Е, к. 229v: бывшѣ

^l Е, к. 229v: вѣ

^m Я, к. 182v: млад[ь]стви; Е, к. 229v: младости

ⁿ Я, к. 182v: буести; Е, к. 229v: бѣести

^o И, к. 252v: чюаше; Я, к. 182v: чю; Е, к. 229v: чѣвѣ

^p И, к. 252v: ранѣ

^q И, к. 252v: бывшихъ; Я, к. 182v; Е, к. 229v: бывшее

^r И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: телеси

^s Е, к. 229v: егѣ

^t И, к. 252v; Е, к. 229v: возрастомъ; Я, к. 182v: возрастом[ь]

^u Я, к. 182v: Данийлови; Е, к. 229v: Данійлови

^v И, к. 252v; Я, к. 182v; Е, к. 229v: крѣпко

^w И, к. 252v: борюшиса; Я, к. 182v: борюшѣса; Е, к. 229v: борюшѣса

^x И, к. 252v: избиваючи; Я, к. 182v: избиваа; Е, к. 229v: избиваа

^y И, к. 252v: видивѣ

^z И, к. 252v: Мьстиславъ; Я, к. 182v: Мстислав[ь]; Е, к. 229v: Мстиславъ

^{aa} Я, к. 182v; Е, к. 229v: brak wyrazu

^{ab} И, к. 252v: мнѣвѣ; Е, к. 229v: Мнѣвѣ

^{ac} Е, к. 229v: такѣ

^{ad} Я, к. 182v: Данийл[ь]; Е, к. 229v: Данійль

^{ae} И, к. 252v: сбоденъ

^{af} И, к. 253r: потче

^{ag} Е, к. 229v: самѣ

^{ah} И, к. 253r: нѣ; Я, к. 182v: на

^{ai} И, к. 253r: моужь; Я, к. 182v: муж[ь]; Е, к. 229v: мѣж[ь]

^{aj} И, к. 253r: тѣ

^{ak} И, к. 253r; П, к. 265r; Е, к. 229v: крѣпокъ; Я, к. 182v: крѣпок[ь]

^{al} Я, к. 182v: ужика

³²⁰ „18 lat”. Jest to ewidentna pomyłka autora opowieści. Co do możliwego mechanizmu jej powstania zob. ostatnio D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 85.

Мономах[ъ] сыи Романов^a, шт племени^b Волвдимера^c | прироком[ъ] Мономах[ъ]^d, бѣ бо великоу^e любовь имѣа^f къ^g о[тъ]цѣ^h | ег[о]ⁱ, || (314г/643) Емоуж[е]^j пороучив[ъ]ше^k по см[ъ]рти^l свою волость, даа^m кн[а]сюⁿ | Данилови^o.
 рѣс[ъ] пораженн
 шт[ъ] татарв[ъ]
 Единых[ъ]
 Кіан[ъ] изги-
 бе тридесат[ъ]
 тисац[ъ]

^qТатаром[ъ]^p же бѣгающим[ъ], Данилови^q же^r изби[ва]ющих^s их[ъ] своим[ъ] полком[ъ] и Ол[ъ]гови^t коур[ъ]скомоу^{u321} крѣпко | бившимс^v, инѣм[ъ]^w полком[ъ] сразив[ъ]шим[ъ]с^x с^y ними, грѣх[ъ] ради | наших[ъ] роуским[ъ]^z полком[ъ] побѣжен[ъ]ным[ъ]^{aa} быв[ъ]шим[ъ]^{ab}. Данил[ъ]^{ac} видѣв[ъ]^{ad}, | ꙗко крѣпчаиши^{ae} бран[ъ] ратных[ъ] належит[ъ]^{af}, стрѣльцем[ъ]^{ag} их[ъ] стрѣляющим[ъ]^{ah} крѣп[ъ]ци^{ai}, обрати^{aj} кон[ъ] свои на бѣгъ,

^a Я, к. 182v; Е, к. 229v: Романѣ

^b Я, к. 182v; Е, к. 229v: племене

^c И, к. 253г; Е, к. 229v: Володимера; Я, к. 182v: Володымера

^d И, к. 253г: Маномаха

^e Я, к. 182v; Е, к. 229v: brak wuzazu

^f И, к. 253г: имѣа; Я, к. 182v: имѣа велику; Е, к. 229v: имѣа великѣ

^g И, к. 253г; Я, к. 182v: ко; Е, к. 229v: къ

^h И, к. 253г: w[ъ]цѣ; П, к. 265г: w[ъ]цоу; Я, к. 182v; Е, к. 229v: w[ъ]цѣ

ⁱ Е, к. 229v: egw

^j Я, к. 182v: емуже; Е, к. 229v: емѣже

^k И, к. 253г: пороучивше; Я, к. 182v: порѣчивше; Е, к. 229v: порѣчивше

^l И, к. 253г; Я, к. 182v; Е, к. 229v: смерти

^m И, к. 253г; Я, к. 182v: даа

ⁿ И, к. 253г; Е, к. 229v: князю; Я, к. 182v: кн[а]зю

^o Я, к. 182v: Данийловы; Е, к. 229v: Данийлови

^p И, к. 253г: Татаром; П, к. 265г: татарwм[ъ]

^{q-cq} Я, к. 182v; Е, к. 229v: brak wuzazów

^r И, к. 253г; П, к. 265г: же; Я, к. 182v; Е, к. 229v: жызны [sic]

^s Я, к. 182v; Е, к. 229v: избивающа

^t И, к. 253г: СѢлгови; Я, к. 182v: СѢлговѣ; Е, к. 229v: Олгови

^u Я, к. 182v: кѣрскому; Е, к. 229v: кѣрскомѣ

^v Я, к. 182v: бывшим[ъ]сѣ; Е, к. 229v: бившим[ъ]сѣ

^w Я, к. 182v; Е, к. 229v: инымѣ

^x И, к. 253г: сразившимсѣ; Я, к. 182v: сразившим[ъ]сѣ; Е, к. 230г: сразившимсѣ

^y Е, к. 230г: съ

^z И, к. 253г: роускимѣ; Я, к. 182v: руским[ъ]; Е, к. 230г: рѣским[ъ]

^{aa} И, к. 253г; Я, к. 182v: побѣженным[ъ]; Е, к. 230г: побѣжденным[ъ]

^{ab} И, к. 253г: бывшимѣ; Я, к. 182v; Е, к. 230г: бывшим[ъ]

^{ac} Я, к. 182v: Данийл[ъ]; Е, к. 230г: Данийль

^{ad} И, к. 253г: видивѣ; Я, к. 182v; Е, к. 230г: видѣ

^{ae} И, к. 253г: крѣпцѣиши

^{af} И, к. 253г: належитъ в ратных[ъ]

^{ag} И, к. 253г: стрѣльцѣмѣ

^{ah} Я, к. 182v: стрѣляющим[ъ]

^{ai} И, к. 253г; Я, к. 182v: крѣпцѣ; Е, к. 230г: къ рѣцѣ

^{aj} И, к. 253г; Я, к. 182v; Е, к. 230г: wбрати

³²¹ Zapewne s. Światosława Olegowicza rylskiego, ks. kurski. Zm. po 1228 r. (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 411).

оустре|мленіа^a ради против[ъ]ных[ъ]^b. Бѣжашю^c ж[е] емоу^d, вѣжада^e воды, | пивь^f, почю^g раню^h на телесѣⁱ своем[ъ], ^jсъ брани^j не позна | еа^k крѣпости ради и мѣжства^l вѣзраста^m своего, | бѣ бо дрѣзьⁿ и храборь^o, ѿт главы и до ногоу^p его^q не бѣ | ^rна нем[ъ] порока^{r322}. И быс[тъ] побѣда на вса^s кнаси^t роускыа^{u323}, | тако^v ж[е] не бывало никогдаж[е]. Татаром[ъ]^w же побѣдив[ъ]шимъ^x | роускіа^y кнаси^z, за прегрѣшеніе^{aa} хр[и]стіан[ъ]ское^{ab} ^{ac}-пришел[ъ]шим[ъ] и дошел[ъ]шим[ъ]^{ac} до Новогорода^{ad} С[в]а[т]ополче-

Данил[ъ] напи-
вшис[в]а[т] воды,
почѣл[ъ] ранѣ,
иже был[ъ]
храбор[ъ]
и дрѣзь

^a И, к. 253г: оустрѣмленіа; Я, к. 182v: устремленіа

^b И, к. 253г; Я, к. 182v; Е, к. 230г: противныхъ

^c Я, к. 182v; Е, к. 230г: бѣжашѣ

^d Я, к. 182v: ему; Е, к. 230г: емѣ

^e И, к. 253г: и вжада; Я, к. 182v: вожада; Е, к. 230г: возжада

^f И, к. 253г: пивъ; Я, к. 182v; Е, к. 230г: пити

^g И, к. 253г: почюти; Я, к. 182v: почу; Е, к. 230г: и почѣ

^h Я, к. 182v; Е, к. 230г: ранѣ

ⁱ И, к. 253г; Я, к. 182v: телеси

^j И, к. 253г: во брани; Я, к. 182v: и со брани; Е, к. 230г: и собра

^k Я, к. 182v: еа

^l И, к. 253г: моужества; Я, к. 182v: мужства; Е, к. 230г: мѣжства

^m И, к. 253г; Я, к. 182v; Е, к. 230г: возраста

ⁿ И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: дерзь

^o Е, к. 230г: храбрь

^p Я, к. 183г; Е, к. 230г: ногѣ

^q Я, к. 183г: еа

^r Я, к. 183г; Е, к. 230г: порока на немѣ

^s И, к. 253г: вси; Я, к. 183г: вса

^t И, к. 253г: кнази; Я, к. 183г: кн[ѣ]зи; Е, к. 230г: кн[ѣ]зѣ

^u И, к. 253г: роускыа; Я, к. 183г: рускыа; Е, к. 230г: рускіа

^v Е, к. 230г: тако

^w И, к. 253г: татаром

^x И, к. 253г; Е, к. 230г: побѣдившимъ; Я, к. 183г: побѣдившим[ъ]

^y И, к. 253г: роускыа; П, к. 265г: роускыа; Я, к. 183г: рускыа; Е, к. 230г: рѣскіа

^z И, к. 253г: кназа; Я, к. 183г: кн[ѣ]зи; Е, к. 230г: кн[ѣ]зѣ

^{aa} И, к. 253г: прегрешеніе

^{ab} И, к. 253г: кр[и]стіан[ъ]ское; Я, к. 183г: хр[и]стіан[ъ]ское; Е, к. 230г: хр[и]стіанское

^{ac} И, к. 253г: пришелшимъ и дошедшимъ

^{ad} Я, к. 183г; Е, к. 230г: Новогорода

³²² Charakterystyka Daniela jest jednym ze świetnych przykładów, jak wielowarstwowe były zapożyczenia stosowane w *Kronice halicko-wołyńskiej* i jak trudno w związku z tym znaleźć ich bezpośrednie źródło. Przypomnijmy tylko pokrótce, że mamy tutaj do czynienia z cytatem biblijnym (z 2 *Księgi Samuela* dającej opis Absaloma – 2 Sm, 14, 25. Zob. też Iz 1, 6. Machnowiec³ wskazuje tylko na 2 Sm 14, 25 [*Литоніс руський*, s. 381]), jednak zaczerpnięte – jak to przenikliwie zauważył A. Orłow – z *Latopisu helleńskiego* lub – co dokładniejsze – z kompilacyjnego chronografu [A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 102]).

³²³ Do bitwy doszło najprawdopodobniej 31 V 1223 r., choć pojawiły się także próby innej jej datacji (np. 16 VI 1223 r. czy nawet 16 VI 1226 r.). Ostatnio szczegółowo rozpatrzył zagadnienie D. Dąbrowski (*Генеалогія Мстиславичей*, s. 348–352).

Процесіа
Против[у]
татаров[ъ]
ЗЕМЛЯ
танагѣт[ъ]ска
Чаноиз[ъ]
кано их[ъ]
и Таногуот[ъ]
оубіени

ского^{a324}. Не вѣ[дающим[ъ]]^b же роуси^c лести^d их[ъ], ⁱ⁻исходащю^e противоу^f им[ъ] | сѣ^g кр[ъ]сты, они^h же избишаⁱ их[ъ] всѣх[ъ]^j. Ожидаа^k Б[ог]ъ | покааніа^l хр[и]стіан[ъ]скомо^m, обратисаⁿ въспат[ъ]^o на землю | въсточноую^p, и воеваша землю танагоут[ъ]скоу^{q325}, на^r ины | страны, тогда же и Чаногызъ^s, кано их[ъ], таногуоты^t оубіень^u быс[тъ]³²⁶, их[ъ]же^v прел[ъ]стив[ъ]ше^w, послѣже^x лестию^y погоубиша^z, ины же страны рат[ъ]ми^{aa}, наипаче лестию^{ab} по[гоубиша^{ac}. ad-И быс[тъ] по сих[ъ], времени миноув[ъ]ши^{ad}, Олѣзан[др]ъ^{ae} всегда^{af} враждоу^{ag}

Алѣξανдр[ъ]
и Роман[ъ]
враждѣют[ъ] на
Данила
и Васил[ъ]ка

- a И, к. 253г: С[в.а.]тополчського; Я, к. 183г: С[в.а.]тополчского
- b И, к. 253г: вѣдающим; Я, к. 183г; Е, к. 230г: вѣдѣвшим[ъ]
- c Я, к. 183г: им[ъ] руси; Е, к. 230г: рѣси
- d И, к. 253г; Е, к. 230г: льсти
- e И, к. 253г: исходащю; Е, к. 230г: исходащѣ
- f Е, к. 230г: противѣ
- g И, к. 253г; Е, к. 230г: со
- h И, к. 253г: вни; Е, к. 230г: оны
- i-i Я, к. 183г: brak wyrazów
- j И, к. 253г: всих[ъ]
- k И, к. 253г: ожидаа; Я, к. 183г: вжидаа; Е, к. 230г: вжидаа
- l И, к. 253г; Я, к. 183г: покааніа; Е, к. 230г: покааніа
- m И, к. 253г: кр[ъ]стьаньскаго; Я, к. 183г: хр[и]стіан[ъ]скомо; Е, к. 230г: хр[и]стіанскаго
- n И, к. 253г: вбрати; Я, к. 183г: вбратиса; Е, к. 230г: вбратиса
- o И, к. 253г: и воспатъ; Я, к. 183г: воспат[ъ]; Е, к. 230г: воспатъ
- p И, к. 253г: восточноую; Я, к. 183г; Е, к. 230г: восточнѣю
- q И, к. 253г: таногуотъскоу; Я, к. 183г: танагут[ъ]скѣ; Е, к. 230г: танагитъскѣ
- r Е, к. 230г: и
- s И, к. 253г; Я, к. 183г: Чаногызъ; Е, к. 230г: Чаногич[ъ]
- t Я, к. 183г; Е, к. 230г: таногѣты
- u И, к. 253г: оубіень; Я, к. 183г: ѣбиен[ъ]
- v И, к. 253г: ихже
- w И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: прельстивше
- x И, к. 253г: и послѣди же; Е, к. 230г: послѣжѣ
- y И, к. 253г: льстию; Я, к. 183г: лестию
- z Я, к. 183г; Е, к. 230г: погѣбиша
- aa И, к. 253г; Е, к. 230г: ратми
- ab И, к. 253г: лестию; Я, к. 183г: лестию
- ac Я, к. 183г; Е, к. 230г: погѣбиша
- ad-ad И, к. 253г: Въ лѣт[о] ѣс ѣ лѣ; Я, к. 183г; Е, к. 230г: Ибысть по сих[ъ], времени минѣвши
- ae И, к. 253г: Сѣлѣксандръ; Я, к. 183г: Александр[ъ]; Е, к. 230г: Алѣξανдръ
- af И, к. 253г: все
- ag Я, к. 183г; Е, к. 230г: враждѣ

³²⁴ Nowogród Światopełka był to gród ziemi kijowskiej założony w 1095 r. przez kniazia Światopełka Izjasławowicza. Gród stoi na prawym brzegu Dniepru ok. 1,5 km od w. Wityczew (zob.: ЕСЛГН, s. 92; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 12 na s. 29; *Галицько-Вольнская Летопись* [2005], s. 212).

³²⁵ Państwo tanguckie (Xia) ze stolicą w Edzinie zostało podbite przez Mongołów w 1227 r. (Ch. P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 590–591).

³²⁶ Czyngis-chan zmarł 18 VIII 1227 r. (ibidem, s. 100).

имѣаше^a къ^b своим[ъ] братум[ъ]^c Романо|вичем[ъ]^d Данилови^e и Васил[ъ]кови^f.
Слышавъ^g, ѡко^h Мьсти|славъⁱ не имѣет[ъ] любве^j къ^k зати^l своему^m княсюⁿ
Дани|лови^o, радости исплнивъса^p, поноужеваше^q М[ъ]стислава^r | на рат[ъ]. ||
(314v/644) Мьстиславоу^s ж[е]^x пошед[ъ]шю^t на рат[ъ], прїиде^u на ^{v-v}Лысою |
Гороу^{v327}. Данилови^w ж[е]^x прїехав[ъ]шю^y в^z лахы^{aa} и възвед[ъ]шю^{ab} | княса^{ac}
Лест[ъ]ка^{ad}, поиде^{ae-ac} противоу емоу^{ae}. Мьстисла|воу^{af} ж[е] помоч[ъ] послав[ъ]шю^{ag}

Лысаа Гора

^a И, к. 253г; Я, к. 183г: имѣаше; Е, к. 230г: имѣаше

^b И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: ко

^c И, к. 253г: братама; Е, к. 230г: братомъ; П, к. 265v; Я, к. 183г: братом[ъ]

^d И, к. 253г: Романовичема; Я, к. 183г: Романовичом[ъ]

^e Я, к. 183г: Данийловъ; Е, к. 230г: Данійлови

^f И, к. 253г; Е, к. 230г: Василкови; Я, к. 183г: Василковѣ

^g И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: слышавъ

^h Е, к. 230г: ѡкв

ⁱ И, к. 253г: Мьстиславъ; Я, к. 183г; Е, к. 230г: Мстислав[ъ]

^j И, к. 253г: любви

^k И, к. 253г: к; Я, к. 183г: ко

^l П, к. 265v: сатию; Я, к. 183г: зати

^m Я, к. 183г: своему; Е, к. 230г: своемѣ

ⁿ И, к. 253г; Е, к. 230г: князю; Я, к. 183г: кн[а]зю

^o Я, к. 183г: Данийловъ; Е, к. 230г: Данійлови

^p И, к. 253г; Е, к. 230г: исполнивъса; Я, к. 183г: исполнивса

^q И, к. 253г: поноужаше; Я, к. 183г: понѣживаше; Е, к. 230г: понѣживаше

^r Я, к. 183г; Е, к. 230г: Мстислава

^s Я, к. 183г; Е, к. 230г: Мстиславѣ

^t И, к. 253г: пришедшю; Я, к. 183г: пошед[ъ]шю; Е, к. 230г: пошед[ъ]шѣ

^u И, к. 253г: приде; Я, к. 183г: прїиде

^{v-v} Я, к. 183г; Е, к. 230г: Лысою горѣ

^w Я, к. 183г: Данийлови; Е, к. 230г: Данійлови

^x И, к. 253г: жи

^y И, к. 253г: поѣхавшю; Я, к. 183г: приехавшѣ; Е, к. 230г: прїехавшѣ

^z Е, к. 230г: въ

^{aa} Я, к. 183г: лахи; Е, к. 230г: лахи

^{ab} И, к. 253г: возведшю; Я, к. 183г: възвед[ъ]шю; Е, к. 230г: възвед[ъ]шѣ

^{ac} И, к. 253г: княза; П, к. 265v: княсю; Я, к. 183г; Е, к. 230г: brak wyгуза

^{ad} И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: Лестка

^{ae-ac} Я, к. 183г; Е, к. 230г: противѣ емѣ

^{af} Я, к. 183г: Мстислав; Е, к. 230г: Мстиславѣ

^{ag} И, к. 253г: пославшю; Я, к. 183г; Е, к. 230г: пославѣ

³²⁷ Łysa Góra w ziemi halickiej (Н. Барсов, *Географический словарь Русской земли*, Вильно 1865, s. 118. Rozważania topomastyczne zob. М. Т. Янко, *Топонімічний словник України. Словник-довідник*, Київ 1998, s. 209). Ostatnio wiarygodnie utożsamił ten oronim W. Ljaska, uznając, że chodzi o wzniesienie Łysa Góra (412 m n.p.m.), w paśmie Gołogór w pobliżu w. Червоне (Lackie Wielkie), rej. złoczowski obw. lwowskiego (В. Ляска, *Голі Гори та Печера Домажирова: причинки до історичної географії галицько-волинського пограниччя у першій половині XIII століття*, CR, Ser. II, t. III, s. 13–16 [w druku]).

Белз[ъ] мало не взат[ъ] Олѣѡандрови^{a328}, стрѣтив[ъ]ши^b ж[е] | ^cимь рат[ъ]-^c, възгнаша^d въ^e град[ъ] Белзъ и замало и горуд[а]^f | не взаша^g. Наутрїа^h поидоша противоуⁱ им[ъ]. Мьсти|славоу^j ж[е] не стерпѣв[ъ]шю^k, възвратиса^l в^m Галич[ъ]. Да|нилоуⁿ ж[е] кнасю^o вѣвав[ъ]шю^p с лахы^q землю галиц[ъ]коую^r s-s | и около^t Любачева^{u329}, и плениша^v землю белз[ъ]скоую^w | и червен[ъ]скоую^x даже и до оставших[ъ]^y. Васил[ъ]коу^z ж[е] кна|сю^{aa} многы^{ab} плены^{ac} прїемшо^{ad}, стада кон[ъ]ска^{ae}

^a И, к. 253г: Олѣксандрови; Я, к. 183г: Алексан[ъ]дровѣ; Е, к. 230г: Алѣѡандрови

^b И, к. 253г; Е, к. 230г: стрѣтившимъ

^{c-c} И, к. 253г: имь рать; Я, к. 183г: рат[ъ] им[ъ]; Е, к. 230г: ратнымъ

^d И, к. 253г; Я, к. 183г: възгнаша; Е, к. 230г: вогнаша

^e И, к. 253г: в; Я, к. 183г; Е, к. 230г: во

^f И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: города

^g Я, к. 183г: взаша

^h И, к. 253г: наутрѣа; Я, к. 183г: наутрїа; Е, к. 230г: наутрѣе

ⁱ Я, к. 183г; Е, к. 230г: противѣ

^j Я, к. 183г; Е, к. 230г: Мстиславѣ

^k И, к. 253г: стерпѣвшю; Я, к. 183г: стрѣпѣвшю; Е, к. 230г: стерпѣвшѣ

^l И, к. 253г: възвратиса; Я, к. 183г: възворотиса; Е, к. 230г: възворотиса

^m Е, к. 230г: въ

ⁿ И, к. 253г: Данилоу; Я, к. 183г: Данийлѣ; Е, к. 230г: Данийлѣ

^o И, к. 253г: кназю; Я, к. 183г; Е, к. 230г: brak wygazu

^p И, к. 253г: воевавшю; Я, к. 183г; Е, к. 230г: воевавшѣ

^q Я, к. 183г: лахи; Е, к. 230г: лахи

^r И, к. 253г: галичъкоую; Я, к. 183г; Е, к. 230г: галицкъю

^{s-s} Е, к. 230г: съ лахи

^t И, к. 253г; Я, к. 183г; Е, к. 230г: около

^u Я, к. 183г; Е, к. 230г: Любеча

^v И, к. 253г: плѣни всю; Я, к. 183г: плениша

^w И, к. 253г: белзѣскоую; Я, к. 183г: белзскъю; Е, к. 230г: белзъскъю

^x Я, к. 183г; Е, к. 230г: червенскъю

^y П, к. 265г: оставших[ъ]

^z И, к. 253г: Василкоу; Я, к. 183г: Васил[ъ]ку; Е, к. 230г: Василкѣ

^{aa} И, к. 253г; Е, к. 230г: кн[а]зю; Я, к. 183г: кн[а]зю

^{ab} Я, к. 183г; Е, к. 230г: много

^{ac} Я, к. 183г: племени; Е, к. 230г: плѣни

^{ad} И, к. 253г: приемшю; Я, к. 183г: приемшѣ; Е, к. 230г: прїемшѣ

^{ae} Я, к. 183г; Е, к. 230г: конска

³²⁸ Co ciekawe, choć zarówno w kodeksach chlebnikowskim, jak i ipatiewskim mamy właściwie identycznie brzmiące frazy: „Мьстиславоу ж[е] помоч[ъ] пославшю Олѣѡандрови”, tłumacze z reguły uznawali, że to Aleksander posłał wsparcie militarne Mścislawowi (*Галицько-Волинський літопис*, cz. 1, s. 117; *Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 29; БЛДР, т. V, s. 209; *Halicko-volyński letopis*, s. 53). Naszym zdaniem było odwrotnie, o czym świadczą zarówno szyk zdania, jak i kontekst wydarzeń. Przeciż do starcia tych posiłków z wojskami Romanowiczów i Polakami doszło pod Belżem. Można się domyślać, że były to raczej oddziały idące do tego grodu, niż z niego wychodzące. Tak samo rozumiał ten ustęp G. Perfeky (*The Galician-Volynian chronicle*, s. 30).

³²⁹ M. pow. w woj. podkarpackim, Polska.

и кобыл[ь]ска^a. И быс[ть] зависть^b лахом[ь]^c, и бывшим[ь] послом[ь] wt обоих[ь]^d, | и поущень^e быс[ть] Деміань^f и Андрѣи. **И** быс[ть] по сих[ь]³³⁰: привед[е]г^g | Мьстислав^h Котанаⁱ³³¹ и полов[ь]цы многы^k, и Володи|мера^l кїев[ь]скаго^{m332}, творасаⁿ на лахы^o, ида^p съвѣтом[ь]^q | Олєѣандровым[ь]^r. ^tСъвѣт[ь] же Алєѣандровь^{s-t} всегда не пре|сташе^u о^v братѣ своем[ь]^w, реки^x,

Завист[ь] лахв[ь] для
здобычи
М[ь]стислав[ь]
с Котанем[ь]
и половцами

- ^a И, к. 253v: кобыльа; Я, к. 183г: кобыл[ь]скаа; Е, к. 230v: кобылскаа
^b Я, к. 183г: завѣ [sic]
^c Я, к. 183г: Лахом[ь]
^d И, к. 253v; Я, к. 183г; Е, к. 230v: wбоих[ь]
^e И, к. 253v: поущень; Я, к. 183г: пущен[ь]; Е, к. 230г: пущен[ь]
^f И, к. 253v: Дѣмыань; Я, к. 183г: Демиан[ь]; Е, к. 230v: Деміань
^g Я, к. 183г: привел[ь]; И, к. 253v; Е, к. 230v: приведь
^h И, к. 253v: Мьстиславь; Я, к. 183г; Е, к. 230v: Мстиславь
ⁱ Я, к. 183г: Катана; Е, к. 230v: Катана
^j И, к. 253v; Я, к. 183г: половци; Е, к. 230v: половцы
^k Я, к. 183г; Е, к. 230v: многи
^l П, к. 265v: Волдимера; Я, к. 183г: Володимера
^m И, к. 253v: киевского; Я, к. 183г; Е, к. 230v: Рюриковича киевского
ⁿ Я, к. 183г: твораса
^o Я, к. 183г: лахи; Е, к. 230v: лахи
^p И, к. 253v: ида; Я, к. 183г: ида
^q И, к. 253v: свѣтомь; Я, к. 183г; Е, к. 230v: совѣтомь
^r И, к. 253v; Я, к. 183г: Алєксандровымь; Е, к. 230v: Алєѣандровымь
^s И, к. 253v: Алєксандровь
^{t-t} Я, к. 183г; Е, к. 230v: brak wyrazów
^u И, к. 253v: прєсташе; Я, к. 183г: тааше; Е, к. 230v: прєсташе
^v И, к. 253v; Я, к. 183г; Е, к. 230v: w
^w Е, к. 230v: своемь
^x Я, к. 183г: рекий; Е, к. 230v: рекій

³³⁰ Opisowane wydarzenia rozegrały się ok. 1225 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 343, 381. Por. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 124–127).

³³¹ Pierwszy raz w sposób nie budzący wątpliwości wspomniany jest w *Kronice halicko-wołyńskiej* chan Połowców Kotjan, teść Mścislawa Mścislawowicza Udałego. Musiał on urodzić się najpóźniej ok. 1170 r., zapewne kilka lat wcześniej, bowiem jego wnuczka Rościslawa wydana została za męża w 1. poł. 1212 r. (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 555–557). Raczej nie jest tożsamy z Kotjanem Sutojewiczem wspomnianym przez nasze źródło w 1205 r. (zob. przyp. 35 na s. 9). Wódz plemienia Durutów/Tertrobiczów koczującego na zachód od Dniepru. Pozostawał w sojuszu ze swym zięciem, Mścislawem Mścislawowiczem Udałym, a także w raczej dobrych stosunkach z mężem kolejnej wnuczki, Anny, Danielem Romanowiczem. W trakcie najazdu mongolskiego na pd. Ruś zbiegł ze swą orzą na Węgry. Tam w 1241 r. został – jak informuje Roger z Torre Maggiore – zabity (*Rogerii Carmen miserabile*, oprac. L. Juhász, [w:] *Scriptores rerum Hungaricarum*, wyd. E. Szentpétery, t. II, Budapest 1938, s. 566–567; P. Szabolcs, *Kötöny, kun fejedeleme*, [w:] *Tanulmányok a középkori magyar történelemről*, Szeged 1999, s. 91–102; Я. Пилипчук, *Наддніпрянські китчаки, Русь та Центрально-Східна Європа*, „Україна в Центрально-Східній Європі”, t. XII–XIII, 2013, s. 113–115). W artykuleach P. Szabolcsa i Ja. Pylypczuka naszego Kotjana uznaje się za osobę tożsamą z Kotjanem Sutojewiczem (blędnie zresztą datując jego wystąpienie na 1202 r.). Naszym zdaniem pogląd ten nie jest słuszny.

Алеѣandroва
клевета
а Пинева лжа
вт[ъ]крыласа

ѣако «сат[ъ]^a твои оубити^b | та^c хочет[ъ]». Исправленію^d ж[е] быв[ъ]шю^e
около^f вежи^g его^g, са|момоу^h ж[е] Алеѣандроуⁱ не смѣвшюⁱ ехати^k, посла
Ана^{l334} | своего, Мѣстиславоу^m бо рек[ъ]шюⁿ: «Твоа^o рѣчь рѣч[ъ]^p, Пиню^q, |
ѣако Даниль^r второе сваживает[ъ]^s лахы^t на ма^u). По|знав[ъ]шим[ъ]^v же
всѣм[ъ]^w князем[ъ]^x Алеѣндровоу^y клеветоу^z, | а Аневоу^{aa} лжю^{ab}, и рекшим[ъ]
же всѣм[ъ]^{ac} князем[ъ]^{ad}: «Пріими^{ae} | всю власть его^{af} за сором[ъ]^{ag} свои».

^a И, к. 253v; Е, к. 230v: зать; Я, к. 183г: зат[ъ]

^b Я, к. 183г: ѣбити

^c Я, к. 183г: та

^d И, к. 253v; Я, к. 183г: исправленію

^e Я, к. 183г: бывши; Е, к. 230v: бывшѣ

^f И, к. 253v; Я, к. 183г; Е, к. 230v: около

^g Е, к. 230v: егѣ

^h Я, к. 183г; Е, к. 230v: самоу

ⁱ И, к. 253v: Александроу; Я, к. 183г: Александрѣ; Е, к. 230v: Алеѣандрѣ

^j И, к. 253v: смѣвашю; Я, к. 183г; Е, к. 230v: смѣвшѣ

^k И, к. 253v: ѣхати

^l И, к. 253v; Я, к. 183г: Пина; Е, к. 230v: зата

^m Я, к. 183г: Мстиславѣ; Е, к. 230v: Мстислава

ⁿ Я, к. 183г: рекшу; Е, к. 230v: рекѣшѣ [sic]

^o И, к. 253v; Я, к. 183г: твоа

^{p-p} Я, к. 183г: рѣчь бѣ; Е, к. 230v: рѣчи бѣ

^q Я, к. 183г; Е, к. 230v: Пинѣ

^r Я, к. 183г: Даниль[ъ]; Е, к. 230v: Даниль

^s Е, к. 230v: сваживаетъ

^t Я, к. 183г: лахи; Е, к. 230v: лахи

^u Я, к. 183г: ма

^v И, к. 253v; Е, к. 230v: познавшимъ

^w Е, к. 230v: бѣахъ выгѣзу

^x И, к. 253v: княземъ; Я, к. 183г: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 230v: кн[а]земѣ

^y И, к. 253v: Александровоу; Я, к. 183г: Александровѣ; Е, к. 230v: Алеѣандровѣ

^z Я, к. 183г: клевету; Е, к. 230v: клеветѣ

^{aa} Я, к. 183г: Пиневѣ; Е, к. 230v: Пиневѣ

^{ab} И, к. 253v; Я, к. 183г: лжю; Е, к. 230v: лжѣ

^{ac} И, к. 253v: всимъ

^{ad} И, к. 253v: княземъ; Я, к. 183г: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 230v: кн[а]земѣ

^{ae} И, к. 253v: прими; Я, к. 183г: приими

^{af} И, к. 253v: его

^{ag} Я, к. 183г: разом[ъ] [sic]

³³² Włodzimierz Dymitr (ur. jesienią 1187 r., zm. 3 III – 18 X 1239 r.), był młodszym z dwóch synów Ruryka Wasyla Rościsławowicza i Anny, c. Jerzego Jarosławowicza turowskiego (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 474–478). Jest to pierwsze w *Kronice halicko-wołyńskiej* potwierdzenie panowania Włodzimierza w Kijowie.

³³³ Zob. przyp. 296 na s. 90. Chodzi w tym wypadku albo o namiot, albo o wóz kryty służący koczownikom do mieszkania i przemieszczania się (por. np.: *Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 30 [namiot]; БЛДР, t. V, s. 209 [namiot]; *Haličsko-vołyňský letopis*, s. 54 [namiot]).

³³⁴ Bojar na służbie u Aleksandra Wsiewołodowicza bełskiego (A. Jusupović, *Elity*, s. 173–174).

Он[ъ]^a же за братолюбїе^b | не прїа^c власти^d его, и вси похвалиша емоу^e.
 Мьсти|слав[ъ]^f же прїа^g сата^h своего любовїюⁱ, и почтив[ъ] его^j | вел[и]-
 кими дар[ъ]ми^k, и да емоу^l кон[ъ] свои борзый актаз[ъ]^{m335} || (315г/645)
 акогож[е]ⁿ в та лѣта не быс[тъ]. И дъщерь^o свою Анноу^p даривь^q великыми^r
 дарьми^s, и съ^t братїею^u видевь[с]а^v в Перемили^w, | и оутвердиша^x мирь^y.
 з^zПотом[ъ] же^z лестивому^{aa} Жирославу^{ab} | рек[ъ]шю^{ac} боарум[ъ]^{ad} галицким[ъ]^{ae},
 ака^{af} «идет[ъ]^{ag} Мьстиславъ^{ah} в^{ai} поле | и хошет[ъ]^{aj} вас[ъ] предати^{ak} тестеви

Дары wt[ъ]
 М[ъ]стислава
 Данилови
 и кон[ъ]
 славный Актарь

Перемил[ъ]
 клеветы
 на М[ъ]стислава

^a И, к. 253v: шнѣ; Я, к. 183v: шн

^b И, к. 253v; Я, к. 183v: братолюбие

^c И, к. 253v: приа; Я, к. 183v: приа

^d Я, к. 183v; Е, к. 230v: волости

^e Я, к. 183v; Е, к. 230v: емѣ

^f И, к. 253v: Мьстислав; Я, к. 183v; Е, к. 230v: Мстислав[ъ]

^g И, к. 253v: приа; Я, к. 183v: приа

^h И, к. 253v; Е, к. 230v: зата; Я, к. 183v: зата

ⁱ И, к. 253v: любовью; Я, к. 183v: любовию

^j Е, к. 230v: егѣ

^k И, к. 253v; Е, к. 230v: дарми

^l И, к. 253v; Е, к. 230v: емѣ

^m Я, к. 183v; Е, к. 230v: Актарь

ⁿ И, к. 253v: акогоже

^o И, к. 253v: дочь; Я, к. 183v; Е, к. 230v: дщерь

^p Я, к. 183v; Е, к. 230v: Аннѣ

^q И, к. 253v; Е, к. 230v: даривь; Я, к. 183v: дарив[ъ]

^r И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 230v: великими

^s И, к. 253v; Е, к. 230v: дарми

^t И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 230v: со

^u И, к. 253v: братьею; Е, к. 230v: братисю

^v И, к. 253v; Е, к. 230v: видѣвса; Я, к. 183v: видев[с]а

^w Я, к. 183v; Е, к. 230v: Перемышли

^x Я, к. 183v: ѣтвердыша

^y И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 230v: мирь

^{z-z} Въ лѣт[о] ѣс̄ ѣд̄

^{aa} И, к. 253v: льстивому; Я, к. 183v; Е, к. 230v: лестномѣ

^{ab} И, к. 253v: Жирославу; Я, к. 183v; Е, к. 230v: Жирославѣ

^{ac} И, к. 253v: рекшю; Я, к. 183v; Е, к. 230v: рекшѣ

^{ad} И, к. 253v: къ боаромь; П, к. 266г: боаром[ъ]; Я, к. 183v: боаром[ъ]; Е, к. 230v: боаромь

^{ae} И, к. 253v: галичькимь; Я, к. 183v; Е, к. 230v: галицким[ъ]

^{af} Е, к. 230v: акаѣ

^{ag} Я, к. 183v: идеть

^{ah} И, к. 253v: Мьстиславь; Я, к. 183v: Мстислав[ъ]; Е, к. 230v: Мстиславь

^{ai} Е, к. 230v: въ

^{aj} Е, к. 230v: хошетъ

^{ak} И, к. 253v: выпредати

³³⁵ Użyte w źródle pojęcie: „актаз” było różnie odczytywane. Np. w opinii M. Fasmera oznacza białego arabskiego konia (zob. M. Фасмер, *Этимологический словарь русского*

горы
кавокас[ькыя]
оугорскыя
и Днѣпръ рѣка

своемоу^a Котаню^b на избитѣ^c». Мьстиславоу^d ж[е] правоу^e сжщю^f о сем[ь]^g и не свѣдоущю^h | ничтоже оⁱ них[ь], ониⁱ ж[е] ем[ь]ше^k вѣры, штидоша въ^l землю | перемышльскоую^m вⁿ горы Кавокаскыя^o, рек[ь]ше^p въ Оу[гор[ь]скыя^q, на рекоу^r Днѣпръ^{s336}, послаша послы своа^t, рекоу[ше^u, тако «Жирославъ^v повѣдал[ь]^w нам[ь]^x у-у ес[ть]^z». Мьстиславоу^{aa} же по[славшю^{ab} вт[ь]ца своего Тимофеа^{ac337},

^a Я, к. 183v: своему; Е, к. 230v: своемѣ

^b Я, к. 183v: Котановы; Е, к. 230v: Котанови

^c И, к. 253v: избитѣ; Я, к. 183v: избитые; Е, к. 230v: избиеиѣ

^d Я, к. 183v; Е, к. 230v: Мстиславѣ

^e Я, к. 183v; Е, к. 230v: правѣ

^f И, к. 253v: соущю; Я, к. 183v; Е, к. 230v: сщщ

^{g-g} И, к. 253v: в немь; Я, к. 183v; Е, к. 230v: в немѣ

^h И, к. 253v: свѣдоущи; Я, к. 183v; Е, к. 230v: свѣдѣщѣ

ⁱ И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 230v: в

^j И, к. 253v: вни; Я, к. 183v; Е, к. 230v: вни

^k И, к. 253v; Я, к. 183v: емше

^l И, к. 253v; Я, к. 183v: в

^m И, к. 253v: перемышлескою; Я, к. 183v; Е, к. 230v: перемыслскѣю

ⁿ Е, к. 230v: въ

^o И, к. 253v: Кавокасскыя; Я, к. 183v: Кавкакискѣа [sic]; Е, к. 231r: Кавкакѣйдѣа [sic]

^p И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 231r: рекше

^{q-q} И, к. 253v: во оугорскыя; Я, к. 183v: во ѡгор[ь]скыя; Е, к. 231r: оугорскѣа

^r И, к. 253v: рѣкоу; Я, к. 183v: рѣку; Е, к. 231r: рѣкѣ

^s И, к. 253v: Днепръ; Я, к. 183v; Е, к. 231r: Днѣстръ

^t И, к. 253v; Я, к. 183v: своа

^u Я, к. 183v; Е, к. 231r: рекѣше

^v И, к. 253v; Е, к. 231r: Жирославъ; Я, к. 183v: Жирослав[ь]

^w И, к. 253v: повѣдал; Я, к. 183v; Е, к. 231r: повѣдает[ь]

^x И, к. 253v: ны

^{y-y} Я, к. 183v: предати нас[ь] имаш[и] Котанѣ; Е, к. 231r: предати нас[ь] имашѣ Котанѣ

^z Я, к. 183v; Е, к. 231r: brak wyrazu

^{aa} Я, к. 183v; Е, к. 231r: Мстиславѣ

^{ab} И, к. 253v: пославшю; П, к. 266r: пославше; Я, к. 183v; Е, к. 231r: пославшѣ

^{ac} И, к. 253v: Тимофѣа; Я, к. 183v: Тимофѣа; Е, к. 231r: Тимофѣа

языка, t. I, Москва 1986, s. 66–67: Ак – biały; таз – arabski). Zdaniem I. Hens'ors'kiego należą je rozumieć jako imię własne: „Biała czaszka” (*Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 95. Podobnie D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 270: „Biały Łeb”). Z najbardziej rozbudowanego ze znanych nam i przekonującego objaśnienia A. Zajączkowskiego wynika, że chodzić jednak może o „konia o maści biało-pstrej” (*Związki językowe*, s. 45–46).

³³⁶ W X ewidentnie błędnie: „Днѣпръ”, bo przecież rzeka ta nie przepływa przez ziemię przemyską i przez Karpaty! A może jednak chodziło o Dniestr? Właśnie ten drugi wariant jest w rękopisach Bundura/Jarockiego oraz jermołajewskim.

³³⁷ Zapewne tożsamego z Timofiejem wspomnianym w opowiadaniu o złych czynach wojewody węgierskiego Benedykta, choć nie można też wykluczyć, że mamy do czynienia ze zbieżnością imion (zob. przyp. 83 na s. 23).

іако: «Въсже^a оклеветал[ъ]^b | ^cма ес[тъ] к вам[ъ]^c Жирославъ^d». Тимофею^e же клен[ъ]шюса^f г-имь | о сем[ъ]^g, іако не сведоуш^h Мьстославоуⁱ ничтоже в семь^j. | И приведе боаре^k вси^l к нему^l. Кнасю^m же обличив[ъ]шоⁿ | емоу^o Жирослава^p, ^qи гна^q и^r вт себе, іакоже изгна^s Б[о]г[ъ] Каи|на^s вт лица своего, рекий^t: «Проклат[ъ]^u ты^v бѣди^w, стона^x, | трасыса^y на земли, іакоже раздвиже земля^z оуста^{aa} | своа^{ab} пріати^{ac} кръвь^{ad} брата твоего». ^{ae}-Тако же^{ae} и Жиро|славъ^{af} раздвиже^{ag} оуста^{ah} своа^{ai} на г[о]с[по]дина своего³³⁸. Да не бѣ|дет[ъ]^{aj} емоу^{ak}

Жирослав[ъ]
іако
клеветникъ
изгнанъ

^a И, к. 253v: всоуе; Я, к. 183v: ес[тъ] ма; Е, к. 231г: иж[ъ] ма ес[тъ] [sic]

^b И, к. 253v: вклеветал; Я, к. 183v; Е, к. 231г: вклеветал[ъ]

^{c-c} Я, к. 183v; Е, к. 231г: brak wугazów

^d И, к. 253v: Жирославъ; Я, к. 183v; Е, к. 231г: Жирославъ к вам[ъ]

^e И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 231г: Тимофею

^f И, к. 253v: кленшюса; Я, к. 183v: клен[ъ]шѣса; Е, к. 231г: кленшѣса

^{g-g} И, к. 253v; Я, к. 183v; Е, к. 231г: имь в сем[ъ]

^h И, к. 254г: свѣдоушоу; П, к. 266г: сведоу; Я, к. 183v: сведѣ; Е, к. 231г: свѣде

ⁱ П, к. 266г: Мьстиславоу; Я, к. 183v; Е, к. 231г: Мстиславѣ

^j Е, к. 231г: семь

^k Я, к. 183v: боаре

^{l-l} Я, к. 183v: к нему; Е, к. 231г: къ немѣ

^m И, к. 254г; Е, к. 231г: кназю; Я, к. 183v: кн[а]зю

ⁿ И, к. 254г: вбличившо; Я, к. 183v; Е, к. 231г: вбличившѣ

^o И, к. 254г: brak wугazu; Я, к. 183v; Е, к. 231г: емѣ

^p П, к. 266г: Жирославоу

^{q-q} И, к. 254г; Я, к. 183v; Е, к. 231г: изгна

^r Я, к. 183v; Е, к. 231г: brak wугazu

^{s-s} Е, к. 231г: Каина Б[о]г[ъ]

^t И, к. 254г: реки; Я, к. 183v: рекии; Е, к. 231г: рекии

^u Е, к. 231г: проклат[ъ]

^v Я, к. 183v: ти

^w И, к. 254г: боуди; Я, к. 183v; Е, к. 231г: бѣди

^x И, к. 254г: стона и; Я, к. 183v: стона; Е, к. 231г: стена

^y И, к. 254г: трасыса; Я, к. 183v: трасыйса; Е, к. 231г: трасыйса

^z Я, к. 183v: земля

^{aa} Я, к. 183v: ѣста

^{ab} И, к. 254г; Е, к. 231г: своа; Е, к. 231г: свои[ъ]

^{ac} И, к. 254г; Я, к. 183v: приати; Е, к. 231г: пріати

^{ad} И, к. 254г; Я, к. 183v: кровь; Е, к. 231г: кровѣ

^{ae-ae} И, к. 254г: іакоже

^{af} И, к. 254г; Е, к. 231г: Жирославъ; Я, к. 183v: Жирослав[ъ]

^{ag} И, к. 254г: раздвѣже

^{ah} Я, к. 183v: ѣста

^{ai} И, к. 254г; Я, к. 183v: своа

^{aj} И, к. 254г: боудеть; Я, к. 183v; Е, к. 231г: бѣдеть

^{ak} Я, к. 183v; Е, к. 231г: емѣ

³³⁸ Od słów „Жирослава, и гна и вт себе” do „на г[о]с[по]дина своего” nawiązanie do Biblii. Zob.: Rdz 4, 11–12. Por. *Літопис руський*, s. 382.

приставника^a въ^b всѣх[ъ]^cземлях[ъ]^d роуских[ъ]^{eg} и въ^f оу[гор[ъ]ских[ъ]^g,
ни в[ъ]^h кых[ъ]ⁱ же странах[ъ], да ходит[ъ] шатааса^j | въ^k странах[ъ], же-
ланіе^l брашна да бждет[ъ]^m емоуⁿ, вина же | и шлоу^o поскоудоу^p да бждет[ъ]^q
емоу^r, и да бждет[ъ]^s дворь^t его | поусть^u, и въ^v селѣ его не бждет[ъ]^w живо-
ущего^{x339}. Утгдоу^y | выгнан[ъ]^z, иде къ^{aa} Изаславоу^{ab340}, бѣ бо лоукавыи^{ac}
лестец[ъ]^{ad} | наречен[ъ], всѣх[ъ]^{ae} стропотливѣ^{af} и ложь^{ag} пламен[ъ]^{ah},

^a И, к. 254г: пристанька

^b И, к. 254г; Я, к. 183v; Е, к. 231г: во

^c И, к. 254г: всихъ

^d Я, к. 183v: землях[ъ]

^e И, к. 254г: роускихъ; Я, к. 183v: руских[ъ]; Е, к. 231г: рѣскихъ

^f И, к. 254г: во

^{g-g} Я, к. 183v; Е, к. 231г: brak wyrazów

^h И, к. 254г; Я, к. 183v: в

ⁱ И, к. 254г: ких; Я, к. 183v: киих[ъ]; Е, к. 231г: кѣих[ъ]

^j И, к. 254г: шатааса; Я, к. 183v: шатааса; Е, к. 231г: шатааса

^k И, к. 254г; Я, к. 183v; Е, к. 231г: во

^l И, к. 254г; Я, к. 183v: желание

^m И, к. 254г: боудеть; Я, к. 183v: будет[ъ]; Е, к. 231г: бѣдет[ъ]

ⁿ Я, к. 183v; Е, к. 231г: емѣ

^o П, к. 266v: олоу; Я, к. 183v; Е, к. 231г: елею

^p Я, к. 183v; Е, к. 231г: скѣдѣ

^q И, к. 254г: боудеть; Я, к. 183v: будет[ъ]; Е, к. 231г: бѣдет[ъ]

^r Я, к. 183v; Е, к. 231г: емѣ

^s И, к. 254г: боудеть; Я, к. 183v: будет[ъ]; Е, к. 231г: бѣдет[ъ]

^t И, к. 254г; Я, к. 183v; Е, к. 231г: дворь

^u И, к. 254г: поусть; Я, к. 183v: пует[ъ]; Е, к. 231г: пѣсть

^v И, к. 254г: в; Я, к. 183v; Е, к. 231г: во

^w И, к. 254г: боудеть; Я, к. 183v: будет[ъ]; Е, к. 231г: бѣдет[ъ]

^x И, к. 254г: живоущаго; Я, к. 183v; Е, к. 231г: живѣщаго

^y И, к. 254г; П, к. 266v: утгоудоу; Я, к. 183v: утгудѣ; Е, к. 231г: утгѣдѣ

^z И, к. 254г: выгнань; Я, к. 183v; Е, к. 231г: выгна[ъ]

^{aa} И, к. 254г; Я, к. 183v; Е, к. 231г: ко

^{ab} И, к. 254г: Изаславоу; Я, к. 183v: Изаславѣ; Е, к. 231г: Изаславѣ

^{ac} Я, к. 183v; Е, к. 231г: лѣкавыи

^{ad} И, к. 254г: лѣстѣць

^{ae} И, к. 254г: всихъ

^{af} И, к. 254г: стропотливее; Е, к. 231г: стропотливыи

^{ag} Я, к. 183v; Е, к. 231г: ложь

^{ah} И, к. 254г; Я, к. 183v: пламень

³³⁹ Od słów „Да не бждет[ъ] емоу приставника” do „селѣ его не бждет[ъ] живоущего” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 69 (68), 26; Dz 1, 20; Kpł 10, 20; Pwt 29, 6. Według W. Wasilika słowa te były przejęte z Psalmu 108 odczytywanego podczas nakładania anatemy (В. Василик, *Образ Русской земли в Галицко-Волынской летописи*, „Русин” 2009, nr 4 [18], s. 41).

³⁴⁰ Naszym zdaniem chodzi o Izjasława Włodzimierzowicza (zob. przyp. 93 na s. 26).

всеиме|нитыи^a о[тъ]ц[е]мъ^b добрым[ъ]³⁴¹, оубожеством[ъ]^c възбранаше^d
|| (315v/646) злвоу^e его, л[ъ]жею^f питашеса^g азыкъ^h его, но мж|дростіюⁱ
възложаше^j въроу^k на л[ъ]жю^l, красашеса^m | лестіюⁿ паче вен[ъ]ца^o,
л[ъ]же^p именець^q, зане прел[ъ]щаше^r не | токмо чюжих[ъ]^s, но и сво-
их[ъ] възлюблен[ъ]ных[ъ]^t, имѣнія^u ради | лож[ъ]^{v342}. Того бо дѣла^w
жадаше быти^{x-x} оу Изаслава^{x343}. | Иу мы ж[е] на пред[ъ]нее^z възврати-

^a Е, к. 231r: всеименитым[ъ]

^b И, к. 254r; Я, к. 183v; Е, к. 231r: ѡт[ъ]цѣмъ

^c И, к. 254r: оубожѣство; Я, к. 183v: ѡбожеством[ъ]; Е, к. 231r: оубожством[ъ]

^d И, к. 254r; Е, к. 231r: възбранаше; Я, к. 183v: възбранаше

^e И, к. 254r; П, к. 266v: злвоу; Я, к. 183v; Е, к. 231r: злвоѡ

^f Я, к. 183v; Е, к. 231r: лжею

^g Я, к. 183v: питашеса

^h И, к. 254r; Е, к. 231r: азыкъ; Я, к. 183v: азык[ъ]

ⁱ И, к. 254r: моудростію; Я, к. 183v: мудростію; Е, к. 231r: м[ѡ]дростію

^j И, к. 254r: възложаше; Я, к. 183v; Е, к. 231r: възможаше

^k Я, к. 183v; Е, к. 231r: вѣрѡ

^l И, к. 254r: лжю; Я, к. 183v; Е, к. 231r: лжѡ

^m Я, к. 183v: красашеса

ⁿ И, к. 254r: лестію; Я, к. 183v: лестію

^o И, к. 254r; Е, к. 231r: вѣнца

^p И, к. 254r; Я, к. 183v; Е, к. 231r: лже

^q И, к. 254r: именець; Я, к. 183v: именем[ъ]; Е, к. 231r: имень

^r И, к. 254r: прелщаше; Я, к. 183v: прелщашеса

^s Я, к. 183v: чѡжих[ъ]; Е, к. 231r: чѡжихъ

^t И, к. 254r; Е, к. 231r: възлюбленных[ъ]; Я, к. 183v: възлюблен[ъ]ных[ъ]

^u И, к. 254r: имениа; Я, к. 183v: имениа

^v Я, к. 183v; Е, к. 231r: brak wyrazu

^w Я, к. 183v: дѣла

^{x-x} Я, к. 183v: ѡ Изаслава

^y И, к. 254r; Я, к. 183v; Е, к. 231r: brak wyrazu

^z И, к. 254r: преднее

³⁴¹ Zwrot ten sugeruje (choć nie daje pewności), że ojciec Izjasława w momencie, gdy rozgrywały się opisywane wydarzenia, już nie żył. Tymczasem nie znamy co prawda daty śmierci Włodzimierza Igorowicza, jednak wzmiankowany był on ostatni raz jesienią 1211 r. Raczej więc nie dożył 2. poł. l. 20. XIII w.

³⁴² Mamy tutaj do czynienia z kolejnym uważanym za pewne zapożyczeniem z ruskiego przekładu *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza. Obejmuje ono słowa: „лоукавыи лестец[ъ] наречен[ъ] [...] имѣнія ради [zdradliwym kłamcą nazwanym [...] dla majątku]” („*История Иудейской войны*”, t. I, s. 8, 198 [w. 408w, 3–15]; Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 98; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 130 [z ewidentną pomyłką co do opisywanej postaci]). Tak więc charakterystyka Izjasława okazuje się być kalką literacką.

³⁴³ Jest to nader zła w skali ruskiej (nie licząc odosobnionych przypadków) charakterystyka danego księcia. Stanowi ona niewątpliwie przejaw wyjątkowej wrogości środowiska dworskiego Romanowiczów (i ich samych) wobec Izjasława. Pozwala to zresztą pośrednio utożsamiać tego Rurykowicza z noszącym to samo imię księciem, który w 1233 r. złamał przysięgę złożoną Danielowi i zdobył Tychoml (zob. s. 180) oraz potem, w 1254 r., niespodziewanie napadł na Halicz i zajął go na krótki moment (zob. s. 358–361). Działania te opisanе były niedawno

Андреи
королевич[ъ]
затъ
М[ъ]стиславъ
и слѣхаючи
клевет[ъ]
воинъ под[ъ]-
носит[ъ] на
теста

хом[ъ]са^{a344}. Мъстислав[ъ]^b же | по съвѣтъ^{c d} л[ъ]живых[ъ] боарь^d галиц[ъ]-
кых[ъ]^e вдасть^f дъщерь^g свою мен[ъ]шоую^h за королевича Андрѣаⁱ³⁴⁵
и дасть | емоу^j Перемышль. Андреи же послушавъ^k л[ъ]стиваг[о]^l | Семе-
она^m Чермнаг[о]ⁿ³⁴⁶, и о^o-бежа въ оугры^o, и нача въздвизати^p | рат[ъ]. Бывши
ж[е] зимѣ, прииде^q к Перемышлю^{r347}, Юреви^{s348} то|гда тысащю^t дрѣжащю^u,

^a И, к. 254г: возвратихомса; Я, к. 183v: возвратимса; Е, к. 231г: возвратимса

^b И, к. 254г: Мъстислав; Я, к. 183г; Е, к. 231г: Мстислав[ъ]

^c И, к. 254г; Я, к. 184г; Е, к. 231г: совѣтъ

^{d-d} И, к. 254г: льстивыхъ боарь; Я, к. 184г; Е, к. 231г: боарь л[ъ]живых[ъ]

^e И, к. 254г: галичкихъ; Е, к. 231г: галицкихъ

^f И, к. 254г: вда

^g И, к. 254г; Я, к. 184г; Е, к. 231г: дщерь

^h И, к. 254г: меншоую; Я, к. 184г: мен[ъ]шю; Е, к. 231г: меншю

ⁱ П, к. 266v: Андрѣа; Я, к. 184г: Андрѣа

^j Я, к. 184г; Е, к. 231г: емоу

^k И, к. 254г: послушавъ; Я, к. 184г; Е, к. 231г: послѣшав[ъ]

^l И, к. 254г: лстиваго; Я, к. 184г; Е, к. 231г: лстиваго

^m И, к. 254г: Семьонка; Я, к. 184г: Семишна; Е, к. 231г: Семіона

ⁿ И, к. 254г: Чермнаго; Я, к. 184г: Чернаго; Е, к. 231г: Черного

^{o-o} И, к. 254г: бѣжа во оугры; П, к. 266v: въ оугры бежа; Я, к. 184г: бежа во ъгры;
Е, к. 231г: бежа во оугры

^p И, к. 254г; Я, к. 184г; Е, к. 231г: воздвизати

^q И, к. 254г: прииде; Я, к. 184г: прийде

^r И, к. 254г: Перемышлю

^s Е, к. 231v: Юреви

^t И, к. 254г: тысащю; Я, к. 184г: тисащю; Е, к. 231v: тисащю [sic]

^u И, к. 254г: дрѣжащю; Я, к. 184г: дрѣжасчю; Е, к. 231v: дрѣжасчю

przez D. Dąbrowskiego (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 178, 373–375). Podobnie wcześniej M. Kotłjar, który uznał księcia wymienionego pierwszy raz w 1211 r., następnie w l. 20. i 30., i wreszcie w 1254 r., za Izjasława Włodzimierzowicza. Co więcej, kijowski badacz stwierdził, że Izjasław nowogródecki wzmiankowany w 1238 r. także jest tożsamy z noszącym to imię synem Włodzimierza Igoriewicza, a przymiotnik dzierzawczy wymieniony przy księciu nie dotyczy Nowogródką, lecz Nowogrodu Siewierskiego (*Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 298–301). Ostatni element tego ciekawego wnioskowania jest naszym zdaniem najsłabszy i właściwie niemożliwy do weryfikacji.

³⁴⁴ Zwrot ujawniający osobę autora.

³⁴⁵ Chodzi o Marię Mściśławównę. Została ona zaręczona z królewiczem Andrzejem, choć oboje nie osiągnęli wieku sprawnego, jakiś nieodległy czas (zapewne kilka miesięcy) przed 27 I 1222 r. Do finalizacji mariażu doszło najpewniej po osiągnięciu przez młodą parę dorosłości. Stało się to według Długosza po 3 latach od zawarcia porozumienia, co dawałoby 1224 lub 1225 r. Wówczas też Andrzej otrzymał ks. przemyskie (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 121–122).

³⁴⁶ Bojar halicki, przeciwnik panowania Romanowiczów. Wzmiankowany jeszcze raz przy okazji wydarzeń rozgrywających się w 1230 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 238–239).

³⁴⁷ Jak to już zauważył M. Hruszewski dwa roczniki austriackie notują zakończoną niepowodzeniem wyprawę węgierską na 1227 r. (*Continuatio Sanctrucensis prima*, wyd. Wilhelm Wattenbach, [w:] *Monumenta Germaniae Historia. Scriptores*, t. IX, Hannoverae 1851, s. 627; *Continuatio Claustroneoburgensis tertia*, wyd. W. Wattenbach, [w:] *ibidem*, s. 636; M. Грышевский, *История*, t. III, s. 43). Musiała więc ona odbyć się w początkach 1227 r.

преда^a Перемышль^b и бѣжа | сам[ъ] къ^c Мьстиславоу^d. Королеви ж[е] став[ъ]шю^e въ^f Звинѣ|городѣ^g, и посла вои свои къ^h Галичиюⁱ, ^{j-j} повѣдах^k бо | емоу^l влѣхвы^m оугор[ъ]скияⁿ, ѿко оузрѣв[ъ]шю^o Галич[ъ], не | быти емоу^p живомоу^q. Он[ъ]^r же тоа^s ради вины не ^{t-t}смѣ ити^t | въ^u Галич[ъ]^v, ѿко^w вѣраше^x влѣхвом[ъ]^y. Днѣстроу^z ж[е] наводни|вшюс[а]^{aa}, не могоша перити. Мьстислав[ъ]^{ab} же выеха^{ac} | противоу^{ad} с полкы^{ae}. Онѣм[ъ]^{af} же позоровав[ъ]шим[ъ]^{ag} на сѧ^{ah}, и е|хаша оугры^{ai} въ^{aj} станы своа^{ak}, бѣ же^{al}

пострах[ъ]
на корола
от влѣхв[ъ]
о Галич[и]

^a И, к. 254r: преда

^b Е, к. 231v: Перемышль

^c И, к. 254r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: ко

^d Я, к. 184r; Е, к. 231v: МстиславѸ

^e И, к. 254r: ставшю; Я, к. 184r; Е, к. 231v: ставшѸ

^f И, к. 254r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: во

^g И, к. 254r: Звенигородѣ; Я, к. 184r: Звинигородѣ; Е, к. 231v: Звиногородѣ

^h И, к. 254r: к; Я, к. 184r: ко

ⁱ Я, к. 184r; Е, к. 231v: ГаличѸ

^{j-j} И, к. 254r: самъ бо не смѣ ѣхати к Галичию

^k И, к. 254r: повѣдахоуть; Я, к. 184r; Е, к. 231v: повѣдахѸ

^l Я, к. 184r; Е, к. 231v: емѸ

^m И, к. 254r: вольхвы; Я, к. 184r; Е, к. 231v: волхвы

ⁿ И, к. 254r: оугорьския; Я, к. 184r: Ѹгор[ъ]ския; Е, к. 231v: оугорскѧ

^o И, к. 254r: оузрѣвшю; Я, к. 184r: ѸзрѣвшѸ емѸ в; Е, к. 231v: оузрѣвшѸ емѸ въ

^p Я, к. 184r; Е, к. 231v: емѸ

^q И, к. 254r: живоу; Я, к. 184r; Е, к. 231v: живомѸ

^r И, к. 254r: он; Я, к. 184r: он[ъ]

^s И, к. 254r; Я, к. 184r: тоа; Е, к. 231v: тоа

^{t-t} И, к. 254r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: смѣа ити

^u И, к. 254r; П, к. 266v; Я, к. 184r: в

^v Е, к. 231v: Галичъ

^w Е, к. 231v: ѿко

^x Я, к. 184r: вѣраше; Е, к. 231v: вѣроваше

^y И, к. 254r: вольхвомъ; Я, к. 184r; Е, к. 231v: волхвомъ

^z Я, к. 184r; Е, к. 231v: ДнѣстрѸ

^{aa} Я, к. 184r: наводнившѸса; Е, к. 231v: наводнившуса

^{ab} Я, к. 184r: Мстислав[ъ]; Е, к. 231v: Мстиславъ

^{ac} И, к. 254r: выѣха

^{ad} Я, к. 184r; Е, к. 231v: противѸ

^{ae} Я, к. 184r: польки; Е, к. 231v: полки

^{af} И, к. 254r: онѣм; Я, к. 184r; Е, к. 231v: онѣм[ъ]

^{ag} И, к. 254r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: позоровавшимъ

^{ah} Я, к. 184r: сѧ

^{ai} И, к. 254r: оугре; Я, к. 184r: Ѹгры

^{aj} И, к. 254r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: во

^{ak} И, к. 254r; П, к. 266v; Е, к. 231v: своа; Я, к. 184r: своа

^{al} И, к. 254r: бо

³⁴⁸ Zaufany, bo pełniący ważną funkcję bojar Mścislawa Mścislawowicza. Wzmiankowany tylko tutaj (A. Jusupović, *Elity*, s. 183).

Пако́слав[ъ]
з ла́хами
при коро́ли
к[оро́ль]
Теребовл[ъ] в́зал

Под[ъ]
Креманце́м[ъ]
бити оу́грове

с^a коро́лем[ъ]^b Пако́славъ^c | с ла́хы^d. Уттоудоу^e ж[е] поиде коро́ль[ъ] к^f Те-
ребовлю и в́за^g | Теребовль, поиде к^h Тихомлю и в́заⁱ Тихомль. Ут[тоудоу]^j
ж[е] пріиде^k къ^l Креман[ъ]цю^{m349} и бисаⁿ пвд[ъ]^o Креман[ъ]це́мъ^p, | и мно́го^q
оу́горь^r изби́ша и рани́ша. Тогда́ же Мьсти́славъ^s Сѣдислава^t посла къ^u са́тю^v
своемоу^w кна́сю^x Да́нилоу^y, ре́кыи^z: «Не утстѣпаи^{aa} ут[ъ] мене». Ономоу^{ab}
ж[е] ре́к[ъ]шоу^{ac}: | «Има́м[ъ] правдоу^{ad} вѣ^{ae} с[ъ]рд[ъ]ци свое́м[ъ]». Уттѣдоу^{af}
ж[е] пріиде^{ag} коро́ль || (316г/647) къ^{ah} Звенигородоу^{ai}. Выеха ж[е]^{aj} Мьсти́славъ^{ak}

^a Е, к. 231v: съ

^b Е, к. 231v: коро́лемъ

^c И, к. 254г; Я, к. 184г; Е, к. 231v: Пако́славъ

^d Я, к. 184г: ла́хи; Е, к. 231v: ла́хи

^e Я, к. 184г; Е, к. 231v: ут[ъ]тѣдоу

^f И, к. 254v: ко; Е, к. 231v: къ

^g Я, к. 184г: в́за

^h Е, к. 231v: къ

ⁱ И, к. 254v; Е, к. 231v: в́за; Я, к. 184г: в́за

^j И, к. 254v: ут[ъ]тудоу; Я, к. 184г: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 231v: ут[ъ]тѣдоу

^k И, к. 254v: пріиде; Я, к. 184г: пріиде

^l И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: ко

^m И, к. 254v: Креманцю; Я, к. 184г: Креманцѣ; Е, к. 231v: Креманцѣ

ⁿ Я, к. 184г: биса

^o И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: подъ

^p И, к. 254v; Я, к. 184г: Креманце́м[ъ]; Е, к. 231v: Креманце́мъ

^q И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: мно́го

^r И, к. 254v; Е, к. 231v: оу́горь; Я, к. 184г: ѡгор[ъ]

^s И, к. 254v: Мьсти́славъ; Я, к. 184г: Мстислав[ъ]; Е, к. 231v: Мстиславъ

^t И, к. 254v: Соудислава; Я, к. 184г; Е, к. 231v: Сѣдислава

^u И, к. 254v; Я, к. 184г: к

^v И, к. 254v; Е, к. 231v: са́тю; Я, к. 184г: са́тю

^w Я, к. 184г: своему; Е, к. 231v: своему

^x И, к. 254v: кна́зю; Я, к. 184г; Е, к. 231v: brak wyгазу

^y Я, к. 184г: Да́ниль; Е, к. 231v: Да́ниль

^z Я, к. 184г: ре́кий; Е, к. 231v: ре́кий

^{aa} И, к. 254v: ут[ъ]стоупаи; Я, к. 184г; Е, к. 231v: ут[ъ]стѣпаи

^{ab} Я, к. 184г; Е, к. 231v: уно́мъ

^{ac} И, к. 254v: ре́кшю; П, к. 267г: ре́к[ъ]шю; Я, к. 184г; Е, к. 231v: ре́кшѣ

^{ad} И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: правѣ

^{ae} И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: во

^{af} И, к. 254v: ут[ъ]тоудоу; Я, к. 184г: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 231v: ут[ъ]тѣдоу

^{ag} И, к. 254v: пріиде; Я, к. 184г: пріиде

^{ah} И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 231v: ко

^{ai} И, к. 254v: Звенигородоу; Я, к. 184г: Звенигородѣ; Е, к. 231v: Звиногородѣ

^{aj} Я, к. 184г: вы́еха́ше; Е, к. 231v: вы́еха́ше

^{ak} И, к. 254v: Мьсти́славъ; Я, к. 184г; Е, к. 231v: Мстиславъ

³⁴⁹ W rękopisie: „къ Креманцю”. Kzemięnieniec, ob. Крем’янець, m. rej. w obw. tarnopolskim, Ukraina (ЕСЛПН, s. 73).

из Галича, ^aоу|гре же^a выехаша^b противоу^c емоу^d из^e становъ^f королев[ъ]-
ских[ъ]^g. | Мьстислав[ъ]^h же бивсаⁱ с ними и побѣди^j ^ак, и гнаша по |
них[ъ] до становъ^l королев[ъ]ских[ъ]^m, сѣкоушеⁿ. ^oТогда ж[е]^o Мартини-
ша^{p350} | оубиша^q, воеводу^r кор[ол]ева. Корол[ъ] же сматеса^s
оумом[ъ]^t | и поиде изъ^u землѣ^v борзо. Данилови^w ж[е] пришед[ъ]шю^x къ^y |
Мьстиславоу^z съ^{aa} братом[ъ] Васил[ъ]ком[ъ]^{ab} к^{ac} Город[ъ]коу^{ad}, и Глѣбъ^{ae}
съ^{af} | нима^{ag}, и молащим[ъ]^{ah} им[ъ]: «Поиди, кнаже^{ai}, на корола^{aj}: по

К[ороль]
поражен[ъ]
вт[ъ]
М[ъ]стислава
и Мартиниш[ъ]
воевод[а]
к[ороль]
оубит[ъ]

- ^{a-a} Я, к. 184r: ѡгре; Е, к. 231v: оугреве
^b И, к. 254v: выѣхаша; Е, к. 231v: ехаша
^c Я, к. 184r; Е, к. 231v: противѡ
^d Я, к. 184r: ему; Е, к. 231v: емѡ
^e И, к. 254v: со
^f И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: становъ
^g И, к. 254v: королевыхъ; Я, к. 184r; Е, к. 231v: королевских[ъ]
^h Я, к. 184r: Мстислав[ъ]; Е, к. 231v: Мстиславъ
ⁱ П, к. 267r: би[в]са; Я, к. 184r: бивса
^j Я, к. 184r: побѣдив; Е, к. 231v: побѣдивъ
^k Я, к. 184r: ѡ
^l И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: становъ
^m И, к. 254v: королевыхъ; Я, к. 184r; Е, к. 231v: королевских[ъ]
ⁿ И, к. 254v: секоуше и; П, к. 267r; Я, к. 184r; Е, к. 231v: сѣкѡще и
^{o-o} Я, к. 184r; Е, к. 231v: brak wygazów
^p Я, к. 184r: Мартинича; Е, к. 231v: Мартынича
^q Я, к. 184r: ѡбиша
^r Я, к. 184r; Е, к. 231v: воеводѡ
^s Я, к. 184r: сматеса
^t И, к. 254v: оумомъ; П, к. 267r: оумом[ъ]; Я, к. 184r: умом[ъ]
^u И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: из
^v И, к. 254v: земли
^w Я, к. 184r: Данийловы; Е, к. 231v: Данійлови
^x И, к. 254v: пришедшоу; Я, к. 184r; Е, к. 231v: пришед[ъ]шѡ
^y И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: ко
^z Я, к. 184r; Е, к. 231v: Мстиславѡ
^{aa} И, к. 254v: с; Я, к. 184r; Е, к. 231v: со
^{ab} И, к. 254v; Е, к. 231v: Василкомъ; Я, к. 184r: Василком[ъ]
^{ac} И, к. 254v: ко; Е, к. 231v: къ
^{ad} П, к. 267r: горвд[ъ]коу; Я, к. 184r: Городкѡ; Е, к. 231v: Городѡ
^{ae} И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: Глѣбъ
^{af} И, к. 254v; Я, к. 184r; Е, к. 231v: с
^{ag} Я, к. 184r: нѣма
^{ah} И, к. 254v: молващимъ; Я, к. 184r: м[о]лащим[ъ]
^{ai} Я, к. 184r: кнаже
^{aj} Я, к. 184r: корола

³⁵⁰ Nie spotkaliśmy się z próbami identyfikacji tego węgierskiego rycerza. W tym czasie na różnych stanowiskach odnotowywanych było kilku Marcinów – bo zapewne o to imię chodzi (zob. A. Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája*, s. 327–328). Trudno jednak orzec, który z nich poległ w walkach na Rusi.

Судислав[ъ] | Лохти^{a351} | ходит[ъ]^b». Сждислав[ъ]^c же бранаше^d емоу^e, бѣ бо имѣаше^f |
 прїает[ъ] | лествъ^g с[ъ]рд[ъ]ци своем[ъ]^h, не хоташеⁱ бо пагоубы^j королеви^k, | имѣаше^l
 к[оролеви] бо^m в нем[ъ]^m надежоуⁿ великоу^o, баше^p бо корол[ъ] | изнемогльса^q.
 Лест[ъ]кови^r же в[ъ]^s то время^t идоущоу^u в помоч[ъ]^v, | Данилови^w ж[е]
 к[оролеви] бранашю^x емоу^y не помагати королеви. Оно|моу^z ж[е] наипач[е] хоташю^{aa}.
 Данил[ъ]^{ab} же и Васил[ъ]ко^{ac} посласта люди | своа^{ad} ко^{ae} Богоу^{af}, не даста
 емоу^{ag} прїити^{ah}. Уттоудоу^{ai} ж[е] въ|звративса^{aj}, иде въ^{ak} свою землю,

^a Я, к. 184г: можем[ъ] ти; Е, к. 231v: волостем[ъ]

^b Е, к. 231v: ходитъ

^c И, к. 254v: Соудиславъ; Я, к. 184г: Сѣдислав; Е, к. 231v: Сѣдиславъ

^d Я, к. 184г: бранаше

^e Я, к. 184г; Е, к. 231v: емѣ

^f И, к. 254v: имѣашеть; Я, к. 184г: имѣаше; Е, к. 231v: имѣаше

^g И, к. 254v; Я, к. 184г: во

^h Е, к. 231v: своемъ

ⁱ Я, к. 184г: хоташе

^j Я, к. 184г; Е, к. 231v: пагѣбы

^k Я, к. 184г: королевы

^l И, к. 254v; Я, к. 184г: имѣаше; Е, к. 231v: имѣаше

^{m-m} Е, к. 231v: въ немъ

ⁿ И, к. 254v: надежоу; Я, к. 184г; Е, к. 231v: надеждѣ

^o Я, к. 184г; Е, к. 231v: великѣ

^p И, к. 254v: бѣаше; Я, к. 184г: баше

^q И, к. 254v; Е, к. 231v: изнемогльса; Я, к. 184г: изнемогльса

^r И, к. 254v: Лествькови; Я, к. 184г: Лесткови

^s И, к. 254v; Я, к. 184г: в

^t Я, к. 184г: времяа

^u И, к. 254v: идоущоу; Я, к. 184г; Е, к. 231v: идѣщѣ

^v И, к. 254v; П, к. 267г: помощь; Я, к. 184г: помоч[ъ]; Е, к. 231v: помощь

^w Я, к. 184г: Данийлови; Е, к. 231v: Данийлѣ

^x Я, к. 184г: бранашѣ; Е, к. 231v: бранашѣ

^y Я, к. 184г: ему; Е, к. 231v: емѣ

^z И, к. 254v; П, к. 267г: ѡномоу; Я, к. 184г: ѡномѣ; Е, к. 231v: ономѣ

^{aa} Я, к. 184г: хоташѣ; Е, к. 231v: хоташѣ

^{ab} И, к. 254v: Данил; Я, к. 184г: Данийл[ъ]; Е, к. 232г: Данийл[ъ]

^{ac} И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 232г: Василко

^{ad} И, к. 254v; Я, к. 184г: своа

^{ae} И, к. 254v; П, к. 267г; Е, к. 232г: къ

^{af} X: obca ręka próbowała przerobić „Богоу” на „Боугоу”; И, к. 254v: братоу; Я, к. 184г: Бѣгу; Е, к. 232г: Бѣгѣ

^{ag} Я, к. 184г: ему; Е, к. 232г: емѣ

^{ah} И, к. 254v: прити; Я, к. 184г; Е, к. 232г: перейти

^{ai} Я, к. 184г: ѡт[ъ]тудѣ; Е, к. 232г: ѡт[ъ]тѣдѣ

^{aj} И, к. 254v: возвратиса; Я, к. 184г: возвратитиса; Е, к. 232г: возвратитиса

^{ak} И, к. 254v; Я, к. 184г; Е, к. 232г: во

³⁵¹ Według *Słownika etymologicznego* nazwa niepewna, choć przypuszczalnie chodzi o rzekę już poza granicami ks. halickiego (ЕСЛГН, s. 81). L. Machnowiec⁷ nie uznał słowa za hydronim,

изнемогль^a бо са^b бѣ, | ходивь на воиноу^{c352}, а корол[ь] оугор[ь]ский^d иде
въ^e оугры^f. | Тогда же оугони^g Изаславь^h съⁱ льстивым[ь]^j Жирославом[ь]^k,
| идоста^l с ним[ь]^m оугрыⁿ. Потом[ь]^o же Сждиславоу^p льстащю^q | пвд[ь]^r
Мстиславом[ь]^s, рече емоу^t: «Кнаже^u Даи дщерь^v свою | оброучен[ь]ноую^w
за королевича и даи емоу^x Галич[ь]^y. Не | можешь^z бо дрѣжити^{aa} ab-ab сам[ь]^{ab},
а боаре^{ac} не хотат[ь]^{ad} тебе». | Ономоу^{ae} ж[е]не хотащю^{af} дати королевичю,
но пач[е]^{ag} хота^{ah} | дати Данилови^{ai}, Глѣбови^{aj} же Зьеремѣвичем[ь]^{ak}

Корол[ь]
спрацованыи
вернѣл[ь]са
до оугров[ь]
и Жирослав[ь]
съ нимъ
Сждиславова
рада не давати
дщере за Данила

- ^a Я, к. 184г: изнемогъ; Е, к. 232г: изнемоглся
^b Я, к. 184v: са; Е, к. 232г: brak wygazu
^c Я, к. 184v; Е, к. 232г: войнѣ
^d Я, к. 184v: ѡгор[ь]ский; Е, к. 232г: оугорскій
^e И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: во
^f Я, к. 184v: ѡгры; Е, к. 232г: ѡгры
^g И, к. 254v; Е, к. 232г: оугони; Я, к. 184v: ѡгонный
^h И, к. 254v; Е, к. 232г: Изаславъ; Я, к. 184v: Изаслав[ь]
ⁱ И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: со
^j И, к. 254v: лстивымъ; Я, к. 184v; Е, к. 232г: лстивымъ
^k И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: Жирославомъ
^l Я, к. 184v; Е, к. 232г: и идоста [sic]
^m Я, к. 184v: ним[ь] во; Е, к. 232г: ними во
ⁿ Я, к. 184v: ѡгры
^o И, к. 254v: потом
^p И, к. 254v: Соудиславоу; Я, к. 184v; Е, к. 232г: Сждиславѣ
^q Я, к. 184v: лстащю; Е, к. 232г: лстащѣ
^r И, к. 254v: подо
^s И, к. 254v: Мьстиславомъ
^t Я, к. 184v: емоу; Е, к. 232г: емѣ
^u Я, к. 184v: кн[а]же
^v И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: дщерь
^w И, к. 254v: ѡброученоую; Я, к. 184v: ѡбрѣченнѣю; Е, к. 232г: обрѣчен[ь]нѣю
^x Я, к. 184v: емоу; Е, к. 232г: емѣ
^y Е, к. 232г: Галичъ
^z Я, к. 184v; Е, к. 232г: можешь
^{aa} И, к. 254v; Я, к. 183г; Е, к. 232г: держати
^{ab-ab} Е, к. 232г: его
^{ac} Я, к. 184v: боаре
^{ad} Я, к. 184v: хотат[ь]; Е, к. 232г: хотатъ
^{ae} И, к. 254v: ѡномоу; Я, к. 183г: ѡному; Е, к. 232г: ѡномѣ
^{af} Я, к. 184v: хотащѣ; Е, к. 232г: хотащѣ
^{ag} И, к. 254v: наипаче
^{ah} И, к. 254v: хотащю; Я, к. 184v: хота
^{ai} Я, к. 184v: Данийловъ; Е, к. 233г: Данійловѣ
^{aj} Я, к. 183г: Глѣбовѣ
^{ak} И, к. 254v; Е, к. 232г: Зеремѣвичю; Я, к. 184v: Зеремѣвичѣ

lecz za zniekształcony przymiotnik odpowiadający pojęciu: „spłoszony” (*Литоник руський*, s. 383).

³⁵² Wyprawa Leszka odbywała się w tym samym czasie co Andrzeja II, czyli w początkach 1227 r. Zapewne o niej wspomina *Kronika śląsko-polska*, jednak bez szczegółów, przed

Галич[ъ] дан[ъ]
 Андрѣви
 к[оролевицю]

и Сѣди|славоу^a претаща^b емоу^c не дати емоу^d Данилови^e, рѣ|ста бо емоу^f:
 «Аже и^g даси королевичю, тогда^h въсхоще|шиⁱ и^j можеши^{k-k} взати^l н-пвд[ъ]^m
 ним[ъ]ⁿ. Даси ли Данилови^o– р-в в[ъ]кы^p || (316v/648) не твои бѣдет[ъ]^q
 Галич[ъ]^r». Галичаном[ъ]^{s-s} бо хоташим[ъ]^t Данила^u, | штѣдоу^v ж[е]^v по-
 слаша в^w рѣчех[ъ]^x. Мьстиславъ^y дасть Галич[ъ]^z | королевичю Андрѣви^{aa},
 а сам[ъ] взѣ^{ab} Понизіе^{ac353}. Штѣдоу^{ad} | иде къ^{ae} Тръцескому^{af354}. Мьстиславоу^{ag}

^a И, к. 254v: Соудиславоу; Я, к. 184v; Е, 232г: Сѣдиславѣ

^b Я, к. 184v: прѣтащѣ; Е, к. 232г: претащѣ

^c Я, к. 184v: ему; Е, к. 232г: емѣ

^d И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: brak wyrazu

^e Я, к. 184v: Данийлови; Е, к. 232г: Данійлови

^f Я, к. 184v; Е, к. 232г: емѣ

^g И, к. 254v: brak wyrazu

^h И, к. 254v: когда

ⁱ И, к. 254v; Я, к. 184v; Е, к. 232г: восхощеши

^j И, к. 254v: brak wyrazu

^{k-k} И, к. 254v: ли

^l Я, к. 184v: взати

^m И, к. 254v: под

ⁿ⁻ⁿ Я, к. 184v; Е, к. 232г: brak wyrazów

^o Я, к. 184v: Данийловѣ; Е, к. 232г: Данійлови

^{p-p} Я, к. 184v; Е, к. 232г: во вѣки

^q И, к. 254v: боудеть; Я, к. 184v: будеть; Е, 232г: бѣдеть

^r Я, к. 184v; Е, к. 232г: Галичѣ

^{s-s} П, к. 267v: же

^t Я, к. 184v: хоташимѣ

^u Я, к. 184v: Данийла; Е, к. 232г: Данійла

^v И, к. 254v; П, к. 267v: шт[ъ]тоудоу; Я, к. 183г: шт[ъ]тудѣ; Е, к. 232г: шт[ъ]тѣдѣ

^w И, к. 254v; Е, к. 232г: вѣ

^x И, к. 254v: рѣчих[ъ]

^y И, к. 255г: Мьстиславѣ; Я, к. 183г; Е, к. 232г: Мстиславѣ

^z Я, к. 184v; Е, к. 232г: Галичѣ

^{aa} Я, к. 184v: Андрѣвѣ

^{ab} Я, к. 184v: взѣ

^{ac} И, к. 255г: Понизіе; Я, к. 184v: Понизіе

^{ad} И, к. 255г; П, к. 267v: шт[ъ]тоудоу; Я, к. 184v: шт[ъ]тудѣ; Е, к. 232г: шт[ъ]тѣдѣ

^{ae} И, к. 255г; Е, к. 232г: к; Я, к. 184v: ко

^{af} И, к. 255г: Торьцкому; Я, к. 184v; Е, к. 232г: Торческомѣ

^{ag} Я, к. 184v; Е, к. 232г: Мстиславѣ

informacją o zabójstwie Leszka Białego (*Kronika polska*, oprac. L. Ćwikliński, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 640).

³⁵³ Terytorium położone w środkowym biegu Dniestru, ob. Podole (ЕСЛПН, s. 107; С. П. Маярчук, *Літописні Бакота і Пониззя*, „Красназнавство” 2006, nr 1–4, s. 169–172, 175).

³⁵⁴ Gród zbudowany na terytorium Torków (od których wziął swoją nazwę). Jego lokalizacja budzi wątpliwości. Utożsamiany m.in., choć nie tylko, z grodziskiem znajdującym się pod w. Ольшаниця (pol. Olszanica), rej. rokитniański obw. kijowskiego, lub z obiektem we w. Торчиця (pol. Torczyca), rej. stawiszczeński obw. kijowskiego, Ukraina. Odgrywał ważną

ж[е] Нѣмому^{a355} | дав[ъ]шю^b вт[ъ]чиноу^c свою княсю^d Данилови^e и с[ы]-
на своего | поржчил[ъ]^f Ивана³⁵⁶. Иваноу^g ж[е] оумръшю^h, и прїаⁱ Лоу-
цескѣ^j, | и Арославль^{k357}, и Черторыескѣ^{l358}, и Пинескѣ^{m359}. n-n Начнем[ъ]^o
же | сказати^p бесчислен[ъ]ныа^q рати, и великіа^r трѣды^s, | и частыа^t а-воины,

М[ъ]стислав[ъ]
Нѣмыи
вт[ъ]дал[ъ]
вт[ъ]чиноу
Данилови
зри

- ^a И, к. 255г: Немому; Я, к. 184v: Нѣмому; Е, к. 232г: Нѣмомѣ
^b И, к. 255г: давшю; Я, к. 184v; Е, к. 232г: давшѣ
^c Я, к. 184v; Е, к. 232г: вт[ъ]чинѣ
^d И, к. 255г; Е, к. 232г: князю; Я, к. 184v: князю
^e Я, к. 184v: Данийлѣ; Е, к. 232г: Данийлѣ
^f И, к. 255г: пороучивъ; Я, к. 184v; Е, к. 232г: Порѣчилъ
^g Я, к. 184v; Е, к. 232г: Иванѣ
^h И, к. 255г: оумершю; Я, к. 184v: ѡмершѣ; Е, к. 232г: оумершѣ
ⁱ И, к. 255г: приа; П, к. 267v: прїа; Я, к. 184v: приа
^j И, к. 255г: Лоуческѣ; Я, к. 184v: Луческѣ; Е, к. 233г: Лѣческѣ
^k И, к. 255г: Арославль; П, к. 267v: Ѡрославль; Я, к. 184v; Е, к. 233г: Ѡрославль
^l И, к. 255г: Черторыескѣ; Я, к. 184v: Черторыйскѣ; Е, к. 233г: Черторыскѣ
^m И, к. 255г: Пинане; Я, к. 184v; Е, к. 233г: Пинскѣ
ⁿ⁻ⁿ И, к. 255г: Въ лѣто ꙗꙋ ꙗꙋ лѣ
^o И, к. 255г: начнемъ; Я, к. 184г: начнем
^p Я, к. 185г; Е, к. 232г: сказывати
^q И, к. 255г: бещисленныа; Я, к. 185г; Е, к. 232г: безчисленныа
^r И, к. 255г: великыа; Я, к. 185г: великіа; Е, к. 232г: великіа
^s И, к. 255г: трюды; Я, к. 185г; Е, к. 232г: трѣды
^t И, к. 255г; Е, к. 232г: частыа; Я, к. 185г: частыа

rolę dla Mściława, stanowiąc najwyraźniej centrum jego włości na „Rusi” (SGKP, t. VII, s. 497–498; t. XII, s. 403–405; В. П. Нерознак, *Названия*, s. 174; ЕСЛГН, s. 162–163; В. А. Кучкин, С. А. Плетьева, *Торчск* [...], [w:] ДРСМЭ, s. 824).

³⁵⁵ Ostatnia wzmianka, najpewniej w najbliższym czasie książę zmarł.

³⁵⁶ Jest to jedyna (licząc łącznie z następnym zdaniem) wzmianka o tym najwyraźniej młodym w momencie śmierci ojca kniazia. Zapewne ur. pomiędzy końcem I. dekady XIII w. a 1226 r. Zm. w 1227 r. Był najprawdopodobniej jedynym dzieckiem Mściława Niemego i N. Podejrzewamy, że Mściław oddał syna pod opiekę Danielowi, aby zapewnić mu panowanie nad Łuckiem, co było niezgodne z zasadami dziedziczenia obowiązującymi pośród Jarosławowiczów (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 347–350; idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 131–134).

³⁵⁷ Pierwsza wzmianka o księciu. Według nas, Jarosław nie był tożsamy z N. Ingwarowiczem prowadzącym posiłki dla węgiersko-małopolsko-ruskiej koalicji w 1211 r. Zapewne ur. ok. 1207/1208 r. (może trochę wcześniej). Tron łucki – naszym zdaniem – objął całkowicie legalnie, prawem starszeństwa, najpewniej już w 1227 r. Jak się wydaje, był wówczas seniorem wschodniowołyńskich Jarosławowiczów. Zm. przypuszczalnie w 1231 r., o czym informuje wyłącznie jedno późne źródło (idem, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 341–345; idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 132–133).

³⁵⁸ Об. Старий Чорторийск, w. położona nad Styrem, w rej. maniewickim obw. wołyńskiego, Ukraina (М. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 260, 301, 369; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 174–177; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 63–64; ЕСЛГН, s. 174).

³⁵⁹ W X bez wątplenia tekst zniekształcony; w II mamy właściwą formę, czyli Pinian. Książęta pińscy zajęli Czartorysk po śmierci Iwana Mściławowicza, czyli zapewne już w 1227 r., bo najwyraźniej mieli do niego prawa. D. Dąbrowski przypuszcza, że synowie

Данил[ъ]
в Жидичинѣ
и намовлают[ъ]
его взат[и]
Лѹцко:

и мнѡгыа крамолы^a, и частаа^b | въстанїа^c, и мнѡгыа^d матежи^e, измлада бо
f-не | бы^f има^g покоа^h. Сѣдащоⁱ ж[е] | Ирисловоу^j в^k Лоуч[ъ]скоу^l, еха | Данил[ъ]^m
вⁿ Жидичин[ъ] кланатиса^o р-с[ва]т[о]моу Николѣ и моли|тиса^{p360}. И зва и^q
Ирислова^r к^s Лоуч[ъ]скоу^t, и рѣша емоу^u | боаре^v его: «Прїими^w Лоуческъ^x,
зде ими кнаса^y их[ъ]». Ѡ|номоу^z ж[е] ѡт[ъ]вѣщав[ъ]шю^{aa}, ѡко^{ab}: «Приходих[ъ]^{ac}
зде м[о]л[и]твоу^{ad} съ|творити^{ae} с[ва]т[о]моу^{af} Николѣ и не могу^{ag} того^{ah}

- ^{a-a} И, к. 255г: воины и многиа крамолы; Я, к. 185г: крамолы и мнозиа войны; Е, к. 232г: крамолы и мнозиа войны
- ^b И, к. 255г: частаа; П, к. 267v: частаа; Я, к. 185г: частыа; Е, к. 232г: частыа
- ^c И, к. 255г: востаниа; Я, к. 185г: востаниа; Е, к. 232г: востанїа
- ^d И, к. 255г: многиа; Я, к. 185г: многыа; Е, к. 232г: многиа
- ^e Я, к. 185г: матежи
- ^{f-f} Я, к. 185г; Е, к. 232г: не бѣ
- ^g Я, к. 185г; Е, к. 232г: имѣ
- ^h И, к. 255г; П, к. 267v; Е, к. 232г: покоа; Я, к. 185г: покоа
- ⁱ И, к. 255г: сѣдащоу; Я, к. 185г: сѣдашѣ; Е, к. 232v: сѣдашѣ
- ^j И, к. 255г: Ирисловоу; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Ириславѣ
- ^k И, к. 255г; Е, к. 232v: въ
- ^l И, к. 255г: Лоуческъ; Я, к. 185г: Луческъ; Е, к. 232v: Лѹческъ
- ^m Я, к. 185г: Даниил[ъ]; Е, к. 232v: Даниїл[ъ]
- ⁿ И, к. 255г; Е, к. 232v: въ
- ^o Я, к. 185г: кланатиса
- ^{p-p} И, к. 255г: и молитиса с[ва]т[о]моу Николѣ; Я, к. 185г: с[ва]т[о]моу Николѣ и м[о]л[и]-
тиса; Е, к. 232v: с[ва]т[о]мѣ Николѣ и м[о]литиса
- ^q Я, к. 185г; Е, к. 232v: brak wyrazu
- ^r И, к. 255г: Ириславѣ
- ^s И, к. 255г; Е, к. 232v: къ
- ^t И, к. 255г: Лоуческою; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Лѹческъ
- ^u Я, к. 185г; Е, к. 232v: емѣ
- ^v Я, к. 185г: боаре
- ^w И, к. 255г; Я, к. 185г: приими
- ^x И, к. 255г: Лоуческъ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Лѹческъ
- ^y И, к. 255г; Е, к. 232v: кназа; Я, к. 185г: княза
- ^z Я, к. 185г: ѡному; Е, к. 232v: ономѣ
- ^{aa} И, к. 255г: ѡт[ъ]вѣщавшоу; Я, к. 185г: ѡт[ъ]вѣщавшѣ; Е, к. 232v: ѡт[ъ]вѣщавшѣ
- ^{ab} Е, к. 232v: ѡкѡ
- ^{ac} И, к. 255г: приходит; Я, к. 185г: придох[ъ]; Е, к. 232v: прїидохѣ
- ^{ad} Я, к. 185г; Е, к. 232v: м[о]л[и]твѣ
- ^{ae} И, к. 255г: створити; Я, к. 185г: сотворити; Е, к. 232v: творити
- ^{af} Я, к. 185г: с[ва]т[о]мѣ; Е, к. 232v: с[ва]т[о]мѣ
- ^{ag} Я, к. 185г: могу; Е, к. 232v: могѣ
- ^{ah} Е, к. 232v: сего

Rościława Świątopelkowicza (bo o nich chodzi) mogli dziedziczyć część wschodniego Wołyńia po babce, N., c. Jarosława Izjasławowicza wydanej za Świątopelka Juriewicza pińskiego (*Genealogia Mścislawowiczów*, s. 291–293).

³⁶⁰ Monastyr pw. św. Mikołaja w Żydycynie nad Styrem, ok. 7 km od Łucka (B. Рожко, *Печерні монастирі*, s. 77–79). Zapewne Daniel udał się tam w dzień św. Mikołaja, czyli

сътворити^a». | Иде въ^b Волвдимер[ъ]^c, вт[ъ]тждоу^d ж[е]^e, събравша^f рат[ъ],
 посласта на н[ъ] | Андрѣа^g, Вачеслава^h, Гаврилаⁱ, Ивана^{j361}. Ономоу^k ж[е]^e
 въ|ехавшо^l, ать^m быс[тъ] съⁿ женою своею³⁶². Ать^o же быс[тъ] Олѣ^рзою^p
 Орѣшком[ъ]^{q363}, бѣ бѣ борзѣ кон[ъ] пвд[ъ]^s ним[ъ]^{t364}, оугонивы и^u | ^vи ^vа^v
 его до города. И затворишас[а]^w лоучане^x. Наутрѣа^y же | прииде^z Данил[ъ]^{aa}
 и Васил[ъ]ко^{ab}, и предашас[а]^{ac} лоучане^{ad}. Брат[ъ] же да | Васил[ъ]кови^{ae}

лѣчане
 под[ъ]далиса
 Данилови
 Переспонница

^a И, к. 255г: створити; Я, к. 185г; Е, к. 232v: сотворити

^b Я, к. 185г: в

^c И, к. 255г: Володимерь; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Володимерь

^d И, к. 255г: вт[ъ]тгоудоу; Я, к. 185г: вт[ъ]тгудѣ; Е, к. 232v: вт[ъ]тгудѣ

^e Е, к. 232v: brak wугазу

^f И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: собраша

^g И, к. 255г; Е, к. 232v: Андрѣа; Я, к. 185г: Андрѣа

^h Я, к. 185г: Вачеслава

ⁱ И, к. 255г: Гаврила; Я, к. 185г: Гаврийла; Е, к. 232v: Гаврийла

^j Я, к. 185г; Е, к. 232v: Иванка

^k И, к. 255г: ономоу; П, к. 267v; Я, к. 185г: ономоу; Е, к. 232v: ономоу

^l И, к. 255г: въехавшоу; Я, к. 185г: вехавшѣ [sic]; Е, к. 232v: въехавшѣ

^m И, к. 255г: ать; Я, к. 185г; Е, к. 232v: ать

ⁿ И, к. 255г: с; Я, к. 185г; Е, к. 232v: со

^o И, к. 255г: ать; Я, к. 185г; Е, к. 232v: ать

^p И, к. 255г: Солексию; Я, к. 185г: Солексою; Е, к. 232v: Солезою

^q И, к. 255г: Сорѣшкомъ; Е, к. 232v: Юрѣшкомъ [sic]

^r И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: бо

^s И, к. 255г: под; Я, к. 185г; Е, к. 232v: под[ъ]

^t И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: нимъ

^u Я, к. 185г: согонив[ъ]; Е, к. 232v: оугонивъ

^{v-v} И, к. 255г: и а; Е, к. 232v: и и а

^w Я, к. 185г: затворишася

^x Я, к. 185г; Е, к. 232v: лѣчане

^y И, к. 255г: наоутрѣа; Я, к. 185г: наутрѣа; Е, к. 232v: наоутрѣа

^z И, к. 255г: приде; Я, к. 185гv: прииде

^{aa} Я, к. 185г: Данийл[ъ]; Е, к. 232v: Данийль

^{ab} И, к. 255г; Е, к. 232v: Василко

^{ac} Я, к. 185г: предашася

^{ad} Я, к. 185г; Е, к. 232v: лѣчане

^{ae} И, к. 255г: Василкови; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Василковѣ

6 XII 1227 г. (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 344, 381; *Літопис руський*, прzur. 1 na s. 383; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 134–135).

³⁶¹ Zdaniem A. Jusupowicia, do którego się przychylamy, osoba tożsama z siedelniczym Daniela, Iwanem Michałkowiczem, wzmiankowanym jeszcze raz pod 1230 lub 1231 r. (*Elity*, s. 165–167).

³⁶² Jedyna informacja o małżeństwie Jarosława. Identyfikacja jego żony nie jest możliwa (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 345).

³⁶³ Związany z dworem Daniela Romanowicza bojar włodziemski (A. Jusupović, *Elity*, s. 230–231).

³⁶⁴ Widać wyraźnie, że Jarosława pochwycono podczas ucieczki ze stołecznego grodu swego władztwa. Opisywane wydarzenia miały miejsce w XII 1227 r. (zob. przyp. 360 na s. 120).

ѡтѡѡзи воюют[ь]
коло Береста
и пораженѡ ѡт[ь]
Данила
Мондѡнич[ь]
Шѡтворѡи
и Стѡгѡтовѡи
Зѡбрович[ь]
Небра ранен[ь]
ѡт[ь] Данила

Лоуческъ^a и Пересопницю. Берестѡи^b же | с^емоу бѣ преже дал[ь]^{-с365}. **Вое-**
ваша^d ѡтѡѡзи^e около^f Берестѡа^{g366}, и оугониста^h и из Волѡдимераⁱ, наехав[ь]-
шима^j ж[е] | двѣма^k л¹Монѡдоуничю Шѡтровѡи^{-l367} и Стегоутовѡи^m |
Зѡбровичоⁿ³⁶⁸ на полкъ, и оубѡень^o быс[ть] Данилом[ь]^p и Ва^че|славом[ь]^q
|| (317г/649) Шѡтрѡг^r, а Стегоутѡ^s оубѡень^t быс[ть] Шелвом[ь]³⁶⁹. Бѣжацим[ь]^u
же | ѡтѡѡзем[ь]^v, ѡ^wоугони а^w Данил[ь]^x, Небра³⁷⁰ ѡзѡи^y четыри^zми^z |

^a И, к. 255г: Лоуческъ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Лѡцкъ

^b И, к. 255г; Я, к. 185г: Берестии; Е, к. 232v: Берестѡи

^{c-c} Я, к. 185г: преж[е] ему бѣ да; Е, к. 232v: преж[е] емѡ да

^d И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: повоеваша

^e И, к. 255г: ѡтѡѡзи; Я, к. 185г: ѡтѡѡзи; Е, к. 232v: ѡтѡѡзи

^f И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: ѡколо

^g И, к. 255г: Берестиа; Я, к. 185г: Береста; Е, к. 232v: Береста

^h Я, к. 185г: ѡгониста; Е, к. 232v: оугониша

ⁱ И, к. 255г; Е, к. 232v: Володимера; Я, к. 185г: Володимера

^j И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: наехавшима

^k И, к. 255г: двѣ двѣма

^{l-l} И, к. 255г: Монѡдоуничю Шоутрови; Я, к. 185г: Мон[ь]дѡ и Чушѡтровѡи [sic];
Е, к. 232v: Мондѡ и чѡ шѡтровѡи [sic]

^m И, к. 255г: Стегоутовѡи; Я, к. 185г: Стегѡтровѡи; Е, к. 232v: Стегѡтровѡи

ⁿ Я, к. 185г; Е, к. 232v: Зѡбровичѡ

^o И, к. 255г: оубѡень; Я, к. 185г: ѡбиен[ь]

^p Я, к. 185г: Данииломѡ; Е, к. 232v: Даниилом[ь]

^q Я, к. 185г: Ва^чеславом[ь]

^r И, к. 255г: Шѡтрѡг; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Шѡтрѡг

^s И, к. 255г: Стегоутѡ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: Стегѡтрѡг[ь]

^t И, к. 255г: оубѡень; Я, к. 185г: ѡбиен[ь]

^u И, к. 255г: бѣжацим

^v И, к. 255г: ѡтѡѡземѡ; Я, к. 185г: ѡтѡѡзем[ь]

^{w-w} Я, к. 185г: ѡгони ѡ

^x Я, к. 185г: Даниил[ь]; Е, к. 232v: Даниил[ь]

^y И, к. 255г: ѡзѡи; Е, к. 232v: ѡзѡи

^z И, к. 255г; Е, к. 232v: четыри

³⁶⁵ Niezwykle ciekawa informacja o podziale księstwa. Określony został w ten sposób zasięg władztwa Wasylka. Równocześnie jest to dobitne świadectwo sprawowania przez Daniela nadrzędnej władzy. Dodajmy jeszcze, że zajęcie ks. łuckiego było drastycznym złamaniem przez Romanowiczów umowy o podziale Wołynia z 1170 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 131–135).

³⁶⁶ Już M. Hruszewski datował najazd Jaćwiegów na pocz. 1228 r. (*Хронологія подій*, s. 345, 381).

³⁶⁷ Kunigas jaćwieski, skądinąd nieznan.

³⁶⁸ Kunigas jaćwieski, skądinąd nieznan.

³⁶⁹ W *Kronice Romanowiczów* imię Szełw wzmiankowane jest trzy razy. Za każdym razem dotyczy bojara będącego na służbie u Daniela Romanowicza. Forma przekazów dotycząca tego imienia nie pozwala na określenie, czy mamy do czynienia z jedną, dwoma, czy też trzema postaciami. Zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 263–264.

³⁷⁰ Kunigas jaćwieski, skądinąd nieznan.

ранами, древо ж[е] вышибе копѣ^{a371} из ржкоу^b его. Васил[ь]ко|ви^c ж[е] оугонив[ь]шо^d его, кликъ^e быс[тъ] великъ^f: «Брат[ъ] ти біетса^g | назади^h». ⁿ-Ономоуⁱ ж[е] вставшо^j, ^r-обратиса^k брату^l на помощь^{m-n}. | ^t-Ономоу^o ж[е] сим[ь]^p оутек[ъ]шо^{q-r}, а иній^s разбѣгошас[а]. Мы ж[е]^t се^u | вставльше^v, ^w-на пред[ъ]нее възвратимса^{-w372}. Данил[ъ]^x же посла | Демьана^y къ^z тести^{aa} своемоу^{ab}, река емоу^{ac}: «Не подобает[ь]^{ad} | Пи[на]нам[ъ]^{ae} дрѣжати^{af} Черторыйска^{ag}, Черторыйскъ

^a И, к. 255г: копье; Я, к. 185г; Е, к. 232v: brak wyrazu

^b И, к. 255г; П, к. 267v: роукоу; Я, к. 185г; Е, к. 232v: рѣкѣ

^c И, к. 255г: Василкови; Я, к. 185г: Василковѣ; Е, к. 232v: Василкови

^d И, к. 255г: оугонившоу; Я, к. 185г: ѡгонившѣ; Е, к. 232v: оугонившѣ

^e И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: кликъ

^f И, к. 255г; Я, к. 185г; Е, к. 232v: великъ

^g И, к. 255г: биетса; Я, к. 185г: биетса; Е, к. 232v: биеніса [sic]

^h Я, к. 185г; Е, к. 232v: задѣ

ⁱ И, к. 255г; П, к. 268г: ѡномоу; Я, к. 185г: ѡному

^j И, к. 255г: вставшоу; П, к. 268г: оставшоу; Я, к. 185г: вставшѣ

^k И, к. 255г: ѡбратиса; Я, к. 185г: ѡбратиса

^l И, к. 255г: братоу

^m Я, к. 185г: помоч[ь]

ⁿ⁻ⁿ Е, к. 232v: brak wyrazów

^o И, к. 255г: ѡномоу; Е, к. 232v: ономѣ

^p Е, к. 232v: стым[ь]

^q И, к. 255г: оутекшоу; Е, к. 232v: оутекшѣ

^{r-r} П, к. 268г: brak wyrazów

^s И, к. 255г: а и иний; Я, к. 185г: а иний; Е, к. 232v: иный

^{t-t} Я, к. 185г: brak wyrazów

^u Я, к. 185г; Е, к. 232v: brak wyrazu

^v И, к. 255г: вставльше; П, к. 268г: оставльше; Я, к. 185г; Е, к. 232v: вставльшее

^{w-w} И, к. 255г: на преднее възвратимса; Я, к. 185г: на преднее възвратиса; Е, к. 232v: възвратимса на пред[нее]

^x Я, к. 185г: Данийл[ъ]; Е, к. 232v: Данійл[ъ]

^y И, к. 255г: Дѣмьана; Я, к. 185г: Демиана; Е, к. 232v: Демиана

^z И, к. 255г; Я, к. 185г: ко

^{aa} Я, к. 185г; Е, к. 232v: тестеви

^{ab} Я, к. 185г: своему; Е, к. 232v: своемуѣ

^{ac} И, к. 255г: емоу; Я, к. 185г; Е, к. 232v: емѣ

^{ad} Е, к. 232v: подобаетъ

^{ae} И, к. 255г: Пинаномѣ; Я, к. 185г: принам[ъ] [sic]; Е, к. 232v: намѣ

^{af} И, к. 255г; Е, к. 232v: держати

^{ag} П, к. 268г: Черторыйска; Я, к. 185г: Черторыйска; Е, к. 232v: Черторыйска

³⁷¹ W tym miejscu, jako że ewidentnie chodzi o broń drzewcową używaną przez walczącego raczej na pewno na koniu księcia, należy przetłumaczyć to pojęcie jako „kopie”, choć ma także szersze znaczenie (zob.: A. Н. Кирпичников, *Древнерусское оружие*, т. II: *Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII в.*, Москва–Ленинград 1966, s. 5–23; idem, *Копье*, [w:] ДРСМЭ, s. 414).

³⁷² Jeden z licznych w *Kronice* zwrotów, w których autor ujawnia siebie i swoją koncepcję narracyjną.

М[ь]стислав[ъ]
жалѹет[ъ] за
Галичемъ

ѡако не могоу^a им[ъ] трѣ[пѣти]^b. Демѡнови^c же повѣстащю^d с ним[ъ]: «С[ы]-
ноу^e, сгрѣших[ъ]^f, не давъ^g тобѣ Галича, но дах[ъ]^h иноплемен[ъ]никоуⁱ |
Сждислава^j лествца^k свѣтом[ъ]^l, обольсти^m н-бѡ ми-н. Аже^o | Б[ог]ъ
въсхошет[ъ]^p, поидевъ^q на на^r. Азъ^s сважаю^t полов[ъ]ци^u, | а ты [с]^v своими,
и аще Б[ог]ъ^w дастъ его^w нама, ты възми^x | Галич[ъ]^y, а азъ Понизіе^{z373},
а Б[ог]ъ ти^{aa} поможет[ъ]. А про Черто|рыескъ^{ab} правъ^{ac} еси». Деміаноу^{ad}
ж[е] пріѣхав[ъ]шю^{ae} въ^{af} Великоую^{ag} | сѡботоу^{ah374}, наутрѣа^{ai} же, на

^a Я, к. 185г; Е, к. 232v: могѹ

^b И, к. 255v; Я, к. 185г; Е, к. 232v: терпѣти

^c И, к. 255v: Демѡнови; П, к. 268г: Демѡнови; Я, к. 185г: Демианови; Е, к. 232v:
Деміанови

^d И, к. 255v: повѣстащю; Я, к. 185г: повѣстащѹ; Е, к. 232v: повѣстащѹ

^e Я, к. 185г; Е, к. 232v: сынѹ

^f И, к. 255v: сгрѣшихъ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: согрѣших[ъ]

^g И, к. 255v; Я, к. 185г; Е, к. 232v: давъ

^h И, к. 255v: давъ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: дахъ

ⁱ Я, к. 185г: иноплемен[ъ]никѹ; Е, к. 232v: иноплеменникѹ

^j И, к. 255v: Соудислава; Я, к. 185г: Судислава; Е, к. 232v: Сѹдислава

^k И, к. 255v: лествца; Я, к. 185г; Е, к. 232v: лестца

^l И, к. 255v: свѣтомъ; Я, к. 185г; Е, к. 232v: совѣтомъ

^m И, к. 255v; П, к. 268г: ѡбольсти; Я, к. 185v: ѡболсти; Е, к. 232v: оболсти

ⁿ⁻ⁿ И, к. 255v: бо ма; Я, к. 185v: бо ми; Е, к. 232v: ма бо

^o И, к. 255v: ажъ; Е, к. 232v: аеже

^p И, к. 255v: восхочеть; Я, к. 185v; Е, к. 232v: восхошетъ

^q И, к. 255v: поидивѹ

^r Я, к. 185v: на на

^s И, к. 255v: азъ; Я, к. 185vг: аж[е]

^t X: kolejny raz kopista rękopisu chlebnikowskiego przestawił literki „с” i „в”, co dało błędny
wyraz: „сважаю”, zamiast należnego: „всажаю”; И, к. 255v: всажоу; Я, к. 185v; Е, к. 233г: сважѹ

^u И, к. 255v; Я, к. 185v: половци; Е, к. 233г: половцы

^v И, к. 255v: с; Я, к. 185v: зъ; Е, к. 233г: з

^{w-w} Я, к. 185v; Е, к. 233г: его даст[ъ]

^x И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: возми

^y Я, к. 185v; Е, к. 233г: Галичъ

^z И, к. 255v: Понизье; Я, к. 185v: Понизые

^{aa} Я, к. 185v: ты

^{ab} И, к. 255v: Черторыескъ; Я, к. 185v; Е, к. 233г: Четорыйскъ

^{ac} И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: правъ

^{ad} И, к. 255v: Дѣмѡноу; Я, к. 185v: Демианѹ; Е, к. 233г: Демѡнѹ

^{ae} И, к. 255v: приѣхавшоу; Я, к. 185v: приехавшѹ; Е, к. 233г: пріѣхавшѹ

^{af} И, к. 255v: в; Я, к. 185v; Е, к. 233г: во

^{ag} Я, к. 185v; Е, к. 233г: Великѹю

^{ah} И, к. 255v: соуботоу; Я, к. 185v: сѡботу; Е, к. 233г: сѡботѹ

^{ai} И, к. 255v: наоутрѣа; Я, к. 185v: наѹтрее; Е, к. 233г: наоутрѣе

³⁷³ Najwyraźniej w tym momencie, czyli przed Wielkanocą 1228 r., Mściwosław nie posiadał nawet Poniazia, chyba, że zwrot znaczy, że miał zadowolić się wyłącznie Poniziem.

³⁷⁴ W 1228 r., o który chodzi, Wielka Sobota przypadała na 25 III.

Великий^a д[ъ]нь, прѣхаста^b | Даниль^c и Васил[ъ]ко^d къ^e Черторыискоу^f
^{g-g} на ночь, обсь|доста^h град[ъ]. Тогда же и кон[ъ] Даниловъⁱ застрѣленъ
 быс[тъ] | з города. Наутрѣ^j жь^k обьехаста^l град[ъ] Мирославъ^m и | Демьяньⁿ,
 рекоста, тако «предал[ъ] Б[ог]ъ^o врагы наша в рѣ|кы ваю^{-o375}». Данил[ъ]^p же
 вели^q пристѣпити^r къ^s градоу^t, и вз|ша^u град[ъ] их[ъ] и кнаси^{v376} их[ъ] изы-
 маша^w. Потом[ъ]^x же Мьсти|славъ^y великий^z Оудатный^{aa377} княз[ъ]^{ab} оумре^{ac378},

На Велик[ъ]
 ден[ъ]
 Черторыискъ
 облажен[ъ], где
 кон[ъ] под[ъ]
 Данилом[ъ]
 пострѣлен[ъ]
 Черторыискъ
 взат[ъ]
 вт[ъ] Данила

^a И, к. 255v: Великъ; Я, к. 185v: Великий; Е, к. 233г: Великий

^b И, к. 255v; Я, к. 185v: прихаста

^c И, к. 255v: Даниль; Я, к. 185v: Данийл[ъ]

^d Е, к. 233г: Василко

^e И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: ко

^f Я, к. 185v: Черторыйскъ; Е, к. 233г: Черторыйскъ

^{g-g} И, к. 255v: в понедѣльникъ

^h И, к. 255v: вобсьдоста; Я, к. 185v; Е, к. 233г: вбъйдоста [sic]

ⁱ И, к. 255v: Даниловъ; Я, к. 185v: Данийлов[ъ]

^j И, к. 255v; Е, к. 233г: наоутрѣа; Я, к. 185v: наѣтриа

^k И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: же

^l И, к. 255v: вобьѣхаста; Я, к. 185v; Е, к. 233г: вбехаста

^m И, к. 255v; Я, к. 185v: Мирославъ; Е, к. 233г: Мѣрославъ

ⁿ И, к. 255v: Дѣмьянь; П, к. 268г: Демьянь; Я, к. 185v: Демиан[ъ]; Е, к. 233г: Демѣльнь

^{o-o} И, к. 255v: врагы наша в роукоу ваю; Я, к. 185v: враги наша в рѣки ваю; Е, к. 233г: вѣ рѣки ваю враги н[а]ша

^p Я, к. 185v: Данийл[ъ]; Е, к. 233г: Даниль

^q И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: повелѣ

^r И, к. 255v: пристѣпити; Я, к. 185v: приступити; Е, к. 233г: пристѣпити

^s И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: ко

^t И, к. 255v: град[у]; Я, к. 185v; Е, к. 233г: градъ

^u Я, к. 185v: взаша

^v И, к. 255v: кназа; Я, к. 185v: кнази; Е, к. 233г: кн[а]зѣ

^w И, к. 255v: изимаша; Я, к. 185v; Е, к. 233г: изоймаша

^x И, к. 255v: Потом

^y И, к. 255v: Мьстиславъ; Я, к. 185v; Е, к. 233г: Мстислав[ъ]

^z Я, к. 185v: великий; Е, к. 233г: великий

^{aa} Я, к. 185v: ѣдатный

^{ab} И, к. 255v; Е, к. 233г: кназь; Я, к. 185v: князь

^{ac} Я, к. 185v: ѣмре

³⁷⁵ W przekazie: „рекоста, тако «предал[ъ] Б[ог]ъ врагы наша в рѣ|кы ваю” nawiązanie do Biblii. Zob.: Joz 2, 9; Ps 41 (40), 3; Dn 3, 32.

³⁷⁶ Czartorysk zajęty został we wtorek 28 III 1228 r. Był to ostatni akt łamania umowy z 1170 r., co dało Romanowiczom bezwzględną dominację na całym Wołyniu (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 131–135, 139–140).

³⁷⁷ Widać wyraźnie, że oba określenia pełnią funkcję przymiotników pochwalnych, a nie przydomków, przy czym „udatny” najlepiej byłoby tłumaczyć jako „sposobny”. Oczywiście w literaturze przyjęło się Mścislawa Mścislawowicza określać Udały/Udatny (zob. w tej sprawie D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 509–510). Jest to więc może niesłuszna, ale zakorzeniona w literaturze tradycja.

³⁷⁸ Mścislaw Mścislawowicz zm. pomiędzy 1 IV a 24 VII 1228 r. i pochowany został (według zachowanej w kronice Jana Długosza wiarygodnej wiadomości) w ob. nieistniejącej,

М[ь]стислав[ь] оумерл[ь] жадающ^a | бо емоу^b видети^c с[ы]на своего^d Данїила^e, Глѣбъ^f же Зереме|евич[ь]^g убѣжен[ь]^h быс[тъ] завистіюⁱ, не поуѣсташе^j его. Ономоу^k ж[е] | хоташю^l порѣчити^m дом[ь] свои и дѣти въ рѣцеⁿ его^o, || (317v/650) Глѣб[ь] Зеремѣвич[ь] бѣ бѣ^p ^qимѣа до него^q любовь^r великоу^s въ^t с[ь]рд[ь]ци^u своем[ь]. И | Перемил[ь] и Межибожи потѣм[ь]^v же поуѣсташа^w Ирослава^x и даѣта емоу^y Пере|мил[ь]^z и потѣм[ь]^{aa} Межибожіе^{ab379}. ^{ac-ac}В то ж[е] лѣто бѣ^{ac} Куриль^{ad380} | митрополит[ь] пребл[а]-

^a И, к. 255v: жадашю; Я, к. 185v; Е, к. 233г: жадающѣ

^b Я, к. 185v: ему; Е, к. 233г: емѣ

^c И, к. 255v: видити; Я, к. 185v; Е, к. 233г: видѣти

^d Я, к. 185v; Е, к. 233г: brak wyгазу

^e Я, к. 185v: Данійла; Е, к. 233г: Данїйла

^f И, к. 255v; Е, к. 233г: Глѣбъ; Я, к. 185v: Глѣб

^g И, к. 255v: Зеремѣвичь; Я, к. 185v: Зереміевыч[ь]; Е, к. 233г: Зереміевич[ь]

^h Я, к. 185v: убѣжен[ь]

ⁱ И, к. 255v: завистью; Я, к. 185v: завистію; Е, к. 233г: завѣстію

^j Я, к. 185v: пѣѣсташе; Е, к. 233г: пѣѣсташе

^k И, к. 255v: ономоу; Я, к. 185v: оному; Е, к. 233г: ономѣ

^l Я, к. 185v: хоташѣ; Е, к. 233г: хоташѣ

^m И, к. 255v: пороучити; Я, к. 185v; Е, к. 233г: порѣчити

ⁿ И, к. 255v: роуцѣ; П, к. 268г: рѣцѣ; Я, к. 185v; Е, к. 233г: рѣцѣ

^o Е, к. 233г: erw

^p И, к. 255v; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: бо

^{q-q} П, к. 268г: имѣа до него; Я, к. 185v: имѣа до него; Е, к. 233г: до него имѣа

^r И, к. 255v: любовь

^s Я, к. 185v; Е, к. 233г: великѣ

^t И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: во

^u И, к. 255v: с[ь]рд[ь]циѣ

^v И, к. 255v: потом; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: потом[ь]

^w П, к. 268г: пѣѣсташа; Я, к. 185v; Е, к. 233г: пѣѣсташа

^x И, к. 255v: Арослава

^y Я, к. 185v: ему; Е, к. 233г: емѣ

^z Я, к. 185v; Е, к. 233г: Перемысль

^{aa} И, к. 255v: потомъ; П, к. 268г; Я, к. 185v: потом[ь]; Е, к. 233г: потомъ

^{ab} И, к. 255v; Я, к. 185v: Межибожие

^{ac-ac} И, к. 255v: Въ лѣто ѿѣ ѿ лѣ

^{ad} И, к. 255v: Коуриль; Я, к. 185v; Е, к. 233г: Кириль

ufundowanej przez siebie cerkwi (Podniesienia) Krzyża Świętego (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 510–511; idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 138–139).

³⁷⁹ Grodzisko we w. Меджибож (pol. Międzybóž), rej. latyczowski obw. chmielnickiego, Ukraina. Gród na pograniczu halicko-wołyńsko-kijowskim (SGKP, t. VI, s. 365–370; ЕСЛГН, s. 88; Н. Ф. Котляр, *Межибожье*, [w:] ДРСМЭ, s. 481). Otrzymując z nadania Daniela włości, stanowiące na dodatek kompleks podzielony na dwie części i nie leżący w byłej dzielnicy Jarosławowiczów, Jarosław Ingwarowicz stawał się księciem zależnym od Romanowiczów.

³⁸⁰ Cyryl I. Mianowany metropolitą kijowskim po czteroletniej sediswakancji w 1224 r. przez patriarchę konstantynopolskiego na wygnaniu w Nicei, Germana II. Grek z pochodzenia. Osoba bardzo dobrze wykształcona i posiadająca dar nauczycielski. Wierny współpra-

жен[ь]ныи^a с[ва]тыи^b пріехал[ь]^c мира сътво|рити^d и не може. Потѡм[ь]^e же Ростиславь^f пин[ь]скыи^g | не престааше^h клевета, бѣшаⁱ бо дѣти его изыиманы^{j381}. | Волдимерь^k l-1 кыев[ь]скыи^m събраⁿ вои, Михайль чернигов[ь]скыи^o, «ако^p бѡ^q бѣ о[ть]цѣ^r его постригль^s ѡт[ь]ца моего». Бѣ | бѡ^t емоу^u боазнь^v велика въ^w с[ь]рд[ь]ци его. Вълдимер[ь]^x же звади^y | Котана^z и вси полов[ь]ци^{aa}, и прійдоша^{ab} къ^{ac} Камен[ь]цю^{ad382}. Вълдимер[ь]^{ae} же съ^{af}

Кѡрил[ь]
митрополит[ь]
старает[ь]са
о мирѣ

Ростислав[ь]
пин[ь]скій

Котан[ь]
с половцами
и прочіи
воиска под[ь]
Каманцем[ь]

^a И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: преблаженныи

^b Я, к. 185v: с[ва]тыи

^c И, к. 255v: приѣхаль; Я, к. 185v: приехал[ь]

^d И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: сотворити

^e И, к. 255v: потомь; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: потом[ь]

^f И, к. 255v; Е, к. 233г: Ростиславь; Я, к. 185v: Ростислав[ь]

^g Я, к. 185v: пинский; Е, к. 233г: пинскій

^h И, к. 255v; Я, к. 185v: непрестааше; П, к. 268г: престааше; Е, к. 233г: непрестааше

ⁱ Я, к. 185v: бѣше; Е, к. 233г: бѣше

^j Я, к. 185v: изыйма; Е, к. 233г: изыймалъ

^k И, к. 255v; Е, к. 233г: Володимерь; Я, к. 185v: Володимер[ь]

^{l-1} И, к. 255v: же

^m Я, к. 185v: киевский; Е, к. 233г: кїевскій

ⁿ И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: собра

^o Я, к. 185v: чернѣгов[ь]скыи; П, к. 268г; Е, к. 233г: чернѣгов[ь]скій

^p Е, к. 233г: ѡкѡ

^q И, к. 255v; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: бо

^r И, к. 255v; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: ѡ[ть]цѣ

^s И, к. 255v; Е, к. 233г: постригль; Я, к. 185v: постригль

^t И, к. 255v; П, к. 268г; Я, к. 185v; Е, к. 233г: бо

^u Я, к. 185v: емоу; Е, к. 233г: емоу

^v Я, к. 185v: боазнь

^w И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: во

^x И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: Володимерь

^y И, к. 255v: всади

^z Я, к. 185v: Кѡтана; Е, к. 233г: Кѡтана

^{aa} И, к. 255v; Я, к. 185v: половци; Е, к. 233г: половцы

^{ab} И, к. 255v: придоша; Я, к. 185v: прійдоша

^{ac} Я, к. 185v: ко; Е, к. 233г: къ

^{ad} И, к. 255v: Каменцю; Я, к. 185v: Камен[ь]цѣ; Е, к. 233г: Каменцѣ

^{ae} И, к. 255v: Володимерь; Я, к. 185v: Володимер[ь]; П, к. 268г: Волдимер[ь]; Е, к. 233г: Володимер

^{af} Я, к. 185v; Е, к. 233г: со

ownik ks. kijowskiego Włodzimierza Rurykowicza. Zm. w 1233 r., być może 27 XI (E. E. Golubinskiy, *Istoria russkoy cerkwi*, t. I, cz. 1, s. 318; O. V. Tvorogov, *Kirill (um. 1233 r.)*, [w:] SKiKDP, t. I, s. 222–223; S. Senyk, *A History of the Church in Ukraine*, t. I, s. 94, 123, 127, 177, 220, 427; A. Poppe, *Mitropolity i kniazya Kievskoy Rusi*, s. 464–467; A. Ю. Карпов, *Russkaya Cerkov X–XIII vv.*, s. 203–206).

³⁸¹ Tutaj ostatecznie wyjaśnia się, kogo miał na myśli kronikarz, pisząc o zajęciu przez Pinian Czartoryska, a później o ich uwięzieniu po zdobyciu przez Romanowiczów tego grodu.

³⁸² Chodzi raczej o Kamieniec nad Słuczą, na co wskazuje geografia wydarzeń.

всѣми^a кнаси^b, а е-Михаиль с-съ всѣми^c кна|си^{d-e}, и коураны^f, и пинаны^g, и новьгорвд[ь]ци^h, и тоу|ров[ь]циⁱ³⁸³, и обьсѣдоша^j Каменец^k. Данилови^l бѡ^m тво|ращюсаⁿ мирь^o сътворити^p с ними, перевода^q ими^r, | и еха^s в лахы^t по помощь^u, а Павла³⁸⁴ своего посла къ^v Кота|неви^w, река: «Ѡт[ь]че, измати^x воиноу^y сию^z, прїими^{aa} ма^{ab} в^{ac} лю|бовь^{ad} свою^{ae}». Ѡн[ь]^{af} же ехавь^{ag}, вза^{ah} землю галиц[ь]кою^{ai}, и | иде в^{aj} землю половец[ь]кою^{ak}, и не

Половецѣ
с Котанем[ь]
взали землю
галицкѡю
Королевич[ь]
в Галичи

- ^a И, к. 255v: всеми
^b И, к. 255v; Е, к. 233г: кнази; Я, к. 185v: князи
^{c-c} Я, к. 185v; Е, к. 233г: со своими
^d Я, к. 185v: князи; Е, к. 233г: кн[а]зи
^{e-e} И, к. 255v: brak wuzazów
^f Я, к. 185v: кѡраны; Е, к. 233г: кѡраны
^g Я, к. 185v: пинаны
^h И, к. 255v: новгородци; Я, к. 185v: новгород[ь]ци; Е, к. 233г: новгород[ь]цы
ⁱ Я, к. 185v: туровци; Е, к. 233г: тѡровцы
^j И, к. 255v: обьсѣдоша; Я, к. 185v; Е, к. 233г: ѡсѣдоша
^k И, к. 255v: Каменѣц; Я, к. 185v; Е, к. 233г: Каменец
^l И, к. 255v: Данило; Я, к. 185v: Данийловѣ; Е, к. 233г: Данїйлови
^m И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: бо
ⁿ И, к. 255v: творащюса; Я, к. 185v: творащюса; Е, к. 233г: творащюса
^o И, к. 255v; Е, к. 233г: мирь; Я, к. 185v: мир[ь]
^p И, к. 255v; Я, к. 185v; Е, к. 233г: сотворити
^q Я, к. 185v: превода; Е, к. 233г: превода
^r Я, к. 185v; Е, к. 233г: с ними
^s И, к. 255v: ѣха
^t Я, к. 185v: лахи; Е, к. 233г: лахи
^u Е, к. 234г: помочь; Е, к. 233v: помощь
^v И, к. 255v; Я, к. 185v: ко
^w Я, к. 185v: Котаневы; Е, к. 233v: Котанови
^x Я, к. 185v: измати
^y Я, к. 185v: войну; Е, к. 233v: войнѣ
^z И, к. 255v; Я, к. 185v: сию
^{aa} И, к. 255v: приими; Я, к. 185v: прий[ми]
^{ab} Я, к. 185v: ма
^{ac} Е, к. 233v: въ
^{ad} И, к. 255v: любовь
^{ae} И, к. 255v: собѣ
^{af} И, к. 255v; П, к. 268v; Я, к. 185v: ѡн; Е, к. 233v: онь
^{ag} И, к. 255v: ѣхавь; Я, к. 185v; Е, к. 233v: ехавь
^{ah} Я, к. 185v: вза
^{ai} И, к. 256г: галичскою; Я, к. 185v; Е, к. 233v: галицкѡю
^{aj} Е, к. 233v: въ
^{ak} И, к. 256г: половецкою; Я, к. 185v; Е, к. 233v: половецкѡю

³⁸³ Doskonale widać zasięg koalicji. Wyjaśniamy, że pod pojęciem Nowogrodzianie kryją się mieszkańcy ks. nowogrodzko-siewierskiego, a więc poddani jednej z gałęzi czernihowskich Olegowiczów.

³⁸⁴ Człowiek z otoczenia Daniela Romanowicza o trudnej do ustalenia pozycji i randze. Wzmiankowany tylko w tym miejscu. Zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 231–232.

обратиса^a к ним[ъ], бѣ | бѡ^b королевич[ъ]^c в^d Галичи^e и Сѣдиславъ^f с ним[ъ], миръ бѡ^g имѣаше^h и съⁱ Волдимерѡм[ъ]^j, и Михаилѡм[ъ]^k. Сим[ъ]^l же не в[ъ]спѣв[ъ]шим[ъ]^m | ничтожеⁿ, вѣротишас[а]^o. Данил[ъ]^p же Васил[ъ]^q, събравша^r лѡхы^s мнѡгы^t, идоста къ^u Кыевоу^v с^w Пакославѡм[ъ]^x воеводою, | и Олѣѣandroу^y с нима^z. Стрѣтоша ж[е] посла^{aa} Волдимера^{ab}, | и Михаила^{ac}, и Вѣротиславъ^{ad} Петрович[ъ]³⁸⁵, и^{ae} Юрїи^{af}, и Толигневич[ъ]^{ag386}, хоташе^{ah}

Данил[ъ]
и Васил[ъ]ко
з лахами на Кїевъ
и Пакослав[ъ]
воевода
Воротислав[ъ]
едначе

^a И, к. 256г; Е, к. 233v: вбратиса; Я, к. 185v: вбратиса

^b И, к. 256г; П, к. 268v; Я, к. 185v; Е, к. 233v: бо

^c Я, к. 185v; Е, к. 233v: королевичъ

^d И, к. 256г: въ; Е, к. 233v: въ

^e И, к. 256г: Галичѣ

^f И, к. 256г: Соудиславъ; Я, к. 185v; Е, к. 233v: Сѣдиславъ

^g И, к. 256г; П, к. 268v; Я, к. 185v; Е, к. 233v: бо

^h И, к. 256г: имѣаше; Я, к. 185v: имѣаше; Е, к. 233v: имаше

ⁱ И, к. 256г; Я, к. 185v; Е, к. 233v: со

^j И, к. 256г: Володимеромъ; Я, к. 185v; Е, к. 233v: Володимеромъ; П, к. 268v: Волдимером[ъ]

^k И, к. 256г; Я, к. 185v; Е, к. 233v: Михайломъ

^l И, к. 256г; Я, к. 185v: сим

^m И, к. 256г: воспѣвошимъ; Я, к. 185v; Е, к. 233v: воспѣвшимъ

ⁿ Е, к. 233v: ничесоже

^o И, к. 256г: вратишас; Я, к. 185v: возвратишас; Е, к. 233v: возвратишас

^p Я, к. 186г: Данийл[ъ]; Е, к. 233v: Данїйль

^q И, к. 256г; Е, к. 233v: Василко; Я, к. 186г: Васил[ъ]ко

^r И, к. 256г; Я, к. 186г: собравша; Е, к. 233v: собраша

^s Я, к. 186г: лахи; Е, к. 233v: лахи

^t И, к. 256г; П, к. 268v: многы; Я, к. 186г: многи; Е, к. 233v: мнѡгы

^u И, к. 256г: брак вугазу; Я, к. 186г; Е, к. 233v: ко

^v Я, к. 186г; Е, к. 233v: Киевъ

^w И, к. 256г: со; Е, к. 233v: съ

^x И, к. 256г; Е, к. 233v: Пакославомъ; Я, к. 186г: Пакославом[ъ]

^y И, к. 256г; Я, к. 186г: Александро; Е, к. 233v: Алѣѣандръ

^z Е, к. 233v: нимъ

^{aa} И, к. 256г: послы

^{ab} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Володимера

^{ac} И, к. 256г: Михала

^{ad} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Воротиславъ

^{ae} И, к. 256г: брак вугазу

^{af} И, к. 256г: Юрїи; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Юрей

^{ag} И, к. 256г: Толигнѣвичъ; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Толыглевичъ

^{ah} Я, к. 186г: хоташеи; Е, к. 233v: хоташеи

³⁸⁵ Występuje tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Zapewne wojewoda Włodzimierza Rurykowicza. Ze względu na niemal zupełny brak źródeł kijowskich z tego czasu, szczególnie o profilu zbliżonym do naszej kroniki, nie wiemy właściwie nic o elitach i otoczeniu Włodzimierza Rurykowicza.

³⁸⁶ Występuje tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Zapewne wojewoda Michała Wsiewołodowicza. Uwagi przedstawione w poprzednim przypisie można odnieść również do otoczenia Michała Wsiewołodowicza.

Лест[ь]ко к[о-
роль] лад[ь]икий
на сеймѣ
оубиень С[ва]г[о]-
полком[ь]
Ол[ь]говичом[ь]

мира, и^a оумиришас[а]^b, и лахове^c възвра[ти]шас[а]^d възпат[ь]^e. ^fВ та же
лѣта^f Лестько^g оубиень^h быс[тъ], великийⁱ | княз[ь]^j лад[ь]ский^k, на сонмѣ^l
оубиень^m быс[тъ]ⁿ, С[ва]тополкомъ^o || (318г/651) Улговичем[ь]^{p387}
и Волддиславом[ь]^{q388}, совѣтом[ь]^r боарь^s невѣр[ь]ных[ь]^{t389}. | По

1227 Кондрат[ь]
брат[ь]
Лест[ь]ков[ь]
з Данилом[ь]
и Василком[ь]
в любви

- ^a И, к. 256г: brak wygazu
^b Я, к. 186г: ѡмиришасѧ
^c И, к. 256г: ЛАХОВѢ; Я, к. 186г: ЛАХОВЕ
^d И, к. 256г; Е, к. 233в: возворотишасѧ; Я, к. 186г: возвотришас[а]
^e Я, к. 186г: воспат[ь]; Е, к. 233в: воспатѣ
^{f-f} И, к. 256г: въ лѣт[о] ѡ ѡс ѡ лѣ; Е, к. 233в: В то ж[е] лѣто
^g И, к. 256г: ЛѢТЬКО
^h И, к. 256г: оубиень; Я, к. 186г: ѡбиень[ь]
ⁱ Я, к. 186г: великий; Е, к. 233в: великий
^j Я, к. 186г: княз[ь]
^k Я, к. 186г: лад[ь]ский; Е, к. 233в: лад[ь]ский
^l Я, к. 186г; Е, к. 233в: сеймѣ
^m И, к. 256г: оубиень
ⁿ⁻ⁿ Я, к. 186г; Е, к. 233в: brak wyrazów
^o И, к. 256г; Е, к. 233в: С[ва]тополкомъ; Я, к. 186г: С[ва]тополкомъ
^p И, к. 256г: Ѡдовичемъ; Е, к. 233в: Олговичемъ
^q И, к. 256г; Е, к. 233в: Володиславомъ; Я, к. 186г: Володиславом[ь]; П, к. 268в:
Волддиславом[ь]
^r И, к. 256г; Е, к. 233в: совѣтомъ; Я, к. 186г: совѣтом[ь]
^s Я, к. 186г: боар[ь]
^t И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233в: невѣрныхъ

³⁸⁷ Mamy tu do czynienia z oczywistym błędem kopisty chlebnikowskiego, nie mającego pojęcia o istnieniu księcia pomorskiego noszącego imię analogiczne do popularnego w patronimikonie Rurykowiczów. Chodzi oczywiście o Świętopełka Mściwojowica (przed 1195–1266), ks. wschodniopomorskiego (B. Śliwiński, *Poczet książąt gdańskich*, Gdańsk 1997, s. 28–34; E. Rymar, *Rodowód książąt pomorskich*, Szczecin 2005, s. 239–245). Mechanizm powstania w kodeksie chlebnikowskim pomyłki polegającej na zastąpieniu prawidłowej frazy kodeksu ipatiewskiego: „Стополкомъ . Ѡдовичемъ Володиславомъ” (*Ипатьевская летопись*, kol. 754) błędną w brzmieniu podanym wyżej wyjaśnił D. Dąbrowski. Chodzi o to, że nasz kopista nieznanemu sobie patronimik „Ѡдовичъ” przekształcił w swojsko brzmiącego „Olegowicza”. Co więcej, wstawiając spójnik „i”, zasugerował, że patronimik dotyczy imienia Świątopełk (*Uczestnicy wydarzeń gąsawskich 1227 roku w świetle przekazów Kroniki halicko-wołyńskiej*, [w:] *Gąsawa w pamięci historycznej w związku z 620. rocznicą lokacji miasta*, red. D. Karczewski, Inowrocław 2009, s. 95).

³⁸⁸ Chodzi w rzeczywistości o wielkopolskiego Piastę, Władysława Odonica/Odowica Plwacza (ok. 1190–1239), syna Odonę Mieszkwica i Wyszestawy, c. Jarosława Władymirkowicza halickiego (O. Balzer, *Genealogia Piastów*, s. 381–389; K. Jasiński, *Genealogia Piastów wielkopolskich*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, nr 2, s. 37–39). Niedawno powstały dwie biografie księcia: K. Witkowski, *Władysław Odonic książę wielkopolski (ok. 1190–1239)*, Kraków 2012; S. Pelczar, *Władysław Odonic książę wielkopolski, wygnaniec i protektor kościoła (ok. 1193–1239)*, Kraków 2013.

³⁸⁹ Wygląda na to, na co zwrócił już uwagę D. Dąbrowski, że właściwie współczesne źródło, jakim jest zawarty w *Kronice halicko-wołyńskiej* tzw. *Zwód Daniela*, wymieniło uczestników spisku, który spowodował śmierć Leszka Białego w Gąsawie (*Uczestnicy*, s. 94–98).

см[ь]рти^a брата своего Кондрат[ь] при^b Данила^c и Ва[сил[ь]ка^d въ^e великую^f любовь^g, и проси ею, да быста^hшла | емоу^h на помощь^{i j-j} на Волудислава^k на Старого^{l390}. Сама ж[е] идо[ста на войну^m, оставистаⁿ ж[е] |^{o-o} Берестіи^p Волудимера^q пин[ь]скаго^{r391}, и оугровчаны^{s392}, и берестіаны^t стеречи земли^u | вт ѿтваз[ь]^v. В^wто же^w верема^x у-литва лахы воеваша^y, мна|ще^z мирни сѣще^{aa}, и придоша^{ab} къ^{ac} Берестію^{ad}. Вьлудимер[ь]^{ae} же | реч[е]:

литва лахов[ь]
вою[ють]
поражени вт[ь]
Володимера

^a Я, к. 186г; Е, к. 233v: смерти

^b И, к. 256г; Е, к. 233v: приа

^c Я, к. 186г: Данийла; Е, к. 233v: Данїйла

^d И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Василка

^e И, к. 256г: в; Я, к. 186г; Е, к. 233v: во

^f Я, к. 186г; Е, к. 233v: великую

^g Е, к. 233v: любовь

^{h-h} Я, к. 185 : ему шла [sic]; Е, к. 233v: емѣ шли

ⁱ Я, к. 186г; Е, к. 233v: помочь

^{j-j} И, к. 256г: и поидоста емоу на помощь

^k И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Володислава

^l И, к. 256г: Старого

^m Я, к. 186г: войну; Е, к. 233v: войнѣ

ⁿ И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: остависта

^{o-o} Е, к. 233v: в

^p И, к. 256г; Я, к. 186г: Берестий; Е, к. 233v: Берестію

^q И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Володимера

^r Я, к. 186г; Е, к. 233v: пинского

^s Я, к. 186г: Ѹгровчаны; Е, к. 233v: оугровчаны

^t И, к. 256г: берестяны; Я, к. 186г: берестіаны; Е, к. 233v: берестіаны

^u И, к. 256г: землѣ; Я, к. 186г; Е, к. 233v: землю

^v И, к. 256г: ѿтъ[в]язь; П, к. 268v: ѿтваз[ь]; Я, к. 186г: ѿтвагѣ; Е, к. 233v: ѿтвагѣ

^{w-w} Я, к. 186г: та ж[е]; Е, к. 233v: то жѣ

^x Я, к. 186г: времяа

^{y-y} И, к. 256г: воеваша литва лахы; Я, к. 186г: литва лахов[ь] воеваша; Е, к. 233v: литва лаховъ воеваша

^z Я, к. 186г: мнаше

^{aa} И, к. 256г: соуще; Я, к. 186г: суще; Е, к. 233v: сѣще

^{ab} И, к. 256г: придоша; Я, к. 185: прийдоша

^{ac} И, к. 256г: ко; Я, к. 186г: до

^{ad} И, к. 256г: Берестью; Я, к. 186г: Берестію; Е, к. 233v: Берестю

^{ae} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233v: Володимеръ

³⁹⁰ Chodzi o Władysława Łaskonogiego. Czy mamy do czynienia ze współczesnym przydomkiem tego Piasta, używanym przez Rusinów lub Polaków, którzy się z nim stykali, czy też z odróżnieniem go od drugiego Władysława (Odonica) poprzez zaznaczenie jego realnego wieku (miał on wówczas ok. 61–66 lat; K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, SŻ, t. III, 1958, s. 202), trudno jednoznacznie odpowiedzieć, choć wariant drugi wydaje się nieco bardziej prawdopodobny.

³⁹¹ Rurykowicz należący do kategorii nieuprzywilejowanych latopisarsko. Zapewne jeden z synów Roścysława Światopełkowicza (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. II i s. 13–14. Por. Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 361).

Калишѣ Прѣсна рѣка «^aАже есте^a мир[ъ]ни^b, ^cнѡ мнѣ есте^c не мир[ъ]ни^d». Изыде^e на | на^f, и берестіане^g ^hизбиша а всѣ^h. Данил[ъ]ⁱ же и Васил[ъ]ко^j | прїидоста^k къ^l Кондратови, и згадавшим[ъ] им[ъ], идоша^m къⁿ Ка[л]ешно^{o393}, и прїйдоша^p Ветроу^{q394} веч[е]рѣ^r. Наутрїа^s же^t свитающю^u, | преидоша^v рѣкоу^w Прѣсноу^{x395} и пойдоста^y къ^z городуу^{aa}. И тое но[щи]а^{ab} быс[тъ] дѣждь^{ac} великъ^{ad}. Видѣвши^{ae}

^{a-a} И, к. 256г: ѡже есте; Я, к. 186г: ажеста; Е, к. 233в: оужесте

^b И, к. 256г; Е, к. 233в: мирни; Я, к. 186г: мир[ъ]ны

^{c-c} И, к. 256г; П, к. 268в: но мнѣ есте; Я, к. 186г: ѡ мнѣ есте; Е, к. 233в: а мнѣ е

^d И, к. 256г: мирни; Я, к. 186г: мир[ъ]ны; Е, к. 233в: мирны

^e И, к. 256г: изиде; Я, к. 186г; Е, к. 233в: изыйде

^f И, к. 256г: нѣ; Я, к. 186г: на

^g И, к. 256г: берестіане; Я, к. 186г: берестіан[е]; Е, к. 233в: берестіанъ

^{h-h} И, к. 256г: вси избиша ѣ всѣ; Я, к. 186г: избиша а всѣ

ⁱ Я, к. 186г: Даниил[ъ]; Е, к. 233в: Данїїль

^j И, к. 256г; Е, к. 233в: Василко

^k И, к. 256г: придоста; Я, к. 186г: прїйдоста

^l И, к. 256г; Я, к. 186г: ко

^m Я, к. 186г; Е, к. 233в: brak wygazu

ⁿ И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 233в: ко

^o Я, к. 186г; Е, к. 233в: Калишѣ

^p И, к. 256г: придоша; Я, к. 186г: прїйдоша

^q Я, к. 186г: к Вепрѣ; Е, к. 233в: къ Вепрѣ

^r И, к. 256г: вечерь; Я, к. 186г: в вечер[ъ]; Е, к. 233в: въ вечерь

^s И, к. 256г: наутрѣ; Я, к. 186г: наѣтриа; Е, к. 233в: наутрїе

^t Е, к. 233в: жѣ

^u И, к. 256г: свѣтающю; Я, к. 186г; Е, к. 233в: свитающѣ

^v И, к. 256г: прїйдоша

^w Я, к. 186г: рѣку; Е, к. 233в: рѣкѣ

^x И, к. 256г: Пресноу; Я, к. 186г; Е, к. 233в: Приснѣ

^y И, к. 256г: поидо (inna ręka starała się poprawić błąd i nadpisała literę ш; поидош[а]); Я, к. 186г; Е, к. 233в: пойдоша

^z И, к. 256г; Е, к. 233в: къ

^{aa} Я, к. 186г; Е, к. 233в: городѣ

^{ab} Я, к. 186г; Е, к. 233в: ночи

^{ac} И, к. 256г: дождь; Я, к. 186г: дожд[ъ]; Е, к. 233в: дождь

^{ad} И, к. 256г; Е, к. 233в: великъ; Я, к. 186г: велик[ъ]

^{ae} И, к. 256г: видивши; П, к. 269г: видѣвшим

³⁹² Widać w tym momencie (kon. I. 20. XIII w.) znaczną rolę Uhruska, w przybliżeniu podobną do roli Brześcia. Wymowny z tej perspektywy jest brak informacji o mieszkańcach Chełma.

³⁹³ Wyprawa na Kalisz miała miejsce w 1229 r. M. Hruszewski'kuj datował ją na połowę lub drugą połowę roku (*Хронологія подїї*, s. 345–346, 381), B. Włodarski zaś na lato (*Polska i Ruś*, s. 101–102).

³⁹⁴ Chodzi o rzekę Wartę. Zarówno w kodeksie chlebnikowskim, jak i ipatiewskim nazwa tej rzeki jest zniekształcona i występuje w postaci: „Ветроу”. Być może w protografie nastąpiła inwersja liter i zamiast: „Ветроу/Ветроу” zapisano: „Ветроу/Варпоу”. Należy zaznaczyć, że kopia chlebnikowska zawiera w kilku miejscach podobne uszkodzenia. Kopista rękopisu ipatiewskiego ingerował w tekst, co zostało opisane szczegółowo we wstępie. Zapewne jednak nazwa Warta nic nie mówiła kopistom i zdecydowali się oni na mechaniczne przepisanie z protografu.

³⁹⁵ Lewy dopływ Warty.

ж[е]^a, ѿко^b нѣс[тъ] кто противас^c, | поустиша^{d e}-воевати и пленити^e. Роус[ъ]^f же догнаша Милича³⁹⁶ и | Старьгорода^{g397} и нѣкол[ъ]ко^h сель Въротиславльскихъ[ъ]ⁱ зааша^j, | и приаша^k плѣн[ъ] великъ^l, и вратишас[а]^m, ⁿи приѣдошаⁿ въ^o станы^p, | гадающимъ[ъ], како поити къ^q городуу^r на бои. Лахом[ъ]^s же не хотащимъ[ъ]^t битиса^u. Наоутриѣ^v же ^{w-w} Данил[ъ]^x и Васил[ъ]ко^y поем[ъ]ша^z | воа^{aa} своа^{ab} и пойдоста къ^{ac} граду^{ad}. Кондрату^{ae} ж[е] любашю^{af} роус[ъ]ски^{ag} | вои и поноужающю^{ah} лахы^{ai} своа^{aj}.

Кондрат[ъ]
любит[ъ]
рѣскіи битвы

^a Я, к. 186г; Е, к. 233v: brak wyrazu

^b Е, к. 233v: ѿкѡ

^c Я, к. 186г: противиса; Е, к. 233v: противиса

^d Я, к. 186г: пустиша; Е, к. 233v: пѣстиша

^{e-e} И, к. 256г: воевать и плѣнить; Я, к. 186г: воеват[ъ] и пленит[ъ]; Е, к. 233v: плѣнить и воевать

^f Я, к. 186г: Рус[ъ]; Е, к. 233v: Рѣсь

^g И, к. 256г: Старогорода; Я, к. 186г: Стар[ъ]города; Е, к. 234г: старого города

^h И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: нѣколко

ⁱ И, к. 256г: Воротиславльскихъ[ъ]; Я, к. 186г; Е, к. 234г: Воротиславльскихъ

^j Я, к. 186г: зааша

^k Я, к. 186г: приаша; Е, к. 234г: приаша

^{l-l} Е, к. 234г: плѣнь великъ

^m Я, к. 186г: вратишася; Е, к. 234г: возвратишася

ⁿ⁻ⁿ И, к. 256г: и придоша; Я, к. 186г: и приѣдоша; Е, к. 234г: brak wyrazu

^o И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: во

^p Я, к. 186г: стани

^q И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: ко

^r Я, к. 186г; Е, к. 234г: городѣ

^s Я, к. 186г: лахом[ъ]

^t Я, к. 186г: хотащимъ[ъ]

^u Я, к. 186г: битиса

^v И, к. 256г: наоутрее; Я, к. 186г: наѣтриа; Е, к. 234г: наоутрѣа

^{w-w} П, к. 269г: д[ъ]нь

^x Я, к. 186г: Данийль; Е, к. 234г: Данийль

^y Я, к. 186г; Е, к. 234г: Василко

^z И, к. 256г: поемь; Я, к. 186г; Е, к. 234г: поем[ъ]ше

^{aa} И, к. 256г: вое; Я, к. 186г: воа

^{ab} И, к. 256г: свое; Я, к. 186г: своа

^{ac} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: ко

^{ad} И, к. 256г: граду; Я, к. 186г; Е, к. 234г: городѣ

^{ae} Я, к. 186г: Кондрату; Е, к. 234г: Кондратѣ

^{af} Я, к. 186г: любашѣ; Е, к. 234г: любашѣ

^{ag} И, к. 256г: роускыи; Я, к. 186г: руский; Е, к. 234г: рѣскій

^{ah} И, к. 256г: поноужающю; Я, к. 186г: понужающѣ; Е, к. 234г: понѣжающѣ

^{ai} Я, к. 186г: лахи; Е, к. 234г: лахи

^{aj} И, к. 256г: свое; Я, к. 186г: своа

³⁹⁶ М. pow. w woj. dolnośląskim. Wówczas położone w księstwie Henryka Brodatego.

³⁹⁷ Ob. Starogród, w. w gm. Kobylin, w pow. krotoszyńskim, woj. wielkopolskie; wówczas należąca do Henryka Brodatego.

Калиш ^{как[о]}
и на ^{сѣдит[ъ]}
^{яком[ъ]}
мѣсцѣ

Калишане
боронат[ъ]са
мощно

Онѣм[ъ]^a же одинако^b не хо|тащим[ъ]^c. Пристѣпившима^d ж[е]^e обѣма^f
к^g воротом[ъ]^h Калеш[ъ]|ским[ъ]ⁱ, а Мирослава посласта в^j зад[ъ] града
и и[ны]т^k полкы^l, |^{m-m} горвд[ъ]ⁿ обошла^o вода, и силнаа^p лозина, и вербье^q,
и ^rне свѣ|доуши им[ъ] са^r самѣм[ъ]^s и^t где^u кто бѣшеса^v. Егда же сѣи^w
штстоу|пахж^x шт боа^y, ^{z-z}внѣи же^z належахж^{aa} на оны^{ab}, а коли внѣи^{ac} |
остѣпахж^{ad}, а они^{ae} належахж^{af} на сѣи^{ag}, за невѣденіе^{ah} || (318v/652) не прѣать^{ai}
быс[тъ] град[ъ] тѣм[ъ]^{aj} д[ъ]ни. Идоушю^{ak} ж[е] каменію^{al} съ^{am} забрвл[ъ]^{an} |

^a И, к. 256г: внѣмъ; Я, к. 186г: внем[ъ]; Е, к. 234г: оным[ъ]

^b Я, к. 186г; Е, к. 234г: одинако

^c Я, к. 186г: хотащим[ъ]

^d И, к. 256г: пристоупившима; Я, к. 186г: пристившима; Е, к. 234г: пристѣпившима

^e Я, к. 186г; Е, к. 234г: brak wyrazu

^f И, к. 256г: обѣма; П, к. 269г; Е, к. 234г: обѣма; Я, к. 186г: обѣ

^g И, к. 256г: ко; Е, к. 234г: къ

^h И, к. 256г: воротомъ

ⁱ Я, к. 186г: Калишскимъ; Е, к. 234г: Калѣшскимъ

^j Е, к. 234г: въ

^k И, к. 256г: иньи; Е, к. 234г: инья

^l Я, к. 186г; Е, к. 234г: полки

^{m-m} И, к. 256г: бѣ бо

ⁿ И, к. 256г; Е, к. 234г: городъ; Я, к. 186г: город[ъ]

^o И, к. 256г: обишла; Я, к. 186г; Е, к. 234г: обшла

^p И, к. 256г: сильнаа; Я, к. 186г: силнаа; Е, к. 234г: силнаа

^q Я, к. 186г; Е, к. 234г: вербе

^{r-r} И, к. 256г: не свѣдоушимса; Я, к. 186г: не свѣдѣщим[ъ]са; Е, к. 234г: не свѣдѣщимьса

^s И, к. 256г: самѣмъ; Е, к. 234г: самымъ

^t Е, к. 234г: brak wyrazu

^u И, к. 256г: идеже кто

^v И, к. 256г: бѣше; Я, к. 186г: бѣшеса

^w И, к. 256г: сѣи; Я, к. 186г: сѣи

^x И, к. 256г: шт[ъ]стоупахоу; Я, к. 186г: шт[ъ]стухах; Е, к. 234г: шт[ъ]стѣпахх

^y И, к. 256г; Е, к. 234г: боа; Я, к. 186г: боа

^{z-z} И, к. 256г: внѣи же; Я, к. 186г: внѣи же; Е, к. 234г: brak wyrazu

^{aa} И, к. 256г: належахоу; Я, к. 186г; Е, к. 234г: належах

^{ab} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: внѣи

^{ac} И, к. 256г: внѣи; П, к. 269г: онѣи; Я, к. 186г; Е, к. 234г: внѣи

^{ad} И, к. 256г: шт[ъ]стоупахоу; П, к. 269г: штѣпахж; Я, к. 186г: шт[ъ]стѣпахх; Е, к. 234г:
шт[ъ]стѣпахх

^{ae} И, к. 256г; Я, к. 186г: внѣи; П, к. 269г: онѣи; Е, к. 234г: внѣи

^{af} И, к. 256г: належахоу; Я, к. 186г; Е, к. 234г: належах

^{ag} И, к. 256г: сѣи; Я, к. 186г: сѣи; Е, к. 234г: сѣи

^{ah} И, к. 256г; Я, к. 186г: невидѣнїи; Е, к. 234г: невидѣнїи

^{ai} И, к. 256г; Я, к. 186г: прѣать

^{aj} И, к. 256г: томъ; Я, к. 186г: том[ъ]; Е, к. 234г: в томъ [sic]

^{ak} И, к. 256г: идоушоу; Я, к. 186г; Е, к. 234г: идѣшх

^{al} П, к. 269г; Е, к. 234г: каменію

^{am} И, к. 256г; Я, к. 186г; Е, к. 234г: со

^{an} И, к. 256г: забраль; Я, к. 186г; Е, к. 234г: заборол[ъ]

ѡако дѣждю^a сил[ь]ноу^b, стоащим[ь]^c им[ь] въ^d водѣ, дон[ь]деже^e сташа | на сѣсѣ^f, на метаном[ь]^g каменїи^h, и възвод[ь]ныи мостьⁱ и же|равецъ^{j398} възж[ь]гоша^k. Лахове^l ж[е] врата одва^m оугасишаⁿ град[ь]скїа^o. | Данилови^p ж[е] и Васил[ь]кови^q хотащима^r подлѣ^s града, стрѣ|ляющим[ь]^t на град[ь] инѣм[ь]^u стрѣл[ь]цем[ь]^v, и быс[ть] ранено мѣжеи^w, сто|ащих[ь]^x на забролех[ь]^y, р̄ и ѣ^z. Бывшоу^{aa} ж[е] веч[е]роу^{ab}, възратишас[а]^{ac} | въ^{ad} страны своа^{ae}. Станислав[ь] же Микоулич[ь]^{af399} рече: «Где^{ag} то | мы стоа|ли^{ah},

[в]рата
заж[ь]жены

Ранных[ь] р̄

^a И, к. 256v: дождоу; Я, к. 186г; Е, к. 234г: дождѣ

^b И, к. 256v: силноу; Я, к. 186г: силну; Е, к. 234г: сил[ь]нѣ

^c Я, к. 186г: стоащим[ь]

^d И, к. 256v: в; Я, к. 186г; Е, к. 234г: по

^e И, к. 256v; Я, к. 186г; Е, к. 234г: дондеже

^f И, к. 256v: соусѣ; Я, к. 186г; Е, к. 234г: сѣсѣ

^g И, к. 256v; Я, к. 186г; Е, к. 234г: метаномѣ

^h И, к. 256v; Я, к. 186v: каменїи

ⁱ И, к. 256v: мость

^j Я, к. 186v; Е, к. 234г: жеравецъ

^k И, к. 256v: возжѣгоша; Я, к. 186v; Е, к. 234г: возжгоша

^l Я, к. 186v: лахове

^m И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: одва

ⁿ Я, к. 186v: ѣгасиша

^o И, к. 256v: градская; Я, к. 186v: град[ь]скиа; Е, к. 234г: град[ь]скїа

^p Я, к. 186v: Данийловѣ; Е, к. 234г: Данїїлови

^q И, к. 256v; Е, к. 234г: Василкови; Я, к. 186v: Васил[ь]ковѣ

^r И, к. 256v; Е, к. 234г: ходащима; Я, к. 186v: ходащима

^s И, к. 256v: подлѣ

^t Я, к. 186v: стрѣляющим[ь]

^u И, к. 256v: инѣмѣ

^v И, к. 256v: стрѣлцемѣ; Я, к. 186v; Е, к. 234г: стрѣлцемѣ

^w И, к. 256v: моужѣ; Я, к. 186v; Е, к. 234г: мѣжеи

^x Я, к. 186v: стоащих[ь]

^y И, к. 256v: забралѣхѣ; Я, к. 186v; Е, к. 234г: забралехѣ

^z *Litery odpowiadają wartości 160*

^{aa} П, к. 269г: бывшоу; Я, к. 186v: бывшу; Е, к. 234г: бывшѣ

^{ab} Я, к. 186v; Е, к. 234г: вечерѣ

^{ac} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: възратишаса; Я, к. 186v: възратишася

^{ad} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: во

^{ae} Я, к. 186v: своа

^{af} Я, к. 186v: Микѣлич[ь]; Е, к. 234г: Микѣличѣ

^{ag} И, к. 256v: кде

^{ah} Я, к. 186v: стоа|ли

³⁹⁸ Bardzo ciekawe informacje o technice obronnej w budownictwie grodów. W rękopisie wprost pojawiają się pojęcia: „въводныи мость и жеравецъ”, czyli most zwodzony i żuraw, będący zapewne elementem konstrukcyjnym służącym do podnoszenia ruchomej części mostu.

³⁹⁹ Według wszelkiego prawdopodobieństwa bojar któregoś z braci Romanowiczów. Jest to jego jedyne wystąpienie źródłowe (A. Jusupović, *Elity*, s. 240–241; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 310).

тоу^a нѣс[тъ]^b воды^c, ни^d гребле^{e400} високи^f». Данил[ъ]^g | же всѣд[ъ]^h на кон[ъ], еха сам на зъгладан[ъ]ⁱ града и^j видѣ, | ѿко^k тако и есть. Данил[ъ]^l | же всѣд[ъ]^m на кон[ъ], еха сам на зъгладан[ъ]ⁿ града и^o видѣ, | ѿко^p тако и есть. Данил[ъ]^q | же всѣд[ъ]^r на кон[ъ], еха сам на зъгладан[ъ]^s града и^t видѣ, | ѿко^u тако и есть. Данил[ъ]^v же приѣха^w къ^x Кондратови^y | и реч[е] емоу^z: «Аще быхом[ъ] испрѣва^{aa} вѣдали^{ab} мѣсто се, ^{ac}-то | град[ъ]^{ac} приать^{ad}

^a Я, к. 186v; Е, к. 234г: тѣ

^b Я, к. 186v: нѣту; Е, к. 234г: нѣтѣ

^c Я, к. 186v: води

^d Я, к. 186v; Е, к. 234г: нѣ

^e Я, к. 186v: гребли; Е, к. 234г: греблѣ

^f Я, к. 186v; Е, к. 234г: високи

^g Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234г: Данійль

^h И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: всѣдѣ

ⁱ И, к. 256v: згладание; П, к. 269г: згладен[ъ]е; Я, к. 186v: згладание; Е, к. 234г: згладание

^j Я, к. 186v; Е, к. 234г: brak wyrazów

^k Е, к. 234г: ѿкѣ

^l Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234г: Данійль

^m И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: всѣдѣ

ⁿ И, к. 256v: згладание; П, к. 269г: згладен[ъ]е; Я, к. 186v: згладание; Е, к. 234г: згладание

^o Я, к. 186v; Е, к. 234г: brak wyrazu

^p Е, к. 234г: ѿкѣ

^q Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234г: Данійль

^r И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: всѣдѣ

^s И, к. 256v: згладание; П, к. 269г: згладен[ъ]е; Я, к. 186v: згладание; Е, к. 234г: згладание

^t Я, к. 186v; Е, к. 234г: brak wyrazów

^u Е, к. 234г: ѿкѣ

^v Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234г: Данійль

^w И, к. 256v: приѣха; Я, к. 186v: приѣха

^x И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: ко

^y И, к. 256v: Кондратови; Я, к. 186v: Кондратовѣ

^z Я, к. 186v; Е, к. 234г: емѣ

^{aa} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234г: испрѣва

^{ab} И, к. 256v: вѣдалѣ

^{ac-ac} И, к. 256v: то градѣ; Я, к. 186v; Е, к. 234г: тогда

^{ad} И, к. 256v: приать; Я, к. 186v: приат[ъ]; Е, к. 234г: приать

⁴⁰⁰ Co do znaczenia terminu: „гребля” w ówczesnej terminologii zob. np.: И. И. Срезневский, *Материалы*, т. I, kol. 586, 593 (rów, wał, okop, a nawet grób dla synonimu: „гробля”); *Materiały do słownika*, s. 12 (rów, fosa, nasyp, wał dla powstrzymywania wody, tama, pomost usłany, wał usypany przez bagna); СДЯ, т. II, s. 386, 390 (rów z wałem, budowla obronna); К. С. Носов, *Терминология оборонительного зодчества*, s. 75–78 (rów); А. Н. Кирпичников, *Гребля*, [w:] ДРСМЭ, s. 209 (rów, wał). Mimo niejednoznacznego, jak widać, ujmowania terminu, naszym zdaniem w tym wypadku, jak i w innym występującym w *Kronice halicko-wołyńskiej* (zob. s. 250), mamy do czynienia (mimo obiekcji Nosowa) z jego ewidentnym użyciem w znaczeniu: „wał”. Być może jest to przykład indywidualizacji

бы был[ъ]». Кондратови ж[е] молащжс[а]^a има, да | наутрїа^b пагы^c пристѣпита^d къ^e граду^f. Наутрїа^g же Даниль^h | и Васил[ъ]ⁱко^j посласта людїи^k своа^k. Онѣм[ъ]^l же стоащим[ъ]^m и тере|башим[ъ]ⁿ лѣсы школо^o града, гражаном[ъ]^p же ни камена^q смѣ|ющим[ъ]^r вреши^s на на^t, просахжа^u, да бы к^v ним[ъ] прислалъ^w | Кондрат[ъ] Пакослава и Мьстиоуа^{x401}. Пакослав[ъ]^y же рече | Данилови^z: «Измѣнивъ^{aa} ризы своа^{ab}, поеди с нами». Дани|лови^{ac} ж[е] не хотѣв[ъ]шю^{ad}, рече емоу^{ae}: «Брат[е]^{af}, иди, да слышиш[и]^{ag} вече^{ah} ихъ^{ai}».

^a И, к. 256v: молащоуса; П, к. 269v: молащос[а]; Я, к. 186v: м[о]лющуса [sic]; Е, к. 234r: м[о]лащѣса

^b И, к. 256v: наутрѣе; Я, к. 186v: наѣтриа; Е, к. 234r: наоутрїа

^c Я, к. 186v; Е, к. 234r: паки

^d И, к. 256v: пристоупита; Я, к. 186v: пристѣпита; Е, к. 234r: пристѣпити

^e И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234r: ко

^f Я, к. 186v; Е, к. 234r: градѣ

^g И, к. 256v: наоутриа; Я, к. 186v: наѣтриа; Е, к. 234r: наоутрїа

^h Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234r: Данїиль

ⁱ И, к. 256v; Е, к. 234r: Василко

^j И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234r: люди

^k И, к. 256v: свои; Я, к. 186v: своа; Е, к. 234r: своа

^l И, к. 256v: шнем; Я, к. 186v: шнѣмъ; Е, к. 234r: онымъ

^m И, к. 256v; Я, к. 186v: стоащимъ; Е, к. 234v: стоащимъ

ⁿ Я, к. 186v: теребашим[ъ]; Е, к. 234v: тереблщым[ъ]

^o П, к. 269v: около

^p Е, к. 234v: гражаном[ъ]

^q И, к. 256v; Я, к. 186v: камена

^r И, к. 256v: смѣющимъ; Е, к. 234v: смѣющымъ

^s Е, к. 234v: пѣстити

^t И, к. 256v: нѣ; Я, к. 186v: нѣа

^u И, к. 256v: просахоуса; Я, к. 186v: просахѣса; Е, к. 234v: просахѣса

^v Е, к. 234v: къ

^w И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: прислалъ

^x И, к. 256v: Мьстиоуа; Я, к. 186v: Мстиѣа; Е, к. 234v: Мстиѣа

^y Я, к. 186v: Пакослав

^z Я, к. 186v: Данийловѣ; Е, к. 234v: Данїйлови

^{aa} Я, к. 186v: измѣнивъ; Е, к. 234v: измѣни

^{ab} И, к. 256v: свое; П, к. 269v; Е, к. 234v: своа; Я, к. 186v: своа

^{ac} Я, к. 186v: Данийлови; Е, к. 234v: Данїйлови

^{ad} И, к. 256v: хотѣвшю; Я, к. 186v: хотѣвшю; Е, к. 234v: хотѣвшѣ

^{ae} Я, к. 186v; Е, к. 234v: емѣ

^{af} И, к. 256v: братъ

^{ag} И, к. 256v: слыши; Я, к. 186v; Е, к. 234v: слышимъ

^{ah} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: вѣче

^{ai} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: ихъ

terminologii, tj. posługiwania się przez poszczególnych dziejopisów słowami w znaczeniu nieco się różniącym.

⁴⁰¹ Na temat życia i kariery tego dostojnika, piastującego zapewne w czasie wyprawy na Kalisz godność kasztelana wiślickiego, zob. np.: J. Wyrozumski, *Mściwoj*, [w:] PSB, t. XXII,

Роковане
Калишан[ъ]
о покои, где
и Данил[ъ]
был[ъ] з[ъ]
стороны
Кондратовы

| Не вѣраше^a бо Мъстиоуеви^b Кондрат[ъ]. Данил[ъ]^c же въземь^d | на са^e шолѡм[ъ]^f Пакославль^g и ста за нима. Стоащим[ъ]^h же | мѡжем[ъ]ⁱ на заборолѣх[ъ]^j и рекоущим[ъ]^k им[ъ]: «Тако молвита^l | великому^m кнасюⁿ⁴⁰² Кондрату^o: “Съи^p град[ъ] не твои ли е[сть]? Мы ж[е] | мѡжи^q изнемог[ъ]шеи^r въ^s градѣ сем[ъ]^t, ци⁴⁰³ иного стран[ъ]ници^u есмы⁴⁰⁴? Но людїе^v твои есмы^w, а^x ваша братїа^y есмы. | Чемоу^z о^{aa} нас[ъ] не з[ъ]жалитаси^{ab}? Аще нас[ъ]

- ^a И, к. 256v: вѣрашеть; Я, к. 186v: вѣраше
^b Я, к. 186v: Мстиѡевѣ; Е, к. 234v: Мстиѡеви
^c Я, к. 186v: Данийл[ъ]; Е, к. 234v: Данийль
^d И, к. 256v: возма; Я, к. 186v: возем[ъ]; Е, к. 234v: возьмѣ
^e Я, к. 186v: са
^f И, к. 256v: шеломъ; Я, к. 186v; Е, к. 234v: шоломъ
^g И, к. 256v: Пакославъ
^h Я, к. 186v: стоащим[ъ]
ⁱ И, к. 256v: моужемъ; Я, к. 186v: мужем[ъ]; Е, к. 234v: мѡжемъ
^j Е, к. 234v: забралѣхъ
^k И, к. 256v: рекоущимъ; Я, к. 186v: рекѡщим[ъ]; Е, к. 234v: рекѡщимъ
^l И, к. 256v: мольвьѣта; Я, к. 186v: молвита; Е, к. 234v: мольвите
^m Я, к. 186v: великому; Е, к. 234v: великомѡ
ⁿ И, к. 256v; Е, к. 234v: кнасю; Я, к. 186v: кн[ѡ]зю
^o И, к. 256v: Конѡдрату; Я, к. 186v; Е, к. 234v: Кондратѡ
^p И, к. 256v: сии; Я, к. 186v; Е, к. 234v: сои
^q И, к. 256v: моужи; Я, к. 186v; Е, к. 234v: мѡжи
^r И, к. 256v: изнемогѡшеи; Я, к. 186v: изнемогшии; Е, к. 234v: изнемогшии
^s И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: во
^t Е, к. 234v: семъ
^u И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: странници
^v И, к. 256v: людѣе; Я, к. 186v: людие
^w Я, к. 186v; Е, к. 234v: brak wyrazu
^x Е, к. 234v: и
^y И, к. 256v: братѣа; Я, к. 186v: братиѡа; Е, к. 234v: братїа
^z Я, к. 186v: чему; Е, к. 234v: чемѡ
^{aa} И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: w
^{ab} И, к. 256v: сожалите; Я, к. 186v: зжалита

Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 231–232; *Urządnicy małopolscy*, nr 441, 728, 1069, 1075, 1161, s. 349; A. Teterycz, *Małopolska elita władzy wobec zamieszek politycznych w Małopolsce w XIII wieku*, [w:] SPŚ, t. IX, Warszawa 2001, s. 69, 72–73; T. Giergel, *Rycerstwo ziemi sandomierskiej. Podstawy kształtowania się rycerstwa sandomierskiego do połowy XIII wieku*, Warszawa 2004, s. 162–165.

⁴⁰² Nader ciekawym zagadnieniem jest to, czy istotnie grodzianie użyli w stosunku do Konrada terminu: „wielki książę”, czy jest to tylko projekcja nawyków dziejopisa ruskiego lub jego informatorów. Na pytanie to wiążącej odpowiedzi nie jesteśmy w stanie udzielić.

⁴⁰³ W zastosowanym „ци” część badaczy dopatruje się tzw. cokania i śladów wykorzystywania nowogrodzkiego dialektu w *Kronice Romanowiczów* (zob. *Очерки русской культуры*, cz. 2, s. 107). Naszym zdaniem jest to mało prawdopodobna hipoteza.

⁴⁰⁴ W przekazie: „ци иного стран[ъ]ници есмы” nawiązanie do Biblii. Zob. Ps 69(68), 9. Пор. Иларион л. 1826: и тако странни суще . людие бѣжи нарекохомся.

Роус[ь]^a плѣнат[ь]^b, тв^c || (319г/653) коую^d славою^e Кондрат[ь] прїимет[ь]^f?
 Аще роус[ь]каа^g короговь^h станетьⁱ | на заборолѣх[ь], то комоу^j ч[ь]сть^k
 оучиниши^l? Не Романовиче^m маⁿ ли? А свою ч[ь]стьⁿ оуничижиши^o. р-р Н[ы]нѣ
 братоу^q твоемоу^r | слоужим[ь]^{s405}, а заутра^t твои бѣдем[ь]^u. Не дай славы
 роуси^v погоубити^w | града сего^x». И ина^y z-мнвга словеса^z гл[агол]ах^{aa}.
 Пакославою^{ab} же | рек[ь]шоу^{ac}: «Кондрат[ь]^{ad} бы^{ae} рад[ь] м[и]л[о]сть^{af} оучинилъ
 вам[ь]^{af}, но Даниль^{ag} лют[ь] | сѣлѡ^{ah} ес[ть],^{ai-ai} нас[ь] не хошет[ь] шти^{aj}

^a Я, к. 186v; Е, к. 234v: Рѹсь

^b Я, к. 186v: плѣнат[ь]; Е, к. 234v: плѣнать

^c И, к. 256v; Я, к. 186v; Е, к. 234v: то

^d Я, к. 186v: кую; Е, к. 234v: кѹю

^e Я, к. 186v: славу; Е, к. 234v: славѹ

^f И, к. 256v; Я, к. 186v: прїиметь; Е, к. 234v: прїиметь

^g И, к. 256v: роускаа; Я, к. 186v: рускаа; Е, к. 234v: рѹскаа

^h И, к. 256v: хороуговь; Е, к. 234v: короговь

ⁱ Е, к. 234v: станеть

^j Я, к. 186v: кому; Е, к. 234v: комѹ

^k Я, к. 186v; Е, к. 234v: честь

^l Е, к. 234v: ѹчиниши

^m Е, к. 234v: Романовичомѹ

ⁿ Я, к. 186v; Е, к. 234v: честь

^o Я, к. 186v: уничижиши

^{p-p} Я, к. 186v; Е, к. 234v: а

^q Я, к. 186v; Е, к. 234v: братѹ

^r Я, к. 186v: твоему; Е, к. 234v: твоємѹ

^s Я, к. 186v; Е, к. 234v: слѹжимъ

^t И, к. 257г; Е, к. 234v: заоутра; Я, к. 186v: заѹтра

^u И, к. 257г: боудемъ; П, к. 269v: бѣдет[ь]; Я, к. 186v: будем[ь]; Е, к. 234v: бѹдемъ

^v Я, к. 186v: руси; Е, к. 234v: рѹси

^w И, к. 257г: ни погоуби; Я, к. 186v: погубиты; Е, к. 234v: погѹбити

^x Е, к. 234v: сегѡ

^y И, к. 257г: и и [sic]; Е, к. 234v: ина

^{z-z} И, к. 257г: многа словеса; Я, к. 186v; Е, к. 234v: словеса многа

^{aa} И, к. 257г: гл[агола]хоу; Я, к. 186v; Е, к. 234v: гла[гол]ахѹ

^{ab} Я, к. 186v; Е, к. 234v: Пакославѹ

^{ac} И, к. 257г: рекшоу; Я, к. 186v; Е, к. 234v: рекшѹ

^{ad} И, к. 257г: Кондратови

^{ae} И, к. 257г; Я, к. 186v; Е, к. 234v: brak wyrazu

^{af-af} И, к. 257г: оучинилъ вамъ; Я, к. 186v: вам[ь] ѹчинилъ; Е, к. 234v: вамъ сотворилъ

^{ag} И, к. 257г: Даниль; Я, к. 186v: Данийл[ь]; Е, к. 234v: Данийль

^{ah} И, к. 257г: зѣло; Я, к. 186v: сѣло

^{ai-ai} Я, к. 186v; Е, к. 234v: шт[ь]

^{aj} И, к. 257г; Я, к. 186v; Е, к. 234v: штоити

⁴⁰⁵ Grodzianie, choć bez wymienienia imienia, wspominają wyraźnie, że służą Władysławowi Laskonogiemu, który rzeczywiście był bratem stryjecznym Konrada I (mieli wspólnego dziada, Bolesława Krzywoustego).

проч[ъ], не пріемъ^{a b-b} града». Росмѣав[ъ]^{са^c}, реч[е]: «А се стоит[ъ]^d сам[ъ], молвите^e с ним[ъ]»⁴⁰⁶. Кназ[ъ]^f же тъче^g его^h wskѣ|пищем[ъ]ⁱ и сна^j k-съ себе^k шелм[ъ]^l!. Они^m же кликнушаⁿ съ^o гра|да: «Имѣи^p слоуж[ъ]боу^q нашу^r, молим[ъ]са^s! Створи^t миръ». | Ономоу^u ж[е] мнво^v смѣав[ъ]шюс[а]^w и много вѣстовав[ъ]шю^x с^y ними, | поа^z wt[ъ] них[ъ] два^{aa} мѣжа^{ab} и пріеха^{ac} къ^{ad} Кондратови^{ae}. И съ|твори^{af} Кондрат[ъ]^{ag} с ними миръ и ah-поа оу^{ah} них[ъ] таль, роуси^{ai} | aj-бв бѣх^{aj} полонили^{ak} мнвогу^{al} челад[ъ]^{am}

Тал[ъ] еже ест[ъ]
закл[адъ]

- ^a И, к. 257г: приемъ; Я, к. 186в: приймем[ъ]; Е, к. 234в: пріймемъ
^{b-b} Я, к. 186в; Е, к. 234в: ли
^c И, к. 257г: росмѣавса; Я, к. 186в: размѣавса; Е, к. 234в: размѣавса
^d Е, к. 234в: стоить
^e И, к. 257г: мольвьте
^f Я, к. 186в: кн[ц]зъ
^g И, к. 257г: тъче; Я, к. 186в; Е, к. 234в: тче
^h Е, к. 234в: егw
ⁱ И, к. 257г: скѣпищемъ (przed wyrazem zatarto „w”); Е, к. 234в: скипищей
^j И, к. 257г: сонa; Я, к. 186в: сна
^{k-k} И, к. 257г: собе (inna ręka przed wyrazem dodała „съ”); Я, к. 186в: со себе
^l И, к. 257г: шеломъ; Я, к. 186в; Е, к. 234в: шоломъ
^m И, к. 257г; Я, к. 186в: wни; Е, к. 234в: wны
ⁿ Я, к. 186в; Е, к. 234в: кликнѣша
^o И, к. 257г: с; Я, к. 186в; Е, к. 234в: со
^p Я, к. 186в: имѣа; Е, к. 234в: имѣа
^q И, к. 257г: слоужбоу; Я, к. 186в: слѣжбу; Е, к. 234в: слѣжбѣ
^r И, к. 257г: нашу; Я, к. 186в; Е, к. 234в: нашѣ
^s И, к. 257г: молимса; Я, к. 186в: м[о]лим[ъ]са
^t И, к. 257г: створи; Я, к. 186в; Е, к. 234в: сотвори
^u И, к. 257г: wномоу; Я, к. 186в: wномѣ; Е, к. 234в: ономѣ
^v И, к. 257г; Я, к. 186в; Е, к. 234в: много
^w И, к. 257г: смѣавѣшоуса; Я, к. 186в: смѣавшѣса; Е, к. 234в: смѣавшѣса
^x И, к. 257г: вѣстовавшоу; Я, к. 186в: вѣстовавшу; Е, к. 234в: вѣстовавшѣ
^y Е, к. 234в: съ
^z Я, к. 186в: поа
^{aa} И, к. 257г: в
^{ab} И, к. 257г: моужа; Я, к. 186в; Е, к. 234в: мѣжа
^{ac} И, к. 257г: приѣха; Я, к. 187г: приеха
^{ad} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 234в: ко
^{ae} П, к. 269в: Кондратоу; Я, к. 187г: Кондратовѣ
^{af} И, к. 257г: створи; Я, к. 187г; Е, к. 234в: сотвори
^{ag} П, к. 269в: Къндрат[ъ]
^{ah-ah} Я, к. 187г: поа ѣ
^{ai} Я, к. 187г; Е, к. 234в: рѣсъ
^{aj-aj} И, к. 257г: бо бѣахоу; Я, к. 187г: бѣахѣ; Е, к. 234в: бѣахѣ
^{ak} И, к. 257г: полонилъ; Я, к. 187г; Е, к. 234в: половили
^{al} И, к. 257г; П, к. 269в: многоу; Я, к. 187г: многу; Е, к. 234в: многѣ
^{am} Я, к. 187г: челад[ъ]

⁴⁰⁶ Wygląda na to, że mamy świadectwo możliwości samodzielnego porozumienia się Daniela z Polakami bez pomocy tłumacza.

и боаринѣ^a. Сътво|риша^b межи собою клатвоу^c роус[ъ]^d и лахове^e, аще по сем[ъ]^f, | коли бѣдет[ъ]^g межи ими оусобица^h, не воеватиⁱ лахѡм[ъ]^j | роуское^k челади^l, ни^m роусиⁿ лад[ъ]ское^{o407}. Потом[ъ]^p же^{q-ч} възврати|стаса^r ѡт[ъ]^s Кондрата в^s двѡм[ъ]^t свой съ^u ч[ъ]стію^v: Б[ог]оу^w поспѣваю|щю^x има, сътвориста^y емоу^z помощь^{aa} великоу^{ab}. И внидо|ста^{ac} съ^{ad} славою в^{ae} землю^{af} свою^{ag}, иный бѡ^{ah} князь^{ai} не | вѡходиль^{aj} бѣ в^{ak} землю лад[ъ]скоую^{al} тол[ъ] глоубоко^{am},

Клатва межи
лахами и рѡсю
не брать челади
часѣ воины

- ^a И, к. 257г: боарынѣ; Я, к. 187г: боаринѣ
^b И, к. 257г: створиша; Я, к. 187г; Е, к. 234v: сотвориша
^c Я, к. 187г: клатвѣ; Е, к. 234v: клатвѣ
^d Я, к. 187г: рус[ъ]; Е, к. 234v: рѣс[ъ]
^e Я, к. 187гv: лахове
^f Е, к. 234v: семь
^g И, к. 257г: боудеть; Я, к. 187г: будет[ъ]; Е, к. 235г: бѣдет[ъ]
^h Я, к. 187г: ѡсобица
ⁱ Е, к. 235г: воевать
^j И, к. 257г; Е, к. 235г: лахомѣ; Е, к. 235г: лахом[ъ]
^k Я, к. 187г: руское; Е, к. 235г: рѣское
^l Я, к. 187г: челади
^m Я, к. 187г; Е, к. 235г: а ни
ⁿ Я, к. 187г: руси; Е, к. 235г: рѣси
^o И, к. 257г: лад[ъ]скои; Я, к. 187г: лад[ъ]скои; Е, к. 235г: лад[ъ]скои
^p И, к. 257г: потом
^{q-ч} Я, к. 187г: Данійль; Е, к. 235г: Данийл[ъ]
^r И, к. 257г; Е, к. 235г: възвратистаса; И, к. 257г; Я, к. 187г: възвратистаса
^s Е, к. 235г: вѣ
^t И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: домѣ
^u И, к. 257г: с; Я, к. 187г; Е, к. 235г: со
^v И, к. 257г: честію; Я, к. 187г: честию; Е, к. 235г: честію
^w Я, к. 187г: Б[ог]у; Е, к. 235г: Б[ог]ѣ
^x Я, к. 187г: поспѣвающе; Е, к. 235г: поспѣвающѣ
^y И, к. 257г: створиста; Я, к. 187г; Е, к. 235г: сотвориста
^z Я, к. 187г: емоу; Е, к. 235г: емѣ
^{aa} Я, к. 187г; Е, к. 235г: помоч[ъ]
^{ab} Я, к. 187г; Е, к. 235г: великѣ
^{ac} Я, к. 187г: внийдоста; Е, к. 235г: внийдоста
^{ad} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: со
^{ae} И, к. 257г: в; Я, к. 187г: во
^{af} Я, к. 187г; Е, к. 235г: земли
^{ag} Я, к. 187г: своя; Е, к. 235г: своа
^{ah} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: бо
^{ai} И, к. 257г; Е, к. 235г: князь; Я, к. 187г: княз[ъ]
^{aj} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: входиль
^{ak} И, к. 257г: в; Я, к. 187г: во
^{al} И, к. 257г: лад[ъ]скоу; Я, к. 187г: лад[ъ]скѣю; Е, к. 235г: лад[ъ]зскѣю
^{am} Я, к. 187г; Е, к. 235г: глѣбоко

⁴⁰⁷ Pierwsze znane porozumienie polsko-ruskie regulujące zasady prowadzenia wojny. Jego refleks znajdujemy w opowiadaniu *Kroniki Romanowiczów* o panującej wśród Polaków zasadzie zakazującej zabijania i uprowadzania czeladzi, a pozwalającej jej łupienie (zob. s. 505).

Васил[ь]ко до Сѣждала на весел[ь]е
 проче | Волдимера^a Велико⁴⁰⁸, иже бѣ землю кр[ь]стиль⁴⁰⁹. Потом[ь]^{b410}
 | же, времени^c минову[ь]ши^d, еха^e Васил[ь]ко^f к^g Соуждалю^{h411} на | весел[ь]еⁱ
 шюрина^j своего^{l2} к^k великому^l кнасю^m Гюрьгюⁿ⁴¹³, | поем[ь]^o Мирослава

^a И, к. 257r; Я, к. 187r; Е, к. 235r: Володимера

^b И, к. 257r: потом

^c Е, к. 235r: времени

^d И, к. 257r: миновушоу; Я, к. 187r; Е, к. 235r: минѣвши

^e И, к. 257r: ѣха

^f И, к. 257r; Е, к. 235r: Василко

^g И, к. 257r: brak wyrazu; Е, к. 235r: къ

^h Я, к. 187r: Суждалю; Е, к. 235r: Сѣждалю

ⁱ И, к. 257r: свадбоу; Я, к. 187r: веселие; Е, к. 235r: веселіе

^j И, к. 257r: шурина; Е, к. 235r: шѣрина

^k И, к. 257r: ко; Е, к. 235r: къ

^l Я, к. 187r: великому; Е, к. 235r: великомѣ

^m И, к. 257r; Е, к. 235r: кнасю; Я, к. 187r: кн[а]сю

ⁿ И, к. 257r: Юрью; Я, к. 187r: Гюрь[ь]гю; Е, к. 235r: Юрю [sic]

^o И, к. 257r: поемь

⁴⁰⁸ Włodzimierz Światosławowicz Święty/Wielki (ur. pocz. l. 60. X w., zm. 15 VII 1015 r.), syn Światosława Igorowicza i klucznicy Maluszy. Po chrzcie poślubił Annę, c. ces. bizantyńskiego Romana II. Święty Cerkwi Prawosławnej (A. В. Назаренко, *Владимир (Василий) Святославич*, [w:] *Православная энциклопедия*, t. VIII, s. 690–703; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 181–188).

⁴⁰⁹ Bardzo ciekawy przykład pamięci historycznej. Z jednej strony mamy tutaj nawiązanie do przyjęcia chrześcijaństwa przez Włodzimierza w 988 r., z drugiej zaś – do zdobycia na Lachach przez owego księcia tzw. Grodów Czerwińskich. Na zachowany w *Kronice halicko-wołyńskiej* przekaz należy zatem patrzeć jak na przypomnienie czytelnikowi odnotowanego w *Powieści dorocznej* sukcesu Włodzimierza Wielkiego. Kronikar piszący w XIII w. znał najwyraźniej wspomniane dzieło. Powiązanie zaś sukcesu Daniela Romanowicza pod Kaliszem z tym Włodzimierzem Wielkim miało przynieść splendor i uznanie w oczach czytelnika starszemu synowi Romana Mściśławowicza. Na samą informację odnotowaną w panegiryku Romanowiczów należy patrzeć jako na świadectwo funkcjonowania *Powieści dorocznej* oraz legendy Włodzimierza Wielkiego w trzynastowiecznym dziejopisarstwie (literatura zob. A. Юсупович, „*Перемышль, Червень и иные грады*” и их территорияльная принадлежность в конце X – начале XI в., СР, t. XII, 2016, s. 27–62).

⁴¹⁰ Pierwsza litera wyrazu („П”) nie jest co prawda napisana cynobrem, ale wygląda jakby tak miało być, lecz z jakiegoś powodu zaniechano użycia innej barwy inkaustu. Litera jest większa niż pozostałe i o kroju podobnym do tych, które cynobrem odznaczono.

⁴¹¹ Суздаль, m. w obw. włodzińskim, Rosja; jeden z głównych ośrodków Rusi Zaleskiej.

⁴¹² Bardzo ważna informacja dotycząca relacji matrymonialnych Wasylka. Jest to jedyne zawarte w *Kronice Romanowiczów*, pośrednie zresztą potwierdzenie istnienia jego związku z N., c. Jerzego Wsiewołodowicza i N., c. Wsiewołoda Światosławowicza Czernego. Zawarcie tego małżeństwa, co nastąpiło pomiędzy 1 III 1226 a 28 II 1227 r., notują niektóre latopisy ruskie. Związek Wasylka z Juriewną przestał istnieć (o czym nie ma wzmianek źródłowych) pomiędzy 1244 a przed połową 1246 r. Para księżęca nie doczekała się dzieci. Część badaczy niesłusznie nadaje córce Jerzego imię Dubrawka (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 80–86). Wasylko, o czym informuje *Kronika halicko-wołyńska* bez szczegółów, udał się na wesele swego szuryna (szwagra) Wsiewołoda Dymitra Juriewicza z N., c. Włodzimierza Dymitra Rurykowicza. Ślub tej pary odbył się 14 IV 1230 r. (idem, *Rodowód Romanowiczów*, s. 82; idem, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 544–546).

⁴¹³ Chodzi o Jerzego Wsiewołodowicza.

съ^a собою и ины. Кнасю^b ж[е] Данилови^c | бждоушоу^d въ^e Оугров[ь]скоу^{f414},
прислаша галичане^g, рекоуще^h, | тако: «Сждиславъⁱ шель^j ес[ть] в^k Понизье^l,
а королевич[ь] в Галичи || (319v/654) всталь^m – а поиди боржеⁿ». Данилови^o
же събрав[ь]шоу^p | вои^q вьборзѣ^r, посла Демана^s на Сждислава^t, а сам[ь]
иде въ^u | малѣ дружинѣ^v къ^w Галичу^{x415} изъ^x Оугров[ь]ска^y. аг-Трегій^z | д[ь]нь^{aa}
бывшо^{ab} емоу^{ac} на ночь^{ad} в Галич[ь]^{ae416}, а^{af}-аг Сждиславъ^{ah} не стерпѣ | пред[ь]^{ai}

Послы wt[ь]
Галичан[ь]
до Данила
[Д]ем[ь]ан[ь]
послан[ь] на
Сждислава
пред[ь]
которым[ь]
Сждислав[ь]
оутѣкаег[ь]

- ^a И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: со
^b И, к. 257г; Е, к. 235г: кназю; Е, к. 235г: князю
^c Я, к. 187г: Данийлѣ; Е, к. 235г: Данійлѣ
^d И, к. 257г: боудоушоу; П, к. 270г: бждоушоу; Я, к. 187г: будѣчи; Е, к. 235г: бѣдѣчи
^e И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: во
^f И, к. 257г: Оугровѣцѣ; Я, к. 187г: Ѹгровскѣ; Е, к. 235г: Оугровскѣ
^g И, к. 257г: галичанѣ
^h Я, к. 187г; Е, к. 235г: рекѣще
ⁱ И, к. 257г: Соудиславъ; Я, к. 187г; Е, к. 235г: Сждиславъ
^j Е, к. 235г: ишоль
^k И, к. 257г: во; Е, к. 235г: въ
^l Я, к. 187г: Понизе; Е, к. 235г: Понизіе
^m И, к. 257г; Е, к. 235г; Я, к. 187г: засталь
ⁿ Я, к. 187г: борше; Е, к. 235г: боржей
^o Я, к. 187г: Данийлови; Е, к. 235г: Данійлови
^p И, к. 257г: собравшоу; П, к. 270г: събрав[ь]шоу; Я, к. 187г: собравше; Е, к. 235г: собравшѣ
^q Я, к. 187г: воа; Е, к. 235г: воа
^r И, к. 257г: воборзѣ; Я, к. 187г: вборзе; Е, к. 235г: вьборзѣ
^s И, к. 257г: Дьмяна; Я, к. 187г: Демиана; Е, к. 235г: Деміана
^t И, к. 257г: Соудислава; Я, к. 187г: Судислава; Е, к. 235г: Сждислава
^u И, к. 257г; Я, к. 187г: в
^v Я, к. 187г; Е, к. 235г: дрѣжинѣ
^w И, к. 257г: къ; Я, к. 187г: ко
^x И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: из
^y Я, к. 187г: Ѹгровска; Е, к. 235г: Оугровска
^z И, к. 257г: во трети; Я, к. 187г: третій
^{aa} Я, к. 187г: ден[ь]
^{ab} Я, к. 187г: бывшѣ
^{ac} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: ему
^{ad} Я, к. 187г: ночь
^{ae} П, к. 270г: Галичи; Я, к. 187г: Галичъ
^{af} Я, к. 187г: brak wygazu
^{ag-ag} Е, к. 235г: brak wygazów
^{ah} И, к. 257г: Соудиславъ; Я, к. 187г: Судислав[ь]; Е, к. 235г: Сждиславъ
^{ai} И, к. 257г: передь

⁴¹⁴ Jedyne podane wprost świadectwo przebywania Daniela w Uhrsku.

⁴¹⁵ Wyprawa musiała więc ruszyć, gdy Wasylko przebywał na północy Rusi, czyli wiosną 1230 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 346, 381 [marzec 1230 r.]; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 161).

⁴¹⁶ Świadectwo możliwości błyskawicznego przemieszczania się wojsk w razie potrzeby. Daniel z małą drużyną przebył w ciągu 3 dni ok. 270 km, bo taki dystans dzieli Uhrsk od Halicza.

Данил[ъ] взал[ъ]
двор[ъ]
Сѣдиславов[ъ]
полный всего

Деміанѡм[ъ]^a, но побѣже в^b Галич[ъ]^c. Данилови^d же пріе|хав[ъ]шю^e
къ^f Галичю, Галич[ъ]^g h-бо бѣ са^h затворил[ъ]ⁱ⁻ⁱ, Данил[ъ]^j же | вза^k
дворъ Сѣдиславль^l, тако^m жеⁿ: вино, и овоща^o, и кърма^p, | и къпїи^q, стрѣль
– пристран[ъ]но^r видѣти^{s417}. Потом[ъ]^t же | Даниль^u видѣвъ^v люди
своа^w, тако^x исполнилиса^y, не хо|тѣ стати въ^z города, но иде на иноу^{aa}
страноу^{ab} Днѣстра. | Сѣдиславоу^{ac} ж[е]^{ad} тое^{ae} ночи въбѣг[ъ]шю^{af} въ^{ag} горѡд[ъ]^{ah},
ѡти^{ai} быша^{aj} ѡт[ъ] вои | его людїе^{ak} и рекоша, тако^{al} Сѣдиславъ^{am}

- ^a И, к. 257г: Дѣмьяномъ; Я, к. 187г: Демианом[ъ]; Е, к. 235г: Деміаном[ъ]
^b Е, к. 235г: въ
^c Я, к. 187г: Галичъ
^d Я, к. 187г: Данийлови; Е, к. 235г: Данїйлови
^e И, к. 257г: приѣхавшоу; Я, к. 187г: приехавшѣ; Е, к. 235г: прїехавшѣ
^f И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: ко
^g Я, к. 187г; Е, к. 235г: Галичъ
^{h-h} Я, к. 187г: бо бѣ са; Е, к. 235г: бо са
ⁱ⁻ⁱ Е, к. 235г: баше
^j Я, к. 187г: Данийль; Е, к. 235г: Данїйль
^k Я, к. 187г: вза
^l И, к. 257г: Соудиславль; Я, к. 187г: Судиславль; Е, к. 235г: Сѣдиславль
^m Я, к. 187г; Е, к. 235г: ѡт[ъ]
ⁿ П, к. 270г: жи
^o Я, к. 187г: ѡвоща
^p И, к. 257г: корма; Я, к. 187г: корма; Е, к. 235г: корма
^q И, к. 257г: копии; Я, к. 187г; Е, к. 235г: копѣй
^r Я, к. 187г; Е, к. 235г: пристранно
^s И, к. 257г: видити
^t И, к. 257г: потом
^u Я, к. 187г: Данийл[ъ]; Е, к. 235г: Данїйль
^v И, к. 257г: видивъ; Я, к. 187г; Е, к. 235г: видѣвъ
^w И, к. 257г; Я, к. 187г: своа
^x Е, к. 235г: ѡкѡ
^y И, к. 257г: испилиса; Я, к. 187г: исполнилиса; Е, к. 235г: исполчилиса
^z Я, к. 187г: в
^{aa} Я, к. 187г; Е, к. 235г: ѡнѣ
^{ab} Я, к. 187г; Е, к. 235г: странѣ
^{ac} И, к. 257г: Соудиславоу; Я, к. 187г; Е, к. 235г: Сѣдиславѣ
^{ad} Я, к. 187г; Е, к. 235г: жѣ
^{ae} Е, к. 235г: тоеи жѣ
^{af} И, к. 257г: вобѣгъшю; Я, к. 187г: вобѣгши; Е, к. 235г: въбѣгшѣ
^{ag} И, к. 257г; Я, к. 187г: во
^{ah} И, к. 257г; Я, к. 187г; Е, к. 235г: горѡдь
^{ai} Я, к. 187г; Е, к. 235г: ѡты
^{aj} И, к. 257г: бывше
^{ak} И, к. 257г; П, к. 270г; Я, к. 187г: людїе
^{al} Е, к. 235г: ѡкѡ
^{am} И, к. 257г: Соудиславль; Я, к. 187г: Сѣдислав[ъ]; Е, к. 235г: Сѣдиславъ

⁴¹⁷ Bardzo ciekawa, jedyna w swoim rodzaju, jeśli chodzi o nasze źródło, informacja na temat zasobności dworu możnowładczego.

оуже^a б-в Галичи^b, Да|ниль^c стоаше^d Оугльнищих[ъ]^{e418}, на березе^f Днѣстра^g. Вые|хав[ъ]^h же кⁱ галичаном[ъ]^j и оугром[ъ]^k и стрѣлашеса^l на ледѣ^m. | Веч[е]роуⁿ же быв[ъ]шю^o и ледом[ъ]^p вѣстав[ъ]шим[ъ]^q, рецѣ наводни|вшиса^r, заж[ъ]гоша^s мость^{t419} на Днѣстрѣ^u – безакон[ъ]-ный^v | лихій^w Семьюн[ъ]ко^x, пѣдобный^y лисици^z чермности^{aa} ради⁴²⁰. | И прїиде^{ab} же^{ac} Демьян^{ad} съ^{ae} всѣми^{af} боары^{ag} галиц[ъ]кыми^{ah}: | съ^{ai}

Битва на леду

Мост[ъ]
зажжен[ъ]
на Днѣстрѣ^a Я, к. 187г: уже^{b-b} Е, к. 235г: въ Галичѣ^c Я, к. 187г: Данийл[ъ]; Е, к. 235г: Данїйл^d Я, к. 187г: стоаше^e И, к. 257v: Оугльницѣхъ; Я, к. 187г: Ѹ Ѹгол[ъ]нищих[ъ] [sic]; Е, к. 235г: оу Ѹголницѣ^f И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: березѣ^g И, к. 257v: Днестра^h И, к. 257v: выѣхавшимъ; Я, к. 187г; Е, к. 235г: выехавⁱ И, к. 257v: brak wyrazu; Е, к. 235г: къ^j И, к. 257v; П, к. 270г; Е, к. 235г: галичаномъ; Я, к. 187г: галичаном[ъ]^k И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: оугромъ; Я, к. 187г: Ѹгром[ъ]^l И, к. 257v: стрѣлашеса; Я, к. 187г: стрѣлашеса; Е, к. 235г: стрѣлашеса^m И, к. 257v; П, к. 270г: ледоуⁿ Я, к. 187г: вечерю; Е, к. 235г: вечерѸ^o И, к. 257v: бывшю; Я, к. 187г; Е, к. 235г: бывшѸ^p И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: ледомъ^q И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: воставшимъ^r Я, к. 187г: наводнившеса^s И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: зажгоша^t И, к. 257v: мость; Я, к. 187г; Е, к. 235г: мост[ъ]^u И, к. 257v: Днестрѣ^v И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: безаконный; П, к. 270г: безакон[ъ]ный^w И, к. 257v: лихїи; Е, к. 235г: лихий^x И, к. 257v: Семьюнко; Я, к. 187г: Семюн[ъ]ко; Е, к. 235г: Семюнко^y И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: подобный^z И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: лисицѣ^{aa} И, к. 257v: чермности^{ab} И, к. 257v; Я, к. 187г: приде^{ac} Я, к. 187г; Е, к. 235г: жѣ^{ad} И, к. 257v: Демьянъ; Я, к. 187г: brak wyrazu; Е, к. 235г: Демьян^{ae} И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: со^{af} И, к. 257v: всїми^{ag} Я, к. 187г: боары^{ah} И, к. 257v: галичкыми; Я, к. 187г; Е, к. 235г: галицкими^{ai} И, к. 257v; Я, к. 187г; Е, к. 235г: со

⁴¹⁸ Być może w. Kukielniki, rej. halicki obw. iwano-frankowskiego (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 16 na s. 39) lub Ганнівці, тамже (ЕСЛІПН, s. 164).

⁴¹⁹ Jeden z trzech wzmiankowanych w źródle mostów na Rusi halicko-wołyńskiej (D. Dąbrowski, *Kronika halicko-wołyńska jako źródło do studiów nad kulturą materialną. Ogólna charakterystyka i postulaty badawcze*, КНKM, t. LXI, 2013, nr 1, s. 73). Na temat ruskich mostów zob. В. А. Буков, *Мост, [w:] ДРСМЭ*, s. 519.

⁴²⁰ Ciekawy przykład ówczesnych, niewygasłych przecież do dziś przesądów, a także symbolicznego myślenia, dotyczącego rudych włosów oraz charakteru lisów.

Володимир[ъ]
Ингваревич[ъ]

Мирославѡм[ъ]^{a421}, и съ^b Волѡдиславѡм[ъ]^{c422}, и ^dсъ многими^d боа|ры^e галиц[ъ]кыми^f. Данилови^g же ^{h-w} сем[ъ]^{-h} веселоⁱ боудощ^j, | а ^k мостѣпечал[ъ] имѣющю^l, како Днѣстрѣ перейти^m. | Гнав[ъ]ⁿ же Данил[ъ]^o к^p мостоу^q и оузрѣ^r, ако конець^s мо|стоу^t вгасль^u ес[тъ], и быс[тъ] радѡс[тъ]^v велика. Наутрїа^w же прїйде^x | Вѡлѡдимерь^y Ингварович[ъ]^{z 423}, и переидоша мостъ^{aa}, и | стаха по берегу^{ab} Днѣстра. Наутрїа^{ac} же оустав[ъ]ше^{ad}, |

- ^a И, к. 257v; П, к. 270r; Е, к. 235r: Мирославомъ; Я, к. 187r: Мирославом[ъ]
^b И, к. 257v; Я, к. 187r; Е, к. 235v: со
^c И, к. 257v; Е, к. 235v: Володиславомъ; Я, к. 187r: Володиславом[ъ]; П, к. 270r: Волѡдиславом[ъ]
^{d-d} И, к. 257v; Я, к. 187r; Е, к. 235v: со многими
^e Я, к. 187r: боа|ры
^f И, к. 257v: галичкыми; Я, к. 187r: галицкими; Е, к. 235v: галицскими
^g Я, к. 187r: Данийловѣ; Е, к. 235v: Данийловѣ
^{h-h} Е, к. 235v: о семь
ⁱ И, к. 257v: веселоу
^j И, к. 257v: боудощю; П, к. 270r: бѣдоущю; Я, к. 187r: будѣчи; Е, к. 235v: бѣдѣчи
^k И, к. 257v; Я, к. 187r; Е, к. 235v: ѡ
^l И, к. 257v: имѣющю; Я, к. 187v; Е, к. 235v: имѣющѣ
^m Я, к. 187v: перейты
ⁿ Я, к. 187v; Е, к. 235v: гнав
^o Я, к. 187v: Данийл[ъ]; Е, к. 235v: Данийль
^p И, к. 257v: ко; Е, к. 235v: къ
^q Я, к. 187v; Е, к. 235v: мостѣ
^r И, к. 257v: оузрѣвъ; Я, к. 187v: ѡзрѣ
^s Е, к. 235v: конець
^t Я, к. 187v: мосту; Е, к. 235v: мостѣ
^u X: obca ręka porzawiła wyraz na w[у]гасль; И, к. 257v: оугасль; Е, к. 235v: оугасль
^v И, к. 257v; П, к. 270r; Я, к. 187v; Е, к. 235v: радость
^w И, к. 257v: наоутрѣа; Я, к. 187v: наѣтриа; Е, к. 235v: наоутрѣе
^x И, к. 257v: приде; Я, к. 187v: прийде
^y И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: Володимерь
^z Я, к. 187v: Ингваровичъ; Е, к. 235v: Ингварович
^{aa} И, к. 257v: мостъ
^{ab} П, к. 270r; Я, к. 187v; Е, к. 235v: берегѣ
^{ac} И, к. 257v: наоутрѣа; Я, к. 187v: наѣтриа; Е, к. 235v: наоутрѣе
^{ad} И, к. 257v: оуставоше; Я, к. 187v: ѡставше; Е, к. 235v: оуставше

⁴²¹ Bojar halicki. Służbę zaczynał na dworze Mściława Mściławowicza, a po jego śmierci wspierał starania Daniela Romanowicza o zdobycie Halicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 217–221).

⁴²² Bojar halicki. Służbę prawdopodobnie zaczynał na dworze Mściława Mściławowicza, a po jego śmierci wspierał starania Daniela Romanowicza o zdobycie Halicza (ibidem, s. 274–275).

⁴²³ Jest to jedyna wzmianka na temat Włodzimierza, będącego bez większych wątpliwości synem Ingwara Jarosławowicza, zapewne młodszym od siostry wydanej za Leszka Białego, Jarosława i innych znanych źródłom braci (na jego temat D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 345–347). W każdym razie widać, że książę ten pozostawał w sferze wpływów Romanowiczów.

и обьеха^a Даниль^b горвд[ъ]^c, и събравъ^d землю галиц[ъ]кою^e, |^{f-f} ста на четыри^g части окр[ъ]сть^h егоⁱ⁴²⁴. И събра^j шт[ъ] Бобръкы^{k425} || (320г/655) даже^l и до реки^m Оушициⁿ⁴²⁶, и Пррута^{o427}, и обьсьде^p и въ^q силѣ | таж[ъ]це^r. Онѣм[ъ]^s же изнемогшим[ъ]^t, предаша град[ъ]. Данилw^u ж[е] | пріем[ъ]ши^v град[ъ], поманов[ъ]шно^w любовь^x корола^y Андрѣа^z, |^{aa-aa} и поусти^{ab}с[ы]на его, и провди^{ac} и до рѣкы^{ad} Днѣстра. Изыде^{ae} ж[е] |^{af-af} с ним[ъ]^{-af} единѣ Сѣдиславъ^{ag}, нанѣ же мета^{ah}

Галич[ъ] облажен[ъ] на д части шт[ъ] Бобръки до Оушицѣ и до Прѣта

Галич[ъ] под[ъ]-дал[ъ]са Данилови

Королевич[ъ] поушен[ъ] и опроважен[ъ]

^a И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: обьеха

^b Я, к. 187v: Данийл[ъ]; Е, к. 235v: Данийль

^c И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: городѣ

^d И, к. 257v; Я, к. 187v: собравъ; Е, к. 235v: собра

^e И, к. 257v: галичкоую; Я, к. 187v; Е, к. 235v: галицкѣю

^{f-f} Я, к. 187v; Е, к. 235v: и

^g И, к. 257v: четырьѣ; Я, к. 187v; Е, к. 235v: четири

^h И, к. 257v; Я, к. 187v: шкрестѣ; Е, к. 235v: окрест[ъ]

ⁱ Е, к. 235v: егw

^j И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: собра

^k И, к. 257v: боброку; Я, к. 187v; Е, к. 235v: бобръки

^l И, к. 257v: доже

^m Я, к. 187v; Е, к. 235v: рѣки

ⁿ И, к. 257v; Е, к. 235v: Оушицѣ; Я, к. 187v: Ѹшици

^o Я, к. 187v: Пррута; Е, к. 235v: Прѣта

^p И, к. 257v: обьсьде; Я, к. 187v; Е, к. 235v: обсьде

^q И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: в

^r И, к. 257v: тажъсѣ; П, к. 270v: таж[ъ]цѣ; Я, к. 187v: тѣцѣ; Е, к. 235v: тажцѣ

^s И, к. 257v: шнем; Я, к. 187v: шнѣм

^t П, к. 270v: изнемогшим[ъ]

^u И, к. 257v: Данилови; Я, к. 187v: Данийлови; Е, к. 235v: Данийлови

^v И, к. 257v: приемшоу; Я, к. 187v: прием[ъ]ше; Е, к. 235v: пріемшѣ

^w И, к. 257v: помановшно; Я, к. 187v: поманѣвшѣ; Е, к. 235v: поманѣвшѣ

^x Е, к. 235v: любовь

^y Я, к. 187v: корола

^z И, к. 257v; Е, к. 235v: Андрѣа; Я, к. 187v: Андрѣа

^{aa-aa} Я, к. 187v: (бо в него был[ъ] вопецѣ); Е, к. 235v: (бо в него былѣ вопецѣ)

^{ab} Я, к. 187v; Е, к. 235v: пѣсти

^{ac} И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: проводи

^{ad} Я, к. 187v; Е, к. 235v: рѣки

^{ae} И, к. 257v: изииде; Я, к. 187v; Е, к. 235v: изыйде

^{af-af} Я, к. 187v: и з ним[ъ]

^{ag} И, к. 257v: Соудиславъ; Я, к. 187v; Е, к. 235v: Сѣдиславъ

^{ah} И, к. 257v: метахоу; Я, к. 187v; Е, к. 235v: меташа

⁴²⁴ W przekazie: „събравъ землю галиц[ъ]кою, ста на четыри части окр[ъ]сть его” znajduje się nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 11, 12; Ez 1, 8; 1, 17; 7, 2; 10, 11; 46, 21; Ap 7, 1.

⁴²⁵ Rzeka w ziemi halickiej. Lewy dopływ Dniestru (ЕСЛГН, s. 20).

⁴²⁶ Rzeka w ziemi halickiej. Lewy dopływ Dniestru (ibidem, s. 168).

⁴²⁷ Lewy dopływ Dunaju, mający źródła w paśmie Czarnohory położonym na terenie ówczesnego ks. halickiego (ibidem, s. 112).

Бѣла риѣзь
К[ороль]
оугор[ь]скіи
на Галич[ь]
дожчем
и плотою
страждет[ь]

каменіе^a, ^{b-b}ре|коуще^c: «Изыди^d из^e града, матеж[ь]ниче^f земли^g!» Андрѣви ж[е] | пришед[ь]шю^h къⁱ ѡт[ь]цоу^j своему^k и братоу^l, и Сждиславоу^m | г[лаго]лющиⁿ непрестан[ь]но^o: «Изыдѣте^p на Галич[ь]^q и пріймѣте^r | землю роус[ь]скоую^s. Аще не поидеши^t – и оукрѣпатса^u | на ны». Изыде^v ж[е] Бѣла^w, риѣзь^{x428} рекомый^y, корол[ь] оугор[ь]скый^z, | въ^{aa} силѣ таж[ь]цѣ^{ab429}; рек[ь]шю^{ac} емоу^{ad}, ѡко^{ae} «не имат[ь]»^{af} остатиса^{ag} | град[ь] Галич[ь]^{ah}, нѣс[ь]т[ь]

- ^a И, к. 257v: каменіе; Я, к. 187v: каменіем[ь]; Е, к. 235v: каменіемъ
^{b-b} Я, к. 187v; Е, к. 235v: граждане
^c Я, к. 187v; Е, к. 235v: рекуще
^d И, к. 257v: изииди; Я, к. 187v; Е, к. 235v: изыйди
^e Е, к. 235v: изы
^f И, к. 257v; Е, к. 235v: матежниче; Я, к. 187v: матежниче
^g Я, к. 187v; Е, к. 235v: землѣ
^h И, к. 257v: пришедшоу; Я, к. 187v: пришед[ь]шу; Е, к. 235v: пришед[ь]шѣ
ⁱ И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: ко
^j И, к. 257v: ѡт[ь]цѣ; Я, к. 187v; Е, к. 235v: ѡт[ь]цѣ
^k И, к. 257v: си; Я, к. 187v: своему; Е, к. 235v: своему
^l Я, к. 187v: брату; Е, к. 235v: братѣ
^m И, к. 257v: Соудиславоу; Я, к. 187v: Судиславу; Е, к. 235v: Сѣдиславъ
ⁿ И, к. 257v: г[лаго]л[ь]юще; Я, к. 187v; Е, к. 235v: г[лаго]лющѣ
^o Я, к. 187v; Е, к. 235v: непрестанно
^p И, к. 257v: изыидете; Е, к. 235v: изыидѣте
^q Я, к. 187v; Е, к. 235v: Галичъ
^r И, к. 257v: приимете; Я, к. 187v: пріймѣте
^s И, к. 257v: роускою; Я, к. 187v: рускою; Е, к. 235v: рускою
^t Я, к. 187v; Е, к. 235v: поидете
^u И, к. 257v: оукрѣпатса[А]; Я, к. 187v: ѡкрѣпатса; Е, к. 235v: оукрѣпатса
^v И, к. 257v: изииде; Я, к. 187v; Е, к. 235v: изыйде
^w Я, к. 187v; Е, к. 235v: Бѣло
^x И, к. 257v: риксъ; Я, к. 187v; Е, к. 235v: рыѣзь
^y Е, к. 235v: прегордый рекомый
^z Я, к. 187v: ѡгор[ь]скый; Е, к. 235v: оугорскій
^{aa} И, к. 257v: в; Я, к. 187v: во
^{ab} Я, к. 187v: тажцѣ; Е, к. 235v: тажцѣ
^{ac} Я, к. 187v; Е, к. 235v: рекшѣ
^{ad} Я, к. 187v: ему; Е, к. 235v: емѣ
^{ae} Е, к. 235v: ѡко
^{af} Е, к. 235v: иматъ
^{ag} И, к. 257v: ѡстатиса[А]; Я, к. 187v; Е, к. 235v: ѡстаті
^{ah} Я, к. 187v; Е, к. 235v: Галичъ

⁴²⁸ Mamy tu do czynienia z jednym z wypadków popisywania się przez autora swą wiedzą filologiczną i terminologiczną. Na określenie Beli użył on równocześnie łacińskiej, z lekka zrutenizowanej formy jego tytułu „риѣзь”, a zaraz potem jego tłumaczenia „корол[ь]”.

⁴²⁹ Według opinii M. Hruszewskiego wydarzenia te miały miejsce przed zimą kończąca 1230 r. (*Хронологія подій*, s. 346, 381). Natomiast zdaniem L. Machnowca (*Літопис руський*, s. 386) i M. Font (*Árpád-házi királyok*, s. 220, 225). Ze słów *Kroniki halicko-wołyńskiej* wynika, że Węgrzy nie chcieli dopuścić, by Daniel umocnił się w Haliczu. Opowiadamy

кто избавлаа^a и^b шт[ъ] рѣкоу^c моею». Въшед[ъ]шно^d же емоу^e в^f горы оугор[ъ]ския^{g430}, посла на н[ъ]^h Б[ог]ъ арха|гг[е]лаⁱ Михаила шт[ъ]творити^j хлаби^k н[е]б[е]с[ъ]ныа^{l431} – конем[ъ]^m же | потопающим[ъ] и самѣм[ъ]ⁿ възбѣгающим[ъ]^o на високаа^p мѣста, ономоу^q ж[е] одинако^r оустремив[ъ]шноса^s пріати^t | град[ъ] и землю. Данилови^u ж[е] молащюса^v Б[ог]оу^w: «Избави их[ъ]^{x432} | Б[ог]ъ шт[ъ] рѣкы^y сил[ъ]ных[ъ]»^{z433}. И^{aa} вбстѣпи^{ab} град[ъ], и посла^{ac}

^a И, к. 257v; Е, к. 235v: избавлаа; Я, к. 187v: избавлаа

^b И, к. 257v; Я, к. 187v; Е, к. 235v: brak wyrazów

^c И, к. 257v: роукоу; Я, к. 187v; Е, к. 235v: рѣкѣ

^d И, к. 257v: вшедьшоу; Я, к. 187v: вошед[ъ]шу; Е, к. 235v: вошед[ъ]шѣ

^e Я, к. 187v; Е, к. 235v: емѣ

^f И, к. 257v; Я, к. 187v: во; Е, к. 235v: въ

^g И, к. 257v: оугорьскыѣ; Я, к. 187v: ѡгор[ъ]ския; Е, к. 235v: оугорскіа

^h И, к. 257v: ны; Я, к. 187v: на; Е, к. 235v: на

ⁱ И, к. 257v: арханг[е]ла; Я, к. 187v; Е, к. 235v: архистратига

^j Я, к. 187v: штвориты

^k Я, к. 187v: глабы; Е, к. 235v: хлабы

^l И, к. 257v; Е, к. 235v: н[е]б[е]с[ъ]ныа; П, к. 270v: н[е]б[е]с[ъ]ніа; Я, к. 187v: н[е]б[е]с[ъ]ныа

^m И, к. 257v: конем

ⁿ И, к. 257v: самѣмъ; Я, к. 187v: самим[ъ]; Е, к. 235v: самыѣмъ

^o И, к. 257v; Я, к. 187v: възбѣгающимъ; Е, к. 235v: възбѣгающим[ъ]

^p И, к. 257v: високаа; Я, к. 187v: високиа; Е, к. 235v: высокіа

^q И, к. 257v; П, к. 270v: ономоу; Я, к. 187v: оному; Е, к. 235v: оноѣмъ

^r П, к. 270v: одинако; Е, к. 235v: одинако

^s И, к. 258r: оустремисшиса; Я, к. 187v: ѡстремывшеса; Е, к. 235v: оустремившѣса

^t И, к. 258r: пріати; Я, к. 187v: вбѣт[и]; Е, к. 235v: вбѣати

^u Я, к. 187v: Данийловы; Е, к. 235v: Данійлови

^v И, к. 258r: молащюса; Я, к. 187v: м[о]лащѣса; Е, к. 235v: м[о]лащѣса

^w Я, к. 187v; Е, к. 235v: Б[ог]ѣ

^x И, к. 258r: и

^y И, к. 258r: роуки; Я, к. 187v; Е, к. 235v: рѣки

^z Я, к. 187v; Е, к. 235v: силныхъ

^{aa} Я, к. 187v; Е, к. 235v: Бѣлоріѣ

^{ab} И, к. 258r: вбистоупи; П, к. 270v: обстѣпи; Я, к. 187v: вбступи; Е, к. 235v: вбстѣпи

^{ac} Е, к. 235v: пола

się więc za koncepcją zakładającą niewielki odstęp pomiędzy opanowaniem Halicza przez ks. wołyńskiego a odwetową wyprawą węgierską, czyli w praktyce za poglądem Machnowca i Font.

⁴³⁰ Nazwa stosowana niejednokrotnie na Rusi na oznaczenie Karpat (ЕСЛІГН, s. 165).

⁴³¹ W przekazie od słów „Изыде ж[е] Бѣла, риѣ рекомый” do „Михаила шт[ъ]творити хлаби н[е]б[е]с[ъ]ныа” kontaminacja kilku biblijnych cytatów: Ва 5, 8; Дн 3, 15; 10, 13; 12, 1; Ар 9, 13–16; Rdz 7, 11; Ps 42(41), 8; МІ 3, 10. Por. А. І. Генсьорский, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 179.

⁴³² Z relacji wyraźnie wynika, że Daniela nie było wówczas w Haliczu. Stąd wystąpienie w źródle zwrotu: „zbaw ich”, czyli załogę grodu.

⁴³³ W przekazie: „Данилови ж[е] молащюса Б[ог]оу: «Избави их[ъ] | Б[ог]ъ шт[ъ] рѣкы сил[ъ]ных[ъ]»” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 18(17), 18; Jr 15, 21; 31, 11; МІ 4, 10.

Посел[ъ] | и възопи^b посол[ъ]^c гласом[ъ] великим[ъ]^d, и реч[е]: «Слышите^e слвеса^f | великого^g корола^h оугор[ъ]скагоⁱ, ^jда не оуставляет[ъ]^j вас[ъ] Дем[ъ]ань^k, | г[лаго]ла^l: “И – земля^m измет[ъ]ⁿ ны Б[ог]ъ”, – ни да оуповает[ъ]^o ваш^p | Даниль^q на Г[оспод]а, г[лаго]ла^r: “Не имат[ъ]^s предати град[ъ] съи^t королеви^u | оугор[ъ]скомоу^v”, – толико ходил[ъ] на ины^w страны, то кто | может[ъ] са^x дръжати^y wt[ъ] ржкоу^z моею, ^{aa-aa}wt[ъ] силъ полквв[ъ]^{ab} | моих[ъ]^{?434}». Деміанъ^{ac} же одинако^{ad} крѣплашеса^{ae}, грозы его | не боаса^{af}:

Дем[ъ]ан[ъ]
меж[ъ]ни
полов[ъ]цѣ на
помоч[ъ] рѣси
и лахове

- ^a E, k. 235v: посіоль
^b И, k. 258r: воспи; Я, k. 187v; E, k. 235v: возопи
^c E, k. 235v: посіоль
^d И, k. 258r: великомъ; Я, k. 187v; E, k. 235v: великимъ
^e Я, k. 187v: слыше
^f И, k. 258r; Я, k. 187v; E, k. 235v: словеса
^g Я, k. 187v: великаго
^h Я, k. 187v: корола
ⁱ И, k. 258r: оугорьского; Я, k. 187v: ѳгор[ъ]ского; E, k. 235v: оугорского
^{j-j} Я, k. 187v: да ѳставляет[ъ]; E, k. 236r: да наставляет[ъ]
^k И, k. 258r: Дѣманъ; Я, k. 187v: Демиан[ъ]; E, k. 236r: Деміанъ
^l Я, k. 187v: г[лаго]ла
^m Я, k. 187v: земля
ⁿ И, k. 258r: изимъть; Я, k. 187v: измет
^o Я, k. 187v: ѳповает[ъ]; E, k. 236r: оуповаеть
^p E, k. 236r: вашъ
^q Я, k. 187v: кн[ѣ]зь Данийл[ъ]; E, k. 236r: Данійль
^r Я, k. 187v: г[лаго]ла
^s E, k. 236r: иматъ
^t И, k. 258r: сесь; Я, k. 187v; E, k. 236r: сей
^u Я, k. 187v; E, k. 236r: королевѣ
^v Я, k. 187v: ѳгор[ъ]скомѣ; E, k. 236r: оугорскомѣ
^w Я, k. 187v: иныа; E, k. 236r: иныа
^x И, k. 258r: brak wygazu; Я, k. 187v: са
^y И, k. 258r: удержати; E, k. 236r: держати
^z И, k. 258r: роукоу; Я, k. 187v; E, k. 236r: рѣкѣ
^{aa-aa} И, k. 258r; E, k. 236r: и
^{ab} И, k. 258r; Я, k. 187v; E, k. 236r: полковъ
^{ac} И, k. 258r: Дѣм[ъ]анъ; Я, k. 187v: Демиан[ъ]; E, k. 236r: Деміанъ
^{ad} И, k. 258r; Я, k. 187v; E, k. 236r: удинако
^{ae} И, k. 258r; Я, k. 187v; E, k. 236r: крѣплашес[ѣ]
^{af} И, k. 258r: оубоаса; Я, k. 187v: боаса

⁴³⁴ W przekazie od słów „и възопи посол[ъ] гласом[ъ] великим[ъ]” do „wt[ъ] ржкоу моею, wt[ъ] силъ полквв[ъ] моих[ъ]?” nawiązanie do Biblii. Zob.: 2 Krl 18, 25–30, 35; Iz 36, 13–15, 18–20. Por. *Литонис руський*, s. 387. Ponadto w tej dziwnej konstrukcji mowa o nieobecnym pod Haliczem królu Andrzeju II i o jego synu Beli; poseł bez wątpienia odnosi się do jego ręki i jego pułków. Wyjaśnienie zastosowania tej formy znajdujemy u D. Lichaczowa, który podkreślał, że często słowa posłania przekazywane były dosłownie, a więc tak, jakby do adresatów zwracał się sam nadawca (D. С. Лихачев, *Русский посольский обычай*, s. 43–45).

Б[ог]ъ поспѣшникъ^a быс[тъ] емоу^{b435}. Данил[ъ]^c же привед[е] | к^d собѣ лахы^e и полов[ъ]ци^f Котаневы^g, а оу^h королаⁱ баху^j || (320v/656) половци^k бѣговар[ъ]сови^{l436}. Б[ог]ъ попусти^m на наⁿ рану^o фараоновоу^{p437}. Град[ъ] же крѣплашеса^q, а Бѣла^r изнемога|ше, и поиде шт[ъ] града⁴³⁸. И вставив[ъ]шю^s же емоу^t люди | за собою, врожники^u мнѣгы^v и ферев[ъ]ники^{w439}. На|пад[ъ]шим[ъ]^x же на на^y гражданѣм[ъ]^z, мнѣси^{aa} впадахѣ^{ab} в рѣкѣ^{ac}, | инѣи^{ad}

Половѣцѣ
Бѣговарсови
з[ъ] ѣгли под[ъ]
Галичѣ
оугре поражени

^a И, к. 258г; Я, к. 187v; Е, к. 236г: поспѣшникъ

^b Я, к. 187v: ему; Е, к. 236г: емѣ

^c Я, к. 187v: Данийл[ъ]; Е, к. 236г: Данїйлъ

^d Е, к. 236г: къ

^e Я, к. 188г: лахи; Е, к. 236г: лахи

^f И, к. 258г: половѣцѣ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: половцы

^g Я, к. 188г: Кытановы; Е, к. 236г: Кытановы

^h Я, к. 188г; Е, к. 236г: ѡ

ⁱ Я, к. 188г: корола

^j И, к. 258г: бѣахоу; Я, к. 188г: бахѣ; Е, к. 236г: бахѣ

^k Е, к. 236г: половцы

^l Я, к. 188г: бѣговар[ъ]совы; Е, к. 236г: бѣговарсовы

^m Я, к. 188г: попусти; Е, к. 236г: попусти

ⁿ И, к. 258г: нѣ; Е, к. 236г: на

^o Я, к. 188г; Е, к. 236г: ранѣ

^p И, к. 258г: фараоновоу; Я, к. 188г; Е, к. 236г: фараоноѣ

^q Я, к. 188г: крѣплашеса

^r Я, к. 188г: Бѣло риксѣ; Е, к. 236г: Бѣло рыѣ

^s И, к. 258г: вставившю; Я, к. 188г; Е, к. 236г: вставившѣ

^t Я, к. 188г: ему; Е, к. 236г: емѣ

^u И, к. 258г: врожники; Я, к. 188г; Е, к. 236г: врѣжники

^v И, к. 258г; Я, к. 188г: многи; Е, к. 236г: мнѣгы

^w И, к. 258г: фаревники; Я, к. 188г; Е, к. 236г: февники

^x И, к. 258г: нападшимъ

^y И, к. 258г: нѣ; Я, к. 188г: на

^z И, к. 258г; Я, к. 188г: гражданомъ; Е, к. 236г: гражданомъ

^{aa} И, к. 258г: мнѣзимъ; Я, к. 188г: мнози; Е, к. 236г: мнѣзи

^{ab} И, к. 258г: впадахоу; Я, к. 188г: впадахѣ; Е, к. 236г: впадахѣ

^{ac} И, к. 258г; П, к. 271г: рѣкоу

^{ad} И, к. 258г: инѣи; Я, к. 188г; Е, к. 236г: и инѣ [sic]

⁴³⁵ W przekazie: „Деміанъ же одинако крѣплашеса, грозы его не боася: Б[ог]ъ поспѣшникъ быс[тъ] емоу” nawiązanie do Biblii. Zob.: 1 Sm 19, 8; 2 Sm 3, 1; Jr 18, 13; Ez 10, 3; Am 1, 11; 1 Kor 3, 9; Rz 16, 3.

⁴³⁶ Według M. Kotłjara była to orda koczująca zapewne u ujścia Dunaju (*Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 224). Chan Begowars skądinąd nieznanu.

⁴³⁷ W przekazie: „Б[ог]ъ попусти на на рану фараоновоу” nawiązanie do Biblii. Zob. Wj 7–12. Por. *Літопис руський*, s. 55, przyp. 21; 387, przyp. 12.

⁴³⁸ W przekazie: „Град[ъ] же крѣплашеса, а Бѣла изнемога|ше, и поиде шт[ъ] града” nawiązanie do Biblii. Zob. 2 Sm 3, 1.

⁴³⁹ W przekazie: „вставив[ъ]шю же емоу люди | за собою, врожники мнѣгы и ферев[ъ]ники” nawiązanie do Biblii. Zob.: 1 Sm 13, 5; Jr 47, 3; Ag 2, 22.

Рѣка злѣ игрѣ
зыгра оугром[ъ]
и розный плакси
з непоголою

же^e-оубіени^a быша, иніи^b же азвени^c быша, иніи^d же^e | изоимани^f быша, тако
индегл[аголе]тъ^g, Скрытъ^h рѣка⁴⁴⁰ слѣⁱ | игроу^j зыгра^{k441 l1} оугром[ъ]^m. Ут[ъ]тждоуⁿ
ж[е] поиде корол[ъ] к^o Василевоу^{p442}, | и переиде Днѣстръ, и поиде^q
къ^r Проутоу^s. Б[ог]ъ бо попѣ^tстил[ъ]^u баше на нѣ^v рану^v, и агг[е]лъ^w б[ъ]аше^x
их[ъ]^y, сице оумира[ющим]ъ^z, иніи^{aa} же^{ab}-ис подошевь^{ab} выстоупахъ^{ac}, акы^{ad} из^{ae}

^a И, к. 258г: избьени

^b И, к. 258г: инии

^c И, к. 258г: азвени

^d И, к. 258г: инии

^{e-e} Я, к. 188г; Е, к. 236г: brak wyrazów

^f Я, к. 188г; Е, к. 236г: изойманы

^g Я, к. 188г; Е, к. 236г: г[лаго]леть

^h И, к. 258г: Скрытъ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: Скигъ

ⁱ И, к. 258г: злоу; Я, к. 188г; Е, к. 236г: злѣ

^j Я, к. 188г; Е, к. 236г: игрѣ

^k И, к. 258г: сыгра

^{l-l} И, к. 258г: гражаномъ тако и Днѣстръ злоу игроу сыгра

^m И, к. 258г; Е, к. 236г: оугромъ; Я, к. 188г: ѣгром[ъ]

ⁿ И, к. 258г: ут[ъ]тоудоу; Я, к. 188г: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 236г: ут[ъ]тѣдѣ

^o И, к. 258г: ко; Е, к. 236г: къ

^p Я, к. 188г; Е, к. 236г: Василевѣ

^q Е, к. 236г: прійде

^r И, к. 258г; Я, к. 188г: ко

^s Я, к. 188г; Е, к. 236г: Прѣтѣ

^t И, к. 258г; П, к. 271г: попоустилъ; Я, к. 188г: попустил[ъ]

^u И, к. 258г: бѣашеть; Я, к. 188г: на нѣ; Е, к. 236г: на на

^v Я, к. 188г; Е, к. 236г: ранѣ

^w И, к. 258г: агг[е]лъ

^x Я, к. 188г: биаше; Е, к. 236г: биаше

^y Е, к. 236г: и

^z Я, к. 188г: ѣмираючим[ъ]

^{aa} И, к. 258г: инии; Я, к. 188г; Е, к. 236г: иный

^{ab-ab} И, к. 258г: изъ подышевь; Я, к. 188г: ис подошев[ъ]; Е, к. 236г: изъ подашевъ

^{ac} И, к. 258г: выстоупахоутъ; П, к. 271г: выстѣпахъ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: выстѣповахѣ

^{ad} Я, к. 188г; Е, к. 236г: акы

^{ae} И, к. 258г; Я, к. 188г: ис; Е, к. 236г: зъ

⁴⁴⁰ W rękopisie: „Скрытъ” (gr. Σκίρτος), ob. Dajsan, zach. dopływ Chaburu. Początek dawało mu 25 źródeł. Przeplýwał obok starożytnej Edessy, którą miał zalewać.

⁴⁴¹ Aforyzm o złej grze uczynionej przez Skyrt uznawany jest za zapożyczenie mające źródło w ks. XVII *Kroniki* Malalasa, dokonane zapewne za pośrednictwem *Latopisu helleskiego*. Najszerzej o tym, z przedstawieniem poglądów literatury, A. Orłow (*K woprosy*, s. 99–101).

⁴⁴² Grodzisko we w. Василів (rej. zastawieński obw. czerniowieckiego, Ukraina), w ziemi halickiej, nad Dniestrem (ЕСЛГН, s. 29; Б. Томенчук, *Археологія городищ Галицької землі*, s. 29–38).

чер[ь]вїа^{a43}, инїи^b же в^c конѣ влѣз[ъ]ше^d измирах^e, инїи^f же | около^g ѡгна^h
слѣз[ъ]шесаⁱ и масо^j къ^k оустѡм[ъ]^l придѣв[ъ]ше^m, | оумирахⁿ. Мнѡгыми^o
же ранами различными^p оуми[рах]ѡ^q, хлаби^r бѡ^s н[е]б[е]с[ъ]ныа^t одинако^u
топах^v их[ъ]^w. Оушед[ъ]шоу^x ж[е] | емоу^y за невѣр[ъ]ство^z боарь^{aa}
галиц[ъ]кых[ъ]^{ab}. Даниль^{ac} же Б[о]жїею^{ad} | волею одрѣжа^{ae} град[ъ] свой^{af}
Галич[ъ]^{ag}. По сем[ъ]^{ah} скажем[ъ] мнѡгыа^{ai} | матежи^{aj}, и^{ak} великы^{al} лѣсти^{am},

Невѣрност[ъ]
боар[ъ]
галицких[ъ]
против[у]
Данилови

^a И, к. 258г: чрева; Я, к. 188г: чер[ъ]выа; Е, к. 236г: червїа

^b И, к. 258г: инии; Я, к. 188г; Е, к. 236г: иный

^c И, к. 258г: во; Е, к. 236г: въ

^d Я, к. 188г: влѣзше

^e И, к. 258г: изомроша; Я, к. 188г: ѡмирахѡ; Е, к. 236г: оумирахѡ

^f И, к. 258г: инии; Я, к. 188г; Е, к. 236г: иный

^g И, к. 258г; Я, к. 188г: школо

^h И, к. 258г: ѡгна; П, к. 271г: огна; Я, к. 188г: ѡгна

ⁱ И, к. 258г: солѣзъшеса; Я, к. 188г: слѣзшеса

^j И, к. 258г: мась; Я, к. 188г: масо

^k И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: ко

^l И, к. 258г; П, к. 271г; Е, к. 236г: оустомъ; Я, к. 188г: ѡстом[ъ]

^m И, к. 258г: придевоше; Я, к. 188г; Е, к. 236г: придѣвше

ⁿ И, к. 258г: оумирахоу; П, к. 271г: оумирахѡ; Я, к. 188г: ѡмирахѡ

^o И, к. 258г; Е, к. 236г: многими; Я, к. 188г: многимы

^p И, к. 258г: разными

^q И, к. 258г: оумирахоу; Я, к. 188г: ѡмирахѡ

^r Я, к. 188г: хлабы; Е, к. 236г: хлабы

^s И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: бо

^t И, к. 258г: н[е]б[е]с[ъ]сныа; Я, к. 188г: н[е]б[е]с[ъ]сныа; Е, к. 236г: н[е]б[е]с[ъ]сныа

^u И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: ѡдинако

^v И, к. 258г: топахоуть; Я, к. 188г: топахѡ; Е, к. 236г: топахѡ

^w И, к. 258г: и

^x И, к. 258г: оушедшю; Я, к. 188г: ѡшед[ъ]шу; Е, к. 236г: изъшед[ъ]шѡ

^y Я, к. 188г: ему; Е, к. 236г: емѡ

^z Я, к. 188г; Е, к. 236г: невѣрство

^{aa} И, к. 258г; Я, к. 188г: боарь

^{ab} И, к. 258г: галичкихъ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: галицкихъ

^{ac} Я, к. 188г: Данийл[ъ]; Е, к. 236г: Данїйлъ

^{ad} И, к. 258г: Божїею; Я, к. 188г: Б[о]жїею

^{ae} И, к. 258г: ѡдерѣжа; Я, к. 188г: ѡдрѣжа; Е, к. 236г: ѡдержа

^{af} Я, к. 188г: свѡй

^{ag} Я, к. 188г; Е, к. 236г: Галичъ

^{ah} Я, к. 188г: сем; Е, к. 236г: семь

^{ai} И, к. 258г: многии; Я, к. 188г; Е, к. 236г: brak wygazu

^{aj} И, к. 258г: матежь; Я, к. 188г: матежы; Е, к. 236г: матежи

^{ak} И, к. 258г: brak wygazu

^{al} И, к. 258г; Я, к. 188г: великиа; Е, к. 236г: великїа

^{am} Я, к. 188г: лсти

⁴⁴³ W przekazie: „инїи же ис пѡдошевь выстоупахѡ, акы из чер[ъ]вїа” nawiązanie do Biblii. Zob.: Joz 9, 5; 9, 11. Por. A. I. Генсѡорскїй, *Галицько-Волинськїй літопис. (Процес складання, редакції і редактори)*, s. 15.

и бесчислен[ъ]ныа^a рати^{b444}. | ^{c-c} Крамолѣ же^d бывши^e въ^f безбожных[ъ]
 боарех[ъ]^g галиц[ъ]кых[ъ]^h, | свѣтъ[ъ]ⁱ створ[ъ]ше^j съ^k браточадіем[ъ]^{l445}
 его Олѣѣандром[ъ]^m на | оубіеніеⁿ и преднее^o земли^p его. Сѣдашим[ъ]^q
 же им[ъ] в^r домѣ | и хоташим[ъ]^s ^{t-t} огнем[ъ]^u зажеши и, м[и]л[о]сти-
 вомоу^v Б[о]г[у]^w вложи[в[ъ]шю^x въ^y с[ъ]рд[ъ]це Васил[ъ]коу^z изыти^{aa}
 вонь, и обнажив[ъ]шю^{ab} | ^{ac-ac} меч[ъ] свой^{ac} играа^{ad446} на слоугоу^{ae} королева⁴⁴⁷,

З игры страх не-
 приятелюм[ъ]!

- ^a И, к. 258г: бесчисленныа; Я, к. 188г: безчислен[ъ]ныа; Е, к. 236г: безчисленныа
^b Я, к. 188г: раты
^{c-c} И, к. 258г: Въ лѣтъ[о] ѿ ѿ лѣт
^d Я, к. 188г: жь
^e И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: бывшеи
^f И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: во
^g Я, к. 188г: боарех[ъ]
^h И, к. 258г: галичкыхъ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: галицких[ъ]
ⁱ И, к. 258г: свѣтъ; Я, к. 188г; Е, к. 236г: совѣтъ
^j И, к. 258г: створше; Я, к. 188г; Е, к. 236г: сотворивше
^k И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: со
^l И, к. 258г: браточадіемъ; Я, к. 188г: браточадіем[ъ]; Е, к. 236г: браточадіемъ
^m И, к. 258г: Олександромъ; Я, к. 188г: Александровым[ъ]; Е, к. 236г: Олександровымъ
ⁿ И, к. 258г: оубьеніе; Я, к. 188г: ѿбиеніе
^o Я, к. 188г: преднее; Е, к. 236г: преданіе
^p И, к. 258г; Я, к. 188г; Е, к. 236г: землѣ
^q И, к. 258г; Я, к. 188г: сидашим[ъ]
^r Е, к. 236г: въ
^s Я, к. 188г: хоташим[ъ]
^{t-t} П, к. 271г: же
^u И, к. 258г; Я, к. 188г: огнем[ъ]
^v Я, к. 188г: милостивому; Е, к. 236г: м[и]л[о]стивомѣ
^w Я, к. 188г; Е, к. 236г: Б[о]г[у]
^x И, к. 258г: вложивашю; Я, к. 188г: вложивше; Е, к. 236г: вложившѣ
^y И, к. 258г; Я, к. 188г: в
^z Я, к. 188г; Е, к. 236г: Васил[ъ]кѣ
^{aa} И, к. 258г: изыити; Я, к. 188г; Е, к. 236г: изыйти
^{ab} И, к. 258г: обнажившю; П, к. 271г: обнажив[ъ]шю; Я, к. 188г: обнажившю; Е, к. 236г:
 обнажившѣ
^{ac-ac} И, к. 258г: мѣчь своі
^{ad} И, к. 258г; Е, к. 236г: играа; Я, к. 188г: играа
^{ae} Я, к. 188г: слѣгу; Е, к. 236г: слѣгѣ

⁴⁴⁴ Kolejna wstawka ujawniająca zamierzenia narracyjne autora.

⁴⁴⁵ Aleksander był bratem stryjcznym Daniela. Co do znaczenia tego terminu zob.: И. И. Срезневский, *Материалы*, т. I, кол. 172; СДЯ, т. I, s. 311: krewniak/krewniaczka drugiego stopnia, tzn. osoby posiadające wspólnych dziadków.

⁴⁴⁶ Zwróćmy jeszcze uwagę, że pojawia się pogląd, jakoby użycie w źródle słowa „игра” w znaczeniu „turnieju, pojedynku” było jednym z licznych leksykalnych zapożyczeń z literatury przekładowej. W tym wypadku jego źródłem miała być ks. VII *Kroniki Malalasa* (A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 112–113).

⁴⁴⁷ Raczej jest to anachronizm i chodzi tu o służbę Daniela. Jest to więc świadectwo redagowania tej partii tekstu pod kon. 1253 r., a może już nawet w otoczeniu Wasylka. Osta-

иномоу^a похва[тв[ъ]шю^b щит[ъ] играющи^c – невѣр[ъ]ным[ъ]^d Молибого-
вичемь^e | оузрѣвши^f се, страх[ъ] им[ъ] быс[тъ] ѡт[ъ] Б[ог]а, рекшим[ъ]^g, ѡко^h
«свѣт[ъ] наш[ъ]ⁱ | раздрѡушиса^j». И побѣг[ъ]шим[ъ]^k им[ъ], ѡко^l и оканныи^m
С[ва]тополкъⁿ⁴⁴⁸. || (321г/657) ѡнѣм[ъ]^o бѣгающим[ъ] и еще не оувѣдав[ъ]шю^p
кнасю^q Данилоу^r | и Васил[ъ]коу^s. Васил[ъ]ко^t же^u поеха^v къ^w Волдимерю^x,
а Филиппу^y | безбож[ъ]ный^z аа⁴⁴⁹ зва кнаса Данила в[ъ] Виш[ъ]ню^{aa449}, други^{ab}

Молибоговичѣ
невѣрнии
оутѣкают[ъ]
.....

Филип[ъ] враг
Дани[ловъ]
просит[ъ] его
до Виш[ни]
на зрадѣ

^a Я, к. 188г: вному; Е, к. 236v: вномѡ

^b И, к. 258v: похвативши; Я, к. 188г; Е, к. 236v: похватившѡ

^c Я, к. 188г; Е, к. 236v: играюща

^d И, к. 258v: невернымь; Я, к. 188г; Е, к. 236v: невѣрнымь

^e И, к. 258v: Молибоговидѣчьмь

^f Я, к. 188г: ѡзрѣвшем[ъ]; Е, к. 236v: оузрѣвшимь

^g И, к. 258v: рекѣшимь

^h Е, к. 236v: ѡкѡ

ⁱ Е, к. 236v: нашѣ

^j Я, к. 188г: раздрѡшиса; Е, к. 236v: раздрѡшиса

^k И, к. 258v; Я, к. 188г; Е, к. 236v: побѣгшимь

^l Е, к. 236v: ѡкѡ

^m И, к. 258v: ѡканныи; Я, к. 188г; Е, к. 236v: brak wygazu

ⁿ Я, к. 188г: С[ва]тополкъ

^o И, к. 258v: ѡнѣмь; Е, к. 236v: ѡнѣмь

^p И, к. 258v: оувѣдавшю; Я, к. 188г: ѡвѣдавшѡ; Е, к. 236v: оувѣдавшѡ

^q И, к. 258v; Е, к. 236v: кнасю; Я, к. 188г: кн[ѡ]сю

^r Я, к. 188г: Данийлу; Е, к. 236v: Данийлѡ

^s И, к. 258v: Василкоу; Я, к. 188г: Васил[ъ]ку; Е, к. 236v: Василкѡ

^t И, к. 258v: Василко

^u Е, к. 236v: бо

^v И, к. 258v: поѣхавшю

^w И, к. 258v: brak wygazu; Я, к. 188г: к

^x И, к. 258v: Володимѣроу; Я, к. 188г; Е, к. 236v: Володимерю

^y И, к. 258v; Я, к. 188г; Е, к. 236v: Филипъ

^z И, к. 258v; Я, к. 188г; Е, к. 236v: безбожныи

^{aa-aa} И, к. 258v: зва кнаса Данила во Вишьню; Я, к. 188г: зва к Вышнѣ кн[ѡ]за Данийла;

Е, к. 236v: зва къ Вышнѣ кн[ѡ]за Данийла

^{ab} И, к. 258v: другии; Я, к. 188г: дрѣгий; Е, к. 236v: дрѣгий

tecnie jego rolę podkreślono. W literaturze obecne są też inne poglądy na sprawę (zob. np.: В. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 98; А. Jusupovic, *Elity*, s. 222).

⁴⁴⁸ Świętopełk zwany Przeklętym (ok. 980–1019), syn Włodzimierza Wielkiego, uważany w ruskiej literaturze hagiograficznej za zabójcę swych braci, Borysa i Gleba. Mamy najprawdopodobniej do czynienia z kolejnym świadectwem znajomości przez autora naszego źródła *Powieści dorocznej* lub żywotów świętych Włodzimierzowiczów.

⁴⁴⁹ Ob. Судова Вишня (pol. Sadowa Wisznia), m. w rej. mościckim obw. lwowskiego, Ukraina (SGKP, t. X, s. 361–362; ЕСЛГН, s. 32). W wyniku badań archeologicznych odkryto gród na uroczysku „Na Czworakach”, ułożsamiany z siedzibą Filipa (*Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 225).

тисац[ъ]кій
Дем[ъ]ан[ъ]
остерѣг[ъ]
Данила

же^a | сѣвѣт[ъ]^b сѣтвориша^c на оубѣненіе^d его^e съ^f Алеѣандром[ъ]^g
братоучадом[ъ]^h егоⁱ. Вѣхав[ъ]шо^j к-к въ^l Браневичаве^m р[ъ]лиⁿ⁴⁵⁰, и прїи-
де^o р-ркъ | немоу^p посоль^q вт[ъ] тисац[ъ]кого^r его^s Демана^t, рек[ъ]шо^u емоу^v,
| ѡко^w: «Пирь^x ти золь ес[тъ], ѡко^y сѣвѣшано^z ес[тъ] безбожным[ъ]
aa-боа|ринѡм[ъ] твоим[ъ]-aa Филипѡм[ъ]^{ab} и братоучадом[ъ]^{ac} твоим[ъ]
Олеѣандром[ъ]^{ad}, | ѡко^{ae} оубѣноу^{af} ти быти. И то слышавъ^{ag}, поиди^{ah} назад[ъ]

^a И, к. 258v: brak wyrazu

^b И, к. 258v: сѣвѣтъ; Я, к. 188r; Е, к. 236v: совѣтъ

^c И, к. 258v: створиша; Я, к. 188r; Е, к. 236v: сотвориша

^d И, к. 258v: оубьенье; Я, к. 188r: ѡбиенье

^e Е, к. 236v: egw

^f И, к. 258v; Я, к. 188r; Е, к. 236v: со

^g И, к. 258v; Я, к. 188r: Александромъ; Е, к. 236v: Алеѣандром[ъ]

^h И, к. 258v: братоучадомъ; Я, к. 188r: братѣчадом[ъ]; Е, к. 236v: братѣчадомъ

ⁱ Е, к. 236v: ew

^j И, к. 258v: вехавшоу; Я, к. 188r: вехав[ъ]шу [sic]; Е, к. 236v: вѣхавшѣ

^{k-k} И, к. 258v: емоу

^l И, к. 258v; Я, к. 188r; Е, к. 236v: во

^m И, к. 258v; Я, к. 188r; Е, к. 236v: Браневѣчаве

ⁿ Е, к. 236v: рли

^o И, к. 258v: приде; Я, к. 188v: прїиде

^{p-p} И, к. 258v: емоу; Я, к. 188v; Е, к. 236v: brak wyrazów

^q Я, к. 188v: посол[ъ]; Е, к. 236v: посіоль

^r И, к. 258v: тысячкого; Я, к. 188v: тисацкого; Е, к. 236v: тысяцкого

^s Я, к. 188v; Е, к. 236v: brak wyrazów

^t И, к. 258v: Демъана; П, к. 271v: Демъана; Я, к. 188v: Демѡана; Е, к. 236v: Демъана

^u И, к. 258v: рекшоу; Я, к. 188v; Е, к. 236v: рекшѣ

^v П, к. 271v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: емѣ

^w Е, к. 236v: ѡkw

^x И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: пирь

^y Е, к. 236v: ѡkw

^z И, к. 258v: сѣвѣшано; Я, к. 188v; Е, к. 236v: вѣшано

^{aa-aa} И, к. 258v: твоимъ боариномъ; П, к. 271v: боарином[ъ] твоим[ъ]; Я, к. 188v:
боарином[ъ] твоим[ъ]; Е, к. 236v: боарином[ъ] твоимъ

^{ab} И, к. 258v; Я, к. 188v: Филипомъ; Е, к. 236v: Филиппом[ъ]

^{ac} И, к. 258v: братоучадомъ; Я, к. 188v; Е, к. 236v: братѣчадом[ъ]

^{ad} И, к. 258v: ѡлександромъ; Я, к. 188v: Александром[ъ]; Е, к. 236v: Алеѣандром[ъ]

^{ae} Е, к. 236v: ѡkw

^{af} И, к. 258v: оубьену; Я, к. 188v: ѡбиенѣ; Е, к. 236v: оубѣнѣ

^{ag} И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: слышавъ

^{ah} П, к. 271v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: поиде

⁴⁵⁰ W И przed słowem „p[ъ]ли” zapisano „ве”, prawdopodobnie kopista zaczął pisać inny wyraz i po dwóch literach przerwał. Podstawowym znaczeniem słowa „ръль” jest łąka (СДЯ, t. X, s. 519). Autorzy słownika latopisarskich nazw geograficznych tłumaczą ten wyraz terminem „łęg” i określają, że miejsce to było położone niedaleko Wiszni (ЕСЛГН, s. 24). Z kolei M. Kottjar, idąc za ustaleniami I. Kryp’jakewycza, uznał, że chodzi o w. Браницы, rej. żydaczowski obw. Іwowskiego, Ukraina (*Галицко-Волинская летопись* [2005], s. 225). Są też inne

и съ|дръжи^a столъ wt[ъ]ца своего». Къснатиноу^b повѣдав[ъ]шѣ^c, | оному^d ж[е] обратив[ъ]шюса^e на рецѣ^f Днестри^g, а боаре^h | безбожнїиⁱ везахъс[а]^j | иноуда^k, не хоташе^l м-лица его види|ти^m. Прїехавшоⁿ ж[е]^o в Галич[ъ]^p, посла къ^q брату^r s-си кнасю Васил[ъ]|кови^s: «Пойди^t ты на Олеѣандра^u». Олеѣандроу^v ж[е]^w выбѣ|гшо^x в^y Перемышль къ^z совѣтником[ъ]^{aa} своим[ъ], а Васил[ъ]ко^{ab} прїа^{ac} | Белзь, Ивана⁴⁵¹ ж[е] посла, сѣдел[ъ]ничего^{ad452} своего^{ae},

В[ъ]стыд[ъ]
зрадцом[ъ]

Алеѣандр[ъ]
ѣтка[етъ]

- ^a И, к. 258v: содержи; Я, к. 188v; Е, к. 236v: вдержи
^b И, к. 258v: Коснатиноу; Я, к. 188v: Коснатиноу; Е, к. 236v: Коснатиноу
^c И, к. 258v: повѣдавшоу; Я, к. 188v; Е, к. 236v: повѣдавшѣ
^d И, к. 258v: оному; Я, к. 188v: оному; Е, к. 236v: оному
^e И, к. 258v: вбратившюса; Я, к. 188v: вбратившѣса; Е, к. 236v: вбратившѣса
^f И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: рѣцѣ
^g X: inna rēka porrawiā wuzaz na Dnēstrѣ; И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: Днѣстрѣ
^h Я, к. 188v: боаре
ⁱ И, к. 258v: безбожнїи; Я, к. 188v; Е, к. 236v: безбожнїи
^j И, к. 258v: везахоуса; Я, к. 188v: взахѣса [sic]; Е, к. 236v: взахѣса [sic]
^k Я, к. 188v; Е, к. 236v: инѣда
^l И, к. 258v: хоташе; Я, к. 188v: хоташе
^{m-m} И, к. 258v: видити лица его; Я, к. 188v: лица его видѣти; Е, к. 236v: лица его видѣти
ⁿ И, к. 258v: приехавшоу; Я, к. 188v: приехавшу; Е, к. 236v: приехавшѣ
^o Е, к. 236v: жѣ
^p Я, к. 188v; Е, к. 236v: Галичъ
^q И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: ко
^r И, к. 258v: братоу; Я, к. 188v; Е, к. 236v: братѣ
^{s-s} И, к. 258v: кнасю си Василкови; Я, к. 188v; Е, к. 236v: си Василковѣ
^t Я, к. 188v: пойды
^u И, к. 258v: Влѣксандра; Я, к. 188v: Александра; Е, к. 236v: Алеѣандра
^v И, к. 258v: Влѣксандроу; Я, к. 188v: Александрѣ; Е, к. 236v: Алеѣандрѣ
^w Е, к. 236v: жѣ
^x И, к. 258v: выбѣгшоу; Я, к. 188v: вибѣгшѣ; Е, к. 236v: вибѣгшѣ
^y Е, к. 236v: вѣ
^z И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: ко
^{aa} И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: свѣтникомъ
^{ab} И, к. 258v: Василко
^{ac} И, к. 258v: прїа; Я, к. 188v: прїа
^{ad} И, к. 258v: сѣдѣлничего; Я, к. 188v; Е, к. 236v: сѣделничего
^{ae} Е, к. 236v: своего

lokalizacje. Widać, że kronikarz tej partii źródła miał znakomitą orientację co do przebiegu wydarzeń, jeśli operował mało znaczącymi toponimami.

⁴⁵¹ Według wszelkiego prawdopodobieństwa chodzi o Iwana, który był już wzmiankowany jako uczestnik wyprawy na Łuck w końcu 1227 r. (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 165–167).

⁴⁵² „Седелничий” – termin wzmiankowany tylko w tym miejscu. Z przekazu wynika, że związany był z wykonywaniem przez Michała zadań militarnych i porządkowych. Uznając, że pochodzi od „седло” (siodło), być może urząd siedielniczego należy tłumaczyć jako „dowódca jazdy” (A. Jusupović, *Elity*, s. 56). Część badaczy uważa, że jest to synonim koniuszego (por.: I. Szaraniewicz, *Trzy opisy historyczne starożytnego grodu Halicza*, Lwów 1883, s. 42; U. Halbach, *Der russische Fürstenhof vor dem 16. Jahrhundert* [...], Stuttgart 1985, s. 216–218;

Зрад[ъ]цѣ
поимани, но
м[и]л[о]с[ъ]рдіе
одержали
Терпение
Данил[ово]

по невѣрных[ъ] | Молибоговичех[ъ]^{a453} и по Вол[ъ]дрисѣ^{b454}, и изымано^c
быс[тъ] их[ъ] к̄ и ѿ^d | Иваном[ъ]^e Михал[ъ]ковичем[ъ]^{f455}, и тїи^g смрѣти^h не
прїашаⁱ, нѣ^j | м[и]л[о]сть полуочиша^k. И нѣкогда емоу^l в^m пироуⁿ
веселащѣс[а]^o, | один[ъ]^p ѿт[ъ] тѣх[ъ] безбожных[ъ] боарѣ^q лице зали емоу^r
чашею, | и то емоу^s стерпѣв[ъ]шю^t, иногда ж[е] да^u Б[ог]ъ им[ъ]^u възмездїе^y.
| ^{w-w} Самомоу^x ж[е] Данилоу^y съзвав[ъ]шю^z вѣче, вставшюса^{aa} | вѣ^{ab} иї^{ac}

^a И, к. 258v: Молибоговичихъ; Я, к. 188v; Е, к. 236v: Молибоговичов[ъ]

^b Е, к. 236v: Волдрисѣ

^c И, к. 258v: изымано; Я, к. 188v; Е, к. 236v: изыймано

^d Я, к. 188v; Е, к. 236v: к̄и (czyli 28)

^e И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: Ивановъ

^f И, к. 258v: Михалковичем[ъ]; Е, к. 236v: Михалковичом[ъ]

^g И, к. 258v: ти; Я, к. 188v; Е, к. 236v: тый

^h И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: смрѣти

ⁱ И, к. 258v; Я, к. 188v: приаша; Е, к. 236v: прїаша

^j И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: но

^k Я, к. 188v; Е, к. 236v: полъчиша

^l Я, к. 188v: емѣ; Е, к. 236v: же емѣ

^m Е, к. 236v: вѣ

ⁿ Я, к. 188v; Е, к. 236v: пирѣ

^o И, к. 258v: веселащюса; Я, к. 188v: веселащѣса; Е, к. 236v: веселащѣса

^p И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 236v: ѿдинѣ

^q Я, к. 188v: боарѣ[ъ]

^r Я, к. 188v: емоу; Е, к. 236v: емѣ

^s Я, к. 188v: емоу; Е, к. 236v: емѣ

^t И, к. 258v: стерпѣвшю; Я, к. 188v: стерпѣвшѣ; Е, к. 236v: стерпѣвшѣ

^{u-u} Я, к. 188v; Е, к. 236v: имѣ Б[ог]ъ

^v И, к. 258v: возомьздїть; Я, к. 188v: возмездїе; Е, к. 236v: возмездїе

^{w-w} И, к. 258v: Вѣ лѣт[о] ѿсѣ лѣ

^x Я, к. 188v; Е, к. 236v: самомѣ

^y Я, к. 188v: Данийлѣ; Е, к. 236v: Даниїлѣ

^z И, к. 258v: созвавшю; Я, к. 188v; Е, к. 236v: созвавше

^{aa} И, к. 258v: вставшюса; Я, к. 188v: вставившюса; Е, к. 236v: вставившѣса

^{ab} И, к. 258v: вѣ; Я, к. 188v; Е, к. 236v: во

^{ac} 18

tu omówienie literatury). Stanowisko koniuszego było dobrze znane w księstwach ruskich, czytamy o nim w zabytkach piśmienniczych z XI w., jak choćby w *Prawdzie Ruskiej* w par. 23 (*Русская Правда краткой редакци*, [w:] *Памятники права Киевского государства*, zest. A. A. Зимин, Москва 1952, s. 79).

⁴⁵³ Ród Molibogowiczów (nazwa pochodzi zapewne od patronimiku protoplasty Modliboga) wzmiankowany jest w *Kronice* trzykrotnie. Z kontekstu wzmianek wynika, że byli to bojarzy halicki. Źródło zdawkowo informuje nas o 27 Molibogowiczach. Zapewne do rodu tego należy zaliczyć Iwora Molobożicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 222–225: tam literatura tematu).

⁴⁵⁴ Wołdryn wzmiankowany jest tylko raz w *Kronice*. Należał do bojarów związanych z ziemią halicką. Był jednym ze stronników Sudysława (A. Jusupović, *Elity*, s. 270–271).

⁴⁵⁵ Niewątpliwie chodzi o siedmielniczego Iwana.

отрок⁴⁵⁶ вѣр[ъ]ных[ъ]^a и съ^b Деманѡм[ъ]^c тисац[ъ]кым[ъ]^d своим[ъ]. | и рече им[ъ]: «Хочете ли быти вѣр[ъ]ни^e мнѣ, да изыдоу^f на | врагы^g моа^h?». Онѣм[ъ]ⁱ же кликнувшим[ъ]^j: «Вѣр[ъ]ни^k есмы Б[ог]оу^l и | тобѣ, г[о]с[по]д[и]ноу^m нашемуⁿ, изыди^o з Б[о]жїею^p помощїю^q!» | Соц[ъ]кыи^{r457}

^a И, к. 258v: вѣрнихъ; Я, к. 188v; Е, к. 237г: вѣрныхъ

^b Я, к. 188v; Е, к. 237г: со

^c И, к. 258v: Дѣманомъ; Я, к. 188v: Демианом[ъ]; Е, к. 237г: Демианомъ

^d И, к. 258v: тысацкымъ; Я, к. 188v: тисацким[ъ]; Е, к. 237г: тысацким[ъ]

^e И, к. 258v: вѣрни; Я, к. 188v; Е, к. 237г: вѣрный

^f И, к. 258v: изыдоу; П, к. 272г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: изыдѣ

^g И, к. 258v; Я, к. 188v; Е, к. 237г: враги

^h И, к. 258v: мое; Я, к. 188v: моа; Е, к. 237г: моа

ⁱ И, к. 258v; Я, к. 188v: онѣм; Е, к. 237г: онѣмъ

^j Я, к. 188v; Е, к. 237г: кликнувшим[ъ]

^k И, к. 258v: вѣрни; Я, к. 188v; Е, к. 237г: вѣрны

^l Я, к. 188v; Е, к. 237г: Б[ог]

^m Я, к. 188v; Е, к. 237г: г[о]с[по]д[и]н[о]у

ⁿ Я, к. 188v: нашему; Е, к. 237г: нашемъ

^o И, к. 258v: изииди; Е, к. 237г: изыиди

^p И, к. 258v; Я, к. 188v: Б[о]жїею

^q И, к. 258v: помощїю; Я, к. 188v: помощїю

^r И, к. 258v: соцкыи; П, к. 272г: съц[ъ]кыи; Я, к. 188v: соцкыи; Е, к. 237г: соцкыи

⁴⁵⁶ Otrok jest terminem urzędniczym, lecz podobnie jak „bojar” oznacza pozycję społeczną, z zastrzeżeniem, że „bojar” jest znacznie pojemniejszy i w zależności od kontekstu, może obejmować również otroków. Termin ten mógł być użyty, aby określić: dziecko, młodzieńca, podrostka, drużynnika, woja, sługę, niewolnika, robotnika, pomocnika urzędników itd. Otrok to termin określający niższą warstwę urzędniczą, jak np. setnik, ciwun czy posadnik. T. Wasilewski zauważa, że słowo „otrok” ma zastosowanie szersze i oznacza również koniuchów, owczarzy, kucharzy itd., czyli osoby pełniące posługi na dworze książęcym (idem, *Studia nad składem społecznym wczesnośredniowiecznych sił zbrojnych na Rusi*, „Studia Wczesnośredniowieczne”, t. IV, 1958, s. 315, 328, 331). Ponadto uważa, że w latopisach drużynnicy występują czasami pod terminami: „dietski”, „otrok”, „pasynek”, czasem wprost „młody” względnie „juny”. Określenia te jednak charakteryzują nie tyle wiek drużynników, ile ich miejsce w hierarchii społecznej. Termin „otrok” jednoznacznie jako drużynników, czyli osobistą ochronę księcia, rozumie M. Ф. Котляр, *Княжа служба в Київській Русі*, s. 210. A. Gorskiy z kolei zaznacza, że termin „parobek” dotyczy książęcych i bojarskich sług (również wojennych), co odpowiada znaczeniu „otroкови” (idem, *Древнерусская дружина*, s. 56). Omawiany termin ma zatem podwójne znaczenie, może oznaczać zarówno chłopca (osobę młodą), jak i młodszego urzędnika, który niekoniecznie musiał być junakiem (por. A. Jusupović, *Elity*, s. 51–54).

⁴⁵⁷ Setnik występuje w *Kronice Romanowiczów* jeden raz. Podobnie jak tysięcznik, był to urząd wchodzący w skład dziesiętnej organizacji, która została zlikwidowana w XV w. wraz z procesem zjednoczenia państw pod wodzą Rusi Moskiewskiej (T. Wasilewski, *Studia nad składem*, s. 373). Część badaczy uważa, że urząd ten istniał w mniejszych ośrodkach, a jego dzierżyciele wypełniali obowiązki administracyjno-fiskalne. Setnicy byli zarządcami setek ziemskich (M. Грушевський, *Історія*, t. III, s. 235–236. Por. T. Wasilewski, *Studia nad składem*, s. 378–379). Według T. Wasilewskiego setnicy byli określani potocznie mianem posadników (*Studia nad składem*, s. 378. Por. A. Jusupović, *Elity*, s. 52). Zob. też: A. Е. Пресняков, *Княжое право в Древней Русі*, s. 148–162 (o Mikule na s. 151); K. А. Софроненко, *Общественно-политический строй*, s. 119–120.

Приклад[ъ] же Микоула^{a458} реч[е]: «Г[о]с[по]д[и]не! Не погнет[ъ]ши^b пчель, ^cмедѣ || бчол[ъ] (321v/658) не асти^c»⁴⁵⁹. Помолившю^d же са^e емоу^f Б[ог]оу^g, и С[ва]тѣй^h и Пре[ч]и[ст]ѣй Б[огороди]ци, и Михаилоуⁱ, архаг[е]лоу^j Б[о]жїю^k, оустремис[а]^l | изыти^m съⁿ малом[ъ]^o ратникъ^p, и Мирославоу^q пришед[ъ]шѣ^r | къ^s немоу^t на помощь съ малом[ъ] отрокъ^u, невѣрній^v же | вси на помощь^w ^xемоу идахъ^x, мнащеса^y, тако^z вѣр[ъ]ни^{aa} | сжт[ъ]^{ab}, и с ними ж[е]^{ac} свѣт[ъ]^{ad} сътвориша^{ae}, люти^{af}

^a Я, к. 188v; Е, к. 237г: Микѣла

^b И, к. 258v; Я, к. 188v: погнетши

^{c-c} И, к. 258v: медоу не ѣдаты; П, к. 272г: медоу не асти; Я, к. 188v; Е, к. 237г: не асти медѣ

^d И, к. 259г: помолившоу; Я, к. 188v; Е, к. 237г: помоливше

^e Я, к. 188v: са

^f Я, к. 188v; Е, к. 237г: brak wygazu

^g И, к. 259г: brak wygazu; Я, к. 188v; Е, к. 237г: Богѣ

^h Я, к. 188v: С[ва]тѣи

ⁱ Я, к. 188v; Е, к. 237г: Михаилѣ

^j И, к. 259г: архаг[е]лѣ; Я, к. 188v; Е, к. 237г: архистратигѣ

^k И, к. 259г; Я, к. 188v: Божио

^l Я, к. 188v: ѣстремиса

^m И, к. 259г: изиити; Я, к. 188v; Е, к. 237г: изыити

ⁿ И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: со

^o И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: малом[ъ]

^p И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: ратникъ

^q Я, к. 188v; Е, к. 237г: Мирославѣ

^r И, к. 259г: пришедшоу; П, к. 272г: пришед[ъ]шоу

^s И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: к

^t Я, к. 188v; Е, к. 237г: немѣ

^{u-u} И, к. 259г: на помощь с маломъ отрокъ; П, к. 272г: на помощь съ малом[ъ] отрокъ; Я, к. 188v: на помоч[ъ] со малом[ъ] отрок[ъ]; Е, к. 237г: со малом[ъ] отрокъ на помощь

^v И, к. 259г: невѣрнии; Я, к. 188v; Е, к. 237г: невѣрний

^w Я, к. 188v; Е, к. 237г: помочъ

^{x-x} И, к. 259г: емоу идахоу; Я, к. 188v: идахѣ ему; Е, к. 237г: идахѣ емѣ

^y Я, к. 188v: мнащеса

^z Е, к. 237г: такъ

^{aa} И, к. 259г: вѣрни; Я, к. 188v: вѣрны; Е, к. 237г: вѣрний

^{ab} И, к. 259г: соуть; Я, к. 188v; Е, к. 237г: сътъ

^{ac} Е, к. 237г: жѣ

^{ad} И, к. 259г: свѣтъ; Я, к. 188v; Е, к. 237г: совѣтъ

^{ae} И, к. 259г: створиша; Я, к. 188v; Е, к. 237г: сотвориша

^{af} И, к. 259г: лютъ; Е, к. 237г: лютии

⁴⁵⁸ Wspominany tylko w tym miejscu naszego źródła. Był setnikiem na służbie u Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 205–206).

⁴⁵⁹ To *proverbium* w sposób zdumiewający powtarza jakoby ulubiony zwrot Romana Mściślawowicza zarejestrowany przez Mistrza Wincentego zw. Kadłubkiem (*Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, s. 186: „melle securius uti apum non posse”). Sprawą otwartą jest to, w jaki sposób sentencja pojawiła się w naszym źródle. Czy był to wyraz znajomości powiedzeń Romana w otoczeniu jego synów, wykorzystany przez Mikołę, czy raczej mamy do czynienia z jakimś niemożliwym do zlokalizowania toposem?

бѡ^a бѡхѡ^b на | нѣ. Пріѣхав[ъ]шю^c Данилоу^d к^e Перемышлю, не стерпѣв[ъ]^f
| Алеѡандрѣ^g, побѣже. В^h том[ъ]ⁱ же, гона^j, Шелевъ^{k460} свободен[ъ]^l быс[тъ],
| бѣ бо храборѣ, и въ^m велициⁿ ч[ъ]сти^o оумрѣт[ъ]^p. Невѣр[ъ]ный^q ж[е] |
Волѡдиславѣ^r Гюргеви^sч[ъ]⁴⁶¹ съ^t ними^u в-сѣвѣт[ъ] сътворѣ^v, в-гона^wше и^w
вли и до Санока^x и^y вѣротѣ^z Оугор[ъ]ских[ъ]^{aa462}. И гонѣ|зноув[ъ]шюса^{ab}
Олеѡандроу^{ac}, вставив[ъ]шю^{ad} все имѣніе^{ae} | свое, и тако пріиде^{af}

Алеѡандр[ъ]
оутекает[ъ]
[и]с Перемышла
до оугорѣ,
а Лев[ъ]
гонит[ъ] его

- ^a И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: бо
^b И, к. 259г: бѡхоу; Я, к. 188v: бѡху; Е, к. 237г: бѡхѡ
^c И, к. 259г: приѣхавшоу; Я, к. 188v: приехавшу; Е, к. 237г: пріѣхавшѣ
^d Я, к. 188v: Даниилѣ; Е, к. 237г: Данійлѣ
^e И, к. 259г: brak wугazu; Е, к. 237г: къ
^f П, к. 272г: стер[ъ]пѣвъ; Я, к. 188v; Е, к. 237г: стерпѣ
^g И, к. 259г: ѡлександрѣ; Я, к. 188v: Александер[ъ]; Е, к. 237г: Алеѡандрѣ
^h Е, к. 237г: въ
ⁱ И, к. 259г: том
^j И, к. 259г: гонѣ; Я, к. 188v: гона
^k И, к. 259г: Шелевъ
^l И, к. 259г: събоденъ
^m И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: во
ⁿ И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: велицѣ
^o Е, к. 237г: чести
^p И, к. 259г: оумертѣ; Я, к. 188v: ѡмрѣт[ъ]
^q И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: невѣрныи
^r И, к. 259г; Е, к. 237г: Володиславѣ; Я, к. 188v: Володислав[ъ]
^s И, к. 259г: Юрьевич[ъ]; Е, к. 237г: Юргевич[ъ]
^t И, к. 259г; Я, к. 188v: со
^u И, к. 259г: нимѣ
^{v-w} И, к. 259г: свѣтъ створѣ; Я, к. 188v: совѣтъ сотвор[ъ]; Е, к. 237г: сотворѣ совѣтъ
^x Е, к. 237г: Санока
^y И, к. 259г: brak wугazu
^z И, к. 259г: воротѣ; Я, к. 188v; Е, к. 237г: до Воротѣ
^{aa} Я, к. 188v: Угор[ъ]ских[ъ]; Е, к. 237г: Оугорскихъ
^{ab} И, к. 259г: гонѣзноувѣшоуса; П, к. 272г: гонѣзноув[ъ]шеса; Я, к. 188v: гон[ъ]знѣвшу;
Е, к. 237г: гонзнѣвшѣ
^{ac} И, к. 259г: ѡлександроу; Я, к. 188v: Александрѣ; Е, к. 237г: Алеѡандрѣ
^{ad} И, к. 259г: вставивѣшоу; Я, к. 188v: вставившу; Е, к. 237г: вставившѣ
^{ae} И, к. 259г: имение; Я, к. 188v: имѣніе
^{af} И, к. 259г; Я, к. 188v: пріиде

⁴⁶⁰ W *Kronice* imię Szełw wzmiankowane jest trzy razy. Za każdym razem dotyczy bojara będącego na służbie u Daniela Romanowicza. Forma przekazów dotycząca tego imienia nie pozwala na określenie, czy mamy do czynienia z jedną, dwoma, czy też trzema postaciami (A. Jusupović, *Elity*, s. 263–264).

⁴⁶¹ Bojar z ziemi halickiej. Wspierał działania Arpadów w opanowaniu Halicza. Wspomniany kilkakrotnie. Stracony po bitwie pod Jarosławiem (ibidem, s. 275–276).

⁴⁶² Zlokalizowane w okolicach Sanoka, jedno z przejść przez Karpaty w drodze z Rusi na Węgry (ЕСЛГН, s. 165; *Галицко-Вольнская летопись* [2005], s. 226). Może Przełęcz Łupkowska?

Сѣдислав[ъ]
в[ъ] оугрѣх[ъ]
поводить
к[орола] Андрѣа
против[у]
Данилови

въ^a оугры^b и прїиде^c къ^d Сѣдиславѣ^e. | Сѣдиславоу^f же тогда бѣдоущо^g въ^h оугрѣх[ъ]ⁱ. Сѣдислав[ъ]^j же поими вса^k, прїиде^l къ^m королевѣⁿ Андрѣеви, и възведе^o | корол[ъ]^p оугор[ъ]скаго^q Андрѣа^r. Прїиде^s же корол[ъ] Андрѣй, и съ^t | сынѡм[ъ]^u Бѣлоу, и съ^v другим[ъ]^w сынѡм[ъ]^x Андрѣемь^y къ^z Ир[о]славоу^{aa}. Боариноу^{ab} ж[е] Давыдови^{ac} Вышатичю^{ad463} затворив[ъ]шноса^{ae} ѡт[ъ] кнаса^{af} Данила^{ag} въ^{ah} Арославли^{ai}, и Ва[с]илїеви^{aj} Гавриловичю^{ak464}.

- ^a И, к. 259г: brak wyrazu; Я, к. 188v; Е, к. 237г: во
^b Я, к. 188v; Е, к. 237г: ѣгры
^c И, к. 259г: приде; Я, к. 188v: прииде
^d И, к. 259г: к; Я, к. 188v; Е, к. 237г: ко
^e И, к. 259г: Соудиславоу; П, к. 272г: Сѣдиславоу; Я, к. 188v: Судиславѣ; Е, к. 237г: Сѣдиславѣ
^f И, к. 259г: Соудиславоу; Я, к. 188v; Е, к. 237г: Сѣдиславѣ
^g И, к. 259г: боудоущо; Я, к. 188v: будѣщѣ; Е, к. 237г: бѣдѣщѣ
^h И, к. 259г; Я, к. 188v; Е, к. 237г: во
ⁱ Я, к. 188v; Е, к. 237г: ѣгрѣх[ъ]
^j И, к. 259г: Соудиславѣ; Я, к. 189г: Сѣдислав[ъ]; Е, к. 237г: Сѣдиславѣ
^k И, к. 259г: поимаса; Я, к. 189г: пойми вса; Е, к. 237г: помоливса
^l И, к. 259г; Я, к. 189г: прииде
^m И, к. 259г; Я, к. 189г: ко
ⁿ Я, к. 189г: королевѣ
^o И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: возведе
^p Я, к. 189г: корола; Е, к. 237г: корола
^q Я, к. 189г: ѣгор[ъ]скаго; Е, к. 237г: оугорского
^r П, к. 272г: Андрѣа; Я, к. 189г: Андрѣа
^s И, к. 259г: приде; Я, к. 189г: прииде
^t И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: со
^u И, к. 259г; Е, к. 237г: сыномѣ; П, к. 272г; Я, к. 189г: сыном[ъ]
^v И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: со
^w И, к. 259г: другимѣ; Я, к. 189г; Е, к. 237г: дрѣгим[ъ]
^x И, к. 259г; Е, к. 237г: с[ы]номѣ; П, к. 272г; Я, к. 189г: сыном[ъ]
^y Я, к. 189г; Е, к. 237г: Андрѣемѣ
^z И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: ко
^{aa} И, к. 259г: Арославоу; Я, к. 189г: Ир[о]славю [sic]; Е, к. 237г: Ир[о]славѣ
^{ab} И, к. 259г: боаринов[и]; Я, к. 189г: боаринѣ; Е, к. 237г: боаринѣ
^{ac} И, к. 259г: Давыдови [sic]
^{ad} Я, к. 189г: Вышатичю
^{ae} Я, к. 189г: затворившуса; Е, к. 237г: затворившѣса
^{af} И, к. 259г; Е, к. 237г: кн[а]за; Я, к. 189г: кнѣза
^{ag} Я, к. 189г: Данийла; Е, к. 237г: Данїїла
^{ah} И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: во
^{ai} П, к. 272г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: Ир[о]славли
^{aj} И, к. 259г: Васильеви; Я, к. 189г: Василию; Е, к. 237г: Василїю
^{ak} Я, к. 189г: Гаврийловичю

⁴⁶³ Prawdopodobnie halicki bojar na służbie u Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 116–118).

⁴⁶⁴ Zapewne chodzi o bojara włodziemskiego, zaufanego człowieka Romanowiczów, wzmiankowanego pierwszy raz przy okazji wydarzeń rozgrywających się w 1218 r., następnie

И бив[ъ]шимса^a Оугрѡм[ъ]^b, оли^c | и^d с[ъ]лн[ъ]цю зашед[ъ]шю^e,
 ѡт[ъ]бившимса^f городоу^g имь^h, съвѣт[ъ]ⁱ | сътвориша^j веч[е]роу^k. Давыдо-
 ви оуполошившиса^l, те[ш]ца бо его^m башеⁿ вѣр[ъ]на^o Сѣдиславоу^p, кормил[ъ]чїа^q
 Нездилловаа^{r465} – матерю^s бѡ^t си нарицаше^u ю – вѣща емѡ^v, | тако «не мо-
 жеши^w оудръжати^x града сего^y». Васил[ъ]кови^z ж[е] | молащю^{aa} емоу^{ab}: «Не
 погоубим[ъ]^{ac} чти^{ad} кнаса^{ae} своего^{af}, так[о] | рат[ъ] си не может[ъ]^{ag} града сего^{ah}

^a И, к. 259г: бившимса; Я, к. 189г: бывшим[ъ]са; Е, к. 237г: бившимса

^b И, к. 259г: Оугромь; Я, к. 189г: ѡгром[ъ]; Е, к. 237г: Оугромь

^c И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: оли

^d Я, к. 189г; Е, к. 237г: brak wygazu

^e И, к. 259г: зашедшоу; Я, к. 189г: зашед[ъ]шѡ; Е, к. 237г: зашедшѡ

^f И, к. 259г: ѡт[ъ]бившимса; Я, к. 189г: ѡт[ъ]бившим[ъ]са; Е, к. 237г: ѡдбившим[ъ]са

^g Я, к. 189г; Е, к. 237г: городѡ

^h Я, к. 189г: им[ъ]; Е, к. 237г: имь

ⁱ И, к. 259г: свѣтъ; Я, к. 189г; Е, к. 237г: совѣтъ

^j И, к. 259г: створиша; Я, к. 189г; Е, к. 237г: сотвориша

^k Я, к. 189г; Е, к. 237г: вечерѡ

^l И, к. 259г: оуполошившоуса; Я, к. 189г: уполовишуса; Е, к. 237г: оуполонившѡса

^m Е, к. 237г: емѡ

ⁿ И, к. 259г: бѣше; Я, к. 189г: баше

^o И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: вѣрна

^p И, к. 259г: Соудиславоу; Я, к. 189г: Судиславѡ; Е, к. 237г: Сѣдиславѡ

^q И, к. 259г: кормильчѡ; Я, к. 189г; Е, к. 237г: кормилча

^r Я, к. 189г: Нездиловаа; Е, к. 237г: Нездиловаа

^s Я, к. 189г: м[а]т[е]рїю; Е, к. 237г: матерю

^t И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237г: бо

^u И, к. 259г: нарѣчашеть; Я, к. 189г: нарецаше

^v И, к. 259г; П, к. 272г: емоу

^w И, к. 259г: можешь

^x И, к. 259г; Е, к. 237г: оудержати; Я, к. 189г: удержати

^y Е, к. 237г: сегѡ

^z И, к. 259г: Василкови; Я, к. 189г; Е, к. 237г: Василковѡ

^{aa} И, к. 259г: мольващю; Я, к. 189г: м[о]лащѡса; Е, к. 237г: молащѡса

^{ab} Я, к. 189г; Е, к. 237г: емѡ

^{ac} И, к. 259г: погоубимь; Я, к. 189г: погубим[ъ]; Е, к. 237г: погѡбимь

^{ad} И, к. 259г: ч[ъ]сти

^{ae} И, к. 259г; Е, к. 237г: кназа; Я, к. 189г: кн[а]за

^{af} Е, к. 237г: своего

^{ag} Е, к. 237г: можеть

^{ah} Я, к. 189г; Е, к. 237г: brak wygazu

uczestnika bitwy nad Kałką, wspomnianego jeszcze w opowiadaniu o bitwie pod Jarosławiem w 1245 r. (ibidem, s. 264–267).

⁴⁶⁵ Była to żona Nezdila, związana z ziemią halicką. Jest ona znakomitym i niestety rzadkim przykładem wpływu kobiet na politykę elit w XIII w. Określenie *кормильчѡ* od słowa *кормилець*, *кормилицѡ*, *кърмилицѡ*, *кърмиличѡ*, oznacza żonę piastuna. Niektórzy badacze na podstawie analizy omawianego przekazu dopatrują się występowania kormilstwa wśród bojarów. W. Gardanow, na podstawie „верна Судиславу кормильчѡ Нездиловаа

пріати^a». Бѣ бо мѣж[ь]^b крѣпокъ^c || (322г/659) и храборѣ. Давыдоу^d ж[е] не слоушав[ь]шю^e его^f, одинако^g хотѣ^h предати град[ь]. Чакови⁴⁶⁶ ж[е]ⁱ пріехав[ь]шю^j изъ^k оугор[ь]скихъ^l полковъ^m, | рек[ь]шюⁿ емоу^o: «Не могоут[ь]^p вас[ь]^q оуже^r пріати^r, ибѣ^s сѣт[ь]^t вел[ь]ми^u | біени^v». Васил[ь]кови^w ж[е] крѣп[ь]ко^x борющоу^y не предати града, | ономоу^z ж[е]^{aa} оужасти^{ab} во с[ь]рд[ь]це^{ac} имоущоу^{ad}, ^{ae}-преда град[ь], вдинако^{ae} | самомоу^{af} ж[е] цѣлоу^{ag}

^a И, к. 259г: приати; Я, к. 189г: приати; Е, к. 237v: пріати

^b И, к. 259г: моужь; Я, к. 189г: муж[ь]; Е, к. 237v: мѣжъ

^c И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237v: крѣпокъ

^d И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237v: Д[а]в[ы]дѣ

^e И, к. 259г: слоушавшоу; Я, к. 189г: слышавшу; Е, к. 237v: слѣшавшѣ

^f Е, к. 237v: егѣ

^g И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237v: вдинако

^h Я, к. 189г: хотѣше

ⁱ Е, к. 237v: жѣ

^j И, к. 259г: приехавшоу; Я, к. 189г: приехавшу; Е, к. 237v: пріехавшѣ

^k И, к. 259г: изо

^l И, к. 259г: оугор[ь]скы; Я, к. 189г: ѡгор[ь]скихъ[ь]; Е, к. 237v: оугорскихъ

^m И, к. 259г: полковъ

ⁿ И, к. 259г: рекъшоу; Я, к. 189г; Е, к. 237v: рекшѣ

^o И, к. 259г; Е, к. 237v: емѣ; Я, к. 189г: ему

^p Я, к. 189г: могоут[ь]; Е, к. 237v: могоутѣ

^q Я, к. 189г: ѡже вас[ь]; Е, к. 237v: оуже васѣ

^r И, к. 259г: приати; Я, к. 189г: приати

^s И, к. 259г; Я, к. 189г: ибѣ; Е, к. 237v: оуже бо

^t И, к. 259г: соутѣ; Я, к. 189г; Е, к. 237v: сѣтѣ

^u И, к. 259г; Е, к. 237v: велми

^v И, к. 259г: бѣни; Я, к. 189г: биены; Е, к. 237v: біены

^w Я, к. 189г: Василковѣ; Е, к. 237v: Василкови

^x И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237v: крѣпко

^y И, к. 259г: борющоу; Я, к. 189г; Е, к. 237v: борющѣ

^z И, к. 259г: вномоу; Я, к. 189г: вному; Е, к. 237v: ономѣ

^{aa} Е, к. 237v: жѣ

^{ab} Я, к. 189г: вожасти; Е, к. 237v: воѡжасти

^{ac} Я, к. 189г; Е, к. 237v: с[ь]рд[ь]ци

^{ad} Я, к. 189г: имущѣ; Е, к. 237v: имѣшѣ

^{ae-ae} И, к. 259г: brak wygazów

^{af} Я, к. 189г: самому; Е, к. 237v: самошѣ

^{ag} Я, к. 189г: цѣлу; Е, к. 237v: цѣло

[sic!]”, dochodzi do wniosku, że przekaz ten potwierdza występowanie obyczaju „kormilstwa” wśród elity bojarskiej (В. К. Гарданов, „Кормильство” в древней Руси. К вопросу о пережитках родового строя в феодальной Руси IX–XIII вв., СЭ 1959, nr 6, s. 46–47, 50–51, 55). Owo „кормильчя Нездиловаа” informuje nas jedynie, że Nezdilowa była żoną piastuna, źródło nie konkretyzuje, czy opiekował się księciem czy bojarem (A. Jusupović, *Elity*, s. 229–230).

⁴⁶⁶ Chodzi najpewniej o jakiegoś reprezentanta potężnego węgierskiego rodu Csáków.

вышед[ъ]шю^a съ^b всѣми^c вои. И пріемь^d корол[ъ] | Йрославль^e, и поиде к^f Галичю^g. Климата^h ж[е] съⁱ Голых[ъ] горь⁴⁶⁷ | бѣжа ѡт[ъ] кнаса^j Данила^k къ^l королеви, и по нем[ъ] ^{m-m} вси боареⁿ | галиц[ъ]кьи^o предашас[А]р. Ѳт[ъ]гжда^q г-корол[ъ] поиде^r s-к Волвдимерю^s. v-Пришед[ъ]шю^t же емоу к Волвдимерю^{u-v}, дивившюса^w емоу^x, рек[ъ]шю^y, | тако «така^z града не избрѣтох[ъ]^{aa}, ни^{ab} в^{ac} нѣмец[ъ]кых[ъ]^{ad} странах[ъ] | тако сжщюу^{ae}» af-af.

Климата
з Голых[ъ]
до корола аз[ъ]
всѣ боаре
галиц[ъ]кьи
передалис[А]
Корол[ъ]
дивѣет[ъ]са
Володимерѣ
мѣсту

- ^a И, к. 259г: вышедшюу; Я, к. 189г: вышед[ъ]шу; Е, к. 237v: вышед[ъ]шѣ
- ^b И, к. 259г; Я, к. 189г; Е, к. 237v: со
- ^c И, к. 259г: всими
- ^d И, к. 259г: приимь; Я, к. 189г: прием[ъ]
- ^e Я, к. 189г; Е, к. 237v: Йрослав[ъ]
- ^f Е, к. 237v: къ
- ^g Я, к. 189г: Галичу; Е, к. 237v: Галичѣ
- ^h И, к. 259г: Климата
- ⁱ И, к. 259г: с; Я, к. 189г: со
- ^j И, к. 259г; Е, к. 237v: кназа; Я, к. 189г: кн[а]зѣ
- ^k Я, к. 189г: Данийла; Е, к. 237v: Данійла
- ^l И, к. 259г; Я, к. 189г: ко
- ^{m-m} Я, к. 189г; Е, к. 237v: же
- ⁿ Я, к. 189г: боаре
- ^o И, к. 259г: галичкѣи; Я, к. 189г: галицкий; Е, к. 237v: галицкѣи
- ^p Я, к. 189г: предашасѣ
- ^q И, к. 259г: ѡт[ъ]тоуда; Я, к. 189г: ѡт[ъ]тудѣ; Е, к. 237v: ѡт[ъ]тѣдѣ
- ^{r-r} Я, к. 189г; Е, к. 237v: поиде король
- ^{s-s} И, к. 259г: ко Володимерѣю; Я, к. 189г: к Володимерѣ; Е, к. 237v: къ Володимерю
- ^t И, к. 259г: пришедшюу
- ^u И, к. 259г: Володимерю
- ^{v-v} Я, к. 189г; Е, к. 237v: brakwygazów
- ^w И, к. 259г: дивившюуса; П, к. 272v: дивившюу; Я, к. 189г: дивившѣса; Е, к. 237v: дивившѣса
- ^x Я, к. 189г; Е, к. 237v: емѣ
- ^y И, к. 259г: рекъшюу; Я, к. 189г; Е, к. 237v: рекшѣ
- ^z Я, к. 189г; Е, к. 237v: такого
- ^{aa} Я, к. 189г: зобрѣтох[ъ]; Е, к. 237v: избрѣтох[ъ]
- ^{ab} Я, к. 189г; Е, к. 237v: нѣ
- ^{ac} Е, к. 237v: въ
- ^{ad} И, к. 259г: нѣмѣцскихъ; Я, к. 189г: нѣмецких[ъ]; Е, к. 237v: нѣмецкихъ
- ^{ae} И, к. 259г: соушюу; Я, к. 189г; Е, к. 237v: сѣшѣ
- ^{af-af} Я, к. 189г: не бе подобны с лицо; Е, к. 237v: нѣ бы подобень с л[и]цѣ

⁴⁶⁷ Bojar halicki, wspomniany wyłącznie w tym miejscu naszego źródła. Posiadał najprawdopodobniej dobra w Gołych Górach położonych niedaleko Zwienigrodu (A. Jusupović, *Elity*, s. 193. Co do lokalizacji tego toponimu zob. В. Ляска, *Голі Гори та Печера Домажировова*, s. 10, 16–18: być może śladami siedziby Klimaty są pozostałości grodziska niedaleko w. Гологори).

Zwrot: „blyszczyły się | tarcze i zbroje podobnie słońcu” można uznać za parafrazę odpowiedniego ustępu z *Kroniki Hamartolosa* (В. М. Истринь, *Книги временныя*, t. I, s. 203–204. Zob. też В. Матвеевко, Л. Щёголева, *Книги временные*, t. I, cz. 1, s. 340).

Ороужникѡм[ъ]^a стоащим[ъ]^b на нем[ъ]^c, блистахъса^d | щити^e,
и ороужц[ъ]ници^f пѡдобни^g с[ъ]лн[ъ]цю^{h468}. Мирослав[ъ] же бѣ въⁱ | градѣ;
иногда же храброу^j емоу^k сѣщю^l, Б[ог]ъ вѣдает[ъ]^m, тогда ж[е]ⁿ | смѣтиса^o
оумѡм[ъ]^p, ^qсѣтвори миръ^q с^r королем[ъ]^s без^t совѣта^u | кнаса^v Данила^w
и брата его Васил[ъ]ка^x. Радѡм[ъ]^y же дастъ | Бел[ъ]зъ^z и Червень^{aa} Алеѣандроу^{aa}.
Королеви же^{ab} посадив[ъ]ши^{ac} | сына своего Андрѣа^{ad} в^{ae} Галичи^{af}, сѣвѣтѡм[ъ]^{ag}
невѣр[ъ]ных[ъ]^{ah} галичан[ъ]. | Мирославоу^{ai} ж[е]^e запрѣвшюса^{aj}, ѡко

Мирослав[ъ]
стрѣвожен[ъ]
ед[ъ]наетса
с корол[ъ]мъ
и Белзъ
под[ъ]дает[ъ]
Алеѣандрѣ
Андрѣи с[ъ]н[ъ]
королевъ
в Галичи
за радою
Галичан[ъ]
невѣрных[ъ]

- ^a И, к. 259v: ороужьникомъ; П, к. 272v: ороужником[ъ]; Я, к. 189г: ѡрѣжником[ъ];
Е, к. 237v: орѣжником[ъ]
^b И, к. 259v: стоащимъ; Я, к. 189г: стоащим[ъ]; Е, к. 237v: стоащымъ
^c Е, к. 237v: немъ
^d И, к. 259v: блистахоуса; Я, к. 189г: блищащѣса; Е, к. 237v: блищащѣса
^e Я, к. 189г; Е, к. 237v: щиты
^f И, к. 259v: ѡроужници; Я, к. 189г: ѡрѣжници; Е, к. 237v: орѣжници
^g И, к. 259v: подобни; Я, к. 189г; Е, к. 237v: подобны
^h И, к. 259v: солн[ъ]цю
ⁱ И, к. 259v; Я, к. 189г; Е, к. 237v: во
^j Я, к. 189г; Е, к. 237v: храбрѣ
^k П, к. 272v: brak wygazu; Я, к. 189г: ему; Е, к. 237v: емѣ
^l И, к. 259v: соущю; Я, к. 189г: сушѣ; Е, к. 237v: сѣщѣ
^m Е, к. 237v: вѣдаеть
ⁿ И, к. 259v: бо
^o И, к. 259v: смоутиса; Я, к. 189г: смѣтиса; Е, к. 237v: смѣтиса
^p И, к. 259v; Е, к. 237v: оумомъ; П, к. 272v: оумом[ъ]; Е, к. 237v: ѡмом[ъ]
^q И, к. 259v: створи миръ; Я, к. 189г; Е, к. 237v: сотвори миръ
^r Я, к. 189г: со; Е, к. 237v: съ
^s Е, к. 237v: королевъ
^t И, к. 259v: бес
^u И, к. 259v: свѣта
^v И, к. 259v; Е, к. 237v: кназа; Я, к. 189г: кн[а]зѣ
^w Я, к. 189г: Данийла; Е, к. 237v: Данїйла
^x И, к. 259v; Е, к. 237v: Василка
^y П, к. 272v: радом[ъ]; Я, к. 189г: радом[ъ]
^z Я, к. 189г; Е, к. 237v: Белзъ
^{aa} И, к. 259v: Ѡлександроу; Я, к. 189г: Александрѣ; Е, к. 237v: Алеѣандрѣ
^{ab} Е, к. 237v: жѣ
^{ac} И, к. 259v: посадившоу; Я, к. 189г; Е, к. 237v: посадивши
^{ad} П, к. 272v: Андрѣа; Я, к. 189г: Андрѣа
^{ae} Е, к. 237v: въ
^{af} Е, к. 237v: Галичѣ
^{ag} И, к. 259v: сѣвѣтомъ; Я, к. 189г; Е, к. 237v: совѣтомъ
^{ah} Я, к. 189г; Е, к. 237v: невѣрныхъ
^{ai} Я, к. 189г: Мирославу; Е, к. 237v: Мирославѣ
^{aj} И, к. 259v: запрѣвшюса; Я, к. 189г: запрѣвшюса; Е, к. 237v: запрѣвшѣса

⁴⁶⁸ Zwrot: „блистахъса щити, и ороужц[ъ]ници пѡдобни с[ъ]лн[ъ]цю” można uznać za parafrazę odpowiedniego ustępu z *Kroniki Hamartolosa* (В. М. Истринь, *Книги временныя*, t. I, s. 203–204. Zob. też В. Матвеевко, Л. Щёголева, *Книги временныя*, t. I, cz. 1, s. 340).

«радѡм[ъ]^a чръв[ъ]нане^b не пре|далъ есмь^c». Порѡк[ъ]^d же е-имѡще емоу^e великъ^f ѡт[ъ] обою^g братѡ^h: | «Почтоⁱ миръ сътвори^j, к-сѡщю ти^k съ^l великими^m вои?»). Ко|ролю стоащюⁿ въ^o Волдимера^p, княз[ъ]^q же Данило^r приа^s великъ[ъ] | плѣн[ъ]^t, ѡколо Бел[ъ]за^u воюа^v. Корол[ъ] же въротиса^w въ^x Оугры^y. | Вълдимер[ъ]^z же посла к[ъ]^{aa} Данилови^{ab}, реч[е]^{ac}: «Идет[ъ] на ма^{ad} Михаиль^{ae}, | а помози ми^{af}, брате!⁴⁶⁹». Данилови^{ag} ж[е] пришед[ъ]шю^{ah} а-сѡтво-

^a И, к. 259v; П, к. 272v: радомь; Я, к. 189г: рядом[ъ]; Е, к. 237v: радом[ъ]

^b И, к. 259v: Чървна не; Я, к. 189г; Е, к. 237v: Червна

^c И, к. 259v: есмѣ; Я, к. 189г; Е, к. 237v: ест[ъ]

^d И, к. 259v; Я, к. 189г; Е, к. 237v: порокъ

^{e-e} И, к. 259v: емоу имоуще; Я, к. 189г: имущу ему; Е, к. 237v: имущу емѡ

^f И, к. 259v: великъ; Я, к. 189г; Е, к. 237v: brak wyrazu

^g И, к. 259v: ѡбою; Я, к. 189г; Е, к. 237v: ѡбоихъ

^h И, к. 259v; П, к. 272v: братоу

ⁱ И, к. 259v: пошто

^j И, к. 259v: створи; Я, к. 189г; Е, к. 237v: сотвори

^{k-k} И, к. 259v: соущю ти; Я, к. 189г: brak wyrazów; Е, к. 237v: сѡщю ти

^l И, к. 259v: с; Я, к. 189г: brak wyrazu

^m Я, к. 189г: велик; Е, к. 237v: велики

ⁿ И, к. 259v: стоащю; Я, к. 189г: стоащю; Е, к. 237v: стоащю

^o И, к. 259v; Я, к. 189г: во

^p И, к. 259v: Володимѣра; Я, к. 189г; Е, к. 237v: Володимера

^q Я, к. 189г: князь

^r И, к. 259v: Даниль; Я, к. 189г: Данийл[ъ]; Е, к. 237v: Данийль

^s И, к. 259v; Е, к. 237v: приа; Я, к. 189г: приа

^t Е, к. 237v: плѣнь

^u И, к. 259v: Бозкоу; Е, к. 237v: Белза

^v И, к. 259v; Я, к. 189г: воюа

^w И, к. 259v; Е, к. 237v: воротиса; Я, к. 189г: воротиса

^x И, к. 259v; Я, к. 189г; Е, к. 237v: во

^y Я, к. 189г: ѡгры

^z И, к. 259v; Я, к. 189г; Е, к. 237v: Володимеръ

^{aa} И, к. 259v: brak wyrazu; Я, к. 189г: к

^{ab} Я, к. 189г: Данийлови; Е, к. 238г: Данийлѡ

^{ac} И, к. 259v: река

^{ad} Я, к. 189г: ма

^{ae} И, к. 259v; Я, к. 189г; Е, к. 238г: Михаиль

^{af} И, к. 259v: помози ми; Я, к. 189г; Е, к. 238г: помози

^{ag} Я, к. 189г: Данийлови; Е, к. 238г: Данийлови

^{ah} И, к. 259v: пришедшю; Я, к. 189г: прошед[ъ]шу; Е, к. 238г: пришед[ъ]шѡ

⁴⁶⁹ Mamy do czynienia w tym wypadku ze specyficznym użyciem terminu „brat” w szerszym znaczeniu, bowiem z perspektywy czysto rodzinnej Włodzimierz był wujem Daniela (stopień siódmy czyli czwarty dotykający trzeci w stosunku do Mściśława Włodzimierzowicza), choć należy też pamiętać, że jego siostra była z kolei pierwszą żoną Romana Mściśławowicza. Tu jednak mamy do czynienia z podkreśleniem przynależności do rodu Rurykowiczów i pozostawania w sojuszniczych relacjach.

[Ан]дрѣи
подносит[ъ]
воинѣ на
Данила

рити | мирь^a межи ими^b. Данил[ъ]^c же^d из^e роус[ъ]кое^f земли^g взѣ^h себѣ |
часть Торцескыйⁱ и пакы^j да и дѣтем[ъ] Мьстиславлим[ъ]^k, || (322v/660)
шюратѣм[ъ]^{l470} своим[ъ], рекъ^m: «Вам[ъ]ⁿ за ѡт[ъ]ца вашего добродѣаніе^o,
| прїимете^p ни^q дрѣжите^r Торцескый^s горѡд[ъ]^t»⁴⁷¹. По тѣх[ъ]^u же | лѣтѣх[ъ]^v
движе рат[ъ] Андрѣи королевич[ъ]^w на Данила^x и иде к[ъ]^y Бѣлобереж[ъ]ю^{z472}.
Волѡдиславоу^{aa473} ж[е] ехав[ъ]шю^{ab} въ^{ac} сторожѣ^{ad} ѡт[ъ] Данила^{ae} ис^{af}

^{a-a} И, к. 259v: створити мирь; Я, к. 189v; Е, к. 238г: мирь сотворити

^b И, к. 259v; Е, к. 238г: има

^c Я, к. 189v: Данийл[ъ]; Е, к. 238г: Данїїль

^d И, к. 259v: жь

^e Е, к. 238г: зь

^f И, к. 259v: роуской; Я, к. 189v: руское; Е, к. 238г: рѣское

^g И, к. 259v: земла; Я, к. 189v; Е, к. 238г: землѣ

^h Я, к. 189v: взѣ

ⁱ И, к. 259v: Торцький; Я, к. 188v: Торцеский; Е, к. 238г: Торцескїй

^j И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: паки

^k Я, к. 189v; Е, к. 238г: Мстиславлим[ъ]

^l П, к. 273г: шюратом[ъ]; Я, к. 189v: шюрятотом[ъ]

^m И, к. 259v; Е, к. 238г: рекъ; Я, к. 189v: рек[ъ]

ⁿ И, к. 259v: имѣ

^o И, к. 259v: добродѣанье; Я, к. 189v: добродѣаніе; Е, к. 238г: добродѣаніе

^p И, к. 259v; Я, к. 189v: прїймѣте; Е, к. 238г: прїймѣте

^q Я, к. 189v; Е, к. 238г: и

^r И, к. 259v: держите; Е, к. 238г: держѣте

^s И, к. 259v: Торцький; Я, к. 189v: Торцеский; Е, к. 238г: Торцескїй

^t И, к. 259v; Е, к. 238г: городъ; Я, к. 189v: город[ъ]

^u И, к. 259v: тѣх; Я, к. 189v: тих[ъ]; Е, к. 238г: тых[ъ]

^v И, к. 259v: лѣтѣхъ

^w Е, к. 238г: королевичъ

^x Я, к. 189v: Данийла; Е, к. 238г: Данїїла

^y И, к. 259v; Е, к. 238г: к

^z Я, к. 189v: Бѣлобережию; Е, к. 238г: Бѣлобережію

^{aa} И, к. 259v: Володиславоу; Я, к. 189v; Е, к. 238г: Володиславѣ

^{ab} И, к. 259v: ѣхавшоу; Я, к. 189v; Е, к. 238г: ехавшѣ

^{ac} И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: во

^{ad} Я, к. 189v; Е, к. 238г: сторожи

^{ae} Я, к. 189v: Данийла; Е, к. 238г: Данїїла

^{af} Е, к. 238г: из

⁴⁷⁰ Właściwie niemożliwe do zidentyfikowania dzieci Mściława były przecież rodzeństwem żony Daniela, Anny (zob. D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 570–571).

⁴⁷¹ Wydarzenia te można datować na zimę 1232/1233 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 347, 381; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 429 na s. 173).

⁴⁷² Gród na pograniczu ziem wołyńskiej i kijowskiej o niepewnej lokalizacji (ЕСЛГН, s. 27; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 11 na s. 44).

⁴⁷³ Prawdopodobnie chodzi o Wołodysława wzmiankowanego w *Kronice* w związku z wydarzeniami, jakie miały miejsce w 1230 r. (zdobycie Halicza przez Daniela), zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 274–275.

Кіева^a, и стрѣте рат[ъ] въ^b Бѣлобережи^c, и бив[ъ]шиса^d | имь^e ѿ рѣкоу^g Слоуч[ъ]^h, и гониша и до рѣкыⁱ Дерев[ъ]ное^{j474}, из лѣса Чертова^{k475}. Прииде^l вѣсть ко^m Кіевоуⁿ Володимероу^o же | и Данилови^p ѿт[ъ] Волѡдислава^q. Рекшоу^r ж[е] Данилови^s князю^t | Вѣлдимерю^u: «Брате^v! Вѣдаючи^w х-обою наю^x, идоут[ъ]^y на наю. | Поустиги^z ма^{aa}, да и^{ab} поидоу^{ac} им[ъ] въздам[ъ]^{ad}». Шни^{ae} же оувѣдав[ъ]ше^{af}, | възвратишас[а]^{ag} ка^{ah} Галичю^{ai}. Данилови^{aj} ж[е] снем[ъ]шоса^{ak}

^a И, к. 259v: Кыева; П, к. 273г: Кіева

^b И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: во

^c И, к. 259v: Бѣлобережи; Я, к. 189v: Бѣлобережѣ; Е, к. 238г: Бѣлобережїи

^d И, к. 259v; Е, к. 238г: бившимса; Я, к. 189v: бившимса

^e И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: имь

^f Я, к. 189v: ѿт[ъ]

^g Я, к. 189v; Е, к. 238г: рѣкѣ

^h Я, к. 189v: Случь; Е, к. 238г: Слѣчь

ⁱ Я, к. 189v; Е, к. 238г: рѣки

^j И, к. 259v: Деревное; Я, к. 189v; Е, к. 238г: Деревной

^k Я, к. 189v: Чартова; Е, к. 238г: Чортова

^l И, к. 259v: приде; Я, к. 189v: прииде

^m И, к. 259v: к; П, к. 273г къ

ⁿ И, к. 259v: Кыевоу; Я, к. 189v: Киеву; Е, к. 238г: Киевѣ

^o И, к. 259v: Володимероу; Я, к. 189v; Е, к. 238г: Володимерѣ

^p Я, к. 189v: Данийлови; Е, к. 238г: Данїїлѣ

^q И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: Володислава

^r И, к. 259v: рекшоу; Е, к. 238г: рекшѣ

^s И, к. 259v: Данилоу; Я, к. 189v: Данийловѣ; Е, к. 238г: Данїїлови

^t И, к. 259v; Е, к. 238г: князю; Я, к. 189v: кн[а]зю

^u И, к. 259v: Володимероу; Я, к. 189v; Е, к. 238г: Володимерю

^v Я, к. 189v; Е, к. 238г: братови

^w И, к. 259v: вѣдающе; Я, к. 189v; Е, к. 238г: даючи

^{x-x} И, к. 259v: ѿобою наю; Я, к. 189v; Е, к. 238г: наю ѿобою

^y И, к. 259v: идѣть; Я, к. 189v; Е, к. 238г: идѣ

^z И, к. 259v: поустиги; Я, к. 189v: пости; Е, к. 238г: пѣсти

^{aa} И, к. 259v: ма

^{ab} И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: brak wyrazu

^{ac} Я, к. 189v; Е, к. 238г: пойдѣ

^{ad} И, к. 259v: в задѣ; Я, к. 189v; Е, к. 238г: во зад[ъ]

^{ae} Е, к. 238г: шны

^{af} И, к. 259v: оувѣдавше; Я, к. 189v: ѿвѣдавши; Е, к. 238г: оувѣдавши

^{ag} И, к. 259v: возвратишаса; Я, к. 189v: возворотишаса; Е, к. 238г: возворотишаса

^{ah} Я, к. 189v: ко; Е, к. 238г: къ

^{ai} Я, к. 189v: Галичу

^{aj} Я, к. 189v: Данийлови; Е, к. 238г: Данїїлови

^{ak} И, к. 259v: снемшоуса; Я, к. 189v: снемшѣса; Е, к. 238г: снемшѣса

⁴⁷⁴ Rzeka Derewiczka (ukr. Деревичка), lewy dopływ Słuczy (SGKP, t. II, s. 6; ЕСЛІГН, s. 49; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 13 na s. 44).

⁴⁷⁵ Obszar, niewątpliwie w opisywanym czasie leśny, w ziemi kijowskiej, niedaleko współczesnej w. Uszycza (Ушица), rej. korosteński obw. żytomierskiego, Ukraina (ЕСЛІГН, s. 174).

съ^a братѡм[ь]^b, | и постиже и оу^c Шюм[ь]ска^d, и повѣстоваста^e с^f ними
 ѡ рѣкоу^g | Вел[ь]ю^{h476}, бѣ бѡⁱ с^j королевичем[ь]^k Алѣѣандрѣ^l, и Глѣбѣ
 Зеремѣевич^m, и инїиⁿ кнази^o болоховѣстїи^{p477}, и оугорѣ^q мнѡж[ь]ство^r. |
Видѣвшю^s же са^t Данилоу^u о^v рѣкоу^w Вел[ь]ю^x с^y королевичемъ^z | и нѣкое
слѡво^{aa} похвал[ь]но^{ab} рекышю^{ac}, егоже Б[ог]ѣ не любитъ^{ad}. | Наутрїа^{ac} же пере-

- ^a И, к. 259v: с; Я, к. 189v; Е, к. 238г: со
^b И, к. 259v; П, к. 273г; Е, к. 238г: братомъ; Я, к. 189v: братом[ь]
^c Я, к. 189v: ѣ
^d И, к. 259v: Шоумьска; Е, к. 238г: Шѣмска
^e Я, к. 189v; Е, к. 238г: повѣсти
^f Е, к. 238г: съ
^g Я, к. 189v: рѣку; Е, к. 238г: рѣкѣ
^h И, к. 259v: Вѣлюю; Я, к. 189v: Велию; Е, к. 238г: Великѣ
ⁱ И, к. 259v; П, к. 273г; Я, к. 189v; Е, к. 238г: бо
^j Е, к. 238г: съ
^k Я, к. 189v; Е, к. 238г: королевичом[ь]
^l И, к. 259v: Ѡлександрѣ; Я, к. 189v: Александрѣ; Е, к. 238г: Алѣѣандрѣ
^m И, к. 259v: Заремиевич[ь]
ⁿ И, к. 259v: инїи; Я, к. 189v; Е, к. 238г: инїи
^o И, к. 259v; Е, к. 238г: кнази; Я, к. 189v: кн[язи]
^p И, к. 259v: болоховѣстїи; Я, к. 189v: болоховстїи; Е, к. 238г: болоховстїи
^q Я, к. 189v: ѣгор[ь]
^r И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: множество; П, к. 273г: мнѡж[ь]ство
^s И, к. 259v: видѣвшю; Я, к. 189v: видѣвшу; Е, к. 238г: Видѣвшѣ
^t Я, к. 189v; Е, к. 238г: brak wygazu
^u Я, к. 189v; Е, к. 238г: Данїїлѣ
^v И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: ѡ
^w Я, к. 189v; Е, к. 238г: рѣкѣ
^x Я, к. 189v; Е, к. 238г: Велїю
^y Е, к. 238г: съ
^z И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: королевичом[ь]
^{aa} И, к. 259v; Я, к. 189v; Е, к. 238г: слово
^{ab} И, к. 259v; Е, к. 238г: похвално
^{ac} И, к. 259v: рекшю; Я, к. 189v; Е, к. 238г: рекшѣ
^{ad} Я, к. 189v: любитъ[ь]; Е, к. 238г: любитъ
^{ae} И, к. 260г: наутрїа; Я, к. 189v: наѣтриа; Е, к. 238г: наоутрїа

Być może sięgał do okolic dzisiejszego m. rej. Czerniachów (Черняхів), położonego 24 km na pn. od Żytomierza. Według Machnowca masz leśny położony na prawym brzegu średniego biegu Słuczcy i na lewym brzegu górnego biegu Teterewa (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 11 na s. 44).

⁴⁷⁶ Ukr. Вілія, lewy dopływ Horynia (SGKP, t. XIII, s. 472; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 15 na s. 44).

⁴⁷⁷ Kniaziowie bołochowscy stanowią nierozwiązany do dziś przedmiot dyskusji naukowej. Istnieje pogląd, że nie byli Rurykowiczami, lecz bojarami (co do ich pochodzenia też nie ma zgodności), którzy zdołali wyswobodzić się spod władzy okolicznych Rurykowiczów lub też chodzi o mianowanych przez Mongołów, posłusznych ich woli, naczelników pewnych wspólnot terytorialnych. Z drugiej strony – m.in. w oparciu o występującą w następnym akapicie wzmiankę

еде^a рѣкоу^b Вел[ъ]ю^c на Шюмескъ^d и поклw|нив[ъ]са^e Б[ог]оу^f и с[ва]т[о]моу^g
Семеоноу^{h478}, исполъчивъⁱ полкы^j своа^k, |^{l-1}иде^m-противоу емоу^m, сирѣч[ъ]ⁿ
на сѣчу^o. Идоущо^p емоу^q по ро|вни, Данилови^r же и Васил[ъ]кови^s съеха-
ти^t бѣ съ^u высокых[ъ]^v горь, и инii^w же бранахъ^x, да быхwm[ъ]^y стали на
го|рах[ъ], бранахъ^z съхода^{aa}. Данилови^{ab} ж[е] рек[ъ]шю^{ac}: «Икоже | писанiе^{ad}

Брат его
Василько

- ^a И, к. 260г: переидеть; Я, к. 189v; Е, к. 238г: перейде
^b Я, к. 189v: рѣку; Е, к. 238г: рѣкѣ
^c Я, к. 189v; Е, к. 238г: Велiю
^d И, к. 260г: Шоумскъ; Я, к. 189v: Шюмскъ; Е, к. 238г: Шѣмскъ
^e И, к. 260г; Е, к. 238г: поклонивса; Я, к. 189v: поклонивса
^f Я, к. 189v: Б[о]гу; Е, к. 238г: Б[о]гѣ
^g Я, к. 189v: с[ва]томѣ; Е, к. 238г: с[ва]томѣ
^h И, к. 260г: Семешноу; Я, к. 189v: Симешнѣ; Е, к. 238г: Счмешнѣ [sic]
ⁱ И, к. 260г; Е, к. 238г: исполчивъ
^j Я, к. 189v; Е, к. 238г: полки
^k И, к. 260г: свое; Я, к. 189v: своа
^{l-1} И, к. 260г: поиде ко Торчевоу оувѣдав же Андрѣи королевичъ исполчивъ полкы свое
^{m-m} Я, к. 189v; Е, к. 238г: противѣ емѣ
ⁿ Я, к. 189v; Е, к. 238г: сирѣчъ
^o Я, к. 189v: сѣчу; Е, к. 238г: сѣчѣ
^p И, к. 260г: идоущоу; Я, к. 189v; Е, к. 238г: идѣщѣ
^q Я, к. 189v: ему; Е, к. 238г: емѣ
^r Я, к. 189v: Данийловѣ; Е, к. 238г: Данiiловѣ
^s И, к. 260г: Василкови; Я, к. 189v: Васил[ъ]ковѣ; Е, к. 238г: Василковѣ
^t Я, к. 189v; Е, к. 238г: соехати
^u И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238г: со
^v И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238г: высокихъ
^w И, к. 260г: инии; Я, к. 189v; Е, к. 238г: иный
^x И, к. 260г: бранахоу; Я, к. 189v: бранахѣ; Е, к. 238г: бранахѣ
^y И, к. 260г: быхомъ; Я, к. 189v; Е, к. 238г: быхом[ъ]
^z И, к. 260г: бранахоу; Я, к. 189v: бранахѣ; Е, к. 238г: бранахѣ
^{aa} И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238г: сохода
^{ab} Я, к. 189v: Данийлови; Е, к. 238г: Данiiлови
^{ac} И, к. 260г: рекшоу; Я, к. 189v: рекшю; Е, к. 238г: рекшѣ
^{ad} И, к. 260г; Я, к. 189v: писание

Kroniki Romanowiczów nazywającą ks. bołochowskich braćmi Michała Wsiewołodowicza i Izjasława Włodzimierzowicza – przyjmuje się ich przynależność do ruskiej przyrodzonej dynastii, różnie zresztą rozpatrując kwestię, do której jej gałęzi należeli (potomkowie Jarosława Ingwarowicza lub Włodzimierza Igorowicza putywelskiego i halickiego lub ogólniej – reprezentanci czernihowskich Olegowiczów). Odnotowywani są jedynie w *Kronice Romanowiczów*. Siedzieli w tzw. ziemi bołochowskiej, położonej na pograniczu ks. kijowskiego, Wołynia i ks. halickiego (ostatnio na ich temat zob.: В. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 99–101; Н. Ф. Котляр, *Болоховская земля*, [w:] ДРСМЭ, s. 77; idem, *Болоховские князья*, [w:] ibidem, s. 77; О. Толочко, В. Ричка, „Князи Болоховьщии”, „Ruthenica”, t. XIII, 2016, s. 83–107). Problem wymaga dalszych studiów.

⁴⁷⁸ Wzmianka ta dała niektórym badaczom asumpt do stwierdzenia, że w Szumsku istniała cerkiew pw. św. Symeona (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 18 na s. 44). Układ

г[лаго]лет[ь]^{a479}. Медлаи^b на бран[ь] страшливоу^c д[у]шю^d имат[ь]^{e480}», – поноудив^f их[ь], оускори^g с^h нимиⁱ на нѣ^j. Васил[ь]кови^k ж[е] идоушю^l | противу^m оугрѡм[ь]ⁿ, а Деманоу^o тысац[ь]комоу^p идоушюу^q и инѣм[ь]^r ^s-полкѡм[ь] мнѡгым[ь]^s ошоую^t. Данил[ь]^u же идаше^v | полкѡм[ь]^w своим[ь]^x посреди^y, великоу^z ж[е] ^{aa}-полкоу бывшоу^{aa} его, оу||строень^{ab} (323г/661) бѡ^{ac} бѣ^{ad}-храбрыми людьми^{ad} и свѣтлым[ь] оружіемъ^{ae}. | Ѡнѣм[ь]^{af}

^a Е, к. 238г: г[лаго]летъ

^b И, к. 260г: мѣдлаи; Я, к. 189v: медла [sic]

^c Я, к. 189v; Е, к. 238г: страшливѡ

^d Я, к. 189v; Е, к. 238г: дѡшѡ

^e Е, к. 238г: иматъ

^f И, к. 260г: поноудивъ; Я, к. 189v: : понѡдив[ь]; Е, к. 238г: понѡдивъ

^g Я, к. 189v: ѡскори

^h Е, к. 238г: съ

ⁱ И, к. 260г: нити

^j Е, к. 238г: на

^k И, к. 260г; Е, к. 238г: Василкови; Я, к. 189v: Васил[ь]ковѣ

^l И, к. 260г: идоушю; Я, к. 189v; Е, к. 238г: идѡшѡ

^m Я, к. 189v: противу; Е, к. 238г: противъ

ⁿ И, к. 260г; Е, к. 238г: оугромъ; Я, к. 189v: ѡгром[ь]

^o И, к. 260г: Дѣм[ь]аню; Я, к. 189v: Демианѡ; Е, к. 238г: Деміанѡ

^p Я, к. 189v: тисацкомѡ; Е, к. 238г: Тысацкомѡ

^q И, к. 260г; П, к. 273г: идоушю; Я, к. 189v: идѡшю; Е, к. 238г: идѡшѡ

^r И, к. 260г: инѣмъ

^{s-s} И, к. 260г: полкомъ многымъ; Я, к. 189v; Е, к. 238v: многымъ полкомъ

^t И, к. 260г: ѡшоую; Я, к. 189v; Е, к. 238v: ѡшѡю

^u Я, к. 189v: Данийл[ь]; Е, к. 238v: Данийль

^v Я, к. 189v: идаше

^w И, к. 260г; П, к. 273г; Е, к. 238v: полкомъ Я, к. 189v: полком[ь]

^x И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238v: своимъ

^y И, к. 260г; Е, к. 238v: посредѣ

^z Я, к. 189v; Е, к. 238v: великѡ

^{aa-aa} И, к. 260г: полкоу бывшоу; Я, к. 189v; Е, к. 238v: бывшѡ полкѡ

^{ab} Я, к. 189v: ѡстроен[ь]

^{ac} И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238v: бо

^{ad-ad} Е, к. 238v: людьми храбрыми

^{ae} И, к. 260г: ѡружьемъ; П, к. 273г: оружием[ь]; Я, к. 189v: ѡрѡжием[ь]; Е, к. 238v: орѡжіемъ

^{af} Е, к. 238v: ѡнѣмъ

wydarzeń pokazuje z kolei, że nie może chodzić o żaden z dni, w których czczono pamięć świętych noszących to imię (zob. *Chronologia polska*, s. 281).

⁴⁷⁹ Według niedawno wyartykułowanego poglądu D. Dąbrowskiego zastosowana przez kronikarza konstrukcja („Данилови же рекшю ѿко же писаніе гл[аго]лет[ь]”) jest świadectwem, choć słabym, posiadania przez Daniela umiejętności czytania (*Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 261).

⁴⁸⁰ Jest to jeden z wykorzystanych przez naszego kronikarza cytatów z *Aleksandreidy* (zob. В. Истринъ, *Александрія*, s. 61, 174).

же видащим[ъ]^a, не хотахъ^b са^c съразити^d с ним[ъ]^e, но кло|нахъса^f на Демана^g и на иные полкы^h. Пріем[ъ]шим[ъ]ⁱ же соколѣм[ъ]^j стрѣльцем[ъ]^k, Битва не стерпѣв[ъ]шим[ъ]^l же людем[ъ]^m, избишаⁿ и разграбиша^o. Деманови^p же сразившоса^q съ^r Сѣдиславом[ъ]^s, | кнасю^t же Данилоу^u захав[ъ]шоу^v въ тыл[ъ] имъ, и х-бодоушим[ъ] а^x. | Деманови^y же мнащоу^z, ꙗко все ратни^{aa} сѣт[ъ]^{ab}, и възбѣгоша^{ac} пред[ъ]^{ad} ним[ъ]^{ae}. Данил[ъ]^{af} же вбодѣ^{ag} копѣ^{ah}⁴⁸¹ свое в^{ai} ратного^{aj}, изломи|в[ъ]шоу^{ak} ж[е] са^{al} копѣю^{am},

^a Я, к. 189v: видащим[ъ]

^b И, к. 260г: хотахоуть; Я, к. 189v: хотахъ; Е, к. 238v: хотахъ

^c «са» dotyczy wyrazu «съразити»

^d И, к. 260г: сразитиса; Я, к. 189v: са соразити

^e Я, к. 189v; Е, к. 238v: ними

^f И, к. 260г: клонахоутса; Я, к. 189v: кланахъса; Е, к. 238v: кланахъса

^g И, к. 260г: Дьмана; Я, к. 189v: Демиана; Е, к. 238v: Демиана

^h Я, к. 189v; Е, к. 238v: полки

ⁱ И, к. 260г: приехавшимъ; Я, к. 189v: прием[ъ]шим[ъ]

^j И, к. 260г: соколомъ; П, к. 273г; Я, к. 189v; Е, к. 238v: соколом[ъ]

^k И, к. 260г: стрѣльцемъ

^l Я, к. 189v: стерпѣвшим[ъ]; Е, к. 238v: стерпѣвшимъ

^m И, к. 260г: людемъ

ⁿ И, к. 260г: ѣ; Я, к. 189v: ꙗ

^o И, к. 260г: роздрашася

^p И, к. 260г: Дьманови; Я, к. 189v: Демианови; Е, к. 238v: Демианови

^q И, к. 260г: сразившоуса; Я, к. 189v: созразившъса; Е, к. 238v: сразившъса

^r И, к. 260г; Я, к. 189v; Е, к. 238v: со

^s И, к. 260г: Соудиславомъ; П, к. 273г: Сѣдиславом[ъ]; Я, к. 190г; Е, к. 238v: Сѣдиславом[ъ]

^t И, к. 260г; Е, к. 238v: кнасю; Я, к. 190г: кн[а]сю

^u И, к. 260г: Данилови; Я, к. 190г: Данийлъ; Е, к. 238v: Данийль

^v И, к. 260г: захавъшоу; Я, к. 190г; Е, к. 238v: захавшъ

^w Е, к. 238v: въ

^{x-x} И, к. 260г: бодоушим[ъ] ѣ; Я, к. 190г: бодѣшим[ъ] ꙗ; Е, к. 238v: бодѣшимъ а

^y И, к. 260г: Дьм[ъ]анови; Я, к. 190г: Демианови; Е, к. 238v: Демианови

^z И, к. 260г: мнащоу; Я, к. 190г: мнашъ; Е, к. 238v: мнашъ

^{aa} И, к. 260г: ратнии; Я, к. 190г; Е, к. 238v: ратный

^{ab} И, к. 260г: соуть; Я, к. 190г: сует[ъ]; Е, к. 238v: сѣтъ

^{ac} И, к. 260г: возбегоша

^{ad} И, к. 260г: пред

^{ae} И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: нимъ

^{af} Я, к. 190г: Данийл[ъ]; Е, к. 238v: Данийль

^{ag} И, к. 260г: вободѣ

^{ah} И, к. 260г: копье; Я, к. 190г: копие; Е, к. 238v: копѣ

^{ai} Е, к. 238v: въ

^{aj} И, к. 260г: ратного; Я, к. 190г; Е, к. 238v: ратнаго

^{ak} И, к. 260г: изломившоу; Я, к. 190г; Е, к. 238v: изломившъ

^{al} Я, к. 190г: са

^{am} И, к. 260г: копью; Я, к. 190г: копию; Е, к. 238v: копѣю

⁴⁸¹ Chodzi raczej o kopię, a nie inny rodzaj broni drzewcowej (zob. przyp. 371 na s. 123).

и обнажи^a меч[ъ]^b свои. ^cПозрѣв[ъ] же^c сѣм[о]^d и сѣм[о]^e | и видѣ^f стагъ^g Васил[ъ]ковъ^h стоащеⁱ и добръ бороушь^j, и | оугры^k гонащю^l, ѡбнаживъ^m меч[ъ]ⁿ свой, идоущю^o емоу^p брату^q, | на помощь^r. Мнѡгыа^s ж[е] ѡзвы^t, и инии^u же ѡт[ъ] меча его оу|мроша^v. ^wСнем[ъ] же са^w с^x Мирославѡм[ъ]^y и видѣвъ^z, ѡко оугре^{aa} | събираютса^{ab}, и ехаста на нѣ^{ac} два. Ѱнѣм[ъ]^{ad} же не тръ|пѣвшим[ъ]^{ae}, поскочиша^{af}, другым[ъ]^{ag} же прѣхав[ъ]шим[ъ]^{ah} и сърази|вшимса^{ai}, и тии^{aj} не сътрѣпѣша^{ak}, гонащима^{al} же и|ма, разлоучистаса^{am}.

^a И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: ѡбнажи

^b Е, к. 238v: мечъ

^{c-c} Я, к. 190г; Е, к. 238v: позрѣвше

^d И, к. 260г: семь

^e И, к. 260г: сѣмь; Е, к. 238v: ѡвамо

^f И, к. 260г: види; Е, к. 238v: Видѣв

^g Я, к. 190г: стагъ

^h И, к. 260г; Е, к. 238v: Василковъ; Я, к. 190г: Васил[ъ]ков[ъ]

ⁱ И, к. 260г: стоаще; П, к. 273v: стоаще; Я, к. 189 : стоаще; Е, к. 238v: стоащъ

^j И, к. 260г: борюшь; Я, к. 190г; Е, к. 238v: борющъ

^k Я, к. 190г: ѡгры

^l И, к. 260г: гонащю; Я, к. 190г: гонащю; Е, к. 238v: гонащъ

^m И, к. 260г: ѡбнаживъ; П, к. 273v: ѡбанживъ; Я, к. 190г: ѡбнажив[ъ]; Е, к. 238v: ѡбнажи

ⁿ И, к. 260г: мѣчь; Я, к. 190г; Е, к. 238v: мечъ

^o И, к. 260г: идоущю; Я, к. 190г; Е, к. 238v: идѣщѡ

^p Я, к. 190г: ему; Е, к. 238v: емѡ

^q И, к. 260г: братоу; Е, к. 238v: братѡ

^r Я, к. 190г: помощь; Е, к. 238v: помочъ

^s И, к. 260г: многы; Я, к. 190г: многиа; Е, к. 238v: многіа

^t Я, к. 190г; Е, к. 238v: ѡзвы

^u И, к. 260г: инии; Я, к. 190г; Е, к. 238v: иный

^v Я, к. 190г: ѡмираша; Е, к. 238v: оумираша

^{w-w} И, к. 260г: снемшеса; Я, к. 190г: Снем[ъ] же са

^x Е, к. 238v: съ

^y И, к. 260г; Я, к. 190г: Мирославѡм[ъ]; Е, к. 238v: Мирославѡмь; П, к. 273v: Мирославѡм[ъ]

^z И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: видѣвъ

^{aa} И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: ѡгре

^{ab} И, к. 260г: сбираютса; Я, к. 190г: собирают[ъ]са; Е, к. 238v: собираютса

^{ac} Е, к. 238v: на

^{ad} И, к. 260гv: ѡнем

^{ae} И, к. 260г: стѣрпѣвшим[ъ]; Я, к. 190г; Е, к. 238v: стерпѣвшимь

^{af} И, к. 260г: оскочиша

^{ag} И, к. 260г: другим; П, к. 273v: дрѡгим[ъ]; Я, к. 190г; Е, к. 238v: дрѡгимь

^{ah} И, к. 260г; Я, к. 190г: приехавшимь; Е, к. 238v: прѣхавшим[ъ]

^{ai} Я, к. 190г: соразившим[ъ]са; Е, к. 238v: съразившимьса

^{aj} Я, к. 190г; Е, к. 238v: тѣи

^{ak} И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: стерпѣша

^{al} И, к. 260г: гонащимь; Я, к. 190г: гонащима

^{am} Я, к. 190г: разлѡчистаса; Е, к. 238v: разлѡчшаса

Потѡм[ъ]^a же видѣвъ^b брата добръ | борюшѣ^c, и соулицѣ^{d482} его крѡвѡви^e
сѣщи^f, и ѡсчѣпи|щю^g иссѣченоу^h ѡт[ъ] оударен[ъ]ⁱ мечевогⁱ. ^k-И паки^{k-k}
ж[е] Глѣбъ^l | Зеремѣичь, събравъ^m оугрыⁿ, прїеха^o на стагъ^p Васил[ъ]ковъ^q. сбираютс[я]
| Данилови^r ж[е] прїехав[ъ]шю^s к ним[ъ] и поноужающю^t их[ъ], и ни|кого^u
не ^vвидѣ въ них[ъ]^v воиника, но отроки^w, дрѣжаща^x | конѣ. ѡнѣм[ъ]^y же
познавшим[ъ] имъ^z и хотащим[ъ]^{aa} мечи^{ab} | посѣщи^{ac} кон[ъ] его, м[и]л[о]сти-
вому^{ad} ж[е] Б[о]г[о]у^{ae} без^{af} азвы^{ag} изнес[ъ]шю^{ah} ег[о]^{ai} | из ратных[ъ], ѡкоже

^a Я, к. 190г; Е, к. 238v: потом[ъ]

^b И, к. 260г: видивъ; Я, к. 190г; Е, к. 238v: видѣвъ

^c И, к. 260г; Е, к. 238v: борюшася; Я, к. 190г: борюшю

^d Я, к. 190г; Е, к. 238v: сѣлицѣ

^e И, к. 260г: кровавѣ; Я, к. 190г; Е, к. 238v: крѡвѡ

^f И, к. 260г: соущи; Я, к. 190г: сущи; Е, к. 238v: сѣщи

^g И, к. 260г: ѡсчѣпишю; Я, к. 190г: ѡщипишѣ; Е, к. 238v: ѡщепишѣ

^h И, к. 260г: иссѣченоу; Я, к. 190г; Е, к. 238v: изсѣченѣ

ⁱ И, к. 260г: даренѣя; Я, к. 190г: ударенѣя; Е, к. 238v: оударенѣя

^j И, к. 260г: мечевог

^{k-k} И, к. 260г: Въ лѣт[о] ѡ ѣс ѣр м; Я, к. 190г; Е, к. 238v: и паки

^l И, к. 260г; Я, к. 190г; Е, к. 238v: Глѣбъ

^m И, к. 260г; Е, к. 238v: собравъ; Я, к. 190г: собрав[ъ]

ⁿ Я, к. 190г: ѣгры

^o И, к. 260г: приѣха; Я, к. 190г: приѣха

^p И, к. 260г; Е, к. 238v: стагъ; Я, к. 190г: стаг[ъ]

^q И, к. 260г: Василковъ; Я, к. 190г; Е, к. 238v: Васил[ъ]ковъ

^r Я, к. 190г: Данилови; Е, к. 238v: Данилови

^s И, к. 260г: приѣхавши; Я, к. 190г: приѣхавшѣ; Е, к. 238v: приѣхавшѣ

^t И, к. 260v: поноужающю; Я, к. 190г: поноужающю; Е, к. 238v: понѣжающѣ

^u Е, к. 238v: нѣкого

^{v-v} И, к. 260v: вѣдѣ въ нихъ; Я, к. 190г: видѣ въ них[ъ]; Е, к. 238v: въ нихъ не видѣ

^w И, к. 260v: ѡтроки; Я, к. 190г; Е, к. 238v: ѡтроки

^x И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 238v: держаща

^y И, к. 260v: ѡнем

^z И, к. 260v: и

^{aa} Я, к. 190г: хотащим[ъ]

^{ab} Я, к. 190г; Е, к. 238v: brak wyrazu

^{ac} И, к. 260v: посѣчи

^{ad} И, к. 260v: м[и]л[о]ст[и]вому; Я, к. 190г: мил[о]стивому; Е, к. 238v: м[и]л[о]стивомѣ

^{ae} Я, к. 190г; Е, к. 238v: Б[о]г[у]

^{af} И, к. 260v: безъ

^{ag} И, к. 260v; Я, к. 190г: ѡзвы

^{ah} И, к. 260v: изнесъшю; Я, к. 190г: ѡт[ъ]несшю; Е, к. 238v: ѡт[ъ]несшѣ

^{ai} И, к. 260v: и

⁴⁸² Jest to pierwsze wzmiankowanie w naszym źródle tej broni drzewcowej. Co do jej występowania na Rusi zob. poglądy A. Kirpicznikowa. Ten zasłużony bronioznawca uznał, że sulica była przeznaczona do miotania (A. Н. Кирпичников, *Древнерусское оружие*, т. II, s. 23–25; idem, *Сулица*, [w:] ДРСМЭ, s. 799). Kontekst, w jakim została wspomniana w tym

wt[ъ] кон[ъ]ца^a встроты мечевые^b шерсти^c | претат[ъ]^d бывши^e на стегнѣ
 кона^f его^g. Пріѣхав[ъ]^h же | кⁱ ним[ъ], ^jпоноуживаше свое^j ехати на на^k,
 Васил[ъ]ковъ^l || (323v/662) ^{m-m} полкъⁿ гнал[ъ]^o бѣ^p оугры^q до становъ^r,
 и стаги^s королевича | пвд[ъ]тали^t бѣхж^u. Дроузій^v же ^wмнози оугре^w бе-
 жаще^x али^y | в^z Галичи^{aa} становишас[а]^{ab}. Стоащим[ъ]^{ac} же сим[ъ]^{ad} на горѣ
 и сим[ъ]^{ae} | на^{af} оудоль^{ag}, Данилови^{ah} ж[е] и Васил[ъ]кови^{ai} поноужающима^{aj} |

^a И, к. 260v; Е, к. 238v: конца

^b Я, к. 190г; Е, к. 238v: мечовое

^c Я, к. 190г; Е, к. 238v: шерсти

^d Я, к. 190г: претатѣ

^e Е, к. 238v: бывшей

^f Я, к. 190г: кона

^g Е, к. 238v: егв

^h И, к. 260v: приѣхавъ; Я, к. 190г: приехав; Е, к. 239г: приехавъ

ⁱ Е, к. 239г: къ

^{j-j} И, к. 260v: поноужаше свое (obca ręka dorisała *you*); Я, к. 190г: понѣживаше свое;
 Е, к. 239г: понѣживаше своих[ъ]

^k И, к. 260v: нѣ; Я, к. 190г: на

^l И, к. 260v; Е, к. 239г: Василковъ; Я, к. 190г: Васил[ъ]ков[ъ]

^{m-m} Я, к. 190г; Е, к. 239г: бѣ

ⁿ И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 239г: полкъ

^o И, к. 260v: гнаше; Я, к. 190г; Е, к. 239г: гна

^p И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 239г: brak wугazu

^q Я, к. 190г: ѡгры; Е, к. 239г: оугровъ

^r И, к. 260v; Е, к. 239г: становъ; Я, к. 190г: станов[ъ]

^s И, к. 260v: стагъ; П, к. 273v: стагы; Я, к. 190г: стаги

^t И, к. 260v: подѣтали; Я, к. 190г: подѣтали; Е, к. 239г: подѣтали

^u И, к. 260v: бѣхоу; Я, к. 190г: бѣхж; Е, к. 239г: бѣхж

^v И, к. 260v: дроузии; Я, к. 190г: дрѣзий; Е, к. 239г: дрѣзий

^{w-w} И, к. 260v: мнози оугре; Я, к. 190г: ѡгре много; Е, к. 239г: оугре много

^x И, к. 260v: бѣжаща; Я, к. 190г; Е, к. 239г: бѣжаще

^y И, к. 260v: вли

^z И, к. 260v: во; Е, к. 239г: въ

^{aa} И, к. 260v: Галичь; Я, к. 190г; Е, к. 239г: Галичь

^{ab} Я, к. 190г: становишас[а]

^{ac} И, к. 260v: стоащим; Е, к. 239г: стоащим[ъ]

^{ad} И, к. 260v: симъ; Я, к. 190г: им[ъ]; Е, к. 239г: имъ

^{ae} Я, к. 190г; Е, к. 239г: силна

^{af} Я, к. 190г; Е, к. 239г: brak wугazów

^{ag} И, к. 260v; Е, к. 239г: оудоль; Я, к. 190г: ѡдол[ъ]

^{ah} Я, к. 190г: Данийлови; Е, к. 239г: Данійлови

^{ai} И, к. 260v; Е, к. 239г: Василкови; Я, к. 190г: Васил[ъ]ковѣ

^{aj} Я, к. 190г: понѣжающе; Е, к. 239г: понѣждающе

miejscu, jednoznacznie przeczy pogładowi rosyjskiego badacza. Kronikarz najwyraźniej użył terminu „соулица” jako synonimu kopii. Możemy to wyjaśnić na co najmniej dwa sposoby. Albo nie znał się on na terminologii bojowej, albo używano tych pojęć zamiennie, nie przykładając wagi do precyzji terminologicznej.

людіи^a своих[ъ] съехати^b на на^c. Б[ог]оу^d же тако изволив[ъ]шю^e | за грѣхы^f,
наворотиса^g дружина^h Даниловаⁱ на бѣгъ. | Онѣм[ъ] же не смѣвшим[ъ]
гонити, и не быс[тъ] пакости в^k полкох[ъ] | Даниловых[ъ]^l, развѣ тѣх[ъ]
оубіенных[ъ]^m патиⁿ. Данилови^o ж[е] | наутріа^p събравшюса^q, не вѣдаше
о^r братѣ, ^{s-s}съ кым[ъ]^s где^t ес[тъ]. | Королевич[ъ] же обратиса^u в^v Галич[ъ]^w,
зане бѣ оураз[ъ]^x великъ^y | въ^z полкох[ъ] его, иніи^{aa} же оугре^{ab} бежаша^{ac} оли^{ad}
в^{ae} Галичи | становишас[а]^{af}. И быс[тъ] бран[ъ] велика въ^{ag} ^{ah-ah}д[ъ]нь
той^{ah}, тѣх[ъ] бѣ^{ai} пад[ъ]ших[ъ]^{aj} мно҃го^{ak} оугорѣ^{al}, а Даниловых[ъ]^{am} мало

Сборъ

- ^a И, к. 260v; Я, к. 190г: людии
^b И, к. 260v: соѣхати; Я, к. 190г; Е, к. 239г: соехати
^c И, к. 260v: нѣ; Я, к. 190г: на
^d Я, к. 190г; Е, к. 239г: Б[о]гѣ
^e И, к. 260v: изволившю; Я, к. 190г; Е, к. 239г: изволившѣ
^f Я, к. 190г; Е, к. 239г: грѣхи
^g Я, к. 190г: наворотиса; Е, к. 239г: наворотишаса
^h Я, к. 190г; Е, к. 239г: дружина
ⁱ Я, к. 190г: Даниилова; Е, к. 239г: Даниїлова
^j И, к. 260v: внем
^k И, к. 260v: во; Е, к. 239г: въ
^l Я, к. 190г: Даниїловых[ъ]; Е, к. 239г: Даниїловых[ъ]
^m И, к. 260v: оубіенных[ъ]; Я, к. 190г: убиенных[ъ]
ⁿ И, к. 260v: пати
^o Я, к. 190г: Даниїловы; Е, к. 239г: Даниїлѣ
^p И, к. 260v: наоутреа; Я, к. 190г: наутриа; Е, к. 239г: наоутрѣа
^q И, к. 260v: собравшюса; Я, к. 190г: собравшѣса; Е, к. 239г: собравшѣса
^r И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 239г: w
^{s-s} И, к. 260v: с кимъ; Я, к. 190г; Е, к. 239г: своем[ъ]
^t И, к. 260v: кдѣ
^u И, к. 260v; Е, к. 239г: вбратиса; Я, к. 190г: вбратиса
^v Е, к. 239г: въ
^w Я, к. 190г; Е, к. 239г: Галичъ
^x Я, к. 190г: ѣраз[ъ]
^y И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 239г: великъ
^z И, к. 260v; Я, к. 190г: в
^{aa} И, к. 260v: инѣи; Я, к. 190г; Е, к. 239г: иный
^{ab} И, к. 260v: оугрѣ; Я, к. 190г: ѣгры; Е, к. 239г: оугры
^{ac} И, к. 260v: бѣжаша
^{ad} И, к. 260v: вли; Я, к. 190г; Е, к. 239г: влини
^{ae} Е, к. 239г: въ
^{af} Я, к. 190г: становишаса; Е, к. 239г: становиша
^{ag} И, к. 260v: во; Я, к. 190г: в
^{ah-ah} И, к. 260v: д[ъ]нь тѣ; Я, к. 190г; Е, к. 239г: тот день
^{ai} Я, к. 190г; Е, к. 239г: бо
^{aj} И, к. 260v: падшихъ
^{ak} И, к. 260v; Я, к. 190г; Е, к. 239г: мно҃го
^{al} Я, к. 190г: ѣгор[ъ]
^{am} Я, к. 190г: Даниїловых[ъ]; Е, к. 239г: Даниїловых[ъ]

боарь^a, их[ъ]же^b име|на се быша: Ратислав^c Юрьевич[ъ]^{d483}, Мвуси^{e484}, Степань^{f485} | брат[ъ] его^{g486}, Юрей Йневич[ъ]^{h487}. Потом[ъ]ⁱ же Данил[ъ]^j оувѣдав^k | брата своего въ^l з[ъ]дравїи^m, не престашеⁿ строа^o на нѣ^p | рат[ъ]. Бѣ бѡ^q и Торцескіи^{r488} въ^s сѣботу^t Великоую^{u489}. Потом[ъ]^v | присла

^a Я, к. 190г: боар[ъ]

^b И, к. 260v: ихже

^c И, к. 260v: Ратиславъ; Я, к. 190г; Е, к. 239г: Ростислав[ъ]

^d Е, к. 239г: Гѣргевичъ

^e И, к. 260v: Моиси; П, к. 274г: Мвусей; Я, к. 190v; Е, к. 239г: Мойсей

^f И, к. 260v: Степанъ; Я, к. 190v: Стефан[ъ]; Е, к. 239г: Стефанъ

^g Е, к. 239г: егѡ

^h И, к. 260v; Е, к. 239г: Йневичъ

ⁱ И, к. 260v: Потом; Я, к. 190v: Потом[ъ]; Е, к. 239г: потом[ъ]

^j Я, к. 190v: Данил[ъ]; Е, к. 239г: Данїиль

^k И, к. 260v: оувѣдавъ; Я, к. 190v: ѡвѣдал[ъ]; Е, к. 239г: оувѣдалъ

^l И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: во

^m И, к. 260v: здравїи; Я, к. 190v: здравии; Е, к. 239г: здравїи

ⁿ И, к. 260v: престаашеть; Я, к. 190v: престааше; Е, к. 239г: престааше

^o И, к. 260v; Е, к. 239г: строа; Я, к. 190v: строа

^p Я, к. 190v: на; Е, к. 239г: на

^q И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: бо

^r И, к. 260v: Торцьвьскїи; Я, к. 190v: Торческий; Е, к. 239г: Торцескіи

^s И, к. 260v: в; Я, к. 190v: во

^t И, к. 260v: соуботу; Я, к. 190v; Е, к. 239г: сѣботѡ

^u Я, к. 190v; Е, к. 239г: великѡ

^v Е, к. 239г: потомъ

⁴⁸³ Bojar Daniela Romanowicza. Wzmiankowany tylko w tym miejscu jako jedna z pięciu ważniejszych ofiar bitwy pod Szumskiem-Torczewem (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 234–235).

⁴⁸⁴ Moisiej (Mojżesz), kolejny bojar Daniela poległy w opisywanej bitwie. Wzmiankowany tylko z tej okazji (zob. ibidem, s. 221–222).

⁴⁸⁵ Bojar Daniela wzmiankowany tylko raz, jako jedna z ważniejszych ofiar opisywanej bitwy (zob. ibidem, s. 241–242). Zdaniem D. Dąbrowskiego wcale nie brat Moisieja (zob. przyp. nast.).

⁴⁸⁶ Wbrew jednoznacznej informacji *Kroniki halicko-wołyńskiej*, że w bitwie poległo pięciu ważniejszych/godnych odnotowania członków drużyny Daniela, niektórzy badacze wymieniają czterech, traktując Stepana jako brata Moisieja (*Галицько-Волынская летопись*, s. 227; A. Jusupović, *Elity*, s. 222, 242). Tymczasem według wszelkiego prawdopodobieństwa mamy do czynienia z N., bratem Stefana, wzmiankowanym tylko raz w omawianym miejscu źródła. Chochlik drukarski spowodował, że u D. Dąbrowskiego wystąpił on jako N., brat Moisieja (*Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 310).

⁴⁸⁷ Bojar Daniela, wzmiankowany tylko raz, jako poległy w bitwie pod Szumskiem-Torczewem (A. Jusupović, *Elity*, s. 184).

⁴⁸⁸ Identyfikuje się Torczew z grodziskiem we współczesnej w. Stary Tاراž (ob. Старий Тараж, rej. krzemieniecki obw. tarnopolskiego, Ukraina), zob.: *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 19 na s. 44; С. Терський, „*Батюева дорога*”, s. 128.

⁴⁸⁹ Wielka Sobota wypadła w 1233 r., o który chodzi, 2 IV (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 347, 381; *Chronologia polska*, s. 322; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 177: omyłkowo 3 IV). Data ta jest osią opisywanych wydarzeń. Bitwa pod Szumskiem-Torczewem rozegrała się tuż przed nią, zaś następne wydarzenia – tej samej wiosny.

Алеѣандръ^a къ^b братоу^c Данилоу^d и Васил[ь]коу^e: «Не | лѣпо^f ми ес[ть] | Посол[ь]ство быти проче^g ваю». Она^h ж[е]ⁱ пріаста^j его^k съ^l любовію^m. | Травѣ ж[е]ⁿ бывши⁴⁹⁰, Даниль^o поиде съ^p братом[ь]^q и съ^r Алеѣан[ь]дром[ь]^s | к[ь]^t Плѣнскоу⁴⁹¹ и пришед[ь]^v, взя^w и пвд[ь]^x Арѣбоузовичи⁴⁹² и | великъ^z плѣн[ь] пріа^{aa}, и обратиса^{ab} въ^{ac} Волдимерь^{ad}. ae-ac **Королевич[ь]**^{af} же^{ag}

- ^a И, к. 260v: Шлекандръ; Я, к. 190v: Александеръ; Е, к. 239г: Алеѣандеръ
^b И, к. 260v; Я, к. 190v; Е: ко
^c Я, к. 190v: брату; Е, к. 239г: братѣ
^d Я, к. 190v: Данийлу; Е, к. 239г: Данійлѣ
^e И, к. 260v: Василкоу; Я, к. 190v: Васил[ь]ку; Е, к. 239г: Василѣ
^f Я, к. 190v; Е, к. 239г: полѣпо
^g И, к. 260v: кромѣ
^h И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: она
ⁱ Е, к. 239г: жѣ
^j И, к. 260v: приаста; Я, к. 190v: приаста; Е, к. 239г: пріаста
^k И, к. 260v: и
^l И, к. 260v: с; Я, к. 190v; Е, к. 239г: со
^m И, к. 260v: любовію; Я, к. 190v: любовію
ⁿ Е, к. 239г: жѣ
^o Я, к. 190v: Данийл[ь]; Е, к. 239г: Данійль
^p И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: со
^q И, к. 260v; Е, к. 239г: братомѣ
^r И, к. 260v: со; Я, к. 190v; Е, к. 239г: brak wygazów
^s И, к. 260v: Шлекандромъ; Я, к. 190v: Алексан[ь]дром[ь]; Е, к. 239г: Алеѣандром[ь]
^t И, к. 260v: brak wygazu; Я, к. 190v: к
^u Я, к. 190v: Плѣнску; Е, к. 239г: Плѣнскѣ
^v Я, к. 190v; Е, к. 239г: пришед[ь]ше
^w Я, к. 190v: взя
^x И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: подѣ
^y И, к. 260v: Арѣбоузовичи; Я, к. 190v: Ирбузовичами; Е, к. 239г: Ирбѣзовичами
^z И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: великъ
^{aa} И, к. 260v: приа; Я, к. 190v: приа
^{ab} И, к. 260v; Е, к. 239г: вбратиса; Я, к. 190v: вбратиса
^{ac} И, к. 260v: во; Я, к. 190v: в
^{ad} И, к. 260v: Володимѣръ; Я, к. 190v; Е, к. 239г: Володимерь
ae-ac Въ лѣтѣ ҃҃҃҃ ма
^{af} Я, к. 190v: королевичу; Е, к. 239г: королевичѣ
^{ag} Е, к. 239г: жѣ

⁴⁹⁰ M. Hruszewski użył ze znakiem zapytania datował za pomocą zwrotu o pojawieniu się traw na maj, a ogólniej na wiosnę 1233 r. (*Хронологія подій*, s. 347, 381). D. Dąbrowski użył formuły kwiecień lub maj 1233 r. (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 178).

⁴⁹¹ Gród w ziemi halickiej zidentyfikowany z kompleksem znajdującym się we w. Пліснесько, rej. brodowski obw. lwowskiego, Ukraina (zob.: ЕСЛГН, s. 102; Н.Ф. Котляр, *Плеснеск*, [w:] ДРСМЭ, s. 618–619).

⁴⁹² Patronimik zbiorowy pochodzący od imienia „Арѣбуз[ь]”. Najpewniej bojarski klan halicki posiadający Plisniesk, opozycyjnie nastawiony wobec Romanowiczów (A. Jusupović, *Elity*, s. 112–113).

и Сждиславъ^a выведе^b Діаниша^{c493} на Данила^d. Данил[ъ]^e | же^f еха^g h-къ Кіевоу^h и приведе полов[ъ]циⁱ и Изаслава^{j494} про|тивоу^k им[ъ]^l. И съ^m Изаславѡм[ъ]ⁿ вѣдиса^o оу^p бож[ъ]ницю^{q495}, и с^r Во|лѡдимерѡм[ъ]^s прїидоста^t противоу^u Данишоу^v. Изаслав[ъ]^w же | леть^x сътвори^y, велѣ воевати землю Даниловоу^z, || (324г/663) и възаша^{aa} Тихомль, и възвратишас[а]^{ab},

^a И, к. 260v: Соудиславъ; Я, к. 190v: Судиславѣ; Е, к. 239г: Сѣдиславѣ

^b Я, к. 190v: вышедши; Е, к. 239г: вышедшимъ

^c И, к. 260v: Дѣаниша; Я, к. 190v: Дианиша; Е, к. 239г: Дианѣша

^d Я, к. 190v: Данийла; Е, к. 239г: Данїйла

^e Я, к. 190v: Данийл[ъ]; Е, к. 239г: Данїйль

^f Е, к. 239г: brak wyrazu

^g И, к. 260v: ѣха

^{h-h} И, к. 260v: Кыевоу; Я, к. 190v; Е, к. 239г: ко Киевѣ

ⁱ И, к. 260v: половци; Я, к. 190v: половцы; Е, к. 239г: половцы

^j Я, к. 190v: Изаслава; Е, к. 239г: Изаслава

^k Я, к. 190v; Е, к. 239г: противѣ

^l И, к. 260v; Е, к. 239г: имъ

^m И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: со

ⁿ И, к. 260v; П, к. 274г; Е, к. 239г: Изаславом[ъ]; Я, к. 190v: Изаславом[ъ]

^o И, к. 260v; Е, к. 239г: водиса; Я, к. 190v: водиса

^p Я, к. 190v: ѣ; Е, к. 239г: въ

^q И, к. 260v: бжницю; Я, к. 190v; Е, к. 239г: божницю

^r И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: со

^s И, к. 260v; Я, к. 190v; Е, к. 239г: Володимером[ъ]

^t И, к. 260v: придоста; Я, к. 190v: придоша; Е, к. 239г: прїидоша

^u Я, к. 190v; Е, к. 239г: противѣ

^v И, к. 260v: Данишоу; Я, к. 190v: Данишу; Е, к. 239г: Дианишѣ

^w Я, к. 190v: Изаслав

^x И, к. 260v: леть

^y И, к. 260v: створи; Я, к. 190v; Е, к. 239г: сотвори

^z Я, к. 190v: Данийловѣ; Е, к. 239г: Данїйловѣ

^{aa} И, к. 261г; Е, к. 239г: възаша; Я, к. 190v: възаша

^{ab} И, к. 261г: възвратишася; Я, к. 190v: възвортишася; Е, к. 239г: възвортишася

⁴⁹³ Co do identyfikacji tego dostojnika zob. M. Font, *Árpád-házi királyok*, s. 223. W obszernym wywodzie D. Dąbrowski starał się wykazać, że wyprawa Andrzeja i Dionizego odbyła się latem (najpewniej w sierpniu) 1233 r. Tam też dodatkowe uwagi na temat tożsamości węgierskiego możnego (idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 442 na s. 178–179).

⁴⁹⁴ Chodzi tu według wysokiego prawdopodobieństwa o Izjasława Włodzimierzowicza (zob. przyp. 93 na s. 26), syna Włodzimierza Igoriewicza – zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 178: w oparciu o poglądy M. Kotljaru (*Загадковий Изяслав*, s. 100) i M. Dimnika (*Russian Princes and their Identities in the First Half of the Thirteenth Century*, MS, t. XL, 1978, s. 170–171).

⁴⁹⁵ Chodzi niewątpliwie o zawarcie oficjalnego, potwierdzonego porozumienia, które w okresie domongolskim przybierało na Rusi według ustaleń P. Stefanowicza różne formy, w tym porządziejście do cerkwi (*Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси*, СПб, т. V, 2004, s. 105–106).

остав[ъ]шюса^a | Волдимерю^b съ^c Данилѡм[ъ]^d и Котаневи^e одномуоу^f.
 О^g, лєсть | сла^h ес[тъ], ^ч-ѡкоже Омиръⁱ⁴⁹⁶ пишєт[ъ]^j, «до вбличєн[ъ]^k Шмирь^k
^lслад[ъ]ка ес[тъ]^l, ^m-вбличєна ж[є]^m, ⁿ-сла ес[тъ]ⁿ, кто в неи^o ходит[ъ]^p,
 конецъ^q солъ^r прїимєт[ъ]^s. ^tО слѣе | сла сло^t ес[тъ]!-^u» Шт[ъ]тоуда^v
 ж[є] идоша къ^w Перемилю^x Андрѣй ко|ролевич[ъ], Данишь^y
 и оугре^z, бишас[А]^{aa} в^{ab} мость^{ac497} съ^{ad} Волдимерѡм[ъ]^{ae} | и Данилѡм[ъ]^{af}, битва

- ^a И, к. 261r: вставъшоуса; Я, к. 190v: вставашѣса; Е, к. 239v: вставашѣса
^b И, к. 261r: Володимероу; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Володимерѣ
^c И, к. 261r: с; Я, к. 190v; Е, к. 239v: со
^d И, к. 261r: Даниломъ; Я, к. 190v: Данийлом[ъ]; Е, к. 239v: Даниїломъ
^e Я, к. 190v: Котаневи; Е, к. 239v: Костаневи
^f И, к. 261r: вдиномуу; Я, к. 190v: единому; Е, к. 239v: единомѣ
^g И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: влє
^h И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: зла
ⁱ И, к. 261r: Шмирь; Я, к. 190v: Гомер[ъ]; Е, к. 239v: Гомерѣ
^j Е, к. 239v: пишєть
^k И, к. 261r: вбличѣна же; Я, к. 190v: вбличєниа; Е, к. 239v: вбличєнїа
^{l-l} И, к. 261r: brak wyrazów
^{m-m} И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: brak wyrazów
ⁿ⁻ⁿ И, к. 261r: зла єсть; Я, к. 190v; Е, к. 239v: brak wyrazów
^o И, к. 261r: нѣи
^p Е, к. 239v: ходитъ
^q Е, к. 239v: конецъ
^r И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: золь
^s И, к. 261r; Я, к. 190v: приимєть; Е, к. 239v: прїимєть
^{t-t} И, к. 261r: в злѣє зла зла; Я, к. 190v: в зѣлѡ злѣє злѡ злаго злос[тъ]; Е, к. 239v: о сѣло
 слѣ злого зло
^{u-u} П, к. 274r: brak wyrazów
^v Я, к. 190v; Е, к. 239v: шт[ъ]тѡда
^w И, к. 261r; Я, к. 190v: ко
^x Я, к. 190v; Е, к. 239v: Перемышлю
^y И, к. 261r: Дыѡнишь; Е, к. 239v: Дїанишь
^z Я, к. 190v: ѣгре
^{aa} Я, к. 190v: бишася
^{ab} П, к. 274r: о
^{ac} И, к. 261r; П, к. 274r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: мость
^{ad} И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: со
^{ae} И, к. 261r: Володимѣромъ; П, к. 274r: Волдимером[ъ]; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Воло-
 димеромъ
^{af} И, к. 261r: Даниломъ; Я, к. 190v: Данийлом[ъ]; Е, к. 239v: Даниїломъ

⁴⁹⁶ Odrębny, rzetelny i aktualny do dziś artykuł problemowi pojawienia się w *Kronice halicko-wołyńskiej* odwołania do Homera poświęcił B. Barwinski'kyj. Ukraiński autor stwierdził, że prawdopodobnie kronikarz zacytował jakiś drobny utwór (najpewniej epigramat) przypisywany w bizantyńskim kręgu kulturowym Homerowi, w rzeczywistości jego dziełem nie będący (*Гомер в Галицькій літописи*, ЗНТШ, т. СХVІІ–СХVІІІ, 1914, s. 55–63). Por.: A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 102–103; A. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 131.

⁴⁹⁷ Jedno z trzech wzmiankowań mostów Rusi halicko-wołyńskiej w naszym źródle (zob. przyp. 419 na s. 145).

и вт[ъ]бишас[А]^a им[ъ], оугре^b ж[е] вортишас[А]^c къ^d Галич[ю]^e и | поро-
кы^{f498} пометаша. Вълодимер[ъ]^g же и Данил[ъ]^h поидоста по них[ъ]. |
Васил[ъ]коⁱ ж[е] и Алєѣандръ^j прїиде^k къ^l брату^m и снашас[А]ⁿ в^o Боуж[ъ]ска^p.
| Волдимер[ъ]^q же, и ^rКотан[ъ], и Изаславъ^r вьротишас[А]^s. ^vВ то ж[е]^t
Глѣб остѣпае врѣ|ма^{u-v} вт[ъ]стѣпи^w Глѣбъ^x Зеремѣевич[ъ] вт[ъ] королевича къ^y Дани|лови^z.

^a И, к. 261г: вт[ъ]бивъшиса; Я, к. 190v: вт[ъ]бишася

^b Я, к. 190v: ѡгре

^c Я, к. 190v: вортишася

^d И, к. 261г: к; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ко

^e Е, к. 239v: Галичѣ

^f Я, к. 190v; Е, к. 239v: пороки

^g И, к. 261г: Володимѣрь; П, к. 274г: Вълдимер[ъ]; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Володимеръ

^h И, к. 261г; Я, к. 190v: Данийл[ъ]; Е, к. 239v: Данїйлъ

ⁱ И, к. 261г; Е, к. 239v: Василко

^j И, к. 261г: Влєксандръ; Я, к. 190v: Александер[ъ]; Е, к. 239v: Алєѣандръ

^k И, к. 261г: приде; Я, к. 190v: прїиде

^l И, к. 261г; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ко

^m И, к. 261г: братоу; Я, к. 190v; Е, к. 239v: братѣ

ⁿ Я, к. 190v: снашася

^o Е, к. 239v: вѣ

^p П, к. 274г: Боуж[ъ]скоу; Я, к. 190v: Бужка; Е, к. 239v: Бѣзкѣ

^q И, к. 261г; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Володимер[ъ]

^{r-t} И, к. 261г: Котанъ и Изаславъ; Я, к. 190v: Костантин[ъ] и Изаслав[ъ]; Е, к. 239v: Костантинъ и Изаславъ

^s И, к. 261г: вортишася; Я, к. 190v: Вортишася; Е, к. 239v: вортишася во своа си

^t Е, к. 239v: жѣ

^u Я, к. 190v: время

^{v-v} И, к. 261г: Вѣ лѣт[о] ѡ ѡ мѣ

^w И, к. 261г: истоупи; Я, к. 190v: вт[ъ]ступи; Е, к. 239v: вт[ъ]стѣпи

^x И, к. 261г; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Глѣбъ

^y И, к. 261г: к; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ко

^z Я, к. 190v: Данийлови; Е, к. 239v: Данїйлови

⁴⁹⁸ Pierwsza w naszym źródle wzmianka na temat machin bojowych, w tym wypadku pozostających na wyposażeniu oddziałów węgierskich. Chodzi konkretnie o maszyny miotające służące zarówno do atakowania, jak i obrony umocnień, znane na Rusi już od XII w. (A. Н. Кирпичников, *Порок*, [w:] ДРСМЭ, s. 641. Zob. też R. M. Jurga, *Machiny wojenne*, Kraków–Warszawa 1995, s. 44). Dalej ujmować będziemy termin „porok” jako: „machina”, „machina miotająca” czy „machina bojowa”. Jak się wydaje, na Rusi w owym czasie różnicowano już takie urządzenia. Tak więc pod pojęciem „porok” rozumiano maszynę barobalistyczną, czyli wyrzucającą pociski za pomocą dwustronnej dźwigni, której krótsze ramię było dodatkowo obciążone. Innym rodzajem tych machin były wspomniane również w *Kronice halicko-wołyńskiej*: „праше”, używane przez Mongołów i wojska Daniela Romanowicza (zob. s. 261: atak Romanowiczów na Lublin). Znano też maszyny neurobalistyczne, czyli wyrzucające pocisk na skutek odprężenia elastycznego materiału. Nasze źródło stosuje wobec nich pojęcie: „самострѣлы” (zob. s. 417: maszyny w Chełmie w 1259 r.; przyp. 1535: oblężenie Krakowa przez Lwa). Co do ogólnej terminologii machin miotających zob. R. M. Jurga, *Machiny wojenne*, s. 8.

Данил[ъ]^a же и Васил[ъ]ко^b однако^c идоста къ^d Галичю^e, срѣ|тоша^f ж[е]^g и^h бол[ъ]шааⁱ половина⁴⁹⁹ Галича: Доброславъ⁵⁰⁰, и Глѣбъ⁵⁰¹, | и инїи^k боаре^l мнѡси^m – и пришед[ъ], ста на брезѣⁿ Днѣстра, | и прїа^o землю галиц[ъ]кою^p и розда^q города боарѡм[ъ]^r и вое|водам[ъ]: баше^s корма^t оу них[ъ]^t мнѡго^u. Королевич[ъ] же, и Даниш[ъ]^v, | и Сждиславъ^w изнемогах^x гладѡм[ъ]^y въ^z градѣ. Стоаше^{aa} ж[е] ѿ^{ab} нед[ѣ]ль^{ac} | воюа^{ad}, жда ледоу^{ae}, дондеж[е]

^a Я, к. 190v: Данийл[ъ]; Е, к. 239v: Данїїль

^b И, к. 261r; Е, к. 239v: Василко

^c И, к. 261r: ѡднако; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ѡдинако

^d И, к. 261r: к; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ко

^e Я, к. 190v; Е, к. 239v: Галичѡ

^f Я, к. 190v; Е, к. 239v: стрѣтоша

^g И, к. 261r: brak wyrazu

^h Е, к. 239v: ихъ

ⁱ И, к. 261r: болшаа; Я, к. 190v: болшаа; Е, к. 239v: болшаа

^j И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: Доброславъ

^k И, к. 261r: инїи; Я, к. 190v; Е, к. 239v: инїе

^l И, к. 261r; Я, к. 190v: боаре

^m И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: мнози

ⁿ Я, к. 190v; Е, к. 239v: березѣ

^o И, к. 261r: приа; Я, к. 190v: приа

^p И, к. 261r: галичьскою; Я, к. 190v; Е, к. 239v: галицкѡю

^q Е, к. 239v: разда

^r И, к. 261r: боарѡмъ; Я, к. 190v: боарѡм[ъ]; Е, к. 239v: боарѡмъ

^s И, к. 261r: бѣаше; Я, к. 190v: бѣаше

^{t-t} Я, к. 190v: у них[ъ]

^u И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: много

^v И, к. 261r: Дѣянишь; Я, к. 190v: Даниша; Е, к. 239v: Дианишь

^w И, к. 261r: Соудиславъ; Я, к. 190v: Судислав[ъ]; Е, к. 239v: Сѣдиславъ

^x И, к. 261r: изнемогахоу; Я, к. 190v; Е, к. 239v: изнемогахѡ

^y И, к. 261r: гладомъ; Я, к. 190v: гладом[ъ]; Е, к. 239v: гладомъ

^z И, к. 261r: в; Я, к. 190v; Е, к. 239v: во

^{aa} И, к. 261r: стоаше; П, к. 274v: стоаше; Я, к. 190v: стоа же; Е, к. 239v: стоа же

^{ab} ѡ

^{ac} Е, к. 239v: недельъ

^{ad} И, к. 261r; Я, к. 190v: воюа

^{ae} Я, к. 190v; Е, к. 239v: ледѡ

⁴⁹⁹ Takiego, nieprawidłowego z matematycznego punktu widzenia zwrotu („болшаа половина”) użył kronikarz. Jak widać, zmagano się z nim już wówczas.

⁵⁰⁰ Pierwsze wzmiankowanie tego bojara halickiego, noszącego patronimik Sudicz, odgrywającego aktywną rolę polityczną w księstwie do początku 1241 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 128–134).

⁵⁰¹ Według A. Jusupovicia jest to bojar halicki wzmiankowany wyłącznie w tym miejscu *Kroniki Romanowiczów* (*Elity*, s. 146–147). Można się zastanawiać, czy kronikarz nie miał jednak na myśli Gleba Zeremiejewicza (który wykonawszy kolejną woltę polityczną, pod Hali- czem czekał na nowego pana; tak L. Machnowec', *Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 47)

Судислав
лстит

бы^a перешел[ъ]^b на нѣ. Сѣдислав[ъ]^c же лестію^d | посла къ^e Олеѣандрови^f, реч[е]^g: «Дам[ъ] тобѣ Галич[ъ]^h, поиди ѡт[ъ] брата». | Он[ъ]ⁱ же поиде проч[ъ]⁵⁰², галичане^j с^m ж[е]^k доумах^l нати^m. ⁿГаличане ж[е]ⁿ | выехаша^o по Данилѣ^p. Малоу^q ж[е] времени миноувши^r, королевич[ъ]^s оумре^t⁵⁰³. Послашас[а]^u галичане^v по Данила^w, Чермнаго^x | Семьюнка^y, а Сѣдиславъ^z иде въ^{aa} оугры^{ab}. Веснѣ^{ac} ж[е] быв[ъ]ши^{ad}, | Олеѣандръ^{ae} оубоавса^{af} слѡго^{ag}

- ^a И, к. 261r: brak wyrazów
^b И, к. 261r: перешлѣ; Я, к. 190v; Е, к. 239v: перейшоль
^c И, к. 261r: Соудиславъ; Я, к. 190v: Судислав[ъ]; Е, к. 239v: Сѣдислав
^d И, к. 261r: лестью; Я, к. 190v: лестию
^e И, к. 261r; Я, к. 190v; Е, к. 239v: ко
^f И, к. 261r: Александрови; Я, к. 190v: Александровѣ; Е, к. 239v: Алеѣандрови
^g И, к. 261r: река
^h Я, к. 191r; Е, к. 239v: Галичъ
ⁱ И, к. 261r: ѡн; Я, к. 191r: ѡн[ъ]
^j И, к. 261r: галичани
^k И, к. 261r: доумахоу; Е, к. 239v: дѣмахѣ
^l И, к. 261r: ѡти; Е, к. 239v: и нати
^{m-m} Я, к. 191r: brak wyrazów
ⁿ⁻ⁿ И, к. 261r: галичани; Я, к. 191r; Е, к. 239v: brak wyrazów
^o И, к. 261r: выѣхаша; Я, к. 191r; Е, к. 239v: выехавше
^p Я, к. 191r: Данийлѣ; Е, к. 239v: Данїйлѣ
^q Я, к. 191r: малу; Е, к. 239v: малѣ
^r И, к. 261r: миноувишоу; Я, к. 191r: минѣвши; Е, к. 239v: минѣвши
^s Е, к. 239v: королевичъ
^t Я, к. 191r: ѣмре
^u И, к. 261r; Я, к. 191r; Е, к. 239v: послаша
^v И, к. 261r: галичанѣ
^w Я, к. 191r: Данийла; Е, к. 239v: Данїйла
^x И, к. 261r: Чермнаго; Я, к. 191r: Червнаго; Е, к. 239v: Червнаго
^y И, к. 261r: Семьюнка; Я, к. 191r; Е, к. 239v: Семюн[ъ]ка
^z И, к. 261r: Соудиславъ; Я, к. 191r: Судислав[ъ]; Е, к. 239v: Сѣдиславъ
^{aa} И, к. 261r: brak wyrazu; Я, к. 191r; Е, к. 239v: во
^{ab} Я, к. 191r: ѣгры
^{ac} И, к. 261r: вѣснѣ
^{ad} И, к. 261r; Я, к. 191r: бывши; Е, к. 239v: бывше
^{ae} И, к. 261r: Ѡлександръ; Я, к. 191r: Александер[ъ]; Е, к. 239v: Алеѣандръ
^{af} И, к. 261r: оубоавоса; Я, к. 191r: ѣбоавса
^{ag} И, к. 261r; Я, к. 191r; Е, к. 240r: злаго

lub Gleba Sudyłowicza, wzmiankowanego przedtem w 1226/1227 r. (o tej informacji zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 149).

⁵⁰² Ustęp ten doskonale pokazuje, jak nieufne i złe stosunki panowały między Danielem i Aleksandrem.

⁵⁰³ Śmierć Andrzeja, stanowiącą oś omawianych wydarzeń, można datować na kon. 1233 lub pocz. 1234 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 180, w przyp. 446 zestawienie poglądów z literatury).

своего сътвореніа^a, поиде | кь^b тестю^c своему^d въ^e Києвъ^{f504}. Данил[ъ]^g же оувѣдавъ^h, и|зыдеⁱ на н[ъ]^j из Галича, оугони^k его^l въ^m Полонѡм[ъ]ⁿ⁵⁰⁵, и ѡша и^o | в^p лоуѣѣ^q Хомор[ъ]ском[ъ]^{r506}. Данилови^s ж[е] не спав[ъ]шю^t г^u д[ъ]ни и г^v нѡч[и]^{w507}, | || (324v/664) також[е] и воем[ъ]^x его. Бждоущю^y ж[е] | Волдимероу^z въ^{aa} Кіевѣ^{ab}, присла^{ac} | с[ы]на своего Ростислава^{ad508}

^a И, к. 261r: створениа; Я, к. 191r: сотворениа; Е, к. 240r: сотвореніа

^b И, к. 261r; Я, к. 191r: ко

^c И, к. 261r: тѣстоу; Я, к. 191r; Е, к. 240r: тестеви

^d Я, к. 191r: своему; Е, к. 240r: своемуѣ

^e И, к. 261r: brak wyrazu; Я, к. 191r: во

^f И, к. 261r; Е, к. 240r: Києвъ; Я, к. 191r: Кіев[ъ]

^g Я, к. 191r: Данийл[ъ]; Е, к. 240r: Данійлѣ

^h И, к. 261r; Е, к. 240r: оувѣдавъ; Я, к. 191r: ѡвѣдав[ъ]

ⁱ И, к. 261r; Я, к. 191r: изииде; Е, к. 240r: изыйде

^j И, к. 261r: нѣ

^k Я, к. 191r: ѡгони

^l И, к. 261r; Е, к. 240r: и

^m И, к. 261r: во; Я, к. 191r: во

ⁿ И, к. 261r: Полономь; Я, к. 191r: Полоном[ъ]; Е, к. 240r: Полонномъ [sic]

^o Е, к. 240r: его

^p Я, к. 191r: во; Е, к. 240r: въ

^q И, к. 261r: лоуѣѣ; Я, к. 191r: луѣѣ; Е, к. 240r: лѣѣѣ

^r Я, к. 191r: Хомор[ъ]скомъ; Е, к. 240r: Хоморском[ъ]

^s Я, к. 191r: Данийлови; Е, к. 240r: Данійлѣ

^t И, к. 261r: спавшю; Я, к. 191r; Е, к. 240r: спавшѣ

^u 3. И, к. 261r; Я, к. 191r: три; Е, к. 240r: тры

^v 3. Я, к. 191r; Е, к. 240r: три

^w И, к. 261r; П, к. 274v: ноши; Я, к. 191r; Е, к. 240r: ночи

^x И, к. 261r: воемъ

^y И, к. 261r: боудоущю; Я, к. 191r; Е, к. 240r: бѣдоущѣ

^z И, к. 261r: Володимероу; Я, к. 191r: Володимерѣ; Е, к. 240r: Володимерю

^{aa} И, к. 261r: brak wyrazu; Я, к. 191r: во

^{ab} И, к. 261r: Києвъ; Я, к. 191r; Е, к. 240r: Кіевѣ

^{ac} Я, к. 191r: присъла

^{ad} Я, к. 191r: Рѡстислава

⁵⁰⁴ Chodzi o wiosnę 1234 r. W Kijowie panował wówczas Włodzimierz Rurykowiec. Źródło jednoznacznie informuje, że Aleksander poszedł do teścia. Musiał więc być ożeniony z c. ks. kijowskiego. Taki też pogląd jest powszechny w literaturze. Zdaniem D. Dąbrowskiego była to druga żona Aleksandra, którego dzieci występują jako osoby dorosłe już w l. poł. I. 40. XIII w. (*Genealogia Mścislawowiczów*, s. 326–327, 546–548).

⁵⁰⁵ Ob. Полонне, m. rej. w obw. chmielnickim, Ukraina; pol. Połonne (SGKP, t. VIII, s. 727–728). Zob. też ЕСЛГН, s. 107.

⁵⁰⁶ Chodzi bez wątpienia o łęgi nad rzeką Chomorą, lewym dopływem Słuczy.

⁵⁰⁷ Znakomity przykład nadzwyczaj – co podkreśliło źródło – szybkiego przemieszczania się konnego niewątpliwie oddziału. W ciągu trzech dób Daniel przebył dystans ok. 285 km (D. Dąbrowski, *Książę w drodze. Warunki podróŜowania Rurykowieców w XIII w. na przykłądzie Daniela Romanowicza*, SO, t. LXIV, 2015, nr 2, s. 214).

⁵⁰⁸ Rościsław (ur. 2. poł. 2. dekady [po 1217 r.?] XIII w., zm. po wiośnie 1241 r.), s. Włodzimierza Dymitra Rurykowieca i N. Wzmiankowany zaledwie trzykrotnie,

в^a Галич[ъ]^b, и с^c пріа с ним[ъ] брат[ъ]ство^c и | любовь^d великоу^e. И Михаилови^{f509} ж[е] Изаславоу^{g510} одинако^h | не престающаⁱ на н[ъ] враждоу. Уставил[ъ] оу^j него Глѣба Зе|ремѣевича^k, и Мирослава, и иные^l боари^m мнѣгыⁿ. По|сла ж[е] Волдимерь^o, рекыи^p: «Помози^q ми, брате!» Данил[ъ]^r же | вѣдавь^s ею^t любовь^u, v-v събрал[ъ]^w полкы^x, поиде . Михаил[ъ] же не | стерпѣу^y, втиде вт[ъ] Кіева^z. Данил[ъ]^{aa} же поиде к[ъ]^{ab} Володимероу^{ac}, | и пойдоста к^{ad} Чернѣговоу^{ae}. Прїиде^{af} к^{ag} нима Мьстиславъ^{ah} |

^a Е, к. 240г: въ

^b Я, к. 191г; Е, к. 240г: Галичь

^{c-c} И, к. 261г: приа с нимъ братство; Я, к. 191г: братство приа с ним[ъ]; Е, к. 240г: братство пріа съ нимъ

^d Е, к. 240г: любовь

^e Я, к. 191г; Е, к. 240г: великѣ

^f Я, к. 191г; Е, к. 240г: Михалови

^g Я, к. 191г: Изаславѣ; Е, к. 240г: Изаславѣ

^h И, к. 261г; Е, к. 240г: одинако

ⁱ П, к. 274v: престающи; Я, к. 191г; Е, к. 240г: престающе

^j Я, к. 191г: ѣ

^k И, к. 261г: Зеремѣича

^l И, к. 261г: иньи; Я, к. 191г; Е, к. 240г: ины

^m И, к. 261г; Я, к. 191г: боаре; Е, к. 240г: боаре

ⁿ И, к. 261г: многы; Я, к. 191г: многи; Е, к. 240г: мнози

^o И, к. 261г: Володимерь; Я, к. 191г: Володимерский; Е, к. 240г: Володимерскій (korista Bundura/Jarockiego i jermołajewskiego źle odczytał czytany manuskrypt: Володимеръ рекый зміенил на Володимерский)

^p И, к. 261г: рекии; Я, к. 191г; Е, к. 240г: brak wyrazu

^q И, к. 261г; Я, к. 191г; Е, к. 240г: помози

^r Я, к. 191г: Данийл[ъ]; Е, к. 240г: Данійль

^s И, к. 261г: вѣль

^t Я, к. 191г; Е, к. 240г: его

^u И, к. 261г: любовью

^{v-v} И, к. 261г: скоро

^w И, к. 261г: собравъ; Я, к. 191г; Е, к. 240г: собрав[ъ]

^x Я, к. 191г; Е, к. 240г: полки

^y И, к. 261г: стерпѣвъ

^z И, к. 261г: Кыева; Я, к. 191г; Е, к. 240г: Києва

^{aa} Я, к. 191г: Данийл[ъ]; Е, к. 240г: Данійль

^{ab} И, к. 261г: ко; Я, к. 191г: к

^{ac} Я, к. 191г; Е, к. 240г: Володимерю

^{ad} И, к. 261г: brak wyrazu; Е, к. 240г: къ

^{ae} И, к. 261г: Черниговоу; Я, к. 191г; Е, к. 240г: Чернѣговѣ

^{af} И, к. 261г: приде; Я, к. 191г: прийде

^{ag} Е, к. 240г: къ

^{ah} И, к. 261г: Мьстиславъ; Я, к. 191г: Мстислав[ъ]; Е, к. 240г: Мстиславъ

w tym dwa razy w *Kronice Romanowiczów* (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 548–551).

⁵⁰⁹ Chodzi o Michała Wsiewołodowicza.

⁵¹⁰ Chodzi o Izjasława Włodzimierzowicza.

Глѣбович[ъ]⁵¹¹. Ут[ъ]тждоу^a ж[е] поидоша, плѣнаща^b землю, и поимаша грады мнѡгы^c по Деснѣ⁵¹², тоу^d же^e взаша^f и Хороберь^{g513}, | и Сьсницѡ^{h514}, и Сновескъ⁵¹⁵, и иныеⁱ грады мнѡгы^k, и прїи|доша^l же опать^m к[ъ]ⁿ Чернѣговоу^o. Сътвориша^p ж[е] мирь^q с^r Волвди|мерѡм[ъ]^s и Данилѡм[ъ]^t Мир[ъ] Мьстиславъ^u и ^{v-v} Чернѣгов[ъ]ци^w, любо [sic]^x | у-бѣ бои^y оу^z Чернѣгова^{aa},

^a И, к. 261v: ут[ъ]тоуда; П, к. 274v: ут[ъ]тоудж; Я, к. 191г: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 240г: ут[ъ]тѣдѣ

^b И, к. 261v: плѣначи; Я, к. 191г: плѣнащи; Е, к. 240г: плѣнащи

^c И, к. 261v: многы; Я, к. 191г; Е, к. 240г: многи

^d Я, к. 191г: ту; Е, к. 240г: тѣ

^e Е, к. 240г: жѣ

^f Я, к. 191г: взаша

^g И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: хороборь

^h И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: Сосницѡ

ⁱ И, к. 261v: Снѡвескъ; Я, к. 191г; Е, к. 240г: Синовескъ

^j И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: иньи

^k И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: многи; П, к. 274v: многи

^l И, к. 261v: придоша; Я, к. 191г: прийдоша

^m И, к. 261v: шпать; Я, к. 191г: шпат[ъ]; Е, к. 240г: шпать

ⁿ И, к. 261v: brak wyrazu; Я, к. 191г: к

^o И, к. 261v: Черниговоу; Я, к. 191г: Чернѣгову; Е, к. 240г: Чернѣговѣ

^p И, к. 261v: створиша; Я, к. 191г; Е, к. 240г: сотвориша

^q И, к. 261v; Е, к. 240г: мирь; Я, к. 191г: мир[ъ]

^r И, к. 261v: со; Е, к. 240г: съ

^s И, к. 261v; Е, к. 240г: Володимеромь; Я, к. 191г: Володимером[ъ]

^t И, к. 261v: Даниломь; Я, к. 191г: Данийломь; Е, к. 240г: Данийломѣ

^u И, к. 261v: Мьстиславъ; Я, к. 191г: Мстислав[ъ]; Е, к. 240г: Мстиславѣ

^{v-v} Я, к. 191г: с; Е, к. 240г: зѣ

^w И, к. 261v: Черниговьци; Я, к. 191г: Чернѣговци; Е, к. 240г: Чернѣговцы

^x И, к. 261v: лото

^{y-y} И, к. 261v: бо бѣ бои

^z Я, к. 191г: в; Е, к. 240г: въ

^{aa} И, к. 261v: Чернигова

⁵¹¹ Mściślaw (ur. ok. 1160–1165, wzm. 1235–1239), s. Gleba Światosławowicza i N. (Anastazji?), s. Ruryka Wasyla Rościsławowicza (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV; O. M. Рапов, *Княжеские владения*, s. 124–125; Л. Войтович, *Княжа доба на Русі*, s. 409; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 483–484; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 457–461).

⁵¹² Desna, najdłuższy lewy dopływ Dniepru.

⁵¹³ Identyfikacja tego grodu budzi pewne wątpliwości. W literaturze mamy trzy jego lokalizacje, przy czym obecnie przeważa pogląd, że chodzi o grodzisko znajdujące się nad rzeką Chorobor (dopływ Desny) w posiadłości Makoszyno (Макошино), rej. męski obw. czernihowskiego, Ukraina, zob.: ЕСЛГН, s. 170–171; А. К. Зайцев, *Черниговское княжество*, s. 172–173; В. П. Коваленко, *Хороборь, Хоробор*, [w:] ДРСМЭ, s. 861.

⁵¹⁴ Utożsamiana z jednym z dwóch grodów znajdujących się w okolicach w. Сосница, w obw. czernihowskim, Ukraina. Zob.: ЕСЛГН, s. 145; А. К. Зайцев, *Черниговское княжество*, s. 169.

⁵¹⁵ Gród położony na prawym brzegu rzeki Snow, prawego dopływu Desny. Identyfikowany ob. z grodziskiem znajdującym się na pd. od miejscowości Седнев w obw. czernihowskim

оже^a и тарань^{b516 c-c} на ны^d постави|ша, меташа бw^e | каменем[ь]^f пол[ь]тора^g
перестрѣла, а камен[ь], | ако ж[е] можах^h д̄ мжиⁱ сил[ь]ни^j пвд[ь]нати^{k517}.
Ут[ь]тжда^l | с^m миром[ь]ⁿ прїдоша^o къ^p Кїевоу^q. Изаслав[ь]^r же одинако^s
не | престаше^t, възвел[ь]^u бѣ полов[ь]ци^v на Кыевъ^w. Данил[ь]^x бw^y и | вои

^a И, к. 261v: wже; Я, к. 191г: wн[ь]же; Е, к. 240г: онъже

^b И, к. 261v: тарань

^{c-c} П, к. 275г: и чернегов[ь]ци

^d И, к. 261v: нь

^e И, к. 261v; П, к. 275г; Я, к. 191г; Е, к. 240г: бо

^f Е, к. 240г: каменіемъ

^g И, к. 261v; Е, к. 240г: полтора

^h И, к. 261v: можахоу; Я, к. 191г; Е, к. 240г: можахъ

ⁱ И, к. 261v: моужи; Я, к. 191г: мжи; Е, к. 240г: мжи

^j И, к. 261v: силни; Я, к. 191г: сил[ь]ный; Е, к. 240г: сильный

^k И, к. 261v: подъати; Я, к. 191г: под[ь]нати; Е, к. 240г: под[ь]нати

^l И, к. 261v: wt[ь]тоуда; Я, к. 191г: wt[ь]туда; Е, к. 240г: wt[ь]тѣда

^m Я, к. 191г; Е, к. 240г: brak wyrazów

ⁿ И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: миромъ

^o И, к. 261v: преидоша; Я, к. 191г: приидоша

^p И, к. 261v: brak wyrazu; Я, к. 191г; Е, к. 240г: ко

^q И, к. 261v: Кыевоу; Я, к. 191г: Кїевъ; Е, к. 240г: Кїевъ

^r Я, к. 191г: Изаслав

^s И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: wдинако

^t И, к. 261v: престааше; Я, к. 191г: престааше; Е, к. 240г: престааше

^u И, к. 261v; Я, к. 191г; Е, к. 240г: възвелъ

^v И, к. 261v: полвѣ; П, к. 275г: полв[ь]ци; Я, к. 191г: половци; Е, к. 240г: половцы

^w И, к. 261v; Е, к. 240г: Кїевъ; Я, к. 191г: Кїев[ь]

^x Я, к. 191г: Данил[ь]; Е, к. 240г: Данїиль

^y И, к. 261v; П, к. 275г; Я, к. 191г; Е, к. 240г: бо

(А. К. Зайцев, *Черниговское княжество*, s. 167–168; В. П. Коваленко, *Сновск* [w:] ДРСМЭ, s. 769. Zob. też ЕСЛГН, s. 144).

⁵¹⁶ Co do znaczenia terminu zob. И. И. Срезневский, *Материалы*, t. III, kol. 925: „machina rozbijająca umocnienia”, wyłącznie z odwołaniem do tego miejsca naszego źródła. Trudno utożsamiać wspomniany taran z innymi machinami miotającymi wzmiankowanymi zaraz dalej. Uważamy, że chodzi o „taran” w rozumieniu występującym w j. polskim (M. Gradowski, *Z. Żygulski jun., Słownik uzbrojenia historycznego*, Warszawa 1998, s. 167). Najwyraźniej oblegającym udało się ustawić urządzenie mające w zamierzeniu wyłamać bramę grodu, który – swoją drogą – był ostrzeliwany.

⁵¹⁷ Fragment: „Прїиде к нима Мьстиславъ | Глѣбович[ь] [...] д̄ мжи сил[ь]ни пвд[ь]нати” dał asumpt niektórym badaczom, by go uznać za wtęret do opowiadania o wyprawie czernihowskiej Włodzimierza i Daniela, w rzeczywistości odnoszący się do wydarzeń związanych z inwazją mongolską Batu-chana. Porozumienie miała, owszem, zawrzeć grupa książąt ruskich (Włodzimierz, Daniel, Mściśław), ale z Mongołami, a nie ze sobą (M. Dimnik, *The Siege of Chernigov in 1235*, MS, t. XLI, 1979, s. 387–403; A. В. Майоров, *Повесть о нашествии Батые в Инпатьевской летописи. Часть первая*, „Rossica Antiqua” 2012, nr 1 [5], s. 47–60). Jest to oczywista nadinterpretacja, bowiem, po pierwsze, opowiadanie doskonale mieści się w kontekście, po drugie, w 1239 r. Włodzimierz Rurykowicz nie był już ks. kijowskim i nie

его бѣ^a и^b строудилася^c, поплѣнила^d бѣ^e бѣ^f вси^g чернѣ|гов[ь]скіе^h страны, воевал[ь] бѣⁱ вт[ь] Кр[ь]щениа^j до Вознесеніа^k 518, | сътвори^k мирь^l, вьротиса^m къⁿ Кіевоу^o. Полов[ь]цем[ь]^p же при|шедшим[ь] къ^q Кыевоу^r и плѣнашим[ь]^s землю роус[ь]скоую^t, Данил[ь]^u | бо бѣ^v изнемогъса. ^v Данил[ь]^w же хоташе^x изыти^y домов[и]^z | лѣсною странною⁵¹⁹. Вълдимероу^{aa} ж[е] просащю^{ab}, Мирославу^{ac} | же

Утрудился
Данил и вои

^a Я, k. 191r; E, k. 240r: бѣша

^b Я, k. 191r; E, k. 240r: brak wyrazu

^c Я, k. 191r: стрѹдилиса; E, k. 240r: стрѹдилиса

^d И, k. 261v: поплѣнилъ; Я, k. 191r; E, k. 240r: поплѣнили

^e И, k. 261v; П, k. 275r; Я, k. 191r; E, k. 240r: бо

^f Я, k. 191r; E, k. 240r: бѣша

^g И, k. 261v; E, k. 240r: всѣ

^h И, k. 261v: черниговьскыє; Я, k. 191r: чернѣговские; E, k. 240r: чернѣговскіе

ⁱ И, k. 261v: Кр[ь]щ[е]нїа; Я, k. 191r: Кр[ь]щениа; E, k. 240r: Крещенїа

^j И, k. 261v; Я, k. 191r: Вознесенїа; E, k. 240r: Вознесенїа

^k И, k. 261v: створи; Я, k. 191r; E, k. 240r: сотвори

^l И, k. 261v; E, k. 240r: мирь; Я, k. 191r: мир[ь]

^m И, k. 261v; E, k. 240r: воротиса; Я, k. 191r: воротиса

ⁿ И, k. 261v: brak wyrazów; Я, k. 191r; E, k. 240r: ко

^o И, k. 261v: Кыевоу; Я, k. 191r: Кіевѣ; E, k. 240r: Киевѣ

^p И, k. 261v: половцем; Я, k. 191r; E, k. 240r: половцем[ь]

^q И, k. 261v: brak wyrazu; Я, k. 191r; E, k. 240r: ко

^r Я, k. 191r: Кіевѣ; E, k. 240r: Киевѣ

^s Я, k. 191r: плѣнашим[ь]

^t И, k. 261v: роускоую; Я, k. 191r; E, k. 240r: рѹскѹю

^u Я, k. 191r: Данил[ь]; E, k. 240r: Данїйл[ь]

^v Я, k. 191r: изнемогъса

^w Я, k. 191r: Данил[ь]; E, k. 240r: Данїйл

^x Я, k. 191r: хота; E, k. 240r: хота

^y И, k. 261v: изиити; E, k. 240r: изыйти

^z И, k. 261v: домови; Я, k. 191r; E, k. 240r: домов[и]

^{aa} И, k. 261v: Володимероу; Я, k. 191r; E, k. 240r: Володимерю

^{ab} И, k. 261v: просащю; Я, k. 191r: просащѣ; E, k. 240v: просащѣ

^{ac} И, k. 261v: Мирославоу; Я, k. 191r; E, k. 240v: Мирославѣ

przebywał w Kijowie, nie miałby więc możliwości porozumiewać się z Mongołami i wymienionymi Rurykowiczami, po trzecie, jak najbardziej oczywiste wydaje się współdziałanie Mściława Glebowicza (który – istotnie – pod Czernihowem pojawił się również w 1239 r. w trakcie najazdu mongolskiego) w 1235 r. szczególnie z Włodzimierzem Rurykowiczem. Przecież był on jego siostrzeńcem, co więcej, reprezentantem gałęzi Olegowiczów, która straciła dominującą pozycję. Mógł więc oczekiwać wsparcia swoich roszczeń do objęcia Czernihowa. Zob. jeszcze D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 454 na s. 183–184. Ciekawy, całkowicie odmienny od głoszonych przez Dimnika i Majorowa – i naszym zdaniem słuszny – pogląd co do dziejów opowiadania o oblężeniu Czernihowa przedstawił ostatnio W. Aristow (CR. Ser. II, t. III, 2016, s. 57–75 [w druku]).

⁵¹⁸ Bardzo precyzyjne określenie czasu trwania wyprawy. Od Chrztu do Wniebowstąpienia, czyli od 6 I do 17 V 1235 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 183).

⁵¹⁹ Książę miał na myśli północną drogę z Kijowa na zachód, wiodącą przez lasy.

помагаюцю^a емоу^b: «Изыдем[ъ]^c на поганыа^d полов[ъ]ци^e!» | ^hСрѣтоша же ^f Полов[ъ]ци^{g-h} оуⁱ Звинѣгородѣ^{j520}. Волвдимероу^k ж[е] || (325r/665) хоташоу^l възвратитиса^m, и Мирославоуⁿ г[лаго]люцю^o на възвращеніе^p. Данилови^q ж[е] рек[ъ]шю^r: «Не подобает[ъ]^s воиноу^t, оустре|мившоуса^u на бран[ъ], или побѣдоу^v приати^w, или пастиса^x | ѡт[ъ] ратных[ъ]. Азъ бѡу^y възбранах[ъ]^z вам[ъ], н[ы]нѣ же вижю^{aa}, ѡко^{ab} | страшливоу^{ac} д[оу]шю^{ad} имѣте^{ae521}.

^a И, к. 261v: помогаюцю; Я, к. 191r; Е, к. 240v: помогающѣ

^b Я, к. 191r: ему; Е, к. 240v: емѣ

^c И, к. 261v: изиидемъ; Я, к. 191r; Е, к. 240v: изыйде

^d И, к. 261v: поганыѣ; Я, к. 191r: поганыа; Е, к. 240v: поганныа [sic]

^e И, к. 261v: половцѣ; Я, к. 191r; Е, к. 240v: половцы

^f И, к. 261v: ѣ

^g И, к. 261v: половцѣ

^{h-h} Я, к. 191r; Е, к. 240v: brak wyrazów

ⁱ Я, к. 191r: ѣ

^j И, к. 261v: Звѣнигорода; Я, к. 191r; Е, к. 240v: Звинигородѣ

^k И, к. 261v: Володимероу; Я, к. 191r; Е, к. 240v: Володимерѣ

^l И, к. 261v: хоташоу; Я, к. 191r: хоташу; Е, к. 240v: хоташѣ

^m И, к. 261v; Е, к. 240v: възвратитиса; Я, к. 191r: възвратитиса

ⁿ Я, к. 191r; Е, к. 240v: Мирославѣ

^o И, к. 261v: г[лаго]люще; Я, к. 191r; Е, к. 240v: г[лаго]лющѣ

^p И, к. 261v: возвращение; Я, к. 191r; Е, к. 240v: возвращеніе

^q Я, к. 191r: Данийлови; Е, к. 240v: Данійлови

^r И, к. 261v: рекшоу; Я, к. 191r: рекшу; Е, к. 240v: рекшѣ

^s И, к. 261v: подобаетъ; Я, к. 191r; Е, к. 240v: подобаеть

^t Я, к. 191v; Е, к. 240v: воинѣ

^u И, к. 261v: оустремившоуса; Я, к. 191v: ѣстремившѣса; Е, к. 240v: оустремившѣса

^v Я, к. 191v; Е, к. 240v: побѣдѣ

^w И, к. 261v: приати; Я, к. 191v: приати; Е, к. 240v: приати

^x Я, к. 191v: пастиса

^y И, к. 261v; Я, к. 191v; Е, к. 240v: бо

^z И, к. 261v; Е, к. 240v: възбранахъ; Я, к. 191v: възбранах[ъ]

^{aa} Е, к. 240v: вижѣ

^{ab} Е, к. 240v: ѡко

^{ac} Я, к. 191v; Е, к. 240v: страшливѣ

^{ad} Я, к. 191v: д[ѣ]ш[ѣ]; Е, к. 240v: д[ѣ]шю

^{ae} И, к. 261v: имате

⁵²⁰ Chodzi tutaj o tzw. Zwienigród kijowski, ob. grodzisko znajdujące się we w. Віта-Поштова, w obw. kijowskim, ponad 20 km na pd.-wsch. od stolicy Ukrainy (I. A. Готун, Р. М. Осадчий, П. О. Нетьосов, *Літописний Звенигород Київський: археологічні реалії та пам'яткоохоронні перспективи*, [w:] *Міста Давньої Русі. Збірка наукових праць пам'яті А. В. Кузи*, Київ 2014, s. 384–388, 394–396).

⁵²¹ Kronikarz cytuje w tym miejscu *Aleksandreidę* (zob.: В. Истринь, *Александрія*, s. 61, 174 [tekst, II.14]: „ѡко страшливоу д[оу]шю имать на брани”; А. С. Орлов, *К вопросу*, s. 115; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przerw. 10 na s. 49 i przerw. 21 na s. 45; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 131).

Азь вам[ъ] не рѣх[ъ] ли, ꙗко^a не пѣдо|бает[ъ]^b изыти^c троудным[ъ]^d воем[ъ]^e противоу^f чельим[ъ]^g 522^g? Н[ы]нѣ же | почто سموуцаетеса^h? Изыдѣтеⁱ противоу^j им[ъ]^k!» Срѣти^lвшим[ъ]^l же са^m воем[ъ]ⁿ мнѣгым[ъ]^o половец[ъ]кым[ъ]^p оу^q Торцескаго^r, и быс[тъ] | сѣча люта. Данилови^s ж[е] гонащо^t по полов[ъ]цех[ъ]^u, донелѣж[е]^v кон[ъ] | его^w застрѣлень быс[тъ] гнѣдыи, преже бо инѣи^x полов[ъ]ци^y | наворотилиса^z бахж^{aa} на бѣгъ. Данил[ъ]^{ab} же видѣвъ^{ac} бѣжащѣи^{ad} кон[ъ] свои стрѣлень^{ae}, наворотиса^{af} на бѣгъ. Вѣлѣди|мероу^{ag} ж[е] ꙗтомуу^{ah} быв[ъ]шю^{ai}

Данил гонит

^a Е, к. 240v: ꙗkw

^b И, к. 261v: подобить; П, к. 275r: подобает[ъ]; Я, к. 191v; Е, к. 240v: подобаетъ

^c И, к. 261v: изиити; Я, к. 191v; Е, к. 240v: изыйти

^d Я, к. 191v: трудным[ъ]; Е, к. 240v: трѣднымъ

^e И, к. 261v: воемъ

^f Я, к. 191v; Е, к. 240v: противѣ

^g И, к. 261v: цѣлымъ; Я, к. 191v: челным[ъ]; Е, к. 240v: челнымъ

^h Я, к. 191v: سموуцаетеса; Е, к. 240v: смѣщаетеса

ⁱ И, к. 261v: изиидете; Я, к. 191v; Е, к. 240v: изыйдѣте

^j Я, к. 191v: противу; Е, к. 240v: противѣ

^k И, к. 261v: имъ

^l И, к. 261v: срѣтѣвшимъ

^m Я, к. 191v: са

ⁿ И, к. 261v: воемъ

^o И, к. 261v: многимъ; П, к. 275r: мнѣгым[ъ]; Я, к. 191v; Е, к. 240v: многимъ

^p И, к. 261v: половецкымъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: половецким[ъ]

^q Я, к. 191v: ѣ

^r И, к. 261v: Торѣч[ъ]скаго

^s Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 240v: Данийлови

^t И, к. 261v: гонащоу; Я, к. 191v: гонащѣ; Е, к. 240v: гонащѣ

^u И, к. 261v; Я, к. 191v: половецех[ъ]; Е, к. 240v: половецьѣ. Kopista rękopisu jermola-jewskiego nadpisane „x” w słowie половецех[ъ] odczytał jako „в”

^v И, к. 261v: донележе

^w Е, к. 240v: егw

^x И, к. 261v: инии; Я, к. 191v; Е, к. 240v: иный

^y И, к. 261v; Я, к. 191v: половци; Е, к. 240v: половцы

^z И, к. 261v: наворотилъ; Я, к. 191v: наворотилиса

^{aa} И, к. 261v: brak wyrazu; П, к. 275r: бахоу; Я, к. 191v: бахѣ; Е, к. 240v: бахѣ

^{ab} Я, к. 191v: Данийл[ъ]; Е, к. 240v: Данийль

^{ac} И, к. 261v: видѣвъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: видѣ

^{ad} И, к. 261v; Я, к. 191v: бѣжащии

^{ae} И, к. 261v: стрѣланъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: стрѣлень

^{af} Я, к. 191v: наворотиса

^{ag} И, к. 261v: Володимероу; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Володимерѣ

^{ah} И, к. 261v: ꙗтомуу; Я, к. 191v: ꙗту; Е, к. 240v: ꙗтѣ

^{ai} И, к. 261v: бывшоу; Я, к. 191v: бывшу; Е, к. 240v: бывшѣ

⁵²² W przekazie: „Азь вам[ъ] не рѣх[ъ] ли, ꙗко не пѣдо|бает[ъ] изыти троудным[ъ] воем[ъ] противоу чельим[ъ]” nawiązanie do Biblii. Zob. 2 Sm 17, 1–2.

⁵²³ Zwracam uwagę, że koalicjanci spotkali Połowców pod Zwienigrodem kijowskim, a do rozstrzygającego boju doszło pod Torczeskiem. W zależności od lokalizacji drugiej z wymienionych

въ^a Торцеском[ъ]^{b523}, и Мирославоу^{c524} | съвѣтѣм[ъ]^d безбож[ъ]наго^e Григора^f
 Васил[ъ]евича^{g525} и Молибого|вичевъ^h, и инѣм[ъ]ⁱ боарѣм[ъ]^j мнѣгым[ъ]^k
 натым[ъ]^l бывшим[ъ]. Дани|лови^m ж[е] приѣг[ъ]шюⁿ к^o Галичю^p,
 Васил[ъ]кови^q же бывшю^r в[ъ]^s Галичи | съ^t полкѣм^u, и срѣте^v брата
 си. Борис[ъ] же Межибож[ъ]скый^{w526}, | съвѣтом[ъ]^x Доброславим[ъ]^y

^a И, к. 261v: в; Я, к. 191v: во

^b И, к. 261v: Торцькомъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Торцеском[ъ]

^c И, к. 261v: Мирославоу; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Мирославѣ

^d И, к. 261v: свѣтомъ; П, к. 275r: съвѣтом[ъ]; Я, к. 191v; Е, к. 240v: совѣтомъ

^e Я, к. 191v; Е, к. 240v: безбожнаго

^f П, к. 275r: Григорія; Я, к. 191v: Григорія; Е, к. 240v: Григорія

^g И, к. 261v: Василевича; Я, к. 191v: Василича; Е, к. 240v: Василевича

^h П, к. 275r: Боговичевъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Молибоговичем[ъ]

ⁱ И, к. 261v: инѣмъ

^j И, к. 261v: боарѣмъ; Я, к. 191v: боаром[ъ]; Е, к. 240v: боаром[ъ]

^k И, к. 261v; Е, к. 240v: многимъ; Я, к. 191v: многим[ъ]

^l И, к. 261v: натымъ; Я, к. 191v: наты

^m И, к. 261v: Данилоу; Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 240v: Данийлѣ

ⁿ И, к. 261v: приѣгшю; Я, к. 191v; Е, к. 240v: приѣгшѣ

^o Е, к. 240v: къ

^p Я, к. 191v; Е, к. 240v: Галичѣ

^q И, к. 261v: Василкови; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Василковѣ

^r И, к. 261v: бывшю; Я, к. 191v; Е, к. 240v: бывши

^s И, к. 261v; Я, к. 191v: в

^t И, к. 261v: с; Я, к. 191v: со

^u И, к. 261v; Е, к. 240v: полкомъ; Я, к. 191v: пол[ъ]ком[ъ]

^v И, к. 261v: срете

^w Я, к. 191v: Межибозкий; Е, к. 240v: Межибозкій

^x И, к. 261v: свѣтомъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: совѣтомъ

^y И, к. 261v: Доброславимъ

miejsowości, dzieli je dystans od 94 do 115/130 km. Ruskie oddziały musiały więc podążać za Połowcami na pd./pd.-zach., a nie w stronę Halicza, co najmniej trzy dni. To wyjaśnia irytację Daniela.

⁵²⁴ Według A. Jusupowicia chodzi o Mirosława „halickiego”, zaś według D. Dąbrowskiego, o jego „wołyńskiego” imiennika (zob. przyp. 195 na s. 63).

⁵²⁵ Chodzi o bojara halickiego wzmiankowanego relatywnie często (4 razy). Był to jeden z najbliższych miejscowych współpracowników Michała Wsiewołodowicza, skoro otrzymał, najpewniej od niego, stanowisko dworskiego (zob. przyp. 564 poniżej). Przeżył najazd Batuschana i zaraz po nim próbował wraz z Dobrosławem Sudiczem utrzymywać względną niezależność ks. halickiego w stosunku do roszczeń Daniela Romanowicza (A. Jusupowić, *Elity*, s. 157–163; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 227–232).

⁵²⁶ Postać jedyny raz wzmiankowana w tym miejscu. Nie jest oczywista przynależność społeczna Borysa. Już M. Hruszewskij stwierdził, że jest to jeden – obok Siemiona kodnińskiego i Klimaty z Gołych Gór – z bojarów określanych za pomocą przydomków odmiejscowych (*Галицьке боярство XII–XIII в.*, [w:] idem, *Твори у 50 томах*, t. VI, Львів 2004, s. 442), choć można też próbować uznać jednak Borysa za Rurykowicza. Jego pochodzenie od Jarosława Ingwarowicza, jak twierdzą niektórzy badacze, jest właściwie nieprawdopodobne. Za to nie można wykluczyć przynależności do grona potomków Mściława Fiodora Włodzimierzowicza (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściławowiczów*, s. 648–649).

и Збыславлим[ь]^a, посла къ^b Дани|лови^c, рекїи^d: «Изаславъ^{e527} и Полов[ь]ци^f идоут[ь]^g к^h Волѡдимероуⁱ». | Лестъ бо бѣ се. Данил[ь]^j же посла къ^k брату^l си: «Стереси^m | Вѡлѡдимераⁿ!» Оузрѣв[ь]^o же боаре^p галиц[ь]кїи^q Васил[ь]ка^r, | ѡт[ь]шед[ь]ша^s с^t полонѡм[ь]^{u528}, въздвигоша^v крамолоу^w. Сѡдиславоу^x ж[е] | Ильичю^{y529} рек[ь]шю^z: «Кнаже^{aa}, льстивъ^{ab} г[лагол]ь имѣют[ь]^{ac} галичане^{ad}, не погоуби^{ae} себе^{af}, поиди проч[ь]!» Данилови^{ag} ж[е]

^a И, к. 262г: Збыславлимъ

^b И, к. 262г: к; Я, к. 191v; Е, к. 240v: ко

^c Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 240v: ДанїйлѸ

^d И, к. 262г: рекыи; Я, к. 191v: рекий

^e Я, к. 191v: Изаслав[ь]

^f И, к. 262г; Я, к. 191v: половци; Е, к. 240v: половцы

^g Я, к. 191v; Е, к. 240v: идѸтъ

^h Е, к. 240v: къ

ⁱ И, к. 262г: Володимѣроу; Я, к. 191v; Е, к. 240v: Володимерю

^j Я, к. 191v: Данийл[ь]; Е, к. 240v: Данїйлъ

^k И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 240v: ко

^l И, к. 262г: братоу; Я, к. 191v; Е, к. 240v: братѸ

^m И, к. 262г: стерези; Я, к. 191v; Е, к. 240v: стережи

ⁿ И, к. 262г: Володимѣра; Я, к. 191v: Володимера; Е, к. 240v: Володимера

^o И, к. 262г: оузрѣвше; Я, к. 191v: Ѹзрѣвши; Е, к. 240v: оузрѣвши

^p Я, к. 191v: боаре

^q И, к. 262г: галичьстии; Я, к. 191v: галицкий; Е, к. 240v: галицкїй

^r И, к. 262г; Е, к. 240v: Василка

^s И, к. 262г: ѡт[ь]шедша

^t Е, к. 240v: зѣ

^u И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 240v: полономъ

^v И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 240v: въздвигоша

^w И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 240v: крамолѸ

^x И, к. 262г: Соудиславоу; Я, к. 191v: СудиславѸ; Е, к. 240v: СѡдиславѸ

^y И, к. 262г: Ильичю; Я, к. 191v: Иллиничу; Е, к. 240v: ИллиничѸ

^z И, к. 262г: рекшоу; Я, к. 191v; Е, к. 240v: рекшѸ

^{aa} Я, к. 191v: кн[а]же

^{ab} И, к. 262г: льстивъ; Я, к. 191v; Е, к. 240v: лстивъ

^{ac} И, к. 262г: имѣю; Е, к. 240v: имѣють

^{ad} И, к. 262г: галичанѣ

^{ae} Я, к. 191v; Е, к. 240v: погѸби

^{af} И, к. 262г: се

^{ag} Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 240v: Данїйлови

⁵²⁷ Bez wątpienia Izjasław Włodzimierzowicz.

⁵²⁸ W X, a także w rękopisie ipatiewskim: „с полонѡ[мъ]”, co jest w tym miejscu wyrażeniem zaskakującym. Owszem, można sobie wyobrazić, że Daniel wcześniej przysłał do brata łupy zdobyte podczas wyprawy czernihowskiej, jednak kontekst opowiadania sugeruje, że w protografie znajdował się, najpewniej słabo czytelny, zwrot: „с полкѡ[мъ]”. Oczywiście, jest to jedynie przypuszczenie.

⁵²⁹ Chodzi o bojara, najpewniej halickiego, wzmiankowanego tylko w tym miejscu (A. Jusupović, *Elity*, s. 262–263).

Поход[ъ]
Галичан[ъ]

оувѣда|в[ъ]шю^a крамолоу^b их[ъ], изыде^c въ^d оугры^{e530}. Симѣ^f ж[е]^g приспѣ|в[ъ]ши^h, иде Васил[ъ]коⁱ к^j Галичю^k, поима^l лахы^{m531}. Данил[ъ]ⁿ же | в то время^o прїиде^p къ^q брату^r си изъ^s оугорь^t, и воеваша^u, || (325v/666) не дошед[ъ]ша^v Галича, воротистаса^w домовъ^x. ^{z-z}В то ж[е] врѣма^{y-z} | прїидоша^{aa} галичане на^{ab} Каменецъ^{ac532} и вси болохов[ъ]стїи^{ad} | кнази^{ae} с ними^{af}, и повое-

- ^a И, к. 262г: оувѣдавшюу; Я, к. 191v: ѡвѣдавшѣ; Е, к. 240v: оувѣдавшѣ
^b Я, к. 191v; Е, к. 240v: крамолаѣ
^c И, к. 262г: изиде; Я, к. 191v; Е, к. 240v: изиде
^d И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: во
^e Я, к. 191v: ѡгры
^f И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: зимѣ
^g Е, к. 241г: жѣ
^h И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: приспѣвши
ⁱ И, к. 262г; Е, к. 241г: Василко
^j И, к. 262г: brak wyrazu; Е, к. 241г: къ
^k Я, к. 191v; Е, к. 241г: Галичѣ
^l И, к. 262г: поима; Я, к. 191v: пойма
^m Я, к. 191v: лахи; Е, к. 241г: лахи
ⁿ Я, к. 191v: Данийл[ъ]; Е, к. 241г: Данїль
^o Я, к. 191v: время
^p И, к. 262г: приде; Я, к. 191v: прїиде
^q И, к. 262г; Я, к. 191v: ко
^r И, к. 262г: братоу; Я, к. 191v; Е, к. 241г: братѣ
^s И, к. 262г: изо
^t Я, к. 191v: ѡгор[ъ]
^u И, к. 262г: воеваша
^v И, к. 262г: дошедша; Я, к. 191v; Е, к. 241г: дошед[ъ]ше
^w П, к. 275v: вѣротистаса; Я, к. 191v: воротистаса; Е, к. 241г: возворотистаса
^x Я, к. 191v: домов[ъ]; Е, к. 241г: домовъ
^y Я, к. 191v: время; Е, к. 241г: время
^{z-z} И, к. 262г: Въ лѣт[о] ꙗꙗ ѿ мѣ
^{aa} И, к. 262г: придоша; Я, к. 191v: прїидоша
^{ab} Я, к. 191v; Е, к. 241г: ко
^{ac} Я, к. 191v: Камѣницѣ; Е, к. 241г: Каменцѣ
^{ad} И, к. 262г: болоховьци; Я, к. 191v: болоховстїе
^{ae} И, к. 262г: кнази; Я, к. 191v: кн[а]зи; Е, к. 241г: кназь
^{af} Я, к. 191v; Е, к. 241г: brak wyrazu

⁵³⁰ Ten pobyt Daniela na Węgrzech był dość długi (zapewne od czerwca do zimy) i obfitował w istotne wydarzenia. W tym czasie, konkretnie w lipcu–sierpniu, doszło do krótkotrwałej wojny węgiersko-austriackiej. Następnie, 21 IX 1235 r., zmarł Andrzej II (G. Kristó, *András*, s. 43), co rozpoczęło okres krótkotrwałego zamętu w państwie, który próbował wykorzystać cesarz Fryderyk II, przysyłając poselstwo z żądaniem zapłacenia trybutu, obiecane go jakoby przez Andrzeja II (zob. co do tych wydarzeń Z. Kosztolnyik, *Hungary*, s. 122–123). Ruski książę odnotowany został jako uczestnik koronacji Beli IV, która odbyła się 14 X 1235 r. w Białogrodzie Królewskim. W procesji koronacyjnej prowadził konia nowego władcy, gdy tymczasem rodzony brat Beli IV, Koloman, niósł miecz (*Chronici hungarici compositio saeculi XIV*, wyd. A. Domanovszky, [w:] *Scriptores rerum hungaricarum*, oprac. E. Szentpétery, t. I, Budapestini 1937, s. 467. Co do literatury tematu zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 187–188).

ваша по Хомору^{a533}, и поидоша | къ^b Камен[ъ]цю^c, и взем[ъ]ше^d полонъ^e великъ, поидоша. В то ж[е]^f | время^g послал[ъ] баше^h Волѡдимерьⁱ⁵³⁴ Данилови^j помощь^k – | торкы^{l535} и Данила^m Жировичаⁿ⁵³⁶. Данилови^o ж[е]^p боаре^q выеха[в[ъ]ши^r ис^s Камен[ъ]ца^t, снем[ъ]шеса^u съ^v торкы^w, и постигоша

Галичны
побежены

^a Я, к. 191v: хѡморѡ; Е, к. 241г: хоморѡ

^b И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: ко

^c Я, к. 191v; Е, к. 241г: Каменцю

^d И, к. 262г: вземши; Я, к. 191v: возем[ъ]ше; Е, к. 241г: въземше

^e Е, к. 241г: полонъ

^f Е, к. 241г: жъ

^g Я, к. 191v: время

^h Я, к. 191v: баше

ⁱ И, к. 262г: Володимерь; П, к. 275v: Вѡлѡдимерь; Я, к. 191v; Е, к. 241г: Володимерь

^j Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 241г: Данійлови

^k Я, к. 191v: помоч[ъ]

^l И, к. 262г: торцькыи; Я, к. 191v; Е, к. 241г: торки

^m Я, к. 191v: Данийла; Е, к. 241г: Данійла

ⁿ Я, к. 191v; Е, к. 241г: Жирославича

^o Я, к. 191v: Данийловы; Е, к. 241г: Данійловы

^p Е, к. 241г: жъ

^q И, к. 262г; Я, к. 191v: боаре

^r И, к. 262г; Я, к. 191v: выхавши; Е, к. 241г: выхавъше

^s Я, к. 191v: с; Е, к. 241г: зъ

^t И, к. 262г; Е, к. 241г: Каменца

^u И, к. 262г: снемъшеса; Я, к. 191v: снем[ъ]шеса

^v И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: со

^w И, к. 262г: ѡт[ъ]рокы; Я, к. 191v; Е, к. 241г: торки

⁵³¹ Nie jest pewne, który z Piastów udzielił Wasyłkowi pomocy. Przychylamy się do opinii, że mamy do czynienia z oddziałami małopolskimi przysłanymi przez Grzymisławę i Bolesława Wstydlivego oraz sprzyjające im stronnictwo możnych, a było to uzgodnione ze sprawującym wówczas kontrolę nad Krakowem Henrykiem Brodatym, pozostającym w bliskich związkach z Arpadami. Wyprawa miała miejsce zimą 1235/1236 r. (zob. ibidem, s. 189–190: tam literatura tematu).

⁵³² Niewątpliwie chodzi o Kamieniec nad Słuczą, chyba najważniejszy strategicznie w owym czasie gród we wschodniej części państwa Romanowiczów. Do wyprawy doszło zapewne wiosną 1236 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 348, 382; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 191–192).

⁵³³ Czyli obszar nad rzeką Chomora.

⁵³⁴ Musiał więc Włodzimirz powrócić już z niewoli połowieckiej.

⁵³⁵ Torcy, lud pochodzenia tureckiego. W użytym przez *Kronikę Romanowiczów* znaczeniu, ten odłam plemion tureckich, który, wchodząc w skład sojuszu Czarnych Kłobuków, zamieszkiwał Porosie i uznawał zwierzchność książąt ruskich (П. Голубовскій, *Печеньги, Торки и Половцы*, s. 1–228; Д. А. Расовскій, *Половцы. Черные Клобуки*, s. 19–111; T. Nagrodzka-Majchrzyk, *Czarni Kłobucy*, Warszawa 1985, s. 18–41; С. Плетнева, *Торки*, [w:] ДРСМЭ, s. 823).

⁵³⁶ Trudno jednoznacznie stwierdzić, który z wariantów jest bliższy prawdzie. Imię „Nažyr” jest kilkakrotnie notowane wcześniej (także w Kijowie) w przeciwieństwie do „Žyra”, choć również taka forma nie jest nieprawdopodobna, co z kolei potwierdza miano „Žyrko”, a może także popularne: „Žyroslaw” (co do tych imion zob. M. Wójtowicz, *Словарь*, s. 52–53, 96).

| а^a, и побѣжени^b быша невѣрнии^c галичане, и вси кнѣзи^d Болохов[ь]стїи^e изоимани^f быша, и приведоша а^g | въ^h Волѡдимерьⁱ кѣ^j кнасю^k Данилови^l. Лѣтоу^m ж[е] настаⁿвшю^o537, нача^o посылати^p Михайль и Изаславъ^q, гро^rзачи: «Даи нашо^s брат[ь]ю^t, или прїидем[ь]^u на та^v воиною». | Данилови^w ж[е] мо^xлащосо^x Б[ог]оу^y и с[в]ѣт[о]моу^z архїерею^{aa} Николѣ, | иже каза^{ab} чюдо^{ac} свое⁵³⁸,

^a И, к. 262г: ѣ; Я, к. 191v: ѿ

^b П, к. 275v: побѣжини; Е, к. 241г: побѣждены

^c И, к. 262г: невѣрнии; Я, к. 191v; Е, к. 241г: невѣрный

^d И, к. 262г: кн[а]зи; Я, к. 191v: кн[ѿ]зи; Е, к. 241г: кн[а]зѣ

^e И, к. 262г: Болоховьци; Я, к. 191v: Болохов[ь]стий

^f Я, к. 191v; Е, к. 241г: изойманы

^g И, к. 262г: е; Я, к. 191v: ѿ

^h И, к. 262г: brak wyrazów; Я, к. 191v; Е, к. 241г: во

ⁱ И, к. 262г: Володимѣрь; Я, к. 191v; Е, к. 241г: Володимерь

^j И, к. 262г; Я, к. 191v; Е, к. 241г: ко

^k Я, к. 191v: кн[ѿ]зю

^l И, к. 262г; Я, к. 191v: Данийлови; Е, к. 241г: Данїйлови

^m Я, к. 191v: лѣту; Е, к. 241г: лѣтѣ

ⁿ И, к. 262г: наставшоу; Я, к. 191v: наставшѣ

^o И, к. 262г; Я, к. 191v: нача; Е, к. 241г: поча

^p Я, к. 191v: посылати

^q И, к. 262г; Е, к. 241г: Изаславъ; Я, к. 192г: Изаслав[ь]

^r И, к. 262г: гроза^ча; Я, к. 192г: гроза^чи

^s И, к. 262г: нашоу; Я, к. 192г; Е, к. 241г: нашѣ

^t Я, к. 192г: брати^ю; Е, к. 241г: брати^ю

^u И, к. 262г: придемъ; Я, к. 192г: придем[ь]

^v Я, к. 192г: та

^w Я, к. 192г: Данийлови; Е, к. 241г: Данїйлови

^x Я, к. 192г: м[о]л[ѿ]ш[ѣ]са; Е, к. 241г: м[о]лаш[ѣ]са

^y Я, к. 192г; Е, к. 241г: Б[о]гѣ

^z Я, к. 192г: с[в]ѣт[о]мѣ; Е, к. 241г: св[ѣ]т[о]мѣ

^{aa} И, к. 262г: архїерѣю; П, к. 275v; Я, к. 192г: архїерею

^{ab} Я, к. 192г: ѣказа; Е, к. 241г: оуказа

^{ac} Е, к. 241г: чѣдо

Zaznaczamy, że wersja X wzbudza nasze poważne wątpliwości co do jej słuszności. Wojewoda Włodzimierz Rurykowicz, podczas wyprawy dowodzący zapewne oddziałami Torków. Postać skądinąd nieznaną, występująca tylko w tym miejscu, poświadczająca fakt, że w owym czasie również osoby spoza warstwy książęcej nosiły miano Daniel (zob. też np. Daniela Zatoznika). Intrygujący, choć niemożliwy do potwierdzenia jest jej związek rodzinny z wcześniej występującymi jako wojewodowie Nażyrami lub Żyroslawami (patrz cytowana praca M. Wójtowicza).

⁵³⁷ Chodzi o lato 1236 r. Zob.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 348; *Літопис руський*, s. 391–392; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 193–195.

⁵³⁸ Według L. Machnowca modlitwę Daniela do św. Mikołaja należy uznać za wskazówkę chronologiczną. Książę miał wybrać tego świętego, gdyż wówczas przypadał jego dzień. W tym wypadku chodziło o 9 maja (*Літопис руський*, s. 392). Jest to ciekawa hipoteza, ale nieweryfikowalna.

възвел[ъ]^a бо баше^b на Данила^c Ми|хайло^d и Изаслав^e лахы^f, и роусь^g,
и половець^h мнѡж[ъ]ствоⁱ. Кондратови ж[е] став[ъ]шю^j, где^k н[ы]нѣ
г[р]ад[ъ] Холмъ стоит[ъ]^{-l539}, | пославшю^m емоуⁿ къ^o Червнѡу^p воевати^q,
Васил[ъ]ковичем[ъ]^{r540} | же крѣпив[ъ]шимса^{s541} и бившим[ъ]са^t с^u ними, Битва
поимаша | лад[ъ]скыє^v боаре^w, приведоша а^x перед[ъ] Данила^y в^z Городок[ъ].
| Михайлови ж[е] стоащю^{aa} на Пвд[ъ]горѣ^{ab542}, хотащю^{ac} сна[т]иса^{ad}

^a И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241г: възвел[ъ]

^b И, к. 262г: башеть; Я, к. 192г: баше

^c Я, к. 192г: Данийла; Е, к. 241г: Данїйла

^d Я, к. 192г; Е, к. 241г: Михайль

^e Я, к. 192г: Изаслав[ъ]

^f Я, к. 192г: лахи; Е, к. 241г: лахи

^g Я, к. 192г: рус[ъ]; Е, к. 241г: рѣсь

^h Я, к. 192г; Е, к. 241г: половець

ⁱ И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241г: множество

^j И, к. 262г: ставшоу; Я, к. 192г; Е, к. 241г: ставшѣ

^k И, к. 262г: кде

^{l-l} Я, к. 192г: Холмъ стоит[ъ] град[ъ]; Е, к. 241г: Холмъ стоить град[ъ]

^m Я, к. 192г; Е, к. 241г: пославшѣ

ⁿ Я, к. 192г: ему; Е, к. 241г: емѣ

^o И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241г: ко

^p И, к. 262г: Червнѡу; Я, к. 192г; Е, к. 241г: Червнѣ

^q И, к. 262г: воевать

^r И, к. 262г: Василковичем; Е, к. 241г: Василковичемѣ

^s И, к. 262г: срѣтившимъ е; Я, к. 192г: крѣпив[ъ]шимса; Е, к. 241г: крѣпившимса

^t Я, к. 192г: бившим[ъ]са

^u Е, к. 241г: съ

^v Я, к. 192г: лад[ъ]ские; Е, к. 241г: лад[ъ]зкіє

^w Я, к. 192г: боаре

^x И, к. 262г: е; Я, к. 192г: ѧ

^y Я, к. 192г: Данийла; Е, к. 241г: Данїйла

^z И, к. 262г: во; Е, к. 241г: въ

^{aa} И, к. 262г: стоащю; Я, к. 192г: стоащѣ; Е, к. 241г: стоащѣ

^{ab} И, к. 262г: подьгораи; Я, к. 192г: под[ъ]горѣ; Е, к. 241г: под[ъ]горїи

^{ac} Я, к. 192г: хотащѣ; Е, к. 241г: хотащѣ

^{ad} Я, к. 192г: сна[т]иса

⁵³⁹ Jest to dobitne świadectwo, że latem 1236 r. Chełm jako taki jeszcze nie istniał. Nie jest za to wykluczone funkcjonowanie w okolicy zajętej przez oddziały Konrada jakiejś strażnicy lub zbliżonego, niewielkiego obiektu. Wybór miejsca postoju nie był raczej przypadkowy, a nasze przypuszczenie potwierdza w pewnej mierze opowiadanie o założeniu Chełma.

⁵⁴⁰ Zapewne już w protografie wyraz był słabo czytelny. Chodzić zaś może wyłącznie o Wasyłka i może jego ludzi, nie zaś jakichkolwiek Wasyłkowiczów.

⁵⁴¹ Być może jest to potwierdzenie przypuszczenia o nikłej czytelności tego drobnego fragmentu protografu. W rękopisie chlebnikowskim znajdujemy mianowicie w tym miejscu słowo: „крѣпившимса”, zaś w ipatiewskim: „срѣтившим”.

⁵⁴² Identyfikacja tej nazwy budziła kontrowersje w literaturze. Według opublikowanych niedawno ustaleń W. Ljaski chodzi o tzw. Грядове Побужжя (Pobuże Grzędowe), czyli obszar

с Кондратѡм[Ъ]^a и ѡжидающю^b половець сѣ^d И|заславом[Ъ]^e. Полов[Ъ]ци^f же^g придоша^h в землю галицкоуюⁱ, | не восхотѣша ити на Данила^l, взем[Ъ]шю^k всю землю | галиц[Ъ]коую^l, възвратишас[А]^m. То слышавъⁿ Михаил[Ъ], | възвратис[А]^o в^p Галич[Ъ], а Кондрат[Ъ] побѣже до лаховъ^q | через[Ъ]^r ноць^s, и топил[Ъ]са^t баше^u ѡт[Ъ] вои его в[Ъ]^v Вепроу^w | мнѡж[Ъ]ство^x. Лѣтоу^y ж[е] наставшю^{z543}, събрашас[А]^{aa}, идоста || (326г/667)

^a И, к. 262г; Е, к. 241г: Кондратомъ; Я, к. 192г: Кондратом[Ъ]

^b Я, к. 192г: ѡжидающюѡ [sic!]; Е, к. 241г: ѡжидающѡ

^c Я, к. 192г; Е, к. 241г: половець

^d И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241г: со

^e Я, к. 192г: Изаславом[Ъ]

^f И, к. 262г; Е, к. 241г: половци; Я, к. 192г: половцы

^g Е, к. 241г: жѣ

^h И, к. 262г: придоша; Я, к. 192г: придоша

ⁱ И, к. 262г: галицькоую; Я, к. 192г; Е, к. 241г: галицкѡю

^j Я, к. 192г: Данийла; Е, к. 241г: Данїйла

^k И, к. 262г: вземшю; Я, к. 192г: воземшю; Е, к. 241г: воземши

^l И, к. 262г: галицькоую; Я, к. 192г; Е, к. 241г: галицкѡю

^m И, к. 262г: възвратишаса; Я, к. 192г: възворотишаса; Е, к. 241г: възвратишаса

ⁿ И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241г: слышавѣ

^o И, к. 262г: възвратиса; Я, к. 192г: възворотиса; Е, к. 241г: възворотиса

^p Е, к. 241г: вѣ

^q И, к. 262г; Е, к. 241г: лаховъ; Я, к. 192г: лахов[Ъ]

^r И, к. 262г: чересѣ

^s Я, к. 192г; Е, к. 241г: ноць

^t И, к. 262г; Е, к. 241г: топилса; Я, к. 192г: топил[Ъ]са

^u И, к. 262г: башеть; Я, к. 192г: баше

^v И, к. 262г: во; Я, к. 192г: в

^w И, к. 262г: Вепроу; Я, к. 192г; Е, к. 241г: Вепрѡ

^x И, к. 262г; Е, к. 241г: мнѡжество; Я, к. 192г: мнѡжество

^y Я, к. 192г: лѣту; Е, к. 241г: лѣтѡ

^z И, к. 262г: наставшю; Я, к. 192г: наставшю; Е, к. 241г: наставшѡ

^{aa} И, к. 262г: собравъшаса; Я, к. 192г: собрашаса; Е, к. 241г: собрашаса

położony równolegle do Roztocza, na wsch. od niego i na pn. od Gołogór (В. Ляска, *Districtus Podhorayensis: do проблеми територіальної організації галицько-волинського порубіжжя у XIII–XIV століттях*, КД, т. VII, 2013, s. 114–115; там одniesienia do źródeł i literatury tematu). Według M. Hruszewskiego i L. Machnowca chodzi o lato 1237 r. (*Хронологія подій*, s. 348–349; *Літопис руський*, s. 392). Zdaniem D. Dąbrowskiego wydarzenia rozegrały się jednak latem 1236 r. (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 195).

⁵⁴³ Według M. Hruszewskiego i L. Machnowca chodzi o lato 1237 r. (*Хронологія подій*, s. 348–349; *Літопис руський*, s. 392). Zdaniem D. Dąbrowskiego wydarzenia rozegrały się jednak latem 1236 r. (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 195).

⁵⁴⁴ Rościsław, jedyny – wbrew poglądom części literatury – znany źródłom s. Michała Wsiewłodowicza i Heleny (?) Romanówny; ur. ok. 1218–1223 r., w 1230 r. postrzyżony w Nowogrodzie Wielkim. Najwcześniejszą jesienią 1242, a przed wiosną 1244 r. ożeniony z Anną, c. Beli IV, z którą miał s. Michała i Belę oraz cztery c., N. – ż. Michała II Asena cara Bułgarii,

на Галич[ь]^a на Михаила^b и на Ростислава⁵⁴⁴, затворила^c бо са^d | баста^e въ^f градѣ^g, и Оугорѣ^h мнѡж[ь]ствоⁱ баше^j оу^k него, и възвративши^l, воевас-та около^m Звенигородаⁿ, города ж[е] | хоташа^o, не^p вѡста^q, бѣ бѡ^r с[ва]та^s Б[огороди]ца в нем[ь] чюд[ь]на^t икона⁵⁴⁵. Тое ж[е]^u ѡсени^v оумиристаса^{w546}. Веснѣ ж[е] бывши, поидоста на а|твасѣ^{x547} и прїидоста^y к^z Берестью^{aa}.

^a И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: Галичъ

^b Е, к. 241v: Михалка

^c Я, к. 192г: затворилис[а]; Е, к. 241v: затворилиса

^d Я, к. 192г; Е, к. 241v: brak wyrazu

^e И, к. 262г: бѡаста; Я, к. 192г: баста

^f И, к. 262г: во; Я, к. 192г: в

^g Я, к. 192г; Е, к. 241v: городѣ

^h Я, к. 192г: ѡгор[ь]

ⁱ И, к. 262г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: множество

^j Я, к. 192г: баше

^k Я, к. 192г: ѡ

^l И, к. 262г: возвративѡшиса; Я, к. 192г: возвратишася; Е, к. 241v: возвратившеса

^m И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: ѡколо

ⁿ И, к. 262v: Звенигород[а]

^o Я, к. 192г: хоташа

^p И, к. 262v: нѣ

^q И, к. 262v: вѡаста; Я, к. 192г: вѡаста

^r И, к. 262v; П, к. 276г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: бо

^s Я, к. 192г: с[ва]т[а]

^t И, к. 262v: чюднаа; Я, к. 192г: чуднаа; Е, к. 241v: чѣднаа

^u Е, к. 241v: жѣ

^v Я, к. 192г: ѡсени

^w Я, к. 192г: ѡмиристаса

^x И, к. 262v: атвезѣ; Я, к. 192г: атвезѣ; Е, к. 241v: атвезѣ

^y И, к. 262v; Я, к. 192г: прїидоста

^z И, к. 262v: brak wyrazów; Е, к. 241v: къ

^{aa} Я, к. 192г: Берестю; Е, к. 241v: Берестю [sic]

Kunegundę – ż. kr. Czech Przemysła Otokara II, Gryfinę – ż. Leszka Czarnego, oraz oddaną do zakonu Małgorzatę. Zm. w 1263 r. (M. Wertner, *Az Árpádok családi története*, s. 463–475; N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. XII i s. 55–56; KM TL, s. 581; P. Беспалов, „Новое потомство” князя Михаила Черниговского по источникам XVI–XVII веков (к постановке проблемы), [w:] *Проблемы славяноведения. Сборник научных статей и материалов РИО БГУ*, т. XIII, Брянск 2011, s. 63–97; В. Мандзяк, *Ростислав Михайлович – „dux Galicie et imperator Bulgarorum”*, КД, т. V, 2011, s. 131–143; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, przyp. 738 na s. 230–231).

⁵⁴⁵ Ikona niezachowana. Bardzo ciekawy przykład wiary w cudowną moc tego typu obiektów.

⁵⁴⁶ Według M. Hruszewskiego chodzi o jesień 1237 r. (*Хронологія подій*, s. 348–349). Zdaniem D. Dąbrowskiego była to jesień 1236 r. (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 195).

⁵⁴⁷ Bez większych wątpliwości uznaje się, że chodzi o wydarzenia z końca kalendarzowej zimy 1237/1238 r. (zob. np.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 348, 382; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 201–202).

Рѣкам[ъ]^a наводнив[ъ]шим[ъ]са^b, | не возмогоста ити на атвазѣ^c. Данило-ви^d рек[ъ]шю^e: «Не лѣ|по ес[тъ] держати нашее ѡт[ъ]чины крижев[ъ]ником[ъ]^f Те[м]пличем[ъ]^g, | рекомым[ъ] Соломоничем[ъ]^{h548}». И поидоста на нѣⁱ въ силѣ тажцѣ^k, | и пріаста^l град[ъ] м[ъ]с[а]ца^m марта⁵⁴⁹, старѣшиноуⁿ их[ъ] Броуна^{o550} аша^p | и вои изоимаша, и възвратиса^q в[ъ]^r Волѡдимерь^s.

^a Я, к. 192г: рѣка им[ъ]; Е, к. 241v: рѣка имѣ

^b И, к. 262v: новоднившимса; Я, к. 192г: навод[ъ]нившиа; Е, к. 241v: навод[ъ]нившиа

^c Я, к. 192г: атвазѣ; Е, к. 241v: атвазѣ

^d Я, к. 192г: Данийловѣ; Е, к. 241v: Данійловѣ

^e И, к. 262v: рекъшоу; Я, к. 192г; Е, к. 241v: рекшѣ

^f И, к. 262v: крижевникомъ; Я, к. 192г: крижовником[ъ]; Е, к. 241v: скрыжовником[ъ]

^g И, к. 262v: Темпличемъ; Я, к. 192г: Те[м]пличем[ъ]; Е, к. 241v: Те[м]пличемъ

^h И, к. 262v: Соломоничемъ

ⁱ Я, к. 192г: на; Е, к. 241v: на

^j И, к. 262v: в; Я, к. 192г: во

^k И, к. 262v: тажцѣ; Я, к. 192г: тажцѣ

^l И, к. 262v: приаста; Я, к. 192г: приаста; Е, к. 241v: пріаста

^m И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: м[ъ]с[а]ца

ⁿ Я, к. 192г; Е, к. 241v: старѣшинѣ

^o Я, к. 192г; Е, к. 241v: Брѣнѣ

^p И, к. 262v: аша; Я, к. 192г; Е, к. 241v: аша [sic]

^q И, к. 262v: възвратиса; Я, к. 192г: възвротиста; Е, к. 241v: възвротиста

^r И, к. 262v: брак выгату; Я, к. 192г: в

^s И, к. 262v: Володимѣрь; Я, к. 192г: Володимер[ъ]; Е, к. 241v: Володимеръ

⁵⁴⁸ Jedyna w naszym źródle wzmianka dotycząca templariuszy, z podaniem ich potocznej nazwy stosowanej najwyraźniej na Rusi halicko-wołyńskiej, jednak z wykorzystaniem leksyki polskiej (A. I. Генсьорський, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 100), bardzo ważna dla oświelenia ówczesnych dziejów Drohiczyzna i templariuszy na ziemiach polskich. Problem władania tego zakonu Drohiczyнем omawiany był ostatnio np. przez A. Jusupovicia („*Domus quondam dobrinensis*”. *Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego*, „Zapiski Historyczne”, t. LXXI, 2006, z. 1, s. 9–17) i E. Burzyńskiego (*Zakon rycerski templariuszy na ziemiach Polski piastowskiej i na Pomorzu Zachodnim*, Wodzisław Śląski 2010, s. 176–179). W obu pozycjach literatura tematu.

⁵⁴⁹ Nie budzi wątpliwości, że niewymienionym w źródle grodem był Drohiczyzn. Istnieją za to dwie główne koncepcje co do czasu, w jakim rozegrały się opisane wydarzenia. Większość badaczy opowiada się za 1238 r., jednak np. A. Poppe (idem, *Почему венчание Данила на королевство состоялось в Дорогичине?*, [w:] *Тезисы Международной научной конференции, Литва Эпохи Миндаугаса и ее соседи: Исторические и культурные связи и Параллели*, Москва 2003, s. 47) oraz A. Jusupović wskazali na to, że mamy do czynienia z wtrętem. Chronologię jego ustalają na okres między 1241 a 1247 r. A. Jusupović, analizując przekazy, uznał, że Daniel zdobył Drohiczyzn dopiero w 1243 r. („*Domus quondam dobrinensis*”, s. 13; idem, *Przynależność polityczna Drohiczyzna w XII i pierwszej połowie XIII w.*, [w:] *Дрогичин 1253. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*, Івано-Франківськ 2008, s. 167–170; przegląd literatury tematu w: D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 202–203).

⁵⁵⁰ Zapewne rycerz z Meklemburgii. Według relacji Piotra z Dusburga wyświęcony przez bp. Chrystiana na mistrza utworzonego w 1228 r. Zakonu Dobrzyńców. W 1237 r. stał na czele

Дани|лови^a ж[е]^b том[ъ] ж[е] лѣтъ⁵⁵¹ пошед[ъ]шю^c на Михаила^d на Галич[ъ]^e. Онѣм[ъ]^f же | мира^g просащим[ъ]^h, даша емоуⁱ Перемышль. По тѣм[ъ]^j ж[е] лѣтъ⁵⁵² | Данил[ъ]^k же ^lвъзведе на Кондрата^l литвоу^m | Мин[ъ]догаⁿ, Изасла|ва^o новъгорѣд[ъ]скаго^{p553}. Данил[ъ]^q же в то время^r шель^s баше^t |

Пох[о]д[ъ]
на Галичъ

^a Я, к. 192г: Данийлови; Е, к. 241v: Данійлови

^b Е, к. 241v: въ

^c И, к. 262v: пошедьшоу; Я, к. 192г: пошед[ъ]шу; Е, к. 241v: пошед[ъ]шѣ

^d Я, к. 192г; Е, к. 241v: Михалка

^e Я, к. 192г; Е, к. 241v: Галичъ

^f И, к. 262v: ѿнем; Я, к. 192г; Е, к. 241v: ѿнѣмъ

^g Я, к. 192г; Е, к. 241v: brak wyrazu

^h Я, к. 192г: просащим[ъ]

ⁱ П, к. 276г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: емѣ

^j И, к. 262v: том; Я, к. 192г; Е, к. 241v: том[ъ]

^k Я, к. 192г: Данийл[ъ]; Е, к. 241v: Данійл[ъ]

^{l-l} И, к. 262v: возведе на Кондрата; Я, к. 192г; Е, к. 241v: на Кондрата возведе

^m Я, к. 192г: литву; Е, к. 241v: литвѣ

ⁿ И, к. 262v: Минъдога; Я, к. 192г: Мин[ъ]доса [sic!]; Е, к. 241v: Мингога

^o Я, к. 192г: Изаслава

^p И, к. 262v: нов[ъ]городьскаго; П, к. 276г: новъгорѣд[ъ]скаг[о]; Я, к. 192г: новгород[ъ]скаго; Е, к. 241v: новгород[ъ]скаго

^q Я, к. 192г: Данийл[ъ]; Е, к. 241v: Данійл[ъ]

^r Я, к. 192г: время

^s И, к. 262v: шель; Я, к. 192г; Е, к. 241v: пошел[ъ]

^t Я, к. 192г: баше

grupy rycerzy, która już jako templariusze otrzymała od Konrada Mazowieckiego Drohiczyn. Uwięziony przez Romanowiczów, zniknął z kart źródeł (W. Polkowska-Markowska, *Dzieje Zakonu Dobrzyńskiego*, „Roczniki Historyczne”, t. II, 1926, s. 173, 197, 205; E. Burzyński, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 172, 176–183).

⁵⁵¹ Zdaniem M. Hruszewskiego kronikarz powrócił do wydarzeń rozgrywających się w 1237 r., a więc do letniej wyprawy Romanowiczów, po której jesienią zawarto pokój (*Хронологія подію*, s. 349). Identycznie datuje te wydarzenia D. Dąbrowski, jednak na podstawie innych przesłanek i podając inny kontekst wydarzeń (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 200–201). W każdym razie można odnieść wrażenie, że słowo: „лѣто” użyte zostało na określenie pory roku, co sugeruje pojawienie się tuż wcześniej informacji o wydarzeniach zaszłych w marcu. Wyprawa musiała zakończyć się sukcesem Romanowiczów, skoro Michał poczuł się zmuszony do poważnych ustępstw.

⁵⁵² Najlogiczniejsze wydaje się powiązanie chronologiczne tej frazy z akapitem dotyczącym starcia Romanowiczów z templariuszami, a więc uznanie, że do wyprawy doszło jesienią 1238 lub zimą 1238/1239 r. Z reguły w literaturze spotykamy 1238 r., co jest związane z akceptacją ustaleń M. Hruszewskiego (M. Грушевський, *Хронологія подію*, s. 349, 382; H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 59; G. Błaszczuk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich*, s. 35; E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 200; A. С. Кибинь, *От Ятвязи до Литвы*, s. 147). Warto zwrócić jeszcze uwagę na to, że *Latopis hustynski* podaje bardzo zepsutą wiadomość o tej akcji zbrojnej pod 6744 (1236) r. Data ta najwyraźniej jest błędna (*Густынская летопись*, s. 118; *The Hustynja Chronicle*, s. 294).

⁵⁵³ Rurykowicz wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki Romanowiczów*, szczęśliwie, że chociaż z podaniem grodu, w którym panował. Nie są znane daty jego życia, filiacja, a nawet

Фридрих[ъ]
цесар[ъ]

съ^a братѡм[ъ]^b своим[ъ]^c въ^d оугры^e къ^f королеви^g, бѣ бѡ^h звалъⁱ его^j на |
ч[ъ]сть^k. В то ж[е]^l время^m пошельⁿ баше^o Фридрих[ъ] ц[ъ]са[р]ь^{p554} на
герцика^{q555} войною, и въсхотѣста^r ити^s Даниль^t съ^u братѡм^v Васил[ъ]кѡм[ъ]^w
герцикови^x въ^y помощь^z. Королеви ж[е]^{aa} възбранив[ъ]шо^{ab} и[ма], възвратистаса^{ac}

^a И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: со

^b И, к. 262v; П, к. 276г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: братомъ

^c И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: своимъ

^d И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: во

^e Я, к. 192г: ѡгры

^f И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: ко

^g Я, к. 192г: королевы

^h И, к. 262v; П, к. 276г; Я, к. 192г; Е, к. 241v: бо

ⁱ И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: звалъ

^j Е, к. 241v: егѡ

^k Я, к. 192г; Е, к. 241v: чест[ъ]

^l Е, к. 241v: жъ

^m Я, к. 192г: время

ⁿ И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: пошель

^o Я, к. 192г: баше

^p И, к. 262v: ц[ъ]с[а]рь; Я, к. 192г; Е, к. 241v: царь

^q И, к. 262v: гѣрцика

^r И, к. 262v: восхотѣста; Я, к. 192г; Е, к. 241v: восхотѣстати [sic]

^s Я, к. 192г; Е, к. 241v: brak wygazu

^t Я, к. 192г: Данийл[ъ]; Е, к. 241v: Данийль

^u И, к. 262v; Я, к. 192г; Е, к. 241v: со

^v И, к. 262v; П, к. 276г; Е, к. 241v: братомъ; Я, к. 192г: братом[ъ]

^w И, к. 262v; Е, к. 241v: Василкомъ; П, к. 276г: Васил[ъ]ком[ъ]

^x И, к. 262v: гѣрцикови; Я, к. 192г; Е, к. 241v: герциковѣ

^y И, к. 262v: во; Е, к. 241v: въ

^z Я, к. 192г; Е, к. 241v: помочь

^{aa} Е, к. 241v: жъ

^{ab} И, к. 262v: възбранившоу; Я, к. 192г; Е, к. 241v: възворотившѣ

^{ac} И, к. 262v: възвратистаса; Я, к. 192г: възвратистаса; Е, к. 241v: възворотистаса

przynależność do konkretnej gałęzi rodu, choć na ten temat istnieją trzy główne hipotezy. Według pierwszej z nich, był on tożsamy z Izjasławem Włodzimierzowiczem z linii nowogrodzko-siewierskiej, według drugiej, był to wnuk Jerzego Jarosławowicza turowsko-pińskiego, żonatego z c. ks. grodzieńskiego Wsiewołoda, według trzeciej wreszcie, należy utożsamić Izjasława nowogródzkiego z jego imiennikiem, ks. świsłockim, co sugerowałoby jego pochodzenie z połockiej gałęzi Rurykowiczów. Problem ten w sposób obszerny i kompetentny przedstawił A. S. Kibin' (*От Ятвязи до Литвы*, s. 147–148).

⁵⁵⁴ Pierwsza w naszym źródle wzmianka na temat Fryderyka II Hohenstaufa (1194–1250, ces. od 1220 r.). Literatura dotycząca różnych aspektów działalności tego wybitnego władcy jest olbrzymia. Dla przykładu wymieniamy jedną z ostatnich biografii niemieckich oraz biografię polską: J. Hauziński, *Imperator „końca świata” (1194–1250)*, Gdańsk 2000; W. Stürmer, *Friedrich II. 1194–1250*, Darmstadt 2009.

въ^a землю свою⁵⁵⁶. И потѣм[ъ]^b прїиде^c | Ирославъ^d сѣждал[ъ]скыи^{e557} и взѣ^f
 Кыевъ^g пѣд[ъ]^h Волѣдимерѣм[ъ]ⁱ⁵⁵⁸, не | мога его дрѣжати^j, иде паки^k
 к^l Сѣждалю^m. И взѣⁿ пѣд[ъ]^o ним[ъ]^p | Михаиль⁵⁵⁹, а Ростислава^q, а-с[ы]на

Поход[ъ]
 в Суждал[ъ]

^a И, k. 262v: во; Я, k. 192г: в

^b И, k. 262v: потомъ; Е, k. 241v: потомъ; Я, k. 192г: потом[ъ]

^c И, k. 262v: приде; Я, k. 192г: прииде

^d И, k. 262v: Арославъ; Я, k. 192г; Е, k. 241v: Ирославъ

^e И, k. 262v: соуждальскыи; Я, k. 192г: суждалский; Е, k. 241v: сѣждалскій

^f Я, k. 192г: взѣ

^g И, k. 262v; Я, k. 192г: Кыевъ; Е, k. 241v: Кієвъ

^h И, k. 262v; Я, k. 192г; Е, k. 241v: подѣ

ⁱ И, k. 262v; Е, k. 241v: Володимеромъ; П, k. 276v: Волѣдимером[ъ]; Я, k. 192г:
 Володимером[ъ]

^j И, k. 262v: держати; Я, k. 192г: ѡдержати; Е, k. 241v: оудержати

^k Я, k. 192г; Е, k. 241v: паки

^l И, k. 262v: brak wyrazów; Е, k. 241v: къ

^m И, k. 262v: Соуждалю; Я, k. 192г: Суждалю; Е, k. 241v: Сѣждалю

ⁿ Я, k. 192г: взѣ

^o И, k. 262v: под; Я, k. 192г; Е, k. 241v: под[ъ]

^p Я, k. 192г; Е, k. 241v: ним[ъ]

^q Я, k. 192г; Е, k. 241v: Ростиславъ

⁵⁵⁵ Kolejny już przykład orientacji kronikarza co do niemieckiej terminologii politycznej. Naszym zdaniem, wynikała ona z tego, że obznajomiony był z nią osobiście Daniel Romanowicz, wychowujący się kilka lat na dworze węgierskim, w czasach, gdy dzięki królowej Gertrudzie Andechs-Meranien i jej otoczeniu były tam silne niemieckie wpływy kulturowe. To sam książę mógł informować dziejopisa o tych wydarzeniach, używając przyswojonych słów. Wspomnianym „herzogiem” był Fryderyk II Bitny (1211–1246), ostatni władca Austrii z rodu Babenbergów. Istnieje dawna, lecz dobrze udokumentowana biografia księcia (A. Ficker, *Friedrich II. Der letzte Babenberger*, Innsbruck 1884).

⁵⁵⁶ W literaturze powszechny był pogląd, że Romanowicze ruszyli na pomoc Fryderykowi II Bitnemu wbrew woli Beli IV. W rzeczywistości posiadłości ks. Austrii zostały najechane przez wojska wysłane przez ces. Fryderyka II. Ostatni Babenberg cieszył się w tym czasie dyskretnym wsparciem Beli IV, który jednak obawiał się otwartego wystąpienia przeciw potężnemu Fryderykowi II Hohenstaufowi, dlatego też powstrzymał wezwanych wcześniej Romanowiczów (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 197–199).

⁵⁵⁷ Jarosław Fiodor Wsiewołodowicz (1190–1246 r.), s. Wsiewołoda Wielkie Gniazdo z pierwszego małżeństwa. Wiele kontrowersji budzi sprawa małżeństw księcia. W każdym razie przez pewien czas był zięciem Mściława Mściławowicza Udalego. Jednym z jego synów był Aleksander Newski, a innym Andrzej, późniejszy zięć Daniela Romanowicza (Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 553; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 685–690; Д. Домбровский, *Генеалогия Мстиславичей*, s. 379–383, 554–561, 580–586).

⁵⁵⁸ Ostatnia wzmianka na temat Włodzimierza w *Kronice Romanowiczów*. Wbrew temu, co stwierdził, odwołując się do poglądów Karamzina, D. Dąbrowski (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 192–193), z ustępu naszego źródła wynika, że przejęcie przez Jarosława władzy nad Kijowem odbyło się nie na drodze porozumienia, lecz raczej siłowo. Faktem jest, że relacje latopisów nowogrodzkich nie są już takie jednoznaczne. Wynika z nich też, że Jarosław opuścił Nowogród i zasiadł w Kijowie w marcu 6744 (1 III 1236/28 II 1237) r. – НПЛ, s. 74; Н. Г. Бережков, *Хронология русского летописания*, Москва 1963, s. 270. Zob. też: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 350, 382 (1236 r.); *Літопис руський*, s. 392 (I [?] 1238 r.).

своего, остави^a в^b Галичи, и | wt[ъ]аша^c wt[ъ] Данила^d Перемышль, бывшю^e ж[е] межи^f ими^g | в^hогда мироу^h, овогдаⁱ рати⁵⁶⁰, и шед[ъ]шю^j же Ростиславу^k | в^l поле, Б[ог]оу^m же поспѣшив[ъ]шюⁿ, прииде^o вѣсть Данилоу^p, | ^qбждоущю емоу в Холмѣ^{q561}, ѡко^r Ростислав[ъ] съшел[ъ]^s ес[ть] на литвоу^t || (326v/668) съ^u всѣми^v боары^w и сноузники^x. Семоу^y ж[е] прилоучив[ъ]шюса^z, | изыде^{aa} Даниль^{ab} съ^{ac} вои ис^{ad} Хол[ъ]ма^{ae}, и бывшю^{af}

^{a-a} И, к. 262v: с[ы]на своего ѡстави; Я, к. 192v; Е, к. 241v: ѡстави с[ы]на своего

^b Е, к. 241v: вѣ

^c Я, к. 192v; Е, к. 241v: wt[ъ]аша

^d Я, к. 192v: Данийла; Е, к. 241v: Данійла

^e Я, к. 192v: бывшу; Е, к. 241v: бывшѣ

^f И, к. 262v: межи

^g Е, к. 241v: ними

^h Я, к. 192v; Е, к. 241v: мирѣ

ⁱ Е, к. 241v: овогда

^j И, к. 262v: шедшю; Я, к. 192v; Е, к. 242г: шед[ъ]шѣ

^k Я, к. 192v; Е, к. 242г: Ростиславѣ

^l Е, к. 242г: вѣ

^m Я, к. 192v; Е, к. 242г: Б[ог]ѣ

ⁿ И, к. 262v: поспѣвшю; Я, к. 192v; Е, к. 242г: поспѣшившѣ

^o И, к. 262v: приде; Я, к. 192v: прийде

^p Я, к. 192v: Данийлѣ; Е, к. 242г: Данійлѣ

^{q-q} И, к. 262v: во Холмѣ боудоущю; Я, к. 192v: будѣщю емоу в Хол[ъ]мѣ; Е, к. 242г: бѣдѣщѣ емѣ вѣ Холмѣ

^r Е, к. 242г: ѡкѣ

^s И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: сошелѣ

^t Я, к. 192v; Е, к. 242г: литвѣ

^u И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: со

^v И, к. 262v: всеми

^w Я, к. 192v: боары

^x Я, к. 192v; Е, к. 242г: снѣзники

^y Я, к. 192v; Е, к. 242г: семѣ

^z И, к. 262v: прилоучившоуса; Я, к. 192v: прилѣчившус[ѣ]; Е, к. 242г: прилѣчившѣса

^{aa} И, к. 262v: изииде; Я, к. 192v; Е, к. 242г: изыиде

^{ab} Я, к. 192v: Данийл[ъ]; Е, к. 242г: Данійль

^{ac} И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: со

^{ad} И, к. 262v: со; Е, к. 242г: из

^{ae} Я, к. 192v: Хол[ъ]ма; Е, к. 242г: Холма

^{af} Я, к. 192v: бывшу; Е, к. 242г: бывшѣ

⁵⁵⁹ Jarosław prawdopodobnie opuścił Kijów na wieść o klęsce i śmierci starszego brata, Jerzego, w starciu z Mongołami nad Sitą 4 III 1238 r. Musiało upłynąć trochę czasu, nim dowiedział się o tym Michał i nim przygotował się do wyprawy. Zob. w sprawie datacji: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 350 (wiosna 1238 r.); *Литонис руський*, s. 392 (III 1238 r.); D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 205.

⁵⁶⁰ Stwierdzenie znakomicie ukazujące zmienność relacji pomiędzy książętami, nie tylko zresztą Danielem i Michałem. Niektórzy badacze przypuszczają, że Daniel utracił Przemyśl latem lub w 2. poł. 1238 r. (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 350, 382).

емоу^a е-третїи^b | д[ъ]нь оу Галичи⁵⁶², любѣхъ^c же и гражане. Пвд[ъ]ехавшо^d ж[е] емоу^e | пвд[ъ] горвд[ъ]^g, и рече им[ъ]^h: «Оⁱ мѣжи^j град[ъ]стїи^k! Доколѣ хотите трѣпѣти^l иноплемен[ъ]ных[ъ]^m кнасеиⁿ дрѣжавоу^o?». Шни^p же въ|скликноув[ъ]ше^q, рѣша, ѣко^r «се ес[ъ] дрѣжател[ъ]^s нашѣ^t, Б[ог]ом[ъ]^u да[н[ъ]ныи^v». И поустѣшас[а]^w, ѣко^x дѣти кѣ^y вт[ъ]цю^z и ѣко^{aa} пчелы^{ab} | к^{ac} мат[ъ]цѣ^{ad}, ѣко жажоущи^{ae} воды кѣ^{af} источнику^{ag}. Еп[и]ск[о]поу^{ah} ж[е] | Артемію^{ai}⁵⁶³

^a Я, к. 192v: ему; Е, к. 242г: емѣ

^b И, к. 262v: третии

^c И, к. 262v: любѣхоуть; П, к. 676v: любѣхоу

^d И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: подѣхавшоу

^{e-e} Я, к. 192v; Е, к. 242г: brak wyrazów

^f И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: подѣ

^g И, к. 262v; П, к. 676v: городъ; Я, к. 192v; Е, к. 242г: городом[ъ]

^h Е, к. 242г: имѣ

ⁱ И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: ѡ

^j И, к. 262v: моужи; Я, к. 192v: мужи; Е, к. 242г: мѣжи

^k И, к. 262v: градѣстїи; Я, к. 192v: град[ъ]стїи; Е, к. 242г: град[ъ]стїи

^l И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: терпѣти

^m Е, к. 242г: иноплеменныхъ

ⁿ И, к. 262v: кназии; Я, к. 192v: кн[а]зей; Е, к. 242г: кн[а]зей

^o И, к. 262v: дрѣжавоу; Я, к. 192v; Е, к. 242г: дрѣжавѣ

^p И, к. 262v; Я, к. 192v: шни; Е, к. 242г: оны

^q И, к. 262v: воскликноувше; Я, к. 192v: воскликнѣвша; Е, к. 242г: воскликнѣвше

^r Е, к. 242г: ѣко

^s И, к. 262v: дрѣжателъ; Я, к. 192v: дер[ъ]жител[ъ]; Е, к. 242г: дрѣжитель

^t Я, к. 192v; Е, к. 242г: нашѣ

^u И, к. 262v; П, к. 676v: Б[ог]омѣ; Я, к. 192v: Б[о]гом[ъ]; Е, к. 242г: Б[о]гомѣ

^v И, к. 262v: даньи; Е, к. 242г: данный

^w Я, к. 192v: пустишаса; Е, к. 242г: пѣстишаса

^x Е, к. 242г: ѣко

^y И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: ко

^z И, к. 262v: вт[ъ]цю; Я, к. 192v: вт[ъ]цѣ; Е, к. 242г: вт[ъ]цѣ

^{aa} Я, к. 192v; Е, к. 242г: brak wyrazów

^{ab} Я, к. 192v: пчели

^{ac} Я, к. 192v; Е, к. 242г: ко

^{ad} И, к. 262v; Е, к. 242г: матѣ

^{ae} И, к. 262v: жажоущи; Я, к. 192v: жаждѣщий; Е, к. 242г: жаждѣщи

^{af} И, к. 262v; Я, к. 192v; Е, к. 242г: ко

^{ag} Я, к. 192v; Е, к. 242г: источникѣ

^{ah} И, к. 262v: пископоу; Я, к. 192v; Е, к. 242г: еп[и]ск[о]пѣ

^{ai} И, к. 262v: Артѣмью; Я, к. 192v: Артемию

⁵⁶¹ Pierwsza wzmianka poświadczająca pobyt Daniela w Chełmie.

⁵⁶² Kolejny przykład szybkiego przemieszczania się wojsk ruskich w razie konieczności. Przyjmijmy, że w trzy dni oddziały Romanowiczów przebyły ok. 300 km.

⁵⁶³ Pierwsze z dwóch wzmiankowań (zob. przyp. 254 na s. 76) tego biskupa halickiego, osoby zdecydowanie niechętniej władzy Daniela. Właściwie nic o nim nie wiadomo poza tym, że pełnił swą funkcję w 1238 i jesienią 1241 r. Zob. А. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 63–64.

и двор[ъ]скомоу^a Григорію^{b564} възбранашю^c емоу^d, | оузрѣв[ъ]шима^e ж[е]^{f-f}, ^gіако не можета оудържати^h града, ^mіакоⁱ | малодоуш[ъ]на, блюдашася^j о^k преданій^l града^m, изыдо[ста]ⁿ слезныма^o очима^p и ослабленным[ъ]^q лицом[ъ]^r и лижюща^s | оуста^t своа^{u565}, іако не имѣюща власти княженіа^v своего. | Рѣста же с^w ноужео^x: «Пріиди^y, княже^z Данило^{aa}, пріими^{ab} град[ъ]!» | Данилw^{ac} ж[е] вниде^{ad} въ^{ae} град[ъ] свои⁵⁶⁶, и пріиде^{af} къ^{ag} Преч[и]стѣй и С[ва]тѣи^{ah} |

^a Я, к. 192v: двор[ъ]скому; Е, к. 242г: дворскомѣ

^b И, к. 262v: Григорью; Я, к. 192v: Григорию

^c И, к. 262v: възбранашю; Я, к. 192v: възбранашю; Е, к. 242г: възбранашю

^d Я, к. 192v; Е, к. 242г: емѣ

^e И, к. 262v; Е, к. 242г: оузрѣвшима; Я, к. 192v: ѡзрѣвшима

^{f-f} И, к. 262v: има

^g Е, к. 242г: іако

^h И, к. 262v: оудержати; Я, к. 192v: ѡдер[ъ]жати; Е, к. 242г: оудержати

ⁱ И, к. 262v: іако

^j П, к. 676v: блоужашас[а]

^k И, к. 263г: w

^l И, к. 263г: преданьи

^{m-m} Я, к. 192v; Е, к. 242г: brak wyrazów

ⁿ И, к. 263г: изидоста; Я, к. 192v; Е, к. 242г: изыйдоста

^o И, к. 263г: слезнама; Я, к. 192v: слезнима

^p И, к. 263г; Я, к. 192v: wчима

^q И, к. 263г: wслабленомъ; Я, к. 192v: wслаблен[ъ]ным[ъ]; Е, к. 242г: wслабленнымъ

^r Е, к. 242г: лицомъ

^s Я, к. 192v; Е, к. 242г: лижѣща

^t Я, к. 192v: ѡста

^u И, к. 263г; Е, к. 242г: своа; Я, к. 192v: своа

^v И, к. 263г: княженья; Я, к. 192v: княжения

^w Е, к. 242г: со

^x Я, к. 192v; Е, к. 242г: нѣжею

^y И, к. 263г; Я, к. 192v: прииди

^z Я, к. 192v: кн[а]же

^{aa} Я, к. 192v: Данило; Е, к. 242г: Данійло

^{ab} И, к. 263г; Я, к. 192v: приими

^{ac} И, к. 263г: Данило; Я, к. 192v: Данило; Е, к. 242г: Данійл[ъ]

^{ad} Я, к. 192v: вниде; Е, к. 242г: вниде

^{ae} И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: во

^{af} И, к. 263г; Я, к. 192v: прииде

^{ag} И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: ко

^{ah} Я, к. 192v: с[ва]тѣи

⁵⁶⁴ Najpewniej chodzi o Grzegorza Wasylewicza wzmiankowanego pierwszy raz przy okazji wydarzeń rozgrywających się w 1235 r.

⁵⁶⁵ W przekazie: „слезныма очима и ослабленным[ъ] лицом[ъ] и лижюща | оуста своа” parafraza: Łk 11, 26; Mt 11, 26; 12, 45; 22, 26; 27, 63; 2 P 2, 20. Por. A. I. Генсьорский, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 180.

⁵⁶⁶ Formuła *adventus ducis* nie została wyłożona przez kronikarza mechanicznie; została przemyślana i dopasowana do konkretnej sytuacji historycznej, nader życzliwie wpleciona w kontekst literacki. Omówienie tego zagadnienia zob. A. Jusupović, *Tożsamość i obcość w czasach*

Б[огороди]ци, и пріа^a столъ wt[ъ]ца своего, и обличи^b побѣдоу^c, и по|стави на Немец[ъ]кых[ъ]^d вратех[ъ]^e хороуговъ^f свою⁵⁶⁷. Наутрїа^g же | прїиде^h i-к Хороугов[ъ] немоу вѣстьⁱ, ѡко^j Ростиславъ^k пошел[ъ] бѣ к^l Галичю^m. Слышав[ъ] же прїатїеⁿ град[ъ]ское, бѣжа въ^o оугры^p поу|тем[ъ]^q, им[ъ]же^r идаше^s на Борьсоуковъ^t дѣд[ъ]^{u568} [sic!], и прїиде^v къ^w бани, | рекомѣ^x Рwd[ъ]на^{y569}, и wt[ъ]тжда^z иде въ^{aa} оугры^{ab}. Боаре^{ac} же при|шед[ъ]ше^{ad}, пад[ъ]ше^{ae} на ногоу^{af}

^a И, к. 263г: приа; Я, к. 192v: приа

^b И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: обличи

^c Я, к. 192v; Е, к. 242г: побѣдѹ

^d И, к. 263г: нѣмѣчьскыхъ; Я, к. 192v; Е, к. 242г: нѣмецкихъ

^e И, к. 263г: вратѣхъ

^f И, к. 263г: хороуговъ; Я, к. 192v: хврог[овъ]; Е, к. 242г: хорогов[ъ]

^g И, к. 263г: наоутрѣа; Я, к. 192v: наѹтрыа; Е, к. 242г: наоутрѣе

^h И, к. 263г: приде; Я, к. 192v: прїиде

ⁱ⁻ⁱ Я, к. 192v: к нему вѣсть; Е, к. 242г: вѣс[тъ] къ немѹ

^j Е, к. 242г: ѡкѹ

^k И, к. 263г; Е, к. 242г: Ростиславъ; Я, к. 192v: Ростислав[ъ]

^l Е, к. 242г: къ

^m Я, к. 192v: Галичу; Е, к. 242г: Галичѹ

ⁿ И, к. 263г: приатѣе; Я, к. 192v: приатїе

^o И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: во

^p Я, к. 192v; Е, к. 242г: ѹгры

^q П, к. 676v: пѣтем[ъ]; Я, к. 192v: путем[ъ]; Е, к. 242г: пѹтемѹ

^r И, к. 263г: им; Я, к. 192v; Е, к. 242г: им[ъ]

^s Я, к. 192v: идаше

^t И, к. 263г: Борьсоуков[ъ]; Я, к. 192v: Бор[ъ]сѹков[ъ]; Е, к. 242г: Борсѹковъ

^u И, к. 263г: дѣль

^v И, к. 263г; Я, к. 192v: прїиде

^w И, к. 263г: к; Я, к. 192v; Е, к. 242г: ко

^x Я, к. 192v: рекома; Е, к. 242г: рекомыа

^y И, к. 263г: Родна; Е, к. 242г: Рѹдна

^z И, к. 263г: wt[ъ]тгоуда; Я, к. 192v: wt[ъ]туда; Е, к. 242г: wt[ъ]тѹда

^{aa} И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: во

^{ab} Я, к. 192v: ѹгры

^{ac} И, к. 263г; Я, к. 192v: боаре

^{ad} И, к. 263г: пришедше; Е, к. 242г: пришедши

^{ae} И, к. 263г: падше

^{af} Я, к. 192v: ногу; Е, к. 242г: ногѹ

Daniela Romanowicza: konstrukcja narracji w Kronice halicko-wołyńskiej, [w:] Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017 [w druku], s. 505–506.

⁵⁶⁷ Jest to jedyna wzmianka o konkretnej bramie halickiej, co interesujące, od razu z podaniem jej nazwy, sugerującej z jednej strony lokalizację (na zachód?), z drugiej zaś, ukazującej znaczenie związków grodu z Niemcami (zob. ЕСЛГН, s. 93).

⁵⁶⁸ Uważa się, że chodzi o Przełęcz Prislöp (ЕСЛГН, s. 24; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 9 na s. 53).

⁵⁶⁹ Zapewne m. Rodna w okr. Bistrița-Năsăud w Siedmiogrodzie (por. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 10 na s. 54), ważny ośrodek wydobywczy, na co wskazał nam A. Janeczek.

Батыева рат[ъ]
начат[ъ]са
в рѣси в лѣто
ѣс ѣ ме
1237

его^a, просаще^b м[и]л[о]сти, тако^c «сѣгрѣшихом[ъ]^d | ти, иногo^e кнаса^f
дрѣжахом[ъ]^g). Он[ъ]^h же штвѣщавъⁱ, реч[е] имъ: | «М[и]л[о]сть полуучи-
сте^k; паки^l же сего не сътвориште^m, да | не въⁿ гор[ъ]шаа^o впадете^{p570}».
Данилови^q же^r оувѣдав[ъ]шоу^s въхвд[ъ]^t их[ъ], посла на нѣ^u воа^v своа^w,
и гнаша^{x-x} по них[ъ]^x до Горы и възвратишаса^y. z-B⁵⁷¹ та ж[е] времена^z
прїидоша^{aa} безбожнїи^{ab} измаил[ъ]тане^{ac}, || (327г/669)^{ad} преже^{ae} бив[ъ]шеса^{af}

- ^a Е, к. 242г: egw
^b Я, к. 192v: простаще
^c Е, к. 242г: такw
^d И, к. 263г: согрѣшихом; Я, к. 192v: согрѣшихом[ъ]; Е, к. 242г: согрѣшихомъ
^e Я, к. 192v; Е, к. 242г: инаго
^f И, к. 263г; Е, к. 242г: кназа; Я, к. 192v: кн[а]зѣа
^g И, к. 263г; Я, к. 192v; Е, к. 242г: держахомъ
^h И, к. 263г; Я, к. 192v: шнѣ
ⁱ И, к. 263г; Е, к. 242г: шт[ъ]вѣщавъ; Я, к. 192v: шт[ъ]вѣщав[ъ]
^j И, к. 263г; Е, к. 242г: имъ; Я, к. 192v: им[ъ]
^k Я, к. 192v; Е, к. 242г: полѣчисте
^l Я, к. 192v; Е, к. 242г: паки
^m И, к. 263г: створите; Я, к. 192v: творите; Е, к. 242г: творѣте
ⁿ И, к. 263г; Я, к. 192v: во
^o И, к. 263г; Я, к. 192v: горьшаа; Е, к. 242г: горшаа
^p И, к. 263г; Я, к. 192v: впадете
^q Я, к. 192v: Данийлови; Е, к. 242г: Данїйлови
^r Я, к. 192v; Е, к. 242г: жѣ
^s И, к. 263г: оувѣдавшоу; Я, к. 192v: увидѣвшу; Е, к. 242г: оувидѣвшѣ
^t И, к. 263г: входъ; Я, к. 192v: вход[ъ]; Е, к. 242г: вход
^u Я, к. 192v: нѣа; Е, к. 242г: на
^v И, к. 263г: вое; Я, к. 192v: воа
^w И, к. 263г: свое; Я, к. 192v: своа
^{x-x} Я, к. 192v: их[ъ]; Е, к. 242г: а
^y И, к. 263г; Е, к. 242г: возвратишаса; Я, к. 192v: возвратишасѣ
^{z-z} И, к. 263г: побоище батыево. Въ лѣт[о] ѣс ѣ ме; Я, к. 193г: В лѣтѣ ѣс ѣ ма; в; г; д; е; с; Батїи царь татарскїй. В та же времяа; Е, к. 242v: Въ лѣто ѣс ѣ ма; в; г; д; е; с; Батїи царь татарскїй. В та же времена
^{aa} И, к. 263г: придоша; Я, к. 193г: прїидоша
^{ab} И, к. 263г: безбожнїи; Я, к. 193г; Е, к. 242v: безбожнїи
^{ac} И, к. 263г: измалтанѣ; Я, к. 193г: измаилтане; Е, к. 242v: измаилтане
^{ad} Na górze strony, pośrodku znajduje się napis: *Въ 1251 году взята Разань о[т] Батыя, будетъ по 1754 годъ 516 лѣтъ*
^{ae} Е, к. 242v: преже
^{af} Я, к. 193г: бившис[а]; Е, к. 242v: бившиса

⁵⁷⁰ W tekście od słów „Боаре же пришед[ъ]ше, пад[ъ]ше на ногоу” do „сътвориште, да не въ гор[ъ]шаа впадете” nawiązanie do Biblii. Parafraza: Łk 11, 26 (por. Апракос, s. 124, k. 836–в); Mt 12, 45 (por. Апракос, s. 72, k. 37г.5); Mt 27, 63 (por.: Апракос, s. 210, k. 156г.3; ibidem, s. 218, k. 162г.13); Mt 22, 26 (por. Апракос, s. 100, k. 61г.13); 2 P 2, 20. Por. А. І. Генсьорский, *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 180.

⁵⁷¹ Tu zaczyna się *Powieść o pogromie Batu*, przez wielu badaczy uznawana za odrębną

съ^a кнаси^b роус[ьс]кими^c на Кал[ъ]кwx[ъ]^d. Быс[тъ] прѣвѣ^e | прихwd[ъ]^f их[ъ] на землю Резаньскоую^{g572}, и възаша^h град[ъ]ⁱ Резань^{j573} къ|пїемь^k, извед[ъ]ше^l на лесть^m кнасаⁿ Гюрга^{o574}, и ведоша и къ^p | Прын[ъ]скоу^{q575}, бѣ бо в то время^r кнагини^s его⁵⁷⁶ в^t Прын[ъ]скоу^u. Изведо|ша кнагиню^v его на лести^w, оубиша^x ж[е] Гюргїа^y кназа^z и кна|гиню^{aa} его, и всю землю избиша,

^a И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: со

^b И, к. 263г; Е, к. 242v: кнази; Я, к. 193г: кн[а]зи

^c И, к. 263г: роускими; Я, к. 193г: рускими; Е, к. 242v: рѣскими

^d И, к. 263г; Е, к. 242v: Калкохъ; Я, к. 193г: Калкох[ъ]; П, к. 277г: Кал[ъ]кох[ъ]

^e И, к. 263г: первое; Я, к. 193г; Е, к. 242v: первѣ

^f И, к. 263г; Е, к. 242v: приходъ; Я, к. 193г: проход[ъ]

^g И, к. 263г: Разаньскоую; Я, к. 193г: рускую; Е, к. 242v: рѣскѣю

^h Я, к. 193г: възаша

ⁱ Я, к. 193г; Е, к. 242v: полоньгород[ъ]

^j И, к. 263г: Рязань

^k И, к. 263г: копьемь; Я, к. 193г: копием[ъ]; Е, к. 242v: копїемь

^l И, к. 263г: изведше

^m И, к. 263г: лести

ⁿ И, к. 263г; Е, к. 242v: кназа; Я, к. 193г: кн[а]за

^o И, к. 263г: Юрья; Я, к. 193г: Гюрг[ъ]гїа; Е, к. 242v: Гѣргїа

^p И, к. 263г: brak wygazu; Я, к. 193г; Е, к. 242v: ико

^q И, к. 263г; Я, к. 193г: Прон[ъ]скѣ; Е, к. 242v: Пронскѣ

^r Я, к. 193г: время

^s Я, к. 193г: кнагини

^t Е, к. 242v: въ

^u И, к. 263г: Прыньскы; Я, к. 193г: Прон[ъ]скѣ; Е, к. 242v: Пронскѣ

^v Я, к. 193г: кнагиню

^w И, к. 263г: лести

^x Я, к. 193г: ѣбиша

^y И, к. 263г: Юрья; Я, к. 193г: Гюрг[ъ]гїа; Е, к. 242v: Гѣргїа

^z И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: кн[а]за

^{aa} И, к. 263г: кнагини; Я, к. 193г: кнагиню

utwór, wpleciony w pewnym momencie w narrację *Kroniki Romanowiczów* i obecny również w innych pomnikach dziejopisarstwa ruskiego (zob. wstęp, s. LXXXIX).

⁵⁷² Mongołowie pojawili się na ziemi muromskiej w kon. 1237 r. Rianzań miał zostać zdobyty 21 XII (Д. Г. Хрусталеv, *Русь: от нашествия до „ига”*, s. 92–98; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты XIII–XV веков*, Москва 2010, s. 26; Р. П. Храпачевский, *Армия монголов периода завоевания Древней Руси*, Москва 2011, s. 209).

⁵⁷³ Ob. położone nad Oką grodzisko we w. Starая Рязань, obl. Rianzańska, Rosja, ok. 50 km od współczesnego Rianzań (В. П. Даркевич, Л. А. Белаев, *Рязань*, [w:] ДРСМЭ, s. 707–709).

⁵⁷⁴ Jerzy, s. Igora Glebowicza i być może N., c. Rościslawa Mścislawowicza (N. de Baumgarten, *Génélogies des branches régnantes*, tabl. XIV; О. М. Рапов, *Княжеские владения*, s. 132–133; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 382; D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 642–647).

⁵⁷⁵ Grodzisko średniowieczne w pd. części współczesnego Prońska (m. rej. w obl. rianzańskiej, Rosja), nad rzeką Proną, prawym dopływem Oki (В. П. Даркевич, *Пронск*, [w:] ДРСМЭ, s. 658–659).

⁵⁷⁶ Nic nie wiadomo na temat żony ks. rianzańskiego Jerzego.

и не пощадѣша отрочат[ъ]^a | до с[ъ]сѣщих[ъ]^b млеко^{c577}. Курь^d Михаилович[ъ]^{e578} же оутече^f съ^g своими | люд[ъ]ми^h до Сѣждалаⁱ, и повѣда^{j k-k} Гюр[ъ]гїеви^{l579} безбожных[ъ] агаран[ъ]^m | нашествіеⁿ. То слышавъ^{o p-p} Гюр[ъ]гїи^q, посла с[ы]на своего^r Всеволода, съ^s вѣсми^t люд[ъ]ми^u, и с ними^v Коурь^w Михайлович[ъ]^{x580}. Батыеви^{y581} ж[е]^z оустремльшоса^{aa} на землю

^a И, к. 263r; Е, к. 242v: wt[ъ]рочатъ; Я, к. 193r: wt[ъ]рочат[ъ]

^b И, к. 263r: соущихъ; Я, к. 193r: сѣщих[ъ]; Е, к. 242v: ссѣщих[sic]

^c И, к. 263r: млека; Я, к. 193r: млеко[м]

^d И, к. 263r: кюръ

^e Е, к. 242v: Михал[ъ]ковичъ

^f Я, к. 193r: утече

^g И, к. 263r; Я, к. 193r; Е, к. 242v: со

^h И, к. 263r: людми

ⁱ И, к. 263r: Соуждала; Я, к. 193r: Суждала; Е, к. 242v: Сѣждала

^j И, к. 263r: поведа

^{k-k} И, к. 263r: великому кнзю

^l И, к. 263r: Юрьеві; П, к. 277r: Гюр[ъ]геви; Я, к. 193r: Гюр[ъ]гїевъ; Е, к. 242v: Гюргїевъ

^m Я, к. 193r: агаран[ъ]

ⁿ И, к. 263r: нашествіе; П, к. 277r; Я, к. 193r: нашествіе

^o И, к. 263r; Я, к. 193r; Е, к. 242v: слышавъ

^{p-p} И, к. 263r: великии кнзъ

^q И, к. 263r: Юрьи; Я, к. 193r: Гюр[ъ]г; Е, к. 242v: Гюргїи

^r Е, к. 242v: brak wygazu

^s И, к. 263r; Я, к. 193r; Е, к. 242v: со

^t И, к. 263r: всими

^u И, к. 263r: людми

^v И, к. 263r; Я, к. 193r: нимъ; Е, к. 242v: онимъ

^w И, к. 263r: Кюръ; Е, к. 242v: Киръ

^x Е, к. 242v: Михаловичъ

^y Я, к. 193r: Батыевы; Е, к. 242v: Батїеви

^z Е, к. 242v: жъ

^{aa} И, к. 263r: оустремльшоса; Я, к. 193r: устремльшуса; Е, к. 242v: оустремившѣса

⁵⁷⁷ W przekazie: „и не пощадѣша отрочат[ъ] | до с[ъ]сѣщих[ъ] млеко” parafraza Pwt 32, 25 i kontaminacja z innymi cytataми biblijnymi, np.: Ez 9, 5; 24, 21.

⁵⁷⁸ Ewidentna pomyłka źródła, później zresztą poprawiona. W rzeczywistości chodzi mianowicie o Kir Michajłowicza (zob. przyp. 580 poniżej), a więc syna Kir Michała, zamordowanego 20 lat wcześniej, 20 VII 1217 r. w Isadach (A. A. Кузнецов, *Владимирский князь Георгий*, s. 169–174).

⁵⁷⁹ Chodzi o Jerzego Wsiewołodowicza, ówczesnego w. ks. włodzimiersko-suzdalskiego.

⁵⁸⁰ Syn Kir Michała Wsiewołodowicza i c. Wsiewołoda Światosławowicza Czernego. Być może nosił imię Wsiewołod (N. de Baumgarten, *Généalogies des branches régnautes*, tabl. XIV; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 386).

⁵⁸¹ Batu, drugi s. Dżoczi i Oki, wnuk Czyngis-chana, ur. w 1205 lub 1207 r., zm. w 1255 r. (C. P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 36–37; Л. Войтович, *Нацадкы Чингиз-хана*, s. 95–103; Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13–30).

Сѣждал[ѣ]скоую^a, срѣте^b и | Всеволод[ѣ]^c на Колѣднѣ^{d582}. И бившимсѣ^e им[ѣ], пад[ѣ]шим[ѣ] многым[ѣ]^f ѡт[ѣ] них[ѣ] | ѡт[ѣ] обоих[ѣ]^g, побѣженоу^h бывшуюⁱ Всеволоду^j, исповѣда ѡт[ѣ]цю^k | бывшую^l бран[ѣ] оустремлен[ѣ]ных[ѣ]^m на землю и градыⁿ его^o. Гоу[р[ѣ]гій^p же князь^q ѡставивъ^r с[ы]нѣ свои в[ѣ]^s Володимери^{t583} и княгиню^{u584}, изыде^v изъ^w града. Совокупляющю^x емоу^y около^z себе воа^{aa} | и не имѣюще^{ab} сторожеи^{ac},

^a И, к. 263г: Соуждальскоую; Я, к. 193г; Е, к. 242v: Сѣждалскѣю

^b Я, к. 193г; Е, к. 242v: стрѣте [sic]

^c И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: Всеволодь

^d X: obca ręka przekreśliła d i nadpisała m; И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: Колоднѣ

^e Я, к. 193г: бившимсѣ

^f И, к. 263г: многимъ; Я, к. 193г; Е, к. 242v: brak wyrazu

^g И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: ѡбоихъ

^h Я, к. 193г; Е, к. 242v: побѣжденѣ

ⁱ И, к. 263г: бывшоу; Я, к. 193г; Е, к. 242v: бывшѣ

^j Я, к. 193г; Е, к. 242v: Всеволодѣ

^k И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: ѡт[ѣ]цю

^l И, к. 263г: бывшоу; Я, к. 193г; Е, к. 242v: бывшѣ

^m И, к. 263г: оустремленныхъ; Я, к. 193г: ѡстремлен[ѣ]ных[ѣ]; Е, к. 242v: оустремленныхъ

ⁿ Я, к. 193г; Е, к. 242v: град[ѣ]

^o Е, к. 242v: егѡ

^p И, к. 263г: Юрьи; Я, к. 193г: Гюр[ѣ]гій; Е, к. 242v: Гюрій

^q И, к. 263г; Е, к. 242v: князь; Я, к. 193г: кн[ѣ]зь

^r И, к. 263г; Я, к. 193г; Е, к. 242v: ѡставивъ

^s И, к. 263v: во; Я, к. 193г: ѡ; Е, к. 242v: оу

^t И, к. 263v; Е, к. 242v: Володимерѣ; Я, к. 193г: Володимери

^u Я, к. 193г: княгиню

^v И, к. 263v: изииде; Я, к. 193г; Е, к. 242v: изыиде

^w И, к. 263v; Е, к. 242v: изъ

^x И, к. 263v: совокупляющю; Я, к. 193г: совокупившѣ; Е, к. 242v: совокѣпившѣ

^y Я, к. 193г: ему; Е, к. 242v: емѣ

^z И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 242v: ѡколо

^{aa} И, к. 263v: вои; Я, к. 193г: воа

^{ab} И, к. 263v: имѣюще

^{ac} И, к. 263v: сторожини; Е, к. 242v: сторожій

⁵⁸² Chodzi o Kołomnę (Д. Г. Хрусталеv, *Русь: от нашествия до „ига”*, s. 100–105). Do bitwy pod nią doszło 8 lub 9 I 1238 r. (Р. П. Храпачевский, *Армия монголов*, s. 211). Co do samego grodu (m. rej. w obl. moskiewskiej, Rosja) zob. В. А. Кучкин, В. В. Седов, *Коломна*, [w:] ДРСМЭ, s. 406.

⁵⁸³ Włodzimierz nad Kłajmą, ob. m. obw., Rosja. Jeden z głównych ośrodków Rusi Zaleskiej (М. И. Тихомиров, *Древнерусские города*, s. 401–407; В. А. Кучкин, В. В. Седов, Л. А. Белаев, *Владимир*, [w:] ДРСМЭ, s. 128–131).

⁵⁸⁴ Żoną Jerzego była c. Wsiewołoda Światosławowicza Czernego, zwana bezpodstawnie w części literatury Agafią lub Agatą. Co ciekawe, z perspektywy Romanowiczów, była ona po matce wnuczką Kazimierza Sprawiedliwego (a więc kuzynką Daniela i Wasylka w stopniu trzecim, czyli szóstym w stosunku do Bolesława Krzywoustego) oraz rodzoną siostrą Michała Wsiewołodowicza, ożenionego z siostrą Romanowiczów. Więcej, jak wiadomo, równocześnie

изъехан[ъ]^a быс[тъ] безакон[ъ]ным[ъ]^b Боурон[ъ]даем[ъ]^{c585}: | весь^d горwd[ъ]^e изгна^f, и самого^g оубиша княса Гоургїа^{g586}. | Батыеви^h ж[е] стоашжⁱ оу^j града, борюшаса^k крѣп[ъ]ко^l о^m град[ъ]ⁿ, | молващим[ъ]^o им[ъ] лестию^p гражданом[ъ]^q: «Где^r сѣт[ъ]^s гради^t резан[ъ]стїи^u, | и ваш^v град[ъ], и княз[ъ]^w ваш^x великїи^y Гоургїи^z? Не роука^{aa} ли | наша, ем[ъ]ши^{ab}, см[ъ]рти^{ac} преда^{ad587?}»

^a И, к. 263v: изъѣханъ; Я, к. 193г; Е, к. 242v: из[ъ]еханъ

^b И, к. 263v: безаконнымъ; Я, к. 193г; Е, к. 242v: беззаконнымъ

^c И, к. 263v: Боурондаема; Я, к. 193г: Бѣрѣном[ъ] даем[ъ] [sic!]; Е, к. 242v: Берендаемъ

^d И, к. 263v: весь

^e И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 242v: городъ

^f И, к. 263v: изогна

^{g-g} И, к. 263v: княза Юрья оубиша; Я, к. 193г: князя Гюр[ъ]гїа; Е, к. 242v: кн[а]за Юр[ъ]гїа оубиша

^h Я, к. 193г: Батыевы; Е, к. 242v: Батїеви

ⁱ И, к. 263v: стоашоу; П, к. 277г: стоашоу; Я, к. 193г: стоашѣ; Е, к. 242v: стоашѣ

^j Я, к. 193г: ѣ

^k И, к. 263v: борюшоуса; Я, к. 193г: борюшюса; Е, к. 242v: борюшѣса

^l И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 242v: крѣпко

^m И, к. 263v: ѡ; Я, к. 193г; Е, к. 242v: из

ⁿ Я, к. 193г; Е, к. 242v: града

^o Я, к. 193г: молващим[ъ]

^p П, к. 277г; Е, к. 242v: лестїю; Я, к. 193г: льстїю

^q И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 242v: гражданомъ

^r И, к. 263v: гдѣ

^s И, к. 263v: соуть; Я, к. 193г: сѣт[ъ]; Е, к. 242v: сѣтъ

^t И, к. 263v: князи; Е, к. 242v: грады

^u И, к. 263v: разанѣстїи; Я, к. 193г: резан[ъ]стїи; Е, к. 242v: резанскїи

^v Я, к. 193г: ваш[ъ]; Е, к. 242v: вашъ

^w И, к. 263v; Е, к. 242v: князь; Я, к. : кн[а]зь

^x Я, к. 193г: ваш[ъ]; Е, к. 242v: вашъ

^y И, к. 263v; Я, к. 193г: великии

^z И, к. 263v: Юрья; Я, к. 193г: Гюр[ъ]гїи; Е, к. 242v: Гюргїи

^{aa} Я, к. 193г; Е, к. 242v: рѣка

^{ab} И, к. 263v: емши; Я, к. 193г: ем[ъ]ше

^{ac} Я, к. 193г; Е, к. 242v: смерти

^{ad} Я, к. 193г: предалы; Е, к. 242v: предали

była teściową Wasyłka Romanowicza (N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. IV, X; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 408; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 2, 643).

⁵⁸⁵ Mongolski wódz, biorący aktywny udział w kampaniach przeciw Bułgarii Wołżańskiej i Rusi północno-wschodniej. W kon. l. 50. XIII w. na polecenie chana Berke zamienił Kuremsę na stanowisku zwierzchnika/temnika obszarów graniczących z Rusią południowo-zachodnią (Ю. В. Селезнев, *Элита Золотой Орды*, Казань 2009, s. 63–65; Р. Ю. Почкаев, *Цари Ордынские*, s. 46). Wówczas, organizując dwie wyprawy, złamał antyordyńską politykę Daniela.

⁵⁸⁶ Jerzy poległ w bitwie nad Sitą, która rozegrała się 4 III 1238 r. (Д. Г. Хрусталева, *Русь: от нашествия до „ига”*, s. 129–134; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 26–28; Р. П. Храпачевский, *Армия монголов*, s. 216–219).

⁵⁸⁷ W tekście od słów „борюшаса крѣп[ъ]ко о град[ъ]” do „Не роука ли | наша, ем[ъ]ши, см[ъ]рти преда” nawiązanie do Biblii. Zob.: 2 Krl 18, 34; Iz 36, 19, Jr 11, 21; Dn 3, 88.

И оуслышавъ^a в сем[ь]^b пр[е]п[о]д[о]бныи | Митрофан[ь]^{c588} еп[и]ск[о]пъ,
начат[ь] гла[гола]ти съ^d слъзами^e къ^f всѣм[ь]^g: «Ча[д]а^h! Не оубоимсаⁱ
о^j прел[ь]щенїи^k вт[ь]^l нечестивых[ь], не^m прїимем[ь]ⁿ | си въ^o оум[ь]^p
тлен[ь]наго^q сего^r и скороминоущаго^s житїа^t, но | внѣм[ь]^u не
скороминоушем[ь]^v житїи^w попецѣмса^x, еже съ^y агг[е]лы | житїе^z. Аще
и град[ь] нашъ^{aa} плѣн[ь]ше^{ab} копїем[ь]^{ac} възмоут[ь]^{ad} и см[ь]рти^{ae} || (327v/670)
нас[ь]^{af} предадат[ь]^{ag}, азъ^{ah} о томъ[ь]^{ah}, чада^{ai}, поручникъ^{aj} есмь^{ak}, тако^{al}

^a И, к. 263v; Е, к. 242v: оуслышавъ; Я, к. 193г: слышав[ь]

^b Е, к. 242v: семь

^c Я, к. 193г; Е, к. 242v: brak wyrazu

^d И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: со

^e И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: слезами

^f И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: ко

^g И, к. 263v: всимъ

^h И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: чада

ⁱ Я, к. 193г: оубоимса

^j И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: в

^k И, к. 263v: прельщныи; Я, к. 193г: прел[ь]щенный; Е, к. 243г: прелщений

^l Я, к. 193г; Е, к. 243г: brak wyrazów

^m И, к. 263v: ни

ⁿ И, к. 263v: примемъ; Я, к. 193г: прїимем[ь]; Е, к. 243г: прїимѣмъ

^o И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: во

^p Я, к. 193г: ѡмъ

^q Е, к. 243г: тлѣннаго

^r Е, к. 243г: сегу

^s И, к. 263v: миноюущаго; Я, к. 193г; Е, к. 243г: минѡщаго

^t И, к. 263v: житїа; Я, к. 193г: житїа; Е, к. 243г: житїа

^u И, к. 263v: вномъ; Я, к. 193г; Е, к. 243г: вномъ

^v И, к. 263v: миноюущѣмъ; Я, к. 193г: минѡщом[ь]; Е, к. 243г: минѡщомъ

^w И, к. 263v: житїи; Я, к. 193г: житий

^x И, к. 263v: попечемьса; Я, к. 193г: попецѣмса

^y И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: со

^z И, к. 263v: житїе; Я, к. 193г: житие

^{aa} Я, к. 193г; Е, к. 243г: нашъ

^{ab} И, к. 263v: пленше; Е, к. 243г: плѣнше

^{ac} И, к. 263v: копиемъ; Я, к. 193г: копием[ь]; Е, к. 243г: копїемъ

^{ad} И, к. 263v: возмоутъ; Я, к. 193г: возмут[ь]; Е, к. 243г: возмѡтъ

^{ae} Я, к. 193г; Е, к. 243г: смерти

^{af} И, к. 263v: ны

^{ag} И, к. 263v: предасть; Я, к. 193г: предадат[ь]

^{ah-ah} И, к. 263v: в томъ; Я, к. 193г: в том[ь]; Е, к. 243г: brak wyrazów

^{ai} И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: чада

^{aj} И, к. 263v: поручникъ; Я, к. 193г; Е, к. 243г: порѡчникъ

^{ak} Я, к. 193г; Е, к. 243г: есмь

^{al} Е, к. 243г: тако

⁵⁸⁸ Вр влѡдимїрско-суздальскї и перєяславско-зальскї од 14 III 1227 г. (А. Поппѣ, *Мунрополиты и князья Киевской Руси*, s. 466).

вѣн[ъ]ца^a | нетлен[ъ]ныя^b вт[ъ] Х[рист]а Б[ог]а приимете^c. О^d сем[ъ]^e же слwесѣ^f, слышав[ъ]ше^g | вси, начаша крѣп[ъ]ко^h боротисаⁱ. Татаром[ъ] же пороки^j градъ | бїющим[ъ]^k, стрѣлами^l бес^m числаⁿ стрѣлающим[ъ]^o – се оувидѣв[ъ]^p | кназ[ъ]^q Всеволод[ъ]^r, ѿко^s крѣпчае^t бран[ъ] ратных[ъ]^u належит[ъ]^v, оубоаса^w, | бѣ бо и сам[ъ] млад[ъ], сам[ъ] из града изыде^x с малом[ъ]^y дружины^z, не|сый^{aa} съ^{ab} собою дары мнwгы^{ac}, надѣаше^{ad} бо са^{ae} вт[ъ] него живот[ъ] | прїати^{af}. Он[ъ]^{ag} же, ѿко^{ah} сверѣпый^{ai} звѣрь^{aj}, не пощади^{ak} al-юности | его^{al}, повелѣ^{am} пред[ъ] собою зарѣзати и град[ъ]

- ^a И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: вѣнца
^b И, к. 263v: нетлѣнныаа; Я, к. 193г: нетлѣнныа; Е, к. 243г: нетлѣнныа
^c И, к. 263v; Я, к. 193г: приимете
^d И, к. 263v; П, к. 277v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: w
^e И, к. 263v: сем; Я, к. 193г; Е, к. 243г: сем[ъ]
^f И, к. 263v: словеси; П, к. 277v: словесѣ; Я, к. 193г; Е, к. 243г: словѣ
^g И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: слышавше
^h И, к. 263v; Я, к. 193г; Е, к. 243г: крѣпко
ⁱ Я, к. 193г: боротиса
^j Я, к. 193г; Е, к. 243г: пороки
^k И, к. 263v: бьющемь; Я, к. 193г; Е, к. 243г: биющимъ
^l И, к. 263v: стрелами
^m И, к. 263v: бе; Я, к. 193г; Е, к. 243г: без
ⁿ И, к. 263v: щисла
^o Я, к. 193v: стрѣлающим[ъ]
^p Я, к. 193v: ѿвѣдав[ъ]; Е, к. 243г: оувѣдавъ
^q Я, к. 193v: кн[а]зъ
^r И, к. 263v; Я, к. 193v: Всеволодъ; Е, к. 243г: всеволодъ
^s Е, к. 243г: ѿkw
^t И, к. 263v: крѣпчѣе
^u И, к. 263v: brak wугазu
^v Я, к. 193v; Е, к. 243г: належить
^w И, к. 263v: оубоаса; Я, к. 193v: убоаса
^x И, к. 263v: изиде; Я, к. 193v; Е, к. 243г: изыйде
^y И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: маломъ
^z Я, к. 193v; Е, к. 243г: дрѣжины
^{aa} И, к. 263v: несы
^{ab} И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: со
^{ac} И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: многи
^{ad} И, к. 263v; Е, к. 243г: надѣаше; Я, к. 193v: надѣаше
^{ae} Я, к. 193v: са
^{af} И, к. 263v; Я, к. 193v: приати
^{ag} И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: шнь
^{ah} Е, к. 243г: ѿkw
^{ai} И, к. 263v: свѣрпыи; Я, к. 193v: свѣрпый
^{aj} И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: звѣрь
^{ak} Я, к. 193v; Е, к. 243г: пощади
^{al-al} И, к. 263v: оуности его; Я, к. 193v: его юности; Е, к. 243г: егw юности
^{am} И, к. 263v: велѣ

весь^a избѣ^b. Еп[и]ск[о]пѣ^c ж[е] | преп[о]д[о]бномоу^d въ^e ц[ъ]рк[ъ]въ^f оубѣг[ъ]шю^g
сѣ^h кнагинюⁱ и ^{j-j} дѣтми, | повелѣ^k нечестивыи огнем[ъ]^l зажещи^m, тиⁿ тако
д[у]ша^o своа^p | предаша въ^q рѣци^r Б[о]г[о]у^s. Град[ъ] емоу^t избив[ъ]шю^u
Вълдимеръ^v, | и поплѣни^w грады сжждал[ъ]ские^{x589}, и прииде^y къ^z граду^{aa}

Въ 1237 году
вт Батыя
Володимеръ
градъ взять
будет по 1754
годъ 516 леть

^a И, к. 263v: весь

^b И, к. 263v: избѣе

^c И, к. 263v; П, к. 277v: еп[иско]поу; Я, к. 193v: еп[иско]пу

^d Я, к. 193v: пр[е]п[о]д[о]ному; Е, к. 243г: пр[е]п[о]д[о]бному

^e И, к. 263v; Я, к. 193v: во

^f И, к. 263v: ц[ъ]рк[ъ]въ; П, к. 277v; Е, к. 243г: ц[ъ]рковъ; Я, к. 193v: церковъ

^g И, к. 263v: оубѣгшоу; Я, к. 193v: ѡбѣгшу; Е, к. 243г: въбѣгшѡ

^h И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: со

ⁱ Я, к. 193v: кнагиню

^{j-j} И, к. 263v: с

^k И, к. 263v: повѣлѣ

^l И, к. 263v: ѡгньмъ; Я, к. 193v: ѡгнем[ъ]; Е, к. 243г: огнемъ

^m Я, к. 193v: зажечи

ⁿ Я, к. 193v: тий; Е, к. 243г: тый

^o И, к. 263v: д[о]ша; Е, к. 243г: д[ѡ]ша

^p Я, к. 193v: своа

^q И, к. 263v; Я, к. 193v: в

^r И, к. 263v: роуцѣ; Я, к. 193v; Е, к. 243г: рѡцѣ

^s Я, к. 193v: Б[о]ж[и]и; Е, к. 243г: Б[о]жїи

^t Я, к. 193v: ему; Е, к. 243г: емѡ

^u И, к. 263v: избившоу; Я, к. 193v: избившу; Е, к. 243г: избившѡ

^v И, к. 263v: Володимеръ; Я, к. 193v; Е, к. 243г: Володимеръ

^w Я, к. 193v: поплѣны

^x И, к. 263v: соуждальские [sic!]; Я, к. 193v: суждал[ъ]ския; Е, к. 243г: сѡждал[ъ]скїа

^y И, к. 263v: приде; Я, к. 193v: прииде

^z И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: ко

^{aa} И, к. 263v: град[о]у; Я, к. 193v; Е, к. 243г: градѡ

⁵⁸⁹ Włodzimierz padł 7 II 1238 r. W tym też czasie niszczone były grody suzdalskie (Д. Г. Хрусталева, *Русь: от нашествия до „ига“*, s. 122–145; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 26–28; Р. П. Храпачевский, *Армия монголов*, s. 213). Istnieje też inny pogląd co do datacji tych wydarzeń. Został on przedstawiony przez A. Gartman i S. Cyba. Rosyjscy badacze, opierając się na datacji zawartej w kronice Raszid-ad-Dina umieszczającego informacje o interesującej nas kampanii Mongołów pod 634 r. Hidzry (4 VIII 1236 – 23 VIII 1237 r.), twierdzą, że Włodzimierz padł 7 II 1237 r. (*Извлечения из „Сборника летописей“ Рашид ад-Дина*, [w:] *Золотая Орда в источниках*, t. I: *Арабские и персидские сочинения. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды, в переводах В. Г. Тизенгаузена*, wybór, wstęp i koment. Р. П. Храпачевский, Москва 2003, s. 407; А. В. Гартман, *Хронология похода Батые на Северо-Восточную Русь*, „Известия Алтайского государственного университета”, t. IV, 2 (60), 2008, s. 17–21; eadem, *Хронология похода Батые на Северную Русь. Автореферат диссертации [...] канд. ист. наук.*, Барнаул 2010, s. 15–17; А. В. Гартман, С. В. Цыб, *Хронология первых русско-монгольских связей*, s. 18–27). Konkluzja na rzutuje na datację całości wojny. Nie jest jednak naszym zadaniem szczegółowa analiza chronologii wydarzeń. Sygnalizujemy w tym miejscu istnienie sprzecznych poglądów.

Козел[ь]скоу^{a590}, | бждоущо^b в нем[ь]^c кнасю^d младоу^e, именем[ь]^f Васил[ь]ю^{g591}. Оувидѣвъ|ше^h же нечестівиⁱ, тако оумъ крѣп[ь]код[у]шьныи^k имѣют[ь]^l | людіе^m въⁿ градѣ, слѣвы^o лестными^p не возмож[ь]но^q г-г бѣ града пріати^s. Козлане^t ж[е] сѣвѣт[ь]^u сѣтвориша^v не вдатиса^w | Батю^x, рек[ь]ше^y, тако^z «аще^{aa}-кназ[ь] нашъ^{ab}-аа млад[ь] ес[ть], но положим[ь] | живот[ь] нашъ^{ab} за нь, и zde^{ac} славоу^{ad} ae-сего свѣта^{ae} въспрїемше^{af}, | и там[ь]^{ag} а-н[е]б[е]с[ь]ныа

- ^a Я, к. 193v: Козел[ь]скѣ; Е, к. 243г: Козелскѣ
^b И, к. 263v: боудоушоу; Я, к. 193v: будѣщѣ; Е, к. 243г: бѣдѣщѣ
^c Е, к. 243г: немѣ
^d И, к. 263v; Е, к. 243г: кназю; Я, к. 193v: кн[а]зю
^e Я, к. 193v; Е, к. 243г: младѣ
^f Е, к. 243г: именемѣ
^g Я, к. 193v: Василию; Е, к. 243г: Василию
^h И, к. 263v: оувѣдавѣши; Я, к. 193v: ѣвѣдавѣше; Е, к. 243г: оувѣдавѣше
ⁱ И, к. 263v: неч[ь]ст[и]ви; Я, к. 193v: нечестивые; Е, к. 243г: нечестивіе
^j И, к. 263v; Е, к. 243г: оумъ; Я, к. 193v: ѣм[ь]
^k И, к. 263v: крѣпкод[оу]шьныи; Я, к. 193v; Е, к. 243г: крѣпкодѣшныи
^l Е, к. 243г: имѣютѣ
^m И, к. 263v: людѣе; Я, к. 193v: людие
ⁿ И, к. 263v; Я, к. 193v: во
^o И, к. 263v: словесы; Я, к. 193v; Е, к. 243г: слова
^p И, к. 263v: лестными
^q И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: возможно
^{г-г} Я, к. 193v; Е, к. 243г: бо
^s И, к. 263v: пріати; Я, к. 193v: пріати; Е, к. 243г: пріати
^t И, к. 263v: Козланѣ; Я, к. 193v: Козлане
^u И, к. 263v: сѣвѣтѣ; Я, к. 193v; Е, к. 243v: совѣтѣ
^v И, к. 263v: створше; Я, к. 193v; Е, к. 243v: сотвориша
^w И, к. 263v: вдатиса; Я, к. 193v: вдатиса
^x Я, к. 193v: Батю; Е, к. 243г: Батю
^y И, к. 263v; Я, к. 193v; Е, к. 243г: рекше
^z Е, к. 243г: такъ
^{aa-aa} Я, к. 193v: наш[ь] кн[а]зѣ; Е, к. 243г: нашѣ кн[а]зѣ
^{ab} И, к. 263v: свои; Я, к. 193v; Е, к. 243г: нашѣ
^{ac} И, к. 263v: сѣде
^{ad} Я, к. 193v; Е, к. 243г: славѣ
^{ae-ae} Я, к. 193v; Е, к. 243г: свѣта сего
^{af} И, к. 263v: приимше; Я, к. 193v: восприемшем[ь]; Е, к. 243г: воспрїемем[ь]
^{ag} Е, к. 243г: тамо

⁵⁹⁰ Gród w ziemi czernihowsko-siewierskiej; ob. m. rej. w obl. kałuskiej, Rosja (Н. Ф. Котляр, *Козельск*, [w:] ДРСМЭ, s. 404).

⁵⁹¹ Identyfikacja Wasyla budzi poważne wątpliwości. Niewykluczone, że był on albo synem poległego w 1223 r. nad Kałką Mściława Światosławowicza, albo jego syna, który zginął w tejże bitwie. Ostatecznie, *Kronika halicko-wołyńska* wzmiankuje tylko, że był młody, nie podając, ile miał lat. Nie ma przy tym powodu literalnie rozumieć w odniesieniu do wieku księcia stwierdzenia dziejopisa, że utonął on we krwi. Jak widzimy z innych miejsc naszego źródła (zob. choćby informacje o Danielu Romanowiczu, Wasylku Romanowiczu w momencie bitwy nad Kałką, Lwie uczestniczącym w bitwie pod Jarosławiem, Jerzym Lwowiczu czy jego

вѣн[ъ]ца^a вт[ъ] Х[рист]а Б[ог]а прїимем[ъ]^b». Татарѡм[ъ]^c же биюшим[ъ]са^d | о^e град[ъ]^f, прїати^g хотащим[ъ]^h, разбив[ъ]шим[ъ]ⁱ | стѣны града^j⁵⁹², възы|доша^k на валь татаре. Козлане^l же ножи рѣзахѡс[а]^m сⁿ ними. | Свѣтъ[ъ]^o же^p сътвориша^q изыти^r на полкы^s татар[ъ]скыѣ^t, | изшед[ъ]ше^u из града, исѣкоша^v проща^w их[ъ], напад[ъ]ше^x на полкы^y их[ъ], | и оубиша^z вт[ъ] татарь ѡд^{aa}, сами^{ab} же избїени^{ac} быша. Батый^{ad} | же взѡ^{ae} град[ъ], изби все^{af} и не

Въ 1237 году от Батыя Козельскъ городъ и Руские князе все взятъ будетъ по 1754 годъ 516 леть

^{a-a} И, к. 263v: н[е]б[е]сныа вѣнца; Я, к. 193v: вѣнца н[е]б[е]сныа; Е, к. 243r: вѣнца н[е]б[е]сныа

^b И, к. 263v: приемемъ; Я, к. 193v: прием[ъ]

^c И, к. 263v: тотаром; Я, к. 193v; Е, к. 243r: татаром[ъ]

^d И, к. 263v: бьющимса; П, к. 277v: бующим[ъ]са; Я, к. 193v: бующим[ъ]са

^e И, к. 263v: w; Я, к. 193v; Е, к. 243r: вт[ъ]

^f Я, к. 193v; Е, к. 243r: града

^g И, к. 264r: приати; Я, к. 193v: приати

^h Я, к. 193v: хотащим[ъ]

ⁱ И, к. 264r; Е, к. 243r: разбившимъ; Я, к. 193v: разбившим[ъ]

^{j-j} И, к. 264r: градоу стѣноу

^k И, к. 264r: возиidoша; Я, к. 193v; Е, к. 243v: возыйдоша

^l Я, к. 193v: Козлане

^m И, к. 264r: рѣзахѡса; Я, к. 193v: рѣзахѡса; Е, к. 243v: рѣзахѡса

ⁿ Е, к. 243v: сѡ

^o И, к. 264r: свѣтъ; Я, к. 193v; Е, к. 243v: совѣтъ

^p Od tego miejsca do X, k. 328v/672 brak wyrazów w latopisie pogodinskim (П, к. 277v – koniec strony) (zob. s. 226)

^q И, к. 264r: створиша; Я, к. 193v; Е, к. 243v: сотвориша

^r И, к. 264r: изити; Е, к. 243v: изыйти

^s Я, к. 193v; Е, к. 243v: полки

^t И, к. 264r: тотарьскыѣ; Я, к. 193v: татар[ъ]скиа; Е, к. 243v: татарскїа

^u И, к. 264r: исшедше; Я, к. 193v; Е, к. 243v: изшед[ъ]ше

^v Я, к. 193v; Е, к. 243v: исѣкоша

^w И, к. 264r: праща; Е, к. 243v: прощча

^x И, к. 264r: нападше

^y И, к. 264r: полькы; Я, к. 193v; Е, к. 243v: полки

^z Я, к. 193v: ѡбиша

^{aa} Odpowiada liczbie 4000. И, к. 264r: дѣтысащи; Я, к. 193v: чтири тисчачи; Е, к. 243v: чтыри тисчачи

^{ab} И, к. 264r: самѣ; Я, к. 193v; Е, к. 243v: самы

^{ac} И, к. 264r: избьени; Я, к. 193v: избьиены

^{ad} Я, к. 193v: Батый; Е, к. 243v: Батїй

^{ae} Я, к. 193v: взѡ

^{af} И, к. 264r: вси

synu Michale), tak zazwyczaj określano chłopców w wieku od lat kilku do kilkunastu (nawet być może 19). Wasył, aby być nazwany młodym, mógł urodzić się nawet ok. 1220 r. Co do poglądów literatury na temat filiacji Wasylka zob. choćby: Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 413; М. Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*, s. 346–347.

⁵⁹² Co do znaczenia pojęcia: „стена” zob.: К. С. Носов, *Терминология оборонительного зодчества*, s. 30–33; О. Баран, *Образ укріпленого міста*, s. 157–158.

пошадѣ^a вт[ъ]^b отрочат[ъ]^c до с[ъ]сѣщих[ъ]^d мле[ко]⁵⁹³. **У** кнаси^e Васил[ъ]^f и невѣдомо ес[тъ], инии^g гла[гола]хж^h, **а**коⁱ въ^j | крѣви^k || (328г/671) оутоноул[ъ]^l ес[тъ], понеже оубо^m млад[ъ]ⁿ баше^o. **У**т[ъ]тждоу^p же^q **Г**въ Тагарех[ъ]^r | **н**е смѣют[ъ]^s его нареши град[ъ]^t Козельскъ^u, но «град[ъ] злыи^v», понеже | бишас[а]^w по седмь^x нед[ѣ]ль, оубиша^y бо вт[ъ] татарь^z с[ы]ны темниче^{aa594} | три^{ab}. Тагаре^{ac} же^{ad} искавшѣ^{ae}, немогоша их[ъ] изнаити^{af} въ^{ag} | мнѡж[ъ]ствѣ^{ah} трѣпъ^{ai} мрътвых[ъ]^{aj}.

- ^a И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: пошадѣ
^b Я, к. 193v; Е, к. 243v: brak wyrazu
^c И, к. 264г; Я, к. 193v: вт[ъ]рочать; Е, к. 243v: отрочать
^d И, к. 264г: сосоущих[ъ]; Я, к. 193v: сѣщих[ъ]; Е, к. 243v: съсѣщихъ
^e Я, к. 193v: кнази
^f И, к. 264г: Васильи; Я, к. 193v: Василий; Е, к. 243v: Василий
^g И, к. 264г: инии; Я, к. 193v: иный
^h И, к. 264г: гл[агола]хоу; Я, к. 193v; Е, к. 243v: г[лаго]лахѣ
ⁱ Е, к. 243v: акѡ
^j И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: во
^k И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: крови
^l Я, к. 193v: ѣтонѣл[ъ]; Е, к. 243v: оутонѣлъ
^m Я, к. 193v; Е, к. 243v: бо
ⁿ Е, к. 243v: малъ
^o Я, к. 193v: баше
^p И, к. 264г: вт[ъ]тоудоу; Я, к. 193v: вт[ъ]тудѣ; Е, к. 243v: вт[ъ]тѣдѣ
^q Е, к. 243v: жѣ
^{r-r} И, к. 264г: воу татарѣхъ; Я, к. 193v; Е, к. 243v: brak wyrazu
^s Е, к. 243v: смѣютъ
^t Я, к. 193v; Е, к. 243v: brak wyrazu
^u И, к. 264г: Козлескъ; Е, к. 243v: Козелскъ
^v И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: злыи
^w Я, к. 193v: бишасѣ
^x И, к. 264г: семь; Я, к. 193v; Е, к. 243v: ѣ
^y Я, к. 193v: ѣбиша
^z И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: татаръ
^{aa} И, к. 264г: темничи; Я, к. 193v; Е, к. 243v: темничы
^{ab} Е, к. 243v: тры
^{ac} И, к. 264г; Я, к. 193v: татари
^{ad} Е, к. 243v: жѣ
^{ae} Я, к. 193v; Е, к. 243v: искаша
^{af} Я, к. 193v; Е, к. 243v: знайти
^{ag} И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: во
^{ah} И, к. 264г; Я, к. 193v; Е, к. 243v: множествѣ
^{ai} И, к. 264г: троупъ; Я, к. 193v; Е, к. 243v: трѣпъ
^{aj} Я, к. 193v; Е, к. 243v: мертвыхъ

⁵⁹³ Oblężenie Kozielska datuje się na kwiecień–maj 1238 r. (Д. Г. Хрусталеv, *Русь: от нашествия до „ига”*, s. 145–150; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 26).

⁵⁹⁴ Temnik, dowódca jednostki liczącej nominalnie 10 tys. wojów, czyli tumenu (Р. П. Храпачевский, *Армия монголов*, s. 32–33).

Батиеви^a ж[е] възем[ъ]шю^b Козел[ъ]скъ^c, и поиде въ^d землю половец[ъ]коуо^e.
 Ут[ъ]тоудоу^f ж[е] нача^g посылати^h на грады роус[ъ]скіеⁱ, и взат[ъ] град[ъ]
Переяславль^{k595} копіемь^l, | изби и весь^m, и ц[ъ]рк[ъ]вьⁿ Архагг[е]ла^o Михаила
 съкроуши^{p596}, и съсжды^q ц[ъ]рк[ъ]вьныя^r бесчисленныя^s сребренныя^t и златыя^u,
 и драггаго каменія^v възат[ъ]^w, и еп[и]ск[о]па пр[е]п[о]д[о]бнаго Семеона^{x597}
оубиша^y. | В тв^z ж[е]^{aa} время^{ab} посла на Чернѣговь^{ac}, обстѣпиша^{ad} град[ъ]^{ae} въ^{af}

Въ 1239 году
 Переяславль
 у Киева Батия
 взя будетъ по
 1754 годъ
 514 леть

Зри в взятии
 Переяслава

^a Я, к. 193v: Батиеви; Е, к. 243v: Батієви

^b И, к. 264r: вземшю; Я, к. 193v: воземшу; Е, к. 243v: воземшѣ

^c И, к. 264r: Козлескъ; Е, к. 243v: Козелскъ

^d И, к. 264r: в; Я, к. 193v: во

^e Я, к. 193v; Е, к. 243v: половецкѣю

^f И, к. 264r: ут[ъ]тоуда; Я, к. 193v: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 243v: ут[ъ]тѣдѣ

^g И, к. 264r; Е, к. 243v: поча

^h Я, к. 193v: посылаты

ⁱ И, к. 264r: роусьскыи; Я, к. 193v: рускии; Е, к. 243v: рѣскіи

^j И, к. 264r: взать; Я, к. 193v: взат[ъ]

^k Я, к. 193v: Переяславль; Е, к. 243v: Переяславль

^l И, к. 264r: копьемь; Я, к. 193v: копием[ъ]; Е, к. 243v: копіемь

^m И, к. 264r: весь; Я, к. 193v: в вес[ъ]; Е, к. 243v: въ вес[ъ]

ⁿ И, к. 264r: ц[ъ]рк[ъ]вьныи; Я, к. 193v; Е, к. 243v: церковь

^o И, к. 264r: Арханг[е]ла; Я, к. 193v: Арх[аггела]; Е, к. 243v: с[ва]то[го] Архистратига

^p И, к. 264r: скроуши; Я, к. 193v; Е, к. 243v: сокрѣши

^q И, к. 264r: сосоуды; Я, к. 193v; Е, к. 243v: сосѣды

^r И, к. 264r: ц[ъ]рк[ъ]вьныи; Я, к. 193v: церковныи; Е, к. 243v: церковныи

^s И, к. 264r: бещисленныи; Я, к. 193v: безчислен[ъ]ныи; Е, к. 243v: безчисленныи

^t И, к. 264r: brak wyrazu; Я, к. 193v: сребранныи; Е, к. 243v: сребранныи

^u Я, к. 193v; Е, к. 243v: златыи

^v И, к. 264r: каменя; Я, к. 193v: камена; Е, к. 243v: камена

^w И, к. 264r; Е, к. 243v: възат[ъ]; Я, к. 193v: взат[ъ]

^x И, к. 264r: Семевна; Я, к. 193v; Е, к. 243v: Симевна

^y Я, к. 194r: ѣбиша

^z И, к. 264r; Я, к. 194r; Е, к. 243v: то

^{aa} Е, к. 243v: жъ

^{ab} Я, к. 194r: время

^{ac} И, к. 264r: Черниговь; Я, к. 194r; Е, к. 243v: Чернѣгов[ъ]

^{ad} И, к. 264r: ѡбѣстоуиша; Я, к. 194r: ѡбступиша; Е, к. 243v: ѡбстѣпиша

^{ae} Я, к. 194r; Е, к. 243v: brak wyrazu

^{af} И, к. 264r; Я, к. 194r: в

⁵⁹⁵ Stolica odrębnego księstwa, ważny ośrodek kultury, handlu i rzemiosła, a także twierdza na pograniczu Rusi i obszarów stepowych. Ob. Переяслав-Хмельницький, m. rej. w obw. kijowski, Ukraina (Н. Н. Коринный, *Переяславская земля X – первая половина XIII века*, Киев 1992, s. 144–148 i in.). Perejasław padł 3 III 1239 r. (Д. Г. Хрусталева, *Русь: от нашествия до „ига”*, s. 167–170; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 29; Р. П. Храпачевский, *Армия монголов*, s. 225).

⁵⁹⁶ Niezachowana cerkiew katedralna, zbudowana w kon. XI w., zlokalizowana w grodzie (na detińcu) perejasławskim (Н. Н. Коринный, *Переяславская земля*, s. 7, 209–213).

си|лѣ таж[ъ]цѣ^a. Слышав[ъ] же^b Мьстиславъ^c Глѣбович[ъ] нападе|ніе^d
^eиноплемен[ъ]ных[ъ] на град[ъ]^e, прїиде^f на нѣ^g съ^h своимиⁱ вои. |
 Бившим[ъ]са^j им[ъ], побѣжень^k быс[ъ] Мьстиславъ^l, и мнѡж[ъ]ство^m ѡт[ъ]
 | вои его избїеноⁿ быс[ъ], и град[ъ] възаша^{o598} и запалиша и ѡгнемь^{p599}. |
 Еп[и]ск[о]па^{q600} оставиша жива^q и ведоша и въ^r Глоуховъ^{s601}. Мен[ъ]гоу-
 канови^{t602} же пришед[ъ]шю^u съгладати^v града^w Києва^x, ставшю^y же емоу^z

ⲄⲚ Ⲡⲣ ⲙⲗ.
 1239
 Чернѣгов[ъ]
 взат[ъ]
 Въ 1239-м году
 Чернигов
 Батьемь
 взят по 1754
 годъ будет 514
 лѣтъ

^a И, к. 264г; Е, к. 243v: тажцѣ; Я, к. 194г: тажцѣ

^b Я, к. 194г; Е, к. 243v: brak wyrazów

^c И, к. 264г: Мьстиславъ; Я, к. 194г; Е, к. 243v: Мстислав[ъ]

^d И, к. 264г; Я, к. 194г: нападение

^{e-e} И, к. 264г: на градъ иноплемен[ъ]ных[ъ]; Е, к. 243v: иноплеменникъ на град[ъ]

^f И, к. 264г: приде; Я, к. 194г: прийде

^g И, к. 264г: ны; Я, к. 194г: нѣ; Е, к. 243v: на

^h И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: со

ⁱ И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: всеми

^j Я, к. 194г: бившим[ъ]са; Е, к. 243v: бившим[ъ]са

^k И, к. 264г: побезень; Я, к. 194г: побѣжен[ъ]; Е, к. 243v: побѣжденъ

^l И, к. 264г: Мьстиславъ; Я, к. 194г: Мстислав[ъ]; Е, к. 243v: Мстиславъ

^m И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: множество

ⁿ И, к. 264г: избьенымь; Я, к. 194г; Е, к. 243v: избїено

^o Я, к. 194г: възаша

^p И, к. 264г: ѡгнемь; Я, к. 194г: ѡгнем[ъ]; Е, к. 243v: огнемъ

^{q-q} И, к. 264г; Я, к. 194г: ѡставиша жива; Е, к. 243v: жива ѡставиша

^r И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: во

^s И, к. 264г: Глоуховъ; Я, к. 194г: Глѣхов[ъ]; Е, к. 243v: Глѣховъ

^t Я, к. 194г; Е, к. 243v: Менѣ-канови

^u И, к. 264г: пришедшю; Я, к. 194г; Е, к. 243v: пришед[ъ]шѣ

^v И, к. 264г: сгладать; Я, к. 194г: согладати; Е, к. 243v: согладати

^w И, к. 264г: град[ъ]; Я, к. 194г; Е, к. 243v: brak wyrazu

^x Я, к. 194г; Е, к. 243v: Києва

^y И, к. 264г: ставшю; Я, к. 194г: ставшю; Е, к. 243v: ставшѣ

^z Я, к. 194г: ему; Е, к. 243v: емѣ

⁵⁹⁷ Hierarcha notowany tylko w passusie dotyczącym zdobycia przez Mongołów Perejasławia (Н. Н. Коринный, *Переяславская земля*, s. 105; А. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 381).

⁵⁹⁸ Czerniów zdobyty został 18 X 1239 r. (Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 30; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 208–209).

⁵⁹⁹ W przekazie: „и град[ъ] възаша и запалиша и ѡгнемь” nawiązanie do Biblii. Zob.: Sdz 1, 8; Joz, 8, 8; 8, 19; 8, 28; 11, 11; 11, 13; 16, 10.

⁶⁰⁰ Imię ówczesnego biskupa czernihowskiego podaje m.in. *Latopis lawrentiewski*. Chodzi o Porfiriusza II (*Лаврентьевская летопись*, kol. 469). Być może sprawował swoją funkcję już w 1227 r. Imiennie wzmiankowany od 1230 r. (А. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 366–367).

⁶⁰¹ Gród należący do nowogrodzko-siewierskich włości Olegowiczów; ob. Глухів, m. rej. w obw. sumskim, Ukraina (В. П. Коваленко, *Глухов*, [w:] ДРСМЭ, s. 187).

⁶⁰² Mengu (Munke, Möngke i in.), najstarszy s. Tohуja i Sorkaktani-beki, wnuk Czyngis-chana, ur. w 1209 r. W l. 1251–1259 wielki chan mongolski (Г. В. Вернадский, *Монголы*

на онои^a странѣ^b Днѣпра^c оу^d градка^e Пѣсоч[ѣ]наго^{f603}, видѣвъ град[ѣ], оудивиса^g красотѣ его и величѣствоу^h | егоⁱ, присла послы своа^j къ^k Михайлоу^{l m-m} и къⁿ гражанѣм[ѣ]^o, | хота^p и^q прел[ѣ]стити, и не послоуша^r его. ^tПотѣм[ѣ]^s же^{-t604} Миха[ил]ѣ^u бѣжа^v по с[ѣ]ноу^v своем[ѣ]^w ^xперед[ѣ] татары въ Оугры^{-x}, а Ростислав[ѣ] | Мьстиславич[ѣ]^y смолен[ѣ]скаго^{z605} сѣде^{aa} в[ѣ]^{ab} Киевѣ^{ac}.

^a И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: онои

^b Я, к. 194г; Е, к. 243v: сторонѣ

^c И, к. 264г: Днѣстра

^d И, к. 264г: во; Я, к. 194г: ъ

^e И, к. 264г: градъка; Я, к. 194г; Е, к. 243v: городка

^f И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: Пѣсочного

^g Я, к. 194г: ѡдивиса

^h И, к. 264г: величѣствоу; Я, к. 194г: величѣству; Е, к. 243v: величѣствѣ

ⁱ Е, к. 243v: егѡ

^j И, к. 264г: свои; Я, к. 194г: своа

^k И, к. 264г: к; Я, к. 194г: ко

^l Я, к. 194г; Е, к. 243v: Михайлѣ

^{m-m} Я, к. 194г: кн[ѣ]зю; Е, к. 243v: кн[ѣ]зю

ⁿ И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 243v: ко

^o И, к. 264г: гражаномѣ; Я, к. 194г; Е, к. 243v: гражданомѣ

^p Я, к. 194г: хота

^q И, к. 264г: е

^r Я, к. 194г: послушаша; Е, к. 244г: послѣшаша

^s Я, к. 194г; Е, к. 244г: потом[ѣ]

^{t-t} И, к. 264г: В лѣто $\times s \bar{\psi} m \bar{r}$

^u Я, к. 194г; Е, к. 244г: бежа

^v Я, к. 194г; Е, к. 244г: с[ѣ]нѡ

^w Я, к. 194г; Е, к. 244г: своемѣ

^{x-x} И, к. 264г: передѣ татары во оугры; Я, к. 194г: во ѡгры пред[ѣ] татары; Е, к. 244г: во ѡгры пред[ѣ] татары

^y Я, к. 194г; Е, к. 244г: brak wygazu

^z Я, к. 194г: смоленский; Е, к. 244г: смоленскій

^{aa} И, к. 264г: сѣдѣ

^{ab} И, к. 264г: brak wygazu; Я, к. 194г: в

^{ac} Я, к. 194г: Киевѣ; Е, к. 244г: Кіевѣ

u Русь, s. 73–77; С. Р. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 362–365; Л. Войтович, *Нащадки Чингиз-хана*, s. 92; Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 24–40).

⁶⁰³ Lokalizacja grodziska nie jest oczywista. W każdym razie widać, że leżał na lewym, wsch. brzegu Dniepru niedaleko Kijowa, zob. ЕСЛГН, s. 44, 113–114; *Галицько-Волинський літопис* 1994, przyp. 14 na s. 57.

⁶⁰⁴ Michał zapewne uciekł z Kijowa jesienią (na przełomie października/listopada) 1239 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 210).

⁶⁰⁵ Rościsława Mścisławowicza smoleńskiego, który na przełomie października/listopada 1239 r. zasiadł w Kijowie, należy identyfikować z noszącym to imię s. Mścisława Fiodora Dawidowicza młodszego (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścisławowiczów*, s. 536–538, 552: tam przegląd literatury tematu).

Данил[ъ]^a же еха^b на н[ъ], | и ина^c его^{d606}, и остави^e в^f нем[ъ]^g Дмитра⁶⁰⁷,
и власть Кыевъ^h в рж|циⁱ Дмитрови обдержати^j противоу^k ^l-и и ^l-шт[ъ]^m
иноплеменных[ъ]ⁿ аззык^o, безбож[ъ]ных[ъ]^p Татаровъ^q, тако бежалъ^r ес[тъ]
Михаил[ъ] | ис^s Кыева^t въ^u оугры^v, и ехавъ^w, и^x а^y кнагыню^z его и бодръ^{aa}
ег[о]^{ab} || (328v/672) поима, и горвд[ъ]^{ac} Каменецъ^{ad608} вза^{ae}. Слышав[ъ] же се
Даниль^{af}, по|сла послы, река: «Поусти^{ag} сестроу^{ah} къ^{ai} мнѣ, зане тако^{aj} Ми|хаиль

^a Я, к. 194г: Данийл[ъ]; Е, к. 244г: Данійль

^b И, к. 264г: ѣха

^c И, к. 264г: ѿ; Я, к. 194г: ина; Е, к. 244г: ѿша

^d Е, к. 244г: егw

^e И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 244г: wстави

^f Е, к. 244г: в[ъ]

^g Е, к. 244г: немъ

^h И, к. 264г: Кыевъ; Я, к. 194г: Киев[ъ]; Е, к. 244г: Кыевъ

ⁱ И, к. 264г: роуць; Я, к. 194г; Е, к. 244г: рѣць

^j И, к. 264г: wбдержати; Я, к. 194г; Е, к. 244г: wбежати

^k Я, к. 194г: противу; Е, к. 244г: противѸ

^{l-l} И, к. 264г; Я, к. 194г; Е, к. 244г: brak wygazów

^m И, к. 264г: brak wygazu

ⁿ И, к. 264v; Я, к. 194г: иноплеменныхъ

^o И, к. 264v: аззык; Я, к. 194г; Е, к. 244г: аззыкъ

^p Я, к. 194г; Е, к. 244г: безбожныхъ

^q И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: Татаровъ

^r И, к. 264v: бѣжалъ

^s Е, к. 244г: из

^t Я, к. 194г; Е, к. 244г: Кыева

^u И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: во

^v Я, к. 194г; Е, к. 244г: Ѹгры

^w И, к. 264v: ѣхавъ; Я, к. 194г; Е, к. 244г: ехавъ

^x И, к. 264v: brak wygazu

^y И, к. 264v; Я, к. 194г: ѿ

^z И, к. 264v; Е, к. 244г: кнагыню; Я, к. 194г: кнагыню

^{aa} И, к. 264v: бодръ; Я, к. 194г: бодре; Е, к. 244г: бодръ

^{ab} Е, к. 244г: егw

^{ac} И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: городъ

^{ad} И, к. 264v: Каменѣць; Я, к. 194г: Каменец[ъ]; Е, к. 244г: Каменецъ

^{ae} И, к. 264v: взѿ

^{af} Я, к. 194г: Данийл[ъ]; Е, к. 244г: Данійль

^{ag} Я, к. 194г: пусти; Е, к. 244г: пѸсти

^{ah} Я, к. 194г; Е, к. 244г: сестрѸ

^{ai} И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: ко

^{aj} Е, к. 244г: ѿkw

⁶⁰⁶ Daniel zdobył Kijów zapewne w grudniu 1239 / styczniu 1240 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 213–215; tam przegląd opinii z literatury).

⁶⁰⁷ Naszym zdaniem osoba tożsama z Dymitrem tysięcznikiem Mściława Mściławowicza Udałego, pierwszy raz wzmiankowanym pod 1219 r.

⁶⁰⁸ M. Dimnik przedstawił pogląd, że był to Kamieniec „Wołyński” (*Kamienec*, RM, t. IV, 1979, s. 31, 33–34). Być może chodziło jednak o ob. Kamieniec Podolski, o którego ówczesnym

обѣма^a нама сло^b мыслит[ь]^c». И Ёрославъ^{d609} оуслышав[ь]^e | словеса Данилова^f, и быс[ть] тако, и прїиде^g к нима^h сестраⁱ | къ^h Данилоуⁱ и Васил[ь]коу^j, и дрѣжаста^k ю въ^l велицеи^m ч[ь]стиⁿ. | Корол[ь] же не вдасть дѣв[ь]кы^o своеа^{p610} и Ростиславоу^q и погна | и проч[ь]. И доста^r Михаилъ и Ростиславъ^s къ^t оуеви^u своему^v | въ^w лахы^x и къ^y Кондратови^{z611}. Присла бо Михаилъ послы | къ^z

Послы к Данилу

^a И, к. 264v: ѡбѣма; Я, к. 194г; Е, к. 244г: ѡбѣма

^b И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: зло

^c Е, к. 244г: мыслить

^d И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: Ёрославъ

^e И, к. 264v; Е, к. 244г: оуслыша; Я, к. 194г: услыша

^f Я, к. 194г: Данийлово; Е, к. 244г: Данійлово

^g И, к. 264v: приде; Я, к. 194г: прииде

^h И, к. 264v: к; Я, к. 194г: ко

ⁱ⁻ⁱ Я, к. 194г: Данийлу; Е, к. 244г: brak wyrazów

^j Я, к. 194г: ко Васил[ь]ку; Е, к. 244г: къ ВасилкѸ

^k И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: держаста

^l И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: во

^m И, к. 264v: велиць; Е, к. 244г: велице

ⁿ Я, к. 194г: ч[ь]сти; Е, к. 244г: чести

^o И, к. 264v: дѣвки; Я, к. 194г; Е, к. 244г: дѣвки

^p И, к. 264v: своеи; Я, к. 194г: своя

^q Я, к. 194г: Ростиславу; Е, к. 244г: РостиславѸ

^r Е, к. 244г: иде же

^s И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: Ростиславъ

^t И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: ко

^u Я, к. 194г: ѡеви; Е, к. 244г: ѡеви

^v И, к. 264v: своему; Е, к. 244г: своему

^w Е, к. 244г: въ

^x И, к. 264v: лахы; Я, к. 194г: лахи; Е, к. 244г: лахи

^y И, к. 264v; Я, к. 194г: ко

^z И, к. 264v: brak wyrazów; Я, к. 194г; Е, к. 244г: ко

stanowisku pisał, sprzeciwiając się poglądom kanadyjskiego badacza, J. Daszkewycz (*Каменец – еще раз*, RM, t. V.1, 1984, s. 7–19).

⁶⁰⁹ W literaturze pojawiły się wątpliwości co do identyfikacji Jarosława, który zdobył Kamieniec i uwięził żonę oraz ludzi Michała. Niektórzy badacze uważali, że był to Jarosław Ingwarowicz ze wschodniowołyńskiej linii Mścislawowiczów-Izjasławowiczów (zob. choćby: М. П. Погодин, *Исследования, замечания и лекции о Русской истории*, t. VI: *период удельный 1054–1240*, Москва 1855, s. 360; *Літопис руський*, s. 395; А. В. Майоров, *Галицко-Волынская Русь*, s. 602; idem, *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв.*, Санкт-Петербург 2011, s. 400 [z zastrzeżeniem, że mógł to być jednak Jarosław Wsiewołodowicz]). Latopisy północnoruskie nie pozostawiają jednak wątpliwości, że w rzeczywistości chodzi o Jarosława, s. Wsiewołoda Wielkie Gniazdo. Taki pogląd przedstawili dotąd m.in. М. Dimnik, *Kameneц*, s. 31; D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 343.

⁶¹⁰ Nie jest jasne, o którą córkę Beli IV chodziło. Wówczas zajęta była już (od 1239 r.) Kinga (*sponsalia de futuro* z Bolesławem Wstydlwym). Wchodziły więc w grę teoretycznie Małgorzata, Anna i Katarzyna (KMTL, s. 65).

⁶¹¹ Faktycznie Konrad był wujem Michała, jako rodzony brat jego matki.

Данилоу^a и Васил[ъ]коу^b и реч[е]^c: «Мнѡгократ[ы]^d сѡгрѣшиховѣ^e | и мнѡгократы^f пакости творах[ъ]^g ти, что ти обѣщах[ъ]^h, | того не сѣтворих[ъ]ⁱ; аще коли хотѣх[ъ]^j любовь^k имѣти с тобою^l, | невѣрнїи^m галичанеⁿ не в[ъ]дадахѣт[ъ]^o ми. Н[ы]нѣ же^p клатвою^q клену^r ти са^s, тако николиж[е] враждоу^t с тобою^{u-u} имам[ъ]^v имѣт[и]». | Данил[ъ]^w же и Васил[ъ]ко^x не помануоста^y зла^z, власта^{aa} емоу^{ab} | сестроу^{ac} и приведоста его из^{ad} лаховѣ^{ae}. Данил[ъ]^{af} же свѣтъ[ъ]^{ag} | сѣтвори^{ah} сѣ^{ai} братум[ъ]^{aj} си, обѣща емоу^{ak} Кыевѣ^{al} Михаилови^{am}, | а сынови его

^a Я, к. 194г: Данийловы; Е, к. 244г: Данїйлови

^b Я, к. 194г: Василку; Е, к. 244г: Василкѣ

^c И, к. 264v: река

^d И, к. 264v: многократы; Я, к. 194г; Е, к. 244г: многократъ

^e И, к. 264v: согрѣшихо вам[ъ]; Я, к. 194г; Е, к. 244г: согрѣшиховѣ

^f И, к. 264v: многократы; Я, к. 194г; Е, к. 244г: многократъ

^g И, к. 264v: творах; Я, к. 194г: творах[ъ]

^h И, к. 264v: обѣщахъ; Я, к. 194г; Е, к. 244г: обещахъ

ⁱ И, к. 264v: створих[ъ]; Я, к. 194г; Е, к. 244г: творихъ

^j И, к. 264v: хотахъ

^k Я, к. 194г: любовь[ъ]; Е, к. 244г: любовь

^l Я, к. 194г: wyraz słabo czytelny nadpisany między wyrazami „имѣти” і „невѣрные”;
Е, к. 244г: brak wyrazu

^m И, к. 264v: невѣрнии; Я, к. 194г; Е, к. 244г: невѣрные

ⁿ И, к. 264v: галичанѣ

^o И, к. 264v: вдадахоу; Я, к. 194г: вдадахѣ; Е, к. 244г: вѣдадахѣ

^p Я, к. 194г; Е, к. 244г: brak wyrazów

^q И, к. 264v: клатвою

^r Я, к. 194г; Е, к. 244г: кленѣ

^s Я, к. 194г: са

^t И, к. 264v: вражды; Я, к. 194г; Е, к. 244г: враждѣ

^{u-u} И, к. 264v: не

^v И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: имамъ

^w Я, к. 194г: Данийл[ъ]; Е, к. 244г: Данїйл[ъ]

^x И, к. 264v: Василко

^y Я, к. 194г: поманѣста; Е, к. 244г: поманѣста

^z И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: зла

^{aa} И, к. 264v: вѣд[а]ста; Я, к. 194г; Е, к. 244г: власт[ъ]

^{ab} Я, к. 194г: ему; Е, к. 244г: емѣ

^{ac} Я, к. 194г; Е, к. 244г: сестрѣ

^{ad} Е, к. 244г: з

^{ae} И, к. 264v; Е, к. 244г: лаховѣ; Я, к. 194г: лахов[ъ]

^{af} Я, к. 194г: Данийл[ъ]; Е, к. 244г: Данїиль

^{ag} И, к. 264v: свѣтъ; Я, к. 194г; Е, к. 244г: совѣтъ

^{ah} И, к. 264v: створи; Я, к. 194г; Е, к. 244г: сотвори

^{ai} И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: со

^{aj} И, к. 264v; Я, к. 194г; Е, к. 244г: братомъ

^{ak} Я, к. 194г: ему; Е, к. 244г: емѣ

^{al} И, к. 264v: Киевѣ; Я, к. 194г: Кїев[ъ]; Е, к. 244г: Кїевъ

^{am} Я, к. 194г; Е, к. 244г: Михаиловѣ

Ростиславоу^a вѣдѣсть^b Лоуческъ^{c612}. Михаил[ъ] | же за страх[ъ] татар[ъ]скыи^d, не смѣ ити къ^e Кіевоу^f. Данил[ъ]^g | же и Васил[ъ]ко^h вѣдѣстаⁱ емоу^j хвдѣти^k по земли^l своеи и | даста емоу^m пшенициⁿ мнѣго^o, и медоу^p, и говѣд[ъ]^q, и овец[ъ]^r | довол[ъ]но^{s613}. Михаил[ъ] же оувидѣвъ^t пріятіе^u кыевское^v, бѣжа^w съ^x сыном[ъ]^y своим[ъ]^z в лахы^{aa} къ^{ab} Кондратови⁶¹⁴. Приближи^ввшимса^{ac} татарум[ъ]^{ad}, тоу не^{ae}

^a Я, к. 194г: Ростиславу; Е, к. 244г: Ростиславѣ

^b Я, к. 194г; Е, к. 244г: дасть

^c И, к. 264v: Лоуческъ; Я, к. 194г; Е, к. 244г: Лѣцкъ

^d Я, к. 194v: татар[ъ]скыи; Е, к. 244г: татарскіи

^e И, к. 264v: brak wyrazu; Я, к. 194v; Е, к. 244г: ко

^f И, к. 264v: Кіевоу; Я, к. 194v: Кіевѣ; Е, к. 244г: Кіевѣ

^g Я, к. 194v: Даниил[ъ]; Е, к. 244г: Данійль

^h И, к. 264v; Е, к. 244г: Василко

ⁱ И, к. 264v: вѣдѣста; Я, к. 194v: вѣдѣтъ; Е, к. 244г: вѣдѣтъ

^j Я, к. 194v: ему; Е, к. 244г: емѣ

^k И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244г: ходити

^l И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: землѣ

^m Я, к. 194v: ему; Е, к. 244v: емѣ

ⁿ И, к. 264v: пшеницѣ; Е, к. 244v: пшеницы

^o И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: много

^p Я, к. 194v; Е, к. 244v: медѣ

^q Я, к. 194v: говѣд[ъ]

^r И, к. 264v: вѣцѣ; Я, к. 194v: вѣц[ъ]; Е, к. 244v: овецъ

^s И, к. 264v: доволѣ; Я, к. 194v; Е, к. 244v: довольно

^t И, к. 264v: оувидѣвъ; Я, к. 194v: ѡвѣдѣвъ[ъ]; Е, к. 244v: оувидѣвъ

^u И, к. 264v: пріятіе; Я, к. 194v: пріятіе

^v И, к. 264v: кыевское; Я, к. 194v: Кіевское; Е, к. 244v: киевское

^w Я, к. 194v; Е, к. 244v: бежа

^x И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: со

^y И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: сыномѣ

^z И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: своимѣ

^{aa} Я, к. 194v: лахи; Е, к. 244v: лахи

^{ab} И, к. 264v; Я, к. 194v: ко

^{ac} И, к. 264v: приближившимъ же са; Я, к. 194v: приближившимса

^{ad} И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: татаромѣ

^{ae} И, к. 264v: то не; Я, к. 194v; Е, к. 244v: тѣ не

⁶¹² Bardzo ważny przykład ukazujący dwa zjawiska. Po pierwsze, widać na jego podstawie, że siedzący w tym momencie w Haliczu Daniel dysponował wówczas realnymi prawami do Kijowa i chciał oddać stołeczny gród Rusi Michałowi, bez wątpienia z pozostawieniem go w zależności od siebie. Po drugie, obserwujemy pełną dowolność „wielkiego księcia” co do rozporządzania poszczególnymi częściami państwa. Przecież w 1228 r. Daniel oddał Łuck Wasylkowi. Teraz miał zasiąść tam Rościśław.

⁶¹³ Bardzo ciekawa informacja dotycząca sposobu funkcjonowania (jeżdżenie po kraju) i zaspokajania potrzeb dworu książęcego (lista rzeczy niezbędnych).

⁶¹⁴ Ucieczka Michała i Rościśława, jak zobaczymy niżej, musiała nastąpić w 2. poł. XII 1240 r.

Татары
в Нѣмцах[ъ]

стерпѣ тоуто^a, иде в^b землю | Вѣротслав[ъ]скоу^c и прииде^d к^e мѣстоу^f
нѣмец[ъ]кому^g име|нем[ъ]⁶¹⁵ Среда^{h616}. Оузрѣв[ъ]шеⁱ же его^j нѣм[ъ]ци^k,
ѣко товара^l мнѣго[о]^{m n-n} | ес[тъ] избиша емоу^o люди, и товара^p мнѣго^q
шт[ъ]а^rша^r, и оуноукоу^{s617} | его^t оубиша^u. Михаилоу^v ж[е]^w не дошед[ъ]шю^w
и събравшюса^x, и быс[тъ] || (329г/673) в печали велицѣ, оуже^y бо бѣх^z

^a Я, к. 194v; Е, к. 244v: тѣта

^b Я, к. 194v: во; Е, к. 244v: въ

^c И, к. 264v: Воротѣславскоу; Я, к. 194v: Воротиславску; Е, к. 244v: Воротиславскѣ

^d И, к. 264v: приде; Я, к. 194v: прииде

^e И, к. 264v: ко; Е, к. 244v: къ

^f Я, к. 194v: мѣсту; Е, к. 244v: мѣстѣ

^g И, к. 264v: немѣцкому; Я, к. 194v: нѣмецкому; Е, к. 244v: нѣмецкомѣ

^h И, к. 264v: Среда

ⁱ И, к. 264v: оузрѣвши; Я, к. 194v: ѣзрѣвши; Е, к. 244v: оузрѣвши

^j И, к. 264v: бѣгъ выгнати

^k И, к. 264v; Е, к. 244v: нѣмци; Я, к. 194v: нѣмцы

^l Е, к. 244v: товарѣ

^m И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: много

ⁿ⁻ⁿ Е, к. 244v: оу него

^o Я, к. 194v; Е, к. 244v: емѣ

^p Е, к. 244v: товарѣ

^q И, к. 264v; Я, к. 194v; Е, к. 244v: много

^r Я, к. 194v: штѣа

^s Я, к. 194v: ѣнѣкѣ; Е, к. 244v: оунѣкѣ

^t Е, к. 244v: егѣ

^u Я, к. 194v: ѣбиша

^v П, к. 278r – w tym miejscu zostaje wznowiona narracja w latopisie pogodinskim (П, к. 278r, początek karty), przerwana w X, 327v/670 (s. 217); Я, к. 194v: Михаилѣ; Е, к. 244v: Михалко

^{w-w} И, к. 264v: не дошедшю; Я, к. 194v; Е, к. 244v: не дошед[ъ]шѣ

^x И, к. 264v: собравшюса; Я, к. 194v: собравшѣса; Е, к. 244v: собравшѣса

^y Я, к. 194v: ѣже

^z И, к. 264v: бѣхоут[ъ]; Я, к. 194v: бѣхѣ; Е, к. 244v: бѣхѣ

⁶¹⁵ Jest to świadectwo rozumienia przez kronikarza innego, nowego sposobu organizacji wspólnoty miejskiej, opierającego się na prawie niemieckim (zob. kompetentną wypowiedź A. Barana, *Pojawienie się terminu „miasto” w językach polskim i ruskim w XIII wieku (na materiale „Kroniki halicko-wołyńskiej”)*), „Limes. Studia i Materiały z Dziejów Europy Środkowo-Wschodniej”, t. V, 2012, s. 9).

⁶¹⁶ Środa Śląska, m. pow. w woj. dolnośląskim, położone pomiędzy Wrocławiem a Legnicą.

⁶¹⁷ Jest to jedyna wiadomość o tej wnuczce Michała. Źródło nie podaje, od którego dziecka księcia pochodziła. Nie ma możliwości, by była to c. Rościława i Eufrozyny Teoduli. Musimy więc założyć, że z Michałem podróżowała c. Marii, ż. Wasylka Konstantynowicza rostowskiego. Ten tragiczny epizod stał się osnową dla powstania w późniejszym czasie legendy o śmierci w Środzie cesarzówny tatarskiej (B. Zientara, *Cesarzowa tatarska na Śląsku – geneza i funkcjonowanie legendy*, [w:] *Kultura elitarna i kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978, s. 173–178; S. Solicki, *Geneza legendy tatarskiej na Śląsku*, [w:] *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*, red. W. Korta, Wrocław–Warszawa 1994, s. 134–135; R. Urbański, *Tartarorum gens brutalis. Trzynastowieczne najazdy mongolskie w literaturze polskiego średnio-*

татар^aе пришли на бои къ^b | Андриховичю^{c618}. Михаил[ъ] же вѣротиса^d
 е-назад[ъ] опат[ъ]^e къ^f Кондратови. Мы же на пред[ъ]нее^g възвратимса^{h619}. зри
 i-Въ то же лѣтоⁱ | приде^j Батий^k къ^l Киевоу^m въⁿ силѣ таж[ъ]цѣ^o, мнѣгом[ъ]^p
 множ[ъ]|ством[ъ]^q силы своеа^r, и окружи^s град[ъ], и остѣпи^t сила
 Татар[ъ]скаа^u, и быс[тъ] град[ъ] обдержаніи^v велицѣ. И бѣ Батий^w оу^x
 го|рода, и вт[ъ]роци^y его^z обсьѣдахъ^{aa} град[ъ], и не бѣ слышати^{ab} вт[ъ] |
 гласа скрипан[ъ]^{ac} телѣгъ^{ad} его, мнѣжества^{ae} ревен[ъ]^{af} вельблѣд[ъ]^{ag} его,

Батий татар[ъ]
 повоева Киев[ъ]
 и всю землю
 рус[ьскую]

^a Е, к. 244v: татари

^b И, к. 264v; Я, к. 194v: ко

^c И, к. 264v: Индриховичю; Я, к. 194v: Кондратовичѣ; Е, к. 244v: Кондратови

^d И, к. 264v; Е, к. 244v: воротиса; Я, к. 194v: воротиса

^{e-e} И, к. 264v: назадъ шпать; Я, к. 194v: шпат[ъ] назад[ъ]; Е, к. 244v: шпать назад[ъ]

^f И, к. 264v: brak wyrazu; Я, к. 194v; Е, к. 244v: ко

^g И, к. 264v: преднее

^h И, к. 264v; Е, к. 244v: възвратимса; Я, к. 194v: възвратимса

ⁱ⁻ⁱ И, к. 264v: Въ лѣто ѿс ѿ ми; Я, к. 194v; Е, к. 244v: В лѣто ѿс ѿ ми. В то же лѣто

^j И, к. 264v; Я, к. 194v: приде

^k Я, к. 194v: Батий; Е, к. 244v: Батій

^l И, к. 264v: brak wyrazów; Я, к. 194v; Е, к. 244v: ко

^m Я, к. 194v: Киевѣ; Е, к. 244v: Киевѣ

ⁿ И, к. 264v; Я, к. 194v: в

^o Я, к. 194v: тажцѣ; Е, к. 244v: тажцѣ

^p И, к. 265r: многомь; Я, к. 194v; Е, к. 244v: много ж[е] [sic]

^q И, к. 265r: множствомь; П, к. 278r: мнѣж[ъ]ством[ъ]; Я, к. 194v; Е, к. 244v: множества

^r И, к. 265r: свои; Я, к. 194v: своеа

^s И, к. 265r; П, к. 278r: вкrouжи; Я, к. 194v; Е, к. 244v: вкрѣжи

^t И, к. 265r: встолпи; Я, к. 194v; Е, к. 244v: вбстѣпиша

^u И, к. 265r: Татарьскаа; Я, к. 194v: Татар[ъ]ския; Е, к. 244v: Татарскія

^v И, к. 265r: вбдержаньи; Я, к. 194v: в вбдержании; Е, к. 244v: въ вбдержаніи

^w Е, к. 244v: Батій

^x Я, к. 194v: ѣ

^y Е, к. 244v: отроцы

^z Е, к. 244v: egw

^{aa} И, к. 265r: вбсьѣдахоу; Я, к. 194v: вбсьѣдаху; Е, к. 244v: вбсьѣдахѣ

^{ab} Я, к. 194v: слышати

^{ac} И, к. 265r: скрипаниа; Я, к. 194v: скрыпаниа; Е, к. 244v: скрипаніа

^{ad} И, к. 265r; Я, к. 194v; Е, к. 244v: телѣгъ

^{ae} И, к. 265r; Я, к. 194v; Е, к. 244v: множества

^{af} И, к. 265r; Я, к. 194v: ревеніа; Е, к. 244v: ревеніа

^{ag} И, к. 265r: вельблѣдъ; Е, к. 244v: вел[ъ]блѣд[ъ]

wieczna na porównawczym tle piśmienictwa łacińskiego antyku i wieków średnich, Warszawa 2007 [= *Studia Staropolskie. Series nova*, t. XV (LXXI)], s. 291–292).

⁶¹⁸ Chodzi oczywiście o Henryka Pobożnego, ur. ok. 1200 r. s. Henryka Brodatego i Jadwigi Andechs-Meranien, który starł się z Mongołami na Legnickim Polu 9 IV 1241 r. i w bitwie tej znalazł śmierć. Co do danych na temat tego Piasta zob. K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 104–108. Istnieje też jego odrębna biografia autorstwa P. Wiszewskiego (*Henryk Pobożny. Biografia polityczna*, Legnica 2011).

⁶¹⁹ Jedna z wielu formuł ujawniających autora.

и рьжен[ъ]^a wt[ъ] гласа стад[ъ] коней^b его^c. И бѣ исполнен[ъ] на^{d e} Роус[ъ] каа земля^{e f} ратных[ъ]⁶²⁰; аша же[е] в них[ъ] и татарина именемъ^g | Товроуль^{h621}, и тьиⁱ исповѣда им[ъ]^j всю силоу^k их[ъ]. Се блхж^l брат[ъ] а^m | его, сил[ъ] ныеⁿ воеводы: Оурдио⁶²² и Баидарь⁶²³, Бирюи⁶²⁴ Кадан[ъ]^{p625}, Бечакъ⁶²⁶ и Мен[ъ] гоу^r, и Коуюкь^{s627}, иже^t вратиса^u, оувѣдавъ^v | смръть^w кановоу^x, и быс[тъ]

^a И, к. 265r: рьжания; Я, к. 194v: ржения; Е, к. 244v: р[ъ]женіа

^b И, к. 265r: конь

^c Е, к. 244v: егw

^d И, к. 265r; Я, к. 194v: исполнена; Е, к. 244v: исполненна

^{e-e} И, к. 265r: земля роуская; Я, к. 194v: рѣская земля; Е, к. 244v: рѣскаа земля^e

^{f-f} Я, к. 194v; Е, к. 244v: wt[ъ]

^g Я, к. 194v; Е, к. 244v: именемъ

^h Я, к. 194v; Е, к. 244v: Товрѹль

ⁱ Я, к. 194v; Е, к. 244v: тои

^j Я, к. 194v; Е, к. 244v: brak wyгазу

^k Я, к. 194v: силу; Е, к. 244v: силѹ

^l И, к. 265r: блхоу; Я, к. 194v: блхѹ; Е, к. 244v: блхѹ

^m И, к. 265r: братья; Я, к. 194v; Е, к. 244v: брата

ⁿ И, к. 265r; Е, к. 244v: силньи

^o Я, к. 194v; Е, к. 244v: ѹрдио

^p И, к. 265r; Я, к. 194v; Е, к. 244v: Каидань

^q И, к. 265r: Бечакъ; Я, к. 194v: Бечак[ъ]; Е, к. 244v: Бечакъ

^r Я, к. 194v; Е, к. 244v: Менчѹ

^s И, к. 265r: Кююкь; Я, к. 194v; Е, к. 244v: Кѹгонь

^t Я, к. 194v; Е, к. 244v: из

^u Я, к. 194v: вратиса

^v И, к. 265r; Е, к. 244v: оувѣдавъ; Я, к. 194v: ѹвѣдав[ъ]

^w Я, к. 194v; Е, к. 244v: смръть

^x Я, к. 194v: канову; Е, к. 244v: кановѹ

⁶²⁰ W tekście od słów „и окружи град[ъ], и остѣпи сила Тата[rъ]скаа” do „И бѣ исполнен[ъ] на Роус[ъ] каа земля ратных[ъ]” parafraza ks. VI *Kroniki Hamartolosa* (por.: В. М. Истринь, *Книги временныя*, t. I, s. 204; В. Матвеевко, Л. Щеголева, *Книги временныя*, t. I, cz. 1, s. 340; А. П. Толочко, *Взятие Киева*, s. 108–109). Ponadto nawiązanie do Biblii: Sdz 6, 5; Iz 14, 21; Jr 52, 4; Ez 26, 8–10; Jr 8, 16; Sdz 7, 12.

⁶²¹ Osoba skądinąd nieznaną.

⁶²² Jeden z dwóch wodzów najazdu mongolskiego na ziemię polskie, s. Dżucziego. Władca wsch. części ułusu Dżuczi, obejmującego tereny Uralu oraz zach. Syberii i pn. Kazachstanu. Poległ w 1251 lub 1252 r. (Ю. В. Селезнев, *Элита Золотой Орды*, s. 147–148; Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 14, 20, 23, 29, 36).

⁶²³ Jeden z dwóch dowódców mongolskiej wyprawy na Polskę, s. Czagataja (Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 20, 34).

⁶²⁴ Właśc. Buri, s. Mutukana, a więc wnuk Czagataja (Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 18–21).

⁶²⁵ Także Godan i in. S. wielkiego chana Ugedeja, zm. 1251 r. (Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 14, 18–21, 34).

⁶²⁶ Budżek, s. Tołuja. Notowany jeszcze jako uczestnik kurultaju w 1250 r., podczas którego wybrano na wielkiego chana Mengu (Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 19, 20).

⁶²⁷ Gujuk (Güyük), najstarszy s. Ugedeja, wielki chan mongolski po śmierci ojca. Panował w l. 1246–1248. Zamordowany prawdopodobnie w wyniku spisku, w który zamieszany był Batu

канѡм[ъ]^a – не ѡт[ъ] родоу^b ж[е]^c его^d, но бѣ во|евода его^e перьвыи^f – Себедѡи^g628
багатырь^h629 и Боуроун[ъ]даиⁱ ба|гатырь^j, иже взѡ^k болгар[ъ]скоую^l землю
и сѡздал[ъ]скоую^m, | и инѣх[ъ]ⁿ бес числаⁿ воевод[ъ], их[ъ]же^o не писахѡм[ъ]^p630
здѣ^q. Постави же | Батыи^r пороки^s къ^t городоу^u пдлѣ^v врат[ъ] Лад[ъ]ских[ъ]^w631,
тоу^x бѡ^y | бах^z пришли дебри. Порокѡм[ъ]^{aa} же беспрестани^{ab} бѣющим[ъ]^{ac} |

Пороки под[ъ]
Киевомъ

^a И, к. 265г; Я, к. 194v; Е, к. 244v: каном[ъ]

^b И, к. 265г; Я, к. 194v; Е, к. 244v: родѡ

^c Я, к. 194v; Е, к. 244v: brak wyrazu

^d Е, к. 244v: егѡ

^e Я, к. 194v; Е, к. 244v: brak wyrazu

^f И, к. 265г: перьвыи

^g И, к. 265г: Себѣдаи; Я, к. 194v: Себедѡи

^h И, к. 265г: богатоурь; Я, к. 194v: багатырь[ъ]; Е, к. 244v: богатырь

ⁱ И, к. 265г: Боуроуньдаи; Я, к. 194v: Бурон[ъ]даи; Е, к. 244v: Бѣрондай

^j Я, к. 194v: багатир[ъ]; Е, к. 244v: богатырь

^k И, к. 265г; Я, к. 194v: взѡ

^l Я, к. 194v: болгар[ъ]скѡю; Е, к. 244v: болгарскѡю

^m И, к. 265г: соуздальскоую; Я, к. 194v: сѡздал[ъ]скѡю; Е, к. 244v: сѡздалскѡю

ⁿ⁻ⁿ И, к. 265г: бе-числа; Я, к. 194v; Е, к. 244v: без числа

^o И, к. 265г: ихже

^p И, к. 265г; Я, к. 194v; Е, к. 244v: писахомъ

^q И, к. 265г: зде

^r И, к. 265г: Баты [sic]; Я, к. 194v; Е, к. 244v: Батѣи

^s Я, к. 194v; Е, к. 244v: пороки

^t И, к. 265г: brak wyrazu; Я, к. 194v; Е, к. 244v: ко

^u Я, к. 194v; Е, к. 244v: городѡ

^v И, к. 265г: подѣль; Я, к. 194v; Е, к. 245г: под[ъ]ле

^w И, к. 265г: Ладьскѡх[ъ]; Я, к. 194v: Лад[ъ]ских[ъ]; Е, к. 245г: град[ъ]скихъ

^x Я, к. 194v: ту; Е, к. 245г: тѡ

^y И, к. 265г; П, к. 278г; Я, к. 194v; Е, к. 245г: бо

^z И, к. 265г: бѣахоу; Я, к. 194v: бахѡ; Е, к. 245г: бахѡ

^{aa} И, к. 265г; Е, к. 245г: порокомъ; Я, к. 194v: пороком[ъ]

^{ab} Я, к. 194v: безпристани; Е, к. 245г: безпрестанно

^{ac} И, к. 265г: бѣющимъ; Я, к. 194v: биющим[ъ]

(Г. В. Вернадский, *Монголы и Русь*, s. 66–73; С. Р. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 211–213; Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 13, 14, 22–24, 35).

⁶²⁸ Subedej (Sübügätäi), jeden z wybitniejszych wodzów Czyngis-chana i jego następców. Uczestnik m.in. pierwszego najazdu mongolskiego na Ruś z 1223 r. Zm. w 1248 r. Istnieje biografia tego mongolskiego wodza (R. A. Gabriel, *Genghis Khan's Greatest General: Subotai the Valiant*, Norman, OK 2006).

⁶²⁹ Słowo pojawiające się w źródłach ruskich od najazdu mongolskiego (zob. СДЯ, t. I, s. 250), najpewniej pochodzenia tureckiego, gdzie oznaczało określony tytuł i – z drugiej strony – bohatera, dzielnego najeźdźcę itp. (*Древнетюркский словарь*, s. 77, 89; Е. Н. Шипова, *Словарь тюркизов*, s. 68, 83).

⁶³⁰ Jedna z szeregu odautorskich refleksji.

⁶³¹ Według ustaleń archeologów, którzy utożsamili z obiektem bramę odkrytą w 1981 r., była ona drewniana. Znajdowała się na ob. pl. Niepodległości (Г. Ю. Ивакин, *Киев в XIII–XV веках*, Киев 1982, s. 12–13; ЕСЛІГН, s. 87).

Року ̄с̄ ̄ѣ̄ м̄ӣ
1240

д[ъ]нѣ^a и ношѣ^b, выбиша стѣны^c, и възыдоша^d горожане^e на | избытые^f стѣны,
и тоу^g баше^h видѣтиⁱ лѹм[ъ]^j копеинны^k | и щитѹм[ъ]^l скепан[ъ]^m, стрѣлы
ѹмрачиша свѣт[ъ]⁶³² побѣженым[ъ]ⁿ. | И Дмитрови ранену^o быв[ъ]шю^p.
Възыдоша^q татаре^r на | стѣноу^s и сѣдоша того д[ъ]не^t и ноши. Гражане^u же
сздаша^v паки^w и другый^x град[ъ] около^y С[ва]тые^z Б[огороди]ци^{aa633}.

^a Я, к. 194v; Е, к. 245г: день

^b Я, к. 194v; Е, к. 245г: ношѣ

^c Я, к. 194v: стины; Е, к. 245г: brak wyrazu

^d И, к. 265г: возиidoша; Я, к. 194v; Е, к. 245г: възыйдоша

^e И, к. 265г: горожаны

^f И, к. 265г: избытъ; Е, к. 245г: избитіе

^g И, к. 265г; Я, к. 194v: ту; Е, к. 245г: тѣ

^h И, к. 265г: бѣаше; Я, к. 194v: баше

ⁱ И, к. 265г: видити

^j И, к. 265г; Я, к. 194v; Е, к. 245г: ломъ

^k И, к. 265г: копѣины

^l И, к. 265г: щеть; П, к. 278г; Я, к. 194v; Е, к. 245г: щитомъ

^m И, к. 265г: скѣпаніе; Я, к. 194v: скепане; Е, к. 245г: скепаніе

ⁿ Я, к. 194v; Е, к. 245г: побѣжены

^o Я, к. 195г; Е, к. 245г: раненѣ

^p И, к. 265г: бывшоу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: бывшѣ

^q И, к. 265г: взиидоша; Я, к. 195г; Е, к. 245г: възыйдоша

^r И, к. 265г: татарѣ

^s Я, к. 195г; Е, к. 245г: стѣнѣ

^t Я, к. 195г; Е, к. 245г: дне

^u И, к. 265г: гражанѣ

^v И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: создаша

^w Я, к. 195г; Е, к. 245г: паки

^x И, к. 265г: другии; Я, к. 195г: другий; Е, к. 245г: дрѣгій

^y И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: ѹколо

^z И, к. 265г: с[ва]тое; Я, к. 195г: с[ва]тыя; Е, к. 245г: с[ва]тыя

^{aa} И, к. 265г: Б[огороди]цѣ; Я, к. 195г; Е, к. 245г: Б[огороди]ца

⁶³² Маму tutaj do czynienia z kolejnym uważanym za pewne zapożyczeniem z ruskiego przekładu *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza. Obejmuje ono słowa: „и тоу баше видѣти [...] ѹмрачиша свѣт[ъ] [i tu było widać [...] zmroczyły światło]” (*„История Иудейской войны”*, t. I, s. 8, 198 [w. 413w, 36–38, 413g, 24–25]; Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 100–101; А. С. Орлов, *К вопросу*, s. 119; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 131). Zwróćmy jeszcze uwagę, że w literaturze występujący w tym ustępie frazeologizm: „лом[ъ] копеины” uznawany jest za przejście z *Latopisu kijowskiego* (*Ипатьевская летопись*, kol. 576). Czy nie stoimy tutaj jednak po prostu wobec pragmatycznego zjawiska polegającego na konieczności opisywania konkretnych działań, rzeczy czy czynności za pomocą podobnych do siebie zestawień słów?

⁶³³ Chodzi o nieistniejącą cerkiew Matki Bożej Dziesięcinną, wybudowaną na polecenie Włodzimierza Wielkiego, konsekrowaną 12 V 996 r. i będącą pierwszą murowaną świątynią Rusi Kijowskiej (Ю. С. Асеев, Л. А. Беляев, *Десятинная Богородица Церков*, [w:] ДРСМЭ, s. 237–239).

Наутріа^a же прїи|доша^b на нѣ^c, и быс[тъ] бран[ъ]^d межю има^d велика. Людем[ъ]^e же збѣ|гшим[ъ] на ц[ъ]рк[ъ]въ^f на комары^g ц[ъ]рк[ъ]въныа^h и сⁱ товары своими, || (329v/674) wt[ъ] тагости^j повалишас[а]^k с ними стѣны ц[ъ]рк[ъ]въныа^l, и | прїать^m быс[тъ] град[ъ] | сице воими⁶³⁴, Дмитраⁿ ж[е] изведоша^o ѿзвена | и не оубиша^p его мѣжества^q ради его. **В** tw^r ж[е] время^{s635} ехаль^t | баше^u Даниль^v въ^w оугры^x къ^y королеви и еше бо баше^z не | слышалъ^{aa} ае-прихода поганых[ъ] | татарь^{ab} на Кыевъ. ас-ас И слы|шав[ъ]шю^{ad} емоу^{ae} о^{af} Данилѣ^{ag}, ѿко въ^{ah}

[цъ]рковъ
Пречистои
запалано
десѣтин[ъ]наа
[Ru]sy wziął Batty
Kijów [mi]ał
wojska 600000
[Biel]sk[i] lb.
12 st. 3 więcej
niż Temarlanes
Въ 1240 году
взят[ъ] Киевъ
от[ъ] Батыя. По
1754 годъ будет[ъ]
513 лѣтъ[ъ]
Батый 8 Киевца

^a И, к. 265г: наоутрѣа; Я, к. 195г: наѣтриа; Е, к. 245г: наоутріе

^b И, к. 265г: придоша; Я, к. 195г: прїидоша

^c Е, к. 245г: на

^{d-d} И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: межи ими

^e И, к. 265г: людем

^f Я, к. 195г; Е, к. 245г: церковъ

^g И, к. 265г: комарь; Я, к. 195г; Е, к. 245г: камары

^h И, к. 265г: ц[ъ]рк[ъ]въныа; Я, к. 195г: церковныа; Е, к. 245г: церковныа

ⁱ Е, к. 245г: з

^j Я, к. 195г: тагости

^k Я, к. 195г: повалишася

^l И, к. 265г: ц[ъ]рк[ъ]въныа; Я, к. 195г: церковныа; Е, к. 245г: ц[е]рковныа

^m И, к. 265г; Я, к. 195г: прїать; Е, к. 245г: прїать

ⁿ И, к. 265г: Дмитрѣа; Я, к. 195г: Дмитриа; Е, к. 245г: Дмитріа

^o Я, к. 195г; Е, к. 245г: привед[ъ]ша

^p Я, к. 195г: ѣбиша

^q И, к. 265г: моужества; Я, к. 195г; Е, к. 245г: мѣжества

^r П, к. 278v: то

^s Я, к. 195г: время

^t И, к. 265г: ѣхаль; Я, к. 195г; Е, к. 245г: ѿхаль

^u Я, к. 195г: баше

^v Я, к. 195г: Данил[ъ]; Е, к. 245г: Данійль

^w И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: во

^x Я, к. 195г: ѣгры

^y И, к. 265г: brak wygazu; Я, к. 195г; Е, к. 245г: ко

^z И, к. 265г: башеть; Я, к. 195г: баше

^{aa} Я, к. 195г: слышавшу ему; Е, к. 245г: слышавшѣ емѣ

^{ab} И, к. 265г; П, к. 278v: татарь

^{ac-ac} И, к. 265г: Батыю же возьмешю град[ъ] Кыевъ

^{ad} И, к. 265г: слышавышоу

^{ae-ae} Я, к. 195г; Е, к. 245г: brak wygazów

^{af} И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: w

^{ag} Я, к. 195г: Даниль; Е, к. 245г: Данійль

^{ah} Я, к. 195г; Е, к. 245г: во

⁶³⁴ Kijów padł 6 XII 1240 r. (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 351; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 33–34). Istnieje też mało wiarygodny pogląd, jakoby Mongołowie zdobyli gród 19 XI 1240 r. (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 554 na s. 217).

⁶³⁵ Daniel musiał więc wyjechać najpóźniej w listopadzie 1240 r.

оугрех[ъ]^a ес[тъ], и поиде самъ^b | к^c Волѡдимерю^d. И прїиде^e к[ъ]^f городу^g
къ^h Колодажноуⁱ⁶³⁶, | и постави порока вѣⁱ, и не може разбити^k стѣны, |
и начат[ъ]^l премлѣвливати^m люди. Ониⁿ же, послушавше^o слог[о]^p | сѣвѣта^q
его^r, передашас[а]^s и сами^t избити^u быша. И | прїиде^v къ^w Камен[ъ]цю^{x637}
[и] Изаславлю^y, з-в[ъ]зат[ъ] а^{-z638}. Видѣв[ъ]^{aa} же | Креманецъ^{ab} и град[ъ]

^a И, к. 265г: оугрѣхъ; Я, к. 195г: 8грех[ъ]

^b Я, к. 195г: сам[ъ]; Е, к. 245г: самъ

^c И, к. 265г: brak wугазу

^d И, к. 265г: Володимероу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: Володимерю

^e И, к. 265г: приде; Я, к. 195г: прийде

^f И, к. 265г; Я, к. 195г: к

^g И, к. 265г: город[ъ]; Я, к. 195г; Е, к. 245г: городѣ

^h И, к. 265г: brak wугазу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: ко

ⁱ И, к. 265г: Колодажноу; Я, к. 195г: Кондаж[ъ]ку; Е, к. 245г: Кондажкѣ

^j 12

^k Я, к. 195г: розбиты

^l И, к. 265г; Я, к. 195г; Е, к. 245г: начат[ъ]

^m И, к. 265г: перемольвливати; Я, к. 195г: премовливати; Е, к. 245г: премовлати

ⁿ И, к. 265г; Я, к. 195г: шни; Е, к. 245г: шны

^o Я, к. 195г: послушавше; Е, к. 245г: послѣшавше

^p И, к. 265г: злого; Я, к. 195г; Е, к. 245г: злаго

^q И, к. 265г: сѣвѣта; Я, к. 195г; Е, к. 245г: совѣта

^r Я, к. 195г: сего

^s Я, к. 195г: передашася

^t Я, к. 195г; Е, к. 245г: самы

^u Я, к. 195г: избыти; Е, к. 245г: избіены

^v И, к. 265г: приде; Я, к. 195г: прийде

^w И, к. 265г: brak wугазу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: ко

^x И, к. 265г: Каменцю; Е, к. 245г: Камецю[sic]

^y Я, к. 195г: Изаславлю

^{z-z} И, к. 265г: взать ѿ; Я, к. 195г: взат[ъ] ѿ; Е, к. 245г: взать

^{aa} И, к. 265г: видивъ

^{ab} И, к. 265г: Креманѣць; Я, к. 195г: Креманец[ъ]; Е, к. 245г: Креманецъ

⁶³⁶ Gród na pograniczu wołyńsko-kijowskim, na prawym brzegu Słuczy, identyfikowany z grodziskiem we w. Колодажне, rej. romanowski obw. żytomierskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 69; *Галицко-Волинская летопись* [2005], s. 255).

⁶³⁷ Bez wątplenia Kamieńca nad Słuczą.

⁶³⁸ W literaturze pojawiły się wątpliwości co do rozumienia zwrotu: „Каменцю Изаславлю”. Niektórzy badacze uważali, że drugie słowo to derywat posesjonatywny określający przynależność Kamieńca („Kamieniec Izjasława [Włodzimierzowicza]”), tak więc nie istniał odrębny Izjasław (zob. ostatnio np. С. Осадчий, *Ще раз про проблему історичних назв волинських міст, заданих у статті 1240 р. Іпатієвського літопису*, „Ruthenica”, t. X, 2011, s. 81–83, 89). Sprawę przesądza jednak gramatyka. Zarówno w rękopisie chlebnikowskim, jak i ipatiewskim (*Іпатієвская летопись*, kol. 786) użyto na określenie grodów liczby podwójnej: „взать а”, czyli: „zdobył je oba”. W rzeczywistości gród Izjasław istniał więc; identyfikuje się go z grodziskiem we w. Городище, rej. szepietowski obl. chmielnickiej. Po pogromie mongolskim translokowany na miejsce współczesnego m. rej. Ізяслав (pol. Zasław) w obw. chmielnickim,

Даниловъ⁶³⁹, тако^b не възмож[ь]но^c пріати^d | емоу^e, штиде шт[ь] них[ь]^f.
 И пріиде^g к^h Волвдимерюⁱ, и възса^j и | копіем[ь]^k, и изби и не щада^l, тако
 ж[е]^m и град[ь] Галич[ь]ⁿ и ины^o | грады мнѡгы^p, им[ь]же^q нѣс[ть] числа⁶⁴⁰.
 Дмитрієви^r ж[е] кієв[ь]скомоу^s, тысац[ь]комоу^t Даниловоу^u, рек[ь]шоу^v
 Баты|єви^w: «Не моси^x меш[ь]кати^y въ^z земли^{aa} сеи долго, врѣма^{ab} | ти ес[ть]
 ас-на оугры оуже^{ac} поити. Аще ли оумешкаеш^{ad}, | земла^{ae} ти а-ес[ть]

- ^a Я, к. 195г: Данийловъ; Е, к. 245г: Данійловъ
^b Е, к. 245г: такw
^c И, к. 265г: возможно; Я, к. 195г: во[змо]жно; Е, к. 245г: можно
^d И, к. 265г; Я, к. 195г: приати
^e Я, к. 195г: ему; Е, к. 245г: емѡ
^f Я, к. 195г: них[ь]
^g И, к. 265v: приде; Я, к. 195г: прийде
^h Е, к. 245г: къ
ⁱ И, к. 265v: Володим[е]роу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: Володимерю
^j И, к. 265v; Е, к. 245г: възa; Я, к. 195г: възa; П, к. 278v: възa
^k И, к. 265v: копьемь; Я, к. 195г: копием[ь]; Е, к. 245г: копѣемь
^l Я, к. 195г: щада
^m Е, к. 245г: жь
ⁿ Я, к. 195г; Е, к. 245г: Галичъ
^o И, к. 265v; Е, к. 245г: иньи
^p И, к. 265v: многы; Я, к. 195г; Е, к. 245г: многи
^q И, к. 265v: имже
^r И, к. 265v: Дмитрови; Я, к. 195г: Дмитрієви
^s И, к. 265v: кыевскомоу; Я, к. 195г: киевскому; Е, к. 245г: киевскомѡ
^t И, к. 265v: тысацкомоу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: brak wygazu
^u П, к. 278v: Данилоу; Я, к. 195г: Данийлу; Е, к. 245г: Данійлѡ
^v И, к. 265v: рекшоу; Я, к. 195г: рекшу; Е, к. 245г: рекшѡ
^w Я, к. 195г: Батиевѣ; Е, к. 245г: Батієви
^x И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245г: мози
^y И, к. 265v: страпати; Я, к. 195г; Е, к. 245г: мешкати
^z И, к. 265v: в; Я, к. 195г: во
^{aa} И, к. 265v: землѣ
^{ab} И, к. 265v; Е, к. 245г: врема; Я, к. 195г: врема
^{ac-ac} Я, к. 195г: ѡже на ѡгры; Е, к. 245г: оуже ест[ь] на оугры
^{ad} И, к. 265v: страпаши; Я, к. 195г: умешкаеш[ь]; Е, к. 245г: оумешкаешь
^{ae} Я, к. 195г: земла

na pd.-wsch. od Wołunia nad Horyniem (Ukraina), zob. A. B. Куза, *Малые города*, s. 90–91. Por. np. ЕСЛГН, s. 64.

⁶³⁹ Co prawda, pojawiają się wątpliwości co do istnienia Daniłowa (zob. przyp. poprzed.), jednak są one bezzasadne i w literaturze dominuje pogląd, że chodzi o grodzisko na górze Trojca obok przysiółka Данилівка, rej. szumski obw. tarnopolskiego (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 7 na s. 59; ЕСЛГН, s. 49; С. Терський, „Батиева дорога”, s. 128).

⁶⁴⁰ O ile się nie mylimy, nie ma w literaturze kompetentnego podsumowania strat Rusi halicko-wołyńskiej poniesionych w wyniku najazdu Batu. Można ewentualnie przytoczyć tutaj dane zestawione przez A. Gorskiego na podstawie ustaleń A. Kuzy. Według wspomnianych autorów w przybliżeniu w 2. poł. XIII w. na Rusi halicko-wołyńskiej zostało zniszczonych

Батый въ 8гры
пошел

сил[ь]на^a, събероутса^b на на^c, не поустан[ь]^d | та^e въ^f землю свою». Про то
ж[е] реч[е] емоу^g, видѣ^h бо землю | гибноущоⁱ роус[ь]коую^j шт[ь] нече-
стиваго. Батый^k же | послушавъ^l свѣта^m Дмитрова, иде въⁿ оугры^o. | Корол[ь]
же^p Бѣла и Каломан[ь]^q срѣтоша^r и на рѣцѣ Солоной^s 641. Бившимса^t им[ь]
полкwm[ь]^s, бежаша^u оугре^u, и гнаша | и^v татаре^w до рѣкы^x Дунаа^y 642. Сто-
аша^z побѣди^{aa} Г^{ab} лѣта⁶⁴³. | Преж[е]^{ac} того ехалъ^{ad} бѣ Данило^{ae} князь^{af} къ^{ag}

^{a-a} Я, к. 195г; Е, к. 245г: силна ест[ь]

^b И, к. 265v: сбероутьс[а]; Я, к. 195г: суберѣтса [sic]; Е, к. 245г: соберѣтса

^c И, к. 265v; Е, к. 245г: та; Я, к. 195г: на

^d Я, к. 195г: поста[т] [ь] [sic]; Е, к. 245г: пѣстать

^e И, к. 265v: тебе; Я, к. 195г: та

^f И, к. 265v; Я, к. 195г: во

^g Я, к. 195г: ему; Е, к. 245г: емѣ

^h И, к. 265v: види

ⁱ И, к. 265v: гибноушоу; Я, к. 195г; Е, к. 245г: гибнѣшѣ

^j И, к. 265v: роускою; Я, к. 195г: рускую; Е, к. 245г: рѣскѣю

^k Е, к. 245г: Батый

^l И, к. 265v: послуша; Я, к. 195г: послушав[ь]; Е, к. 245г: послѣшав[ь]

^m И, к. 265v: свѣт[а]; Я, к. 195г; Е, к. 245г: совѣта

ⁿ И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: во

^o Я, к. 195г; Е, к. 245v: 8гры

^p И, к. 265v: жѣ

^q И, к. 265v: срѣто [sic!] ѣ; Я, к. 195г; Е, к. 245v: стрѣтоша

^r Я, к. 195г: бившимса

^s Е, к. 245v: полкомъ имѣ

^t И, к. 265v: бѣжаша; Я, к. 195г; Е, к. 245v: бѣжаша

^u И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: 8гре

^v И, к. 265v: е

^w И, к. 265v: татарѣ

^x И, к. 265v: рѣкѣ; Я, к. 195г; Е, к. 245v: рѣки

^y И, к. 265v: Дунаа; Я, к. 195г: Дунаа; Е, к. 245v: Дѣнаа

^z И, к. 265v: стоаша; Я, к. 195г: стоаше; Е, к. 245v: стоаше

^{aa} И, к. 265v: побѣдѣ

^{ab} И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: три

^{ac} Е, к. 245v: прежде

^{ad} И, к. 265v: ѣхалъ

^{ae} Я, к. 195г: Данийл[ь]; Е, к. 245v: Данійль

^{af} И, к. 265v; Е, к. 245v: князь; Я, к. 195г: кн[а]зь

^{ag} И, к. 265v: ко; Я, к. 195г: к

i przestało istnieć 137 umocnionych punktów osadniczych, zaś 41 się odrodziło (*Древняя Русь. Город, замок, село*, red. В. А. Колчин, Москва 1985 (= *Археология СССР*, t. XV), tabl. 20–21 na s. 120–121; А. А. Горский, *Русь. От славянского Расселения до Московского царства*, Москва 2004, s. 202 i przyp. 41 na s. 201).

⁶⁴¹ „Солона”. Sajó, rzeka w środ. Słowacji i pn.-wsch. Węgrzech.

⁶⁴² Wspomniano tutaj o druzgocącej kłęsce Węgrów w bitwie nad Sajó 11 IV 1241 r. (T. Al-mási, *muhí csata*, [w:] KMTL, s. 469; Z. J. Kosztolnyik, *Hungary*, s. 153–164).

⁶⁴³ W rzeczywistości Mongołowie zaczęli odwrót z Węgier i Półwyspu Bałkańskiego wiosną–latem 1242 r. (zob. przyp. 699 poniżej).

королеви^{a-d} въ^b оугры^{c-d}, | хотя^e имѣти с ним[ъ]^f любовь^g сват[ъ]ства^h, и не быⁱ любовь^j || (330г/675) межи има⁶⁴⁴, и воротиса^k wt[ъ] корола^l, и приѣха^m вⁿ Синевод[ъ]ско во^o манастирь С[ва]тыя^p Б[огороди]ца⁶⁴⁵. Наутрѣ^q же въставь^r, видь^s мнѣж[ъ]ство бѣжащих[ъ]^s wt[ъ] безбожных[ъ] татарь^t и въ|ротиса^u назад[ъ] въ^v оугры^w, не може бо проити роус[ъ]кое^x | земли^y, зане мало бw^z Бльгут[ъ] от[ъ] татар[ъ]
 aa-с ним[ъ]^{aa} дружины^{ab}. И wстави^{ac} с[ы]на | своего⁶⁴⁶ въ^{ad} оугрех[ъ]^{ae} и вдасть^{af}

^a П, к. 278v; Я, к. 195г: королевы

^b И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: во

^c Я, к. 195г; Е, к. 245v: ѳгры

^{d-d} П, к. 278v: brak wyrazów

^e Я, к. 195г: хотя

^f Е, к. 245v: нимъ

^g Я, к. 195г: любов[ъ]; Е, к. 245v: любовь

^h Я, к. 195г: сватства

ⁱ Я, к. 195г; Е, к. 245v: бѣ

^j И, к. 265v: любви

^k Я, к. 195г: воротиса

^l Я, к. 195г: корола

^m И, к. 265v: приѣха; Я, к. 195г; Е, к. 245v: приѣха

ⁿ И, к. 265v: въ

^o И, к. 265v: во

^p И, к. 265v: с[ва]тыя; Я, к. 195г: с[ва]т[ы]я; Е, к. 245v: с[ва]тыя

^q И, к. 265v: наоутрѣа; Я, к. 195г: наѳтриа; Е, к. 245v: наоутрѣа

^r И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: воставъ

^{s-s} И, к. 265v: множество бѣжащих[ъ]; Я, к. 195г: множество бѣжащих[ъ]; Е, к. 245v: бѣжащихъ множество

^t И, к. 265v; Е, к. 245v: татарь; Я, к. 195г: татар[ъ]

^u И, к. 265v; Е, к. 245v: воротиса; Я, к. 195г: воротиса

^v И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: во

^w Я, к. 195г; Е, к. 245v: ѳгры

^x И, к. 265v: роуское; Я, к. 195г; Е, к. 245v: до рѣское

^y Я, к. 195г; Е, к. 245v: землѣ

^z И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: бѣ; П, к. 278v: бо

aa-aa Я, к. 195г: с ним[ъ]; Е, к. 245v: съ нимъ

ab Я, к. 195г: дружины; Е, к. 245v: дрѣжины

ac И, к. 265v: wставивъ

ad И, к. 265v; Я, к. 195г; Е, к. 245v: во

ae И, к. 265v: оугрѣхъ; Я, к. 195г: ѳгрех[ъ]

af И, к. 265v: вьдасть; Я, к. 195г: не вдаст[ъ]; Е, к. 245v: не в[ъ]даст[ъ]

⁶⁴⁴ Szeroko ten epizod omówił D. Dąbrowski. Otóż Daniel chciał – jak się okazało, bezskutecznie – wyegzekwować matrymonialną obietnicę złożoną przez Belę IV na przełomie 1236/1237 r. (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 199, 222).

⁶⁴⁵ Monastyr prawdopodobnie położony był na wzgórzu na zach. brzegu Stryja, gdzie stoi późniejsza cerkiew lub na tzw. Złotej Górze, na której zlokalizowano ślady grodziska. Ob. Верхне Синьовидне, w. w rej. skolskim obw. lwowskiego, Ukraina (SGKP, t. XI, s. 744–745; ЕСЛІГН, s. 143; *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 257; M. Kamińska, *Cechy obronne prawosławnych monasterów ziemi halickiej (do połowy XIV wieku)* [w druku]).

⁶⁴⁶ Z dalszej relacji wynika, że chodziło o Lwa.

и в рѣце^a галичаном[ъ], вѣдаа^b | невѣр[ъ]ствїа^c их[ъ], про то его не пона^d
и с[ъ]^e собою. Иде^f изъ | оугоръ в лахы^f на Бордоуевъ^{g647} и прїиде^h вⁱ Соу-
Sądomirz домирь^j, | слыша^k братъ си^l, и о^m дѣтех[ъ] сиⁿ, и о^o кнагини^p своеи, | ѡко^q
вышли^r сѣт[ъ]^s из^t роуское^u земли^v в^w лахы^x пред[ъ] безбож[ъ]ны|ми^y тата-
ры, и потцоушас[А]^z възыскати^{aa} их[ъ], и обрѣ|те^{ab}А^{ac} на рѣцѣ, рекомѣи^{ad}
Пол[ъ]цѣ^{ae648}. И възрадовашас[А]^{af} о^{ag} сово|коупленїи^{ah} своем[ъ]^{ai}, и жалишаси

^a И, к. 265v: роуцѣ; Я, к. 195v; Е, к. 245v: рѣцѣ

^b Я, к. 195v: вѣдаа; Е, к. 245v: вида

^c И, к. 265v: невѣрствїе; Я, к. 195v: невѣрствїе; Е, к. 245v: невѣрствїе

^d И, к. 265v: поа; Я, к. 195v: пона

^e И, к. 265v: с; Я, к. 195v; Е, к. 245v: з

^{f-f} И, к. 265v: изо оугоръ во лахы; Я, к. 195v: в лахи из ѳгор[ъ]; Е, к. 245v: въ лахи изъ оугоръ

^g И, к. 265v: Бардоуевъ; Я, к. 195v: Бурдуевъ; Е, к. 245v: Бѳрдѳрев[ъ] [sic]

^h И, к. 265v: прїде; Я, к. 195v: прїиде

ⁱ И, к. 265v: во; Е, к. 245v: въ

^j П, к. 278v: Сѣдомирь; Я, к. 195v: Судомир[ъ]; Е, к. 245v: Сѣдомирь

^k И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

^l Я, к. 195v; Е, к. 245v: brak wyrazu

^m И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

ⁿ И, к. 265v: brak wyrazu

^o И, к. 265v; П, к. 279г; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

^p Я, к. 195v: кнагинѣ; Е, к. 245v: кн[А]гинѣ

^q Е, к. 245v: ѡкѡ

^r Я, к. 195v; Е, к. 245v: вошли

^s Я, к. 195v: сѣт[ъ]; Е, к. 245v: сѣтъ

^t Я, к. 195v: з; Е, к. 245v: зѣ

^u П, к. 279г: рѣское; Я, к. 195v: руское; Е, к. 245v: рѣское

^v И, к. 265v; Е, к. 245v: землѣ

^w Е, к. 245v: въ

^x Я, к. 195v: лахи; Е, к. 245v: лахи

^y И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: безбожными

^z И, к. 265v: потосьноуса; Я, к. 195v: потѣцнѣшася; Е, к. 245v: потщавса

^{aa} И, к. 265v: взискати; Я, к. 195v: възыскати

^{ab} И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: ѡбрѣте

^{ac} И, к. 265v: ихѣ; Я, к. 195v: ѡ

^{ad} Я, к. 195v; Е, к. 245v: brak wyrazu

^{ae} И, к. 265v: Полцѣ; Я, к. 195v; Е, к. 245v: Полка

^{af} И, к. 265v; Е, к. 245v: възрадовашася; Я, к. 195v: възрадовашася

^{ag} И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

^{ah} И, к. 265v: совокоупленїи; П, к. 279г: во совокоупленїи; Я, к. 195v: совокупленный;
Е, к. 245v: совокѣпленїи

^{ai} И, к. 265v: своемѣ; Е, к. 245v: своемѣ

⁶⁴⁷ Ob. Bardejov (węg. Bártfa), m. pow. w kraju preszowskim, w historycznej prowincji Szarysz, Słowacja.

⁶⁴⁸ Wiarygodnej identyfikacji wymienionej rzeki dokonał B. Włodarski (*Polska i Ruś*, przyp. 54 na s. 121), wskazując, że chodzi o Pilicę.

о^a побѣдѣ земли^b роус[ь]коє^c | и о^d в[ъ]затїи^e град[ъ] вт[ъ] иноплемен[ъ]никѣ^f
 мнѡж[ъ]ства^g. Дани|лови^h ж[е] рек[ъ]шюⁱ, ꙗко «не добро нам[ъ] стоати^j Данила речеть
 зде^k близ[ъ]л^l воюю|щих[ъ] нас[ъ] иноплемен[ъ]ником[ъ]м^m», иде въⁿ землю
Мазовец[ъ]кою^o, | кѣ^p Болеславу^{q649}, кѣ^r Кондратовоу^s с[ы]н[о]ви^t, и вдасть
 емѡ^u | княз[ъ]в^v Болеславъ^w град[ъ] Вышегород[ъ]^{x650}, и быс[тъ] тоу^y,
 дон[ъ]деже^z | вѣсть прїа^{aa}, ꙗко^{ab} сошли^{ac} сѣт[ъ]^{ad} изъ^{ae} земли^{af} роус[ь]коє^{ag}

^a И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

^b И, к. 265v: землѣ

^c И, к. 265v: роуское; Я, к. 195v: руское; Е, к. 245v: рѡское

^d И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: w

^e И, к. 265v: взати; Я, к. 195v: взатыи; Е, к. 245v: взати

^f И, к. 265v: иноплеменьникѣ; Я, к. 195v: иноплемен[ъ]ных[ъ]; Е, к. 245v: иноплеменных[ъ]

^g И, к. 265v: множества; Я, к. 195v; Е, к. 245v: множество

^h Я, к. 195v: Данийлови; Е, к. 245v: Даниїлови

ⁱ И, к. 265v: рекшоу; Я, к. 195v: рекшу; Е, к. 245v: рекшѡ

^j И, к. 265v; Я, к. 195v: стоати; Е, к. 245v: стоати

^k И, к. 265v: сде

^l Я, к. 195v: близъ

^m Е, к. 245v: иноплеменникв[ъ]

ⁿ И, к. 265v: воу; Е, к. 245v: в; Я, к. 195v: во

^o И, к. 265v: Мазовьскою; Я, к. 195v; Е, к. 245v: Мазовецкѡу

^p И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: ко

^q Я, к. 195v: Болеславу; Е, к. 245v: Болеславѡ

^r И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: brak wyrazu

^s Я, к. 195v; Е, к. 245v: Кондратовѣ

^t П, к. 279г: с[ы]ноу; Я, к. 195v; Е, к. 245v: с[ы]нѡ

^u И, к. 265v; П, к. 279г: емоу

^v Я, к. 195v: кн[ѡ]зѣ

^w И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: Болеславъ

^x И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: Вышегородѣ

^y Я, к. 195v: тут; Е, к. 245v: тѡт

^z И, к. 265v; Е, к. 245v: дондеже

^{aa} И, к. 265v; Я, к. 195v: приа; Е, к. 245v: прїать

^{ab} Я, к. 195v; Е, к. 245v: brak wyrazu

^{ac} Е, к. 245v: сосили [sic]

^{ad} И, к. 265v: соуть; Я, к. 195v: сут[ъ]; Е, к. 245v: сѡтъ

^{ae} И, к. 265v: и; Я, к. 195v: из граиз[ъ] [sic]; Е, к. 245v: изъ градовѣ

^{af} Е, к. 245v: землѣ

^{ag} И, к. 265v: роуское; Я, к. 195v: руское; Е, к. 245v: рѡское

⁶⁴⁹ Bolesław I, według wiarygodnych ustaleń K. Jasińskiego, najstarszy s. Konrada I i Agafii Światosławówny, ur. ok. 1210 r., zm. prawdopodobnie 5 XII 1248 r. Dwukrotnie żonaty, najpierw z Gertrudą, c. Henryka II Pobożnego, następnie z Anastazją, c. Aleksandra Wsiewołodowicza bełskiego; nie doczekał się potomstwa (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 49–55; J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytucją i genealogią książąt*, Kraków 2012, s. 433–434).

⁶⁵⁰ M. w pow. płockim woj. mazowieckiego, na wysokim, prawym brzegu Wisły, niespełna 40 km na pd.-wsch. od Płocka.

безбож[ъ]ніи^a, | и възвратиса^b въ^c землю свою. И прїиде^d къ^e граду^f | Дорогычиноу^{g651}, и въсхоти^h внитиⁱ въ^j град[ъ], и въс[тъ]но^k быс[тъ] | емоу^l, тако «не внидеши^m въⁿ град[ъ]». Ономоу^o рек[ъ]шоу^p, тако «си^q | был[ъ]^r град[ъ] наш^s и wt[ъ]ць наших[ъ], в^t неже не изволисте внити^u | во н[ъ]», wтиде, ^v-мысла си^v, иже^w Б[ог]ъ послѣди^x ж[е] wt[ъ]мєстїє^y съ|твори^z дръжателю^{aa} града того и вдасть^{ab} и в рѣ|ци^{ac} Данилоу^{ad}. И обновивы^{ae} и, създа^{af}

^a И, к. 265v: безбожни; Я, к. 195v; Е, к. 245v: безбожный

^b И, к. 265v: возвратиса; Я, к. 195v: воротиса; Е, к. 245v: воротиса

^c И, к. 265v; Е, к. 245v: в; Я, к. 195v: во

^d И, к. 265v; Я, к. 195v: приде

^e И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: ко

^f И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: градѣ

^g Я, к. 195v; Е, к. 245v: Дорогочинѣ

^h И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: восхотѣ

ⁱ Я, к. 195v: внийти; Е, к. 245v: внийти

^j И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: во

^k Я, к. 195v; Е, к. 245v: извѣстно

^l Я, к. 195v: емоу; Е, к. 245v: емѣ

^m Я, к. 195v: внииде; Е, к. 245v: внииде

ⁿ И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: во

^o И, к. 265v: ономоу; Я, к. 195v: оному; Е, к. 245v: ономѣ

^p И, к. 265v: рекшоу; Я, к. 195v; Е, к. 245v: рекшѣ

^q И, к. 265v: се; Я, к. 195v; Е, к. 245v: сой

^r Я, к. 195v; Е, к. 245v: быс[тъ]

^s Я, к. 195v; Е, к. 245v: нашѣ

^t И, к. 265v; Е, к. 245v: въ; Я, к. 195v: в

^u Я, к. 195v: внийти; Е, к. 245v: внийти

^{v-v} Я, к. 195v: мысла си; Е, к. 245v: мыслачи

^w Е, к. 245v: ижѣ

^x И, к. 265v: послѣ

^y И, к. 265v: wt[ъ]мьстїє; Я, к. 195v: wt[ъ]естїє; Е, к. 245v: wt[ъ]мєстїє[sic]

^z И, к. 265v; Я, к. 195v; Е, к. 245v: сотвори

^{aa} И, к. 266r; Я, к. 195v; Е, к. 246r: держателю

^{ab} И, к. 266r: вдасть

^{ac} И, к. 266r: роуцѣ; Я, к. 195v; Е, к. 246r: рѣцѣ

^{ad} Я, к. 195v: Даниилѣ; Е, к. 246r: Даниїлѣ

^{ae} И, к. 266r: вбънови; Я, к. 195v; Е, к. 246r: вбнови

^{af} И, к. 266r; Я, к. 195v; Е, к. 246r: созда

⁶⁵¹ Ob. m. w woj. podlaskim. Na temat średniowiecznego Drohiczyna zob.: monograficzne opracowanie K. Musianowicz, *Drohiczyn od VI do XIII wieku. Dzieje i kultura*, Olsztyn–Białystok 1982 oraz A. Jusupović, *Tak zwany „Latopis Połocki” w przekazie Wasilija Tatiščeva. Rola Drohiczyna w kontaktach polsko-ruskich drugiej połowy XII wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, t. XLV, 2007, s. 15–32; idem, *Przynależność polityczna Drohiczyna w XII i pierwszej połowie XIII w.*, [w:] *Drohiczin 1253. Materiały międzynarodowej naukowej konferencji z okazji 755-j rocznicy koronacji Daniela Romanowicza*, Iwanofrankowsk 2008, s. 153–171; idem, *Zasięg terytorialny ziemi drohicckiej w średniowieczu*, „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного

ц[ъ]рк[ъ]въ^a прекрасн^b | въ има С[ва]тыя^c Б[огороди]ца^{d652} и реч[е]: «Се град[ъ] мои, преже^e бѣ прїах[ъ]^g ег[о]^h || (330v/676) копием[ъ]ⁱ»⁶⁵³. Данилви^j ж[е] съ^k братѣм[ъ]^l пришед[ъ]шю^m к[ъ]ⁿ Берестію^o, и | не възмогоста^p ити в[ъ]^q поле⁶⁵⁴ г-г смрада ради^s т-т мнѣж[ъ]ства^u избїе[н[ъ]ных[ъ]^v, не бѣ бо на Волдимери^w не встал[ъ]^x живыи. Ц[ъ]ркви^y | Пр[е]с[ва]тыя^z Б[огороди]ца^{aa}

^a И, к. 266г: ц[ъ]рк[ъ]въ; Я, к. 195v; Е, к. 246г: ц[ъ]рковъ

^b И, к. 266г; П, к. 279г: прекрасноу

^c И, к. 266г: с[ва]тое; Я, к. 195v: с[ва]т[ы]я; Е, к. 246г: с[ва]тыя

^d И, к. 266г: Б[огороди]ци

^e Е, к. 246г: прежде

^f И, к. 266г; П, к. 279г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: бо

^g И, к. 266г: приахъ; Я, к. 195v: приат[ъ]; Е, к. 246г: прїатъ

^h И, к. 266г: и

ⁱ И, к. 266г: копьемъ; П, к. 279г: копием[ъ] Я, к. 195v: копием[ъ]; Е, к. 246г: копиемъ

^j И, к. 266г; П, к. 279г: Данилови; Я, к. 195v: Данийлови; Е, к. 246г: Даниїлови

^k И, к. 266г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: со

^l И, к. 266г; Е, к. 246г: братомъ; П, к. 279г; Я, к. 195v: братом[ъ]

^m И, к. 266г: пришедшоу; Я, к. 195v: пришед[ъ]шю

ⁿ И, к. 266г: ко; Я, к. 195v: к

^o И, к. 266г: Берестью; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Берестю [sic]

^p И, к. 266г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: възмогоста

^q И, к. 266г; Я, к. 195v: в

^{r-g} Я, к. 195v: з; Е, к. 246г: зъ

^s Е, к. 246г: рад[и]

^{t-t} Я, к. 195v: з; Е, к. 246г: зъ

^u И, к. 266г; П, к. 279г: множьства; Я, к. 195v; Е, к. 246г: множества

^v И, к. 266г: избьенных[ъ]; Я, к. 195v: избїен[ъ]ных[ъ]

^w И, к. 266г: Володимѣрь; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Володимери

^x П, к. 279г: остал[ъ]

^y Я, к. 195v; Е, к. 246г: церков[ъ]

^z И, к. 266г: С[ва]тои; Я, к. 195v: Пр[е]с[ва]тыя

^{aa} И, к. 266г: Б[огороди]ци

университету», т. XX, 2010, s. 77–80. Sygnalizujemy, że najnowsze zestawienie literatury archeologicznej i historycznej dotyczącej międzyrzecza Bugu i Górnej Narwi można odnaleźć w pracy: M. Dzik, *Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI–XV w.)*, t. I–II, Rzeszów 2015 [druk 2017]).

⁶⁵² Obiekt niezachowany, co wiąże się z działaniem Bugu, być może kamienny. Zob.: И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура второй половины XIII – первой трети XIV в. Каталог памятников*, red. В. А. Булкин, С.-Петербург 2000, s. 147; D. Chudzik, *Chrześcijańska architektura*, s. 134.

⁶⁵³ Informacja ta wywołała pewne kontrowersje w literaturze, gdyż część badaczy uważała, że opowiadanie o zdobyciu Drohiczyzna przez Daniela podane w źródle wyżej (zob. s. 200) w rzeczywistości dotyczy czasów po najeździe Batu. Wtedy owym grodzodzierzcą, który nie otworzył bram przed księciem, byłby komendant templariuszy Bruno (zob. przyp. 550 na s. 200).

⁶⁵⁴ Zdaniem D. Dąbrowskiego wzmianka o niemożności wyjścia książąt „w pole” wraz z przedstawioną marszrutą potwierdzają, że Romanowicze wracali z Wyszogrodu drogą wodną: Wisła–Bugonarew–Bug i wreszcie Ługiem (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 225).

исполнена быс[тъ] трѣпѣ^a, и иныя^b ц[ь]ркви^c наполнены быша трѣпѣ^d и телесъ^e м[ь]ртвых[ь]^f. Потом[ь]^g же⁶⁵⁵ Миха|иль иде wt[ь] оуа^h своего⁶⁵⁶ на Волдимеръⁱ съ^j с[ы]ном[ь]^k своим[ь]^l, и wt[ь]|тждоу^m иде кⁿ Пин[ь]скоу⁶⁵⁷. Ростислав[ь]^p же Вълдимерич[ь]⁶⁵⁸ прїиде^r | с^o-къ Данилоу^s в^t Холмъ⁶⁵⁹, одрѣжал[ь]^u бо баше^v Б[ог]ъ wt[ь] безбожных[ь] | татаръ^w. Ростислав же показа правдоу^x свою, ѡко не ес[тъ] | въ^y свѣтѣ^z с^{aa} Михаилѡм[ь]^{ab}. Михаил[ь] же не показа правды | ^{ac}-въз добродѣаніе^{ac} Данилоу^{ad} же и Васил[ь]коу^{ae},

^a И, к. 266г: трѡубья; Я, к. 195v: трѣпѣа; Е, к. 246г: трѣпѣа

^b Я, к. 195v: иныа; Е, к. 246г: иныа

^c Я, к. 195v; Е, к. 246г: церкви

^d И, к. 266г: трѡубья; Я, к. 195v: трѣпѣа; Е, к. 246г: трѣпѣа

^e И, к. 266г; Е, к. 246г: телесъ; Я, к. 195v: телес[ь]

^f И, к. 266г; Е, к. 246г: мертвыхъ; П, к. 279г; Я, к. 195v: мерьтвых[ь]

^g Е, к. 246г: потом

^h И, к. 266г: оуа; Я, к. 195v: ѡа

ⁱ И, к. 266г: Володимѣрь; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Володимеръ

^j И, к. 266г: brak wygazu; Я, к. 195v; Е, к. 246г: со

^k И, к. 266г: с[ы]номъ; Я, к. 195v; Е, к. 246г: с[ы]номъ

^l Е, к. 246г: своимъ

^m И, к. 266г: wt[ь]тоуда; Я, к. 195v: wt[ь]тудѡже; Е, к. 246г: wt[ь]тудѡже

ⁿ И, к. 266г: brak wygazu; Е, к. 246г: къ

^o Я, к. 195v; Е, к. 246г: Пинскѡ

^p И, к. 266г: Ростислав

^q И, к. 266г: Володимѣричъ; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Володимеричъ

^r И, к. 266г: приде; Я, к. 195v: прїиде

^{s-s} И, к. 266г: к Данилоу; Я, к. 195v: ко Данийлу; Е, к. 246г: brak wygazów

^t И, к. 266г: во; Е, к. 246г: въ

^u И, к. 266г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: вдержаль

^v И, к. 266г: бѣаше; Я, к. 195v: баше

^w И, к. 266г; Е, к. 246г: татаръ; Я, к. 195v: татар[ь]

^x Я, к. 195v; Е, к. 246г: правдѡ

^y И, к. 266г: во; Я, к. 195v: в

^z И, к. 266г: свѣтъ; Я, к. 195v; Е, к. 246г: совѣтѣх[ь]

^{aa} Е, к. 246г: съ

^{ab} И, к. 266г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Михайломъ

^{ac-ac} И, к. 266г: воз добродѣанье; Я, к. 195v: воз добродѣаніе; Е, к. 246г: во добродѣаніи

^{ad} Я, к. 195v: Данийлу; Е, к. 246г: Данїйлѡ

^{ae} И, к. 266г: Василкоу; Я, к. 195v: Васил[ь]ку; Е, к. 246г: Василѡ

⁶⁵⁵ Zarówno powrót Romanowiczów, jak i Michała na Ruś datować można na wiosnę 1241 r.

⁶⁵⁶ Konrada I Mazowieckiego.

⁶⁵⁷ Jedna z książęcych stolic ziemi turowskiej; ob. Пінск, м. rej. в обв. brzeskim, Białoruś (П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 69–117; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 166–172).

⁶⁵⁸ Chodzi o Rościszawa, s. Włodzimierza Dymitra Rurykowicza (zob. przyp. 508 na s. 185).

⁶⁵⁹ Widać, że Chełm po powrocie Daniela z Polski wiosną 1241 r. zaczął odgrywać nową rolę w państwie Romanowiczów, stał się główną rezydencją księcia. Potwierdzają to kolejne wzmianki.

но и проиде | землю его^a, и посла^b посла^c, иде въ^d Кыевъ^{e660} и живашѣ^f
под[ъ]г^g | Кыевѡм[ъ]h въⁱ островѣ^{j661}, а сын[ъ]k его иде в Чернѣговѣ^l
 Ростислав[ъ]m. | Вышед[ъ]нюⁿ же^o Л[ъ]вови^p изъ^q оугоръ^r з^s боары^t
галиц[ъ]кыми^u, и пріе|ха^v во Водавоу^{w662} къ^x ѡт[ъ]цоу^y си^z, и рад[ъ] быс[тъ]
 емоу^{aa} ѡт[ъ]ць. Боаре^{ab} ж[е]а^c галиц[ъ]стїи^{ad} Данила^{ae} кнасем[ъ]af собѣ называх^{ag},
 а сами^{ah} всю | землю дръжах^{ai}. Доброслав[ъ]aj же въкнажил[ъ]са^{ak} бѣ

Галичане

^a Я, к. 195v; Е, к. 246г: brak wyrazu

^b И, к. 266г: пославъ; Я, к. 195v; Е, к. 246г: послѣ

^c Я, к. 195v; Е, к. 246г: brak wyrazu

^d Я, к. 195v: в

^e И, к. 266г; Е, к. 246г: Кыевъ; Я, к. 195v: Кїев[ъ]

^f Я, к. 195v: живаше

^g П, к. 279v: пѡд[ъ]

^h И, к. 266г; П, к. 279г; Е, к. 246г: Кыевомъ; Я, к. 195v: Кїевом[ъ]

ⁱ И, к. 266г; Я, к. 195v: во

^j И, к. 266г; Я, к. 195v; Е, к. 246г: ѡстровѣ

^k Я, к. 195v: синь

^l И, к. 266г: Черниговъ; Я, к. 195v: Чернѣгов[ъ]; Е, к. 246г: Чернѣговъ

^m П, к. 279v: Ростиславъ

ⁿ И, к. 266г: вышедшоу; Я, к. 195v: вышедшу; Е, к. 246г: вышед[ъ]шѣ

^o Е, к. 246г: жѣ

^p И, к. 266г: Лвови; Я, к. 195v; Е, к. 246г: Лвовѣ

^q И, к. 266г; Я, к. 196г; Е, к. 246г: изъ

^r Я, к. 196г: ѡгор[ъ]

^s И, к. 266г: с; Е, к. 246г: зѣ

^t И, к. 266г; Я, к. 196г: боары

^u И, к. 266г: галичкыми; Я, к. 196г; Е, к. 246г: галицкими

^v И, к. 266г: приѣха; Я, к. 196г: приеха; Е, к. 246г: прїеде

^w Я, к. 196г: Выдавѣ; Е, к. 246г: Володавѣ

^x И, к. 266г; Я, к. 196г; Е, к. 246г: ко

^y И, к. 266г: ѡ[тъ]цоу; Е, к. 246г: ѡт[ъ]цеви

^z И, к. 266г: сї

^{aa} Я, к. 196г; Е, к. 246г: емѣ

^{ab} И, к. 266г; Я, к. 196г: боаре

^{ac} Я, к. 196г; Е, к. 246г: brak wyrazu

^{ad} И, к. 266г: галичѣстїи; Я, к. 196г: галицтїи; Е, к. 246г: галицкїи

^{ae} Я, к. 196г: Даниїла; Е, к. 246г: Данїїла

^{af} И, к. 266г: кназемь; Я, к. 196г: кн[А]зем[ъ]; Е, к. 246г: кн[А]земь

^{ag} И, к. 266г: называхоу; Я, к. 196г; Е, к. 246г: называхѣ

^{ah} И, к. 266г: самѣ; Е, к. 246г: самы

^{ai} И, к. 266г: дръжахоу; Я, к. 196г; Е, к. 246г: дръжахѣ

^{aj} И, к. 266г; Я, к. 196г: Доброслав

^{ak} И, к. 266г: вокнажилъса; Я, к. 196г: вокнажѣл[ъ]са

⁶⁶⁰ Nowy porządek władzy raczej jeszcze nie był ukonstytuowany. Chodziłoby więc Michałowi o stwierdzenie, jakie są realne możliwości powrotu.

⁶⁶¹ Nie jest wiadome konkretne miejsce przebywania Michała w tym czasie.

⁶⁶² Włodawa. Ob. m. pow. w woj. lubelskim.

и Сжд[ъ]ичь^{a663}, поповъ вноукъ^b, и грабаше^c всю землю, и въшед[ъ]^d | въ^e Бакоту^{f664}, все Понизье^g приа^h безⁱ княжа^j повеленїа^k. | Григорїа^l [sic] же Васил[ъ]евича^m [sic] себѣⁿ гор[ъ]нюю^o страну^p Премышльскоую^q мыслаше^r одръжати^s, и быс[тъ] матеж[ъ]^t велик[ъ] | въ^u земли^v и грабежъ^w wt[ъ] них[ъ]. Данил[ъ]^x же оувѣдавъ^y, посла | з-Іакова, стол[ъ]ника своего^{z665}, с^{aa} великою

^a И, к. 266г: Соудичь; Я, к. 196г; Е, к. 246г: Сѣдичь

^b И, к. 266г: вноукъ; Я, к. 196г; Е, к. 246г: внѣкъ

^c Я, к. 196г: грабаше; Е, к. 246г: грабаше

^d Я, к. 196г: вшед[ъ]

^e И, к. 266г; Я, к. 196г; Е, к. 246г: во

^f Я, к. 196г: Бакоту; Е, к. 246г: БакотѸ

^g Я, к. 196г: Понизе; Е, к. 246г: Понизїе

^h И, к. 266г: приа; Я, к. 196г: приа

ⁱ И, к. 266г: безъ

^j Я, к. 196г: княжа

^k И, к. 266г; Я, к. 196г: повеленїа; Е, к. 246г: повеленїа

^l И, к. 266г: Григорїи; Я, к. 196г: Григорїи; П, к. 279v: грїгорїа; Е, к. 246г: Григорїи

^m И, к. 266г: Васильевичъ; Я, к. 196г: Василиевич[ъ]; Е, к. 246г: Василїевич

ⁿ И, к. 266г; Я, к. 196г; Е, к. 246г: себѣ

^o И, к. 266г: горноую; Е, к. 246г: горною

^p Я, к. 196г; Е, к. 246г: странѸ

^q И, к. 266г: Перемышльскоую; Я, к. 196г; Е, к. 246г: Перемышл[ъ]скѸю

^r Я, к. 196г: мыслаше

^s И, к. 266г: удержати; Я, к. 196г: дрѣжати; Е, к. 246г: держати

^t Я, к. 196г: матеж[ъ]

^u Я, к. 196г: во; Е, к. 246г: въ

^v И, к. 266г: землѣ

^w Я, к. 196г; Е, к. 246г: грабежъ

^x Я, к. 196г: Данил[ъ]; Е, к. 246г: Данїїль

^y Я, к. 196г: ѡувѣдав[ъ]

^{z-z} И, к. 266г; Я, к. 196г: Іакова столника своего; Е, к. 246г: стольника своего Іакова

^{aa} Е, к. 246г: съ

⁶⁶³ Bardzo ciekawa uwaga dotycząca pochodzenia potężnego bojara, wzmiankowanego jako istotny gracz polityczny w ks. halickim od 1233 r. Kwestią otwartą jest, czy kronikarz związany z Romanowiczami nie dopuścił się przesady co do określenia pochodzenia Dobrosława. Podejrzewamy, że jednak nie. Widać więc swoistą otwartość społeczeństwa halickiego tego czasu. Wnuk popa żyjącego zapewne jeszcze w czasach rządów poprzedniej dynastii mógł, korzystając ze sprzyjających okoliczności, stać się jedną z najpotężniejszych osób w państwie.

⁶⁶⁴ Gród halicki, którego pozostałości znajdują się w zatopionej w. Бакота, rej. kamieniecki obw. żytomierskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 18; *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 259). Istnieje obszerna monograficzna praca poświęcona temu dawnoruskiemu ośrodkowi (I. С. Винокур, П. А. Горішній, *Бакота. Столиця давньоруського Пониззя, Кам'янець-Подільський* 1994).

⁶⁶⁵ Jakow (Jakub), syn nieznanego Marka, na co wskazuje noszone przez niego otczestwo. Bojar Romanowiczów, jako jeden z niewielu odnotowanych z urzędem (stolnik). Na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* pojawiał się relatywnie często (łącznie cztery razy), pomiędzy 1241 a 1245 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 171–173; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 298,

жалостію^a къ^b До|брославоу^c, г[лаго]ла^d к ним[ъ]^e: «Кназь^f г-вашь азъ-г
есмь^h – повеле|ніаⁱ моего не творите и землю гоубите^j. Чернѣгов[ъ]ских[ъ]^k
| боарь^l не велѣх[ъ]^m ти, Доброславе, прїиматиⁿ, но^o дати | волости
галиц[ъ]кым[ъ]^p, а коломыскоую^q соль^r wt[ъ]лоучити^s | на ма^t». || (33 1г/677)
Вномоу^u ж[е]^v рек[ъ]шоу^w: «Та^x бждет[ъ]^y тако». ^z-Въ тѣи-^z же час[ъ]^{aa} Аکو-
воу сѣда|щю^{aa} оу^{ab} него, прїидоста^{ac} Лазарь^{ad} Домажирецъ^{ae666} и Иворь^{af} |

^a И, к. 266г: жалостыю; Я, к. 196г: жалостию

^b И, к. 266г; Я, к. 196г: ко

^c Я, к. 196г; Е, к. 246г: ДоброславѸ

^d Я, к. 196г: г[лаго]ла

^e И, к. 266г: нимь

^f И, к. 266г; Е, к. 246г: кназь; Я, к. 196г: кн[а]з[ъ]

^{g-g} И, к. 266г: вашь азъ; Я, к. 196г; Е, к. 246г: азъ вашь

^h Я, к. 196г; Е, к. 246г: есмь

ⁱ И, к. 266г; Я, к. 196г: повеленіа; Е, к. 246г: повеленіа

^j И, к. 266г: грабите; Я, к. 196г; Е, к. 246г: гѸбите

^k И, к. 266г: черниговских[ъ]; Я, к. 196г: чернѣговских[ъ]; Е, к. 246г: чернѣговскихъ

^l И, к. 266г; Я, к. 196г: боар[ъ]

^m И, к. 266г: велѣх

ⁿ И, к. 266г; Я, к. 196г: прїимати

^o И, к. 266г: нь

^p И, к. 266г: галичимь; Я, к. 196г: галицким[ъ]; Е, к. 246г: галицкимь

^q И, к. 266г: коломыскоую; Я, к. 196г; Е, к. 246г: коломыйскѸю

^r И, к. 266г: соль

^s И, к. 266г: wt[ъ]лоучите; Я, к. 196г: wt[ъ]лучити; Е, к. 246г: wt[ъ]лѸчити

^t Я, к. 196г: ма

^u И, к. 266г: вномоу; Я, к. 196г: вному; Е, к. 246г: ономѸ

^v Е, к. 246г: жь

^w И, к. 266г: рекшоу; Я, к. 196г: рекшу; Е, к. 246г: рекшѸ

^x И, к. 266г: да

^y И, к. 266г: боудеть; Я, к. 196г: будет[ъ]; Е, к. 246г: бѸдеть

^{z-z} И, к. 266г: во тѣ; Я, к. 196г: в то; Е, к. 246г: в той

^{aa-aa} И, к. 266г: ИѸковоу сѣдащю; Я, к. 196г: сѣдащѸ ИѸковѸ; Е, к. 246г: сѣдащѸ ИаковѸ

^{ab} Я, к. 196г: Ѹ

^{ac} И, к. 266г; Я, к. 196г: прїидоста

^{ad} И, к. 266г: Лазорь; Я, к. 196г; Е, к. 246г: Лазорь

^{ae} И, к. 266г: Домажиречь; Я, к. 196г: Домажирец[ъ]; Е, к. 246г: Доможирец[ъ]

^{af} Я, к. 196г; Е, к. 246г: Ивод[ъ]

313). Jeśli chodzi o sam urząd stolnika, jest to jego jedyne wzmiankowanie w *Kronice Romanowiczów*. Występował on w średniowieczu także w innych częściach Rusi, nie tylko nawet na dworach książęcych (zob. dla czasów współczesnych opisywanym wydarzeniom M. Ф. Коляра, В. М. Ричка, *Княжий двор*, s. 312–313; tam dwa inne wzmiankowania stolników). D. Dąbrowski nie zgadza się przy tym z poglądem A. Jusupowicia uznającego stolnika za niższego urzędnika dworskiego (A. Jusupović, *Elity*, s. 57). Bliższe jest mu przekonanie m.in. Ryczki i Kotlajara, że było to poważne dostojęstwo.

⁶⁶⁶ Identyfikowany z noszącym to imię bojarem wzmiankowanym przy okazji wydarzeń rozgrywających się w 1219 r. (zob. przyp. 257 na s. 77).

Молибожич[ъ]⁶⁶⁷, два безакон[ъ]ника^a wt[ъ] племени смръдѣ^{b668}, | и поклонистася^c емоу^d до землѣ^e. Їковоу^f же оудивившѣс[а]^g | и прашав[ъ]шю^h вины, про что поклонистасяⁱ. Добросло|воу^j ж[е] рекшю^k: «Дах[ъ] има Коломью⁶⁶⁹». Їковоу^m же рекшюⁿ емоу^o: | «Како можеши без^p повеленіа^q кнажа^r wt[ъ]дати ю сима, ѿк[о] | велиціи^s кнази^t дрѣжат[ъ]^u ю^v, сію^w Коло-

^a Я, к. 196г: безакон[ъ]ника; Е, к. 246v: беззаконника

^b И, к. 266г: смердѣа; Я, к. 196г: смердѣа; Е, к. 246v: смердѣа

^c Я, к. 196г: поклонистасѣа

^d Я, к. 196г: ему; Е, к. 246v: емѣ

^e И, к. 266г; Я, к. 196г; Е, к. 246v: землѣ

^f Я, к. 196г; Е, к. 246v: Їковѣ

^g И, к. 266г: оудивившоуса; П, к. 279v: оудивившюса; Я, к. 196г: удивившѣса; Е, к. 246v: оудивившѣса

^h И, к. 266г: прашавшоу; Я, к. 196г; Е, к. 246v: прашавшѣ

ⁱ Я, к. 196г: поклонистасѣа

^j И, к. 266г: Доброславоу; Я, к. 196г; Е, к. 246v: Доброславѣ

^k И, к. 266г: рекшоу; Я, к. 196г; Е, к. 246v: рекшѣ

^l И, к. 266г: вдахѣ; Я, к. 196г; Е, к. 246v: даждѣ

^m Я, к. 196г: Їкову; Е, к. 246v: Їковѣ

ⁿ И, к. 266г: рекшоу; Я, к. 196г: рекшу; Е, к. 246v: рекшѣ

^o Я, к. 196г: ему; Е, к. 246v: емѣ

^p И, к. 266v: бес

^q И, к. 266v; Я, к. 196г: повеленіа; Е, к. 246v: повеленіа

^r Я, к. 196г: кн[ѣ]жа

^s И, к. 266v; Я, к. 196г: велиции

^t И, к. 266v: кнази; Я, к. 196г: кнази; Е, к. 246v: кн[ѣ]зѣ

^u И, к. 266v: держать; Я, к. 196г; Е, к. 246v: держать

^v И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: brak wyrazu

^w И, к. 266v; Я, к. 196г: сію

⁶⁶⁷ Bojar halicki, wzmiankowany jedynie w tym miejscu. Jako członek klanu Molibogowiczów zapewne uczestniczył w organizowanych przez nich w 1230 lub 1231 r. i w 1235 r. spiskach przeciw Danielowi Romanowiczowi (A. Jusupović, *Elity*, s. 169–170).

⁶⁶⁸ Zwrot ten nie oddawał realnego pochodzenia obu bojarów z rodzin chłopskich. Zwracamy uwagę na następujące fakty. Dysponujemy analogią w postaci nader specyficznej sytuacji, w której Wasylko Romanowicz zwracał się do dowódców załogi Chełma, używając wobec nich zwrotu: „chołопіе” (zob. przyp. 1092 poniżej). Po drugie, jest wysoce prawdopodobne, że patronimik Iwora oznacza jego przynależność do potężnego bojarskiego rodu Molibogowiczów. Po trzecie, nie jest wykluczone pochodzenie Łazarza od Domażyra, będącego w 1200 r. posłem Romana Mściśławowicza do Konstantynopola. Po czwarte, termin: „домажиричь” oznacza „zarządzającego domem” (СДЯ, t. III, s. 43). Ani jeden z przytoczonych faktów nie przemawia na rzecz tezy o chłopskim pochodzeniu obydwu. Raczej był to świadomie wykorzystany przez związanego z Romanowiczami kronikarza zwrot deprecjonujący obu bojarów. W sprawie stosowania określenia „smerd” z pejoratywnym naznaczeniem zob. przyp. 271 na s. 82.

⁶⁶⁹ Gród halicki – jak opowiada źródło – będący ważnym źródłem dochodów książęcych przeznaczanych na utrzymanie drużyny, co wynikało z wydobycia tam soli; ob. Коломия, m. rej. w obw. iwanofrankowskim, Ukraina (SGKP, t. IV, s. 283–286; М. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 471; ЕСЛГН, s. 69. Por. *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 259).

мью^a, на роздава|ніе^b оружннкѡм[ъ]^c. Сии^d бѡ^e еста недостоина ни Вотни|на^{f670} дрѣжати^g». Он[ъ]^h же оусмѣавсаⁱ, рече: «Почто могоу^j ж[е] | гла[гола]ти?». Иѡков^k же прїеха^l, вса^m сииⁿ сказа кнасю^o Данилови^p. | Данил[ъ]^q ж[е] скорбаше^r и молашеса^s Б[ог]оу^t, о^u wt[ъ]чинѣ своей, | ѡко нечестивым[ъ] сим[ъ] дрѣжати^v ю и обладати^w ею^x. Ма|лоу^y ж[е] времени миноув[ъ]шю^z, присла Доброславъ^{aa} на Григо|рїа^{ab}, реч[е]^{ac}, ѡко «невѣренъ^{ad} ти ес[тъ]», противлашеса^{ae} емоу^{af} и^{ag} сам[ъ] | хоташе^{ah} всю землю wdрѣжати^{ai}.

^a Я, к. 196г: Коломию

^b И, к. 266v: роздаванни

^c И, к. 266v: ѡроужьнникомъ; П, к. 279v: оружником[ъ]; Я, к. 196г: ѡрѣжником[ъ]; Е, к. 246v: ѡрѣжникомъ

^d И, к. 266v: си; Я, к. 196г: сие; Е, к. 246v: сїа

^e И, к. 266v; П, к. 279v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: бо

^f И, к. 266v: Вотьнина

^g И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: держати

^h И, к. 266v: ѡн; Я, к. 196г; Е, к. 246v: ѡн[ъ]

ⁱ И, к. 266v: оусмѣавьса; Я, к. 196г: ѡсмѣавьса

^j Я, к. 196г: могоут[ъ]; Е, к. 246v: могоутъ

^k И, к. 266v; Я, к. 196г: Иѡковъ; Е, к. 246v: Иѡковъ

^l И, к. 266v: приехавъ; Я, к. 196г: приеха

^m Я, к. 196г: вса

ⁿ И, к. 266v; Я, к. 196г: си; Е, к. 246v: сїа

^o И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: кназю; Я, к. 196г: кн[а]зю

^p Я, к. 196г: Данийлови; Е, к. 246v: Данийлови

^q Я, к. 196г: Данийл[ъ]; Е, к. 246v: Данийль

^r П, к. 279v: скѣбаше [sic]; Я, к. 196г: скорбаше

^s Я, к. 196г: м[о]лшеса; Е, к. 246v: м[о]лшеса

^t Я, к. 196г: Б[о]гу; Е, к. 246v: Б[о]гу

^u И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: ѡ; П, к. 279v: и

^v И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: держати

^w И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: ѡбладати

^x П, к. 280г: ю

^y Я, к. 196г: мало; Е, к. 246v: малъ

^z И, к. 266v: миноувшю; Я, к. 196г: минувши; Е, к. 246v: минѡвши

^{aa} И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: Доброславъ

^{ab} И, к. 266v: Григора; П, к. 280г: Григорїа; Я, к. 196г: Григориа

^{ac} И, к. 266v: река

^{ad} И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: невѣренъ

^{ae} Я, к. 196г: противлашеса

^{af} Я, к. 196г: ему; Е, к. 246v: емъ

^{ag} И, к. 266v: и; Я, к. 196г; Е, к. 246v: brak wyrazu

^{ah} Я, к. 196г; Е, к. 246v: brak wyrazu

^{ai} И, к. 266v: wdержати; П, к. 280г: одържати; Я, к. 196г; Е, к. 246v: держати

⁶⁷⁰ Ob. w. Отиня, rej. kołomyjski obw. iwanofrankowskiego, Ukraina (ЕСЛІГН, s. 36; Галицько-Волинський літопис [1994], прзур. 21 на s. 62).

Звада Звадив[ъ]шеса^a сами^b | и прѣхаша^c съ^d великою грѣдынею^e. Едоучю^f Доброславу^g | въ^h единойⁱ сѣрочици^j, гордащю^k, ни на землю смотрящю^l. Галичаном[ъ]^m же текущим[ъ]ⁿ оу^o стремени^p его. Данилови^q ж[е] г[р]видащю и Васил[ъ]кови^r гордвствъ^s его, бол[ъ]шоую^t | враждю^u на нь въздвигоуста^v. Добрословою^w ж[е] и Григорию^x | wobим[ъ] любашим[ъ]^y на са^z, слышав[ъ]^{aa} же^{ab-ab} Даниль^{ac} рѣчи их[ъ], ѿко | полны^{ad} сѣт[ъ]^{ae} лсти^{af} и не хотат[ъ]^{ag} по воли его хвдити^{ah671}, и | власть его иномоу^{ai} предати, смыслив[ъ]^{aj} же се съ^{ak}

^a И, к. 266v: свадивъшеса; Я, к. 196г: звидившис[а]; Е, к. 246v: звидившиса

^b Я, к. 196г: с ними; Е, к. 246v: съ нимъ

^c И, к. 266v: приѣхаша; Я, к. 196г; Е, к. 246v: приеха

^d И, к. 266v; Я, к. 196г: с

^e И, к. 266v; Е, к. 246v: гордынею; Я, к. 196г: гординею

^f Я, к. 196г; Е, к. 246v: едѣчи

^g И, к. 266v: Доброславоу; Я, к. 196г; Е, к. 246v: Доброславѣ

^h И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: во

ⁱ И, к. 266v: wдиной; Я, к. 196г; Е, к. 246v: единой

^j И, к. 266v: сорочыцѣ; Я, к. 196г; Е, к. 246v: сорочици

^k И, к. 266v: гордашоу; П, к. 280г: грѣдащю; Я, к. 196г: гордащѣ; Е, к. 246v: гордащѣ

^l Я, к. 196г: смотрящѣ; Е, к. 246v: смотрящѣ

^m И, к. 266v: галичаном; П, к. 280г: галичаном[ъ] Я, к. 196г; Е, к. 246v: галичаном[ъ]

ⁿ Я, к. 196г: текущим[ъ]; Е, к. 246v: текѣщимъ

^o И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: ѣ

^p И, к. 266v: стремени; Я, к. 196г: стремениа; Е, к. 246v: стремениа

^q Я, к. 196г: Данийловѣ; Е, к. 246v: Данийлови

^{r-t} И, к. 266v: видашоу и Василкови; П, к. 280г: видаше и Васил[ъ]кови; Я, к. 196г: и Васил[ъ]ковѣ видащѣ; Е, к. 246v: и Василкови видащѣ

^s И, к. 266v; Я, к. 196г; Е, к. 246v: гордост[ъ]

^t И, к. 266v: болшоую; Я, к. 196г: болшую; Е, к. 246v: болшѣю

^u И, к. 266v: враждоу; Я, к. 196г; Е, к. 246v: враждѣ

^v И, к. 266v: въздвигоуста; Я, к. 196г; Е, к. 246v: въздвигнѣти

^w Я, к. 196г: Доброславу; Е, к. 246v: Доброславѣ

^x И, к. 266v; Я, к. 196г: Григорию

^y И, к. 266v: ловащимъ; Я, к. 196г: любашим[ъ]

^z Я, к. 196г: са

^{aa} И, к. 266v; Я, к. 196г: слышав

^{ab-ab} П, к. 280г: на на

^{ac} Я, к. 196г: Данийл[ъ]; Е, к. 246v: Данийль

^{ad} Я, к. 196v: полни

^{ae} И, к. 266v: соуть; Я, к. 196v: сует[ъ]; Е, к. 246v: сѣтъ

^{af} Я, к. 196v: лсти

^{ag} Я, к. 196v: хотат[ъ]; Е, к. 246v: хотать

^{ah} И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 246v: ходити

^{ai} Я, к. 196v: иному; Е, к. 246v: иномѣ

^{aj} И, к. 266v: сомыслив; Я, к. 196v: смислив[ъ]

^{ak} И, к. 266v: brak wyrazu; Я, к. 196v; Е, к. 246v: со

⁶⁷¹ W przekazie: „слышав[ъ] же Даниль рѣчи их[ъ], ѿко полны сѣт[ъ] лсти и не хотат[ъ] по воли его хвдити” nawiązanie do Biblii. Zob. Ps 10, 7 (wlg 9, 22–39).

братом[ь]^a, | по ноужи^b же, вида^c безаконіе^d их[ь], повелѣ^e а^e изымати^f. |
^{h-h}Потѣм[ь]^g же^{-h672} Ростиславъⁱ събра[ь]^j кнази^k болохов[ь]ские^l
 и | останок[ь]^m галичан[ь], прїидеⁿ ко Бакотѣ. ^qКоурилови⁶⁷³ ж[е] сжшоу^o
 || (331v/678) печатнику⁶⁷⁴ тогда в^p Бакотѣ^q, посланоу^r Данилѣм[ь]^s кнасем[ь]^t
 | и Васил[ь]кѣм[ь]^u исписати грамотел[ь]ства^v нечестивых[ь] боарь^w, |
 оутѣшити^x землю. Бившим[ь] же с^y им[ь] оу^z врат[ь], вт[ь]стѣпил[ь]са^{aa},

^a И, к. 266v; Е, к. 246v: братомъ; Я, к. 196v: братом[ь]

^b И, к. 266v: ноужи; Я, к. 196v; Е, к. 246v: нѣжи

^c Я, к. 196v: видѣ

^d И, к. 266v: безаконие; Я, к. 196v: безаконіе

^e И, к. 266v: его; Я, к. 196v: ѿ

^f И, к. 266v: изоимати; Я, к. 196v: изиматы; Е, к. 246v: изыймати

^g Я, к. 196v; Е, к. 246v: потом[ь]

^{h-h} И, к. 266v: Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿ мѣ

ⁱ И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 246v: Ростиславъ

^j И, к. 266v: собра; Я, к. 196v; Е, к. 246v: собравъ

^k И, к. 266v; Е, к. 246v: кназѣ; Я, к. 196v: кн[ѣ]зи

^l Я, к. 196v: болоховстии; Е, к. 246v: болоховстїи

^m И, к. 266v; Е, к. 246v: встанокъ; П, к. 280г: останк[ь]; Я, к. 196v: встанок[ь]

ⁿ И, к. 266v: приде; Я, к. 196v: прийде

^o И, к. 266v: соущо

^p И, к. 266v: въ

^{q-q} Я, к. 196v; Е, к. 246v: brak wyrazów

^r Я, к. 196v: послану; Е, к. 246v: посланѣ

^s И, к. 266v: Даниломъ; Я, к. 196v: Данийлѣм[ь]; Е, к. 246v: Даниїломъ

^t И, к. 266v: кназемъ; Я, к. 196v: кн[ѣ]зем[ь]; Е, к. 246v: кн[ѣ]земь

^u И, к. 266v; Е, к. 246v: Василкомъ; П, к. 280г: Васил[ь]ком[ь]; Я, к. 196v: Василком[ь]

^v И, к. 266v: грабительства; Я, к. 196v; Е, к. 246v: грамотелства

^w И, к. 266v; Я, к. 196v: боар[ь]; Е, к. 247г: боарь

^x И, к. 266v: оутиши; Я, к. 196v: утѣшити

^y Я, к. 196v: сѣ

^z Я, к. 196v: ѿ

^{aa} И, к. 266v: вт[ь]стоупивса; Я, к. 196v: вт[ь]стѣпил[ь]са; Е, к. 247г: вт[ь]стѣпил[ь]са

⁶⁷² Chodzi o Rościława Michajłowicza. Jego wyprawę na Bakotę należy datować na jesień 1241 r. (W. Nagimyj, *Polityka zagraniczna*, s. 218; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 232 [wczesna jesień]). Niektórzy badacze uznali, że wydarzenie to zaszło nieco później, jesienią/zimą tego roku (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 352, 383; *Літопис руський*, s. 399; В. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 121).

⁶⁷³ Pewne wątpliwości w literaturze budziła kwestia, czy wzmiankowany tutaj pierwszy raz z tytułem pieczętnika Cyryl jest tożsamy z wywodzącym się z otoczenia Daniela Romanowicza metropolitą Rusi Cyrylem (zm. 1280 r.). Ostatecznie zwyciężył pogląd, że jest to jedna osoba. Przegląd literatury na temat Cyryla znajdują zainteresowani w pracach: D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 310–312; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 324–326, szczeg. przyp. 1144 na s. 324; A. Jusupović, *Elity*, s. 313–316. Zob. też ostatnio A. Ю. Карпов, *Русская Церковь X–XIII вв.*, s. 206–215.

⁶⁷⁴ W *Kronice Romanowiczów* urząd pieczętnika wymieniony został dwa razy, właściwie w tym samym opowiadaniu i w odniesieniu do Cyryla. Uważa się, że należał on do najwyższych

Стерегут[ъ]
землю от[ъ]
литвы

хоташе^a б-премолвити его^b слѡвесы^c мнѡгыми^d. Кѡ|риль^e же ѡт[ъ]вѣща емоу^f:
«Се ли твориши^g възмездіе^h оуе|маⁱ своима^j въз добродѣаніе^j? Не помниши
ли са^k, ѡк[о]л^l | корол[ъ] оугорьскыи^m изгнал[ъ] таⁿ бѣ^o р-изъ^o землѣ^p съ^q
ѡт[ъ]ц[ъ]мѣ^r ти, | како та^s възпріа^t г[о]с[по]д[и]на моа^u, оуа^v твоа^w? ѡт[ъ]ца
ти | въ^x велици^y ч[ъ]сти держаста^z, и Кыевъ^{aa} обеща^{ab}, и ас-те|бѣ Лоуческѣ^{ac}
вдаста^{ad}, и м[а]т[е]р[ь] твою и сестроу^{ae} свою | изъ^{af} Арославлю^{ag} рѣжоу^{ah} изьаста^{ai},

^a Я, к. 196v: хоташе

^{b-b} Я, к. 196v; Е, к. 247г: его премолвити

^c И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 247г: словесы

^d И, к. 266v: многими; Я, к. 196v; Е, к. 247г: многими

^e И, к. 266v: Коуриль; Я, к. 196v: Курил[ъ]; Е, к. 247г: Кирил[ъ]

^f Я, к. 196v: ему; Е, к. 247г: емѡ

^g И, к. 266v: твори

^h И, к. 266v: возмездье; Я, к. 196v: безмездие; Е, к. 247г: безмездіе

ⁱ Я, к. 196v: ѡема

^{j-j} И, к. 266v: воз добродѣанье; Я, к. 196v: воз добродѣаніе; Е, к. 247г: воз добродѣаніе

^k Я, к. 196v: сѡ; Е, к. 247г: brak wyrazu

^l Е, к. 247г: ѡкѡ

^m Я, к. 196v: ѡгор[ъ]ский; Е, к. 247г: оугорскій

ⁿ Я, к. 196v: та

^o И, к. 266v: и

^{p-p} Я, к. 196v; Е, к. 247г: brak wyrazów

^q И, к. 266v: съ; Я, к. 196v; Е, к. 247г: со

^r И, к. 266v: ѡцьмѣ; Я, к. 196v; Е, к. 247г: ѡт[ъ]цѣмѣ

^s Я, к. 196v: та

^t И, к. 266v: възпріа^t; Я, к. 196v: възпріа^t; Е, к. 247г: възпріа^t

^u Я, к. 196v; Е, к. 247г: своего

^v Я, к. 196v: ѡта

^w И, к. 266v: твоа; Я, к. 196v; Е, к. 247г: моего

^x И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 247г: во

^y И, к. 266v: велицѣ; Я, к. 196v; Е, к. 247г: велицей

^z Я, к. 196v; Е, к. 247г: держати

^{aa} И, к. 266v; Е, к. 247г: Кыевъ; Я, к. 196v: Кіев[ъ]

^{ab} И, к. 266v: ѡбѣчаst; Я, к. 196v; Е, к. 247г: ѡбецаst

^{ac-ac} Я, к. 196v: Луческѣ тебѣ; Е, к. 247г: Лѡческѣ тебѣ

^{ad} И, к. 266v: вдаста; Я, к. 196v: водаста

^{ae} Я, к. 196v; Е, к. 247г: сестрѡ

^{af} И, к. 266v; Е, к. 247г: изъ

^{ag} И, к. 266v: Ирославлю; Я, к. 196v: Ирославля; Е, к. 247г: Ирославля

^{ah} И, к. 266v: роукоу; Я, к. 196v: рѣку; Е, к. 247г: рѣки

^{ai} И, к. 266v: изаста; Я, к. 196v; Е, к. 247г: изьаста

w hierarchii dworskiej i utożsamia się pieczętnika z kanclerzem, a więc dostojnikiem stojącym na czele kancelarii władcy, odpowiedzialnym za przywieszanie pieczęci, układanie formuł dokumentu, kierowanie pracą pisarzy, zarządzanie kancelarią i archiwum. Miały ten urząd pełnić na Rusi osoby duchowne (zob. np.: G. Stökl, *Kanzler und Metropolit*, s. 155, 157, 160–163; U. Halbach, *Der russische Fürstenhof*, s. 241–242, 246; A. Jusupovič, *Elity*, s. 37–38).

и wt[ъ]цоу^a твоемоу^b вда|ста». И ин[ы]нѣ^c[sic!] словесы мѣдрыми^d | гла[гола]ста емоу^e мно҃го^f. | Видѣв[ъ]^g же, не послуша^h его и изыидеⁱ на нѣ^j с^k пѣшцы^l. | Он[ъ]^m же оувидѣвⁿ то^o, пойде проч[ъ]^p. Он[ъ]^q же м[оу]др[о]стїю^r, и крѣпо|стїю^s оудрѣжа^t Бакотоу^u. Ростислав[ъ]^v же изыде^w за Днѣ|пръ^x. Слышав[ъ] же Данил[ъ]^y прихвд[ъ]^z Ростиславль^{aa} съ^{ab} кнѣ|си^{ac} болохов[ъ]скими^{ad} на Бакотоу^{ae}, абїе^{af} оустребиса^{ag} на | нѣ^{ah}, грады⁶⁷⁵ их[ъ]

^a И, к. 266v: wt[ъ]чю; П, к. 280г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: wt[ъ]цѣ

^b И, к. 266v: ти; Я, к. 196v: твоему; Е, к. 247г: твоемѣ

^c И, к. 266v: инеми; Я, к. 196v: инѣмы; Е, к. 247г: инѣми

^d И, к. 266v: моудрыми; Я, к. 196v: мудримы; Е, к. 247г: мѣдрыми

^e Я, к. 196v; Е, к. 247г: емѣ

^f И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 247г: много

^g И, к. 266v; Е, к. 247г: видѣв

^h Я, к. 196v: послуша; Е, к. 247г: послѣша

ⁱ И, к. 266v: изииде

^j И, к. 266v: нѣ; Я, к. 196v: нѣа

^k И, к. 266v: со

^l Я, к. 196v; Е, к. 247г: пѣшцы

^m Я, к. 196v; Е, к. 247г: шнѣ

ⁿ И, к. 266v: оувѣдѣв; Я, к. 196v: ѡвѣдав[ъ]; Е, к. 247г: оувѣдавѣ

^o Я, к. 196v; Е, к. 247г: brak wyrazu

^p Я, к. 196v: прочѣ

^q И, к. 266v; Я, к. 196v: шнѣ

^r И, к. 266v: моудростїю; Я, к. 196v: мудростїю

^s И, к. 266v: крѣпостїю; Я, к. 196v; Е, к. 247г: brak wyrazu

^t И, к. 266v; Е, к. 247г: оудержа; Я, к. 196v: ѡдержа

^u Я, к. 196v; Е, к. 247г: Бакотѣ

^v И, к. 266v: Ростислав

^w И, к. 266v: изииде; Е, к. 247г: изыйде

^x Я, к. 196v; Е, к. 247г: Днѣстрѣ

^y Я, к. 196v: Данил[ъ]; Е, к. 247г: Данїлѣ

^z И, к. 266v; Я, к. 196v; Е, к. 247г: приход[ъ]

^{aa} Я, к. 196v: Ростиславль

^{ab} И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: со

^{ac} И, к. 267г; Е, к. 247г: кнѣзи; Я, к. 196v: кн[ѣ]зи

^{ad} И, к. 267г: болоховскими; Я, к. 196v; Е, к. 247г: болоховскими

^{ae} Я, к. 196v: Бакоту; Е, к. 247г: Бакотѣ

^{af} И, к. 267г: абѣ; Я, к. 196v: абїе

^{ag} И, к. 267г; Е, к. 247г: оустремиса; Я, к. 196v: ѡстребиса

^{ah} И, к. 267г: нѣ; Я, к. 196v: нѣа

⁶⁷⁵ Ostatnio przegląd historiografii grodów болоховских даѣ W. Jakubows'kyj, autor wcześniejszego, monograficznego, archeologicznego opracowania na ten temat (В. І. Якубовський, *Скарби Болохівської Землі*, wyd. 2, Кам'янець-Подільський 2003; idem, *Історія Болохівської землі: історіографія і джерела*, „Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки”, t. XXV: *На пошану професора І. С. Винокура*, 2015, s. 52–66).

огневи^a предасть и гребла^b их[ъ] роскопа^{c676}. Ва|сил[ъ]ко^d же княз[ъ]^e осталь^f бѣ стеречи^g землѣ шт[ъ] литвы^{h677}, | послалъ башеⁱ воа^j своа^k съ^l братум[ъ]^m. Данил[ъ]ⁿ же въземь^o | плѣн[ъ]^p мншгъ^q, воротиса^r и поима^s грады^t их[ъ]: Деревичь⁶⁷⁸, | Губинь^{u679} и Кобуд[ъ]^{v680}, Коудинь^{w681}, Городецъ^{x682},

^a И, к. 267г: шгневи; Я, к. 196v: шгневы

^b Я, к. 196v: гребла

^c И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: раскопа

^d Е, к. 247г: Василко

^e Я, к. 196v: кн[азь]; Е, к. 247г: brak wyrazu

^f И, к. 267г: шсталь; Я, к. 196v; Е, к. 247г: шставил

^g Е, к. 247г: стерегчи [sic]

^h П, к. 280v: литви

ⁱ И, к. 267г: бѣаше; Я, к. 196v: бѣаше

^j И, к. 267г: вое; Я, к. 196v: воа

^k И, к. 267г: свое; Я, к. 196v: своа

^l И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: со

^m И, к. 267г; Е, к. 247г: братомъ; П, к. 280v; Я, к. 196v: братом[ъ]

ⁿ Я, к. 196v: Данийл[ъ]; Е, к. 247г: Данійль

^o И, к. 267г: възма; Я, к. 196v: возем[ъ]

^p Я, к. 196v; Е, к. 247г: плѣнь

^q И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: многъ; П, к. 280v: многъ

^r И, к. 267г: вратиса; Я, к. 196v: воротыса

^s Я, к. 196v: поима; Е, к. 247г: поима

^t Я, к. 196v; Е, к. 247г: городы

^u Я, к. 196v; Е, к. 247г: Гѣбинь

^v Я, к. 196v: Кобуд[ъ]; Е, к. 247г: Кобѣдъ

^w Я, к. 196v; Е, к. 247г: Кѣдинь

^x И, к. 267г: Городѣць; Я, к. 196v; Е, к. 247г: Городецъ

⁶⁷⁶ W przekazie: „грады их[ъ] огневи предасть и гребла их[ъ] роскопа” nawiązanie do Biblii. Zob.: Sdz 8, 17; 2 Sm 11, 25; Jr 34, 2; Ez 36, 35.

⁶⁷⁷ Jest to świadectwo obecných wówczas u Romanowiczów obaw przed najazdem wykorzystujących osłabienie księstw ruskich Litwinów. Naszym zdaniem, jest to równocześnie wyraźne świadectwo, że nie istniał jeszcze wówczas związek małżeński Daniela z c. Dowsprunka (zob. przyp. 836 poniżej).

⁶⁷⁸ Identyfikowane z grodziskiem we w. Великі Деревичи, rej. lubarski obw. żytomierskiego, Ukraina (K. I. Терещук, *До питання про локалізацію Болохівської землі*, [w:] *Дослідження з слов'яно-руської археології*, red. В. І. Довженок, Київ 1976, s. 164–165, 170; ЕСЛГН, s. 49; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 3 na s. 63).

⁶⁷⁹ Grodzisko we w. Губин, rej. starokonstantynowski obw. chmielnickiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 4 na s. 63. Por. ЕСЛГН, s. 47). Istnieje monograficzne opracowanie obiektu dokonane na podstawie 7 sezonów badań archeologicznych (I. С. Винокур, О. І. Журко, В. П. Мегей, В. І. Якубовський, *Літописний Губин XII–XIII ст. Болохівська земля: за матеріалами археол. дослідж. 1997–2003 рр.: До 800-річчя Губина, Київ–Кам'янець–Подільський–Хмельницький–Старокостянтинів* 2004).

⁶⁸⁰ Gród lokalizowany na terenie zamku w Starokonstantynowie (Старокостянтинів), obw. chmielnicki, Ukraina (K. I. Терещук, *До питання*, s. 172–173; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 5 na s. 63; В. Якубовський, *Історія Болохівської землі*, s. 61. Por. ЕСЛГН, s. 68).

Бож[ъ]скый^{a683}, Дад[ъ]квв[ъ]^{b684}. | Приде^c ж[е] Коурилъ^d, печатник[ъ] кнаса^e
Данила^f, съ^g тремѣ^h | тысащамиⁱ пѣшець^j и тремѣ^k сты^l кон[ъ]никъ^{m685}
и въдастьⁿ им[ъ] възати^o Дад[ъ]ковь^p град[ъ]. Ут[ъ]туду^q ж[е], | плѣнив[ъ]
землю | болохов[ъ]скоую^r и пожегь^s, вставили бо их[ъ]^{t-t} тата-
рове, | да имь^u вроут[ъ]^v пшеницоу^w и проса⁶⁸⁶. Данил[ъ]^x же на на^y

^a Я, к. 196v: Бож[ъ]ский; Е, к. 247г: Бож[ъ]скій

^b И, к. 267г; Е, к. 247г: Дадковь; Я, к. 196v: Дад[ъ]ков[ъ]

^c И, к. 267г: приде; Я, к. 196v: прийде

^d Я, к. 196v: Кѣрил[ъ]; Е, к. 247г: Кирилъ

^e И, к. 267г; Е, к. 247г: кназа; Я, к. 196v: кн[а]зда

^f Я, к. 196v: Данийла; Е, к. 247г: Данійла

^g И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: со

^h Е, к. 247г: трема

ⁱ И, к. 267г: тысащами; Я, к. 196v: тысащми; Е, к. 247г: тысащми

^j Я, к. 196v; Е, к. 247г: пѣшець

^k И, к. 267г: трѣми; Я, к. 196v; Е, к. 247г: трема

^l П, к. 280v: сти

^m Я, к. 196v: конъник[ъ]; Е, к. 247г: кон[ъ]ник[ъ]

ⁿ И, к. 267г; Я, к. 196v: водаст[ъ]

^o И, к. 267г; Е, к. 247г: взати; Я, к. 196v: взати

^p И, к. 267г: Дадьковь; Е, к. 247г: Дад[ъ]ковь; Я, к. 196v: Дад[ъ]ков[ъ]

^q И, к. 267г: ут[ъ]тоуда; Я, к. 196v: ут[ъ]тудѣ; Е, к. 247г: ут[ъ]тѣдѣ

^r Я, к. 196v: болохов[ъ]скую; Е, к. 247г: болоховскѣю

^s И, к. 267г; Я, к. 196v; Е, к. 247г: пожегь

^{t-t} Я, к. 196v; Е, к. 247г: быша

^u И, к. 267г; Е, к. 247г: имь; Я, к. 196v: им[ъ]

^v И, к. 267г: врють; Я, к. 196v; Е, к. 247г: врѣтъ; П, к. 280v: ороут[ъ]

^w И, к. 267г: пшеницоу; Я, к. 196v; Е, к. 247г: пшеницѣ

^x Я, к. 196v: Данийл[ъ]; Е, к. 247г: Данійль

^y И, к. 267г: нѣ; Я, к. 196v: на

⁶⁸¹ Grodzisko we w. Кудинка, rej. latyczowski obw. chmielnickiego, Ukraina (K. I. Терещук, *До питання*, s. 164–165, 170; ЕСЛГН, s. 74; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przur. 6 na s. 63).

⁶⁸² Вує може grodzisko we w. Городище, rej. derażniański obw. chmielnickiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przur. 7 na s. 63; В. Якубовський, *Історія Болохівської землі*, s. 61).

⁶⁸³ Вує може grodzisko w uroczysku Город Богів we w. Городище, rej. derażniański obw. chmielnickiego, Ukraina (В. Якубовський, *Історія Болохівської землі*, s. 59. Por.: ЕСЛГН, s. 21; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przur. 8 na s. 63: можливе, że grodzisko we w. Суслівці, rej. latyczowski obw. chmielnickiego, Ukraina). Według K. Tereszczuka grodzisko niezidentyfikowane, którego należałoby szukać gdzieś nad brzegami Bohu (*До питання*, s. 169).

⁶⁸⁴ Prawdopodobnie grodzisko we w. Дяківці, rej. lityński obw. winnickiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przur. 9 na s. 63; В. Якубовський, *Історія Болохівської землі*, s. 55, 59. Por. ЕСЛГН, s. 58).

⁶⁸⁵ Nawet jeśli nie zostały podane dokładne liczby wojów, którymi dysponował Cyryl, poznajemy rząd wielkości sił posiadanych przez Romanowiczów i proporcje pomiędzy rodzajami sił zbrojnych.

⁶⁸⁶ Nader ciekawa informacja dotycząca zróżnicowania polityki mongolskiej wobec poszczególnych podmiotów na Rusi. Zob. ostatnio na temat tworzenia przez Mongołów na różnych

бол[Ъ]шоу^a || (332г/679) ^bв-враж[Ъ]дѣ держа^c, ꙗко ѡт татарь^{d e-e} надежѣ^f
имѣахѣ^g. Кн[А]са^h же их[Ъ] иза | ѡт[Ъ] рѣкѣⁱ Богославлю^j, кн[А]са^k
мазовского^{l687}, рекша^m Болеславѣⁿ: | «Почто сѣт[Ъ]о вош[Ъ]ли^p в^q землю мою,
ꙗко не вдах[Ъ] имъ?» реки^r: «И | не сѣт[Ъ]с^s вои твои, но сѣт[Ъ]т^t ѡсобнїи^u кн[А]си^v»,
и хоташе разбранити^w | их[Ъ]х^x. Ѱны^y же ѡбещаса^z работны^{aa} быти. Ѱным[Ъ]ab
же молацим[Ъ]ac, | ad-да ниже^{ad} и Василко, зане^{ae} хотѣ^{af688} с ним[и]ag бран[Ъ]

^a И, к. 267г: болшоую; Я, к. 196v: болшу; Е, к. 247г: болшѣ

^b И, к. 267г; Е, к. 247г: враждѣ. Od tego momentu do X, k. 333v/682r (s. 266), brak tekstu w latopisie jarockim (Я, к. 196v–197r) oraz latopisie pogodinskim (П, к. 280v)

^c И, к. 267г: brak wyrazu

^d И, к. 267г: тотарь

^{e-e} И, к. 267г: болшоую

^f И, к. 267г: надежоу

^g И, к. 267г: имѣахѣ

^h И, к. 267г: кназѣ; Е, к. 247г: кн[А]за

ⁱ И, к. 267г: роукоу

^j И, к. 267г: Болеславлю

^k И, к. 267г; Е, к. 247г: кназа

^l И, к. 267г: мазовьского

^m И, к. 267г: рекшоу; Е, к. 247г: рекшѣ

ⁿ И, к. 267г: Болеславоу

^o И, к. 267г: соуть

^p И, к. 267г; Е, к. 247г: вошли

^q И, к. 267г: во; Е, к. 247г: въ

^r И, к. 267г: реки

^s И, к. 267г: соуть

^t И, к. 267г: соуть

^u И, к. 267г: ѡсобнии; Е, к. 247г: ѡсобный

^v И, к. 267г: кнази; Е, к. 247г: кн[А]зѣ

^w И, к. 267г: разьграбити; Е, к. 247г: разграбити

^x И, к. 267г: е; Е, к. 247г: их

^y И, к. 267г: ѡни; Е, к. 247v: оны

^z И, к. 267г; Е, к. 247v: ѡбещаша

^{aa} И, к. 267г: работѣ; Е, к. 247v: работы

^{ab} И, к. 267г: ѡнемъ; Е, к. 247v: онымъ

^{ac} И, к. 267г: молацимса

^{ad-ad} И, к. 267г: Даниль; Е, к. 247v: Данил[Ъ]

^{ae} И, к. 267г: занѣ

^{af} И, к. 267г: хоти

^{ag} И, к. 267г: ними; Е, к. 247v: нимъ

podbitych obszarach grup ludności pełniącej różnorodne funkcje służebne wobec nich O. Толочко, В. Ричка, „Князи Болоховьсци”, s. 104–107.

⁶⁸⁷ Bolesława I Konradowica.

⁶⁸⁸ Zarówno w X, jak i в И (*Ипатьевская летопись*, kol. 792) znajdujemy zwrot w 3 os. l. poj., co świadczy, że pierwotnie mowa była wyłącznie o Danielu. Wasylko został dopisany jako równorzędnie decydująca osoba zapewne już w związku z nim redakcji *Kroniki*. Zwracał na ten fakt uwagę już W. Paszuto (*Очерки*, s. 106–107).

сотворити^{a689}, Васил[ъ]ко^b | же еха^c, Ѹбедни^d, рекше оумоли^e и, и дас[тъ] ем^f дары многи на | избавленіе^g их[ъ]. Уным[ъ]^h же уднако не помнашим[ъ]ⁱ добродѣаніа^j, | Богъ возмездіемъ^k дасть, ѿко не встави^l ничтоже во гра|дех[ъ]^m их[ъ], еже быс[тъ] не плѣнноⁿ. И пріиде^o ко братѸ^p си ѿм[и]л[о]стію | Б[о]жіею^q и вбличаа^r побѣд^s. Ростислав[ъ]^t же уднако^u не предстааше^v ут[ъ]^w злоби^x своєї, но воа^y собрал[ъ]^z и Володислава^{aa} невѣр[ъ]наго^{ab690}, поиде на Галичъ^{ac}, и пришед[ъ] к^{ad} пещери^{ae} Домамири⁶⁹¹,

^a И, к. 267г: створити

^b И, к. 267г; Е, к. 247v: Василко

^c И, к. 267г: ехавъ

^d И, к. 267г: оубѣди и; Е, к. 247v: оубедни

^e Е, к. 247v: оумолі

^f И, к. 267г: емоу

^g И, к. 267г: избавление

^h И, к. 267г: унѣм

ⁱ И, к. 267г: помнаши

^j И, к. 267г: добродѣанья

^k И, к. 267г: возмездье имь; Е, к. 247v: возмездіе

^l И, к. 267г: уста

^m И, к. 267г: градъ

ⁿ И, к. 267г: пленено

^o И, к. 267г: приде

^p И, к. 267г: братоу

^q И, к. 267г: м[и]л[о]стію Б[о]жіею

^r И, к. 267г: вбличаа

^s И, к. 267г: побѣдоу

^t И, к. 267г: Ростислав

^u И, к. 267г: уднако

^v И, к. 267г: предстааше

^w И, к. 267г: у

^x И, к. 267г; Е, к. 247v: злобѣ

^y И, к. 267г: вои; Е, к. 247v: вое

^z И, к. 267г: собравъ

^{aa} Е, к. 247v: Володиславъ

^{ab} И, к. 267г; Е, к. 247v: невѣрнаго

^{ac} Е, к. 247v: Галичъ

^{ad} И, к. 267г: ко; Е, к. 247v: къ

^{ae} Е, к. 247v: пещерѣ

⁶⁸⁹ Naszym zdaniem przedstawiane wydarzenia (atak ks. bołochowskich na Mazowsze) i wpadnięcie przez nich w ręce Bolesława miały miejsce pomiędzy 1236 a 1240/1241 r. Oczywiście, wydarzenia przedstawione zostały w sposób korzystny dla Romanowiczów, którzy przecież najprawdopodobniej stali za najazdem ks. bołochowskich (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 192).

⁶⁹⁰ Wołodysław Juriewicz (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 275).

⁶⁹¹ Ostatnio o lokalizacji toponimu W. Ljaska, który stwierdził, że najpewniej chodzi o kompleks archeologiczny w Stradczu, dokładnej na Stradeckiej Górze (Страдецька гора), rej. jaworowski obw. lwowskiego (*Голі Гори та Пещера Домажирова*, s. 24–28). A może jest to w. Домаморич (rej. tarnopolski), jak zasugerował nam – za co dziękujemy – A. Janeczek.

и прел[ь]сти^a е Володислав[ь], и вдашас^b Ростислав^c, и wt[ь]тѣд^d поима, | поиде^{e-e} к[ь] Галич^e, рекїи^f, ѿко «твои ес[ть] Галич[ь]». А сам[ь] прїа^h тысящⁱ wt[ь] | него⁶⁹². Слышав[ь] жє Данїил[ь]^k и Васил[ь]ко^l, собравша воа^m своаⁿ, скоро пойдоста | на ных[ь]^o. Wн[ь]р^p же не стерпѣвыи^q, бѣжа^r из Галича до Щекотова⁶⁹³, ^{s-s} и с ным[ь]^s же | бѣжа^t Артемїи^u, еп[и]с[ко]пѣ галиц[ь]кїи^v, и ины^w галичане^x. Данилови^y же | и Васил[ь]кови^z женѣщ^{aa} по немѣ^{ab}, вѣст[ь]^{ac} прїиде по нем[ь]^{ac}, ѿко тата|рове^{ad} сѣт[ь] выишли^{ad} из земли^{ae} ѿгорское^{af}, идѣт[ь]^{ag} в[ь]^{ah}

^a Е, к. 247v: прелсти

^b Е, к. 247v: вдашаса

^c И, к. 267r: Ростиславоу

^d И, к. 267r: wt[ь]тоуда; Е, к. 247v: wt[ь]тѣда

^{e-e} И, к. 267r: ко Галичю

^f И, к. 267r: рекїи

^g Е, к. 247v: Галичъ

^h И, к. 267r: приа

ⁱ И, к. 267r: тысячу

^j И, к. 267r: слышав

^k И, к. 267r: Даниль

^l И, к. 267r; Е, к. 247v: Василко

^m И, к. 267r: воа

ⁿ И, к. 267r: brak wygazu

^o И, к. 267r; Е, к. 247v: нихъ

^p Е, к. 247v: онъ

^q И, к. 267r; Е, к. 247v: стерпѣвъ

^r И, к. 267r; Е, к. 247v: выбѣже

^{s-s} Е, к. 247v: съ ним[ь]

^t Е, к. 247v: бежа

^u И, к. 267r: Артѣмїи

^v И, к. 267r: галичкїи

^w И, к. 267r: ини

^x И, к. 267r: галичани

^y Е, к. 247v: Данїилови

^z И, к. 267r: Василю; Е, к. 247v: Василкови

^{aa} И, к. 267r: женоушоу

^{ab} И, к. 267r: немъ

^{ac-ac} И, к. 267r: прїиде ем[оу]; Е, к. 247v: прїиде по немѣ

^{ad-ad} И, к. 267r: вышли соутъ

^{ae} И, к. 267r; Е, к. 247v: землѣ

^{af} И, к. 267r: оугорское; Е, к. 247v: оугорское

^{ag} И, к. 267r: идоуть; Е, к. 247v: идѣтъ

^{ah} И, к. 267r: в

⁶⁹² Chodzi oczywiście o objęcie stanowiska tysięcznika halickiego. Jest to równocześnie przykład wynagrodzenia przez księcia swego bojarskiego stronnika i równocześnie oczekiwan drugiego z wymienionych wobec popartego przez siebie pretendenta.

⁶⁹³ Przynajmniej grodzisko pod lasem Щекотин we w. Глинське (Glińsko), w rej. żółkiewskim obw. lwowskiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyр. 12 na s. 64. Por. *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 262: nie można wiarygodnie ustalić lokalizacji).

землю галици[ъ]кѣю^a, и тою вѣст[ъ]ю^b сп[а]сеса, и никол[ъ]ко^c wt[ъ] боарь^d его | ѿтъ^e былъ^f. Даниил[ъ]^g же хота^h землю оустановити^h и еха | до Бако-ты и Калиусаⁱ⁶⁹⁴, и Васил[ъ]ко^j еха во^k Володимерь^l. Даниил[ъ]^m же дворец-когоⁿ посла на Перемышль, на Константина | резанского^{o695}, посланого^p wt[ъ] Ростислава, и владыци^q перемы|слском^{r696} коромолѣющ^s т-с ными емѣ^t, и слышавъ Константин[ъ] Андреа^u градѣща^v на н[ъ], избѣже ношю^w. Андрей^x же | не ѡдаси^y его, но ѡдаси^z владыкѣ^{aa}, и слѣги^{ab} его разграби | гордѣи^{ac},^b и слѣги

^a И, к. 267г: галичкѣю; Е, к. 247v: галицкѣю

^b Е, к. 247v: вѣстю [sic]

^c И, к. 267г: нѣколико; Е, к. 247v: нѣколко

^d И, к. 267г: боарь

^e И, к. 267г; Е, к. 247v: ѿто

^f И, к. 267г; Е, к. 247v: быс[тъ]

^g И, к. 267г: Даниль

^{h-h} И, к. 267v: оуставити землю

ⁱ И, к. 267v; Е, к. 247v: Калиоуса

^j И, к. 267v; Е, к. 247v: Василко

^k Е, к. 247v: въ

^l И, к. 267v: Володимѣрь

^m И, к. 267v: Даниль

ⁿ И, к. 267v: дворечкого

^o И, к. 267v: разаньского; Е, к. 247v: резан[ъ]ского

^p И, к. 267v: посланого

^q И, к. 267v; Е, к. 247v: владыцѣ

^r И, к. 267v: перемышльскомоу; Е, к. 247v: перемышльскомѣ

^s И, к. 267v: коромолоующе

^{t-t} И, к. 267v: емоу с нимъ; Е, к. 247v: съ ними емѣ

^u И, к. 267v: Андрѣа; Е, к. 247v: Андрѣа

^v И, к. 267v: градоуща

^w И, к. 267v: ношю

^x И, к. 267v; Е, к. 247v: Андрѣи

^y И, к. 267v: оудаси

^z И, к. 267v; Е, к. 247v: оудаси

^{aa} И, к. 267v: владыкоу

^{ab} И, к. 267v: слоуги

^{ac} И, к. 267v: гордые

⁶⁹⁴ Grodzisko we w. Калюс, rej. nowouszycki obw. chmielnickiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 13 na s. 65; ЕСЛГН, s. 65).

⁶⁹⁵ W literaturze przeważa pogląd, że chodzi o niesławnego uczestnika zamachu w Isadach, Konstantyna Włodzimierza, jednak istnieje też koncepcja zakładająca, że mamy do czynienia z bojarem rizańskim noszącym takie imię. Ostatnio na ten temat, zwolennik „bojarskiego pochodzenia” tej osoby, А. Носенко, *Константин „Рязанский” и Евстафий Константинович: к вопросу о княжеском происхождении и родственных связях*, CR. Ser. I, t. V, s. 161–164, 166–171.

⁶⁹⁶ Bezimienny dostojnik cerkiewny wspomniany tylko w tym miejscu. Wyraźnie widać, że był wrogo ustosunkowany do planów politycznych Romanowiczów.

его^{a-b} и т҃лы^c их[ъ] богровые^d раздра, и прил[ъ]бѣцѣ^e ѿ | их[ъ] волчїе^f и босѣрковые^g раздраны быша. Словѣтнаго^h || (332v/680)ⁱ пев[ъ]ца^j Митѣсѣ^{k697}, древле за гордост[ъ] не восхотѣвшѣ^l слѣжити^m | кн[а]сюⁿ Данилѣ^o, раздранаго^p аки^q свазан[ъ]наго^r приведоша, | сирѣч[ъ]^s, ѿкоже^t рече Приточникъ, «боестъ^u домѣ^v твоего со|крѣшатиса^w и^x бобрь, и волкъ, и ѿзвец[ъ]^y снѣдат[ъ]са», се^z же прит[ъ]чю^{aa} речена быша⁶⁹⁸. ab-**В** то же время^{-ab699}

^a E, k. 247v: егw

^{b-b} И, k. 267v: brak wyrazów

^c И, k. 267v: тоулы

^d И, k. 267v: бобровые

^e И, k. 267v: прилбицѣ; E, k. 247v: прилбици

^f И, k. 267v: вольчье

^g И, k. 267v: борѣсоуковые; E, k. 247v: борѣсковые

^h И, k. 267v: словоутного

ⁱ W dole strony po środku znajduje się glossa: *заклань велики князь Михайль | Черниговский въ 1245 году, по 1754 | годъ будет 508 лѣтъ*

^j И, k. 267v: пѣвца; E, k. 247v: певца

^k И, k. 267v: Митѣсоу

^l И, k. 267v: восхотѣста

^m И, k. 267v: слоужити

ⁿ И, k. 267v; E, k. 248г: князю

^o И, k. 267v: Данилоу; E, k. 248г: Данїйлѣ

^p E, k. 248г: раздраннаго

^q И, k. 267v: икы

^r И, k. 267v: свазаного; E, k. 248г: свазаннаго

^s E, k. 248г: Сирѣчь

^t E, k. 248г: ѿко

^u И, k. 267v: боуестъ

^v И, k. 267v: домоу

^w И, k. 267v; E, k. 248г: сокроушитсѣ

^x И, k. 267v: brak wyrazu

^y И, k. 267v: ѿзвѣць; E, k. 248г: ѿзвецъ

^z И, k. 267v: си

^{aa} И, k. 267v; E, k. 248г: притчю

^{ab-ab} И, k. 267v: Въ лѣто ꙗ̄с̄ ꙗ̄ н̄ не быс[тъ] ничтоже. Въ лѣто ꙗ̄с̄ ꙗ̄ на̄

⁶⁹⁷ Pierwotnie w X zapis zniekształcony w sposób świadczący według dużego prawdopodobieństwa o nikłych kompetencjach przepisywacza, który odczytał wszystkie litery występujące w protografie, lecz źle je rozdzielił: „Певцами тѣсѣ”. W tekście zdecydowaliśmy się na poprawne rozdzielenie liter, aby ułatwić czytelnikowi trudną lekturę kart dodanych do rękopisu chlebnikowskiego, sygnalizując każdorazowo faktyczne lekcje w przypisach rzeczowych. Jeśli chodzi o Mitusę, zapewne sławnego i utalentowanego śpiewaka cerkiewnego, choć niewykluczone, że wykonującego również repertuar świecki, ostatnio wypowiedzieli się na jego temat Ю. Ясіновський, Б. Кіндратюк, *Данило Романович і літописний Митуса*, КД, t. II, 2008, s. 158–166. Por. Л. А. Дмитриев, *Митуса*, [w:] СКИКДР, t. I, s. 254–256.

⁶⁹⁸ W przekazie „ѿкоже рече Приточникъ, «боестъ домѣ твоего сокрѣшатиса и бобрь, и волкъ, и ѿзвец[ъ] снѣдат[ъ]са», се же прит[ъ]чю речена быша”, nawiązanie do Biblii. Zob.: Prz 15, 25; Krp 11, 6; Pwt 14, 5–7. Por. *Літопис руський*, s. 400. A. Tołoczko zauważył, że być może mamy do czynienia z zaczerpnięciem sentencji z jakiegoś zbioru „mądrości”

Ростислава раз|гнаша^a татарове в^b Боркѹ^{c700}, и бежа^d в[ъ]^e оугри^f, и вдаст[ъ]^g им[ъ]^h за н[ъ] | пакиⁱ корол[ъ] оугорскїи^j дщерь^k свою⁷⁰¹. Данилови же бѣ|дѹщемѹ^l въ^m Холмиⁿ, прибѣже к[ъ]^o немѹ^p полвчинь^q его⁷⁰² ^{r-r} | изъ^s оугорь, и ^{t-t}внѣ радиль^t естъ на та два багаты|ра^u в[ъ]зыскати^v тебе: Манмана^w и Балаа^{x703}. Даниль^y же | затвориль^z Холмь, еха ко братѹ^{aa} си Василкови | и поима

^a И, к. 267v: розгнаша

^b И, к. 267v: во; Е, к. 248г: въ

^c И, к. 267v: Боркоу

^d И, к. 267v: бѣжа

^e И, к. 267v: brak wygazu; Е, к. 248г: во

^f И, к. 267v: оугры; Е, к. 248г: ѳгры

^g Е, к. 248г: вѣдасть

^h Е, к. 248г: brak wygazu

ⁱ И, к. 267v: паки

^j И, к. 267v: оугорьскїи

^k И, к. 267v: дочѣрь

^l И, к. 267v: боудоушоу

^m И, к. 267v: во

ⁿ И, к. 267v; Е, к. 248г: Холмѣ

^o И, к. 267v: к

^p И, к. 267v: немоу

^q И, к. 267v: половчинь; Е, к. 248г: полвчинь

^{r-r} И, к. 267v: именовъ Актаи рекии яко Батыи воротилъса естъ

^s И, к. 267v: изо

^{t-t} И, к. 267v; Е, к. 248г: вт[ъ]радиль

^u И, к. 267v; Е, к. 248г: багатыра

^v И, к. 267v: возискати

^w И, к. 267v: Манъмана

^x И, к. 267v: Балаа

^y Е, к. 248г: Данїиль

^z И, к. 267v: затворивъ; Е, к. 248г: затвори

^{aa} И, к. 267v: братоу

i przypisanie jej Salomonowi, gdy w rzeczywistości mogła być to równie dobrze kontaminacja przypowieści z *Ewangelii Mateusza* (7, 2–27). Oczywiście, w obu wypadkach jest to zaczerpnięcie uzupełnione o motyw „zwierzęcy” w pierwowzorach niewystępujący. Zob. A. П. Толочко, *Галицькие „приточники”*, s. 203–204.

⁶⁹⁹ Według wysokiego prawdopodobieństwa wydarzenia te rozegrały się jesienią 1242 r. Szczegółowo kwestię ich datacji omówił D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 234–238.

⁷⁰⁰ Lokalizacja niepewna. Może niegdysiejszy sosnowy las we w. Велики Бірки w rej. tarnopolskim (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 1 na s. 65. Por. nieprawdopodobny pogląd ЕСЛГН, s. 24).

⁷⁰¹ Rościszław poślubił Annę nieodległy czas po przybyciu na Węgry, a więc prawdopodobnie najwcześniej jesienią, a niewątpliwie przed wiosną 1244 r. (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 239–240). Co do danych na temat królowny zob. M. Wertner, *Az Árpádok*, s. 463–475; KMTL, s. 65.

⁷⁰² Postać skądinąd nieznaną (A. Jusupović, *Elity*, s. 101; D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 316).

⁷⁰³ Mongolscy wodzowie, zapewne niższego szczebla, skądinąd nieznanymi.

со^a собою^b митрополита Кѣрила^b. И^{704c} тата|рове воеваша^d до Володавы⁷⁰⁵
и по взеромь^{e706}, и во|ротишася^f, много зла сотвориша^g хр[и]стїаномъ[ъ]^h. |ⁱ⁻ⁱ
Слышавъ же корола Михаил[ъ], в[ъ]далъ^j дщерь^k | за с[ы]на его и бѣже оу^l
оутры. Король же оугорскїи^m | с[ы]нъ егоⁿ Ростиславъ чести емъ не сотво|риша^o.
Ун[ъ]^p же розгнѣвал[ъ]са^q на с[ы]на, вовратиса^r к[ъ]^s | Чернѣговъ^t. Ут[ъ]тѣдъ^u
еха Батїевы^v, ^wпроса оу нег[о] | волости своеи^w. Батїевы^x же рекшю^y: «Поклони|са
утецъ^z нашихъ законъ^{aa}». Михаил[ъ] же | ут[ъ]вѣща: «^{ab}Аще бы са ны ест[ъ]^{ab}
предалъ и власть | нашъ^{ac}, грѣх[ъ] ради нашихъ[ъ] ^{ad-ad}. Тобѣ кланаетьса^{ae} и |

^a И, к. 267v: с

^{b-b} И, к. 267v: Коурила митрополита

^c И, к. 267v: а

^d Е, к. 248г: воїоваша

^e И, к. 267v: взерамъ

^f И, к. 267v: brak wугazu

^g И, к. 267v: створше

^h И, к. 267v: brak wугazu; Е, к. 248г: хр[и]стїаномъ

ⁱ⁻ⁱ И, к. 267v: Въ лѣт[о] ꙗ̄с̄ ѿ̄ нѣ не быс[тъ] ничтоже. Въ лѣт[о] ꙗ̄с̄ ѿ̄ нѣ do tego miejsca w rękopisie hipackim jest jednośnik napisany obcą ręką: оубьение бл[о]говѣрнаго великаг[о] кн[а]зѣа Михаила черниговьскаг[о] и Федора боярина ег[о] ут[ъ] Батыа ц[а]ра безбожнаго

^j И, к. 267v: вдавъ; Е, к. 248г: вдаль

^k И, к. 267v: дочерь; Е, к. 248г: дщерь

^l И, к. 267v: brak wугazu; Е, к. 248г: во

^m И, к. 267v: оугорьскїи

ⁿ Е, к. 248г: егw

^o И, к. 267v: сотвориста

^p И, к. 267v: ун; Е, к. 248г: онъ

^q И, к. 267v: розгнѣвавса

^r И, к. 267v; Е, к. 248г: вовратиса

^s И, к. 267v: brak wугazu

^t И, к. 267v: черниговоу

^u И, к. 267v: ут[ъ]тоуда

^v И, к. 267v: Батыевы; Е, к. 248г: Батїевъ

^{w-w} И, к. 267v: проса волости своее ут[ъ] него

^x И, к. 267v: Батыевы; Е, к. 248г: Батїевы

^y И, к. 267v: рекшоу

^z И, к. 267v: ут[ъ]ць

^{aa} И, к. 267v: законому

^{ab-ab} И, к. 267v: аще Б[ог]ъ ны естъ

^{ac} И, к. 267v: нашоу

^{ad-ad} И, к. 267v: во роуць ваши

^{ae} И, к. 267v: кланаетьса

⁷⁰⁴ Pierwsze wzmiankowanie Cyryla jako metropolity. Jest to niezaprzeczalny anachronizm, bo chirotionia Cyryla nastąpiła kilka lat później (zob. przyp. 673, 786).

⁷⁰⁵ Włodawa, m. pow. w pn.-wsch. części woj. lubelskiego.

⁷⁰⁶ Istotnie, w tym rejonie znajduje się Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Stwierdzenie o wojowaniu „do jezior” było więc jak najbardziej uprawnione.

чести^{a-a} приносимъ ти^a; а законъ^b ѡт[ъ]ць^c твоих[ъ] | и твоего^d бл[а]гочестивомъ^e повеленію^{f-g} не кла^hнаемьса^h». Батїиⁱ же тако сверѣпїи^j звѣрь^k | воз[ъ]яриса^l, повелѣ и заклати, ^{m-m} и закланъ | бысть беззаконныкомъⁿ пѣтивлицемъ^o нечестивымъ, и с^p кимъ^q закланъ бысть боаринъ | его Февддоръ^{r707}, мѣченически^s пострадаша || (333г/681) восприаста^t вѣнца^u ѡт[ъ] Хр[и]ста Б[о]га⁷⁰⁸. Данилови^v же со | братомъ Василкомъ заратившимаса^w со^x Болеславомъ[ъ], | кназемъ^y лад[ъ]скїмъ^{z709}, в[ъ]ниидо-

^{a-a} И, к. 267v: приносим ти; Е, к. 248г: ти приносимъ

^b И, к. 267v: законуу

^c И, к. 267v: ѡт[ъ]ць; Е, к. 248г: ѡтець

^d И, к. 267v: твоемоу; Е, к. 248г: твоємъ

^e И, к. 267v: бл[а]г[о]неч[ъ]стивомоу

^f И, к. 267v: повеленію

^{g-g} Е, к. 248г: brak wygazów

^h И, к. 267v: кланамьса

ⁱ И, к. 267v: Батїи

^j И, к. 267v: свѣрпїи

^k И, к. 267v: звѣрь; Е, к. 248г: свѣрь

^l И, к. 267v: возьяриса; Е, к. 248г: разьяриса

^{m-m} И, к. 267v: obca ręka dopisała: Михаилъ

ⁿ И, к. 267v: беззаконнымъ Доманомъ; Е, к. 248г: беззаконникомъ[ъ]

^o И, к. 267v; Е, к. 248г: Пѣтивл[ъ]цемъ[ъ]

^p Е, к. 248г: съ

^q И, к. 267v; Е, к. 248г: нимъ

^r И, к. 268г: Федоръ

^s И, к. 268г: иже м[оу]ч[е]н[и]чьскы

^t И, к. 268г: восприаста; Е, к. 248г: воспрїаста

^u И, к. 268г: вѣнць

^v Е, к. 248г: Данїїлови

^w И, к. 268г: заратившимса; Е, к. 248г: заратившимаса

^x И, к. 268г: с; Е, к. 248г: съ

^y И, к. 268г; Е, к. 248г: кназемъ

^z И, к. 268г: ладьскымъ; Е, к. 248г: лад[ъ]скимъ

⁷⁰⁷ Postać znana tylko z relacji o męczeńskiej śmierci u boku swego księcia. Wyniesiony na ołtarze i czczony w Cerkwi Prawosławnej razem z Michałem Wsiewołodowiczem.

⁷⁰⁸ Opowieść o męczeńskiej śmierci Michała wprowadzona anachronicznie. Jest to świetny przykład narracji symultanicznej (w stosunku do innych wątków). Początek opowiadania przylega do konkretnego wydarzenia (ożenek Rościsława), który jest z kolei następstwem ucieczki tego księcia na Węgry. Następnie, autor przenosi nas do kon. lata 1246 r., kiedy to zamordowano Michała (20 IX). W samej opowieści widzimy więc duży skrót chronologiczny. Zwróćmy jeszcze uwagę, że jest ona bardzo uboga w porównaniu z innymi wariantami *Życia Michała*, co do których zob.: Н. И. Серебрянский, *Древнерусские княжеские жития. (Обзор редакций и тексты)*, Москва 1915, s. 49–86 (teksty); Л. А. Дмитриев, *Сказание о убиении в орде князя Михаила Черниговского и его боярина Феодора*, [w:] СКиКДР, т. I, s. 412–416.

⁷⁰⁹ Do ataku Romanowiczów na pogranicze Małopolski doszło najpewniej po połowie lipca 1243 r., po intronizacji w Krakowie Bolesława Wstydlwego. Działania rozgrywały się – jak widać z relacji – na lewym brzegu Wisły (zob. szczegółowo w tej sprawie wraz z omówieniem kontekstu politycznego D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 242–247).

ста^a в[ъ]^b землю лад[ъ]скѣю^c четырьми дорогами: самъ Данило воева | около Люблина, а Василко по Изволи⁷¹⁰ и по Лади^{d711} | около Бѣлои^{e712}, f-дворъ княжій^f Андрей^g по Сагнѣ^{h713}, | а Вышетаⁱ⁷¹⁴ воева Под[ъ]горіе^{j715}. В[ъ]земши^k полонѣ, возвра|тишася. И паки^l изыйдоста^m и повоеваста землю | [лю]блинскѣюⁿ даже и до реки^o Вислы и Сань^p. Пріѣхаша^q | под[ъ] Завихвостъ, стрѣль^r Василка^s князь^t через Вислѣ^u, | не могоша бо переихати^v реки^w, понеже бо^x навод[ъ]нилася^y | баше, и возвратишася^z, в[ъ]зем[ъ]ши^{aa} полонѣ^{ab} много. Малѣ^{ac} же | времени минѣвшѣ^{ad}, приехавше^{ae} же лахове,

^a И, к. 268г: внидоста; Е, к. 248г: вѣнїйдоста

^b И, к. 268г: во

^c И, к. 268г: ладьскоую

^d И, к. 268г: Ладѣ

^e И, к. 268г: Бѣлоє

^{f-f} И, к. 268г: дворьскїи же; Е, к. 248v: дворецкіи кн[а]жїи

^g И, к. 268г: Ѡндрѣи

^h И, к. 268г: Саноу; Е, к. 248v: Санѣ

ⁱ И, к. 268г: Вышата

^j И, к. 268г: Подъгорье

^k И, к. 268г: вземше

^l И, к. 268г: паки

^m И, к. 268г: изиидоста

ⁿ И, к. 268г: любльньскоую; Е, к. 248v: люблин[ъ]скѣю

^o И, к. 268г: рѣкы

^p И, к. 268г: Саноу

^q И, к. 268г: прѣхаша; Е, к. 248v: приехаша

^r И, к. 268г: стрѣли

^s И, к. 268г: Василко

^t И, к. 268г; Е, к. 248v: князь

^u И, к. 268г: чересь рѣкоу Вислоу

^v И, к. 268г: переѣхати еи

^w И, к. 268г: рѣкы

^x И, к. 268г: brak wугазу

^y И, к. 268г: наводнилася

^z И, к. 268г: возвратистася

^{aa} И, к. 268г: вземша; Е, к. 248v: вѣземши

^{ab} И, к. 268г: полоноу

^{ac} И, к. 268г: малоу

^{ad} И, к. 268г: миноувшоу

^{ae} И, к. 268г: приѣхавши; Е, к. 248v: пріѣхавше

⁷¹⁰ Być może chodzi o jakiś ciek wodny w pobliżu ob. w. Dzwola, leżącej niedaleko Białej (pow. Janów Lubelski, woj. lubelskie).

⁷¹¹ Prawy dopływ Tanwi.

⁷¹² Być może chodzi o w. Biała (Pierwsza i Druga) w pow. Janów Lubelski.

⁷¹³ Chodzi o rzekę San.

⁷¹⁴ Wzmiankowany tylko w tym miejscu Wyszata był – jak widać – zaufanym dowódcą w służbie jednego z braci Romanowiczów (A. Jusupović, *Elity*, s. 289–290).

⁷¹⁵ Zapewne kronikarz w ten sposób określił Podkarpacie, co potwierdza geografia opisywanych wydarzeń. Za zwrócenie uwagi na ten fakt dziękujemy prof. A. Janeczkiowi.

воеваша | же школо Андреева^{a716}. Оуслыша^b же Даниил^c княз[ъ] | ^{d-}со Василкомъ братомъ^d, совокѹпиша^e силѹ^f | свою, повелѣста^g престроити праща, иные | сосѹды^h на взатїеⁱ града и пойдоста^j на градъ | Люблинь. Единог^k дне быста под[ъ] градом[ъ] Холмом[ъ]^l | со всеми^m вои, пращами. Мечѹщимъⁿ же пращам[ъ] | и стреламъ^o, такоже^p дожчѹ^q идѹща^r на градъ ихъ, | и оувидѣвши^s лахове, тако крепчи^t брань рѹс[ьс]ка^u | належить^v, начаша просити милости^w полѹчити^x. | Даниль^y же и Васил[ъ]ко^z сотвориста^{aa} завѣтъ по|ложившимъ^{ab}, рекоша^{ac}: «Не помогаите^{ad} княсю^{ae} | своему^{af717}».

- ^a И, к. 268г: Андрѣева
^b И, к. 268г; Е, к. 248v: оуслышавъ
^c И, к. 268г: Данило; Е, к. 248v: Данїїль
^{d-d} И, к. 268г: со братомъ Василкомъ
^e И, к. 268г: совокоупиша
^f И, к. 268г: силоу
^g Е, к. 248v: повелѣша
^h И, к. 268г: сосоуды
ⁱ И, к. 268г: взатье
^j И, к. 268г: придоста
^k И, к. 268г; Е, к. 248v: шдиногo
^l И, к. 268г: ис Холма
^m И, к. 268г: всеми
ⁿ И, к. 268г: мечющимъ; Е, к. 248v: мечѹщимъ
^o И, к. 268г: стрѣламъ
^p И, к. 268г: тако
^q И, к. 268г: дождоу
^r И, к. 268г: идоущоу; Е, к. 248v: идѹщ
^s И, к. 268г: оуведевъше
^t И, к. 268г: крѣпчѣе; Е, к. 248v: крепчаши
^u И, к. 268г: роускаа; Е, к. 248v: рѹскаа
^v И, к. 268г: належить
^w И, к. 268г: м[и]л[о]сть
^x И, к. 268г: полоучити
^y Е, к. 248v: Данїїль
^z И, к. 268г; Е, к. 248v: Василко
^{aa} И, к. 268г: створиста
^{ab} И, к. 268г: положивъ имъ
^{ac} И, к. 268г: реко
^{ad} И, к. 268г: помогаите
^{ae} И, к. 268г; Е, к. 248v: кн[а]зю
^{af} И, к. 268г: своему

⁷¹⁶ Już B. Włodarski zauważył, że błędna jest halicka lokalizacja Andrzejowa. Sam uznał, że chodzi o w. Andrzejów w pow. chełmskim (*Rola Konrada Mazowieckiego*, przyp. 6 na s. 38 [122]). Zdaniem D. Dąbrowskiego chodzi być może o Andrzejów położony w pow. włodawskim (*Król Rusi Daniel Romanowicz*, przyp. 639 na s. 247).

⁷¹⁷ W przekazie „Даниль же и Васил[ъ]ко сотвориста завѣтъ по|ложившимъ, рекоша: «Не помогаите княсю | своему»” nawiązanie do Biblii. Zob.: Rdz 17, 2, 19, 21; Wj 34, 27; 1 Sm 11, 1; 23, 18; 2 Sm 3, 12; Dn 11, 6.

Вны^a же вбѣщася^b то сотворити^{c718}. | Данил[ъ]^d же зѣ братомъ возвратистася,
воева|вши^f г-странѣ тѣ^g. Ростиславъ же моливъ^h | оугоръ много, просивсаⁱ оу
теста^j, да выидет[ъ] | на Перемишль⁷¹⁹. k-Вышед[ъ]ши емѣ^k, собравъ^l смер-
ды^m | многиⁿ, пѣсца^o, и собра а^p в^q Перемышль. Данил[ъ]^r же || (333v/682)
и Василко слышавъ^s, послаша^t Л[ъ]ва^u, мафада^v [sic] | сѣща^w, такоже^x ни в^y

- ^a И, к. 268r: вни; Е, к. 248v: оны
^b И, к. 268r: вбѣщася
^c И, к. 268r: створити
^d Е, к. 248v: Данійль
^e И, к. 268r: со; Е, к. 248v: зъ
^f И, к. 268r: воеваша
^{g-g} И, к. 268r: страну тоу
^h И, к. 268r: оумоливъ
ⁱ И, к. 268r: просиса
^j И, к. 268r: тѣста
^{k-k} И, к. 268r: вшедшоу емоу
^l И, к. 268r: собравше
^m Е, к. 248v: смерди
ⁿ И, к. 268r: многы
^o И, к. 268r: пѣщѣ; Е, к. 248v: пѣщца
^p И, к. 268r: ѿ
^q Е, к. 248v: въ
^r И, к. 268r; Е, к. 248v: Данійль
^s И, к. 268r: слышавше
^t И, к. 268r: посласта
^u И, к. 268r; Е, к. 248v: Лва
^v Zamiast «млада» И, к. 268r: млада
^w И, к. 268r: соуща
^x И, к. 268r: и тако
^y И, к. 268r: во; Е, к. 248v: въ

⁷¹⁸ Funkcjonuje mit, że Rusini wówczas zdobyli Lublin. Stosunkowo niedawno D. Dąbrowski stwierdził w tej sprawie, co następuje: „Tradycję o zdobyciu Lublina przez Rusinów i wystawieniu tam wieży murowanej zapoczątkował powstały w końcu XIV w. tzw. *Rocznik świętokrzyski* (*Rocznik świętokrzyski*, [w:] MPH sn, t. XII, wyd. A. Rutkowska-Płachcińska, Kraków 1996, s. 39), podjął ją zaś m.in. Jan Długosz (*Ioannis Długossii Annales*, ks. VII, s. 47). Zob. choćby M. Bartnicki, *Polityka zagraniczna księcia Daniela*, s. 80–85. Por. O. Головкин, *Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*, Київ 2006, s. 324–325 (w obu pozycjach wymieniona została przynajmniej część literatury tematu). Mamy tutaj w każdym razie paradoksalną sytuację, kiedy to późne źródła polskie wyolbrzymiają sukces Rusinów, a współczesne ruskie zadowala się odnotowaniem znacznie skromniejszego rezultatu wyprawy. Już sam ten fakt pokazuje, że znacznie wiarygodniejszy jest przekaz *Kroniki halicko-wołyńskiej* (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 641 na s. 248).

⁷¹⁹ Akcja Roścysława datowana jest na 1243–1244 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 353, 383) lub 1244 r. (zob. np.: B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 126–127; *Літопис руський*, s. 401; W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna*, s. 220; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 248–249; B. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 122).

бомъ^a [sic] емоу^b вніти^{c720}, ^dмла|дѣ сѣшѣ^d, посла синовца^e своего Всево|лода⁷²¹
^{f-f}и ^gиные боары^g. Бившимса^h имъ | на рицѣⁱ Сѣчници^{j722}, ѡдолѣ Ростисла-
 вь, | ^kмного ими писци^k. Биющѣ^l же Андреа^m и И|ковѣⁿ, секѣши^{o p-p q} на
 свой бѣгъ^q, бившимса^r | много, ѡт[ъ]ехаша цѣлы. Данилови^s же
 быв[ъ]ше^t | вѣсти, пойде собра^u вои многи^v и пѣщи^w, и | прогна^x из земли^y,
 и иде во^z оугры. | ^{ab-aa}В тое ж[е]^{aa} лѣто^{ab723} прійдоша^{ac} литва и воеваша ѡко|ло

^a И, к. 268г: бои

^b И, к. 268г: емоу

^c И, к. 268г; Е, к. 248v: внити

^{d-d} И, к. 268г: младоу соущоу

^e И, к. 268г; Е, к. 248v: с[ы]новца

^{f-f} И, к. 268г: Андрѣа и И|кова

^{g-g} И, к. 268г: иньи боаре

^h И, к. 268г: бившимса

ⁱ И, к. 268г; Е, к. 248v: рѣцѣ

^j Е, к. 248v: Сѣчницѣ

^{k-k} И, к. 268г: многи бо имѣ пѣшыцѣ; Е, к. 248v: многи имѣ пѣшцы

^l И, к. 268г: бьющоу

^m И, к. 268г: Аньдрѣю; Е, к. 248v: Андрею

ⁿ И, к. 268г: И|ковоу

^o И, к. 268г: сѣкоущимса

^{p-p} И, к. 268г-268v: лютеѣ. Всевольдѣ не поможет имѣ и навороти конь

^{q-q} И, к. 268v: свои на бѣгъ

^r И, к. 268v: бившим же са

^s Е, к. 248v: Данїилѣ

^t И, к. 268v: бывши; Е, к. 248v: бывше

^u И, к. 268v: собравѣ

^v Е, к. 249г: мнѡги

^w И, к. 268v: пѣшыцѣ; Е, к. 249г: пѣшцы

^x И, к. 268v: прогнаше

^y И, к. 268v; Е, к. 249г: землѣ

^z И, к. 268v: brak wyrazów

^{aa-aa} Е, к. 249г: в то жѣ

^{ab-ab} И, к. 268v: Вѣ лѣт[о] ѣсѣ ѣндѣ

^{ac} И, к. 268v: придоша

⁷²⁰ Zwraca uwagę podkreślenie młodego wieku Lwa, który został posłany jako formalny dowódca wojsk wysłanych przeciw Rościszławowi. Ile więc lat miał Daniłowicz wówczas, czyli w 1244 r.? Zapewne nieco więcej niż 14, co uznawane było – oczywiście w przybliżeniu, a nie formalnie – za granicę umożliwiającą Rurykowiczowi „samodzielne” działania w charakterze dowódcy. Równie dobrze mógł być jednak o 4, a nawet 5 lat starszy (zob. w sprawie osiągnięcia przez Rurykowiczów „dorosłości latopisarskiej” D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 54).

⁷²¹ Chodzi o Wsiewołodę Aleksandrowicza, synowca braci Romanowiczów w tym znaczeniu, że był s. ich dwurodnego brata, Aleksandra Wsiewołodowicza bełskiego. Oprócz wzmianek naszego źródła odnoszących się do 1244 i 1245 r. nic więcej o Wsiewołodzie nie wiemy. Można co najwyżej domyślać się, że nie był s. Aleksandra z jego drugiego związku, z c. Włodzimierza Rurykowicza kijowskiego (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 386–389).

⁷²² Zgadamy się z poglądem B. Włodarskiego, że chodzi o rzeczkę Siecznę, dopływ Wiszni (*Polska i Ruś*, przyp. 61 na s. 126).

⁷²³ Ten sam rok, czyli 1244.

Пересьпници^a, Айшвно^b Рѣшковичъ^{c724}. Данилови^d же | и Василкѣ^e ехаста^f
в[ъ]^g Пинскъ^h и пред[ъ]вариста его, | дон[ъ]дежеⁱ приходъ его^j бысть^k.
Ѡнымъ^l же идѹщимъ^m по полю пинскомѹⁿ, изыйдоста^o на | ни^p з^q града.
Поганым[ъ]^r же вднако^s гордост[ъ]^t имѹющим[ъ]^u во с[ъ]рд[ъ]ци своемъ^v,
погнаша и^v, Ѡнымъ^w же не | стерпѣвшимъ^x, побегоша^y, бежѹщим[ъ]^z же
имъ, па|дахѹ^{aa} ис коней^{ab}. Васил[ъ]ко^{ac} же приведе превыша^{ad} | града^{ae725} къ^{af}

^a И, к. 268v: Пересопницѣ; Е, к. 249г: Пересопници

^b И, к. 268v: Аишьвно

^c И, к. 268v: Роушькович[ъ]

^d И, к. 268v: Данило

^e И, к. 268v: Василко

^f И, к. 268v: ехаша

^g И, к. 268v: во

^h И, к. 268v: Пинескъ; Е, к. 249г: Пѣнескъ

ⁱ И, к. 268v; Е, к. 249г: дондеже

^j Е, к. 249г: егw

^k И, к. 268v: brak wygazu

^l И, к. 268v: Ѡнемъ

^m И, к. 268v: идоущимъ; Е, к. 249г: идѹщимъ

ⁿ И, к. 268v: пиньскомоу

^o И, к. 268v: изийдоста

^p И, к. 268v: нѣ

^q И, к. 268v: из; Е, к. 249г: зъ

^r И, к. 268v: поганым

^s И, к. 268v: вдинако

^t И, к. 268v: гордѣсть

^u И, к. 268v: своемъ

^v И, к. 268v; Е, к. 249г: е

^w И, к. 268v: Ѡнем

^x И, к. 268v: стѣрпѣвшимъ

^y И, к. 268v; Е, к. 249г: побѣгоша

^z И, к. 268v: бѣжащим

^{aa} И, к. 268v: падахоу

^{ab} И, к. 268v: конии

^{ac} И, к. 268v; Е, к. 249г: Василко

^{ad} И, к. 268v: первыи; Е, к. 249г: превышай

^{ae} И, к. 268v: саигать; Е, к. 249г: г[о]с[по]да

^{af} И, к. 268v: ко

⁷²⁴ Skądinąd nieznanu kunigas litewski, niewystępujący poza tą opowieścią. Reprezentant rodu wzmiankowanego w opowiadaniu o zawarciu przez władców litewskich i żmudzkich pokoju z Romanowiczami w 1219 r.

⁷²⁵ W X tekst istotnie zniekształcony: „превыша | града”. Najwyraźniej kopista nie zrozumiał słów zapisanych w protografie. Jak się wydaje, oddaje je właściwie rękopis И: „первыи саигать”. Jak wiadomo, pojęcie „sajgat” oznaczało w terminologii połowieckiej, z której najpewniej przedostało się do ruskiego: „łupy, udział wojska czy dowódcy przy podziale łupów”, a w innych dialektach turackich i mongolskim posiada jeszcze znaczenie: „dar, nagroda, podarek, część zdobyczy składana chanowi, gościniec” (A. Zajączkowski, *Związki językowe*, s. 20–21).

братъ^a же^b, всѣ^c же вои его избити^d бы|ша. Самомъ^e же Рѹшковичѣ^f в^g малѣ оутекшѣ^h. | И бысть радость[ь] велика во градѣ Пин[ь]скѣⁱ ѿ побѣдѣ Данила^j и Василка, весь^k бо плѣнь^l | ѿт[ь]аста^m, Б[о]гѹⁿ помогшимъ^o [sic]. | Р^pПотом[ь] же минѹвшимъ лѣтомъ^{p726}, воеваша | Лытва^q ѿколо Мелници^{r727}, s-s великъ⁷²⁸ плѣнь^t | приаша^u. Данило^v же и Василко^w гнаста по | нихъ до

- ^a И, k. 268v: братоу
^b И, k. 268v; E, k. 249г: brak wyrazu
^c И, k. 268v: вси; E, k. 249г: вси
^d И, k. 268v: избъени; E, k. 249г: избиты
^e И, k. 268v: самому
^f И, k. 268v: Рюшковичоу; E, k. 249г: Рошковичѣ
^g И, k. 268v; E, k. 249г: оу
^h И, k. 268v: оутекшю
ⁱ И, k. 268v: Пиньскѣ; E, k. 249г: Пинскомѣ
^j И, k. 268v: Даниїла
^k И, k. 268v: весь
^l И, k. 268v: плѣнь
^m И, k. 268v: ѿт[ь]аста
ⁿ И, k. 268v: Б[о]гѹ
^o И, k. 268v: помогающимъ имъ; E, k. 249г: помогающѣ
^{p-p} И, k. 268v: Въ лѣт[о] ꙗ̄с̄ ꙗ̄р̄ нѣ
^q И, k. 268v; E, k. 249г: Литва
^r И, k. 268v: Мѣлницѣ; E, k. 249г: Мелници
^{s-s} И, k. 268v: Лековнии; E, k. 249г: Лековный
^t И, k. 268v: плѣнь
^u И, k. 268v: приаша; E, k. 249г: прїаша
^v E, k. 249г: Даниїль
^w E, k. 249г: Василько

Jest to – swoją drogą – niezwykle ważna informacja, sugerująca, że Daniel otrzymał do tego czasu chański jarłyk na Wołyń i w związku z tym brat był mu zobowiązany oddawać część łupów (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 250–251). Oczywiście, jest to hipoteza i nie można wykluczyć innych powodów pierwszego odnotowania sajkatu właśnie wówczas. W każdym razie pojęcie było na Rusi znane i notowane w latopisach już od 2. poł. XII w. (zob. П. Толочко, *О значении и происхождении летописного слова „сайгат”*, „Ruthenica”, t. VI, 2007, s. 356–359).

⁷²⁶ Datacja tego najazdu nie jest oczywista. Z pewnością wydarzył się on jakiś czas po pierwszym ataku Roścysława i odbywającym się mniej więcej w tym samym czasie najeździe Litwinów na okolice Peresopnicy, przy czym użyta formuła: „Potem zaś po upływie lat” jest niekonkretna. Co gorsza, zaraz dalej spotykamy ustęp dotyczący wyprawy jaćwieskiej umieszczony całkowicie chronologicznie i dotyczący wcześniejszych czasów (zob. niżej). Tak już M. Hruszewskij (*Хронологія подій*, s. 353).

⁷²⁷ Grodzisko we w. Мельниця, rej. kowelski obw. wołyńskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 91; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przrзр. I na s. 68; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 66–67).

⁷²⁸ W I po nazwie miejscowości pojawia się nieobecne w X słowo: „Лековнии”, które jest interpretowane jako zniekształcone imię litewskiego dowódcy wyprawy (Lingwena), wzmiankowanego w tym samym ustępie niżej (*Regesta Lithuaniae ab originem usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae unionem*, t. I: *Tempora usque ad annum 1315 complectens*, oprac.

Пинска^a. Пинский^b бо Михаилъ⁷²⁹ | ^c-далъ бы имъ вѣсть^c, ^{i-d}инимъ же по нихъ^d | ставшимъ вт[ъ]сѣкъшим[ъ]са^e в лѣсѣ, дал[ъ] бо бѣ | им[ъ] || (334г/683) бѣ^f имъ^g ^hМихаилъ вѣсть, бѣда^{h-i} в[ъ] Пин[ъ]скоу^k. Данил[ъ]^l же и Васил[ъ]^m | погнаⁿ на нѣ^o, и двор[ъ]ский^p ^qИковъ^q ^rвоа своа^r. Литвѣ ж[е] | не ем[ъ]ши^s вѣры Михаилови^t, изыидоша^u и|становъ^v своих[ъ]. | М[и]л[о]стїю^w Б[о]жїею^x побѣгшим[ъ] литвѣ, избиты^y быша, и плѣн[ъ]^z | весь^{aa} вт[ъ]аша^{ab}, а сам[ъ]

^a И, к. 268v: Пиньска

^b И, к. 268v: во Пиньски; Е, к. 249г: пинскій

^{c-c} И, к. 268v: далъ бѣ имъ вѣсть; Е, к. 249г: вѣст[ъ] да емѣ

^{d-d} И, к. 268v: вѣмъ же

^e И, к. 268v: вѣкъшимса

^f Od tego momentu w П, к. 280v i Я, 197г wznowiona zostaje narracja *Kroniki halicko-wołyńskiej* (zob. X, к. 332г/679, s. 252)

^g И, к. 268v: имъ

^{h-h} И, к. 268v: Михаилъ вѣсть. боуда; Я, к. 197г: Михаил[ъ] вѣст[ъ] емѣ да

ⁱ⁻ⁱ Е, к. 249г: brak wyrazów (pocz. k. 682)

^j И, к. 268v; Я, к. 197г: в; Е, к. 249г: въ

^k И, к. 268v: Пиньскѣ; Я, к. 197г: Пинску; Е, к. 249г: Пинскѣ

^l Я, к. 197г: Данийл[ъ]; Е, к. 249г: Данійль

^m И, к. 268v; Е, к. 249г: Василко

ⁿ И, к. 268v: погнаша

^o Я, к. 197г; Е, к. 249г: ны

^p Я, к. 197г: двор[ъ]ский; Е, к. 249г: дворскій

^q И, к. 268v: Икоиво (zamiast Иковъ); Е, к. 249г: Иаковъ

^{r-r} И, к. 268v: вое свое; Я, к. 197г: воа своа

^s И, к. 268v: емшем[ъ]; Я, к. 197г; Е, к. 249г: емше

^t Я, к. 197г: Михайловѣ

^u И, к. 268v: изиидоша

^v X: Fonetyczny zapis «ис становъ»– «истановъ». Я, к. 197г; Е, к. 249г: из становъ

^w И, к. 268v: м[и]л[о]стїю; Я, к. 197г: м[илос]тїю

^x И, к. 268v; Я, к. 197г: Б[о]жїею

^y И, к. 268v; Я, к. 197г: избити

^z Е, к. 249г: плѣнь

^{aa} И, к. 268v: весь; Я, к. 197г: велик[ъ]; Е, к. 249г: великъ

^{ab} И, к. 268v; Я, к. 197г; Е, к. 249г: вт[ъ]аша

H. Paszkiewicz, *Varsaviae* 1930, s. 39 [nr 198]; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 251. Пор. *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 265: М. Kotłjar niesłusznie uznał, że chodzi najprawdopodobniej o toponim).

⁷²⁹ Identyfikacja tej postaci budzi pewne wątpliwości. Niektórzy badacze uważają, że był to reprezentant tamtejszej linii Rurykowiczów, czasami próbując skonkretyzować jego filiację (s. Rościszława Światopełkowicza; s. Włodzimierza Światopełkowicza; wnuk Jerzego Jarosławowicza turowskiego). Najmniej prawdopodobna (wbrew przypuszczeniom D. Dąbrowskiego) wydaje się wersja, że chodzi o przebywającego rzeczywicie w pewnym momencie w Pińsku Michała Wsiewołodowicza (zob. np.: *Літопис руський*, przyp. 2 na s. 402; Г. Семянчук, А. Шаланда, *Да пытання аб пачатках Вялікага княства Літоўскага ў сярэдзіне XIII ст. (яшчэ адна версія канструявання мінуўічыны)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 11, 1999, s. 37; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 362; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 655 na s. 251–252).

Лонѣк[ъ]гвени^{a730} бодень^b оутече^c. И прїи|де^d вѣсть къ^e Данилоу^f
и Васил[ъ]коу^g, и быс[тъ] радвс[тъ]^h велика | ⁱвъ Пин[ъ]скоу градѣⁱ. Преже
войны Даниловыⁱ Чернѣгов[ъ]|ское^k сѣдаши^l емоу^m вⁿ Галичи^o,
а Васил[ъ]коу^p въ^q Волвдимероу^{r731}. | ^{s-s}Воеваша ѿтвазѣ^t около^u Шхожѣ^{v732}
и Боусовна^{w733}, всю | страну^x тоу^y плѣниша^z, и еще бѡ^{aa} Холмоу^{ab} не постав-

Воюют[ъ]
Ятвязѣ

^a И, к. 268v: Лонѣкогвении; Я, к. 197г: Лѡнкгвений; Е, к. 249г: Лонкгвеній

^b И, к. 268v: бодень; Я, к. 197г; Е, к. 249г: brak wyrazu

^c Я, к. 197г: ѡтече

^d И, к. 268v: иде; Я, к. 197г: прїиде

^e И, к. 268v: brak wyrazu; Я, к. 197г: ко

^f Я, к. 197г: Данийлу; Е, к. 249г: Данийлѣ

^g И, к. 268v: Василкоу; Я, к. 197г; Е, к. 249г: Василкѣ

^h И, к. 268v; П, к. 280v; Я, к. 197г; Е, к. 249г: радость

ⁱ⁻ⁱ И, к. 268v: во Пиньскѣ градѣ; Я, к. 197г: в Пин[ъ]ску градѣ; Е, к. 249г: въ градѣ
Пинскѣ

^j И, к. 268v: Данилови; Я, к. 197г: Данийловѣ; Е, к. 249г: Данийловѣ

^k И, к. 268v: черниговское; Я, к. 197г; Е, к. 249г: чернѣговской

^l И, к. 268v: сѣдашоу; Я, к. 197г: сѣдашу; Е, к. 249г: сѣдашѣ

^m Я, к. 197г: ему; Е, к. 249г: емѣ

ⁿ Е, к. 249г: въ

^o И, к. 268v; Е, к. 249г: Галичѣ

^p И, к. 268v: Василкоу; Я, к. 197г: Василку; Е, к. 249г: Василкѣ

^q И, к. 268v: в; Я, к. 197г: во

^r И, к. 268v; Е, к. 249г: Володимерѣ; Я, к. 197г: Володимери

^{s-s} И, к. 268v: въ лѣт[о] ѣсѣ ѿ нѣ

^t И, к. 268v; Е, к. 249г: ѿтвазѣ; Я, к. 197г: ѿтвазѣ

^u И, к. 268v; Я, к. 197г; Е, к. 249г: ѡколо

^v И, к. 268v: Шхоже

^w П, к. 280v: Бѡсовна; Я, к. 197г: Бусовна; Е, к. 249г: Бѡсовна

^x И, к. 268v: страну и; Я, к. 197г; Е, к. 249г: странѣ

^y Я, к. 197г: ту; Е, к. 249г: тѣ

^z И, к. 268v: поплѣниша

^{aa} И, к. 268v; П, к. 280v; Я, к. 197г; Е, к. 249г: бѡ

^{ab} Я, к. 197г: Хѡлму; Е, к. 249г: Холмѣ

⁷³⁰ W rękopisie: „Лонѣкогвени”. Lingwen (Lengvenis), litewski kunigas znany także z sojuszu z Mendogiem opisanego w liwońskieję *Kronice rymowanej* oraz z walk z Zakonem z lat 40. XIII w. (*Regesta Lithuaniae*, t. I, s. 40 [nr 201–203]; H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 75; E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 150–151, 163–164, 207–210; D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. III: *XIII a. – 1385 m. Valstybės iškilimas tarp rytų ir vakarų*, Vilnius 2011, s. 305, 372, 409–410).

⁷³¹ Niewątpliwie wydarzenia te musiały rozegrać się najpóźniej w samym końcu 1234 r., przed zakończoną klęską wyprawą Daniela na ks. czernihowskie z pierwszych miesięcy 1235 r. (zob. przyp. 518 na s. 189).

⁷³² Zapewne chodzi o w. Ochoża w pow. chełmskim woj. lubelskiego, wzmiankowaną w innych źródłach od XV w. (SGKP, t. VII, s. 368, t. XV, cz. 2, s. 399). Istnieje jeszcze jedna miejscowość o tej nazwie, zlokalizowana w pow. lubartowskim.

⁷³³ Busowno (ob. Busówno), w. w pow. chełmskim woj. lubelskiego.

леноу^{a734} | быв[ъ]шю^b Данилѡм[ъ]^c. Гна же по них[ъ] Васил[ъ]ко^d из^e Волдимера^f | ^kи оугони а^g, и бывшю^h емоу третїиⁱ д[ъ]нѣ из Волдимера^{j-k} оу^l | Дорогичинѣ^{m735}. Ѡнѣм[ъ]ⁿ же біющимса^o оу^p ворот[ъ] дорогичин[ъ]ских[ъ]^q, | прїиде^r на нѣ^s Васил[ъ]ко^t. Онѣм[ъ]^u же възъехавшим[ъ]^v имь^w проти^xвоу^x, и не сътерпѣвшим[ъ]^y ѡт[ъ] лица Васил[ъ]кова^z, Б[ог]оу^{aa} помог[ъ]шѣ^{ab}, | побѣгоша слїи^{ac} поганїи^{ad}, и быс[тъ] на нѣ^{ae} съча люта, и | гнаша а^{af} за мнѡга^{ag}

^a Я, к. 197г: поставленну; Е, к. 249г: поставленнѣ

^b Я, к. 197г: бывшу; Е, к. 249г: бывшѣ

^c И, к. 268v: Даниломъ; Я, к. 197г: Данийлом[ъ]; Е, к. 249г: Дайломъ

^d И, к. 268v; Я, к. 197г; Е, к. 249г: Василко

^e И, к. 268v: изъ; Я, к. 197г: из; Е, к. 249г: зъ

^f И, к. 268v: Володимѣра; Я, к. 197г: Володимерѣ; Е, к. 249г: Володимера

^g И, к. 268v: е

^h И, к. 268v: бывшоу

ⁱ И, к. 268v: третии

^j И, к. 268v: Володимера

^{k-k} Я, к. 197г; Е, к. 249г: brak wyrazów

^l И, к. 268v: в; Я, к. 197г; Е, к. 249г: ѣ

^m И, к. 268v: Дорогичинѣ; Я, к. 197г; Е, к. 249г: Дорогичинѣ

ⁿ И, к. 268v: ѡнѣм; Е, к. 249г: онѣм[ъ]

^o И, к. 268v: быющимса; Я, к. 197г: биющим[ъ]са; Е, к. 249г: биющимьса

^p Я, к. 197г: у

^q И, к. 268v: дорогичиньскихъ; Я, к. 197г; Е, к. 249г: дорогичинѣхъ

^r И, к. 268v: и приде; Я, к. 197г: приехавши; Е, к. 249г: прїехавши

^s Я, к. 197г: на; Е, к. 249г: на

^t И, к. 268v; Я, к. 197г; Е, к. 249v: Василко

^u И, к. 268v: ѡнѣм; Я, к. 197г; Е, к. 249v: ѡнѣмъ

^v И, к. 268v: възъехавшимъ; П, к. 280v; Я, к. 197г: воз[ъ]ехавшим[ъ]; Е, к. 249v: выехавшим[ъ]

^w И, к. 268v; Я, к. 197г: имь; Е, к. 249v: brak wyrazu

^x Я, к. 197г: противу; Е, к. 249v: противѣ емѣ

^y И, к. 269г; П, к. 280v; Е, к. 249v: стерпѣвшимъ; Я, к. 197г: сотерпѣвшим[ъ]

^z И, к. 269г; Е, к. 249v: Василкова

^{aa} Я, к. 197г: Б[о]гу; Е, к. 249v: Б[о]гѣ

^{ab} И, к. 269г: помогшоу; Я, к. 197г: помогшу; Е, к. 249v: помогшѣ

^{ac} И, к. 269г: злии; Я, к. 197г; Е, к. 249v: злый

^{ad} И, к. 269г: погании; Я, к. 197г; Е, к. 249v: поганьи

^{ae} Я, к. 197г: на; Е, к. 249v: на

^{af} И, к. 269г: е; Я, к. 197г: ѣ

^{ag} И, к. 269г: много; Я, к. 197г: многиѣ; Е, к. 249v: многи

⁷³⁴ Ciekawa informacja dotycząca czasu powstania Chełma, przy czym sugerująca pośrednio, że coś w tym miejscu w czasach przed fundacją Daniela mogło istnieć.

⁷³⁵ Z Włodzimierza do Drohiczyzna jest nieco ponad 240 km (podajemy za GoogleMaps).

попришь^{a736}, и оубито^b быс[тъ] кнасеи^c м̄^{d737}, | и инии^e мнwси^f избѣни^g быша, и не воистоаша^h. И посла | иⁱ въ^j Галич[ъ]^k к^l братоу^m си, и быс[тъ] радwс[тъ]ⁿ велика во^o Галичи^p q^rвъ | ден[ъ]^r тѣй^q. Васил[ъ]ко^r бо бѣ възрастwm[ъ]^s серед-
ни^t, оумwm[ъ]^u велик[ъ] | и дрѣзостію^v, иже иногда мнwгажды^w aa-побѣжаше^x
пога|ныя^y, ad-или иногда мнwгажды^z-aa посылающима^{ab} има на по|га-
ныя^{ac-ad}, еже^{ae} Скомоид[ъ]^{af738} [sic] и Бороут[ъ]^{ag739}, слаа^{ah} войника, иже^{ai}

40 кн[язей]
ѡбито

- ^a Я, к. 197г; Е, к. 249v: поприща
^b Я, к. 197г; Е, к. 249v: ѡбито
^c И, к. 269г: кназии; Я, к. 197г: кн[а]зей; Е, к. 249v: кн[а]зей
^d 40. И, к. 269г: срокъ; Е, к. 249v: чetyридесат[ъ]
^e И, к. 269г: инии; Я, к. 197г; Е, к. 249v: иный
^f И, к. 269г: мнозии; Я, к. 197г: мнозы; Е, к. 249v: мнози
^g И, к. 269г: избѣни; Я, к. 197г: избѣнены; Е, к. 249v: избѣны
^h И, к. 269г: востааша; Я, к. 197г: востааше; Е, к. 249v: востааше
ⁱ Е, к. 249v: а
^j И, к. 269г; Я, к. 197г: во
^k Я, к. 197г; Е, к. 249v: Галичъ
^l И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: ко
^m Я, к. 197г: брату; Е, к. 249v: братѣ
ⁿ И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: радость
^o И, к. 269г: во; Е, к. 249v: въ
^p И, к. 269г: градъ томъ Галичѣ; Е, к. 249v: Галичъ
^{q-r} И, к. 269г: в д[ъ]нь той; Я, к. 197г: во ден[ъ] той; Е, к. 249v: въ той д[ъ]нь
^r И, к. 269г; Е, к. 249v: Василко
^s И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: возрастом[ъ]; П, к. 281г: върастом[ъ]
^t И, к. 269г: середни; Я, к. 197г: середный; Е, к. 249v: серед[ъ]нѣй
^u И, к. 269г; Е, к. 249v: оумомъ; Я, к. 197г: ѡмом[ъ]
^v И, к. 269г: дерзостію; Я, к. 197г: дерзостію; Е, к. 249v: дерзостію
^w И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: многажды
^x И, к. 269г: побѣжаше; Е, к. 249v: побѣждаше
^y Е, к. 249v: поганыя
^z И, к. 269г; П, к. 281г: многажды
^{aa-aa} Я, к. 197г: brak wyrazów
^{ab} Я, к. 197г: посылающема
^{ac} И, к. 269г: поганыя
^{ad-ad} Е, к. 249v: brak wyrazów
^{ae} Я, к. 197г; Е, к. 249v: сей же
^{af} И, к. 269г: Скомондъ; Я, к. 197г: Скwmоид[ъ]
^{ag} И, к. 269г: Бороуть; Я, к. 197г; Е, к. 249v: Борот[ъ]
^{ah} И, к. 269г: зла; Я, к. 197г: злаа; Е, к. 249v: злаа
^{ai} Я, к. 197г; Е, к. 249v: еже

⁷³⁶ Pogoń więc trwała kilka kilometrów, bo popriscze to w zależności od systemu od 1064 do 1480 m (zob. przyp. 212 na s. 68).

⁷³⁷ Jedno z niewielu miejsc w naszym źródle, gdzie podano konkretnie liczbę zabitych wodzów bałtyjskich najeźdźców. Bez specjalnych wątpliwości można domniemywać, że była to wielkość przybliżona i przesadzona, przy czym nie wiadomo dokładnie, kogo miał na myśli kronikarz, pisząc o „kniazziach”.

оубіена^a быста посланіємь^b. Скомоид[ъ]^c [sic] бѡ^d бѣ влѣхвъ^e и | кобникъ^f
 нарочит[ъ], борз[ъ]^g же бѣ тако звѣрь^h, пѣшьⁱ бо хода^j, | повоева страну^k
 пин[ъ]скоую^l и ины^m страны. И оубиеньⁿ | быс[тъ] нечестивый, и глава^o его
 взот[ъ]кнена^p на коль^q. И въ || (334v/684)^r ина^s времена Б[о]жіею^t м[и]л[о]стію^u
 избіени^v быша поганіи^{w740}, | их[ъ]же^x не хотѣхом[ъ] писати wt[ъ]^y множ[ъ]ства^z
 ради⁷⁴¹. aa-Потѡм[ъ] же^{aa} | Ростиславъ^{ab} молиса^{ac} тестеви^{ad} своему^{ae} королеви,

Скомонд[ъ]
 вълхвъ
 пѣш[ъ] воева

Ростислав
 теста
 просит[ъ]

- ^a И, к. 269г: оубьена; Я, к. 197г: ѡбыена
^b И, к. 269г: посланиемь; Я, к. 197г: посланием[ъ]; Е, к. 249v: посланіємь
^c И, к. 269г: Скомондъ
^d И, к. 269г; П, к. 281г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: бо
^e И, к. 269г: волхвъ; Я, к. 197г; Е, к. 249v: волхвъ
^f И, к. 269г: кобникъ; Я, к. 197г; Е, к. 249v: конобникъ
^g Я, к. 197г: борз
^h И, к. 269г: и звѣрь; Я, к. 197г: звѣр[ъ]
ⁱ Я, к. 197г; Е, к. 249v: пѣшь
^j Я, к. 197г: хода
^k И, к. 269г: землю; Я, к. 197г; Е, к. 249v: странѣ
^l Я, к. 197г; Е, к. 249v: пинскѣю
^m И, к. 269г: иньи; Я, к. 197г; Е, к. 249v: иные
ⁿ И, к. 269г: оубьень; Я, к. 197г: ѡбиень
^o Я, к. 197г: главу; Е, к. 249v: главѣ
^p И, к. 269г: взотъчена быс[тъ]; П, к. 281г: зот[ъ]кнена; Я, к. 197г: зотче; Е, к. 249v: изт[ъ]че
^q И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: коль
^r Na górze strony widnieje glossa o treści: 1245 Яросла[вль] горо[дъ] ѡпоминася | емѣ 510 лѣтъ
^s И, к. 269г: во ина; Я, к. 197г; Е, к. 249v: во ина
^t И, к. 269г; Я, к. 197г: Б[о]жіею
^u И, к. 269г: м[и]л[о]стію; Я, к. 197г: м[и]л[о]стію
^v И, к. 269г: избіени; Я, к. 197г: избіени; П, к. 281г: избіени; Е, к. 249v: избіены
^w И, к. 269г: поганьи; Я, к. 197г; Е, к. 249v: поганый
^x И, к. 269г: ихже
^y Е, к. 249v: brak wygazu
^z И, к. 269г; Я, к. 197г; Е, к. 249v: множества; П, к. 281г: мнѡж[ъ]ства
^{aa-aa} И, к. 269г: Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿ нѣ; Я, к. 197г: потом[ъ] же
^{ab} И, к. 269г; Е, к. 249v: Ростиславъ; Я, к. 197г: Ростислав[ъ]
^{ac} Я, к. 197г: молилса; Е, к. 249v: моливса
^{ad} И, к. 269г: тѣстеви; Я, к. 197г: тестевѣ
^{ae} Я, к. 197г: своему; Е, к. 249v: своемѣ

⁷³⁸ Jaćwieski kunigas, wzmiankowany tylko w *Kronice halicko-wołyńskiej*, zabity zapewne co najmniej kilka lat po opisywanych tu wydarzeniach. Zgadza się bowiem z poglądem A. Kamińskiego, że ten wódz i kałan jaćwieski nie był tożsamy ze Skomandem „młodszym”, naczelnikiem włości Crasima, wodzem przymierza jaćwiesko-litewskiego, aktywnym już przed 1277 r., a wzmiankowanym jeszcze w 1285 r. (A. Kamiński, *Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*, Łódź 1953, s. 68, 141, 146, 169, 176–177).

⁷³⁹ Jaćwieski kunigas, skądinąd nieznan.

⁷⁴⁰ Ewidentna anachroniczna wstawka zaczynająca się od niespodziewanej, krótkiej apologii Wasyłka. Jest to przykład potwierdzający przeredagowywanie poszczególnych partii *Zwodu Daniela* w późniejszym czasie.

⁷⁴¹ Ładny przykład ujawnienia się autora, który użył, wspominając o sobie, liczby mnogiej.

да | пошлет[Ъ]^a емоу^b воа^c на Данила^d, поем[Ъ]^e воа^f, иде^g в^h лад[Ъ]скоуюⁱ |
землю, и молиса^j Лестьковой^{k742}, и оубѣд^l ю, да пошлет[Ъ]^m сⁿ ним[Ъ]^o |
лахы^p, и посла с^q ним[Ъ]^r воа^s. Нарочитые^t боари^u и инїи^v бо | лахове^w избѣгли^x
бахж^y изъ з^z земл^{aa}, хоташе^{ab} ити къ^{ac} | Данилови^{ad}. Оувѣдѣв[Ъ]^{ae} же Ростиславъ^{af}
выход[Ъ]^{ag}, хоташе^{ah} | им[Ъ] полоучити м[и]л[о]сть^{ai} оу^{aj} Лестьковича^{ak743} и оу^{al}

^a Я, к. 197г; Е, к. 249v: пошлетъ

^b Я, к. 197г: ему; Е, к. 249v: емѣ

^c И, к. 269г: вои; Я, к. 197г: воа

^d Я, к. 197г: Даниїла; Е, к. 249v: Даниїла

^e И, к. 269г: поимъ

^f И, к. 269г: вои; Я, к. 197г: воа

^g И, к. 269г: идетъ

^h Е, к. 249v: вѣ

ⁱ Я, к. 197г: лад[Ъ]скѣю; Е, к. 249v: лад[Ъ]скѣю

^j Я, к. 197г: пом[о]лиса; Е, к. 249v: помолиса

^k И, к. 269г: Лестьковой; Я, к. 197г: Лестковой

^l И, к. 269г; П, к. 281г; Е, к. 249v: оубѣди

^m И, к. 269г: послетъ

ⁿ Е, к. 249v: съ

^o Е, к. 249v: нимъ

^p Я, к. 197г: лахи; Е, к. 249v: лахи

^q Е, к. 249v: съ

^r И, к. 269г; Е, к. 249v: нимъ; Я, к. 197г: ным[Ъ]

^s И, к. 269г: вое; Я, к. 197г: воа

^t И, к. 269г: нарочиты; Я, к. 197г: нарочитыа; Е, к. 249v: нарочитыа [sic]

^u И, к. 269г: боары; П, к. 281г: боары; Я, к. 197г: боаре; Е, к. 249v: боаре

^v И, к. 269г: инїи; Я, к. 197г; Е, к. 249v: инїи

^w И, к. 269г: лаховѣ; Я, к. 197г: лахове

^x П, к. 281г: избѣгли

^y И, к. 269г: бахоу; Я, к. 197г: бахѣ; Е, к. 249v: бахѣ

^z И, к. 269г; Е, к. 249v: изъ; Я, к. 197г: из

^{aa} И, к. 269г: земли

^{ab} Я, к. 197г: хоташе

^{ac} И, к. 269г: к; Я, к. 197г; Е, к. 249v: ко

^{ad} Я, к. 197г: Даниїловѣ; Е, к. 249v: Даниїловѣ

^{ae} И, к. 269г: оувѣдѣв; Я, к. 197г: ѡвѣдав; Е, к. 249v: оувѣдав[Ъ]

^{af} Я, к. 197г; Е, к. 249v: Ростиславъ

^{ag} П, к. 281г: выхѣд[Ъ]

^{ah} Я, к. 197г: хоташе

^{ai} Я, к. 197г: м[и]л[о]сть получить; Е, к. 249v: м[и]л[о]сть полѣчити

^{aj} Я, к. 197v: ѡ

^{ak} Я, к. 197v: Лестковича

^{al} Я, к. 197v: ѡ

⁷⁴² Autor miał na myśli Grzymisławę. Swoim zwyczajem określił ją jednak nie imieniem, lecz za pomocą miana jej zmarłego dawno męża.

⁷⁴³ Bolesława Wstydiwego. Z reguły spotykamy inne interpretacje tej frazy, sugerujące, że to zbiegli Małopolanie, którzy chcieli przyłączyć się do Daniela, usłyszawszy o planach Roścysława, chcieli otrzymać łaskę Bolesława i Grzymisławy (zob. np.: *Галицько-Волинський*

Походъ на
Ярослав[ль]

матере^a его, | идоша к нему^b на помощь^c, еже по малѣ времени ѿт[ъ] |
быс[тъ] старѣиши^d их[ъ] Творіань^{e744} Данилѡм[ъ]^f. Ростислав[ъ]^g же |
оустремив[ъ]са^h, прїидеⁱ на град[ъ] Ирѡславль. Людем[ъ]^j же бы[в]шим[ъ]
въ^k градѣ Даниловым[ъ]^l и Васил[ъ]ковым[ъ]^m и боарѡм[ъ]ⁿ мно[г]ым[ъ]^o,
видѣв[ъ]^p же крѣпк[ъ]^q град[ъ], поиде^r к^s Перемышлю. И | събрал[ъ]^t
тоземльцѣ^u мнѡгыѣ^v, съсѣды^w ратныѣ^x и град[ны]е и пороки^y, исполчивъ
воа^z своа^{aa}, паки^{ab} поиде | кѣ^{ac} Ирѡславлю и за собою встави град[ъ] Пере-

^a И, к. 269г: м[а]т[е]ри

^b Я, к. 197v: нему; Е, к. 249v: немѣ

^c Я, к. 197v; Е, к. 249v: помоч[ъ]

^d И, к. 269г: старѣиши; Я, к. 197v: старѣиши

^e И, к. 269г: Творіань; Я, к. 197v: Твориан[ъ]

^f И, к. 269г: Даниломь; Я, к. 197v: Данийлом[ъ]; Е, к. 249v: Данійлом[ъ]

^g И, к. 269г: Ростислав

^h И, к. 269г: оустремиса; Я, к. 197v: ѡстремив[ъ]са

ⁱ И, к. 269г: приде; Я, к. 197v: прїиде

^j И, к. 269г: людем

^k И, к. 269г; Я, к. 197v; Е, к. 249v: во

^l Я, к. 197v: Данийловым[ъ]; Е, к. 249v: Данійловымъ

^m И, к. 269г; Е, к. 249v: Василковымъ

ⁿ И, к. 269г; Я, к. 197v: боаром[ъ]; П, к. 281г; Е, к. 249v: боаром[ъ]

^o И, к. 269г: многомъ; П, к. 281г: мнѡгым[ъ]; Я, к. 197v; Е, к. 249v: многим[ъ]

^p И, к. 269г: видив; Я, к. 197v: видѣв

^q И, к. 269г; Е, к. 249v: крѣпокъ; Я, к. 197v: крѣпок[ъ]

^r Е, к. 249v: прїиде

^s Е, к. 249v: кѣ

^t И, к. 269г: собравъ; Я, к. 197v; Е, к. 249v: собрал[ъ]

^u И, к. 269г: тѣзмьльцѣ; Я, к. 197v: туземлцѣ [sic]; Е, к. 249v: тѣземл[ъ]цѣ [sic]

^v И, к. 269г: многы; Я, к. 197v: многие; Е, к. 249v: многіе

^w И, к. 269г: сосоуды; Я, к. 197v; Е, к. 249v: сосѣды

^x И, к. 269г: ратныѣ

^y Я, к. 197v; Е, к. 249v: пороки

^z И, к. 269г; Я, к. 197v: воа

^{aa} И, к. 269г; П, к. 281г; Е, к. 249v: своа; Я, к. 197v: своа

^{ab} Я, к. 197v; Е, к. 249v: паки

^{ac} И, к. 269г; Я, к. 197v: ко

limonic, cz. 2, s. 28; *Limonic ruský*, s. 402; БЛДР, t. V, s. 251; *Haličsko-volyňský letopis*, s. 80). Naszym zdaniem, logika broni przyjętego przez nas rozwiązania, zaś gramatyka może być interpretowana dwojako, bowiem w zadaniu: „оувидѣв же Ростиславль выхвдѣ . хоташе имъ полоучити млстѣ”, forma słowa: „оувидѣв” (imiesłów czasownikowy, l. poj.) świadczy za naszym rozwiązaniem, zaś słowo: „Ростиславль” przeciw. Korygując drugie ze słów do postaci „Ростиславъ”, uzyskujemy rozwiązanie przyjęte przez nas. Zabieg w drugą stronę byłby trudniejszy do wyjaśnienia.

⁷⁴⁴ Zapewne chodzi o Floriana (Tworzyjana), z rodu Awdańców, brata Pakosława Młodsze-go i Piotra, zapewne s. Wojciecha. Wcześniej na różnych urzędach, w l. 1243–1244 wojewoda sandomierski (*Urządnicy małopolscy*, s. 330).

мышль, | мыслащю^a емоу^b: «Аще сего^c не прїмоу^d, да^e сего дръжю^f». | Стоащю^g ж[е] емоу^h оуⁱ града и строащю^j пороки^k, имиже^l | прїмет[ъ]^m град[ъ], и быс[тъ] бой велїйⁿ пред[ъ] градѡм[ъ]^o. Ономоу^p ж[е] по|велѣв[ъ]шю^q своим[ъ] wxабитиса^r, да не азвени^s бждоут[ъ]^t | вои его wt[ъ] гражданъ^u, дон[ъ]деже^v оустроит[ъ]^w сжды^x пороч[ъ]ные^y. | Хвалащю^z ж[е] са^{aa} емоу^{ab} пред[ъ] | гордится вои своими и рекоущю^{ac}: «Аще бых[ъ] |^{ad}-извѣдал[ъ] где^{ad} Данила^{ae} и Васил[ъ]ка^{af}, ехал[ъ]^{ag} бых[ъ] на на^{ah}». ai-ai aj-Гордащю ж[е] | са^{aj} емоу^{ak}, и сѣтвори^{al}

^a И, к. 269г: мыслащюу; Я, к. 197v: мыслащчу; Е, к. 250г: мыслащѣ

^b Я, к. 197v: ему; Е, к. 250г: емѣ

^c Е, к. 250г: сегw

^d И, к. 269г: приемоу; Я, к. 197v: прииму; Е, к. 250г: прїймѣ

^e Я, к. 197v; Е, к. 250г: то

^f И, к. 269г: держоу; Я, к. 197v: дръжѣ; Е, к. 250г: держѣ

^g И, к. 269г: стоащюу; Я, к. 197v: стоащѣ; Е, к. 250г: стоащѣ

^h Я, к. 197v; Е, к. 250г: brak wyrazu

ⁱ И, к. 269г: obca ręka między wyrazami „емоу” i „в градъ” nadpisała y, które miało być poprawieniem lekcji „в град[ъ]” на „у град[а]”; Я, к. 197v: ѣ

^j И, к. 269г: строащюу; Я, к. 197v: строащѣ; Е, к. 250г: строащѣ

^k Я, к. 197v; Е, к. 250г: пороки

^l И, к. 269г: ими

^m И, к. 269г: прїмет[ъ]мь [sic]; Я, к. 197v: прїмет[ъ]; Е, к. 250г: прїмет[ъ]

ⁿ И, к. 269г; Е, к. 250г: великѣ; Я, к. 197v: велик[ъ]

^o И, к. 269г; П, к. 281г; Е, к. 250г: градомѣ; Я, к. 197v: градом[ъ]

^p И, к. 269г: шномоу; Я, к. 197v: шному; Е, к. 250г: шномѣ

^q И, к. 269г: велѣвшюу; Я, к. 197v: велѣвшу; Е, к. 250г: велѣвшѣ

^r П, к. 281v: охабитиса; Я, к. 197v: wxабитиса

^s И, к. 269г; Я, к. 197v: азвени; Е, к. 250г: азвенны

^t И, к. 269г: боудоутъ; Я, к. 197v: будѣт[ъ]; Е, к. 250г: бѣдѣт

^u Е, к. 250г: гражданъ

^v И, к. 269г; Е, к. 250г: дондеже

^w Я, к. 197v: ѣстроит[ъ]; Е, к. 250г: оустроить

^x И, к. 269г: сосуды; Я, к. 197v; Е, к. 250г: сосѣды

^y И, к. 269г: порочные; Я, к. 197v: порочныа; Е, к. 250г: порочныа

^z Я, к. 197v: хвалащѣ; Е, к. 250г: хвалащѣ

^{aa} Я, к. 197v: са

^{ab} Я, к. 197v: ему; Е, к. 250г: емѣ

^{ac} И, к. 269г: рекоущюу; Я, к. 197v; Е, к. 250г: рекѣщѣ

^{ad-ad} И, к. 269v: извѣдалъ кдѣ; Е, к. 250г: где извѣдалъ

^{ae} Я, к. 197v: Данийла; Е, к. 250г: Данїйла

^{af} И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: Василка

^{ag} И, к. 269v: ѣхаль

^{ah} Я, к. 197v: на

^{ai-ai} И, к. 269v: Аще бы ми с десатюю воинъ ехаль быхъ на на

^{aj-aj} И, к. 269v: гогордащюу [sic] же са; Я, к. 197v: гордащуса; Е, к. 250г: гордащѣса

^{ak} Я, к. 197v; Е, к. 250г: емѣ

^{al} И, к. 269v: створити; Я, к. 197v; Е, к. 250г: сотвори

игроу^{a745} пред[ъ] градѡм[ъ]^b, и сразившюса^c | емоу^d съ^e Воршем[ъ]^{f746}, и падеса^g пѡд[ъ]^h ним[ъ]ⁱ конь, и вырази^j собѣ | плече^k, и не на добро^l слоучиса емоу^l знаменіе^m. Слышав[ъ]ⁿ же || (335г/685) Данило^o и Васил[ъ]ко^p ратное^q пришествіе его^q, помолив[ъ]шаса^r | Б[о]гу^s, начаста събирати^t воа^u. Посласта къ^v Кондратови, | рекоуша^w, ѿко «тебе дѣла^x изыдоша^y на наю^z Помощ[ъ] лахове^{aa}, ѿко | помощника ти есѣѡ». Пославшю^{ab} ж[е] емоу^{ac} помощь^{ad}. Данило^{ae} ж[е] | и Васил[ъ]ко^{af} посласта в литвоу^{ag}, помощи просаща^{ah}, и посла|на

^a Я, к. 197v; Е, к. 250г: игрѡ

^b И, к. 269v; П, к. 281v; Е, к. 250г: градомъ; Я, к. 197v: градом[ъ]

^c И, к. 269v: сразивъшоуса; Я, к. 197v: сразившус[а]; Е, к. 250г: сразившѣса

^d Я, к. 197v; Е, к. 250г: brak wygazu

^e И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: со

^f Я, к. 197v: Воршем[ъ]; Е, к. 250г: Воршемъ

^g Я, к. 197v; Е, к. 250г: паде

^h И, к. 269v: под; Я, к. 197v; Е, к. 250г: под[ъ]

ⁱ Я, к. 197v: ним[ъ]; Е, к. 250г: нимъ

^j И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: вырази

^k Я, к. 197v: плечи; Е, к. 250г: плечѣ

^{l-l} Я, к. 197v: слѡчиса ему; Е, к. 250г: слѡчиса емѡ

^m И, к. 269v; Я, к. 197v: знамение

ⁿ И, к. 269v; Е, к. 250г: слышавъ

^o Я, к. 197v: Данийл[ъ]; Е, к. 250г: Данійль

^p И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: Василко

^{q-q} И, к. 269v: пришествие его; Я, к. 197v: его пришествие; Е, к. 250г: его пришествіе

^r И, к. 269v: помолистаса; Я, к. 197v: пом[о]лившеса; Е, к. 250г: пом[о]лившеса

^s Я, к. 197v: Б[о]гу; Е, к. 250г: Б[о]гѡ

^t И, к. 269v: сбирати; Я, к. 197v; Е, к. 250г: собирати

^u И, к. 269v: вое; Я, к. 197v: воа своа; Е, к. 250г: воа своа

^v И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: ко

^w И, к. 269v: рекоуше; Я, к. 197v; Е, к. 250г: рекъша

^x Я, к. 197v: дѣла

^y И, к. 269v: изиидоша; Я, к. 197v; Е, к. 250г: изыйдоста

^z Я, к. 197v; Е, к. 250г: нась

^{aa} Я, к. 197v: лахове

^{ab} И, к. 269v: пославшю; Я, к. 197v: пославшю; Е, к. 250г: послав[ъ]шѡ

^{ac} Я, к. 197v: ему; Е, к. 250г: емѡ

^{ad} Я, к. 197v; Е, к. 250г: помощь

^{ae} Я, к. 197v: Данийло; Е, к. 250г: Данійло

^{af} И, к. 269v; Е, к. 250г: Василко

^{ag} Я, к. 197v: литву; Е, к. 250г: литвѡ

^{ah} Я, к. 197v: просаща

⁷⁴⁵ W oryginale, nie pierwszy zresztą raz (zob. przyp. 446 na s. 154) pojawia się pojęcie: „игра”. Ewidentnie widać, że chodzi o turniej z konnym pojedynkiem rycerskim przeprowadzonym w zaimprovizowanych szrankach, być może tzw. *joust* = *tjoste* (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 272, szczeg. przyp. 914).

⁷⁴⁶ Zapewne chodzi o jednego z dwóch noszących imię Warsz rycerzy małopolskich. Pierwszym z nich, całkowicie pewnym, jest należący do rodu Rawitów Warsz, wzmiankowany w źród-

быс[тъ] ѡт[ъ] Миньдога^a помощь^{b747}. Не дотагшим[ъ]^c же обоим[ъ]^d, ѡвль[шоу]^e ж[е] Б[ог]оу^f м[и]л[о]сть^g свою над[ъ]^h ними, ѡкоⁱ не ѡт[ъ] помощи^j ес[тъ]^k ч[е]л[овѣ]към[ъ]^l по[бѣ]да, нж^m [sic] ѡт[ъ] Б[ог]а⁷⁴⁸. Скоро ж[е]ⁿ събравша^o воа^p, пойдоста. Посла[ста] ж[е]^q Андрѣа^r, ^{s-}да их[ъ]^s видит[ъ]^t и оукрѣпит[ъ]^u град[ъ], ѡко оуже^v близ[ъ] ес[тъ] | сп[а]с[е]нїе^w их[ъ]. Не дошедшим[ъ] же воем[ъ]^x рѣкы^y Саноу^z, съсѣд[ъ]шим[ъ]^{aa} же | на

^a И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: Миндога

^b Я, к. 197v; Е, к. 250г: помощь

^c Я, к. 197v: дотагшим[ъ]

^d Я, к. 197v; Е, к. 250г: имъ ѡбоимъ

^e И, к. 269v: ѡвлешоу; Я, к. 197v: ѡвльшоу; Е, к. 250г: ѡвл[ъ]шѡ

^f Я, к. 197v: Б[о]гу; Е, к. 250г: Б[о]гѡ

^g И, к. 269v: м[и]л[о]сть помощь; Я, к. 197v; Е, к. 250г: помоч[ъ]

^h И, к. 269v: над

ⁱ Е, к. 250г: ѡко

^j Я, к. 197v: помочи

^k И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: brak wyrazu

^l И, к. 269v: ч[е]л[овѣ]към[ъ]; Я, к. 197v; Е, к. 250г: ч[е]л[о]вѣ[ѣ]чески

^m И, к. 269v: нъ; Я, к. 197v; Е, к. 250г: но

ⁿ И, к. 269v: brak wyrazu

^o И, к. 269v: собравше; Я, к. 197v; Е, к. 250г: собравши

^p И, к. 269v: вои; Я, к. 197v: воа своа; Е, к. 250г: воа своа

^q Е, к. 250г: жъ

^r И, к. 269v: Андрѣа; Я, к. 197v: Андрѣа

^{s-s} И, к. 269v: даа

^t П, к. 281v: види; Е, к. 250г: видитъ

^u Я, к. 197v: укрѣпив[ъ]; Е, к. 250г: оукрѣпивъ

^v Я, к. 197v: ѡкоже; Е, к. 250г: ѡкожъ

^w И, к. 269v; Я, к. 197v: сп[а]с[е]нїе

^x И, к. 269v: воемъ

^y Я, к. 197v; Е, к. 250г: рѣки

^z Я, к. 197v: Саноу; Е, к. 250г: Саноу

^{aa} И, к. 269v: сосѣдшим[ъ]; Я, к. 197v: сосед[ъ]шим[ъ]; Е, к. 250г: съседшимъ

dłach polskich pierwszy raz jako miecznik sandomierski w 1252 r., a aktywny po wiosnę 1282 r., kiedy to po raz ostatni odnotowany jest jako kasztelan krakowski (*Urzednicy malopolscy*, s. 370 [tam odnośniki]). Z chronologicznego punktu widzenia utożsamienie tego urzędnika z rycerzem pojedynkującym się z Rościszlawa w 1245 r. jest dopuszczalne. Drugim znanym dokumentem polskim Warszmem jest nosząca to imię osoba odnotowana 18 IX 1241 r. jako podkomorzy, jednak bez określenia terytorializacji pełnionej funkcji. Wydawcy spisu *Urzedników malopolskich* uznali go za podkomorzego krakowskiego (ibidem, nr 252 na s. 88). Zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 664 na s. 155.

⁷⁴⁷ Widać tutaj doskonale układ sojuszy, mający przełożenie na sytuację wewnętrzną w Polsce.

⁷⁴⁸ Nie udało nam się znaleźć źródła tej sentencji. Za zapożyczenie z literatury przekładowej, jednak bez szczegółowych odniesień, uznaje ją A. Hens'ors'kyj (*Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 176).

знаменіє над[ъ] вои.....

На добро

поли^a вѣоружитса^b, и бывшо^c знаменію^d сице^e ^fнад[ъ] | полкѡм[ъ] сице^f:
 пришед[ъ]шим[ъ] орлѡм[ъ]^g и мнѡгим[ъ]^h вѣронѡм[ъ]ⁱ, тако^j | оболокоу^k ве-
 ликоу^l, играющим[ъ] же птицам[ъ], ѡрлѡм[ъ]^m же кле|кощющим[ъ]ⁿ
 и плавающим[ъ] крылы^o своими, и ^pвѣспрѡметаюшим[ъ] же са^p на воздусъ^q,
 також[е] ^rникогда николиж[е]^r не бѣ. И се зна|меніе^s на добро быс[тъ]^t.
 Данил[ъ]^u же вѣоржживса^v, поем[ъ]^w ^xвоа своа^x, | пойде по рѣцѣ Саноу^y. Бро-
 доу^z ж[е] глѡубокоу^{aa} сѣщю^{ab}, и пріѣхаша^{ac} полов[ъ]ци^{ad} наперед[ъ]. Преехав[ъ]ше^{ae},
 видѣша^{af} стада их[ъ], не бѣ | бо стражѣ^{ag} их[ъ] оу^{ah} рѣкы^{ai}. Половцем[ъ]^{aj} же не

^a Е, к. 250г: полѣ

^b И, к. 269v: вѡроужитса; Я, к. 197v: вѡврѣжитиса; Е, к. 250г: вѡврѣжитиса

^c И, к. 269v: бывшоу; Я, к. 197v: бывшу; Е, к. 250г: бывшѣ

^d И, к. 269v: знамениу

^e И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: brak wyrazu

^{f-f} И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: над[ъ] полком[ъ] сице

^g И, к. 269v: ѡрломъ; Я, к. 197v: ѡрлом[ъ]; Е, к. 250г: орлом[ъ]

^h И, к. 269v; Е, к. 250г: многимъ; Я, к. 197v: многим[ъ]

ⁱ И, к. 269v; Я, к. 197v; Е, к. 250г: ворономъ

^j Е, к. 250г: такѡ

^k И, к. 269v: ѡболокоу; Я, к. 197v; Е, к. 250г: ѡболокѣ

^l Я, к. 197v; Е, к. 250г: велиѣ

^m И, к. 269v: ѡрлом; Я, к. 197v: ѡрлом[ъ]; Е, к. 250г: орломъ

ⁿ И, к. 269v: клекъщющимъ; Я, к. 197v; Е, к. 250г: клокощѣщим[ъ]

^o И, к. 269v: крыломъ; Я, к. 197v; Е, к. 250г: крылы

^{p-p} И, к. 269v: вѡспрѡмѣтающимъ[а]; Я, к. 197v: вѡспрѡметающим[ъ] же са; Е, к. 250г: вѡспрѡметющим[ъ] же са

^q Я, к. 197v; Е, к. 250г: вѡздѣсѣ

^{r-r} Я, к. 197v; Е, к. 250г: николиже никогда

^s И, к. 269v; Я, к. 197v: знамение

^t Е, к. 250г: бѣ

^u Я, к. 197v: Данил[ъ]; Е, к. 250г: Данійл[ъ]

^v И, к. 269v: вѡроуживса; Я, к. 197v: вѡврѣживса; Е, к. 250г: вѡврѣживса

^w И, к. 269v: поемъ

^{x-x} И, к. 269v: вое свое; Я, к. 197v: воа своа

^y Я, к. 198г: Саноу; Е, к. 250г: Саноу

^z Я, к. 198г; Е, к. 250г: бродѣ

^{aa} Я, к. 198г; Е, к. 250г: глѣбокѣ

^{ab} И, к. 269v: соущю; Я, к. 198г: сушѣ; Е, к. 250г: сѣщѣ

^{ac} И, к. 269v: приѣхаша; Я, к. 198г; Е, к. 250г: преехаша

^{ad} И, к. 269v: половци; Я, к. 198г; Е, к. 250г: половцы

^{ae} И, к. 269v: приѣхавше; П, к. 281v: пріѣхавше; Я, к. 198г: приѣхавша; Е, к. 250г: пріѣхавша

^{af} И, к. 269v: видиша

^{ag} Я, к. 198г: стражѣ; Е, к. 250г: стражѣ

^{ah} Я, к. 198г; Е, к. 250г: ѣ

^{ai} Я, к. 198г; Е, к. 250г: рѣки

^{aj} И, к. 269v: половцем

смѣвшим[ъ]^a разгра|бити^b их[ъ] без^c повеленіа^d княжа^{e749}. Онѣм[ъ]^f же оузрѣв[ъ]шим[ъ]^g и оубѣг[ъ]шим[ъ]^h съⁱ стады своими въ^j станы^k своа^l. Данило^m ж[е] и Васил[ъ]коⁿ не оумедлиста^o, но скоро преидоста^p рѣку^q, исполчи|вша^r ж[е] кон[ъ]ники^s съ^t пѣш[ъ]ци^u, поидоста с тихостію^v на бран[ъ]^w. | С[ъ]рд[ъ]це же^x ею^y крѣпко^{z-z} на бран[ъ] и оустремлено^{aa} на бран[ъ]^{ab}. Л[ъ]вови^{ac} ж[е] | дѣт[ъ]скоу^{ad} сѣщю^{ae}, порѣчи^{af} и^{ag} Васил[ъ]кови^{ah750}, храброу^{ai} сѣщю^{aj} бо|риноу^{ak}

Лев[ъ]
к[ороле]в[ъ]
с[ы]н[ъ]
Дан[ила]

^a И, к. 269v: смѣюшимъ

^b И, к. 269v: разъграбити; Я, к. 198г: разграбыти

^c И, к. 269v: бес

^d И, к. 269v; Я, к. 198г: повеления; Е, к. 250v: повеленіа

^e Я, к. 198г: кн[а]жа

^f И, к. 269v: онѣм; Я, к. 198г: онѣм[ъ]

^g И, к. 269v; Е, к. 250v: оузрѣвшимъ; Я, к. 198г: ѳзрѣвшим[ъ]

^h И, к. 269v: оубѣг[ъ]шимъ; Я, к. 198г: ѳбѣгшим[ъ]; Е, к. 250v: оубѣгшимъ

ⁱ И, к. 269v; Я, к. 198г; Е, к. 250v: со

^j И, к. 269v; Я, к. 198г; Е, к. 250v: во

^k И, к. 269v; Я, к. 198г; Е, к. 250v: стады

^l И, к. 269v: свое; Я, к. 198г: своа

^m Я, к. 198г: Данийл[ъ]; Е, к. 250v: Данійль

ⁿ И, к. 269v; Е, к. 250v: Василко

^o Я, к. 198г; Е, к. 250v: ѳмедлиста

^p И, к. 269v: придоста

^q Я, к. 198г: рѣку; Е, к. 250v: рѣкѣ

^r Я, к. 198г: исполъчшася; Е, к. 250v: исполчшася

^s Я, к. 198г; Е, к. 250v: конники

^t И, к. 269v: с; Я, к. 198г; Е, к. 250v: со

^u Я, к. 198г; Е, к. 250v: пѣшцы

^v И, к. 269v: тихистью; Я, к. 198г: тихостию

^w Я, к. 198г; Е, к. 250v: град[ъ]

^x Я, к. 198г; Е, к. 250v: brak wygazu

^y Я, к. 198г: его; Е, к. 250v: egw

^{z-z} И, к. 269v: бѣ

^{aa} Я, к. 198г: ѳстремлено; Е, к. 250v: оустремленно

^{ab} Я, к. 198г; Е, к. 250v: град[ъ]

^{ac} И, к. 269v; Я, к. 198г; Е, к. 250v: Лвови

^{ad} Я, к. 198г; Е, к. 250v: дѣтскѣ

^{ae} И, к. 269v: соущоу; Я, к. 198г: сущѣ; Е, к. 250v: сѣщѣ

^{af} И, к. 269v: пороучи; Я, к. 198г; Е, к. 250v: порѣчи

^{ag} Я, к. 198г: ю

^{ah} И, к. 269v; Е, к. 250v: Василкови; Я, к. 198г: Василковѣ

^{ai} Я, к. 198г; Е, к. 250v: храбрѣ

^{aj} И, к. 269v: соущоу; Я, к. 198г: сѣщю; Е, к. 250v: сѣщѣ

^{ak} И, к. 269v: боаринуу; Я, к. 198г: боаринѣ; Е, к. 250v: боаринѣ

⁷⁴⁹ Jest to kolejne świadectwo służenia Połowców Danielowi po najeździe Batu. Jak się wydaje, mamy do czynienia z oddziałami najemnymi księcia, a nie jakąś odrębną, sojuszniczą orda.

⁷⁵⁰ Wasylko/Wasył Glebowicz.

Ростислав[ъ]
воинско
исполчи

и крѣпко, да и стрежет[ъ] его^a въ^b брани. И видѣв[ъ]^c же | Ростиславъ^d приход[ъ]^e ратных[ъ]^f, исполчив[ъ]^g же^h воа своа^h, || (335v/686) роус[ъ]ⁱ, и оугры^j, и лахы^k, и доиде^l противоу^m им[ъ], пѣщциⁿ ж[е] оста|ви^o противоу^p вратѣм[ъ]^q града стеречи^r врат[ъ], да не изыдоут[ъ]^s | на помощь^t Данилоу^u и не съсѣкоут[ъ]^v пороковъ^w. Ростислав[ъ]^x же | исполчивса^y, преиде дебрь^z глѣбокою^{aa}. Ономоу^{ab} ж[е] идоушоу^{ac} | противоу^{ad} полкоу^{ae} Даниловоу^{af}, Андрѣви ж[е] двор[ъ]скомоу^{ag} тѣснащюса^{ah}, да не сразитса^{ai} с^{aj} полкѣм[ъ]^{ak} Даниловым[ъ]^{al}, оускорив[ъ]^{am},

^a E, k. 250v: егw

^b И, k. 269v; Я, k. 198г; E, k. 250v: во

^c И, k. 269v: видив; Я, k. 198г: видѣв

^d И, k. 269v; E, k. 250v: Ростиславъ; Я, k. 198г: Ростислав[ъ]

^e П, k. 282г: прихвд[ъ]

^f E, k. 250v: ратный

^g Я, k. 198г: исплъчив [sic]

^{h-h} И, k. 269v: вое свое; Я, k. 198г: воа своа

ⁱ Я, k. 198г: рус[ъ]; E, k. 250v: рѣсь

^j Я, k. 198г: ѡгре; E, k. 250v: оугре

^k Я, k. 198г: лахове; E, k. 250v: лахове

^l Я, k. 198г; E, k. 250v: пойдоста

^m Я, k. 198г: противу; E, k. 250v: противѡ

ⁿ И, k. 269v: пѣщѣ; E, k. 250v: пѣщцы

^o И, k. 269v; Я, k. 198г; E, k. 250v: встави

^p Я, k. 198г; E, k. 250v: противѡ

^q И, k. 269v; П, k. 282г: вратом[ъ]; Я, k. 198г; E, k. 250v: brak wyrazu

^r И, k. 269v: стрещи

^s И, k. 269v: изиидоутъ; Я, k. 198г: изыйдѡт[ъ]; E, k. 250v: изыйдѡтъ

^t Я, k. 198г: помоц[ъ]; E, k. 250v: помочь

^u Я, k. 198г: Данийлу; E, k. 250v: Данійлѡ

^v И, k. 270г: исѣкоутъ; Я, k. 198г: сосѣкут[ъ]; E, k. 250v: сосѣкѡтъ

^w И, k. 270г: праковъ [sic]; Я, k. 198г; E, k. 250v: пороков[ъ]

^x И, k. 270г: Ростислав; Я, k. 198г: Рвстиславл [sic]

^y Я, k. 198г: исплъчивса

^z И, k. 270г: дебрь

^{aa} Я, k. 198г: глѣбокою; E, k. 250v: глѣбокѡю

^{ab} И, k. 270г: ономоу; Я, k. 198г; E, k. 250v: ономѡ

^{ac} Я, k. 198г; E, k. 250v: идѡщѡ

^{ad} Я, k. 198г: противко; E, k. 250v: противко

^{ae} Я, k. 198г: полку; E, k. 250v: полкѡ

^{af} Я, k. 198г: Данийлоу; E, k. 250v: Данійловѡ

^{ag} Я, k. 198г: двор[ъ]скому; E, k. 250v: дворскомѡ

^{ah} И, k. 270г: тосноущюса; Я, k. 198г: тоснащѡса; E, k. 250v: тоснащѡса

^{ai} И, k. 270г: сразитса; Я, k. 198г: сразитса; E, k. 250v: соразитса

^{aj} Я, k. 198г: съ

^{ak} И, k. 270г; E, k. 250v: полкомъ; Я, k. 198г: полком[ъ]

^{al} Я, k. 198г: Данийловымъ; E, k. 250v: Данійловым[ъ]

^{am} Я, k. 198г: ѡскорив[ъ]

| сьразиса^a с полком[ъ]^b Ростиславлим[ъ]^c крѣп[ъ]ко^d. Копѣм[ъ]^e же | изломив[ъ]шимса^f, тако^g ѡт[ъ] грома трѣсновеніе^h быс[тъ]⁷⁵¹, ѡт[ъ] обоих[ъ]ⁱ | же мнѡси^j, пад[ъ]ша^k с коней^l, оумроша^m и иніиⁿ оуазвени^o быша ѡт[ъ] крѣпости оудареніа^p копейнаго^q. Данил[ъ]^r же посла | к̄с^s мжжей^t избран[ъ]ных[ъ]^u на помощь^v емоу^w. Василии^x же Глѣбович[ъ]^y и Всеволод[ъ]^z Олѣѣандрович[ъ]^{aa752}, Мстиславъ^{ab753}, не мога^{ac} Андрѣеви, бѣжаста^a-назадъ

^a И, к. 270г: сразиса; Я, к. 198г: соразиса

^b И, к. 270г: полкомъ; Я, к. 198г: плѣком[ъ]; Е, к. 250v: полком[ъ]

^c И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 250v: Ростиславлимъ

^d И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 250v: крѣпко

^e И, к. 270г: копьем; Я, к. 198г; Е, к. 250v: копѣм[ъ]

^f И, к. 270г; Е, к. 250v: изломившимса; Я, к. 198г: изломившимса

^g Е, к. 250v: ѡкѡ

^h И, к. 270г; Я, к. 198г: трѣсновение

ⁱ И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 250v: ѡбоихъ

^j И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 250v: мнози

^k И, к. 270г: падше; Я, к. 198г: спадше; Е, к. 250v: съпадоша

^l И, к. 270г: кони

^m Я, к. 198г: ѡроша

ⁿ И, к. 270г: инии; Я, к. 198г: иный

^o И, к. 270г: оуазвени; Я, к. 198г: ѡазвени; Е, к. 250v: оуазвенны

^p И, к. 270г: оударениа; Я, к. 198г: ударениа; Е, к. 250v: оудареніа

^q И, к. 270г: копьинаго; Я, к. 198г; Е, к. 250v: копьйнаго

^r Я, к. 198г: Данийл[ъ]; Е, к. 250v: Данійл[ъ]

^s 20

^t И, к. 270г: моуж[ъ]; Я, к. 198г: мужей; Е, к. 250v: мѡжей

^u И, к. 270г: избранных[ъ]; Е, к. 250v: избранныхъ

^v Я, к. 198г: помощь; Е, к. 250v: помощь[ъ]

^w Я, к. 198г: ему; Е, к. 250v: емѡ

^x И, к. 270г: Василѣи; Я, к. 198г: Василий

^y Е, к. 250v: Глѣбовичъ

^z И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 250v: Всеволодъ

^{aa} И, к. 270г: ѡлѣѣандрович[ъ]; Я, к. 198г: Александровичъ; Е, к. 250v: Алѣѣандровичъ

^{ab} И, к. 270г: Мьстиславъ; Я, к. 198г; Е, к. 250v: Мстиславъ

^{ac} Я, к. 198г; Е, к. 250v: можа

⁷⁵¹ Według P. Tołoczki fraza: „stał się [...] trzask był” jest połączeniem zdań występujących odpowiednio w *Powieści minionych lat* pod 6619 i *Latopisie kijowskim* pod 6659 r. (*Ипатьевская летопись*, kol. 267, 437). Świadczyć ma też o tym, że – po pierwsze – autor naszego źródła pracował z tym zestawem latopisarskim, który jest nam znany z rękopisu ipatievskiego, po drugie, że dopisywał swoje dzieło do już istniejącego zbioru latopisarskiego (П. Толочко, „*Изломи копье свое*”, „*Ruthenica*”, t. VIII, 2009, s. 202–205). Oba wnioski są kuszące i – trzeba przyznać – potwierdzone (w wypadku pierwszego) niejednokrotnie, szczególnie dla *Latopisu kijowskiego*. Dowód jako taki jest jednak oparty na zbyt wątej podstawie. Co więcej, cały czas nie możemy mieć pewności, że nie chodzi o wykorzystywanie frazeologizmów, a nie odnośnienie się do konkretnego zabytku (zob. wstęp, rozdz. VIII).

⁷⁵² Po raz drugi, podobnie jak w bitwie nad Sieczną rok wcześniej, Wsiewołod Aleksandrowicz – jak opowiada źródło – nie wykonał powierzonego mu przez Daniela zadania. Czy

Κύριε ἐλέησον

Данил[ъ]
говорит[ъ]

къ Сянови^a. Андрѣви же остав[ъ]шю|са^b съ^c малом[ъ]^d дружины^e, въезда^f,
крѣп[ъ]ци^g борашеса^h сⁱ ними. | Видѣв[ъ]j же Даниль^k лахы^l, крѣпко
идоущим[ъ]^m на Васил[ъ]каⁿ, ко|релесь^{o754} поющим[ъ]^p, силенъ^q глас[ъ]
ревоущег^r въ^s полку^t их[ъ]. Данил[ъ]^u | же видѣв^v близъ^w бран[ъ] Рости-
славлю и Филю, в заднѣм[ъ]^x | полку^y стоаща^z съ^{aa} хороговью^{ab}, рекоущю^{ac},

^{a-a} И, к. 270г: назадъ ко Сянови; Я, к. 198г: назад[ъ] ко Сяневи; Е, к. 250v: ко Сяневи
назад[ъ]

^b И, к. 270г: оставшю; Я, к. 198г: доставшюса; Е, к. 250v: доставшѣса

^c И, к. 270г; Я, к. 198г: с

^d И, к. 270г: малои; П, к. 282г: малѡм[ъ]

^e И, к. 270г: дружиною; Я, к. 198г; Е, к. 250v: дрѣжины

^f И, к. 270г: возѣзда; Я, к. 198г: выезда; Е, к. 250v: выезда

^g И, к. 270г: крѣпци; Я, к. 198г; Е, к. 250v: крѣпко

^h Я, к. 198г: борашеса

ⁱ Е, к. 250v: съ

^j И, к. 270г; Е, к. 250v: видѣв

^k Я, к. 198г: Данийл[ъ]; Е, к. 250v: Данійль

^l Я, к. 198г: лахи; Е, к. 250v: лахи

^m Я, к. 198г; Е, к. 250v: идѣща

ⁿ И, к. 270г; Е, к. 250v: Василка

^o И, к. 270г: керьлѣшь; Я, к. 198г: куриелейсон[ъ]; Е, к. 250v: курѣлейсонъ

^p Е, к. 250v: поюща

^q И, к. 270г: силенъ

^r Я, к. 198г; Е, к. 250v: ревшѣ

^s И, к. 270г: в; Я, к. 198г: во

^t Я, к. 198г: полку; Е, к. 250v: полкѣ

^u Я, к. 198г: Данийл[ъ]; Е, к. 250v: Даніоль

^v И, к. 270г: видивъ; Я, к. 198г; Е, к. 250v: видѣв

^w И, к. 270г: близъ; Я, к. 198г: близ; Е, к. 250v: близ[ъ]

^x И, к. 270г: заднемъ; Я, к. 198г; Е, к. 251г: зад[ъ]нѣ

^y Я, к. 198г: полку; Е, к. 251г: полкѣ

^z И, к. 270г; Я, к. 198г: стоаща

^{aa} И, к. 270г; Я, к. 198г: со

^{ab} И, к. 270г: хороговью; Я, к. 198г: короговию; Е, к. 251г: короговию

^{ac} Я, к. 198г; Е, к. 251г: ревшѣ

wynikało to z jego niechęci wobec protektorów, czy niewielkiego talentu dowódczego – nigdy z pewnością nie dowiedziemy.

⁷⁵³ Osoba wzmiankowana tylko w tym miejscu. Imię, nienotowane wśród reprezentantów bojarstwa (zob. M. Wójtowicz, *Словарь*, s. 94–96: autor uznaje tego Mściława za jedyne go bojara noszącego wspomniane miano) wskazuje, że możemy mieć do czynienia z Rurykowiczem z kategorii nieuprzywilejowanych latopisarzów. Przecież nawet wśród wołyńskiej gałęzi ruskiej przyrodzonej dynastii było to miano popularne (zob. choćby Mściława Izjasławowicza, Mściława Jarosławowicza Niemego czy obu Mściławów Daniłowiczów). Jest to jednak wyłącznie przypuszczenie, choć w jakiś sposób wzmocnione przez wspólne wystąpienie z Wsiewołodem Aleksandrowiczem.

⁷⁵⁴ W X: „корелесь поюшим[ъ]”, zaś w I: „керьлѣшь поющимъ” (*Ипатьевская летопись*, kol. 803). Zgadzaemy się jednak z opinią filologów, że ów „kierlesz” nie może być trakto-

яко «роус[ъ]^a т[ъ]ши|ви^b сжт[ъ]^c на бран[ъ], да стерпим[ъ]^d оустремленіа^e их[ъ], нестерпими^f | бо сжт[ъ]^g на долго время^h на сѣчиⁱ». Б[ог]оу^j ж[е] не оуслышавше^k славы его, прїиде^l на нь^m Данилоⁿ, съ^o Ёиковѡм[ъ]^p Марковичемъ^q | и съ^r Шелѡм[ъ]^s. Шелѡви же збодену^t быв[ъ]шю^u, Данила^v же | ем[ъ]шю^w, истрѣжеса^x из^y рѣкоу^z аа-его и^{aa} выеха^{ab} ис^{ac} полкоу^{ad}, | и видѣвъ^{ae} оугрина^{af}, градоущаго^{ag} на помощь^{ah} Фили^{ai}, къпїем[ъ]^{aj} | сътче^{ak} и, оружію^{al}

- ^a Я, к. 198г: рус[ъ]; Е, к. 251г: рѣсь
^b И, к. 270г; Я, к. 198г: тщиви; Е, к. 251г: тщивы
^c И, к. 270г: соутъ; Я, к. 198г: сут[ъ]; Е, к. 251г: сѣтъ
^d Я, к. 198г; Е, к. 251г: стерпит[ъ]
^e И, к. 270г; Я, к. 198г: стремления; Е, к. 251г: стремленіа
^f Я, к. 198г; Е, к. 251г: нестерпїли
^g И, к. 270г: соутъ; Я, к. 198г: сут[ъ]; Е, к. 251г: сѣтъ
^h Я, к. 198г: время
ⁱ И, к. 270г: сѣчу
^j Я, к. 198г; Е, к. 251г: Б[о]гѣ
^k И, к. 270г: оуслышавшоу; П, к. 282г: оуслышавшю; Я, к. 198г: ѡслышавшу; Е, к. 251г: оуслышавшѣ
^l И, к. 270г: приде; Я, к. 198г: прїиде
^m И, к. 270г: ны
ⁿ Я, к. 198г: Данийло; Е, к. 251г: Данїйло
^o И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 251г: со
^p И, к. 270г; Я, к. 198г: Ёиковѡм[ъ]; Е, к. 251г: Іаковѡм[ъ]
^q И, к. 270г: Марковичемъ
^r И, к. 270г; Я, к. 198г; Е, к. 251г: со
^s И, к. 270г: Шьльѡмъ; Я, к. 198г; Е, к. 251г: Шелѡмъ
^t И, к. 270г: сбодену; Я, к. 198г; Е, к. 251г: збоденѣ
^u И, к. 270г: бывшоу; Я, к. 198г; Е, к. 251г: бывшѣ
^v Я, к. 198г: Данийла; Е, к. 251г: Данїйла
^w И, к. 270г: емшоу; Я, к. 198г: емшѣ; Е, к. 251г: ем[ъ]шѣ
^x И, к. 270г: исторжеса; Я, к. 198г: истржеса; Е, к. 251г: и торжеса
^y Е, к. 251г: изъ
^z И, к. 270г: роукоу; Я, к. 198г: рѣку; Е, к. 251г: рѣкѣ
^{aa-aa} Я, к. 198г; Е, к. 251г: brak wygazów
^{ab} Я, к. 198г; Е, к. 251г: еха
^{ac} Е, к. 251г: из
^{ad} Я, к. 198г: плѣку; Е, к. 251г: полкѣ
^{ae} Я, к. 198г: видѣв[ъ]; Е, к. 251г: видѣвъ
^{af} Я, к. 198г: ѣрина
^{ag} Я, к. 198г: градуущаго; Е, к. 251г: градѣщаго
^{ah} Я, к. 198г: помочь; Е, к. 251г: помоч[ъ]
^{ai} Я, к. 198г; Е, к. 251г: Филию
^{aj} И, к. 270г: копьемъ; Я, к. 198г: копием; Е, к. 251г: копѣмъ
^{ak} Я, к. 198г; Е, к. 251г: сочте
^{al} И, к. 270г: вогроужену; Я, к. 198г: врѣжию; Е, к. 251г: врѣжію

wany jako świadectwo odśpiewania przez polskie hufce pod Jarosławiem *Kyrie eleison* (A. Dąbrowka, *Średniowiecze. Korzenie*, Warszawa 2007, s. 153–155).

быв[ъ]шо^a в^b нем[ъ]^c оуломленоу^d, спадеса^e, | издъше^f. Ут[ъ] того же
г-гордаго Филю^g Левь^h, млад[ъ] сый, и |сломиⁱ копѣ^j свое. Паки^k ж[е]
Данило^l скоро прїиде^m на нь, и || (336г/687) и раздрюшиⁿ полкъ^o его, и хо-
роуговь^p q-его раздра^{q755} r-г. Видѣв[ъ]^s же се | Ростиславъ^t, побѣже,
и наворотишас[а]^u оугре^v на бѣгъ. Васил[ъ]|кови^w ж[е] сразив[ъ]шоуса^x сь^y
лахыз^z, наворотившим[ъ]са^{aa} и зрацим[ъ]^{ab} | обоим[ъ]^{ac} на са^{ad}, лахым[ъ]^{ae} же
лаоушим[ъ], рекущим[ъ]^{af}: «Поженем[ъ]^{ag} на великыа^{ah} бородь». Васил[ъ]кови^{ai}

^a И, к. 270г: бывшоу; Я, к. 198v: бывшѣ; Е, к. 251г: быв[ъ]шѣ

^b Е, к. 251г: въ

^c Е, к. 251г: немъ

^d Я, к. 198v: ѣломленѣ; Е, к. 251г: оуломленѣ

^e Я, к. 198v: спадеса; Е, к. 251г: съпадеса

^f И, к. 270г; Е, к. 251г: издше; Я, к. 198v: издше

^{g-g} Я, к. 198v; Е, к. 251г: Филю гордаго

^h И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: Левь

ⁱ И, к. 270г; П, к. 282v; Я, к. 198v; Е, к. 251г: изломи

^j И, к. 270г: копье; Я, к. 198v: копие

^k Я, к. 198v; Е, к. 251г: паки

^l Я, к. 198v: Данийл[ъ]; Е, к. 251г: Данійль

^m И, к. 270г: приде; Я, к. 198v: прийде

ⁿ Я, к. 198v; Е, к. 251г: раздрѣши

^o И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: полкъ

^p Я, к. 198v; Е, к. 251г: короков[ъ]

^{q-q} Я, к. 198v; Е, к. 251г: раздраль его

^{r-r} И, к. 270г: на полы

^s И, к. 270г: видив; Я, к. 198v: видѣв

^t И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: Ростиславъ

^u Я, к. 198v; : наворотишася

^v Я, к. 198v; 251г: ѣгре

^w И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: Василкови

^x И, к. 270г: сразившоуса; Я, к. 198v: сразившѣса; Е, к. 251г: сразившѣса

^y И, к. 270г; Я, к. 198v: с

^z Я, к. 198v: лахи; Е, к. 251г: лахи

^{aa} И, к. 270г: наворотившимса; Я, к. 198v: наворотившим[ъ]са

^{ab} Я, к. 198v: зрацим[ъ]

^{ac} И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: ѣбоимъ

^{ad} Я, к. 198v: са

^{ae} И, к. 270г; П, к. 282v; Е, к. 251г: лахомъ; Я, к. 198v: лахом[ъ]

^{af} Я, к. 198v: рекушим[ъ]; Е, к. 251г: рекущимъ

^{ag} И, к. 270г: поженемъ

^{ah} И, к. 270г: великыи; Я, к. 198v: великиа; Е, к. 251г: великїа

^{ai} И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: Василкови

⁷⁵⁵ W przekazie: „хороуговь его раздра” nawiązanie do Biblii. Zob.: Mk 15, 38 (Апракос, к. 116в, w. 10, s. 163; ibidem, k. 172г, w. 8, s. 231); Łk 23, 45 (Апракос, к. 121г, w. 19, s. 170; ibidem, k. 155в, w. 1, s. 209; ibidem, k. 159б, w. 9, s. 213); Mt 27, 51 (Апракос, к. 154г, w. 13–14, s. 208; ibidem, k. 162а, w. 6–7, s. 217); 1 Sm 9, 21; 1 Sm 10, 19–21.

ж[е] рек[ъ]шо^a, ѿко «лѡж[ъ]^b глаголь^c вѡшь ес[тъ]^c, | Б[ог]ъ помощ[ъ]никъ^d нашъ^e ес[тъ]⁷⁵⁶». И толкну^f кон[ъ] свой и движеса^g. | Лахове^h же не стерпѣшаⁱ – побѣгоша ѡт[ъ] лица его^j. Данило^kви ж[е] женоущо^l через[ъ]^m дебрьⁿ глоубокою^o на оугры^p, роус[ъ]^q бѣю|щѣа^r, скорбаше^s, о^t братѣ не вѣдый^u. Оузрѣв[ъ] же^v хороу|говь^w его по лахом[ъ]^x женоущо^y, и быс[тъ] в радости велици^z. Ста|вшо^{aa} ж[е] емоу^{ab} на могилѣ противоу^{ac} городоу^{ad}, и приѣха^{ae} Васил[ъ]ко^{af} | къ^{ag} немоу^{ah}. Данило^{ai}ви ж[е] хоташоу^{aj} гнати по них[ъ],

Васил[ъ]ко
говорит[ъ]

^a И, к. 270г: рекшоу; Я, к. 198v: рекшу; Е, к. 251г: рекшѣ

^b Я, к. 198v: лож[ъ]; Е, к. 251г: ложѣ

^{c-c} И, к. 270г: есть вѡшь; Я, к. 198v; Е, к. 251г: вѡшь ест[ъ]

^d И, к. 270г; Е, к. 251г: помощникъ; Я, к. 198v: помощник[ъ]

^e Я, к. 198v; Е, к. 251г: нашѣ

^f И, к. 270г: тѣкнуу; Я, к. 198v; Е, к. 251г: толкъ

^g Я, к. 198v: движеса

^h И, к. 270г: лаховѣ; Я, к. 198v: лахове

ⁱ И, к. 270г: стѣрпѣше; Я, к. 198v; Е, к. 251г: стерпѣше

^j Е, к. 251г: егѡ

^k Я, к. 198v: Данийлови; Е, к. 251г: Данїйлови

^l И, к. 270г: женоущоу; Я, к. 198v: женѣщу; Е, к. 251г: женѣщѣ

^m И, к. 270г: чересь

ⁿ И, к. 270г: дебрь

^o Я, к. 198v; Е, к. 251г: глѣбокѡу

^p Я, к. 198v: ѣгры

^q И, к. 270г: и роусь; Я, к. 198v: рус[ъ]; Е, к. 251г: рѣсь

^r И, к. 270г: бѣющоу ѣ; П, к. 282v: бѣющѣа; Я, к. 198v: бѣющѣа; Е, к. 251г: бѣющѣа

^s Я, к. 198v: скорбаше

^t И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: ѡ

^u Я, к. 198v: вѣдый

^v И, к. 270г: оузрѣв же; Я, к. 198v: ѣзрѣвше

^w Я, к. 198v; Е, к. 251г: короговѣ

^x П, к. 282v: лахѡм[ъ]; Я, к. 198v: лахом[ъ]

^y И, к. 270г: женоущоу; Я, к. 198v; Е, к. 251г: женѣщѣ

^z И, к. 270г; Я, к. 198v; Е, к. 251г: величѣ

^{aa} И, к. 270г: ставшоу; Я, к. 198v: ставшу; Е, к. 251г: ставшѣ

^{ab} Я, к. 198v: ему; Е, к. 251г: емѣ

^{ac} Я, к. 198v; Е, к. 251г: противѣ

^{ad} Я, к. 198v; Е, к. 251г: городѣ

^{ae} И, к. 270v: приѣха; Я, к. 198v; Е, к. 251г: приѣха

^{af} И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251г: Василко

^{ag} И, к. 270v: къ; Я, к. 198v: ко

^{ah} П, к. 282v; Е, к. 251г: немѣ; Я, к. 198v: нему

^{ai} Я, к. 198v: Данийлови; Е, к. 251г: Данїйлови

^{aj} И, к. 270v: хоташоу; Я, к. 198v: хоташѣ; Е, к. 251г: хоташѣ

⁷⁵⁶ W przekazie: „лѡж[ъ] глаголь вѡшь ес[тъ], | Б[ог]ъ помощ[ъ]никъ нашъ ес[тъ]”
nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 18(17), 3; 28(27), 7; 30(29), 11; 40(39), 18; 52(51), 9;
Prz 30, 6.

Филия гордыи

Васил[ь]ко^a ж[е] | възбранаше^b емоу^c. Ростислав[ь]^d же познав[ь]шю^e, на-
 прави | кон[ь] свой на бѣгъ. Оугре^f ж[е] и Лахове^g мнѡси^h избіениⁱ быша,
 |^jи ати быша^j, и ѡт[ь] всѣх[ь]^k мнѡси^l ати^m быша. Тогда же и | Филаⁿ
 Гръдый^o ѡтъ^p быс[ть] Андреем[ь]^q двор[ь]ским[ь]^r, и приведен[ь] быс[ть]
 | къ^s Данилоу^t, и оубіень^u быс[ть] Данилом[ь]^v⁷⁵⁷. Жирослав[ь]⁷⁵⁸ же приведе
 Вълѡдислава^w⁷⁵⁹, злаго матеж[ь]ника^x земли^y. В той^z ж[е] ден[ь] |
 и тѣи^{aa} оубіень^{ab} быс[ть],^{ac} и иніи оугре мноси^{ac} избіени^{ad} быша | за

^a И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251r: Василко

^b И, к. 270v; Е, к. 251r: възбранаше; Я, к. 198v: възбранаше

^c Я, к. 198v; Е, к. 251r: емѡ

^d И, к. 270v: Ростиславоу; Я, к. 198v: Ростиславу; Е, к. 251r: Ростиславѡ

^e И, к. 270v: познавшю; Я, к. 198v; Е, к. 251r: погнавшѡ

^f Я, к. 198v: ѡгре

^g Я, к. 198v: лахове

^h И, к. 270v: мнози; Я, к. 198v: многы; Е, к. 251r: мнѡги

ⁱ И, к. 270v: избьены; Я, к. 198v: избьены

^j И, к. 270v: ѡтии быша; Я, к. 198v; Е, к. 251r: brak wyrazów

^k И, к. 270v: всѣх[ь]

^l И, к. 270v; Я, к. 198v: мнози; Е, к. 251r: мнѡзи

^m И, к. 270v: ѡти; Я, к. 198v; Е, к. 251r: ѡты

ⁿ Я, к. 198v: Фила

^o И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251r: гордыи

^p И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251r: ѡтъ

^q И, к. 270v: съ Андрѣемъ; Я, к. 198v: : Андрѣем[ь]; Е, к. 251r: Андрѣемѡ

^r И, к. 270v: дворьскимъ; Я, к. 198v: двор[ь]скимъ; Е, к. 251r: дворским[ь]

^s И, к. 270v: къ; Я, к. 198v; Е, к. 251r: ко

^t П, к. 282v: Данилѡ; Я, к. 198v: Данийлу; Е, к. 251r: Данийлѡ

^u И, к. 270v: оубьень; Я, к. 198v: ѡбиен[ь]

^v И, к. 270v: Даниломъ; Я, к. 198v: Данийлом[ь]; Е, к. 251r: Данийлѡмѡ

^w И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251r: Володислава

^x И, к. 270v; Е, к. 251r: матежника; Я, к. 198v: матежника

^y И, к. 270v; Я, к. 198v: землѡ

^z И, к. 270v: въ тѣ

^{aa} И, к. 270v: тотъ; Я, к. 198v; Е, к. 251v: той

^{ab} И, к. 270v: оубьень; Я, к. 198v: убьен[ь]; Е, к. 251v: оубіень

^{ac-ac} И, к. 270v: и иніи оугре мнози; П, к. 282v: и иніи оугре мнѡси; Я, к. 198v: и иніи
 ѡгры мнози; Е, к. 251v: и многіе оугры мнози

^{ad} И, к. 270v: избьени; Я, к. 198v: избьены; Е, к. 251v: избіены

⁷⁵⁷ Powstaje pytanie, czy Daniel osobiście stracił Filię, czy też stało się to na jego rozkaz i przed obliczem. Jakby nie było, kronikarz bez skrupowania zarejestrował postępek ukazujący mściwość i okrucieństwo księcia, co więcej, nie liczący z obyczajowością rycerską, która starszemu Romanowiczowi (i jego dziejopisowi) przecież nie była obca.

⁷⁵⁸ Zgadzaemy się z opinią A. Jusupowicia, że *Kronika halicko-wołyńska* wymienia dwóch nietożsamyh ze sobą Żyroslawów, choć istnieje i pogląd odmienny (zob. np. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 5 na s. 72). Nosząca to imię osoba, jedyny raz wspomniana w opowiadaniu o bitwie pod Jarosławem, była bojarem pozostającym w służbie u Daniela Romanowicza (A. Jusupović, *Elity*, s. 298–299).

⁷⁵⁹ Chodzi o Wołodysława Juriewicza.

гнѣвъ^a. Данило^b ж[е] и Васил[ь]ко^c не идоста в^d горвд[ь]^e, и Левъ^f | ста^g на мѣстѣ^h войнѡм[ь]^h посредиⁱ троуповъ^j, ѡвляюща^k | побѣдоу^l свою. Гонащим[ь]^m же и приѣздащим[ь]ⁿ нощи^o и в^p поллоунощи^q, вѣдоушим[ь]^r користь^s мнѡгоу^{t760}, також[е] всее нощи | коликоу^u не переста, ищущим[ь]^v в^w-дроугъ дроуга^w. Иви ж[е]^x | Б[ог]ъ милость свою и дасть побѣдоу^y Данилоу^z на ка|нѡн[ь]^{aa} ab-ab ac-велико м[оу]ч[е]н[и]коу [sic!]^{-ac} Фрола^{ad} и Лавра⁷⁶¹. Данил[ь]^{ae} же af-город[ь] заж[ь]же^{af}, | еже^{ag} Ростиславъ^{ah} сьздал[ь]^{ai},

Данил[ь]
побѣдил[ь]

^a И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: гнѣвъ

^b Я, к. 198v: Данийло; Е, к. 251v: Данійль

^c И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: Василко

^d Е, к. 251v: въ

^e И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: городъ

^f И, к. 270v: Львъ

^g П, к. 282v: стоа

^h И, к. 270v: воинѡмъ; Я, к. 198v: воинѡм[ь]; Е, к. 251v: воинѡмъ

ⁱ И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: посредѣ

^j И, к. 270v: троупья; Я, к. 198v; Е, к. 251v: трѹповь

^k Я, к. 198v: ѡвляющи; Е, к. 251v: ѡвляющи

^l Я, к. 198v; Е, к. 251v: побѣдѹ

^m Я, к. 198v: гонащим[ь]

ⁿ И, к. 270v: приѣздащимъ; Я, к. 198v: приѣздащим[ь]

^o И, к. 270v: воинѡмъ

^p Е, к. 251v: въ

^q П, к. 282v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: полѹнощи

^r Я, к. 198v: вѣдѹщим[ь]; Е, к. 251v: вѣдѹщимъ

^s Е, к. 251v: коры[сть]

^t И, к. 270v: многоу; Я, к. 198v: много; Е, к. 251v: многѹ

^u И, к. 270v: кликоу; Я, к. 198v; Е, к. 251v: кликѹ

^v Я, к. 198v: ищущим[ь]; Е, к. 251v: ищѹщымъ

^{w-w} Я, к. 198v; Е, к. 251v: дрѹгъ дрѹга

^x Е, к. 251v: ѡвивъ

^y Я, к. 198v; Е, к. 251v: побѣдѹ

^z Я, к. 198v: Данийлу; Е, к. 251v: Данійлѹ

^{aa} И, к. 270v: каноунъ; Я, к. 198v: канон[ь]; Е, к. 251v: канонъ

^{ab-ab} Е, к. 251v: с[ВА]т[ую]

^{ac-ac} И, к. 270v: великою м[оу]ч[е]н[и]коу; Я, к. 198v: вел[икоу] м[оу]ч[енику]; Е, к. 251v: вел[икоу] м[оу]ч[ени]коу

^{ad} И, к. 270v: Фрола; Я, к. 198v; Е, к. 251v: Флора

^{ae} Я, к. 198v: Данийл[ь]; Е, к. 251v: Данійл[ь]

^{af-af} И, к. 270v: город[ь] заж[ь]же; Я, к. 198v: зажеж[е] город[ь]; Е, к. 251v: заже город[ь]

^{ag} Я, к. 198v; Е, к. 251v: ѡже

^{ah} И, к. 270v; Е, к. 251v: Ростиславъ; Я, к. 198v: Ростислав[ь]

^{ai} И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: создалъ

⁷⁶⁰ W przekazie: „вѣдоушим[ь] користь мнѡгоу” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 119(118), 162; Wj 15, 9; Iz 8, 1; 9, 2(3); 53, 12.

⁷⁶¹ Zdanie to dokładnie określa datę dzienną bitwy pod Jarosławiem. Doszło do niej 17 VIII (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 353–354, 383; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 260).

и^a h-иде же въ^b Холмъ^c с колѡд[ъ]ники^d || (336v/688) мнѡгы^e, иже^f бѣ^g сѣздал[ъ] сам[ъ]^{g-h762}. Литвѣ ж[е] пріѣхавшим[ъ]ⁱ и лахѡм[ъ]^j | Къндратовым[ъ]^k к^l нему^m приспѣвшим[ъ] къⁿ брани, вѣротишас[а]^o въ^p ^qсвоа си^q, а Ростислав^r бежа^s въ^t лахы^u, и поем[ъ]^v женѡ^w | свою, иде въ^x оугры^y. Про то бо^z изъ оугоръ пришел[ъ] баше^z | съ^{aa} женою въ^{ab} лад[ъ]скоую^{ac} землю, мысла^{ad} ж[е] въ^{ae} оумѣ^{af} своемъ^{ag} | взати^{ah} Галич[ъ]^{ai}, и обладати^{aj} им[ъ]^{ak}.

^a И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: brak wyrazu

^b И, к. 270v: в

^c Я, к. 198v: Хѡлмъ

^d И, к. 270v; Я, к. 198v: колодники

^e И, к. 270v; Я, к. 198v: многими

^f Я, к. 198v: ижъ

^{g-g} И, к. 270v: создалъ самъ; Я, к. 198v: самъ создал[ъ]

^{h-h} Е, к. 251v: brak wyrazów

ⁱ И, к. 270v: приѣхавшимъ; Я, к. 198v; Е, к. 251v: приехавшим[ъ]

^j И, к. 270v; П, к. 283г; Е, к. 251v: лахомъ; Я, к. 198v: лахом[ъ]

^k И, к. 270v; П, к. 283г; Я, к. 198v; Е, к. 251v: Кондратовымъ

^l Е, к. 251v: къ

^m Я, к. 198v: нему; Е, к. 251v: немѡ

ⁿ И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: ко

^o И, к. 270v; Е, к. 251v: воротишася; Я, к. 198v: воротишася

^p И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: во

^{q-q} И, к. 270v; Е, к. 251v: своа си; Я, к. 198v: своа си

^r И, к. 270v; Е, к. 251v: Ростиславъ; Я, к. 198v: Ростислав[ъ]

^s И, к. 270v; Я, к. 198v; Е, к. 251v: бѣжа

^t И, к. 270v; Я, к. 198v: в

^u Я, к. 198v: лахи; Е, к. 251v: лахи

^v И, к. 270v: поемъ

^w И, к. 270v; П, к. 283г: женоу

^x И, к. 270v: brak wyrazów; Я, к. 198v; Е, к. 251v: во

^y Я, к. 198v: ѡгры

^{z-z} И, к. 270v: из оугоръ пришелъ башеть; Я, к. 198v: пришел[ъ] баше из ѡгор[ъ]; Е, к. 251v: пришелъ баше изъ оугоръ

^{aa} Я, к. 198v; Е, к. 251v: со

^{ab} И, к. 270v: в; Я, к. 198v: во

^{ac} Я, к. 198v: лад[ъ]скоую; Е, к. 251v: лад[ъ]скѡю

^{ad} Я, к. 199г: мысла

^{ae} И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: во

^{af} Я, к. 199г: ѡмѣ

^{ag} Я, к. 199г; Е, к. 251v: своемъ

^{ah} Я, к. 199г: взати

^{ai} Я, к. 199г; Е, к. 251v: Галичъ

^{aj} И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ѡбладати

^{ak} И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: имъ

⁷⁶² Zapis ten można traktować jako świadectwo istnienia już w tym czasie fundacji Danieła w Chełmie (nie wiemy tylko, na jakim etapie realizacji).

Б[ог]ъ же за високоу^a мысль^b ег[о] | не сътвори^c тако^d, еже онъ^e мыслаше^f.
 g-g Прислав[ъ]шю^h же | Могоучѣвѣⁱ⁷⁶³ посолъ^j свои къ^k Данилоу^l
 и Васил[ъ]коу^m, бѣдоу[щю] нⁿ има^o в^p Дорогов[ъ]скоу^{q764}: «Дай Галич[ъ]^{r765!}» –
 быс[тъ] въ^s печали велици^t, за[не] не оутвердилъ^u бѣ землѣ своеа^v города,
 и доума^w съ^x бра[тв]м[ъ]^y своим[ъ]^z, поеха^{aa} къ^{ab} Батыеви^{ac} ad-ad, реч[е]^{ae}: «Не

Данїйлъ
 к[на]з[ъ]
 вел[икыи]
 к[ъ] Батїеви
 поиде

- ^a И, к. 270v: высокомыслие; Я, к. 199г: высокѣ; Е, к. 251v: высотѣ
^b И, к. 270v: (высокомыслие); Е, к. 251v: мысли
^c И, к. 270v: створи; Я, к. 199г; Е, к. 251v: сотвори
^d И, к. 270v: того
^e И, к. 270v; Я, к. 199г: шнѣ
^f Я, к. 199г: мышла
^{g-g} И, к. 270v: Въ лѣт[о] ꙗ̄с̄ ꙗ̄ нї
^h И, к. 270v: приславшю; Я, к. 199г: приславшу; Е, к. 251v: приславшѣ
ⁱ И, к. 270v: Могоучѣви; Я, к. 199г: Мѣчучѣви; Е, к. 251v: Мѣчучѣвѣ
^j Е, к. 251v: посїол[ъ]
^k И, к. 270v: к; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ко
^l И, к. 270v: Данилови; Я, к. 199г: Данийлу; Е, к. 251v: Данїйлѣ
^m И, к. 270v: Василкови; Я, к. 199г: Васил[ъ]кѣ; Е, к. 251v: Василкѣ
ⁿ И, к. 270v: боудоушю; Я, к. 199г: будѣчи; Е, к. 251v: бѣдѣчи
^o Я, к. 199г: ему; Е, к. 251v: емѣ
^p И, к. 270v: во; Е, к. 251v: въ
^q И, к. 270v: Дороговѣскыи; Я, к. 199г: Дороговску; Е, к. 251v: Дорогов[ъ]скѣ
^r Я, к. 199г; Е, к. 251v: Галичѣ
^s И, к. 270v: в; Я, к. 199г; Е, к. 251v: во
^t И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: велицѣ
^u Я, к. 199г: ѣтвердилъ
^v И, к. 270v: еѣ; Я, к. 199г: своеа
^w И, к. 270v: доумавѣ; Я, к. 199г; Е, к. 251v: дѣма
^x И, к. 270v: с; Я, к. 199г; Е, к. 251v: со
^y И, к. 270v; Е, к. 251v: братомѣ; П, к. 283г; Я, к. 199г: братом[ъ]
^z И, к. 270v; Е, к. 251v: своимѣ
^{aa} И, к. 270v: поѣха
^{ab} И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ко
^{ac} Я, к. 199г: Батиевѣ; Е, к. 251v: Батїевѣ
^{ad-ad} П, к. 283г: своемѣ
^{ae} И, к. 270v: река

⁷⁶³ W rękopisie: „Могоучѣвѣ”. Chodzi o Mauci, s. Czagataja. Według relacji Carpiniego koczował on w stepach położonych na wschód od Dniepru (Giovanni di Pian di Carpine, *Storia dei Mongoli*, wyd. E. Manestò, M. C. Lungarotti, P. Daffinà, L. Petech, C. Leonardi, Spoleto 1989, s. 309; *Spotkanie dwóch światów. Stolica Apostolska a świat mongolski w połowie XIII wieku. Relacje powstałe w związku z misją Jana di Piano Carpiniego do Mongołów*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1993, przyp. 89 na s. 196). Mauci – jak dobrze widać – przysłał posłów niedługo po bitwie pod Jarosławiem, co zresztą świadczy o znakomitej orientacji Mongołów w bieżącej sytuacji politycznej).

⁷⁶⁴ Dorohusk, w. w pow. chełmskim woj. lubelskiego.

⁷⁶⁵ W bardzo ciekawym artykule W. Nagirnyj wykazał, że zwrot ten można interpretować jako świadectwo wcześniejszego przyjęcia przez Romanowiczów zwierzchnictwa mongolskiego z Wołynia, co musiało nastąpić w 1242 r. Zwróćmy przy okazji uwagę, że ks. halickie zostało nazwane półojcowizną Romanowiczów („Да и Галич”: з історії відносин галицько-волинських

дам[ъ] полоу^a вт[ъ]чины своєа^b, | но едоу^c къ^d Батыеве^e сам[ъ]». Изыде^f ж[е] на прызд[ъ]никъ^g св[а]т[о]го^h Д[ъ]митріяⁱ⁷⁶⁶, | помоливсаⁱ Б[ог]оу^k и прїиде^l къ^m Кїєвоуⁿ, обьдержашю^o Кыєвъ^p | Їрославоу^{q767} боаринвм[ъ]г своим[ъ]с Еиковичем[ъ]г Дмитром[ъ]г⁷⁶⁸. И пришед[ъ] | в двм[ъ]н^u архистратига Михаила, рекомый^v Выдобич[ъ]w⁷⁶⁹, и | съзва^x калоугеры^y и мнишескый^z чинь, и рекъ^{aa} игоуме|ноу^{ab770} и всей братїи^{ac}, да сътворат[ъ]ad м[о]л[и]твоу^{ac}

^a Я, к. 199г: полу; Е, к. 251v: полѧ

^b И, к. 270v: своєи; Я, к. 199г: моеа; Е, к. 251v: моеа

^c И, к. 270v: ѣдоу; Я, к. 199г; Е, к. 251v: едѧ

^d И, к. 270v: к; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ко

^e Я, к. 199г: Батїевѧ; Е, к. 251v: Батїевѧ

^f И, к. 270v: изиде; Я, к. 199г; Е, к. 251v: изыйде

^g И, к. 270v; Я, к. 199г: прызник[ъ]; Е, к. 251v: прызд[ъ]ник[ъ]

^h Я, к. 199г: с[в]а[т]ого

ⁱ И, к. 270v: Дмитрїа; П, к. 283г: Дмитрїа; Я, к. 199г: Димитрия; Е, к. 251v: Димитрїа

^j Я, к. 199г: пом[о]лившуся; Е, к. 251v: пом[о]лившѧса

^k Я, к. 199г: Б[о]гу; Е, к. 251v: Б[о]гѧ

^l И, к. 270v: приде; Я, к. 199г: прїиде

^m И, к. 270v: брак вугазу; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ко

ⁿ И, к. 270v: Кыєвоу; Я, к. 199г: Кїєвѧ; Е, к. 251v: Кїєвѧ

^o И, к. 270v: вьдержашю; Я, к. 199г; Е, к. 251v: вьдержашѧ

^p И, к. 270v: Кыєвъ; Я, к. 199г: Кїєв[ъ]; Е, к. 251v: Кыєвъ

^q Я, к. 199г: Їрославу; Е, к. 251v: Їрославѧ

^r И, к. 270v; Я, к. 199г: боариномъ; Е, к. 251v: боарином[ъ]

^s И, к. 270v; Е, к. 251v: своимъ

^t Я, к. 199г: Емковичем[ъ]; Е, к. 251v: Емковичемъ

^u И, к. 270v; Е, к. 251v: домъ; Я, к. 199г: дом[ъ]

^v Я, к. 199г; Е, к. 251v: брак вугазу

^w Я, к. 199г: Выдѧбич[ъ]; Е, к. 251v: Выдѧбичъ

^x И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: созва

^y Я, к. 199г: калугеры; Е, к. 251v: калѧгеры

^z И, к. 270v: мнишкии; Я, к. 199г: мнишеский; Е, к. 251v: мнишескїи

^{aa} И, к. 270v: рекъ; Я, к. 199г; Е, к. 251v: рече

^{ab} Я, к. 199г: игуменѧ; Е, к. 251v: игѧменѧ

^{ac} И, к. 270v: братъи; Я, к. 199г: братїи

^{ad} И, к. 270v: створатъ; Я, к. 199г: сотворят[ъ]; Е, к. 251v: сотворатъ

^{ae} И, к. 270v; Е, к. 251v: м[о]л[и]твѧ; Я, к. 199г: м[о]л[и]тву

князів із Монголами у 1240-х рр., [w:] *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць*, Рівне 2009, s. 9–12).

⁷⁶⁶ Najpewniej dzień św. Dymitra Soluńskiego, który przypadał na 26 X. Rzecz jasna chodzi o 1245 r. (zob. М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 354, 383).

⁷⁶⁷ Chodzi o Jarosława, s. Wsiewołoda Juriewicza Wielkie Gniazdo.

⁷⁶⁸ Tysięcznik kijowski z ramienia Jarosława Wsiewołodowicza.

⁷⁶⁹ Istniejący do dziś monastyr położony w południowej części średniowiecznego Kijowa. Jego fundatorem był prawdopodobnie Wsiewołod Jarosławowicz, zm. 1093 r. (И. И. Мовчан, Т. А. Бобровский, *Выдубицкий Михаиловский Монастырь*, [w:] ДРСМЭ, s. 163–164).

⁷⁷⁰ Nieznany z imienia ówczesny przełożony monastynu wydubickiego.

о нем[ь]^a, и сътвориша^b, да ѡт[ь] Б[ог]а м[и]л[ос]ть полоучит[ь]^c. И быс[ть] тако, и пад[ь] пред[ь] архистратигом[ь] Михаилѡм[ь]^d, изыде^e из манастира^f в^g лѡд[ь]и^h, и | видаⁱ бѣдоу^j страшноу^k и грозноу^l, и прииде^m к Переяславлю⁷⁷¹, и срѣтоша и татаровеⁿ. Ѳт[ь]тоуда^o ж[е] еха^p къ^q Коуремси^{r772} | и видѣ^s, ѡко нѣс[ть] оу^t них[ь] добра. Ѳт[ь]тѣда^u ж[е] бол[ь]ма нача^v скръбити^w | д[оу]шею^x, вида^y бо вбладан[ь]ны^z дѣволѡм[ь]^{aa}, сквер[ь]на^{ab} их[ь]^{ac} коудѣшскаа^{ad} бладѣн[ь]а^{ae} и ^{af-}Чигызаконова мечтанїа^{af}, сквер[ь]наа^{ag} | его

Данила Татари
сретаѣт[ь]

^a И, к. 270v; Я, к. 199г; Е, к. 251v: ѡнемъ

^b И, к. 270v: створиша; Я, к. 199г; Е, к. 251v: сотвориша

^c Я, к. 199г: получит[ь]; Е, к. 251v: полѣчит[ь]

^d И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 251v: Михаилѡмъ

^e И, к. 271г: изииде; Я, к. 199г; Е, к. 251v: изыйде

^f Я, к. 199г: манастира; Е, к. 251v: м[а]н[а]стыра

^g И, к. 271г; Е, к. 251v: въ

^h И, к. 271г: лод[ь]и; Я, к. 199г: лодїах[ь]; Е, к. 251v: лодїахъ

ⁱ Я, к. 199г: вида

^j Я, к. 199г; Е, к. 251v: бѣдѣ

^k И, к. 271г: страшнѡу; Я, к. 199г: страшну; Е, к. 251v: страшнѣ

^l Я, к. 199г; Е, к. 251v: brak wyrazu

^m И, к. 271г: прииде; Я, к. 199г: прийде

ⁿ И, к. 271г: татаровѣ

^o И, к. 271г: ѡт[ь]тоуда; Я, к. 199г: ѡт[ь]тудѣ; Е, к. 251v: ѡт[ь]тѣдѣ

^p И, к. 271г: ѣха

^q Я, к. 199г; Е, к. 252г: ко

^r И, к. 271г: Коуремѣсѣ; Я, к. 199г; Е, к. 252г: Кѣремѣсѣ

^s Я, к. 199г: вида; Е, к. 252г: вида

^t И, к. 271г: в; Я, к. 199г: у

^u И, к. 271г: ѡт[ь]тоуда; Я, к. 199г: ѡт[ь]туда; Е, к. 252г: ѡт[ь]тѣда

^v И, к. 271г: нача болми; Е, к. 252г: болма нача

^w И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: скорбѣти

^x Я, к. 199г: душею

^y Я, к. 199г: вида

^z И, к. 271г: вбладаемы; Е, к. 252г: вбладаны

^{aa} И, к. 271г: даѡволѡмъ; Я, к. 199г: дѡволѡмъ; Е, к. 252г: дѡволѡм[ь]

^{ab} И, к. 271г: сквѣрнаа; Я, к. 199г; Е, к. 252г: скверны

^{ac} Я, к. 199г; Е, к. 252г: brak wyrazu

^{ad} И, к. 271г: коудѣшскаа; П, к. 283г: кѣдѣшскаа; Я, к. 199г: кѣдѣшкаа; Е, к. 252г: кѣдѣшкаа

^{ae} И, к. 271г: бладенѣа; Я, к. 199г: бладѣа; Е, к. 252г: бладѣа

^{af-af} И, к. 271г: чигизаконова мечтанѣа; Я, к. 199г: закономечтанїа; Е, к. 252г: Чагы закономечтанїа

^{ag} И, к. 271г: сквѣрнаа; Я, к. 199г: сквернаа; Е, к. 252г: сквернаа

⁷⁷¹ Krótko mówiąc, Daniel ruszył do Perejasławia drogą wodną.

⁷⁷² Kuremsa, s. Ordu, namiestnik wielkiego chana koczujący na zachód od Dniepru, a więc w rejonie graniczącym z Rusią halicko-wołyńską. Zapewne w 1258 r. zmieniony na polecenie Berke na stanowisku przez Burundaję (Ю. В. Селезнев, *Элита Золотой Орды*, s. 112; Р. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 45–46, 90).

кръвипитїа^a, мнѡгыа^b его^c волшьбы^d. Приходащїа^e | цари^f, и кнаси^g, и вел[ъ]можи^h с[ъ]лнцюⁱ, и лоунѣ^j и земли^k, и | дїаволѣ^l, и оумръшим[ъ]^m пⁿ-во адѣⁿ ѡт[ъ]цемъ их[ъ], и дѣдом[ъ], и матерем[ъ]^o || (337г/689) водаше^p ѡколо^q коуста^r поклонатиса^s имь^{t773}. О^u сквер[ъ]наа^v | прелестъ их[ъ]! Си же слыша^{w x-x}, вел[ъ]ми^y нача скръбити^z. ѡт[ъ]тоу^{aa} доу^{aa} ж[е] приде^{ab} к^{ac} Батїевї^{ad} на Волгоу^{ae}, а^f-хотащѣ са^{af} емоу^{ag} покло^{ah}нитїа^{ah}. Пришед[ъ]шо^{ai} ж[е]

Пришел
на Волгу
к Батїю

- ^a И, к. 271г: кровопитїа; Я, к. 199г: кровопитїа; Е, к. 252г: кровопитїа
^b И, к. 271г: многыа; Я, к. 199г: многиа; Е, к. 252г: многиа
^c Е, к. 252г: brak wygazu
^d И, к. 271г: вольжбы; Я, к. 199г; Е, к. 252г: волшебы
^e И, к. 271г: приходащаа; П, к. 283г; Е, к. 252г: приходащїа; Я, к. 199г: приходащїа
^f И, к. 271г: ц[ъ]с[а]ри
^g И, к. 271г: кнази; Я, к. 199г: кн[а]зи; Е, к. 252г: кн[а]зѣ
^h И, к. 271г: велможѣ; Я, к. 199г; Е, к. 252г: велможи
ⁱ И, к. 271г: с[ъ]лн[ъ]цю; Я, к. 199г; Е, к. 252г: с[ъ]лнцѣ
^j Я, к. 199г; Е, к. 252г: лѣнѣ
^k Я, к. 199г; Е, к. 252г: землѣ
^l И, к. 271г: дїаволоу; П, к. 283г: дїаволоу; Я, к. 199г: дїаволу
^m И, к. 271г; Е, к. 252г: оумершимъ; Я, к. 199г: ѡмершим[ъ]
ⁿ⁻ⁿ И, к. 271г: въ адѣ; Я, к. 199г: brak wygazu
^o И, к. 271г: м[а]т[р]и[с]ѣ; Я, к. 199г; Е, к. 252г: м[а]трѣ
^p Я, к. 199г: водаше
^q П, к. 283г: около
^r И, к. 271г: коста; Я, к. 199г: куста; Е, к. 252г: кѣста
^s Я, к. 199г: поклонатиса; Е, к. 252г: поклонатиса
^t И, к. 271г; Е, к. 252г: имъ; Я, к. 199г: им[ъ]
^u И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: ѡ
^v И, к. 271г: сквернаа; Я, к. 199г: сквернаа; Е, к. 252г: сквернаа
^w Я, к. 199г; Е, к. 252г: слышавѣ
^{x-x} Я, к. 199г: Данийл[ъ] кн[а]зѣ; Е, к. 252г: Данийль кн[а]зѣ
^y И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: велми
^z И, к. 271г; Е, к. 252г: скорбѣти; Я, к. 199г: скорбѣты
^{aa} И, к. 271г: ѡт[ъ]тоуда; П, к. 283г: ѡт[ъ]тѣдоу; Я, к. 199г: ѡт[ъ]тудѣ; Е, к. 252г: ѡт[ъ]тѣдѣ
^{ab} И, к. 271г: приде; Я, к. 199г: прийде
^{ac} И, к. 271г: к; Я, к. 199г: ко
^{ad} Я, к. 199г: Батїевѣ; Е, к. 252г: Батїевѣ
^{ae} Я, к. 199г; Е, к. 252г: Волгѣ
^{af-af} И, к. 271г: хотащѣ са; Я, к. 199г: хотащѣ; Е, к. 252г: хотащѣ
^{ag} Я, к. 199г: ему; Е, к. 252г: емѣ
^{ah} Я, к. 199г: поклонитїа; Е, к. 252г: поклонитиса
^{ai} И, к. 271г: пришедшоу; Я, к. 199г: пришед[ъ]шу; Е, к. 252г: пришед[ъ]шѣ

⁷⁷³ W. Stawys'kuj – jak się wydaje – słusznie zauważył, że kronikarz oddał strach Daniela, aby nie zmuszono go pokonać się skazanym na wieczną mękę w piekle przodkom chana (B. Ставиский, *Читаем Галицко-Волынскую летопись*, „Ruthenica”, т. X, 2011, s. 241–250).

Ирославлю ч[е]л[овѣ]коу^a Съньгоурови^{b774}, рек[ъ]шоу^c | емоу^d: «Брат[ъ]^e твой Ирославъ^f кланал[ъ]са^g коустоу^h, и тобѣ кланатисаⁱ». И реч[е] емоу: «Діаволь^k глаголет[ъ] изъ^l оустъ^m твоих[ъ]ⁿ. | Б[ог]ъ загради^o оуста^p твоа^q, и не слышано бѣдет[ъ]р^r слвоу^s твою». ^tИ | въ тѣи^t час[ъ] познанъ^u быс[тъ]^v Батием[ъ]^w, избавленъ^x Б[о]гомъ^x быс[тъ]^x и злог[о] | их[ъ] бѣшеніа^y, и коудеш[ъ]ства^z. И поклонивса^{aa} по обычаю^{ab} их[ъ], | и вниде^{ac} в[ъ]^{ad} вежоу^{ae} его^{af}, рек[ъ]шоу^{ag} емоу^{ah}: «Данило^{ai}! Чемоу^{aj} еси дав[ъ]но^{ak} | не пришелъ^{al}, а н[ы]нѣ

^a Я, к. 199г; Е, к. 252г: ч[е]л[овѣ]кѣ

^b И, к. 271г: Съньгоурови; Я, к. 199г: ко Игоревичѣ; Е, к. 252г: сонгѣреви ко Игоревичѣ

^c И, к. 271г: рекшоу; Я, к. 199г; Е, к. 252г: рекшѣ

^d Я, к. 199г: ему; Е, к. 252г: емѣ

^e И, к. 271г: брат[ъ]

^f И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: Ирославъ

^g Я, к. 199г: кланаетса; Е, к. 252г: кланаетса

^h Я, к. 199г; Е, к. 252г: кѣстѣ

ⁱ Я, к. 199г: кланатиса

^j Я, к. 199г: кн[а]з[ъ]; Е, к. 252г: кн[а]зъ

^k И, к. 271г: дьяволь; Я, к. 199г: дьявол[ъ]

^l И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: из

^m И, к. 271г; Е, к. 252г: оустъ; Я, к. 199г: ѣст[ъ]

ⁿ И, к. 271г: ваших[ъ]

^o Я, к. 199г: заграды

^p Я, к. 199г: ѣста

^q И, к. 271г; Я, к. 199г: твоа; Е, к. 252г: твоа

^r И, к. 271г: боудеть; Я, к. 199г: будет[ъ]; Е, к. 252г: бѣдет[ъ]

^s И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: слово

^{t-t} И, к. 271г: во тѣ; Я, к. 199г: и во той; Е, к. 252г: и въ той

^u И, к. 271г: позванъ

^v И, к. 271г: brak wuzazu

^w Я, к. 199г: Батием[ъ]; Е, к. 252г: Батіем[ъ]

^{x-x} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: быст[ъ] Б[о]гомъ

^y И, к. 271г; Я, к. 199г: бѣшеніа

^z И, к. 271г: кѣдѣшства; Я, к. 199г: кудешска; Е, к. 252г: кѣдешка

^{aa} И, к. 271г: поклониса; Я, к. 199г: поклонивса

^{ab} И, к. 271г: ѡбъчаю; Я, к. 199г; Е, к. 252г: ѡбъчаю

^{ac} И, к. 271г: вниде; Я, к. 199г: вонийде; Е, к. 252г: внійде

^{ad} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: во

^{ae} Я, к. 199г: вежѣ

^{af} И, к. 271г: ѣго

^{ag} И, к. 271г: рекшоу; Я, к. 199г; Е, к. 252г: рекшѣ

^{ah} Я, к. 199г: ему; Е, к. 252г: емѣ

^{ai} Я, к. 199г: Данийло

^{aj} И, к. 271г; Я, к. 199г: чему; Е, к. 252г: чемѣ

^{ak} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: давно

^{al} Я, к. 199г: прійшол[ъ]; Е, к. 252г: прійшоль

⁷⁷⁴ Był to połowieckiego pochodzenia reprezentant Jarosława Wsiewłodowicza na dworze Batu, wspomniany też przez Jana Carpiniego (Giovanni di Pian di Carpine, *Storia dei Mongoli*, s. 331).

Кобылен комузъ

иже^a еси пришель, а то добро же. Пїе|ши^b ли^c черное молоко, наше питїе^d, кобылїй^e коумоузъ^f?». | Ономоу^g ж[е] рек[ъ]шю^h: «Доселъ есмьⁱ не пиль, j-но-же ты^j велишь^k, | пїю^l». Он[ъ]^m же реч[е]: «Ты оужеⁿ наш[ъ]^o же, Татарин[ъ]. Пїй^p наше питїе^q. » | Онъ^r же испивъ^s, поклониса^t по обычаю^u их[ъ]^v, ^{ad}измолва^w слова | своа, реч[е]: «Идоу^x поклонитиса^y великой кнагыни^z Барак|чинови^{aa}775». Реч[е]: «Иди». Шед[ъ]^{ab}, поклониса ей по обычаю^{ac-ad}, и присла | вина чюм[ъ], и реч[е]: «Необыкли^{ae} пити молока, пїи^{af} вино». О^{ag}, слѣ^{ah} | зла^{ai} честь Татар[ъ]скаа^{aj}!

^a И, к. 271г: уже; Е, к. 252г: ижъ

^b И, к. 271г: пьши; Я, к. 199г; Е, к. 252г: пиши

^c Я, к. 199г; Е, к. 252г: brak wyrazu

^d И, к. 271г: питье; Я, к. 199г: питие

^e И, к. 271г: кобылии; Я, к. 199г: кобылѣ; Е, к. 252г: кобилѣ

^f И, к. 271г: коумоузъ; Я, к. 199г; Е, к. 252г: кѹмѹтъ

^g И, к. 271г: ономоу; Я, к. 199г: оному; Е, к. 252г: ономоу

^h И, к. 271г: рекшоу; Я, к. 199г: рекшу; Е, к. 252г: рекшѣ

ⁱ Е, к. 252г: есмь

^{j-j} И, к. 271г: нынѣ же ты; Е, к. 252г: ти

^k Е, к. 252г: велиши

^l И, к. 271г: пью; Е, к. 252г: пию

^m И, к. 271г: он; Я, к. 199г: он[ъ]

ⁿ Я, к. 199г: оже

^o Я, к. 199г; Е, к. 252г: нашъ

^p И, к. 271г; Е, к. 252г: пии

^q И, к. 271г: питье; Я, к. 199г; Е, к. 252г: питие

^r И, к. 271г: он; Я, к. 199г; Е, к. 252г: он[ъ]

^s И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: испивъ

^t Я, к. 199г: поклонивса; Е, к. 252г: поклонивса

^u И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: обычаю

^v Е, к. 252г: brak wyrazu

^w И, к. 271г: измолва; Е, к. 252г: измолви

^x Е, к. 252г: идѣ

^y И, к. 271г: поклонитѣс[а]; Е, к. 252г: поклонноса

^z Е, к. 252г: кн[а]гинѣ

^{aa} И, к. 271г: Баракъчинови; Е, к. 252г: Баракчиновой

^{ab} Е, к. 252г: brak wyrazu

^{ac} И, к. 271г; Е, к. 252г: обычаю

^{ad-ad} Я, к. 199г: brak wyrazów

^{ae} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: обыкли

^{af} И, к. 271г: пии; Я, к. 199г: а т[ъ] пий; Е, к. 252г: а т[ъ] пїи

^{ag} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: w

^{ah} И, к. 271г; Я, к. 199г; Е, к. 252г: злѣ

^{ai} Я, к. 199г; Е, к. 252г: зло

^{aj} И, к. 271г: Татарскаа; Я, к. 199г: Татарскаа; Е, к. 252г: Татарскаа

⁷⁷⁵ Chodzi o najstarszą żonę Ugedeja. Po jego śmierci (1241 r.) najwyraźniej uciekła ona na dwór Batu, aby nie paść ofiarą knowań drugiej żony niezującego wielkiego chana, Toregene (Галицько-Волинський літопис [1994], przyр. 7 na s. 74).

Данилови^a Романовичю^b, кнасю^c | бывшю^d великоу^e, обладав[ъ]шю^f
роус[ъ]кою^g землею^h: Кыевом[ъ]ⁱ, | и Вълдимером[ъ]^j, | и Галичем[ъ]^k – съ^l
братѡм[ъ]^m си – и инѣми странами, | ⁿ⁻ⁿ н[ы]нѣ сѣдит[ъ]^o на колѣноу^p,
и холопѡм[ъ]^q называет[ъ]^r и, и дани | хотат[ъ]^{s776}, живота не чае[ъ], и грозы
приходит[ъ]^t. О^u, злаа^v честь^w | татар[ъ]скаа^x! Егож[е] у-вт[ъ]цѣ бѣ^y ц[а]рѣ^{z777}
в роус[ъ]кой^{aa} земли^{ab}, иже покори | половец[ъ]кою^{ac} землю и воева иные^{ad}
страны всѣ, сынѣ^{ae} | того не приа^{af} ч[ъ]сти^{ag}, то инии кто может[ъ] приати^{ah}?

Данил[ъ]
в поиманю
ѡ татар[ъ]

- ^a Я, к. 199v: Данийлѣ; Е, к. 252г: Данїйлѣ
^b Я, к. 199v; Е, к. 252г: Романовичѣ
^c И, к. 271г; Е, к. 252г: кназю; Я, к. 199v: кн[а]зю
^d И, к. 271г: бывшоу; Я, к. 199v; Е, к. 252г: бывшѣ
^e Я, к. 199v; Е, к. 252г: великомѣ
^f И, к. 271г: ѡбладавшоу; Я, к. 199v: ѡбладавшому; Е, к. 252г: обладавшомѣ
^g И, к. 271г: роускою; Я, к. 199v: рускими; Е, к. 252г: рѣскими
^h Я, к. 199v: землями; Е, к. 252г: землями
ⁱ И, к. 271г: Кыевомѣ; Я, к. 199v; Е, к. 252г: Кїевомѣ
^j И, к. 271г; Я, к. 199v; Е, к. 252г: Володимеромѣ
^k Я, к. 199v; Е, к. 252г: Галичем[ъ]
^l И, к. 271г; Я, к. 199v; Е, к. 252г: со
^m И, к. 271г; П, к. 283v; Е, к. 252г: братомѣ; Я, к. 199v: братом[ъ]
ⁿ⁻ⁿ Я, к. 199v; Е, к. 252г: а
^o Я, к. 199v: сидит[ъ]
^p Я, к. 199v: колѣнку; Е, к. 252г: колѣнкѣ
^q И, к. 271г; Я, к. 199v; Е, к. 252г: хлопомѣ
^r И, к. 271г: называетьс[а]; Е, к. 252г: называют[ъ]
^s Я, к. 199v: хотят[ъ]
^t Я, к. 199v: приходит[ъ]
^u И, к. 271г; Я, к. 199v; Е, к. 252v: ѡ
^v И, к. 271г; Е, к. 252v: злаа; Я, к. 199v: злаа
^w Я, к. 199v: честь
^x И, к. 271г: татарьскаа; Я, к. 199v: татарьскаа; Е, к. 252v: татарьскаа
^{y-y} П, к. 283v: бѣ ѡт[ъ]цѣ
^z И, к. 271г: ц[ѣ]с[а]рѣ
^{aa} И, к. 271г: роуской; Я, к. 199v: русской; Е, к. 252v: рѣской
^{ab} Е, к. 252v: землѣ
^{ac} Я, к. 199v; Е, к. 252v: половецкѣю
^{ad} И, к. 271г: на иные; Я, к. 199v: иныа
^{ae} И, к. 271г; Я, к. 199v; Е, к. 252v: с[ы]нѣ
^{af} И, к. 271г: приа; П, к. 283v: приа; Я, к. 199v: приа
^{ag} Я, к. 199v; Е, к. 252v: чести
^{ah} И, к. 271г; Я, к. 199v: приати

⁷⁷⁶ Pierwsza zmianka o konieczności składania przez Romanowiczów daniny Mongołom. Później w naszym źródle wspomniana będzie „tatarszczyzna” (zob. s. 561).

⁷⁷⁷ Na pewno miało to wymiar apologetycznej komemoracji, lecz z drugiej strony było realnym wspomnieniem potęgi Romana.

Злобѣ | бѡ^a их[ѣ] и лѣсти^b нѣс[тъ] кон[ѣ]ца^{c778}. Ирослава, великого^d княса^e
Сѣжда[л]ѣ[ског]о^f, || (337v/690) зелиемь^g оумориша^h, Михайла, княсаⁱ
чернѣгов[ѣ]ског^j, не поклонив[ѣ]шюса^k коустоу^l сѣ^m своим[ѣ]ⁿ боаринѡм[ѣ]^o
Федорѡм[ѣ]^p, ножем[ѣ] | заклана^q быста, еже предѣ^r сказахѡм[ѣ]^{s779} клананіе^t
их[ѣ]^u, еже вѣнец[ѣ]^v | прѣаста^w м[у]ч[ен]иц[ѣ]скій^x, и иніи^y мнѡси^z княси^{aa}
избіени^{ab} быша | и боаре^{ac}. Бывшо^{ad} ж[е] княсю^{ae} в^{af} них[ѣ] д[ѣ]ней^{ag} к̄ и е̄^{ah},

^a И, к. 271r; Я, к. 199v; Е, к. 252v: бо

^b Я, к. 199v; Е, к. 252v: лести

^c И, к. 271r; Я, к. 199v; Е, к. 252v: конца

^d Я, к. 199v: великаго

^e И, к. 271r; Е, к. 252v: княза; Я, к. 199v: князя

^f И, к. 271v: Соуждальского; Я, к. 199v: Сѣжда[л]ѣ[ског]о; Е, к. 252v: Сѣжда[л]ѣ[ског]о

^g И, к. 271v: зелиемь; Я, к. 199v: зелием[ѣ]; Е, к. 252v: зелиемь

^h Я, к. 199v: ѡмориша

ⁱ И, к. 271v; Е, к. 252v: княза; Я, к. 199v: князя

^j И, к. 271v: черниговского; Я, к. 199v; Е, к. 252v: чернѣговского

^k И, к. 271v: поклонившоуса; Я, к. 199v: поклонивша[ѣ]; Е, к. 252v: поклонившаса

^l Я, к. 199v; Е, к. 252v: кѡстѡ

^m И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: со

ⁿ И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: своим[ѣ]

^o И, к. 271v: боариномь; Я, к. 199v: боарином[ѣ]; Е, к. 252v: боарином[ѣ]

^p И, к. 271v: Федоромь; Я, к. 199v; Е, к. 252v: Федором[ѣ]

^q П, к. 283v–284r: od tego miejsca do X, k. 338v/692 (s. 303) brak wyrazów

^r И, к. 271v: предѣ

^s И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: сказахом[ѣ]

^t И, к. 271v: клананіе; Я, к. 199v: кланеніе

^u Я, к. 199v; Е, к. 252v: brak wyrazu

^v Я, к. 199v; Е, к. 252v: вѣнецъ

^w И, к. 271v; Я, к. 199v: приаста; Е, к. 252v: прѣаста

^x И, к. 271v: м[у]ч[ен]иц[ѣ]цы [sic]; Я, к. 199v: м[у]ч[ен]иц[ѣ]скій; Е, к. 252v: м[ѣ]ч[ен]иц[ѣ]скій

^y И, к. 271v: иніи; Я, к. 199v; Е, к. 252v: иный

^z И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: мнози

^{aa} И, к. 271v: князи; Я, к. 199v: кн[ѣ]зи; Е, к. 252v: кн[ѣ]зѣ

^{ab} И, к. 271v: избѣени; Я, к. 199v: избѣены; Е, к. 252v: избѣены

^{ac} И, к. 271v; Я, к. 199v: боаре

^{ad} И, к. 271v: бывшоу; Я, к. 199v: бывшу; Е, к. 252v: бывшѡ

^{ae} И, к. 271v; Е, к. 252v: княсю; Я, к. 199v: кн[ѣ]зю

^{af} И, к. 271v: оу; Я, к. 199v: Данийлу ѡ; Е, к. 252v: Данійлѡ оу

^{ag} И, к. 271v: д[ѣ]нии; Я, к. 199v: дный; Е, к. 252v: дній

^{ah} 25. Я, к. 199v; Е, к. 252v: к̄

⁷⁷⁸ W przekazie: „сынъ того не прѣа ч[ѣ]сти, то иныи кто может[ѣ] прѣати? Злобѣ | бѡ их[ѣ] и лѣсти нѣс[тъ] кон[ѣ]ца” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ва 3, 17; 3, 25.

⁷⁷⁹ Znów dziejopis wspomina o sobie w l. mn. Jest to przy okazji dobitne świadectwo na istnienie ciągłości narracyjnej, tzn. dziejopis ujawnia się jako autor całego sporego fragmentu tekstu.

wt[ъ]поушен[ъ]^a быс[тъ], | и пороучен[ъ]на^b быс[тъ] земля^c его^d емоу^e, иже
 бахж^f с ним[ъ]^g. И приїде^h въⁱ землю свою⁷⁸⁰, и срѣте^j его^k брат[ъ] и с[ы]ннве^l
 его, и быс[тъ] плач[ъ]^m | оⁿ бѣдѣ^o его^p, бол[ъ]ша^q быс[тъ]^r радѡс[тъ]^s о^t
 здравїи^u его^v. То же ж[е]^w зимы^x Кондрат[ъ] присла^y посоль^z по Васил[ъ]ка^{aa781},
 Даниль отпушенъ
 Посол[ъ]

- ^a Я, к. 199v: wt[ъ]пушен[ъ]; Е, к. 252v: wt[ъ]пѣщенъ
^b И, к. 271v: пороучена; Я, к. 199v: порѣчен[а]; Е, к. 252v: порѣчена
^c Я, к. 199v: земля
^d Е, к. 252v: егѡ
^e Я, к. 199v: ему; Е, к. 252v: емѡ
^f И, к. 271v: бѣахоу; Я, к. 199v: бѣахѡ; Е, к. 252v: бахѡ
^g Я, к. 199v: ним[ъ]; Е, к. 252v: нимѡ
^h И, к. 271v: приде; Я, к. 199v: приїде
ⁱ И, к. 271v: в; Я, к. 199v: во
^j И, к. 271v: срете
^k Е, к. 252v: егѡ
^l И, к. 271v: с[ы]нн[о]ви; Я, к. 199v; Е, к. 252v: с[ы]нове
^m Я, к. 199v; Е, к. 252v: плачь
ⁿ И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: ѡ
^o И, к. 271v: бѣдѣ
^p Е, к. 252v: егѡ
^q И, к. 271v: болшаа; Я, к. 199v; Е, к. 252v: болша
^r И, к. 271v: бѣ
^s И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: радост[ъ]
^t И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: ѡ
^u И, к. 271v: здравїи; Я, к. 199v: здравии
^v Е, к. 252v: егѡ
^w Е, к. 252v: жѣ
^x Я, к. 199v: зими
^y Я, к. 199v: brak wyrazu; Е, к. 252v: послал[ъ]
^z Я, к. 199v: посол[ъ]; Е, к. 252v: brak wyrazu
^{aa} И, к. 271v; Е, к. 252v: Василка

⁷⁸⁰ Duże kontrowersje budzi termin powrotu Daniela z Ordy. Naszym zdaniem, a nawiązujemy do poglądów szeregu poprzedników, książę nie mógł wrócić wcześniej niż w 2. poł. IV 1246 r., na co wskazują przede wszystkim dwa czynniki. Pierwszym z nich jest odnotowany przez Jana Piano Carpiniego fakt spotkania starszego Romanowicza w obozie Karbona koczującego nad Donem w pobliżu współczesnego Rostowa, tj. w przybliżeniu ok. 1800 km w prostej linii od Włodzimierza, będącego możliwym miejscem spotkania władcy z rodziną. Po drugie, wiadomo, że Daniel podróżował z orszakiem, który nie mógł przemieszczać się ekstremalnie szybko (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 268, szczeg. przyp. 697; bardzo podobnie B. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 129). Odmienne poglądy prezentuje w tej sprawie A. Majorow, który – potrzebując argumentów dla udowodnienia faktu uczestnictwa starszego Romanowicza w bitwie nad Litawą (15 VI 1246 r.) – stwierdził, że ruski władca podróżował z prędkością przewyższającą 70 km dziennie i dotarł na Wołyń przed końcem III 1246 r. („*Король Руси*” в битве на Лейте, „Русин” 2012, nr 3 [29], s. 56–64).

⁷⁸¹ Można domyślać się, że Konrad przysłał posła do Wasylka, kiedy Daniel nie zdołał jeszcze wrócić z Ordy, a więc zimą 1245/1246 r. Tak już M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 355, 383.

Посол[ъ]ство
для брака

реч[е]^a: «Пойдем[ъ]^b на атвазѣ^{c!}!» Пад[ъ]шо^d снѣгоу^e и сереноу^f, не могоша ити, вѣротишас[а]^g на Ноу|рѣ^{h782}. Быс[тъ] же вѣдомоⁱ⁻ⁱ странам[ъ]^{j-j} приход[ъ]^k 1-его всѣм[ъ]^{l-l} с^m татарь, | ѡкоⁿ Б[ог]ъ сп[а]слѣ^{o-o} его. В то ж[е] лѣто⁷⁸³ присла корол[ъ] оугор[ъ]скый^p Ви|ц[ъ]каго^{q784}, r-г река: «Поими дѣщерь^s мою^t за с[ы]на своего Л[ъ]ва^u», – боа|ше^v бо са^w его^x, ѡко был[ъ] бѣ^y оу^y татарех[ъ]^z, побѣдою побѣди Рости|слава и оугры^{aa} его. Помыслив[ъ]^{ab}

^a И, к. 271v: река

^b И, к. 271v: поидемь; Я, к. 199v; Е, к. 252v: поиди

^c И, к. 271v; Е, к. 252v: атвазѣ; Я, к. 199v: ѡтвазѣ

^d И, к. 271v: падшоу; Я, к. 199v; Е, к. 252v: пад[ъ]шѣ

^e Я, к. 199v: снѣгу; Е, к. 252v: снѣгѣ

^f Я, к. 199v: сернѣ; Е, к. 252v: силнѣ

^g И, к. 271v; Е, к. 252v: вортишася; Я, к. 199v: вортишаса

^h Я, к. 199v; Е, к. 252v: Нѣрѣ

ⁱ⁻ⁱ Е, к. 252v: всѣмь

^{j-j} Я, к. 199v: всѣм[ъ] Данийлов[ъ]; Е, к. 252v: Данійловь

^k И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: приход[ъ]

^{l-l} И, к. 271v: его всимь; Я, к. 199v; Е, к. 252v: brak wyrazów

^m Е, к. 252v: з

ⁿ Е, к. 252v: ѡкѡ

^{o-o} И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: есть

^p Я, к. 199v: ѣгор[ъ]скый; Е, к. 252v: оугорскій

^q Я, к. 199v; Е, к. 252v: Вицкаго

^{r-r} Я, к. 199v: ко Данийлѣ кн[а]зю; Е, к. 252v: ко Данійлѣ кн[а]зю

^s И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: дщерь

^t И, к. 271v: ми

^u И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: Лѡа

^v И, к. 271v; Я, к. 199v: боаше

^w Я, к. 199v: са

^x Е, к. 252v: егѡ

^y И, к. 271v: в; Я, к. 199v: ѣ

^z И, к. 271v: татарѣхъ

^{aa} Я, к. 199v: ѣгры; Е, к. 252v: оугре

^{ab} И, к. 271v: помыслив

⁷⁸² Nurzec, prawy dopływ Bugu.

⁷⁸³ Zarówno w X, jak i II znajdujemy w tym miejscu możliwe do dwojakiego tłumaczenia słowo: „лѣто”. Chodzi oczywiście o 1246 r. Kwestią otwartą jest jednak to, czy dziejopis użył powyższego słowa w znaczeniu „rok”, czy też na określenie pory roku. We wcześniejszym zapisie znajdujemy odwołanie do zimy, co mogłoby sugerować drugie rozwiązanie. Jego przyjęcie potwierdzałoby naszą (i innych wcześniejszych autorów) argumentację co do czasu powrotu Daniela z Ordy, równocześnie definitywnie pogrążając argumentację A. Majorowa (zob. przyp. 780).

⁷⁸⁴ Nie jesteśmy w stanie znaleźć tytułu węgierskiego, który mógłby zostać zniekształcony do postaci: „вицкаго”, występującej zarówno w X, jak i II. Zastanawiamy się za to, czy przypadkiem nie chodzi o Witka, s. Sobiesława [?] z rodu Ludan, który według informacji dokumentu Beli IV z 13 X 1246 r. posłował m.in. na Ruś (*Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, t. II: *Inde ab A. MCCXXXV usque ad A. MCCLX*, wyd. R. Marsina, Bratislavae 1987, nr 227). Przyjmując takie rozwiązanie, możemy zastanawiać się, czy przypadkiem nie czytamy zepsutej

же си^a б^b съ братѡм[ъ]^b, гл[агол]оу^c его^d не | оу^e вѣры, древле бѡ^f того
измѣнилъ бѣ, обещаѡъ^g дати | дѣщерь^h свою⁷⁸⁵. Курилъⁱ бо бѣ^j митрополит[ъ]
идаше^k, послан[ъ] | Данилѡм[ъ]^l и Васил[ъ]ком[ъ]^m на поставленіеⁿ
митропол[ъ]е^o Роус[ъ]ске^{p786}. | Бывшоу^q г-г емоу^s оу^t корола^u, оубѣди^v и^w
корол[ъ] слѡвы^x многими^y, | дары оувещеваа^z, тако «проведоу^{aa} та^{ab} оу^{ac} грекы^{ad}
се^{ae} великою | ч[ъ]стію^{af}, аще сътворит[ъ]^{ag} Даниль^{ah} съ мною^{ah} мирь». Он[ъ]^{ai}

^a Я, к. 199v; Е, к. 252v: brak wyrazu

^{b-b} И, к. 271v; Е, к. 252v: со братомъ; Я, к. 199v: со братом[ъ]

^c Я, к. 199v; Е, к. 252v: глаголѣ

^d Е, к. 252v: егѡ

^e И, к. 271v: оуѡ; Я, к. 199v: ѡѡ; Е, к. 252v: ѡѡ

^f И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: бо

^g И, к. 271v: ѡбѣщавъ; Я, к. 199v: ѡбѣщал[ъ]; Е, к. 252v: ѡбѣщаль

^h И, к. 271v; Я, к. 199v; Е, к. 252v: дщерь

ⁱ И, к. 271v: Коурил[ъ]

^j И, к. 271v: brak wyrazu

^k Я, к. 199v: идаше

^l И, к. 271v: Даниломъ; Я, к. 199v: Данийлом[ъ]; Е, к. 252v: Данійлом[ъ]

^m И, к. 271v; Е, к. 252v: Василкомъ; Я, к. 199v: Васил[ъ]ком[ъ]

ⁿ И, к. 271v; Я, к. 199v: поставление

^o Я, к. 200г: митрополие; Е, к. 252v: митрополиі

^p И, к. 271v: роуской; Я, к. 200г: рѣское; Е, к. 252v: руское

^q И, к. 271v: бывшоу; Я, к. 200г; Е, к. 252v: бывшѣ

^{q-g} И, к. 271v: же

^s Я, к. 200г; Е, к. 252v: емѣ

^t Я, к. 200г: ѣ

^u Я, к. 200г: корола

^v Я, к. 200г: ѡбѣди

^w Я, к. 200г; Е, к. 252v: ю

^x И, к. 271v: словесы; Я, к. 200г; Е, к. 252v: слѡвы

^y И, к. 271v; Я, к. 200г; Е, к. 252v: многими

^z И, к. 271v: оувѣщоваѡ; Я, к. 200г: ѡвещеваѡ; Е, к. 252v: оувѣщеваѡ

^{aa} И, к. 271v: проведоу; Я, к. 200г; Е, к. 252v: приведѣ

^{ab} И, к. 271v; Я, к. 200г: та

^{ac} Я, к. 200г: ѣ

^{ad} И, к. 271v: Грѣкы; Я, к. 200г; Е, к. 252v: Греки

^{ae} Я, к. 200г; Е, к. 252v: со

^{af} И, к. 271v: ч[ъ]стію; Я, к. 200г: ч[ъ]стію

^{ag} И, к. 271v: створить; Я, к. 200г: сотворит[ъ]; Е, к. 252v: сотворить

^{ah-ah} И, к. 271v: со мною [sic]; Я, к. 200г: со мною Данийл[ъ]; Е, к. 252v: Данійль со мною

^{ai} И, к. 271v; Я, к. 200г: ѡнѣ

formy zapisu: „Витька его” czy: „Витька своего”, со – jeśli uwzględnimy charakterystyczne dla rólustawu łączenie wyrazów i niestosowanie w tej sytuacji wielkich liter – łatwo przekształcić: „вицкаго/вицкаго”. Zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 699 na s. 269.

⁷⁸⁵ Zob. przyp. 644 powyżej.

⁷⁸⁶ Jest to jednoznaczne potwierdzenie desygnacji Cyryla na metropolię ruską i czasu podróży dostojnika na chirotonie.

же реч[е]: | «Клатвою^{a b} клени ми са^{-b}. Аще не премениши^c слва^d свое[го], | азъ^e шед[ъ] приведу^f и». Пришед[ъ] же митрополит[ъ] и реч[е] емоу^g: «Хо[тене]^h твое оуⁱ тебе ес[тъ], поими дъщерь^j его^k с[ы]ноу^l си женѣ^m». | Васил[ъ]ковиⁿ рек[ъ]шо^o: «Иди къ^p нему^q, ꙗко хр[и]стїань^r есмь^s». | Отгда^t ж[е] Данил[ъ]^u пойде^v, поем[ъ]^w с[ы]на своего Л[ъ]ва^x и митрополита, | и иде къ^y королеви и въ^z Изволин[ъ]⁷⁸⁷, и под^{aa} дъщерь^{ab} его сын[у]^{ac} си || (338г/691) женѣ⁷⁸⁸. И ѡт[ъ]дасть емоу^{ad} атыа^{ae} боары^{af}, еже Б[ог]ъ вѣдасть^{ag} | въ^{ah} рѣци^{ai}

^a Я, к. 200г: клатвою

^{b-b} Я, к. 200г: клени мы са

^c И, к. 271v: премѣниши; Я, к. 200г; Е, к. 253г: премениши

^d И, к. 271v; Я, к. 200г; Е, к. 253г: слова

^e Я, к. 200г: аз

^f Я, к. 200г; Е, к. 253г: приведѣ

^g Я, к. 200г: ему; Е, к. 253г: емѣ

^h И, к. 271v: хотение; Я, к. 200г: хотене

ⁱ Я, к. 200г: ѡ

^j И, к. 271v; Я, к. 200г; Е, к. 253г: дщерь

^k Е, к. 253г: егw

^l Я, к. 200г: с[ы]ну; Е, к. 253г: с[ы]нѣ

^m Я, к. 200г; Е, к. 253г: женѣ

ⁿ И, к. 271v: Василкови; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Василковѣ

^o И, к. 271v: рекшоу; Я, к. 200г; Е, к. 253г: рекшѣ

^p И, к. 271v: къ; Я, к. 200г: ко

^q Я, к. 200г: нему; Е, к. 253г: немѣ

^r И, к. 271v: кр[ъ]стїань; Я, к. 200г: хр[и]стїаньн[ъ]; Е, к. 253г: хрїстїаньнѣ

^s И, к. 271v: естъ

^t И, к. 271v: ѡт[ъ]тоуда; Я, к. 200г: ѡт[ъ]тудѣ; Е, к. 253г: ѡт[ъ]тудѣ

^u Я, к. 200г: Данийл[ъ]; Е, к. 253г: Данийль

^v Я, к. 200г; Е, к. 253г: brak wyrazu

^w И, к. 271v: поемь

^x Я, к. 200г; Е, к. 253г: Лва

^y И, к. 271v: къ; Я, к. 200г: ко

^z И, к. 271v; Я, к. 200г; Е, к. 253г: во

^{aa} И, к. 271v; Я, к. 200г: подѣ

^{ab} И, к. 271v; Я, к. 200г; Е, к. 253г: дщерь

^{ac} И, к. 271v: с[ы]ноу

^{ad} Я, к. 200г: ему; Е, к. 253г: емѣ

^{ae} И, к. 271v; Я, к. 200г: атыа; Е, к. 253г: атыа

^{af} Я, к. 200г: боаре; Е, к. 253г: боаре

^{ag} И, к. 271v: вдасть; Я, к. 200г: водаст[ъ]

^{ah} И, к. 271v: въ; Я, к. 200г: во

^{ai} И, к. 271v: роуцѣ; Я, к. 200г; Е, к. 253г: рѣцѣ

⁷⁸⁷ Ob. Zvolen (węg. Zólyom), m. pow. na Słowacji, położone na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych, z ruinami zamku królewskiego (Pustý hrad), wznoszonego od XII w.

⁷⁸⁸ Była to Konstancja; na jej temat zob.: M. Wertner, *Az Árpádok családi története*, s. 485–486; KMTL, s. 65; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 113–114. Do ślubu

его^a, вдолѣв[ъ]шю^b емоу^c съ^d братом[ъ] оу^e Арославла^f. | И сътвори^g с ним[ъ]^h мирьⁱ и вѣротиса^j въ^k землю свою. | ^lВъ та же[е] лѣта^l оумре^m княз[ъ]ⁿ великий^o лад[ъ]ский^p Кондрат[ъ]⁷⁸⁹, иже | бѣ славенъ и предобръ. Съжалиси^q по нем[ъ]^r Данило^s и Васил[ъ]^tко¹⁷⁹⁰. Потом[ъ]^u же с[ы]нъ его оумре^v Болеславъ^{w791}, Мазовец[ъ]кий^x княз[ъ]^y, | и вѣдасть^z Мазовешь^{aa} брату^{ab}

^a Е, к. 253г: егw

^b И, к. 271v: вдолѣвшоу; Я, к. 200г; Е, к. 253г: вдолѣвшѣ

^c Я, к. 200г: ему; Е, к. 253г: емѣ

^d И, к. 271v: с; Я, к. 200г; Е, к. 253г: со

^e И, к. 271v: brak wyrazu; Я, к. 200г: ѣ

^f И, к. 271v; Е, к. 253г: Ирoславла; Я, к. 200г: Ирoславла

^g И, к. 271v: створи; Я, к. 200г; Е, к. 253г: сотвори

^h Е, к. 253г: нимъ

ⁱ И, к. 271v; Е, к. 253г: миръ; Я, к. 200г: мир[ъ]

^j И, к. 271v; Е, к. 253г: вoротиса; Я, к. 200г: вoротиса

^k И, к. 271v: в; Я, к. 200г: во

^{l-l} И, к. 271v: Въ лѣт[о] ѣс ѣ нѣ

^m Я, к. 200г: ѣмре

ⁿ И, к. 271v; Е, к. 253г: князь; Я, к. 200г: кн[а]з[ъ]

^o И, к. 271v; Я, к. 200г: великий; Е, к. 253г: великий

^p Я, к. 200г: лад[ъ]ский; Е, к. 253г: лад[ъ]ский

^q И, к. 271v; Я, к. 200г: сожалиси; Е, к. 253г: сожали

^r Е, к. 253г: немъ

^s Я, к. 200г: Данийло; Е, к. 253г: Данийло

^t Е, к. 253г: Василко

^u И, к. 272г: потом

^v Я, к. 200г: ѣмре

^w И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Болеславъ

^x И, к. 272г: Мазовешьский; Я, к. 200г: Мазовецкий; Е, к. 253г: Мазовецкий

^y Я, к. 200г: кн[а]зъ

^z И, к. 272г; Я, к. 200г: вдасть

^{aa} Я, к. 200г; Е, к. 253г: Мазовець

^{ab} И, к. 272г: братоу; Е, к. 253г: братѣ

Lwa z węgierską królową – licząc ostrożnie – doszło nie wcześniej niż w sierpniu 1246, nie później zaś niż w ok. poł. następnego roku. Najprawdopodobniejszą datą jego zaistnienia jest jednak IX 1246 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 272: tam literatura tematu).

⁷⁸⁹ Konrad I Mazowiecki zmarł 31 VIII 1247 r. (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 33).

⁷⁹⁰ Budzi pewne zdziwienie bardzo pozytywny wydzźwięk nekrologicznej wzmianki poświęconej Konradowi, który przecież niejednokrotnie walczył z Romanowiczami. Prawda, że wiele razy wspierał ich lub na odwrót – korzystał z pomocy. Z pewnością synom Romana był doskonale znany i musiał budzić respekt już choćby jako człowiek starszy o kilkanaście lat i silny władca.

⁷⁹¹ Przypominamy, że Bolesław I według wiarygodnych ustaleń J. Grabowskiego zmarł 5 XII 1248 r. (*Dynastia Piastów mazowieckich*, s. 433–434).

Самовит[ъ]
вселися
в Мазовш[и]

своему^a Сомовитови⁷⁹², послѣшавъ^b кнѣза^c Данила^{d793}, бѣ бо^e братоучада^f
его^g за нимъ^h | дѣщиⁱ Алеѣandroва^j именемъ[ъ]^o Настасіа^{k794}, таже посаже
потомъ[ъ]^l | за боарина^m оугоръ[ъ]скагоⁿ именемъ[ъ]^o Дмитра^{p795}. Въ^q та ж[е] лѣта
| сѣде^r Самовитъ[ъ] въ^s Мазовъ[ъ]ши^t. Посла къ^u нему^v Данило^w и Ва[с]илъ[ъ]ко^x,

- ^a Я, к. 200г: своему; Е, к. 253г: своемѣ
^b И, к. 272г: послушавъ; Я, к. 200г; Е, к. 253г: послѣшавъ
^c И, к. 272г; Е, к. 253г: кнѣза; Я, к. 200г: кн[ѣ]за
^d Я, к. 200г: Данийла; Е, к. 253г: Данійла
^e Е, к. 253г: brak wyrazu
^f И, к. 272г: братоучада; Я, к. 200г; Е, к. 253г: бартѣчадо
^g Е, к. 253г: егѣ
^h И, к. 272г; Е, к. 253г: нимъ; Я, к. 200г: нимъ[ъ]
ⁱ И, к. 272г: дочи; Я, к. 200г; Е, к. 253г: дщерь
^j И, к. 272г: Александра
^k И, к. 272г: Настасья; Я, к. 200г: Анастасиѣ; Е, к. 253г: Анастасіа
^l Е, к. 253г: потомъ
^m Я, к. 200г: боарина
ⁿ Я, к. 200г: ѣгоръ[ъ]скаго; Е, к. 253г: оугорскаго
^o Е, к. 253г: именемъ
^p Е, к. 253г: Дмитріа
^q И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: в
^r И, к. 272г: седе
^s И, к. 272г: во; Я, к. 200г: в
^t И, к. 272г: Мазовші; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Мазовши
^u И, к. 272г: къ; Я, к. 200г: ко
^v Я, к. 200г: нему; Е, к. 253г: немѣ
^w Я, к. 200г: Данийло; Е, к. 253г: Данійло
^x И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Василко

⁷⁹² Siemowit I, trzeci s. Konrada I Mazowieckiego i Agafii Światosławówny, ur. ok. 1215 r., zm. – o czym też informuje nasze źródło (zob. s. 428–429) – 23 VI 1262 r. Pozostawał w związku małżeńskim z Perejasławą, przez starszą literaturę uznawaną za c. Daniela Romanowicza. Według ustaleń D. Dąbrowskiego była to przedstawicielka rodu Rurykowiczów, jednak nie Romanowiczów (*Genealogia Mściśławowiczów*, s. 656–669; idem, *Genealogia Mstislawiczej*, s. 681–695). W związku tym przyszli na świat synowie, Konrad II i Bolesław II, oraz córka, Salomea (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 65–70).

⁷⁹³ Nie sądzimy, aby była to tylko bezpodstawną przechwałką nadwornego kronikarza Daniela. Siemowit, zagrożony ekspansjonistycznymi planami starszego brata, Kazimierza I, opierał swą politykę na ścisłym sojuszu z silniejszym partnerem, jakim byli Romanowicze (B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 171–173, 189–190).

⁷⁹⁴ Anastazja, c. Aleksandra Wsiewołodowicza bełskiego z jego pierwszego związku z N., ur. ok. 1226–1231, zm. po 1249 r. Do jej małżeństwa z Bolesławem I doszło po 23–30 IV 1244, a przed 17 lub 18 VIII 1245 r. Po śmierci pierwszego męża, o czym informuje wyłącznie nasze źródło, wydana z inspiracji Daniela za bojara węgierskiego Dymitra. Mogła być nazwana bratucząda Romanowiczów, gdyż była córką ich brata stryjcznego (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 389–399).

⁷⁹⁵ Na temat identyfikacji męża Anastazji (prawdopodobnie Dymitr starszy Aba) i okoliczności zawarcia przez nią drugiego związku zob. ibidem, s. 394–399.

рек[ъ]ша^a емоу^b, тако «добро^c видел[ъ] еси^c wt[ъ] наю, изыди с нами | на атвазѣ^{d796}». И оу^e Болеслава помочь^f поаста^g: Соуда^h воево[доу]ⁱ⁷⁹⁷ и Сиг-
нава^{j798} – и снашас[а]^k оу^l Дорогичинѣ^m, и поидошаⁿ, и преи[доша]
болота, и наидоша на страну^o их[ъ]. Не стерпѣвшим[ъ] же | лахѡм[ъ]^p,
заж[ъ]гоша^q их[ъ] прѣвоюю^r весь^s, тѣм[ъ]^t бо сло^u сътвориша^v и зна-
меніе^w им[ъ] подаша, гнѣвъ^x бѡ^y имѣша^z на на^{aa} | Даниль^{ab} и Васил[ъ]^{ac},
и воеваша их[ъ]^{ad} до веч[е]ра, и плѣн[ъ]^{ae} великъ^{af} | пріем[ъ]шим[ъ]^{ag}.

^a И, к. 272г: рекша; Я, к. 200г: рекшу; Е, к. 253г: рекшѣ

^b Я, к. 200г: ему; Е, к. 253г: емѣ

^{c-c} И, к. 272г: видиль еси; Я, к. 200г; Е, к. 253г: еси видѣль

^d И, к. 272г: атвезѣ; Я, к. 200г: атвѣзи; Е, к. 253г: атвѣзи

^e Я, к. 200г: ѣ

^f Я, к. 200г: помочь; Е, к. 253г: помоч[ъ]

^g Я, к. 200г; Е, к. 253г: поаста

^h Я, к. 200г; Е, к. 253г: Сѣда

ⁱ Я, к. 200г; Е, к. 253г: воеводѣ

^j И, к. 272г: Сигнѣва; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Стогнѣва

^k Я, к. 200г: снашасѣ

^l И, к. 272г: во; Я, к. 200г: ѣ

^m И, к. 272г: Дорогычинѣ; Я, к. 200г; Е, к. 253г: Дорогичинѣ

ⁿ Я, к. 200г; Е, к. 253г: поидоста

^o И, к. 272г: страну; Я, к. 200г; Е, к. 253г: странѣ

^p И, к. 272г; Е, к. 253г: лахом[ъ]; Я, к. 200г: лахом[ъ]

^q И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: зажгоша

^r И, к. 272г: первоую; Я, к. 200г; Е, к. 253г: первѣю

^s И, к. 272г: весь

^t Я, к. 200г; Е, к. 253г: дѣло

^u И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: зло

^v И, к. 272г: створиша; Я, к. 200г; Е, к. 253г: сотвориша

^w И, к. 272г: знаменье; Я, к. 200г: знамение

^x И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: гнѣвъ

^y И, к. 272г: бо; Я, к. 200г; Е, к. 253г: brak wyrazów

^z И, к. 272г: имеше; Е, к. 253г: имаше

^{aa} И, к. 272г: нѣ; Я, к. 200г: на

^{ab} Я, к. 200г: Данийл[ъ]; Е, к. 253г: Данійль

^{ac} И, к. 272г; Е, к. 253г: Василко

^{ad} И, к. 272г: ѣ

^{ae} Е, к. 253г: плѣнь

^{af} И, к. 272г; Я, к. 200г; Е, к. 253г: великъ

^{ag} И, к. 272г: приимше; Я, к. 200г: прием[ъ]шим[ъ]; Е, к. 253г: пріемшим[ъ]

⁷⁹⁶ Wyprawę koalicjantów na Jaćwież datuje się na zimę 1248/1249 r. lub na lato/jesień 1248 r. (przegląd argumentów i literatury D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 774 na s. 295–296).

⁷⁹⁷ Najprawdopodobniej chodzi o Sąda, s. Dobiesława z rodu Odrowążów, w interesującym nas czasie będącego wojewodą sandomierskim (*Urzędnicy małopolscy*, s. 360).

⁷⁹⁸ Chodzi albo o Sięgniewa, wzmiankowanego w 1252 r. jako kasztelan żarnowiecki, albo o jego imiennika w l. 1252–1255 pełniącego funkcję kasztelana lubelskiego, następnie, w l. 1255–1264, wojewodę sandomierskiego (ibidem, s. 361).

Головни
мечуть

Вечероу^a ж[е] быв[ъ]шно^b, прїехаша^c злин[ъ]ци^{d799}, и събра|са^e ^g-вса земля ѿтваз[ъ]скаа^f, и прислаша^g къ^h Данилоуⁱ | Небаста^{j800}, рекоуще^k: «Оставь^l нам[ъ] лахы^m, а сам[ъ] пойдѣ мирен[ъ] | изъⁿ землѣ нашеа^o». И хотенїа^p не полоучиша^q. Лахом[ъ]^r же | встрожив[ъ]шимса^s, нападоша ношїю^t на лахы^u, а роу|си^v не острожившимса^w. Лахом[ъ]^x же крѣпко бороущим[ъ]^y, | и соулицами^z мечюще^{aa}, и головнами^{ab} ѿко молнїа^{ac} ида|хж^{ad}, и каменїе^{ae} ѿко дъждь^{af} съ^{ag} н[е]б[е]сѣ^{ah} идаше^{ai}. Лахом[ъ]^{aj} же | злѣ стражющим[ъ]^{ak}, посла

^a Я, к. 200г; Е, к. 253г: вечерѣ

^b И, к. 272г: бывшоу; Я, к. 200г; : бывшу Е, к. 253г: бывшѣ

^c И, к. 272г: приѣхаша; Я, к. 200г: приехаша

^d Е, к. 253г: злинци

^e И, к. 272г: собравса; Я, к. 200г: собрашася; Е, к. 253г: собрашася

^f И, к. 272г: ѿтвесакаа

^{g-g} Я, к. 200г; Е, к. 253г: brak wyrazów

^h И, к. 272г: brak wyrazu; Я, к. 200г; Е, к. 253г: ко

ⁱ Я, к. 200г: Даниїлѣ; Е, к. 253г: Даниїлѣ

^j Я, к. 200г: Небаста

^k Я, к. 200г; Е, к. 253г: рекуще

^l И, к. 272г: оставь; Я, к. 200г; Е, к. 253г: остави

^m Я, к. 200г: лахи; Е, к. 253г: лахи

ⁿ И, к. 272г; Е, к. 253г: изъ; Я, к. 200г: из

^o И, к. 272г: нашее; Я, к. 200г: нашеа; Е, к. 253г: нашеа

^p И, к. 272г: хотѣнїа; Я, к. 200г: хотенїа; Е, к. 253г: хотенїа

^q И, к. 272г: полоучиши; Я, к. 200г; Е, к. 253г: полѣчиши

^r И, к. 272г: лахом; Я, к. 200г: лахом[ъ]

^s Я, к. 200г: встрожившимса

^t И, к. 272г: ношѣ; Я, к. 200г: ношїю

^u Я, к. 200г: лахи; Е, к. 253г: лахи

^v Я, к. 200г: руси; Е, к. 253г: рѣси

^w И, к. 272г: острожившимса; Я, к. 200г: встрожившимса

^x И, к. 272г: лахом; Я, к. 200г: лахом[ъ]

^y И, к. 272г: борюще; Я, к. 200г; Е, к. 253г: борющим

^z Я, к. 200г: сулицами; Е, к. 253г: сѣлицами

^{aa} Я, к. 200г: мечуще; Е, к. 253г: мечѣще

^{ab} Я, к. 200г: головнами

^{ac} И, к. 272г: молнїа; Я, к. 200г: молнїа; Е, к. 253г: молнїа

^{ad} И, к. 272г: идахоу; Я, к. 200г: идаху; Е, к. 253г: идахѣ

^{ae} И, к. 272г: каменїе; Я, к. 200г: каменїе

^{af} И, к. 272г: дождь; Я, к. 200г; Е, к. 253г: дождь

^{ag} И, к. 272г; Я, к. 200г: с

^{ah} И, к. 272г: н[е]б[е]сѣ; Я, к. 200г; Е, к. 253г: н[е]б[е]сѣ

^{ai} Я, к. 200г: идахѣ; Е, к. 253г: идахѣ

^{aj} И, к. 272г: лахом; Я, к. 200г: лахом[ъ]

^{ak} Я, к. 200г: стражющимъ; Е, к. 253г: страждѣщим[ъ]

⁷⁹⁹ Mieszkańcy Zliny, okręgu jaćwieskiego stanowiącego pd.-zach. kąt Jaćwieży, nie sięgają raczej Augustowa, rozmieszczony w okolicach Jez. Rajgrodzkiego (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 96–98 i in.).

⁸⁰⁰ Jaćwięг nigdzie indziej niewzmiankowany.

Сомовит[ъ]^a, моласа^b: «Пришлѣта^c ми^d || (338v/692) стрел[ъ]ци^e». Уна же дрѣжаста^f гнѣвь^h про заж[ъ]женіеⁱ прѣвое^j, | одва^k посласта, зане ж[е] острогъ^l проломити хотах^m, изроч[ъ]ⁿ | бодах^oжса. Пришед[ъ]шим[ъ] же стрѣл[ъ]цем[ъ]^p, мнѣгы^q ѡзвиша^r, и | мнѣгы^s оумориша^t стрѣлами, и ^u-въразиша а^u шт[ъ] острога^v. | Тое ж[е]^w ноци не быс[тъ] покоа^x шт[ъ] них[ъ]. Наутріа^y же събрашас[а]^z вси ѡтва^{aa}зи^{aa}, и пѣш[ъ]ци^{ab}, и сноузници^{ac} мнѣси^{ad} зѣло^{ae}, ѡко и лѣсом[ъ] их[ъ]^{af} полным[ъ] | быти^{af}. Въстав[ъ]ше^{ag} ж[е], заж[ъ]гоша^{ah} колимагы^{ai} своа^{aj}, рек[ъ]ше^{ak} станы, | въ^{al} д[ъ]нь^{am}

Зажгоша
колимаги

^a Я, к. 200v; Е, к. 253v: Самовит[ъ]

^b Я, к. 200v: м[о]ласа

^c И, к. 272r: пришлита

^d Я, к. 200v: мы

^e И, к. 272r: стрѣльць; Я, к. 200v; Е, к. 253v: стрѣлцы

^f И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: держаста

^{g-g} Я, к. 200v; Е, к. 253v: на

^h И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: гнѣвь

ⁱ И, к. 272r: зажѣженіе; Я, к. 200v: жаженіе; Е, к. 253v: зажженіе

^j И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: первое

^k И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: ѡдва

^l И, к. 272r; Е, к. 253v: ѡстрогъ; Я, к. 200v: ѡстрог[ъ]

^m И, к. 272r: хотахоу; Я, к. 200v: хотахѣ; Е, к. 253v: хотахѣ

ⁿ Я, к. 200v; Е, к. 253v: из рѣкъ

^o И, к. 272r: бодахоуса; Я, к. 200v: бодахѣса; Е, к. 253v: бодахѣса

^p И, к. 272r: стрѣлцемъ; Я, к. 200v; Е, к. 253v: стрѣлцем[ъ]

^q И, к. 272r: многы; Я, к. 200v; Е, к. 253v: многи

^r Я, к. 200v: ѡзвиша; Е, к. 253v: ѡузвиша

^s И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: многи

^t Я, к. 200v: ѡмориша

^{u-u} И, к. 272r: възразиша ѣ; Я, к. 200v: възвортишаста; Е, к. 253v: възвортишаста

^v И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: ѡстрога

^w Е, к. 253v: жѣ

^x И, к. 272r; Я, к. 200v: покоа

^y И, к. 272r: ѡаутрѣа; Я, к. 200v: ѡаутрѣа; Е, к. 253v: ѡаутрѣа

^z И, к. 272r; Е, к. 253v: собрашаста; Я, к. 200v: собрашаста

^{aa} И, к. 272r: ѡтвазѣ; Я, к. 200v; Е, к. 253v: ѡтваги

^{ab} И, к. 272r; Я, к. 200v: пѣшци; Е, к. 253v: пѣшци

^{ac} Я, к. 200v: снузници; Е, к. 253v: снѣзници

^{ad} И, к. 272r: мнози; Я, к. 200v; Е, к. 253v: многи

^{ae} И, к. 272r; Я, к. 200v: зѣло

^{af-af} И, к. 272r: ѡпольнитиса

^{ag} И, к. 272r: вѡставше; Я, к. 200v: вѡставша; Е, к. 253v: вѡставши

^{ah} Е, к. 253v: зажгоша

^{ai} И, к. 272r; Я, к. 200v: колымагы; Е, к. 253v: колымаги

^{aj} И, к. 272r; Я, к. 200v: своа

^{ak} И, к. 272r; Я, к. 200v; Е, к. 253v: рекше

^{al} И, к. 272r; Я, к. 200v: во; П, к. 284r: od tego miejsca wznowiona zostaje narracja przerwana na X, 337v/690 (s. 294)

^{am} Я, к. 200v: ден[ъ]

въскр[ѣ]с[е]ніа^a, рек[ѣ]ши^b нед[ѣ]ли^c. Данилови^d ж[е] кнасю^e пошед[ѣ]-
шю^f | наперед[ѣ] и ѡт[ѣ]шед[ѣ]шю^g далече съ^h Болеслави лахиⁱ,
Васил[ѣ]кови^j ж[е] | ѡстав[ѣ]шю^k съ^l Сомовитом[ѣ]^m, Лазареви⁸⁰¹ ж[е]
ⁿ-назадѣ бышюⁿ с Полов[ѣ]ци^o, нападаша на н[ѣ] крѣп[ѣ]ко^p и хороговь^q
его ѡт[ѣ]аша^r. прибѣгшю^s ж[е] емоу^t к Васил[ѣ]кови^u и Смовитови^v,
быс[ѣ]тъ бран[ѣ]люта | межи ими^w. Падающим[ѣ]^x же ѡт[ѣ] обоих[ѣ]
мнѡго^y, Васил[ѣ]кови^z ж[е] | и Смовитови^{aa} крѣп[ѣ]ко^{ab} дрѣжащи^{ac}
бран[ѣ]. Андрееви^{ad} ж[е] двор[ѣ]скомѣ^{ae} | с[ѣ]рд[ѣ]це крѣпко^{af} имоущѣ^{ag802},

^a И, к. 272г: воскр[ѣ]с[е]ніа; Я, к. 200v: воскресеніа; Е, к. 253v: воскр[ѣ]сеніа

^b И, к. 272г; Е, к. 253v: рекше; Я, к. 200v: рекши

^c Е, к. 253v: недели

^d Я, к. 200v: Данийлови; Е, к. 253v: Данійлови

^e И, к. 272г; Е, к. 253v: кнасю; Я, к. 200v: кн[ѣ]зю

^f И, к. 272г: пошедшю; Я, к. 200v: пошед[ѣ]шю; Е, к. 253v: пошед[ѣ]шѣ

^g И, к. 272г: ѡт[ѣ]шедшю; Я, к. 200v: ѡт[ѣ]шед[ѣ]шю; Е, к. 253v: ѡт[ѣ]шед[ѣ]шѣ

^h И, к. 272г: с; Я, к. 200v: со

ⁱ И, к. 272г: лахы; Я, к. 200v: лахи

^j И, к. 272г; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Василкови

^k И, к. 272г: ѡставшю; Я, к. 200v: ѡставшю; Е, к. 253v: ѡставшѣ

^l И, к. 272г; Я, к. 200v; Е, к. 253v: со

^m И, к. 272г: Сомовитомѣ; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Сомовитом[ѣ]

ⁿ⁻ⁿ И, к. 272г: назадѣ бывшю; Я, к. 200v: назадѣ бывшѣ; Е, к. 253v: бывшѣ назадѣ

^o И, к. 272v; Я, к. 200v: Половци; Е, к. 253v: Половци

^p И, к. 200v; Е, к. 253v: крѣпко

^q И, к. 272v: хороговь; Я, к. 200v: корогов[ѣ]; Е, к. 253v: короговѣ

^r И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: ѡт[ѣ]аша

^s И, к. 272v: прибѣгши; Я, к. 200v: прибѣгшю; Е, к. 253v: прибѣгшѣ

^t Я, к. 200v: ему; Е, к. 253v: емѣ

^u И, к. 272v; Е, к. 253v: Василкови; Я, к. 200v: Васил[ѣ]ковѣ

^v И, к. 272v: Смовитови; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Самовитови

^w И, к. 272v: има

^x Я, к. 200v; Е, к. 253v: падающих[ѣ] им[ѣ]

^y И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: много

^z И, к. 272v; Е, к. 253v: Василкови

^{aa} И, к. 272v: Смовитови; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Самовитови

^{ab} И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: крѣпко

^{ac} И, к. 272v: держати; Я, к. 200v; Е, к. 253v: держащи

^{ad} И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Андрѣеви

^{ae} И, к. 272v; П, к. 284г: двор[ѣ]скомоу; Я, к. 200v: двор[ѣ]скомоу; Е, к. 253v: дворскомѣ

^{af} Я, к. 200v; Е, к. 253v: крѣпко с[ѣ]рд[ѣ]це

^{ag} И, к. 272v: имоущю; П, к. 284г: имѣщю; Я, к. 200v: имѣщю; Е, к. 253v: имѣщѣ

⁸⁰¹ Łazarz, osoba wspomniana tylko w tym epizodzie jako dowódca należącego do sił zbrojnych Romanowiczów oddziału połowieckiego (zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 199–201). Przy okazji, mamy tu do czynienia z kolejnym potwierdzeniem pozostawania jakichś Połowców w służbie Daniela.

⁸⁰² W przekazie: „Андрееви ж[е] двор[ѣ]скомѣ с[ѣ]рд[ѣ]це крѣпко имоущѣ” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 27(26), 14; 31(30), 25.

нездравіе^a же тѣло^b его обдержаше^c | и рѣци^d. Потокшоу^e ж[е] емоу^f въ^g ротныа^h, копіеⁱ оупоустѣ^j и | замало не оубіенъ^k быс[тъ]. Посла ж[е] Васил[ъ]ко^l къ^m братуⁿ си, гл[агол]а^o, ѿко | «бран[ъ] си велика ес[тъ], потънсиса^p к^q нам[ъ]». Данилови^r ж[е] наврати[в]шюса^s, и гнаша а^t до лѣса. Онѣм[ъ]у^u же одинако^v належашим[ъ] | на на^w, пад[ъ]шим[ъ]^x же мнѣгым[ъ]у^y межи ими, Федоръ^z Дмитріе[в]ич[ъ]^{aa803} крѣпко бора^{ab}, раненъ быс[тъ], еже^{ac} и с^{ad} тое^{ae} раны см[ъ]ртѣ^{af} | пріа^{ag} на рѣцѣ Нарвѣ^{ah}. Ищелтоу^{ai804} ж[е] рек[ъ]шю^{aj}: «Лѣпо ес[тъ] сѣдѣти^{ak} | нам[ъ], аще ли

^a И, к. 272v; Я, к. 200v: нездравие

^b Я, к. 200v; Е, к. 253v: тѣла

^c И, к. 272v: вбдѣржаше; Я, к. 200v; Е, к. 253v: вбдержаше

^d И, к. 272v: роуцѣ; Я, к. 200v: русь; Е, к. 253v: рѣс[ъ]

^e И, к. 272v: потокшоу; Я, к. 200v; Е, к. 253v: потекшѣ

^f Я, к. 200v: ему; Е, к. 253v: емѣ

^g И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: во

^h И, к. 272v: ротныѣ; Я, к. 200v: ротныа; Е, к. 253v: ротныа

ⁱ И, к. 272v: копие; Я, к. 200v: копия; Е, к. 253v: копіа

^j Я, к. 200v: упусти; Е, к. 253v: оупѣсти

^k И, к. 272v: оубѣень; Я, к. 200v: ѣбиен[ъ]

^l И, к. 272v; Е, к. 253v: Василко

^m И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: ко

ⁿ И, к. 272v: братоу; Я, к. 200v; Е, к. 253v: братѣ

^o Я, к. 200v: гл[агол]а

^p И, к. 272v: потънсиса; Я, к. 200v: потнсиса; Е, к. 253v: постигниса

^q Е, к. 253v: къ

^r Я, к. 200v: Данийлови; Е, к. 253v: Данійлови

^s И, к. 272v: навратившоуса; Я, к. 200v: наворотывшус[а]; Е, к. 253v: наворотившѣса

^t И, к. 272v: ѣ; Я, к. 200v: а

^u И, к. 272v: онѣмъ; Я, к. 200v; Е, к. 253v: онѣм[ъ]

^v И, к. 272v; Е, к. 253v: ѿдинако

^w И, к. 272v: нѣ; Я, к. 200v: нѣа

^x И, к. 272v: падшимъ

^y И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: многимъ

^z И, к. 272v: Федоръ

^{aa} И, к. 272v; Е, к. 253v: Дмитрович; П, к. 284r: Дмитріевич[ъ]; Я, к. 200v: Дмитревич[ъ]

^{ab} Я, к. 200v: бора

^{ac} Я, к. 200v; Е, к. 253v: се же

^{ad} И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: из

^{ae} И, к. 272v: тоа; Е, к. 253v: тоа

^{af} Я, к. 200v: смрте [sic] (powinno być: см[ъ]рте); Е, к. 253v: смерть

^{ag} И, к. 272v: приаѣть; Я, к. 200v: приа; Е, к. 253v: пріа

^{ah} И, к. 272v: Нарвѣ; Я, к. 200v; Е, к. 253v: Нарвѣ

^{ai} И, к. 272v: Ищелътоу; Я, к. 200v: Ищелту; Е, к. 253v: Ищел[ъ]тѣ

^{aj} И, к. 272v: рекшоу; Я, к. 200v; Е, к. 253v: рекшѣ

^{ak} Я, к. 200v; Е, к. 253v: сидѣти

⁸⁰³ Bojar Daniela Romanowicza wspomniany tylko tutaj (A. Jusupović, *Elity*, s. 142–143).

⁸⁰⁴ Jaćwieski – zapewne – nobil. Skądinąd nieznanu.

жалоуете^a нас[ъ], по преж[е] себе жалоуйте^b и бесчестіа^c | своего, нашими бѡ^d головами сѡдръжати^e ч[ъ]сть^f свою^g». И | бѡс[ъ] тако: каза Данило^g сѡсѡдати^h воем[ъ]ⁱ своим[ъ]. Вѡсѡд[ъ]ше^j же, | поидоша^k и оумак[ъ]чиша^l с[ъ]рд[ъ]ца^m ѡтвазем[ъ]ⁿ, оузрѡв[ъ]ше^o крѡ|пѡс[ъ] роус[ъ]коюю^q и лад[ъ]скоую^r⁸⁰⁶. Идоущим[ъ]^s же им[ъ] и плѣнацимъ^t || (339г/693) и жгоущим[ъ]^u землю их[ъ], прешед[ъ]шим[ъ]^v же им[ъ] рѡкою^w Олегъ^x⁸⁰⁷, хотѣ|вшим[ъ] им[ъ] стати въ^y тѣсных[ъ] мѣстех[ъ]^z, оузрѡв[ъ]^{aa} же князь^{ab} | Данило^{ac}, възопивъ^{ad},

^a Я, к. 200v: жалуете; Е, к. 253v: жалѹете

^b Я, к. 200v; Е, к. 253v: жалѹете

^c И, к. 272v: бешестѹа; Я, к. 200v: бесчествиа; Е, к. 253v: безчестіа

^d И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 253v: бо

^e И, к. 272v: сдержати; Я, к. 200v; Е, к. 253v: содержите

^f Я, к. 200v; Е, к. 253v: чes[ъ]

^g Я, к. 200v: Данийло; Е, к. 253v: Данійль

^h И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: сосѡдати

ⁱ И, к. 272v: воемь

^j И, к. 272v: вѡсѡдше; Я, к. 200v: вѡсѡд[ъ]ши; Е, к. 254г: вѡсѡд[ъ]шим[ъ]

^k И, к. 272v: поидоша же и поидоша

^l И, к. 272v; Е, к. 254г: оумакчиша; Я, к. 200v: ѡмакчиша

^m Я, к. 200v; Е, к. 254г: с[ъ]рд[ъ]це

ⁿ И, к. 272v: ѡтваземь; Я, к. 200v: ѡтвазем[ъ]

^o И, к. 272v; Е, к. 254г: оузрѡвше; Я, к. 200v: узрѡвше

^p И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: крѡпѡсть

^q И, к. 272v: роускоюю; П, к. 284г: роус[ъ]кѡю; Я, к. 200v: рускѡю; Е, к. 254г: рѡскѡю

^r Я, к. 200v: ладскѡю; Е, к. 254г: ладзкѡю

^s И, к. 272v: идоущим; Я, к. 200v; Е, к. 254г: идѡщим[ъ]

^t И, к. 272v: плѣнацимь; Я, к. 200v: плѣнацим[ъ]; Е, к. 254г: плѣнацим[ъ]

^u Я, к. 200v; Е, к. 254г: жгѡщим[ъ]

^v И, к. 272v: прешедшимь

^w Я, к. 200v: рѡку; Е, к. 254г: рѡкѡ

^x И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: Ѡлегъ

^y И, к. 272v: в; Я, к. 200v; Е, к. 254г: во

^z Е, к. 254г: мѣсцехь

^{aa} И, к. 272v: оузрѡв; Я, к. 200v: ѡзрѡв

^{ab} И, к. 272v; Е, к. 254г: князь; Я, к. 200v: кн[ѡ]з[ъ]

^{ac} И, к. 272v: Даниль; Я, к. 200v: Данийло; Е, к. 254г: Данійль

^{ad} И, к. 272v: воспивь; Я, к. 200v; Е, к. 254г: возопивь

⁸⁰⁵ Według A. Hens'ors'kiego przysłowie zaczerpnięte być może z tradycji poezji wojennej (drużynniczej), obecne także w folklorze (*Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 176).

⁸⁰⁶ W przekazie: „оумак[ъ]чиша с[ъ]рд[ъ]ца ѡтвазем[ъ], оузрѡв[ъ]ше крѡ|пѡс[ъ] роус[ъ]коюю и лад[ъ]скоую” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 55(54), 22; Iz 33, 13; 63, 15.

⁸⁰⁷ Chodzi zapewne o Lege, ob. prawobrzeżny dopływ Biebrzy, niegdys – przed regulacją – dopływ Ełku. Tak identyfikuje rzekę, w oryg. nazwaną: „Олеґь”, A. Kamiński (*Jaćwież*, s. 55, 112).

реч[е] имь^a: «^b мѣжи^c воистїи^d! Не вѣ|сте ли, ꙗко^e хр[ь]стїанѡм[ь]^f простран[ь]ство^g ес[ть] крѣпость, пога|ным[ь] же ес[ть]^h тѣснота. Дераждееⁱ обычай^j ес[ть] на бран[ь]⁸⁰⁸». И пройде | Жакоу^{k809} плѣнаа^l, и прїиде^m на ч[и]ста мѣста, и сташа ста|нѡм[ь]ⁿ. Итвазем[ь]^o же одинако^p нападающим[ь] на на^q, и гна|ша ^rроус[ь] и лахове по них[ь]^r, и ^sмнѡси кнаси^s ѿтваз[ь]цїи^t | избїени^u быша, и гнаша ^vдо рѣкы^w Влга^{x810}, и преста | бран[ь]. Наутрїа^y же вѣжем[ь]^z не вѣдоушим[ь]^{aa}, блѡдащим[ь]^{ab} ^{ac}а, два | варьва^{ad811} оубїена^{ae}

Князи
Ятв[я]скии
избиены

^a И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: имь

^b И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: w

^c И, к. 272v: моужи; Я, к. 200v: мужи; Е, к. 254г: мѣжи

^d И, к. 272v: воистии; Я, к. 200v: воинстии; Е, к. 254г: воинстїи

^e Е, к. 254г: ꙗkw

^f И, к. 272v: кр[ь]ст[ано]мь; Я, к. 200v: хр[и]стїаном[ь]; Е, к. 254г: хр[и]стїаном[ь]

^g Я, к. 200v; Е, к. 254г: пространство

^h Е, к. 254г: brak wyrazów

ⁱ И, к. 272v: дераждие; Я, к. 200v: дераждие; Е, к. 254г: дераждые

^j И, к. 272v; Я, к. 200v; Е, к. 254г: wбычай

^k Я, к. 200v; Е, к. 254г: Жакѡ

^l И, к. 272v: плѣнаа; Я, к. 200v: плѣа; Е, к. 254г: плѣе

^m И, к. 272v; Я, к. 200v: прииде

ⁿ И, к. 272v; Е, к. 254г: станомь; Я, к. 200v: станом[ь]

^o И, к. 272v: ѿтвазем; Я, к. 201г: ѿтвазем[ь]

^p И, к. 272v: ѡдинако; Я, к. 201г; Е, к. 254г: одинако

^q И, к. 272v: нѣ; Я, к. 201г: на

^{r-r} Я, к. 201г: по них[ь] рус[ь] и лахове; Е, к. 254г: по нихъ рѣс[ь] и лахове

^{s-s} И, к. 272v; Е, к. 254г: кнази мнози; П, к. 284г: кнази мнѡси; Я, к. 201г: кн[ѿ]з[и] мнози

^t И, к. 272v: ѿтвазїи; Я, к. 201г: ѿтвазїи; Е, к. 254г: ѿтвазтїи

^u И, к. 272v: избїени; Я, к. 201г: избїены; Е, к. 254г: избїени

^v И, к. 272v: ѣ; Я, к. 201г: ѿ

^w Я, к. 201г; Е, к. 254г: рѣки

^x Я, к. 201г: Влги; Е, к. 254г: Олги

^y И, к. 272v: наутрїа; Я, к. 201г: наѣтриа; Е, к. 254г: наоутрїа

^z И, к. 272v: вожемь; Я, к. 201г; Е, к. 254г: вожемь

^{aa} Я, к. 201г; Е, к. 254г: вѣдѣщим[ь]

^{ab} Я, к. 201г: блѡдащим[ь]; Е, к. 254г: блѣдащим[ь]

^{ac} И, к. 272v; Я, к. 201г: а

^{ad} И, к. 272v: варва; Я, к. 201г; Е, к. 254г: варвара

^{ae} И, к. 272v: оубїена; Я, к. 201г: ѡбыена

⁸⁰⁸ Nie jesteśmy w stanie zlokalizować źródła tego ewidentnego zaczerpnięcia.

⁸⁰⁹ W. jaćwieska, być może tożsama z miejscowością Szczaka niedaleko Wielitzken/Wieliczek (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 112, 168), albo Cichy lub Czuky, na pn.-zach. od Olecka (G. Białuński, *Studia z dziejów plemion pruskich i jaćwieskich*, Olsztyn 1999, s. 98).

⁸¹⁰ Niegdyś Łek, prawy dopływ Biebrzy.

⁸¹¹ W dotychczasowych analizach przyjmowano różne wyjaśnienia tego pojęcia. Np. w БЛДР (t. V, s. 261) mamy „barbarzyńców”. Tak samo objaśniał N. Kotljар (*Галицько-Волинський літопис* [2002], s. 266). Według Machnowca chodziło o „Warmów” (*Літопис руський*, s. 407). D. Dąbrowski, sugerując się późniejszym pojawieniem się w opowiadaniu Bartów, uznał, że

Прѹсы быста, третїего^a жива^b с^c-аша рѣкама^c, | и приведенъ быс[тъ] къ^d кнасю^e Данилови^f. Реч[е] же емоу^g: «Изведи^h | маⁱ на поут[ъ] правый, живот[ъ] прїимеши^k». И вѣдасть^l емѹ^m | рѣкоуⁿ⁸¹², изведе его⁸¹³, и преидоша^o рѣкоу^p Лоукъ^q. Наутрїа^r же | пригнавшим[ъ] к ним[ъ] проусом[ъ]^s и бортым[ъ]^{t814}, и воем[ъ]^u же всѣм[ъ]^v съсѣд[ъ]шим[ъ]^w, и вѣоружив[ъ]шимса^x пѣшцем[ъ]^y исъ^z стана, щити^{aa} ж[е] | их[ъ] ѣако зарѣ^{ab} бѣ^{ac}, шеломи^{ad} ж[е] их[ъ]

^a И, к. 272v: третѣго; Я, к. 201г: третїаго; Е, к. 254г: третїаго

^b Е, к. 254г: brak wyrazu

^{c-c} И, к. 272v: аша роукама; Я, к. 201г; Е, к. 254г: рѣкама аша

^d И, к. 272v; Я, к. 201г; Е, к. 254г: ко

^e И, к. 272v; Е, к. 254г: кнасю; Я, к. 201г: кн[ц]зю

^f Я, к. 201г: Данийлу; Е, к. 254г: Данїйлѹ

^g Я, к. 201г: ему кнѣз[ъ]; Е, к. 254г: емѹ кн[ц]зѹ

^h Я, к. 201г: изведы

ⁱ Я, к. 201г: ма

^j Я, к. 201г: пут[ъ]; Е, к. 254г: пѹть

^k И, к. 272v: примеша; Я, к. 201г: прїимеша

^l И, к. 272v; Я, к. 201г: вдасть

^m И, к. 272v; П, к. 284v: емоу

ⁿ И, к. 272v: роукоу; Я, к. 201г: рѣку; Е, к. 254г: рѣкѹ

^o И, к. 273г: преидоша

^p Я, к. 201г: рѣку; П, к. 284v; Е, к. 254г: рѣкѹ

^q И, к. 273г: Лѣкъ; Я, к. 201г: Лук[ъ]; Е, к. 254г: Лѣкѹ

^r И, к. 273г: наоутрѣа; Я, к. 201г: наѹтриа; Е, к. 254г: наоутрїа

^s П, к. 284v; Я, к. 201г: прусомъ; Е, к. 254г: прѹсомъ

^t И, к. 273г; П, к. 284v: бортомъ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: бортым[ъ]

^u Е, к. 254г: вое

^v И, к. 273г: всимъ

^w И, к. 273г: съсѣдшимъ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: сосѣдшим[ъ]

^x И, к. 273г: вѣоружьшимса; Я, к. 201г: вѣорѹжившим[ъ]са; Е, к. 254г: вѣорѹжившим[ъ]са

^y И, к. 273г: пѣшьцемъ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: пѣшцемъ

^z И, к. 273г; Я, к. 201г; Е, к. 254г: исо

^{aa} И, к. 273г: щитѣ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: щиты

^{ab} Я, к. 201г: зарѣа

^{ac} Е, к. 254г: бахѹ

^{ad} И, к. 273г: шоломъ; Я, к. 201г: шелѹми; Е, к. 254г: шеломи

chodźć może o reprezentantów tego pruskiego plemienia (*Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 277). Zdecydowanie opowiadamy się, z trzech powodów, za wariantem pierwszym. Po pierwsze, już w XII w. na Rusi notowany był termin „barbarzyńiec (варваръ)” (СДЯ, t. I, s. 371–372). Po drugie, w tym samym opowiadaniu *Kroniki* pojawia się termin Bart, zapisany w postaci: „борт[ъ]”. Po trzecie, dlaczego jakiś Warm lub Bart miał być przewodnikiem dla Rusinów i Polaków na obcym dla siebie terenie? Nie jest to logiczne. Swoją drogą, mamy więc do czynienia z ładnym przykładem erudycji kronikarza, który odwołał się do greckiej terminologii.

⁸¹² Świątyni przykład stosowanej w ówczesnej praktyce rękojmi.

⁸¹³ W przekazie: „кнасю Данилови. Реч[е] же емоу: «Изведи ма на поут[ъ] правый, живот[ъ] прїимеша». И вѣдасть емѹ рѣкоу, изведе его” nawiązanie do Biblii. Zob. Ps 107(106).

⁸¹⁴ Ciekawe, co dla ruskiego kronikarza kryło się pod pojęciem „Prusowie”, skoro wyodrębnił spośród nich Bartów?

ѡако с[ъ]лнцю^a въсходащю^b, ко|пѣм[ъ]^c же их[ъ] дрѣжащим[ъ]^d въ^e
рѣках[ъ]^f, ѡако трости^g мноси^{h815}, | стрѣл[ъ]цем[ъ]ⁱ ж[е] обаполь^j
идоущим[ъ]^k, и дрѣжащим[ъ]^l в рѣках[ъ]^m ро|жан[ъ]цѣⁿ⁸¹⁶ свои^o,
и наложившим[ъ] на на^p стрѣлы^q своа^r про|тивоу^s ратным[ъ]^{t817}.
Данилови^t ж[е] на кони^u сѣдащю^v и воа^w | радащю^x, и рѣша дроуси^y
ѡтвазем[ъ]^z: «Можете^{aa} ли древо^{ab} | пѡд[ъ]дрѣжати^{ac} древо^{ad} сѣлицами^{ae818}

^a Е, к. 254г: с[ъ]лнце

^b И, к. 273г: восходащю; Я, к. 201г: восходящѣ; Е, к. 254г: восходящее

^c И, к. 273г: копиемъ; Я, к. 201г: копием[ъ]; Е, к. 254г: копѣемъ

^d И, к. 273г: дрѣжащимъ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: держащим[ъ]

^e И, к. 273г; Я, к. 201г; Е, к. 254г: в

^f И, к. 273г: роуках[ъ]; Я, к. 201г: руках[ъ]; Е, к. 254г: рѣках[ъ]

^g И, к. 273г: трѣсти

^h И, к. 273г; Я, к. 201г; Е, к. 254г: мнози

ⁱ И, к. 273г; Я, к. 201г; Е, к. 254г: стрѣлцем[ъ]

^j И, к. 273г; Е, к. 254г: ѡбаполь; Я, к. 201г: ѡбаполи

^k Я, к. 201г: идѣщим[ъ]; Е, к. 254г: идѣщимъ

^l И, к. 273г; Е, к. 254г: держащимъ; Я, к. 201г: держащи

^m И, к. 273г: роукахъ; Я, к. 201г; Е, к. 254г: рѣках[ъ]

ⁿ И, к. 273г: рожанци; Я, к. 201г; Е, к. 254г: рожанцѣ

^o И, к. 273г: своѣ

^p И, к. 273г: нѣ; Я, к. 201г: на

^q Я, к. 201г: стрелы

^r И, к. 273г; Я, к. 201г: своа

^s Я, к. 201г: противу; Е, к. 254г: противѣ

^t Я, к. 201г: Данийлу; Е, к. 254г: Данійлѣ

^u И, к. 273г: конь; Я, к. 201г; Е, к. 254г: brak wygazu

^v И, к. 273г: сѣдащю; Я, к. 201г: сѣдащѣ; Е, к. 254г: сѣдащѣ

^w И, к. 273г: воѣ; Я, к. 201г: воа

^x И, к. 273г: радащю; Я, к. 201г: радащѣ; Е, к. 254г: радащѣ

^y И, к. 273г: проузи; Я, к. 201г: дрѣзы; Е, к. 254г: дрѣзи

^z Я, к. 201г: ѡтвазем[ъ]

^{aa} Е, к. 254г: можета

^{ab} Я, к. 201г; Е, к. 254г: древо

^{ac} И, к. 273г: под[ъ]дрѣжати; Я, к. 201г; Е, к. 254г: под[ъ]дрѣжати

^{ad} Е, к. 254г: древо

^{ae} И, к. 273г: соулицами; Я, к. 201г: сулицами; Е, к. 254г: сѣлицами

⁸¹⁵ W opisie wojsk chrześcijańskich zastosowano zapewne stylistyczne odniesienie do *Kroniki Hamartolosa* (В. М. Истринъ, *Книги временныя*, т. I, s. 203–204; В. Матвеевко, Л. Щеголева, *Книги временныя*, т. I, сз. 1, s. 340).

⁸¹⁶ Dodajmy, w tym miejscu pierwszy raz wspomniane jest wykorzystanie tej broni przez Rusinów. Sam termin: „рожанць” jest – zdaniem T. Wiłkuł – ewidentnym zapożyczeniem biblijnym (por.: Iz 5, 28; Ez 39, 3; 39, 9).

⁸¹⁷ W przekazie: „и дрѣжащим[ъ] в рѣках[ъ] ро|жан[ъ]цѣ свои, и наложившим[ъ] на на стрѣлы своа про|тивоу ратным[ъ]” nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 5, 28; Ez 39, 3; 39, 9. Por. И. И. Срезневский, *Материалы*, т. III, s. 140–141.

⁸¹⁸ Zdaniem A. Hens’ors’kiego mamy tu do czynienia z ruskiego pochodzenia przysłowiem (*Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, s. 177–178).

Зри повагꙋ
рꙋської к[ня]ж[у]
Данїила

и на сїю^a рат[ь] дрꙋзноюти^{b?}» | Ѡни ж[е] видѣв[ь]ше^c, възвратишас[а]^d въ^e
своа си^f. Ѡт[ь]тꙋда^g ж[е] | кнѧз[ь]^h Данильⁱ прїиде^j въ^k Визнь^{l819}, и пре-
иде рѣкоу^m Наров[ь]ⁿ, | и мнѡгы^o хр[ь]стїаны^p ѡт[ь] плѣненїа^q
избиваста^r, и пѣс[нь]^s славноу^t поахꙋ^u има, в-Б[ог]оу помогшоу има^v,
и прїидоста^w у-сь^x || (339v/694) славою^y на землю свою, наслѣдив[ь]ша^z
пѣт[ь]^{aa} ѡт[ь]ца своего великог[о] | ^{ab-ab} Романа, иже бѣ изострил[ь]са^{ac} на
поганыа^{ad}, ѡко^{ae} левъ, им[ь]же^{af} полов[ь]ци^{ag} дѣти страшахꙋ^{ah820}. ^{ai-ai}

^a И, к. 273г; Я, к. 201г: сїю

^b И, к. 273г: дерꙋзноюти; Я, к. 201г: дерзнути; Е, к. 254г: дерзнѣти

^c И, к. 273г: видѣвше; Я, к. 201г; Е, к. 254г: brak wygazu

^d И, к. 273г; Е, к. 254г: възвратишаса; Я, к. 201г: възвратишас[а]

^e И, к. 273г; П, к. 284v; Я, к. 201г; Е, к. 254г: во

^f И, к. 273г; Я, к. 201г: своа си; Е, к. 254г: своа си

^g И, к. 273г: ѡт[ь]тоуда; Я, к. 201г: ѡт[ь]тудѣ; Е, к. 254г: ѡт[ь]тудѣ

^h Я, к. 201г: к[нѧзь]

ⁱ Я, к. 201г: Данийл[ь]; Е, к. 254г: Данїїль

^j И, к. 273г: прїиде; Я, к. 201г: прїиде

^k И, к. 273г: ко; Я, к. 201г: вок; Е, к. 254г: во

^l И, к. 273г: Визнь

^m Я, к. 201г: рѣку; Е, к. 254г: рѣкꙋ

ⁿ И, к. 273г: Наровь; Я, к. 201г; Е, к. 254г: Наревь

^o И, к. 273г; Е, к. 254г: многи; Я, к. 201г: многы

^p И, к. 273г: кр[ь]стїаны; Я, к. 201г: хрстїаны

^q И, к. 273г: плененїа; Я, к. 201г: плѣненїа; Е, к. 254г: плѣненїа

^r И, к. 273г; Я, к. 201г; Е, к. 254г: избависта

^s Е, к. 254г: пѣсни

^t Я, к. 201г: славну; Е, к. 254г: славнꙋ

^u И, к. 273г: поахоу; Я, к. 201г: поахꙋ; Е, к. 254г: поахꙋ

^{v-v} Я, к. 201г; Е, к. 254г: brak wygazów

^w И, к. 273г: прїидоста; Я, к. 201г: прїидоста

^x И, к. 273г: со

^{y-y} Я, к. 201г; Е, к. 254г: brak wygazów

^z И, к. 273г: наслѣдивши; Я, к. 201г; Е, к. 254г: послѣдившꙋ

^{aa} И, к. 273г: поугь; Я, к. 201г: пут[ь]; Е, к. 254г: пѣть

^{ab-ab} И, к. 273г: кн[а]за (wyraz dopisany inną ręką)

^{ac} И, к. 273г: изовстрилса; Я, к. 201г: изострил[ь]са; Е, к. 254г: извстрилса

^{ad} И, к. 273г; Я, к. 201г: поганыа; Е, к. 254г: поганыа

^{ae} Е, к. 254г: ѡко

^{af} И, к. 273г: имже

^{ag} И, к. 273г; Я, к. 201г: половци; Е, к. 254г: половцы

^{ah} И, к. 273г: страшахоу; Я, к. 201г: страшахꙋ; Е, к. 254г: страшахꙋ

^{ai-ai} Я, к. 201г: Роман[ь], Роман[ь] або Рꙋс[ь] Рус[ь]; Е, к. 254г: Романь, Романь albo Рꙋс[ь], Рꙋс[ь]

⁸¹⁹ Chodzi o leżący nad Narwią gród Wizna. Na podstawie przekazu naszego źródła trudno ustalić jego ówczesną przynależność państwową, choć raczej był mazowiecki. Ob. w. w pow. łomżyńskim woj. podlaskiego.

⁸²⁰ Bardzo ciekawy przykład rodowej pamięci okraszony topiką zaczerpniętą z literatury przekładowej.

^aВ та ж[е] лѣта^{a821} присла корол[ъ] | оугор[ъ]скый^b къ^c Данилоу^d, проса^e его на помощь^f, ^hбѣ бо^g имѣ | рат[ъ], на бой с нѣм[ъ]ци. Иде емоу на помощь^h и приидеⁱ къ Пож[ъ]гоу^{k822}. Пришли бо бахж^l послы^m нѣмец[ъ]кіеⁿ къ^o нему^p, бѣ | бω^q ц[а]рѣ^{r823 s} обдержал[ъ] один[ъ]^s землю ракоуш[ъ]скоу^t и штир[ъ]скѣ^u,

^{a-a} И, к. 273r: Въ лѣт[о] ѿс ѿ ѿч; Е, к. 254v: В то же лѣто

^b И, к. 273r: оугорьскы; Я, к. 201r: ѿгор[ъ]скый; Е, к. 254v: оугорскій

^c И, к. 273r: к; Я, к. 201r; Е, к. 254v: ко

^d Я, к. 201r: Данийлѣ; Е, к. 254v: Данийлѣ

^e Я, к. 201r: проса

^f Я, к. 201r: помочь; Е, к. 254v: помоч[ъ]

^g П, к. 284v: бω

^{h-h} Я, к. 201r; Е, к. 254v: brak wyrazów

ⁱ И, к. 273r: приде; Я, к. 201r: прийде

^j Я, к. 201r; Е, к. 254v: ко

^k И, к. 273r: Пожгоу; Я, к. 201r; Е, к. 254v: Пожѣ

^l И, к. 273r: бахоу; Я, к. 201r: бахѣ; Е, к. 254v: бахѣ

^m И, к. 273r: послы

ⁿ И, к. 273r: нѣмѣцкыи; Я, к. 201r: нѣмецкые; Е, к. 254v: нѣмецкіе

^o И, к. 273r; Я, к. 201r: к

^p Я, к. 201r: нему; Е, к. 254v: немѣ

^q И, к. 273r; П, к. 284v; Я, к. 201r; Е, к. 254v: бо

^r И, к. 273r: ц[ъ]ц[а]р[ъ]

^{s-s} И, к. 273r: вбдержае Ведень [sic]; Я, к. 201r; Е, к. 254v: вдинь вдержаль

^t Я, к. 201r: ракоску; Е, к. 254v: ракоскѣ

^u И, к. 273r; П, к. 284v: штирьскоу; Я, к. 201r: штыр[ъ] [sic]; Е, к. 254v: штырь [sic]

⁸²¹ Kolejne pod rząd rozbudowane opowiadanie rozpoczynające się od mało precyzyjnego określenia chronologicznego („w też lata”). Naszym zdaniem świadczy to o spisywaniu ich z pewnej perspektywy czasowej, która zatarła szczegółową pamięć o wzajemnych zależnościach chronologicznych zachodzących wydarzeń, z drugiej zaś strony, była wyrazem konieczności spisania w pewnym porządku ciągów wydarzeń rozgrywających się mniej więcej równolegle. Ich termin budzi spore kontrowersje w literaturze (1247, 1248, 1250 r.). Zdaniem D. Dąbrowskiego podsumowującego pewien etap dyskusji, zjazd miał miejsce latem 1247 r., a nieprzekraczalnie cezury chronologiczne jego dojścia do skutku stanowią śmierć Fryderyka II Bitnego (15 VI 1246 r.), wspomnianego w tym opowiadaniu jako zabity, i zgon Fryderyka II Staufa (13 XII 1250 r.), wzmiankowanego jako osoba żyjąca (*Stosunki polityczne między królem Węgier Beli IV, niektórymi książętami polskimi i Romanowiczami w latach 1242–1250 (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii matrymonialnych)*, [w:] *Polska w kręgu polityki, kultury i gospodarki europejskiej. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. Maksymiliana Grzegorza*, red. Z. Zyglewski, Bydgoszcz 2007, s. 56–59). Tymczasem ostatnio A. Martyniuk doszedł do wniosku, że do spotkania doszło jednak w 1252 r. Wywód mińskiego badacza zasługuje na uwagę, gdyż opiera się na bardzo rzetelnej analizie materiału źródłowego, w tym na zestawieniu itinerariów Beli IV i archielekta salzburskiego Filipa von Sponheim („*Немци же дивящесе оружю татарскому*”: *с кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони?*, CR, Ser. I, t. V, Kraków–Bratislava 2015, s. 149–160). Dochodzimy więc do nierzadkiej w nauce sytuacji, że na rzecz obu poglądów znajdują się solidne argumenty, a nie można postawić „kropki nad i” ze względu na luki w źródłach. Opowiadamy się jednak ostatecznie za umiejscowieniem wydarzeń pod 1247 r., za czym świadczą więcej przesłanki.

⁸²² Nieco zniekształcona forma węgierskiej nazwy Bratysławy (Pozsony).

⁸²³ Fryderyk II Hohenstauf.

| ^fгерцюкъ^a бѡ^b оуже оубіень^c быс[тъ]⁸²⁴. Бѡ бѡ^d имена послѡм[ъ]⁸²⁵.
 во|евода^f царевъ, и бискоупь^g Жалощь поур[ъ]скій^h, реко|мый сол[ъ]скій⁸²⁶,
 и Гарих[ъ] поу роун[ъ]скійⁱ, и ^mОта^k Гаретеникъ^{l-m827} | ⁿпѣтов[ъ]скій.
 Възъеха же корол[ъ]ⁿ с ними противо^o же | ^pкнасю Данилоу^p. Данило^q же
 пріиде^r к нему^s, исполчи | вса^t люди своа^u. Нѣм[ъ]ци^v же дивашю-
 са^w оружію^x тата|р[ъ]скому^y, бѣша^z бѡ^{aa} конѣ^{ab} въ^{ac} личинах[ъ]

Нѣмцы дивятся
оружію
татарскомѹ

^a И, к. 273r: герцюкъ

^b И, к. 273r; П, к. 284v: бо

^c И, к. 273r: оубьень

^d И, к. 273r: бо

^e И, к. 273r: посламъ

^{f-f} Я, к. 201r; Е, к. 254v: brak wyrazów

^g И, к. 273r: пискоупь; Я, к. 201r; Е, к. 254v: бискѡпъ

^h И, к. 273r: поурьскыи; Я, к. 201r: пуршский; Е, к. 254v: пѣршкій

ⁱ И, к. 273r: сольскыи; Я, к. 201r: солский; Е, к. 254v: солскій

^j Я, к. 201r: пурѣнский; Е, к. 254v: пѣрѣнскій

^k И, к. 273r: Ота

^l И, к. 273r: гаретеньникъ

^{m-m} Я, к. 201r; Е, к. 254v: brak wyrazów

ⁿ⁻ⁿ И, к. 273r: пѣтовскыи возѣха же король; Я, к. 201r: пѣтовский выехаша корол[ъ];
 Е, к. 254v: пѣтовскій король выехавше

^o Я, к. 201r; Е, к. 254v: противѹ

^{p-p} И, к. 273r: Данилоу кнасю; Я, к. 201r: кн[а]зю Данийлѹ; Е, к. 254v: кн[а]зю Данийль

^q И, к. 273r: Данила; Я, к. 201r: Данийло; Е, к. 254v: Данийль

^r И, к. 273r: приде; Я, к. 201r: прийде

^s Я, к. 201r: нему; Е, к. 254v: немѹ

^t Я, к. 201r: вса

^u И, к. 273r: своѹ; Я, к. 201r: своа

^v Я, к. 201r; Е, к. 254v: нѣмциѹ

^w И, к. 273r: дивашеса; Я, к. 201r: дивашуса; Е, к. 254v: дивашѣса

^x И, к. 273r: оружью; Я, к. 201r: оружію; Е, к. 254v: оружію

^y Я, к. 201r: татар[ъ]скому; Е, к. 254v: татарскомѹ

^z П, к. 285r: бѣше

^{aa} И, к. 273r; П, к. 285r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: бо

^{ab} И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: кони

^{ac} И, к. 273r: в; Я, к. 201r; Е, к. 254v: во

⁸²⁴ Fryderyk II Bitny, ostatni ks. Austrii z rodu Babenbergów, poległy w bitwie nad Litawą 15 VI 1246 r.

⁸²⁵ Prawdopodobnie był to ówczesny namiestnik cesarski w Austrii, hr. Otto von Eberstein, zm. 1286 lub 1287 r. (F. X. von Wegele, *Otto II v. Eberstein*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, t. V, 1877 [https://www.deutsche-biographie.de/gnd135945291.html]).

⁸²⁶ Przykład erudycji językowej kronikarza lub informatora (Daniela?), polegający na wyjaśnieniu etymologii niemieckiej nazwy miasta. Wspomnianym bezimiennie dostojnikiem był Filip von Sponheim/Spanheim, w l. 1247–1257 archielekt salzburski, zm 22 VII 1279 r. (zob. H. Dopsch, *Philipp v. Spanheim*, [w:] *Neue Deutsche Biographie*, t. XX, Berlin 2001 [https://www.deutsche-biographie.de/gnd119340542.html#ndbcontent]).

⁸²⁷ Rycerze, najpewniej austriaccy, różnie identyfikowani w nauce. Według I. Szaraniewicz: Henryk z Brunne i Hartnid von Pettau czy raczej jego syn Otto (*Die Hypatios-Chronik*, s. 60

и въ^a коарех[ъ]^b кожа|ных[ъ] и людїе^c въ^d арьцѣх[ъ]^e, и бѣ полковъ его свѣтлость | велика ѡт[ъ]^f оружіа^g блистающюса^h. Сам[ъ] же ехаⁱ подлѣ | корола^k по обычаю^l роус[ъ]комоу^m, бѣ бѡⁿ конь пѡд[ъ]^o ним[ъ]^p дивле|нїю^q пѡдобенъ^r, и сѣдло ѡт[ъ] злата жѣжена^{s828}, и стрѣлы, и | сабла^t златом[ъ]^u оукрашена^{v829}, и иными хитростями, ꙗкож[е] | дивитиса^w. Кожоух[ъ]^x же оловира^y грец[ъ]кого^z и ^{aa}-кроуживы | златыми^{aa} плоскими^{ab} ѡшит[ъ]⁸³⁰,

^a И, к. 273r: в; Я, к. 201r; Е, к. 254v: во

^b И, к. 273r: коарѣхъ; Я, к. 201r; Е, к. 254v: коарех[ъ]

^c И, к. 273r: людье; Я, к. 201r: людие

^d И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: во

^e И, к. 273r; Я, к. 201r: арьцехъ; П, к. 285r: ариѣч[ъ]; Е, к. 254v: ариѣхъ

^f Я, к. 201r: ѡ; Е, к. 254v: о

^g И, к. 273r: ѡроужья; Я, к. 201r: ѡрѣжиа; Е, к. 254v: орѣжїа

^h И, к. 273r; П, к. 285r: блистающаса; Я, к. 201r: блистающиса; Е, к. 254v: блистающиса

ⁱ И, к. 273r: ѣха

^j И, к. 273r: подлѣ; Я, к. 201r; Е, к. 254v: пойде

^k Я, к. 201r: до корола; Е, к. 254v: до корола

^l И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: ѡбычаю

^m И, к. 273r: роускомоу; Я, к. 201r: рускому; Е, к. 254v: рѣскомѣ

ⁿ И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: бо

^o И, к. 273r: под; Я, к. 201r; Е, к. 254v: под[ъ]

^p Е, к. 254v: нимѣ

^q И, к. 273r; Я, к. 201r: дивленїю; Е, к. 254v: дивленїю

^r И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: подобенъ

^s Я, к. 201r; Е, к. 254v: женѣжна

^t Я, к. 201r: шабля; Е, к. 254v: сабла

^u И, к. 273r: златомѣ

^v Я, к. 201r: ѣкрашен[ъ]ны; Е, к. 254v: оукрашены

^w Я, к. 201r: дивитиса

^x И, к. 273r: кожоухъ; Я, к. 201r; Е, к. 254v: кожѣхъ

^y И, к. 273r; Я, к. 201r; Е, к. 254v: ѡловира

^z И, к. 273r: грѣцького; Я, к. 201r: грецкаго; Е, к. 254v: грецкого

^{aa-aa} Я, к. 201v: крѣживиматими [sic]; Е, к. 254v: крѣживиматыми [sic]

^{ab} И, к. 273v: плоскоми; Я, к. 201v; Е, к. 254v: плоскими

i przyp. 326 na s. 126–127). W opinii N. Miki: Wolfker z Porrau, Otto z Meissau (?) i Hartnid z Pettau (*Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*, Racibórz 2008, s. 25).

⁸²⁸ Bardzo ładnie objaśnił możliwą technikę wykonania siodła Daniela L. Machnowec'. Według ukraińskiego badacza drewniana podstawa siodła była obita miedzianą blachą. Miedź zaś pokrywano w procesie obróbki ogniem rozpuszczonym w rtęci złotem (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 6 na s. 80). Por. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 290.

⁸²⁹ O ile wiadomo o zdobieniu szabli złotem, o tyle trudno sobie wyobrazić złożone strzały. Raczej chyba chodziło o podkreślenie, że złożone elementy miały pochwa i kołczan.

⁸³⁰ Co do sensu pojęć określających poszczególne elementy ubioru księcia zob.: *Галицько-Волинський літопис*, cz. 2, s. 38; *The Galician-Volynian Chronicle*, s. 62; *Літопис руський*, s. 409 i przyp. 8 do 6760 r. na tej stronie (z zaznaczeniem, że wspomniany „kożuch” w rzeczywistości musiał być lekkim żupanem czy kaftanem); БЛДР, т. V, s. 263; *Haličsko-volyńskij letopis*, s. 87. Co do znaczenia poszczególnych słów użytych w cytowanej frazie zob.: K. Günther-Hielscher, V. Glötzner, H. W. Schaller, *Real- und Sachwörterbuch zum Altrussischen*, nowe oprac.

и сапозиа зеленого хъза^b | шиты^c золотѡм[ъ]^d. Нѣмцем[ъ]^e же зрашим[ъ]^f и мнѡго^g дивашим[ъ]^hса^h. Реч[е] емоуⁱ корол[ъ]: «Не взалъ^j бых[ъ]^k тисачи^l м-м^m серебраⁿ за то, | иже^o еси пришель^p обычаем[ъ]^q роускым[ъ]^r ѡ[тъ]ц[е]въ своих[ъ]». Просиса^s | оу^t него въ^u станъ, зане зной бѣ великъ^v д[ъ]не^w того. Он[ъ]^x же | ѡтъ^y его^z за рѣжоу^{aa}, и веде его^{ab} въ^{ac} полатоу^{ad} свою, и^{ae} сам[ъ]

- ^a Я, к. 201v; Е, к. 254v: сапозы
^b И, к. 273v: хъза; Я, к. 201v; Е, к. 254v: хъза
^c И, к. 273v: шити
^d И, к. 273v: золотомъ; Я, к. 201v; Е, к. 254v: золотом[ъ]
^e И, к. 273v: немцем
^f Я, к. 201v: зрашим[ъ]
^g И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: много
^h И, к. 273v: дивашимса; Я, к. 201v: дивашим[ъ]са
ⁱ Я, к. 201v; Е, к. 254v: емѡ
^j Я, к. 201v: взал[ъ]
^k Я, к. 201v; Е, к. 254v: brak wyrazu
^l И, к. 273v: тисаще; Я, к. 201v: тисачи; Е, к. 254v: тисачи
^{m-m} Я, к. 201v; Е, к. 254v: златникъ
ⁿ Я, к. 201v; Е, к. 254v: серебра
^o И, к. 273v: ѡже; Я, к. 201v; Е, к. 254v: еже
^p И, к. 273v: пришель; Я, к. 201v; Е, к. 254v: пришоль
^q И, к. 273v: ѡбычаемъ; Я, к. 201v; Е, к. 254v: ѡбычаемъ
^r И, к. 273v: роускимъ; Я, к. 201v; Е, к. 254v: рѣским[ъ]
^s Я, к. 201v: просиса
^t Я, к. 201v: у
^u Я, к. 201v; Е, к. 254v: во
^v И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: великъ
^w Я, к. 201v; Е, к. 254v: дне
^x И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: ѡнъ
^y И, к. 273v: ѡ
^z И, к. 273v: и
^{aa} И, к. 273v: рожоу; Я, к. 201v: рѣжѡ; Е, к. 254v: рѣжѡ
^{ab} Е, к. 254v: егѡ
^{ac} И, к. 273v: во; Я, к. 201v: в
^{ad} Я, к. 201v: полату; Е, к. 254v: полатѡ
^{ae} Я, к. 201v; Е, к. 254v: а

E. Kraft, Wiesbaden 1995 (= *Schriften zur Geistgeschichte des östlichen Europa*, t. XIV), s. 201 („olovir”); СДЯ, т. IV, s. 234–235 („кожоухъ”), s. 306 („кроуживо”); т. VI, s. 120 („оловиръ”), s. 432–433 („плоскыи”); *Halyc’ko-Volyns’kij litopys*, s. 268 („olovir” w znaczeniu przetykana złotem tkanina jedwabna, czyli złotogłów). Daleko idące wnioski o charakterze polityczno-genealogicznym z informacji o noszeniu przez Daniela wierzchniej odzieży z „oloviru” wyciągnął Majorow. Stwierdził on, że był to przejaw posiadania przez księcia prawa do używania „cesarskich” regaliów, co – w opinii autora – jest ważnym świadectwem przynależności Romanowicza do bizantyńskiego rodu cesarskiego (*Русь, Византия и Западная Европа*, s. 549–559, 666). Chyba jednak jest to wniosek cokolwiek przeszarżowany. Niedawno petersburski badacz podtrzymał swoje poglądy w odrębnym artykule, w którym zgromadził sporą literaturę tematu, jednak nie zdołał wyjść poza swe dotychczasowe poglądy (*Греческий оловир Даниила Галицкого: из комментария к Галицко-Волынской летописи*, ТОДРЛ, t. LXII, 2014, s. 225–235).

сѡвѡлачаше^a его и облачаше^b и въ^c порты своа^{d831}, и такоу^e ч[ь]сть^f || (340г/695)^g твораше^h емоуⁱ, и прїиде^j въ^k двм[ъ]^l свой. **В** то ж[е] лѣто^{m832} изгна | Миндогъⁿ с[ы]ннвца^o своего^p Тевтвила⁸³³ и Едивида⁸³⁴, | послав[ъ]шю^q емоу^r на воиноу^s ею^t съ^u воуемъ^v своим[ъ]^w, на воинѣ^x | съ^y Выконотм[ъ]^z, на роус[ъ]^{aa} воевати^{ab} къ^{ac}

^a И, к. 273v: соволачашеть; Я, к. 201v; Е, к. 254v: совлачаше

^b И, к. 273v: ѡблачашеть; Я, к. 201v; Е, к. 254v: ѡблачаше

^c И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: во

^d И, к. 273v: своѡ; П, к. 285г; Е, к. 254v: своа; Я, к. 201v: своа

^e Я, к. 201v; Е, к. 254v: тако

^f Я, к. 201v: чест[ъ]

^g Na górze karty znajduje się napis: *Pisze po 1756 510 лѣ[тъ]*

^h И, к. 273v: творашеть; Я, к. 201v: твораше

ⁱ Я, к. 201v; Е, к. 254v: емѡ

^j И, к. 273v; Я, к. 201v: прииде

^k Я, к. 201v: во

^l И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: домѡ

^m Е, к. 254v: лѣта

ⁿ Я, к. 201v; Е, к. 254v: Миндовгъ

^o И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: сыновца

^p Е, к. 254v: своего

^q И, к. 273v: пославшомоу; Я, к. 201v; Е, к. 254v: пославшѡ

^r И, к. 273v: brak wyrazów; Я, к. 201v; Е, к. 254v: емѡ

^s Я, к. 201v; Е, к. 254v: воинѡ

^t И, к. 273v: brak wyrazów; Я, к. 201v; Е, к. 254v: его

^u И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: со

^v И, к. 273v: воемъ; Я, к. 201v: ѡем[ъ]; Е, к. 254v: оуемъ

^w И, к. 273v: своими

^x И, к. 273v; П, к. 285г: воиноу; Е, к. 254v: brak wyrazu

^y И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: со

^z И, к. 273v: Выконотомъ; Я, к. 201v; Е, к. 254v: Выконотом[ъ]

^{aa} Я, к. 201v: Русь; Е, к. 254v: Рѡс[ъ]

^{ab} И, к. 273v: воевать

^{ac} И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 254v: ко

⁸³¹ Zdaniem A. Orłowa, na literackie uformowanie opisu wjazdu Daniela do Bratysławy wpływ miał pierwowzór w postaci odpowiednich fragmentów ks. XVII *Kroniki* Malalasa i *Aleksandreidy* (*K wonpocy*, s. 105–106).

⁸³² Określenie: „W tymże roku” można odnieść do poprzednich wydarzeń rozgrywających się na „froncie północnym”, a więc rusko-polskiej wyprawy na Jaćwież, datowanej na zimę 1248/1249 r. lub na lato/jesień 1248 r. Uważamy, że mamy do czynienia z kolejnym przykładem narracji równoległej, kiedy to kronikarz był zmuszony powracać do wydarzeń rozgrywających się wcześniej. Sam zresztą o tej technice pisania wspomina.

⁸³³ S. Dowsprunka. Jeden z głównych przeciwników Mendoga. Dokładnie nie wiadomo, kiedy został ks. połockim, choć zapewne nastąpiło to jeszcze w l. 50. XIII w. Sojusznik najpierw swego szwagra, Daniela, a później Aleksandra Newskiego, którego c. poślubił jego s. Konstantyn (H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 65–75, 104–109; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 314–315).

⁸³⁴ „Едивида”. S. Dowsprunka i brat Towtiwiła. Zob. przyp. poprzed.

Походъ
к Смоленску

Смолен[ь]скоу^{a835}, и реч[е]: «Што^b | кто^c пріемлет[ь]^d, събѣ^e одръжит[ь]^f»
Върождоу^g бо за ворож[ь]ство^h | съⁱ ними литвоу^j, зане повина^k бѣ^l вса земла^l
литов[ь]скаа^m | и бесчислен[ь]ноеⁿ имѣніе^o их[ь], притрено^p бѣ^q богат[ь]ство^q
их[ь]. И по[с]ла на нѣ^r воа своа^s, хотя^t оубити^u а^v. Онѣма^w ж[е] оувѣда[в]шими^x,
и бѣжаста^y къ^z княсю^{aa} Данилоу^{ab} и Васил[ь]коу^{ac}, | и пріѣхаша^{ad} въ^{ae} Володимерь^{af}.
Миндогови^{ag} ж[е] прислав[ь]шоу^{ah} | послы своа^{ai}, реч[е]^{aj}: «Не чини има^{ak}

- a И, к. 273v: Смоленскоу [sic]; Я, к. 201v; Е, к. 254v: Смоленскѣ
b Я, к. 201v: што с[и]; Е, к. 255г: что с[и]
c И, к. 273v: хто
d И, к. 273v: приемлеть; Я, к. 201v: приемлет[ь]; Е, к. 255г: пріемлеть
e И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: собѣ
f И, к. 273v: деръжить; Я, к. 201v; Е, к. 255г: вдержит[ь]
g И, к. 273v: враждоу; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ворождоу
h Я, к. 201v: ворож[ь]ствов[ь]; Е, к. 255г: ворожствов[ь]
i И, к. 273v: с; Я, к. 201v: со
j И, к. 273v: литвоу; Я, к. 201v: литву; Е, к. 255г: литвѣ
k И, к. 273v: поимана; Я, к. 201v: повин[ь]на; Е, к. 255г: повинна
l-l Я, к. 201v: вса земла
m И, к. 273v; Я, к. 201v: литовьскаа; Е, к. 255г: литовская
n И, к. 273v: бесчисленное; Я, к. 201v: бесчислен[ь]ное; Е, к. 255г: бесчисленное
o И, к. 273v: имѣние; Я, к. 201v: имѣніе
p И, к. 273v: притрано
q Я, к. 201v; Е, к. 255г: богатство
r Я, к. 201v: на; Е, к. 255г: на
s-s И, к. 273v: вои своѣ; Я, к. 201v: воа своа
t Я, к. 201v; Е, к. 255г: хотѣ
u И, к. 273v: оубити и; Я, к. 201v: убити
v И, к. 273v: ѿ; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ихъ
w И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: онѣма
x Я, к. 201v: увѣдавшими
y Я, к. 201v; Е, к. 255г: избѣжаста
z И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ко
aa И, к. 273v; Е, к. 255г: князю; Я, к. 201v: кн[ѿ]зю
ab Я, к. 201v: Данийлу; Е, к. 255г: Данійлѣ
ac И, к. 273v: Василкови; Я, к. 201v: Васил[ь]ку; Е, к. 255г: Василкѣ
ad И, к. 273v: приѣхаша; Я, к. 201v: приѣхаша
ae И, к. 273v; Я, к. 201v: во
af И, к. 273v; Е, к. 255г: Володимерь; Я, к. 201v: Володимерь[ь]
ag Я, к. 201v; Е, к. 255г: Миндовгови
ah И, к. 273v: приславшо; Я, к. 201v; Е, к. 255г: пославшѣ
ai И, к. 273v; Я, к. 201v: своа
aj И, к. 273v: река; Я, к. 201v; Е, к. 255г: brak wyrazu
ak Е, к. 255г: имѣ

⁸³⁵ Jeden z ważniejszych średniowiecznych grodów ruskich, stolica dziedziny Rościszlawowiczów (Н. И. Асташова, В. Я. Петрухин, *Смоленск*, [w:] ДРСМЭ, s. 763–764).

м[и]л[о]сти». Не послушав[ъ]ши|ма^a има^b Данилови^c и Васил[ъ]кови^d, зане сестра бѣ ею^e | за Данилѡм[ъ]^{f836}. Потом[ъ]^g же Данило^h съгадаⁱ сѣ^j братом[ъ] си и посла | в лахы^k къ^l князем[ъ]^m лад[ъ]ским[ъ]ⁿ, реч[е]^o, тако «время^p ес[ть] хр[и]стїанѡм[ъ]^q | на поганыя^r, тако сами^s имѣют[ъ] рат[ъ] межи събою^t». Лахо|ве^u ж[е] обещаשא^v, н[ъ]^w исполниша. Данилоу^x ж[е] и Васил[ъ]коу^y | пославшима Выкынта^z въ^{aa} атвазѣ^{ab} и въ^{ac} жемойть^{ad}, | къ^{ae} нѣмцем[ъ]^{af}, въ^{ag} Ригоу^{ah837}, Рига

^a Я, к. 201v; Е, к. 255г: послѣшавшима

^b Я, к. 201v; Е, к. 255г: brak wyrazu

^c Я, к. 201v: Данийловѣ; Е, к. 255г: Данїйлови

^d И, к. 273v; Е, к. 255г: Василкови; Я, к. 201v: Василковѣ

^e Е, к. 255г: его

^f И, к. 273v: Даниломѣ; Я, к. 201v: Данийлом[ъ]; Е, к. 255г: Данїйломѣ

^g И, к. 273v: потом

^h Я, к. 201v: Данийл[ъ]; Е, к. 255г: Данїйль

ⁱ И, к. 273v: сгада; Я, к. 201v: согада; Е, к. 255г: зъгада

^j И, к. 273v: с; Я, к. 201v; Е, к. 255г: со

^k Я, к. 201v: лахи; Е, к. 255г: лахи

^l И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ко

^m И, к. 273v; Е, к. 255г: княземѣ; Я, к. 201v: князем[ъ]

ⁿ И, к. 273v: ладѣскимѣ; Я, к. 201v: лад[ъ]ским[ъ]; Е, к. 255г: лад[ъ]ским[ъ]

^o И, к. 273v: река

^p Я, к. 201v: времяа

^q И, к. 273v: христїаномѣ; П, к. 285v: хр[и]стїаном[ъ]; Я, к. 201v: хр[и]стїаном[ъ]; Е, к. 255г: хр[и]стїаномѣ

^r И, к. 273v: поганѣѣ; Я, к. 201v: поганыа; Е, к. 255г: поганыа

^s Е, к. 255г: самы

^t И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: собою

^u Я, к. 201v: лахове

^v И, к. 273v; Е, к. 255г: ѡбещашаса; Я, к. 201v: ѡбещашаса

^w Я, к. 201v; Е, к. 255г: и не

^x Я, к. 201v: Данийлу; Е, к. 255г: Данилѣ

^y И, к. 273v: Василкоу; Я, к. 201v: Васил[ъ]ку; Е, к. 255г: Василкѣ

^z И, к. 273v: Выкынта; Я, к. 201v; Е, к. 255г: Викента

^{aa} И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: во

^{ab} И, к. 273v; Е, к. 255г: ѡтвазѣ; Я, к. 201v: ѡтвазѣ

^{ac} И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: во

^{ad} И, к. 273v: жемойтъ; Я, к. 201v: жмо[й]д[ъ]; Е, к. 255г: жmoid[ъ]

^{ae} И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ко

^{af} И, к. 273v: нѣмцемѣ; Я, к. 201v; Е, к. 255г: нѣмцом[ъ]

^{ag} И, к. 273v: в; Я, к. 201v: во

^{ah} Я, к. 201v: Рыгѣ; Е, к. 255г: Ригѣ

⁸³⁶ Jedyna informacja o litewskim małżeństwie Daniela, od razu datująca *terminus ad quem* jego zaistnienia. Nic poza tym nie wiadomo o N. Dowsprunkównie. Zdaniem D. Dąbrowskiego z zawartego pomiędzy 1242 a 1245 r. związku z nią starszy Romanowicz doczekał się syna, Mściława (II) – zob. *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 134–136.

⁸³⁷ Widać, jak kształtował się ówczesny układ sojuszy i jak dalekie kontakty polityczne posiadał Daniel.

и Выкинтъ^a же оубѣди^b а^c сребрѡм[ъ]^d | и дарьми^e мнѡгыми^f, ѿтвазѣ^g
и поль^h жемойтиⁱ. | Онѣм[ъ]^j ж[е] ѡт[ъ]вѣщавшим[ъ] Данилоу^k, ѿко «тебе
дѣла^l мирь | сътворим[ъ]^m съⁿ Викынтом[ъ]^o, зане братію^p нашу^q многу^r
по|гоуби^s838. Обѣщаша^t же са^u нѣмци^v братіа^w ити на помощь^x | Тевтевилоу^y.
Данил[ъ]^z же и Васил[ъ]ко^{aa} поидоста^{ab} къ^{ac} Новоугоро|доу^{ad}839. Данил[ъ]^{ae} же съ
братом[ъ]^{ah-af} си Васил[ъ]кѡм[ъ], розгадавъ^{ag} съ с[ы]нѡм[ъ]^{ag} бра|та си^{ah}840,

^a И, к. 273v: Выкинтъ; Я, к. 201v; Е, к. 255г: Викент[ъ]

^b И, к. 273v: оубѣди; Я, к. 201v: ѡбиди; Е, к. 255г: оубиди

^c И, к. 273v; Я, к. 201v: ѿ

^d И, к. 273v: серебромъ; Я, к. 201v: сребром[ъ]; Е, к. 255г: сребромъ

^e И, к. 273v; Е, к. 255г: дарми

^f И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: многими

^g Я, к. 201v: ѿтвазѣ

^h Я, к. 201v; Е, к. 255г: brak wygazu

ⁱ Я, к. 201v; Е, к. 255г: жmoid[ъ]

^j И, к. 273v: немцем; Я, к. 201v: ннѣм; Е, к. 255г: ннѣм[ъ]

^k Я, к. 201v: Данийлѡ; Е, к. 255г: Данійлѡ

^l Я, к. 201v: дѣла

^m И, к. 273v: створимъ; Я, к. 201v; Е, к. 255г: сотворихом[ъ]

ⁿ И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: со

^o И, к. 273v: Выкынтомъ; Я, к. 201v; Е, к. 255г: Викентом[ъ]

^p И, к. 273v: братю; Я, к. 201v: братію

^q И, к. 273v: нашу; Я, к. 201v: н[а]шу; Е, к. 255г: нашѡ

^r Я, к. 201v; Е, к. 255г: многѡ

^s Я, к. 201v; Е, к. 255г: погѡби

^t И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ѡбѣщаша

^u Я, к. 201v: са

^v И, к. 273v: немци; Я, к. 201v: нѣмци

^w И, к. 273v: братя; Я, к. 201v: братіи; Е, к. 255г: братіи

^x Я, к. 201v; Е, к. 255г: помоч[ъ]

^y И, к. 273v: Тевтиволоу; Я, к. 201v: Тевтелѡгу; Е, к. 255г: Тевтелѡгѡ

^z И, к. 273v: Данило; Я, к. 201v: Данийл[ъ]; Е, к. 255г: Данійль

^{aa} И, к. 273v; Е, к. 255г: Василко

^{ab} И, к. 273v: поидоста [sic]

^{ac} Я, к. 201v: ко; Е, к. 255г: къ

^{ad} Я, к. 201v: Навугородѡ; Е, к. 255г: Новѡгородѡ

^{ae} Я, к. 201v: Данийл[ъ]; Е, к. 255г: Данійль

^{af-af} И, к. 273v: Василько братъ его розгадавъ; П, к. 285v: Васил[ъ]ко розгадавъ

^{ag-ag} И, к. 273v: со с[ы]н[о]мъ

^{ah-ah} Я, к. 201v; Е, к. 255г: brak wyrazów

⁸³⁸ Wspomnienie roli, jaką odegrał Wikint w pogromie wojsk zakonnych pod Szawłami w 1236 r. (S. Zajączkowski, *Studia nad dziejami Żmudzi*, s. 54 [180] – 55 [181]).

⁸³⁹ W żadnym wypadku nie mogło oczywiście chodzić o Nowogród, lecz o Nowogródek.

⁸⁴⁰ Chodzi tutaj niewątpliwie o Lwa. Zwróćmy też uwagę, że zastosowana konstrukcja dość wyraźnie pokazuje redaktorską korektę zaszłą już po zakończeniu *Zwodu Daniela*. Kronikarz starszego Romanowicza nie miał powodu, by określać Lwa mianem: „syna brata”.

посла на Волковыескъ^{a841}, а с[ы]на на^b Слвним[ъ]^{c842}, а сам[ъ] иде | къ^d Здитовоу^{e843}, и поимаша грады^f мнѡгы^g, и възврати|шас[а]^h въⁱ дома. Потѡм[ъ]^j же присла Выкентъ^k, рекый, тако || (340v/696) «нѣм[ъ]ци^l хотат[ъ]^m въстатиⁿ на помоч[ъ]^o Тевтивилоу^p». И посла | Данило^q Тевтевила^r и помоч[ъ]^s събѣ^t, и с ним[ъ]^u роус[ъ]^v и полов[ъ]ци^w, | и мнѡгое^x воеваніе^y быс[тъ] межи ими. Вт[ъ]тѣда^z ж[е] ^{aa}Тевтивиль | иде^{aa} с полонѡм[ъ]^{ab} Даниловым[ъ]^{ac} в Ригоу^{ad}, и пріаша^{ae} и рижане^{af} съ^{ag} | великою

^a Я, к. 201v; Е, к. 255г: Волковыескъ

^b И, к. 273v: на оу

^c И, к. 273v; Е, к. 255г: Слонимъ; Я, к. 201v: Слоним[ъ]

^d И, к. 273v; Я, к. 201v; Е, к. 255г: ко

^e Я, к. 201v: здитову; Е, к. 255г: здитовѸ

^f Я, к. 201v; Е, к. 255г: города

^g И, к. 273v: многы; Я, к. 201v; Е, к. 255г: многи

^h И, к. 273v: извратишаса; Я, к. 201v: возворотышаса; Е, к. 255г: возвортишаса

ⁱ И, к. 273v: в; Я, к. 201v: во

^j И, к. 273v: потом; Я, к. 201v; Е, к. 255г: потом[ъ]

^k И, к. 273v: Выкынтъ; Я, к. 201v: Выкентъ; Е, к. 255г: Викентъ

^l И, к. 273v: нѣмѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255г: нѣмцы

^m Я, к. 202г: хотат[ъ]

ⁿ И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255г: востати

^o И, к. 274г: помощь; Я, к. 202г: помощ[ъ]; Е, к. 255г: помощь

^p Я, к. 202г; Е, к. 255г: ТевтевилѸ

^q Я, к. 202г: Данийло; Е, к. 255г: Данійло

^r Я, к. 202г: Тевтевила

^s Я, к. 202г: помощ[ъ]; Е, к. 255г: помощь

^t И, к. 274г: собѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255г: себѣ

^u Я, к. 202г; Е, к. 255г: ним[ъ]

^v Я, к. 202г: рус[ъ]; Е, к. 255г: рѸс[ъ]

^w И, к. 274г: и половѣ; Я, к. 202г: с половци; Е, к. 255г: с половцы

^x И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255г: многое

^y И, к. 274г: воевание; Я, к. 202г: воеваніе

^z И, к. 274г: вт[ъ]тоуда; Я, к. 202г: вт[ъ]тудѸ; Е, к. 255г: вт[ъ]тѸдѸ

^{aa-aa} П, к. 285v: Тевтевилъ иде; Я, к. 202г: иде Тевтевил[ъ]; Е, к. 255г: иде Тевтевилъ

^{ab} И, к. 274г; Е, к. 255г: полономъ; Я, к. 202г: полоном[ъ]

^{ac} И, к. 274г: Даниловымъ; Я, к. 202г: Данийловым[ъ]; Е, к. 255г: Данійловым[ъ]

^{ad} Я, к. 202г: Рыгу; Е, к. 255г: РыѸ

^{ae} И, к. 274г; Я, к. 202г: приаша; Е, к. 255г: пріаша

^{af} И, к. 274г: рижани; Я, к. 202г; Е, к. 255г: рижане

^{ag} И, к. 274г: с; Я, к. 202г: со

⁸⁴¹ Ob. Ваўкавыск, m. rej. w obw. grodzieńskim, Białoruś, położone nad Wołkowycją (SGKP, t. XIII, s. 875–879; Я. Г. Зверуго, *Древний Волковыск X–XIV вв.*, Минск 1975; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 251–253).

⁸⁴² Ob. Слонім, m. rej. w obw. grodzieńskim na Białorusi, położone u ujścia Issy do Szczary (SGKP, t. X, s. 823–826; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 250).

⁸⁴³ Grodzisko niedaleko ob. Zdzitowa (Зьдзітава), w. w rej. bereskim obw. brzeskiego, Białoruś (*Галицько-Волинський літопис*, [1994], przyp. 13 na s. 81).

ч[ь]стію^a, и кр[ь]щенъ^b быс[ть].⁸⁴⁴ Оувѣдав[ь]^c же се Миндаго^d, | тако хотат[ь]^e емоу^f помагати Б[о]жїи^g дворанѣ^{h845}, и бискоупъⁱ⁸⁴⁶, | и вса^j воа^k Риж[ь]скаа^l, и оубоавса^m, посла втайнѣⁿ къ^o | Андрѣви^{p847}, мастероу^q риж[ь]скомоу^r, и оубѣди^s и дар[ь]ми^t мно|гыми^u, сирѣч[ь]^v оумоли^w его. Послал[ь] бо бѣ^{x-}злата мно҃го и | сребра^x и сѣсоуды^y сребраны^z, и златы^{aa}, и красны^{ab}, и и^{ac}

^a И, к. 274г: ч[ь]стыю; Я, к. 202г: ч[ь]стию

^b И, к. 274г: кр[ь]щ[е]нъс[а]; Я, к. 202г: кр[ь]щен[ь]; Е, к. 255г: крещень

^c И, к. 274г; Е, к. 255г: оувѣдав; Я, к. 202г: ѡвѣдав

^d И, к. 274г: Миндого; Я, к. 202г; Е, к. 255г: Миндога

^e Я, к. 202г: хотат[ь]

^f Я, к. 202г: ему; Е, к. 255г: емѡ

^g И, к. 274г; Я, к. 202г: божи

^h И, к. 274г: дворанѣ; Я, к. 202г: дворане

ⁱ И, к. 274г: пискоупъ; Я, к. 202г: бискуп[ь]; Е, к. 255г: бискупъ

^j Я, к. 202г: вса

^k И, к. 274г: вои; Я, к. 202г: воа

^l И, к. 274г: рижьскаа; Я, к. 202г: рускаа; Е, к. 255г: рѣскаа

^m И, к. 274г: оубоавса; Я, к. 202г: ѡбоавса

ⁿ И, к. 274г: таинѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255г: втай

^o И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255г: ко

^p Я, к. 202г: Андрѣвѣ

^q Я, к. 202г; Е, к. 255г: майстерови

^r И, к. 274г: рижьскаа; Я, к. 202г; Е, к. 255г: рымскомѡ

^s Я, к. 202г: ѡбѣди

^t И, к. 274г; Е, к. 255г: дарми; Я, к. 202г: дар[ь]мы

^u И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255г: многими; П, к. 285г: мно҃гими

^v Я, к. 202г: сирѣчь

^w Я, к. 202г: умоли

^{x-x} И, к. 274г; П, к. 285г: злата много и сребра; Я, к. 202г: много злата и сребра; Е, к. 255г: много сребра и злата

^y И, к. 274г: сосоудъ; Я, к. 202г; Е, к. 255г: сосѣды

^z И, к. 274г: сребрены; Я, к. 202г: сребраны

^{aa} И, к. 274г: златыи

^{ab} И, к. 274г: красныи

^{ac} И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255г: brak wyrazu

⁸⁴⁴ Jest to jedyna informacja o chrzcie Tewtywiła, bez wątpienia dokonany w obrządku katolickim. Doszło do niego zapewne w 1249 r.

⁸⁴⁵ W oryginalne bardzo ciekawy zwrot: „Б[о]жїи дворанѣ”. Termin ten używany był w łapisach północnoruskich na określenie członków zakonów rycerskich. Por. Ю. А. Лимонов, *Владими́ро-Суздальская Русь. Очерки социально-политической истории*, Л. 1987, s. 162.

⁸⁴⁶ Po raz kolejny znajdujemy tu zachodniosłowiańskiej proveniencji określenie: „бискоупъ”. Biskupem ryskim był w l. 1229–1253 Nikolaus von Nauen (B. Jähmig, *Nikolaus von Nauen*, [w:] *Neue Deutsche Biographie*, t. XIX, Berlin 1999, s. 269 [<https://www.deutsche-biographie.de/gnd138245657.html#ndbcontent>]).

⁸⁴⁷ Andreas von Stirland (inaczej A. von Felben lub A. von Velven). Rycerz styryjskiego pochodzenia, mistrz krajowy w Inflantach w l. 1241, 1248–1253 (A. Selart, *Livland und die Rus' im 13. Jahrhundert*, Köln–Wiemar–Wien 2007, s. 138, 160, 197–198).

[sic] конѣ^a | мнѡгы^b, рекый^c: «Аще^d оубѣши^e и ^fженеши^f Тевтвила^g, | и еше^h бол[ь]шаⁱ сих[ь] прїимешиⁱ». Ономоу^k ж[е] рек[ь]шо: «Не можеши^m и|збавленъ быти, аще не послеши к папѣ⁸⁴⁸ и прїимешиⁿ | кр[ь]щенїа^o, не оудолѣши^p врагоу^q. Дроуж[ь]боу^r имѣю^s к тебѣ^t. | О^u слѣ^v зла! Златом[ь] же ослепих[ь]^w очи^x свои⁸⁴⁹, им[ь]же^y н[ы]нѣ | пакы^z wt[ь] них[ь] бѣдоу^{aa} прїемлет[ь]^{ab}»⁸⁵⁰. Миндог[ь]^{ac} же посла къ^{ad} папѣ, и | прїа^{ae} кр[ь]щенїе^{af}⁸⁵¹. Кр[ь]щенїе^{ag} же его

Миндогъ
прїемлет[ь]
крещение

^a П, к. 285v: кони

^b И, к. 274r: многы; Я, к. 202r; Е, к. 255v: многи

^c Я, к. 202r: рекий; Е, к. 255v: рекїй

^d И, к. 274r: ашь

^e И, к. 274r: оубьеши; Я, к. 202r: ѡбиеши

^{f-f} Я, к. 202r; Е, к. 255v: или изженеши

^g Я, к. 202r; Е, к. 255v: Тевтвила

^h И, к. 274r: юще

ⁱ И, к. 274r; Я, к. 202r; Е, к. 255v: болша

^j И, к. 274r; Я, к. 202r: прїимеши

^k И, к. 274r: ѡномоу; Я, к. 202r: ѡному; Е, к. 255v: ономѡ

^l И, к. 274r: рекъшоу; Я, к. 202r: рекшу; Е, к. 255v: рекшѡ

^m Е, к. 255v: можеши

ⁿ И, к. 274r; Я, к. 202r: прїимеши

^o И, к. 274r; Я, к. 202r: кр[ь]щенїа; Е, к. 255v: крешенїа

^p И, к. 274r: ѡдолѣши; Я, к. 202r: ѡдолѣши

^q Я, к. 202r; Е, к. 255v: врагѡ

^r И, к. 274r: дроужбоу; Я, к. 202r: дрѡжбу; Е, к. 255v: дрѡжбѡ

^s Я, к. 202r: имѣю; Е, к. 255v: имѣа

^t И, к. 274r: тебе; Я, к. 202r; Е, к. 255v: тобѣ

^u И, к. 274r; Я, к. 202r; Е, к. 255v: ѡ

^v И, к. 274r; Я, к. 202r; Е, к. 255v: злѣ

^w И, к. 274r: ѡслѣпихъ; Я, к. 202r; Е, к. 255v: ѡслѣпи

^x И, к. 274r; Я, к. 202r: ѡчи

^y И, к. 274r; Я, к. 202r; Е, к. 255v: имже

^z Я, к. 202r; Е, к. 255v: паки

^{aa} Я, к. 202r: бѣду; Е, к. 255v: бѣдѡ

^{ab} И, к. 274r: прїемлетъ; Я, к. 202r: прїемлет[ь]; Е, к. 255v: прїемлетъ

^{ac} Я, к. 202r: Миндог

^{ad} И, к. 274r: brak wyrazu; Я, к. 202r: к

^{ae} И, к. 274r; Я, к. 202r: прїа; П, к. 286r: прїа

^{af} Е, к. 255v: крешенїе

^{ag} И, к. 274r: кр[ь]щенїе

⁸⁴⁸ Chodzi o Innocentego IV (Sinibaldo Fieschi), papieża w l. 1243–1254, mocno zaangażowanego w próby rozszerzenia obediencji Stolicy Apostolskiej na Wschodzie, zaciekłego przeciwnika ces. Fryderyka II.

⁸⁴⁹ W przekazie: „О слѣ зла! Златом[ь] же ослепих[ь] очи свои” nawiązanie do Biblii. Zob. J 12, 40 (Апракос, s. 53, k. 216, w. 13).

⁸⁵⁰ Zapewne to niejasne zdanie odnosi się do losów mistrza Andrzeja, który – co podkreśliło nasze źródło jeszcze raz – został usunięty ze stanowiska.

⁸⁵¹ Mendog przyjął chrzest w 1251 r.

лестиво^a быс[тъ], жра ж[е]^b богом[ъ] | своим[ъ] вѣтайнѣ^c, прѣвомоу^d Нонадѣви^{e852}, и Телавели^{f853}, | и Деверик[ъ]зоу^{g854}, заѣчемоу^h богуⁱ, и Мѣдеиноу^{j855}. Егда выѣхаша^k на поле, и выбежаше^l заец^m на поле, в лѣсьⁿ рощеніа^o, | не вѣхожаше^p вноу^q, и не смѣаше^r ни розгы^s

^a И, к. 274г: льстиво; Я, к. 202г; Е, к. 255v: лстиво

^b И, к. 274г: жраше; Я, к. 202г: жрат[ъ]; Е, к. 255v: жрат[ъ]

^c И, к. 274г; Я, к. 202г: втаинѣ

^d И, к. 274г: первомоу; Я, к. 202г: первому; Е, к. 255v: первомѣ

^e И, к. 274г: Нѣнадѣви; Я, к. 202г: Конадѣвѣ; Е, к. 255v: Конадѣви

^f Я, к. 202г: Телавили; Е, к. 255v: Телавили

^g Я, к. 202г; Е, к. 255v: Девикзѣ

^h И, к. 274г: заѣчемоу; Я, к. 202г; Е, к. 255v: заечемѣ

ⁱ Я, к. 202г; Е, к. 255v: Богѣ

^j И, к. 274г: Мѣидѣиноу; Я, к. 202г; Е, к. 255v: Миндѣинѣ

^k И, к. 274г: выѣхаше; Е, к. 255v: выхаше

^l И, к. 274г: выѣгнаше

^m И, к. 274г: заѣць; Я, к. 202г: заец[ъ]; Е, к. 255v: заецѣ

ⁿ И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: лѣсь

^o И, к. 274г; Я, к. 202г: рощеніа; Е, к. 255v: рощеніа

^p И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: вохожаше

^q И, к. 274г: воноу; Я, к. 202г; Е, к. 255v: внѣ

^r И, к. 274г; Я, к. 202г: смѣаше; Е, к. 255v: смѣаше

^s Я, к. 202г; Е, к. 255v: розги

⁸⁵² Chodzi o bóstwo identyfikowane z Andajem-Potrimpusem (R. Balsys, *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda 2006, s. 22–23, 383–384, 405), czyli bogiem magii, władcą ciemnego nieba, opiekunem kapłanów (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, zest. N. Vėlius, Vilnius 1996, s. 257 [za wskazanie i udostępnienie tej pozycji serdecznie dziękujemy prof. A. Dubonisowi z Wilna]; J. Suchocki, *Mitologia bałtyjska*, Warszawa 1991, s. 47–58, 301). Zauważmy w tym miejscu jeszcze, że *Kronika halicko-wołyńska* jest ważnym źródłem jeśli chodzi o przedstawienie litewskiego panteonu pogańskiego. Autor zwołu Daniela musiał mieć pod tym względem nie najgorszą orientację. Czy swoją rolę odegrało pochodzenie pochodniej żony władcy? Była ona przecież bratanicą Mendoga, c. Dowsprunka. Niewątpliwie ochrzczono ją, ale swoją wiedzę musiała mieć. Identycznie rzecz się przedstawia z jeszcze inną Litwinką na dworze Romanowiczów, a mianowicie c. Mendoga wydaną za Szwarna. Nie podejrzewamy za to, żeby taka wiedza przychodziła za pośrednictwem Romana jako władcy tzw. Czarnej Rusi. Może jednak swoje robiły też szerokie i wielostronne kontakty państwa Romanowiczów z Litwą?

⁸⁵³ Młody kowal, tożsamy ze Szweistiksem, jednym z braci bliźniaków (drugim był Auseklis), bogów gwiazd (J. Suchocki, *Mitologia bałtyjska*, Warszawa 1991, s. 301–302, 304; R. Balsys, *Lietuvių ir prūsų dievai*, s. 23–26, 405–406).

⁸⁵⁴ *Dievo rykštė*, „różga boga”. Nazwany tutaj „zajęcym bogiem”. Najpewniej chodzi o inne (peryfrastyczne) określenie Perkuna, czyli po litewsku Perkūnasa (*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I, s. 258; E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, s. 180) lub o przytoczenie przydomku Diviriksa = Dievų riksa = Dievsa, najwyższego bałtyjskiego boga, władającego niebem (J. Suchocki, *Mitologia bałtyjska*, s. 44–45, 302). Bóstwo wspomniane przez nasze źródło jeszcze raz. Za pomoc przy sporządzeniu tego przypisu składamy serdeczne podziękowanie prof. A. Dubonisowi z Wilna.

⁸⁵⁵ Litewska bogini lasów (J. Suchocki, *Mitologia bałtyjska*, Warszawa 1991, s. 303; R. Balsys, *Lietuvių ir prūsų dievai*, s. 341–342, 430).

оуломити^a, | и богом[ъ] своим[ъ]^b жраше^c, ^fи м[ъ]ртвых[ъ] телеса жъжигаше^d, и по|ган[ъ]ство свое ѿвно^e твораше^{f856}. Тевтевилоу^g же исповѣ|да^h бискоупьⁱ и пребошь^{j857} Виржань^k, съжалишаси^l по нем[ъ]^m, | вѣдахⁿ бѡ^o, аще Тевтивиль^p не бы изгнан[ъ]^q, литов[ъ]ския^r | земля^s въ^t ржкоу^u бѣ их[ъ], и кр[ъ]щеніе^v неволею пріали^w быша^x. | Си же^y вса^z нехр[и]стіаных[ъ]^{aa} литвою^{ab} сътвори^{ac} Андрѣи и изгнан[ъ] | быс[ъ]тъ || (341г/697) сану^{ad} своего ѡт[ъ] брат[ъ]^{ae}. Тевтивил[ъ]^{af} же прибѣже в[ъ]^{ag} жемойтъ^{ah} | къ^{ai} оуеви^{aj}

^a Я, к. 202г: ѣломити

^b И, к. 274г: свои; Я, к. 202г; Е, к. 255v: brak wyrazu

^c Я, к. 202г: жраше

^d И, к. 274г: сожигаше

^e И, к. 274г: ѿвѣ

^{f-f} Я, к. 202г; Е, к. 255v: brak wyrazów

^g И, к. 274г: Тевтевилоу; Я, к. 202г: Тевтевилу; Е, к. 255v: Тевтевилѣ

^h И, к. 274г: исповѣдѣ

ⁱ И, к. 274г: пискоупь; Я, к. 202г: быскѣпъ; Е, к. 255v: бискѣпъ

^j Я, к. 202г; Е, к. 255v: проборщѣ

^k И, к. 274г: виржань

^l И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: сожалиша

^m Е, к. 255v: немѣ

ⁿ И, к. 274г: вѣдахоу; Я, к. 202г: видахѣ; Е, к. 255v: видахѣ

^o И, к. 274г; П, к. 286г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: бо

^p И, к. 274г: Тевтивиль

^q Я, к. 202г; Е, к. 255v: изгнал[ъ]

^r И, к. 274г: литовьская; Я, к. 202г; Е, к. 255v: литовское

^s Я, к. 202г; Е, к. 255v: земли

^t И, к. 274г: в; Я, к. 202г; Е, к. 255v: во

^u И, к. 274г: роукоу; Я, к. 202г; Е, к. 255v: рѣкѣ

^v И, к. 274г; Я, к. 202г: кр[ъ]щеніе; Е, к. 255v: крещеніе

^w И, к. 274г: приали; Я, к. 202г: приаша; Е, к. 255v: пріаша

^x Я, к. 202г; Е, к. 255v: были

^y Я, к. 202г: жѣ

^z Я, к. 202г: вса

^{aa} И, к. 274г: некр[ъ]стіаных[ъ]; Я, к. 202г: хр[и]стіаных[ъ]; Е, к. 255v: на хр[и]стіаны

^{ab} Я, к. 202г: литву; Е, к. 255v: литвѣ

^{ac} И, к. 274г: створи; Я, к. 202г; Е, к. 255v: сотвори

^{ad} Я, к. 202г: сану; Е, к. 255v: санѣ

^{ae} И, к. 274г: братья; Я, к. 202г: братіа; Е, к. 255v: братіи

^{af} И, к. 274г; П, к. 286г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: Тевтевилъ

^{ag} И, к. 274г: во; Я, к. 202г: в

^{ah} Я, к. 202г: жmoid[ъ]; Е, к. 255v: жмод[ъ]

^{ai} И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: ко

^{aj} Я, к. 202г: ѣеви

⁸⁵⁶ Niezwykle interesująca charakterystyka, z jednej strony, podejścia Mendoga do chrześcijaństwa (o ile prawdziwa, a nie propagandowa), z drugiej zaś – jak się wydaje – całkiem wiarygodny opis obyczajowości pogańskich Litwinów.

⁸⁵⁷ Ponownie oba pojęcia zapisane są według terminologii zachodniosłowiańskiej.

своемоу^a Викынтови^{b858}, пойма ѿтвазѣ^c, и жемоит[ъ]^d, | и помощь^e Даниловоу^f, иже бѣ^g даль емоу^g Данил[ъ]^h древле, и|де наⁱ Миндога. Миндог[ъ]ⁱ же събравса^j бѣ и оумыслив[ъ]^k же | събѣ^l не битиса^m н-с ними полкwm[ъ]ⁿ, но^o вииде^p въ^q град[ъ] именем[ъ]^r | Вѣроута^{s859}, и высла шюрина^t своего⁸⁶⁰ ношцію^u, и розг[ъ] наша^v и^w | роуша^x и ѿтвазѣ^y. Наутриа^z же выехаша^{aa} аб-на на^{ab} нѣм[ъ]ци^{ac} | и съ^{ad} самострѣлы⁸⁶¹, и ехаша^{ae} на нѣ^{af} роус[ъ]^{ag}

- ^a Я, к. 202г: своему; Е, к. 255v: своемѣ
^b И, к. 274г: Выкынтови; Я, к. 202г: Викентовѣ; Е, к. 255v: Викентови
^c И, к. 274г; Е, к. 255v: ѿтвазѣ; Я, к. 202г: ѿтвазѣ
^d Я, к. 202г: жимоид[ъ]; Е, к. 255v: жмод[ъ]
^e Я, к. 202г: помощь[ъ]; Е, к. 255v: помощь
^f Я, к. 202г: Данийловѣ; Е, к. 255v: Данійловѣ
^{g-g} Я, к. 202г: ему дал[ъ]; Е, к. 255v: емѣ даль
^h Я, к. 202г: Данийл[ъ]; Е, к. 255v: Данійль
ⁱ⁻ⁱ И, к. 274г: Миндогва. Миндѣвгъ
^j И, к. 274г: собралса; Я, к. 202г: собравса [sic]; Е, к. 255v: собравса [sic]
^k Я, к. 202г: ѣмыслив[ъ]
^l И, к. 274г: собѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255v: себѣ
^m Я, к. 202г: бытиса
ⁿ⁻ⁿ И, к. 274г: с ними полкомѣ; П, к. 286г; Я, к. 202г: полком[ъ] с ними; Е, к. 255v: полком[ъ] съ ними
^o И, к. 274г: нѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255v: не
^p Я, к. 202г: вииде; Е, к. 255v: виїде
^q И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: во
^r Е, к. 255v: именемъ
^s И, к. 274г: Вороута; Я, к. 202г; Е, к. 255v: Ворѣта
^t И, к. 274г: шоурина; Я, к. 202г; Е, к. 255v: шѣрина
^u И, к. 274г: ношѣ; Я, к. 202г: ношцію
^v И, к. 274г; Я, к. 202г: розгнаша; Е, к. 255v: разгнаша
^w Е, к. 255v: ихъ
^x И, к. 274г: Роусѣ; Я, к. 202г: Руса; Е, к. 255v: Рѣс[ъ]
^y И, к. 274г; Е, к. 255v: ѿтвазѣ; Я, к. 202г: ѿтѣзѣ
^z И, к. 274г: наутрѣа; Я, к. 202г: наутриа; Е, к. 255v: наоутриа
^{aa} И, к. 274г: выѣхаша
^{ab-ab} И, к. 274г: brak wygazów; Я, к. 202г: на на
^{ac} И, к. 274г: нѣмѣ; Я, к. 202г; Е, к. 255v: нѣмѣци
^{ad} И, к. 274г; Я, к. 202г; Е, к. 255v: со
^{ae} И, к. 274г: ѣхаша
^{af} Я, к. 202г: на; Е, к. 255v: на
^{ag} Я, к. 202г: рус[ъ]; Е, к. 255v: рѣсѣ

⁸⁵⁸ Jedynie w tym miejscu występuje określenie pokrewieństwa między Wikintem i Tewtywilem. Pokazuje ono, że pierwszy z wymienionych musiał być bratem żony Dowsprunka (zob. H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 55–56).

⁸⁵⁹ Lit. Varuta. Trudno powiedzieć, aby w literaturze istniała zgodność co do lokalizacji tego grodu, począwszy od twierdzenia, że jest to *nomen appellativum* („gród”), skończywszy na poglądzie, że chodzi o obszar w centrum ob. Wilna (zob.: H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 82–83; E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 154–163).

⁸⁶⁰ Nie jest jasna tożsamość tego – jak wskazuje użyte wobec niego określenie – brata małżonki Mendoga.

^{a-c} половци^a и съ^b стрѣ|лами и ѿтвазѣ^c съ соулицами^d, и гонишас[А]^e на поли | пѣдобно^f игрѣ^g862. Ут[ъ]тоуда^g ж[е] вратишас[А]^h в[ъ]ⁱ жемойт[ъ]^j. И прїиде^k | Миндовг^l, събравъ^m нⁿсилоу великоуⁿ, на град[ъ] Выкинтовъ^o | именем[ъ]^p Твиреметь^q863. Выеха^r ж[е] Тевтивил[ъ]^s изъ града^u, | роус[ъ]^v, и полов[ъ]ци^w Даниловы^x с ними^y, и жемойт[ъ]^z, и мнози^{aa} | пѣш[ъ]ци^{ab}. Гонащим[ъ]^{ac} же им[ъ], застрѣли^{ad} кочь^{ae} половчин[ъ] Миндо|гова въ^{af} стегно^{ag},

Походъ на
Твиреметь

^{a-a} Е, к. 255v: съ половцы

^b И, к. 274v: brak wyrazu; Я, к. 202г; Е, к. 255v: со

^c И, к. 274v: ѿтвази; Я, к. 202г: ѿтвѣзѣ; Е, к. 255v: ѿтвазѣ

^{d-d} И, к. 274v: со сѣлицами; Я, к. 202v; Е, к. 255v: brak wyrazów

^e Я, к. 202v: гонишасѧ

^f И, к. 274v: подобно; Я, к. 202v; Е, к. 255v: подобнѣ

^g И, к. 274v: ут[ъ]тоуда; Я, к. 202v; Е, к. 255v: ут[ъ]тѣдѣ

^h Я, к. 202v: вратишасѧ; Е, к. 256г: возвратишасѧ

ⁱ И, к. 274v: во; Я, к. 202v: в

^j Я, к. 202v; Е, к. 256г: жmoid[ъ]

^k И, к. 274v: приде; Я, к. 202v: прїиде

^l И, к. 274v; Я, к. 202v: Миндовг[ъ]; Е, к. 256г: Миндогъ

^m И, к. 274v: собравъ; Е, к. 256г: собравъ; Я, к. 202v: собра

ⁿ⁻ⁿ Я, к. 202v; Е, к. 256г: силѣ великѣ

^o И, к. 274v: Выкинтовъ; Я, к. 202v: Выкентов[ъ]; Е, к. 256г: Викентовъ

^p Я, к. 202v; Е, к. 256г: brak wyrazu

^q И, к. 274v: Твиреметь; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Творимень

^r И, к. 274v: выѣха; Е, к. 256г: выехавъ

^s И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Тевтевилъ

^t И, к. 274v; Е, к. 256г: изъ

^u И, к. 274v: города

^v Я, к. 202v: рус[ъ]; Е, к. 256г: рѣс[ъ]

^w И, к. 274v; Я, к. 202v: половци; Е, к. 256г: половцы

^x И, к. 274v: Данилови; Я, к. 202v: Данийловы; Е, к. 256г: Данїйловы

^y Я, к. 202v: ными

^z Я, к. 202v: жmoidт[ъ]; Е, к. 256г: жmoid[ъ]

^{aa} И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: мнози

^{ab} И, к. 274v: пѣш[ъ]циѣ; Я, к. 202v: пѣшци; Е, к. 256г: пѣшци

^{ac} Я, к. 202v: гонащим[ъ]

^{ad} Е, к. 256г: застрѣлень

^{ae} Я, к. 202v; Е, к. 256г: конь

^{af} Я, к. 202v: в

^{ag} Я, к. 202v: стегну

⁸⁶¹ Zwróćmy uwagę, że jest to już drugie określenie użyte w naszym źródle na oznaczenie kusz (zob. przyp. 816 na s. 309).

⁸⁶² Czyżbyśmy mieli do czynienia z metaforą odwołującą się do turniejów rycerskich? Nie można takiego wariantu wykluczyć, choć jak zaznaczyliśmy we wstępie, słowo „игра” jest uznawane przez niektórych badaczy za leksykalne zapożyczenie z literatury przekładowej.

⁸⁶³ Gród lokalizowany w Twerach (lit. Tverai) na Żmudzi (zob. choćby: SGKP, t. XII, s. 684; H. Łowmiański, *Studja*, t. II, s. 78, 82–83, 86–87, 92–93, 98, 102–103, 105, 279; E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 172–173).

и възвратиса^a Минодовгъ^b въ^c землю | свою. Мнѡгымъ[ъ]^d же ратнымъ[ъ]^e бившимса^f mezi ими. Виси|моть^{g864} пѡд[ъ]^h тѣмъ[ъ]ⁱ же^{j-j} градѡмъ[ъ]^k оубиень^l быс[тъ].ⁿ Потѡмъ[ъ]^m жеⁿ⁸⁶⁵ Тевти|виль^o присла Ревбоу^{p866}, реч[е]^q: «Пойди к Новоугородоу^{r867}». Данило^s ж[е] | поиде съ^t братѡмъ[ъ]^u Василъ[ъ]кѡмъ[ъ]^v, и съ^w с[ы]нѡмъ[ъ]^x Лѡмъ[ъ]^y, и с^z половъ[ъ]ци^{aa}, | сватомъ[ъ]^{ab} своимъ[ъ]^{ac} Тегакомъ[ъ]^{ad868}, и приде^{ae} к Пинъ[ъ]скоу^{af}. Кнаси^{ag} ж[е] пинь|стїи^{ah}

Поход[ъ]
Данилов[ъ]

- ^a И, к. 274v; Е, к. 256г: възвратиса; Я, к. 202v: възвратиса
^b И, к. 274v: Минодовгъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Миндовгъ
^c И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: в
^d И, к. 274v: многымъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: многимъ
^e И, к. 274v; Я, к. 202v: ратнымъ
^f И, к. 274v: бившимъ; Я, к. 202v: бившимса
^g Я, к. 202v: Висимотъ; Е, к. 256г: Висимот[ъ]
^h И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: подъ
ⁱ И, к. 274v: тѣмъ
^{j-j} П, к. 286г: ратнымъ[ъ]
^k И, к. 274v; П, к. 286г; Я, к. 202v: градомъ[ъ]; Е, к. 256г: городомъ[ъ]
^l И, к. 274v: оубиень; Я, к. 202v: ѡбиен[ъ]; Е, к. 256г: оубиень
^m Я, к. 202v; Е, к. 256г: Потомъ[ъ]
ⁿ⁻ⁿ И, к. 274v: В ъ лѣт[о] ѡ ѡѡ ѡѡ
^o И, к. 274v: Тевтивиль; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Тевтевиль
^p Я, к. 202v: Ревбу; Е, к. 256г: Ревѡ
^q И, к. 274v: река
^r И, к. 274v: Новоугородоу; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Бовѡгородѡ
^s Я, к. 202v: Данийло; Е, к. 256г: Даниїло
^t И, к. 274v: с; Я, к. 202v; Е, к. 256г: со
^u И, к. 274v; П, к. 286v; Е, к. 256г: братомъ; Я, к. 202v: братомъ[ъ]
^v И, к. 274v; Е, к. 256г: Василкомъ; П, к. 286v: Василъ[ъ]комъ[ъ]; Я, к. 202v: Василкомъ[ъ]
^w И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: со
^x И, к. 274v; Е, к. 256г: сыномъ; Я, к. 202v: сыномъ[ъ]
^y И, к. 274v; Е, к. 256г: Лвомъ; Я, к. 202v: Лвомъ[ъ]
^z Е, к. 256г: со
^{aa} И, к. 274v; Я, к. 202v: половци; Е, к. 256г: половцы
^{ab} И, к. 274v: со сватомъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: сватомъ[ъ]
^{ac} И, к. 274v: своимъ
^{ad} И, к. 274v: Тѣгакомъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Течакомъ
^{ae} И, к. 274v: приде; Я, к. 202v: прийде
^{af} Я, к. 202v: Пинску; Е, к. 256г: Пѣнскѡ
^{ag} И, к. 274v: кнази; Я, к. 202v: кн[ѡ]зи; Е, к. 256г: кназѡ
^{ah} И, к. 274v: пиньсѡѡ; Я, к. 202v: пѣнстїи; Е, к. 256г: пинстїи

⁸⁶⁴ Jak już zaznaczaliśmy, naszym zdaniem poległy pod grodem Wisimot nie jest tożsamy z Wiszimutem Bulewiczem (zob. przyp. 238 na s. 73).

⁸⁶⁵ Wydarzenia te już dawno zgodnie datowano na zimę 1251/1252 r. (J. Latkowski, *Mendog*, s. 47 [346] – 48 [347]; М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 356, 384; S. Zajaczkowski, *Studia nad dziejami Żmudzi*, s. 61–62); Н. Пасzkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 67).

⁸⁶⁶ Skądinąd nieznanу posel Tewtywiła.

⁸⁶⁷ Об. Навагрудак, т. rej. w obw. grodzieńskim, Białoruś (Ф. Д. Гуревич, *Древний Новгород (посад-окольный город)*, Ленинград 1981; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 248–250).

имѣахъ^a леств, и поа^b их[ъ]^c съ^d собою неволею на вой|ноу^e. И послаша сторожѣ^f литва на озерѣ^g Затѣ^{h869}, и гнаша | и черезⁱ болота до рѣкы Щарьи⁸⁷⁰. ^kСъвокоупившим[ъ] же са^k воем[ъ]^l | всѣм[ъ]^m, съвѣт[ъ]ⁿ сътвориша^o, рекоуще^{p871}, тако^q «вѣс[тъ] ^rоуже ес[тъ]^r на нас[ъ]». | Пращим[ъ]^s же са^t им[ъ], не хотащим[ъ]^u ити воевати^v. Данил[ъ]^w же мѣдро|стію^x рѣч[ъ]^y сътвори^z, тако^{aa} «срамотоу^{ab} имѣем[ъ]^{ac} ѡт[ъ] литвы и ѡт[ъ] | всѣх[ъ]^{ad} земля,

^a И, к. 274v: имѣахоу; Я, к. 202v: имѣахѣ; Е, к. 256г: имѣахѣ

^b И, к. 274v; Я, к. 202v: поа

^c И, к. 274v: ѣ

^d И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: со

^e П, к. 286v; Я, к. 202v: войну; Е, к. 256г: войнѣ

^f Я, к. 202v: сторожи

^g И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: ѡзерѣ

^h И, к. 274v: Зѣаѣ; Я, к. 202v: Затѣ

ⁱ И, к. 274v: чересѣ

^j И, к. 274v: Щарѣ; Е, к. 256г: Щари

^{k-k} И, к. 274v: совокоупивошим ж[е] са; Я, к. 202v: совокѣпившимса; Е, к. 256г: совокѣпившимъ же са

^l И, к. 274v: воиемѣ

^m И, к. 274v: всим[ъ]

ⁿ И, к. 274v: свѣтъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: совѣтъ

^o И, к. 274v: створиша; Я, к. 202v; Е, к. 256г: сотвориша

^p Я, к. 202v; Е, к. 256г: рекѣще

^q Е, к. 256г: ѡкѡ

^{r-r} Я, к. 202v: уже ес[тъ]; Е, к. 256г: ес[т] оуже

^s Я, к. 202v: пращим[ъ]

^t Я, к. 202v: са

^u Я, к. 202v: хотащим[ъ]

^v И, к. 274v: воевати

^w Я, к. 202v: Данийл[ъ]; Е, к. 256г: Данійль

^x И, к. 274v: моудростію; Я, к. 202v: мудростію; Е, к. 256г: мѣдростію

^y Я, к. 202v; Е, к. 256г: brak wyrazu

^z И, к. 274v: створи; Я, к. 202v; Е, к. 256г: сотвори

^{aa} Е, к. 256г: ѡкѡ

^{ab} Я, к. 202v; Е, к. 256г: грамотѣ

^{ac} И, к. 274v: имѣешь; Я, к. 202v; Е, к. 256г: имѣеть

^{ad} И, к. 274v: всихѣ

⁸⁶⁸ Jedyne wzmiankowanie tego połowieckiego chana, z którego córka musiał być ożeniony jeden z Daniłowiczów. Naszym zdaniem był to Roman, a nie Mściśław, jak dość powszechnie twierdzi literatura (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 124–128; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 122, 147–148). Orda Tegaka musiała koczować gdzieś w pobliżu państwa Romanowiczów jeszcze po najeździe Batu i stanowić odrębną, wartą uwagi jednostkę polityczną, skoro Daniel zdecydował się na zawiązanie z jej przywódcą węzłów matrymonialnych.

⁸⁶⁹ Ob. prawdopodobnie Jez. Wygonowskie (Выганашчанскае), w rej. iwacewickim obw. brzeskiego, Białoruś (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 2 na s. 83).

⁸⁷⁰ Ob. Щчара, lewy dopływ Niemna.

⁸⁷¹ Mamu do czynienia z ciekawym przykładem zwołania wiecu przez znajdujących się na pograniczu buntu wojów.

аще не дойдем[ъ]^a и вратимсѧ^b. Наутрѣа^c же», – реч[е], – съвѣт[ъ]^d || (341v/698) сътворим[ъ]^e). Тое^f ноци послал[ъ]^g по всѣм[ъ]^h воем[ъ]ⁱ, рекий: «Поидѣте^k, | да разоумно^l бѣдет[ъ]^{m872} всѣм[ъ]ⁿ не хотащим[ъ]^o ити на войноу^p». И зрѣ|вше^q же вои^r пошедошиѣ^s [sic], и сами ноужео^t пойдоша, и и|нии^u же вси. **Наутрѣа^v же плениша^w всю землю нового-рвд[ъ]|скоую^x. Ут[ъ]тѣда^y ж[е] възвратишас[а]^z в^{aa} двм[ъ]^{ab} свой. Итвѣзем[ъ]^{ac} же | поехав[ъ]шим[ъ]^{ad} на помощь^{ae} Данилоу^{af}, не могоша доехати^{ag}, за|не снѣси^{ah} велици^{ai} быша. Ут[ъ]тѣда^{aj} ж[е] вѣротишас[а]^{ak} с по-**

^a И, к. 274v: доидемъ

^b И, к. 274v: вратимьс[а]; Я, к. 202v: вратим[ъ]сѧ

^c И, к. 274v: наоутрѣа; Я, к. 202v: наѣтриа; Е, к. 256г: наоутрѣа

^d И, к. 274v: свѣтъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: совѣтъ

^e И, к. 274v: створим[ъ]; Я, к. 202v; Е, к. 256г: сотворит[ъ]

^f И, к. 274v: тоѣ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: тоей

^g И, к. 274v: пославъ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: посла

^h И, к. 274v: всимъ

ⁱ И, к. 274v: воемъ

^j Я, к. 202v: рекий; Е, к. 256г: рекий

^k И, к. 274v: поидете

^l Я, к. 202v; Е, к. 256г: разоумно

^m И, к. 274v: боудеть; Я, к. 202v: будет[ъ]; Е, к. 256г: бѣдет[ъ]

ⁿ И, к. 274v: всимъ

^o Я, к. 202v: хотащим[ъ]

^p Я, к. 202v; Е, к. 256г: войнѣ

^q Я, к. 202v: узрѣвше; Е, к. 256г: оузрѣвше

^r И, к. 274v: воѣ; Е, к. 256г: brak wygazu

^s X: powinno być poшедшиѣ; И, к. 274v: пошедшиѣ; Е, к. 256г: пишедошиѣ

^t Я, к. 202v; Е, к. 256г: нѣжено

^u И, к. 274v: инии; Я, к. 202v; Е, к. 256г: инии

^v И, к. 274v: наоутрѣа; Я, к. 202v: наѣтриа; Е, к. 256г: наоутрѣа

^w И, к. 274v: плѣниша

^x И, к. 274v: новгородьскоую; Я, к. 202v; Е, к. 256г: новгород[ъ]скѣю

^y И, к. 274v: ут[ъ]тоуда; Я, к. 202v: ут[ъ]туда; Е, к. 256г: ут[ъ]тѣда

^z И, к. 274v: возвратишасѧ; Я, к. 202v: возворотишасѧ; Е, к. 256г: возворотишасѧ

^{aa} Е, к. 256г: во

^{ab} И, к. 274v; П, к. 286v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: домъ

^{ac} И, к. 274v: ѡтвѣзем; Я, к. 202v: ѡтвѣзем[ъ]

^{ad} И, к. 274v: поѣхашѧ; Я, к. 202v; Е, к. 256г: поехавшимъ

^{ae} Е, к. 256г: помощь

^{af} Я, к. 202v: Данийлѣ; Е, к. 256г: Данийлѣ

^{ag} И, к. 274v: доѣхати

^{ah} И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: снѣзи

^{ai} И, к. 274v: велицѣ

^{aj} И, к. 274v: ут[ъ]тоуда; Я, к. 202v: ут[ъ]туда; Е, к. 256г: ут[ъ]тѣда

^{ak} И, к. 274v: возвратишасѧ; Я, к. 202v: воротишасѧ; Е, к. 256г: возворотишасѧ

⁸⁷² W przekazie: „Поидѣте, | да разоумно бѣдет[ъ]” nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 61, 9; Dz 1, 19; 4, 10; 9, 24; 28, 28.

мощю^a | Б[о]жюю^b, прѣм[ъ]ше^c плѣн[ъ]^d великъ^e. Потѣм[ъ]^f же посла съ^g бра[тѣм]ъ^h и с[ы]нѣм[ъ]ⁱ Романѣм[ъ]^j873 люди своа^k, и възста^l Городен[ъ]^m874, а сама | вѣротистаⁿ ѡт[ъ] Бѣл[ъ]ска^o875. Потѣм[ъ]^p же посласта многы^q | своа^r пѣш[ъ]ци^s и кон[ъ]ники^t на грады их[ъ], и плениша^u всю стра[ноу]^v их[ъ]^{w-w}. Миндог[ъ]^x же посла с[ы]на си, и воева околѡ^y Тоуриска^z876. | Того ж[е] лѣта присла Миндовгъ^{aa} къ^{ab} Данилоу^{ac}, проса^{ad} мироу^{ae} | и хота^{af}

от[ъ] Бѣльска
ворочаются

- ^a И, к. 274v: помощью; Я, к. 202v: помощью
^b И, к. 274v; Я, к. 202v: Б[о]жиею
^c И, к. 274v: приемше; Я, к. 202v: прием[ъ]; Е, к. 256г: прѣмь
^d Е, к. 256г: плѣнь
^e И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: великъ
^f И, к. 274v: потом; Я, к. 202v; Е, к. 256г: потом[ъ]
^g И, к. 274v: с; Я, к. 202v; Е, к. 256г: со
^h И, к. 274v; Е, к. 256г: братомъ; Я, к. 202v: братом[ъ]
ⁱ И, к. 274v; Я, к. 202v: со сын[ъ]мъ; Е, к. 256г: съ сын[ъ]мъ
^j И, к. 274v; П, к. 286v; Е, к. 256г: Романомъ; Я, к. 202v: Романом[ъ]
^k И, к. 274v; Я, к. 202v: своа
^l Я, к. 202v: възста
^m И, к. 272v: Городень; Е, к. 256г: Городецъ
ⁿ И, к. 274v; Е, к. 256г: вѣротистаса; Я, к. 202v: вѣротистаса
^o Я, к. 202v; Е, к. 256г: Бѣлска
^p И, к. 274v: потом; П, к. 286v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: потом[ъ]
^q П, к. 286v: многы Я, к. 202v: многи
^r И, к. 274v; Я, к. 202v: своа
^s И, к. 274v: пѣшци; Я, к. 202v: пѣшци; Е, к. 256г: пѣшци
^t Я, к. 202v: кон[ъ]ники; Е, к. 256г: конники
^u И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: плѣниша
^v И, к. 274v: вѡт[ъ]чиноу; Я, к. 202v; Е, к. 256г: странѣ
^{w-w} И, к. 274v: и страшныи
^x И, к. 274v: Миндог; Е, к. 256г: Миндог
^y И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: ѡколо
^z И, к. 274v: Тоурьска; Я, к. 202v: Туриска; Е, к. 256г: Тѣриска
^{aa} И, к. 274v; Я, к. 202v; Е, к. 256г: Миндовгъ
^{ab} И, к. 274v: к; Я, к. 202v; Е, к. 256г: ко
^{ac} Я, к. 202v: Данийлѣ; Е, к. 256г: Данийлѣ
^{ad} Я, к. 202v: проса
^{ae} Я, к. 202v; Е, к. 256г: мирѣ
^{af} Я, к. 202v: хота

⁸⁷³ Jest to pierwsze samodzielne wzmiankowanie Romana jako uczestnika działań zbrojnych. Trudno określić dokładnie odstęp pomiędzy opisywanymi wydarzeniami. Zapewne rozgrywały się one wszystkie jeszcze w 1252 r. (tak już M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 356–357, 384).

⁸⁷⁴ Ob. Гродна lub też Горадня, m. obw., Białoruś (Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 243–248; В. В. Седов, *Гродно*, [w:] ДРСМЭ, s. 215–216).

⁸⁷⁵ Ob. Bielsk Podlaski, m. pow. w woj. podlaskim, Polska.

⁸⁷⁶ Nie wiadomo, czy chodzi w tym wypadku o Turijsk „wołyński” czy „niemeński” (zob. przyr. 76 na s. 21 i 1255 poniżej).

зри
Гранографу
нѣжа писати
все

любве^a ѡ сват[ь]ствѣ^{b877}. Тогда ж[е] Тевтивил[ь]^c прибѣж[е]^d | къ^e Данилоу^f
из жемойти^g и ѡтвазей^h, реч[е]ⁱ, ѡко Миндо|вгъ^j оубѣди^k | ^l сребрѡм[ь]^m
многѡм[ь]ⁿ⁸⁷⁸. Данилоу^o ж[е] гнѣвь^p имѣю|щю^q на на^r. ^{s-s} **В** та ж[е] лѣта,
времени^t миноув[ь]шю^u, хронографу^v же ноужа^w ес[ь]тъ писати все
и вса^x быв[ь]шаа^y, ^{ac-ac} овогда^z ж[е] | писати въ^{aa} преднаа^{ab-ac}, ^{ag} овогда^{ad} ж[е]
въстѣпати^{ae} въ заднаа^{af-ag}, | чтыи^{ah} мѣдрый^{ai} разумѣт[ь]^{aj879}. Числѡ^{ak} ж[е]

^a И, к. 274v: любви; Я, к. 202v; Е, к. 256v: любви

^b Е, к. 256v: сватствѣ

^c И, к. 274v: Тевтиль; Я, к. 202v; Е, к. 256v: Тевтевилъ

^d Е, к. 256v: приде

^e И, к. 274v: къ; Я, к. 202v; Е, к. 256v: ко

^f Я, к. 202v: Данийлѣ; Е, к. 256v: Данийлѣ

^g И, к. 274v: жемойть; Я, к. 202v; Е, к. 256v: жмоиты

^h И, к. 274v: ѡтвазѣ; П, к. 286v: ѡтвазей; Я, к. 202v: ѡтвазы

ⁱ И, к. 275r: река

^j Я, к. 202v; Е, к. 256v: Миндогъ

^k Я, к. 202v: убѣди

^l И, к. 275r; Я, к. 202v: ѡ

^m И, к. 275r: сребромъ; Я, к. 202v; Е, к. 256v: сребром[ь]

ⁿ И, к. 275r; Я, к. 202v; Е, к. 256v: многѡмъ

^o Я, к. 202v: Данийлѣ; Е, к. 256v: Данийлѣ

^p И, к. 275r; Я, к. 202v; Е, к. 256v: гнѣвь

^q Я, к. 203r; Е, к. 256v: имѣюшѣ

^r И, к. 275r: нѣ; Я, к. 203r: на

^{s-s} И, к. 275r: Въ лѣт[о] ѣѣ ѣѣ

^t Я, к. 203r: времени

^u И, к. 275r: миноувшю; Я, к. 203r; Е, к. 256v: минѣвшѣ

^v И, к. 275r: хронографу; Я, к. 203r: гранографѣ; Е, к. 256v: гранографѣ

^w Я, к. 203r: мужа; Е, к. 256v: нѣжа

^x Я, к. 203r: вса

^y И, к. 275r; Я, к. 203r: бывшаа; Е, к. 256v: бывшаа

^z И, к. 275r; Я, к. 203r; Е, к. 256v: овогда

^{aa} И, к. 275r: въ; Я, к. 203r; Е, к. 256v: во

^{ab} И, к. 275r: переднаа; Я, к. 203r: преднаа; Е, к. 256v: преднаа

^{ac-ac} П, к. 286v: brak wygazów

^{ad} И, к. 275r: овогда

^{ae} И, к. 275r; Я, к. 203r; Е, к. 256v: востопати

^{af} И, к. 275r: въ заднаа

^{ag-ag} Я, к. 203r; Е, к. 256v: brak wygazów

^{ah} И, к. 275r: чтыи

^{ai} И, к. 275r: моудры; Я, к. 203r: мудрѣ; Е, к. 256v: м[оу]дрѣ

^{aj} И, к. 275r: разоумѣть; Я, к. 203r; Е, к. 256v: разѣмѣть

^{ak} И, к. 275r; Я, к. 203r; Е, к. 256v: число

⁸⁷⁷ Chodzi o próbę wyswatania przez Mendoga córki z synem Daniela. Wówczas nie udała się ona. Wydarzenie to datowane jest na końcówkę 1252 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 331: tam odniesienia do literatury).

⁸⁷⁸ Ujawnia się tu dwulicowa polityka Mendoga, z jednej strony zabiegającego o porozumienie z Danielem, z drugiej zaś osłabiającego równocześnie jego sojuszników.

лѣтом[ъ]^a здѣ^b не писахѡм[ъ]^c – | в заднаа^d впишем[ъ]^e, по антиохійским[ъ]^f
сѣборѡм[ъ]^g⁸⁸⁰, алѡмпіадам[ъ]^h, грец[ъ]кымиⁱ ж[е] числьницами^j, рим[ъ]скы^k
же высикостом[ъ]^l, | ѡкож[е]^m Евъсевіиⁿ, и Памфилово^o⁸⁸¹, и инии^p гроно-
графи^q списа|ша^r, ѡт[ъ] Адама до Хр[и]стоса^s. Вса^t ж[е] лѣта спишем[ъ]^u,
росчет[ъ]ше^v, в^w зад[ъ]|наа^x⁸⁸². **А оу оубіеніи^z герциковѣ^{aa}, рекомаго Фрид-**

^a Я, к. 203г: лѣту; Е, к. 256v: лѣтѸ

^b И, к. 275г: здѣ; Я, к. 203г; Е, к. 256v: brak wyrazu

^c И, к. 275г; Е, к. 256v: писахомъ; Я, к. 203г: писахом[ъ]

^d И, к. 275г: заднаа; Я, к. 203г: заднаа; Е, к. 256v: заднаа

^e И, к. 275г: впишемъ

^f И, к. 275г: антивохійскимъ; Я, к. 203г: антиохійским[ъ]; Е, к. 256v: антїохійским[ъ]

^g И, к. 275г: соромъ [sic]; Я, к. 203г; Е, к. 256v: собором[ъ]

^h И, к. 275г: алоумьпіадамъ; Я, к. 203г: алѡмпіадам[ъ]; Е, к. 256v: алопїадамъ

ⁱ И, к. 275г: грѣцкыми; Я, к. 203г; Е, к. 256v: грецкими

^j И, к. 275г: численцами; Я, к. 203г; Е, к. 256v: числинцами

^k Я, к. 203г: руским[ъ]; Е, к. 256v: рѸскимъ

^l И, к. 275г: висикостомъ; Я, к. 203г: высокостом[ъ]; Е, к. 256v: высокостѡм[ъ]

^m Я, к. 203г; Е, к. 256v: ѡко

ⁿ И, к. 275г: Евъсѣвии; Я, к. 203г: Евсевий; Е, к. 256v: Евсевій

^o И, к. 275г: Памфильво; П, к. 287г: Памфолово

^p И, к. 275г: инии; Я, к. 203г; Е, к. 256v: иные

^q И, к. 275г: хронографи; Я, к. 203г: кгранографи; Е, к. 256v: гкранографы

^r Я, к. 203г; Е, к. 256v: brak wyrazu

^s И, к. 275г: Хрѣстоса; Я, к. 203г; Е, к. 256v: Хр[и]ста

^t Я, к. 203г: вса

^u И, к. 275г: спишемъ

^v И, к. 275г: рошетъше; Я, к. 203г; Е, к. 256v: росчетавше

^w И, к. 275г: во

^x И, к. 275г: задьнаа; Я, к. 203г: заднаа; Е, к. 256v: заднаа

^y И, к. 275г: по; Я, к. 203г; Е, к. 256v: ѡ

^z И, к. 275г: оубьеніи; Я, к. 203г: ѡбиеніи

^{aa} И, к. 275г: герѣцковѣ; Я, к. 203г: гер[ъ]циковѣ

⁸⁷⁹ Niezwykle ciekawa fraza, ukazująca potencjalny krąg odbiorców oraz fakt spisania dzieła dla czytelników, niekoniecznie zaś do odczytywania.

⁸⁸⁰ Chodzi tutaj o system liczenia lat (erę światową) stworzony przez Juliusza Afrykańskiego (Sekstus Iulius Africanus) w powstałej ok. 221 r., zaginionej kronice. Juliusz stosował potrójny kanon rachuby lat, uwzględniając lata od stworzenia (w tym systemie narodziny Chrystusa przypadały na 5500 r.), panowania władców oraz greckie olimpiady (С. В. Цыб, *Древнерусское времяисчисление в „Повести временных лет”*, Санкт-Петербург 2011, s. 188–191; H. Wąsowicz, *Chronologia średniowieczna*, Lublin 2013, s. 225–226).

⁸⁸¹ Euzebiusz z Cezarei (ok. 264–339/340 r.). Filozof chrześcijański (arianin), teolog, polityk i dziejopis, uznawany za ojca historiografii chrześcijańskiej.

⁸⁸² Zapowiedź, częściowo zrealizowa. Może być świadectwem nieukończenia założonego dzieła, podobnie zresztą jak choćby niewpisanie opowiadania o początkach Halicza. Zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 31–33 (tu literatura). Ustęp: „chronografowi zaś [...] od Adama do Chrystusa” jest równocześnie parafrazą fragmentów z literatury przekładowej. A. Orłow zauważył przy tym przenikliwość, że nie jest jasne precyzyjne pochodzenie zapożyczenia, gdyż stanowi ono

риха^{a883}: | бивса^b, одолѣвъ^c королевѣ^d оугор[ь]скомоу^e и оубіен[ь]^f быс[тъ] | wt[ь] своих[ь] боарь^g въ^h брани. Матежюⁱ же бив[ь]шю^j межю^k || (342г/699) силными люд[ь]ми^l о^m ч[ь]стьⁿ, w^o волость⁸⁸⁴ герцикову^p оубіенаг[о]^q, | о^r землю ракоуш[ь]скоу^s и о^t землю штыр[ь]скоу^t. Королеви ж[е] | оугор[ь]скоу^v риѣ^w и королевѣ^x ческоу^y бѣющимаса^z w^{aa} ню. | Корол[ь] же оугор[ь]скый^{ab} възведе^{ac}, искаше помощи, хота^{ad} прѣати^{ae} землю нѣмец[ь]кою^{af},

Корол[ь]
Ѹгорски[и]
ищет[ь]
помощ[и]

^a И, к. 275г: Фридриха

^b И, к. 275г: бивса

^c И, к. 275г: wдолѣ; Я, к. 203г; Е, к. 256v: wдолѣвъ

^d Я, к. 203г; Е, к. 256v: королевѣ

^e Я, к. 203г: Ѹгор[ь]скому; Е, к. 256v: оугорскомѸ

^f И, к. 275г: оубьень; Я, к. 203г: Ѹбиен[ь]; Е, к. 256v: оубіень

^g И, к. 275г; Я, к. 203г: боарь

^h И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: во

ⁱ Я, к. 203г: матежѸ; Е, к. 256v: матежѸ

^j И, к. 275г: бывшоу; Я, к. 203г: бывшу; Е, к. 256v: бывшѸ

^k И, к. 275г: межю; Я, к. 203г; Е, к. 256v: межѣ

^l Е, к. 256v: людми

^m И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: w

ⁿ Я, к. 203г; Е, к. 256v: чест[ь]

^o П, к. 287г: о

^p И, к. 275г: герыцокову; Я, к. 203г; Е, к. 256v: герциковѸ

^q И, к. 275г: оубьеного; Я, к. 203г: Ѹбиенаго; Е, к. 256v: оубіенного

^r И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: w

^s Я, к. 203г; Е, к. 256v: ракоскѸю

^t И, к. 275г; П, к. 287г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: w

^u Я, к. 203г: штыр[ь]ску; Е, к. 256v: штырскѸю

^v П, к. 287г: оугор[ь]скомоу; Я, к. 203г: Ѹгор[ь]скомѸ; Е, к. 256v: оугорскомѸ

^w И, к. 275г: риксоу; Я, к. 203г; Е, к. 256v: риѣѸ

^x Я, к. 203г: королевѣ

^y И, к. 275г: чѣшьскоу; Я, к. 203г: ческѸ; Е, к. 256v: ческомѸ

^z И, к. 275г: бѣющимас[а]; Я, к. 203г: бѣющима; Е, к. 256v: бѣющима

^{aa} П, к. 287г: о

^{ab} Я, к. 203г: Ѹгор[ь]скый; Е, к. 256v: оугорскѣй

^{ac} И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: возведе

^{ad} И, к. 275г: хоташе; Я, к. 203г: хота

^{ae} И, к. 275г; Я, к. 203г: приати; Е, к. 256v: прѣати

^{af} И, к. 275г: нѣмецкою; П, к. 287г: нѣмецкою; Я, к. 203г: нѣмецкѸ; Е, к. 256v: нѣмецкѸю

ewidentną kompilację z Malalasa, Hamartolosa, *Latopisu hellenckiego* i może czegoś jeszcze (*K вопросу*, s. 106–108).

⁸⁸³ Fryderyk II Bitny zginął, jak wiemy, w bitwie nad Litawą 15 VI 1246 r. Mamy więc do czynienia z ewidentnym wypadkiem powrotu do czasów o kilka lat wcześniejszych niż opisane w końcu opowiadania o wojnie domowej na Litwie, z czego usprawiedliwił się kronikarz wyżej ustępem o konieczności prowadzenia narracji nie zawsze ściśle według porządku chronologicznego.

⁸⁸⁴ Mamy tutaj do czynienia z kolejnym uważanym za pewne zapożyczeniem z ruskiego przekładu *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza. Obejmuje ono słowa: „матежю же бывшоу [...] w волость [niesnaski były między [...] o włość]” (*„История Иудейской войны”*, t. I, s. 9, 198 [w. 343г, 13–15]).

и посла^a къ^b Данилови^c, рекый^d: | «Пошли ми^e-с[ы]на Романа^e, да въдам[ъ]^f на н[ъ]^g сестроу^h герциков⁸⁸⁵, | и вдам[ъ] емоуⁱ землю нѣмец[ъ]кою^k». И еха^l въ^m нѣм[ъ]цѣⁿ с Рома^{nwm}[ъ]^{o886}, и да сестроу^p герцикову^q за Романа⁸⁸⁷ г-г, и сътвори^s | ѡбѣтъ^t, егоже за мнѡж[ъ]ство^u весь^v не писахѡм[ъ]^{w888}. Потом[ъ]^x

Посол[ъ]ство
к Данилу

^a П, к. 287г: еха

^b И, к. 275г: к; Я, к. 203г; Е, к. 256v: ко

^c Я, к. 203г: Данийловъ; Е, к. 256v: Данійлови

^d Я, к. 203г: рекий; Е, к. 256v: рекій

^{e-e} Я, к. 203г; Е, к. 256v: Романа с[ы]на

^f И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: вдамъ

^g И, к. 275г: за нь; Я, к. 203г: ему; Е, к. 256v: емѡ

^h И, к. 275г: сестро [sic]; Я, к. 203г; Е, к. 256v: сестрѡ

ⁱ И, к. 275г; П, к. 287г: герцикову

^j Я, к. 203г; Е, к. 256v: емѡ

^k И, к. 275г: нѣмѣцкою; Я, к. 203г; Е, к. 256v: нѣмецкѡю

^l И, к. 275г: ѣха

^m И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: во

ⁿ И, к. 275г: нѣмцѣ; П, к. 287г: нѣмци; Я, к. 203г; Е, к. 256v: нѣмцы

^o И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: Романом[ъ]

^p Я, к. 203г; Е, к. 256v: сестрѡ

^q И, к. 275г: герцокову; Я, к. 203г: гер[ъ]циковѡ; Е, к. 256v: герциковѡ

^{г-г} Я, к. 203г; Е, к. 256v: Даниловича

^s И, к. 275г: створить; Я, к. 203г; Е, к. 256v: сотвори

^t И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: ѡбѣтъ; П, к. 287г: обѣтъ

^u И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: за множество

^v И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: всего

^w И, к. 275г: писахомъ; Я, к. 203г; Е, к. 256v: писахомъ

^x И, к. 275г: потом

⁸⁸⁵ Kronikarz popełnił tutaj błąd. W rzeczywistości chodziło o Gertrudę, bratanicę Fryderyka II, córkę Henryka von Mödling i Agnieszki z Turyngii. Była to osoba o nader zawikłanych losach. Ur. ok. 1226 r. Planowano ją wydać za ces. Fryderyka II. W okresie od V 1246 do I 1247 r. pozostawała w związku małżeńskim z s. kr. Czech Wacława I, margrabią morawskim Władysławem, następnie, po jego zgonie, w 1248 r., wydana została za Hermana, margrabię badeńskiego. W związku tym narodziło się dwoje dzieci, Fryderyk i Agnieszka. Po śmierci męża (4 X 1250 r.) odrzuciła próby wyswatania jej za Florisa, brata antykróla niemieckiego Wilhelma z Holandii. Wreszcie w 1252 r. poślubiła Romana Daniłowicza, z którym doczekała się córki Marii. Jakiś czas po ucieczce ruskiego księcia z Austrii, osiadła w Voitsbergu i Judenburgu w Styrii. Zm. prawdopodobnie 24 IV 1287 r. (H. Meier, *Gertrud Herzogin von Österreich und Steiermark*, „Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark”, 23, 1927, z. 1–4, s. 5–38; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 128–135, 230–231).

⁸⁸⁶ Wyprawa Beli IV mająca wprowadzić Romana na tron austriacki rozpoczęła się w 1. poł. VI 1252 r. Jeszcze 2 VI widzimy Belę IV pod Bratysławą, zaś 15 VI wystawił dokument w obozie pod Wiedniem (ibidem, s. 129).

⁸⁸⁷ Do ślubu Romana Daniłowicza z Gertrudą doszło najpewniej w VI 1252 r., być może w Heimburgu (ibidem, s. 128–129).

⁸⁸⁸ Kolejny przykład odautorskiej uwagi kronikarza. Przede wszystkim jednak mamy świadectwo posiadania przez niego względu do dokumentów przychodzących na dwór Daniela, a więc jakiegoś związku z kancelarią.

Данил
на че[скую]
воевал кдеже
вт[ъ] иных[ъ]
ник[то]

же | посла къ^a Данилови^b, рекый^c: «Оужика^d ми и сват[ъ] еси⁸⁸⁹, по|моси^e ми на чехы^f!». И оубѣди^g и, и поиде на Опавоу^{h890} пѣтем[ъ]ⁱ | своим[ъ], сам[ъ] бѣ^j пленаше^k землю Моурав[ъ]скоую^l, и многы^m | города розсыпаⁿ, и вси^o пож[ъ]же^{p891}, и велико оубийство^q | сътвори^r земли^s тѣй^{t892}. Данил[ъ]^u же ѱснем[ъ]са з Болеславѣм[ъ]^{v893}, | мыслаше^w, како пройти землю шпав[ъ]скоую^x.

^a И, к. 275г: к; Я, к. 203г; Е, к. 256v: ко

^b Я, к. 203г: Данийловѣ; Е, к. 256v: Данійлови

^c Я, к. 203г: рекий; Е, к. 256v: рекій

^d Я, к. 203г: ѡкажи; Е, к. 256v: оукажи

^e И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: помози

^f Я, к. 203г; Е, к. 256v: чехи

^g И, к. 275г; Е, к. 256v: оубѣди; Я, к. 203г: ѡбѣди

^h Я, к. 203г; Е, к. 256v: Шпавѣ

ⁱ И, к. 275г: поутемь; Я, к. 203г; Е, к. 256v: пѣтем[ъ]

^j И, к. 275г; П, к. 287г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: бо

^k И, к. 275г; Е, к. 256v: плѣнаше; Я, к. 203г: пленаше

^l И, к. 275г: Моравьскоую; Я, к. 203г; Е, к. 256v: Мѣравскѡу

^m Е, к. 256v: многи

ⁿ И, к. 275г: расыпа; Я, к. 203г; Е, к. 256v: разсыпа

^o Е, к. 256v: веси

^p Е, к. 256v: пожже

^q И, к. 275г: оубийство; Я, к. 203г: ѡбийство

^r И, к. 275г: створи; Я, к. 203г; Е, к. 256v: сотвори

^s И, к. 275г; Я, к. 203г: землѣ

^t И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 256v: тои

^u Я, к. 203г: Данийл[ъ]; Е, к. 257г: Данійл[ъ]

^{v-v} И, к. 275г; : снемса с Болеславомъ; П, к. 287г: снемса з Болеславом[ъ]; Я, к. 203г: з Болеславом[ъ] снем[ъ]са; Е, к. 257г: з Болеславом[ъ] снем[ъ]са

^w Я, к. 203г: мыслаше

^x П, к. 287г: опав[ъ]скоую; Я, к. 203г; Е, к. 257г: половецкѡу

⁸⁸⁹ Ciekawy i jak najbardziej słuszny przykład odwołania się Beli IV do relacji rodzinnych i powinowactwa z Romanowiczami. Węgierski monarcha był krewnym Daniela w stopniu czwartym, czyli ósmym wobec Mściława Fiodora Włodzimierzowicza. Równocześnie obaj władcy pozostawali w związku swatostwa dzięki małżeństwu ich dzieci (Lwa i Konstancji).

⁸⁹⁰ Czes. Opava, m. rej. na Śląsku Opawskim, w kraju morawsko-śląskim, Czechy. Jest to specyficzna pomyłka kronikarza. Bela IV przecież na Opawę nie ruszył, lecz próbował zdobyć Olomuniec. Pierwsze z wymienionych miast stało się zaś celem ataku rusko-polskiej koalicji. Być może stąd wziął się błąd.

⁸⁹¹ W przekazie: „многы города розсыпа, и вси пож[ъ]же” nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 14, 17; Jr 34, 7; 39, 2; Dn 9, 26; Ez 26, 17.

⁸⁹² Niszcząca wyprawa węgierska na Morawy rozegrała się w VI 1253 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 344–345; tam odniesienia do źródeł i literatura tematu). Warto zaznaczyć, że najazdowi temu poświęcony został odrębny artykuł (L. Hosak, *Uhorsko-kumansky vpád na Moravu r. 1253*, „Acta Universitatis Palackianae Olomucensii”. Facultas Philosophica, Historica, I, 1960, s. 279–284).

⁸⁹³ Bolesławem Wstydlwym.

Боле|славоу^a ж[е]^b тако^b не хоташоу^c, жена ж[е]^d его помагаше Дани|лови^e слшвесы^f, бѣ бо дъщи^g корола^h оугор[ъ]скогⁱ име|нем[ъ] Кыныка^j. Дани-
лови^k ж[е] кнасю^l хоташоу^m овоⁿ коро|ла^o ради, ово^p ж[е] славы хота^q, не бѣ
бѣ^r въ^s земли^t | роус[ъ]стей^u пръвѣ^v, иже бѣ^w воевалъ землю ческою^x, | ни
С[ва]тославъ^y Хоробрый^z, ни Вълдимеръ^{aa} С[ва]тый^{ab894}. Б[ог]ъ бо | хотеніе^{ac}
его исполни. Спѣша же бо и тьснашася^{ad} | на войноу^{ae}, поем[ъ]^{af} же с[ы]на
своего Л[ъ]ва^{ag} и помощь^{ah} вт[ъ] брата |^{ai-ai} Васил[ъ]ка^{aj}, тысяц[ъ]кого^{ak}

Лев[ъ]
з Данилом[ъ]
о[т]цемъ
и Болеславом[ъ]
к[наземь]
пол[ъ]ским[ъ]
на чехы

^a Я, к. 203г: Болеславу; Е, к. 257г: Болеславъ

^b Я, к. 203г; Е, к. 257г: brak wygazu

^c Я, к. 203г: хоташѣ; Е, к. 257г: хоташе

^d Я, к. 203г; Е, к. 257г: brak wygazów

^e Я, к. 203г: Данийлови; Е, к. 257г: Данійлови

^f И, к. 275г; Е, к. 257г: словесы; Я, к. 203г: словеси

^g И, к. 275г: дщи; Я, к. 203г; Е, к. 257г: дщи его

^h Я, к. 203гг: корола

ⁱ Я, к. 203г: ѣгор[ъ]скаго; Е, к. 257г: оугорскаго

^j И, к. 275г: Кинька; П, к. 287г: Кыныка; Я, к. 203г; Е, к. 257г: Кинка

^k Я, к. 203г: Данийлови; Е, к. 257г: Данійлови

^l И, к. 275г; Е, к. 257г: кназю; Я, к. 203г: кн[а]зю

^m И, к. 275г: хоташоу; Я, к. 203г: хоташѣ; Е, к. 257г: хоташѣ

ⁿ И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 257г: шво

^o Я, к. 203г: корола

^p И, к. 275г; Я, к. 203г: шво

^q Я, к. 203г: хота

^r И, к. 275г; П, к. 287г; Я, к. 203г; Е, к. 257г: бо

^s И, к. 275г: в; Я, к. 203г: во

^t И, к. 275г: землѣ

^u И, к. 275г: роусѣи; Я, к. 203г: русей; Е, к. 257г: рѣстей

^v И, к. 275г: первее; Е, к. 257г: первѣ

^w Я, к. 203г; Е, к. 257г: бы

^x И, к. 275г: чышьскоу; Я, к. 203г; Е, к. 257г: ческѣю

^y И, к. 275г: С[ва]тославъ; Я, к. 203г: С[ва]тослав[ъ]; Е, к. 257г: С[ва]тослав[ъ]

^z И, к. 275г: хоробры

^{aa} И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 257г: Володимеръ

^{ab} Я, к. 203г: с[ва]тый; Е, к. 257г: brak wygazu

^{ac} И, к. 275г: хотѣние; Я, к. 203г: хотеніе

^{ad} И, к. 275г; Е, к. 257г: тоснашеса; Я, к. 203г: тоснашеса

^{ae} Я, к. 203г; Е, к. 257г: войнѣ

^{af} И, к. 275г: поем

^{ag} И, к. 275г; Я, к. 203г; Е, к. 257г: Лва

^{ah} И, к. 275г: помощь; Я, к. 203г: помощ[ъ]; Е, к. 257г: помощь

^{ai-ai} Я, к. 203г; Е, к. 257г: своего

^{aj} И, к. 275г; Е, к. 257г: Василка

^{ak} И, к. 275г: тысяцкого; Я, к. 203г: тысяцкого; Е, к. 257г: тысяцкого

⁸⁹⁴ Ładny przykład odwołania się do tradycji początków dynastii i jej znajomości. Zwraca uwagę bardzo wczesne określenie Włodzimierza Światosławowicza mianem świętego.

Одра Гюрга^{a895}, ^bснем[ъ] же са з^b Болеславом[ъ], | поиде съ^c Кракова. Придоша^d на рѣкоу^e Вдроу^f к[ъ]^g городоу^h, | рекомомоуⁱ Козліи^{j896}, и пріѣха^k к^l немоу^m Вълдиславъⁿ, сын[ъ] | Казимеровъ^o Лескононого^p Меж[ъ]^qкы^{r897}, и поем[ъ]^r кон[ъ]ники^s и || (342v/700) пѣшци^t, и пріидоша^u к рецѣ Псинѣ^{v898}. И сътвори^w ж[е] съвѣт[ъ]^x | Данилоу^y и Левъ съ Волдиславом[ъ]^z, коуда^{aa} бы воевати. Он[ъ]^{ab} же | не исповѣда^{ac} правды, и дасть вож[ъ] на л[ъ]сти^{ad899}. Посла

^a И, к. 275v: Юрья; Я, к. 203г: Гюрг[ъ]гга; Е, к. 257г: Юргіа

^{b-b} И, к. 275v: снемшеса с; Я, к. 203г: сонем[ъ] же са со; Е, к. 257г: съ немъ же съ

^c Я, к. 203г: со; Е, к. 257г: с

^d И, к. 275v: придоша; Я, к. 203г: придоша

^e Я, к. 203v: рѣку; Е, к. 257г: рѣкѣ

^f И, к. 275v; Я, к. 203v: Вдрѣ; Е, к. 257г: Одрѣ

^g Я, к. 203v: к

^h Я, к. 203v; Е, к. 257г: городѣ

ⁱ И, к. 275v: brak wугazu; Я, к. 203v; Е, к. 257г: рекомомѣ

^j И, к. 275v; Я, к. 203v: Козлии

^k И, к. 275v: приѣха; Я, к. 203v: приеха

^l Я, к. 203v: ко; Е, к. 257г: къ

^m Я, к. 203v: нему; Е, к. 257г: немѣ

ⁿ И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Володиславъ

^o И, к. 275v: Казимиръ

^p И, к. 275v: Лѣсконого; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Лесткового

^q Я, к. 203v; Е, к. 257г: межки

^r И, к. 275v: поимъ

^s И, к. 275v; Я, к. 203v: кон[ъ]ники; Е, к. 257г: конники

^t И, к. 275v: пѣшци; Е, к. 257г: пѣшцы

^u И, к. 275v: придоша; Я, к. 203v: придоша

^v Е, к. 257г: Псинѣ

^w И, к. 275v: створи; Я, к. 203v; Е, к. 257г: сотвори

^x И, к. 275v: свѣтъ; Я, к. 203v; Е, к. 257г: совѣтъ

^y Я, к. 203v: Данийло; Е, к. 257г: Данійло

^z И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Володиславом[ъ]

^{aa} Я, к. 203v; Е, к. 257г: къда

^{ab} И, к. 275v: вн; Я, к. 203v; Е, к. 257г: вн[ъ]

^{ac} И, к. 275v: исповѣдѣ

^{ad} Я, к. 203v; Е, к. 257г: лсти

⁸⁹⁵ Wysoki urzędnik Wasylka Romanowicza, wzmiankowany dwukrotnie, w tym tylko miejscu z określeniem sprawowanego urzędu (A. Jusupović, *Elity*, s. 182–183).

⁸⁹⁶ Koźle; do 1975 r. odrębne miasto, ob. część składowa Kędzierzyna-Koźla, siedziba pow. w woj. opolskim.

⁸⁹⁷ Mamy do czynienia z bardzo, jak na nasze źródło, dokładnym przedstawieniem rodu danego dynasty. Chodzi o ks. opolskiego Władysława I Kazimierzowica (ok. 1225–1281 lub 1282 r.), wnuka Mieszka, nazwanego tutaj Laskonogim, w literaturze zaś często Płatnogim (K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 510–512).

⁸⁹⁸ Lewy dopływ Odry.

⁸⁹⁹ W przekazie: „Он[ъ] же не исповѣда правды, и дасть вож[ъ] на л[ъ]сти” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 7, 18; 119(118), 7, 62.

ж[е] княз[ь]^a | Данило^b Л[ь]ва^c, и Тевтивила^d, и Едивида, и двор[ь]скаго^{e900}, и | ^fвса воа^f. Сам[ъ] же оста^g въ^h малъ съⁱ старыми^j боары^k, | съ^l Гюргемь^m тысацкым[ъ]ⁿ. Левъ же иде воева и видѣ, ѡко^o | л[ъ]жоут[ъ]^p вожеве^q, и не слоуша^r их[ъ], иде въ^s горы лѣсныа^{t901} | и въза^u полон[ъ]^v великъ^w. Идоущо^x ж[е] Данилоу^y з^z Болеславом[ъ] | къ^{aa} Опавѣ^{ab}, пославь^{ac} сторожѣ^{ad} лахы^{ae} своа^{af}. Въеха^{ag} ж[е] | Андрѣй⁹⁰² изъ^{ah} Опавы^{ai} с^{aj} чехы^{ak}, и срѣтшим[ъ]са^{al}

^a Я, к. 203v; Е, к. 257г: brak wyrazu

^b И, к. 275v: Данил[ъ]; Я, к. 203v: Данийло; Е, к. 257г: Данійль

^c И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Лва

^d Е, к. 257г: Тевтевила

^e И, к. 275v: дворьского; Е, к. 257г: дворскаго

^{f-f} И, к. 275v: всѣ воѣ; Я, к. 203v: вса воа

^g И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: вста

^h И, к. 275v; Я, к. 203v: в; Е, к. 257г: во

ⁱ И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: со

^j Я, к. 203v: старими

^k И, к. 275v: боары; Я, к. 203v: боари

^l И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: со

^m И, к. 275v: Юрьемь; Я, к. 203v: Юр[ъ]гем[ъ]; Е, к. 257г: Юргіемь

ⁿ Я, к. 203v: тисацким[ъ]; Е, к. 257г: тисацким[ъ]

^o Е, к. 257г: ѡкѡ

^p И, к. 275v: лжють; Я, к. 203v: лжут[ъ]; Е, к. 257г: лжѣтѣ

^q И, к. 275v: вожевь; Я, к. 203v; Е, к. 257г: вожове

^r Я, к. 203v: послуша; Е, к. 257г: послѣша

^s И, к. 275v: в; Я, к. 203v: во

^t И, к. 275v: лѣсныа; Я, к. 203v; Е, к. 257г: лѣсиша

^u И, к. 275v; Е, к. 257г: вza; Я, к. 203v: вza

^v И, к. 275v; П, к. 287v; Е, к. 257г: полонь; Я, к. 203v: полон[ъ]

^w И, к. 275v; Е, к. 257г: великъ; Я, к. 203v: велик[ъ]

^x Я, к. 203v; Е, к. 257г: идѣшѣ

^y Я, к. 203v: Данийлѣ; Е, к. 257г: Данійлѣ

^z И, к. 275v: с; Е, к. 257г: зъ

^{aa} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: ко

^{ab} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Опавѣ

^{ac} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: пославь

^{ad} И, к. 275v: сторожы; Я, к. 203v: сторожи

^{ae} Я, к. 203v: лахи; Е, к. 257г: лахи

^{af} И, к. 275v; Я, к. 203v: своа

^{ag} И, к. 275v: въѣха; Я, к. 203v; Е, к. 257г: въеха

^{ah} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: из

^{ai} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: Опавы

^{aj} П, к. 287v: съ; Е, к. 257г: з

^{ak} Я, к. 203v; Е, к. 257г: чехи

^{al} И, к. 275v: срѣтшимса; Я, к. 203v: стрѣтшим[ъ]са; Е, к. 257г: стрѣтшим[ъ]са

⁹⁰⁰ Można domyślać się, że cały czas był nim jeszcze Andrzej, choć i inna identyfikacja nie jest wykluczona.

⁹⁰¹ Być może chodzi o nieodległe pasmo Niskiego Jesenika.

⁹⁰² Andrzej z Tworkowa (czes. Ondřej z Tvorkova). Brat Benesza z Cwilina, reprezentant

[Д]анил[ъ]
 ѡкрѣплал[ъ]
 рат[ъ]ныхъ
 лахов[ъ]

имь^a и | сразив[ъ]шимса^b, одолѣ^c Андрѣй: мало^{d-d} бѣ лаховь^e, | иные^f –
^gизби^{а-g}, иныа^h изымаⁱ, и вьниде^j велїи^k страх[ъ] | в^l лахы^m. Прїехав[ъ]ⁿ
 же Данило^o и реч[е] им[ъ]: «Почто оужасы|ваетеса^p? Не вѣсте ли, ѡко^q
война без^r падших[ъ]^{s-s} не бывает[ъ]!^t | Не вѣсте ли, А[ко]^u на мѣжа^v w-w
ратныа^x пришли^y ес[те], а не на | жены? Аще мѣж[ъ]^z ^{aa}оубїенъ ес[тъ] на
 рати^{aa}, то кое чюдо^{ab} ес[тъ]? И и|нїи^{ac} же^{ad} дома оумирают[ъ]^{ae} ^{af}без славы^{af}.
 Си^{ag} же съ^{ah} славою оумроша^{ai}. Оукрѣпѣте^{aj} с[ъ]рд[ъ]ца ваша и подвигнете^{ak}

^a И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: имь

^b И, к. 275v: сразившимса; Я, к. 203v: сразившим[ъ]са

^c И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: ѡдолѣ

^{d-d} Я, к. 203v; Е, к. 257г: бо

^e И, к. 275v; Е, к. 257г: лаховь; Я, к. 203v: лахов[ъ]

^f И, к. 275v: иные; Я, к. 203v: иныа; Е, к. 257г: иныа

^{g-g} И, к. 275v: изби а; Я, к. 203v: избы; Е, к. 257г: изби

^h И, к. 275v: [и]ныѣ; Я, к. 203v: иныа

ⁱ И, к. 275v: изоима; Е, к. 257г: изима

^j И, к. 275v; Я, к. 203v: внииде; Е, к. 257г: вьнїиде

^k И, к. 275v; Я, к. 203v: вели; Е, к. 257г: велик[ъ]

^l Я, к. 203v; Е, к. 257г: на

^m Я, к. 203v: лахи; Е, к. 257г: лахи

ⁿ И, к. 275v: приѣхав; Я, к. 203v: прыехав[ъ]

^o И, к. 275v: Данило; Я, к. 203v: Данийло; Е, к. 257г: Данїйлъ

^p Я, к. 203v: ѡжасиваетеса; Е, к. 257г: оужасиваетеса

^q Е, к. 257г: ѡкѡ

^r И, к. 275v: безъ

^{s-s} И, к. 275v: м[ъ]ртвых[ъ]

^t Е, к. 257г: бываетъ

^u И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: ѡко

^v И, к. 275v: моужи; Я, к. 203v: мужа; Е, к. 257г: мѣжа

^{w-w} И, к. 275v: на

^x И, к. 275v: ратныѣ; Я, к. 203v: ратныа; Е, к. 257г: ратныа

^y И, к. 275v: нашли

^z И, к. 275v: моужь; Я, к. 203v; Е, к. 257г: мѣж[ъ]

^{aa-aa} И, к. 275v: оубїенъ ест на рати; Я, к. 203v: на рати ѡбиен[ъ] быст[ъ]; Е, к. 257г:
 оубїенъ на рати быст[ъ]

^{ab} Я, к. 203v: чюдо; Е, к. 257г: чѣдо

^{ac} И, к. 275v: инии; Я, к. 203v; Е, к. 257г: иный

^{ad} Е, к. 257г: многи

^{ae} Я, к. 203v: ѡмирают[ъ]

^{af-af} Я, к. 203v: безчислен[ъ]ны и без славы; Е, к. 257г: без славы безчисленны

^{ag} Е, к. 257г: сїи

^{ah} И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257г: со

^{ai} Я, к. 203v: ѡроша

^{aj} И, к. 275v: оукрѣпите; Я, к. 203v: ѡкрѣпите

^{ak} Я, к. 203v: подвигнѣте; Е, к. 257v: подїимѣте

potężnego rodu Beneszowców, wzmiankowany ostatni raz w 1264 r. (Т. Baletka, *Páni z Kravař: z Moravy až na konec světa*, Praha 2003, s. 426–427).

| ороужіе^{a b-b} на ратные^{c903}». Сими ж[е] словы оукрѣпивъ^{d e} | и иное мнѡг^f гла[гола]лъ^g им[ъ], поиде къ Опаѡѡ^h. Видѡ же | окр[ъ]стѡнааⁱ села, бежа^j въ^k град[ъ]. Мнѡг^l ж[е]^m мнѡж[ъ]ствоⁿ, и не^o бѣ | емоу^p кого послати. Рече же Волѡдиславоу^q: «Мнѣ еси оу[ч]инилъ^r неправдоу^s, а себе еси погоубил[ъ]^t, аще бы Левъ | и людіе^u мои зде^v были^w вси, то ^x-оураз[ъ] велий быша^x земли^y | сеи оучинили^z и град[ъ] съи^{aa} ачесе^{ab} пріать^{ac} бы был[ъ]^{ad}». И съжа- лиси^{ae}, ^{af}ѡт[ъ]славъ с[ы]на си Л[ъ]ѡа и воа^{af}. Лахи^{ag} же ноудахъ^{ah} ехати^{ai}

^a И, к. 275v: шроужье; П, к. 287v: шроужіе; Я, к. 203v: шрѡжие; Е, к. 257v: шрѡжіа

^{b-b} Я, к. 203v: свое

^c И, к. 275v: ратнѣѡ; Я, к. 203v: ратныа; Е, к. 257v: ратныа

^d И, к. 275v; Е, к. 257v: оукрѣпивъ; Я, к. 203v: ѡкрѣпив[ъ]

^e И, к. 275v: ѡ; Я, к. 203v: [ѡ]

^f И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: много

^g И, к. 275v: г[лаго]лавъ

^h И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: ко ѡпаѡѡ

ⁱ И, к. 275v: ѡкр[ъ]стѡнаа; Я, к. 203v: ѡкрестныа; Е, к. 257v: ѡкр[ъ]стныа

^j И, к. 275v: бѣжащаа; Е, к. 257v: бѣжаща; Я, к. 203v: бежаща

^k И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: во

^l И, к. 275v; Я, к. 203v: много; Е, к. 257v: многое

^m Я, к. 203v; Е, к. 257v: brak wyrazów

ⁿ И, к. 275v: множество; Я, к. 203v; Е, к. 257v: множество

^o И, к. 275v: нѣ

^p Я, к. 203v: ему; Е, к. 257v: емѡ

^q И, к. 275v: Володиславоу; Я, к. 203v; Е, к. 257v: Володиславъ

^r Я, к. 203v: ѡчинил[ъ]

^s Я, к. 203v; Е, к. 257v: неправдѡ

^t Я, к. 203v; Е, к. 257v: погѡбил[ъ]

^u И, к. 275v: людьє; Я, к. 203v: людіє

^v И, к. 275v: сде

^w И, к. 275v: былѣ

^{x-x} И, к. 275v: оуразъ велии быша; Я, к. 203v: ураз[ъ] быша велий; Е, к. 257v: оуразъ быша велій

^y Я, к. 203v: землѣ

^z И, к. 275v: оучинилъ; Я, к. 203v: ѡчинили

^{aa} И, к. 275v: съ; Я, к. 203v: сей; Е, к. 257v: сой

^{ab} И, к. 275v: ачесь; Я, к. 203v; Е, к. 257v: ачеси

^{ac} И, к. 275v: пріать; Я, к. 203v: пріаты; Е, к. 257v: пріати

^{ad} Я, к. 203v; Е, к. 257v: были

^{ae} И, к. 275v; Я, к. 203v: сожалиси; Е, к. 257v: сожаливси

^{af-af} И, к. 275v: ѡт[ъ]славъ с[ы]на си Л[ъ]ѡа и воѡ; Я, к. 203v: ѡтослав[ъ] с[ы]на си Л[ъ]ѡа и воа; Е, к. 257v: ѡт[ъ]славъ Л[ъ]ѡа с[ы]на си и воа

^{ag} Я, к. 203v: лахи; Е, к. 257v: лахи

^{ah} И, к. 275v: ноудаше; Я, к. 203v: нѡда; Е, к. 257v: нѡда

^{ai} И, к. 275v: ѣхати

⁹⁰³ W przekazie: „Оукрѣпѣте с[ъ]рд[ъ]ца ваша и подвигнете ороужіе на ратные” nawią- zanie do Biblii. Zob.: Ps 36(35), 12; Ez 16, 27; Ap 20, 7–8.

| къ^a граду^b, одинако^c ж[е] им[ъ] не хоташю^d – видѣвъ^e се^{f-f}, печален[ъ] быс[тъ], || (343r/701) не вѣдый w с[ы]ноу^g своем[ъ] и о^h воех[ъ]ⁱ, где сжт[ъ]^k. Лахове^l ж[е] не хоташу^m | ехатиⁿ къ^o граду^p, но хотѣша далече стати^{q-q} города. Снем[ъ]^r | бѡ^s бѣ речень^t всѣм[ъ]^u воем[ъ]^v воевал[ъ]ным[ъ]^w приехати^x им[ъ] къ^y граду^z. | Данилови^{aa} ж[е] рек[ъ]шю^{ab}: «Аще вы ас-ас идете^{ad} проч[ъ], но азъ^{ae} хошю^{af} са^{ag} | остати^{ah} сам[ъ] въ^{ai} малѣ дружинѣ^{aj} и съждати^{ak} воевь^{al} моих[ъ]». | Послоушав[ъ]^{am} же Болеславъ^{an} и лахове^{ao},

^a И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: ко

^b Я, к. 203v; Е, к. 257v: градѣ

^c И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: одинако

^d И, к. 275v: хоташимъ; Я, к. 203v: хоташѣ; Е, к. 257v: хоташѣ

^e И, к. 275v: видивъ; Я, к. 203v; Е, к. 257v: видѣвъ

^{f-f} Я, к. 203v: Данийл[ъ]; Е, к. 257v: Данийль

^g Я, к. 203v: с[ы]ну; Е, к. 257v: с[ы]нѣ

^h И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: w

ⁱ И, к. 275v: воихъ

^j И, к. 275v: кдѣ

^k И, к. 275v: соутъ; Я, к. 203v: суг[ъ]; Е, к. 257v: сѣтъ

^l И, к. 275v: лаховѣ; Я, к. 203v: лахове

^m И, к. 275v: хотѣша; Я, к. 203v: хоташѣ; Е, к. 257v: хоташѣ

ⁿ И, к. 275v: ѣхати

^o И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: ко

^p И, к. 275v: граду; Я, к. 203v; Е, к. 257v: градѣ

^{q-q} Я, к. 203v; Е, к. 257v: wt[ъ]

^r И, к. 275v: снемъ; Е, к. 257v: не [sic]

^s И, к. 275v; П, к. 288r; Я, к. 203v; Е, к. 257v: бо

^t И, к. 275v: рѣчень; Е, к. 257v: речено

^u И, к. 275v: всимъ

^v И, к. 275v: воемъ

^w И, к. 275v: воевалнымъ; Я, к. 203v: воеваным; Е, к. 257v: воевати

^x И, к. 275v: приѣхати; Я, к. 203v: приехати

^y И, к. 275v; Я, к. 203v; Е, к. 257v: ко

^z Я, к. 203v; Е, к. 257v: градѣ

^{aa} Я, к. 203v: Данийлови; Е, к. 257v: Данийлови

^{ab} И, к. 275v: рекшю; Я, к. 203v: рекшу; Е, к. 257v: рекшѣ

^{ас-ас} И, к. 275v: хошете

^{ad} И, к. 275v: ити

^{ae} И, к. 275v; Е, к. 257v: азъ; Я, к. 203v: аз

^{af} И, к. 275v: хошу; Я, к. 203v; Е, к. 257v: хошѣ

^{ag} Я, к. 203v: са

^{ah} И, к. 275v: са встатис[А] [sic]; Я, к. 203v; Е, к. 257v: достати [sic]

^{ai} И, к. 276r; Я, к. 203v; Е, к. 257v: в

^{aj} Я, к. 203v; Е, к. 257v: дрѣжинѣ

^{ak} И, к. 276r: сождати; Я, к. 203v; Е, к. 257v: сождати

^{al} И, к. 276r; Я, к. 203v; Е, к. 257v: воевь

^{am} И, к. 276r: послоушав; Я, к. 203v: послушав; Е, к. 257v: послѣшав[ъ]

^{an} И, к. 276r; Я, к. 203v; Е, к. 257v: Болеславъ

^{ao} Я, к. 203v: лахове

сташа ниже^a града | на рѣцѣ Шпавѣ⁹⁰⁴, не смѣша^b бо са^c д^dwt[ъ]лоучити Рѣка Опава
wt[ъ]^d него^e. | Того ж[е] вечера^k прїиде^f Левь^g съ вои, имый^g плѣн[ъ]
великъ^h съⁱ собою. Того ж[е] вечера^{i-k} сътвориша^l съвѣт[ъ]^m, да наутрїаⁿ
преидоут[ъ]^o | рѣкоу^p, и обойдоут[ъ]^q град[ъ], и пожгоут[ъ]^r вса^s внѣшнаа^t
хра|мы, и ограды^u, и гоумна^v. Оутроу^w ж[е] быв[ъ]шно^x, сътвори|ша^y тако.
Болеслав[ъ] же не изыде^z за рѣкоу^{aa}, но ста на го|рах[ъ] исполчивса^{ab},
Волѣдислав[ъ]^{ac} же иде. И пришед[ъ]^{ad} къ^{ae} а^{af}вратом[ъ] | прѣвым[ъ]^{af},
пож[ъ]гоша^{ag}, и прїидоша^{ah} на другаа^{ai} врата, и | выехаша^{aj} чехове, нѣколико^{ak}

^a Я, к. 203v; Е, к. 257v: нижей

^b И, к. 276r: смѣахоу

^c Я, к. 204r: са

^{d-d} И, к. 276r: wt[ъ]лоучитис[а]; Я, к. 204r: wt[ъ]лучити wt[ъ]; Е, к. 257v: wt[ъ]лѣчити wt[ъ]

^e И, к. 276r: сего

^f И, к. 276r: прид[е]

^{g-g} И, к. 276r: с вои имы

^h И, к. 276r: велик[ъ]

ⁱ И, к. 276r: со

^j И, к. 276r: вѣчера

^{k-k} Я, к. 204r; Е, к. 257v: brak wyrazów

^l И, к. 276r: створиша; Я, к. 204r; Е, к. 257v: сотвориша

^m И, к. 276r: свѣтъ; Я, к. 204r: совѣт[ъ]; Е, к. 257v: совѣтъ

ⁿ И, к. 276r: наоутрѣа; Я, к. 204r: ѣтриа; Е, к. 257v: brak wyrazu

^o Я, к. 204r: прейдѣт[ъ]; Е, к. 257v: перейдѣтъ

^p Я, к. 204r: рѣку; Е, к. 257v: рѣкѣ

^q И, к. 276r: ѡбидоут[ъ]; Я, к. 204r; Е, к. 257v: ѡбыйдѣтъ

^r Я, к. 204r: пожгут[ъ]; Е, к. 257v: пожгѣтъ

^s Я, к. 204r: вса

^t И, к. 276r: внѣшнаа; Я, к. 204r: внѣшнаа; Е, к. 257v: внѣшнаа

^u И, к. 276r: ѡграды; Я, к. 204r; Е, к. 257v: ѡградны

^v Я, к. 204r: гумна; Е, к. 257v: гѣмна

^w Я, к. 204r; Е, к. 257v: ѣтрѣ

^x Я, к. 204r: бышу; Е, к. 257v: бывшѣ

^y И, к. 276r: створиша; Я, к. 204r; Е, к. 257v: сотвориша

^z И, к. 276r: изииде

^{aa} Я, к. 204r; Е, к. 257v: рѣкѣ

^{ab} Я, к. 204r: исполчивса

^{ac} И, к. 276r: Володислав; Я, к. 204r; Е, к. 257v: Володислав[ъ]

^{ad} Е, к. 257v: прїиде

^{ae} И, к. 276r: къ; Я, к. 204r; Е, к. 257v: ко

^{af-af} И, к. 276r: первымъ вратомъ; Я, к. 204r: вратом[ъ] первым[ъ]; Е, к. 257v: вратом[ъ]
первымъ

^{ag} И, к. 276r; Я, к. 204r; Е, к. 257v: пожгоша

^{ah} И, к. 276r: приидоша; Я, к. 204r; Е, к. 257v: проидоша

^{ai} И, к. 276r: другаа; Я, к. 204r: дрѣгаа; Е, к. 257v: дрѣгѣа

^{aj} И, к. 276r: выѣхаша

^{ak} И, к. 276r: неколико; Я, к. 204r; Е, к. 257v: николико

⁹⁰⁴ Chodzi o rzekę Opawę, lewy dopływ górnej Odry.

их[ъ] оубиша^a, а другѹга^b вы|гнаша. Бенеж[ъ]^{c905} же стоаше^d пред[ъ] враты съ^e хороговью^f, и | около^g другѹгых[ъ]^h врат[ъ] пож[ъ]гошаⁱ окр[ъ]стнаа^j град[а]^k, пришед[ъ]шим[ъ] | же къ^l третїим[ъ]^m вратом[ъ], каза Данилоⁿ съсѣдати^o и жечи^p | окр[ъ]стнаа^q града^r. Людем[ъ]^s же внезапоу^t поустившимса^u | къ^v граду^w, нѣмци^x ж[е] видѣвше оустремленїе^y роуское^z крѣп[ъ]ко^{aa} | и побѣгоша, и нѣколико их[ъ] оубиша^{ab} въ^{ac} вратех[ъ], и врат[ъ] | не затвориша бѣжаше^{ad}. Данило^{ae} бѹ^{af} аг- очима напрасно^{ag} | бѣ^{ah} бола^{ai} и нѣ^{aj}

Нѣмцы
от руссовъ
бѣгувъ [sic]

^a Я, к. 204г: ѹбиша

^b И, к. 276г: другѹга; Я, к. 204г: дрѹгїа; Е, к. 257v: дрѹгїа

^c И, к. 276г: Бенешь; Я, к. 204г; Е, к. 257v: Бенец[ъ]

^d И, к. 276г; Я, к. 204г: стоаше; Е, к. 257v: стоаше

^e И, к. 276г; Я, к. 204г: со

^f И, к. 276г: хороговью; Я, к. 204г; Е, к. 257v: короговою

^g И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: ѡколо

^h Я, к. 204г; Е, к. 257v: дрѹгих[ъ]

ⁱ И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: пожгоша

^j И, к. 276г: вкр[ъ]стнаа; Я, к. 204г: вкрест[ъ]ныа; Е, к. 257v: вкрест[ъ]ныа

^k Я, к. 204г; Е, к. 257v: грады

^l И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: ко

^m И, к. 276г: трѣтїимъ; Я, к. 204г: третїем[ъ]; Е, к. 257v: третѣм[ъ]

ⁿ Я, к. 204г: Данийло; Е, к. 257v: Данїїль

^o И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: сосѣдати

^p Я, к. 204г: изжечи; Е, к. 257v: изъжечи

^q И, к. 276г: вкр[ъ]стнаа; Я, к. 204г: вкрестныа; Е, к. 257v: окрест[ъ]ныа

^r Я, к. 204г; Е, к. 257v: грады

^s И, к. 276г: людем

^t П, к. 288г; Я, к. 204г: внезапѹ; Е, к. 257v: внезапѹ

^u Я, к. 204г: поустившимса; Е, к. 257v: пѹстившимса

^v И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: ко

^w И, к. 276г: граду; Я, к. 204г; Е, к. 257v: градѹ

^x И, к. 276г: нѣмцѣ

^y И, к. 276г: устремленье; Я, к. 204г: ѹстремлене

^z Я, к. 204г: руское; Е, к. 257v: рѹское

^{aa} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 257v: крѣпко

^{ab} Я, к. 204г: убиша

^{ac} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: во

^{ad} Я, к. 204г; Е, к. 258г: бѣжаша

^{ae} Я, к. 204г: Данийл[ъ]; Е, к. 258г: Данїїль

^{af} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: бо

^{ag-ag} И, к. 276г: ѡчима напрасно; Я, к. 204г: напрасно ѡчима; Е, к. 258г: напрасно очима

^{ah} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: brak wyrazu

^{ai} Я, к. 204г: бола

^{aj} И, к. 276г; П, к. 288г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: не

⁹⁰⁵ Benesz z Cwilina (czes. Beneš ze Cvilína), brat Andrzeja z Tworkowa, rycerz czeski z rodu Benesowców, jako podkomorzy czy komornik morawski wzmiankowany pomiędzy 1245 i 1262, w 1265 r. stracił łaskę królewską oskarżony o zdradę (T. Baletka, *Páni z Kravař*, s. 426–427).

видѣ бывшаго въ^a вратех[ъ]^b. Видѣ бѡ^c люди | своа^d текоуща^e, обнажи^f меч[ъ] свой и възгна^g а^h, и тѣм[ъ] | не пріаⁱ града. Потѡм[ъ] же видѣвъ^k бывшее^l, стужиси^m | оⁿ неприатіи^o града. Болестію^p же оуноужен[ъ]^q и оутроу|див[ъ]са^r, реч[е] с[ы]н[о]ви своему^s: «Пож[ъ]жи^t вса^u окр[ъ]стнаа^v града^w, || (343v/702) азь^x же пойдѡу^y в^z колымогъ^{aa} свой», – рекше въ^{ab} стан[ъ]: бѣ бо | всю войноу^{ac} болень^{ad} очима^{ae}, и мнѡсїи^{af} ноудахъ^{ag} его^{ah} | вѡротитиса^{ai}. Он[ъ]^{aj} же не сѣтвори^{ak} того. Наутрїа^{al} же | снем[ъ]шеса^{am}, поиде въ^{an} верхъ^{ao}

^a И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: во

^b И, к. 276г: вратѣх[ъ]

^c И, к. 276г; П, к. 288г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: бо

^d И, к. 276г; Я, к. 204г: своа; Е, к. 258г: своа

^e Я, к. 204г; Е, к. 258г: текѡща

^f И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: ѡбнажи

^g И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: възгна

^h И, к. 276г: ѣ; Я, к. 204г: а

ⁱ И, к. 276г; Я, к. 204г: приа; Е, к. 258г: прїа

^j И, к. 276г: потом; Я, к. 204г; Е, к. 258г: потом[ъ]

^k И, к. 276г: видѣвше; Я, к. 204г: видѣ; Е, к. 258г: видѣвъ

^l И, к. 276г: brak wuzazów

^m Я, к. 204г: стуживси; Е, к. 258г: стѣживси

ⁿ И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: ѡ

^o И, к. 276г: неприатїи; Я, к. 204г: неприатїи; Е, к. 258г: неприатїю

^p И, к. 276г: болѣстью; Я, к. 204г: болестию

^q Я, к. 204г: унѣжен[ъ]; Е, к. 258г: оунѣжень

^r И, к. 276г: оутроудивса; Я, к. 204г: ѣтрѣдивса; Е, к. 258г: оутрѣдивса

^s Я, к. 204г; Е, к. 258г: своемѣ

^t Я, к. 204г: пож[ъ]жы

^u Я, к. 204г: вса

^v И, к. 276г: ѡкр[ъ]стнаа; Я, к. 204г: ѡкрест[ъ]ныа; Е, к. 258г: ѡкрест[ъ]ныа

^w Е, к. 258г: грады

^x Я, к. 204г: аз

^y Я, к. 204г; Е, к. 258г: пойдѣ

^z И, к. 276г: во

^{aa} И, к. 276г; Е, к. 258г: колымагъ; Я, к. 204г: колымагъ

^{ab} И, к. 276г: во; Я, к. 204г: в; Е, к. 258г: brak wuzazów

^{ac} Я, к. 204г: войну; Е, к. 258г: войнѣ

^{ad} И, к. 276г: болень; Я, к. 204г: болен[ъ]; Е, к. 258г: болень

^{ae} И, к. 276г; Я, к. 204г: ѡчима

^{af} И, к. 276г: мнѡзии; Я, к. 204г: мнѡзии; Е, к. 258г: мнѡзїи

^{ag} И, к. 276г: ноудахоут[ъ]; П, к. 288г: ноудаху; Я, к. 204г: нѣдахѣ; Е, к. 258г: нѣдахѣ

^{ah} И, к. 276г: brak wuzazu

^{ai} И, к. 276г: вратитса; Я, к. 204г: вѡротитиса; Е, к. 258г: вѡротитиса

^{aj} И, к. 276г: ѡнѣ; Я, к. 204г: ѡнѣ[ъ]

^{ak} И, к. 276г: створи; Я, к. 204г; Е, к. 258г: сотвори

^{al} И, к. 276г: наоутрѣа; Я, к. 204г: наѣтриа; Е, к. 258г: наоутрїа

^{am} Я, к. 204г: снем[ъ]шеса

^{an} И, к. 276г; Я, к. 204г: во

^{ao} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: верхъ

Опавы^a, плънаа^b и ж[ъ]га, и | ста близ[ъ] города^c, рекомаго Насил[ъ]_Δ^{d906}, слышавъ^e, яко рουσ[ъ]^f и | лахове^g яти^h сят[ъ]ⁱ въ градѣ тѹм[ъ]^k. Наутрїа^l же исполчивса^m, | поиде к немуⁿ, видѣвшѣ^o ж[е]^{p-p} q-многое мнѹж[ъ]ство^q полков[ъ]^r | оустремленїе^s, не стрѣпѣша^t, но предашас[а]^u. Възем[ъ]^v w-w град[ъ], | испоусти^x колодники^y, и постави хороуговъ^z свою | въ^{aa} градѣ, и обличи^{ab} побѣдоу^{ac}, а самѣх[ъ] помиловах[ъ]^{ad} [sic]. Ут[ъ]шед[ъ] | же, ста на веси^{ae} Нѣмец[ъ]кой^{af907}. Слышав[ъ] же Данил[ъ]^{ag}, яко | Бенешъ^{ah} ехал[ъ]^{ai}

^a И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: Опавы

^b И, к. 276г: плънаа; Я, к. 204г: плънаа; Е, к. 258г: плънаа

^c И, к. 276г: града

^d И, к. 276г; Я, к. 204г: Насил[ъ]а; Е, к. 258г: Насила

^e Я, к. 204г; Е, к. 258г: слышавъ

^f Я, к. 204г: рус[ъ]; Е, к. 258г: рѹсь

^g Я, к. 204г: лахове

^h И, к. 276г; Я, к. 204г: яти; Е, к. 258г: аты

ⁱ И, к. 276г: соуть; Я, к. 204г: сѹт[ъ]; Е, к. 258г: сѹтъ

^j И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: во

^k И, к. 276г: томь; Я, к. 204г; Е, к. 258г: томь

^l И, к. 276г: наоутрѣа; Я, к. 204г: наѹтриа; Е, к. 258г: наоутрїа

^m Я, к. 204г: исполчивса

ⁿ Я, к. 204г: нему; Е, к. 258г: немѹ

^o П, к. 288v: видѣвшю

^{p-p} Я, к. 204г: насилнана; Е, к. 258г: насинане

^{q-q} И, к. 276г: многое мноство [sic]; П, к. 288v: многое мнѹж[ъ]ство; Я, к. 204г; Е, к. 258г: многое множество

^r И, к. 276г: полкомь; П, к. 288v: полковъ

^s И, к. 276г: оустремление; Я, к. 204г: устремленїе

^t И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: стерѣша

^u Я, к. 204г: и предашася; Е, к. 258г: и предашася

^v И, к. 276г; Е, к. 258г: вземъ; Я, к. 204г: взем[ъ]

^{w-w} П, к. 288v: же

^x Я, к. 204г: и пусти; Е, к. 258г: и пѹсти

^y И, к. 276г: колодники; Я, к. 204г; Е, к. 258г: колод[ъ]ники

^z Я, к. 204г; Е, к. 258г: корогов[ъ]

^{aa} И, к. 276г: на; Я, к. 204г; Е, к. 258г: во

^{ab} И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: вбличи

^{ac} Я, к. 204г; Е, к. 258г: побѣдѹ

^{ad} X: „x” nadpisane obca ręka. И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: помилова

^{ae} И, к. 276г: вси

^{af} И, к. 276г: нѣмѣцкой; Я, к. 204г; Е, к. 258г: нѣмецкой

^{ag} Я, к. 204г: Данийл[ъ]; Е, к. 258г: Данїїль

^{ah} Я, к. 204г: Бенеш[ъ]; Е, к. 258г: Бенешъ

^{ai} И, к. 276г: ѣхаль

⁹⁰⁶ Ob. Nasiedle, w. w pow. gubczyckim woj. opolskiego, Polska.

⁹⁰⁷ Autor wyraźnie użył leksykalnego zapożyczenia zachodniosłowiańskiego. N. Mika identyfikuje tę miejscowość z w. Nowa Cerekwia (Deutsch Neukirch), położoną w pow. gubczyckim woj. opolskiego (*Walka o spadek*, przyp. 290 na s. 44).

ес[тъ] въ^a Глоубычичи^{b908}. Наутри^c же сполчив[ъ]са^d | з^e Болеславѡм[ъ]^f,
 поиде, плѣнаа^g и жга, къ^h Глоубочичемьⁱ. | Послав[ъ]^j же Вълѡдиславь^k,
 пож[ъ]же^l вса^m окр[ъ]стнааⁿ веси^o, реко|маа^p околнаа^q, и сло^r сътвори^s,
 тѣм[ъ] бо не в[ъ]заша^t града. | Пришед[ъ]шно^u же Данилоу^v и Болеславоу^w
 къ^x градоу^y, вси вои | хотах^z взати^{aa} град[ъ]^{ab} ае-приметѡм[ъ]^{ac}. Вѣтроу ж[е]
 напрасно | вѣющоу^{ad} на град[ъ]-ае, а аf-af град[ъ] же елиноу^{ag} сътворень^{ah}
 быс[тъ], и гре|блю малоу^{ai} видаще^{aj}, исках^{ak} бо вои, ездаще^{al} сѣмо и сѣмо^{am},

Даниль
 пленил[ъ]

^a И, к. 276г; Я, к. 204г; Е, к. 258г: во

^b И, к. 276г: Глоубичичѣ; Я, к. 204г; Е, к. 258г: Грѣбичичи

^c И, к. 276v: наоутрѣа; Я, к. 204г: наутриа; Е, к. 258г: наоутриа

^d И, к. 276v; Е, к. 258г: сполчивса; Я, к. 204г: сполчив[ъ]са

^e И, к. 276v: с; Е, к. 258г: съ

^f И, к. 276v; Е, к. 258г: Болеславомъ; П, к. 288v; Я, к. 204г: Болеславом[ъ]

^g И, к. 276v: плѣнаа; Я, к. 204г: плѣнаа; Е, к. 258г: плѣнаа

^h И, к. 276v; Я, к. 204г; Е, к. 258г: ко

ⁱ И, к. 276v: Глоубичичемь; Я, к. 204г; Е, к. 258г: Глѣбичичемь

^j И, к. 276v; Я, к. 204г: послав

^k И, к. 276v; Е, к. 258г: Володиславъ; Я, к. 204г: Володислав[ъ]

^l Е, к. 258г: пожже

^m Я, к. 204г: ва

ⁿ И, к. 276v: шкр[ъ]стнаа; Я, к. 204г: шкрест[ъ]ныа; Е, к. 258г: шкрест[ъ]ныа

^o И, к. 276v: вси; Я, к. 204г; Е, к. 258г: села

^p И, к. 276v: рекомаа; Я, к. 204г: рекомыа; Е, к. 258г: рекомыа

^q И, к. 276v: школнаа; Я, к. 204г: школнаа; Е, к. 258г: школныа

^r И, к. 276v; Я, к. 204г; Е, к. 258г: зло

^s И, к. 276v: створи; Я, к. 204г; Е, к. 258г: сотвори

^t И, к. 276v; Е, к. 258г: взаша; Я, к. 204г: взаша

^u И, к. 276v: пришедшоу; Я, к. 204г; Е, к. 258г: пришед[ъ]шо

^v Я, к. 204г: Данийлу; Е, к. 258г: Данийлѣ

^w Я, к. 204г; Е, к. 258г: Болеславѣ

^x И, к. 276v; Я, к. 204г; Е, к. 258г: ко

^y И, к. 276v; Я, к. 204г; Е, к. 258г: градѣ

^z И, к. 276v: хотахоу; Я, к. 204г: хотахѣ; Е, к. 258г: хотахѣ

^{aa} Я, к. 204г: взати

^{ab} И, к. 276v: града

^{ac} И, к. 276v: приметомь

^{ad} И, к. 276v: вѣющоу

^{ae-ac} Я, к. 204г; Е, к. 258г: brak wyrazów

^{af-af} Я, к. 204г; Е, к. 258г: w

^{ag} И, к. 276v: елиню

^{ah} И, к. 276v: створень; Я, к. 204г; Е, к. 258г: сотворень

^{ai} Я, к. 204г; Е, к. 258г: малѣ

^{aj} И, к. 276v: видашоу; Я, к. 204г: видаще

^{ak} И, к. 276v: искахоуть; П, к. 288v: искахоу; Я, к. 204г; Е, к. 258г: искахѣ

^{al} Я, к. 204г: ездаще

^{am} Е, к. 258г: ввамо

⁹⁰⁸ Głubczyce, ob. m. pow. w woj. opolskim, Polska.

ополчение дрѣва^a и соломы, што бы приврещи граду^b, – не обрѣ|тоша^c, вса^d бо бѣ^e пожеглы^f Вѣлудиславъ^g окр[ъ]стнаа^h и | ближ[ъ]ннааⁱ веси, и тѣм[ъ] не заж[ъ]жень^k бѣ град[ъ]. Того ж[е] вечера^l | доумаж^m: «Камоⁿ поидем[ъ]^o: или ко^p Усоболозѣ^{q909}, или на Герь|борта^{r910}, или възвратимса^s въ^t дома своа^{u?}». Гербортъ^v ж[е] | присла Данилови^w меч[ъ]^x и покореніе^y свое⁹¹¹. И згадав[ъ]ше^z Дани|ло^{aa}, и Болеславъ, и Левъ, ѡко^{ab} «всю землю поплѣнили^{ac} | есмы». Наутрѣ^{ad} же възвративса^{ae} въ^{af ag-}своа си^{ag-}, и преjde^{ah} || (344r/703)

^a Я, к. 204v; Е, к. 258r: древа

^b И, к. 276v: градуу; Я, к. 204v; Е, к. 258r: ко градъ

^c И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258r: обрѣтоша

^d Я, к. 204v: вса

^e Е, к. 258r: brak wygazu

^f Я, к. 204v: пожеглы; Е, к. 258r: пожегли

^g И, к. 276v; Е, к. 258r: Володиславъ; Я, к. 204v: Володислав[ъ]

^h И, к. 276v: ѡкрестъннаа; Я, к. 204v: ѡкрест[ъ]ннаа; Е, к. 258r: ѡкрест[ъ]ныа

ⁱ И, к. 276v: ближнаа; Я, к. 204v: ближнаа; Е, к. 258r: ближныа

^j Я, к. 204v: тѣмъ

^k И, к. 276v: зажьжень; Я, к. 204v; Е, к. 258r: зажень

^l И, к. 276v: вечера

^m И, к. 276v: доумахоу; Я, к. 204v; Е, к. 258r: дѣмахъ

ⁿ И, к. 276v: камъ; Я, к. 204v; Е, к. 258r: како

^o И, к. 276v: поидемъ; Я, к. 204v; Е, к. 258r: поидет[ъ]

^p Е, к. 258r: какw

^q И, к. 276v: Усоболозѣ; Я, к. 204v; Е, к. 258r: Усоболзѣ

^r И, к. 276v: Гѣрьборта; Я, к. 204v: Гербурта; Е, к. 258r: Гербѣта

^s И, к. 276v: возвратимса; Я, к. 204v: возвратимса; Е, к. 258r: возворотимса

^t И, к. 276v: в; Я, к. 204v; Е, к. 258r: во

^u И, к. 276v: своѣ; Я, к. 204v: своа

^v И, к. 276v: Гѣрьбортъ; Я, к. 204v: Гербѣртъ; Е, к. 258r: Гербѣтъ

^w Я, к. 204v: Данийловъ; Е, к. 258r: Данийлови

^x Е, к. 258r: мечъ

^y И, к. 276v: покорение

^z И, к. 276v: сгадавше; Я, к. 204v: згадав[ъ] ж[е]; Е, к. 258v: згадавъ же

^{aa} Я, к. 204v: Данийло; Е, к. 258v: Данийль

^{ab} Е, к. 258v: ѡkw

^{ac} И, к. 276v: поплѣнилъ; Я, к. 204v: плѣнили; Е, к. 258v: плѣнили

^{ad} И, к. 276v: наоутрѣа; Я, к. 204v: наѣтриа; Е, к. 258v: наоутрѣа

^{ae} И, к. 276v: възвративса; Я, к. 204v: возворотитшаса; Е, к. 258v: возворотитшаса

^{af} И, к. 276v; П, к. 288v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: во

^{ag-ag} И, к. 276v; Я, к. 204v: своа си

^{ah} Я, к. 204v; Е, к. 258v: перейде

⁹⁰⁹ Ob. Osoblaha, w. gmin. w pow. Bruntál w kraju morawsko-śląskim, Czechy.

⁹¹⁰ Herbort von Fulstein, pochodzący z Westfalii rycerz, stolnik bp. ołomunieckiego Brunona von Schauenburg (Й. Комендова, *Опавский поход Данила Романовича: чешский взгляд*, [w:] *Colloquia Russica*, Seria I, t. IV: *Rurikids in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.)*, wyd. W. Nagirnyj, Kraków 2014, s. 188).

⁹¹¹ Czescy badacze z reguły uznają, że Herbord wyzwał Daniela na pojedynek, a ruski książę nie zrozumiał gestu wywodzącego się z rytuału rycerskiego (*Slezko v dějinách českého*

рѣкоу^a Вдроу^b, и пройде землю Вѣлудиславлю^c. Тогда ж[е] въ^d | Краковѣ
бѣша^e послы^f папины^g, носаше^h бл[аго]с[ло]веніеⁱ wt[ъ] папы^{j12}, и вѣнецъ^k,
и сань королевства^l, хоташе^m видѣти | кназаⁿ Данила^o. Он[ъ]^p же реч[е]
имь^q: «Не подобает[ъ]^r ми видѣтиса^{s13} | съ^t вами чужіи^u земля^v, нин[ъ]^w
паки^x». Wт[ъ]тѣда^y ж[е]^z пройде землю | сѣдомир[ъ]скоую^{aa} и прїиде^{ab} въ^{ac}

Wт[ъ] папѣжа
корунѣ на
кр[але]вство]
Данилу
кн[д]азю]

Читал
Стриковли[и]
в книзѣ осмоі
[на] дѣсѣт

^a Я, к. 204v: рѣку; Е, к. 258v: рѣкѣ

^b Я, к. 204v: Гордѣ; Е, к. 258v: Гордѣ

^c И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: Володиславлю

^d И, к. 276v: во; Я, к. 204v: в

^e Я, к. 204v; Е, к. 258v: быша

^f И, к. 276v: послы

^g И, к. 276v: папины

^h Я, к. 204v: носаше

ⁱ И, к. 276v: бл[аго]с[ло]вение

^j И, к. 276v: папѣ

^k Е, к. 258v: вѣнецъ

^l Я, к. 204v; Е, к. 258v: королевства

^m Я, к. 204v: хоташе

ⁿ И, к. 276v; Е, к. 258v: кназа; Я, к. 204v: кн[д]азя

^o Я, к. 204v; Е, к. 258v: brak wyrazu

^p И, к. 276v; Е, к. 258v: он; Я, к. 204v: он[ъ]

^q И, к. 276v: имь; Я, к. 204v; Е, к. 258v: brak wyrazu

^r П, к. 288v: пѣдобает[ъ]

^s И, к. 276v: видитиса; Я, к. 204v: видѣтиса

^t И, к. 276v: с; Я, к. 204v: со

^u И, к. 276v: в чужей; Я, к. 204v: в чужой; Е, к. 258v: в чужой

^v И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: земли

^w И, к. 276v: нѣ; Я, к. 204v; Е, к. 258v: и ина

^x Я, к. 204v; Е, к. 258v: паки

^y И, к. 276v: wt[ъ]тоуда; Я, к. 204v: wt[ъ]тудѣ; Е, к. 258v: wt[ъ]тѣдѣ

^z Е, к. 258v: жѣ

^{aa} И, к. 276v: соудомирьскоую; Я, к. 204v: судомир[ъ]скѣю; Е, к. 258v: сѣдомирскѣю

^{ab} И, к. 276v: приде; Я, к. 204v: прїиде

^{ac} И, к. 276v; Я, к. 204v: во

státu, t. I: *Od pravěku do roku 1490*, Praha 2012, s. 239. Ostatnio, akceptując pogląd przedstawiony w wymienionej pracy i cytując również inną literaturę, w tym opinię M. Wihody, który jest twórcą nowej interpretacji gestu Herborda, wypowiedziała się w tej kwestii J. Komendová, *Опавский поход Данила*, s. 187–188). Odrzucamy ten pogląd, bowiem starszy Romanowicz, wychowany na przenikniętym m.in. kulturowymi wpływami niemieckimi dworze Andrzeja II dobrze musiał się orientować w przejawach rycerskiej obyczajowości. Fakt ten potwierdza zresztą nasze źródło, informując o różnych „igrach” (zob. D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 272–274).

⁹¹² Nie jest znany skład poselstwa Innocentego IV.

⁹¹³ Niedawno A. Poppe wyszedł z interesującą koncepcją, że chodzi jednak o słowo: „вѣдати”, oznaczające: „samodzielnie decydować, być uznanym, rozstrzygać sporne sprawy samemu, rozliczać się” (СДЯ, t. II, s. 288–289). Pogląd ten został uwzględniony już przez D. Dąbrowskiego (*Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 916 na s. 347).

^a-град[ъ] Хлъмь^a съ^b ч[ъ]стію^c и съ^d | славою⁹¹⁴, в^e двм[ъ]г Пр[е]ч[и]стой⁹¹⁵,
^{h-h} пад[ъ], поклонисаⁱ и прослави Б[ог]а ^{j-o} | быв[ъ]шем[ъ]^j, не бѣ бѣ^k
никоторый^l кназ[ъ]^m роус[ъ]с[к]ыйⁿ воеваль | землѣ ческое^o. И видѣвса^p
 съ^q братом[ъ] своим[ъ]г, и быс[тъ] в радости | велици^s. И пребываше^t
 в дому^u с[ва]того^v Иоанна^{w916 x-x} въ^y городѣ^z | Хол[ъ]мѣ^{aa}, ^{ab-}съ веселіем[ъ]^{ab},
 слава^{ac} Б[ог]а, ^{b-}и Пр[е]ч[и]стоую^{ad} его М[а]т[е]рь^{ae}, и | с[ва]т[о]го^{af} Іоанна^{ag}

^{a-a} И, к. 276v: градъ Холмь; Я, к. 204v; Е, к. 258v: Холмь град[ъ] свой

^b Я, к. 204v; Е, к. 258v: со

^c И, к. 276v: ч[ъ]стію; Я, к. 204v: ч[ъ]стію

^d И, к. 276v: со; Я, к. 204v; Е, к. 258v: brak wyrazów

^e Я, к. 204v: во; Е, к. 258v: въ

^f И, к. 276v; П, к. 288v; Е, к. 258v: домъ; Я, к. 204v: дом[ъ]

^g И, к. 276v: Преч[и]стоѣ; Я, к. 204v: Преч[ис]тыя; Е, к. 258v: Преч[и]стыя

^{h-h} Я, к. 204v; Е, к. 258v: Б[огороди]ца

ⁱ Я, к. 204v: поклониса

^{j-j} И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: w бывшем[ъ]

^k И, к. 276v; П, к. 289г; Я, к. 204v; Е, к. 258v: бо

^l Е, к. 258v: нѣкоторый

^m Я, к. 204v: кн[а]зь

ⁿ И, к. 276v: роускый; Я, к. 204v: русский; Е, к. 258v: рѣскій

^o И, к. 276v: чѣшьское

^p Я, к. 204v: видѣвса

^q И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: со

^r И, к. 276v: своимъ

^s И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: велицѣ

^t И, к. 276v: прибываше

^u Я, к. 204v: дому; Е, к. 258v: домѣ

^v И, к. 276v: с[ва]того

^w И, к. 276v: Ивана; Я, к. 204v; Е, к. 258v: Іоанна

^{x-x} Я, к. 204v; Е, к. 258v: Богослова

^y И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: во

^z Я, к. 204v; Е, к. 258v: градѣ

^{aa} И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: Холмѣ

^{ab-ab} И, к. 276v: с веселиемъ; Я, к. 204v; Е, к. 258v: brak wyrazu

^{ac} Я, к. 204v: слава

^{ad} Я, к. 204v: Пр[е]ч[ис]тую

^{ae} И, к. 276v: М[а]т[е]рь

^{af} И, к. 276v; Я, к. 204v: с[ва]того

^{ag} И, к. 276v: Ивана; П, к. 289г: Иоанна

⁹¹⁴ Daniel wrócił z wyprawy opawskiej najprawdopodobniej w 1. poł. VIII 1253 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 345–346).

⁹¹⁵ Zwrot interpretowany jako pierwsza wzmianka o istnieniu w Chełmie cerkwi Bogurodzicy, czyli soboru noszącego wezwanie maryjne (В. Александрович, *Мистецтво Холма доби Данила Романовича*, КД, t. I, s. 141).

⁹¹⁶ Chodzi tu bez wątpienia o cerkiew pw. Jana Złotoustego, ufundowaną według relacji naszego źródła przez Daniela (zob. s. 398–400).

Злат[а]устаго^{a-b}. ^e-В тв^c ж[е] время^{d-e} присла папа | послы ч[ь]стныа^f,
носаше^g вѣнецъ^h, и скипетръⁱ, и короуноу^j, | еже нареч[е]тса^k королев[ь]скый^l
сань⁹¹⁷, рекий^m: «ⁿ-С[ы]ноу, прїими | шт[ь] нас[ь]ⁿ вѣнецъ^o королев[ь]ства^{p!}!». ^w-Древле ^q-ѡв то^q прислал[ь] к нему | еп[и]ск[о]па^r береньского^s и каме-
нецького⁹¹⁸, рече^t емоу: «Прїи[м]и^u вѣнецъ^v королев[ь]ства^w». Он[ь]^x же зри
в то время^y не прїаль^z | бѣ, реч[е]^{aa}: «Рат[ь] татар[ь]скаа^{ab} не перестает[ь]

^a И, к. 276v: Златаоустар[о]; Я, к. 204v: Златоустого

^{b-b} E, k. 258v: brak wyrazów

^c Я, к. 204v; E, k. 258v: to

^d Я, к. 204v: время

^{e-e} И, к. 276v: Въ лѣто ꙗ̄с̄ ѡ̄ ꙗ̄г̄

^f И, к. 276v: ч[ь]стны; Я, к. 204v: ч[ь]стныа; E, k. 258v: честныа

^g Я, к. 204v: носаша; E, k. 258v: носаша

^h И, к. 276v: вѣнѣць; Я, к. 204v; E, k. 258v: вѣнецъ

ⁱ И, к. 276v: скипетръ; Я, к. 204v; E, k. 258v: скипетръ

^j П, к. 289r: короунѣ; Я, к. 204v: корунѣ; E, k. 258v: коронѣ

^k И, к. 276v: нареч[е]тс[а]; Я, к. 204v: наречетса

^l Я, к. 204v: королевский; E, k. 258v: королевскій

^m Я, к. 204v: рекий; E, k. 258v: рекій

ⁿ⁻ⁿ И, к. 276v: с[ы]ноу приими шт[ь] насъ; Я, к. 204v: приими шт[ь] нас[ь] с[ы]нѣ;
E, k. 258v: прїими шт[ь] нас[ь] с[ы]нѣ

^o И, к. 276v: вѣнѣць; Я, к. 204v; E, k. 258v: вѣнецъ

^p Я, к. 204v; E, k. 258v: королевства

^{q-q} И, к. 276v: бо того

^r И, к. 276v: пискоупа

^s П, к. 289r: боренског[о]

^t И, к. 276v: река

^u И, к. 276v: приими

^v И, к. 276v: вѣнѣць

^{w-w} Я, к. 204v; E, k. 258v: brak wyrazów

^x И, к. 276v: ѡн; Я, к. 204v: ѡнѣ

^y Я, к. 204v: время

^z И, к. 276v; Я, к. 204v: приаль

^{aa} И, к. 276v: рѣка

^{ab} И, к. 276v: татарьскаа; Я, к. 204v: татарскаа; E, k. 258v: татарскаа

⁹¹⁷ I. Kryp'jakewycz objaśniał znaczenie tych pojęć w następujący sposób: „wieniec – to królewski diadem albo korona, skipetr – berło, korona – to tak zwana «держжава», kula z krzyżem zwierzechu”. To ostatnie pojęcie, na podstawie opisu pieczęci Giedymina (I. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*, s. 153). Zgadza się z tą interpretacją.

⁹¹⁸ W literaturze różnie identyfikowano tę osobę. Uważano przy tym z reguły, że papież wysłał dwóch hierarchów. Mieli to być biskupi Werony i Kremony, Werony (Jakub Braganza) i Kamienia Pomorskiego, kamieński i brneński, czyli ołomuniecki, wreszcie – według jeszcze innego wariantu – hierarchowie z Kamienia i Baru (Marinus Filangieri) lub Bremy (Gerhard von Lippe) (zob. np. W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła Łacińskiego na Rusi*, t. I, Lwów 1904, przyp. 2 na s. 133; J. Umiński, *Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Innocenty IV*, Lwów 1922, przyp. 5 na s. 97–98; I. Паславський, *Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття*, Львів 2003, s. 49; Б. Н. Флоря,

Послы вт[ъ]
Па[пы]
з сквптром
и с корѣною
до Данила

слѣ^a живоуши^b съ^c | нами, ^d-то како^d могоу^e пріати^f венець^g без^h помощи тво[е]аⁱ?» Описа^j ^k-же пріиде, вѣнецъ носа, обѣщевааса, | тако помощь имѣти вт[ъ] папы^k. Ономоу^l ж[е] одинако^m не хо[т]ашоуⁿ, оубѣди^o его мати его^p919, и Болеславъ^q, и Семовитъ^r920, | и боаре^s ^{t-t}лад[ъ]стий^u, рекоуще^v, да бы пріаль^w вѣнецъ^x, «а мы емоу^y— | на помощь^z противоу^{aa} поганым[ъ]».

^a И, к. 276v; Я, к. 204v; Е, к. 258v: злѣ

^b Я, к. 204v: живуши; Е, к. 258v: живѣши

^c И, к. 276v: с; Я, к. 204v: со

^{d-d} Я, к. 204v; Е, к. 258v: како бо

^e Я, к. 204v; Е, к. 258v: могѣ

^f И, к. 277г; Я, к. 204v: приати

^g И, к. 277г: вѣнѣць; Я, к. 204v; Е, к. 258v: brak wyrazu

^h И, к. 277г: бес

ⁱ И, к. 277г: твои; Я, к. 204v: твоєа

^j И, к. 277г: Опиза; Я, к. 204v; Е, к. 258v: вт[ъ] Писа

^{k-k} И, к. 277г: приде вѣнѣць носа обѣщевааса, тако помощь имѣти вт[ъ] папы; Я, к. 204v: прийми с[ы]нѣ вѣнец[ъ] на са обѣщаваса, тако помощь имѣти вт[ъ] папы; Е, к. 258v: прийми с[ы]нѣ вѣнец[ъ] на са обѣщаваса, такw помощь имѣти вт[ъ] папы

^l И, к. 277г: ономоу; Я, к. 204v: оному; Е, к. 258v: ономѣ

^m И, к. 277г; Я, к. 204v; Е, к. 258v: одинако

ⁿ И, к. 277г: хоташоу; Я, к. 204v: хоташѣ; Е, к. 258v: хоташѣ

^o Я, к. 204v: ѣбѣди

^p Е, к. 258v: егw

^q И, к. 277г; Е, к. 258v: Болеславъ; Я, к. 204v: Болеслав[ъ]

^r Я, к. 204v; Е, к. 258v: Самовит[ъ]

^s И, к. 277г; Я, к. 204v: боаре

^{t-t} Я, к. 204v; Е, к. 258v: вси

^u И, к. 277г: ладъскыѣ; Я, к. 204v: лад[ъ]стий

^v Я, к. 204v; Е, к. 258v: рекуще

^w И, к. 277г: пріаль; Я, к. 204v: приаль; Е, к. 258v: пріаль

^x И, к. 277г: вѣнѣць; Я, к. 204v; Е, к. 258v: вѣнецъ

^y И, к. 277г: емь; Я, к. 204v; Е, к. 258v: емѣ

^z Я, к. 204v; Е, к. 258v: помощь

^{aa} Я, к. 204v: противу; Е, к. 258v: противѣ

У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII в.), Москва 2004, s. 165). Podejrzewamy, że chodzi o bp. kamieńskiego Hermanna von Gleichen (zm. 1289 r.?), który był stronni-kiem Innocentego IV w sporze z Cesarstwem. Od 1247 r. był on bp. elektum Hildesheim, a od 1251 r. bp. koadiutorem w Kamieniu. Pochodził z hrabiowskiej rodziny z Turynii, posiadającej rozległe parantele (M. Smoliński, *Między dwoma organizmami państwowymi – biskup kamieński Herman von Gleichen i jego stosunki z ksiądzkami Pomorza Zachodniego oraz margrabiami brandenburskimi*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, 3 (7), 2011, s. 25–28). W każdym razie w źródle rzeczownik „biskup” w l. poj., tak samo czasownik, a właściwie imiesłów określający wykonaną przez dostojnika czynność. Problem ten wymaga dalszych studiów, które, kto wie, czy przyniosą wiążące rezultaty.

⁹¹⁹ Ostatnia wzmianka o tej niezwykle ważnej dla dziejów Romanowiczów i ich państwa kobiecie, potwierdzająca, że w 1253 r. jeszcze żyła, jak wiemy, w monasterze. Zauważmy, że informacja określa jedynie termin *post quem* zgonu matki Daniela i Wasylka.

⁹²⁰ Chodzi o Bolesława Wstydlivego i Siemowita I Konradowica.

Он[ъ]^a же вѣнецъ^b с-вт[ъ] Б[ог]а пріа^c, | вт[ъ] ц[ъ]ркве^d с[ва]тых[ъ]^e ап[о]с[то]ль, и вт[ъ] стола с[ва]того^f Петра и вт[ъ]ца своег[о] | папы Никентіа^{g21}, и вт[ъ] всѣх[ъ]^h еп[и]ск[о]повъ своих[ъ]ⁱ922. Никентіиⁱ і-ѡ | кльнаше тѣх[ъ], хоулашим[ъ] вѣроу греч[ъ]скоую^j правовѣр[ъ]ноюу^k, || (344v/704) ^lи хоташю емоу съборъ⁹²³ сътворити о правовѣрїи, в воєдиненїи ц[ъ]ркви^l. Данило^m ж[е] ⁿпріа вт[ъ] Б[ог]аⁿ вѣнецъ^o въ^p городѣ Дорогичинѣ^{q924}, идоущю^r емоу^s на войноу^t съ^u с[ы]нѡм[ъ]^v

Папез Никентїи
кленет[ъ]
хѣлащих вѣрѣ
греческѣю

Папез
Ник[ентїи]
рѣссовѣ хотятъ
соединит[ъ]

^a И, к. 277г: онѣ; Я, к. 205г: он

^b И, к. 277г: вѣнѣць; Я, к. 205г; Е, к. 258v: вѣнецъ

^{c-c} И, к. 277г: вт[ъ] Б[ог]а прїа; Я, к. 205г: вт[ъ] Б[о]га прїат[ъ]; Е, к. 258v: прїат[ъ] вт[ъ] Б[о]га

^d Я, к. 205г: церкве

^e Я, к. 205г: с[ва]тых[ъ]

^f Я, к. 205г: с[ва]того

^g И, к. 277г: Некѣнтиа; Я, к. 205г; Е, к. 258v: Никента

^h И, к. 277г: всих[ъ]

ⁱ И, к. 277г: Некентии; Я, к. 205г: Никенти

^{j-j} И, к. 277г: бо кльнаше тѣхъ хоулашимъ вѣроу грѣцкоюу; Я, к. 205г: папа римский клал[ъ] лахов[ъ] тых[ъ] которые ганили и хулили вѣрѣ греческѣю; Е, к. 259г: папа римский клалъ лаховѣ тых[ъ] которїи ганили и хѣлили вѣрѣ гречкѣю

^k И, к. 277г: правовѣрноу; Я, к. 205г; Е, к. 259г: правовѣрнѣю

^{l-l} И, к. 277г: хоташю емоу съборъ творити в правої вѣрѣ в воєдиненїи цркви; Я, к. 205г: Никентїи бо кленаше тѣх[ъ] хѣлащих[ъ] вѣрѣ греческѣю правовѣрнѣю и хоташѣ ему собор[ъ] сотворити в правовѣрїи в воєдиненїи ц[ъ]ркви; Е, к. 259г: Никентїи бо кленаше тых[ъ] хѣлащихъ вѣрѣ греческѣю правовѣрнѣю и хоташѣ емѣ соборъ сотворити в правовѣрїи в соединенїи ц[ъ]ркви

^m Я, к. 205г: Данийло; Е, к. 259г: Данїиль

ⁿ⁻ⁿ И, к. 277г: прїа вт[ъ] Б[ог]а; Я, к. 205г: вт[ъ] Б[о]га прїат[ъ]; Е, к. 259г: вт[ъ] Б[о]га прїатъ

^o И, к. 277г: вѣнѣць; Я, к. 205г: вѣнец[ъ]; Е, к. 259г: вѣнецъ

^p И, к. 277г; Я, к. 205г: в

^q И, к. 277г: Дорогычнѣ; Я, к. 205г; Е, к. 259г: Дорогочинѣ

^r И, к. 277г: идоущоу; Я, к. 205г: идѣчу; Е, к. 259г: идѣщѣ

^s И, к. 277г; Я, к. 205г: ему; Е, к. 259г: емѣ

^t Я, к. 205г: войну; Е, к. 259г: войнѣ

^u И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: со

^v И, к. 277г: с[ы]н[о]м[ъ]; Я, к. 205г: с[ы]нѡм[ъ]; Е, к. 259г: с[ы]нѡмѣ

⁹²¹ Wycliczenie to, zaczynające się od słów: „вт[ъ] ц[ъ]ркве с[ва]тых[ъ] ап[о]с[то]ль” wygląda na formułę, która niewykluczone, że była użyta w papieskim dokumencie związanym z koronacją (niezachowanym) lub może ogłoszona została podczas uroczystości intronizacyjnych i jakoś zarejestrowana przez Rusinów?

⁹²² Ciekawa informacja dość wyraźnie świadcząca o ekumenicznym charakterze uroczystości koronacyjnych, a więc uczestnictwie w nich prawosławnej hierarchii państwa Romanowiczów.

⁹²³ W relacji powtórzone są niektóre z obietnic składanych Romanowiczom przez Innocentego IV podczas rokowań z 1247 r. (*Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia* (1075–1953), t. I: 1075–1700, wyd. A. G. Welykyj, Romae 1951, nr 12–14, 22).

Львомь^a | и съ^b Сомовитѡм[ъ]^c, князем[ъ]^d лад[ъ]ским[ъ]^e, брат[ъ] бѡ^f г-г
 емоу^h вѣротисаⁱ, | бѣ бѡ^j ѡзва емоу^k на носѣ^l, и посла воа^m своаⁿ о-съ
 братѡм[ъ]^o | вса^p. Королеви же и Данилоу^q⁹²⁵ пришед[ъ]шоу^r на землю
 ѡтваз[ъ]скоую^s и воевав[ъ]шоу^t. Левъ же оувѣдав^u, ѡко^v Стеикын[ъ]^w⁹²⁶
 х-в лѣсѣ ѡсѣкльса ес[ъ]^x и с ним[ъ] ѡтвазѣ^y, изг[ъ]на^z на н[ъ], | пойма
 люди и прїиде^{aa} къ^{ab} осѣкоу^{ac}. Иѡвасем[ъ]^{ad} же б-вытекшим[ъ]^{ae} | на н[ъ] изъ

^a И, к. 277г: Л[ъ]вомь; Я, к. 205г: Л[ъ]вом[ъ]; Е, к. 259г: Л[ъ]вомь

^b И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: со

^c И, к. 277г: Сомовитомь; Я, к. 205г; Е, к. 259г: Сомовитом[ъ]

^d И, к. 277г; Е, к. 259г: княземь; Я, к. 205г: кн[ѡ]зем[ъ]

^e Я, к. 205г: лад[ъ]ским[ъ]; Е, к. 259г: лад[ъ]скимь

^f И, к. 277г; П, к. 289г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: бо

^{g-g} Я, к. 205г; Е, к. 259г: бѣ

^h Я, к. 205г: ему; Е, к. 259г: емѣ

ⁱ И, к. 277г; Е, к. 259г: воротиса; Я, к. 205г: воротиса

^j И, к. 277г; П, к. 289г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: бо

^k Я, к. 205г; Е, к. 259г: емѣ

^l И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: носѣ

^m И, к. 277г: воѣ; Я, к. 205г: воа

ⁿ И, к. 277г: своѣ; П, к. 289г: своа; Я, к. 205г: своа

^{o-o} И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: со братомь

^p И, к. 277г: всѣ; Я, к. 205г: вса

^q Я, к. 205г: Данийлѣ; Е, к. 259г: Данїйлѣ

^r И, к. 277г: пришед[ъ]шоу; Я, к. 205г: пришед[ъ]шу; Е, к. 259г: пришед[ъ]шѣ

^s Я, к. 205г: ѡтвазкѣю; Е, к. 259г: ѡтвазкѣю

^t И, к. 277г: воевавшоу; Я, к. 205г: воевавшу; Е, к. 259г: воевавшѣ

^u И, к. 277г; Е, к. 259г: оувѣдав[ъ]; Я, к. 205г: ѡвѣдав[ъ]

^v Е, к. 259г: ѡко

^w И, к. 277г: Стѣикинтѣ; Я, к. 205г: Стекент[ъ]; Е, к. 259г: Стекентѣ

^{x-x} Я, к. 205г; Е, к. 259г: ѡсѣкль ес[ъ] в лѣсѣ

^y И, к. 277г; Я, к. 205г: ѡтвазѣ

^z И, к. 277г: и гна; Я, к. 205г; Е, к. 259г: изгна

^{aa} И, к. 277г: приде; Я, к. 205г: прииде

^{ab} И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ко

^{ac} Я, к. 205г: ѡсѣку; Е, к. 259г: ѡсѣкѣ

^{ad} И, к. 277г: ѡтвеземь; П, к. 289г: ѡтвасем[ъ]; Я, к. 205г: ѡтвазѣ; Е, к. 259г: ѡтвази

^{ae} И, к. 277г: вытекшимь

⁹²⁴ Koronacja Daniela, która miała miejsce w grudniu (zapewne pod koniec miesiąca) 1253 r., budziła od dawna olbrzymie zainteresowanie literatury. Ostatnio omówiona została szeroko przez D. Dąbrowskiego (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 349–366). Tam przegląd stanowisk badaczy i literatura tematu.

⁹²⁵ Pierwszy raz w *Kronice halicko-wołyńskiej* Daniel jest wzmiankowany z tytułem królewskim.

⁹²⁶ Wódz jaćwieski, prawdopodobnie Zlińców, znany tylko naszemu źródłu. Miał przynajmniej jednego brata, który również poległ w starciu z Lwem (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 98, 143, 169).

осѣка^{a-b}, сꙗщїи^c же с ним[ъ]^d сꙗноузници^e възбѣгоша^f. | Л[ъ]вови ж[е]
сꙗсѣд[ъ]шю^g с кона^h одиномоуⁱ и бїющюса^j с ними | ^mкрѣпко, видѣвшим[ъ]^k
 же им[ъ], ѡко^l Левъ одинъ бїетса^l с ними^m, | навратишас[а]ⁿ мали^o на
 помощь^p емоу^q. Л[ъ]вови ж[е] оубод[ъ]шемоу^r | соулицю^s свою в^t щит[ъ]
его, и не могоущо^u емоу^v тоулитиса^w, | Левъ^x Сꙗтикента^y мечем[ъ] оуби^z
 и брата его прободе мечем[ъ]^{aa}. | Они^{ab} же погыбоша^{ac}, он[ъ]^{ad} же гонаше^{ae}
 а^{af} пѣшь^{ag}, и они^{ah} же | на конех[ъ]^{ai} гонаше^{aj}, побиваше^{ak} а^{al} и бодахѣт[ъ]^{am} а^{an}.

Лъвово
мѣжество
пѣхотоу

Стикент[ъ]
оубїен[ъ]
вт[ъ] Лъва

^a И, к. 277г: ѡсѣка

^{b-b} Я, к. 205г; Е, к. 259г: brak wyrazów

^c И, к. 277г: соуции; Я, к. 205г: сꙗщїи; Е, к. 259г: сꙗщїи

^d И, к. 277г: нимъ; Е, к. 259г: нимъ

^e И, к. 277г: сꙗноузници; Я, к. 205г: сꙗноузници; Е, к. 259г: сꙗноузници

^f И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: възбѣгоша

^g И, к. 277г: сосѣдшоу; Я, к. 205г: сосѣд[ъ]шу; Е, к. 259г: сосѣд[ъ]шѣ

^h Я, к. 205г: кона

ⁱ И, к. 277г: ѡдиномоу; Я, к. 205г: ѡдиномоу; Е, к. 259г: ѡдиномоѣ

^j И, к. 277г: бїющюса; Я, к. 205г: бїющимса; Е, к. 259г: бїющемꙗса

^k И, к. 277г: видившимъ

^{l-l} И, к. 277г: Левъ ѡдинъ бїетъса

^{m-m} Я, к. 205г; Е, к. 259г: brak wyrazów

ⁿ Я, к. 205г: навратишася

^o Е, к. 259г: малѣ

^p Е, к. 259г: помощь

^q Я, к. 205г: емоу; Е, к. 259г: емѣ

^r И, к. 277г: оубодшемоу; Я, к. 205г: ѣбод[ъ]шемоу; Е, к. 259г: оубод[ъ]шемѣ

^s Я, к. 205г: сулицѣ; Е, к. 259г: сꙗлицѣ

^t И, к. 277г: во; Е, к. 259г: въ

^u И, к. 277г: могоущѣ; Я, к. 205г: могоущу; Е, к. 259г: могоущѣ

^v Я, к. 205г: емоу; Е, к. 259г: емѣ

^w Я, к. 205г: туматис[ѡ]; Е, к. 259г: тꙗматиса

^x И, к. 277г: Левъ

^y И, к. 277г: Стекынта; Я, к. 205г; Е, к. 259г: Стекента

^z Я, к. 205г: ѣби

^{aa} Я, к. 205г; Е, к. 259г: мечемъ

^{ab} И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ѡни

^{ac} И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: погыбоша

^{ad} И, к. 277г: ѡн; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ѡн[ъ]

^{ae} Я, к. 205г: гонаше

^{af} И, к. 277г; Я, к. 205г: ѡ; Е, к. 259г: их[ъ]

^{ag} Я, к. 205г; Е, к. 259г: пѣшь

^{ah} И, к. 277г: ѡни; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ѡны

^{ai} И, к. 277г: конихъ

^{aj} И, к. 277г: гонаше; Я, к. 205г: гонаше

^{ak} И, к. 277г: побивахоутъ

^{al} И, к. 277г; Я, к. 205г: ѡ; Е, к. 259г: brak wyrazu

^{am} И, к. 277г: бодахоутъ; Я, к. 205г: бодахѣ [sic]; Е, к. 259г: бодахѣ

^{an} И, к. 277г; Я, к. 205г: ѡ

Данилоу^a ж[е] | королеви став[ъ]шю^b в домоу^c Стекынтовѣ^{d927}, принесе къ^e | немоу^f Левъ ороужіе^g Стекынтово^h и брата его и обличиⁱ побѣдоу^j свою. Ут[ъ]цоу^k ж[е] его королеви^l в радости^m быв[ъ]ши | велицѣ ѡ мѣж[ъ]ствѣⁿ и дрѣзности^o с[ы]на своего⁹²⁸. Комато|ви^{p929} ж[е] пріѣхав[ъ]шю^q ут[ъ] ѡтваз[ъ]г^r, обещавающимса^s им[ъ] въ^t работѣ быти. Лахом[ъ]^u ж[е] исполнившим[ъ]са^v зависти^w и л[ъ]сти^x, | у-у начен[ъ]шим[ъ]^z пріати^{aa} поганым[ъ]. Се ж[е] оувѣдавъ^{ab} ас-Данило король^{ac}, | повелѣ воевати землю

^a Я, к. 205г: Данийлу; Е, к. 259г: Данійлѣ

^b И, к. 277г: ставшоу; Я, к. 205г: ставшо; Е, к. 259г: ставшѣ

^c Я, к. 205г: дому; Е, к. 259г: домѣ

^d И, к. 277г: Стекинтовѣ; Я, к. 205г: Стекеньтовѣ; Е, к. 259г: Стекентовѣ

^e И, к. 277г; Я, к. 205г: к

^f Я, к. 205г: нему; Е, к. 259г: немѣ

^g И, к. 277г: ѡроужье; Я, к. 205г: ѡружие; Е, к. 259г: ѡрѣжіе

^h И, к. 277г: Стѣкинтовѣ; Я, к. 205г; Е, к. 259г: Стекентово

ⁱ И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ѡбличи

^j Я, к. 205г: побѣду; Е, к. 259г: побѣдѣ

^k И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: ут[ъ]цю

^l П, к. 289г: крѡлеви

^m Е, к. 259г: ч[ъ]сти

ⁿ И, к. 277г: моужствѣ; Я, к. 205г: музствѣ; Е, к. 259г: мѣжествѣ

^o И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: дерзости

^p Я, к. 205г: Коматовы

^q И, к. 277г: приѣхавшоу; Я, к. 205г; Е, к. 259г: приѣхавшѣ

^r Я, к. 205г: ѡтваз[ъ]г; Е, к. 259г: ѡтвазгѣ

^s И, к. 277г; Е, к. 259г: ѡбѣщавающимса; Я, к. 205г: ѡбѣщавающимса

^t И, к. 277г: в; Я, к. 205г: во

^u И, к. 277г: лахом; Я, к. 205г: лахом[ъ]

^v И, к. 277г: исполнившимса; Я, к. 205г: исполнившим[ъ]са

^w Я, к. 205г: завѣсти

^x Я, к. 205г; Е, к. 259г: лести

^{y-y} Я, к. 205г: завѣст[ъ] не пред[ъ]почте полезнаа почитати; Е, к. 259г: завист[ъ] не пред[ъ]почте полезнаа почитати

^z И, к. 277г; Я, к. 205г; Е, к. 259г: наченшимѣ

^{aa} И, к. 277г; Я, к. 205г: приати; Е, к. 259г: пріати

^{ab} Я, к. 205г: увѣдав[ъ]; Е, к. 259г: оувѣдавѣ

^{ac-ac} Я, к. 205г: Данийл[ъ] корол[ъ]; Е, к. 259г: корол[ъ] Данійлѣ

⁹²⁷ Prawdopodobnie umocniona osada w południowej Jaćwieży (Zlinie) będąca siedzibą Stekinta (ibidem, s. 96, 98, 99, 111, 140).

⁹²⁸ D. Dąbrowski zastanawiał się, czy przypadkiem użycie dość wieloznacznych słów nie było wyrazem ledwo skrywanej krytyki zuchwałego i nieodpowiedzialnego zachowania Lwa (*Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 981 na s. 367–368). A może jednak mamy do czynienia z pochwałą nie liczącą się z konsekwencjami rycerskiej dzielności?

⁹²⁹ Najprawdopodobniej wódz Zlińców, wspominany również przez źródła polskie, jako pokonany w 1264 r. przez Bolesława Wstydlivego (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 111, 168, 176).

ѡТВАЖ[Ъ]скоую^a, и двм[Ъ]^b Стикентв[Ъ]^c | весь^d погоублен[Ъ]^e быс[тъ],
еже^f и дон[ы]нѣ поусто^g стоит[Ъ]^{h930}. Данилоуⁱ ж[е] | королеви, идоущю^j
емоу^k по озеру^{l931}, и видѣ при березѣ гороу^m || (345г/705) крас[Ъ]ноуⁿ
и град, бывшій^o на ней, преже именем[Ъ] Рай⁹³². Р-ѡт[Ъ]оуда ж[е]^p | прии-
де^q в двм[Ъ]^r свой. **В** та ж[е] лѣта – ^s-или преже, или потом[Ъ]-^{s933} –
приѣхавше^t татаре^u къ^v Бакотѣ, и приложиса^w Милей^x к ним[Ъ]. | Данило-
ви^y ж[е]^{z-z} пошед[Ъ]шо^{aa} на воиноу^{ab} на литвою^{ac} на Новѣгородок[Ъ]^{ad}, |

Лахов[Ъ]
завист[Ъ] для
славы рѣской
Стикентов[Ъ]
дом[Ъ]
спѣстошен[Ъ]

^a П, к. 289v: ѡТВАЗ[Ъ]скоую; Я, к. 205г: ѡТВАЗКѢЮ; Е, к. 259г: ѡТВАЗКѢЮ

^b И, к. 277г; Е, к. 259г: домъ; Я, к. 205г: дом[Ъ]

^c И, к. 277г: Стѣкинтовъ; Я, к. 205г; Е, к. 259г: Стекентов[Ъ]

^d И, к. 277г: всь; Я, к. 205г: увес[Ъ]; Е, к. 259г: оувес[Ъ]

^e Я, к. 205г: погублен[Ъ]; Е, к. 259г: погѣбленѣ

^f Я, к. 205г; Е, к. 259г: иже

^g Я, к. 205г: пусто; Е, к. 259г: пѣсто

^h Е, к. 259г: стоить

ⁱ Я, к. 205г: Данийлу; Е, к. 259г: Данійлѣ

^j И, к. 277v: идоущоу; Я, к. 205г: идѣшу; Е, к. 259v: идѣшѣ

^k Я, к. 205г: ему; Е, к. 259v: емѣ

^l И, к. 277v: езероу; Я, к. 205г; Е, к. 259v: ѡзерѣ

^m Я, к. 205г; Е, к. 259v: горѣ

ⁿ И, к. 277v: красноу; Я, к. 205г; Е, к. 259v: краснѣ

^o И, к. 277v: бывшій; Я, к. 205г: бывшій

^{p-p} Я, к. 205г: ѡт[Ъ]туда же; Е, к. 259v: ѡт[Ъ]тѣдѣжѣ

^q И, к. 277v: приде; Я, к. 205г: прииде

^r И, к. 277v; Я, к. 205г; Е, к. 259v: домѣ

^{s-s} Е, к. 259v: или прежѣ или потомѣ

^t И, к. 277v: приѣхаша; Я, к. 205г: приехавше

^u И, к. 277v: татарѣ; Я, к. 205г; Е, к. 259v: татарове

^v И, к. 277v; Я, к. 205г; Е, к. 259v: ко

^w Я, к. 205г: приложиса

^x И, к. 277v: Милѣи; Я, к. 205г; Е, к. 259v: Мелей

^y Я, к. 205г: Данийлови; Е, к. 259v: Данійлѣ

^{z-z} Я, к. 205г; Е, к. 259v: королю

^{aa} И, к. 277v: пошедшоу; Я, к. 205г: пошед[Ъ]ши; Е, к. 259v: пошед[Ъ]шѣ

^{ab} Я, к. 205г: войну; Е, к. 259v: войнѣ

^{ac} П, к. 289v; Е, к. 259v: литвѣ; Я, к. 205г: литву

^{ad} Я, к. 205г; Е, к. 259v: Новгородокѣ

⁹³⁰ Wyraźny przykład spisania albo redagowania tekstu z pewnej, przynajmniej kilkuletniej perspektywy czasowej.

⁹³¹ Jest to potwierdzenie odbywania się wyprawy w warunkach zimowych. Wojska bez wątpienia maszerowały po skuwającym Jez. Rajgrodzkie lodzie.

⁹³² Zapewne pograniczny gród jaćwieski, w czasach wyprawy Daniela – jak mówi relacja – opuszczony, być może wcześniej zajmowany przez Mazowszan (A. Kamiński, *Jaćwiesz*, s. 51, 98–101); ob. na terenie Rajgrodu, m. w pow. grajewskim woj. podlaskiego, Polska.

⁹³³ Świadczenie wpisanie tej partii tekstu z pewnej perspektywy czasowej. Tę akcję Mongołów można datować na kon. 1252 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359, 384; *Літопис руський*, s. 413) lub na pocz. 1253 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 332, 372).

Милеи
и Баскак[ъ]
поймани ѡт[ъ]
Лва Даниловича

быв[ъ]шю^a роскалю^{b934}, посла с[ы]на си^c Л[ъ]ва на Бакотоу^d. Пославъ^e | Левъ двор[ъ]ского^{f935} пред[ъ] собою. Изъехав[ъ]ше^g, ѡша^h Милѣаⁱ | и баскака^{j936}, и приведе Левъ Милѣаⁱ ѡт[ъ]цю^k си, и быс[тъ] пакы^l | Бакота⁹³⁷ королева, ѡт[ъ]ца его. Потом[ъ]^m же здоумавъⁿ съ^o с[ы]нѡм[ъ]^p си^q | и ѡт[ъ]поусти^r, а пороучникъ^s быс[тъ] Левъ, ѡко вѣр[ъ]ноу^t емоу^u | быти.

^a И, к. 277v: бывшю; Я, к. 205г: бывшу; Е, к. 259v: бывшѣ

^b И, к. 277v: раскалю; Я, к. 205v: раскалю; Е, к. 259v: расколѣ

^c Я, к. 205v; Е, к. 259v: своего

^d Я, к. 205v; Е, к. 259v: Бакотѣ

^e И, к. 277v: посла; П, к. 289v; Е, к. 259v: пославъ

^f Я, к. 205v; Е, к. 259v: дворскаго

^g И, к. 277v: изъѣхавше; Я, к. 205v; Е, к. 259v: из[ъ]ехавше

^h Я, к. 205v; Е, к. 259v: brak wyгазу

ⁱ И, к. 277v: Милѣа; Я, к. 205v: Милиа; Е, к. 259v: Милїа

^j И, к. 277v: Мѣлѣа; Я, к. 205v: Милиа; Е, к. 259v: Милїа

^k И, к. 277v: ѡт[ъ]цю; Я, к. 205v; Е, к. 259v: ѡт[ъ]цѣ

^l И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: паки

^m И, к. 277v: потом

ⁿ И, к. 277v: здоумавъ; Я, к. 205v; Е, к. 259v: здѣмав[ъ]

^o И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: со

^p И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: с[ы]н[о]мъ

^q И, к. 277v: brak wyгазу

^r Я, к. 205v: ѡт[ъ]пусти; Е, к. 259v: ѡт[ъ]пѣсти

^s И, к. 277v: пороучникъ; Я, к. 205v: поручник[ъ]; Е, к. 259v: порѣчникъ

^t И, к. 277v: вѣрноу; Я, к. 205v; Е, к. 259v: вѣрнѣ

^u Я, к. 205v: ему; Е, к. 259v: емѣ

⁹³⁴ Jeśli roztopy, to znaczy, że wyprawa odbyła się albo zimą (w okresie ocieplenia) albo w końcu zimy. Zapewne chodzi o kon. 1252 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359, 384) lub ogólniej, zimą 1252/1253 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 331).

⁹³⁵ Powstaje pytanie, czy chodzi o dworskiego Lwa, czy Daniela. Oba rozwiązania są równie prawdopodobne. Gdy przyjmiemy pierwsze, pojawia się przed nami informacja o niezidentyfikowanym dostojniku, co więcej, mamy potwierdzenie istnienia odrębnej hierarchii urzędniczej w wydzielonej dla syna włóści. W drugim wypadku, chodzi o dworskiego Andrzeja, postać dobrze nam znaną.

⁹³⁶ Być może, podobnie jak to było w wypadku Pakostawa Lasocica, „и” spełnia funkcję zaimka osobowego, co dosłownie należy tłumaczyć „Mileja tego baskaka”. W związku z tym mamy do czynienia z jedną osobą (tak np. A. Jusupović, *Elity*, s. 206–207; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 332; w obu pozycjach literatura tematu). W tym miejscu warto jeszcze wspomnieć, że wymieniono w tym ustępie jedyny raz w *Kronice halicko-wołyńskiej* i najwcześniej w dziejach Rusi termin: „baskak”. Byli to mongolscy urzędnicy sprawujący kontrolę nad terytorium podbitego kraju, mający m.in. za zadanie ściąganie podatków (I. Vásáry, *The Origin of the Institution of Basqaqs*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae”, t. XXXII [2], 1978, s. 201–206; A. Jusupović, *Elity*, s. 207–209; С. А. Маслова, *Баскачская организация на Руси: время существования и функции*, ДР 2013, nr 1 [51], s. 27–40).

⁹³⁷ Zapewne Milej oddał Bakotę Mongołom podczas ich wyprawy na Krzemieniec (zob. przyp. nast.).

И пақы^a прѣхавшим[ъ]^b татаром[ъ], и сътвори^c лєсть^d, | и предасть^e ю пақы^f татаром[ъ], Бакоту^g. Потом[ъ]^h же Коуремсаⁱ | прїиде^j къ^k Креман[ъ]цю^l 938 п-и воева м-около Креман[ъ]ца^{m-n}. Андрѣви^o ж[е] | на двое бждоушо^p: овогда^q възывающоу^r: «Королевъ | есмъ^s», – овогда^t ж[е] татар[ъ]ским[ъ]^u, дрѣжащо^v неправдоу^w въ^x | с[ъ]рд[ъ]ци, Б[ог]ъ предасть и въ^y рѣцѣ^z их[ъ]. Оному^{aa} ж[е] рек[ъ]шо^{ab}: «Батыева^{ac} грамота оу^{ad} мене ес[тъ]^{ae}»⁹³⁹. Онѣм[ъ]^{af} же бол[ъ]ма^{af} възъарив[ъ]шимса^{ag} на н[ъ],

Андрѣи
двѣдущен[ъ]

^a И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: паки

^b И, к. 277v: приѣхавшим[ъ]; Я, к. 205v: приехавшим[ъ]

^c И, к. 277v: створи; Я, к. 205v; Е, к. 259v: сотвори

^d И, к. 277v: лєсть

^e Я, к. 205v; Е, к. 259v: преда

^f Я, к. 205v; Е, к. 259v: паки

^g П, к. 289v; Е, к. 259v: Бакотѣ; Я, к. 205v: Бакоту

^h И, к. 277v: потом; П, к. 290г: потѣм[ъ]

ⁱ И, к. 277v: Коуремьса; Я, к. 205v: Куремса; Е, к. 259v: Кѣремса

^j И, к. 277v: приде; Я, к. 205v: прийде

^k И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: ко

^l И, к. 277v; Е, к. 259v: Креманицю; Я, к. 205v: Креманицѣ

^{m-n} И, к. 277v: школо Креманица

^p Я, к. 205v; Е, к. 259v: brak wyrazów

^o Я, к. 205v: Андрѣевѣ

^p И, к. 277v: боудоушоу; Я, к. 205v; Е, к. 259v: бѣдѣшоу

^q И, к. 277v: швогда; Я, к. 205v; Е, к. 259v: швогда же

^r И, к. 277v: възывающоуа; Я, к. 205v: възывающеса; Е, к. 259v: възывающеса

^s И, к. 277v; П, к. 290г: есмѣ

^t И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: швогда

^u И, к. 277v; Я, к. 205v: татар[ъ]ским[ъ]; Е, к. 259v: татарским[ъ]

^v И, к. 277v: держашоу; Я, к. 205v; Е, к. 259v: держашѣ

^w Я, к. 205v; Е, к. 259v: неправдѣ

^x И, к. 277v; Я, к. 205v: во

^y И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: в

^z И, к. 277v: роуци; Я, к. 205v: руцѣ; Е, к. 259v: рѣцѣ

^{aa} И, к. 277v: шному; П, к. 290г: ономѣ; Я, к. 205v: шному; Е, к. 259v: шномѣ

^{ab} И, к. 277v: рекушоу; Я, к. 205v; Е, к. 259v: рекушѣ

^{ac} Я, к. 205v: Батиева; Е, к. 259v: Батѣева

^{ad} Я, к. 205v: ѣ

^{ae} И, к. 277v: шнѣм; Я, к. 205v: шнѣм[ъ]; Е, к. 259v: шным[ъ]

^{af} И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: болма

^{ag} И, к. 277v: възъарившимса; Я, к. 205v: разъарив[ъ]шимса; Е, к. 259v: разарившимса

⁹³⁸ Kuremsa zaatakował państwo Daniłowiczów, podchodząc pod Krzemieniec w 1254 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359, 384). Według D. Dąbrowskiego mogło to się stać najpóźniej we wrześniu/październiku tego roku (*Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 372–376).

⁹³⁹ Większość badaczy przyjmuje, że był to grodzierzca krzemieniecki. Tymczasem sprawa nie jest taka oczywista. Wcale nie musiał to być bojar siedzący w Krzemieńcu. Fakt posiadania przez Andrzeja gramoty Batu-chana każe wprost powątpiewać w jego bojarские pochodzenia

Кременецъ и^a оубиенъ^b быс[тъ], и с[ъ]рд[ъ]це его вырезаша^{c940}, и не | оуспѣвшѣ^d ничто оу^e Креман[ъ]ца^f, воротишас[а]^g въ^h станыⁱ своа^j. | Изаслав[ъ]^{k941} же про- си оу них[ъ]^l помощи ити на Галич[ъ]^m, ониⁿ же | рекоша емоу^o: «Како идеши в Галич[ъ]^p, а Данило^q княз[ъ]^r лют[ъ] ес[тъ]. | Иже ѡтмет[ъ] ти живот[ъ], то кто та^s избавит[ъ]^t?». Он[ъ]^u же непо|слоуша^v их[ъ], но съ- бравъ^w ъ^x около^y себе, иде в Галич[ъ]^{z942}. Данил^{aa} ж[е] | слышавъ^{ab} то, скръбень^{ac} быс[тъ], ѡко^{ad} в невиденіи^{ae} се бысть, | посла с[ы]на своего

^a И, к. 277v: і

^b И, к. 277v: оубиенъ; Я, к. 205v: ѡбиен[ъ]

^c И, к. 277v: вырѣзаша

^d Я, к. 205v: ѡспѣвшѣ

^e Я, к. 205v: же ѡ; Е, к. 259v: же оу

^f И, к. 277v; Е, к. 259v: Креманца; Я, к. 205v: Креман[ъ]ца

^g И, к. 277v: възвратишас; П, к. 290г: вѣротишас[а]; Я, к. 205v: воротишася

^h И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: во

ⁱ И, к. 277v: страны

^j И, к. 277v; П, к. 290г; Е, к. 259v: своа; Я, к. 205v: своа

^k И, к. 277v: Изаслав; Я, к. 205v: Изаслав[ъ]

^l Я, к. 205v: ѡ них[ъ]

^m Я, к. 205v: Галич[ъ]; Е, к. 259v: Галичъ

ⁿ И, к. 277v; Я, к. 205v: ѡни; Е, к. 259v: ѡны

^o Я, к. 205v: ему; Е, к. 259v: емѡ

^p Я, к. 205v: Галич[ъ]; Е, к. 259v: Галичъ

^q Я, к. 205v: Данийло

^r Я, к. 205v: кн[а]з[ъ]

^s Я, к. 205v: та

^t Е, к. 259v: избавитъ

^u Я, к. 205v; Е, к. 259v: ѡн[ъ]

^v Я, к. 205v; Е, к. 259v: послѣшавъ

^w И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: собравъ

^x И, к. 277v; П, к. 290г; Я, к. 205v; Е, к. 259v: brak wyrazu

^y Я, к. 205v; Е, к. 259v: ѡколо

^z Я, к. 205v; Е, к. 259v: Галичъ

^{aa} И, к. 277v: Данийло; Я, к. 205v: Данийл[ъ]; Е, к. 259v: Данійль

^{ab} И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: слышавъ

^{ac} И, к. 277v: скорбень; Я, к. 205v; Е, к. 259v: поскорбень

^{ad} Е, к. 259v: ѡкѡ

^{ae} И, к. 277v: невидѣньи; Я, к. 205v: невидении; Е, к. 259v: невиденіи

dzenie. Czy nie mamy jednak do czynienia z drobnym Rurykowiczem, siedzącym na wschodnim Wołyniu? (A. Jusupović, *Elity*, s. 109–110; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 372–373).

⁹⁴⁰ Historia ta ma ewidentnie folklorystyczny charakter i moralizatorski wydźwięk (okrutna, specyficzna śmiera będąca karą za zdradę).

⁹⁴¹ Uważamy, że chodzi o Izjasława, s. Włodzimierza Igorowicza.

⁹⁴² Widać upadek znaczenia Halicza, który Izjasław opanował nagłym wypadem.

Романа и боары^a своа^b всѣ на нь, Л[ъ]ва | бѡ^c преже^d ѡт[ъ]радил[ъ]^e бѣ^f кѣ^f королеви^g, а сам[ъ] еха^h проводит[ъ]ⁱ вои | своих[ъ]. Едоущю^j ж[е] емоу^k до Грубешева^{l943}, и оубивь^m вепревьⁿ | с^o, сам[ъ] же оуби^p их[ъ] рогагиною^q, а три^r – отроци^s его, и || (345v/706) въдасть^t маса^u воем[ъ]^v на пѣт[ъ]^w, а сам[ъ] пороучивса^x с[ва]т[о]моу^y Николѣ⁹⁴⁴ | и реч[е] воем[ъ]^z своим[ъ]^{aa}: «Аще сами^{ab} бѣдоут[ъ]^{ac} татарове, да не внидет[ъ]^{ad} оужа^{ae} сть^{af} въ^{af} с[ъ]рд[ъ]ца^{ag} ваша^{ah}». Онѣм[ъ]^{ai} же рекшим[ъ]: «Б[ог]ъ^{aj} а-бѣди помощ[ъ]никъ

Роман[ъ]
сын[ъ]
Данилов[ъ]

^a И, к. 277v: боары; Я, к. 205v: боаре; Е, к. 259v: боаре

^b И, к. 277v: свои; Я, к. 205v: своа

^c И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: бо

^d Я, к. 205v; Е, к. 259v: преже

^e Я, к. 205v: ѡт[ъ]радил[ъ]

^f И, к. 277v: brak wyrazu; Я, к. 205v; Е, к. 259v: ко

^g Я, к. 205v: королевѣ

^h И, к. 277v: ѣха

ⁱ Я, к. 205v; Е, к. 259v: противѣ

^j И, к. 277v: ѣдоущоу; Я, к. 205v: едѣщу; Е, к. 259v: едѣщѣ

^k Я, к. 205v: ему; Е, к. 259v: емѣ

^l И, к. 277v; П, к. 290г: Грубешева; Я, к. 205v: Грубешовѣ; Е, к. 259v: ко Трѣбешовѣ

^m И, к. 277v: оуби; Я, к. 205v: убив[ъ]; Е, к. 259v: оубивь

ⁿ И, к. 277v: вепревь; Я, к. 205v; Е, к. 259v: вепровь

^o 6. И, к. 277v: шесть

^p Я, к. 205v: ѣби

^q 3. Я, к. 205v: три; Е, к. 259v: тры

^r И, к. 277v; Я, к. 205v: три; Е, к. 259v: тры

^s И, к. 277v; Я, к. 205v: ѡт[ъ]роци

^t И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 259v: вдасть

^u Я, к. 205v: маса

^v И, к. 277v: воемь

^w И, к. 277v: поуть; Я, к. 205v: пут[ъ]; Е, к. 260г: пѣть

^x И, к. 277v: помоливса; Я, к. 205v: поручивса; Е, к. 260г: порѣчивса

^y Я, к. 205v: с[ва]т[о]моу

^z И, к. 277v: воемь

^{aa} И, к. 277v: своемь

^{ab} Я, к. 205v; Е, к. 260г: самы

^{ac} И, к. 277v: боудоуть; Я, к. 205v: будѣт[ъ]; Е, к. 260г: бѣдѣт[ъ]

^{ad} И, к. 277v: внидеть; Я, к. 205v: внидет[ъ]; Е, к. 260г: внидет[ъ]

^{ae} И, к. 277v; Е, к. 260г: оужась; Я, к. 205v: ужаст[ъ]

^{af} И, к. 277v; Е, к. 260г: во; Е, к. 260г: в

^{ag} И, к. 277v: с[ъ]рд[ъ]це

^{ah} И, к. 277v: ваше

^{ai} И, к. 277v: ѡнем; Я, к. 205v; Е, к. 260г: ѡнѣм[ъ]

^{aj} И, к. 277v: Б[ог]ъ

⁹⁴³ Hrubieszów, m. pow. w woj. lubelskim, Polska (М. Кучинко, *Исторія населення*, s. 58–59).

⁹⁴⁴ L. Machnowec' na tej podstawie wydatował niekoniecznie słusznie opisywane wydarzenia na 6 XII (1254 r.), zob. *Літопис руський*, s. 414. Тутчасасем једнак јусиму јаміјѣтаѣ о двѣх

Романъ
с воями идеть

ти^{a945}, | сътворим[ъ]^b повелен[ъ]наа^c твоа^d». Поем[ъ]^e же Роман[ъ] воа^f,
иде^g ден[ъ] и нвщ[ъ]^h, | и вънезапоуⁱ напад[ъ]шим[ъ]^j на на^{k946}. Ономоу^l
ж[е] не възмог[ъ]шоу^m коу|даⁿ оутечи^o, възбъже^p на комары ц[ъ]рковныа^q,
идеже бе|закон[ъ]ные^r оугре^s възбъгли^t бахж^{u947}. х-Стоащоу^v ж[е] школо^w
его^x у-кна|сю Романоу^y, жажею^z ввд[ъ]ною^{aa} измирающи^{ab} имь^{ac}, четвертыи

^{a-a} И, к. 277v: боуди помощникъ ти; Я, к. 205v: ти буди помощник[ъ]; Е, к. 260г: ти бѣди
помощникъ

^b И, к. 277v: створимъ; Я, к. 205v; Е, к. 260г: сотворим[ъ]

^c И, к. 277v: повелѣнаа; Я, к. 205v: повеления; Е, к. 260г: повеленіа

^d И, к. 277v; Я, к. 205v: твоа; П, к. 690: твоа; Е, к. 260г: brak wyrazu

^e И, к. 277v: поем; Я, к. 205v; Е, к. 260г: потом[ъ]

^f И, к. 277v: brak wyrazu; Я, к. 205v: воюа; Е, к. 260г: воюа

^g И, к. 277v: воиде; Я, к. 205v; Е, к. 260г: brak wyrazu

^h Я, к. 205v; Е, к. 260г: ношь

ⁱ И, к. 277v: внезапоу; Я, к. 205v: вонезапу; Е, к. 260г: вънезаппѣ

^j Е, к. 260г: нападшимъ

^k И, к. 277v: нѣ; Я, к. 205v: на

^l И, к. 277v: ономоу; Я, к. 205v: оному; Е, к. 260г: ономѣ

^m И, к. 277v: възмогшоу; Я, к. 205v; Е, к. 260г: възмогшѣ

ⁿ Я, к. 205v: куда; Е, к. 260г: кѣда

^o Я, к. 205v: ѣтечи; Е, к. 260г: втечи

^p И, к. 277v; Я, к. 205v; Е, к. 260г: възбъже

^q И, к. 277v: ц[ъ]рк[ъ]ваа; П, к. 690: ц[ъ]рковныа; Я, к. 205v: церковныа; Е, к. 260г:
церковныа

^r И, к. 277v: безаконьи; Я, к. 205v: безакон[ъ]ныа; Е, к. 260г: безаконный

^s И, к. 277v: оугрѣ; Я, к. 205v: ѣгре

^t И, к. 277v: възбъгли; Я, к. 205v; Е, к. 260г: възбъгоша

^u И, к. 277v: бѣахоу; Я, к. 205v: бѣаю; Е, к. 260г: бахѣ

^v И, к. 277v: стоащоу

^w И, к. 277v; П, к. 690: около

^{x-x} Я, к. 205v; Е, к. 260г: brak wyrazów

^{y-y} И, к. 277v: кн[а]зю Романоу; Я, к. 205v: Романе кн[а]зю; Е, к. 260г: Романе кн[а]зю

^z Я, к. 205v: жаждою; Е, к. 260г: жаждою

^{aa} И, к. 278г; П, к. 690: водною; Я, к. 205v; Е, к. 260г: вод[ъ]ною

^{ab} Я, к. 205v; Е, к. 260г: измирающим[ъ]

^{ac} И, к. 278г: имь; Я, к. 205v; Е, к. 260г: brak wyrazu

czynnikach. Nie zawsze modlitwa do danego świętego musiała się wiązać z czczeniem jego dnia. Nawet zaś jeśli tak było w tym wypadku, kalendarz ruski notuje wiele dni poświęconych śś. Mikołajom (4 II, 26 II, 15 V – wraz z Pachomiuszem, 19 V, 29 XI i 6 XII), zob.: О. В. Лосева, *Русские месящесловы*, s. 214, 225, 263, 279, 340 (bez 19 V); *Chronologia polska*, s. 277; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 1002 na s. 374. Niemniej datowanie tej akcji na kon. 1254 r. jest całkiem prawdopodobne, zob. też: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359, 384 (1254 r.); D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 372–374 (kon. 1254 r.).

⁹⁴⁵ W przekazie: „да не внидет[ъ] оужа[ъ]сть въ с[ъ]рд[ъ]ца ваша. Онѣм[ъ] же рекшим[ъ]: «Б[ог]ъ бѣди помощ[ъ]никъ ти” nawiązanie do Biblii. Zob.: 1 Sm 11, 7; 28, 5.

⁹⁴⁶ Jeden z niewielu wypadków, gdzie mamy możliwość dokładnego określenia tempa przemieszczenia się wojsk. Z Hrubieszowa do Halicza jest ok. 250 km.

⁹⁴⁷ Chodzi tu o epizod z 1221 r., kiedy to analogicznie postąpił Koloman, syn Andrzeja II, i jego ludzie, chroniąc się w soborze Bogurodzicy.

| д[ъ]нѣ^a сниде^b. Кназ[ъ]^c же приведе его^d ѡ[тъ]цю^e своему^{f948}. Слышав[ъ]^g же | Левъ^h, ѡко Федоръ⁹⁴⁹ посланъ ѡт[ъ] него къⁱ Содем[ъ]^{j950}, поима съ^k со|бою слоугы^l своа^m, гна по нем[ъ]ⁿ, сам[ъ] же оутече^o, а люди^p его^q поима^r, | ^uпоехал[ъ] бѣ въ^s оугры^{t-u}. Потѡм[ъ]^v же Воишелкъ^w сътвори^x мир[ъ]^y | съ Мирь с Даниломъ^z, и въда^{aa} дъщерь^{ab} Миндоговоу^{ac} за Шварна, | ^cсестроу свою⁹⁵¹,

^a Я, к. 205v; Е, к. 260г: день

^b Я, к. 205v: снийде; Е, к. 260г: снїиде

^c И, к. 278г: кн[а]зь

^d И, к. 278г: и

^e И, к. 278г: ѡт[ъ]цю; Я, к. 205v; Е, к. 260г: ѡт[ъ]цѡ

^f И, к. 278г: си; Я, к. 205v: своему; Е, к. 260г: своемѡ

^g И, к. 278г: слышав

^h И, к. 278г: Левъ

ⁱ И, к. 278г; Я, к. 205v; Е, к. 260г: ко

^j И, к. 278г: Содемь; Я, к. 205v; Е, к. 260г: Содем[ъ]

^k И, к. 278г; Я, к. 205v; Е, к. 260г: со

^l Я, к. 205v: слуги; Е, к. 260г: слѡги

^m И, к. 278г; Я, к. 205v: своа; П, к. 690; Е, к. 260г: своа

ⁿ И, к. 278г: немъ

^o Я, к. 205v; Е, к. 260г: ѡтече

^p И, к. 278г: людие

^q И, к. 278г: brak wyrazu

^r И, к. 278г; Е, к. 260г: brak wyrazu

^s Я, к. 205v; Е, к. 260г: во

^t Я, к. 205v; Е, к. 260г: ѡгры

^{u-u} И, к. 278г: brak wyrazów

^v И, к. 278г: потом; Я, к. 205v; Е, к. 260г: потом[ъ]

^w Я, к. 205v: Войшелкъ; Е, к. 260г: Войшелк[ъ]

^x И, к. 278г: створи; Я, к. 205v; Е, к. 260г: сотвори

^y И, к. 278г: с; Я, к. 205v; Е, к. 260г: со

^z И, к. 278г: Даниломъ; Я, к. 205v: Данийлом[ъ]; Е, к. 260г: Данийлом[ъ]

^{aa} И, к. 278г: въда; Я, к. 205v; Е, к. 260г: вда

^{ab} И, к. 278г: дщерь; Я, к. 205v; Е, к. 260г: дщерь

^{ac} Я, к. 205v: Миндогову; Е, к. 260г: Миндоговѡ

⁹⁴⁸ Jest to ostatnia wzmianka o Izjasławie Włodzimierzowiczu. Dość przy tym złowrogo brzmią wcześniejsze „ostrzeżenia” Mongołów. Czyżby była to prefiguracja, za którą kryła się realna dola schwytanego w Haliczu „dawnego wroga”?

⁹⁴⁹ Osoba wymieniona tylko w tym miejscu. Najwyraźniej zaufany bojar Izjasława Włodzimierzowicza. Nienotowany przez A. Jusupowicia.

⁹⁵⁰ Nie jest wykluczone, że chodzi o miejscowość Swalawa (węg. Szolyva, ukr. Свалаява, obw. zakarpacki, Ukraina). Tak – całkiem prawdopodobnie – identyfikuje ją L. Machnoweś (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 11 na s. 92), co zresztą absolutnie zgadza się z wymową źródła. Przecież Lew jechał na Węgry, schwytał więc ludzi Fiodora „po drodze”. Jeśli chodzi o inne lokalizacje miejscowości, zob. np. *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 302: Salzburg lub Stara Sińb pod Samborem.

⁹⁵¹ Jest to jedyna źródłowa informacja na temat tej osoby. Zapewne była rodzoną siostrą Wojsielka (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 172–173).

и прїиде^a в Холмь^b къ Данилови, оставив[ъ]^{b-c} | княженіе^d свое^e, и въспрїемь^f мнишескій^g чин[ъ], и вѣдаст[ъ]^h | Романовиⁱ, с[ы]нви^j королевоу^k, Новогородокъ^l ѿт[ъ]^m Мин[ъ]догаⁿ ѿи | ѿт[ъ] себе^o, ^pи Слоним[ъ]^p, и Волковыескъ^q, и всѣ городаы⁹⁵², а сам[ъ] | просиса^r ити^s въ^t С[ва]тоую^u гороу^{v953}. И наиде емоу^w корол[ъ] поут[ъ]^x | оу^y корола^z оугор[ъ]скаго^{aa}, и не може дойти^{ab} С[ва]тое^{ac} горы, и | воротиса^{ad} въ^{ae} блъгарех[ъ]^{af}. ^{ag}Потум[ъ] Данило поиде^{ag}

^a приде

^{b-b} И, к. 278г: к Данилоу вставивъ

^{c-c} Я, к. 205v; Е, к. 260г: brak wygazów

^d И, к. 278г: въ княжение; Я, к. 205v: княжиа; Е, к. 260г: княжних[ъ]

^e Я, к. 205v; Е, к. 260г: brak wygazu

^f И, к. 278г; Я, к. 205v: восприем[ъ]; Е, к. 260г: воспрїемъ

^g И, к. 278г: мнишкии; Я, к. 205v: мнишеский

^h И, к. 278г; Я, к. 205v; Е, к. 260г: вдасть

ⁱ Я, к. 205v; Е, к. 260г: Романовъ

^j И, к. 278г: с[ы]н[о]ви; Я, к. 205v: с[ы]ну; Е, к. 260г: с[ы]нъ

^k Я, к. 206г: королевомъ; Е, к. 260г: королевъ

^l П, к. 290v: новьгородок[ъ]

^m Я, к. 205v; Е, к. 260г: и

ⁿ И, к. 278г; Е, к. 260г: Миндога

^{o-o} Я, к. 206г; Е, к. 260г: brak wygazów

^{p-p} И, к. 278г: и во Слонимъ

^q Я, к. 206г; Е, к. 260г: Волковыескъ

^r И, к. 278г: просиса

^s Я, к. 206г; Е, к. 260г: brak wygazu

^t И, к. 278г: во; Я, к. 206г: ѻ; Е, к. 260г: оу

^u Я, к. 206г: С[ва]тѹю; Е, к. 260г: С[ва]тѹю

^v Я, к. 206г; Е, к. 260г: горъ

^w Я, к. 206г: емъ; Е, к. 260г: емъ емъ [sic]

^x Я, к. 206г: пут[ъ]; Е, к. 260г: пѹть

^y Я, к. 206г: ѻ

^z Я, к. 206г: корола

^{aa} Я, к. 206г: ѻгор[ъ]скаго; Е, к. 260г: оугорскаго

^{ab} Я, к. 206г: дойти

^{ac} Я, к. 206г: с[ва]тъга

^{ad} Я, к. 206г: воротиса

^{ae} И, к. 278г; Я, к. 206г: в

^{af} И, к. 278г: болгаръхъ; Я, к. 206г: болгарехъ; Е, к. 260г: болгарехъ

^{ag-ag} И, к. 278г: въ лѣт[о] ѿ̄с̄ ѿ̄д̄ поиде Данило; Я, к. 206г: потом[ъ] Данийло поиде; Е, к. 260г: потом[ъ] Данийль поиде

⁹⁵² Jedyne miejsce, gdzie został określony, choć niezbyt precyzyjnie, zakres władztwa Romana.

⁹⁵³ Chodzi niewątpliwie w tym wypadku o Athos (Góra Athos nazywana również Świętą Górą. Położona na wsch. cyplu Półwyspu Chalcydyckiego w Grecji. Najważniejsze centrum monastyczne kościoła wschodniego. Okres powstania budzi spory wśród badaczy. Wiadomo, że w poł. IX w. funkcjonowała już tutaj wspólnota mnichów. Zob. A. M. Talbot, A. Kazhdan, *Athos, Mount*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. I, New York–Oxford 1991, s. 224–226).

на ѿтва|сѣ^{a954} съ^b братѡм[ь]^c, и с[ы]нѡм[ь]^d Л[ь]вѡм[ь]^e, и съ^f Шеварном[ь]^g,
 младоу^h сѣ|щюⁱ емоу^j, и посла по^k Романа въ^l Новѡгородокъ^m. И прїйдеⁿ
 | к нему^o Роман[ь] съ^p всѣми^q новогорѡд[ь]ци^r, съ^s цтем[ь]^t своим[ь]^u
 Глѣбом[ь]^{v955} | и со^w Изаславѡм[ь]^x съ^y Вислоческим[ь]^{z956}, и зъ^{aa} сее

Пох[о]д[ь]
 Д[анила]
 на ятвязя 1256

- ^a И, к. 278г; Е, к. 260г: ѿтвазѣ; Я, к. 206г: ѿтвѡзи
^b И, к. 278г: с; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со
^c И, к. 278г; Е, к. 260г: братомъ; Я, к. 206г: братом[ь]
^d И, к. 278г; Е, к. 260г: сыномъ; Я, к. 206г: сыном[ь]
^e И, к. 278г; П, к. 290v; Е, к. 260г: Л[ь]вѡм[ь]; Я, к. 206г: Л[ь]вом[ь]
^f И, к. 278г: с; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со
^g И, к. 278г; Е, к. 260г: Шварномъ; Я, к. 206г: Шварном[ь]
^h Я, к. 206г; Е, к. 260г: младѣ
ⁱ И, к. 278г: соущоу; Я, к. 206г: сущѣ; Е, к. 260г: сѣщѣ
^j Я, к. 206г; Е, к. 260г: ею
^k Е, к. 260г: brak wугазу
^l И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260г: в
^m И, к. 278г: Новѡгородокъ; Е, к. 260г: Новгородокъ
ⁿ И, к. 278г: приде; Я, к. 206г: прїйде
^o Я, к. 206г: нему; Е, к. 260г: немѣ
^p И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со
^q И, к. 278г: всими
^r И, к. 278г: новгородци; П, к. 290v; Я, к. 206г: новгород[ь]ци; Е, к. 260г: новгород[ь]цы
^s И, к. 278г: и со; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со
^t И, к. 278г: цтемъ; Я, к. 206г; Е, к. 260г: ѡт[ь]цем[ь]
^u И, к. 278г: своимъ
^v И, к. 278г: Глѣбомъ
^w П, к. 290v: съ
^x И, к. 278г: Изаславомъ; П, к. 290v: Изаславом[ь]; Я, к. 206г: Изаславом[ь]; Е, к. 260г: Изаславом[ь]
^y И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со
^z И, к. 278г: Вислоческимъ; Я, к. 206г; Е, к. 260г: Вислоческим[ь]
^{aa} И, к. 278г: и со; Я, к. 206г; Е, к. 260г: из

⁹⁵⁴ Wyprawa ta odbyła się zimą 1255/1256 r. W sposób wystarczający uzasadnił taką datację H. Paszkiewicz, *Z życia politycznego Mazowsza w XIII wieku (Rządy Ziemowita Konradowicza)*, [w:] *Księga ku czci Oskara Haleckiego* wydana w XXV-lecie Jego pracy naukowej, Warszawa 1935, s. 215–216. Zob. też: B. Włodarski, *Rywalizacja o ziemię pruskie w połowie XIII wieku*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 61, 1958 [1956], z. 1, s. 44–46. Nawet w najnowszej literaturze utrzymuje się mający odległą genezę pogląd, że wyprawa doszła do skutku zimą 1254/1255 r. (zob.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359–360; W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna*, s. 280–281 i przyp. 336). Na temat samej wyprawy szczegółowo D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 389–394.

⁹⁵⁵ W literaturze ten niewątpliwy Rurykowiec, znany tylko *Kronice halicko-wołyńskiej*, określany jest często mylnie jako ks. wołkowyski. Najpewniej był to reprezentant „czarnoruskiej” linii Rurykowiczów, a więc Izjasławowiczów-Brjaczysławowiczów połockich lub Światopełkowiczów turowsko-pińskich lub grodzieńskich Wsiewołodkowiczów (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 362, szczeg. przyp. 1504–1505; idem, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 378–379, 389, 412; A. С. Кибинь, *От Ятвязи до Литвы*, s. 159).

⁹⁵⁶ Rurykowiec być może tożsamy z jednym z dwóch imienników wymienionych w przybliżeniu dekadę później, odpowiednio jako władcy Połocka i Witebska (D. Dąbrowski, *Daniel*

стороны прїиде^a | Сомовит[ъ] з^b Мазов[ъ]шаны^c и помоч[ъ]^d wt[ъ] Боле-
слава съ^e сѣдомирь|ци^f и краковланы^g. И быс[тъ] рат[ъ] велика, іакож[е]
наполнити | болота іатваж[ъ]скаа^h полкwm[ъ]ⁱ. Сътворив[ъ]ше^j же съвѣт[ъ]^k
вси || (346г/707) кнаси^l роустїи^m и ладстїиⁿ, и рѣша мѣжи^o бран[ъ]нїи^p:
«Ты еси | корол[ъ], голова полкwm[ъ]^q. Аще нас[ъ] пошли^r наперед[ъ] кого,
не послоу|шно^s ес[тъ], вѣси бо ты воиский^t чинь, на ратех[ъ] обычай^u ти
| ес[тъ], и всакий^v са^w х-оусрамит[ъ] тебе^x и оубоит[ъ]са^y». Изыде^z сам[ъ]
| наперед[ъ]. Данил[ъ]^{aa} же ^{ab-ab}, израдивь^{ac} полкы^{ad}, комоу^{ae} полком[ъ]^{af} ходи-
ти, | ^{ag}сам[ъ] изыде наперед[ъ]^{ag}, стрѣл[ъ]ци^{ah} же поустїи^{ai} наперед[ъ],

^a И, к. 278г: приде; Я, к. 206г: прийде

^b И, к. 278г: с; Е, к. 260г: зъ

^c И, к. 278г; Е, к. 260г: Мазовшаны

^d Е, к. 260г: помощь

^e И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260г: со

^f И, к. 278г: соудимирци; Я, к. 206г: сѣдомир[ъ]цы; Е, к. 260г: сѣдомирцы

^g Я, к. 206г: краковланы

^h И, к. 278г: іатважъскаа; П, к. 290v: іатваз[ъ]скаа; Я, к. 206г: іатвазкаа; Е, к. 260г:
іатвазскаа

ⁱ И, к. 278г; Е, к. 260г: полкомъ; Я, к. 206г: полком[ъ]

^j И, к. 278г: створив же; Я, к. 206г; Е, к. 260г: сотворивше

^k И, к. 278г: свѣтъ; Я, к. 206г; Е, к. 260г: совѣт[ъ]

^l И, к. 278г: кназі; Я, к. 206г: кн[а]зи; Е, к. 260г: кн[а]зи

^m И, к. 278г: роустии; Я, к. 206г: рустии; Е, к. 260г: рѣстїи

ⁿ И, к. 278г: людѣстїи [sic]; Я, к. 206г: ладстїи

^o И, к. 278г: моужи; Я, к. 206г: мужи; Е, к. 260г: мѣжи

^p И, к. 278г: браннїи; Я, к. 206г: бран[ъ]нїи; Е, к. 260г: браннїи

^q И, к. 278г: всимъ полкомъ; Я, к. 206г; Е, к. 260г: полком[ъ]

^r Я, к. 206г; Е, к. 260г: послешї

^s Я, к. 206г: послушно; Е, к. 260г: послѣшно

^t И, к. 278г: воиничьскїи; Я, к. 206г: воин[ъ]скїи; Е, к. 260г: воинскїи

^u И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260г: вбычай

^v Я, к. 206г: всакий; Е, к. 260г: всакїи

^w Я, к. 206г: са

^{x-x} И, к. 278г: тебе оусрамит; Я, к. 206г: ѡсрамит[ъ] тебе

^y Я, к. 206г: ѡбоит[ъ]са

^z И, к. 278г: изїиде; Я, к. 206г: изїиды; Е, к. 260v: изїиди

^{aa} Я, к. 206г: Даниїл[ъ]; Е, к. 260v: Данїїль

^{ab-ab} Я, к. 206г; Е, к. 260v: король

^{ac} И, к. 278г; Е, к. 260v: израдивь; Я, к. 206г: израдив[ъ]

^{ad} Я, к. 206г; Е, к. 260v: полки

^{ae} Я, к. 206г: кому; Е, к. 260v: комѡ

^{af} И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260v: полкомъ

^{ag} И, к. 278г: самъ изїиде напередь; Я, к. 206г; Е, к. 260v: brak wyrazów

^{ah} И, к. 278г: стрѣлцѣ; Я, к. 206г: стрѣлцы; Е, к. 260v: стрѣлци

^{ai} Я, к. 206г: пусти; Е, к. 260v: пѣсти

Romanowicz król Rusi, przyp. 1042 na s. 389). Istnieje też pogląd, że był on tożsamy z Izjasławem nowogródceckim (zob. w tej sprawie A. С. Кибишь, *От Ятвязи до Литвы*, s. 148–149).

а дроу|гыа^a – обаполь^b дороги^c, двор[ь]скомоу^d ж[е] повелѣ за собою ходити, | сам[ь] же еха^e въ^f малѣ отрокъ^g ороужных[ь]^h. ⁱЕдоущо ж[е] емоуⁱ, | и пріѣха^j къ^k немоу^l м·с[ы]нъ Левъ^m одинъⁿ, и реч[е] емоу^o, тако «никог[о] | с тобою ^qнѣс[тъ], азъ не едоу^p с тобою», реч[е]^q. Реч[е] корол[ь] емоу^r: «Бѣди^s | тако». И идаше^t пѣтем[ь]^u своим[ь]^v. Анкад[ь]⁹⁵⁷ же вожь^w емоу^x бѣ, | и обеща^y емоу^z, да^{aa} село его не пож[ь]жено^{ab} бѣдет[ь]^{ac958}. И пріѣха^{ad} къ^{ae} | немоу^{af} Романъ с[ы]нъ одинъ^{ag}, и пріѣхав^{ah} же к^{ai} веси^{aj},

^a И, к. 278г: дроугиа; Я, к. 206г: дрѣгиа; Е, к. 260v: дрѣгиа

^b И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260v: ѡбаполы

^c Е, к. 260v: дороги

^d Я, к. 206г: дворскому; Е, к. 260v: дворскомѣ

^e И, к. 278г: ѣха

^f И, к. 278г; Я, к. 206г: в

^g И, к. 278г; Я, к. 206г: ѡт[ь]рокъ; Е, к. 260v: отрокъ

^h И, к. 278г: ѡроужныхъ; Я, к. 206г: ѡружных[ь]; Е, к. 260v: ѡрѣжных[ь]

ⁱ⁻ⁱ И, к. 278г: ѣдоущоу же емоу; Я, к. 206г; Е, к. 260v: емѣ едѣщѣ же

^j И, к. 278г: приѣха; Я, к. 206г: приѣха

^k И, к. 278г; Я, к. 206г: к

^l Я, к. 206г: нему; Е, к. 260v: немѣ

^{m-m} Е, к. 260v: Левъ с[ы]нъ емѣ

ⁿ И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260v: ѡдинъ

^o Я, к. 206г: ему; Е, к. 260v: емѣ

^p И, к. 278г: ѣдоу

^{q-q} Я, к. 206г; Е, к. 260v: brak wyrazów

^r Я, к. 206г; Е, к. 260v: емѣ

^s И, к. 278г: боуди; Я, к. 206г: буди; Е, к. 260v: бѣди

^t Я, к. 206г: идаше

^u И, к. 278г: поутем[ь]; Я, к. 206г: путем[ь]; Е, к. 260v: пѣтемъ

^v И, к. 278г: своимъ

^w Е, к. 260v: вождь

^x Я, к. 206г: ему; Е, к. 260v: емѣ

^y И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260v: ѡбѣща

^z Я, к. 206г: ему; Е, к. 260v: емѣ

^{aa} Я, к. 206г; Е, к. 260v: дати

^{ab} Е, к. 260v: пожжено

^{ac} И, к. 278г: боудеть; Я, к. 206г: будет[ь]; Е, к. 260v: бѣдет[ь]

^{ad} И, к. 278г: приѣха; Я, к. 206г; Е, к. 260v: приѣха

^{ae} И, к. 278г; Я, к. 206г: к

^{af} Я, к. 206г: нему; Е, к. 260v: немѣ

^{ag} И, к. 278г: ѡдинъ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: единъ

^{ah} И, к. 278г: приѣхав; Я, к. 206г; Е, к. 260v: приѣхав

^{ai} И, к. 278г: ко; Е, к. 260v: къ

^{aj} И, к. 278г: вси; Я, к. 206г: весы

⁹⁵⁷ Nobil jaćwieski, występujący tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej* (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 136, 139, 168).

⁹⁵⁸ Analogiczny motyw znajdujemy u Dusburga z Sambem o imieniu Gedune (*Chronica terrae Prussiae*, s. 103).

Левъ село
об[ъ]лзжаег[ъ]

реко|мѣй^a Болдыкыща^{b959}, посла Л[ъ]ва съ^c братом[ъ]. Левъ же тихо | объе-
хавъ^d село^{e-e}, исъсѣче^f все, одиногo^g ж[е] приведе. Корол[ъ] же | оупроси^h
его. Ѡд[ъ]нoмуⁱ ж[е] рек[ъ]шю^j, тако «вѣси^k, рекомѣй Привища⁹⁶⁰,
събралиса^l сѣт[ъ]^m ѡтвасиⁿ». Слышавъ^o корол[ъ], посла | отрока^p Андрѣа⁹⁶¹,
рекий^r двор[ъ]скому^s: «Аще оузриши^t нас[ъ] | погнав[ъ]ших[ъ]^u, скорѣ^v
по нас[ъ] пожени». И роспусти^w полкъ^x, | також[е] кто может[ъ] гнати.
Васил[ъ]кови^y ж[е] кнасю^z инѣм[ъ]^{aa} пол[ъ]ком[ъ]^{ab} | рек[ъ]шю^{ac}, да

^a Я, к. 206г; Е, к. 260v: brak wyrazu

^b И, к. 278г; Я, к. 206г; Е, к. 260v: Болдыкища

^c И, к. 278г: с; Я, к. 206г; Е, к. 260v: со

^d И, к. 278v: ѡбѣхавъ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: ѡб[ъ]еха

^{e-e} Я, к. 206г; Е, к. 260v: его

^f И, к. 278v: исѣче; Я, к. 206г; Е, к. 260v: сосѣче

^g И, к. 278v: ѡдиногo; Я, к. 206г; Е, к. 260v: ѡдинагo

^h Я, к. 206v: ѡпроси

ⁱ И, к. 278v: ѡдному; Я, к. 206г: ѡному; Е, к. 260v: ѡномѣ

^j И, к. 278v: рекъшоу; Я, к. 206г; Е, к. 260v: рекшѣ

^k И, к. 278v: во вси

^l И, к. 278v; Е, к. 260v: собралиса; Я, к. 206г: собралиса

^m И, к. 278v: соуть; Я, к. 206г; Е, к. 260v: сѣть

ⁿ И, к. 278v; Е, к. 260v: ѡтваси; Я, к. 206г: ѡтваси

^o И, к. 278v: слышавъ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: слышав[ъ]

^p И, к. 278v; Я, к. 206г: ѡт[ъ]рока

^q П, к. 291г: Андрѣа; Я, к. 206г: Андрѣа

^r Я, к. 206г: рекий; Е, к. 260v: рекій

^s Я, к. 206г: двор[ъ]скому; Е, к. 260v: дворскомѣ

^t И, к. 278v: оузрыщ[и]; Я, к. 206г: ѡзрищи

^u И, к. 278v; Е, к. 260v: погнавшихъ

^v И, к. 278v: скорее

^w Я, к. 206г: роспусти; Е, к. 260v: роспѣсти

^x И, к. 278v; Я, к. 206г; Е, к. 260v: полкъ

^y И, к. 278v; Е, к. 260v: Василкови; Я, к. 206г: Васил[ъ]ковѣ

^z И, к. 278v; Е, к. 260v: кнасю; Я, к. 206г: кн[А]зю

^{aa} И, к. 278v: инѣмъ

^{ab} И, к. 278v; Я, к. 206г; Е, к. 260v: полкомѣ

^{ac} И, к. 278v: рекшоу; Я, к. 206г; Е, к. 260v: рекшѣ

⁹⁵⁹ Miejscowość niezlokalizowana (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 112, 167).

⁹⁶⁰ Prawdopodobnie ufortyfikowana w. Krzemińców, występująca zapewne w innych, późniejszych źródłach jako Prywiske, Prewoysty, Prewiski, ob. Prawdziska w pow. etckim, woj. warmińsko-mazurskie, Polska (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 53, 93–95, 103, 111, 130–131, 167. Zob. też pewną alternatywę w G. Białuński, *Studia*, przyp. 119 na s. 103: Promiski w pow. augustowskim, woj. podlaskie, Polska).

⁹⁶¹ Osoba wzmiankowana prawdopodobnie jedynie w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej*, choć A. Jusupović identyfikuje otroka Andrzeja z noszącym to imię synem tysięcznika Wasylka Romanowicza, poległego wraz z bratem w 1266 r. (*Elity*, s. 110–112). Zdaniem D. Dąbrowskiego jest to rozwiązanie mało prawdopodobne, a w każdym razie niemożliwe do zweryfikowania.

пойдоут[ъ]^a тихо на гроунах[ъ]^b, и ^cсвоему полкоу^c та|ко ж[е]. Оному^d ж[е] молодоу^e сящю^f и пакы^g слово рек[ъ]шю^h, запретиⁱ | двор[ъ]скому^j не распустити^k людей^l и оудръжати^m | полкъⁿ. Оному^o ж[е] атважиноу^p гон[ъ]зноув[ъ]шю^q из^r вес[ъ]ци^s | Олыдикищ^t. Онѣм[ъ]^u же въоружив[ъ]шимса^v, състрѣ|гоша^w стрѣл[ъ]ци^x конецъ^y веси^z, рекомѣй Привища^{aa}, и въ|зг[ъ]наша^{ab} и Данило^{ac} ж[е] и Левъ^{ad} тоснащюса^{ae} къ^{af} ним[ъ], кли|кноуста^{ag} (346v/708) великим[ъ]^{ah} голѡсом[ъ]^{ai}: «Бѣг[ъ]^{aj}! Бѣг[ъ]^{ak} атвазем[ъ]^{al}». И|твазем[ъ] | же видѣв[ъ]шим[ъ]^{am} скорое пришествіе^{an}, не

Воорѣжа

^a Я, к. 206г; Е, к. 260v: пойдѣт[ъ]

^b Я, к. 206г; Е, к. 260v: град[ъ] г[лаго]лахъ

^{c-c} Я, к. 206г: своему полку; Е, к. 260v: своемѣ полкѣ

^d И, к. 278v: вному; Я, к. 206г: вному; Е, к. 260v: вномѣ

^e Я, к. 206г; Е, к. 260v: молодѣ

^f И, к. 278v: соущоу; Я, к. 206г; Е, к. 260v: сѣщѣ

^g Я, к. 206г; Е, к. 260v: паки

^h И, к. 278v: рекшоу; Я, к. 206г; Е, к. 260v: рекшѣ

ⁱ И, к. 278v: запрѣти

^j Я, к. 206г: двор[ъ]скому; Е, к. 260v: дворскомѣ

^k Я, к. 206г: распустити; Е, к. 260v: распуѣстити

^l И, к. 278v; Я, к. 206г; Е, к. 260v: люди

^m И, к. 278v; Е, к. 260v: оудержати; Я, к. 206г: ѣдержати

ⁿ И, к. 278v; Я, к. 206г; Е, к. 260v: полкъ

^o И, к. 278v: вдиному; Я, к. 206г: вному; Е, к. 260v: вномѣ

^p И, к. 278v: атважиноу; Я, к. 206г: атважинѣ; Е, к. 260v: атважинѣ

^q И, к. 278v: гонѣзновшоу; Я, к. 206г: гонзнѣвшу; Е, к. 260v: гонзнѣвшѣ

^r И, к. 278v: изъ

^s И, к. 278v: вѣсѣ; Я, к. 206г: вещи; Е, к. 260v: веси

^t И, к. 278v: Влыдикищ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: Влидикищѣ

^u И, к. 278v: онѣм; Я, к. 206г; Е, к. 260v: инѣм[ъ]

^v И, к. 278v: вооружившимса; Я, к. 206г: вооружившимса; Е, к. 260v: воорѣжившимса

^w И, к. 278v; Я, к. 206г; Е, к. 260v: стрѣгоша

^x И, к. 278v: стрѣлци; Я, к. 206г; Е, к. 260v: стрѣлцы

^y Я, к. 206г; Е, к. 260v: конѣцѣ

^z И, к. 278v: вси

^{aa} Я, к. 206г; Е, к. 260v: Правѣща

^{ab} Я, к. 278v: возгнаша; Я, к. 206г; Е, к. 260v: возгна

^{ac} Я, к. 206г: Данийлу; Е, к. 260v: Данийлѣ

^{ad} Я, к. 206г; Е, к. 260v: Л[ъ]вѣ

^{ae} И, к. 278v: тосноущаса; Я, к. 206г: тоснащимса; Е, к. 260v: тоснащимса

^{af} И, к. 278v: к; Я, к. 206г: ко

^{ag} И, к. 278v: кликоста; Я, к. 206г; Е, к. 260v: кликнѣста

^{ah} И, к. 278v: великомѣ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: великим[ъ]

^{ai} И, к. 278v: г[о]л[о]с[о]м[ъ]; П, к. 291г: голосѡм[ъ]; Я, к. 206г; Е, к. 260v: гласом[ъ]

^{aj} Я, к. 206г; Е, к. 260v: бѣгше

^{ak} Я, к. 206г; Е, к. 260v: брак вугазу

^{al} Я, к. 206v: атвазем[ъ]

^{am} И, к. 278v: видившимѣ; Я, к. 206г; Е, к. 260v: видѣвшим[ъ]

^{an} И, к. 278v: пришествіе; Я, к. 206г: пришествие

стерпѣвши^a, обра|тившиса^b на бѣгъ. Бывшим[ъ] же им[ъ] среди^c веси^d, паки^e възвратишас[а]^f. Данилови^g ж[е] и и^h [sic] Л[ъ]вови одинакоⁱ належашима^j | на на^k, врьгшим[ъ]^l соулицам^m, пакиⁿ навратишас^o | на бѣгъ. Стрѣльцем[ъ]^p же стрѣляющим[ъ]^q, оруж[ъ]ником[ъ]^r же | не бывшим[ъ] с нима^s, прибѣгшим[ъ] же им[ъ]^t к воротом[ъ]^u, смат[ъ]шим[ъ]^v са^v и прибѣгшим[ъ] же оу^w ворота, дроузи^x же наверноушас[а]^y, мнѡсим[ъ]^z же пад[ъ]шим[ъ]^{aa} дроугъ^{ab} на дроуга^{ac}, бѣ бѡ^{ad} лед[ъ] колзок[ъ]. | Данило^{ae} ж[е] и Левъ в[ъ] борзѣ^{af} скочиста на нѣ^{ag} в ворот[ъ]^{ah}. Они^{ai} же | побѣгоша и паки^{aj} не вратишас[а]^{ak}. И быс[тъ] м[и]л[о]сть велика | ^{al}въ д[ъ]нь тѣи над[ъ] королем[ъ]^{al} и над[ъ]

^a И, к. 278v: стѣрпѣша; Я, к. 206v; Е, к. 260v: стерпѣше

^b И, к. 278v: оувратишас[а]; Я, к. 206v: ѡбратишас[а]; Е, к. 260v: ѡбратишаса

^c И, к. 278v: средѣ; Я, к. 206v: среды

^d И, к. 278v: вси

^e Я, к. 206v; Е, к. 260v: паки

^f И, к. 278v: возверноушас; Я, к. 206v: возворотишася; Е, к. 260v: возворотишаса

^g Я, к. 206v: Данийлови; Е, к. 260v: Данійлѡ

^h И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 260v: brak wygazu

ⁱ И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 260v: ѡдинако

^j Я, к. 206v: налещи; Е, к. 260v: належаци

^k И, к. 278v: нѣ; Я, к. 206v: на

^l И, к. 278v: вѣргшим[ъ]; Я, к. 206v; Е, к. 260v: вергшим[ъ]

^m Я, к. 206v: сулицами; Е, к. 260v: сѣлицами

ⁿ Я, к. 206v; Е, к. 260v: паки

^o Я, к. 206v: навратишася

^p И, к. 278v: стрѣльцем

^q Я, к. 206v: стрѣляющим[ъ]

^r И, к. 278v: ѡроужником; Я, к. 206v: ѡрѣжником[ъ]; Е, к. 260v: орѣжником[ъ]

^s И, к. 278v: ними

^t Я, к. 206v; Е, к. 260v: brak wygazu

^u Е, к. 260v: воротам[ъ]

^v И, к. 278v: сматшимса; Я, к. 206v: ѡпашивса; Е, к. 261г: ѡпашивса

^w Я, к. 206v: ѣ; Е, к. 261г: въ

^x И, к. 278v: дроузии; П, к. 291г: дрѣзии; Я, к. 206v: дрѣзии; Е, к. 261г: дрѣзии

^y Я, к. 206v: наверношася; Е, к. 261г: навернѣшаса

^z И, к. 278v: мнѡгим; Я, к. 206v; Е, к. 261г: мнѡзѣм[ъ]

^{aa} И, к. 278v: летѣвшимъ

^{ab} Я, к. 206v; Е, к. 261г: дрѣгъ

^{ac} Я, к. 206v; Е, к. 261г: дрѣга

^{ad} И, к. 278v; П, к. 291г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: бо

^{ae} Я, к. 206v: Данийл[ъ]; Е, к. 261г: Данійль

^{af} И, к. 278v; Я, к. 206v: вборзѣ; Е, к. 261г: борзѣ

^{ag} И, к. 278v: не; Я, к. 206v: на; Е, к. 261г: на

^{ah} Я, к. 206v; Е, к. 261г: ворота

^{ai} И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 261г: ѡни

^{aj} Я, к. 206v; Е, к. 261г: паки

^{ak} Я, к. 206v: наворотшася; Е, к. 261г: наворотшаса

^{al-al} И, к. 278v: надѣ королемъ во д[ъ]нь тѣи; Я, к. 206v; Е, к. 261г: в той день над королемъ

воими его, тако ^aне в[ъ] велици^a | дружинѣ^b побѣдивъ грѣдыа^c ѿтвазѣ^d,
и злин[ъ]ци^e, | и крименѣ[ъ]ци^{f962}, и покен[ъ]цѣ^{g963}, також[е] ^hпишет[ъ] въ
книгах[ъ]^h: «Нѣс[тъ] | въⁱ силѣ бран[ъ], но въ Б[о]сѣ^k стоит[ъ]^l побѣда»⁹⁶⁴.
Хотащю^m же | королевиⁿ далече гонити по них[ъ], и възбрани^o емоу^p Левѣ^q,
| рекый^r: «Пошли^s мене по них[ъ]». Ут[ъ]цѣ^t же не поустити^u его. Удин[ъ]^v |
же воинѣ оуправи^w десницу^{x965} свою, изем[ъ]^y рогатицю^{z966} и|споаса^{aa}

^{a-a} И, к. 278v: в селицѣ; Я, к. 206v: не в велицѣ; Е, к. 261г: не в[ъ] велицѣ

^b Я, к. 206v; Е, к. 261г: дрѣжинѣ

^c И, к. 278v: гордыа; Я, к. 206v: груд[ъ]ныа; Е, к. 261г: грѣд[ъ]ныа

^d И, к. 278v; Е, к. 261г: ѿтвазѣ; Я, к. 206v: ѿтвазѣ

^e Я, к. 206v; Е, к. 261г: злинци

^f И, к. 278v: крименѣ; Я, к. 206v; Е, к. 261г: крименци

^g И, к. 278v: покѣнѣ; Я, к. 206v; Е, к. 261г: покенци

^{h-h} И, к. 278v: пишеть во книгахъ; Я, к. 206v: во книгах[ъ] пишет[ъ]; Е, к. 261г: во книгахъ
пишетъ

ⁱ И, к. 278v; Я, к. 206v: в

^j И, к. 278v; Я, к. 206v: в; Е, к. 261г: во

^k И, к. 278v: Б[о]сѣ

^l Е, к. 261г: стоитъ

^m Я, к. 206v: хотащѣ; Е, к. 261г: хотащѣ

ⁿ Я, к. 206v: королевѣ

^o И, к. 278v; Е, к. 261г: възбрани; Я, к. 206v: възбраны

^p Я, к. 206v: ему; Е, к. 261г: емѣ

^q И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 261г: Левѣ

^r И, к. 278v: реку; Я, к. 206v; Е, к. 261г: рече

^s Е, к. 261г: послити

^t И, к. 278v: ут[ъ]цѣ

^u Я, к. 206v: пусти; Е, к. 261г: пѣсти

^v И, к. 278v: ун

^w Я, к. 206v: управи

^x И, к. 278v: десъницу; Я, к. 206v; Е, к. 261г: десницѣ

^y И, к. 278v: иземъ; Я, к. 206v: и возем[ъ]; Е, к. 261г: и въземъ

^z И, к. 278v: рогатицю

^{aa} И, к. 278v: испоаса

⁹⁶² Mieszkańcy jednej z głównych jaćwieskich włości leżącej w rejonie Jez. Skomęckiego (A. Kamiński, *Jaćwiesz*, s. 101–103, 167).

⁹⁶³ Inaczej Kumenowanie. Jedno z plemion jaćwieskich zamieszkujące u zachodniej granicy jaćwieskiej na pn. i pd. od Jez. Selmencekiego (ibidem, s. 25, 103–105, 167).

⁹⁶⁴ W przekazie: „також[е] пишеть[ъ] въ книгах[ъ]: «Нѣс[тъ] въ силѣ бран[ъ], но въ Б[о]сѣ стоит[ъ] побѣда»” znajdujemy nawiązanie do Biblii. Zob. Prz 21, 3. Por. *Літопис руський*, s. 415.

⁹⁶⁵ W przekazie: „Удин[ъ] же воинѣ оуправи десницу” nazwiązanie do Biblii. Zob.: Ez 18, 25; Dn 6, 28; Jr 5, 28; 10, 23; Ap 17, 12.

⁹⁶⁶ Niewątpliwie chodzi o buławę bojową (tak np. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 6 na s. 95), a nie o rohatory, jak СДЯ, t. X, s. 396 (z odwołaniem się wyłącznie do analizowanego przykładu). O samej broni zob. А. Н. Кирпичников, *Древнерусское оружие*, t. II, s. 47–57 (bez wymienienia pojęcia użytego w naszym źródle).

ИТВАШИ
поражени
вт[ъ] рускихъ
к[нязени]

своего, далече връгъ^a, срази княса^b ѿтваж[ъ]скогo с конa^d его^e, и летащю^f емоу^g до земля^h, и-изыде | д[оу]ша егоⁱ съ кровію^k въ^l ад[ъ]⁹⁶⁷. Данилови^m же и и Л[ъ]вовиⁿ | онѣх[ъ]^o важюще^p, инья^q же ис^r хвороста ведоуще^s, сѣча|хжт[ъ] а^t. И прииде^u двор[ъ]скій^v с полкомъ^w. Данилоу^x же | королеви^y рек[ъ]шно^z емоу^{aa}: «слѣ^{ab} сътворил[ъ]^{ac} ми еси». Двор[ъ]скомоу^{ad} ж[е] вт[ъ]вѣщав[ъ]шю^{ae}: «а^{af}-Не азъ, ни^{af} хотеніе^{ag} мое – а^{ah}-слое нам[ъ]^{ah} | сътворил[ъ]^{ai} посолъ^{aj}, не изнесъ^{ak} а^{al}-права слова^{al} нам[ъ]».

^a И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 261г: вергъ

^b И, к. 278v; Е, к. 261г: княза; П, к. 291v: княса; Я, к. 206v: кн[а]зи

^c П, к. 291v; Е, к. 261г: ѿтваз[ъ]скогo; Я, к. 206v: ѿтвазкаго

^d Я, к. 206v: конa

^e Е, к. 261г: егw

^f И, к. 278v: летащю; Я, к. 206v: летащѣ; Е, к. 261г: летащѣ

^g Я, к. 206v: ему; Е, к. 261г: емѣ

^h И, к. 278v: земля; Я, к. 206v: земля

ⁱ⁻ⁱ И, к. 278v: изииде д[оу]ша его; Я, к. 206v: изыйде д[у]ша его; Е, к. 261г: дѣша его изыйде

^j И, к. 278v; Е, к. 261г: со; Я, к. 206v: с

^k И, к. 278v: кровью; Я, к. 206v: кровию

^l И, к. 278v; Я, к. 206v; Е, к. 261г: во

^m Я, к. 206v: Данийлови; Е, к. 261г: Данійлѣ

ⁿ Я, к. 206v; Е, к. 261г: Л[ъ]вовѣ

^o И, к. 278v; Я, к. 206v: онѣхъ; Е, к. 261г: ихъ

^p Я, к. 206v: важѣще; Е, к. 261г: важѣще

^q И, к. 278v; Я, к. 206v: инья; Е, к. 261г: иных[ъ]

^r Я, к. 206v: из

^s И, к. 278v: ведоущю; Я, к. 206v; Е, к. 261г: ведѣще

^{t-t} И, к. 278v: сѣчахоутъ ѿ; Я, к. 206v: сѣчахѣт[ъ] ѿ; Е, к. 261г: сѣчахѣ а

^u И, к. 278v: приде; Я, к. 206v: прииде

^v Я, к. 206v: двор[ъ]скій; Е, к. 261г: дворскій

^w И, к. 278v; П, к. 291v; Я, к. 206v; Е, к. 261г: полком[ъ]

^x Я, к. 206v: Данийловѣ; Е, к. 261г: Даніолѣ

^y Я, к. 206v: королевѣ

^z И, к. 279г: рекшо; Я, к. 206v: рек[ъ]шу; Е, к. 261г: рекшѣ

^{aa} Я, к. 206v: ему; Е, к. 261г: емѣ

^{ab} И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: злѣ

^{ac} И, к. 279г: створилъ; Я, к. 206v; Е, к. 261г: сотворил[ъ]

^{ad} Я, к. 206v: двор[ъ]скому; Е, к. 261г: дворскомѣ

^{ae} И, к. 279г: вт[ъ]вѣщавшо; Я, к. 206v: вт[ъ]вѣщавшю; Е, к. 261г: вт[ъ]вѣщавшѣ

^{af-af} И, к. 279г: не азъ не; Я, к. 206v: и се азъ; Е, к. 261г: и се азъ

^{ag} И, к. 279г: хотѣние; Я, к. 206v: хотене

^{ah-ah} И, к. 279г: ни злое ны; Я, к. 206v; Е, к. 261г: злое намѣ

^{ai} И, к. 279г: створилъ; Я, к. 206v; Е, к. 261г: сотворил[ъ]

^{aj} Е, к. 261г: поісоль

^{ak} И, к. 279г: изнесъ; Я, к. 206v; Е, к. 261г: изнесе

^{al-al} И, к. 279г: слова права; Я, к. 206v; Е, к. 261г: слова

⁹⁶⁷ W przekazie: „изыде д[оу]ша его съ кровію въ ад[ъ]” nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 14, 11; 14, 19; Jr 3, 19; 31, 15; Ez 31, 16.

Потом[ъ]^a | же корол[ъ] и Левъ изойма колодники^b, възвратиса^c || (347г/709) к^d Васил[ъ]кови^e и Семовитови. Срѣт[ъ]шимса^f им[ъ], и быс[тъ] радѡс[тъ]^g | велика, о^h погибели поганьскойⁱ. И съж[ъ]же^j дома их[ъ], и | плѣнаше^k села их[ъ]. Ставши ж[е] на Правищих[ъ] на нѡч[ъ]^l, поймавшѣ^m ж[е] имѣнїаⁿ их[ъ], пож[ъ]гоша^o дома их[ъ]. Наутрїа^p же пойдоша, плѣнаша^q землю и жгоуща^r. Заж[ъ]гоша^s Таисевичи⁹⁶⁸, и Боура^{ла}⁹⁶⁹, и Раимочи⁹⁷⁰, и Комата⁹⁷¹, и Дора⁹⁷², и грады^w плѣнаше^x, | и пач[е] двм[ъ]^y ^z-Стенкытовъ заж[ъ]гоша^z.

Радость
о погибел[и]
поганьск[ои]

^a И, к. 279гг: потом

^b Я, к. 206v; Е, к. 261г: колодники

^c И, к. 279г; Е, к. 261г: возвратиса; Я, к. 206v: возвратиса

^d Е, к. 261г: къ

^e И, к. 279г: Василкови; Я, к. 206v; Е, к. 261г: Василковѣ

^f Я, к. 206v: срѣтшимса; Е, к. 261г: срѣтшимса

^g И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: радость

^h И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: ѡ

ⁱ И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: погань свой

^j И, к. 279г: жьжахоу; Я, к. 206v: жже; Е, к. 261г: з[ъ]же

^k И, к. 279г: пленахоу; Я, к. 206v: плѣнаше

^l И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: ночь

^m И, к. 279г: поймавши

ⁿ И, к. 279г; Я, к. 206v: имѣнїа; Е, к. 261г: имѣнїа

^o И, к. 279г; Е, к. 261г: пожгоша

^p И, к. 279г: наоутреа; Я, к. 206v: наутриа; Е, к. 261г: наоутрїа

^q И, к. 279г: плѣнающе; Я, к. 206v: плѣнаша

^r И, к. 279г: жгоуще; Я, к. 206v: жгуща; Е, к. 261г: жгѣща

^s И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: зажгоша

^t И, к. 279г: Таисевиче; Я, к. 206v; Е, к. 261г: за то Севичи

^u Я, к. 206v: Бѣрала; Е, к. 261г: Бѣрала

^v И, к. 279г: Раимоче

^w И, к. 279г: града

^x И, к. 279г: плѣнахоуть; Я, к. 206v: плѣнаше

^y И, к. 279г; Я, к. 206v; Е, к. 261г: домъ

^{z-z} И, к. 279г: Стекинтовъ зажгоша; Я, к. 206v; Е, к. 261г: brak wyrazów

⁹⁶⁸ Nie posiadająca sensownego odpowiednika we współczesnych toponimach zapewne umocniona wieś znajdująca się w pd. Jaćwieży (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 112, 132, 167. Por. G. Białyński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

⁹⁶⁹ Właściwie niemożliwa do lokalizacji umocniona wieś, wspomniana wyłącznie w naszym źródle, znajdująca się w pd. Jaćwieży (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 111, 132, 167. Por. G. Białyński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

⁹⁷⁰ Osada być może znajdująca się niedaleko jez. Raj w pd. Jaćwieży (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 101, 132, 167. Por. G. Białyński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

⁹⁷¹ Niemożliwa do pewnego zlokalizowania wieś jaćwieska, najpewniej umocniona, znajdująca się na południu kraju (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 111–112, 132, 167. Por. G. Białyński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

⁹⁷² W. leżąca zapewne na terenie włości Dernen, identyfikowana niekiedy ze współczesną w. Dora niedaleko Augustowa lub w. Dorsze obok Ełku (A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 95, 110, 111, 132, 167; G. Białyński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

И сташа^a на селѣ^b Корковичех[ъ]^{c973}, и пристранно^d бѣ, тако селикым[ъ]^e воем[ъ]^f мнѡж[ъ]ством[ъ]^g, | насытиса^h ⁱ-на двоу двороу конем[ъ] и самѣм[ъ]ⁱ, тако не възмогаша^j поасти^k сами^l и конѣ их[ъ], прок[ъ]^m же пож[ъ]гошаⁿ. | Наутрѣа^o же прѣеха^p шт[ъ] ѡтвѡз[ъ]^q Юндил[ъ]^{r974}, рек[ъ]шоу^s емоу^t сице: | «Данило^u, доброу^v дружиноу^w дрѣжиши^x, и велици полци | твои!». Наутрѣа^y же пойдоша, плѣнаще^z и жгоуще^{aa} землю | их[ъ], и не быс[тъ] пакости въ^{ab} ^{ac}-воех[ъ] его^{ac}, також[е] иногда храбри^{ad} баху^{ae}, | вѣложи^{af} Б[ог]ѣ страх[ъ] въ^{ag} с[ъ]рд[ъ]ца^{ah} их[ъ]. Тое^{ai} ж[е] ноци ста на

^a И, к. 279г; Я, к. 206в; Е, к. 261г: ста

^b Я, к. 206в; Е, к. 261г: селе

^c И, к. 279г: Корковичихъ; Я, к. 206в: Курковичех[ъ]; Е, к. 261г: Кѡрковичех[ъ]

^d И, к. 279г; Я, к. 206в; Е, к. 261г: пристран[ъ]но

^e И, к. 279г: селищемъ; Я, к. 206в: с великим[ъ]; Е, к. 261г: со великим[ъ]

^f И, к. 279г: воемъ

^g Я, к. 206в; Е, к. 261г: множеством[ъ]

^h И, к. 279г; Е, к. 261г: насытитиса; Я, к. 206в: насититиса

ⁱ⁻ⁱ И, к. 279г: конемъ и самѣмъ на двоу двороу; Я, к. 206в; Е, к. 261г: на дворѣ конем[ъ] и самѣм[ъ]

^j И, к. 279г; Я, к. 206в; Е, к. 261г: возмогаша

^k И, к. 279г; Я, к. 206в; Е, к. 261г: поасти

^l П, к. 291в: самѣ; Е, к. 261в: самы

^m Я, к. 206в; Е, к. 261в: проки

ⁿ И, к. 279г; Е, к. 261в: пожгоша

^o И, к. 279г: наутрѣа; Я, к. 206в: наутрѣа; Е, к. 261в: наутрѣа

^p И, к. 279г: приѣха; Я, к. 206в: приеха

^q И, к. 279г: ѡтвѡзъ; П, к. 291в: ѡтвѡз[ъ]; Я, к. 206в: ѡтвѡз[ъ]; Е, к. 261в: ѡтвѡзъ

^r И, к. 279г; Е, к. 261в: Юндиль; Я, к. 206в: Юндиль

^s И, к. 279г: рекшоу; Я, к. 206в: рекшу; Е, к. 261в: рекшѣ

^t Я, к. 206в: ему; Е, к. 261в: емѣ

^u Я, к. 206в: Данийлу; Е, к. 261в: Данѣйлѣ

^v Я, к. 206в; Е, к. 261в: добрѣ

^w Я, к. 206в; Е, к. 261в: дрѣжинѣ

^x И, к. 279г: держиши; Я, к. 206в: держати; Е, к. 261в: держати

^y И, к. 279г: наутрѣа; Я, к. 207г: наѣтрѣа; Е, к. 261в: наутрѣа

^z И, к. 279г: плѣнающе; Я, к. 207г: плѣнаще

^{aa} Я, к. 207г; Е, к. 261в: жгѣще

^{ab} И, к. 279г: brak wyrazu; Я, к. 207г: во

^{ac-ac} И, к. 279г: воинѣ их[ъ]

^{ad} Я, к. 207г; Е, к. 261в: храбры

^{ae} И, к. 279г: бѣахоу; П, к. 291в: бѣахъ; Я, к. 207г: бѣахѣ; Е, к. 261в: бѣахѣ

^{af} И, к. 279г; Я, к. 207г; Е, к. 261в: воложи

^{ag} И, к. 279г: во

^{ah} И, к. 279г: с[ъ]рд[ъ]це

^{ai} И, к. 279г: тоа

⁹⁷³ Miejscowość nieposiadająca sensownych odpowiedników we współczesnej toponimii. Bez wątpienia położona w pd. Jaćwieży (A. Kamiński, Jaćwież, s. 95, 112, 124, 130, 132, 167. Por. G. Białuński, *Studia*, przyp. 121 na s. 103).

⁹⁷⁴ Wspomniany tylko w naszym źródle nobil jaćwiecki (zob. A. Kamiński, *Jaćwież*, s. 168).

болотех[ъ]^a | въ^b островѣх[ъ]^{c975} Наутрїа^d же прїехаша^e ѿтвази^f, дающе | дан[ъ]^g и мирь, молащеса^h, да бы не избил[ъ]ⁱ колодниковъ | Потѣм[ъ]^k же ^lБ[о]жїею м[и]л[о]стїю^l прїиде^m въⁿ землю свою съ^o ч[ъ]стїю^p | и славою, одолѣвъ^q вѣрогом[ъ]^r своим[ъ]^s. Хоташю^t ж[е] емоу^u паки^v изыти^w на на^x на бран[ъ]^{y976} и збирающю^y воа^z, оувѣдавше^{aa} ж[е] ѿтвази^{ab} се, по-
слаша послы своа^{ac} и дѣти | своа^{ad}, и дан[ъ] даша^{ae}, и обещевахъсѧ^{af} работѣ

ѿтвази дан[ъ]
дают[ъ] рѣси

^a И, к. 279г: болотѣхъ

^b И, к. 279г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: во

^c И, к. 279г: островихъ; Я, к. 207г; Е, к. 261v: островѣх[ъ]

^d И, к. 279г: наоутрїа; Я, к. 207г: наўтриа; Е, к. 261v: наоутрїа

^e И, к. 279г: приѣхаша; Я, к. 207г: приахаша [sic]

^f И, к. 279г; Е, к. 261v: ѿтвазѣ; Я, к. 207г: ѿтвазѣ

^g И, к. 279г: таль

^h Я, к. 207г; Е, к. 261v: brak wyrazu

ⁱ Я, к. 207г; Е, к. 261v: избиваль

^j И, к. 279г: колодниковъ; Я, к. 207г; Е, к. 261v: колод[ъ]ников[ъ]

^k И, к. 279г: потом; Я, к. 207г; Е, к. 261v: потом[ъ]

^{l-l} И, к. 279г: Б[о]жїею м[и]л[о]стїю; Я, к. 207г: Б[о]жїею м[и]л[о]стїю; Е, к. 261v: м[и]л[о]стїю Б[о]жїею

^m И, к. 279г: приде; Я, к. 207г: придет

ⁿ И, к. 279г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: в

^o И, к. 279г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: со

^p И, к. 279г: ч[ъ]стїю; Я, к. 207г: честию

^q И, к. 279г; Е, к. 261v: вдолѣвъ; Я, к. 207г: вдолѣв[ъ]

^r И, к. 279г: ворогомъ; Я, к. 207г: ворогом[ъ]; Е, к. 261v: врагомъ

^s Я, к. 207г: brak wyrazu

^t И, к. 279г: хоташю; Я, к. 207г: хоташѣ; Е, к. 261v: хоташѣ

^u Я, к. 207г; Е, к. 261v: емѣ

^v Я, к. 207г; Е, к. 261v: паки

^w И, к. 279г: изыити; Я, к. 207г; Е, к. 261v: ити

^x И, к. 279г: нѣ; Я, к. 207г: на

^y И, к. 279г: сбирающю; Я, к. 207г; Е, к. 261v: збираючи

^z И, к. 279г; Я, к. 207г: воа

^{aa} Я, к. 207г: ѣвѣдавши; Е, к. 261v: оувѣдавши

^{ab} Я, к. 207г: ѿтвазѣ; Е, к. 261v: ѿтвазѣ

^{ac} И, к. 279г; Я, к. 207г: своа; П, к. 292г; Е, к. 261v: своа

^{ad} И, к. 279г; Я, к. 207г: своа; Е, к. 261v: своа

^{ae} Я, к. 207г; Е, к. 261v: давше

^{af} И, к. 279г: ѿбѣщевахомъсѧ; Я, к. 207г: ѿбѣщахъсѧ; Е, к. 261v: ѿбѣщахъсѧ

⁹⁷⁵ Zastrzegając się, że nie ma pewności, czy mamy do czynienia z określeniem krajobrazu (wyspy wynurzające się z trzęsawisk), charakterystycznego dla tzw. Błot Jaćwieskich, czy też z toponimem, być może odpowiadającym miejscowości Ostrów nad jez. Orzysz, opowiadamy się jednak za drugim z wymienionych wariantów (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 1053 na s. 393).

⁹⁷⁶ Nie jest możliwe precyzyjne określenie czasu planowanej wyprawy. Na pewno rozgrywała się po zimie 1255/1256 r., zapewne niedługo czas później. Por. niesłusznie datujący wydanie na 1255 r. M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 359.

быти емоу^a | и городаы роубити^b въ^c земли^d своей⁹⁷⁷. f-Потѡм[ь]^e же^f посла |
 Коснатина^g, рекома^h Положишила⁹⁷⁸, да поберет[ь]ⁱ на них[ь]^j |
 Дан[ь] от[ь] куны черныи | дан[ь]. k-Ехав[ь] же^k Коснатин[ь]^l, поима на них[ь] дан[ь]: черныа^m
 коуныⁿ | и бѣло^o сребро⁹⁷⁹ и въдасть^p емоу^q из дани^r ѡтваж[ь]скоа^s
 дарь Сигнѣвоу^t въеводѣ^u послоушества^v ради, да w-оу||въсть (347v/710)
 вса^w земля^x лад[ь]скаа^y, ѡко дан[ь] платили сѡт[ь]^z ѡтва|зи^{aa} ж[е]

^a Я, к. 207г; Е, к. 261v: емѡ

^b Я, к. 207г: рѡбыти; Е, к. 261v: рѡбити

^c И, к. 279г: в; Я, к. 207г: во

^d И, к. 279г: земли

^e Я, к. 207г; Е, к. 261v: потом[ь]

^{f-f} И, к. 279г: Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿ ꙗꙋ ꙗꙋ е Данило

^g Я, к. 207г: Коснатина

^h И, к. 279г: рекомаго

ⁱ Е, к. 261v: побереть

^j Я, к. 207г: ных[ь]

^{k-k} И, к. 279г: ехав же; Я, к. 207г: ехавше; Е, к. 261v: ехавши

^l Я, к. 207г: Коснатин[ь]

^m И, к. 279г; Я, к. 207г: черныа; Е, к. 261v: черныа

ⁿ Я, к. 207г: куни; Е, к. 261v: кѡны

^o И, к. 279г: бѣль

^p И, к. 279г; Я, к. 207г: вдаст[ь]

^q Я, к. 207г: ему; Е, к. 261v: емѡ

^r Е, к. 261v: дани

^s И, к. 279г: ѡтважъскои; П, к. 292г: ѡтваз[ь]ское; Я, к. 207г: ѡтвазкихъ; Е, к. 261v: ѡтвазских[ь]

^t Я, к. 207г: Сигнѣвуг; Е, к. 261v: Сигнѣвѡ

^u И, к. 279г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: воеводѣ

^v И, к. 279г: послоушества; Я, к. 207г; Е, к. 261v: послѡшества

^{w-w} Я, к. 207г: увѣст[ь] вса; Е, к. 261v: ѡвѣст[ь] са

^x Я, к. 207г: земля

^y И, к. 279г: ладъскаа; Я, к. 207г: лад[ь]зскаа; Е, к. 261v: лад[ь]зскаа

^z И, к. 279г: соуть; Я, к. 207г: сут[ь]; Е, к. 261v: сѡтъ

^{aa} Я, к. 207г: ѡтвазѣ; Е, к. 261v: ѡтвазѣ

⁹⁷⁷ Mamy do czynienia z wyraźnym świadectwem wejścia części ziem jaćwieskich, zapewne okręgów Zlina, Krismen, Pokiema, może też innych obszarów, w zależność od Rusi halicko-wołyńskiej.

⁹⁷⁸ Był to zaufany bojar Daniela Romanowicza (skoro powierzono mu takie ważne zadanie, ale – przede wszystkim – w późniejszym czasie, w 1259 r., dowództwo nad załogą Chełma). Trudno powiedzieć czy raczej ma A. Jusupović, utożsamiając Konstantyna z otrokiem noszącym to imię, wzmiankowanym jako poseł Demiana do Daniela w 1231 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 194–197).

⁹⁷⁹ Informacja ta budzi pewne wątpliwości. Np. L. Machnoweć stwierdził, że Jaćwięgowie dali Danielowi skóry kun i gronostajów oraz srebro (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 1 na s. 96). Opowiadamy się jednak za wariantem, że chodzi o skórki kun i srebro, a „czerni” i „bieli” są jedynie określeniami dopełniającymi. Co do ruskiego średniowiecznego systemu płatniczego zob.: М. Б. Свєрдлов, *Деньги меховые*, [w:] ДРСМЭ, s. 237; В. Н. Сєдых, *Куна*, [w:] ibidem, s. 435.

королеви^a Данилоу^{b980}, с[ы]ннви^c великаго^d кнаса^e Романа, | по великом[ъ]
^fбѡ кнаси^f Романѣ никтож[е] не^g бѣ^{h-h} воевал[ъ] ⁱна нѣⁱ | в роуских[ъ]
кнасах[ъ]^k, развѣ^l с[ы]на его^m Данилаⁿ. Б[о]гѡм[ъ]^o же дан[ъ]наа^p | емоу^q дан[ъ]
 послушество^r сътвори^s лад[ъ]скою^t землею^u, си|рѣч[ъ] въ^v памат[ъ]^w дѣтем[ъ]^x
 своим[ъ], тако ѡт[ъ] Б[о]га мѣж[ъ]ство^y емоу^z показав[ъ]шю^{aa}, якоже пре-
мѣдрый^{ab} хронографъ^{ac981} списа, якож[е] | добродѣаніа^{ad} въ^{ae} вѣкы^{af} свататса^{ag982},

^a Я, к. 207г: королевѣ

^b Я, к. 207г: Данийлѣ; Е, к. 261v: Данійлѣ

^c И, к. 279г: с[ы]нови; Я, к. 207г; Е, к. 261v: с[ы]нѣ

^d И, к. 279г; Е, к. 261v: великаго

^e И, к. 279г; Е, к. 261v: кназа; Я, к. 207г: кн[а]за

^{f-f} И, к. 279г: бо кназѣ; П, к. 292г: кнаси бѡ; Е, к. 261v: кназѣ; Я, к. 207г: кн[а]зѣ

^g П, к. 292г; Е, к. 261v: brak wyrazu

^h И, к. 279v: бо

ⁱ⁻ⁱ И, к. 279v: на нѣ; Я, к. 207г: на нѣ; Е, к. 261v: brak wyrazu

^j И, к. 279v: роускихъ; Я, к. 207г: русских[ъ]; Е, к. 261v: рѣских[ъ]

^k И, к. 279v: кназих[ъ]; Я, к. 207г: кн[а]зех[ъ]; Е, к. 261v: кн[а]зех[ъ]

^l И, к. 279v: развѣ

^m Е, к. 261v: егѡ

ⁿ Я, к. 207г: Данийла; Е, к. 261v: Данійла

^o И, к. 279v; П, к. 292г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: Б[о]гомѣ

^p И, к. 279v: дана; Я, к. 207г: дан[ъ]наа; Е, к. 261v: данна

^q Я, к. 207г: ему; Е, к. 261v: емѣ

^r И, к. 279v: послушество; Я, к. 207г: послушен[ъ]ство; Е, к. 261v: послѣшество

^s И, к. 279v: створи; Я, к. 207г; Е, к. 261v: сотвори

^t Я, к. 207г: лад[ъ]скою

^u И, к. 279v: землю

^v И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 261v: во

^w Я, к. 207г: памат[ъ]

^x И, к. 279v: дѣтемѣ

^y И, к. 279v: моужество; Я, к. 207г: музтво; Е, к. 261v: мѣжество

^z Я, к. 207г: ему; Е, к. 261v: емѣ

^{aa} И, к. 279v: показавшю; Я, к. 207г; Е, к. 261v: показавшѣ

^{ab} И, к. 279v: премоудрый; Я, к. 207г: пр[е]мудрый; Е, к. 261v: прем[ѣ]дрый

^{ac} И, к. 279v: хронографъ; Я, к. 207г; Е, к. 261v: гранографъ

^{ad} И, к. 279v: добродѣанія; П, к. 292г: добродѣаніа; Я, к. 207г: добродѣаніе; Е, к. 261v:
добродѣаніе

^{ae} И, к. 279v: в; Я, к. 207г; Е, к. 261v: во

^{af} Я, к. 207г; Е, к. 261v: вѣки

^{ag} И, к. 279v: свататса; Я, к. 207г: стоитса; Е, к. 261v: стоитса

⁹⁸⁰ Dziejopis najpewniej odwołał się do wyprawy odnotowanej przez *Latopis kijowski* pod 6704 r., kiedy to Roman wszedł głęboko w ziemię Jaćwiągów i musiał je solidnie spustoszyć (*Ипатьевская летопись*, kol. 702; B. Włodarski, *Problem jaćwiński w stosunkach polsko-ru-skich*, „Zapiski Historyczne”, t. XXIV, 1958–1959, z. 2–3, s. 27).

⁹⁸¹ Ponownie, już w w drugim miejscu naszego źródła, pojawia się odwołanie do chronografa.

⁹⁸² Według A. Orłowa ustęp: „королеви Данилоу, с[ы]ннви великаго кнаса Романа [...] въ вѣкы свататса” jest parafrazą tekstu z ks. V *Kroniki Malalasa* (*K woprosy*, s. 108–109), choć

о крoлeв[ь]скімъ
oбeдe [sic]
вeликoм[ь]

ѡкoж[e] сkаzaxwм[ъ]^{a983} б-o рa|тeх[ъ] мнwгых[ъ], и си же нaписaxoм[ъ]
w Рoмaнѣ⁹⁸⁴, дрeвлe бw бѣ | писати си и н[ы]нѣ же зде писано быс[тъ]
в послѣднaa-^{b985}. | Пoтwм[ъ]^c же, ѡкoж[e] и прeждe рeкoxwм[ъ]^{e986}, сѣтвo-
ри^f кoрoл[ъ]⁹⁸⁷ г-вeлик[ъ] oбѣт[ъ]^g | и не исправи eгo к^h Рoмaнoвиⁱ, oстa-
ви^j же oу^k гoрoдѣ Инепe|р[ъ]цѣ^{l988}, и wт[ъ]идeт[ъ]^m прoч[ъ], oбѣщавсaⁿ
eмoу^o и не пoмaгашe^p eмoу^q, | лeстѣ бo имашe^r, xoтa^s гoрoдoвѣ^t eгo, бѣ бo

^a И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 261v: сказахомъ

^{b-b} И, к. 279v: w ратехъ многихъ си же написахомъ w Романѣ древле бо писати ци и н[ы]нѣ же здѣ писано быс[тъ] в послѣднaa; Я, к. 207г: w ратех[ъ] писати си и н[ы]нѣ зде писан[ъ]но быс[тъ] и сии ж[e] написахомъ w Романовѣ древле бо бѣ в послѣд[ъ]нaa; Е, к. 261v: w ратех[ъ] писати си и н[ы]нѣ же зде писано быс[тъ] и сие ж[e] написахом[ъ] в Романѣ древле бо бѣ в[ъ] послѣд[ъ]нaa

^c И, к. 279v: потом; П, к. 292г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: потом[ъ]

^d Я, к. 207г; Е, к. 261v: brak wygazu

^e И, к. 279v: рекохом[ъ]; Я, к. 207г; Е, к. 261v: сказахом[ъ]

^f И, к. 279v: створи; Я, к. 207г; Е, к. 261v: сотвори

^{g-g} И, к. 279v: wбѣтъ великъ; П, к. 292г: велик[ъ] wбѣд[ъ]; Я, к. 207г; Е, к. 261v: великъ совѣтъ

^h Я, к. 207г; Е, к. 261v: ко

ⁱ Я, к. 207г: Романовѣ

^j И, к. 279v; П, к. 292г; Я, к. 207г; Е, к. 261v: wстави

^k Я, к. 207г: ѻ

^l Я, к. 207г; Е, к. 261v: Иперцѣ

^m Я, к. 207г; Е, к. 262г: wтиде

ⁿ И, к. 279v; Е, к. 262г: wбѣщавса; П, к. 292г: wбѣщавьса; Я, к. 207г: wбѣщавса

^o Я, к. 207г: eму; Е, к. 262г: емѸ

^p И, к. 279v: помогашеть

^q Я, к. 207г: eму; Е, к. 262г: емѸ

^r И, к. 279v: имашеть; Я, к. 207г: имѣаше; Е, к. 262г: имѣаше

^s Я, к. 207г: xoтa

^t И, к. 279v; Е, к. 262г: городoвѣ; Я, к. 207г: городoв[ъ]

jak podkreślał O. Tworogow, również w tym wypadku zapośredniczył ruski chronograf zawierający w swym składzie tekst bizantyńskiego autora (*Древнерусские Хронографы*, s. 19–20).

⁹⁸³ Kolejny przypadek „ujawnienia” się autora, który użył zwyczajowo liczby mnogiej.

⁹⁸⁴ Kontekst jednoznacznie wskazuje, że chodzi o Romana Daniłowicza.

⁹⁸⁵ Niezwykle ciekawy przykład opisywania przez autora swej pracy. Użyty zwrot wskazuje dokładnie na czas, kiedy został sporządzony ten fragment źródła. Stało się to najwcześniej w pocz. 1256 r., po wyprawie na Jaćwież.

⁹⁸⁶ Kolejne ujawnienie się autora, jak zazwyczaj używającego wobec siebie liczby mnogiej.

⁹⁸⁷ Bela IV.

⁹⁸⁸ W literaturze spotykamy nie do końca możliwe do rozstrzygnięcia różnice w poglądach co do lokalizacji tego ośrodka. Podsumowujący pewien etap badań nad problemem N. Mika, A. Majorow i D. Dąbrowski przyjęli, że rzecz idzie o znajdujący się pomiędzy Bratysławą a Wiedniem zamek w Himbergu (N. Mika, *Walka o spadek*, s. 47–51; A. B. Майоров, *Русь, Византия и Западная Европа*, s. 672, 678–679; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 326, 335). Twierdzono też, że Gertruda i Roman rezydowali w Haimburgu (zob. np. B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 143). Natomiast ostatnio A. Martyniuk odnowił przedstawioną przez

клатвою^a | клал[ъ]с[а]^b о^c Б[о]сѣ^d великою къ^e Романови^f и къ^g кнагини^h
 | его⁹⁸⁹, **так**о добыв[ъ]шюⁱ емоу^j земли^k немец[ъ]коє^l, дати емоу^m | всю
 Романовиⁿ. Кнагыни^o же вѣдоуши^p норовъ^q его, | твердашет[ъ]^r
 и кр[ъ]стѡм[ъ]^s, и николиже не быс[тъ] ^tна помощь емоу^t. | Частѡ^u ж[е]^v
 приходашю^w на н[ъ] гер[ъ]цикови^{x990}. Въ^y ѡдино^z же врѣма^{aa} | пріехав[ъ]шю^{ab}
 емоу^{ac} съ^{ad} великою силою, и бив[ъ]шим[ъ]са^{ae} им[ъ], | и ставъ^{af} пред[ъ]^{ag}

^a Я, к. 207г: клатвою

^b И, к. 279v; Е, к. 262г: клалса; Я, к. 207г: клал[ъ]са

^c И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ѡ

^d И, к. 279v: Б[о]сѣ

^e И, к. 279v: к; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ко

^f Я, к. 207г: Романовѣ

^g И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ко

^h И, к. 279v; Е, к. 262г: кнагинѣ; Я, к. 207г: кнагини

ⁱ И, к. 279v: добывшоу; Я, к. 207г; Е, к. 262г: добывши

^j Я, к. 207г: ему; Е, к. 262г: емѡ

^k И, к. 279v; Е, к. 262г: землѣ

^l И, к. 279v: немѣцкоа; Я, к. 207г: нѣмѣцкоє; Е, к. 262г: нѣмецкои

^m Я, к. 207г; Е, к. 262г: емѡ

ⁿ Я, к. 207г: Романовѣ

^o Я, к. 207г: кн[а]зи; Е, к. 262г: кн[а]зи

^p И, к. 279v: вѣдоушоу; Я, к. 207г; Е, к. 262г: вѣдѡщи

^q И, к. 279v: норовъ; Я, к. 207г: норов[ъ]; Е, к. 262г: нарѡд[ъ]

^r Я, к. 207г: твердаше; Е, к. 262г: твердаше

^s И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: кр[ъ]стомъ

^{t-t} Я, к. 207г: ему на помоч[ъ]; Е, к. 262г: емѡ на помощь

^u И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: часто

^v Я, к. 207г; Е, к. 262г: brak wygazu

^w И, к. 279v: приходашоу; Я, к. 207г: приходашѡ; Е, к. 262г: приходашѡ

^x И, к. 279v: герѣцкови; Я, к. 207г: герѣцковѣ; Е, к. 262г: герѣцковѣ

^y И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: во

^z И, к. 279v: едино; Я, к. 207г: ѡд[ъ]но; Е, к. 262г: ѡно

^{aa} Я, к. 207г: время

^{ab} И, к. 279v: приѣхашоу; Я, к. 207г; Е, к. 262г: приехавши

^{ac} Я, к. 207г: ему; Е, к. 262г: емѡ

^{ad} И, к. 279v: с; Я, к. 207г; Е, к. 262г: со

^{ae} И, к. 279v; Е, к. 262г: бившимса; Я, к. 207г: бившимса

^{af} И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ставъ

^{ag} И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: перед[ъ]

I. Szaraniewicza koncepcję, że chodzi jednak o fortyfikacje na wzgórzu Kahlenberg pod Wiedniem/w Wiedniu (I. Szaraniewicz, *Die Hypatios-Chronik*, s. 71; A. В. Мартынюк, „*Австрийский стол*” князя Романа Даниловича, CR, Ser. II, t. III, Kraków [w druku]. Za dostarczenie tego ciekawego tekstu składamy Autorowi serdeczne podziękowania).

⁹⁸⁹ Gertrudzie Babenberg.

⁹⁹⁰ Księciem = herzogiem (Austrii) nazwany został kr. Czech i okresowo władca innych państw (w tym właśnie Austrii), Przemysł Otokar II, rywalizujący skutecznie z Romanem o spuściznę po Babenbergach. Ten Przemysłida był s. Wacława I i Kunegundy Hohenstauf, c. kr. Niemiec Filipa Szwabskiego. Żył w l. ok. 1233–1278. Jego osoba budziła żywe zainteresowanie

городѡм[ь]^a поприща⁹⁹¹, и не может[ь] взати^b, | ласкан[ь]емь^c гла[ГОЛА]ше^d
емоу^e: «Остави^f корола^g оугор[ь]ского^h, | ѡкоⁱ ѡужика ми^j еси и своакъ^{k992}.
Земла^l нѣмец[ь]каа^m | раздѣлена бѣдет[ь]ⁿ с тобою, риѣ^o ти р^oоугорьскїи,
реч[е]^p корол[ь], | мнѡго^q ѡбѣщавае[т]^r, но не исправит[ь]^s. Азь же
г[лаго]лю правдоу⁹⁹³, | и поставлю ти послуха^u ѡт[ь]ца^v си^w папоу^x и вѣ^y

^a И, к. 279v; Е, к. 262г: городомъ; Я, к. 207г: городом[ь]

^b Я, к. 207г: взати

^c И, к. 279v: ласканиемь; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ласканиємь

^d Я, к. 207г: гла[голю]ше

^e П, к. 292г; Я, к. 207г; Е, к. 262г: емѡ

^f И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: встави

^g Я, к. 207г: корола

^h Я, к. 207г: ѡгор[ь]ского; Е, к. 262г: оугорскаго

ⁱ Е, к. 262г: ѡкѡ

^{j-j} Я, к. 207г: ѡжика ми

^k И, к. 279v; Я, к. 207г: своакъ; Е, к. 262г: своакъ

^l Я, к. 207г: земля

^m И, к. 279v: нѣмцъкаа; Я, к. 207г: нѣмецкаа; Е, к. 262г: нѣмецкаа

ⁿ И, к. 279v: боудеть; Я, к. 207г: будет[ь]; Е, к. 262г: бѣдет[ь]

^o И, к. 279v: риксъ; Я, к. 207г: риѣий; Е, к. 262г: риѣий

^{p-p} И, к. 279v: оугорьскїи рекше; Я, к. 207г: реч[е] ѡгор[ь]ский; Е, к. 262г: рече оугорскїй

^q И, к. 279v; Я, к. 207г; Е, к. 262г: много

^r И, к. 279v: ѡбѣщае[т]; Я, к. 207г; Е, к. 262г: ѡбѣщае[т]

^s Е, к. 262г: исправить

^t Я, к. 207г; Е, к. 262г: правдѡ

^u Я, к. 207г: послуха; Е, к. 262г: послѡха

^v Я, к. 207г; Е, к. 262г: ѡт[ь]

^w Я, к. 207г: с[ѡ]ѡт[ого]; Е, к. 262г: с[ѡ]ѡт[ого]

^x П, к. 292v; Е, к. 262г: папѡ; Я, к. 207г: папу

^y 12

literatury. Warto wspomnieć o dwóch biografiach monarchy (J. K. Hoensch, *Przemysl Otokar II. von Böhmen. Der goldene König*, Graz–Wien 1989; J. Žemlička, *Przemysl Otokar II. král na rozhraní věků*, Praha 2011). Zaznamy, że istnieje też obszerny biogram władcy w j. polskim (A. Paner, *Przemysłidzi. Od Borzywoja I do Przemysła II Otokara. Ludzie i wydarzenia w latach 874–1278*, Gdańsk 2008, s. 252–316).

⁹⁹¹ Czyli w przybliżeniu ponad kilometr, niespełna półtora.

⁹⁹² Określenie „swojak” oczywiście nie budzi wątpliwości. Przemysłida ożeniony był z rodziną ciotką małżonki Romana. Natomiast posłużenie się przez królewicza, albo – w każdym razie – przez autora ruskiej relacji o opisywanym wydarzeniu pojęciem „oужика” (termin ten oznacza w j. staroruskim krewnego: И. И. Срезневский, *Материалы*, t. III, kol. 1165) oznacza, że jednak istniała w poł. XIII w. świadomość pokrewieństwa Romanowiczów i Przemysłidów. Było ono podwójne, z jednej strony wobec Henryka z Bergu, z drugiej zaś wobec Mścisława Fiodora Włodzimierzowicza Monomachowicza. W obu wypadkach Roman Daniłowicz był dla Przemysła Otokara krewnym piątego stopnia komputacji kanonicznej, czyli dziesiątego według systemu rzymskiego (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 883 na s. 335).

⁹⁹³ W przekazie: „корол[ь], мнѡго ѡбѣщавае[т], но не исправит[ь]. Азь же г[лаго]лю правдоу” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ps 15(14), 2; 93, 4; Prz 1, 3.

еп[и]ск[о]па^{a994} | на послушество^b, и вдам[ъ] ти пол[ъ] землѣ^c нѣмец[ъ]коє^d». || (348г/711) Ономоу^e ж[е] рек[ъ]шю^f: «Правдою^g обещах[ъ]са^h ѿт[ъ]цоуⁱ⁹⁹⁵, королевѣ^j оу|гор[ъ]скомоу^k, не могоу^l послушати^m тебе, ꙗко срам[ъ] им[а]м[ъ], | и грѣх[ъ] не исполнити обѣтаⁿ». Посла^o р^pѡ къ^p королевѣ^q оу|гор[ъ]скомоу^r вса^s слѡвеса^t, ими же обещевашеса^u емоу^v | герцоку^w, и проса^x оу^y него помощи. Онѣ^z же не посла емоу^{aa} | помощи, но городо- въ^{ab} хоташю^{ac} емоу^{ad} о^{ae} себе. Обещева|ше^{af} же емоу^{ag} дати инѡа^{ah}

^a И, к. 279v: пискоупа

^b И, к. 279v: послужьство; Я, к. 207г: послушен[ъ]ство; Е, к. 262г: послѣшенство

^c И, к. 279v: земли

^d И, к. 279v: нѣмѣцкои; Я, к. 207v; Е, к. 262г: нѣмецкое

^e И, к. 279v: ѡномоу; Я, к. 207v: ѡному; Е, к. 262г: ѡномѣ

^f И, к. 279v: рекшоу; Я, к. 207v; Е, к. 262г: рекшѣ

^g Я, к. 207v; Е, к. 262г: правдѣ

^h И, к. 279v: ѡбѣщахса; Я, к. 207v: ѡбѣщах[ъ]са; Е, к. 262г: ѡбѣщах[ъ]са

ⁱ И, к. 279v: ѡт[ъ]цоу; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡт[ъ]цѣ

^j Я, к. 207v: королевѣ

^k Я, к. 207v: ѣгор[ъ]скомоу; Е, к. 262г: оугорскомѣ

^l Я, к. 207v; Е, к. 262г: могѣ

^m Я, к. 207v; Е, к. 262г: послѣшати

ⁿ И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡбѣта

^o Я, к. 207v; Е, к. 262г: послах[ъ]

^{p-p} И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: бо ко; П, к. 292v: бо къ

^q Я, к. 207v: королевѣ

^r Я, к. 207v: ѣгор[ъ]скомоу; Е, к. 262г: оугорскомѣ

^s Я, к. 207v: вса

^t И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: словеса

^u И, к. 279v: ѡбѣщевашетьс[а]; П, к. 292v: ѡбещевашеса; Я, к. 207v: ѡбещевашеса; Е, к. 262г: ѡбещавашеса

^v Я, к. 207v; Е, к. 262г: емѣ

^w И, к. 279v: герцоку; Я, к. 207v: гецюк[ъ]; Е, к. 262г: гецюк[ъ]

^x Я, к. 207v: проса

^y Я, к. 207v: у; Е, к. 262г: ѣ

^z И, к. 279v: ѡн; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡн[ъ]

^{aa} Я, к. 207v; Е, к. 262г: емѣ

^{ab} Я, к. 207v; Е, к. 262г: в город[ъ]

^{ac} И, к. 279v: хоташю; Я, к. 207v: хоташѣ; Е, к. 262г: хоташѣ

^{ad} Я, к. 207v; Е, к. 262г: емѣ

^{ae} И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡ

^{af} И, к. 279v: ѡбѣщевашеть; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡбѣщеваше

^{ag} Я, к. 207v: ему; Е, к. 262г: емѣ

^{ah} И, к. 279v: инѡи; П, к. 292v: инѡа; Я, к. 207v; Е, к. 262г: инѡх[ъ]

⁹⁹⁴ Podejrzewamy, że mamy do czynienia z liczbą symboliczną. Skąd Przemysław Ottokar II miałby wziąć 12 biskupów i dlaczego akurat tylu miałoby przysiąc Romanowi wraz z papieżem (Innocentym IV)?

⁹⁹⁵ Znów mamy do czynienia z użyciem terminu „ojciec” w znaczeniu „starszy w hierarchii, opiekun, obrońca” (СДЯ, т. VI, s. 309–310).

города^a въ^b земли^c оугор[ъ]ской^{d996}. | Кнагини^e ж[е] разоумѣвши^f лесть его, реч[е], јако «с[ы]на ми⁹⁹⁷ пои|ма^g h-къ дъщери^h, дръжитеⁱ и оу^j тали, а н[ы]нѣ городовъ^k | наших[ъ] хошете^l, а мы за н[ъ] трѣпим[ъ]^m и гладом[ъ]ⁿ измираемъ». Баба корм[лю] | Бѣ бѡ^o баба ходащи^p и коупащи^q крѣмлю^r потай въ^s | градѣ Ваднѣ^t и приносаще^{u998}, толикъ^v бо бѣ глад[ъ], јако и | конѣ им[ъ] хотащим[ъ]^w тасти оуже^x. Кнагини^y ж[е] рек[ъ]ши^z: «Кнаж[е]^{aa}, | поиди къ^{ab} ѡт[ъ]цю^{ac!}!». Ономоу^{ad}

^a Я, к. 207v; Е, к. 262г: brak wygazu

^b И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: в

^c И, к. 279v: землѣ

^d Я, к. 207v: ѡгор[ъ]ской; Е, к. 262г: оугорской

^e И, к. 279v; Е, к. 262г: кн[а]гинѣ; Я, к. 207v: кнагини

^f И, к. 279v: разоумѣвше; Я, к. 207v: разумѣвши; Е, к. 262г: разѣмѣвши

^g И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: поими

^{h-h} И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ко дщери

ⁱ И, к. 279v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: держите

^j Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡ

^k И, к. 279v; Е, к. 262г: городовъ; Я, к. 207v: городов[ъ]

^l И, к. 280г: хошете; Я, к. 207v: хотать; Е, к. 262г: хотат[ъ]

^m И, к. 280г: терпимъ; Я, к. 207v; Е, к. 262г: стерпим[ъ]

ⁿ И, к. 280г: гладомъ

^o И, к. 280г; П, к. 292v; Я, к. 207v; Е, к. 262г: бо

^p Я, к. 207v: ходащи

^q Я, к. 207v: кѡпащи; Е, к. 262г: кѡпащи

^r И, к. 280г: корѣмлю; Я, к. 207v: кормлю; Е, к. 262г: кормлю

^s Я, к. 207v: во

^t Я, к. 207v: Ваднѣ

^u И, к. 280г; Е, к. 262г: приносащи; Я, к. 207v: приносаще

^v И, к. 280г: толикъ; Я, к. 207v; Е, к. 262г: толико

^w Я, к. 207v: хотащим[ъ]

^x Я, к. 207v: ѡже

^y Я, к. 207v: кнагини

^z И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262г: рекши

^{aa} Я, к. 207v: кнаже

^{ab} И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ко

^{ac} И, к. 280г: ѡт[ъ]цю; Я, к. 207v; Е, к. 262г: ѡт[ъ]цю

^{ad} И, к. 280г: ѡномоу; Я, к. 207v: ѡному; Е, к. 262г: ѡномѡ

⁹⁹⁶ *Kronika halicko-wolyńska* jest jedynym źródłem, które podaje informację o tej ofercie Beli IV. Trudno powiedzieć, na ile wiarygodny jest to przekaz. Zob. pogląd w tej sprawie N. Miki, *Walka o spadek*, przyp. 305 na s. 47.

⁹⁹⁷ Chodzi o Fryderyka, s. Gertrudy z drugiego małżeństwa, z Hermanem VI Badańskim. Książę ten urodził się w 1249 r., zaś zmarł tragicznie 29 X 1268 r. (F. Schirrmacher, *Friedrich*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, t. VIII, Leipzig 1878, s. 283–284). Jedynie *Kronika Romanowiczów* wspomina o matrymonialnych planach Beli IV co do młodocianego austriackiego zakładnika. Trudno stwierdzić, na ile ta informacja jest wiarygodna.

⁹⁹⁸ Wiadomość ta pozwala stwierdzić, że odległość zamku, w którym rezydowali Roman i Gertruda, od Wiednia nie była duża.

ж[е] остоупленому^a, не мощ[ь]но^b | бѣ емоу^c въехати^d. Видѣ^e ж[е] добро-
тоу^f его, власть Верен[ь]|геръ^g, прироком[ь]^h Просвельⁱ⁹⁹⁹, бѣ бо с ним[ь]
был[ь] на войнѣ, | съжаливси^k о^l Романѣ и пріехавъ^m съⁿ силою, изведе |
Романа из^o града¹⁰⁰⁰. Се^p же^q прежде^r сказахом[ь]¹⁰⁰¹, яко Вышел[ь]кь^s | см. ....
бѣ даль Новгородокъ^t Романови^{u1002}. По рати ж[е]^v крема|ниц[ь]кой^w др.
Коуремсинѣ^{x1003} Данил[ь]^y въздвиже^z рат[ь] противоу^{aa} | татаром[ь]. рать

^a И, к. 280г: встоупленому; П, к. 292v: встѣпленому; Я, к. 207v: вступленому;
Е, к. 262г: встѣпленомѣ

^b И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262г: мощно

^c Я, к. 207v: ему; Е, к. 262г: емѣ

^d И, к. 280г: въѣхати; Я, к. 207v; Е, к. 262г: выехати

^e И, к. 280г: видѣ; Я, к. 207v: видѣа

^f Я, к. 207v: доброту; Е, к. 262г: добротѣ

^g И, к. 280г: Вереньгѣрь; Я, к. 207v: Виренгер[ь]; Е, к. 262г: Виренгерѣ

^h И, к. 280г: прирокомѣ

ⁱ И, к. 280г: Просвѣль

^j Я, к. 207v; Е, к. 262г: brak wyrazu

^k И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262г: сожаливѣси

^l И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262г: w

^m И, к. 280г: приѣхавъ; Я, к. 207v: приехав[ь]; Е, к. 262v: пріехав[ь]

ⁿ И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: со

^o И, к. 280г; Е, к. 262v: изъ

^p И, к. 280г: си

^q Я, к. 207v; Е, к. 262v: brak wyrazu

^r И, к. 280г; Я, к. 207v: преже

^s И, к. 280г: Вышелкѣ; Я, к. 207v: Вешелкѣ; Е, к. 262v: Вешелкѣ

^t И, к. 280г: Новгородокѣ; Я, к. 207v: Новгородокѣ; Е, к. 262v: Новгородокѣ

^u Я, к. 207v; Е, к. 262v: brak wyrazu

^v Я, к. 207v: жѣ

^w И, к. 280г: кремәнецькой; Я, к. 207v: кременецкѣй; Е, к. 262v: кременецкой

^x И, к. 280г: Коуремсинѣ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Кѣремсѣ

^y Я, к. 207v: Данийл[ь]; Е, к. 262v: Данийль

^z И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: въздвиже

^{aa} Я, к. 207v; Е, к. 262v: противо

⁹⁹⁹ Osoba określana ogólnikowo przez większość literatury za przekazem naszego źródła jako Wernhard Preussel (B. T. Пашуто, *Очерки*, s. 256; N. Mika, *Walka o spadek*, s. 49; A. В. Майоров, *Русь, Византия и Западная Европа*, s. 653, 679: nawet jako Bernard Preussel; B. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 136; Bernhard Preussel). Tymczasem niedawno A. Martyniuk przedstawił wiarygodną tezę, że chodzi o Wernharda von Schauenberga o przydomku Preussel, aktywnego od 1239 r., zm. przed VIII 1267 r. („*Веренгер, прироком Просвел*”: *имя в истории Древней Руси и средневековой Австрии*, ДР 2013, nr 3 [53], s. 88–89). Ustalenie to przyjmujemy do wiadomości.

¹⁰⁰⁰ Zgadzamy się z ustaleniami N. Miki oraz D. Dąbrowskiego, że Roman opuścił Gertrudę i swe austriackie włości najwcześniej pod koniec IX 1253 r. (N. Mika, *Walka o spadek*, s. 48–51; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 360, szczeg. przyp. 1497 na s. 360–361).

¹⁰⁰¹ Kolejny przykład zarejestrowania przez autora swoich działań.

¹⁰⁰² Przypominamy, że wydarzenie to nastąpiło na przełomie 1254/1255 r.

¹⁰⁰³ Przypominamy, że wyprawa krzemieniecka Kuremsy miała miejsce najpewniej w 1254 r.

Межибожьє
взато вт[ъ]
Данила
к[орола]

Згадавъ^a сь^b братѡм[ъ]^c и сь^d с[ы]нѡм[ъ]^e, посла Денис[ъ]^f | Павловича¹⁰⁰⁴,
вза^g Межибож[ъ]^h. Потѡм[ъ]ⁱ же воевахѡт[ъ]^j людїе^k | Данилови^l
и Васил[ъ]кови^m Болоховьⁿ, Львови^o – Побож[ъ]^p и люди |
татар[ъ]скыа^{q1006}. Веснѣ ж[е]^r бывшїи^r, посла с[ы]на своего Шварна¹⁰⁰⁷ |
на Городокъ^{s1008}, и на Семочь^{t1009}, и на всѣ^u городы, и вза^v а-Городок[ъ]. |

^a И, к. 280г: сгадавъ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: згада

^b И, к. 280г: с; Я, к. 207v; Е, к. 262v: со

^c И, к. 280г: братомъ; П, к. 292v; Я, к. 207v; Е, к. 262v: братом[ъ]

^d И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: со

^e И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: с[ы]номъ

^f И, к. 280г: Деонисиа; Я, к. 207v: Девнисиа; Е, к. 262v: Диwnисїа

^g Я, к. 207v: взѡ

^h И, к. 280г; Я, к. 207v: Межибожие; Е, к. 262v: Межибожіє

ⁱ И, к. 280г: потомъ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: потом[ъ]

^j И, к. 280г: воевахоутъ; Я, к. 207v: воеваху; Е, к. 262v: воевахѣ

^k И, к. 280г: людье; Я, к. 207v: людие

^l Я, к. 207v: Данийловы; Е, к. 262v: Данїїловы

^m И, к. 280г: Василковы; Я, к. 207v: Васил[ъ]ковы; Е, к. 262v: Василковы

ⁿ И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Болоховъ

^o И, к. 280г: а Л[ъ]вови; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Л[ъ]вовы

^p Я, к. 207v: Побожие; Е, к. 262v: Побожїє

^q И, к. 280г: татарьскыа; Я, к. 207v: татар[ъ]скыа; Е, к. 262v: татарскїа

^r И, к. 280г; Я, к. 207v: бывши; Е, к. 262v: бывшей

^s И, к. 280г: городокъ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: городок[ъ]

^t И, к. 280г: Сѣмочь; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Немоч[ъ]

^u И, к. 280г: вси

^v Я, к. 207v: взѡ

Zob. przyp. 938 powyżej. Z kolei opisywaną tutaj wyprawę wojsk Romanowiczów datujemy na 1254/1255–1256 r. M. Грушевський, *Хронологія*, s. 38–40.

¹⁰⁰⁴ Uważamy za porównywalny zapis И. Bojar Daniela wzmiankowany wyłącznie w tym miejscu. Według A. Jusupowicia być może był on s. Pawła, wymienionego również jedynie raz, konkretnie jako poseł Daniela do Kotjana w kon. 1228 lub w 1229 r. (co do wzmiankowania Pawła zob. przyp. 384 na s. 128. Biogram Dionizego w A. Jusupović, *Elity*, s. 125–127). Wobec typowości imienia Paweł oraz braku jakichkolwiek potwierdzeń źródłowych przypuszczenie to należy traktować wyjątkowo ostrożnie.

¹⁰⁰⁵ Chodzi w tym wypadku o obszar nad górnym biegiem Bohu, położony na pd. od ziemi bołochowskiej.

¹⁰⁰⁶ Niewątpliwie chodzi o ludność, która weszła w stan bezpośredniej zależności od Mongołów (zob. M. Грушевський, *Исторія*, t. III, s. 85–86, 157–161).

¹⁰⁰⁷ Źródło wyraźnie mówi, że wyprawa odbyła się wiosną. Chodzi z wysoką dozą prawdopodobieństwa o 1255 r. (idem, *Хронологія подій*, s. 360, 384; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 386–387). Por. *Галицько-Волинський літопис* [1994], s. 98: wiosna 1256 r.). Jest to więc pierwsze chronologicznie samodzielne wystąpienie Szwarна, mającego wówczas ok. 15 lat.

¹⁰⁰⁸ Zapewne należy go utożsamiać z jednym z kilku grodzisk położonych niedaleko d. Wozwiahla, czyli ob. Nowogrodu Wołyńskiego, na zach. od Cudnowa lub w rejonie Miropola (K. I. Терещук, *До питання*, s. 166. Por. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 12 na s. 98).

¹⁰⁰⁹ Grodzisko we w. Суемці, niedaleko Nowogrodu Wołyńskiego, obw. żytomierski, Ukraina (K. I. Терещук, *До питання*, s. 166; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 13 na s. 98. ЕСЛІГ, s. 155).

и Семоч[ь]^a, и вса^b города, сѣдащїа^c за татары, Городескъ^{d1010} | и по Тетереви^{e1011} до Жедечева^{f1012}. Възваглане^g ж[е]^h сол[ь]гашаⁱ || (348v/712) Шварнѡм[ь]^j, поемше тивоуна^{k1013}, не въдаша^l емоу^m тивонитиⁿ¹⁰¹⁴. | Шварно ж[е] прїиде^o, поймавъ^p горѡды^q вси^r, и по нем[ь]^s прїйдоша^t | бѣлобереж[ь]ци^{u1015}, и чернатин[ь]ци^{v1016}, и вси болохов[ь]ци^w къ^x Дани|лоу^y. z-Присла же^z Миндовгъ къ^{aa} Данилоу^{ab}: «Пришлю к тебѣ^{ac} | Романа¹⁰¹⁷

^{a-a} И, к. 280г: Городокъ и Сѣмоць; Я, к. 207v; Е, к. 262v: город[ь] Немоч[ь]

^b И, к. 280г: всѣ; Я, к. 207v: вса

^c И, к. 280г: сѣдащїа; Я, к. 207v: сѣдащїа; Е, к. 262v: сѣдащїа

^d Я, к. 207v; Е, к. 262v: Городескъ

^e Я, к. 207v; Е, к. 262v: Тетеревѣ

^f И, к. 280г: Жедьчевѣва; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Живичева

^g И, к. 280г: Възваглане; Я, к. 207v: возсагаа; Е, к. 262v: возсагаа

^h Я, к. 207v; Е, к. 262v: ниже

ⁱ Я, к. 207v; Е, к. 262v: солгаша

^j И, к. 280г; Е, к. 262v: Шварномъ; Я, к. 207v: Шварном[ь]

^k Я, к. 207v; Е, к. 262v: тивона

^l И, к. 280г; Е, к. 262v: вдаша; Я, к. 207v: водаша

^m Я, к. 207v: ему; Е, к. 262v: емѣ

ⁿ И, к. 280г: тивоунити

^o И, к. 280г: приде; Я, к. 207v: прїйде

^p И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: поймавъ

^q И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: города

^r И, к. 280г: вса; Я, к. 207v; Е, к. 262v: всѣ

^s Я, к. 207v: немѣ

^t И, к. 280г: придоша; Я, к. 207v: прїйдоша

^u И, к. 280г: Бѣлобережцѣ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: Бѣлобездци [sic]

^v И, к. 280г; Е, к. 262v: чернатинци; Я, к. 207v: чернатинци

^w И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: болоховци

^x И, к. 280г: къ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^y Я, к. 207v: Данийлу; Е, к. 262v: Данїйлѣ

^{z-z} И, к. 280г: прислаша

^{aa} И, к. 280г: къ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^{ab} Я, к. 207v: Данийлу; Е, к. 262v: Данїйлѣ

^{ac} И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: тобѣ

¹⁰¹⁰ Być może chodzi o grodzisko we w. Городище, rej. obw. chmielnickiego, Ukraina (К. І. Терещук, *До питання*, s. 169. Пор. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 12 na s. 98).

¹⁰¹¹ Teterew, ukr. Тетерів, prawy dopływ Dniepru.

¹⁰¹² Miejscowość o niemożliwej do wiarygodnego ustalenia lokalizacji (zob.: ЕСЛГН, s. 59; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 15 na s. 98).

¹⁰¹³ Co do znaczenia pojęcia zob. przyp. 139 na s. 41 i 456 na s. 159.

¹⁰¹⁴ Mieszkańcy Wozwiahla przyjęli pod wpływem sukcesów militarnych Romanowiczów reprezentującego ich władzę ciwuna, jednak najwyraźniej nie mieli zamiaru respektować jego władzy.

¹⁰¹⁵ Co do lokalizacji tego grodu zob. przyp. 472 na s. 168.

¹⁰¹⁶ Mieszkańcy grodu, którego pozostałościami jest grodzisko we w. Великий Чернятин, rej. starokonstantynowski obw. chmielnickiego, Ukraina (К. І. Терещук, *До питання*, s. 167; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 17 na s. 98).

Данилов[ъ] походить и новьгорѡд[ъ]ци^a, абы пошел[ъ] къ^b ВЪЗВАГЛЮ^{c1018}, ѡт[ъ]тѣда^d и къ^e Кыеѡу^{f1019}», – и зреч[е]^g зрѡк[ъ]^h ВЪЗВАГЛАⁱ. j-j Данилѡ^k ж[е] съ^l | братѡм[ъ]^m идоша къⁿ ВЪЗВАГЛЮ^o въ^p силѣ таж[ъ]цѣ^q, жда вѣсти ѡт[ъ] Романа и литвы¹⁰²⁰, и стоа^r на Корец[ъ]коу^{s1021} дниноу^t, | жда вѣсти ѡт[ъ] них[ъ], и поиде къ^u Возваглю^v. Преже посла | с[ы]на си Шварна, да объедет[ъ]^w град[ъ], да никтож[е] не оутечет[ъ]^x ѡт[ъ] них[ъ]. | Бѣ же у^y с ним[ъ] воинъ^y пат[ъ]^z сот[ъ]¹⁰²². Гражане^{aa} же видѣв[ъ]ше^{ab} ратных[ъ] | мало

^a И, к. 280г: новгородцѣ; Я, к. 207v: новгород[ъ]ци; Е, к. 262v: новгород[ъ]цы

^b И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^c И, к. 280г: Возваглю; Я, к. 207v: Зваглю; Е, к. 262v: Зваглю

^d И, к. 280г: ѡт[ъ]тоуда; Я, к. 207v: ѡт[ъ]туда; Е, к. 262v: ѡт[ъ]тѣда

^e Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^f Я, к. 207v; Е, к. 262v: Киевѡ

^g И, к. 280г: срече

^h И, к. 280г: срокѣ; Я, к. 207v: зрок[ъ]; Е, к. 262v: зрокѣ

ⁱ И, к. 280г: ВЪЗВАГЛА; Я, к. 207v: Возвагля; Е, к. 262v: Возвагла

j-j И, к. 280г: Въ лѣт[о] ѡ ѡсѣнѣхъ

^k И, к. 280г: Данило; Я, к. 207v: Данийло; Е, к. 262v: Данїйл[ъ]

^l И, к. 280г: с; Я, к. 207v: со

^m И, к. 280г: братомѣ; Я, к. 207v; Е, к. 262v: братом[ъ]

ⁿ И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^o И, к. 280г: Возваглю; Я, к. 207v: Зваглю; Е, к. 262v: Зваглю

^p И, к. 280г: в; Я, к. 207v: во

^q И, к. 280г; Е, к. 262v: тажцѣ; Я, к. 207v: тажцѣ

^r И, к. 280г: стоа

^s И, к. 280г: Коренки

^t И, к. 280г: д[ъ]ниноу

^u И, к. 280г; Я, к. 207v; Е, к. 262v: ко

^v Я, к. 207v: Зваглю; Е, к. 262v: Зваглю

^w И, к. 280г: ѡбъедетѣ; Я, к. 207v: ѡбедет[ъ]; Е, к. 262v: ѡбедетѣ

^x Я, к. 207v: утетет[ъ]

^{y-y} И, к. 280г: вои с нимѣ; Я, к. 207v: с ним[ъ]; Е, к. 262v: съ нимѣ вои

^z И, к. 280г: ѡ; Я, к. 207v: пат[ъ]

^{aa} И, к. 280г: гражанѣ; Е, к. 262v: граждане

^{ab} И, к. 280г: видивши; Я, к. 208г; Е, к. 262v: видѣвше

¹⁰¹⁷ Romana Daniłowicza. Widać, że książę pozostawał w jakiejś formie zależności od króla Litwy.

¹⁰¹⁸ Grodzisko na terenie ob. m. rej. Новоград-Волинський, обw. żytomierski, Ukraina (К. І. Терещук, *До питання*, s. 171; ЕСЛГН, s. 36; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 18 na s. 98).

¹⁰¹⁹ Jest to jedyne świadectwo – trudno zresztą powiedzieć, na ile wiarygodne – planów Daniela podporządkowania sobie w tym czasie Kijowa, co byłoby aktem zdecydowanej wrogości wobec Mongołów.

¹⁰²⁰ Wyprawa ta odbyła się prawdopodobnie wiosną 1256 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 397–399). Dla porównania zaznaczmy, że M. Hruszewski datował ją na lato–jesień 1255 r. (*Хронологія подій*, s. 360–361, 385), L. Machnowec' na lato–jesień 1256 r. (*Літопис руський*, s. 417).

¹⁰²¹ Ob. Корчик, lewy dopływ Słuczy (SGKP, t. IV, s. 394).

съ^a кнасем[ъ]^b, смѣахѸса^c, стоаще^d на градѣ^e. Наутрїа^f ж[е] | прїйде^g Данил[ъ]^h съⁱ мнѡгым[ъ]^j мнѡж[ъ]ством[ъ]^k полкѡм[ъ]^l, съ^m братом[ъ] си | иⁿ съ с[ы]нѡм[ъ]ⁿ Л[ъ]вом[ъ]^o. Видѣв[ъ]ше^p же гражане^q, оужась^r быс[тъ] в[ъ]^s них[ъ], | и не стрѣпѣша^t, и вдашас[а]^u, и город[ъ] заж[ъ]же, люди же изведе | и вдасть^v на подѣл[ъ]: ово^w брату^x си, ово^y же Л[ъ]вови^z, дроу|гїа^{aa} Шварнови¹⁰²³ – и поиде в двѡм[ъ]^{ab} си прїем[ъ]^{ac} град[ъ]. Романови ж[е] | пришед[ъ]ши^{ad} къ^{ae} граду^{af} и литвѣ, потек[ъ]ши^{ag} на^a-град[ъ]

^a И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: со

^b И, к. 280г; Е, к. 262v: кназемь; Я, к. 208г: кназем[ъ]

^c И, к. 280г: смѣахоуса; П, к. 293г: смѣахѣса; Я, к. 208г: смѣахус[а]; Е, к. 262v: смѣахѸса

^d И, к. 280г; Я, к. 208г: стоаще; Е, к. 262v: стоаше

^e Я, к. 208г; Е, к. 262v: бродѣ

^f И, к. 280г: наоутрѣа; Я, к. 208г: наутриа; Е, к. 262v: наоутрїа

^g И, к. 280г: приде; Я, к. 208г: прїйде

^h Я, к. 208г: Данийл[ъ]; Е, к. 262v: Данїль

ⁱ И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: со

^j И, к. 280г: многомь; Я, к. 208г; Е, к. 262v: многим[ъ]

^k И, к. 280г: множѣствомь; Я, к. 208г; Е, к. 262v: множеством[ъ]

^l И, к. 280г: полкомь; Я, к. 208г: полков[ъ]; Е, к. 262v: полковѣ

^m И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: со

ⁿ⁻ⁿ И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: со с[ы]номь

^o И, к. 280г: Л[ъ]вомь; Я, к. 208г; Е, к. 262v: Л[ъ]вом[ъ]

^p И, к. 280г: видивѣш[е]; Я, к. 208г; Е, к. 262v: видѣвше

^q И, к. 280г: гражанѣ; Е, к. 262v: граждане

^r И, к. 280г: и оужась; Я, к. 208г: ужас[ъ]

^s И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: в

^t И, к. 280г: стрѣрѣша; Я, к. 208г; Е, к. 262v: стерпѣша

^u Я, к. 208г: вдашася

^v И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: ѡ

^w И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: ѡво

^x И, к. 280г: братоу; Я, к. 208г: братѣ

^y И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: ѡво

^z Я, к. 208г; Е, к. 262v: Л[ъ]вовѣ

^{aa} И, к. 280г: дроугїа; Я, к. 208г: дрѣгїа; Е, к. 262v: дрѣгїа

^{ab} И, к. 280г; Е, к. 262v: домь; Я, к. 208г: дом[ъ]

^{ac} И, к. 280г; Е, к. 262v: приемь; Я, к. 208г: прием[ъ]

^{ad} И, к. 280г: пришедшоу; Я, к. 208г: пришед[ъ]шу; Е, к. 262v: пришед[ъ]шѣ

^{ae} И, к. 280г; Я, к. 208г; Е, к. 262v: ко

^{af} И, к. 280г: граду; Я, к. 208г; Е, к. 262v: градѣ

^{ag} И, к. 280г: потокши; Я, к. 208г; Е, к. 262v: потекши

¹⁰²² Nawet jeśli mamy do czynienia z zaokrągleniem, jest to jeden z nielicznych przykładów podania konkretnej liczby wojów uczestniczących w danej akcji militarnej. Zwraca przy tym uwagę, że wozwiahlenie uznali ten oddział za niewielki, co jest wymowne z perspektywy oceny sił, jakimi dysponowali Romanowicze.

¹⁰²³ Wydaje się, że jest to świadectwo posiadania w owym czasie odrębnej własności nie tylko przez Wasylka, Lwa i Romana, lecz również przez Szwarna.

Боговъ
взывають[ъ]

литвѣ^a, | не видѣша^b ничто^c же, токмо головнѣ^d ти п[ъ]сы^d тѣ|чюще^e по горвдищю^f. Тоужах^g ж[е] и плевах^h, по-свойскыⁱ | рекоуща: «Иин[ъ]да^{k!}»¹⁰²⁴ – възывающе^l богы^m своаⁿ, Аньдаа^{o1025}, | и Дивири^pѣа¹⁰²⁶, и вса^p богы^q своа^r поминающи^s, рекомыа^t | бѣсы^u. Потѣм[ъ]^v Роман[ъ]^v еха^w по ѡт[ъ]ци^x, поем[ъ]^y съ^z собою малѡ^{aa} | людѣи^{ab}, а прочѣа^{ac} пусти^{ad} домовѣ^{ae}. Данило^{af} ж[е] и Васил[ъ]ко^{ag}

^{a-a} Я, к. 2086: литвѣ на град[ъ] на; Е, к. 262v: brak wyrazów

^b П, к. 293г: вѣдаша

^c И, к. 280v: нишьто

^{d-d} И, к. 280v: ти псы; Я, к. 208г: тыскы; Е, к. 262v: тиски

^e И, к. 280v: течюще; Я, к. 208г: тѣшуще; Е, к. 262v: тѣшѣще

^f И, к. 280v: городищю; Я, к. 208г: городышѣ; Е, к. 262v: городищѣ

^g И, к. 280v: тоужахоу; Я, к. 208г: туждаху; Е, к. 263г: тѣдахѣ

^h И, к. 280v: плевахоу; Я, к. 208г; Е, к. 263г: плевахѣ

ⁱ Я, к. 208г; Е, к. 263г: свойски

^j И, к. 280v: рекоуще; Я, к. 208г; Е, к. 263г: рекѣще

^k И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: Инда

^l И, к. 280v: възывающе; Я, к. 208г; Е, к. 263г: возывающе

^m Я, к. 208г; Е, к. 263г: боги

ⁿ И, к. 280v; Я, к. 208г: своа; Е, к. 263г: свои

^o И, к. 280v; Я, к. 208г: Андаа; Е, к. 263г: Андаа

^p Я, к. 208г: вса

^q Я, к. 208г; Е, к. 263г: боги

^r И, к. 280v; Я, к. 208г: своа; Е, к. 263г: своа

^s И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: поминающе

^t И, к. 280v; Я, к. 208г: рекомыа; Е, к. 263г: рекомыа

^u Я, к. 208г; Е, к. 263г: бѣсы

^v И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: потом[ъ]

^w И, к. 280v: ѣха

^x Я, к. 208г; Е, к. 263г: ѡт[ъ]ца

^y И, к. 280v: поемь

^z И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: со

^{aa} И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: мало

^{ab} И, к. 280v; Я, к. 208г: людѣи

^{ac} И, к. 280v: прочѣи; Я, к. 208г: прочаа; Е, к. 263г: прочаа

^{ad} Я, к. 208г: пусти; Е, к. 263г: пѣсти

^{ae} П, к. 293г: домѡв[ъ]

^{af} Я, к. 208г: Данийло; Е, к. 263г: Данийль

^{ag} И, к. 280v; Е, к. 263г: Василко

¹⁰²⁴ Najpewniej litewskie przekleństwo o nieznanym dla nas znaczeniu lub zniekształcona inwokacja (może właśnie do Andaja?).

¹⁰²⁵ Zapewne chodzić może o boga zwanego po litewsku Andievis, związanego z kultem węża i Księżyca (E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, s. 180) lub, co bardziej prawdopodobne, mamy do czynienia z ponownym wymienieniem Andaja-Potrimpusa (zob. przyp. 993 powyżej).

¹⁰²⁶ Diwersjks to najpewniej inne określenie Perkuna. Co do identyfikacji wspomnianego bóstwa (wraz z odniesieniami bibliograficznymi) zob. przyp. 995 powyżej.

| баше^a веселаса^{b1027}, а Левъ^c еха^d домовъ^e си. Литва ж[е] роздоу|мав[ъ]ше^f
и воеваша, гнѣвъ^g дрѣжаще^h. Ехав[ъ]шеⁱ ж[е], воеваша | около^j Лоуческа^k.
Данилови^l же не^m вѣдоущеⁿ и Васил[ъ]кови^o, | || (349г/713) Слоужащїи^p же
кнаси^{q1028} Данилови^r и людіе^s Васил[ъ]кови^t, | Гюргїи^{u1029}, Олеѣа^{v1030} двор[ъ]скїи^w
и инїи^x ехаша^y на на^z. aa-Ехавшим[ъ] | же на на^{aa}, онѣм[ъ]^{ab} же притек[ъ]шим[ъ]^{ac}

^a И, к. 280v: бѣ ѿ [sic]; Я, к. 208г: баше; Е, к. 263г: бѣ

^b Я, к. 208г: веселаса

^c Я, к. 208г: Лев[ъ]; Е, к. 263г: Левъ

^d И, к. 280v: ѣха

^e И, к. 280v: домѣвъ; Я, к. 208г: домов[ъ]; Е, к. 263г: домовъ

^f И, к. 280v: роздоумавше; Я, к. 208г: роздѣмавше; Е, к. 263г: раздѣмавше

^g И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: гнѣвъ

^h И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: держаще

ⁱ И, к. 280v: ѣхавше; Я, к. 208г; Е, к. 263г: ехавше

^j И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: ѿколо

^k И, к. 280v: Лоучьска; Я, к. 208г; Е, к. 263г: Лѣцка

^l Я, к. 208г: Данилови; Е, к. 263г: Данїлови

^m Я, к. 208г; Е, к. 263г: brak wyrazu

ⁿ Я, к. 208г: видаши; Е, к. 263г: видашѣ

^o И, к. 280v: Василкоу; Я, к. 208г: Васил[ъ]ковѣ

^p И, к. 280v: слоужащїи; Я, к. 208г: служащим[ъ]; Е, к. 263г: слѣжащим[ъ]

^q И, к. 280v: кнази; Я, к. 208г: кн[ѣ]зи; Е, к. 263г: кн[ѣ]земѣ

^r Я, к. 208г: Данилови; Е, к. 263г: Данїлови

^s И, к. 280v: людіе; Я, к. 208г: людие; Е, к. 263г: людем[ъ]

^t Е, к. 263г: Василковым[ъ]

^u И, к. 280v: Юрьи; Я, к. 208г: Гюр[ъ]ги; Е, к. 263г: Юргїи

^v И, к. 280v; Е, к. 263г: Олеѣа; Я, к. 208г: Олекса

^w И, к. 280v; П, к. 293v: дворѣскїи; Я, к. 208г: двор[ъ]скїи; Е, к. 263г: дворскїи

^x И, к. 280v: инїи; Я, к. 208г; Е, к. 263г: инїи

^y И, к. 280v: ѣхаша

^z И, к. 280v: нѣ; Я, к. 208г: на

^{aa-aa} И, к. 280v: ѣхавшим же на нѣ; Я, к. 208г; Е, к. 263г: brak wyrazów

^{ab} И, к. 280v: онѣмѣ; Я, к. 208г; Е, к. 263г: онѣм[ъ]

^{ac} И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: притекшимѣ

¹⁰²⁷ Zapewne mamy do czynienia ze świadectwem ucztowania braci po zwycięstwie.

¹⁰²⁸ Pierwszy raz pojawia się podana wprost informacja o książętach służebnych Daniela, choć wcześniej oczywiście możemy znaleźć Rurykowiczów, spełniających realnie taką funkcję (zob. np. Włodzimierza pińskiego w Brześciu, czy w jakimś stopniu Jarosława Ingwarowicza). W późniejszym czasie analogiczne wiadomości będą się powtarzać w stosunku do innych reprezentantów dynastii (zob. przyp. 1075, 1308, 1318, 1597 poniżej).

¹⁰²⁹ Wymienienie Jerzego przed dworskim Oleksą świadczy, że mamy do czynienia z osobą o najwyższej pozycji w otoczeniu Wasylka.

¹⁰³⁰ Dostojnik utożsamiany przez niektórych badaczy z Oleksą Orjeszkiem wspomnianym jako uczestnik oblężenia przez wojska Romanowiczów Łucka w kon. 1227 r. (zob. s. 121). W ten sposób np. L. Machnowec' (*Литонус руський*, s. 417) i A. Jusupović (*Elity*, s. 230–231). Identyfikacja taka jest jednak niemożliwa do weryfikacji, choć przedstawia się prawdopodobnie.

Битва съпротивъ^a къ^b Строуѣ^{c1031}, | сноузником[ъ]^d же сразив[ъ]шимса^e, не стрпѣша^f, но на бѣг[ъ] | обратишас[а]^g. Они^h же съкоущеⁱ а^j и бодоуще^k, в[ъ]гнашеса^l | въ^m озероⁿ¹⁰³², о^oиметса десат[ъ] мѣж[ъ] одного кона, мнаше^o, | тако «конь^p вынесет[ъ] нас[ъ]^q», и тако погразахъ^r, агг[е]лѣм[ъ]^s пото[плами]^t, вт[ъ] Б[ог]а посланным[ъ]^u. И награзе^v ж[е] озеро^w троуповъ^x, | и щитовъ^y, и шеломовъ^z. Тоземльци^{aa} же великоу^{ab} користъ^{ac} | имахъ^{ad}, вѣлочаще^{ae} а^{af}. И быс[ъ] на литвоу^{ag} сѣча велика. Одо[лѣв[ъ]шим[ъ]^{ah}, славахъ^{ai} Б[ог]а и С[ва]тоую^{aj} Г[о]с[по]жъ^{ak} Б[огороди]цю^{al}. Послаша ж[е]

^a И, к. 280v: соупротивъ; Я, к. 208г; Е, к. 263г: сопотив[ъ]

^b И, к. 280v: ко; Я, к. 208г; Е, к. 263г: во

^c И, к. 280v: Строуѣ; Я, к. 208г; Е, к. 263г: Строзѣ

^d Я, к. 208г: снузником[ъ]; Е, к. 263г: снѣзником[ъ]

^e И, к. 280v; Е, к. 263г: сразившимса; Я, к. 208г: сразившимса

^f И, к. 280v; Е, к. 263г: стерпѣша; Я, к. 208г: стерпѣша

^g И, к. 280v; Е, к. 263г: ѡбратишаса; Я, к. 208г: ѡбратишаса

^h И, к. 280v; Я, к. 208г: вни; Е, к. 263г: вны

ⁱ Я, к. 208г: сѣкуще; Е, к. 263г: сѣкѣще

^j И, к. 280v; Я, к. 208г: а

^k Я, к. 208г; Е, к. 263г: бодѣще

^l И, к. 280v: вогнаша а; Я, к. 208г: вгнаша а; Е, к. 263г: в[ъ]гнаша ихъ

^m И, к. 280v: во; Я, к. 208г: в

ⁿ И, к. 280v; Е, к. 263г: ѡзеро

^{o-o} И, к. 280v: ѿ можъ ѡдинаго кона мнаше; Я, к. 208г: иметса десат[ъ] муж[ъ] ѡдинаго кона мнаше; Е, к. 263г: имелотса десатъ мѣжей одного кона мнаше

^p Е, к. 263г: единъ конъ

^q И, к. 280v: ны

^r И, к. 280v: погразахоу; Я, к. 208г: погразахоу; Е, к. 263г: погразахъ

^s И, к. 280v: агг[е]л[о]мъ; Я, к. 208г: агг[е]лѣм[ъ]; Е, к. 263г: агг[е]лѣмъ

^t Я, к. 208г: пото[плахоу]; Е, к. 263г: пото[плаемы]

^u И, к. 280v; Е, к. 263г: посланнымъ; Я, к. 208г: послан[ъ]ным[ъ]

^v И, к. 280v: награже; Я, к. 208г: награзло; Е, к. 263г: награзло

^w И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: ѡзеро

^x Я, к. 208г; Е, к. 263г: трѣповъ

^y И, к. 280v; Е, к. 263г: щитовъ; Я, к. 208г: щитов[ъ]

^z И, к. 280v: шеломовъ; Я, к. 208г: шоломов[ъ]; Е, к. 263г: шоломовъ

^{aa} И, к. 280v: тозѣмѣцъ; Я, к. 208г: тоземци; Е, к. 263г: тоземцы

^{ab} Я, к. 208г; Е, к. 263г: великѣ

^{ac} Е, к. 263г: корыст[ъ]

^{ad} И, к. 280v: имахоу; Я, к. 208г: имахъ; Е, к. 263г: имахъ

^{ae} И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: волочаще

^{af} И, к. 280v; Я, к. 208г: а

^{ag} Я, к. 208г: литву; Е, к. 263г: литвѣ

^{ah} И, к. 280v: ѡдолѣвшимъ; Я, к. 208г: ѡдолѣвшим[ъ]; Е, к. 263г: ѡдолѣвшій

^{ai} И, к. 280v: славахоу; Я, к. 208г: славахъ; Е, к. 263г: славахъ

^{aj} Я, к. 208г: С[ва]тѣю; Е, к. 263г: С[ва]тѣю

^{ak} И, к. 280v; П, к. 293v: Г[о]с[по]жю; Я, к. 208г; Е, к. 263г: Г[о]сп[о]жѣ

^{al} Я, к. 208г; Е, к. 263г: Б[огороди]цѣ

¹⁰³¹ Niezidentyfikowany ciek wodny.

¹⁰³² Niezidentyfikowane jezioro w pobliżu Łucka.

| сайгат[ъ]^a Данилови^b и Васил[ъ]кови^c, ^{d-i} обрадовастаса^d Данил[ъ]^e | и Васил[ъ]ко^f о^g помощи Б[о]жїи^h, еже на поганыяⁱ. Се бѡ^j быша^k | людіе^l Миньдовгови^m, воеводаⁿ их[ъ] Хваль¹⁰³³, иже велико оубїиство^o твораше^p земли^q чернѣгов[ъ]скои^{r1034}, и Сиръвидь^s | Роушкович[ъ]^{t1035}. Сиръвид[ъ]^u же оутече^v, а Хваль оубит[ъ]^w быс[тъ] и инїи^x | мнѡси^y. ^{aa-}Потѡм[ъ]^z же^{aa} Коурем[ъ]са^{ab} поиде на Данила^{ac} и Васил[ъ]ка^{ad}, | без вѣсти¹⁰³⁶

Кѡрмеса поиде на Данила

^a Я, к. 208г: сагаить [sic]; Е, к. 263г: сагат[ъ]

^b Я, к. 208г: Данийлови; Е, к. 263г: Данїйлови

^c И, к. 280v; Е, к. 263г: Василкови; Я, к. 208г: Васил[ъ]ковѣ

^{d-d} И, к. 280v; Е, к. 263г: и ѡбрадовастаса; П, к. 293v: и обрадовастаса; Я, к. 208г: и ѡбрадовастаса

^e Я, к. 208г: Данийл[ъ]; Е, к. 263г: Данїйль

^f И, к. 280v; Е, к. 263г: Василко

^g И, к. 280v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: ѡ

^h И, к. 280v; Я, к. 208г: Божиени; Е, к. 263г: Б[о]жїей

ⁱ И, к. 280v; Я, к. 208г: поганыя; Е, к. 263г: поганыя

^j И, к. 280v; П, к. 293v; Я, к. 208г; Е, к. 263г: бо

^k И, к. 280v: бѣша

^l И, к. 280v: людие; Я, к. 208г: людию

^m Я, к. 208г: Миндогвовы; Е, к. 263г: Миндогвовы

ⁿ Я, к. 208г; Е, к. 263г: воеводы

^o И, к. 280v: оубиство; Я, к. 208г: ѡбийство

^p Я, к. 208г: твораху; Е, к. 263г: творахѡ

^q И, к. 280v: землѣ

^r И, к. 280v: черниговьскои; Е, к. 263г: черниговской

^s Я, к. 208г; Е, к. 263г: Сирвид[ъ]

^t И, к. 280v: Рѡшковичь; Я, к. 208г: Рушкович[ъ]; Е, к. 263г: Рѡшкович[ъ]

^u Е, к. 263г: Сирвид[ъ]

^v Я, к. 208г: ѡтече

^w Я, к. 208г: ѡбит[ъ]; Е, к. 263г: оубїенъ

^x И, к. 280v: инии; Я, к. 208г: ины; Е, к. 263г: иныя

^y И, к. 280v: мнѡзѣи; Я, к. 208г: мнѡзи; Е, к. 263г: мнѡзы

^z Я, к. 208г; Е, к. 263г: потом[ъ]

^{aa-aa} И, к. 280v: Вѣ лѣт[о] ѡ^s ѡ^r ѡ^z

^{ab} Я, к. 208г: Курем[ъ]са; Е, к. 263г: Кѡрмеса

^{ac} Я, к. 208г: Данийла; Е, к. 263г: Данїйла

^{ad} И, к. 280v; Е, к. 263г: Василка

¹⁰³³ Litewski wojewoda skądinąd nieznanu.

¹⁰³⁴ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, przyp. 4 na s. 36, s. 47, 63–64, 95, przyp. 3 na s. 101. Autor przedstawia statystykę najazdów litewskich na Ruś, wspomina też konkretnie o wyprawach na Czernihowszczyznę. Przypominamy, że o zagrożeniu litewskim na odcinku z Wołynia do Kijowa wspominał podróżujący do Mongołów Carpini (zob. choćby przekład polski jego dzieła: *Spotkanie dwóch światów*, s. 158).

¹⁰³⁵ Kolejny już (po grupie krewniaków zawierających pokój z Romanowiczami w 1219 r. i Ajszwnie), reprezentant możnego rodu Ruszkowiczów. Wspomniany tylko przez nasze źródło w tym miejscu.

¹⁰³⁶ Ta wyprawa Kuremsy datowana była różnie. Niektórzy badacze uważali, że doszło do niej w kon. 1255 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 361, 385; Ю. В. Селезнев, *Русско-*

прѣха^a. Васил[ъ]ко^b же събирашес^c въ^d Волѡдимери^e, | а Данилоу^f
в Холмѣ^g, посласта ко Л[ъ]вови^h, да быⁱ поехал[ъ] къ^k | нима^l. Коурем[ъ]сѣ^m
же не перешед[ъ]шюⁿ Стыра^o, посла люди | к Волѡдимероу^p. ^qВъехавшим[ъ]
же ратным[ъ] воем[ъ]^q къ^r городу^s, | изыдоша^t на на^u гражане^v пѣш[ъ]ци^w,
и бив[ъ]шимса^x | с ними крѣпко, и выбѣгоша из града^y, идоша¹⁰³⁷ къ^z Коу-
ремсѣ^{aa} и повѣдаша^{ab}, ѡко гражане^{ac} крѣп[ъ]ци^{ad} борютса^{ae} | с нами^{af}. Данилѡ^{ag}

^a И, к. 280v: приѣха; Я, к. 208г: приеха

^b И, к. 280v; Е, к. 263г: Василко

^c И, к. 280v: сбирашетьса; Я, к. 208г: собирашесѣ; Е, к. 263г: собирашеса

^d И, к. 280v; Я, к. 208г: во

^e И, к. 280v; Е, к. 263г: Володимерѣ; Я, к. 208г: Володимери

^f И, к. 280v: Данило; Я, к. 208г: Данийл[ъ]; Е, к. 263г: Данийль

^g Я, к. 208г: Хѡлмѣ

^h Я, к. 208г; Е, к. 263г: Л[ъ]вовѣ

ⁱ И, к. 280v: а бы

^j И, к. 280v: поѣхаль

^k И, к. 280v: к; Я, к. 208г: ко

^l И, к. 280v: нимѣ

^m Я, к. 208г; Е, к. 263г: Кѡрем[ъ]сѣ

ⁿ И, к. 280v: перешедшоу; П, к. 293v; Я, к. 208г: перешед[ъ]ши; Е, к. 263г: перешед[ъ]ше

^o Я, к. 208г: Стира

^p И, к. 280v: Володимѣроу; Я, к. 208г: Володимерѣ; Е, к. 263г: Володимерю

^q И, к. 280v: въѣхавшимъ же ратнымъ вои; Я, к. 208г: воехавшим[ъ] же ратным[ъ]
воем[ъ]; Е, к. 263г: выехавшим[ъ] же воемъ ратным[ъ]

^r И, к. 280v: из; Я, к. 208v: ко

^s И, к. 280v: города; Я, к. 208v; Е, к. 263v: городѣ

^t И, к. 281г: изидоша; Я, к. 208v; Е, к. 263v: изыйдоша

^u И, к. 281г: нѣ; Я, к. 208v: на

^v И, к. 281г: гражанѣ; Е, к. 263v: граждане

^w Я, к. 208v; Е, к. 263v: пѣшцы

^x И, к. 281г: бившимса; Я, к. 208v: бившим[ъ]са

^y Я, к. 208v; Е, к. 263v: города

^z И, к. 281г: к; Я, к. 208v; Е, к. 263v: ко

^{aa} И, к. 281г: Коурьмсѣ; Я, к. 208v: Курем[ъ]сѣ; Е, к. 263v: Кѡремсѣ

^{ab} И, к. 281г: сповѣдаша

^{ac} Я, к. 208v: гражанѣ; Е, к. 263v: граждане

^{ad} И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: крѣпцѣ

^{ae} И, к. 281г: борютса; Я, к. 208v: собирастѣ и воротисѣ; Е, к. 263v: собирастѣ
и воротисѣ

^{af} И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: ними

^{ag} И, к. 281г: Данило; Я, к. 208v: Данийло; Е, к. 263v: Данийль

-ордынские конфликты, s. 40). Inni lokowali ją w końcu 1257 r. (*Литонис руський*, s. 418; M. Bartnicki, *Polityka zagraniczna księcia Daniela*, s. 140). Naszym zdaniem, przyjętym za poglądami W. Nagirnego i D. Dąbrowskiego (W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna*, s. 283; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 400–403), wyprawa odbyła się w kon. 1256 r.

¹⁰³⁷ Można domyślać się, że bój rozegrał się na podgrodzium włodziemskim.

ж[е]и Васил[ь]ко^a одинако^b събирастас^c, хо|таща^d битиса^e с татары. Прилоучи^f же са^g сиче^h за грѣхыⁱ – | загорѣтиса^j Холмови^k, шт[ъ] окан[ь]ное^l бабы¹⁰³⁸. Си^m ж[е] потом[ь]ⁿ спишем[ь]^o: || (349v/714) в созданіи^p града, и оукрашеніе^q ц[ь]ркве^r, и оной^s поги|бели мношѣ^t, ѿкоже всѣм[ь]^u съжали-тиси^{v1039}. Сицю^w ж[е] пламени | быв[ь]шю^x, ѿкоже съ^y все^z землѣ зарю видѣти, ѿкож[е]^{aa} | и съ^{ab} Л[ь]вова¹⁰⁴⁰ зращи^{ac} видѣти^{ad} по полем[ь]

^a И, к. 281r; Я, к. 208v; Е, к. 263v: Василко

^b И, к. 281r; Я, к. 208v; Е, к. 263v: одинако

^c И, к. 281r: сбирастаса; Я, к. 208v: собирастаса; Е, к. 263v: собирастаса

^d Я, к. 208v: не хоташе; Е, к. 263v: не хоташе

^e Я, к. 208v: битиса

^f Я, к. 208v; Е, к. 263v: прилѹчи

^g Я, к. 208v: са

^h Я, к. 208v; Е, к. 263v: brak wyrazu

ⁱ Я, к. 208v; Е, к. 263v: грѣхи

^j Я, к. 208v; Е, к. 263v: загорѣти

^k Я, к. 208v; Е, к. 263v: Холмовѣ

^l И, к. 281r: вканыныа; Я, к. 208v: вкаан[ь]ныа; Е, к. 263v: окаанныа

^m И, к. 281r; Я, к. 208v: сие; Е, к. 263v: сіе

ⁿ И, к. 281r: потомъ

^o И, к. 281r: спишемъ

^p И, к. 281r: созданий; Я, к. 208v: созданный

^q И, к. 281r: оукрашение; Я, к. 208v: в ѹкрашении

^r И, к. 281r: ц[ь]ркви

^s И, к. 281r: шного; Я, к. 208v; Е, к. 263v: шной

^t И, к. 281r; Я, к. 208v; Е, к. 263v: мношѣ; П, к. 294r: мншѣ

^u И, к. 281r: всимъ

^v И, к. 281r: сжалитиса; Я, к. 208v: сожалитиса; Е, к. 263v: сожалитиса

^w Я, к. 208v; Е, к. 263v: сиче

^x И, к. 281r: бывшоу; Я, к. 208v: бывшу; Е, к. 263v: бывшѹ

^y И, к. 281r: со; Я, к. 208v; Е, к. 263v: во

^z Я, к. 208v; Е, к. 263v: всей

^{aa} П, к. 294r: ѿкож[е]

^{ab} И, к. 281r: со; Я, к. 208v: brak wyrazów; Е, к. 263v: зъ

^{ac} Я, к. 208v: зращи

^{ad} И, к. 281r: видити

¹⁰³⁸ Autor nie rozwinął jednak informacji o anonimowej winowajczyni i okolicznościach rozpoczęcia pożaru.

¹⁰³⁹ Postawione przed sobą zadanie kronikarz wypełnił. Mamy więc tutaj do czynienia z bardzo ciekawą informacją dotyczącą bieżącej pracy autora i jego planów.

¹⁰⁴⁰ Jest to pierwsza wzmianka o istnieniu Lwowa. Z licznych prac poświęconych temu miastu dla nas będą w tym miejscu szczególnie ważne te, które dotyczą jego powstania i najwcześniejszego etapu funkcjonowania. Odsyłamy więc czytelników do następujących pozycji: Я. Книш, *Заснування Львова*, [w:] *Семінарії Княжі часи*, Львів 2002, s. 7–13; Ю. Діба, В. Петрик, *Планувальна структура „долокаційного Львова”*, [w:] *ibidem*, s. 40–59; М. Долинська, *Львів. Простір на тлі мешканців*, Львів 2015, s. 29–36. W wymienionych pozycjach literatura tematu.

бельз[ъ]ским[ъ]^a, вт[ъ] горен[ъ]^b | сил[ъ]наго^c пламене. Людем[ъ]^d же видащим[ъ]^e, ѿко вт[ъ] татарь^f заж[ъ]жен[ъ]^g | бѣ^h град[ъ], в[ъ]бѣжашаⁱ в мѣста лѣсна, и тѣм[ъ]^j не могоста^k | събратиса^l. Данило^m ⁿ⁻ⁿ ж[е] снаса^o съ^p братом[ъ]^q и тѣши и^r, | ѿкож[е] вт[ъ] Б[ог]а быв[ъ]ши^s бѣдѣ^t, не имѣти жалѣ^u поган[ъ]скы^v, | но на Б[ог]а надѣатиса^w и на Нь възложи-ти^x печал[ъ], ѿкож[е] | и быс[тъ]¹⁰⁴¹. Потом[ъ]^y ехаста^z въ^{aa} Волвдимерь^{ab} и събравша^{ac} мало | дружины^{ad}, молащас[а]^{ae} Б[ог]оу^{af} вт[ъ] нашедших[ъ]^{ag} татарь^{ah}, да Б[ог]ъ | избавит[ъ] а^{ai}. Не могоуща^{aj} же дружины^{ak}

^a И, к. 281г: белзскимь; Я, к. 208v; Е, к. 263v: белзским[ъ]

^b И, к. 281г: горения; Я, к. 208v: горѣна; Е, к. 263v: горѣна

^c И, к. 281г; Я, к. 208v: силнаго; Е, к. 263v: сильного

^d И, к. 281г: людемь

^e Я, к. 208v: видащим[ъ]; Е, к. 263v: мнашимь

^f И, к. 281г; Е, к. 263v: татарь; Я, к. 208v: татар[ъ]

^g Е, к. 263v: зажжень

^h Я, к. 208v; Е, к. 263v: быст[ъ]

ⁱ И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: вбѣжаша

^j Е, к. 263v: тѣмь

^k И, к. 281г: могоша

^l И, к. 281г: сбиратиса; Я, к. 208v: собратиса; Е, к. 263v: собратиса

^m Я, к. 208v: Данийло; Е, к. 263v: Данійль

ⁿ⁻ⁿ П, к. 294г: и Васил[ъ]ко

^o Я, к. 208v: снаса

^p И, к. 281г: с; Я, к. 208v: со

^q П, к. 294г: братома

^r Е, к. 263v: ихъ

^s И, к. 281г: бывшѣ; Я, к. 208v: бывши; Е, к. 263v: быши [sic]

^t Я, к. 208v; Е, к. 263v: побѣдѣ

^u И, к. 281г: желѣ

^v Я, к. 208v: поган[ъ]ски; Е, к. 263v: погански

^w И, к. 281г: надѣатиса; Я, к. 208v: надѣатиса; Е, к. 263v: надѣатиса

^x И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: возложить

^y И, к. 281г: потом; П, к. 294г: потум[ъ]

^z И, к. 281г: ѣхаста

^{aa} И, к. 281г; Я, к. 208v: в

^{ab} И, к. 281г: Володимерь; Я, к. 208v: Володимер[ъ]; Е, к. 263v: Володимерь

^{ac} И, к. 281г: собравша; Я, к. 208v; Е, к. 263v: собравши

^{ad} Я, к. 208v; Е, к. 263v: дрѣжины

^{ae} Я, к. 208v: м[о]лащася; Е, к. 263v: м[о]лащеса

^{af} Я, к. 208v: Б[о]гу; Е, к. 263v: Б[о]гѣ

^{ag} И, к. 281г: нашествии

^{ah} Я, к. 208v: татар[ъ]; Е, к. 263v: татарь

^{ai} И, к. 281г; Я, к. 208v: ѿ

^{aj} Я, к. 208v; Е, к. 263v: могоуща

^{ak} Я, к. 208v; Е, к. 263v: дрѣжины

¹⁰⁴¹ W przekazie: „не имѣти жалѣ поган[ъ]скы, но на Б[ог]а надѣатиса и на Нь възложити печал[ъ], ѿкож[е] | и быс[тъ]” powiązanie do Biblii. Zob.: Ps 2, 12; 55(54), 23; 118(117), 8; Iz 16, 3; 17, 14; Jr 8, 25; 31, 14; Ba 4, 23; 4, 34.

събрати^a и по|сыласта^b сѣмо и овамо^c. Прилоучи же са^d Васил[ъ]ковым[ъ]^e | людем[ъ]^f выехати^g, и обрѣт[ъ]ше^h татарыⁱ, биша ^{aj} и колвд[ъ]ники^k имаша^l. Потом[ъ]^m же Коурем[ъ]сѣⁿ стоашю^o оу^p Лоуцка^q, | сътвори^r Б[ог]ъ чудо^s велико. Лоуцескъ^t ^{u-u} бѣ не оутвержень^v | и не оуражен[ъ]^w, събѣгшимса^x во н[ъ], многым[ъ]^y людем[ъ]^z, и ^{aa}-бѣ бо | водѣ, быв[ъ]ши зимѣ, велицѣ^{aa}. Ономоу^{ab} ж[е] пришед[ъ]шю^{ac} к Лоу[ц]к[о]у^{ad} и не мог[ъ]шю^{ae} емоу^{af} перейти^{ag}, хоташе^{ah} мость^{ai}¹⁰⁴² пріа|ти^{aj}. Гражане^{ak} же wt[ъ]сѣкшим[ъ]

Куремса стоить

^a И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: собрати

^b И, к. 281г: сласта; Я, к. 208v: посиласта

^c И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: швамо

^d Я, к. 208v: прилучит[ъ]сѣ; Е, к. 263v: прилѣчи же са

^e И, к. 281г: Василковымъ

^f И, к. 281г: людемъ

^g И, к. 281г: выѣхати

^h И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: обрѣтше

ⁱ И, к. 281г: татаръ

^j И, к. 281г; Я, к. 208v: ѿ

^k И, к. 281г: колодники; Я, к. 208v; Е, к. 263v: колод[ъ]ники

^l Я, к. 208v: изимаша; Е, к. 263v: изыймаша

^m И, к. 281г: потом; П, к. 294г: потѣм[ъ]

ⁿ Е, к. 263v: Куремса

^o И, к. 281г: стоашю; Я, к. 208v: стоашѣ; Е, к. 263v: стоашѣ

^p Я, к. 208v: ѣ

^q И, к. 281г: Лоучьска; Я, к. 208v; Е, к. 263v: Лѣцка

^r И, к. 281г: створи; Я, к. 208v; Е, к. 263v: сотвори

^s Я, к. 208v: чудо; Е, к. 263v: чѣдо

^t И, к. 281г: Лоуческъ; Я, к. 208v: Луческъ; Е, к. 263v: Лѣческъ

^{u-u} Я, к. 208v; Е, к. 263v: бо

^v Я, к. 208v: ѣтвержен[ъ]

^w Я, к. 208v: ѣгорожен[ъ]; Е, к. 263v: оугорожень

^x И, к. 281г: събѣгшимса; Я, к. 208v: собѣгшимса; Е, к. 263v: збѣгшимса

^y И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 263v: многим[ъ]; П, к. 294г: мнѣгым[ъ]

^z И, к. 281г: людемъ

^{aa} И, к. 281г: бѣ бо зимѣ бывѣши и водѣ велицѣ; Я, к. 208v: бѣ бо водѣ велицѣ зѣмѣ; Е, к. 263v: бѣ бо водѣ велицѣ зимѣ

^{ab} И, к. 281г: шномоу; Я, к. 208v: шному; Е, к. 263v: шномѣ

^{ac} И, к. 281г: пришедшю; Я, к. 208v: пришед[ъ]шу; Е, к. 263v: прошед[ъ]шѣ

^{ad} И, к. 281г: Лоучьскоу; Я, к. 208v: Луцкѣ; Е, к. 263v: Лѣцкѣ

^{ae} И, к. 281г: могшоу; Я, к. 208v; Е, к. 263v: могшѣ

^{af} Я, к. 208v; Е, к. 263v: brak wyrazu

^{ag} И, к. 281г: преити

^{ah} Я, к. 208v: хоташе

^{ai} И, к. 281г: мость

^{aj} И, к. 281г: пріати; Я, к. 208v: приати; Е, к. 263v: пріати

^{ak} И, к. 281г; Я, к. 208v: гражаном[ъ]; Е, к. 263v: гражданом[ъ]

¹⁰⁴² Potwierdzenie istnienia na terenie Rusi halicko-wołyńskiej kolejnego drewnianego mostu (zob. też s. 145, 181).

Ч҃до в Луцку

мость^a. Он[ъ]^b же пороки^c поста|вивь^d, шт[ъ]гнати хота^e. Б[ог]ъ же чудо^f
сътвори^g, и с[ва]тый^h Иоан[ъ]ⁱ¹⁰⁴³ | и с[ва]тыйⁱ Никола¹⁰⁴⁴: вѣтроу^k ж[е]
¹-тако бывшоу^l, ѿко^m ѡⁿ поро|ком[ъ]^{o-o} врьгшим[ъ]^p, вѣтръ^q же обращаше^r
камен[ъ]^s на на^t, паки^u же | мечущим[ъ]^v на на^w, крѣпко изломиса^x
Б[о]жіею^y силою прак[ъ] | их[ъ]¹⁰⁴⁵. И не оуспѣв[ъ]ше^z ничтож[е],
вратишас[а]^{aa} въ^{ab} станы^{ac} своа^{ad}, | рек[ъ]ше^{ae} в поле. **И**кож[е] древле

^a И, к. 281г: мость

^b И, к. 281г: ѡн; Я, к. 208v; Е, к. 263v: ѡн[ъ]

^c Я, к. 208v; Е, к. 263v: пороки

^d И, к. 281г: постави

^e Я, к. 208v: хота

^f Я, к. 208v: чудо; Е, к. 263v: ч҃до

^g И, к. 281г: створи; Я, к. 208v; Е, к. 263v: сотвори

^h Я, к. 208v: с[ва]тый

ⁱ И, к. 281г: Иванъ; Я, к. 208v; Е, к. 263v: Іѡанъ

^j Я, к. 208v: с[ва]тый

^k Я, к. 208v; Е, к. 263v: вѣтрѹ

^{l-l} И, к. 281г: такоу бывшоу; Я, к. 208v: таку бывшу; Е, к. 263v: такѹ бывшѹ

^m Е, к. 264г: ѿкѡ

ⁿ И, к. 281г: brak wyrazów; Я, к. 208v; Е, к. 264г: и

^{o-o} Я, к. 208v; Е, к. 264г: тако

^p И, к. 281г: вѣргшоу; Я, к. 208v; Е, к. 264г: вергшим[ъ]

^q И, к. 281г: вѣтроу; Я, к. 208v: вѣтр; Е, к. 264г: вѣтръ

^r И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 264г: ѡбращаше

^s Е, к. 264г: brak wyrazu

^t Я, к. 208v: на

^u Е, к. 264г: паки

^v И, к. 281г: мечущемъ; Я, к. 208v: мечущим[ъ]; Е, к. 264г: мечѹщим[ъ]

^w И, к. 281г: нѣ; Я, к. 208v; Е, к. 264г: ны

^x Я, к. 208v: изломиса

^y И, к. 281г; Я, к. 208v: Б[о]жіею

^z И, к. 281г; Е, к. 264г: оуспѣвше; Я, к. 208v: ѹспѣвше

^{aa} Я, к. 208v: вратишаста

^{ab} И, к. 281г: во; Я, к. 208v: в

^{ac} Я, к. 208v; Е, к. 264г: страны

^{ad} И, к. 281г; Я, к. 208v: своа

^{ae} И, к. 281г; Е, к. 264г: рекше

¹⁰⁴³ Przypominamy, że w Łucku znajdował się sobór pw. św. Jana Ewangelisty (С. Терський, *Лучеськ X–XV ст.*, passim).

¹⁰⁴⁴ Według L. Machnowca odwołanie się do św. Jana (Złotoustego) i Mikołaja pozwala na określenie daty wydarzeń, gdyż dzień upamiętnienia pierwszego z nich przypadał na 13 XI, drugiego zaś na 6 XII (*Літопис руський*, przyp. 3 na s. 418). Pogląd ten – przynajmniej w wypadku drugiego z wymienionych świętych – prezentuje się całkiem wiarygodnie, bowiem nie można zapomnieć o roli wezwania soboru łuckiego.

¹⁰⁴⁵ Zdaniem A. Orłowa opis cofanych przez wiatr kamieni w jakimś stopniu nawiązuje do *Kroniki Hamartolosa*, która z kolei zapożyczyła go z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza (*К вопросу*, s. 119–120).

писахом[ъ]¹⁰⁴⁶, въ^a Коурем[ъ]синоу^b рать, | о^c заж[ъ]женїи^d города Холма^e. Холмъ^f бо горвд[ъ]^g сице быс[тъ] създан[ъ]^h || (350г/715) Б[о]жїимъⁱ повеленїемъ: Данилови^k бо княжащю^l в[ъ]^m Волвдимериⁿ¹⁰⁴⁷, | създа^o град[ъ] Оугровеск^p и постави в^q нем[ъ] еп[и]ск[о]па^r. Издащю^s ж[е] | емоу^t по полно и ловы дѣюще^u, и видѣ мѣсто красно и | лѣсно на горѣ. Обходящю^v окроугъ^w его полю, и праша^x | тоуземецъ^y: «Въ^z како^{aa} именуется^{ab} мѣсто се?» Уни же | рекоша^{ac}: «Холмъ^{ad} емоу ес[тъ] има^{ad}». Възлюбивъ^{ae} мѣсто

зри

Холмъ
и ..... в нем[ъ]Данил[ъ]
возлюби мѣсто

^a И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 264г: во

^b И, к. 281г: Коуремъсиноу; Я, к. 208v: Кѹремсинѹ; Е, к. 264г: Кѹрем[ъ]синѹ

^c И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 264г: w

^d И, к. 281г: зажьженъи; Я, к. 208v: заложенный; Е, к. 264г: заженю

^e И, к. 281г: Холмъ

^f Я, к. 208v: Хѡлмъ

^g И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 264г: городъ

^h И, к. 281г; Я, к. 208v; Е, к. 264г: созданъ

ⁱ И, к. 281г; Я, к. 208v: Божиимъ; Е, к. 264г: Б[о]жїимъ

^j И, к. 281г: веленъемъ; Я, к. 208v: повелениемъ; Е, к. 264г: повеленїемъ

^k Я, к. 209г: Даниловѣ; Е, к. 264г: Данїловѣ

^l Я, к. 209г: княжащѣ; Е, к. 264г: кн[а]жащѣ

^m И, к. 281г: во; Я, к. 209г: в

ⁿ И, к. 281г: Володимѣрѣ; Я, к. 209г: Володимери; Е, к. 264г: Володимерѣ

^o И, к. 281г; Я, к. 209г; Е, к. 264г: созда

^p И, к. 281г: Оугровескѣ; Я, к. 209г: Ѵгровеский; Е, к. 264г: оугровескїи

^q И, к. 281г: во

^r И, к. 281г: пискоупа

^s П, к. 294v: ездащю; Я, к. 209г: ездащѣ; Е, к. 264г: ездащѣ

^t Я, к. 209г; Е, к. 264г: емѣ

^u И, к. 281v: дѣюще; Я, к. 209г; Е, к. 264г: дѣущѣ

^v И, к. 281v: вбходящю; Я, к. 209г: вбходящѣ; Е, к. 264г: вбходящѣ

^w И, к. 281v: вкроугѣ; Я, к. 209г: вкругѣ

^x И, к. 281v: вопроша

^y И, к. 281v: тоземѣць; П, к. 294г: тѣземецъ; Я, к. 209г: туземец[ъ]; Е, к. 264г: тѣземецъ

^z И, к. 281v: brak wyrazu; Я, к. 209г; Е, к. 264г: во

^{aa} Я, к. 209г: какъ

^{ab} И, к. 281v: именуется; Я, к. 209г: именѣт[ъ]ся; Е, к. 264г: именѣтса

^{ac} Я, к. 209г; Е, к. 264г: рѣша

^{ad-ad} И, к. 281v: емоу има естъ; Я, к. 209г: ест[ъ] има ему; Е, к. 264г: ест[ъ] има емѣ

^{ae} И, к. 281v; Е, к. 264г: возлюбивъ; Я, к. 209г: возлюбив[ъ]

¹⁰⁴⁶ Kolejne „ujawnienie się” autora odpowiedniej części naszego źródła.

¹⁰⁴⁷ Jeśli literalnie przyjmować wiadomość naszego źródła, a nie ma powodu, by tak nie zrobić, w grę wchodzić mogą formalnie następujące przedziały czasowe: pocz. 1215 – pocz. IV 1230, po IX 1231 / pocz. 1232 – zima 1233/1234, kon. V 1235 – po III/lato 1238 r., gdyż wówczas Daniel panował we Włodzimierzu (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 467). Niewątpliwie Uhrusk musiał powstać niedługo po odbiciu z rąk Leszka Białego obszarów zaubańskich, a więc najwcześniej w 1218 r. Prawdopodobna jest jego budowa w l. 20. XIII w.

Поспѣшство
от Бога

то^a и | помысли^b, да созиждет[ь]^c на нем[ь]^d градец^e маль^{f1048}. Обещася^g | Б[ог]гоу^h, с[ва]т[о]моуⁱ і Иоанноу^j Злат[о]оустоמוу^k, да сътворит[ь]^l въ^m и|маⁿ его ц[ь]рк[ь]вь^o. И сътвори^p градец^q маль^r, и видѣв[ь]^s же се^t, | тако Б[ог]ъ помощникъ^u емоу^v, Іоаннъ^w спешител[ь]^x емоу^y ес[ь]тъ], | и създа^z град[ь] инынй, его же татарове не возмогоша пріа[ти]^{aa}, егда Батый^{ab} поима всю землю роус[ь]кою^{ab1049}. Тогда ж[е] | д-ц[ь]рк[ь]вь^{ac} С[ва]тыа^{ad} Троица^{ae}

^a Я, к. 209г; Е, к. 264г: се

^b Я, к. 209г: помыслы; Е, к. 264г: помыслив[ь]

^c И, к. 281v: сожижеть; П, к. 294v: съзидеть

^d Я, к. 209г: немъ

^e Я, к. 209г: градец[ь]; Е, к. 264г: градецъ

^f И, к. 281v; Е, к. 264г: маль; Я, к. 209г: мал[ь]

^g И, к. 281v; Е, к. 264г: шбещася; Я, к. 209г: шбещася

^h Я, к. 209г: Б[о]гу; Е, к. 264г: Б[о]гѸ

ⁱ Я, к. 209г: с[ва]т[о]му; Е, к. 264г: с[ва]томѸ

^j И, к. 281v: Иваноу; П, к. 294v: ИоаннѸ; Я, к. 209г; Е, к. 264г: ІоаннѸ

^k И, к. 281v: Златоустоу; Я, к. 209г: ЗлатоустомѸ; Е, к. 264г: ЗлатоѸстомѸ

^l И, к. 281v: створить; Я, к. 209г; Е, к. 264г: сотворит[ь]

^m И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: во

ⁿ Я, к. 209г: има

^o И, к. 281v: ц[ь]рк[ь]вь; Я, к. 209г: церков[ь]

^p И, к. 281v: створи; Я, к. 209г: сотвори; Е, к. 264г: сотворит[ь]

^q Я, к. 209г; Е, к. 264г: городець

^r И, к. 281v; Е, к. 264г: маль; Я, к. 209г: мал[ь]

^s Я, к. 209г: видѣв

^t И, к. 281v: brak wугazu

^u И, к. 281v: помощникъ; Я, к. 209г; Е, к. 264г: помощник[ь]

^v Я, к. 209г: ему; Е, к. 264г: емѸ

^w И, к. 281v; Я, к. 209г: Іоан[ь]

^x И, к. 281v: спѣшникъ; П, к. 294v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: спѣшитель

^y Я, к. 209г: ему; Е, к. 264г: емѸ

^z И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: созда

^{aa} И, к. 281v; Я, к. 209г: приати; Е, к. 264г: пріати

^{ab-ab} И, к. 281v: всю землю роускою поима; Я, к. 209г: пойма всю землю рускѸю; Е, к. 264г: поима всю землю рѸскѸю

^{ac} Я, к. 209г: церков[ь]; Е, к. 264г: ц[ь]рк[ь]ковь

^{ad} И, к. 281v: С[ва]т[о]и; Я, к. 209г: С[ва]тыа; Е, к. 264г: С[ва]тыа

^{ae} И, к. 281v: Троиць

¹⁰⁴⁸ Ten: „градецъ маль”, będący zapewne rodzajem strażnicy, powstał prawdopodobnie niedługo po odbiciu z rąk polskich Zabuża, czyli po 1217/1218 r. (D. Dąbrowski, *Góra Katedralna w Chełmie w świetle źródeł pisanych* [mps w Archiwum Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, 2012], s. 8, 11).

¹⁰⁴⁹ Widać wyraźnie, że ów „градъ инынй [gród inny]” musiał być już gotowy przed najazdem Batu-chana, a więc najpóźniej ok. poł. 1242 r., gdyż oparł się atakowi mongolskiemu. Podejrzewamy, że do oblężenia Chełma doszło dopiero w czasie powrotu najeźdźców z Węgier (zob. s. 257–258). Nie jest oczywiście wykluczone, że Chełm stanowił zamkniętą całość już

заж[ь]жена^a быс[ть] ^c-и паки създа^b быс[ть]^{-c-d1050}. | Видѣв[ь]^e же се княз[ь]^f Данило^g, тако Б[ог]оу^h поспѣвающюⁱ мѣстоу^j | томоу^k, нача призывати прихожаа^l нѣмци^{m1051}, и роус[ь]ⁿ, | и иноазычници^{o1052}, и лахы^p. Идаж^{q1053} ден[ь] в^r день, и оуно[ты]^s, и мастери^t всацїи^u бѣжахж^v ис^w татарь^x, сѣдел[ь]ници^y, и лоуч[ь]ници^z, и тоул[ь]ници^{aa}, и коузници^{ab} желѣзоу^{ac},

^a Е, к. 264г: зажжена

^b И, к. 281v: создана

^{c-c} Я, к. 209г; Е, к. 264г: brak wyrazów

^{d-d} П, к. 294v: brak wyrazów

^e И, к. 281v: видивь; Я, к. 209г: видѣв

^f Я, к. 209г: кн[ц]зь

^g Я, к. 209г: Данийло; Е, к. 264г: Данійль

^h Я, к. 209г: Б[о]гу; Е, к. 264г: Б[о]гѣ

ⁱ И, к. 281v: поспѣвающю; Я, к. 209г; Е, к. 264г: поспѣвающѣ

^j Я, к. 209г; Е, к. 264г: мѣстѣ

^k П, к. 294v; Я, к. 209г: тому; Е, к. 264г: томѣ

^l И, к. 281v: приходѣѣ [sic]; Я, к. 209г: прихождаа; Е, к. 264г: прихождаа

^m И, к. 281v: нѣмци; Я, к. 209г; Е, к. 264г: нѣмцы

ⁿ Я, к. 209г: рус[ь]; Е, к. 264г: рѣсь

^o Я, к. 209г; Е, к. 264г: иноазычници

^p Я, к. 209г: лахи; Е, к. 264г: лахи

^q И, к. 281v: идахоу; Я, к. 209г: идахѣ; Е, к. 264г: идахѣ

^r И, к. 281v: и во; Я, к. 209г; Е, к. 264г: во

^s Я, к. 209г; Е, к. 264г: юноты

^t И, к. 281v: мастерѣ; Я, к. 209г; Е, к. 264г: мастера

^u И, к. 281v: всаци; Я, к. 209г: всацѣ; Е, к. 264г: всацѣ

^v И, к. 281v: бѣжахоу; Я, к. 209г; Е, к. 264г: бѣжахѣ

^w Е, к. 264г: из

^x И, к. 281v; Е, к. 264г: татарь; Я, к. 209г: татар[ь]

^y И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: сѣделници

^z Я, к. 209г: лучници; Е, к. 264г: лѣчници

^{aa} И, к. 281v: тоулници; Я, к. 209г: тул[ь]ници; Е, к. 264г: тѣлници

^{ab} И, к. 281v: коузници; Я, к. 209г: кузници; Е, к. 264г: кѣзници

^{ac} Я, к. 209г; Е, к. 264г: желѣзом[ь]

w pocz. 1241 r., kiedy to Mongołowie maszerowali na Zachód. Zgodnie z relacją *Kroniki halicko-wołyńskiej* nie istniał zaś jeszcze w 1236 r. (zob. D. Dąbrowski, *Góra Katedralna w Chełmie*, s. 9, 11).

¹⁰⁵⁰ Obiekt niezidentyfikowany. Niewątpliwie ściśle związany położeniem z „innym grodem”. Być może – przynajmniej w pierwszej fazie – drewniany, choć są to wyłącznie przypuszczenia wysnute na podstawie stwierdzenia o jego spaleniu.

¹⁰⁵¹ Pierwsza podana w naszym źródle wprost informacja o osiedlaniu się Niemców na Rusi halicko-wołyńskiej. O ich wcześniejszych kontaktach z Haliczem świadczy istnienie w tym grodzie „Niemieckiej bramy” (zob. s. 207).

¹⁰⁵² Zapewne autor miał na myśli „mniej znanych cudzoziemców” lub nawet, co chyba całkiem prawdopodobne: „cudzoziemców wyznających inną wiarę” czyli żydów, Karaimów.

¹⁰⁵³ Mamy tutaj jednoznaczne świadectwo wieloetniczności osadnictwa chełmskiego zapoczątkowanego przez Daniela.

Церковь созда | мѣди, и среброу^a, и бѣ жизнь^b, и наполниша дворы, | окр[ь]сть^c града поле^{d-d}. Създа^e ж[е]] ц[ь]рк[ь]вѣ^f с[ва]т[о]го^g Ивана^h красноюⁱ | и прелѣпоу^{j1054}, зданіе^k же еа^l сице быс[тъ]: комары д̄ съ^m каждоⁿ | оугла^o превод[ъ], и стоаніе^p их[ъ] на^q четырех[ъ] головах[ъ] ч[е]л[о]вѣ[ч]ьскых[ъ]^r, | изваано^s вт[ъ]^t нѣкоего хитреца^u, окна^v три^w оукраше|на^x стьклы^y рим[ь]скими^z, входящих[ъ]^{aa} вѣ^{ab} олтарь^{ac} стоа|ста^{ad} два столпа, вт[ъ] цѣла камене^{ae} и на нею комара^{af}, вы|спрь^{ag} же врѣх[ъ]^{ah} оукрашен[ъ]^{ai} звѣздами^{aj} золотыми^{ak}

^a Я, к. 209г; Е, к. 264г: срѣбрѣ

^b Я, к. 209г; Е, к. 264г: жизнь

^c И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: вкрест[ъ]

^{d-d} И, к. 281v: и села

^e И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: созда

^f И, к. 281v: ц[ь]рк[ь]вѣ[ъ]; Я, к. 209г; Е, к. 264г: ц[ь]рк[о]в[ь]

^g Я, к. 209г: с[ва]т[а]го

^h Я, к. 209г; Е, к. 264г: Іванна Златоѣстаго

ⁱ Я, к. 209г; Е, к. 264г: краснѣ

^j И, к. 281v: лѣпоу; Я, к. 209г: прелѣпу; Е, к. 264г: прелѣпѣ

^k И, к. 281v: зданье

^l И, к. 281v: еѣ; Я, к. 209г: еа

^m И, к. 281v: с; Я, к. 209г: со

ⁿ И, к. 281v: каждо; Я, к. 209г: каждого; Е, к. 264г: кожного

^o Я, к. 209г: ѣгла

^p И, к. 281v: стоанье; Я, к. 209г: стоаніе; Е, к. 264г: стоаніе

^q Я, к. 209г; Е, к. 264г: w

^r И, к. 281v: ч[е]л[о]вѣ[ч]ьскихъ; Я, к. 209г: ч[е]л[о]вѣ[ч]ьских[ъ]; Е, к. 264г: ч[е]л[о]вѣ[ч]ьскихъ

^s И, к. 281v: изваано; Я, к. 209г: изваан[ъ]но; Е, к. 264г: изваанно

^t И, к. 281v: отъ

^u И, к. 281v: хѣтрѣца; Я, к. 209г; Е, к. 264г: хитреца

^v И, к. 281v; Я, к. 209г: шкна

^w И, к. 281v: т̄; Я, к. 209г; Е, к. 264г: тры

^x Я, к. 209г: ѣкрашен[ъ]на; Е, к. 264г: оукрашенны

^y И, к. 281v: стеклы; Я, к. 209г; Е, к. 264г: склы

^z И, к. 281v: римскими; Я, к. 209г; Е, к. 264г: римскими

^{aa} И, к. 281v: входящи; Я, к. 209г: входящи ж[е]; Е, к. 264г: входящи же

^{ab} И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: во

^{ac} И, к. 281v; Я, к. 209г: олтар[ъ]; Е, к. 264г: олтарь

^{ad} И, к. 281v; Я, к. 209г: стоаста; Е, к. 264г: стоаста

^{ae} И, к. 281v: камени

^{af} И, к. 281v: комара; Я, к. 209г; Е, к. 264г: комары

^{ag} И, к. 281v; Е, к. 264г: выспръ

^{ah} И, к. 281v: вѣрхъ; Я, к. 209г: верхъ; Е, к. 264г: верхъ

^{ai} Я, к. 209г: украшен[ъ]

^{aj} И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264г: звѣздами

^{ak} И, к. 281v: златыми

¹⁰⁵⁴ Obiekt nie zachował się; dotąd nie udało się go zlokalizować.

на лазоури^a, | вьноутрънїи^b же ей помость^c бѣ сълит[ъ]^d ѡт[ъ] мѣди и ѡт[ъ] олова^e | ч[и]ста, || (350v/716) ѡко блещашеса^f ѡко зеркало^g. Двери^h ж[е] еаⁱ двоа^j оукрашены^k каменїем[ъ]^l галиц[ъ]кым[ъ]^m бѣлым[ъ] и зеленым[ъ]ⁿ холмьскимь^o | тесаным[ъ]^p, изрыты^q нѣкым[ъ]^r хитрецем[ъ]^s Авдеем[ъ]^{t1055}, прилѣпы | ѡт[ъ] всѣх[ъ] шаровь^u и злата^v. Напреди их[ъ] же бѣ издѣлан[ъ]^w Сп[а]съ, | а на полоунощ[ъ]ных[ъ]^x – ^yІоанн[ъ] с[ва]тый^y, ѡкож[е] ^zвсѣм[ъ] зращимь^z | дивитиса^{aa}, бѣ оукраси^{ab} же иконы^{ac}, еже принесе^{ad} ис Києва^{ae}, каменїемь^{af} драгым[ъ]^{ag}, и бисером[ъ]^{ah1056}, и^{ai} златом[ъ]^{aj}:

Украшение
иконами

^a И, к. 281v: лазоурѣ; Я, к. 209г; Е, к. 264v: лазѹрю

^b И, к. 281v: вноутрънїи; Я, к. 209г: вонутръный; Е, к. 264v: внѹтръный

^c И, к. 281v: помость; Я, к. 209г; Е, к. 264v: мост[ъ]

^d И, к. 281v: слить; Я, к. 209г; Е, к. 264v: солит[ъ]

^e И, к. 281v; Я, к. 209г: шлова

^f И, к. 281v: блещатиса; Я, к. 209г: блищашеса; Е, к. 264v: блищашеса

^g И, к. 281v: зеркалоу

^h И, к. 281v: двѣри

ⁱ И, к. 281v: еи; Я, к. 209г: еа

^j И, к. 281v; Я, к. 209г: двоа

^k Я, к. 209г: ѹкрашен[ъ]на; Е, к. 264v: оукрашена

^l И, к. 281v: каменїемь; Я, к. 209г: каменїем[ъ]; Е, к. 264v: каменїемъ

^m И, к. 281v: галичкым[ъ]; Я, к. 209г; Е, к. 264v: галицким[ъ]

ⁿ И, к. 281v: зеленымь

^o И, к. 281v: холмьскимь; Я, к. 209г: холм[ъ]ским[ъ]; Е, к. 264v: холмским[ъ]

^p И, к. 281v: тесанымь

^q И, к. 281v: оузоры тѣ; Е, к. 264v: изрыты

^r И, к. 281v: некимь; Я, к. 209г; Е, к. 264v: нѣким[ъ]

^s И, к. 281v: хытрѣцемь; Я, к. 209г; Е, к. 264v: хитрецем[ъ]

^t И, к. 281v: Авдѣемь

^u И, к. 281v; Я, к. 209г; Е, к. 264v: шаровь

^v Я, к. 209г; Е, к. 264v: злато

^w Е, к. 264v: издѣлал[ъ]

^x Я, к. 209г: полунощным[ъ]; Е, к. 264v: полѹнощным[ъ]

^{y-y} И, к. 281v: с[ва]тїи Івань; Я, к. 209г: Іван[ъ] с[ва]тїий; Е, к. 264v: Іваннѣ с[ва]тїий

^{z-z} И, к. 281v: всѣм зращимь; Я, к. 209г: зращим[ъ] всѣм[ъ]; Е, к. 264v: зращим[ъ] всѣмь

^{aa} Я, к. 209г: дивитиса

^{ab} Я, к. 209г: ѹкраси

^{ac} Я, к. 209г: іконы

^{ad} Я, к. 209г: принесеса; Е, к. 264v: принесеса

^{ae} Я, к. 209г; Е, к. 264v: Києва

^{af} И, к. 282г: каменїемь; Я, к. 209г; Е, к. 264v: каменїемь

^{ag} И, к. 282г: драгымь; Я, к. 209г; Е, к. 264v: драгим[ъ]

^{ah} И, к. 282г: бисеромь; Я, к. 209г: бысером[ъ]

^{ai} И, к. 282г: brak wугazu

^{aj} И, к. 282г: златымь

¹⁰⁵⁵ Postać skądinąd nieznaną. Ciekawe świadectwo, po pierwsze, doskonałej orientacji kronikarza w pracach nad chełmskimi cerkiewiami, po drugie, przekonania o konieczności odnotowania imienia artysty.

и образ[ъ]^a Сп[а]совь^b | и Прес[ва]тыя^c Б[огороди]ца^d, иже в да емоу^e сестра
Федора^{f1057}, ^{g-g} иконоу^h ж[е] | принесеⁱ изо^j Оуроучего^{k1058} «Оустретеніе^l»
 Его ..... ^{m-m}wt[ъ]ца – дивоу^m подобныⁿ, | ѿж[е] погорѣша въ^o ц[ъ]ркви^p с[ва]того^q
 Іоанна^r, вдин[ъ] Михаил[ъ] | остаса^s чюд[ъ]нних[ъ]^t тѣх[ъ] иконь^u. И ко-
 локолы^v ж[е] принесе ис Кы|ева^w, дроугіа^x у-тоу сол[ъ]а^{y1059}– то все^z огнь^{aa}

^a И, к. 282г: brak wyrazu; И, к. 282г: wбраз[ъ]

^b И, к. 282г: Сп[а]са

^c И, к. 282г: Пр[е]с[ва]тоє; Я, к. 209г: Пре[сва]тыя; Е, к. 264v: Прес[ва]тыя

^d И, к. 282г: Б[огороди]цѣ

^e Я, к. 209г: ему; Е, к. 264v: емѣ

^f И, к. 282г: Федора; Е, к. 264v: Феодора

^{g-g} И, к. 282г: из монастыра Федора

^h И, к. 282г: иконы; Я, к. 209г; Е, к. 264v: иконѣ

ⁱ И, к. 282г: прине [sic]

^j Я, к. 209г; Е, к. 264v: из

^k Я, к. 209г: Wвручєго; Е, к. 264v: Wврѣчєго

^l И, к. 282г: оустрѣтєньє; Я, к. 209г: стретеніє; Е, к. 264v: стрѣтєніє

^{m-m} И, к. 282г: wt[ъ] wt[ъ]ца его – дивоу; Я, к. 209г; Е, к. 264v: Г[о]с[подь]не wt[ъ]ца – дивѣ

ⁿ П, к. 295г: пѣдобны

^o И, к. 282г; Я, к. 209г: во

^p Я, к. 209г: церкви

^q Я, к. 209г: с[ва]т[а]го

^r И, к. 282г: Ивана; Я, к. 209г: Іван[ъ]на; Е, к. 264v: Іванна

^s И, к. 282г; П, к. 295г; Е, к. 264v: wстаса; Я, к. 209г: wстаса

^t Я, к. 209г: чюд[ъ]нний; Е, к. 264v: чѣднний

^u И, к. 282г; Е, к. 264v: иконь; Я, к. 209г: іконь

^v Я, к. 209г; Е, к. 264v: колико

^w Я, к. 209г; Е, к. 264v: Києва

^x И, к. 282г; Я, к. 209г: дрѣгїа; Е, к. 264v: дрѣгїа

^{y-y} И, к. 282г: тоу сольє; Я, к. 209г: ту сол[ъ]а; Е, к. 264v: тѣ солїа

^z Я, к. 209г: то w все

^{aa} И, к. 282г: wгнь; Я, к. 209г: wгон[ъ]; Е, к. 264v: огонь

¹⁰⁵⁶ Cenna tkanina wykonana z jedwabistych nici, powstałych z szybko krzepnącej wydzieliny małżów lub bardzo cienka, kosztowna tkanina płócienna lub lniano-wełniana, prawdopodobnie barwiona purpurą, używana m.in. do wyrobu zasłon (*Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kozakiewicz, Warszawa 1969, s. 42. Por. СДЯ, т. I, s. 161–162).

¹⁰⁵⁷ Chodzi zapewne o starszą, przyrodnią siostrę Daniela (zob. D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 45–51).

¹⁰⁵⁸ Chodzi najpewniej o Owrucz (Вручий, Уручий), ob. Овруч, m. rej. w obw. żytomierskim, Ukraina. Gród ten był siedzibą Ruryka Rościsławowicza i zapewne – w późniejszym czasie – jego potomków, a w każdym razie traktowany był jako kijowska włość Rościsławowiczów smoleńskich (А. П. Толочко, Б. А. Звиздецкий, *Вручий*, [w:] ДРСМЭ, s. 157).

¹⁰⁵⁹ Jednoznaczne świadectwo istnienia warsztatu/warsztatów ludwisarskich w Chełmie w czasie budowy zespołu.

попали. Вежа же | средѣ^a города^b висока¹⁰⁶⁰, ^cѣкож[е] бити^c с неа^d окр[ѣ]сть^e града, | пвд[ѣ]здана^f ж[е] каменіемь^g въ^h высотуⁱ єї локот[ѣ]¹⁰⁶¹, създан[а]^k | же сам[а]^l м-древом[ѣ] тесаным[ѣ]^m и оубѣленаⁿ, ѣко сыр^o, свѣта|щиса^p на всѣ^q стороны. Стѣденец^r, рекомыи кладез[ѣ]^s, | близ[ѣ] еа^t, саж[е]ней^u имоушь^v лѣ. Храми^w прекрасніи^x, | мед[ѣ]^y, вт[ѣ]^z огна^{aa} ab-ползоушь, ѣко смола^{ab}. ad-Посади же сад[ѣ] красен[ѣ] | и созда ц[ѣ]рковъ с[ва]тыма безмезникома^{ac-ad} въ^{ae} ч[ѣ]сть^{af}: имат[ѣ] | д̄ столпы вт[ѣ]цѣла камене^{ag} тесаного^{ah}, дрѣжаща^{ai} врѣхъ^{aj}, | с тѣх[ѣ] же другѣи^{ak}

^a Я, к. 209v; Е, к. 264v: посредѣ

^b Я, к. 209v; Е, к. 264v: порода

^{c-c} П, к. 295r: ѣкож[е] быти; Я, к. 209v: ѣко битыся; Е, к. 264v: ѣко битися

^d И, к. 282r; Я, к. 209v: неа

^e И, к. 282r: вкр[ѣ]ст[ѣ]; Я, к. 209v; Е, к. 264v: вкрест[ѣ]

^f И, к. 282r: под[ѣ]здана; Я, к. 209v; Е, к. 264v: под[ѣ]здана

^g И, к. 282r: каменеемь

^h Я, к. 209v; Е, к. 264v: во

ⁱ Я, к. 209v: высоту; Е, к. 264v: высотѣ

^j И, к. 282r; Е, к. 264v: лакотѣ; Я, к. 209v: лакот[ѣ]

^k И, к. 282r: создана; Я, к. 209v: создан[а]; Е, к. 264v: созданѣ

^l И, к. 282r: сама

^{m-m} И, к. 282r: девомъ [sic] тесанымъ; Я, к. 209v; Е, к. 264v: дровотесаніем[ѣ]

ⁿ Я, к. 209v: убѣлен[ѣ]на; Е, к. 264v: оубѣленна

^o И, к. 282r; Я, к. 209v; Е, к. 264v: сырѣ

^p И, к. 282r: сватащиса; Я, к. 209v: свѣтащиса

^q И, к. 282r: все

^r И, к. 282r: стюденѣць; Я, к. 209v: студенец[ѣ]; Е, к. 264v: стѣденец

^s И, к. 282r; Е, к. 264v: кладазь; Я, к. 209v: кладаз[ѣ]

^t И, к. 282r; Я, к. 209v: еа

^u И, к. 282r: сажении

^v И, к. 282r: имоуши; Я, к. 209v: имущ[и]; Е, к. 264v: имѣщѣ

^w И, к. 282r: храмѣ; Я, к. 209v; Е, к. 264v: храмы

^x И, к. 282r: прекраснии; Я, к. 209v; Е, к. 264v: прекрасыи

^y И, к. 282r: медѣ

^z Я, к. 209v; Е, к. 264v: и

^{aa} И, к. 282r: вгна; Я, к. 209v: вгна

^{ab-ab} И, к. 282r: ѣко смола ползоушь; Я, к. 209v: ползуюшь ѣко смола; Е, к. 264v: ползѣющѣ ѣко смола

^{ac} И, к. 282r: безмѣздинома

^{ad-ad} Я, к. 209v; Е, к. 264v: brak wyrazów

^{ae} И, к. 282r; Я, к. 209v; Е, к. 264v: во

^{af} Я, к. 209v; Е, к. 264v: чест[ѣ]

^{ag} И, к. 282r; Я, к. 209v; Е, к. 264v: камени

^{ah} И, к. 282r: тесанаго; Я, к. 209v: тесан[ѣ]ного

^{ai} И, к. 282r: держаша; Я, к. 209v; Е, к. 264v: держашѣ

^{aj} И, к. 282r: вѣрхъ; Я, к. 209v; Е, к. 264v: верхѣ

^{ak} И, к. 282r: другѣи; Я, к. 209v: друзий; Е, к. 264v: дрѣзѣи

¹⁰⁶⁰ W przekazie: „Вежа же средѣ города висока” nawiązanie do Biblii. Zob. Sdz 9, 51.

¹⁰⁶¹ Dolna, murowana część wieży miała więc 7–7,6 m wysokości.

Орел[ъ]
изваян[ъ]

вълтарь^a пр[е]с[ва]того^b Домитріа^c стоит[ъ] | же^d-ти съ^d пред[ъ] б[о]чи-
ными двер[ъ]ми^e красен[ъ] и принесен[ъ] изда|лече^f. Стоит[ъ] же столпъ^g
поприща¹⁰⁶² ѡт[ъ] города^h к-камень, | а на нем[ъ]иⁱ орель^{i-k} камень изваянъ^l,
высота^m ж[е] камениⁿ – | десати^o локот[ъ]р^p, съ^q головами ж[е]
и с пѡд[ъ]нож[ъ]кы^r – вѣ^r локот[ъ]с¹⁰⁶³. Видѣвъ[ъ]т^t же сице^u пагоубоу^v гра-
ду^w, вѡшед[ъ] же^x въ^y ц[ъ]рковь^z и^{ab}-видѣ | пагоубоу^{aa-ab}, съжалиси^{ac} вел[ъ]ми.
Помолиса^{ad} Б[ог]оу^{ae}, паки^{af} обнови^{ag} || (351г/717) и ц[ъ]рковь^{ah}

^a И, к. 282г: волтарь; Я, к. 209v: во ѡлтар[ъ]; Е, к. 264v: во олтар[ъ]

^b Я, к. 209v: прес[ва]того; Е, к. 264v: с[ва]г[а]го

^c И, к. 282г: Дмитрѣа; Я, к. 209v: Дмитриа; Е, к. 264v: Димитріа

^{d-d} И, к. 282г: ти; Я, к. 209v: ти с[ъ]; Е, к. 264v: ти съ

^e И, к. 282г: двѣрми; Я, к. 209v; Е, к. 264v: дверми

^f И, к. 282г: далеча

^g И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 264v: столпъ

^h Я, к. 209v; Е, к. 264v: града

ⁱ И, к. 282г: нѣмь

^j И, к. 282г: ѡрель

^{k-k} Я, к. 209v; Е, к. 264v: brak wyrazów

^l И, к. 282г; Я, к. 209v: изваян[ъ]

^m Я, к. 209v: висота

ⁿ Я, к. 209v: камена; Е, к. 264v: камена

^o Я, к. 209v; Е, к. 264v: ѿ

^p И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 264v: локот[ъ]

^q И, к. 282г; Е, к. 264v: с; Я, к. 209v: со

^r И, к. 282г: подножьками; Я, к. 209v: под[ъ]ножи; Е, к. 264v: под[ъ]ножіи

^s И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 264v: локот[ъ]

^t И, к. 282г: оувидивъ; Я, к. 209v; Е, к. 264v: видѣвъ

^u И, к. 282г: сицю

^v Я, к. 209v: пагубу; Е, к. 265г: пагѹбѹ

^w И, к. 282г: граду; Я, к. 209v; Е, к. 265г: градѹ

^x И, к. 282г: вшедъ; Я, к. 209v: вошед[ъ]ши; Е, к. 265г: вошед[ъ]шѹ

^y И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: во

^z Я, к. 209v: церков[ъ]; Е, к. 265г: ц[ъ]рковь

^{aa} И, к. 282г: пагоубу; Я, к. 209v: пагѹбѹ

^{ab-ab} Е, к. 265г: brak wyrazów

^{ac} И, к. 282г: сжалиси; Я, к. 209v: сожалиси; Е, к. 265г: сожалиса

^{ad} И, к. 282г: помоливса; Я, к. 209v: пом[о]лиса

^{ae} Я, к. 209v; Е, к. 265г: Б[ог]ѹ

^{af} Я, к. 209v; Е, к. 265г: паки

^{ag} И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: ѡбнови

^{ah} Я, к. 209v: церков[ъ]; Е, к. 265г: ц[ъ]рковь

¹⁰⁶² Jak już kilka razy stwierdziliśmy co do znaczenia tej miary długości, kolumna ta stała nieco ponad kilometr od grodu (1064–1480 m).

¹⁰⁶³ W literaturze obecne są przeróżne poglądy na temat charakteru i lokalizacji tego obiektu (kolumna ze stojącym na niej rzeźbionym orłem, wieża, czasami nawet identyfikowana z białawiańską, postument z płaskorzeźbionym orłem). Nie wchodzimy w tym miejscu w dyskusję z powyższymi poglądami. Sami opowiadamy się za stanowiskiem, że była to wolnostojąca

ос[ВА]ти^a еп[и]ско[о]пѡм[Ъ]^b Іоан[Ъ]ном[Ъ]^c, и паки^d пом[о]лиѡса^e | Б[ог]оу^f,
и създа^g и твержыша^h и выш[Ъ]шаⁱ. Вежѣ^j же такоа^k | не възможе^l създати^m,
бѣ бо грады иныаⁿ сиждаи^o | противоу^p безбожным[Ъ] татаром[Ъ] – за то
не създа^q еа^r. | ^{s-s} Созда ж[е] ц[Ъ]ркѡвѣ^t превеликоу^u въ^v градѣ^w Холмѣ^x въ^x
има^y Прес[ВА]тыа^z и Пр[е]ч[и]стыа^{aa} Пр[и]снод[Ъ]вы^{ab} М[а]ріа^{ac},
величством[Ъ]^{ad} и красотою не мнѣи^{ae} сжщю^{af} прѣвѣх[Ъ]^{ag}, и оукраси^{ah}
ю пречюд[Ъ]ными^{ai} | иконами. Принесе ж[е] чашю^{aj} ѡт[Ъ] земля^{ak}

Церков[Ъ]
Данил[Ъ] созда

- ^a И, к. 282г; Е, к. 265г: ѡс[ВА]ти; Я, к. 209v: ѡс[ВІА]ти
^b И, к. 282г: пискоупомѣ; Я, к. 209v: еп[иско]пом[Ъ]; Е, к. 265г: еп[и]ск[о]помѣ
^c И, к. 282г: Ивановѣ; Я, к. 209v: Іѡанном[Ъ]; Е, к. 265г: Іѡаномѣ
^d И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: паки
^e Я, к. 209v: пом[о]лиса
^f Я, к. 209v; Е, к. 265г: Б[ог]ѣ
^g И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: созда
^h И, к. 282г: тѣржыш[а]; Я, к. 209v; Е, к. 265г: тѣрд[Ъ]ша
ⁱ И, к. 282г: выша; Е, к. 265г: вышша
^j Я, к. 209v: вежа; Е, к. 265г: вежи
^k И, к. 282г: такоа; Я, к. 209v: такоа; Е, к. 265г: такоа
^l И, к. 282г: възможе; Я, к. 209v; Е, к. 265г: възмогѣ
^m И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: создати
ⁿ И, к. 282г: иныа; Я, к. 209v: иноа; Е, к. 265г: иныа
^o И, к. 282г: жижай; Я, к. 209v: зыжда; Е, к. 265г: зижда
^p Я, к. 209v: противу; Е, к. 265г: противѣ
^q И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: созда
^r И, к. 282г; Я, к. 209v: еа
^{s-s} И, к. 282г: въ лѣт[о] ѣс ѣѣ ѣѣ
^t И, к. 282г: церк[Ъ]вѣ; Я, к. 209v: церковь; Е, к. 265г: ц[Ъ]ркѡвѣ
^u Я, к. 209v; Е, к. 265г: превеликѣ
^v И, к. 282г; Я, к. 209v: во
^w Е, к. 265г: brak wygazu
^x И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: во
^y Я, к. 209v: има
^z И, к. 282г; Я, к. 209v: Прес[ВА]тыа; Е, к. 265г: Пр[е]с[ВА]тыа
^{aa} И, к. 282г: brak wygazu; Я, к. 209v: Пр[е]ч[и]стыа; Е, к. 265г: Преч[и]стыа
^{ab} И, к. 282г: Приснод[Ъ]выа; Я, к. 209v; Е, к. 265г: Пр[и]снод[Ъ]вы
^{ac} И, к. 282г; Я, к. 209v: М[а]ріа; Е, к. 265г: М[а]ріа
^{ad} И, к. 282г: величствомѣ; Я, к. 209v; Е, к. 265г: величством[Ъ]
^{ae} И, к. 282г: мене
^{af} И, к. 282г: соущихѣ; Я, к. 209v: суца; Е, к. 265г: сѣца
^{ag} И, к. 282г: древних[Ъ]; Я, к. 209v: первыа; Е, к. 265г: первыа
^{ah} И, к. 282г: украси; Я, к. 209v: украсы
^{ai} И, к. 282г: пречюдными; Я, к. 209v: пречюд[Ъ]ными; Е, к. 265г: пречѣд[Ъ]ными
^{aj} Я, к. 209v; Е, к. 265г: чашѣ
^{ak} Я, к. 209v: земля; Е, к. 265г: земли

kolumna (choć niepokoi użycie liczby mnogiej dla głowic i baz) ze stojącą na niej figurą orła. Wysokość kolumny, łącznie z podstawą i kapitelem, źródło określiło na ok. 5,6–6,1 m, sam zaś trzon liczył sobie według jego przekazu ok. 4,7–5,1 m.

оугор[ь]скоа^a мра|мора^b баграна^c, извааноу^d е-мждростію, чюд[ь]ноу^e,
^fи змїе|вы^f главы^g бѣша^h окроугьⁱ ею^j, и постави А^k пред[ь]^l двер[ь]ми^m |
 ц[ь]рков[ь]нымиⁿ, ^pнарицаемыми^o ц[а]р[ь]скими^p. Сътвори^q же | ^rв неи^r
 кр[ь]стил[ь]ницю^s кр[ь]стити^t воду^u на с[ва]то^v Б[о]гоавлен[ь]е^w. | Сът-
 вори^x ж[е] в неи бл[а]жен[ь]ный^y еп[и]ск[о]пъ^z Іоаннь^{aa} ѡт[ь] древа |
 красна^{ab} точенъ и позлащенъ, днѣ и внѣ дивленію^{ac} | пѡдобенъ^{ad1064}. Вре-
 мени ж[е] миноув[ь]шю^{ae1065}, и приде^{af} Боурндай^{ag1066} | безбожный слы^{ah}

Бурґдан
безбож[ь]-
ныи приде

- ^a И, к. 282г: оугорьскыа; П, к. 295г: оугор[ь]скыа; Я, к. 209v: ѳгор[ь]скиа; Е, к. 265г: оугорскїа
- ^b Я, к. 209v: мрамора; Е, к. 265г: мрамора
- ^c И, к. 282г; П, к. 295г: баграна; Я, к. 209v: багыана; Е, к. 265г: багранна
- ^d И, к. 282г: извааноу; П, к. 295г: азвааноу; Я, к. 209v: изваан[ь]ну; Е, к. 265г: извааннѹ
- ^{e-e} И, к. 282г: моудростью чюдноу; Я, к. 209v; Е, к. 265г: brak wygazów
- ^{f-f} И, к. 282г: и змѣвы; Я, к. 209v: имывеа [sic]; Е, к. 265г: и змѣвы
- ^g Я, к. 209v: гравы [sic]
- ^h Я, к. 209v; Е, к. 265г: быша
- ⁱ И, к. 282г: окроугъ; Я, к. 209v; Е, к. 265г: окрѹгъ
- ^j И, к. 282г; Я, к. 209v: ея
- ^k И, к. 282г; Е, к. 265г: ю; Я, к. 209v: ѿ
- ^l И, к. 282г: пред
- ^m И, к. 282г: двѣрми; Я, к. 209v: двер[ь]мы; Е, к. 265г: дверми
- ⁿ И, к. 282г: ц[ь]рк[ь]вьными; Я, к. 209v: церковныа
- ^o И, к. 282г: нарицаемыми
- ^{p-p} Я, к. 209v; Е, к. 265г: brak wygazów
- ^q И, к. 282г: створи; Я, к. 209v; Е, к. 265г: сотвори
- ^{r-r} Я, к. 209v; Е, к. 265г: brak wygazów
- ^s И, к. 282г: крестилницю; Я, к. 209v; Е, к. 265г: кр[ь]стил[ь]ницѹ
- ^t Е, к. 265г: с[ва]тити
- ^u Я, к. 209v; Е, к. 265г: водѹ
- ^v Я, к. 209v: с[ва]то
- ^w И, к. 282г: Бо[го]авление; П, к. 295г: Б[о]гоавлен[ь]е; Я, к. 209v: Б[о]гоавление; Е, к. 265г: Б[о]гоавленіе
- ^x И, к. 282г: створи; Я, к. 209v; Е, к. 265г: сотвори
- ^y И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: Бл[а]женныи
- ^z И, к. 282г: пискоупъ
- ^{aa} И, к. 282г: Ивань; Я, к. 209v; Е, к. 265г: Іван[ь]
- ^{ab} Я, к. 209v; Е, к. 265г: красно
- ^{ac} И, к. 282г: дивленію
- ^{ad} И, к. 282г; П, к. 295г; Е, к. 265г: подобенъ; Я, к. 209v: подобенъ
- ^{ae} И, к. 282г: миноувшю; Я, к. 209v: минѹвшу; Е, к. 265г: минѹвшѹ
- ^{af} И, к. 282г: приде; Я, к. 209v: прийде
- ^{ag} И, к. 282г: Боурнда; Я, к. 209v: Борун[ь]дай; Е, к. 265г: Бѹрґндай
- ^{ah} И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: злый

¹⁰⁶⁴ Podejrzewamy, że zdanie jest urwane i zabrakło określenia, czym był ten obiekt toczony i złożony. W literaturze pojawiają się różne opinie na ten temat, jak choćby poszukiwanie w tym tworze złoczonej rzeźby św. Jana Złotoustego (zob. podsumowanie tej dyskusji w: В. Александрович, *Мистецькі сюжети Холмського літопису*, s. 70–71).

съ^a мнѡж[ь]ствѡм[ь]^b полковъ^c татар[ь]скихъ[ь]^d | въ^e силѣ таж[ь]цѣ^f, и ста на мѣстѣхъ[ь] Коуремсинѣхъ[ь]^g. Данило^h ж[е] | дрѣжашеⁱ рат[ь] с Коурем[ь]сою^j и николиж[е]^k боаса^l Коурем[ь]сы^m, | не бѣ бо могль слаⁿ емоу^o сътворити^p никогдаж[е] Коурем[ь]са^q, дон[ь]деже прїиде^r Боурндай^s съ^t силою великою. | Посла ж[е] послы къ^u Данилови^v, рече^w: «Идоу^x на литвоу^y. Аже^z | еси мирен[ь], поиди^{aa-aa} съ^{ab} мною». Данилови^{ac} ж[е] сѣдшоу^{ad} съ^{ae} братѡм[ь]^{af} и съ^{ag}

^a И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: со

^b И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: множествомъ; П, к. 295v: мнѡж[ь]ством[ь]

^c И, к. 282г: полковъ; Я, к. 209v; Е, к. 265г: полков[ь]

^d Я, к. 209v; Е, к. 265г: татарскихъ[ь]

^e И, к. 282г; Я, к. 209v; Е, к. 265г: в

^f Я, к. 209v: тацѣ; Е, к. 265г: тажцѣ

^g И, к. 282г: Коуремьсьнѣхъ[ь]; Я, к. 209v: Куремсинѣхъ[ь]; Е, к. 265г: Кѡремсьнѣхъ[ь]

^h Я, к. 209v: Данийло; Е, к. 265г: Данїиль

ⁱ И, к. 282v; Я, к. 209v; Е, к. 265г: держаше

^j Я, к. 209v: Курем[ь]сою; Е, к. 265г: Кѡрем[ь]сою

^k Я, к. 209v; Е, к. 265г: никакоже [sic]

^l И, к. 282v: боаса; Я, к. 209v: боаса

^m И, к. 282v: Коуремьсь; Я, к. 209v: Курем[ь]сы; Е, к. 265г: Кѡрем[ь]сы

ⁿ И, к. 282v; Я, к. 209v; Е, к. 265г: зла

^o Я, к. 209v: ему; Е, к. 265г: емѡ

^p И, к. 282v: створити; Я, к. 209v; Е, к. 265г: сотворити

^q Я, к. 209v: Курем[ь]са; Е, к. 265г: Кѡрем[ь]са

^r И, к. 282v: прїиде; Я, к. 209v: прїиде

^s И, к. 282v: Боурнда; П, к. 295v: Боруанда; Я, к. 209v: Бурѣнда; Е, к. 265г: Бѡрѣнда

^t И, к. 282v; Я, к. 209v: со

^u И, к. 282v: к; Я, к. 209v; Е, к. 265г: ко

^v Я, к. 209v: Данийловѣ; Е, к. 265г: Данїїлѡ

^w И, к. 282v: река

^x Я, к. 209v; Е, к. 265г: идѡ

^y Я, к. 209v: литву; Е, к. 265г: литѡ

^z И, к. 282v: ѡже

^{aa-aa} Я, к. 209v: на литву; Е, к. 265г: на литѡ

^{ab} И, к. 282v; Я, к. 209v; Е, к. 265г: со

^{ac} Я, к. 210г: Данийлу; Е, к. 265г: Данїїлѡ

^{ad} И, к. 282v: сѣдшоу; Я, к. 210г: сѣдшу; Е, к. 265г: сѣдшѡ

^{ae} И, к. 282v: с; Я, к. 210г; Е, к. 265г: со

^{af} И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265г: братом[ь]

^{ag} И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265г: со

¹⁰⁶⁵ Pierwsza wyprawa Burundaja, o której tutaj mowa, miała miejsce zimą 1258/1259 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 407–409. Por.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 362, 385: 1258 r.; *Літопис руський*, s. 420: lato 1258 r.; Ю. В. Селезнев, *Русско-ордынские конфликты*, s. 41: 1257/1258 r.; W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna*, s. 284: 1258 r.; В. Александрович, Л. Войтович, *Король Данило Романович*, s. 157).

¹⁰⁶⁶ Twierdzi się w literaturze, że Burundaj zamienił Kuremsę w kon. I. 50. XIII w. (zob. przyr. 585 powyżej). Musiało się to oczywiście stać najpóźniej w 1258 r.

с[ы]нwm[ь]^a, ^bпечал[ь]ны быв[ь]ша^b, гадахжт[ь]^c, вѣдаше^d бо: | аще Данил[ь]^e ^fпоедет[ь], не бждет[ь]^f опат[ь]^g ^{h-z} добрwm[ь]^h. Съгадавшеⁱ | вси, и еха Васил[ь]ко^j за брата, и проводи^k его брат[ь] до Берестіа^l, | и посла с ним[ь] люди своа^m, и помолисаⁿ Б[ог]оу^o ^{p-p} избавителю^q, | ^rаже ес[ть] икона^{r1067}, ^rаже ес[ть] в городѣ Мѣл[ь]ници^s, въ^t ц[ь]ркви^u || (351v/718) С[ва]тыа^v Б[огороди]ца^{w1068}, и н[ы]нѣ стоит[ь]^w въ^x велици^y ч[ь]сти^{z1069}. Обещас[а]^z емоу | ^{aa}Данило корол[ь]^{aa} оукрасити^{ab} и. Васил[ь]кови^{ac} ж[е] едоущо^{ad} по Боу|рон[ь]даю^{ae} одиному^{af} по литов[ь]ско^{ag}

Васил[ь]ко
по Бѣрондаль
ьдет[ь]

- ^a И, к. 282v: с[ы]н[о]мъ; Я, к. 210г; Е, к. 265г: с[ы]ном[ь]
^{b-b} И, к. 282v: печальнымъ бывше; Я, к. 210г; Е, к. 265г: печалны быша
^c И, к. 282v: гадахоуть; Я, к. 210г; Е, к. 265г: гадахѣ
^d И, к. 282v: вѣдахоуть; Я, к. 210г: видаше; Е, к. 265г: видаше
^e Я, к. 210г: Данийль; Е, к. 265г: Данийль
^{f-f} И, к. 282v: поедеть и не боудеть; Я, к. 210г: не поедет[ь] не будет[ь]; Е, к. 265г: не поедет[ь] не бѣдет[ь]
^g И, к. 282v: brak wygazu; Я, к. 210г: wpat[ь]
^{h-h} И, к. 282v: с добромъ; Я, к. 210г; Е, к. 265г: з добром[ь]
ⁱ И, к. 282v: сгадавше; Я, к. 210г; Е, к. 265г: согадавше
^j И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265г: Василко
^k Я, к. 210г: провода; Е, к. 265г: провода
^l И, к. 282v: Берестыа; Я, к. 210г: Берестіа; Е, к. 265г: Береста
^m И, к. 282v; П, к. 295v; Я, к. 210г: своа; Е, к. 265г: своа
ⁿ И, к. 282v: помоливса; Я, к. 210г: пом[о]лиса
^o Я, к. 210г: Б[о]гу; Е, к. 265г: Б[о]гѣ
^{p-p} И, к. 282v: с[ва]т[о]моу Сп[а]соу
^q И, к. 282v: избавникоу
^r Я, к. 210г; Е, к. 265г: brak wygazu
^s И, к. 282v Мѣлници; Я, к. 210г; Е, к. 265г: Мѣлни
^t И, к. 282v; Я, к. 210г: во
^u Я, к. 210г: церкви
^v И, к. 282v: с[ва]тоѣ; Я, к. 210г: с[ва]т[ь]иа
^w Е, к. 265г: стоитъ
^x И, к. 282v: в; Я, к. 210г; Е, к. 265г: во
^y И, к. 282v: величѣ
^z И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265г: вѣща
^{aa-aa} Я, к. 210г: корол[ь] Данийло; Е, к. 265г: корол[ь] Данийль
^{ab} И, к. 282v: оукрашениемъ оукрасити; Я, к. 210г: ѣкрасити
^{ac} И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265г: Василкови
^{ad} И, к. 282v: ѣдоушоу; Я, к. 210г: едѣшу; Е, к. 265г: ѣдѣшѣ
^{ae} И, к. 282v: Бороундаю; Я, к. 210г: Бурѣндѣа; Е, к. 265v: Бѣрѣндѣю
^{af} И, к. 282v: вдиномуу; Я, к. 210г: вдиному; Е, к. 265v: вдиномѣ
^{ag} Я, к. 210г; Е, к. 265v: литовской

¹⁰⁶⁷ Jedna z niewielu wzmianek źródła o konkretnych ikonach i oddawanej im czci. Obiekt nie zachował się do naszych czasów.

¹⁰⁶⁸ Cerkiew ta nie zachowała się; być może była murowana (zob.: И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 147; D. Chudzik, *Chrześcijańska architektura*, s. 134).

¹⁰⁶⁹ Można odnieść wrażenie, że fraza wpisana została po pewnym czasie od opisywanych wydarzeń. Jest więc świadectwem roboty innego, późniejszego redaktora.

земли^a, обрѣте^b | нѣгде^c литвоу^d, избивь^e ю, и приведе сайгат[ъ]^{f1070} Боурон[ъ]даевие^g, и похвали Боурон[ъ]дай^h Васил[ъ]каⁱ, «аще брат[ъ] твой | не ехаль^j», и воеваше^k, ъзда с ним[ъ]^l, ищющи^m емоуⁿ с[ы]нн|вца^o своего^p Романа, воеваша землю литов[ъ]скоую^q, | и нал[ъ]шан[ъ]скоу^r княгиню^{s1071} бо встави[ъ]^t оу^u брата и | с[ы]на своего Волвдимера^{v1072}. Потѣм[ъ]^w же Данило^x корол[ъ] еха^y | взѣ^z Волковыескъ^{aa}, и Глѣба кнаса^{ab} пославь^{ac},

^a И, к. 282v: землѣ

^b И, к. 282v: ѡбрѣтъ; Я, к. 210r; Е, к. 265v: ѡбрѣте

^c И, к. 282v: негдѣ

^d Я, к. 210r: литву; Е, к. 265v: литвѣ

^e И, к. 282v: избивь; Я, к. 210r: избив

^f Е, к. 265v: сагат[ъ]

^g И, к. 282v: Боурондаевие; Я, к. 210r: Бурѣндѣвие; Е, к. 265v: Бѣрѣндѣвие

^h И, к. 282v: Боурандаи; Я, к. 210r: Бурѣндѣи; Е, к. 265v: Бѣрѣндѣи

ⁱ И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: Василка

^j И, к. 282v: ѡхаль

^k Я, к. 210r; Е, к. 265v: воева

^l И, к. 282v: ѣзда с нимь; Я, к. 210r: ѣздаше с ним[ъ]; Е, к. 265v: ѣздаше с нимь

^m И, к. 282v: ищющю; Я, к. 210r: ищущи; Е, к. 265v: ищѣщи

ⁿ П, к. 295v; Е, к. 265v: емѣ; Я, к. 210r: ему

^o И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: с[ы]нн|вца

^p Я, к. 210r; Е, к. 265v: brak wyrazu

^q Я, к. 210r: литовскую; Е, к. 265v: литовскѣю

^r И, к. 282v: нальщанскоу; Я, к. 210r: начал[ъ]ску; Е, к. 265v: начал[ъ]скѣ

^s Я, к. 210r: княгиню

^t Е, к. 265v: встави

^u Я, к. 210r: у

^v И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: Володимера

^w И, к. 282v: потом; Я, к. 210r; Е, к. 265v: потом[ъ]

^x Я, к. 210r: Данийл[ъ]; Е, к. 265v: Данійль

^y И, к. 282v: ѡхавь

^z Я, к. 210r: взѣ

^{aa} И, к. 282v; Я, к. 210r: Волковыескъ; Е, к. 265v: Волковыескъ

^{ab} И, к. 282v; Е, к. 265v: кназа; Я, к. 210r: княза

^{ac} И, к. 282v: пославь; Я, к. 210r; Е, к. 265v: послал[ъ]

¹⁰⁷⁰ Potwierdzenie naszego przypuszczenia co do związku terminu „sajgat” ze stanem zależności Romanowiczów wobec Mongołów (zob. też przyp. 725 powyżej).

¹⁰⁷¹ Jest to – jak się wydaje – pierwsza i być może jedyna informacja dotycząca Dubrawki Konradówny, drugiej ż. Wasyłka, podana w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Wcześniej wzmiankowana była ta księżna w bullach Innocentego IV z 5 XII 1247 r., w których papież dawał Wasyłkowi i Dubrawce dyspensę na małżeństwo, mimo że pozostawali w trzecim stopniu pokrewieństwa. Nie jest oczywiste, że z c. Konrada I i Agafii Światosławówny była tożsama ż. Wasyłka, o której śmierci donosi nasze źródło zaraz po wiadomości o ukazaniu się komety, a więc jesienią 1264 r. (zob. s. 452–454 oraz D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 86–98).

¹⁰⁷² Pierwsza wzmianka dotycząca Włodzimierza Wasyłkowicza w naszym źródle. Co do dokładnych biograficznych informacji na temat tego księcia ur. pomiędzy kon. 1247 a jesienią 1249 r. zob. ibidem, s. 187–196.

Убрлѣтъ] на Городень

А^{a1073} | и дрѣжаше^b его^c въ^d чти^e, ꙗко бол[ъ]ма^f бо еха къ^g Волко|выескоу^h,
 і-лова натиⁱ ворога^j своего Вышелка и | Тевтевила^k, и не оудоси^l ею^m
 въⁿ городѣ, искаше | ею^o по стаам[ъ]^p, посылаа^q люди, и не обрѣте^r ею,
 бѣста | бо великоу^s леств оучинила^t; ꙗ Вышелкъ^u с[ы]на его | Романа¹⁰⁷⁴,
 и паки^v посла Михаила¹⁰⁷⁵, и воева по Зел[ъ]вѣ^{w1076}, | ища ею^x, и не обрѣте^y

- ^a Я, к. 210г: ꙗ
^b И, к. 282v: держашеть; Я, к. 210г; Е, к. 265v: держаше
^c И, к. 282v: и
^d И, к. 282v; Я, к. 210г: во
^e И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: ч[ъ]сти; П, к. 295v: чѣти
^f И, к. 282v: болма; Я, к. 210г; Е, к. 265v: brak wугazu
^g И, к. 282v: ко; Я, к. 210г: к
^h И, к. 282v: Волковыескоу; Я, к. 210г: Волковыеску; Е, к. 265v: Волковыскѣ
ⁱ⁻ⁱ И, к. 282v: лова ꙗти; Я, к. 210г: молва ꙗти; Е, к. 265v: молва ꙗти
^j П, к. 295v: вѣрога
^k Я, к. 210г; Е, к. 265v: Тевтевила
^l И, к. 282v: оудоуси; Я, к. 210г; Е, к. 265v: ѡдоси
^m И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: его
ⁿ И, к. 282v: в; Я, к. 210г: во
^o Я, к. 210г; Е, к. 265v: его
^p И, к. 282v: стаемь; Я, к. 210г; Е, к. 265v: станам[ъ]
^q И, к. 282v: посылаа; Я, к. 210г: посилаа; Е, к. 265v: посылаа
^r И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: ѡбрѣте; П, к. 295v: оубрѣте
^s Я, к. 210г: велику; Е, к. 265v: великѣ
^t Я, к. 210г: ѡчинила; Е, к. 265v: оучинили
^u И, к. 282v: Вышелгъ; Я, к. 210г: Вшелк[ъ]; Е, к. 265v: Въшелкъ
^v Я, к. 210г; Е, к. 265v: паки
^w И, к. 282v: Зелев; Я, к. 210г; Е, к. 265v: землѣ
^x Е, к. 265v: его
^y И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: ѡбрѣте

¹⁰⁷³ Często w literaturze spotykamy się z poglądem, że Gleb, panujący jakoby w Wołkowysku, został wówczas uwięziony przez Daniela. Kontekst relacji nie daje powodu, by takie rozwiązanie zaakceptować (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 412. Por. np. z nowszej literatury: W. Nagirnyj, *Polityka zagraniczna*, s. 284; A. C. Кибинь, *От Ятвязи до Литвы*, s. 154, 159–161).

¹⁰⁷⁴ Interpretujemy ten fakt jako świadectwo niechęci przynajmniej części mieszkańców „Czarnej Rusi” wobec panowania tam Romanowiczów, nawet w formie kondominium z Litwą, co zostało wykorzystane przez dwóch litewskich kunigasów (D. Dąbrowski, *Nim doszło do Sinych Wód. Księstwa ruskie wobec Litwy w pierwszych dziesięcioleciach po najeździe mongolskim*, CR, Ser. II, t. II: *Widurio Rytų Europa miśtio prie Mėlynųjų Vandenių*, red. V. Jankauskas, V. Nagirny, Kaunas–Kraków 2013, s. 86).

¹⁰⁷⁵ Nie jest jasne, kim był ten Michał. Teoretycznie równie dobrze możemy uważać go za Rurykowicza (księcia służebnego), jak i bojara. Za drugim rozwiązaniem opowiedzieli się m.in. W. Nagirnyj (*Polityka zagraniczna*, s. 284), A. Jusupović (*Elity*, s. 202–203) i A. Kibin’ (*От Ятвязи до Литвы*, s. 161). Przychylamy się więc również do teorii o niedynastycznym jego pochodzeniu.

¹⁰⁷⁶ Zelwianka lub Zelwa (białorus. Зальвянка, ros. Зельвянка), lewy dopływ Niemna (SGKP, t. XIV, s. 566).

ею^a. Потом[ъ]^b же мысла^c ити | на Городен[ъ]^d, твора^e ею^f там[ъ]. Посла же по Л[ъ]ва с[ы]на своего^g | и по люди своа^h, и приѣхашаⁱ въ^j город[ъ]^k Мѣл[ъ]ник[ъ]^l. Хоташоу^m | емоуⁿ ити къ^o Город[ъ]ноу^p, и всем[ъ]^q тьснащимса^r, и быс[тъ]^s | въсть из лаховъ^s оу корола^t Данила^u, тако тата|рове^v на атвазех[ъ]^w сѣт[ъ]^x. Лвови^y ж[е] рек[ъ]шю^z, тако вои твое^{aa} | голодна^{ab} сѣт[ъ]^{ac} и кони^{ad} их[ъ]. Он[ъ]^{ae} же ѡт[ъ]вѣщавъ^{af}, реч[е] емоу^{ag}: «Пошлем[ъ] | сторожѣ^{ah} Виз[ъ]нѣ^{ai}!». Вдасть же Данило^{aj} корол[ъ] браш[ъ]но^{ak} | воем[ъ]^{al} до досыт[ъ]ка^{am} и конем[ъ]^{an} их[ъ], послал[ъ]^{ao} бо

^a Я, к. 210г; Е, к. 265v: его

^b И, к. 282v: потом; П, к. 295v: потѡм[ъ]

^c Я, к. 210г: мысла

^d И, к. 282v: Городень; Е, к. 265v: Городескъ

^e Я, к. 210г: твораc[а]; Е, к. 265v: твораcа

^f Я, к. 210г; Е, к. 265v: brak wygazu

^g И, к. 282v: си

^h И, к. 282v; Я, к. 210г: своа; П, к. 296г; Е, к. 265v: своа

ⁱ И, к. 282v: приѣхаша; Я, к. 210г; Е, к. 265v: приехаша

^j И, к. 282v: в; Я, к. 210г: во

^k П, к. 296г: горѡд[ъ]

^l И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: Мѣлникъ; П, к. 296г: Мѣл[ъ]никъ

^m Я, к. 210г: хоташу; Е, к. 265v: хоташѣ

ⁿ Я, к. 210г: ему; Е, к. 265v: емѣ

^o И, к. 282v: къ; Я, к. 210г: ко

^p И, к. 282v: Городноу; П, к. 296г: горѡд[ъ]ноу; Я, к. 210г; Е, к. 265v: Город[ъ]нѣ

^q И, к. 282v: всемъ

^r И, к. 282v: тосноушимса; Я, к. 210г: тоснащимса; Е, к. 265v: тоснащимса

^s И, к. 282v; Е, к. 265v: лаховъ; Я, к. 210г: лахов[ъ]

^t Я, к. 210г: ѣ корола

^u Я, к. 210г; Е, к. 265v: brak wygazu

^v И, к. 282v: татаровѣ

^w И, к. 282v: атвазѣхъ; Я, к. 210г: атвазех[ъ]; Е, к. 265v: атвазех[ъ]

^x И, к. 282v: соутъ; Я, к. 210г: сѡт[ъ]; Е, к. 265v: сѣт[ъ]

^y Я, к. 210г: Лавру; Е, к. 265v: Лаврѣ

^z И, к. 282v: рекшоу; Я, к. 210г; Е, к. 265v: рекшѣ

^{aa} И, к. 282v: твоа; Я, к. 210г; Е, к. 265v: твои

^{ab} И, к. 282v: голодна; Я, к. 210г: голодни; Е, к. 265v: голодны

^{ac} И, к. 282v: есть; Я, к. 210г: сѡт[ъ]; Е, к. 265v: сѣтъ

^{ad} Е, к. 265v: конѣ

^{ae} И, к. 282v: ѡн; Я, к. 210г: ѡн[ъ]; Е, к. 265v: он

^{af} И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: ѡт[ъ]вѣщав[ъ]

^{ag} Я, к. 210г: ему; Е, к. 265v: емѣ

^{ah} И, к. 282v: ко; Е, к. 265v: къ

^{ai} И, к. 282v; Я, к. 210г; Е, к. 265v: Визнѣ

^{aj} Я, к. 210г: Данийл[ъ]; Е, к. 265v: Данійль

^{ak} И, к. 282v: брашна; Я, к. 210г; Е, к. 265v: брашно

^{al} И, к. 282v: воемъ

^{am} И, к. 282v: досытка; Я, к. 210г; Е, к. 265v: досит[ъ]ка

^{an} И, к. 282v: конемъ

^{ao} И, к. 282v: послано

быс[тъ] преж[е] два посла | въ^a атвазѣ^b оувѣдати^c о^d братѣ. Татаром[ъ] ж[е] | прїехавшим[ъ]^e въ^f атвазѣ^g, ѿта быста посла та^h, || (352r/719) и прашаше аⁱ, гдѣ ес[тъ] Данило^k. Она^l же ѡт[ъ]вѣщаста: «В Мѣл[ъ]ници^m ес[тъ]». Онѣм[ъ]ⁿ же рекшим[ъ], ѿко «тъ^o ес[тъ] мир[ъ]никъ^p нашъ^q – | брат[ъ] его воевалъ^r с нами. Тоуда^s идем[ъ]^t». Сторожем[ъ]^u же и|зминовшимса^v с ними, они^w же проидоша к^x Дорогичиноу^y. Бы[сть] же вѣс[тъ] Данилоу^z: послаша Л[ъ]ва и Шварна | вонъ и Вѣлѣдимера^{aa} – реч[е]^{ab} имь^{ac}: «Аще вы бѣдете^{ad} ае^{ae} оу мена | ездити^{ae} оу^{af} станы к ним[ъ], ае^{ae}-аще ли азъ^{ag} бѣдоу^{ah}»¹⁰⁷⁷.

^a И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: во

^b Я, к. 210r: ѿтвѣзи

^c И, к. 282v: оувѣдагы; Я, к. 210r: ѡвѣдати

^d И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: ѡ

^e И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: приехавшим[ъ]

^f И, к. 282v; Я, к. 210r; Е, к. 265v: во

^g И, к. 283r; Е, к. 265v: ѿтвѣзѣ; Я, к. 210r: ѿтвѣзѣ

^h И, к. 283r: посла; Я, к. 210r: посланнаа; Е, к. 265v: посланнаа

ⁱ И, к. 283r: brak wyrazu; Я, к. 210r: ѿ

^j И, к. 283r: гдѣ

^k Я, к. 210r: Данийло; Е, к. 265v: Данїйлъ

^l И, к. 283r; Я, к. 210r: ѡна; Е, к. 265v: ѡны

^m И, к. 283r: Милници; Я, к. 210r; Е, к. 265v: Мѣлници

ⁿ И, к. 283r: ѡнем; Я, к. 210r; Е, к. 265v: ѡнем[ъ]

^o И, к. 283r; Я, к. 210r; Е, к. 265v: то

^p И, к. 283r; Е, к. 265v: мирникъ; Я, к. 210r: мир[ъ]никъ

^q Я, к. 210r; Е, к. 265v: нашъ

^r И, к. 283r; Я, к. 210r; Е, к. 265v: воевал[ъ]

^s Я, к. 210r: туда; Е, к. 265v: тѣда

^t И, к. 283r: идемъ

^u И, к. 283r: сторожем

^v Я, к. 210r: изминѡвшимса; Е, к. 265v: изминѡвшимса

^w И, к. 283r: ѡни; Я, к. 210r; Е, к. 265v: ѡны

^x И, к. 283r: ко; Е, к. 265v: къ

^y Я, к. 210r; Е, к. 265v: Дорогичинѣ

^z Я, к. 210r: Данийлу; Е, к. 265v: Данїйлѣ

^{aa} И, к. 283r; Я, к. 210r: Володимера; Е, к. 265v: Володимера

^{ab} И, к. 283r: река

^{ac} И, к. 283r; Я, к. 210r; Е, к. 265v: имь

^{ad} И, к. 283r; П, к. 296r: боудете; Я, к. 210v: будете; Е, к. 265v: бѣдете

^{ae-ae} И, к. 283r: оу мене вѡмь ездити; П, к. 296r: оу мене ездити; Я, к. 210v: ѡ мене ездити; Е, к. 265v: ездити оу мене

^{af} И, к. 283r: в; Я, к. 210v; Е, к. 265v: во

^{ag-ag} И, к. 283r: аже ли азъ; Я, к. 210v; Е, к. 265v: аще и азъ

^{ah} И, к. 283r: боудоу; Я, к. 210v: будѣ; Е, к. 266r: бѣдѣ

¹⁰⁷⁷ W tym miejscu tekst wyraźnie się urywa, zarówno w X, jak i w И, П, Я oraz Е. Kończąc się tymi samymi słowami. Uważa się, naszym zdaniem całkowicie słusznie, że w tym miejscu kończy się *Zwód Daniela*, a zaczyna część *Kroniki halicko-wołyńskiej* spisana w otoczeniu Wasylka Romanowicza (zob. wstęp, s. XCVIII).

Посем[Ъ]^a же | миновув[Ъ]шима^b двѣма^c лѣтома¹⁰⁷⁸, ^{d-d} и быс[ТЪ] тишина по
 всеи^e | земли^f. Въ^g тыа^h жеⁱ д[Ъ]ни^j весел[Ъ]е^k быс[ТЪ] оу^l ^{m-m}Васил[Ъ]ка кнаса^m
 оуⁿ | Волдимери^o городѣ: нача шт[Ъ]давати дъщерь^p свою Шл[Ъ]гоу^{q1079} |
 за Андрѣа^r кнаса^s за Всеволодича^t к^u Чернѣговоу^{v1080}. Баше^w ж[Е] | тогда
 брат[Ъ] Васил[Ъ]ковъ^x Данилоу^y кназ[Ъ]з съ обѣма^{aa} с[Ы]нума^{ab} | своиа, съ

Тишина по всеи
 земль

^a Od tego miejsca zaczyna się umownie nazywana wołyńska część latopisu. И, к. 283г; Я, к. 210v: посем

^b И, к. 283г: миновшему; Я, к. 210v: минѹвшиа; Е, к. 266г: минѹвшим[Ъ]

^c И, к. 283г: wугаз замазану; Я, к. 210v; Е, к. 266г: двома

^{d-d} И, к. 283г: въ лѣт[о] ꙗꙋꙋ ꙗꙋꙋ

^e И, к. 283г: все

^f И, к. 283г; Е, к. 266г: земль

^g И, к. 283г; Я, к. 210v; Е, к. 266г: в

^h И, к. 283г: ты; Я, к. 210v; Е, к. 266г: тые

ⁱ Е, к. 266г: жъ

^j Я, к. 210v; Е, к. 266г: дни

^k И, к. 283г: свадба; Я, к. 210v: веселие; Е, к. 266г: веселіе

^l Я, к. 210v: у

^{m-m} И, к. 283г: Василка кназа; Я, к. 210v: Васил[Ъ]ка князя; Е, к. 266г: кн[а]за Василка

ⁿ Я, к. 210v: ꙋ

^o И, к. 283г; Е, к. 266г: Володимерѣ; Я, к. 210v: Володимере

^p И, к. 283г; Е, к. 266г: дщерь; Я, к. 210v: дшер[Ъ]

^q И, к. 283г: Шлгоу; Я, к. 210v: Шлгу; Е, к. 266г: Олгу

^r Я, к. 210v: Андрѣа; Е, к. 266г: Андрѣа

^s И, к. 283г; Е, к. 266г: кназа; Я, к. 210v: князя

^t И, к. 283г; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Всеволодича

^u И, к. 283г: brak wугазу; Е, к. 266г: къ

^v И, к. 283г: Черниговоу; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Чернѣговѹ

^w И, к. 283г: башеть; Я, к. 210v: баше

^x И, к. 283г; Е, к. 266г: Василковъ; Я, к. 210v: Васил[Ъ]ковъ

^y Я, к. 210v: Данийло; Е, к. 266г: Данийль

^z И, к. 283г рѣка користы записано кназь; обса рѣка przekreśliła wyraz i nadpisała nad nim король; Я, к. 210v; Е, к. 266г: корол[Ъ]

^{aa} И, к. 283г: шбѣа; Я, к. 210v; Е, к. 266г: со шбѣа

^{ab} И, к. 283г; Я, к. 210v; Е, к. 266г: с[Ы]нома

¹⁰⁷⁸ Pojawia się pytanie, czy zwrot o upływie w spokoju dwóch lat nie odnosi się przypadkiem do zakończenia opowiadania o pożarze Chelma? Wtedy moglibyśmy założyć, że wiadomość o litewskim najeździe Burundaja jest wtrętem, którego wpisanie wprowadziło w narrację zamieszanie chronologiczne.

¹⁰⁷⁹ Mamy do czynienia z pierwszą z dwóch wzmianek dotyczących tej księżnej. Ponownie wspomniana została – najpewniej jako wdowa – przy okazji pogrzebu brata, 11 XII 1288 r. (zob. s. 600). Zapewne była starszym z dwojga znanych źródłom dzieci Wasylka Romanowicza i Dubrawki, c. Konrada I Mazowieckiego. Prawdopodobnie ur. ok. 1246–1247 r., zm. w nieznanym czasie po 11 XII 1288 r. Nic nie wiadomo na temat ewentualnego potomstwa jej i Andrzeja (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 180–186).

¹⁰⁸⁰ Już sama identyfikacja Andrzeja Wsiewołodowicza, zapewne ks. czernihowskiego, budziła spore kontrowersje w literaturze, uważającej go za syna Wsiewołoda Światosławowicza

Лвѡм[ъ]^a и съ^b Шварнѡм[ъ]^{c1081}, и инѣх[ъ] кнасей^d много^{e1082}, | и боарь^f мнѡго^g.
 Бывшю^h ж[е] весел[ю]ⁱ не мало^j оу^k Волдимерѣ^l | городѣ, и прииде^m вѣсть
 тогда къⁿ Данилоу^o кнасю^p и къ^q | Васил[ъ]кови^r, иже^s Боурндай^t идет[ъ]
 ч^u-окан[ъ]ный и проклатый^u, | и печал[ъ]на^v быста^w брата^x о^y том[ъ]^z вел[ъ]ми^{aa},

Борѣндои
 чего хочет[ъ]

^a И, к. 283r; Е, к. 266r: со Лвѡмъ; Я, к. 210v: Лвѡм[ъ]

^b И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: со

^c И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Шварномъ; П, к. 296r: Шварном[ъ]

^d И, к. 283r: кназѣ; Я, к. 210v: кн[ѡ]зе; Е, к. 266r: кн[ѡ]зе

^e П, к. 296r: мнѡго

^f И, к. 283r: боарь; Я, к. 210v: боар[ъ]; Е, к. 266r: боарь

^g И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: много

^h И, к. 283r: бывшю; Я, к. 210v: бывшу; Е, к. 266r: бывшѣ

ⁱ Я, к. 210v: веселию; Е, к. 266r: веселию

^j Я, к. 210v: малу; Е, к. 266r: малѣ

^k Я, к. 210v: ѣ

^l И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Володимерѣ

^m И, к. 283r: приде; Я, к. 210v: прииде

ⁿ И, к. 283r: брак выгзасу; Я, к. 210v; Е, к. 266r: ко

^o Я, к. 210v: Данийлѣ; Е, к. 266r: Данийлѣ

^p И, к. 283r: рѣка кописты записано кназь; obca rѣka przekreśliła wyraz i podpisała nad nim королю; Я, к. 210v; Е, к. 266r: королю

^q И, к. 283r: к; Я, к. 210v: ко

^r И, к. 283r; Е, к. 266r: Василкови; Я, к. 210v: Василковѣ

^s И, к. 283r: иже

^t Я, к. 210v; Е, к. 266r: Борѣндай

^{u-u} И, к. 283r: окан[ъ]ны и проклатый; Я, к. 210v: проклатый и окан[ъ]ный; Е, к. 266r: проклатый и окан[ъ]ный

^v И, к. 283r: печална; Я, к. 210v; Е, к. 266r: печалны

^w Я, к. 210v: бѣста

^x Е, к. 266r: братѣа

^y И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: ѡ

^z И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: томѣ

^{aa} И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: велми

Czernego lub Wsiewołoda Jaropełkowicza. Ze względów chronologicznych pierwszy wariant jest nieprawdopodobny (Wsiewołod Czerny zm. w 1212 r.). Drugi jest natomiast prawdopodobny, choć niemożliwy do zweryfikowania. Aby poślubić w końcu 1259 r. Olgę, Andrzej powinien urodzić się nie później niż w 1245 r. Zmarł – co oczywiste – jakiś czas po końcu 1259 r. Z wysoką dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że nie dożył ten Rurykowicz grudnia 1288 r. (idem, *Rodowód Romanowiczów*, s. 186; idem, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 382).

¹⁰⁸¹ Naszym zdaniem, jest to świadectwo posiadania wówczas (późną jesienią 1259 r.) przez Daniela tylko dwóch dorosłych synów. Najwyraźniej Mścislaw (II), narodzony w litewskim małżeństwie władcy, nie osiągnął jeszcze wieku sprawnego (zob.: D. Dąbrowski, *Czy istniało dwóch synów*, s. 181; idem, *Genealogia Mstislawiczej*, s. 400).

¹⁰⁸² Dobity dowód na funkcjonowanie wówczas grupy dorosłych Rurykowiczów, którzy z różnych względów nie zostali odnotowani indywidualnie (nawet, jeśli takowi znaleźli się spośród wspomnianych „książąt wielu”). Rzuca to ciekawe i niezbyt zresztą korzystne z perspektywy badań światło na dzieje ruskiej dynastii panującej.

прислал[ъ] бо баше^a, так[о]^b | река: «Иже^c есте мои мир[ъ]ници^d, е-стрѣт[ъ]те ма^e, а кто | не оустрѣтит[ъ]^f мене, тьи^g ратный мнѣ. Васил[ъ]ко^h же | княз[ъ]ⁱ поеха противоу^j Боурондаеви^k съ^l Л[ъ]вом[ъ]^m сыновцемⁿ | своим[ъ]^o, а Данило^p князь^q не еха^r съ^s братом[ъ]^t, послал[ъ] бо баше^u в-себе мѣсто^v вл[а]д[ы]коу^w своего ^xхолмского Ивана^{x1083}. И поеха | Васил[ъ]коу^y княз[ъ]^z съ^{aa} Л[ъ]вом[ъ]^{ab} и съ^{ac} вл[а]д[ы]кою противоу^{ad} Боурондаеви^{ae}, поймав^{af} дары многы^{ag} и питіе^{ah}, и срѣте и оу^{ai} Шюм[ъ]скоу^{aj},

Пох[о]д[ъ]
на Бѣрѣндая

^a Я, к. 210v: баше

^b Я, к. 210v: такъ

^c И, к. 283r: иже; Е, к. 266г: ижъ

^d И, к. 283r; Е, к. 266г: мирници

^{e-e} И, к. 283r: срѣтъта ма; Я, к. 210v: стрѣт[ъ]те ма

^f И, к. 283r: срѣтити; Я, к. 210v; Е, к. 266г: стрѣтити

^g И, к. 283r: тьи; Я, к. 210v; Е, к. 266г: той

^h И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Василко

ⁱ Я, к. 210v: к[нѣ]з[ъ]

^j Я, к. 210v; Е, к. 266г: противѹ

^k И, к. 283r: Боурандаеви; Я, к. 210v: Бурундѣви; Е, к. 266г: Бѣрѣндѣви

^l И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: со

^m И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Лвомъ; П, к. 296г: Л[ъ]вом[ъ]

ⁿ И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: сыновцем[ъ]

^o И, к. 283r: своимъ

^p Я, к. 210v: Данийло; Е, к. 266г: Данійль

^q И, к. 283r ręką kopisty zapisano князь; obca ręka przekreśliła wyraz i podpisała nad nim король; Я, к. 210v; Е, к. 266г: король

^r И, к. 283r: ѣха

^s И, к. 283r: с; Я, к. 210v; Е, к. 266г: со

^t И, к. 283r: братомъ; Я, к. 210v; Е, к. 266г: братом[ъ]

^u Я, к. 210v: баше

^{v-v} Я, к. 210v; Е, к. 266г: мѣсто себе

^w Я, к. 210v: вл[а]д[ы]коу; Е, к. 266г: вл[а]д[ы]кѹ

^{x-x} И, к. 283r: холмьского Ивана; Я, к. 210v: Ивана холмьскаго; Е, к. 266г: Ивана холмскаго

^y И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Василко

^z Я, к. 210v: к[нѣ]з[ъ]

^{aa} И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: со

^{ab} И, к. 283r; Е, к. 266г: Лвомъ; Я, к. 210v: Лвом[ъ]

^{ac} И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: со

^{ad} Я, к. 210v: противѹ; Е, к. 266г: противо

^{ae} И, к. 283r: Боурандаеви; Я, к. 210v: Бурѣн[ъ]дѣви; Е, к. 266г: Бѣрѣндѣви

^{af} И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266г: поймав[ъ]

^{ag} И, к. 283r; Я, к. 210v: многы; Е, к. 266г: многи

^{ah} И, к. 283r: питіе; Я, к. 210v: питие

^{ai} Я, к. 210v: ѹ

^{aj} И, к. 283r: Шоумьски; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Шѹмьска

¹⁰⁸³ Co ciekawe, Iwan nazwany został „władyką”, a nie „biskupem”, jak to się wcześniej zdarzało (zob. s. 88). Jest to świadectwo zmiany leksyki przez nowego autora w duchu trzymywania się terminologii ruskiej i unikania zapożyczeń zachodnich.

и прїиде^a Васил[ь]ко^b съ^c Лвом[ь]^d и съ^e вл[а]д[ы]кою предо^f нь съ^g дары.
| Боурндай^h жеⁱ великоу^j опалоу^k сътворив[ь]шю^l на Васил[ь]ка^m | кнасаⁿ
и на Л[ь]ва^o, а вл[а]д[ы]ка стоаше^p въ^q оужасѣ^r велицѣ. || (352v/720)
И потѣм[ь]^s реч[е] Боурндай^t Васил[ь]кови^u: «Еже^v есте мои мир[ь]ници^w,
| розмечѣте^x ж[е] города^y всѣ своа^{y!}!» Левъ розмета Данилов[ь]^z | и Сто-
жекъ^{aa1084}, вт[ь]толе ж[е] посла^{ab} Л[ь]вовъ^{ac} розметат[и]^{ad1085}, а Васил[ь]ко^{ae}
по|слал[ь]^{af} = Креманецъ^{ag} розмета и Лоуческъ^{ah1086}. Васил[ь]ко^{ai}

Города
ломают[ь]

- ^a И, к. 283r: приде; Я, к. 210v: прийде
^b И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Василко
^c И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: со
^d И, к. 283r: Лвомъ
^e И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: со
^f И, к. 283r: передо
^g И, к. 283r: с; Я, к. 210v; Е, к. 266r: со
^h И, к. 283r: вномоу; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Бърндаю
ⁱ Е, к. 266r: жъ
^j Я, к. 210v; Е, к. 266r: великъ
^k И, к. 283r: впалоу; Я, к. 210v: впалу; Е, к. 266r: впалъ
^l И, к. 283r: створшоу; Я, к. 210v; Е, к. 266r: сотворшъ
^m И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Василка
ⁿ И, к. 283r; Е, к. 266r: кназа; Я, к. 210v: кн[а]за
^o И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Лва
^p И, к. 283r; Я, к. 210v: стоаше; Е, к. 266r: стоаше
^q И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: во
^r И, к. 283r: оужасти; Я, к. 210v: ѡжасть
^s И, к. 283r: потомъ; Я, к. 210v; Е, к. 266r: потом[ь]
^t И, к. 283r: Боурнда; Я, к. 210v: Бурундай; Е, к. 266r: Бърндай
^u И, к. 283r; Е, к. 266r: Василкови; Я, к. 210v: Василковъ
^v И, к. 283r: вже
^w И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: мирници
^x И, к. 283r: розмечете
^{y-y} И, к. 283r: своѣ всѣ; П, к. 296v: вса своа; Я, к. 210v: всѣ своа
^z П, к. 296v: Данилѡв[ь]; Я, к. 210v: Данийлов[ь]; Е, к. 266r: Данийлов[ь]
^{aa} И, к. 283r: Стожекъ; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Стожек[ь]
^{ab} И, к. 283r: пославъ; Я, к. 210v; Е, к. 266r: послав[ь]
^{ac} И, к. 283r; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Лвовъ
^{ad} И, к. 283r: розмета; Я, к. 210v; Е, к. 266r: розметав[ь]
^{ae} И, к. 283r; Е, к. 266r: Василко
^{af} И, к. 283r: пославъ; Я, к. 210v; Е, к. 266r: посла
^{ag} И, к. 283r: Креманѣчь; Я, к. 210v: ко Креманѣ; Е, к. 266r: ко Креманѣ
^{ah} И, к. 283r: Лоуческъ; Я, к. 210v; Е, к. 266r: Лѡческъ
^{ai} И, к. 283r; Е, к. 266r: Василко

¹⁰⁸⁴ Grodzisko we wsi Стіжок, rej. szumski obw. tarnopolskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 145; *Галицько-Волинський літопис*, [1994], призр. 2 на s. 105).

¹⁰⁸⁵ Widać w tym miejscu, jakie grody znajdowały się wówczas w posiadaniu Lwa. Oczywiście nie jest to spis pełen, lecz lista punktów znajdujących się na drodze Burundaja oraz stolica włości.

¹⁰⁸⁶ Najwyraźniej oba te grody pozostawały wówczas w składzie włości Wasylka.

ж[е] князь^a | ^bиз Шюм[ь]ска^b посла вл[а]д[ы]коу^c Ивана^d наперед[ь]^e к[ъ]^f брату^g своему^h | Даниловиⁱ. Вл[а]д[ы]ци^j же пріехав[ь]ши^k к[ъ]^l Данилови^m князюⁿ, | нача емоу^o повѣдати о^p бывшем[ь], о^q шпалоу^r Боурондаевоу^s | сказа емоу^t. Данило^u ж[е] оубоавса^v, побѣже в лахы^w, а из лаховь^x побѣже въ^y оугры^z¹⁰⁸⁷, и тако поиде Боурндай^{aa} ка^{ab} Волвди^{ac}мероу^{ac}, а Васил[ь]ко^{ad} княз[ь]^{ae} с ним[ь]^{af}. Не дошед[ь]шу ж[е]^{ag} емоу^{ah} города, | и ста на Житани¹⁰⁸⁸

Данило Ҁбоая

^a И, к. 283г; Е, к. 266г: кн[а]зь; Я, к. 210v: кн[а]зь

^{b-b} И, к. 283г: ишь Шюмьска; Я, к. 210v: из Шумска; Е, к. 266г: из ШҀмьска

^c Я, к. 210v: вл[а]д[ы]ку; Е, к. 266г: вл[а]д[ы]кҀ

^d Я, к. 210v: Ивана

^e И, к. 283г: напередь

^f И, к. 283г; Я, к. 210v; Е, к. 266г: ко

^g Я, к. 210v: брату; Е, к. 266г: братҀ

^h И, к. 283v; П, к. 296v: своему; Я, к. 210v: своему

ⁱ И, к. 283v: Данилоуи [sic]; Я, к. 210v: Данийловѣ; Е, к. 266г: Данійлови

^j И, к. 283v: вл[а]д[ы]чи; Я, к. 210v; Е, к. 266г: вл[а]д[ы]циҀ

^k И, к. 283v: пріехавшу; Я, к. 210v: приехавшу; Е, к. 266г: приехавшҀ

^l И, к. 283v; Я, к. 210v: к

^m Я, к. 210v: Данийловѣ; Е, к. 266г: Данійлови

ⁿ И, к. 283v: przekreślony wyraz князю; Я, к. 210v; Е, к. 266г: королеви

^o П, к. 296v; Е, к. 266г: емҀ; Я, к. 210v: ему

^p И, к. 283v; П, к. 296v; Я, к. 210v; Е, к. 266г: w

^q И, к. 283v: и; Я, к. 210v; Е, к. 266г: w

^r Я, к. 210v; Е, к. 266г: шпалҀ

^s И, к. 283v: Боурандаевоу; Я, к. 210v: Бурундѣвѣ; Е, к. 266г: БҀрҀндѣвѣ

^t Я, к. 210v: ему; Е, к. 266г: емҀ

^u Я, к. 210v: Данийло; Е, к. 266г: Данійль

^v И, к. 283v: оубоавшоуса; Я, к. 210v: Ҁбоавса

^w Я, к. 210v: лахи; Е, к. 266г: лахи

^x И, к. 283v; Е, к. 266г: лахов[ь]; Я, к. 210v: лахов[ь]

^y И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266г: во

^z Я, к. 210v; Е, к. 266г: Ҁгры

^{aa} И, к. 283v: Боуранда; Я, к. 210v: БурҀндай; Е, к. 266г: БҀрҀндай

^{ab} И, к. 283v: ко ко [sic]; Е, к. 266г: ко

^{ac} И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Володимерю

^{ad} И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266г: Василко

^{ae} Я, к. 210v: к[на]з[ь]

^{af} И, к. 283v; Е, к. 266г: нимѣ

^{ag} И, к. 283v: дошедшоу; Я, к. 210v: дошед[ь]шу ж[е]; Е, к. 266г: дошед[ь]шҀ ж[е]

^{ah} П, к. 296v; Е, к. 266г: емҀ; Я, к. 210v: ему

¹⁰⁸⁷ Podczas swojego pobytu na Węgrzech Daniel – co potwierdzają obce źródła – wziął udział po stronie Beli IV w bitwie pod Kroissenbrunn (Grossenbrunn) 12 VII 1260 r. (zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 424–425).

¹⁰⁸⁸ Ob. w. Житані, rej. włodziimersko-wołyński obw. wołyńskiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис*, [1994], przyp. 3 na s. 106; М. Кучинько, *Історія населення*, s. 322, 397, 412); w. położona ok. 10 km na pd.-wsch. od Włodzimierza.

Володимир[ъ]
зажєнь

на ноч[ъ]. Боурндай^a ж[е] нача мол[ъ]вити^b про | Волдимерь^c:
«Васил[ъ]ко^d, розмечи горвд[ъ]!»^e!». Кназ[ъ]^f же Васил[ъ]ко^g нача | доума-
ти^h собѣⁱ про горвд[ъ]^j – зане не мощ[ъ]но^k быс[тъ] ^lборзо ро[зметати]^l
его величєством[ъ]^m, повелѣ зажечиⁿ его, и так[о]^o | через^p ноч[ъ] изгорѣ^q
вєсь^r. ^sНа заутрїє^s же прїєха^t Боурндай^u | оу^v Волдимерь^w, и видѣ сво-
има очима^x горвд[ъ]^y изгорѣв[ъ]шїй^z, | и нача вбѣдати оу^{aa} Васил[ъ]ка^{ab}
на дворѣ и пити. Обєдав[ъ]^{ac} | же и пивь^{ad}, и леже на ноч[ъ] оу Пятид-
нех[ъ]^{ae1089}. ^{af}На заутрїє^{af} же присла | татарина именем[ъ]^{ag} Баймоура^{ah1090}.

^a И, к. 283v: Боурндаи; Я, к. 210v: Бурундай; Е, к. 266v: Бѣрундай

^b И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266v: молвити

^c И, к. 283v: Володимерь; Я, к. 210v: Володимер[ъ]; Е, к. 266v: Володимерь

^d И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266v: Василко

^e И, к. 283v: городъ; Я, к. 210v; Е, к. 266v: город[ъ]

^f Я, к. 210v: кн[а]з[ъ]

^g И, к. 283v; Я, к. 210v; Е, к. 266v: Василко

^h И, к. 283v: дѣмати; Я, к. 210v; Е, к. 266v: дѣмати

ⁱ И, к. 283v: в собѣ

^j И, к. 283v: городъ; Я, к. 211r; Е, к. 266v: город[ъ]

^k И, к. 283v; Я, к. 211r; Е, к. 266v: мощно

^{l-l} И, к. 283v: розметати вборзѣ

^m И, к. 283v: величєствомъ; Я, к. 211r; Е, к. 266v: величєством[ъ]

ⁿ Я, к. 211r; Е, к. 266v: зажечи [sic]

^o Е, к. 266v: такъ

^p И, к. 283v: черєс

^q Е, к. 266v: згорѣ

^r И, к. 283v: вєсь

^{s-s} И, к. 283v: завѣтра; Я, к. 211r: наутриа; Е, к. 266v: наоутрїа

^t И, к. 283v: приѣха; Я, к. 211r; Е, к. 266v: приєха

^u И, к. 283v: Боурндаи; Я, к. 211r: Бурундай; Е, к. 266v: Бѣрундай [sic]

^v И, к. 283v: в; Я, к. 211r: ѱ

^w И, к. 283v: Володимерь; Я, к. 211r: Володимер[ъ]; Е, к. 266v: Володимерь

^x И, к. 283v; Я, к. 211r: вчима

^y И, к. 283v: городъ; Я, к. 211r; Е, к. 266v: город[ъ]

^z И, к. 283v: изгорѣвши; Я, к. 211r: изгорѣвший; Е, к. 266v: изгорѣвший

^{aa} Я, к. 211r: ѱ

^{ab} И, к. 283v; Е, к. 266v: Василка

^{ac} И, к. 283v: вбѣдав; Я, к. 211r; Е, к. 266v: вбѣдав[ъ]

^{ad} И, к. 283v; Я, к. 211r; Е, к. 266v: пивь

^{ae} И, к. 283v: Пятидна; Я, к. 211r: Пятиднех[ъ]

^{af-af} И, к. 283v: завѣтра; Я, к. 211r: наутриа; Е, к. 266v: наоутрїа

^{ag} Я, к. 211r: на има; Е, к. 266v: на има

^{ah} П, к. 296v: Баимѣра; Я, к. 211r: Буймура; Е, к. 266v: Бѣймѣра

¹⁰⁸⁹ Ob. w. П'ятидни, rej. włodziemiersko-wołyński obw. wołyńskiego, Ukraina (*Галицько-Волинський літопис*, [1994], przyp. 4 na s. 106; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 322, 412). Маму до czynienia z bardzo ciekawą relacją dotyczącą sposobu goszczenia przez ruskich książąt mongolskich wodzów i ich zachowania. Wieś jest położona niespełna 10 km na zach. od Włodzimierza, widać też więc, jak przemieszczał się Burundaj.

¹⁰⁹⁰ Postać skądinąd nieznana.

Баймоурь^a же прѣхавь^b | ^cкъ кнасю^c, реч[е]: «Васил[ъ]ко^d, ^eприслал[ъ] ма^e Боурондай^f, велѣл[ъ]^g ми^h | горвд[ъ]ⁱ роскопати». Реч[е] же емоу^j Васил[ъ]ко^k: «Твори повелен[ъ]но^l | тобою». И нача роскопывати горвд[ъ]^m, назнаменуаⁿ | образ[ъ]^o побѣды, и посем[ъ] поиде Бороундай^p к^q Холмови^r, ^{s-s} и го|рвд[ъ]^t же затворень быс[тъ], и сташа пришедше^u же^v ^wкъ нем^w | одал[ъ]^x его, и не оуспѣвше^y ^z него ничтоже, бах^{aa} бо въ^{ab} нем[ъ] | боари^{ac} ^{ad}добрии и люди^{ad} добрии^{ae}, и оутверженіе^{af} горвда^{ag} крѣп[ъ]ко^{ah} ^{ak}порокы и самострѣлы. Боурондай^{ai} же рассмотрив[ъ]^{aj} || (353г/721) твердость города^{ak}, аже^{al} не

городъ
роскопываютъ

^a И, к. 283v: Баймоурь; Я, к. 211г: Баймур[ъ]; Е, к. 266v: Бѣймур[ъ]

^b И, к. 283v: приѣхавь; Я, к. 211г: приехав[ъ]; Е, к. 266v: приеха

^{c-c} И, к. 283v; Е, к. 266v: ко кназю; Я, к. 211г: ко кн[а]зю

^d И, к. 283v: Василко; Я, к. 211г: Васил[ъ]ковѣ; Е, к. 266v: Василковѣ

^{e-e} И, к. 283v: прислал ма; Я, к. 211г: прислал[ъ] ма

^f И, к. 283v: Боурандаи; Я, к. 211г: Бурундаи; Е, к. 266v: Бѣрундаи

^g И, к. 283v: велѣл; Я, к. 211г: велил[ъ]

^h Я, к. 211г; Е, к. 266v: brak wyrazu

ⁱ И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: город[ъ]

^j Я, к. 211г: ему; Е, к. 266v: емѣ

^k И, к. 283v: Василко

^l И, к. 283v: повелѣное; Я, к. 211г; Е, к. 266v: повеленное

^m И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: город[ъ]

ⁿ И, к. 283v: назнаменуа; Я, к. 211г; Е, к. 266v: назнаменѣа

^o И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: ѡбразъ

^p И, к. 283v: Боурандаи; Я, к. 211г: Бурѣндаи; Е, к. 266v: Бѣрундаи

^q Е, к. 266v: къ

^r И, к. 283v: Холмови; Я, к. 211г; Е, к. 266v: Холмовѣ

^{s-s} И, к. 283v: а Василко князь с нимъ и с боары своими и слоугами своими пришедшимъ же имъ к Холмови

^t И, к. 283v: городъ; Я, к. 211г; Е, к. 266v: город[ъ]

^u Я, к. 211г; Е, к. 266v: пришедша

^v И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: brak wyrazu

^{w-w} И, к. 283v: к нему; П, к. 297г: къ нему; Я, к. 211г; Е, к. 266v: brak wyrazów

^x И, к. 283v; Я, к. 211г: ѡдаль; Е, к. 266v: ѡт[ъ]даль

^y И, к. 283v: оуспѣша; Я, к. 211г; Е, к. 266v: ѡспѣвше

^z И, к. 283v: вои; Е, к. 266v: оу

^{aa} И, к. 283v: бахоуѣ; Я, к. 211г: баху; Е, к. 266v: бахѣ

^{ab} И, к. 283v: во; Я, к. 211г; Е, к. 266v: в

^{ac} И, к. 283v: боарѣ; Я, к. 211г: боары

^{ad-ad} И, к. 283v: и людѣ добрии; Я, к. 211г; Е, к. 266v: brak wyrazów

^{ae} И, к. 283v: brak wyrazu

^{af} И, к. 283v: оутверженіе; Я, к. 211г: утверженіе; Е, к. 266v: оутверженіе

^{ag} И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: города

^{ah} И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: крѣпко

^{ai} И, к. 283v: Бѣранда

^{aj} И, к. 283v: рассмотрѡвь [sic]

^{ak-ak} И, к. 283v: brak wyrazów

^{al} И, к. 283v: ѡже; Я, к. 211г; Е, к. 266v: ѡже

Васил[ь]ко^{ко}
горожаном[ь]
говорит[ь]

мощ[ь]но^a быс[ть] взати^b его. Тѣм[ь]с же | и нача молвити ^dВасил[ь]кови
кнасю^d: «Васил[ь]ко^e, се горwd[ь]f бра[т]а твоего, едь^g молви^h горожанwм[ь]i,
j-а быша с[а]j передалик». И | посла зl Васил[ь]кwm[ь]m триⁿ татарины^o,
именем[ь]p Коуичиа^q, | Ашика, Болюа^r, и Хомоу^s толмача¹⁰⁹¹, розоумьющи^t
роус[ь]кьи^u | ѡзыкь^v, што имет[ь] молвити Васил[ь]ко^w, пріехавь^x пwd[ь]y
город[ь]. | ^{ad-z}Васил[ь]ко же ида пwd[ь] горwd[ь]z и вза собѣ в рѣкоу^{aa}
камен[ь]ab, | ^{ac}пришел[ь] же пwd[ь] горwd[ь]ac-ad, нача молвити горожаном[ь]
– а татaрове слышат[ь], послан[ь]нїи^{ae} с ним[ь]af: «Костантине^{ag} холопе^{ah1092}

хитрость
Васил[ь]кова

^a И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: мощно

^b Я, к. 211г: взати

^c И, к. 283v: тѣм

^{d-d} И, к. 283v: Василкови кнасю; Я, к. 211г: Васил[ь]ковѣ кн[а]зю; Е, к. 266v: кн[а]зю
Василкови

^e И, к. 283v: Василко; Е, к. 266v: brak wyrazu

^f И, к. 283v: городъ; Я, к. 211г; Е, к. 266v: город[ь]

^g И, к. 283v: ѣдь; Е, к. 266v: ест[ь] едь

^h Я, к. 211г: молвы; Е, к. 266v: мов[ь]

ⁱ И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: горожаномъ

^{j-j} Я, к. 211г: абы са; Е, к. 266v: абы са

^k И, к. 283v: передалъ

^l И, к. 283v: с

^m И, к. 283v: Василкомъ; Я, к. 211г; Е, к. 266v: Василком[ь]

ⁿ Я, к. 211г; Е, к. 266v: тры

^o И, к. 283v: татаринѣ; Я, к. 211г: татарини

^p Е, к. 266v: именемъ

^q И, к. 283v: Коуичиа; Я, к. 211г: Кунчиа; Е, к. 266v: Кѡншиа

^r И, к. 283v: Болюа; Я, к. 211г: Болѣа; Е, к. 266v: Болѣа

^s И, к. 283v: к томоу; Я, к. 211г; Е, к. 266v: Хомѣ

^t И, к. 283v: розоумьюща; Я, к. 211г; Е, к. 266v: разѡмьюще

^u И, к. 283v: роускьи; Я, к. 211г: русский; Е, к. 266v: рѣскїй

^v И, к. 283v: ѡз[ы]к[ь]; Я, к. 211г: ѡзык[ь]; Е, к. 266v: ѡзыкъ

^w И, к. 283v; Я, к. 211г; Е, к. 266v: Василко

^x И, к. 283v: приѣхавь; Я, к. 211г: приеха; Е, к. 266v: пріеха

^y И, к. 283v: подь; Я, к. 211г; Е, к. 266v: под[ь]

^{z-z} И, к. 283v: Василко же ида подь городъ

^{aa} И, к. 283v: роукоу

^{ab} И, к. 283v: камениа; П, к. 297г: каменїа

^{ac-ac} И, к. 283v: пришедше подь городъ

^{ad-ad} Я, к. 211г; Е, к. 266v: brak wyrazów

^{ae} И, к. 284г: послани; Я, к. 211г: послан[ь]нїи; Е, к. 266v: посланный

^{af} Е, к. 266v: съ нимъ

^{ag} Я, к. 211г: Костантине

^{ah} Е, к. 266v: хлопе

¹⁰⁹¹ Osoby skądinąd nieznanе.

¹⁰⁹² Chodzi według wysokiego prawdopodobieństwa о Konstantyna Położyszyle, zbierającego wcześniej dań z Jaćwieży (tak A. Jusupović, *Elity*, s. 195–196). Jeśli chodzi о użycie wobec bojara terminu: „холопъ”, со do jego znaczenia zob. М. Б. Свердлов, *Холоп*, s. 859–860.

| и ты, другой^a холопе^b, Лоука^c Ивановичю^{d1093}, се горвд[ъ]^e брата | моего, и мой, передайтеса^{f1}) – молвивь^g та, камен[ъ] врѣжет[ъ]^h | доловь, дааⁱ им[ъ] розоум[ъ]^j хитростію^k, а бы^l м-са били^m, а не | передавалисаⁿ, о-си же^o слова молви^p и по треичи^q меча | каменіемь^r доловь^s. Си^t же великий^u княз[ъ]^{v1094} Васил[ъ]ко^w | акы^x вт[ъ] Б[ог]а посланъ быс[тъ]^y z-на помоч[ъ] горожаном[ъ]^z, пода им[ъ] ро|зоум[ъ] хитростію^{aa} ab-ab. Костантин[ъ]^{ac} же стоа^{ad} на заборолѣх[ъ] | горвда^{ae}, оусмотри^{af} оумом[ъ]^{ag}

^a И, к. 284г: другии; Я, к. 211г: дрѣгий; Е, к. 266в: дрѣгий

^b Е, к. 266в: хлопе

^c Я, к. 211г; Е, к. 266в: Лѹка

^d И, к. 284г: Иванковичю; Я, к. 211г; Е, к. 266в: Ивановичѹ

^e И, к. 284г: городъ; Я, к. 211г; Е, к. 266в: город[ъ]

^f Я, к. 211г: передайтеса

^g И, к. 284г: молвивь; Я, к. 211г: молвил[ъ]; Е, к. 266в: мовиль

^h И, к. 284г: вержетъ; Я, к. 211г: вержет[ъ]; Е, к. 266в: верже

ⁱ И, к. 284г; Я, к. 211г: даа

^j Я, к. 211г; Е, к. 266в: розѹм[ъ]

^k И, к. 284г: хитростію; Я, к. 211г: хитростию

^l И, к. 284г: быша; Я, к. 211г: бы

^{m-n} И, к. 284г: са билѣ; Я, к. 211г: са били; Е, к. 266в: са были

ⁿ Я, к. 211г: передавалиса; Е, к. 266в: передавали

^{o-o} Я, к. 211г: сій ж[е]; Е, к. 266в: сій жь

^p И, к. 284г: молвивь; Е, к. 266в: мови

^q И, к. 284г: троичи

^r И, к. 284г: каменъемь; Я, к. 211г: каменіем[ъ]

^s Е, к. 266в: головь

^t И, к. 284г: съ

^u И, к. 284г: великии

^v И, к. 284г; Е, к. 267г: князь; Я, к. 211г: к[на]з[ъ]

^w И, к. 284г; Я, к. 211г; Е, к. 267г: Василко

^x Я, к. 211г; Е, к. 267г: аки

^y И, к. 284г: бы

^{z-z} И, к. 284г: на помощь горожаномь; Я, к. 211г: горожаном[ъ] на помочъ; Е, к. 267г: горожаномъ на помощь

^{aa} И, к. 284г: хытростію разоум[ъ]; Я, к. 211г: разѹм[ъ] хитростию; Е, к. 267г: розѹмъ хитростію

^{ab-ab} Я, к. 211г: а бы са били и не передавалис[а]; Е, к. 267г: а бы са были и не передавали

^{ac} И, к. 284г: Костантинъ

^{ad} И, к. 284г; Я, к. 211г: стоа

^{ae} И, к. 284г; Я, к. 211г; Е, к. 267г: города

^{af} И, к. 284г: оусмотри; Я, к. 211г: ѹсмотры

^{ag} И, к. 284г: оумомь; Я, к. 211г: умом[ъ]

¹⁰⁹³ Bojar w służbie Daniela, najwyraźniej wysoko postawiony w hierarchii, gdyż zestawiony z Konstantynem, najpewniej dowodzącym obroną Chełma. Wzmiankowany tylko raz, właśnie w tym miejscu naszego źródła (A. Jusupović, *Elity*, s. 201).

¹⁰⁹⁴ Zwrot „wielki książę” możemy w tym wypadku rozpatrywać na dwa sposoby. Albo mamy do czynienia z oddaniem realnego tytułu noszonego przez młodszego Romanowicza po śmierci brata, albo też jest to używane w praktyce ruskiej (zob. przyp. 3 na s. 1 oraz 1282

горожане
говорят[ъ]

Бур҃ндаи
к Люблин҃
по[и]де

розоум[ъ]^a, подан[ъ]ный^b емоу^c вт[ъ] Васил[ъ]ка^d, | реч[е] кнасю^e
Васил[ъ]кови^f: «Поед[ъ]г проч[ъ], аже бждет[ъ]^h ти каменем[ъ] | в[ъ]иⁱ чело.
Ты оуже^j не брат[ъ] еси брату^{k-к} своему^{-к}, ^{l-л}но ратный еси | емоу^{-l}». Тата-
рове же, послан[ъ]ний^m, съⁿ кнасем[ъ]^o ^{p-р}пвд[ъ] горвд[ъ]^p, | слышав[ъ]ше^q,
поехаша^r к[ъ]с Боурндаеви^t и повѣдаша рѣч[ъ]^u | Васил[ъ]ковоу^v, како
молвил[ъ] горожаном[ъ], што ж[е]^w ^{x-x} пакы^y горожа|не молвили^z
Васил[ъ]кови^{aa}, и посем[ъ]^{ab} поиде Боурндаи^{ac} вѣборзѣ^{ad} | к Люблиноу^{ae},
вт[ъ] Люблина ж[е]^{af} поиде къ^{ag} Завихвостоу^{ah}, и | придоша^{ai}

^a Я, к. 211г: разум[ъ]; Е, к. 267г: разѣмь

^b И, к. 284г: поданы; Я, к. 211г; Е, к. 267г: поданыи

^c Я, к. 211г: ему; Е, к. 267г: емѣ

^d И, к. 284г; Я, к. 211г; Е, к. 267г: Василка

^e И, к. 284г; Е, к. 267г: кнасю; Я, к. 211г: к[на]з[ю]

^f И, к. 284г: Василкови; Я, к. 211г: Васил[ъ]ковѣ; Е, к. 267г: Василковѣ

^g И, к. 284г: поѣдъ

^h И, к. 284г: боудеть; Я, к. 211г: будет[ъ]; Е, к. 267г: бѣдет[ъ]

ⁱ И, к. 284г; Я, к. 211г: в

^j Я, к. 211г: уже

^{k-к} Я, к. 211г: брату своемѣ; Е, к. 267г: братѣ своемѣ

^{l-л} И, к. 284г: ратный есь емоу; Я, к. 211г; Е, к. 267г: brak wygazow

^m И, к. 284г: послании; Я, к. 211г; Е, к. 267г: посланныи

ⁿ И, к. 284г; Я, к. 211г; Е, к. 267г: со

^o И, к. 284г; Е, к. 267г: кназемь; Я, к. 211г: кн[а]земь

^{p-р} И, к. 284г: подъ город[ъ]; П, к. 297г: под[ъ] горвд[ъ]; Я, к. 211г; Е, к. 267г: под[ъ]
город[ъ]

^q И, к. 284г; Я, к. 211г; Е, к. 267г: слышавше

^r И, к. 284г: поѣхаша

^s И, к. 284г; Я, к. 211г: к

^t И, к. 284г: Боурндаеви; Я, к. 211г: Бурендѣвѣ; Е, к. 267г: Бур҃ндѣви

^u Я, к. 211г: рѣчи; Е, к. 267г: рѣчы

^v И, к. 284г: Василковоу; Я, к. 211г: Василкови; Е, к. 267г: Василковы

^w И, к. 284г: ли

^{x-x} И, к. 284г: молвили

^y Я, к. 211г; Е, к. 267г: паки

^z И, к. 284г: brak wygazu; Я, к. 211г: молвили

^{aa} И, к. 284г: Василкови; Я, к. 211г: Василковѣ

^{ab} Е, к. 267г: потом[ъ]

^{ac} И, к. 284г: Боурнда; Я, к. 211г: Бур҃н[ъ]дий; Е, к. 267г: Бур҃ндѣй

^{ad} И, к. 284г: вѣборзѣ; Я, к. 211г: вѣборзѣ

^{ae} Я, к. 211г; Е, к. 267г: Люблинѣ

^{af} Я, к. 211г; Е, к. 267г: brak wygazu

^{ag} И, к. 284г: ко; Я, к. 211г: к

^{ah} Я, к. 211г: Завихосту; Е, к. 267г: Завохостѣ

^{ai} И, к. 284г: придоша; Я, к. 211г: придоша

poniżej) dostojne określenie władcy już zmarłego. Byłoby to wówczas świadectwo interpolacji analizowanego fragmentu dokonanej przez autora pracującego już w czasach Włodzimierza Wasylkowicza. W każdym razie widać, że opisu wyprawy Burundaja na Polskę nie można wiązać z częścią naszego źródła powstałą w otoczeniu Daniela Romanowicza.

к^a рѣцѣ к^b Вислѣ, и тоу^c изнаидоша^d собѣ | брѣд[ѣ]^e оу^f Вислѣ, и переидоша^g на оноу^h стороноуⁱ рѣкы^j, и | начаша воевати землю лад[ѣ]скоую^k. Потѣм[ѣ]^l же прїидоша^m || (353v/722) къⁿ Сѣдомироу^o, и остѣпиша^p съ^q всѣх[ѣ]^r стран[ѣ]^s, и огорѣдиша^t околѣ^u | своим[ѣ]^v городѣм[ѣ]^w, и пороки^x поставиша. Пороком[ѣ]^y же бїющим[ѣ]^z | ^{aa-aa} неослабно^{ab} ден[ѣ] и ноцѣ^{ac}, а стрѣлам[ѣ] не дадоушим[ѣ]^{ad} ни в[ѣ]никноу[ти]^{ae} изъ^{af} забороль¹⁰⁹⁵, и бишас[ѣ]^{ag} по дѣ^{ah} д[ѣ]ни, въ^{ai} четвертыи ж[ѣ] | д[ѣ]нь сѣбиша^{aj}, заборѣла^{ak}

^a Е, к. 267г: къ

^b Е, к. 267г: къ

^c Я, к. 211v: ту; Е, к. 267г: тѣ

^d Е, к. 267г: знаидоша

^e И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: брѣд[ѣ]

^f Я, к. 211v: ѣ

^g И, к. 284г: поидоша

^h И, к. 284г: вноу; Я, к. 211v; Е, к. 267г: внѣ

ⁱ И, к. 284г: странѣ; Я, к. 211v; Е, к. 267г: сторонѣ

^j Я, к. 211v; Е, к. 267г: рѣки

^k Я, к. 211v: лад[ѣ]скѣю; Е, к. 267г: лад[ѣ]скѣю

^l И, к. 284г: потом; П, к. 297v; Я, к. 211v; Е, к. 267г: потом[ѣ]

^m И, к. 284г: придоша; Я, к. 211v: прїидоша

ⁿ И, к. 284г; Я, к. 211v: к

^o И, к. 284г: Соудомироу; Я, к. 211v: Судомирѣ; Е, к. 267г: Сѣдомѣрѣ

^p И, к. 284г: ѡбѣстоупиша; Я, к. 211v: ѡступиша; Е, к. 267г: ѡстѣпиша

^q И, к. 284г: со; Я, к. 211v; Е, к. 267г: зо

^r И, к. 284г: всѣ

^s И, к. 284г: сторонѣ

^t И, к. 284г: ѡгородиша; Я, к. 211v: ѡгородисѣ; Е, к. 267г: ѡгородисѣ

^u И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: ѡколо

^v И, к. 284г: своимѣ

^w И, к. 284г: городѣм[ѣ]; Я, к. 211v; Е, к. 267г: городѣм[ѣ]

^x И, к. 284г: пороки; Я, к. 211v; Е, к. 267г: пороки

^y И, к. 284г: пороком

^z И, к. 284г: бїющим[ѣ]; Я, к. 211v; Е, к. 267г: бїющим[ѣ]

^{aa-aa} И, к. 284г: и

^{ab} И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: неѡслабно

^{ac} Я, к. 211v: ноцѣ; Е, к. 267г: ноцѣ

^{ad} Я, к. 211v; Е, к. 267г: дадѣщим[ѣ]

^{ae} И, к. 284г: выникноути; Я, к. 211v: навикнѣти; Е, к. 267г: навикнѣти

^{af} И, к. 284г: изъ; Я, к. 211v: из

^{ag} Я, к. 211v: бишасѣ

^{ah} И, к. 284г: четѣрѣ

^{ai} И, к. 284г: в; Я, к. 211v; Е, к. 267г: во

^{aj} И, к. 284г: сѣбиша; Я, к. 211v; Е, к. 267г: сѣбиша

^{ak} Я, к. 211v; Е, к. 267г: заборѣ

¹⁰⁹⁵ Fragment: „не дадоушим[ѣ] [...] изъ заборѣль” ма бѣсъ kolejnym ewidentnym zacierpieniem z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza („*История Иудейской войны*”, т. 1, s. 9, 218 [w. 415a, 27–28]; А. С. Орлов, *К вопросу*, s. 119; Н. А. Мещерский, *История Иудейской*

татаре лезуть^f на город[ъ]^h з^a города. Татарове^b ж[е] начаша лѣствици^c приставливати^d къ^e городу^f, и тако полѣзоша^g на горвд[ъ]^h, ^lи наперед[ъ]ⁱ же възлѣзоста^j два татарина | на горвд[ъ]^{k-l} с хороговью^m и поидостаⁿ по городу^o сѣкучи^p | и бодоучи^q. Один[ъ]^r же ею^s поиде по^t единой^u сторонѣ горо|да, а другій^v по другой^w х-х. Нѣкто^y ж[е] вт[ъ] лаховъ^z, не боарин[ъ]^{aa} | доброга^{ab} родоу^{ac}, но простыи^{ad} люди дивятся ч[е]л[овѣ]къ^{ae}, ни в доспѣсѣ, за о|диным[ъ]^{af} матлем[ъ]^{ag} же съ^{ah} сжлицею^{ai},

^a И, к. 284г: с; Я, к. 211v; Е, к. 267г: из

^b И, к. 284г: татаровѣ

^c Е, к. 267г: лѣствицы

^d Я, к. 211v: приставлати; Е, к. 267г: приставлати

^e И, к. 284г: к; Я, к. 211v; Е, к. 267г: ко

^f Я, к. 211v; Е, к. 267г: городѣ

^g П, к. 297v: полѣза

^h И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: город[ъ]

ⁱ И, к. 284г: напередѣ

^j И, к. 284г: възлѣзоста

^k И, к. 284г: городѣ

^{l-l} Я, к. 211v; Е, к. 267г: brak wyrazów

^m И, к. 284г: хороговью; Я, к. 211v; Е, к. 267г: корогвою

ⁿ Я, к. 211v; Е, к. 267г: поидоша

^o Я, к. 211v; Е, к. 267г: городѣ

^p Я, к. 211v: сѣкучи; Е, к. 267г: сѣкѣчи

^q Я, к. 211v; Е, к. 267г: бодѣчи

^r И, к. 284г: вдинѣ; Я, к. 211v; Е, к. 267г: вдин[ъ]

^s Я, к. 211v; Е, к. 267г: его

^t Е, к. 267г: по

^u И, к. 284г; Я, к. 211v: единой; Е, к. 267г: идиной

^v И, к. 284г: другій; Я, к. 211v: дрѣгій; Е, к. 267г: дрѣгій

^w Я, к. 211v; Е, к. 267г: дрѣгой

^{x-x} И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: сторонѣ

^y Я, к. 211v; Е, к. 267г: никто

^z И, к. 284г: лаховѣ; Е, к. 267г: лахов[ъ]; Я, к. 211v: лахов[ъ]

^{aa} И, к. 284г: боаринѣ; Я, к. 211v: боарин[ъ]

^{ab} И, к. 284г: ни доброга; Я, к. 211v; Е, к. 267г: добра

^{ac} Я, к. 211v; Е, к. 267г: родѣ

^{ad} И, к. 284г: простѣ сыи

^{ae} И, к. 284г; Я, к. 211v; Е, к. 267г: ч[е]л[о]в[ѣ]къ

^{af} И, к. 284г: вдинимѣ; Я, к. 211v; Е, к. 267г: вдиним[ъ]

^{ag} Я, к. 211v: матежем[ъ]; Е, к. 267г: матежем[ъ]

^{ah} И, к. 284г: со; Я, к. 211v; Е, к. 267г: brak wyrazu

^{ai} И, к. 284г: соулицею; Я, к. 211v; Е, к. 267г: сѣлицею

войны, s. 100; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 132). Zdobycie Sandomierza i wymordowanie jego mieszkańców przez mongolsko-ruską armię Burundaja można datować na 2 II 1260 r. na podstawie bulli Bonifacego VIII z 11 XI 1295 r. Co do datacji całej wyprawy zob. D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 419–421. Por. М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 362, 385 (cała wyprawa rozegrała się między XI 1259 a I 1260 r.).

защитивса^a wt[ъ]чааніем[ъ]^b, | акы^c твердым[ъ]^d щитѡм[ъ]^e, сътвори^f дѣло
^{g-g}достоино памати^{g1096}: | потече противоу^h татариноу^{i k} и како^j съшед[ъ]са
 с ним[ъ]^j, и | тако оуби татарина^k. Оли^l другый^m татарин[ъ], съзациⁿ
 при|текъ^o, ^{p-p}пѡд[ъ]та лаха, и тоу^p оубіенъ^q быс[тъ] лах[ъ]^r. Люди^s же,
 видѣвши^t | татары на городѣ, оустремишас[а]^u побѣгнути^v до дѣтин[ъ]ца^w,
 и не можаше^x вѡмѣститиса^y оуз^z ворота, зане мост[ъ] | баше^{aa} оузокъ^{ab}
 воротѡм[ъ]^{ac}, и подавишас[а]^{ad} сами^{ae}, а другїе^{af} падахъ^{ag} з^{ah} моста в ровь,
 акы сноповье, ровы же бахъ виде|ніемъ глоубоци вел[ъ]ми^{ah},

^a Я, к. 211v: защиты вса

^b И, к. 284r: wt[ъ]чааньемъ; Я, к. 211v: wt[ъ]чааныемъ; Е, к. 267r: wt[ъ]чааніем[ъ]

^c Я, к. 211v; Е, к. 267r: аки

^d И, к. 284r: твердымъ

^e И, к. 284r: щитомъ; Я, к. 211v; Е, к. 267r: щитом[ъ]

^f И, к. 284r: створи; Я, к. 211v; Е, к. 267r: сотвори

^{g-g} И, к. 284r: памати достоино; Я, к. 211v: достойно памати

^h Я, к. 211v: противу; Е, к. 267r: противѸ

ⁱ Я, к. 211v; Е, к. 267r: татаринѸ

^{j-j} И, к. 284v: стекаса с нимъ

^{k-k} Я, к. 211v; Е, к. 267r: brak wyrazów

^l И, к. 284v: вльны; Я, к. 211v; Е, к. 267r: или

^m И, к. 284v: другии; Я, к. 211v: дрѸгий; Е, к. 267r: дрѸгїи

ⁿ И, к. 284v: со задоу; Я, к. 211v; Е, к. 267r: взади

^o И, к. 284v: притече; Е, к. 267r: притекъ

^{p-p} И, к. 284v: пота лаха тоу; Я, к. 211v: под[ъ]та лаха и тѸ; Е, к. 267r: под[ъ]та лаха и тѸ

^q И, к. 284v: оубьенъ; Я, к. 211v: Ѹбиен[ъ]

^r Я, к. 211v: лах[ъ]

^s И, к. 284v: людье; Я, к. 211v; Е, к. 267r: людїе

^t И, к. 284v: видивше; Я, к. 211v; Е, к. 267r: видѣвше

^u Я, к. 211v: Ѹстремишася

^v Я, к. 211v: побѣгнути; Е, к. 267r: побѣгнѸти

^w И, к. 284v: дитиньца

^x И, к. 284v: можахоу; Я, к. 211v; Е, к. 267r: могоша

^y И, к. 284v: оумѣститиса[а]; Я, к. 211v: вомѣститиса; Е, к. 267r: вомѣститиса

^z И, к. 284v: во; Я, к. 211v: у

^{aa} Я, к. 211v: баше

^{ab} И, к. 284v: оузокъ; Я, к. 211v: узок[ъ]

^{ac} И, к. 284v: воротомъ; П, к. 297v: вѡротѡм[ъ]; Я, к. 211v; Е, к. 267r: воротом[ъ]

^{ad} Я, к. 211v: подавишас[а]

^{ae} Е, к. 267r: самы

^{af} И, к. 284v: друзии; Я, к. 211v: другий; Е, к. 267r: дрѸгїи

^{ag} И, к. 284v: падахоу; П, к. 297v: падаху; Я, к. 211v; Е, к. 267r: падахѸ

^{ah-ah} И, к. 284v: с моста в ровь акы сноповье рови же бахоу видѣниемъ глоубоцѣ велми;

Я, к. 211v: велми глѸбоци виденіем[ъ] з моста в ровь акы сноповье ровы ж[е];

Е, к. 267v: глѸбоко виденіемъ з моста в ровь акы снопове ровы же

¹⁰⁹⁶ Zwrot: „сътвори дѣло достоино памати” jest uznawany za frazeologizm ewidentnie zaczerpnięty z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza („*История Иудейской войны*”, t. I, s. 9, 343 [w. 455r, 34–35]).

исполнишас[А]^a м[Ъ]ртвыми^b, и быс[тъ] | л[Ъ]сѣ^c хвдити^d по троупью^e ꙗко
и по мостоу^{f1097}. Бахж^g ж[е] ста|нове в городѣ, соломою чинени^h,
и загорѣшас[А]ⁱ самиѣ ѡт[ъ] | огневъ^k. Потѡм[Ъ]^l же и горѡд[Ъ]^m начаⁿ
горѣти, ц[Ъ]ркѡи^o же ба|ше^p въ^q г-городѣ тѡм[Ъ]^r камен[Ъ]на^s велика^t и пре-
дива^u, сїающи^v | красотою, баше^w бо създана^x бѣлым[Ъ]^y каменем[Ъ]
тесаным[Ъ]¹⁰⁹⁸, | та быс[тъ] полна людеи^z. ^cВрѣх[Ъ]^{aa} же оу^{ab} неи деревѡм[Ъ]^{ac}
покрытъ^{ad} – || (354г/723) заж[Ъ]жеса^{ae} и та, и погорѣ в неи бесчислен[Ъ]ное^{af}

Церковь
с людя горить

- ^a Я, к. 211v: исполнишасѣ
^b Я, к. 211v: мертвыми; Е, к. 267v: мертвыми
^c И, к. 284v; Я, к. 211v; Е, к. 267v: лзѣ
^d И, к. 284v; Я, к. 211v; Е, к. 267v: ходити
^e И, к. 284v: троупью; Я, к. 211v: трѣпу; Е, к. 267v: трѣпѣ
^{f-f} И, к. 284v: акы по мостоу; Я, к. 211v: ꙗко и по мосту; Е, к. 267v: ꙗко и по мостѣ
^g И, к. 284v: бахоу; Я, к. 211v: бахѣ; Е, к. 267v: бахѣ
^h И, к. 284v: чиненѣ; Я, к. 211v; Е, к. 267v: чинены
ⁱ Я, к. 211v: загорѣшасѣ
^j И, к. 284v: самѣ; Е, к. 267v: самы
^k И, к. 284v: ѡгневъ; Я, к. 211v: ѡгнев[Ъ]; Е, к. 267v: огневъ
^l И, к. 284v: потом; Я, к. 211v; Е, к. 267v: потом[Ъ]
^m И, к. 284v: городѣ; Я, к. 211v; Е, к. 267v: город[Ъ]
ⁿ И, к. 284v: почѣ
^o Я, к. 211v: цркѡи; Е, к. 267v: ц[Ъ]ркѡи
^p Я, к. 211v: башѣ
^q И, к. 284v; Я, к. 211v: в
^{r-r} И, к. 284v: городѣ томѣ; Я, к. 211v: городѣ том[Ъ]; Е, к. 267v: том[Ъ] городѣ
^s И, к. 284v: камена; Я, к. 211v; Е, к. 267v: каменна
^t Я, к. 211v; Е, к. 267v: brak wyrazu
^u И, к. 284v: придивна
^v И, к. 284v: сїающе; Я, к. 211v: сїающи; Е, к. 267v: сїающи
^w И, к. 284v: башеть; Я, к. 211v: башѣ
^x И, к. 284v; Я, к. 211v: создана; Е, к. 267v: создан[Ъ]на
^y Я, к. 211v: бѣлым[Ъ]
^z И, к. 284v; Я, к. 211v: людии; Е, к. 267v: людїи
^{aa} И, к. 284v: врѣхъ; Я, к. 211v: верх
^{ab} И, к. 284v: в; Я, к. 211v: ѣ
^{ac} И, к. 284v: деревомъ; Я, к. 211v: деревом[Ъ]
^{ad} И, к. 284v: покрытъ
^{ae} Я, к. 211v: зажеса
^{af} И, к. 284v: бешчисленое; Я, к. 211v: безчисло

¹⁰⁹⁷ W literaturze przyjmuje się, że ustęп zawierający frazeologizmy: „па|дахж з моста в ровь, акы сноповѣ, ровы же бахж виде|нїемъ глоубоци вел[Ъ]ми, исполнишас[А] м[Ъ]ртвыми, и быс[тъ] | л[Ъ]сѣ хвдити по троупью ꙗко и по мостоу” jest zapożyczaniem z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza (zob.: A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 119; Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 100; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 132; „*История Иудейской войны*”, t. I, s. 9). Zob. też komentarz w przyp. 1315–1316 poniżej.

¹⁰⁹⁸ Chodzi o kolegiatę Panny Marii, wzmiankowaną w 1148 r., w postaci wspomnianej przez nasze źródło zbudowanej na polecenie Kazimierza Sprawiedliwego i konsekrowanej

мнѡж[ь]ство^a | людеи^{b-c}, одѡа^d и ратнїи^e выбѣгоша изъ города. Заутра^g же | игоумени^h, и с попы, и съⁱ діакони^j израдивше^k клиросъ^l | и ѡт[ь]пѣвше^m обѣднюⁿ¹⁰⁹⁹, и начаша^o причащати^p: пръвое^q | сами^r и потом[ь]^s боаре^t съ^u женами и съ^v дѣт[ь]ми^w, таж[е]^x вси | ѡт[ь] мала и до велика, и начаша^y исповѣдатиса^z ово^{aa} | ко игоуменом[ь]^{ab}, дроусїи^{ac} же к[ь]^{ad} попом[ь] | и дѡконѡм[ь]^{ae}, зане | баше^{af ag} множ[ь]ство людей^{ag} в^{ah} городѣ. Потѡм[ь]^{ai}

горожане
исповѣдуются

^a И, к. 284v: множество; Я, к. 211v: brak wyrazu

^b И, к. 284v; Я, к. 211v: людии

^{c-c} E, к. 267v: brak wyrazów

^d И, к. 284v; Я, к. 211v; E, к. 267v: ѡдѡа

^e И, к. 284v: ратнии; Я, к. 211v; E, к. 267v: ратные

^f И, к. 284v: изъ

^g И, к. 284v: завѣтра; П, к. 298г: заутрїа; Я, к. 211v; E, к. 267v: заѣтра

^h П, к. 298г: игѡмени; Я, к. 211v: игумены; E, к. 267v: игѡмены

ⁱ И, к. 284v: съ; Я, к. 211v; E, к. 267v: со

^j И, к. 284v: дѡконы и; Я, к. 211v: диакони и; E, к. 267v: діаконы

^k Я, к. 211v: израдивше

^l И, к. 284v: крилосъ; Я, к. 211v; E, к. 267v: клирос[ь]

^m И, к. 284v: ѡт[ь]пѣвши

ⁿ И, к. 284v: ѡбѣдною; П, к. 298г; Я, к. 211v; E, к. 267v: ѡбѣдно

^o И, к. 284v: начаша; Я, к. 211v: начаша

^p И, к. 284v: са причащати с[А] [sic]; Я, к. 211v: сѡ причащати сѡ; E, к. 267v: причащати са [sic]

^q И, к. 284v; Я, к. 211v; E, к. 267v: первое

^r E, к. 267v: самы

^s И, к. 284v; E, к. 267v: потомъ

^t И, к. 284v; Я, к. 211v: боаре

^u И, к. 284v: с; Я, к. 211v; E, к. 267v: со

^v И, к. 284v: с; Я, к. 211v; E, к. 267v: со

^w И, к. 284v; Я, к. 211v; E, к. 267v: дѣтми

^x Я, к. 211v; E, к. 267v: тажъ

^y И, к. 284v: начаша са

^z Я, к. 212г: сповѣдатиса; E, к. 267v: сповѣдатиса

^{aa} И, к. 284v: ѡво; Я, к. 212г: ѡви; E, к. 267v: обы

^{ab} И, к. 284v: игоуменемъ; Я, к. 212г: игуменом[ь]; E, к. 267v: игѡменомъ

^{ac} И, к. 284v: дроусїи; Я, к. 212г: друзии; E, к. 267v: дрѣзїи

^{ad} И, к. 284v; Я, к. 212г: к

^{ae} И, к. 284v: дѡкономъ; Я, к. 212г: диаконѡм[ь]; E, к. 267v: діаконѡмъ

^{af} Я, к. 212г: баше

^{ag-ag} И, к. 284v: людии множество; Я, к. 212г: множество людей; E, к. 267v: множество людїи

^{ah} Я, к. 212г: у; E, к. 267v: Ѹ

^{ai} И, к. 284v: потом; Я, к. 212г; E, к. 267v: потом[ь]

w 1191 r. Jej skromne pozostałości odnaleziono w murach obecnej katedry sandomierskiej (*Dzieje Sandomierza. Średniowiecze*, t. I, red. S. Trawkowski, Warszawa 1993, s. 51, 137–139).

¹⁰⁹⁹ Co do znaczenia terminu zob. choćby A. Znosko, *Słownik*, s. 155, 200.

плачь и рыдание

же поидоша | съ^a кр[ъ]сты^b из города, и съ^c свѣщами^d, и с кадилы^e. Поидо|ша ж[е] боаре^f и боарини^g, израдившиса^h въⁱ брач[ъ]ныя^j к-к ризы, | слоугы^l ж[е] боар[ъ]скыа^m несахжⁿ перед[ъ]^o ними^p дѣти их[ъ]. И быс[тъ] | плач[ъ]^q велик[ъ]^r и рыданіе^s: мѣжи^t плакахжс[а]^u у-сврѣстиниць^v своих[ъ], | м[а]т[е]ре^w же плакахжс[а]^{x-y} чад[ъ]^z своих[ъ], брат[ъ] брата, и не быс[тъ] кто | помилоуа^{aa} их[ъ], гнѣвоу^{ab} бо Б[о]жию^{ac} скон[ъ]чав[ъ]шюса^{ad} на них[ъ]. Выгнанным[ъ]^{ae} же имь^{af} из города, и посадиша^{ag} татарове^{ah} на болон[ъ]и^{ai} възле^{aj} Вислы, и сѣдоша два д[ъ]ни на болон[ъ]и^{ak} – тож[е] почаша избивати^{al} вса^{am},

^a И, к. 284v; Я, к. 212г; Е, к. 267v: со

^b И, к. 284v: хр[ъ]сты

^c И, к. 284v; Я, к. 212г; Е, к. 267v: со

^d И, к. 284v: свѣчами

^e И, к. 284v: кадълы; Е, к. 267v: кадыли

^f И, к. 284v; Я, к. 212г: боаре

^g И, к. 284v: боарынѣ; Я, к. 212г: боарини; Е, к. 267v: боаринѣ

^h И, к. 284v; Е, к. 267v: израдившеса; Я, к. 212г: израдившеса

ⁱ И, к. 284v; Я, к. 212г; Е, к. 267v: во

^j И, к. 284v; Я, к. 212г: брачныа; Е, к. 267v: брачныа

^{k-k} И, к. 284v: порты

^l Я, к. 212г: слуги; Е, к. 267v: слѣги

^m И, к. 284v: боарьскиѣ; Я, к. 212г: боарския; Е, к. 267v: боарскіа

ⁿ И, к. 284v: несахоу; Я, к. 212г: ношаху; Е, к. 267v: ношахѣ

^o И, к. 284v: перед

^p Я, к. 212г: ными

^q Е, к. 267v: плачь

^r И, к. 284v: великѣ

^s И, к. 284v: рыдание

^t И, к. 284v: моужи; Я, к. 212г: мужи; Е, к. 267v: мѣжи

^u И, к. 284v; П, к. 298г: плакахоуса; Я, к. 212г: плакахуся; Е, к. 267v: плакахѣса

^v И, к. 284v: свѣръстниць

^w И, к. 284v: матери

^x И, к. 284v: плакахоуса

^{y-y} Я, к. 212г; Е, к. 267v: brak wyrazów

^z И, к. 284v: чадъ; Я, к. 212г; Е, к. 267v: чад[ъ]

^{aa} И, к. 284v: помилоуа; Я, к. 212г: помилѣа; Е, к. 267v: помилѣа

^{ab} Я, к. 212г: гнѣву; Е, к. 267v: гнѣвѣ

^{ac} И, к. 284v; Я, к. 212г: Б[о]жию

^{ad} И, к. 284v: скончавшюса; Я, к. 212г: скон[ъ]чавшѣса; Е, к. 267v: скончавшѣса

^{ae} И, к. 284v: выгнанным

^{af} И, к. 284v; Я, к. 212г; Е, к. 267v: имь

^{ag} И, к. 284v: посадиша ѣ; Я, к. 212г: посадишаса; Е, к. 267v: посадишаса

^{ah} И, к. 284v: татаровѣ

^{ai} Е, к. 267v: болони

^{aj} И, к. 284v: възлѣ; Я, к. 212г: возле; Е, к. 267v: водле

^{ak} Е, к. 267v: болони

^{al} И, к. 284v: а; Я, к. 212г; Е, к. 267v: brak wyrazu

^{am} И, к. 284v: всѣ; Я, к. 212г: вса

мѣжескъ^a поль и жен[ъ]скъ^b, и не и|збы^c ѡт[ъ]^d них[ъ]^e ни один[ъ]^f же. Потом[ъ]^g же поидоша къ^h Лысцюⁱ горо|доу^{j1100}, и пришед[ъ]шим[ъ]^k же им[ъ] къ^l нему^m, и встоупишаⁿ. Горвд[ъ]^o же | баше^p в лѣсѣ на горвдѣ^q, ц[ъ]р[к]в[и]ви^r же баше^s в нем[ъ]^t камена^u | С[ва]тоє^v Тро[и]ци^{w1101}. Горвд[ъ]^x

бють мѣжескъ
и женскъ поль

^a И, к. 284v: моужескъ; Я, к. 212г: мужескъ; Е, к. 267v: мѣжескъ

^b И, к. 284v: женьскъ; Я, к. 212г; Е, к. 267v: женскъ

^c И, к. 284v: ѡста

^d И, к. 284v: отъ

^e Е, к. 267v: ныхъ

^f И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 267v: ѡдинъ

^g И, к. 285г: потом; П, к. 298г: потѡм[ъ]

^h И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 267v: ко

ⁱ Я, к. 212г: Лысцу; Е, к. 267v: Лысцѣ

^j Я, к. 212г; Е, к. 267v: городѣ

^k И, к. 285г: пришедшемъ

^l И, к. 285г: къ; Я, к. 212г: ко

^m Я, к. 212г: нему; Е, к. 267v: немѣ

ⁿ И, к. 285г: ѡбстоупиша; П, к. 298г: ѡстѣпиша; Я, к. 212г: ѡступиша; Е, к. 267v: ѡстѣпиша

^o И, к. 285г: городъ; Я, к. 212г; Е, к. 267v: город[ъ]

^p Я, к. 212г: баше

^q И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 267v: горѣ

^r Я, к. 212г: церкви

^s Я, к. 212г: баше

^t Е, к. 267v: въ немѣ

^u Я, к. 212г: камен[ъ]на; Е, к. 267v: каменна

^v И, к. 285г: С[ва]тоѣ; Я, к. 212г: С[ва]т[о]е

^w И, к. 285г: Троицѣ; Е, к. 267v: Троицы

^x И, к. 285г: городъ; Я, к. 212г; Е, к. 267v: город[ъ]

¹¹⁰⁰ Łysa Góra (d. Łysiec, Świąty Krzyż), szczyt w Górach Świętokrzyskich. Nasze źródło jest najstarszym wzmiankującym Łysiec. Analiza ustępu z *Kroniki* dotyczącego Łyśca i opatrzenia go terminem „gorod” skłoniła część badaczy do wniosku, że mieścił się tutaj we wczesnym średniowieczu gród, wypełniający później tylko zadania refugialne. Archeolodzy zaś uważają, że Łysiec był miejscem pogańskiego kultu, zaś wał otaczający klasztor benedyktyński miał funkcje sakralne. Niewątpliwie Łysiec spełniał jakieś zadania refugialne, niekoniecznie jednak regularnie działającego w XIII w. grodu/miasta. Prawdopodobnie kronikarz opisał po prostu miejsce Łysiec otoczone wałem, zgodnie z pierwotnym znaczeniem słowa „gorod”. Omówienie problemu i zestawienie literatury zob. A. Jusupović, *Wyprawa na Sandomierz i Łysiec z perspektywy polityki Rusi Halicko-Wołyńskiej w końcu pięćdziesiątych lat XIII wieku*, [w:] *Debaty Świętokrzyskie*, t. II, red. K. Bracha, M. Marczevska, S. Cygan, Kielce 2016, s. 59–72.

¹¹⁰¹ Mamy do czynienia z potwierdzeniem istnienia romańskiego kościoła stojącego w miejscu dzisiejszej, gruntownie przebudowanej w XVIII w. bazyliki świętokrzyskiej. Zob.: J. Gąsowski, *Badania archeologiczne w obrębie ośrodka kultowego na szczycie Łyśca*, [w:] *Sacrum pogańskie – sacrum chrześcijańskie. Kontynuacja miejsc kultu we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej*, red. K. Bracha, Cz. Hadamik, Warszawa 2010, s. 109–115; E. Gąsowska, *Badania weryfikacyjne przestrzeni międzywałowej ośrodka kultowego na Łyścu w latach 1979–1982*, [w:] *ibidem*, s. 117–127.

лятва [sic] ляхи
воюют[ъ]

же не твердь^a баше^b, вшаща^c ж[е]^d и того, | иссъкоша^e f в нем[ъ]^f вса^g wt[ъ]^h
мала и до велика. Потом[ъ]^h же въ|зворотисаⁱ Боурндайⁱ назад[ъ]^k въ^l
своа^m вежиⁿ, и тако | быс[тъ] конецъ^o p-сждомир[ъ]скомоу взатію^p. q-Потом[ъ]
же | идоша^q литва на лахы^r воевати^s wt[ъ] Миндовга^t и Остафій^u
Константинович^v1102 с^w ними x-оаканный и проклатый^x, | бѣ бо забѣлгы
из Резана^y. Литва ж[е] изогнаша^z Ездовъ^{aa}1103 || (354v/724) на канон[ъ]^{ab}

^a И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 267v: твердь

^b Я, к. 212г: баше

^c И, к. 285г: вшаще; Я, к. 212г: вшаща

^d Я, к. 212г; Е, к. 267v: brak wygazu

^e И, к. 285г: исъкоша же; Я, к. 212г; Е, к. 267v: иссъкоша

^{f-f} И, к. 285г: brak wygazów; Е, к. 267v: въ немъ

^g И, к. 285г: веѣ; Я, к. 212г: вса

^h И, к. 285г: потом; Я, к. 212г; Е, к. 267v: потом[ъ]

ⁱ И, к. 285г: возворотиса; Я, к. 212г: воротиса; Е, к. 267v: воротиса

^j И, к. 285г: Боурндаи; Я, к. 212г: Бурндай; Е, к. 267v: Бурндай

^k И, к. 285г: на западь; Е, к. 267v: brak wygazu

^l И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 267v: во

^m И, к. 285г; Я, к. 212г: своа; Е, к. 267v: своа

ⁿ И, к. 285г: веже; Я, к. 212г; Е, к. 267v: вежа

^o И, к. 285г: конѣць; Е, к. 267v: конецъ

^{p-p} И, к. 285г: соудомирьскомоу взатію; Я, к. 212г: судомирскому взат[ъ]ю; Е, к. 267v: сѣдомирскомѣ взат[ъ]ю

^{q-q} И, к. 285г: въ лѣт[о] x̄s̄ ѿ̄ идоша; Я, к. 212г; Е, к. 267v: поидоша потом[ъ]

^r Я, к. 212г: лахи; Е, к. 267v: лахи

^s И, к. 285г: воевать

^t Я, к. 212г; Е, к. 267v: Миндога

^u И, к. 285г: Остафьи; Я, к. 212г: Остафий

^v И, к. 285г: Костантиновича; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Константинович[ъ]

^w Е, к. 268г: съ

^{x-x} И, к. 285г: вканыи и безаконии; Я, к. 212г: проклатый и вканный; Е, к. 268г: проклатый и вканный

^y И, к. 285г: Разана; Я, к. 212г: Резана

^z И, к. 285г: изьгнаша

^{aa} И, к. 285г; Е, к. 268г: Ездовъ; Я, к. 212г: Ездов[ъ]

^{ab} И, к. 285г: каноунъ; Я, к. 212г: канон[ъ]; Е, к. 268г: канонъ

¹¹⁰² Ruski bojar w służbie Mendoga. Omawiający ostatnio możliwą filiację Konstantyna rizańskiego i Eustachego Konstantynowicza A. Nosenko uznał, że drugi z wymienionych mógł być reprezentantem rizańskiej linii Rurykowiczów, a więc s. Konstantyna Włodzimierzowicza (A. Носенко, *Константин „Рязанский” и Евстафий Константинович*, s. 164–166, 169–171). Naszym zdaniem był to jednak bojar. Wskazuje na to podkreślony przez *Kronikę Romanowiczów* fakt, że musiał on osobiście zbiec z Riazania, gdy tymczasem Konstantyn Włodzimierzowicz raczej tam nie przebywał. Poza tym dzieliła obie postaci chyba jednak zbyt duża różnica wieku. Wśród polskich badaczy Eustachego uważał za bojara np. H. Paszkiewicz (*Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, przyp. 2 na s. 79), a ostatnio M. Wójtowicz (*Словарь*, s. 48).

¹¹⁰³ Gród na terenie ob. Warszawy lokalizowany na terenie Parku Łazienkowskiego w pobliżu Obserwatorium Astronomicznego lub ewentualnie na cyplu pd.-wsch. krawędzi skarpy

^aрож[Ъ]ства с[ВА]т[О]го Иоанна^a. ^bТоу ж[е]^b и Сьмовита^c кнѣ|са^d оуби-ша^{e1104}, а с[Ы]на его Кондрата^f ѡша¹¹⁰⁵, и полона мно҃го^g | поимаша^h, и тако възвратишас[А]ⁱ въ^j к-своа си^k. Въспоману^l | Миндовгъ, аже^m Васил[Ъ]коⁿ кнѣз[Ъ]^o съ^p богатырем[Ъ]^q воевал[Ъ]^r с-землю | литов[Ъ]скоую^s, и посла рат[Ъ] на Васил[Ъ]ка^{t1106}, и воеваша около^u Ка|мена^{v1107}.

^{a-a} И, к. 285г: Ивана д[Ъ]ни на самаѣ коупальѣ; Я, к. 212г: рождества с[ВА]т[О]го Іѡанна; Е, к. 268г: рождества с[ВА]т[О]го Іѡанна

^{b-b} Я, к. 212г: ту ж[е]; Е, к. 268г: тѣжъ

^c И, к. 285г: Сомовита; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Самовити

^d И, к. 285г; Е, к. 268г: кнѣза; Я, к. 212г: кнѣзѣ

^e Я, к. 212г: ѡбиша

^f Я, к. 212г: кнѣзѣ; Е, к. 268г: кнѣзѣ

^g И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: мно҃го

^h И, к. 285г: ѡша

ⁱ И, к. 285г: възвратишас[А]; Я, к. 212г: възвортишасѣ; Е, к. 268г: възвортишасѣ

^j И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: во

^{k-k} И, к. 285г; Я, к. 212г: своа си; Е, к. 268г: своа си

^l И, к. 285г: възпоману; Я, к. 212г: воспману; Е, к. 268г: воспманѣ

^m И, к. 285г: же

ⁿ И, к. 285г; Е, к. 268г: Василко

^o Я, к. 212г: кнѣзѣ

^p И, к. 285г: с; Я, к. 212г; Е, к. 268г: со

^q Я, к. 212г: богатырем[Ъ]

^r Е, к. 268г: воіоваль

^{s-s} Я, к. 212г; Е, к. 268г: литовскѣю землю

^t И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Василка

^u И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: около

^v И, к. 285г: Каменца; Я, к. 212г: камена; Е, к. 268г: Камена

wiślanej nad ul. Agrykola na warszawskim Ujazdowie (O. Gierlach, *Gród jazdowski w wiekach VII–VIII i XIII–XIV*, [w:] *Studia Warszawskie*, t. XIX, z. 2: *Warszawa średniowieczna*, s. 119–128).

¹¹⁰⁴ Jak widać, w naszym źródle znajdujemy datę dzienną zabójstwa ks. mazowieckiego – wigilię św. Jana Chrzciciela, czyli 23 czerwca, zaś w kodeksie ipatiewskim wydarzenie zapisano pod 6770 r. (tzn. w zależności od stylu roku, 1261 lub 1262 ery dionizyjskiej). Informację zawierającą precyzyjny termin śmierci Siemowita I Konradowica podają też inne źródła (zob. np.: *Rocznik kapituły krakowskiej*, [w:] MPH ns, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 89–90 [wigilia Jana Chrzciciela (23 VI) 1262 r.]; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 67).

¹¹⁰⁵ Chodzi oczywiście o starszego z dwóch synów Siemowita I i Perejasławy, Konrada II, ur. ok. 1250, zm. 23 VI lub 21 X 1294 r. (K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 13–16). Jest to pierwsza wzmianka naszego źródła o tym Piaście, w następnych latach wspomnianym w *Kronice halicko-wołyńskiej* dość często. Nie istnieje biografia księcia, zaś pozycje poświęcone jego działalności wymienione są w odpowiednich przypisach niniejszego komentarza.

¹¹⁰⁶ Wyprawa ta, a właściwie dwie akcje zbrojne, musiały mieć miejsce wczesnym latem 1262 r., tuż po tragicznym najeździe litewskim na Mazowsze (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 432–433).

¹¹⁰⁷ Lokalizacja tej miejscowości budzi poważne wątpliwości. Raczej nie chodzi o ob. Kamieniec Koszyrski, wzmiankowany pierwszy raz w 2. poł. XIV w. pod nazwą: „Комер”

Жєлислав[ъ] Кназ[ъ]^a же Васил[ъ]ко^b не еха^c по них[ъ], зане надѣшесѣ^d дрѹ|гой^e рати, – посла по них[ъ] Жєлислава^{f1108}, Степана^g Медоуш[ъ]ника^{h1109}. Гониша по них[ъ] ол[ъ]ныⁱ до Асол[ъ]ды^{j1110}, не оугониша^k их[ъ], ба|ше^l бо рат[ъ], мало^m полона ж[е] взалиⁿ бахж^o, тѣм[ъ]^p же и оуидо|ша^q борзо. Дроугаа^r же рат[ъ] воева^s тое ж[е] нед[е]ли^t, ^u-литов[ъ]скаа ж[е]^u, | около^v Мел[ъ]ници^{w1111}. Баше^x же с ними воевода Тюднами|нович[ъ]^y Кодвижадь^{z1112}. Взаша^{aa} ж[е] полона много^{ab}. Кназ[ъ]^{ac}

^a Я, к. 212г: кн[ѣ]з[ъ]

^b И, к. 285г; Е, к. 268г: Василко

^c И, к. 285г: ѣха

^d И, к. 285г: надѣшеться; Я, к. 212г: надѣшесѣ; Е, к. 268г: надѣшесѣ

^e И, к. 285г; П, к. 298v: дроугои; Я, к. 212г; Е, к. 268г: дрѹгое

^f Я, к. 212г; Е, к. 268г: Жилислава

^g Я, к. 212г; Е, к. 268г: Стефана

^h И, к. 285г: Медоушника; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Медѹшника

ⁱ И, к. 285г: ольно; Я, к. 212г: ол[ъ]ни; Е, к. 268г: ол[ъ]ны

^j И, к. 285г: Исолны; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Исолды

^k И, к. 285г: ѹгониша

^l И, к. 285г: башеть; Я, к. 212г: баше

^m И, к. 285г: мала

ⁿ Я, к. 212г: взали

^o И, к. 285г: бахоуть; П, к. 298v: бахоу; Я, к. 212г: баху; Е, к. 268г: бахѹ

^p И, к. 285г; Е, к. 268г: тѣм

^q Я, к. 212г: ѹидоша

^r И, к. 285г: дроугаа; Я, к. 212г: дрѹгаа; Е, к. 268г: дрѹгаа

^s И, к. 285г: воеваша

^t И, к. 285г: недѣльѣ

^u И, к. 285г: brak wyrazów

^v И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: около

^w И, к. 285г: Мѣлницѣ; Е, к. 268г: Мелници

^x Я, к. 212г: баше

^y И, к. 285г: Тюдяминовичѣ; Я, к. 212г: Тудиаминович[ъ]; Е, к. 268г: Тѹдїамнович[ъ]

^z И, к. 285г: Кодвижадь; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Кодвыжда

^{aa} Я, к. 212г: взаша

^{ab} П, к. 298v: мнѹго

^{ac} Я, к. 212г: кн[ѣ]з[ъ]

(М. Кучинко, *Історія населення*, s. 68). Tak tymczasem twierdzili np. L. Machnowec' i M. Kotłarj (Галицько-Волинський літопис [1994], przrзр. 2 na s. 109; Галицько-Волинская летопись [2005], s. 319). Zob. też przrзр. 1254 poniżej.

¹¹⁰⁸ W oryginalne: „Жєлислав[ъ]”. Występuje też jako: „Жилислав[ъ]”, przy czym M. Wójtowicz uznaje za poprawną pierwszą formę (*Słownik*, s. 52). Bojar w służbie Wasylka Romanowicza, a potem jego syna Włodzimierza. Wzmiankowany kilkakrotnie jako wojewoda, od 1262 do 1285 r. (A. Jusupović, *Elity*, s. 293–298).

¹¹⁰⁹ Bojar w służbie Wasylka Romanowicza, wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej* (ibidem, s. 242–243).

¹¹¹⁰ Jasiołda, lewy dopływ Prypeci.

¹¹¹¹ Ob. w. Мельница w rej. kowelskim obw. wołyńskiego (ЕСЛГН, s. 91).

¹¹¹² Wojewoda litewski w służbie Mendoga, skądinąd nieznanany.

же | Васил[ь]ко^a поеха^b по них[ь] съ^c с[ы]нѡм[ь]^d своим[ь]^e Волѡдимерѡм[ь]^f и съ^g боа[ры]^h своимиⁱ и слоугами^j, и възложи^k оупованіе^l на Б[ог]а, | и на Пр[е]ч[и]стоую^m Его М[а]т[е]рьⁿ, и на силоу^o ч[ь]стнаго кр[е]ста^p, и | оугониша^q а^r оу^s Небла^t города¹¹¹³. Литва ж[е] баше^u стала | при осерѣ^{v1114}, и видѣвше^w полкы^x израдившеса^y, и сѣдоша | въ^z три^{aa} рады^{ab} защиты по своему^{ac} норовоу^{ad1115}. Васил[ь]кѡ^{ae} ж[е] | израдив[ь]^{af}

[оу] Небла
город[а] где
литва поражени
вт[ь] рѣси

- ^a И, к. 285г; Е, к. 268г: Василко
^b И, к. 285г: поѣха
^c И, к. 285г: brak wygazów; Я, к. 212г; Е, к. 268г: со
^d И, к. 285г: с[ы]н[ь]мь; Я, к. 212г; Е, к. 268г: с[ы]ном[ь]
^e Е, к. 268г: своимъ
^f И, к. 285г: Володимѣромъ; П, к. 298v: Волѡдимером[ь]; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Володимером[ь]
^g И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: со
^h И, к. 285г; Я, к. 212г: боары
ⁱ И, к. 285г: brak wygazu
^j Я, к. 212г; Е, к. 268г: слѣгами
^k И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: возложи
^l И, к. 285г: оупованіе; Я, к. 212г: упованіе
^m Я, к. 212г; Е, к. 268г: Пр[е]ч[и]стѡю
ⁿ Я, к. 212г; Е, к. 268г: М[а]т[е]рь
^o Я, к. 212г; Е, к. 268г: силѣ
^p И, к. 285г: х[р]ста
^q Я, к. 212г; Е, к. 268г: ѡгониша
^r И, к. 285г: а; Я, к. 212г; Е, к. 268г: и
^s Я, к. 212г: ѡ
^t Я, к. 212г: Небла
^u Я, к. 212г: баше
^v И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: взерѣ
^w И, к. 285г: видивше
^x Я, к. 212г; Е, к. 268г: полки
^y И, к. 285г: израдившас[а]; Я, к. 212г: израдившеса
^z И, к. 285г: во; Я, к. 212г; Е, к. 268г: за
^{aa} Я, к. 212г; Е, к. 268г: тры
^{ab} Я, к. 212г: ради
^{ac} Я, к. 212г: своему; Е, к. 268г: своемѣ
^{ad} Я, к. 212г: норову; Е, к. 268г: норовѣ
^{ae} И, к. 285г; Я, к. 212г; Е, к. 268г: Василко
^{af} И, к. 285г; Е, к. 268г: израдивъ; Я, к. 212г: израдив[ь]

¹¹¹³ Ob. Нобель в rej. pohojskim (зарічненським) obw. rówieńskiego, Ukraina. W literaturze nie ma pewności co do przynależności Nebła, przy przewadze poglądu, że był on grodem wołyńskim leżącym na pograniczu z ks. turowsko-pińskim i ewentualnie okresowo mógł pozostać pod panowaniem tamtejszej linii Rurykowiczów (М. Грушевський, *Історія*, т. II, s. 302–303; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 177; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 72; ЕСЛГН, s. 91).

¹¹¹⁴ Chodzi bez wątpienia o jez. Nebel, posiadające spory półwysep, który stał się pułapką dla Litwinów.

¹¹¹⁵ Ciekawa uwaga co do typowego według kronikarza obronnego szyku Litwinów.

своа^a полкы^b, поиде противоу^c им[ъ]^d, и съразишас[а]^e | обои^f. Литва ж[е] не стерпѣв[ъ]ше^g, оустремишас[а]^h на бѣгъ, | и не быс[тъ] л[ъ]сѣⁱ оутечи^j, обышло^k бо баше^l озеро^m околоⁿ, | и тако начаша сѣщи^o а^p, а дроуси^q в^r озерѣ^s истоноуша^t, | и тако избиша а^u всѣх[ъ]^v, и не оста^w wt[ъ] них[ъ] ни один[ъ]^x же. Се же | оуслышав[ъ]ше^y князи^z пин[ъ]стїи^{aa} Февдоръ^{ab}, и Демид[ъ]^{ac}, і^{ad} Юри^{ae1116}, | и прїехаша^{af} к Васил[ъ]кови^{ag} с^{ah}а питїем[ъ]^{ai},

^a И, к. 285г: своѣ; П, к. 298v: своа; Я, к. 212v: своа

^b Я, к. 212v; Е, к. 268г: полки

^c Я, к. 212v; Е, к. 268г: противѹ

^d Я, к. 212v; Е, к. 268г: ихъ воємъ

^e И, к. 285г: сразишаса; Я, к. 212v: соразишаса; Е, к. 268г: соразишаса

^f И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wбои

^g И, к. 285г; Е, к. 268г: стерпѣвше; Я, к. 212v: стерпѣвше

^h Я, к. 212v: устремишаса

ⁱ И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: лзѣ

^j Я, к. 212v: утечи

^k И, к. 285г: wбишло; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wбышло

^l И, к. 285г: башеть; Я, к. 212v: баше

^m И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wзеро

ⁿ И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wколо

^o И, к. 285г: сѣчи; Я, к. 212v; Е, к. 268г: сѣши

^p И, к. 285г: ѣ; Я, к. 212v; Е, к. 268г: brak wyrazu

^q И, к. 285г: дроузи; Я, к. 212v: дрѹзи; Е, к. 268г: дрѹзи

^r И, к. 285г; Я, к. 212v: во

^s И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wзерѣ

^t И, к. 285г: истопоша; Я, к. 212v; Е, к. 268г: истонѹша

^u И, к. 285г; Я, к. 212v: а

^v И, к. 285г: всѣ

^w И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wста

^x И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: wдинъ

^y Я, к. 212v: услышавше; Е, к. 268г: оуслышавше

^z И, к. 285г; Е, к. 268г: князи; Я, к. 212v: кн[а]зи

^{aa} И, к. 285г: пинъстїи; Я, к. 212v: пинстїе; Е, к. 268г: пинстїи

^{ab} И, к. 285г: Федоръ; Е, к. 268г: Феодоръ

^{ac} Я, к. 212v: Девид[ъ]; Е, к. 268г: Д[а]в[и]дъ

^{ad} И, к. 285г; Я, к. 212v; Е, к. 268г: и

^{ae} И, к. 285г: Юрь; Я, к. 212v: Юрий

^{af} И, к. 285г: приѣхаша; Я, к. 212v: приехаша

^{ag} И, к. 285г; Е, к. 268г: Василкови; Я, к. 212v: Васил[ъ]ковѣ

^{ah} Е, к. 268г: сѣ

^{ai} И, к. 285г: питъемъ; Я, к. 212v: питїем[ъ]

¹¹¹⁶ Mamy do czynienia z trzema Rurykowiczami turowsko-pińskimi, najpewniej braćmi rodzonymi (fakt potwierdzony dla Demida i Jerzego), wymienionymi zgodnie z obyczajem laptoparskim w kolejności starszeństwa, prawdopodobnie synami Włodzimierza pińskiego wzmiankowanego w 1229 r. (zob. s. 131). Ich wspólne wystąpienie może być traktowane jako świadectwo sprawowania wówczas władzy niedzielnej, a więc i stosunkowo młodego wieku. Fiodor wzmiankowany jest wyłącznie w tym miejscu naszego źródła, pozostali – jeszcze raz. Co do filiacji książąt i innych informacji na temat Demida oraz Jerzego zob. s. 627.

и начаша веселитис[А]^a | видаще^b ворогы^c своа^d избиты¹¹¹⁷, а своа^e дру-
жина^f вса^g | цѣла – токмо^h один[ъ]ⁱ оубит[ъ]ⁱ быс[тъ] шт[ъ] полка
Васил[ъ]кова^k, Преиборь^l, || (355г/725)^m с[ы]н[ъ] Степановъⁿ Родович[а]^o¹¹¹⁸.
Посем[ъ]^p же кнаси^q пин[ъ]стїи^r и пое[хаша]^s въ^t ц-своа си^u, а Васил[ъ]ко^v
поеха^w к Волудимерю^x с побѣдою | и ч[ъ]стїю^y великою, слава^z и хвала^{aa}
Б[ог]а, сътвор[ъ]шаго^{ab} преди[внаа]^{ac}, покор[ъ]шаго^{ad} ворогы^{ae} под нозѣ^{af}

Преибор[ъ]
ѣбит[ъ]

^a Я, к. 212v: веселитиса

^b Я, к. 212v: видащи; Е, к. 268г: видащи

^c Я, к. 212v; Е, к. 268г: вороги

^d И, к. 285v; Я, к. 212v: своа; Е, к. 268г: своа

^e И, к. 285v; Я, к. 212v: своа; Е, к. 268г: своа

^f Я, к. 212v; Е, к. 268v: дрѣжина

^g Я, к. 212v: вса

^h Е, к. 268v: толко

ⁱ И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: ѡдинъ

^j Я, к. 212v: убиен[ъ]; Е, к. 268v: оубиенъ

^k И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: Василкова

^l И, к. 285v: Прѣиборъ; Я, к. 212v; Е, к. 268v: Преиборъ

^m W dole karty widnieje zapiska: Миндовг[ъ] к[ороль] литв[ы] оубит[ъ]

ⁿ И, к. 285v: Степановъ; Я, к. 212v; Е, к. 268v: Стефанов[ъ]

^o И, к. 285v: Родовича; Я, к. 212v: Рдович[а]

^p И, к. 285v: посем

^q И, к. 285v: кн[а]зи; Я, к. 212v: кн[а]зи; Е, к. 268v: кн[а]зѣ

^r И, к. 285v: пиньстїи; Я, к. 212v: пинстїи

^s И, к. 285v: поѣхаша

^t И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: во

^{u-u} И, к. 285v; Я, к. 212v: своа си

^v И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: Василко

^w И, к. 285v: поѣха

^x И, к. 285v: Володимѣрю; Я, к. 212v: Володимерю; Е, к. 268v: Володимерѣ

^y И, к. 285v: ч[ъ]стїю; Я, к. 212v: ч[ъ]стїю

^z Я, к. 212v: слава

^{aa} Я, к. 212v: хвала

^{ab} И, к. 285v: створшаго; Я, к. 212v; Е, к. 268v: сотворшаго

^{ac} И, к. 285v: предивнаа; Е, к. 268v: предивнаа

^{ad} И, к. 285v: покоршаго; Я, к. 212v: покорного; Е, к. 268v: иже покори

^{ae} Я, к. 212v; Е, к. 268v: вороги

^{af} И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: нозѣ

¹¹¹⁷ Najwyraźniej w tym momencie ks. pińscy pozostawali we wrogich stosunkach z Litwą.

¹¹¹⁸ Członek drużyny Wasylka Romanowicza, zapewne bojarskiego rodu, skoro kronikarz odnotował imiennie jego śmierć. Trudno zaakceptować pogląd A. Jusupowicia, jakoby ojcem Preibora był Stefan Mieduszniak (*Elity*, s. 233–234). Nie ma po temu podstaw poza zbieżnością imienia wzmiankowanego nieco wcześniej wojewody z otczestwem poległego. Miano Stefan nie należy jednak do rzadkich, a poza tym można by spodziewać się jednak innego sposobu określenia Preibora, gdyby był s. Stefana Mieduszniaka. Kronikarz raczej właśnie podając patronimik ojca poległego, sugerował, że chodzi o dwóch innych Stefanów. Mamy więc do czynienia z nieszczęśliwą sytuacją, gdy poznajemy imiona trzech pokoleń członków danego wołyńskiego rodu bojarskiego (Preibor – Stefan – Rod).

Изеболко ^aкнасю Васил[ь]кови^{a1119}. | Посла ж[е] сайгат[ь] брату^b своему^c королеви¹¹²⁰ съ^d Борисом[ь]¹¹²¹, съ^e Изе[болком[ь]]¹¹²². Корол[ь] же баше ^gтогда поеха^g въ^h оугрыⁱ¹¹²³, и оугониⁱ а^k | Борис[ь] оу^l Под[ь]телича^{m1124}. Корол[ь] же башеⁿ печалоуа^o о^p брате^q по|великоу^r и w^s с[ы]нwвци^t своем[ь]

^{a-a} И, к. 285v: Василкови князю; Я, к. 212v: кн[а]зю Василковѣ [sic]; Е, к. 268v: кн[а]зю Василкѣ

^b И, к. 285v: братоу; Е, к. 268v: братѣ

^c Я, к. 212v: своему; Е, к. 268v: своемѣ

^d И, к. 285v: с; Я, к. 212v: со

^e И, к. 285v: со; Я, к. 212v; Е, к. 268v: brak wyrazu

^f И, к. 285v: Изѣболкомь; Я, к. 212v; Е, к. 268v: Визсболкомь

^{g-g} И, к. 285v: башеть поѣхаль; Я, к. 212v: тогда баше поехал[ь]; Е, к. 268v: баше поехали тогда

^h И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: во

ⁱ Я, к. 212v: ѡгры

^j Я, к. 212v: угони

^k И, к. 285v; Е, к. 268v: его; Я, к. 212v: и

^l Я, к. 212v: у

^m И, к. 285v: Телича

ⁿ И, к. 285v: башеть; Я, к. 212v: баше

^o И, к. 285v: печалоуа; П, к. 299r: печалоуа; Я, к. 212v: печалуа; Е, к. 268v: печалѣа

^p И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: w

^q И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: братѣ

^r Я, к. 212v: повелику; Е, к. 268v: повеликѣ

^s Я, к. 212v: brak wyrazów

^t И, к. 285v: с[ы]новциѣ; Я, к. 212v: синовци; Е, к. 268v: с[ы]новци

¹¹¹⁹ W przekazie: „покор[ь]шаго ворогы под носѣ княсю Васил[ь]кови” nawiązanie do Biblii. Zob. Ps 8, 7.

¹¹²⁰ Dobite świadectwo uznawania w tym czasie przez Wasylka zwierzchnictwa Daniela.

¹¹²¹ Bojar Wasylka Romanowicza, wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej* (A. Jusupović, *Elity*, s. 113–114).

¹¹²² Bojar Wasylka Romanowicza, wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej* (ibidem, s. 170–171).

¹¹²³ Daniel niewątpliwie wybrał się na Węgry latem 1262 r. D. Dąbrowski wyraził przekonanie, że podróż ta mogła się wiązać z wojną domową między królem Belą IV i jego synem Stefanem, przy czym można odnieść wrażenie, że starszy Romanowicz opowiedział się po stronie drugiego z wymienionych (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 433–437).

¹¹²⁴ W И в tym miejscu znajdujemy słowa: „оу Телича”, co dało niektórym badaczom asumpt do stwierdzenia, że poselstwo Wasylka spotkało Daniela w rejonie Tylicza, miejscowości położonej niedaleko Krynicy Górskiej w niegdysiejszym tzw. kluczu muszyńskim biskupów krakowskich lub nawet w morawskim Telezu. Wątpliwości co do takiej identyfikacji, jednak bez podania alternatywnej, zgłosił D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 1167 na s. 434). Czy przypadkiem jednak – na co wskazywałaby forma nazwy podana w X – nie chodzi o ruski Potylicz (ob. Потелич, w. w rej. żółkiewskim obw. lwowskiego, Ukraina), leżący na drodze z Bełza w Nadsanie, w którym – co więcej – notowane było grodzisko (SGKP, t. VIII, s. 879–883). Pogląd taki zgłosił i umotywował w świetnym artykule A. Janeczek, nieznaną formę nazwy miejscowości występującej w X (*Nie tylko garnkami sławny. Potylicz w średniowieczu*, „Archaologia Historica Polona”, t. V, 1997, s. 52–53, 56. Za zwrócenie uwagi na ten tekst dziękujemy mgr M. Kamińskiej z UJ).

о^a Волдимери^b, зане молвд[ъ]^c баше^d. | Нѣкто ѡт[ъ] слоугъ^e его вѣшед[ъ]^f, нача повѣдати сиче: «^{g-g} Г[о]с[по]д[и]не^h! | Людиеⁱ кацїи^j си^k едоут[ъ]^l за щиты съ^m сѣлицамиⁿ, а кони^o съ^p | ними повод[ъ]нїи^q». Корол[ъ] же ѡт[ъ] радости вѣскочи^r и и, въздѣв[ъ]^s | рѣци^t, хвалоу^u въздавъ^v Б[о]г[о]у^w, реч[е]: «Слава Тебѣ^x, Г[оспод]и^y! Тотъ | Васил[ъ]ко^z побѣдил[ъ]^{aa} литвою^{ab}». Борисъ^{ac} же прїеха^{ad} и приведе | сайгат[ъ] королеви^{ae}: и конѣ и в седлѣх[ъ], щиты, сѣлицы^{af}, шоломы^{ag}. Корол[ъ] же нача вѣспрашати^{ah} о^{ai} здравїи^{aj} брата своег[о] | и с[ы]новца^{ak}. Борисъ^{al} же повѣда здравїе^{am} обою^{an}

новина
радост[ъ]наа
Королеви

^a И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: brak wyrazu

^b И, к. 285v; Е, к. 268v: Володимерѣ; Я, к. 212v: Володимери

^c И, к. 285v: молодь; Я, к. 212v; Е, к. 268v: молод[ъ]

^d Я, к. 212v: баше

^e И, к. 285v: слоугъ; Я, к. 212v: слуг; Е, к. 268v: слѣгъ

^f И, к. 285v: вшедъ; Я, к. 212v: вшед[ъ]

^{g-g} И, к. 285v: w

^h Я, к. 212v; Е, к. 268v: где

ⁱ И, к. 285v: людье; Е, к. 268v: людїе

^j И, к. 285v: кацѣ; Я, к. 212v; Е, к. 268v: каци

^k И, к. 285v: се

^l Я, к. 212v: едут[ъ]; Е, к. 268v: едѣт[ъ]

^m И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: со

ⁿ И, к. 285v: соуличами; Я, к. 212v; Е, к. 268v: сѣлицами

^o И, к. 285v: конѣ

^p И, к. 285v: с; Я, к. 212v: со

^q И, к. 285v: поводѣнїи; Я, к. 212v: повод[ъ]ны; Е, к. 268v: под[ъ]вод[ъ]ны

^r И, к. 285v: вѣскочивѣ; Я, к. 212v; Е, к. 268v: вѣскочи

^s И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: въздѣвѣ

^t И, к. 285v: роуцѣ; Я, к. 212v; Е, к. 268v: рѣцѣ

^u Я, к. 212v: хвалу; Е, к. 268v: хвалѣ

^v И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: въздавъ

^w Я, к. 212v: Б[о]гу; Е, к. 268v: Б[о]гѣ

^x И, к. 285v; Я, к. 212v: Тобѣ

^y Я, к. 212v; Е, к. 268v: brak wyrazu

^z И, к. 285v; Е, к. 268v: Василко

^{aa} Я, к. 212v: побидив[ъ]; Е, к. 268v: побѣдив[ъ]

^{ab} Я, к. 212v: литву; Е, к. 268v: литвѣ

^{ac} И, к. 285v: Борисъ

^{ad} И, к. 285v: приѣха; Я, к. 212v: приеха

^{ae} Я, к. 212v: королевѣ

^{af} И, к. 285v: соуличѣ; Я, к. 212v: сулицы; Е, к. 268v: сѣлицы

^{ag} И, к. 285v: шеломы

^{ah} И, к. 285v: впрашати; Я, к. 212v; Е, к. 268v: вѣспрашати

^{ai} И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: w

^{aj} И, к. 285v: здоровїи; Я, к. 212v: здравїи

^{ak} И, к. 285v: с[ы]новца; П, к. 299r: с[ы]нѡвца

^{al} И, к. 285v: Борисъ

^{am} И, к. 285v: здоровье; Я, к. 212v: здравїе

^{an} И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: вобою

и вса^a съ|быв[ъ]шаас^b сказа емоу^c. И быс[тъ] радѡс[тъ]^d велика королеви
 | о^e здравіи^f брата своего и с[ы]нѡв[ъ]ца^g – а ворози избитіи^h. | Бориса
 ж[е] одаривъⁱ, ѡт[ъ]поустіи^j къ^k брату^l своему^m. Посем[ъ]ⁿ же | быс[тъ]
 снем[ъ]^o роуским[ъ]^p кнасем[ъ]^q съ^r лад[ъ]ским[ъ]^s кнасем[ъ]^t ^{u-u}
 Болеславом[ъ]^v, | и снимашас[а]^w въ^x Тернавѣ^y¹¹²⁵ Данило^z кназ[ъ]^{aa} съ^{ab}
 ѡбѣма^{ac} | с[ы]нѡма^{ad} своима, съ^{ae} Л[ъ]вом[ъ]^{af} и съ^{ag} Шварном[ъ]^{ah}¹¹²⁶,

^a Я, к. 212v: вса

^b И, к. 285v: збывшашас; Я, к. 212v: собывшашас[а]; Е, к. 268v: собывшашас

^c Я, к. 212v: ему; Е, к. 268v: емѡ

^d И, к. 285v; П, к. 299г: радость; Я, к. 212v; Е, к. 268v: радост[ъ]

^e И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: ѡ

^f И, к. 285v: здоровьи; Я, к. 212v: здравии; Е, к. 268v: здравіе

^g И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: с[ы]новца

^h И, к. 285v: избити; Я, к. 212v: избити; Е, к. 268v: избитыи

ⁱ И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: ѡдаривъ

^j Я, к. 212v: ѡт[ъ]пусти; Е, к. 268v: ѡт[ъ]пѡсти

^k И, к. 285v; Я, к. 212v; Е, к. 268v: ко

^l И, к. 285v: братоу; Е, к. 268v: братѡ

^m И, к. 285v; Я, к. 212v: своему; Е, к. 268v: своемуѡ

ⁿ И, к. 285v: посем

^o И, к. 285v: снемъ

^p И, к. 285v: роускимъ; П, к. 299г: роускимъ; Я, к. 212v: руским[ъ]; Е, к. 268v: рѡскимъ

^q И, к. 285v; Е, к. 268v: кназемъ; Я, к. 212v: кн[а]зем[ъ]

^r И, к. 285v: с; Я, к. 212v: со

^s Я, к. 212v: латским[ъ]

^t И, к. 285v: кназемъ; Я, к. 212v: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 268v: кн[а]земъ

^{u-u} И, к. 285v: с

^v И, к. 285v: Болеславомъ

^w Я, к. 213г: снимашас

^x И, к. 285v: в; Я, к. 213г: во

^y Я, к. 213г: Тарнавѣ; Е, к. 268v: Тарновѣ

^z Я, к. 213г: Данийло; Е, к. 268v: Даниїль

^{aa} И, к. 285v; Е, к. 268v: кназь; Я, к. 213г: к[на]з[ъ]

^{ab} И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: со

^{ac} И, к. 285v: ѡбѣма; Я, к. 213г; Е, к. 268v: ѡбѣма

^{ad} И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: с[ы]нома

^{ae} И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: со

^{af} И, к. 285v: Лвомъ; Я, к. 213г; Е, к. 268v: Лвом[ъ]

^{ag} И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: со

^{ah} И, к. 285v: Шварномъ; П, к. 299г: Шварном[ъ]

¹¹²⁵ Opowiadamy się za poglądem B. Włodarskiego, że najprawdopodobniej chodzi o w. Tarnawa w gm. Turobin niedaleko Krasnegostawu (*Polska i Ruś*, s. 148 i przyp. 16. Zob. też D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 1176 na s. 438. Por. np. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 6 na s. 110).

¹¹²⁶ Jesteśmy przekonani, że chodzi o Daniłowiczów w tym momencie „dorosłych”, czyli zdolnych do podejmowania różnorodnej aktywności politycznej. Istotnie, w 1262 r. zarówno Lew, jak i Szwarno od dłuższego czasu byli znanymi, mieli wydzielone włości i samodzielnie uczestniczyli w działaniach zbrojnych.

а Васил[Ъ]ко^a b-b съ^c | ^d-своим[Ъ] с[Ы]ноум[Ъ]^d Вълвдимерум[Ъ]^{e1127},
и положиша рад[Ъ]^f межи собою | о^g землю роус[Ъ]скоую^h и лад[Ъ]скоуюⁱ,
оутвердившеса^j | кр[Ъ]стум[Ъ]^k ч[Ъ]стным[Ъ]^{l1128}, и тако розьехашас[А]^m
въⁿ о-своа си^o. p-По сем[Ъ]^p же | ^qсън[Ъ]мъ^q миноувшоу лѣтоу одино-
моу^{q1129}, оу^r всен[Ъ] оубит[Ъ]^s | быс[ТЬ] великий^t княз[Ъ]^u литов[Ъ]-
ский^v Мин[Ъ]довгъ^{w1130}, самодръ|жец[Ъ]^x быв[Ъ]^y || (355v/726) z-z всей

^a И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: Василко

^{b-b} И, к. 285v: КНАЗЬ

^c И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: со

^{d-d} И, к. 285v: своимъ с[Ы]н[Ъ]мъ; П, к. 299г: своим[Ъ] с[Ы]ном[Ъ]; Я, к. 213г; Е, к. 268v:
с[Ы]ном[Ъ] своим[Ъ]

^e И, к. 285v: Володимеромъ; П, к. 299г: Вълвдимером[Ъ]; Я, к. 213г: Володимеромъ;
Е, к. 268v: Володимером[Ъ]

^f Я, к. 213г: рад[Ъ]

^g И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: w

^h И, к. 285v: роускою; Я, к. 213г: рускую; Е, к. 268v: рѹскѹю

ⁱ И, к. 285v: ладьскоу; Я, к. 213г: лад[Ъ]скѹю; Е, к. 268v: лад[Ъ]скѹю

^j И, к. 285v: оутвердившеса; Я, к. 213г: ѡтвердившеса

^k И, к. 285v: кр[Ъ]стомъ; Я, к. 213г; Е, к. 268v: кр[Ъ]стом[Ъ]

^l И, к. 285v: ч[Ъ]стнымъ; Е, к. 268v: ч[Ъ]стным

^m И, к. 285v: розьехашаса; П, к. 299г: розьехаша; Я, к. 213г: розьехашаса; Е, к. 268v:
розьехашаса

ⁿ И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 268v: во

^{o-o} И, к. 285v; Я, к. 213г: своа си

^{p-p} И, к. 285v: по сем

^{q-q} И, к. 285v: сонмъ миноувшоу лѣтоу удиному; Я, к. 213г: сойму минѡвшу лѣту
удиному; Е, к. 268v: сеймѡ лѣтѡ единомѡ минѡвшѡ

^r И, к. 285v: и во; Я, к. 213г; Е, к. 268v: и w

^s Я, к. 213г: ѡбит[Ъ]

^t И, к. 285v: великии

^u Я, к. 213г: к[н]аз[Ъ]

^v И, к. 285v: литовьскии; Я, к. 213г: литовский; Е, к. 269г: литовскій

^w И, к. 285v: Миньдовгъ; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Миндовгъ

^x И, к. 285v: самодержечь; Я, к. 213г; Е, к. 269г: самодержецъ

^y И, к. 285v; Я, к. 213г; Е, к. 269г: бысть

^{z-z} И, к. 285v: во

¹¹²⁷ Włodzimirz liczył sobie w tym czasie ok. 14 lat (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 187) i jako jedyny następca Wasylka mógł być przez niego wprowadzany w arkaną wielkiej polityki, a działanie to mógł rejestrować kronikarz związany z dworem młodszego Romanowicza lub samego Włodzimirza. Zapewne Mściwław (II) Daniłowicz był zresztą nieco młodszy od swego brata stryjecznego.

¹¹²⁸ Zjazd w Tarnawie odbył się najprawdopodobniej w VIII – pierwszych dniach IX 1262 r. (D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, przyp. 1175 na s. 437–438; tam też na temat ewentualnej tematyki rozmów).

¹¹²⁹ Chodzi więc o wydarzenia rozgrywane się jesienią 1263 r., co zresztą potwierdzałyby nasze datowanie zjazdu w Tarnawie.

¹¹³⁰ Datę zabójstwa Mendoga podają też inne niezależne źródła. Zestawienie ich znajdują zainteresowani w: *Regesta Lithuaniae*, t. I, s. 85 (nr 422).

славою
вознесеса

земли литов[ь]ской^a. Оубїство^b ж[е] его сице скажем[ь]¹¹³¹. | Быс[ть]
кнажащю^c емоу^d въ^e земли^f литов[ь]ской^g, и нача | избивати^h братїюⁱ свою
и с[ы]новци^j своа^k, а другїа^l | выгна изъ^m землѣ, и нача княжитиⁿ один[ь]^o
въ^p всей | земли^q литов[ь]ской^r, и нача грѣдѣти^s, великыи^t | възнесеса^u
славою и грѣдостїю^v великою¹¹³², и не | твораше^w противу^x себе
никогж[е]¹¹³³. у-Баше же^y в^z него | сын[ь] Вѣшелкѣ^{aa} ас-же и дѣчи^{ab-ac}.
Дѣщер[ь] же ѡт[ь]да за Шварна за Даниловича^{ad} до Холма. Воишелк[ь]^{ae}

^a Я, к. 213г; Е, к. 269г: литовской

^b И, к. 286г: оубиство; Я, к. 213г: ѡбийство

^c Я, к. 213г: кнажащу; Е, к. 269г: кн[А]жащѣ

^d Я, к. 213г: ему; Е, к. 269г: емѣ

^e И, к. 286г: в; Я, к. 213г: во

^f И, к. 286г: земли

^g Я, к. 213г; Е, к. 269г: литовской

^h Я, к. 213г: избивати

ⁱ И, к. 286г: братью; Я, к. 213г: братию

^j И, к. 286г: с[ы]новци; Я, к. 213г: синовци; Е, к. 269г: с[ы]новцы

^k И, к. 286г: свої; Я, к. 213г: своа

^l И, к. 286г: другия; Я, к. 213г: другыа; Е, к. 269г: дрѣгїа

^m И, к. 286г; Я, к. 213г: из

ⁿ Я, к. 213г: княжити

^o И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: ѡдинѣ

^p И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: во

^q И, к. 286г: землѣ

^r Я, к. 213г; Е, к. 269г: литовской

^s И, к. 286г: гордѣти; Я, к. 213г: гордѣтиса; Е, к. 269г: гордѣтиса

^t И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: велми

^u И, к. 286г: вознесеса; Я, к. 213г: вознес[е]са; Е, к. 269г: вознесьса

^v И, к. 286г: гордостю; Я, к. 213г: гордостию

^w Я, к. 213г: твораше

^x Я, к. 213г: противу; Е, к. 269г: противѣ

^{y-y} И, к. 286г: баше ше [sic]; Я, к. 213г: баше ж[е]

^z И, к. 286г: оу; Е, к. 269г: оу; Я, к. 213г: у

^{aa} И, к. 286г; Я, к. 213г: Воишелкѣ; Е, к. 269г: Волшекѣ

^{ab} И, к. 286г: дѣчи

^{ac-ac} Я, к. 213г; Е, к. 269г: brak wyrazów

^{ad} Я, к. 213г: Данийловича; Е, к. 269г: Данїйловича

^{ae} Я, к. 213г: Воишелк

¹¹³¹ Po raz kolejny ujawnia się tutaj autor, zaczynając obszerną opowieść o Mendogu, w którą wplecione zostały też wątki dotyczące Wojsiłka Mendogowicza. We wstępie omówiliśmy poglądy dotyczące istnienia sporządzonego jakoby w Nowogródku latopisu, który według niektórych badaczy miał wejść w skład naszego źródła (zob. s. LXVI–LXVII). Przypominamy więc tutaj jedynie, że – naszym zdaniem – jest to pogląd niewiarygodny.

¹¹³² W przekazie: „възнесеса славою и грѣдостїю великою” nawiązanie do Biblii. Zob. Dn 5, 18–20.

¹¹³³ Mamy więc tutaj do czynienia z odwołaniem się do wydarzeń zachodzących na Litwie najprawdopodobniej w kon. I. 40. XIII w., kiedy to dowodnie wygnani zostali Tewtywił, Edywida i Wikint.

же нача^a | княжити^b в Новѣгорѣд[ь]ци^c, в поган[ь]ствѣ^d боуда^{e1134}, и на|ча проливати крови мно҃го^f, оубивашет[ь]^g бо на всак[ь]^h ден[ь] | по $\bar{\Gamma}$ ⁱ, по $\bar{d}$ ⁱ, которого ж[е] д[ь]ни^k не оубіаше^l того^m, печаловаш[е]ⁿ | тогда, коли же оубіаше^o кого, тогда^p весел[ь] бываше^q. Посем[ь]^r | же вниде^s страх[ь]^y Б[о]жїи^t въ^u с[ь]рд[ь]це его, помысли въ^v собѣ, | хота^w прїати^x с[ва]тоє^y кр[ь]щеніе^z, и кр[ь]стиса^{aa} тоу^{ab} въ^{ac} Новѣ|горѣдцѣ^{ad1135}, и нача быти въ^{ae} хр[ь]стїан[ь]ствѣ^{af}, и посем[ь]^{ag} иде | Воишелкъ^{ah} до Галича къ^{ai} Данилови^{aj}

Воишелкъ
хочеть
кр[е]стится

^a И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: нача

^b И, к. 286г: княжити; Я, к. 213г: княжѣти

^c И, к. 286г: Новѣгород[ь]чѣ; Я, к. 213г: Новѣгород[ь]ци; Е, к. 269г: Новгород[ь]ци

^d Е, к. 269г: поганствѣ

^e И, к. 286г: боуда; Я, к. 213г: буда; Е, к. 269г: бѣда

^f И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: мно҃го

^g Я, к. 213г: ѡбываше; Е, к. 269г: оубиваше

^h Я, к. 213г: всак[ь]

ⁱ И, к. 286г: три; Е, к. 269г: тры

^j И, к. 286г: четыри; Е, к. 269г: чтыри

^k И, к. 286г: д[ь]ни; Я, к. 213г; Е, к. 269г: дне

^l И, к. 286г: оубыашеть; Я, к. 213г: ѡбываше; Е, к. 269г: оубиваше

^m И, к. 286г: кого; Я, к. 213г; Е, к. 269г: то

ⁿ И, к. 286г: печаловашеть; П, к. 299v: печаловаша

^o И, к. 286г: оубыашеть; Я, к. 213г; Е, к. 269г: оубиваше

^p Я, к. 213г; Е, к. 269г: brak wygazu

^q И, к. 286г: башеть

^r И, к. 286г: посем; Е, к. 269г: посемъ

^s Я, к. 213г: вонїиде; Е, к. 269г: внїиде

^t И, к. 286г: Б[ож]їи; Я, к. 213г; Е, к. 269г: brak wygazu

^u И, к. 286г: во; Я, к. 213г: в

^v И, к. 286г; Я, к. 213г: помысли в

^w Я, к. 213г: хота; Е, к. 269г: хоташе

^x И, к. 286г; Я, к. 213г: прїати; Е, к. 269г: прїати

^y Я, к. 213г: с[ва]тоє

^z И, к. 286г: кр[ь]щеніе

^{aa} Я, к. 213г: кр[ь]стиса

^{ab} Я, к. 213г: ту; Е, к. 269г: тѣ

^{ac} Е, к. 269г: въ

^{ad} И, к. 286г: Новѣ городцѣ; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Новгород[ь]ци

^{ae} И, к. 286г: во; Я, к. 213г: в

^{af} И, к. 286г: крѣстьянствѣ; Я, к. 213г: хр[ь]стїанствѣ; Е, к. 269г: хрїстїанствѣ

^{ag} Е, к. 269г: посемъ

^{ah} И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Воишелкъ

^{ai} И, к. 286г: к; Я, к. 213г; Е, к. 269г: ко

^{aj} Я, к. 213г: Даниловѣ; Е, к. 269г: Данїїлѣ

¹¹³⁴ Nie wiadomo, kiedy rozpoczęło się to panowanie Wojsielka. Zapewne po rozprawie Mendoga z opozycją i uzyskaniu dominującej pozycji na Litwie, czyli w kon. l. 40. XIII w. lub w pocz. następnej dekady.

¹¹³⁵ Na podstawie sformułowania „кр[ь]стиса тоу в Новѣ|горѣдцѣ” uważa się, że opowieść ta powstała w Nowogródku. Nie jesteśmy przekonani, czy zwrot: „tu w Nowogródku” jest

кнасю^a и Васил[ь]ко[ви]^b, хота^c прїати^d мнишескый^e чинь^f. Тогда же Воишелкь^g кр[ь]сти^h Юріаⁱ Л[ь]вовича¹¹³⁶, то же потум[ь] иде в[ь]^k По[лониноу]¹¹³⁷ кь^m Григорієви¹¹³⁸ в монастыри^o и пострижеса^p | в^q чернцы^r, и быс[ть] вь^s манастири^t оу^u Григоріа^v три^w лѣта, | шт[ь]толѣ ж[е]

^a И, к. 286г: кназоу; Я, к. 213г: кн[а]зю; Е, к. 269г: кн[а]зю

^b И, к. 286г; Е, к. 269г: Василкови; Я, к. 213г: Василковѣ

^c Я, к. 213г: хота

^d И, к. 286г; Я, к. 213г: приати

^e И, к. 286г: мнискии; Я, к. 213г: мнишеский; Е, к. 269г: мнишескій

^f И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: чинь

^g И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Воишелкь

^h И, к. 286г: хр[ь]сти

ⁱ И, к. 286г: Юрья; Я, к. 213г: Юриа

^j И, к. 286г: потомъ; Я, к. 213г; Е, к. 269г: потом[ь]

^k И, к. 286г; Я, к. 213г: в

^l Я, к. 213г; Е, к. 269г: Полонинѣ

^m И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: ко

ⁿ И, к. 286г: Григорьеви; Я, к. 213г: Григорьевѣ; Е, к. 269г: Григорію

^o И, к. 286г: манастирь; Я, к. 213г: манастир[ь]; Е, к. 269г: м[о]н[а]стырь

^p Я, к. 213г: пострижеса

^q И, к. 286г: во; Е, к. 269г: вь

^r И, к. 286г: чернцы; Я, к. 213г; Е, к. 269г: чернцы

^s И, к. 286г: в; Я, к. 213г: во

^t Я, к. 213г: манастири; Е, к. 269г: м[о]н[а]стырь

^u Я, к. 213г; Е, к. 269г: ѡ

^v И, к. 286г: Григорья; Я, к. 213г: Григориа; Е, к. 269г: Григоріа

^w И, к. 286г: ꙗ; Е, к. 269г: тры

w pełni wiarygodnym dowodem na powstanie jej w wymienionym grodzie. Problem ten rozpatrujemy szczegółowo we wstępie, s. LXVI–LXVII.

¹¹³⁶ Pierwsza informacja na temat Jerzego, jedynego s. Lwa Daniłowicza, od razu nietypowa, bo dotycząca jego chrztu. Książę najprawdopodobniej ur. IV 1255 r., zm. najpewniej 21 IV 1308 r. Żonaty dwukrotnie: pierwszy raz z N., c. Jarosława Jarosławowicza twerskiego, drugi raz z Eufemią Kazimierzówną, a więc siostrą Władysława Łokietka. Z pierwszego małżeństwa doczekał się s. Michała, z drugiego Marii, Andrzeja, Lwa i Anastazji (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 197–217; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 121–122 [z korektą daty narodzin księcia w stosunku do wcześniej przyjętej]).

¹¹³⁷ Niezidentyfikowana miejscowość z monasterem, choć w literaturze znajdujemy próby jej lokalizacji (zob. np.: I. Крип'якевич, *Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу*, „Analecta Ordinis Sancti Basili Magni”, R. III, 1926, t. II [1927], s. 71; S. Senyk, *A History of the Church*, t. I, s. 281, 441 [monastyr w Połonny (Полонне) na Wołyniu]; *Галицко-Волинская летопись* [2005], s. 322 [za Daszkewyczem, gdzieś w Karpatach]; A. Ю. Карпов, *Русская Церков X–XIII вв.*, s. 93 [Połonne]).

¹¹³⁸ Cieszący się bardzo dużym prestiżem mnich. Niewątpliwie ihumen monasteru połonińskiego. Wspomniany jako osoba żyjąca w *Kronice halicko-wołyńskiej* jeszcze w 1267 r. Według A. Ju. Karpowa, być może tożsamy z Grzegorzem, wspomnianym jako poseł Daniela i Wasylka Romanowiczów wysłany w 1247 r. do papieża Innocentego IV (*Русская Церков X–XIII вв.*, s. 93). Postawiona przez badacza hipoteza jest nieweryfikowalna.

поиде въ^a С[ва]тоую^b гороу^c, пріемь^d бл[аго]с[ло]веніе^e wt[ъ] Григоріа^f. Григоріи^g же баше^h ч[е]л[овѣ]къⁱ с[ва]тъ^j, акож[е]^k не быс[тъ]^l пред[ъ]^m ним[ъ]ⁿ | и по нем[ъ]^o не бѣдет[ъ]^p. Воишелк[ъ] же не може дойти^q до ^rС[ва]тъя | горы^r, зане ^sматеж[ъ] быс[тъ]^s велик^t тогда в^u тѣх[ъ]^v землях[ъ]^w¹¹³⁹. | И пріиде^x шпат[ъ] в Новгородк[ъ]^y, и оучини^z събѣ^{aa} мона|стырь^{ab} на рѣцѣ на Немнѣ, межи Литвою и Новым[ъ]

^a И, k. 286r; Я, k. 213r: во

^b Я, k. 213r: С[ва]тоую; Е, k. 269r: Св[а]тѣю

^c Я, k. 213r: гороу; Е, k. 269r: горѣ

^d Я, k. 213r: прием[ъ]

^e И, k. 286r: бл[а]г[о]с[ло]вление

^f И, k. 286r: Григорья; Я, k. 213r: Григориа; Е, k. 269r: Григоріа

^g И, k. 286r: Григорѣ; Я, k. 213r: Григорий

^h И, k. 286r: башеть; Я, k. 213r; Е, k. 269r: бѣ

ⁱ И, k. 286r; Я, k. 213r; Е, k. 269r: ч[е]л[о]вѣкъ

^j И, k. 286r; Е, k. 269r: с[ва]тъ; Я, k. 213r: с[ва]т[ъ]

^k И, k. 286r: акогоже

^l И, k. 286r: боудеть

^m И, k. 286r: перед

ⁿ Е, k. 269r: нимъ

^o Е, k. 269r: немъ

^p И, k. 286r: боудеть; Я, k. 213r: будет[ъ]; Е, k. 269r: бѣдет[ъ]

^q Я, k. 213r: доиты

^r И, k. 286r: С[ва]т[ъ] горѣ; Я, k. 213r: С[ва]тъя горы

^s Я, k. 213r: матеж[ъ] быс[тъ]; Е, k. 269r: баше матежъ

^t И, k. 286r; Я, k. 213r; Е, k. 269r: великъ

^u Е, k. 269r: въ

^v И, k. 286r; Е, k. 269r: тыхъ

^w Я, k. 213r: землях[ъ]

^x И, k. 286r: приде; Я, k. 213r: прийде

^y И, k. 286r; Я, k. 213r; Е, k. 269r: Новгородокъ

^z Я, k. 213r: ѣчини

^{aa} И, k. 286r; Я, k. 213r; Е, k. 269r: собѣ

^{ab} И, k. 286r: манастыр[ъ]; Я, k. 213r: манастыр[ъ]; Е, k. 269r: м[о]н[а]стырь

¹¹³⁹ Informacja ta, wraz ze wcześniejszą o trwającym w przybliżeniu trzy lata pobycie w monasterze u Grzegorza, mimo – być może – cokolwiek umownego charakteru, pozwala dość wiarygodnie datować podróż Wojsielka do Świętej Góry na 1257 r. Relacja naszego źródła koresponduje zresztą z sytuacją polityczną w tamtej części Europy, szczególnie w Bułgarii, gdzie po zabójstwie w VIII 1256 r. cara Michała II Asena zaczęła się wojna domowa, w którą zaangażowane były zarówno Węgry, jak i Łacinnicy z Konstantynopola oraz Cesarstwo Nicejskie wraz z Wenecjanami (zob. choćby: В. Н. Златарски, *История на българската държава през средните векове*, t. III: *Второ българско царство. България при Асеновци (1187–1280)*, София 1994, s. 457–483; И. Лазаров, *Междусобици в България през 1256–1257 г.*, „Военно-Исторически Сборник”, R. 53, 1984, ks. 1 [styczeń–luty], s. 145–155). Mendogowicz istotnie więc nie miał dostać się do celu podróży. Wiarygodność faktografii tej opowieści o Wojsielku zakwestionowała T. Wiłkuł, podnosząc jej literacki i ideowy charakter (eadem, *Галицько-Волинський літопис про постриження литовського князя Войшелка*, УІЖ 2007, nr 4, s. 30–37). Nie widzimy tutaj jednak sprzeczności, szczególnie, że przekaz naszego źródła znajduje niezależne potwierdzenie.

княгиня
Миндовгая
ѡмре

горwd[ъ]кwm[ъ]^{a1140} (356г/727), и тоу^b живаше^c. Утець^d же его Миндовг^e | оукариваше^f ѡ-его про^g его житїе^h, он[ъ]ⁱ же на wt[ъ]ца своѣго нелюбо-ваше^j вел[ъ]ми^k. В[ъ]^l tw^m ж[е] времяⁿ оумре^o кна|гини^p Миндовгова^{aa1141}, и поча карити^r по неи. Баше^s | бw^t сестра ей^u за Довмонтwm[ъ]^v, за нал[ъ]щальнскимь^w | кнасем[ъ]^{x1142}, и посла Миндовгъ до нал[ъ]щань^y по свою | свѣсть^{z1143}, тако река: «Сестра ти^{aa} мрътва^{ab}, а поедь^{ac} | карит[ъ]^{ad}

^a И, к. 286г: Новымъгородькомъ; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Новгород[ъ]комъ

^b Я, к. 213г: ту; Е, к. 269г: тѣ

^c Я, к. 213г: живаше

^d И, к. 286г: w[тѣ]щъ; Я, к. 213г; Е, к. 269г: wt[ъ]щъ

^e И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: Миндовгъ

^f И, к. 286г: оукаривашетьса; Я, к. 213г: ѡкариваше

^{g-g} И, к. 286г: емоу по

^h И, к. 286г: житью; Я, к. 213г: житие

ⁱ И, к. 286г: wнъ; Я, к. 213г: wн

^j И, к. 286г: нелюбовашеть; Я, к. 213г: нелюбаше

^k И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: велми

^l И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: в

^m И, к. 286г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: то

ⁿ Я, к. 213г: время

^o Я, к. 213г: ѡмре

^p Я, к. 213г: княгини

^q И, к. 286г; Я, к. 213г: Минодовговаа; Е, к. 269г: Миндоговаа

^r Е, к. 269г: карѣти

^s И, к. 286г: башеть; Я, к. 213г: баше

^t И, к. 286г; П, к. 299г; Я, к. 213г; Е, к. 269г: бо

^u Я, к. 213г; Е, к. 269г: его

^v И, к. 286г: Домонтомъ; Я, к. 213г: Довмонтом[ъ]; Е, к. 269г: Довмонтомъ

^w И, к. 286г: нальщанскимь; Я, к. 213г; Е, к. 269г: нашалским[ъ]

^x И, к. 286г; Е, к. 269г: княземь; Я, к. 213г: кн[а]зем[ъ]

^y И, к. 286г: нальщань; Я, к. 213г; Е, к. 269г: нальщань

^z И, к. 286г: свесть

^{aa} И, к. 286г: твоа

^{ab} Я, к. 213г; Е, к. 269г: мертва

^{ac} И, к. 286г: поѣди

^{ad} И, к. 286г: карить

¹¹⁴⁰ Monastyr nie zachował się i nie jest znana jego dokładna lokalizacja.

¹¹⁴¹ Nie była to raczej matka Wojsielka i córki wydanej za Szwarna, lecz osoba tożsama z Martą, z którą razem władca Litwy przyjął chrzest.

¹¹⁴² Na temat tego litewskiego dynasty, który przyjął chrzest (pod imieniem Teofila), osiadł na tronie w Pskowie, zmarł w 1299 r. i z czasem uznany został za świętego ruskiej Cerkwi, zob. A. B. Кузьмин, В. И. Охотникова, А. С. Преображенский, *Довмонт*, [w:] ПЭ, т. XV, s. 519–527. Zob. też В. И. Охотникова, *Повесть о Довмонте. Исследование и тексты*, Ленинград 1985.

¹¹⁴³ Nie wiemy o tej kobiecie nic więcej poza informacjami podanymi przez nasze źródło w tym miejscu. O pojęciu świeć („свѣсть”), oznaczającym właśnie siostrę żony, M. Szymczak, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa 1966, s. 173–174, 196.

по своей сестрѣ». Онои^a же прѣхав[ъ]ши^b карить^c, | Миньдовгъ^d же въсхотѣ^e понати^f г-свѣсть свою^g за са^{h1144} | ^k-и нача ей молвити: «Сестра твоаⁱ оумираючи велѣ[ла] ^j-ми тебе понати^j за са^k, тако рекла^l, ати^m инааⁿ | дѣтии не цвѣлит[ъ]». И ^p-под еа за са^p. Домонтъ^q же | се оуслышавъ^r, печалень быс[тъ] ^s-w сем[ъ] вел[ъ]ми^s, мыслаше^t | ^u-бо, абы како оубити емоу^u Миньдовга^v, но не можа[ше], зане быс[тъ] сила его мала, а сего велика. Довмон[т]ъ^w же искаше^w собѣ^x, абы с кым[ъ]^y мочи^z оубити^{aa} емоу^{ab} Мин[д]овга, и изнаиде собѣ Тренату^{ac1145}, сестричича^{ad} | Миндовгова,

^a И, к. 286г; Я, к. 213v; Е, к. 269v: wнои

^b И, к. 286г: приѣхавши; Я, к. 213v; Е, к. 269v: приехавши

^c Я, к. 213v; Е, к. 269v: карит[ъ]

^d И, к. 286г: Миндовгъ; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Миндовгъ

^e И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: восхотѣ

^f И, к. 286v: поати; Я, к. 213v: понати; Е, к. 269v: поати

^{g-g} И, к. 286v: свестъ свою; Я, к. 213v; Е, к. 269v: свою свѣст[ъ]

^h И, к. 286v: са

ⁱ И, к. 286v: твоа

^{j-j} И, к. 286v: мѣ та поати

^{k-k} Я, к. 213v; Е, к. 269v: brak wyrazów

^l Я, к. 213v; Е, к. 269v: река

^m X: wyraz porprawiony różnie; И, к. 286v: ать; П, к. 300г; Я, к. 213v; Е, к. 269v: ати

ⁿ И, к. 286v; Е, к. 269v: инаа; Я, к. 213v: инаа

^o Я, к. 213v: цвѣтли; Е, к. 269v: цвѣть

^{p-p} И, к. 286v: поа ю за са; Я, к. 213v: под еа за са

^q И, к. 286v: Довмонгъ; Я, к. 213v: Домонт; Е, к. 269v: Домонтъ

^r И, к. 286v: оуслышавъ; Я, к. 213v; Е, к. 269v: слышав[ъ]

^{s-s} И, к. 286v: велми w семь; Я, к. 213v: велми w сем[ъ]; Е, к. 269v: велми w семь

^t И, к. 286v: мыслашеть; Я, к. 213v: мыслаше

^{u-u} И, к. 286v: бо абы како оубити; Я, к. 213v: бо абы како бы емѣ убити; Е, к. 269v: бо како бы емѣ оубити

^v И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Миндовга

^w И, к. 286v: искашеть

^x Я, к. 213v; Е, к. 269v: себѣ

^y И, к. 286v: кимъ; Я, к. 213v; Е, к. 269v: ким[ъ]

^z Е, к. 269v: мочи

^{aa} Я, к. 213v: ѡбити

^{ab} Я, к. 213v: ему; Е, к. 269v: емѣ

^{ac} Я, к. 213v: Тренату; Е, к. 269v: Тренатѣ

^{ad} Я, к. 213v; Е, к. 269v: сестрича

¹¹⁴⁴ Jak widać, takie małżeństwo było w pogańskiej Litwie dopuszczalne, przynajmniej w warstwie panujących.

¹¹⁴⁵ Jak wyraźnie zaznaczono w źródle, był synem nieznanego imienia siostry Mendoga. Według prezentujących się wiarygodnie ustaleń S. Zajączkowskiego był s. Wikinta i od pocz. l. 60. XIII w. władał Żmudzią (*Studia nad dziejami Żmudzi*, s. 63 [189] – 65 [191], 100 [226] – 107 [233]), jednak już w 1258 r. odnotowany jest jego najazd na Mazowsze (H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 97). Por.: E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 81, 99, 114–115, 150–151, 154–155, 177, 195, 197, 209, 233, 287, 288–290, 294, 296–300, 303–306; *Lietuvos istorija*, t. III, s. 141, 211, 247, 277, 313, 335, 376, 410, 417, 419–423, 482–484, 486, 560.

походъ
за Днепръ

^dи с тым[ъ]^a доумаше^b оубити Миньдовга^{c-d}. | Трената^e ж[е]^f баше тогда^f
оу^g жемойти^h. ⁱВ се же время⁻ⁱ¹¹⁴⁶ | послал[ъ] баше^j Миндовг^k всю свою
силоу^l за Днѣпръ | на Романа на дебран[ъ]ского^m княсаⁿ¹¹⁴⁷. Довмонтъ^o |
баше^p с ними ж[е]^q пошел[ъ]^q на войноу^r, и оусмотри^s врѣма^t | пшдобно^u
собѣ, и воротиса^v назад[ъ], тако р[е]ка^w: «^xКобѣ ми^x | не дасть с вами
пойти». Воротив[ъ]^y же са^z назад[ъ] и по|гна^{aa} вѣборзѣ^{ab}, и изогна Мин-

^a И, к. 286v: тѣмъ

^b И, к. 286v: доумашеть

^c И, к. 286v: Миндовга

^{d-d} Я, к. 213v; Е, к. 269v: brak wyrazów

^e Я, к. 213v: Трената

^{f-f} И, к. 286v: башеть тогда; Я, к. 213v: тогда баше; Е, к. 269v: тогда баше

^g И, к. 286v: в; Я, к. 213v: у

^h И, к. 286v: жомоити; Я, к. 213v; Е, к. 269v: жмойты

ⁱ⁻ⁱ И, к. 286v: Въ лѣтъ[о] ѡѣ ѡѣ; Я, к. 213v: В се же время

^j Я, к. 213v: баше

^k И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Миндовгъ

^l Я, к. 213v; Е, к. 269v: силѣ

^m И, к. 286v: браньского; Я, к. 213v: бран[ъ]скаго [sic]; Е, к. 269v: бранского

ⁿ И, к. 286v; Е, к. 269v: княза; Я, к. 213v: кн[а]за

^o И, к. 286v: Довѣмонтъ

^p И, к. 286v: башеть; Я, к. 213v: баше

^q Я, к. 213v; Е, к. 269v: brak wyrazu

^r Я, к. 213v; Е, к. 269v: воинѣ

^s Я, к. 213v: ѡсмотри

^t И, к. 286v; Е, к. 269v: время; Я, к. 213v: время

^u И, к. 286v: подобно; Я, к. 213v; Е, к. 269v: подобно

^v П, к. 300r: вѣротиса; Я, к. 213v: воротис[а]

^w Я, к. 213v; Е, к. 269v: рече

^{x-x} Я, к. 213v: Кобла; Е, к. 269v: Кобла

^y Я, к. 213v; Е, к. 269v: ворота

^z Я, к. 213v: сѣ

^{aa} Я, к. 213v: погна[л]ъ

^{ab} И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: вѣборзѣ

¹¹⁴⁶ Chodzi ewidentnie o jesień 1263 r. Epizod ten zostanie opisany z drugiej, ruskiej strony niżej w relacji o zaślubinach Włodzimierza Wasylkowicza z Olgą Romanówną. Mamy więc – co ciekawe – do czynienia z dublem.

¹¹⁴⁷ Filiacja tego Rurykowicza budzi poważne kontrowersje w literaturze. Przez grupę badaczy był on uważany niesłusznie – za danymi późnych ksiąg rodosłownych (zob. np. *Родословная книга по списку князя М. А. Оболенского*, [w:] *Памятники истории русского служилого сословия*, wyd. А. В. Антонов. Москва 2011, s. 57) i pozbawioną praktycznego znaczenia informacją *Synodika lubецкого* (Р. В. Зотов, *О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время*, Санктпетербург 1892, s. 82–86, 242, 285) – za jednego z jakoby pięciu s. Michała Wsiewołodowicza czernihowskiego i c. Romana Mściśławowicza (Г. А. Власев, *Потомство Рюрика. Материалы для составления родословий*, т. I: *Князя черниговские*, cz. 1. СПб. 1906, s. 14–17; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, Warszawa, 1959, tabl. 29; M. Dimnik, *Mikhail*, tabl. 2; *Europäische Stammtafeln*.

довга, тоу^a ж[е] и оуби^b его, | и оба^c с[ы]на его с ним[ь]^d оуби^e, Роукла^{f1148} ж[е], Репьскеа^{g1149}, и так[о] | быс[ть] конець^h Миндовговуⁱ оубитію^j. Ок Миндовговъ ж[е] || (356v/728) оубитіи^k Воишелкъ^m оубоавсаⁿ того ж[е], и бѣжа^o до Пин[ь]ска^p, | и тоу^q живаше^r, а Трената^s нача княжѣти^t во всей^u | земли^v литов[ь]ской^w и в жемойти^x. И посла по брата | своего по^y

^a Я, к. 213v; Е, к. 269v: тѣ

^b Я, к. 213v: ѣби

^c И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: ѡба

^d Е, к. 269v: нимъ

^e Я, к. 213v: уби

^f Я, к. 213v: Рукла; Е, к. 269v: Рѣкла

^g И, к. 286v: Репекъа; Я, к. 213v: Рескеа; Е, к. 269v: Рескеа

^h Е, к. 269v: конецъ

ⁱ Я, к. 213v: Миндогову; Е, к. 269v: Миндовговъ

^j И, к. 286v: оубитію; Я, к. 213v: убитію

^k И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: по

^l И, к. 286v: оубити; Я, к. 213v: убитий

^m И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Воишелкъ

ⁿ И, к. 286v: оубоавьса; Я, к. 213v: ѡбоавьса

^o Е, к. 269v: бѣжаше

^p Я, к. 213v; Е, к. 269v: Пѣнска

^q Я, к. 213v: ту; Е, к. 269v: тѣ

^r И, к. 286v: живаш[е]тъ; Я, к. 213v: живаше

^s Я, к. 213v: Трената

^t И, к. 286v; Е, к. 269v: княжити; Я, к. 213v: кн[а]жѣти

^u Я, к. 213v; Е, к. 269v: своей

^v И, к. 286v: землѣ

^w Я, к. 213v; Е, к. 269v: литовской

^x И, к. 286v: жемоти; Я, к. 213v: жmoidи; Е, к. 269v: жmoidы

^y Я, к. 213v; Е, к. 269v: brak wyrazu

Stamtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Neue Folge, wyd. D. Schwennicke, t. II, Marburg 1984, tabl. 131; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 418–419; Д. В. Донской, *Рюриковичи*, s. 466). W rzeczywistości takie pochodzenie Romana jest wprost niemożliwe, co wykazali m.in. N. de Baumgarten (*Généalogies et mariages*, tabl. XII, s. 55–56) i R. Bespałow (zob. przyp. 544 na s. 198). Wówczas byłoby niemożliwe zawarcie przez c. Romana małżeństwa z Włodzimierzem Wasylkowiczem, bowiem byłiby oni krewnymi trzeciego dotykającego drugiego (piątego) stopnia, co wynikało z faktu poślubienia przez Michała siostry Daniela i Wasylka Romanowiczów. Tymczasem takie związki były całkowicie zakazane prawem cerkiewnym (В. Цыпин, *Каноническое право*, Москва 2009, s. 680–681). W rzeczywistości Roman należał do czernihowskich Olegowiczów, jednak do innej gałęzi niż jego rzekomy ojciec. Dokładne określenie jego filiacji nie może przy tym wyjść poza sferę hipotez.

¹¹⁴⁸ Lit. Ruklys, zapewne starszy brat Repekja; s. Mendoga z drugiego z udokumentowanych źródłowo związków, najpewniej ochrzczony. Jakiegokolwiek roli politycznej nie zdążył odegrać (E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 142, 254, 305; *Lietuvos istorija*, t. III, s. 410, 421).

¹¹⁴⁹ Jak widać, przyjmujemy jako lepszą wersję podaną w И. W j. litewskim Rupeikis. Zapewne młodszy brat Rukla; s. Mendoga z drugiego z udokumentowanych źródłowo związków, najpewniej ochrzczony. Jakiegokolwiek roli politycznej nie zdążył odegrać (E. Gudavičius, *Mindaugas*, s. 142, 254, 305; *Lietuvos istorija*, t. III, s. 410, 421).

Товтвила^a до Полоц[ъ]ка^{b1150}, река^c тако: | «Брате^d, прієдь^e сѣмо^f, розделим[ъ]^g собѣ^h землю^h и добыток[ъ] | Миндовговьⁱ». Вномоу^j ж[е] пріехав[ъ]шю^k к нему^l, и поча доу|мати^m Товтвил[ъ]ⁿ, хота^o оубити^p Тренатоу^q, а Трена|та^r собѣ^s доумаше^s на Товтвила^t пакъ^u. И пронесе доу|моу^v Товтвиловоу^w боарин[ъ]^x его Прокопїи^y полочанинь^{z1151}. | Трената^{aa} ж[е] попередивъ^{ab} и оуби^{ac} Товтвила^{ad1152} и нача княжити^{ae} |

^a Я, к. 213v; Е, к. 269v: Тевтевила

^b И, к. 286v: Полотьска; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Полоцка

^c Е, к. 269v: рече

^d Я, к. 213v; Е, к. 269v: brak wyrazu

^e И, к. 286v: приѣди; Я, к. 213v; Е, к. 269v: приед[и]

^f И, к. 286v: семо

^g И, к. 286v: rozdělivъ; Я, к. 213v; Е, к. 269v: rozdělmo

^h И, к. 286v: землю; Я, к. 213v; Е, к. 269v: землю собѣ

ⁱ И, к. 286v: Миндовъговь; Я, к. 213v; Е, к. 269v: Миндовгов[ъ]

^j П, к. 300r: ономоу; Я, к. 213v: вному; Е, к. 269v: вномѣ

^k И, к. 286v: приѣхавъшоу; Я, к. 213v: приехавшу; Е, к. 269v: приехавшѣ

^l Я, к. 213v: к нему; Е, к. 269v: къ немѣ

^m Я, к. 213v; Е, к. 269v: дѣмати

ⁿ Я, к. 213v; Е, к. 270r: Тевтевилъ

^o Я, к. 213v; Е, к. 270r: brak wyrazu

^p Я, к. 213v: ѣбити

^q Я, к. 213v: Третанѣ; Е, к. 270r: Тренатѣ

^r Я, к. 213v: Третана

^s И, к. 286v: дѣмашеть; Я, к. 213v; Е, к. 270r: дѣмаше

^t Я, к. 213v; Е, к. 270r: Тевтевила

^u И, к. 286v: пакъ; Е, к. 270r: паки

^v П, к. 300r: доумѣ; Я, к. 213v; Е, к. 270r: дѣмѣ

^w Я, к. 213v: Тевтевилу; Е, к. 270r: Тевтевилѣ

^x И, к. 286v; Я, к. 213v: боаринъ

^y И, к. 286v; Я, к. 213v: Прокопии

^z И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 270r: полочанинь

^{aa} Я, к. 213v: Третана

^{ab} И, к. 286v; Е, к. 270r: попередивъ; Я, к. 213v: попереди

^{ac} И, к. 286v; Е, к. 270r: оубивъ; Я, к. 213v: ѣби

^{ad} Я, к. 213v; Е, к. 270r: Тевтевила

^{ae} Я, к. 213v: княжѣти

¹¹⁵⁰ Zwróćmy w tym miejscu uwagę na dwie ważne kwestie. Po pierwsze, chodzi o nazwanie przez Trojnata Tewtywiła bratem. Istniała taka możliwość, gdyż obaj mieli wspólnego dziadka, ojca Mendoga, Dowpsrunka i N., matki Trojnata, byli więc braćmi drugiego stopnia. Jednocześnie potwierdza ten fakt nasze źródło. Po drugie, należy zaznaczyć, że Tewtywił zaczął panować w Połocku jeszcze przed kon. l. 50. XIII w. (zob. przyp. 833 powyżej).

¹¹⁵¹ Postać skądinąd nieznana. Imię wskazuje na prawosławnego, a więc według wszelkiego prawdopodobieństwa Rusina. Wykorzystany dla określenia postępcu Prokopa czasownik sugeruje zarówno jego zdradę, jak i niefrasobliwość czy głupotę.

¹¹⁵² Zabójstwo to miało miejsce najprawdopodobniej na przełomie 1263/1264 r. Wniosek taki pozwala wyciągnąć analogiczna informacja *Latopisu nowogrodzkiego pierwszego*, umiejscowiona w końcowej partii artykułu rocznego „6771” (НПЛ, s. 84, 313).

один[ъ]^a. Посем[ъ]^b же почаша^c доумати^d конюшіи^e Миндовго|ви^f, д^g
пароб[ъ]щи^{h1153}, какоⁱ быс[тъ]^j л[ъ]сѣ^k им[ъ] оубити^l Тренатоу^{m1154}. | Ономоуⁿ
 ж[е] идоушоу^o до мовничи^p мыти^q, шни^r же оу|смотрив[ъ]ше^s собѣ время^t,
 тако^u оубиша^v Тренатоу^w, | и тако быс[тъ] конець^x оубитїа^y Тренина^z. Се
 ж[е] слышав[ъ]^{aa} | Воишелкъ, поиде с^{ab} пинаны^{ac} к^{ad} Новьгорвд[ъ]коу^{ae},
 и вт[ъ]толѣ^{af} | пона^{ag} съ^{ah} собою новьгорвд[ъ]ци^{ai} и поиде в^{aj} литвоу^{ak}

Треняту ѡбиша

^a И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 270г: вдинъ

^b И, к. 286v: посем

^c Е, к. 270г: начаша

^d И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 270г: дѣмати

^e И, к. 286v: конюси; Я, к. 213v: конюшии

^f Е, к. 270г: Миндовговы

^g Я, к. 213v; Е, к. 270г: чтири

^h И, к. 286v: паробци; Я, к. 213v: парубцы; Е, к. 270г: парѡбци

ⁱ И, к. 286v: како; Я, к. 213v; Е, к. 270г: ѡко

^j И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 270г: бы

^k И, к. 286v; Я, к. 213v; Е, к. 270г: лзѣ

^l Я, к. 213v: убити

^m И, к. 286v: Трената [sic]; Я, к. 213v: Тренианѡ; Е, к. 270г: Тренатѡ

ⁿ И, к. 286v: вномоу; Я, к. 213v: вному; Е, к. 270г: вномѡ

^o И, к. 286v: идоушоу; Я, к. 213v: идушу; Е, к. 270г: идѡшѡ

^p И, к. 286v: мовнича; Я, к. 213v; Е, к. 270г: милинчи

^q И, к. 286v: мытѣса; Я, к. 213v: мытиса; Е, к. 270г: мытиса

^r П, к. 300v: они; Е, к. 270г: вны

^s И, к. 286v; Е, к. 270г: оусмотрѣвше; Я, к. 213v: ѡсмотрѣвше

^t Я, к. 213v: времяа

^u И, к. 286v: таково

^v Я, к. 213v: ѡбиша

^w Я, к. 213v: Тренианѡ; Е, к. 270г: Трениатѡ

^x И, к. 286v: конѣць; Е, к. 270г: конець

^y И, к. 286v: оубитѣа; Я, к. 213v: ѡбитѣа; Е, к. 270г: оубитѣа

^z Я, к. 213v: Тренианина

^{aa} И, к. 286v: оуслышавѣ

^{ab} Е, к. 270г: съ

^{ac} Я, к. 213v: пинаны

^{ad} Е, к. 270г: къ

^{ae} И, к. 287г: Новоу городоу; Я, к. 213v: Новѡгород[ъ]ку; Е, к. 270г: Новгород[ъ]кѡ

^{af} Е, к. 270г: вт[ъ]толѣ

^{ag} И, к. 287г: поа; Я, к. 213v: поня

^{ah} И, к. 287г; Я, к. 213v: со; Е, к. 270г: зъ

^{ai} И, к. 287г: новгородѣ; Я, к. 213v: новгород[ъ]ци; Е, к. 270г: новгород[ъ]цы

^{aj} Е, к. 270г: вѣ

^{ak} Я, к. 213v: Литви; Е, к. 270г: Литвѡ

¹¹⁵³ Mamy tu najpewniej do czynienia z przedstawicielami niższego personelu dworskiego.

¹¹⁵⁴ Pod 1264 r., zaraz po wzmiance o ukazaniu się komety (zob. przyp. 1171 poniżej) podaje bardzo ciekawą informację o śmierci Trojnata *Rocznik kapituły krakowskiej*. Źródło to mianowicie uznało za zabójców litewskiego władcy, Teofila, możliwego do zidentyfikowania

кна|жити^{a1155}. Литва ж[е] вса^b прїаша^c и^d съ^e радостію^f великою^g, своег[о]
 | госпѣдичича^h. ⁱ⁻ⁱ Воишелк[ъ] же нача кнажити^j въ^k своей^l | земли
 литов[ъ]ской^m, и поча ворогыⁿ своа^o избивати, | и избїи их[ъ] бесчислен[ъ]ное^p
 мнѣж[ъ]ство^q, а друзїи^r разбѣгошас[а]^s камо кто вида^t, и оног^u Устафіа^v
 оуби^w окан[ъ]ног[о]^x, | ^{y-y}безакон[ъ]ного, проклатаго^y, ^{z-z}о нем[ъ]же^z на-
 преди^{aa} списахѣм[ъ]^{ab1156}. | Въ^{ac} преж[е]реч[е]ннѣм[ъ]^{ad} же лѣте^{ae} Миндов-

^a И, к. 287г: кнажить; Я, к. 213v: кн[а]жѣти

^b Я, к. 213v; Е, к. 270г: вси

^c И, к. 287г; Я, к. 213v: приаша; Е, к. 270г: прїаша

^d Е, к. 270г: его

^e И, к. 287г: с; Я, к. 213v; Е, к. 270г: со

^f И, к. 287г: радостію; Я, к. 213v: радостію

^g И, к. 287г: brak wугазу

^h И, к. 287г; Я, к. 213v; Е, к. 270г: господичича

ⁱ⁻ⁱ И, к. 287г: Въ лѣт[о] ѡ ѡѡ ѡѡ

^j Я, к. 214г: кнажѣти

^k И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: во

^l И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: вси

^m Я, к. 214г; Е, к. 270г: литовской

ⁿ И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: вороги

^o И, к. 287г: своѡ; П, к. 300v; Е, к. 270г: своа; Я, к. 214г: своа

^p И, к. 287г: бещисленное; Я, к. 214г; Е, к. 270г: безчисленное

^q И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: множество

^r И, к. 287г: друзїи; Я, к. 214г: дрѡзїи; Е, к. 270г: дрѡгїи

^s Я, к. 214г: разбѣгошаса; Е, к. 270г: разбѣгошаса

^t Я, к. 214г: вида

^u И, к. 287г: ѡного; Я, к. 214г; Е, к. 270г: ѡнаго

^v И, к. 287г: Устафіа; Я, к. 214г: Устафіа; Е, к. 270г: Устафіа

^w Я, к. 214г: ѡби

^x Я, к. 214г: ѡкан[ъ]ного; Е, к. 270г: ѡканнаго

^{y-y} И, к. 287г: проклатаго безаконного; Я, к. 214г: безаконного и проклатаго; Е, к. 270г: безаконного и проклатаго

^{z-z} И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: r: ѡ немже

^{aa} И, к. 287г: передѣ

^{ab} И, к. 287г: псахомѣ; П, к. 300v: списахомѣ; Я, к. 214г; Е, к. 270г: воспсахом[ъ]

^{ac} Я, к. 214г; Е, к. 270г: во

^{ad} И, к. 287г: прежерченом; Я, к. 214г; Е, к. 270г: прежереченном[ъ]

^{ae} И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: лѣтѣ

z Dowmontem, oraz Wojsielka (*Rocznik kapituły krakowskiej*, s. 90–91). Niewykluczone, że – istotnie – obaj wymienieni stali za dokonaniem przez koniuchów zamachem.

¹¹⁵⁵ Wydarzenia te najprawdopodobniej rozgrywały się w początkach 1264 r. (D. Dąbrowski, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 353).

¹¹⁵⁶ Kończy się w tym miejscu – kolejnym przykładem odautorskiej uwagi, wyraźnie wskazującej, że ta sama osoba opisywała najazd litewski na Mazowsze, który przyniósł śmierć Siemowitowi I (zob. s. 428–429) – obszerne opowiadanie o wojnie domowej na Litwie. Kończy się ono wyraźnie anachronicznie, z perspektywy utrwalonego już panowania Wojsielka na Litwie. Jest to tym ciekawsze, że autor powróci jeszcze do litewskiego wątku, opisując wcale nie tak „radosne” przyjęcie przez „wszystkich” Litwinów syna Mendoga.

гова оубитїа^a быс[ть] же | весел[ь]е^b оу^c Романа кнаса^d оу^e дрѣбен[ь]ского^{f1157}.
нача шт[ь]давати | милоую^g свою дьщерь^h именем[ь] Олгоуⁱ¹¹⁵⁸ за Волвдимера^k
 | кнаса^l, с[ы]на Васил[ь]кова^m, вноукаⁿ великого^o кн[а]са^p Романа |
галицко[о]^{q1159}. || (357г/729) И в то время^{r s-} рат[ь] прїиде^{s t-} на Романа
 литов[ь]ского^{t1160} он[ь]^u же | биса^v с ними и побѣдї^{w x1161}, сам[ь] же ранен[ь]
быс[ть], не мало бо пока[за] мжж[ь]ство^y свое. И прїеха^z въ^{aa} Дебранескь^{ab1162}

^a И, к. 287г: оубитїа; Я, к. 214г: убийства; Е, к. 270г: оубїйства

^b И, к. 287г: свадба; Я, к. 214г: веселие; Е, к. 270г: веселїе

^c Я, к. 214г: ѡ

^d И, к. 287г; Е, к. 270г: кназа; Я, к. 214г: кн[а]за

^e Я, к. 214г: ѡ

^f И, к. 287г: браньского; Я, к. 214г: дебранского; Е, к. 270г: дебранского

^g Я, к. 214г; Е, к. 270г: милѡю

^h И, к. 287г: дочерь; Я, к. 214г; Е, к. 270г: дщерь

ⁱ Е, к. 270г: brak wугазу

^j И, к. 287г: Шлгоу; Я, к. 214г: Шл҃҃; Е, к. 270г: Ол҃҃

^k И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: Володимера

^l И, к. 287г; Е, к. 270г: кназа; Я, к. 214г: кн[а]за

^m И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: Василкова

ⁿ Я, к. 214г; Е, к. 270г: внѡка

^o И, к. 287г; Я, к. 214г: великаго

^p И, к. 287г; Е, к. 270г: кназа; Я, к. 214г: кназа

^q И, к. 287г: галичкаго; Е, к. 270г: галицкого

^r Я, к. 214г: время

^{s-s} И, к. 287г: рать приде; Я, к. 214г: прїиде рат[ь]; Е, к. 270г: прїиде рать

^{t-t} И, к. 287г: литовьскаа на Романа; Я, к. 214г; Е, к. 270г: на Романа литовского

^u И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: он

^v Я, к. 214г: биса; Е, к. 270г: биса

^w И, к. 287г: побѣди; Я, к. 214г; Е, к. 270г: побѣдивь

^x И, к. 287г; Я, к. 214г: а

^y И, к. 287г: моужьство; Я, к. 214г: мужество; Е, к. 270г: мѡжество

^z И, к. 287г: приѣха; Я, к. 214г; Е, к. 270г: приеха

^{aa} И, к. 287г; Я, к. 214г: во

^{ab} И, к. 287г: Бранескь; Я, к. 214г; Е, к. 270г: Дебранскь

¹¹⁵⁷ Układ wiadomości o weselu wskazuje, że odbyło się ono tuż po zorganizowanej przez Mendoga wyprawie „za Dniepr”, a więc jesienią 1263 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 385; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 190–193).

¹¹⁵⁸ Według relacji naszego źródła jedna z czterech s. Romana i być może Anastazji, a nie Anny, jak podaje *Synodik lubeki* (P. В. Зотов, *О черниговских князьях*, s. 84, 242). Wydana za Włodzimierza jesienią 1263 r., przeżyła męża, z którym nie doczekała się potomstwa. Ostatni raz była wzmiankowana 6 IV 1289 r. (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 193–196).

¹¹⁵⁹ Mamy tu do czynienia z przykładem pamięci rodowej, polegającej na odwoływaniu się do postaci wybitnego dziada.

¹¹⁶⁰ Ewidentna pomyłka kopisty zwodu chlebnikowskiego. Oczywiście chodzi o ks. briańskiego Romana, a litewska była wyprawa.

¹¹⁶¹ Nie jest znane miejsce i dokładny czas stoczenia tej bitwy.

¹¹⁶² Briańsk, gród położony na prawym brzegu Desny w ziemi czernihowskiej. Po najeździe mongolskim Batu-chana awansował do roli najważniejszego ośrodka Czernihowszczyzny. Ob. Брянск, stolica obl., Rosja (A. В. Куза, *Брянск*, [w:] ДРСМЭ, s. 89–90).

бракъ с^a побѣдоу | и ч[ь]стїю^b великою, и не помна^c раны^d на тѣлѣ^e своем[ь] за ра|дѡс[тѣ]ть^f, и ѡт[ь]да дѣщерь^g свою – бахж^h бо вⁱ него иные^j три^k, | а се четверта^l, си^m же башеⁿ емоу^o всѣх[ь]п милѣе. И посла | с^q нею с[ы]на своего^r стареишаго^s Михаила¹¹⁶³ и боары^t многы^u. Мы же пред[ь]лежащее^v възвратимса^{w1164}. Кна|жащю^x же Воишелкови^y в литвѣ, и поча емоу^z помагати | Шварно княз[ь]aa и Васил[ь]ко^{ab}, нареклѣ^{ac} бо баше^{ad} ae-Васил[ь]ка | ѡт[ь]ца собѣ и госпѡдина^{ae1165}, а¹¹⁶⁶ корол[ь] a-баше тогда

^a Е, к. 270г: зь

^b И, к. 287г: ч[ь]стїю; Я, к. 214г: ч[ь]стїю

^c И, к. 287г: мна; Я, к. 214г: помна

^d И, к. 287г: ранень

^e И, к. 287г: тѣлеси

^f И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270г: радость

^g И, к. 287г: дочерь; Я, к. 214г; Е, к. 270г: дщерь

^h И, к. 287г: бѣахоуть; Я, к. 214г: бахж; Е, к. 270г: бахж

ⁱ И, к. 287г; Е, к. 270г: оу; Я, к. 214г: у

^j И, к. 287г: иные; Я, к. 214г: иныа; Е, к. 270г: иныа

^k Я, к. 214г; Е, к. 270г: тры

^l И, к. 287г; Я, к. 214г: четвертаа; Е, к. 270г: четвертаа

^m И, к. 287г: сиа; Я, к. 214г: сиа; Е, к. 270г: сиа

ⁿ И, к. 287г: бѣшетъ; Я, к. 214г: баше

^o Я, к. 214г; Е, к. 270г: емж

^p И, к. 287г: всихъ

^q Е, к. 270г: съ

^r И, к. 287г: свое [sic]

^s И, к. 287г: старѣишего; Я, к. 214г; Е, к. 270г: старѣишаго

^t И, к. 287г: боарь; Я, к. 214г: боари

^u И, к. 287г: много; Я, к. 214г; Е, к. 270г: многи

^v И, к. 287г: на преднее; Я, к. 214г; Е, к. 270г: на переднее

^w И, к. 287г: възвратимса; Е, к. 270г: възвратѣмса; Я, к. 214г: възвратимса

^x И, к. 287г: княжащю; Я, к. 214г: княжащъ; Е, к. 270г: кн[а]жащъ

^y И, к. 287г: Воишелькови; Я, к. 214г; Е, к. 270г: Воишелковѣ

^z Я, к. 214г: ему; Е, к. 270г: емж

^{aa} Я, к. 214г: кн[а]зѣа

^{ab} И, к. 287г; Е, к. 270г: Василко; Я, к. 214г: Василка

^{ac} И, к. 287г; Е, к. 270г: нареклѣ; Я, к. 214г: нарекл

^{ad} И, к. 287г: башеть; Я, к. 214г: баше

^{ae-ae} И, к. 287г: Василка ѡ[т]ѣца собѣ и госпѡдина; Я, к. 214г: собѣ ѡ[т]ѣца и г[о]с[п]ѡдина; Е, к. 270г: Василка собѣ г[о]с[п]ѡдина и ѡ[т]ѣца

¹¹⁶³ Zgodnie z informacją *Kroniki Romanowiczów* starszy z dwóch znanych źródłem s. Romana briańskiego. Rurykowicz nieuprzywilejowany latopisarstwo, wspomniany tylko w tym miejscu naszego źródła (P. В. Зотов, *О черниговских князьях*, s. 83, 196; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 420–421).

¹¹⁶⁴ Zwrot ten nie dotyczy czasu, lecz kolejności opowiadania. Do małżeństwa Włodzimierza z Olgą Romanówną doszło przecież w przybliżeniu w tym samym czasie, kiedy zabito Mendoga, co właśnie zostało opowiedziane wyżej.

¹¹⁶⁵ Bardzo interesujący przykład wykorzystania terminu „ojciec” na określenie relacji politycznych pomiędzy powinowatymi (przypominamy, że Wojsiek był szwagrem bratanka Wasylka). Można go w tym wypadku odczytać w znaczeniu: protektor, opiekun.

впал[ъ]^a в боле|сть^b великоу^c, в неже и скон[ъ]ча^d живот[ъ] свой¹¹⁶⁷, и положи|ша его въ^e ц[ъ]ркви^f С[ва]тыа^g Б[огороди]ца^h в Холмѣ, юже бѣ сам[ъ] създа[ъ]ⁱ. | ^jСѣи же король Данило^j княз[ъ]^k добрый, и хоробрый, и | мждрый^l създа^m ж[е] городаы мнѣгыⁿ, и ц[ъ]ркви постави | и оукраси^o а^p различными красотами. Баше^q бо | братолюбием^r светаса^s съ^t братум[ъ]^u своим[ъ]^v Васил[ъ]кѣм[ъ]^w. | Сѣи^x же Данило^y баше^z вторый^{aa} по Соломонѣ¹¹⁶⁸. Посем[ъ]^{ab} же | Шварно

Ѹмре Данило
корол[ъ]
и в [Хол]мѣ
положе[нъ]

Левъ сынъ ег[о]
Даниловичъ
Лво[въ]
фундоваль.
Strik. lib. 8.
Roz. VI.

^{a-a} И, к. 287г: башеть тогда впаль; Я, к. 214г: тогда впад[ъ] баше; Е, к. 270v: баше в[ъ]паль тогда

^b Я, к. 214г: болезнь; Е, к. 270v: болѣзнь

^c Я, к. 214г; Е, к. 270v: великѣ

^d И, к. 287г; Е, к. 270v: сконча

^e И, к. 287г: во; Я, к. 214г: в

^f Я, к. 214г: церкви

^g И, к. 287г: С[ва]тѣ; Я, к. 214г: С[ва]тыа

^h И, к. 287г: Б[огороди]ци

ⁱ И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270v: создалъ

^{j-j} И, к. 287г: се же король Данило; Я, к. 214г: То же корол[ъ] Данийло; Е, к. 270v: То же корол[ъ] Данийль

^k П, к. 300v: князь; Я, к. 214г: кн[а]зь

^l И, к. 287г: моудры; Я, к. 214г: мудрый; Е, к. 270v: м[ѣ]дрый

^m И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270v: созда

ⁿ И, к. 287г; Я, к. 214г; Е, к. 270v: многи

^o Я, к. 214г: украсы

^p И, к. 287г: ѣ; Я, к. 214г: я

^q И, к. 287г: башеть; Я, к. 214г: баше

^r И, к. 287г: братолюбием; Я, к. 214г: братолюбием[ъ]

^s И, к. 287г: сватаса; Я, к. 214г: свѣтас[а]; Е, к. 270v: свѣтаса

^t И, к. 287г: с; Я, к. 214г; Е, к. 270v: со

^u И, к. 287г; Е, к. 270v: братомъ; Я, к. 214г: братом[ъ]

^v И, к. 287г: своимъ

^w И, к. 287г: Василкомъ; Я, к. 214г; Е, к. 270v: Василком[ъ]

^x И, к. 287г: сеи; Я, к. 214г; Е, к. 270v: сой

^y Я, к. 214г: Данийло; Е, к. 270v: Данийль

^z И, к. 287г: башет[ъ]; Я, к. 214г: баше

^{aa} Е, к. 270v: вьторый

^{ab} И, к. 287г: посем

¹¹⁶⁶ W tym miejscu, odnośnikiem do kolejnej części opowiadania o wojnie domowej na Litwie, zaczyna się zaskakująco krótki i pozbawiony wielu wydawałoby się istotnych szczegółów (jak choćby dokładna data śmierci), choć w ogólnym wymiarze bardzo pozytywny nekrolog Daniela Romanowicza. Zwraca przy tym uwagę nader wymowne unikanie odwołań do pobożności władcy. Problem ten omówiony został w odrębnym artykule (D. Dąbrowski, *Religijność króla Daniela Romanowicza*, КД, t. IX, 2015, s. 78–90).

¹¹⁶⁷ Daniel według wysokiego prawdopodobieństwa zmarł w miesiącach wiosennych 1264 r. (idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 355).

¹¹⁶⁸ Niezwykle wymowne, choć oczywiście nie wychodzące poza granice toposu uwypuklenie mądrości władcy.

пойде в^a помочь^{b c-c} всю свою рат[ь]. Воишелк[ь] же^d на|рекль баше^d Васил[ь]ка^e ако^f шт[ь]ца собѣ и господина^{g1169}, и прїи|де^h Шварноⁱ помоч[ь]ю^j в литвоу^k к Воишелкови^l. И видѣ | Воишелкь^m помоч[ь] Шварновоуⁿ и Васил[ь]ковоу^o, шт[ь]ца своего, | и рад[ь] быс[ть] вел[ь]ми^p, и нача пристроиватиса^q, и поиде | въ^r силѣ таж[ь]цѣ^s, и нача городы^t имати, вода^u в^v литвѣ^w | и в Нал[ь]щанох[ь]^{x1170}, городы ж[е] поймавь^y, а ворогы^z своа^{aa} избивь^{ab}, | и тако прїидоша^{ac} въ^{ad} ае^{ae}-своа си^{ae}. af-В та ж[е] лѣта^{af} ависа^{ag}

^a Е, к. 270v: въ

^b Е, к. 270v: помощь

^{c-c} И, к. 287r: Воишелкови а Василко князь шт[ь] себе посла емоу помочь; Я, к. 214r: поа; Е, к. 270v: поа

^{d-d} И, к. 287r: нарекль и башеть; Я, к. 214r: баше нарекль; Е, к. 270v: баше нарекль

^e И, к. 287r; Я, к. 214r; Е, к. 270v: Василка

^f И, к. 287v: аки

^g П, к. 301r: госпдина

^h И, к. 287v: приде же; Я, к. 214r: прииде

ⁱ Е, к. 270v: съ

^j Я, к. 214r; Е, к. 270v: помочю

^k Я, к. 214r: литву; Е, к. 270v: литвѣ

^l Я, к. 214r; Е, к. 270v: Воишелковѣ

^m И, к. 287v: Воишеволкь [sic]; Я, к. 214r; Е, к. 270v: Воишелкь

ⁿ Я, к. 214r; Е, к. 270v: Шварновѣ

^o И, к. 287v: Василковоу; Я, к. 214r: Васил[ь]ковѣ; Е, к. 270v: Василковѣ

^p И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: велми

^q И, к. 287v: пристраватиса; Я, к. 214r: пристроиватиса

^r Я, к. 214r; Е, к. 270v: в

^s Я, к. 214r: тажцѣ; Е, к. 270v: тажцѣ

^t Я, к. 214r: городи

^u Я, к. 214r: вода

^v Е, к. 270v: въ

^w И, к. 287v: давелѣтъвѣ

^x И, к. 287v: Налѣщанехѣ; Е, к. 270v: Налѣщанохѣ

^y И, к. 287v: поймавь [sic]; Я, к. 214r: поймав[ь]; Е, к. 270v: поймавь

^z Я, к. 214r; Е, к. 270v: вороги

^{aa} И, к. 287v; Я, к. 214r: своа; Е, к. 270v: своа

^{ab} И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: избивь

^{ac} И, к. 287v: придоша; Я, к. 214r: приидоша

^{ad} И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: во

^{ae-ae} И, к. 287v; Я, к. 214r: своа си; Е, к. 270v: своа си

^{af-af} И, к. 287v: Въ лѣт[o] ꙗꙋꙋ ѿг

^{ag} Я, к. 214r: ависа

¹¹⁶⁹ W gruncie rzeczy mamy powtórzenie frazy, która już pojawiła się wyżej. Czyżby było to świadectwo dość nieudolnego rozerwania opowiadania o sprawach litewskich przez późniejsze wstawienie nekrologu Daniela? Można odnieść takie wrażenie.

¹¹⁷⁰ Informacja ta pokazuje precyzyjnie kierunek ataku wojsk sojusznicznych i układ sił na Litwie. Widać, jakie okęgi występowały przeciw władzy Wojsielka. Przy okazji ujawnia się przekłamanie zapisane w pierwszej części opowiadania o walkach Wojsielka o władzę, gdzie przecież stwierdzono, że cała Litwa przyjęła go z radością.

свѣзда^a на вѣстоцѣ^b хвостатаа^{c1171} образѡм[ь]^d страшным[ь]^e, || (357v/730) испушчающи^f ѡт[ь] себе лouchа^g великы^h. Си же свѣздаⁱ нарицашеса^j «власатаа^k», ѡт[ь] виденїа^l же сеа^m свѣздыⁿ страх[ь] | обья^o вса^p ч[е]л[овѣ]кы^q и оужасъ^r, хитрец[и]^s же смотрив[ь]ше^t, | тако рекоша, иже^u матеж[ь]^v великы^w бѣдет[ь]^x въ^y земли^z, | но Б[ог]ъ сп[а]сет[ь]^{aa} своєю волею, и не быс[ть] ничегож[е]. Того ж[е] лѣта | престависа^{ab1172} великаа^{ac} кнагини^{ad} Васил[ь]коваа^{ae} именем[ь] | Олена^{af1173}, и положиша тѣло

знамение

ѡмре кн[ягиня]
Василкова

^a И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: звѣзда

^b И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: восточѣ

^c И, к. 287v; Я, к. 214r: хвостатаа; Е, к. 270v: хвостатаа

^d И, к. 287v: ѡобразомъ; Я, к. 214r; Е, к. 270v: ѡобразом[ь]

^e И, к. 287v: страшнымъ

^f И, к. 287v: испушчающе; П, к. 301r: испушчающи; Я, к. 214r: ипушчающи; Е, к. 270v: ипшчающи

^g И, к. 287v: лouchѣ; Я, к. 214r: луча; Е, к. 270v: лѣча

^h Я, к. 214r; Е, к. 270v: велики

ⁱ И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: звѣзда

^j И, к. 287v: нарицаетьса; Я, к. 214r: нарицашеса; Е, к. 270v: нарицашеса

^k И, к. 287v; Е, к. 270v: власатаа; Я, к. 214r: власатаа

^l И, к. 287v: видѣнїа; Я, к. 214r: вѣденїа; Е, к. 270v: виденїа

^m И, к. 287v: сеа; Я, к. 214r: сїа; Е, к. 270v: сеа

ⁿ И, к. 287v; Я, к. 214r; Е, к. 270v: звѣзды

^o И, к. 287v: ѡбья; Я, к. 214r: ѡбїа

^p Я, к. 214r: вса

^q Я, к. 214r; Е, к. 270v: ч[е]л[овѣ]ки

^r И, к. 287v: оужасть; Я, к. 214r: ужас[ь]

^s И, к. 287v: хитрѣчи; Я, к. 214v: хитрци [sic]; Е, к. 270v: хитрѣчи

^t И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 270v: смотрѣвше

^u И, к. 287v: ѡже; Е, к. 270v: ижъ

^v И, к. 287v; Е, к. 270v: матежъ; Я, к. 214v: матеж[ь]

^w И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 270v: великы

^x И, к. 287v: боудеть; Я, к. 214v: будет[ь]; Е, к. 270v: бѣдет[ь]

^y И, к. 287v; Я, к. 214v: в

^z Е, к. 270v: землѣ

^{aa} Я, к. 214v; Е, к. 270v: сп[а]се

^{ab} Я, к. 214v: престависа

^{ac} И, к. 287v; Я, к. 214v: великаа; Е, к. 270v: великаа

^{ad} И, к. 287v: кнагинѣ; Я, к. 214v: кнагини; Е, к. 270v: кн[а]гина

^{ae} И, к. 287v; Я, к. 214v: Василковаа; Е, к. 270v: Василковаа

^{af} И, к. 287v; Я, к. 214v: ѡлена; Е, к. 270v: Елена

¹¹⁷¹ Chodzi o kometę oznaczoną symbolem C/1264 N1, która była widoczna od 2. poł. VII do 2 X 1264 r. (A. Guillemin, *The World of Comets*, London 1877, s. 146 [ok. poł. VII kometa stała się widoczna we Francji]; Д. Святский, *Астрономия Древней Руси*, s. 190–191 [perihelium 19 VIII]; D. A. Seargent, *The Greatest Comets in History: Broom Stars and Celestial Scimitars*, New York 2009, s. 96–99).

¹¹⁷² Jeśli rzecz wydarzyła się „tego roku” co ukazanie się komety, to śmierć księżnej należy datować na marcowo 6772 r., czyli według systemu dionizyjskiego 1 III 1264 – 28 II 1265 r.

¹¹⁷³ Tożsamość tej osoby budzi niejakie wątpliwości. Mamy bowiem pewne wiadomości na temat filiacji dwóch żon Wasylka. Pierwsza z nich, nieznanego imienia, była c. Jerzego

еа^a въ^b ц[ь]ркви^c С[ва]тыа^d Б[огороди]ца^e | въ^f еп[и]ск[о]пьи^g Волдм-
мер[ь]скои^h1174. ⁱ-Тогда же в самѣх[ь] татарох[ь] | матеж[ь] быс[ь] вели-
къⁱ, и избишас[а] ^j сами^k межи^l собою | бесчислен[ь]ное^m мнѡж[ь]ствоⁿ,
акы^o пѣсѡк[ь] ^p мор[ь]скыи^q1175. | Посем[ь] ^r же княжащю^s Вѡишелкови^t в^u

^a И, к. 287v; Я, к. 214v: еа

^b И, к. 287v; Я, к. 214v: во

^c Я, к. 214v: церкви

^d И, к. 287v: С[ва]тъи; Я, к. 214v: С[ва]тыа

^e И, к. 287v: Б[огороди]цѣ

^f И, к. 287v; Я, к. 214v: во

^g И, к. 287v: пискоупьи; Я, к. 214v: еп[и]скопии; Е, к. 270v: еп[и]скопѣи

^h И, к. 287v: Володимерской; Я, к. 214v: Володимерской; Е, к. 271г: Володимерской

ⁱ⁻ⁱ И, к. 287v: Въ лѣт[о] ѡ ѡдъ быс[ь] матежъ великъ в самѣхъ татарѣх[ь]; Я, к. 214v: Тогда ж[е] в самѣх[ь] татарѣхъ матеж[ь] быст[ь] великъ[ь]; Е, к. 271г: Тогда же въ самѣх[ь] татарѣх[ь] матежъ быст[ь] великъ

^j Я, к. 214v: избишася

^k Е, к. 271г: самы

^l И, к. 287v: промѣжи

^m И, к. 287v: бесчисленное; Я, к. 214v: безчилен[ь]ное; Е, к. 271г: безчисленное

ⁿ И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: множество

^o И, к. 287v: акы; Я, к. 214v; Е, к. 271г: акы

^p И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: пѣсокъ

^q Я, к. 214v: мор[ь]скыи; Е, к. 271г: морскѣи

^r И, к. 287v: Въ лѣт[о] ѡ ѡдъ оѣ и быс[ь] тиш[ина]. Въ лѣт[о] ѡ ѡдъ оѣ

^s И, к. 287v: княжащю; Я, к. 214v: княжащѣ; Е, к. 271г: кн[а]жащѣ

^t И, к. 287v; Е, к. 271г: Воишелкови; Я, к. 214v: Воишелковѣ

^u И, к. 287v: во; Е, к. 271г: въ

Wsiewołodowicza. Druga zaś to Dubrawka, c. Konrada I Mazowieckiego, wzmiankowana imieniem wyłącznie w bullach Innocentego IV z 1247 r. (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 80–98). Powstaje więc pytanie, czy można książniczkę mazowiecką utożsamiać z Heleną? Owszem, jak zakładano w literaturze, być może mamy do czynienia z mianami książęcym i zakonnym Piastówny, czy nawet książęcym i chrześnym. Przecież Dubrawka była c. Agafii Światosławówny, przedstawicieli ruskiej dynastii przyrodzonej. Może więc pod jej wpływem nadano dziewczynce od razu dwa imiona, co w praktyce Rurykowiczów było przecież częste, a w niektórych wypadkach wprost konieczne (gdymię książęce było niechrześcijańskie). Nie można wszakże wykluczyć, że chodzi o trzecią żonę Wasylka. *Kronika halicko-wołyńska* nie odnotowała – jak wiemy – informacji o zgonie N. Juriewny, mogła więc pominąć i fakt śmierci Dubrawki oraz kolejnego ożenku młodszego Romanowicza. Sprawa jest niemożliwa do definitywnego rozstrzygnięcia, trzeba ją tym bardziej naświetlić.

¹¹⁷⁴ Sobór włodziemski był jedną z głównych nekropoli Romanowiczów. Helena jest pierwszą przedstawicielką tej dynastii, o której na pewno wiadomo, że została tam pochowana. Wcześniej złożono tam na pewno ciała dwóch wołyńskich Mściśławowiczów, mianowicie Mściśława Izjasławowicza oraz Wsiewołoda Mściśławowicza (D. Dąbrowski, *Miejsca pochówków Mściśławowiczów w XII i XIII w.*, [w:] *In memoriam honoremque Kasimiri Jasińskiego*, Toruń 2010 [= *Scriptae Auxiliares Historiae*, I], s. 85).

¹¹⁷⁵ Metafora: „бесчислен[ь]ное мнѡж[ь]ство, акы пѣсѡк[ь] мор[ь]скыи” być może jest parafrazą wyrażenia z *Księgi Sędziów* (Sdz 7, 12; A. П. Толочко, *Взятие Киева*, przyp. 23 na s. 109). Nasze źródło wspomina o wojnie domowej w imperium mongolskim rozgorzałej

литвѣ и Шварно|ви^{a1176}, и поиде^b литва^c на лахы воеват[ъ]^c, на Болесла-
ва кна|са^d, и идоша мимо Дорогичин[ъ]^e. Слоугы^f ж[е] Шварнови^g | идо-
ша с^h ними же, и воеваша околоⁱ Скаришева^{j1177} и о|коло^k Визльже^{l1178}
и Торж[ъ]коу^{m1179}, и взашаⁿ полона мнѣго^{o1180}. | Тогда же Болеславу^p
кнасю^q бол[ъ]ноу^r сѣщю^s вел[ъ]ми^{t1181}. По|том[ъ]^u же Болеславъ^v
вздоровиса^w, посла посол[ъ]^x свой къ^y | Шварнови^z. Тогда же Шварнови^{aa}

Поход[ъ] Литвы
на ляхов[ъ]

^a Я, к. 214v: Шварновѣ

^b И, к. 287v: иде

^{c-c} И, к. 287v: на лахы воевать; Я, к. 214v: на лахи воевати; Е, к. 271r: воевати на лахи

^d И, к. 287v; Е, к. 271r: кназа; Я, к. 214v: кн[а]за

^e Я, к. 214v; Е, к. 271r: Дорогичин[ъ]

^f И, к. 287v: слоуги; Я, к. 214v: слуги; Е, к. 271r: слѣги

^g И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: Шварновы

^h Е, к. 271r: съ

ⁱ И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: школо

^j Я, к. 214v; Е, к. 271r: Скарышева

^k И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: школо

^l И, к. 287v: Визльжѣ; Я, к. 214v; Е, к. 271r: Волжѣ

^m Я, к. 214v: Турку; Е, к. 271r: Тѣркѣ

ⁿ Я, к. 214v: вза; Е, к. 271r: вза

^o И, к. 287v; П, к. 301r; Я, к. 214v; Е, к. 271r: много

^p П, к. 301r; Е, к. 271r: Болеславѣ; Я, к. 214v: Болеславу

^q И, к. 287v; Е, к. 271r: кназю; Я, к. 214v: кн[а]зю

^r И, к. 287v: болноу; Я, к. 214v: болну; Е, к. 271r: болнѣ

^s И, к. 287v: соушоу; Я, к. 214v: сущу; Е, к. 271r: сѣщѣ

^t И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: велми

^u И, к. 287v: потом

^v И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: Болеславѣ

^w И, к. 287v: оусторобиса; Я, к. 214v: вздоровиса

^x Е, к. 271r: посіоль

^y И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271r: ко

^z Я, к. 214v: Шварновѣ

^{aa} Я, к. 214v: Шварновѣ

pomiędzy Hulagu i Berke w 1263–1264 r. i ciągnącej się wiele lat (Г. В. Вернадский, *Монголы и Русь*, s. 80–83; М. Г. Сафаргалиев, *Распад Золотой Орды*, s. 49–53; Р. Ю. Почакаев, *Цари Ордынские*, s. 40–52).

¹¹⁷⁶ Pojawia się tutaj informacja o współzadach Wojsielka i Szwarna na Litwie, przy uznaniu dominującej pozycji pierwszego z wymienionych.

¹¹⁷⁷ Skaryszew, m. w pow. radomskim woj. mazowieckiego, Polska.

¹¹⁷⁸ Wiślica, d. m., ob. w. w pow. buskim woj. świętokrzyskiego, Polska.

¹¹⁷⁹ Chodzi najpewniej o Tarczek, w. w pow. starachowickim woj. świętokrzyskiego, Polska.

¹¹⁸⁰ Wyprawa ta musiała dojść do skutku stosunkowo niedługo przed odwetowym najazdem wojsk polskich na Wołyn z końca wiosny 1266 r., być może jeszcze w roku poprzednim (zob.: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 365–366, 385; Р. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, s. 195).

¹¹⁸¹ Źródła polskie nie informują o chorobie Bolesława. Jest to jeden z wielu przykładów dużego zainteresowania dworów Romanowiczów sprawami polskimi i ich dobrej orientacji.

сщю^a в Новѣгород[ь]цѣ^b, | тако река: «Про што^c ма^d еси воевал[ь] без моеа^e вины, | ^fземлю мою еси^f взал[ь]^g?» Шварно ж[е]^h запрѣл[ь]са емоу, тако | река^h: «ⁱА тебе не воевал[ь]ⁱ, но литва тебе^j воевала». По|сол[ь]^k же реч[е]^l Шварнови^m: «Тако ти молвит[ь]ⁿ княз[ь]^o Болеслав^p: | “А^q на литвоу^r не жалоую^s, аже^t ма^u воева^v немир[ь]никъ^w | мой, а воевал[ь] ма^x – тако и гораздо. Но на та^y жалоую^z, | а Б[ог]ъ бѣди^{aa} по правом[ь]^{ab}, ^{ac}-то тѣи россѣдит[ь]^{ac} межю^{ad} нами^{ae}”. И wt[ь]|селѣ заратишас[а]^{ae}, и почаша лахове^{af} воевати около^{ag} | Холма. Воеводы ж[е]^{ae} быша с ними: Сигнѣвъ^{ah1182}, Вържъ^{ai1183}, || (358г/731) а-Сѣл[ь]ко¹¹⁸⁴,

^a И, к. 287v: соущю; Я, к. 214v: сущѣ; Е, к. 271г: сщѣ

^b Е, к. 271г: Новгород[ь]цѣ

^c Я, к. 214v; Е, к. 271г: что

^d Я, к. 214v: ма

^e И, к. 287v: мои; Я, к. 214v: моеа

^{f-f} И, к. 287v: землю еси мою

^g Я, к. 214v: взал[ь]

^{h-h} И, к. 287v: са запрѣ емоу тако река; Я, к. 214v: запрѣлса ему тако река; Е, к. 271г: запрѣл[ь]са тако емѣ река

ⁱ⁻ⁱ И, к. 287v: не воевалъ ѿзъ тебе; Я, к. 214v; Е, к. 271г: ѿ тебе не воевалъ

^j И, к. 287v: та

^k Е, к. 271г: посіол

^l Я, к. 214v; Е, к. 271г: рекъ

^m Я, к. 214v: Шварновѣ

ⁿ Е, к. 271г: мовит[ь]

^o Я, к. 214v: кн[ѣ]зь

^p И, к. 287v; Е, к. 271г: Болеславъ; Я, к. 214v: Болеслав[ь]

^q И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: ѿ

^r Я, к. 214v; Е, к. 271г: литвѣ

^s Я, к. 214v; Е, к. 271г: жалѣю

^t И, к. 287v: ѿже; Е, к. 271г: ижъ

^u Я, к. 214v: ма

^v И, к. 287v: воевал[ь]

^w И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: немирникъ

^x Я, к. 214v: ма

^y Я, к. 214v: та

^z Я, к. 214v: жалую; Е, к. 271г: жалѣю

^{aa} И, к. 287v: боуди; Я, к. 214v: буди; Е, к. 271г: бѣди

^{ab} И, к. 287v: правомъ; П, к. 301v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: правом[ь]

^{ac-ac} И, к. 287v: тѣ то расоудитъ; Я, к. 214v; Е, к. 271г: то той расѣдит[ь]

^{ad} И, к. 287v; Я, к. 214v; Е, к. 271г: межи

^{ae} Я, к. 214v: заратишас[а]

^{af} И, к. 287v: лаховѣ; Я, к. 214v: лахове

^{ag} И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: ѿколо

^{ah} И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: Сигнѣвъ

^{ai} И, к. 288г: Воржъ; Я, к. 214v; Е, к. 271г: Воржъ

¹¹⁸² Bez wątpienia tożsamy z Sięgniewem wspomnianym przez nasze źródło jako uczestnik wyprawy na Jaćwież z zimy 1248/1249 r.

Невѣстѣль^{a1185}. И не вѣаша^b ниче҃гож[е]^c, збѣгли бо са^d | бахж^e вѣ^f горвд[ъ]^g, зане вѣсть^h бахж подали^h им[ъ] ⁱлахове-оу|краинанеⁱ. Посем[ъ]^j же Шварно пріехал[ъ]^k вѣборзѣ^l из Нова|горвд[ъ]ка^m и поча сѣвокоупиватиⁿ силоу^o свою, и Васил[ъ]ко^p княз[ъ]^q и с[ы]нѣ его Волвдимерь^r сѣвокоупив[ъ] шеса^s, пои|доша в лахи^t воевати^u. Шварно ж[е] поча воевати около^v | Люблина, а Волвдимерь^w – около^x Бѣлое^{y1186}. И вѣаша^z поло|на мно҃го^{aa}, и тако

- ^{a-a} И, к. 288г: Соулко Невѣстоупь; Я, к. 214v: Сулко Невоступь; Е, к. 271г: Сѣлко Невостѣль
^b Я, к. 214v: вѣаша
^c И, к. 288г: ничтоже
^d Я, к. 214v: са
^e И, к. 288г: бахоуть; Я, к. 214v: баху; Е, к. 271г: бахѣ
^f И, к. 288г; Я, к. 214v: в
^g И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: город[ъ]
^{h-h} И, к. 288г: бахоуть подали; Я, к. 214v: бахѣ подали; Е, к. 271г: подали бахѣ
ⁱ⁻ⁱ И, к. 288г: лахове оукраинанѣ; Я, к. 214v: лахове украинный; Е, к. 271г: оукраинный
 ЛАХИ
^j И, к. 288г: посем
^k И, к. 288г: приѣха; Я, к. 214v: приеха; Е, к. 271г: пріеха
^l И, к. 288г; Я, к. 214v: в борзѣ
^m И, к. 288г: Новагородъка; Я, к. 214v: Но[вѣ]город[ъ]ка; Е, к. 271г: Новгород[ъ]ка
ⁿ И, к. 288г: совокоупивати; Я, к. 214v: совокуплати; Е, к. 271г: совокѣплати
^o И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: силѣ
^p И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: Василко
^q Я, к. 214v: кн[яз]ѣ
^r И, к. 288г: Володимирь; Я, к. 214v; Е, к. 271г: Володимерь
^s И, к. 288г: совокоупившес[а]; Я, к. 214v: совокупившес[а]; Е, к. 271г: совокѣпившеса
^t И, к. 288г: лаховѣ; Я, к. 214v: лахи
^u И, к. 288г: воевать
^v И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: около
^w И, к. 288г: Володимѣрь; Я, к. 214v; Е, к. 271г: Володимерь
^x И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: около
^y И, к. 288г: Бѣлое; Е, к. 271г: Бѣлои
^z Я, к. 214v: вѣа; Е, к. 271г: вѣа
^{aa} И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271г: мно҃го

¹¹⁸³ Chodzi o Warsza, reprezentanta rodu Rawitów, w l. 1259–1262 (1264?) kasztelana lubelskiego, zaś w l. 1268–1269 piastującego stanowisko wojewody sandomierskiego (*Urzędniczy małopolscy*, s. 370). Być może jest on tożsamy z rycerzem pojedynkującym się przed bitwą pod Jarosławiem z Rościławem Michajłowiczem (zob. przyp. 746 powyżej).

¹¹⁸⁴ Niewykluczone, że chodzi o Sułka, s. Abrahama z rodu Toporczyków, w l. 1260–1264 wojewodę krakowskiego, a w 1268 r. notowanego jako kasztelan krakowski. W grę wchodzi także Sułek z Niedźwiedzia, w 1255 r. notowany jako podkoni krakowski, a w 1275 r. pełniący funkcję komornika księżnej, lub Sułek, w l. 1260–1268 kasztelan chrzanowski (ibidem, s. 364).

¹¹⁸⁵ Zapewne chodzi o możnego, który w 1271 r. jest notowany na stanowisku kasztelana sandomierskiego, a w l. 1274–1278 jako wojewoda krakowski (ibidem, s. 350).

¹¹⁸⁶ Przymuszczaalnie chodzi o obszar wokół rzeki Białki i w. Białej (Biała Pierwsza, Biała Druga) położonej niedaleko współczesnego Janowa Lubelskiego, woj. lubelskie, Polska.

поидоша въ^a своа си^b: Шварно поиде | к Холмови^{c1187}, а Волдимеръ^d иде^e къ^f Чръв[ь]ноу^{g1188}, тоу^h бо башеⁱ | ѡт[ь]ць^j его Васил[ь]ко^k, ис^l Чръвна^m ж[е] поиде къⁿ Волдимерю^o. Пришед[ь]шим[ь]^p же им[ь] домовъ^q, и посем[ь]^r лахове^s почаша^t воевати | около^u Чръвна^v тое ж[е]^w нед[ь]ли, и не взем[ь]ше^x ничегож[е]^y, и тако поидоша назад[ь].
посол[ь] И потѡм[ь]^z Болеславъ^{aa} княз[ь]^{ab} присла посоль^{ac} ad-ad | къ^{ae} Васил[ь]-кови^{af} Григоріа^{ag}, пробоща люблин[ь]ского^{ah1189}, тако | река:

^a И, к. 288г; Я, к. 214в; Е, к. 271г: во

^{b-b} И, к. 288г; Я, к. 214в: своа си; Е, к. 271г: своа си

^c Я, к. 214в; Е, к. 271г: Холмовѣ

^d И, к. 288г; Я, к. 214в; Е, к. 271г: Володимеръ

^e И, к. 288г: поиде

^f И, к. 288г; Я, к. 214в: к

^g И, к. 288г: Червьноу; Я, к. 214в: Чирвнѣ; Е, к. 271г: Червнѣ

^h Я, к. 214в: ту; Е, к. 271г: тѣ

ⁱ И, к. 288г: башеть; Я, к. 214в: баше

^j И, к. 288г: ѡ[т]ць

^k И, к. 288г; Е, к. 271г: Василко

^l И, к. 288г: и-; Е, к. 271г: из

^m И, к. 288г: Щервена; П, к. 301в: Ръвна [sic]; Я, к. 214в; Е, к. 271г: Червна

ⁿ И, к. 288г; Я, к. 214в: к

^o И, к. 288г; Я, к. 214в; Е, к. 271г: Володимерю

^p И, к. 288г: пришедшимъ

^q Е, к. 271в: домовъ

^r Е, к. 271в: посемъ

^s И, к. 288г: лаховѣ; Я, к. 214в: лахове

^t Я, к. 214в; Е, к. 271в: начаша

^u И, к. 288г; Я, к. 214в; Е, к. 271в: ѡколо

^v И, к. 288г: Червьна; Я, к. 214в; Е, к. 271в: Червна

^w Е, к. 271в: жъ

^x И, к. 288г: вземше; Я, к. 214в: взаша ж[е]; Е, к. 271в: взаша ж[е]

^y Я, к. 214в; Е, к. 271в: ничто же

^z И, к. 288г: потомъ; Я, к. 214в; Е, к. 271в: потом[ь]

^{aa} И, к. 288г; Я, к. 214в; Е, к. 271в: Болеславъ

^{ab} Я, к. 214в; Е, к. 271в: brak wyrazu

^{ac} Е, к. 271в: посіоль

^{ad-ad} И, к. 288г: свои

^{ae} И, к. 288г: к; Я, к. 214в; Е, к. 271в: ко

^{af} И, к. 288г; Е, к. 271в: Василкови; Я, к. 214в: Василковѣ

^{ag} И, к. 288г: Григора; Я, к. 214в: Григориа; Е, к. 271в: Григоріа

^{ah} Я, к. 214в: brak wyrazu

¹¹⁸⁷ Wygląda na to, że Chełm odgrywał jeszcze wówczas rolę grodu stołecznego ruskich włości Szwarna.

¹¹⁸⁸ Nie jest możliwa do pewnego określenia ówczesna przynależność Czerwienia do włości konkretnego z Romanowiczów. Pod tym grodem koncentrowały się po prostu siły Wasylka i Włodzimierza.

¹¹⁸⁹ Postać skądinąd nieznana. Zwraca uwagę użycie najpewniej zaczerpniętego z polszczyzny tytułu Grzegorza.

«Своаче^{a1190}, съимѣваса^{b1}» Васил[ь]ко^c ж[е] рѣчи^d его^e рад[ь], и поре|коста^f собѣ^g сънем[ь]^h вⁱ Тернавѣ^{j1191}. И посем[ь]^k Васил[ь]ко^l поиде к^m сон[ь]|мовиⁿ до Тернавы^o, и бывшю^p емоу^q оу^r Грабов[ь]ци^{s1192}, и | прїиде^t к нему^u вѣсть, аже^v лахове^w х-вѣч[е] оучинили^x, | къ^y сон[ь]мови^z не шли, но wбышедше^{aa} около^{ab} на Ворота¹¹⁹³, | и тако поидоша къ^{ac} Белзоу^{ad}, и почаче^{ae} воевати и села жечи^{af}. | Васил[ь]к^{ag} ж[е] поиде вборзѣ^{ah} wt[ь]

^a И, к. 288г; Я, к. 214v: своаче; Е, к. 271v: своаче

^b И, к. 288г: соимевѣса; Я, к. 214v: соймѣваса; Е, к. 271v: соймѣваса

^c И, к. 288г; Я, к. 214v; Е, к. 271v: Василко

^d И, к. 288г: р[е]че

^e И, к. 288г: а га

^f И, к. 288г: порекоша

^g И, к. 288г: себе

^h И, к. 288г: снемь; Я, к. 215г: соем; Е, к. 271v: сенмь

ⁱ Е, к. 271v: въ

^j Я, к. 215г; Е, к. 271v: Тарновѣ

^k Е, к. 271v: посемь

^l И, к. 288г; Е, к. 271v: Василко

^m Е, к. 271v: къ

ⁿ Я, к. 215г: соймовѣ; Е, к. 271v: сеймовѣ

^o И, к. 288г: Тернави; Я, к. 215г: Тарнавы; Е, к. 271v: Тарнова

^p И, к. 288г: бывшоу; Я, к. 215г: бывшу; Е, к. 271v: бывшѣ

^q И, к. 288г; Е, к. 271v: емѣ; Я, к. 215г: ему

^r Я, к. 215г: ѣ

^s И, к. 288г: Грабовци; Я, к. 215г: Кграбовци [sic]; Е, к. 271v: Крабовци [sic]

^t И, к. 288г: приде; Я, к. 215г: прииде

^u Я, к. 215г: нему; Е, к. 271v: немѣ

^v И, к. 288г: wже; Я, к. 215г; Е, к. 271v: ажѣ

^w И, к. 288г: лаховѣ; Я, к. 215г: лахове

^{x-x} И, к. 288г: леств оучинилѣ; П, к. 301v: вѣсть оучинили; Я, к. 215г: ѣчинили собѣ вѣч; Е, к. 271v: собѣ оучинили вѣчъ

^y И, к. 288г: к; Я, к. 215г: ко

^z И, к. 288г: сонмови; Я, к. 215г: сонмовѣ; Е, к. 271v: сеймовѣ

^{aa} И, к. 288г: wбишедше; Я, к. 215г: wбышедшу; Е, к. 271v: wбышедши

^{ab} И, к. 288г; Я, к. 215г; Е, к. 271v: wколо

^{ac} И, к. 288г: к; Я, к. 215г: ко

^{ad} Я, к. 215г; Е, к. 271v: Белзѣ

^{ae} И, к. 288г; Я, к. 215г; Е, к. 271v: почаша

^{af} Я, к. 215г; Е, к. 271v: жечи

^{ag} И, к. 288г; П, к. 302г: Василько; Я, к. 215г; Е, к. 271v: Василко

^{ah} И, к. 288г; П, к. 302г; Я, к. 215г; Е, к. 271v: вборзѣ

¹¹⁹⁰ Bolesław mógł nazwać Wasylka swojakiem, czyli szwagrem, gdyż był ruski książę wcześniej mężem siostry stryjecznej Bolesława, Dubrawki Konradówny.

¹¹⁹¹ Chodzi o Ternawę. Miejscowość, w której odbył się 3 lata wcześniej zjazd Bolesława z grupą Romanowiczów (zob. s. 436).

¹¹⁹² Grabowiec, w. gm. w pow. zamojskim woj. lubelskiego, Polska (zob. SGKP, t. II, s. 776–777).

¹¹⁹³ Lokalizacja tego miejsca budzi wątpliwości. Wg A. Janeczka być może „Worota” da się utożsamiać z uroczyskiem Worotnia położonym niedaleko Niemirowa (*Nie tylko garnkami*

Грабов[ь]ца^a съ^b Шварномъ^c | и съ^d с[ы]нѡм[ь]^e своим[ь] Вълдимерѡм[ь]^f,
и придоша^g къ^h Чръмноуⁱ¹¹⁹⁴, | и видѣша^j, аже^k села горат[ь]^l, а лахове^m
воюют[ь]. Васил[ь]кѡⁿ ж[е] | поусти^o на^p ч^qна ворот[ь]^q, идеже^r бахж^s
лахове^t възогналиса^u, | воюючи по селѡм[ь]^v, оубиша^w ѡт[ь] них[ь]
мнѡгыа^x, а дроугыа^y | изоимаша. Лахове^z ж[е] оубоавшеса^{aa}, поидоша
назад[ь]^{ab} во | ас-своа си^{ac}. Васил[ь]ко^{ad} ж[е] посла по них[ь] Шварна,
с[ы]нѡвца^{ae} своего, || (358v/732)^{ag} и Волдимера^{af}, с[ы]на своего^{ag}, оуказал[ь]^{ah}

^a И, к. 288r; Я, к. 215r; Е, к. 271v: Грабовца

^b И, к. 288r: brak wyrazów; Я, к. 215r; Е, к. 271v: со

^c И, к. 288r: Шварномъ

^d И, к. 288r: с; Я, к. 215r; Е, к. 271v: со

^e И, к. 288r; Я, к. 215r: сыном[ь]; Е, к. 271v: с[ы]номъ

^f И, к. 288r: Володимеромъ; Я, к. 215r; Е, к. 271v: Володимером[ь]

^g И, к. 288r: придоша; Я, к. 215r: приидоша

^h И, к. 288r; Я, к. 215r: ко

ⁱ И, к. 288r: Червьноу; Я, к. 215r: Червну; Е, к. 271v: Червнѡ

^j И, к. 288r: видиша

^k И, к. 288r: ѡже; Я, к. 215r; Е, к. 271v: ажъ

^l Я, к. 215r: горат[ь]; Е, к. 271v: горатъ

^m И, к. 288r: лаховѣ; Я, к. 215r: лахове

ⁿ И, к. 288r; Я, к. 215r; Е, к. 271v: Василко; П, к. 302r: Васил[ь]ко

^o Я, к. 215r: пусти; Е, к. 271v: пѡсти

^p Я, к. 215r; Е, к. 271v: brak wyrazu

^{q-q} И, к. 288r: на воропъ

^r Е, к. 271v: идѣже

^s И, к. 288r: бахоутъ; Я, к. 215r: бахѡ; Е, к. 271v: бахѡ

^t Я, к. 215r: лахове; Е, к. 271v: лахи

^u И, к. 288r: розогналиса; Е, к. 271v: возогналиса; Я, к. 215r: возогналиса

^v И, к. 288r: селомъ; Я, к. 215r; Е, к. 271v: селом[ь]

^w Я, к. 215r: убиша

^x И, к. 288r: многи; Я, к. 215r: многиа; Е, к. 271v: многѡ

^y И, к. 288r: дроугиа; П, к. 302r: дроугыа; Я, к. 215r: дрѡгиа; Е, к. 271v: дрѡгѡ

^z Я, к. 215r: лахове

^{aa} И, к. 288r: оубоавшес[а]; Я, к. 215r: ѡбоавшис[а]; Е, к. 271v: оубоавшиса

^{ab} И, к. 288r: brak wyrazu

^{ac-ac} И, к. 288r; Я, к. 215r: своа си; Е, к. 271v: своа си

^{ad} И, к. 288r; Я, к. 215r; Е, к. 271v: Василко

^{ae} И, к. 288r; Я, к. 215r; Е, к. 271v: с[ы]новца

^{af} И, к. 288r: Володимѣра; Е, к. 271v: Володимера

^{ag-ag} Я, к. 215r: brak wyrazów

^{ah} Я, к. 215r: указал

slawny, s. 53–54). Por.: *Галицко-Волынская летопись* [2005], s. 329; ЕСЛГН, s. 35 (miejsce niemożliwe do pewnego zlokalizowania, najprawdopodobniej zwięźlenie między górami/pagórkami na pograniczu między Bełzem a Tarnawą).

¹¹⁹⁴ Znajdujemy tu frazującą rozbieżność pomiędzy wersjami X i II. W redakcji chlebnikowskiej zapisano nazwę grodu jako: „Чръмно”, zaś w kodeksie irpatiewskim mamy: „Червн[ь]”. Czyżby było to świadectwo zaniku nazwy starej i zastąpienia jej nową?

бо баше^a има, тако^b река: | «Не ^cбїите же са^c с ними близ[ь], но поустѣте^d
 а^e во^f свою землю. | ^kОл[ь]ны^g поидоут^h роздѣлив[ь]шесаⁱ, тож[е] бїитеса^j
 с ними^{k1195}, и так[о] | по них[ь] Шварно съ^l Волвдимером[ь]^m пойде въⁿ
 силѣ таж[ь]цѣ^o, бахж^p | бо полци^q ^{r-r}с-^sако борове^s велици^{t1196}. Шварно поход[ь]
 баше^u впередѣ, | ида^v своим[ь] полкѡм[ь]^w, а Волвдимерь^x идаше^y назадѣ^z
 аа-аа своим[ь]^{ab} полком[ь]^{ac}. | Лахове^{ad} же бахж^{ae} еще не вошли^{af} въ^{ag} свою зем-
 лю, но | токмо бахж^{ah} Върота^{ai} прошли^{aj}. Се ж[е]^{ak} мѣсто баше^{ak} тве|рдо,

^a И, к. 288г: башеть; Я, к. 215г: баше

^b Е, к. 271v: такъ

^{c-c} И, к. 288г: бїите же са; Я, к. 215г: бїитеса; Е, к. 271v: бїитеса

^d И, к. 288г: поустите; Я, к. 215г: пустѣте; Е, к. 271v: пѣстѣте

^e И, к. 288г: ъ; Я, к. 215г: ѧ

^f Я, к. 215г: въ

^g И, к. 288г: ѡлны; Е, к. 271v: ѡни

^h Е, к. 271v: поидѣт[ь]

ⁱ И, к. 288г: роздѣлившеса; Е, к. 271v: раздѣлившеса

^j И, к. 288г: бїитеса; Е, к. 271v: бїйса

^{k-k} Я, к. 215г: brak wугазѡв

^l И, к. 288г: с; Я, к. 215г: со

^m И, к. 288г: Володимѣромъ; Я, к. 215г; Е, к. 271v: Володимером[ь]

ⁿ И, к. 288г: во; Я, к. 215г: в

^o И, к. 288г: тажѣцѣ; Я, к. 215г: тажцѣ; Е, к. 271v: тажцѣ

^p И, к. 288г: бахоутъ; П, к. 302г: баха [sic]; Я, к. 215г: бахѣ; Е, к. 271v: бахѣ

^q Я, к. 215г; Е, к. 271v: полцы

^{r-r} И, к. 288г: видениемъ

^{s-s} И, к. 288г: акы боровѣ

^t И, к. 288г: велицѣи

^u И, к. 288г: же башеть; Я, к. 215г: баше

^v Я, к. 215г: ида

^w И, к. 288г: полкомъ; Я, к. 215г; Е, к. 271v: полком[ь]

^x И, к. 288v; Е, к. 271v: Володимерь; Я, к. 215г: Володимер[ь]

^y Я, к. 215г: идаше

^z И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 271v: назадѣ

^{aa-aa} Я, к. 215г; Е, к. 271v: со

^{ab} И, к. 288v: своимъ

^{ac} П, к. 302г: полкѡм[ь]; Е, к. 271v: полкомъ

^{ad} И, к. 288v: лаховѣ; Я, к. 215г: лахове

^{ae} И, к. 288v: бахоу; Я, к. 215г: бахѣ; Е, к. 271v: бахѣ

^{af} Я, к. 215г; Е, к. 271v: воишли

^{ag} И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 271v: во

^{ah} И, к. 288v: башеть; Я, к. 215г: баху; Е, к. 271v: бахѣ

^{ai} И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 271v: Ворота

^{aj} Я, к. 215г: проишлы; Е, к. 271v: проишли

^{ak-ak} И, к. 288v: бѣашеть мѣсто; Я, к. 215г: мѣсто баше

¹¹⁹⁵ Była to bardzo rozsądna rada doświadczonego wodza, pokazująca, jakie strategiczne kroki podejmowali ówczesni dowódcy.

¹¹⁹⁶ Po raz pierwszy użyta została tu metafora wykorzystana jeszcze później w naszym źródle. Zapewne mamy do czynienia z indywidualnym stylem konkretnego dziejopisa.

зане не мощ[ъ]но^a б-быс[тъ] обойти его^b никоудаж[е]^c. Тѣм[ъ] же^d и | нарицахъс[а]^e Ворота тѣснотою^f своею. Тоу ж[е]^g и оугониша^h Аⁱ. | Шварно впередѣ ида^j к-своим[ъ] полком[ъ]^k, и не помна^l рѣчи | стрыа^m своего. ⁿ-и не дождаⁿ полка брата своего Волвдимера^o, и оустремиса^p на бои. битва Сразив[ъ]shima^q же са^r челома, | и тако поломиша лахове^s полкъ^t Шварновъ^u, а инѣм[ъ] | полком[ъ]^v не мощно^w быс[тъ] помощи, ниwt[ъ]коудаж[е]^x тѣснотою, | и тако побѣдиша лахове^y роус[ъ]^z и оубиша^{aa} wt[ъ] них[ъ]^{ab} мнwgы^{ac} | wt[ъ]^{ad} боарь^{ae} и wt[ъ] простых[ъ]^{1197 af-af}. аг-Тоу же-аg оубиша^{ah} оба^{ai}

^a И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 271v: мощно

^{b-b} И, к. 288v: быс[тъ] wбиити его; Я, к. 215г: его быст[ъ] wбойти; Е, к. 271v: баше его wбойти

^c Я, к. 215г: никоудаж[е]; Е, к. 271v: никѣдаже

^d И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 271v: тѣм же

^e И, к. 288v: нарѣчахътѣса; Я, к. 215г: нарицахъсуса; Е, к. 271v: нарицахъса

^f Я, к. 215г: тѣсностію; Е, к. 271v: тѣсностію

^g Я, к. 215г: ту же; Е, к. 271v: тѣ жѣ

^h Я, к. 215г: угониша

ⁱ И, к. 288v: ѣ; Я, к. 215г: я

^j Я, к. 215г: ида

^{k-k} И, к. 288v: своимъ полкомъ

^l Я, к. 215г: помна

^m И, к. 288v: строя; Я, к. 215г: стрыа; Е, к. 272г: стрыа

ⁿ⁻ⁿ И, к. 288v: но дождавъ

^o И, к. 288v: Володимѣра; Я, к. 215г; Е, к. 272г: Володимера

^p И, к. 288v: оустрѣмиса; Я, к. 215г: устремиса

^q И, к. 288v: сразившими; Я, к. 215г; Е, к. 272г: сразившема

^r Я, к. 215г: са

^s И, к. 288v: brak wyrazu; Я, к. 215г: лахове

^t И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: полкъ

^u И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: Шварнов[ъ]

^v И, к. 288v: полкомъ

^w И, к. 288v: мочно

^x Я, к. 215г: ниwt[ъ]кудаж[е]; Е, к. 272г: нѣwt[ъ]кѣдѣже

^y И, к. 288v: лаховѣ; Я, к. 215г: лахове

^z Я, к. 215г: русь; Е, к. 272г: рѣсь

^{aa} Я, к. 215г: убиша

^{ab} Я, к. 215г; Е, к. 272г: brak wyrazów

^{ac} И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: многих[ъ]; П, к. 302г: многы

^{ad} Я, к. 215г; Е, к. 272г: brak wyrazów

^{ae} И, к. 288v; Я, к. 215г: боарь[ъ]; Е, к. 272г: боарь

^{af-af} И, к. 288v: люди

^{ag-ag} Я, к. 215г: ту ж[е]; Е, к. 272г: тѣ жѣ

^{ah} Я, к. 215г: убиша

^{ai} И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: wба

¹¹⁹⁷ Bitwa w Worotach znana jest również źródłem polskim, spośród których część podawała łaćcińską nazwę miejsca odpowiadającą znaczeniem ruskiej: „que Porta dicitur” (*Kronika Dzierży*), a także datę dzienną wydarzenia – 19 VI 1266 r. (zob. np.: *Rocznik kapituły krakowskiej*,

с[ы]на тысяц[ь]ског[о]^{a1198}, | Лаврентіа^{b1199} и Андреа^{c1200}, не мало бв^d показа^e мжж[ь]ство^f свое, | и не побѣгоста^g брат[ь] ѡт[ь] брата. Тоу ж[е]^h и пріастваⁱ побѣд[ь]ный^j конецъ^{k1201}. Посем[ь]^l же оумиришас[а]^m лаховеⁿ съ^o роус[ь]ю^p, | Болеславъ съ^q Васил[ь]ком[ь]^r и съ^s Шварном[ь]^t, и нача-

приміра знову
з лахи

^a И, к. 288v: тысячкого; Я, к. 215г: тисацкаго; Е, к. 272г: тысяцкого

^b И, к. 288v: Лаврентѣа; Я, к. 215г: Лаврентиа; Е, к. 272г: Лаврентіа

^c И, к. 288v: Андрѣа; Я, к. 215г: Андреа; Е, к. 272г: Андреа

^d И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: бо

^e И, к. 288v: показаста; Я, к. 215г; Е, к. 272г: показаша

^f И, к. 288v: моужьство; Я, к. 215г: муз[ь]ство; Е, к. 272г: мѣжество

^g Е, к. 272г: побѣгоша

^h Я, к. 215г: ту ж[е]; Е, к. 272г: тѣ жѣ

ⁱ И, к. 288v; Я, к. 215г: приаства; Е, к. 272г: пріаша

^j И, к. 288v: побѣды; Я, к. 215г: побѣдный

^k Я, к. 215г; Е, к. 272г: вѣнецъ

^l И, к. 288v: посем

^m Я, к. 215г: ѡмирышася

ⁿ Я, к. 215г: лахове

^o И, к. 288v: с; Я, к. 215г: со

^p Я, к. 215г: русю; Е, к. 272г: рѣсю

^q И, к. 288v: с; Я, к. 215г: со

^r И, к. 288v: Василкомъ; Е, к. 272г: Василком[ь]

^s И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: со

^t И, к. 288v; Я, к. 215г: Шварномъ; Е, к. 272г: Шварном[ь]

s. 91–92 [tylko rok]; *Rocznik krótki*, [w:] MPH ns, t. V, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 242 [tylko rok]; *Kronika Dzierzwy*, wyd., wstęp i przyp. K. Pawłowski, [w:] ibidem, t. XV, Kraków 2013 s. 79 [„in festo sanctorum Gervasii et Prothasii [...] in die sabbati” oraz miejsce]; *Kronika wielkopolska*, [w:] ibidem, t. VIII, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1970, s. 121 [„die Geruasii et Prothasii sanctorum”]; *Rocznik Traski*, [w:] MPH, t. II, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 839–840 [błędny rok, miejsce i uczestnicy].

¹¹⁹⁸ Bez wątpienia jeden z najważniejszych reprezentantów elit państwa Szwarna Daniłowicza. Mimo wszystko, wzmiankowany tylko raz, na dodatek właściwie pośrednio. Jest to wyraziste świadectwo skali zainteresowania dziejopisa różnymi pełniącymi ważne funkcje, prawda, że w innym księstwie, jednak wchodzącym w skład państwa Romanowiczów. W każdym razie, możemy z tej wzmianki wnioskować, że przy poszczególnych księżętach z domu Romanowiczów wytworzyły się odrębne hierarchie urzędnicze.

¹¹⁹⁹ Bojar Szwarna Daniłowicza, s. jego niezidentyfikowanego tysięcznika i brat Andrzeja. Wzmiankowany tylko w tym miejscu. Zapewne zginął w młodym wieku (A. Jusupović, *Elity*, s. 197–198).

¹²⁰⁰ Zapewne młodszy brat Ławrentija, s. tysięcznika Szwarna Daniłowicza. D. Dąbrowski nie zgadza się z opinią A. Jusupowicia, że owego Andrzeja można bez zastrzeżeń utożsamić z noszącym to samo imię otrokiem Daniela Romanowicza wzmiankowanym podczas wyprawy jaćwieskiej 1255/1256 r. (ibidem, s. 110–112). Oczywiście, możliwości takiej nie da się wykluczyć, jednak – po pierwsze – pogląd ten opiera się wyłącznie na zasadzie niemożności bytów. Po drugie, mamy do czynienia z popularnym mianem. Po trzecie, informacje naszego źródła na temat elit są po prostu wybiórcze, o czym w sposób jaskrawy świadczy niepodanie imienia tysięcznika, ojca poległych bojarów. Sprawa jest więc otwarta.

¹²⁰¹ W przekazie: „Тоу ж[е] и пріаства побѣд[ь]ный конецъ” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ez 32, 21; 36, 11; 36, 15; 37, 24.

ша быти | в любви велици^{a1202}. Посем[ь]^b же Воишелкъ^c да княженіе^d свое | сатио^e своему^f Шварнови^{g1203}, а сам[ь] опать^h въсхотѣⁱ пріати^j мнишескій^k чинь. Шварно ж[е] молашеса^l емоу^m по|великоуⁿ, а бы еще княжил[ь]^o с^p ним[ь]^q в^r литвѣ, но Воишелкъ^s | не хоташе^t, тако река: «Съгрѣшилъ^u есмь^v много пред[ь]^w Б[о]гум[ь]^x | и ч[е]л[овѣ]къ^y. Ты княжи^z, а земля^{aa} ти опасена^{ab}». Шварно ж[е]^{ac} || (359г/733) не може оумолити^{ad} его, и тако нача княжити^{ae} в литвѣ, | а Воишелкъ^{af} иде до Оугровска^{ag} в монастырь^{ah} с[ва]т[о]го^{ai}

- ^a И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: велицѣ
^b И, к. 288v: посем; Е, к. 272г: посемъ
^c И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: Воишелкъ
^d И, к. 288v: княжение; Я, к. 215г: княженіе
^e И, к. 288v; Е, к. 272г: затю; Я, к. 215г: затю
^f Я, к. 215г: своему; Е, к. 272г: своемѹ
^g Я, к. 215г: Шварновѣ
^h И, к. 288v: шпать; Я, к. 215г: шпат[ь]; Е, к. 272г: шпать
ⁱ И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: восхотѣ
^j И, к. 288v; Я, к. 215г: приати; Е, к. 272г: пріати
^k И, к. 288v: мнискии; Я, к. 215г: мнишеский; Е, к. 272г: мнишескій
^l И, к. 288v: молашетьса; Я, к. 215г: м[о]л[ас]а; Е, к. 272г: м[о]л[ас]а
^m Я, к. 215г: ему; Е, к. 272г: емѹ
ⁿ Я, к. 215г; Е, к. 272г: повеликѹ
^o Я, к. 215г: княжѣл[ь]
^p Я, к. 215г: з; Е, к. 272г: съ
^q И, к. 288v: ними; Е, к. 272г: нимѣ
^r Е, к. 272г: въ
^s И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: Воишелкъ
^t И, к. 288v: хоташеть; Я, к. 215г: хоташе
^u И, к. 288v; Я, к. 215г; Е, к. 272г: согрѣшилъ
^v И, к. 288v: есмь; Я, к. 215г: есмы
^w И, к. 288v; Я, к. 215v: перед[ь]
^x И, к. 288v; П, к. 302v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Б[о]гомѣ
^y Я, к. 215v; Е, к. 272г: ч[е]л[овѣ]ки
^z Я, к. 215v: княжи
^{aa} Я, к. 215v: земля
^{ab} И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: шпасена
^{ac} Я, к. 215v: жѣ
^{ad} Я, к. 215v: ѹмолити
^{ae} Я, к. 215v: княжѣти
^{af} И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Воишелкъ
^{ag} И, к. 288v: Оугровьска; Я, к. 215v: ѹгровска; Е, к. 272г: Оугровска
^{ah} Е, к. 272г: монастырь
^{ai} И, к. 288v: ко с[ва]т[о]го; Я, к. 215v: с[ва]того

¹²⁰² Dokładniej mówiąc, nastąpił powrót do bardzo dobrych od dwudziestu lat stosunków, które zakłócone zostały przez prowokację jakichś środowisk litewskich.

¹²⁰³ Wydarzenia te musiały zajść pomiędzy bitwą w Worotach (19 VI 1266 r.) a śmiercią Wojsielka (17 IV 1267 r.), raczej bliżej terminu *post quem*.

Да|ниліа^{a1204}, и взѧ^b на себе чернеческыя^c порты, и почѧ жити | въ^d ма-
настыри^e, тако река: «Се ми^f зде^g близ[ъ] мене с[ы]нъ¹²⁰⁴ мой | Шварно,
а другой^h – господин[ъ] мой ѡт[ъ]ць^{i j-j} Васил[ъ]ко^k. А тѣ^lма са^l имоу^m
оутѣшиватиⁿ». Григоріи^o же полонин[ъ]скый^p | еще баше^q живъ^r,
наставник[ъ] его. Воишел[ъ]къ^s же въспрашав[ъ]^t | о^u животъ его, рад[ъ]
быс[тъ], посла по н[ъ], реч[е]^v: «Г[о]с[по]д[и]не ѡт[ъ]че, пріе [sic]^w сѣмо^x».
ѡн[ъ]^y | же пріеде^z к немоу^{aa}, и настави и^{ab} Григоріи^{ac} на поут[ъ]^{ad}

^a И, к. 288v: Данилюю; Я, к. 215v: Данийла; Е, к. 272г: Данійла

^b Я, к. 215v: взѧ

^c И, к. 288v: чернѣчкни; П, к. 302v: чернеческыя; Я, к. 215v: чернеческиа; Е, к. 272г: чернеческіа

^d И, к. 288v; Я, к. 215v: в

^e И, к. 288v; Е, к. 272г: манастырѣ

^f Я, к. 215v: мы; Е, к. 272г: ли

^g И, к. 288v: здѣ

^h И, к. 288v: другии; Я, к. 215v: дрѹгий; Е, к. 272г: дрѹгій

ⁱ Я, к. 215v; Е, к. 272г: brak wyrazu

^{j-j} И, к. 288v: кназь

^k И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Василко

^l Я, к. 215v: са

^m Я, к. 215v; Е, к. 272г: имѣ

ⁿ Я, к. 215v: утѣшивати

^o И, к. 288v: Григорѣи; Я, к. 215v: Григорый

^p Я, к. 215v: полонин[ъ]скый; Е, к. 272г: полонинскій

^q Я, к. 215v: баше

^r И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: живъ

^s И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Воишелкъ

^t И, к. 288v: вопрошавъ; Я, к. 215v; Е, к. 272г: воспрашав[ъ]

^u И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: w

^v И, к. 288v: река

^w И, к. 288v: приѣди; Я, к. 215v; Е, к. 272г: приед[и]

^x И, к. 288v: семо

^y И, к. 288v; Е, к. 272г: ѡн

^z И, к. 288v: приѣха; Я, к. 215v: прийде; Е, к. 272г: прійде

^{aa} Я, к. 215v; Е, к. 272г: немѣ

^{ab} И, к. 288v: его

^{ac} И, к. 288v; Я, к. 215v: brak wyrazu

^{ad} П, к. 302v: пѣт[ъ]; Я, к. 215v: пуг[ъ]; Е, к. 272г: пѣтъ

¹²⁰⁴ Pierwsza w *Kronice halicko-wołyńskiej* wzmianka o tym klasztorze. Jest on według wszelkiego prawdopodobieństwa znany z bulli Innocentego IV z 27 VIII 1247 r., w której wspomniany jest przewodzący poselstwu Daniela Romanowicza do papieża: „Gr[egorius] de Monte Sancti Danielis” (*Historica Russiae Monumenta* [...], t. I, wyd. A. I. Turgenew, Petropoli 1841, nr LXXV; MPV, t. III, nr 60; D. Dąbrowski, *Daniel Romanowicz król Rusi*, s. 278; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 323). Obie przytoczone informacje poświadczają duże znaczenie tego ośrodka życia monastycznego.

¹²⁰⁵ Wojsiełk był, jak dobrze wiadomo, szwagrem Szwarna. Łatwo wyjaśnić, dlaczego używał wobec niego określeń: „zięć” i „syn”. Jeśli chodzi o pierwsze pojęcie, tak potrafiąco

чернеч[ь]скый^{a1206}, | и в то время^b присла Левь^c к Васил[ь]кови^d, тако реч[е]^e: «Хотѣл[ь]^f | бых[ь]^g снатиса^h с тобою, а бы тоутоⁱ и Воишелкь был[ь]». Васил[ь]^k ж[е]^k посла по Воишелка Стр[а]стное^l нед[ь]ли¹²⁰⁷, тако реч[е]^m: «Прислалъⁿ | къ^o мнѣ Левь^p, а бых[о]мо^q г^rса снали^r, а не бойса^s ничегож[е]^t». Воишелк[ь] же боаса^u Л[ь]ва и не хоташе^v ехати, но поеха^w на | Васил[ь]ковоу^x рѣкоу^y, и приѣха^z С[ва]тое^{aa} нед[ь]ли¹²⁰⁸ оу^{ab} Волдимерь^{ac}, и | ста въ^{ad} монастыри^{ae} с[ва]т[о]го^{af} Михаила Великого¹²⁰⁹. Марколт[ь]^{ag} же

^a И, к. 288v: чернечкии; Я, к. 215v: чернеческий; Е, к. 272г: чернеческій

^b Я, к. 215v: время

^c И, к. 288v; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Левь

^d И, к. 288v; Е, к. 272г: Василкови; Я, к. 215v: Василковѣ

^e И, к. 288v: река

^f Я, к. 215v: хотѣл

^g Я, к. 215v; Е, к. 272г: бы

^h Я, к. 215v: снатиса

ⁱ Я, к. 215v: тута; Е, к. 272г: тѣта

^j И, к. 289г: Вошелкъ [sic]; Я, к. 215v; Е, к. 272г: Воишелкъ

^k И, к. 289г; Е, к. 272v: Василко

^l И, к. 289г: Стр[а]стноеѣ

^m И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: река

ⁿ И, к. 289г: прислалъ; Я, к. 215v: прислал[ь]; Е, к. 272v: присла

^o И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: ко

^p И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Левь

^q Е, к. 272v: бысмо [sic]

^{r-r} Я, к. 215v: са снали

^s Я, к. 215v: бойса

^t Я, к. 215v; Е, к. 272v: никогоже

^u И, к. 289г: боашетьс[а]; Я, к. 215v: боаста

^v И, к. 289г: хоташет[ь]; Я, к. 215v: хоташе

^w И, к. 289г: поѣха

^x И, к. 289г: Василкови; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Василковѣ

^y И, к. 289г: роукѣ; Я, к. 215v: руку; Е, к. 272v: рѣкѣ

^z И, к. 289г: приѣха; Я, к. 215v: приеха

^{aa} И, к. 289г: на С[ва]той; Я, к. 215v: С[ва]той; Е, к. 272v: С[ва]той

^{ab} И, к. 289г: в; Я, к. 215v: ѣ; Е, к. 272v: въ

^{ac} И, к. 289г: Володимѣрь; Я, к. 215v: Володимер[ь]; Е, к. 272v: Володимерь

^{ad} И, к. 289г: в; Я, к. 215v: во

^{ae} И, к. 289г; Е, к. 272v: монастырѣ

^{af} Я, к. 215v: с[ва]того

^{ag} Я, к. 215v: Марколт

określać na Rusi szwagrów (zob. СДЯ, т. III, s. 436: маж córki albo siostry), natomiast drugie jest użyte w znaczeniu symbolicznym (И. И. Срезневский, *Материалы*, т. III, kol. 872–874).

¹²⁰⁶ Wydarzenia te rozgrywały się niedługo przed Wielkanocą 1267 r.

¹²⁰⁷ W 1267 r., o którym mowa, Wielki Tydzień przypadał na 11–17 IV.

¹²⁰⁸ 17 IV 1267 r.

¹²⁰⁹ Co do tego nieistniejącego dziś monasteru, zlokalizowanego ok. 200 m na pd.-wsch. od zachowanej rotundy św. Wasyla, zob. С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 46, 89, 92, 93, 132, 134–136, 139, 144.

нѣмчич[ъ]^{a1210} зва к^b собѣ кнаси^c д-на обѣд[ъ]: Васил[ъ]ка^d, Льва^e, | Воишелка – и начаша обѣдати^f, и пити, и веселитиса^g. | Васил[ъ]кѡ^h ж[е] напивсаⁱ, поеха^j домовъ спат[ъ], а Воишелкѡ^k поеха^l | до манастира^m, идеже стоашеⁿ, и посем[ъ]^o прѣха Левъ | къ нему^o въ^p манастирь^q и поча молвити Воишелкови^r: | «Коумес^{s1211}, напѣмса^t в-по чаши^u вина^{v!}» И почаша^w пити. Дѣвол[ъ]^x | же^y не хоташе искони^y добра ч[е]л[овѣ]ч[ъ]скому^z родоу^{aa}.

нѣмчич[ъ]
на обѣдѣ

^a И, к. 289г: нѣмѣчинь; Я, к. 215v; Е, к. 272v: нѣмчикъ

^b И, к. 289г: к; Е, к. 272v: къ

^c И, к. 289г: кназѣ; Я, к. 215v: кназа; Е, к. 272v: кн[а]за

^{d-d} И, к. 289г: на вѣдѣ. Василка; Я, к. 215v: Васил[ъ]ка на вѣд[ъ]; Е, к. 272v: Василка на вѣд[ъ]

^e И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Лва

^f И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: вѣдати

^g Я, к. 215v: веселитиса

^h И, к. 289г; Е, к. 272v: Василко; П, к. 302v; Я, к. 215v: Васил[ъ]ко

ⁱ Я, к. 215v: напивса

^j Я, к. 215v: поѣха

^k И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Воишелкѡ

^l И, к. 289г: поѣха

^m Я, к. 215v: манастира; Е, к. 272v: м[а]н[а]стыра

ⁿ И, к. 289г: стоашеть; Я, к. 215v: стоаше; Е, к. 272v: стоаше

^{o-o} И, к. 289г: Левъ приѣха к нему; П, к. 302v: прѣха Левъ къ немѣ; Я, к. 215v: приеха ко нему Лев[ъ]; Е, к. 272v: прѣха къ немѣ Левъ

^p И, к. 289г: в; Я, к. 215v: во

^q Е, к. 272v: м[а]н[а]стырь

^r Я, к. 215v: Войшелковѣ

^s П, к. 302v; Я, к. 215v; Е, к. 272v: кѣме

^t И, к. 289г: напѣмса; П, к. 303г: напѣмса; Я, к. 215v: напѣмса

^u Е, к. 272v: чашѣ

^{v-v} И, к. 289г: brak wygazów

^w И, к. 289г: начаша

^x И, к. 289г: дѣволъ; Я, к. 215v: дѣвол[ъ]; Е, к. 272v: дѣвол

^{y-y} И, к. 289г: исконѣи не хота; Я, к. 215v: хоташе искони

^z И, к. 289г: ч[е]л[о]в[ѣ]ч[ъ]скому; Я, к. 215v: ч[е]л[о]в[ѣ]ч[ъ]скому; Е, к. 272v: ч[е]л[овѣ]ч[ъ]скомѣ

^{aa} Я, к. 215v; Е, к. 272v: родѣ

¹²¹⁰ Jedyne wzmiankowanie w *Kronice halicko-wołyńskiej* tej osoby, skądinąd nieznaney. Bardzo ciekawy przykład znaczenia osadników niemieckich w zachodnioruśskich grodach już w l. 60. XIII w. Aby zaprosić na ucztę książąt, trzeba było bez wątpienia mieć i odpowiednią pozycję i środki. Zob. ostatnio na temat Markołta A. Baran, *Recepcja prawa niemieckiego w księstwie halicko-włodzimierskim w XIII i pierwszej połowie XIV w.*, [w:] *Korоль Данило Романович: культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія*, red. М. Бевз, Ю. Лукомської, Львів 2016, s. 90–91.

¹²¹¹ Przypominamy, że Wojsiełk ochrzcił Jerzego Lwowicza (zob. s. 440). Stąd w pełni uprawnione użycie przez Lwa w stosunku do Wojsiełka terminu: „kum” (zob. СДЯ, t. IV, s. 329 [z wykorzystaniem tego przykładu]).

вложи | въ^a с[ь]рдце Л[ь]вови, и оуби^b Воишелка завистію^c, иже^d баше^e | дал[ь] землю литов[ь]скоую^f г-его Шварнови^g1212. И тако^h быс[ть] конец[ь]ⁱ | оубитіа^j его. Спратавшє^k ж[е] тѣло^l его и положиша въ^m | ц[ь]рквиⁿ с[ва]т[о]го^o Михаила Великого^p. Кнажашю^q ж[е] по Воишелцѣ^r || (359v/734) Шварнови в литов[ь]ской земли. Кнажив[ь]^s же^t немного лѣт[ь]^t | и тако престависа^u1213, и положиша тѣло его въ^v ц[ь]ркви^w | С[ва]тыа^x Б[огороди]ца^y близ[ь]^z гроба wt[ь]на^{aa}1214. ab-Посем[ь] же^{ab} нача кнажити^{ac} | в^{ad} Литвѣ

^a И, к. 289г: во; Я, к. 215v: в

^b Я, к. 215v: ѡби

^c И, к. 289г: завистью; Я, к. 215v: завистию

^d И, к. 289г: wже

^e И, к. 289г: башеть; Я, к. 215v: баше

^f Я, к. 215v; Е, к. 272v: литовскю

^{g-g} И, к. 289г: братоу его Шварнѡви; Я, к. 215v: его брату Шварновѣ; Е, к. 272v: его братѣ Шварноши

^h И, к. 289г: такѣ

ⁱ Я, к. 215v; Е, к. 272v: конецѣ

^j И, к. 289г: оубитыа; Я, к. 215v: убитиа; Е, к. 272v: оубитіа

^k Я, к. 215v: спратавшє

^l И, к. 289г: тело

^m И, к. 289г; Я, к. 215v: во

ⁿ Я, к. 215v: церкви

^o Я, к. 215v: с[ва]т[о]го

^p И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: великаго

^q Я, к. 215v: кнажашѣ; Е, к. 272v: кн[а]жашѣ

^r И, к. 289г: Воишелкови [sic]

^s Я, к. 215v: кнажев

^{t-t} И, к. 289г: лѣтъ немного; Я, к. 215v: ѡм не лѣто [sic]; Е, к. 272v: многа лѣта

^u Я, к. 215v: престависа

^v И, к. 289г; Я, к. 215v: во

^w Я, к. 215v: церкви

^x И, к. 289г: С[ва]т[о]и; Я, к. 215v: С[ва]тыа

^y И, к. 289г: Б[огороди]цѣ

^z Я, к. 215v: близ

^{aa} Я, к. 215v: wt[ь]на; Е, к. 272v: wt[ь]ча

^{ab-ab} И, к. 289г: Въ лѣт[о] ѡѡ ѡѡ оѡ не бысть ничтож[е]. Въ лѣт[о] ѡѡ ѡѡ оѡ

^{ac} Я, к. 215v: кнажѣти

^{ad} Я, к. 215v: въ

¹²¹² Kronikarz wyraźnie napisał to wyjaśnienie z zamiarem oczernienia Lwa. Jak bowiem wiadomo, Wojsiek przyczynił się do uwięzienia i zapewne też do uśmiercenia Romana Daniłowicza. To było chyba głównym powodem zabójstwa – zemsta, a nie zawiść.

¹²¹³ Ta nieprecyzyjna informacja wywoływała od dawna dyskusje w literaturze. Ostatecznie uznano, że Szwarzno musiał umrzeć najpóźniej w 1269 r. (zob.: Грушевський М., *Хронологія подій*, s. 366–367; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 168–169). Podobnie jak w wypadku Wasylka, dziwi brak nekrologu księcia.

¹²¹⁴ Szwarzno został więc pochowany w soborze Bogurodzicy w Chełmie, tak jak Daniel Romanowicz.

окаан[ь]ный^a незаконный^b проклатый^c и не|милостивый Троидени^{d1215},
егоже безаконїа^e не могахом[ь] | списати¹²¹⁶ срама ради, такъ^f бо баше^g
безакон[ь]никъ, тако | и Антиохъ^h соур[ь]скїиⁱ, и Ирвды^j іер[у]с[а]лимскыи^k,
и Неронь^l | рим[ь]скый^{m1217}, инаⁿ мнѡга слѣиша тогоⁿ безаконїа^o чинаше^p.
| Живь^q же лѣт[ь] вѣ^r, и тако престависа^r безакон[ь]никъ^s. Ба|ше^t ж[е] в^u
него братїа^v: Борза^{w1218}, Сирьпѣтїи^{x1219}, Лѣсїи^{y1220}, Свилкели^{z1221} – | бахѣт[ь]

в Литвь
Троидени
пануеть

- ^a И, к. 289г: вкаан[ь]ныи; Я, к. 215v: вкаан[ь]ный; Е, к. 272v: вкаанный
^b И, к. 289г: безаконньи; Я, к. 215v; Е, к. 272v: незаконный
^c И, к. 289г: проклаты; Я, к. 215v: проклатый
^d И, к. 289г: Троидеи [sic]; Е, к. 272v: Тройденїи
^e И, к. 289г: безаконья; Я, к. 215v: безаконья; Е, к. 272v: безаконїа
^f И, к. 289г: такъ; Я, к. 215v; Е, к. 272v: так[ь]
^g И, к. 289г: башеть; Я, к. 215v: баше
^h И, к. 289г; Я, к. 215v: Антиохъ; Е, к. 272v: Антіохъ
ⁱ И, к. 289г: соурьскїи; Я, к. 215v: сирскїи; Е, к. 272v: сирскїи
^j И, к. 289г: Ирвды; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Ирвд[ь]
^k И, к. 289г: ер[у]с[а]л[и]мскыи; П, к. 303г: іер[у]с[а]лимскїи; Я, к. 215v: іер[у]с[а]лимскїи;
Е, к. 272v: іер[8]с[а]лимскїи
^l И, к. 289г; Я, к. 215v; Е, к. 272v: Неронь
^m И, к. 289г: римскыи; Я, к. 215v: римскїи; Е, к. 272v: римскїи
ⁿ⁻ⁿ И, к. 289г: мнѡга слѣиша того; Я, к. 215v; Е, к. 272v: brak wyrazów
^o И, к. 289г: безаконья; Я, к. 215v: безаконїа; Е, к. 272v: безаконїа
^p Я, к. 215v: чинаше; Е, к. 272v: твораше
^q И, к. 289г: живь; Я, к. 215v; Е, к. 272v: жилъ
^r Я, к. 216г; Е, к. 272v: издше
^s И, к. 289г: безаконьникъ; Я, к. 216г; Е, к. 272v: безакон[ь]никъ
^t И, к. 289г: бахоуть; Я, к. 216г: баше; Е, к. 272v: бахѣ
^u Я, к. 216г: ѡ; Е, к. 272v: оу
^v И, к. 289г: братья; Я, к. 216г: братїа; Е, к. 272v: братїа
^w Я, к. 216г; Е, к. 272v: Борзый
^x И, к. 289г: Соурьпоутїи; Я, к. 216г: Сирпутїи; Е, к. 272v: Сирпѣтїи
^y И, к. 289г; Я, к. 216г: Лѣсїи; Е, к. 272v: Лѣсїи
^z И, к. 289г: Свелкени; Я, к. 216г: Свелкелїи; Е, к. 272v: Свелкелїи

¹²¹⁵ Trojden (lit. Traidenis) panował, skutecznie wzmacniając pozycję Litwy, od ok. 1269 do 1282 r., przy czym być może został zamordowany. Istnieje wysokiej jakości biografia tego litewskiego władcy (A. Dubonis, *Traidenis. Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje 1268–1282*, Vilnius 2009). Mamy tu do czynienia ze wzmianką ewidentnie spisywaną w późniejszym czasie, gdyż jej autor poinformował o śmierci litewskiego władcy.

¹²¹⁶ Kolejny przykład „ujawnienia się” autora.

¹²¹⁷ Popis erudycji autora, opierającego się najpewniej na wiedzy zaczerpniętej z jakiegoś chronografu.

¹²¹⁸ Lit. Barza. Raczej nie jest tożsamy z jednym z trzech braci Trojdena zabitych przez Wasylka Romanowicza.

¹²¹⁹ Lit. Sirputis. Wzmiankowany w naszym źródle kilkakrotnie. Po raz ostatni przy okazji wydarzeń rozgrywających się w marcowym 6786 r.

¹²²⁰ Lit. Liesis. Raczej nie jest tożsamy z jednym z trzech braci Trojdena zabitych przez Wasylka Romanowicza.

¹²²¹ Lit. Svalkenis. Raczej nie jest tożsamy z jednym z trzech braci Trojdena zabitych przez Wasylka Romanowicza.

бо^a живоуще^b въ^c с[ва]тѡм[ь]^d кр[ь]щеніи^e. Сін^f же живахъ^g въ^h | любви,
въⁱ кротости, въ^j смиреніи^k, дрѣже^l m-правоую | вѣроу^m хр[ь]стіан[ь]скоуюⁿ,
преизлиха любаше^o p-p нищаа^q. Сиг^r же | всѣ^s престаишас[а]^t при животѣ
Троиденевѣ^u. v-В то ж[е] врѣма^v | престаишас[а] бл[а]говѣр[ь]ный^x кназ[ь]^y
хр[и]столубивый великий^z | вълдимер[ь]скый^{aa} именем[ь]^{ab} Васил[ь]ко^{ac},
с[ь]нѣ великого^{ad} кнаса^{ae} | Романа. И положиша тѣло его въ^{af} ц[ь]ркви^{ag}
С[ва]тыа^{ah} Б[огороди]ца^{ai} въ^{aj} | еп[и]ск[о]пьи^{ak} волдѣмер[ь]ской^{al1222}.

ꙋмре Васил[ь]ко
ꙋмре Василко

- ^a И, к. 289г: бахоуть же; Я, к. 216г: бяхут[ь] бо ти; Е, к. 272v: бахѣ бо тый
^b Я, к. 216г; Е, к. 272v: живѣще
^c И, к. 289г; Я, к. 216г; Е, к. 272v: во
^d И, к. 289г: с[ва]т[о]мь; Е, к. 272v: с[ва]томь; Я, к. 216г: с[ва]том[ь]
^e И, к. 289г: кр[ь]щ[е]нии
^f И, к. 289г: сии; Я, к. 216г: сий
^g И, к. 289г: живахоуть; Я, к. 216г: живахѣ; Е, к. 272v: живахѣ
^h И, к. 289г: в; Я, к. 216г; Е, к. 272v: во
ⁱ И, к. 289г: во; Я, к. 216г: и в; Е, к. 272v: и въ
^j И, к. 289г; Я, к. 216г; Е, к. 272v: во
^k И, к. 289г: смиренѣи; Я, к. 216г: смьренѣи
^l И, к. 289г; Я, к. 216г; Е, к. 272v: держаше
^{m-m} Я, к. 216г; Е, к. 272v: вѣрѣ правѣю
ⁿ И, к. 289г: крестьянскоую; Я, к. 216г: хр[ис]тиан[ь]скую; Е, к. 273г: хр[и]стіанскѣю
^o Я, к. 216г: любаша; Е, к. 273г: любаша
^{p-p} И, к. 289г: вѣроу
^q И, к. 289г: и нищаа; Я, к. 216г; Е, к. 273г: нищихѣ
^r Я, к. 216г: сий; Е, к. 273г: сій
^s И, к. 289г: brak wygazów; Е, к. 273г: вси
^t Я, к. 216г: престаишас[а]
^u Я, к. 216г; Е, к. 273г: Тройденевѣ
^{v-v} И, к. 289г: Въ лѣт[о] ꙗꙋ ѿб[ъ]; Я, к. 216г: В то ж[е] время
^w Я, к. 216г: престаишас[а]
^x И, к. 289г; Я, к. 216г; Е, к. 273г: бл[а]говѣрныи
^y Я, к. 216г: кн[язь]
^z Я, к. 216г: великий; Е, к. 273г: великій
^{aa} И, к. 289г: володимерскыи; Я, к. 216г: володимер[ь]скый; Е, к. 273г: Володимерскій
^{ab} Е, к. 273г: brak wygazu
^{ac} И, к. 289г; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Василко
^{ad} Я, к. 216г: великаго
^{ae} И, к. 289г; Е, к. 273г: кназа; Я, к. 216г: кн[язь]
^{af} И, к. 289г; Я, к. 216г: во
^{ag} Я, к. 216г: церкви
^{ah} И, к. 289г: С[ва]тѣи; Я, к. 216г: С[ва]тыа
^{ai} И, к. 289г; Е, к. 273г: Б[огороди]ци
^{aj} И, к. 289г; Я, к. 216г: во
^{ak} И, к. 289г: пискоупьи; Я, к. 216г: еп[и]ск[о]пии; Е, к. 273г: е[п]ископїи
^{al} И, к. 289г: володимерскою; П, к. 303г: волдѣмер[ь]ской; Я, к. 216г: володимер[ь]ской;
Е, к. 273г: володимерской

¹²²² Wasylko zmarł według wysokiego prawdopodobieństwa w okresie między 1 III 1268 a XI 1269 r. (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 317–318; idem, *Genealogia*

^aИ по нем[Ъ]^a нача княжити^b в^c него | мѣсто с[Ы]нъ его Вълдимерь^d, Володимер[Ъ] панует
 правдолюбѣмь^e светас[А]^f | къ^g всей^h своей брати^h, и къⁱ боарум[Ъ]^j,
 и къ^k простым[Ъ] людем[Ъ]^l. | А Левъ нача^m княжѣтиⁿ оу^o Галичи^p
 и в^q Холмѣ по братѣ | своим[Ъ] по Шварнѣ¹²²³. ^rПосем[Ъ] же^r оумиришас[А]^s
 съ^t лахы^u и з^v Болеславом[Ъ] княсем[Ъ]^{w1224}. Болеслав[Ъ]^x же ^yтогда
 заратил[Ъ]са^y съ^z врот[Ъ]слав[Ъ]ским[Ъ]^{aa} княсем[Ъ]^{ab1225}, и идоша емоу^{ac}

^{a-a} И, к. 289v: Въ лѣт[о] ꙗ̅ꙑ̅ ꙑ̅ ꙑ̅

^b Я, к. 216г: кн[ѡ]жѣти

^c И, к. 289v: во; Е, к. 273г: въ

^d И, к. 289v: Володимеръ; П, к. 303г: Волдимерь; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Володимеръ

^e И, к. 289v: правдолюбѣмь; Я, к. 216г: правдолюбѣем[Ъ]

^f И, к. 289v: сватаса; Я, к. 216г: свѣтаса; Е, к. 273г: свѣтаса

^g И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ко

^{h-h} И, к. 289v: свои брати; Я, к. 216г: брати своей; Е, к. 273г: брати своей

ⁱ И, к. 289v: к; Я, к. 216г: ко

^j И, к. 289v: боаромъ; П, к. 303г; Е, к. 273г: боаром[Ъ]; Я, к. 216г: боаром[Ъ]

^k И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ко

^l И, к. 289v: людемъ

^m Я, к. 216г; Е, к. 273г: поча

ⁿ И, к. 289v; П, к. 303г; Е, к. 273г: княжити; Я, к. 216г: кн[ѡ]жити

^o И, к. 289v; Е, к. 273г: в; Я, к. 216г: ъ

^p И, к. 289v: Галичъ

^q Я, к. 216г: ъ; Е, к. 273г: въ

^{r-r} И, к. 289v: Въ лѣт[о] ꙗ̅ꙑ̅ ꙑ̅ ꙑ̅ ꙑ̅; Е, к. 273г: Посемъ же

^s Я, к. 216г: умирившиса; Е, к. 273г: оумирившиса

^t И, к. 289v: с; Я, к. 216г: со

^u Я, к. 216г: лахи; Е, к. 273г: лахи

^v И, к. 289v: с; Е, к. 273г: зъ

^w Я, к. 216г: кн[ѡ]зем[Ъ]

^x И, к. 289v: Болеслав

^{y-y} И, к. 289v: са тогда заратилъ; Я, к. 216г: тогда заратилса

^z И, к. 289v: с; Я, к. 216г; Е, к. 273г: со

^{aa} И, к. 289v: вротѣславскимъ; Я, к. 216г; Е, к. 273г: врот[Ъ]слав[Ъ]ским[Ъ]

^{ab} И, к. 289v; Е, к. 273г: княземъ; Я, к. 216г: кн[ѡ]зем[Ъ]

^{ac} Я, к. 216г: ему; Е, к. 273г: емѡ

Мстиславичей, s. 327–328). Nie jest znana dokładna lokalizacja grobu księcia. Nie zachował się on. Zdumiewa brak nekrologu księcia i dokładnej daty jego śmierci.

¹²²³ Niezwykle ważna informacja polityczna. Mówi ona o przejęciu spuścizny po Szwarznie przez Lwa, określając równocześnie bezpośrednio lub pośrednio dotychczasowy stan posiadania obu wymienionych Daniłowiczów. Widać wyraźnie, że Lew nie władał nad dwoma głównymi ośrodkami części Rusi halicko-wołyńskiej pozostającej pod bezpośrednimi rządami Daniela, o czym nasze źródło wspomina zresztą wcześniej.

¹²²⁴ Bolesławem Wstydliwym krakowsko-sandomierskim. Ten fragment źródła jest dość chaotyczny pod względem chronologicznym. Nie jest możliwa do uchwycenia dokładna data zawarcia tego pokoju. Nastąpiło to na pewno przed wiosną 1271 r. (por. ewidentnie błędny pogład Hruszewskiego datującego to wydarzenie na 1272–1273: *Хронологія подій*, s. 368, 386).

¹²²⁵ Chodzi o Henryka IV Probusa (ur. 1257 lub 1258 r., zm. 23 VI 1290 r.), s. Henryka III Białego i Judyty, c. Konrada Mazowieckiego (K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 125,

в^a помоч[ъ] Левъ, Мьстислав[ъ]^{b1226}, | а Волдимерь^c сам[ъ] не иде, но посла свою рат[ъ]¹²²⁷ съ^d Жилиславѡм[ъ]^e. | Про то не иде сам[ъ]: заратил[ъ]^f бо са^g баше^h съⁱ ѿтвазѣ. Посем[ъ]^k | же здоумаше^l кнази^m пойти на ѿтвазѣⁿ. Приспѣвши ж[е] || (360г/735) зимѣ, сами кназѣ^o не идоша, но послаша воеводы своа^p |

^a Е, к. 273г: вѣ

^b П, к. 303v: М[ъ]стиславъ; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Мстиславъ

^c И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Володимеръ

^d И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: со

^e И, к. 289v; Е, к. 273г: Жилиславомъ; Я, к. 216г: Жилиславом[ъ]

^f И, к. 289v: заратил

^g Я, к. 216г: са

^h Я, к. 216г: баше

ⁱ И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: со

^j И, к. 289v; Е, к. 273г: ѿтвази; Я, к. 216г: ѿтвази

^k И, к. 289v: посем

^l И, к. 289v: здоумавше; Я, к. 216г; Е, к. 273г: здѣумавше

^m И, к. 289v: кнази; Я, к. 216г: кн[ѿ]зи; Е, к. 273г: кн[ѿ]зѣ

ⁿ И, к. 289v: ѿтвази; Я, к. 216г: ѿтвазѣ; Е, к. 273г: ѿтвазѣ

^o И, к. 289v: кнази; Я, к. 216г: кн[ѿ]зи; Е, к. 273г: кн[ѿ]зѣ

^p И, к. 289v; Я, к. 216г: своа

160–162). Działalność tego księcia była wielokrotnie omawiana w literaturze. Istnieje też wznowiona niedawno jego biografia autorstwa Z. Zielonki (*Henryk Prawy*, Poznań 2015).

¹²²⁶ Jest to według wszelkiego prawdopodobieństwa pierwsze wystąpienie tego księcia na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Jest ono dla D. Dąbrowskiego jednym z ważniejszych argumentów pozwalających na uznanie istnienia dwóch synów Daniela Romanowicza noszących imię Mściślaw. Starszy z nich wzmiankowany był wyłącznie w spisie potomstwa Daniela i Anny pomiędzy Romanem i Szwarnem, a umrzeć musiał najpóźniej przed 1247–1250 r. Drugi zaś narodził się w drugim, litewskim związku ojca ok. 1250 r. (z możliwością niewielkiego przesuwania tej daty w obie strony). To on był ojcem Daniela wzmiankowanego przez nasze źródło w 1280 r. oraz Anastazji, wydanej za Siemowita Kazimierzowicza dobrzyńskiego. On też dziedziczył po Włodzimierzu Wasylkowiczu. Nieprzekraczalne cezury terminu zgonu Mściśława (II) stanowią l. 1289–1308, jednak możliwe jest, że zm. pomiędzy 1300 a 1305 r. Nie są znane jakiegokolwiek dane dotyczące jego żony (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 174–180, 234–240). Pogląd D. Dąbrowskiego o istnieniu dwóch Mściśławów Daniłowiczów budzi słabo uzasadnione zastrzeżenia niektórych badaczy.

¹²²⁷ Nasze źródło wspomina tutaj o kampanii związanej z kolejną fazą wojny czesko-węgierskiej. Wojska małopolskie, mazowieckie i Rusini uderzyli na Śląsk wiosną 1271 r. (zob. np.: R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. I, red. S. Kutrzeba, Kraków 1933, s. 261–262; B. Włodarski, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1309)*, Lwów 1931, s. 56 [320] – 60 [324]; D. Dąbrowski, *Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi w latach 1264–1299/1300*, [w:] *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*, Львів 2001, s. 46; Л. Войтович, *Лев Данилович*, s. 149–151. Co do politycznego kontekstu tej wyprawy i samego konfliktu czesko-węgierskiego zob.: V. Novotný, *České dějiny*, t. I, cz. 4: *Rozmach české moci za Přemysla II (1253–1271)*, Praha 1937, s. 229–245; V. Vaniček, *Velké dějiny země Koruny České*, t. III: *1250–1310*, Praha–Litomyšl 2002, s. 132–138).

рат[ъ]ю^{a1228}. Левъ посла съ^b своею рат[ъ]ю^{c m}-Андрѣа^d-поутивльца^{e1229}, а | Волдимеръ^f посла съ^g своею рат[ъ]ю^h Желиславаⁱ, а Мьстислав[ъ]и^j | посла съ^k своею рат[ъ]ю^{l-m} Вьлодиславаⁿ Ломоносого^{o1230}. Ходив[ъ]ше^p же | и вѣша^q Слиноу^{r1231}. Итвасем[ъ]с^s же събравшим[ъ]са^t, и не смѣша | битиса^u с ними, и тако прїидоша^v с^w пвбѣдою^x и ч[ъ]стїю^y | великою къ^z своим[ъ] кнасем[ъ]aa, и посем[ъ]ab прїехаша^{ac} кнаси^{ad} ѿтваз[ъ]стїи^{ae} Минтела^{af1232},

^a Я, к. 216г; Е, к. 273г: ратю

^b И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: со

^c Я, к. 216г; Е, к. 273г: ратю

^d И, к. 289v: Андрѣа; Е, к. 273г: Андреа

^e И, к. 289v: поутивлича; Е, к. 273г: пѣтивл[ъ]ца

^f И, к. 289v: Володимеръ; Е, к. 273г: Володимеръ

^g И, к. 289v; Е, к. 273г: со

^h Е, к. 273г: ратю

ⁱ Е, к. 273г: Жилислава

^j Е, к. 273г: Мстиславъ

^k И, к. 289v; Е, к. 273г: со

^l Е, к. 273г: ратю

^{m-m} Я, к. 216г: brak wyrazów

ⁿ И, к. 289v: Володѣслава; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Володислава

^o И, к. 289v: Ломоносаго; П, к. 303v: Моносого [sic]

^p П, к. 303v: ходив[ъ]ше; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ходивши

^q Я, к. 216г: вѣша

^r И, к. 289v: Злиноу; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Слинѣ

^s И, к. 289v: ѿтвазем; Я, к. 216г: ѿтвазем[ъ]; Е, к. 273г: ѿтвазем[ъ]

^t И, к. 289v: собравшимса; Я, к. 216г: ѿбратившемса; Е, к. 273г: ѿбратившимса

^u Я, к. 216г: битиса

^v И, к. 289v: придоша; Я, к. 216г: прїидоша

^w Е, к. 273г: зъ

^x И, к. 289v; П, к. 303v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: побѣдою

^y И, к. 289v: ч[ъ]стїю; Я, к. 216г: честїю

^z И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ко

^{aa} И, к. 289v; Е, к. 273г: кназемъ; Я, к. 216г: кн[ѿ]зем[ъ]

^{ab} Е, к. 273г: посемъ

^{ac} И, к. 289v: приѣхаша; Я, к. 216г: приѣхаша; Е, к. 273г: прїѣхаша

^{ad} И, к. 289v: кнази; Я, к. 216г: кн[ѿ]зи; Е, к. 273г: кн[ѿ]зѣ

^{ae} И, к. 289v: ѿтважѣстїи; Я, к. 216г: ѿтважстїи

^{af} И, к. 289v; Е, к. 273г: Минтела; Я, к. 216г: Минтела

¹²²⁸ Najazd ten musiał dojść do skutku zimą 1271/1272 r., skoro rozegrał się po wyprawie na Śląsk w wiosny 1271 r. Por. pogląd Hruszewski, który odpowiednio odczytując następstwo wydarzeń, błędnie jednak na 1273 r. datował uderzenie na Śląsk (*Хронологія подій*, s. 368, 386).

¹²²⁹ Wzmiankowany tylko w tym miejscu bojar Lwa Daniłowicza. Jego przydomek sugeruje, że pochodził z Putywła, a więc był zapewne emigrantem z ziemi czernihowskiej.

¹²³⁰ Bojar Mścislawa (II) Daniłowicza wzmiankowany tylko w tym miejscu.

¹²³¹ Jeden z okręgów jaćwieskich (zob. przyp. 799 powyżej). Co do skutków wyprawy, z błędną datacją na 1273/1274 r., zob. G. Białuński, *Studia*, s. 114–115.

¹²³² Jaćwieski nobil, skądinąd nieznan.

Шюрпа¹²³³, Пестило^{a1234} ко Львови^b, и Въ|лвдимерови^c, и Мьстиславоу^d,
мира просачи^e събѣ^f. Они^g ж[е] | одва^h ⁱим[ъ] дашаⁱ миръ, и ради^j быша
ѡтвазѣ^k о^l мирѣ, и | тако ^mпоехаша въ^m ⁿсвою землюⁿ. ^{o-o} 1235 Проиде-
неви [sic]^p ж[е] еще кна|жащю^q в литов[ъ]ской^r земли^s, живаше^t съ^u
любовь с[ъ]
Лвом[ъ]
Л[ъ]вм[ъ]^v въ^w велицѣ^x | любви, ^{aa}шлючи мнѣгы^y дары межи собою,
а съ Волвди|мервм[ъ]^z не живаше в любви^{aa} про то, иже^{ab} баше^{ac} ѡт[ъ]ць^{ad}
| Вълвдимеровѣ^{ae} кназ[ъ]^{af} Васил[ъ]ко^{ag} оубил[ъ]^{ah} на воинах[ъ]

^a И, к. 289v: Моудѣико, Пестило; Я, к. 216г: Пестилв

^b Я, к. 216г; Е, к. 273г: Лвови

^c И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Володимерови

^d Я, к. 216г: Мстиславу; Е, к. 273г: Мстиславѣ

^e И, к. 289v: просаче; Я, к. 216г: просачи

^f И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: собѣ

^g И, к. 289v; Я, к. 216г: шни; Е, к. 273г: шны

^h И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ѡдва

ⁱ⁻ⁱ И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: даша имѣ

^j Е, к. 273г: рады

^k И, к. 289v; Е, к. 273г: ѡтвазѣ; Я, к. 216г: ѡтвазѣ

^l И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: ѡ

^{m-m} И, к. 289v: поѣхаша во; Я, к. 216г: приахаша во; Е, к. 273г: пріахаша во

ⁿ⁻ⁿ Я, к. 216г: своа си; Е, к. 273г: своа си

^{o-o} И, к. 289v: Въ лѣт[о] ꙗꙗ ѡ пѣ.

^p X: powinno być: Троиденеви; И, к. 289v; Я, к. 216г: Троиденеви; Е, к. 273г: Троиденевѣ

^q И, к. 289v: кнажащю; Я, к. 216г: кнажащѣ; Е, к. 273г: кн[а]жащѣ

^r Я, к. 216г; Е, к. 273г: литовской

^s И, к. 289v: землѣ

^t Я, к. 216г: живаше

^u И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: со

^v И, к. 289v: Львомѣ; Я, к. 216г; Е, к. 273г: Лвом[ъ]

^w И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273г: во

^x Я, к. 216г; Е, к. 273v: велицей

^y И, к. 289v: многы

^z И, к. 289v: с Володимеромѣ; П, к. 303v: Волвдимером[ъ]

^{aa-aa} Я, к. 216г; Е, к. 273v: brak wyrazów

^{ab} И, к. 289v: оже; Е, к. 273v: ижѣ

^{ac} И, к. 289v: башѣ; Я, к. 216г: баше

^{ad} И, к. 289v: ѡт[ъ]ць

^{ae} И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273v: Володимеровѣ

^{af} Я, к. 216г: кназ[ъ]

^{ag} И, к. 289v; Я, к. 216г; Е, к. 273v: Василко

^{ah} Я, к. 216г: ѡбив[ъ]; Е, к. 273v: оубивѣ

¹²³³ Jaćwieski nobil, skądinąd nieznany.

¹²³⁴ Jaćwieski nobil, skądinąd nieznany.

¹²³⁵ Według O. Tołoczki w tym miejscu pojawia się pierwsza, niezauważona przez badaczy data oryginalna chlebnikowskiej redakcji *Kroniki halicko-wołyńskiej*: „ФПВ”, co należy rozwiązać jako 6782 r. (*Происхождение хронологии*, s. 87). Ukraiński badacz, odnoszący się w tym miejscu raczej na pewno do harwardzkiego wydania faksymiliów źródła (zob. *The Old Rus'*, s. 366 – kol. 735), nie miał jednak możliwości zauważyć, że data ta została ewidentnie dopisa-

Г^a браты^b | Троиденевы^{c1236}. Про тв^d ж[е] и не живаше^e с^f ним[ь]^g в^h любви, | но воевашаⁱ j^c с ним[ь]^j, но не великими^k рат[ь]ми^l. Троидени^m ж[е] послаⁿ пѣш[ь]ци^o та тем[ь]^p воеваша^q Володимера^r, а Володимеръ^s тако ж[е] | т^tего пославь^t, воеваше^u, и тако воевастаса^v лѣто цѣло¹²³⁷. | Посем[ь] же Троидени^w, забывь^x любви^y Л[ь]вовы, пославь^z горо[д]наны^{aa1238},

^a Я, k. 216r; E, k. 273v: три

^b Я, k. 216r: брати

^c И, k. 289v: Троиденевы; Я, k. 216r; E, k. 273v: Тройденовы

^d И, k. 289v; Я, k. 216r; E, k. 273v: то

^e Я, k. 216r: живаше

^f E, k. 273v: съ

^g И, k. 289v; E, k. 273v: нимь

^h Я, k. 216r; E, k. 273v: во

ⁱ И, k. 289v: воевашетьса; Я, k. 216r; E, k. 273v: воеваше

^{j-j} E, k. 273v: съ нимь

^k Я, k. 216r; E, k. 273v: великими

^l И, k. 289v; E, k. 273v: ратми

^m E, k. 273v: Тройденіи

ⁿ И, k. 289v: пославь

^o И, k. 289v: пѣшцѣ; Я, k. 216r; E, k. 273v: пѣшцы

^p И, k. 289v: та темь; Я, k. 216r; E, k. 273v: то там[ь]

^q И, k. 289v: воевашеть

^r И, k. 289v; Я, k. 216r; E, k. 273v: Володимера

^s И, k. 289v; Я, k. 216r; E, k. 273v: Володимеръ

^{t-t} И, k. 289v: brak wyrazów

^u И, k. 289v: воевашеть

^v Я, k. 216r: воевастаса

^w E, k. 273v: Тройденіи

^x И, k. 290r: забывь; Я, k. 216r; E, k. 273v: забывь

^y И, k. 290r; Я, k. 216r; E, k. 273v: любви

^z И, k. 290r: послав

^{aa} Я, k. 216v: городаны; E, k. 273v: городаны

na później ołówkiem, identycznie zresztą jak pionowa kreseczka w literze „П” rozpoczynającej błędnie zapisane w rękopisie imię Trojdena (zob. РНБ, F.IV.230, s. 360/735). Co więcej, wspomniana data odpowiada dacie znajdującej się w tym miejscu w pełnej postaci w rękopisie ipatiewskim (zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 871). Nie można więc jej uznać za oryginalne dzieło kopisty chlebnikowskiego, lecz dopisek późniejszego komentatora, mającego orientację co do chronologii redakcji ipatiewskiej.

¹²³⁶ Wbrew pogłodom pojawiającym się w literaturze (zob. choćby: *Литонис руський*, s. 428; *Галицко-Волыńska летопись* [2005], s. 333) nie uważamy, żeby ci trzej bracia Trojdena zabici przez Wasylka byli tożsami z Borzą, Sirputjem, Ljesijem i Swilkelijem. Ci czterej są wspomniani jako osoby aktywne za panowania Trojdena (1267/1268–1282), co więcej, kronikarz nazywa ich chrześcijanami i kreśli ich pozytywny wizerunek. Mamy więc do czynienia z kolejnymi, tym razem anonimowymi braćmi Trojdena, poległymi najpóźniej przed 1269 r. Zob. też A. Dubonis, który nie wymienia mian poległych kunigasów (*Traidenis*, s. 54).

¹²³⁷ Można domyślać się, że chodzi o 1273/1274 lub 1274/1275 r. (por.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 368, 386: 1274 r.; A. Dubonis, *Traidenis*, s. 112, 187: 1273 lub 1274 r.).

¹²³⁸ Świadcetwo lojalności ruskich mieszkańców Grodna wobec litewskiej władzy, co zresztą rzuca ciekawe światło na ich stosunek wobec polityki Romanowiczów.

велѣ взати^a Дорогычин[ъ]^b, и Трид[ъ]^{c1239} с^d ними ж[е]^e баше^f, | сѣй^g же вѣдаше^h оⁱ городѣ, како мощ[ъ]но^j взати^k, излѣзъ^l | же в[ъ] ночи^m, и тако вѣашаⁿ и на самыи^o Велик[ъ] д[ъ]нь^{p1240}, и изби[ша] все^q ѡт[ъ] мала и до велика. Се же оуслышавъ^{r s-s} Левъ, и | печалень^t о сем[ъ] быс[тъ]^t, и нача^u промышлати^v, и посла в та[тары] къ^w великому^x ц[а]реви^y Менгоу-Тимореви^{z1241}, и проса^{aa} | събѣ^{ab} помощи^{ac} оу^{ad} него на литвоу^{ae}. Менгоу-Тимер[ъ]^{af}

^a Я, к. 216v: взати

^b И, к. 290r: Дорогичинь; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Дорогочинь

^c Я, к. 216v: Приед[ъ]; Е, к. 273v: Трїед[ъ]

^d Е, к. 273v: съ

^e Е, к. 273v: жъ

^f И, к. 290r: башеть; Я, к. 216v: баше

^g И, к. 290r: се; Я, к. 216v; Е, к. 273v: сей

^h И, к. 290r: вѣдашеть; Е, к. 273v: вѣдаше

ⁱ И, к. 290r; Я, к. 216v; Е, к. 273v: ѡ

^j И, к. 290r: мочно; Я, к. 216v; Е, к. 273v: мощно

^k Я, к. 216v: взати

^l И, к. 290r: излѣзъ; Я, к. 216v: излѣз

^m И, к. 290: и ночью; Я, к. 216v: в ночи

ⁿ Я, к. 216v: вѣаша

^o И, к. 290r: самы [sic]

^p Я, к. 216v: день; Е, к. 273v: день

^q И, к. 290r: все; Я, к. 216v; Е, к. 273v: brak wyrazów

^r И, к. 290r: слышавъ; Е, к. 273v: оуслышавъ; Я, к. 216v: ѡслышав[ъ]

^{s-s} Е, к. 273v: кн[а]зъ

^{t-t} И, к. 290r: быс[тъ] ѡ семь; Я, к. 216v; Е, к. 273v: быс[тъ] ѡ семь

^u Я, к. 216v: начаша

^v Я, к. 216v: промышлати

^w И, к. 290r; Я, к. 216v; Е, к. 273v: ко

^x Я, к. 216v: великому; Е, к. 273v: великомѡ

^y И, к. 290r: ц[ъ]с[а]р[е]ви

^z И, к. 290r: Менгоу-Тимереви; Я, к. 216v: Менгу-Тимирови; Е, к. 273v: Менгѡ-Тиморови

^{aa} Я, к. 216v: проса

^{ab} И, к. 290r; Я, к. 216v; Е, к. 273v: собѣ

^{ac} И, к. 290r; Я, к. 216v; Е, к. 273v: помочи

^{ad} Я, к. 216v: у

^{ae} Я, к. 216v; Е, к. 273v: литвѡ

^{af} И, к. 290r: Менгоу-Тимерь; Я, к. 216v: Менгу-Тимир[ъ]; Е, к. 273v: Менгѡ-Тимир[ъ]

¹²³⁹ Znany tylko z tej wzmianki, zapewne Rusin (choć może i Litwin), wojewoda grodzieński z ramienia Trojdena. Nie notują go jako nosiciela ruskiego imienia N. Tupikow, T. Skulina i M. Wojtowicz.

¹²⁴⁰ Według M. Hruszewskiego Drohiczyn został zdobyty w 1275 r. (*Хронологія подій*, s. 368, 386). Zdaniem L. Machnowca 14 IV 1275 r. (*Літопис руський*, s. 428), zaś w opinii M. Kotłjara latem, bliżej jesieni 1275 r. (*Галицько-Волинська летопись* [2005], s. 333). A. Dubonis tymczasem datował to wydarzenie na 1 IV 1274 r. (*Traidenis*, s. 112, 187). Naszym zdaniem chodzi o Wielkanoc – czyli 14 IV – 1275 r.

¹²⁴¹ Chan Złotej Ordy (1267–1282), Czyngizyd, s. Berke (C. P. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 202; Л. Войтович, *Нацадқи Чингиз-хана*, s. 115–116).

же || (360v/736) да емоу^a рат[Ъ], и Агоураина^{b1242} с ними^c воеводу^d, и заднѣ|прѣскіа^e кнаси^{f1243} всѣ, да емоу^g в помоч[Ъ] Романа дебран[Ъ]ского^{h1244} и съ с[Ы]нѡм[Ъ]ⁱ Ол[Ъ]гѡм[Ъ]^j, и Глѣба, кнаса^k смолен[Ъ]ского^{l1245}, и и|нѣх[Ъ]^m кнасейⁿ мнѡго^o, тогда бо бахж^p вси кнаси^q въ^r воли | татар[Ъ]-ской. Симѣ^s ж[е]^t приспѣвши^u, и начаша с[А]^v пристро|ивати^w кнаси^x роус[Ъ]стїи^y: Левъ, и Мьстиславъ^z, и Волѡди|меръ^{aa} – ab-ab идоша ж[е] с ними кнаси^{ac} пин[Ъ]стїи^{ad}, ae-ac и быс[ТЬ] идоущим[Ъ]^{af} | им[Ъ]^{ag} мимо

^a Я, к. 216v: ему; Е, к. 273v: емѡ

^b И, к. 290г: Игоурчина; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Итѣраила

^c Я, к. 216v: ним[Ъ]; Е, к. 273v: нимѣ

^d Я, к. 216v; Е, к. 273v: воеводѡ

^e И, к. 290г: заднѣпрескыи; Я, к. 216v: заднѣпрѣскіа; Е, к. 273v: заднѣпр[Ъ]скіа

^f И, к. 290г: кнази; Я, к. 216v: кн[ѡ]зи; Е, к. 273v: кн[А]зѣ

^g Я, к. 216v; Е, к. 273v: емѡ

^h И, к. 290г: дѣбраньского; Я, к. 216v: брянского; Е, к. 273v: бранского

ⁱ⁻ⁱ И, к. 290г: и [с] с[Ы]н[Ъ]мѣ; Я, к. 216v: и со сыном[Ъ]; Е, к. 273v: и со с[Ы]номѣ

^j И, к. 290г: Ѡлгомѣ; Я, к. 216v: Ѡлгом[Ъ]; Е, к. 273v: Олгом[Ъ]

^k И, к. 290г; Е, к. 273v: кназа; Я, к. 216v: кн[ѡ]за

^l Я, к. 216v; Е, к. 273v: смоленского

^m И, к. 290г: иныихѣ; Я, к. 216v: иныа; Е, к. 273v: иныа

ⁿ И, к. 290г: кназии; Я, к. 216v: кн[ѡ]зи; Е, к. 273v: кн[А]зѣ

^o И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 273v: много

^p И, к. 290г: бахоу; Я, к. 216v: баху; Е, к. 273v: бахѡ

^q И, к. 290г: кнази; Я, к. 216v: кн[ѡ]зи; Е, к. 273v: кн[А]зѣ

^r И, к. 290г: в; Я, к. 216v; Е, к. 273v: во

^s И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 273v: зимѣ

^t Я, к. 216v: жѣ

^u И, к. 290г: приспѣвше; Е, к. 273v: приспѣвшей

^v Я, к. 216v; Е, к. 273v: brak wyrazu

^w И, к. 290г: пристравати; П, к. 304г: простроивати

^x И, к. 290г; Е, к. 273v: кнази; Я, к. 216v: кн[ѡ]зи

^y И, к. 290г: роусѣи; Я, к. 216v: рустий; Е, к. 273v: рѣстїи

^z Я, к. 216v; Е, к. 273v: Мстиславъ

^{aa} И, к. 290г: Володимеръ; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Володимеръ

^{ab-ab} Е, к. 273v: то

^{ac} И, к. 290г: кнази; Я, к. 216v: кн[ѡ]зи; Е, к. 273v: кн[А]зѣ

^{ad} И, к. 290г: пиньстїи; Я, к. 216v: пинстїи

^{ae-ac} И, к. 290г: и тоуровѣцѣи

^{af} Я, к. 216v; Е, к. 273v: идѣщим[Ъ]

^{ag} П, к. 304г: имѣ

¹²⁴² Mongolski wódz skądinąd nam nieznany.

¹²⁴³ Określenie „książęta zadnieprowscy” rzuca ciekawe światło na terminologię polityczno-topograficzną stosowaną przez naszego dziejopisa i otoczenie, w którym przebywał.

¹²⁴⁴ Zob. przyp. 1147 powyżej.

¹²⁴⁵ Gleb Rościslawowicz (ur. 1243–1245 lub niedługo wcześniej, zm. zima 1277/1278, przed 28 II), najstarszy z trzech s. Rościslawa Mścislawowicza Fiodorowicza (D. Dąbrowski, *Genealogia Mścislawowiczów*, s. 571–573).

ополчение Тоуровь^{a1246} къ^b Слоуц[ъ]коу^{c1247}, и тоу са^d снаста^e с^f тата|ры оу^g Слоуц[ъ]ка^h, и тако поидоша всиⁱ въборзѣ^j к^k Новоу|горвд[ъ]коу^l, и не дошед[ъ]ше^m рѣⁿ Сирьачи^{o1248}, тоу^p ж[е] и сташа | на ноч[ъ]^q, ^rа заутра въстав[ъ]ши рано^r, поидоша и перешед[ъ]ше^s рѣ|коу^t до свѣта, тоу^u ж[е] и дождаша свѣта. Въсходящю^v ж[е] | с[ъ]лнцю^w, и начаша израживати^x полкы^y. ^{aa}-Израдивше^z ж[е] полкы^{aa}, | и тако доидоша^{ab} къ^{ac} горвдоу^{ad}. Татарове^{ae} ж[е] ида^{af}х^{af} поправоу^{ag} | своим[ъ] полкwm[ъ]^{ah}, а wt[ъ] них[ъ] Левь^a-своим[ъ]

^a И, к. 290г: Тоурово; Я, к. 216v: Туров[ъ]; Е, к. 273v: Тѣровь

^b И, к. 290г: къ; Я, к. 216v: к; Е, к. 273v: и

^c И, к. 290г: Слоучкоу; П, к. 304г: Слоуц[ъ]кѣ; Я, к. 216v: Слуцкъ; Е, к. 273v: Слѣцкъ

^d Я, к. 216v: ту са; Е, к. 273v: тѣ са

^e И, к. 290г: са сна; Я, к. 216v: снаста

^f И, к. 290г: с; Е, к. 273v: съ

^g Я, к. 216v: ѣ

^h И, к. 290г: Слоучка; Я, к. 216v: Слуцка; Е, к. 273v: Слѣцка

ⁱ Я, к. 216v; Е, к. 273v: всѣ

^j И, к. 290г; Я, к. 216v: воборзѣ

^k Е, к. 273v: къ

^l И, к. 290г: Новоугородькоу; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Новѣгородѣ

^m И, к. 290г: дошедше

ⁿ Я, к. 216v; Е, к. 273v: рѣки

^o И, к. 290г: Сырьвачѣ; Я, к. 216v: Снаги; Е, к. 273v: Снаги

^p Я, к. 216v: ту; Е, к. 273v: тѣ

^q И, к. 290г: ночь

^{r-r} И, к. 290г: а заутра рано воставше; Я, к. 216v; Е, к. 273v: и заутра воставши рано

^s И, к. 290г: перешедше

^t Я, к. 216v; Е, к. 273v: рѣкѣ

^u Я, к. 216v: ту; Е, к. 273v: тѣ

^v И, к. 290г: восходящю; Я, к. 216v: восходящю; Е, к. 273v: восходящѣ

^w Е, к. 273v: с[ъ]лнцѣ

^x Я, к. 216v: израживати

^y Я, к. 216v; Е, к. 273v: полки

^z И, к. 290г: израдивша

^{aa-aa} Я, к. 216v; Е, к. 273v: brak wygazów

^{ab} И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 273v: идоша

^{ac} И, к. 290г: к; Я, к. 216v; Е, к. 273v: ко

^{ad} И, к. 290г: городоу; Я, к. 216v; Е, к. 273v: городѣ

^{ae} И, к. 290г: татаром

^{af} И, к. 290г: идахоу; Я, к. 216v: идаху; Е, к. 273v: идахѣ

^{ag} Я, к. 216v; Е, к. 273v: поправѣ

^{ah} П, к. 304г: полком[ъ]

¹²⁴⁶ Ob. Тураѣ, m. w rej. żytkowickim obw. homelskiego, Białoruś. Gród położony na prawym brzegu Ptureci (SGKP, t. XII, s. 649–652; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 33–69; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 163–166).

¹²⁴⁷ Об. Слуцк, m. rej. w obw. mińskim, Białoruś; gród położony nad Słuczą (SGKP, t. X, s. 837–842; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 142–152; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 172–176).

¹²⁴⁸ Serwecz, lewy dopływ Niemna (SGKP, t. X, s. 458).

полком[ь] идаше^a, а вт[ь] Л[ь]ва | Волвдимерь^b идаше^c ^dсвоим[ь] полкѡм[ь] полѣвоу^d. Татарове^e ж[е] при|слаша^f ко Л[ь]вови и Волвдимерови^g, тако рекоучи^h: «Дѣти | нашиⁱ видѣша^j, аже^k рат[ь] стоит[ь]^l за гороу: пара идет[ь] ис^m конейⁿ. | А пошлѣте^o люди добрыа^p с^q нашими татари, ать осмотрат[ь]^r, | што бѣдет[ь]^s». Уни ж[е] послаша с^t ними добрыа^u люди, и тако ехав[ь]ше^v осмотрѣвше^w, аже^x нѣтоу^y рати, но пара^z идаше^{aa} | съ^{ab} истоковъ, текоущих[ь]^{ac} из горъ, зане морози^{ad} бѣхѣ^{ae} велици^{af}. И тако прїидоша^{ag} къ^{ah} городу^{ai} и сташа около^{aj} ег[о]. | Мьстислав[ь]^{ak}

^{a-a} И, к. 290г: идаше своимъ полкомъ; П, к. 304г: своим[ь] полкѡм[ь] идаше; Я, к. 216v: своим[ь] полком[ь] идаше

^b И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Володимеръ

^c Я, к. 216v: идаше

^{d-d} И, к. 290г: полѣвоу своим[ь] полкомъ; Я, к. 216v: своим[ь] полком[ь] полѣву; Е, к. 273v: своим[ь] полком[ь] полѣвѣ

^e И, к. 290г: татари

^f Я, к. 216v; Е, к. 273v: послаша

^g И, к. 290г: Володимерови; Я, к. 216v; Е, к. 273v: Володимерю

^h И, к. 290г: рекоуче; Я, к. 216v: рекучи; Е, к. 274г: рекучи

ⁱ И, к. 290г: нашѣ; П, к. 304г: наша

^j И, к. 290г: видѣлѣ

^k И, к. 290г: ажѣ; Е, к. 274г: ажѣ

^l Е, к. 274г: стоитъ

^m Е, к. 274г: из

ⁿ И, к. 290г: конѣи

^o И, к. 290г: пошлете; Я, к. 216v: послѣте

^p И, к. 290г: добрыи; Я, к. 216v: добрыа; Е, к. 274г: добрыа

^q Е, к. 274г: з

^r И, к. 290г: оуосмотратъ; Я, к. 216v: осмотрат[ь]; Е, к. 274г: осмотратъ

^s И, к. 290г: боудеть; Я, к. 216v: будет[ь]; Е, к. 274г: бѣдетъ

^t Е, к. 274г: с[ь]

^u И, к. 290г: добрыи; Я, к. 216v: добрыа; Е, к. 274г: добрыа

^v И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: ехавше

^w И, к. 290г: осмотрѣша; Я, к. 216v; Е, к. 274г: осмотрѣвше

^x И, к. 290г: ажѣ; Е, к. 274г: ажѣ

^y И, к. 290г: нѣтоуть; Я, к. 216v; Е, к. 274г: нѣтѣ

^z И, к. 290г: пара

^{aa} И, к. 290г: идашеть; Я, к. 216v: идаше

^{ab} И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: со

^{ac} Я, к. 216v: текущих[ь]; Е, к. 274г: текѣщих[ь]

^{ad} И, к. 290г: морозѣ; Я, к. 216v; Е, к. 274г: морози

^{ae} И, к. 290г: бѣхоуть; Я, к. 216v: бѣху; Е, к. 274г: бѣхѣ

^{af} И, к. 290г: величѣ

^{ag} И, к. 290г: придоша; Я, к. 216v: прїидоша

^{ah} И, к. 290г: къ; Я, к. 216v: ко

^{ai} Я, к. 216v; Е, к. 274г: городѣ

^{aj} И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: около

^{ak} Я, к. 216v: Мстислав; Е, к. 274г: Мстислав[ь]

же ^a-баше не притагль^a, но шель^b баше^c wt[ъ] | Копыл[ъ]а^{d1249}, воюа^e по Полѣс[ъ]ю^{f1250}, – ни Романъ, ни Глѣбъ^g, тїи^h | кнасиⁱ заднѣпрѣстїи^j, но тѣкмо^k одинъ^l Олегъ^{m1251}, сын[ъ] | Романовъ, притагльⁿ, пришел[ъ] бо баше^o наперед[ъ]^p с^q таары^r. || (361г/737) Татарове^s же вел[ъ]ми жадах^t Романа, а бы притагль^u. | Левъ же лестъ оучини^v межи брат[ъ]ею^w своєю: оута|ивса^x Мьстислава^y и Волѡдимера^z, вз^{aa} окол[ъ]нїи^{ab} город[ъ]^{ac} |

взять городъ

- ^{a-a} И, к. 290г: башеть не притагль; Я, к. 216v: не баше притагль; Е, к. 274г: не баше притагль
^b П, к. 304г: шель
^c И, к. 290г: башеть
^d И, к. 290г: Копыла; Я, к. 216v: Копил[ъ]а; Е, к. 274г: Копил[ъ]а
^e Е, к. 274г: воюа
^f Я, к. 216v; Е, к. 274г: Полѣсю
^g И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: Глѣбъ
^h И, к. 290г; Я, к. 216v: тии; Е, к. 274г: тый
ⁱ И, к. 290г: кнази; Я, к. 216v: кнази; Е, к. 274г: кн[а]зѣ
^j И, к. 290г: заднѣпрѣстїи; Я, к. 216v: заднѣпрѣстїи
^k И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: токмо
^l И, к. 290г; Я, к. 216v; Е, к. 274г: ѡдинъ
^m И, к. 290г: Ѡлегъ; Я, к. 216v: Ѡлгъ; Е, к. 274г: Олгъ
ⁿ Я, к. 216v: притагль
^o Я, к. 216v: баше
^p И, к. 290v: напередъ
^q Я, к. 216v; Е, к. 274г: brak wyrazu
^r Е, к. 274г: Татаръ
^s И, к. 290v: Татарови
^t И, к. 290v: жадахоуть; Я, к. 216v: жадаху; Е, к. 274г: жадахъ
^u Я, к. 216v: притагль
^v Я, к. 216v: ѡчини
^w Я, к. 216v: братїею; Е, к. 274г: братїею
^x Я, к. 217г: ѡтаивса
^y Я, к. 217г; Е, к. 274г: Мирослава
^z И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Володимера
^{aa} Я, к. 217г: и вз^a; Е, к. 274г: и вз^a
^{ab} И, к. 290v: ѡколнїи; Я, к. 217г: ѡкол[ъ]нїи; Е, к. 274г: ѡколнїи
^{ac} И, к. 290v: градъ ни

¹²⁴⁹ Ob. Капыль, m. rej. w obw. mińskim, Białoruś, nad rzeką Kamionką, pol. Kopyl (SGKP, t. IV, s. 386–387; П. Ф. Лысенко, *Города Туровской земли*, s. 173–174; Л. В. Алексеев, *Западные земли*, s. 182).

¹²⁵⁰ Dowiadujemy się więc, co rozumiał kronikarz pod wspomnianym pojęciem. Ten obszar uznawany jest za Polesie również współcześnie.

¹²⁵¹ Oleg, s. Romana briańskiego, wzmiankowany w sposób niebudzący wątpliwości wyłącznie w naszym źródle. Nie wydają się słuszne, sformułowane na podstawie przekazu *Synodika lubeckiego*, poglądy R. Zotowa, N. de Baumgartena i L. Wojtowycza, jakoby należało z nim utożsamiać noszącego chrześciane imię Leon Olega, który według tego źródła miał przed śmiercią wstąpić do monasteru, przyjmując imię Wasyl. Nie ma też podstaw, by przyjmować, że zm. po 1288 r. (Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 421).

с^a татары^b, а дѣтинець^c остаса^d. Заутра^e же по | взатїи^f города^g прїиде^h
 і-Роман[ъ] и Глѣбъⁱ съ^j великою силою, | и гнѣвахъса^k вси князи^l на Лва:
 Мьстиславъ^m, и Волвди|меръⁿ, и тесть^o емоу^p Роман[ъ]^q дебран[ъ]скїи^r,
 и ^sГлѣбъ смолен[ъ]скїи^s, и инїи^t князи^u мнwси^v – вси гнѣвахъса^w на нь
 | про то, иже не^x потвори^y их[ъ] люд[ъ]ми^z противоу^{aa} себе, сам[ъ] вза |
 горwd[ъ]^{ab} с^{ac} татары, здоумали^{ad} бо бахъ^{ae} тако, аже^{af} бы им[ъ] | всѣм[ъ]^{ag}
 възем[ъ]ши^{ah} Новьгородк[ъ]^{ai}, то ж[е] потом[ъ]^{aj} пойти в ^{ак}-литов[ъ]скѣю
 | землю^{ak}, но не идоша гнѣwм[ъ]^{al} про Л[ъ]ва, и тако възврати|шас[а]^{am} въ^{an}

^a Е, к. 274г: съ

^b Я, к. 217г: татармы; Е, к. 274г: татарми

^c И, к. 290v: дѣтинѣць; Я, к. 217г; Е, к. 274г: дѣтинець

^d И, к. 290v; Е, к. 274г: wстаса; Я, к. 217г: wстася

^e И, к. 290v: завѣтра; Я, к. 217г; Е, к. 274г: заѣтра

^f И, к. 290v: взатїи; Я, к. 217г: взатїи

^g Я, к. 217г; Е, к. 274г: града

^h И, к. 290v: прїиде; Я, к. 217г: прїиде

ⁱ⁻ⁱ И, к. 290v: Романъ Глѣбовъ; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Романъ и Глѣбъ

^j И, к. 290v: с; Я, к. 217г; Е, к. 274г: со

^k И, к. 290v: гнѣвахоуса; Я, к. 217г: гнѣвахуcя; Е, к. 274г: гнѣвахъса

^l И, к. 290v: князи; Я, к. 217г; Е, к. 274г: brak wузазу

^m Я, к. 217г; Е, к. 274г: Мстиславъ

ⁿ И, к. 290v: Володимѣрь; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Володимеръ

^o И, к. 290v: тѣсть

^p П, к. 304v: емъ; Я, к. 217г; Е, к. 274г: его

^q Е, к. 274г: brak wузазу

^r И, к. 290v; П, к. 304v: дѣбраньскїи; Я, к. 217г: деверскїи; Е, к. 274г: дебранскїи

^{s-s} И, к. 290v: Глѣбъ смоленьскїи; Я, к. 217г; Е, к. 274г: brak wузазów

^t И, к. 290v: инїи; Я, к. 217г; Е, к. 274г: инїи

^u И, к. 290v: князи; Я, к. 217г: кн[а]зи; Е, к. 274г: кн[а]зѣ

^v И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: мнози

^w И, к. 290v: гнѣвахотѣса [sic]; Я, к. 217г: гнѣвахуcя; Е, к. 274г: гнѣвахъса

^x И, к. 290v: wже не; Я, к. 217г; Е, к. 274г: же и не

^y Я, к. 217г; Е, к. 274г: по товары

^z И, к. 290v: людми

^{aa} Я, к. 217г; Е, к. 274г: противъ

^{ab} И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: городъ

^{ac} Е, к. 274г: съ

^{ad} И, к. 290v: здоумали же; Я, к. 217г: здѣмали; Е, к. 274г: здѣмали

^{ae} И, к. 290v: бахоуть; Я, к. 217г: бахъ; Е, к. 274г: бахъ

^{af} И, к. 290v: wже

^{ag} И, к. 290v: всїмъ

^{ah} И, к. 290v: въземше; Я, к. 217г: взїавши; Е, к. 274г: взавши

^{ai} И, к. 290v: Новьгородокъ; П, к. 304v: Новьгородок[ъ]; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Новгородокъ

^{aj} Е, к. 274г: brak wузазу

^{ак-ак} И, к. 290v: землю литовьскоую; П, к. 304v: литов[ъ]скоую землю; Я, к. 217г; Е, к. 274г:
 землю литовскѣю

^{al} И, к. 290v: гнѣвомъ; Я, к. 217г; Е, к. 274г: гнѣвомъ

^{am} И, к. 290v: възвратишаса; Я, к. 217г: възвортишаса; Е, к. 274г: възвортишаса

^{an} И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: во

^a-своа си^a. Тако ж[е] wt[ъ] Новагорѡдка^b прѣха^c Wлeгъ въ^d Во|лѡдимерь^e кѣ^f своей сестрѣ. Вѣлѡдимерь^g бо зоваше^h тогда | тестаⁱ своего ^j-кѣ себѣ^j повеликоу^k, то^l река: «Г[о]с[по]д[и]не wt[ъ]че, поед[ъ] – | побѣдеш^m въⁿ своем[ъ]^{o-o} и дѣщере^p своеа^q ^r-здоровіе видиш[ъ]^r». Ро|ман[ъ] же wt[ъ]праса^s емоу^t, тако река: «С[ы]ноу^u мои Волѡдимере^v, | не могу^w wt[ъ] рати своеа^x wt[ъ]ехати^y, се хожю^z въ^{aa} земли | ратнои, а кто ми допровадит[ъ]^{ab} рат[ъ] мою домовъ^{ac}? А се мене^{ad} | мѣсто с[ы]нѣ мои Олегъ^{ae} ать^{af} едет[ъ]^{ag} с тобою». И цѣловав[ъ]шас[а]^{ah}, | и тако поехаша^{ai} въ^{aj}-своа си^{aj}¹²⁵². ^a-Посем[ъ]

^{a-a} П, к. 304v: своа си; Я, к. 217г; Е, к. 274г: своа си

^b И, к. 290v: Новагородька; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Новгород[ъ]ка

^c И, к. 290v: приѣха; Я, к. 217г: приеха

^d Я, к. 217г: во

^e И, к. 290v: Володимерь; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Володимерь

^f И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: ко

^g И, к. 290v: Володимерь; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Володимерь

^h Я, к. 217г: зоваше

ⁱ Я, к. 217г: теста

^{j-j} И, к. 290v: brak wyrazów; Я, к. 217г: к собѣ

^k Я, к. 217г; Е, к. 274г: повеликѣ

^l И, к. 290v: тако

^m И, к. 290v: побоудешъ; Я, к. 217г; Е, к. 274г: бѣдешъ

ⁿ И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: во

^{o-o} И, к. 290v: домоу

^p И, к. 290v: дщери; Я, к. 217г; Е, к. 274г: дщере

^q И, к. 290v: свои; Я, к. 217г: своеа

^{r-r} И, к. 290v: здоровіе видишъ; Я, к. 217г: видиши здравіе; Е, к. 274г: видиши здравіе

^s И, к. 290v: wtопрѣса; Я, к. 217г: wt[ъ]проса; Е, к. 274г: wt[ъ]проса

^t П, к. 304v; Я, к. 217г; Е, к. 274г: емѣ

^u Я, к. 217г; Е, к. 274г: с[ы]нѣ

^v И, к. 290v: Володимероу; Я, к. 217г; Е, к. 274г: Володимере

^w Я, к. 217г; Е, к. 274г: могѣ

^x И, к. 290v: свои; Я, к. 217г: своеа; Е, к. 274г: моеа

^y И, к. 290v: ѣхати

^z Е, к. 274г: хожѣ

^{aa} И, к. 290v; Е, к. 274г: в; Я, к. 217г: во

^{ab} И, к. 290v: доправить

^{ac} Е, к. 274v: домовъ

^{ad} И, к. 290v: в мое

^{ae} И, к. 290v; Я, к. 217г: Wлeгъ

^{af} Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazu

^{ag} И, к. 290v: ѣдѣть; Е, к. 274v: едетъ

^{ah} И, к. 290v: цѣловавшася; Я, к. 217г: цѣловавшися; Е, к. 274v: цѣловавшися

^{ai} И, к. 290v: поѣхаша

^{aj-aj} И, к. 290v; Я, к. 217г: во своа си; Е, к. 274v: во своа си

¹²⁵² Całe przytoczone opowiadanie jest tak nasycone szczegółami, że świadczy o tym, że albo dziejopis uczestniczył osobiście w wydarzeniach, albo też opowiedział mu o nich szybko naoczny ich świadek. Także ciekawy przykład obyczajów w relacjach między książętami.

же^a придоша^b проуси^c къ^d Троиленеви^e из^f своеа^g землѣ^h неволею пред[ъ] нѣм[ъ]циⁱ. | Он[ъ]^j же пѣа^k [sic] ^l къ^m собѣⁿ, и посади част[ъ]^o их[ъ]^p в Горвднѣ^q, а часть^r | их[ъ] посади оу^s Слонимѣ^t¹²⁵³. Вѣлвдимер[ъ]^u же здоума^v съ^w Л[ъ]вм[ъ]^x съ^y | братвм[ъ]^z своим[ъ]^{aa}, пославша^{ab} рат[ъ] свою къ^{ac} Слонимоу^{ad}, взаста^{ae} ^{af}, | а быша^{ag} землѣ не пвд[ъ]сѣдали^{ah}. Посем[ъ]^{ai} же^{aj} Троидени^{ak} послав[ъ] | брата своего Сирьпоут[ъ]^{al}, и воева около^{am}

прѣской походѣ

- ^{a-a} И, к. 290v: Въ лѣт[о] ѿсѣ ѿ пѣ. Въ лѣт[о] ѿсѣ ѿ пѣ
^b И, к. 290v: придоша; Я, к. 217г: придоша
^c Я, к. 217г; Е, к. 274v: прѣси
^d И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: ко
^e Я, к. 217г: Пройдеви [sic]; Е, к. 274v: Тройденеви
^f И, к. 290v: и-
^g И, к. 290v: своеси; Я, к. 217г: своеа
^h И, к. 290v: земли
ⁱ И, к. 290v; Е, к. 274v: нѣмци; Я, к. 217г: нѣмцы
^j И, к. 290v: он; Я, к. 217г; Е, к. 274v: он[ъ]
^k И, к. 290v; Я, к. 217г: пѣа; Е, к. 274v: пѣа
^l И, к. 290v: ѣ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazu
^m И, к. 290v; Я, к. 217г: к
ⁿ Е, к. 274v: себѣ
^o И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: часть
^p И, к. 290v: и
^q И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Горвднѣ
^r И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: часть
^s И, к. 290v: во; Я, к. 217г: ѿ
^t И, к. 290v: Вѣслонимѣ
^u И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Володимерѣ
^v И, к. 290v: здоумавѣ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: здѣмав[ъ]
^w И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: со
^x И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Лвомѣ; П, к. 304v: Л[ъ]вом[ъ]
^y И, к. 290v: и с; Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazów
^z И, к. 290v: братомѣ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: братом[ъ]
^{aa} И, к. 290v: своимѣ
^{ab} Я, к. 217г; Е, к. 274v: послат[и]
^{ac} И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: ко
^{ad} И, к. 290v: Вослонимоу; Я, к. 217г: Слонимѣ [sic]; Е, к. 274v: Слонимѣ
^{ae} Я, к. 217г: взаста
^{af} И, к. 290v: ѣ; Я, к. 217г: ѣ
^{ag} Е, к. 274v: абы
^{ah} И, к. 290v: подѣсѣдалѣ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: под[ъ]сѣдали
^{ai} И, к. 290v: посем; Е, к. 274v: посемѣ
^{aj} Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazu
^{ak} И, к. 290v: Троидени; Я, к. 217г: Пройдени; Е, к. 274v: Тройдени
^{al} И, к. 290v: Сирьпоутѣ; Я, к. 217г: Сурпутѣ; Е, к. 274v: Сѣрпѣта
^{am} И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: около

¹²⁵³ Co do wspomnianego przez źródło eksodusu Prusów zob. choćby: H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 134–136; J. Powierski, *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*, t. II, 1, Malbork 2001, s. 96–97; A. Dubonis, *Traidenis*, s. 113–115, 187.

Мысль блага

Камена^{a1254}. Волвди|мер[ъ]^b же || (361v/738) противоу^c томоу^d пославъ^e
и възв^f оу^g него Тоурійскъ^{h1255} | на рѣциⁱ на Немнѣ и села около^o его поима.
И посем[ъ]^k же | оумиристаса^l и начаста^m быти въⁿ велици^o люб[ъ]ви^p. |
И посем[ъ] вложи Б[ог]ъ^q въ с[ъ]рд[ъ]це мысль бл[а]гоу^q князю^r
Волвдиме|роу^s: нача събѣ^t доумати^u, а бы где^v за Берестіемъ^w по|ставити
горвд[ъ]^x. И възв^y книги^z прор[о]ческіа^{aa}, тако събѣ^{ab} | ад-въ^{ac} с[ъ]рд[ъ]ци^{ad}
мысла^{ae}, реч[е]: «Г[оспод]и Б[о]же сильнии и всемогыи^{af}, а-слввwm[ъ] |

^a И, к. 290v: Камене; Я, к. 217г: Камена; Е, к. 274v: Камена

^b И, к. 290v: Володимиръ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Володимеръ

^c Я, к. 217г; Е, к. 274v: противѣ

^d Я, к. 217г: тому; Е, к. 274v: томѣ

^e И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: пославъ

^f И, к. 290v; П, к. 304v; Е, к. 274v: взв; Я, к. 217г:взв

^g Я, к. 217г: ѣ

^h И, к. 290v: Тоуриискъ; Я, к. 217г: Турийскъ; Е, к. 274v: Тѣриискъ

ⁱ И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: рѣцѣ

^j И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: около

^k И, к. 290v: посем

^l Я, к. 217г: ѣмиристасѣ

^m И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: начаста

ⁿ И, к. 290v: во; Я, к. 217г: ѣ

^o И, к. 290v: величѣ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: велицей

^p И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: любви

^{q-q} И, к. 290v: во с[ъ]рд[ъ]це мысль бл[а]гоу; Я, к. 217г: в с[ъ]рд[ъ]це мысль бл[а]гѣ;
Е, к. 274v: мысль бл[а]гѣ въ с[ъ]рд[ъ]це

^r И, к. 290v; Е, к. 274v: князю; Я, к. 217г: князю

^s И, к. 290v: Володимирови; Я, к. 217г: Володимерю; Е, к. 274v: Володимерѣ

^t И, к. 290v; Я, к. 217г; Е, к. 274v: собѣ

^u Я, к. 217г; Е, к. 274v: дѣматѣ

^v И, к. 291г: кде; Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazu

^w И, к. 291г: Берестѣемъ; Я, к. 217г: Берестием[ъ]

^x И, к. 291г: городъ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: собѣ город[ъ]

^y И, к. 291г: всѣ; Я, к. 217г: взв; Е, к. 274v: взв

^z И, к. 291г; Я, к. 217г; Е, к. 274v: книги

^{aa} И, к. 291г: пр[о]р[о]ч[ъ]скыа; Я, к. 217г: пр[о]р[о]ч[ъ]скиа; Е, к. 274v: пророческіа

^{ab} И, к. 291г; Я, к. 217г; Е, к. 274v: собѣ

^{ac} И, к. 291г: во

^{ad-ad} Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazów

^{ae} Я, к. 217г: мысла

^{af} И, к. 291г; Я, к. 217г: всемогии; Е, к. 274v: всемогій

¹²⁵⁴ Lokalizacja miejscowości nie jest jasna. Chodzić może o w. Kamień (Камень), położoną na wsch. od Kobrynia, w obw. brzeskim, Białoruś, raczej nie o Kamień Koszyrski (Камінь-Каширський), m. rej. w obw. wołyńskim, Ukraina (zob.: SGKР, t. III, s. 734–735; Н. Ф. Копляра, *Формирование*, s. 148–149).

¹²⁵⁵ Chodzi tym razem o Turijsk położony nad Niemnem (zob. przyp. 876 powyżej), ewidentnie w tym czasie znajdujący się w rękach litewskich.

Своим[ь]^a вса^b съзидаа^c и растроаа^d, што ми^e, Г[оспод]и^f, проавиш[ь]^g, | грѣшному^h рабуⁱ Своемоу^j, на тѣм[ь]^k стану^l». Разгноувъ^m ж[е] | книгиⁿ, и вынаса^o емоу^p прор[о]чество^q Ісаино: «Д[о]ухъ Г[осподь]нъ | на мнѣ, егоже ради помаза ма^s бл[а]говѣстити^t нищим[ь], | посла ма^u исцѣлити^v съкроушен[ь]ныа^w с[ь]рд[ь]цем[ь], проповѣдати плѣнником[ь]^x ѡт[ь]поущеніе^y и слѣпым[ь]^z прозрѣніе^{aa}, при|зываети лѣто Г[осподь]не пріятно^{ab} и д[ь]нѣ^{ac} възданія^{ad} Б[ог]а^{ae} нашего^{af}, | оутѣшити^{ag} вса^{ah} плачущіа^{ai}, дати плачущимса^{aj} | Сіюню^{ak} славою^{al}, за попел[ь] помазаніе^{am} и веселіе^{an}

^{a-a} И, к. 291г: своимъ словомъ; П, к. 305г: слѣвом[ь]своим[ь]; Я, к. 217г; Е, к. 274v: словом[ь] своим[ь]

^b И, к. 291г: вса; Я, к. 217г; Е, к. 274v: всю

^c И, к. 291г; Я, к. 217г: созидаа; Е, к. 274v: созидаа

^d И, к. 291г: растроа; П, к. 305г: растроаа; Я, к. 217г: растроаа; Е, к. 274v: растроаа

^e И, к. 291г; Я, к. 217г; Е, к. 274v: мнѣ

^f Я, к. 217г; Е, к. 274v: brak wyrazu

^g Я, к. 217г: проавишь

^h Я, к. 217г: грѣшному; Е, к. 274v: грѣшномѣ

ⁱ Я, к. 217г: рабу; Е, к. 274v: рабѣ

^j Я, к. 217г; Е, к. 274v: Своемѣ

^k И, к. 291г; Е, к. 274v: томъ; Я, к. 217г: том[ь]

^l Я, к. 217г; Е, к. 274v: станѣ

^m И, к. 291г: розгноувъ; Я, к. 217г; Е, к. 274v: разгнѣвъ

ⁿ И, к. 291г; Я, к. 217г; Е, к. 274v: книги

^o Я, к. 217г: винаса

^p Я, к. 217г: ему; Е, к. 274v: емѣ

^q И, к. 291г: пр[о]р[о]чество

^r И, к. 291г: Ісаино; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Ісаино сице

^s Я, к. 217г: ма

^t И, к. 291г: бл[а]говѣстити; Я, к. 217г: бл[а]говѣсти

^u Я, к. 217г: ма

^v И, к. 291г: исцѣлити; Я, к. 217г: исцѣлиты

^w И, к. 291г: скроушенымъ; Я, к. 217г: сокрѣшенныа; Е, к. 274v: сокрѣшенныа

^x И, к. 291г: полоненикомъ; П, к. 305г: плѣнником[ь]

^y И, к. 291г: ѡт[ь]поущение; Я, к. 217г: ѡт[ь]пущеніе; Е, к. 274v: ѡт[ь]пѣщеніе

^z Я, к. 217г: слѣпим[ь]

^{aa} И, к. 291г: прозрѣніе; П, к. 305г; Я, к. 217г; Е, к. 274v: прозрѣніе

^{ab} И, к. 291г; Я, к. 217г: пріятно; Е, к. 274v: пріятно

^{ac} Я, к. 217г: ден[ь]

^{ad} И, к. 291г: възданія; Я, к. 217г: възданія; Е, к. 274v: възданія

^{ae} И, к. 291г: Б[ог]оу

^{af} И, к. 291г: нашему

^{ag} Я, к. 217г: ѣтѣшити

^{ah} Я, к. 217г: вса

^{ai} И, к. 291г: плачущаа; Я, к. 217г: плачѣщаа; Е, к. 274v: плачѣщаа

^{aj} Я, к. 217г; Е, к. 274v: плачѣщим[ь]

^{ak} И, к. 291г: Сіюною; Я, к. 217г; Е, к. 274v: Сіюню

^{al} Я, к. 217г; Е, к. 274v: слава

^{am} И, к. 291г: помазание

^{an} И, к. 291г: веселье

и оукрашеніе^a | за д[оу]хъ^b оунынїа^c, и нарекоутса^d рwd[ъ]^e правды, насаженіе^f | Г[осподь]не въ^g славоу^h, и съзижоут[ъ]ⁱ поуcтына^l вѣчныа^k, запоустѣвшиа^l преже^m, въздвигноутиⁿ горwды^o поуcты^p, запоустѣвшиа^q wt[ъ] рода¹²⁵⁶». Кназ[ъ]^r же Волwдимерь^s wt[ъ] сего прор[о]чества оуразоумѣ^t м[и]л[о]сть^u Б[о]жію^v до себе, нача искати мѣста пwдо[бна]^w, а бы^x гдѣ поставити^x горwд[ъ]^y. Сїа^z же земля^{aa} баше^{ab} | опоустѣла^{ac} по п̄лѣт[ъ] по Романѣ¹²⁵⁷ – н[ы]нѣ Б[о]г[ъ]^{ad} въздвигноу^{ae} ю | м[и]л[о]cтїю^{af} Своєю^{ag}.

- ^a И, к. 291r: оукрашение; Я, к. 217v: ѡкрашеніе
^b Я, к. 217v; Е, к. 274v: д[8]хъ
^c И, к. 291r: оунынїа; Я, к. 217v: ѡнынїа; Е, к. 274v: оунынїа
^d И, к. 291r: нарекоутса; Я, к. 217v: нарекѣтса; Е, к. 274v: нарекѣтса
^e И, к. 291r: роди; Я, к. 217v; Е, к. 274v: род[и]
^f И, к. 291r; Я, к. 217v: насажение; Е, к. 274v: насажденіе
^g И, к. 291r; Я, к. 217v; Е, к. 274v: во
^h Я, к. 217v; Е, к. 274v: слаw
ⁱ И, к. 291r: созижють; Я, к. 217v; Е, к. 274v: созиждѣт[ъ]
^j И, к. 291r: поуcтына; Я, к. 217v: пѣcтїню; Е, к. 274v: пѣcтїню
^k И, к. 291r: вѣчнаа; Я, к. 217v: вѣчныа; Е, к. 274v: вѣчныа
^l И, к. 291r: запоустѣвшиа; Я, к. 217v; Е, к. 274v: запѣcтѣвшиа
^m Я, к. 217v; Е, к. 274v: преже
ⁿ И, к. 291r: въздвигноути; Я, к. 217v; Е, к. 274v: въздвигнѣти
^o И, к. 291r; Е, к. 274v: города; Я, к. 217v: городи
^p Я, к. 217v: пyсти; Е, к. 274v: пѣcты
^q И, к. 291r: запоустѣвшиа; Я, к. 217v: запyстѣвшиа; Е, к. 274v: запѣcтѣвшиа
^r Я, к. 217v: княз
^s И, к. 291r: Володимѣрь; Я, к. 217v; Е, к. 274v: Володимерь
^t Я, к. 217v: уразѣмѣ; Е, к. 274v: оуразѣмѣ
^u Е, к. 274v: м[и]л[о]cтѣ
^v И, к. 291r: Б[ож]їю
^w И, к. 291r; Я, к. 217v; Е, к. 274v: подобна
^{x-x} И, к. 291r: кдѣ поставити; Я, к. 217v; Е, к. 275r: поставити гдѣ
^y И, к. 291r: городъ; Я, к. 217v; Е, к. 275r: город[ъ]
^z И, к. 291r: си; Я, к. 217v: сиа; Е, к. 275r: сїа
^{aa} Я, к. 217v: земля
^{ab} И, к. 291r: brak wyrazu; Я, к. 217v: баше
^{ac} И, к. 291r: wпоустѣла; Я, к. 217v: пyстѣла; Е, к. 275r: пѣcтѣла
^{ad} Я, к. 217v; Е, к. 275r: бо
^{ae} Я, к. 217v; Е, к. 275r: въздвигнѣ
^{af} И, к. 291r: м[и]л[о]cтїю; Я, к. 217v: ми[лос]тїю
^{ag} Е, к. 275r: Б[о]жїєю

¹²⁵⁶ W tekście od słów „и вынаса емоу прор[о]чество Ісаіно: «Д[оу]хъ Г[осподь]нѣ | на мнѣ, егоже ради помаза ма” do „запоустѣвшиа преже, въздвигноути горwды поуcты, запоустѣвшиа wt[ъ] рода” nawiązanie do Biblii. Zob.: Iz 61, 1–4. Por. *Литонис руський*, s. 430.

¹²⁵⁷ W przekazy: „Сїа же земля баше опoустѣла по п̄лѣт[ъ] по Романѣ” nawiązanie do Biblii. Należałoby się spodziewać „70 lat”, a nie „80 lat”. Dla „80 lat” zob.: Sdz 3, 30; Ez 45, 23. Dla „70 lat” zob.: Iz 23, 15–17; Jr 25, 11–12; 29, 10; Dn 9, 2; Jr 34, 22. Por. A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 110–111. Ciekawy również z dwóch powodów. Po pierwsze, mamy tu przykład

И посла Волддимерь^a мѣжа^b хитра именован[ъ] | Олѣѣоу^{c1258}, иже^d баше^e
и при ѡт[ъ]ци^f его многы^g города руоба^{h1259}, | и посла егоⁱ Вълддимерь^j
с тоземци^k въ^l челныхо[ъ]^m въⁿ врѣх[ъ]^o рѣкы^p | Л[ъ]сны^{q1260}, а бы где^r
изнайти^s таково мѣсто – горвд[ъ]^t поставити. || (362г/739) Сѣи^u же
нашед[ъ]^v мѣсто^{aa}-таково, и приѣха^w къ кназю^x, и нача^y | повѣдати. Кназ[ъ]
же сам[ъ]^z-еха съ боары^z и слоугами, и оулюбви мѣсто^{aa} то над[ъ]
берегом[ъ]^{ab} рѣкы^{ac} Лысны^{ad}, и ѡт[ъ]ребѣ^{ae} е, | и потѡм[ъ]^{af} сруоби^{ag}

^a И, к. 291г: Володимерь; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Володимерь

^b И, к. 291г: моужа; Я, к. 217v: мужа; Е, к. 275г: мѣжа

^c И, к. 291г: Алексю; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Олѣѣоу

^d Е, к. 275г: иже

^e Я, к. 217v: баше

^f И, к. 291г; Е, к. 275г: ѡт[ъ]ци

^g Я, к. 217v; Е, к. 275г: многи

^h Я, к. 217v: рѣба; Е, к. 275г: роба

ⁱ И, к. 291г: и

^j И, к. 291г: Володимерь; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Володимерь

^k И, к. 291г: тоземци; Я, к. 217v: туземци; Е, к. 275г: тѣземци

^l И, к. 291г: в; Я, к. 217v; Е, к. 275г: во

^m И, к. 291г: челнох[ъ]; Я, к. 217v; Е, к. 275г: чолнох[ъ]

ⁿ И, к. 291г: воз; Я, к. 217v: во

^o И, к. 291г: верхъ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: верхъ

^p Я, к. 217v; Е, к. 275г: рѣки

^q И, к. 291г: Лосны; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Лестны

^r И, к. 291г: кдѣ

^s Я, к. 217v; Е, к. 275г: знайти

^t И, к. 291г: городъ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: город[ъ]

^u И, к. 291г: се; Я, к. 217v: сий; Е, к. 275г: сий

^v И, к. 291г: изнашедъ

^w И, к. 291г: приѣха

^{x-x} И, к. 291г: ко кназю

^y И, к. 291г: нача

^{z-z} И, к. 291г: ѣха с боары

^{aa-aa} Я, к. 217v; Е, к. 275г: brak wyrazów

^{ab} И, к. 291г: берегомъ; П, к. 305v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: берегом[ъ]

^{ac} Я, к. 217v; Е, к. 275г: рѣки

^{ad} И, к. 291г: Лысны; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Лестны

^{ae} И, к. 291г: ѡтереби; Я, к. 217v; Е, к. 275г: ѡт[ъ]реби

^{af} И, к. 291г; Е, к. 275г: потомъ; П, к. 305v; Я, к. 217v: потом[ъ]

^{ag} Я, к. 217v: сруби; Е, к. 275г: сруби

upamiętnienia Romana, po drugie, świadectwo cofnięcia się zasięgu panowania ks. wołyńskich na pograniczu z ziemiemi ludów bałtyjskich.

¹²⁵⁸ Jest to jedyna wzmianka na temat tego budowniczego, działającego, jak zobaczymy niżej, jeszcze za panowania Wasyłka Romanowicza, a więc co najmniej dziesięciolecie wcześniej.

¹²⁵⁹ Użycie terminu „руоба” wskazuje, że chodzi o konstrukcje drewniano-ziemne (zob. *Materiały do słownika*, s. 65).

¹²⁶⁰ Chodzi o Leśną, prawy dopływ Bugu (SGKP, t. V, s. 157; *Галицько-Волинський літопис*, [1994], przyp. 3 na s. 122).

на нем[ь]^a горвд[ь]^b и нареч[е] има^c емоу^d Каменець^{e1261}, | зане быс[ть] земля^f камена^g. ^hПосем[ь] же на симоу^h присла окаан[ь]ныйⁱ и безаквнный^j ^kПоганый^{k1262} послы своа^l съ^m грамотамиⁿ: | Тегичага^{o1263}, Котлоубоугоу^{p1264}, Иешимоута^{q1265} – ко Л[ь]вови, | и Мьстиславоу^r, и Волвдимероу^s, тако река: «Всегда ми^t | жалоуете на литвоу^u, осе^v же ^wвам[ь] дал[ь]^w есмь^x рат[ь] и воеводу^y | с ними Мамшѣа^{z1266}, пойдѣте^{aa} ж[е] с ними на

^a Е, к. 275г: немъ

^b И, к. 291г: городъ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: город[ь]

^c Я, к. 217v: има

^d Я, к. 217v; Е, к. 275г: емѣ

^e И, к. 291г: Каменѣць; Е, к. 275г: Каменець

^f Я, к. 217v: земля

^g Я, к. 217v; Е, к. 275г: каменна

^{h-h} И, к. 291г: Въ лѣт[о] ѿ ѿ пѣ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: посем[ь] же на зимѣ

ⁱ И, к. 291г: ѿканьный; Я, к. 217v: ѿкананный; Е, к. 275г: ѿкананный

^j И, к. 291г: безаконьный; П, к. 305v: безаконный; Я, к. 217v; Е, к. 275г: brak wyrazu

^k И, к. 291г: Ногаи; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Пони поганыи [sic]

^l И, к. 291г; Я, к. 217v: своа; Е, к. 275г: своа

^m И, к. 291г: с; Я, к. 217v; Е, к. 275г: со

ⁿ X: naprawiony tekst w słowie грамотами. Inna ręka napisała mi

^o Е, к. 275г: Течичага [sic]

^p И, к. 291г: Коутлоубоугоу; Я, к. 217v: Котлѣбуѣ; Е, к. 275г: Котлѣбуѣ

^q И, к. 291г: Ешимоута; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Нешимѣта

^r Я, к. 217v; Е, к. 275г: Мстиславѣ

^s И, к. 291г: Володимѣрю; Я, к. 217v: Володимерю; Е, к. 275г: Володимерѣ

^t И, к. 291г: мѣ

^u Я, к. 217v: литву; Е, к. 275г: литѣ

^v И, к. 291г: все; Я, к. 217v; Е, к. 275г: в сем[ь]

^{w-w} И, к. 291г: вы даль; Я, к. 217v; Е, к. 275г: далем[ь] вамѣ

^x Я, к. 217v; Е, к. 275г: brak wyrazu

^y Я, к. 217v; Е, к. 275г: воеводѣ

^z И, к. 291г: Мамшѣа; Я, к. 217v: Матшѣа; Е, к. 275г: Матшѣа

^{aa} И, к. 291г: поидете

¹²⁶¹ Chodzi o gród leżący nad Leśną, pol. Kamieniec (Litewski), ob. Каменец, bądź Камянец, m. rej. w obw. brzeskim na Białorusi (zob.: SGKР, t. III, s. 763–764; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 149. Пор. М. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 608–609).

¹²⁶² W X błędnie: „поганыи”, zaś w И niewątpliwie prawidłowo: „Ногаи”. Chodzi o wybitnego wodza mongolskiego, s. Tutara, potomka siódmego s. Dżuczego, Muwała Buwała, twórcę niemal odrębnej organizacji państwowej, wpływającego przez dwa dziesięciolecia na losy Złotej Ordy oraz Rusi, poległego w 699 r. Hidźry (28 IX 1299 – 15 IX 1300 r.) w starciu z wojskami chana Tokty (М. Г. Сафаргалиев, *Распад Золотой Орды*, s. 54–61; С. Р. Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 496–497). Istnieje odrębna, niewielkich rozmiarów, lecz cenna do dziś monografia poświęcona jego działalności (Н. И. Веселовский, *Хань изъ темниковъ Золотой Орды. Ногаи и его время*, Петроградъ 1922).

¹²⁶³ Nieznany skądinąd Mongoł.

¹²⁶⁴ Nieznany skądinąd Mongoł.

¹²⁶⁵ Nieznany skądinąd Mongoł.

¹²⁶⁶ Nieznany skądinąd Mongoł.

ворогы^a своа^b). | Зимѣ же приспѣвші^c, и тако^d поидоша кнаси^e роус[ь]тїи^f
 | на литвоу^g Мьстиславъ^h, Волдимеръⁱ, а Левъ^j не иде, | но посла с[ы]на
 своего Юріа^{k1267}. И тако поидоша вси к Новоу|горвд[ъ]коу^l. Быс[ть] же
 пришед[ъ]шим[ъ]^m им[ъ] къⁿ Берестїю^o, и вѣсть прїи|де^p им[ъ]^q, иже^r оуже^s
 татарове^t попередили к^u Новоугорвд[ъ]коу^v. Кна|си^w же наша [sic]^x доумати^y
 собѣ Мьстиславъ^z, и Волдимеръ^{aa}, | і Юріи^{ab}, тако рекоучи^{ac}: «Еже^{ad} поидем[ъ]
 к^{ae} Новоугорвд[ъ]коу^{af}, а там[о] | оуже^{ag} татарове извоевали^{ah} все. Поидем[ъ]
 где^{ai} къ^{aj} цѣломоу^{ak} | мѣстоу^{al}». И тако съдоумав[ъ]ше^{am}, поидоша

- ^a И, к. 291v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: вороги
^b И, к. 291v: своѣ; Я, к. 217v: своа; Е, к. 275г: своа
^c И, к. 291v: приспѣвше; П, к. 305v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: приспѣвши
^d Е, к. 275г: тако ж[е]
^e И, к. 291v: кнази; Я, к. 217v: кн[а]зи; Е, к. 275г: кн[а]зѣ
^f И, к. 291v: роусци; Я, к. 217v: рустий; Е, к. 275г: рѣстїи
^g Я, к. 217v; Е, к. 275г: литвѣ
^h И, к. 291v: Мьстиславъ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Мстиславъ
ⁱ И, к. 291v: Володимѣрь; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Володимеръ
^j И, к. 291v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Левъ
^k И, к. 291v: Юріа; Я, к. 217v: Юриа
^l И, к. 291v: Новоугородькоу; Я, к. 217v: Новугород[ъ]кѣ; Е, к. 275г: Нов[ѣ]город[ъ]кѣ
^m Е, к. 275г: пришедшим[ъ]
ⁿ И, к. 291v: ко; Я, к. 217v: к
^o И, к. 291v: Берестїю; Я, к. 217v: Берестїю
^p И, к. 291v: приде; Я, к. 217v: прииде
^q П, к. 305v: имь
^r И, к. 291v: ѡже
^s Я, к. 217v: ѡже
^t И, к. 291v: татаровѣ
^u Е, к. 275г: къ
^v И, к. 291v: Новоугородькоу; Я, к. 217v: Новѣгород[ъ]ку; Е, к. 275г: Новгород[ъ]кѣ
^w И, к. 291v: кнази; Я, к. 217v: кн[а]зи; Е, к. 275г: кн[а]зѣ
^x X: rowinno być: начаша; И, к. 291v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: начаша
^y Я, к. 217v; Е, к. 275г: дѣмати
^z И, к. 291v: Мьстиславъ; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Мстиславъ
^{aa} И, к. 291v; Я, к. 217v; Е, к. 275г: Володимеръ; П, к. 305v: Волдимеръ
^{ab} И, к. 291v: Юріи; Я, к. 217v: Юри
^{ac} И, к. 291v: рекоуше; Я, к. 217v; Е, к. 275г: рекѣчи
^{ad} И, к. 291v: ѡже
^{ae} Е, к. 275г: къ
^{af} И, к. 291v: Новоугородькоу; Я, к. 217v: Новугород[ъ]кѣ; Е, к. 275г: Новгород[ъ]кѣ
^{ag} Я, к. 217v: уже
^{ah} Я, к. 217v; Е, к. 275г: звоевали
^{ai} И, к. 291v: кдѣ
^{aj} И, к. 291v; Я, к. 217v: к
^{ak} П, к. 305v; Е, к. 275г: цѣломѣ; Я, к. 217v: цѣлому
^{al} Я, к. 217v: мѣсту; Е, к. 275г: мѣстѣ
^{am} И, к. 291v: здоумавше; Я, к. 218г: содѣмавшіе; Е, к. 275г: здѣмавшіе

¹²⁶⁷ Mamy tutaj do czynienia z pierwszą wzmianką na temat uczestnictwa Jerzego w wyprawie. Książę liczył sobie wówczas 20 lat.

къ^a Город[ъ]ноу^b, и | быс[тъ] миноувшим[ъ]^c им[ъ] Волковыескъ^d далече,
и сташа на ночь^e. | Тоу^f Мьстиславъ^g и Юрїи^h и оутаив[ъ]шесаⁱ Володимера^j,
| посласта лоч[ъ]шїи^k своа^l боары^m и слоугыⁿ своа^o воевати^p | съ^q
Тоумою^{r1268}. Он[ъ] [sic]^s же воевав[ъ]ше^t тамо^u и леґоша на нвч[ъ]^v, |
к^w рати своей не шед[ъ]ше^x, и без сторожей^y, и доспѣх[ъ] из себе^z |
сьмаив[ъ]ше^{aa}. Тогда же оутече^{ab} ас-беглецъ вт[ъ] них[ъ]^{ac} до города и на|ча
повѣдати горожанвм[ъ]^{ad} тако: «Онамо^{ae} людїе^{af} аг-лежать | на селѣ^{ag} без
радоу^{ah}». Проуси^{ai} же и бортове^{aj} выехав[ъ]ше^{ak} из города, || (362v/740)

^a И, к. 291v: к; Я, к. 218г: ко

^b И, к. 291v: Городноу; П, к. 305v: горвд[ъ]ноу; Я, к. 218г: Город[ъ]ку; Е, к. 275г: Город[ъ]кѣ

^c Я, к. 218г; Е, к. 275г: минѣвшим[ъ]

^d Я, к. 218г: Волковыескъ; Е, к. 275г: Волковыскъ

^e Я, к. 218г; Е, к. 275г: ночь

^f Я, к. 218г: ту; Е, к. 275г: тѣ

^g И, к. 291v: Мьстиславъ; Я, к. 218г; Е, к. 275г: Мстиславъ

^h И, к. 291v: Юрїи; Я, к. 218г: Юрий

ⁱ И, к. 291v: оутаившеса; Я, к. 218г: ѣтаившеса; Е, к. 275г: оутаившиса

^j И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275г: Володимера

^k И, к. 291v: лочъшїи; Я, к. 218г: лучший; Е, к. 275г: лѣчшїи

^l И, к. 291v: своѣ; Я, к. 218г: своа; Е, к. 275г: своа

^m И, к. 291v: боарѣ; Я, к. 218г: боары

ⁿ И, к. 291v: слоуги; Я, к. 218г; Е, к. 275г: слѣги

^o И, к. 291v: brak wyгазу; Я, к. 218г: своа; Е, к. 275г: своа

^p И, к. 291v: воевать

^q И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275г: со

^r И, к. 291v; Я, к. 218г: Тюмою; Е, к. 275г: Тюмою

^s И, к. 291v: вни; Я, к. 218г; Е, к. 275г: вным[ъ]

^t И, к. 291v: воевавше; Я, к. 218г: воевавшу; Е, к. 275г: воевавшим[ъ]

^u П, к. 305v: тако

^v И, к. 291v: ночь; Я, к. 218г; Е, к. 275г: ноч[ъ]

^w И, к. 291v: а ко; Е, к. 275г: къ

^x И, к. 291v: не шедше; Е, к. 275г: brak wyгазу

^y И, к. 291v: бе-сторожѣ

^z И, к. 291v: своѣ; Я, к. 218г; Е, к. 275г: з себе

^{aa} И, к. 291v: соймавше; Я, к. 218г: зоймавше; Е, к. 275г: зоймав[ъ]ше

^{ab} Я, к. 218г: ѣтече

^{ac-ac} И, к. 291v: вт[ъ] нихъ бѣглецъ; Я, к. 218г; Е, к. 275г: бѣглецъ вт[ъ] нихъ

^{ad} И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275г: горожаномъ

^{ae} И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275г: внамо

^{af} И, к. 291v: людѣе; Е, к. 275г: людїе

^{ag-ag} Я, к. 218г; Е, к. 275г: на селѣ лежат[ъ]

^{ah} Я, к. 218г: радѣ; Е, к. 275v: радѣ

^{ai} Я, к. 218г: Прѣси; Е, к. 275v: Прѣсы

^{aj} И, к. 291v: бортове; Я, к. 218г: буртове; Е, к. 275v: бѣртове

^{ak} И, к. 291v: выехавше; Я, к. 218г; Е, к. 275v: выехаша

¹²⁶⁸ M. Wójtowicz przyjmuje formę: „Туйма, Тюйма” (*Словарь*, s. 137). Bojar wzmiankowany kilkakrotnie (po 1285/1286 r.), także jako wojewoda chełmski księcia Jerzego Lwowicza.

оудариша^a б-на нѣ на нощ[ъ]^b и избиша а^c всѣх[ъ]^d, а друугы^e изои|маша, и в горуд[ъ]^f введеша^g а^h. Тюимаⁱ на санех[ъ] оувезоша^j, | бѣ бо ранен[ъ] вел[ъ]ми. Заутра^k же л-полком[ъ] пришедшим[ъ]^l к городу^m, н-при|бѣже к рати Мьстислав[ъ]скойⁿ1269 нагъ^o и бо [sic]^p и начат[ъ] повѣдати | о^q быв[ъ]шем[ъ], аже^r избиты^s т-все боаре^t Мьстиславли^u и | Л[ъ]вови^v и слоугы^w всѣх^x избиты, а друоуи^y боаре^z поима|ны^{aa}. И печал[ъ]ни^{ab} быста

^a Я, к. 218r: ѡдариша

^{b-b} И, к. 291v: нощь; Я, к. 218r: в нощи на них[ъ]; Е, к. 275v: в нощи на нихъ

^c И, к. 291v: ѣ; Я, к. 218r: ѡ; Е, к. 275v: ихъ

^d И, к. 291v: всѣ

^e И, к. 291v: друугиѣ; Я, к. 218r: дрѣгѡи; Е, к. 275v: дрѣгих[ъ]

^f И, к. 291v; Я, к. 218r; Е, к. 275v: городъ

^g И, к. 291v: ведоша; Я, к. 218r; Е, к. 275v: воведоша

^h И, к. 291v: а; Я, к. 218r: ѡ

ⁱ Е, к. 275v: Тюома

^j И, к. 291v: везоша; Я, к. 218r: ѡвезоша

^k И, к. 291v: завѣтра; Я, к. 218r: наѣтриѡ; Е, к. 275v: наоутрѡ

^{l-l} Я, к. 218r; Е, к. 275v: пришедшим[ъ] полком[ъ]

^m Я, к. 218r; Е, к. 275v: городѣ

ⁿ⁻ⁿ И, к. 291v: прибѣже Ратиславко Мьстиславль; Я, к. 218r; Е, к. 275v: прибѣже бѣглець к рати Мстиславской

^o И, к. 291v; Я, к. 218r; Е, к. 275v: нагъ

^p X: powinno być: бось; И, к. 291v: бось

^q И, к. 291v; Я, к. 218r; Е, к. 275v: ѡ

^r И, к. 291v: ѡже; Е, к. 275v: ижъ

^s И, к. 291v: избитѣ; Я, к. 218r: избитие; Е, к. 275v: избитые

^{t-t} И, к. 291v: боаре вси; Я, к. 218r: вси боаре

^u И, к. 291v: Мьстиславль; Я, к. 218r: Мстиславли; Е, к. 275v: Мстиславліи

^v И, к. 291v: Львовѣ; Я, к. 218r; Е, к. 275v: Л[ъ]вови

^w Я, к. 218r; Е, к. 275v: слѣги

^x И, к. 291v; Е, к. 275v: вси

^y И, к. 291v: друоуи; Я, к. 218r: дрѣгѡи; Е, к. 275v: дрѣгѡ

^z И, к. 291v: brak wyrazu; Я, к. 218r: боаре

^{aa} И, к. 291v: поимани; Е, к. 275v: изойманы

^{ab} И, к. 291v: печална; Я, к. 218r; Е, к. 275v: печалны

¹²⁶⁹ W tym miejscu X ma mniej sprawną redakcję niż И, w którym zamiast słów: „к рати Мьстиславской” (do wojska Mścislawowego) znajdujemy słowa: „Ратиславко Мьстиславль” (*Ипатъевская летопись*, kol. 877). Ów Ratysławko najpewniej był bojarem lub sługą Mścislawa (II), wspomnianym tylko tutaj. Należy jest więc korekta tekstu na podstawie lepszego wariantu И. Warto zaznaczyć, że w wersji Я, к. 218r i Е, к. 275v, czytamy „бѣглець к рати Мстиславской” (uciekinier do wojska Mścislawowego). Można podejrzewać, że kopista X (oraz kopista domniemanego protografu Я i Е) miał problem z poprawnym odczytaniem wyrazu w protografie. Odczytał zatem widoczne litery „рати”, nie będąc w stanie, zapewne z powodu uszkodzenia protografu, odczytać końcówki „славко”. Powstała tym samym niegramatyczna forma w rękopisie X, natomiast kopiści Я i Е mieli uzupełniony swój protograf o słowo „бѣглець”, które powodowało, że zdanie stawało się logiczne i gramatyczne. Kopista И, kopiujący 150 lat przed X, nie miał problemu z rozczytaniem wyrazu i według nas, pierwotnie był tam wyraz „Ратиславко”.

o^a сем[ъ]^b Мьстиславъ^c и Юрій^d за свое | безоуміе^e, а Волдимерови^f не
 Столпъ^g любо^g быс[тъ] на нею, иже^h отаи|в[ъ]шисаⁱ его^j, тако^k оучинили^l, и начаша
 собѣ промышлати^m | оⁿ взатїи^o города, стлпъ^p бѣ^q бѣ камень^r высокъ^s
 стоа^t | перед[ъ]^u вороты^v города^{w1270}, и бахѣ^x въ^y нем[ъ]^z заперлиса^{aa} проуси^{ab},
 | и не быс[тъ]^{ac} мимо онъ^{ac} поити ка^{ad} городу^{ae}, побивахѣ^{af} бо из^{ag} стол|па
 того, и тако пристѣпив[ъ]ше^{ah} къ^{ai} нему^{aj}, взаша^{ak} и. | Страх[ъ]^a-же великъ

- a И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275v: w
 b Е, к. 275v: семъ
 c И, к. 291v: велми Мьстиславъ; Я, к. 218г; Е, к. 275v: Мстиславъ
 d И, к. 291v: Юрьи; Я, к. 218г: Юрий
 e И, к. 291v: безоумье; Я, к. 218г: безѹмие; Е, к. 275v: безѹмїе
 f И, к. 291v: Володимереви; Я, к. 218г: Володимерови; Е, к. 275v: Володимерю
 g Е, к. 275v: мило
 h И, к. 291v: ѡже; Е, к. 275v: ижъ
 i И, к. 291v: оутаивѣшеса; Я, к. 218г: ѡтаив[ъ]шеса; Е, к. 275v: ѡтаив[ъ]шеса
 j Е, к. 275v: erw
 k Я, к. 218г; Е, к. 275v: brak wyrazu
 l И, к. 291v: оучинила; Я, к. 218г: ѡчинили
 m Я, к. 218г: промышлати
 n И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275v: w
 o И, к. 291v: взати; Я, к. 218г: взати; Е, к. 275v: взатию
 p И, к. 291v; П, к. 306г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: столпъ
 q И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275v: бо
 r Е, к. 275v: камен[ъ]нъ
 s И, к. 291v; Я, к. 218г; Е, к. 275v: высокъ
 t И, к. 291v; Я, к. 218г: стоа; Е, к. 275v: стоа
 u Я, к. 218г; Е, к. 275v: пред[ъ]
 v Я, к. 218г; Е, к. 275v: враты
 w Я, к. 218г; Е, к. 275v: града
 x И, к. 291v: бахоу; Я, к. 218г: бахѣ; Е, к. 275v: бахѣ
 y И, к. 291v; Я, к. 218г: в
 z Е, к. 275v: немъ
 aa Я, к. 218г: заперлиса
 ab И, к. 291v: проузи; Я, к. 218г: пруси; Е, к. 275v: прѣсы
 ac-ac И, к. 291v: имъ мимо нь; Я, к. 218г; Е, к. 275v: мимо ѡнъ
 ad Я, к. 218г: ко; Е, к. 275v: къ
 ae Я, к. 218г; Е, к. 275v: городѣ
 af И, к. 291v: побивахоуть; П, к. 306г: побивахоу; Я, к. 218г; Е, к. 275v: побивахѣ
 ag И, к. 291v: со
 ah И, к. 291v: пристѣпиша; Я, к. 218г: приступивше; Е, к. 275v: пристѣпивше
 ai И, к. 291v: к; Я, к. 218г: ко
 aj Я, к. 218г: нему; Е, к. 275v: немѣ
 ak Я, к. 218г: взаша

¹²⁷⁰ Nieistniejący dziś obiekt, prawdopodobnie zbudowany z cegły na rzucie koła. Przedstawiony na grawiurze z widokiem Grodna z 1568 r., autorstwa Matthiasa Zündta; zniesiony podczas budowy zamku Stefana Batorego w 1580 r. (И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 153).

и оужась^a паде на городѣ бывшаа^b, тако | м[ъ]ртви^c стоащеи^d на заборолѣх[ъ]
города, и о^e в[ъ]зати^f столпа, | зане то быс[тъ] оупованіе^g их[ъ], и начаша
доумати^h оⁱ своих[ъ] боарех[ъ]^j, | како бы их[ъ] моч[ъ]но^k добыти, но не
могоша никакоже | Мьстислав[ъ]^l же, и Волдимерь^m, и Юрійⁿ,
и докон[ъ]чаша з^o горо|жаны тако^p: горвда^q им[ъ] не имати, а своа^r боары^s
выимати^t. | Боары^u ж[е] своа^v поимаша, а городу^w не в[ъ]спѣв[ъ]ше^x
ничтоже^y – | тако възвратишас[а]^z въ^{aa} аб-своа си^{ab}. п̄с̄^{ac}1271. ad-ad Проидени^{ae}

^{a-a} Я, к. 218г: страх[ъ] же быст[ъ] и ѡжас[ъ] велик[ъ]; Е, к. 275v: страхъ же быст[ъ]
и оужас[ъ] великъ

^b И, к. 292г: быша; Я, к. 218г: бывшаа; Е, к. 275v: бывшаа

^c И, к. 292г: м[ъ]ртвѣ; Я, к. 218г; Е, к. 275v: мертва

^d И, к. 292г: стоаще; Я, к. 218г: стоаща; Е, к. 275v: стоаща

^e И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: w

^f И, к. 292г: взати; Я, к. 218г: взати

^g И, к. 292г: оупованіе; Я, к. 218г: упованіе

^h П, к. 306г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: дѡмати

ⁱ И, к. 292г; П, к. 306г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: w

^j Я, к. 218г; Е, к. 275v: боарех[ъ]

^k И, к. 292г: мочно; Я, к. 218г; Е, к. 275v: могли

^l Я, к. 218г; Е, к. 275v: Мстислав[ъ]

^m И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: Володимеръ

ⁿ И, к. 292г: Юры; Я, к. 218г: Юрий

^o И, к. 292г: с; Е, к. 275v: и

^p И, к. 292г: како

^q И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: города

^r И, к. 292г: своѣ; Я, к. 218г: своа; Е, к. 275v: своа

^s И, к. 292г: боары; П, к. 306г: боары [sic]; Я, к. 218г: боаре; Е, к. 275v: боаре

^t Я, к. 218г: выимати

^u И, к. 292г: боары; Я, к. 218г: боаре; Е, к. 275v: боаре

^v И, к. 292г: своѣ; Я, к. 218г: своа; Е, к. 275v: своа

^w Я, к. 218г; Е, к. 275v: городѣ

^x И, к. 292г: въспѣша; Я, к. 218г: в[ъ]спѣвше; Е, к. 275v: в[ъ]спѣвше

^y И, к. 292г: ничегоже

^z И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: възвратишаса; Я, к. 218г: възвратишаса

^{aa} И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: во

^{ab-ab} И, к. 292г; Я, к. 218г: своа си

^{ac} И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: brak cyfr

^{ad-ad} И, к. 292г: Въ лѣт[о] ѡ̄с̄ ѡ̄ п̄с̄

^{ae} X; П, к. 306г.: powinno być: Троидени; И, к. 292г: Троидени; Я, к. 218г: Троилены;
Е, к. 275v:Тройденій

¹²⁷¹ W tym miejscu w kodeksie chlebnikowskim pojawia się pierwsza i jedna z niewielu oryginalnych dat wpisanych do tekstu (zob. A. P. Толочко, *Происхождение хронологии*, s. 88 oraz przyp. 1235 powyżej). Jest ona niepełna i należy ją rozwinąć jako 6786 r., czyli – w zależności od tego, czy mamy do czynienia z rokiem ultramarcowym czy marcowym – 1277/1278 lub 1278/1279 r. Układ kolejnych wiadomości pokazuje, że chodzi o rok marcowy. Co ciekawe, w I wpisana została ta sama data. Można więc odnieść wrażenie, że była ona obecna już w protografach rękopisów ipatiewskiego i chlebnikowskiego. Jest więc oryginalna, zarejestrowana przez twórcę tej części źródła.

Походъ ж[е] еще | княжа^a в литов[ь]ской земли^b, посла рат[ь] великоу^c на лахы^d | и брата своего Сирпоут[ь]^e посла, бахж^f бо и атваси^g тогда, |и воеваша около^h Люблина по триⁱ дни, и взаша^j | безчислен[ь]ное^k мнѡж[ь]ство^l полона, и тако ^oпрїидоша^m съ ч[ь]стіюⁿ | великою домовъ^{-o1272}. р-Потѡм[ь] же лѣтъ^p голѡд[ь]^q быс[ть] по всей земли^r: | и в роуси^s, и в лахах[ь]^t, и в литвѣ, и в атвасех[ь]^{u1273}. Посем[ь] же || (363г/741) ^vатвасѣ послаша^v послы своа^w к Володимирови^x, тако ре|коучи^y: «Г[о]с[по]д[и]не княже^z Володимере^{aa}, прїехали^{ab} есмы^{ac} к тебѣ^{ad} | шт[ь] всѣх[ь]^{ae} атвасѣ^{af}, надѣючиса^{ag}

лѣт[о]:
1282 кром. II кн.
ѿ 221 бѣл.
Мар. 194

^a Я, к. 218г: кн[а]жа

^b И, к. 292г: землѣ

^c Я, к. 218г; Е, к. 275v: великѡ

^d И, к. 292г: лахы; Я, к. 218г: лахи; Е, к. 275v: лахи

^e И, к. 292г: Сирпоутѣ; Я, к. 218г: Супругѣ; Е, к. 275v: Сѡпругѣ

^f И, к. 292г: бахоу; П, к. 306г; Е, к. 275v: бахѡ; Я, к. 218г: бахѡ

^g И, к. 292г: атваси; Я, к. 218г: атваси; Е, к. 275v: атвасѣ

^h И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: около

ⁱ И, к. 292г: г̄

^j Я, к. 218г: взаша

^k И, к. 292г: бещисленое

^l И, к. 292г: множѣство; Я, к. 218г; Е, к. 275v: множество

^m И, к. 292г: придоша

ⁿ И, к. 292г: ч[ь]стїю

^{o-o} Я, к. 218г; Е, к. 275v: brak wyrazów

^{p-p} И, к. 292г: Въ лѣт[о] ѡѣ ѡ пѣ; Я, к. 218г; Е, к. 275v: по том[ь] же лѣтъ

^q И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 275v: голодь

^r И, к. 292г: землѣ

^s Я, к. 218г; Е, к. 275v: рѡси

^t И, к. 292г: лахах[ь]

^u И, к. 292г; Е, к. 275v: атвасехѣ; Я, к. 218г: атвасех[ь]

^{v-v} И, к. 292г: атвасѣ прилаша; Я, к. 218г: атвасѣ послаша; Е, к. 275v: послаша атвасѣ

^w И, к. 292г; Я, к. 218г: своа; Е, к. 275v: своа

^x И, к. 292г: Володимирови; Я, к. 218г; Е, к. 275v: Володимерю

^y И, к. 292г: рекоуче; Я, к. 218г: рекучи; Е, к. 276г: рекучи

^z И, к. 292г: княже; Я, к. 218г: кн[а]же; Е, к. 276г: кн[а]зю

^{aa} И, к. 292г: Володимере; Я, к. 218г; Е, к. 276г: Володимерю

^{ab} И, к. 292г: приѣхали; Я, к. 218г: приехали

^{ac} И, к. 292г: есма; Я, к. 218г; Е, к. 276г: [е]смо

^{ad} И, к. 292г; Я, к. 218г; Е, к. 276г: тобѣ

^{ae} И, к. 292г: всихѣ

^{af} И, к. 292г; П, к. 306г: атвасѣ; Я, к. 218г: атвасѣ; Е, к. 276г: атвасѣ

^{ag} И, к. 292г: надѣючися; Я, к. 218г: надѣючиса

¹²⁷² Wyprawa ta datowana jest na 1278 (М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 369, 386; *Галицко-Волинская летопись* [2005], s. 333) lub na I–II 1279 г. (А. Dubonis, *Traidenis*, s. 119, 188). Pomiedzy tymi poglądami nie będzie specjalnej różnicy, jeśli przyjmiemy, że chodzi o marcowy 6786 г., kończący się 28 II 1279 г.

¹²⁷³ Układ wiadomości – co zauważył już Hruszewski^{kyj} – sugeruje, że chodzi o przednówek 1279 г. (*Хронологія подій*, s. 369, 386).

на Б[ог]ъ^a и на твое здоровіе^b. | Г[о]с[по]д[и]не, не помори нас[ъ], но перекорми нас[ъ]^c себѣ^d, пошли^e, г[о]с[по]д[и]не, к нам[ъ] | жито свое продават[ъ]¹²⁷⁴, а мы ради^f коупим[ъ]^g. Чего^h лиⁱ въсхочешъ: | воскоу^k ли, ^lбобровъ ли, чръных[ъ] ли коунъ, бѣли л[и]¹²⁷⁵, сребра л[и]^l – | мы ради дамы^m». Вълдимер[ъ]ⁿ же из Берестіа^o посла к^p ним[ъ] жито | в лодіах[ъ]^q по Боугоу^r съ^s люд[ъ]ми з^t добрыми, комоу^u вѣра^v. идоущим^w же имъ по Боугоу^x и тако възыдоша^y на Наровъ^z. И пои|доша по Нар[ъ]ви^{aa}. Идоущим[ъ]^{ab} же им[ъ], и пріидоша^{ac} ad-^{ad}пвд[ъ] горвд[ъ]^{ad} под[ъ] | Полтовескъ^{ae1276}, а-^aтоу

пропуш[ено]
у Береди

^a Е, к. 276г: Б[о]га

^b И, к. 292г: здорowie; Я, к. 218v: здоровые; Е, к. 276г: здравіе

^c И, к. 292г: ны

^d И, к. 292г; Я, к. 218v; Е, к. 276г: собѣ

^e Я, к. 218v: послы; Е, к. 276г: послы

^f Е, к. 276г: рады

^g Е, к. 276г: рады

^h Я, к. 218v; Е, к. 276г: ego – na tym zaimku osobowym kończy się zdanie w rękopisie Bundura/Jarockiego

ⁱ И, к. 292г: brak wyrazu

^j И, к. 292г; Я, к. 218v: восхочешъ; Е, к. 276г: восхочешъ

^k Я, к. 218v; Е, к. 276г: воскѣ

^{l-l} И, к. 292г: бѣли ль бобровъ ли черныхъ ли коунъ, сребра ль; Я, к. 218v: бобровъ ли черныхъ кунъ, бѣлицъ, сребра ли; Е, к. 276г: бобровъ ли черныхъ кѣнь, бѣлицъ, сребра ли

^m Я, к. 218v; Е, к. 276г: дамо

ⁿ И, к. 292г: Володимеръ; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Володимеръ

^o И, к. 292г: Берестыа; Я, к. 218v: Берестіа; Е, к. 276г: Берестіа

^p Е, к. 276г: brak wyrazu

^q И, к. 292г: лодыахъ; Я, к. 218v: лодіах[ъ]; Е, к. 276г: лодіахъ

^r П, к. 306v: Боугѣ; Я, к. 218v: Бугѣ; Е, к. 276г: Бѣгѣ

^s И, к. 292г: с; Я, к. 218v: со; Е, к. 276г: brak wyrazu

^t И, к. 292г: с; Е, к. 276г: brak wyrazu

^u Я, к. 218v: комѣ; Е, к. 276г: brak wyrazu

^v Я, к. 218v: вѣра; Е, к. 276г: вѣрными

^w П, к. 306v: идѣщим[ъ]; Я, к. 218v; Е, к. 276г: идѣщим[ъ]

^x Я, к. 218v; Е, к. 276г: Бѣгѣ

^y И, к. 292г: возидоша; Я, к. 218v; Е, к. 276г: възыдоша

^z Я, к. 218v; Е, к. 276г: Наревъ

^{aa} И, к. 292г: Нарови; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Нарвѣ

^{ab} Я, к. 218v; Е, к. 276г: идѣщим[ъ]

^{ac} И, к. 292г: придоша; Я, к. 218v: приидоша

^{ad-ad} И, к. 292г; Я, к. 218v; Е, к. 276г: подѣ городъ

^{ae} И, к. 292г: Полтовескъ; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Полтевескъ

¹²⁷⁴ Mamy do czynienia z przykładem posiadania przez księcia nadwyżek żywności, nawet w czasach głodu.

¹²⁷⁵ „Czarna kuna” to prawdopodobnie futro kuny, zaś „biel (бѣл[ъ])” to futro wiewiórek lub gronostajów (zob. СДЯ, t. I, s. 363–364; t. IV, s. 330. Por. Галицько-Волинський літопис [1994], przyr. 1 na s. 96 i przyr. 1 na s. 124. Zob. też Галицько-Волинская летопись [2005], s. 337–338).

¹²⁷⁶ Pułtusk, m. pow. w woj. mazowieckim.

Володимеровы
люди избиты

ж[е]^a и стаха на нощ[ь]^b опочивати^c собѣ, и | тако избиты^d быша вси е-пвд[ь]^e
городѣм[ь]^e в нощи^f, жито | поймав[ь]ше^g, а лѣд[ь]и^h потопиша. Вѣлдимер[ь]ⁱ
же искаше^j | сего^k вел[ь]ми, хотя^l оувѣдати^m, ктоⁿ се оучинил[ь]^o, а къ^p
Кондратови, брату^q своему^{r1277}, слаше^s, тако река емоу^t: «Под[ь] твоим[ь]^u
| городѣм[ь]^v избиты^w мои^x людие^y – любо твоим[ь]^z повелѣнием^{aa}, | или
иного. Ты вѣдаеш^{ab} въ^{ac} твои земли^{ad}, повѣжъ^{ae}». | Кондрат[ь] же^{af} са запрѣ^{af}:
«И^{ag} не избивал[ь]^{ah}, а иного не вѣдаю, | кто избил[ь]». Ол[ь]ны^{ai}

- a-a Я, к. 218v: ту ж[е]; Е, к. 276г: тѣ жѣ
b И, к. 292г: нощь; Е, к. 276г: ночь
c И, к. 292г: шпочивать; Я, к. 218v; Е, к. 276г: шпочивати
d И, к. 292г; Я, к. 218v: избити
e-e И, к. 292г; Я, к. 218v; Е, к. 276г: подѣ городомъ
f И, к. 292г: ночь
g И, к. 292г: поимаша
h И, к. 292г: лодья; Я, к. 218v: лодиа; Е, к. 276г: лодіа
i И, к. 292г: Володимѣрь; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Володимѣрь
j И, к. 292г: искашеть; Я, к. 218v; Е, к. 276г: иска
k Я, к. 218v; Е, к. 276г: того
l Я, к. 218v: хотя
m Я, к. 218v: ѡувѣдати
n Я, к. 218v; Е, к. 276г: хто
o Я, к. 218v: учинил[ь]
p И, к. 292г: ко; Я, к. 218v: ко
q И, к. 292г; П, к. 306v: братоу; Е, к. 276г: братѣ
r Я, к. 218v: своему; Е, к. 276г: своемѣ
s И, к. 292г: слашеть
t Я, к. 218v: ему; Е, к. 276г: емѣ
u И, к. 292г: твоимъ
v И, к. 292г: городомъ; Я, к. 218v; Е, к. 276г: городом[ь]
w И, к. 292г; Я, к. 218v: избити
x И, к. 292г: мое
y И, к. 292г: людье; Я, к. 218v; Е, к. 276г: людіе
z И, к. 292г; Е, к. 276г: твоимъ
aa И, к. 292г: повелѣниемъ
ab И, к. 292г: вѣдаеши; Е, к. 276г: вѣдаешъ
ac И, к. 292г; Я, к. 218v: во
ad И, к. 292г: землѣ
ae Я, к. 218v; Е, к. 276г: brak wyrazu
af-af И, к. 292г: запрѣс[а]; Я, к. 218v: сѣ запрѣ; Е, к. 276г: запрѣ
ag Я, к. 218v; Е, к. 276г: brak wyrazu
ah Я, к. 218v: мовит[ь] ѣ; Е, к. 276г: мовит[ь] а
ai И, к. 292г: шлны; Я, к. 218v; Е, к. 276г: шл[ь]ны

¹²⁷⁷ Kronikarz mógł określić Konrada II bratem Włodzimierza z tego powodu, że matką ruskiego księcia była Dobrawa, c. Konrada I, dziada Konrada II Siemowitowica (D. Dąbrowski, *Małżeństwa Wasylka*, s. 221–233; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 88–90).

ж[е] повѣдил[ъ]^a Волдимероу^b оуй^c его^d княз[ъ]^e | Болеславъ¹²⁷⁸ на с[ы]нвнца^f своего на Кондрата¹²⁷⁹, тако река: | «Безлѣпа ти са^g прит[ъ]^h, а сам[ъ] ти избил[ъ] тиⁱ твоа^j люди». Тогда | Болеславъ не в любви живаше^k съ^l с[ы]нвнцем[ъ]^m своим[ъ]ⁿ Къндра|тѣм[ъ]^o. Болеслав[ъ] же реч[е] Володимерови^p: «Оувѣдайса^q с нимь^r, | велик[ъ] с^s-бѣ сърѣм[ъ]^s възложил[ъ]^t на та^u, а зложи^v съ^w себе сърѣм[ъ]^x свой». | Вълдимер[ъ]^y же посла на Кондрата рат[ъ] свою, и воеваша | по сей сторонѣ^z Вислы¹²⁸⁰, и взаша^{aa} полона много. Посем[ъ] же | Кондрат[ъ] присла

^a И, к. 292v: повѣдѣ; Я, к. 218v; Е, к. 276г: повѣдалъ

^b И, к. 292v: Володимероу; Я, к. 218v: Володимеръ; Е, к. 276г: Володимерю

^c Я, к. 218v: ѡи

^d Е, к. 276г: егѡ

^e Я, к. 218v: княз[ъ]

^f И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: с[ы]нвнца

^g Я, к. 218v: са

^h Е, к. 276г: прить

ⁱ И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: brak wyгазу

^j И, к. 292v: твои; Я, к. 218v: твоа; Е, к. 276г: твоа

^k Я, к. 218v: живаше; Е, к. 276г: живаше

^l И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: со

^m И, к. 292v; Я, к. 218v: сыновцемь; Е, к. 276г: с[ы]нвнцемь

ⁿ И, к. 292v: своимь

^o И, к. 292v: Кондратомь; П, к. 306v: Къндратом[ъ]; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Кондратом[ъ]

^p И, к. 292v: Володимѣрови; П, к. 306v: Волдимерови

^q Я, к. 218v: увѣдайса

^r Е, к. 276г: нимь

^{s-s} И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: бо соромь

^t И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: возложиль

^u Я, к. 218v: та

^v И, к. 292v: сложи

^w И, к. 292v: с; Я, к. 218v; Е, к. 276г: из

^x И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: соромь

^y И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276г: Володимерь

^z Я, к. 218v; Е, к. 276г: по сторонѣ

^{aa} Я, к. 218v: взаша

¹²⁷⁸ Kronikarz prawidłowo użył na określenie pokrewieństwa między Bolesławem Wstydlwym i Włodzimierzem terminu „wuj”. Istotnie, ks. krakowski był jako syn Leszka Białego bratem stryjecznym Dobrawy Konradówny, matki Włodzimierza (D. Dąbrowski, *Małżeństwa Wasyłka*, s. 230–231; idem, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 319, 660–663; idem, *Genealogia Mstislawichej*, s. 330, 685–687, 689).

¹²⁷⁹ Kronikarz użył prawidłowo terminu: „synowiec”. Jest to przykład jego dobrej orientacji w relacjach rodzinnych Piastów. Konrad II był po ojcu, Siemowicie, i dziadzie, Konradzie I, prawnikiem Kazimierza Sprawiedliwego. Tymczasem Bolesław Wstydlwy był wnukiem tego władcy po ojcu, Leszku Białym. Konrad II był więc bratankiem stryjecznym Bolesława (K. Jaśński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, tabl. I–II).

¹²⁸⁰ Chodzi niewątpliwie o prawy, wschodni brzeg Wisły.

кѣ^a брату^b своему^c Волдимероу^d, мира не^e хота^f | с ним[ъ]^{g1281}. || (363v/742) Вълдимер[ъ]^h же оумирисаⁱ, и начаста быти въ^j велицѣ^k лю|бви. ⁿВолдимер[ъ]^l же и челад[ъ] емоу въроти, што был[ъ]^m повоевал[ъ]ⁿ. | Того ж[е]^o лѣта престависа^p великый^{q1282} кназ[ъ]^r краков[ъ]^sскый^s | Болеславъ¹²⁸³, добрый и тихый^u, кроткий^v, и смирен[ъ]^wный^w, | незлобивый, братолобивый^x. Пожив[ъ]^y же лѣта мнѡ|га^z, и тако въ^{aa} старости добрѣ¹²⁸⁴

Болеслав[ъ]
ѡмре

- ^a И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276r: ко
^b И, к. 292v: братѡу [sic]; Я, к. 218v; Е, к. 276r: братѡ
^c Я, к. 218v: своему; Е, к. 276r: своемѡ
^d И, к. 292v: Володимероу; Я, к. 218v; Е, к. 276r: Володимерю
^e Я, к. 218v; Е, к. 276r: brak wyrazu
^f И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276r: хота
^g Е, к. 276r: нимѡ
^h И, к. 292v: Володимерѣ; Я, к. 218v; Е, к. 276r: Володимер[ъ]
ⁱ Я, к. 218v: умириса
^j И, к. 292v: во; Я, к. 218v: у
^k Я, к. 218v; Е, к. 276r: велицей
^l И, к. 292v: Володимерѣ
^m И, к. 292v: была
ⁿ⁻ⁿ Я, к. 218v; Е, к. 276r: brak wyrazów
^o Е, к. 276r: жѡ
^p Я, к. 218v: престависа
^q И, к. 292v: великий; Е, к. 276r: великій
^r Я, к. 218v: кн[а]зь
^s И, к. 292v: краковьскый; Я, к. 218v: краковскый; Е, к. 276r: краковскій
^t И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276r: Болеславъ
^u И, к. 292v; Я, к. 218v: тихий; Е, к. 276r: тихій
^v И, к. 292v; Я, к. 218v: кроткий; Е, к. 276r: кроткій
^w И, к. 292v: смиренны
^x И, к. 292v: brak wyrazu
^y Я, к. 218v; Е, к. 276r: пожит[ъ]
^z И, к. 292v: много; Я, к. 218v; Е, к. 276v: многа
^{aa} И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276v: во

¹²⁸¹ Zdanie to nie ma sensu w kontekście następnego, w którym mowa o zawarciu pokoju pomiędzy książętami.

¹²⁸² Użyty przez kronikarza przymiotnik „wielki” ma zapewne charakter obituarny. Pogląd ten wzmacnia dodatkowo fakt śmierci Bolesława. Jest to typowy zabieg latopisarski stosowany również w *Powieści dorocznej*, np. w stosunku do Jarosława Mądrego (*Лаврентьевская летопись*, kol. 161). Należy jednak zasygnalizować, że już w kon. XII w., według ustaleń A. Poppego (*O tytule wielk książeccym na Rusi*, s. 423–438), na Rusi pojawił się tytuł wielk książeccy. Nie można zatem wykluczyć, że przymiotnik „wielki” został użyty w stosunku do Bolesława w znaczeniu wielk książeccym (zwierzchnika polskich książąt).

¹²⁸³ Bolesław Wstydlivy zm. 7 XII 1279 r., co wykazał już O. Balzer (*Genealogia Piastów*, s. 489–491. Zob. też K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 45).

¹²⁸⁴ Nader ciekawe świadectwo oceny wieku. Bolesław, ur. 21 VI 1226 r. (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 44–45), w momencie śmierci miał skończone

wt[ъ]иде^a къ^b Б[ог]оу^c. Тѣло ж[е] его | спратав[ъ]ше^d, положиша е въ^e
 ц[ъ]ркви^f с[ВА]Т[О]ГО^g Франциш[ъ]ка^h | въⁱ городѣ в^j Краковѣ¹²⁸⁵. k-k
**По см[ъ]рти^l ж[е] великого^m кнасаⁿ | Болеслава не быс[тъ] кто
 кнажа^o в лад[ъ]ской^p земли, зане | не бы^q в^r него с[ы]на^s, и въсхотѣ^t собѣ
 Левъ землѣ^u, ^vнw | боаре бахж силній и не даша емоу землѣ^v, ^w-баше
 бо^w | в^x Болеслава с[ы]нwвещу^y ѣ^z: Съмовитовича^{aa} два^{ab} – Кондрат[ъ] |
 же и Болеславъ, а Казимеричов[ъ]^{ac} три^{ad} – Лестько, Земо|мысль^{ae},**

Болеславых[ъ]
 пат[ъ]
 с[ы]новцwвъ

^a Я, к. 218v: wтыиде

^b И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276v: ко

^c И, к. 292v; П, к. 307r: Г[о]с[под]оу; Я, к. 218v: Б[о]гу; Е, к. 276v: Б[о]гѣ

^d Я, к. 218v: спратав[ъ]ше

^e Я, к. 218v: во

^f И, к. 292v: pierwotnie widniał napis церкви. Prawdopodobnie różniejsza ręka przekreśliła wyraz i podpisała nad wyrazem: божницѣ

^g Я, к. 218v; Е, к. 276v: brak wyrazu

^h И, к. 292v: Францишка; Я, к. 218v; Е, к. 276v: Францѣшка

ⁱ И, к. 292v; Я, к. 218v: в

^j И, к. 292v; Я, к. 218v; Е, к. 276v: brak wyrazu

^{k-k} И, к. 292v: Въ лѣт[о] ѿ̄с̄ ѿ̄ п̄ӣ

^l Я, к. 218v; Е, к. 276v: смерти

^m И, к. 292v; Е, к. 276v: великаго

ⁿ И, к. 292v; Е, к. 276v: кназа; Я, к. 218v: кн[а]зѣ

^o Я, к. 218v: кнажа

^p Я, к. 218v: лад[ъ]ской

^q И, к. 292v: быс[тъ] [sic]; Я, к. 219r; Е, к. 276v: бѣ

^r И, к. 292v; Е, к. 276v: оу

^s Я, к. 219r: brak wyrazu

^t И, к. 292v; Я, к. 219r; Е, к. 276v: восхотѣ

^u Я, к. 219r: земли

^{v-v} И, к. 292v: но боарѣ бахоуть силнии не даша емоу землѣ; Я, к. 219r; Е, к. 276v: brak wyrazów

^{w-w} И, к. 292v: башеть бо; Е, к. 276v: баше бо

^x И, к. 292v: оу

^y И, к. 292v: сыновѣць; Я, к. 219r: синовцов[ъ]; Е, к. 276v: с[ы]новцовъ

^z Я, к. 219r: пат[ъ]; Е, к. 276v: пат[ъ]

^{aa} И, к. 292v: Сомовитовича; Я, к. 219r: Самовитовичева; Е, к. 276v: Самовитовичова

^{ab} И, к. 292v: ѿ

^{ac} И, к. 292v: Казимиричи; Я, к. 219r; Е, к. 276v: Казимеричов[ъ]

^{ad} И, к. 292v: трие; Я, к. 219r: тры

^{ae} Я, к. 219r; Е, к. 276v: Зепомысль

53 lata. Oczywiście, kronikarz raczej nie orientował się co do dokładnej daty przyjścia na świat księcia, co nie zmienia postaci rzeczy.

¹²⁸⁵ Kolejny przykład bliskich relacji pomiędzy dworami piastowskimi i otoczeniem Włodzimierza. Rzeczywiście, Bolesław został pochowany w krakowskim kościele franciszkanów. Do dziś zachowała się tam jego, różniejsza co prawda, płyta nagrobna (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 45–46).

Лест[ъ]ко
на мѣсце
Болеславово

Кончак[ъ],
Козъи
и Кѡбатан[ъ],
хто на лахы съ
Лвом[ъ] Юрие
с[ы]нъ Лвов[ъ]

Волѡдиславъ^{a1286}. Боаре^b ж[е] лад[ъ]стїи^c избраша себѣ | одиного^d вт[ъ]
них[ъ] – Лест[ъ]ка^e – и посадиша и вѣ^f Краковѣ на сто|лѣ Болеславли¹²⁸⁷,
и поча княжѣти^g Лестько^h. Посем[ъ] же | Левъ въсхотѣⁱ собѣ^j части^{k l-1}
землѣ лад[ъ]ское^m – города на | украинѣⁿ¹²⁸⁸. Еха к Ногаеви^o в кан[ъ]н^pо^{му}
проклато^qмоу^q, | помочи себѣ^r проса^s оу^t него на лахы^u. Он[ъ]^v же да емоу^w
по|моч[ъ]: окан[ъ]ного^x Кончака¹²⁸⁹, и Козѣа^{y1290}, и Коубатана^{z1291}. Зи|мѣ

^a И, к. 292v; Я, к. 219г; Е, к. 276v: Володиславъ

^b И, к. 292v: боарѣ; Я, к. 219г: боаре

^c И, к. 292v: ладъсѣи; Я, к. 219г: лад[ъ]стїи

^d И, к. 292v; Е, к. 276v: вдиногo; Я, к. 219г: единого

^e И, к. 292v: Лестька

^f И, к. 292v: и во; Я, к. 219г; Е, к. 276v: в

^g И, к. 292v: княжи [sic]; Я, к. 219г: княжѣти; Е, к. 276v: княжити

^h И, к. 292v: Льстко

ⁱ И, к. 292v; П, к. 307г; Я, к. 219г; Е, к. 276v: восхотѣ

^j Я, к. 219г; Е, к. 276v: brak wyrazu

^k И, к. 292v; Я, к. 219г; Е, к. 276v: части

^{l-1} И, к. 292v: в

^m И, к. 292v: ладъскои; Я, к. 219г: лад[ъ]ское

ⁿ И, к. 292v: въкраини; Я, к. 219г; Е, к. 276v: ѡкраинѣ

^o Я, к. 219г; Е, к. 276v: Ногаевѣ

^p Я, к. 219г: вкан[ъ]н^pо^{му}; Е, к. 276v: вканн^pо^{му}

^q Я, к. 219г: проклатомѣ; Е, к. 276v: проклатомѣ

^r И, к. 292v; Я, к. 219г; Е, к. 276v: себѣ

^s Я, к. 219г: проса

^t Я, к. 219г: ѡ

^u Я, к. 219г: лахи; Е, к. 276v: лахи

^v И, к. 292v: шнѣ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: шн[ъ]

^w Я, к. 219г: ему; Е, к. 276v: емѣ

^x И, к. 292v: вканънаго; Я, к. 219г: вкан[ъ]н^xый; Е, к. 276v: вканн^xый

^y И, к. 292v; Я, к. 219г: Козѣа; Е, к. 276v: Козѣа

^z Я, к. 219г; Е, к. 276v: Кобатана

¹²⁸⁶ Kolejny już przykład bardzo dobrej orientacji kronikarza w stosunkach rodzinnych Piastów. Wyliczenie może się wydać na pierwszy rzut oka nieprawidłowe, bowiem przecież w kon. 1279 r. żyło nie trzech, lecz pięciu Kazimierzowców. Dwóch najmłodszych, Kazimierz i Siemowit, liczyło sobie w momencie zgonu Bolesława po kilkanaście lat (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 95–132).

¹²⁸⁷ Bardzo ciekawa uwaga źródła o planach politycznych Lwa w stosunku do Małopolski, stanowiących największą od 2. poł. I. 40. XIII w. wolnę w stosunku do dotychczasowej zachodniej polityki Romanowiczów. Na temat tej kwestii wypowiedali się np.: B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 196–198; P. K. Wojciechowski, *Ugrupowania polityczne w ziemiach krakowskiej i sandomierskiej w latach 1280–1286*, „Przegląd Historyczny”, t. LXX, 1979, z. 1, s. 57–58; P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, s. 286–288 (nie bez pewnych usterek); D. Dąbrowski, *Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza*, s. 50–51; Л. Войтович, *Лев Данилович*, s. 196–198.

¹²⁸⁸ Termin „ukraina (оукраина)” użyty został w znaczeniu kraniec, pogranicze, analogicznie np. do Krajny. Widzimy z tych słów redukcję planów Lwa w stosunku do pierwotnych. Teraz chodziło już tylko o zajęcie terenów pogranicznych, co się w końcu ruskiemu władcy udało, ale już w okresie nieobjętym narracją naszego źródła.

ж[е] приспѣвши, и тако поидоша^a. Левъ рад[ъ] и поиде | с^b татары и с[ы]нѣм[ъ]^c своим[ъ]^d Юрѣем^e, а Мьстиславъ^f, и Волгдимеръ^g, | и с[ы]нѣ Мьстиславль^h Данилоⁱ¹²⁹² поидоша неволею татар[ъ]скою¹²⁹³, | и тако поидоша вси къ^j Сѣдомироу^k. И пришед[ъ]ше къ^l Сѣдомироу^m, и поидоша на оноуⁿ стороноу^o рѣкы^p Вислы^q. | ^r-Тоу ж[е]^r переидоша рѣкоу^s по ледови^t пѣд[ъ]^u самѣм[ъ]^v городѣм[ъ]^w: первое^x | переиде Левъ

- ^a Е, к. 276v: поїдоша
^b Я, к. 219r: со; Е, к. 276v: съ
^c И, к. 292v: с[ы]н[ъ]мъ; Я, к. 219r; Е, к. 276v: со с[ы]номъ
^d И, к. 292v: своимъ
^e И, к. 292v: Юрьемъ; Я, к. 219r: Юр[ъ]ем[ъ]; Е, к. 276v: Юрѣемъ
^f И, к. 293r: Мьстиславъ; Я, к. 219r; Е, к. 276v: Мстислав[ъ]
^g И, к. 293r; Е, к. 276v: Володимеръ; Я, к. 219r: Володимер[ъ]
^h Я, к. 219r; Е, к. 276v: Мстиславль
ⁱ Я, к. 219r: Данийло; Е, к. 276v: Данійло
^j И, к. 293r; Я, к. 219r: ко
^k И, к. 293r: Соудомироу; Я, к. 219r: Судомирѣ; Е, к. 276v: Сѣдомирѣ
^l И, к. 293r: к; Я, к. 219r: ко
^m И, к. 293r: Соудомироу; Я, к. 219r: Судомирѣ; Е, к. 276v: Сѣдомирѣ
ⁿ И, к. 293r: оноу; Я, к. 219r; Е, к. 276v: онѣ
^o Я, к. 219r; Е, к. 276v: сторонѣ
^p Я, к. 219r; Е, к. 276v: brak wyrazu
^q Я, к. 219r: Высли; Е, к. 276v: Вислы
^{r-r} Я, к. 219r: ту ж[е]; Е, к. 276v: тѣ жѣ
^s Я, к. 219r: рѣку; Е, к. 276v: рѣкѣ
^t Я, к. 219r; Е, к. 276v: ледовѣ
^u И, к. 293r; Е, к. 276v: подѣ; Я, к. 219r: под[ъ]
^v И, к. 293r: самимъ; Я, к. 219r: самим[ъ]; Е, к. 276v: самымъ
^w И, к. 293r: городомъ; Я, к. 219r; Е, к. 276v: городом[ъ]
^x И, к. 293r; Я, к. 219r; Е, к. 276v: первое

¹²⁸⁹ Skądinąd nieznanu wódz mongolski, którego imię brzmi „połowiecko”. Pamiętamy o istnieniu noszącego takie miano chana Połowców (zob. przyp. 15 na s. 5). Nie można wszakże wykluczyć, że nastąpiło zjawisko sprowadzenia nieznannej sobie, obcej nazwy do bliższej formy.

¹²⁹⁰ Skądinąd nieznanu wódz mongolski.

¹²⁹¹ Skądinąd nieznanu wódz mongolski.

¹²⁹² Pierwsza i jedyna wzmianka na temat tego członka rodu Romanowiczów. Według D. Dąbrowskiego, Daniel, ur. ok. 1265/1268 r. (zapewne bliżej terminu *post quem*), zm. przed XII 1288 r., bo nie był wymieniany wśród potencjalnych spadkobierców Włodzimierza Wasylkowicza. Imię otrzymał na cześć dziada, Daniela Romanowicza. Z relacji jednoznacznie wynika, że książę nie pełnił podczas wyprawy odrębnych funkcji, a jedynie towarzyszył ojcu, co potwierdza jego młody wówczas wiek (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 231–232).

¹²⁹³ Pierwsze w naszym źródle jednoznaczne świadectwo istnienia kontrowersji między Mścislawem (II) i Lwem oraz wejścia pierwszego z wymienionych w sojusz z Włodzimierzem Wasylkowiczem. Jak doskonale widać, według źródła, przyczyną tego stanu rzeczy było odmienne podejście do relacji z Mongołami. Podejrzewamy, że kryły się za tym także inne względy, a mianowicie opór młodszych książąt przeciw planom Lwa zdominowania Rusi halicko-wołyńskiej.

съ^a своим[ъ]^b полкѡм[ъ]^c и с[ы]нѡм[ъ]^d своим[ъ]^e Юрїемь^f, и по нем[ъ] || (364г/743) Мьстиславь^g и с[ы]нѡ емоу^h Данилоⁱ, та ж[е] по них[ъ]^j татарове. И | тако перешедше^k и сташа около^l города. Стоавше^m ж[е] н-малъ | час[ъ]ⁿ и не бив[ъ]шеса^o. Посем[ъ] же^p поиде Левь^p съ^q своими полкы^r, | съ^s силою великою, ^{t-t}хота^u ити къ^v Краковоу^w. Волдимер[ъ]^x же бѣ назадѣ, стоа^y оу^z города съ^{aa} своим[ъ] полком[ъ]^{ab}, и начаша | емоу^{ac} повѣдати: „Осекъ^{ad} ^{ae-ae}в лѣсѣ, полн[ъ]^{af} людей^{af} и товара, не | в[ъ]зиман[ъ]^{ag} бо бѣ некоторою^{ah} ^{ai-ai}рат[ъ]ю, зане тверд[ъ]^{aj} баше^{ak} вел[ъ]ми^{ak}”. | Вьлвдимер[ъ]^{al} же шт[ъ]ради^{am}

- ^a И, к. 293г: brak wygazu; Я, к. 219г; Е, к. 276v: со
^b И, к. 293г: своимъ
^c И, к. 293г: полкомъ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: полком[ъ]
^d И, к. 293г: с[ы]н[ъ]мъ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: со с[ы]нѡм[ъ]
^e И, к. 293г: своимъ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: своимъ
^f И, к. 293г: Юрьемь; Я, к. 219г; Е, к. 276v: brak wygazu
^g И, к. 293г: Мьстиславь; Я, к. 219г; Е, к. 276v: Мстислав[ъ]
^h Я, к. 219г; Е, к. 276v: его
ⁱ Я, к. 219г: Данийло
^j Я, к. 219г: ных[ъ]
^k И, к. 293г: перешедша
^l И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 276v: около
^m И, к. 293г; Я, к. 219г: стоавше; Е, к. 276v: стоавше
ⁿ⁻ⁿ И, к. 293г: малъ час[ъ]; Я, к. 219г; Е, к. 276v: час[ъ] мал[ъ]
^o И, к. 293г: бишас[а]; Я, к. 219г: бившеса
^{p-p} Я, к. 219г; Е, к. 276v: Левь поиде
^q И, к. 293г: brak wygazu; Я, к. 219г; Е, к. 276v: со
^r Я, к. 219г; Е, к. 276v: полки
^s И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 276v: со
^{t-t} И, к. 293г: ко Кропивници с гордостью великою
^u Я, к. 219г: хота
^v И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 276v: ко
^w И, к. 293г: Кравоу [sic]; Я, к. 219г; Е, к. 276v: Краковъ
^x И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 276v: Володимеръ; П, к. 307v: Вьлвдимер[ъ]
^y И, к. 293г; Я, к. 219г: стоа; Е, к. 276v: стоа
^z Я, к. 219г: ъ
^{aa} И, к. 293г: brak wygazu; Я, к. 219г; Е, к. 276v: со
^{ab} И, к. 293г: полкомъ
^{ac} Я, к. 219г; Е, к. 276v: емъ
^{ad} И, к. 293г: шѣкъ; Я, к. 219г: шек[ъ]; Е, к. 276v: w сей
^{ae-ae} И, к. 293г: во лѣсѣ полнъ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: полкъ в лѣсѣ
^{af} И, к. 293г: люди; Я, к. 219г; Е, к. 276v: brak wygazu
^{ag} И, к. 293г: взиманъ; Я, к. 219г; Е, к. 276v: взымалъ
^{ah} Я, к. 219г; Е, к. 276v: нѣкотороу
^{ai-ai} И, к. 293г: же
^{aj} И, к. 293г: твердь; Я, к. 219г; Е, к. 276v: тверд[ъ]
^{ak} Я, к. 219г: баше
^{al} И, к. 293г: Володимѣрь; Я, к. 219г; Е, к. 277г: Володимер[ъ]
^{am} Я, к. 219г: штрадыв[ъ]; Е, к. 277г: шт[ъ]радивъ

к немоу^a люди добрыа^b и Кафилата^c, | с^d ними ж[е] селезен[ь]ци^{e1294}. Быс[тъ] же пришел[ъ]шим[ъ] им[ъ] къ^f осѣкови^g, | и бишас[а]^h сⁱ ними лахове^j крѣп[ъ]ко – одва^k могоша взати^l | и съ^m великим[ъ]ⁿ потвм[ъ]^o, и поимаше^p в нем[ъ]^q мнѣж[ъ]ство^r людей^s | и товара; ѿкож[е] въпреди^t списахом[ъ]¹²⁹⁵ оу Лвѣ, быс[тъ] же^v-идоущю | емоу^v полкы^w своими, начаша рохѣдити^x воеват[ъ]. Б[ог]ъ оучини^y над ним[ъ]^z волею^{aa} Своєю^{ab}, оубиша^{ac} бо лахове^{ad} ѿт[ъ] полкоу^{ae} | его много^{af} боарь^{ag} и слоугы^{ah}

Лев[ъ] с татары
ѿт[ъ] лахов[ъ]
поражен[ъ]

- ^a Я, к. 219: нему; Е, к. 277г: немѣ
^b И, к. 293г: добрыи; Я, к. 219г: добрыа; Е, к. 277г: добрыа
^c Я, к. 219г: Кафилата; Е, к. 277г: Кафилата
^d Я, к. 219г; Е, к. 277г: з
^e И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: Селезенца
^f И, к. 293г; П, к. 307v; Я, к. 219г; Е, к. 277г: ко
^g И, к. 293г: ѿсѣкови; Я, к. 219г; Е, к. 277г: ѿсѣковѣ
^h Я, к. 219г: бишас[а]
ⁱ Е, к. 277г: съ
^j И, к. 293г: лаховѣ; Я, к. 219г: лахове
^k И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: ѿдва
^l Я, к. 219г: взати
^m И, к. 293г: с; Я, к. 219г; Е, к. 277г: со
ⁿ И, к. 293г: великимъ; Я, к. 219г; Е, к. 277г: великим[ъ]
^o И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: потом[ъ]
^p И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: поимаша
^q Е, к. 277г: немѣ
^r И, к. 293г: мноство [sic]; П, к. 307v: множ[ъ]ство; Я, к. 219г; Е, к. 277г: множество
^s И, к. 293г: людии
^t И, к. 293г: передѣ; П, к. 307v: въпереди; Я, к. 219г; Е, к. 277г: вопред[ъ]
^u И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: в
^{v-v} Я, к. 219г; Е, к. 277г: идѣшѣ емѣ
^w И, к. 293г: полкы; Я, к. 219г; Е, к. 277г: полки
^x И, к. 293г: роходитиса; Я, к. 219г; Е, к. 277г: восходити
^y Я, к. 219г: ѣчини
^z И, к. 293г; Е, к. 277г: нимѣ
^{aa} И, к. 293г: волю
^{ab} И, к. 293г: свою
^{ac} Я, к. 219г: ѣбиша
^{ad} И, к. 293г: лаховѣ; Я, к. 219г: лахове
^{ae} Я, к. 219г; Е, к. 277г: полкѣ
^{af} И, к. 293г: многы
^{ag} И, к. 293г: боары; Я, к. 219г: боар[ъ]; Е, к. 277г: боарѣ
^{ah} И, к. 293г: слоуги; Я, к. 219г; Е, к. 277г: слѣги

¹²⁹⁴ Pierwsze i jedyne wzmiankowanie tego wojewody Włodzimierza. Zwracają uwagę jego niesłowiańskie imię oraz trudny do zinterpretowania przydomek, chyba raczej niemający nic wspólnego ze współczesnym rosyjskim kaczorem (селезень – notowany jednak przez Srezniewskiego w przykładzie z 1477 r. – *Материалы*, t. III, kol. 325; nietotowany w СДЯ), ani też ze śledzioną (селезена – zob. СДЯ, t. XI, s. 118).

¹²⁹⁵ Kolejny przykład ujawnienia się autora, wspominającego o sobie ponownie w liczbie mnogiej.

добрѣ^a, и татарь часть^b | оубиша^{c1296}, и тако възвратиса^d Левъ назад[ъ]
сь^e великым[ъ]^f | бесчестіем[ъ]^g. ^hПротивоу ж[е] семоу^h Лест[ъ]ко идеⁱ
на Л[ъ]ва и взѣ^j | оу^k него горѣд[ъ]^l Переворескь^{m1297}, и исъсѣче^{n o-o} весь^p
ѡт[ъ] мала до велика, и горѣд^q заж[ъ]же^r, и поиде назад[ъ] въ^s т^ссвоа си^t.
Посем[ъ]^u же вложи | дѣаволь^v въ с[ъ]рд[ъ]це^w ненависть^x въ^y два Самовитича^z,
въ^{aa} | Кондрата и въ^{ab} Болеслава¹²⁹⁸ – начаста ворожествовати^{ac} | межи собою

Преворск[ъ]
 взѣт[ъ] ѡт[ъ]
 Лестка
 Стр 749
 ненавист[ъ]
 и война межи
 братією
 Семовитичами

- ^a И, к. 293г: добръѣ; Я, к. 219г: добрыа; Е, к. 277г: добрыа
^b И, к. 293г; П, к. 307v: часть; Я, к. 219г; Е, к. 277г: част[ъ]
^c Я, к. 219г: убиша
^d И, к. 293г; Е, к. 277г: възвратиса; Я, к. 219г: възвратиса
^e И, к. 293г: с; Я, к. 219г; Е, к. 277г: со
^f Я, к. 219г; Е, к. 277г: своим[ъ]
^g И, к. 293г: бещестьемъ; Я, к. 219г: безчестием[ъ]; Е, к. 277г: безчестіем[ъ]
^{h-h} И, к. 293г: Въ лѣт[о] ѿс ѿ пѣ; Я, к. 219г: противу ж[е] сему; Е, к. 277г: противѣ же семѣ
ⁱ И, к. 293г: иде Льстько; Я, к. 219г; Е, к. 277г: иде Лест[ъ]ко
^j Я, к. 219г: взѣ
^k Я, к. 219г: ѣ
^l И, к. 293г; Е, к. 277г: городъ; Я, к. 219г: город[ъ]
^m И, к. 293г: Переворескь; Я, к. 219г; Е, к. 277г: Преворскъ
ⁿ И, к. 293г: сѣче; Я, к. 219г; Е, к. 277г: сосѣче
^{o-o} И, к. 293г: люди в нем[ъ]
^p И, к. 293г: вси; Я, к. 219г; Е, к. 277г: в[ъ] вес[и]
^q И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: город[ъ]
^r Я, к. 219г; Е, к. 277г: заже
^s И, к. 293г; Я, к. 219г; Е, к. 277г: во
^{t-t} И, к. 293г; Я, к. 219г: своа си; Е, к. 277г: своа си
^u И, к. 293г: потом; Е, к. 277г: посемъ
^v И, к. 293г: дѣаволь; Я, к. 219v: дѣавол[ъ]; Е, к. 277г: дѣаволь
^w И, к. 293г: brak wyrazu
^x Я, к. 219v: ненавѣст[ъ]
^y И, к. 293г; Я, к. 219v; Е, к. 277г: во
^z И, к. 293г: Сомовитовича
^{aa} И, к. 293г; Я, к. 219v: во
^{ab} И, к. 293г: во; Я, к. 219v; Е, к. 277г: brak wyrazu
^{ac} И, к. 293г: вражѣствовати

¹²⁹⁶ W źródłach polskich została odnotowana bitwa pod Goźlicami, tożsama ze wspomnianym w *Kronice halicko-wołyńskiej* polskim zwycięstwem pod Koprzywnicą. Miało do niej dojść w piątek, w wigilię Mateusza Apostoła, a więc 23 II 1280 r. (*Rocznik Traski*, s. 847; zob. też *Ioannis Dlugossii Annales*, ks. VII, s. 210–211: z błędną datą dzienną). Epizod ten omawiają np. P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, s. 287; Л. Войтович, *Лев Данилович*, s. 197–198.

¹²⁹⁷ Gród ruski w ziemi przemyskiej; ob. m. pow. w woj. podkarpackim. Wyprawa na Przeworsk jako bezpośrednie następstwo wydarzeń opisanych wyżej musiała dojść do skutku najwcześniej w III 1280 r.

¹²⁹⁸ Bolesław II, młodszy s. Siemowita I Konradowica i Perejaśławy, ur. ok. 1253/1258, zm. w IV 1313 r. Był żonaty dwukrotnie, najpierw (od 1279 r.) z Gaudemundą Zofią, c. wlk. ks. litewskiego Trojdena, następnie z Kunegundą, c. kr. Czech Przemysła II Otokara (K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 16–23).

и воеватис^a. Кондрат[ъ]^b же живаше^c съ^d е-бра|тѡм[ъ]^e своим[ъ]^e-
 Волѡдимерѡм[ъ]^f задино^g, а Болеславъ^h м-живаше | сⁱ Лест[ъ]кѡм[ъ]^j
 и к-съ братѡм[ъ]^k его ^lВолѡдиславѡм[ъ]^{l299} задино^l. Болеслав[ъ] же^m
 съвокоупивъⁿ раг[ъ] свою и поа^o помоч[ъ] събѣ^p оу^q Володи|слава^r, и поиде
 на брата своего на^s Кондрата к городуу^t | кѡ^u Ездовоу^v. w-Кондратови же^w
 не бывшоу^x тогда въ^y городѣ, || (364v/744) и тако пристѣплѣше^z, взаша^{aa}
горѡд[ъ]^{ab}. Закон[ъ]^{ac} же баше^{ad} | в лахох[ъ] таковѣ^{ae}: челади^{af} не^{ag}
 имати, ^{ai}-ни бити ^{ah-ah} – но^{ai} лоупахоу^{aj}, | городуу^{ak} ж[е] взатоу^{al}, и поимаша^{am}

^a Я, к. 219v: воеватис[а]

^b И, к. 293г: Кондратови

^c И, к. 293г: живашоу; Я, к. 219v: живаше

^d И, к. 293г; Я, к. 219v; Е, к. 277г: со

^{e-e} И, к. 293г: братомъ своимъ; Я, к. 219v; Е, к. 277г: братом[ъ] своим[ъ]

^f И, к. 293г; Е, к. 277г: Володимеромъ; Я, к. 219v: Володимером[ъ]

^g И, к. 293г; Я, к. 219v; Е, к. 277г: задино

^h И, к. 293г; Е, к. 277г: Болеславъ; Я, к. 219v: Болеслав

ⁱ П, к. 307v: съ

^j И, к. 293г: Лестѣкомъ

^{k-k} И, к. 293г: с брат[ъ]мъ

^{l-l} И, к. 293г: Волѡдиславомъ задино; П, к. 307v: Волѡдиславом[ъ] задино

^{m-m} Я, к. 219v; Е, к. 277г: brak wyrazów

ⁿ И, к. 293г: совокоупивъ; Я, к. 219v: совокупивъ; Е, к. 277г: совокѣпив[ъ]

^o И, к. 293г; Я, к. 219v: поа

^p И, к. 293г: собѣ; Я, к. 219v; Е, к. 277г: brak wyrazu

^q Я, к. 219v: ѡ

^r П, к. 307v: Волѡдислава

^s Я, к. 219v; Е, к. 277г: brak wyrazu

^t Я, к. 219v; Е, к. 277г: городѣ

^u И, к. 293г; Я, к. 219v; Е, к. 277г: ко

^v И, к. 293г: Ёздовоу; Я, к. 219v; Е, к. 277г: Ездѡвѣ

^w Я, к. 219v: Кондратовѣ жѣ

^x И, к. 293г: бывшоу; Я, к. 219v; Е, к. 277г: бывшѣ

^y И, к. 293г; Я, к. 219v: в

^z И, к. 293г: прес тоуплеше; Я, к. 219v: приступивше; Е, к. 277г: пристѣпивше

^{aa} Я, к. 219v: взаша

^{ab} И, к. 293г; Е, к. 277г: городѣ; Я, к. 219v: город[ъ]

^{ac} П, к. 307v: закѡн[ъ]

^{ad} Я, к. 219v: баше

^{ae} И, к. 293г: таков; Я, к. 219v; Е, к. 277г: таков[ъ]

^{af} Я, к. 219v: челади

^{ag} И, к. 293г: нѣ

^{ah-ah} И, к. 293г: między słowami ни і бити znajduje się zaciemnione słowo „лоупити”

^{ai-ai} П, к. 307v: ubytek karty

^{aj} И, к. 293г: лоупахоутѣ; Я, к. 219v: лупахѣ; Е, к. 277г: лѣпахѣ

^{ak} Я, к. 219v; Е, к. 277г: городѣ

^{al} Я, к. 219v: взатѣ; Е, к. 277г: взатѣ

^{am} П, к. 308г: поимаше

¹²⁹⁹ Chodzi o Władysława Łokietka, brata stryjecznego Bolesława II.

..... ехов[е] в[ъ]^a нем[ъ]^b товара мнѡго^c, и люди | полоупиша^d, и атровь^e свою^f
 [.....3]ета ..... ѡблоупиша^g, кнагиню^h | Кондратовоуⁱ¹³⁰⁰, и сыновицоу^j свою ѡблоупи^{k1301},
и оучи|ни^l сѡромотоу^m великоуⁿ брату^o своему^p Кондратови^{q1302}. По|сем[ъ]
же Къндрат[ъ]^r посла посоль^s t-t къ^u брату^v своему^w Вълдимеро|ви^x.

- ^a И, к. 293v; П, к. 308r; Я, к. 219v: в
^b Е, к. 277r: немъ
^c И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277r: много
^d Я, к. 219v; Е, к. 277r: полѣпиша
^e И, к. 293v: атровь; Я, к. 219v; Е, к. 277r: атровь
^f И, к. 293v: своа [sic]
^g И, к. 293v: ѡблоупи; Я, к. 219v; Е, к. 277r: ѡблѣпиша
^h Я, к. 219v: кнагиню
ⁱ Я, к. 219v; Е, к. 277r: Кондратовѣю
^j И, к. 293v: с[ы]новицю; Я, к. 219v; Е, к. 277r: с[ы]новицю
^k Я, к. 219v: ѡблѣпили; Е, к. 277r: ѡблѣпиша
^l Я, к. 219v: ѣчини
^m И, к. 293v: соромотоу; Я, к. 219v: соромоту; Е, к. 277r: соромотѣ
ⁿ Я, к. 219v: brak wuzazu; Е, к. 277r: великѣ
^o И, к. 293v: братоу; Е, к. 277r: братѣ
^p Я, к. 219v: своему; Е, к. 277r: своемѣ
^q И, к. 293v: Коньдратови; Я, к. 219v; Е, к. 277r: Кондратовѣ
^r И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277r: Кондратъ
^s Е, к. 277r: посіол[ъ]
^{t-t} И, к. 293v: свои
^u И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277r: ко
^v И, к. 293v: братоу; Я, к. 219v; Е, к. 277r: братѣ
^w Я, к. 219v; Е, к. 277r: своемѣ
^x И, к. 293v; Я, к. 219v: Володимерови; Е, к. 277r: Володимерю

¹³⁰⁰ Jak to często bywało w ruskiej praktyce dziejopisarskiej, księżna nie wystąpiła pod swoim imieniem, lecz została określona poprzez miano męża i – w tym wypadku – równocześnie, poprzez stosunek powinowactwa wobec jego brata, będącego siłą sprawczą i głównym bohaterem epizodu. W rzeczywistości chodzi o Jadwigę, c. ks. legnickiego Bolesława Rogatki, ur. w l. 1250–1255, poślubioną przez Konrada II zapewne w l. 1265–1270 (K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 146–148; idem, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 16).

¹³⁰¹ Jedyna w *Kronice halicko-wołyńskiej*, znów bez zaznaczenia imienia, za to z określeniem stosunku wobec głównego bohatera wydarzeń, informacja o c. Konrada II i Jadwidze, Annie, późniejszej ż. ks. raciborskiego Przemysławu. Na jej temat zob. K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 26–28). Tam odniesienia do źródeł i literatury.

¹³⁰² Aktualną do dziś analizę opisanych wydarzeń, nie odnotowanych w źródłach polskich, lecz znanych wyłącznie naszemu źródłu, przeprowadzili M. Hruszewski¹ i B. Włodarski. Autorzy ci datowali – w odniesieniu do wyjazdu Jerzego Lwowicza do Suzdala – najazd Bolesława II i Władysława na Jazdów na 1282 r. (M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 371, 386; B. Włodarski, *Alians rusko-mazowiecki*, s. 618–619; idem, *Udział Rusi halicko-włodzimierskiej*, s. 178). Istnieją też inne poglądy na ten temat. A. Teterycz-Puzio uważa, że do wyprawy doszło ok. 1280 lub 1281 r. (*Na rozstajnych drogach*, s. 254). Zgadzamy się z opinią Hruszewskiego i Włodarskiego. W późniejszym czasie wymieniona autorka również zmieniła zdanie (zob. *Bolesław II*, s. 56).

жалоуа^a емоу^b в своей съромотѣ^c. Вълдимер[ъ]^d же съжа|лиси^e и расплакавса^f, реч[е] послу^g брата своего: «“Брате, – ^hречи, – | Б[ог]ъ бѣди^h ѡт[ъ]местник[ъ]ⁱ твои съромотѣⁱ, а се^k а^l готовъ^m тобѣⁿ | на помочъ”». И нача нараживати^o рат[ъ] на Болеслава, и ко | с[ы]нѡвцоу^{p1303} своему^q къ^r Юрьви посла, помочи проса^s. С[ы]нѡвцец[ъ]^t же емоу^u тако реч[е]: «Стрыно^{v1304} мой, рад[ъ] бых[ъ] и сам[ъ] с тобою шел[ъ], | но нѣколи^w ми: едоу^x, господине^y, до Сѣждала^z женитиса^{aa1305}, | а съ^{ab} собою

Володимер[ъ]
сжалися

^a И, к. 293v: жалоуаса; Я, к. 219v: жалѡа; Е, к. 277г: жалѡаса

^b Я, к. 219v; Е, к. 277г: емѡ

^c И, к. 293v; Е, к. 277г: соромотѣ; Я, к. 219v: срамотѣ

^d И, к. 293v: Володимерь; Я, к. 219v; Е, к. 277г: Володимер[ъ]

^e И, к. 293v: сжаливси; Я, к. 219v; Е, к. 277г: сожалиси велми

^f Я, к. 219v: расплакавса; Е, к. 277г: восплакавса

^g Я, к. 219v; Е, к. 277г: послу

^{h-h} И, к. 293v: Б[ог]ъ рчи боуди; Я, к. 219v: р[е]це Б[о]гъ будет[ъ]; Е, к. 277г: р[ъ]ци Б[о]гъ бѣдет[ъ]

ⁱ И, к. 293v: ѡт[ъ]мѣстникъ

^j И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277г: соромотѣ

^k Я, к. 219v; Е, к. 277г: але

^l И, к. 293v: ѡ; Я, к. 219v: ѡ

^m И, к. 293v: готовъ; Я, к. 219v; Е, к. 277г: готов[ъ]

ⁿ Е, к. 277г: ти

^o Я, к. 219v; Е, к. 277г: нараживати

^p И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277г: с[ы]нѡвцоу

^q Я, к. 219v: своему; Е, к. 277г: своемуѡ

^r И, к. 293v: brak wyrazu; Я, к. 219v; Е, к. 277г: ко

^s Я, к. 219v: проса

^t И, к. 293v: сыновечъ; Я, к. 219v; Е, к. 277г: с[ы]нѡвцец[ъ]

^u Я, к. 219v: ему; Е, к. 277г: емѡ

^v И, к. 293v: строю; Я, к. 219v: стрьи

^w И, к. 293v: нѣколь

^x И, к. 293v: ѣдоу; Я, к. 219v; Е, к. 277г: едѡ

^y И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277г: господине

^z И, к. 293v: Соуждала; Я, к. 219v: Суждала; Е, к. 277г: Сѣждала

^{aa} И, к. 293v: женитьс[а]; Я, к. 219v: женитиса

^{ab} И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277г: со

¹³⁰³ Termin „synowiec” użyty w znaczeniu: „syn brata stryjecznego”.

¹³⁰⁴ Termin „stryj” użyty w znaczeniu: „brat stryjeczny ojca”.

¹³⁰⁵ Wybranką Jerzego była nieznaną z imienia c. ks. twerskiego Jarosława Jarosławowicza i zapewne jego pierwszej ż., Kseni, c. bojara nowogrodzkiego Jerzego Michajłowicza. O związku Lwowicza powiadają pod 6790 r. niektóre latopisy (*Летопись по Воскресенскому списку*, s. 176; *Владимирский летописец*, [w:] ПСРЛ, t. XXX, Москва 1965, s. 96–97 [wariant „С”]). Informację o tym małżeństwie znajdujemy też w kolofonie *Ewangeliarza chełmskiego*. Na podstawie tych wzmianek M. Hruszewski¹³⁰⁵ datował małżeństwo w sposób następujący. Jerzy miał wyjechać do Suzdala jesienią 1282 r. Zapewne na przełomie 1282/1283 r. wysłano Jarosławównę na Wołyń. Tam, przypuszczalnie niedługo przed 15 X 1283 r., jeszcze przed wyjazdem Lwa na Węgry, doszło do ślubu nowożeńców (*Хронологія подій*, s. 371). Zob. też D. Dąbrowski,

^a-поимаю немнѡго^a людѣи^b, а се вси мои людие^c | и боаре^d ^eБ[ог]оу на рѣцѣ^e и тебѣ^f. А коли ти бѣдет[ь]^g любо, тогда | с ними поиди». Волѡдимер[ь]^h же нарядив[ь] рат[ь] и поиде къⁱ Бере|стѣю^k, тоу^l са^m и събраⁿ, и холмане^{o1306} прѣйдоша^p къ^q нему^r, | баше^s ^tбо с ними Тоума воевода^{-t1307}, и поиде^u Вѡлодимеръ^v | къ^w Мел[ь]никоу^x съ^y мноуж[ь]ством[ь]^z вои. Из Мѣл[ь]ника же ѡт[ь] ради^{aa} ^{ab}-с ними^{-ab} воеводу^{ac} Васил[ь]ка^{ad}, кнаса^{ae}

^{a-a} И, к. 293v: поимаю немного; Я, к. 219v; Е, к. 277v: немного поимаю

^b И, к. 293v; Я, к. 219v: люди

^c И, к. 293v: людье; Е, к. 277v: людѣе

^d И, к. 293v: боарѣ; Я, к. 219v: боаре

^{e-e} И, к. 293v: Б[ог]оу на роуцѣ; Я, к. 219v: на рѣцѣ Б[о]гу; Е, к. 277v: на рѣцѣ Б[о]гѣ

^f И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277v: тобѣ

^g И, к. 293v: боудеть; Я, к. 219v: будет[ь]; Е, к. 277v: бѣдет[ь]

^h И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимеръ

ⁱ И, к. 293v: нарядив[ь]; Е, к. 277v: нарядив[ь]; Я, к. 219v: нарядив[ь]

^j И, к. 293v: к; Я, к. 219v; Е, к. 277v: ко

^k И, к. 293v: Берестью; Я, к. 219v: Берестию

^l Я, к. 219v: ту; Е, к. 277v: тѣ

^m Я, к. 219v: са

ⁿ И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277v: собра

^o И, к. 293v: холъмланѣ; Я, к. 219v: холмане

^p И, к. 293v: придоша; Я, к. 219v: прѣйдоша; Е, к. 277v: перейдоша

^q И, к. 293v: к; Я, к. 219v: ко

^r Я, к. 219v: нему; Е, к. 277v: немѣ

^s И, к. 293v: башеть; Я, к. 219v: баше

^{t-t} И, к. 293v: бо воевода с ними Тоума; Я, к. 219v: бо Тоума воевода; Е, к. 277v: бо Тоума воевода

^u П, к. 308r: поидоша

^v И, к. 293v: Володимеръ; П, к. 308r: Вѡлодимеръ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимеръ

^w И, к. 293v; Я, к. 219v: ко

^x И, к. 293v: Мѣл[ь]никоу; П, к. 308r: Мел[ь]никѣ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Мѣлникѣ

^y И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277v: со

^z Я, к. 219v; Е, к. 277v: мноужеством[ь]

^{aa} Я, к. 219v: ѡт[ь] ради

^{ab-ab} И, к. 293v: brak wyrazów

^{ac} Я, к. 219v; Е, к. 277v: воеводѣ

^{ad} Я, к. 219v; Е, к. 277v: brak wyrazu

^{ae} И, к. 293v; Е, к. 277v: кназа; Я, к. 219v: кн[яз]а

Rodowód Romanowiczów, s. 204–206. Zdaniem ostatniego z wymienionych autorów nie jest wykluczone, że do małżeństwa doszło jednak pod nieobecność Lwa. Nie byłyby to bowiem jedyny w praktyce ruskiej wypadek, by ojciec nie uczestniczył w uroczystościach ślubnych potomka (idem, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 58–59; idem, *Genealogia Mstislavichej*, s. 55–56).

¹³⁰⁶ Jest to wyraźna sugestia, że Chełm należał do włości Jerzego.

¹³⁰⁷ Dostojnik znany nam z niefortunnej wyprawy rusko-mongolskiej na Grodno (zob. s. 490), jak widać, tutaj dowodzący pułkiem chełmskim.

слѣним[ъ]ског^{a1308}, | Вѣлѣдимерови^{b1309}, и Жилислава^c, и Доунаа^{d1310}, а съ^e Юрьевою^f | рат[ъ]ю¹ баше^g воевода Тоуима^{h-i}. И тако поидоша поход[ъ] в ляхи в лахы^j. Волѣдимер[ъ]^k же ѡт[ъ]радивь^l рат[ъ] и поеха^m до Берестіаⁿ, | послал[ъ] же^o баше^p посоль^q напред[ъ]^r пред[ъ]^s ратью^t къ^u брату^v | своему^w Къндратови^x, бахъ^y бо оу^z него боаре^{aa} невѣрній^{ab}, а бы^{ac} не дали^{ad} вѣсти

^a И, к. 293v: вослонимьского; Я, к. 219v: слонимьского; Е, к. 277v: слоним[ъ]скаго

^b И, к. 293v: Володимѣрови; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимерови

^c И, к. 293v: Желислава

^d П, к. 308r: Доунаа; Я, к. 219v: Дѣнаа; Е, к. 277v: Дѣнаа

^e Я, к. 219v; Е, к. 277v: со

^f Е, к. 277v: Юревою

^g И, к. 293v: башеть; Я, к. 219v: баше

^h И, к. 293v: Тюима; Я, к. 219v: Туима

ⁱ⁻ⁱ Е, к. 277v: brak wyrazów

^j Я, к. 219v: ляхи; Е, к. 277v: лахи

^k И, к. 293v: Володимѣръ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимер[ъ]

^l Я, к. 219v: ѡт[ъ]радив[ъ]

^m И, к. 293v: поѣха

ⁿ И, к. 293v: Берестыа; Я, к. 219v: Берестіа; Е, к. 277v: Берестіа

^o Я, к. 219v; Е, к. 277v: послав[ъ]

^p И, к. 293v: башеть; Я, к. 219v: баше

^q Е, к. 277v: посіол[ъ]

^r И, к. 293v: напередъ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: brak wyrazu

^s И, к. 293v: передъ

^t Я, к. 219v; Е, к. 277v: ратью

^u И, к. 293v; Я, к. 219v; Е, к. 277v: ко

^v И, к. 293v: братоу; Я, к. 219v; Е, к. 277v: братови

^w Я, к. 219v; Е, к. 277v: своемѹ

^x И, к. 293v: Кондратоу

^y И, к. 293v: бахоутъ; П, к. 308r; Е, к. 277v: бахъ; Я, к. 219v: бахъ

^z Я, к. 219v: Ѹ

^{aa} И, к. 293v: боарѣ; Я, к. 219v: боаре

^{ab} И, к. 293v: невѣрни; Я, к. 219v; Е, к. 277v: невѣрный

^{ac} И, к. 293v: быша

^{ad} И, к. 293v: дале

¹³⁰⁸ W literaturze trwa dyskusja na temat tej postaci, przy czym niektórzy badacze uważają go za członka dynastii Romanowiczów, konkretnie zaś za syna Romana Daniłowicza, równocześnie za protoplastę Ostrogskich. Dyskusję podsumował jakiś czas temu D. Dąbrowski, uważający, że taka identyfikacja Wasylka jest błędna, a on sam zapewne był drobnym dynastą pogranicza rusko-bałtyjskiego, pozostającym w służbie Włodzimierza Wasylkowicza (*Rodowód Romanowiczów*, s. 271–275).

¹³⁰⁹ Zarówno w rękopisie chlebnikowskim, jak i ipatiewskim (*Ипатъевская летопись*, kol. 884) „Włodzimierzowi”. Jest to jednak najwyraźniej pomyłka występująca już w protografie. Kto niby miałby w kontekście opowiadania wysyłać Wasylka do Włodzimierza? Jest to raczej zamknięcie frazy poprzez powtórzenie imienia księcia, który prowadził oddziały do Mielnika, lub prosty błąd powtórzenia.

¹³¹⁰ Pierwsze z dwóch wystąpień tego bojara Włodzimierza Wasylkowicza.

Болеславоу^{a1311}. Посол[ъ]^b же Вълоди|меров[ъ]^c || (365г/745) прѣха^d к^e Кондратови, ^fпоча емоу^f молвити при всѣх[ъ] его | боарех[ъ]^g: «Тако ^h-ти молвит[ъ]^h ⁱ-брат[ъ] твоиⁱ Вълдимеръ: Рад[ъ] бых[ъ] ти^k, – | р[ъ]ци^l, – помогл[ъ] за твою сѣромоту^m, но нѣл[ъ]зиⁿ: замали^o | нами татарове^p». Посем[ъ] же посоль^q ем[ъ]^r кнаса^s за ржкоу^t, ^u-у. | Кназ[ъ] же оуразоумѣв^v, выиде с ним[ъ]^w вонъ, и поча емоу^x | повѣдати: «Брат[ъ] ти тако молвит[ъ]: “Нараживаиса^y сам[ъ] и | лодіа^z наради^{aa}; възитиса^{ab} на Вислѣ^{ac}. Рат[ъ] бждет[ъ]^{ad} оу^{ae} тебе | заутра^{af}”¹³¹²». Кондрат[ъ] же рад[ъ] быс[ъ] повеликоу^{ag}

^a Я, к. 219v; Е, к. 277v: БолеславѸ

^b Е, к. 277v: посіоль

^c И, к. 293v: Володимѣровъ; П, к. 308г: Волдимеров[ъ]; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимеров[ъ]

^d И, к. 293v: приѣхавъ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: приеха

^e И, к. 293v: brak wyrazów; Я, к. 219v: ко

^{f-f} П, к. 308г: ubytek karty; Я, к. 219v: поча ему; Е, к. 277v: поча емѸ

^g И, к. 293v: боарѣх[ъ]; Я, к. 219v: боарех[ъ]

^{h-h} Я, к. 219v: молви ти; Е, к. 277v: молвит[ъ] ти

ⁱ⁻ⁱ П, к. 308г: ubytek karty

^j И, к. 293v: Володимѣръ; Я, к. 219v; Е, к. 277v: Володимеръ

^k И, к. 293v: ти быхъ

^l И, к. 293v: brak wyrazu

^m И, к. 293v: соромоту; Я, к. 220г: соромоту; Е, к. 277v: соромотѸ

ⁿ И, к. 293v: нѣлзѣ; Я, к. 220г; Е, к. 277v: нел[ъ]зѣ

^o И, к. 293v: замалѣ; Я, к. 220г: замалы

^p И, к. 293v: татаровѣ

^q Е, к. 277v: посіоль

^r И, к. 293v: емѣ

^s И, к. 293v; Е, к. 277v: кназа; Я, к. 220г: кн[а]за

^t И, к. 293v: роукоу; Я, к. 220г; Е, к. 277v: рѣкѸ

^{u-u} И, к. 293v: и сжа емоу роукоу

^v И, к. 293v: оуразоумѣвѣ; Я, к. 220г: уразѣмѣв[ъ]; Е, к. 277v: оуразѣмѣвѣ

^w И, к. 293v: ними; Е, к. 277v: нимѣ

^x Я, к. 220г: ему; Е, к. 277v: емѸ

^y И, к. 293v: наражаиса; Я, к. 220г: нараживаиса

^z И, к. 293v: людѣе; Я, к. 220г: людіа; Е, к. 277v: людіа

^{aa} Я, к. 220г: наради

^{ab} И, к. 293v: возитиса; Я, к. 220г; Е, к. 277v: brak wyrazu

^{ac} Я, к. 220г: Вислѣ

^{ad} И, к. 293v: боудеть; Я, к. 220г: бждет[ъ]; Е, к. 277v: бѸдетѣ

^{ae} Я, к. 220г: ѣ

^{af} И, к. 293v: завѣтро; Я, к. 220г; Е, к. 277v: заѸтра

^{ag} Я, к. 220г: повелику; Е, к. 277v: повеликѸ

¹³¹¹ Ciekawa informacja o sytuacji w otoczeniu Konrada II, świadcząca o bardzo dobrej orientacji politycznej kronikarza i jego pryncypała w sprawach mazowieckich.

¹³¹² Nie pierwsze świadectwo stosowania systemu „tajnych znaków” w działaniach poselskich i dyplomatycznych. Wcześniej w analogiczny sposób postąpił Wasylko wobec obrońców Chelma w 1259 r.

и повелѣ въбо|рзѣ^a израдити^b лод[ь]а^c, сам[ь] са^d нареди^e. Пришед[ь]ши же рати, | извозишас[а]f и почаша израживати^g полкы^h, израдив[ь]шеⁱ же са^j, и тако поидоша. Васил[ь]ко^k поиде своимъ | полкѡм[ь]l, а Жилиславъ^m своим[ь] полком[ь]n, о-а Доунаи своимъ | полкѡм[ь]o, Кондрат[ь] же княз[ь]p съ^q лахы^r своим[ь]s полком[ь]t, а Тоуи|ма^u своим[ь]v полком[ь]w. И тако идахъ^x съ^y великою крѣпостию^z | оусрѣдно^{aa}. И дошед[ь]шим[ь] же им[ь] города Съхачева^{ab1313}, и доумаху^{ac} | о^{ad} взатии^{ae} его, а бы в землю глѡубоко^{af} не вхѡдили^{ag}, но | възборони^{ah} им[ь] Кондрат[ь]ai княз[ь]aj, вѣда^{ak}

^a И, к. 294г: вборзѣ; Я, к. 220г: воборзѣ

^b Я, к. 220г: зрадити

^c И, к. 294г: лодѣ; Я, к. 220г: лѡдѡ; Е, к. 277v: лодїа

^d Я, к. 220г: са

^e Я, к. 220г: нареди

^f Я, к. 220г: возвозишася; Е, к. 277v: возвозишася

^g Я, к. 220г: израживати

^h Я, к. 220г; Е, к. 277v: полки

ⁱ И, к. 294г: израдивше; Я, к. 220г: израдив[ь]ши; Е, к. 277v: израдивши

^j Я, к. 220г: са

^k И, к. 294г; Е, к. 277v: Василко

^l И, к. 294г: полкомъ; Я, к. 220г; Е, к. 277v: полком[ь]

^m И, к. 294г: Желиславъ

ⁿ И, к. 294г; Е, к. 277v: полкомъ

^{o-o} И, к. 294г: а Доунаи своимъ полкомъ; П, к. 308г: а Доунаисвоимъ полком[ь]; Я, к. 220г; Е, к. 277v: brak wyrazów

^p Я, к. 220г; Е, к. 277v: brak wyrazu

^q И, к. 294г: с; Я, к. 220г; Е, к. 277v: со

^r Я, к. 220г: лахи; Е, к. 277v: лахи

^s И, к. 294г: своимъ

^t И, к. 294г; Я, к. 220г: полкомъ; П, к. 308v: полкѡм[ь]

^u И, к. 294г: Тюима; Я, к. 220г: Тѣима; Е, к. 278г: Тѣмли

^v И, к. 294г; Е, к. 278г: своимъ

^w Я, к. 220г: полкомъ

^x И, к. 294г: идахоу; Я, к. 220г: идахѡ; Е, к. 278г: идахѡ

^y И, к. 294г: с; Я, к. 220г; Е, к. 278г: со

^z И, к. 294г: крѣпостью; П, к. 308v; Е, к. 278г: крѣпостию

^{aa} И, к. 294г; Е, к. 278г: оусерѣдно; Я, к. 220г: ѡсерд[ь]но

^{ab} И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: Сохачева

^{ac} И, к. 294г: доумахоуть; П, к. 308v: доумахѡ; Я, к. 220г; Е, к. 278г: дѣмахѡ

^{ad} И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: w

^{ae} И, к. 294г: взати; П, к. 308v; Е, к. 278г: взати; Я, к. 220г: взати

^{af} Я, к. 220г; Е, к. 278г: глѡбоко

^{ag} И, к. 294г: входилъ; Я, к. 220г; Е, к. 278г: входили

^{ah} И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: възборони

^{ai} И, к. 294г: Конѣдрать

^{aj} Я, к. 220г: княз[ь]

^{ak} И, к. 294г: веда; Я, к. 220г; Е, к. 278г: веде

¹³¹³ Sochaczew, m. pow. w woj. mazowieckim.

е^a ко Гостиному^{b1314}, то | бо баше^c милое мѣсто Болеславле. Пришедшим[ъ]^d же пол[к]ом[ъ][ъ]^d к городу^e, и сташа около^f города, ^g тако борове^g | велиции^h, и начашаⁱ пристроиватиса^j на взатіе^k | города. Кнѣз[ъ]^l же Кондрат[ъ]^m нача ездаⁿ молвити: «Брат[ъ]^o | моа^p милаа^q, роуси^r, потагнѣте^s за одино^t с[ъ]рдце!»). И тако | полезоша пѣд[ъ]^u заборола, а друси^vи^v полов[ъ]ци^w стоах^x | недвижимо^y, стерегучи^z внезап[ъ]ного^{aa} наезда^{ab} вт[ъ] лаховь^{ac}. Пришедшим[ъ]^{ad} же под[ъ] заборола^{ae}, лахове^{af} поушах^{ag} | на на^{ah} каменіе^{ai}, тако^{aj} град[ъ] сильный, но стрѣлы^{ak} ратных[ъ]^{al} | не дадаше^{am}

- ^a И, к. 294г: и; Я, к. 220г: ѿ; Е, к. 278г: ихъ
^b Я, к. 220г: Гостиному; Е, к. 278г: Гостиномѣ
^c И, к. 294г: башеть; Я, к. 220г: баше
^d И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: полкомъ
^e Я, к. 220г; Е, к. 278г: городѣ
^f И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: около
^{g-g} И, к. 294г: аки боровѣ
^h И, к. 294г: вѣличїи; П, к. 308v: велици; Я, к. 220г; Е, к. 278г: велици
ⁱ И, к. 294г: начаша
^j И, к. 294г: са пристраивати; Я, к. 220г: пристроиватиса
^k И, к. 294г: взатье; Я, к. 220г: взатие
^l Я, к. 220г: кнѣз[ъ]
^m И, к. 294г: Кондратъ
ⁿ И, к. 294г: ѣзда; Я, к. 220г: езда
^o И, к. 294г: братья; Я, к. 220г: братиѧ; Е, к. 278г: братїѧ
^p И, к. 294г; Я, к. 220г: моѧ
^q И, к. 294г; Я, к. 220г: милаѧ; Е, к. 278г: милаѧ
^r П, к. 308v; Е, к. 278г: рѣси; Я, к. 220г: руси
^s И, к. 294г: потагнете; Я, к. 220г: потагнѣте
^t И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: ѡдино
^u И, к. 294г: подъ; Я, к. 220г; Е, к. 278г: под[ъ]
^v И, к. 294г: друзии; Я, к. 220г: дрѣзии; Е, к. 278г: дрѣзи
^w И, к. 294г: полчи
^x И, к. 294г: стоахоу; Я, к. 220г: стоахѣ; Е, к. 278г: стоахѣ
^y И, к. 294г: недвижими
^z Я, к. 220г; Е, к. 278г: стерегѣчи
^{aa} И, к. 294г: внезапнаго
^{ab} И, к. 294г: наѣзда
^{ac} И, к. 294г; Е, к. 278г: лаховь; Я, к. 220г: лахив[ъ]
^{ad} И, к. 294г: прилѣзьшимъ
^{ae} И, к. 294г: заборолъ
^{af} Я, к. 220г: лахове
^{ag} И, к. 294г: поушахоуть; Я, к. 220г: тошаху; Е, к. 278г: тошахѣ
^{ah} Я, к. 220г: brak wuzazów; Е, к. 278г: нь
^{ai} И, к. 294г: каменье
^{aj} И, к. 294г: акы
^{ak} Я, к. 220г: стрили
^{al} И, к. 294г: ратьныхъ
^{am} И, к. 294г: дадахоуть; Я, к. 220г: дадаше; Е, к. 278г: дадахѣ

¹³¹⁴ Gostynin, m. pow. w woj. mazowieckim.

им[ъ]^a ни выникноути^b изъ забороль¹³¹⁵, и начаша || (365v/746) пободыватиса^c копїи^d, и мнвси^e ѡзвени^f быша на | городѣ, овы^g wt[ъ] копїи^h, овыⁱ wt[ъ] стрѣл[ъ]. И начаша мрв[ъ]твїи^j падати^k wt[ъ] заборол[ъ]^k, ѡко снопове^{l1316}. И тако в[ъ]за[ша]^m горвд[ъ]ⁿ и поимаша в нем[ъ]^o товара много и полона^p | бесчислен[ъ]ное^q мнвж[ъ]ство^r, а пороки^s исѣкоша^t, ч-а го[рвд[ъ] заж[ъ]гоша^{u1317}. И тако възвратишас[а]^v а-въ своа си с побѣдоу и ч[ъ]стїю

взал[ъ] город[ъ]

^a И, к. 294г: brak wyrazu

^b Я, к. 220г: виникнѣти; Е, к. 278г: выникнѣти

^c И, к. 294г: побадыватиса; Я, к. 220г: пободиватиса; Е, к. 278г: пободиватиса

^d И, к. 294г: копыи; Я, к. 220г: копием[ъ]; Е, к. 278г: копїем[ъ]

^e И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: мнози

^f Я, к. 220г; Е, к. 278г: ѡзвены

^g И, к. 294г: вво; Я, к. 220г; Е, к. 278г: ввы

^h И, к. 294г; Я, к. 220г: копии; Е, к. 278г: копїи

ⁱ И, к. 294г: wt[ъ]во [sic]; Я, к. 220г; Е, к. 278г: ввы

^j И, к. 294г: м[ъ]ртви; Я, к. 220г: мертвий; Е, к. 278г: мертвий

^{k-k} И, к. 294г: изъ забороль

^l Я, к. 220г; Е, к. 278г: снопове

^m И, к. 294г; Е, к. 278г: вша; Я, к. 220г: вша

ⁿ И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: городъ

^o Е, к. 278г: немъ

^p Я, к. 220г; Е, к. 278г: полонъ

^q И, к. 294г: бецисленое; Я, к. 220г; Е, к. 278г: безчисленное

^r И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: множество

^s И, к. 294г: прокъ; Я, к. 220г; Е, к. 278г: пороки

^t И, к. 294г: исѣкоша; Я, к. 220г; Е, к. 278г: исѣкоша

^{u-u} И, к. 294г: и городъ ижжгоша; Я, к. 220г; Е, к. 278г: brak wyrazów

^v И, к. 294г; Е, к. 278г: възвратишаса; Я, к. 220г: възвратишаса

¹³¹⁵ Fragment: „не дадоушим[ъ] [...] изъ забороль” ma być kolejnym ewidentnym zacerpnięciem z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza („История Иудейской войны”, t. I, s. 9, 218 [w. 415a, 27–28]; A. С. Орлов, *К вопросу*, s. 119; Н. А. Мещерский, *История Иудейской войны*, s. 100; А. А. Пауткин, *Южнорусские летописцы*, s. 132). Powstaje pytanie, czy pewne różnice gramatyczne występujące pomiędzy tym frazeologizmem a analogicznym, użytym w opisie oblężenia Sandomierza przez oddziały Burundaja (zob. s. 421–427) nie są świadectwem cytowania wyrażenia z pamięci? Może więc nasz kronikarz nie otwierał *Wojny żydowskiej* (obojętnie czy w postaci odrębnego woluminu czy części składowej zbioru), lecz sięgał do przyswojonych sobie w wyniku jej lektury kalek pojęciowych? Że tak właśnie mogło być, potwierdza – naszym zdaniem – kompilowanie wyrażen zawartych w różnych miejscach dzieła Józefa Flawiusza (zob. przyp. 1095–1097 powyżej oraz przyp. nast.).

¹³¹⁶ W tym zaś miejscu pojawia się frazeologizm: „padać [...] jak snopy”, który według literatury może być zacerpnięty z *Wojny żydowskiej*, a użyty został także w opisie oblężenia Sandomierza przez Burundaja (zob. przyp. 1097 powyżej). Jego wykorzystanie, po pierwsze, zdaje się potwierdzać przedstawione wyżej przypuszczenie co do posługiwania się przez autora kalkami pojęciowymi, a niekoniecznie bezpośrednie sięganie do tekstu pierwowzoru. Po drugie, mamy chyba do czynienia w wypadku obu opisów (Sandomierz i Gostynin) z tym samym autorem, a więc i redakcją.

¹³¹⁷ Istnieje paralelna do przedstawianej informacja źródłowa. Zanotował ją Jan Długosz pod 1283 r. w wolnym miejscu autografu. Brzmi ona następująco: „Et oppidum Gosthinin per

поход[ъ]
к Берестію

великою^a. Кондрат[ъ] же княз[ъ]^b поеха^c въ^d свой | горѡд[ъ]^e, възем[ъ]^f на сл^g
вънець^h побѣд[ъ]ный, и зложивъⁱ и | с[ъ]^j себе съромотоу^k свою^l помоч[ъ]ю^m
брата своего Волвди|мераⁿ, а Васил[ъ]ко княз[ъ]^o поиде къ^p Берестію^q съ^r
множ[ъ]ством[ъ]^s | полона и посла пред[ъ] собою въсть г[о]с[п]о[д]и[н]оу^t
своемоу^u | княсю^v Волвдимероу^{w1318}. Вълвдимер[ъ]^x же баше^y паче^z печалюа^{aa}

- ^{a-a} И, к. 294г: во своа си с побѣдою и ч[ъ]стью великою; Я, к. 220г: с побѣдою и ч[ъ]стию великою во своа си; Е, к. 278г: съ побѣдою и ч[ъ]стїю великою во своа си
- ^b Я, к. 220г: княз[ъ]; Е, к. 278г: brak wyrazu
- ^c И, к. 294г: поѣха
- ^d И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: во
- ^e И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: городъ
- ^f И, к. 294г: вземъ; Я, к. 220г: возем[ъ]
- ^g Я, к. 220г: слѧ
- ^h И, к. 294г: вѣнѣчь; Е, к. 278г: вѣнецъ
- ⁱ И, к. 294г: сложивъ
- ^j И, к. 294г: с; Я, к. 220г: з; Е, к. 278г: зъ
- ^k И, к. 294г: соромотоу; Я, к. 220г: соромоту; Е, к. 278г: соромотѸ
- ^l И, к. 294г: brak wyrazu
- ^m Я, к. 220г: помочѸ; Е, к. 278г: помочю
- ⁿ И, к. 294г; Я, к. 220г: Володимера; Е, к. 278г: Володимера
- ^o Я, к. 220г: кн[а]з[ъ]
- ^p И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: к
- ^q И, к. 294г: Берестью; Я, к. 220г: Берестію; Е, к. 278г: Берестю
- ^r И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: со
- ^s И, к. 294г; Е, к. 278г: множествомъ; П, к. 309г: мнѡж[ъ]ством[ъ]; Я, к. 220г: множеством[ъ]
- ^t Я, к. 220г; Е, к. 278г: г[оспо]динѸ
- ^u Я, к. 220г: своему; Е, к. 278г: своемѸ
- ^v И, к. 294г; Е, к. 278г: кн[а]зю; Я, к. 220г: кн[а]зю
- ^w И, к. 294г: Володимирови; Я, к. 220г; Е, к. 278г: Володимерю
- ^x И, к. 294г: Володимеръ; Я, к. 220г; Е, к. 278г: Володимер[ъ]
- ^y Я, к. 220г: баше
- ^z И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: brak wyrazu
- ^{aa} И, к. 294г: печалоуа; Я, к. 220г: печалюа; Е, к. 278г: печалѸа

Cunradum Maszowie ducem vastatur” (*Ioannis Dlugossii Annales*, ks. VII, s. 225). T. Nowakowski wykazał, naszym zdaniem, w pełni przekonująco, że wiadomość jest wiarygodna i zaczerpnięta została z niezachowanego *Rocznika płockiego* (T. Nowakowski, *Źródła Jana Długosza do dziejów Mazowsza w XI–XIV wieku. W poszukiwaniu rocznika płockiego*, Bydgoszcz 2012, s. 51–52, 292). Nie ma więc – dodajmy – jakichkolwiek podstaw, by zakładać zależność informacji polskiego dziejopisa od naszego źródła. Wiarygodność przytoczonej zapiski uznawano już wcześniej (zob.: np. A. Semkowicz, *Rozbiór krytyczny*, s. 301; B. Włodarski, *Polska i Ruś*, przyp. 20 na s. 201).

¹³¹⁸ Zwrot ten naszym zdaniem jest ważkim argumentem na rzecz poglądu, że Wasylko nie był s. Romana Daniłowicza, a więc bliskim krewnym (bratankiem stryjecznym) Włodzimierza. Wielokrotnie obserwujemy, że Romanowicze inaczej zwracali się do siebie, a kronikarze odnotowywali łączące ich więzi rodzinne. Tu tymczasem mamy podkreślenie, że ks. włodziemiński był „panem”, a nie krewnym Wasylka.

повеликоу^a, зане быс[тъ]^b вѣсти долго^c шт[ъ] полкоу^d ег[о]. | Посем[ъ] же прїиде^e емоу^f вѣсть шт[ъ] полкоу^g его, аже^h вси | ⁱ-добри здоровиⁱ идоут[ъ]^j съ^k ч[ъ]стїю^l великою. Вълдимерь^m ж[е] | рад[ъ] быс[тъ] повеликоуⁿ, аже^o дружина^p его ^q-вса цѣла^q, а соромови^r брата своего Къндрата^s шдолѣвъ. Токмо | два бѣста^t оубита^u шт[ъ] полкоу^v ^{w-w}, не пшд[ъ]^x городом[ъ]^y, но въ^z и|згонѣ: един[ъ]^{aa} же^{ab} бѣ^{ac} проусин[ъ]^{ad} родшм[ъ]^{ae1319}, а другїи^{af} баше^{ag} | двор[ъ]ный ^{ah}-его слоуга^{ah1320} любимый^{ai}, с[ы]нѣ боар[ъ]ский^{aj}

^a Я, к. 220г; Е, к. 278г: повеликѣ

^b И, к. 294г: не башеть

^c И, к. 294г: brak wyrazu

^d Я, к. 220г; Е, к. 278г: полкѣ

^e И, к. 294г: приде; Я, к. 220г: прїиде

^f Я, к. 220г: ему; Е, к. 278г: емѣ

^g Я, к. 220г; Е, к. 278г: полкѣ

^h И, к. 294г: шже

ⁱ⁻ⁱ И, к. 294г: добрѣ шдоровѣ; Я, к. 220г: добре здоровы; Е, к. 278г: здоровы добре

^j Я, к. 220г; Е, к. 278г: идѣт[ъ]

^k И, к. 294г: с; Я, к. 220г; Е, к. 278г: со

^l И, к. 294г: ч[ъ]стїю; Я, к. 220г: ч[ъ]стїю; Е, к. 278г: честїю

^m И, к. 294г: Володимѣрь; Я, к. 220г; Е, к. 278г: Володимер[ъ]

ⁿ Я, к. 220г; Е, к. 278г: повеликѣ

^o И, к. 294г: шже; Я, к. 220г: ажѣ; Е, к. 278г: ижѣ

^p Я, к. 220г; Е, к. 278г: дрѣжина

^{q-q} Я, к. 220г: цѣла вса; Е, к. 278г: цѣла вса

^r П, к. 309г: сѣромови; Я, к. 220г; Е, к. 278г: соромовѣ

^s И, к. 294г: Кондрата; Я, к. 220г; Е, к. 278г: brak wyrazu

^t И, к. 294г: башта

^u Я, к. 220г: убита

^v Я, к. 220г: полку; Е, к. 278г: полкѣ

^{w-w} И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: его

^x И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: подѣ

^y И, к. 294г; Е, к. 278г: городомѣ

^z И, к. 294г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: во

^{aa} И, к. 294г: brak wyrazu

^{ab} И, к. 294г: шн же

^{ac} И, к. 294г; Е, к. 278г: баше

^{ad} Я, к. 220г; Е, к. 278г: прѣсинѣ

^{ae} И, к. 294г: родомѣ; П, к. 309г; Я, к. 220г; Е, к. 278г: родом[ъ]

^{af} И, к. 294г: другїи; Я, к. 220г: дрѣгїи; Е, к. 278г: дрѣгїи

^{ag} Я, к. 220г: баше

^{ah-ah} Я, к. 220г: его слѣга; Е, к. 278г: слѣга его

^{ai} И, к. 294г: любимы

^{aj} И, к. 294г: боарьский; Я, к. 220г: его боарьский; Е, к. 278г: боарьскїи

¹³¹⁹ Ładny przykład wieloetniczności otoczenia Włodzimierza. Nic więcej nie wiadomo o tym anonimowym Prusie.

¹³²⁰ Niewątpliwie chodzi o „dworskiego слугę”, а nie o wysokiego urzędnika noszącego tytuł: „dworski”. O drugim terminie zob. A. Jusupović, *Elity*, s. 38–44.

Ми|халевиц[ъ]^a именем[ъ] Рах[ъ]¹³²¹. Оубїство^b ж[е] ею^c сице скажем[ъ]. Быс[тъ] | идоущим[ъ]^d полком[ъ] мимо Съхачевъ^e горвд[ъ]^f, ^gв то ж[е]^g время^h | ⁱвъехал[ъ] башеⁱ княз[ъ]^j Болеславъ^k вонь^l ис^m Сохачева, ловаⁿ | того, а бы где^o оударил^p на розгонъ^q. Вълвдимер[ъ]^r же княз[ъ]^s | оуказал[ъ]^t баше^u своим[ъ] воеводам[ъ] тако: Васил[ъ]кови^v, и Жили|славоу^w, и Доунаеви^x – не роспоущати^y рати^z воевать, | но поити всѣм[ъ]^{aa} къ^{ab} городу^{ac}. Си^{ad} же оутаившис[а]^{ae} вт[ъ] рати, || (366г/747) ехаша^{af} на село ч[е]л[овѣ]къ^{ag} съ^{ah} три

^a И, к. 294v: Михаиловичь; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Михаилович[ъ]

^b И, к. 294v: оубиство; Я, к. 220v: ѳбиство

^c Я, к. 220v; Е, к. 278v: его

^d Я, к. 220v; Е, к. 278v: идѣщим[ъ]

^e И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Сохачевъ

^f И, к. 294v; П, к. 309г; Я, к. 220v; Е, к. 278v: город[ъ]

^{g-g} И, к. 294v: в се же

^h Я, к. 220v: время

ⁱ⁻ⁱ И, к. 294v: въѣхаль башеть; Я, к. 220v: баше въехал[ъ]; Е, к. 278v: баше въехаль

^j Я, к. 220v: к[н]а[з]ъ[ъ]

^k И, к. 294v; Е, к. 278v: Болеславъ; Я, к. 220v: Болеслав[ъ]

^l И, к. 294v: вѣнь

^m И, к. 294v: и-; Я, к. 220v: из; Е, к. 278v: из

ⁿ Я, к. 220v: лова

^o И, к. 294v: кдѣ

^p И, к. 294v: оударити; Я, к. 220v: ѳдарил[ъ]; Е, к. 278v: оударилъ

^q Я, к. 220v; Е, к. 278v: загонъ

^r И, к. 294v: Володимеръ; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Володимер[ъ]

^s Я, к. 220v: кн[а]з[ъ]

^t Я, к. 220v: ѳказал[ъ]

^u И, к. 294v: башеть; Я, к. 220v: баше

^v Я, к. 220v; Е, к. 278v: Васил[ъ]ковѣ

^w И, к. 294v: Желиславоу; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Живославѣ

^x Я, к. 220v; Е, к. 278v: Дѣнаевѣ

^y Я, к. 220v: роспущати; Е, к. 278v: роспѣщати

^z И, к. 294v: brak wygazu

^{aa} И, к. 294v: всимъ

^{ab} И, к. 294v: к; Я, к. 220v; Е, к. 278v: ко

^{ac} Я, к. 220v; Е, к. 278v: городѣ

^{ad} Е, к. 278v: сѣи

^{ae} И, к. 294v: оутаившеся; Я, к. 220v: ѳтаившися; Е, к. 278v: оутаившеса

^{af} И, к. 294v: ѳхаша

^{ag} П, к. 309г: ч[е]л[овѣ]къ

^{ah} И, к. 294v; Я, к. 220v: со

¹³²¹ Sługa dworski Włodzimierza Wasylkowicza wzmiankowany tylko w tym miejscu. Ciekawa informacja o charakterze otoczenia Włodzimierza. Na jego dworze służył mianowicie syn książęcego bojara, wzmiankowanego – przy okazji – pośrednio tylko w tym miejscu Michała. Powątpiewamy zresztą, aby była to osoba tożsama z noszącą to imię osobą służącą Danielowi i wzmiankowaną podczas pierwszej wyprawy Burundaja.

десат[и]^a, и Блоус[ъ]^b с ними ж[е]^c і^d Юрїев[ъ]^{e1322}, | и поем[ъ]ше^f дорогоу^g
 wt[ъ] села, аже^h челад[ъ]ⁱ бѣжала^j к лѣсоу^k, поѣхаша^l по них[ъ]^m, и в то
 времяⁿ оудари^o на них[ъ] Болеславъ^p съ^q | лахы^r. Дроужина^s ж[е] ею^t не
 стрѣпѣв[ъ]ше^u, оустремишас[а]^v | на бѣгъ всѣ^w и съ^x Блоусом[ъ]^y, сїи^z же
 два не побегоша^{aa} – ста|рхъ^{ab} съ^{ac} проусом[ъ]^{ad} – но сътвориста^{ae} дѣло
 двс[то]ино^{af} памати^{ag1323}, | и начаста с[а]^{ah} бити мѣж[ъ]скы^{ai}. Проусин[ъ]^{aj}

прѣсы
 мужск[ы]

- ^a И, к. 294v: третьчатъ; Я, к. 220v: три десат[и]
^b Я, к. 220v; Е, к. 278v: Блюс[ъ]
^c Я, к. 220v; Е, к. 278v: brak wygazu
^d И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: brak wygazu
^e И, к. 294v: Юрьевъ; Я, к. 220v: Юриев[ъ]
^f И, к. 294v: поемше
^g Я, к. 220v; Е, к. 278v: дорогѣ
^h И, к. 294v: вже
ⁱ И, к. 294v: челадъ
^j Я, к. 220v; Е, к. 278v: бежала
^k Я, к. 220v: лѣсу; Е, к. 278v: лѣсѣ
^l И, к. 294v: поѣхаша
^m Я, к. 220v: ных[ъ]
ⁿ Я, к. 220v: время
^o Я, к. 220v: ѡдари
^p И, к. 294v: Болеславъ; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Болеслав[ъ]
^q И, к. 294v: с; Я, к. 220v: со
^r Я, к. 220v: лахи; Е, к. 278v: лахи
^s Я, к. 220v; Е, к. 278v: дрѣжина
^t Е, к. 278v: brak wygazu
^u И, к. 294v: стрѣпѣвше; Я, к. 220v; Е, к. 278v: стерпѣвше
^v Я, к. 220v: устремишася
^w И, к. 294v; Е, к. 278v: вси
^x И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: со
^y И, к. 294v: Блоусомъ; П, к. 309r: Блѣсом[ъ]; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Блюсом[ъ]
^z И, к. 294v: сии; Я, к. 220v: сии
^{aa} И, к. 294v: побѣгоста; Я, к. 220v; Е, к. 278v: побѣгоша
^{ab} И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Рахъ
^{ac} И, к. 294v: соу; Я, к. 220v; Е, к. 278v: со
^{ad} И, к. 294v: проусиномъ; Я, к. 220v; Е, к. 278v: прѣсом[ъ]
^{ae} И, к. 294v: створиста; Я, к. 220v; Е, к. 278v: сотвориста
^{af} И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: достойно
^{ag} Я, к. 220v: памати
^{ah} Я, к. 220v: ста
^{ai} И, к. 294v: моужескы; П, к. 309v: мѣж[ъ]скы; Я, к. 220v: мужески; Е, к. 278v: мѣжески
^{aj} Я, к. 220v: Прусин[ъ]; Е, к. 278v: Прѣсинъ

¹³²² Jedyne wzmiankowanie tego, najpewniej bojara, pozostającego w służbie Jerzego Lwowieza. W rękopisie występuje jako: „Блоус”.

¹³²³ Jak widać, w niewielkiej odległości od opisu oblężenia Gostynina pojawia się kolejny frazeologizm uznawany przez literaturę za zapożyczenie z *Wojny żydowskiej* Józefa Flawiusza. Chodzi konkretnie o słowa: „сътвориста дѣло двс[то]ино памати” (zob. przyp. 1096, 1315–1316 powyżej).

сьехаса^a з^b Болесла|вwm[ь]^c кнасем[ь]^d и тоу^e и оубит[ь]^f быс[ть] wt[ь]^g многих[ь]^g, а Рах[ь] оуби^h боа|ринаⁱ добра Болеславла^j, тоу^k ж[е] и сам[ь] прїа^l конец[ь]^m побѣ|днйⁿ. Си^o же оумроста^p мжж[ь]ствен[ь]ным[ь]^q с[ь]рд[ь]цем[ь]^r, оставьл[ь]|ша^s по собѣ славоу^t послѣднемоу^u вѣкоу^v. Посем[ь] же Волвди|мерь^w поеха^x из^y Берестїа^z до Волвдимера^{aa}. ab-Быс[ть] по сих[ь]^{ab} идоу|щю^{ac} wкан[ь]номоу^{ad} и безаконномоу^{ae} Ногаеви^{af} и Телебоу|sѣ^{ag}1324 ah-с ним[ь]^{ah} на оугры^{ai} вѣ^{aj} силѣ таж[ь]цѣ^{ak},

походь на угры

- ^a И, к. 294v: съѣхаса; Я, к. 220v: соехаса; Е, к. 278v: соехаса
^b И, к. 294v: с; Я, к. 220v; Е, к. 278v: со
^c И, к. 294v: Болеславомъ; П, к. 309v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Болеславом[ь]
^d И, к. 294v: brak wyrazu; Я, к. 220v: кн[а]зем[ь]; Е, к. 278v: кн[а]зем[ь]
^e Я, к. 220v: ту; Е, к. 278v: тѣ
^f Я, к. 220v: убит[ь]
^g Я, к. 220v; Е, к. 278v: многих[ь]
^h Я, к. 220v: уби
ⁱ И, к. 294v; Я, к. 220v: боарина
^j Я, к. 220v: Болеславла
^k Я, к. 220v: ту; Е, к. 278v: тѣ
^l И, к. 294v; Я, к. 220v: приа; Е, к. 278v: прїа
^m И, к. 294v: конѣчь; Я, к. 220v: кѣнец[ь] [sic]; Е, к. 278v: конецъ
ⁿ И, к. 294v: подобныи
^o Я, к. 220v: сии; Е, к. 278v: сїи
^p Я, к. 220v: ѡмроша; Е, к. 278v: оумроша
^q И, к. 294v: мужествен[ы]м[ь]; Я, к. 220v: мужественным[ь]; Е, к. 278v: мъжественным[ь]
^r И, к. 294v; Е, к. 278v: с[ь]рд[ь]цемъ
^s И, к. 294v: wставлеша; Я, к. 220v: wставлшу; Е, к. 278v: wставивше
^t Я, к. 220v; Е, к. 278v: славѣ
^u Я, к. 220v: послѣднему; Е, к. 278v: послѣднему
^v Я, к. 220v: вѣку; Е, к. 278v: вѣкъ
^w И, к. 294v: Володимѣрь; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Володимеръ
^x И, к. 294v: поѣха
^y Я, к. 220v: з; Е, к. 278v: з[ь]
^z И, к. 294v: Берестїа; Я, к. 220v: Берестїа; Е, к. 278v: Берестїа
^{aa} И, к. 294v: Володимѣра; Я, к. 220v: Володимера; Е, к. 278v: Володимера
^{ab-ab} И, к. 294v: Въ лѣт[о] ѿ ѿ ѿ ѿ
^{ac} И, к. 294v: пришедшоу; Я, к. 220v; Е, к. 278v: идѣшѣ
^{ad} Я, к. 220v: wканному; Е, к. 278v: wканному
^{ae} И, к. 294v: безаконному; Я, к. 220v; Е, к. 278v: безаконному
^{af} Я, к. 220v: Нагаевѣ; Е, к. 278v: Нагаеви
^{ag} И, к. 294v: Телебоузѣ; Я, к. 220v: Телебузѣ; Е, к. 278v: Телебузѣ
^{ah-ah} Е, к. 278v: съ нимъ
^{ai} Я, к. 220v: ѡгры
^{aj} И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: в
^{ak} Я, к. 220v: таж[ь]цѣ

¹³²⁴ Tuła-Buka (Telebuga), chan Złotej Ordy (1287–1291) z rodu Czyngizydów, s. Tarbu. Panował pod znacznym wpływem Nogaja, przez którego został osadzony na tronie (Л. Войтович, *Нащадки Чингиз-хана*, s. 118–119. Zob. też P. Ю. Почекаев, *Цари Ордынские*, s. 76–92).

въ^a бесчислен[ъ]номь^b | мнѡж[ъ]ствѣ^{c1325}. Велѣша^d е-ж[е] поити съ собою^e и роуским[ъ]^f кна|зем[ъ]^g: Лвови, Мьстиславоу^h, Вьлвдимеровиⁱ і Юрію^j Л[ъ]во|вичю^k. Вьлвдимер[ъ]^l же баше^m тогда хром[ъ] ногою¹³²⁶, тѣм[ъ] не идеⁿ, | °-зане быс[тъ] рана зла^o на нем[ъ]^p, но посла рат[ъ] свою съ^q Юрьемь^r, | сыновцем[ъ] своим[ъ]^s. Тогда бо баж^t кнаси^u роустіи^v во^w воли | татар[ъ]ской, и тако поидоша вси, токмо один[ъ]^x Волвди|мерь^y остана^z, зане быс[тъ] хром[ъ]^{aa}. Болеслав[ъ]^{1327 ab-}же баше | и^{ab} еще гордаса^{ac} своим[ъ]^{ad}

^a И, к. 294v; Я, к. 220v: во

^b И, к. 294v: бещисленомь; Я, к. 220v; Е, к. 278v: безчисленном[ъ]

^c И, к. 294v: множьствѣ; Я, к. 220v: мнозствѣ; Е, к. 278v: множествѣ

^d И, к. 294v: вѣлѣша; Я, к. 220v: велаше; Е, к. 278v: велаше

^{e-e} И, к. 294v: же с собою поити; Я, к. 220v: со собою ж[е] поити; Е, к. 278v: со собою поити

^f И, к. 294v: роускимь; Я, к. 220v: руским[ъ]; Е, к. 278v: рѣским[ъ]

^g И, к. 294v; Е, к. 278v: кназемь; Я, к. 220v: кн[а]зем[ъ]

^h Я, к. 220v; Е, к. 278v: Мстиславѣ

ⁱ И, к. 294v: Володимѣроу; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Володимерѣ

^j И, к. 294v: Юрьи; Я, к. 220v: Юр[ъ]ю

^k И, к. 294v: Лвовичь

^l И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 278v: Володимерь; П, к. 309v: Вьлвдимер[ъ]

^m Я, к. 220v: баше

ⁿ И, к. 294v: идаше

^{o-o} И, к. 294v: зане быс[тъ] рана зла; Я, к. 220v; Е, к. 278v: зане рана быст[ъ] зла

^p Е, к. 278v: немь

^q Я, к. 220v; Е, к. 278v: со

^r Е, к. 278v: Юрьемь

^s И, к. 294v; Е, к. 278v: своимь

^t И, к. 294v: бахоуть; Я, к. 220v: бажѣ; Е, к. 278v: бажѣ

^u И, к. 294v; Е, к. 278v: кнази; Я, к. 220v: кн[а]зи

^v И, к. 294v: роусци; Я, к. 220v: русти; Е, к. 278v: рѣстїи

^w И, к. 294v: в

^x И, к. 294v: вдинь; Я, к. 220v; Е, к. 279r: brak wygazu

^y И, к. 294v: Володимѣрь; Я, к. 220v; Е, к. 279r: Володимерь

^z И, к. 294v; Е, к. 279r: штаса; Я, к. 220v: штаса

^{aa} И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 279r: хромь

^{ab-ab} И, к. 294v: же башеть; Я, к. 220v; Е, к. 279r: brak wyrazów

^{ac} Я, к. 220v: гордаса

^{ad} И, к. 294v: своимь

¹³²⁵ Та wyprawa mongolska na Węgry odbyła się na pocz. 1285 r. i wcale nie skończyła taką katastrofą, o jakiej wspomina dalej nasze źródło. Najeźdźcy spustoszyli terytoria aż do Pesztu i Wielką Równinę po Karpaty (J. Szűcs, *Az utolsó Árpádok*, Budapest 1993, s. 313–314 [I–III 1285 r.]; Z. Kosztolnyik, *Hungary*, s. 285 [wiosna 1285 r.]). Co do samej datacji zob. też M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 371, 386 [II? 1285 r.]).

¹³²⁶ Być może już wówczas pojawiły się u księcia symptomy nowotworu (zob. przyp. 1452 poniżej), choć nie można wykluczać i innego rozwiązania. Przecież na podobną – jak się można domyślać – dolegliwość cierpiał również Wasylko (zob. s. 352).

¹³²⁷ Bolesław II Siemowitowic.

безоумієм[ь]^{a1328}, оусмотривь^b время^c | таково, пришед[ь]^d въ двоу^d стоу^e,
воева около^f Щекарева¹³²⁹ | и взя^g десат[ь]^h сель. И тако идашеⁱ назад[ь]
сь^j великою гордостію^k, твораше^l бо са^m, акыⁿ о-всю Русь[ь] в[ь]зая[ь]^o.
Посем[ь] | же Левъ вт[ь]пущен[ь]^p быс[ть], вшед[ь]^q г-г въ^s оугор[ь]скоую^t
землю, у-пріе|ха^u домовъ и съжалиси^v о^w бывшем[ь], еже^x Болеславъ ||
(366v/748) воеваль его землю^y, и посла къ^z брату^{aa} своему^{ab} Вълдимеро|ви^{ac},

^a И, к. 294v: безоумієм[ь]; Я, к. 220v: безуміем[ь]; Е, к. 279г: безуміемь

^b И, к. 294v: оусмотрѣвъ; Я, к. 220v: ѡсмотрив[ь]; Е, к. 279г: оусмотривь

^c И, к. 294v: верема; Я, к. 220v: время

^{d-d} И, к. 294v: во двоу; Я, к. 220v: в дву; Е, к. 279г: в двѣ

^e Я, к. 220v; Е, к. 279г: стѣ

^f И, к. 294v; Я, к. 220v; Е, к. 279г: школо

^g Я, к. 220v: взя

^h Я, к. 220v: десат[ь]; Е, к. 279г: десет[ь]

ⁱ И, к. 295г: идашеть; Я, к. 220v: идаше

^j И, к. 295г: с; Я, к. 220v; Е, к. 279г: со

^k И, к. 295г: гордостію; Я, к. 220v: гордостію

^l И, к. 295г: творашеть; Я, к. 220v: твораше:

^m Я, к. 220v: с[а]

ⁿ И, к. 295г; Я, к. 220v: аки; Е, к. 279г: ѿко

^{o-o} И, к. 295г: всю землю возьмь; Я, к. 220v: всю Русь[ь] взя; Е, к. 279г: всю Русь[ь] взая

^p Я, к. 220г: вт[ь]пущен[ь]; Е, к. 279г: вт[ь]пущень

^q Я, к. 221г; Е, к. 279г: не шед[ь]

^{г-г} Я, к. 221г; Е, к. 279г: со Нагаемь

^s И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: во

^t Я, к. 221г: ѡгорскую; Е, к. 279г: оугорскѣю

^u И, к. 295г: приѣха

^v И, к. 295г: сжалиси

^w И, к. 295г: в

^x И, к. 295г: шже

^{y-y} Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazów

^z И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: ко

^{aa} И, к. 295г: братоу; Е, к. 279г: братѣ

^{ab} Я, к. 221г: своему; Е, к. 279г: своемѣ

^{ac} И, к. 295г: Володимерови; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимерю

¹³²⁸ Wygląda na to, że tekst był pisany w czasie, kiedy Bolesław zmienił się na korzyść, a nastąpiło to, jak zobaczymy, dopiero w kon. 1288 r. Mielibyśmy więc świadectwo relatywnie późnej redakcji tekstu, może nawet już w czasach panowania Mściława (II).

¹³²⁹ Przypominamy, że chodzi o współczesny Krasnystaw. Akcja ta rozegrała się równoległe do ataku mongolskiego na Węgry, a więc w pocz. 1285 r. (zob.: M. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 371, 386; B. Włodarski, *Alians rusko-mazowiecki*, s. [11], 621 i przyp. 2 tamże; idem, *Polska i Ruś*, s. 202). Jak zauważył w pierwszej z wymienionych prac B. Włodarski, informację o najezdzie Bolesława na Ruś i odwieczie tamtejszych książąt podał pod 1285 r. Jan Długosz, jednak nie opierając się na źródle ruskim, lecz zapewne na jakimś mazowieckim (*Ioannis Dlugossi Annales*, ks. VII, s. 237). Przypuszczenie Włodarskiego potwierdził niedawno T. Nowakowski (*Źródła Jana Długosza do dziejów Mazowsza*, s. 292).

река^a емоу^b тако: «Брате, сложим[ъ]^c съ^d себе сърwm[ъ]^e сей^f! По|шли, взведи^g литвоу^h на Болеслава!». Вьлвдимер[ъ]ⁱ же посла | Доунаа^j възводит[ъ]^k литвоу^l. Литва ж[е] ^m-обещашас[а] емоу^m, | тако рекоучиⁿ: «Вьлвдимере^o, добрый княже^p правдивый, | можем[ъ] за та^q головы ^r-своа сложити^r! Коли ти^s любо, | все^t есмы готовы». Лев[ъ] же и Волвдимерь^u ^z-нарадиста свою | рат[ъ] ^v-и поидоша къ Берестію^v, ^w-и быс[тъ] пришед[ъ]шим[ъ] имь | в Берестіи^w, ожидающим[ъ]^x литвы. Литва ж[е] не приспѣ | на рwk[ъ]. Лев[ъ] же и Волвдимерь^{y-z} сами^{aa} не идоста, но по|сласта^{ab} воеводы. Левъ посла съ^{ac} своею рат[ъ]ю Тоуима^{ad1330}, | и Васил[ъ]ка Бельжанина¹³³¹, и Раб[ъ]ца^{ae1332},

^a Е, к. 279г: рекъ

^b Я, к. 221г: ему; Е, к. 279г: емѣ

^c Я, к. 221г: соложим[ъ]; Е, к. 279г: зложим[ъ]

^d И, к. 295г: с; Я, к. 221г: со; Е, к. 279г: з

^e И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: соромъ

^f И, к. 295г: сѣи

^g И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: возведи; П, к. 309v: възведи

^h Я, к. 221г: литву; Е, к. 279г: литвѣ

ⁱ И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимерь

^j И, к. 295г: Доунаа; Я, к. 221г: Дунаа; Е, к. 279г: Дѣнаа

^k И, к. 295г: възводити; Я, к. 221г; Е, к. 279г: възводит[ъ]

^l И, к. 295г: литвы; Я, к. 221г: литву; Е, к. 279г: литвѣ

^{m-m} П, к. 309v: обещашас[а] емѣ; Я, к. 221г: ему вбѣщася; Е, к. 279г: емѣ вбѣщася

ⁿ И, к. 295г: створи ти ркоуче; Я, к. 221г; Е, к. 279г: рекѣчи

^o И, к. 295г: Володимере; П, к. 309v: Вьлвдимере; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимерю

^p Я, к. 221г: кн[а]же

^q Я, к. 221г: та

^{r-r} И, к. 295г: своѣ сложити; Я, к. 221г: своа сложити; Е, к. 279г: сложити своа

^s Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazu

^t Я, к. 221г; Е, к. 279г: а се

^u И, к. 295г: Володимерь; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимер[ъ]

^{v-v} И, к. 295г: brak wyrazów

^{w-w} И, к. 295г: быс[тъ] пришедшимъ имь к Берестью

^x И, к. 295г; П, к. 310г: вжидающимъ

^y И, к. 295г: Володимѣрь

^{z-z} Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazów

^{aa} И, к. 295г: сама; Я, к. 221г; Е, к. 279г: самы

^{ab} Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazu

^{ac} И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: со

^{ad} И, к. 295г: Тюима; Я, к. 221г: Туима; Е, к. 279г: Тѣима

^{ae} Я, к. 221г: Рабца

¹³³⁰ Jak widzieliśmy, dotąd można ten występował w charakterze wojewody Jerzego Lwowicza. Można ten fakt interpretować jako świadectwo sprawowania przez Lwa zwierzchniej władzy nad całym swym państwem, łącznie z dzielnicą wyodrębnioną dla syna.

¹³³¹ Pierwsze i jedyne wystąpienie tego bojara. Określenie, z jakim został wymieniony, wyraźnie wskazuje na jego pochodzenie lub miejsce sprawowania funkcji. Jest to zresztą – jak się wydaje – kolejny dostojnik z włości Jerzego, dzierżącego ks. bełskie.

¹³³² Podobnie, jak w wypadku Wasylka, jest to pierwsze i jedyne wystąpienie tego bojara, zapewne służącego Jerzemu.

Жилислав[ъ],
Олован[ъ]ка
и Вишта

а Волвдимерь^a посла | съ^b своею рат[ъ]ю Васил[ъ]ка кнаса^{c1333}, и Жи-
лислава^d, и Оло|ван[ъ]ца^{e1334}, и Виш[ъ]тоу^{f1335}, и тако пойдоша на
Болеслава, и | начаша воевати около^g Вышегорода, и поимаша^{h-h}
бе|числен[ъ]ноеⁱ мнѡж[ъ]ство^j и скота, и конеи^k. Посем[ъ] же прїи|доша^l
литва къ^m Берестїюⁿ, и начаша молвити кна|сю^o Волвдимерови^p: «Ты нас[ъ]
възвел[ъ]^q, а^r поведи нас[ъ]^s коуда^t, | а се мы готови^u на то есмы^v пришли». Кназ[ъ]^w
же нача^x | доумати^y събѣ^z, а бы коуда^{aa} их[ъ]^{ab} повести, своа^{ac} бо

- ^a И, к. 295г: Володимѣрь; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимеръ
^b И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: со
^c И, к. 295г; Е, к. 279г: кназа; Я, к. 221г: кн[а]за
^d И, к. 295г: Желислава
^e И, к. 295г: Ѡлованѣца; Я, к. 221г: Ѡлован[ъ]ца
^f Я, к. 221г: Вышту; Е, к. 279г: ВыштѸ
^g И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: ѡколо
^{h-h} И, к. 295г: чѣлади
ⁱ И, к. 295г: бечисленое; Я, к. 221г; Е, к. 279г: безчисленное
^j Я, к. 221г; Е, к. 279г: множество
^k И, к. 295г: конии
^l И, к. 295г: придоша; Я, к. 221г: приидоша
^m И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: ко
ⁿ И, к. 295г: Берестью; Я, к. 221г: Берестию; Е, к. 279г: Берестю
^o И, к. 295г; Е, к. 279г: кназю; Я, к. 221г: кн[а]зю
^p И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимерови
^q И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: возвелъ
^r И, к. 295г: да
^s И, к. 295г: ны
^t Я, к. 221г: куда; Е, к. 279г: кѹда
^u И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: готовы
^v Я, к. 221г: есмо
^w Я, к. 221г: кназ[ъ]
^x И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: нача
^y И, к. 295г: домоути [sic]; Я, к. 221г: думати; Е, к. 279г: дѹмати
^z И, к. 295г: brak wyrazów; Я, к. 221г; Е, к. 279г: собѣ
^{aa} Я, к. 221г: куда; Е, к. 279г: кѹда
^{ab} И, к. 295г: ъ
^{ac} И, к. 295г; Я, к. 221г: своа; Е, к. 279г: своа

¹³³³ Chodzi oczywiście o ks. słonimskiego Wasylka. Jest to ostatnie z jego pięciu wzmiankowań w źródle (D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, przyp. 1102 na s. 273).

¹³³⁴ Mamy do czynienia z pierwszym z dwóch wystąpień tego bojara Włodzimierza. Kolejny raz wzmiankowany był jako jeden z wysłanników swego księcia do Mścisława (II), co miało miejsce w pocz. 1288 r. Trudno jednoznacznie ustalić, czy źródło odnotowało imię właściwe, czy też przydomek, pod którym ów wojewoda był znany.

¹³³⁵ M. Wójtowicz traktuje to imię jako osobne (*Словарь*, s. 24: „Вишта”). Zastanawiamy się jednak, czy nie jest to zniekształcona forma znanego w różnych rejonach Rusi, w tym w państwie Romanowiczów miana: „Wyszata (Вышата)”, zob. ibidem, s. 30. Nie oznacza to jednak, aby ten bojar był identyczny z noszącym właśnie imię Wyszata wojewodą Daniela i Wasylka wspomnianym jako uczestnik wydarzeń rozgrywających się w 1244 r.

рать | оушла^a баше^b оуже^c далече на Болеслава, а оуже^d рѣкы^e | ростѣкаютса^{f1336}.
И воспоману^g Волвдимерь^h, ижеⁱ | преже того Лест[ъ]ко послал[ъ] |
люблин[ъ]ца^k, взал[ъ] | баше^m оуⁿ | него село на вокрайници^o именем[ъ]
Воинь^{p1337}, и и^q г-напома | наса емоу Волвдимерь о тѣм[ъ] мнѣго^r, а бы
емоу^s т-воро | тил[ъ] челад[ъ]^t. Он[ъ]^u же не вороти емоу^v челади^w его, за се
же | и посла на н[ъ] литвоу^x, и воеваша около^y Люблина, и по||имаша

^a Я, к. 221г: ѡшла; Е, к. 279г: оушла

^b И, к. 295г: башеть; Я, к. 221г: баше

^c Я, к. 221г: ѡж[е]; Е, к. 279г: юж[е]

^d Я, к. 221г: уж[е]

^e Я, к. 221г; Е, к. 279г: рѣки

^f И, к. 295г; Е, к. 279г: ростекаютьс[а]; Я, к. 221г: ростѣкают[ъ]са

^g Я, к. 221г: воспоманѡ; Е, к. 279г: воспоманѡ

^h И, к. 295г: Володимѣрь; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володимерь

ⁱ И, к. 295г: ѡже; Е, к. 279г: ижѡ

^j И, к. 295г: пославь

^k И, к. 295г: люблинѣць

^l Я, к. 221г: взал[ъ]; Е, к. 279г: оузалѣ

^m И, к. 295г: башеть; Я, к. 221г; Е, к. 279г: былѣ

ⁿ Я, к. 221г: у

^o И, к. 295г: вѣкраиници; Я, к. 221г: вкрїици[и]; Е, к. 279г: в[ъ]крїициць

^p И, к. 295г: Воинь

^q И, к. 295г: brak wyrazów

^{r-g} И, к. 295г: напоминаса аз [аз dopisane różniejszą ręką] емоу Володимерь в томъ много;
П, к. 310г: напоманаса емѡ Волвдимерь о тѣм[ъ] мнѣго; Я, к. 221г: посела.
Володимер[ъ] ему в томъ много молвил[ъ]; Е, к. 279г: посела. Володимерь вномѡ
в тоє много молвилѣ

^s Я, к. 221г: ему; Е, к. 279г: емѡ

^{t-t} Я, к. 221г: челад[ъ] воротил[ъ]; Е, к. 279г: челад[ъ] воротилѣ

^u И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: ѡнѣ

^v Я, к. 221г: ему; Е, к. 279г: емѡ

^w Я, к. 221г: челад[и]

^x Я, к. 221г: литву; Е, к. 279г: литвѡ

^y И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: ѡколо

Obie wzmianki dzieli zbyt długi czas (ponad 40 lat). Tak więc ostatecznie uznajemy, że jest to jedyna informacja na temat tego bojara.

¹³³⁶ Informacja ta pokazuje, że do wspomnianych obu wypraw (ruskiej na Wyszogród i litewskiej na okolicie Lublina) doszło w początkach klimatycznej wiosny 1285 r. Tak B. Włodarski (*Alians rusko-mazowiecki*, s. [11] 621 – [12] 622; idem, *Polska i Ruś*, s. 202–203: I–IV 1285 r.), inaczej M. Hruszewski^{kyj}, który uznał, że pierwsza z nich była bezpośrednim następstwem najazdu Bolesława II i odbyła się „gdzieś w marcu 1285 r.”, lecz atak Litwinów należy już odnosić do kon. 1285 lub pocz. 1286 r. (*Хронологія подій*, s. 371–372, 386). Opowiadamy się za poglądem polskiego badacza.

¹³³⁷ Utożsamiana z ob. w. Wołuń w pow. radzyńskim woj. lubelskiego, lub Войнин, rej. łokacki obw. wołyńskiego, Ukraina (zob.: ЕСЛГН, s. 32–33; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 1 na s. 131). Drugie rozwiązanie jest zdecydowanie mniej prawdopodobne ze względu na położenie.

(367г/749) челади^a мнѡж[Ѣ]ство^b, и ополонив[Ѣ]шиса^c, и тако по|идоша назад[Ѣ]^d съ^e ч[Ѣ]стію^f. Посем[Ѣ] же прїиде^g рат[Ѣ] Львова^h и Во|лѡдимероваⁱ съ^j ч[Ѣ]стію^k великою, възем[Ѣ]ше^l полона мнѡгое^m | мнѡж[Ѣ]ствоⁿ, ^o-и тако разыдошас[А] кождо въ своа си^o. **Вь^p** преж[е]-|реч[е]на^q же^r лѣта, коли Лвовъ^r взятъ^s Переворескъ^t горѡд[Ѣ]^u и Л[Ѣ]вѡв[Ѣ]^v, | то^w ж[е] лаховѣ^x воеваша оу^y Берестїа^z по Кръснѣ^{aa}1338, и възаша^{ab} сел[Ѣ] | десат[Ѣ]^{ac}, и поидоша назад[Ѣ]. Берестїане^{ad} ж[е] събрашас[А]^{ae} и гнаша | по них[Ѣ], баше^{af} бо лаховѣ^{ag} с^{ah}.

- Лвовъ взятъ
берестяна
лахов[Ѣ] побили
- ^a Я, к. 221г: челади
^b И, к. 295г: множѣство; Я, к. 221г; Е, к. 279г: множество
^c И, к. 295г; Е, к. 279г: шполонившеса; Я, к. 221г: шполонившеса
^d Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazu
^e И, к. 295г: с; Я, к. 221г; Е, к. 279г: со
^f И, к. 295г: ч[Ѣ]стію; Я, к. 221г: ч[Ѣ]стію; Е, к. 279г: честїю
^g И, к. 295г: прїиде; Я, к. 220г: прїиде
^h И, к. 295г: Лвова; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Л[Ѣ]вова
ⁱ И, к. 295г: Володѣмова; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Володѣмова
^j И, к. 295г: с; Я, к. 221г; Е, к. 279г: со
^k И, к. 295г: ч[Ѣ]стію; Я, к. 221г: ч[Ѣ]стію
^l И, к. 295г: въземше; Я, к. 221г; Е, к. 279г: воземше
^m И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: многое
ⁿ И, к. 295г: множѣство; Я, к. 221г; Е, к. 279г: множество
^{o-o} И, к. 295г: и тако розидошас[А] кождо [sic] во своа си; Я, к. 221г: и тако разыдошаса кож[Ѣ]до во своа си; Е, к. 279г: шполонившеса и тако поидоша со честїю кождо во своа си
^p И, к. 295г: вѣ; Я, к. 221г: во
^q И, к. 295г: прежеречена; Я, к. 221г: прежеречена; Е, к. 279г: прежереченна
^r И, к. 295г; Я, к. 221г; Е, к. 279г: brak wyrazu
^s Я, к. 221г: взят[Ѣ]; Е, к. 279г: взаль
^t И, к. 295г: Переворескъ; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Преворескъ
^u И, к. 295г; Е, к. 279г: горѡдъ; Я, к. 221г: город[Ѣ]
^v И, к. 295г: Лвовъ; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Л[Ѣ]вовѣ
^w Я, к. 221г; Е, к. 279г: тогда
^x И, к. 295г: лаховѣ; Я, к. 221г: лахове
^y Я, к. 221г: ѣ
^z И, к. 295г: Берестя; Я, к. 221г: Берестя; Е, к. 279г: Берестїа
^{aa} И, к. 295г: Кръснѣ; Я, к. 221г; Е, к. 279г: Коренѣ
^{ab} Я, к. 221г: възаша
^{ac} Я, к. 221г: десат[Ѣ]; Е, к. 279г: десет[Ѣ]
^{ad} И, к. 295г: берестяни; Я, к. 221г: берестяне; Е, к. 279г: берестяне
^{ae} И, к. 295г; Е, к. 279г: собрашаса; Я, к. 221г: собрашаса
^{af} И, к. 295г: башеть; Я, к. 221г: баше
^{ag} И, к. 295г; Е, к. 279г: лаховѣ; Я, к. 221г: лахов[Ѣ]
^{ah} 200. И, к. 295г; Е, к. 279г: двѣ стѣ; Я, к. 221г: с

¹³³⁸ Chodzi najpewniej o Krznę, lewy dopływ Bugu (SGKP, t. IV, s. 792; *Галицько-Волинський літопис* [1994], прзр. 2 на с. 131). Kronikarz, jak dobrze widać, powrócił anachronicznie do wydarzeń rozgrywających się w pocz. 1280 r., po nieudanej wyprawie wspieranego przez Mongołów i swych krewniaków Lwa na Małopolskę.

а берестіань^a о^b, баше^c бо^d | оу^e них[ъ]^f воевода Тит[ъ]¹³³⁹, везде^g словыи
 муж[ъ]ством[ъ]^h, и на ратех[ъ]ⁱ, | и на ловѣх[ъ]. И тако оугонивша^j
 а^k, бишас[а]^l с ними. Б[о]жїю^m жеⁿ | м[и]л[о]стїю^o побѣдиша берестіане^p
 лахы^q и оубиша^r их[ъ] п̄, | а другїа^s поймаша, а полон[ъ] свой
 wt[ъ]полониша, и тако | прїидоша^t въ^u Берестїи^v съ^w ч[ъ]стїю^x, славаще^y
 Б[ог]а и Пр[е]ч[и]стоую^z | Его М[а]т[е]рь^{aa} въ^{ab} вса вѣкы^{ab1340}. ас-Посем[ъ]
 же^{ac} мы на пред[ъ]лежащее^{ad} | възвратимса^{ae1341}. Быс[тъ] идоущоу^{af}

^a И, к. 295v: берестыань; Я, к. 221г: берестян[ъ]; Е, к. 279v: берестань

^b Е, к. 279v: р̄о

^c И, к. 295v: башеть; Я, к. 221г: баше

^d Я, к. 221г; Е, к. 279v: brak wyrazu

^e Я, к. 221г: Ѹ

^f Я, к. 221г; Е, к. 279v: Берестѣ

^g И, к. 295v: вездѣ

^h И, к. 295v: мужьствомъ; Я, к. 221г: музством[ъ]; Е, к. 279v: мѡжством[ъ]

ⁱ И, к. 295v: ратѣхъ

^j И, к. 295v: оугонивъше; Я, к. 221г: угонивше; Е, к. 279v: оугинивше

^k И, к. 295v: ѣ; Я, к. 221г: а

^l Я, к. 221г: бишася

^m И, к. 295v: Б[о]жию; Я, к. 221г: Б[о]ж[и]ею; Е, к. 279v: Б[о]жїею

ⁿ Е, к. 279v: brak wyrazów

^o И, к. 295v: м[и]л[о]стїю; Я, к. 221г: м[и]л[ос]тию

^p И, к. 295v: берестыане; Я, к. 221г: берестяне; Е, к. 279v: берестане

^q Я, к. 221v: лахов[ъ]; Е, к. 279v: лаховъ

^r И, к. 295v: оубиа [sic]; Я, к. 221v: Ѹбиша

^s И, к. 295v: другїа; Я, к. 221v: дрѣгїа; Е, к. 279v: дрѣгїа

^t И, к. 295v: придоша; Я, к. 221v: прїидоша

^u И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: во

^v И, к. 295v; Я, к. 221v: Берестии

^w И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: со

^x И, к. 295v: ч[ъ]стїю; Я, к. 221v: ч[ъ]стию

^y Я, к. 221v: славаще

^z Я, к. 221v: Пр[е]ч[и]стїю; Е, к. 279v: Преч[и]стѣю

^{aa} И, к. 295v: Матерь

^{ab-ab} И, к. 295v: во вса вѣкы; Я, к. 221v; Е, к. 279v: brak wyrazów

^{ac-ac} И, к. 295v: brak wyrazów

^{ad} И, к. 295v: прежнѣа

^{ae} И, к. 295v; Е, к. 279v: възвратимса; Я, к. 221v: възвратимса

^{af} И, к. 295v: идоущоу; Я, к. 221v; Е, к. 279v: идѣщѣ

¹³³⁹ W rękopisie „воевода Тит[ъ]”, co bez wątpienia odpowiada polskiemu Tytusowi. Jest to pierwsze i jedyne, na dodatek opatrzone ciekawą, bardzo pochlebną charakterystyką, wzmiankowanie tego możnego, najpewniej stojącego na czele załogi Brześcia, stąd zapewne nazwanego wojewodą.

¹³⁴⁰ Jeden z niewielu epizodów, gdzie mowa o liczbie uczestników konkretnej akcji zbrojnej. Ta miała naturalnie znaczenie lokalne. Nie należy też zapominać o skłonności źródeł średniowiecznych do manipulowania liczbami. Rząd wielkości uczestników wydarzenia jednak uzyskujemy.

¹³⁴¹ Znów mamy do czynienia z przykładem ujawnienia się autora wspominającego o sobie i tu w liczbie mnogiej.

ока̀н[ь]номоу^a и безако̀н[ь]номоу^b | Ногаеви^c и Телебоуѣ^d с ним[ь]^e,
 воева̀в[ь]шим[ь]^f землю оугор[ь]скоую^g. | Ногай^h поиде на Брашевьⁱ¹³⁴²,
 а Телебоуга^j поиде попере́к^k | горь, ^lшто баше^l переити треми д[ь]ньми, и
 ходи^m по л̄ | д[ь]невьⁿ блуда^o въ^p горах[ь], во̀дим[ь]^q гнѣвом[ь]^r Б[о]жїим[ь]^s,
 и быс[ть] в них[ь] | голѡд[ь]^t велик[ь], и начаша ^uлюди ѡсти^u. Потом[ь]^v же
 начаша и сами^w | покарати^x, и оумре^y их[ь] бесчислен[ь]ное^z мно̀ж[ь]-
 ство^{aa}. Само̀вид[ь]ци^{ab} же тако рекоша: «Оумръших[ь]^{ac} быс[ть] р̄^{ad}
 ты́сач[ь]^{ae1343}». Ока̀н[ь]ныи^{af} | же и безако̀нный^{ag} Телебоугъ^{ah} выйде пѣшь^{ai}

Телебѡга
 татарин
 ногаиск[ий]
 заблудил гл[о]-
 дом[ь] в [г]орах[ь]
 ѡмерших[ь]

- ^a И, к. 295v: ѡканьномуу; Я, к. 221v: ѡкаанному; Е, к. 279v: ѡкаанномѡ
^b Я, к. 221v: беззаконному; Е, к. 279v: беззаконномѡ
^c Я, к. 221v: Ногаевѣ
^d И, к. 295v: Телебоуѣ; Я, к. 221v: Телебуѣ; Е, к. 279v: Телебѣ
^e Я, к. 221v; Е, к. 279v: нимѣ
^f П, к. 310v: воева̀в[ь]шю
^g Я, к. 221v: ѡгорскую; Е, к. 279v: оугорскѡю
^h Я, к. 221v; Е, к. 279v: Нагай
ⁱ И, к. 295v: Брашевь; Я, к. 221v: Брашев[ь]; Е, к. 279v: Брашень
^j Я, к. 221v: Телебуга; Е, к. 279v: Телебѣга
^k И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: попере́к
^{l-l} И, к. 295v: што башеть; Я, к. 221v; Е, к. 279v: што бѣ
^m П, к. 310v: хѡди
ⁿ И, к. 295v: д[ь]нии; Е, к. 279v: д[ь]нѣ
^o Я, к. 221v: блуда; Е, к. 279v: блѣда
^p И, к. 295v; Я, к. 221v: в
^q Я, к. 221v; Е, к. 279v: видѣль
^r И, к. 295v: гнѣвомѣ; Я, к. 221v; Е, к. 279v: гнѣвѣ
^s И, к. 295v: Б[о]жїимѣ; Я, к. 221v: Б[о]ж[ий]; Е, к. 279v: Б[о]жїи
^t И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: голодь
^{u-u} И, к. 295v: людие ѣсти
^v П, к. 310v: потѡм[ь]
^w Е, к. 279v: самы
^x И, к. 295v: измирати; Я, к. 221v: умира́ти; Е, к. 279v: оумирати
^y Я, к. 221v: умре
^z И, к. 295v: беши́сленое; Я, к. 221v; Е, к. 279v: безчисленное
^{aa} И, к. 295v: мно̀жество; Я, к. 221v; Е, к. 279v: множество
^{ab} И, к. 295v: самовидчи; Е, к. 279v: самовид[ь]цы
^{ac} И, к. 295v; Е, к. 279v: оумерших[ь]; Я, к. 221v: ѡмерших[ь]
^{ad} И, к. 295v: сто
^{ae} Я, к. 221v: ты́сач[ь]; Е, к. 279v: тисащѣ
^{af} И, к. 295v: ѡканьныи; Я, к. 221v: ѡкаанныи; Е, к. 279v: ѡкаанныи
^{ag} И, к. 295v: беззаконьныи; Я, к. 221v; Е, к. 279v: беззаконный
^{ah} И, к. 295v: Телебоуга; Я, к. 221v: Телебуѣ; Е, к. 279v: Телебѣ
^{ai} Я, к. 221v; Е, к. 279v: пѣшь

¹³⁴² M. w Siedmiogrodzie, węg. Brassó, niem. Kronstadt, ob. rum. Braşov. Widać wyraźnie z tej informacji, że Nogaj rzucił wyprawę na Węgry od strony swych nadczarnomorskich posiadłości.

¹³⁴³ W przekazie: „оумре их[ь] бесчислен[ь]ное мно̀ж[ь]ство. Самовид[ь]ци же тако рекоша: «Оумръших[ь] быс[ть] р̄ ты́сач[ь]»” nawiązanie do Biblii. Zob. Sdz 8, 10.

сѣ^a своею | б-б женою^c ѡ одной^c кобылѣ^d, посрамлен[ѣ] ѡт[ѣ] Б[ог]а¹³⁴⁴.
 Быс[ѣ] же | по сих[ѣ] Болеславоу^e князю^f и еще^g исполнив[ѣ] шеса^h
 своег[о] | безоуміаⁱ, и не престааше^j, злое^k твора^l Вѣлдимерю^m | князюⁿ
 і Юрїеву^o. Вѣлдимер[ѣ]^p же і Юрїи^q почаста^r с-нара||живати (367v/750)
 рат[ѣ] свою^s на Болеслава. Вѣлдимер[ѣ]^t же посла и | ^uвъведе литвоу^u,
 и тако поидоша вси, і Юрїи^v князь^w | ^xс ними ж[е] идаше^x на Болеслава,
 и тако быша в Мѣл[ѣ]ници^y, | и присла къ^z нему^{aa} аб-ѡт[ѣ]ць его Левъ^{ab},
 река емоу^{ac} тако^{ad}: «С[ы]ноу^{ae} | мои Юрїи^{af}, не худи^{ag} сам[ѣ] з^{ah} литвою:

^a И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: со

^{b-b} Я, к. 221v; Е, к. 279v: ѡдиною

^{c-c} И, к. 295v: ѡб одной; Я, к. 221v; Е, к. 279v: ѡдиной

^d Я, к. 221v: кобилиску; Е, к. 279v: кобыл[ѣ]скѣ

^e П, к. 310v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: Болеславѣ

^f И, к. 295v; Е, к. 279v: князю; Я, к. 221v: кн[ѣ]зю

^g И, к. 295v: ѣще

^h И, к. 295v: исполнившоуса; Я, к. 221v: исполнившиса; Е, к. 279v: исполнившиса

ⁱ И, к. 295v: безоумья; Я, к. 221v: безѣмыа; Е, к. 279v: безѣмїа

^j И, к. 295v: престаашеть; Я, к. 221v: престааше; Е, к. 279v: престааше

^k И, к. 295v: злое; Я, к. 221v; Е, к. 279v: злое

^l Я, к. 221v: твора

^m И, к. 295v: Володимѣроу; Я, к. 221v; Е, к. 279v: Володимерю

ⁿ И, к. 295v; Е, к. 279v: князю; Я, к. 221v: кн[ѣ]зю

^o И, к. 295v: Юрьѣви; Е, к. 279v: Юр[ѣ]ви; Я, к. 221v: Юриеви

^p И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 279v: Володимерѣ

^q И, к. 295v: Юрїи; Я, к. 221v: Юрїи

^r И, к. 295v: начаста

^{s-s} И, к. 295v: ратѣ свою наражати; Я, к. 221v: нараживати рат[ѣ] свою

^t И, к. 295v: Володимерѣ; Я, к. 221v; Е, к. 279v: Володимер[ѣ]

^{u-u} И, к. 295v: и литвою въведе; Я, к. 221v; Е, к. 279v: возведе литвѣ

^v И, к. 295v: Юрїи; Я, к. 221v: Юрїи

^w И, к. 295v; Е, к. 279v: князь; Я, к. 221v: кнѣз[ѣ]

^{x-x} Я, к. 221v: идаше с ними ж[е]; Е, к. 279v: идаше с ними ж[е]

^y И, к. 295v: Мѣлницѣ

^z И, к. 295v; Я, к. 221v: к

^{aa} Я, к. 221v: нему; Е, к. 279v: немѣ

^{ab-ab} И, к. 295v: ѡт[ѣ]ць его Левъ; Я, к. 221v; Е, к. 280r: Левъ ѡт[ѣ]ць его

^{ac} Я, к. 221v: ему; Е, к. 280r: емѣ

^{ad} Я, к. 221v; Е, к. 280r: brak wyrazu

^{ae} Я, к. 221v; Е, к. 280r: с[ы]нѣ

^{af} И, к. 295v: Юрїи; Я, к. 221v: Юрїи

^{ag} И, к. 295v; Я, к. 221v; Е, к. 280r: ходи

^{ah} И, к. 295v: с; Е, к. 280r: зѣ

¹³⁴⁴ Naszym zdaniem typowy przykład opowieści o charakterze folklorystycznym, z podaniem symbolicznej, wielkiej liczby zmarłych i wątkiem upokorzenia złego bohatera. Oczywiście dotyczy on wspomnianej już wcześniej w naszym źródle mongolskiej wyprawy na Węgry z pocz. 1285 r.

и оубил[ъ]^a л^b кнаса^c их[ъ] Вои|шелка, любо въсхотат[ъ]^d мѣсть^e оучинити^f». Юри^g же | не иде^h по ѡт[ъ]нѣⁱ слѡвѣ^j, но^k посла рат[ъ] свою, и тако шед[ъ]ше, | възаша^l Съхачевъ^m горѡд[ъ]ⁿ, и поимаша в нем[ъ] товара много | и челади^o, а пороки^p иссъкоша^q. И тако ополонив[ъ]шеса^r | и поидоша^{s-s} въ своа си^{s1345}. ^{t-t}И быс[ъ] же по сих[ъ]^t: хоташо^u поити | окан[ъ]номоу^v Телебоузь^w на лахы^x, и събравшоу^y з-емоу | силоу^{z-z} многоу^{aa}, забыв[ъ]шо^{ab} емоу^{ac} казни Б[о]жїа^{ad}, еже съ|быс[ъ]са^{ae} над[ъ] ним[ъ] въ^{af}

Телебѡга
на лахы

- ^a Я, к. 221v: ѡбил[ъ]
^b И, к. 295v; Я, к. 221v: ѡ
^c И, к. 295v; Е, к. 280г: кназа; Я, к. 221v: кназа
^d И, к. 295v: восхотать; Е, к. 280г: восхотат[ъ]; Я, к. 221v: восхотат[ъ]
^e И, к. 295v: мѣсть
^f И, к. 295v: створити; Я, к. 221v: учинити
^g И, к. 295v: Юри; Я, к. 221v: Юрий
^h И, к. 295v: поиде
ⁱ И, к. 295v: ѡтнѣ
^j И, к. 295v; П, к. 310v; Я, к. 221v; Е, к. 280г: слѡвѣ
^k Я, к. 221v; Е, к. 280г: и
^l Я, к. 221v: възаша
^m И, к. 295v; Е, к. 280г: Сохачевъ; Я, к. 221v: Сохачев[ъ]
ⁿ И, к. 295v; Е, к. 280г: горѡдъ; Я, к. 221v: горѡд[ъ]
^o Я, к. 221v: челади
^p И, к. 295v: прокъ; Я, к. 221v; Е, к. 280г: пороки
^q Я, к. 221v; Е, к. 280г: иссъкоша
^r И, к. 296г: ѡполонишаса; Я, к. 221v: ѡполнившеса; Е, к. 280г: ѡполнившеса
^{s-s} И, к. 296г: во своа си; Я, к. 221v: возвратишаса; Е, к. 280г: возвратишаса
^{t-t} И, к. 296г: Въ лѣт[о] ѡ ѡѡ чѣ; Я, к. 221v; Е, к. 280г: Быс[ъ] по сихъ
^u И, к. 296г: хоташоу; Я, к. 221v: хоташѡ; Е, к. 280г: хоташѡ
^v И, к. 296г: ѡканьномоу; Я, к. 221v: ѡканнѡму; Е, к. 280г: ѡканнѡмѡ
^w И, к. 296г: Телебоузь; Я, к. 221v: Телебузь; Е, к. 280г: Телебѡзь
^x И, к. 296г: лахы; Я, к. 221v: лахи; Е, к. 280г: лахи
^y И, к. 296г: собравшоу; Я, к. 221v; Е, к. 280г: собравшѡ
^{z-z} Я, к. 221v; Е, к. 280г: емѡ силѡ
^{aa} И, к. 296г: многоу; Я, к. 221v; Е, к. 280г: многѡ
^{ab} И, к. 296г: забывшоу; Я, к. 221v; Е, к. 280г: забывшѡ
^{ac} П, к. 311г; Е, к. 280г: емѡ; Я, к. 221v: ему
^{ad} И, к. 296г: Б[о]жїи; Я, к. 221v: Б[о]жїа; Е, к. 280г: Б[о]жїа
^{ae} И, к. 296г: сбьса; Я, к. 221v: собьст[ъ]са; Е, к. 280г: собьст[ъ]са
^{af} И, к. 296г; Я, к. 221v; Е, к. 280г: во

¹³⁴⁵ Wyprawa ta odbyła się pomiędzy dwoma dobrze datowanymi wydarzeniami, mianowicie najazdem mongolskim na Węgry z pocz. 1285 r. i atakiem tychże na ziemię polskie, który rozpoczął się w 1. poł. XII 1287 r. (zob. niżej). Mimo że źródła polskie w zapisach umieszczonych pod 1286 r. podają inny cel ataku (Gostynin) i wzmiankują udział w nim Konrada II Siemowitowica, dodając przy okazji inne szczegóły, określające lokalny kontekst (*Rocznik Traski*, s. 851; *Rocznik małopolski*, s. 185; *Ioannis Dlugossii Annales*, ks. VII, s. 239–240), należy chyba te relacje utożsamiać. Tak właśnie np. B. Włodarski, *Udział Rusi halicko-włodzimierskiej*, s. 12–13; P. Zmudzki, *Stadium podzielonego Królestwa*, s. 448–449 (z uwagą, że gdy Rusini zdobywali Sochaczew, Konrad II opanował Gostynin); A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II*, s. 64.

оугрех[ъ]^a, ^bо нем[ъ]же^b ^cвпереди списахом[ъ]^c, и прїиде^d | к Ногаеви^e. Баше^f же межи има нелюбовь^g велика^h. Теле|боугаⁱ ж[е] | посла к заднѣпръскимъ[ъ]^j княземъ[ъ]^k и къ^l волын[ъ]скимъ[ъ]^m: | ко Львови, и къⁿ Мьстиславу^o, и къ^p Волѡдимероу^{q1346}, вела^r | им[ъ] поити съ^s собою на войноу^t. Тогда же бахж^u вси кн[а]си^v | въ^w неволи татар[ъ]ской. Тако поиде Телебоу^x [sic] на лахы^y, | събравъ^z силоу^{aa} многу^{ab}. Пришел[ъ]шю^{ac} ж[е] емоу^{ad} к[ъ]^{ae} Горини^{af1347}, и | срѣте^{ag} и Мьстиславъ^{ah}

Телебѣга
з Ногаем[ъ]
в ненависти

к[нази] рускіи
в неволи оу
татаров[ъ]

^a Я, к. 221v; Е, к. 280г: ѡгрехъ

^{b-b} И, к. 296г: w немже; П, к. 311г; Я, к. 221v; Е, к. 280г: w нем[ъ]же

^{c-c} И, к. 296г: передѣ сказахомъ; П, к. 311г: переди списахѡм[ъ]

^d И, к. 296г: приде; Я, к. 221v: прииде

^e Я, к. 221v: Ногаевѣ; Е, к. 280г: Нагаевѣ

^f Я, к. 221v: баше

^g И, к. 296г: нелюбовье; Е, к. 280г: нелюбовъ

^h И, к. 296г: велико

ⁱ Я, к. 221v: Телебуга; Е, к. 280г: Телебѣга

^j И, к. 296г: заднѣпрѣскимъ; Я, к. 221v: заднѣперским[ъ]; Е, к. 280г: заднѣпрским[ъ]

^k И, к. 296г: княземъ; Я, к. 221v: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 280г: кн[а]земъ

^l И, к. 296г; Я, к. 221v; Е, к. 280г: ко

^m И, к. 296г: волынскимъ; Я, к. 221v; Е, к. 280г: волын[ъ]ским[ъ]

ⁿ И, к. 296г; Я, к. 221v; Е, к. 280г: ко

^o Я, к. 221v; Е, к. 280г: Мстиславѣ

^p И, к. 296г: к; Я, к. 221v: ко

^q И, к. 296г: Володимѣроу; Я, к. 221v: Володимерю; Е, к. 280г: Володимерѣ

^r Я, к. 221v: вела

^s И, к. 296г: с; Я, к. 221v: со

^t Я, к. 221v: войну; Е, к. 280г: войнѣ

^u И, к. 296г: бахоу; Я, к. 221v: баху; Е, к. 280г: бахѣ

^v И, к. 296г; Е, к. 280г: князи; Я, к. 221v: кн[а]зи

^w И, к. 296г; Я, к. 221v: в

^x И, к. 296г: Телебуга; Я, к. 221v: Телебуга; Е, к. 280г: Телебѣга

^y Я, к. 221v; Е, к. 280г: brak wyrazu

^z И, к. 296г; Я, к. 221v; Е, к. 280г: собравъ

^{aa} Я, к. 221v: силу; Е, к. 280г: силѣ

^{ab} И, к. 296г: многу; Я, к. 221v: многу; Е, к. 280г: многѣ

^{ac} И, к. 296г: пришедшоу; Я, к. 221v: пришед[ъ]шу; Е, к. 280г: пришед[ъ]шѣ

^{ad} Я, к. 221v: ему; Е, к. 280г: емѣ

^{ae} И, к. 296г; Я, к. 221v: к

^{af} И, к. 296г: Горинѣ

^{ag} И, к. 296г: сретe; Я, к. 221v; Е, к. 280г: стрѣте

^{ah} И, к. 296г: Мьстиславъ; Я, к. 221v; Е, к. 280г: Мстиславѣ

¹³⁴⁶ Ciekawy przykład funkcjonowania w otoczeniu Włodzimierza świadomości przynależności wszystkich Romanowiczów do wołyńskiej gałęzi Rurykowiczów. Zjawisko to obecne było także w praktyce latopisarskiej Rusi Zaleskiej (zob. choćby informację o ślubie Jerzego – przyp. 1305 powyżej).

¹³⁴⁷ Jak się wydaje, marszruta Telebugi ukazuje dość wyraźnie granice ówczesnych dzielnic Mścislawa (II) i Włodzimierza. Jeśli pierwszy z wymienionych Romanowiczów spotkał

Телебꙋꙋꙋ
стрѣчаот[ъ]
к[нази]
с питіемъ
и дарми
Бꙋж[ъ]ков[ъ]ское
поле

с^a питіем[ъ]^b и съ^c дары, и поиде ѡт[ъ]тол[ъ]^d | мимо^e Креманиць^f к^g Перемилю^h, и тоуⁱ и^j стрѣте^k Вѣ|лѡдимерь^l княз[ъ]^m с питіем[ъ]ⁿ и съ^o дары на Лѣпе^{p1348}, и посемь^q | оугони^r Левь княз[ъ]^s к^t Боуж[ъ]ковичем[ъ]^{u1349} с питіем[ъ]^v и съ^w дары. | Пришед[ъ]шим[ъ] же им[ъ] на Боуж[ъ]ков[ъ]ское^x поле, и тоу^y Perezрѣша | своа^z полкы^{aa}. Кнаси^{ab} же надѣахъса^{ac} избитіа^{ad}

- ^a Е, к. 280г: съ
^b И, к. 296г: питьемъ; П, к. 311г; Я, к. 221v: питием[ъ]
^c И, к. 296г: з; Я, к. 221v; Е, к. 280г: со
^d И, к. 296г: ѡт[ъ]толѣ
^e Я, к. 222г; Е, к. 280г: на
^f И, к. 296г: Креманиць; Я, к. 222г: Креманиць; Е, к. 280г: Креманиць
^g И, к. 296г: ко; Я, к. 222г; Е, к. 280г: и
^h Я, к. 222г: Перемышлю; Е, к. 280г: Перемышль
ⁱ Я, к. 222г: ту; Е, к. 280г: тѣ
^j Е, к. 280г: ихъ
^k И, к. 296г: срѣте
^l И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280г: Володимерь
^m Я, к. 222г: кн[а]зь
ⁿ И, к. 296г: питьемъ; Я, к. 222г: питием[ъ]
^o И, к. 296г: с; Я, к. 222г; Е, к. 280г: со
^p И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280г: Липѣ
^q Е, к. 280г: посемь
^r Я, к. 222г: угони
^s Я, к. 222г: кн[а]зь
^t И, к. 296г: ко; Е, к. 280г: къ
^u Я, к. 222г: Бузковичемъ; Е, к. 280г: Бꙋзковичем[ъ]
^v И, к. 296г: питьемъ; Я, к. 222г: питием[ъ]; Е, к. 280г: питіемъ
^w И, к. 296г: с; Я, к. 222г: со
^x Я, к. 222г: Бузское; Е, к. 280г: Бꙋзское
^y Я, к. 222г: ту; Е, к. 280г: тѣ
^z И, к. 296г: своѣ; Я, к. 222г: своа; Е, к. 280г: своа
^{aa} Я, к. 222г; Е, к. 280г: полки
^{ab} И, к. 296г; Е, к. 280г: князи; Я, к. 222г: князи
^{ac} И, к. 296г: надѣахотъс[а]; Я, к. 222г: надѣахъса; Е, к. 280г: надѣахъса
^{ad} И, к. 296г: избитіа; Я, к. 222г: избитіа; Е, к. 280г: избитіа

chana w górnym odcinku Horynia, zapewne gdzieś na pd. od Tychomla (skoro dalej Telebuga przechodził obok Krzemieńca), to znaczy, że w jego rękach pozostawać mogły takie grody jak Tychoml, Szumsk, Dorohobuż, Peresopnica, Krzemieniec, Stożek czy Torczew. Relacja sugeruje, że Peremyl także należał do Mścislawa (II).

¹³⁴⁸ Chodzi o Lipę, lewy dopływ Styru (ЕСЛГН, s. 81; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 3 na s. 132).

¹³⁴⁹ Pol. Bożkowicze (SGKP, t. XV.1, s. 225) lub Buszkowicze; ob. w. Бужковичі, położona niespełna 20 km na pd.-wsch. od Włodzimierza Wołyńskiego, w rej. iwaniczewskim obw. wołyńskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 25; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 4 na s. 132). Telebuga najwyraźniej nie przechodził przez ziemie Lwa. Ten więc dogonił go jak najpóźniej mógł, blisko granicy swojego księstwa.

собѣ | и городѡм[ъ]^a взатѣ^{b1350} и ѡт[ъ]толе^c поидоша к Волвдимероу^d | и сташа на Житани¹³⁵¹. Телебоуга^e ж[е] еха об[ъ]зирати^f города || (368г/751) Волвдѣмера^g, а друси^h молвятьⁱ, аже^j бы^k и в городѣ был[ъ], | но^l то невѣдомо. В нед[ъ]лю же миноуша^m горвд[ъ]ⁿ по нѣколици^o | д[ъ]ни^p. Наутрѣи^{q1352} д[ъ]нь Б[ог]ъ избави Своєю волею, и не взаша^r | города, но насилие^s т^t-творяхъ велико^t въ^u городѣ и пограбиша товара бесчислен[ъ]ное^v мнѡж[ъ]ство^w и коней^x, | и тако безакон[ъ]ный^y Телебоуга^z поиде в лахы^{aa}. Оста|ша^{ab} ж[е]

Под[ъ]
Володимером[ъ]
на Житани

Телебѣга
минѣл[ъ]
Володимеръ,
але татаре
оставиш
злости вели[ки]
чинат[ъ]
и землю
спѣстошил[и]

^a И, к. 296г: городомъ; Я, к. 222г; Е, к. 280г: городом[ъ]

^b И, к. 296г: взатыа; Я, к. 222г: взатыа; Е, к. 280г: взатѣ

^c И, к. 296г; Е, к. 280г: ѡт[ъ]толѣ

^d И, к. 296г: Володимѣроу; Я, к. 222г; Е, к. 280г: Володимерю

^e Я, к. 222г: Телебуга; Е, к. 280г: Телебѣга

^f И, к. 296г: ѡбзыратъ; Я, к. 222г; Е, к. 280г: ѡбзырати

^g И, к. 296г: Володимѣра; П, к. 311г: Волвдимера; Я, к. 222г; Е, к. 280г: Володимера

^h И, к. 296г: друзии; Я, к. 222г: дрѣзии; Е, к. 280г: дрѣзии

ⁱ И, к. 296г: молвять; Я, к. 222г: молвят[ъ]; Е, к. 280г: моват[ъ]

^j И, к. 296г: же

^k И, к. 296г: вы

^l Е, к. 280г: нам[ъ]

^m Я, к. 222г: минушу [sic]; Е, к. 280г: минѣша

ⁿ И, к. 296г: городѣ; Я, к. 222г; Е, к. 280г: город[ъ]

^o И, к. 296г: Микоулинѣ; Я, к. 222г; Е, к. 280г: нѣколи

^p Я, к. 222г: дни; Е, к. 280г: днѣи

^q И, к. 296г: завтри; Я, к. 222г: ѣтрии; Е, к. 280г: ѣтрени

^r Я, к. 222г: взаша

^s И, к. 296г: насилъе; Я, к. 222г: насиле

^{t-t} И, к. 296г: велико творахоу; Я, к. 222г: творахъ велико; Е, к. 280г: творахъ [sic]

^u И, к. 296г: в; Я, к. 222г: во

^v И, к. 296г: бецисленое Я, к. 222г; Е, к. 280г: безчислен[ъ]ное

^w И, к. 296г: мнѡжество; Я, к. 222г; Е, к. 280г: множество

^x И, к. 296г: конии

^y И, к. 296г: безаконьны; Я, к. 222г; Е, к. 280г: безаконный

^z П, к. 311г: Телебоугъ; Я, к. 222г: Телебуга; Е, к. 280г: Телебѣга

^{aa} Я, к. 222г: лахи; Е, к. 280г: лахи

^{ab} И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280г: всташа

¹³⁵⁰ Zapis ten doskonale oddaje atmosferę strachu związanego z koniecznością przebywania ksiąg ruskich w otoczeniu chana, tym bardziej podczas wyprawy idącej przez ich ziemię.

¹³⁵¹ Pol. Żytany lub Żytanie, w. nad Ługiem ok. 10 km na pd.-wsch. od Włodzimierza Wołyńskiego (SGKP, t. XIV, s. 899), ob. Житані, обв. воłyński, Ukraina (ЕСЛГН, s. 59).

¹³⁵² W rękopisie irpatiewskim zamiast częściowo niejasnych słów X: „по нѣколици | днѣи. на [у]трѣи днѣ” znajdujemy frazę: „по Микоулинѣ днѣи . на за[в]три днѣ (po Mikołajowym dniu, na następny dzień)” (*Ипатьевская летопись*, kol. 892), która doskonale i precyzyjnie lokuje w czasie opisywane wydarzenie. Telebuga odmaszerował spod Włodzimierza w dzień po św. Mikołaju, czyli 7 XII. Poszczególne elementy tej daty dokładnie odpowiadają 1287 r., w którym właśnie 7 XII przypadał na niedzielę. Najpewniej protograf kodeksu chlebnikowskiego był w tym miejscu lekko uszkodzony/nieczysty.

Телебѣга до
лахшв[ѣ]
и к[нази] рѣскіи
з ним[ѣ]

татарове^a друзїи^b оу^c Волдимери^d кормити любивы^e кони^f, сии^g же^h
оучинишаⁱ поустоу^j землю вълдимер[р[ѣ]скоую^{k1353}, не дадах^l бо из
города ни^m вылезтиⁿ в зажитїе^o – | аще ли^p кто выехаше^q, овы^r избиша,
а другыа^s поима^tша, а другїа^t лоупах^u и конѣ^v ѡтнимах^w, и в горо^xдѣх[ѣ]^x
изомре въ^y остою^z Б[о]жїим^{aa} гнѣвом[ѣ]^{ab} безчисленое^{ac} мнѡж[ѣ]|ство^{ad}.
Идоушо^{ae} ж[е] Телебоуш^{af} в лахы^{ag}, и с ним[ѣ]^{ah} идоша вси | кнаси^{ai}
неволею татар[ѣ]скою: Левѣ княз[ѣ]^{aj} съ^{ak} с[ы]нѡм[ѣ]^{al} своим[ѣ] |

- ^a И, к. 296г: татаровѣ; Я, к. 222г; Е, к. 280v: татаре
^b Я, к. 222г: во; Е, к. 280v: в[ѣ]
^c И, к. 296г: друзии; Я, к. 222г: дрѣзии; Е, к. 280v: дрѣзи
^d И, к. 296г: Володимѣра; П, к. 311г; Я, к. 222г: Володимери; Е, к. 280v: Володимерѣ
^e И, к. 296г: либывѣи; Я, к. 222г: либывыа; Е, к. 280v: любивыа
^f И, к. 296г: конѣ
^g И, к. 296г: сиг; Е, к. 280v: сїи
^h Е, к. 280v: жѣ
ⁱ Я, к. 222г; Е, к. 280v: ѡчиниша
^j И, к. 296г: поусту; Я, к. 222г: пусту; Е, к. 280v: пѣстѣ
^k И, к. 296г: володимерѣскоую; Я, к. 222г; Е, к. 280v: володимерскѡю
^l И, к. 296г: дадахоуть; Я, к. 222г: дадаху; Е, к. 280v: дадахѣ
^m И, к. 296г: ны
ⁿ И, к. 296г: лѣсти; Я, к. 222г: вилѣзти; Е, к. 280v: вылѣзти
^o И, к. 296г: зажитїе; Я, к. 222г: зажитие
^p Я, к. 222г; Е, к. 280v: brak wyrazu
^q И, к. 296г: выѣхашеть
^r И, к. 296г: ѡвы; Я, к. 222г; Е, к. 280v: ѡвыи
^s И, к. 296г: другыа; Я, к. 222г: дрѣгыа; Е, к. 280v: дрѣгїа
^t И, к. 296г: ныа [sic]; Я, к. 222г: другїа; Е, к. 280v: дрѣгїа
^u И, к. 296г: лоупахоуть; П, к. 311v: лоупахѣ; Я, к. 222г: лупаху; Е, к. 280v: лѣпахѣ
^v Я, к. 222г: кони
^w И, к. 296г: ѡтимахоуть; П, к. 311v: ѡтнимахоу; Я, к. 222г: ѡтнимаху; Е, к. 280v:
ѡтимахѣ
^x Я, к. 222г; Е, к. 280v: городѣ
^y Я, к. 222г; Е, к. 280v: во
^z И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280v: ѡстою
^{aa} И, к. 296г; Я, к. 222г: Б[о]жїимѣ; Е, к. 280v: Б[о]жїимѣ
^{ab} И, к. 296г: гнѣвомѣ
^{ac} И, к. 296г: бѣчисленое; Я, к. 222г; Е, к. 280v: бѣчисленное
^{ad} И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280v: мнѡжество
^{ae} И, к. 296г: идоушоу; Я, к. 222г; Е, к. 280v: идѣшѣ
^{af} И, к. 296г: Телебоушѣ; П, к. 311v: Телебѣсѣ; Я, к. 222г: Телебушѣ; Е, к. 280v: Телебѣшѣ
^{ag} Я, к. 222г: лахи; Е, к. 280v: лахи
^{ah} Е, к. 280v: нимѣ
^{ai} И, к. 296г: кнази; Я, к. 222г: кн[а]зи; Е, к. 280v: кн[а]зѣ
^{aj} Я, к. 222г: княз[ѣ]
^{ak} И, к. 296г; Я, к. 222г; Е, к. 280v: со
^{al} И, к. 296г: с[ы]н[ѣ]мѣ; Я, к. 222г; Е, к. 280v: с[ы]нѡм[ѣ]

¹³⁵³ W przekazie: „сии же оучиниша поустоу землю вълдимер[р[ѣ]скоую” nawiązanie do Biblii. Zob.: Ez 33, 29; Iz 1, 7; Dn 7.

с-Юрьем[ъ]^a съ^b своєю рат[ъ]ю^c, ^h-а Мьстиславъ^d съ^e своєю рат[ъ]ю, а Во|лѡдимеръ^f съ^g своєю рат[ъ]ю^h. И тако поидоша кⁱЗавихво|стоу^j, и прійдоша^k к^l рѣци^m кⁿ Вислѣ. Рѣка^o ж[е] не стала | баше^p, и не могоша ея^q перейти, и поидоша въ^r врѣх[ъ]^s | ея^t къ^u Соудимиру^v, и переидоша Сан[ъ]^w рѣку^x по ледови^y. | Тоу^z ж[е] на Саноу^{aa} Волдимеръ^{ab} ас-воротиса ѡт[ъ] них[ъ] назад[ъ]^{ac}, а Вислоу^{ad} | переидоша по ледови ж[е]^{ae} выше Сждомира^{af} и пристѣпиша^{ag} к^{ah} городу^{ah} съ^{ai} всеа^{aj} стороны^{ak}, но не вспѣша^{al} емоу^{am} ничтож[е],

Висла не стала

Сждомир[ъ] не
добыт[ъ]

^a Я, к. 222г: Юрием[ъ]; Е, к. 280v: Юриемъ

^b Я, к. 222г; Е, к. 280v: со

^{c-c} И, к. 296г: brak wyrazów

^d И, к. 296г: Мьстиславъ

^e И, к. 296г: со

^f И, к. 296v: Володимѣрь

^g И, к. 296v: со

^{h-h} Я, к. 222г; Е, к. 280v: brak wyrazów

ⁱ И, к. 296v: ко

^j Я, к. 222г: Завихвосту; Е, к. 280v: Завихвостѣ

^k И, к. 296v: придоша; Я, к. 222г: прійдоша

^l И, к. 296v: ко

^m И, к. 296v; Я, к. 222г; Е, к. 280v: рѣцѣ

ⁿ И, к. 296v: ко; Я, к. 222г; Е, к. 280v: brak wyrazu

^o И, к. 296v: река

^p И, к. 296v: башеть; Я, к. 222г: баше

^q И, к. 296v: еѣ; Я, к. 222г: ея

^r И, к. 296v; Я, к. 222г: во

^s И, к. 296v: вѣрхъ; Я, к. 222г; Е, к. 280v: верхъ

^t И, к. 296v: еи; Я, к. 222г: ея

^u И, к. 296v: к; Я, к. 222г: ко

^v И, к. 296v: Соудомиру; П, к. 311v: Сждимиру; Я, к. 222г: Судомиру; Е, к. 280v: Сждомирѣ

^w И, к. 296v: Санъ; Я, к. 222г: Сан[ъ]

^x Я, к. 222г: рѣку; Е, к. 280v: рѣкѣ

^y И, к. 296v: ледоу; Я, к. 222г: ледовѣ; Е, к. 280v: лѣодѣ

^z Я, к. 222г: ту; Е, к. 280v: тѣ

^{aa} И, к. 296v: Саноу; Я, к. 222г: Санѣ; Е, к. 280v: Санѣ

^{ab} И, к. 296v: Володимеръ

^{ac-ac} Я, к. 222г: воротиса назад[ъ] Володимер[ъ] ѡт них[ъ]; Е, к. 280v: воротиса назад[ъ] Володимеръ ѡт[ъ] нихъ

^{ad} Я, к. 222г; Е, к. 280v: Вислѣ

^{ae} П, к. 311v: жѣ

^{af} И, к. 296v: Соудомира; Я, к. 222г: Судомира; Е, к. 280v: Сждомира

^{ag} И, к. 296v: пристопиша; Я, к. 222г: приступиша; Е, к. 280v: пристѣпиша

^{ah} Я, к. 222г; Е, к. 280v: городѣ

^{ai} И, к. 296v; Я, к. 222г; Е, к. 280v: со

^{aj} И, к. 296v: всеѣ; Я, к. 222г: всеа; Е, к. 280v: всеа

^{ak} И, к. 296v: сторонѣ

^{al} И, к. 296v: оуспѣша; Е, к. 280v: ѣспѣша

^{am} И, к. 296v: brak wyrazu; Я, к. 222г: ему; Е, к. 280v: емѣ

землю лад[ь]скѣю воюют[ь] Ногаи оупердил[ь] под[ь] Краковѣ Телебѣга вергает[ь]са на Лвовѣ землю на Городок[ь] и Лвов[ь]

| и почаша воевати землю лад[ь]скоую^a, и стоаше^b на ней | по^cи^d д[ь]ней^e. Телебоуга^f ж[е] хота^g ити къ^h Краковуⁱ и не дошед[ь]и^j его, воротиса^k в^l Торж[ь]коу^m1354, вѣсть бо прійдеⁿ к нему^o, | иже^p Ногаи попередил[ь] его къ^q Кракову^r прійти^s1355, и про се | быс[ть] межи^t ими^u бол[ь]ше^v нелюбие^w. И тако не снимавса^x съ^y Ногаем[ь], || (368v/752) и поиде назад[ь] на Лвовоу^z землю, на городк[ь]^{aa}1356 на Лвовѣ^{ab}, и стоаше^{ac} на Л[ь]вовѣ

- a Я, к. 222г: лад[ь]скѣю; Е, к. 280v: лад[ь]скѣю
b И, к. 296v; Я, к. 222г: стоаша; Я, к. 222г: стоаша
c И, к. 296v: brak wygazu
d Я, к. 222г: десати; Е, к. 280v: десати
e И, к. 296v: дни
f Я, к. 222г: Телебуга; Е, к. 280v: Телебѣга
g И, к. 296v; Е, к. 280v: хоташе; Я, к. 222г: хоташе
h И, к. 296v; Я, к. 222г; Е, к. 280v: ко
i Я, к. 222г; Е, к. 280v: Краковѣ
j Я, к. 222г; Е, к. 280v: дошед[ь]ше
k Я, к. 222г: воротиса
l И, к. 296v: во
m Я, к. 222г: Торжску; Е, к. 280v: Торжкѣ
n И, к. 296v: приде; Я, к. 222г: прійде
o И, к. 296v; П, к. 311v: нему; Я, к. 222г: нему
p И, к. 296v: иже; Е, к. 280v: и
q И, к. 296v: ко
r Я, к. 222г; Е, к. 280v: Краковѣ
s И, к. 296v: прити; Я, к. 222г: прійти
t И, к. 296v: межю
u И, к. 296v: има
v И, к. 296v: болше
w И, к. 296v: нелюбие; Я, к. 222г: нелюбие
x И, к. 296v: снѣмавшас[а]; Я, к. 222г: снемса; Е, к. 280v: снемса
y И, к. 296v: с; Я, к. 222г; Е, к. 280v: со
z Я, к. 222г; Е, к. 280v: Лвовѣ
aa И, к. 296v: городъ; Я, к. 222г: городок[ь]; Е, к. 280v: городокъ
ab И, к. 296v; Е, к. 280v: Лвовѣ; Я, к. 222г: Лвов[ь]
ac И, к. 296v: стоаша; Я, к. 222г: стоаше; Е, к. 280v: стоаше

¹³⁵⁴ Nie jest pewne, czy Mongołowie szli na Kraków z Sandomierza prostą drogą, równoległą w przybliżeniu do Wisły i zawrócili w Tursku, czy też wybrali marsz trasą okrężną i podjęli decyzję o odwołaniu w Tarczku pod Bodzentynem (zob. w tej sprawie S. Krakowski, *Polska w walce z najazdami*, przyp. 61 na s. 216). Za drugą z wymienionych miejscowości opowiedział się P. Żmudzki (*Studium zjednoczonego Królestwa*, s. 456). Wersja ta wydaje się bardziej prawdopodobna ze względu na czas pustoszenia przez armię Telebugi Małopolski oraz refleksy wiadomości o pojawieniu się Mongołów pod Łysą Górą (*Rocznik świętokrzyski*, s. 52–53).

¹³⁵⁵ Nogaj według relacji *Kalendarza krakowskiego* przybył pod Kraków (jakoby razem z Telebugą, co jest wobec opowiadania *Kroniki halicko-wołyńskiej* oczywistą pomyłką źródła) w wigilię Bożego Narodzenia, czyli 24 XII 1287 r. (*Kalendarz krakowski*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. II, Lwów 1872, s. 940). Zob. P. Żmudzki, *Studium podzielnego Królestwa*, s. 456–457.

¹³⁵⁶ Latopisarze precyzyjnie określali wielkość murów. W przypadku, gdy mury obejmowały znaczny obszar, czytamy „городъ” (czyli gród), gdy zaś obwarowania były niewielkie –

земли^a в нед[ѣ]ли кормачи^b, не воюючи^c, и | не дадахж^d ни из города
 вылезти^e в зажитѣ^f. Ктв^g ж[е]^h | выехашеⁱ из города, швыⁱ избиты быша^k,
а друсиⁱ поимани^m, аⁿ инья^o излоупив[ѣ]ше^p, поущахж^q нагѣ^r – тыа^s | шт[ѣ]
мраза^t изомроша, зане^u быс[ѣ] сима^v люта вел[ѣ]ми, и оучиниша^w х^x-всю землю
поустоу^x. Се же наведе на ны^y Б[ог]ѣ грѣх[ѣ] | ради наших[ѣ], казна^z нас[ѣ]а^{aa},
а быхѡм[ѣ]^{ab} са^{ac} покаали^{ad} слых[ѣ]^{ae} своих[ѣ] и беза^{af}конных[ѣ]^{af} дѣл[ѣ], и еще^{ag}
же наконецъ^{ah} исполни^{ai} на нас[ѣ] гнѣвъ свои^{ai}, | и^{aj} изомре в городѣх[ѣ]^{ak} въ^{al}

земля
спѣстошена
и зима люта

- ^a И, к. 296v; Я, к. 222г: землѣ
^b И, к. 296v: кормачесь; Я, к. 222г: кормачи
^c И, к. 296v: воююще
^d И, к. 296v: дадахоуть; Я, к. 222г: дадаху; Е, к. 280v: дадахѣ
^e И, к. 296v: вылѣсти; Я, к. 222v; Е, к. 280v: вылѣзти
^f И, к. 296v: зажитѣе; Я, к. 222v: зажитие
^g И, к. 296v; П, к. 311v; Я, к. 222v; Е, к. 280v: кто
^h Е, к. 280v: жѣ
ⁱ И, к. 296v: выѣхашеть; П, к. 311v: выехаша
^j Я, к. 222v; Е, к. 280v: швые
^k И, к. 296v: избиваша
^l И, к. 296v: друзии; Я, к. 222v: дрѣзие; Е, к. 280v: дрѣзые
^m И, к. 296v: поимаша; Я, к. 222v; Е, к. 280v: поиманы
ⁿ Я, к. 222v; Е, к. 280v: и
^o И, к. 296v: инья
^p Я, к. 222v; Е, к. 280v: злѣпивше
^q И, к. 296v: поущахоу; Я, к. 222v: пущахѣ; Е, к. 280v: пѣщахѣ
^r И, к. 296v: нагѣ; Я, к. 222v; Е, к. 280v: нагих[ѣ]
^s И, к. 296v: а тѣи; П, к. 311v: тыа; Я, к. 222v; Е, к. 280v: тые
^t И, к. 296v: мороза
^u Я, к. 222v; Е, к. 280v: зане же
^v И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 280v: зима
^w Я, к. 222v: ѣчиниша
^{x-x} И, к. 296v: землю поустоу всю; Я, к. 222v: всю землю пусту; Е, к. 280v: всю землю пѣстѣ
^y Я, к. 222v: на; Е, к. 280v: на
^z Я, к. 222v: казна
^{aa} И, к. 296v: ны
^{ab} И, к. 296v: быхом; Я, к. 222v: быхом[ѣ]; Е, к. 280v: быхѣмо
^{ac} Я, к. 222v; Е, к. 280v: са
^{ad} И, к. 296v: покаалѣ; Я, к. 222v: покаали; Е, к. 280v: покаали
^{ae} И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 280v: злыхѣ
^{af} И, к. 296v; Я, к. 222v: безаконныхѣ; Е, к. 280v: беззаконных[ѣ]
^{ag} И, к. 296v: юще
^{ah} И, к. 296v: наконецѣ; Е, к. 280v: наконецъ
^{ai-ai} И, к. 296v: на насѣ гнѣвъ свои; Я, к. 222v; Е, к. 280v: гнѣвъ свои на насѣ
^{aj} И, к. 296v: и
^{ak} Е, к. 280v: городѣ
^{al} И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 280v: во

„городокъ” (gródek). To ostatnie określenie wskazuje równocześnie na nieodległą w czasie lokację Lwowa oraz jego niewielkie rozmiary.

в[ъ] городѣх[ъ]
помре люди
много

Ногаи ишол[ъ]
на Перемышлы

устою^a бесчислен[ъ]ное^b мнѡж[ъ]ство^c, | дроси^d же изомроша в селѣх[ъ],
вышед[ъ]ше^e из городов | по вт[ъ]шестви^f безакон[ъ]ных[ъ]^g агаранъ^h.
Но мы на пред[ъ]лежашее възвратимсаⁱ. Ногаи же океанный^j не иде |
с Телебоугою^k в лахы^l одиною^m дорогою, зане быс[тъ] межюⁿ | има нелюбовіе^o
велико, но иде своєю дорогою на Перемышль, и пришед[ъ]шю^p же^q
емоу^r s-къ Кракову к городѣ^s, | и не в[ъ]спѣв[ъ]ше^t в^u него ничтож[е],
акож[е]^v w-и Телебоуга^w z-в^x Сж[домира]^y, но воеваша землю лад[ъ]-
скоую, а с Телебоугою^z не снимаса^{aa}, зане боастаса^{ab} си^{ac} оба^{ad}: сей^{ae}
сего, | а сей^{af} того^{ag} – и тако поидоша назад[ъ] ah-въ своа^{ah} вежи^{ai}¹³⁵⁷,

^a П, к. 311v: остою

^b И, к. 296v: бещисленое; Я, к. 222v; Е, к. 280v: безчислен[ъ]ное

^c И, к. 296v: множество; Я, к. 222v; Е, к. 280v: множество

^d И, к. 296v: дросии; Я, к. 222v: дрѣзии; Е, к. 281г: дрѣзи

^e Е, к. 281г: вышед[ъ]ши

^f И, к. 296v; Я, к. 222v: вт[ъ]шестви

^g Я, к. 222v; Е, к. 281г: беззаконных[ъ]

^h Я, к. 222v: агаран[ъ]

ⁱ И, к. 296v: возвратимс[а]; Я, к. 222v: возвратим[ъ]са; Е, к. 281г: возвратѣм[ъ]са

^j И, к. 296v: океанныи; Я, к. 222v: океан[ъ]ный; Е, к. 281г: океанный

^k Я, к. 222v: Телебоугою; Е, к. 281г: Телебѣугою

^l Я, к. 222v: лахи; Е, к. 281г: лахи

^m И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 281г: ѡдиною

ⁿ И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 281г: межю

^o И, к. 296v: нелюбие; Я, к. 222v: нелюбие; Е, к. 281г: нелюбіе

^p И, к. 296v: пришедшоу; П, к. 312г; Е, к. 281г: пришед[ъ]шѣ; Я, к. 222v: пришед[ъ]шю

^q Е, к. 281г: brak wугазу

^r Я, к. 222v; Е, к. 281г: емѣ

^{s-s} И, к. 296v: к городу Кракову; П, к. 312г: къ Кракову к городу; Я, к. 222v;
Е, к. 281г: ко Краковѣ городѣ

^t И, к. 296v: оуспѣвѣ; Я, к. 222v: вѣж[е]; Е, к. 281г: ѣспѣвѣ

^u И, к. 296v; Е, к. 281г: оу; Я, к. 222v: у

^v И, к. 296v; П, к. 312г; Я, к. 222v: ѡкоже; Е, к. 281г: ижѣ

^{w-w} Я, к. 222v: и с Телебоугою; Е, к. 281г: съ Телебѣугою

^x И, к. 296v: brak wугазу

^y И, к. 296v: Соудимира

^{z-z} Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazów

^{aa} Я, к. 222v: снимася

^{ab} И, к. 296v: боастаса; Я, к. 222v: бо боастаса

^{ac} И, к. 296v: brak wyrazu

^{ad} И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 281г: ѡба

^{ae} И, к. 296v: сии

^{af} Я, к. 222v; Е, к. 281г: тои

^{ag} И, к. 296v: сего

^{ah-ah} И, к. 296v: свое; Я, к. 222v: во своа; Е, к. 281г: во своа

^{ai} И, к. 296v: вѣжѣ

¹³⁵⁷ Kronikarz użył terminu „вежи” на oznaczenie mongolskich teleg (jako metonimii kocowisk), analogicznie jak to czynił dziejopis czasów Daniela w stosunku do Połowców (zob. przyp. 296 na s. 90).

Телебуога^a поиде^b своєю дорогою^b опат[ь]^c, а Ногай своєю доро[го]ю¹³⁵⁸.
 Тое ж[е]^d симы^e и в лахох[ь] быс[ть] морь велик[ь]^f, изомре | их[ь] |
 бесчислен[ь]ное^g множ[ь]ство^{h1359}. По ѡт[ь]шествиіⁱ же Телебуоужинѣ^j
 и Ногаевѣ^k Левь княз[ь]^k зочте^l, кол[и]ко погыбло^m | оуⁿ его земли^o людей^p,
 – ^qшто^{q1360} пол[ь] треты^r на десат[е]^s тысачь^{t1361}. | ^uТое ж[е] симы і^u

мор[ь] велик[ь]
в лахох[ь]

пол ѡгг людїи
погыбло

^a Я, к. 222v: Телебуга; Е, к. 281г: Телебѣгаи

^{b-b} Я, к. 222v; Е, к. 281г: дорогою своєю

^c И, к. 296v; Е, к. 281г: шпать; Я, к. 222v: шпат[ь]

^d Е, к. 281г: жь

^e И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 281г: зимы

^f Я, к. 222v: великий; Е, к. 281г: великій

^g И, к. 296v: бещисленое; Я, к. 222v; Е, к. 281г: безчисленное

^h И, к. 296v; Я, к. 222v; Е, к. 281г: множество

ⁱ И, к. 297г; Я, к. 222v: ѡт[ь]шествиі; Е, к. 281г: ѡт[ь]шествиі

^j И, к. 297г: Телебуоужинѣ; Я, к. 222v: Телебуужинѣ; Е, к. 281г: Телебѣужинѣ

^k Я, к. 222v: княз[ь]

^l И, к. 297г: сочте

^m И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: погыбло

ⁿ И, к. 297г: воѣ; Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazu

^o И, к. 297г: землѣ

^p И, к. 297г; Я, к. 222v: людии

^{q-q} И, к. 297г: поимано. избито и што ихъ Б[о]жиею волею изьмерло; Я, к. 222v;
Е, к. 281г: сто

^r И, к. 297г: трѣтьи; Я, к. 222v: трета; Е, к. 281г: трети

^s И, к. 297г; Е, к. 281г: десать; Я, к. 222v: десат[ь]

^t И, к. 297г: тысачѣ; Я, к. 222v: тисачь; Е, к. 281г: тисачь

^{u-u} И, к. 297г: Въ лѣто ѡ҃҃҃ чѣ оу; Я, к. 222v: Тое ж[е] зимы ѡ; Е, к. 281г: Тоежь зимы оу

¹³⁵⁸ Bardzo ciekawą, niezwiązaną jednak najpewniej z przekazami źródeł ruskich informację o skutkach wyprawy mongolskiej dla ziem polskich zawiera *Kronika Dzierzwy*. Dowiadujemy się z niej, że najeźdźcy uprowadzili mnóstwo ludzi. Spośród nich 31 tys. dziewcząt i młodzieńców (liczba niewątpliwie umowna) zostało popędzonych do Włodzimierza i tam rozdzielonych (*Kronika Dzierzwy*, s. 84–85). Zob. też z nieco innymi danymi liczbowymi Jan Długosz (*Ioannis Dlugossii Annales*, ks. VII, s. 248).

¹³⁵⁹ Informacje o głodzie, ale wyłącznie na Rusi, okraszone zresztą makabrycznymi dodatkami mającymi budować nastrój grozy i moralizatorskiego przekonania o poniesieniu przez Rusinów kary za pomoc mongolskim najeźdźcom, posiada z polskich źródeł jedynie Długosz (*Ioannis Dlugossii Annales*, ks. VII, s. 250–251). Nie można z pewnością wykluczyć ruskiego pochodzenia informacji polskiego dziejopisa, jednak – z drugiej strony – związek ten (szczególnie z relacją *Kroniki halicko-wołyńskiej*) jest mało prawdopodobny (zob. D. Dąbrowski, *Czy Jan Długosz*, s. 176–177, 184–185).

¹³⁶⁰ W tym miejscu w II zaczyna się ustęp, którego brak w naszym rękopisie. Brzmi on: „поимано . избито и што ихъ Б[о]жиею волею изьмерло” – pojmano, zabito i co ich z Bożej woli zmarło (*Ипатьевская летопись*, kol. 895). Wers ten liczy sobie 37 znaków (nie licząc ewentualnych odstępów), co sugeruje, że kopista opuścił jedną takiej długości linijkę lub dwie odpowiednio podzielone. Jest to jeden z argumentów na rzecz rozważań o kształcie protografu. Albo był on podobnego formatu i formy (w jednej kolumnie) co zachowany kodeks chlebniowski, albo pisany był w dwóch kolumnach po ok. 20 znaków graficznych. Zwróćmy uwagę,

Юрїи^a княз[ь]^b оу^c Львовича оумре^d с[ь]^eнѣ именован[ь]^f | Михайло^f, младоу^g
сжщю^h емоуⁱ¹³⁶², и плакашас[а]^j по нем[ь] вси людие^k. || (369г/753)
Спратав[ь]ше^l ж[е]^m тѣло его и положиша еⁿ въ^o ц[ь]ркви^p С[ва]тѣа^q |
Б[огороди]ца в Холмѣ^{r1363}, юже бѣ^{s-s} сзда[л]ъ^t прадѣд[ь]^u его великии^u

^a И, к. 297г; Юрья; Я, к. 222v; Юриа; Е, к. 281г; Юріа

^b И, к. 297г; Е, к. 281г: княза; Я, к. 222v: княза

^c Я, к. 222v: ѝ

^d Я, к. 222v: ѝмре

^e Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazu

^f Я, к. 222v; Е, к. 281г: Михаилъ

^g Я, к. 222v; Е, к. 281г: младѝ

^h И, к. 297г: соущоу; Я, к. 222v; Е, к. 281г: сѝщѝ

ⁱ Я, к. 222v; Е, к. 281г: емѝ

^j Я, к. 222v: плакашаса

^k И, к. 297г: людье; П, к. 312г; Е, к. 281г: людїе

^l Я, к. 222v: спратавше

^m И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazu

ⁿ И, к. 297г: ѣ

^o И, к. 297г; Я, к. 222v: во

^p Я, к. 222v: церкви

^q И, к. 297г: С[ва]тѣа; Я, к. 222v: с[ва]т[ѣ]а

^r Я, к. 222v: Холмѣ

^{s-s} Я, к. 222v; Е, к. 281г: самѣ

^t И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: создалъ

^u И, к. 297г; Я, к. 222v: великии

że w odpowiednim fragmencie rękopisu ipatiewskiego poszczególne linijki liczą sobie 22 i 20 znaków, a brakujący fragment rozmieszczony jest następująco: „[...] поимано . избито | и што их Бжею волею изъ | мерло” (БАН, 16.4.4, s. 297/591). Mamy więc sugestię, że protograf spisany był w jednej kolumnie w układzie zbliżonym, choć nie identycznym do zachowanego w kodeksie chlebnikowskim, o ile założyć format *in folio* lub jednokolumnowy w sytuacji, jeśli książka miała karty *in quarto*.

¹³⁶¹ Ten krótki ustęp zawiera trzy bardzo ciekawe informacje. Po pierwsze, uwidacznia się sposób zapisu wielkich liczb („pół trzeci na dziesięć tysięcy”, co oznacza dwanaście i pół tysiąca). Po drugie, dowiadujemy się z niego o wysokości strat spowodowanych przez popas Mongołów i jego skutkach. Po trzecie, okazuje się, że Lew dysponował wówczas technicznymi możliwościami policzenia ludności swego państwa. Może był to wpływ spisów mongolskich?

¹³⁶² Michał był s. Jerzego Lwowicza i nieznaney z imienia c. Jarosława Jarosławowicza twerskiego. Swe miano otrzymał zapewne na cześć nieżyjącego wuja (brata matki). Umierając zimą 1287/1288 r., liczy sobie mógł nie więcej niż cztery lata, bowiem do małżeństwa jego rodziców doszło zapewne w 1283 r. (zob. przyp. 1305 powyżej oraz D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 241–242: z błędną [1286/1287] datą roczną zgonu Michała). Budzi pewne zdziwienie odnotowanie śmierci tego młodocianego przedstawiciela dynastii, co więcej, syna źle ocenianego Jerzego, bowiem jest to jedyny tego typu wypadek zarejestrowany w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Może mamy tutaj do czynienia z wpływem osobowości autora tej części źródła?

¹³⁶³ Jest to ostatni odnotowany przez *Kronikę halicko-wołyńską* wypadek pochówku członka dynastii w ufundowanej przez Daniela Romanowicza nekropolii chełmskiej. Nie można wszakże wykluczyć, że spoczęli tam w późniejszym czasie także inni przedstawiciele rodu (na pewno za wyjątkiem Włodzimierza Wasylkowicza).

кназь^a | Данило^b, ^{c-c} с[ы]нъ Романовъ^{d1364}. Тое же^e симы^f не токмо^g въ^h вдинойⁱ роуси^j быс[тъ] гнѣвъ Б[о]жїи^k моршм[ъ]^l, но и в лахох[ъ]^m. Тое ж[е]ⁿ си^oмы^o и в татарех[ъ] изомре^p все: и кони^q, и скоти^r, и ов[ъ]цы^s – ^tвсе | изомре^t, не остана^u ничегож[е]^v. ^wТое ж[е] симы в настав[ъ]шее | лѣто^{w-1365}, начаша повѣдат[и], аже^x в[ъ]^y нѣмцех[ъ]^z вышед[ъ]^{aa} море и по[топило] землю гнѣвом[ъ] Б[о]жїим[ъ]^{ab} – боле^{ac} ^{ad}сї^{ad} тисач[ъ]^{ae} а-д[оу]шь

мор[ъ] по всей земли и в татарех[ъ] конѣ и скот[и], и овцѣ – все вымерло

море потопило люди больше ^{ae}сї, а ц[ъ]рквен больше р [ai]

^a И, к. 297г; П, к. 312г; Е, к. 281г: кназь; Я, к. 222v: кназ[ъ]

^b Я, к. 222v: Данийло; Е, к. 281г: Данїйло

^{c-c} И, к. 297г: obca różniejsza ręka dodała słowo: король

^d И, к. 297г; Е, к. 281г: Романовъ; Я, к. 222v: Романов[ъ]

^e Е, к. 281г: жъ

^f И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: зимы

^g Е, к. 281г: толко

^h И, к. 297г: и во; Я, к. 222v: во

ⁱ Я, к. 222v: единой; Е, к. 281г: единой

^j Я, к. 222v: руси; Е, к. 281г: рѣси

^k И, к. 297г; Я, к. 222v: Б[ож]ии

^l И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: моромъ

^m Я, к. 222v: лахох[ъ]

ⁿ Е, к. 281г: жъ

^o И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: зимы

^p Я, к. 222v; Е, к. 281г: зомре

^q Е, к. 281г: конѣ

^r Я, к. 222v; Е, к. 281г: скоты

^s И, к. 297г: овцѣ; Я, к. 222v: овци

^{t-t} Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazów

^u И, к. 297г; Я, к. 222v: встаса; Я, к. 222v: встаса

^v Я, к. 222v: ничтожъ; Е, к. 281г: ничтоже

^{w-w} И, к. 297г: Въ лѣт[о] ^{ae}сї ^{ae}сї чг; Я, к. 222v: Тое ж[е] симы внаставшее лѣто; Е, к. 281г: Тоежъ внаставше лѣто

^x И, к. 297г: вже; Я, к. 222v: ижъ

^y И, к. 297г; Я, к. 222v: в

^z И, к. 297г: нѣмцихъ

^{aa} Я, к. 222v: вышед[ъ]шит[ъ]; Е, к. 281г: вышед[ъ]ши

^{ab} И, к. 297г; Я, к. 222v: Б[ож]иимъ

^{ac} Я, к. 222v; Е, к. 281г: более

^{ad} И, к. 297г: шѣсти десать

^{ae} И, к. 297г: тисачь; Я, к. 222v: тисач[ъ]

¹³⁶⁴ Interesującą przykład pamięci rodowej, dotyczącej – co prawda – niezbyt odległej przeszłości. Przede wszystkim właściwie został określony stopień pokrewieństwa zmarłego Michała w stosunku do Daniela. Zauważmy też, że – co ciekawe – kolejny raz Daniel został określony tytułem wielkiego księcia, a nie króla. Czyżby było to świadectwo zapatrywań kronikarza i jego pryncypała na koronację stryja przez papieża?

¹³⁶⁵ Po 1 III. Dobitne świadectwo posługiwania się początkiem roku marcowym/ultramarcowym, a nie wrześnieowym, co zauważył już M. Hruszewskij (*Хронологія подій*, przyp. 1 na s. 372).

ПОТОНУ|ЛО^a, а ц[Ъ]рквей^b каманых[Ъ]^c р̄ и а̄i^d проч[е]^e древаных[Ъ]^{f1366}.

люде
Лест[Ъ]ковы
Кондрата
воюют[Ъ]

Того ж[е] | лѣта Лест[Ъ]ко Казимирич[Ъ] послал[Ъ]^g полкъ свой и воева

Кондрат[Ъ]
здогонивши,
шт[Ъ]нал[Ъ]
полон[Ъ]

| кнаса^h Кондрата Съмовитовичаⁱ. Кназ[Ъ]^j же Кондрат[Ъ] съ|бравъ^k

дружиноу^l свою, гна по них[Ъ], и биса^m сⁿ ними, и по|бѣди а^o Б[о]жїим[Ъ]^p

пособоем[Ъ]^q, и мнугы^r изби шт[Ъ] полкоу^s Лесть|кова боарь^t и простоую^u

челад[Ъ]^v, и воеводу^w его оуби^x | сираж[Ъ]ского^y Матѳеа^{z1367}, а свои

полвн[Ъ]^{aa} шт[Ъ]полони. И тако въ|звратиса^{ab} въ^{ac} своа^{ad} си съ^{ae} ч[Ъ]стїю^{af}

и воеводу
сират[Ъ]-
ског[о] 8бил[Ъ]а

^a И, к. 297г; П, к. 312г: доушь потоноуло; Я, к. 222v; Е, к. 281г: brak wyrazów

^b И, к. 297г: ц[Ъ]рквии; Я, к. 222v: ц[Ъ]рквій; Е, к. 281г: церквій

^c И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: каменныхъ

^d И, к. 297г: ѡдин[Ъ] на десать и сто; Я, к. 222v; Е, к. 281г: р̄ai

^e Е, к. 281г: прочь

^f И, к. 297г; Е, к. 281г: древаныхъ; Я, к. 222v: деревяных[Ъ]

^g И, к. 297г: пославъ

^h И, к. 297г; Е, к. 281г: кназа; Я, к. 222v: кн[ѡ]зѡ

ⁱ И, к. 297г: Сомовитовича; Я, к. 222v; Е, к. 281г: Самовитовича

^j Я, к. 222v: кн[ѡ]зѡ

^k И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: собравъ

^l Я, к. 222v; Е, к. 281г: дрѣжинѣ

^m Я, к. 222v: бисѡ

ⁿ Е, к. 281г: съ

^o Я, к. 222v: ѡ; Е, к. 281г: ихъ

^p И, к. 297г: Б[о]жїимъ; Я, к. 222v: Божием[Ъ]

^q И, к. 297г: пособьемъ; Я, к. 222v: пособием[Ъ]; Е, к. 281г: пособиѣм[Ъ]

^r И, к. 297г; Я, к. 222v; Е, к. 281г: многи

^s Я, к. 222v; Е, к. 281г: полкъ

^t И, к. 297г; Я, к. 222v: боарь

^u Я, к. 222v: простую; Е, к. 281г: простѣю

^v И, к. 297г: чадъ; Я, к. 222v: челад[Ъ]

^w Я, к. 223г; Е, к. 281г: воеводѣ

^x Я, к. 223г: уби

^y И, к. 297г: сиражьского; Я, к. 223г: суразкого; Е, к. 281г: сѣражского

^z И, к. 297г: Матѣѡ; Я, к. 223г: Матѣѡ; Е, к. 281г: Матфеѡ

^{aa} И, к. 297г; Я, к. 223г: полонь; Е, к. 281г: полонь

^{ab} И, к. 297г; Е, к. 281г: возвратиса; Я, к. 223г: возвратиса

^{ac} И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281г: во

^{ad} И, к. 297г; Я, к. 223г: своѡ; Е, к. 281г: своѡ

^{ae} И, к. 297г: с; Я, к. 223г: со

^{af} И, к. 297г: ч[Ъ]стїю; Я, к. 223г: ч[Ъ]стїю

¹³⁶⁶ Chodzi o wielką powódź w Niderlandach i Niemczech (Sint-Lucievloed), do której doszło 14 XII 1287 r. W jej rezultacie zginęło ok. 50–80 tys. ludzi. Jest to bardzo ciekawy przykład, po pierwsze, tempa rozprzestrzeniania się informacji z odległych krain, ich charakteru oraz szczegółowości, po drugie, kontaktów księstwa włodzimierskiego z Zachodem, przede wszystkim z Niemcami, uznanymi za ofiarę katastrofy.

¹³⁶⁷ Urzędnik Leszka Czarnego. Pełnił kolejno funkcje podkomorzego, sędziego, kasztelana i wojewody sieradzkiego (wzm. z tym tytułem od 26–31 XII 1287 r.). Poległ 25 VI 1288 r. (J. Bieniak, *Maciej*, [w:] PSB, t. XIX, 1974, s. 6; zob. też <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/>

великою, хвала^a и | славла^b въ^c Тро[и]ци Ѡт[ъ]ца^d, и С[ы]на, и С[ва]т[о]го^e
 Д[оу]ха^f въ^g вса^g въ^hъки агѣс[ъ]^{h1368}. | ⁱТого ж[е] лѣтаⁱ хѡдиша^j литва
 вса^k и жемойтъ^l вса^m на | нѣм[ъ]циⁿ к^o Риѣ^p. Онѣм[ъ]^q же въс[ъ]тъ^r быс[ъ]тъ,
 и збѣгошас[а]^r в городаы, | вни^s же пришед[ъ]ше^t к городоу^u и не
 в[ъ]спѣв[ъ]ше^v въ него^w | ничтож[е]^x, ѡт[ъ]толе^y ж[е] идоша на Лотыголоу^{z1369}

литва
и жемойтъ]
под[ъ] Риѣ
и на Лотыголѣ,
и до города
Медвежа
голов[а]

^a Я, к. 223г: хвала

^b Я, к. 223г: славла

^c Я, к. 223г; Е, к. 281г: во

^d Е, к. 281v: От[ъ]ца

^e Я, к. 223г: С[ва]того

^f Я, к. 223г: Дѣха

^{g-g} И, к. 297г: и нын[ѣ] [...]; Я, к. 223г; Е, к. 281v: brak wyrazów

^{h-h} И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: brak wyrazów

ⁱ⁻ⁱ И, к. 297г: Въ лѣт[о] ѣс ѣ чд

^j И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: ходиша

^k Я, к. 223г: вса

^l Я, к. 223г; Е, к. 281v: жмонд[ъ]

^m Я, к. 223г: вса

ⁿ Е, к. 281v: нѣмцѣ

^o Е, к. 281v: въ

^p И, к. 297г: Риѣ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: Рыѣ

^q И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: онѣм

^r Я, к. 223г: збѣгошася

^s Я, к. 223г; Е, к. 281v: вны

^t Я, к. 223г: приѣдоша; Е, к. 281v: прїѣдоша

^u Я, к. 223г; Е, к. 281v: городѣ

^v И, к. 297г: воспѣвъ

^{w-w} И, к. 297г: brak wyrazów

^x И, к. 297г: ничегоже; П, к. 312v: ничтѡж[е]

^y И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: ѡт[ъ]толѣ

^z Я, к. 223г: Лѡтиголы; Е, к. 281v: Лотыголы

maciej-1 [dostęp 03.10.2016]); *Urządnicy łączycy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku*, s. 127 [M. jako wojewoda], 174: tam odsyłacze).

¹³⁶⁸ Informację o tym konflikcie zanotował również Jan Długosz, podając, że do starcia zakończonego klęską najeźdźców i śmiercią wojewody Macieja doszło 25 VI 1288 r. (*Ioannis Długossi Annales*, ks. VII, s. 249–250). W literaturze polskiej istnieją kontrowersje co do rocznej daty wydarzenia. Niektórzy badacze niesłusznie uważają, że doszło do niego w 1287 r. (P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa*, s. 450–451; T. Nowakowski, *Źródła Jana Długosza*, s. 202–203), inni zaś, że w roku następnym (B. Włodarski, *Alians rusko-mazowiecki*, s. 623; idem, *Polska i Ruś*, s. 206: w obu pracach bez podania konkretnej daty, ale w układzie chronologicznym sugerującym 1288 r.). Wzmiankowanie Macieja na urzędzie i układ wiadomości *Kroniki halicko-wołyńskiej* przesądzaają jednak sprawę na rzecz 1288 r.

¹³⁶⁹ Chodzi o Łatgalię, zajmującą wsch. część współczesnej Łotwy, z głównym ośrodkiem w Dyneburgu (Daugavpils). Region, w którym ok. poł. XII w. uformowały się łatgalskie księstwa Gercike i Kukenois, w 1. ćw. XIII w. został podbity przez zakon kawalerów mieczowych.

и дохвдив[ъ]ше^a | ^{b-b} города Медвежа^c головы¹³⁷⁰, не в[ъ]спѣв[ъ]ше^d него ничтвж[е]^e, | и тако възвратишас[а]^f въ^g своа^h си, добывше мало полона. Се же оуслышав[ъ]шеⁱ тороун[ъ]стїи^j нѣм[ъ]ци^k¹³⁷¹, аже^l жемойт[ь]^m н-вса пошлаⁿ на Ригоу^o. Идоша ж[е]^p нѣм[ъ]ци^q на жемойт[ь]^r, | помагаючи^s своим[ъ]^t нѣмцем[ъ]^u, и поимаша их[ъ] бесчислен[ъ]ное^v | мнвж[ъ]ство^w, а другїа^x избиша, и тако прїидоша^y въ^z | своа^{aa} си || (369v/754) съ^{ab} мнвж[ъ]ством[ъ]^{ac} полона¹³⁷². Того ж[е] лѣта престависа^{ad} великїй^{ae} княз[ъ]^{af}

^a И, к. 297г: доходивше; Я, к. 223г: ходивше; Е, к. 281v: ходиша

^{b-b} Я, к. 223г; Е, к. 281v: до

^c И, к. 297г: Мѣдвѣжьей

^d И, к. 297г: оу

^e И, к. 297г; П, к. 312v; Я, к. 223г; Е, к. 281v: ничтоже

^f И, к. 297г; Е, к. 281v: возвратишаса; Я, к. 223г: возворотишаса

^g И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: во

^h И, к. 297г; Я, к. 223г: своа; Е, к. 281v: своа

ⁱ Я, к. 223г: ѡслышавше

^j И, к. 297г: тороунысѣи; Я, к. 223г: торусти; Е, к. 281v: торѣнстїи

^k И, к. 297г: нѣмцѣ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: нѣмцы

^l И, к. 297г: вж

^m И, к. 297г: жемоть

ⁿ⁻ⁿ Я, к. 223г: пошла вса; Е, к. 281v: пошла вса

^o Я, к. 223г: Рыгу; Е, к. 281v: РигѸ

^p Я, к. 223г; Е, к. 281v: brak wyrazu

^q И, к. 297г: brak wyrazu; Я, к. 223г; Е, к. 281v: нѣмцы

^r И, к. 297г: жемоть; Я, к. 223г: жмоит[ъ]; Е, к. 281v: жмоид[ъ]

^s И, к. 297г: помагающе

^t И, к. 297г: своимь

^u И, к. 297г: нѣмцемь

^v И, к. 297г: бесчисленное; Я, к. 223г; Е, к. 281v: безчисленное

^w И, к. 297г: множество; Я, к. 223г; Е, к. 281v: множество

^x И, к. 297г: другїа; Я, к. 223г: дрѣгїа; Е, к. 281v: дрѣгїа

^y И, к. 297г: придоша; Я, к. 223г: приидоша

^z И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: во

^{aa} И, к. 297г; Я, к. 223г: своа; Е, к. 281v: своа

^{ab} И, к. 297г: со

^{ac} И, к. 297г; Я, к. 223г; Е, к. 281v: множествомь; П, к. 312v: мнвж[ъ]ством[ъ]

^{ad} Я, к. 223г: престависа

^{ae} И, к. 297г: великии

^{af} Я, к. 223г: кн[а]з[ъ]

¹³⁷⁰ Gród doskonale znany średniowiecznym dziejopisom ruskim, szczególnie nowogrodzким; ob. Otepää (niem. Odenpäh), m. w pd. Estonii.

¹³⁷¹ Widać tutaj znaczenie Torunia w owym czasie (por. opowieść Piotra z Dusburga o zdobyciu przez Marcina z Golina mniej więcej wówczas statku na Bugu i uprowadzeniu go właśnie do Torunia [*Chronica terrae Prusiae*, s. 194]) i jego znajomość na Rusi, świadczącą bez wątpienia o wzajemnych kontaktach.

¹³⁷² Umiejscowienie wiadomości o najeździe Litwinów i Żmudzinów na Inflanty i odwetowej wyprawie „Niemców toruńskich”, pośród wiadomości w mniej lub bardziej pewny sposób

Лест[ь]ко Касимирович[ь]^{a1373}. Краковскый^b еп[и]с[ко]пъ^c | же, и игоумени^d,
и попове^e, и дѣакни^f спратав[ь]ше^g [sic] тѣло | его и пѣвше обыч[ь]ныа^h
пѣсни, и тако положишаⁱ | тѣло его^j въ^k Краковѣ городѣ въ^l ц[ь]ркви^m
С[ва]тыаⁿ Тро[и]ца^o, | и плакашас[а]^p по нем[ь] вси людие^q, боаре^r
и простїи^s, плачем[ь]^t великым[ь]^{u1374}. ^vНаставши ж[е] сѣмѣ,^v ^wпосла
Б[ог]ъ на нас[ь] меч[ь] Свой^w, иже | послужит[и]^x утѣвоу Своему^y,

К[назь]
Лест[ь]ко
Казимирович[ь]
оумерь

- ^a И, к. 297v: Казимиричъ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: Казимирович[ь]
^b И, к. 297v: краковьскьскыи [sic]; Я, к. 223г: Краковский; Е, к. 281v: Краковскій
^c Я, к. 223г; Е, к. 281v: еп[и]с[ко]пы
^d Я, к. 223г: Игумены; Е, к. 281v: Игѣмены
^e И, к. 297v: поповѣ
^f И, к. 297v: дѣакони; П, к. 312v: дѣакони; Я, к. 223г; Е, к. 281v: brak wyrazu
^g И, к. 297v; Е, к. 281v: спратавше; П, к. 312v: спратав[ь]ше; Я, к. 223г: спратавше
^h И, к. 297v; Я, к. 223г: обычныа; Е, к. 281v: вобычныа
ⁱ И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 281v: положиша
^j Е, к. 281v: brak wyrazu
^k И, к. 297v; Я, к. 223г: во
^l И, к. 297v; Я, к. 223г: во
^m Я, к. 223г: церкви
ⁿ И, к. 297v: С[ва]тыи; Я, к. 223г: С[ва]т[ы]а
^o И, к. 297v: Тр[ои]цѣ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: Б[огороди]ца
^p Я, к. 223г: плакашася
^q И, к. 297v: людье; Е, к. 281v: людїе
^r И, к. 297v: боарѣ; Я, к. 223г: боаре
^s И, к. 297v: прости; Я, к. 223г; Е, к. 281v: простые
^t Я, к. 223г; Е, к. 281v: плачь
^u И, к. 297v: великомъ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: велик
^{v-w} И, к. 297v: Въ лѣт[о] ꙗко ѿ ѿ чѣ; Я, к. 223г: Наставши ж[е] зимѣ; Е, к. 281v: Наставши
же зимѣ
^{w-w} И, к. 297v: посла Б[ог]ъ на насъ мѣчь свои; Я, к. 223г; Е, к. 281v: посла на нас[ь]
мечъ свой Б[о]гъ
^x И, к. 297v: послужитъ; Я, к. 223г: послужит[и]; Е, к. 281v: послѣжит[и]
^{y-y} Я, к. 223г: гнѣвоу своему; Е, к. 281v: гнѣвѣ своемѣ

datowanych (szczeg. powódz św. Łucji i śmierć Leszka Czarnego), wyraźnie sugeruje, że doszło do nich w 1288 r. W tym jednak rzecz, że źródła zakonne nie notują pod tym rokiem informacji ani o wyprawie na Rygę i Miedwieżą Głowę, ani o odwecie. Podają za to wiadomości o ataku pogan na Rygę w 1287 r. oraz o walkach rozgrywających się w 1289 r. D. Prekop na tej podstawie kwestionował wiarygodność zapisów naszego źródła, niewłaściwie je zresztą datując (idem, *Wojna Zakonu Krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325*, Toruń 2004, s. 61). Nie ma jednak – naszym zdaniem – do tego podstaw. Dziękujemy w tym miejscu prof. A. Szwedzie z UMK za zwrócenie uwagi na wymienioną książkę i jej udostępnienie.

¹³⁷³ Leszek Czarny zm. 30 IX 1288 r. (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 98–99).

¹³⁷⁴ Pochówek księcia w kościele dominikanów noszącym wezwanie św. Trójcy potwierdzają też źródła polskie (K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 99). Informacja ta jest kolejnym dowodem na bliskość kontaktów dworu włodzimierskiego z Małopolską. Zwróćmy jeszcze uwagę, że co prawda zwrot o powszechnej żałobie jest toposem, lecz równocześnie świadczy o całkiem pozytywnym nastawieniu kronikarza (i jego protektorów) do zmarłego Piasta.

Телебѣга зновѣ
з Алгуем[ъ]
и к[нази] рѣскіи
з ними
на лахвѣ[ъ]

за оумнож[е]ніе^a грѣх[ъ]^b наших[ъ]. | Идоушоу^c ж[е] Телебоуѣ^d
и Алгоуеви^{e1375} с ним[ъ]^f вѣ^g силѣ таж[ъ]цѣ^h, | и с ними роустіиⁱ кнаси^j:
Лев[ъ], и Мьстиславъ^k, и Во[л]димеръ^l, і Юрїи^m Л[ъ]вович[ъ]ⁿ, и инїи^o
кнаси^p мнѣси^{q1376}. Тогда | бо^r бахж^s вси^t кнаси^t оу^u воли татар[ъ]ской,
покорени^v | гнѣвѣм[ъ]^w Б[о]жїим[ъ]^x. И тако поидоша вси вѣкоупѣ^{y1377}.

- ^a И, к. 297v: оумножение; Я, к. 223г; Е, к. 281v: ѡмноженїе
^b И, к. 297v: грѣховъ
^c И, к. 297v: идоушоу; Я, к. 223г; Е, к. 281v: идѣшѣ
^d И, к. 297v: Телебоуѣ; Я, к. 223г: Телебуѣ; Е, к. 281v: Телебѣѣ
^e Я, к. 223г; Е, к. 281v: Ногаевѣ
^f Е, к. 281v: нимѣ
^g И, к. 297v; Я, к. 223г: в
^h Я, к. 223г: таѣцѣ
ⁱ И, к. 297v: роуцѣи; Я, к. 223г: рустий; Е, к. 281v: рѣстїи
^j И, к. 297v: кнази; Я, к. 223г: кн[а]зи; Е, к. 281v: кн[а]ѣ
^k И, к. 297v: Мьстиславъ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: Мстислав[ъ]
^l И, к. 297v: Володимѣръ; Я, к. 223г: Володимер[ъ]; Е, к. 281v: Володимеръ
^m И, к. 297v: Юрїи; Я, к. 223г: Юрий
ⁿ П, к. 313г: Мьстиславъ
^o И, к. 297v: инїи; Я, к. 223г; Е, к. 281v: инѣи
^p И, к. 297v: кнази; Я, к. 223г: кн[а]зи; Е, к. 281v: кн[а]ѣ
^q И, к. 297v: мнози; Я, к. 223г; Е, к. 281v: brak wyrazu
^r И, к. 297v: brak wyrazu
^s И, к. 297v: бахоуѣ; П, к. 313г; Е, к. 281v: бахѣ; Я, к. 223г: баху
^{t-t} И, к. 297v: кнази роуцїи; Я, к. 223г: кн[а]зи русїи; Е, к. 281v: кн[а]ѣ рѣскїи
^u И, к. 297v: в; Я, к. 223г: ѣ
^v Я, к. 223г; Е, к. 281v: покорны
^w И, к. 297v; П, к. 313г; Е, к. 281v: гнѣвѣмъ; Я, к. 223г: гнѣвѣм[ъ]
^x И, к. 297v: Б[о]жїимъ; Я, к. 223г: Б[о]жїим[ъ]
^y И, к. 297v: вѣкоупѣ; Я, к. 223г: вокупѣ; Е, к. 281v: в[ъ]кѣпѣ

¹³⁷⁵ Według L. Wojtowycza Ałguj to Czyngizyd, s. Bajana, wnuk Tuka-Timura, a więc prawnuk Dżucziego (*Нацѣдкѣ Чингїз-хана*, s. 110 [nr 14], 201 [nr 3], 202 [nr 11]). R. Poczekaew wzmiankuje z kolei Ałguja, władcę ulusu Czagataja, który w 1260 r. stanął po stronie Arik-Bugi w jego walce o tytuł chana mongolskiego przeciw Kubilajowi. Ten Ałguj miał być według rosyjskiego autora s. Mengu-Timura, wnukiem Tukana (*Цари Ордынские*, s. 41, tabl. genealog. nr 1). Nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy obie wymienione postaci są tożsame i jaka jest ich właściwa genealogia.

¹³⁷⁶ Nie pierwszy raz mamy do czynienia z wymienieniem grupy Rurykowiczów bez podania jakichkolwiek szczegółów na ich temat.

¹³⁷⁷ Zaczyna się tymi słowami, będącymi nawiązaniem do opowieści o wyprawie mongolsko-ruskiej na ziemię polskie z zimy 1287/1288 r., opowiadanie o podjętych wówczas przez Włodzimierza Wasylkowicza krokach w celu naznaczenia sukcesji po sobie. Mamy tutaj do czynienia z ładnym przykładem zjawiska narracji symultanicznej. Autor stanął przed koniecznością usystematyzowania w określony sposób wydarzeń dziejących się równolegle. Wybrał drogę polegającą na włączeniu do tekstu po opowiadaniu o wyprawie 1287/1288 r. zapisek o charakterze zgoła rocznikarskim, następnie zaś powrócił do wyjściowego punktu chronologicznego, by rozwinąć opowiadanie o sukcesji po Włodzimierzu. Nie jest to pierwszy taki wypadek w naszym źródle (zob. opowiadanie o epizodzie austriackim przeplatane równoległymi wątkami).

Вълвди|мероу^a ж[е] кнасю^b бол[ъ]ноу^c сжщю^d, зане быс[тъ] рана послана | е-вт[ъ] Б[ог]а на нь^e неисцѣлимаа^f. Идоущим[ъ]^g же им[ъ] в лахы^h, | и доидоша рѣкыⁱ, нарѣцаемаго^j Сана^k. Вълвдимер[ъ]^l же | княз[ъ]^m тьскноувьⁿ немоч[ъ]ю^o тѣла своего, нача слати | къ^p брату^q ^rсвоемоу Мьстиславоу^r, тако река: «Брате, ви|дишь мою немоч[ъ]^s, аже^t немогу^u. А ни^v оу^w мене дѣтей^x, | а даю тобѣ, брату^y своему^z, землю ^{aa}-свою всю^{aa} и города | по своем[ъ] животѣ. А се ми^{ab} даю^{ac} при ц[а]рех[ъ]^{ad} и прїе^{ae} его рад[ъ]цах[ъ]^{af1378}». | Мьстислав[ъ]^{ag} же оудари^{ah} чолѣм[ъ]^{ai} пред[ъ] братѣм[ъ]^{aj}

Володимер[ъ],
хорыи
неисцѣлно,
дарѣет[ъ] землю
свою брату
М[ъ]стиславѣ

^a И, к. 297v: Володимероу; Я, к. 223г: Володимерю; Е, к. 281v: Володимерѣ

^b И, к. 297v; Е, к. 281v: кназю; Я, к. 223г: кн[а]зю

^c Я, к. 223г: бол[ъ]ну; Е, к. 281v: бо[ъ]нѣ

^d И, к. 297v: сжщю; Я, к. 223г; Е, к. 281v: сжщѣ

^{e-e} И, к. 297v: на нь вт[ъ] Б[ог]а

^f И, к. 297v; Я, к. 223г: неисцѣлимаа; Е, к. 281v: неисцѣлимаа

^g Я, к. 223г; Е, к. 281v: идѣщим[ъ]

^h Я, к. 223г: лахи; Е, к. 281v: лахи

ⁱ Я, к. 223г; Е, к. 281v: рѣки

^j Я, к. 223г: нарицаемыа; Е, к. 281v: нарицаемыа

^k И, к. 297v: Сана; Я, к. 223г: Сана

^l И, к. 297v: Володимерѣ; Я, к. 223г; Е, к. 281v: Володимер[ъ]

^m Я, к. 223г: кн[а]з[ъ]

ⁿ И, к. 297v: сотьсноувьси; Я, к. 223г: тоскнувь; Е, к. 281v: тоскнѣв[ъ]

^o И, к. 297v: немощю; Я, к. 223г: немочѣ

^p И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 281v: ко

^q И, к. 297v: братоу; Я, к. 223г: брату; Е, к. 281v: братѣ

^{r-r} Я, к. 223г: своему Мстиславу; Е, к. 281v: своему Мстиславѣ

^s И, к. 297v: немощь

^t И, к. 297v: ѡже

^u Я, к. 223г: немогу; Е, к. 281v: немогѣ

^v Я, к. 223г; Е, к. 281v: нѣ

^w Я, к. 223г: ѣ

^x И, к. 297v: дѣтии

^y И, к. 297v: братоу; Я, к. 223г; Е, к. 281v: братѣ

^z Я, к. 223г: своему; Е, к. 281v: моему

^{aa-aa} Е, к. 281v: всю свою

^{ab} Я, к. 223г: ты; Е, к. 281v: ти

^{ac} Е, к. 281v: brak wuzazu

^{ad} И, к. 297v: ц[ъ]с[а]рхъ

^{ae} И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 281v: при

^{af} Я, к. 223г: рад[ъ]цах[ъ]

^{ag} Я, к. 223г: Мстислав; Е, к. 281v: Мстислав[ъ]

^{ah} Е, к. 281v: ѣдари

^{ai} И, к. 297v; Е, к. 282г: челомь; Я, к. 223г: челом[ъ]

^{aj} И, к. 297v; Е, к. 282г: братомь; П, к. 313г; Я, к. 223г: братом[ъ]

¹³⁷⁸ Według O. Kupczyn'skiego jest to nie tyle ustne posłanie, lecz wpisana do tekstu źródła książęca gramota (O. Kupczyn'skij, *Akti ta dokumenty*, nr 36, s. 295–297). Nie jesteśmy przekonani, czy ukraiński badacz ma w tym wypadku słuszność, wyodrębniając ten akt. Wszystko

рѣч[ь]
Володи[мера]

своим[ь] Волѡдимѣ|рѡм[ь]^a – посла Волѡдимеръ^b къ^c брату^d къ^e Л[ь]вови и къ^f с[ы]нѡ|вцю^g къ^h Юрьѣвиⁱ с тѣми^j слѡвѣ^k: «Се вам[а]^l повѣдаю: | дал[ь] есми^m братуⁿ своему^o Мѣстиславоу^p землю свою | и города¹³⁷⁹». Левъ же реч[е] Вѣлѡдимероу^q: «Тако и гараздо^r, | аже^s еси ^tдал[ь] мнѣ^t пѡд[ь]^u в-нѣм[ь] цѣ^v искати^v по твоѣм[ь] животѣ, || (370г/755) а вси ходим[ь]^w х-пѡд[ь] Б[о]гѡм[ь]^x. А бы ми^y з-Б[ог]ъ дал[ь]^z своим[ь] ^{aa}мочи из-володѣти^{aa} | в се время^{ab}»¹³⁸⁰. И посем[ь] посла Мѣстиславъ^{ac} къ^{ad} брату^{ae}

- ^a И, к. 297v: Володимѣромъ; П, к. 313г: Волѡдимером[ь]; Я, к. 223г; Е, к. 282г: Володимером[ь]
^b И, к. 297v: Володимѣръ; Я, к. 223г: Володимер[ь]; Е, к. 282г: Володимеръ
^c И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 282г: ко
^d И, к. 297v: братоу; Е, к. 282г: братѣ
^e И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 282г: ко
^f И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 282г: ко
^g И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 282г: сыновцю
^h И, к. 297v: ко
ⁱ Е, к. 282г: Юреви
^j И, к. 297v: тѣми
^k И, к. 297v; Я, к. 223г; Е, к. 282г: слѡвы
^l Я, к. 223г; Е, к. 282г: вамъ
^m И, к. 297v: есмь; Я, к. 223г: есмы; Е, к. 282г: есмѣ
ⁿ И, к. 297v; П, к. 313г: братоу; Е, к. 282г: братѣ
^o Я, к. 223г: своему; Е, к. 282г: своему
^p Я, к. 223г; Е, к. 282г: Мѣстиславѣ
^q И, к. 297v: Володимѣроу; Я, к. 223г: Володимеру; Е, к. 282г: Володимерѣ
^r И, к. 297v; Я, к. 223v; Е, к. 282г: гараздо
^s И, к. 297v: ѡже
^{t-t} Я, к. 223v; Е, к. 282г: мнѣ дал[ь]
^u И, к. 297v; Я, к. 223v; Е, к. 282г: под
^{v-v} И, к. 297v: нимъ.мѣ ци искати; Я, к. 223v; Е, к. 282г: нѣмцы искати
^w П, к. 313г: хѡдим[ь]
^{x-x} И, к. 297v; П, к. 313г: пѡд[ь] Б[о]гѡм[ь]; Я, к. 223v; Е, к. 282г: подѣ Б[о]гѡмѣ
^y И, к. 297v: мѣ
^{z-z} И, к. 297v: даль Б[ог]ъ
^{aa-aa} Е, к. 282г: измочи володѣти
^{ab} Я, к. 223v: время
^{ac} И, к. 297v: Мѣстиславъ; Я, к. 223v: Мѣстислав[ь]; Е, к. 282г: Мѣстиславъ
^{ad} И, к. 297v; Я, к. 223v; Е, к. 282г: ко
^{ae} И, к. 297v; П, к. 313г: братоу; Я, к. 223v; Е, к. 282г: братѣ

rozgrywało się w jednym obozie wojskowym. Czy było potrzebne posługiwanie się dokumentami? Nie sądzimy. Raczej mamy do czynienia z mniej lub bardziej przybliżonym odnotowaniem rozmów na temat dziedziczenia po Włodzimierzu.

¹³⁷⁹ Analogiczna sytuacja, jak w przypisie poprzednim, łącznie z naszymi wnioskami (zob. O. Купчинський, *Акты та документи*, nr 37, s. 297–298).

¹³⁸⁰ Analogiczna sytuacja, jak w obu przypisach poprzednich, łącznie z naszymi wnioskami (zob. O. Купчинський, *Акты та документи*, nr 38, s. 299–300).

своемоу^a | къ^b Львови и къ^c с[ы]нѡвцю^d своемоу^e, тако река: «Се ж[е]^f брат[ъ] | мой Волѡдимеръ^g дал[ъ] ми землю свою всю и города. ^{h-h}Аче и^h | въсхочешьⁱ ^{o-o}чего искати по животѣ брата моего, и | своего, ^{j-j}оже се ти^j царевь^k, а се азъ^l. Мовь^m со мною, што | хочешь^{n-o}»¹³⁸¹. Лев[ъ] же не реч[е] ^{p-p}противоу томоу слвоу^p ничегѡж[е]^q¹³⁸². | Посем[ъ] же ^{r-r}Телебоуга поиде^r в лахы^s и Алгоуй^t, и с ними^u | вси кнази^v, а Волѡдимера^w воротиша назад[ъ], зане | быс[тъ] жалостно зрѣти на н[ъ], выдачи^x его бол[ъ]на сжщи^y, | и приѣха^z оу^{aa} Волѡдимеръ^{ab}, и ради быша вси людие^{ac}, выдачи^{ad} |

Володимер[ъ]
дла хоробы
вернѣл[ъ]са

^a Я, к. 223v: своему; Е, к. 282г: своемѡ

^b X: inna ręka przeprowiła «ъ» на «o»; И, к. 297v; П, к. 313г; Я, к. 223v; Е, к. 282г: ко

^c И, к. 297v; Я, к. 223v; Е, к. 282г: ко

^d И, к. 297v; Е, к. 282г: с[ы]новцю; Я, к. 223v: синовцѡ

^e Я, к. 223v: своему; Е, к. 282г: своемѡ

^f Е, к. 282г: brak wyrazu

^g И, к. 297v: Володимерь; Я, к. 223v: Володымер[ъ]; Е, к. 282г: Володимерь

^{h-h} И, к. 297v: а чего

ⁱ И, к. 297v: восхочешь; Я, к. 223v; Е, к. 282г: восхочешь

^{j-j} И, к. 297v: все же ти

^k И, к. 297v: ц[ъ]с[а]р[е]вѣ

^l И, к. 297v; П, к. 313г: азъ

^m И, к. 297v: молви

ⁿ И, к. 297v: восхочешь

^{o-o} Я, к. 223v; Е, к. 282г: brak wyrazów

^{p-p} И, к. 297v: противоу томоу словоу; Я, к. 223v: противѡ слову тому; Е, к. 282г: противѡ словѡ томѡ

^q И, к. 297v; П, к. 313г; Я, к. 223v: ничегоже; Е, к. 282г: ничтожеже

^{r-r} И, к. 297v: поиде Тельбоуга; Я, к. 223v: Телебуза поиде; Е, к. 282г: Телебѡза поиде

^s Я, к. 223v: лахи; Е, к. 282г: лахи

^t Я, к. 223v: Алчугай; Е, к. 282г: Алчѡга

^u И, к. 297v: нимь

^v И, к. 297v: кнази; Я, к. 223v: кн[а]зи; Е, к. 282г: кн[а]зѣ

^w И, к. 297v: Володимера; П, к. 313г; Е, к. 282г: Володимера; Я, к. 223v: Володимера

^x Я, к. 223v: выдачи; Е, к. 282г: выдачи

^y И, к. 297v: соуща; Я, к. 223v; Е, к. 282г: сѡща

^z И, к. 298г: приѣха; Я, к. 223v: приѣха

^{aa} И, к. 298г: brak wyrazów; Я, к. 223v: ѡ; Е, к. 282г: в[ъ]

^{ab} И, к. 298г: Володимерь; Я, к. 223v: Володимер[ъ]; Е, к. 282г: Володимерь

^{ac} И, к. 298г: людье; Е, к. 282г: людѣ

^{ad} И, к. 298г: выдаче; Я, к. 223v: выдачи

¹³⁸¹ Analogiczna sytuacja, jak w trzech przypisach poprzednich, łącznie z naszymi wnioskami (zob. O. Купчинський, *Акти та документи*, nr 39, s. 300–302). Ukraiński badacz błędnie założył, że Mściwiasz (II) wysłał do Lwa i Jerzego pismo z Łucka, gdy tymczasem – jak dobrze wiemy – uczestniczył on wraz z krewnymi w wyprawie mongolskiej na Polskę. Przebywał więc w tym samym obozie.

¹³⁸² Nader interesujący zapis procedury przekazania władzy przez bezpotomnego ruskiego księcia krewniakowi w epoce mongolskiej.

своего^a г[о]с[поди]на прѣхав[ъ]ша^b въ^c здоровїи^{d1383}, и пребывѣ^e | мало д[ъ]нїи^f оу^g Волвдимери^h, нача молвити кнаги[ни] своей и боаром[ъ]: «Хотѣл[ъ] бых[ъ] доехати^k до Любомла^{l1384}. | Занеже дѣла ми^m сⁿ погаными^o нѣт[ъ]^p, а ч[е]л[овѣ]къ есмь | боленъ, ни а^q с ними могу^r повѣстити, а про[а]ли^s ми^t оуже^u и на печенех[ъ], а се мене мѣсто еп[и]ск[о]пъ^v | w-w Марко^{x1385}». И поеха^y до Любомла^z съ^{aa} кнагинею^{ab} и съ^{ac} слоу[гами]^{ad} своими двор[ъ]ными^{ae}.

Володимер[ъ] до
Любомла,
Марка
еп[и]с[ко]па
оставив
на своем[ъ]
мѣ[с]тѣ

- a Я, к. 223v; Е, к. 282г: brak wyrazu
b И, к. 298г: приѣхавша; Я, к. 223v; Е, к. 282г: приехавша
c И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282г: во
d И, к. 298г: здоровїи
e И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282г: пребывѣ
f И, к. 298г; Я, к. 223v: д[ъ]нии
g Я, к. 223v: ѝ; Е, к. 282г: въ
h И, к. 298г; Я, к. 223v: Володимери; Я, к. 223v; Е, к. 282г: Володимерѣ
i Я, к. 223v: кнагини; Е, к. 282г: кн[а]гинѣ
j И, к. 298г; Я, к. 223v: боаромъ; Е, к. 282г: боаром[ъ]
k И, к. 298г: доѣхати
l Я, к. 223v: Любовля; Е, к. 282г: Любовля
m И, к. 298г: мѣ
n И, к. 298г: brak wyrazu
o И, к. 298г: погань
p И, к. 298г: си
q И, к. 298г; Я, к. 223v: ѡ; Е, к. 282г: и же
r Я, к. 223v: могу; Е, к. 282г: могѣ
s И, к. 298г; Я, к. 223v: проаля; П, к. 313v: проали
t И, к. 298г: мѣ
u Я, к. 223v: ѝж[е]
v Я, к. 223v; Е, к. 282г: еп[и]ск[о]пъ
w-w И, к. 298г: же
x И, к. 298г: Маркъ
y И, к. 298г: поѣха
z Я, к. 223v; Е, к. 282г: Любомла
aa И, к. 298г; Я, к. 223v: со
ab Я, к. 223v: кнагинею
ac И, к. 298г: со; Я, к. 223v; Е, к. 282г: brak wyrazu
ad Я, к. 223v; Е, к. 282г: слѣгами
ae И, к. 298г: дворьними

¹³⁸³ Kronikarz padł w tym miejscu ofiarą paradoksu retorycznego, używając w stosunku do ciężko chorego księcia formułki, że wrócił od Mongołów „w zdrowiu”.

¹³⁸⁴ Ob. Любомль, m. rej. w obw. wołyńskim, Ukraina (SGKP, t. V, s. 444–445; ЕСЛГН, s. 86; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 67–68).

¹³⁸⁵ Hierarcha wzmiankowany tylko w tym miejscu *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Poważnym pytaniem jest, jaką stolicę biskupią zajmował? Z pewnością nie włodziemską, bowiem tu widzimy praktycznie w tym samym czasie Eusegeniusza. Tak też uważają А. В. Назаренко, Б. Н. Флоря, А. А. Турилов, *Владими́ро-Во́лыньская епархія*, [w:] ПЭ, t. VIII, s. 726–732. Nie występuje w spisie eparchów włodziemskich pomieszczone w tzw. *Rękopisie Lwa Kiszki* (А. Гіль, І. Скучи́яс, *Володимирсько-Берестейська Єпархія*, s. 15–16),

Из Любoмла^a поеха^b до Бе|рестїа^c, и пребывъ^d в^e Берестїи^f в^g д[ь]ни, и поеха^h до | Камен[ь]ца. ⁱТоу жеⁱ и лежаше^j в^k болести своей в[ь]^l Камен[ь]ци, реч[е] кнагини^m своей и слoугам[ь]ⁿ: «Олны^o ж[е]^p минет[ь] поганый^q изъ землѣ, то ж[е]^r поедем[ь]^s до Любoмла^{t1386}». Миноу|вшим[ь]^u же днем[ь] нѣколицим[ь]^v, прїехаша^w слoугы^x его к нему^y | в^z Каменецъ^{aa}, ^{ab}-иже то^{ab} были в лахох[ь]^{ac} на воинѣ с тата|ры. Вьлвдимер[ь]^{ad} же нача^{ae} въспрашати^{af}

^a Я, к. 223v: Любoмла

^b И, к. 298r: поѣха

^c И, к. 298r: Берестыа; Я, к. 223v: Берестия; Е, к. 282r: Береста

^d И, к. 298r: перебывъ; Я, к. 223v; Е, к. 282r:пребывъ

^e И, к. 298r: во

^f И, к. 298r: Берестыи; Я, к. 223v: Берестии

^g Я, к. 223v; Е, к. 282r: два

^h И, к. 298r: поѣха; Е, к. 282r: приеха

ⁱ⁻ⁱ Я, к. 223v: ту ж[е]; Е, к. 282r: тѣ жѣ

^j И, к. 298r: лежаша [sic]

^k И, к. 298r; Я, к. 223v: во

^l И, к. 298r: во; Я, к. 223v: в

^m Я, к. 223v: кн[а]гини

ⁿ Я, к. 223v: слугам[ь]; Е, к. 282r: слѣгам[ь]

^o И, к. 298r; Я, к. 223v; Е, к. 282r: олны

^p Е, к. 282r: жѣ

^q И, к. 298r: погань си

^r Е, к. 282r: жѣ

^s И, к. 298r: поедемъ

^t И, к. 298r; Я, к. 223v: Любoмла

^u Я, к. 223v; Е, к. 282r: минѣвшим[ь]

^v И, к. 298r: нѣколичемъ; Я, к. 223v; Е, к. 282r: нѣколицем[ь]

^w И, к. 298r: приѣхаша; Я, к. 223v; Е, к. 282r: приехаша

^x И, к. 298r: слoуги; Я, к. 223v; Е, к. 282r: слѣги

^y И, к. 298r; П, к. 313v: нему; Я, к. 223v; Е, к. 282r: brak wyrazu

^z И, к. 298r: въ

^{aa} И, к. 298r: Каменѣчь

^{ab-ab} Е, к. 282r: этых што

^{ac} Я, к. 223v; Е, к. 282r: лахох[ь]

^{ad} И, к. 298r: Володимѣрь; Я, к. 223v; Е, к. 282r: Володимер[ь]

^{ae} И, к. 298r: нача

^{af} И, к. 298r; Я, к. 223v; Е, к. 282r: вопрошати

co tylko potwierdza przedstawione przypuszczenia. Wygląda na to, że musiał Marko cieszyć się wyjątkowym zaufaniem Włodzimierza, skoro został wyznaczony przez niego na namiestnika. Mamy więc tu do czynienia z przykładem pełnienia przez eparchów zachodnioruskich ważnych funkcji administracyjnych. Mało prawdopodobny jest pogląd A. Ju. Karpowa, że Marko był poprzednikiem Eusegeniusza, zm. w 1287 r. (*Русская Церков X–XIII вв.*, s. 275).

¹³⁸⁶ Widać wyraźnie z tej relacji, że Włodzimierz postanowił na wszelki wypadek schronić się w grodzie niedawno nowocześnie ufortyfikowanym (cegłana wieża) i położonym z dala od przewidywanej trasy powrotu Mongołów.

их[ъ] w Телебоуѣ^a, | ^bоуже ли пошел[ъ]^b c^cиз землѣ^c лад[ъ]ское^d. Онѣм[ъ]^e же повѣдающим[ъ]: || (370v/756) «Пошель^f», – «А брат[ъ] ми Левъ и Мъстиславъ^g и с[ы]нъвѣц[ъ]^h ми¹³⁸⁷ | въⁱ здоровіи ли?» – они^k же повѣдающе^l: «Г[о]с[поди]не, добри^m нⁿздо|рови всѣⁿ, и боаре^o, и слоуги^p». Вълдимер[ъ]^q же о^r тѣм[ъ]^s по|хвали Б[о]га. А Мъстислава^t повѣдаша, аже^u пошел[ъ]^v | с^w Телебоугою^w на Львовъ^x. Тогда же повѣдаша^y: «^{z-z}Брат[ъ] ти^z | дает[ъ] горwd[ъ]^{aa} Всеволож[ъ]^{ab}1388 боарwm[ъ]^{ac} и села раздавает[ъ]^{ad}». Вълwdи|мероу^{ae} ж[е] нелюбіе^{af} быс[тъ] велико на брата своего, и нача^{ag} |

М[ъ]стислав[ъ]
оскарженъ
пред[ъ]
Володимер[ъ]

^a И, к. 298г: Телебоуѣ; Я, к. 223v: Телебуѣ; Е, к. 282г: Телебѣѣ

^{b-b} Я, к. 223v: ѡж[е]ли пошол[ъ]; Е, к. 282г: оужъ ли пошоль

^{c-c} И, к. 298г: и-землѣ

^d И, к. 298г: ладъской; Я, к. 223v: лад[ъ]ское

^e И, к. 298г: ѡнѣм; Я, к. 223v: ѡнѣм[ъ]; Е, к. 282г: ѡным[ъ]

^f И, к. 298г; Я, к. 223v: пошель; Е, к. 282v: южъ пошоль

^g И, к. 298г: Мъстиславъ; Я, к. 223v; Е, к. 282v: Мстислав[ъ]

^h Я, к. 223v; Е, к. 282v: с[ы]нѡвѣцъ

ⁱ И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: во

^j И, к. 298г: здоровы; Я, к. 223v: здравии; Е, к. 282v: здравіи

^k И, к. 298г: ѡнем; Я, к. 223v; Е, к. 282v: ѡны

^l И, к. 298г: повѣдающимъ

^m Я, к. 223v; Е, к. 282v: добре

ⁿ⁻ⁿ И, к. 298г: вси и здоровѣ; Я, к. 223v; Е, к. 282v: здоровы вси

^o И, к. 298г; Я, к. 223v: боарѣ

^p Я, к. 223v; Е, к. 282v: слѣги

^q И, к. 298г: Володимѣрь; Я, к. 223v; Е, к. 282v: Володимеръ

^r И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: w

^s И, к. 298г; Е, к. 282v: томъ; Я, к. 223v: том[ъ]

^t Я, к. 223v; Е, к. 282v: Мстислава

^u И, к. 298г: ѡже; Я, к. 223v: иже; Е, к. 282v: ижъ

^v Я, к. 223v; Е, к. 282v: пошоль

^w Я, к. 223v: Телебугою; Е, к. 282v: Телебѣгою

^x И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: Львовъ

^y И, к. 298г: повѣдаше

^{z-z} И, к. 298г: братъи

^{aa} И, к. 298г; Е, к. 282v: городъ; Я, к. 223v: город[ъ]

^{ab} И, к. 298г: Всеволожъ; Я, к. 223v: Всеволож[ъ]; Е, к. 282v: Всеволожъ

^{ac} И, к. 298г: боаромъ; Я, к. 223v: боарином[ъ]; Е, к. 282v: боарином[ъ]

^{ad} И, к. 298г: роздаваетъ

^{ae} И, к. 298г: Володимѣроу; П, к. 313v: Волдимероу; Я, к. 223v; Е, к. 282v: Володимерѣ

^{af} И, к. 298г: нелюбо [sic]; Я, к. 223v: нелюбие

^{ag} И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: нача

¹³⁸⁷ Chodzi bez wątpienia o Jerzego Lwowicza.

¹³⁸⁸ Gród o niepewnej lokalizacji, utożsamiany z grodziskami we w. Zastawne (rej. iwanicki obw. wołyńskiego, pol. Dźdżary, zob. SGKP, t. XV, cz. 2, s. 724), Волошки (rej. kowelski obw. wołyńskiego), czy leżący nad Bugiem w rej. sokalskim obw. lwowskiego Старгород (ЕСЛПН, s. 39; Галицко-Волынская летопись [2005], s. 348; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 87, 284).

молвити: «Се лежю^a въ^b болести, а брат[ъ] ми^c d-придал[ъ] еще^d бол[ъ]ше^e болести. Мнѣ^{f-f} еще живоу сжщю^g, а онъ^h розда|вает[ъ]ⁱ города моа^j и села моа^k, ол[ъ]ны^l могль^m по моемъ | животѣ роздаватиⁿ». И посла Волдимеръ^o посоль^p свой | съ^q жалобою къ^r брату^s своему^t Мьстиславу^u, река: | «Брате, ты мене ни на полкоу^v аль^w, ни копѣемъ^x с^y | еси мене добол[ъ]^z, ни из городов^{aa} моих[ъ] выбил[ъ]^{ab} ма^{ac} еси^{ad}, | рат[ъ]ю пришед[ъ] на ма^{ae}, иже^{af} тако^{ag} чиниши надо мною! | Ты ми брат[ъ] еси^{ah}, а друугый^{ai} ми брат[ъ] Левъ, а с[ы]нъ^{aj} вецъ^{aj} | ми^{ak} Юрїй^{al}. Азь^{am} же оу^{an} вас[ъ] трех[ъ]

^a Я, к. 223v; Е, к. 282v: лежѣ

^b Я, к. 223v: во

^c И, к. 298г: мои

^{d-d} Я, к. 223v; Е, к. 282v: еще придал[ъ]

^e Я, к. 223v; Е, к. 282v: brak wygazu

^{f-f} И, к. 298г: и

^g И, к. 298г: соушоу; Я, к. 223v; Е, к. 282v: сѣщѣ

^h И, к. 298г; Е, к. 282v: шнѣ; Я, к. 223v: шн[ъ]

ⁱ Е, к. 282v: раздаваетъ

^j И, к. 298г: мое; Я, к. 223v: моа; Е, к. 282v: мои

^k И, к. 298г: моа; Я, к. 223v: моа; Е, к. 282v: мои

^l И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: шльны

^m И, к. 298г: могль

ⁿ Е, к. 282v: раздавати

^o И, к. 298г: Володимѣрь; Я, к. 223v; Е, к. 282v: Володимеръ

^p Е, к. 282v: посіол[ъ]

^q И, к. 298г; Я, к. 223v; Е, к. 282v: со

^r И, к. 298г; Я, к. 224г; Е, к. 282v: ко

^s И, к. 298г: братоу; Я, к. 224г; Е, к. 282v: братѣ

^t Я, к. 224г; Е, к. 282v: своемѣ

^u П, к. 313v: Мьстиславѣ; Я, к. 224г; Е, к. 282v: Мстиславѣ

^v И, к. 298г: лькоу [sic]; Я, к. 224г: полку; Е, к. 282v: полкѣ

^w И, к. 298г; Я, к. 224г; Е, к. 282v: ѣль

^x И, к. 298г: копьемъ; Я, к. 224г: копием[ъ]; Е, к. 282v: копѣем

^y И, к. 298г: ма; Я, к. 224г: сѣ

^z И, к. 298г: добѣль [sic]

^{aa} И, к. 298г; Е, к. 282v: городовъ; Я, к. 224г: городов[ъ]

^{ab} Я, к. 224г; Е, к. 282v: вывел[ъ]

^{ac} Я, к. 224г: ма

^{ad} И, к. 298г: есь

^{ae} Е, к. 282v: ма

^{af} И, к. 298г: ѡже; Е, к. 282v: ижѣ

^{ag} И, к. 298г: сако

^{ah} И, к. 298г: есь

^{ai} И, к. 298г: друуги; П, к. 314г: друугїи; Я, к. 224г: дрѣгїи; Е, к. 282v: дрѣгїи

^{aj} И, к. 298г: сыновечъ; Я, к. 224г; Е, к. 282v: с[ы]новець

^{ak} Е, к. 282v: мои

^{al} И, к. 298г: Юрїи; Я, к. 224г: Юрїи

^{am} И, к. 298г: ѣзь

^{an} Я, к. 224г: ѣ

М[ь]стислав[ь]
справляет[ь]са

избрал[ъ] есмь^a b-b тебе одиног[о]^c | и дал[ъ] ти есмь землю^d свою всю^d
и города по своемъ | животъ, а при моем[ъ]^{e-e} животъ не в[ъ]стѣпатиса^f
| ни въ^g чтож[е]. Се же есмь^h оучинилъⁱ за гордость бра[т]а своего
и с[ы]нѣв[ъ]ца^j своего – даль есмь^k тобѣ землю | свою»¹³⁸⁹. Мьстислав^l
же реч[е] брату^m своемуⁿ: «Г[о]с[поди]не, р[ъ]ци | братіа^o твоя^p, земля^q
Б[о]жіа^r и твоя^s и города твои^u, | а а^v над[ъ] ними не волен[ъ], но азъ^w
есмь^x въ^y твоей воли, | а дай ми^z аа-Б[ог]ъ тебе имѣти^{aa} аако^{ab} ѡт[ъ]ца себѣ^{ac}
и слоужит[и]^{ad} | тобѣ^{ae} съ^{af} всею правдою до моего живота, а бы ты, |
г[о]с[поди]не, здоровъ^{ag} был[ъ], а бол[ъ]шаа^{ah} ми^{ai} надежа^{aj} по тобѣ,» –

- a И, к. 298г: есмь
b-b Я, к. 224г; Е, к. 282v: былъ
c И, к. 298г; Я, к. 224г; Е, к. 282v: ѡдиногo
d-d Я, к. 224г; Е, к. 282v: всю свою
e-e И, к. 298г: ти
f И, к. 298v: востѡпатиса; Я, к. 224г: вступати; Е, к. 282v: встѣпати
g И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 282v: во
h И, к. 298v; П, к. 314г: есмь
i Я, к. 224г: ѡчинил[ъ]
j Я, к. 224г: синовца; Е, к. 282v: с[ы]новца
k И, к. 298v: есмь
l И, к. 298v: Мьстиславъ; Я, к. 224г; Е, к. 282v: Мстислав[ъ]
m И, к. 298v: братоу; Е, к. 282v: братѣ
n Я, к. 224г: своему; Е, к. 282v: своемѣ
o И, к. 298v: братьи; Я, к. 224г: братіа; Е, к. 282v: братіа
p И, к. 298v: brak wyrazu; Я, к. 224г: твоя; Е, к. 282v: твоя
q Я, к. 224г: земля
r И, к. 298v: Б[ож]іа; Я, к. 224г: Б[о]ж[е]; Е, к. 282v: Б[о]жіа
s И, к. 298v; Я, к. 224г: твоя; Е, к. 282v: твоя
t И, к. 298v: города
u Я, к. 224г: твоя; Е, к. 282v: твоя
v И, к. 298v; Я, к. 224г: а
w И, к. 298v: азъ
x И, к. 298v: есмь
y И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 282v: во
z Я, к. 224г; Е, к. 282v: brak wyrazu
aa-aa И, к. 298v: та Б[ог]ъ имѣти; Я, к. 224г; Е, к. 282v: Б[о]гъ имѣти тебе
ab И, к. 298v: аки
ac И, к. 298v: себѣ
ad Я, к. 224г; Е, к. 282v: слѣжити
ae Е, к. 282v: тебѣ
af И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 282v: со
ag И, к. 298v; Е, к. 282v: здоровъ; Я, к. 224г: здоров[ъ]
ah И, к. 298v; Я, к. 224г: болшаа; Е, к. 282v: болшаа
ai И, к. 298v: мь
aj Е, к. 282v: надежда

¹³⁸⁹ Według O. Kurczyns'kiego jest to wpisany do kroniki odrębny dokument (*Akty ta dokumenty*, nr 40, s. 302–304).

р[ъ]ци^a»¹³⁹⁰. || (371г/757) И прѣха^b к[ъ]^c Волдимероу^d посоль^e его в Каменець^f, повѣдаа^g | рѣч[ъ] Мьстиславлю. Вьлдимероу^h ж[е] любиаⁱ быс[тъ] рѣч[ъ] та. Посем[ъ] же | поеха^j ис^k Камен[ъ]ца до Раю¹³⁹¹. Бждоущо^l ж[е] ^mмоу тоу^m, начаⁿ мол[в]ити кнагини^o своеи: «Хочю^p послати по брата своего | ^qч Мьстислава^r, а бых[ъ] с ним[ъ]^s рад[ъ]^t оучинилъ^u о^v землю, и ^wо^x го[р]оды, и о^y тобѣ, кнагини^z моа^{aa} милаа^{ab} Ол[ъ]го^{ac}, и о^{ad} семь | дѣтати^{ae}, о^{af} Изаславлѣ^{ag},

^a Я, к. 224г; Е, к. 282v: р[ъ]ци

^b И, к. 298v: приѣха; Я, к. 224г; Е, к. 282v: приеха

^c Я, к. 224г: ко

^d И, к. 298v: Володимероу; Я, к. 224г: ВолодимерѸ; Е, к. 282v: Володимерю

^e Е, к. 282v: посіоль

^f Я, к. 224г; Е, к. 282v: Каменець

^g И, к. 298v; Я, к. 224г: повѣдаа; Е, к. 282v: повѣда

^h И, к. 298v: Володимѣроу; Я, к. 224г: ВолодимерѸ; Е, к. 283г: Володимерю

ⁱ Е, к. 283г: любиа

^j И, к. 298v: поѣха

^k Е, к. 283г: з

^l И, к. 298v: боудоущоу; Я, к. 224г: будѸщѸ; Е, к. 283г: бѸдѸщѸ

^{m-m} Я, к. 224г: ему ту; Е, к. 283г: емѸ тамо

ⁿ И, к. 298v: начать; Я, к. 224г; Е, к. 283г: нача

^o Я, к. 224г: кн[ѡ]г[и]ни

^p Я, к. 224г: хочу; Е, к. 283г: хочѸ

^{q-ч} И, к. 298v: по

^r Я, к. 224г; Е, к. 283г: Мстислава

^s И, к. 298v: нимѣ

^t Я, к. 224г: рад[ъ]

^u Я, к. 224г: учинил[ъ]

^v И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: w

^w Я, к. 224г; Е, к. 283г: brak wyrazu

^x И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: w

^y И, к. 298v; П, к. 314г; Я, к. 224г; Е, к. 283г: w

^z Я, к. 224г: кн[ѡ]гини

^{aa} Я, к. 224г: моа

^{ab} И, к. 298v; Я, к. 224г: мила; Е, к. 283г: милаа

^{ac} И, к. 298v; Я, к. 224г: Ѡлго

^{ad} И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: w

^{ae} Я, к. 224г: дѣтати; Е, к. 283г: дѣтати

^{af} И, к. 298v: w; Я, к. 224г; Е, к. 283г: brak wyrazu

^{ag} И, к. 298v: Изаславлѣ; Я, к. 224г: Изаславлѣ

¹³⁹⁰ W opinii O. Kupczynskiego jest to kolejny wpisany do kroniki odrębny dokument (ibidem, nr 41, s. 304–306). O ile w poprzednim wypadku taki pogląd zawiera pewną dozę prawdopodobieństwa, o tyle tutaj widzimy jednak ustne przesłanie, zgodne przecie z ruskim obyczajem poselskim (zob. s. 434).

¹³⁹¹ Raj utożsamia się z niewielkim grodziskiem noszącym ob. nazwę Городок, znajdującym się na prawym brzegu Prypoci we w. Яревице (pol. Jarewiszcze, zob. SGKР, t. XV, cz. 2, s. 6), w rej. starowżewskim obw. wołyńskiego, Ukraina (ЕСЛГН, s. 114; М. Кучинко, *История населения*, s. 67).

Володимир[ъ]
посылаєть къ
брату свое[му]
Мстиславу
еп[и]ск[о]па
Евс[е]гнєя
и прочая

иже^a миловах[ъ] ю, тако^b свою дъщер[ъ]^c | рвдимоую^{d1392}. Б[ог]ъ бо
е^eне дал[ъ] ми^e своих[ъ] рвдити^f за моа^g грѣхи^{h1393}, но | сїаⁱ ми быс[тъ],
тако^j вт[ъ] своеа^k кнагини^l рожена^m, взальⁿ бо есмь^o | ю вт[ъ] своеа^p
матере^q в пеленах[ъ] и въскормиль^r». И посла къ^s брату^t | еп[и]ск[о]па
своего вълвдимер[ъ]ского^u Евсегенїа^{v1394} и^w с ним^x Бор[ъ]ка^{y1395}

- a E, k. 283r: ижъ
b И, k. 298v: аки
c И, k. 298v; Я, k. 224r; E, k. 283r: дщерь
d И, k. 298v: родимоую; Я, k. 224r; E, k. 283r: родимѣю
e-e Я, k. 224r; E, k. 283r: ми не дал[ъ]
f И, k. 298v; П, k. 314r; Я, k. 224r; E, k. 283r: родити
g И, k. 298v: мои; Я, k. 224r: моа; E, k. 283r: моа
h И, k. 298v; П, k. 314r: грѣхы
i И, k. 298v: си; Я, k. 224r: сїа; E, k. 283r: сїа
j И, k. 298v: аки
k И, k. 298v: своее; Я, k. 224r: своеа
l И, k. 298v: кнагинѣ; Я, k. 224r: к[н]аг[и]н[и]
m E, k. 283r: роженна
n Я, k. 224r: взал[ъ]
o Я, k. 224r; E, k. 283r: есмь
p И, k. 298v: своее; Я, k. 224r: своеа
q И, k. 298v: м[а]т[е]р[и]
r И, k. 298v; Я, k. 224r; E, k. 283r: воскормиль
s И, k. 298v; Я, k. 224r; E, k. 283r: ко
t И, k. 298v: братоу; E, k. 283r: братѣ
u И, k. 298v; Я, k. 224r; E, k. 283r: володимерьского
v И, k. 298v: Евсѣгнѣя; Я, k. 224r: Евсегнїа; E, k. 283r: Евсєвїа
w И, k. 298v: а
x И, k. 298v; Я, k. 224r; E, k. 283r: нимъ
y Я, k. 224r; E, k. 283r: болгара

¹³⁹² Izjasława, wychowawica Włodzimierza i Olgi Romanówny. Raczej nie budzi wątpliwości jej przynależność do rodu Rurykowiczów, na co wskazuje choćby kryterium imionowe. Nie ma jednak możliwości określić, do której jego gałęzi. Księżniczka w momencie śmierci opiekuna musiała być bardzo młoda (kilku-, zapewne niespełna trzynastoletnia), skoro w testamencie Włodzimierz wspomina o jej ewentualnym wydaniu za męż. W bardzo ciepłym świetle stawia umierającego władcę troska okazana wychowawicy. Dalsze losy Izjasławy nie są znane.

¹³⁹³ Jedyne w swoim rodzaju w *Kronice halicko-wołyńskiej* potwierdzenie bezpłodności konkretnego związku małżeńskiego. Zwraca też uwagę retoryczny „mizoginizm” autora, który zapisał, że to książę nie mógł „rodzić” dzieci.

¹³⁹⁴ Ukr.: „Свсигнїй”, ros.: „Евсигний”. Biskup włodzimierski wzmiankowany w naszym źródle w l. 1288–1289, odnotowany w spisie tamtejszych eparchów zachowanym w tzw. *Rękopisie Lwa Kiszki*, po Kuźmie, a przed Grzegorzem (A. Гіль, I. Скочиляс, *Володимирсько-Берестейська Єпархія*, s. 15–16). Zob. też A. В. Назаренко, Б. Н. Флоря, А. А. Турилов, *Владими́ро-Во́лыньская епархія*, s. 726–732). Imię otrzymał na cześć św. męczennika Eusegeniusza Żołnierza z Antiochii (IV w.), którego dzień przypadał na 5 VIII (*Chronologia polska*, s. 269; O. В. Лосева, *Русские месяцесловы*, s. 400).

¹³⁹⁵ Wojar Włodzimierza Wasylkowicza odnotowany tylko w tym epizodzie *Kroniki Romanowiczów*.

ж[е]^a | и Олован[ъ]ца^b с тыми^c словы, река емоу^d: «Брате, поед[и]^e къ^f мнѣ: | хочю^g с тобою рад[ъ]^h оучинитиⁱ про все». Мьстислав^j же пріе[ха]^k къ^l немоу^m вⁿ Раи съ^o своими боары^p и слоугами^q r-r. Мьсти[слав[ъ]]^s же ста^t на пндворіи^u, и повѣдаша^v Вълдимероу слоугы | его^v: «Брат[ъ] ти пріехал[ъ]^w». Ономоу^x ж[е] лежащю^y въ^z болести своей, | оуслышавъ^{aa} братовъ^{ab} пріездъ^{ac}, вьставъ^{ad}, и сѣде^{ae}, и посла^{af} | побрата^{ag-ag}. Онъ^{ah} же прійде^{ai} къ^{aj} немоу^{ak} и поклониса^{al} емоу^{am} 1396.

Владимер[ъ]
болень

- ^a Е, к. 283г: жъ
^b И, к. 298v: Улованца; Я, к. 224г; Е, к. 283г: Уловныица
^c И, к. 298v: тѣми
^d Я, к. 224г: ему; Е, к. 283г: емѣ
^e И, к. 298v: приѣдъ
^f И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: ко
^g И, к. 298v: хочю; Я, к. 224г: хочу
^h Я, к. 224г: рад[ъ]
ⁱ Я, к. 224г: учинити
^j Я, к. 224г: Мстислав; Е, к. 283г: Мстислав[ъ]
^k И, к. 298v: приѣха; Я, к. 224г: приеха; Е, к. 283г: brak wyrazu
^l И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: к
^m Я, к. 224г: нему; Е, к. 283г: немѣ
ⁿ Е, к. 283г: и
^o И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: со
^p И, к. 298v; Я, к. 224г: боары
^q Я, к. 224г; Е, к. 283г: слѣгами
^{r-r} И, к. 298v: и сними еп[и]с[ко]пъ володимерьскіи и Борко и Улованецъ
^s Я, к. 224г; Е, к. 283г: Мстислав[ъ]
^t Я, к. 224г; Е, к. 283г: став[ъ]
^u И, к. 298v: подворьи; Я, к. 224г: прод[ъ]вории; Е, к. 283г: пред[ъ] дверіи
^{v-v} И, к. 298v: слоуги его Володимѣрѣ; Я, к. 224г: Володимерѣ слуги его; Е, к. 283г: Володимерю слѣги его
^w И, к. 298v: приѣхаль; Я, к. 224г; Е, к. 283г: приехалъ
^x И, к. 298v: ономоу; Я, к. 224г: оному; Е, к. 283г: ономѣ
^y Я, к. 224г; Е, к. 283г: лежащѣ
^z И, к. 298v: в; Я, к. 224г: во
^{aa} И, к. 298v; Е, к. 283г: оуслышавъ; Я, к. 224г: ѣслышав[ъ]
^{ab} И, к. 298v: братень; Я, к. 224г; Е, к. 283г: братовъ
^{ac} И, к. 298v: приѣздъ; Я, к. 224г; Е, к. 283г: приезд[ъ]
^{ad} И, к. 298v; Е, к. 283г: воставъ; Я, к. 224г: востав[ъ]
^{ae} И, к. 298v: сѣдѣ
^{af} Я, к. 224г: послав[ъ]
^{ag-ag} Е, к. 283г: своего
^{ah} И, к. 298v: он; Я, к. 224г; Е, к. 283г: он[ъ]
^{ai} И, к. 298v: приде; Я, к. 224г: прииде
^{aj} И, к. 298v; Я, к. 224г: к
^{ak} Я, к. 224г: нему; Е, к. 283г: немѣ
^{al} Я, к. 224г: поклониса; Е, к. 283г: клониса
^{am} Я, к. 224г: ему; Е, к. 283г: емѣ

¹³⁹⁶ Przykład obyczajowości dworskiej, polegającej na składaniu pokłonu „starszemu bratu” czy gospodarzowi przez czcignego gościa.

| Вълдимер[ъ]^a же нача въпрашати^b его в Телебоуѣ^c, како | са^d дѣало^e
в лахох[ъ]^f и коуда^g h-h выхвд[ъ]ⁱ его из лаховъ^j. Он[ъ]^k же | сказа
емоу^l все^m n-по радуу бывшееⁿ и ины^o p-p рѣчи мнѡгы^q | повѣсти
с ним[ъ]^r. Мьстислав[ъ]^s же поиде на подворіе^t. Вьлоди|мер[ъ]^u же посла
къ^v нему^w еп[и]ск[о]па своего съ^x Бор[ъ]ком[ъ]^y и съ^z Оло|ван[ъ]-
цем[ъ]^{aa}, тако река: «Брате мой, на то ab-ab та^{ac}, – р[ъ]ци^{ad} – есмь^{ae}
при|зваль^{af}: хочю^{ag} с тобою ah-рад[ъ] оучинити^{ah} в землю, и в города,
| и о кнагини^{ai} своей, и о^{aj} сем[ъ]^{ak} дѣтати^{al}. Хочю^{am} и^{an} грамоты^{ao} |

- a И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: Володимеръ
b И, к. 298v: вопрошати; Я, к. 224г; Е, к. 283г: вопрошати
c И, к. 298v: Телебоуѣ; Я, к. 224г: Телебуѣ; Е, к. 283г: Телебуѣ
d Я, к. 224г: са
e И, к. 298v; Я, к. 224г: дѣало
f Я, к. 224г: лахох[ъ]
g П, к. 314v; Е, к. 283г: кѡда; Я, к. 224г: куда
h-h И, к. 298v: и
i И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: выходъ
j И, к. 298v; Е, к. 283г: лаховъ; Я, к. 224г: лахов[ъ]
k И, к. 298v; Я, к. 224г: ѡн
l Я, к. 224г: ему; Е, к. 283г: емѡ
m Я, к. 224г: вса; Е, к. 283г: вса
n-n Я, к. 224г: по радѡ бывшаа; Е, к. 283г: бывшаа по радѡ
o Я, к. 224г; Е, к. 283г: иныє
p-p И, к. 298v: и
q И, к. 298v; Я, к. 224г: многи; Е, к. 283г: мнѡги
r Е, к. 283г: нимъ
s И, к. 298v: Мьстиславъ; Я, к. 224г; Е, к. 283г: Мстислав[ъ]
t И, к. 298v: подворье; Я, к. 224г: под[ъ]дворіе; Е, к. 283г: под[ъ]дверіе
u И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: Володимеръ; П, к. 314v: Вълдимер[ъ]
v И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: к
w Я, к. 224г: нему; Е, к. 283г: немѡ
x И, к. 298v: с; Я, к. 224г; Е, к. 283г: со
y И, к. 298v: Боркомъ; Я, к. 224г: Бурком[ъ]; Е, к. 283г: Бѡрком[ъ]
z И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: со
aa И, к. 298v: Ѡлованцемъ; Я, к. 224г: Ѡлованцем[ъ]; Е, к. 283г: Олованцем[ъ]
ab-ab И, к. 298v: и
ac Я, к. 224г: та
ad Е, к. 283г: brak wygazu
ae И, к. 298v: есмь
af П, к. 314г: призвель
ag Я, к. 224г; Е, к. 283г: хочѡ
ah-ah Я, к. 224г: рад[ъ] учинити
ai И, к. 298v: кнагинѣ; Я, к. 224г: к[нѡ]г[и]ни
aj И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: ѡ
ak Е, к. 283г: семъ
al Я, к. 224г: дѣтати; Е, к. 283г: дитатю
am Я, к. 224г: хочю; Е, к. 283г: хочѡ
an И, к. 298v; Я, к. 224г; Е, к. 283г: brak wygazu
ao Е, к. 283г: грамотѡ

пописати^{a7}». Мьстислав[ъ]^b же реч[е] еп[и]ск[о]поу^c брата своего: «Г[о]с[по]д[и]не^d, || (371v/758) р[ъ]ци^e, брат[е]^f мой^g, а^h сего ци хотѣл[ъ], ожеⁱ бы мнѣ искати твоеа^j | землѣ^k по твоем[ъ] животѣ? Сего ни на с[ъ]рд[ъ]ци^l моем[ъ]^m не былоⁿ, | но рекъ^o ми еси^p был[ъ]^q в лахох[ъ]^r, коли есмы были^s т-с Телебоу|гоу^t и Альгоуем[ъ]^u, а брат[ъ] ми Левъ тоуто^v ж[е], и с[ы]нновець^w мой^x, | і^y Юріи^z. Ты ж[е], г[о]с[по]д[и]нѣ^{aa} мой и^{ab} брат[ъ]^{ac} мой, прислал[ъ] къ^{ad} мнѣ, тако | река: “Мьстиславе^{ae}, даю ти землю свою аf-af и города по своем[ъ] | животѣ^{ah}”». Мьстислав[ъ]^{ag} же реч[е] еп[и]ск[о]поу^{ah} брата своего: «Г[о]с[по]д[и]не, – | р[ъ]ци, – брате^{aj}, како^{ak} Б[о]г[о]у^{al} любо

^a Я, к. 224v: писаты; Е, к. 283г: писати

^b Я, к. 224v; Е, к. 283г: Мстиславъ

^c Я, к. 224v: еп[и]ск[о]пу; Е, к. 283г: еп[и]ск[о]пѣ

^d Я, к. 224v; Е, к. 283г: brak wyrazu

^e И, к. 298v: рці

^f Я, к. 224v; Е, к. 283г: brak wyrazu

^g Я, к. 224v; Е, к. 283г: твои

^h И, к. 298v; Я, к. 224v: ѿ

ⁱ И, к. 299г: ѿже; Я, к. 224v; Е, к. 283г: же

^j И, к. 299г: твои; Я, к. 224v: твоеа

^k П, к. 314v: земля

^l И, к. 299г: с[ъ]рд[ъ]цѣ

^m Е, к. 283г: моемъ

ⁿ Я, к. 224v; Е, к. 283г: любо

^o И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: рекль

^p И, к. 299г: есь

^q Я, к. 224v; Е, к. 283v: brak wyrazu

^r Я, к. 224v: лахох[ъ]

^s И, к. 299г: былъ; Я, к. 224v: були

^{t-t} Я, к. 224v: с Телебугою; Е, к. 283v: з Телебѣгою

^u Я, к. 224v: Алчугом[ъ]; Е, к. 283v: Алчѣгомъ

^v Я, к. 224v: туго; Е, к. 283v: тѣго

^w И, к. 299г: с[ы]новець; Я, к. 224v: синовец[ъ]; Е, к. 283v: с[ы]новець

^x И, к. 299г: ми

^y И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: brak wyrazu

^z И, к. 299г: Юри; Я, к. 224v: Юрии

^{aa} И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: г[о]с[по]ди

^{ab} И, к. 299г: brak wyrazu

^{ac} Е, к. 283v: брате

^{ad} И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: ко

^{ae} Я, к. 224v; Е, к. 283v: Мстиславе

^{af-af} И, к. 298v: всю

^{ag} И, к. 299г: Мьстислав; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Мстислав[ъ]

^{ah} Я, к. 224v; Е, к. 283v: еп[и]ск[о]пѣ

^{ai-ai} Е, к. 283v: Г[о]с[по]дина

^{aj} И, к. 299г: братоу

^{ak} И, к. 299г: како

^{al} Я, к. 224v: Б[о]г[о]у; Е, к. 283v: Б[о]гу

и тебѣ^a. Аже^b хочеш^c грамоты | писати – тако^d Б[о]жіа^e вола^f и твоа^g». Еп[и]ск[о]поу^h ж[е] приход[ѣ]шюⁱ | ѡт[ѣ] ^{j-j} Мѣстислава^k, повѣдаючи рѣч[ѣ] брат[ѣ]ню^l. Вѣлѣдимер[ѣ]м^m же | повѣле писцоуⁿ своему^o Ходор[ѣ]цю^{p1397} писати^q грамоты: | ^{r-r} «**Вѣ**^s има^t ѡт[ѣ]ца^u, и С[ѣ]на, и С[в]а[т]о[г]о^v Д[о]уха, м[о]л[и]твами Пр[е]с[в]а[т]ыа^w Б[о]городица | и Пр[и]снод[ѣ]вы^x М[а]ріа^y и с[в]а[т]ых[ѣ] ^z агг[е]ль. Се азъ^{aa}, князь^{ab} Во[л]димеръ^{ac}, с[ѣ]нѣ Васил[ѣ]ковъ^{ad}, вноукъ^{ae} Романѡвъ^{af}, даю | землю свою

Володимер[ѣ]
дасть свою
землю по
с[ѣ]мрти
брату своему
Мстиславу

- ^a И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: тобѣ
^b И, к. 299г: шже
^c Я, к. 224v; Е, к. 283v: хочешъ
^d И, к. 299г: како; Е, к. 283v: такъ
^e И, к. 299г: Б[о]ж[и]а; Я, к. 224v: Божиа; Е, к. 283v: Б[о]жіа
^f Я, к. 224v: вола
^g И, к. 299г; Я, к. 224v: твоа; Е, к. 283v: твоа
^h Я, к. 224v: еп[и]с[ко]пу; Е, к. 283v: еп[и]с[ко]пѣ
ⁱ Я, к. 224v: приход[ѣ]шю; Е, к. 283v: приход[ѣ]шѣ
^{j-j} И, к. 298v: ѡт[ѣ]то [sic]
^k Я, к. 224v; Е, к. 283v: Мстислава
^l Е, к. 283v: братнюю
^m И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Володимеръ
ⁿ И, к. 299г; Е, к. 283v: писцо; Я, к. 224v: писцѣ
^o Я, к. 224v: своему; Е, к. 283v: своемѣ
^p И, к. 299г: Федорцю
^q И, к. 299г: писать
^{r-r} И, к. 299г: преставление княза Володимера роукописаніе (pierwszy jej wyraz – „преставление” – jest przy tym skreślony atramentem, którym pisano główną partię tekstu, ale w sposób bez problemu umożliwiającą odczytanie)
^s И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: во
^t Я, к. 224v: има
^u Е, к. 283v: От[ѣ]ца
^v Я, к. 224v: с[в]а[т]о[г]о
^w И, к. 299г: С[в]а[т]ыа; Я, к. 224v: Прес[в]а[т]ыа; Е, к. 283v: Прес[в]а[т]ыа
^x И, к. 299г: Прис[но]д[ѣ]в[и]ца
^y И, к. 299г: М[а]р[и]а; Я, к. 224v: М[а]р[и]а; Е, к. 283v: М[а]р[и]а
^z Я, к. 224v: с[в]а[т]ыхъ
^{aa} И, к. 299г: азъ
^{ab} И, к. 299г; Е, к. 283v: князь; Я, к. 224v: князь[ѣ]
^{ac} И, к. 299г: Володимеръ; П, к. 314v; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Володимеръ
^{ad} И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Василковъ
^{ae} И, к. 299г: вноукъ; Я, к. 224v; Е, к. 283v: внѣкъ
^{af} И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Романовъ; П, к. 314v: Романовъ

¹³⁹⁷ Jedyna w *Kronice halicko-wołyńskiej* informacja o książęcym pisarzu i zleceniu mu pisania konkretnych dokumentów. Jest on postacią skądinąd nieznaną. W literaturze pojawił się zupełnie nieugruntowany pogląd, że mógł być autorem tej części naszego źródła (zob. wstęp, s. LXIII, LXIX).

всю и городаы по своем[ь]^a животѣ братоу^b | своему^c Мьстиславоу^d – и стол[ь]нныи е-свои горвд[ь]^e Волвдимерь^{f1398}. | Дроугоую^g же грамотоу^h написах[ь] братуⁱ своему^j такоую^k ж[е]^l, | хочю^m и еще n-n кнагини^o своеи писат[и]^p грамотоу^q такоуж[е]^r: | “Во^s има^t Вт[ь]ца^u, и С[ь]на, и С[ва]т[о]го^v Д[оу]ха, м[о]л[и]твами Пр[е]с[ва]тыя^w Б[огороди]ца | и Пр[и]снод[ѣ]вы^x М[а]рїа^y и с[ва]тых[ь]^z агг[е]ль^{aa1399}. Се азъ^{ab}, кназь^{ac} Волвди^{ad}мерь^{ad}, с[ь]нѣ

Володимер[ь]
пишет грамоту
княгине своей

- ^a Е, к. 283v: своемъ
^b Я, к. 224v; Е, к. 283v: братѣ
^c Я, к. 224v; Е, к. 283v: brak wygazu
^d Я, к. 224v: Мстиславу; Е, к. 283v: Мстиславѣ
^{e-e} И, к. 299г: свои городъ; Я, к. 224v; Е, к. 283v: град[ь] свои
^f И, к. 299г: Володимерь; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Володимерь
^g Я, к. 224v; Е, к. 283v: дрѣгѣю
^h Я, к. 224v: грамоту; Е, к. 283v: грамотѣ
ⁱ И, к. 299г: братоу; Е, к. 283v: братѣ
^j Я, к. 224v: своему; Е, к. 283v: своемѣ
^k Я, к. 224v; Е, к. 283v: такѣю
^l П, к. 314v: жь; Е, к. 283v: жь
^m Я, к. 224v: хошѣ; Е, к. 283v: хошю
ⁿ⁻ⁿ И, к. 298v: и
^o И, к. 299г; Е, к. 283v: княгинѣ; Я, к. 224v; Е, к. 283v: к[на]г[и]ни
^p Е, к. 283v: писать
^q Я, к. 224v; Е, к. 283v: грамотѣ
^r И, к. 299г: такоую же; П, к. 314v: П, к. 315г: такожь; Я, к. 224v; Е, к. 283v: brak wygazu
^s И, к. 299г: въ
^t Я, к. 224v: имя
^u Е, к. 283v: От[ь]ца
^v Я, к. 224v: С[ва]того; Е, к. 283v: С[ва]тагв
^w И, к. 299г: С[ва]тыя; Я, к. 224v: Пр[е]с[ва]тыя; Е, к. 283v: Пр[е]с[ва]тыя
^x И, к. 299г: Прис[но]д[ѣ]в[и]ца
^y И, к. 299г: М[а]рїа; Я, к. 224v: Марїа; Е, к. 283v: Марїа
^z Я, к. 224v: С[ва]тых[ь]
^{aa} И, к. 299г: англ[е]ль
^{ab} И, к. 299г: ѡзь
^{ac} И, к. 299г; Е, к. 283v: кназь; Я, к. 224v: кн[а]зь
^{ad} И, к. 299г: Володѣмерь; П, к. 315г: Волвдимерь; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Володимерь

¹³⁹⁸ Można domyślać się, że gramota ta została przytoczona w źródle *in extenso*. Tymczasem według O. Kupczyns'kiego tekst nie zachował się w całości, na co wskazuje fraza wypowiedziana przez Mściśława (II) we Włodzimierzu: „i nakazał przed wszystkimi czytać gramotę | brata [o] oddaniu ziemi i wszystkich grodów i stołecznego grodu | Włodzimierza”. Problem ten wymaga dyskusji (*Akti ta dokumentu*, nr 45, s. 311–314). Ukraiński badacz datuje ten dokument na 9–15 II 1288 r., co jest pomyłką, gdyż opisywane wydarzenia rozgrywały się w następnym tygodniu.

¹³⁹⁹ Jak widać, mamy w obu dokumentach do czynienia z identycznymi inwokacją i intytulacją.

Васил[ь]ковъ^a, вноукъ^b Романовъ^c, пишоу^d гра|мотоу^e. Дал[ь] есмь^f кнагини^g своеи по своем[ь] животъ | горвд[ь]^h свои Кобрын[ь]¹⁴⁰⁰, и зⁱ люд[ь]ми, и съ^j дан[ь]ю^k, ѿк[о]^l при мнѣ да|али^m, тако и по мнѣ н-имат[ь] даатиⁿ кнагини^o моеи. | Аже^p дал[ь] есмь^q ей^r и село свое и^s Городло¹⁴⁰¹, и з^u мытом[ь]¹⁴⁰², а людѣ^v | ѿко^w на ма^x тагли^y, и^z тако^{aa} и на кнагиню^{ab} мою по моем[ь]^{ac} | животъ. Аже бѣдет[ь]^{ad} кназю^{ae} горвд[ь]^{af} роубити^{ag} – и^{ah} они^{ai}¹⁴⁰³

- ^a И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Василковъ
^b И, к. 299г: вноукъ; Я, к. 224v; Е, к. 283v: внѣкъ
^c И, к. 299г; П, к. 315г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Романовъ
^d И, к. 299г: пишоу; Я, к. 224v; Е, к. 283v: пишѣ
^e Я, к. 224v: грамоту; Е, к. 283v: грамотѣ
^f Я, к. 224v; Е, к. 283v: есми
^g И, к. 299г: кнагинѣ; Я, к. 224v: к[нѣ]г[и]ни
^h Я, к. 224v; Е, к. 283v: город[ь]
ⁱ И, к. 299г; Я, к. 224v; Е, к. 283v: с
^j И, к. 299г: з; Я, к. 224v: со
^k Я, к. 224v; Е, к. 283v: даню
^l И, к. 299г: како
^m И, к. 299г; Я, к. 224v: даали
ⁿ⁻ⁿ И, к. 299г: ать дають; Я, к. 224v: имѣт[ь] даати; Е, к. 283v: имѣтъ давати
^o И, к. 299г: кнагинѣ; Я, к. 224v: к[нѣ]г[и]ни
^p И, к. 299г: иже
^q И, к. 299г: есмь
^r Я, к. 224v; Е, к. 283v: brak wyrazu
^s И, к. 299г: brak wyrazu
^t И, к. 299г: Городель; Я, к. 224v; Е, к. 283v: Городно
^u И, к. 299г: с
^v И, к. 299г: людѣ; Я, к. 224v; Е, к. 283v: люди
^w И, к. 299г: како то; Я, к. 224v; Е, к. 283v: ѿкъ
^x Я, к. 224v: ма
^y И, к. 299г: страдалѣ; Я, к. 224v: тагли
^z И, к. 299г: brak wyrazu
^{aa} Е, к. 283v: такъ и
^{ab} Я, к. 224v: к[нѣ]гиню
^{ac} Е, к. 283v: моемъ
^{ad} И, к. 299г: боудеть; Я, к. 224v: будетъ; Е, к. 283v: бѣдет[ь]
^{ae} И, к. 299г; Е, к. 283v: кназю; Я, к. 225г: к[нѣ]зю
^{af} И, к. 299г; Е, к. 283v: городъ; Я, к. 225г: город[ь]
^{ag} Я, к. 225г: ѣбити; Е, к. 283v: оубити
^{ah} И, к. 299г: brak wyrazu
^{ai} И, к. 299г: ини; Я, к. 225г: вни; Е, к. 283v: вны

¹⁴⁰⁰ Об. Кобрын, m. rej. w obw. brzeskim, Białoruś (*Галицко-Волинская летопись* [2005], s. 352).

¹⁴⁰¹ Ob. w pow. hrubieszowskim woj. lubelskiego, położona nad Bugiem.

¹⁴⁰² Informacja ta świadczy o funkcji pełnionej wówczas przez Horodło.

¹⁴⁰³ Co do niewielkiej różnicy w obowiązkach ludności Kobrynia związanych z ewentualną budową grodu, zob. *Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 11 na s. 140.

|| (372r/759) къ^a городоу^b, а поборум[ъ]^c и татарьщиною^{d1404} – къ^e княсю^{f1405}.
 А Са|двовое¹⁴⁰⁶ ей^g, Сомино^{1407 h-h} дал[ъ] есмьⁱ, кнагини^j своей^k, и манастыр^l
 | свой^m Ап[о]с[то]лыⁿ, иже^o създах[ъ]^p своею силою¹⁴⁰⁸. А^q село есмь^r
 коупил[ъ]^s | Березовичи^{t1409} оу^u Юрьевича^v, оу^w Давыдовича^x в^y

- a I, k. 299r: к; Я, k. 225r; E, k. 283v: со
 b Я, k. 225r; E, k. 283v: городѣ
 c И, k. 299r; E, k. 283v: поборомъ; Я, k. 225r: побором[ъ]
 d И, k. 299r: тотарьщиною
 e И, k. 299r; Я, k. 225r; E, k. 283v: ко
 f И, k. 299r; E, k. 283v: князю; Я, k. 225r: князю
 g Я, k. 225r; E, k. 283v: и
 h-h И, k. 298v: же
 i И, k. 299r: есмь
 j И, k. 299r: кнагинѣ; Я, k. 225r: к[на]г[и]ни
 k И, k. 299r: свое; Я, k. 225r; E, k. 283v: мои
 l E, k. 283v: манастыръ
 m Я, k. 225r: Св[ѣ]т[ого]; E, k. 283v: С[вѣ]т[ого]
 n Я, k. 225r; E, k. 283v: Ап[о]с[то]ль
 o И, k. 299r: же
 p И, k. 299r: создахи и; Я, k. 225r; E, k. 283v: создахъ самъ
 q Я, k. 225r; E, k. 284r: и
 r И, k. 299r: есмь
 s Я, k. 225r: купил[ъ]; E, k. 284r: кѣпилъ
 t И, k. 299r: Березовичѣ
 u Я, k. 225r: ѣ
 v И, k. 299r: [Ю]рьевича; Я, k. 225r; E, k. 284r: Юревича
 w Я, k. 225r: ѣ
 x Я, k. 225r; E, k. 284r: Давидова
 y Я, k. 225r; E, k. 284r: brak wyrazu

¹⁴⁰⁴ W oryginale, w bierniku: „татарьщиною”. Według W. Paszuty danina na rzecz Mongołów, odpowiednik moskiewskiego „wychodu (выход)” (*Очерки*, s. 141). Zob. G. Czeszak, *Sytuacja kościoła prawosławnego na Rusi w świetle jarłyków chańskich z XIII i XIV wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XXXI, 1979, z. 2, s. 49.

¹⁴⁰⁵ Mamy tutaj przejrzyste określony podział świadczeń, do których była zobowiązana ludność.

¹⁴⁰⁶ Miejscowość o lokalizacji budzącej wątpliwości. Вуць może Горзвин w rej. łuckim obw. wołyńskiego lub nieistniejąca w. w rej. turzyskim obw. wołyńskiego (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przym. 12 na s. 140; ЕСЛГН, s. 128; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 289).

¹⁴⁰⁷ Ob. Сомин, w. w rej. turzyskim obw. wołyńskiego (ЕСЛГН, s. 144–145; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przym. 13 na s. 140).

¹⁴⁰⁸ Chodzi o nieistniejący monastyr śś. Apostołów we Włodzimierz, znajdujący się na prawym brzegu Ługi na zach. przedmieściu grodu (С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 91, 97, 204). Jedyne w naszym źródle wypadek informacji o fundacji przez Romanowicza konkretnego monastyrу i jego uposażeniu.

¹⁴⁰⁹ Ob. w. o takiej samej nazwie, w rej. włodzimierskim obw. wołyńskiego (ЕСЛГН, s. 19; *Галицько-Волинська летопись* [2005], s. 352; М. Кучинко, *Історія населення*, s. 289, 299).

Ходор[ъ]ка^{a1410}, а дал[ъ] | есмь^b ^c-на нем[ъ]-^c н̄^d гривен[ъ] коунъ^e, а пат[ъ]^f локот[ъ]^g шарлатоу^h, жебры|нѣⁱ дощатые¹⁴¹¹, а тоє^j село^k дал[ъ]^l есмь^m къⁿ Ап[о]с[то]лѣм[ъ]^o же. А кнагини^p | моа^q по моем[ъ] животѣ аже^r въсхошет[ъ]^s в черници^t поити – | поидет[ъ], аже не въсхошет[ъ]^u ити – ѡкъ[о]^v ей любо: мнѣ не въстав[ъ]ши^w | смотрѣти^x, што^y кто имат[ъ]^z чинити по моем[ъ] животѣ¹⁴¹²». Посем[ъ] | же^{aa} посла Волдимеръ^{ab} къ^{ac} брату^{ad},

^a И, к. 299г: Фодорка; Я, к. 225г: Хвдорка; Е, к. 284г: Ходорка

^b И, к. 299г: есмь

^{c-c} Я, к. 225г; Е, к. 284г: brak wyrazów

^d Я, к. 225г; Е, к. 284г: ѡсмь

^e Я, к. 225г: кун[ъ]; Е, к. 284г: кѣнь

^f И, к. 299г: е̄; Я, к. 225г: пат[ъ]

^g Я, к. 225г; Е, к. 284г: лакот[ъ]

^h И, к. 299г: скорлата; Я, к. 225г; Е, к. 284г: шарлата

ⁱ И, к. 299г: да бронѣ; Я, к. 225г; Е, к. 284г: жибренѣ

^j Е, к. 284г: то

^k И, к. 299г: brak wyrazu

^l Е, к. 284г: далем[ъ]

^m И, к. 299г: есмь; Я, к. 225г; Е, к. 284г: brak wyrazu

ⁿ И, к. 299г; Я, к. 225г; Е, к. 284г: ко

^o И, к. 299г; П, к. 315г: Ап[о]с[то]л[о]мъ

^p Я, к. 225г: кнагини

^q Я, к. 225г: моа; Е, к. 284г: моа

^r И, к. 299г: ѡже

^s И, к. 299г: восхочеть; Я, к. 225г; Е, к. 284г: восхошеть

^t И, к. 299г: черниѣ; Е, к. 284г: черницѣ

^u И, к. 299г: восхочеть; Я, к. 225г; Е, к. 284г: вошошет[ъ]

^v И, к. 299г: а како; Е, к. 284г: ѡкъ

^w И, к. 299г; Я, к. 225г; Е, к. 284г: воставши

^x И, к. 299г: смотреть

^y И, к. 299г: что

^z Е, к. 284г: имагь

^{aa} Я, к. 225г; Е, к. 284г: brak wyrazu

^{ab} И, к. 299г: Володимѣрь; Я, к. 225г; Е, к. 284г: Володимеръ

^{ac} И, к. 299г; Я, к. 225г; Е, к. 284г: ко

^{ad} И, к. 299г: братоу; Я, к. 225г; Е, к. 284г: братѣ

¹⁴¹⁰ W X: „оу Юрьевича оу Давыдовича Вхдорка”, zaś w И: „оу Ръевича оу Давыдовича . Фодорка” (*Ипатьевская летопись*, kol. 904). Druga z wymienionych wersji wydaje się bardziej prawdopodobna. Chodzi więc o Fiodora, zapewne syna Riewa Dawidowicza. Jest to osoba, najpewniej bojar, niewzmiankowana w innych miejscach. Podana informacja potwierdza istnienie bojarskich posiadłości ziemskich i obrót nimi.

¹⁴¹¹ Wyjątkowy wypadek podania ceny za wieś, jak widzimy składającej się z kilku elementów, a więc gotówki oraz cennej materii i elementu uzbrojenia (zob. komentarz w: *Галицко-Вольнская летопись* [2005], s. 352).

¹⁴¹² Według O. Kupczyns'kiego, z czym się w pełni zgadzamy, dokument przytoczony w pełnej wersji w naszym źródle (*Акты та документи*, nr 46, s. 315–318). Ukraiński badacz datuje ten dokument na 9–15 II 1288 г., co jest pomyłką, gdyż opisywane wydarzenia rozgrywały się w następnym tygodniu (zob. przyp. 1415 poniżej).

тако река: «Брате мой М[ь]сти|славе, цѣлуй^a къ^b мнѣ кр[ь]сть^c на тѡм[ь]^d, како^e ти не ѡт[ь]нати^f | ничего^g ѡт[ь]^h кнагиниⁱ моея^j по моем[ь] животѣ, што^k есмь^l ей дал[ь], | и ѡт[ь] сего дѣтища, ^{m-m} ѡт[ь] Изаславыⁿ, а^o еже^p не ѡт[ь]дати^q ея^r неволею | ни за кожо[е], но где^s бѣдет[ь]^t кнагини^u моея любо, то^v тоут[о]^w ю дат[и]^{x1413}». | Мьстислав[ь]^y же реч[е]: «Г[о]с[поди]не, – р[ь]ци, – брате, не дай^z ми Б[о]г[ь] того, аже | бы^z мнѣ ^{aa}ѡт[ь]нати что^{aa} по моем[ь] животѣ оу^{ab} твоея кнагини^{ac} | и оу^{ad} сего дѣтища, но дай ми Б[о]г[ь] имѣти свою ѡтровь^{ae} | ѡко^{af} двс[то]иноую^{ag} м[а]т[е]рь^{ah}

^a Я, к. 225г: цѣлуй; Е, к. 284г: цѣлѣи

^b И, к. 299v; Я, к. 225г; Е, к. 284г: ко

^c И, к. 299v: хр[ь]сть; Я, к. 225г: крест[ь]

^d И, к. 299v: томь; Я, к. 225г; Е, к. 284г: то

^e Я, к. 225г; Е, к. 284г: ѡко

^f И, к. 299v; Я, к. 225г: ѡт[ь]нати

^g Я, к. 225г: нѣчого

^h И, к. 299v: не ѡтѡ

ⁱ Я, к. 225г: кнагини; Е, к. 284г: кн[а]гинѣ

^j И, к. 299v: моея; Я, к. 225г: моея

^k И, к. 299v: что; Е, к. 284г: що

^l Я, к. 225г; Е, к. 284г: есмь

^{m-m} П, к. 315г: но дай

ⁿ Я, к. 225г: Изаслави; Е, к. 284г: Изаслава

^o И, к. 299v: brak wygazu

^p И, к. 299v: же; Я, к. 225г; Е, к. 284г: ей же

^q И, к. 299v: ѡт[ь]дати; Я, к. 225г: ѡтѣдати са; Е, к. 284г: ѡт[ь]дати са

^r И, к. 299v: ея; Я, к. 225г; Е, к. 284г: brak wygazu

^s И, к. 299v: кдѣ

^t И, к. 299v: боудеть; Я, к. 225г: будет[ь]; Е, к. 284г: бѣдет[ь]

^u И, к. 299v: кнагинѣ; Я, к. 225г: к[на]г[и]ни

^v И, к. 299v: brak wygazu

^w И, к. 299v: тоуто тѣ; Я, к. 225г: тут[о]; Е, к. 284г: тѣто

^x Я, к. 225г; Е, к. 284г: даст[ь]

^y Я, к. 225г; Е, к. 284г: Мстислав[ь]

^{z-z} И, к. 299v: ми Б[о]г[ь] того ѡже бы; Я, к. 225г: Б[о]же того аж[е] бы; Е, к. 284г: Б[о]же того абы

^{aa-aa} И, к. 299v: ѡт[ь]нати что; Я, к. 225г: что ѡтнати; Е, к. 284г: что ѡтнати

^{ab} Я, к. 225г: ѡ

^{ac} И, к. 299v: кнагинѣ; Я, к. 225г: к[на]г[и]ни

^{ad} Я, к. 225г: ѡ

^{ae} И, к. 299v: ѡтровь

^{af} И, к. 299v: аки

^{ag} И, к. 299v: достоиную; Я, к. 225г: достоину; Е, к. 284г: достоинѣ

^{ah} Я, к. 225г; Е, к. 284г: м[а]т[е]рь

¹⁴¹³ Według Kupczynys'kiego jest to kolejny z wpisanych do kroniki dokumentów (*Акты та документи*, nr 47, s. 318–319). Naszym zdaniem, mamy jednak do czynienia z rejestracją ustnej wypowiedzi księcia.

собѣ и чтити. А про сее^a дѣта^b | аже^c тако^d молвишь, а бы ю Б[ог]ъ того довел[ъ]^e, даи ми ю Б[ог]ъ вт[ъ]дати | како^f свою дъщерь^g рвдимою^{h1414}». И на твм[ъ]ⁱ цѣлова кр[ъ]сть^j. Се же к-|са дѣаше^k Февдоровы^l нед[ъ]ли¹⁴¹⁵. Възем[ъ]^m рад[ъ]ⁿ съ^o братом[ъ], поеха^p до Во[л]вдимера^q, и пріехавъ^r оу^s Волвдимерь^t, и^u еха^v въ^w еп[и]ск[о]пью^x къ^y С[ва]той^z | граждане Б[огороди]ци, и съзва^{aa} боары^{ab} вълвдимер[ъ]скіа^{ac} брата своего и мѣ[стич]ѣ^{ad1416},

^a И, к. 299v: се

^b Я, к. 225r: дита; Е, к. 284r: дита

^c И, к. 299v: вже

^d И, к. 299v: сако

^e Я, к. 225r; Е, к. 284r: привел[ъ]

^f И, к. 299v: аки

^g И, к. 299v: дщерь

^h И, к. 299v: родимою; Я, к. 225r; Е, к. 284r: родимю

ⁱ Я, к. 225r; Е, к. 284r: том[ъ]

^{j-j} И, к. 299v: кр[ъ]сть челова; Я, к. 225r: цѣлова крестъ; Е, к. 284r: цѣлова кр[ъ]сть

^{k-k} И, к. 299v: са дѣашеть; Я, к. 225r: са дѣаше

^l И, к. 299v; Е, к. 284r: Федоровы

^m И, к. 299v: взем же; Я, к. 225r: возем[ъ]

ⁿ Я, к. 225r: рад[ъ]

^o И, к. 299v: с; Я, к. 225r; Е, к. 284r: со

^p И, к. 299v: поѣха

^q И, к. 299v: Володимѣра; Я, к. 225r; Е, к. 284r: Володимера

^r И, к. 299v: приѣха; Я, к. 225r; Е, к. 284r: приеха

^s И, к. 299v: brak wygazu; Я, к. 225r: ѝ

^t И, к. 299v: Володимѣрь; Я, к. 225r; Е, к. 284r: Володимер[ъ]

^u И, к. 299v: brak wygazu

^v И, к. 299v: ѣха

^w И, к. 299v; Я, к. 225r; Е, к. 284r: во

^x И, к. 299v: пис[ку]пью; Я, к. 225r: еп[иско]пю; Е, к. 284r: еп[и]ск[о]пю

^y И, к. 299v; Я, к. 225r; Е, к. 284r: ко

^z И, к. 299v: С[ва]тѣ; Я, к. 225r: С[ва]тѣй; Е, к. 284r: С[ва]тѣй

^{aa} И, к. 299v; Я, к. 225r; Е, к. 284r: созва

^{ab} И, к. 299v; Я, к. 225r: боары

^{ac} И, к. 299v: володимѣрьскыа; Я, к. 225r: володимер[ъ]скіа; Е, к. 284r: володимерскіа

^{ad} Я, к. 225r; Е, к. 284r: мѣстичи

¹⁴¹⁴ Nie są co prawda znane dalsze losy Izjasławy, jednak użyty przez Mściława (II) zwrot o chęci jej wydania jak własnej córki, został przez D. Dąbrowskiego uznany za jeden z dowodów na istnienie rodzonej córki wymienionego Daniłowicza. Miała to być Anastazja, wydana w późniejszym czasie (między 1296 a poł. 1300 r.) za ks. dobrzyńskiego Siemowita I Kazimierzowica. Dawno zauważone przez badaczy (O. Balzer, K. Jasiński) pokrewieństwo Anastazji w stosunku do Daniela Romanowicza (relacja wnuczka – dziadek) wyklucza przy tym możliwość uznania tej księżnej za osobę tożsamą z Izjasławą (zob. D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 232–240).

¹⁴¹⁵ Fiodorowa niedziela (Федорова недѣла), pierwsza niedziela Wielkiego Postu, która w 1288 r. (gdzy o niego niewątpliwie chodzi) przypadała na 14 II (czy raczej, bo Wielki Post w kościołach Wschodu zaczyna się od poniedziałku, 15–21 II).

¹⁴¹⁶ Jest to jedno z czterech występujących w naszym źródle świadectw zaznajomienia się przez kronikarza z terminologią oddającą nowy sposób organizacji wspólnot, przyniesiony przez

роус[ь]^a и нѣмци^b, и повелѣ пред[ь]^c всѣми^d чести грамотоу^e | брат[ь]ню^f
 – wt[ь]дань^g землѣ, и всѣх[ь] городовъ^h, и стол[ь]ного города | Вълд-
 имераⁱ. И слышаша вси wt[ь] мала и до велика¹⁴¹⁷. Еп[и]ск[о]пъ
 ж[е] | ^jволдимер[ь]скїи Евсегенїи^j бл[аго]с[ло]ви Мьстислава^k
 кр[ь]стом[ь] въздвизал[ь]ным[ь]¹⁴¹⁸ || (372v/760) на княженїе^m вълди-
 мер[ь]скоеⁿ¹⁴¹⁹, хоташе^o бо ^pоуже княжити^p | въ^q Волдимери^f, но брат[ь]
 емоу^s не да, тако река: «Моглѣ шл[ь]ны | по моем[ь]т животѣ княжити^{u1420}».
 Мьстислав[ь]^v же пребывъ^w нѣ|коликo^x д[ь]нїи^y оу^z Волдимери^{aa}

^a И, к. 299v: роусци; Я, к. 225r: рус[ь]; Е, к. 284r: рѣсь

^b И, к. 299v: нѣмци; Я, к. 225r; Е, к. 284r: нѣмцы

^c И, к. 299v: передо

^d И, к. 299v: всеми

^e Я, к. 225r: грамоту; Е, к. 284r: грамотѣ

^f И, к. 299v: братноу; Е, к. 284r: брат[ь]нюю

^g И, к. 299v: ѡ дань; Я, к. 225r; Е, к. 284r: wt[ь]данїе

^h И, к. 299v; Е, к. 284r: городовъ; Я, к. 225r: городов[ь]

ⁱ И, к. 299v: Володимѣра; Я, к. 225r; Е, к. 284r: Володимера

^{j-j} И, к. 299v: володимерьскїи Евсѣгнїи; Я, к. 225r: володимер[ь]скїи Евсегнїи;

Е, к. 284r: Евсѣви володимерскїи

^k Я, к. 225r; Е, к. 284r: Мстислава

^l И, к. 299v: въздвизалнымъ; Я, к. 225r; Е, к. 284r: въздвизалным[ь]

^m И, к. 299v: княжение; Я, к. 225r: княженїе

ⁿ И, к. 299v: володимѣрьское; Я, к. 225r; Е, к. 284r: володимерское

^o И, к. 299v: хоташеть; Я, к. 225r: хоташе

^{p-p} Я, к. 225r; Е, к. 284r: ѣже княжѣти

^q И, к. 299v: в; Я, к. 225r: во

^r И, к. 299v: Володимѣрѣ; Я, к. 225r; Е, к. 284r: Володимери

^s Я, к. 225r: ему; Е, к. 284r: емѣ

^t Я, к. 225r: моему

^u Я, к. 225r: княжѣти

^v Я, к. 225r; Е, к. 284r: Мстислав[ь]

^w И, к. 299v; Я, к. 225r; Е, к. 284r: пребывъ

^x И, к. 299v: неколько

^y И, к. 299v: д[ь]нїи; Я, к. 225r: днїи

^z Я, к. 225r: ѣ

^{aa} И, к. 299v: Володимѣри; Я, к. 225r: Володимери; Е, к. 284r: Волододимерѣ

przybyszy znających prawo niemieckie. Jak zresztą widzimy, obecność Niemców we Włodzimierzu notowana jest od l. 60. XIII w. (zob. przyp. 1210, 1486 oraz A. Baran, *Pojawienie się terminu „miasto”*, s. 10; idem, *Recepcja prawa niemieckiego*, s. 91).

¹⁴¹⁷ Zwrot stosowany przez redaktora wołyńskiego w dwóch znaczeniach (por. s. 425, 428, 476, 504, 600, 627, 636, 645, 647).

¹⁴¹⁸ Co do objaśnienia terminu (rodzaju krzyża) zob. np.: A. Znosko, *Słownik*, s. 148; E. Pokorzyna, *Słownik*, s. 36–37.

¹⁴¹⁹ Jedyny odnotowany w naszym źródle przekaz dotyczący publicznej procedury przekazania władzy przez jednego księcia drugiemu.

¹⁴²⁰ Użyta forma wskazuje, że relacja wciąż jeszcze była spisywana z perspektywy otoczenia Włodzimierza.

Володимир[ъ]
охотник[ъ]
до лововъ

и^a еха^b въ^c своа^d городы: в Лоуце|скъ^e, и в Доубень^{f1421}, и въ^g ины городы¹⁴²², их[ъ]же не списахом[ъ]^{h1423}. Вълвди|мер[ъ]ⁱ же прѣха^k из^l Раю в Любомль, тоу^l ж[е]^m и лежаше всю си|моуⁿ въ^o болести своей¹⁴²⁴, россылаа^p слоугы^q своа^r на ловы. | Баше^s бо и сам[ъ] ловець доборь^t и хороборь^u, николиж[е] къ^v ве|преви^w, ни къ^x медведеви^y не ж[ъ]даше слоугъ^z своих[ъ], а^{aa} быша |

- ^a И, к. 299v: brak wyrazu
^b И, к. 299v: ъха
^c И, к. 299v; Я, к. 225г; Е, к. 284г: во
^d И, к. 299v: свои; Я, к. 225г: свое; Е, к. 284г: своѡ
^e И, к. 299v: Лоуческъ; Я, к. 225г: Луцкъ; Е, к. 284v: Лѹцкъ
^f Я, к. 225г; Е, к. 284v: Дѹбень
^g И, к. 299v; Я, к. 225г; Е, к. 284v: во
^h И, к. 299v: псахъ
ⁱ И, к. 299v: Володимѣрь; Я, к. 225г: Володимир[ъ]; Е, к. 284v: Володимерь
^j И, к. 299v: приѣха; Я, к. 225г: приеха
^k Я, к. 225г; Е, к. 284v: з
^l Я, к. 225г: ту; Е, к. 284v: тѹ
^m Е, к. 284v: жъ
ⁿ И, к. 299v: зимоу; Я, к. 225г; Е, к. 284v: зимѹ
^o И, к. 299v; Я, к. 225г: в
^p И, к. 299v: росылаа; Я, к. 225г: розсылаа; Е, к. 284v: розсылаа
^q И, к. 299v: слоуги; Я, к. 225г; Е, к. 284v: слѹги
^r И, к. 299v: своѡ; Я, к. 225г: своа; Е, к. 284v: своа
^s И, к. 299v: башеть; Я, к. 225v: баше
^t И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: добрь
^u И, к. 299v: хороборь; Я, к. 225v: храбор[ъ]; Е, к. 284v: храборь
^v И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ко
^w Я, к. 225v; Е, к. 284v: вепрови
^x И, к. 299v: к; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ко
^y И, к. 299v: медвѣде
^z Я, к. 225v: слуг[ъ]; Е, к. 284v: слѹгъ
^{aa} Е, к. 284v: да

¹⁴²¹ Ob. Дубно, m. rej. w obw. rówieńskim, Ukraina, nad Ikwą, pol. Dubno (SGKP, t. II, s. 194–197; Н. Ф. Котляр, *Формирование*, s. 49, 54; ЕСЛГН, s. 53).

¹⁴²² Jednoznaczne, choć nieprecyzyjne określenie włości posiadanej do tego czasu przez Mściława (II), której poszczególne części składowe wzmiankowane są w różnych miejscach naszego źródła. Jej stołecznym grodem był Łuck, pozostający przecież niegdyś w rękach Wasylka Romanowicza. Uważamy, że ostateczny kształt księstwo Mściława (II), w okresie przed odziedziczeniem posiadłości Włodzimierza, przybrało dzięki skierowanej przeciw Wasylkowiczowi po śmierci ojca oraz Szwarna Daniłowicza akcji Lwa, który wymusił na nowym ks. włodzi-mierskim wydzielenie ks. łuckiego dla Mściława (II), dotąd trzymającego włość na pograniczu halicko-wołyńskim. W zasadzie nie było innego momentu odpowiedniego dla podjęcia takich kroków. To by też doskonale tłumaczyło nieraz uwidaczniającą się na kartach naszego źródła jawną niechęć Włodzimierza wobec Lwa i początkowo także wobec Mściława (D. Dąbrowski, *Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza*, s. 44).

¹⁴²³ Kolejny przykład ujawnienia się autora.

¹⁴²⁴ Chodzi niewątpliwie o zimę w sensie pogodowym, konkretnie zaś o czas bezpośrednio po 16–21 II 1288 r.

емоу^a помогли, но^b скоро сам[ъ] оубиваше^c всакый^d свѣрь^e, | тѣм[ъ]же
и прослоул[ъ]^f баше^g въ^h всей землиⁱ, понеж[е] дал[ъ] баше^j | емоу^k Б[ог]ъ
васнъ^l не токмо^{m n-n} на одинѣх[ъ]^o ловѣх[ъ]^p, но^{q-q} въ^r семь | за его добро
и правдоу^s. Но мы на пред[ъ]лежащее възва[тим]са^t1425. Настав[ъ]шоу^u
ж[е] лѣтоу^v1426, и оуслыша^w Кондрать^x | князь^y Съмовитович[ъ]^z, брат[ъ]
Вълдимеровъ^{aa}, аже^{ab} дал[ъ] землю | свою всю и города^{ac-ac}, присла къ^{ad}
Волдимерю^{ae} посоль^{af} свой, | река тако: «Г[о]с[поди]не брате^{ag} мой, ты
ж[е] ми был[ъ] въ^{ah} ѡт[ъ]ца мѣсто, | како ма^{ai} еси дрѣжал[ъ]^{aj} под[ъ] своєю

посол[ъ] от
Кондрата

^a Я, к. 225v: ему; Е, к. 284v: емѸ

^b И, к. 299v: brak wyrazu

^c Я, к. 225v: ѡбываше

^d И, к. 299v: всаки; Я, к. 225v: великий; Е, к. 284v: великій

^e И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: звѣрь

^f Я, к. 225v: прослул[ъ]; Е, к. 284v: прослѸл[ъ]

^g И, к. 299v: башеть; Я, к. 225v: баше

^h И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: во

ⁱ И, к. 299v: землѣ

^j И, к. 299v: башеть; Я, к. 225v; Е, к. 284v: brak wyrazu

^k Я, к. 225v: ему; Е, к. 284v: емѸ

^l И, к. 299v: вазнѣ; Я, к. 225v: васнѣ

^m Я, к. 225v; Е, к. 284v: толко

ⁿ⁻ⁿ И, к. 299v: и

^o И, к. 299v: ѡдиныхъ; Я, к. 225v: ѡдилнѣ; Е, к. 284v: ѡдинѣ

^p И, к. 299v: ловехѣ

^{q-q} И, к. 299v: и

^r И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: во

^s Я, к. 225v; Е, к. 284v: правдѸ

^t И, к. 299v: возвратимса; Я, к. 225v: возвратимся; Е, к. 284v: возвратѣмса

^u И, к. 299v: наставшоу; Я, к. 225v; Е, к. 284v: наставшѸ

^v Я, к. 225v: лѣту; Е, к. 284v: лѣтѸ

^w Я, к. 225v: ѡслыша

^x И, к. 299v: Конѣдрать

^y И, к. 299v; Е, к. 284v: князь; Я, к. 225v: кн[а]зь

^z И, к. 299v: Сомовитовичъ; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Самовитич[ъ]

^{aa} И, к. 299v: Володимѣровъ; Я, к. 225v: Володимеров[ъ]; Е, к. 284v: Володимеровъ

^{ab} И, к. 299v: ѡже; Е, к. 284v: иже

^{ac-ac} Я, к. 225v; Е, к. 284v: МстиславѸ

^{ad} И, к. 299v: к; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ко

^{ae} И, к. 299v: Володимѣрю; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ВолодимерѸ

^{af} Е, к. 284v: посіоль

^{ag} И, к. 299v: братъ

^{ah} И, к. 299v; Я, к. 225v; Е, к. 284v: во

^{ai} Я, к. 225v: ма

^{aj} И, к. 300r; Я, к. 225v; Е, к. 284v: держаль

¹⁴²⁵ Kolejny przykład zwrotu ujawniającego osobę autora. Jak widać, w tym fragmencie źródła spotykamy je często.

¹⁴²⁶ Znów mamy do czynienia z terminem pogodowym, a nie kalendarzowym. Chodzi o ciepłe miesiące 1288 r.

ржкою^a своею м[и]л[о]стїю^b. | Тобою есмь^c, г[о]с[по]д[и]не^d, княжил[ъ]^e, и городаы своа^f дрѣжал[ъ]^g, и бра|тїи^h своей шт[ъ]альсаⁱ есмь^j, аже^k еси дал[ъ] землю свою всю и городаы брату^m | своемуⁿ Мьстиславоу^o, ^w-а надѣюса на Б[ог]ъ и на тебе^p, | а бы ты^q, господин[е]^r мой, ^tпослал[ъ] своим[ъ]^s послѣм[ъ]^t къ^u братоу моемоу^v | Мьстиславоу^w, а бы ма^x, г[осподи]не, съ^y твоею м[и]л[о]стїю^z приаль^{aa} | брат[ъ] твои пѣд[ъ]^{ab} свою ржкою^{ac}, и стоал[ъ]^{ad} бы за ма^{ae} в[ъ]^{af} мою оби|доу^{ag}, како^{ah} ал-ты, г[о]с[по]д[и]нъ мой, стоаль^{ai} за мноу въ^{aj} мою обидоу^{ak-al}». | Вѣлдимер[ъ]^{am} же

- a И, к. 300г: роукою [sic]; Я, к. 225v; Е, к. 284v: рꙗкою
b И, к. 300г: м[и]л[о]стїю; Я, к. 225v: м[и]л[о]стїю
c Я, к. 225v; Е, к. 284v: есмь
d Е, к. 284v: brak wyrazu
e Я, к. 225v: княжѣль
f И, к. 300г: своѣ; Я, к. 225v: своа; Е, к. 284v: своа
g И, к. 300г; Е, к. 284v: держаль; Я, к. 225v: держал[ъ]
h И, к. 300г: братьи; Я, к. 225v: братий
i И, к. 300г: шт[ъ]альса; Я, к. 225v: шт[ъ]ал[ъ]са
j Я, к. 225v; Е, к. 284v: есмь
k Я, к. 225v; Е, к. 284v: есмь
l И, к. 300г: шже
m И, к. 300г: братоу; Я, к. 225v; Е, к. 284v: братꙋ
n Я, к. 225v; Е, к. 284v: своемꙋ
o Я, к. 225v; Е, к. 284v: Мстиславꙋ
p И, к. 300г: та
q И, к. 300г: ть [sic]
r И, к. 300г: г[осподи]нъ
s И, к. 300г: свои
t-t И, к. 300г: посоль с моимъ посломъ; П, к. 316г: послал[ъ] своим[ъ] послом[ъ]
u И, к. 300г: ко
v И, к. 300г: своему
w-w Я, к. 225v; Е, к. 284v: brak wyrazów
x Я, к. 225v: ма
y И, к. 300г; Я, к. 225v: со
z И, к. 300г: м[и]л[о]стїю; Я, к. 225v: м[и]л[о]стїю
aa И, к. 300г: приаль; Я, к. 225v: приал[ъ]; Е, к. 284v: приналъ
ab И, к. 300г; Е, к. 284v: подѣ; Я, к. 225v: под[ъ]
ac И, к. 300г: роукою; Я, к. 225v: рꙗку; Е, к. 284v: рꙗкꙋ
ad И, к. 300г: стоаль; Я, к. 225v: стоал[ъ]
ae Я, к. 225v: ма
af И, к. 300г: во; Я, к. 225v: в
ag И, к. 300г: ѡбидоу; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ѡбидꙋ
ah И, к. 300г: коко [sic]; П, к. 316г: тако
ai И, к. 300г: стоаль
aj И, к. 300г: во
ak И, к. 300г: ѡбидоу
al-al Я, к. 225v; Е, к. 284v: brak wyrazów
am И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Володимеръ

посла къ^a брату^b своему^c Мьстиславоу^d, тако || (373г/761) река: «Брате^e мои, сам[ъ] вѣдаешъ, како есмь^f имѣл[ъ] брата моего[о]^g | Къндрата^h: и чтил[ъ], и дарил[ъ]ⁱ, а во^j ѡбиду^k его стоал[ъ]^l есмь^m | за ним[ъ]ⁿ, ѡк[о]^o и за собою, — а бы ты^p тако ж[е] мене дла^q г-пріаль его^r | съ^s любовію^t под[ъ] свою рѣкоу^u а^j-и стоал[ъ]^v за ним[ъ]^w въ^x его сло^y». Мь|стислав[ъ]^z же обещася^{aa} Вълдимероу^{ab}, тако река: «Брате, ^{ac-ac} | рад[ъ] тебе дѣла пріимаю^{ad} съ^{ae} любовію^{af} пвд[ъ]^{ag} свою рѣкоу^{ah}, а | въ^{ai-aj} обиду^{ak} его дай ми Б[ог]ъ голову^{al} свою зложит[и]^{am} за н[ъ]». И посем[ъ] | присла Мьстиславъ^{an}

- ^a И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ко
^b И, к. 300г: братоу; Е, к. 284v: братѣ
^c Я, к. 225v: своему; Е, к. 284v: своемѣ
^d Я, к. 225v; Е, к. 284v: Мстиславѣ
^e И, к. 300г: братъ; П, к. 316г: Брат[ъ]
^f И, к. 300г: есмь
^g И, к. 300г: своего
^h И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Кондрата
ⁱ Я, к. 225v: ѡдарил[ъ]; Е, к. 284v: ѡдарилъ
^j И, к. 300г: в
^k И, к. 300г: обиду; Я, к. 225v; Е, к. 284v: ѡбидѣ
^l И, к. 300г: стоаль; Я, к. 225v: стоал[ъ]
^m Я, к. 225v; Е, к. 284v: есмь
ⁿ И, к. 300г: нимъ
^o И, к. 300г: како; Е, к. 284v: ѡкъ
^p Я, к. 225v: ти
^q И, к. 300г; Е, к. 284v: дѣла; Е, к. 284v: дѣла
^{r-g} И, к. 300г: приалы и; Я, к. 225v: приал[ъ] его
^s И, к. 300г: с; Я, к. 225v; Е, к. 284v: со
^t И, к. 300г: любовію; Я, к. 225v: любовию
^u И, к. 300г: роукоу; Я, к. 225v; Е, к. 284v: рѣкѣ
^v И, к. 300г: стоаль
^w И, к. 300г: нимъ
^x И, к. 300г: во
^y И, к. 300г: зло
^z И, к. 300г: Мьстислав
^{aa} И, к. 300г: ѡбѣчася
^{ab} И, к. 300г: Володимироу
^{ac-ac} И, к. 300г: мои
^{ad} И, к. 300г: пріимаю
^{ae} И, к. 300г: с
^{af} И, к. 300г: любовію
^{ag} И, к. 300г: подѣ
^{ah} И, к. 300г: роукоу
^{ai} И, к. 300г: в
^{aj-aj} Я, к. 225v; Е, к. 284v: brak wyrazów
^{ak} Я, к. 225v; Е, к. 284v: ѡбидѣ
^{al} Я, к. 225v; Е, к. 284v: головѣ
^{am} И, к. 300г: сложити; Я, к. 225v; Е, к. 284v: заложити
^{an} И, к. 300г: Мьстиславъ; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Мстиславѣ

к Волвдимероу^a, река емоу^b: «Хотѣл[ъ] | ^cса бых[ъ]^c и^d снати^e съ^f Кондратом[ъ]^g, а^h і-га саⁱ докладываю Б[ог]а | и тебе, тако^j ми повелишь^k». Вълодимер[ъ]^l же реч[е]: «Съимиса^m с ним[ъ]ⁿ». | Мъстислав[ъ]^o же посла посол[ъ]^p свой къ^q Кондратови, река: | «^rХочю са^r снати^s с тобою – ^tт пріед[и]^u къ^v мнѣ». И пріеха^w посол[ъ]^x | Мъстиславль^y, повѣда^z рѣч[ъ]^{aa} Мъстиславлю^{ab} и Волвдимерю^{ac}, | и възрадоваса^{ad} о^{ae} сем[ъ]. И^{af} посем[ъ] поеха^{ag} Кондрат[ъ] къ^{ah} Мъстиславу^{ai1427}, | и пріеха^{aj} въ^{ak} Берестій^{al}, и посем[ъ]

Кондрат[ъ]
к Мстиславъ
польха

- ^a И, к. 300г: Володимероу; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Володимерю
^b Я, к. 225v: ему; Е, к. 284v: емъ
^{c-c} Я, к. 225v: бых[ъ] са; Е, к. 284v: бых[ъ] са
^d И, к. 300г: brak wyrazu
^e Я, к. 225v: снати
^f И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 284v: со
^g И, к. 300г: Кондратомъ
^h Я, к. 225v; Е, к. 284v: и
ⁱ⁻ⁱ И, к. 300г: brak wyrazów; Я, к. 225v: га са
^j И, к. 300г: како
^k И, к. 300г: велишь; Е, к. 284v: повелишь
^l И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 284v: Володимер[ръ]; П, к. 316г: Волвдимер[ъ]
^m И, к. 300г; Е, к. 284v: соимиса; Я, к. 225v: соимиса
ⁿ И, к. 300г: нимъ
^o Я, к. 225v: Мстислав; Е, к. 284v: Мстислав[ъ]
^p Е, к. 284v: посіоль
^q И, к. 300г; Я, к. 225v: ко
^{r-r} Я, к. 225v: хочъ са; Е, к. 285г: хочъ са
^s Я, к. 225v: снати
^{t-t} Я, к. 225v; Е, к. 285г: а
^u И, к. 300г; Я, к. 225v: приедъ
^v И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 285г: ко
^w И, к. 300г: приѣха; Я, к. 225v: приеха
^x Е, к. 285г: посіоль
^y Я, к. 225v; Е, к. 285г: Мстиславль
^z И, к. 300г; Я, к. 225v: повѣда; П, к. 316г: повѣда и; Е, к. 285г: повѣдаа
^{aa} И, к. 300г: речъ; Я, к. 225v; Е, к. 285г: рѣчь
^{ab} Я, к. 225v; Е, к. 285г: Мстиславлю
^{ac} И, к. 300г: Володимероу; Я, к. 225v; Е, к. 285г: Володимерю
^{ad} И, к. 300г; Е, к. 285г: възрадоваса; Я, к. 225v: възрадоваса
^{ae} И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 285г: w
^{af} И, к. 300г: brak wyrazu
^{ag} И, к. 300г: поѣха; Я, к. 225v; Е, к. 285г: еха
^{ah} И, к. 300г; Я, к. 225v; Е, к. 285г: ко
^{ai} Я, к. 225v; Е, к. 285г: Мстиславъ
^{aj} И, к. 300г: приѣха; Я, к. 225v; Е, к. 285г: приеха
^{ak} И, к. 300г; Я, к. 225v: во
^{al} И, к. 300г; Я, к. 225v: Берестии

¹⁴²⁷ Wydarzenia te należy datować na lato – pierwsze dni jesieni 1288 r., jeszcze przed śmiercią Leszka Czarnego (zob.: М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 374–375, 387 [lato–wrzesień 1288 r.]; *Літопис руський*, s. 440–441 [2 poł. IX – pocz. X 1288 r.]).

пріеха^a в^b Любомль. Повѣ|даша Волвдимерю^c слоугы^d его, рекоучи^e: «Брат[ъ] ти, г[о]с[поди]не, | пріехал[ъ]^f Кондрат[ъ]». Он[ъ]^g же велѣ^h емоуⁱ прійти^j къ^k собѣ^l. | Кондрат[ъ] же^m прійдеⁿ къ^o Волвдимерю^p, идеже лежаше въ^q | болести своей, крѣпко стража^r, и въшед[ъ]^s, поклониса^t | емоу^u, и плакаса^v повеликоу^w, вида^x болеть его, и оуны|ніе^y тѣла его красного^z. Повѣстив[ъ] же^{aa-aa} съ братом[ъ]^{aa} рѣчи | мнѣгы^{ab}, ас-о них[ъ]же^{ac} преди^{ad} списахом[ъ]¹⁴²⁸, и иде на подворіе^{ae}. Володи|мер[ъ]^{af} же присла^{ah} емоу^{ag} кон[ъ]^{aj} свои^{ah} добрый. Обѣдав[ъ]^{ai} же и поеха | до Волвдимера^{aj}, из Волвдимера^{ak}

Володимер[ъ]
сжалил[ъ]ся

- a И, к. 300г: приѣха; Я, к. 225v; Е, к. 285г: еха
b Я, к. 225v: во; Е, к. 285г: в[ъ]
c И, к. 300г: Володимѣроу; Я, к. 225v; Е, к. 285г: Володимерю
d И, к. 300г: слоуги; Я, к. 225v: слуги; Е, к. 285г: слѣги
e И, к. 300г: рекоуче; Я, к. 225v; Е, к. 285г: рекѣчи
f И, к. 300г: приѣхаль; Я, к. 225v; Е, к. 285г: приеха
g И, к. 300г: шнь; Я, к. 225v: шн
h Я, к. 225v; Е, к. 285г: повелѣ
i Я, к. 225v: ему; Е, к. 285г: емѣ
j И, к. 300г: прити; Я, к. 225v: прійти
k И, к. 300г; Я, к. 225v: к
l Е, к. 285г: себѣ
m Я, к. 225v; Е, к. 285г: brak wyrazu
n И, к. 300г: приде; Я, к. 225v: прійде
o И, к. 300г; Я, к. 225v: к
p И, к. 300г: Володимероу; Я, к. 225v; Е, к. 285г: Володимерю
q И, к. 300г: в; Я, к. 226г; Е, к. 285г: во
r Я, к. 226г; Е, к. 285г: стража
s И, к. 300г: вшедь; Я, к. 226г; Е, к. 285г: пришел[ъ]
t Я, к. 226г: поклониса
u Я, к. 226г: ему; Е, к. 285г: емѣ
v Я, к. 226г: плакаса
w Я, к. 226г; Е, к. 285г: повеликѣ
x Я, к. 226г: вида
y И, к. 300г: оунынье; Я, к. 226г: униные
z И, к. 300г: красного; Я, к. 226г; Е, к. 285г: красно
aa-aa И, к. 300г: со братомъ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: brak wyrazów
ab И, к. 300г; Я, к. 226г; Е, к. 285г: многии
ac-ac И, к. 300г: ш нѣхже; Я, к. 226г; Е, к. 285г: их[ъ]же
ad И, к. 300г: передѣ
ae И, к. 300г: подворье; Я, к. 226г: подворие
af И, к. 300г: Володимѣръ; П, к. 316v: Вѣлвдимер[ъ]
ag Я, к. 226г; Е, к. 285г: brak wyrazu
ah-ah И, к. 300г: конь свои емоу
ai И, к. 300г: вѣдавъ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: вѣда [sic]
aj И, к. 300г: Володимѣра; Я, к. 226г: Володимера; Е, к. 285г: Володимера
ak И, к. 300г: Володимѣра; Я, к. 226г: Володимера; Е, к. 285г: Володимера

¹⁴²⁸ Autor ponownie o sobie, jak zwykle w liczbie mnogiej.

ж[е] поеха^a к^b Лоуц[ь]коу^c. Бывшю^d ж[е] | емоу^e в Лоуц[ь]коу^f, Мъстиславоу^g ж[е] не сѣщю^h тоуⁱ, но близ[ь] | города нѣ в^j коем[ь]^k мѣсте^l именем[ь] в[ь]^m Гайⁿ¹⁴²⁹. Мѣсто ж[е] то^o баше^p | красно виденіем[ь]^q и оустроено[ь]^rно^t различными^s хоромы. || (373v/762) Ц[ь]ркви же баше^t в нем[ь] предивна, красотою сіающи^{u1430}, тѣм[ь]же | оугод[ь]но^v быс[ть] княсю^w пребывати в нем[ь]^x. И поеха^y Кондрат[ь] из^z Лоуц[ь]ка^{aa} в[ь]^{ab} Гай. ас-Мъстислав[ь] же^{ac} срѣте и съ^{ad} боары^{ae} своими и | аf-af слоугами^{ag} и прїа^{ah} и с^{ai}

- ^a И, к. 300г: поѣха
^b И, к. 300г: ко
^c П, к. 316v: Лоуц[ь]кѣ; Я, к. 226г: Луцкѣ; Е, к. 285г: Лѣцкѣ
^d И, к. 300г: бывшю; Я, к. 226г: бывшу; Е, к. 285г: бывшѣ
^e Я, к. 226г; Е, к. 285г: емѣ
^f И, к. 300г: Лоуцки; Я, к. 226г: Луцкѣ; Е, к. 285г: Лѣцкѣ
^g Я, к. 226г: Мстиславу; Е, к. 285г: Мстиславѣ
^h И, к. 300v: соущю; Я, к. 226г: сущѣ; Е, к. 285г: сѣщѣ
ⁱ Я, к. 226г: ту; Е, к. 285г: тѣ
^j И, к. 300v: brak wygazu
^k Я, к. 226г; Е, к. 285г: нѣкоем[ь]
^l И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: мѣстѣ
^m Я, к. 226г: в
ⁿ И, к. 300v: Гаї
^o Е, к. 285г: brak wygazu
^p И, к. 300v: brak wygazu; Я, к. 226г: баше
^q И, к. 300v: вѣдѣниемъ [sic]; Я, к. 226г: видѣніемъ
^r И, к. 300v: оустроено; Я, к. 226г: ѣстроено
^s И, к. 300v: различными
^t Я, к. 226г: баше
^u И, к. 300v; Я, к. 226г: сіающи; Е, к. 285г: сіающи
^v Я, к. 226г: ѣгодно
^w И, к. 300v; Е, к. 285г: княсю; Я, к. 226г: князю
^x Е, к. 285г: немѣ
^y И, к. 300v: поѣха
^z Я, к. 226г; Е, к. 285г: з
^{aa} Я, к. 226г: Луцка; Е, к. 285г: Лѣцка
^{ab} Я, к. 226г: в
^{ac-ac} Я, к. 226г: Мстислав; Е, к. 285г: Мстислав[ь]
^{ad} И, к. 300v: с; Я, к. 226г; Е, к. 285г: со
^{ae} И, к. 300v; Я, к. 226г: боары
^{af-af} И, к. 300v: со
^{ag} П, к. 316v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: слѣгами
^{ah} И, к. 300v; Я, к. 226г: прїа
^{ai} П, к. 316v: съ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: со

¹⁴²⁹ Mamy do czynienia z przykładem pozamiejskiej rezydencji książęcej, w tym wypadku Mściława (II), położonej niedaleko od Łucka, raczej o charakterze otwartym, z niewymienionym, a niewątpliwie istniejącym domem mieszkalnym i budynkami gospodarczymi oraz wspomnianym obiektem sakralnym. Miejsce w sposób pewien niezlokalizowane (zob. ЕСЛГН, s. 40–41).

¹⁴³⁰ Obiekt niezachowany, niejasne, z jakiego materiału wykonany (por. И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 147: wyłącznie cytaty z naszego źródła).

ч[ъ]стїю^a и любовїю^{b c-c} пвд[ъ]^d свою ржкоу^e | пв^f братню^g словоу^h по Волвдимеревоуⁱ, тако река: «Како та^l | имѣл[ъ] брат[ъ] мой, и чтил[ъ], и дарил[ъ], а мнѣ дай^k Б[ог]ъ тако ж[е] имѣти | та^l, и ч[ъ]стити^m, и дарити, и стоатиⁿ за тобою въ^o твою | обиду^p». И посем[ъ] начаша веселитиса^q. Мьстислав[ъ]^r же | одари^s Къндрата^t кон[ъ]ми красными и в сѣдлех[ъ]^u ^{v-v} дивных[ъ], | и порты дорогими^w, и^x ины^y дары мнѣгы^z вѣда^{aa} емоу^{ab}, | и тако втпоусти^{ac ad-ad} съ^{ae} ч[ъ]стїю^{af}. По вт[ъ]ездѣ^{ag} ж[е]^{ah} Кондратовѣ | из^{ai} Любомла^{aj} пригна Ъртак[ъ]^{ak} лах[ъ]^{al} из Люблина¹⁴³¹, и повѣдаша |

^a И, к. 300v: ч[ъ]стїю; Я, к. 226г: ч[ъ]стию; Е, к. 285г: честїю

^b И, к. 300v: любовью; Я, к. 226г: любовию

^{c-c} Я, к. 226г: великѣ; Е, к. 285г: великою

^d И, к. 300v; Е, к. 285г: подъ; Я, к. 226г: под[ъ]

^e И, к. 300v: роукоу; Я, к. 226г; Е, к. 285г: рѣкѣ

^f И, к. 300v; П, к. 316v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: по

^g Я, к. 226г: братнѣ

^h Я, к. 226г; Е, к. 285г: словѣ

ⁱ И, к. 300v: Володимѣровоу; Я, к. 226г: Володимерѣ; Е, к. 285г: Володимеру

^j Я, к. 226г: та

^k Я, к. 226г; Е, к. 285г: brak wyrazu

^l Я, к. 226г: та

^m Я, к. 226г; Е, к. 285г: чтити

ⁿ И, к. 300v; Я, к. 226г: стоати; Е, к. 285г: стоати

^o И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: во

^p И, к. 300v: вбиду; Я, к. 226г; Е, к. 285г: вбидѣ

^q Я, к. 226г: веселитисѣ

^r Я, к. 226г: Мстислав; Е, к. 285г: Мстислав[ъ]

^s И, к. 300v: вдаривъ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: вдарил

^t И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: Кондрата

^u И, к. 300v: сѣдлѣхѣ

^{v-v} И, к. 300v: в

^w И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: дорогими

^x И, к. 300v: brak wyrazu

^y Я, к. 226г: иными; Е, к. 285г: иныя

^z И, к. 300v: многи; Я, к. 226г: многими; Е, к. 285г: многѣа

^{aa} И, к. 300v: вдавъ; Я, к. 226г: вода

^{ab} Я, к. 226г: ему; Е, к. 285г: емѣ

^{ac} Я, к. 226г: втпусти; Е, к. 285г: втпѣсти

^{ad-ad} Я, к. 226г; Е, к. 285г: его

^{ae} И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: со

^{af} И, к. 300v: ч[ъ]стїю; Я, к. 226г: ч[ъ]стию; Е, к. 285г: честїю

^{ag} И, к. 300v: вт[ъ]ѣздѣ

^{ah} Е, к. 285г: brak wyrazu

^{ai} Я, к. 226г; Е, к. 285г: з

^{aj} Я, к. 226г; Е, к. 285г: Любомла

^{ak} И, к. 300v: Ъртакѣ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: Ътран[ъ]

^{al} Я, к. 226г: лах[ъ]

¹⁴³¹ Postać skądinąd nieznaną. Zdziwienie budzi noszone przez niego imię o mało zachodniostłowiańskim brzmieniu.

Вълдимерови^a: «Иртак[ъ]^b прѣехал[ъ]^c». И не велѣша^d емоу^e перед[ъ] са^f, | и^g реч[е] кнагини^h своей, ижеⁱ «роспроси^j его, с^k чим[ъ] прѣехал[ъ]^l». Кна|гини^m же посла по н[ъ]. Он[ъ]ⁿ же прїиде^o вборзѣ^p, и нача^q въспро|шати^r его: «Кназ[ъ]^s ти^t молвит[ъ]: “^uС чим[ъ]^v еси^w прѣехал[ъ]^x», повѣж[ъ]^y!»). Он[ъ]^z же | начаша^{aa} повѣдати^{aa}: «Кназ[ъ]^{ab} Лестько^{ac} м[ъ]ртв^{ad}1432», аи^{ae} Вълдимер[ъ]^{ae} же | съжаливси^{af}, ag-ag расплакас[а]^{ah} по нем[ъ]^{ai}1433. – А^{aj} прислали ма^{ak}

- ^a И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285г: Володимерови
^b И, к. 300v: Ирѣтакъ; Я, к. 226г; Е, к. 285г: Ирѣтан[ъ]
^c И, к. 300v: приѣхаль; Я, к. 226г: приехал[ъ]
^d И, к. 300v: вѣле; Я, к. 226г: велаше; Е, к. 285г: велаше
^e Я, к. 226г; Е, к. 285г: емѹ
^f Я, к. 226г: сѹ
^g И, к. 300v: но
^h Я, к. 226г: к[на]г[и]ни
ⁱ Е, к. 285г: brak wygazu
^j Е, к. 285г: распроси
^k Е, к. 285v: з
^l И, к. 300v: приѣхаль; Я, к. 226г: приехал[ъ]
^m Я, к. 226г: кнагини
ⁿ И, к. 300v; Я, к. 226г: он[ъ]
^o И, к. 300v: приде; Я, к. 226г: прїиде
^p П, к. 316v: вѣборзѣ
^q Я, к. 226г; Е, к. 285v: начаша
^r И, к. 300v: вопрошати; Я, к. 226г; Е, к. 285v: вопрошати
^s Я, к. 226г: князь
^t Я, к. 226г; Е, к. 285v: brak wyrazu
^u Е, к. 285v: з чимъ
^v И, к. 300v: есь
^w И, к. 300v: приѣхаль; Я, к. 226г; Е, к. 285v: приехал[ъ]
^x И, к. 300v: повѣжъ; Е, к. 285v: повѣжъ
^y И, к. 300v; Я, к. 226г: онъ
^z И, к. 300v: нача; Я, к. 226г; Е, к. 285v: начаше
^{aa-aa} И, к. 300v: повѣдати [sic]
^{ab} Я, к. 226г: князь
^{ac} И, к. 300v: Лѣстко
^{ad} И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285v: мертвъ
^{ae} И, к. 300v: Володимиръ; Я, к. 226г: Володимер[ъ]
^{af} И, к. 300v: съжаливси [sic]; Я, к. 226г: сожались
^{ag-ag} И, к. 300v: и
^{ah} Я, к. 226г: расплакаса
^{ai-ai} Е, к. 285v: brak wyrazów
^{aj} Я, к. 226г; Е, к. 285v: и
^{ak} Я, к. 226г: ма

¹⁴³² Opisywane wydarzenia rozegrały się więc niedługo po 30 IX 1288 r., kiedy to zmarł Leszek Czarny (zob. przyp. 1373 powyżej). Możemy domyślać się, że chodzi o październik tego roku.

¹⁴³³ Jak słusznie zauważył L. Machnowiec³, jest to anachroniczna wstawka w opowiadanie Jartaka (*Литонис руський*, przyp. 23 na s. 441).

люблин[Ъ]ци^a: | хотат[Ъ]^b кнаса^c Кондрата кнажити^d въ^e Краковѣ^f, а^g | наборзѣ^h хочюⁱ найти Кондрата, гдѣ бѣдет[Ъ]^{k?}». Кнагини^l ж[е] | въшед[Ъ]ши, повѣда^m рѣч[Ъ] Пѣрѣтаковуⁿ. Вълвдимер[Ъ]^o же ^{p-p} велѣ^q г-дат[и] | подо н[Ъ]^r конѣ^s, его^t ^u-конѣ бо^u постали^v бѣхж^w. И погна в[Ъ]борзѣ^x, | и наиде и оу^y Волвдимери^z, и нача повѣдати^{aa} Кондратови^{ab}: | «Кназ[Ъ]^{ac} Лест[Ъ]ко м[Ъ]ртвь^{ad}, а^{ae} прислали ма^{af} люблин[Ъ]ци. Поед[и]^{ag} | кнажит[Ъ]^{ah} к^{ai} нам[Ъ] до Кракова». Кон[Ъ]драт[Ъ]^{aj} же ^{ak}-възвес[е]лиса с[Ъ]рдцем[Ъ] | и възрадоваса д[оу]шею^{ak1434}

- ^a И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285v: любовници
^b Я, к. 226г: хотат[Ъ]
^c И, к. 300v; Е, к. 285v: кназа; Я, к. 226г: кн[а]зна
^d И, к. 300v: кнажить; Я, к. 226г: кнажѣти; Е, к. 285v: кн[а]жѣти
^e И, к. 300v: во; Я, к. 226г: в
^f И, к. 300v: Краковѣ
^g Я, к. 226г; Е, к. 285v: и
^h И, к. 300v: наборзи
ⁱ Я, к. 226г; Е, к. 285v: хочѣ
^j И, к. 300v: кдѣ
^k И, к. 300v: боудеть; Я, к. 226г: будет[Ъ]; Е, к. 285v: бѣдет[Ъ]
^l Я, к. 226г: к[н]аг[и]ни
^m И, к. 300v: повѣдѣ
ⁿ И, к. 300v: Пѣрѣтакову; Я, к. 226г: Пѣрѣтакову; Е, к. 285v: Пѣрѣтакову
^o И, к. 300v: Володимѣръ; Я, к. 226г; Е, к. 285v: Володимер[Ъ]
^{p-p} Е, к. 285v: сожались расплакаса по нем[Ъ]
^q Я, к. 226г; Е, к. 285v: повелѣ
^{r-r} И, к. 300v: дати да подо нь; Я, к. 226г; Е, к. 285v: под[Ъ] него дати
^s И, к. 300v: конѣ
^t Я, к. 226г; Е, к. 285v: brak wyrazu
^u И, к. 300v: бо конѣ
^v И, к. 300v: пристали
^w И, к. 300v: бѣхоутѣ; П, к. 317г: бѣхоутѣ; Я, к. 226г: бѣхѣ; Е, к. 285v: бѣхѣ
^x И, к. 300v: вборзѣ
^y И, к. 300v: brak wyrazu; Я, к. 226г: ѣ
^z И, к. 300v: Володимѣръ; Я, к. 226г: Володимери; Е, к. 285v: Володимерѣ
^{aa} И, к. 300v: молвити
^{ab} Я, к. 226г: Кондратовѣ
^{ac} Я, к. 226г: кназ[Ъ]
^{ad} И, к. 300v: м[Ъ]ртвь; П, к. 317г: мертвь; Я, к. 226г; Е, к. 285v: мертвь
^{ae} Я, к. 226г: и; Е, к. 285v: brak wyrazu
^{af} Я, к. 226г: ма
^{ag} И, к. 300v: поедѣ
^{ah} И, к. 300v: кнажить; Я, к. 226г: кнажѣти; Е, к. 285v: кн[а]жѣти
^{ai} Я, к. 226г; Е, к. 285v: brak wyrazu
^{aj} И, к. 300v: Кондратѣ
^{ak-ak} И, к. 300v: возвеселимса с[Ъ]рдцем[Ъ] и възрадоваса доушею; Я, к. 226г: возвеселимса с[Ъ]рдцем[Ъ] и възрадоваса д[ѣ]шею; Е, к. 285v: возвеселимса д[оу]шею и възрадоваса с[Ъ]рдцем[Ъ]

¹⁴³⁴ W przekazie: „Кон[Ъ]драт[Ъ] же възвес[е]лиса с[Ъ]рдцем[Ъ] и възрадоваса д[оу]-шею” nawiązanie do Biblii. Zob. Ps 16(15).

о^a княж[е]ній^b краков[ь]ском[ь]^c. И поеха^d въборзѣ^e, | и пріеха^f въ^g Любомль,
хоташе^h бо повѣститиⁱ съ^j братом[ь]^k || (374г/763) ѡ тѣм[ь]^l, а бы^{m-n} како
емоу^m погадал[ь]ⁿ. Волдимер[ь]^o же не велѣ^p емоу^q | к собѣ^r прійти^s, но
реч[е] княгини^t своей: «Иди ж[е]^u повѣсти с ним[ь] | да^v ѡт[ъ]ради^{w, x-x}
ать поедет[ь]^y проч[ь], а оу^z мене емоу^{aa} нѣ што^{ab} дѣяти^{ac}». | Княгини^{ad} ж[е]
въшедши^{ae}, повѣда рѣч[ь] Кондратовоу^{af}: «Брат[ь] ти, г[о]с[по]ди[не], |
молвит[ь]: “Пошли съ^{ag} мною своего^{ah} Доунаа^{ai}, ать ми ч[ь]стно^{aj}”». И поеха^{ak}
| въборзѣ^{al} к Люблиноу^{am}. ан-Пріехавшоу ж[е] емоу к Люблиноу^{an}, и за[п]роша

^a И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285v: ѡ

^b И, к. 300v: княженьи; Я, к. 226г: княжении

^c И, к. 300v; Я, к. 226г; Е, к. 285v: краковоском[ь]

^d И, к. 300v: поѣха

^e И, к. 300v; Я, к. 226v: вборзѣ

^f И, к. 300v: приѣха; Я, к. 226v: приеха

^g И, к. 300v: во

^h И, к. 300v: хоташеть; Я, к. 226v: хоташе

ⁱ И, к. 300v: поведѣти

^j И, к. 300v; Я, к. 226v; Е, к. 285v: со

^k И, к. 300v: братомъ

^l И, к. 300v: томъ; П, к. 317г; Я, к. 226v; Е, к. 285v: том[ь]

^{m-n} И, к. 300v: емоу како; Я, к. 226v: како ему; Е, к. 285v: како емѣ

ⁿ Я, к. 226v; Е, к. 285v: гадалъ

^o И, к. 300v: Володимѣрь; Я, к. 226v; Е, к. 285v: Володимер[ь]

^p И, к. 300v: велѣ

^q Я, к. 226v: ему; Е, к. 285v: емѣ

^r Е, к. 285v: себѣ

^s И, к. 300v: прити; Я, к. 226v: прійти; Е, к. 285v: ити

^t И, к. 300v; Е, к. 285v: княгинѣ; Я, к. 226v: княгини

^u Е, к. 285v: brak wyrazu

^v И, к. 300v: та

^w Я, к. 226v: ѡтрады

^{x-x} И, к. 300v: и

^y И, к. 300v: поведеть; Я, к. 226v; Е, к. 285v: brak wyrazu

^z Я, к. 226v: у

^{aa} Я, к. 226v: ему; Е, к. 285v: емѣ

^{ab} И, к. 300v: что

^{ac} И, к. 300v; Я, к. 226v: дѣяти

^{ad} Я, к. 226v: княгини

^{ae} И, к. 300v: вшедши; Я, к. 226v: вошедши; Е, к. 285v: пришедши

^{af} Я, к. 226v; Е, к. 285v: Кондратови

^{ag} И, к. 300v; Я, к. 226v; Е, к. 285v: со

^{ah} Я, к. 226v; Е, к. 285v: brak wyrazu

^{ai} Я, к. 226v: Дѣнаа; Е, к. 285v: Дѣнаа

^{aj} И, к. 301г: ч[ь]стно

^{ak} И, к. 301г: поѣха

^{al} И, к. 301г; Я, к. 226v: вборзѣ; Е, к. 285v: brak wyrazu

^{am} Я, к. 226v; Е, к. 285v: Люблинѣ

^{an-an} И, к. 301г: приехавшоу же емоу в Люблиноу; Я, к. 226v: приехавшѣ ж[е] емоу
к Люблинѣ; Е, к. 285v: brak wyrazu

лахове^a горѡд[ъ]^b, а Кондрата не поустиша^c к собѣ. | И ста Кондрат[ъ] на горѣ оу^d мниховъ^e, и посла к горожаном[ъ]^f, | такъ^g река: «На что ма^h есте привели, таⁱ нинѣ^j к-горѡд[ъ] пред[ъ] | мною есте^k затворили!» Горожане^m ж[е] рекоша: «Мы тебе | ни^o привели, ни^o слали^p по тебе^q, но голова нам[ъ] Краковъ^r, та^{s-s} мо ж[е] воеводы наша^t и боаре^u велицій^v. Аже^w имешь^x княжѣт[и]^y | въ^z Краковѣ, то^{aa} мы готовы^{ab} твои^{ac}». Посем[ъ] же повѣдаша | Кондратови^{ad}, аже^{ae} рат[ъ] идет[ъ] к городоу^{af}. Творахжт[ъ]^{ag} бо рат[ъ] ли|тов[ъ]скоую^{ah} и пополошишася^{ai}, и в[ъ]бѣже^{aj} Кондрат[ъ] въ^{ak} столпъ¹⁴³⁵ |

Кондрата не пускают[ъ]

^a И, к. 301г: лаховѣ; Я, к. 226v: лахове

^b И, к. 301г; Е, к. 285v: городъ; Я, к. 226v: город[ъ]

^c Я, к. 226v: пустиша; Е, к. 285v: пѣстиша

^d Я, к. 226v; Е, к. 285v: ѡ

^e И, к. 301г: мниховъ

^f П, к. 317г: горожанѡм[ъ]

^g И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 285v: тако

^h Я, к. 226v: ма

ⁱ И, к. 301г: да; Я, к. 226v; Е, к. 285v: то

^j И, к. 301г: нынѣ; П, к. 317г: нѣнѣ

^{k-k} И, к. 301г: городъ естъ передо мною; П, к. 317г: горѡд[ъ] предо мною есте; Я, к. 226v; Е, к. 285v: перед мною есте город[ъ]

^l И, к. 301г: затворилѣ

^m И, к. 301г: горожани

ⁿ И, к. 301г: не

^o И, к. 301г: и ни; Е, к. 285v: не

^p И, к. 301г: слалѣ

^q И, к. 301г: та

^r И, к. 301г: Краковъ

^{s-s} И, к. 301г: и

^t Е, к. 285v: наши

^u И, к. 301г: боари; Я, к. 226v: боаре

^v И, к. 301г; Я, к. 226v: велицій; Е, к. 285v: велиций

^w И, к. 301г: ѡже

^x Е, к. 285v: имешь

^y И, к. 301г; Е, к. 285v: княжити

^z И, к. 301г: во; Я, к. 226v: у

^{aa} И, к. 301г: то тѣ

^{ab} И, к. 301г: готовѣ; Я, к. 226v: то вы [sic]; Е, к. 285v: brak wyrazu

^{ac} И, к. 301г: твої

^{ad} П, к. 317г: Къндратови; Я, к. 226v; Е, к. 285v: Кондратовѣ

^{ae} И, к. 301г: brak wyrazu

^{af} Я, к. 226v; Е, к. 285v: городѣ

^{ag} И, к. 301г: творахоутъ; Я, к. 226v: творахут[ъ]; Е, к. 285v: творахѣ

^{ah} Я, к. 226v; Е, к. 285v: литовскѣю

^{ai} Я, к. 226v: положишася; Е, к. 285v: положишася

^{aj} И, к. 301г: выбѣже; Е, к. 285v: в[ъ]бѣжа

^{ak} И, к. 301г; Я, к. 226v: во

¹⁴³⁵ Ewidencje nie jest to potężna okrągła wieża zachowana do dziś na lubelskim zamku, gdyż źródło wyraźnie wspomina, że gród zamknął się przed Konradem II. Mamy więc do

Юріі Лвовичъ
хочеть Люблина

къ^a мнихѡм[ъ]^b съ^c боары^d своими и съ слоугами^e, и Доунай^f | Володимеровъ^g
с ними^{h1436}. Рати же пришед[ъ]шиⁱ къ^j городоу^k, и^l | познаша^m, ажеⁿ роускаа^o
рат[ъ]. Кондрат[ъ] же въспроси^p ратных[ъ], | кто ес[тъ] воевода всей рати.
Они^q ж[е] повѣдахъ^r: «Кназ[ъ]^s Юрій^t | Л[ъ]вович[ъ]». Хоташе^u бо собѣ
Люблина и землѣ люблин[ъ]ское^{v1437}. | И приѣха^w Юріі^x къ^y городоу^z.
Горожане^{aa} же не подаша емоу^{ab} | города, но и пристроивахъ^{ac} крѣп[ъ]ко

- ^a И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 285v: ко
^b И, к. 301г; Е, к. 285v: мнихомъ; Я, к. 226v: мнихом[ъ]
^c И, к. 301г; с; Я, к. 226v; Е, к. 285v: со
^d И, к. 301г; Я, к. 226v: боары
^e Я, к. 226v; Е, к. 285v: со слѣгами
^f Я, к. 226v; Е, к. 285v: Дѣнаи
^g И, к. 301г: Володимировъ; П, к. 317г: Волдимеровъ
^h И, к. 301г: нимъ
ⁱ Е, к. 285v: пришед[ъ]шей
^j И, к. 301г: къ; Я, к. 226v; Е, к. 285v: ко
^k Я, к. 226v; Е, к. 285v: городѣ
^l И, к. 300v: brak wyrazu
^m Я, к. 226v; Е, к. 286г: позна
ⁿ И, к. 301г: ѡже; Я, к. 226v; Е, к. 286г: ѡже
^o И, к. 301г: роускаа; Я, к. 226v: рускаа; Е, к. 286г: рѣскаа
^p И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: воспроси
^q И, к. 301г; Я, к. 226v: вни; Е, к. 286г: вны
^r И, к. 301г: повѣдаша; П, к. 317г: повѣдахоу; Я, к. 226v; Е, к. 286г: повѣдахъ
^s Я, к. 226v: княз[ъ]
^t И, к. 301г: Юръи; Я, к. 226v: Юрий
^u И, к. 301г: хоташеть; Я, к. 226v: хоташе
^v И, к. 301г: люблинської; Я, к. 226v: любелское [sic]
^w И, к. 301г: приѣха; Я, к. 226v: приѣха
^x И, к. 301г: Юръи; Я, к. 226v: Юрий
^y И, к. 301г: къ; Я, к. 226v: ко
^z Я, к. 226v; Е, к. 286г: городѣ
^{aa} И, к. 301г: горожани
^{ab} И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: емѣ
^{ac} И, к. 301г: пристравахоутъса; Я, к. 226v: пристроивахъса; Е, к. 286г: пристроевахъса

czynienia z innym, niezachowanym obiektem zlokalizowanym „na górze u mnichów”, czyli zapewne na ob. Starym Mieście.

¹⁴³⁶ Widać tutaj skalę sił, jakimi dysponował wówczas Konrad. Była to wyprawa przygotowana *ad hoc* i zapewne poczet Siemowitowica i oddział Dunaja liczyły niewiele setek zbrojnych.

¹⁴³⁷ Ważna informacja potwierdzająca, z jednej strony, po raz kolejny, że Lublin i okręg lubelski były wówczas częścią ks. krakowskiego, po drugie, że pojawiły się ruskie roszczenia wobec tej ziemi. Mamy tutaj do czynienia z nowym kierunkiem w polityce Lwa Daniłowicza, którego bez wątplenia reprezentował Jerzy Lwowicz. Ujawniła się ona już wcześniej, po śmierci Bolesława Wstydlwego (7 XII 1279 r.), i powstrzymana została przez Leszka Czarnego. Teraz, po jego śmierci, Rusini spróbowali zająć dla siebie przynajmniej wschodnią część Małopolski.

на бой. Юрїй^a же | позна лєсть их[ъ]¹⁴³⁸. Онѣм[ъ]^b же молващим[ъ]^c: «Кнаже^d, лихо ездѣшь^e, | рат[ъ] с тобою мала. Прїедоут[ъ]^f лаховес^g мнѣси^h – сѣрѣм[ъ]ⁱ ти^j бж|дет[ъ]^k велик[ъ]». Юрїи^l же слышавъ^m сиⁿ слѣвесаⁿ ѡт[ъ] них[ъ], роспоусти^o | дружиноу^p свою воеват[ъ]^q. И възаша^r полона мнѣго^s, а | зита пож[ъ]гоша и села, и не встани^t в лѣсех[ъ]^u, но все пож[ъ]жено || (374v/764) быс[ъ] ратными, и тако възвратишас[а]^v въ^w своа^x си сѣ^y множеством[ъ]^z | полона, и челади^{aa}, и скота, и коней^{ab}, а Кондрат[ъ] поеха^{ac} въ^{ad} своа^{ae} си, | възем[ъ]^{af} сѣбѣ^{ag} сѣрѣм[ъ]^{ah} велик[ъ], – лѣп[ъ]ше^{ai} бы не живь

^a И, к. 301г: Юрьи; Я, к. 226v: Юрий

^b И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: онѣм

^c Я, к. 226v: молващим[ъ]

^d Я, к. 226v: кн[ѣ]же

^e И, к. 301г: ѣздишь

^f И, к. 301г: приедоутъ; Я, к. 226v: приедут[ъ]; Е, к. 286г: приедѣт[ъ]

^g И, к. 301г: лаховѣ; Я, к. 226v: лахове; Е, к. 286г: лахови

^h И, к. 301г: мнози; П, к. 317v: мнози; Я, к. 226v; Е, к. 286г: мнози

ⁱ И, к. 301г: соромъ; Я, к. 226v; Е, к. 286г: со братом[ъ]

^j Я, к. 226v: brak wyrazu; Е, к. 286г: люд[ъ]

^k И, к. 301г: боудеть; Я, к. 226v: будет[ъ]; Е, к. 286г: бѣдет[ъ]

^l И, к. 301г: Юрьи; Я, к. 226v: Юрии

^m И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: слышавъ

ⁿ⁻ⁿ И, к. 301г: си сла [sic]; Я, к. 226v; Е, к. 286г: словеса си

^o Я, к. 226v: роспусти; Е, к. 286г: роспѣсти

^p Я, к. 226v; Е, к. 286г: дрѣжинѣ

^q И, к. 301г: воевать

^r Я, к. 226v: възаша

^s И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: много

^t И, к. 301г: встася; Я, к. 226v; Е, к. 286г: встави

^u И, к. 301г: лѣсѣхъ

^v И, к. 301г: возвратиса; Я, к. 226v: возвратишася; Е, к. 286г: возвратишася

^w И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: во

^x И, к. 301г; Я, к. 226v: своа; Е, к. 286г: своа

^y И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: со

^z И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: множествомъ; П, к. 317v: мнѣж[ъ]ством[ъ]

^{aa} Я, к. 226v: челади

^{ab} И, к. 301г: конии

^{ac} И, к. 301г: поѣха

^{ad} И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: во

^{ae} И, к. 301г; Я, к. 226v: своа; Е, к. 286г: своа

^{af} И, к. 301г: въземъ

^{ag} И, к. 301г; Я, к. 226v: сѣбѣ; Е, к. 286г: brak wyrazu

^{ah} И, к. 301г; Е, к. 286г: соромъ; Я, к. 226v: сором[ъ]

^{ai} И, к. 301г: лѣпши

¹⁴³⁸ Zdanie to sugeruje, że również Jerzemu ktoś z Lublinian zaproponował współpracę i poddanie jego władzy grodu oraz ziemi lubelskiej.

Посол[ъ] от[ъ]
Юрия Лвовича

был[ъ]^a. Посем[ъ] же | матеж[ъ]^b быс[тъ] велик[ъ] въ^c земли^d лад[ъ]скои^{e1439}.
^gБыс[тъ] же посем[ъ] минѡв[ъ]шим[ъ]^f | не по колицем[ъ] д[ъ]нем[ъ]^g,
 присла Юрїи^h Л[ъ]вович[ъ]ⁱ посол[ъ]^j свои къ^k стры|еви^l своему^m, кназюⁿ
 Волдимероу^o, река емоу^p: «Г[о]с[поди]не стрюю^q | мой! Б[ог]ъ вѣдает[ъ]
 и ты, како ти^r есмь^s слоужил[ъ]^t съ^u всею пра|вдою своею, имѣл[ъ] та^v
 есмь^w ѡко^x вт[ъ]ца собѣ, а бы тобѣ съ|жалилоса^y з-моеа слоуж[ъ]бы^z.
 А н[ы]нѣ, г[о]с[поди]не, ^{aa}вт[ъ]ць мои прислал[ъ]^{aa} къ^{ab} | мнѣ, втнимает[ъ]
 оу^{ac} мене города, что ми был[ъ] дал[ъ]: Белзь, и Черь|вен[ъ], и Холмъ¹⁴⁴⁰

^a Е, к. 286г: бывъ

^b Я, к. 226v: матеж[ъ]

^c И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: в

^d И, к. 301г; Е, к. 286г: землѣ

^e Я, к. 226v: лад[ъ]слои

^f П, к. 317v: миноув[ъ]шим[ъ]

^{g-g} И, к. 301г: въ лѣт[о] ѡ ѡсѣнѣ

^h И, к. 301г: Юрїи; Я, к. 226v: Юрии

ⁱ Я, к. 226v; Е, к. 286г: brak wyrazu

^j Е, к. 286г: посіоль

^k И, к. 301г; Я, к. 226v; Е, к. 286г: ко

^l И, к. 301г: строеви; Я, к. 226v: стрыевѣ

^m Я, к. 226v: своему; Е, к. 286г: своемѡ

ⁿ И, к. 301г; Е, к. 286г: кназю; Я, к. 226v: кн[а]зю

^o И, к. 301г: Володимероу; Я, к. 226v; Е, к. 286г: Володимерю

^p Я, к. 226v: ему; Е, к. 286г: емѡ

^q И, к. 301г: стрюю

^r Я, к. 227г: ты

^s Я, к. 227г; Е, к. 286г: есмь

^t Я, к. 227г: служил[ъ]; Е, к. 286г: слѡжил[ъ]

^u И, к. 301г; Я, к. 227г; Е, к. 286г: со

^v Я, к. 227г: та

^w Я, к. 227г; Е, к. 286г: есмь

^x И, к. 301г: аки

^y И, к. 301г: сжалилоса; Я, к. 227г: сожалилоса; Е, к. 286г: сожалилоса

^{z-z} И, к. 301г: моеа слоужбы; Я, к. 227г: службы моеа; Е, к. 286г: слѡжбы моеѡ

^{aa-aa} И, к. 301г: вт[ъ]ць мои прислалъ; Я, к. 227г: прислал[ъ] вт[ъ]ць мои; Е, к. 286г:
 прислал[ъ] вт[ъ]ць

^{ab} И, к. 301г; Я, к. 227г; Е, к. 286г: ко

^{ac} Я, к. 227г; Е, к. 286г: вт[ъ]

¹⁴³⁹ Chodzi o wojnę o następstwo po Leszku Czarnym, której pewne epizody zostały opisane niżej przez nasze źródło.

¹⁴⁴⁰ Jeśli wiarygodnie założyć, że grody te zostały wymienione w kolejności znaczenia, będziemy mieli świadectwo utraty pozycji przez Chełm i wyboru przez Jerzego na rezydencję Belza. Byłby to swoisty powrót do czasu przed założeniem Chełma, kiedy to właśnie Belz pełnił funkcje stolicy oddzielnego księstwa. Opisane wydarzenia mogły rozegrać się jeszcze w październiku lub ewentualnie w listopadzie 1288 r. Zob. np. М. Грушевський, *Хронологія подій*, s. 375, 387 (druga połowa października); *Литонис руський*, s. 442 (druga połowa października).

– ^{a-a} велит[ь] ми быти в Дорог[и]чинѣ^b и в Мел[ь]ницѣ^c. | И^d бїю^e челом[ь] Б[ог]оу^f и тобѣ, стрыеви^g своему^h: даи ми, гос[поди]не, | Берестїиⁱ, и то ^{j-j}бы мне^j с полоу^k было». Вълодимер[ь]^l ж[е] рече | послу^m: «“С[ы]нѣвчеⁿ! – р[ь]ци. – Не дам[ь]^o. Вѣдаеш сам[ь], иже^p а^q не двою | рѣчю^r, ни а^s пакъ^t лож[ь]^u былъ¹⁴⁴¹. А Б[ог]ъ вѣдает[ь] и вса^v пѣд[ь]н[е]б[е]снаа^w: | не могу^x порошити^y радоу^z, что есмь докон[ь]чал[ь] съ^{aa} бра[т]ѣм[ь]^{ab} своим[ь]^{ac} Мьстиславом[ь]^{ad}. Дал[ь] есмь емоу^{ae} землю^{af} всю свою^{af} | и города, и грамоты есми^{ag} пописал[ь]”». С тыми^{ah} словы шт[ь]р[а]ди^{ai} послы^{aj}

^{a-a} И, к. 301г: а

^b И, к. 301г: Дорогычинѣ; Я, к. 227г; Е, к. 286г: Дорогочинѣ

^c И, к. 301г: Мѣлницѣ; Е, к. 286г: Мѣл[ь]ници

^d И, к. 301г; Я, к. 227г: а

^e И, к. 301г: бью; Я, к. 227г: бїю

^f Я, к. 227г: Б[о]гу; Е, к. 286г: Б[о]гѣ

^g И, к. 301г: строеви; Я, к. 227г: стрыевѣ

^h Я, к. 227г: своему; Е, к. 286г: своемѣ

ⁱ И, к. 301г; Я, к. 227г: Берестии

^{j-j} И, к. 301г: бы мь; П, к. 317г: бы ми; Я, к. 227г: были; Е, к. 286г: brak wyrazów

^k Я, к. 227г: полу; Е, к. 286г: полѣ

^l И, к. 301г; Е, к. 286г: Володимерь; Я, к. 227г: Володимер[ь]

^m Я, к. 227г: послу; Е, к. 286г: послѣ

ⁿ И, к. 301г; Я, к. 227г: сыновче; Е, к. 286г: с[ы]новѣ

^o И, к. 301г: дамь

^p И, к. 301г: ѡже; Е, к. 286г: иж[ь]

^q И, к. 301г; Я, к. 227г: ѡ

^r И, к. 301г: рѣчю

^s И, к. 301г; Я, к. 227г; Е, к. 286г: ѡ

^t И, к. 301г: пакъ; Е, к. 286г: паки

^u Е, к. 286г: ложь

^v Я, к. 227г: вса

^w И, к. 301г; Я, к. 227г: подьнебеснаа; Е, к. 286г: подьн[е]б[е]снаа

^x Я, к. 227г: могу; Е, к. 286г: могѣ

^y Я, к. 227г: порути; Е, к. 286г: порѣти

^z Я, к. 227г: радѣ; Е, к. 286г: радѣ

^{aa} И, к. 301г: с; Я, к. 227г; Е, к. 286г: со

^{ab} И, к. 301г; Е, к. 286г: братомь; Я, к. 227г: братом[ь]

^{ac} И, к. 301г: своимь

^{ad} Я, к. 227г; Е, к. 286г: Мстиславом[ь]

^{ae} Я, к. 227г; Е, к. 286г: brak wyrazu

^{af-af} И, к. 301г; Я, к. 227г; Е, к. 286г: свою всю

^{ag} И, к. 301г: есмь; Я, к. 227г: есмы; Е, к. 286г: есмь

^{ah} И, к. 301г: тѣми

^{ai} Я, к. 227г: шт[ь]р[а]ди

^{aj} И, к. 301г: посла

¹⁴⁴¹ W przekazie: „а не двою | рѣчю, ни а пакъ лож[ь] былъ” nawiązanie do Biblii. Zob.: Prz 30, 6; 19, 22; 21, 28.

с[ы]нввца^a своего. Посем[ь] же посла Волвдимерь^b | слоугоу^c своего
 доброг^d вѣр[ь]ного^e именем[ь] Рачьшю^f | къ^g брату^h своемуⁱ Мьстиславоу^j,
 так[о] река: «Молви братоу^k | моемоу^l: “Прислал[ь], – рци, – къ^m мнѣ
 с[ы]нввецьⁿ мой Юрій^o просит[ь] | оу^p мене Берестіа^q, азъ^r же емоу^s не
 дал[ь] ни града^t, ни | села, а ты, – р[ь]ци, – не давай ничегож[е]”»». И взем[ь]^v
 соломы в рж[коу]^w вт[ь] постела^x своеа^y, реч[е]: «“Хота^z бых[ь] ти, – р[ь]ци^{aa},
 – брате^{ab} мой, | тот[ь]^{ac} вѣхот[ь] соломы дал[ь], и того не давай по моем[ь]
 Стожок[ь] живото^{ad} ни|комоуж[е]”»». Рач[ь]ша ж[е] знаиде^{ae} Мьстислава^{af} въ^{ag} Стож[ь]ци^{ah}1442
 и сказа || (375г/765) емоу^{ai} рѣч[ь] брат[ь]ню. Мьстислав[ь]^{aj} же

- a И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286г: с[ы]новца
 b И, к. 301v: Володимѣрь; Я, к. 227г; Е, к. 286г: Володимер[ь]
 c Я, к. 227г: слугѣ; Е, к. 286г: слѣгѣ
 d Я, к. 227г; Е, к. 286г: доброга
 e Я, к. 227г; Е, к. 286г: вѣрнаго
 f И, к. 301v: Рачьшю (zmienione przez samego pisarza na «Рачьшю»)
 g И, к. 301v; Я, к. 227г: ко
 h И, к. 301v: братоу; Е, к. 286г: братѣ
 i Я, к. 227г: своему; Е, к. 286г: своему
 j Я, к. 227г; Е, к. 286г: Мстиславѣ
 k Я, к. 227г; Е, к. 286г: братѣ
 l Я, к. 227г: моему; Е, к. 286г: моему
 m И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286г: ко
 n И, к. 301v: с[ы]новѣчъ; Я, к. 227г; Е, к. 286г: с[ы]новець
 o И, к. 301v: Юрьи; Я, к. 227г: Юрии
 p Я, к. 227г: у
 q И, к. 301v: Берестыа; Я, к. 227г: Берестиа; Е, к. 286г: Берестіа
 r И, к. 301v: азъ
 s Я, к. 227г: ему; Е, к. 286г: ему
 t И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286г: го[ро]да
 u Я, к. 227г; Е, к. 286г: ничего
 v И, к. 301v: вземъ
 w И, к. 301v: роукоу; Я, к. 227г; Е, к. 286г: рѣкѣ
 x Я, к. 227г: постела
 y И, к. 301v: своее; Я, к. 227г: своеа
 z Я, к. 227г: хота
 aa И, к. 301v: р[ь]ци
 ab И, к. 301v: братъ
 ac Е, к. 286г: хот[ь]
 ad Я, к. 227г; Е, к. 286г: никомуже
 ae И, к. 301v: изнаиде
 af Я, к. 227г; Е, к. 286г: Мстислава
 ag И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286г: во
 ah И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286г: Стожыць
 ai Я, к. 227г: ему; Е, к. 286г: ему
 aj Я, к. 227г; Е, к. 286г: Мстислав[ь]

¹⁴⁴² Widać, że i ten gród należał do włości Mścislawa (II).

оудари^a челом[ъ] противу^b | слѡвом[ъ]^c брата своего, рек[ъ]^d: «Ты ж[е] ми брат[ъ]^e, ты ж[е] ми ѡт[ъ]цѣ, мои | Данило^f корол[ъ]. Иже ма^g еси пріалъ^h пѡд[ъ]ⁱ свои рѣци^j, а что | ми велишь^k, а а^l рад[ъ], м-т[о]с[по]дине, тебе^m слоушаюⁿ». Рач[ъ]шю^o ж[е] одарил[ъ]^p, | ѡт[ъ]пусти^q, и пріехавъ^r, ^{s-s}сказа все^s по радю^t Володимероу^u. | ^{v-v}Потѡм[ъ] присла^v к^w Волѡдимероу^x Левъ еп[и]ск[о]па своего пере^zмышльскаго^{aa} именем[ъ] Мемнона¹⁴⁴³. Слоугы^{aa} ж[е] его повѣдаша | емоу^{ab}: «Вл[а]д[ы]к[а], г[о]с[по]дине, пріехал[ъ]^{ac}». Он[ъ]^{ad} же реч[е]: «Къторый^{ae} вл[а]д[ы]ка?» Они^{af} ж[е] | повѣдаша: «Перемышльскый^{ag},

^a Я, к. 227г; Е, к. 286v: brak wyrazu

^b И, к. 301v; П, к. 318г: противоу

^c И, к. 301v; Е, к. 286v: словомъ; Я, к. 227г: словом[ъ]

^d И, к. 301v: река; Я, к. 227г; Е, к. 286v: рече

^e И, к. 301v: брать

^f Я, к. 227г: Данийло; Е, к. 286v: Данійло

^g Я, к. 227г: ма

^h И, к. 301v; Я, к. 227г: приалъ; Е, к. 286v: пріалъ

ⁱ И, к. 301v; Е, к. 286v: подъ; Я, к. 227г: под[ъ]

^j И, к. 301v: роуцѣ; Я, к. 227г; Е, к. 286v: рѣцѣ

^k Я, к. 227г: велит[ъ]

^l И, к. 301v; Я, к. 227г: ѡ

^{m-m} Я, к. 227г; Е, к. 286v: тебе Г[о]с[по]дине мои

ⁿ Я, к. 227г; Е, к. 286v: слѣшаю

^o Я, к. 227г: рачшу; Е, к. 286v: рачшѣ

^p И, к. 301v; Е, к. 286v: ѡдаривъ; Я, к. 227г: ѡдарил[ъ]

^q Я, к. 227г: ѡт[ъ]пусти; Е, к. 286v: ѡт[ъ]пусти

^r И, к. 301v: приѣхавъ; Я, к. 227г: приехав[ъ]; Е, к. 286v: пріехавъ

^{s-s} Я, к. 227г; Е, к. 286v: все сказав[ъ]

^t Я, к. 227г: радѣ; Е, к. 286v: радѣ

^u И, к. 301v: Володимѣроу; П, к. 318г: Волѡдимероу; Я, к. 227г: Володимерѣ; Е, к. 286v: Володимерю

^{v-v} И, к. 301v: присла же потомъ; Я, к. 227г; Е, к. 286v: потом[ъ] же прислав[ъ]

^w И, к. 301v: ко

^x И, к. 301v: Володимероу; Я, к. 227г; Е, к. 286v: Володимерю

^y И, к. 301v: перемышльскаго; Я, к. 227г: перемышльскаго; Е, к. 286v: перемышльскаго

^z Я, к. 227г; Е, к. 286v: Мемноита

^{aa} И, к. 301v: слоуги; Я, к. 227г; Е, к. 286v: слѣги

^{ab} Я, к. 227г: ему; Е, к. 286v: емѣ

^{ac} И, к. 301v: приѣхалъ; Я, к. 227г: приехал[ъ]

^{ad} И, к. 301v; Е, к. 286v: ѡнѣ; Я, к. 227г: ѡн[ъ]

^{ae} И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286v: которыи

^{af} И, к. 301v; Я, к. 227г; Е, к. 286v: ѡни

^{ag} И, к. 301v: перемышльскии; Я, к. 227г: перемышльскый; Е, к. 286v: перемышльскый

¹⁴⁴³ Hierarcha wzmiankowany tylko w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Nie są więc znane dokładne daty jego życia, ani okoliczności kariery oraz czas pełnienia funkcji biskupa przemyskiego. Jest to trzeci znany źródłom władca tej eparchii – po Antonim (Dobryni Jadrejkowiczu) z Nowogrodu Wielkiego i N., odnotowanym w 1242 r. Zob. A. Ю. Карпов, *Русская Церковь X–XIII вв.*, s. 284.

ездит[ь]^a вт[ь]^b брата^{b-b} вт[ь]^c Льва». | Вѣлѣдимер[ь]^d же бѣ оуразоумѣа^e древнаа^f и заднаа^g, на | что^h приехал[ь]ⁱ, посла по него. Он[ь]^j же оувойде^k къ^l нему^m и | поклонисаⁿ емоу^o до землѣ^p, река: «Брат[ь]^q ти са^q кланает[ь]^r». | И велѣ емоу^s сѣсти¹⁴⁴⁴, и нача посол[ь]ство^t правити: «Брат[ь]^u | ти, г[о]с[поди]не, молвит[ь]: Стрый твой Данило^u корол[ь], а мой вт[ь]ць^v, | лежит[ь] в Холмѣ оу^w С[ва]тоа^x Б[огороди]ца^y, и с[ы]нове^z его и братіа^{aa} моа^{ab} | и твоа^{ac} Роман[ь] и Шварно¹⁴⁴⁵ – всѣх[ь]^{ad} кости тоут[о]^{ae} лежат[ь]. А | н[ы]нѣ, брате, слышим[ь] твою немоч[ь] великою^{af}.^{ag} А ты^{ag}, брат[е]

^a И, к. 301v: ѣздить; Я, к. 227г: е[з]дить; Е, к. 286v: едет[ь]

^{b-b} И, к. 301v: ты

^c Я, к. 227г; Е, к. 286v: brak wyrazu

^d И, к. 301v: Володимѣрь; Я, к. 227г; Е, к. 286v: Володимер[ь]

^e И, к. 301v: разоумѣа; Я, к. 227г: уразѣмѣа; Е, к. 286v: оуразѣмѣа

^f И, к. 301v: древнаа; Я, к. 227г: древнаа; Е, к. 286v: древнаа

^g И, к. 301v; Е, к. 286v: заднаа; Я, к. 227г: заднаа

^h И, к. 301v: што

ⁱ И, к. 301v: приѣхъ [sic]; Я, к. 227г: приехал[ь]

^j И, к. 301v: вн; Я, к. 227г: вн[ь]

^k И, к. 301v: воиде; Я, к. 227г: убоиде; Е, к. 286v: оубоиде

^l И, к. 301v: к; Я, к. 227г: ко

^m Я, к. 227г: нему; Е, к. 286v: немѣ

ⁿ И, к. 301v: поклонивса; Я, к. 227г: поклониса

^o Я, к. 227г: ему; Е, к. 286v: емѣ

^p Е, к. 286v: земли

^q Я, к. 227г: сѣ

^r Я, к. 227г: кланает[ь]

^s П, к. 318г; Е, к. 286v: емѣ; Я, к. 227г: ему

^t Е, к. 286v: посолство

^u Я, к. 227г: Данийло

^v И, к. 301v: вт[ь]ць

^w Я, к. 227г; Е, к. 286v: brak wyrazu

^x И, к. 301v: С[ва]тѣи; Я, к. 227г: с[ва]тѣа; Е, к. 286v: с[ва]тѣа

^y И, к. 301v: Б[огороди]ци

^z И, к. 301v: сыновѣ; П, к. 318г: с[ы]нѣ

^{aa} И, к. 301v: брат[и]а; Я, к. 227г: братиа; Е, к. 286v: братіа

^{ab} И, к. 301v: моа; Я, к. 227г: моа

^{ac} И, к. 301v; Я, к. 227г: твоа; Е, к. 286v: твоа

^{ad} И, к. 301v: и всихѣ

^{ae} Я, к. 227г: тут[ь]; Е, к. 286v: тѣт[ь]

^{af} Я, к. 227г; Е, к. 286v: великѣю

^{ag-ag} И, к. 301v: а бы ты

¹⁴⁴⁴ Pokłon do ziemi i pozwolenie księcia, by hierarcha usiadł w jego obecności, są ciekawymi i rzadkimi przykładami obyczajowości dworskiej.

¹⁴⁴⁵ Niezwykle ciekawy, choć – niestety – nieprecyzyjny spis członków dynastii pochowanych w soborze chełmskim. Zwróćmy uwagę, że, po pierwsze, jest to potwierdzenie pochówku w tej świątyni Daniela i Szarna, po drugie, jedyna informacja o złożeniu tam ciała Romana, po trzecie wreszcie, wiadomość o chowaniu innych Romanowiczów, z których możliwy do pewnej identyfikacji jest wyłącznie Michał Juriewicz.

мой, | не загасил[ъ]^a свѣчи^b над^c гробом[ъ]^d стрыа^e своего и брати^f | своеа^g,
а бы дал[ъ] город[ъ]^h свой Берестіиⁱ, то бы 1-была свѣща твоа^j». Вълдимер[ъ]^k же бѣ разоумѣа^l прит[ъ]чѣ^m иⁿ 0-тых[ъ] | мнѣго^o словѣ^{p1446},
и повѣстивъ^q съ^r еп[и]ск[о]пѣм[ъ]^s много вт[ъ] книг[ъ]^t, | зане быс[тъ]
книжник[ъ]¹⁴⁴⁷ великъ^u и философ^v, какож[е] не быс[тъ] въ^w | всей земли^x,
ни по нем[ъ] не бѣдет[ъ]^y, и реч[е] еп[и]ск[о]поу^z: «Брате, – р[ъ]ци, – | Л[ъ]вѣ
кнаже^{aa}, и ци без оума^{ab} ма^{ac} твориш[и]^{ad}, аже^{ae} бых[ъ] не разу[м]ѣл[ъ]^{af} сеа^{ag}

Володимер[ъ]
к[нязь]
чловек[ъ]
оучен[ъ]
и м[у]дръ
и извѣт[ъ] его

^a И, к. 301v: изгасиль

^b И, к. 301v: свѣчѣ

^c И, к. 301v: надъ

^d И, к. 301v: гробомъ

^e И, к. 301v: стрыа; Я, к. 227v: стрыа; Е, к. 286v: стрыа

^f И, к. 301v: браты; Я, к. 227v: братиа; Е, к. 286v: братіа

^g И, к. 301v: своеи; Я, к. 227v: своеа; Е, к. 286v: своеа

^h И, к. 302r: городъ

ⁱ И, к. 302r: Берестии

^j И, к. 302r: твоа свѣща была; Я, к. 227v: то была свѣща твоа; Е, к. 286v: тобы была свѣща твоа

^k И, к. 302r: Володимѣрь; Я, к. 227v; Е, к. 286v: Володимер[ъ]

^l И, к. 302r: разоумѣа; Я, к. 227v: разѣмѣа; Е, к. 286v: разѣмѣа

^m И, к. 302r: приатьчѣ [sic]; Я, к. 227v; Е, к. 286v: притчи

ⁿ Я, к. 227v; Е, к. 286v: brak wyrazu

^{o-o} И, к. 302r: тых[ъ] темно; Я, к. 227v; Е, к. 286v: много тых[ъ]

^p И, к. 302r: слово

^q И, к. 302r; Я, к. 227v; Е, к. 286v: повѣстивъ

^r И, к. 302r; Я, к. 227v; Е, к. 286v: со

^s И, к. 302r: еп[и]с[ко]п[о]мъ; П, к. 318r; Я, к. 227v; Е, к. 286v: еп[и]с[ко]п[о]м[ъ]

^t Я, к. 227v: кных[ъ]

^u И, к. 302r; Я, к. 227v; Е, к. 286v: великъ

^v И, к. 302r: филофъ [sic – różniej zmieniono na «философъ»]; Я, к. 227v; Е, к. 286v: философъ

^w И, к. 302r; Я, к. 227v; Е, к. 286v: во

^x Е, к. 286v: землѣ

^y И, к. 302r: боудеть; Я, к. 227v: будет[ъ]; Е, к. 286v: бѣдет[ъ]

^z Я, к. 227v; Е, к. 286v: еп[и]ск[о]пѣ

^{aa} Я, к. 227v: к[на]же

^{ab} Я, к. 227v; Е, к. 286v: ѣма

^{ac} Я, к. 227v: ма

^{ad} И, к. 302r: творишь; Е, к. 286v: творишь

^{ae} И, к. 302r: вже; Е, к. 286v: ажъ

^{af} И, к. 302r: разоумѣль; Я, к. 227v; Е, к. 286v: разѣмѣл[ъ]

^{ag} И, к. 302r: сеи; Я, к. 227v; Е, к. 286v: brak wyrazu

¹⁴⁴⁶ W przekazie: „Вълдимер[ъ] же бѣ разоумѣа прит[ъ]чѣ и тых[ъ] мнѣго словѣ”
nawiązanie do Biblii. Zob. Prz 1, 6.

¹⁴⁴⁷ Pojęcie: „книжник[ъ]”, oznaczające dobrze wykształconego, uczonego człowieka,
znawcę, komentatora praw, kaznodzieję, twórcę ksiąg (СДЯ, т. IV, s. 357–358).

хитрости^a. Ци мала ти^b, – р[ь]ци, – своа^c земля^d, | аже Берестіа^e хочешь,
 а^f сам[ь] дръжа^g княженіа^h три: || (375v/766) галиц[ь]коеⁱ, перемышльское,
 белзьское^j¹⁴⁴⁸ – да нѣтоут[ь]^k | ти сыти^l. ^m-А се^m пакьⁿ, мой, – ^o-и р[ь]ци^o,
 – ут[ь]ць^p, а твой стрый | лежит[ь] вь^q еп[и]ск[о]пьи^r оу^s С[ва]тоа^t
Б[огороди]ци оу^u Волдимери^v¹⁴⁴⁹. ^{w-w} Мно|го л[и]^x еси^y над[ь] ним[ь]^z
 свѣч[ь]^{aa} поставлал[ь]^{ab?} Что^{ac} еси^{ad} даль, ^{ae}-который | горвд[ь]^{ae}, а бы то
 свѣча^{af} была? Аже^{ag}, – р[ь]ци, – просиль^{ah} еси | живыми^{ai}, а оуже^{aj}

^a И, к. 302г: хитрости [sic]

^b И, к. 302г: ть

^c И, к. 302г; Я, к. 227v: своа; Е, к. 286v: своа

^d Я, к. 227v: земля

^e И, к. 302г: Берестыа; Я, к. 227v: Берестиа; Е, к. 286v: Берестіа

^f Я, к. 227v; Е, к. 286v: brak wyrazu

^g И, к. 302г; Я, к. 227v; Е, к. 286v: держа

^h И, к. 302г княжения; Я, к. 227v: княжения

ⁱ И, к. 302г: галичкое; Я, к. 227v: галицкое; Е, к. 286v: галицкое

^j И, к. 302г: белзьское; Я, к. 227v: белское; Е, к. 287г: белзское

^k И, к. 302г: нѣтоу; Я, к. 227v: нѣтут[ь]; Е, к. 287г: нѣтѹт[ь]

^l Я, к. 227v: ситости; Е, к. 287г: сытости

^{m-m} И, к. 302г: все

ⁿ И, к. 302г: пакь; Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

^{o-o} Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

^p И, к. 302г: ѡ[ть]ць

^q И, к. 302г; Я, к. 227v; Е, к. 287г: во

^r И, к. 302г: еп[и]с[ко]пьи; Я, к. 227v: еп[и]с[ко]пии; Е, к. 287г: еп[и]ск[о]пји

^s Я, к. 227v: ѡ

^t И, к. 302г: С[ва]тои; Я, к. 227v: С[ва]тоа

^u И, к. 302г: в; Я, к. 227v: ѡ

^v И, к. 302г: Володимерѡ; Я, к. 227v; Е, к. 287г: Володимери

^{w-w} И, к. 302г: а

^x И, к. 302г: ль; Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

^y И, к. 302г: есь

^z Е, к. 287г: нимъ

^{aa} Я, к. 227v; Е, к. 287г: свѣща

^{ab} И, к. 302г: поставиль; Я, к. 227v: поставлал[ь]

^{ac} Е, к. 287г: што

^{ad} И, к. 302г: есь

^{ae-ae} И, к. 302г: который городъ; Я, к. 227v; Е, к. 287г: город[ь] корьи

^{af} Я, к. 227v; Е, к. 287г: свѣща

^{ag} И, к. 302г: ѡже

^{ah} И, к. 302г: просиль

^{ai} И, к. 302г: живымъ

^{aj} Я, к. 227v; Е, к. 287г: ѡж[е]

¹⁴⁴⁸ Niezwykle ważna informacja określająca stan posiadania Lwa po śmierci Szwarna. Po drugie, widzimy tutaj świadectwo ciągłego istnienia dawnych podziałów terytorialnych pd.-zach. Rusi, teoretycznie zacieranych przez Daniela poprzez tworzenie nowych grodów stołecznych (Uhrusk, Chełm, Lwów).

¹⁴⁴⁹ Mamy tu potwierdzenie pochówku Wasylka w soborze włodzimierskim.

пакъ^a м[ь]ртвыми^b прошишь^c. Не дам[ъ] | не рек[у]^d города, но ни села не возьмешь^e оу^f мене. Розоу|мѣю^g а^h твою хитростьⁱ не дам[ъ]^j». Вълдимерь^k же | ударивъ вл[а]д[ы]коу^l, ѡт[ъ]поусти^m, ⁿ⁻ⁿ зане быс[тъ] не бывал[ъ] | оу^o него николиж[е]^p. Кнашо^q же Вълдимероу^r ^{s-s} лежащю^t | в болести ^uсвоей пол[ъ]но-^u д лѣт[а]¹⁴⁵⁰. Болезнь^v же его сице скажем[ъ]^{w1451}. Нача емоу^x гнити исподнаа^y оустна^{z1452} – пръвого^{aa} | лѣта мало, на другоге^{ab}

Большънь
Володимирова

- ^a Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu
^b И, к. 302г: м[ь]ртвыми; Я, к. 227v; Е, к. 287г: мертвыми
^c И, к. 302г: просиши; Я, к. 227v; Е, к. 287г: прошишь
^d И, к. 302г: рекоу; Е, к. 287г: рекъ
^e Я, к. 227v: возмет[ъ]; Е, к. 287г: возьмешь
^f Я, к. 227v: ѡ
^g Я, к. 227v; Е, к. 287г: разѣмѣю
^h И, к. 302г; Я, к. 227v: ѡ
ⁱ И, к. 302г: хьтрость
^j И, к. 302г: дамъ
^k И, к. 302г: Володимерь; Я, к. 227v; Е, к. 287г: Володимер[ъ]
^l Я, к. 227v; Е, к. 287г: вл[а]д[ы]кѡ
^m Я, к. 227v: ѡт[ъ]пусти; Е, к. 287г: ѡт[ъ]пѡсти
ⁿ⁻ⁿ И, к. 302г: и
^o Я, к. 227v: у
^p П, к. 318v: николижъ
^q И, к. 302г; Е, к. 287г: кназю; Я, к. 227v: князю
^r И, к. 302г: Володимероу; П, к. 318v: Волдимерю; Я, к. 227v; Е, к. 287г: Володимерю
^{s-s} И, к. 302г: Василькович[у] великом[у]
^t И, к. 302г: лежащю; Я, к. 227v; Е, к. 287г: лежащѡ
^{u-u} И, к. 302г: brak wyrazów
^v Е, к. 287г: болѣзн[ъ]
^w И, к. 302г: скажемъ
^x Я, к. 227v; Е, к. 287г: емѡ
^y И, к. 302г: исподнаа; Я, к. 227v: споднаа; Е, к. 287г: споднаа
^z Я, к. 227v: ѡстна
^{aa} И, к. 302г; Я, к. 227v; Е, к. 287г: первого
^{ab} Я, к. 227v; Е, к. 287г: дрѡгое

¹⁴⁵⁰ Historia choroby Włodzimierza jest opowiadana z perspektywy kon. 1288 r., czy ściślej mówiąc, kon. marcowego 6796 r. Zaczęła się ona więc nie później niż przed kon. 1284 r.

¹⁴⁵¹ Kolejny już raz ujawnia się autor przynależnej Włodzimierzowi części *Kroniki halicko-wołyńskiej*.

¹⁴⁵² Istnieje specjalny artykuł poświęcony chorobie Włodzimierza. Jego autorzy doszli do wniosku, że książę cierpiał na trąd. Pogląd ten nie jest jednak dobrze udokumentowany (Ф. Андрощук, А. Чельстрем, „*Се же бысть вторы Невъ*”: *болезнь князя Владимира Васильковича и ее бибейские параллели*, „*Ruthenica*”, t. VI, 2007, s. 243–258). Co więcej, w przedstawionej argumentacji nie zostały uwzględnione wyniki autopsji szczątków osoby utożsamianej z Włodzimierzem, dokonanej przez kijowskiego patologa Municha w 1886 r. i sugerującej nowotwór kości (О. И. Левицкий, *Историческое описание Владимир-Вольнского Успенского храма, построенного в половине XII в. князем Мстиславом Изяславичем*, Киев 1892, s. 108–109, 114–115).

и на третіе^a бол[ъ]ма поча^b гнити. | И еще ж[е] емоу^c не вел[ъ]ми бол[ъ]ноу^d
^eсѣщю, но ездаше на кони, | когда хоташе^e. И розда^f оубогим[ъ]^g имѣніе^h
свое все: златоⁱ, и сребро^j, и каменіе^k драгое^l, и поасы^m золотыеⁿ | шт[ъ]ца
своего и сребраные^o – свое, иже бѣ^p по шт[ъ]ци своем[ъ] | стажал[ъ]^{q1453},
все розда^r. И блюда великаа^s сребраные^t, | и коуб[ъ]кы^u златые^v
и сребраные^w сам[ъ] пред[ъ]^x своима | очима^y поби и поліа^z оу^{aa} гривны¹⁴⁵⁴,
и мониста ве[ли]каа^{ab} золотаа^{ac} бабы своеа^{ad} и м[а]т[е]ре^{ae} своеа^{af1455} все |

^a И, к. 302г: третѣе; Я, к. 227v; Е, к. 287г: третее

^b И, к. 302г: нача; Я, к. 227v; Е, к. 287г: поча

^c Я, к. 227v: ему; Е, к. 287г: емѣ

^d Я, к. 227v; Е, к. 287г: болнѣ

^{e-e} И, к. 302г: но ходашь и ездашеть на конѣ; Я, к. 227v: сущѣ но ездаше на кони когда хоташе; Е, к. 287г: сущѣ но ездаше на кони когда хоташе

^f Е, к. 287г: разда

^g Я, к. 227v: ѡбогим[ъ]; Е, к. 287г: оубогим[ъ]

^h И, к. 302г; П, к. 318v; Я, к. 227v: имѣние

ⁱ И, к. 302г: золото

^j И, к. 302г: сребро

^k И, к. 302г: каменіе; Е, к. 287г: камѣніе

^l И, к. 302г: дорогое

^m И, к. 302г; Я, к. 227v: поасы

ⁿ И, к. 302г: золотыи

^o И, к. 302г: сребраныѣ [sic]; Я, к. 227v: сребреніе; Е, к. 287г: сребренныѣ

^p И, к. 302г: баше

^q Я, к. 227v: стажал[ъ]

^r Я, к. 227v: роздал[ъ]; Е, к. 287г: раздал[ъ]

^s Я, к. 227v: великаа; Е, к. 287г: великаа

^t И, к. 302г: сребранаа; Я, к. 227v: сребраные; Е, к. 287г: сребранаа

^u И, к. 302г: коубѣкы; Я, к. 227v: кубки; Е, к. 287г: кѣбки

^v И, к. 302г; Я, к. 227v; Е, к. 287г: золотые

^w И, к. 302г: сребраные; Я, к. 227v; Е, к. 287г: сребраніе

^x И, к. 302г: передѣ

^y И, к. 302г; Я, к. 227v: шчима

^z И, к. 302г: полія; Я, к. 227v: полиа; Е, к. 287г: поліа

^{aa} И, к. 302г: в; Я, к. 227v; Е, к. 287г: во

^{ab} И, к. 302г: великаа; Я, к. 227v: великіа; Е, к. 287г: великіа

^{ac} И, к. 302г; Я, к. 227v: золотаа; Е, к. 287г: золотаа

^{ad} И, к. 302г: своеи; Я, к. 227v: своеа

^{ae} И, к. 302г: матери

^{af} И, к. 302г: своеи; Я, к. 227v: своеа

¹⁴⁵³ Ciekawa informacja na temat ważnego elementu stroju przedstawicielei najwyższych warstw średniowiecznego społeczeństwa ruskiego.

¹⁴⁵⁴ Niewątpliwie w tym miejscu termin „grzywna” użyty został w znaczeniu: „jednostki pieniężnej i wagowej, uformowanej w określony kształt” (СДЯ, т. II, s. 387–389; Н. Ф. Копля, *Гривна*, [w:] ДРСМЭ, s. 211–213).

¹⁴⁵⁵ Mamy tutaj kilka pod rząd przykładów dziedziczenia w rodzie drogocennych przedmiotów (pasy ojcowskie, biżuteria babki i matki). Przy okazji pojawia się w tym miejscu wzmianka

полїа^a. И розосла^b м[и]л[о]стыню по всеи земли^c, и стада | розда^d
оубогым[ъ]^e людем[ъ]^f, и^g оу^h кого тоⁱ кона^j нѣт[ъ]^k, и тѣм[ъ]^l, | иже то^m
погиблиⁿ в тел[е]боужиноу^o рат[ъ]^{1456 1457} Къ^p сему^q ж[е] кто | исповѣсть
многы^r твои^s нощны^t м[и]л[о]стына^u | и дивны^v щедроты, аж[е] къ^w

Волод[имерова]
милость

- ^a И, к. 302г: полїа; Я, к. 227v: полиа; Е, к. 287г: полїа
^b И, к. 302г: розъсла; Я, к. 227v; Е, к. 287г: розысла
^c Е, к. 287г: землѣ
^d И, к. 302г; Я, к. 227v: роздаа; Е, к. 287г: раздаа
^e И, к. 302г: оубогымь; Я, к. 227v: ѡбогим[ъ]; Е, к. 287г: оубогим[ъ]
^f И, к. 302г: людемь
^g И, к. 302г: brak wyrazu
^h Я, к. 227v: у
ⁱ Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu
^j И, к. 302г: конии; Я, к. 227v: кона
^k И, к. 302г: нѣтоуть
^l И, к. 302г: тѣмь
^m И, к. 302г: кто; Я, к. 227v; Е, к. 287г: што
ⁿ Я, к. 227v; Е, к. 287г: погѡбили
^o И, к. 302г: телебоузиноу; Я, к. 227v: телебужинѡ; Е, к. 287г: телебѡжинѡ
^p И, к. 302г: ко т[о]; Я, к. 227v; Е, к. 287г: по
^q Я, к. 227v: сему; Е, к. 287г: семѡ
^r И, к. 302г: многы; Я, к. 227v: многие; Е, к. 287г: многіе
^s И, к. 302г: твоа; Я, к. 227v; Е, к. 287г: твое
^t И, к. 302г: и нещаны; Я, к. 227v; Е, к. 287г: нощны
^u Я, к. 227v: м[и]л[о]стына
^v И, к. 302г; Я, к. 227v: дивныа; Я, к. 227v: дивныа
^w И, к. 302г: ко; Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

na temat babki Włodzimierza, niewątpliwie ojczystej, a więc księżnej Romanowej. Jak pisał D. Dąbrowski, można fakt przekazania Wasylowi ozdób należących do tej wybitnej kobiety uznać za dowód na to, że zmarła ona już po śmierci Daniela (*Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 68–69).

¹⁴⁵⁶ Chodzi oczywiście o wyprawę z zimy 1287/1288 r. na ziemię polskie, kiedy to jednak Mongołowie złupili m.in. część księstwa Włodzimierza.

¹⁴⁵⁷ Od tego momentu do И, 304v, zaczynają się cytaty ze *Слова о законе и благодати (Ипатьевская летопись*, kol. 914, w. 26 – 925, w. 3; ze względu na zaburzony układ tekstu w rękopisie chlebnikowskim, dla ułatwienia karty zostały podane według rękopisu ipatievskiego zgodnie z najczęściej wykorzystywanym przez badaczy wydaniem A. A. Szachmatowa tego zabytku piśmiennictwa staroruskiego); por. *Литонис руський*, s. 443–446. *Слово о правіе і ласце (Слово о законе и благодати)* metropolity Ilariona (poł. XI w.; biogram: СКНКДР, т. I, s. 198–204) było wielokrotnie wydawane i interpretowane. Ostatnio A. Н. Ужанков, „*Слово о законе и благодати*” и другие творения митрополита Илариона Киевского, Москва 2014 (tam tekst oryg., tłum. ros. i obszernie komentarze. Fragment zaczerpnięty przez autora *Pochwały Włodzimierza Wasylkowicza* znajdujemy na s. 226–233 tego wydania). Istnieje też polski przekład obszernych fragmentów omawianego zabytku autorstwa R. Łuźnego: *Metropolity Ilariona Slovo o pravie i lasce*, [w:] *Slovo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybór, tłum. i oprac. R. Łuźny, Kraków 1995, s. 39–57. Interesujący nas ustęp znajduje się na s. 47–48. Nie odnosimy się do niego bezpośrednio, gdyż w *Kronice halicko-wołyńskiej* znajdujemy jednak trawestacje tekstu oryginalnego, co jednoznacznie ukazuje ich porównanie.

оубогым[ъ]^a твораше^b, и къ^c || (376г/767) сиротам[ъ], и къ^d болащим[ъ]^e, ^{f-f} къ^g вдовам[ъ]^h и къⁱ жадным[ъ] – ^{j-j} всѣмъ^k | твораше^l м[и]л[о]сть^m требующим[ъ]ⁿ м[и]л[о]сти, слышал[ъ] ^oбо бѣ^o | г[лаго]ль^p Г[осподь]нь^q къ^r Навходоносороу^{s1458} ц[а]роу^t: «Съвѣт[ъ]^u мой да бѣдет[ъ]^v | ти вгоден[ъ]^w... и неправды твоа^x – щедротами нищих[ъ]»¹⁴⁵⁹, – еже | слыша ты^y, о^z честниче, дѣлом[ъ]^{aa} аб-скон[ъ]ча слышаное^{ab}, про|сацим[ъ]^{ac} подаа^{ad}, нагыа^{ae} одѣваа^{af},

^a И, к. 302г: оубогымъ; Я, к. 227v: ѡбогим[ъ]; Е, к. 287г: оубогим[ъ]

^b Я, к. 227v: твораше

^c И, к. 302г: к; Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

^d И, к. 302г: к; Я, к. 227v: ко

^e Я, к. 227v: болащим[ъ]

^{f-f} И, к. 302г: и

^g И, к. 302г: ко; Я, к. 227v; Е, к. 287г: brak wyrazu

^h И, к. 302г: вдовичамъ

ⁱ Я, к. 227v; Е, к. 287г: ко

^{j-j} И, к. 302г: и ко

^k И, к. 302г: всимъ

^l Я, к. 227v: твораше

^m Я, к. 227v; Е, к. 287г: м[и]л[о]сти

ⁿ Я, к. 227v: требующим[ъ]; Е, к. 287г: требующимъ

^o И, к. 302v: собѣ

^p И, к. 302v: глас[ъ]

^q Я, к. 227v; Е, к. 287г: Г[оспо]день

^r И, к. 302v; Я, к. 227v; Е, к. 287г: ко

^s И, к. 302v: Вьходьносороу; Я, к. 227v: Навходоносороу; Е, к. 287г: Навходоносорѣ

^t И, к. 302v: ц[ъ]с[а]рю; Я, к. 228г; Е, к. 287г: ц[а]рю

^u И, к. 302v: свѣтъ; Я, к. 228г; Е, к. 287г: совѣт[ъ]

^v И, к. 302v: боудет[ъ]; Я, к. 228г: будет[ъ]; Е, к. 287г: бѣдет[ъ]

^w Е, к. 287г: оугодень

^x И, к. 302v; Я, к. 228г: твоа; Е, к. 287г: твоа

^y Я, к. 228г; Е, к. 287г: ти

^z И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287г: w

^{aa} И, к. 302v; Е, к. 287г: дѣломъ; Я, к. 228г: дѣлом[ъ]

^{ab-ab} Я, к. 228г; Е, к. 287г: слыша скончанное

^{ac} Я, к. 228г; Е, к. 287г: просацим[ъ]

^{ad} Я, к. 228г: подаа; Е, к. 287г: подаа

^{ae} И, к. 302v; Я, к. 228г: нагыа; Е, к. 287г: подаа

^{af} И, к. 302v; Я, к. 228г: удѣваа; П, к. 318v; Е, к. 287г: удѣваа

Nie miejsce tu jednak na dokładne przedstawianie owych różnic. Pełnego zestawienia odpowiednich fragmentów *Pochwały Włodzimierza* i *Słowa Hilariona* dokonał A. Nasonow (*История русского летописания*, s. 236–242).

¹⁴⁵⁸ Nabuchodonozor, król Babilonu w l. 605–562 p.n.e. Był synem Nabopolassara.

¹⁴⁵⁹ W tekście od słów „твой нощныя м[и]л[о]стына и дивныя щедроты, таж[е] къ оубогым[ъ] твораше, и къ || (376г/767) сиротам[ъ]” do „ц[а]роу: «Съвѣт[ъ] мой да бѣдет[ъ] ти вгоден[ъ] ... и неправды твоа – щедротами нищих[ъ]»” nawiązanie do Biblii. Zob.: Dn 4, 24; Jk 2, 13; Syr 17, 17–18; Mt 5, 7.

жад[ь]ныа^a, и альч[ь]ныа^b | насыщаа^c, болащим[ь]^d всако^e оутѣшеніе^f
 посылаа^g, длѣжныа^h искоупааⁱ, j-работныа свобождѣа^j – твоа^k бо | щедроты
 и м[и]л[о]стына^l и^m н[ы]нѣ въⁿ ч[е]л[овѣ]цех[ь]^o поминаемы^p сѣт[ь]^q, |
 паче же пред[ь] Б[о]гум[ь]^r и агг[е]лы^s Его. Еаже^t ради, добропрелюбныа^u
 | ^{v-v} Б[о]гум[ь]^w м[и]л[о]стына^x, мнѣго^y дерзновеніе^z имѣши^{aa} къ^{ab} Немоу^{ac},
 | ѣако^{ad} присный рабъ Х[ристо]въ помагает[ь] ми слѣвесы^{ae}, рекий^{af}: |
«М[и]л[о]сть хвалитса^{ag} на сѣдѣ^{ah}, м[и]л[о]стыни^{ai} мѣжоу^{aj} –
ѣако^{ak} печати^{al} | с ним[ь]». Вѣрнѣ^{am} же Самого Г[оспод]а г[лаго]лѣ:

^a И, к. 302v; Я, к. 228г: жадныа; Е, к. 287г: жадныа

^b И, к. 302v: альчныа; Я, к. 228г: ал[ь]чныа; Е, к. 287г: ал[ь]чныа

^c И, к. 302v; Я, к. 228г: насыщаа; Е, к. 287г: насыщаа

^d Я, к. 228г: болащим[ь]

^e Я, к. 228г: всако

^f И, к. 302v: оутешение; Я, к. 228г: ѹтѣшеніе

^g И, к. 302v; Я, к. 228г: посылаа; Е, к. 287г: посылаа

^h И, к. 302v: должныа; Я, к. 228г: должныа; Е, к. 287г: должныа

ⁱ И, к. 302v: искоупаа; Я, к. 228г: искѣпаа; Е, к. 287г: искѣпаа

^{j-j} И, к. 302v: brak wyrazów; П, к. 318v: работнѣа свобождаа; Я, к. 228г: работныа
 свобождаа; Е, к. 287г: работныа и свобождаа

^k И, к. 302v; Я, к. 228г: твоа

^l Я, к. 228г: м[и]л[о]стн[ы]ѣа

^m И, к. 302v: brak wyrazu

ⁿ И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: во

^o И, к. 302v: ч[е]л[овѣ]цѣхъ

^p И, к. 302v: поминаемы

^q И, к. 302v: соутѣ; Я, к. 228г: сѣт[ь]; Е, к. 287v: сѣт[ь]

^r И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: Б[ого]мѣ

^s И, к. 302v: ангг[е]лы

^t И, к. 302v; Я, к. 228г: еаже

^u Я, к. 228г: добропрелюбныа; Е, к. 287v: добропрелюбнаа

^{v-v} Я, к. 228г; Е, к. 287v: пред[ь]

^w И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: Б[ого]мѣ

^x Я, к. 228г: м[и]л[ос]тн[ы]ѣа

^y И, к. 302v: мног[о]; Я, к. 228г; Е, к. 287v: многое

^z И, к. 302v: дерзновенье; Я, к. 228г; Е, к. 287v: дерзновеніе

^{aa} Я, к. 228г; Е, к. 287v: имаеши

^{ab} И, к. 302v: к; Я, к. 228г: ко

^{ac} И, к. 302v: Немоу; Я, к. 228г: нему

^{ad} Е, к. 287v: ѣако

^{ae} И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: словесы

^{af} И, к. 302v: реки; Я, к. 228г: рекий; Е, к. 287v: рекій

^{ag} И, к. 302v: хвалитса; Я, к. 228г: хвалитса

^{ah} И, к. 302v: соудѣ; Я, к. 228г; Е, к. 287v: сѣдѣ

^{ai} И, к. 302v: милостини

^{aj} И, к. 302v: моужю; Я, к. 228г; Е, к. 287v: мѣжоу

^{ak} И, к. 302v: акы

^{al} И, к. 302v: печать

^{am} И, к. 302v: вѣрнѣ

«Бл[а]жени^a м[и]л[о]стивии^b, ѿк[о] | тии^c пом[и]ловани бждоут[ь]^d». Иное^e же аснѣ^f и вѣр[ь]нѣ^g по|слоушество^h приведем[ь]ⁱ ѡт[ь]^j [sic] тебе ѡт[ь]^k с[ва]тых[ь]^k писаніи^l, реч[е]н[ь]ное | Іаковом[ь]^m ап[о]ст[о]лѡм[ь]ⁿ, ѿко «обративый^o грѣшника ѡт[ь]^q заблѡуженіа^p пѣти^q его^r сп[а]сет[ь]^{s-s} д[о]у[ш]ю^t и покрьет[ь]^u множ[ь]ство^v грѣховъ^{w1460}». Тѣй^x же и ц[ь]ркви^y мнѡгы Х[ристо]вы^y поставль^z, и слоужителя^{aa} Его въвед[ь]^{ab}, пѡдобниче^{ac} великого Костантина^{ad1461}, | равнооумне^{ae}, равнохр[и]стосолюбець^{af}, равночтителю^{ag} |

^a Я, к. 228г; Е, к. 287v: блажены

^b Я, к. 228г: м[и]л[ос]т[и]в[и]й; Е, к. 287v: м[и]л[о]стивій

^c И, к. 302v: тѣи; Я, к. 228г; Е, к. 287v: тыи

^d И, к. 302v: боуть [sic]; Я, к. 228г: будѣт[ь]; Е, к. 287v: бѣдѣт[ь]

^e И, к. 302v: ино

^f Я, к. 228г; Е, к. 287v: аснѣ

^g И, к. 302v: вѣрние; Е, к. 287v: вѣрное

^h И, к. 302v: послѡушество; Я, к. 228г: послушенство; Е, к. 287v: послѣшество

ⁱ И, к. 302v: приведемъ

^j И, к. 302v: ѡ

^k Я, к. 228г: с[ва]тых[ь]

^l И, к. 302v; Я, к. 228г: псании

^m И, к. 302v; Я, к. 228г: Іаковомъ; П, к. 319г; Е, к. 287v: Іаковом[ь]

ⁿ И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: ап[о]ст[о]лѡмъ

^o И, к. 302v: ѡбративы; П, к. 318в; Я, к. 228г; Е, к. 287v: ѡбративыи

^p И, к. 302v: заблѡужения; Я, к. 228г: заблѣжениа; Е, к. 287v: заблѣженіа

^q И, к. 302v: поутии; Я, к. 228г: пути; Е, к. 287v: пѣти

^r Е, к. 287v: егѡ

^{s-s} И, к. 302v: и

^t Я, к. 228г: душѣ; Е, к. 287v: д[ѣ]шѣ

^u Е, к. 287v: покрьетъ

^v Я, к. 228г; Е, к. 287v: множество

^w И, к. 302v; Е, к. 287v: грѣховъ; Я, к. 228г: грѣхов[ь]

^x И, к. 302v: ты; Я, к. 228г; Е, к. 287v: той

^{y-y} И, к. 302v: многи Х[ристо]вы; Я, к. 228г: Х[ристо]вы многи; Е, к. 287v: многи [sic]

^z Я, к. 228г; Е, к. 287v: поставил[ь]

^{aa} Я, к. 228г: слѣжителя; Е, к. 287v: слѣжителя

^{ab} И, к. 302v: введъ; Я, к. 228г; Е, к. 287v: вовед[ь]

^{ac} И, к. 302v; Я, к. 228г: подобниче; Е, к. 287v: пособника

^{ad} Я, к. 228г: Костантина; Е, к. 287v: Константина

^{ae} Я, к. 228г: равноумие; Е, к. 287v: равнооуміе

^{af} И, к. 302v: равнохр[и]стосолюбце; Я, к. 228г; Е, к. 287v: равнохр[и]стосолюбець

^{ag} И, к. 302v: равночтителю

¹⁴⁶⁰ W przekazie: „ѿко «обративый грѣшника ѡт[ь] заблѡуженіа пѣти его сп[а]сет[ь] д[о]у[ш]ю и покрьет[ь] множ[ь]ство грѣховъ” nawiązanie do Biblii. Zob. Jk 5, 20.

¹⁴⁶¹ Chodzi oczywiście o Konstantyna Wielkiego (ur. 27 II ok. 272 r., zm. 22 V 337 r.), władcę uznawanego za pierwszego chrześcijańskiego ces. rzymskiego, św. prawosławnego (dzień kultu 21 V/3 VI).

слоужителем[ъ]^a его. Онъ^b с^{c-c} [ва]тymi^d wt[ъ]ци Никейскаго^e съ|бора^{f1462}
закон[ъ]^g ч[е]л[овѣ]кwm[ъ]^h полагаше, ты ж[е] съⁱ еп[и]ск[о]пы и игоумены^j
| снимааса^k часто^l съ^m мнwgым[ъ]ⁿ смиреніем[ъ]^o1463o, мнwго^p бесѣдо|ваше^q
wt[ъ] книгъ w житіи^r с^{s-s}вѣта сего^s тлѣн[ъ]наго. Но | мы на пред[ъ]лежащее
възвратимса^{t1464}. Исходащю^u ж[е] д-м8^v | лѣтоу^w и^x наставши^y зѣмѣ^z, aa-aa
нача^{ab} бол[ъ]ма^{ac} нечимо^{ad}: опада^{ae} ем8^{af} || (376v/768) все масо^{ag} съ^{ah} брады^{ai},

^a Я, к. 228г; Е, к. 287v: слѣжителем[ъ]

^b И, к. 302v; Я, к. 228г: онъ

^{c-c} И, к. 302v: со

^d Я, к. 228г: с[ва]тymi

^e И, к. 302v: Никейскаго

^f И, к. 302v: сбора

^g П, к. 318v: закwn[ъ]

^h И, к. 302v; П, к. 319г: ч[е]л[о]в[ѣ]комъ

ⁱ И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: со

^j Я, к. 228г: игумени; Е, к. 287v: игумены

^k Я, к. 228г: снимааса; Е, к. 287v: снимааса

^l И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: часто

^m И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: со

ⁿ И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: многимъ

^o И, к. 302v; Я, к. 228г: смирениемъ

^p И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: много

^q И, к. 302v: бѣсѣдоваше

^r И, к. 302v: жити; Я, к. 228г: житии

^{s-s} Я, к. 228г; Е, к. 287v: сего свѣта

^t И, к. 302v: возвратимса; Я, к. 228г: возвратимса; Е, к. 287v: возвратѣмса

^u И, к. 302v: исходащю; Я, к. 228г; Е, к. 287v: идѣщѣ

^v И, к. 302v: четвертому; Я, к. 228г: д-м8; Е, к. 287v: четвертом8

^w Я, к. 228г: лѣту; Е, к. 287v: лѣтѣ

^x Я, к. 228г; Е, к. 287v: brak wygazu

^y Я, к. 228г: наста; Е, к. 287v: наставшей

^z И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: зимѣ

aa-aa И, к. 302v: и

ab И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: нача

ac И, к. 302v; Е, к. 287v: болми

ad Е, к. 287v: немогчи

ae И, к. 302v: wпада; Я, к. 228г: wt[ъ]пада; Е, к. 287v: wt[ъ]паде

af И, к. 302; П, к. 319г v: емоу; Я, к. 228г: ему

ag Я, к. 228г: масо

ah И, к. 302v: с; Я, к. 228г: со; Е, к. 287v: з

ai И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: бороды

¹⁴⁶² Zorganizowane przez ces. Konstantyna Wielkiego w 325 r. zgromadzenie biskupów w Nicei, w trakcie którego ustalono wyznanie wiary chrześcijańskiej.

¹⁴⁶³ W tekście od słów „Тѣй же и ц[ѣ]ркви мнwгы Х[ри]сто[в]ы поставѣ, и слоужителя Его въвед[ъ], пwдобниче великаго Константина” do „еп[и]ск[о]пы и игоумены снимааса часто съ мнwгим[ъ] смиреніем[ъ]” trawestacja Hilariona. Zob. СЗБ, к. 1906–191а.

¹⁴⁶⁴ Kolejny przykład ujawnienia się autora zwodu Włodzimierza.

Володимир[ъ]
пошель
в церков[ъ]

и зѡубы^a исподнїи^b выгниша вси^c, и | челюсть бороднаа^d перегни. Сѡй^e
же быс[тъ] ^fвторыи Іевъ^f, и | вѣнїиде^g въ^h ц[ъ]ркѣ[ъ]въⁱ с[ва]т[о]го^j
и великого м[оу]ч[е]ника Х[ристо]ва Гевргїа^{k1465}, | хота взати^l причастїе^m
оуⁿ вт[ъ]ца своего д[оу]ховнаго¹⁴⁶⁶, и вѣнїиде^o въ^p влтарь^q малый¹⁴⁶⁷,
идеже ереи^r съвладахъ^s ризы | своа^t, тоу^u бо^v баше^w х-емоу обычаи^x всегда
ставати^y, и | сѣде на стол[ъ]ци^z, зане не можаше^{aa} стоати^{ab} вт[ъ] немочи,
и | въздѣвъ^{ac} рѣци^{ad} на н[е]бо, молашеса^{ae} съ^{af} слъзами^{ag}, г[лаго]ла^{ah}:
«Вл[а]д[ы]ко | Г[оспод]и Б[ож]е мой, призри на немощь^{ai} мою и виждь^{aj}

^a И, к. 302v: зѡуби; Я, к. 228г; Е, к. 287v: зѡбы

^b И, к. 302v: исподнии; Я, к. 228г; Е, к. 287v: сподныи

^c Я, к. 228г: все

^d Я, к. 228г: бороднаа; Е, к. 287v: бороднаа

^e И, к. 302v: се; Я, к. 228г; Е, к. 287v: сой

^{f-f} Х: powinno być «Иов»; И, к. 302v: вторы-Иевъ; Я, к. 228г; Е, к. 287v: вторыи-Іевъ

^g И, к. 302v: вниде; Я, к. 228г: вонїиде; Е, к. 287v: внїиде

^h И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: во

ⁱ Я, к. 228г: церков[ъ]

^j Я, к. 228г: с[ва]того

^k И, к. 302v: Гевргїа; Я, к. 228г: Гевргїа; Е, к. 287v: Гевргїа

^l Я, к. 228г: хота взати

^m И, к. 302v: причастїе; Я, к. 228г: причастїе

ⁿ Я, к. 228г: ѡ; Е, к. 287v: вт

^o И, к. 302v: вниде; Я, к. 228г: вонїиде

^p И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: во

^q И, к. 302v: влтарь; Е, к. 287v: влтарь

^r И, к. 302v: ерѣи; Е, к. 287v: іереи

^s И, к. 302v: совладахоу; П, к. 319г: съвладахоу; Я, к. 228г; Е, к. 287v: совладахѡ

^t И, к. 302v: своа; Я, к. 228г: своа

^u Я, к. 228г: ту; Е, к. 287v: тѡ

^v Я, к. 228г: brak wyrazu

^w И, к. 302v: башеть; Я, к. 228г: баше

^{x-x} И, к. 302v: емоу вбычаи; Я, к. 228г: емѡ вбычаи; Е, к. 287v: вбычаи емѡ

^y И, к. 302v: ставити (różniej inną ręką zapisano Ć)

^z И, к. 302v: столцѣ

^{aa} И, к. 302v: можеше [sic]

^{ab} И, к. 302v; Я, к. 228г: стоати; Е, к. 287v: стоати

^{ac} И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: въздѣвъ

^{ad} И, к. 302v: роуцѣ; Я, к. 228г: руцѣ; Е, к. 287v: рѡцѣ

^{ae} Я, к. 228г: мол[ѡ]шес[ѡ]

^{af} И, к. 302v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: со

^{ag} И, к. 302v: слезами; Я, к. 228г; Е, к. 287v: гласомѣ

^{ah} Я, к. 228г: г[лаго]ла

^{ai} Е, к. 287v: немоч[ъ]

^{aj} И, к. 302v: виждь; Я, к. 228г; Е, к. 287v: вижд[ъ]

¹⁴⁶⁵ Cerkiew nieistniejąca, zob. И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 122–125.

¹⁴⁶⁶ Chodzi o spowiednika, anonimowego kapłana nigdzie indziej niewspominanego.

¹⁴⁶⁷ Chodzi o diakonikon, w pd. części prezbiterium (E. Pokorzyna, *Słownik terminologiczny wyposażenia świątyni obrządku wschodniego z przydatkiem ikon maryjnych*, Warszawa 2001, s. 15–16).

смиреніе^a мое, | одръжашаа^b ма^c н[ы]нѣ, на Та^d бѡ^e оуповаа^f, тръплю^g и^h |
 ѡ всѣх[ъ]ⁱ сих[ъ] бл[а]годарю^j Та^k, Г[оспод]и^{l-l} 1468. Бл[а]гаа^m приах[ъ]ⁿ ѡтъ |
 Тебе въ^o живо[тъ] моем[ъ]^p, то слых[ъ]^q ли не могу^r тръпѣти^s? Ико дръжавѣ^t
 | Твоей годѣ, тако и быс[тъ], тако смирил[ъ] еси д[оу]шно^u мою, и въ^v |
 ц[а]рствіи^w Твоем[ъ] причастника ма^x сътвори^y 1469 м[о]л[и]твами |
 Пр[е]ч[и]стыа^z Твояа^{aa} М[а]т[е]ре^{ab}, прор[о]къ, ^{ac-ac} ап[о]ст[о]лъ, и м[оу]ч[е]-
 н[и]къ, и всѣх[ъ] пре[п]одобных[ъ]^{ad} с[в]а[т]ых[ъ]^{ae} о[тъ]ць^{af}, також[е] и тѣй^{ag},

^a И, к. 302v: смирение

^b И, к. 302v: удержашаа; Я, к. 228г: удержашаа; Е, к. 287v: удержашаа

^c Я, к. 228г: ма

^d Я, к. 228г: та

^e И, к. 302v; П, к. 319v; Я, к. 228г; Е, к. 287v: бо

^f И, к. 302v: оуповаа; Я, к. 228г: ѡповаа; Е, к. 287v: оуповаа

^g И, к. 302v: терплю; Я, к. 228г; Е, к. 287v: терплю

^h И, к. 302v: brak wyrazu

ⁱ И, к. 302v: всихъ

^j И, к. 302v; П, к. 319v; Е, к. 287v: бл[а]годарю; Я, к. 228г: бл[а]годару

^k Я, к. 228г: Та

^{l-l} И, к. 302v: Б[ож]е

^m И, к. 302v; Я, к. 228г: бл[а]гаа; Е, к. 287v: бл[а]гаа

ⁿ И, к. 302v: приахъ; Я, к. 228г: приах[ъ]

^o И, к. 303г: в; Я, к. 228г: во

^p Я, к. 228г: моемъ

^q И, к. 303г; Е, к. 287v: злыхъ; Я, к. 228v: злых[ъ]

^r П, к. 319v; Я, к. 228v; Е, к. 287v: могѡ

^s И, к. 303г; Е, к. 287v: тръпѣти

^t И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: державѣ

^u Я, к. 228v; Е, к. 288г: д[ѡ]шѡ

^v И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: во

^w И, к. 303г: ц[ъ]с[а]р[ъ]ствіи; Я, к. 228v: ц[а]рствіи

^x Я, к. 228v: ма

^y И, к. 303г: створи; Я, к. 228v; Е, к. 288г: сотвори

^z И, к. 303г; Я, к. 228v: Пр[е]ч[и]стыа; Е, к. 288г: преч[и]стыа

^{aa} И, к. 303г; Я, к. 228v: Твояа

^{ab} И, к. 303г: Матери

^{ac-ac} И, к. 303г: и

^{ad} И, к. 303г: приподобных[ъ] [sic]

^{ae} Я, к. 228v; Е, к. 288г: brak wyrazu

^{af} И, к. 303г: ѡ[тъ]ць

^{ag} И, к. 303г; Я, к. 228v: тии; Е, к. 288г: тый

¹⁴⁶⁸ W przekazie: „«Вл[а]д[ы]ко Г[оспод]и Б[ож]е мой, призри на немощь мою и виждь смиреніе мое, одръжашаа ма н[ы]нѣ, на Та бѡ оуповаа, тръплю и ѡ всѣх[ъ] сих[ъ] бл[а]-
 годароу Та, Г[оспод]и» nawiązanie do Biblii. Zob.: Hi 1, 2; 2, 10. Por. *Ипатьевская летопись*,
 kol. 350, w. 20; 588, w. 26; 705, w. 5–8.

¹⁴⁶⁹ W przekazie: „ц[а]рствіи Твоем[ъ] причастника ма сътвори» nawiązanie do Hilariona.
 Zob. СЗБ, к. 1956.

приходит[ъ]
из церкви
Володимер[ъ]

пострад[а]в[ъ]ше^a и оуждыше^b Те|бѣ^c, искоушени^d быша wt[ъ] діавола^e, како
злато въ^f гръни|лѣ^g, – их[ъ]же м[о]л[и]твами, Г[оспод]и, избран[ъ]нwm[ъ]^{h i-i}
Твоем[ъ] стадѣ съ^k десными^l | ма^m овцамиⁿ причти¹⁴⁷⁰». Пришел[ъ]шю^o же
емоу^p wt[ъ] ц[ъ]рк[ъ]ви, и | леже, и потwm[ъ]^q ^rне выхвди вонь^r, но бол[ъ]ма^s
нача^t изнемогати, | и wt[ъ]пада^u емоу^v масо^w все съ^x бородаы, ^{y-y}кость
борwd[ъ]наа^z пере|гнила баше^{aa}, и быс[тъ] видѣти^{ab} и гортан[ъ]^{ac}. И не въкоуша^{ad}

- ^a И, к. 303г: пострадав[ъ]ша
^b И, к. 303г: оуждыше; Я, к. 228v: ѡжд[ъ]ше
^c И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: Тобѣ
^d Я, к. 228v: искоушени; Е, к. 288г: искоушены
^e И, к. 303г: дѣавола; Я, к. 228v: диавола
^f И, к. 303г; в; Я, к. 228v; Е, к. 288г: во
^g И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: горнилѣ
^h И, к. 303г: избраньномъ; Я, к. 228v; Е, к. 288г: избранным[ъ]
ⁱ⁻ⁱ Я, к. 228v: ма; Е, к. 288г: ма
^j Я, к. 228v; Е, к. 288г: твоим[ъ]
^k И, к. 303г: с; Я, к. 228v; Е, к. 288г: со
^l П, к. 319v: десними
^m Я, к. 228v: ма
ⁿ И, к. 303г; П, к. 319v; Я, к. 228v: овцами
^o Я, к. 228v: пришел[ъ]шу; Е, к. 288г: пришел[ъ]шѣ
^p И, к. 303г; Е, к. 288г: емѣ; Я, к. 228v: ему
^q И, к. 303г; Е, к. 288г: потомъ; Я, к. 228v: потом[ъ]
^{r-r} И, к. 303г: вонь не вылаза
^s И, к. 303г: болми
^t Я, к. 228v; Е, к. 288г: поча
^u И, к. 303г: впада; Я, к. 228v; Е, к. 288г: wt[ъ]падае
^v Я, к. 228v; Е, к. 288г: емѣ
^w Я, к. 228v: масо
^x И, к. 303г: с; Я, к. 228v; Е, к. 288г: wt[ъ]
^{y-y} И, к. 303г: и
^z И, к. 303г: бороднаа; Я, к. 228v: бород[ъ]ннаа; Е, к. 288г: бород[ъ]ннаа
^{aa} И, к. 303г: башет[ъ]; Я, к. 228v: баше
^{ab} И, к. 303г: видити
^{ac} Я, к. 228v: гортанъ
^{ad} И, к. 303г; П, к. 319v: вокоуша; Я, к. 228v: вокуш[ъ]; Е, к. 288г: въкѣшѣ

¹⁴⁷⁰ Fragment obejmujący słowa: „Вл[а]д[ы]ко | Г[оспод]и Б[ож]е [...] десными | ма овцами причти” jest wiernym nawiązaniem odpowiednio do zawartej w *Latopisie kijowskim* modlitwy Igora Olegowicza, którą wypowiedział 19 IX 1147 r. w monasterze św. Fiodora w Kijowie (*Ипатьевская летопись*, kol. 350; *Літопис руський*, przyp. 15 na s. 444; *Latopis kijowski 1118–1158*, s. 63), a także do zarejestrowanej w tym samym źródle modlitwy umierającego 23 IV 1197 r. Dawida Rościszłowicza (*Ипатьевская летопись*, kol. 705; *Latopis kijowski 1159–1198*, s. 269; И. П. Ерѣмин, *Волынская летопись*, s. 179). Niestety, nie udało się ustalić ewentualnego pierwowzoru tej trzykrotnie włożonej w usta różnych ksiąząt modlitwy. Jest to zresztą znakomite, kolejne już, na dodatek podwójne świadectwo znajomości tego źródła przez autorów *Kroniki halicko-wołyńskiej*, na podstawie którego można wyciągnąć wniosek, że *Latopis kijowski* znajdował się w ich rękach.

по з^a | недел[ь]^b ничтож[е]^c, развѣ^d единое^e воды, и ф-тое ж[е]^f поскоудоу^g.
 И | быс[тъ] в че[твѣрто]к[ъ]^h: на ноч[ь] поча изнемогати, иⁱ яко
быс[тъ] в коуры^j, и | позна в собѣ^k д[оу]хь^l изнемогающ^m ко исходуⁿ
 д[оу]ши, и възрѣвь^o на на^p н[е]бо, и въздавь^q г-хвалоу Б[о]г[оу]^r, г[лаго]ла^s:
 «Бесм[ь]ртный^t | Б[ож]е, хвалю Тебе о^u всем[ь], Ц[а]рь^v бо еси w-всѣм[ь]
 Ты^w един[ь] въистин[ь]ноу^x, || (377г/769) подаа^y всей твари все^z богат[ь]ство
 им[ь] и^{aa} наслаженіе^{ab}. Ты бѡ^{ac} | сътворишь^{ad} мира^{ae} сего, Ты съблюдаеши^{af},
 ожидаа^{ag} д[оу]ша, гаж[е] | посла, да^{ah} доброу^{ai} жизнь жив[ь]шим[ь]^{aj} почтеша
 яко Б[ог]ъ, а еже | не покорив[ь]шюса^{ak} Твоим[ь] заповѣдем[ь]^{al} предаси

^a И, к. 303г: семь

^b И, к. 303г: недѣль

^c И, к. 303г: ничегоже; П, к. 319v: ничтѡж[е]

^d И, к. 303г: развѣе

^e Я, к. 228v: единоа; Е, к. 288г: единоа

^{f-f} И, к. 303г: то же

^g П, к. 319v: поскоудѡ; Я, к. 228v: поскудну; Е, к. 288г: поскъднѡ

^h И, к. 303г: четвѣргъ; Е, к. 288г: четвѣрток[ъ]

ⁱ Я, к. 228v; Е, к. 288г: brak wyrazu

^j Я, к. 228v: куры; Е, к. 288г: кѡры

^k Я, к. 228v; Е, к. 288г: себѣ

^l И, к. 303г: д[оу]хь

^m И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: изнемогающ[ь]

ⁿ Я, к. 228v; Е, к. 288г: исходѡ

^o И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: възрѣвь

^p И, к. 303г; П, к. 319v; Я, к. 228v; Е, к. 288г: brak wyrazu

^q И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: воздавь

^{r-r} Я, к. 228v; Е, к. 288г: хвалѡ Б[о]гѡ

^s Я, к. 228v: г[лаго]ла

^t Я, к. 228v; Е, к. 288г: бесмертныи

^u И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: w

^v И, к. 303г: ц[ь]с[а]рь

^{w-w} И, к. 303г: всѣм[ь] Ты; Е, к. 288г: Ты всѣмь

^x И, к. 303г: воистиноу; Я, к. 228v; Е, к. 288г: воистиннѡ

^y И, к. 303г; Я, к. 228v: подаа; Е, к. 288г: подаа

^z Е, к. 288г: brak wyrazu

^{aa} И, к. 303г: brak wyrazu

^{ab} И, к. 303г: наслаженіе; Е, к. 288г: наслажденіе

^{ac} И, к. 303г; П, к. 319v; Я, к. 228v; Е, к. 288г: бо

^{ad} И, к. 303г; Е, к. 288г: створишь; Я, к. 228v: створив[ь]

^{ae} Е, к. 288г: миръ

^{af} И, к. 303г: сблюдаешь; Я, к. 228v; Е, к. 288г: соблюдаеши

^{ag} И, к. 303г: ѡжидаа; Я, к. 228v: ѡжидаа; Е, к. 288г: ѡжидаа

^{ah} Я, к. 228v; Е, к. 288г: brak wyrazu

^{ai} Я, к. 228v; Е, к. 288г: добрѡ

^{aj} И, к. 303г: жившимь

^{ak} И, к. 303г: покорившюса; Я, к. 228v: покорив[ь]шихся; Е, к. 288г: покорив[ь]шимся

^{al} И, к. 303г: заповѣдемь

сждоу^a. Вєсь^b | бо^c сжд[ъ]^d праведным[ъ]^e wt[ъ] Тебе и бесконечна^f жизнь^g
[sic] wt[ъ] Тебе, | бл[а]г[о]д[а]тїю^h Своєю всаⁱ милоуешиⁱ¹⁴⁷¹ притѣкающаа^k
к Тебѣ». | И кончавь^l м[о]л[и]твоу^m, въздѣвъⁿ рѣци^o на н[е]бо и предасть
д[оу]шю^p свою въ^q рѣци^r Б[о]жїи^s. И приложиса^t къ^u wt[ъ]ц[е]мъ^v
своим[ъ] | и дѣдомъ[ъ]^w своим[ъ]^x, wt[ъ]давъ^y об[ъ]щїи^z длгъ^{aa}, егож[е]
нѣс[тъ] оубежати^{ab} | всакомоу^{ac} рож[е]ному^{ad1472}. Свитающе^{ae} ж[е] пат[ъ]коу^{af}.

^a И, к. 303г: соудоу; Я, к. 228v: суд[у]; Е, к. 288г: сѣд[ѣ]

^b И, к. 303г: всь

^c Я, к. 228v; Е, к. 288г: brak wyrazu

^d И, к. 303г: соуд[ъ]; Я, к. 228v; Е, к. 288г: сѣд[ъ]

^e И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: праведный

^f И, к. 303г: бес конца; Я, к. 228v: безконечнаа; Е, к. 288г: безконечнаа

^g И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: жизнь

^h И, к. 303г: бл[а]г[о]д[а]тїю; Я, к. 228v: бл[а]годатию

ⁱ Я, к. 228v: вса

^j И, к. 303г: милоуешь; Я, к. 228v; Е, к. 288г: милѣши

^k И, к. 303г; Я, к. 228v: притѣкающаа; Е, к. 288г: притѣкающыа

^l Я, к. 228v; Е, к. 288г: кончавь

^m Я, к. 228v; Е, к. 288г: м[о]л[и]т[в]ѣ

ⁿ И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: въздѣвъ

^o И, к. 303г: роуцѣ; Я, к. 228v: руцѣ; Е, к. 288г: рѣцѣ

^p Я, к. 228v; Е, к. 288г: д[ѣ]шѣ

^q И, к. 303г: в

^r И, к. 303г: роуцѣ; Я, к. 228v; Е, к. 288г: рѣцѣ

^s И, к. 303г: Б[о]жїи

^t Я, к. 228v: приложиса

^u И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: ко

^v И, к. 303г: wt[ъ]ц[е]мъ

^w И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: дѣдомъ

^x И, к. 303г: brak wyrazu

^y И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: wt[ъ]давъ

^z И, к. 303г; Я, к. 228v: общїи

^{aa} И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288г: долгъ

^{ab} И, к. 303г; Е, к. 288г: оубежати; Я, к. 228v: убежати

^{ac} Я, к. 228v: всакому; Е, к. 288г: всакомѣ

^{ad} Я, к. 228v: рожденному; Е, к. 288г: рожденномѣ

^{ae} И, к. 303г: свѣтающе; Я, к. 228v: свитающе; Е, к. 288г: свитающе

^{af} И, к. 303г: паткоу; Я, к. 228v: пат[ъ]кѣ; Е, к. 288г: паткѣ

¹⁴⁷¹ W tekście od słów: „и възрѣвъ на на н[е]бо, и въздавъ хвалоу Б[о]г[о]у, г[ла]гола: «Бесм[ъ]ртный Б[о]ж[е], хвалоу Тебе о всем[ъ], Ц[а]р[ь] бо еси всѣм[ъ] Ты един[ъ] вѣстин[ъ]ноу, || (377r/769)» do „бесконечна жизнь [sic] wt[ъ] Тебе, бл[а]г[о]д[а]тїю Своєю вса милоуеши” nawiązanie do Biblii. Zob. 1 Tm 6, 17; В. М. Истрин, *Александрія*, s. 122–123.

¹⁴⁷² Przekaz: „притѣкающаа к Тебѣ». И кончавь м[о]л[и]твоу, въздѣвъ рѣци на н[е]бо и предасть д[оу]шю свою въ рѣци Б[о]жїи. И приложиса къ wt[ъ]ц[е]мъ своим[ъ] и дѣдомъ[ъ] своим[ъ], wt[ъ]давъ об[ъ]щїи длгъ, егож[е] нѣс[тъ] оубежати всакомоу рож[е]ному” nawiązuje do *Latopisu kijowskiego*. Zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 705, w. 18 – 706, w. 9.

и тако пре|стависа^a бл[а]говѣр[ь]ный и хр[и]столюбивый^b великий |
 княз[ь]^{b1473} Володимеръ^c, с[ы]нъ Васил[ь]ковъ, внуокъ^d Романовъ^e. Кнажи^f
 | по ѡт[ь]ци к̄ лѣт[ь]^{g1474}. Преставленіе^h же его быс[т]ь вⁱ Любомлиⁱ |
 городѣ в лѣт[о] ѡ̄ ѡ̄ чз̄^{k1475} м[ѣ]с[а]ца^l декабра^m і д[ь]нѣⁿ, на с[ва]т[о]го^o
 | ѡт[ь]ца^p Мины¹⁴⁷⁶. Кнагини^q ж[е] его съ^r слоугами^s двор[ь]ными,
 ѡмыв[ѣ]ше его и оувиша^t его^u о̄замитѡм[ь]^v съ^w кроуживом[ь]^x, | а кож[е]

Źmre
 Волод[име]рь
 Преставис[а]
 Волод[име]р[ь]
 ѡ̄ ѡ̄ чз̄
 лѣта
 1289

^a Я, к. 228v: престависа

^{b-b} И, к. 303r: великий; Я, к. 228v: кн[а]зѣ великий; Е, к. 288r: кн[а]зѣ великии

^c И, к. 303r: Володимѣрь; Я, к. 228v; Е, к. 288r: Володимеръ

^d Я, к. 228v: внук[ь]; Е, к. 288r: внѡкъ

^e Я, к. 228v; Е, к. 288r: Романовъ

^f И, к. 303r: кнаживъ; Я, к. 228v: кн[а]жи; Е, к. 288r: кнажѣ

^g Я, к. 228v; Е, к. 288r: лѣтѣ к̄

^h И, к. 303r: преставление

ⁱ И, к. 303r: во

^j Я, к. 228v; Е, к. 288r: Любмли

^k Я, к. 228v; Е, к. 288r: ѡ̄ ѡ̄ чз̄

^l Я, к. 228v: м[ѣ]с[а]ца

^m И, к. 303r: декабра во; Я, к. 228v: дек[абра]

ⁿ Е, к. 288v: д[ь]на

^o Я, к. 228v: с[ва]т[о]го

^p Я, к. 228v; Е, к. 288v: brak wyrazu

^q Я, к. 228v: княгини

^r И, к. 303r: [со]; Я, к. 228v; Е, к. 288v: со

^s Я, к. 228v: слугами; Е, к. 288v: слѡгами

^t Я, к. 228v: ѡвиша

^u И, к. 303r: и

^v И, к. 303r; Я, к. 228v: ѡксамитомъ; П, к. 320r: о̄замитом[ь]; Е, к. 288v: о̄замитами

^w И, к. 303r; Я, к. 228v; Е, к. 288v: со

^x Я, к. 228v; Е, к. 288v: крѡуживом[ь]

¹⁴⁷³ Przekaz: „Свитаюцю ж[е] пат[ь]коу, и тако престависа бл[а]говѣр[ь]ный и хр[и]столюбивый великий княз[ь]” nawiązuje do *Latopisu kijowskiego*. Zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 289, 469, 580.

¹⁴⁷⁴ Jest to wskazówka teoretycznie pozwalająca uściślić termin zgonu Wasylka na 1268 r., o ile założyć, że nie mamy do czynienia z uogólnioną liczbą lat (zob.: D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 317–318; idem, *Król Rusi Daniel Romanowicz*, s. 99).

¹⁴⁷⁵ Według stylu ultramarcowego 1288, zaś według marcowego – 1289 r. Jedna z kilku dat oryginalnie wpisanych do *Kroniki halicko-wołyńskiej* redakcji chlebnikowskiej (A. П. Толочко, *Происхождение хронологии*, s. 87–90). Prawdopodobny może być pierwszy z wymienionych wariantów, dający 10 XII 1288 r. Tak zresztą wcześniej już M. Hruszewski (*Хронологія подій*, s. 376, 387). Jednak – jak przenikliwie zauważył A. То́лочко – w rzeczywistości mamy do czynienia nie z systemem ultramarcowym lub pomyłką kopisty co do datacji, lecz z bizantyńskim wrześnieowym 6797 r. (1 IX 1288 – 31 VIII 1289 r.), którego przyjęcie jako podstawy chronologicznej mogło się wiązać z podjęciem starań o kanonizację zmarłego (idem, *Происхождение хронологии*, s. 88–90).

¹⁴⁷⁶ Męczennik egipski zmarły ok. 300–304 r. w Kytaiion we Frygii. Jego święto w kościele prawosławnym przypada na 11 XI oraz 10 XII, zob. *Chronologia polska*, s. 276.

Горожане по
Володимере
плачат[ъ]

двс[то]ить^a ц[а]рем[ъ]^b, и възложивше^c его^d на сани, и пове|зоша его до
Волдимера^e. Горожане^f ж[е] шт[ъ] мала и до велика: | мжжи^g, и жены,
и дѣти – съ^h плачем[ъ] великим[ъ]ⁱ проводиша | своего г[о]с[по]д[и]на.
Привезше^j же оу^k Волдимерь^l въ^m еп[и]ск[о]пьюⁿ | къ^o С[ва]тѣи^p
Б[огороди]ци, ^{q-c} тако и^r поставиша его^s на санех[ъ]^t въ^u ц[ъ]рк[ъ]ви^v, зане
быс[тъ] | позд[ъ]но^w. Того ж[е] веч[е]ра по всемоу^x городоу^y оувѣда^z
быс[тъ] см[ъ]ртъ^{aa} княжа^{ab}. Наутрѣа^{ac} же по отпѣтїи^{ad} заутренѣ^{ae} | прїиде^{af}
княгини^{ag} его, и сестра емоу^{ah} Ол[ъ]га^{ai1477}, и княгини^{aj} | Олена^{ak} –

- ^a И, к. 303г; Я, к. 228v: достойть; Е, к. 288v: достойть
^b И, к. 303г: ц[ъ]с[а]р[е]мъ
^c И, к. 303г; Я, к. 228v; Е, к. 288v: возложиша
^d И, к. 303г: и
^e И, к. 303г: Володимѣра; П, к. 320г: Волдимера; Я, к. 228v; Е, к. 288v: Володимера
^f И, к. 303г: горожаномъ [sic]
^g И, к. 303г: моужи; Я, к. 229г: мужїе; Е, к. 288v: мжжїе
^h И, к. 303г: с; Я, к. 229г; Е, к. 288v: со
ⁱ И, к. 303г: великимъ; Я, к. 229г; Е, к. 288v: великим[ъ]
^j И, к. 303v: привезшимъ; Я, к. 229г; Е, к. 288v: привезшим[ъ]
^k И, к. 303v: и; Я, к. 229г: ѣ; Е, к. 288v: къ
^l И, к. 303v: Володимѣрь; Я, к. 229г; Е, к. 288v: Володимер[ъ]
^m И, к. 303v: оу; Я, к. 229г; Е, к. 288v: во
ⁿ Я, к. 229г: еп[иско]пью; Е, к. 288v: еп[и]ск[о]пїю
^o И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: ко
^p И, к. 303v: С[ва]тоѣ; Я, к. 229г: с[ва]тѣ[и]; Е, к. 288v: с[ва]т[ои]
^{q-c} И, к. 303v: и
^r И, к. 303v: brak wygazu
^s И, к. 303v: и
^t И, к. 303v: санѣхъ
^u И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: во
^v П, к. 320г: церкви
^w Я, к. 229г; Е, к. 288v: позно
^x Я, к. 229г: всему; Е, к. 288v: всемѣ
^y Я, к. 229г; Е, к. 288v: городѣ
^z Я, к. 229г: ѣвѣдана
^{aa} Е, к. 288v: смерт[ъ]
^{ab} Я, к. 229г: кн[а]жа
^{ac} И, к. 303v: наоутрѣа; Я, к. 229г: наѣтриа; Е, к. 288v: наоутрѣа
^{ad} И, к. 303v: шт[ъ]пѣтїи; П, к. 320г: шт[ъ]пѣтїи; Я, к. 229г: штпѣтїа
^{ae} И, к. 303v: заоутрени; Я, к. 229г: заѣтрени; Е, к. 288v: оутренѣ
^{af} И, к. 303v: приде; Я, к. 229г: прїиде
^{ag} Я, к. 229г: кн[а]г[и]ни
^{ah} Я, к. 229г: ему; Е, к. 288v: емѣ
^{ai} И, к. 303v; Я, к. 229г: Улга
^{aj} Я, к. 229г: княгини
^{ak} И, к. 303v: Улена

¹⁴⁷⁷ Jest to druga i ostatnia wzmianka o Oldze Wasyłkównie wspomnianej pierwszy raz jako osoba wychodząca za mąż w listopadzie 1259 r. za ks. czernichowskiego Andrzeja

черница^{a1478} – съ^b плачем[ь] великим[ь]^c прїйдоша^d, и весь | горwd[ь]^e сьидеса^f, и боаре^g всѣ^h старїиⁱ и молодїи^j плакаxжс[а]^k над[ь] ним[ь], и еп[и]ск[о]пъ же волдимер[ь]скїи^l Евсегенїи^m, || (377v/770) вси игоумениⁿ, и Огапид[ь]^{o1479}, печер[ь]скїи^p игоумен[ь]^q, и попо|ве^r всего города пѣв[ь]ше над[ь] ним[ь] обыч[ь]ныя^s пѣсни, ^x-и про|водиша пѣсни обычныя^{t-t} съ^u б[о]гохвал[ь]ными^v пѣсни^{w-x} и кадилы добровон[ь]ными, | и положиша тѣло его въ^y отнѣ^z гробѣ¹⁴⁸⁰. И плакашас[а]^{aa} | по нем[ь]

- ^a И, к. 303v: чернич
^b И, к. 303v: с; Я, к. 229г; Е, к. 288v: со
^c И, к. 303v: великимь; Я, к. 229г; Е, к. 288v: великим[ь]
^d И, к. 303v; Я, к. 229г: прїйдоша
^e И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: город[ь]
^f И, к. 303v; Е, к. 288v: соидеса; Я, к. 229г: соидеса
^g И, к. 303v: боари; Я, к. 229г: боаре
^h И, к. 303v; Е, к. 288v: вси
ⁱ И, к. 303v; Я, к. 229г: старин; Е, к. 288v: старїи
^j И, к. 303v; Я, к. 229г: молодїи; Е, к. 288v: младїи
^k И, к. 303v: плакахуоса; Я, к. 229г: плакxхуса; Е, к. 288v: плакахxса
^l И, к. 303v; Я, к. 229г: володимерьскїи; П, к. 320г: волдимер[ь]скїи; Е, к. 288v: володимерскїи
^m И, к. 303v: Евсѣгнїи; Я, к. 229г: Евсегнїи; Е, к. 288v: Евсєвїи
ⁿ Я, к. 229г; Е, к. 288v: игумены
^o И, к. 303v: Угапить; Я, к. 229г: Уагапит[ь]; Е, к. 288v: Агапит[ь]
^p И, к. 303v; Я, к. 229г: печерьскїи; Е, к. 288v: печерскїи
^q Я, к. 229г: игумен[ь]; Е, к. 288v: игумень
^r И, к. 303v: поповѣ
^s И, к. 303v: обычныя; Я, к. 229г: wбычныя; Е, к. 288v: обычныя
^{t-t} И, к. 303v: и
^u И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: со
^v И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: бл[а]гопохвалными
^w И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: пѣс[н]ми
^{x-x} П, к. 320г: brak wyrazów
^y И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: во
^z И, к. 303v: wt[ь]тни [sic]; Е, к. 288v: wt[ь]чїи
^{aa} Я, к. 229г: плакашася

Wsiewołodowicza. Można domyślać się, że w końcu 1288 r. mąż księżnej już nie żył, a ona przebywała w rodzinnym księstwie (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów*, s. 382). Co do losów księżnej zob. też przyp. nast.

¹⁴⁷⁸ Nie jest możliwa identyfikacja tej księżnej. Raczej nie należała do kręgu najbliższych krewnych Włodzimierza, bo zapewne zostałyby to zaznaczone. Zwróćmy jeszcze uwagę, że w X mamy formę wskazującą, że słowo „zakonnica” odnosi się wyłącznie do Heleny. Natomiast w II zapis wygląda następująco: „и кнагини Улена черничи („[i] siostra jego Olga] i kniahini Helena mniszki”)” (*Ипатьевская летопись*, kol. 919), co jest liczbą podwójną. Tak więc zarówno Helena, jak i Olga zostały określone jako zakonnice. Byłoby to – o ile założyć, że wariant ipatiwski jest prawdziwy – całkowite potwierdzenie przypuszczenia co do ówczesnego stanu wdowiego siostry Włodzimierza.

¹⁴⁷⁹ Niewątpliwie ihumen Ławry Peczerskiej w Kijowie. Dostojnik skądinąd nieznany.

волдимер[ь]ци^a, поминаючи^b его добросердіє^c до себе, | паче^d и слоугы^e его плакахъса^f по нем[ь], слъзами^g обливающи^h | лице свое, и послѣд[ь]нююⁱ слоуж[ь]боу^j створше^k емоу^l, опра|тав[ь]ше^m тѣло его¹⁴⁸¹, вѣложишаⁿ и въ^o гробъ м[ѣ]с[а]ца^p декабра^q r-^r | аї д[ь]нь^s, памат[ь] с[ва]т[о]го^t Данила^u Стльпника^{v1482} w-w. Кнаги|ни^x ж[е] его беспрестани^y плакахъс[а]^z,

плач[ь]
КНАГИНИНЬ
ПО МЪЖИ

- a И, к. 303v: володимерчи; Я, к. 229г: володимер[ь]ци; Е, к. 288v: володимерцѣ
b Е, к. 288v: понимающе
c И, к. 303v: добросердье; Я, к. 229г: добросердие; Е, к. 288v: добросердіє
d Я, к. 229г; Е, к. 288v: brak wyrazu
e Я, к. 229г; Е, к. 288v: слѣги
f И, к. 303v: плакахоуса; Я, к. 229г: плакахъса; Е, к. 288v: плакахъса
g И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: слезами
h И, к. 303v: ѡбливающи; Я, к. 229г; Е, к. 288v: ѡбливающе
i И, к. 303v: последнюю
j Я, к. 229г: службу; Е, к. 288v: слѣжбѣ
k И, к. 303v: створше; Я, к. 229г; Е, к. 288v: сотворше
l Я, к. 229г: ему; Е, к. 288v: емѣ
m И, к. 303v: ѡпратавше; Я, к. 229г: ѡпратавше; Е, к. 288v: с[ь]пратавше
n И, к. 303v: вложиша; Я, к. 229г; Е, к. 288v: положиша
o И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: во
p Я, к. 229г: м[ѣсѣ]ца
q И, к. 303v: декабра; Я, к. 229г: дек[абра]
r-^r И, к. 303v: во
s Я, к. 229г: д[ь]ня; Е, к. 288v: д[ь]на
t Я, к. 229г: памат[ь] с[ва]т[о]го
u Я, к. 229г: Данийла; Е, к. 288v: Данїїла
v X: w tym słowie jest ślad „drugiego południowosłowiańskiego wpływu” na język staroruski. Napisano «стльпъ» zamiast «стѣльпъ» («столпъ»); И, к. 303v: столпника; Я, к. 229г; Е, к. 288v: столпника
w-w И, к. 303v: в соуботоу
x Я, к. 229г: кн[а]г[и]ни
y Я, к. 229г: беспрестани; Е, к. 288v: беспрестанно
z И, к. 303v; Е, к. 288v: плакашеса; П, к. 320г: плакахоус[а]; Я, к. 229г: плакашеса

¹⁴⁸⁰ Oryginalne miejsce pochówku Włodzimierza nie zachowało się, choć prawdopodobnie odkryte zostały w 1886 r. jego szczątki (D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów*, s. 384; *Od cerkwi katedralnej*, s. 47–48).

¹⁴⁸¹ A. Толочко zwrócił uwagę, że opis pochówku Włodzimierza jest mniej lub bardziej zbliżony do zawartych w *Latopisie kijowskim* analogicznych informacji na temat pogrzebów Mściśława, Romana i Dawida Rościśławowiczów (*Ипатьевская летопись*, kol. 609–610, 616–617, 702–703; A. П. Толочко, *Похвала или житие*, s. 29). Jest to zresztą wyrazisty przykład – po pierwsze – świetnej znajomości *Latopisu kijowskiego* ze strony autora tej części *Kroniki Romanowiczów*. Po drugie zaś, jedno z licznych świadectw posługiwania się przez niego techniką pracy polegającą na wykorzystywaniu w celu zbudowania narracji zaczerpniętych skądinąd modułów literackich, związanych z funkcjonowaniem – jak to określił D. Lichaczow – „literackiej etykiety”.

¹⁴⁸² Daniel Słupnik (Daniel z Konstantynopola), ur. 409 r. w Maeratha w Syrii, zm. ok. 490 lub 493 r. w Anaplus nad Cieśniną Kercezeńską. Jego święto w kościele prawosławnym przypada na 11 XII, zob.: *Chronologia polska*, s. 268; O. В. Лосева, *Русские месяцесловы*, s. 221.

^aпред[ъ]стоащи оу гроба^a, | слезы^b вт[ъ] себе изливающе^c како^d водоу^e, сице въпїюще^f, гла|голаше^g: «Ц[ъса]рю^h мой бл[а]гыйⁱ, кроткий^j, смирен[ъ]ный^k, правди|вый, вѣстинноу^l нареч[е]но^m н-быс[тъ] тобѣ имаⁿ въ^o кр[ъ]щений^p | Иоаннь^{q1483}: всею^r добродѣтелию^s пѣдобен[ъ] еси^u емоу^v. Мно|гя^w досады прїемъ^x вт[ъ] своих[ъ] сродникъ^y, не видѣх[ъ], г[о]с[по]д[и]не мой^z, | николиж[е] противоу^{aa} их[ъ] слоу^{ab} никоторогж[е]^{ac} сла^{ad} въздающа^{ae}, но на Б[о]зѣ^{af} вса^{ag} покладываа^{ah}, провожаше¹⁴⁸⁴». Наипаче

^{a-a} И, к. 303v: пред[ъ]стоащи оу гроба; Я, к. 229г: у гроба его пред[ъ]стоащи; Е, к. 288v: оу гроба его пред[ъ]стоащи

^b П, к. 320г: слези

^c Я, к. 229г; Е, к. 288v: изливающи

^d И, к. 303v: аки

^e Я, к. 229г; Е, к. 288v: водѣ

^f И, к. 303v: вопїюще; П, к. 320г; Е, к. 288v: вопїющи; Я, к. 229г: вопиючи

^g И, к. 303v: гл[а]голюще

^h Я, к. 229г; Е, к. 288v: w

ⁱ Я, к. 229г: бл[а]гий; Е, к. 288v: бл[а]гїй

^j Я, к. 229г: кроткий; Е, к. 288v: кроткїй

^k И, к. 303v: смиренны

^l И, к. 303v: воистиноу; Я, к. 229г; Е, к. 288v: воистиннѣ

^m Е, к. 288v: нареченно

ⁿ⁻ⁿ Я, к. 229г: тобѣ быс[тъ] има

^o И, к. 303v; Я, к. 229г: во

^p И, к. 303v: кр[ъ]щ[е]нїи; Я, к. 229г: кр[ъ]щений

^q И, к. 303v: Иван[ъ]; Я, к. 229г; Е, к. 288v: Іван[ъ]

^r Я, к. 229г; Е, к. 288v: всего

^s И, к. 303v: добродѣтелю; Я, к. 229г: добродѣтелию

^t И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: подобень

^u И, к. 303v: есь

^v Я, к. 229г: ему; Е, к. 288v: емѣ

^w Я, к. 229г: многаа; Е, к. 288v: многїа

^x И, к. 303v: приимъ; Я, к. 229г: прием[ъ]; Е, к. 288v: прїемъ

^y И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: сродникъ

^z Я, к. 229г; Е, к. 288v: brak wyrazu

^{aa} Я, к. 229г; Е, к. 288v: противѣ

^{ab} И, к. 303v: злоу; П, к. 320v: злѣ; Я, к. 229г; Е, к. 288v: злѣ

^{ac} И, к. 303v; П, к. 320v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: никотороже

^{ad} И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: зла

^{ae} И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 288v: въздающа

^{af} И, к. 303v: Б[о]зѣ

^{ag} Я, к. 229г: вса

^{ah} И, к. 303v; Я, к. 229г: покладываа

¹⁴⁸³ Fakt posiadania przez Włodzimierza chrzestnego imienia Jan jest – jak się wydaje słusznie – interpretowany na dowód tego, że jeszcze wówczas (w kon. l. 40. XIII w.) nie wyniesiono na ołtarze Włodzimierza Światosławowicza, chrzciela Rusi (А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Выбор имени*, s. 497).

¹⁴⁸⁴ W przekazie od słów „Кнагини ж[е] его беспрестани плакахъс[а], пред[ъ]стоащи оу гроба, | слезы” do „николиж[е] противоу их[ъ] слоу никоторогж[е] сла въздающа, но

по Володи-
[мери] все
плачут[ъ]

| плакахъс[а]^a по нем[ъ] лѣп[ъ]шіи^b мѣжи^c волдимер[ъ]стїи^d, рекоучи^{e1485}: |
«^fДобро бы нам[ъ]^f, г[о]с[по]д[и]не, с тобою оумрети^g, сътвор[ъ]шемоу^h
то|ликоуⁱ свободу^j; ꙗкоже и дѣд[ъ] твой Роман[ъ] свободил[ъ] баше^k
шт[ъ] всѣх[ъ]^l бѣд[ъ]^m, ты ж[е] башеⁿ, г[о]с[по]д[и]не, семоу^o поревновал[ъ],
и наслѣ|дил[ъ] пѣт[ъ]^p дѣда своего. Н[ы]нѣ же, г[осподи]не, ктомуу^q не
можем[ъ] те|бе оузрѣти^r, оуже^s бо с[ъ]лн[ъ]це наше зайде нам[ъ]^t, и въ^u
обидѣ^v | всѣх[ъ] остахѡм[ъ]^w». И тако плавшеса^x [sic] над[ъ] ним[ъ] все
множ[ъ]ство^y | вѣлдимер[ъ]цевъ^z, мѣжи^{aa}, и жены, и дѣти съ^{ab} нѣмци^{ac1486},

^a И, к. 303v; Е, к. 289г: плакахъса; П, к. 320v: плакахоус[а]; Я, к. 229г: плакахъсѧ

^b И, к. 303v; Я, к. 229г: лѣпшии; Е, к. 289г: лѣчшии

^c И, к. 303v: моужи; Я, к. 229г; Е, к. 289г: мѣжи

^d И, к. 303v; Я, к. 229г: володимерьстїи; Е, к. 289г: володимерстїи

^e Я, к. 229г: рекуще; Е, к. 289г: рекуще

^{f-f} И, к. 303v: добры ны; Я, к. 229г: добры бы нам[ъ]; Е, к. 289г: добре бы намъ

^g Я, к. 229г: ѡмерти

^h И, к. 303v: створшемоу; Я, к. 229г; Е, к. 289г: сотворшемѡ

ⁱ И, к. 303v: толикѡ; Я, к. 229г; Е, к. 289г: толикѡ

^j Я, к. 229г; Е, к. 289г: свободѡ

^k И, к. 303v: башеть; Я, к. 229г: баше

^l И, к. 303v: всихъ

^m И, к. 303v: ѡбидѣ

ⁿ Я, к. 229г: баше

^o Я, к. 229г: сему; Е, к. 289г: семѡ

^p И, к. 303v: поуть; Я, к. 229г: пут[ъ]; Е, к. 289г: пѣт[ъ]

^q Я, к. 229г: ктому; Е, к. 289г: ктомѡ

^r И, к. 303v: зрѣти; Я, к. 229г: узрѣти

^s Я, к. 229г: уже

^t И, к. 303v: ны

^u И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 289г: во

^v И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 289г: ѡбидѣ

^w И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 289г: ѡстахомѡ

^x И, к. 303v; Е, к. 289г: плакавшеса; Я, к. 229г: плакавшеса

^y И, к. 303v; Я, к. 229г; Е, к. 289г: множество

^z И, к. 303v: володимерчевъ; Я, к. 229г: володимерцевъ; Е, к. 289г: володимерцов[ъ]

^{aa} И, к. 303v: моужи; Я, к. 229г: мѣжи; Е, к. 289г: мѣжи

^{ab} И, к. 303v: brak wyrazu Я, к. 229г; Е, к. 289г: со

^{ac} Я, к. 229г; Е, к. 289г: нѣмци

на Б[о]сѣ вса покладываа, провожаше” мамы do czynienia z daleko idącym odniesieniem do opisu pogrzebu zmarłego w 1180 r. ks. smoleńskiego Romana Rościławowicza, a szczególnie lamentu wdowy po nim. Tekst ten zapisany jest w *Latopisie kijowskim* (*Ипатьевская летопись*, kol. 616–617; zob. *Литонис руський*, przyр. 20 na s. 445. Por. przekład odpowiedniego fragmentu pierwowzoru E. Goranina: *Latopis kijowski 1159–1198*, s. 223–224). Stanowi kolejny silny dowód potwierdzający znajomość tego źródła przez autora *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Zob. też pr.: И. П. Ерѣмин, *Вольнская летопись*, s. 179; А. П. Толочко, *Лохвала или житие*, s. 30.

¹⁴⁸⁵ Przekaz „Наипаче плакахъс[а] по нем[ъ] лѣп[ъ]шіи мѣжи волдимер[ъ]стїи, рекоучи” nawiązuje do *Latopisu kijowskiego*. Zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 610.

| и сꙗрож[ь]ци^{a1487}, и новогорѡд[ь]ци^b, и жидове¹⁴⁸⁸ плакахъса^c, | ꙗко^{d e-e}
въ^f возатїи^g Иер[уса]л[и]моу^h, егда ведахъⁱ их[ь] в^k полонь^l || (378r/771)
вавулѡн[ь]скый^m, и нищїиⁿ, ^oи вбосїи^o, и чернориз[ь]ци^p, и чер|ничи^q, бѣ
бо м[и]л[о]стивъ^r на вса^s нищаа^{t1489}. Сѣи^u бл[а]говѣр[ь]нныи | князь^v
Волѡдимерь^w възрастом[ь]^x бѣ высѡк[ь]^y, плечима велик[ь]^z, | лицем[ь]

^a И, к. 303v: соурожьцѣ; Я, к. 229г: сорожщы; Е, к. 289г: сорожцы

^b И, к. 303v: новгородци; Я, к. 229г: новгородци; Е, к. 289г: нов[ь]городци

^c И, к. 303v: плакуса [sic]; П, к. 320v: плакахоуса; Я, к. 229г: плакахуся; Е, к. 289г: плакахъса

^d И, к. 303v: аки; Я, к. 229г; Е, к. 289г: ко

^{e-e} И, к. 303v: и

^f И, к. 303v; Я, к. 229г: во; Е, к. 289г: brak wygazu

^g И, к. 303v: взатье; Я, к. 229г: взати

^h Я, к. 229г; Е, к. 289г: Иер[у]с[а]лимъ

ⁱ И, к. 304г: ведахоуть; П, к. 320v: ведахоу; Я, к. 229г: видяхъ; Е, к. 289г: ведахъ

^j И, к. 304г: ꙗ

^k И, к. 304г: во

^l И, к. 304г; Я, к. 229г; Е, к. 289г: полонь

^m И, к. 304г: вавилоньскый; Я, к. 229v: василон[ь]скый; Е, к. 289г: вавилон[ь]скый

ⁿ И, к. 304г; Я, к. 229v: нищи

^{o-o} И, к. 304г: оубо разнїи (róznej zmieniono na «и ѡбозии ѡ»); Я, к. 229v: вбозии; Е, к. 289г: оубозїи

^p И, к. 304г: чернорисчи; Я, к. 229v: чернци; Е, к. 289г: чернцы

^q И, к. 304г: черничи; Е, к. 289г: черничѣ

^r И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: м[и]л[о]ст[и]въ

^s Я, к. 229v: вса

^t И, к. 304г: нищаа; Я, к. 229v: нищыа; Е, к. 289г: нищыа

^u И, к. 304г: сии; Я, к. 229v; Е, к. 289г: той

^v И, к. 304г; Е, к. 289г: князь; Я, к. 229v: кн[а]зь

^w И, к. 304г: Володимѣрь; Я, к. 229v; Е, к. 289г: володимерь

^x И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: възрастомъ; П, к. 320v: възрастѡм[ь]

^y И, к. 304г; Е, к. 289г: высѡкъ; Я, к. 229v: высѡк[ь]

^z И, к. 304г: великъ

¹⁴⁸⁶ Mamy tu do czynienia z jednoznacznym potwierdzeniem funkcjonowania we Włodzimierzu gminy niemieckiej, co sugerował już wcześniejszy zapis o Markolcie z kon. l. 60. XIII w.

¹⁴⁸⁷ Так называно мешкаѡцѡв Sugdei, czyli ob. Sudaku na Krymie. Być może chodzi więc o kupcѡв вѡлских, zapewne Wenecjan (zob. *Галицко-Вѡлынская летопись* [2005], s. 360–361).

¹⁴⁸⁸ Jak widać, oprѡcz Rusinѡв (w tym przybyszy z odleglegѡ Nowogrodu Wielkiego), Włodzimierz zamieszkiwali Niemcy, Wenecjanie (?) z Sudaku i Źydzi. Jest to świadectwo rozleglych kontaktѡв handlowych i ekonomicznego znaczenia grodu, który doskonale potwierdzają choćby рѡźniejsze porozumienia. Zob. O. Купчинський, *Акти та документи*, nr 6–7 (s. 158–166).

¹⁴⁸⁹ Przekaz od sѡw: „Добро бы нам[ь], г[о]с[по]д[и]не” do „полонь || (378r/771) вавулѡн[ь]скый, и нищїи, и вбосїи, и чернориз[ь]ци, и чер|ничи, бѣ бо м[и]л[о]стивъ на вса нищаа” jest bliskim nawїazaniem do lamentu nowogrodzian po śmierci Mѣcїsława Roścїsławowicza (zm. w 1180 r.), umiejscѡwionego w *Latopisie kijowskim* pod 6686 r. (*Ипатьевская летопись*, kol. 610. Por. tłumaczenie E. Goranina: *Latopis kijowski 1159–1198*, s. 220). Со

красен[ъ]¹⁴⁹⁰, волосы имѣа^a желты коудравы^b, бородоу^c | стригй^d, ржкы^e ж[е] имѣ^f крас[ъ]ны и ногы^g, рѣч[ъ] же^h-бѣ в нем[ъ]^h | тльстаⁱ, и оустна^j к-испод[ъ]наа дебела^k, г[лаго]лаше асно^l wt[ъ] книг[ъ], | зане^{m-m} быс[тъ] филосф[ъ]ⁿ велик[ъ] и ловець^o хитръ и хороборъ^p, | кротокъ^q, смиренъ, незлобивъ^r, правдивъ^s, не мьздо|емець^t, не л[ъ]живъ, тат[ъ]бы ненавида^u, питіа^v же не пи | wt[ъ] възраста^w своего, любов[ъ]^x же имѣаше^y къ^z всѣм[ъ]^{aa}, паче ж[е] | и къ^{ab} братй^{ac} своей^{ad}. Въ^{ae} кр[ъ]стном[ъ]^{af} же цѣлованіи^{ag} стоаше^{ah} |

^a И, к. 304г; Я, к. 229v: имѣа; Е, к. 289г: имѣа

^b Я, к. 229v: кудравы; Е, к. 289г: кудравы

^c Я, к. 229v; Е, к. 289г: борода

^d И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: стриги

^e И, к. 304г: роуки; Я, к. 229v; Е, к. 289г: рѣки

^f И, к. 304г; Я, к. 229v: имѣа; Е, к. 289г: имѣа

^g Е, к. 289г: ноги

^{h-h} И, к. 304г: башеть в нем[ъ]; Я, к. 229v: в нем[ъ] бѣ; Е, к. 289г: въ нем[ъ] бѣ

ⁱ И, к. 304г: тольста; Я, к. 229v; Е, к. 289г: толта

^j Я, к. 229v: уста

^{k-k} И, к. 304г: исподнаа добела; Я, к. 229v: дебеле исполнаа; Е, к. 289г: дебеле исполнаа

^l И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: асно

^{m-m} Я, к. 229v; Е, к. 289г: же

ⁿ И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: философъ

^o Я, к. 229v; Е, к. 289г: ловець

^p И, к. 304г: хороборъ; Я, к. 229v: хоробор[ъ]; Е, к. 289г: хоробрь

^q И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: кротокъ

^r И, к. 304г; Е, к. 289г: незлобивъ; Я, к. 229v: незлобив[ъ]

^s И, к. 304г; Е, к. 289г: правдивъ; Я, к. 229v: правдив[ъ]

^t И, к. 304г: мьздоимѣць; Я, к. 229v: воздоимец[ъ]; Е, к. 289г: воздоимецъ

^u И, к. 304г: ненавидаше; Я, к. 229v: ненавида

^v И, к. 304г: питіа; Я, к. 229v: питіа; Е, к. 289г: питіа

^w И, к. 304г: возраста; Я, к. 229v; Е, к. 289г: возраста

^x И, к. 304г: любовь

^y И, к. 304г; Я, к. 229v: имѣаше; Е, к. 289г: имѣаше

^z И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: ко

^{aa} И, к. 304г: всимъ

^{ab} И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: ко

^{ac} И, к. 304г: брати; Я, к. 229v: братий

^{ad} Е, к. 289г: brak wугazu

^{ae} И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: во

^{af} И, к. 304г: хр[ъ]стном; Е, к. 289г: крес[т]ном[ъ]

^{ag} И, к. 304г: челованьи; Я, к. 229v: цѣловани

^{ah} И, к. 304г; Я, к. 229v: стоаше; Е, к. 289г: стоаше

do tej zależności zob. np.: И. П. Ерѣмин, *Волинская летопись*, s. 179–180; А. П. Толочко, *Похвала или житие*, s. 30.

¹⁴⁹⁰ W gruncie rzeczy mamy tu bezpośrednie odwołanie do opisu fizyz ks. Romana Rości-sławowicza, zm. 1180 r. (*Ипатьевская летопись*, kol. 617). Kwestią otwartą jest to, czy obaj Rurykowicze byli po prostu podobni do siebie (wysocy, pleczyści i o pięknym obliczu), czy też jest to topos.

съ^a всею правдою истинною^b нелицемѣр[ь]ною. Страха ж[е] | Б[о]жїа^c наполнен[ь], ^dпаче же^d м[и]л[о]стини прилежаше^e, мана|стырѣ^f набда^g, чернцы^h оутешааⁱ и вса^j игоумены^k | съ^l любовїю^m прїмааⁿ, и монастырѣ^o р-многы създа^p, | на вес[ь]^q ц[ь]ркв[ь]ный чин[ь] и на црѣковныкы^r втврзль^s емоу^t | баше^u Б[о]г[ь] в-с[ь]рдце и очи^v, иже не помрачи своего оума^w пїанѣством[ь]^x, кормител[ь] бо баше^y чрньцем[ь]^z, и черницам[ь], | и оубогым[ь]^{aa}, и всакомоу^{ab} чиноу^{ac} тако възлюблен[ь]ный^{ad} | о[т]ц[ь] баше^{af}. Паче ж[е]^{ag} м[и]л[о]стиною^{ah} баше^{ai} м[и]л[о]стивь^{aj}, слыша | Г[оспод]а,

Трезвост[ь]
Володимерова

^a И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: со

^b И, к. 304г: истинною

^c И, к. 304г: Б[ож]їа; Е, к. 289г: Б[о]жїа

^{d-d} Я, к. 229v; Е, к. 289г: brak wyrazów

^e И, к. 304г: предлежаше

^f И, к. 304г: монастыра; Я, к. 229v: монастыря; Е, к. 289г: м[о]н[а]стыри

^g Я, к. 229v: набда

^h И, к. 304г: чернѣ; Я, к. 229v; Е, к. 289г: чернцы

ⁱ И, к. 304г: оутѣшаа; Я, к. 229v: ѡтѣшаа; Е, к. 289г: оутѣшаа

^j И, к. 304г: вси; Я, к. 229v: вса; Е, к. 289г: всѣ

^k И, к. 304г: игоуменѣ; П, к. 320v: игоумени; Я, к. 229v: Игумены; Е, к. 289г: игѣмены

^l И, к. 304г: brak wyrazu; Я, к. 229v; Е, к. 289г: со

^m И, к. 304г: любью; Я, к. 229v: любовию

ⁿ И, к. 304г; Я, к. 229v: приимаа; П, к. 320v: прїмааа; Е, к. 289г: прїмаа

^o И, к. 304г: монастыра; Я, к. 229v: монастырѣ

^{p-p} И, к. 304г: многи созда; Я, к. 229v: созда многы; Е, к. 289г: созда многи

^q И, к. 304г: всь; Я, к. 229v: ввес[ь] [sic]; Е, к. 289г: ѡвес[ь]

^r X: w tym słowie jest ślad „drugiego południowosłowiańskiego wpływu” na język staroruski. Napisano «црѣковныкы» zamiast «църковныкы». И, к. 304г: церьковныкы; Я, к. 229v; Е, к. 289г: церковники

^s И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: вт[ь]верзль

^t Я, к. 229v: ему; Е, к. 289г: емѣ

^u И, к. 304г: башеть; Я, к. 229v: баше

^{v-v} И, к. 304г: с[ь]рдце и вчи; Я, к. 229v; Е, к. 289г: вчи и с[ь]рдце

^w Я, к. 229v: ума

^x И, к. 304г: пїанѣством[ь]; П, к. 321г: пїанѣством[ь]; Я, к. 229v: панством[ь]; Е, к. 289г: панством[ь]

^y И, к. 304г: башеть; Я, к. 229v: баше

^z И, к. 304г: чернѣемь; Я, к. 229v; Е, к. 289г: чернѣем[ь]

^{aa} И, к. 304г; Е, к. 289г: оубогимь; Я, к. 229v: ѡбогим[ь]

^{ab} Я, к. 229v: всакому; Е, к. 289г: всакомоу

^{ac} Я, к. 229v: чину; Е, к. 289г: чинѣ

^{ad} И, к. 304г: възлюблены; Я, к. 229v; Е, к. 289г: възлюбленны

^{ae} И, к. 304г: в[т]ц[ь]мь

^{af} И, к. 304г: башеть; Я, к. 229v: баше

^{ag} И, к. 304г: brak wyrazu

^{ah} И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: м[и]л[о]ст[ь]нею

^{ai} Я, к. 229v: баше

^{aj} И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289г: м[и]л[о]ст[ь]ивь

г[л]аг[о]люща: «Аще сътворите^a брат[ь]и^b моей мен[ь]шей^c, то ^{d-d} | Мнѣ сътворите^{e1491}», – и^f паки^g Д[а]в[и]дъ^h гл[аголе]тъⁱ: «Бл[а]жен[ь]и мѣжъ^k | милоуа^l р^ии даа^m вес[ь]н д[ь]нь... ^oгде са^{o-p} не^q пот[ь]кнет[ь]^r». Мѣж[ь]ство^s | и оум[ь]^t ^uв нем[ь]^u живаше^v, правда ж[е] и^w истин[ь]на^x ^yс ним[ь] ходиста^y, | и иного добродѣаніа^z ^{aa}многo в нем[ь]^{aa} баше^{ab1492}. Гордости ж[е] | ^{ac}в нем[ь]^{ac} не баше^{ad}, зане оуничижен[ь]на^{ae} быс[ть]^{af} гордость¹⁴⁹³ пред[ь] | Б[о]гум[ь]^{ag}

^a И, к. 304г: створите; Я, к. 229v: сотворите; Е, к. 289г: сотвористе [sic]

^b Я, к. 229v: братий; Е, к. 289г: братій

^c Я, к. 229v; Е, к. 289г: мен[ь]шой

^{d-d} И, к. 304г: и

^e И, к. 304г: створисте; Я, к. 229v; Е, к. 289v: сотвористе

^f И, к. 304г: brak wyrazu

^g Я, к. 229v; Е, к. 289v: паки

^h И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289v: Д[а]в[и]дъ

ⁱ И, к. 304г: бл[аголе]тъ [sic]

^j И, к. 304г: бл[а]ж[е]нь

^k И, к. 304г: моужь; Я, к. 229v; Е, к. 289v: brak wyrazu

^l И, к. 304г: милоуа; Я, к. 229v: милуа; Е, к. 289v: милѦа

^m И, к. 304г: даа

ⁿ И, к. 304г: всь

^{o-o} И, к. 304г: w Г[о]с[по]дѣ

^{p-p} Я, к. 229v; Е, к. 289v: brak wyrazów

^q Я, к. 229v; Е, к. 289v: везде

^r И, к. 304г: w Г[о]с[по]дѣ не потъкнетъс[а]; Е, к. 289v: поткнет[ь]

^s И, к. 304г: моужьство; Я, к. 229v: мужство; Е, к. 289v: мѣж[ь]ство

^t И, к. 304г: оумь; Я, к. 229v: ум[ь]

^{u-u} Я, к. 229v; Е, к. 289v: brak wyrazów

^v Я, к. 229v: живаше

^w И, к. 304г: brak wyrazu

^x И, к. 304г: истина

^{y-y} И, к. 304г: с нимъ ходаста; Я, к. 229v: ходиста с ним[ь]; Е, к. 289v: ходиста съ нимъ

^z И, к. 304г: добродѣанья; Я, к. 229v: добродѣаніа; Е, к. 289v: добродѣаніа

^{aa-aa} И, к. 304г: в немъ много; П, к. 321г: много в нем[ь]; Я, к. 229v; Е, к. 289v: много

^{ab} И, к. 304г: бѣаше; Я, к. 229v: баше

^{ac-ac} Е, к. 289v: въ немъ

^{ad} Я, к. 229v: баше

^{ae} И, к. 304г: оуничижена; Я, к. 229v: униженна

^{af} И, к. 304г: есть

^{ag} И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289v: Б[ого]мь; П, к. 321г: Б[о]гом[ь]

¹⁴⁹¹ Przekaz od słów „на вес[ь] ц[ь]рков[ь]ный чин[ь] и на црковники отврзль емоу баше Б[ог]ъ с[ь]рдце и очи” до „брат[ь]и моей мен[ь]шей, то Мнѣ сътворите” nawiązuje do Biblii. Zob.: Mt 25, 40 (por. Апракос, к. 117в); Ps 112(111), 5.

¹⁴⁹² Przekaz od słów „вес[ь] д[ь]нь... где са не пот[ь]кнет[ь]” do „добродѣаніа много в нем[ь] баше” nawiązuje do *Latopisu kijowskiego (Ипатьевская летопись, kol. 583, w. 9–17)*.

¹⁴⁹³ Przekaz „Гордости ж[е] в нем[ь] не баше, зане оуничижен[ь]на быс[ть] гордость” jest parafrazą: Ps 31(30), 19; 123(122), 4.

и ч[е]л[овѣ]кы^a, но всегда смираше^b образ[ъ]^c свой, съ^d || (378v/772) кроушен[ъ]нwm[ъ]^e с[ъ]рд[ъ]цем[ъ] и въздыханіе^f wt[ъ] с[ъ]рд[ъ]ца износа^g и слезы^h wt[ъ]ⁱ очію^j испоушаа^k, покааніе^l Д[а]в[и]д[о]во^m пріимааⁿ, плачаса^o о^p грѣсѣх[ъ]^q своих[ъ], възлюбивъ^r нетлѣннаа^s пач[е] тлен[ъ]ных[ъ]^t1494, и н[е]б[е]с[ъ]наа^u пач[е] временных[ъ]^v, и ц[а]рство^{x-с}ъ^w с[ва]тymi^x оу^y Вседръжитела^z Б[ог]а пач[е] претекоущаг[о]^{aa} сего ц[а]рства^{ab} земнаг[о]¹⁴⁹⁵. | И ч[ъ]сти та^{ac} обѣщ[ъ]ника^{ad} Г[оспод]ь на н[е]б[е]сѣх[ъ]^{ae} спwдоби^{af}

^a Я, к. 229v; Е, к. 289v: ч[е]л[о]в[ѣ]ки

^b Я, к. 229v: смираше

^c И, к. 304r; Я, к. 229v: wобразъ

^d И, к. 304r: brak wyrazów; Я, к. 229v; Е, к. 289v: со

^e И, к. 304r: скроушенымъ; П, к. 321r: кроушен[ъ]ном[ъ]; Я, к. 229v: крушенном[ъ]; Е, к. 289v: крѣшнным[ъ]

^f И, к. 304r: въздыхание; Я, к. 229v; Е, к. 289v: въздыханіе

^g Я, к. 229v: износа

^h Я, к. 229v: слезе

ⁱ Е, к. 289v: из[ъ]

^j И, к. 304r: wчью; Я, к. 229v: очію

^k И, к. 304r: испоушаше; Я, к. 229v: испушаа; Е, к. 289v: испѣшаа

^l И, к. 304r: покааніе; Я, к. 229v: покааніе; Е, к. 289v: покааніе

^m И, к. 304r: Давыдово

ⁿ И, к. 304r: приммъ; Я, к. 229v: приимаа; Е, к. 289v: пріимаа

^o Я, к. 229v: плачаса

^p И, к. 304r; Я, к. 229v; Е, к. 289v: w

^q И, к. 304r; Я, к. 229v; Е, к. 289v: грѣсех[ъ]

^r И, к. 304r; Я, к. 229v; Е, к. 289v: възлюбивъ

^s И, к. 304r; Я, к. 229v: нетлѣннаа; Е, к. 289v: нетлѣннаа

^t И, к. 304r: тлѣньных[ъ]; Е, к. 289v: тлѣнных[ъ]

^u И, к. 304r; Я, к. 229v: н[е]б[е]с[ъ]наа; Е, к. 289v: н[е]б[е]с[ъ]наа

^v И, к. 304r: временных[ъ]

^w И, к. 304r: со

^{x-x} Я, к. 229v; Е, к. 289v: brak wyrazów

^y Я, к. 229v: у

^z И, к. 304r; Е, к. 289v: Вседержителя; Я, к. 229v: Вседержителя

^{aa} И, к. 304r: претекоущаго; Я, к. 229v; Е, к. 289v: претекѣщаго

^{ab} Я, к. 229v: ц[а]рствіа; Е, к. 289v: ц[а]рствіа

^{ac} Я, к. 229v: та

^{ad} И, к. 304r; Я, к. 229v; Е, к. 289v: wбѣщника

^{ae} И, к. 304r; Я, к. 229v: н[е]б[е]сѣх[ъ]; Е, к. 289v: н[е]б[е]сѣси

^{af} И, к. 304r; Я, к. 229v; Е, к. 289v: сподоби

¹⁴⁹⁴ Przekaz „пред[ъ] | Б[ог]wм[ъ] и ч[е]л[овѣ]кы, но всегда смираше образ[ъ] свой, съ || (378v/772) кроушен[ъ]нwm[ъ] с[ъ]рд[ъ]цем[ъ] и въздыханіе wt[ъ] с[ъ]рд[ъ]ца износа и слезы wt[ъ] очію испоушаа, покааніе Д[а]в[и]д[о]во пріимаа, плачаса о грѣсѣх[ъ] своих[ъ], възлюбивъ нетлѣннаа пач[е] тлен[ъ]ных[ъ]” nawiązuje do Biblii. Zob. Rz 1, 23.

¹⁴⁹⁵ Przekaz: „и н[е]б[е]с[ъ]наа пач[е] временных[ъ], и ц[а]рство с[ва]тymi оу Вседръжитела Б[ог]а пач[е] претекоущаг[о] сего ц[а]рства земнаг[о]” nawiązuje do *Lato-pisu kijowskiego*. Zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 583, w. 23 – 584, w. 3.

бл[а]говѣрїа^a | б^b-твоего ради^b, еже имѣ въ^c животѣ своем[ъ]. Добрѣ послух[ъ]^d | бл[а]говѣрїю^e твоему^f – обил[ъ]ниче^g [sic] с[ва]таа^h, ц[ъ]рк[ъ]ви С[ва]тааⁱ | Б[огороди]ца М[а]рїа^j1496, юже създа^k прадѣд[ъ] твой на правовѣр[ъ]нои^l | основѣ^m, идеже и мѣжествен[ъ]ноеⁿ твое тѣло лежит[ъ], | жда^o р^pтрѣбы архагг[е]ловы^p. Добрѣ зѣл^q послух[ъ]^r – брат[ъ] | твой Мстислав^s, егоже сътвори^t Г[оспод]ь^u намѣстник[а] | по тобѣ твоем[оу]^v вл[а]д[ы]чствоу^w, не роушаща^x твоих[ъ] оустав[ъ]^y, | но оутврѣжающа^z, ни оумалающа^{aa} твоему^{ab} бл[а]говѣрїю^{ac} положенїа^{ad}, но

- ^a И, к. 304г: бл[а]говѣрїа; Я, к. 229v: бл[а]говѣрїа; Е, к. 289v: бл[а]говѣрїа
^{b-b} Е, к. 289v: ради твоего
^c И, к. 304г: в; Я, к. 229v: во
^d Я, к. 229v: послух[ъ]; Е, к. 289v: послѣх[ъ]
^e И, к. 304г: бл[а]говѣрїю; Я, к. 229v: бл[а]говѣрїю
^f Я, к. 229v: твоему; Е, к. 289v: твоемѣ
^g И, к. 304г: шбилниче; Я, к. 229v: шбилниче
^h И, к. 304г: с[ва]таа; Я, к. 229v: с[ва]таа; Е, к. 289v: с[ва]таа
ⁱ И, к. 304г: с[ва]таа; Я, к. 229v: с[ва]таа; Е, к. 289v: с[ва]таа
^j И, к. 304г: М[а]рїа; Я, к. 229v: М[а]рїа; Е, к. 289v: М[а]рїа
^k И, к. 304г; Я, к. 229v; Е, к. 289v: созда
^l И, к. 304г: правовѣрїи
^m И, к. 304v; Я, к. 229v: основѣ
ⁿ И, к. 304v: мужественное; Я, к. 230г: мужественное; Е, к. 289v: мужественное
^o Я, к. 230г: жда; Е, к. 289v: жда
^{p-p} И, к. 304v: троубы арханг[ел]овы; Я, к. 230г: архангеловы трѣбы; Е, к. 289v: арханг[ел]овы трѣбы
^q И, к. 304v; Я, к. 230г: зѣло; П, к. 321г: зѣло
^r Я, к. 230г: послух[ъ]; Е, к. 289v: послѣх[ъ]
^s Я, к. 230г; Е, к. 289v: Мстислав[ъ]
^t И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: сотвори
^u Я, к. 230г; Е, к. 289v: brak wyrazu
^v Я, к. 230г; Е, к. 289v: и твоем[ъ] животѣ
^w Я, к. 230г; Е, к. 289v: вл[а]д[ы]чствѣ
^x Я, к. 230г: рушаше; Е, к. 289v: рѣшаше
^y Я, к. 230г: устав[ъ]
^z И, к. 304v; Е, к. 289v: оутврѣжающа; Я, к. 230г: штвержающа [sic]
^{aa} Я, к. 230г: шмалающа
^{ab} Я, к. 230г: твоему; Е, к. 289v: твоемѣ
^{ac} И, к. 304v: бл[а]говѣрїю; Я, к. 230г: бл[а]говѣрїю; Е, к. 289v: бл[а]говѣрїю
^{ad} И, к. 304v: положенїа; Я, к. 230г: положеныа; Е, к. 289v: положеныа

¹⁴⁹⁶ W *Słowie o prawie i lasce* mowa jest o Cerkwi Dziesięciennej w Kijowie ufundowanej przez Włodzimierza Światosławowicza (A. Н. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 234 i przyp. 177 na s. 344). W naszej przeróbce mowa o soborze Bogurodzicy we Włodzimierzu, zbudowanym na polecenie Mściława Izjasławowicza (С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 86; D. Chudzik, *Chrześcijańska architektura*, s. 102), będącego rzeczywiście pradziadem Włodzimierza Wasylkowicza. Jest to doskonały przykład posiadania przez kronikarza dobrej orientacji co do dziejów rodziny zmarłego księcia (zarówno kwestii genealogicznych, jak i działalności fundacyjnej).

пач[е] прилагающа, не каза^a [sic], но | вчинающа и^b иже нескон[ъ]чан[ъ]наа^c
 твоа^d очинающа^{e1497}, | ако^f Соломон[ъ]^g Д[а]в[и]да^h, иже дом[ъ]ⁱ Б[о]жии^j
 великий^k l-1 с[ва]тый^m Ег[о] | мдростиⁿ създа^o на с[ва]тость^p и на^q
 очищеніе^r граду^s | твоему^t юже^u всакою^v красотою оукраи^w, златом[ъ]^x
 | и серебром[ъ]^y, и каменіем[ъ]^z драгим[ъ],^{aa} и съсѣды^{ab} ч[ъ]стными¹⁴⁹⁸, – |
 аже ц[ъ]рки див[ъ]на^{ac} и славна всѣм[ъ] окружным[ъ]^{ad} сторо|нам[ъ] –

^a И, к. 304v: казнаща; Я, к. 230г: каза

^b И, к. 304v: brak wyrazu

^c И, к. 304v: нескончанаа; Я, к. 230г: скончаннаа; Е, к. 289v: скончаннаа

^d И, к. 304v; Я, к. 230г: твоа; Е, к. 289v: твоа

^e Я, к. 230г: Ѹчинающа

^f И, к. 304v: аки

^g И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: Соломонъ

^h Я, к. 230г; Е, к. 289v: Д[а]в[и]дъ

ⁱ И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: домъ

^j И, к. 304v; Я, к. 230г: Б[о]жии

^k Я, к. 230г: великий; Е, к. 289v: великій

^{l-1} И, к. 304v: и

^m Я, к. 230г: с[ва]тый

ⁿ И, к. 304v: моудростью; Я, к. 230г; Е, к. 289v: м[8]дрости

^o И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: созда

^p И, к. 304v; Е, к. 289v: с[ва]тость; Е, к. 289v: святост[ъ]

^q И, к. 304v: и

^r И, к. 304v: вчищение; Я, к. 230г; Е, к. 289v: очищеніе

^s И, к. 304v; П, к. 321г: граду; Я, к. 230г; Е, к. 289v: градъ

^t Я, к. 230г: твоему; Е, к. 289v: твоёмъ

^u И, к. 304v: иже

^v Я, к. 230г: всакою

^w Я, к. 230г: Ѹ Краси

^x Я, к. 230г: золотом[ъ]

^y И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: серебромъ; П, к. 321г: серебром[ъ]

^z И, к. 304v: каменьемъ

^{aa} И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: драгимъ

^{ab} И, к. 304v: сосоуды; Я, к. 230г; Е, к. 289v: сосѣды

^{ac} Я, к. 230г; Е, к. 289v: дивна

^{ad} И, к. 304v: вкрожнымъ; Я, к. 230г: вкрожным[ъ]; Е, к. 289v: вкрѣжным[ъ]

¹⁴⁹⁷ Kwestią otwartą jest, czy mamy do czynienia wyłącznie z odniesieniem do pierwowzoru, czy też jest to świadectwo spisania tego fragmentu kroniki z pewnej perspektywy czasowej, kiedy to było wiadomo, że Mściwław (II) wypełnił pewne przyjęte wobec poprzednika zobowiązania. Nie można również wykluczyć, że mamy do czynienia z pewną formułą retoryczną mającą uprawomocnić rządę Mściwława (II) legitymowane przez Boski i Włodzimierza Wasylkowicza wybór.

¹⁴⁹⁸ W tym miejscu zaś pojawia się niekonsekwencja logiczna, bowiem mowa w pierwowzorze o kijowskim soborze Sofijskim, zbudowanym przez Jarosława Mądrego (*Słowo o Bogu i człowieku*, przyp. 114 na s. 56; A. H. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 234 i przyp. 180 na s. 344). Tymczasem Mściwław (II) nie miał na swoim koncie analogicznych zasług. Chyba, że autor stworzył figurę, w której nawiązał do świętyni Salomonowej.

ѡакаже^a ина^{b-b} не обрацетса^c въ^d всем[ъ]^e полоуношии^f | земла^g вт[ъ]^h
 востока и до запада, и славный горвд[ъ]^h | твои Вълвдимерьⁱ величествм[ъ]^j
 ѡако^k венец^l обложен[ъ]^m. | Преда люди твоаⁿ и горвд[ъ]^o С[ва]тѣи^p,
 и славнѣи^q, ^u-и скорѣи | на помощь хр[и]стїанвм[ъ]^r С[ва]тѣй^s
 Б[огороди]ци¹⁴⁹⁹, да еже целованіе^s | архагг[е]лово^t дасть Б[огороди]ци^u,
 бждет[ъ]^v и городоу^w семоу^x: || (379г/773)^y ко^z Внои^{aa} ае-бв^{ab}: «Радуйса,
 Похвала Обрадован[ъ]наа^{ac}, Г[оспод]ь с Тобою!¹⁵⁰⁰» – къ^{ad} городоу ж[е]:^{ae} «Радуйса^{af},

^a И, к. 304v: акаже; Я, к. 230г; Е, к. 289v: ѡакоже

^{b-b} Е, к. 289v: над[ъ]

^c И, к. 304v: вбрацетьса; Я, к. 230г: вбрацетса; Е, к. 289v: вбрацетса

^d И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: во

^e И, к. 304v: всеи

^f Я, к. 230г: полунощи; Е, к. 289v: полѣнощи

^g Я, к. 230г: земля

^h И, к. 304v: городъ

ⁱ И, к. 304v: Володимерь; Я, к. 230г; Е, к. 289v: город[ъ]

^j И, к. 304v; П, к. 321г; Я, к. 230г; Е, к. 289v: величествомъ

^k И, к. 304v: акы

^l И, к. 304v: вѣнчемь; П, к. 321г: венець; Я, к. 230г: вѣнец; Е, к. 289v: вѣнецъ

^m И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 289v: вбложенъ

ⁿ И, к. 304v; Я, к. 230г: твоа; Е, к. 289v: твоа

^o И, к. 304v: городъ; Я, к. 230г: Г[оспо]да; Е, к. 289v: Б[о]гъ

^p Я, к. 230г: с[ва]тѣи

^q И, к. 304v: славнии

^r И, к. 304v: хр[и]стїаномъ

^s И, к. 304v: челование

^t И, к. 304v: арханг[е]л[о]во

^{u-u} Я, к. 230г; Е, к. 289v: brak wyrazów

^v И, к. 304v: боудеть; Я, к. 230г: будет[ъ]; Е, к. 289v: бждет[ъ]

^w Я, к. 230г; Е, к. 289v: городъ

^x Я, к. 230г: сему; Е, к. 289v: семъ

^y W prawym dolnym rogu strony zapis: *Зри знам[я] ниж[е]*

^z Я, к. 230г; Е, к. 289v: и

^{aa} Я, к. 230г; Е, к. 289v: Вною

^{ab} И, к. 304v: бо; Я, к. 230г; Е, к. 289v: brak wyrazu

^{ac} И, к. 304v: вбрад[о]ванаа; П, к. 321v: вбрадован[ъ]наа

^{ad} И, к. 304v: к

^{ae-ae} Я, к. 230г; Е, к. 289v: brak wyrazów

^{af} И, к. 304v: радуйса; Я, к. 230г: радѣиса; Е, к. 289v: радѣиса

¹⁴⁹⁹ Przekaz od słów „И ч[ъ]сти та общ[ъ]ника Г[оспод]ь на н[е]б[е]сѣх[ъ] спвдоби бл[а]говѣрїа твоего ради” до „на помощь хр[и]стїанвм[ъ] С[ва]тѣй Б[огороди]ци” nawiązuje do Hilariona. Zob.: СЗБ, к. 1916–1926.

¹⁵⁰⁰ Przekaz „да еже целованіе архагг[е]лово дасть Б[огороди]ци, бждет[ъ] и городоу семоу: || (379г/773) ко Внои бв: «Радуйса, Обрадован[ъ]наа, Г[оспод]ь с Тобою!» nawiązuje do Biblii. Zob. Łk 1, 28.

¹⁵⁰¹ Przekaz: „къ городоу ж[е]: «Радуйса, бл[а]говѣр[ъ]ный городе, Г[оспод]ь с тобою!». Въстани вт[ъ] гроба твоего, о ч[ъ]стнаа главо, въстани, вт[ъ]траси сон[ъ], нѣси бв оум-

бл[а]говѣр[ь]ный^a городе, Г[оспод]ь с тобою!»). Въста|ни^b ѡт[ъ] гроба твоего, ^fо^c ч[ь]стнаа^d главо, въстани^e, ѡт[ъ]|траси сон[ъ]-^f, нѣси бѡ^g оумрѣль^h, но спиш[и]ⁱ до ѡбщего^j | въстаніа^k. Въстани^l, нѣси^m бо оумрѣльⁿ, нѣс[тъ] бо ти | оумрети^o лѣпо, вѣровав[ъ]шю^p въ^q Х[рист]а, всемоу^r миру^s | Живодав[ъ]ца^{t1501}, ѡт[ъ]|траи^u сон[ъ], възведі^v очи^w, да видиши, какоа^x | ти^y чти^z Г[оспод]ь тамо спѡдобивь^{aa} ab-ab, и на земли^{ac} не^{ad} безпа-мат[ъ]но^{ae} | оставил[ъ]^{af} братом[ъ]^{ag} твоим[ъ] Мьстиславом[ъ]^{ah}. Въстани^{ai1502}

Зри ниж[е]
знам[я]

см.
стр. 776

- ^a П, к. 321v: бл[а]говѣрній
^b И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: востани
^c И, к. 304v: ѡ; Е, к. 290г: ѡт[ъ]
^d И, к. 304v: ч[ь]стнаа; П, к. 321v: ч[ь]стнаа; Е, к. 290г: ческаа
^e И, к. 304v; Е, к. 290г: востани
^{f-f} Я, к. 230г: brak wyrazów
^g И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: бо
^h Я, к. 230г: ѡмер[ъ]; Е, к. 290г: оумеръ
ⁱ И, к. 304v: спишь; Е, к. 290г: спишь
^j И, к. 304v: ѡбщяго; Я, к. 230г: ѡбщего; Е, к. 290г: общего
^k И, к. 304v; Я, к. 230г: востаниа; Е, к. 290г: востаніа
^l И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: востани
^m Я, к. 230г; Е, к. 290г: ни
ⁿ И, к. 304v: вѣм[ъ]рль; Я, к. 230г: ѡмерль; Е, к. 290г: оумеръ
^o И, к. 304v: оумерети; Я, к. 230г: ѡмрѣти; Е, к. 290г: оумрѣти
^p И, к. 304v: вѣровавшю; Я, к. 230г: вѣровавшу; Е, к. 290г: вѣровав[ъ]шѣ
^q И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: во
^r Я, к. 230г: всему; Е, к. 290г: всемѣ
^s Я, к. 230г; Е, к. 290г: мирѣ
^t Е, к. 290г: животдавца
^u Я, к. 230г: ѡтраси
^v И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: возведи
^w И, к. 304v; Я, к. 230г: ѡчи
^x И, к. 304v: какоа; Я, к. 230г: какоа; Е, к. 290г: какова [sic]
^y И, к. 304v: та
^z И, к. 304v; Е, к. 290г: ч[ь]сти
^{aa} И, к. 304v: спод[о]би; Я, к. 230г; Е, к. 290г: сподобилъ
^{ab-ab} И, к. 304v: постави
^{ac} И, к. 304v: землѣ
^{ad} Я, к. 230г; Е, к. 290г: brak wyrazu
^{ae} И, к. 304v: бес памати та; Я, к. 230г: безпамат[ъ]но
^{af} И, к. 304v: поставилъ; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѡставилъ
^{ag} П, к. 321v: братѡм[ъ]
^{ah} И, к. 304v: Мьстиславомъ; Я, к. 230г; Е, к. 290г: Мстиславом[ъ]
^{ai} И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: востани

рѣль, но спиш[и] до ѡбщего въстаніа. Въстани, нѣси бо оумрѣль, нѣс[тъ] бо ти оумрети лѣпо, вѣровав[ъ]шю въ Х[рист]а, всемоу миру Живодав[ъ]ца” nawiązuje do Biblii. Zob. J 11, 25 (por. Апракос, к. 128г).

¹⁵⁰² Przekaz: „ѡт[ъ]|траи сон[ъ], възведі очи, да видиши, какоа ти чти Г[оспод]ь тамо спѡдобивь, и на земли не безпамат[ъ]но оставил[ъ] братом[ъ] твоим[ъ] Мьстиславом[ъ]. Въстани” nawiązuje do Biblii. Zob. Iz 60, 4. Od tego miejsca zaczyna się Aneks 1.

^{b-}до^a бра[та]^{-b} своего^{c1503}, красащаго^d стол[ъ] земли^e твоеа^{f1504}, к[ъ]^g нему^{h1505} ж[е] | виж[ъ]ⁱ и бл[а]говѣрноюю^j свою кнагиню^{k1506}, како бл[а]говѣріе^l | дрѣжит[ъ]^m по приданіюⁿ твоему^o, како поклонатса^p | имени твоему^{q1507}, видѣ^r жѣ^s, ако аще^t не тѣлѣм[ъ]^u, но д[оу]хѣм[ъ]^v | показет[ъ]^w ти Г[оспод]ъ вса^x

^a И, к. 304v: видѣ

^{b-b} Я, к. 230r; Е, к. 290r: добре

^c И, к. 304v: твоего

^d Я, к. 230r: красащаго

^e И, к. 304v: зѣмля

^f И, к. 304v; Я, к. 230r: твоеа

^g Я, к. 230r; Е, к. 290r: к

^h И, к. 304v: семоу; Я, к. 230r: тому; Е, к. 290r: томѣ

ⁱ Я, к. 230r: вѣжд[ъ]; Е, к. 290r: виждѣ

^j Я, к. 230r; Е, к. 290r: бл[а]говѣрнѣю

^k Я, к. 230r; Е, к. 290r: кн[а]гиню

^l И, к. 304v: бл[а]говѣрьсе; Я, к. 230r: бл[а]говѣрри

^m И, к. 304v; Е, к. 290r: держитѣ; Я, к. 230r: держит[ъ]

ⁿ И, к. 304v: преданью; Я, к. 230r; Е, к. 290r: преданію

^o Я, к. 230r: твоему; Е, к. 290r: твоемѣ

^p И, к. 304v: поклон(а)тъс[а]; Я, к. 230r: поклонит[ъ]са; Е, к. 290r: поклонает[ъ]са

^q Я, к. 230r: твоему; Е, к. 290r: твоемѣ

^r И, к. 304v: вѣде; Я, к. 230r; Е, к. 290r: вид[е]

^s Е, к. 290r: жѣ

^t Я, к. 230r; Е, к. 290r: brak wyrazu

^u И, к. 304v; Я, к. 230r; Е, к. 290r: тѣломѣ

^v И, к. 304v: д[оу]х[ъ]мѣ; П, к. 321v: д[оу]хѣм[ъ]

^w Е, к. 290r: показет[ъ]

^x Я, к. 230r: вса

¹⁵⁰³ Jak łatwo się domyślić, w pierwwozorze mowa o Jarosławie Mądrym (A. H. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 238).

¹⁵⁰⁴ Przekaz: „до бра[та] своего, красащаго стол[ъ] земли твоеа” nawiązuje do Hilariona. Zob. СЗБ, к. 192б–193а.

¹⁵⁰⁵ W tym miejscu A. Szachmatow niezgodnie z kształtem rękopisów X i И (zob.: БАН, 16.4.4, s. 305/606; *Ипатьевская летопись*, kol. 923–924), a także z brzmieniem odpowiedniego fragmentu *Słowa o prawie i łasce* (A. H. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 238) wprowadził passus, który w И jest w ogóle opuszczony, zaś w X występuje w ewidentnie niewłaściwym miejscu, a mianowicie jako początek wtrętu do opowiadania o krakowskiej wyprawie Lwa z lata 1289 r. (РНБ, F.IV.230, s. 380v/776). Fragment ten liczy sobie 441 znaków graficznych, co w przybliżeniu odpowiada ponad 11 wersom rękopisu chlebnikowskiego lub 22 wersom ipatiewskiego o dł. ok. 20 znaków. Przypomnijmy, że standardowa strona X zawiera 27 wersów, natomiast kolumna И 33 linie.

¹⁵⁰⁶ W pierwwozorze wspomniana jest Irena, snocha Włodzimierza, a więc ż. Jarosława Mądrego (A. H. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 238).

¹⁵⁰⁷ Przekaz: „к[ъ] нему ж[е] виж[ъ] и бл[а]говѣрноюю свою кнагиню, како бл[а]говѣріе дрѣжит[ъ] по приданію твоему, како поклонатса имени твоему” nawiązuje do Hilariona. Zob. СЗБ, к. 193а.

си, ѿко твое вѣр[ь]ное вѣсѣаніе^a | не^b исжшено^c быс[тъ] зноем[ь]^d невѣрія^e,
но дѣжчем[ь]^f Б[о]жїа^g поспѣ|шенїа^h распложено быс[тъ] мнѣгоплв-
д[ь]нѣⁱ¹⁵⁰⁸. Радѣиса^j, оучи|телю^k наш^l и настав[ь]ниче^m бл[а]говѣріяⁿ!
Ты правдою | бѣ^o оболочен[ь]^p, крѣпостїю^q же^r преподсань^s
и м[и]л[о]стынею, | ѿко гривною, оутварью^t златою оукрасоуаса^u,
и|стин[ь]ною^v обвит[ь]^w, смыслѣм[ь]^x вѣнчан[ь]^{y1509}. Ты бѣ, о^z ч[ь]стнаа^{aa}
| глава^{ab}, нагым[ь]^{ac} одѣанїе^{ad}, ты бѣ ал[ь]чющим[ь]^{ae} крѣмител[ь]^{af} |

- ^a И, к. 304v: вѣсѣанье; Я, к. 230г; Е, к. 290г: воесѣненїе
^b И, к. 304v: нѣ
^c И, к. 304v: исоушено; Я, к. 230г: искушено; Е, к. 290г: искѣшено
^d Я, к. 230г; Е, к. 290г: злым[ь]
^e И, к. 304v: невѣрья; Я, к. 230г: невѣриа; Е, к. 290г: невѣрія
^f И, к. 304v: дождем; Я, к. 230г: дрѣжцем[ь]; Е, к. 290г: држцем[ь]
^g И, к. 304v; Я, к. 230г: Б[ож]їа; Е, к. 290г: Б[о]жїа
^h И, к. 304v: поспѣшения; Я, к. 230г: поспешенїа; Е, к. 290г: поспѣшенїа
ⁱ И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: многоплвднѣ
^j Я, к. 230г: радѣиса; Е, к. 290г: радѣиса
^k Я, к. 230г: ѡч[и]т[е]лю
^l Е, к. 290г: наш
^m И, к. 304v: наставниче
ⁿ И, к. 304v: бл[а]говѣрья; Я, к. 230г: бл[а]говѣриа; Е, к. 290г: бл[а]говѣрія
^o Я, к. 230г; Е, к. 290г: былъ
^p И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѡболчень
^q И, к. 304v: крѣпостью; Я, к. 230г: крѣпостїю
^r И, к. 304v: brak wyrazu
^s И, к. 304v; Я, к. 230г: преподсань
^t Я, к. 230г: утвар[ь]ю; Е, к. 290г: ѡтварю
^u И, к. 304v: оукрасоуаса; Я, к. 230г: украсѣаса; Е, к. 290г: красѣаса
^v И, к. 304v: истиною
^w И, к. 304v: ѡбить; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѡбновив[ь]
^x И, к. 304v; Е, к. 290г: смысломъ; Я, к. 230г: смыслом[ь]
^y Я, к. 230г; Е, к. 290г: вѣнчан[ь]
^z И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѡ
^{aa} И, к. 304v; Я, к. 230г: ч[ь]стнаа; Е, к. 290г: ч[ь]стнаа
^{ab} И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: глава
^{ac} И, к. 304v; Я, к. 230г; Е, к. 290г: нагымъ
^{ad} И, к. 304v: ѡдѣанїе; Я, к. 230г: ѡдѣанїе
^{ae} Я, к. 230г: алчющим[ь]; Е, к. 290г: алчѣщим[ь]
^{af} И, к. 305г: корѣмла; Я, к. 230г; Е, к. 290г: кормитель

¹⁵⁰⁸ Przekaz: „видѣ же, ѿко аще не тѣлѣм[ь], но д[о]ухом[ь] показет[ь] ти Г[оспод]ь вса си, ѿко твое вѣр[ь]ное вѣсѣанїе не исжшено быс[тъ] зноем[ь] невѣрія, но дѣжчем[ь] Б[о]жїа поспѣшенїа распложено быс[тъ] мнѣгоплвд[ь]нѣ” nawiązuje do Hilariona. Zob. СЗБ, к. 1936.

¹⁵⁰⁹ Przekaz: „Радѣиса, оучителю наш и настав[ь]ниче бл[а]говѣрія! Ты правдою бѣ оболочен[ь], крѣпостїю же преподсань и м[и]л[о]стынею, ѿко гривною, оутварью златою оукрасоуаса, истин[ь]ною обвит[ь], смыслѣм[ь] вѣнчан[ь]” nawiązuje do Biblii. Zob. Ef 6, 15–17.

¹⁵¹⁰ W X znajdujemy w tym miejscu słowa: „и жажющим во вѣртѣпѣ ѡглаженїе” (*Ипатьевская летопись*, kol. 924). Wersja X jest

и жажющим[ъ]^a въ^b оутробѣ^c оглаженіе^{d1510}, вдовицам[ъ] по|мощ[ъ]ник[ъ], страннѣм[ъ]^e покоище, беспокровным[ъ]^f покров[ъ], | обидимым[ъ]^g застѣпник[ъ]^h, ⁱобогащеніе оубогым[ъ]ⁱ, стра|н[ъ]нопріемникъ^j – им[ъ]же^k бл[а]гым[ъ] дѣлѣм[ъ]^k и н[ы]нѣ^l възмездіе^m | пріемлаⁿ на н[е]б[е]сѣх[ъ]^o. Бл[а]гаа^p же^q оуготова^r Б[ог]ъ любашим[ъ]^{s1511} | Вт[ъ]ца^t, и С[ы]на, и С[в]ѣт[о]го^u Д[о]уха¹⁵¹². «Се¹⁵¹³ азъ, ^vкназ[ъ] Мьстиславъ^v, || (379v/774)

^a Я, к. 230г; Е, к. 290г: жаждѣщим[ъ]

^b И, к. 305г; Я, к. 230г; Е, к. 290г: во

^c И, к. 305г: вьртыпѣ; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѣтробѣ

^d И, к. 305г: ѡглашение; Я, к. 230г: ѡглаженіе; Е, к. 290г: вхлаженіе

^e И, к. 305г: страннѣмъ

^f Я, к. 230г: беспокровным[ъ]; Е, к. 290г: беспокровенным[ъ]

^g И, к. 305г; Я, к. 230г; Е, к. 290г: ѡбидимымъ

^h И, к. 305г: застоупникъ; Я, к. 230г: заступник[ъ]; Е, к. 290г: застѣпник[ъ]

ⁱ⁻ⁱ И, к. 305г: оубогымъ ѡб[ог]атѣние; Я, к. 230г-230v: ѡбогаченіе ѡбогим[ъ]; Е, к. 290г: ѡбогаченіе оубогим[ъ]

^j И, к. 305г: страненъпріемникъ [sic] Я, к. 230v: стран[енъ]пріемник[ъ]; Е, к. 290г: страннѣм[ъ]пріемник[ъ]

^{k-k} И, к. 305г: бл[а]гымъ дѣломъ; Я, к. 230v: бл[а]гым[ъ] дѣлом[ъ]; Е, к. 290г: дѣлом[ъ] бл[а]гим[ъ]

^l И, к. 305г: инѣмъ

^m И, к. 305г: възмѣздіе; Я, к. 230v: безмездіе; Е, к. 290г: безмездіе

ⁿ И, к. 305г: пріемла; Я, к. 230v: пріемла

^o Я, к. 230v: н[е]б[е]сѣх[ъ]

^p И, к. 305г; Я, к. 230v: бл[а]гаа; Е, к. 290г: brak wyrazu

^q Е, к. 290г: ѡже

^r Я, к. 230v: ѡготова

^s Я, к. 230v: любашим[ъ]

^t И, к. 305г; Е, к. 290г: О[тъ]ца

^u Я, к. 230v: светого

^{v-v} Я, к. 230v: Мстислав[ъ] к[на]з[ъ]; Е, к. 290г: Мстиславъ кн[а]зъ

bliższa podstawie zawartej w *Słowie o prawie i łasce* (А. Н. Ужанков, „Слово о законе и благодати”, s. 244: „жажющѣмъ оутробѣ оухлаженіе”). Zwracamy jeszcze uwagę, że nie znaleźliśmy w słownikach terminu: „оглаженіе”, co jest zniekształceniem pojęcia: „оухлаженіе” występującego w pierwowzorze. Co ciekawe, kopista ipatiwnym i mającym teologiczne znaczenie rzeczownikiem: „ѡглашение” (СДЯ, т. VI, s. 73: cerkiewny obrząd poprzedzający przyjęcie chrztu; przygotowanie, pouczenie; obwinienie, oszczerstwo) i zamieniając „wątrobę” na „wertepy”. Dało to ciekawy efekt w postaci: „spragnionym [wiary] na bezdrożu, pouczeniem”.

¹⁵¹¹ Przekaz od słów „Ты бѣ, о ч[ъ]стнаа глава, нагым[ъ] одѣаніе” do „Бл[а]гаа же оуготова Б[ог]ъ любашим[ъ]” nawiązuje do Biblii i Hilariona. Zob.: 1 Kor 2, 9; СЗБ, к. 194а–194б; Ef 6, 14–15.

¹⁵¹² Szachmatow zrekonstruował protograf, umieszczając w tym miejscu obszerny wtręt poświęcony działalności fundacyjnej Włodzimierza. W X znajduje się on na s. 381/777–382/779: „Кназъ зашъ Włodzimierz podczas sprawowania rządów książęcych [...] o sprawowaniu książęcych rządów przez Włodzimierza”, a następnie fragment w X umieszczony na s. 380v/776–381/777: „Того побожного князя Włodzimierza [...] замуrowали гробъ jego miesiąca kwietnia, 6 dnia

сынъ королевѣ, вноукр^a Романовѣ, оуоставляю^b | ловчѣ^{c1514} на берестіаны^d
оу^e вѣкы^f за их коромолоу^g: съ^h ста¹⁵¹⁵ | по двѣ локнѣⁱ¹⁵¹⁶ медоу^j, по двѣ

^a П, к. 322г: вноукъ; Я, к. 230v: внѣк[ѣ]; Е, к. 290г: внѣк[ѣ]

^b Я, к. 230v: ѡставляю; Е, к. 290г: ѡставляю

^c Я, к. 230v; Е, к. 290г: ловчє

^d Я, к. 230v: берестіаныны

^e Я, к. 230v; Е, к. 290г: ѡ

^f Я, к. 230v; Е, к. 290г: вѣки

^g Я, к. 230v; Е, к. 290г: крамолоѡ

^h Я, к. 230v; Е, к. 290г: со

ⁱ Е, к. 290г: локтѣ

^j Я, к. 230v; Е, к. 290г: медѡ

Дан[ѣ] на
берестан[ы],
оуоставленаа
вт[ѣ]
М[ѣ]стислава
брата
Володимерова

w srodę Wielkiego Tygodnia”. Pierwszy z wymienionych ustępow liczy sobie 65,5 linijki, czyli ok. 2400 znaków. Gdyby założyć, że protograf miał wygląd rękopisu ipatiewskiego (33 wersy po ok. 20 znaków), dawałoby to niemal dokładnie 2 karty tekstu (131 [wersów]: 33 [wersy na stronie] = ok. 4 strony = 2 karty). Nie możemy jednak z pewnością wykazać, że nie mamy do czynienia z przypadkiem. Drugi, mniejszy fragment zawiera 10 czterdziestoznakowych wersów. Nie daje się więc przeliczyć na pełne strony zachowanych rękopisów.

¹⁵¹³ Zaczynający się w tym miejscu dokument Mściśława (II) Daniłowicza jest pod względami źródłem wyjątkowym, o istotnym znaczeniu dla badań nad powinnościami i gospodarką Rusi halicko-wołyńskiej tego czasu. Co do analiz dokumentu zob. np.: *Російське законодавство Х–ХХ веков. В 9 т.*, red. О. И. Чистяков, t. I, Москва 1984, s. 209–211; О. Купчинський, *Акти та документи*, s. 350–353.

¹⁵¹⁴ Rodzaj powinności, wymieniony tylko w *Kronice Romanowiczów* (zob.: И. И. Срезневский, *Материалы*, t. II, kol. 40; СДЯ, t. IV, s. 423) w związku z narzuceniem jej mieszkańcom Brześćcia, lecz z zaznaczeniem, że był znany i stosowany w innych miejscach. Niektórzy badacze zaznaczają ogólnie, że był to rodzaj podatku (*Російське законодавство*, t. I, s. 210–211), niektórzy zaś uważają je za obciążenie związane z polowaniem lub pobór środków na organizację książęcego polowania (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 4 na s. 160; БЛДР, t. V, s. 515 [koment. do s. 352]). Nie jesteśmy pewni co do charakteru obciążenia, choćby z tego względu, że nie znamy analogii. W każdym razie było ono raczej dość wysokie. Zauważmy, że w 1252 r. podłowczy książęcy w Wielkopolsce otrzymywał jako wynagrodzenie 30 miar owsa, 20 kurcząt, 30 serów, 4 szynki i 100 chlebów (A. Szymczakowa, *Uposażenie urzędników łączyskich i sieradzkich do połowy XV wieku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica”, t. XXIII, 1986, przyp. 36 na s. 118). Etymologia terminu na pierwszy rzut oka wskazuje oczywiście na jego związek z łowami, ale czy istotnie takowy istniał? Z relacji źródła można wywnioskować, że była to danina znana społeczeństwu, na konkretny gród nałożona za karę i – według wysokiego prawdopodobieństwa – egzekwowana przez książęcą administrację. Na jaki cel była przeznaczana, tego się nie dowiadujemy.

¹⁵¹⁵ Według I. Kryp’jakewycza chodzi o podział mieszkańców Brześćcia na setki, z których zbierano dań (*Галицько-Волинське князівство*, s. 165). Tak też np. Ja. Szczarow (*Російське законодавство*, t. I, s. 211) i L. Machnowec’ (*Галицько-Волинський літопис* [1994], przyp. 7 na s. 161).

¹⁵¹⁶ Termin „лоукно” oznacza rodzaj naczynia lub koszyczka albo miarę pojemności (И. И. Срезневский, *Материалы*, t. II, kol. 54; СДЯ, t. IV, s. 434). Według grupy badaczy idących za obliczeniami D. I. Prozorowskiego na podstawie informacji zawartych w *Правдзі Русkiej* „лукно” odpowiadało ok. 60 funtom, czyli 24–25 kg (Д. И. Прозоровский, *Древняя русская мѣра жидкостей*, ЖМНП 1854, cz. 81, s. 233–235; Е. И. Каменцева, Н. В. Устюгов,

ов[ь]ци^a, ^bпо пат[ь] на десатъ^b | десат[ь]ковъ^c ил[ь]ноу^d, а по сто хлѣбовъ,
а по пати^e цебров[ь]¹⁵¹⁷ | овса^f, а по пати^g цебровъ рѣжи^h, а по к̄ коуровъⁱ
– а | по тол[и]коу^j съ^k всакого^l ста, а на горожанех[ь] д̄ гривны | коун[ь]^{m1518}.
А кто мое слwвоⁿ пороушит[ь]^o, а станет[ь] съ^p мноу пред[ь] Б[о]гом[ь]», –
| а вписал[ь]^q есмь^r в лѣтописецъ^s коромолоу^t их[ь]¹⁵¹⁹. **И** оутвердив[ь]^u |

початок[ь] книги
✠ ст̄ тѣ
кончил[ь]
року того

- ^a Я, к. 230v: овци; Е, к. 290г: овцы
^{b-b} Я, к. 230v: wt[ь] пат[ь] на десат[ь]; Е, к. 290г: wt[ь] пати на десат[ь]
^c Я, к. 230v: десат[ь]ков[ь]; Е, к. 290г: десатковъ
^d Я, к. 230v; Е, к. 290г: л[ь]нѣ
^e Я, к. 230v: пати
^f П, к. 322г; Я, к. 230v: овса
^g Я, к. 230v: пати
^h Я, к. 230v; Е, к. 290г: ржи
ⁱ Я, к. 230v: куров[ь]; Е, к. 290г: кѣрей
^j Я, к. 230v: толку; Е, к. 290г: толкѣ
^k Я, к. 230v; Е, к. 290г: со
^l Я, к. 230v: всакого
^m Я, к. 230v: кун[ь]; Е, к. 290г: кѣн[ь]
ⁿ Я, к. 230v; Е, к. 290г: слово
^o Я, к. 230v: порѣшит[ь]; Е, к. 290г: порѣшить
^p Я, к. 230v; Е, к. 290г: со
^q Я, к. 230v; Е, к. 290v: аписал[ь]
^r Я, к. 230v; Е, к. 290v: есмь
^s Я, к. 230v: лѣтописец[ь]; Е, к. 290v: лѣтописецъ
^t Я, к. 230v: коромолу; Е, к. 290v: крамолѣ
^u П, к. 322г: оутвердил[ь]; Я, к. 230v: ѣтвердив

Русская метрология, Москва 1975, s. 30; *Галицько-Волинський літопис* [1994], przym. 6 na s. 161; *Галицько-Волинська летопись* [2005], s. 362–363), natomiast zdaniem W. Szewcowa nie jest możliwa do określenia wielkość tej miary (idem, *Историческая метрология*, s. 91). G. Romanowa, rozpatrując ostatnio ten problem, stwierdziła, że nie sposób jednoznacznie określić, ile dokładnie wynosiło „lukno” (eadem, *Объяснительный словарь*, s. 156–157). „Lukno”, jako miarę pojemności miodu wykorzystywano również na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego (za uwagę dziękujemy prof. Henrykowi Lulewiczowi).

¹⁵¹⁷ Termin „цебрь” oznacza miarę ciał sypkich. Użyty został na Rusi tylko w dokumencie Mściwława (И. И. Срезневский, *Материалы*, t. III, kol. 1439). Według M. Kotljaru odpowiadał mierze zwanej wiadrem, która wynosiła w interesujących nas czasach ok. 10 litrów (*Галицько-Волинська летопись* [2005], s. 363). G. Romanowa uważa, że była to miara nazwana od naczynia, czyli cebra (eadem, *Объяснительный словарь*, s. 156–157). Ceбry (rodzaj beczki ok. metra wysokości) wykorzystywane były do przechowywania żyta na polskiej wsi do XX w. (za uwagę dziękujemy prof. Henrykowi Lulewiczowi).

¹⁵¹⁸ Zapewne chodzi o „4 nowe grzywny kun”, które pojawiły się na Rusi w XII w. Jedna taka grzywna zawierała 30 kun, czyli niespełna 31 gramów srebra (B. В. Шевцов, *Историческая метрология*, s. 97). Opłata wynosiła więc ok. 120 gramów srebra. Inaczej M. Kotljar, według którego w XII–XIII w. grzywna kun liczyła 50 kun, a więc ponad 50 gramów srebra (H. Ф. Котляр, *Гривна*, s. 212), co znacząco, że brześcianie mieli płacić ponad 200 gramów.

¹⁵¹⁹ Przekaz: „а вписал[ь] есмь в лѣтописецъ коромолоу их[ь]” nawiązuje do Biblii. Zob.: Lb 5, 23; Iz 30, 8. Bardzo ważne zdanie, które – po pierwsze – jest ujawnieniem się autora tej

же засадоу^a въ^b Берестій^c, и поеха до Волдимера^d. Пріе|хавшю^e ж[е] емоу^f оу^g Волдимерь^h, и съехашас[А]ⁱ къ^j немоу^k боаре^l | его старій^m и молвдійⁿ – бесчислен[Ъ]ное^o мнвж[Ъ]ство^p. То|гда ж[е] пріехалъ^q баше^r Кондрат[Ъ] княз[Ъ]^s Съмовитович[Ъ]^t. | Кнасъ^u же Мьстиславъ^v сѣде на столѣ брата своег[о] | Волдимера^w на самый Великъ^x д[е]нь в лѣт[о] ѿ^{ys} ѿ^z чз¹⁵²⁰ | у-м[Ъ]с[А]ца април[А]-у^y ѿ д[Ъ]нь^z, и нача княжитѣ^{aa} ab-ab

^a Я, к. 230v; Е, к. 290v: засадѣ

^b Я, к. 230v: в

^c Я, к. 230v: Берестий

^d Я, к. 230v; Е, к. 290v: Володимера

^e Я, к. 230v: приехавшу; Е, к. 290v: приехавшѣ

^f Я, к. 230v: ему; Е, к. 290v: емѣ

^g Я, к. 230v: ѣ

^h Я, к. 230v: Володимер[Ъ]; Е, к. 290v: Володимерь

ⁱ Я, к. 230v: соахашасѣ; Е, к. 290v: соахашасѣ

^j Я, к. 230v: ко; Е, к. 290v: к

^k Я, к. 230v: нему; Е, к. 290v: немѣ

^l Я, к. 230v: боаре

^m Я, к. 230v: старий; Е, к. 290v: старый

ⁿ П, к. 322r; Е, к. 290v: молодїи; Я, к. 230v: молодии

^o Я, к. 230v; Е, к. 290v: безчисленное

^p Я, к. 230v; Е, к. 290v: множество

^q Я, к. 230v: приехал[Ъ]

^r Я, к. 230v: баше

^s Я, к. 230v: кн[Ѧ]з[Ъ]

^t Я, к. 230v; Е, к. 290v: Самовитич[Ъ]

^u Я, к. 230v: кн[Ѧ]з[Ъ]; Е, к. 290v: кн[Ѧ]зѣ

^v Я, к. 230v; Е, к. 290v: Мстислав[Ъ]

^w Я, к. 230v: Володимера

^x Я, к. 230v: великии; Е, к. 290v: великїи

^{y-y} Я, к. 230v: м[Ѧ]с[Ѧ]ца април[Ѧ]

^z Я, к. 230v: д[Ъ]нѣ; Е, к. 290v: д[Ъ]нѣ

^{aa} П, к. 322r: княжѣти; Я, к. 230v: княжѣти; Е, к. 290v: кн[Ѧ]жити

^{ab-ab} Я, к. 230v; Е, к. 290v: Мстислав[Ъ] с[Ѧ]нѣ корольв внѣкъ Романовѣ

partii tekstu. Oczywiście, nie jest możliwa jego identyfikacja. Raczej chyba nie była to osoba tożsama z pisarzem przygotowującym gramotę, na co wyraźnie wskazuje kontekst. Niewątpliwie za to mamy do czynienia, po raz kolejny zresztą, z osobą mającą dostęp do kancelarii książęcej. Po drugie, przynosi analizowany zapis niezwykle ważną, unikalną autorską opinię na temat tego, czym jest spisany tekst. A jest to w jego opinii „latopisiec (лѣтописецъ)”.

¹⁵²⁰ Chodzić może o marcowy 6797 (1289–1290) r., w którym Wielkanoc wypadła dokładnie 10 IV (zob. *Chronologia polska*, s. 386–387). Jest to zatem jedna z nielicznych dokładnych dat zanotowanych w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Takie rozwiązanie przedstawił zresztą wcześniej już M. Hruszewski (*Хронологія подїї*, s. 376, 387). Według A. Tołoczko mamy jednak do czynienia z wrześnieowym 6797 r., zaczynającym się 1 IX 1288 r. Ukraiński badacz uznał, że zastosowanie charakterystycznego bizantyńskiego sposobu liczenia lat wiązało się z chęcią podjęcia starań o wyniesienie zmarłego Włodzimierza na ołtarze (idem, *Происхождение хронологии*, s. 88–90).

по братѣ сво[ем[ъ]]^{a-a}, правдолюбіем[ъ]^b свѣтас[а]^c къ^d е-всеи братіи^e своей, и къ^f | боаршм[ъ]^g, и къ^h простым[ъ] людем[ъ]. И быс[тъ] радws[тъ]ⁱ велика людем[ъ]^j | тогда: се – въскрес[е]ніе^k Г[осподь]не, а се – княже^l сѣденіе^m. Мирьⁿ | с-дръжа^o съ р-окол[ъ]ными^p сторонами: с лахи, с нѣм[ъ]ци^q | и с литвою – одръжа^{r-s} землю свою величеством[ъ], wл[ъ]ны | по^t татары^u, а сѣмо по лахы^v и по литвою^w1521. Тогда ж[е] | литов[ъ]скій^x князь^y Бѣдикидь^z1522 и^{aa} брат[ъ] его Боувидь^{ab}1523 | даша княсю^{ac} Мьстиславоу^{ad}

М[ъ]стиславъ
пограничныи
и зо всѣми миръ

Будикид[ъ]
и Бѣвид[ъ]
к[нази]
литов[ъ]скій

- a-a Я, k. 230v: Володимери; E, k. 290v: Володимѣре
b Я, k. 230v: правдолюбием[ъ]
c Я, k. 230v: свѣтас[а]
d Я, k. 230v; E, k. 290v: ко
e-e П, k. 322г: братіи всеи; Я, k. 230v: всеи братии
f Я, k. 230v; E, k. 290v: ко
g Я, k. 230v: боаром[ъ]; E, k. 290v: боаром[ъ]
h Я, k. 230v; E, k. 290v: ко
i Я, k. 230v; E, k. 290v: радост[ъ]
j Я, k. 230v; E, k. 290v: brak wyrazu
k Я, k. 230v; E, k. 290v: воскресеніе
l Я, k. 230v: кн[а]же
m E, k. 290v: сѣданіе
n E, k. 290v: миръ
o Я, k. 230v; E, k. 290v: держа
p-p П, k. 322г: съ школ[ъ]ными; E, k. 290v: со школными
q E, k. 290v: нѣмцы
r E, k. 290v: шдержа
s-s Я, k. 230v: brak wyrazów
t Я, k. 230v; E, k. 290v: до
u Я, k. 230v; E, k. 290v: татаръ
v Я, k. 230v: лахи; E, k. 290v: лахи
w Я, k. 230v; E, k. 290v: литвѣ
x Я, k. 230v: литов[ъ]скій; E, k. 290v: литовскій
y П, k. 322г: княз[ъ]; E, k. 290v: кн[а]зь; Я, k. 230v: кн[а]зь
z Я, k. 230v: Будикид[ъ]; E, k. 290v: Бѣдикид[ъ]
aa Я, k. 230v; E, k. 290v: а
ab Я, k. 230v: Бувид[ъ]; E, k. 290v: Бѣвид[ъ]
ac Я, k. 230v: кн[а]зю; E, k. 290v: кн[а]зю
ad Я, k. 230v; E, k. 290v: Мстиславъ

¹⁵²¹ Mściślaw (II) po śmierci Włodzimierza zjednoczył w swych rękach – mówiąc cokolwiek umownie – księstwo włodzimierskie i łuckie. Zjednoczył więc niemal cały Wołyń, bez Chełmszczyzny, księstwa bełskiego i Drohiczyzna. Istotnie, jego państwo, dochodząc do Horynia, graniczyło na wschodzie z podporządkowanymi władzy Mongołów Kijowszczyzną i tzw. ziemiami bołochowskimi.

¹⁵²² Władca litewski ok. 1285–1291 lub 1292, zapewne współrządzący i blisko spokrewniony z Budywidem (H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 142–157; E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, t. I, s. 74, 76–78; D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. III, s. 325, 431–432).

¹⁵²³ Władca litewski ok. 1285–1295, zapewne do momentu śmierci Budykida z nim współrządzący. Ojciec Witenesa (H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I, s. 142–157;

горwd[ъ]^a свой Волковыескъ^b, | а бы с ними миръ^c дрѣжал[ъ]^{d1524}. Тогда ж[е] пріеха^e f-Кондрать | князь^f Съмовитович[ъ]^g къ^h Мьстиславоуⁱ, проса^j собѣ | помочи на лахы^k, поити хота^l на княженіе^m сждо|мир[ъ]скоеⁿ¹⁵²⁵. Мьстислав[ъ]^o же обеща^p емоу^q, а Кондрата || (380г/775) одари^r и боары^s его всѣ, и шпоусти^t и, рек[ъ] емоу^u: «Ты^v | поед[и], а а^w по тобѣ пошлю рат[ъ] свою». Кондратови ж[е] поехав[ъ]||шно^x, Мьстислав[ъ]^y ж[е] съвокоупи^z

Кондрат[ъ]
Семовитович[ъ]
М[ъ]стиславо[мъ]
поставлен[ъ]
на пан[ъ]ство
в[ъ] Сѣдомирѣ

- ^a Я, к. 230v; Е, к. 290v: город[ъ]
^b Я, к. 230v: Волковыискъ; Е, к. 290v: Волковискъ
^c Я, к. 230v: мир[ъ]; Е, к. 290v: миръ
^d Я, к. 230v; Е, к. 290v: держал[ъ]
^e Я, к. 230v; Е, к. 290v: приеха
^{f-f} П, к. 322r: Кондрать княз[ъ]; Я, к. 230v: княз[ъ] Кондрат[ъ]; Е, к. 290v: кн[а]з[ъ]
 Кондрат[ъ]
^g Я, к. 230v; Е, к. 290v: Самовитич[ъ]
^h Я, к. 230v; Е, к. 290v: ко
ⁱ Я, к. 230v: Мстиславу; Е, к. 290v: Мстиславѣ
^j Я, к. 230v: проса
^k Я, к. 230v: лахи; Е, к. 290v: лахи
^l Я, к. 230v: хота
^m Я, к. 230v: княженіе
ⁿ Я, к. 230v: Судомирское; Е, к. 290v: Сѣдомирское
^o Я, к. 230v; Е, к. 290v: Мстислав[ъ]
^p Я, к. 230v: обѣща са; Е, к. 290v: обѣща са
^q Я, к. 230v: ему; Е, к. 290v: емѣ
^r Я, к. 230v; Е, к. 290v: удари
^s Я, к. 230v: боары
^t Я, к. 230v: шпоусти; Е, к. 290v: шпоусти
^u Я, к. 230v: ему; Е, к. 290v: емѣ
^v Е, к. 290v: brak wyrazu
^w Я, к. 230v; Е, к. 290v: а
^x Я, к. 230v; Е, к. 290v: поехавшѣ
^y Я, к. 230v: Мстислав; Е, к. 290v: Мстислав[ъ]
^z Я, к. 230v; Е, к. 290v: совокоупив[ъ]

E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, t. I, s. 74, 76–78; D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. III, s. 325, 432–433).

¹⁵²⁴ Niewykluczone, że poselstwo litewskie przybyło w przybliżeniu w czasie intronizacji Mściśława (II), a więc wiosną 1289 r. (po 10 IV). Oddanie Wołkowyska świadczyło o posiadaniu przez stronę ruską w owym czasie przewagi w relacjach z Litwą, a w każdym razie o chęci utrzymywania przez Budykida i Budywida pokojowych stosunków z darzonym respektem, silnym wschodnim sąsiadem, wobec coraz większego zaangażowania w konflikt z Zakonem i przejawiania wzmożonej aktywności, jeśli chodzi o najazdy na ziemię polskie (M. Грушевський, *Исторія*, t. III, s. 108; D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. III, s. 453).

¹⁵²⁵ Zastanawiamy się, czy nie mamy do czynienia ze zdublowaniem informacji o przybyciu Konrada do Mściśława (zob. wyżej, s. 619). Jeśli tak, wówczas należałoby datować to wydarzenie na kwiecień 1289 r. Byłby to też dowód na problemy kopisty ze zorientowaniem się w złożonej i pełnej niekonsekwencji strukturze przepisywanego tekstu.

Чюдин[ъ] воевода Болеслав[ъ] по Лест[ъ]кѣ в Краковѣ Индрих[ъ] Врот[ъ]слав[ъ]- скіи с Кракова выехал[ъ] оставив[ъ] нѣмцов[ъ] своих[ъ]	рат[ъ] свою, <u>посла ю, на рекъ^a Чюдина^{b1526} воеводу^c</u> , и тако сѣде Кондрат[ъ] кназ[ъ] ^d в Соудо мирю ^e кнасем[ъ] ^f Мьстиславом[ъ] ^g , с[ы]нѡм[ъ] ^h королевым[ъ], и его помоч[ъ]ю ¹⁵²⁷ . По Лестькоу ⁱ ж[е] сѣде ^j въ Краковѣ ^j Болеслав[ъ] Сомовитович[ъ] ^k , брат[ъ] Кондратовъ ¹⁵²⁸ . И пришел[ъ] ^m Индрихъ ⁿ , кназь ^o врот[ъ]слав[ъ]скій ^{p1529} , и выгнаша его, хота ^q сам[ъ] ^r
a b c d e f g h i j-j k l m n o p q r	Я, к. 230v; Е, к. 290v: нарекъ Я, к. 230v: Чуд[и]на; Е, к. 290v: Чѣд[и]на Я, к. 230v; Е, к. 290v: воеводѣ Я, к. 230v: кн[а]зь Я, к. 230v: Судомирѣ; Е, к. 290v: Сѣдомирѣ Я, к. 230v: кн[а]зем[ъ]; Е, к. 290v: кн[а]земь Я, к. 230v; Е, к. 290v: Мстиславом[ъ] П, к. 322v; Я, к. 230v; Е, к. 290v: с[ы]ном[ъ] Я, к. 230v; Е, к. 290v: Лестцѣ Я, к. 230v: brak wyrazów Я, к. 230v; Е, к. 290v: Самовитич[ъ] Я, к. 230v; Е, к. 290v: Кондратов[ъ] Я, к. 230v; Е, к. 290v: пришед[ъ] Я, к. 230v; Е, к. 290v: Индрых[ъ] Я, к. 230v: кн[а]зь; Е, к. 290v: кн[а]зь Я, к. 230v: врославский; Е, к. 290v: ворослав[ъ]скій Я, к. 231r: хота Я, к. 231r; Е, к. 290v: с ним[ъ]

¹⁵²⁶ Imię Czjudin/Czudin występuje w latopisach od X do XIII w. (T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 154–155; M. Wójtowicz, *Словарь*, s. 149). Imię to było stosowane również w późniejszym okresie (por. С. Б. Веселовский, *Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии*, Москва 1974, s. 356). Jak widać, zaufany bojar Mścislawa (II) Daniłowicza, wzmiankowany wyłącznie w tym miejscu naszego źródła. Imię zapewne ma życzeniowy aspekt i pochodzi od słowa чудити (чудимый), a oznacza osobę wzbudzającą szacunek, wychwalaną. Wydaje się mało prawdopodobne, żeby jego źródłosłów był etnonimiczny od wyrazu Czudź.

¹⁵²⁷ M. Hruszewski datował opanowanie Sandomierza na lato 1289 r. (*Хронологія подій*, s. 377, 387), zaś niektórzy badacze polscy na kwiecień tego roku (B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 214–216; A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II*, s. 74). Podkreślamy, że kwiecień jest terminem *post quem* tego wydarzenia, do którego również dobrze mogło dojść w maju czy nawet czerwcu. W każdym razie najpewniej już w lipcu 1289 r. Siemowitowicze zostali usunięci z Małopolski, a kandydatem rycerstwa krakowsko-sandomierskiego na księcia został Władysław Łokietek (J. Tęgowski, *Zabiegi księcia kujawskiego Władysława Łokietka o tron krakowski w latach 1288–1293*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. VI, 1987, s. 53).

¹⁵²⁸ Zagadnienie objęcia władzy przez Bolesława II Siemowitowicza jest dobrze znane literaturze. Książę na następcę Leszka Czarnego został wybrany pod koniec 1288 r. (A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II*, s. 68–76: tam też odniesienia do źródeł i wykaz literatury).

¹⁵²⁹ Chodzi o Henryka IV Probusa (ur. 1257 lub 1258 r., zm. 23 VI 1290 r.), s. Henryka III Białego i Judyty, c. Konrada Mazowieckiego (K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 125, 160–162). Działalność tego księcia była wielokrotnie omawiana w literaturze. Istnieje też wznawiona niedawno jego biografia autorstwa Z. Zielonki (*Henryk Prawy*, Poznań 2015). Henryk zajął Kraków najpewniej w II 1289 r. (J. Tęgowski, *Zabiegi*, s. 46–51).

кнѧ|жити^a. Болеслав[ъ] же съвокоупив[ъ]^b с-братію свою^c Кон|драта и Локот[ъ]ка^d, и поидоша на Адриха^e къ^f Кракову^g. | Индрих[ъ] же не стерпѣвъ прихода их[ъ], выеха вонъ до | Върот[ъ]славла^h, а засадоуⁱ свою посади въ^j Краковѣ – нѣм[ъ]|ци^k, лоучшіе^l свои мѣжи^{m1530}, обещал[ъ]саⁿ им[ъ]^{o-o} дары великими^p | и волостьми, а самѣх[ъ]^q води^r къ^s кр[ъ]стоу^t, како бы | не передати горѡд[а]^u Болеславоу^v. Они^w же цѣловаша | кр[ъ]сть^x, рекоуще^y: «Можем[ъ] и головы своа^z сложити за | та^{aa}, а не передамы^{ab}». Индрих[ъ]^{ac} же и кормъ им[ъ] остави^{ad} | до изобил[ъ]а^{ae}. Болеславоу^{af} ж[е] пришед[ъ]шю^{ag} съ^{ah} брат[ъ]єю^{ai} своєю, и въеха^{aj} въ^{ak} мѣсто,

Болеслав[ъ]
з брат[ъ]єю
в[ъ]схал[ъ]
в Краков[ъ] але
замкѣ нѣм[ъ]цѣ
боронат[ъ]
крѣпко

- a Я, к. 231г: кнѧжѣти
b Я, к. 231г: совокупив[ъ]; Е, к. 290v: совокѣпив[ъ]
c-c Я, к. 231г; Е, к. 290v: брата своего
d Я, к. 231г; Е, к. 290v: Локот[ъ]ка
e Я, к. 231г; Е, к. 290v: Индриха
f Я, к. 231г: ко
g Я, к. 231г; Е, к. 290v: Краковѣ
h Я, к. 231г: Вротслава; Е, к. 290v: Вротслава
i Я, к. 231г; Е, к. 290v: засадѣ
j Я, к. 231г: в
k Я, к. 231г; Е, к. 291г: нѣмцы
l Я, к. 231г: лучший; Е, к. 291г: лѣчшій
m Я, к. 231г: мужи; Е, к. 291г: мѣжи
n Я, к. 231г: обещал[ъ]са; Е, к. 291г: обещал[ъ]са
o-o Я, к. 231г: свои; Е, к. 291г: своими
p Я, к. 231г; Е, к. 291г: великими
q Е, к. 291г: самых[ъ]
r Я, к. 231г: воды
s Я, к. 231г; Е, к. 291г: ко
t Я, к. 231г: кр[ъ]стоу; Е, к. 291г: кр[ъ]стѣ
u Я, к. 231г; Е, к. 291г: город[а]
v Я, к. 231г: Болеславу; Е, к. 291г: Болеславѣ
w Я, к. 231г: вни; Е, к. 291г: вны
x Я, к. 231г: крест[ъ]
y Я, к. 231г: рекуще; Е, к. 291г: рекѣще
z Я, к. 231г: своа; Е, к. 291г: своа
aa Я, к. 231г: та
ab Я, к. 231г: передами
ac Е, к. 291г: Индрих[ъ]
ad Я, к. 231г; Е, к. 291г: остави
ae Я, к. 231г: изобилиа; Е, к. 291г: изобиліа
af Я, к. 231г: Болеславу; Е, к. 291г: Болеславѣ
ag Я, к. 231г; Е, к. 291г: пришед[ъ]шѣ
ah Я, к. 231г: со; Е, к. 291г: з[ъ]
ai Я, к. 231г: братією; Е, к. 291г: братією
aj Я, к. 231г; Е, к. 291г: воеха
ak Я, к. 231г: во

¹⁵³⁰ Mamy tu bardzo ciekawą, można powiedzieć bezstronną informację na temat dużego znaczenia Niemców w polityce Henryka IV.

а в горвд[ъ]^{a1531} нѣл[ъ]зе быс[тъ] въехати^b | ратным[ъ], зане боронах^c крѣп[ъ]ко из него пороки^d | и самострѣлы – тѣм[ъ]же и не мощ[ъ]но быс[тъ] пристѣпити^e | къ^f нему^g, и сташа водал[е]^h города, изьедаючиⁱ села, и | быс[тъ] еха въ^j зажит[ъ]е единоу воздал[е] вт[ъ] города. Мѣсти^kчи^k же не воевах^лс[а]^l по Болеславѣ съ^m горожаны¹⁵³², но | рекоша: «Кто сает[ъ]ⁿ княжити^o въ^p Краковѣ, то наш[ъ]^q | князь^r». И стоаша^s лѣто цѣло, бѣющеса^t в города^u, | и не в[ъ]спѣв[ъ]ше в него ничтож[е]^v. Того ж[е] лѣта княз[ъ]^w Левъ^x, || (380v/776) брат[ъ] Мьстиславовъ^y, с[ы]нъ корольвѣ, вноукъ^z Романов[ъ], | сам[ъ] иде в помоч[ъ] Болеславоу^{aa}. Пришед[ъ]шу^{ab}

Краковане
ждѣт[ъ] хто
зможет[ъ]

К[назь] Лев[ъ]
на помоч[ъ]
Болеславоу

- a Я, к. 231г; Е, к. 291г: город[ъ]
b Я, к. 231г: вехат[и]
c Я, к. 231г: боронахѣ; Е, к. 291г: боронахѣ
d Я, к. 231г; Е, к. 291г: пороки
e Я, к. 231г: приступити; Е, к. 291г: пристѣпити
f Я, к. 231г: к
g Я, к. 231г: нему; Е, к. 291г: немѣ
h Е, к. 291г: вдаль
i Я, к. 231г: изьедати; Е, к. 291г: изьедати
j Я, к. 231г; Е, к. 291г: во
k Я, к. 231г: мисничи; Е, к. 291г: мичничи
l Я, к. 231г: воевахѣсѣ; Е, к. 291г: воевахѣсѣ
m Я, к. 231г; Е, к. 291г: со
n Я, к. 231г: сает[ъ]
o Я, к. 231г: княжѣти; Е, к. 291г: кн[а]жѣти
p Я, к. 231г: в
q Е, к. 291г: нашѣ
r Я, к. 231г: кн[а]зь; Е, к. 291г: кн[а]зь
s П, к. 322v: стоаша; Я, к. 231г: стоаша
t Я, к. 231г: бѣющисѣ; Е, к. 291г: бѣющисѣ
u Я, к. 231г; Е, к. 291г: городѣ
v П, к. 322v: ничтож[е]
w Я, к. 231г: лн[а]зь
x Е, к. 291г: brak wygazu
y Я, к. 231г; Е, к. 291г: Мстиславов[ъ]
z Я, к. 231г: вноук[ъ]; Е, к. 291г: вноукъ
aa Я, к. 231г; Е, к. 291г: Болеславѣ
ab Я, к. 231г: пришед[ъ]шу; Е, к. 291г: пришед[ъ]шу

¹⁵³¹ Kronikarz – jak się wydaje – precyzyjnie używa terminu: „въ мѣсто”, mając na myśli miasto lokacyjne, którym Kraków był od 1257 r. (zob. w tej sprawie identyczny pogląd A. Barana, *Pojawienie się terminu „miasto”*, s. 10). Zapisany zaś dalej termin „город[ъ]” niewątpliwie oznacza Wawel. Dodajmy w tym miejscu, że w przeciwieństwie do naszego źródła *Rocznik małopolski* podał, że to Władysław Łokietek po walce z Niemcami zdobył miasto Kraków (*Rocznik małopolski 965–1415*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. III, s. 185). Należy jednak zdecydowanie za bardziej wiarygodny uznać przekaz *Kroniki Romanowiczów*, bo na opinię polskich annałów mogły rzutować późniejsze wydarzenia z udziałem Łokietka.

¹⁵³² Autor użył analogicznie, jak wyżej, opozycji: „mieszczanie (мѣстичи)” – „grodzianie (горожаны)” na oznaczenie mieszkańców miasta, z jednej, i siedzącej w grodzie (na Wawelu) załogi Henryka IV, z drugiej strony.

же емоу^a къ^b Кра|ковоу^c, рад[ъ] быс[тъ] емоу^d Болеславъ^e, и Кондрат[ъ],
и Локот[ъ]ко^f, ѿко | ѿт[ъ]цоу^g своему^h, зане быс[тъ] Левъ князьⁱ мѣдрый^j,
и | хороборъ, и крѣпокъ^k на рати, немало бо показа | мѣж[ъ]ство^l свое въ
многих[ъ]^m ратех[ъ]¹⁵³³. И нача Левъ ездити | околоⁿ города, а бы коуда^o
мощ[ъ]но взяти^p его, и горо|жаном[ъ]^q грозоу^r подаваа^s, и не быс[тъ] мощ[ъ]но
никоудаже^t, | весь бо баше^u вчинень^v ѿт камене¹⁵³⁴, и оувер[ъ]женіе^w ег[о] |
немало^x пороки^y и самострѣлы коловоротными | великими^z и малыми¹⁵³⁵.

Кондрат[ъ]
и Локотко
и Болеслав[ъ]
братѣа

Лев ч[е]л[овѣкъ]
м[ѣ]дръ
и храборъ
на ратех[ъ]

- a Я, к. 231г: ему; Е, к. 291г: емѣ
b Я, к. 231г; Е, к. 291г: ко
c Я, к. 231г: Кракову; Е, к. 291г: Краковѣ
d Я, к. 231г: ему; Е, к. 291г: емѣ
e Я, к. 231г: Болеслав[ъ]; Е, к. 291г: Болеславъ
f Я, к. 231г; Е, к. 291г: Лест[ъ]ко
g Я, к. 231г; Е, к. 291г: ѿт[ъ]цѣ
h Я, к. 231г: своему; Е, к. 291г: своему
i Я, к. 231г: кн[а]зь; Е, к. 291г: кн[а]зь
j Я, к. 231г: мудрый; Е, к. 291г: м[ѣ]дрый
k Я, к. 231г: крѣпок[ъ]; Е, к. 291г: крѣпокъ
l Я, к. 231г; Е, к. 291г: мѣжество
m Я, к. 231г; Е, к. 291г: во многих[ъ]
n Я, к. 231г: школо
o Я, к. 231г; Е, к. 291г: кѣда
p Я, к. 231г: взяти
q Я, к. 231г; Е, к. 291г: горожаном[ъ]
r Я, к. 231г; Е, к. 291г: грозѣ
s Я, к. 231г: подаваа; Е, к. 291г: подаваа
t Я, к. 231г; Е, к. 291г: никѣдаж[е]
u Я, к. 231г: баше
v Я, к. 231г: ѣчинен[ъ]; Е, к. 291г: оучинень
w Я, к. 231г: утвр[ъ]женіе
x Я, к. 231г: нема; Е, к. 291г: има
y Я, к. 231г; Е, к. 291г: пороки
z Я, к. 231г; Е, к. 291г: великими

¹⁵³³ Niezwykle ciekawa pochwała Lwa, który przecież w partiach źródła powstałych w otoczeniu Wasylka i Włodzimierza przedstawiany był w niekorzystnym świetle. Widać wyraźną ideową zmianę nastawienia wobec Daniłowicza, co potwierdza, że mamy do czynienia z tekstem redagowanym na potrzeby innego władcy, Mściśława (II). Dziejopis stanął przed trudnym zadaniem przeorientowania nastawienia (*Галицко-Волынская Летопись* [2005], s. 366). Widać, że mamy do czynienia z fragmentem spiswanym w otoczeniu Mściśława, gdyż podkreślono braterstwo Lwa w stosunku do nowego księcia włodzimierskiego.

¹⁵³⁴ Wzmianka ta może zostać uznana za potwierdzenie istnienia murowanych umocnień Wawelu, choć nie jest oczywiście podany ich przebieg. Stoi ona w sprzeczności z opartymi na piętnastowiecznych przekazach poglądami, jakoby zbudowano mury wokół Wawelu dopiero za rządów czeskiej (Z. Pijanowski, *Z dziejów średniowiecznego Wawelu*, Kraków–Wrocław 1984, s. 118–119. Autor oparł się na informacjach *Rocznika świętokrzyskiego*).

¹⁵³⁵ W rękopisie: „самострѣлы коловратными великими и малыми”. Zapewne chodzi o uproszczoną wersję kuszy wałowej posiadającą kołowrót i mechanizm spustowy; zob.

Посем[ъ] же еха въ^a станы своа^b. | Наутріа^c же въставъ^d, и ^eзреніа слад[ъ]-каго лице его насы|щааса, моли о земли брата своего, преданіа емоу | тобою, и о людех[ъ], в них[ъ]же бл[а]говѣр[ъ]но вл[а]д[ы]чьствова, | да съхраниши^f а въ мирѣ и въ бл[а]говѣрїи, и да сла|витиса в нем[ъ] правовѣрїю, и да блюдет[ъ] Г[оспод]ь Б[ог]ъ вт[ъ] вса|коа^g рати, и преданіа, и вт[ъ] голода, нашествїа ино|племен[ъ]никъ, и вт[ъ] оусобныа рати. Паче ж[е] пом[о]лиса | о братѣ своем[ъ] Мьстиславѣ, добрыми дѣлы без со|блзна Б[ог]вм[ъ]^h данныа емоу люди оуправив[ъ]шо, – стати | с тобою непостыд[ъ]но пред[ъ] престолвм[ъ] Вседръжитела | Б[ог]а и за тржд[ъ] паствы людїй Его прїати вт[ъ] Него вѣ|нець славы нетленїа съ всѣми праведными. Амин[ъ]¹⁵³⁶. | Семоу ж[е] бл[а]говѣрномуу кнасю Володимерю, нареч[е]но|моу въ с[ва]твм[ъ] кр[ъ]щенїи Іоанноу, с[ы]ноу Васил[ъ]ковоу, | вложеноу въ гробъ, и лежа въ гробѣ тѣло его не | замазано вт[ъ] аї д[ъ]не м[ѣ]с[а]ца декабра до $\bar{\text{с}}$ д[ъ]не м[ѣ]с[а]ца | април[а]. || (381г/777) Кнагини ж[е] его не можаше са втолити, но пришед[ъ]ши | съ еп[и]ск[о]пвм[ъ] Евсегенїемъ и съ всѣм[ъ] крилосвм[ъ], вт[ъ]крыв[ъ]ши | гробъ, и видиша тѣло его цѣло и бѣло, и бл[а]гоуханїе вт[ъ] | гроба быс[ъ]тъ], и вона пвдобна арагат[ъ] мнвогцѣн[ъ]ных[ъ], и так[о] | чюдо видѣ¹⁵³⁷. Видѣвше ж[е] прославиша Б[ог]а, и замазаша | гробъ его м[ѣ]с[а]ца април[а] въ $\bar{\text{с}}$ д[ъ]нь, в сред[у] Стр[а]стное нед[ѣ]ли¹⁵³⁸. | ^aТое ж[е]

Лев[ъ]
молит[ъ]с[а]
о мирном[ъ]
панован[ъ]ю
брата своег[о]
М[ъ]стислава
Зри знам[а]
См. 783 стр.
продолжение

Володимер[ъ]
Василкович[ъ]
по смерти
нетлѣнен[ъ]
въ гробѣ

Евсегенїи
еп[и]с[ко]пъ

з зри в....

^a Я, к. 231r; Е, к. 291r: во

^b Я, к. 231r: своа; Е, к. 291r: своа

^c Я, к. 231r: наѣтриа; Е, к. 291r: наоутрїа

^d Я, к. 231r; Е, к. 291r: востав[ъ]

^e Я, к. 231r; Е, к. 291r: brak wyrazów do X, k. 384r/783 (s. 636)

^f П, к. 323r: съхраниша

^g П, к. 323r: всакоа

^h П, к. 323r: Б[о]гом[ъ]

M. Gradowski, Z. Żygulski jun., *Słownik uzbrojenia historycznego*; R. M. Jurga, *Machiny wojenne*, Kraków–Warszawa 1995, s. 16.

¹⁵³⁶ Przekaz od słów „зренїа слад[ъ]каго лице его насы|щааса, моли о земли брата своего, преданїа емоу” до „Его прїати вт[ъ] Него вѣ|нець славы нетленїа съ всѣми праведными. Амин[ъ]” nawiązuje do Hilariona. Zob. СЗБ, к. 1946–195а.

¹⁵³⁷ Jest to ustęp bodaj najdobitniej ukazujący, że planowano podjąć starania o wyniesienie Włodzimierza na ołtarze. Przecież pojawiły się w tym opisie atrybuty świętości księcia (cierpienie, pobożność, jego nierozłożone ciało wydzielало cudowną woń). Zob. w tej sprawie A. П. Толочко, *Похвала или житие*, s. 34–35; idem, *Происхождение хронологии*, s. 89.

¹⁵³⁸ Ewidentnie źle lub mechanicznie przepisany w X fragment z protografu: „Семоу ж[е] бл[а]говѣрномуу кнасю [...] сред[у] Стр[а]стное нед[ѣ]ли”. W rękopisie ipatiewskim został on w ogóle opuszczony. W rekonstrukcji Szachmatowa umieszczony na końcu pochwały Włodzimierza (*Ипатьевская летопись*, kol. 927). Ustęp ten liczy 381 znaków graficznych, co daje nieco ponad 11 linijek obecnego rękopisu chlebnikowskiego i ok. 19 ipatiewskiego. Ponadto fragment „м[ѣ]с[а]ца април[а] въ $\bar{\text{с}}$ д[ъ]нь, в сред[у] Стр[а]стное нед[ѣ]ли” jest kolejną dokładną datą dzienną odnotowaną w rękopisie chlebnikowskim. Potwierdza ona całą sekwencję

зимы¹⁵³⁹ престависа пиньскый кнашь Юрїи, с[ы]нъ | Волдимеровъ, кроткый, смирен[ь]ный, правдивый, и | плакаса по нем[ь] кнагини его, и с[ы]нове его, и брат[ь]а емоу, | Демид[ь] кнашь¹⁵⁴⁰, и вси людие плакахжс[а] по нем[ь] плачем[ь] великым[ь]. | Тое ж[е] зимы¹⁵⁴¹ престависа степен[ь]скый¹⁵⁴² кнашь Ивань, | с[ы]нъ Глѣбовъ. И плакахжс[а] по нем[ь] вси людие wt[ь] мала и до | велика. И нача кнажити в него мѣсто с[ы]нъ его Волдимеръ^{-a1543}.

Юрїи к[назь]
пин[ь]скїи сын[ь]
Володимеров[ь]
и Демид[ь],
брат[ь] ег[о]

Иван[ь] к[назь]
Степан[ь]скїи

^{a-a} П, к. 323г-323v: Тое ж[е] зимы престависа степен[ь]скый кнашь Ивань, | с[ы]нъ Глѣбовъ. И плакахжс[а] по нем[ь] вси людие wt[ь] мала и до велика. И нача кнажити в него мѣсто с[ы]нъ его Волдимеръ. Тое ж[е] зимы престависа пиньскый кнашь Юрїи, с[ы]нъ Волдимеровъ, кроткый, смирен[ь]ный, правдивый, и плакаса по нем[ь] кнагини его, и с[ы]нове его, и брат[ь]а емоу, Демид[ь] кнашь, и вси людие плакахжс[а] по нем[ь] плачем[ь] великым[ь]. |

chronologiczną wydarzeń związanych ze śmiercią i pochówkiem Włodzimierza oraz intronizacją Mściława. Dzień 6 IV wypadł w środę Wielkiego Tygodnia w 1289 r. (*Chronologia polska*, s. 323, 386). Tak zresztą wcześniej już M. Hruszewsk'kyj (*Хронологія*, s. 376, 387).

¹⁵³⁹ Sprawa datacji tego wydarzenia nie jest do końca jasna ze względu na przemieszanie kart rękopisów. W X – jak widzimy – można je odnosić do zimy 1288/1289 r. Jednak w II, mającym chyba jednak poprawniejszą kolejność, zamykają one w ogóle narrację, a przed nimi występują wzmianki dotyczące ewidentnie lata 1289 r. (krakowska wyprawa Lwa). Najpewniej więc Jerzy zmarł zimą 1289/1290 r. Tak twierdzili już choćby M. Hruszewsk'kyj (*Хронологія подій*, s. 378, 387) i L. Wojtowycz (*Княжа доба*, s. 363). Zwróćmy jeszcze uwagę na jeden szczegół. Ustęp dotyczący śmierci Jerzego Włodzimierzowicza i Iwana Glebowicza liczy sobie 275 znaków graficznych, co daje ok. 7 wersów obecnego rękopisu chlebnikowskiego i odpowiednio ok. 13 wersów rękopisu ipatiewskiego.

¹⁵⁴⁰ Jak widać, mamy tu do czynienia ze wzmianką dotyczącą co najmniej sześciora reprezentantów pińskiej linii Rurykowiczów (zm. Jerzy Włodzimierzowicz; N., jego ż.; co najmniej dwóch s., N.; Włodzimierz, ojciec Jerzego; Demid Włodzimierzowicz). Jerzy Włodzimierzowicz, wzmiankowany zapewne pierwszy raz w 1262 r. (zob. przyp. 1116 powyżej), ks. piński. Włodzimierz, ojciec Jerzego, może być kojarzony z noszącym to imię ks. pińskim wzmiankowanym w naszym źródle w 1229 r. (zob. s. 131). Kwestią otwartą jest to, czy był s. Rościsława, wspomnianego jako posiadający męskich potomków ks. piński w 1228 r. (zob. s. 127). O żonie Jerzego wiadomo tylko tyle, że go przeżyła. To samo możemy powiedzieć o N. Juriewiczach, choć L. Wojtowycz jednego z nich nazywa na podstawie *Pomjanika supraślskiego* Jarosławem i mianuje mężem Marii, c. Romana Daniłowicza. Natomiast Demid zapewne jest tożsamy ze starszym bratem Jerzego wymienionym w *Kronice Romanowiczów* w 1262 r. (zob. s. 432). Zwróćmy uwagę, że źródło nie podało informacji, by Demid dziedziczył po bracie, co by sugerowało jego młodszy w stosunku do Jerzego wiek. Por.: N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. II i s. 11–14; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 363.

¹⁵⁴¹ Identycznie, jak w wypadku poprzedniej zapiski nekrologicznej, ze względu na przemieszanie kart rękopisów, istnieje pewna wątpliwość co do daty śmierci Iwana Glebowicza, choć najpewniej doszło do niej zimą 1289/1290 r.

¹⁵⁴² Gród położony nad Horyniem, jak widać z relacji naszego źródła, w 2. poł. XIII w. stolica odrębnego udziału księstwa turowsko-pińskiego. Ob. Степань, osiedle typu miejskiego w rej. sarnieńskim obw. rówieńskiego, Ukraina (SGKP, t. XI, s. 326–327; М. Грушевський, *Історія*, t. II, s. 258, 260, 302, 304, 309; П. Ф. Лысенко, *Города Туrowsкой земли*, s. 178; ЕСЛІГН, s. 145).

¹⁵⁴³ Znajdujemy w tym miejscu informację o trzech kolejnych reprezentantach turowsko-pińskiej linii Rurykowiczów. Iwan Glebowicz musiał urodzić się nie później niż ok. 1255 r.,

Каманец м[есто]
на Л[ь]стнѣ
рѣцѣ и вежа
в нем саже-
ніи з[и] в[ъ]
высотѣ
церков[ъ]
в Каманцѣ

Кнась же Волѡдимерь^a въ княженіи | своем[ъ] мнѡгы города зроуби¹⁵⁴⁴
по вт[ъ]ци своем[ъ]: зроуби | Берестіи¹⁵⁴⁵, и за Берестіемъ зроуби горвд[ъ]
на поуствм[ъ] | мѣстѣ, нарицаемѣм[ъ] Льстнѣ¹⁵⁴⁶, и нареч[е] има емоу
Каме|нець, зане быс[тъ] камена земля¹⁵⁴⁷. Създа ж[е] въ нем[ъ] столпѣ |
камень¹⁵⁴⁸ высоту з[и] сажней¹⁵⁴⁹, пѡдобень оудивленію | всѣм[ъ] зрацим[ъ]
на н[ъ], и ц[ъ]рк[ъ]въ постави Бл[а]говѣщеніа С[ва]тыа | Б[огороди]ца¹⁵⁵⁰,
и оукрасі ю иконами златыми, и съсжды ско[ва] слоужебныа сребрены,
и Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ]¹⁵⁵¹, оковано | сребром[ъ], Ап[о]с[то]ль-опракосъ¹⁵⁵²

^a П, к. 323v: Волѡдимерь

zapewne nawet wcześniej, na co wskazuje fakt, że miał dorosłego syna, zdolnego do objęcia po nim władzy. O jego ojcu, Glebie, właściwie nie wiemy nic więcej poza tym, że nie żył w 1289/1290 r. Wg N. de Baumgartena jego pochodzenie nie jest znane. W nieopatrzonej uzasadnieniem opinii L. Wojtowycza był to syn Aleksandra dubrowickiego poległego nad Kałką. D. Dąbrowski przedstawił wciąż nieopublikowaną hipotezę, że być może mamy jednak do czynienia z niesłusznie uznawanym w literaturze za ks. wołkowyskiego Glebem, teściem Romana Daniłowicza. Bliskie spowinowacenie z Romanowiczami mogłoby stanowić przyczynę pojawienia się w *Kronice halicko-wołyńskiej* informacji o śmierci Iwana Glebowicza. O synu Iwana, Włodzimierzu, wiemy tylko tyle, że został ks. stepańskim po ojcu (zob.: N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages*, tabl. II i s. 11–14; Л. Войтович, *Княжа доба*, s. 362–363).

¹⁵⁴⁴ Wyraz „зроуби” jednoznacznie wskazuje na wznoszenie umocnień o konstrukcji drewniano-ziemnej i drewnianych budynków (zob. przyp. 1259 powyżej). Czasownik ten powtórzony został zresztą jeszcze dwukrotnie w tej frazie, w odniesieniu do Brześcia i Kamieńca.

¹⁵⁴⁵ Chodzi raczej o odbudowanie czy odnowienie tego grodu wzmiankowanego przecież nieraz wcześniej, przed panowaniem Włodzimierza.

¹⁵⁴⁶ Najwyraźniej lokalna, pierwotna nazwa miejsca założenia Kamieńca, wywodząca się od nazwy rzeki, na brzegu której powstał gród.

¹⁵⁴⁷ Obszerne opowiadanie o zbudowaniu Kamieńca podane zostało wcześniej.

¹⁵⁴⁸ Ewidentny i kolejny zresztą przykład stosowania w źródle terminu: „камень” na oznaczenie budowli murowanych. Wiadomo przecież doskonale, że zachowana do naszych czasów wieża w Kamieńcu jest obiektem ceglany (zob. *Od cerkwi katedralnej*, s. 41–43). Jest to wieża okrągła o średnicy 13,5 m i wysokości od podstawy do szczytu 30,15 m (И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 115–118).

¹⁵⁴⁹ Mamy tu do czynienia ze stosunkowo rzadkim przypadkiem, kiedy możemy się przekonać o wielkościach staroruskich miar długości. Wieża, jak wiemy, liczy sobie 30,15 m, a 17 sążni. Sążeń więc ma w tym wypadku 172 cm. Szeroko omówił problem długości sążni stosowanych na Rusi В. Рыбаков (*Русские системы мер длины XI–XV веков (Из истории народных знаний)*, „Советская этнография” 1949, nr 1, s. 76–84: według autora znano 8 rodzajów sążni, liczących sobie odpowiednio 108, 152, 176, 183, 186, 197, 216 i 248 cm). Jak widać, sążeń „kamieniecki” nie pasuje do wymienionych jednostek. Świadczy to po prostu o pewnej dowolności, jeśli chodzi o podawanie miar.

¹⁵⁵⁰ Cerkiew niezachowana. Znajdujemy informacje na temat jej losów np. u I. W. Antipowa (*Древнерусская архитектура*, s. 119).

¹⁵⁵¹ Księga liturgiczna, w której spisane są cztery Ewangelie, z tekstami podzielonymi na perykopy ewangelijne (O. Narbutt, *Historia i typologia ksiąg liturgicznych bizantyńsko-słowiańskich. Zagadnienie identyfikacji według kryterium treściowego*, Warszawa 1979, s. 52–53).

¹⁵⁵² Księga liturgiczna używana przy sprawowaniu Służby Bożej jako liturgii mszalnej lub wjątkowo liturgii godzin. Apostoł-aprakos zawiera teksty Czytań Apostolskich podzielone na perykopy lekcyjne (ibidem, s. 55).

и парам[ь]а¹⁵⁵³, и събор[ь]никъ¹⁵⁵⁴ | ѡт[ь]ца своего¹⁵⁵⁵ тоуто ж[е] положи, и кр[ь]сть въздвизал[ь]ный | положи. Тако ж[е] и оу Бѣл[ь]скоу пооустрои ц[ь]рк[ь]въ¹⁵⁵⁶ ико|нами и книгами. Оу Волвдимери ж[е] списа¹⁵⁵⁷ с[ва]т[о]го Дмитреа¹⁵⁵⁸ | всего, и съсжды слоуж[ь]б[ь]ные серебряные скова, и и|коноу (381v/778) Пр[е]с[ва]тыа Б[огороди]ца окова сребрwm[ь] с каменіем[ь] дорогым[ь], и | завѣсы золотwm[ь] шиты, а друугые оѣамитные съ дро|бницею¹⁵⁵⁹, и всѣми оузорочіи оукрасі ю. Оу еп[и]ск[о]пѣи же | оу С[ва]тоа Б[огороди]ца образ[ь] Сп[а]са великаг[о] окова^a сребрwm[ь]¹⁵⁶⁰, Ев[ан]г[е]ліе | списавь, и окова сребрwm[ь], и дас[ть] С[ва]тои Б[огороди]ци, и Ап[о]с[то]лѣ спи|са опракос[ь] С[ва]тои Б[огороди]ци^b да, и съсжды слоуж[ь]бные жъженог[о] | золота, с каменіемъ драгым[ь] Б[огороди]ци ж[е] да, образ[ь] Сп[а]совь оковав[ь] | золотwm[ь] съ драгым[ь] каменіем[ь], постави оу С[ва]тоа Б[огороди]ца въ | памат[ь] събѣ^{b1561}. Въ манастирь въ свой Ап[о]с[то]лы да Ев[ан]г[е]ліе | опракос[ь], нап[и]с[а]лѣ сам[ь], списавь¹⁵⁶² и съборникъ великій^c | ѡт[ь]ца своего¹⁵⁶³. Тоуто ж[е] положи

в[ь] Бѣлскѣ

Образ с[ва]т[ы]я Б[огороди]ца в[ь] Володимери коштавыи

образ[ь] Сп[а]совь

Ев[ан]г[ел]іе е-опракос[ь] сам[ь] к[назь] писал[ь] и оправив[ь]ши златом[ь], дал въ епископію перемыскію

^a П, к. 323v: шкова

^{b-b} П, к. 323v: да, образ[ь] Сп[а]совь оковав[ь] | золотwm[ь] съ драгым[ь] каменіем[ь], постави оу С[ва]тоа Б[огороди]ца, и съсжды слоуж[ь]бные жъженог[о] золота, с каменіемъ драгым[ь] Б[огороди]ци ж[е] да въ памат[ь] събѣ

^c П, к. 323v: великіи

¹⁵⁵³ Rodzaj księgi liturgicznej, zawierającej wybór paremii (przysłów, przypowieści, dydaktyczno-umoralniających zdań lub sentencji), czytanych podczas ściśle określonych nabożeństw (A. Znosko, *Słownik*, s. 225). Zob. też hasło: *Prophetologion*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. III, red. A. P. Kazhdan, New York–Oxford 1991, s. 1737.

¹⁵⁵⁴ Jest to księga cerkiewna, zawierająca kompilację stałych i zmiennych tekstów liturgicznych, dotyczących liturgii godzin, a wyjętych z czasosłowa, oktoicha, triod i minei (O. Narbutt, *Historia i typologia*, s. 134).

¹⁵⁵⁵ Bardzo ciekawy przykład dziedziczenia ksiąg w rodzinie książęcej.

¹⁵⁵⁶ Obiekt niezachowany do naszych czasów (zob.: И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 146–147; D. Chudzik, *Chrześcijańska architektura*, s. 132).

¹⁵⁵⁷ Niewątpliwie chodzi o dekorację malarską wnętrza cerkwi.

¹⁵⁵⁸ Obiekt niezachowany i niezlokalizowany, prawdopodobnie położony na pn. od grodu (С. Терський, *Княже місто Володимир*, s. 89–90, 210).

¹⁵⁵⁹ Chodzi o drobne perły lub metaliczne blaszki albo płytki, częściej płaskie i okrągłe, służące do ozdobienia np. ubrania (И. И. Срезневский, *Материалы*, т. I, kol. 724; СРЯ, т. IV, s. 356).

¹⁵⁶⁰ Ikona niezachowana.

¹⁵⁶¹ Ikona niezachowana, stanowiąca ciekawy przykład komemoracji.

¹⁵⁶² Podejrzewamy, że utrwalona tutaj została osobista działalność skryptorska Włodzimierza, wyrażona słowami „нап[и]с[а]лѣ сам[ь]”. Nie byłoby to nic dziwnego wobec podkreślenia jego wyjątkowego wykształcenia i umiłowania ksiąg. Użyta w dalszej części formuła: „списавь” (spisawszy) odbiega jednak od konwencjonalnego: „списа” (написалъ самъ), tożsamego – naszym zdaniem – raczej z wolą sprawczą (zamówieniem), a nie samodzielnym wykonaniem obiektu, jak w pierwszym wypadku.

¹⁵⁶³ Mamy do czynienia z kolejną księgą niegdyś należąca do Wasylka, a odziedziczona przez Włodzimierza.

Спас[ъ] с[ъ]
финиптом[ъ]

В Любомли
церков[ъ]
с[ва]т[а]го
м[у]ч[еника]
Георгіа

и кр[ъ]сть въздвизал[ъ]ный, | и м[о]л[и]твеникъ да. Въ еп[и]ск[о]пью
перемышльскоюу | да Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ], окован[ъ]но сребрwm[ъ]
съ жен[ъ]чюгом[ъ], – сам[ъ] | же ^a съписал[ъ]¹⁵⁶⁴ баше. А до Чернѣгова¹⁵⁶⁵
пославъ въ еп[и]ск[о]пью | Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ], золотwm[ъ] писано¹⁵⁶⁶,
а окован[ъ]но сребрwm[ъ] | съ жен[ъ]чюгом[ъ], и среди его Сп[а]са
с[ва]т[а]го и великого м[о]уч[е]н[и]ка Х[ристо]ва Георгіа¹⁵⁷⁰, | оукрасі

^a П, к. 323v: w tym miejscu kończy się latopis pogodinski

¹⁵⁶⁴ Jest to już druga księga zapewne przepisana przez samego Włodzimierza. Eparchia przemyska znajdowała się na terenach należących do Lwa Daniłowicza, niecieszącego się sympatią księcia włodzimierskiego. Pamiętamy jednak o jego spotkaniu z tamtejszym władką Memnonem. Może wówczas księga trafiła do jego rąk. Jak wiemy, hierarcha został przez księcia obdarowany. A może zadzierżnęła się jakaś nić sympatii pomiędzy nimi?

¹⁵⁶⁵ Można się zastanawiać, co skłoniło Włodzimierza do wysłania cennego daru do odległego Czernihowa. Podejrzewamy, że być może chodziło tu o względy rodzinne. Przecież za ks. czernihowskiego wydana została Olga Wasylkówna (obecna zresztą podczas pogrzebu brata). Podejrzewamy, że – co prawda – nie władał już i nie żył jej mąż, Andrzej Wsiewołodowicz, jednak być może małżonkowie pozostawili potomstwo? Niewykluczony jest oczywiście i inny motyw darowizny.

¹⁵⁶⁶ Czyżbyśmy mieli tu świadectwo istnienia „złotych kodeksów” na dworze włodzimierskim? Najwyraźniej tak. Zdobione złotem księgi na Rusi występowały zresztą już od XI w. (J. В. Столярова, С. М. Каштанов, *Книга в Древней Руси (XI–XVI вв.)*, Москва 2010, s. 65).

¹⁵⁶⁷ Chodzi niewątpliwie o umieszczenie w centralnej partii okładki księgi medalionu ze Spasem, wykonanego w popularnej na Rusi technice emalii.

¹⁵⁶⁸ Jest to – zdaje się – pierwsza w ogóle w źródłach ruskich wzmianka na temat eparchii łuckiej, wcześniej wspomnianej w wykazie ruskich biskupstw sporządzonym za panowania Michała VIII Paleologa, czyli w l. 1259/1261–1282 (J. Fijałek, *Średniowieczne biskupstwa Kościoła Wschodniego na Rusi i Litwie na podstawie źródeł greckich*, КН, t. X, 1896, s. 487–488). Co do czasu jej powstania zob. I. Скочиляс, *Галицька (Львівська) епархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус*, Львів 2010, s. 141, przyp. 106 na s. 189–190: tam literatura tematu i poglądy badaczy. Darowizna dla tego biskupstwa wydaje się dość oczywista. Znajdowało się ono w księstwie Mścislawa (II) desygnowanego przez Włodzimierza na następcę. Poza tym była to wołyńska cerkiewna jednostka administracyjna, która wyłoniła się bez wątpienia w wyniku wydzielenia z eparchii włodzimierskiej.

¹⁵⁶⁹ Powstaje niemożliwa do rozstrzygnięcia kwestia, czy nie mamy przypadkiem do czynienia z krucyfiksem zawierającym relikwię Krzyża Świętego? Jeśli tak, pojawia się kolejne pytanie. Czy nie jest to obiekt identyczny z przechwyconym przez Kazimierza Wielkiego w Haliczu w 1340 r. i potem przechowywanym w polskim skarbcu koronnym, a następnie wywiezionym przez Jana Kazimierza do Francji i obecnie znajdującym się w opactwie Saint-Germain-des-Prés w Paryżu? Zwróćmy uwagę, że umierający książę był, jak potwierdza źródło, spadkobiercą swej babki, z którą niektórzy badacze wiążą pojawienie się obiektu na Rusi halicko-wołyńskiej. Z drugiej strony, czy Włodzimierz byłby skłonny pozbywać się z własnego księstwa tak cennej relikwii? Co do bizantyńskiej proveniencji relikwiarza Krzyża Świętego zob. A. В. Майоров, *Русь, Византия*, s. 411–43 (tu literatura).

¹⁵⁷⁰ Zob. przyp. 1465 powyżej.

ю иконами коваными, и съсѣды слоуж[ь]бные | сребраны скова, и плат[ь]ци оѣамитны, шиты золо[т]вм[ь] съ жен[ь]чюгвм[ь] хероувим[ь] и серафим[ь], и иньдитѣа¹⁵⁷¹, | золотвм[ь] шита вса, а дроугаа паволокы бѣл[ь]чатое¹⁵⁷², | а в малою влтароу обѣ иньдит[ь]и бѣл[ь]чатое же паволокы. | Ев[ан]г[е]ліе списа впракос[ь], окова е все золотом[ь] и каменіемъ | дорогым[ь] съ жен[ь]чюгом[ь], и деисоус[ь]¹⁵⁷³ на нем[ь] скован[ь] вт[ь] злата | цаты великы съ финиптом [ь] – чюд[ь]но видением[ь]. А дроугое || (382г/779) финипт[ь] E[ван]г[е]ліе – опракос[ь] же – волочено шловирвм[ь], и цатоу възложи | на не с финиптвм[ь], а на ней – с[ва]таа м[оу]ч[е]н[и]ка Глѣбъ и Борисъ. | Ап[о]с[то]ль-опракос[ь], Прологы¹⁵⁷⁴ списа – вѣ м[ѣ]с[а]ца: изложено книги ц[ѣ]рков[ь]ныи жи[т]іа с[ва]тых[ь] о[т]ьць и дѣаніа с[ва]тых[ь] м[оу]ч[е]н[и]къ, како вѣн[ь]чашас[ь] своєю | крѣвю за Х[рист]а, и мѣнеи¹⁵⁷⁵ вѣ списа, ермолои и Тривди¹⁵⁷⁶, и Охтаи¹⁵⁷⁷, | и Ермолои¹⁵⁷⁸. Списа же и слоужбник[ь]¹⁵⁷⁹ ермолои с[ва]томоу Гевргію, и | м[о]л[и]твы веч[е]р[ь]нии и оутрѣниі списа особъ моливтвеника. | М[о]л[и]твеник[ь] ж[е] коупил[ь] в протопопиное¹⁵⁸⁰ и да моливтвник[ь]

¹⁵⁷¹ Inditija (enditija), ozdobny, jedwabny wierzchni obrus ołtarzowy, kładziony na spodnim, zwanym katasarką (E. Pokorzyna, *Słownik*, s. 11).

¹⁵⁷² Sama pawołoka to droga jedwabna tkanina (zob. np. A. Poppe, *Materiały*, s. 15–16), natomiast przymiotnik: „бѣлчатый” z zastrzeżeniami tłumaczony jest, zresztą wyłącznie na podstawie omawianego przykładu, jako: „rozszyty srebrem” (И. И. Срезневский, *Материалы*, т. I, кол. 220 [bez objaśnienia]; СДЯ, т. I, s. 364).

¹⁵⁷³ Motyw w ikonografii polegający na trójfigurowym obrazowaniu osób świętych takim, że centralną postacią jest Chrystus jako Pantokrator, po bokach zaś Maria i Jan Chrzciel (Н. В. Каливидзе, Деисус, [w:] ПЭ, т. XIV, s. 316–319).

¹⁵⁷⁴ Prologi są to księgi cerkiewne zawierające zbiór tekstów hagiograficznych oraz tekstów wybranych z dzieł Ojców Kościoła uporządkowanych według kalendarza świąt ruchomych (O. Narbutt, *Historia i typologia*, s. 133).

¹⁵⁷⁵ Mineja (minija), księga liturgiczna zawierająca porządek Służby Bożej jako liturgii godzin i jako liturgii mszalnej w odniesieniu do tekstów zmiennych dla świąt nieruchomych cyklu rocznego (ibidem, s. 59).

¹⁵⁷⁶ Triod to księga liturgiczna zawierająca porządek Służby Bożej jako liturgii godzin i jako liturgii mszalnej w odniesieniu do tekstów zmiennych dla świąt ruchomych cyklu tygodniowego, w zależności od rodzaju księgi: triod postnaja, triod cwiernaja – przypadających w okresie przedpościa Wielkiego Postu i Wielkiego Tygodnia lub w okresie wielkanocnym (ibidem, s. 58–59).

¹⁵⁷⁷ Oktoich to księga liturgiczna zawierająca porządek Służby Bożej jako liturgii godzin i jako liturgii mszalnej w odniesieniu do tekstów zmiennych dla świąt ruchomych cyklu tygodniowego, podzielonego w ciągu roku według ośmiu tonów muzycznego systemu bizantyńskiego (ibidem, s. 57).

¹⁵⁷⁸ Irmologion (irmołoj) to księga liturgiczna zawierająca przeznaczone do śpiewu liturgicznego teksty zmiennych części porządku Służby Bożej jako liturgii mszalnej i jako liturgii godzin. W jego skład wchodzi teksty wybrane z oktoicha, obu triod i minei, zestawione według ośmiu tonów notacji bizantyńskiej (ibidem, s. 63).

¹⁵⁷⁹ Służebnik to księga liturgiczna zawierająca porządek Służby Bożej jako liturgii mszalnej oraz część Służby Bożej jako liturgii godzin (ibidem, s. 59–61).

¹⁵⁸⁰ Raczej chodzi o żonę protopopa (СДЯ, т. IX, s. 248), czyli wyższego duchownego (proboszcza w danej cerkwi?). Zarówno sam kapłan, jak i jego żona są postaciami właściwie

на нем[ь] ѿ гри|вен[ь] коун[ь]¹⁵⁸¹. И да с[ва]т[о]моу Геургію кадилници двѣ, одина | сребрена, а другаа мѣденаа, и кр[ь]сть въздвизал[ь]нии | да с[ва]томоу Геургію. Иконоу ж[е] списа на золотѣ намѣ|стною¹⁵⁸² с[ва]т[о]го Геургіа, и гривною златую възложи на н[ь] | съ жен[ь]чюгwm[ь], и С[ва]тоую Б[огороди]цю списа на золотѣ же намѣ|стною, и възложи на ню монисто¹⁵⁸³ золото с каменіем[ь] | дорогым[ь], и двери соліа мѣданы¹⁵⁸⁴. Почал[ь] же баше пи|сати ю и списа всѣ три олтарѣ¹⁵⁸⁵, и шіа¹⁵⁸⁶ вса съписана | быс[ть], но не скон[ь]чана, заиде бо и болесть. Поля же и ко|локолы дивны слышаніемь, таких[ь]же не быс[ть] въ всей | земли. В Берестіи же създа стлѣпь каменъ, высокою, | яко и Каменец[ь]кыи¹⁵⁸⁷. Постави ж[е] и ц[ь]рк[ь]вь с[ва]т[о]го Петра¹⁵⁸⁸, | и е[ван]г[е]ліе да опракос[ь], вковано сребром[ь], и слоуж[ь]бные съсѣ|ды скованы сребрены, и кадил[ь]ница сребрена, и кр[ь]сть | въздвизал[ь]ный тоуто положи, и инаа мнѡгаа добродѣ|аніа съдѣа въ животѣ своем[ь], яж[е] словоут[ь] по всѣм[ь] землам[ь]. | Тоуто ж[е] положим[ь] конецъ Вълодимеровоу княженію¹⁵⁸⁹. | Волдимероу ж[е] вложеноу въ гробъ,

образ[ь]
с[ва]т[о]го
Геургіа

колоколы
в[ь] Берестіи
ст[о]лпѣ
высокіи

anonimowymi, o których nie wiemy nic więcej. Mamy tu ciekawą informację o stanie posiadania duchowieństwa i o podejmowanych przez księcia transakcjach z poddanymi.

¹⁵⁸¹ Jedyny w *Kronice Romanowiczów* i nader rzadki w praktyce średniowiecznej Rusi wypadek podania ceny za konkretną książkę. Przypomnijmy, że mniej więcej w tym samym czasie Włodzimierz za wieś Berezowicze zapłacił 50 grzywien kun, pięć łokci szkarłatu oraz pancierz lamelkowy.

¹⁵⁸² Widać wyraźnie, że pod pojęciem ikony namiestnej kronikarz rozumiał przedstawienie świętego patrona cerkwi. Ciekawym zagadnieniem jest to, czy ikona ta napisana została niezgodnie z prawidłami na pozłacanej blasze i ozdobiona złotą koszulką? Obiekt się nie zachował.

¹⁵⁸³ Co do terminu „monisto” zob. СДЯ, т. V, s. 23: rodzaj naszyjnika.

¹⁵⁸⁴ Jedyna dotycząca Rusi halicko-wołyńskiej informacja o drzwiach brązowych, bo o takie bez wątplenia chodzi, choć w rękopisie mamy: „двери соліа мѣданы”. Koresponduje ona zresztą z wiadomością o odlaniu „miedzianej”, z elementami ołowiu, posadzki do cerkwi św. Jana Złotoustego w Chełmie. Istniały więc nawet miejscowe warsztaty zdolne do dostarczania obiektów brązowych większych formatów. Nic nie wiadomo na temat techniki i miejsca wykonania obiektu oraz jego ikonografii, bowiem drzwi lubomelskie się do naszych czasów nie zachowały.

¹⁵⁸⁵ Chodzi niezaprzeczalnie o przestrzeń ołtarzową cerkwi, być może trójabsydową lub – co prawdopodobniejsze – w formie tetrakonchosu (zob. И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 124).

¹⁵⁸⁶ Nie chodzi więc o kopułę jako taką, lecz właśnie o tambur (bęben), na którym opierała się jej czasza (co do terminologii zob. np. *Материалы*, s. 87).

¹⁵⁸⁷ Wieża ta się nie zachowała. Jej resztki rozebrano ostatecznie w 1831 r. podczas budowy twierdzy. Wykopaliska sugerują, że – podobnie jak odpowiednik z Kamieńca – mogła być zbudowana z tzw. romańskiej cegły palcówki (И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 119–121), choć P. F. Łysenko sugeruje raczej wykonanie – przynajmniej fundamentów obiektu, jeśli nie jego całego – z kamienia (*Открытие Берестья*, s. 50–51).

¹⁵⁸⁸ Obiekt nie zachował się, być może zbudowany był z tzw. romańskiej cegły palcówki (И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 122).

¹⁵⁸⁹ Jak sądzimy, kolejny ważny przykład ujawnienia się autora konkretnej części naszego źródła. Naszym zdaniem zaczyna się w tym miejscu fragment źródła, którego przynależność do końca nie jest oczywista. Raczej jest to kontynuacja zwodu Włodzimierza.

брат[ъ] же его не притаже | на схоронѣнъе тѣла его, но прѣеха же послѣ съ боары своими || (382v/780) и съ слоугами¹⁵⁹⁰. И еха въ еп[и]ск[о]пью къ С[ва]той Б[огороди]ци, идеж[е] положен[ъ] | быс[тъ] брат[ъ] его Волвдимерь, и плакаса над гробѡм[ъ] его плачемъ | великым[ъ] сѣло, ако по шт[ъ]ци своем[ъ] по короли¹⁵⁹¹. Оутолив[ъ] же | шт[ъ] плача, и нача рассылати засаду по всѣм[ъ] горвдом[ъ]. Хота|щю ж[е] емоу послати до Берестіа, и до Камен[ъ]ца, и до Бѣл[ъ]ска, | и прїиде емоу вѣсть, аже уже засада Юріева в[ъ] Бере|стїи, и в Камен[ъ]ци, и в Бѣл[ъ]скоу. Берестіане бо вчинили | коромолоу. Бахж еще Волвдимероу кнасю бол[ъ]ноу сж|щю, они ж[е] еха[ъ]шю къ Юріеву кнасю, цѣловаша кр[ъ]сть | на тѡм[ъ], рекоучи: «Како не достанет[ъ] стрья твоего, мы | твои и горвд[ъ], а ты нашъ кназь». Вѣлвдимероу ж[е] преста|вльшюса, Юрїи оуслышавъ вѣсть о стрьи своем[ъ], | и еха въ Берестїи, и нача кнажити в нем[ъ] по совѣтоу бе|зоумных[ъ] своих[ъ] боарь молодых[ъ]¹⁵⁹² и коромол[ъ]никовь-бере|стїань. Мьстиславоу ж[е] рекоша боаре его и брат[ъ]ни | боаре: «Г[о]с[по]д[и]не! С[ы]н[в]ецъ твои великоюу сѣромотоу | възложил[ъ] на та. Тобѣ дал[ъ] Б[ог]ъ, и брат[ъ] твой¹⁵⁹³, и м[о]л[и]тва | дѣда твоего и шт[ъ]ца твоего. Можем[ъ], г[о]с[по]д[и]не, и головы своа | положити за та, и дѣти наши. Поиди прѣвїе заи|ми городаы его: Белзь и Червень¹⁵⁹⁴ – тѣ же поидем[ъ] къ Бере|стїю». Кназь же Мьстиславъ баше лег[ъ]косрьдъ | и реч[е] боарѡм[ъ] своим[ъ]: «Не дай ми Б[ог]ъ того оучинити, аже | бы мнѣ пролити крѣвь неповин[ъ]ноюу, но а испра|влю Б[ог]ѡм[ъ] и бл[а]госло|венїем[ъ] брата своего Волвдимера». И посла | послы къ с[ы]нѡв[ъ]цоу своему, тако река: «Сыновче, аже бы | ми ты не был[ъ] на тѡм[ъ] пѣти и не слышал[ъ] ты – но ты сам[ъ] | слышал[ъ] гораздо, и шт[ъ]ць твой, и вса рат[ъ] слышала, аже || (383r/781) брат[ъ] мой Волвдимерь дал[ъ] ми землю свою всю и городаы по | своем[ъ] животѣ при царех[ъ] и прї его рад[ъ]цах[ъ], а вам[ъ] повѣдал[ъ], | а а повѣдал[ъ]

М[ъ]стислав[ъ] по
приехал[ъ] по
погребѣ
братнем[ъ]
и плачет[ъ]
плачем[ъ]
великим[ъ]

Берестиане
и инші мѣста
под[ъ]далиса тѣ
к[назю] Юрїю

послы от
М[ъ]стислава
до Юриа
с[ы]новца

¹⁵⁹⁰ Zastanawiający, choć – niestety – niemożliwy do wyjaśnienia jest powód absencji Mściśława (II) podczas pogrzebu Włodzimierza. Prawda, że książę został pochowany w następnym dniu po zgonie, a nie jest jasne, jaki czas oznacza „potem” użyte w opowiadaniu. Może Mściśław przyjechał „zaraz potem”, czyli gdy tylko zdołał, a więc najpóźniej kilka dni po pogrzebie?

¹⁵⁹¹ Można odnieść wrażenie, że znajdujemy tutaj pośrednie potwierdzenie uczestnictwa Mściśława (II) w pogrzebie ojca.

¹⁵⁹² Mamy tutaj całkiem precyzyjnie określoną datę objęcia przez Jerzego rządów w Brześciu. Stało się to najwcześniej w 2. dekadzie XII 1288 r. Zwróćmy poza tym uwagę na otwartą kwestię, czy mamy do czynienia z określeniem przynależności doradców Jerzego do „młodej drużyny”, czy raczej chodzi o ich wiek.

¹⁵⁹³ Ciekawy przykład odwołania się do pamięci rodowej i istnienia poczucia związku duchowego pomiędzy zmarłymi i żywymi członkami rodu.

¹⁵⁹⁴ Nie pierwszy raz określone są okręgi tworzące włość Jerzego, prawda, że – jak zobaczymy niżej – nie wszystkie.

¹⁵⁹⁵ Zapewne cały czas był nim Eusegeniusz.

же. Аже чего еси хотѣл[ъ], чемоу еси тогда съ | мною не молвилъ при царех[ъ]? А повѣж[ъ] ми то: сам[ъ] ли еси въ | Берестіи сѣл[ъ] своею волею, ци ли веленіем[ъ] о[т]ца своего, | а бы ми вѣдомо было, не на мене жь та кровь бѣдет[ъ], | но на виноватѣм[ъ], а по правом[ъ] Б[ог]ъ помощник[ъ] и кр[ъ]сть ч[ъ]стный; | а же хочю правити татары, а ты сѣди. Аже не поедеш[и] | добрѣм[ъ] – а слѣм[ъ] пакъ поедешь». Посем[ъ] же посла къ брату | своему къ Л[ъ]вови еп[и]ск[о]па своего волѣдимер[ъ]скаго¹⁵⁹⁵, | река емоу: «“Жалуюю, – р[ъ]ци, – Б[ог]оу и тебѣ, зане ми еси по | Б[о]сѣ, брат[ъ] ми еси старейшій. Повѣж[ъ] ми, брате мой, | право: своею ли волею с[ы]нъ твой сѣдит[ъ] в[ъ] Берестіи, ци ли | твоим[ъ] повеленіем[ъ]? Аже бѣдет[ъ] твоим[ъ] повеленіем[ъ] се вчинил[ъ], | се же ти повѣдаю, брате мой, не таа: послал[ъ] есмь | възводити татарь, а сам[ъ] пристроиваюса, а тако ма Б[ог]ъ | россѣдит[ъ] с вами, а не на мнѣ бѣдет[ъ] та кровь, но на том[ъ], | кто кривоу вчинил[ъ]”». Левъ же оубоав[ъ]са того вел[ъ]ми, | и еще бо томоу не съшла оскомина Телебоужины рати¹⁵⁹⁶, | и реч[е] еп[и]ск[о]пу^a брата своего: «“С[ы]нъ мой, – р[ъ]ци, – не моим[ъ] вѣдан[ъ]ем[ъ] | се в[ъ]чинил[ъ]. О сем[ъ], – р[ъ]ци, – брате мой, не печалуй: шлю а къ | немоу, ать поедет[ъ] вонъ из города с[ы]нъ мой”». Еп[и]ск[о]пъ же | пріѣха къ Мьстиславоу, нача повѣдати рѣч[ъ] брат[ъ]ню. | Мьстиславоу же любо быс[ъ] то. Посем[ъ] же Мьстиславъ въборзѣ посла гон[ъ]цѣ по Юрїи, кнаси пороус[ъ]ком[ъ]¹⁵⁹⁷, вела его | въротити назад[ъ]: послал[ъ] бо его баше възводит[ъ] татарь | на с[ы]нѣвца своего. Тогда бо Юрїи пороус[ъ]кый слоужаше || (383v/782) Мьстиславоу, а прѣвое Волѣдимероу. Се ж[е] оуслышавъ Левъ | кнась, посла Семена, своего дад[ъ]ковича¹⁵⁹⁸, къ с[ы]нѣвцу своему | с проч[ъ]ными рѣч[ъ]ми, река

^a napisane inną ręką: послоу

¹⁵⁹⁶ Przypomnijmy, że Lew miał podstawy bać się kolejnego w krótkim czasie pojawienia się Mongołów. Przecież podczas przemarszu teoretycznie sprzymierzonych wojsk Telebugi zginęło 12,5 tys. jego poddanych (zob. przyp. 1361 powyżej).

¹⁵⁹⁷ Książę ten pojawia się w tym miejscu pierwszy raz. Ewidentnie jest to przedstawiciel ruskiej przyrodzonej dynastii. Został określony za pomocą desygnatu sugerującego, że pochodził z Porosia, a więc z Kijowszczyzny. Na tamtym obszarze w okresie wcześniejszym osadzeni byli reprezentanci różnych gałęzi Rurykowiczów, otrzymujący nadzieje od książąt kijowskich. Możemy wymienić Włodzimierzowiczów Maczeszyczów i Rościsławowiczów, wśród nich zaś potomstwo Mścislawa Mścislawowicza Udalego, teścia Daniela. Ci ostatni raczej przy tym nie wchodzi w grę, gdyż – co oczywiście nie jest pewne – kronikarz mógłby odnotować spokrewnienie ich ewentualnego reprezentanta z Mścislawem (II) Daniłowiczem. Tak więc pochodzenie Jerzego poroskiego jest niemożliwe do ustalenia. W każdym razie – co dawno zauważono w literaturze – mamy do czynienia z kolejnym potwierdzeniem faktu funkcjonowania na Rusi halicko-wołyńskiej książąt służebnych, zależnych od silniejszych Rurykowiczów. Wyjątkowe w wypadku Jerzego jest potwierdzenie przejścia ze służby jednego protektora do drugiego.

¹⁵⁹⁸ Niewątpliwie zaufany bojar Lwa Daniłowicza, postać skądinąd nieznana, wzmiankowana tylko w tym epizodzie naszego źródła. Żal, że bez otczestwa, bo wtedy dowiedzielibyśmy się,

емоу: «Поед[и] вонъ из города, не | погоуби землѣ. Братъ мой послалъ възводит[ъ] татарь. Не | поедешъ ли вонъ, и а ть бждоу помочникъ братоу | своему Мьстиславоу на та. Аже ми бждет[ъ] см[ъ]ртъ, | по моем[ъ] животѣ даю землю свою брату своему | Мьстиславоу, а тобѣ не дам[ъ], аже мене не слоушаешъ, | о[тъ]ца своего». Семенови ж[е] едоущо къ Юрієви, Мьсти|слав[ъ] же посла с ним[ъ] Павла Денисієвича¹⁵⁹⁹, тѣм бо ездиль | баше ко Львови и вѣдает[ъ] всѣ рѣчи. Посла ж[е] с ним[а] вт[ъ]ца | своего д[оу]ховнаго¹⁶⁰⁰, реч[е] Павлови: «Аже ти поедет[ъ] вонъ сы|вецъ [sic] ми, наради ж[е] до мене кормъ и питіє, тако ж[е] и в Ка|мен[ъ]ци наради». Семенови же пріѣхав[ъ]ши къ Юрѣви, по|вѣдающе рѣч[ъ] о[тъ]чю. И быс[тъ] заутра: поеха Юрїи вонъ из горо|да съ великым[ъ] сѣромом[ъ], пограбивъ вса дома стрѣя | своего. И не остана ни камен[ъ] на камени ни въ Берестїи, | и въ Камен[ъ]ци, и в[ъ] Бѣл[ъ]скоу¹⁶⁰¹. Павел[ъ] же

посел[ъ] и вт[ъ]
М[ъ]стислава

Юрїи
оуст[ъ]плет[ъ]
з сѣромом[ъ],
заграбивши все

кто był djadką = piastunem Lwa. A. Петрик (*До питання становлення та розвитку боярських родів галицько-волинської держави*, [w:] *II міжнародний науковий конгрес Українських Істориків. Українська історична наука на сучасному етапі розвитку*, t. II, Кам'янець-Подільський–Київ–Нью Йорк–Острогож 2006, s. 367), na podstawie określenia Djadkowicz, z jakim Siemion występuje w *Kronice halicko-wołyńskiej* (ПСРЛ, t. II, kol. 930), doszedł do wniosku, że jest on potomkiem piastuna Mirosława. Tymczasem samo określenie „дядьковичъ” oznacza syna piastuna (por. И. И. Срезневский, *Материалы*, t. I, kol. 804; СДЯ, t. III, s. 174). Jak wynika z opisywanego przekazu, chodziłoby o piastuna Lwa Daniłowicza. Jest mało prawdopodobne, że Daniel Romanowicz powierzył tę funkcję Mirosławowi, który podówczas był już w podeszłym wieku i najprawdopodobniej zmarł w l. 30. XIII w., a więc gdy Lew miał zaledwie kilka lat (D. Dąbrowski, *Rodowód*, s. 102–103, ostrożnie określa datę narodzin Lwa Daniłowicza na ok. 1225–1229 r.). Być może piastunem Lwa był biorący udział w bitwie jarosławskiej 17 VIII 1245 r. bojar Wasylko (ПСРЛ, t. II, kol. 802), który miał chronić młodego księcia. Być może użyte słowo „попouchи” i dalsze wyjaśnienia kronikarza należy rozumieć szerzej. Ochrona i opieka nad wychowankiem było jednym z zadań piastunów. Siemion zatem być może był synem Wasylka.

¹⁵⁹⁹ Bojar Mścislawa (II) Daniłowicza wzmiankowany wyłącznie w tym miejscu naszego źródła, z zaznaczeniem, że wcześniej już pełnił misje dyplomatyczne u Lwa. A. Jusupowić przedstawił hipotezę, że być może był to syn Dionizego Pawłowicza, bojara Daniela wysłanego przez niego zimą 1254/1255 r. na Międzyboże (*Elity*, s. 126). Jest to koncepcja prezentująca się wiarygodnie, choć niemożliwa do weryfikacji.

¹⁶⁰⁰ Anonimowy duchowny, spowiednik Mścislawa, skądinąd nieznan.

¹⁶⁰¹ Wypada przedstawić kilka słów podsumowania na temat zagarnięcia przez Jerzego Brześcia, Kamieńca i Bielska. Trudno przypuszczać, by była to samodzielna inicjatywa Jerzego. Przecież najpierw on sam upraszał Włodzimierza o darowanie mu Brześcia, przekonując krewniaka, że ojciec odebrał mu Belz, Czerwień i Chełm, pozostawiając w jego rękach tylko Drohiczyn i Mielnik. Następnie Lew osobiście zwracał się do Włodzimierza z prośbą o przekazanie Brześcia jako „świecy” nad grobem Daniela. Widać, że Lwu i Jerzemu zależało na wejściu w posiadanie tej włości, która dawała im drogę na północ ku Rusi niemieńskiej i na zachód, w stronę ziem pruskich i rozszerzającego się państwa krzyżackiego. Brześć dawał też kontrolę nad szlakiem rzeczonym prowadzącym Bugiem i Narwią do Wisły. Można zgodzić się z obecnymi w literaturze poglądami, że za całą akcją stał Lew Daniłowicz (zob. np.: *Галицько-Волинская летопись* [2005], s. 361; Л. Войтович, *Лев Данилович*, s. 209).

М[ь]стислав[ъ] до Берестїа и до иных[ъ] мѣст[ъ] повѣда емоу: «С[ы]ншвец[ъ] же оуже поехал[ъ], а ты, г[о]с[поди]не, поед[и] оу свой | горвд[ъ]». Мьстислав[ъ] же поеха до Берестїа. Едоущю же | емоу к[ъ] городу, и срѣтоша его горожане съ кр[ъ]сты вт[ъ] | мала и до велика, и прїаша съ радостїю великою своег[о] | г[о]с[по]д[и]на. Берестїане же, начал[ъ] ници коромолѣ, бѣжаша | по Юрїи до Дорогичина, цѣловал[ъ] бо к[ъ] ним[ъ] кр[ъ]сть на твм[ъ]: | «Не выдам[ъ] вас[ъ] стрыеви своемоу». Мьстислав[ъ] же пребыв[ъ] | мало д[ъ]нїи в[ъ] Берестїи и еха до Камен[ъ]ца и до Бѣл[ъ]ска, и ради | быша емоу вси людїе. Оутверди люди и засадоу посадивъ || (384г/783) в Бѣл[ъ]скоу и в Камен[ъ]ци. И прїеха в[ъ] Берестїи, и реч[е] бо ором[ъ] | своим[ъ]: «Ес[ть] ли лов[ъ]ци здѣ?» Они же рекоша: «Нѣтоу т[и], г[о]с[по]д[и]не, и з вѣка». Мьстислав[ъ] же реч[е]: «И пакъ оуставлаю на нѣ | лов[ъ]ци за их[ъ] коромолоу, а бы ми не зрѣти на их[ъ] кров[ъ]», – | и повелѣ пис[ъ]цю своемоу писат[и] грамотоу. Поидоша | къ Тын[ъ]цю¹⁶⁰², и быша не годашю с[ъ]лн[ъ]цю, поиде... крѣп[ъ]ко, | одва города не взаша. Мноси горожане вт[ъ] них[ъ] изби[ты] биша, а дроусїи ранени, а свои всѣ цѣли^a. И прїїде^b Левъ опат[ъ]^c къ Краковоу^d, и повелѣ во ем[ъ] своим[ъ] пристроиватиса^e, хотя^f поити къ^g городу^h битисаⁱ, и лахом[ъ]^j | тако ж[е] повелѣ. И поидоша вси, и полѣзоша к[ъ]^k заб оролом[ъ]^l, | и бїахжс[а]^m крѣп[ъ]ко обоиⁿ. И^o в то время^p прїїде^q вѣсть | Лвови^r кнасю^s, аже рат[ъ] ^tидет на н[ъ]^t велика, и повелѣ перестати о[тъ]^u боа^v, и поча

^a Я, к. 231r; Е, к. 291r: wznowienie narracji przerwanej w X, k. 380v/776 (s. 626)

^b Я, к. 231r: прїїде

^c Я, к. 231r: шпат[ъ]; Е, к. 291r: шпат[ъ]

^d Я, к. 231r; Е, к. 291r: ко Краковѣ

^e Я, к. 231r: пристроиватиса

^f Я, к. 231r: хотя

^g Я, к. 231r: ко

^h Я, к. 231r: городу; Е, к. 291r: городѣ

ⁱ Я, к. 231r: битиса

^j Я, к. 231r: лахом[ъ]

^k Я, к. 231r: к

^l Я, к. 231r: забором[ъ] [sic]

^m Я, к. 231r: бїахжс[а]; Е, к. 291r: бїахжса

ⁿ Я, к. 231r; Е, к. 291r: вбои

^o Я, к. 231r; Е, к. 291r: brak wyrazu

^p Я, к. 231r: время

^q Я, к. 231r: прїїде

^r Е, к. 291r: Лвовѣ

^s Я, к. 231r: кн[а]зю; Е, к. 291r: кн[а]з[ю]

^{t-t} Я, к. 231r; Е, к. 291r: на нѣ идет[ъ]

^u Я, к. 231r; Е, к. 291r: в[ъ]тъ

^v Я, к. 231r: боа

¹⁶⁰² Ob. część Krakowa (Dzielnicy VIII Dębniki), do 1973 r. odrębna wieś. Znajduje się tam założone w XI w. opactwo benedyktyńskie.

наражати^a полкы^b своа^c, а Боле|славъ^d с Кондратѡм[ъ]^e – ^fсвоа полкы^f, а сторожи посла на | съгладаніе^g ратных[ъ], и не быс[тъ] ничегоже^h. Воеводы | лад[ъ]скиеⁱ сами полошаж^j, а бы не взати^k города. Левъ ж[е] | оусмотривъ^l лестъ их[ъ], доумавъ^m много съⁿ боары^o своими, | посла рат[ъ] свою къ^p Врот[ъ]славлю воевати^q Идриховы^r | землѣ, и взаша^s бесчислен[ъ]ное^t мнѡж[ъ]ство^u челади^v, | и скота, и^w коней, и товара, зане вхѡдила^x баше^y ни|кааж[е]^z рать тол[ъ]^{aa} глоубоко^{ab} в[ъ]^{ac} землю его¹⁶⁰³. И прійдоша^{ad} ко Л[ъ]во[ви] съ^{ae} ч[ъ]стію^{af} великою и ^{ag}съ мнѡж[ъ]ствѡм[ъ]^{ag} полона. Л[ъ]во[ви] ж[е] | ^{ah}радѡс[тъ] быс[тъ]^{ah} велика, аже свои всѣ добрии^{ai}

лахове сами
змышиают[ъ]
новины
Лев[ъ]
Шлюн[ъ]ско
воует[ъ]
фортѹнне

- a Я, к. 231г: наражѣти; Е, к. 291г: нараживати
b Я, к. 231г; Е, к. 291г: полки
c Я, к. 231г: своа; Е, к. 291г: своа
d Я, к. 231г; Е, к. 291г: Болеслав[ъ]
e Я, к. 231г; Е, к. 291г: Кондратѡм[ъ]
f-f Я, к. 231г: своа полки; Е, к. 291г: полки своа
g Я, к. 231г: согладаніе; Е, к. 291v: согладаніе
h Е, к. 291v: ничесогоже [sic]
i Я, к. 231v: лад[ъ]ские; Е, к. 291v: лад[ъ]скіе
j Я, к. 231v; Е, к. 291v: полошаж
k Я, к. 231v: взали; Е, к. 291v: взали
l Я, к. 231v: усмотрив[ъ]; Е, к. 291v: оусмотрив[ъ]
m Я, к. 231v; Е, к. 291v: дѡмав[ъ]
n Я, к. 231v; Е, к. 291v: со
o Я, к. 231v: боары
p Я, к. 231v; Е, к. 291v: ко
q Я, к. 231v; Е, к. 291v: воевать
r Я, к. 231v: Индриховѣ; Е, к. 291v: Индриховои
s Я, к. 231v: взаша
t Я, к. 231v; Е, к. 291v: безчисленное
u Я, к. 231v; Е, к. 291v: множество
v Я, к. 231v: челади
w Я, к. 231v; Е, к. 291v: brak wyrazu
x Я, к. 231v: выходила; Е, к. 291v: не входила
y Я, к. 231v: баше
z Я, к. 231v: никааже; Е, к. 291v: никааже
aa Е, к. 291v: такъ
ab Я, к. 231v; Е, к. 291v: глѡбоко
ac Я, к. 231v: в
ad Я, к. 231v: прійдоша
ae Я, к. 231v: со
af Я, к. 231v: ч[ъ]стію; Е, к. 291v: честію
ag-ag Я, к. 231v; Е, к. 291v: со множеством[ъ]
ah-ah Я, к. 231v; Е, к. 291v: быс[тъ] радост[ъ]
ai Я, к. 231v: добры; Е, к. 291v: добре

¹⁶⁰³ Wyprawa ta została zarejestrowana również w *Roczniku cystersów henrykowskich*, co więcej, z datą dzienną – „Anno domini 1289 tercio Kal. Augusti (30 VII 1289 r.)” (MPH, t. III, s. 702; zob. też J. Tęgowski, *Zabiegi*, s. 53).

Лев[ъ] до здорови^a, а по|лона мно҃го^b. Тогда же Левъ еха в чехы^c на снем[ъ]^d к^e чехов[ъ] на короле|ви, зане любовь^f г-г дръжаше^h с ним[ъ] великоуⁱ, и докон[ъ]чавъ^j | сеимъ где с ним[ъ]^k миръ до^{l-l} своего живота¹⁶⁰⁴. Корол[ъ]¹⁶⁰⁵ же m-m одаривъⁿ Льва || (384v/784) || дар[ъ]ми^o всакими^p дорогими, и тако шт[ъ]поусти его | с^q великою ч[ъ]стїю^r. И прїеха^s къ^t своемуу^u полкоу^v, и ради^w | быша

- ^a Я, к. 231v; Е, к. 291v: здоровы
^b Я, к. 231v; Е, к. 291v: мно҃го
^c Я, к. 231v; Е, к. 291v: чехи
^d Я, к. 231v: снем[ъ] [sic]; Е, к. 291v: сеймъ
^e Я, к. 231v: ко
^f Я, к. 231v; Е, к. 291v: любовь[ъ]
^{g-g} Я, к. 231v: баше; Е, к. 291v: баше
^h Я, к. 231v; Е, к. 291v: держал[ъ]
ⁱ Я, к. 231v; Е, к. 291v: великѣ
^j Я, к. 231v: докон[ъ]чав[ъ]; Е, к. 291v: докончав[ъ]
^k Е, к. 291v: нимъ
^{l-l} Е, к. 291v: конца
^{m-m} Я, к. 231v; Е, к. 291v: Вацлав[ъ]
ⁿ Я, к. 231v: wdари; Е, к. 291v: wdаривъ
^o Я, к. 231v; Е, к. 291v: дарми
^p Я, к. 231v: всакими; Е, к. 291v: всакими
^q Я, к. 231v; Е, к. 291v: со
^r Я, к. 231v: ч[ъ]стїю; Е, к. 291v: честїю
^s Я, к. 231v; Е, к. 291v: приеха
^t Я, к. 231v; Е, к. 291v: ко
^u Я, к. 231v: своему; Е, к. 291v: своемѣ
^v Я, к. 231v; Е, к. 291v: полкѣ
^w Е, к. 291v: рады

¹⁶⁰⁴ W literaturze panowały różne poglądy co do tego porozumienia. Starsze omówił J. Tęgowski, który przekonująco wykazał, że 15 VIII 1289 r. w Opawie zjechali się Waclaw II z Lwem, grupą książąt śląskich oraz Władysławem Łokietkiem, a nie Henrykiem IV, jak twierdzili niektórzy badacze (J. Tęgowski, *Zabiegi*, s. 53–54). Por. np. R. Antonín, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Praha 2009, s. 120–121; autor, nieznający poglądów J. Tęgowskiego, wyraża przekonanie, że porozumienie króla z Lwem miało skłonić ruskiego księcia do rezygnacji z popierania Łokietka, a niewzmiankowanym z imienia polskim księciem, który obiecywał Waclawowi i Lwu pomoc na wieczne czasy, był jednak Henryk IV (dokument stanowiący podstawę wniosku – zob. I. Hlaváček, *Nový zlomek formuláře Tobiáše z Bechyně*, „Československý časopis historický”, R. 6, 1958, z. 3, s. 560, nr 17: „[...] tunc electum et nobis datum fideliter omni tempore pro cunctis nostris viribus inducemus, ut eisdem regi Boemie et duci Ruzie suis debeant auxiliis contra omnem hominem perpetuo non de tempore [...]”).

¹⁶⁰⁵ W rękopisach Bundura/Jarockiego (БАН, 21.3.14, k. 231v) oraz jermołajewskim (РНБ, F.IV.231, s. 291v) dopisano odpowiednio imię: „Вацлав[ъ]/ Вацлавъ”. Być może jest to świadectwo wykorzystywania przez ich kopistów sprawniejszego protografu niż posiadany przez kopistę ipatiewskiego i chlebnikowskiego. Niewykluczone wszakże, że mamy do czynienia z przejawem erudycji późnego przepisywacza. Chodzi oczywiście o kr. Czech i od 1300 r. kr. Polski Waclawa II (1271–1305), s. Przemysła II Otokara i Kunegundy Rościszławówny. Różnorodne aspekty działalności tego monarchy przedstawiane były w literaturze wielokrotnie. Istnieje też jego biografia (K. Charvátová, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007).

емоу^a боаре^b его и слоуги^c его, видаще^d е-е^f своего г[о]с[по]д[и]на^f. | Оу^g города оу^h Кракова не в[ъ]спѣшаⁱ ничтож[е], и поиде Лев[ъ] | въ^j своа^k си съ^l ч[ъ]стїю^m великою, възем[ъ]ⁿ бесчислен[ъ]ное^o множ[ъ]ство^p полона, и челади^q, и^r скота, и^s коней, и товара, слава^t Б[ог]а и Пр[е]ч[и]стоую^u Его^v М[а]т[е]рь, помог[ъ]шоую емоу^w1606. x Того ж[е] | лѣт[а]1607 Мьстиславою кнасю въложи емоу Б[ог]ъ въ с[ъ]рд[ъ]це | мысль бл[а]гоу. Създа гробницуо камен[ъ]ною над[ъ] гробом[ъ]1608 бабы | своа Романовое¹⁶⁰⁹ въ монастыри

Мстислав[ъ]
згѣдовал[ъ]
гробницѣ

- a Я, k. 231v: ему; E, k. 291v: емѣ
b Я, k. 231v: боары; E, k. 291v: боары
c Я, k. 231v; E, k. 291v: слѣги
d Я, k. 231v: видащи; E, k. 291v: видащи
e-e E, k. 291v: во здравїи
f-f Я, k. 231v: своего [sic]; E, k. 291v: Г[о]с[по]дина своего
g Я, k. 231v; E, k. 291v: а ѣ
h Я, k. 231v: у; E, k. 291v: brak wyrazu
i Я, k. 231v: успѣша; E, k. 291v: ѣспѣша
j Я, k. 231v; E, k. 291v: во
k Я, k. 231v: своа
l Я, k. 231v; E, k. 291v: со
m Я, k. 231v: ч[ъ]стїю; E, k. 291v: честїю
n Я, k. 231v: во своа вои; E, k. 291v: вои
o Я, k. 231v; E, k. 291v: безчисленное
p Я, k. 231v; E, k. 291v: множество
q Я, k. 231v: челади
r Я, k. 231v; E, k. 291v: brak wyrazu
s Я, k. 231v; E, k. 291v: brak wyrazu
t Я, k. 231v: слава
u Я, k. 231v; E, k. 291v: пр[е]ч[и]стѣю
v E, k. 291v: Егѣ
w Я, k. 231v: помогшѣ ему; E, k. 291v: помогшѣю емѣ
x Я, k. 231v; E, k. 291v: w tym miejscu kończy się *Kronika halicko-wołyńska* w rękopisach Bundura/Jarockiego i jermołajewskim

¹⁶⁰⁶ Wymowna jest pochwała Lwa, jakże różniąca się w charakterze od opinii na temat tego księcia przedstawianych w części źródła, której powstanie wiąże się z otoczeniem Włodzimierza Wasylkowicza. Jest to – naszym zdaniem – kolejne, dotyczące sfery ideologii świadectwo na istnienie „kontynuacji Mściśława”.

¹⁶⁰⁷ Pewien problem budzi interpretacja dwuznacznego słowa: „лѣт[а]”. Czy mamy do czynienia z rokiem, czy też jego porą? Występujące w tej partii tekstu liczne odniesienia do pór roku (Rusini stali całe lato pod Krakowem, zimą zmarli Jerzy Włodzimierzowicz i Iwan Glebowicz – zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 935, 938 i przyp. 30, 31 do niej) sugerują, że i w tym wypadku może chodzić o lato. Takie sugestie przedstawili wcześniej M. Hruszewski (*Хронологія подій*, s. 378: lato–jesień 1289 r., bo Lew w lipcu atakował Śląsk, a zimą zmarli Jerzy i Iwan) i L. Machnowec’ (*Літопис руський*, s. 452: jak u poprzednika, a poza tym poświęcenie kaplicy nastąpiło na św. Joachima i Anny, czyli 9 IX). Jak widać, zgadzamy się z poglądami ukraińskich badaczy.

¹⁶⁰⁸ W rękopisie: „Създа гробницуо каменною над[ъ] гробом[ъ]”. Pierwszy z wymienionych terminów można tłumaczyć jako „grobowiec” (СДЯ, t. II, s. 391–392). Nie jest powie-

зри конец[ь]
Конецъ Кроники
Несторовы
вт[ъ] книги
Есфирь

оу с[ВА]Т[О]ГО¹⁶¹⁰, и сваща ю | во има праведникъ Іоакыма и Анны¹⁶¹¹,
и слоуж[ь]боу в ней | сътвори. Того ж[е] лѣта в Черторыйскоу в городѣ
за]ЛОЖИ СТЬЛПЬ КАМЕНЬ¹⁶¹².

dziane wprost, czy mamy do czynienia z ręką/sarkofagiem, czy z budynkiem. Występujące dalej stwierdzenie, że obiekt otrzymał swoje wezwanie, jednoznacznie wskazuje jednak, że chodzi o kaplicę grobową. Zbudowanie jej „nad grobem” sugeruje przy tym, że był to obiekt dostawiony do istniejącej cerkwi, co w praktyce ruskiej jest jak najbardziej notowane (B. В. Седов, *Погребения „святых князей” и архитектура княжеских усыпальниц Древней Руси*, [w:] *Восточнохристианские реликвии*, red. А. М. Лидов, Москва 2003, s. 474–481), bo chyba mało prawdopodobna jest translacja zwłok do budynku wolnostojącego. Pamiętajmy przy tym, że termin „каменной” równie dobrze może oznaczać budowlę: „kamienną”, jak i „ceglaną” (*Од церкви катедралней*, s. 41–43).

¹⁶⁰⁹ Chodzi niezaprzeczalnie o drugą ż. Romana Mścislawowicza, matkę Daniela i Wasylka Romanowiczów.

¹⁶¹⁰ Zarówno w X, jak i w II mamy w tym miejscu lukę obejmującą wezwanie monasteru. Dało to asumpt badaczom do przedstawiania najróżniejszych interpretacji co do identyfikacji obiektu. Nie budzi przy tym wątpliwości – zaznaczmy – jego lokalizacja we Włodzimierzu. Tak więc А. Gil przypuszczał, że był to obiekt znajdujący się przy istniejącej do dziś cerkwi św. Bazylego Wielkiego (*Katalog monasterów prawosławnej eparchii chełmskiej do końca XVI wieku*, [w:] idem, *W kręgu dziejów i kultury Kościołów wschodnich w Rzeczypospolitej*, Siedlce 2009, s. 69). W. Aleksandrowycz widział jego położenie w nieistniejącym monasterze św. Fiodora (*Здобутки і прагахунки найновіших студій над вежею у селі Стопн (Стопн'є) поблизу Холма*, „Княжа доба: історія і культура”, t. IV, 2011, s. 295). S. Ters'kyj zaś utożsamiał z niezachowaną cerkwią św. Joachima i Anny położoną na terenie późniejszego zamku włodzimierskiego (*Княже місто Володимир*, s. 71–72, 87, 139–140). Ostatni z wymienionych poglądów wydaje się najbardziej prawdopodobny.

¹⁶¹¹ Anna była matką Marii z Nazaretu i żoną św. Joachima. Święto ich obchodzone było na Rusi 9 IX (*Chronologia polska*, s. 271; O. В. Лосева, *Русские месяцесловы*, s. 149). Wezwanie obiektu dało badaczom asumpt do rozważań na temat imienia noszonego przez księżnę, której ciało tam złożono. Zwrócono mianowicie uwagę na symboliczny związek pomiędzy Marią a jej rodzicami, sugerując, że skoro kaplica otrzymała wezwanie Joachima i Anny, to pochowana tam wdowa po Romanie mogła nosić miano Maria (H. Grala, *Drugie małżeństwo Romana*, s. 124–125; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów*, s. 42; А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский, *Кем была „Мария Всеволожая”?* *Отчество и происхождение трех русских княгинь XII в.*, ДГВБ, 2004: *Политические институты Древней Руси*, Москва 2006, s. 334–335). Jest to hipoteza niezwykle ciekawa i całkiem wiarygodna.

¹⁶¹² Obiekt niezachowany. Wykopaliska P. A. Rappoporta przeprowadzone we w. Stary Czartorysk (Старий Чорторийськ) przyniosły odkrycie fundamentów okrągłej wieży o średnicy 14 m, zbudowanej z tzw. romańskiej cegły palcówki (И. В. Антипов, *Древнерусская архитектура*, s. 126–128).

ANEKS 1

ZAKOŃCZENIE *KRONIKI HALICKO-WOŁYŃSKIEJ* NA PODSTAWIE RĘKOPISU HIPACKIEGO/IPATIEWSKIEGO WRAZ Z DOPEŁNIENIAMI Z CHLEBNIKOWSKIEGO (REKONSTRUKCJA A. A. SZACHMATOWA)^a.

(304v) Востани видь брата твоего|, красашаго стол[ъ] земля твоея,
| ^bзреніа слад[ъ]каго лице его насыщааса, моли о земли брата сво-
его, преданіа емоу тобою, и о людех[ъ], в них[ъ]же бл[а]говѣр[ъ]но
вл[а]д[ы]чствова, да съхраниши а въ мирѣ и въ бл[а]говѣрїи, и да славитиса
в нем[ъ] правовѣрїю, и да блюдет[ъ] Г[оспод]ь Б[ог]ъ wt[ъ] всакоя рати,
и преданїа, и wt[ъ] голода, нашествїа иноплемен[ъ]никъ, и wt[ъ] оусоб-
ныа рати. Паче ж[е] пом[о]лиса о братѣ своем[ъ] Мъстиславѣ, добрыми
дѣлы без соблазна Б[о]гум[ъ] данныа емоу люди оуправив[ъ]шю, – стати
с тобою непостыд[ъ]но пред[ъ] престолум[ъ] Вседръжитела Б[ог]а и за
тржд[ъ] паствы людїи Его прїати wt[ъ] Него вѣнецъ славы нетленїа съ
всѣми праведными. Амин[ъ]^b. К семоу же вижь и бл[а]говѣрною|ю свою
кнагиню, како бл[а]говѣрѣе держить по преданью тво|емоу, како поклоняе-
тъс[а] имени | твоемоу, вѣде же, како аще не | тѣломь, но д[о]ух[ъ]мъ
покажетъ ти | Г[оспод]ь вса си, како твое вѣр[ъ]ное въсѣанье нѣ ис-
ушено быс[тъ] зном[ъ] | невѣрѣа, но дождемъ Б[ож]иѣ | поспѣшениа
расположено быс[тъ] | многоплоднѣ. Рад[о]у|иса, оучителю нашъ и настав-
ниче бл[а]говѣрѣа! Ты правдою бѣ вболче|нѣ, крѣпостью препоясанъ |
и м[и]л[о]ст[ы]нею, како гривною, оутварѣю златою оукрасоуаса, и|стиною
вбить, смысломъ | вѣнчан[ъ]. Ты бѣ, в ч[ъ]стнаѣ гла|во, нагимъ вдѣние,
ты бѣ || (305r) ал[ъ]чющим[ъ] корѣмла и жажющим[ъ] | во вѣртлѣ
вглашение, вдовица|мъ по|мощ[ъ]никъ, страньнымъ по|коище, беспо-
кровнымъ покро|въ, вбидимымъ застоупникъ, | оубогымъ вб[ог]атѣние,
страненъ|приимникъ [sic] – им[ъ]же бл[а]гынмъ дѣло|мъ инѣмъ возмѣздь

^a Decydujemy się opublikować ten aneks, gdyż w powszechnie wykorzystywanym wydaniu A. A. Szachmatowa – naszym zdaniem – nie wszystkie elementy rekonstrukcji są oznaczone wystarczająco czytelnie. Co więcej, wielu badaczy, szczególnie niezajmujących się problemami źródłoznawczymi, nie zdaje sobie sprawy ze skali różnic zachodzących pomiędzy rękopisem ipatiewskim i chlebnikowskim, a one przecież mają znaczenie choćby dla badań nad protografem naszego źródła i dziejami jego wykorzystywania (w tym spokrewnieniem poszczególnych kopii). Zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 923–927. Problem ten omówiony jest szczegółowo we wstępie

^{b-b} X, k. 380v. Tego fragmentu nie ma w rękopisie hipackim

прие|мла на н[е]б[е]сѣх[ъ]. Бл[а]гага же оугото|ва Б[ог]ъ любашимъ О[тъ]ца, и С[ы]на, и С[ва]т[о]го | Д[оу]ха. ^aКнасъ же Волдимеръ въ княженіи | своем[ъ] мнѣгы города зроуби по шт[ъ]ци своем[ъ]: зроуби | Берестіи, и за Берестіемъ зроуби горвд[ъ] на поустѣм[ъ] | мѣстѣ, нарицаемѣм[ъ] Льстнѣ, и нареч[е] има емоу Каменѣць, зане быс[тъ] камена земля. Създа ж[е] въ нем[ъ] столпъ | камень высотой $\bar{z}$ i сажнеи, пѣдобенъ оудивленію | всѣм[ъ] зращим[ъ] на н[ъ], и ц[ъ]рк[ъ]въ постави Бл[а]говѣщеніа С[ва]т[ы]а | Б[огороди]ца, и оукрасі ю иконами златыми, и съсѣды ско|ва слоужебныя сребрены, і Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ], оковано | сребром[ъ], Ап[о]с[то]ль-опракосъ и парам[ъ]а, и събор[ъ]никъ | шт[ъ]ца своего тоуто ж[е] положи, и кр[ъ]сть въздвизал[ъ]нны | положи. Тако ж[е] и оу Бѣл[ъ]скоу поустрои ц[ъ]рк[ъ]въ ико|нами и книгами. Оу Волдимери ж[е] списа с[ва]т[о]го Дмитреа | всего, и съсѣды слоуж[ъ]б[ъ]ныя сребраныя скова, и и|коноу (381v/778) Пр[е]с[ва]т[ы]а Б[огороди]ца окова сребрѣм[ъ] с каменіем[ъ] дорогым[ъ], и | завѣсы золотѣм[ъ] шиты, а другыя оѣамитныя съ дро|бницею, и всѣми оузорочіи оукрасі ю. Оу еп[и]ск[о]п[ъ]и же | оу С[ва]т[о]а Б[огороди]ца образ[ъ] Сп[а]са великаг[о] окова сребрѣм[ъ], Ев[ан]г[е]ліе | списавъ, и окова сребрѣм[ъ], и дас[тъ] С[ва]т[о]и Б[огороди]ци, и Ап[о]с[то]ль спи|са опракос[ъ] С[ва]т[о]и Б[огороди]ци да, и съсѣды слоуж[ъ]бныя жѣженог[о] | золота, с каменіемъ драгим[ъ] Б[огороди]ци ж[е] да, образ[ъ] Сп[а]совъ оковав[ъ] | золотѣм[ъ] съ драгим[ъ] каменіем[ъ], постави оу С[ва]т[о]а Б[огороди]ца въ | памат[ъ] събѣ. Въ монастырь въ свои Ап[о]с[то]лы да Ев[ан]г[е]ліе | опракос[ъ], нап[и]с[а]ль сам[ъ], списавъ и съборникъ великыи | шт[ъ]ца своего. Тоуто ж[е] положи и кр[ъ]сть въздвизал[ъ]нны, | и м[о]л[и]твеникъ да. Въ еп[и]ск[о]п[ъ]ю перемышльскоую | да Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ], окован[ъ]но сребрѣм[ъ] съ жен[ъ]чюгом[ъ], – сам[ъ] | же съписал[ъ] баше. А до Чернѣгова пославъ въ еп[и]ск[о]п[ъ]ю | Ев[ан]г[е]ліе-опракос[ъ], золотѣм[ъ] писано, а окован[ъ]но сребрѣм[ъ] | съ жен[ъ]чюгом[ъ], и среди его Сп[а]са с финиптом[ъ]. Въ лоуц[ъ]кою | еп[и]ск[о]п[ъ]ю да кр[ъ]сть велик[ъ] сребран[ъ] позлостить съ ч[ъ]стным[ъ] | Древо[м]. Създа ж[е] и ц[ъ]рк[ъ]ви мнѣгы. В Любомли ж[е] постави | ц[ъ]рк[ъ]въ камен[ъ]ноу с[ва]т[о]го и великого м[оу]ч[е]н[и]ка Х[ристо]ва Георгіа, | оукрасі ю иконами коваными, и съсѣды слоуж[ъ]бныя | сребраныя скова, и плат[ъ]ци оѣамитны, шиты золотѣм[ъ] съ жен[ъ]чюгѣм[ъ] хероувим[ы] и серафим[ы], и иньдитѣа, | золотѣм[ъ] шита вса, а друугаа паволокы бѣл[ъ]чатое, | а в малоу штароу обѣ иньдит[ъ]и бѣл[ъ]чатое же паволокы. | Ев[ан]г[е]ліе списа шпракос[ъ], окова е все золотом[ъ] и каменіемъ | дорогым[ъ] съ жен[ъ]чюгом[ъ], и деисоус[ъ] на нем[ъ] скован[ъ] шт[ъ] злата | цаты великы съ финиптом[ъ] – чюд[ъ]но видением[ъ]. А друугое || (382r/779) Е[ван]г[е]ліе – опракос[ъ] же – волочено шловирѣм[ъ], и цату възложи | на не с финиптѣм[ъ], а на неи – с[ва]т[а]а м[оу]ч[е]н[и]ка Глѣбъ и Борисъ.

| Ап[о]с[то]ль-опракос[ъ], Прологы списа – $\bar{v}\bar{i}$ м[ѣ]с[ѧ]ца: изложено житїа с[ва]тых[ъ] о[т]ъць и дѣанїа с[ва]тых[ъ] м[оу]ч[е]н[и]къ, како вѣн[ъ]чашас[ѧ] своею | крѣвїю за Х[рист]а, и мѣнеи $\bar{v}\bar{i}$ списа, и Тривди, и Охтаи, | и Ермолои. Списа же и слоужбник[ъ] с[ва]томуу Гевргїю, и | м[о]л[и]твы веч[е]р[ъ]нии и оутрїни списа особъ молитвеника. | М[о]л[и]твеник[ъ] ж[е] коупил[ъ] в протопопиное и да на нем[ъ] $\bar{i}$ гри|вен[ъ] коун[ъ]. И да с[ва]т[о]моу Гевргїю кадилници двѣ, одина | сребрена, а другаа мѣденаа, и кр[ъ]сть въздвизал[ъ]нии | да с[ва]томуу Георгїю. Иконоу ж[е] списа на золотѣ намѣ|стноюу с[ва]т[о]го Георгїа, и гривною златую възложи на н[ъ] | съ жен[ъ]чюгwm[ъ], и С[ва]тоую Б[огороди]цю списа на золотѣ же намѣ|стноюу, и възложи на ню монисто золото с каменїем[ъ] | дорогым[ъ], и двери солїа мѣданые. Почал[ъ] же баше пи|сатї ю и списа всѣ три олтарѣ, и шїа вса съписана | быс[тъ], но не скон[ъ]чана, заиде бо и болестъ. Полїа же и ко|локолы дивны слышанїемъ, таких[ъ]же не быс[тъ] въ всеи | земли. В Берестїи же създа стлпъ камень, выотоу, | ѧко и Каменец[ъ]кыи. Постави ж[е] и ц[ъ]рк[ъ]в[ъ] с[ва]т[о]го Петра, | и е[ван]г[е]ліе да опракос[ъ], шквано сребром[ъ], и слоуж[ъ]бные съж[ъ]ды скованы сребрены, и кадил[ъ]ница сребрена, и кр[ъ]сть | въздвизал[ъ]нии тоуто положи, и инаа мнwgаа добродѣанїа съдѣа въ животѣ своем[ъ], ѧж[е] словоут[ъ] по всѣм[ъ] землам[ъ]. | Тоуто ж[е] положим[ъ] конецъ Вълодимеровоу княженїю^a. ^bСемоу ж[е] бл[а]говѣрномуу княсю Волдимерю, нареч[е]но|моу въ с[ва]тwm[ъ] кр[ъ]щенїи Іоанноу, с[ы]ноу Васил[ъ]ковоу, | вложеноу въ гробъ, и лежа въ гробѣ тѣло его не | замазано wt[ъ] $\bar{a}\bar{i}$ д[ъ]не м[ѣ]с[ѧ]ца декабра до $\bar{s}$ д[ъ]не м[ѣ]с[ѧ]ца | април[ѧ]. || (381г/777) Кнагини ж[е] его не можаше са втолити, но пришед[ъ]ши | съ еп[и]ск[о]пwm[ъ] Евсегенїемъ и съ всѣм[ъ] крилосwm[ъ], wt[ъ]крыв[ъ]ши | гробъ, и видиша тѣло его цѣло и бѣло, и бл[а]гоуханїе wt[ъ] | гроба быс[тъ], и вона пwдобна арапат[ъ] мнwгоцѣн[ъ]ных[ъ], и так[о] | чудо видѣ. Видѣвше ж[е] прославиша Б[ог]а, и замазаша | гробъ его м[ѣ]с[ѧ]ца април[ѧ] въ $\bar{s}$ д[ъ]нь, в сред[у] Стр[а]стное нед[ѣ]ли^b.

^c (305г) Начало княженїа | великаго княза Мьстисла|ва в Володимерѣ. | Въ лѣт[о] $\bar{x}\bar{s}$ $\bar{v}\bar{r}$ $\bar{c}\bar{z}$. Кназь же Мьстиславъ не прїтаже на погребенїе тѣла брата своего Володи|мѣра, но приѣха послѣ с бояры | своими и со слоугами и ѣха въ еп[и]с[ко]п[ъ]ю ко С[ва]тѣи Б[огороди]ци, идеже поло-

^{a-a} X, k. 381r–382r. Ten fragment nie występuje w rękopisie hipackim

^{b-b} X, k. 380v–381r. Tego fragmentu nie ma w ogóle w rękopisie hipackim

^c W tym miejscu kończy się dokonana przez A. A. Szachmatowa rekonstrukcja części *Kroniki halicko-wohłyńskiej*, polegająca na uzupełnieniu podstawy hipackiej znacznymi ustępami zaczerpniętymi z rękopisu chlebnikowskiego, zaczyna zaś w kodeksie hipackim fragment zdecydowanie sprawniejszy niż zachowany w chlebnikowskim, gdzie znajdujemy wyraźnie błędne przesunięcia odpowiednich części tekstu (zob. *Ипатьевская летопись*, kol. 928–938, a także wstęp, s. LVIII–LX)

жень | быс[ть] братъ его Володимѣрь, и пла|каса надъ гробомъ его плачемъ | великимъ зѣло, аки по ѡ[ть]цѣ своємъ по королѣ, и оутолив же са | ѡт[ъ] плача, и нача росылати заса|доу по всимъ городомъ. Хоташю | же емоу послати до Берестыа, | и до Каменьца, и до Бѣльска, | и приде емоу вѣсть, вже оуже | засада Юрьева в Берестыи, и во | Каменци, и в Бѣльски, бересть|ани бо оучинили бахоуть коро|молоу, и еще Володимероу кна|зю болноу соущю, вни же, ѣхавъ|ше къ Юрьеву князю, цѣловаша кр[ъ]сть | на томъ, рекоуче: «Како не доста|неть стрыа твоего, ино мытвой | и городъ твои, а ты нашъ князь». | Володимероу же преставлешюса, | и Юрьи оуслыша вѣсть ѡ стрыи | своимъ, и въеха въ Берестии, и на|ча княжити в немъ по свѣтоу бе|зоумных[ъ] своихъ боляръ молодых[ъ] | и коромолниковъ берестыанъ. | Мьстиславоу же рекоша болярѣ | его и братни боляре: «Г[о]с[поди]не, с[ы]новѣць | твои великоу соромотоу возложи | на та. Тобѣ даль Б[ог]ъ и братъ твои | и м[о]л[и]тва дѣда твоего и ѡ[ть]ца твоего – можемъ, г[осподи]не, головы своѣ поло|жити за та и дѣти наши. Поиди | первое заими городъ его Белзъ | и Червень, но тоже поидеши к Бе|рестыю». Князь же Мьстиславъ | башеть легосердъ и реч[е] боляр|мъ своимъ: «Не даи ми Б[ог]ъ того оу|чинити, вже бы мнѣ пролити | кровь неповинноюу, но ꙗ испра|влю Б[ого]мъ и бл[а]г[о]с[ло]в[е]нимъ [sic] брата своег[о] | Володимера». И посла послы ко | с[ы]новцю своему, тако река: «С[ы]новче, вже бы ми ты не былъ на | томъ поути и не слы|шаль ты, но ты самъ слышаль | гораздо, и ѡ[ть]цѣ твои, и вса рать | слышала, вже братъ мои | Володимеръ дал ми землю свою ||(305v) всю и города по своемъ животѣ при | ц[ъ]с[а]рѣхъ и при его радцахъ а вамъ по|вѣдалъ, а ꙗ повѣдал же, аже “чего | еси хотѣлъ, чемоу есь тогда | со мною не молвилъ при ц[ъ]с[а]рѣхъ, а повѣ|ж ми то, самъ ли есь в Бѣрестыи сѣлъ, | своею волею ци ли велениемъ ѡ[ть]ца | своего, а бы мь вѣдомо было – не на | ма же та кровь боудеть, но на вино|ватомъ, а по правомъ Б[ог]ъ помощник[ъ] | и Хр[ъ]сть ч[ъ]стнии; ꙗ же хочю правити | татары, а ты сѣди. Аже не поедешъ добромъ, а зломъ пакъ по|ѣдешъ же”». Посемъ посла ко братоу свое|моу ко Л[ъ]вови еп[и]с[ко]па своего володи|мерьского, река емоу: «“Жалоую, – р[ъ]ци – | Б[ог]оу и тобѣ, зане ми, – рци, – есь по Б[о]зѣ | братъ ми есь старѣишии. Повѣжь | мои [sic], брате мои, право, своею ли волею с[ы]нъ твои сѣлъ в Берестыи ци | ли твоимъ повелениемъ. Уже | боудеть твоимъ повелениемъ се оучинилъ, се же ти повѣдаю брате мои, не таѣ: послалъ есмь | возводити татаръ, а самъ при|страдаюса. А како ма Б[ог]ъ расоуди|ть с вами, а не на мнѣ та кровь | боудеть, но на вино|ватомъ, но на | томъ, кто боудеть криво оучинилъ”». Левъ же оубоѣса того велми, | и еще бо емоу не сошла wskомина | Телебоужины рати, и реч[е] еп[и]с[ко]поу | брат[а] своего: «“С[ы]нъ мои, – р[ъ]ци, – не моимъ | вѣданиемъ се оучинилъ – то удинь | Б[ог]ъ вѣдаеть – но своемъ молодымъ | оумомъ оучинилъ. ѡ семь, – р[ъ]ци, – брат[е] | мои, не печа-

лоуи, шлю га к нему, | ать поѣдетъ вонъ из города с[ы]нъ | мой”». Еп[и]с[ко]пъ же приѣха ко Мьстисла|воу и нача повѣдати рѣчь братноу. | Мьстиславоу же любо быс[ть] то. Посе|м же Мьстиславъ вборзѣ посла го|нцѣ по Юрьи князи пороскомъ, ве|ла воротити и назадъ, послалъ бо | башеть возводить татаръ на | с[ы]новца своего. Тогда бо Юрьи поро|ский слоужаше Мьстиславоу, | а первое слоужилъ Володимируу. | Се же оуслышавъ Левъ князь, по|сла Семена своего дадьковича |ко с[ы]нови своему с прочними | рѣчьми, река емоу: «Поѣдь вонъ | из города, не погоуби землѣ: | братъ мой послалъ возводить | татаръ – не поѣдеш ли вонъ? | И же ти боудоу помочникъ брат[оу] | своему на та. Аже ми боуде|ть с[ь]м[ь]ртъ, по своемъ животѣ | даю землю свою братоу | своему Мьстиславоу, а тобѣ | не дамъ, вже мене не слоуша|ешь, ш[т]ца своего». Семенови же | ѣдоущо ко Юрьеви, Мьстисла|в же посла с нимъ Павла Деш|нисъевича, тѣи бо ѣздѣлъ ба|шеть ко Л[ь]вови и вѣдаетъ вси || (306г) рѣчи. Посла же с нимъ и ш[т]ца своего | д[оу]х[о]внаго, река Павлови: «Вже ти по|идеть вонъ с[ы]новѣцъ ми, наради же | до мен[е] кормъ и питье, тако же и в Ка|менци наради». Семенови же при|ѣхавшоу ко Юрьеви и повѣдаючи | рѣчь ш[т]ню, и быс[ть]: назавѣтрѣ по|ѣха Юрьи вонъ из города с велики|мъ соромомъ, пограбивъ всѣ дома | стрыа своего, и не встаса каме|нь на камени в Берестѣи, и в Каме|нци, и в Бѣльскый. Павелъ же Мьсти|славоу повѣда: «С[ы]новѣцъ оуже по|ѣхалъ, а ты г[о]с[поди]не, поѣдѣ [sic] во свои го|родъ». Мьстислав же поѣха до | Берестѣа. Ёдоущоу же емоу к го|родоу, и срѣтоша его горожанѣ со | кр[ь]сты ш[т] мала и до велика, и при|аша и с радостью великою, своег[о] | г[о]с[поди]на. Берестѣани же, начални|цѣ коромолѣ, бѣжаша по Юрьи | до Дорогичина, цѣловаль бо к ни|мъ кр[ь]сть на томъ: «Не выдамъ | васъ стрыеви своемуу». Мьсти|славъ же пребывъ мало д[ь]нии | в Берестѣи, и ѣха до Каменца | и до Бѣльска, и ради быша емоу | вси людѣе. Оутвердивъ люди, и | засадоу посади в Бѣльски и в | Каменци, и приѣха въ Берестѣи, и | реч[е] богаромъ своимъ: «Есть ли ловчи здѣ?» Шни же рекоша: «Не|тоуть, г[о]с[поди]не, из вѣка». | Мьстислав же реч[е]: «Изь пакъ оуста|вливаю на нѣ ловчее за ихъ коро|молоу, а бы мѣ не позрѣти на нихъ | кровь». И повелѣ писцю своемуу | писати грамотоу: «Се азъ, князь | Мьстиславъ с[ы]нъ королевъ, вноукъ | Романовъ, оуставляю ловчее на | берестѣани и в вѣкы за ихъ коро|молоу: со ста по двѣ лоукнѣ ме|доу, а по двѣ швѣцѣ а по патидца|ть десаткѣвъ лноу, а по стоу хлѣ|ба, а по пати цебровъ швса, а по па|ти цебровъ ржи, а по к̄ коуръ – |а по толкоу со всякого ста, а на го|рожанахъ – д̄ гривны коунъ. А хто | мое слово пороушитъ, а станеть | со мноу передъ Б[ого]мъ». А вопсалъ | есмь в лѣтописѣцъ коромолоу их[ь]. | Князь же Мьстиславъ сѣде на столѣ | брата своего Володимѣра на самы|и Великѣ д[ь]нѣ, м[ѣ]с[а]ца априла въ 1̄ | д[ь]нѣ, и нача княжити по братѣ сво|емъ, правдолюбьемъ свѣтаса | ко всеи братѣи своей: и къ бога|ром[ь], | къ про-

ANEKS 2

KONTYNUACJA *KRONIKI HALICKO-WOŁYŃSKIEJ* UMIESZCZONA W RĘKOPISIE BUNDURA/JAROCKIEGO (K. 231V–232V) Z WARIANTAMI Z KODEKSU JERMOŁAJEWSKIEGO (K. 291V–292V)

(231v) Того ж[е] року^a корола^b венигер[ъ]скаго^c кумане^d або^e половцы | з^f волахами ѳбили^g именов[ъ]^h Володислава. | Рокуⁱ ѳ̄а̄ с̄ ч̄Ѡ̄ ^jВитултъ княз[ъ] Литовский^j Ленчицѳ мѳсто | спалил[ъ] ^kв лехох[ъ]^k. В лѳто ^lѳ̄с̄ ѡ̄ ӣ | Кн[ѳ]зи^l руские^m Левъ, Мстислав[ъ], Роман[ъ]ⁿ Данийловичи^o и ѳные^p | княжата^q собрали войско великое слышачи ѡ войнах[ъ] ^rвнутрних[ъ] [sic] | лацкой земли^r межи Вацлавом[ъ] королем[ъ] ческим[ъ] и Владыславомъ^s | локетком[ъ]^t. До сендомирское^u земли вшедши, много им[ъ] зла ѳчинили^v | и великѳю корыст[ъ] и полон[ъ] взяли^w и вси цѳло возвратилисѳ^x. |

-
- ^a E, k. 291v: рокѳ
^b E, k. 291v: корола
^c E, k. 291v: венгерского
^d E, k. 291v: кѳмане
^e E, k. 291v: албо
^f E, k. 291v: з[ъ]
^g E, k. 291v: оубили
^h E, k. 291v: именовъ
ⁱ E, k. 291v: Рокѳ
^{j-j} E, k. 291v: Витѳлтъ княз[ъ] литовскѳи
^{k-k} E, k. 291v: в[ъ] лахохъ
^{l-l} E, k. 291v: В лѳто ѳ̄с̄ ч̄ кн[ѳ]зѳ
^m E, k. 291v: рѳскѳе
ⁿ E, k. 291v: brak wuzazu
^o E, k. 291v: Даниловичѳ
^p E, k. 291v: иные
^q E, k. 291v: кн[ѳ]жата
^{r-r} E, k. 291v: в[ъ]нѳтрнихъ ладской землѳ
^s E, k. 291v: Владиславом[ъ]
^t E, k. 291v: локеткомъ
^u E, k. 291v: сондомирской
^v E, k. 291v: оучинили
^w E, k. 292г: взяли
^x E, k. 292г: возвратилисѳ

В лѣто ̑̄с̄ ̄в̄ в̄і̄ Люблин[ъ] лахи^a ѡт[ъ]шѡкали ѡт[ъ] руси^b. | Был[ъ]^c Люблин[ъ] под[ъ] русю^d [sic] нѣ лѣт[ъ]. |

^{e-e}Крыжаки прѡскіе^e Кгданскъ взяли^f и збурили^g ||

В лѣт[о] ̑̄с̄ ̄в̄ к̄г̄, нача княжити^h Кгедимин[ъ] ⁱВитунович[ъ] | в лѣтвѣ в Новгородкуⁱ и Керновѣ и воева на русь^j крѣпко. | Сих[ъ] времен[ъ] прежде^k ^{l-l}Премышлава корола^l пол[ъ]ского ^{m-m}ѡубили сами | лахи паного в^m мѣсте Рогозном[ъ] а забили ⁿ⁻ⁿбоаре лад[ъ]скіеⁿ | Налецъ и Заремба. Б[о]гъ сотворил[ъ] ѡт[ъ]мщеніе ему^o, понеже ѡн[ъ] | прежде^p женѡ свою именем[ъ] Лѡкерію ѡдави^q [sic] дла^r ради дрѡгое: | ^{s-s}просиса ^{t-t}ѡ него, да ^{u-u}в единой^u ^{v-v}рицце пустит[ъ] ю в^v дом[ъ], ^{w-w}бо ѡна^w рода | кн[а]зей^x сербских[ъ], ^yкашѡбъ, ѡт[ъ] ^{z-z}поморыа варазкаго^z, ѡт[ъ] стараго | града за Кгданском[ъ]. |

По нем[ъ] Лехи^{aa} избрали Вацлава ческаго на королевство свое, | понеж[е] Премышлав[ъ]^{ab}, не има^{ac} сына Владислава^{ad} Локтыка, не

^a E, k. 292г: лахи

^b E, k. 292г: рѡси

^c E, k. 292г: былъ

^d E, k. 292г: рѡсю

^{e-e} E, k. 292г: крижаки прѡскіе

^f E, k. 292г: възали

^g E, k. 292г: збѡрили

^h E, k. 292г: княжѣти

ⁱ⁻ⁱ E, k. 292г: Витѡнович[ъ] въ литвѣ въ Новгородкѡ

^j E, k. 292г: рѡсь

^k E, k. 292г: прежде

^{l-l} E, k. 292г: Премышлава корола

^{m-m} E, k. 292г: ѡубили самы лахи паного въ

ⁿ⁻ⁿ E, k. 292г: боаре ладскіи

^o E, k. 292г: емѡ

^p E, k. 292г: преже

^q E, k. 292г: ѡдави

^r E, k. 292г: brak wuzazu

^{s-s} E, k. 292г: котораа

^{t-t} E, k. 292г: просиса ѡу

^{u-u} E, k. 292г: въ единой

^{v-v} E, k. 292г: ризцѣ пѡстит[ъ] ю въ

^{w-w} E, k. 292г: ѡна бо бѣ

^x E, k. 292г: кн[а]зей

^y E, k. 292г: з

^{z-z} E, k. 292г: поморіа варазкаго

^{aa} E, k. 292г: лахи

^{ab} E, k. 292г: Премышлагъ [sic]

^{ac} E, k. 292г: имѣ

^{ad} E, k. 292г: Владислава

вос|хотѣли взяти^a: сей Локет[ъ]ко много им[ъ] зла в^b земли творыл[ъ] [sic] – изго|налы^c его. ^dИз земли ходил[ъ] до Рыма, жалуста папе на лахов[ъ]; | шн[ъ] их[ъ] прокла^d. |

По смерти Вацлавовой избрали его собѣ паном[ъ]. Имѣ 8^e себе | с[ы]на Казымира^f, за негоже взят[ъ]^g в^h женѣ дщер[ъ]ⁱ Кгедимина, кн[ѣ]зѣ^j | литовского, поганку^k, и прекрести ю. ^{l-l}Много лехов[ъ]^m полонены[ъ] Литва | вⁿ мисто^o дара ^{p-p}звачного [sic] пусти^p, много бо зла лахом[ъ]^q Литва, жомойт[ъ]^r | прежде сотвори, Лехов[ъ]^s и мазѣров[ъ] Полками в полон[ъ] бра – сице | лахъ^t един[ъ] по гривне, си ест[ъ] по десѣт[ъ]^u грошей литовских[ъ], в^v литвѣ | и руси^w бѣлой продаван[ъ] был[ъ]^x, и на лошата и воли их[ъ] Литва межды^y | ^{z-z}собою заменахъ^z. А на ^{aa-aa}кр[е]щений Кгедимановне имѣ^{aa} | дано Анна. |

За того Локет[ъ]ка ^{ab-ab}в лехох[ъ]^{ab} бѣ глад[ъ] велик[ъ] во всей земли их[ъ]^{ac}, тако мат[р]ки дѣти свои^{ad} ѣдахъ и ^{ae-ac}рабыны малыя^{ae}. |

^a Е, к. 292г: взати

^b Е, к. 292г: въ

^c Е, к. 292г: изогнали

^{d-d} Е, к. 292г: изъ землѣ, ходиль до Римѣ, жалѣаса папѣ на лаховѣ – шнѣ ихѣ прокла

^e Е, к. 292г: оу

^f Е, к. 292г: Казимѣра

^g Е, к. 292г: взат[ъ]

^h Е, к. 292г: въ

ⁱ Е, к. 292г: дщерь

^j Е, к. 292г: кназа

^k Е, к. 292г: поганкѣ

^{l-l} Е, к. 292г: и

^m Е, к. 292г: лаховѣ

ⁿ Е, к. 292г: въ

^o Е, к. 292г: мѣсто

^{p-p} Е, к. 292г: зрачнаго пѣсти

^q Е, к. 292г: лахом[ъ]

^r Е, к. 292г: жмойтѣ

^s Е, к. 292г: лаховѣ

^t Е, к. 292г: лахѣ

^u Е, к. 292г: десѣт[ъ]

^v Е, к. 292г: въ

^w Е, к. 292г: въ рѣси

^x Е, к. 292г: былѣ

^y Е, к. 292г: межи

^{z-z} Е, к. 292г: ихѣ замѣнїовахѣ

^{aa-aa} Е, к. 292г: кр[е]щенїи Кгедимоновнѣ има

^{ab-ab} Е, к. 292г: въ лахох[ъ]

^{ac} Е, к. 292г: ихѣ

^{ad} Е, к. 292г: своа

^{ae-ac} Е, к. 292г: рабины малыа

Прѹсы и мазовшане^a б^z князем[ъ] своим[ъ]^b Ванком[ъ]^c Лехом[ъ] Куявы^c поплениша. |

^dѠ светом[ъ]^d Петрѣ, митрополите^e кїевском[ъ] ^fи всеа россїа, | і прореченїи^f его в подношенїи^g града Москвы и рода россїи|ска^h, и в взатїиⁱ Кїева вт[ъ] литвы, и почто с^j Кїева на Москвѣ || преселисе^k, и тамо престависѣ^l, и повели тамо себе положити, | а не в Кїеве, в цер[ъ]кви^m престол[ъ]нои ⁿвел[ицѣи] митрополиа россїа всеаⁿ, | во ^oС[ва]тѡи Софїи^o – мало скажем[ъ]^p в семь.|

По пленени страшном[ъ] Батїа, ц[а]ря татар[ъ]скаго, которїи | вси земли рускїе и неизчетанїе города в ней с Кїевом[ъ], городом[ъ] стол[ъ]ны[ъ] всеа россїа, поплени и в запустѣнїе пред[астъ]. Сїе зло быст[ъ] грѣх[ъ] ради наших[ъ]. В лѣто $\text{жс} \text{ѳ} \text{мї}$, | а в[т] рож[дества] Х[ри]ста $\text{ж} \text{а} \text{с} \text{м}$, во княжени вел[ико] к[ороля]^q Даниїла^r Романо|вича, внука^s Мстиславова, правнѣка Маномахова^t ки[ев]ског^u.

^a Е, к. 292v: мазошане

^{b-b} Е, к. 292v: зѣ кн[а]зем[ъ] своимъ

^{c-c} Е, к. 292v: лахом[ъ] кѹавы

^d Е, к. 292v: О с[ва]томъ

^e Е, к. 292v: митрополитѣ

^{f-f} Е, к. 292v: всеа россїи и прореченїи

^g Е, к. 292v: подношенїи

^h Е, к. 292v: россїиска

ⁱ Е, к. 292v: взатїи

^j Е, к. 292v: съ

^k Е, к. 292v: преселиса

^l Е, к. 292v: престависѣ

^{m-m} Е, к. 292v: вѣ Кїевѣ, ц[е]ркве

ⁿ⁻ⁿ Е, к. 292v: великїа митрополїа Россїа всеа

^{o-o} Е, к. 292v: С[ва]тѡи Софїи

^p Е, к. 292v: скажемъ

^q Skrót ten może być rozwinięty do postaci: к[н]язя]

^r Е, к. 292v: Даниїла

^s Е, к. 292v: внѣка

^t Е, к. 292v: Мономаха

^u Е, к. 292v: кїевского

BIBLIOGRAFIA

STOSOWANE SKRÓTY

BCzart	– Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie
CR	– Colloquia Russica
KDM	– <i>Kodeks dyplomatyczny Małopolski</i>
KH	– „Kwartalnik Historyczny”
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
KMTL	– <i>Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)</i> , Budapest 1994
MPH	– <i>Monumenta Poloniae Historica</i>
MS	– „Mediaeval Studies”
PH	– „Przegląd Historyczny”
PSB	– <i>Polski Słownik Biograficzny</i>
RH	– „Roczniki Historyczne”
RM	– „Russia Mediaevalis”
SGKP	– <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i>
SO	– „Slavia Orientalis”
SSS	– <i>Słownik starożytności słowiańskich</i>
<i>Апракос</i>	– <i>Апракос Мстислава Великого</i>
БАН	– Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге
БЛДР	– Библиотека литературы Древней Руси
ВВ	– „Византийский временник”
ДГ	– „Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования”
ДР	– „Древняя Русь. Вопросы медиевистики”
ДРСМЭ	– <i>Древняя Русь в средневековом мире. Энциклопедия</i> , red. Е. А. Мельникова, В. Я. Петрухин, Москва 2014
ЗНТШ	– „Записки наукового товариства імені Шевченка”
ЖМНП	– „Журнал Министерства народного просвещения”
Е	– Ермолаевской список (Rękopis jermolajewski)
ЕСЛГН	– <i>Етимологічний Словник літописних географічних назв Південної Русі</i> , Київ 1985
И	– Ипатьевский список (Rękopis ipatiewski/hipacki)
ИЗ	– „Исторические Записки”
КД	– „Княжа Доба. Історія і культура”
КСИА	– „Краткие сообщения Института археологии”
НИА СПбИИ РАН	– Научно-исследовательский архив Санкт-Петербургского института истории РАН

- НПЛ – *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*
 П – Погодинский список (Rękopis pogodinski/czetwertyński)
 ПЛДР – *Памятники Литературы Древней Руси*
 ПСРЛ – *Полное Собрание Русских Летописей*
 ПЭ – *Православная Энциклопедия*
 РГАДА – Российский государственный архив древних актов в Москве
 РНБ – Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге
 СДЯ – *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*
 СЗБ – *Слово о законе и благодати* [1984]
 СКнКДР – *Словарь книжников и книжности Древней Руси*
 СЛ (SL) – *Суздальская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. I: *Лаврентьевская летопись*, Москва 1997, kol. 287–540.
 СПбФ АРАН – Санкт-Петербургский филиал Архива Российской Академии наук
 СР – „Средневековая Русь”
 СРЯ – *Словарь русского языка XI–XVII вв.*
 СЭ – „Советская Этнография”
 ТОДРЛ – „Труды Отдела древнерусской литературы”
 УЇЖ – „Український історичний журнал”
 ЦДІАУЛ – Центральний Державний Історичний Архів України у м. Львові
 Х – Хлебниковский список (Rękopis chlebnikowski/ostrogski)
 Я – Список М. Бундура / Я. В. Яроцкого (Rękopis Bundura/Jarockiego)

ŹRÓDŁA

Rękośmienne

- BCzart, sygn. 122
 БАН, шифр 16.4.4: Ипатьевский список
 БАН, шифр 17.11.9: Список 1819 г.
 БАН, шифр 21.3.14: Список Я. В. Яроцкого
 БАН, шифр 4.7.25
 НИА СПбИИ РАН, фонд 3, опис 1, ед. хр. 307, л. 147–147v
 РГАДА, фонд 181, дело 10
 РНБ, Греч. 597
 РНБ, шифр F.IV.231: Ермолаевской список
 РНБ, шифр собр. М. П. Погодина, № 1401: Погодинский список
 РНБ, шифр F.IV.230: Хлебниковский список
 СПбФ АРАН, фонд 3, опис 1, ед. хр. 307, л. 147–147v
 ЦДІАУЛ, фонд 201: Греко-католицька митрополічна консисторія, опис 4, од. зб. 421:
 Рукопис митрополита Льва Кишки

Drukowane

- Chronici hungarici compositio saeculi XIV*, wyd. A. Domanovszky, [w:] *Scriptores rerum hungaricarum*, oprac. E. Szentpétery, t. I, Budapestini 1937, s. 217–505.
Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae, t. II: *Inde ab A. MCCXXXV usque ad A. MCCLX*, wyd. R. Marsina, Bratislavae 1987.

- Continuatio Claustroneoburgensis tertia*, wyd. W. Wattenbach, [w:] *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, t. IX, Hannoverae 1851, s. 628–637.
- Continuatio Sancrucensis prima*, wyd. Wilhelm Wattenbach, [w:] *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, t. IX, Hannoverae 1851, s. 626–628.
- Di Pian di Carpine Giovanni, *Storia dei Mongoli*, wyd. E. Manestò, M. C. Lungarotti, P. Dafinà, L. Petech, C. Leonardi, Spoleto 1989.
- Długosz J., *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. I–II, Warszawa 1962.
- Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075–1953)*, t. I: 1075–1700, wyd. A. G. Welykyj, Romae 1951 (= *Analecta OSBM*, Ser. II, Sekcja III).
- Ebo, *Żywot św. Otona biskupa bamberskiego*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] MPH sn, t. VII, cz. 2, Warszawa 1969.
- Haličsko-volyńský letopis*, tłum. i koment. J. Komendová, Praha 2010.
- Herbord, *Dialog o życiu św. Otona biskupa bamberskiego*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] MPH sn, t. VII, cz. 3, Warszawa 1974.
- Historica Russiae Monumenta* [...], t. I, wyd. A. I. Turgenew, Petropoli 1841.
- Hlaváček I., *Nový zlomek formuláře Tobiáše z Bechyně*, „Československý časopis historický”, R. 6, 1958, z. 3, s. 545–561.
- Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. I–II, Varsaviae 1964; ks. V–VI, Varsaviae 1973.
- Johannes Neplachonis Abbatis Opatovicensis Chronicon*, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. III, wyd. J. Emler, Praha 1882, s. 443–484.
- Kalendarz krakowski*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. II, Lwów 1872, s. 905–941.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. I: 1178–1386, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876 (= *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. III).
- Korespondencja Adama Naruszewicza 1762–1796 z papierów po Ludwiku Bernackim*, uzup., oprac. i wyd. J. Platt, red. T. Mikulski, Wrocław 1959.
- Kossow S., *Паперикон або Жywoty SS. Oycow Pieczarskich* [...], Kijów 1635.
- Kossow S., *Паперикон або Жywoty SS. Oycow Pieczarskich* [...], [w:] *Seventeenth-Century Writings on the Kievan Caves Monastery*, wstęp P. Lewin, Cambridge Mass. 1987 (= *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. IV), s. 1–116.
- Kronika Dzierzwy*, wyd., wstęp i przyp. K. Pawłowski, [w:] MPH ns, t. XV, Kraków 2013.
- Kronika polska*, oprac. L. Ćwikliński, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 578–656.
- Kronika wielkopolska*, [w:] MPH sn, t. VIII, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1970.
- Kroniki staroruskie*, wybór, wstęp i przyp. F. Sielicki, przekł. E. Goranin, F. Sielicki, H. Suszko, Warszawa 1987.
- Latopis kijowski 1118–1158*, przekł. i koment. E. Goranin, Wrocław 1995 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1679, *Slavica Wratislaviensia*, t. LXXXVI).
- Latopis kijowski 1159–1198*, przekł. i oprac. E. Goranin, Wrocław 1988 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 840, *Slavica Wratislaviensia*, t. XL).
- Latopis Nestora*, wyd. A. Bielowski, J. Wagilewicz, [w:] MPH, t. I, Lwów 1864 [reprint Warszawa 1960], s. 521–862.
- Latopis Nestora. Stary tekst mnicha Ławrentego z XIV wieku*, oddz. I, oprac. A. L. von Schlözer, przekł. J. Kotkowski, Kijów 1860.
- Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. II, wyd. J. Emler, Praha 1874, s. 282–303.
- Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, wyd. M. Plezia, [w:] MPH ns, t. XI, Kraków 1994.
- Metropolity Ilariona Słowo o Prawie i lasce*, [w:] *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*, wybór, przekł. i oprac. R. Łużny, Kraków 1995, s. 39–57.

- Michał Psellos, *Kronika czyli historia jednego stulecia Bizancjum (976–1077)*, przekł., wstęp i koment. O. Jurewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
- Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, przekł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
- Monumenta Poloniae Vaticana*, t. III, wyd. Jan Ptaśnik, Cracoviae 1914.
- Petrus de Dusburgk, *Chronica terrae Prussiae*, wyd. J. Wenta, S. Wyszomirski, [w:] MPH ns, t. XIII, Kraków 2007.
- Powieść minionych lat*, przekł. i oprac. F. Sielicki, Wrocław 1968 (wyd. 2 popraw.: Wrocław–Warszawa–Kraków 1999).
- Prawda Ruska [...] tudzież traktaty Olga y Ygora w.w. xx. Kiiowskich z cesarzami greckimi y Mścislawa Dawidowicza z Rygą zawarte [...]*, t. I, Warszawa 1820; t. II, Warszawa 1822.
- Regesta Lithuaniae ab originem usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae unionem*, t. I: *Tempora usque ad annum 1315 complectens*, oprac. H. Paszkiewicz, Varsaviae 1930.
- Relacja Ibrāhīma ibn Ja'kūba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bekriego*, wyd., wstęp, koment. i przekł. T. Kowalski, [w:] MPH ns, t. I, Kraków 1946.
- Rocznik cystersów henrykowskich*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 699–704.
- Rocznik kapituły krakowskiej*, [w:] MPH ns, t. V, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 19–106.
- Rocznik Krasińskich do 1351 r.*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 127–133.
- Rocznik krótki*, [w:] MPH ns, t. V, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 229–244.
- Rocznik małopolski 965–1415*, wyd. A. Bielowski, [w:] MPH, t. III, Lwów 1878, s. 135–202.
- Rocznik świętokrzyski*, [w:] MPH ns, t. XII, wyd. A. Rutkowska-Płachcińska, Kraków 1996.
- Rocznik Traski*, [w:] MPH, t. II, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872 [reprint Warszawa 1961], s. 826–861.
- Rogerii Carmen miserabile*, oprac. L. Juhász, [w:] *Scriptores rerum Hungaricarum*, wyd. E. Szentpétery, t. II, Budapest 1938 [reprint Budapest 1999].
- Spotkanie dwóch światów. Stolica Apostolska a świat mongolski w połowie XIII wieku. Relacje powstałe w związku z misją Jana di Piano Carpiniego do Mongołów*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1993.
- Suszko H., *Latopis hustyński. Opracowanie, przekład, komentarze*, Wrocław 2003 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2547, *Slavica Wratislaviensia*, t. CXXIV).
- Średniowieczna poezja łacińska w Polsce*, oprac. M. Włodarski, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007.
- Św. Ottona biskupa bamberskiego żywot z Prüfening*, wyd. J. Wikarjak, wstęp i koment. K. Liman, [w:] MPH sn, t. VII, cz. 1, Warszawa 1966.
- The Galician-Volynian Chronicle*, tłum. G. A. Perfecky (= *The Hypatian Codex*, cz. 2), [w:] *Harvard Series in Ukrainian Studies*, t. XVI, 2, München 1973.
- The Hustynja Chronicle*, wybór i wstęp O. Tolochko, Cambridge, MA 2013 (= *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. XI).
- The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles: The Ostroz'kyj (Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) Codices*, oprac. O. Pritsak, Cambridge, MA 1990 (= *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. VIII).
- Апракос Мстислава Великого*, oprac. Л. П. Жуковская, Л. А. Владимирова, Н. П. Панкратова, Москва 1983.
- Владимирский летописец*, [w:] ПСРЛ, t. XXX, Москва 1965.
- Волыно-Галицкая Лѣтопись составленная съ концемъ XIII вѣка. 1205–1292*, wyd. i koment. A. C. Петрушевичъ, Львовъ 1871.
- Галицко-Волынская летопись*, [w:] *Памятники Литературы Древней Руси XIII век*, t. III, wyd. i koment. О. П. Лихачевой, Москва 1981, s. 236–425 (teksty), 564–602 (koment.).

- Галицко-Волынская летопись*, [w:] БЛДР, t. V, przekł. na współczes. j. ros. i koment. О. П. Лихачевой, С.-Петербург 1997/2005, s. 184–357, 482–515.
- Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, zest. Н. Ф. Котляр, В. Ю. Франчук, А. Г. Плахонин, red. Н. Ф. Котляр, С.-Петербург 2005.
- Галицько-Волинський літопис*, przekł. i koment. Т. Коструб, cz. 1–2, Львів 1936.
- Галицько-Волинський літопис*, przekł. Л. Махновець, оргас. Р. Федорів, Львів 1994.
- Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар*, red. М. Ф. Котляр, Київ 2002.
- Георгий Акролит, *История*, przekł., wstęp, koment. i анексы П. И. Жаворонков, С.-Петербург 2013.
- Густынская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. XL, С.-Петербург 2003.
- Ермолинская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. XXIII, Москва 2004 [reprint wyd.: С.-Петербург 1910].
- Извлечения из „Сборника летописей” Рашид ад-Дина*, [w:] *Золотая Орда в источниках*, t. I: *Арабские и персидские сочинения. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды, в переводах В. Г. Тизенгаузена*, wybór, wstęp i koment. Р. П. Храпачевский, Москва 2003, s. 400–436.
- Ипатьевская лѣтопись*, [w:] ПСРЛ, t. II, Санктпетербургъ 1843.
- Ипатьевская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. II, С.-Петербург 1908 [reprinty Москва 1962, 1998, 2001].
- Ипатьевская летопись*, [w:] *Русские летописи*, t. XI, Рязань 2001.
- „История Иудейской войны” Иосифа Флавия. Древнерусский перевод*, t. I, wyd. А. А. Пичаидзе, И. И. Макеева, Г. С. Баранкова, А. А. Уткин, Москва 2004.
- Истринь В. М., *Александрія русскихъ хронографовъ. Изслѣдованіе и текстъ*, Москва 1893.
- Истринь В. М., *Книги временныхъ и образныхъ Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Текст, исследование и словарь*, t. I: *Текст*, Петроград 1920.
- Книга Паломник. Сказание мест святых во Цареграде Антония Архиепископа Новгородского в 1200 году*, red. Х. М. Лопарев, „Православный палестинский сборник”, t. XVII, 1899, z. 3 (51), s. I–CXLVI, 1–111.
- Купчинський О., *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження, тексти*, Львів 2004.
- Лаврентьевская летопись*, [w:] ПСРЛ, t. I, Москва 2001.
- Лѣтописный разказ событий Киевской, Волынской и Галицкой Руси от ея начала до половины XIV вѣка*, [...] с приложением двух изслѣдваний: о значении Русской Лѣтописи в духовном развитии Русскаго народа и о феоделизмѣ на Руси, wyd. А. Клеванов, Москва 1871.
- Летописный сборник, именуемый Тверскою летописью* (= *Тверская летопись* = *Тверской сборник*), [w:] ПСРЛ, t. XV, Москва 2000 [reprint wyd.: Санктпетербургъ 1863].
- Летопись по Воскресенскому списку*, [w:] ПСРЛ, t. VII, Москва 2001 [reprint wyd.: Санктпетербургъ 1856].
- Лѣтопись по Ипатскому списку*, Санктпетербургъ 1871.
- Літопис руський за Іпатським списком*, przekł. Л. Махновець, Київ 1989.
- Матвеевко В., Щёголева Л., *Книги временные и образные Георгия Монаха. В двух томах*, t. I, cz. 1: *Интерпретированный текст Троицкой рукописи*, Москва 2006.
- Мещерский Н. А., *История Иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе*, Москва–Ленинград 1958.
- Молдован А.М., *„Слово о законе и благодати” Илариона*, Киев 1984.
- Московский летописный свод конца XV века*, [w:] ПСРЛ, t. XXV, Москва 2004 [reprint wyd.: Москва–Ленинград 1949].

- Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, [w:] ПСРЛ, t. III, Москва 2000 [reprint wyd.: Москва–Ленинград 1950].
- Окружная грамота Литовскаго великаго князя Александра-Витовта, об отделении Киевской митрополии от Московской, и о поставлении въ санъ Киевскаго митрополита Григория Цамблака*, [w:] *Акты относящиеся къ исторіи Западной Россіи, Собранные и изданные Археографическою Коммиссіею*, t. I, Санктпетербургъ 1846.
- Патерик Кіеваго-Печерськаго монастыря*, Санкт-Петербург 1911.
- Повѣсть временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку*, Санктпетербургъ 1871.
- Повѣсть временныхъ лѣтъ по Лаврентіевскому списку*, Санктпетербургъ 1872.
- Родословная книга по списку князя М. А. Оболенскаго*, [w:] *Памятники истории русскаго служилого сословія*, wyd. А. В. Антонов, Москва 2011, s. 10–170.
- Россійское законодательство X–XX веков. В 9 т.*, ред. О. И. Чистяков, t. I, Москва 1984.
- Русская Правда Краткой редакциі (по Академическому списку сер. XV в.) и Пространной редакциі (по Троицкому списку второй половины XIV в.)*, [w:] *Пособіе для изученія Русской правды*, ред. М. Н. Тихомиров, Москва 1953, s. 75–85, 87–112.
- Русская Правда. Краткая редакція. Текст по Академическому списку*, [w:] *Хрестоматія по исторіи государства и права Россіи. Учебное пособие*, ред. Ю. П. Титов, Москва 2007.
- Русская Правда краткой редакциі*, [w:] *Памятники права Киевскаго государства, zest. А. А. Зимин*, Москва 1952, s. 71–107.
- Серебрянский Н. И., *Древнерусские княжескіе житія. (Обзор редакцій и тексты)*, Москва 1915.
- Софійскій временникъ, или русская летопись с 862 по 1534 годъ*, cz. 1–2, Москва 1820–1821.
- Тверская летопись (=Летописный сборник, именуемый Тверскою летописью = Тверской сборник)*, ПСРЛ, t. XV, Москва 2000 [reprint wyd.: С.-Петербургъ 1863].
- Ужанков А. Н., „Слово о законе и благодати” и другіе творенія митрополита Илариона Киевскаго, Москва 2014.
- Чечулин Н. Д., *Изъ переписки канцлера графа Н. П. Румянцова [...]*, С.-Петербургъ 1893.

Literatura

- Abraham W., *Powstanie organizacji Kościoła Łacińskiego na Rusi*, t. I, Lwów 1904.
- Almási T., *Kálmán*, [w:] KMTL, s. 316.
- Almási T., *muhi csata*, [w:] KMTL, s. 469.
- Antonín R., *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Praha 2009.
- Armenia, Azerbaijan, and Georgia. Country studies*, wyd. G. E. Curtis, Washington 1995.
- Atwood C. P., *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, New York 2004.
- Avenarius A., *Nikaia und Russland zur Zeit der tatarischen Bedrohung*, „Byzantinoslavica. Revue internationale des Études byzantines”, t. XLI, 1980, nr 1, s. 33–43.
- Bacmeister J. V., *Essai sur la bibliothèque et le cabinet de curiosités et d'histoire naturelle de l'Académie des sciences de Saint-Petersbourg*, SPb. 1776, s. 113.
- Balsys R., *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda 2006.
- Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, zest. N. Vėlius, Vilnius 1996.
- Balzer O., *Genealogia Piastów*, wstęp do wyd. 2 J. Pęgowski, Kraków 2005.
- Baran A., *Pojawienie się terminu „miasto” w językach polskim i ruskim w XIII wieku (na materiale „Kroniki halicko-wołyńskiej”)*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej”, t. V, 2012, s. 7–12.

- Baran A., *Recepcja prawa niemieckiego w księstwie halicko-włodzimierskim w XIII i pierwszej połowie XIV w.*, [w:] *Король Данило Романович: культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія*, red. M. Бевз, Ю. Лукомський, Львів 2016, s. 82–97.
- Barciak A., *Ruś i Rusini w polityce króla Czech Przemysła Otokara II*, [w:] *Czechy i Polska między Wschodem i Zachodem – średniowiecze i wczesna epoka nowożytna (materiały międzynarodowej konferencji naukowej)*, red. T. Ciesielski, W. Iwańczak, współpr. A. Januszek-Sieradzka, M. Żeromska-Ciesielska, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 39–49.
- Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R., *Lietuvos istorija*, t. III: *XIII a. – 1385 m. Valstybės iškilimas tarp rytų ir vakarų*, Vilnius 2011.
- Bartnicki M., *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*, Lublin 2005.
- Bartnicki M., *The Halych-Volhynian Chronicle as a Source for the History of Central Eastern Europe in the 13th Century*, „*Quaestiones Mediaevi Novae*”, t. XIII, 2008, s. 349–368.
- Baumgarten N. de, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du Xe au XIIIe siècle*, Roma 1927 (= „*Orientalia Christiana*”, t. IX–1, nr 35).
- Baumgarten N. de, *Généalogies des branches régnantes de Rurikides du XIIIe au XVIe siècle*, Roma 1934 (= „*Orientalia Christiana*”, t. XXXV, nr 1 [94]).
- Bautz F. W., *Elisabeth*, [w:] *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, t. I, Hamm 1990, kol. 1498–1500.
- Białuński G., *Studia z dziejów plemion pruskich i jaćwieskich*, Olsztyn 1999.
- Bielowski A., *Program wydania Pomników Historycznych Polski*, „*Dziennik Literacki*”, 1852, nr 14 (3 IV), s. 105–106.
- Bielowski A., *Przedmowa*, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. I, Lwów 1862 [reprint Warszawa 1961], s. XI–XXXII.
- Bieniak J., *Pakosław Stary (Starszy) h. Awdaniec*, [w:] *PSB*, t. XXV, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 38–42.
- Błaszczyk G., *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. I: *Trudne początki*, Poznań 1998.
- Bonnell E., *Russisch-liwländische Chronographie von der Mitte des neunten Jahrhunderts bis zum Jahre 1410*, cz. II: *Commentari*, St Petersburg 1862.
- Boroń P., *Kniaziowie, królowie, carowie... Tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, Katowice 2010.
- Buczek K., *Przyczynki do dziejów Biblioteki Poryckiej*, „*Przegląd Biblioteczny*”, R. X, 1936, nr 4, s. 206–212.
- Buczek K., *Z przeszłości Biblioteki XX Czarotoryskich (w sześćdziesiąt rocznicę przeniesienia jej zbiorów do Krakowa)*, „*Przegląd Biblioteczny*”, R. X, 1936, nr 4, s. 181–199.
- Burzyński E., *Zakon rycerski templariuszy na ziemiach Polski piastowskiej i na Pomorzu Zachodnim*, Wodzisław Śląski 2010.
- Charvátová K., *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.
- Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 1957.
- Chudzik D., *Chrześcijańska architektura sakralna Rusi halickiej i wołyńskiej (do końca panowania Daniela Romanowicza)*, Rzeszów 2014 (= *Collectio Archaeologica Ressoventis*, t. XXVII).
- Czeszak G., *Sytuacja kościoła prawosławnego na Rusi w świetle jarłyków chańskich z XIII i XIV wieku*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, t. XXXI, 1979, z. 2, s. 31–56.
- Dąbrowska E., *Jeszcze o relikwii Krzyża Świętego i relikwiarzu koronacyjnym królów polskich*, KH, t. C, 1993, nr 2, s. 3–13.
- Dąbrowska E., *Królów polskich relikwiarz koronacyjny Krzyża Świętego*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, Warszawa 1991, s. 67–87.

- Dąbrowski D., *Bilans zysków i strat Rusi Halicko-Wołyńskiej w stosunkach z Czechami i Węgrami w XIII wieku*, [w:] *Zwycięzcy i przegrani w dziejach średniowiecznych i wczesnonowożytnych Czech i Polski*, red. W. Iwańczak, D. Karczewski, Kraków 2012, s. 295–338.
- Dąbrowski D., *Czy istniało dwóch synów Daniela Romanowicza o imieniu Mścislaw? Przyczynek do genealogii Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. NS”, t. IV (XV), 1999, s. 177–187.
- Dąbrowski D., *Czy Jan Długosz pisząc siódmą księgę „Annalium” korzystał z Kroniki halicko-wołyńskiej lub źródła jej pokrewnego?*, „Ruthenica”, t. III, 2004, s. 150–185.
- Dąbrowski D., *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*, Kraków 2012 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi UKW*, t. I).
- Dąbrowski D., *Genealogia Mścislawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków 2008.
- Dąbrowski D., *Góra Katedralna w Chełmie w świetle źródeł pisanych* [mpis w Archiwum Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie, 2012].
- Dąbrowski D., *Historiografia ruska*, [w:] *Vademecum historyka mediewisty*, red. J. Nikodem, D. A. Sikorski, Warszawa 2012, s. 149–163.
- Dąbrowski D., *Kilka uwag w sprawie kontekstu międzynarodowego walk o tron krakowski w latach 1288–1290 r. (do momentu śmierci Henryka IV Prawego)*, [w:] *Szczególne problemy człowieka i edukacji u progu XXI wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Bogdanowi Snochowi*, red. S. Podobiński, U. Ordon, E. Skoczylas-Krotla, A. Siedlaczek, Częstochowa 2002, s. 27–36.
- Dąbrowski D., *Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w.*, Kraków 2016 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi UKW*, t. IV).
- Dąbrowski D., *Książę w drodze. Warunki podróżowania Rurykowiczów w XIII w. na przykładzie Daniela Romanowicza*, SO, t. LXIV, 2015, nr 2, s. 207–227.
- Dąbrowski D., *Miejsca pochówków Mścislawowiczów w XII i XIII w.*, [w:] *In memoriam honoremque Kasimiri Jasińskiego*, Toruń 2010 (= *Scientiae Auxiliares Historiae*, t. I), s. 79–94.
- Dąbrowski D., *Nim doszło do Sinych Wód. Księstwa ruskie wobec Litwy w pierwszych dzieścioleciach po najeździe mongolskim*, CR, Ser. II, t. II: *Vidurio Rytų Europa mūšio prie Mėlynųjų Vandenių*, red. V. Jankauskas, V. Nagirnyy, Kaunas–Kraków 2013, s. 81–88.
- Dąbrowski D., *Religijność króla Daniela Romanowicza*, КД, t. IX, 2015, s. 78–90.
- Dąbrowski D., *Rodowód Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław 2002 (= *Biblioteka Genealogiczna*, red. M. Górny, t. VI).
- Dąbrowski D., *Stan i charakter informacji Kroniki halicko-wołyńskiej o duchowieństwie ruskim czasów Daniela Romanowicza*, [w:] *Король Данило Романович: культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія*, red. М. Бевз, Ю. Лукомський, Львів 2016, s. 66–75.
- Dąbrowski D., *Stosunki polityczne Lwa Daniłowicza z sąsiadami zachodnimi w latach 1264–1299/1300*, [w:] *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*, Львів 2001, s. 42–69.
- Dąbrowski D., *Stosunki polityczne między królem Węgier Belą IV, niektórymi książętami polskimi i Romanowiczami w latach 1242–1250 (ze szczególnym uwzględnieniem kwestii matrymonialnych)*, [w:] *Polska w kręgu polityki, kultury i gospodarki europejskiej. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. Maksymiliana Grzegorza*, red. Z. Zyglewski, Bydgoszcz 2007, s. 45–63.
- Dąbrowski D., *Uczestnicy wydarzeń gąsawskich 1227 roku w świetle przekazów Kroniki halicko-wołyńskiej*, [w:] *Gąsawa w pamięci historycznej w związku z 620. rocznicą lokacji miasta*, red. D. Karczewski, Inowrocław 2009, s. 93–118.

- Dąbrowski D., *Zgon Jarosława Izjasławowicza. O potrzebie dalszych badań nad genealogią Rurykowiczów*, [w:] *Christijans'ka spadščyna halyc'ko-volyńs'koj deržavy: cinnisni orientyry duchovnoho postupu ukrains'koho narodu (prisvjačujet'sja 70-riččju archeolohičnoho vidkryttja i 850-littju Halyc'koho kafedral'noho soboru). Materialy Mižnarodnod' juvilejnoj naukovođ konferencii*, Ivano-Frankivs'k–Halyč 2006, s. 76–83.
- Dąbrowski D., *Kronika halicko-wołyńska jako źródło do studiów nad kulturą materialną średniowiecznej Rusi. Ogólna charakterystyka i postulaty badawcze*, KHKM, t. LXI, 2013, nr 1, s. 63–74.
- Dąbrówka A., *Średniowiecze. Korzenie*, Warszawa 2007.
- Dimnik M., *Kamenec*, RM, t. IV, 1979, s. 25–35.
- Dimnik M., *Mikhail, Prince of Chernigov and Grand Prince of Kiev 1224–1246*, Toronto 1981 (= *Pontifical Institute of Mediaeval Studies. Studies and Texts*, t. LII).
- Dimnik M., *Mstislav Mstislavich „the Bold” († 1228): a unique Prince of Kievan Rus'*, MS, t. LXX, 2008, s. 67–113.
- Dimnik M., *Russian Princes and their Identities in the First Half of the Thirteenth Century*, MS, t. XL, 1978, s. 157–189.
- Dimnik M., *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*, Cambridge 2007.
- Dimnik M., *The Siege of Chernigov in 1235*, MS, t. XLI, 1979, s. 387–403.
- Droba L., *Stosunki Leszka Bialego z Rusią i Węgrami*, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego AU”, t. XIII, 1881, s. 361–429.
- Dubonis A., *Traidenis. Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje 1268–1282*, Vilnius 2009.
- Dzieje Sandomierza. Średniowiecze*, t. I, red. S. Trawkowski, Warszawa 1993.
- Dzik M., *Przemiany zwyczajów pogrzebowych w międzyrzeczu Bugu i górnej Narwi (XI–XV w.)*, t. I–II, Rzeszów 2015 [2017].
- Eickels K. van, *Otto IV. (1198–1218) und Philipp (1198–1208)*, [w:] *Die deutschen Herrscher des Mittelalters. Historische Portraits von Heinrich I. bis Maximilian*, wyd. B. Schneidmüller, S. Weinfurter, München 2003, s. 272–292.
- Fennell J. L. I., *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, London–New York 1983.
- Fennell J. L. I., *The Tale of Baty's Invasion of North-East Rus' and its Reflexion in the Chronicles of the Thirteenth–Fifteenth Centuries*, „Russia Mediaevalis”, t. III, 1977, s. 41–78.
- Fennell J. L. I., *The Tatar Invasion of 1223: Source Problems*, „Forschungen zur osteuropäischen Geschichte”, t. XXVII, 1980, s. 18–31.
- Fijałek J., *Średniowieczne biskupstwa Kościoła Wschodniego na Rusi i Litwie na podstawie źródeł greckich*, KH, t. X, 1896, s. 487–521.
- Finkel L., *Przegląd dziejów Polski. Okres piastowski*, [w:] *Pamiętnik III Zjazdu historyków polskich w Krakowie*, t. I: *Referaty*, Kraków 1900, s. 1–4.
- Font M., *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*, Szeged 2005 (= *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár*, t. XXI).
- Font M., *Geschichtsschreibung des 13. Jahrhunderts an der Grenze zweier Kulturen. Das Königreich Ungarn und das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*, Stuttgart 2005 (= *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, nr 3).
- Font M., *Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh.*, „Studia Slavica Hungarica”, t. XXXVIII, 1995, nr 1–2, s. 27–39.
- Font M., *Vengry na Rusi v XI–XIII vv.*, [w:] *A se ego srebro. Zbirnyk prac' na pošanu člena-korespondenta NAN Ukraïny Mykoly Fedorovyča Kotljara z nahody joho 70-riččja*, Kyïv 2002, s. 89–98.
- Gabriel R. A., *Genghis Khan's Greatest General: Subotai the Valiant*, Norman, OK 2006.
- Gąssowska E., *Badania weryfikacyjne przestrzeni międzywalowej ośrodka kultowego na Łyścu w latach 1979–1982*, [w:] *Sacrum pogańskie – sacrum chrześcijańskie. Kontynuacja*

- miejsc kultu we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej*, red. K. Bracha, Cz. Hadamik, Warszawa 2010, s. 117–127.
- Gąssowski J., *Badania archeologiczne w obrębie ośrodka kultowego na szczycie Łyśca*, [w:] *Sacrum pogańskie – sacrum chrześcijańskie. Kontynuacja miejsc kultu we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej*, red. K. Bracha, Cz. Hadamik, Warszawa 2010, s. 109–115.
- Giergel T., *Rycerstwo ziemi sandomierskiej. Podstawy kształtowania się rycerstwa sandomierskiego do połowy XIII wieku*, Warszawa 2004.
- Gierlach O., *Gród jazdowski w wiekach VII–VIII i XIII–XIV*, [w:] *Studia Warszawskie*, t. XIX, z. 2: *Warszawa średniowieczna*, s. 119–128.
- Gil A., *Katalog monasterów prawosławnej eparchii chełmskiej do końca XVI wieku*, [w:] idem, *W kręgu dziejów i kultury Kościołów wschodnich w Rzeczypospolitej*, Siedlce 2009, s. 37–50.
- Grabowski J., *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytucją i genealogią książąt*, Kraków 2012.
- Gradowski M., Żygulski Z. jun., *Słownik uzbrojenia historycznego*, Warszawa 1998.
- Griškaitė R., Prussak M., Duškin M., *Iwan Łobojko w historii i historiografii*, „Pamiętnik Literacki”, t. CIV, 2013, z. 2, s. 149–187.
- Grodecki R., *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. I, red. S. Kutrzeba, Kraków 1933, s. 155–326.
- Grody Czerwińskie – złote jabłko polskiej archeologii*, t. I–II, Warszawa 2017 [w druku].
- Grzybowski S., *Teki Naruszewicza. „Acta regum et populi Poloni”*, Wrocław 1960 (= *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. XIII).
- Gudavičius E., *Lietuvos istorija*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius 1999.
- Gudavičius E., *Mindaugas*, Vilnius 1998.
- Guillemin A., *The World of Comets*, London 1877.
- Günther-Hielscher K., Glötzner V., Schaller H. W., *Real- und Sachwörterbuch zum Altrussischen*, oprac. E. Kraft, Wiesbaden 1995 (= *Schriften zur Geistgeschichte des östlichen Europa*, t. XIV).
- Halbach U., *Der russische Fürstenhof vor dem 16. Jahrhundert [...]*, Stuttgart 1985 (= *Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa*, t. XXIII).
- Halperin Ch. J., *Russia and the Golden Horde: The Mongol Impact on Medieval Russian History*, Bloomington 1985.
- Hauziński J., *Imperator „końca świata” (1194–1250)*, Gdańsk 2000.
- Heinemeyer W., *Ludwig IV. (der Heilige)*, [w:] *Neue deutsche Biographie*, t. XV, Berlin 1987, s. 422–423 (<http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016333/images/index.html?seite=438>; data dostępu: 02.06.2012).
- Hertel J., *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980 (= „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 79, z. 2).
- Hercová A., *Palatine Then Antichrist. Benedict in the Chronicle of Galicia-Volhynia*, CR, Ser. I, t. V, s. 123–133.
- Historia Scepusii*, t. I, red. M. Homza, S. A. Sroka, Bratislava–Kraków 2009.
- Hoensch J. K., *Přemysl Otakar II. von Böhmen: Der goldene König*, Graz–Wien 1989.
- Hosak L., *Uhorsko-kumansky vpád na Moravu r. 1253*, „Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Historica”, t. I, 1960, s. 279–284.
- Hristova D. S., *Major textual boundary of linguistic usage in the Galician-Volhynian Chronicle*, „Russian History”, t. XXXIII, 2006, nr 2–3–4, s. 313–331.
- Huber A., *Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden*, „Archiv für österreichische Geschichte”, t. LXV, 1884, s. 153–230.

- Hucker B. U., *Der Königsmord von 1208 – Privatrache oder Staatsstreich?*, [w:] *Die Andechs-Meranier in Franken. Europäischer Fürstentum im Mittelalter. Ausstellung in Bamberg vom 19.6. bis 30.9.1998*, Mainz 1998, s. 111–127.
- Hucker B. U., *Philipp von Schwaben*, [w:] *Neue deutsche Biographie*, t. XX, Berlin 2001, s. 370–372 (<http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016338/images/index.html?ip=193.174.98.30&id=00016338&seite=1>; data dostępu: 29.03.2012).
- Isoaho M., *The Image of Aleksandr Nevskiy in Medieval Russia. Warrior and Saint*, Leiden–Boston 2006 (= *The Northern World. North Europe and the Baltic c. 400–1700 AD. Peoples, Economies and Cultures*, t. XXI).
- Janeczek A., *Nie tylko garnkami sławny. Potylicz w średniowieczu*, „*Archaeologia Historica Polona*”, t. V, 1997, s. 51–68.
- Jankauskas V., *Русско-литовский договор 1219 года и внутривосточные отношения Литвы в первой четверти XIII века*, CR, Ser. I, t. V, s. 115–121.
- Jasiński K., *Dokumentacyjne funkcje imion w średniowieczu (na przykładzie dynastii piastowskiej)*, [w:] idem, *Prace wybrane z nauk pomocniczych historii*, Toruń 1996, s. 142–155.
- Jasiński K., *Kult świętej Elżbiety w dynastii piastowskiej*, [w:] *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów. Materiały z sympozjum, Toruń, 14–15 grudnia 1995*, red. K. Zielińska-Melkowska, Toruń 1997, s. 197–212.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, wyd. M. Górny, Poznań–Wrocław 2001 (= *Biblioteka Genealogiczna*, red. M. Górny, t. III).
- Jasiński K., *Rodowód Piastów mazowieckich*, wyd. M. Górny, Poznań–Wrocław 1998 (= *Biblioteka Genealogiczna*, red. M. Górny, t. I).
- Jasiński K., *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, *SŻ*, t. III, 1958, s. 199–212.
- Jusupović A., „*Domus quondam dobrinensis*”. *Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego*, „*Zapiski Historyczne*”, t. LXXI, 2006, z. 1, s. 9–17.
- Jusupović A., „*Богу же изволившиу Даниль созда градъ Холмъ*”. *Geneza Chełma i jego biskupstwa*, „*Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. XII, 2014, z. 6, s. 11–26.
- Jusupović A., *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*, Kraków 2013 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*, t. II).
- Jusupović A., *Przynależność polityczna Drohiczyzna w XII i pierwszej połowie XIII w.*, [w:] *Другичин 1253. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича, Івано-Франківськ 2008*, s. 159–170.
- Jusupović A., *Tak zwany „Latopis Połocki” w przekazie Wasilja Tatiščeva. Rola Drohiczyzna w kontaktach polsko-ruskich drugiej połowy XII wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. XLV, 2007, s. 15–32.
- Jusupović A., *Wyprawa na Sandomierz i Lysiec z perspektywy polityki Rusi Halicko-Wołyńskiej w końcu pięćdziesiątych lat XIII wieku*, [w:] *Debaty Świętokrzyskie*, t. II, red. K. Bracha, M. Marczevska, S. Cygan, Kielce 2016, s. 59–72.
- Jusupović A., *Zasięg terytorialny ziemi drohiczej w średniowieczu*, „*Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*”, t. XX, 2010, s. 77–80.
- Kamińska M., *Cechy obronne prawosławnych monasterów ziemi halickiej (do połowy XIV wieku)* [w druku].
- Kamiński A., *Jaćwierz. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*, Łódź 1953.
- Klatý M., *Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii: Kultúrno-antropologická analýza „Haličsko-vołynského letopisu”*, [w:] *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča–Wrocław 2003, s. 251–268.

- Komendová J., *Хроника, житие, gesta? К вопросу жанровых особенностей „Галицко-Волинской летописи“*, „Die Welt der Slawen. Internationale Halbjahresschrift für Slavistik“, R. 61, 2016, z. 1, s. 38–47.
- Kosztolnyik Z., *Hungary in the Thirteenth Century*, New York 1996.
- Krakowski S., *Polska w walce z najzdamami tatarskimi w XIII wieku*, Warszawa 1956.
- Kristó G., *András II*, [w:] KMTL, s. 43.
- Latkowski J., *Mendog król litewski*, Kraków 1892.
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967.
- Łowmiański H., *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. II, Wilno 1932.
- Maiorov A. V., *Eufrozyna Halicka córka imperatora bizantyńskiego na Rusi Halicko-Wołyńskiej (ok. 1176–1180 – po 1253)*, tłum. R. Szpak, red. D. Dąbrowski, Kraków 2016 (= *Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi UKW*, t. III).
- Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w.*, oprac. A. Poppe, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962.
- Mazuryk J., Ostapiuk O., *Archeologiczne badania latopisowego Uhrowieska na Wołyniu*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne”, t. I, 2003, s. 54–60.
- Mazuryk J., Panyszko S., Ostapiuk O., *Badania archeologiczne latopisowego Uhrowieska*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, t. III, 1998, s. 175–182.
- Meier H., *Gertrud Herzogin von Österreich und Steiermark*, „Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark”, t. XXIII, 1927, z. 1–4, s. 5–38.
- Mika N., *Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*, Racibórz 2008.
- Nagirnyj W., *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199)–1264*, Kraków 2011 (= *Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU*, t. XII).
- Narbutt O., *Historia i typologia ksiąg liturgicznych bizantyńsko-słowiańskich. Zagadnienie identyfikacji według kryterium treściowego*, Warszawa 1979.
- Novotný V., *České dějiny*, t. I, cz. 4: *Rozmach české moci za Přemysla II (1253–1271)*, Praha 1937.
- Nowakowski T., *Źródła Jana Długosza do dziejów Mazowsza w XI–XIV wieku. W poszukiwaniu rocznika plockiego*, Bydgoszcz 2012.
- Obolensky D., *The Byzantine Inheritance of Eastern Europe*, London 1982.
- Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie. Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013–2014*, Chełm 2016.
- Ostrowski D., *An Ideal Prince for the Times: Alexander Nevskii in Rus' Literature*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XVI, 2008, nr 2, s. 259–271.
- Ostrowski D., *The Galician-Volynian Chronicle, the Life of Alexander Nevskii and the Thirteenth-Century Military Tale*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XV, 2007, nr 2, s. 307–324.
- Pamiętnik pierwszego zjazdu historycznego polskiego imienia Jana Długosza [...]*, Kraków 1881 (= *Scriptores rerum polonicarum*, t. VI).
- Paner A., *Przemysłdźci. Od Borzywoja I do Przemysła II Otokara. Ludzie i wydarzenia w latach 874–1278*, Gdańsk 2008.
- Paszkiwicz H., *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku*, Warszawa 1933.
- Paszkiwicz H., *Z życia politycznego Mazowsza w XIII wieku (Rządy Ziemowita Konradowicza)*, [w:] *Księga ku czci Oskara Haleckiego wydana w XXV-lecie Jego pracy naukowej*, Warszawa 1935, s. 203–228.
- Pelczar S., *Władysław Odonic książę wielkopolski, wygnaniec i protektor kościoła (ok. 1193–1239)*, Kraków 2013.

- Petehyrycz W., *Bełz i Busk: próba rekonstrukcji struktury socjotopograficznej w X–XIV wieku*, KHKM, t. XLIII, 1995, nr 1, s. 67–73.
- Pijanowski Z., *Z dziejów średniowiecznego Wawelu*, Kraków–Wrocław 1984.
- Pokorzyna E., *Słownik terminologiczny wyposażenia świątyni obrządku wschodniego z przydatkiem ikon maryjnych*, Warszawa 2001.
- Polkowska-Markowska W., *Dzieje Zakonu Dobrzyńskiego*, „Roczniki Historyczne”, t. II, 1926, s. 145–210.
- Poppe A., *Latopisarstwo staroruskie*, [w:] SSS, t. III: *L–O*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 22–27.
- Poppe A., *Materiały do dziejów tkaniny staroruskiej. Terminologia źródeł pisanych*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965 (= *Studia i materiały z historii kultury materialnej*, t. XXIV, red. A. Gieysztor).
- Poppe A., *O tytule wielkksiążęcym na Rusi*, PH, t. LXXV, 1984, z. 3, s. 423–439.
- Poppe A., *The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kievan Rus' to 1300*, [w:] idem, *Christian Russia in the Making*, Aldershot–Burlington 2007 [= *Variorum collected studies series*, nr 867], s. 311–392.
- Procházková N., *Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241*, [w:] *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, red. R. Gładkiewicz, M. Homza, Levoča–Wrocław 2003, s. 243–249.
- Procházková N., *Postavenie haličského kráľa a slavónskeho kniežata Kolomana z rodu Arpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia*, „Medea. Studia mediaevalia et antiqua”, t. II, 1998, s. 64–75.
- Prophetologion*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. III, red. A. P. Kazhdan, New York–Oxford 1991, s. 1737.
- Przybył M., *Władysław Laskonogi, książę wielkopolski 1202–1231*, Poznań 1998.
- Raffensperger Ch., *Ties of Kinship. Genealogy and Dynastic Marriage in Kyivan Rus'*, Cambridge, MA 2016.
- Reber O., *Elisabeth von Thüringen: Landgräfin und Heilige. Eine Biographie*, Regensburg 2006.
- Rymar E., *Rodowód książąt pomorskich*, Szczecin 2005.
- Salia K., *History of the Georgian nation*, Paris 1983.
- Šaur V., *Šurbb, bratr manželky*, „Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity”, A 21, 1973, s. 11–14.
- Schirrmacher F., *Friedrich*, [w:] *Allgemeine deutsche Biographie*, t. VIII, Leipzig 1878, s. 283–284 (<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118693476.html#adbcontent>).
- Schütz A., *Das Geschlecht der Andechs-Meranier im europäischen Hochmittelalter*, [w:] *Herzöge und Heilige. Das Geschlecht der Andechs-Meranier im europäischen Hochmittelalter*, red. J. Kirmeier, E. Brockhoff, Regensburg 1993, s. 21–185.
- Seargent D. A., *The Greatest Comets in History: Broom Stars and Celestial Scimitars*, New York 2009.
- Semkowicz A., *Rozbiór krytyczny „Dziejów polskich” Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887.
- Semkowicz W., *Potrzeby naukowe w zakresie wydawnictw źródłowych do dziejów Polski*. [I:] *Okres piastowski*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, t. II, 1919, s. 173–189.
- Senyk S., *A History of the Church in Ukraine*, t. I: *To the End of the Thirteenth Century*, Roma 1993 (= *Orientalia Christiana Analecta*, t. CCXLIII).
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. I–XV.2, Warszawa 1880–1902.

- Sielicki F., *Polsko-ruskie stosunki kulturalne do końca XV wieku*, Wrocław 1997 (= *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1834. *Slavica Wratislaviensia*, t. XCIII).
- Skulina T., *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. II, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.
- Slezko v dějinách českého státu*, t. I: *Od pravěku do roku 1490*, Praha 2012.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. VII: *F–Gończy*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kozakiewicz, Warszawa 1969.
- Smoliński M., *Między dwoma organizmami państwowymi – biskup kamieński Herman von Gleichen i jego stosunki z książętami Pomorza Zachodniego oraz margrabiami brandenburskimi*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. III (VII), 2011, s. 25–44.
- Solicki S., *Geneza legendy tatarskiej na Śląsku*, [w:] *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*, red. W. Korta, Wrocław–Warszawa 1994, s. 125–150.
- Stökl G., *Kanzler und Metropolit*, [w:] idem, *Der russische Staat in Mittelalter und früher Neuzeit [...]*, wyd. M. Alexander, H. Hecker, M. Lammich, Wiesbaden 1981, s. 150–175.
- Stürmer W., *Friedrich II. 1194–1250*, Darmstadt 2009.
- Szabolcs P., *Kötöny, kun fejedelem*, [w:] *Tanulmányok a középkori magyar történelemről*, Szeged 1999, s. 91–102.
- Szaraniewicz I., *Die Hypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte*, Lemberg 1872.
- Szaraniewicz I., *O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwłaszcza o Latopisie „wielikoho kniazstwa litowskoho i żomojtskoho”*, Kraków 1882 [= nadb. z: „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności”, t. XV].
- Szaraniewicz I., *Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza*, Lwów 1883.
- Szücs J., *Az utolsó Árpádok*, Budapest 1993.
- Szymczak M., *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa 1966.
- Szymczakowa A., *Uposażenie urzędników łączycznych i sieradzkich do połowy XV wieku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica”, t. XXIII, 1986, s. 109–137.
- Śliwiński B., *Poczet książąt gdańskich. Dynastia Sobiesławiców XII–XIII w.*, Gdańsk 1997.
- Śreniowska K., *Stanisław Zakrzewski. Przyczynek do charakterystyki prądów ideologicznych w historiografii polskiej 1893–1936*, Łódź 1956 (= Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Wydział II, Sectio II, nr 20).
- Świętosławski W., *Uzbrojenie koczowników Wielkiego Stepu w czasach ekspansji Mongołów (XII–XIV w.)*, Wodzisław Śląski 2011.
- Taft R. F., *Prophetologion*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. III, wyd. A. P. Kazhdan, New York–Oxford 1991, s. 1737.
- Talbot A. M., Kazhdan A., *Athos, Mount*, [w:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, t. I, wyd. A. P. Kazhdan, New York–Oxford 1991, s. 224–226.
- Terra Scepusiensis. Terra Christiana. Spišský Hrad, Spišská Kapitula dve centrá v dejinách Spiša*, Levoča 2009.
- Teterycz A., *Małopolska elita władzy wobec zamieszek politycznych w Małopolsce w XIII wieku*, [w:] *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. IX, Warszawa 2001, s. 65–87.
- Teterycz-Puzio A., *Bolesław II Mazowiecki na szlakach ku jedności (ok. 1253/58 – 24 IV 1313)*, Kraków 2015.
- Teterycz-Puzio A., *Na rozstajnych drogach. Mazowsze a Małopolska w latach 1138–1313*, Słupsk 2012.
- Tęgowski J., *Zabiegi księcia kujawskiego Władysława Łokietka o tron krakowski w latach 1288–1293*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. VI, 1987, s. 43–67.

- Tschizewskij D., *Zum Still der Galizisch-Volhynischen Chronik*, „Südost-Forschungen”, t. XII, 1953, s. 79–109.
- Umiński J., *Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Innocenty IV*, Lwów 1922.
- Urbański R., *Tartarorum gens brutalis. Trzynastowieczne najazdy mongolskie w literaturze polskiego średniowiecza na porównawczym tle piśmienictwa łacińskiego antyku i wieków średnich*, Warszawa 2007 (= *Studia Staropolskie. Series nova*, t. XV [LXXI]).
- Urzędnicy małopolscy, XII–XV wieku. Spisy*, red. A. Gašiorowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.
- Van Houts E. M. C., *Local and regional chronicles*, Turnhout 1995 (= *Typologie des sources du Moyen Âge occidental*, z. 74).
- Vaniček V., *Velké dějiny země Koruny České*, t. III: 1250–1310, Praha–Litomyšl 2002.
- Vásáry I., *The Origin of the Institution of Basquaqs*, „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae”, t. XXXII, 1978, nr 2, s. 201–206.
- Wasilewski T., *Studia nad składem społecznym wczesnośredniowiecznych sił zbrojnych na Rusi*, „Studia Wczesnośredniowieczne”, t. IV, 1958, s. 301–389.
- Wąsowicz H., *Chronologia średniowieczna*, Lublin 2013.
- Wertner M., *Az Árpádok családi története*, Nagy-Becskeken 1892.
- Wędzki A., Molé W., *Halicz*, [w:] SSS, t. II, cz. 1, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Splawiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 184–185.
- Wędzki A., *Włodzimierz Wołyński*, [w:] SSS, t. VI, red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 537–538.
- Wiszewski P., *Henryk Pobożny. Biografia polityczna*, Legnica 2011.
- Witkowski K., *Władysław Odonic książę wielkopolski (ok. 1190–1239)*, Kraków 2012.
- Włodarski B., *Alians rusko-mazowiecki z drugiej połowy XIII wieku. Karta z dziejów Konrada II Mazowieckiego*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. II, Kraków 1938, s. 611–629.
- Włodarski B., *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 76, 1971, s. 5–62.
- Włodarski B., *Polityka ruska Leszka Białego*, Lwów 1925 (= *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, Dział II, t. III, z. 3).
- Włodarski B., *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, Lwów 1931 (= *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, Dział II, t. VII, z. 3).
- Włodarski B., *Polska i Ruś 1194–1340*, Warszawa 1966.
- Włodarski B., *Problem jaćwiński w stosunkach polsko-ruskich*, „Zapiski Historyczne”, t. XXIV, 1958–1959, z. 2–3, s. 7–35.
- Włodarski B., *Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich*, Lwów 1936 (= *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, Dział II, t. XIX, z. 2).
- Włodarski B., *Rywalizacja o ziemie pruskie w połowie XIII wieku*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 61, 1956 [1958], z. 1, s. 5–65.
- Włodarski B., *Salomea królowa halicka (Kartka z dziejów wprowadzenia zakonu klarysek do Polski)*, „Nasza Przeszłość”, t. V, 1957, s. 1 (61) – 21 (81).
- Włodarski B., *Udział Rusi halicko-włodzimierskiej w walce księżąt na Mazowszu w drugiej połowie XIII wieku*, [w:] *Wiek średni – medium aevum. Prace ofiarowane Tadeuszowi Manteufflowi w 60 rocznicę urodzin*, Warszawa 1962, s. 171–183.
- Wojciechowski P. K., *Ugrupowania polityczne w ziemiach krakowskiej i sandomierskiej w latach 1280–1286*, „Przegląd Historyczny”, t. LXX, 1979, z. 1, s. 57–72.
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI w.*, „Studia Źródłoznawcze”, t. I, 1957, s. 155–181.

- Worth D. S., *Linguistic and Historiography. A Problem of Dating in the Galician-Volhynian Chronicle*, [w:] idem, *On the Structure and History of Russian. Selected Essays*, przedm. H. Birnbaum, München 1977, s. 221–235.
- Worth D. S., *Phraseology in the Galician-Volhynian Chronicle. A Study in Distributional Stylistics*, „The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.”, t. VIII, 1960, nr 1–2 (25–26), s. 55–69.
- Wójcicka U., *Literatura staroruska z elementami historii i kultury dawnej Rusi*, Bydgoszcz 2010.
- Wójtowicz M., *Словарь древнерусских личных именований XI–XIV веков*, Poznań 2012.
- Wyrozumski J., *Mściwoj*, [w:] PSB, t. XXII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 231–232.
- Zajączkowski A., *Związki językowe połowiecko-słowiańskie*, Wrocław 1949 (= *Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, Seria A, nr 34).
- Zajączkowski S., *Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*, Lwów 1925 (= *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, Dział II, t. III, z. 2).
- Zespół wieżowy w Stolpiu. Badania 2003–2005*, red. A. Buko, Warszawa 2009.
- Zielonka Z., *Henryk Prawy*, Poznań 2015.
- Zientara B., *Cesarzowa tatarska na Śląsku – geneza i funkcjonowanie legendy*, [w:] *Kultura elitarna i kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978, s. 173–178.
- Zientara B., *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1997.
- Znosko A., *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok 1996.
- Zsoldos A., *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*, Budapest 2011.
- Žemlička J., *Přemysl Otakar II. král na rozhraní věků*, Praha 2011.
- Żmudzki P., *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.
- Аверинцев С. С., *Риторика и истоки европейской литературной традиции*, Москва 1996.
- Александрович В., *Мистецтво Галицько-Волинської держави*, Львів 1999.
- Александрович В., *Мистецтво Холма доби Данила Романовича*, КД, t. I, s. 136–153.
- Александрович В., Войтович Л., *Король Данило Романович*, Біла Церква 2013.
- Александрович В., *Здобутки і прорахунки найновіших студій над вежею у селі Стопн'є (Стопн'є) поблизу Холма*, КД, t. IV, 2011, s. 289–295.
- Александрович В., *Мистецькі сюжети Холмського літопису князя Данила Романовича: Нотатки до відчитання, сприйняття та інтерпретації джерела*, „Український археографічний щорічник. Нова серія”, t. XIII–XIV, XVI–XVII, 2009, s. 38–72.
- Алексеев Л. В., *Западные земли домонгольской Руси. Очерки истории, археологии, культуры: в двух книгах*, ks. I–II, Москва 2006.
- Андрощук Ф., Чельстрем А., „*Се же бысть вторы Иевъ*”: *болезнь князя Владимира Васильковича и ее бибейские параллели*, „Ruthenica”, t. VI, 2007, s. 243–258.
- Антипов И. В., *Древнерусская архитектура второй половины XIII – первой трети XIV в. Каталог памятников*, red. В. А. Булкин, Санкт-Петербург 2000.
- Аристов В. Ю., *Свод, сборник или хроника? (О характере древнерусских летописных памятников)*, „Studia Slavica et Balcanica Petropolitana”, 2013, nr 1, s. 105–129.
- Аристов В., *Коли і як виник „Галицько-Волинський літопис”?*, „Ruthenica”, t. XI, 2012, s. 172–175.
- Асеев Ю. С., Беляев Л. А., *Десятинная Богородици Церков*, [w:] ДРСМЭ, s. 237–239.
- Асташова Н. И., Петрухин В. Я., *Смоленск*, [w:] ДРСМЭ, s. 763–764.
- Баран О., *Образ укріпленого міста*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, t. IX, 2005, s. 157–180.
- Баран О., *Спадщина княжого Холма: пам'ятки і літописна традиція*, „Пам'ятки України: історія та культура”, R. XXXVIII, 2006, nr 1–2, s. 33–45.

- Барвінський Б., *Гомер в Галицькій літописи*, ЗНТШ, т. СХVII–СХVIII, 1914, s. 55–63.
- Бакмейстер И. Г., *Опыт о Библиотеке и Кабинете редкостей и истории натуральной Санкт-Петербургской императорской академии наук*, przekł. В. Костыгов, Санкт-петербургъ 1779.
- Барсов Н., *Географический словарь Русской земли*, Вильно 1865.
- Беликова Т. В., *Княжеская власть и боярство Юго-Западной Руси в XI начала XIII вв.* (msps Ленинградский ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени государственный университет имени А. А. Жданова, УДК 947.027), Ленинград 1990.
- Бережков Н. Г., *Хронология русского летописания*, Москва 1963.
- Беспалов Р., „Новое потомство” князя Михаила Черниговского по источникам XVI–XVII веков (к постановке проблемы), [w:] *Проблемы славяноведения. Сборник научных статей и материалов РИО БГУ*, т. XIII, Брянск 2011, s. 63–97 (<http://gostunsky.blogspot.ru/search?updated-max=2013-04-23T19%3A55%3A00%2B04%3A00&max-results=10#PageNo=2>).
- Бестужев-Рюмин К. Н., *О составѣ русскихъ лѣтописей до конца XIV вѣка*, Санктпетербургъ 1868.
- Библиография русского летописания*, zest. Р. П. Дмитриева, Москва–Ленинград 1962.
- Буганов В. И., *Отечественная историография русского летописания. Обзор советской литературы*, Москва 1975.
- Буланин Д. М., *Повесть о битве на Калке*, [w:] СКККДР, т. I: XI – первая половина XIV в., Ленинград 1987, s. 346–348.
- Буров В. А., *Мост*, [w:] ДРСМЭ, s. 519.
- Василик В., *Образ Русской земли в Галицко-Волынской летописи*, „Русин”, 2009, nr 4 (18), s. 38–49.
- Вернадский Г. В., *Монголы и Русь*, Тверь–Москва 1997.
- Веселовский Н. И., *Ханъ изъ темниковъ Золотой Орды. Ногай и его время*, Петроградъ 1922 (= *Записки Россійской Академіи Наукъ*, Seria VIII, т. XIII, nr 6).
- Вилкул Т., *О некоторых источниках литовских известий Галицко-Волынской летописи*, [w:] *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, Vilnius 2007, s. 17–30.
- Вилкул Т., *Біблія у Галицько-Волинському літописі*, КД, т. IX, 2015, s. 227–240.
- Вилкул Т., *Галицько-Волинський літопис про постриження литовського князя Войшелка*, УЖ 2007, nr 4, s. 26–37.
- Вилкул Т., *Иудейский и Софийский хронографы в истории древнерусской хронографии*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, т. XVII, 2009, nr 2, s. 65–86.
- Вильна 1823–1824: Перекрестки памяти*, zedr. А. И. Федута; wstęp, koment. П. М. Лавринец, А. И. Рейтблат, А. И. Федута, Минск 2008.
- Винокур І. С., Горішній П. А., *Бакота. Столиця давньоруського Пониззя*, Кам’янець-Подільський 1994.
- Винокур І. С., Журко О. І., Мегей В. П., Якубовський В. І., *Літописний Губин XII–XIII ст. Болохівська земля: за матеріалами археол. дослідж. 1997–2003 рр.: До 800-річчя Губина*, Київ–Кам’янець-Подільський–Хмельницький–Старокосянтинів 2004.
- Власев Г. А., *Потомство Рюрика. Матеріали для складання родословій*, т. I: *Князя черниговські*, cz. 1, С.-Петербург 1906.
- Вовина-Лебедева В. Г., *Школы исследования русских летописей XIX–XX вв.*, Санкт-Петербург 2011.
- Войтович Л., *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*, Львів 2015.

- Войтович Л., *До волинського літописання*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, т. VIII, 2004, s. 70–76.
- Войтович Л., *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006.
- Войтович Л., *Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301)*, Львів 2014.
- Войтович Л., *Нащадки Чингіз-хана: вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів*, Львів 2004.
- Волощук М. М., „Вокняжение” галицьке Володислава Кормильчича (1210–1214 рр. з перервами): міфи і реальність, [w:] *Historické štúdie. K životnému jubileu Zuzany Ševčíkovej*, red. Miroslav Daniš, Bratislava 2009, s. 99–113.
- Волощук М. М., „Філя древле прегордыи” / *Fila Supruniensis. Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття*, [w:] *Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича*, Львів 2011 (= *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, т. XX), s. 189–196.
- Волощук М. М., *Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу*, „Вісник національного університету ‘Львівська політехніка’” 2006, nr 571: *Держава та армія*, s. 99–104.
- Волощук М. М., *Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу*, [w:] *Християнська спадщина галицько-волинської держави...*, Івано-Франківськ–Галич 2006, s. 64–71.
- Волощук М., „Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції, Івано-Франківськ 2014.
- Ворт Д., *К проблеме датировки Галицко-Вольнской летописи*, w: *Очерки по русской филологии*, Москва 2006, s. 254–268.
- Гіль А., Скочиляс І., *Володимирсько-Берестейська Єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси*, Львів 2013.
- Головко О., *Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*, Київ 2006.
- Голубовській П., *Печенѣги, Торки и Половцы до нашествия Татаръ. Исторія южно-рускихъ степей IX–XIII вв.*, Київ 1884.
- Гарданов В. К., „Кормильство” в древней Руси. К вопросу о пережитках родового строя в феодальной Руси IX–XIII вв., „Советская Этнография”, 1959, nr 6, s. 43–59.
- Гартман А. В., *Хронология похода Батые на Северную Русь. Автореферат диссертации [...] канд.ист. наук.*, Барнаул 2010.
- Гартман А. В., *Хронология похода Батые на Северо-Восточную Русь*, „Известия Алтайского государственного университета”, т. IV, 2008, nr 2 (60), s. 17–21.
- Гартман А. В., Цыб С. В., *Хронология первых русско-монгольских связей*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, т. XVII, 2009, nr 1, s. 1–27.
- Генсьорський А. І., *Галицько-Волинський літопис. (Процес складання, редакції і редактори)*, Київ 1958.
- Генсьорський А. І., 3 коментарів до Галицько-Волинського літопису (*Волинські і галицькі грамоти XIII ст.*), [w:] *Історичні джерела та їх використання*, т. IV, Київ 1969, s. 171–184.
- Генсьорський А. І., *Значення форм минулого часу у Галицько-Волинському літописі*, Київ 1957.
- Генсьорський А. І., *Помилкова інтерпретація Длугошем деяких місць Галицько-Волинського літопису*, [w:] *Дослідження і матеріали з української мови*, т. III, Львів 1960, s. 16–26.
- Генсьорський А. І., *Про деякі особливості стилю в Галицькому літописі*, [w:] *Дослідження і матеріали з української мови*, т. I, Львів 1959, s. 37–48.

- Генсьорський А. І., *Редакція Галицько-Волинського літопису*, „Наукові записки Ін-ту суспільних наук”, t. IV, 1957, s. 68–82.
- Генсьорський А. І., *Спостереження над вживанням повноголосних і неповноголосних форм у Галицько-Волинському літописі*, „Проблеми слов'янського мовознавства”, t. IV, 1955, s. 81–98.
- Генсьорський А. І., *Галицько-Волинський літопис. Лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості*, Київ 1961.
- Гимон Т. В., Гиппиус А. А., *Русское летописание в свете типологических параллелей (к постановке проблемы)*, [w:] *Жанры и формы в письменной культуре средневековья*, Москва 2005, s. 174–200.
- Гимон Т. В., *Историописание раннесредневековой Англии и Древней Руси. Сравнительное исследование*, Москва 2012.
- Гиппиус А. А., *У истоков древнерусской исторической традиции*, „Славянский Альманах”, 2002, s. 25–43.
- Голиков А. Г., Круглова Т. А., *Источниковедение отечественной истории*, Москва 2000.
- Голубинский Е. Е., *История русской церкви*, t. I, cz. 1, Москва 1901.
- Горovenko A., *Меч Романа Галицкого. Князь Роман Мстиславич в истории, эпосе и легендах*, Санкт-Петербург 2011.
- Горский А. А., *Русь. От славянского Расселения до Московского царства*, Москва 2004.
- Горский А. А., *Древнерусская дружина (К истории генезиса классового общества и государства на Руси)*, Москва 1989.
- Готун І. А., Осадчий Р. М., Нетьосов П. О., *Літописний Звенигород Київський: археологічні реалії та пам'яткоохоронні перспективи*, [w:] *Міста Давньої Русі. Збірка наукових праць пам'яті А. В. Кузи*, Київ 2014, s. 384–397.
- Грушевський М., *Галицьке боярство XII–XIII в.*, [w:] *idem, Твори у 50 томах*, t. VI, Львів 2004, s. 435–451.
- Грушевський М., *До справи хронологічної зв'язи в Галицько-Волинській літописі*, ЗНТШ, t. LII, 1903, s. 1–5.
- Грушевський М., *Звенигород Галицький (історично-археологічна розвідка)*, [w:] *idem, Твори у 50 томах*, t. VI, Львів 2004, s. 389–416.
- Грушевський М., *Історія України-Руси*, t. II: *XI–XIII вік*, Київ 1992; t. III: *до року 1340*, Київ 1993 [reprint wyd.: Львів 1905].
- Грушевський М., *Історія української літератури*, t. II–III, Київ 1993.
- Грушевський М., *Хронологія подій Галицько-Волинської літописі*, ЗНТШ, t. XLI, 1901, nr 3, s. 1–72 (wyd. 2: *idem, Твори у 50 томах*, t. VII, Львів 2005, s. 327–387).
- Гудков В. П., *Параллель из истории форм будущего времени в сербскохорватском и русском языках*, [w:] *Исследование частных вопросов истории славянских языков*, Москва 2007, s. 12–22.
- Гуревич Ф. Д., *Древний Новгородок (посад-окольный город)*, Ленинград 1981.
- Гуркин С. В., *К вопросу о русско-половецких матримониальных связях*, „Донская археология”, 1999, nr 2, s. 40–50.
- Гуркин С. В., *К вопросу о русско-половецких матримониальных связях*, „Донская археология”, 1999, nr 3–4, s. 41–54.
- Гуцуляк О., Дрогомирецький П., Томенчук Б., *До проблеми Галичиної могили (Scando-Slavica у Верхньому Подністров'ї)*, „Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис”, 2005, nr 11, s. 14–26.
- Гіль А., Сочиляс І., *Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси*, Львів 2013.
- Даркевич В. П., Белаев Л. А., *Рязань*, [w:] ДРСМЭ, s. 707–709.

- Даркевич В. П., *Пронск*, [w:] ДРСМЭ, s. 658–659.
- Дашкевич Н. П., *Княженіе Данила Галицкаго. По рускимъ и иностраннымъ известіямъ*, Кієвъ 1873.
- Дашкевич Я., *Каменец – еще раз*, RM, t. V.1, 1984, s. 7–19.
- Диба Ю., Петрик В., *Планувальна структура „долокаційного Львова”*, [w:] *Семінарій Княжі часи*, Львів 2002, s. 40–59.
- Дмитриев Л. А., *Сказание о убиении в орде князя Михаила Черниговского и его боярина Феодора*, [w:] СКнКДР, t. I: *XI – первая половина XIV в.*, Ленинград 1987, s. 412–416.
- Дмитриев Л. А., *Орь*, ТОДРЛ, t. XL, 1985, s. 143–144.
- Дмитриев Л. А., *Митуса*, [w:] СКнКДР, t. I: *XI – первая половина XIV в.*, Ленинград 1987, s. 254–256.
- Долинська М., *Львів. Простір на тлі мешканців*, Львів 2015.
- Домбровский Д., *Вступление Мстислава Мстиславича в борьбу за Галич*, СР, t. X: *К 1150-летию зарождения российской государственности российской истории*, 2012, s. 170–196.
- Домбровский Д., *Галицко-Волынская летопись как источник генеалогических исследований-историографический и источниковедческий аспекты (на примере абзаца о браке Данила Романовича с Анной Мстиславовной)*, [w:] J. Komendová i in., *Пис менность Галицко-Волынского княжества: историко-филологические исследования*, Olomouc 2016, s. 11–22.
- Домбровский Д., *Генеалогия Мстиславичей: Первые поколения (до начала XIV в.)*, przekł. i wstęp do wyd. ros. К. Ерусалимского, О. Остапчук, Санкт-Петербург 2015 (= *Studiorum Slavicorum Orbis*, t. X).
- Донской Д. В., *Рюриковичи. Исторический словарь*, Москва 2008.
- Донской Д., *Справочник по генеалогии Рюриковичей*, cz. 1: *(середина IX – начало XIV в.)*, Ренн 1991.
- Древнетюркский словарь*, Ленинград 1969.
- Древняя Русь. Город, замок, село*, red. В. А. Колчин, Москва 1985 (= *Археология СССР*, t. XV).
- Егоров В. Л., *Историческая география Золотой Орды XIII–XIV вв.*, Москва 1985.
- Ерёмин И. П., *Волынская летопись 1289–1290 гг. как памятник литературы*, [w:] idem, *Литература Древней Руси (этюды и характеристики)*, Москва–Ленинград 1966, s. 164–184.
- Ерёмин И. П., *Литература Древней Руси (этюды и характеристики)*, Москва–Ленинград 1966.
- Живов В. М., *Об употреблении одной книжной конструкции в памятниках восточнославянской письменности (глагол быти с причастием настоящего времени)*, [w:] *Schnittpunkt Slavistik: Ost und West im wissenschaftlichen Dialog. Festgabe für Helmut Keipert zum 70. Geburtstag*, cz. 3, red. I. Podterger, Bonn 2012, s. 235–249.
- Зайцев А. К., *Черниговское княжество X–XIII вв. Избранные труды*, Москва 2009.
- Зализняк А. А., „Слово о полку Игореве”: *взгляд лингвиста*, wyd. 3 uzup., Москва 2008.
- Зализняк А. А., *Древненовгородский диалект*, wyd. 2, Москва 2004.
- Запаско Я., *Скрипторій волинського князя Володимира Васильковича*, ЗНТШ, t. CCXXV, 1993, s. 185–193.
- Запаско Я., *Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга*, Львів 1995.
- Зверуго Я. Г., *Древний Волковыск X–XIV вв.*, Минск 1975.
- Златарски В. Н., *История на българската държава през средните векове*, t. III: *Второ българско царство. България при Асеневици (1187–1280)*, София 1994 [reprint wyd.: София 1940].

- Зотов Р. В., *О черниговских князьях по Любецкому синодику и о черниговском княжестве в татарское время*, Санктпетербург 1892.
- Ивакин Г. Ю., *Киев в XIII–XV веках*, Киев 1982.
- Иконников В. С., *Опыт русской историографии*, т. I.1, Киев 1891.
- Именной и географический указатели к Ипатьевской летописи*, зест. Л. Л. Муравьева, Л. Ф. Кузьмина, ред. Б. И. Буганов, Москва 1975 [reprint: ПСРЛ, т. II, Москва 2001, s. I–L].
- Императорская Публичная Библиотека за сто лѣтъ 1814–1914*, ред. Д. Ф. Кобеко, С.-Петербург 1914.
- Инструкция для составления каталогов древних славянских рукописей*, „Slavia”, R. XXXII, 1963, z. 2, s. 240–249.
- Иорданиди С. И., Крысько В. Б., *Древнерусские инновации во множественном числе именного склонения*, „Вопросы языкознания”, 1995, nr 4, s. 64–77.
- Исторический очерк и обзор фондов Рукописного отдела Библиотеки Академии Наук*, т. II: XIX–XX веки, Москва–Ленинград 1958.
- История древнерусской литературы: Аналитическое пособие*, Москва 2008.
- Історія української культури*, т. II, Київ 2001.
- Історія Української Літератури в дванадцяти томах*, т. I: Давня література (X – перша половина XVI ст.), ред. Ю. Пелешенко, М. Сулима, Київ 2013.
- Каливидзе Н. В., *Деисус*, [w:] ПЭ, т. XIV, s. 316–319.
- Каманін І., Вітвицка О., *Водяні знаки на папері Українських документів XVI і XVII вв. (1566–1651)*, Київ 1923.
- Каменцева Е. И., Устюгов Н. В., *Русская метрология*, Москва 1975.
- Каравашкин А. В., *Литературный обычай Древней Руси*, Москва 2011.
- Карамзин Н. М., *История государства Российского*, т. II–III, Москва 1991; т. IV, Москва 1992.
- Карпов А. Ю., *Русская Церков X–XIII вв. Биографический словарь*, Москва 2016.
- Карсанов А. Н., *Об одном известии Ипатьевской летописи*, [w:] *Аланы: история и культура*, т. III, Владикавказ 1995, s. 389–402.
- Каштанов Д. В., *Русь и Фессалоника в XII–XIII веках: люди, идеи, пути*, ВВ, т. LXV (XC), 2006, s. 94–106.
- Кибинь А. С., *От Ятвгязи до Литвы. Русское пограничье с ятвгями и литвой в X–XIII вв.*, Москва 2014.
- Кибинь А. С., *Литовский князь и индийский царевич, в поисках сходства (История о Войшелке)*, „Петербургские славянские и балканские исследования”, 2011, nr 2 (10), s. 11–28.
- Кирпичников А. Н., *Сулица*, [w:] ДРСМЭ, s. 799.
- Кирпичников А. Н., *Копье*, [w:] ДРСМЭ, s. 414.
- Кирпичников А. Н., *Гребля*, [w:] ДРСМЭ, s. 209.
- Кирпичников А. Н., *Древнерусское оружие*, т. II: *Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв.*, Москва–Ленинград 1966 (= *Археология СССР. Свод археологических источников*, Е1 – 36).
- Кирпичников А. Н., *Порок*, [w:] ДРСМЭ, s. 641.
- Ключевский В. О., *Сочинения в девяти томах*, т. VII: *Специальные курсы*, Москва 1989.
- Книш Я., *Заснування Львова*, [w:] *Семінарій Княжі часи*, Львів 2002, s. 7–13.
- Книш Я., *Фрагменти невідомого списку Іпатіївського літопису*, [w:] *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*, Львів 2001, s. 86–105.
- Коваленко В. П., *Сновск* [w:] ДРСМЭ, s. 769.

- Коваленко В. П., *Хороборь, Хоробор*, [w:] ДРСМЭ, s. 861.
- Коваленко В. П., *Глухов*, [w:] ДРСМЭ, s. 187.
- Коваленко В. П., *Чернигов*, [w:] ДРСМЭ, s. 876–877.
- Ковальский Н. П., Мыцык Ю. А., *Украинские летописи*, „Вопросы истории”, 1985, nr 10, s. 81–94.
- Комендова Й., *Опавский поход Даниила Романовича: чешский взгляд*, [w:] CR, Ser. I, t. IV: *Rurikids in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.)*, red. W. Nagirnyj, Kraków 2014, s. 185–192.
- Комендова Й., *Жанр Галицко-Волинской летописи в типологической перспективе*, [w:] J. Komendová i in., *Письменность Галицко-Волинского княжества: историко-филологические исследования*, Olomouc 2016, s. 79–88.
- Коринный Н. Н., *Переяславская земля X – первая половина XIII века*, Киев 1992.
- Костомаров Н. И., *Лекции по русской истории, cz. 1: Источники русской истории*, Санкт-Петербург 1861.
- Котляр Н. Ф., *Козельск*, [w:] ДРСМЭ, s. 404.
- Котляр Н. Ф., *Галицко-Волинський свод: летопись или собрание повестей?*, CP, t. VI, 2006, s. 119–137.
- Котляр М. Ф., *Галицко-Волинський літопис XIII ст.*, Київ 1993.
- Котляр М. Ф., Ричка В. М., *Княжий двір Південної Русі X–XIII ст.*, Київ 2008.
- Котляр М., *Загадковий Ізяслав з Галицко-Волинського літопису*, УДЖ 1991, nr 10 (367), s. 95–102.
- Котляр М., *Княжа служба в Київській Русі*, Київ 2009.
- Котляр Н. Ф., *О возможной природе нетрадиционной структуры и формы Галицко-Волинской летописи*, ДР, 2006, nr 2 (24), s. 36–54.
- Котляр Н. Ф., *Болоховская земля*, [w:] ДРСМЭ, s. 77.
- Котляр Н. Ф., *Болоховские князья*, [w:] ДРСМЭ, s. 77.
- Котляр Н. Ф., *Галич*, [w:] ДРСМЭ, s. 173.
- Котляр Н. Ф., *Гривна*, [w:] ДРСМЭ, s. 211–213.
- Котляр Н. Ф., *Межибожье*, [w:] ДРСМЭ, s. 481.
- Котляр Н. Ф., *Плеснеск*, [w:] ДРСМЭ, s. 618–619.
- Котляр Н. Ф., *Теребовль*, [w:] ДРСМЭ, s. 806–807.
- Котляр Н. Ф., *Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси в IX–XIII вв.*, Киев 1985.
- Кривошеев Ю. В., *Русь и Монголы. Исследование по истории Северо-Восточной Руси*, Санкт-Петербург 2003.
- Крип'якевич І., *Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогоу*, „Analecta Ordinis Sancti Basilii Magni”, R. III, 1926, t. II [1927], s. 70–104.
- Крип'якевич І., *Галицко-Волинське князівство*, wyd. 2 zmien. i uzup., Львів 1999.
- Куза А. В., *Малые города Древней Руси*, Москва 1989.
- Куза А. В., *Брянск*, [w:] ДРСМЭ, s. 89–90.
- Кузнецов А. А., *Владимирский князь Георгий Всеволодович в истории Руси первой трети XIII века*, Нижний Новгород 2006.
- Кузнецов П. С., *Историческая грамматика русского языка. Морфология*, Москва 2004.
- Кузьмин А. В., Охотникова В. И., Преображенский А. С., *Довмонт*, [w:] ПЭ, t. XV, s. 519–527.
- Кучинко М., *Історія населення Західної Волині, Холмицини та Підлашшия в X–XIV століттях*, Луцьк 2009.
- Кучкин В. А., Седов В. В., *Коломна*, [w:] ДРСМЭ, s. 406.
- Кучкин В. А., Седов В. В., Белаев Л. А., *Владимир*, [w:] ДРСМЭ, s. 128–131.

- Кучкин В. А., Плетнева С. А., *Торческ* [...], [w:] ДРСМЭ, s. 824.
- Кучкин В. А., *Фрагменты Ипатьевской летописи в Киево-Печерском патерике Иосифа Тризны*, ТОДРЛ, t. XXIV, 1969, s. 196–198.
- Лавреченко М. Л., *Родство и власть в языке Галицко-Волынской летописи*, [w:] J. Komendová i in., *Письменность Галицко-Волынского княжества: историко-филологические исследования*, Оломоуц 2016, s. 33–46.
- Лаврченко М. Л., *Завещание Владимира Васильковича: следование семейной традиции Рюриковичей или новаторская идея бездетного князя?*, СР, Ser. I, t. III, 2013, s. 93–101.
- Лавров Л. И., „Обезы” русских летописей, СЭ 1946, nr 4, s. 161–170.
- Лазаров И., *Междоусобицы в България през 1256–1257 г.*, „Военно-Исторически Сборник”, R. 53, 1984, ks. I (styczeń–luty), s. 145–155.
- Лаптева О. А., *Русский разговорный синтаксис*, Москва 1976.
- Лашнюков И., *Очерки русской историографии и истории. Киевская летопись, Суздальский Сводь, Галицко-волынская летопись*, „Университетские известия”, 1872, nr 5, s. 1–19.
- Левницкий. О. И., *Историческое описание Владимиро-Волынского Успенского храма, построенного в половине XII в. князем Мстиславом Изяславичем*, Киев 1892.
- Леонтиева Г. А., Шорин П. А., Кобрин В. Б., *Ключи к тайнам Клио. Палеография, метрология, хронология, геральдика, нумизматика, ономастика, генеалогия. Книга для учащихся и студентов*, Москва 1994.
- Лимонов Ю. А., *Культурные связи России с европейскими странами в XV–XII вв.*, Ленинград 1978.
- Литвина А. Ф., Успенский Ф. Б., *Русские имена половецких князей. Междинастические контакты сквозь призму антропонимики*, Москва 2013.
- Литвина А. Ф., Успенский Ф. Б., *Выбор имени князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропонимики*, Москва 2006.
- Литвина А. Ф., Успенский Ф. Б., *Насильственный постриг княжеской семьи в Киеве: от интерпретации обстоятельств к реконструкции причин*, СР, t. X, 20012, s. 135–169.
- Лихачев Д. С., *Система литературных жанров Древней Руси*, [w:] *Славянские литературы: V Международный съезд славистов (София, сент. 1963 г.). Доклады советской делегации*, Москва 1963, s. 47–70.
- Лихачев Д. С., *Русский посольский обычай XI–XIII вв.*, ИЗ, t. XVIII, 1946, s. 42–55.
- Лихачев Д. С., wsróbrg. Алексеев А. А., Бобров А. Г., *Текстология на материале русской литературы X–XVII вв.*, Санкт-Петербург 2001.
- Лосева О. В., *Русские месяцесловы XI–XIV веков*, Москва 2001.
- Лысенко П. Ф., *Открытие Берестья*, Минск 2007.
- Лысенко П. Ф., *Города Туровской земли*, Минск 1974.
- Люстров М. Ю., *Европа и европейцы в Галицко-Волынской летописи*, [w:] *Древнерусская литература. Тема запада в XIII–XV вв. и повествовательное творчество*, Москва 2002.
- Ляска В., *Districtus Podhorayensis: до проблеми територіальної організації галицько-волыньського порубіжжя у XIII–XIV століттях*, „Князя Доба. Історія і культура”, t. VII, 2013, s. 109–136.
- Ляска В., *Голі Гори та Печера Домажировова: причинки до історичної географії галицько-волыньського пограниччя у першій половині XIII століття*, СР, Ser. II, t. III, s. 9–32 [w druku].
- Мавродин В., *Начало мореходства на Руси*, Ленинград 1949.
- Мазур О., *Володислав Кормільчич: шлях до княжого столу*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, t. VI, 2002, s. 118–129.
- Майоров А. В., „Король Руси” в битве на Лейте, „Русин”, 2012, nr 3 (29), s. 54–77.

- Майоров А. В., *Греческий оловир Данила Галицкого: из комментария к Галицко-Волынской летописи*, ТОДРЛ, t. LXII, 2014, s. 225–235.
- Майоров А. В., *Ипатьевская летопись: история открытия, изучения и публикации* [mpis w posiadaniu zespołu badawczego].
- Майоров А. В., *Повесть о нашествии Батые в Ипатьевской летописи. Часть первая*, „Rossica Antiqua”, 2012, nr 1 (5), s. 47–60.
- Майоров А. В., *Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община*, Санкт-Петербург 2001.
- Майоров А. В., *Галицко-волынский князь Роман Мстиславич, володар, воїн, дипломат*, t. I–II, Біла Церква 2011.
- Майоров А. В., *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв.*, Санкт-Петербург 2011.
- Макеева И. И., „Сказание чудес Николая Мирликийского”, „Лингвистическое источниковедение и история русского литературного языка”, 2002–2003, s. 228–310.
- Мандзяк В., *Ростислав Михайлович – „dux Galiciae et imperator Bulgarorum”*, „Князя Доба. Історія і культура”, t. V, 2011, s. 131–143.
- Мартынюк А. В., „Австрийский стол” князя Романа Даниловича, CR, Ser. II, t. III [w druku].
- Мартынюк А. В., „Веренгер, прироком Просвел”: имя в истории Древней Руси и средневековой Австрии, ДР, 2013, nr 3 (53), s. 88–89.
- Мартынюк А. В., „Немци жре дивляцця оружю татарскому”: с кем и когда встречался Даниил Романович в Пожони?, CR, Ser. I, t. V, Kraków–Bratislava 2015, s. 149–160.
- Маслова С. А., *Баскаческая организация на Руси: время существования и функции*, ДР, 2013, nr 1 (51), s. 27–40.
- Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской Империи (с библиографическим указателем)*, zest. В. В. Зверинский, ks. I–III, Санкт-Петербург 2015 [reprint wyd.: Санкт-Петербург 1890, 1892, 1897].
- Маярчак С. П., *Літописні Бакота і Пониззя*, „Краєзнавство”, 2006, nr 1–4, s. 169–177.
- Милотенко Н. И., *Южнорусская летопись в общерусском летописании начала XV в.*, [w:] *Летописи и хроники. Новые исследования 2008*, Москва–С.-Петербург 2008, s. 11–51.
- Мовчан И. И., Бобровский Т. А., *Выдубицкий Михаиловский Монастырь*, [w:] ДРСМЭ, s. 163–164.
- Моздир М., *Хрест у селі Зимне біля Володимира (до питання атрибуції)*, [w:] *Галич і Галицька земля в державнотворчих процесах України (матеріали Міжнародної ювілейної конференції, Івано-Франківськ–Галич 1998*, s. 146–149.
- Мустафина Э. К., *Способы выражения значения будущего времени в тексте „Повести временных лет”*, Душанбе 1984.
- Мустафина Э. К., Хабургаев Г. А., *Проблема древнерусских форм сложного будущего с глаголами имамь, хоцу и могу (на материале ПВЛ по спискам XIV–XVI вв.)*, „Вестник МГУ”, Ser. 9: Филология, 1985, nr 2, s. 20–32.
- Носов К. С., *Терминология оборонительного зодчества на Руси в XI–XVII веках*, Москва 2010.
- Нагірний В., „Да и Галич”: з історії відносин галицько-волыньських князів із Монголами у 1240-х рр., [w:] *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць*, Рівне 2009, s. 9–12.
- Назаренко А. В., Флоря Б. Н., Турилов А. А., *Владими́ро-Волы́нская епархия*, [w:] ПЭ, t. VIII, s. 726–732 (<http://www.pravenc.ru/text/159136.html>).
- Насонов А. Н., *История русского летописания XI – начала XVIII века*, Москва 1969.
- Насонов А. Н., *Монголы и Русь (История татарской политики на Руси)*, Санкт-Петербург 2002.

- Нерознак В. П., *Названия древнерусских городов*, Москва 1983.
- Николай Михайлович Карамзин, по его сочинениям, письмам и отзывам современников. *Материалы для биографии, с примечаниями и объяснениями М. Погодина, cz. 2*, Москва 1866.
- Новосельцев А. П., Термин „вежа” в древнерусских источниках, ДГ, 1987 [1989], s. 13–18.
- Носенко А., Константин „Рязанский” и Евстафий Константинович: к вопросу о княжеском происхождении и родственных связях, CR, Ser. I, t. V, s. 161–172.
- Обнорский С. П., *Именное склонение в современном русском языке*, t. II, Ленинград 1931.
- Описание Рукописного отдела Библиотеки АН СССР*, 1959, t. III, z. 1.
- Орлов А. С., *Владимир Мономах*, Москва–Ленинград 1946.
- Орлов А. С., *К вопросу об Ипатьевской летописи*, „Известия отделения русского языка и словесности АН СССР”, t. XXXI, 1926, ks. I, s. 93–126.
- Орлов А. С., *О галицко-волынском летописании*, ТОДРЛ, t. V, 1947, s. 15–35.
- Осадчий Є., *Ще раз про проблему історичних назв волинських міст, згаданих у статті 1240 р. Іпатіївського літопису*, „Ruthenica”, t. X, 2011, s. 78–90.
- Отчет Императорской Публичной Библиотеки за 1852 годъ*, Санктпетербургъ 1853, s. 21–58.
- Охотникова В. И., *Повесть о Довмонте. Исследование и тексты*, Ленинград 1985.
- Прохоров Г. М., *Повесть о нашествии Батыя*, [w:] СКнКДР, t. I: XI – первая половина XIV в., Ленинград 1987, s. 363–365.
- Панишко С., *Уровське князівство Данила Романовича*, [w:] *Засновник Львова король Данило та українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256–2006)*, Львів 2006, s. 103–111.
- Папаскир А. Л., *Обезы в древнерусской литературе и проблемы истории Абхазии*, Сухум 2005.
- Паславський І., *Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття*, Львів 2003.
- Пастернак Я., *Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами*, Торонто 1961.
- Пастернак Я., *Старий Галич*, Краків–Львів 1944.
- Пауткин А. А., *Афористические максимы в Галицко-Волинской летописи и польско-латинская литературная традиция*, [w:] *Древняя Русь и Запад. Научная конференция. Книга резюме*, Москва 1996, s. 84–87.
- Пауткин А. А., *Южнорусские летописцы XIII века и переводная историческая литература*, „Герменевтика древнерусской литературы”, t. IX, 1998, s. 127–134.
- Пашуто В. Т., *Внешняя политика Древней Руси*, Москва 1968.
- Пашуто В. Т., *Образование литовского государства*, Москва 1959.
- Пашуто В. Т., *Очерки по истории Галицко-Волинской Руси*, Москва 1950.
- Перевощиков В. О., *О рускихх ѣтописяхъ и ѣтописателяхъ по 1240 годъ. Матеріали для Історіи Россійской Словесности*, Санктпетербургъ 1836.
- Перетц В.Н., *До питання про літературні джерела давньоукраїнського літопису*, „Збірник Історично-філологічного відділу УАН. Ювілейний збірник на пошану акад. М.С. Грушевського”, 1928, nr 76, cz. 2, s. 213–219.
- Петрик А. М., *До історії боярства та боярських родів Перемиської землі*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник”, 6, 2002, s. 105–117.
- Петрик А., *До питання становлення та розвитку боярських родів галицько-волинської держави*, [w:] II Міжнародний науковий Українських Істориків. Українська історична наука на сучасному етапі розвитку, t. II, Кам’янець-Подільський–Київ–Нью Йорк–Острог 2006, s. 364–370.

- Петрухин П. В., *И блху ловлице звѣрь: использование конструкции в Повести временных лет*, ДР, 2008, nr 3 (33), s. 52.
- Пилипчук Я., *Наддніпрянські кипчаки, Русь та Центрально-Східна Європа*, „Україна в Центрально-Східній Європі: Зб. наук. пр.”, t. XII–XIII, 2013, s. 111–126.
- Письменные памятники истории Древней Руси. Летописи. Повести. Хождения. Поучения. Жития. Послания. Аннотированный каталог-справочник*, red. Я. Н. Щапов, Санкт-Петербург 2003.
- Плетнева С. А., *Юрий Кончакович*, [w:] ДРСМЭ, s. 908.
- Плетнева С., *Атрак*, [w:] ДРСМЭ, s. 45.
- Плетнева С., *Сырчан*, [w:] ДРСМЭ, s. 801.
- Плетнева С., *Кончак*, [w:] ДРСМЭ, s. 413.
- Плетнева С., *Торки*, [w:] ДРСМЭ, s. 823.
- Плетнева С., *Половцы*, Москва 1990.
- Погодин М. П., *Исследования, замечания и лекции о Русской истории*, t. VI: *период удельный 1054–1240*, Москва 1855.
- Погоральський Я., *Олександр Белзький і Данило Галицький: брати та суперники*, [w:] *Король Данило і його місце в українській історії. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 листопада 2001 р.)*, Львів 2003, s. 217–224.
- Пожарицкая С. К., *О семантике некоторых форм прошедшего времени глагола в севернорусском наречии*, „Revue des Études slaves”, t. LXIII, 1991, z. 4, s. 787–799.
- Попов А., *Обзор хронографов русской редкции*, t. I, Москва 1866.
- Поппэ А., *Митрополиты и князья Киевской Руси*, [w:] Г. Подскальский, *Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988–1237 гг.)*, przekł. А. В. Назаренко, red. К. К. Акентьев, Санкт-Петербург 1996 (= *Subsidia Byzantinorossica*, t. I), s. 441–506.
- Поппэ А., *Почему венчание Данила на королевство состоялось в Дорогичине?*, [w:] *Тезисы Международной научной конференции, Литва Эпохи Миндаугаса и ее соседи: Исторические и культурные связи и Параллели*, Москва 2003, s. 43–47.
- Потебня А. А., *Из записок по русской грамматике*, t. I–II, Москва 1958.
- Почекаев Р. Ю., *Цари Ордынские. Биографии ханов и правителей Золотой Орды*, С.-Петербург 2012.
- Пресняков А. Е., *Княжое право в Древней Руси: очерки по X–XII векам*, Москва 1993.
- Приселков М. Д., *История русского летописания XI–XV вв.*, Ленинград 1940 [reprint: Санкт-Петербург 1996].
- Приселков М. Д., *Летописание Западной Украины*, [w:] idem, *История русского летописания XI–XV вв.*, Санкт-Петербург 1996, s. 283–309.
- Приселков М. Д., *Летописание Западной Украины и Белоруссии*, „Ученые Записки Ленинградского Государственного Университета. Серия Исторических наук”, t. VII, 1941, nr 67, s. 5–24.
- Прищепя Б. А., *Дорогобуж на Горині у X–XIII ст.*, Рівне 2011.
- Прицак О., *Іпатський літопис та його роля у реставрації Української історичної пам'яті*, „Свобода”, 1972, nr 230 (14 XII), s. 2.
- Прицак О., *Коли і ким написано „Слово о полку Ігоревім”*, Київ 2008.
- Прозоровский Д. И., *Древняя русскія мѣры жидкостей*, ЖМНП 1854, cz. 81, s. 231–268.
- Прохоров Г. М., *Древнерусское летописание. Взгляд в неповторимое*, Москва 2014.
- Русский биографический словарь*, t. XIV [wyd. 2], Санкт-Петербург 1910; t. XXI, Санкт-Петербург 1901.
- Рапов О. М., *Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII в.*, Москва 1977.
- Расовский Д. А., *Половцы. Черные Клобуки: Печенеги, Торки и Берендеи на Руси и в Венгрии (работы разных лет)*, wyd. Р. Р. Суюнов, Р. П. Храпачевский, Москва 2012.

- Рожко В., *Українське православне церковне мистецтво Волині (IX–XX ст.)*, Луцьк 2006.
- Рожко В., *Печерні монастирі Волині і Полісся. Історико-краєзнавчий нарис*, Луцьк 2008.
- Романов В. К., *Статья 1224 г. о битве на Калке Ипатьевской летописи*, „Летописи и хроники. 1980 г.”, 1984, s. 79–103.
- Романова Г. Я., *Наименование мер длины в русском языке*, Москва 1975.
- Романова О. В., *О хронологии Галицко-Волынской летописи XIII века по Ипатьевскому списку*, [w:] *Прошлое Новгорода и Новгородской земли. Материалы научной конференции*, Новгород 1997, s. 66–70.
- Русские писатели 1800–1917. Биографический словарь*, т. I: А–Г, Москва 1989.
- Рыбаков Б. А., *Русские летописи и автор „Слова о полку Игореве”*, Москва 1972.
- Рыбаков Б. А., *Русские системы мер длины XI–XV веков (Из истории народных знаний)*, СЭ 1949, nr 1, s. 67–91.
- Самодуров И. В., *Институт дворянских в средневековой Руси XII – начала XVI вв. Автореферат*, Москва 2003.
- Сафаргалиев М. Г., *Распад Золотой Орды*, Саранск 1960.
- Свердлов М. Б., *Деньги меховые*, [w:] ДРСМЭ, s. 237.
- Свердлов М. Б., *Холоп*, [w:] ДРСМЭ, s. 859–860.
- Святский Д., *Астрономия Древней Руси. С каталогом астрономических известий в Русских летописях, составленным М. Л. Городецким*, Москва 2007.
- Седов В. В., *Гродно*, [w:] ДРСМЭ, s. 215–216.
- Седов В. В., *Погребения „святых князей” и архитектура княжеских усыпальниц Древней Руси*, [w:] *Восточнохристианские реликвии*, red. А. М. Лидов, Москва 2003, s. 447–481.
- Седых В. Н., *Куна*, [w:] ДРСМЭ, s. 435.
- Селезнев Ю. В., *Русско-ордынские конфликты XIII–XV веков*, Москва 2010.
- Селезнев Ю. В., *Русские князья в составе правящей элиты Джучиева Улуса в XIII–XV веках*, Воронеж 2013.
- Селезнев Ю. В., *Элита Золотой Орды*, Казань 2009.
- Семянчук Г., Шаланда А., *Да пытання аб пачатках Вялікага княства Літоўскага ў сярэдзіне XIII ст. (яшчэ адна версія канструявання мінуўшчыны)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1999, nr 11, s. 18–44.
- Скочиляс І., *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус*, Львів 2010.
- Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*, т. I–XI, Москва 1988–2016.
- Словарь русских народных говоров*, т. XVII, Ленинград, 1981.
- Словарь русского языка XI–XVII вв.*, т. I–XXX, Москва 1975–2015.
- Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, т. I–II, Київ 1977–1978.
- Соболевский А. И., *Лекции по истории русского языка*, wyd. 4, Москва 1907.
- Софроненко К. А., *Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI–XIII вв.*, Москва 1955.
- Срезневский И. И., *Материалы для Словаря Древнерусского языка*, т. I–III, Москва 2003 (reprint wyd.: С.-Петербургъ 1893–1912).
- Ставиский В., *Читаем Галицко-Волынскую летопись*, „Ruthenica”, т. X, 2011, s. 241–250.
- Стефанович П. С., *Крестоцелование и отношение к нему церкви в Древней Руси*, СР, т. V, 2004, s. 86–113.
- Стефанович П. С., *Князь и бояре: клятва верности и право отъезда*, [w:] А. А. Горский, В. А. Кучкин, П. В. Лукин, П. С. Стефанович, *Древняя Русь. Очерки политического и социального строя*, Москва 2008, s. 148–269.

- Столярова Л. В., Каштанов С. М., *Книга в Древней Руси (XI–XVI вв.)*, Москва 2010.
- Строев П., *Списки ієрарховъ и настоятелей монастырей російскія церкви*, С.-Петербургъ 1877.
- Творогов О. В., *Кирилл (ум. 1233 г.)*, [w:] СКвКДР, t. I: XI – первая половина XIV в., Ленинград 1987, s. 222–223.
- Творогов О. В., *Археология и текстология древнерусской литературы*, Москва–С.-Петербург 2009.
- Творогов О. В., *Девгениево деяние*, [w:] СКвКДР, t. I: XI – первая половина XIV в., Ленинград 1987, s. 115–116.
- Творогов О. В., *Древнерусские Хронографы*, Ленинград 1975.
- Терещук К. І., *До питання про локалізацію Болохівської землі*, [w:] *Дослідження з слов'яно-руської археології*, ред. В. І. Довженко, Київ 1976, s. 164–175.
- Терський С., „*Батиева дорога*” у XII–XIV ст.: історико-географічний коментар, „Слов'янський вісник: зб. наук. праць”, t. XI, 2011, s. 126–131.
- Терський С., *Лучеськ X–XV ст.*, Львів 2006.
- Терський С., *Східний кордон Волинського князівства у XII–XIII ст. (за даними археологічних досліджень)*, „Вісник Національного університету ‘Львівська політехніка’”, 2012, nr 724: *Держава та армія*, s. 16–25.
- Терський С., *Княже місто Володимир*, Львів 2010.
- Тимошук Б. О., *Давньоруська Буковина*, Київ 1982.
- Тихомиров М. И., *Древнерусские города* [wyd. 2], Москва 1956.
- Толочко А. П., *Картонный меч. Горюченко Андрей. Меч Романа Галицкого [...]*, „Ruthenica”, t. XI, 2012, s. 201–217.
- Толочко А. П., *Взятие Киева монголами: источники летописного описания*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XXII, 2014, s. 101–118.
- Толочко А. П., *Галицкие „приточники”*, „Ruthenica”, t. VII, 2008, s. 201–209.
- Толочко А. П., Звиздецкий Б. А., *Вручий*, [w:] ДРСМЭ, s. 157.
- Толочко А. П., *Похвала или житие? (Между текстологией и идеологией княжеских панегириков)*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. VII, 1999, s. 26–38.
- Толочко А. П., *Происхождение хронологии Ипатьевского списка Галицко-Волынской летописи*, „Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology”, t. XIII, 2005, nr 1, s. 81–108.
- Толочко О., Ричка В., „*Князи Болоховьщии*”, „Ruthenica”, t. XIII, 2016, s. 83–107.
- Толочко А. П., *Как выглядел оригинал галицко-волынской летописи*, „Rossica Antiqua. Исследования и материалы”, t. I, 2006, s. 175–183.
- Толочко П. П., *Власть в Древней Руси XI–XIII вв.*, С.-Петербург 2011.
- Толочко П., „*Выгонци Галичкькыя*”, „Ruthenica”, t. XIII, 2016, s. 166–168.
- Толочко П., „*Изломи копье свое*”, „Ruthenica”, t. VIII, 2009, s. 202–205.
- Толочко П., „*Хотаща бо княжити сама*”, „Ruthenica”, t. XIII, 2016, s. 169–170.
- Толочко П., *О значении и происхождении летописного слова „сайгат”*, „Ruthenica”, t. VI, 2007, s. 356–359.
- Толочко П., *Гадания по псалтыри*, „Ruthenica”, t. V, 2006, s. 257–259.
- Толочко П., *Товары – станы – колымаги*, „Ruthenica”, t. VIII, 2009, s. 216–217.
- Томенчук Б., *Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали археологічних досліджень 1976–2006 рр.*, Івано-Франківськ 2006.
- Трубачев О. Н., *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, Москва 1959.

- Тупиков Н. М., *Словарь древнерусских личных собственных имен*, Москва 2005 [reprint wyd.: Санкт-Петербург 1903].
- Ужанков А. Н., *Проблемы историографии и текстологии древнерусских памятников XI–XIII вв.*, Москва 2009.
- Улащик Н. Н., *Введение в изучение белорусско-литовского летописания*, Москва 1985.
- Успенський собор Галича. Минуле та сучасність. Матеріали науково-практичної конференції. Галич, 14 жовтня*, Галич 2005.
- Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*, т. I, Москва 1986.
- Федорак Н., *Поетика Галицько-Волинського літопису*, Львів 2005.
- Федоров Г. Б., *Итоги и задачи изучения древнеславянской культуры Юго-Запада СССР*, „КСИА”, т. CV, 1965, s. 29–30.
- Феннел Дж., *Кризис средневековой Руси 1200–1304*, przekł., wstęp i red. А. Л. Хорошкевич, А. И. Плигузов, Москва 1989.
- Флоря Б. Н., *У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII в.)*, Москва 2004.
- Фонт М., „Житие” Данила Романовича, КД, т. II, 2008, s. 98–108.
- Франчук В. Ю., *Летописание Мстиславова племени как лингвистический источник*, ДР, 2009, nr 1(35), s. 54–66.
- Фрис В., *Історія кириличної рукописної книги в Україні X–XVIII ст.*, Львів 2003.
- Хабургаев Г. А., *Судьба вспомогательного глагола древних славянских аналитических форм в русском языке*, „Вестник МГУ”, Ser. 9: Филология, 1978, nr 4, s. 42–53.
- Халиков А. Х., *Монголы, Татары, Золотая Орда и Булгария*, Казань 1994.
- Хартанович М. Ф., *К истории издания первых томов „Полного собрания русских летописей” (30–60-е гг. XIX в.)*, „Вспомогательные исторические дисциплины”, т. XXIV, 1993, s. 155–164.
- Храпачевский Р. П., *Армия монголов периода завоевания Древней Руси*, Москва 2011.
- Хрусталев Д. Г., *Русь: от нашествия до „ига” 30–40 гг. XIII в.*, Санкт-Петербург 2004.
- Цулая Г. Б., *Обезы по русским источникам*, СЭ, 1975, nr 2, s. 99–105.
- Цыб С. В., *Древнерусское времяисчисление в „Повести временных лет”*, Санкт-Петербург 2011.
- Цыпин В., *Каноническое право*, Москва 2009.
- Чайка Р., *Княже місто Щекотин*, Львів 2003.
- Чайка Р., Мазур О., *Град Щекотов часів протиборства Данила і Василька Романовичів та Михайла Чернігівського та його сина Ростислава*, [w:] *Галич в доісторії і середньовіччі. Матеріали міжнародної наукової археологічної конференції. Галич, 4–6 вересня 2003 р.*, Галич 2003, s. 45–50.
- Шахматов А. А., *История русского летописания*, т. II: *Обозрение летописей и летописных сводов XI–XVI вв.*, Санкт-Петербург 2011.
- Шевелева М. Н., *Аномальные церковнославянские формы с глаголом быти и их диалектные соответствия (К вопросу о соотношении церковнославянской нормы и диалектной системы)*, [w:] *Исследования по славянскому историческому языкознанию (Памяти профессора Г. А. Хабургаева)*, Москва 1993, s. 135–155.
- Шевелева М. Н., *Вторичные имперфективы с суффиксом -ыва-/ива- в летописях XII–XVI вв.*, „Русский язык в научном освещении”, 2010, nr 2 (20), s. 199–241.
- Шевцов В. В., *Историческая метрология России: Учебное пособие*, Томск 2007.
- Шипова Е. Н., *Словарь тюркизмов в русском языке*, Алма-Ата 1976 (www.turklib.ru).
- Шостынь Н. А., *Очерки истории русской метрологии XI – начала XX века*, Москва 1975.
- Щавелева Н. И., *Древняя Русь в „Польской истории” Яна Длугоша (книги I–VI)*, tekst, przekł., koment., red. i uzup. А. В. Назаренко, Москва 2004.
- Щапов Я. Н., *Государство и церковь Древней Руси*, Москва 1989.

- Эммаусский А. В., *Мстислав Удалой. Из истории Древнерусского государства накануне монголо-татарского завоевания*, Киров 1998.
- Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд, т. XV, Москва 1988.
- Юрьева И. С., *Инфинитивные конструкции с глаголом начати (почати). Очерки древнерусского и старорусского синтаксиса* [w druku].
- Юрьева И. С., *Инфинитивные сочетания с глаголами ИМАМЬ и ИМОУ в древнерусских текстах*, „Русский язык в научном освещении”, 2011, nr 2 (22), s. 68–88.
- Юрьева И. С., *Некоторые особенности синтаксиса, морфологии и лексики так называемой Галицко-Волынской летописи*, „Лингвистическое источниковедение и история русского языка”, 2012–2013 [2013], s. 135–151.
- Юсупович А., *„Перемышль, Червень и иные грады” и их территориальная принадлежность в конце X – начале XI в.*, СР, т. XII, 2016, s. 27–62.
- Юсупович А., *Галицкие „выгнанцы” или „выгонцы”?*, „Rossica Antiqua”, 2012, nr 2 (6), s. 114–133.
- Ягодинська М., *Літописна Тербовля: етапи заселення*, „Волино-Подільські археологічні студії”, т. III: Пам'яті Ю. М. Малєєва (1941–2006): Збірник наукових статей, Упоряд. В. М. Конопля та О. Є. Златогорський, 2012, s. 76–85.
- Якубовський В. І., *Скарби Болохівської Землі, Кам'янець-Подільський* 2003.
- Якубовський В., *Історія Болохівської землі: історіографія і джерела*, „Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки”, т. XXV: На пошану професора І. С. Винокура, 2015, s. 52–66.
- Янко М. Т., *Топонімічний словник України. Словник-довідник*, Київ 1998.
- Ясіновський Ю., Кіндратюк Б., *Данило Романович і літописний Митуса*, КД, т. II, 2008, s. 158–166.

INDEKS OSOBOWY*

- Авдей (Awdiej, rzemieślnik chełmski) 399
 Авраам (Abraham, bibl.) 2
 Агапит/Огапидь (Agapit, ihumen Ławry Peczerskiej w Kijowie) 601
 Агафья Святославна (Agafia, ż. Konrada I Mazowieckiego) 12, 237, 300
 Агнесса (Agnieszka, ż. Mściława Izjasławowicza) 18
 Агнесса де Шатильон (Agnieszka de Châtillon, ż. Beli III) 7
 Агнесса Тюрингская (Agnieszka z Turyngii) 333
 Аишно Рушкович (Ajszwno Ruszkowicz, kunigas litewski) 264, 390
 Актай (Aktai) 257
 Алгуй (Ałguj, Czyngizyd) 544, 547, 557
Алексеев Алексей А. XIII, XXX, CXVIII
 Алексеев С. П. (S. P. Aleksejew, kupiec petersburski) XXXIII
 Альдона (Aldona, ż. Kazimierza Wielkiego) 650
 Александр Всеволодович (Aleksander Wsiewołodowicz, s. Wsiewołoda Mściławowicza) 16–21, 35, 45, 49, 52, 55, 65, 67, 75–76, 83, 85–86, 102, 104, 106, 129, 154, 156, 161, 166, 170, 179, 182, 184, 263, 300
 Александр Македонский (Aleksander Macedoński) 1
 Александр тиун шумавинский (Aleksander, ciwun „szumawiński”) LXX, 41
 Александр Ярославич Невский (Aleksander Jarosławowicz Newski) 203, 315
Александрович Володимир LXXXIII, 46, 155, 171, 247, 262, 295, 348, 381, 405, 640
Алексеев Леонид В. 20, 240, 319, 326, 329, 478, 480
 Альбертранди Ян (Jan Albertrandi) XXVIII
 Анастасевич Василь Г. (Wasyl Grigoriewicz Anastasewicz) XVIII, XXX–XXXIII
 Анастасия (Anastazja, c. Aleksandra Wsiewołodowicza) 237, 300
 Анастасия (Anastazja, ż. Siemowita I Kazimierzowicza) 472, 564
 Анастасия Даниловна (Anastazja (?), c. Daniela Romanowicza) 58
 Ангелы, династия (dynastia Angelosów) 8
 Андреас фон Фельфен (Andreas von Stirland) 320–321, 323
 Андрей (Andrzej, s. tysięчника) 463
 Андрей (Andrzej, bojar Romanowiczów) 105, 121, 255, 260, 263, 275, 278, 280, 304
 Андрей II (Andrzej II, król Węgier) XCI, 7, 15, 22, 27–28, 31, 39–40, 42, 45, 47–48, 52–56, 60–62, 113, 115–116, 147, 150, 154, 162, 165, 167, 170, 194, 347, 360
 Андрей, с. Андрея II (Andrzej, s. Андрея II) 27, 112, 118, 129, 147, 162, 166, 176, 179, 181–183
 Андрей Всеволодич 411, 600–601, 630
 Андрей из Творкова (Andrzej z Tworkowa) 337–338, 342

* Ze względu na język źródła postacie historyczne zostały opisane cyrylicą, w nawiasie zaś podano polski odpowiednik. W tej części indeksu nazwiska autorów publikacji wyróżniono kursywą, te zaś, które zapisuje się wyłącznie łacinką, zamieszczono osobno na końcu.

- Андрей Кесарийский (Andrzej z Cezarei) 23
 Андрей „на двое будущу” (Andrzej „dwu-
 licowice”, bojar Romanowiczów) 357
 Андрей отрокъ (Andrzej otrok, na służbie
 u Romanowiczów) 366
 Андрей путивлец (Andrzej putywlec, woje-
 woda Lwa Daniłowicza) 473
 Андрей Ярославич (Andrzej Jarosławowicz)
 58
 Андрей Юревич (Andrzej Juriewicz Bogo-
 lubski) LXXXIV
Андрощук Федор 587
 Анкад/Анкадь (Ankad, nobil jaćwieski) 365
 Анна (Anna, c. Giedymina, wielkiego księcia
 litewskiego) 650
 Анна (Anna, c. Mściława Mściławowicza
 Udałego) 57–59, 65, 105, 107, 168, 472
 Анна Венгерская (Anna, c. Beli IV) 223, 257
 Анна Мария Венгерская (Anna Maria,
 c. Andrzeja II) 27
 Анна св. (św. Anna) LX, 639–640, 647
 Антиох Сирийский (Antioch Syryjski, jeden
 z Seleucydów) 469
Антипов Илья В. 239, 406, 492, 572, 628–
 629, 632, 640
Антонов Антон В. 444
 Аньдай (Andaj, bóstwo litewskie) 386
Аристов Вадим XLIII–XLVI, LXXXVIII
 Артемий (Artemiusz, bp halicki) 205, 254
 Арбузовичи (Arbuzowicze) 179
 Асаф (Asaf, bp uhruski, potem chełmski)
 86, 88–89
 Асаф (Asaf, bp włódimierski) 86–88
Асеев Ю. С. 230
Асташова Н. И. 316
 Байдар (Bajdar, wódz mongolski) 228
 Баймур (Bajmur, Tatarzyn) 416–417
Бакмейстер Иван Г. XXII
 Балай (Bałaj, wódz mongolski) 257
 Баракчинова княгини (ż. chana Ugedeja) 292
Баран Олександр 217, 226, 467, 565, 624
Барвінський Богдан LXXXIII
Барсов Николай 103
 Бастый (Bastyj, chan połowiecki) 92
 Батый (Batu-chan) XVII, XXVII, XXX,
 XXXVII, LXXX, LXXXVIII–LXXXIX,
 ХСПІ, 208, 210, 212, 215–217, 219–220,
 227, 229, 231, 233–234, 257–259, 287–
 288, 290–291, 327, 357, 396, 651
 Башилов Семён Сергеевич (Semion Ser-
 giejewicz Baszyłow) XXII, XXXIV
Бевз Микола 86, 467
 Бела III (Bela III) 7
 Бела IV (Bela IV) LXIV, XCI, XCV, 27, 29,
 58, 148–151, 162, 194, 198, 202–203, 223,
 231, 234–235, 257–258, 270, 296, 298,
 311, 313, 332–335, 362, 376, 378–380, 415
Белаев Л. А. 209, 211, 230
Беликова Татьяна В. 82
 Бенедикт (Benedykt, syn Korláta) 22–24,
 26, 56
 Бенеш из Цвилина (Benez z Cwilina) 337,
 342, 344
 Бенько (Banko) 32, 46
Бередников Яков И. XXXIII, XXXVI
Бережков Николай Г. 203
 Берке (Berke-chan) 212, 289, 455, 476
 Бертольд фон Андекс Меран (Berthold von
 Andechs-Meranien) 46
Беспалов Роман 199, 445
Бестужев-Рюмин Константин Н. XLVI,
 LXXX
 Бикши (Bikszi) 74
 Благиня (Błaginia, wojewoda węgierski) 9
 Блус (Błus, bojar Jerzego Lwowicza) 517
Бобров Александр Г. XXX, CXVIII
 Бобровский Михал (Michał Bobrowski)
 XXXIII
Бобровский Т. А. 288
 Болеслав I Кондратович (Bolesław I, s. Kon-
 rada Mazowieckiego) XCV, 237, 252–
 253, 259, 299
 Болеслав II Мазовецкий (Bolesław II
 Mazowiecki) XCV–XCVII, 499, 504–
 505, 507, 510, 512, 516–523, 527, 622–
 625, 646–647
 Болеслав III Кривоустый (Bolesław III
 Krzywousty) 14, 18, 139, 211
 Болеслав V Стыдливый (Bolesław V
 Wstydlivy) XCV–XCVI, 195, 259, 271,
 301, 304, 334, 336, 340–341, 345–346,
 350, 354, 364, 436, 455–456, 458, 463,
 471, 497–500, 578, 637
 Болоховские князья (kniaziowie bołochow-
 scy) 170–171, 196, 247, 249, 251
 Большаков Пётр (Piotr Bolszakow) XXIX
 Бонифаций VIII (Bonifacy VIII, papież)
 422, 650

- Борек (Borek, bojar Włodzimierza Wasylkowicza) 554
- Борза (Barza, brat Trojdena) 469
- Борис Меджибожский (Borys Meżibożskij, bojar Romanowiczów) 192
- Борис (Borys, bojar Wasylka Romanowicza) 434–436
- Борис св. мученик (św. Borys, męczennik) 631, 643
- Борут (Borut, jaćwieski kunigas) 269
- Бруно (Bruno, gycerz z Meklemburgii) 200
Буганов Виктор И. XXIX
- Буджек (Budżek, wódz mongolski) 228
- Будивид (Budywid, władca litewski) 620–621, 646
- Будикид (Budykid, władca litewski) 620–621, 646
- Буланин Дмитрий М.* LXXXIX
- Бундур Марко (Marek Bundur) XXII–XXIII, LVII–LVIII
- Бури (Buri, wódz mongolski) 228
- Буров В. А.* 145
- Бурундай (Burundaj, wódz mongolski) LXII–LXIII, LXVI, LXXV, XCV, 212, 229, 404–407, 412–417, 420, 422, 428
- Бутовит (Butowit, władca litewski) 72
Вайан Андре CIII
- Варш (Warsz, gycerz małopolski) XCVI, 274, 457
- Василий (Wasył, bp włodziimerski) 87
Василик Владимир 110
- Василько Гаврилович (Wasyłko Gawryłowicz, bojar Daniela Romanowicza) LXXII, 60, 98–99, 162–163, 242
- Василий дяк (Wasył diak) LXV, 63–64
- Василий князь (Wasył, książę kozielski) 216–218
- Василько (Wasyłko, wojewoda Włodzimierza Wasylkowicza) 516
- Василько Белжанин (Wasyłko Bełżanin, wojewoda Lwa Daniłowicza) 521
- Василько Глебович (Wasyłko Glebowicz, bojar Romanowiczów) 277, 279
- Василько Романович (Wasyłko Romanowicz) L, LXII–LXIII, LXVI–LXVII, LXIX, LXXIV–LXXV, XCII, XCV, CI, CXXII, 6, 8, 11–16, 19–21, 34, 45, 48–49, 51, 55, 59–60, 65, 71, 74, 76, 83–84, 86–87, 92, 103–104, 115–116, 121–123, 125, 129, 131–133, 135, 137, 142–143, 154–155, 157, 163–164, 166, 171–172, 174–176, 179, 182–183, 192–195, 197, 202, 211–212, 216–217, 223–225, 240, 244, 246–247, 250, 252–255, 257, 259–262, 264–270, 272–274, 277, 280, 282–285, 287, 295, 297–301, 304–305, 316–318, 326, 329, 335–336, 350, 366, 371, 382, 384–387, 389–393, 406–407, 410–420, 429–437, 440, 445, 449–452, 453–454, 457–461, 463, 465–470, 474–475, 487, 508, 510–511, 514, 519, 522, 560, 566, 586–588, 599, 625–626, 629, 640, 643
Княгиня Василькова (ż. Wasylka) 453
- Василько князь слонимский (Wasyłko, książę słoniński) 509, 511, 514, 516, 522
- Вацлав I (Waśław I) 333
- Вацлав II (Waśław II) 638, 648–649
- Вацлав Плоцкий (Waśław/Wańko Płocki) 651
Вернадский Георгий В. 220, 229, 455
- Веренгер/Вернхард Шауенберг Просвел/
Пройсель (Wernhard von Schauenberg
zw. Preussel) 381
- Веселовский Степан Б.* 622
- Вижейв (Wiżeiów) 72–73
- Виликаил (Wilikał) 72–73
- Вилкул Татьяна* X–XI, XLVII, LXXXV, LXXXVIII, 33, 309, 441
- Виллем (Вильгельм) II, граф Голландии (Wilhelm II z Holandii) 333
- Винокур Ion С.* 242, 249–250
- Винцентий Кадлубек (Mistrz Wincenty zw. Kadlubkiem) 75–76, 160
- Витвицка Олександра* XVI, LIII
- Витек (Witek, gycerz węgierski) 296
- Витень (Witenes, kunigas litewski) 620
- Витовт (Witold, kunigas litewski) 648–649
- Витомир (Witomir, wojewoda węgierski) 9
- Вишимут (Wiszimut, kunigas litewski) 73
- Вишлий (Wiszli, kunigas litewski) 72–73
- Вишта (Wyszata, bojar Włodzimierza Wasylkowicza) 522
- Владимир Василькович (Włodzimierz Wasylkowicz) L, LIX, LXII–LXIII, LXVI–LXIX, LXXI–LXXII, LXXIV–LXXV, LXXXI, LXXXIV, LXXXIX–XC, XCII–XCIII, XCVII, CXXIII, 87, 407, 410, 431, 434–435, 437, 444, 449–450, 457–458,

- 460–462, 471–475, 477, 479–484, 486–490, 492–498, 501–503, 505–510, 514–516, 518–525, 527, 529–530, 533, 544–551, 553–556, 558–559, 562, 566–571, 573–576, 578, 580–585, 587, 589, 594, 596, 599–600, 602, 604–606, 617, 619–620, 626–628, 632–634, 642–645, 647
- Владимир Великий Святославич (Włodzimierz Wielki) LXXIII, LXXXIV, 142, 155, 230, 335
- Владимир/Владимирко Володаревич (Władymirko Wołodariewicz) 6
- Владимир Всеволодович (Włodzimierz Wsiewołodowicz) LXXXI
- Владимир Ярославич (Włodzimierz Jarosławowicz) 10
- Владимир Иванович (Włodzimierz Iwanowicz) LIX, 627–628
- Владимир Игоревич (Włodzimierz Piotr Igoriewicz) 10–11, 15–16, 25–26, 29, 31, 38, 111
- Владимир Ингварович (Włodzimierz Ingwarowicz) 146
- Владимир Мономах (Włodzimierz Wsiewołodowicz Monomach) 1–5, 100
- Владимир Ростиславич (Włodzimierz Rościszlawowicz? Piński) 131
- Владимир Рюрикович (Włodzimierz Rurykowicz) LXVII, LXXX, 63, 81, 105, 127, 129, 142, 169, 180–182, 185–187, 189, 191, 193, 195, 203
- N., с. 142
- Владислав (Władysław, margrabia Moraw) 333
- Владислав Локетек (Władysław I Łokietek) 500, 623–625, 638, 646, 648–650
- Владислав Одонич (Władysław Odonic) XCVI, 130
- Владислав Опольский (Władysław I Kazimierzowicz) XCVI, 336, 339, 341, 345–347
- Владислав Тонконогий (Władysław Laskonogi) XCVI, 14, 131, 139
- Власев Геннадий. А.* 444
- Вовина-Лебедева Варвара Г.* XXXIII
- Войтович Леонтій* XIII, 10–13, 19, 27, 46, 48, 75, 100, 131, 155, 171, 187, 203, 209–210, 212, 217, 221, 247, 262, 266, 295, 381, 405, 445, 450, 472, 476, 480, 500, 504, 518, 627–628, 635
- Войшелк (Wojszełk, kunigas litewski) LXXXIX, XC, XCIV, 361, 381, 408, 438–441, 445, 447–448, 450, 452, 454, 464–468, 528
- Володислав Витович (Wołodysław Witowicz, bojar halicki) 66
- Володислав галицкий (Wołodysław halicki) 39, 146, 168–169
- Володислав Кормиличич (Wołodysław Kormiliczicz) 10, 30, 33, 42–43, 45, 47, 50–51, 53–54
- Володислав ломоносов (Wołodysław Łomonosow, wojewoda Mściszawa (II) Daniłowicza) 473
- Владислав Юрьевич (Wołodysław Juriewicz, bojar halicki) 161, 253–254, 284
- Волощук Мирослав* XIII, 8, 10, 23, 30, 54, 75
- Волпт (Wołpt, wojewoda węgierski) 9
- Вольфкер (Вольферий) из Порпай (Wolfker z Porrau) 313
- Волдрис (Woldrys, bojar halicki) LXV, 158
- Воротислав/Воротиславъ (Worotisław/Warcisław, bojar Romanowiczów) 34
- Воротислав/Воротиславъ Петрович (Worotisław/Warcisław Pietrowicz, bojar Włodzimierza Rurykowicza?) 129
- Ворт Дин* (Dean S. Worth) XCVII–XCVIII
- Всеволод Александрович (Wsiewołod Aleksandrowicz) 263, 279
- Всеволод Владимирович (Wsiewołod Włodzimierzowicz) 27
- Всеволод Всеволодич (Wsiewołod Wsiewołodowicz) 21, 35, 49
- Всеволод Мстиславич (Wsiewołod Mściszlawowicz) LIV, 16, 76, 92, 454
- Всеволод Святославич Чермный (Wsiewołod Światosławowicz Czermny) 48, 92, 142, 210–211
- Всеволод Юрьевич Большое Гнездо (Wsiewołod Juriewicz Wielkie Gniazdo) XXX, 1, 18, 89, 92, 203, 214, 223, 288
- Вонибут (Wonibut, kunigas litewski) 72
- Викинт (Wikint, kunigas litewski) 72, 315, 317–319, 324–325, 438, 443
- Вышата (Wyszata, bojar Romanowiczów) 260
- Вячеслав (Węczesław, bojar Romanowiczów) 121

- Вячеслав Лысый (Węczesław, možny polski) ХСVI, 15
- Вячеслав Толстый (Węczesław Tłusty, bojar Romanowiczów) LXV, 34, 39, 44–45
- Головко Олександр* 262
- Гаврило (Gawrył, bojar Romanowiczów) 121
- Гаврило Душилович (Gawrył Duszyłowicz, bojar Daniela Romanowicza) LXXII, 60
- Гаврило Иворович (Gawrył Iworowicz, bojar Daniela Romanowicza?) 68
- Гаврилов Матвей (Matwiej Gawriłow) XXVII
- Гарданов Валентин К.* 164
- Гартман Алена В.* 215
- Гартнид фон Петтау (Hartnid von Pettau) 312
- Гедимин (Giedymin, wielki kunigas litewski) 650
- Геца II (Geza II, król węgierski) 8
- Генрих I Бородатый (Henryk I Brodaty) 195, 227
- Генрих II Набожный (Henryk II Pobożny) ХСVI, 227
- Генрих III Белый (Henryk III Biały) 471
- Генрих IV Пробус (Henryk IV Probus) ХСVI, 471, 622–623, 637, 646
- Генрих V Шварцбург-Бланкенбург (Henryk V von Schwarzburg-Blankenburg) 58
- Генрих Жестокий герцог Мёдлинга (Henryk von Mödling) 333
- Генрих из Берга (Henryk z Bergu) 378
- Генрих из Брунне (Henryk z Brunne) 312
- Генсьорський Антін І.* LXIV–LXIX, LXXXVIII, XC, ХСVII–ХСVIII, ХСIX, СХII–СХIV, 24, 86, 108, 200, 275, 306, 309
- Георгий св. мученик (św. Grzegorz, męczennik) 594, 632, 642
- Георгий Акрополит (Jerzy Akropolita) LI
- Георгий Амартол (Jerzy Mnich/Hamartolos) LXXXVII, ХСVIII
- Герман (Herman, brat Ludwika IV) 28
- Герман VI (Herman, margrabia badeński) 333, 380
- Герман фон Гляйхен, еп. каменский (Hermann von Gleichen, bp. kamieński) 350
- Гертруда (Gertruda, c. Henryka II Pobożnego) 237
- Гертруда Андекс Меран (Gertruda Andechs-Meranien) ХСI, 28, 46, 53, 203, 333
- Гертруда фон Бабенберг (Gertruda von Babenberg) 58, 377, 380–381
- Герхард фон Липпе (Gerhard von Lippe) 349
- Гимон Тимофей В.* XIII, XLVII–XLIX
- Гиппиус Алексей* XLIX, 57
- Глеб (teść Romana Daniłowicza) 363, 407, 627–628, 647
- Глеб Васильевич (Gleb Wasylewicz, bojar halicki) 67
- Глеб Зеремеевич (Gleb Zeremiejewicz, bojar w służbie m.in. Mściława Mściławowicza) 50, 66–67, 115, 117, 126, 170, 175, 182, 186
- Глеб Ростиславич (Gleb Rościsławowicz) 477, 480–481
- Глеб св. мученик (św. Gleb, męczennik) 631, 643
- Глеб Судилович (Gleb Sudyłowicz, bojar włodzimierski?) 68
- Глеб Поткович (Gleb Potkowicz, bojar Romanowiczów) 44
- Годан (Godan, wódz mongolski) 228
- Голембювский Лукаш (Łukasz Gołębiowski) XXIX
- Голиков Андрей Г.* XLIX
- Голицын Дмитрий Михаиловнч (Dymitr Michajłowicz Golicyn) XXXVII
- Голубинский Евгений Е.* 89, 127
- Голубовский Петр* 26
- Гомер (Homer) LXII, LXXXVII, 181
- Горішній Павло А.* 242
- Горский Антон А.* 31, 50, 159, 233–234
- Готун Игор А.* 190
- Гремислава (Grzymisława) 18, 195, 271
- Григорий (Grzegorz, ihumen klasztoru połonińskiego) 440–441, 465
- Григорий Васильевич (Grzegorz Wasylewicz, bojar halicki) 192, 206, 242, 245–246
- Григорий (Grzegorz, proboszcz lubelski) 458
- Григорий Цамблак (Grzegorz Cambлак, metropolita kijowski) XLII
- Гриффина (Gryfina, ż. Leszka Czarnego) 199
- Грушевський Михайл* VIII, XXXV, L, LXIII–LXVII, LXIX–LXXI, LXXX–LXXXI, LXXXIII–LXXXIV, XC, ХСI, 1, 8, 11, 20, 23, 45, 69, 75, 77, 79, 85, 105, 112, 119, 121–122, 132, 143, 148, 159, 168,

- 178–179, 192, 195–196, 198–199, 201, 203–204, 231, 244, 247, 262, 265, 285, 288, 295, 326, 329, 355–357, 360, 363, 373, 382, 384, 389, 405, 422, 431, 449, 455, 468, 471, 473, 475–476, 488, 494, 506–507, 519–520, 523, 539, 570, 580, 599, 619, 622, 627, 639
- Гудков Владимир П.* CVI
- Гуревич Фрида Д.* 326
- Гуркин Сергей В.* 10
- Гуцуляк Олег* 25
- Гуюк (Gujuk, chan mongolski) 228
- Гиль Андрей* (Andrzej Gil) 86–87, 548, 554, 640
- Давид Вышатиц (Dawid Wyszatycz) 162–164
- Давид IV Строитель (Dawid IV Budowniczy) 2, 5
- Давид Ростиславич (Dawid Rościsławowicz) LXXXIV, 602
- Даниил Столпник (Daniel Słupnik) 602
- Даниил Мстиславич (Daniel Mścisławowicz) LI, 501–502
- Даниил Жирович (Daniel Żyrowicz, bojar Włodzimierza Rurykowicza) 195
- Даниил Романович (Daniel Romanowicz) XLI, XLVIII, L, LIV–LV, LVII, LXII–LXXV, LXXX, LXXXIII, LXXXVII–LXXXIX, XCI–XCIII, XCV, CI, CXXII, 1, 6, 8, 11–16, 19–21, 27, 29–31, 34, 38–41, 44–45, 47–52, 55–63, 65–72, 74, 76–77, 81, 83–88, 92, 95, 98–107, 111, 114–123, 125–126, 128–133, 134–151, 153–156, 158, 160–162, 165–173, 175–198, 200–206, 208, 211–212, 216, 222–225, 231–235, 237–242, 244–247, 249–253, 254–257, 259–268, 271–274, 276–287, 289–291, 293–302, 304–306, 308–319, 322, 324–330, 333–338, 340, 342, 344–348, 350–352, 354–356, 358, 361–362, 364–372, 374–376, 381–387, 389–390, 392, 395, 397, 400, 403, 405–413, 415, 419–420, 434–436, 439–440, 445, 450–452, 463, 465, 468, 471–472, 501, 516, 522, 536, 538–539, 564, 583–584, 586, 589, 617, 624, 634–635, 640, 646, 651
- Данилович Игнатий Николаевич (Ignacy Daniłowicz) XXXIII
- Даркевич Владислав П.* 209
- Дашкевич Николай П.* LXII
- Дзялыньский Ян (Jan Działyński) XXIX
- Деверикс (Dewerkiz, bóstwo litewskie) 322, 386
- Демид Владимирович? (Demid Włodzimierzowicz?) 432, 627, 647
- Демьян (Demian, bojar Romanowiczów) LXIII–LXIV, LXIX, 34, 50, 81, 84, 105, 123–125, 143–145, 150–151, 156, 159, 172–173
- Дионисий Павлович (Deonisij/Dionizy Pawłowicz) LXVII, LXIX, 382
- Держикрай Володиславич (Dzierżykraj Wołodysławowicz) LXXII, 54, 95
- Держислав Абрамович (Dzierżysław Abrahamowicz, možny polski) LIV, LXIII, XCVI, 84
- Диба Юрпий* 391
- Даниш (Діанишъ, Данишь) (Dionizy, možny węgierski) 180–181, 183
- Дмитриев Лев А.* 4, 256, 259
- Дмитрий (Dymitr z rodu Aba) 78, 300
- Дмитрий (Dymitr, bojar halicki) LXV, LXXX, 62–64, 66, 222, 230–231, 233–234
- Дмитрий Ейкович (Dymitr Jejkowicz, bojar Jarosława Wsiewоłodowicza) 288
- Дмитрий св. (św. Dymitr) 288
- Добровский Йосеф (Josef Dobrovský) XXXIV
- Доброгост (Dobrogost, bojar Wsiewоłodowiczów) 22
- Доброслав Судыч (Dobrosław Sudicz, bojar halicki) 183, 192, 241, 243–246
- Добрыня (Dobrynia, bojar na służbie u Mścisława Mścisławowicza) 80
- N., parobek 80
- Добрыня Ядрейкович (Dobrynia Jedrej-kowicz) 583
- Довмонт (Dowmont-Teofil, ks. Pskowa) 442–444, 447–448
- Довспрунк (Dowsprunk) 71–72, 250–251, 315, 317, 322, 324
- N., с. 58, 236, 317, 322
- Довьят (Dowiat) 71–72
- Долинська Мар'яна* 391
- Домбровский Даруиш* zob. *Dąbrowski Dariusz*
- Донской Дмитрий В.* 2, 10, 19, 27, 48, 91–92, 142, 187, 203, 212

- Дрогомирецький Петро* 25
 Дубравка (Dubrawka/Dobrawa Konradówna, 2. ż. Wasyłka Romanowicza) 407, 411, 454, 497
 Дунай (Dunaj, bojar Włodzimierza Wasylkowicza) 509, 511, 516, 521, 576–577
 Дщер Котяна, Котяновна (Kotjanówna N., с. Kotjana, ż. Mścisława Mścisławowicza) 9
 Евгений/Евфимий Алексеевич Болховитинов (Eugeniusz/Jewfimij Aleksiejewicz Bołchowitinow) XXXII
 Евсвий Кесарийский (Euzebiusz z Cezarei) LXII, LXXIX, 331, 622
 Евсегений (Eusegeniusz, bp włodziemski) LXVI, 548–549, 554, 556–557, 565, 601, 633–634, 643–645
 Евсегений св. (św. Eusegeniusz) 554
 Евфимия Куявская (Eufemia kujawska, с. Kazimierza I Kujawskiego) 440
 Евфросинья (Eufrozyna Mścisławówna, ż. Gezy II) 8
 Евфросинья (Eufrozyna, ż. Igora Światosławowicza) 10–11
 Едивид (Edywid, s. Dowsprunka) 72, 315, 337, 438
 Екатерина (Katarzyna, с. Beli IV) 223
 Екатерина II Алексеевна (Katarzyna II Aleksiejewna Wielka) XXI, XXX
 Елена (Helena, с. Romana Mścisławowicza) L, 92
 Елена Зноемская (Helena, ż. Kazimierza Sprawiedliwego) 14
 Елизавета Венгерская (Elżbieta Węgierska, с. Andrzeja II) XCI, 28–29
 Епифаний Кипрский (Epifaniusz Cypryjski) XXXVI
 Ердвил (Erduwil, kunigas litewski) 72–73
Ерёмин Игор II. LXVIII, LXXXV, 596, 604, 606
 Ермолаев Александр Иванович (Aleksander Iwanowicz Jermofajew) XXVII, XXXI
Жаворонков Пётр II. LI
 Ждановский Иван (Iwan Żdanowski) XXIX
 Желислав (Żelisław) 430, 472–473, 509, 511, 516, 522
 Живинбуд (Żywinbud, kunigas litewski) 71
Живов Виктор М. CX
 Жирослав (Żyrosław, bojar halicki) LV–LVI, LXX, 80, 107–109, 117
 Жирослав (Żyrosław, bojar Romanowiczów) 284
Журко Олег I. 250
Зайцев Алексей К. 91, 187–188
Зализняк Андрей А. С, CXI, CXVI
Запаско Яким LXXXIII
 Заремба (Zarembowie) 649
 Збигнев Олесницкий (Zbigniew Oleśnicki) XII
 Збыслав Станиславич (Zbysław Stanisławowicz, bojar Romanowiczów) 44–45
Зверинский Василий В. 86
Зверуго Ярослав Г. 319
Звиздецкий Богдан А. 400
 Земовит I Мазовецкий (Siemowit I Mazowiecki) XCV–XCVI, 58, 300, 303–304, 350, 352, 364, 371, 429, 448, 472, 499, 564
 Земовит Добжинский (Siemowit I Kazimierzowicz) 472, 500, 564
 Земомысл Иновроцлавский (Siemomysł Kujawski) 499
 Зернко (Zernko, bojar Ingwara Jarosławowicza) 37
Зотов Рафаил В. 444, 449–450, 480
Зубрицкий Денис И. LXX
 Иаков св. (św. Jakub) 592
 Ибрахим ибн Йакуб (Ibrahim ibn Jakub) VII
Ивакин Глеб Ю. 229
 Иван, Ивань (Iwanko, rycerz węgierski) 78
 Иван (Iwan, bp chełmski) LXIV–LXVI, LXIX, 88, 403–404, 413, 415
 Иван Асень II (Iwan Asen II) 27
 Иван Глебович (Iwan Glebowicz) LIX, 627–628, 639, 647
 Иван Дмитриевич (Iwan Dymitriowicz, bojar halicki lub włodziemski) LXXII, 97
 Иван Михалкович седельничий (Iwan Michałkowicz siedelnicy, bojar Romanowiczów) LXIV–LXVI, LXIX, 121, 157–158
 Иван Метиславич (Iwan Mścisławowicz) 119
 Иванко Станиславич (Iwanko Stanisławowicz, bojar Romanowiczów) 44
 Ивор Молибожич (Iwor Molibożicz) 243–244
 Игоревичи (Igorewicze, potomkowie Igora Światosławowicza, ks. nowogrodzkiego) 10, 24, 29, 31

- Игорь Олегович (Igor Olegowicz) LXXXIV, 596
- Игорь Святославич (Igor Światosławowicz) 10–11, 41, 89
- Иешимут (Jeszimut, poseł Nogaja) 488
- Изеболк (Izebołk, bojar Wasylka Romanowicza) 434
- Измаил (Izmael, bibl.) 2
- Изяслав Свислоцкий/Вислочески (Izjasław Świsłocki) 363
- Изяслав Владимирович (Izjasław Włodzimierzowicz) 26, 36, 38, 110–111, 117, 180, 182, 186, 188, 193, 196–198, 202, 358, 361
- Изяслав новгородский (Izjasław nowogroddecki) 201
- Изяслава (Izjasława, przybrana с. Włodzimierza Wasylkowicza) 553–554, 556–557, 563–564
- Иконников Владимир С.* XXX
- Иларион (Hilarion/Parion) LXXXIV, LXXXVII, 589–590
- Илья Щепанович (Iłja Szczepanowicz) 24, 30
- Ингвар Ярославич (Ingwar Jarosławowicz) LIV, 19, 35, 37, 42, 146
- N., najstarszy s. Ingwara Jarosławowicza LIV, 35
- Иннокентий III (Innocenty III, papież) 53
- Иннокентий IV (Innocenty IV, papież) 321, 347, 349–351, 379, 407, 440, 454, 465
- Иоаким св. (św. Joachim) LX, 639–640, 647
- Иоанн Златоуст св. (św. Jan Złotousty) XXXVI, 396, 399–400
- Иоанн св. (św. Jan) 394
- Иорданиди Сергей И.* CXII
- Иосиф Флавий (Józef Flawiusz) LXXXVI–LXXXVII, XCVIII, 76, 111, 230, 332, 394, 421, 423–424, 513, 517
- Ипполит Римский (Hipoplit Rzymski) XXXVI
- Иракий Данилович (Herakliusz Daniłowicz) L, 57–58
- Ирод (Herod) 469
- Исайя (Izajasz, bibl.) 485
- Истрин Василий М.* 165–166, 172, 190, 228, 309, 598
- Казимир I Куявский (Kazimierz I Kujawski) 300, 500
- Казимир II Справедливый (Kazimierz II Sprawiedliwy) 14, 17, 76, 92, 211, 424, 497
- N., с., ż. Wsiewołода Światosławowicza Czermnego 92
- Казимир III Великий (Kazimierz III Wielki) 650
- Каин (Kain, bibl.) 109
- Калайдович Константин (Konstanty Kałajdowicz) XXXIV
- Каливидзе Н. В.* 631
- Кафилат (Kafłat, wojewoda Włodzimierza Wasylkowicza) 503
- Каматерос (Kamaterosi, ród bizantyński) 8
- Каменцева Елена И.* 617
- Каманін Иван* XVI, LIII
- Каравашкин Андрей В.* XLVI
- Карамзин Николай М.* XVIII, XXXI–XXXII, XLIII, XLV–XLVI, 203
- Карпини Джованни ПIANO (Giovanni di Pian di Cargine) 287, 291, 295, 389
- Карпов Алексей Ю.* 23, 86, 440, 549
- Карсанов Ахмет Н.* 3–5
- Каутанов Сергей М.* 630
- Кашуба Марія В.* XXVII
- Кеппен Петр Иванович (Piotr Iwanowicz Köppen) XXXIII
- Кибинь Алексей С.* LXXXIX–XC, 201–202, 363–364, 408
- Кинтибуд (Kintibud) 72–73
- Кир Михайлович (Kir Michajłowicz) 210
- Всеволод (Wsiewołod (?), s. Kira Michajłowicza) 210
- Кирилл (Cyryl, metropolita) LXIII–LXIX, XCIV, 247–248, 251, 258, 297–298
- Кирпичников Анатолий Н.* 123, 136, 175, 182, 369
- Китений (Kitenij, litewski kunigas) 72–73
- Киндратюк Богдан* 256
- Клим Христинич (Klim Christinic, bojar Daniela Romanowicza) 61
- Климьята с Голых Гор (Klimiąt/Klimjata z Gołych Gór, bojar ziemi halickiej) 165, 192
- Клосс Борис М.* XIV, XVIII, XXIV, XXVII, XXVIII, XXX, XXXVIII, LVI
- Ключевский Василий О.* XLV
- Книш Ярослав* XXVI–XXVII, XLVI, LVI, 391
- Княгиницкий Иов (Jow Knjaginickij) XXVII, LVI
- Кобрин Владимир Б.* 68

- Коваленко Владислав П.* 91, 187–188, 220
Ковальский Николай П. XI
 Кодвижад Тюдняминович (Kodwiżad Tjudn-
 jaminowicz, wojewoda Mendoga) 430
 Козей (Koziej, wojewoda Nogaja) 500
 Козицкий Григорий Васильевич (Grigorij
 Wasilewicz Kozicki) XXI
 Козодавлев Осип Петрович (Osip Pietrowicz
 Kozodawlew) XXXII
 Коломан, с. Андрея (Koloman, s. Andrzeja)
 LXV, LXXI, 27, 53–54, 62, 64–65, 78,
 83, 194, 234, 360
Колчин Борис А. 234
 Комат (Komat, wódcz Zlińców) 354
Комендова Йитка (Jitka Komendová) 59,
 346–347
 Конрад II Черский (Konrad II czerski,
 s. Siemowita I) LIX, XCI, XCV–XCVII,
 429, 496–497, 499, 504–506, 509–512,
 514–515, 528, 540, 567, 569–573,
 575–579, 584, 619, 621–623, 625, 637,
 646–647
 Конрад Мазовецкий (Konrad I Mazowiecki)
 XCV–XCVI, 12, 17–18, 77, 92, 130–133,
 136–141, 197–198, 201, 223, 225, 227,
 237, 240, 274, 286, 295, 299–300, 411,
 454, 471, 622
 Константин Великий (Konstantyn Wielki)
 592
 Константин Владимирович (Konstantyn
 Włodzimierzowicz, bojar rizański?) 255
 Константин Всеволодович (Konstantyn
 Wsiewołodowicz) LXXI
 Константин Положишило (Konstantyn
 Położyszilo, bojar Daniela Romanowicza)
 157, 374, 418–419
 Констанция (Konstancja, ż. Lwa Daniłowicza)
 LXIV, 296, 298, 334
 Кончак (Konczak, chan połowiecki) 5, 89
 Кончак (Konczak, wojewoda Nogaja) 500
 Копыстенский Захария (Zachariasz Kopy-
 teński) XVII
Коринный Николай Н. 219–220
 Кормилица (piastunka) 13
 Корочюн (Koroczjun, wojewoda węgierski) 9
Костомаров Николай И. XLVI, LXII
 Котлубуг (Kotlubug, poseł Nogaja) 488
Котляр Никола Ф. VIII, XXII, XXXIX,
 XL, XLIII, XLVII, LXX–LXXI, LXXX,
- LXXXV, XC, 7, 11, 19–20, 25–26, 31, 35,
 44, 46, 51–52, 69, 94, 112, 119, 151, 156,
 159, 171, 180, 243, 266, 307, 430–431,
 476, 484, 488, 566, 618
 Котян (Kotjan, chan Połowców) LV–LVI,
 LXVII, LXX, 1, 9, 56–57, 105, 107–108,
 127, 151, 181–182, 382
 Котян Сжтоевич (Kotjan Sutojewicz/Sa-
 jewicz, kniaź połowiecki) 9
Кошелев Алексей XXXVIII
 Краевский Андрей А. (Andriej Krajewskij)
 XIX, XXXVI
Крип'якевич Иван 156, 349, 617
 Круг Филипп Иванович XXXII–XXXIII
Круглова Татьяна А. XLIX
Крысько Вадим Б. CXII
 Кубатан (Kubatan, wojewoda Nogaja) 500
Куза Андрей В. 11, 19–21, 26, 35, 233, 449
Кузнецов Пётр С. CVI
 Кузьма (Kuźma, bp włodzimierski) 87
Кузнецов Андрей А. 92, 210
Кузьмин Андрей В. XIII, 442
 Кузьмин Иван (Iwan Kuzmin) XXVII
Кузьмина Лилия Ф. XXXIX
 Куичий (Kuiczij, Tatarzyn) 418
 Кунигунда Венгерская (Kinga, с. Beli IV)
 XCV, 223, 335
Кутчинський Олег XC, 545–547, 552–553,
 559, 562–563, 605, 617
 Куремса (Kuremsa, temnik mongolski) LXIII,
 LXVII, 212, 289, 357, 381, 389–390,
 393, 395, 405
Кучинко Михаил 265, 359, 415–416, 430,
 548, 550, 553, 561
Кучкин Владимир А. LVI, 50, 119, 211
Кушна Михайло 35
 Лаврентий (Wawrzyniec, s. tysięчника) 463
Лаврченко Мария LXXXV, 59
Лавринец Павел М. XXXI
 Лазарь/Лозорь (Łazarz, bojar halicki) 77
 Лазарь/Лозорь (Łazarz, wojewoda połowiec-
 ki) 304
 Лазарь (Лозорь) Домажирец (Łazor/Łazarz
 Domażurec, bojar halicki) 243–244
Лаптева Ольга А. CXVI
 Ласло III (Władysław III) 7
 Ласло IV Кун (Władysław IV Kumańczyk)
 648
Лашнюков Иван В. LXII

- Лев Данилович (Lew Daniłowicz) L, LXIV, LXVI–LXVIII, LXXVI, CXXIII, 58, 60, 182, 216, 235, 241, 262–263, 277, 298–299, 318–319, 326, 334–335, 337, 343, 346, 352–354, 356, 359, 361, 363, 365–369, 371, 382, 385, 387, 390, 409–410, 412–414, 436, 440, 451, 466–468, 471–474, 476–481, 483, 488–489, 491, 499–504, 507–508, 520–521, 524, 527, 529–530, 532, 537–538, 544, 546–547, 550–551, 557, 566, 578, 583–586, 614, 624–627, 630, 634–639, 644–648
- Левицкий Орест И.* 587
- Лекин Лекинъ (Lekin, rycerz węgierski) 78
- Лелевель Иоахим (Joachim Lelewel) XXXIII–XXXIV
- Леонтиева Галина А.* 68
- Лесий (Liesis, brat Trojdena) 469
- Лешек Белый (Leszek Biały) LXIII, LXXI–LXXII, XCV–XCVI, 13–20, 34, 45, 48–53, 55–56, 59–62, 76–78, 83–84, 92, 103, 116–118, 130, 145, 395, 497
- Лешек Чёрный (Leszek Czarny) XCV–XCVI, 199, 499–500, 505, 523–524, 540, 542, 570, 574–575, 578, 580, 622
- Лидов Алексей М.* 640
- Ликейк (Likiejk, kunigas litewski) 74
- Лимонов Юрий А.* 320
- Лингевин, Лековний (Lingwen) LVII, 265, 267
- Литвина Анна Ф.* 7, 16, 21, 58, 90, 603, 640
- Лихачев Дмитрий С.* XXX, XL, LXIV, CXVIII, 12, 150, 602
- Лихачева Ольга П.* XL
- Лобойко Иван Н. (Iwan N. Łobojko) XXXI, XXXIII–XXXIV
- Лопарев Хрисанф М.* 62
- Лосева Ольга В.* 69, 554, 602, 640
- Лотохарот (rycerz węgierski, eponim gałęzi Lothard rodu Gut-Keled) 32
- Лука Иванович (Łuka Iwanowicz, bojar Daniela Romanowicza) 419
- Лукин Павел В.* 50
- Лукомської Юрий* 86, 467
- Лысенко Пётр Ф.* 20, 119, 240, 431, 478, 480, 627, 632
- Люб (Ljub, на służbie u Wsiewołodowiczów) 22
- Людвиг IV (Ludwik IV) 28–29
- Людгарда (Ludgarda, ż. Przemysła II) 649
- Ляска Виталий* 103, 165, 197–198, 253, 260
- Мавродин Владимир* 94
- Мазур Олег* 10, 54
- Майман (Majman, wódz mongolski) 257
- Майоров Александр В.* X–XI, XXI–XXII, XXXI–XXXIII, XLIII, 10, 188–189, 223, 295–296, 314, 376, 381, 630
- Макеева Ирина И.* CX
- Малиновский Алексей Фёдорович (Aleksiej Fiodorowicz Malinowski) XXX
- Мамшей (Mamszej, wojewoda mongolski) 488
- Мандзяк Виктор* 199
- Маргарита Венгерская (Małgorzata, c. Beli IV) 223
- Мария Васильковна (Maria Wasylkówna) 91
- Мария Михайловна (Maria Michajłówna) 49
- Мария Мстиславна (Maria Mściśławówna, c. Mściśława Mściśławowicza) 112
- Марк (Marek, bp) 548–549
- Марколт Немчин (Markołt Niemczyn) 466–467, 605
- Мароци Витовт (Maroci Witold) XVII–XVIII, LXXV
- Марцел (Marcel z rodu Tétény) 32, 37
- Марта (Marta, ż. Mendoga) 73, 442
- Мартин из Голина (Marcin z Golina) 542
- Мартиниш (Marcin, rycerz węgierski) 115
- Мартынюк Алексей* XIII, 311, 376–377, 381
- Маслова Светлана А.* 356
- Матвеево Вера* 165–166, 228, 309
- Матвей (Matwei, rycerz Leszka Czarnego) XCVI, 540
- Матвей (Matwei, на służbie u Wsiewołodowiczów) 22
- Мауци (Mauci, s. Czagataja) 287
- Махновец Леонид* XLIII, LXXXIV 36, 60, 67, 79, 85, 101, 109, 116, 148–150, 170, 183, 196, 198, 256, 307, 313, 359, 361, 369, 374, 384, 387, 394, 430, 476, 486, 574, 589, 617, 639
- Медведев Андрей XIII
- Мегей Валерий П.* 250
- Медейн, Мейдейн (Medjein, bogini litewska) 322
- Мельникова Елена А.* 3
- Мемнон (Memnon, bp przemyski) LXVII, 583, 630

- Менгу (Mengu, chan mongolski) LXIX, 220, 228, 476, 544
- Миндовг (Mendog, król litewski) 58, 71–73, 201, 267, 275, 315–316, 320–326, 329–330, 361–362, 383, 389, 428–430, 433, 437–439, 442–450
- N., с., ż. Szwarna Daniłowicza 330, 361
- Мецкерский Никита А. LXXXVI, 76, 111, 230, 421, 424, 513
- Мешко I Плясоногий (Mieszko I Płatonogi) 336
- Мика Брадатый (Mika z rodu Ják) 32, 36
- Микула (Mikuła, bojar Romanowiczów) 160
- Милей (Milej, baskak) 356
- Мина св. (św. Menas) 599
- Минтелий (Mintelij, nobil jaćwieski) 473
- Мирослав галицкий (Mirosław halicki, bojar halicki) LXV, 63, 66, 146, 174, 186, 189–190, 192
- Мирослав дядька (Mirosław piastun, bojar Romanowiczów) LXV, 13, 20, 34, 45, 50, 125, 134, 142, 160, 166, 635
- Митрофан (Mitrofan, bp włodziemsko-suzdalski i perejasławsko-zaleski) 213, 215
- Митуса (Mitusa, śpiewak) 256
- Михаил (Michał, bojar) 408
- Михаил II Асень (Michał II Asen) 198, 441
- Михаил VIII Палеолог (Michał VIII Paleolog) 630
- Михалко Глебович, по прозвищу Скула (Michałko Glebowicz zw. Skuła) LXV, 63–64
- Михаил Всеволодич (Michał Wsiewołodowicz) LIV, 48, 63, 92, 127–129, 167, 171, 186, 196–199, 201, 203, 221–227, 240, 258–259, 266, 294, 444
- N. (Helena?), ż., с. Romana Mściślawowicza 222, 224, 248
- Михаил Пинский (Michał, ks. piński) 266
- Михаил Романович (Michał, s. Romana, ks. briańskiego) 450
- Михаил Пселл (Michał Psellos) LI
- Михаил Юрьевич (Michał Juriewicz) XXX, LI, 217, 538, 584
- Мовчан И. И. 288
- Могила Пётр (Piotr Mohyła) XIV–XV, XVII–XVIII
- Могила Константин (Konstanty Mohyła) XVII–XVIII
- Моздир Микола 60–61
- Моисей (Moisi, Mojsiej, Mojżesz, bojar Daniela Romanowicza) 178
- Макиан (Makajan, reprezentant gałęzi Debrey rodu Aba) 32
- Мокий/Мог/Мокия (Mog/Mogh/Moch/Matt, komes z Bodrog) 8
- Молибоговичи (Molibogowicze) LXV, 155, 158, 192
- Мончук (Monczuk, bojar włodziemski) 12
- Мстибог (Mstibog, bojar włodziemski) 12
- Мстислав (Mściśław, bojar/książe w służbie Romanowiczów) 279
- Мстислав Борис Романович (Mściśław Borys Romanowicz) 92
- Мстислав Владимирович (Mściśław Fiodor Włodzimierzowicz) 8, 167
- Мстислав Глебович (Mściśław Glebowicz) 186–187, 220
- Мстислав Данилович (I) (Mściśław (I) Daniłowicz) L, 58
- Мстислав Данилович (II) (Mściśław (II) Daniłowicz) XLIV, L, LIX, LXII, LXVIII, LXXIV–LXXVI, XC, XCII, CXXIII, 58, 327, 412, 437, 472–474, 477, 479–481, 488–493, 501–502, 519, 529, 533, 545–546, 550–553, 555–559, 563, 565, 568, 570, 572, 581–582, 610, 613, 616, 619–622, 624–627, 633–636, 639, 641, 643–648
- Мстислав Изяславич (Mściśław Izjasławowicz) LXV, 18, 454, 651
- Мстислав Мстиславич (Mściśław Mściślawowicz Udały) LV–LVI, LXIII, LXV, LXX–LXXIV, LXXXVIII–LXXIX, 9, 18, 23, 50, 56–57, 59, 61–64, 66, 68, 70, 75–83, 85–86, 91, 98, 103, 105–109, 112–115, 117, 124–125, 146, 203, 222, 634
- N., dzieci 168
- Мстислав Ростиславич (Mściśław Rościsławowicz) LXXXIV, 56, 602
- N., ż. (с. Gleba Rościsławowicza) 56
- Мстислав Борыс Романович (Mściśław Borys Romanowicz) 91, 95, 98
- Мстислав Святославич (Mściśław Światosławowicz) 91, 95, 98, 216
- Мстислав Ярославич (Mściśław Jarosławowicz Niemu) 24, 35–36, 44, 47, 49–50, 99, 118–119, 280

- Мстивой/Мстиуй (Mściwój, možny polski) ХСVI, 137–138
Муравьёва Людмила Л. XXIX
Мустафина Эльмира К. CV–CVI
Мыцык Юрий А. XI, LVI
Носов Константин С. 34, 780, 136, 217
 Набопаласар (Nabopolassar) 590
 Навуходоносор (Nabuchodonozor) 590
Назаренко Александр В. 82, 86, 142, 548, 554
 Налець (Nałęczowie) 649
 Нарушевич Адам Тадеуш Станислав (Adam Tadeusz Stanisław Naruszewicz) XXIV, XXVIII
Насонов Арсений Н. LXXXIV, 590
 Небр (Nebr, kunigas jaćwieski) 122
 Небьяста (Niebjasta, jaćwię) 302
 Невступ (Nieustęp, možny polski) ХСVI, 457
 Нездолова (Nezdłowa, ż. Nezdłła, bojara halickiego) 163
Нерознак Владимир П. 119
 Нерон (Neron, cesarz rzymski) 469
 Нестор (Nestor) XVI–XVII, XXXIV, XLII
Нетъосов Павло О. 190
 Нешимут (Nieszimut, poseł Nogaja) 488
 Никифор (Nikifor, bp włodziemski) 87
 Никифор (Nikifior, bojar włodziemski) 12
 Никола св. (św. Mikołaj) 196, 394
 Николаус фон Науэн (Nikolaus von Nauen) 320
Новосельцев Анатолий П. 90
 Ногай (Nogaj, chan mongolski) 488, 500, 526, 528, 534, 536
 Нонадеев (Nonadjew, bóstwo litewskie) 322
Носенко Андрей 255, 428
Обнорский Сергей П. CXII
 Ольга (Olga, с. Wasyłka Romanowicza) L, 411, 600
 Ольга (Olga, ż. Włodzimierza Wasyłkowicza) XC, 444, 449–450, 548, 553–554, 556–557, 559–563, 574–576, 599–603, 641, 643
 Олег Романович (Oleg Romanowicz, s. Romana, ks. brańskiego) 477, 480, 482
 Олег Святославич (Oleg Światosławowicz) 100
 Олекса (Olekса) 387
 Олекса (Olekса, rzemieślnик Włodzimierza Wasyłkowicza) 487
 Олексей Орешка (Oleksy/Aleksander Orszka, bojar Romanowiczów) 121
 Елена/Елена (Helena, ż. Wasyłka Romanowicza) 453–454
 Оловянец (Ołowianiec, bojar Włodzimierza Wasyłkowicza) 522, 555
 Онацевич Игнатий Жерота (Ignacy Żegota Opacewicz) XXXIII
 Опизо из Медзано (Opizo z Mezzano) 350
Орлов Александр С. LXXXVI, ХСVIII, 1–2, 85, 101, 152, 181, 190, 230, 315, 331, 375, 394, 421, 424, 513
 Орлов Владимир Григорьевич (Włodimir Grigoriewicz Orłow) XXI
 Ор (Or, pieśniarz połowiecki) 4
Осадчий Руслан М. 190, 232
Осадчий Э. 232
 Остафий Константинович (Ostafij Konstantinowicz, bojar Mendoga) 428, 448
 Отец духовый Мстислава Даниловича (spowiednik Mściśława Daniłowicza) 635, 645
 Отрок (Otrok/Atryk, chan połowiecki, s. Szarukana) 2–3, 6
 Отто из Майсау (Otto z Meissau) 313
 Отто Еберстеин (Otto von Eberstein) 312
 Острожские (Ostrogscy) XVII
 Острожский Александр (Aleksander Ostrogski) XXVII
 Острожский Константин (Konstanty Ostrogski) XVII
Охотникова Валентина И. 442
 Павел (Paweł, bojar Daniela Romanowicza) 128
 Павел Апостол (św. Paweł Apostoł) 24
 Павел Денисевич (Paweł Denisowicz, bojar Mściśława Daniłowicza) LXVII, 635, 645
 Пакослав Лестич (Pakosław Lasocic, možny polski) ХСVI, 52–53, 55, 114, 129, 137–139
 Палаузов Спиридон Николаевич (Spirydion Niokołajewicz Pałauzow) XXXVII
Папаскир Алексей Л. 3
Паславський Иван 349
Пастернак Ярослав 7, 11, 26, 39
Пауткин Алексей А. LXXXVI–LXXXVII, 75–76, 111, 181, 190, 230, 422, 424, 513

- Пацудо Володимир Т.* LXIII–LXIV, LXVI, LXVIII, LXIXL, LXXIII, XXXVIII–LXXXIX, 3, 71, 81, 86–88, 94, 252, 381, 561
- Пелешенко Юрій* XLVI
- Перенежко (Pereżeżko, bojar Romanowiczów)* 68
- Перевоицков Вячеслав О.* XLV
- Перетц Владимир Н.* 220, 228
- Переяслава (Perejesława Daniłowna, ż. Siemowita I Konradowica)* XCV, 58
- Пестило (Pestiło, nobil jaćwieski)* 474
- Пётр II (Piotr II Rusin, metropolita kijowski)* 651
- Пётр из Дуйсбурга (Piotr z Dusburga)* VII, 200, 365, 542
- Пётр Конашевич-Сагайдачный (Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny)* XVII
- Пётр Турович (Piotr Turowicz, ban czarnaдзкі)* 32
- Петрик Андрій М.* 54, 635
- Петрик Васил* 391
- Петрухин Владимир Я.* 3, 316
- Петрухин Пётр В.* CX
- Петрушевич Антоний С.* XXXIX
- Пилипчук Ярослав* 105
- Пичхадзе Анна А.* CIV
- Плахонин Андрій Г.* VIII, XL
- Плетнева Светлана* 3, 5, 90, 119, 195
- Пликосова (Plikosowa, kunigas litewski)* 72–73
- Погоральський Ярослав* 16, 85–86
- Пожарицкая Софья К.* CX
- Поленов Алексей Яковлевич (Aleksiej Jakowlewicz Polenow)* XXII
- Полторацкий Дмитрий Маркович (Dymitr Markowicz Połtorackij)* XVIII
- Попов Александр Н.* XLIV
- Поптэ Андрей zob. Poppe Andrzej*
- Порфирий II (Porfiriusz II, bp czernihowski)* 220
- Пот (Pat, z rodu Győr, s. Stefana)* 31
- Потебня Александр А.* CV
- Почекаев Роман Ю.* 210, 212, 221, 228–229, 455, 518
- пребошь Виржан (proboszcz ryski)* 323
- Преибор (Preibor, bojar Wasylka Romanowicza)* 433
- Преображенский Александр С.* 442
- Пресняков Александр Е.* 159
- Пшемьсл Отокар II (Przemysł Ottokar II)* 199, 332, 377–378
- Приселков Михаил Д.* L, LXXVIII, LXXXVIII
- Прищепа Богдан А.* 35
- Прицак Омелян IX, XIV, XVII–XVIII, XXIV, XXXV, LXXXV–LXXXVI, 10*
- Прозоровский Дымитр И.* 617
- Прокопий полочанинь (Prokop połoczzanin)* 446
- Протопопина (Protopopina)* 631, 643
- Прохоров Гелшан М.* XLIX
- Пукейк (Pukuyik, kunigas litewski)* 74
- Пшемьсл II (Przemysł II)* 649
- Разумовский Кирилл Григорьевич (Kiril Grigorjewicz Razumowski)* XVIII
- Рапов Олег М.* 2, 6, 10–12, 16, 19, 187
- Раннопорт Павел А.* 640
- Расовский Дмитрий А.* 3, 5, 195
- Ратислав Юрьевич (Racisław Jurjewicz, bojar Daniela Romanowicza)* 178
- Ратиславко (Ratisławko, bojar Mściława (II))* 491
- Рах Михалевич (Rach Michalewicz, służa dworski Włodzimierza Wasylkowicza)* 516
- Рачша (Raczsha, służa Włodzimierza Wasylkowicza)* 582
- Ревба (Rewba, poseł Tewtywiła)* 326
- Рейтблат Абрам И.* XXXI, XXXIII
- Репекій (Repekij)* 445
- Ричка Володимир М.* 31, 171, 243, 252
- Рогерий Туррис-Цепиа (Roger z Torre Maggiore)* 105
- Рожко Володимир* 60–61
- Роман Брянский (Roman Briański)* 449, 477, 480–482
- Роман Мстиславич (Roman Mściławowicz)* L, LXII–LXIII, LXV–LXVI, LXX–LXXXI, LXXXIV–LXXXV, LXXXV, XCI, CXXI, 1–2, 5–8, 10, 13, 16, 19, 34, 39–40, 44, 49, 56, 62, 84, 92, 94, 100, 142, 160, 167, 207, 244, 293, 310, 375–376, 444, 470, 486, 558, 599, 604, 606, 610, 617, 524, 640, 646, 651
- Роман Ростиславич (Roman Rościławowicz)* LXXXIV, 91, 602, 604, 606
- Н., ж. LXXXIV*

- Романов Володимир К.* 93
 Романова (Romanowa, ż. Romana Mściślawowicza, matka Daniela i Wasylka Romanowiczów) LXX, 8, 11, 13–15, 19–20, 39, 41–43, 47–48, 52, 55–56, 64–65, 71, 350, 589, 639–640, 647
Романова Галина Я. 68, 618
Романова Ольга В. LX
 Роман Данилович (Roman Daniłowicz) L, 58, 322, 327, 329, 333, 358–360, 362–363, 365, 375–378, 381, 383–386, 407–408, 444, 584, 648
 Роман Игоревич (Roman Igorewicz, ks. nowogrodzki, s. Igora Światosławowicza) 10–11, 16, 22, 26, 29, 31, 36–37, 40
 Ростислав Владимирович (Rościsław Włodzimierzowicz) 185, 240
 Ростислав Давидович (Rościsław Dawidowicz) 81
 Ростислав Игоревич (Rościsław Igorewicz) 40
 Ростислав Михайлович (Rościsław Michałowicz) 199, 203–204, 207, 221, 223, 225, 240–241, 247–249, 253–255, 257–258, 262–263, 270–272, 278–280, 282, 284–286, 296
 N., с. 226
 Ростислав Мстиславич (Rościsław Mściślawowicz) 81, 221
 Ростислав пинский (Rościsław piński) 127
 Рукля (Ruklys, kunigas litewski) 445
 Румянцев Николай Петрович (Nikołaj Piotrowicz Rumiancew) XVIII, XXX–XXXIV
Рыбаков Борис А. 23, 628
 Рюрик Ростиславич (Ruryk Wasyl Rościsławowicz) LIV, 6–7, 10, 34, 106
 Рябец (Rabiec, bojar Lwa Daniłowicza) 521
 Саломея Краковская (Salomea, с. Leszka Białego) 53
Самодуров Илья В. 31
 Сапега Лев Людвик (Leon Ludwik Sapieha) XXIX
Сафаргалиев Магамет Г. 455, 488
Свердлов Михаил Б. 374, 418
 Свилкели (Svalkenis, brat Trojdena) 469
 Святополк II Великий (Świętopełk II Mściwojowic) 130
 Святополк Юрьевич (Światopełk Juriewicz) 120
 Святополк Владимирович (Światopełk Włodzimierzowicz) 155
 Святослав Всеволодович (Światosław Wsiewołodowicz) LXXI
 Святослав Игоревич (Światosław Igorewicz) 10, 12, 18, 26, 29, 31, 33, 40
 Святослав I Игоревич (Światosław I Igorewicz) 335
 Святослав Ольгович (Światosław Olegowicz) 48, 91
Святский Данил 453
Седов Валентин В. 211, 329, 640
Седых Валерий Н. 374
Селезнев Юрий В. 209, 212, 215, 218–220, 228, 231, 289, 389, 405
 Семен Дядькович (Semen/Siemion piastunowic, bojar Lwa Daniłowicza) 634–635, 645
 Семен Олуевич (Semen, Siemion Ołujewicz, bojar Daniela Romanowicza) LXXII, 60, 98
 Семеон (Semeon, bp perejaslawski) 219
 Семеон св. (św. Symeon) 171
 Семьон Коднинский (Semjun/Siemion Kodninskij) 66–67
 Семьонко Чермный (Semjunko/Siemionko Rudy) 112, 145, 184
Семянчук Генадзь 266
 Сенкевич Карл (Karol Sienkiewicz) XXIX
Серебрянский Николай И. 259
 Сигнев (Sięgniew, możny mazowiecki) XCVI, 301, 374, 456
 Сильвестр Коссов (Sylwester Kossow) XV, XVIII
 Сирвид Рушкович (Sirwid Ruszkowicz) 389
 Сирпутий/Сирпятий (Sirputis, brat Trojdena) 469, 483, 494
 Скомонд (Skomand, kunigas litewski) 269–270
Скочияс Игор 86–87, 630
Соболевский Александр И. CXII
 Сонгур (Songur, reprezentant Jarosława Wsiewołodowicza) 291
 София Даниловна (Zofia (?) Daniłowna) 58
 Софонович Феодосий (Feodosij/Teodozjusz Sofonowycz) LVI, LXI
Софроненко Ксения А. 159

- Срезневский Измаил И.* CXIV, 59, 90, 154, 188, 309, 378, 466, 617–618, 629, 631, 635
- Ставиский Вадим* 290
- Станило (Staniło, bp włodzimierski) 87
- Станислав II Август Понятовский (Stanisław II August Poniatowski) XXVIII
- Станислав Микулич (Stanisław Mikulicz, bojar Romanowiczów) 135
- Стегут Зебрович (Stegut Zebrowicz, kunigas jaćwieski) 122
- Стейкинт (Stekint, kunigas jaćwieski) 352–353, 355, 371
брат его (N., jego brat) 353
- Степан Родивич (Stepan/Stefan Rodiwicz, bojar Wasylka Romanowicza) 433
- Степан (Stepan, Stefan, bojar Daniela Romanowicza) 178
брат его (N., jego brat) 178
- Степан Медушник (Stepan Miedusznic, bojar Wasylka Romanowicza) 430
- Стефанович Пётр* 50, 180
- Стецький Иван (Iwan Stec'ki) XVII, LXXV
- Столярова Любовь В.* 630
- Строев Павел* XXIII, XXXIV, XXXVII
- Субедей (Subbedej, wódz mongolski) 229
- Суд (Sąd, s. Dobiesława z rodu Odrowążów) XCVI, 301
- Судислав (Sudysław, bojar halicki) LXV, 30, 43, 56, 63, 77, 82–83, 114, 116–118, 124, 129, 143–144, 147–148, 158, 162–163, 173, 183–184
N., с. 77
- Судислав Ильич (Sudysław Ilicz) 193
- Судислав Бернатович (Sulisław Bernatowicz, możny polski) XCVI, 34–35
- Сулима Микола* XLVI
- Сулко (Sułko, gycerz polski) XCVI, 456–457
- Сутой (Sutoj/Sutuj, chan połowiecki, ojciec Kotjana) 9
- Сомогур (Somogur, s. Sutoja) 9
- Спрудейк (Sprudejk, kunigas litewski) 73
- Сырчан (Syrzczan, chan Połowców) 2, 4
- Табрец (Tiborc, ban nitrzański) 32
- Творогов Олег В.* XLVII, LXXXVII, CXVIII, 127, 376
- Творян Войтихович (Florian Wojciechowicz z rodu Awdańców, możny polski) LIV, LXIII, XCVI, 84, 272
- Тевтивил (Tewtiwil, s. Dowsprunka) 72, 315, 318–321, 323, 324–326, 330, 337, 408, 438, 446
- Тегак (Tegak, chan połowiecki) 326–327
- Тегак (Tegak, chan połowiecki) 58
N., с., ž. Romana 58
- Тегичаг (Tegiczag, poseł Nogaja) 488
- Телебуга (Telebuga, chan Złotej Ordy) 518, 526, 528–532, 534, 536–537, 544, 547, 550, 556–557, 589, 634, 644
- Телявели (Szweistiks, bóstwo litewskie) 322
- Терецук Костянтин I.* 250, 382–384
- Терський Святослав* 11, 18, 35, 46, 61, 86, 178, 233, 394, 466, 561, 610, 629
- Тимофей (Timofej, kniźnik) LXIII, LXIX–LXX, 23, 108–109
- Тимоцук Борис О.* 69,70
- Тит (Tytus, wojewoda brzeski) 525
- Тихомиров Михаил И.* 7, 11, 25, 211
- Тобаш (Tobasz, możny połowiecki) 36
- Товрул (Towruł, wódz mongolski) 228
- Толочко Алексей П.* XLIV, LX, LXXXVIII–LXXIX, LXXXI, LXXXV, 24, 171, 252, 256–257, 400, 474, 599, 602, 619
- Толочко Петр П.* LXXXVII, 31, 37, 94, 265, 279
- Толстой Фёдор Андреевич (Fiodor Andriejewicz Tolstoj) XXXIII
- Томенчук Богдан* 7, 25, 152
- Тренята (Trojnat, s. Wikinta?) 443–447
- Трид (Trid, wojewoda grodzieński) 476
- Тризна Иосиф (Józef Tryzna) LVI, LXI
- Тройден (Trojden, kunigas litewski) 469–470, 474–475, 483, 493
- Трофимович Исаий (Izajasz Trochimowicz) XXII–XXIII
- Труворов Аскалон Н.* XXXVII
- Туйма (Tujma, bojar Jerzego Lwowicza) 490–491, 508–509, 511, 521
- Тукальский Матвей Нелюбович (Mateusz Nielubowicz Tukalski) XXVIII
- Тупиков Николай М.* 37, 476
- Турилов Анатолий А.* 86, 548, 554
- Ужанков Александр Н.* XL, LXVIII–LXIX, 589, 610–611, 614, 616
- Уз (Uz, gycerz węgierski) 79
- Улащик Николай Н.* LXXXIX
- Урдюй (Urdjuy, wódz mongolski) 228
- Успенский Федор Б.* 7, 16, 21, 58, 90, 603, 640

- Устюгов Николай В.* 617
Фасмер Макс 107
 Фёдор, сын Рева Давыдовича (Fiodor, s. Rewa Dawydowicza) 561–562
Федоров Георгий Б. 94
 Федор Дмитриевич (Fiodor Dymitrowicz, bojar Daniela Romanowicza) 305
Федута Александр И. XXXI
 Феодора (siostra Daniela Romanowicza) 400
 Феодор (Fiodor, s. Włodzimierza Pińskiego?) 432
 Феодор (Fiodor, bojar Izjasława Włodzimierzowicza) 361
 Феодор (Fiodor, bojar Michała Wsiewołodowicza) 259, 294
 Феодор Романович (Fiodor Romanowicz) L
Федорак Назар LXXXV
 Феофан III патриарх (Teofanes III, patriarcha) XXVIII
 Филипп (Filip, bojar halicki) LXV, 30, 43, 155–156
 Филипп фон Спонгейм (Filip von Sponheim) 311–312
 Филипп Швабский/Филипп рим[ь]ск[и]й (Filip Szwabski) XCI, XCIV, 27–28, 377
 Фильный/Филя (Filia, wojewoda węgierski) 30, 75–80, 83, 280–282, 284
 Флавий (Flawiusz Awian) 75
Флоря Борис Н. 86, 349, 548, 554
Франчук Вера Ю. VIII, XXXIX, XL, LXXIV
 Фридрих II Воитель/Воинственный (Fryderyk II Bitny) 203, 311–312, 330–331
 Фридрих II Штауфен (Fryderyk II Hohenstauf) 202, 311, 321
Фрис Вира LXXXIII
Хабургаев Георгий А. CII, CVI, CX
Хартанович Маргарита Ф. XXXVII
 Хвал (Chwał, wojewoda litewski) 389
 Херборт фон Фулштейн (Herbort von Fulstein) 346
 Хлебников Пётр К. XVI–XVIII
 Ходорец/Федор (Chodorec/Fiodor, pisarz Włodzimierza Wasylkowicza) LXIII, LXIX, 558
Храпачевский Роман П. 209, 211–212, 215, 218–219
Хрусталева Денис Г. LXXI, 209, 211–212, 215, 218–219
Ценков Алексей И. XXXVII
Цулая Г. Б. 3
Цыб Сергей В. 215, 331
Цыпин Владислав 445
 Чак (Czak, guczecz węgierski) 587
 Чарторыйские (Czartoryscy) XXIX
 Чарторыйский Адам Юрий (Adam Jerzy Czartoryski) XXVIII, XXX
 Чацкий Тадеуш (Tadeusz Czacki) XXVIII
Чельстрем Анна 6
Черепнин Лев В. L, LXIII–LXIV
 Четвертинский Александр (Aleksander Czetwertyński) XXVI, XXVIII
 Четвертинский Стефан (Stefan Czetwertyński) XVIII, XXV–XXVI, XXVIII
Чечулин Николай Д. XXXIV
Чижевский Дмитрий И. XLVII–XLVIII, XCVII
 Чингисхан (Czyngis-chan) XCIII, 102
Чистяков Олег И. 617
 Чудин/Чюдинь (Czudin) 622, 646
 Чухома/Чюхома (Czuchma, bojar Ingwara Jarosławowicza) 37
Шаланда Аляксей 266
 Шарукан (Szarukan, chan połowiecki) 2–3
Шахматов Алексей А. XIV–XV, XIX, XXI–XXVI, XXXVI, XXXVIII, XLVI, LVIII, LXXXVIII, 614, 616, 626, 641, 643
 Шварно Данилович (Szwarno Daniłowicz) L, XCIII, 58, 73, 92, 322, 361, 363, 382–385, 410, 412, 436, 438, 442, 450–452, 455–458, 460–465, 468, 471, 472, 566, 584, 586
 N., z. 438
Шевелёва Мария Н. XCVIII, CVIII, CX
Шевцов Вячеслав В. 68, 618
 Шелев/Шелв (Szelw, bojar na służbie Daniela Romanowicza) 122, 161, 281
Шитова Е. Н. 5, 229
 Ширинский-Шихматов Платон Александрович (Platon Aleksandrowicz Szirinskij-Szichmatow) XXXVII
Шорин Павел А. 68
 Шурп/Шюрп (Szurp, nobil jaćwieski) 474
 Шутр Мондунич (Szutr Mondunicz, kunigas jaćwieski) 122
Щапов Ярослав Н. 86, 89, 617
Щёголева Людмила 165–166, 228, 309

- Эммаусский Анатолий В. 56
Юдифь (Judyta, s. Konrada Mazowieckiego) 471
Юдький/Юдькы (Judeky) 74
Юлий Африкан (Juliusz Afrykański) 330
Юндич/Юньдичь (Judicz, nobil jaćwieski) 372
Юргий (Demid, s. Włodzimierza, ks. pińskiego?) 432
Юргий Кончакович (Jerzy Konczakowicz, chan połowiecki) 89
Юрий Витанович (Jerzy Witanowicz) 30
Юрий Владимирович (Jerzy Włodzimierzowicz) 627, 639, 647
Юрий Всеволодич (Jerzy Wsiewołodowicz) LXXI, 92–93, 142, 210, 453
Юрий Игоревич (Jerzy Igorewicz) 209, 211–212
N., з. 209, 211
Юрий Львович (Jerzy Lwowicz) L, LXXIV, 216, 440, 467, 489–490, 492–493, 500–502, 506–507, 509, 519, 527–528, 533, 538, 544, 546, 551, 557, 578–580, 582, 633–636, 644–645, 647
Юрий, попь (Jerzy, pop) 13
Юрий князь Поруский (Jerzy, ks. Porosia) LIX, 634, 645
Юрий Толигневич (Jerzy Toligniewicz, bojar Michała Wsiewołodowicza?) 129
Юрий Прокопьевич (Jerzy Prokopiewicz, bojar Mściśława Jarosławowicza) 50
Юрий Домамирич/Юрьгии Домамеричь (Jurgij/Jerzy Domamericz, dowódcą wygonców halickich) LXXII, 95–96
Юрий/Юрьи (tysięcznik przemyski Jerzy) 112–113
Юрий Яневич (Jerzy Janiewicz, bojar Daniela Romanowicza) 178
Юрий (Jerzy, bojar Wasylka Romanowicza) 336–337, 387
Юрьева Ирина С. X, XCVIII, CIV–CVI, CXIV, CXX
Юсунович Адриан, zob. *Jusupović Adrian*
Яволод (Jawołod, bojar halicki) 43–44, 50
Ягодинська Марина 26
Ягураин (Jagurczin, wódz mongolski) 477
Ядвига (Jadwiga, ż. Konrada II) 506
Ядвига Андекс Меран (Jadwiga Andechs-Meranien) 227
Яков (Jakow/Jakub Markowicz, bojar Romanowiczów) 242, 244–245, 263, 266, 281
Якубовський Василь І. 249–251
Ян (Jan, bojar Aleksandra Wsiewołodowicza) 106
Ян II Казимир (Jan II Kazimierz) 630
Ян Длугош (Jan Długosz) XII, LXXXIX, 81, 112, 125, 262, 513–514, 520, 537, 541
Ян (Янко) из Чарнкова (Janko z Czarnkowa) XCVII
Янец (Janiec, bojar halicki) 67
Янко Микола Т. 103
Ярон/Аронь/Ярун (Jarun, bojar Mściśława Mściśławowicza) LXXI–LXXXII, 62
Ярополк (Jaropek, bojar halicki) 43–44, 49
Ярослав Владимирович Осмомысл (Jarosław Władymirkowicz, zw. Ośmiomysł) 39
Ярослав Владимирович Мудрый (Jarosław Włodzimierzowicz Mądry) 612, 614
Ярослав Всеволодич (Jarosław Wsiewołodowicz) LXXI, LXXX, 203, 248, 288, 291, 294, 299
Ярослав Изяслаич (Jarosław Izjasławowicz) 35
Ярослав Ингварович (Jarosław Ingwarowicz) LXV, 119–120, 126, 192
N., з. 121
Ярослав Ярославич (Jarosław Jarosławowicz) 440, 507
Яков Василевич Яроцки (Jakow Wasylewicz Jarocki) XXIII
Яртак (Jartak, rycerz z Lublina) 573–574
Ясіновський Юрій 256
Ящельт (Jaszczolt, nobil jaćwieski) 305
Abraham Władysław 349
Almás Tibor 53, 234
Antonin Robert 638
Atwood Charles P. 102, 210, 221, 229, 476, 488
Baczkowski Krzysztof LII
Baletka Tomáš 338, 342
Balsys Rimantas 322
Balzer Oswald 14, 130, 498, 564
Baronas Darius 267, 620–621
Bartnicki Mariusz XLVI, 79, 262, 390
Baumgarten Nicolas de 2, 10, 27, 48, 92, 100, 131, 187, 199, 209–210, 212, 445, 480, 627–628

- Bautz Friedrich W.* 28–29
Białuński Grzegorz 307, 363, 366, 371–373
Bielowski August V–VI, XXXIV, XLI, XLV, 74, 534, 624
Bieniak Janusz XIII, 53, 540
Binwilski Jan XI
Birnbaum Henrik XCVII
Błaszczuk Grzegorz 201
Boboliński Leontij XI
Bonnell Ernst 72
Bracha Krzysztof 427
Braganza Jakub 349
Brockhoff Evamaria 28
Brzozowska Zofia XIII, XCVII
Buczek Karol XXVIII–XXIX
Buko Andrzej 20
Burzyński Edmund 200–201
Charvátová Kateřina 638
Chrzanowski Marek 14
Chudzik Dominik 39, 239, 406, 610, 629
Curtis Glenn E. 3
Czeszak Grzegorz 561
Ćwikliński Ludwik 118
Dąbrowska Agnieszka XIII
Dąbrowska Martyna XIII
Dąbrowski Dariusz VII, IX–X, XIII, XLVII, XLIX, LXX–LXXI, LXXXIII, CXX, 1, 6–9, 11–13, 15–16, 18–19, 21–22, 24, 26–27, 29, 31, 34–35, 40–41, 46, 56–60, 62–63, 72, 75, 78–79, 82, 86, 88–92, 99, 101, 105–106, 108, 111–112, 119, 121–122, 125–126, 130, 135, 142–143, 145–146, 168, 172, 178–180, 184–187, 189, 192, 194–196, 198–201, 203–204, 209, 220–223, 231, 235, 239, 242–243, 247, 253, 257, 259, 261–263, 265–266, 274–275, 285, 295, 297–301, 307, 311, 313, 315, 317, 327, 330, 333–334, 347–348, 352, 354–358, 360–361, 363, 366, 373, 376, 378, 381–382, 384, 390, 395–397, 400, 405, 407–408, 411–412, 415, 422, 429, 434, 436–437, 440, 448–449, 451, 454, 463, 465, 468, 470, 472, 477, 496–497, 500–501, 507, 509, 522, 537–538, 564, 566, 589, 599, 601–602, 628, 635, 640
Daffinà Paolo 287
Dimnik Martin 10, 86, 91–92, 180, 188–189, 217, 222–223, 444
Domanovszky Alexander 194
Droba Ludwik 7
Dubonis Arturas XIII, 257, 267, 322, 469, 475–476, 483, 494, 620–621
Duškin Maksim XXXIII
Dworzaczek Włodzimierz 444
Eickels Klaus 28
Emler Josef 74
Fennell John L. I. LXXXIX
Ficker Adolf 203
Fijalek Jan VI
Finkel Ludwik VI
Font Marta XLVII–XLVIII, LXVI, LXVIII, 8, 22–23, 32, 148–149, 180
Gabriel Richard A. 229
Gawlas Sławomir XIII
Gąssowska Eligia 427
Gąssowski Jerzy 427
Giergel Tomisław 138
Gierlach Olga 429
Glötzner Victor 313
Gładkiewicz Ryszard XLVIII, 53–54
Goranin Edward VI–VII, 604–605
Grabowski Janusz 237, 299
Gradowski Michał 188, 626
Grala Hieronim 640
Griškaitė Reda XXXIII
Grodecki Roman 472
Grzybowski Stanisław XXVIII–XXIX
Gudavičius Edvardas 71–73, 201, 267, 322, 324–325, 386, 443, 445, 620–621
Guillemin Amedée 453
Günther-Hielscher Karla 313
Hadamik Czesław 427
Halbach Uwe 157, 248
Hauziński Jerzy 202
Heinemeyer Walter 28
Herucová Angelika 22, 24
Hlaváček Ivan 638
Hoensch Jörg K. 378
Homza Martin XLVIII, 53–54
Hosak Ladislav 334
Houts Elisabeth M. C. L–LI
Hristova Daniela S. XCVII
Huber Alfons 47
Hucker Bernd U. 28
Isoaho Mari LXIV
Jähnig Bernhart 320
Janeczek Andrzej XIII, 434, 459

- Jankauskas Vitas* 74, 408
Jasiński Kazimierz 12, 14, 17, 29, 53, 130–131, 227, 237, 299–300, 336, 429, 471, 496–500, 504, 506, 543, 564, 622
Jeruzalimskij Konstantin J. X
Juhász László 105
Jurewicz Oktawiusz LI
Jurga Robert M. 182, 626
Jusupović Adrian VII–X, XIII, XXIII, XLVII, LI, LXIII, LXIV–LXV, LXVII, LXXII–LXXIII, LXXXIII, XCVII, CXX, 10, 12–13, 21–22, 24, 30–31, 34, 37, 41, 43–44, 50, 54, 60–63, 66–68, 77, 80, 84, 86, 89, 90, 94–95, 97, 106, 112–113, 121–122, 128, 135, 142, 146, 155, 157–165, 168, 178–179, 183–184, 192–193, 200, 206, 238, 242–244, 247–248, 253, 257, 260, 284, 304, 331, 336, 356, 358, 361, 366, 374, 382, 387, 408, 418–419, 427, 430, 433–434, 463, 635
Jusupović Aleksander XIII
Jusupović Konrad XIII
Jusupović Monika XIII
Kamiński Aleksander 270, 302, 306–307, 352, 354–355, 365–366, 369, 371–372
Kamińska Monika XIII, 235, 434
Karczewski Dariusz XIII, 130
Kazhdan Aleksandr 362, 629
Kirmeier Josef 28
Klatý Marek XLVII–XLVIII, 54
Komendová Jitka XLVII–XLVIII, 59, 347
Kotkowski Julian VI, XLI
Kosztolnyik Zoltan J. 46–47, 194, 234, 519
Kowalenko Władysław XLIX, 7
Kowalski Tadeusz VII
Kozłowska-Budkowa Zofia 429, 463
Kriegseisen Wojciech XIII
Kristó Gyula 8, 194
Kürbis Brygida 75, 463
Kutrzeba Stanisław 472
Labuda Gerard XLIX, 7, 11
Latkowski Juliusz 71–73, 326
Laucevičius Edmundas XVI
Lehr-Splawiński Tadeusz 7
Leonardi Claudio 287
Liman Kazimierz VII
Liske Ksawery V–VI
Lulewicz Henryk XIII, 618
Lungarotti Maria Cristiana 287
Lowmiański Henryk 71, 73, 325
Lužny Ryszard 589
Malalas Jan XLIV, LXII, LXXXVI–LXXXVII, XCVIII, 1, 85, 152, 154, 315, 332, 375
Manestò Enrico 287
Marsina Richard 296
Mazuryk Jurij 20
Meier Hermann 333
Mika Norbert 313, 344, 376, 380–381
Mikulski Tadeusz XXVIII
Molè Vojeslav 7
Musianowicz Krystyna 238
Narbutt Olgierd 628–629, 631
Nagirnyj Witalij 247, 262, 287, 346, 363, 390, 405, 408
Nikodem Jarosław XLVII
Novotný Václav 472
Nowakowski Tomasz 514, 520, 541
Obolensky Dimitri XLVIII
Ostapczuk Oksana XIII
Ostapiuk Oleksandr 20
Ostrowski Donald LXIV
Paner Anna 378
Panyszko Serhij 20
Paszkievicz Henryk 71–72, 201, 266, 267, 315, 324, 326, 363, 389, 428, 443, 483, 620
Pawłowski Krzysztof 537
Pelczar Sławomir 130
Perfeky George 104
Petech Luciano 287
Petehrycz Wołodymyr 19
Petrauskas Rimvydas 267, 620–621
Piekosiński Franciszek 15
Pijanowski Zbigniew 625
Platt Julian XXVIII
Plezia Marian 75
Pokorzyna Ewa 565, 594, 631
Polkowska-Markowska Wanda 201
Poppe Andrzej XIII, XLIX, LXIII, 1, 80, 86, 89, 127, 200, 213, 347, 498, 631
Powierski Jan 483
Prekop Dariusz 543
Procházková Nataša 53
Prussak Maria XXXIII
Przybył Maciej 14
Radziwiński Zygmunt VI
Reber Ortrud 28–29

- Rymar Edward* 130
Samsonowicz Henryk 17
Salia Kalistrat 3
Sielicki Franciszek VI, XLI
Schaller Helmut W. 313
Schirmacher Friedrich 380
Schlözer August Ludwig von VI, XXXII–XXXIII, XLIII
Schneidmüller Bernd 28
Schwennicke Detlev 445
Schütz Alois 28, 46
Seargent David A. 453
Semkowicz Aleksander 514
Semkowicz Władysław VI
Senyk Sophia 89, 127, 440
Sikorski Dariusz A. XLVII
Skulina Tadeusz 476, 622
Smolka Stanisław VI
Smoliński Marek 350
Sroka Stanisław 54
Stieber Zdzisław XLIX, 11
Strzelczyk Jerzy 287
Stökl Günter LXIV, 248
Stürner Wolfgang 202
Suchocki Jerzy 322, 386
Suszek Henryk VI–VII
Szabolcs Polgár 105
Szaraniewicz Izidor VI, XLV, XLVII, LXII, LXXXII, 8, 157, 312, 376–377
Szweda Adam XIII
Szymczak Mieczysław 442
Szymczakowa Alicja 617
Śliwiński Błażej 130
Śreniowska Krystyna VI
Świeżawski Ernest VI
Talbot Alice M. 362
Tęgowski Jan XIII, 622, 637–638
Teterycz-Puzio Agnieszka 138, 506, 528, 622
Trawkowski Stanisław 425
Turgenev Aleksandr I. 465
Umiński Józef 349
Vaniček Vratislav 472
Vásáry István 356
Vélius Norbertas 322
Wagilewicz Jan VI
Wasilewski Tadeusz 159
Wattenbach Wilhelm 112
Weinfurter Stefan 28
Welykyj Athanasius G. 351
Wenta Jarosław VII
Wertner Moritz 8, 46, 53, 199, 257, 298
Wędzki Andrzej 7, 11
Wihoda Martin 347
Wikarjak Jan VII
Wiszewski Przemysław 227
Witkowski Krzysztof 130
Włodarski Bronisław LXV, LXXI–LXXII, 7–8, 14, 45, 47, 53, 79, 86, 132, 236, 261–263, 300, 363, 375–376, 436, 472, 500, 506, 514, 520, 523, 528, 541, 622
Wojciechowski Piotr K. 500
Wolff Adam CXVIII–CXIX
Wójcicka Urszula XLVI
Wójtowicz Marian 37, 195–196, 280, 428, 430, 476, 490, 522, 622
Wyrozumski Jerzy LII, 137
Wyszomirski Sławomir VII
Zajączkowski Ananiasz 4, 108, 264
Zajączkowski Stanisław 71–72, 318, 326, 443
Zakrzewski Stanisław VI
Zielińska-Melkowska Krystyna 29
Zielonka Zbigniew 472, 622
Zientara Benedykt 28, 226
Znosko Aleksy LXXXV, 64, 425, 565, 629
Zsoldos Atilla 8–9, 22, 31–32, 75, 78–79, 115
Żygulski Zdzisław 188, 626
Żemlička Josef 378
Żmudzki Paweł 207, 455, 500, 504, 528, 534, 541

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH I ETNOSÓW*

- Абазины (Abazyjni) 3
Абхазы (Абхазцы; Abchazi) 3
Агаряне (Agarianie/Нagarianie) 2, 4, 6, 210, 536
Аланы (Alanowie) 89
Андреев (Andrzejów) 261
Ардон р. (Ardon rz.) 3
Афон (Athos) 86, 362
Бакота (Bakota) 242, 247, 249, 255, 355–357
Бардеёв (Bardejów) 236
Баргы (Bartowie) 307–308
Бебжа р. (Biebrza rz.) 306–307
Белая (Biała) 260
Белз (Bełz) 19–21, 34, 42, 45, 49, 84–85, 104, 157, 166–167, 434, 459–460, 580, 633, 635, 644
белзская земля (bełska ziemia) 104
белзское княжество (księstwo bełskie) 586
жители Белза, белжане (mieszkańcy Bełza) 85
белзское поле (pola bełskie) 391–392
Белобережье 168–169
жители Белобережья (Белобережьи) 383
Белое 457
Бельск (Bielsk Podlaski) 329, 629, 633, 635–636, 642, 644–645
Березовичи (Berezowicze) 561, 632
Боберка р. (Бобрька; Boberka rz.) 50, 147
Бужский (Божьский) 251
Болгары (Bułgarzy) 362
Болохов (Bołochow) 382
болоховцы (Bołochowcy) 383
болоховская земля (ziemia bołochowiecka) 251
Борок 257
Борьсуков Дел (Przełęcz Prислоp) 207
Браневичава рель р[ъ]ль (łęg Braniewiczowy) 156
Братислава (Bratysława) 333
Брашов, Брашевь (Braszów) 526
Брест (Brześć) XLV, LXXII, XC, 19–20, 59, 61, 122, 131–132, 199, 239, 387, 406, 484, 489, 495, 508–509, 514, 518, 521–522, 524–525, 549, 570, 581–582, 585–586, 617, 619, 625, 628, 632–636, 642–646
жители Берестья, берестяне (Brześcianie) 524–525, 633, 636, 645
столпы (stołp) 632, 643
церковь св. Петра (kościół św. Piotra) 632, 643
Брянск (Briańsk) 449
Буг р. (Bug rz.) 18, 20, 60, 239, 296, 487, 495, 524, 542, 550, 560, 635

* Indeks zawiera na pierwszym miejscu nazwę miejscowości (w tym obiektu kultury materialnej), etnosu, toponimu – w języku rosyjskim. Jeżeli identyfikacja miejscowości budzi wątpliwości, wówczas nazwa podana jest tylko cyrylicą.

- Бужковичи, Бужьковиче (Bożkowicze) 530
 Буряля 371
 Бусовно (Busowno) 267
 Буск, Бужск (Busk) 44, 182
 Быдгощ (Bydgoszcz) IX, XIII
 Быковно Быковень (Bykowno) 51
 Варта р. (Warta rz.) 132
 Варуга (Varuta) 324
 Василев (Wasylew) 152
 Великая Польша (Wielkopolska) XCV, 617
 Велья, Вилия р. (Wilia rz.) 35, 170–171
 Вена (Wiedeń) 333, 380
 Венеция (Wenecja) 441
 Вепрь, Вепш р. (Wierp rz.) 60–61, 77, 198
 Верещин (Wereszczyn) LXXII, 20, 60
 Византий (Bizancjum) LI, LXXXVI
 Визна (Wizna) 310, 409
 Висла р. (Wisła rz.) 260, 421, 426, 497, 501, 510, 533
 Вислица (Wiślica) 455
 Витебск (Witebsk) 363
 Вишня (Wisznia, Sądowa Wisznia) 30, 155
 Вильнюс (Wilno) XIII, XXXIV
 Владимир (Włodzimierz, Włodzimierz Wołyński) LXII, LXVI, LXXXVII, 11, 13, 16–17, 19–20, 35, 49, 55, 61, 70, 85, 92, 121–122, 155, 165, 167, 179, 196, 232–233, 239, 255, 267–268, 293, 295, 316, 390, 392, 395, 411–412, 415–416, 433, 466, 468, 531–532, 547–548, 559, 561, 564–565, 571, 586, 600, 612, 619, 629, 642–644, 646
 монастырь святых Апостолов 561
 церковь Михаила Великого 466, 468
 церковь св. Богородицы / Епископия володимерская (cerkiew pw. Bogurodzicy) 17, 239–240, 408, 454, 468, 470, 564, 586, 600, 629, 633, 642, 644
 Владимир на Клязьме (Włodzimierz nad Kłazmą) 211, 215
 Влодава (Włodawa) 241, 258
 Возвягль (Wozwjagl) 383–384
 жители Возвягля, Возвягляне (Wozwjaglanie) 383
 Воин (Wohuń) 523
 Волга р. (Wołga rz.) 290
 Болдыкища (Ольдыкищ) 366
 Волковский (об. Ваўкавыск; Wołkowysk) 319, 362, 407–408, 490, 621, 646
 Волыняне (Wołyńnianie) 93
 Ворота (Worota) 459–462
 Вроцлав (Wrocław) 623, 637, 646–647
 вроцлавская земля (wrocławska ziemia) 226
 Всеволож (Żdźary) 550
 Выгоновское (Выгонощанское) озеро (Wygonowskie jezioro) 327
 Выдубич (Wydubicz) 288
 Вышгород, Вышегорвд (Wyszogród) 237, 522
 Гай (Gaj) 572
 Галич (Halicz) LXV, LXX–LXXIII, LXXXIX, 1, 6–8, 10, 16, 22–26, 30–31, 38, 40–42, 44–47, 49–51, 53–57, 59, 61, 63–67, 77–78, 80, 86, 91, 104, 111, 113, 115, 117–118, 124, 128–129, 143–151, 153, 157, 161, 165–166, 168–169, 176–177, 182–186, 192, 194–195, 198–201, 204–205, 207, 225, 233, 253–254, 267, 269, 286–287, 293, 331, 358, 360–361, 397, 439, 471, 630
 выгонцы галицкие (wygoncy haliccy) 94
 галичане (haliczanie) 93, 241, 246
 галицкая земля (ziemia halicka) 104
 галицкое княжество (Halickie Księstwo) 586
 галичина могила (mogiła halicka) 24
 немецкие ворота врата (brama niemiecka) 207
 церковь св. Богородицы Приснодевы Марии (cerkiew Bogurodzicy Marii) 39, 78, 81, 206–207
 Гданьск (Gdańsk) 649
 Гданьское Поморье (Pomorze Gdańskie) XCV
 Герсикское (Ерсикское) княжество (Księstwo Gercike) 541
 Гимберг, Неперец (Himberg) 333, 376
 Голые Горы 165
 Городен (об. Гродно, Гродна; Grodno) 329, 408–409, 483, 490
 Городец, Городескь (об. Городище) 383, 250–251
 Городло (Horodło) 560
 Городок (Gródek) LXV, 63, 115, 197, 382, 524, 553
 Горынь (Horyń) 35, 52, 529

- Гостынин (Gostynin) 424, 512–513, 517, 528
 Грабовец (Grabowiec) 459–460
 греки (Grecy) 297
 Грубешев (Hrubieszów) 359–360
 Грузия (Gruzja) 2–3, 5
 Губин (Gubiń) 250
 Глубочичи (Głubczyce) 345
 Гуска р. (Huska rz.) 46
 Данилов (Danielow) 233, 414
 Дарьяльское ущелье (Wąwóz Darialski;
 wąwóz Tereku) 3
 Даугавпилс (Dyneburg) 541
 Дербент (Derbent) 3
 Деревичи 250
 Деревичка р. (Derewiczka rz.) 169
 Десна р. (Desna rz.) 91, 187, 449
 Днепр р. (Dniepr rz.) LV–LVI, 5, 70, 90,
 93–97, 102, 105, 108, 187, 221, 249,
 287, 289, 383, 444, 449
 Днестр р. (Dniestr rz.) LV–LVI, LXX, XCIV,
 6–7, 50, 64–65, 69–70, 94, 108, 113, 118,
 144–147, 152, 157, 183, 221, 249
 Дон р. (Don rz.) 3, 295
 Дора (Dora) 371
 Дорогичин, Дрогичин (Drohiczyn) 200,
 238, 268, 301, 351, 410, 455, 476, 581,
 635–636, 645
 дрогичинские ворота (brama drohi-
 czyńska) 268
 церковь св. Богородицы (cerkiew Bogu-
 rodzicy) 239
 Дорогобуж (Drohobuż, Dorohobuż) 35
 Дороговск (Dorohusk) 287
 Дрезден (Drezno) XXIX
 Дубно (Dubno) 566
 Дунай р. (Dunaj rz.) 234
 Дяволтва 73
 Дядков 251
 Евреи (Żydzi) 605
 Жак (ob. Шака) 307
 Жидачев 383
 Жемайтя (Żmudź) 317–318, 323–325, 330,
 445, 541–542
 Железные врата (Żelazna Brama) 3
 Жидичин (Żydyczyn) 120
 монастыр св. Николы (monastyr św.
 Mikołaja) 120
 Житане (Żytany) 415, 531
 Жывотов (Żywotów) XXVI, XXXVIII
 Завихост (Zawichost) LXII
 Завихостье (Zawichost) 260, 420, 533
 Заруба (Zaruba) 93
 Збараж (Zbaraż) 51
 Звенигород (Dźwinogród) 11, 26, 33–34, 83,
 113–114, 190, 199
 Зволен (Zvolen) 298
 Здитов (Zdzitów) 302, 319, 374
 Зельва, Зелев р. (Zelwianka, Zelwa rz.) 408
 Злина (Zlina) 354, 473
 злинцы (mieszkańcy Zliny) 302, 352
 Зубрия р. (Zubrza rz.) 64
 Иерусалим (Jerozolima) 605
 Изволь (Dzwola) 260
 Измаильяне (Izmaelici) 2, 4, 208
 Изяславль (Izjasławł) 201, 232
 Инеперьце zob. Гимберг
 Исса р. (Issa rz.) 319
 Кавказские горы (Kaukaz) 3
 Калиш (Kalisz) 132, 137, 142
 ворота калишские (Brama Kaliska) 134
 жители Калиша, калишане (kaliszanie)
 145
 Калка р. (Kałka rz.) LXXI–LXXIII, LXXXIX,
 60, 62, 90–91, 95, 97–98, 163, 209, 216,
 628
 Калиус (Kaljus) 255
 Каменец-Подольский (Kamieniec Podolski)
 46
 Каменец (Kamieniec Litewski) 488, 549,
 553, 628, 632–633, 635–636, 642–643
 столпы (stołp) 628
 церковь Благовещения св. Богородицы
 (cerkiew Zwiastowania Bogurodzicy)
 628, 642
 Каменец (Kamieniec nad Słuczą) 45, 48–49,
 127–128, 195
 Каменец (Kamieniec?) 222–223, 232
 Камень (Kamień?) 418, 429–430, 484
 Карпаты, Кавокаска/Угорьскыя горы (Kar-
 paty) LXX, 108, 149
 Киев (Kijów) X, XIII, XV, XVII–XVIII,
 XXIII, XXVII, XXX, XXXVII, XLII,
 XLVI, LXXII, LXXIX–LXXX, LXXXII,
 LXXXV, 6, 10, 23, 48, 88–91, 106, 129,
 169, 180, 185–186, 188–189, 195, 203–
 204, 220–222, 224–225, 227, 231, 241,
 248, 288, 293, 384, 389, 399–400, 596,
 601, 610, 651

- лядские ворота (Brama Lacka) 229
 киевская земля (ziemia kijowska) 62, 102, 168–169, 620, 634
 киевское княжество (księstwo kijowskie) 171
 кияне, киевляне (kijowianie) 93
 киево-печерская лавра (Ławra Peczerska) XVIII, XXVII, LXXV, 601
 софийский собор 651
 церковь св. Богородицы (cerkiew Matki Bożej Dziesięcinna) 230, 610
 Козельск (Kozielsk) 91, 216–219
 козляне (koźlanie) 216
 Кобрин (Kobryń) 560
 Кобудь (Кобод) 250
 Козлий град (Kozła) 336, 341
 Колодежно 232
 Коломья (Kołomyja) 244
 Коломна (Kołonna) 211
 Комата 371
 Комов (Kumów) LXXII, 20–21, 60
 Константинополь (Konstantynopol) 244
 Корецк (Корческ) 384
 Корковичи 372
 Копыль (Корул) 480
 Кострома (Kostroma) XXI
 Краков (Kraków) V–VI, X, XIII, XXVII, XXIX, XCVI, CXXIII, 14, 182, 195, 259, 336, 347, 499–500, 502, 534, 536, 543, 575, 577, 622–625, 636, 639, 646–647
 Вавель (Wawel) XCVI, 625
 жители Кракова, краковяне = краковляны (krakowianie) 364
 церковь св. Франциска (kościół św. Franciszka) XCVI, 499
 церковь св. Троицы (kościół Trójcy Świętej) 543
 Кременец (Krzemieniec) XXXIII, 114, 232, 357–358, 381, 414, 530
 Кресенбрунн (Kroissenbrunn/Kressenbrunn) 415
 Кровавый (Кровакий) Брод 65
 Крилос (Kryłos) 6, 24, 39
 Крисменцы, Крысменци 369
 Кросникъ XVIII
 Кшна р. (Krzna rz.) 524
 Кудин 250–251
 Кукейносское княжество (Księstwo Kukeinois) 541
 Курник (Kórnik) XXIX
 Куряне (Kurjanie) 93, 128
 Кучелемин 69
 Куявия (Kujawy) XCV, 651
 Лада р. (Łada rz.) 260
 Лайта, Литава р. (Litawa rz.) 332
 Латгалия (Łatgalia) 541
 Лега р. (Lega rz.) 306
 Лек р. (Łek rz.) 307
 Лелесов монастырь (Leles, węg. Lelesz) XVII, 46
 Ленчица (Łęczycza) 648
 Лесная р. (Leśna rz.) 487
 Лесные Горы (pasmo Niskiego Jesenika) 337
 Лесна, Лостна 628, 642
 Липа р. (Lipa rz.) 530
 Литва (Litwa) LXII, LXIII–LXIV, XCIII, 21–22, 58, 71–72, 74, 83, 131, 201, 204, 248, 250, 263, 265–266, 274, 286, 316, 322–323, 327, 332, 355, 384–388, 405, 407–408, 428, 431–433, 435, 438–439, 441–443, 447–448, 450–452, 455–456, 464, 468–469, 476, 488–489, 494, 521–523, 527, 541–542, 620–621, 646, 649–651
 литовская земля (ziemia litowska) 407, 429, 438, 445, 448, 468, 481
 Латвия (Łotwa) zob. Дьяволтва
 Лохть р. (Łochti rz.) 116
 Луга р. (Ług rz.) 50
 Лука Хоморская (łęgi nad rzeką Chomorą) 185
 Луква р. (Łukwa rz.) 6, 65, 308
 Луцк (Łuck) 35–36, 42, 119–120, 122, 157, 225, 248, 387–388, 393–394, 414, 547, 566, 572, 620, 630
 Храм св. Иоанна Богослова (sobór św. Jana Ewangelisty) 394
 Лысая Гора (Łysa Góra w ziemi halickiej) 103
 Лысец (Łysiec; Święty Krzyż) XCVI, 427
 церковь св. Троицы (bazylika Trójcy Świętej) 427
 Львов (Lwów) 391, 534–535, 550
 Любачев (Lubaczew) 55, 104
 Люблин (Lublin) XCVI, 182, 260–262, 420, 457, 494, 523, 573, 576–578, 649
 люблинская земля (ziemia lubelska) 260

- люблинцы (lublinianie) 575
столп (stołp) XCVI, 577
- Любомль (Luboml) LXVII, 548–549, 566, 571, 573, 576, 599, 630, 642
церковь св. мученика Георгия (cerkiew św. Grzegorza Męczennika) 594, 630, 642
- Лютая р. (Biłka rz.) 36–37
- Ляхы (Lachy) LXIII, LXXXIII, XCV–XCVI, 13, 17–18, 34, 36, 47–48, 50–51, 60–61, 63, 65, 74, 76, 79, 82–83, 104–105, 114, 128–131, 133, 141, 150–151, 194, 197–198, 223–225, 236, 260–261, 271, 274, 278, 280, 282–283, 286, 301–302, 304, 307, 317, 337–340, 344, 351, 354, 397, 409, 415, 422, 428, 455–463, 471, 494, 500, 503, 505, 509, 511–512, 517, 524–525, 529, 531–532, 536–537, 539, 544–545, 547, 549, 556–557, 573, 577, 579, 620–621, 636–637, 646–651
ляшская земля (ziemia laska) 271, 421, 580, 648
поляне (Polanie) 35
- Мазовецкая земля (ziemia mazowiecka/Mazowsze) 237, 299
- Мамисонский перевал (Przełęcz Mamisońska) 3
- Медвежья голова (ob. Отерää) 542–543
- Меджибож, Межибожие (Międzybóž) LXVII, 126, 382
- Мекленбург (Meklemburgia) 200
- Мельник (Mielnik) 265, 406, 409–410, 430, 508, 527, 581, 635
церковь св. Богородицы (cerkiew Bogurodzicy) 406
- Микулин (ob. Микулинцы, Mikulińce) 7
- Милич (Milicz) 133
- Минск (Mińsk) XIII
- Моавитяне (Moabici) 89
- Моклеков (Moklekowo) 51
- Моравская земля (ziemia morawska) 334
- Москва (Moskwa) X, XIII, XXI, XXXV, LXXXIV, CXIX, 651
- Нальшаны 452
- Нарва р. (Narew rz.) 239, 305, 310, 495, 635
- Населье, Насиль/Нашиле (Nasiedle) 344
- Небель (ob. Нобель; Nobiel) 431
- Незда р. (Gniezna rz.) 38
- Неман р. (Niemen rz.) 327, 408, 441, 478, 484
монастырь на реке Неман (Monastyr nad Niemnem) 441
- Немецкая (Nowa Cerekwia/Deutsch Neukirch) 344
- Немецкая земля (ziemia niemiecka) 332, 377–379
- Немцы (Niemcy) 46, 226, 314, 317, 319, 324, 342, 397, 483, 541–542, 604, 620, 623, 646
торуньстїи немьци (Niemcy toruńscy) 542
- Ницца (Nicea) LXIV, 89, 126, 441, 593
- Новгород Святополч (Nowogród Światopełka) 101–102
- Новогрудок (Nowogródek) LXVI, LXXXIX, 318, 326, 355, 362, 381, 439, 441, 447, 456–457, 478, 481–482, 489
новгородская земля (ziemia nowogrodzka) 328
- Новгородцы (mieszkańcy ks. nowogrodzko-siewierskiego) 128, 384
- Новгород Великий (Nowogród Wielki) LXXI–LXXII, XCIII, 55, 57
новгородцы (nowogrodzianie) 605
- Нур р. (Nurzec rz.) 296
- Обезы (prawdopodobnie ob. Gruzja) 3–4
- Овруч (Owruć) 400
- Одер р. (Odra rz.) 336, 341, 347
- Олешье (Ciurupińsk do 2016, ob. Олешки) XCIV, 70
- Онут (Onut) 69
- Опава (Opawa) 334, 337, 339, 341, 344, 638
опавская земля (ziemia opawska) 334
- Орельск (Orełsk) 19
- Особлага (pol. Osobłoga, czes. Osoblaha) 346
- Остров варяжский (wyspa wareska) 93
- Отыня, Вотнин (Otynja) 245
- Охожа (Ochoża) 267
- Павловка (Poryuck) XXVIII
- Париж (Paryż) 630
аббатство Сен-Жермен-де-Пре (opactwo Saint-Germain-des-Prés) 630
- Перевореск, Пшеворск (Przeworsk) 504, 524
- Перемиль (Peremil) 52, 107, 126, 181, 262, 530
- Перемышль (Przemysł) LXVII, LXXI–LXXII, 26, 33, 52, 55, 62, 107, 112–113, 126, 157, 161, 181, 201, 204, 255, 262, 272–273, 530, 536

- перемышльская земля (przemyska ziemia) 108, 242
- перемышльское епископство, епископ (przemyskie biskupstwo, biskup) 583, 629–630
- перемышльское княжество (przemyskie księstwo) 586
- перемышльская страна (przemyski rejon) 242
- Пересопница (Peresopnica) 24–25, 35–36, 44, 122, 265, 530, 264–265
- Переяславль (Perejasław) 26, 219, 289
- церковь Архангела Михаила (cerkiew św. Michała Archanioła) 219
- Песочный (gród niedaleko od Kijowa) 221
- Печера Домамира 253
- Пешт (Peszt) 519
- Пилица р. (Pilica rz.) 236
- Пинск (Pińsk) XVII, LXVIII, 119, 240, 264–266, 326
- пинчуки, пиняне (pinianie) 119, 128
- пинске поле (pole pińskie) 264
- Плав (Pław) 69
- Плесненск (Plisniesk) 179
- Побужье (Pobuże) 382
- Подгоре (tzw. Грядовое Побужье; Pobuże Grzędowe) 197
- Подгорье 260
- Пожег, Пожонь (Pożoń; Bratysława) 311
- Покенцы, Покеньце 396
- Полесье (Polesie) 480
- Половецкая земля (ziemia połowiecka) 89, 93, 219, 293, 334
- Половцы (Połowcy) 1–3, 9–10, 26–27, 36–37, 56–58, 71, 76, 79, 89–90, 105, 127, 150–151, 180, 188–193, 197–198, 276–277, 304, 310, 319, 325–326, 501, 512, 536, 648
- половецкое поле (pole połowieckie) 97
- Полонное (Połonne) 185
- Полоцк (Połock) XCIII, 363, 446
- Полтовеск, Пултуск (Pułtusk) 495
- Понизье, Подолье (Podole) 118, 124, 143, 242
- Пресна р. (Presna rz) 132
- Привища (w. Kruszeńców) 366–367
- Пронск (Prońsk) 209
- Протолча о. (Protołcza jez.) 95
- Пруссы (Prusowie) 517
- Прут р. (Pрут rz.) 147, 152
- Пулавы (Puławy) XXVIII
- Путивль (Putywl) 16, 473
- Раймочи 371
- Рай (Raj) 355, 553, 555, 566
- Ракушская земля (rakuska ziemia) 332
- Рига (Ryga) 315, 317, 319, 541–543
- Рим (Rzym) 650
- Риони р. (Rioni rz.) 3
- Рогожно (ob. Rogizno; Rogożno) 66, 649
- Родна (Rodna) 207
- Ростов (Rostow) 295
- Русь (Ruś) 1, 6, 12, 16, 23, 26, 31, 37, 41, 50–51, 54–55, 64, 76, 86, 89, 91, 105, 115, 119, 133, 140–141, 143, 149, 161, 175, 180, 182, 197, 212, 219, 225, 229, 240, 243, 247–248, 251, 265, 278, 281, 283, 296, 307–308, 315, 319, 324–325, 344, 356, 389, 397, 462–463, 466, 488, 494, 498, 512, 520, 522, 537, 539, 542, 565, 586, 603, 618, 628, 630, 632, 640, 649
- галицко-волынская Русь (Ruś Halicko-Wołyńska) 8, 58, 145, 181, 200, 233, 289, 374, 393, 397, 471, 501, 617, 630, 632, 634
- залеская Русь (Ruś Zaleska) 92, 142, 211, 529
- русская земля (ruska ziemia) 82, 90, 110, 148, 168, 189, 228, 234–237, 293, 335, 396, 437
- киевская Русь (Ruś Kijowska) 230
- московская земля (ziemia moskiewska) 159
- немецкая Русь (Ruś Niemieńska) 635
- полки русские 97–98, 100
- чёрная Русь (Czarna Ruś) 58, 322, 408
- Рязань (Riazań) 428
- земля рязанская (ziemia rianzańska) 209
- Садовое (Sadowne) 561
- Сан р. (San rz.) 260, 275–276, 280, 533
- Сандомир (Sandomierz) XCV–XCVI, 236, 421–422, 501, 513, 533–534, 536, 621–622, 646
- сандомирская земля (ziemia sandomierska) 347
- коллегиальная церковь св. Марии (Kolegiata Marii Panny) 424
- сандомирци (Sandomierzanie) 364

- Санкт-Петербург (Petersburg) X, XIII, XIX, XXIII, XXX
- Санок (Sanok) 8, 161
- Святая гора
Athos XCIV, 362, 441
монастырь св. Горы у Зимна (Monastyr Świętej Góry w Zimnie pod Włodzimierzem) 86–87
- Святой Престол (Stolica Apostolska) 321
- Северное море (Morze Północne) XCI, XCIV
- Семоц, Семочь 382–383
- Сенява (Sieniawa) XXIX
- Серет р. (Seret rz.) 7, 38
- Сечница р. (Sieczna rz.) 263
- Силезия (Śląsk) XCV, 472–473, 639
- Синеводск (ob. Синьовидне; Sinowidnie) 235
монастырь св. Богородицы (monastyr Bogurodzicy) 235
- Сита р. (Sita rz.) 212
- Скала (Skala) 53
- Скаришев (Skaryszew) 455
- Скиртос, Скытръ р. (ob. Dajsan rz.) 152
- Солоная, Слана, Шайо р. (Sajó rz.) 53, 234
- Слоним (Słomin) 319, 362, 483
- Слуцк (Słuck) 478
- Случ р. (Słucza rz.) 45–46, 127, 169–170, 185, 195, 232, 384, 478
- Смоленск (Smoleńsk) 92, 316
смоляне (smolenianie) 93
- Сновск (ob. Седнев; Snovesk) 187
- Соли (Swalawa?) 361
- Сомино (Somin) 561
- Сурожцы, Сурожьци (mieszkańcy Sugdei) 605
- Сосница (Sosnica) 187
- Сохачев (Sochaczew) 511, 516, 528
- Спиш (Spisz) 53
- Среда (Środa Śląska) 226
- Старый Самбор (Stary Sambor) 42
- Старгород (Starogród) 133
- Стекынтов дом 354
- Стожок, Стожек (Stożek) 414, 582
- Столпье (Stołpie) LXXII, 20, 60
- Страдечь (Stradecz) 253
- Струга 388
- Стырь р. (Styr rz.) 35, 52, 119–120, 390 530
- Судак (Sudak) 89, 605
- Суздаль (Suzdal) 142, 203, 210, 506–507
суздальская земля (ziemia suzdalska) 210–211, 229
- Сула р. (Sula rz.) 5
- Сухая Дорогва 60–61
- Сервечь р. (Serwecz rz.) 478
- Таисевичи 371
- Тамплиеры (Templariusze) 200
- танагоутская земля (ziemia tangucka) 102
- Татары (Tatarzy) 89–91, 96–97, 99–102, 214, 217–218, 221–222, 225, 227–228, 230–231, 235, 240, 252, 254, 257–258, 289, 293, 296, 312, 355, 357, 359, 381, 383, 391–393, 396–397, 403, 409, 418, 420, 422–423, 426, 454, 476, 478–479, 481, 489, 501–504, 510, 526, 529, 531–532, 539, 544, 549, 620, 634–635, 644–646
татарские полки 98–99
- Тбилиси (Tbilisi) 3
- Твиремент (lit. Tverai) 325
- Тевтонский орден (Zakon Krzyżacki) 649
- Требовля (Trembowla) 26–27, 51, 114
- Тернава (Tarnawa) 436–437, 459–460
- Тетерев р. (Teterew rz.) 170, 383
- Тихомль (Tuchoml) 52, 111, 114, 180
- Толмач (ob. Тлумач; Tłumacz) 66
- Торчок, Торжок (ob. Torczek) 455, 534
- Торки (Torkowie) 195–196
- Торунь (Toruń) XIII, 542
- Торчев (Torczew) 178
- Торческ (Torczesk) 56, 63, 70, 191–192
- Торьцкий (gród Torków) 118, 168
- Трубчане (Trubczanie) 93
- Турийск (Turzysk) 21, 329
- Туров (ob. Тураў; Turów) 478
туровцы (turowcy) 128
- Тылич (Tylicz) 434
- Тынец (Tyniec) 636, 647
- Угленицы, Оугльници/Углиничичи/Угольничичи, Угльничихъ (ob. Кукольники, Кукільники; Kukilniki) 145
- Угровск (Uhrusk) LXXII, 20, 60, 88–89, 132, 143, 395, 464–464, 586
угровчане (mieszkańcy Uhruska) 131
- церковь св. Даниила (cerkiew św. Daniela) 464–465
- угры (Węgrzy) 9, 14, 16, 23, 26–27, 30, 36, 40, 43, 45, 50, 56, 63–64, 75–76, 79, 82, 112–115, 117, 145, 151–152, 162–163, 167, 172, 174–177, 181–182, 184, 194,

- 202, 207, 221–222, 231–235, 257–258, 263, 278, 282–284, 286, 296, 360–361, 415, 434, 518, 529
 угорские ворота (brama węgierska; przełęcz lupkowska?) 161
 угорская земля (ziemia węgierska) 110, 254, 380, 404, 520, 526
- Уж р. (Uż rz.) 37
 Ужгород (Użhorod) 37
 Ухани (Uchanie) 21
 Ушица р. (Uszycza rz.) 147
 Фойтсберг (Voitsberg) 333
 Херсон (Chersoń) 70
 Холм (Chelm, w ziemi wołyńskiej) VII, LXIII–LXIV, LXVI–LXVII, LXIX, LXXXVII, XCIII, XCVI 6, 87–89, 132, 197, 204–205, 240, 244, 257, 268, 286, 348, 362, 374, 390–391, 395–396, 400, 403, 411, 417, 419, 438, 451, 456, 458, 468, 471, 508, 510, 538, 580, 584, 586, 632, 635
 церковь Пречистой Приснодевы Марии; Церковь св. Богородицы (cerkiew Bogurodzicy) 348, 451, 538, 584
 церковь св. Иоанна (cerkiew św. Jana Złotoustego) 348, 632
 церковь св. Троицы (cerkiew Św. Trójcy) 396–397
- Хомора р. (Chomora rz.) 195
 Хоробор, Хороберь (Chorober) 187
 Хортица р. (Chortycza rz.) 95
 Цинна р. (Psina rz.) 336
 Червень (Czerwień, ob. Czerwno) 21, 84, 166–167, 197, 458, 460, 580, 633, 635, 644
 земля червеньская (ziemia czerwieńska) 104
 червенские города (tzw. „Grody Czerwieńskie”) LXXIII
 червняне (mieszkańcy Czerwienia) 167
- Чернигов (Czernihów) 91, 186–187, 189, 219–220, 241, 258, 267, 411, 630, 642
 черниговская земля (ziemia czernihowska) 389
 черниговцы (Czernihowcy) 93, 187
- Чернятин 383
 чернятинцы 383
 Черняхов (Czerniachów) 170
 Чертов лес (Czartowy las) 169
 Чаерторыйск (об. Ст. Чарторыйск, Старий Чорторийськ) 119, 123–125, 640, 647
 столп (stołp) 640, 647
- Чехи (Czechy) 50, 334, 337, 638, 647
 чешская земля (ziemia czeska) 335
- Чёрное море (Morze Czarne) XCIV
 Штирская земля (styryjska ziemia) 332
 Шумин (Szumin) 42
 Шумск (Szumsk) 35–38, 41, 170–171, 178, 413, 415, 530
- Щарья, Щара р. (Szczara rz.) 319, 327
 Щекарев (Szczekarzew; об. Krasnystaw) 77, 520
 Щекотов 254
 Щирца р. (Szczerek rz.) 64
 Элк р. (Ełk rz.) 306, 371
 Юденбург (Judenburg) 333
 Южный Буг р. (Boh rz.) 382
- Яздов, Уяздов, Ездовь (Jazdów) 428, 505
 Ярославль (Jarosław) 60, 76, 161–163, 165, 216, 272, 281, 284–285, 287, 635
 Ясельда р. (Jasiołda rz.) 430
 Ятвяги (Jaćwingowie) XCIII, 21–22, 122, 131, 199–200, 265, 267, 270, 296, 301–303, 306–307, 309, 315, 317–318, 324–325, 328, 330, 352, 354, 363, 366–367, 369, 371–376, 409–410, 418, 456, 463, 472–474, 494
 ятвяжские болота (błota jaćwieskie) 364
 ятвяжская земля 302, 352, 354–355

SPIS TREŚCI

Wstęp	V
I. Słowo wstępne	V
II. Zachowane kodeksy źródła	XIV
III. Dotychczasowe wydania	XXX
IV. Miejsce zajmowane przez zabytek w ramach konkretnej kolekcji historycznej oraz problem jego nazwy	XLI
V. <i>Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów). Stemma codicum</i>	LII
VI. Autorstwo	LXII
VII. Problem chronologii w <i>Kronice halicko-wołyńskiej (Kronice Romanowiczów)</i>	LXXVI
VIII. Wykorzystywane w <i>Kronice halicko-wołyńskiej (Kronice Romanowiczów)</i> źródła	LXXXIII
IX. Ogólna charakterystyka treści zabytku	XCII
X. Opis gramatyczny oraz specyfika leksykalna i składniowa zabytku	XCVII
XI. Zasady wydawnicze	CXVIII
Резюме	CXXI
Summary	CXXV
Tekst zabytku	1
Aneksy	641
Aneks 1: Zakończenie <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i> na podstawie rękopisu hipackiego/ipatiewskiego wraz z dopełnieniami z chlebnikowskiego (rekonstrukcja A. A. Szachmatowa)	641
Aneks 2: Kontynuacja <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i> umieszczona w rękopisie Bundura/Jarockiego (k. 231v–232v) z wariantami z kodeksu jermołajewskiego (k. 291v–292v)	648
Bibliografia	652
Indeks osobowy	682
Indeks nazw geograficznych i etnosów	702